

NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
14
20 G
16 M

ATHANASII MAGNI ALEXANDRINI EPISCOPI, GRAVISS. SCRIPTORIS, ET SANCTISS. MARTYRIS, OPERA, IN

quatuor Tomos distributa: quorum tres sunt à PETRO NANNIO Alcmariano, ad Græcorum exemplariũ fidem iam primùm conuersi, exceptis paucis antehac imperfectis ab eo denuo plenius & latinius redditis: QVARTVS, Latina multorum interpretatione ferè totus seorsim emissus, nũc in unum digestus & cõcinnatus.

INDEX sub finem additus.

Cum Priuilegio Imp. in annos V. & Regis Galliarum in VI. annos.

BASILEAE, ANNO M. D. LVI.

DE VITA ATHANASII.

D. HIERONYMUS IN CATALOGO SCRIPTO-
rum illustrium.

Athanasius Alexandrinæ urbis Episcopus, multas Arianorum perpes-
sus insidias, ad Constantem Galliarũ principem fugit: unde reuersus cum
literis, & rursum post mortem eius fugatus usq; ad Iouiani imperium latu-
it, à quo recepta Ecclesia, sub Valente moritur. Feruntur eius aduersus Gen
tes II. libri: & contra Valentem & Vrsacium I. & De Virginitate, & De
persecutionibus Arianorum plurimi, & De Psalmorum titulis, & historia
Antonij uitam continens: & ἑορταστικαὶ epistolæ, & multa alia, quæ enume
rare longum est.

PHOTIVS ARCHIEPISCOPVS CONSTANTINOPOLITA-
nus, ad fratrem suum Tarasium, De sermonibus magni
inter sanctos Athanasij, sic inquit.

In sermonibus ubiq; locutione clarus est, & breuis, & simplex: Acutus
tamen & altus, & argumentationibus omnino uehemens, & in his tanta u-
bertas, ut admirabilis sit. Logicis aũt methodis nihil tenuiter, nihil iuuenili
ter, ut pueri & rudes, sed philosophicè, sed magnificè utitur. Scripturarum
testimonijs, ac demonstrationibus ad uincendum cõmunitus est. Et in pri-
mis sermo ille, qui De humanitate Verbi Dei habitus est, & quinq; in Ari-
um librorum uolumina, quod est de omni hæresi trophæum, sed de Aria-
na potissimum: Et si quis Theologum Gregorium, & diuinum Basiliũ di-
ceret, ex hoc libro tanq; fonte quodam haurientes orationis suæ pulchros
illos ac perlucidos contra errorẽ fundere fluuios, non iret, ut arbitror, pro-
cul à ueri similitudine. Scripta sunt aũt ab eo, & in Ecclesiasten cõmentaria,
& in Cantica Canticorũ, sic & in Psalterium, & alibi in multis. Gratia tamẽ
& ornatu uerè excellunt sermones contra Apollinariũ, & Epistolæ, quot-
quot sunt pro sui exilij excusationem continent.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. Antonio Perrenotto, Episcopo Atrebatensi, Caroli Quinti Romani Imperatoris, ac Hispaniarum Regis, rerum ac status primo cõsiliario, & sigillorum custodi, Mœcenati suo humanissimo, PETRUS NANNIUS Alcmarianus, Collegij trilinguis apud Louañ. Latinus professor, S. P. D.

TRANSTULI tandem in linguam Latinam, optime Mœcenas, ATHANASIUM, & quicquid sub eius nomine ferebatur, opus me hercle magnũ & arduum, à plerisque tentatum quidem, à nemine aũt hactenus perfectum. Inuitauit plerosque ingens utilitas libri, sed deterruit omnes labor, ut omittam superioris memoriæ homines, & tãtum recenseam eorum nõnullos, aut qui in nostro seculo, aut in proximo fuere. Delibarũt huius operis interpretationẽ Ioannes Reuchlinus, & Angelus Politianus, sed in uno libello perquam exiguo defatigati, à cæteris abstinuerunt: diutius pertulit sarcinam Erasmus, donec exemplaribus Græcis fuerit destitutus. Sigismundus Gelenius, socius mihi & partiarius in hoc labore futurus, cætera quæ susceperat uertẽda, in me reiecit. Dicendum igitur quid uiros eruditissimos & perquam industrios ab hac opera alienauerit, quid item me retinuerit, ut homo multo infirmissimus id sustinerem, quod fortissimi homines perferre noluerunt. Primum luctandum erat cum uetustissimis exemplaribus, in quibus insolitæ dictionum abbreuiationes, unica syllaba totam dictionem subinde denotante, sententiã mirè truncare uidebantur. Istis malis accedebat, quod exolescẽtibus antiquitate literis, nunc syllabæ, nunc integræ uoces deessent, adeo ut in caluitijs et glabretis fieri solet, nudæ tantũmodo areæ apparerent: mihi certe in literis compendijsque abbreuiationũ cognoscendis integer propemodũ annus perijt, magnæ haud dubiè remoræ in impeditiore lectione, sed propè par difficultas in ipso stylo. Habet enim ATHANASIUS suum peculiarem dicẽdi modũ, & uocabulis utitur illo tantũmodo seculo notis, quæ nec prior nec posterior ætas agnouit: qualia sunt, exempli causa, genera magistratuũ, Catholicus, Curiosus & Castrensis; regionũ, prouinciarumque nomina prorsus inaudita, quale est Canalium in Italia, Siscia circa Germaniam, Oasis in Ægypto, quæ non minus horroris quàm obscuritatis scriptis inuehũt. Ferunt Vergilium, quum statuisset res Romanas carmine complecti, stridore & quasi barbarie propriorũ nominum deterritũ, ad Troiana bella ob dulcedinem uocabulorũ Græcorum sese conuertisse: nec alia mente mihi uidetur fuisse Politianus, homo delicijs & lauticijs figurarum & dictionũ propè nimiũ affluens: qui ubi animaduertisset se in libello Athanasij nihil suæ indolis retinere potuisse, à cæteris, ne stylum deformaret, manũ subduxit. Iam si de argumentorum difficultatibus, in quibus uersatur Athanasius, dicendũ sit, quid æquè onerosum putes, aut sublimius, subductiusque ab hu-

manis ſenſibus. Pleraq; enim eius uiri ſcripta de Trinitate loquūtur, re humano ingenio prorſus inexplicabili. Neq; ille cum Paulo tantū in tertium cœlū, ſed in ipſum ſinum Patris euolare uidetur, ibiq; (quatenus fas eſt) Filium è Patre ſine tempore genitū, ac proinde illi ætate æqualē, deitate eundem, perſona diuerſum, ita deſcribit, & cōtemplandum præbet, ut plus ab ingenio humano præſtari non poſſit, utq; illum putes in pectore Domini non dulci cōtemplatione cum Ioanne ſopitum, ſed uigilantiſſ. oculis Trinitatis myſteria enotare, & ſcientiā eius arcani, in terram & ad humanos ſenſus deportare, cōmodiſq; uocabulis ad res latentiſſ. edendas uti, ſed quæ in Romanam linguam uix ulla ratione traduci queant, niſi gratia uocum, aut diluta, aut planè extincta, cuiuſmodi ſunt exempli cauſa, ὁμουσία, ὁμοιουσία, μετουσία, ὑπόστασις, βελτίωσις, υἱωσις, λόγος, quod nunc animi cogitationē, nūc rationem, nunc Verbum ſignificat, & plerūq; ad omnes ſignificatus ſimul alluditur, ubi, ſi unica uoce id effers, mutilas ſenſum: ſi multis, extinguis argutiem rotunditatemq; ſyllogiſmi, eaſdem uoces in propoſitionib. aſſumptionibus, & concluſionibus exigentis. Id quoq; ad miſerias accedit, quòd uoces harum rerum quaſi rituales & religioſæ ſint, ut alterū pro altero ſubſtituere non liceat, & uarietate tædium legenti mitigare, cum eadem res millies recurrat. Quid enim pro Subſtantia, Perſona, Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu Sancto ſubijcias, niſi cum quibuſdam ἀκυρολογοῦσιν, euchariſtiam, ſacrum libum: fidem, perſuaſionem: Angelos Dei, genios Iouæ appellare uelis? Fieri igitur nequit, ut ταυτολογίαν uites, rem tractanti legentiq; inamœniſſimam. Quòd ſi Athanaſius, ut Chryſoſtomus, ſua rhetoricis ornatibus imbuiſſet, aut propemodū dictionibus poeticis & dithyrambicis, ut Nazianſenus, effloruiſſet, aut, ut Baſilius, multa Philoſophica intexuiſſet, dulciora omnia & ſucculentiora feciſſet: nunc à pleriſq; illis artibus non minus diligenter, quàm ab hæreticis opinionibus abhorret, ſummus quidem theologus, & omnibus numeris abſolutus, ſed alias artes uel non ſpirat, uel tenuiſſimè ſpirat, & ut opinione, ita dictione Chriſtianus. Credo quòd myſteria regni cœlorum non furtis Ægyptijs, & gentilibus fucis, et comptelis exoticis ornare uoluerit, ſed tantūmodo Euangelicis uerbis enunciare, ſiue ut uerius dicā, εὐαγγελίζειν. Iam in ſcelerato Ario maior eſt difficultas, cuius cum ſubinde ænigmata referat Athanaſius, et uafriciem hominis oſtendat, qui ſua inuolucris tegit, multaq; dubijs uocabulis in ancipitem ſenſum efferт, ut deprehenſus in ſcelere, aliqua rima elabatur (mauult enim metu pœnæ ſua ſentiri quàm exprimi) dici non poteſt quantum ea res interpretem uexet, dubijs dubia, obſcura obſcuris, griphos griphis reddere conantem. Quale eſt, ut unum uel alterum exemplū ſubijciam, Erat, quando non erat, quibus uerbis intelligit fuiſſe tempus, quum nondum exiſteret Filius: Patrem uoluntate genuiſſe Filium, quo conceſſo, concludit Patrem ætate priorem fuiſſe, ut qui prius uoluerit, quàm genuerit, Filium ex non ente ad eſſentiam perueniſſe, quum innuit eum non ex Patris ſubſtantia, ſed è nihilo creatū fuiſſe. Videmur iam ſum̄as difficultates interpretationis attuliſſe. Reſtāt adhuc maiores & prorſus inextricabiles. Vt enim fertiliſſimis agris multa zizania unà cum optimis frugibus naſcūtur, ita optimo cuiq; autori

plurimi

plurimi falsi & nothi libri adscribuntur: nulli aũt plures ꝙ Athanasio. Illi porro, quia simiæ sunt Athanasij, eadẽ argumenta de Trinitate tractare conantur, sed nulla cum mente, ingenio aut eruditione: ijdemq́; res implicatissimas mira infelicitate magis ac magis implicant, ut non in labyrintho, ubi saltem filo exitus inueniri poterat, sed in nodo Gordio te hærere putes: adeo illic nec caput nec cauda apparet, arbitrerisq́; te in antiquo, quasi chao uolutari. In hos libros adulterinos quum incidisset Desiderius Erasmus, & nihil melioris uenæ expectaret, semel deposito onere fessus, nauseabundusq́;, exclamauit, ἄλις δρυός: nolens amplius glandes gustare. Dixi quæ causæ alios ab translatione depulerint, nunc dicendum, quid me in tam graui & diuturno labore detinuerit. Primum utilitas libri summa: ubi non lusus est eloquentiæ, nec theatrica actio, nec absente hoste inanis gladiorum uentilatio, sed pede collato uera & cruẽtissima pugna cum CHRISTI perduellibus, qui ex professo se χριστομάχους appellarant, & in societate belli, Iudæos sibi adiunxerant: ducibus usi non modo ingeniosis & eruditis hominibus, sed & maximis Imperatoribus, Constantio, Iuliano, Valente. Contra quos inuictis armis depugnauit ATHANASIVS, & furorem Antichristi latè uagantẽ repressit. Quis enim uerior Antichristus, quàm Ariana hæresis, quæ totum Orientem populata est, & Turcarum superstitionẽ, quasi uiperinam sobolem ex se genuit, & Græciam non minus ad imperij sui, ꝙ ad religionis perniciem ab Occidentaliũ cõmunione alienauit? Vtinã multi semper fuissent Athanasij, aut etiamnum essent. Ex magna enim parte eadem tempora temporumq́; casus hac nostra ætate redierũt, atq; utinã non in totum redeant. Sunt Memnoniani, sunt Dauidici, sunt Suuenckfeldij, non minus sceleratæ opinionis quàm Ariani, & ducunt suos greges, & seducunt ꝙ plurimos. Volui & latinis auribus reddere Athanasiũ, ut qui hactenus Græcis uixit, Latinis etiam uiueret, doceretq́; nostram ætatem, quibus artibus hæretici contra ueram religionem nitantur, & quàm uarijs antisynodis, ueras Synodos oppugnent, & quàm principes fluxa fide, nunc has, nunc illas partes foueant, & quibus remedijs in tantis malis utendũ sit. Nam quæ truncatim scribuntur ab Ecclesiasticæ historiæ scriptoribus, Eusebio, Nicephoro, Theodoreto, Sozomeno, cæterisq́; alijs, ea istic integra reperiuntur, & certiore, ut arbitror, fide descripta, certe plenius & distinctius exposita sunt. Vtilitas ergo horum librorũ me instigauit, ut onus interpretandi susciperem, nec libenter deponerem. Accessit deinde pudor, qui ægrum fessumq́; in suscepto negocio detineret, & pacta, quibus Frobenianis meam fidem adstrinxeram, præsertim arris non minimis ad maiorẽ obligationem datis. Nec leuis interim causa fuit in incepto permanendi, ut aliquod æternum monumentũ meæ erga te gratitudinis relinquerem. Sic enim mecum cogitabam: grauis est labor, & quem omnes hactenus defugerunt, sed ea desudatur Atrebatensi præsuli, à quo omnes tuas fortunas adeptus es, magnas satis & bene luculentas, & qui præterea de arca sua honestam pensionem tibi annuè dinumerat: decurrit tua ætas ad finem, iam agendum est, aut nunꝙ agendum, ut mundus agnoscat, quantum optimo omnium mortalium ingeniorum, artium, literarum uero patrono debeas.

ATHANASIVS is solus est, qui id orbi in æternum testatum facere possit: is liber ex studijs tuis uel solus, uel certissimè supererit, dedica eas lucubrationes uiro optimè de te & omnibus ingenijs merito: qui in maximis fortunis humanissimus est, in summo fastigio sine fastu, in admirabili autoritate non imperiosissimus, sed indulgentissimus, cui nihil magis est in uotis, quã omnium ordinum gratiam uel tenere, uel mereri: atq; ita tempera tuam dedicationem, ut nullas laudes, tametsi uerissimas ei asscribas, unde uiro gratiarum & beneuolentiæ studiosissimo, aliqua inuidia, quam ubiq; uitat, suboriri possit. Simulq; adiunge quæ ad rationem librorum pertineant, ne sequenti ætate, quod sæpe factum uidemus, sine præfatione libri, quum denuo imprimentur, in lucem prodeant, nisi simul causam librorum suorũ Typographi lædere uelint. Verti igitur omnia, quædam etiam ab alijs antè cõuersa: eaq; in tres classes diuisi. Prima classis habet eius orationes cum epistolis eiusdem argumenti. Secunda res Synodales cum uarijs epistolis eodem spectantibus. In tertiam relegaui omnes supposititios libros, quos Athanasij nõ puto. In hoc genere alij alijs eruditiores sunt, alij alijs nequiores, quos duplici de causa uerti, primum, quòd semper aliquid Athanasij sapiant, & quædã ibi inuenias, quæ unà cum ueris Athanasij scriptis perierunt: deinde ueritus sum, ne si eos omisissem, dicerer à quibusdam sciolis carbones pro gemmis amplectentibus, summos thesauros reliquisse: asscripsissem singulis adulterinis uoluminibus nostram censuram, sed nolui litem meam facere: satis mihi fuit, eos à loco meliorum reuellere, ut si quis contrà sentiat, facile eos in aliã classem deportare possit. In ueris Athanasij scriptis, summa fide & religione uersatus sum, adeo, ut ubi dignitas, uis, gratia sententiæ retineri poterat, uerba uerbis fere eodem ordine seruato reddiderim: commata certe commatis, cola colis, periodi periodis respondẽt, in falsis libris curam illam relaxaui. Quid enim opus fuit, alienam balbutiẽ uitiaq; orationis imitari? imo res uiles grandiori stylo extuli, ne penitus cui lescerent, & gratiam uerbis, quæ in rebus non erat, adiunxi. Vsus aũt sum tribus exemplaribus, quorum primum cœnobij Prædicatorum Basiliensium fuit, adeo uetustum, ut literæ multis in locis exolescerent, quo plurimum usus est Ioannes Reuchlinus: secundum fuit Iustini Gobleri, iuris peritia, & eruditione linguarum & quibusdam Demosthenicis uersis clarissimi nominis, id quoq; nullis mendis uitiatum, sed notulis formisq; abbreuiationum nusq; alibi uisis, ita difficile, ut potius ex sententijs uerba, quàm ex uerbis sententias diuinarim. Tertiũ Ioannis Christophorsoni, Angli eruditissimi & integerrimi uiri, grauiorũ autorũ translatione insignis, id simul & emendatum, & lectu facile, & uerbis ad plenum descriptis non ita interpretem remorabatur. Hi tres clarissimi uiri, ad multos annos mihi sua exemplaria patientissimè cõmodauerũt, quorum benignitatẽ silentio mihi prætermittendam non putaui. Extant & alia uulgò Athanasij nostri nomen præ se ferentia, à diuersis interpretibus in Latinum traducta, quæ Frobenius & Episcopius Chalcographi humanissimi undecũq; conquisita, in quartum Tomum cõgesserunt, ne quid Athanasio adscriptũ, huic operi deesse uideretur. Labores igitur nostros tibi debitos, & in nullum alium usum,

quàm

quàm ut gratitudo in te mea appareret, dedicatos, eo uultu, quo omnia doctorum scripta soles, dignaberis adspicere. Bene uale. Louanij, decimo tertio Calendas Septembreis, Anno 1555.

SYMBOLVM S. ATHANASII, DE Fide Catholica, uulgò in Ecclesia receptum, incerto interprete.

Quicunque uult saluus esse, ante omnia opus est ut teneat Catholicam fidem: quam nisi quisque integram inuiolatamque seruauerit, absque dubio in æternum peribit. Fides aût Catholica hæc est, ut unum deum in Trinitate, & Trinitatē in unitate ueneremur: neque cōfundentes personas, neque substantiā separātes. Alia est eñi persona patris, alia filij, alia spiritus sancti: sed patris & filij & spiritus sancti una est diuinitas, æqualis gloria, & coæterna maiestas: qualis pater, talis Filius, talis spiritus sanctus. Increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus: immensus pater, imensus Filius, imensus spiritus sanctus: æternus pater, æternus Filius, æternus spiritus sanctus: & tamē nō tres æterni, sed unus æternus: sicut nō tres increati, nec tres imensi, sed unus increatus, & unus immensus. Similiter omnipotēs pater, omnipotēs Filius, omnipotēs spiritus sanctus, & tamē nō tres omnipotētes, sed unus omnipotēs: ita deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus, & tamen non tres dij, sed unus est deus: ita dñs pater, dñs filius, dñs spiritus sanctus: & tamē nō tres dñi, sed unus est dñs. Quia sicut singillatim unamquanque personā deū aut dñm cōfiteri Christiana ueritate cōpellimur: ita tres deos aut dños dicere, Catholica religione ,phibemur. Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus, filius à patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus: spiritus sanctus à patre, & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus est, sed procedens. Vnus ergo pater, non tres patres, unus filius, non tres filij, unus spiritus sanctus, non tres spiritus. Et in hac Trinitate nihil prius, aut posterius, nihil maius aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt, & coæquales. Ita ut per omnia sicut iam supra dictum est, & unitas in Trinitate, & Trinitas in unitate ueneranda sit. Qui uult ergo saluus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut incarnationem quoque domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus & confiteamur quia dominus noster Iesus Christus dei Filius, Deus & homo est. Deus est ex substantia Patris ante secula genitus, homo ex substantia matris in seculo natus. Perfectus deus, perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens. Æqualis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit & homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Vnus aût non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Vnus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita deus & homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descēdit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis. Adscendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Ad cuius aduentū omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis proprijs rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam, qui uero mala, in ignem æternū. Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter, firmiterque crediderit, saluus esse nō poterit.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI

Alexandriæ opera, à PETRO NANNIO Alcmariano, Buslidiani apud Louanieñ. Collegij, Latino professore, in Latinam linguam translata, inq́ue tres Tomos diuisa.

In PRIMO habentur.

IN SECVNDO.

IN TERTIO.

Hactenus Nannius.

QVARTVS ab alijs conuersa continet.

FINIS.

ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRINI CONTRA IDOLA

ORATIO: PETRO NANNIO COLLEGII BVSLIDIANI apud Louanium Latino professore, interprete.

IAE QVIDEM religionis & ueritatis de uniuerso Ratio cognitioq́, non tam indiget humana institutione, quam ipsa se suis notis indicijsq́ prodit: quũ prope quotidie ipsis id operibus clamitet, & per Christi doctrinam Sole clarius sese demonstret: tibi tamen Macari de ea audiendi cupido(age) pauca de fide Christi pro uiribus nostris in mediũ adducamus. Nam quãuis tu hæc ipsa queas ex sacris scripturis colligere, alios tamen benigne audis. Sufficiunt quidem per se tum sacræ & diuinitus inspiratæ scripturæ ad ueritatis indicationem, tum plurimi de eadem re libri à sanctissimis magistris conscripti, quos si quis euoluat, intelliget aliquo modo scripturarum mentem, & fortasse eam quam cupit, cognitionẽ adipiscetur. Cæterum quia eas lucubrationes ad manum non habemus, necessum est, ut quæ ab illis didicerimus, tibi scripto proferamus: loquor aũt de nostra in Saluatorem fide, ne quis uilem disciplinam nostri dogmatis existimet, aut fidem in Christũ nullis rationibus innixam suspicetur: qualia per calumniam Ethnici obijciunt, nobis insultantes & rictu latè diducto cachinnantes: ob quod merito eorum uicem doleas, quod quum cruci obtrectant, & pro conuicio obijciunt, non animaduertant eius uim efficaciamq́ orbem terrarum repleuisse, & per eam, opera unde Deũ agnoscas, ædita fuisse. Neq́ enim, si ad cognoscendam eius diuinitatem ritè mentem applicuissent, rem tantam risui haberent, sed potius Saluatorem uniuersitatis crucemq́ eius, non noxam, sed re medium creaturarum fuisse, agnoscerent. Si enim post crucis aduentum omnis simulachrorũ cultus summotus est, omniaq́ dæmonũ præstigia hoc signo propelluntur, solusq́ Christus in ueneratiõe est, & per eum pater eius cognoscitur, & obtrectatores pudefiunt, & obloquentiũ mentibus quotidie latenter suũ dogma insinuat: qui fit (merito enim quis eos ita alloqueretur) ut humanum negociũ id opinentur, ac non potius agnoscant & Dei uerbum, & mundi Seruatorem esse eum, qui in crucem adscendit? Istis mihi simile quiddam euenire uidetur, ac si quis solem nubibus obtectum calumnietur: lucem tamen eius interim admirationi habeat, conspicatus uide licet uniuersum indè mundum illuminari. Vt enim pulchrum est lumen, & pulchrior lumine, luminis ipse autor, sol: ita quum res diuina sit, uniuersum orbem eius noticia adimpleri, necessum est suppeditatorem, autoremq́ tantæ uirtutis operisq́ Deum esse, & Dei uerbum. Dicemus igitur quatenus dabitur, primo loco refutantes infidelium inscitiam, ut depulsis mendacijs, ueritas postea ipsa per se resplendeat. Quin & tu quoq́ mi homo, certus sis fidentiq́ animo, quod si ueritati credideris, & Christũ cognoueris, nunq́

fore ut te deceptum putes. Congruũ autem censeo, tecum, qui Christi studiosus es, de Christo disputare, quoniam omnibus rebus preciosiorem hãc cognitionem fidemq́ te existimare non dubito. Principio quidem malitia non fuit, quoniã ne nunc quidem in sanctis est, neq; aduersus eos quicq́ solidi aut substantiæ habet, sed mortales eam postmodum excogitare cœperunt, & aduersus seipsos effigurarunt, eadem scilicet ratione, qua & Idolorum cõmenta effinxerunt, & ea quæ nihil erant, tanq́ quæ essent animo cõceperunt. Mundi enim opifex & omnium Imperator Deus, qui omnẽ substantiam, humanamq́ intelligentiã longe superat, utpote bonus, & omnes bonitate præcellens, per suum uerbum, Saluatorem nostrum Iesum Christum, humanum genus ad suam ipsius imaginem effinxit, hominemq́ rerũ contemplatorem peritumq́ cõmunicatione suæ cum illo similitudinis effecit, tribuens ei suæ æternitatis intellectum, & cognitionem, ut dum hanc similitudinem naturæ tueretur, nunq́ neq; à cogitatiõe imaginationeq́ Dei absisteret, neq; à conuictu Sanctorum desiliret, sed possidens donatoris sui gratiam, possidẽs quoq; propriam ex Patris ratione uim, exultaret pariter, & Deo familiaris esset, uiuens innoxiam beatamq́, hoc est, immortalem uitam. Nullo enim impedimento implicitus, quod dei cognitionem remorari posset, spectat quidem semper sua puritate, patris imaginem Deũ uerbũ, ad cuius exemplar ipse creatus est, & obstupescit animo ad eius in rebus creatis prouidentiam, & celsior iam inde super omnia sensibilia, imaginationesq́ corporeas redditus, ad ea q̃ in cœlo sunt diuina & intelligibilia, perspicacitate, ac uiribus animi euehitur, illisq́ coaptatur. Quum enim corporalibus cõmercijs non immiscetur mens humana, neq; ullam ex rebus extraneis admixtam trahit cupiditatem, sed sibi tota adest, ut à principio condita fuit: tunc sensibilia & omnia humana transcendẽs, in sublime euolat: & uerbum intuens, uidet quoq; in eo ipso & uerbi patrem, delectaturq́ istiusmodi spectaculo, & eius desiderio reiuuenescit. Vt igitur primũ hominẽ (qui etiam secundum Hebræam linguam Adam, id est, homo appellatus est) aiunt sacræ scripturæ principio liberioris inuerecũdiorisq́ fiduciæ mentem erga Deum habuisse, & cum Sanctis conuersatum esse in contemplatione intelligibilium, quam habuit in eo loco, quem Moises figuratè paradisum nominauit: sufficit enim animæ puritas, ut Deũ per se speculetur, quemadmodum & Dominus dixit: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Ita quidem opifex rerum (ut dictum est) genus humanum conditũ, in eo statu permanere uoluit, sed ipsi neglectu meliorũ, tedioq́ ea per uim ingenij persequẽdi illa quæ ipsis propinquiora erant, requisiuere, propinquiora autem erãt corpora ipsorũ corporeiq́ sensus. Vnde ab intelligibilibus animum seuocarunt, seipsosq́ animo circumspicere inceptauerunt, circũspectis porrò consideratisq́ seipsis, corpus corporeosq́ sensus amplexi, ac quasi suis, proprijsq́ decepti, in sui cupidinem corruerunt, sui cõtemplationem diuinitatis cõtemplationi anteponentes. Hic igitur diutius cõmorati, neq; à propinquioribus rebus deflexi, animam quidem suam corporalibus uoluptatibus, turbidam iam & permixtam omni concupiscentia obruerũt. Tandem factum est, ut prorsus sint obliti suarũ uiriũ, quas ab initio à Deo accepe-

acceperant. Id autem uerum esse, uel in primo homine conspicias, quemadmodũ sacræ scripturæ de eo testantur. Ille enim q̃ diu mẽtem habuit ad Deum, deiq; cõtemplationem intentam, auersus alienusq; fuit à corporeis spectaculis: ubi autem suasu serpentis abstitit à cogitando intelligẽdoq; Deo, seipsum autem considerare occœpit: statim in cõcupiscentias corporeas uterq; delapsus est, seq; nudos esse cognouerunt, quo cognito, erubuerunt. Cognouerunt autem se nudos, non tantopere quòd amiculis uestium carerent, q̃ quod exuti essent diuinarum rerum cõtemplatione, ac iam deinde animum suum ad contraria transtulerunt. Vbi enim defecerant à desiderio intelligentiáq; unius & ueri numinis, in uarias deinde corporis alias atq; alias cupiditates præcipites ierunt. Postremò (ut fieri solet) frequenti usurpatione uetitarum cupidinum, in habitum tandem occalluerunt, adeò ut iam ab eo tempore eas relinquere reformidarint: hinc iam ignauiæ & timores ac uoluptates emersere, nihilq; nisi mortale sapere in animis coalitum est. Nolens siquidem à concupiscentijs absistere, mortem exhorret, & segregationem à corpore. Rursum desiderijs laborans earum rerum, quibus pro uoto potiri nequit: cædes iniuriasq; facere studio habet. Cæterũ quánam ratione ista agat, operæprecium est ut pro uiribus exponam. Vbi defecit à rerum intelligibilium consideratione mens, uiribus corporis sui abutens, gaudensq; rerum corporalium spectaculo, & per errorem existimans uoluptatem sibi bonam esse, ipso uocabulo boni abutitur, & uoluptatem, ipsum uerum bonum censet, non aliter quàm si quis mente attonitus, gladium postulet in obuiũ quemq;, id sibi persuadens sapientis esse. Amore deinde uoluptatis irretita, uarijs modis eam exercere instituit. Nam quum mobilis agilisq; naturæ sit, etsi sese à bono auerterit, à motu tamen non conquiescit: mouetur igitur, sed iam non secundum ueritatem neq; Deũ spectat, sed res nihili, easq; ueras ac solidas arbitrata essentias, uires suas occupat, ijsq; ad eas, quas commenta est uoluptates, abutitur, ideo quòd libera sit & sui arbitrij. Potest ẽm ut ad bona se inclinare, ita bona quoq; auersari. Cæterũ ubi bonum auersata est, omnia contraria imaginatur & cogitat, quippe quæ à motu conquiescere nequeat, quum natura (ut dixi) perq; mobilis sit. Quæ cum liberum sui ius arbitriumq; intuetur: & sentit se in utramq; partem corporeis membris uti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt. Ea autem quæ sunt appello bona: quæ non sunt, mala. Quæ sunt, ideo à me uocantur bona, quoniam à Deo, qui est essentia ipsa, exemplar trahũt: quæ nõ sunt, mala nũcupamus, eo quòd, quum nulla essentia subsistant, hominum cõmentis efficta sint. Quũ enim corpus oculos habeat, rerum naturæ contemplationi destinatos, ut ex eius concinna modulataq; cõpositione opificem agnosceret: quumq; itẽ auditũ habeat auscultandis diuinis scripturis, & Dei legibus idoneum, manus quoq; illi aptæ sint tum ad necessarios usus, tum ad eas in precibus ad Deum porrigẽdas, fieri non potest, quin ubi anima degenerat desciscitq; à bonorum contemplatione, motuq; in ijs rebus exercendo, aberret deuia, ad res contrarias. Deinde uires suas (ut dixi) ipsa considerans, ijsq; abutens, animaduertit, sese ad res contrarias membra corporis sui dirigere posse. Atq; ideo pro cõtemplatione rerum naturæ, ad

concupiſcentias oculos auertit, ſpecimen de ſe præbẽs,oſtentãsq́ꝫ ſe & hoc quoqꝫ poſſe,Perſuaſa interim dũ modo ſe moueat, ſuã ſe ipſius dignitatem tueri & nequaq̃ errare,ſi q̃d poteſt, agat, inſcia qꝫ nõ ſimpliciter condita ſit ad mouendũ, ſed ut ſe ad id q̃d decet,moueat.Huius gratia Apoſtolus ſua uoce admonet:Omnia licere,ſed non omnia expedire.Audacia tñ hominũ non ad id quod expediens,aut decorũ eſt,ſed ad id q̃d ipſis poſſibile eſt,reſpiciẽs,contraria molitur.Vnde & manus in diuerſum mouẽs,cædes perpetrat,& auditũ ad obauditionem,aliaq́ꝫ membra,pro legitima liberorũ procreatione,ad adulteriũ:Linguã item pro benedictẽtia ad blaſphemias,conuicia,& peierationes traducit. Rurſus manus ad furta & uerberationes hominũ ſibi ſpecie ſimiliũ , & olfactũ ad multiplicia genera meretriciorũ odorũ: pedes uero ad celerẽ impetũ effundendi ſanguinis,uentrẽ quoqꝫ ad ebrietatem,& ſacietatem inexplebilem transfert. Quæ omnia uitia,& crimina animæ ſunt, cauſæq́ꝫ horũ nõ aliunde, q̃ rerũ meliorũ auerſatione. Vt enim ſi auriga inſcenſis in ſtadio equis , negligẽs ſcopi,ad quẽ curſus dirigẽdus ſit, auertensq́ꝫ ſe ab eo,dũtaxat equos ad curſurã impellat,ut poteſt: poteſt aũt ut uult,ac ſubinde illas in obuios agat , ſubinde q̃qꝫ per præcipitia inſtiget, uectatus quò cum pernicitas equorũ abripuerit,interim ſibi perſuadẽs quũ ita aurigetur,ſeſe à ſcopo nõ excidere,utpote qui ad ſolũ curſum oculos intentos habeat,nec ſe uideat extra ſcopũ palabũdũ uerſari:ita q̃qꝫ anima,q̃ ſe auertit ab orbita dei,et præter decorũ incitat mẽbra corporis ſui,uel potius ipſa ex ſe incitata,unà cum membris perperam agit,ſibiq́ꝫ malũ fingit, nihil interim animaduertẽs ſeſe à uia deerrare, & extra ueritatis ſcopũ ferri . Quẽ ſcopum Chriſtigerulus Paulus in oculis habens ita locutus eſt. Secundum ſcopum perſequor præmium ſupernæ uocationis Ieſu Chriſti. Reſpectans igitur quod bonũ eſt Paulus,nunq̃ꝫ quod malũ erat operatus eſt.Ethnicorũ quidã errabundi itineris,& Chriſti ignari,ſubſtantiã eſſe,et per ſe in rerũ natura conſiſtere malitiam pronunciarunt,duplici ratione à uero deuij , uel quia mundi opificem defraudant creatiõe rerũ omniũ , quæ in natura ſunt: Non eñ rerũ Dominus haberi poſſet,ſi pro illorũ dogmate, malitia res ſolida eſſet,& uera eſſentia ſubſiſteret: Vel ſi illum omnium conditorem uolunt,neceſſariò quoqꝫ dabunt,etiam mali conditorem eſſe, quippe cum ſecundum illos,etiam malum inter res creatas adnumeretur. Id autem abſurdum ſimul & impoſſibile fuerit . Non enim ex malo bonum,neqꝫ in eo eſt, neqꝫ per eum:alioqui pro bono haberi non poſſit , cũ aut miſcellaneam cõtaminatamq́ꝫ naturã haberet,aut cauſa authorq́ꝫ malorũ exiſteret.Hæretici uero decidui ex maiorũ traditione,naufragiq́ꝫ in fide,et ipſi q̃qꝫ per delyriũ uerã eſſentiam malitiæ attribuũt , Cõmenti præter uerum Chriſti Patrẽ, alium eſſe Deũ,eumq́ꝫ ingenitũ,mali cõditorem,choragumq́ꝫ, illumq́ꝫ ipſum naturæ opificẽ eſſe.Hos quidẽ aliquis facile refutarit,tum ex ſcripturis,tum cogitatu humanæ mentis, qua iſta per inſaniam cõmenti ſunt. Dominus igitur & Seruator noſter Ieſus Chriſtus in ſuis Euangelijs ait, Moiſis uerba corroborans,Dominũ ac Deum unum eſſe: Confiteor,inquiẽs, tibi Pater, domine cœli & terræ. Quod ſi unus eſt deus,idẽq́ꝫ cœli & terræ dominus: qui fieri poteſt,ut alius ſit Deus præter ipſum? Vbi erit illorũ Deus? quum

omnia

omnia unus,& uerus Deus adimpleat, quæ cœli terræq; ambitu cōprehen dūtur? Aut quānam ratione,alius sit conditor earū rerū,quarū ipse Deus & Pater Christi,dominus est? ut uox Seruatoris indicat,nisi scilicet ut in æqui librio malū deū,inuicem quoq; boni Dei dominū esse posse affirment. Sed si hoc loquantur,uide mihi,quæso,in quantā impietatē prolapsuri sint. Inter illos enim qui pares sunt uiribus,eminentiorē & potentiorem non inuenias. Nam si concedas,ut nolente altero, alter tamen esse & existere posset, æqua in ambobus potestas, & imbecillitas fuerit,par quidē in eo potestas, q; alter alterius uoluntatē uincat,eo ipso, q; altero inuito esse possit: paritē imbecillitas amborū in hoc est,q; nolentibus ipsis, ea quæ nolint, eueniāt. Est enim bonus,præter uoluntatem mali:& malus,præter uoluntatem boni. Alioqui & hoc quispiā illis responderit: Si res uisibiles mali sunt, quænā sunt opera boni? Nihil enim aliud apparet, præterquā ista rerum natura ab opifice cōdita. Aut quodnam erit indiciū, unde intelligatur bonus ille esse, non existentib. ullis operibus,per quæ agnoscatur? Ex operibus enim opifex cognoscitur. Aut duo cōtrarij simul esse qui poterint? aut quod eorū interstitiū,ut à se inuicem dirimantur? certum enim est,eos simul esse non posse,eò q; mutua pernicie,in se inuicē ferantur: quin nec alter in altero cōsistere potest,ob impermixtilē,dissimilemq; naturā. Ergo tertiū quiddā erit, q̄d ipsos dirimat,& hoc ipsum quoq; deus. Sed cuius naturæ hic tertius fuerit, bonæ ne an malæ? in incerto erit. Nam utriusq; naturæ esse non poterit. Ita igitur infirma,futilisq; demonstrata istorū sententia, necessum est ueritatem ecclesiastici dogmatis explendescere: Nullū malum nec à Deo, nec in Deo, nec ab initio extitisse,neq; ullā esse eius substantiā. Sed homines per priuationē imaginādi cogitandiq; boni, sibi illud q̄d malū est,cōminisci incœpe runt,effinxeruntq; pro libidine,ea,quæ non erant. Vt eñ, si quis sole præsente,& uniuersa terrarū suo iubare illustrante,cōniueat clausis oculis, ac in de tenebras,quæ nullæ sunt, animo fingat, ac postmodū quasi in tenebris ambulās oberret,ut nūc lapsante gradu procidat,nūc ad præcipitia sese inci tet,arbitratus interim,nō lucē sed tenebras esse,seq; intueri, quū nihil uideat: ita quoq; mens humana clausis oculis,quib. Deū cōtemplari poterat,effi ctis sua imaginatiōe malis,in ijs sese agitat ac mouet, inscius interim se nihil agere,dum se maxime negociosam præbet. Et quæ natura nō subsistūt,animo cōminiscitur. Non eñ qualis à principio cōdita fuit,talis permanet, sed qualem seipsam cōtaminando reddit. Condita eñ est,ut Deū spectet, & ab eo illustretur,ipsa uero pro Deo,mortalia & tenebras exquisiuit, ut alicubi Spiritus scripto prodidit. Deus hominē rectū fecit,ipsi autem exquisierunt multiplicia cōmenta. Malitiæ igitur inuētio & excogitatio, hominibus ab initio ita excita,& conficta est. Quomodo porrò ad idolorū uesaniā descen derint,necessum est,ut iā deinceps referamus, quò plane cognoscas, idolorū cōmentū nō à bono,sed à malitia originē trahere. Quod aūt initiū sui ma lū habet,nullo unq; tēpore bonū fuerit, quū undiquaq; sit uitiosum. Non cōtenta igitur malitiæ inuētis,hominū mens,paulatim se ad deteriora deiecit. Percepta eñ uoluptatū multiplici specie,& retēta diuinarū rerū obliuione, dū in corporeis affectibus uoluptatē sentit, & ad præsentia solū eorūq;

opiniones respicit, persuadens sibi ultra uisibilia nihil esse, sed sola ista tēporaria, & corporea, boni naturā habere, in auersum acta, oblitaq́ꝫ se ad imaginē Dei esse conditā, non ulterius uiribus suis utitur ad Deū rationē, siue q̄d idē est uerbū, secundū quā creata est, contemplandū. Extra se igitur posita, ea quæ nō sunt, animo cōcipit, & cōfigurat. Nā quū speculū q̄d in mēte est, sinuosis corporaliū inuolucris obducet, per q̄d solū patris imaginē cōtēplari poterat, desinit ea uidere, q̄ animo imaginari debebat, rapturq́ꝫ in oēm partē, & in ea sola obtutū habet, quæ sensibus occursant, quapropter undique omni carnali cōcupiscentia scatens & opinionib. turbida, Deū, cuius in animo obliuionē cōccpit imaginādo cogitādoq́ꝫ ex reb. corporeis, sensibilibusq́ꝫ sibi cōfingit, ijsq́ꝫ quæ uisibilia sunt, numinū appellationē cōsecrat, quippe quū ea sola magnifaciat, quæ animo cōcupiscit, & cū uoluptate adspectat. Est igitur malitia præuia, anteābuloq́ꝫ idololatriæ. Vt eīm homines malitiā quæ nulla est, didicerūt effingere: ita quoq́ꝫ Deū, qui nullus erat, effigurarūt, nō aliter q̄ si quis in profundū demersus, & exors iam lucis, ac fine cōspectu earū rerū, quæ luce retegūtur, oculis humi uergētib. aquaq́ꝫ supernè aciē oculorū premēte, sola quæ in profundo sunt, percipit: nec præterea quicq̄ esse in rerū natura opinatur, eaq́ꝫ, quæ ita sibi in aquis apparent, rerū omniū potissima credat: ita olim stolidi homines demersi in carnales libidines & imaginationes, oblitiq́ꝫ earū rationū dogmatumq́ꝫ, quibus Deus intelligitur, obscura cordis ratiocinatione, uel potius irrationali uecordia usi, rem uisibilem esse Deū finxerūt, creaturā præ creatore honorib. prosequentes, & de operibus diuiniora, q̄ de autore & opifice Deo sentientes. Vt aūt secundū superiorē cōparationem qua qui in profundū urinātur, quāto magis descendūt, tanto ad tenebrosiora semper altioraq́ꝫ abripiūtur, ita quoq́ꝫ nō dissimile quiddā humano generi euenit. Non enim simplicem tenuerūt idololatriā, neq́ꝫ unde incœperūt, in ijs quoq́ꝫ perstiterūt: sed quanto diutius prioribus inueterati sunt, tanto magis ac magis nouas sibi superstitiones repererūt, ac nondū prioribus satiati, alijs se denuo malis impleuerūt, dum pergunt in turpissimis, ulteriusq́ꝫ suam impietatē extendūt. Quod ipsum etiā sacra scriptura attestatur, dicēs: Quū uenerit impius ad profunditatē malorū, cōtemnit. Nuper enim, quū resilijsset à Deo mens humana, ac cogitationes, ratiōesq́ꝫ suas demisisset, primùm cœlo, soli, lunæ, reliquisq́ꝫ stellis diuinos honores cōsecrauerūt: eos nō solū numina, sed aliarū quoq́ꝫ rerū deinceps autores fuisse arbitrati mox adhuc magis humi cū tenebricosis suis cogitationib. subsidentes, æthera, & aerem, eaq́ꝫ, quæ in aere sunt, deos appellauerūt. Prouecti uero ulterius in malis, iam & elemēta, principiaq́ꝫ illa, quibus corpus cōstituitur, calorē, frigus, siccitatē, & humiditatē pro numinib. celebrauerūt. Vt aūt qui penitus ex alto in terrā afflicti, instar terrestrium cochlearum, torquent sese ac reptant: ita quoq́ꝫ impientissimi mortales, ubi semel ceciderant à concipienda imagine Dei, homines deinde, & hominum formas, tum uiuentium, tum defunctorū, in deos retulerunt. Postmodum uero cogitationibus, consilijsq́ꝫ deterioribus initis, in lapides etiam et ligna, reptilia tum aquatici generis, tum terrestris, & in brutas, ferasq́ꝫ beluas, diuinū & supramundanū nomen transtulerunt, omnes interim diuinos

honores

honores illis attribuentes, uero ac legitimo, recꝫ ipsa Deo, Christi Patre, reiecto. Cæterũ utinã uel hic saltem cõstitisset uecordium audacia, & nõ ulterius prodeuntes, impietatib. sese grauiorib. cõtaminassent. Nam tantopere quidã mente prolapsi sunt, tantisꝗ tenebris animũ suũ inuoluerũt, ut quæ nequaꝗ ulla ratiõe esse poterãt, aut unꝗ cõspecta essent, ea & excogitarint, & numina fecerint: quippe qui bruta, rationabiliaꝗ animalia inuicẽ permiscẽtes, & in unam speciem contrahentes, pro dijs colant. Quales sunt apud Ægyptios Canicipites, Serpẽticipites, Asinicipites, Et in Lybia Iupiter Ammon ueruecino capite cõfiguratus. Alij uero partes corporis, aut caput, aut humeros, aut manus, aut pedes seorsim sibi desumẽtes, inter deos extulerũt, & ceremonijs coluerũt, quasi eis nõ sufficiat integrũ, & nõ in partes decurtatũ corpus religiones deorũ obtinuisse. Alij adhuc magis scelератã superstitionẽ amplificantes, ex uitijs suis occasione sumpta, libidinẽ, & cupidinẽ indigitãtes adorauerũt. Qualis est apud eos Amor & in Papho Venus. Alij rursus ut sese malis uẽditarent, et gratificarentur, ausi sunt suos principes, eorũꝗ liberos inter numina referre, aut per reuerentiã regũ, aut per metum tyrãnorũ. Vt in Creta famigeratus ille Iupiter, in Arcadia Mercurius, apud Indos Dionysius, apud Ægyptios Isis, & Osyris, & Horus, & hoc tempore Antinous Adriani Romanorũ imperatoris amasius, quẽ nõ ignari hominẽ fuisse, & hominẽ nequaꝗ sanctũ, sed potius stupris & propudijs plenũ, ob metũ præcipiẽtis in cultu ac ueneratione habẽt. Quũ enim profectus esset in Ægyptũ Adrianus, defunctũ ibi uoluptatis suæ ministrum, publico edicto statuit, ut sacrificijs colerent: qua quidẽ re, ut ipse etiam à funere, pueri se amatorẽ ostendit, ita recẽs refutandæ idololatriæ documentũ de se præbuit, declarauitꝗ eam nõ alia de causa ab hominibus institutam esse, ꝗ desiderio eorũ, qui figmentis repræsentantur, quemadmodũ Sapientia Dei attestatur: Origo fornicationis, idolorũ inuentio est. Ne mihi hic dubius hæsites, neúe longe à fide rem abesse credas, q̃d dico. Nõ ita pridẽ, & fortasse etiam nũc, Romanus senatus suos ab origine imperatores, aut oẽs, aut saltem eos, quos ipsis libitũ est, cœlo arisꝗ dedicãt, legibusꝗ & senatusconsultis deos esse iubẽt. E diuerso in quos male animati sunt, & pro hostib. habent, illosꝗ quæ eorum natura est homines esse agnoscũt, rursus, quos gratia et amore prosequuntur, hos ob uirtutẽ coli præcipiunt, non aliter ꝗ si numinis faciẽdi ius potestatemꝗ haberẽt, quũ illi ipsi & homines sint, et sese mortales esse nõ diffiteantur. Atqui deceret istos deorũ conditores, ipsos potissimũ deos esse. Id enim quod facit, eo quod cõficitur præstãtius esse debet. Et is qui sancit, in id q̃d sancitur, imperiũ obtinet, & is qui donat, plane q̃d in potestate sua habet, donat. Ita certe & rex, id q̃d possidet elargitur, ijsꝗ, qui accipiũt, superior & potẽtior est. Si igitur quos ipsis libuit, Senatusconsulto deos reddũt, oportebat ante omnia ipsos esse deos. Cæterũ hoc mirificum est, quòd ipsi morientes, falsum esse docent suum de dijs constituendis suffragium. Non tamen ista consuetudo recens, neꝗ à senatu Romanorum originem sumpsit, sed iam olim id factitatum, & in usu habitum est, in decernenda diuinitate. Nam & prisci in Græcia, celeberrimiꝗ Dij, Iuppiter, Neptunus, Apollo, Vulcanus, Mercurius, & inter fœminas

Iuno, Ceres, Pallas, Diana, Thesei edicto, qui ibi regnauit (ut in historijs est) acceperc numen, ac diuinitatem. Quum interim qui sanxerunt uita functi, ut mortui lugeantur, quos autem edictis sanxerunt, inter numina recipiantur. O in se arietantem uesaniã, norũt quales sint autores cõsecrandi, eos tamen qui ab ipsis consecrati sunt, potiores ducunt. Atq; utinam intra mares studium istud uecors idololatriæ constitisset, neq; fœminis detulissent diuinum nomen. Nam & fœminas, quas neq; ad cõmune de republica cõsilium tutum est admittere, illas ipsas, Deorum religione ut numina uenerantur. Ex quo genere sunt illæ (quas suprà diximus) à Theseo inter numina relatæ. Ex quo itẽ genere apud Ægyptios Isis, & Proserpina minor: & apud alios, Venus. Nam aliorum nomina, ne fas quidem arbitramur, quorũ uel mentio ulla habeatur, quũ sint omni ludibrio plena. Quandoquidem multi nõ modo priscis, sed & nostris temporibus, ubi amisere quos charissimos habẽt fratres, cognatos, uxores: multæ item uiduæ, maritos extinctos, quũ omnibus constet eos ex natura homines fuisse: istos tamen inquam, istasq; ob ingentem luctum, desideriumq;, fictis depictisq; figuris expressos, inter numina dedicauerunt. Posteri deinde admirati elegantiã, artificiumq; operis, eosdẽ pro dijs habuere, idq; præter omnẽ rationem naturæ, quum eos colant, quos ipsi parentes, ut neutiq; Deos, complorauere, quippe sine luctu futuri, si deos illos esse certum habuissent. Ideo enim quòd eos non modo non crederent deos, sed plane nullos reputarent, imaginibus eos effigurari uoluerunt, ut eos non ulterius superstites, per effigiei similitudinem obtuentes, hoc genere repræsentationis, dolorem suũ mitigarẽt. His tñ simulachris stulti, ut dijs, uota faciunt, & ueri numinis ceremonijs prosequuntur. Certe in Ægypto etiã nũc de Osyride, Floro, Tiphone, alijsq; ut perditis & extinctis, deploratio solennis peragitur, armentaq; Dodonæ, & Corybantes in Creta, satis argumento sunt, Iouem non fuisse Deum, sed hominem, eumq; ex crudiuoro patre progenitum. Et quòd mirum est, Plato ille apud Græcos sapiens ac proinde clarus ac magnificus, ueluti de numine cogitabundus, in Pireum cum Socrate accedit, hominis arte deformatam Dianã adoraturus. Has uero aliasq; eiusmodi idololatriæ excogitandæ uecordias, iam olim & ante multa tempora prædocuit scriptura his uerbis: Origo fornicationis, idolorum excogitatio, inuentio eorum, pestis uitæ. Neq; enĩ ab initio fuere, neq; in æternum futura sunt: ambitione enim hominum in mundum uenere, ideoq; cõpendiaria eorum consummatio excogitata est. Acerbo enim luctu attritus pater filij subito è uita abrepti, imaginem fecit, eumq; uita functũ, quasi uiuũ cultu prosequitur, subditisq; suis mysteria religionis ritusq; tradit, ita mos impius tẽpore inualescẽs uim legis obtinuit. Tyrannorũ quoq; imperijs sculptilia uenerationẽ adepta sunt, quib. enĩ ante oculos nõ poterãt honores exhibere, eo q procul illinc habitarẽt, eorũ specie imaginib. expresserũt ut ijs, quos ita honoratos uolebãt, tanq; præsentibus hac opera adularẽtur. Cæterũ q maiores superstitiõis accessiões fierẽt, artificis quoq; instigauit ambitio, qui quũ fortasse principi uellet gratificari, summa ope nixus est simulachrũ q pulcherrime elaborare. Cæterũ uulgus allectũ gratia, uenustateq; istiusmodi opificij, hominẽ qui nõ ita pridẽ coli cœpit, pro

mine habuit,idq́ in uitæ insidias uersum est, quoniam aut calamitatibus suis,aut tyrannidi inseruientes homines, proprium illud solius Dei, & incõmunicabile nomen lapidibus, & lignis imposuerunt. Cùm igitur tali initio idolorum figmenta inter homines(attestante scriptura)prodierint, tempestiuum mihi uidetur,ut ea uanitatis,falsiq́ usurpati diuini nominis reuincamus:non tam aliunde petitis argumẽtis, q̃ ex illis ipsis,quæ ipsi de suis numinibus opinantur. Si quis enim eorum acta,quos ipsi deos prædicant, in unum colligat(ut ab intimis exordiar)inueniet,eos nõ solum mortales, sed mortaliũ omniũ teterrimos fuisse,ut in Iouis amoribus,libidinibusq́ apud poetas uidere licet,cuius generis est,dum audis eũ Ganymedem rapere, furta adulteriorũ patrare, pauere itẽ & angi, ne contra ipsius sententiã mœnia Troianorũ excindantur. Quale item est,dũ uides eum ægrè,indignanterq́ ferre filij sui Sarpedonis mortem,eiq́ opitulari uelle, sed non posse, insidiasq́ Deorũ aliorũ experiri,Mineruæ(inquam)Iunonis,& Neptuni,succurriq́ eidem à fœmina Thetide & centimano Ægeone, ac uoluptatib. succũbere,muliherculisq́ ancillari, & gratia illarũ uersipellẽ sub imagine brutorũ animantiũ,quadrupedũ,uolucriũ,suam ipsius speciem in periculũ adducere? Rursus eundem in latebris agitare ob patris insidias. Saturnũ uero dein de uinciri,illumq́ ipsum, suũ patrem euirare. Age quæso num dignũ est, ut is,qui talia designat,quiq́ eiusmodi flagitijs famosus est, quæ ne cõmunes quidẽ leges Romanorũ in merè hominib. impunita uelint, pro numine habeatur. Vt eñ pauca ex multis ob multitudinẽ cõmemorem,quisnã quæso ex eius in Semelen,Lædã,Alcmænã,Dianã,Maiã,Europẽ,Danaen, & Antiopam, sceleribus & stupris,aut ex ijs quæ in suã ipsius sororem patrauit, quã eandem & sororẽ habuit & uxorẽ,ipsum non uituperet,& morte mulctandum censeat? nõ solũ ob crimina adulteriorũ,sed q̃ sceleribus suis prætextũ coloremq́ honestatis quæsiuit,dum liberos ex adulterijs prosatos in digites facit? Ex quorũ numero Bacchus est,Hercules itẽ, Castor quoq́ & Pollux,Mercurius, Perseus & Diana sospitatrix. Quis rursus conspicatus Deorum inter se irreconciliabile certamen, idq́ Græcorum, & Troianorũ gratia, non eos condemnet imbecillitatis? dum mutua inuicem æmulatione etiam homines in se irritant? Quis item uidens Martem & Venerem à Diomede:Iunonem & infernũ Iouem,quem Plutonem appellant, ab Hercule: Dionysium à Perseo: Palladem ab Arcade uulnerari: Vulcanum ex præcipitatu claudicantem, non uituperarit talem conditionem naturæ? ex horruerit'q́ eos numina appellare? ac non potius,dum eos audit uiolabiles,malisq́ obnoxios,pro hominibus, ijsq́ non fortibus habeat, rectiusq́ uulneratores eorũ,quàm ipsos uulneratos suspiciat & admiretur? Aut quis recognoscens Martis cum Venere adulteriũ, & Vulcani contra utrunq́ insidias,aliosq́ deos ad spectaculũ stupri à Vulcano euocari, euocatosq́ aduẽtare,& obtueri eorũ salacitatem,nõ in risum abeat,ac detestetur eorũ nequitiam? Aut quis non in cachinnos soluatur, conspectis Herculeis cum Omphale ex ebrietate ineptijs & flagitijs? Neq́ eñ necessum est,ut eorũ libidines,amoresq́ absurdos,quos in auro,argento,ære, ferro, lapidibus,lignis expressos uideas,sedulò argumentis & criminib. incessam,& exagitẽ,

cũ ipsæ

cũ ipsæ res, suũ ex se odiũ ultro habeāt, erroresq́ eius superstitiõis prodāt. Qua de causa magnopere eorum miserearis, qui ita seducuntur, quippe qui quũ indoleāt uxoris pudicitiæ adulterũ superuenire, magistros tamen adulteriorũ non uereantur in deos referre, & quũ ipsi abstineāt, à sororũ cõcubitu, eos tamen, qui hoc scelere cõtaminati sunt, adorare: fateri rem flagitiosam esse, stuprare pueros, famosos tamen istiusmodi fœditate, sacris & altaribus colere, & interdicta legibus, citra pudorem suis numinib. asscribere: supplicesq́ ante ligna procũbere, nec uidere interim, res similes ac prorsus eiusdẽ generis suis sese pedibus calcare, & pro fomẽtis igniũ usurpare, quũ tamen partes earũ rerũ, numina appellẽt. Et quæ paulo ante in usu cõmuni habuere, ea per uecordiã (quũ exculpta sunt) colenda arbitrantur, nihil omnino, neq́ oculis, neq́ mente utentes, quippe qui non deos, sed artẽ cælatoris adorent. Quamdiu enim impolitus est lapis, & rudis materia: tamdiu istiusmodi res pedibus calcãt, ijsq́ ad ministeria sua, & subinde uilissima abutũtur. Cæterũ ubi artifex suæ sciẽtiæ modulos proportionesq́ impressit, & in speciem uel uiri, uel mulieris effigurauerit: aguntur gratiæ artifici, ac iã deinde pro numinibus adorant, quos precio à sculptore redemerunt. Non infrequẽs quoq́ est, ut ipse statuarius, quasi oblitus quid ipse elaborauerit, suis operibus preces affundat, & quæ paulo ante obradebat, & cõcidebat, ea post artem inditam deos appellet. Atqui conueniret (siquidem ista admiranda sunt) artificis ingenium potius approbari, & non quæ ab ipso figurata sunt, figuratori anteponi. Non enim materia artem, sed ars materiam isto ornatu instruxit, ac deificauit. Multo igitur æquius erat, ipsum artificem ab ijs adorari, quàm ea, quæ ab illo fabrefacta sunt, præsertim quũ prior sit ætate dijs à se fabrefactis, illaq́ pro ipsius arbitrio, speciem suã acceperint. Nũc contrà, reiecta æquitate, & scientiam, & artem uilipendentes, ea quæ per artem & scientiam facta sunt, ceremonijs diuinis prosequũtur. Et homine istorum conditore extincto, ea quæ ab ipso condita sunt, ut ĩmortalia uenerantur, quæ nisi nostra quotidiana cura seruarentur, plane cum tẽpore (quæ ipsorũ natura est) in nihilũ abirẽt. Qui (quæso) eorũ nõ miserearis? idq́ uel ea de causa, q̃ ipsi uisu præditi, ea quæ non uident, adoranda existiment, & audiẽtes quæ nõ audiũt, precibus solicitẽt. Et anima, rationeq́ per naturã (ut homines) instructi, ea quæ ne semel quidem mouentur, sed inanimata sunt, ut deos salutent, & quod summæ admirationis, quos ipsi sub sua potestate habent, ijs ueluti dominis inseruiant. Verum ne temere (quæso) ista à me aut falsò obiectari credas, quum fidem tibi etiam ipsis oculis tuis facere possis, sæpe in istiusmodi spectacula occursantibus, quippe quæ ubiq́ obuia & exposita sint. Sed tamen grauius testimonium de istis rebus penes sacram scripturã reperias, quæ ab initio iam antea istarũ rerũ mentionẽ fecit, idq́ sub his uerbis. Idola gentiũ, argẽtũ & aurũ, opera manuũ hominũ. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & nõ uidebũt: aures habẽt, & nõ audient: nares habent, & non odorabũtur: manus habent, & nõ palpabũt: pedes habent, & non ambulabunt, non clamabũt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea. Neq́ prophetica expostulatio ab illorũ uituperatione abstinuit, dicente spiritu: Pudefiant, qui finxere deum, & sculpunt uana.

Et omnes unde orti sunt,emarcuerunt: & surdi ab hominibus. Congregentur omnes & cōsistant simul,quoniam faber ferrum suum acuit,& ascia elaborauit,& ad regulam moderatus est, ac statuit brachio roboris sui: Et esuriet,& infirmabitur,& nequaquam bibet aquam. Lignū enim faber ubi delegit,libramento illud & glutino constituit, & rubricauit, indiditq́ꝫ ei formam uiri,& pulchritudinem hominis,collocauit illud domi, quod è sylua exciderat,quod plantauerat dominus,& quod pluuia in sublime produxerat,ut esset hominib. in alimētum ignis, indeq́ꝫ desumpsit unde sese calfaceret,eoq́ꝫ ardente panes coxit, residuū porro eius in deum deformauit, illiq́ꝫ se suppliciter affudit,cuius dimidium igne combussit,alteroq́ꝫ dimidio carnes assatas comedit,& repletus est,Et calefactus, inquit, dulciter mihi accidit quia incalui, & ignem conspexi: reliquias tamen eius his uerbis adorauit:Eripe me,quia Deus meus es tu. Non didicerunt, ut sentirent se obtutu esse hebetiores,quàm ut uideant oculis suis, aut animo intelligant. Et non cogitauerunt in corde suo, neq́ꝫ sensibus perceperunt,quòd illud adoratur cuius dimidium combusserint igne, & in carbonibus eius decoxerint panes,& assatas indè carnes depasti sint,& residuum eius ligni,in abominationem conuerterint. Scitote cinerem esse mentem illorum, neminemq́ꝫ posse eorum animam eripere,uidete, & ne dixeritis, mendacium esse in manibus meis. Quomodo igitur isti non impij ab omnibus habeantur,qui tantæ impietatis à sacris literis accusantur? Aut qui non sint miserè superstitiosi,qui ita apertè inanimata pro ueris rebus adorare conuincuntur? Quænám illis spes? aut quid ueniæ sibi sperare poterant, qui in brutis immobilibusq́ꝫ fiduciam suam collocant,eaq́ꝫ pro uero Deo uenerantur? Vtinam, utinam sine specie ulla artifex illis numina conformasset: ita enim fieret,ut non tam euidens suæ aduersus se stoliditatis,documentum ostenderent. Tum enim si signa,notasq́ꝫ sensuum non haberent,quales sunt oculi, nares, aures, manus,os,ipsis interim immobilibus,& sine usu sensuum, sensibiliumq́ꝫ perceptione simpliciorū animos fallere potuissent, Nūc cōtrà habent,& non habēt:stant,& nō stant:sedent,& nō sedent: nullā enim uim istiusmodi actionū possident,sed in eo statu quo uoluit artifex,permanēt, diuinitatis suæ argumentū nullū de sese exhibētes,inanimati prorsus,solùm hominis arte cōsistendi speciem habere uidentur. Vtinam isti falsorum deorū præcones & uates(de poetis loquor & historiographis) simpliciter eos deos esse, in scripta retulissent sine illorū actis: unde facile conuinci possunt, q̄ꝫ & Dij non sint,& q̄ꝫ turpi disciplina morum sint usi. Potuissent enim solo diuinitatis titulo ueritatē interuertere,uulgusq́ꝫ multo melius à fide rerū seducere. Nūc aūt,dū amores,salacitatesq́ꝫ Iouis,aliorūq́ꝫ in masculos stupra, & zelotypias in fœminas, metusq́ꝫ itē & pauores,aliaq́ꝫ uitia recēsent, nihil aliud q̄ꝫ se ipsos deniq́ꝫ produnt, nō solum non de numinibus,aut de castis quidē hominib. uerba facere,sed de turpib. longeq́ꝫ ab honestate semotis, fabulas referre. Verū hic fortasse superstitiosi, ad indolē moremq́ꝫ poetarū defugiēt, affirmabūtq́ꝫ hūc peculiarē esse poetarū stylū,ut ea, quæ nō sunt, effingant, mētianturq́ꝫ ad uoluptatē audientiū,cūq́ꝫ rē fabulādi occasionē dedisse. At istiusmodi causificatio,maxime oīū uana esse demōstrabitur,idq́ꝫ ex ipsorū

de dijs

de dijs suis opiniōe, atq; itē ex alijs rebus, quas in uulgus edūt. Si enī q̃ poetæ scribunt, figmenta sunt, & pro falsis habenda, falsa quoq; fuerint nomina Iouis, Saturni, Iunonis, cæterorumq; deorum. Forsitan enim, ut ipsi dicunt, nomina ista fictitia sunt, nec existit prorsus ullus Iuppiter, aut Saturnus, aut Mars, sed eos fingi à poetis, quasi qui sint, quò imponatur auditoribus. Probè, sed si fingunt poetæ ea quæ non sunt, qui fit, ut eos, tanq; re uera sint, adorent? An hic forsitan replicabunt, non nomina quidem ista falsa esse, sed facta, quæ poetæ istarum personarum nominibus falsò addiderūt? Sed hoc nihilo firmius ad excusationem: si enim in factis mendaces sunt, in nominibus quoq; eorum mendaces fuerint, à quibus istiusmodi res gestas esse uolunt. Aut si ueri sunt in assignādis nominibus, ueri quoq; necessariò futuri sunt in factis enarrandis. Alioqui qui ista fabulati sunt, si eos re uera deos credidissent, paria certè & quæ dijs cōgruerent, non autem humanos affectus illis attemperassent. Vt nunq; quispiam officium ignis, aquæ attribuerit, quum ille inflammet, ista frigidam naturam in se possideat. Quòd si acta ista digna & congrua sunt Deo, dei quoq; fuerint horum actores: sin autem hominibus conueniunt, atq; adeò hominib. neutiq; honestis, qualia sunt adulteria, aliaq; facinora, quæ iam recēsuimus, homines profectò sunt, & non dij, qui talia fecerunt. Acta enim, personis rebusq; respondere necesse est, ut quis autor fecerit, ex opere ipsius contestatum reddatur: & ex autore, uicissim quale sit opus, agnoscatur. Vt enim si quis de aqua, & igne disceptet, eorumq; uires alleget, nunq; dixerit aquam comburere, ignem refrigerare: Aut si quis de sole, & terra mentionem faciat, nunq; affirmarit, terram illustrare: solē, herbas, frugesq; progerminare: nā tale quid si diceret, omnē stoliditatem exuperaret. Ita quoq; nunq; scriptores illi, & præcipuè omniū excellentissimus poeta, si certum habuissent, Iouem, cæterosq; id genus deos esse, nunq; istiusmodi acta ijs attribuissent, unde ipsos non deos, sed homines esse proderent, & homines nequaq; graues. Quòd si eos poeticè fabulatos dicas, & falsa cōfinxisse (ut tua mendacia de illis recipiamus) quur non & de fortitudine heroum mentiti sunt? et pro fortitudine, imbecillitatem: pro imbecillitate, fortitudinem affinxerunt? Congruum enim erat, ut quemadmodū in Ioue, & Iunone: ita quoq; in Achille, ignauiam admentirentur, Thersitæ uires miraculis celebrarent, Vlyssis hebetudinem conuitijs exagitarent, Nestoris delyria confingerent, Diomedis, & Hectoris muliebria studia, Hecubes fortia facta describerēt. Quia in omnibus uidelicet (ut ipsi aiunt) recipiundum est poetas fingere, & mendacijs uti. Nunc contrà, illi qui in hominibus describendis ueritatem tuētur, falsa de dijs scilicet non uerētur tradere: Quin & hoc aliquis eorum dixerit, eos de Deorum falacitatibus falsa scribere, in laudibus tamen (quum Iouem patrem deorum, supremumq; ac olympium, & cœli regnatorem dicunt) nihil cōfingere, sed ueraces esse. Atqui non ego solus, sed quiuis ostenderit, hanc rationem contra illos facere, Rursus enim, primis illis demonstrationibus ueritas sese manifestò prodet, quum facta illa illos homines fuisse coarguant: laudes uerò humanam naturam transcendant. Vtrūq; istorū inter se cum altero discrepat, Non enim proprium est cœlicolis, talia facere: neq; eos qui talia faciūt, cœlico-

cœlicolas esse, suspicari poteris. Quid igitur inde colligas? nisi laudes uanas & assentatorias esse: facta uero ex fide esse pronunciata? Idq; uerum esse, ex cõmuni omnium consuetudine deprehendas: Nemo enim qui aliquem laudandum suscipit, studia moresq; eius uituperare solet, sed potius contrà, encomijs euehere, ut laudum maiestate, si qua in factis turpitudo lateat, deceptis auditoribus prætegatur. Quamobrem ubi quis in aliquo celebrando, non reperit in uita eius, animiq; dotibus, ob insitam turpitudinẽ argumentum laudis, alias cõmendandi rationes init, aggerens ea, quæ illius conditionem transcẽdunt, ita quoq; mirifici illorum poetæ, ueriti extollere ob turpitudinem facinorum gentilitios istos deos, nomẽ illis, quod est supra humanam naturam, adaptauerunt, sed parum in eo prouidi fuere, quum sublimibus illis ultra humanam conditionem figmentis, non obscurent eorum humana, sed humanis ipsorum uitijs ostendant, Deorum titulum existimationemq; illis non congruere. Ego certè arbitror, à nolentibus poetis uitia deorum prolata esse: quia enim Dei incõmunicabilem (ut inquit scriptura) appellationem & honorem, illis qui non dij, sed homines mortales erant, attribuerunt, tantumq; nefas in sese admiserunt, ideo ueritas uicissim ab ijs expressit, ut uel nolentes putatitiorum deorum flagitia exponerent, quo omnibus posteris pro argumento constaret, non esse eos deos, de quibus talia scripto proderentur. Quid igitur superstitiosi respondeant? aut quo argumento utentur? ut istos, de quibus loquimur, deos probẽt: ratio enim paulo superius habita, homines eos fuisse ostẽdit, eosq; neutiq; sanctos aut graues. Fortassis eò sese recipient, ut magnificè iactent inuenta istorum, quibus humanæ necessitati multum utilitatis cõtulerunt, ideoq; eos deos habitos, quod utiles fuissent: Iouem enim (ut fama est) plasticen inuenisse: Neptunũ, gubernatoriam artem: Vulcanum, fabrilem: Mineruam, textoriam: Apollinẽ, Musicen: Dianam, uenaticam: Iunonem, uestiendi rationem: Cererem, agriculturam, aliosq; item alia, ut scriptores referunt. Rectè, sed has, aliasq; cõsimiles artes non istis solis ut authoribus, sed cõmuni hominum naturæ imputari, acceptasq; ferri oportuit. Siquidem eas artes, dum fixis oculis naturam intuentur, deprehenderunt. Nam artem esse imitationem naturæ uel uulgus deprædicat. Si igitur periti expertiq; euasere earũ disciplinarũ, quibus operam nauarunt, non ideo tamen eos deos credere necessum fuit, sed homines potius. Non enim ex ipsis artes naturam suam capiunt, sed in artibus, ipsi naturã æmulati sunt, nimirum homines, ac proinde naturaliter capaces scientiarum, ut ex hominis definitione patet. Quid miri igitur, si humano ingenio usi, suamq; in naturam respectantes, istiusmodi scientiarum artificia excogitarint? Quod si ob inuenta artium operæpreciũ est, eos Deos nuncupari, restat, ut item aliarum artium inuentores, Dij nuncupentur, ea nimirum ratione, qua illi digni sunt uisi, qui in Deorum numero haberẽtur. Literas autem inuenerunt, Phœnices: Poesin heroicam, Homerus: Dialecticen, Zeno Eleates: Rhetoricen, Corax Syracusius: apiaria emolumenta, Aristeus: sementem, Triptolemus: leges, Lycurgus Spartanus, & Solon Atheniensis: literarum uero structuras, numeros, mensuras & momẽta, Palamedes excogitauit. Alij item alia, uitæ utilia prodiderunt, ut testes sunt historio-

storiographi. Si igitur scientiæ deos faciunt, atque inde dij sculptiles emerserunt: necessum est, et eos, qui post istorum ætatem aliarum rerum autores sese exhibuerunt, pro ista ratione in Deorum classes recenseri. Quòd si diuinitatis operæprecium in eo non locant, sed pro hominibus eos habent: consequens est, & Iouem & Iunonem, cæterosque alios diuinitatis nomine spoliandos esse, credendumque homines fuisse, eoque magis credendum, quia nequaque fuere graues aut sancti, quod uel ex ipsa statuarum sculptura deprehendas. Quam enim aliam ipsis sculptores indidere formam, quam uirorũ & fœminarum, rerumque adhuc inferiorum, nimirum brutorum animantium, auium cuiuslibet generis, quadrupedum partim cicurum, partim indomitarum, reptilium, & quicquid uel terra, uel mare, aut uniuersa aquarum natura producit. In feras enim indomitasque libidines, & affectus deiecti mortales, nihilque nisi uoluptates & carnis concupiscentias ob oculos ponentes, prout brutis illis rebus, irrationabilibusque mentem occuparant, ita in bruta pecuinasque species imaginem numinis contulerunt, pro multiplici diuersitate suorum affectuum, numinum formas configurantes: Quadrupedum enim & reptilium simulachra apud illos reperiuntur, quemadmodum diuinæ, & ueræ religionis interpres ait: Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est brutum cor eorum: dicentes se sapientes, infatuati sunt, & mutauerunt gloriam dei incorruptibilis, in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, & uolucrium, quadrupedum, & reptiliũ, Ideoque tradidit eos Deus in affectiones ignominiæ. Cum enim prius uitiassent animos uoluptatum irrationabili immanitate (ut superius dixi) ad istiusmodi numinum concipiendas species præcipitati sunt, semelque ita lapsi, & quasi mancipati, ut à deo auersi sint perpetuo ibidem uolutantur, & in rebus ratione carentibus, Dei, qui pater est Rationis siue uerbi, similitudinẽ quæsiuerunt. Hic quum male audiunt ethnicorum Philosophi, uirique eruditi, nõ inficias eũt eas deorum species, hominum & brutorum simulachra esse: sed ideo id in usu haberi, ut dij sub istis imaginibus oracula promant, & sese ostendant, alioqui eum qui inuisibilis est, nisi per istiusmodi simulachra & ceremonias cognosci non posse. Alij porrò quasi maiori Philosophia instructi, ac proinde se altiora promere existimantes aiunt ista instituta esse & effigiata, ad euocationem aduentumque angelorum aliarumque potestatum conciliandam, ut quum illi ita se præsentes obtulerint, & apparuerint, numinis notitiam mortales doceant, ac proinde istiusmodi simulachra pro elementis literarum humano generi esse, quæ dum legunt, Dei notitiam condiscere possunt. Ita isti fabulantur, non enim est ut eos theologicari dicas, minime gentium. Quod si quis hæc uerba accuratius expendat: inueniet, istorũ non minus quàm eorum (quos superius conuici) opinionem esse falsam. Dixerit enim aliquis insistens ueritati examinandæ, quonam modo Deus per simulachra uel respondeat, uel cognoscatur: an per materiam statuæ, an per figuram? Quòd si per materiam: quis igitur usus est figuræ? & quur antequã fingeretur, nõ in omni materie sese simpliciter repræsentauit? Frustra igitur templa isti obmunierint, includentes (nescio quem) lapidem aut lignũ, aut auri partem, quum uniuersa terra istiusmodi rebus exuberet. Sin autem superinducta

perinducta forma in causa est, ut numen illic præsto sit: quis usus materiæ, siue illa aurea, siue alterius generis sit? quur non potius per uera & naturalia animantia (ad quorum speciem sculptilia deformata sunt) præsentia numinis sentiatur? Ea enim opinio de Deo, speciosior aliquanto & honestior esset, si creditum foret, per uiua animantia tum rationalium, tum irrationalium, numen sese præsens exhibere, non autem in rebus uitæ, motusq́ expertibus, eius aduentum expectari. Mira igitur in hac parte ipsorum impietas, qui cum uera natiuaq́ animantia, quadrupedia, uolucria, reptilia detestentur & exhorreant, uel ob feritatem, uel ob fœditatem: tamen horum species in lapidibus aut lignis, aut auro descriptas, Deos esse uolũt. Æquius erat ipsa uiua potius coli, q̃ uiuorum effigies in istis adorari. At fortasse horum nihil, neq; forma, neq; materia numinis præsentiam efficit, sed operis duntaxat artificium Deum ad se elicit, cum in eo sit imitatio naturæ: esto, sed si ob artem, sculptile opus Deus sua præsentia frequẽtat, quid opus est materie? quum ars ipsa in hominibus sedem habeat? Si enim plane ob artem Deus se sistit, ideoq́ sculptilia ut dij coluntur, par erat, homines istius artis administros adorari, & diuino cultu affici, tum quia rationales sunt, tum quia ipsam artem in animis continent. Ad secundam illorum profundiorem scilicet responsionem, etiam ista quispiam non incongruè dixerit: Si nõ ob Dei præsentiam ista à uobis instituuntur, sed ut Angeli ibi præsto sint, quur statuas, per quas potestates illas euocatis, maioris facitis, quã ipsas potestates? Cognoscendi enim dei causa, sculpẽtes has figuras (ut dicitis) ipsius Dei honorem, uocabulumq́ sculptilibus iniungitis, rem nequaq; piã designantes. Quum enim profiteamini Dei potentiam longè euehi ultra simulachrorũ paruitatem, atq; ideo uos non audere numen euocare, sed minores potestates: Dei nomen, cuius aduentus uobis formidini est, lignis, & lapidibus implicatis: deosq́, simulachra (quum lapis & artificium nominari deberẽt) appellatis, & adorationibus prosequimini. Si igitur ista pro literis sunt uobis, ad diuinitatem speculandam (ut falsò iactatis) qui conuenit, signa rebus suis, quas denotant, præstantiora haberi? Non enim, si quis Regis nomen literis exaret, extra periculum est, si scriptum illud in maiori honore, q̃ regẽ habeat, ille enim mortem in pœnam accipit, neq; id mirum, cùm aliud sit rex, aliud tabula ad eius speciẽ à pictore descripta. Ita & uos quoq;, si corroboratam, firmamq́ haberetis rationem, non tantopere diuinitatis characterẽ in materiem defixissetis: imò ne sculptile quidem sculptori suo anteposuissetis. Si enim simulachra plane, ueluti literæ, Dei aduẽtũ significant, atq; ideo ut Dei notæ, characteresq́, numinis maiestate dignæ censentur: multo magis artificem illa describentẽ deificari, numinisq́ maiestate indigitari oportuit, ut longe simulachris potentiorem, diuinioremq́, eò q illa ad huius arbitrium expolita sunt, & configurata. Si igitur literæ sunt admiratione dignæ, scriptor ipse multò maiori admiratione efferendus uidebitur, tum ob artificium operis, tum ob animi scientiam. Quòd si igitur non ea de causa, par est simulachra pro numinibus haberi, iterũq́ scisciteris, auidus cognoscendi, quænam sit origo istius rei, quid putes illos responsuros? Si enim dicant, numen quia humana specie sit præditum, ideo humana specie effigu

rari: qua ratione igitur fit, ut illud pecudum imaginibus exprimant? quòd si pecudum effigies, numinis uultum repræsentant, quur hominum delinia menta illi adiungunt? Quòd si utrumque simul est, & utraque specie Deum cõprehendunt, eo quòd rationalium, irrationaliumque formas possideat: quur disiungunt coniuncta, ac diuersas faciunt hominum brutorumque cõformationes? ac non ubique utraque specie eum cælatum exhibent? qualia sunt fabularum commenta, Scylla, Charybdis, Hippocentaurus? & apud Ægyptios canina facie latrator Anubis. Oportebat eos aut tantũmodo describi biformes, aut si unius & simplicis sunt formæ, non alteram affingi. Porrò si illorum formæ uiriles sunt, qua ratione illis fœminarum liniamenta addunt? Quòd si muliebri specie subsistunt, quare illis uiriles admentiũtur formas? Quòd si utrunque simul existunt, discriminationem interuenire non oporte bat, sed ambos in unũ sexum coniungi, fieríque illos ipsos, quos hermaphroditos appellamus, ut superstitio ista non solum impietatem & calumniam, sed etiam cachinnos spectatoribus conciliet. At si plane corporali facie numen arbitrantur, adeo ut & uentrem & manus & pedes, ceruicem item & pectus, cæteraque membra, quæ ad hominum genituram pernecessaria sunt, in illo comminiscantur & affingant: iam mihi quæso uide in quantam impietatem, Deíque alienationem mens eorum præcipitata est, qui talia de numinibus comminiscuntur. Ad quæ consequitur, ut & illa, cæteraque, quæ corporis sunt, patiantur: adeo ut & secentur, ac in partes diuiditur, ac prorsus intereant. Hæc aliaque istiusmodi, non propria sunt Dei, sed potius eorũ corporum, quæ in terris degunt. Deus enim incorporeus est & incorruptibilis, & morti inobnoxius, ne tantillum quidem ullius indigens. Atqui istiusmodi simulachra & corruptibilia sunt, & corporum signa, & alienam opitulationem requirunt, ut antea dictum est. Subinde igitur uidemus, ea postquam nimium inueterauerint, interpolari, & aut tempore, aut pluuia, aut à belluis terrestribus euastata, denuo refingi. Vnde merito eos stultitiæ condemnes, quòd quorum ipsi sunt effigiatores, eos titulis deorum honorent: & quos ope sua arteque instruunt, ne pereant, ab illis salutem cõprecentur: et quos ipsi suæ curæ, tutelæque indigos non ignorãt, ab illis suas necessitates, ususque resarciri quærant: & quos in paruis ædiculis concludunt, eos cœli terræque uniuersæ dominos appellari non uereantur. Non hinc solũmodo eorum impietatem didiceris, uerumetiam ex eo, quòd in ipsis idolis discordis sententiæ sunt. Si enim illi Dij sunt (ut prædicant ac philosophantur) quem, cui ex istis præferri oportet? aut quos maioris autoritatis existimes? ut ita uel securus eum adores, uel (ut aiunt) nihil hæsites in cognoscendo numine? Non enim apud omnes ijdem existimantur dij, sed quot sunt gentes, totidem deorum genera confinguntur. Est quoque, ubi eadem regio, atque adeo eadem ciuitas inter se dissideat in superstitione idolorũ. Phœnices certe, Ægyptios deos non agnoscunt: neque Ægyptij, eadem cum Phœnicibus simulachra adorant. Nec Scythæ, Persarum: nec Persæ, Syrorum numina recipiunt. Pelasgi Thræcios deos repudiant: Thraces Thebanos ignotos habent. Indi contra Arabes: Arabes contra Æthiopes: & Æthiopes uicissim contra illos, in ratione ceremoniarum dissentiũt, Syri Cilicum deos nõ colunt:

colunt:& Cappadocum gentes,alios præter istos, deorum nominibus appellant:Diuersos item Bithynij, diuersos Armenij commenti sunt. Et quid opus multis? qui in continente sunt, alios ab insulanis deos uenerantur. In summa,quælibet ciuitas,& uicus uicinorū numina non agnoscens sua præstituit eaq; sola deorum loca habenda existimat.De abominandis Ægyptiorum ceremonijs non est,quod dicatur,quum omnibus in oculis sit, quàm contrarias, & inter se pugnantes habeāt religiones, & quàm semper uicini contra uicinos studeant diuersa colere. Saltem apud alios adoratus crocodilus, apud alios abominationi habetur: Ac leo alicubi ut numen cultus, à collimitanis non solum non colitur, sed deprehensus, ut bellua neci datur: Idemq; piscis alibi in numen dedicatus est,alibi hamo capitur.Hinc illis bella,seditiones,ac nulla non cædium causa, & illecebræ omnium affectuum: deniq; quod mireris,Pelasgi(ut historici uolunt)quum ab Ægyptijs disciplinam religionis hauserint,ne nomina quidem eorum numinū,quæ apud Ægyptios in precio sunt,cognita habent,sed plane diuersa ab illis colūt:Vt compendio dicam, omnium idololatrarum gentium dissimilis est religio, & existimatio,neq; eadem apud illos reperiuntur, quod ipsum non immeritò illis accidit.Delapsi eñ à cognitione unius Dei,in multa,& diuersa sese præcipites dederunt, auersatiq; ueri Patris Verbum Seruatorem omnium Christum, non iniuria mentem habent, ad alia atq; alia quasi turbine fluctuantem.Et ut illi qui solem auersantur, in locisq; umbrosis hærent,per multa inuia circumferuntur, & quod adest, non uident: eodem modo qui Deum negligunt, animo caligant, & æstibus animi, fluctibusq; iactantur,resq; nihili & euanidas, ut ebrij ac cæci, imaginationibus concipiunt: quod ipsum non leue argumētum certissimæ superstitionis: Diuersis enim oppidatim,uicatimq; numinibus,alijs aliorum deos profligantibus, plane consequitur,ut nihil sit firmi,& ut omnes tandē profligentur. Quippe quū qui apud alios sint dij; aliorum dijs pro uictimis mactentur, ac libamina fiant:ac rursus,quæ istic sunt uictimæ,alibi deorū uicem, & locum obtinent. Ægyptij certe bouem, quem Apim nominant, sacris colunt, sed eum alij Ioui sacrificant, non quòd plane illum ipsum, qui pro numine consecratus est, sed quia alios ex eodem armenti genere occidant, eundem illum ipsum occidere,& immolare uidentur.Lybes arietem,cognomento Ammona,deum habent,qui tamen ipse apud plerosq; pro uictima cæditur. Indi Dionysium colunt,sub cuius nomine per allegoriam uinum intelligunt, & tamen illud apud alios in libamen uertitur. Alij fluuios & fontes, & omnium maxime Ægyptij aquam in præcipua ueneratione habent, deosq; appellant: sed tamen illi ipsi hac in parte religiosi Ægyptij,& suas,et aliorum sordes aquis eluunt,& quod inde reliquum est,cum ignominia abijciunt.Parumq; abest,quin omnium Ægyptiorum idola apud alios pro uictimis immolentur,adeo ut Ægyptij ludibrio sint,quòd dijs careant,ac pro dijs uictimas & piacula colant.Iam nōnulli in tantam impietatē, uecordiamq; abrepti sunt, ut falsis istis Dijs,hominum simulachris,homines uictiment:nec uident miseri,uictimas illas exempla & archetypa esse suorum numinum,& ab illorū

ſpecie,diuorum ſuorum formas mutuatas eſſe,& in mactandis hominibus, propemodum ſimiles ſimilibus,aut potius præſtantiores deterioribus immolare:quippe qui animata inanimatis ſacrificent,& rationalia ſenſu carentibus offerant. Scythæ enim qui Taurici dicuntur, Virgini ſuæ(ſic enim Dianam uocant)naufragos, & quoſcunq; ex Græcis ceperint, pro hoſtijs iugulant,tanta impietate aduerſus homines eiuſdem conditionis utentes, atque tantopere deorum ſuorum crudelitatem præ ſe ferentes, ut quos ueri numinis cura,prouidentiaq; à marinis periculis eripuerit,ipſi mactent,modo non ipſi prouidentiæ infeſti,quippe qui illius beneficium efferata crudelitate ſubuertant. Alij uero Marti ex prælio reduces deportato triumpho, captos bello centeſimãt,in centurias diuiſis captiuorum corporibus,ac pro numero centuriarum,hoſtias cædunt. Neq; ſolum iſtiuſmodi Scythæ pro innata feritate perpetrant, ſed proprium id tragicum facinus immanitati idolorum & dæmonum:quum & Ægyptij olim iſtiuſmodi uictimas Iunoni immolarint:Phœnices item,& Cretenſes,mactatu liberorum Saturnum placarint:Priſci quoq; Latini,Iouem latialẽ humanis cædibus uenerati ſint. In ſumma alij aliter,ſed tamẽ ſemel ſeſe omnes & polluebant & polluebantur. Polluebantur enim ipſi quum cædes facerent:polluebant uero ſua ipſorum phana huiuſmodi holocauſtis ac ſuffitu : Hinc iam deinde mala in homines ingenti numero incubuerunt. Quum enim uiderent, ſuos deos iſtiuſmodi rebus oblectari, ſtatim eos iiſdem delictis æmulati ſunt, egregium facinus arbitrati,ſi exempla eorũ quos ſummos cenſebant,imitarentur:atq; inde factũ eſt,ut ſceleribus homicidiorũ, parricidiorũ, omniumq; libidinũ ſuccubuerint. Nam propemodũ omnes ciuitates omnib. libidinibus ſcatẽt ob immanitatem morum, quam in ſuis dijs conſpiciunt. Neq; eſt in hoc genere deorum,quem caſtum appelles,niſi illum fortaſſe,cuius libidines teſtatæ,& in confeſſo habentur. Olim certe Phœniſſæ mulieres ante idola proſtituebantur, dedicantes numinibus ſuum quæſtum, perſuaſæ meretricatu ea propitiari, ac proſperitatem rerum inde naſci. Viri quoq; abdicato ſexu,nec ſe amplius mares eſſe ferentes, mulierum naturam affectauerunt, tanquam ita honorifica grataq; matri deorum facturi eſſent. Omnes autem in turpiſſimis uiuunt, & certamen inter ſe prauitatis ſuſcipere uidentur, & ut dixit ſanctus ille Chriſti miniſter Paulus : Mulieres eorum mutauerunt uſum naturalem,in eum, qui eſt præter naturam. Itidem quoq; & maſculi, omiſſo naturali uſu fœminæ,libidine in ſe mutuo exarſerunt, mares in mares turpitudinem patrantes, hæc & huiuſmodi deſignantes, confitentur & oſtendunt deos ſuos hoc genere uitæ uſos fuiſſe. Ex Ioue enim,ſtupra puerorum & adulteria,ex Venere, meretricatum : ex Rhea, obſcœnitatem : ex Marte,cædes:ex alijs alia huiuſmodi didicerunt, quæ quidem ut à legibus uindicantur, ita quicunq; purus & integer eſt, auerſatur. An igitur dij habendi ſunt,qui talia faciunt,ac non potius eos dicas ob morum obſcœnitatem brutis magis obbrutuiſſe? an non qui eos pro numinibus colunt, ut quouis pecore magis pecuini miſeratione digni ſunt? Sed fortaſſe qui iſtis ſublimiores ſunt & ad rerum naturam admiratione ſtupent, pude-

facti

facti redargutionibus abominandorum idolorum, quum reprehendi ab omnibus & facile conuinci queant, ne ipsi quidem id ita esse inficias iuerint, illam tamen opinionem firmam & inexpugnabilem dicent, qua mundo mũdiq; partibus cultus ceremoniæq; deferuntur, gloriabanturq; quod nõ saxa, non ligna, non formas hominum & brutorum, uolatilium, aut reptilium, aut quadrupedum, sed simpliciter solem, & lunam, omniaque cœli ornamenta, tellurem, & uniuersi humidi naturam colant ac uenerentur: nec posse quenquam reprehendere, quin illa pro Dijs naturalibus sint habenda, quum omnibus pateat, ea nec inanimata nec irrationalia esse, & humanam conditionem superare, eo quod ipsa in cœlis, illa in terris degant. Operæ precium igitur fuerit, etiam de istis dispicere, scrutiniumq; instituere. Omnino enim & isthic ratio ueram contra istos refutationem inueniet. Verum antequam id dispiciamus, & demonstrationem auspicemur, sufficere dicendum est, quòd ipsa rerum natura propemodum contra illos exclamat, ostenditque suum conditorem ac dominum, & opificem Deum, & omnium regem non esse alium, quàm Patrem Domini nostri Iesu Christi, quem quum auersantur scioli, rerum tamen naturam ab eo conditam pro numine adorant, quanquam illa ipsa, per cuius admirationem maiestatemq; fit, ut Deus non agnoscatur, Deum & adoret, & confiteatur. Possunt isti, qui ita naturæ partibus admiratione inhiant: ac membra uniuersitatis, numina esse arbitrantur, ex mutuis istarum rerum inter se inopijs, auxilijsq; pudefieri, quippe quæ declarent, & præ se ferant ex suo irrefragabili ad omnia obsequio, Patrem Verbi suum conditorem & Dominum esse. Quandoquidem (ut ait diuina lex) Cœli enarrant gloriam dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum. Fides eius rei non obscura, sed admodum clara ijs, qui non plane oculis mentis capti sunt. Si quis enim per se naturæ partes desumat, et singula seorsum spectet, uel solem per se, uel lunam, aut terram, aut aerem, calida item & frigida, sicca & humida, & eximens ea ab sua inuicem coaptatione, unumquodq; per se ac seorsum excutiat: nullum ex omnibus inueniet, quod sibi ipsum sufficiat, sed omnia contra, alieni usus opisq; indiga esse. Sol enim uehiculo uniuersi cœli circumgyratur, & continetur, neque extra ambitum eius consistere potest. Luna autem & reliqua sydera, solis in se auxilia protestantur. Terra rursus sine pluuijs fructus non ediderit, neq; pluuiæ sine nubibus in terram descenderint, quin imò, ne nubes quidem sine aere per se uel apparuerint, uel constiterint. Aer quoq; non ex se, sed ab æthere calefit: & à sole illustratus, lumen accipit. Fontes porro & flumina, sine subsidio terræ nunquam fuerint: Terra uero ex se ipsa fulciri non poterit, sed super aquas cõsistit: continetur autem & ipsa in medio undecunq; quasi colligata. Mare quoq;, & qui totum circumfluit orbem, magnus ille oceanus, à uentis rapitur, quocunque uis illorum protruserit. Atque adeo ipsi uenti non in se, sed (secundum disputatores istarum rerum) ex inflammatione, caloreq; ætheris in aerem descendente,

in aere consistendi locum,naturamq́ accipiunt,& per eum ubiq; spirāt.De quatuor porro elementis, ex quibus corporum natura constituitur, calida (inq;)& frigida,sicca & humida substātia,quis ita animo est stupido,ut nesciat coniuncta ista, & simul coaptata consistere posse: diuisa autem & segregata,iam inde sibi inuicem exitium,prout quodq; inualuerit,moliri. Calor enim frigore prædominante extinguitur: frigus rursum uiolentia caloris euanescit: siccitas quoq; per humorem immadescit: humor per siccitatē exarescit. Quomodo igitur ista numina fuerint, quæ alterius opem requirunt? Aut qui par est ab illis quicquam postulare, quum ipsa ab alijs necessaria postulent? Si enim ea de Deo sententia uera est, illum nullius indigere,sed sibi sufficere,suiq; plenum esse,& in illo omnia consistere,imò ipsum potius omnibus alijs impertiri: quomodo uel solem,uel lunam,aliasuę orbis partes,quæ tales non sunt, sed mutua ope fulciuntur, numina appellari æquum fuerit? Sed fortasse diuisa,et desumpta per se ista indiga esse,uel ipsi quoq; confiteantur, quum ipsa demonstratio oculis usurpetur:se autem omnia simul connectere,& in unum corpus redigere, summamq́ illam uniuersitatis numē dicere. Quippe in tali rerum omnium uniuersitate,nullum illis forinsecus usum,necessitatemq́ requiri,sed totum illud plenum,abundeq; instructum sibi sufficere. Quod haud dubie ante omnia isti iactaturi sunt,qui sua opinione sibi sapientes uidentur, sed neq; hic occasio defutura est qua eos redarguas.Istud ipsum enim quod pro ratione allegant,patefaciet eorum cum magna inscitia superstitionem, neq; id minus euidenter q̄ suprà. Si enim singula coniuncta totum explent,& totum ex singulis cōstituitur:nimirum totum erit partiū totum,et singula erunt partes totius.Longissime abest,q̄ ut de Deo tale aliquid sentias. Deus enim totum quiddam est,ac non pars aliqua, neq; ex diuersis constat,sed ipse omnium quæ constant,autor est.Specta(quæso)quàm impia de Deo referant,qui ista loquūtur.Si enim ex partibus conciliatur, ipse sibi ipsi omnino dissimilis apparebit,& ex dissimilibus habiturus est naturæ suæ integritatem: nam si solem illum esse dicas,luna esse non poterit:si luna sit,terra non fuerit. Aut si terra habeatur,mare esse non poterit: atq; ita,quascunq; partes in manus sumpseris,deprehendes absurditatem istius dicti,cuius uitium ex intuitu,obseruatuq; humani corporis satis apparuerit.Vt enim oculus, auris non est: neq; auris,manus:neq; uenter,dorsum est:neq; ceruix,pes:sed unūquodq; istorum propriam habet functionem, & ex istis diuersis inter se,corpus unum constituitur,quæ quum cohærent,consertaq; sunt, habent sese pro ratione sui usus:ubi disiuncta fuerint,pro ratione præsentis temporis: quum natura quæ coegit ista,dissoluerit,quemadmodū Deus uoluit istius constitutionis author,Ita(sed pace numinis sit uenia dicto) si partes orbis in unum corpus coaptatas Deum appellāt, necessum est ipsum sibijpsi ex seipso dissimilē esse(ut iā patet)eūdemq; rursus diuidi in partes,sua ipsorū natura disperti biles.Alia quoq; ratione(si ueritatem obserues)redargueris illorum in constituendo numine uanitatē. Si enim Deus incorporeus est, inuisibilis, intactilisq; natura:qui fit ut Deum corpus esse cōminiscantur? aut cur,quæ oculis subiecta sunt, quæq; manib.palpātur,diuinis honorib.colāt? Quod si ea

definitio,

definitio, famaq́ꝫ de Deo obtinuit,cum ubiqꝫ existere posse, nihilq́ꝫ esse omnium,quod Deum sub se teneat,ac potius omnia sub potestate illius contineri: quur qui naturam rerum in numen uertunt, non conspiciunt eam extra istam de Deo definitionẽ consistere? Sole enim sub terra agente,lucis cõspectio telluris interuentu adimitur: Lunam aũt diurno tẽpore sui splendoris iubare sol occultat,fructus terræ subinde grandine eliduntur: ignis,si fiat aquarum inundatio,extinguitur:hyemem,uer expugnat:æstas porro nõ sinit uernale tempus, suos limites transire : ipsa quoqꝫ uicissim ab autumno prohibetur,ne terminis suis exeat. Quòd si Dij essent,non conueniret,illa à se mutuo separari,& abscondi,sed ubiqꝫ coniunctim adesse,& cõmunes effectus absoluere : oporteret noctu,interdiuq́ꝫ solem,& lunam simul unà cũ reliquo stellarum choro,par lumen habere, idqꝫ omnibus lucere, omniaq́ꝫ ab illis illustrari:æstatem simul & hyemem,uer & autumnum absqꝫ ulla uicissitudine ibidem consistere:mare fontibus admisceri,et cõmunem potum hominibus præstare:tranquillitatem, & uentorum flatus,eodem tempore fieri:ignẽ simul & aquam,cõmunem, eundemq́ꝫ usum hominibus suppeditare:neqꝫ ulla ratione noxa ab illis expectanda esset. Si enim Dij essent pro istorũ opinione,nihil ad noxam,sed omnia ad utilitatem agerent. Quòd si illud impossibile censetur,ob ipsorum inter ipsos hostilitatem,qui fieri potest,ut illa sibi inuicem contraria,ac pugnantia,& quæ nulla ratione mutuo cohærere possunt,uel numina appellentur,uel sacrificijs colantur? Quæ inter se discordẽ naturã possidẽt, quõ ad aliorũ supplicationes pacẽ ĩduxerĩt cõcordiæq́ꝫ alienæ autores extiterit? Merito igitur neqꝫ sol,neqꝫ luna,neqꝫ ulla pars mũdi,ac proĩde multo minus lapideæ,aureæq́ꝫ,aut ex quacũqꝫ deniqꝫ materia imagines,aut ij qui ĩ poetarũ fabulis cõmemorãtur,Iupiter,Apollo cæteriq́ꝫ deinceps uera nũina extiterĩt,ut oratio nostra demõstrauit, sed aut mũdi partes habẽdæ sũt,aut res inãimatæ aut mortales hõines fuere Quãobrẽ eorũ cultus, & diuinitatis cõsecratio nõ pietate,sed omni superstitione scatet:nec ad cõmodum, sed ad perniciẽ humanæ uitæ introducta est. Age deinceps(ut oratio nostra pollicita fuit)demonstrato errore, per iter ueritatis ingrediamur, spectemusq́ꝫ ducem & opificem uniuersi, Patris Verbũ,siue rationẽ, ut per Verbũ Verbi patrem cognoscamus, sentiantq́ꝫ ethnici,quãtũ sese à ueritate detorserint. Superiora quidẽ illa nihil esse præter uitæ errorem,demonstratio patefecit:ista aũt ueritatis uia ad eum,qui re uera numen habendus est, scopum ostendit. Cæterum ad istius rei notionem,& inerratilem perceptionem,non alijs opus est,quàm nobis ipsis. Neque,ut est Deus super omnia,ita quoqꝫ & uia, quæ ad illum tendit, procul, aut foris, extraqúe nos consistit, sed in nobis sita est, & initium eius à nobis inuestigari potest, quemadmodum & propheta ille Moises docuit his uerbis: Verbum siue ratio fidei in corde tuo est, quod & Pater & Saluator noster confirmauit, dicens: Regnum Dei intra uos est. Quia enim in nobis habemus fidem, & Dei regnum, ideo possumus celeriter intelligere, & contemplari uniuersitatis regem,Patris scilicet salutare Verbum. Neqꝫ causificẽtur Ethnici,qui idolis seruiũt,aut alius quispiã temere sibi ipsi imponat, quasi quia expers istiusmodi uiæ,ac methodi sit,ideo sese ad fingendam

gendam idololatriam abductum esse: Omnes enim eam uiam insistimus, ipsumq; iter tenemus: & si nō omnes ea ire, sed præterire studeant, eò quòd inde à uitæ uoluptatibus abstrahamur. Quòd si ex me perconteris, quænā illa sit uia? dico eam uniuscuiusq; animam esse, & in anima ipsam mentem. Per eam enim solum Deus spectari, & intelligi potest, excepto, nisi ut quē admodum Deum inficiantur impij, ita animam quoq; se habere inficientur, idq; quàm meritissimò dixerint. Non enim eorum est, qui mentem habent, eius autorem, opificemq; Deum abnegare. Quòd autem quisq; hominum mentem possideat, eamq; rationalem, & id quoq; necessum est, ut paucis ostendatur, ob simpliciores: cum non desint, & potissimum ex hæreticis, qui hoc ipsum inficientur, credentes nihil amplius esse hominem, quā speciem illam corporis, quæ in oculis apparet: id ideo à nobis fit, ut re demonstrata, illis ipsis ad clariorem idolorum refutationem utamur. Principio igitur non tenue quoddam indicium, rationalem esse animam humanam, collegeris ex diuersitate quæ illi intercedit cum animalibus, quæ ratione carent. Ideo enim illa irrationalia natura consueuit appellare, eò quòd genus hominum rationale sit. Deinde illud ad demonstrationem, non uulgare momentum attulerit, quòd solus homo, ea quæ extra se sunt, ratiocinetur, & cogitet: & quæ præsentia non sunt, animo cōplectatur: & rursus rationibus alias rationes accumulet, & iudicio, ex cogitatis, quod optimum sit, deligat. Nam irrationalia sola, quæ præsentia sunt, obtuentur: & ad ea sola, quæ in oculis sunt, incitantur, etiamsi postea noxam inde sint habitura. Homo uero non ad uisa proripitur, sed ratione ea, quæ oculis apparent, diiudicat. Subinde igitur incitatus, uincitur ratione & cogitationibus habitis alias superaddit, Ac sentit quisq; (modo ueri studio teneatur) aliud esse mētem, ac plane diuersum quiddam existere à corporalibus sensibus. Ac propterea illa, quæ suæ est, & peculiaris naturæ, sensuum est iudex: & quæ illi apprehenderint, ea ipsa discriminat, memoriaq; repetit, illisq; quid melius sit, ostendit. Oculorum enim solum est uidere: & aurium, audire: oris, gustare: narium, olfacere: manuum, tangere: sed quæ spectari, audiri, tangi, odorari debeant, sensuum non est, sed animi: ac tale iudicium à mente peragitur. Nam & gladium manus capere potest, & os uenenum degustare, nec tamen an ista noceant, intellexerit, nisi mens dijudicet. Videtur autem istud (ut rem sub comparationis imagine contemplemur) assimile esse testudini bene concinnatæ, & musico perito, qui eam scitè teneat. Vt enim in lyra nerui singuli habent peculiarem sonum, hic quidem grauem, iste acutum, ille intermedium, iste acutisonum, alius autem alium, sed tamen ut citra artificem indistincta sit eorum harmonia, promiscuaquè compositio: Tunc enim harmonia se prodit, & recta compositio est, quum is, qui lyram tenet, pulsauerit neruos, eosquè concinnè attigerit: Eodem modo sensibus in corpore, ut in testudine, coaptatis, quum artifex mens, ducem se illis præbet, tum demum dijudicat anima, & cognitum habet, quid uel agat, uel quid faciat. Id solummodo proprium est homini, eaq; ratio est in hominis anima, qua utendo differt à brutis, ostenditq; se aliud quiddam esse, præter ea quæ oculis apparent. Quippe quum homo non infrequenter

frequenter humi decumbente corpore,ea,quæ in cœlis sunt,imaginetur,ac subinde in ocio,& quiete corporis, atq; adeo in ipso somno intus agitetur, & quæ foris sunt,spectet,peregrè proficiscatur,regiones perambulet,notis occurrat,ac sæpicule inde fit, ut quid per diem ipsi sit euenturum, præsagiat:quæso te, quidnam istud aliud fuerit, si non anima rationalis fuerit, qua homo ratiocinatur,& intelligit quæ supra se sunt? Quin & illud quoq; spectauerit ad plenam refutationem eorum, qui etiamnum sese improbi auertunt ad eam opinionem,qua irrationabilitatem in homine constituunt: ab illis enim quærendum, qui fiat, ut corpore mortali secundum naturam, ea, quæ immortalitatis sunt,cogitet homo,ac frequenter mortem gratia uirtutis aduersus se prouocet? Aut quomodo item temporario corpore æterna meditetur,& contemptis,quæ ante pedes sunt,ad æterna desiderium suum intendat? Corpus certe de se nihil tale cogitauerit, neq;, quæ extra ipsum sunt,in cogitatiões admiserit,ut est mortale ac temporarium. Necessum est autem,diuersum id esse à corpore,quod contraria corpori, eius'q; naturam excedentia meditetur. Quidnam igitur illud fuerit, nisi anima rationalis? morti inobnoxia,nõ quidem foris,sed intus in corpore consistens,quæ ueluti musica lyra,quod melius est,insonat. Aut qua ratione illud fit,ut oculus secundum naturam conditus ad uidendum,auris'q; item ad audiendum, alia auersentur, alia deligant? Quis oculum à uidendo retorquet? aut quis aurem(cuius officium naturale est audire) ab audiendo secludit? Quis gustũ(cui ex natura est, ut sapores delibet) sæpe refrenat à naturali impetu? Quis manum natam ad id,ut agat,retrahit à tactu? Quis item olfactum, & ipsum quoq; genitum ad odorandum, auertit ab odoribus percipiendis? Quis ab istis, quæ sunt naturalium functionũ, deterret? aut quomodo fit, ut corpus,quod suæ naturæ est,exhorreat,conuertatur'q; ad alterius consilia,& ad illius nutum aurigetur? Hæc enimuero nihil aliud, nisi animam esse rationalem declarant, imperantem corpori. Non enim corpus ad id natum est, ut equitet, sed ut ab alio inequitetur, ac ducatur. Vt neq; equus se ipsum subiugat,sed à domino suo adigitur. Quapropter leges sunt hominibus constitutæ,ut quæ bona sunt,agant,ac mala auersentur. Irrationabilibus contra animantibus in cogitationem mala non ueniunt, nec ulla censura dijudicantur,ut quæ rationis,intellectus'q; expertia sint. Esse igitur animam rationalem in hominibus,superioribus dictis satis demonstratum arbitror. Quòd autem immortalis sit anima,id quoq; necessarium est cognoscere ex doctrina ecclesiastica,quò cõuinci possit,idola esse tollẽda. Fiet aũt istius rei cognitio propior,& quasi sub manũ,ex corporis intelligẽtia,eiusq́ue cũ anima diuersitate. Si eñ animã aliã esse à corpore, ratio demonstrauit,corpus'q; ex natura mortale est:necessum est animã immortalẽ esse,eò q; corpori similitudine nõ respondeat. Rursus si anima corpus mouet (ut demonstratum est) nec ab alio mouetur:consequens est,ipsam à se moueri, & postquam corpus terræ inhumatum est,ipsam rursus à seipsa moueri. Non enim anima est quæ moritur, sed ob eius discessum, corpus moritur. Si igitur illa à corpore moueretur,consequens esset,discedente motore, ipsam mori. Quòd si anima mouet corpus,multo magis necessum est, sibi seipsam motricem

motricem esse:& quia à se mouetur, necessarium est, eam post mortem corporis uiuere ac superstitem esse. Motus enim animæ nihil aliud est, quàm uita ipsius, ut omnino corpus uiuere dicitur, quũ mouetur, tumq; in morte esse, quum à motu conquiescit. Id uero ex eius in corpore ipso, actu & facultate manifestè conspicias. Quum enim corpus ingressa est & colligata, non ad corporis exiguitatem contrahitur aut modificatur, sed sæpe corpore in lecto iacente sine omni motu, ipsa suis uiribus excubat, transgrediturq; corporis conditionem, & tanquam peregrè ab eo discedens, manens tamẽ interim in corpore, quæ supra terram sunt, imaginatur & spectat: sæpe quoq; extra terrena corpora Sanctis, & Angelis obuiam tẽdit, & ad eos pertingit, mentis sua puritate freta: Qui fieri poterit, ut eadem non multò magis absoluta à corpore (quum ille, qui eam ita copulauit Deus, uoluerit) habeat liquidiorem immortalitatis cognitionem. Si enim antea colligata corpori, extrariã à corpore uitam uiuebat: multo magis futurum est, ut à morte corporis superstitem habeat uitã, quæ in ea nunquam desitura est, idq; eius opera, qui eam ita condidit Deus per suum Verbum Dominum nostrum Iesum Christũ. Ideo enim & immortalia et cætera ratiocinatur & intelligit, quia & ipsa quoq; immortalis est. Nam ut corpus mortale, mortalia suis sensibus contemplatur: ita quoq; immortalia cõtemplantem cogitantemq; animam, necessum est & ipsam immortalẽ esse & perpetuo uiuere, quippe quam immortalitatis cognitiones cõtemplationesq; in ipsa residentes nunquam destituant, ac ueluti incentiua quædam, ac fomenta ei securitatem certitudinemq; immortalitatis conciliẽt. Ideo certe diuinæ cõtemplationis uim intelligẽtiamq; possidet, ipsaq; sibi ipsi ut uia ac methodus quædam, non aliunde, sed ex seipsa uerbi diuini scientiam apprehensionemq; haurit, ac percipit. Dicimus igitur (ut antea dictũ fuit) quod quemadmodũ Deo abdicato inanimata colunt, ita quoq; se animam rationalem non habere arbitrãtes, eam inde mercedem suæ uesaniæ referunt, ut in classe pecudum habendi uideantur, illi ergo ueluti inanimes, & in inanimatis numinis dignitatem statuentes digni sunt miseratione, & quos cupias apprehensa manu in uiam deducere. Alioqui sese mentem animamq; habere censent, & de possessione rationis superbiunt, quod quidem iure faciunt, cur compotes mentis & rationis, sine ratione impetus suos capiunt, & cur quæ sapere oportet, non sapiũt, sed se deo præstantiores faciunt, ipsi enim immortalem animam habentes, quam non uident, deum rebus quæ uidentur, & immortalia sunt, assimilant, aut cur nõ quemadmodũ à deo abscesserunt, ita ad deum se referunt? Possunt enim sicuti mente auersi alienatiq; sunt à Deo, dum quæ non sunt, pro numinibus fingunt: ita intellectu animi sese euehere, & iterum conuerti ad Deum. Reuerti autem possunt, si sordes concupiscentiæ, quas induerunt, abijciant, ac eo usq; se eluant, donec omne, quod alienũ animæ inhæserit, exuant, eamq; ita (ut nata est) præstent, ut in ea Patris uerbum rationemq; (ad cuius similitudinem ab initio conditi sunt) speculari possint. Ad imaginem enim Dei creatus est homo, & ad eius similitudinem genitus, ut docet sacra scriptura, sub persona Dei ita loquentis. Faciamus hominem secundum imaginẽ nostram. Vnde, quum omnem affusam peccatis maculã exterserit, & nihil nisi

exemplar

exemplar,quod ad imaginem Dei conditum est,purum seruauerit, merito iam tum in eo,utpote in splendorem redacto, quasi in speculo contemplatur imaginem Dei, Verbum scilicet siue rationem, uicissimq́ꝫ in ipso Verbo Patrē (cuius Saluator imago est) animo cōcipit & cogitat. Quod si animæ magisterium non sufficit,ob ea quæ aliunde mentem obscurant, impediuntq́ꝫ,quo minus meliora conspiciat,est tamen illi facultas ex stellis cæterisq́ꝫ quæ apparent,dei cognitionem addiscere,rerum natura ueluti literis, per ordinem & harmoniam dominū suum conditoremq́ꝫ indicante, & altissima uoce protestante. Bonus enim quum sit Deus, & hominum amans curatorq́ꝫ animarum quas condidit,sed tamen inuisibilis, & incōprehensibilis natura & altior omnibus rebus creatis,ut homo in eo cognoscēdo frustra laboraret,eo quod ipse ex non ente ad essentiam prodierit, illc autē creatus nō sit,ideo rerū naturā ita ratione instruxit, ut quāuis per naturā sit inuisibilis,ex operib. tñ cognosci possit. Sæpe eñ ex operib. cognoscitur artifex,etiāsi in oculis nō sit. Queādmodū referūt de statuario Phidia, quē sua opera ex cōmensione,& proportione partiū inter se,etiā absentem,extráq́ꝫ cōtuitum positum repræsentarint: ita quoq́ꝫ ex mundi ordine eius opifex, & conditor Deus intelligēdus est, tametsi corporeis oculis spectari neque at. Non eñ abusus est sua inuisibili natura Deus (ne quis hoc causificetur) nec se ignotum hominibus prorsus reliquit: sed (ut dixi) ita instruxit rerum naturam,ut ipse tametsi sub conspectum nō ueniret,tamen ex operibus suis cognosceretur. Neq́ꝫ, quod loquor,à me profectum est,sed ab hominib. rerum diuinarum peritis accepi,quorum unus est Paulus, Romanis ita scribens: Inuisibilia eius ex creatione mundi ipsis operibus intellecta perspiciuntur. Et Lycaonibus ingenue loquens,hæc uerba pronunciat: Et nos homines sumus, ijsdem malis uobiscum obnoxij, euangelizantes uobis, ut à uanis conuertamini ad Deum uiuum, qui fecit cœlum & terram,& omnia quæ in eis sunt, qui superioribus seculis permisit quēq́ꝫ suis uijs incedere: non tamen seipsum intestatum,incognitumq́ꝫ reliquit,dum benefacit,cœlitus nobis pluuias donans,& tempestates fœcundas, implens uita et lætitia corda nostra. Quis enim cœlestem ambitum,cursum solis & lunæ,aliarūq́ꝫ stellarum situs,rotationesq́ꝫ actas in orbem,contrarias quidem & diuersas sed tamen in diuersitate illa æqualiter ordinem suum seruantes, non secū ratiocinetur,illa non à se ipsis creata esse, sed alium esse earum rerum conditorem,gubernatoremq́ꝫ? Quis item solem conspiciens,diurno tempore exorientem,lunā uero noctilucam, indemutabili lege pro certo numero dierū incrementa & decrementa sumere,ex syderibus alia discurrere ac multipliciter cōmeatus suos euariare: alia uero citra uagationem certo motu procedere, nō animo colligat,omnino esse aliquem opificem,qui ista gubernet? Quis item cernens contrarias inter se naturas,coaptatas tamen esse,& concordem harmoniam tenere,ignea,frigida,sicca, humida in unum cōmixta, & tamen ea sibi mutuo infesta non esse, sed unum quasi ex uno corpus absoluere,non secum cogitet, foris & seorsim esse eum ab istis,qui ista ad hūc modum descripserit? Quis oculis uicissim animaduertens, hyemem cōcedentem ueri,uer æstati,æstatem autumno, eaq́ꝫ inter se contraria: cum illa

infrigidet, ista feruefaciat, hoc tepore foueat, ille maturet, omnia tñ ista, similem, innoxiumq́ue usum hominibus cõficere: non consyderet, esse aliquid istis præstãtius, quod omnibus æqualitatem præbeat, omniaq́ue gubernet, quanq́ue sub oculos nostros non ueniat? Quis spectans in aere nubes ferri, & in nubibus pondus aquarum colligatum, non in animum inducat cogitationem de illo, qui earum rerum colligator est, cuiusq́ue iussu hæc omnia fiant? Aut quis consyderans terram grauissimæ naturæ, in aqua stabiliri, immotamq́ue consistere in re suapte natura agitabili, non secum expendat, esse eum haud dubie qui hæc ita disposuerit, Deum? Quis rursus uidens suis temporibus terræ fœcunditatem, ac pluuias cœlestes, amniũ affluxus, fontium scaturigines, animalium ex diuersis sexibus fœturas: eaq́ue non semper, sed certis temporum uicibus fieri: In summa quis animaduerso, in dissimilibus, contrarijsq́ue parem similemq́ue ordinem conflari, non animo ratiocinetur, unam esse uim, potentiamq́ue, quæ ista dispenset, & gubernet? pro cuius arbitrio, omnia ita rite in eo statu perseuerant? Ipsa enim per se nunquã uel constiterint, uel emicuerint, ob mutuam, quæ in illis est, naturæ discordiam. Aqua enim per se grauis est, & deorsum fluit: nubes cõtra, leues, & ex eo numero rerum quæ alacres sunt, sursumq́ue emicant, nihilominus tamen aquam quæ ponderosior est, in nubibus per aerem circumferri. Ac rursus terram omnium grauissimam esse, aquam uero leuiorem: tamen illam ab ista, quæ minoris ponderis est, sustineri, nec subsidere, sed ibi immobilẽ cõsistere. Masculus item non idem est, quod fœmina, tamen in unum conciliantur, unaq́ue ab ambobus similis animantis procreatio conficitur. Et ut cõpendio dicam, frigidum calido infestum est, humidum sicco repugnat, ob id tamen nihilo magis inter sese seditionibus laborant, sed ex concordia unum corpus, & rerum omnium procreationẽ constituunt. Non igitur pugnantia & contraria ex ipsa natura in unum coalescerent, nisi præstantior aliquis esset, & Dominus, qui ea coniungeret, cui & ipsa elementa, tãquam ancillæ obsequiosæ, cedunt, & obtemperant. Non enim singula ad suam ipsorum naturam respectantia, cum alijs depugnant, sed eum, qui eos ita coagmentauit, dominum agnoscentia, concordiam inter se fouent: & naturaliter quidem inter se contraria, gubernatoris tamen uoluntate, in amicitiam conciliãtur. Quandoquidem nisi potẽtioris alicuius iussu, in unum omnia temperatè coaptarentur, quomodo grauia leuibus, sicca humidis, rotunda directis, ignis frigido, aut ulla deniq́ue ratione mare telluri, sol lunæ, astra cœlo, aer nubibus, uel misceretur, uel coiret? quum singula dissimilem naturam sortiantur? Magna enim seditio fieret inter illa, quum ista incenderẽt, illa frigefacerent, grauia deorsum, leuia contra sursum contenderent, sol illustraret, aer obscuraret. Quin & stellæ inter se seditionem agitarẽt eò q̀ aliæ superiorem, aliæ inferiorem situm haberent, imò uerum ne nox quidem diei concederet, sed suum locum retinens, cum eo dissidio, pugnaq́ue decertaret. Quæ si fierent, reliquum esset, ut non mundum, hoc est digestum quid, sed indigestionem: non ordinem, sed inordinationem: non stabile quid, sed instabilitatem: nec modum, sed immodestiam uideremus. Singulorũ enim discordia & pugna, aut omnia prorsus tollerentur, aut sola (quæ uictoria præua-

præualerent)superessent.Et id quoq; uniuersitatis indigestionem cōmonstraret,quū id quod solum unumq; relinqueretur,ab aliorum usibus spoliatum,uniuersitatem rerum inconcinnam efficeret,Veluti si solus pes,aut sola manus residua sit,fieri nequit,ut seruetur incolumis corporis forma. Nā qualis(quæso)mundus esset,si tantūmodo Solis iubar appareret,aut luna duntaxat circumferretur,aut nox continua semper,aut dies perpetuus existeret? Qualis rursus harmonia,si tantūmodo cœlum sit sine ullis stellis,aut stellæ sine cœlo? Quid utile,si solum mare in rerum natura inueniretur,aut terra sine aquis sola intra reliquas naturæ partes? Quomodo aut homo,aut ullum omnino in terris animal prodijsset,elementis inter se seditione sæuientibus,uno duntaxat prædominante,neq; tamen eo ipso ad corporis cōstitutionem satis efficaci? Non enim ex solis calidis,aut ex solis frigidis,aut solis humidis aut siccis,aliquid omnino componitur:ita enim omnia omnino incomposita,inordinataq; essent:sed neq; id ipsum, quod prædominaturum cæteris uideretur,cōsistere per se,sine aliorum adminiculo posset,siquidem ideo omnia etiamnum consistunt,quia non inordinatio,sed ordo est in omnibus:neq; imodestia,sed modus:neq; rudis indigestio,sed mundus(qui nihil aliud est,nisi congruens undecunq; dispositio)Necessum est igitur oriri cogitationem de eo Domino,qui ista in unum coegit,& cōcentum istum,congruentiamq; iniunxit,qui tametsi oculis non conspiciatur, ab ordine tamen cōgruentiaq; rerū dissidentiū,eum intelligere possumus istorum omnium principem,ducem & Regem esse. Vt enim si uideas ciuitatem ex multis uarijsq; hominibus cōstantem,paruis,magnis,opulentis, pauperibus,senibus,iunioribus,maribus,fœminis, bono ordine rectaq; disciplina coli: eosq;,qui ibi degunt,tametsi diuersos inter se,animo tamen consentire: neq; opulentiores contra pauperes,neq; magnos contra paruos,neq; iuuenes contra senes insurgere,sed omnes æqualitate iuris pacem tueri:fieri ibi nequit,quin in mentem ueniat,principis inibi præsentia hanc concordiam foueri,tametsi ille in conspectum non prodeat, quū immodestia pro signo habeatur,sine capite Rempublicā esse:ordo autem contra,principis curam moderatio[illegible]mq; demonstret. Vt enim quū in corpore,membrorū inter se cōgruentiam uidemus,neq; oculos cum auribus pugnare,neq; manus contra pedes seditionem mouere,sed singula per peculiarem suum usum sine ullis factionibus sumministrare: prorsus ex illo ipso intelligimus,esse animam in corpore,quæ ista ad istum modum temperet ac regat,etiamsi illa oculis non pateat,Ita quoq; in uniuersitatis istius ordine & coaptitudine,necesse est,ut animaduertamus,omniū istorum principem esse Deum:eumq; unū,& non plures.Nam ille dispositionis ordo,& rerū omniū consentiens harmonia,non multos,sed unum sibi ducem principemq; esse declarat,nimirum Verbum Dei rationemq;.Non enim,si plures essent rerum naturæ principes, seruaretur eiusmodi uniuersitatis ordo, sed omnia ex suo ordine,disciplinaq; exciderēt,singulis omnia ad suum arbitrium trahentibus,& cum alijs depugnantibus. Vt enim diximus,multitudinem numinum,nullitatem esse numinum:ita quoq; necessum est,multitudinem principum id efficere,ut nullus esse princeps uideatur, sed inter-

regnum potius sine capite. Vbi autem princeps non est, ibi prorsus immodestia nascitur. E diuerso, in multis ijsq; diuersis, ordinis obseruãtia, unum quoq; moderatorem ostendit. Vt si quis è longinquo citharam audiat, ex multis & diuersis neruis compositam, & ex ijs concentum harmoniæ admiretur, ac non solum graues suum sonum absoluere, uel acutos, uel medios, sed omnes pariter pari modo inter se consonare, plane ex eo intellexerit, nõ à seipsa citharam moueri, aut à pluribus pulsari, sed unum esse Musicum, qui uniuscuiusq; nerui uocem, ex arte ad concentum harmoniæ misceat, etiam si illum non contueatur: ita quoq; ex consona ubiq; & concinna mundi dispositione, nec superioribus contra inferiora, neq; inferioribus contra superiora insurgentibus, sed omnibus in commune unum ordinem conficientibus, consequens est, ut non plures naturæ principes & Reges, sed unum intelligamus, sua luce omnia illustrantem & mouentem. Non enim plures esse mundi Principes & conditores suspicari licet, sed pro religione perfecta ac ueraci, unus tantummodo, rerum natura hoc ipsum declarante, credendus est. Nam certum illud est indicium, unum esse istius uniuersitatis autorem, quod non multiplex, sed unus perpetuo mundus existat. Oporteret etenim, si plures essent Principes, plures quoq; & diuersos esse mundos. Siquidem par non est, ut plures unum mundum ædificẽt, aut unũ à multis ædificari, propter absurda, quæ se inde ostenderẽt. Primũ quidem, quòd si à multis fabricatus esset hic mundus, imbecilles fuisse eius fabros, arbitrandum foret, eò quòd multorum opera ad unum opus requisita esset. Et ex eo quoq; argumẽtum colligeretur minime uulgare, peritiam illorum ipsorum in condenda natura imperfectiorem fuisse. Nam si unus idoneus fuisset, non plures aliorum defectum, quasi succenturiati, adimpleuissent. In deo autem, dicere aliquid esse minus integrum aut perfectũ, non solum impium, sed plusq; nefarium est. Quippe, neq; artificem inter homines absolutum dixeris, sed imbecillem, si non solus, sed cũ multis unũ opus expediat. Porrò ridicula res fuerit, si, singuli quia per se minus poterãt in cõmune operas suas laboresq; cõsociasse dicas. Sin ob ambitionem quisq; industriam suam adhibere uoluerit, ne in suspicionem imbecillitatis ueniret, ambitiosam æmulationẽ in numinibus cõstitues, rem omniũ longe absurdissimã. Quòd si unusquisq; satis idoneus fuit ad uniuersitatis istius architecturam, quis usus in multis? quum unius uis ad omnia sufficiat. Impiũ certe pariter & absurdum, unum opus esse credere, plures aũt operatores, quũ physicæ rationis sit, unũ & singulare si perfectũ sit, multiplicato excellentius esse. Id quoq; sciendũ, q si mũdus à multis creatus esset, multiplices quoque motus haberet, & sibijpsi dissimiles. Quippe, qui ad singulos autores respiciẽs, diuersas q̃q; & dissimiles obiret motiones. In ipsa aũt dissimilitudine (ut dictũ est antea) denuo resurgeret inordinatio, perturbatioq; uniuersitatis. Quandoquidẽ, ne nauis quidẽ à multis gubernata, rectè cursum tenuerit, nisi unus gubernator clauũ in manus sumat: Neq; cithara, si à multis pulsetur, cõcentũ ædet, nisi illã artifex plectro feriat. Quapropter, quũ una sit rerũ natura, unus mundus, eiusq; unus ordo: unũ illius intelligere debemus & regem, & opificem Dominum nostrum. Ideo eñ ipse opifex unũ

(in uni-

(in uniuersum) mundum cōdidit, ne de multorum numero multi etiam opifices existimarētur, sed ex uno opere, unus quoq; illius autor crederetur. Verum, non quia unus est conditor, ideo quoq; necessum est, ut unus sit mundus: Poterat enim & alios mundos construere deus: sed quia unus est mundus creatus, necesse est creatorem eius unum credere. Cæterum, quis ille sit (nam id quoq; in primis necessarium) iam declaretur, ne si quis hac in parte erret, alio credito numine, denuo in eandem superstitionem, quæ nullo nomine subnixa est, relabatur. Arbitror autem, neminē in hac re iam deinceps esse ambiguæ mentis. Si enim poeticos deos, deos non esse ratio demonstrauit, & eos, qui res creatas pro numinibus habent, erroris conuicit & gentium idololatriam cultu ueri numinis carere edocuit: necessum est, prorsus sublatis aliorum religionibus, apud nos solos ueram superesse religionem, & eum qui à nobis adoratur & prædicatur, hunc solum esse uerum Deum, ac naturæ dominum, & omnium rerum opificem. At quisnam is est alius, nisi undecunq; ille Sanctus, & excelsior omni creata substantia, Christi Pater, qui ueluti optimus gubernator, sua sapiētia suaq; ratione Domino nostro Seruatore Christo, ea, quæ ubiq; sunt, salubriter gubernat ac dispensat, facitq; prout sibi recte esse uidetur. Recte autem se habent, prout facta sunt, aut fieri conspicimus, quia ita placuit illius arbitrio. Nec uideo qui fieri possit, ut istud nō credatur. Si enim irrationabilis esset naturæ motus, & temere uniuersitas ista raperetur, recte quispiā & dictis meis fidem abrogauerit. Sin autem, ratione & arte, & sapientia constant, atq; omni ornatu exornata sunt, necesse est, eum qui superincumbat, atq; ita ea instruat, non alium quàm Verbum rationémque Dei esse. Intelligo autem rationem, non quæ singulis (quum fiunt) implicita est & congenita, quam non nulli etiam seminalem appellant, inanimatam (inquam) illam, & nulla ratiocinatione, nulla mente præditam, ex arte tantūmodo uires capientem, pro artificis (qui rem tractarit) ingenio: Neq; rursus, qualem habet rationem orationémue rationale genus hominum, quæ syllabis componitur, & aere exprimitur: sed boni illius numinis, Deiq; omnium uiuum Verbum, rationemq; intelligo, nimirum efficacem Deum: hoc enim est, quod hic rationē uoco, diuersam à rebus genitis, & ab ijs, quæ sunt in rerum natura, segregatam, propriam, & unicam boni illius Patris Rationem, quæ uniuersitatis istam instruit & illustrat sua prouidentia, utpote boni Patris bona Ratio: Illa (inquam) quæ mundi ordinem dispensauit, illa quæ contraria contrarijs coaptans, hanc concinnitatem dedit, quæ ipsa Dei potentia, Dei sapientia est, quæ cœlum uersat, terram suspendit, eamq; nullius rei fulcro innixam, suo nutu confirmauit. Hac illuminatus sol, orbem terrarum illustrat, luna dimensum lumen habet, per hanc & aqua in nubibus libratur, pluuiæ hymbresq; in terras fluunt, mare suis finibus circumscribitur, terra omnigenis stirpibus læta nitet & effrondescit. Quòd si quis, non habita fide meis uerbis, dubius incredulusq; inquirat, num sit aliqua ratio in Deo? is ipse nulla ratione uti, non iniuria censebitur. Habet tamen ex rebus quas uidet, certū documentum, omnia ratione & sapientia Dei consistere, neq; quicquam firmū esse posse inter omnia creata, nisi uerbo, rationeq; condita essent, hoc

est,ratione diuina(ut dictum est) quæ non ad hominum similitudinem (ut dixi)syllabis cõflatur,sed sui Patris imago indemutabilis existit. Homines enim ex partibus compositi,& ex nihilo procreati, compositam habent & resolubilem suam ipsorum rationem siue orationem:Deus autem,qui est ipsa essentia,nullis partibus coalescit. Quapropter & eius ratio, ipsum esse est,& neutiquam ullis membris coniungitur,sed unus, unigenitusque Deus ex Patre, ut bonus ex bono fonte scaturiens, omnia ordine cultuque instruit & continet. Causa uero,ob quam ratio,Dei inquam ratio in res creatas sese immersit, profecto admirabilis est, & de se indicium præbet, non aliter,quam decuit rem actam esse. Creatarum enim rerum natura, quia ex nihilo constat,fluxa,imbecillis, & morti obnoxia est,si ex se in æstimationem ueniat. Deus contra uniuersitatis istius,bonus, & plusquam bonus est natura,ac quia humanus est,nemini unquam inuiderit:liber est enim bonus ab inuidentia: & quia liber,ideo nulli suum Esse inuidet, sed omnia esse & existere concupiscit,ut humanitatẽ suã exercere possit. Animaduertens igitur omnia(quantum pro ipsorum ratione conditioneque)caduca esse, & dissolutu facilia: ne hoc ipsum paterentur,et in nihilum dissoluta reciderent,nõ permisit,res æterna sua ratione procreatas,& indita substantia solidatas,pro ipsorum natura ferri ac tempestatibus iactari,ne rursus in periculum non existendi deuenirent: sed ut bonus suo ipsius uerbo,rationeque(quæ & ipsa Deus est)uniuersa gubernat & constituit,ut rationis ductu,imperio, ac dispositione illustrata,firmiter perseuerare possent,utpote quæ in principatum cõmunionemque admissa sint eius, qui uere est,& ab eo uim existendi susceperint, ne ea paterentur defluuio essentiæ, quæ alioquin passura essent. Loquor autem de non essendo,nisi ratio illa conseruaret,quæ est imago Dei inuisibilis,primogenitus omnis creaturæ:quia per eum,& in eo consistunt omnia, tum uisibilia, tum inuisibilia & ipse est caput Ecclesiæ, ut ueritatis administri docent in sacris literis. Ipse igitur omnipotẽs, omnino integer, sanctus, ipsius Dei Sermo & Ratio omnibus incumbens, & ubique suas uires explicans,illustrans omnia,tum quæ oculis apparent, tũ quæ oculos subterfugiunt,uniuersa in se continet & constringit,nihilque desertum à sua potẽtia relinquit,sed omnia in omnibus,singula priuatim,publice uniuersa uiuificat, & conseruat, initia elementaque omnis sensibilis substantiæ, calida, frigida, humida,& sicca in unum contemperans,sua potentia efficit, ut illa sibi mutuo infesta non sint,sed unam consonamque harmoniam in commune absoluant:ut neque ignea cum frigidis, neque humida cum siccis pugnent, sed ut amica & cognata, & si (quantum in ipsis est) inter se contraria,sunt simul tamen coeuntia,ea quæ oculis subiecta sunt,uiuificent,& corporibus essendi initia præbeant:& huic diuinæ rationi obtẽperantia,illa quæ in terris sunt, fœcũdent, & quæ in cœlo sunt,constituant. Propter hanc,mare uniuersum & ingens ille Oceanus,intra legitimos fines,suos motus coercet:terra uero quæ aquis demersa non est,uernat,& omnigenis(ut dixi)stirpibus comata frondescit. Et ne in re manifesta,singula recensendo,tempus teramus, nihil est omnium rerum quæ fiunt, quod non in ea,per eam, & constitutum est & consistit. Quod & ipse Theologus ille dicit: In principio erat Ratio, & Ratio

Ratio erat apud Deum, & Deus erat Ratio. Omnia per eam facta sunt, & sine ea factum est nihil. Quemadmodum, si Musicus, ubi lyram adaptauerit, & grauia acutis, & media reliquis ex arte sua coniunxerit, certum designatumque melos absoluat: ita quoque Dei illa Sapientia, rerum uniuersitatem ut lyram tenens, & aeria terrenis copulans, & cœlestia aereis, uniuersaque cum singulis coaptans, circumagensque motu suo ac uoluntate, unum mundum, mundique unum ordinem absoluit recte & congruenter, ipse quidem immobilis perseuerans apud Patrem, omnia tamen mouet cõstitutione sua, ut unumquodque ipsius Patri placuerit. Nam miraculum diuinitatis in hoc consistit, quòd uno eodemque nutu omnia simul & non per interualla, sed uniuersim cuncta tum recta, tum orbiculata, tum alta, tum media, tum humilia, humida, frigida, calida, conspicua, inconspicua circumfert, ac gubernat secundum uniuscuiusque naturam. Pariter enim nutu ipsius, quæ recta sunt, pro sua rectitudine: quæ rotunda, pro sua rotunditate, mouentur: quæ media, pro loci sui conditione agunt. Quod calidum est, calefacit: quod siccum, exiccat, uniuersaque naturali modo ex istis constant & uiuificantur, & admirabilis quædam diuinaque inde congruentia perficitur. Et ut exemplo res tanta innotescat: sumamus hæc uerba, tanquam si illa dicerentur de imagine & similitudine ingentis chori. Vt igitur in choro coniuncto ex diuersis, uiris, pueris, fœminis, senibus, iuuenibus, sub uno præsule & moderatore quisque (quantum potest) cantat pro sua natura, ille quidem ut uir, iste uero ut puer, alius ut senex, alius quemadmodum iuuenis, omnes tamen unam & eandem absoluunt harmoniam, uel ut nostra anima eodem tempore sensus nostros pro cuiusque officio exercet, & ad unam rem oblatam simul omnes mouentur, adeo ut oculus uideat, auris audiat, manus palpet, olfactus odores arripiat, gustus delibet, sæpe quoque interea ne aliæ quidem corporis partes in ocio sunt, adeo ut inter ista pedes quoque obambulent. Vel ut tribus exemplis, quod dicimus, exprimatur: Magna similitudo est istius rei in magna ciuitate & populosa, & in ipso, qui eam condidit, moderatore ac Rege. Vt enim præsentia regis imperantis simul & ad omnia pariter intenti, omnes sunt in obsequio, est qui agros colat, est qui ad aquæ ductus aquatum properet, alius item pabulatum, alius ad curiam pergit, alius ad concionem ingreditur, iudex item ad iurisdictionem, prætor autem ad tutelam curamque obseruandarũ legum se confert, opifex statim ad opus tendit, nauta ad mare descendit, faber ad fabrilia negocia, medicus ad curationes suas, architectus ad structuram domus procedit: rursus est qui rus cõtendit, est qui reuertitur, alij circa urbem uersantur, alij ex urbe egrediuntur, alij eodem sese referunt, eaque omnia ad præsentiã unius moderatoris & disciplinam fiũt & constituuntur: Ita quoque omnia in uniuersa rerum natura gerũtur. Nã exẽplum tametsi minutius sit, maiora tamẽ inde intellectu assequaris. Vnico enim momento, ad nutum uerbi Dei, omnia simul dispensantur, & quæ cuiusque sunt, propria fiũt, & ab omnib. simul idẽ ordo cõficitur: Nutu enĩ & uiribus præfecti moderatorisque omniũ diuini & paterni uerbi, cœlũ circũuoluitur, astra mouẽtur, sol lumẽ diffũdit, luna circũambulat, & aer ab eo illu-

 stratur,

ſtratur, æther uero calidus efficitur, uenti ſpirant, montes in altum exurgũt, mare undis criſpatur, ſuaq́ꝫ in ſe animalia nutrit, terra immobilis permanẽs fructificat, homo fingitur, uiuit, moritur: in ſumã, omnia animantur & motibus ſuis agunt, ignis urit, aqua refrigerat, fontes ſcaturiunt, fluuij inundãt, tempora rerum & horæ ſuperueniunt, hymbres deſcendunt, grandines fiunt, nix & glacies in denſitatem coaleſcunt, aues uolitant, reptilia ſerpunt, aquatilia natant, terra feritur & ſuis temporibus germinat, ſtirpes creſcunt, & quædam tenera ſunt, quædam matura fiunt, quædam aucta ad ſenectutem perueniunt, quædam abolentur, nonnulli gignuntur, & in lucem prodeunt. Omnia iſta, imò plura etiam iſtis (quæ tantæ multitudinis ſunt, ut effari non liceat) mirificum illud Dei Verbum illuminans & uiuificans, ſuo nutu mouet, & diſpenſat, unum mundum abſoluens, neq́ꝫ extra ſe inuiſibiles illas potentias relinquens: nam & iſtas (utpote illarum conditor) complexus, unà cum rerum uniuerſitate in ſe continet ac uiuificat ſuo ipſius nutu ac prouidentia. Neq́ꝫ eſt quod eius rei incredulitatem foueat: ut enim illius prouidentia corpora quidem adoleſcunt, anima uero rationalis mouetur, & cogitandi uiuendiq́ꝫ poteſtatem habet (Neq́ꝫ ad eam opus eſt multis argumentis, nam ante oculos noſtra iſta fiunt) ita rurſus Dei Verbum, uno & ſimplici nutu, ſua ipſius ui, & uiſibilem mundum & inuiſibiles potentias mouet & complectitur, unicuiq́ꝫ ſuum officium attribuens, ut diuinæ quidem illæ, diuinitus moueantur: uiſibiles uero, eodem modo quo oculis conſpiciuntur: ipſe interim in omnibus & Dux, & Rex, & Conditor omnium, omnia pro iudicio arbitratuq́ꝫ ſui Patris agit, modo non per opera ſua (quæ ab ipſo fiũt) docens, ac loquens ex maieſtate & pulchritudine rerum conditarum proportionabiliter conditorem debere intelligi & æſtimari. Sicuti enim reſpicientibus in cœlum, uidentibusq́ꝫ ornatum eius & aſtrorum iubar, par eſt, ut ratiocinentur de ratione, uerboq́ꝫ, quod illa ad iſtum modum ordinemq́ꝫ digeſſit: ita intelligentib. qualis ſit ratio, ſermoq́ꝫ, atq́ꝫ adeo Verbum dei, neceſſum eſt, ut intelligat qualis ſit eius rationis, ſiue ſermonis, ſiue Verbi Pater, unde progreſſus, recte ſui Patris interpres, nunciusq́ꝫ appellatur: id quod in rebus noſtris quoq́ꝫ uideas. Si enim oratione progrediente ex homine, fontem eius unde profluxit, mentem eſſe intelligimus: ac orationi intendentes, animum (qui illa loquutione ſignificatur) agnoſcimus: quanto uiuidius excellẽtiusq́ꝫ ex intuitu uerbi, patrẽ Verbi intelligimus? ut ipſe Saluator ait: Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Hæc quoniam à diuina ſcriptura manifeſtius ac locupletius deprædicantur, ideo & nos ſumpta fiducia, hæc tibi ſcribenda duximus: in quibus ſi ipſe uerſeris, facile meis dictis fidem accommodaris. Sententia enim à maioribus cõfirmata, irrefutabilem habet autoritatem fidei. Nam & olim à principio, ut imagines tollerentur, ſermo diuinus populum Iudaicum hiſce uerbis præmunitum eſſe uoluit: Non facies tibi idolum, neq́ꝫ earum rerum ſimulachrum, quæcunq́ꝫ ſunt uel in cœlo ſurſum, uel in terra deorſum. Iſtam autem tollendarum imaginum cauſam, alijs uerbis Scriptura declarat: Idola gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non uidebunt: aures habent, & non au-

dient:

dient: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt. Neque item tacitum habuit, qua cautione utendũ in rerum natura mũdique partibus, ut qui non ignoraret, quãta in illis pulchritudo esset, ne quis illarum uenustate inescatus, eas iam non, ut opera Dei aspiceret, sed ut deos coleret. Præmunijt igitur homines, cautosque reddidit his uerbis, ne oculis in altum sublatis, contemplantes solem & lunam, omnemque ornatum cœli, errore decepti ea ipsa adorarent, quæ distribuit Dominus omnibus gentibus, quæ sub cœlo sunt. Distribuit autem, non ut gentium numina essent, sed ut gentes ex istorum uiribus, omnium rerum opificem agnoscerẽt, ut superius dictum est. Olim autem Iudæorum populus, plenius istarum rerum certitudine instructus fuit, eò quòd non solum ex naturæ operibus, sed etiam ex diuinis scripturis deitatis cognitionem imbiberat: in uniuersum tamen omnes homines ab idololatriæ errore, & irrationabili mentis conceptu auulsos cupiẽs, hæc uerba locutus est. Nõ erunt tibi Dij alij præter me. Nõ, quod sint alij dij, ideo hoc prohibet, sed ne quis auersus à uero deo, sibi ea quæ non sunt, in numina constituat: qualia sunt apud poetas & historicos, quæ ut nomen Dei habent, ita re destituuntur, ut demonstratum est: Ipsa quoque forma uerborum ostendit, eos deos non esse, quatenus ad istum modum loquitur: Non erunt tibi Dij alij, quod in futurum significationem habet: Quod autem in posterum futurum est, tum quidem non est, quum fore dicitur. Sed quid? num sublata uel gẽtium uel idolorum superstitione, tacitum habuit silentioque pressit, unde Deus cognosceretur? & semel humanum genus sine diuinitatis intellectu rapi temere, ferrique permisit? minime gentium, imò occurrit, ac huiusmodi animi cogitationes refutat, cum inquit. Audi Israel, Deus tuus, Deus unus est. Ac rursus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & pro omnibus uiribus tuis, & item, Dominum tuum adorabis, & illi soli seruies, illique conglutinaberis. Porrigere autem sese per omnia, & in omnes, uerbi diuini prouidentiam & dispensationem, ab omni sacra Scriptura contestatum uideas. Sed ex omnibus uel hæc sola uerba ad fidem suffecerint, quibus utuntur uiri in rebus diuinis diserti: Fundasti terram, & permanet ordinatione tua perseuerat dies. Ac rursum: Psallite Deo nostro operienti cœlũ in nubibus, præparanti terræ pluuiam, & progerminanti in montibus fœnum, & herbã seruituti hominum, tribuentique pecoribus pabulũ. Per quem aũt tribuit? non ne per eum, per quem, ut omnia facta sunt, ita quoque omnia ipsius ordinatione prudentiaque gubernantur? Sed quisnam, quæso, hic alius, si non uerbum Dei? de quo alibi dicitur: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorũ. Nam & omnia per eum, & in eo facta esse prædicantur, quod & ipsa scriptura persuasum esse nobis uoluit, dum inquit, Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Moses quoque in creatione mundi, hanc sententiã confirmat his uerbis: Dixit deus, Faciamus hominẽ secundũ imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Postque enim cœli & terræ et omniũ rerũ procreationẽ absoluisset pater, ita locutus est: Fiat cœlũ, cõgregentur aquæ, & appareat arida, & educat terra oẽm herbam fœni, & omne animal. Qua in parte increpandi Iudæi, qui scripturas peruerse intelligunt.

Cum quo,quæso, istic (nam id quæstionis Iudæis obijci potest) sermocinabatur Deus? ubi & inter loquendum imperat. Quòd si rebus creandis hoc imperium dictabat, illisq; loquebatur, superuacanea erat istiusmodi sermocinatio, quippe ad eas res habita, quæ non extabant, sed futuræ erant. Nemo enim cum re nihili & nondum extāte, uerba facit. Nemo item ea existere iubet & alloquitur, quæ nondum sunt in rerum natura. Si enim rebus futuris imperauisset Deus, dici ab illo oportuerat: sis cœlum, sis terra, prodi herba, fias homo. Nunc autem nihil tale loquutus est. Iubet autem his uerbis: Faciamus hominem, prodeat herba: Ex quibus apparet, deum cum aliquo sibi proximo sermones conferere, & de rebus illis instituendis loqui. Necesse est igitur aliquem ei adfuisse, cum quo uniuersa condens colloquium miscebat. At quis ille fuerit, nisi ipsius uerbum? Cū quo enim Deus uideri possit colloquiū habere, nisi cum sua ipsius ratione ac uerbo? Aut quis deniq; illi adfuit condenti omnem creabilem substantiam, nisi sua ipsius Sapientia, quæ ita de se loquitur: Quum faciebat cœlum & terram, coaderam ei. Sub appellatione autem cœli & terræ, omnia quæ in cœlo & in terra genita sunt, complexa uoluit. Præsens autē ibi, ut sapientia, ut ratio, Patremq; intuens, omnia instruebat, constituebat, ac dispensabat. Rursus, ut potentia patris omnibus soliditatem existendi tribuebat (quemadmodū etiam à Saluatore dictum est) Quæcūq; uideo Patrem facere, eadem & ego facio. Per eum uero & in eo, omnia facta esse, sacrosancti illius discipuli docēt, eumq; esse bonam ex bono stirpem, ac uerum filium. Potentia autem patris dicitur, & sapientia, & ratio, non ex eo, quòd aliqua ex parte istarum rerum cōmunionem adipiscatur, aut ista aliunde aduentitia & superuentitia, eius naturam imbuant: quales sunt, qui istarum rerum participes fiunt, ac propterea sapientes, fortes, rationales efficiuntur: sed quòd ex se sit illa ipsissima sapientia illa, ex se illa ipsissima ratio ac propria potentia Patris, illa ipsa lux, illa ipsa ueritas, illa ipsa iusticia, illa ipsa uirtus, & character, & iubar, & imago, & (ut compendio dicam) fructus Patris undecunq; perfectus, ac solus Filius, imagoq; indemutabilis Patris sui. Quis igitur, quis (inquam) percensuerit plene de Patre, ut uerbi eius dotes assequatur? Est enim sicuti Patris ratio, Sapientia: ita quoq; ad creata se demittens & accōmodans, fit ad creatoris cognitionē intellectumq; ipsa ex se propiciatio, ipsa ex se uita, ianua, pastor, uia, rex, dux, & in omnibus seruator & uiuificator, lux & prouidentia omnium. Talem igitur bonum, & opificem Filium habens ex se Pater non illum rebus genitis obscurum occultumq; uoluit, sed quotidie eum reuelat omnibus per omnia, quæ ab ipso constituuntur uitamq; accipiunt, & in eo, & per eum seipsum quoq; exhibet, quemadmodū Saluator ait: Ego in Patre, & Pater in me, ut necessariū sit, uerbū esse in genitore, & genitū cū patre suo perēnare. Quū hæc igitur ita se habeāt, & nihil extra cū sit, sed cœlū & terra, & omnia quæ in ijs sunt, ab illo pendeant, homines tamen stolidi (repudiata illius cognitione) res quæ non sunt, rebus quæ sunt, antepo suerunt, & pro uero Deo, ea quæ nulla essent, deos statuerūt, creaturæ potius q̄ creatori seruiētes, remq; & stultam & impiam designantes, non aliter quàm si quis opera præ opifice admiretur, & ad monumenta in ciuitate ob

stupescat

ſtupeſcat,conditorem eorũ pedibus conculcet: Aut ueluti ſi qui muſicũ inſtrumentum laudibus extollant, concinnatorem autoremq́ꝫ eius reijciant: ſtolidi nimirum & magnopere oculis capti. Quomodo enim ulla ratione cõſtruxerint aut nauem, aut domum, aut citharam, ſi non ſit faber naualis, qui operam adhibeat: aut architectus, qui ædificet: aut muſicus qui concinnet & componat? Vt igitur qui ita cenſent, furiunt, imo omnem furorem tranſcendũt: ita mihi ſani eſſe non uidentur, qui & Deum ignorant, & uerbum eius non colunt, Saluatorem (inq́ꝫ) omnium dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem omnia Pater regit & continet, & totius uniuerſitatis curam gerit, in quem quum tu fidem habeas & amorem, ô Chriſti ſtudioſe, gratulare tibi, & certo perſuadeas, in mercedem emolumentumq́ꝫ iſtius in ipſum fidei & religionis, immortalitatem & regnum cœlorum tibi deſtinatum eſſe, modo ſecũdum leges illius anima tua exornata fuerit. Vt enim ijs qui ſecundũ illius præcepta uiuunt, æterna uita pro præmio eſt: ita eos qui in diuerſum, & non per uiam uirtutis incedunt, probrum ingens & periculum inexpiabile manet in die iudicij, eò quòd quum cognitam haberet uirtutis uiam, contra ac quàm didicerant, opera ſua inſtituerunt.

Finis libri contra Gentiles.

SANCTI PATRIS ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANdriæ, De HVMANITATE VERBI eiusq́ꝫ corporali aduentu.

VVM ſuperius pauca de multis decerpentes, ſed tamen quæ ſufficiant, tractauerimus de gentium in idolis colendis errore, deq́ꝫ earum ſuperſtitione, quæq́ꝫ illius origo fuerit, & quomodo homines ex ſua malitia commenti ſibi ſint idolorum ſacra, et pauca per gratiam Dei addiderimus de diuinitate Verbi Patris, eiusq́ꝫ in omnia cura & potentia, & quod bonus ille Pater Deus per eũ omnia digerit & ornat, & ꝙ omnia à uerbo moueantur, & in eo uiuificantur: Age, deinde mi Macari & uerè Chriſti amator, de pietatis fide, & de humanitate uerbi dei mentionem faciamus, quam quidem rem Iudæi calumnijs, Ethnici uero ludibrijs inſectantur: nos tamen adorandã cenſemus, ut ex humilitate uerbi qua apparuit, maiorem adhuc, uehementioremq́ꝫ pietatẽ cõcipias. Quanto eñ maiorib. ſannis apud infideles iactatur, tanto ille maiora documenta teſtimoniaq́ꝫ ſuæ diuinitatis præbet, quum ea quæ mortales, ut impoſſibilia, non aſſequuntur, ipſe poſſibilia oſtendat: & quæ ut fœda aſpernantur, ea ſpecioſa ſua diuinitate reddat: & quæ docti ut humana irrident, ea ſua ui diuina eſſe demonſtrat: dumq́ꝫ ſpeciem idolorum omnium magnificam, uilitate ſua in qua eſſe putabatur, per crucem ſubuertit, eosq́ꝫ qui & irridebant, nec fidem habebant, inuiſibiliter

in suam sententiam trahit, ut eius & diuinitatem & potentiam agnoscant. Verum ad istarum rerum explicationem, non inutilis fuerit superiorum dictorum tenax memoria, ut corporeæ istius apparitionis causam, qua uerbū patris tale ac tantum, sese manifestauit, rectius cognoscere & intueri ualeamus. Sed uide, ne pro cōditione solitoq; more naturæ, Saluatorem nostrū, corpus gestasse arbitreris: sed potius eum, quum natura incorporeus esset, ac ratio sui patris, studio nostri, patrisq; in nos beneuolētia, ob salutem humani generis, ipsum sese in humano corpore exhibuisse. Conuenit autē nobis (qui de tanto negocio narrationem instituimus) prius de uniuersa rerū natura, naturæq; opifice mentionem facere, ut ita naturæ instaurationem, à uerbo ipsius ab initio authore & conditore factam, digne riteq; contemplari possimus. Nihil enim in eo contrariū uidebitur, si, per quem rerum naturam condidit pater, per eundem quoq; eam incolumem et saluam præstet. Opificium mundi & uniuersitatis creationem, multi multifariam tractauere, & quisq; prout ipsi libuit, ita quoq; rem descripsit: Aliqui enim sponte & fortuito omnia nata esse prædicant (ut Epicuræi, qui uniuersitatis rerum per se nullam esse prouidentiam fabulantur) plane contra rem manifestam oculisq; subiectam, uerbis obgannientes: Si enim (ut ipsi uolunt) omnia sine prouidentia exorta sunt, oportuit omnia uniformiter exoriri, & similia inter se sine ullo discrimine generis esse, ac in toto mundi istius corpore, nihil, nisi uel solem duntaxat, aut lunam esse: atq; itidem in hominibus nihil aliud existere, nisi uel manum tantūmodo, uel pedem, uel oculum. Nūc autem ita non fit. Videmus enim aliud solem, aliud lunam, aliud terram esse. Et in humanis corporibus, aliud pedem, aliud manum, aliud caput existere. Cæterum, istiusmodi ordo documento est, non sponte res creatas prodijsse, sed causam effectricem præcessisse, ex qua dispositorem autoremq; omnium Deum intelligas. Alij (inter quos est Plato) ex præexistente ingenitaq; materia fecisse Deum uniuersa, arbitrantur: Non enim Deum quippiam posse, nisi illi prius subiecta sit materia, eadem ratione qua & fabro lignum suppeditari oportet, ut fabricari posset. Atqui non sentiunt, qui ista loquuntur, se Deo imbecillitatem iniungere, Nam si materiæ autor nō est, sed ea subministrata res creandas producit, imbecillis reperitur, quum citra materiem nihil possit condere: Quemadmodū certe fabri imbecillitas in eo est, quòd nihil potest rerum utilium sine lignis in opus producere. Quòd si iuxta concessionem istius sententiæ, sine materia nihil Deus creaturus fuisset, qui illi cōpetit nomen conditoris, quū aliunde acquirat, ut condere possit, nimirum ex materia? eritq; pro illorum opinione, si talis sit Deus, non conditor rerum, sed artifex: quum in subiecta materia, cuius ipse non est autor, opus suum explicet. Omnino enim conditor non appellabitur, qui materiam non condit, ex qua creaturæ constituuntur. Hæretici porro alium sibi opificem rerum fingūt, extra Patrem Domini nostri Iesu Christi, magnopere in rationibus suis cæcutientes, quum Dominus ad Iudæos loquatur: An nescitis, quòd ab initio ille qui conditor est, marem & fœminā eos creauit, & dixerit: Ea de causa relinquet homo patrem & matrem suam, & coadglutinabitur uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Deinde indiciū adiunxit

iunxit,quisnam ille conditor esset,quum ait: Quod igitur Deus coniunxit, homo ne separet. Quomodo igitur isti nouam alienamque à Patre procreationem rerum inducere poterint? Si secundum Ioannem Euangelistam nihil non sub istis uerbis cōplectentem: Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est, quomodo alius fuerit opifex præter Christi Patrem? Talis est istorum hominum nugatio: sed enim diuina institutio, & fides secundum Christum eorum delyria, ut impietatem ac sacrilegium quoddam execratur. Quæ uniuersitatem rerū, non sponte, ne sit prouidentia destituta: neque ex præsuppeditata materia, ne Deus sit impotens: sed ex nihilo, ac prorsus nusquam extantibus Deum Patrem per Verbum suū fecisse agnoscit, quum ad istum modum loquatur per Mosen: In principio fecit Deus cœlum & terram. Ex utilissimo pastoris libro, primum crede unum esse Deum, qui condidit omnia & absoluit, fecitque ea, quæ non erant, ut essent. Quod & Paulus indicat his uerbis: Fide intelligimus, uerbo Dei perfecta esse secula, & ex non apparentibus prodiisse, ea quæ nunc apparent. Deus enim bonus est, uel potius fons bonitatis. Bonus aūt, nullius rei inuidia tangitur: unde nulli essentiā inuidens, ex non entibus uniuersa creauit, per suum Verbum Dominum nostrū Iesum Christum, inter quæ, præ omnibus humanū genus misericordia prosequutus est: Animaduerso ēm, eos conditione suæ naturæ perpetuò subsistere nō posse, maius quiddā illis elargiturus non simpliciter, sicut reliqua in terris animantia, quæ bruta sunt, humanum genus creauit, sed ad suam ipsius imaginem illud effigurauit, deditque illis suæ rationis dotem, ut ueluti umbras quasdam ac lineamenta rationis possidentes, rationalesque effecti, perseuerare possent in beatitudine, uiuentes ueram, & re uera Sanctorum in paradiso uitam. Animaduertens rursum arbitrium delectumque hominis utroque uergere, maturè hāc gratiam quam ipsis dederat, legis & loci præsidio cōmunitam uoluit. Introduxit igitur eos in suum ipsius paradisum, edictumque præscripsit ut si gratiam illā conseruarent probique permanerent, fruerentur in paradiso sine mœrore, sine dolore, sine anxietate hilarissima uita, præter etiā id, quod ipsis in cœlo immortalitas destinata erat. Sin autem præuaricationem facerent, & ad improbitatem auerterentur, cognoscerent se per mortem pro ipsorū natura corruptionem subituros, neque uicturos in paradiso, sed extra paradisum morituros, & in morte corruptioneque permansuros esse. Id aūt & Scriptura his uerbis significauit ex persona Dei: Ex omni ligno, quod est in paradiso, comedetis, de ligno autē scientiæ boni & mali ne comederitis. Quacunque autem die comederitis, morte moriemini. Quid hoc aliud (quæso) nisi non solūmodo eos morituros, sed etiam in mortis corruptione permāsuros esse? Sed fortassis admireris, quur proposita mentione de incarnatione Verbi, nunc de primordiis hominum uerba faciamus. Verum id non alienum est à scopo institutæ orationis. Necesse est enim, nobis disserentib. de Saluatoris nostri ad nos aduētu, etiam disserere de hominū primordiis, ut cognoscas, nostrā culpā illi dedisse occasionē ut descenderet, nostramque præuaricationē Verbi Dei humanitatē elicuisse, ut ad nos cōtenderet, & inter homines appareret. Illius ēm incorporationis nos causam dedimus, &

d ob nos

ob nostram salutē ita humanus extitit, ut in humano corpore & esse uellet & appareret. Ad istum igitur modum Deus hominē fecerat, & in incorruptibilitate perseuerare uolebat: homines aūt contra, spreta reiectaq; Dei cognitione, excogitatis praua sua ratione malis (ut superius dictū est) prædenunciatā mortis condēnationem acceperūt: neq; iam inde (quales cōditi erant) remāsere. Sed pro ipsorū rationib. cogitatiōibusq; corruptelā uitiūq; cōtrahebant, & sub mortis imperio detinebātur, eò q; præuaricatio mādati, illos ad ueterē naturæ conditionē retraheret: ut queādmodū ex nō entib. creati erāt, ita essendi perniciē interitūq;, progressu tēporis sustinerent, idq; nō immerito. Quū em̄ naturā aliqn̄ non existēdi habuerint, rationis tamen siue Verbi Dei præsentia, ad existēdi soliditatē uocati essent, cōsequēs erat, ut ijdē illi euacuati inanesq; Dei intelligentiæ redditi, & in nō entia auersi: (mala em̄, nō entia dicēda sunt, bona aūt entia, ut quæ uerū Deū autoremq; sui habeāt) magis ac magis deficerēt, ac sempiterna illa essendi natura exuerentur: qd nihil est aliud q; ut dissoluti, in morte & putrefactione permanerent. Est enim homo secundū sui ipsius originationem, mortalis, ut qui ex non entibus creatus sit: attamē ob eius cū Deo similitudinem, retudisset suā naturalem corruptionē, incorruptibilisq; permansisset, si eam similitudinē Dei cognitione integrā incolumemq; seruasset. Quemadmodū ipsa Sapientia dicit: Adhærescentia obseruatioq; legū, cōstabilitio est incorruptibilitatis. Atq; ita incorruptibilis redditus, uixisset ut deus, quemadmodū alicubi suis uerbis indicat Scriptura: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi oēs: uos aūt ut homines interitis, & ut quispiā de principibus caditis. Siquidem Deus non solū nos ex nihilo fecit, sed & donū rationis, quò secundū Deū uiueremus, nobis cōcessit. Homines contra auersi ab æternis, & ad corruptibilia cōuersi, sibi suæ corruptionis (quæ in morte sedem habet) autores fuere. Nam quamq; essent (ut dixi) ex natura corruptibiles, gratia tn̄ participatæ rationis, uitiū illud naturæ elapsuri fuissent, si modo probi mansissent. Propter enim ipsis cohærentē coniunctamq; rationem, naturalis illa corruptio ad illos accessum non habuisset, sicut scriptura dicit: Deus hominem condidit ad immortalitatem, & ad imaginem æternitatis suæ: uerum inuidia diaboli factum est, ut mors orbem terrarū inuaserit, ac iam inde homines mori occœperunt, tantoq; magis corruptio contra eos inualuit, quātò leuius est illis uisum, in præuaricando numinis cōminationes sustinere, quippe qui in delictis intra certos terminos non constitere, sed paulatim magis ac magis ad ulteriora tendentes, ad immensa scelera procurrerunt. Statim enim ab initio inuentores malitiæ, mortem & perniciem ea re aduersus sese prouocauere. Deinde ad iniustitiā delapsi, ac omnē iniquitatem transgredientes, nullibi fixis uestigijs, sed noua nouis accumulantes, in patrandis sceleribus satiari nequiuerunt. Adulterijs enim & cædibus ubiq;, & rapinis scatebat uniuersa terra, iuris legūq; nulla ratio, sed circa iniurias stupraq; omnis cura: Omnia autem scelera, publice priuatimq; ab omnibus designabātur: ciuitates contra ciuitates bella suscipiebant: gentes aduersus gentes incitabantur: dissectus erat uniuersus orbis seditionib. & pugnis, unoquoq; pro uirili in faciendis iniurijs operā nauante. Neq; longe seiuncti erant à rebus

innaturalibus,sed ut dixit Christi ille testis Apostolus: Mulieres eorū mutauerunt naturalē usum,in eū qui erat præter naturā.Itidē & uiri,omisso naturali usu fœminæ,libidine exarserūt in se mutuo, mares in mares turpia designantes,& mercedē pensatricem (quæ debebatur errori ipsorū) in seipsis recipientes.Ob ista magis ac magis inualescente morte,ac corruptione contra homines perdurante,genus quidem hominum extinguebatur: ipse aūt ille rationalis & ad imaginem creatus homo obliterabatur, & opus illud à Deo factum simul interibat,& mors(ut iam prædixi)ex lege uim suam cōtra nos obtinebat, nec ulla spes erat frustrandæ legis,quia ea à Deo contra præuaricationem lata erat, fuitq́ ea res plane absurda & indecora. Absurdum enim,Deum in suis uerbis mentiri,si (quum lege statuisset morte moriturum hominem, quandocunq́ mandatum præuaricaretur) mortem tamen post præuaricationem effugeret, nec uerbis illis adstringeretur. Non enim uerus Deus fuisset si (quum dixisset nos perituros) non perijssemus. Indecorum rursum erat,eos,qui semel creati erant rationales,& ipsius rationis participes facti pariter extingui, & denuo ad non existendi naturā per corruptionem reuolui.Id enim indignum erat bonitate Dei,si quæ ab ipso creata essent, in interitum abirent, ob diaboli aduersus homines fraudem. Quin imò,indecentissimum erat,dei artem in hominibus extingui, uel per ipsorum incuriam,uel per dæmonis imposturam. Pereuntibus igitur rationalibus hominibus,unaq́ cum illis tanto opificio abolescente, quid(quæso)Deum,qui bonus erat, oportebat facere? permitteretne corruptionem contra eos uim suam habere,ac mortem dominari? At quid necessum fuit, eos uel semel creari:præstabat eos non genitos,q̄ genitos neglectui dari,et intercidere.Nam ex istiusmodi incuria magis imbecillitas Dei, quam bonitas appareret,in sinendo condita perire,q̄ si nunq̄ condidisset. Si em̄ nunquam homines condidisset,nemo imbecillitatē in eo suspicaretur. Vbi autem eos condiderat,& esse uoluerat:absurdum indecorumq́ erat, eius opera interire,idq́ potissimum sub ipsius opificis conspectu. Non igitur fas erat ita apparere,quasi ipse sineret hominem corruptioni mancipari, quia id indignum ac minime conueniens diuinæ bonitati. Vt igitur par erat istud in contrariū fieri:ita è diuerso,magna cum ratione obstabat lex, quæ de hominum interitu promulgata fuit. Absurdum quippe erat,ob nostram utilitatem perdurationemq́,Deū ueritatis patrem,mendacem uideri. Quid igitur ea in re factū oportuit,aut à numine agendū erat? Pœnitētiamne super præuaricatione ab hominibus exigere? (id enim Deo non indignum censueris)ut quemadmodū ex præuaricatione,corruptio nata esset:ita ex pœnitentia,incorruptibilitas renasceretur. Atqui ista pœnitentia nō ex æquo & bono cum Deo egisset. Nam ne sic quidem ille uerus fuisset, si non perpetuo mortales in mortis detentione permansissent. Pœnitentia enim rem à sua natura non abducit,sed solūmodo cessationē in peccando facit. Quocirca,si duntaxat peccatum fuisset,nec corruptio subsecuta esset, pulchrè se haberet ipsa pœnitentia. Sin autem ideo homines, quia præuaricatio iam antecesserat, sub naturali sua corruptione detinebantur, gratiamq́ imaginis in se perdiderāt:quid(quæso)aliud decuit fieri,aut cuius opera ad recu-

perandam istã gratiã requirebatur, nisi solius Verbi, quod ab initio omnia ex nihilo condiderat. Eius enim fuit, id quod corruptibile erat, iterũ ad incorruptibilitatẽ reducere: & pro omnibus, id quod æquũ rationiq; consentaneũ erat, Patri præstare. Quũ enim Patris sit ratio, & supra omnes, merito solus omnia recuperare potuit: & idoneus fuit, qui pro omnibus pateretur ac apud Patrem intercederet. Hac igitur de causa incorporalis illa & incorruptibilis numinis Dei ratio (siue id Verbum appellare mauis) ad nostram regionem accessit, non quidem antea inde longinquus (nihil quippe ab eo uacuum relinquitur in rebus creatis, quũ omnia omnino impleuerit sua patrisq; sui præsentia) sed eatenus accessit, quatenus se sua humanitate ad nos demiserit, seq; ipsum exhibuerit. Ibi quum uideret rationale genus oppetere, & mortem ui efficaciaq; corruptionis tyrannicè dominantem, minasq; pœnarũ, quibus præuaricatio denũciata fuit, hanc corruptionem in nostrã perniciem stabilire: simulq; conspiciens absurdum esse, legem (anteq; destinata perficeret) abrogari: & sua quæ ipse architectatus esset, aboleri, hominumq; scelera contra ipsos in immensum crescere, ac pariter omnes morti obnoxios detineri, misertus generis nostri, indolensq; nostram imbecillitatem, demisit sese ad nostram corruptionem, non passus ulterius mortis tyrannidem, ne quod creatum esset, occumberet, aut Patris sui opus in formando homine, ociosum uanumq; redderetur: sibi igitur corpus desumit, idq; á nostro corpore non alienum. Neq; simpliciter uoluit in corpore consistere, aut nudã sui præsentiam exhibere, quippe penes quem erat, si ita placuisset, sese oculis exponere, & per aliud quippiam quod præstantius esset, diuinum suũ aduentum ostendere, sed nostrum corpus assumpsit, idq; non quoduis, sed quod purum ex illibata impollutaq;, ac uiri nescia uirgine, incõmixtile prorsus citraq; rudimenta Veneris coalesceret. Ipse eñ, ut rerum conditor, id poterat, & quod poterat, fecit, sibiq; in uirgine corpus, hoc est, templũ ædificat in peculiare instrumentũ, quo se cognitũ redderet, eiq; ut domicilio inhabitauit. Atq; ita à nobis simili corpore mutuato, eò q̃ oẽs mortis corruptioni obnoxij essemus, pro omnibus idipsum in mortẽ deditũ Patri suo sacrificauit, atq; in ea re perq; humaniter egit, tum ut in ipso, omnibus morientib. lex de corruptiõe hominũ solueretur, utpote oĩb. quæ illius potestate permissa fuere in dñico corpore cõsumatis, omniq; aditu eius, ad homines, per Filiũ Dei eiusdẽ similitudinis intercepto, tùm ut homines ad corruptibilia auersos ad incorruptibilitatẽ cõuerteret, & à morte in uitam corpore suo quod propriũ sibi fecit, reuocaret, resurrectionis gratia mortẽ in illis quasi stipulã in igne cõsumens. Cum eñ certũ haberet Verbũ Dei, corruptionem non aliter in hominib. desiturã esse, nisi omnes omnino morerentur, & se mortis capacẽ non esse, ut immortalem & Patris Filium, ideo corpus, quod mori posset, sibi assumit, ut illud ratiõis particeps factũ, pro omnibus morti ad plenam satisfactionẽ sufficeret, & tamen ob Verbũ rationemq; Patris inibi inhabitantẽ, incorruptibile perseueraret, quò ita in posterum corruptio in omnibus per resurrectionis gratiam desineret: ideo que ueluti hostiam ab omni macula liberam ipse sibi corpus desumens, offerensque in mortem, ab omnibus statim sui similibus, rei persimilis oblatione mortem amolitus est. Quum enim esset præ omnibus Ratio ipsius

Dei,

Dei,iure suum templum & corporale instrumentũ, ut obsidem uicariamq́ animam morti sistens ad immolationem, expleuit id quod mortis rationibus ab omnibus debebatur,hostimento pensitationeq́ rei consimilis, omnesq́ incorruptibilis Dei incorruptibilitate uestiuit, datis in futurum de resurrectione promissis. Iam inde enim corruptio illa quæ in morte sita est locum nullum in hominibus inuenit: propter eum qui per domicilium corporis in hominibus inhabitat. Vt enim magno rege in magnam urbem ingresso,ibiq́ domicilium sibi deligente, prorsus huiusmodi ciuitas in magno honore est,neq; uel hostis uel latrones in eam populationes tẽtare audent,quin potius eam summa obseruatione colunt, eò quòd rex ibi uel unicas ædes inhabitet:idem quoq; euenit in regum omnium Rege. Quũ enim ille accessisset ad nostram patriam, ac domicilium sibi in simili nostriq; generis corpore constituisset, statim ab illo tempore omnes contra eam insidiæ hostium cessauere,mortisq; extrita est putrilago,quæ olim cõtra mortales inualuerat.Perijsset enim plane mortale genus, nisi omniũ Dominus & Saluator, Dei Filius pertendisset ad extrema mortis. Decebat autem recta uel in primis hoc opus diuinam bonitatem. Si enim Rex munitionẽ, aut oppidum,cuius condendi ipse author fuit, nequaquam negligit, quomodo id incolarum incuria eò deuenerit,ut hostium oppugnationes sustineat,sed ut opus suum asserit & liberat, nec tam ad incolarum negligentiã, quàm ad id q̃d suã maiestatem decet. Quanto igitur rectius ab undecunq; illius boni Dei Patrisq; Ratione ac Verbo actum est,quòd genus hominũ à se conditum, & iam in tabem deductum, nequaquam contempserit, sed mortem quæ superinciderat, immolatione sui corporis aboleri curauerit, hominumq́ negligentia per suam doctrinam castigata,ui ac uirtute,omnia quæ hominum erant, instaurarit. Cæterum hæc quæ de Saluatore loquimur per ministros Saluatoris, rerum diuinarum peritos confirmata uideas,si modo in illorum scriptis uerseris,quum dicunt: Dilectio Christi conseruat nos, si ita censeamus, uno pro omnibus nobis mortuo, cæteros nos omnes mortuos esse. Atq; ideo eum pro omnibus mortuum esse, ut iam nõ nobis nos,sed ei,qui pro nobis mortuus esset & resurrexisset,Iesu Christo uiueremus:Et rursum:Hunc quidẽ paululum inferiorem Angelis uidemus ob passionem mortis,gloria tamen & honore coronatũ, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortẽ. Deinde causam (cur non oporteret aliũ quã Dei Verbũ hominẽ fieri)his uerbis indicat: Decebat eñ eũ,per quẽ oĩa,& ex quo omnia,multos filios in gloriã adducentẽ,cum princeps autorq́ eorum salutis esset,passionib.cõsummari. Verba aũt ista hoc sibi uolunt: non alterius fuisse,à corruptione quæ iã incubuerat,homines recipere, nisi Dei, qui eos ab initio condiderat. Quòd autẽ,ut uictima eiusdem corporis sibi suppeteret,corpus istiusmodi sibi assumpserit,etiã id quod suis uerbis produnt. Postq; igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis,ipse quoq; itidẽ earundẽ rerũ particeps factus est, ut per mortem eum exhauriret, qui imperium mortis habebat,hoc est,diabolũ,& liberaret illos, q̃tquot formidine mortis per omnẽ uitã obnoxij erant seruituti.Immolatione eñ sui corporis,& legi nobis infestæ finẽ imposuit, & primordiũ uitæ renouauit spe

resurrectionis nobis data. Quandoquidē ex hominib. aduersus homines uires suas collegerat mors, ideo rursus per hominis naturā à Verbo Dei susceptā, mortis dissolutio facta est, & uitæ resurrectio, dicēte Apostolo: Quādoquidē em̄ per hominē mors, & per hominē resurrectio uitæ. Et quemadmodū in Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Non enim iam ut cōdemnati morimur, sed ut excitandi, cōmunem omniū resurrectionē expectamus, quā suis temporibus exhibebit is qui eā elaborauit & largitus est Deus. Hæc igitur prima Dominicæ incarnationis causa. Cæterū Dei ad nos aduentū bona ratione procuratū fuisse, uel isthinc cognoueris: primū, q Deus omniū potens, quum in creando humano genere per Verbū suū, intueretur imbecillitatē naturæ nostræ, & q ea non sufficeret ad cognitionē opificis sui, & q uix quippiā de eo intelligeret, eò q ille ingenitus, ipsa uero è nihilo prodijsset: ille incorporeus, ipsa ex inferiori parte corpore constaret: magnāq esse rerū genitarū impotentiā, ad genitoris potentiā intellectumq notitia assequendā: misertus nostri generis, quia bonus est, nō reliquit nostrū genus uacuū destitutūq sui intelligētia, ne illis sua existēdi natura inutilis redderetur. Quid em̄ (quæso) cōmodi rebus creatis, si nō cognoscāt suū creatorē? Aut q̄modo rationales essent, si nō cognoscāt Patris Rationē, cuius opera creati sunt? Nihil siquidē à brutis differēt, si nihil magis, q terrena intelligāt. Aut cur ita Deus eos cōdidisset, si ab illis cognosci nō affectabat? Quamobrē ne hoc fieret (quū bonus esset) suā imaginē Dominū nostrū Iesum Christū illis impertitus est, creauitq illos secundū suā ipsius imaginem & similitudinē, ut per eam gratiam, imaginē, nimirū Patris Rationē agnoscentes, etiam ad Patris intelligentiā cōtenderent, quo ita cognito suo creatore, beatam & felicē uiuerēt uitā. Verum stulti ex negligentia tantæ ipsis impensæ gratiæ, miris modis sese à Deo auerterunt, mentesq suas quasi luto contaminarūt, ut nō solūmodo in obliuionē uenerint cognitionis diuinæ, sed alia ex alijs sibi finxerint: Idola em̄ pro rebus ueris effigiauerūt, & in cultu honoribusq præstandis, ea quæ nulla erant, Deo qui erat, prætulerūt, creaturam supra creatorē uenerātes, & quod teterrimū est, in ligna, in lapides, in quamlibet materiā, in homines deniq numinis Maiestatē transtulerūt, quin imò grauiora etiā istis designauerūt (ut superius dictū est) Quid q & ad eā impietatē deuenerint, ut etiā dæmones deos appellarint, eorū libidinib. omnis modis inseruientes. Brutorum em̄ & hominū mactationib. (ut iā dictū est) prout congruū erat dæmonib. sacra obierūt, indies magis ac magis eorum furiosis stimulis sese obnoxios reddētes. Quocirca & artes magicæ apud illos professores erant, harioliq omnibus in locis imposturas suas exercebant: & quod rerū natura subsisteret, quodq ipsi essent, stellis, cæterisq quæ in cœlo uisuntur, imputabant: nihil omnino nisi q̄d in oculis esset cogitātes. Prorsus omnia impietatis & scelerū plena erāt. Solus aūt Deus & eius Ratio ignorabatur, quanq ille se illis haud quaquam in obscurum abdidisset, quippe qui non simpliciter sui notitiam, sed multifariam multisq modis explicarit. Gratia enim imaginis ad similitudinē Dei hominibus impressa, idonea satis fuit, quæ Verbi notitiā faceret, idq per Verbū Patris. Attamē, quū sciret Deus hominū imbecillitatē,

litatē,etiā huic negligentiæ remediū prœuidit, ut si quādo negligerēt ex sui ipsorū intuitu Deū agnoscere,possent saltē ex naturæ operib.opificē intelligere. Sed quū paulatim negligentia hominū in peius procederet, rursum etiā huic infirmitati Deus cōsuluit,emittēs ad eos legē & prophetas ipsis familiares,ut si grauarētur in cœlū suspicere, haberent de proximo magisterium. Homines ēm ex hominibus propius addiscunt,quid in rem sit utile. Licebat igitur oculis ad cœli magnitudinē sublatis,ac naturæ ordinē rerumq́; inter se congruentiā animaduertentib.eius principē moderatricēq́; Patris Rationē inde persentiscere, eō q́ sua in oīa cura & prouidētia patrē indicet ac cōmonstret. Ideo cū oīa sunt in motu,ut inde oēs Deū cognoscāt: Aut si illis id graue esset,licebat uel ex colloquio Sanctorū ad cā scientiā peruenire,ut & omniū opificē Deū Christi Patrē cognoscerēt,& inde idolorū cultū intelligerēt nullo omnino numine subnixū esse,& impietate scatere. Poterāt q̄q́; ex legis institutiōe à scelerib.auerti,& uitā secundū uirtutē uiuere. Nō ēm in Iudæorū gratiā dūtaxat lex illa introducta fuit, aut prophetæ ad solos Iudæos missi,à quib.affligebantur,sed in hoc destinati, ut uniuersi orbis magistri ac pædagogi essent, & pro publica schola & sacrosancta, tā in ijs quæ pertinēt ad Dei notionē,q̄ in ijs quæ spectant ad animæ disciplinā haberentur. Cæterum quantacunq́; esset Dei bonitas, homines tamen uicti præsentarijs uoluptatibus, dæmonūq́; præstigijs & imposturis, nihilo propinquius ad ueritatē accedebāt, imo pluribus adhuc malis sceleribusq́; sese ingurgitabāt,adeo ut iā amplius rationales nō uiderentur, sed bruti ex moribus irrationalesq́; cēserentur. Ad istū igitur modū obbrutescentibus mortalibus,atq́; ita dæmoniaca seductione occultante & obtenebrante ueram Dei cognitionem, quidnam à Deo fieri oportuit? obticescere'ne ad res tam atroces,atq́; ociosè pati,homines à dæmonibus in errorem abduci? At quorsum opus fuit,ut homo ab initio ad Dei imaginem conderetur? præstabat enim eum simpliciter irrationalem creari, quàm cum ratione creatū irrationabiliter uiuere. Aut quorsum attinuit, eum statim à principio cogitatus intellectionesq́; de numine concipere? si ne sic quidem dignus esset, qui eas perciperet: potius ab initio id dari non oportuit. Aut quid commodi Deo creatori, aut quæ inde illi gloria, si homines creati ab eo,non eum,sed alios adorarent, persuasi se ab illis esse conditos, quasi Deus homines non sibi,sed alijs architectatus esset? Quod si rex aliquis ex mortalium numero, loca à se munita minime permittat per deditionem alijs seruire, uel ad alios deficere: sed scriptis illos, multisq́ue subinde amicorum legationibus solicitant, & si necessum est, ipse quoq́; eodem se confert ut præsentiam ipsius reuereantur, idq́; adeo nulla ex causa, prœterquam ne uel alijs obtemperent,uel sua acta in irritum cadant: Quid autem, an non multò auidius, tenaciusq́; Deus tuebitur omnes res à seipso creatas? ne à se aberrent,& rebus nihili seruiant? præcipue quum istiusmodi error cum eorum pernicie demolitioneq́; coniunctus sit. Non decebat eos diuinæ semel imaginis consortes in exitiū abire. Quid igitur Deo conueniebat, ut faceret? aut quid par erat,ut fieret? nisi ut exemplar imaginis renouaret,ut per id denuo ipsum cognoscere possent? Id autem quomodo confici potuit,

nisi ipsa imago Dei Saluator noster Christus superueniret. Per hominē sa ne id agi nequibat, quando quidē & ipsi ad imaginem creati erāt. Sed neq; per angelū, quippe, quum Angeli imagines non sint. Ergo quod supererat, dei Ratio ipsa aduenit, ut imago Patris, quo hominē qui ad imaginē figuratus erat, recuperaret. Sed ne ita quoq; hoc ipsum successisset, nisi & mors intercederet, & corruptio extereretur. Vnde nō immerito mortale corpus assumpsit, ut mors in ipso in posterū deleretur, & homines ad eius imaginem cōditi, denuo instaurarētur. Nullius igitur id negociū fuit, nisi imaginis Patris. Vt enī forma aliqua in tabulis depicta, sordibusq; aliūde superiniectis obliterata, instaurari nequit, nisi eius præsentia adhibeatur, ad cuius speciē primitus tabula depicta fuit: Illius enī honori datur, cur materia, quæ eius imaginē semel susceperat, nō abijciatur, sed de integro interpoletur: Eodem modo undecūq; ille bonus Patris Filius, imago & character Patris, ad regiones nostras profectus est, ut hominē ad sui similitudinē factū denuo reficeret, & perditū cōdonatiōe peccatorū recuperaret, quemadmodū ipse ait in Euangelijs: Veni, ut q̄d perditū esset, inuenirē & cōseruarem. Vnde & ad suos dixit: Nisi quis renatus fuerit: nō his uerbis natiuitatē ex fœminis insinuās, quemadmodū illi suspicabātur, sed animā, quæ renascitur ac instauratur secundū imaginē Dei, subindicans. Cæterū q̄m furor idololatriæ, ac superstitio nullo numine subnixa orbē tenebat, & Dei cognitio suppressa erat: cuius erat mundū de Patre docere? hominis, dixerit aliquis: at nō possibile erat hominib. omnē quæ sub sole est, terram peragrare, neq; in uiribus eorū, ut tantū spacij decurrerēt, neq; satis idonei autores habiti fuissent, quibus de istiusmodi negocijs fides haberetur, neq; dæmonū fraudib. & præstigijs obsistere potuissent, omniū animis uulneratis perturbatisq; diabolica impostura, & idolorum uanitate. Qui (quæso) fieri potuisset, ut hominis animā, hominis mentē, in aliā sententiā traduceret, si ne sub conspectū quidem eorū ueniret? Quē aūt nō uides, quomodo eum docere queas? Sed dixerit aliquis, rerū naturā ad id sufficere. At si rerū natura suffecisset, nō tanta scelera designata fuissent. Iam enim tum erat rerū natura, quū nihilo tamen minus in istiusmodi errore uolutabantur. Cuius igitur usus operaq; requirebatur, nisi Verbi Dei, animam & mentem intuentis, & cætera quæ sunt in rerum natura, cōmouentis, ac per illa Patrem suum manifestantis, qui sua prouidentia, serie, ordineq; rerum, de Patre documenta adfert. Illius (inq̄) fuit, hanc doctrinam instaurare. Sed quanam ratione id agendum fuerat? diceres fortasse, per easdem res id obtineri potuisse, ut rursum per naturæ opera, ea quæ ad Patris cognitionem spectarent, demonstrarentur. Recte, sed in hoc nihil certæ spei, quasi scilicet non antea mortales istiusmodi documenta contempsissent, aut quasi in sublime iam, ac non potius humi oculos depressos haberent. Quapropter rectum erat, ipsum ut hominibus opitularetur, in specie hominis peregrinari, corpusq; quod illis simile esset, assumeret, rebus quæ deorsum ac humi erāt, hoc est, operib. corporeis ad eā rem usus, ut si eū cognoscere nō uellent ex mundi administratione ac prouidentia, saltem ex operibus corporis, primū Dei Verbū in corpore, deinde ex Verbo Patrem agnoscerent. Vt enī bonus magister pro cura suorū discipulorū,

pulorum, quum ex maioribus documentis proficere nequeunt, ad minutiora uilioraq; sese demittēs, illos instituit: ita quoq; Dei Verbum fecit, quēadmodū testatur Paulus his uerbis: Quandoquidē in sapientia Dei, nō cognouit mūdus per sapientiā Deū, optimū uisum est Deo, per stulticiā prædicationis saluare credentes. Quia em̄ homines sese auerterant à cōtemplatione numinis, & tanq; in abyssum profundissime demersi, humi oculis defixis, in horoscopis rebusq; sensibilibus Deū requirebāt, hominū mortaliū ac dæmonū simulachra effigiantes, ideo hominū amator Deus, & cōmunis omniū Saluator, Dei Verbum ac Ratio, corpus sibi desumpsit, homo inter homines uersaturus, ut hominū sensus præoccuparet, quibus persuasum erat, in rebus corporeis Deū cōsistere, quò ex rebus quas ministerio corporis gesturus erat, ueritatē intelligerēt, atq; ita cogitatione sua ad Patrē assurgerēt, ut homines humana solū cogitātes, quocūq; suos sensus cōferrēt, ibi se anticipari præoccupariq; notionibus, & undecūq; insinuari ueritatē sibi animaduerterēt: ut siue rerū naturā admirabūdi specularētur, uiderēt illam ipsam quasi protestari Dn̄m rerū Christū esse: siue circa homines animo cōtēplationeq; hærerēt, ut eos numina arbitrarētur, ex Christi tn̄ cū aliorū operibus cōparatione, cū solū numen existere intelligerēt, quū nihil rerū gestarū tale apud alios reperirent, qualia in actis Verbi Dei cōspicerent: siue præoccupati persuasione ad dæmones se conferrent, animaduertentes eos à Domino fugari, statim ratiocinarentur, eum qui hæc faceret, solū esse Dei Verbū, ac dæmōes omni diuinitate carere. Quod si eorū animus circa mortuos defigeretur admiratione, ut eos quasi heroas colerēt, aut ex genere eorū deorū esse, putarent, quales apud poetas inuenias: statim tn̄ modo resurrectionē Saluatoris ante oculos ponerēt, cōfessuros illos falsos esse: Christū aūt uerū Deū esse, utpote mortis ipsius debellatorē. Ea igitur de causa homo genitus est, homo apparuit, mortuus est, & resurrexit, ut præstringeret obscuraretq; rebus suis gestis, quicquid unq; ab hominibus gestū esset, ut ubicūq; homines sensib. suis ad credendū numē pœocupati essent, inde eos abduceret, & de Patre suo illos certiores redderet. Quēadmodū ipse dicit: Veni ad inueniēdū seruandūq; q̄d perierat. Quū em̄ semel ad sensibilia hominū cogitatio delapsa esset, subiecit semetipsum Verbū Dei, ut per corpus appareret, quò ut homo iā factus hoīes in se traduceret, eorūq; sensus ad se reflecteret: ut illis, ipsum ueluti hoīem cōspicātib. ex operū designatiōe persuaderet sibi eū nō solū esse hominē, sed etiā Deū, & Dei uerā Rationē ac sapientiā. Quod à Paulo q̄q; significatur, dū ait: In dilectione radicati fundatiq;, ut ualeatis cōprehēdere cū omnib Sāctis, quæ sit latitudo, lōgitudo, altitudo & profunditas: & ut cognoscatis, ipsa cognitione dilectionē Christi præstantiorē esse, ut repleamini in omnē plenitudinē Dei, ubiq; Verbo siue Ratione dei sese explicāte, sursum, deorsum, in altū, in latū: sursum quidē per rerū naturam: deorsum uero, per incarnationē: in profundum, per descēsum ad inferos: in latum, eo quòd per orbē terrarū, omnia scientia cognitioneq; diuinitatis repleta sint. Ideo uero quū aduenisset ad nos, corpore suo morti dedito, hostiam pro omnib. sacrificauit, illudq; in crucem exaltauit, nō tamen per hoc obscurus, sed illustris permanens in seipso, & talia opera

patrans,

patrans, eaq́ signa edens, quæ eũ etiã eo tempore nõ hominẽ, sed Dei Verbũ declararẽt. Bifariã certe sua incarnatione hominibus suũ in homines studiũ amoremq́ exhibuit Seruator noster, tum quia mortẽ à nobis amolitus est, & nos renouauit: tũ quia incõspicuus antea & inuisibilis, per opera sua se uisibilem præstitit, certoq́ ostendit se Rationẽ, Verbumq́ Patris esse, omniumq́ item & Ducẽ, & Regem. Non enim in corpore circũclusus erat: neq; quũ in corpore aderat, alibi deerat: neq; quũ illud mouebat, alia eius ui, actu, & prouidentia destituta fuere: sed quod summæ admirationis est, ea omnia ipse, ut ratio, à nemine cõtentus, cõtinebat. Et sicuti præsens in omni rerum natura, extra tamen omnia subsistit, quantum attinet ad ipsius substantiam, ita quoq; intra omnia habetur, quantum spectat ad ipsius potentiam omnia gubernans, & ad omnia in omnibus suam prouidentiã pandens: singulaq́ separatim, cunctaq́ in uniuersum simul uiuificans: circũplectens omnia, à nullo circũplexus, sed per omnia quum sese extendat in solo Patre totus & integer permanet. Ita quoq; cum esset in humano corpore, atq; illud ipse uiuificaret, eodem quoq; momẽto uiuificabat uniuersa, & in omnib. aderat, & extra uniuersa subsistebat, & quũ per corpus operaq́ sua innotesceret, ne tũ quidẽ (quantũ ad energiã actumq́ rerũ naturæ omniũ pertinet) obscuriter latebat. Mẽtis haud dubie officiũ est, cogitationi, quæ foris extraq́ suũ corpus cõsistunt, cõtemplari, actum tamẽ uimq́ suã extra corpus non porrigere, nec quæ longinqua sunt, ea sua præsentia mouere: Nunquã ẽm homo longinqua cogitans, ea quæ cogitat statim mouet aut transfert. Neq; præterea (si quis domi desidẽs de cœlo cogitationes ineat) ideo cõtinuo & solẽ mouerit, & cœlum circũuerterit, sed ut ea contuetur in motu & in rerum natura existere, ita uim suã in ea explicare nõ potest. Cæterũ nequaq́ eodẽ modo Dei uerbũ in corpore humano uersabatur, ut q̃d ibi nõ colligatũ esset, sed potius corpus in se contineret, adeo ut & ibi esset & in omnibus existeret, & extra rerũ essentias uersaretur, & in solo Patre requiesceret. Id quoq; perq; admirabile, quòd simul ut & homo uiuebat, & ut Verbum Ratioq́ Patris omnia uiuificabat, & ut Filius Patri aderat. Vnde neq; Virgine pariente, partus affectiones sentiebat, neq; dum in corpore esset, coinquinabatur, sed potius corpus sãctificabat. Neq; ẽm ideo quia in omnibus est, omniũ particeps efficitur, sed omnia potius ab eo generantur & nutrimentũ accipiunt. Nam si sol ab eo creatus, & nostris oculis subiectus circũambulans in cœlo, nõ sordescit attactu terrenorum corporum, neq; à tenebris obscuratur, sed potius ea & illustrat, & purificat: multo magis sacrosanctum illud Dei Verbum (quod Solis est & Conditor, & Dominus) quum in corpore innotesceret, non inde maculas in se corriuabat, sed incorruptibile erat, corpusq́ mortale quod assumpserat, uiuificabat, & à sordibus defecabat, Qui peccatum (inquit) non fecit, neq; dolus est inuentus in ore eius. Quum igitur edentem, esurientem, nascentem illum referũt sacri scriptores: cognosce corpus ut corpus nasci, & sui generis nutriri alimentis: illud autem quod se corpori implicuerat, dei Verbũ esse, q̃d omnia gubernat: & per ea quæ in corpore agebantur, non hominem se, sed numẽ esse declarabat. Feruntur tamen ista de Deo, quia corpus illud, quod com-

edebat,

edebat quod nascebatur, quod patiebatur, non alterius cuiuspiam, quàm ipsius erat. Et quia semel homo factus erat, necessum erat ista omnia de eo dici, ut re uera uerum corpus, non specietenus habuisse crederetur. Cæterũ ut ex istis deprehendebatur corporaliter adesse: ita ex operibus quæ faciebat per corpus, Dei Filiũ se manifestabat. Vnde ad incredulos Iudæos clamabat, dicens: Si nõ facio opera Patris mei, ne credideritis: si uero illa facio, etiamsi mihi non credatis, operibus credite, ut cognoscatis & credere possitis, & me in Patre esse, & Patrẽ in me. Vt enim (quatenus inuisibilis est) ex operibus mundi deprehenditur: ita quoq; homo factus, quamuis in corpore latens minime conspicuus sit, tamen ex operibus cognoueris, eum qui talia operatur, non hominem, sed Dei potentiam & Rationem esse. Nam imperare dæmonibus, eosq; extrudere, nõ opus humanum fuerit, sed diuinũ. Quin si uideas eum morbos sanare, quibus obnoxium erat genus humanum, hominemne iam inde illum, ac non potius Deum existimes? dum lepram purgat, claudis uim inambulandi tribuit, surdorum aures recludit, cæcis uisum restituit, ac prorsus omnes morbos ac infirmitates ab hominibus profligat, tanta maiestate ac ui, ut à quouis hominum eius diuinitas spectari possit. Quis enim eum instaurare uidens defectus eos, quibus ipsa prima origo hominis natiuitasq; uitiata fuit, & cæcis ab utero oculos aperire, non animaduerteret, eius potentiæ, hominum natiuitatem subiectam esse? natiuitatisq; illum & architectum & conditorem existere? Qui enim id q̃d homo ab ipsa natiuitate non habuit, restituit, satis planum facit, se Dominũ humanæ natiuitatis esse. Ideoq; quum primum ad nos accederet, ex Virgine sibi ipsi corpus formauit, ut nobis non tenue argumentum suæ diuinitatis exhiberet, eum qui hoc sibi corpus formauerat, aliorum quoq; conditorem & formatorẽ esse. Quis enim uidens sine uiro ex Virgine sola, corpus prodire, non secum cogitat, eum qui sub tali corpore appareat, esse quoq; cæterorum corporum & conditorem, & Dominum? Aut quis, dum uidet aquarum immutari naturam, & in uinum transire, nõ ratiocinetur: eum qui hoc fecerit, esse quoq; creatorem omnium aquarum? Nam ideo quoq; ut Dñs maris, mare ingressus est, ibiq; tanq; in terra obambulauit, ut indiciũ sui dominij, quocunq; respiceres tuis oculis, exhiberet. Iam quum tam paucis numero panibus tanta uis populi alitur, & ex inopia, copia repullulat, adeo ut quinq; panibus tot homines satiauerit, & post satietatem tantum adhuc in residuum reliquerit: quis aliud credat, quàm authorem earum rerum Dominum esse procuratoremq; mundi? Hæc omnia ut faceret, probe congruebat nostro Saluatori, ut (quandoquidem eius in rerum natura procurationẽ administrationemq; ignorarent homines, neq; ex rebus creatis animaduerterãt ipsius diuinitatẽ) saltẽ ex operib. corporis, causam suspiciẽdi, patrisq; cognoscẽdi occasionẽ ducerẽt, ex particulari illius prouidentia, uniuersitatis eius procurationẽ æstimãtes. Quis eñ uidẽs eius cõtra dæmones uim, aut quis dæmones audiens cõfitẽtes sibi hũc dñm esse: nõ in animo secum cogitet, nũ ille ipse sit filius Dei, aut sapientia, aut uirtus? Neq; enim uel ipsum mundum in silentio esse uoluit, sed (quod mirum est) in morte, uel potius in trophæo de morte excitato (crucem intelligo) uniuersa

rerum

rerum fabrica confitebatur eum,qui in corpore apparebat, & supplicia patiebatur,non hominem simpliciter,sed Dei filium ac Saluatorem esse omnium:Nam & sol se auertebat,terra quatiebatur,disrumpebantur montes, omnes se metu ac pauore contrahebant. Hæc omnia eum qui in cruce erat, Christum Deum esse declarabant,ac rerum naturam,eius ancillam esse,pauore suo contestantem Domini sui præsentiam.Ad istum igitur modū Deus ille Verbum Patris, sese hominibus manifestum reddidit. Consequens iam est,ut finem eius uitæ & conuersationis referamus, qualis item mors ipsius corporis fuerit, tum quia hoc ipsum est caput nostræ fidei, tum quia nihil æque fama & sermonibus celebratur,ut nihilo minus hinc ꝙ aliunde intelligant Christum Dei Filium esse. Causam igitur eius in corpore apparitionis,aliqua ex parte(quatenus licuit, & quatenus assequi datum fuit)iā ante exposuimus,non fuisse uidelicet ullius alterius officium, corruptibile in incorruptibilitatem transmutare, nisi ipsius Saluatoris qui in principio ex non entibus omnia cōdiderat,neqꝫ fuisse ullius alterius opus, exemplar imaginis diuinæ hominibus restituere,nisi eius,qui erat imago Patris:neqꝫ alterius,mortale immortale efficere,nisi eius qui ex se ipsissima uita est, hoc est,Dominus noster Iesus Christus, neqꝫ ad alium quempiam pertinuisse de Patre docere, & idololatriam purgare, nisi Rationis Verbiqꝫ,omnia in mūdo gubernantis,qui solus Patri suo uerus & unigenitus Filius est. Quādoquidem igitur debitum pro omnibus soluendum erat, debebatur autē (ut iam dixi)ut omnes morerentur, quæ causa illi potissima fuit huc proficiscendi,Ideoqꝫ post edita diuinitatis suæ monumenta,reliquum erat, ut suū templum in mortē offerret,quo omnes inobnoxios,& liberos à ueteri præuaricatione efficeret,seqꝫ declararet mortis uictorē, suumqꝫ corpus immortale redditum,primitias publicæ omnium resurrectionis esse.Ne mireris,si subinde eadem de ijsdem repetimus,ubi eīn de numinis decretis, placitisqꝫ mentionem facimus,ibi longiore interpretatione utimur, ne quid omittatur,quod omissum nobis in culpam cedat, si non plene rem ipsam eloquamur.Melius enim est sæpius iteratæ sententiæ crimen sustinere, ꝙ aliquid eorum prætermittere,quæ enarrari debuerant.Corpus igitur,quod cōmunem cum omnibus naturam habebat(corpus enim erat humanum) quanquam nouo miraculo ex uirgine sola coaluerat,quia mortale erat,pro similitudine sui generis mortem excepit. Sed tamen præter conditionem suam ob Verbi diuini ingressum non tabefiebat,ac per inquilinum suū Dei Verbum extra corruptionem tenebatur: utrumqꝫ prorsus admirabili ratione: quum & mors omnium in Dominico corpore uim suam exercuerit, & corruptela inde ob domiciliū ibi numinis profligata sit. Morte enim opus fuit,& mortem pro omnibus inferri necessum erat,ut quod ab omnibus debitum erat,lueretur.Quamobrem(ut dixi)Verbum quoniam mori non potuit,utpote immortale:corpus sibi sumpsit quod mori poterat,illudqꝫ ut suum pro omnibus obtulit,ut ita pro omnibus, omnibus ipse corpore coniūctus,mortem patiens,cōpesceret eum, qui habet mortis imperium, hoc est diabolum,& liberaret illos,quotquot formidine mortis per omnem uitam seruituti erant obnoxij.Certe cōmuni omnium Saluatore mortuo pro nobis,non

bis,non iam ulterius, ſicuti olim,ſecundum legis cõminationem morte mo rimur,quotquot in Chriſto Ieſu cõfidimus. Obliterata eſt enim illa ipſa cõdemnatio. Cæterum nos corruptione deſinente, & abolita per gratiam reſurrectionis,pro ratione corporeæ noſtræ mortalitatis ſolūmodo ad id tẽpus diſſoluimur,quod Deus unicuiq; definitum eſſe uoluit, ut reſurrectionis melioris compotes reddamur. Nos enim ueluti ſementis in terram con iecta, non in interitum abimus,quum diſſoluti fuerimus,ſed tanq̃ ſeminati,reſurgemus,morte per gratiam Chriſti edomita. Quocirca Paulus,qui ſe omnibus prædem fideiuſſoremq; reſurrectionis exhibet, hunc in modum loquitur: Oportet corruptibile iſtud induere incorruptibilitatẽ, & mortale immortalitatem: quũ aũt mortale iſtud induerit immortalitatẽ, tum fiet id,quod ſcriptum eſt: Abſorpta eſt mors in uictoriam, Vbi mors ſtimulus tuus? Cæterũ iſthic aliquis obiecerit, ſi neceſſum erat eius corpus pro omnibus in mortem dedi,quur nõ,ut homo, cõmuni lege naturæ mortem op petijt,ſed eouſq; deuenit, ut crucifigeretur? honorificè quippe magis conueniebat illud ab illo deponi, q̃ per contumeliam iſtiuſmodi mortem ſuſtinere. Vide mihi hic(quæſo) an huiuſmodi obiectio non plane ſit hominũ, ac talis quæ diuinam diſpenſationem nõ ſapiat. Nam quod à Saluatore geſtum eſt, diuinum ſane & dignum ipſius diuinitate eſt, idq; multis de cauſis. Primum enim, mortem hominibus per imbecillitatem naturæ ingruere,certum eſt,qui quum diu perdurare nequeāt, progreſſu temporis diſſol uuntur,ex iſta ſiquidem imbecillitate morbi oboriuntur, quibus ubi uires exhauſtæ fuerint,in mortem cadunt. Contra in Domino nihil imbecillitatis,quippe qui ſit Dei uirtus,Dei Ratio,ipſiſſimaq; uita. Si igitur ſolito more ſecundum conſuetudinem hominum,corpus in lecto depoſuiſſet,creditum fuiſſet,per infirmitatem hoc ei accidiſſe, eumq; nihilo plus q̃ cæteros homines poſſediſſe: Ille aũt quoniam & uita erat,& Dei Verbum, & mors pro omnibus neceſſario requirebatur, ideo corpus ſuum ut uita & potentia corroborabat: quatenus autem mors debebatur, eatenus non ex ſe,ſed aliunde rationem immolandi mutuatus eſt. Recte tu quidem,ſed cur (quæſo) ſi indecens erat,eum qui aliorum morbos ſanaret,morbo laborare,cum id in eo ex eius corporis imbecillitate,per quod aliorum imbecillitates con firmabat,fieri nequiret, cur inq̃ non eadem ratione, ut morbum,ita quoq; mortem à ſe depulit? Ideo nimirum,quia moriendi cauſa corpus aſſumpſerat,nec fas erat mortem arceri & excludi, ne ſimul & reſurrectio excluderetur. De morbo alia ratio fuit,qui ſi mortem anteceſſiſſet,creditum fuiſſet,eum ex imbecillitate dominici corporis ortum fuiſſe. Sed quid? an non eſurijt? eſurijt ſane iuxta rationem corporis, ſed ob Domini uim,qui corpus illud geſtabat,fame non interijt. Quapropter & ſi mortuus ſit ad omnium redemptionem,non tamen corruptionem uidit: illud enim quod cum omni integritate reſurrexit,& non alterius,ſed uitæ ipſiſſimæ corpus fuit. At dixerit aliquis,cautas uitataſq; oportuit Iudæorum inſidias, ut omnino corpus eius elaberetur: Audiat iſte(quæſo) id Domino nequaq̃ congruiſſe. Vt enim abſurdum erat, eum qui uita erat, mortem ſuo corpori ſua opera inferre,ita ſuſcepto negocio indecens erat, eam aliunde illatam defugere,ac

non potius persequi, quo moriendi facultas suppeditaretur. Vnde merito nec ipse corpus sua opera deposuit, neq; rursus insidias Iudæorum declinauit, illudq; ipsum non imbecillitatem Verbi, sed potius eum Saluatorem et uitam esse declarauit, quoniã & mortem, ut illa tolleretur, sustinuit, illamq; sibi illatam, pro omnium salute celeriter cõsummauit. Quippe qui ideo potissimum uenerat, non tam ut suam ipsius, quàm omnium mortem consummaret, unde non sua morte (ea enim in eo qui uita erat, locum non habuit) corpus suum deposuit, sed mortem, quæ erat in hominibus, mutuatus est, ut etiam aduersus suum corpus grassantem, omnino conficeret. Iam uel ex istis patet, mortem Dominici corporis legitimis rationibus non carere. Curæ illi fuit corporum resurrectio, cuius negocium gesturus uenerat, Ea enim retrophæum de morte excitatum ostendi potuit: simulq; certum omnibus et indubitatum reddi, corruptionem ab eo deletam esse, nihilq; iam deinde nisi corporum incorruptibilitatẽ restare, de qua in pignus monumentumq; omnium futuræ in posterum resurrectionis, corpus suum incorruptum seruauit. Iam, si eius corpus ægritudine laborasset, & sub omnium oculis, Verbum Dei ab eo dissoluto recessisset, non sine dedecore habitum fuisset, medicũ alienorũ morborum, suum, quo usus erat in curandis ægritudinibus, instrumentum, correptũ à morbis neglectui habuisse. Qui enim creditũ fuisset, eum, si ipsius elanguisset templum, aliorum languores depulisse? Aut enim, ut impotens depellendi morbi, irrisus fuisset: aut potens quidem, sed tamen non faciens, inhumanitatis infamiam reportasset. Quod si citra morbũ, & expers doloris, solitariè seorsumq; in angulo desertoue loco, aut domi, aut ubicunq; tandẽ cadauer abdidisset, ac deinde subito promicans, sese à morte excitatum asseruisset, apud omnes uisus fuisset nugas agere, ac multo minus fidei ei habitum esset de resurrectione disserenti, quum nullũ omnino testem suæ mortis allegare posset (quippe mortem resurrectioni ante uertere oportet) siquidem resurrectio oboriri non potest, nisi mors præcedat. Vnde si occultim alicubi corpus eius extinctum fuisset, non propalam exhibita eius morte, neq; coram testibus obita, obscura quoq; & incontestata ipsius resurrectio fuisset. Aut cur, quũ resurgendo resurrectionem suam manifestam deprædicatamq; reddiderat, mortẽ suam obscuram uellet? Aut qua gratia, quum dæmones sub omnium conspectu eiecisset, homini ab ipsis natalibus cæco lumen restituisset, aquam in uinum mutasset, ut per ea existimaretur Dei Verbum, id quod mortale erat, non sub omnium oculis, immortale esse factum demonstraret, quo ipse ipsissima uita esse crederetur? Aut quomodo eius discipuli cum fiducia de resurrectiõe disseruissent, si de eius morte nihil certi adferre potuisẽt? Aut quomodo fides habita fuisset dicentibus, primò mortem, deinde resurrectionem contigisse, nisi eos ipsos, apud quos ista audacter loquebãtur, obitæ mortis testes habuissent? Nam, si ne ita quidem sub omnium conspectu morte resurrectioneq; peracta, eius temporis Pharisæi uoluerunt credere, & eos qui resurgentem uiderant, ad inficiationem coegerunt, quot causificationes non credendi cõmenti essent, si ista omnino occultim fieri contigisset? Quomodo porrò aut finis mortis, aut uictoria de morte ostendi potuisset, nisi illam sub oculis cun-

lis cunctorum in se prouocatam, mortuam reddidisset, ac iam deinde inaniem eam exhaustamque, sui corporis incorruptibilitate probasset? Imò quae ab alijs responsa sunt, ea quoque à nobis proferri debent: forsitan enim aliquis dixerit: Si coram omnibus, & contestatò oportebat fieri eius mortem, ut praedicatio resurrectiõis fidem inueniret, par fuit, ut honestam mortem sibi comminisceretur, ut saltem ignominiam crucis defugeret. Atqui si hoc fecisset, plenam suspicionem de se praebuisset, quod non in omne genus mortis, sed duntaxat in eam, quam ipse excogitarat, uim suam integram efficaceemque haberet: Ac rursus nihilo minor occasio fuisset, non credendae resurrectionis. Quapropter non sua opera, sed aliorum insidijs mortem corpori suo infligi uoluit, ut mortem quamcunque intulissent, demoliretur. Ac ueluti generosus athleta, cui ingens animi & corporis robur, non ipse quidem sibi ipsi aduersarium deligit, ne alijs timiditatis suspicionem relinquat: sed spectatorum arbitrio hoc ipsum permittit, quantumcunque eos sibi infestos sciat, ut humi prostrato quocunque antagonista, omnium robustissimus habeatur, ita quoque omnium uita, Dominus & Saluator noster Iesus Christus, nõ ipse corpori suo mortem excogitat deligitque, ne aliud mortis genus expauescere uideatur, sed eam quam alij ijdemque in primis inimici grauem existimarunt, & ignobilem, & fugiẽdam, hanc ipse in cruce exceptam sustinuit, ut ea extincta perditaque, ipse ipsissima uita crederetur. Certe mirum quiddam & inexpectatum euenit: genus enim illud moriendi, quod illi pro sua opinione, ut ignominiosam, intulere, ea conuersa est in trophaeum deuictae mortis. Quocirca neque Ioannis mortem sustinuit, capitis truncatu, neque, sicuti Esaias propheta, serra dissectus est, ut & in morte, sine mutilatione integrum corpus seruaret, & causa subducceretur ijs, qui Ecclesiam in partes cupiunt discindere. Et hoc quidem ad eos responsum uelim, qui extranei alieníque ab Ecclesia, istiusmodi ratiocinationes sibi coaceruant. Quòd si quis etiam ex nostris, non per contentionem, sed studio discendi percunctetur: quur non aliud potius quàm crucem sustinere uoluerit? Audiat ille, Nulla alia ratione id nobis utile futurum fuisse, atque ideo à Domino in nostri gratiam, id genus moriendi toleratum fuisse. Nam si ideo uenerat, ut nostra piacula execrationesque portaret, quomodo alia ratione execratio aut piaculum fuisset, nisi execrabilem mortem in se reciperet? Est autem hoc ipsum, Crux (quemadmodum scriptum est) execrabilis, quicunque in ligno pendet. Porrò si mors Domini nostri Iesu Christi, redemptio est omnium, ac morte eius, intermedius ille paries maceriae soluitur, conficiturque uocatio gentium: quomodo nos aduocasset, ni si crucifixus esset? In sola enim cruce, mors extensis porrectisque manibus toleratur, ideo quoque par erat, ut Dominus eam sustineret, manusque eius extenderentur, ut hac quidem ueterem populum, illa uero gentiles attraheret, & ambos in se coniungeret. Id enim ipse dixit, indicans qua morte omnes redempturus esset. Quum exaltatus fuero (inquit) omnes ad me traham. Et rursus, Si Dominus ideo uenit, ut diabolum nostri generis hostem delapsum coelitus, & citra hunc imum aerem uagantem, illicque daemonibus

inobedietia sibi similibus imperantē, præstigia inanesq́; species illorū administerio effingentē ad fraudē deceptorū, & sursum tendentibus obstacula molientem: quemadmodū de eo Apostolus dicit: Principem potestatis aeris, qui nunc uim suam exercet in filijs inobedientiæ, si(inq;)ideo Dominus uenit, ut eum præcipitaret, aeremq́; purificaret, & uiam ad cœlū muniret, ut dictū est ab Apostolo: Per uelū quod obtentū fuit, hoc est, per carnē suam. Et id morte fieri oportebat. Quanam alia morte istud fieri poterat, nisi ea quæ in aere toleraretur? de cruce est quod loquor, Solus enim ille in aere moritur, qui in cruce uitam finit. Quare non sine ratione eam Dominus sustinuit: ita enim sublimatus, aerem purgauit ab omni diabolica, aliorumq́; dæmonum infestatione, dicens: Vidi satanam instar fulguris decidentem. Et in cœlos nouum iter aperuit, quod sub his uerbis indicatur: Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales. Nihil certe ille, qui hæc uerba usurpat, opus habuit reseratione portarum (quippe omnium Dominus) neq; quicquam erat clausum creatori ex rebus creatis, sed nos eramus, quibus ea reseratio necessaria fuit. Nos rursum illi, quos ipse suo corpore in sublime attollebat. Nam quemadmodū illud pro omnibus morti obtulit, ita quoq; per illud uiā ad cœlos cōmonstrauit. Recte igitur decenterq́; mors eius in cruce peracta fuit, causaq́; eius per omnia probabilis apparet, ac iustas habet rationes, non aliter quàm per crucem, omnium salutem debuisse impetrari. Cæterum ne sic quidem uel in cruce se obscurum ignotumq́; reliquit, sed hoc procurauit, ut rerum natura eximium de opificis sui præsentia testimonium perhiberet: ipse uero templum suum (corpus uidelicet) non in ea conditione diu permanere sustinuit, sed duntaxat ubi id mortuum ex conflictu mortis ostendisset, tertio die statim excitauit, trophæa uictoriæ de morte ferens, corporis (nimirum) incorruptibilitatem, indolentiamq́;. Poterat quidem statim à morte corpus suum excitare, atq; illud iterum uiuum exhibere, sed hoc ex prouida cautione facere nolebat nec fecit: dixisset enim aliquis, eum nequaquam mortuum fuisse, aut non plene à morte perstrictum, si continuo à morte resurrectionem superinduxisset, Forsitan enim, si eodem momento sine intercapedine mors & resurrectio contigisset, gloria incorruptibilitatis in incerto hæsisset. Quapropter, ut corpus uerè extinctum ostēderetur, ipsa meridie mortem sustinuit, & tertio die illud incorruptibile redhibuit, Vt igitur mortuum esse suū corpus doceret, non priusq́;, nisi ubi iam triduanū cadauer esset, excitauit: neue rursus, si inibi in longū detentū putrefactūq́; serius excitasset, obijceret quispiā, ipsum, nō idē, sed aliud corpus circūferre (quippe futurū erat, ut nōnulli corpori exhibito, ob longitudinē temporis, fidem non haberent, & præteritorum obliuiscerentur) ea de causa ultra tridui moram non passus est, neq; eos, qui ipsum audierant, de resurrectione sua promittentem, in longum distulit: sed quum adhuc propemodum uerba illa in eorum auribus obstreperent, oculiq́; eius speciem retinerent, animis illorum etiamnum suspensis, uiuisq́; adhuc, & in eodem loco uersantibus, tum ijs qui se occiderant: tum illis qui conscij mortis eius erant in corpore exantlatæ, intra tri-

tra tridui spacium, corpus quod mortuum erat, immortale & incorruptibile omnibus ostendit, quo intelligeretur, illud non imbecillitate naturæ, quum Verbum in eo domicilium suum haberet, extinctum fuisse, sed ideo extinctum, ut mors uiribus nostri Saluatoris Iesu Christi aboleretur. Mortis autem abolitæ, uictoriæq; crucis de ea reportatæ, ipsamq; uere esse extinctam, neq; quicquam amplius posse, non tenue documentum est, sed certa fides, quod illam omnes Christi discipuli contemnant, insultent, nihilq; exhorreant: ac signo crucis & fide in Christum, eam ut mortuam conculcent. Olim ante aduentum Saluatoris nostri Iesu Christi, omnes, quotquot erant, uita defuncti, ueluti perditos abolitosq; lamentabantur: nunc autem postquam Saluator noster Iesus Christus corpus suum resuscitauit à mortuis, mors ulterius terribilis non est: & quicunq; in Christum fidem habēt, eam, ut rem nihili, pedibus terūt, ac potius mortem delegerint, quàm Christi fidem inficientur. Certo enim sciunt, mortuos sese non perire, sed uiuere, & incorruptibiles resurrectiōe fieri. Ille autem sceleratus (qui mortis impetu insultus in nos facere solet diabolus) solutis mortis doloribus, solus omnino mortuus relinquitur, eiq; rei argumento est, quòd homines antequam Christo incipiant credere, mortem ut terribilem intuentur & expauescunt: ubi autem ad illius fidem doctrinamq; transiere, tantopere mortem aspernantur, ut ad eam ultro contendant, testesq; fiant Christi aduersus mortem resurrectionis. Siquidem etiamnum pueri ætate ad mortem festinant: exercitijs porro & meditationibus ad id, non uiri duntaxat, sed etiam fœminæ sese instruunt. Nec mirum, quum iam tam imbecillis sit, ut etiam fœminæ, prius ab ea deceptæ, nunc illam ut mortuam dissipatamq; ludibrio habeant, non aliter quàm ubi debellato per legitimum principē tyranno, manibusq; pedibusq; eius intra uincula constrictis, omnes quotqt ad id spectaculi superueniunt, ludibrijs ei insultant, probris uerberibusq; proscindūt, securi iam illius sæuitiæ & furoris, ob principis sui de eo partā uictoriam: ita quoq; mortem iam debellatam, & per Saluatorem nostrum Iesum Christum in cruce triumphatam, manibus eius pedibusq; obligatis, omnes eam in Christo pedibus proterunt, martyresq; Christo se præbentes, sannis, ludibrijs, conuicijs exagitant, obiectantes & quæ superius dicta sunt per Apostolum Paulum: Absorpta est mors in uictoria. Vbi mors uictoria tua? ubi Orce stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est, uirtus uero peccati lex. Ergone illud exiguum est documentum de imbecillitate mortis? aut parua est demonstratio uictoriæ Iesu Christi de morte illius reportatæ? quum pueri in Christo, & teneræ puellæ istam uitam cōtemptui habeant? & moriendi rationes meditentur? Homo certe naturaliter mortem, & corporis sui dissolutionem expauescit: is tamen (quod summopere admirandum est) ubi indutus est fidem crucis, res naturales uilipēdit, & mortē per Christū non exhorrescit, non aliter, q̃ si quis de igne dicat, cui naturalis uis est cōcremandi, esse aliquid quod illius flammas respuat, quale est q̃d de Indico Amiantho refertur, quo se ille qui hoc nō credit, circūuestire solet ut lini eius obtentu experiēdo cognoscat flāmarū in hac parte im

becillitatē. Aut ueluti si quis auidus uidēdi tyrannū iam uinculis constrictū penitus, se in eorū prouinciam, qui eum domuerūt, cōferre solet, ut ita eum quondā terribilem, nunc aūt debilem & fractū contueatur: ita quoq; si quis incredulus est, ac etiamnum post tanta miracula, post tot martyres Christi, post quotidianam eorum, qui in Christo eximij sunt, mortis irrisionē, ambiguus hæret, sitne mors pro confecta consumptaq; existimanda, non culpes eius dubitationem, modo dubitatio ei nascatur ex rei admiratione, nec se obduret in incredulitatem, neue impudentem negandi contumaciam in rebus clarissimis retineat: Iam ut is qui Amianthi naturam explorat, num nam ab igne sit incombustibilis: Et ut, qui certior esse cupit de tyrāno, num in uinculis habeatur, ad regiam uictoris contendit, ita qui de uictoria mortis addubitat, accipiat fidem Christi, & ad eius scholam accedat, tum uidebit mortis imbecillitatem, & partam de illa uictoriam. Multi enim principio increduli ac irridentes, postmodum fide imbuti, mortem contempserunt, adeo ut martyres Christi efficerentur. Iam si crucis signo, & fide in Christum pessundatur mors, clarum certumq; haberi debet, indice testeq; ueritate, nullum omnino aliū esse posse quàm Christum, qui de morte tropæa & uictorias retulerit, eamq; debilitarit. Nam etsi antea uigebat mors, atq; ob uim suam terrori erat, nunc tamen post aduētum Saluatoris, eiusq; mortem & resurrectionem aspernabilis uidetur, adeo ut liquido constet, illam ab eo, qui in crucem adscenderat, Christo domitam, & prorsus debellatam esse. Vt enim, ubi post noctem oritur sol, ac iam omnes rerum species in orbe terrarum illustrat, dubium non est, quin is (qui ubiq; suum iubar explicat) idem ille sit, qui tenebras dispulerit, omniaq; suo lumine irradiauerit: ita quoq; quia mors in contemptum uenit, & humi conculcatur, post salutarem uindicis nostri aduentum, manifesta res, quid crux sibi uoluerit, & quo fine instituta sit, nimirum ut omnibus pateficeret, eum qui in corpore apparuerat, mortem compescuisse, & qui noua quotidie de ea per discipulos suos trophæa exuscitat, Saluatorem esse. Quum enim quis uidet homines natura debiles prosilire in mortem, & ad corruptionem nihil se metu contrahere, neq; descensus ad inferos expauescere, sed potius præsenti animo mortem prouocare, nihil interim tormenta ueritos: quasi ad mortem pro Christo contendere, melius quiddam sit, quàm uitam tueri. Iam in spectaculo uirorum, mulierum, puerorumq; in tenera ætate recta contendentium prosilientiumq; in mortem, idq; ob Christi religionem, quis ita est stolidus? quis ita à credendo alienus? quis ita animo obcæcatus? ut nō statim cogitet, Christum haud dubiè (cui illi se testes præbent) singulis seorsum uictoriam contra mortem suppeditare? illamq; debilitare in unoquoq; eorum, qui in ipsum credunt, ac tesseram uexillumq; crucis circumferunt. Qui serpentem proculcatum uidet (maxime si antea cognitam habuerit eius feritatem) nihil addubitat, quin extinctus sit, planeq; defecerit, nisi illū excipias qui animo alienatus est, nec integrè suis sensibus potitur. Quis enim quum leonem uidet ludibrijs exagitari à pueris, ignorat, eum uel mortuum iam esse, uel saltem omnibus uiribus suis destitutum? Quem admodum

admodum igitur ista uera esse, oculis deprehendi licet: ita quoque à nemine ambigendũ, mortẽ quæ à Christi fidelibus ludibrio habetur, à Christo perdomitam esse, eiusque luem ac uim corrũpendi extinctam esse. Porro domitam esse mortem, trophæumque de eius stimulo, crucem existere, non parum documenti attulerint superius dicta. Cæterum cõprobatio æternæ immortalisque in corpore humano resurrectionis, eiusque per cõmunem omniũ Saluatorem & uitam Christum conciliatæ, euidentius rerum quàm uerborũ rationibus commonstrari potest, si quis modo oculum mentis sanũ habeat. Si enim mors edomita est (ut ex rationibus liquet) eaque à Christi fidelibus ubique conculcatur: multo magis à Christo & ab eius corpore conculcata profligataque fuerit. Porrò, morte ab illo trucidata, quid reliquum erat, nisi ut corpus resurgeret, ac in trophæum deuictæ mortis excitaretur? alioqui quonam modo constitisset, mortem esse profligatam, nisi Dominicũ corpus resurrexisset? Sed si ne ita quidem satis plena est resurrectionis comprobatio, ex ijs, quæ ante oculos in conspectu sunt, fides petatur. Nam si nihil ab eo agitur qui uita defunctus est, eiusque gratia & mẽtio usque ad sepulchrũ tantummodo porrigitur, postea desinat & conquiescat, & uiuentium duntaxat sint actiones, uiresque aliquid efficiendi: uideat (quæso) quicunque uelit, seque iudicem faciat, & ex rebus uisu perceptis, ueritatem agnoscat: quum res tantas in hominibus agat Saluator, & quotidie undecunque ex incolis Græciæ, externarumque regionum tãtæ hominum multitudini inuisibiliter persuadeat, ut sese in illius fidem dedant, eiusque disciplinæ obtemperent: an is mentem in ambiguo habere possit, num uel resurrectio non sit, uel Christus non uiuat, qui ipsa uita est? An scilicet mortui hominis est, hominum mentes stimulare, ut repudiatis patriæ ritibus, Saluatoris Christi disciplinam adorent? Aut quomodo, si nihil agit (id enim proprium est mortuo) ipse agentes uiuosque ab actionibus suis compescit, ut adulter adulteria omittat? homicida à cædibus abstineat? iniurius defraudandi cupiditatem relinquat? impius impietatem abijciat? Qui (quæso) si Saluator noster Iesus Christus non resurrexit, sed mortuus perseuerat, falsa incredulorum numina dæmonesque quos adorant, extrudit & profligat? Vbi enim nominatur uel Christus uel fides eius, inde omnis idololatria depellitur, & dæmonum insidiæ patefiunt, ac quotquot sunt dæmones, ne nomen quidem eius tolerant, sed ubi uel solum id audierint, in fugam auertuntur. Atqui istud officium est non mortui, sed uiui, ac potissimum Dei. Alioqui ridiculum esset, profligatos ab eo dæmones, idolaque abrogata uiua haberi: ipsum eorum insectatorem profligatoremque qui uiribus suis id efficit, ne numina appareant, quique numinum omnium uoce prædicatur Dei Filius, eum mortuũ esse, contendere. Magno argumẽto resurrectionẽ aduersum se præmuniũt infideles, si Christũ, quẽ (ut ipsi uolũt) mortuũ ne oẽs quidẽ dæmões, dijque ab ipsis adorati, in fugã propellũt, sed potius mortui per illũ, inertes inefficacesque demonstrãtur. Si eñ uerũ est mortuũ nihil facere, & tanta quotidie Saluatorẽ facere, dum trahit ad pietatem, uirtutem persuadet, immortalitatem perdocet, ad cœlestium desideria excitat, Pa-

tris noticiam reuelat,uim contra mortem inspirat,singulis sese exhibet, ido lorum uanam religionem egerit, quorum nihil tale de se exhibent infideli-um dij, ac dæmones, quin potius Christi præsentia mortui docentur, nihilq; sui præter inanē ociosamq; imaginationē apparitionemq; habere. Signo aūt crucis oīa magica cōpescūtur,ueneficia inefficacia fiūt,Idola uniuersa deserūtur,omnis irrationabilis uoluptas conquiescit, quilibet è terra ad cœlos suspicit. Qui(quæso)eū mortuū dixeris, qui res tantas agat? Atqui agere, non est propriū mortui,sed potius sine actu prorsus exanimē iacere, q̄d peculiariter quadrat in dæmones & idola,utpote in res morticinas. Filius Dei contra uiuus et efficax,q̄tidie operatur,omniūq; salutē cōficit:mors q̄q;,q̄ sit debilis,q̄tidie cōmōstratur.Idola itē & dæmones, rem mortuariā esse innotescit:etiā propheta,adeo ut nemo per hæc de resurrectiōe corporis Christi,ambiguus esse possit. Videtur aūt ille qui Dn̄ici corporis resurrectionē nō credit,nō satis intelligere uires Verbi Sapiētiæq; Dei. Nam si uerū est,cum corpus assumpsisse,eaq;,quæ corporis propria erāt,uēdicasse,prout rerū series cōsecutioq; postulabat,de quo prius mentionē fecimus, quid de corpore(quæso)statuere debuit,aut quo fine tandē illud cōsumere,quū semel intra corporis uiscera receptus esset? Vt em̄ nō moreretur,fieri nō poterat,quū mortale esset, & pro omnib.in mortē offerendū destinaretur(ea em̄ causa fuit,quur id sibi adaptarit) ut aūt extinctū maneret,neq; id fieri debuit, cō q̄ uitæ sacrariū esset. Vnde & mortuū est,ut mortale:& reuixit per suam,quæ in ipso erat,uitā: operaq;,quæ ab illo fiunt produūt ipsius resurrectionē.Si uero,quia oculis nō apparet, ideo nō credatur resurrexisse: uide mihi(quæso)quantopere increduli sint,qui id,q̄d fieri par est,& secundum naturā,inficiantur.Dei em̄ propriū est,ut oculis nō cōspicitur, ita tamen ex factis suis cognosci(sicuti iam antea dictū fuit) Si igitur facta eius nō apparent,recte ei,qui nō apparet,derogatur fides:sin aūt facta operaq; eius propemodū clamant,& euidēter sese ostendūt,quur ultro negāt tam clarā manifestamq; resurrectionis uitā? Nam quamuis animo obcæcati sint, tamen ipsis sensibus animaduertere possunt irrefutabilē esse Christi potentiā ac diuinitatem: Vt enim cæco solem non uidenti,solis tamen calore tepescenti, certum habetur, illum iam supra terram uersari: ita quoq; par erat, ut obtrectatores isti, etiamsi non credant,eo quod in cognoscenda ueritate plane cæcutiant,uiribus tamen credentium admoniti, non inficiarentur Christi diuinitatem aut resurrectionem. Certum enim est, Christum, si expers sit uitæ,nec dæmones persequi posse,nec idola spoliare, quum mortuo nō obediant dæmones.Iam, si manifesto ipsius nomenclatura in fugam aguntur: certo certius constat, cum uita destitutum non esse, maxime uel ob id, quòd quæ aliorum oculos subterfugiunt, ea à dæmonibus cōspici queant, ac proinde facilius ab ipsis intelligatur, num Christus sit cadauer mortuum. Nunc contra, quod non est persuasum hominibus impijs, id dæmones suis oculis contuentur, Deumq; illum esse,& sentiunt,& credunt,ideoq; adorabundi in has uoces erumpunt, quæ tum loquebantur, quum ille adhuc in carne uersaretur. Nouimus te Fili Dei, Tu es ille Sanctus Dei. Rursumq;

Rursumq́ clamabant, eho, quid tibi nobiscum Fili Dei? obsecramus te ne nos torqueas. Quum igitur dæmones confiteantur: ipsæq́ res, quæ quotidie fiunt, pro testibus sint, fieri non potest, modo non impudenter contra ueritatem ac diuinum uerbum agere uelis, quin cognoscas, Saluatorem nostrum suum corpus è mortuis excitasse, eumq́ ueri Dei Filium esse, nimirum Patris sui propriam Rationem, Sapientiam & Potentiam, qui postea sequentibus temporibus ad salutem omnium, corpus sumpsit, ac mundum de Patre edocuit, mortemq́ aboleuit, omnibusq́ incorruptibilitatem promissa resurrectione largitus est, cuius resurrectionis primitias suum corpus à morte excitatum esse uoluit, eiq́ trophæum contra mortem, eiusq́ tabem ac putrefactionem in signo monumentoq́ suæ crucis erexit. Rebus igitur ad istum modum comparatis, declarataq́ manifestò corporis resurrectione, uictoriaq́ Saluatoris nostri de morte reportata: age, iam Iudæorum incredulitatem, & gentilium subsannationem redarguamus. Ob hæc enim fortassis & Iudæi non credunt, & gentiles irrident, in absurditatem crucis & incarnationis Dei Verbi cauillantes: sed contra utrosq́ ratio nihil grauatur prodire, maxime quum aduersus eos euidentibus instructa sit demonstrationibus. Nam & Iudæi in sua incredulitate habent ex sacris Scripturis quas legunt, quod ipsos redarguat, cum Biblia afflatu numinis scripta, multis in locis id edoceant, quemadmodum uerba ex se manifestò produnt. Prophetæ quoq́, iam olim miracula de Virgine, eiusq́ partu præindicauerunt, dicentes: Ecce, Virgo concipiet & pariet Filium, & uocabunt nomen eius Emanuel (quod si interpreteris) est, nobiscum Deus. Butyrum ac mel comedet, ut sciat reprobare malum & eligere bonum. Rursus: Paruulus em̄ natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, uocabiturq́ nomen eius, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Moses uero de incarnatione Saluatoris nostri Iesu Christi loquens, dicit: Orietur stella ex Iacob, & homo ex Israel, & comminuet duces Moab. Ac rursum: Quàm pulchra tua domicilia Iacob, conuentus tui Israel ut saltus inumbrant, & ueluti paradisi inter flumina, & ut tabernacula quæ fixit Dominus, ut cedri iuxta aquas, prodibit homo de semine eius, & dominabitur natiōibus plurimis. Rursus Esaias Propheta: Priusquam puerulus agnoscat patrem uel matrem, intercipiet opes Damasci & spolia Samariæ sub oculis regis Assyriorum. Quoniam igitur homo appariturus erat, ideo hoc ipsum antea denunciatur. Quòd autem omnium sit Dominus is, qui uenturus erat: id rursus præindicant sequentibus uerbis. Ecce Dominus in leui nymbo sedebit, ueniétq́ in Ægyptum, & quassabuntur sculptilia Ægypti. Nam & Pater illum inde reuocat, dicens: Ex Ægypto uocaui Filiū. Quid? quòd neq́ mors illius silentio transmittitur, sed admodū clare in sacris literis demonstratur. Nam & causam mortis, quòd non sui gratia, sed pro omnium salute & immortalitate ea sustinuerit, insidias præterea Iudæorū, eorumq́ in ipsum contumelias, nihil ueriti sunt dicere, ut nihil rerū, quæ ad illū spectāt, inauditum & non præcognitū esset. Sic em̄ aiunt: homo uerberib. affectus,

& do-

& doctus in ferendis infirmitatibus, quandoquidem auersa est facies eius, ignominiose tractatus est, neque ullo in numero habitus: Ipse peccata nostra feret, & pro nobis excruciabitur, & nos reputauimus illum in labore, uerberibus & afflictione. Ipse autem uulneratus est propter peccata nostra, & languidus redditus est ob iniquitates nostras. Disciplina pacis nostrae in eo, & uibicibus eius sanati sumus. Admirare Verbi amorem studiumque in homines, quippe qui propter nos indignè tractetur, ut nos in dignitate & honore essemus. Omnes (inquiunt) ut oues deerrauimus, homo in itinere suo deuiauit & Dominus tradidit eum pro peccatis nostris, & ipse in afflictione sua, non aperuit os suum, ut ouis ad mactationem ductus est, & ut agnus coram tondente obmutescens, ita non aperuit os suum, in humilitate eius, ipsius iudicium sublatum est. Deinde, ne quis eum uulgarem hominem ob afflictiones istiusmodi arbitraretur, anteuertit eorum suspiciones, potentiam illius, naturaeque eius cum nostra dissimilitudinem recensens his uerbis: Natiuitatem eius quis enarrabit? quandoquidem tollitur è terra uita eius, propter iniquitates populi ductus est ad mortem. Et: Dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte ipsius, quoniam iniquitatem non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius, & Dominus uult eum purgare à plaga. Sed fortassis auditis de morte ipsius uaticinijs, requiras cōdiscere, quidnam de cruce apud Prophetas praesignificatum fuerit: nam de ea quoque tacitum non fuit, sed apertè hoc ipsum à Sanctis declaratum est. Primus enim Moses ingenti uoce iam id antea denunciauit, dicens: Vitam uestram suspensam ante oculos uestros uidebitis, & non credetis. Rursus, posteri eius denuo protestantur sequentibus uerbis: Ego, quemadmodum innocens agnus, qui ducitur ad uictimam, non cognoui, super me cogitarunt mala, dicentes: Agite huc, inijciamus lignum in panem eius, & eradamus eum è terra uiuentium. Ac rursus: Foderunt manus meas & pedes: & enumerauerunt omnia ossa mea. Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestitum meum miserunt sortem. Sublimis autem mors & in ligno inflicta, non alia quàm crucis existimari debet. Et in nullo genere mortis perfodiunt manus & pedes, praeterquam in cruce. Caeterum, quòd Saluatoris nostri aduentu, omnes quotquot ubique gentes coeperint Deum cognoscere, ne id quidem sine indicio reliquerunt: nec de istis rebus silentium fuit. Erit (inquit) radix Iesse, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in eum gentes sperabunt. Et pauca quidem ista ad fidem rerum dicta sunt, alioqui tota Scriptura huiusmodi testimoniorū plena est, refutans Iudaeorum incredulitatem. Quis (quaeso) omnium (quorum mentio fit in sacris historijs) tum Patriarcharum, tum Prophetarum, ex sola uirgine ortum sui corporis habuit? aut quae mulier sine uiro unquam suffecit ad hominis procreationem? Nonne Abel ex Adam genitus est? Enoch ex Iared? Noe ex Lamech? Abraham ex Thara? Iacob ex Isaac? Iudas ex Iacob? Moses & Aaron ex Ameram? Samuel ex Helcana? Dauid ex Iesse? Solomon ex Dauide? Iezechias ex Acha? Iosias ex Amos? Hieremias ex Helchia? Iezechiel ex Muse? Nonne singuli habuere

patrem

patrem suæ natiuitatis autorem? Quis unquam ex sola uirgine genitus est? Quapropter magna cura à Propheta id prædicatum fuit. Cuius (quæso) natiuitati præcurrit stella in cœlo, aut iam natū mundo demonstrauit? Moses certe quum nasceretur, in occulto habitus fuit à parentibus suis: de Dauide uero, fama nc ad uicinos quidem peruenit, quippe quem magnus ille Samuel ignorabat, sed percontabatur, an adhuc aliquis esset filius Iesse. Abraham porrò, nō nisi iam magnus proximis innotuit: At natiuitatis Christi, non hominum quispiam, sed stella in cœlo, unde Christus descenderat, resplendens, testis fuit. Quis unquam ex regibus genitis, antequam per ætatem posset patrem aut matrem appellare, regno potitus est? & trophæa de hostibus erexit? Nonne Dauid iam trigenarius regnum obtinuit? Nōne Solomon adolescens imperium suscepit? Nonne Ioas septuennis ad regnum euectus est? Nonne isto adhuc posterior Iosias, circa annum septimum rerum gubernacula suscepit? Atqui isti in hac ætate patrem & matrē appellare poterant. Quis igitur iste est, qui propemodum ante genituram sui, & regnat, & despoliat inimicos? Quis unquam talis rex fuit, uel in Israel, uel in Iuda, dicant Iudæi (inquisitione facta) in quo spem suam omnes gentes constituerunt? ac pacem tenuere? ac non potius undecunq; in illos aduersi infensiq; fuere? Quamdiu enim stetit Hierusalem, bellum irreconciliabile illis fuit, pugnatumq; ab omnibus contra Hierusalem, Assyrijs quidem affligentibus, persequentibus uero Ægyptijs, Babilonijs inuadentibus. Et quod magis admirere, Syros conterminos hostes habuerunt. Nōne Dauid contra Moabitas bellum gessit? Syros excidit? Iosias sibi à uicinis cauit, Iezechias extimuit arrogantiam Senacherib, contra Mosen Amalechus copias eduxit, Amorrhæi Iesu Naue infesti fuerunt, qui Hierusalem incolebant, contra eum in acie steterunt, & prorsus nulla amicitiæ fœdera gentibus cum Hierusalem intercedere potuerūt. Quis igitur sit in quo gentes suam spem collocauerint, operæ precium est dispicere. Necesse est enim ut is extiterit, quandoquidem fas non est Prophetas mentiri. Cui (quæso) Sanctorum Prophetarum, aut retro Patriarcharū, mori in cruce accidit pro omnium salute? Aut quis saucius factus & sublatus est ad omnium sanitatem? Quis iustorum aut regum in Ægyptum descendit, & eius descensu idola in Ægypto desierunt esse? Abraham descendit, nihilo tamen minus idololatria ubiq; uiguit. Natus est ibi Moses, æquè tamen illic hæsit religionis error. Quis omnium de quo Scriptura testimonium præbet, pedibus ac manibus cōfossus est? aut in ligno pependit, & cruce confectus fuit pro omnium salute? Abraham enim in lecto extinctus est. Isaac item & Iacob porrectis in lecto pedibus mortem obiere. Moses & Aaron in montibus, Dauid uero domi suæ uitam deposuit, nihil mali à suis popularibus passus. Nam tametsi à Saul ad necem requisitus fuerat, ipse tamen citra noxam euasit. Esaias quidem serra dissectus est, attamen in ligno suspensus non fuit. Hieremias contumeliosè habitus est, sed non condemnatus perijt. Ezechiel quidem passus est, at non pro populo, sed quia euentura populo prædicabat. Quinimo, qui hæc passi sunt, homines fuere, quales & nos omnes sumus pro similitudine rationeq; humanæ naturæ. Ille autem,

quem Scripturæ indicant pro omnibus passurum, non simpliciter homo, sed uita omnium dicitur, tametsi ratione naturæ similis esset cæteris hominibus. Videbitis (inquit) uitam uestram suspēsam coram oculis uestris. Et, Natiuitatem eius quis enarrabit? Omnium Sanctorum natiuitatem poteris addiscere ex narratione Scripturæ, ab ipsa usque origine, qui, & à quibus ortum trahant: at eius qui uita est, inenarrabilem esse eius natiuitatem diuinæ literæ produnt. Aut quis denique tantus, ut & Prophetæ talia de ipso pronuncient? nullus certe istiusmodi in Scripturis reperitur, præter cōmunem omnium Saluatorem, Dei Verbum Dominum nostrum Iesum Christum. Hic enim est, qui ex Virgine prodijt, & ut homo in terris apparuit, cuiusque inenarrabilis secundum carnem natiuitas censetur. Non enim est, qui Patrem eius carnalem dicat, quum non è uiro, sed ex Virgine, corpus eius ortum trahat. Quemadmodum igitur in Dauide, Mose, cæterisque Patriarchis in describenda stirpe patrem allegare licet: ita non possis patrem carnalem Christo assignare. Hic enim est, qui à stella uoluit suam genituram indicari: quippe conueniebat, Verbum cœlitus delapsum, in cœlo quoque sui indicia & notas habere. Conueniebat Regem naturæ in lucem prodeuntem, ab uniuerso orbe clarum manifestumque reddi. Certe quū in Iudæa nasceretur, Persæ adoratum uenere. Hic est, qui, antequā in humana specie appareret, de aduersarijs dæmonibus, uictoriam: & de Idololatria, triumphum reportauit. Nam quotquot ubique sunt gentes eiurantes patrium ritum & idolorum impietatem, suam iam in Christum spem constituunt, eique sua nomina dant, ut etiam uel ipsis oculis deprehendere licet. Alioqui Ægyptiorum superstitio non quieuisset, nisi Dn̄s omnium, in corpore quasi in nube uectus eò descendisset, & idolorum errores compescuisset, omnes in se, & per se ad Patrem transferēs. Hic est qui crucifixus, cœlum & rerum naturam, illosque ipsos, qui ipsum occidere crucifixores, testes habuit. Huius morte omnium salus comparata est, & natura rerum liberata. Hic est omniū uita, qui ut ouis pro omnium salute, uicariū succedaneumque suū corpus in mortē tradidit, etiamsi Iudæi non credant. Quòd si ista non sufficiunt, saltem, quod reliquum est, suis ipsorum oraculis credant, de quo (quæso) loquūtur Prophetæ: Manifestus redditus sum illis, qui me non quærunt, inuentusque ab his, qui de me non percontabantur. Ecce, ego sum, dicam gentibus, quæ nō inuocauerunt nomen meum, expandi manus meas ad populum incredulum & contradicentem. Quis igitur is est, qui ita manifestus redditus est? (nam ita ex Iudæis sciscitari licet) Si Propheta quispiam est, dicant: quando occultatus fuit, ut postea manifestus redderetur? Aut quis denique est iste Propheta, qui ex obscuro, manifestus est factus, manusque suas in cruce expandit? Iustorum certe nullus, sed solus ille Dei Sermo, natura quidem incorporeus, sed tamen propter nos in corpore apparens, & pro nobis supplicium ferēs. Quòd si ne istud quidem illis satis est, saltem ex alijs pudefiant, quum tam euidentia documēta intueātur. Ait enim: Corroboremini manus remissæ, & genua dissoluta: consolemini animo, qui modicæ fidei estis: corroboremini, & ne timueritis, ecce ego Dominus uester, iudicium retribuens, ipse ueniet & seruabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient,

audient. Tũc saliet (ueluti ceruus) claudus, & expedita erit lingua mutorũ. Tale quid de quonam (quæso) poterint allegare? aut quomodo audent cõtra ista uel oculos attollere? Siquidem prophetia, Deum aduenturum significat: & signa, eius præsentiam ostendunt. Ac in aduentu eius futurum esse, ut cæci uideant, claudi ambulent, surdi auscultent, balbi expeditam linguam habeant, præuio denũciatu indicauerunt. Quando igitur talia signa contigerunt in Israel? aut simile quippiam in Iudæa accidit? doceant. Naaman leprosus emũdatus est, sed surdus non audijt, aut claudus ambulauit. Mortuum excitarunt Helias & Helizæus, sed non is qui natura cæcus fuit, per eos uisum recepit. Magnum quiddam profecto, mortuũ excitare. Cæterum id non tale miraculũ, quale Saluatoris nostri. Atqui de lepra, de mortuo, de claudo non tacuisset Scriptura, maxime si accidisset aut claudum ambulare, aut cæcum uisum recipere. Nequaq̃ hæc indicare prætermisissent sacræ literæ. Quoniam igitur tacitum est de ea re in Scripturis, certum est ea prius non euenisse. Quando igitur ista acciderunt, nisi quando Dei Sermo in corpore fuit? Ergo tum contigit & claudos ambulare, linguã balborum expediri, surdos audire: cæcos à partu, uisum recipere: ideoq̃ eius temporis Iudæi hæc uidentes, in hæc uerba proruperunt: Nunq̃ talis surrexit in Israel, Ab æuo auditum non est, quòd quispiam aperuerit oculos cæci. Nisi hic esset à Deo, non posset quippiã tale facere. Sed fortasse ipsi, quia contra manifesta repugnare non ualent, non inficiabuntur hæc scripta esse, sed tamen expectatione illa suspendenda esse, ac nondum Dei Verbum aduenisse, confirmabunt. Hæc sursum deorsumq̃ iactitãtes, nihil uerentur in re manifestaria frontem perfricare, sed hic citius q̃ usq̃ alibi conuincetur, non quidem à nobis, sed ab ipso Daniele, qui certum tempus & aduentum Saluatoris nostri describit, his uerbis: Septuaginta hebdomadæ in cõpendium redactæ sunt super populo tuo, & ciuitate sancta, ut cõsummetur peccatum, & obsignetur prauitas, ac deleantur iniustitiæ, & placentur iniquitates, ut adducatur iustitia sempiterna, ut obsignetur uisio & prophetia, ut inungatur Sanctus Sanctorum: & cognosces & intelliges ex euentu uerborum, ut discernatur & ædificetur Hierusalem usq̃ ad ducem. Forsitan alibi causificationes inuenerint, quibus ea, quæ ut iam acta in scripturis comprehensa sunt, in futurum adhuc tempus reijciant: sed aduersus hanc sententiam, quænam uerba in aduersum opponere, aut quos oculos ausint attollere? ubi & Christus ille unctus exprimitur, & is qui inungitur, non homo simpliciter, sed Sanctus Sanctorum esse deprædicatur: & usq̃ ad aduentũ eius Ierusalem staturam postmodùm desituram uisionem et prophetiam in Israel. Vncti sunt olim. Dauid, Salomon, Ezechias, sed tamen Ierusalem & locus etiam tum consistebat: & Prophetæ prophetabant, Gad, Asaph, Nathan, Esaias, Ozee, Amos, ac cæteri omnes. Qui quidem, quod erant, Sancti appellati sunt, sed nequaq̃ Sancti Sanctorum. Quòd si mihi captiuitatem obijciant, atq̃ ideo negent Ierusalem cõstitisse, recte, sed quid mihi isthic super Prophetis respõderint? Siquidem olim deducto Babylonem populo, erãt illic Daniel & Ieremias, uaticinabãtur Iezechiel, Aggæus & Zacharias. Nugas igitur agunt Iudæi, quum tempus iam præsens in futurum

reijciunt. Quādo enim desijt prophetia aut uisio in Israel, nisi quū Sanctus Sanctorum Christus aduenerat? Signum est hoc & ingens documentum de Christi aduentu, quòd Ierusalem non amplius consistit, neq; Prophetæ excitantur, neq; uisio illis reuelatur, & iure quidem optimo: adueniente eñ eo qui designabatur, quid opus fuit umbra? Nam ob hoc ipsum & eousq; præuaticinabantur, donec ipsissima iustitia, & is qui omnium peccata redempturus erat, superueniret: eaq; de causa & Ierusalem usq; in id tempus stetit, ut ibi interim præmeditarentur ueritatis speciem. Præsente igitur Sancto sanctorum, merito obsignata est & uisio, & prophetia, & regnum Ierosolymitanum desijt. Tamdiu enim ungebantur apud eos reges, donec ungeretur Sanctus Sanctorum. Et Moses quoq; eodem spacio regnum Iudæorum circumscribit, idq; huiusmodi uaticinio. Non deficiet princeps ex Iuda, neq; dux de fœmorib. Iacob, donec uenerint ea quæ reposita sunt, & ipse est expectatio gentium. Vnde & ipse Saluator clamat, dicens: Lex & prophetæ usq; ad Ioannem prophetâuerunt. Si igitur uel nunc ullus est est apud Iudæos aut rex, aut propheta, aut uisio: rectè inficiantur aduenisse Christum: Sin autem neq; rex, neq; ulla prophetia superest: quorsum ista impietas & tergiuersatio, ut quum ista ipsa facta uideant, autorem qui hæc fecit, Christum negent? Aut quur, quum gentiles uideant relinquere sua idola, & in Deum Israel per Christum habere spem, repudiant Christum, eumq; quantum ad carnem attinet, ex radice Iessea oriundum, & iam regni potitum? Si enim gentes alium colerent Deum, ac non Deum Abrahæ, Isaac, & Iacob, aut si non Deum Prophetarum agnoscerēt, rectè iterum causificarentur Deum non uenisse: at quum eius Sermonem, quem aspernati sunt Iudæi, hunc ipsum gentes uenerentur, quur non agnoscunt? uel potius, quur spontè cæcutiunt? ac non uident eum qui prædiuinatus fuit à Scripturis, orbi terrarum illuxisse, & apparuisse corporaliter, quemadmodum Scriptura dicit: Dominus Deus illuxit nobis. Ac rursus: Emisit Verbum suum, & sanauit eos, & iterum: Non legatus, noo nūcius, sed ipse Dominus seruauit nos. Simile quiddam isti faciunt, ac si quis mente attonitus, terram quidem à sole illuminatam uideat, & tamen illuminatorem terræ, solem esse neget. Quid autem ille, qui in expectatione erat, quum ueniret, facere debuit? uocare (inquis) gentes, at iam uocatæ sunt: facere ut cessarent Prophetæ, rex item & uisio, at iam illa ipsa facta sunt: Idolorum superstitionem refutare, at iam refutata est: mortem abolere, at iam abolita est. Quid igitur factum non est, quod oportuit Christum facere? aut quid restat, q̄d non sit impletum, ut sibi inde placeant Iudæi, & increduli maneant? Si igitur (ut iam uidemus) neq; rex neq; Propheta, neq; Ierusalem, neq; sacrificium, neq; uisio est apud eos, sed uniuersa terra repleta est cognitione Dei, Ethniciq; relinquūt uanos & impios cultus, ac iam deinceps ad Deum Abrahæ confugiunt, idq; per Verbum Dominum nostrum Iesum Christū, manifestum est etiam improbè tergiuersantibus, Christum uenisse, & omnes semel suo lumine illustrasse, ac doctrinam quam de Patre suo docuit, ueram simul & diuinam esse. Iudæos igitur istis alijsq; multis è diuina Scriptura mutuatis redargueris. Ethnicos uero admireris ea irridere, quæ nequaquam

quacp ludibriosa sunt:& ipsos exequutire in suis ludibrijs, quæ se in lignis & lapidibus committere non uident. Veruntamen ut non inopes rationũ, argumentisqꝫ destituti, age, & istos legitimis rationibus in pudorem conijcia mus, maxime ex rebus quas ipsi conspicimus. Quid (quæso) absurdum, aut quid apud nos irrisu dignum, si Verbum siue Rationem in carne apparuisse referamus? quum hoc ipsum etiam ipsi confessuri sunt, si ueritatis amici esse uelint. Nam si plane inficiantur esse in Deo rationem, stultè faciunt, ea irridentes quorum notitiam non habent: sin uero agnoscunt rationem esse Dei, eamqꝫ ducem omnium, & in ea Patrem mundum condidisse, & huius prouidentia omnia illustrari & uiuificari, & consistere, eamqꝫ in omnibus regnare, adeo ut ipsa ex suæ prudentiæ operibus, & Pater per eam agnosca tur: dispice mihi (quæso) an non ex ignorantia istam cachinnationẽ contra nos instituant? Mundũ, corpus magnũ sapientes ethnicorũ dicunt, & uerè dicũt: uidemus em̃ eum eiusqꝫ partes sensibus subiacere. Si igitur in mũdo quod corpus est, Ratio Dei inest, cunctaqꝫ eius & singula præoccupat et in sidet: quid miri aut absurdi, si eam etiã in homine insedisse asseueremus? Nã si absurdũ est, omnino rationẽ in corpore esse, absurdũ quoqꝫ fuerit eam in uniuersitate rerũ residere, ac omnia sua prouidentia illuminare ac mouere, quum ista uniuersitas rerũ pro corpore sit habenda. Sin uero decet eam insidere, & in uniuersitate agnosci deprehendiqꝫ: decorum quoqꝫ fuerit, eam in humano corpore apparere, idqꝫ ab ea illustrari & agi, quũ homo quoqꝫ inter mundi partes haberi debeat. Quòd si pars mundi, ineptum & indeco rum instrumentum censendum sit ad cognoscendã ueritatem: par quoqꝫ fu erit, ut uniuersus mundus, ueritatis cognoscendæ ineptum instrumentũ ha beatur. Nam sicuti, si quis quũ totum corpus hominis uideat ab anima mo ueri & agi, neget tamen eius uim in digito pedis apparere, pro stulto habe retur, quoniam quũ concessisset eam in toto corpore ostendi & agere, refra garetur, eam in parte subsistere: ita quoqꝫ qui concedit & arbitratur Rationẽ Dei in rerũ uniuersitate existere, omniaqꝫ ab illa illustrari & moueri, nõ debet absurdũ putare, aliquod corpus humanũ ab ea moueri & illustrari. Sin uero quia creatum est, & ex nihilo genus humanũ conditũ est, ideo nos de Seruatore in homine se exhibẽte, indecora loqui existimẽt, hi nimirũ rationẽ à rerũ uniuersitate excludũt: nam & illa ex non ente, in essendi naturã ratione numinis producta est. Non igitur eam in homine existere, absurdũ fuerit: quodcũqꝫ enim de toto sentias, hoc ipsum quoqꝫ de parte sentire ne cessum erit. Pars (ut iam dixi) rerũ uniuersitatis, homo est, quapropter non plane absurdũ est rationem in homine consistere, & omnia ab ea illustrari, moueri & uegetari: quemadmodũ etiã ipsorũ scriptores prædicant, quum aiũt: In eo uiuimus, mouemur & sumus. Quid igitur ludibrio dignũ afferimus, si illud in q̃ se collocauit ratio, id pro instrumẽto usurparit ad indiciũ declarationẽqꝫ sui? Si enim in eo non fuit, eo uti nequaqꝫ potuit: sin (ut iam antea demonstratũ est) eam & in toto, & in partibus cõsistere exploratũ sit: quid dissentaneũ Fidei, si in ijs sese exhibeat, in quibus consistit? Sicuti em̃ potestate, toti uniuersitati rerũ & singulis incubans, pleneqꝫ omnia instruens & gubernans, si uoluisset solem, lunam, cœlum, terram, aquam, uel ignẽ

sui indicem esse, ac iis pro instrumento utens, Patrem omnia fecisse diceret, nemo illum diceret indecenter uoce usum esse, quum omnia contineat: & in toto, & in singulis insit, ac inuisibiliter seipsam ostendat: ita quoque indecorum non fuerit, eam gubernantem omnia, uolentemque per hominem se notam reddere, si pro organo sit usa hominis corpore, ad declarandam ueritatem & cognitionem Patris. Pars enim uniuersitatis rerum, humana natura censenda est. Et quemadmodum mens per uniuersum hominē se porrigit, & ex minima particula corporis, lingua, cogitationum interpretatrice intelligitur, neque tamen ob id quispiam imminutam esse dixerit naturam mentis: ita non indecorum uideri debet, si Verbum siue Ratio quanquam per omnia ubique adsit, usum istum petat ex humano instrumento. Nam si illi indecorum est, corpore pro instrumento uti, indecorum quoque fuerit, in ista uniuersitate rerum eam existere. Quur igitur (inquiunt) non potius per alias mundi partes sese ostendit? ac quur non pulchrius instrumentū, solem, lunā, astra, ignem aut aetherem in eum usum adhibuit potius quàm hominem? Cognoscat iste percontator, non ad ostentationem uenisse Dominum, sed ut mederetur ac doceret eos qui in malis erant. Ostentantis enim est, nihil affectare, nisi ut edat sui specimen, & spectatores in sui admirationem rapiat: medentis autem & erudientis est, non quouis modo insuescere, sed ad commodum indigentium sese repraesentare, atque ita se exhibere, prout ferre possunt, qui eius operam requirunt, ne in excedendo, necessitatem usumque patientium conturbet, & inutilis illis fiat Dei uisitatio. Nihil autem ex rebus creatis errabat in numine intelligendo, praeter solum hominem: non sol, non luna, non coelum, non astra, non aqua, non aether, immutant suum ordinem, sed agnoscentes suum opificem & principem Rationem Verbumque Dei, eo tenore permanent quo condita sunt: Soli autem homines auersi à bona illa statione ueritatis, iisque, quae non erant, effictis, Dei honorem & eius cognitionem, daemonibus & hominibus in lapide effigiatis, dedicauerunt. Vnde merito factum (quandoquidem tantam rem neglectui dare, non erat ex bonitate Dei, nec spes erat, ut homines ex administratione rerum naturae istiusque uniuersitatis, Deum cognoscerent) ut humanum sibi corpus in instrumentum assumeret, ut quoniam ipsum in rerū uniuersitate deprehendere non poterant, saltem in parte ista non incognitum haberent: & quia suspicere nequibant ad inuisibilem illius potentiam, saltem ex similibus ratiocinando, eam intelligere & contemplari ualerent. Nam quatenus homines erant, ex corpore illius, corporisque (quod paris conditionis cum ipsis erat) operibus diuinis, citius & propius ipsius Patrem omnipotentiamque illius cognoscere potuere, facile diiudicantes, non esse hominis, sed diuini numinis opera, quae ab illo fiebant. Quod si secundum eos absurdum est, ex operibus corporis, Verbum Dei omnipotentis cognosci: absurdum itidem fuerit, eam ex uniuersitate rerum deprehendi. Vt enim, quum in rerum natura consistit, nihil sibi decerpit ex rebus creatis, sed omnibus potius uim suam communicat: ita quoque corpore pro instrumento utens nihil ex corporeis rebus in se admittit, sed ipse potius sanctificat corpus. Etenim, si Plato dicit, genitorem totius mūdi, quum uidisset

uidiſſet mundum tempeſtatibus iactari, ac iam periclitantem ne mergere-tur in locum inæqualitatis, collocaſſe ſe ad gubernacula animæ, atq; ita ſuc-curriſſe: omniaq; errata correxiſſe: quid incredibile à nobis dicitur, ſi er-ranti humanæ naturæ Ratio aſſederit, & homo apparuerit, ut eam tempe-ſtatibus iactatam, ſua gubernatione & bonitate conſeruaret? Sed fortaſſe hic pudor eos ad aſſentiendum compellet, dicturos tamen interim, opor-tuiſſe Deum (quum docere & ſeruare homines uellet) nutu id duntaxat fa-cere, ſicuti olim fecerat, quum eum ex nihilo crearet: nec opus fuiſſe, ut Ver bum ſiue Ratio Dei corpus attingeret. Ad iſtiuſmodi obiectionem id non immerito dici poterit. Olim, quum nuſquam quiſquam exiſteret, nutu o-pus fuiſſe, & ſola uoluntate ad uniuerſitatis architecturam: cæterum, quum iam homo factus eſſet, neceſſitas exigebat, non ut ijs quæ non eſſent, ſed quæ iam exiſterent, remedium daretur. Conſequens igitur, ut rebus iam procreatis, medicus & ſeruator aſſiſteret, ad procreata conſeruanda. Atq; ea cauſa eſt, cur homo ſit factus, humanumq; ſibi inſtrumentum (corpus) adiunxerit: Alioqui, ſi eo modo fieri non oportebat, quo (quæſo) pacto o-portuit Dei Rationem, quum inſtrumento uti uellet, ad illud ſeſe accom-modare? aut unde illud deſumeret, niſi ex rebus iam creatis, eiusq; diuini-tate ob ſimilitudinem indigentibus? Non enim, quæ non erant, indige-bant conſeruatione, quibus ſolum duntaxat præceptum ſuffeciſſet. Sed ho mo qui iam pridem conditus erat, corrumpebatur, & præter hoc in interi-tum tendebat: Recte igitur humano inſtrumento uſus eſt, & per omnia ſe explicuit. Poſtremo & id quoq; ſciendum, luem illam non extra corpus hæſiſſe, ſed corpori agnatam coalitamq; fuiſſe, & neceſſum erat emota cor-ruptione uitam ei infarciri, ut quemadmodum in corpore mors extitiſſet, ita in eodem uita exiſteret. Quòd ſi igitur extra corpus mors fuiſſet, extra corpus etiam oportuiſſet uitam ſubſiſtere: ſin uero in corpore coaluit con-ſertaq; mors fuit, ac ueluti cohærens ei dominabatur: neceſſum quoq; fu-it uitam cum corpore coaleſcere conſeriq;, ut ita corpus imbutum uita, cor ruptionem extruderet. Alioqui, ſi extra corpus Verbum Dei conſtitiſſet, neq; mihi hæſiſſet, mors quidem ab eo maxime pro rei natura ſuperata fu-iſſet, utpote cui contra uitam nullæ uires ſuffeciſſent, in corpore tamen pri-or illa corruptio æque adhæſiſſet. Quapropter non immerito Saluator no ſter corpore amictus fuit, corporiq; uitam inſeruit, ut id non ulterius mor-tale per mortem remaneret, ſed indutum immortalitate, in poſterum per-ſeueraret immortale. Induta quippe ſemel corruptione, nunquam reſurre-xiſſet niſi uitam induiſſet. Et quia mors per ſe non niſi in corpore appare-re aut exiſtere poterat, ideo ipſe corpus induit, ut mortem ibi inuentam ab-oleret. Quomodo enim Dominus ex toto uitam ſe eſſe demonſtraſſet, niſi id quod mortale erat, uiuificaſſet? Et quemadmodum ſtipula, quæ natura-liter ab igne conſumitur, ſi ab ea ignem depellas, non comburitur quidem, ſed tamen ut ſtipula fuit, ita ſtipula permanet, obnoxia igni, ignisq; combu rendi uim male ſibi metuit, ac ſuſpectam habet: Hic, ſi quis ſtipulam copio-ſo Amiantho ueſtiat, cuius natura dicitur igni reſiſtere, nihil iam deinde i-gnem metuet, utpote munita re, quæ comburi nequeat: Idem quoq; de cor

pore nostro & morte sentias. Quod si solo præcepto mors ab eo depulsa fuisset, nihilo tamen minus mortale & corruptibile pro ratione suæ naturæ remansisset: sed ne hoc fieret, induit corpus incorporalem omnipotentis Dei Rationem, neq; iam inde corruptionem aut mortem exhorrescit, quum habeat uitam pro indumento, & per id corruptionem amoliatur. Probabiliter ergo Dei Sermo corpus assumpsit, & humano instrumento usus est, quo corpus uiuificaret: ut quemadmodum in rerum natura ex operibus cognoscitur, ita quoq; in homine operaretur, & seipsum undecunq; ostenderet, nihil desertum destitutumq; relinquens à sua diuinitate & cognitione. Iterum idem dico, superiora resumens, ideo Christum Saluatorem nostrum hoc fecisse, ut quemadmodum omnia undecunque sua præsentia adimplet, ita quoq; omnia sua natiuitate cognitioneq; adimpleret. Ait enim Scriptura: Impleta est uniuersa terra cognitione Domini. Nam si tollas oculos in cœlum, conspicaberis ibi eius ornatus. Sin uero in cœlum non potes, saltem ad homines aciem deflecte, uidebis eam ex operibus eius potentiam, qualem nullam in cæteris hominibus, sentiesq; hunc solum inter homines Dei Verbum esse: Quod si ad dæmones te uertas, eorumq; naturam perculsus admireris: intuere, eum dæmones expellere, & in illos eum dominium habere existimabis. Quòd si te in aquarum naturam demergas, easq; numen habere arbitreris (quemadmodum apud istos in ueneratione sunt) contemplare eas ab eo transmutari, & deprehendes illum aquarum esse Dominum. Quòd si te ad orcum deijcias, herosasq; qui eò descenderunt, admireris ut numina, uide istius de morte uictoriam, & ratiocinaberis inter illos unum duntaxat Christum, uerum Dominum ac Deum esse. Omnes enim rerum naturæ partes attigit Dominus, omniaq; ab omnib. præstigijs asseruit, ac redarguit & (ut Paulus ait) spoliatos Principatus & potestates, triūphauit in cruce, ne quis ulterius frustrari possit, sed ubiq; uerū Dei Verbū inueniat. Atq; ita iam undecunq; circūclusus homo, hoc est, in cœlo, in inferno, in homine, in terra, explicatam Verbi diuinitatem intuens, non iam in posterum in cognitione numinis decipitur, sed hunc solū adorat, & per eum rite legitimeq; Patrē intelligit. Istis quidē rationibus recte Ethnici præ uerecūdia in silentiū tradi possent. Quòd si hasce rationes nondū idoneas arbitrantur, ut ipsos sui ipsorum pudeat, saltem ex ijs quæ oculis subiecta sunt, fidē colligant: Quando aūt idolorū ceremonias inceperūt abijcere? nisi ex quo uerū Dei Verbū inter homines apparuit? Quando apud Græcos, & ubiq; gentiū oracula cessauerūt? nisi quum usq; ad terrā sese manifestauit Dominus? Quando cōtemni cœperūt Poetarū Dij & heroes, ac pro mortalib. haberi? nisi ex quo Dominus trophæum de morte erexit? & corpus quod sumpsit à morte, excitatū incorruptibile seruauit? Quando dæmonū fraus & malitia cōtempta fuit? nisi quū Verbū, Dei uis & potentia (cui dominium est in dæmones) propter hominum imbecillitatem in terram descendit? Quando ars magica & scholæ præstigiarum inceperunt sordescere? nisi quum diuina apparitio Verbi, hominibus exhibita fuit? Quando Ethnicorum sapientia infatuata est? nisi quū uera Sapientia Dei sese in terris ostendit? Olim uniuersus orbis cultu idolorum

lorum seducebatur, nec aliud idola quam deos arbitrabantur: nunc uero per uniuersum orbem Idolorum superstitionem destituunt, & ad Christū confugiunt, eumq́ue ut Deum uenerantur: & per eum, Patrem (quem ignorabant) addiscunt: & quod in primis admirabile, cum olim fuerint diuersæ & innumerabiles ceremoniæ, dum singula idola peculiares sibi habent ritus, nec proximos limites transcendunt, neque uicinos in sui cultum asciscunt, imò uix inter suos suam religionem tuentur (nullus enim numen uicinorū coluit, sed singuli proprium habuere, persuasi eum solum Dominum esse) nunc solus Christus apud omnes unus & idem adoratur, & quod non potuit idolorum imbecillitas, hoc Christus præstitit, qui non solū proximos, sed semel uniuerso orbi persuasit, ut se unum pro Domino haberent, & propter ipsum ipsius Patrem uenerarentur. Olim quidem ubique Delphica, Dodonea, Bæotia, Lycia, Ægyptiaca, Cabirorum oracula imposturis uaticiniorum scatebant, Pythia apud homines in admiratione erant: Nūc ex quo Christus ubique prædicatur, eiusmodi uesaniæ conquierunt, nec superest ullus fatidicus. Olim dæmonia inani specie ludibrijsq́ue rerum intricabant homines, insessis alibi fontibus, alibi fluuijs, lapidibus aut lignis, atque ita præstigijs fatuos in stuporem agebant. Nūc uero, quū apparuit Dei Verbum, spectra huiusmodi & ludibria imaginum cessauerunt. Solo enim crucis signo utens homo, dolos illorum à se propellit. Olim poetica numina, Iouem, Saturnum, Apollinem, heroasq́ue item pro ueris numinibus habuerūt, eosq́ue per errorem uenerati sunt: nunc uero postquā Christus inter homines apparuit, & illos mortales fuisse, & Christum solum inter homines uerum Deum ueri Dei uerbum esse, deprehensum & patefactū est. Quid autem de magia loquar, quæ apud illos in summa admiratione fuit? nisi & illam quoque quæ ante aduentum Verbi apud Ægyptios, Chaldæos, Indos, floruit, & spectatores admiratione sui cōplebat, præsentia ueritatis, & Verbi apparitione uictam, & plane obliteratam esse? Cæterum de Græcanica sapientia philosophorumq́ue grandiloquentia neminem arbitror uerba requirere: quum in oculis sit ipsum miraculum. Tot enim tantisq́ue à Græcorum philosophis uoluminibus scriptis, ne paucos quidem uel ex proximis locis adducere potuerunt, ut sua de immortalitate animæ dogmata & placita, de uita secundum uirtutem instituenda amplecti uellent: Solus Christus uilibus citra ullam magnificentiam uerbis, ac per homines nequaquam eruditæ linguæ, in orbe terrarum plurimis Ecclesijs id persuasit, ut mortem inter contempta, immortalia in precio haberent, & temporaria despicerent, æterna suspicerent, nihili putarent gloriam in terra, solūmodo autem affectarēt immortalitatem. Et hæc quidem non uerbo tenus à nobis iactantur, sed re ipsa ueritatisq́ue experimentis demonstrantur. Adeat enim qui uelit, & spectet insignia uirtutis in Christi uirginibus, & in adolescentibus pudicitiam consecratam, ac immortalitatis fidem adstructam in tanto martyrum choro. Veniat qui istorum dictorum experimentū capere uelit, & in ipsis præstigijs dæmonū, & imposturis uaticiniorum, & in miraculis magiæ utatur signo crucis ab ipsis deriso, nomenq́ue Christi inuocet, et uidebit quomodo eius rei metu dæmones fugiant, uaticinia conquiescant, magiæ & ueneficia

irrita iaceat. Quis igitur,& quantus est hic Christus, qui solo sui nominis uocabulo ac præsentia, omnia adobruit,& ociosa reddit, omnibusq; maior est,& orbem terrarum sua disciplina adimplet? Dicant Ethnici isti, qui ista derident, nec ullo interim pudore tanguntur: num homo esse possit qui talia faciat? quòd si homo,qui fit, ut unus homo omnes omnium deorum(quos ipsi colunt)uires transcendat,illosq; nullos esse sua potentia demonstret? Si magum illum dicant, quomodo per magum omnis magia obliteratur: ac non potius constituitur? Si enim homines magos oppugnans contra unum aliquem duntaxat præualuisset, rectè opinari liceret, eum meliori arte aliorum artes superare. Quòd si semel de omni magia, atque adeo magiæ nomine crux Christi uictoriam reportat,satis euidens est, non esse magū Saluatorē nostrū, quē dæmones, ubi ab alijs inuocati sunt, ut Dominum fugiunt. Quis igitur sit,enūcient Ethnici,quibus id unicum studium ut derideant. Fortassis dicent, & ipsum quoq; dæmonem esse factum,atq; ita præualere: id si dixerint,ludibrio habendi sunt,quum denuo superioribus demonstrationibus reuincantur. Qui enim fieri potest, ut dæmon sit, qui dæmones propellit? Si enim quouis modo, ac non plane in uniuersum dæmones propelleret, existimari posset, in principe dæmoniorum contra inferiores dæmones, has uires possidere, quemadmodum Iudæi per contumeliam ei obijciebant. Sin autem omnium dæmonum feritas, ad illius nomen sese subducit & in fugam agitur, satis clarum est, eos in errore uersari,& nequaquam,dæmoniacam esse nostri Saluatoris potentiam, ut ipsi arbitrantur. Sin autem prorsus neq; homo est, neq; magus, neq; dæmon, sed commenticios deos poetarum & dæmonum præstigia, & Græcorum sapientiam, sua diuinitate irrita ociosaq; reddidit & obscurauit,negari non poterit, quin quod & apud omnes in confesso est, eum esse uerum Dei Filium,Rationem,Sapientiam,& Potentiam Patris. Atq; inde quoq; est,quòd eius opera non hominis sint,sed supra hominem, & re uera ipsius Dei esse cognoscantur,partim ex claris rerum documentis,partim ex illius cum cæteris hominibus comparatione. Quis enim unquam hominum,ex sola uirgine sibi corpus constituit, aut quis unquam hominum tales morbos curauit,quales communis omnium Dominus: quis id quod geniture deerat,restituit,& hominem à natiuitate cæcum, uisu illustrauit? Æsculapius apud ipsos in deorum numerum relatus est,quòd medicam exercuit,& herbas laborantibus utiles animaduertit, non quidem eas in terra creans,sed arte,quæ in natura erant, eas adinueniens. Sed quid illud ad acta Saluatoris Christi? quippe qui non uulnus sanauerit, sed res naturales creauerit, & creata instaurarit. Hercules pro deo ab Ethnicis adoratur, eò quòd contra homines genere ipsi compares depugnarit, & belluas dolo interfecerit:sed quidnam ista ad res gestas Verbi diuini,qui morbos,dæmones,atq; adeo ipsam mortem ab hominibus propulsauit? Dionysius ab illis colitur, quia magister fuit ebrietatis: Saluator contrà & omnium Dominus, præceptor temperantiæ deridetur. Sed esto, ut fingamus hic aliquid paritatis,quid uero eadem illa ad cætera eius diuinitatis miracula? Quo unquam homine moriente, sol obscuratus est, terra concussa est? A quo

quo unquam inter tot iam mortuos & quotidie morientes, miraculum editum est? Iam ut res corpore illius designatas omittam, eaq; memorem, quæ resurrectionem consequutæ sunt, Cuius unquam dogma unum idem que à primis carceribus mundi usq; ad ultima terrarum, eas uires secum per tulit, ut impressa ubiq; sua religione orbem uniuersum peruolarit? Aut quur, si homo est Christus, ac non potius Dei Verbum (ut illorum sententia est) non arcetur ab Ethnicorum numinibus, ne in ipsorum prouincias suam religionem transmittat? quum nunc contra fiat, ut illuc accedens sua institutione, illorum ceremonias & cultum abroget, eorumq; inanes species, & oculorum ludibria confundat? Multi ante eum fuere reges, & tyranni complures apud Chaldæos referuntur, magi quoq; & sapiẽtes apud Ægyptios, & Indos: quis unquam horum, non dico post mortem, sed cum uiuerent, tantum potuit, ut uniuersam terram sua doctrina impleret? & tan tam uim hominum idololatriam dedoceret, quot Saluator noster ab idolis ad se transtulit? Græcorum sapientes eloquenter sciteq; multa conscripserunt, quid ergo? an tale aliquid, quale crux Christi, designarunt? Sed fortasse usq; dũ uiuerẽt, illorũ sophismata fidẽ obtinuere, imò etiã ipsis adhuc uiuis, mutuis concertationibus, & controuersijs iactata sunt. Dei autem Filius, qui iure omnibus est admirabilis, quum paupertino miseroq; uerborum apparatu doctrinas suas traderet, omniscios illos sua luce præstrinxit, & quasi tenebras induxit, & aliorum institutis abolitis, omnia ad se traxit, suasq; Ecclesias impleuit. Quid? an non mirum eum, qui quasi homo ad mortem descendebat, sophorum grandiloquentiam de idolis, ociosam irritamq; efficere potuisse? Cuius unq; mors abegit dæmones? aut cuius unquam mortem dæmones expauerunt, ut Christi? Vbi enim nominatur nomen Saluatoris, inde omnes dæmones profugantur. Quis ita hominibus solitos affectus è præcordijs exemit, ut scorta, pudicè agerent? homicidæ, non amplius ferrũ tenerent? pauidi animo, robur conciperent? Quis barbaros gentesq; alias in suis sedibus persuasit, immanitatem deponere, pacifica meditari, nisi Christi fides, & crucis signaculuum? Quis deniq; alius ita mortales certos confirmatosq; reddidit de immortalitate ut Christi crux, eiusq; corporis resurrectio? Nam & Græci quiduis ementiti, non potuerunt tamen idolis suis resurrectionem admentiri, quippe quibus nulla ratione in mentem uenire potuit, corpus post mortem denuo existere posse, qua in re præcipue mihi approbandi recipiendiq; uidentur, quòd deum istiusmodi animo persuasum habent, & suorum idolorum imbecillitatem indicarint, & Christo soli hanc potestatem reseruarint, ut uel inde ab omnibus cognosceretur ipsũ esse Dei Filiũ. Quis igitur hominũ uel post mortẽ, uel in uita, author seruãdæ uirginitatis fuit? ac nõ cõtra arbitratus est, eã uirtutẽ præstari non posse? Attamẽ noster Saluator & omnium rex Christus, tantum ualuit in huiusmodi præceptis, ut pueri nondum maturi legũ disciplinæ, uirginitatem quæ supra leges est, profitcãtur. Quis hominũ tan tũ spacij obire potuit, & ad Scythas, Æthiopes, Gothosq; penetrare, & ad homines transmarinos, & ultra hyrcaniã sumotos, Ægyptiosq; & Chaldæos inuisere? & his quidem sibi de magia placentibus: illis uero supra naturã

super-

superstitiosis,moribus locisq́ efferatis, de uirtute temperantiaq́ uerba facere,atq; ita sugillare idolorum cultum, ut Dominus noster fecit? qui non solum ista per suos discipulos prædicauit, sed etiam mentibus audientium eam persuasionem impressit, ut non solum morum feritatem abijcerent, & patrios deos non amplius in ueneratione haberent: sed & ipsum agnoscerent,& per ipsum colerent ipsius Patrem. Olim idololatriæ dediti Græci,simul & Barbari,mutua in sese bella suscipiebant, crudelesq́ in cognatos fuere,neq; erat, ut quisq; uel per terram uel per mare tuto commearet, nisi armata manu,ob bella inter ipsos inuicem prorsus irreconciliabilia. Quippe, quorum tota uitæ ratio in armis erat, & gladius illis pro scipione, in eoq; spes omnes opesq́ suas constituerant. Qui quum idolis seruirent, dæmonibusq́ sacra facerent,nihil istiusmodi superstitione profecerunt,ut uel aliquid saltem de moribus illis dediscerent: ijdem tamen ubi ad Christi disciplinam transierant, præter omnem expectationem animis plane compunctis,pœnitentiaq́ discruciatis,occidendi feritatem deposuerũt: neq; iam in de illis hostiles animi, aut alia uoluntas nisi rerum pacatarum & amicitiæ. Quis igitur hæc fecit? quis odio inter se infestos populos pace copulauit? nisi dilectus Dei Filius, cõmunis ille Saluator omnium Iesus Christus, qui præ sua charitate omnia ad nostram salutem sustinuit? Nam & olim oracula de pace istiusmodi,quam ille procuraturus erat,edita fuere. Concidẽt(inquit)gladios suos in uomeres,et lanceas suas in falces,neq; arripiet gens cõtra gentem gladium,neq; est,ut posthac bellum discant. Neq; id incredibile,cum etiã nunc barbari feris moribus, idolisq́ hoc tempore sacrificantes, in sese furiant,neq; uel ullam horam sustineant sine armis uiuere: ijdẽ tamẽ ubi Christi doctrinam audiunt, statim à bello,ad agriculturam uertuntur: & pro gladijs tractandis,manus ad preces extendũt:ac pro mutuis inter sese bellis, aduersus dæmones,pudicitia & animi uirtute obarmantur. Id autem insigne est diuinitatis Saluatoris nostri,ꝙ ad quæ ab idolis erudiri nequiuerant,ea ex Saluatore addidicerint: illudq́ idem uicissim de dæmonũ & idolorum imbecillitate non leue indicium. Conscij etiam dæmones suæ imbecillitatis,mortales ideo bello inter sese cõmissos esse uoluerunt, ne feriati ociosiq́ à mutuis prælijs aduersus dæmones arma transferrent:certe illi qui Christi disciplinis initiati sunt,bellorum abstinentes, contra dæmones moribus & uirtutibus in acie consistunt, & hos quidem infesti petunt: ipsum uero principem diabolum pedibus conculcant,ut in teneris ãnis pudicitiam tueantur,in tẽtationibus tolerantes sint,in laboribus obdurẽt,cõtumelias ferãt,defraudatiões negligãt,mortẽ nõ curẽt, & martyres Christi efficiãtur. Et ut unũ adhuc admirabile documẽtũ diuinitatis Saluatoris allegẽ:Quis unq; hominũ,siue magus,siue tyrañus,aut rex deniq;, per se tantũ pstare potuit,ut cõtra oẽm idololatriã,dæmonũq́ copias, magiã itẽ & sapientiã Græcorũ,res tã ualidas,atq; etiãnũ florẽtes, ac à plerisq; admirationi habitas,in bellũ descẽdere nõ reformidarit,illisq́ omnib. uno impetu obstiterit, quemadmodũ noster dñs Dei Ratio, ac uera ratio, qui singulis suos errores inuisibiliter ostendens, unus omnibus istis spoliatis, homines eripit,& in prædam aufert. Nam qui hactenus idola adorauerant,iam ea conculcant:

culcant:qui magiam admirati fuerant,uolumina comburunt:qui docti sapientesq́ꝫ habiti sunt,Euangelij sententias omnibus anteponunt: eosq́ꝫ quos antea adorationibus coluerant, nunc destituunt ac Christum confitentur: illiq́ꝫ quibus sub nomine deorum sacra fecerant, signo crucis in fugam agũtur,& crucifixus ille Saluator in uniuerso orbe ut Deus, ac Dei Filius prædicatur: & qui hactenus ab Ethnicis adorati fuere pro numinibus, ut fœdi impuriq́ꝫ sugillantur. Et qui Christi suscepere doctrinã, temperantiorem q̃ꝫ ethnici uitam agunt. Hæc atq́ꝫ huiusmodi,quæ superius dicta sunt,si humana sunt,doceat quisquis uolet,& credat. Quòd si nõ hominum, sed Dei opera & sunt & uidentur,cur tantopere impietatẽ suam amplectuntur, nõ agnoscentes Dominum authoremq́ꝫ qui ista facit? Similes in hoc profecto illis sunt,qui ex operibus naturæ opificem Deũ non agnoscunt. Si eñ ex uiribus eius in hac rerũ uniuersitate,diuinitatem ipsius agnouissent,agnouissent quoq́ꝫ & opera Christi corpore designata,non hominis esse, sed omnium Saluatoris Dei Verbi:quẽ si cognouissent(ut inquit Paulus)nunq́ꝫ dominũ gloriæ crucifixissent. Quemadmodũ ergo,si quis Deũ natura inuisibilem,& nusq́ꝫ cõspectui patentẽ,conspicere uelit,ex operibus eum assequitur & intelligit:ita etiã qui mente non uidet Christum, saltem ex operibus corporis eum addiscat,& exploret,an ea humana sint,an diuina existimanda:Quòd si humana uideantur, subsannet: si libet:sin aũt non humana,sed Dei esse cõperiantur,omittat risus & subsannationes,& potius admirationi habeat,per rem tam uilem,diuina nobis manifestari:et per mortem imortalitatẽ ad omnes peruenire:& per incarnationem Verbi, prouidentiam in omnes declarari,prouidentiæq́ꝫ authorẽ & opificem,Verbũ siue Rationẽ Dei esse. Is eñ ideo homo factus est, ut nos dij efficeremur, manifestauitq́ꝫ se per corpus,ut nos inuisibilis Patris intellectum consequeremur. Sustinuit hominum contumelias, ut nos incorruptibilitatis hæredes efficeret, qui cum ex ea re nihil noxæ pateretur, utpote passionibus minime obnoxius, & incorruptibilis,quũ sit ipsissima Dei Ratio,& Deus,homines tamẽ huiusmodi malis obnoxios,quorũ gratia ista patiebatur,illæsos reddidit & cõseruauit. In summa, uirtutes officiaq́ꝫ Saluatoris per incarnationem talia ac tanta sunt,ut si quis ea recensere uelit, non absurdè cum eo cõparari possit, qui alta maris prospectans, eius undas enumerare studeat. Quemadmodũ enim fieri nequit,ut oculis comprehendat uniuersos fluctus, nouo semper aduentu undarum sensum conantis eludente, ita quoq́ꝫ cupiens præclara Christi per carnem opera,intra numerum concludere,rem tentat,quam ne animo quidem aut cogitatione assequi poterit, cum plura semper eius intellectum elabantur,quã animo concipiat. Rectius igitur fuerit in mẽtione istarũ rerũ,nõ ad oĩa simul respicere,quarũ nullã partẽ exprimere queas,sed unũ tantũmodo in speciẽ allegare,atq́ꝫ ita reliqua aliorũ æstimatiõi admirationiq́ꝫ relinquere,cũ singula ex æquo habeãt,q̃d in ipsis admireris. Quocũq́ꝫ eñ oculos flectas,ibi animaduersa Verbi diuinitate,in admirationem & stuporem raperis. Cæterum id post superiora dicta operæ precium est scire,dignumq́ꝫ profecto, quod in primis inter reliqua omnia quæ omissa sunt,in contextum ueniat & admirationi habeatur:nimirum à superuentu

Saluato-

Saluatoris,nihil tam amplius propagari idololatriam, ſed potius paulatim carpi & ſeneſcere, neq; item Græcorum ſapientiam in maius proficere, ſed quæ hactenus fuerat,aboleri,dæmonesq; non eodem modo falſis rerũ imaginibus,hariolationibus ac magicis fraudibus impoſturas facere, ſed in primo conatu, ubi tale quid tentant, ſigno crucis turpiter confundi: & ut numero ſummatimq; loquar,uide mihi(quæſo) q doctrina Saluatoris ubiq; adoleſcat,omnis contrà idololatria,& quicquid aduerſatur Fidei,indies minuatur,defloreſcat,et peſſum eat.Id cum uideas,adora,ut ubiq; præſentem Saluatorem,& potẽs illud Dei Verbum,& inter damnata habeas, quæ ab illo diminuũtur,& abolentur.Quemadmodũ enim ſole præſente,tenebræ uim nullã habent,ſed ubicunq; lux circũfunditur,inde continuo profligantur:ita diuino ſuperuentu Dei Verbi,non iam caligo idololatriæ uigorem ſuum habet,ſed quotquot ubiq; ſunt terrarum orbis partes, illius doctrina illuſtrantur. Cæterum, quemadmodũ rege aliquo nuſq; locorum comparente,ſed domi occulto, non deeſſe ſolent tumultuoſi, qui abutentes illius ſeceſſu,ſe principes renũcient,ac mentito habitu, falſisq; inſignibus ſimpliciores miſerè circũueniant,utpote qui nec uerum regem conſpicentur,& iſtum regem nominari audiant, nec ſenſum ſui erroris percipiant, eò quòd intra regias ædes non admittantur:& ut ijdem, ſi uerus rex in publicũ prodeat,fraude fucoq; tyrannorum ad illius præſentiam innoteſcente, relictis impoſtoribus,ad legitimum principem ſeſe referunt: itidem quoq; mortales,olim à dæmonijs honores inſigniaq; diuinitatis ſibi arrogantibus, erroris complebantur:ex quo autem in corpore Dei Verbũ ſeſe oſtendit,nosq; ſui Patris noticia inſtruxit,dæmonum fraus abolita & compreſſa eſt: homines q;,coniectis in legitimũ Patris Verbum oculis,relinquunt idola,& uerum Deum cognoſcut, eaq; res pro argumento haberi poteſt, Chriſtũ eſſe Dei Verbum,& Dei Potentiam: cum enim humana obſoleſcãt & deſinãt, Verbum autem Chriſtus permaneat, nulli omnium incognitũ eſſe poteſt, ea quæ deſinunt temporaria eſſe:eum uero qui maneat, Deum eſſe, & Dei Filium,uerum & unigenitum Verbum.Hæc tibi paucis,uir pie & Chriſtianitatis amator,pro rudimento(ut ſic dicam)alphabetico, & documento Fidei in Chriſtum,illiusq; ad nos diuini aduentus cõprobatione,dicta ſufficiant. Tu autem iſthinc ſumpta occaſione,ſi literas ſacras euoluas,illisq; legitimè mente inſiſtas,omnia ad exactum,plenius & liquidius,q à me dici potuere,deprehẽdes.Illæ enim à uiris rerum cœleſtium peritis, & ab ipſo deo conſcriptæ ſunt & enunciatæ.Nos autem iſta hauſimus à magiſtris diuinitus afflatis,qui eos libros euoluerant, & ſeſe diuinitatis Chriſti martyres teſtesq; exhibuerant,quæ nos tuæ ſedulitati tradenda exiſtimauimus. Simul te latêre nolim,Alterum eius aduentum,illuſtrem & diuinum,non humilitate contemptibilem,ſed gloria magnificum, in expectatione eſſe, atq; imminere,quum non,ut patiatur,rediturus ſit, ſed ut fructus ſuæ crucis omnibus retribuat,immortalitatem uidelicet & incorruptibilitatem:nec ut iudicetur,ſed ut iudicet,ſecundum ea,quæ quiſq; in corpore ſuo geſſerit, ſiue bona,ſiue mala ſint, ubi bonis quidem regnum cœlorum repoſitum deſtinatumq; eſt; malorum uero deſignatoribus,ignis æternus & caligo extrema,

ma.Ita enim Dominus ait: Iam abhinc uidebitis Filiũ hominis à dextra potentiæ,& uenientem in nubibus cœli in gloria Patris. Quamobrem Saluatoris est Verbum,præinstruens nos in illum diem,his uerbis: Estote parati,uigilate,quoniam ea hora quam incognitam habetis,uenturus est. Nam secundum Paulum,oportet nos sisti ante tribunal Christi, ut referat quisq; prout ea sunt,quæ corpore gessit,siue bona siue mala. Cæterum ad scripturarum indaginem, uerumq; intellectum opus est uita proba, animo puro, & uirtute quæ secundum Christum est, ut mens per eius tramitem decurrens,ea quæ expetit,adipisci possit,quatenus fas est humanam naturam diuina intelligere. Nam sine pura mente,& Sanctorũ imitatione, nemo comprehenderit Sanctorum uerba. Quemadmodum si quis intueri uelit solis iubar,oculos plane detergit, & in splendorem redigit, quantum potest ad eius similitudinem,cuius conspiciendi desiderio tenetur, sese purificans, ut ita oculus,iam lumen redditus,lumen solis contempletur: Aut quemadmodum,si quis ciuitatem aut prouinciam perlustrare uelit, plane ad ipsum locum spectandi causa procedit; ita quoq; qui uolet mentem uirorum cœlestia loquentium intelligere,prius detergere et abluere uiuendi disciplina animam debet,& ad Sanctos accedere cum studiorum factorumq; similitudine,ut illis,consuetudine paris uitæ, familiaris redditus, quæ ipsis à Deo reuelata sunt,cognoscat,& unà cum illis inflammatus,peccatorum quidem pericula,eorumq; ignem in die iudicij effugiat: ea u ero percipiat,quæ Sanctis sunt reposita in regno cœlorum,quæ nec oculus uidit,neq; auris audiuit,neq; in cor hominis adscendit,quæ præparata sunt ijs,qui secundũ uirtutem uiuunt, Deumq; diligunt, & Patrem in Christo Iesu Domino nostro,cui gloria.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE AD Epictetum Episcopum Corinthiorum epistola contra hæreticos.

DOMINO DILECTO FRATRI ET DESIDERATISSIMO in sacris collegæ Epicteto,Athanasius in Domino s.

EGO arbitrabar, omnium (quotquot unquã fuere) hæreticorũ inanem garrulitatem, Nicæno cõcilio sedatã esse. Nam Fides, quæ inibi à Patribus secundum sacras scripturas tradita,& confessionib.confirmata est, satis mihi idonea efficaxq; uidebatur ad omnẽ impietatem euertẽdam, & pietatem eius, quæ in Christo est fidei constituendã. Atq; ideo diuersis concilijs per Galliã, & Hispanias, & Romæ celebratis,oẽs, qui in eo conuentu fuere, istos lucifugas,qui sese etiamnũ occultant,& quæ Arrij sunt, sapiunt: Auxentiũ dico Mediolanensem, Vrsacium, Valentem, & Gaium, Pannonem cõmuni

calculo unius spiritus incitatu anathemate percusserunt, eo q̃d isti sibi noĩa uĕdicauerint Synodorũ, quũ nulla sit in Catholica ecclesia Synodus existimanda p̃ter unicã Nicænã, quæ omniũ hæreseon profligatarũ, ac in primis Arrianæ trophæũ habenda est. Neq; id mirũ quũ huius hæreseos refutandæ gratia illa Synodus potissimum coacta fuerit. Qua igitur audacia fit, ut post tanti concilij autoritatem, disceptationes aut quæstiones instituant? Quod si ex genere Arrianorũ sunt, nihil mirũ, si quæ contra ipsos promulgata & scripta sint, calũnijs oppugnent. Quemadmodũ & Ethnici, quibus dum dicitur, Idola gentium aurum esse, & argentum opera manuũ, doctrinam de diuina cruce, deliriũ existimant. Sin ex eorũ numero sunt qui, quũ orthodoxorũ speciẽ habeant, & amplecti uideantur quæ à Patribus sunt ædita, disputando tamen, ea subuertere moliantur, nihil aliud faciunt, quã proximũ suũ potant subuersione lutulenta, uerborum pugnis digladiãtes, nõ ad alicuius utilitatẽ, sed ad ruinã hominũ simpliciorũ. Hæc tũ demũ mihi uisum est scribere, postq; incidissem in cõmentarios à tua sanctitate compositos, qui utinã nunq; scripti essent, quo prorsus nulla eorũ apud posteros relinquatur memoria. Quis ista audiuit, quis docuit, aut didicit? Ex Sion enim prodibit lex, & Verbũ Dñi de Hierusalẽ. Hæc aũt quando prodierũt, imo quis infernus ista eructauit? ut cõsubstantiale dicant corpus ex Maria genitum cum Verbi Diuinitate: aut Verbũ in carnẽ & ossa, costas, neruos, & prorsus in corpus cõmutatum esse, & à sua natura degenerasse? Quis ista in Ecclesia, aut à Christianis audiuit: fictionẽ non reuera, Deum Verbũ corpus esse factũ? Aut quis ita impius fuit, ut uel uerbis diceret, uel animo cogitaret, ipsam Deitatẽ, quæ Patri est cõsubstantialis, circũcisam fuisse, & ex perfecta, imperfectã esse redditã, & illud corpus quod in cruce pependit, nõ corpus humanũ, sed ipsam opificẽ rerũ Sapientiã fuisse? Quis item audiens, eũ, nõ ex Maria, sed ex sua sibi natura corpus finxisse, talia loquentẽ pro Christiano habeat? Quis istã nefariã excogitauit impietatem, ut huiusmodi uel cogitatione cõciperet, uel uerbis exprimeret, ut asserat, eũ qui dicit ex Maria editũ esse Dominicũ corpus, nõ iam Trinitatẽ, sed quaternitatẽ in Deitate cõstituere, ac proinde eos qui ita sentiũt, eosdẽ & carnẽ dicere quũ ex Maria induit Saluator, esse substantiæ Trinitatis. Vnde nobis nõnulli eructauerũt parem cũ superiori impietatẽ, ut iactent non minoris esse ætatis corpus Deitatis Verbi, sed id ei coæternũ perpetuo fuisse, eo quod ex substantia Sapientiæ conflatũ sit. Quomodo ij qui nomine Christiano censentur, ambigere ausi sunt, sit ne Dominus ex Maria editus Substantia Deus & natura Filius Dei? corpore autem ex semine Dauidis, & ex carne Mariæ? Quinam usq; adeo audaces, ut negent eum, qui carne passus est, & crucifixus, Christum fuisse? Aut cur deniq; affectant Christiani hominis uocabulum qui dicunt Verbum ita in sanctum hominem, ut in aliquem ex Prophetis descendisse, ipsum tamen Verbum nequaquam hominem esse factum, desumpto ex Maria corpore, sed alium esse Christum, alium Filium Dei, qui ante Mariam & ante secula extiterat Filius Patris. Aut qui (quæso) Christiano nomine censeri debent, qui asserunt, alium esse Filium, aliud esse Verbum dei, & hæc quoq; erant in tuis commentarijs, aliter quis

ter quidem dicta, sed tamen quæ & eandem sententiam, & eandem uim ad impietatem haberent. Ob ista'ne disceptabant, & decertabant inter se qui sese offerebant de confessione Patrum in Nicæna Synodo? Ego autem demiratus sum tuam pietatem hæc sustinuisse, quod non simul & istos compescuerit, & piam fidem illis proposuerit, ut ijs auditis, uel in quietem se darent, uel si inquieti contradicerent, hæretici homines iudicarētur. Nam ista nec dictu nec auditu tolerabilia sunt apud Christianos, sed omnibus modis aliena ab Apostolica doctrina. Ideo & ego, ut ab illis dicta fuere, nudis uerbis in epistola describi curaui, ut qui uel solum audiat, fœditatem illorū & impietatem statim oculis animaduertat, & si pluribus uerbis, eorum stultitia, qui hoc malo laborant, exagitari merebatur, plura tamen non addidi, quod epistolæ nō conueniret ulterior prolixitas. Quæ enim ita manifesto praua peruersaq; sunt, ea curiosius tractare non oportet, ne contentiosis hominibus ambigua uideantur, sed tantummodo ad ea respondendum est, quod ipsum per se sufficit, ea orthodoxæ Ecclesiæ non esse, neq; maiores nostros ita sensisse. Cæterum, ne ex solido silentio occasionem impudētiæ sibi malorum inuentores comparent, rectius est, si pauca ex sacris uoluminibus recitemus. Quid enim, si ita pudefacti, sordidas istas comminiscentias abijciant? Sed heus tu, quibusdam rationibus consubstantiale esse corpus cum Deitate Verbi asseueras? Siquidem operæprecium est, hinc initium disputandi deducere, ut dum hoc ostenderimus infirmum & caducū, reliqua omnia eiusdem infirmitudinis habeantur. Nihil certe tale in diuinis scripturis, quæ Deum in humano corpore fuisse aiunt, reperias: & patres qui Nicææ conuenerunt, non corpus, sed Filium ipsum Patri coæternum fuisse asseuerant, idq; ex substantia Patris: corpus uero rursum ex Maria secundum diuinas scripturas ortum traxisse confitentur. Aut repudiate igitur Nicænum concilium, et ut hæretici ista inferte: aut si uultis filij patrū esse, non debetis sentire diuersa ab ijs, quæ patres ipsi conscripserunt. Vel inde scilicet rei absurditatem spectes, quod aiunt corpus illud, quod ex terra originem habet, consubstantiale esse Verbo, cum Verbum Patri cōsubstantiale sit, iuxta patrum protestationem: id si admittas, erit Pater quoq; corpori terreno consubstantialis. Quid igitur causæ est, quod Arianos insectemini, quum aiunt Filium creaturam esse, quum uos Patrem ratiocinemini consubstantialem esse rebus creatis. Quinimo etiam in aliam impietatem transitum facitis, asserentes Verbū in carnem, in ossa, in pilos, neruos, imo prorsus in corpus, mutata priori natura, abijsse. Video enim uos aperte dicere, ex terra eum genitum esse: Ex terra enim ossium, & totius corporis natura. Quur igitur stolidi libidinem sumitis cum illis depugnādi? Qui dum eiusdem substantiæ esse dicitis & Verbum, & corpus Verbi, alterum ex altero, qualis naturæ sit, indicatis: & in eo quod eum in carnem abijsse dicitis, degenerationem suiq; immutationem in ipso Verbo imaginamini. Quis hæc uel loquentes sustineat? recidistis enim in impietatem omni hæresi grauiorem. Si enim consubstantiale est Verbum corpori, superfluum est ut Mariæ uel mentio uel usus habeatur, cum corpus illud ante Mariam ab æterno constiterit, quemadmodum & Verbum, si modo illud est coæ-

ternum corpori secundum uestram disciplinam. Quorsum igitur necessari us fuit Verbi aduentus? an ideo scilicet, ut sibi consubstantiale corpus indu eret, uel mutatus alienatusq; à sua ipsius natura, in corpus degeneraret? Nõ enim seipsum Deitas assumit, ut sibi, quod consubstantiale sit, induat, sed neq; peccauit Verbum, quod aliorum peccata redimit ut degenerans in corpus, ipsum pro seipso in sacrificium offerat, atq; ita redimat. A pagesis, Semen enim Abrahæ apprehendit (ut inquit Apostolus) unde debuit per omnia fratribus assimilari, & assumere corpus, quod nobis esset simile. Ideoq; pro fundamento istius rei subijcitur Maria, ut ab ea hoc ipsum corpus mutuaretur, quod pro nobis offerret: Eandemq; Mariam Esaias prophetando demonstrat: Ecce (inquiens) Virgo concipiet, &c. Gabriel porro, ad illam ipsam legatur, neq; simpliciter ad quãuis Virginem, sed Virginem desponsatam uiro, ut ex sponso ostenderet Mariam uerè hominem esse, & parientis meminit Scriptura: atq; eam fascijs obligasse, beataq; prædicantur ubera quæ suxerat, & quasi hostia offertur, quia ut primogenitus, aperuerat uterum parentis. Hæc omnia erant argumenta parientis Virginis. Et Gabriel circumspecte & cum bona cautione euangelizauit, non simpliciter dicens, id quod natum fuerit in te, ne forinsecus introductum in eam corpus existimari possit, sed quod ex te (inquit) nascetur, quo ex eius natura, eum primogenitum esse agnoscere liceret, liquido hoc ipsum natura demonstrante, impossibile esse Virginem lac habere citra partum, impossibile item esse lacte nutriri corpus & fascijs constringi, quod non prius naturaliter editum esset. Eiusdem rationis est, quod octauo die circuncisus est, eiusdem quoq; quod Simeon eum in ulnis suscepit, eiusdem quod puer fuit, quod creuit, & ad trigesimum annum peruenit. Non enim, ut nonnulli suspicati sunt, substantia ipsa Verbi commutata, circumcisionem passa est, quum inalterabilis plane, & incommutabilis sit illa, ipso teste Saluatore: Videte, inquit, quod ego idem sum: Paulo quoq; id indicante, Iesus Christus heri & hodie, idem in secula. Sed neq; corpore circumciso, gestato, uescente, laborante, in palo affixo & passo, quidquam eorum sensit impatibile illud & incorporeum Verbum Dei. Corpus tum quippe in sepulchro erat positum, quum Verbum abijt, ut prædicaret spiritibus, qui in carcere tenebantur, ut dixit sanctus Petrus: quæ res maxime declarat stultitiam eorum qui dicunt, Verbum in ossa & carnem conuersum esse. Nam si hoc uerum esset, quid opus fuisset monumento? Ipsum corpus per se profectum fuisset, ut prædicaret spiritibus in orco positis. Nunc autem ipse profectus est ad prædicationem: corpus uero Ioseph linteo inuolutum in Golgatha deposuit, ostensumq; est cunctis, Verbum corpus non fuisse: sed corpus, Verbi corpus extitisse. Hoc Thomas è mortuis excitatum contrectauit, & in eo uestigia clauorum conspexit, quos aliquo modo Verbum ipsum sustinuit, eo quod uidens illos in suo corpore affixos incorporalis ille, quum prohibere posset, non prohibuit: sed sibi uendicauit, tanquam sua ipsius, quæ propria erant corporis, nimirum, qui corpore uapulante à ministro Pontificis, tanquam ipse hoc pateretur, locutus est, ac dixit, Quid me cædis? & cum intactile esset natura Verbum,

tamen

tamen ita loquitur, Dorsum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad de palmationem: faciem autem meam non auerti à contumelia inſputantium. Quod enim humanum patiebatur corpus, hæc eadem Verbum, quod cor pori coniunctum erat, ad ſe referebat: ut nos liceret Deitatis Verbi partici pes fieri. Atq; illud ipſum perquam mirum fuit, eundem fuiſſe & patien tem, & non patientem: patientem quidem, quatenus ipſius proprium cor pus, in quo erat, patiebatur: non patientem uero, quatenus ex natura Deus impatibilis erat, ipſeq; incorporeus, in corpore patibili exiſtebat, corpusq; uiciſſim Filium Dei impatibilem retinebat, abſumentem corporeas infirmi tates. Ideo autem iſtud agebat, ut noſtra ſuſcipiens offerensq; in ſacrificiũ, uictimando abſumeret, ac deinde ſuis nos circumueſtiẽs, id efficeret, quod ab Apoſtolo dictum eſt, Oportet hoc corruptibile induere incorruptio nem, et mortale hoc induere immortalitatem. Non fictione iſta agebantur, abſit, quemadmodum nonnulli exiſtimauerunt, ſed ut uerè & per uerum Saluatorem hominem, totius hominis ſalus conciliaretur. Nam ſi fictione & ſimulachro tenus Verbum in corpore fuit ſecundum iſtorum opinionẽ, &, ſi quod fictione agitur, imaginarium eſt, ſequitur omnino & apprehen ſu facile eſt, hominum ſalutem ac reſurrectionem eſſe rem opinariam appa rentemq;, non ueram ac ſolidam ſecundum impium Manichæum. Atqui non eſt inane ſpectrum & res imaginaria ſalus noſtra, neq; corpori dunta xat, ſed integro homini, corpori et animæ ſalus eſt comparata: uerboq; ipſi uerum corpus ex Maria ſecundum ſcripturas eſt genitum: uerum inquam, quia idem eſt cum corporibus noſtris: & quia Maria, unde eſt genitum, ſo ror noſtra eſt, eò quòd omnes liberi ſumus ex Adamo procreati. Nec eſt q quiſquam de ea re dubitet, modo ſit memor uerborũ Domini. Nam poſt quam ſurrexit à mortuis, arbitrantibus nonnullis ſe corpus illud ex Maria genitum non obtueri, ſed corporis eius ſpiritum, ita locutus eſt, Videte ma nus meas & pedes meos & ueſtigia clauorum, quòd ego ſim. Palpate & ui dete, quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, quemadmodum me ha bere uidetis: & unà cum his uerbis oſtendit manus & pedes. Vnde redar gui poſſunt, qui in diuerſum audent dicere, in carnem & oſſa mutatum eſſe Dominum. Non enim dixit, Quemadmodũ me uidetis carnem & oſſa exi ſtere, ſed habere, inquit, ne ipſum Verbum in iſtiuſmodi res uerſum eſſe cre deretur: ſed, ipſe in hæc ueniſſe, & ante mortem & poſt mortem, idem eſſe agnoſceretur. Rebus ipſis igitur hæc argumenta præ ſe ferentibus, ſuper fluum eſt alia attingere, aut in iſtis laborioſius ſatagere: cum & corpus, in quo erat uerbum, non fuerit conſubſtantiale Deitati, ſed ex Maria uerè ge nitum, & Verbum non fuit conuerſum in oſſa & in carnem, ſed in carne ex titerit. Id enim quod à Ioanne dicitur, Verbum caro factum eſt, hunc habet intellectum, quatenus ex re ſimili deprehendere licet ex uerbis Pauli, Chri ſtus pro nobis factus eſt execratio: non, quòd ex ſeipſo in execrationẽ trãſ mutatus ſit, ſed quia pro nobis execrationem in ſe ſuſcepit: inde eſt, quòd execratio appelletur. Ita quoq; factus eſt caro, nõ conuerſus in carnem, ſed quòd carnem pro nobis aſſumpſerit, & homo factus ſit, idq; ſecundum uer bum Ioelis, Effundam de Spiritu meo in omnem carnem: nõ uſq; ad bruta

pecora ista sese promissio extendit, sed in solos dũtaxat homines, quorum gratia Deus homo factus est. Cũ igitur dictũ illud talẽ cõplectatur sententiam, merito se ipsos damnant, quicunq; arbitrantur, ante Mariã illi aut carnẽ aut humanã animã fuisse, quæ ipsi ante aduentũ suũ ab æterno extiterit. Desinant igitur quotquot aiunt carnẽ illius mortis capacem non fuisse, sed eam fuisse immortalis conditionis. Si enim mortuus non est, cur Paulus tradidit Corinthijs quod & acceperat, Christũ esse mortuum pro peccatis nostris secundum scripturas: aut qui factum, ut uel ulla ratione resurrexerit, si mortuus non fuit? Sed ipsi sui pudescerent, si uel semel cogitent, pro Trinitate quaternitatem induci posse, si negent corpus Christi ex Maria originem materiamq; traxisse. Si enim corpus Christi statuamus (nam ita ratiocinantur) eiusdem cum Verbo substantiæ esse, Trinitas nihil peregrini, ut ipsi aiunt, accessu Verbi in sese recipiet: contra, si concedatur corpus Christi humanum esse, & ex Maria prosatum, necessum est, cum sit alienũ diuersumq; à Deitate, & in eo sit Verbum, quaternitatẽ pro Trinitate ob superaduentum & additamentum corporis constitui. Hæc cũ loquũtur, non sentiunt ipsos in seipsos impingere. Nam tametsi ex Maria procreatum esse id corpus negent, uerboq; consubstantiale esse affirment, æquè tamen quaternitatẽ, quam simulant sese effugere uelle, cõstituunt. Vt enĩ Filius secundũ Patres, cõsubstantialis Patri, non est idem qui Pater, sed Filius cõsubstantialis respectu Patris, ita quoq; corpus cõsubstantiale Verbo, nõ est idem q̃d Verbum, sed aliud respectu Verbi, atq; ideo cũ aliud sit, & quartũ in ordine, summã quatuor personarũ pro tribus cõstituit pro ipsorũ opiniõe. Sed enim uera & perfecta & indiuisibilis Trinitas additamentum recipere non potest, q̃d in illa Trinitas sit, quam ipsi cõminiscuntur. Et qui (quæso) Christiani, qui aliũ Deũ præter eum qui est, effingunt? Est adhuc, unde magis illorum stultitiã ex altera cauillatione deprehendas: Siquidẽ ex eo, qui narratur in scripturis, ex Maria genitũ esse humanũ corpus Saluatoris, hariolentur & somnient ex Trinitate quaternitatem reddi, & quasi additamentum aliquod & appendicẽ Trinitati accedere. Multi hallucinantur, qui creaturã creatori exæquant, arbitranturq; Deitatem auctariũ aliquod accipere posse: & ignorant, non propter auctarium Deitatis, Verbum esse carnem factum, sed ut caro resurgeret: necq; ut melius redderetur Verbum, ex Maria prodijsse: sed ut genus humanum liberaretur. Cur igitur existimãt, corpus per Verbum liberatum & uiuificatum, Verbo ad Deitatẽ incrementum aliquod addere? cum potius homini ingens auctarium ex Verbi cum ipso communione & coadunitu accesserit: siquidem ex mortali, factum est imortale: & cum animale esset, spirituale redditum est: & cum è terra prosatum esset, cœlorum portas transcendit. Trinitas autem, Verbo corpus ex Maria assumente, in suo ternario permansit, nullum in se recipiens auctarium aut dimunitionem: sed perfecta semper est, & in una Deitate Trinitas agnoscitur. Atq; ita fit, ut in Ecclesia unus Deus Pater Verbi prædicetur. Ac iam inde in silentium tradentur, qui dicebant eum, qui ex Maria prodijsset, non esse eundem Christum & Dominum & Deum. Si enim Deus in corpore non erat, quomodo statim, ubi editus erat à Maria, uocatus est Emanuel, quod

quod interpretatum ſonat,nobiſcum Deus? Cur item Paulus, ſi Verbum in carne non erat,Romanis ſcripſit,Ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt Deus ſuper omnia benedictus in æternum,Amen? Quapropter cõfiteantur ſe erraſſe, qui prius inficiati ſunt, eum qui in cruce erat,Deum fuiſſe,fidem habentes cunctis ſcripturis,& inprimis Thomæ, qui poſtquam uiderat in eo clauorum ſigna, exclamauit, Dominus meus,& Deus meus. Dominus enim & Deus gloriæ Filius in corpore erat cruci affixo,& ignominioſè habito: corpus quidem, cruciatus patiebatur, fluxitq́ ab illius latere ſanguis & aqua,idem tamen,quia templum Verbi,Deitate adimplebatur:ideoq́ factum,ut ſol conſpiciens ſuũ opificem in corpore indignè mulctato,radios contraxerit,terrasq́ inumbrauerit.Corpus porro mortalis naturæ,ſupra naturam ſuum per Verbum,quod in ipſo erat,reſurrexit,& deſijt à ſua naturali corruptibilitate: & induto uero,quod ſupra hominem erat Verbo,incorruptibile redditum eſt.Iam,quod nonnulli falsò imaginãtur & dicunt, quòd ut Verbum in ſingulos Prophetas uenit, ita quoq; in Mariæ Filium ueniſſe,ſuperfluum eſt in illis refutandis uelle operam ſumere,quum eorum ſtultitia manifeſtã ſui damnationẽ præ ſe ferat.Si eñ Verbum ad eum modum uenit,cur ex Virgine (quæſo) ac non ex uiro & muliere prodijt? ita enim quiſq; Sanctorũ genitus eſt.Aut cur, ſi ea ratione uenit,non ipſius tantum, ſed omnium mortes dicantur pro nobis fuiſſe toleratæ? Cur item,cum ad ſingulos Prophetas Verbum deuenerit, ſolũ duntaxat de Mariæ filio prædicatur, ſemel eum in conſummatione ſeculorum uenturum eſſe? Aut,cur ita ueniente Verbo, ut ad priores illos Sanctos uenerat,omnes quotquot erant,uita perfuncti ſunt, & nemo omniũ niſi Mariæ Filius intra triduum reſurrexit? Aut cur deniq; fit, ut Verbo pro aliorũ ratione in Chriſtũ ueniente,ipſe ſolus Emanuel appelletur, ueluti corpore Diuinitatis pleno, ac proinde deificato, cum Emanuel nihil aliud ſit, q̃ nobiſcum Deus? Aut cur,ſi ita uenit,cum unuſquiſq; Sanctorum comederit,eſurierit,laborauerit,mortuus ſit,non dicitur eodem modo quo ipſe, comediſſe, eſurijſſe, laboraſſe, uita perfunctum eſſe, ſed de ſolo Mariæ filio peculiari ratione id dicitur? Quæcunq; enim tolerauit illius corpus, hæc de ipſo,tanquam eadem tolerante, prædicantur. Iam de reliquis omnibus id tantum dicitur, quòd uel creati uel geniti ſunt: de ſolo autem Mariæ filio ſcriptum eſt, Verbum caro factũ eſt. Ex quibus oſtenditur,ad reliquos quidem Sanctos Verbum factum eſſe prophetandi gratia:ex Maria autẽ, ipſum Verbum carne aſſumpta hominẽ prodijſſe:ita tamen,ut natura ſubſtantiaq́ Verbũ Dei remanſerit,ſecundũ carnem uero ex ſemine Dauidis, & ex carne Mariæ,homo genitus prodierit,ut à Paulo dictũ eſt, quẽ Pater declarauit in Iordane,atq; itidẽ in monte per hæc uerba,Hic eſt Filius meus ille dilectus,in q̃ mihi gratulor.Hũc quidẽ Ariani abnegauerũt: nos aũt uerè eũ agnoſcẽtes,adoramus:nõ, q; Filiũ à Verbo ſegregemus, ſed quia eundẽ hunc eſſe agnoſcimus, per quẽ omnia facta ſunt, & per quẽ nos liberati ſumus. Quapropter admirationi mihi eſt, qui in rebus ita manifeſtis hæc controuerſia obnaſci potuit: ſed gratia ſit Deo,quòd quantum doluimus, tantũ rurſus exhilarati ſumus exitu ac euentu rerum iſtarũ.Cum concordia

enim discesserunt, pacificati inter se piæ & orthodoxæ Fidei cõfessione. Ea certe res me multũ prius hæsitantem, ad hæc pauca scribẽda compulit. Verebar enim, ne ex taciturnitate, pro gaudio, tristitia illis oborir etur, qui ex concordia ista consensuq́ causam lætitiæ nobis suppeditat. Postulo igitur primum à tua pietate: secundo ab auditoribus, ut hæc cum conscientia bona recipiatis, & si quid ad pietatem deest, ut & id corrigatis, mihiq́ indicetis. Quòd si, uelut ab illiterato, non pro dignitate rei, nec satis accuratè ista sint scripta, ueniam detis scribentis imbecillitati.

Expositio Fidei.

CRedimus in unum ingenitũ Deum Patrem omnipotentẽ, omnium creatorem, uisibilium pariter & inuisibilium, qui ex se habet quod est. Et in unum unigenitum Verbum, Sapientiam, Filium ex Patre ininitialiter & perpetuo genitũ. Verbũ porro non elocutione pronunciatũ, aut cogitatione in animo conceptũ, non deriuatum à perfecto, neq; item segmentũ aut partem impatibilis illius naturæ, neq; q̃d inde productũ sit, aut emanauerit, sed Filium perfectum, uiuentẽ, ui agendi præditũ, ueram imaginem Patris, ut quemadmodũ uenerantur Patrem, ita quoq; uenerentur & Filiũ, Deũ uerũ, ex Deo uero prosatũ, ut inquit in sua Catholica Ioannes, Et sumus in uero Filio eius Iesu Christo. Hic est uerus Deus, et uita æterna, omnipotens ex omnipotente: Omnibus enim quibus imperat & dominatur Pater, imperat & dominatur q̃q; Filius, & totus ex toto similis Patri, ut & Dñs testatur, Qui uidet me, uidet & Patrẽ meũ. Genitus aũt est ineffabiliter et incõprehensibiliter: generationẽ enim eius quis enarrabit? q̃d idẽ est ac si diceret, Nullus. Qui in cõsummatione seculorum descendens è sinu Patris, ex impolluta Maria Virgine nostrum assumpsit hominem Iesum Christum, quem pro nobis passioni tradidit, sponte ac sua ipsius uolũtate, ut ait Dominus, Nemo tollit animã meã à me: potestatẽ habeo ponendi eam, & potestatẽ habeo sumẽdi illam ipsam. In eo igitur homine cruci affixo & mortuo pro nobis, resurrexit à mortuis, assumptusq́ est in cœlum. Idemq́ nobis, ubi creatus esset, initium uiarũ extitit, et cum in terris uersaretur, ex tenebris, lucem: ex errore salutem: ex mortuis, uitam, ingressumq́ in paradisum cõfecit, ex qua Adam eiectus fuit: in quã rursus Adã intrauit per latronẽ, ut inquit Dominus, Hodie mecũ eris in paradiso, in quã ipse quoq; Paulus ingressus fuit, adscensumq́ Deus in cœlos muniuit, quò præcursor homo, qui in eo fuit, pro nobis introiјt, in quo homine iudicaturus est uiuos & mortuos. Credimus itidẽ in Spiritũ Sanctũ, omnia operantem, excõmunicantes omnes qui contra hæc dogmata sentiũt. Neq; Filio Patrem eum esse sentimus, ut Sabelliani, qui dicũt, eum unius substantiæ, non cõsubstantialem, eo ipso tollentes Filium: neq; patibile corpus, q̃d Filius gestauit, pro uniuersi mũdi salute, Patri attribuimus, neq; tres subsistẽtias seorsum distinctas, ut corporaliter in hominib. fit, cogitamus, ne deorũ pluralitatẽ ad instar gentiũ sapere uideamur: sed ueluti ex fonte fluuius exortus non diuiditur, tametsi duæ sint species, duo sint nomina. Neq; eñ Pater Filius est, neq; Filius Pater: nam & Pater Filij Pater est, et Filius Patris Filius

Filius est: ut enim fons, fluuius nō est: neq; ediuerso fluuius, fons est: uterq; tamen una & eadem aqua, quæ ex fonte in flumen propagatur: ita quoq; ex Patre in Filium Deitas perenniter & indiuisim continuatur. Ait em̄ Dominus, Ex Patre egressus sum & uenio: apud Patrem tamen semper existit, qui est in sinu Patris: nunquam autem exinanitus est, Filij Deitate, Patris sinus. Ait enim, Ego eram apud eum, moderans omnia. Cæterum, absit, ut opinemur conditum aliquid esse aut creatum, aut ex nihilo prodijsse creatorem omnium Deum, eundemq; Dei Filium, existentem ab existente: & unicum ex unico, cui, ut ab æterno ex Patre genito, par gloria & potestas: Quisquis enim uidit Filiū, uidit & Patrem. Liquet igitur omnia à Filio creata esse, sed Filiū nequaq; creaturam esse, ut Paulus de Domino locutus est: In eo scilicet creata esse omnia, eumq; esse ante omnia. Vbi non dixit, eum ante omnia creatū fuisse, sed eum ante omnia existere. Verbum certe creationis de omnibus dictum est: esse autem ante omnia, soli Filio congruit & adaptabile est. Genitum igitur quiddam secundum naturam, & perfectus ex perfecto existit, ante colles natus, hoc est, ante omnem substantiam rationalem & intellectualem, ut & alibi dicitur, Primogenitus est omnis creaturæ. Verum illum primogenitum nō creaturam dicit, sed fœtum Patris: peregrinum enim est & alienum à Trinitate, si dicatur creatura, quoniā omnia creata sunt à Patre per eum, & solus Filius è Patre genitus est, ideoq; primogenitus est omnis creaturæ Deus Verbum, incōmutabilis ex incōmutabili. Ipsum aūt corpus quod propter nos gestauit, creatura censendū est, de quo loquitur Hieremias secundū septuaginta traditionē. Dominus nobis creauit ad plantationem salutem nouam, in qua salute ueniēt homines: secundum Aquilam uero illud dictū ita se habet, Creauit Dominus nouū in fœmina. Porro, quæ creata est nobis in plantationem Iesus est, salus noua & nō uetusta, qui pro salute nostra factus est homo, ut interpretatio nominis præ se fert: aliquatenus execratio, aliquatenus Saluator. Est autem ex Saluatore salus, quemadmodum ex lumine illuminatio. Salus igitur ex Saluatore increato noua (quemadmodum inquit Hieremias) nouam nobis salutem creauit, & ut Aquila ait, Creauit Dominus nouum in fœmina, hoc est, in Maria. Nihil enim conditum est nouum in fœmina, nisi quod ex Maria Virgine editum est sine commercio Veneris Dominicum corpus, ut in Prouerbijs ex persona Filij dictum est, Deus creauit me in principio uiarū suarū, ad opera manuum ipsius: non autem dicit, ante opera creauit me, ne quis ad Deitatem Verbi, illud dictū desumat. Vtraq; igitur ea, quæ de creatione dicta sunt, corporaliter ad Iesum referuntur. Dominicus enim homo, quem ad salutem nostram exhibuit, conditus est, ut esset initium uiarū: per hunc enim ad Patrem accessum habemus, quoniam ipse est uia quæ ad Patrē nos ducit: uia nimirum, corporeum quiddā est, quod uisui subiacet, quæ est ipse Dominus homo. Omnia igitur creauit Dei Verbū, ipsum tn̄ creatura non est, sed genitū quiddā: Nihil enim creaturarū quicquā cōdidit æquale aut simile sibi ipsi. Patris autem proprium est, gignere: artificis uero, condere. Corpus igitur q̄d nostri causa gestauit Dominus, opus est & creatura, idq; genitū est nobis, ut inquit Paulus, Ex Deo Sapiētia, & Sāctificatio, & iusti-

& iustitia, & redemptio: Atqui ante nos & omnes res creatas, Verbum Sapientia Patris erat, & est: Cæterum, Spiritus Sanctus progressio Patris, semper est in manibus Patris, qui eũ mittit: & in manibus Filij, qui eum gestat, per quem omnia repleuit. Pater continens in se essendi facultatem, genuit Filium, non condidit, quasi fluuium quendam ex fonte, & germen ex radice, & radiũ è lumine, quas res ipsa natura agnoscit indiscretas esse, per quẽ Patri gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

LIBERII ROMANI EPISTOLA AD eundem Athanasium, Deum Verbum, perfectum hominem assumpsisse.

EST igitur nostra confessio optatissime Athanasi, Verbum Dei Filium, secundum naturam, ex Deo eodemq; Patre suo genitũ esse, non creatum, semper in imperio collegam Deo & Patri, & indesinenter regnum obtinere in infinita secula, Amen. Spiritũ quoq; Sanctum uerè ex Deo naturaliter Deum, indiuisibilem à Deo, secundum Diuinas scripturas: ut sit uerè Pater, uerè Filius, & uerè Spiritus Sanctus, neq; transferri debere unumquodq; nomen à suo significato, cui assignatum est, quò uera sit Trinitas sub una Deitate, sub una potestate, & una substantia. Non enim dispertitur Filius aut Spiritus Sanctus à Patria substantia, quæ implet cœlum & terram. Est igitur, ut dixi, Trinitas in una subsistentia, non diuisa, sed per essentiam una, Deitate una, Potentia una, & regno una, una quoq; gloria, una item imagine, una deniq; Spiritu, Spiritus enim nõ diuiditur. Anathema igitur dices Sabellij & Arrij dogmata, & supra annotatas hæreses, ad æternam pœnam, secundum Saluatoris uocem. Huic igitur confessioni frater Athanasi, quæ uera Fides in Sancta Catholica & Apostolica Ecclesia censetur, si mecum sentis coram iudice Deo & Christo (quæso) subscribas, quò certiores reddamur, num eiusdem nobiscum suffragij sis, eademq; statuas de uera Fide, ut & ego securior efficiar, tuaq; mandata inhæsitanter obeam. Id tibi quoq; cognitum uelim charissime, filios ueritatis confiteri impatibilem esse Deitatem, & de aduentu Verbi & Dei in carne ita sentire: Verbum scilicet genitum ex Patre Deo, hominem perfectum absq; peccato assumpsisse ex Maria Virgine secundum Euangelia, in Christo Iesu, Amen.

ATHA-

ATHANASII RESCRIPTVM AD LIBERIVM EPISCOpum Romanum, quòd perfectum hominem assumpserit Deus Verbum.

NVS Deus, immortalis, inuisibilis, intactilis, eò quod Deus sit Spiritus, idemque loco incõprehẽsilis, neque uspiã est regio ubi nõ existat. Huius Verbũ, imortalis Sapientia est, incorruptibilis, inuisibilis, idẽque Filius primogenitus, operum socius, principio carens, impalpabilis, cui nullũ ætatis aut initiũ aut finis, per quẽ omnia facta sunt, & sine quo factũ est nihil. Hic est qui finxit hominẽ, hic est qui rationẽ fabricandæ arcæ ostẽdit, hic est qui pollicitationes Abrahæ fecit, hic est qui descendit ut populũ seruaret, qui Mosi legẽ dedit, hic est deus Abrahæ, Isaac & Iacob, qui in Prophetis locutus est, hic est qui cõposuit nouũ & uetus Testamentũ, qui in ultimis diebus carnẽ ex Virgine mortalẽ assumpsit, cũ ipse interim imortalis esset: eandemque imbecillem, ipse minime imbecillis: obnoxiã morti, ipse nulli obnoxius: uisibilẽ, ipse inuisibilis. Illa, inque, caro suspẽsa est in cruce, nõ ipse: in illa oẽs humanas passiones, ut homo sustinuit, nõ ipse. Ipse em̃ est Dei uirtus, hoc est, Deus, qui infernũ expugnauit, & imperiũ diaboli demolitus est, qui Deus in descẽdendo, Deus in ascendendo, corpus suũ à morte excitatũ Patri repræsentauit, ac uindicauit à morte, sub cuius imperio tenebatur. In Filio Patrem intelligimus, cum unus cum eo sit, Deitate, potentia, essentia, substantia, gloria, Dei appellatione, & in Patre Filium quoque agnoscimus. Hic est, qui, ubi assumpserat carnem, Iesus uocatus est quatenus homo fuit, hoc est assumpsit hominem in seipso, in quo omnis plenitudo Deitatis inhabitat corporaliter. Hunc existimamus non segregatũ à Patre aut Sancto Spiritu, neque tamen ita, ut dicamus Patrem descendisse, & in homine fuisse. Ita unus Deus Pater omnipotens à nobis creditur: ideoque Fides nostra est, in unum Deum Patrem omnipotentem, & in Filium eius Dominum nostrum, & in Spiritum Sanctũ, eosque ex unitate una, potentia una, substantia una, essentia una, gloria una, dominatione una, regno uno, imagine Trinitatis una, cõsubstantiales esse credimus, per quẽ oĩa facta sunt. Ita quoque in carnis resurrectionẽ credimus, hoc est, corpus nostrũ secundũ sacras scripturas ex corruptibili mortalique, in incorruptibilitatem & immortalitatẽ à Deo mutandam esse, Amen.

Eiusdem ad Antiochenses Tomus duodecimus.

Harissimis & optatissimis sacrorũ cõministris Eusebio, Lucifero, Asterio, Cymatio & Anatolio, Athanasius cæterique Episcopi, qui iã Alexãdriæ ex Italia, Arabia, Ægypto & Lybia hic adsunt, Eusebius, Asterius, Gaius, Agathus, Am̃onius, Agathodæmon, Dracontius, Adelphius, Hermæon, Marcius, Andreas, Paphnutius, Marcus, Zoilus, Mynias, Georgius, Lucius, Macaris reliquique deinceps in Christo

Christo, Salutem plurimã. Persuasum habemus, uos, cum sitis ministri Dei ac boni dispensatores, idoneos aptosq; esse ad Ecclesiæ negocia temperanda. Cæterum, quia ad nos allatum est, plurimos superiori tempore per contentionem disgregatos à uobis, pacem iam optare, plurimos item à uecordi Arrianorum secta deficientes, uobiscum cõmunionem affectare, necessarium uisum est, ut ea quæ à nobis nostrisq; dilectis scripta essent, Eusebio, Asterio, uestræ bonitati insinuare, qui et ipsi estis dilecti, & uere nobis desideratissimi sacrorum cõministri, nimirum lætos quidem nos esse de hac fama, sed tamen magnopere cupere, ut eos qui adhuc in schismate hærent, segregati à uobis, quiq; cum Arrianis cœtus faciunt, resilire curetis ab istiusmodi insania, ut oẽs omnibus in locis prædicent unum Dominũ, unã Fidem. Quid enim ita pulchrũ, prout Psalmographus inquit, aut quid ita delectabile, q̃ habitare fratres in unum? Nam ita quoq; fieri arbitramur, ut & Deus nobiscum habitet, cuius hæc uerba sunt, Habitabo in eis, & uersabor inter eos, & coloniam meam ibi habebo, quoniam elegi eam: Ita quoq; quodammodo fit, ubi una Fides & religio prædicatur. Vellemus equidẽ nos Ægyptij, unà cum dilectis fratribus nostris Eusebio & Asterio, multis de causis isthuc uenire, ac inprimis eius rei gratia, ut uestros affectus amplecteremur, frueremurq; in cõmune istiusmodi pace & concordia: uerum, quia, ut in alia epistola indicauimus, & ex cõministris nostris intelligere potestis, detinemur magnopere Ecclesiasticis necessitatibus, idq; nõ sine dolore nostro, ideo uoluimus cõministros nostros in rebus sacris, Asterium & Eusebium, in uicem nostri isthuc pergere, ac uos inuisere. Gratiam igitur ago eorum pietati, quòd, cum ipsis liceret deproperare ad suas dioeceses, istam tamen profectionem ad uos, omnibus rebus suis anteposuerũt, idq; in usum urgentis Ecclesiastici negocij. Cum igitur istud inter nos decretũ esset, memetipsum nõ parum consolatus sum, quasi illis isthic præsentibus, ego q̃q; unà isthic præsens interessem. Omnes igitur qui uobiscũ pacifice agere uolunt: inprimis autem illos, qui in ueteris Ecclesiæ cõmunione fuerunt, deinde qui ab Arrianis redierunt, elicite ad uos, eosq; ut patres, assumite: & ut magistri & tutores, recipite, coaptãtes uos interim dilecto nostro Paulino eiusq; socijs: nihilq; amplius ab illis exigatis, q̃ ut execrentur Arrianorum hæresim, cõfiteanturq; Sanctorum Patrum in Nicæa fidem. Execrenturq; item eos, qui dicunt Spiritum Sanctum esse creaturam, & diuisum ex substantia Christi. Id enim uerè est resilire à scelerata factione Arrianorũ, si nõ diuidas Sanctam Trinitatem, nec dicas aliquid eius esse creatum. Nam qui simulanter sese iactitant de confessione Nicenæ Fidei, atq; interim audent blasphemias dicere cõtra Spiritum Sanctum, nihil aliud præstant, q̃ quod Arrianam hæresim uerbis inficientur, animo sensuq; retineãt. Anathemate quoq; inuratur Sabellij & Pauli Samosatensis impietas, Valentini item & Basilidis insania, & Manichæorum stoliditas: quod si fit, omnis apud omnes suspicio delebitur, & sola Catholicæ Ecclesiæ Fides pura apparebit. Quòd autem hanc fidem tenemus nos, & qui perpetuo nobiscum cõmunionem usurparunt, nec uos, nec alium quenq; latere arbitramur. Cæterum, quia cum uolentibus uolupe est cõiungi, ut quidẽ libenter cum omnibus,

ita uero

ita uero inprimis eis,qui in ueteri Ecclesia conuentus agebant.Et quia potisſimum Dominum glorificamus,cum de omnibus,tum præcipue de hoc eximio proposito uisum est nobis uos cohortari, ut sub istis conditionibus ineatur concordia,ita ut nihil ulterius quàm prædictum est, uel illi, qui ex ueteri Ecclesia sunt,à uobis flagitẽt:uel illi,qui cum Paulino sunt, aliud præterq; quod inter Nicæni cõcilij decreta reperitur,adijciant:et tabellas,quas nonnulli iactant,quasi in Sardinensi synodo de Fide cõscriptas, ne legi quidem semel,aut proferri sinatis.Nihil enim tale concilium definiuit. Quamuis enim certi homines,nõnulla,quasi quæ deessent Nicæno cõcilio,asscribere uellent,idq; acriter contenderent, sancta tamen synodus quæ Sardis conuenit,indigne id tulit,decretoq; sanciuit,ne quid ulterius de Fide scriberetur,& sese contentos esse Nicæna fide declarauerunt: ut cui nihil deesset, & in qua integra & solida pietas contineretur:neq; edendam esse aliã professionem Fidei,ne illa quæ Nicææ scripta est,suos numeros non habere uideretur,néue illis,quibus libido est,semper noua statuere,occasio huiusmodi suppeditaretur,ut iterum atq; iterum de Fide definiant. Quapropter, si quis hæc aut aliud quippiam cauillabitur,compescite illos,& ad studiũ pacis inducite: nihil enim in istis agnoscere possimus, nisi solam contentiositatem.Illis enim,qui nonnullos incusabant, ut trium hypostaseon affirmatores,quum huiusmodi uoces in scripturis non reperirentur, ac proinde suspectæ uideri possent,authores fuimus ne amplius in Nicænam confessionem inquirerent. Sed tamen de istis ob peruicaciam rixandi quæstio est habita,interrogatiq; sunt,num pro Arianorũ sententia, alienas peregrinasq;, ac diuersæ à se inuicem substantiæ, personas esse uelint, & unamquamq; hypostasim per se ac seorsum diuisam esse pro ratione cæterarum creaturarum,eorumq; qui ex hominibus nascuntur existiment:an hic intelligant diuersas res,quale est aurum,argentum,æs:an,ut alij hæretici, sub istis uocib. tria principia & tres maximos deos constituant. Cæterum illi affirmabant, se ita nec dixisse nec sensisse.Percunctantibus autem nobis, qua ratione igitur ista dicerent,aut cur omnino istiusmodi uocabulis uterẽtur, responsum dederunt,sese in Trinitatem credere, non quæ nominetenus Trinitas, sed quæ uerè Trinitas esset & subsisteret: & Patrem, ut qui uerè esset & subsisteret:& Filium,ut inexistentem & subsistentem: & Spiritum Sanctum, ut subsistentem & existentem agnoscere:nõ tamen se dixisse tres deos aut tria principia,imò ne toleraturos quidem, si quis tale quippiã aut dicat aut sentiat:sed se scire esse sanctam Trinitatem,ut tamen una sit Deitas,et unũ principium,& Filium se agnoscere esse coessentialem suo Patri, ut dixerunt Patres:& Spiritum sanctum non creaturam,neq; alienum,sed proprium & indisgregatum ab essentia Patris & Filij. Approbata igitur istiusmodi & interpretatione & excusatione, uicissim quoq; & eos examinauimus, qui ab istis in culpam deuocabantur,quasi qui dicerent,esse unam hypostasim, sciscitantes ab illis,num pro Sabelliano dogmate ea mente loquerẽtur, ut sublatos uellent ex Trinitate Filium et Spiritum Sanctum,quasi Filius essentia careat,aut Spiritus Sanctus non subsisteret. Qui & ipsi quoq; affirmarunt, neq; se ita dicere,neq; se ita sensisse unquã,sed ὑπόστασιν eos intelligere idem

esse cum οὐσίᾳ:unam aũt ideo sese hypostasim intelligere,partim quia Filius ex essentia Patris sit, partim quia in tribus sit identitas naturæ: unã eñ sese Deitatẽ,& unã naturã credere,neq; aliã Patris,aliam Filij ,aut Spiritus Sancti esse naturã.Quin imò & illi qui eo crimine postulati erant,q̃ tres hypostases inducerẽt,cũ istis in eandem sententiã cõuenerunt, uicissimq; illi qui unã hypostasim asseuerãt,istorũ interpretationi acquieuerũt,& ambæ factiones pariter Ariũ execratæ sunt ut Christi hostẽ, Sabelliumq; & Paulũ Samosatensem,ut impios:Valentinũ itẽ & Basilidẽ,ut alienos à ueritate: Manichæumq;,ut malorũ machinatorẽ:Omnes deniq; Dei gratia post istiusmodi uerborũ interpretationẽ,optimã & exactissimã fidẽ esse,quæ Nicææ Patres instituissent,approbarunt,eiusq; synodi uerba sufficere,ac ante omniũ in usum esse deducenda,cõstituerũt.Quin imò etiã de negocio dispensationeq; carnis nostri Saluatoris, quũ super ea re quoq; nonnulli cũ alijs cõtentionẽ mouerẽt, & hos & illos examini subiecimus , & q̃d isti profitebãtur,hoc & illi q̃q; suffragio assensuq; prosequuti sunt: nẽpe,nõ ea ratiõe qua ad Prophetas factũ est uerbũ dñi,factũ esse Verbũ et aduenisse in Christũ sub finẽ seculorũ : sed ipsum Verbũ carnẽ esse factũ: & cũ esset in forma Dei,formã serui assumpsisse,& ex Maria , quantũ ad carnem attinet,hominem esse genitũ,hominũ gratia:eoq; modo solidè & integrè humanum genus liberatũ à peccatis in ipso,& uiuificatũ à morte, introduci in regnũ cœlorũ.Et hoc quoq; itidẽ cõfitebãtur,q̃d nõ corpus inanimatũ,aut cogitationis aut mentis expers,Saluator habuerit:Non eñ possibile erat , ut Domino propter nos homine facto,corpus eius sine mẽte existeret.Non eñ corpori dũtaxat,sed & animæ q̃q; nostræ per ipsum Verbũ salus est cõciliata: Idemq; quũ uere esset Filius Dei,Filius hominis factus est:& quũ esset unigenitus Dei Filius , factus est primogenitus in multis fratrib . Quapropter non alius erat ante Abrahã,alius post Abraham, neq; alius dum Lazarum excitaret,neq; alius quũ interrogaret de eo ubi situs esset, sed idẽ ille ipse erat:corporaliter quidẽ,ut homo exspuẽs:diuinitus uero,ut Dei Filius oculos aperiẽs eius,qui à natiuitate cæcus fuerat.Et carne quidẽ patiens,ut Petrus dixit:diuinitus tñ,monumẽta adaperiens & mortuos excitans. Ex quibus omnia,quæ in Euangelio sunt,ita intelligentes,affirmauerũt se idẽ sentire de incarnatione & humana natura à Dei Verbo assumpta. Cum igitur istiusmodi illorũ fuerit confessio,adhortamur uos,ne eos , qui ita confitentur,talemq; interpretationẽ suæ cõfessioni accõmodant,temere condẽnare aut reijcere uelitis,sed potius,admissa illorũ excusatione,recipiendos putetis.Eos contra,qui talẽ cõfessionẽ non edũt,neq; tali interpretatione in istis uerbis utũtur,arcere uos uellemus & auersari ut suspectæ mentis homines. Cæterum,cũ istos tolerandos non censebitis, consuletis illi qui rectè interpretantur et rectè sentiunt,ne ulterior ulla inter uos adhibeatur disquisitio, néue uerborũ pugnis studeatis ad nullã prorsus utilitatẽ,sed sensus cogitationesq; pietatis exhibete.Nam qui ita affecti nõ sint,sed tantũmodo super istiusmodi uocculis cõtẽtiosè rixãtur,& aliud quippiã , præterq; q̃d Nicææ scriptũ est,requirũt,hi profecto nihil aliud agũt,q̃ q̃ proximis suis turbidã subuersionẽ propinãt,ut inimici & discordiarũ schismatumq; æmulatores.

Sed

Sed uos,ò boni & fideles serui & dispensatores Domini, eos, qui scandala & peregrina inferunt,compescite & arcete,& præ omnibus anteponite isti usmodi pacem quæ sanæ Fidei est.Forsitan Dominus misertus nostri, coaptabit quæ sunt hiulca & diuisa,atq; unum ouile reformabit,quò unum habeamus ducem Dominum nostrum Iesum Christum. Hæc quidem nos: tum quia nefas est,quicquam ultra Nicænum concilium requirere,aut contentiosas sententias recipere: tum,uel ob pacem solum, & ne qui rectè sentiunt,pro reijculis habeantur: ad istum modum censuimus, & eorum confessionem,qualis fuerit,nos,qui relicti sumus Alexandriæ,paucis indicauimus, idq; in cõmune unà cum reliquis comministris sacrorum, Asterio & Eusebio: Nam reliqui ex nostris, quisq; in suas prouincias abierunt. Vos rursus in commune,ubi soletis conuentus agere, ista iubebitis promulgari, eoq; omnes euocate. Æquum enim est, ut eo in loco primum epistola recitetur,ibidemq; omnes qui pacem amant,inter se concilientur, ac deinde ubi conciliati fuerint,ubicunq; populis uidebitur,præsente quoq; uestra humanitate synaxis celebretur,& Dominus publicè ab omnibus glorificetur. Salutant uos fratres illi qui mecum hic agunt,bene ualete,& nostri memoriam in Domino facite. Ego Athanasius cæteriq; Episcopi,in hoc cõuentu præsentes,epistolæ subscripsimus, idemq; ab illis factum est, qui huc legati uenerant,inter quos, à Lucifero Sardiniæ insulæ Episcopo, diaconi duo Herennius & Agapetus:à Paulino uero,Maximus & Calemerus, qui & ipsi diaconi sunt. Aderant & aliquot monachi Episcopi Apollinaris in hoc ipsum missi:Episcoporum nomina,ad quos epistola cõscripta est, sunt hi,Eusebius Birgillellorum ciuitatis Galliæ,Lucifer Sardiniæ insulæ, Asterius petræ Arabæorũ,Cymatius palti Cœlosyriæ,Anatolius Euboiæ. Cæterum,qui epistolam scripserunt,sunt isti:Papa Athanasius, & qui cum illo Alexandriæ fuerũt,ipse quoq; Eusebius inter eos est,Asterius item,reliqui Gaius ex Paratonio proximo Lybiæ Phragonis, & partis alterius Elearchiæ Ægypti Ammonius Pachnemuneus,& ex reliqua Elearchia Ægypti Agathodæmon Schediæ,& Menelaiti, Episcopus Dracontius paruæ hermopolis,Adelphius Nupheos quæ est Lichnorũ,Hermion Taneos, Marcus Zygrorum proxime ad Lybiam,Theodorus Athrybeos,Andreas Arsenoitæ,Paphnutius Saeos,Marcus philorum,Zoilus Andromenæ,Antiphron.His etiã Eusebius latine subscripsit,quorum hæc interpretatio,Ego Eusebius Episcopus secundum exactam uestram utriusq; partis confessionem,qua in eandem sententiã inuicẽ conuenistis:quantum attinet ad hypostases,fateor me quoq; idem statuere, neq; in id solũ calculũ meũ addo, sed etiã in incarnationem Saluatoris nostri,cõsentio, eum uidelicet cum Filius Dei esset,hominẽ esse factũ:& excepto peccato,omnia,quæ ueteris erãt nostræ humanitatis,assumpsisse, idq; prout habet epistolæ argumentũ, meis suffragijs cõfirmo. Deinde quia fama apud exteros increbuit de tabella Sardiniani cõcilij, ne ea ultra Nicænã Fidẽ decreta esse putetur, meo suffragio denũcio,quò nihil luxamẽti aut noxæ Nicænæ Fidei inde oboriatur, neq; eam ea de causa proferendam censeo. Valere uos oẽs in Christo exopto. Ego Asterius,superioribus scriptis adstipulor,& uos in Christo bene ualere

 precor,

coram hominibus, & confitebor & agnoſcam eum coram Patre meo qui eſt in cœlis. Quum igitur tale exemplar intueamur, ſub nomine Chriſtianiſmi digreſſi à gentilitate, qui opera Dei, Deos appellare & adorare non uerentur, Diſiungimur quoque à Iudaizantibus, qui Chriſtianiſmum in Iudaiſmum deprauant, & ab ijs qui Deum ex Deo inficiantes, Deum unum, itidẽ ut Iudæi, prædicant, quique non ideo quòd ſolus ſit increatus & ſolus fons Deitatis, ſolum Deum nominant, ſed quia infœcundiorẽ eum, magisque ſterilem exiſtimant, quàm ut gignat uiuens Verbũ, & ſapiẽtiam ueram. Verbum enim illi tale aſſcribunt, quale homines in ſua mente concipiunt: & ſapientiam talem, qualis ea quæ noſtri animi eſt, attribuũt: ideoque unam perſonam Deum cum Verbo aſſeuerant: quemadmodũ hominem unum dicimus, cũ ſua ratione uerborumque in animo cõceptu, nihilo plus quàm Iudæi ſentientes, qui Euangeliſtam nõ recipiunt ſtatim ab initio clamantem, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Si enim Deus Verbũ in mente habet, non autem reuera ex ipſo genitum, ut Deum ex Deo, quomodo eſſe poterit apud Deum Verbum? aut quomodo Deus fuerit? Non enim Verbum in mente hominis conceptũ, homo eſt apud hominẽ, cum nec uiuat nec ſubſiſtat, ſed uiui duntaxat & ſubſiſtentis pectoris motus ſit, quod mox ut enunciatũ eſt, nõ ſubſiſtit: & ſæpe uocatum, nequaquam permanet, quum contra Pſalmiſta uociferetur, dei Verbũ in æternũ permanere, & in ea re illi ſuffragator & conſonus Euangeliſta eſt, cum Verbum Deum eſſe profitetur, & manifeſtatum eum annũciat, & aduenìſſe indicat, & incarnatum prædicat, non cõprehendens, unà cum Verbi incarnatione, ipſum Patrem. Verbum enim, inquit, caro factum eſt, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius ut unigeniti ex Patre, plenum gratia & ueritate. Vnigenitum igitur Verbum in mundo uides manifeſtatum, & in hominibus habitantem, gloriamque illi attribui ut unigeniti à Patre: non, quòd ipſe Pater ſit: aut Pater unà cum Verbo ſeſe manifeſtauerit, quemadmodũ homo ſuo ipſius uerbo manifeſtatur, quod nulla ratione apparere poteſt, niſi is, qui illud loquitur, in præſentia adſit. Quibus ergo potius crediderimus? illisne qui Filium à Patre non aduenìſſe prædicant, an ijs qui unã perſonam Verbum cum Patre exiſtere aſſeuerant? Si enim una perſona eſt, cur altera emittit, altera emittitur, & per carnem conſpicitur? quum Deum nemo uiderit unquam, ſed unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit, & acceſſerit ad nos, ſuisque Verbis ſui conſpectum exhibuerit: Quique ob iſtam ex ſeſe Patris cognitionem inter loquendum ſubiunxerit, Qui uidit me, uidit & Patrem meum, nõ ſeipſum Patrem dicens: qui enim id fieri poſſet? cum Pater ſit inuiſibilis, ſed talem ſe dicit, qualis Pater eſt. Nam ſuperius dixerat, Si cognouiſſetis me, etiã Patrem cognouiſſetis, dualitatem perſonarum expreſſis uerbis nobis declarans, quæ ex incõmutabili Deitate agnoſci poterat. Quocirca qui dignus habetur conſpectu Filij, non fraudatur conſpectu Patris. Nõ enim genitor alienũ diſſimilemque de ſe genuit, ſed ſibi conſimilem. Si igitur unum exiſtimas, cum reuera duo ſint, Pater & Filius, quæ tibi cũ Eccleſiaſtica doctrina cõmunio ſupereſt? quomodo uoces Dñi excipies? Ego & Pater, inquit, unũ ſumus. Ac rurſum de Patre loquẽs,

nationes sese effert. Qua enim ratione Deus cum homine connumerari potest? aut quæ inter eos affinitas aut communio? Sed quum dicit, Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, homo esse uidetur. Recte tu quidem. Habet enim humanitatem sibi adiunctam Deitas illa, quæ in mundum uenerat: sed ne ob prætextum carnis ignorares Deum, statim ita de seipso subiungit, & in hunc modum loquitur, Nemo cognoscit Filiũ nisi Pater, neq; Patrem cognoscit quispiã nisi Filius, & nisi cui uoluerit Filius reuelare. Agite huc ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos: & discite à me quoniam mansuetus sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Iugum enim meum cõmodum est, & sarcina mea leuis est. Exclusit istis uerbis tuam calumniam Dominus, cum Deum se exhibeat in humana forma: quippe qui à solo Patre cognoscatur, & solũ Patrem cognoscat, & ĳs qui digni sunt, sui ipsius & Patris cognitionem reuelet. Euocatq; nos ad se, refocillationem ex se promittens, & iugum suũ portare iubet. Hæc quum dicit, renudat suam Diuinitatem: & eximiam suã maiestatem, quæ sub parua forma occultatur, exponit: & super cœlestem potestatem, sub terreno corporis operculo latẽtem, ostendit. Sed quid opus decies millenas Diuinas Domini nostri Iesu Christi uoces recensere, quibus summouetur merito Samosatensis nouitas, qua Saluatorẽ nostrũ non nisi merum hominem deblaterat, sũmoueturq; unà cum eo imitatorũ ipsius irrationabilis nugatio? Age ergo, paucorum testimoniorũ mentionẽ faciamus. Quis est qui ita loquitur, Nõ omnis qui mihi dicit, Dñe, Dñe intrabit in regnũ cœlorũ? Non hominis hoc uerbũ, sed Dei ostendentis genuinam sui ex Patre suo procreationem: atq; ideo Domini titulũ non recusat. Dominus enim est, qui ex solo domino est genitus, ut apud Mosen dictũ inuenies, Pluit Dominus ignem à Domino. Item alibi ad Apostolos dicit Saluator, Appellatis me Magistrũ & Dominũ, & recte facitis, sum etenim. Alibi rursum Dominũ sese paternæ familiæ ostẽdit, utpote unicus filius. Si patremfamilias Beelzebub nũcupauerũt, quanto magis domesticos nuncupauerint? Quapropter Iesum Christũ Deũ esse qui Dñs sit uniuersorũ, cuius manifestũ est. Atq; ibi cum ait, Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnũ cœlorũ (cõtinuo subinfert, quibus Patrem suũ intelligas) sed qui facit uoluntatẽ Patris mei, qui in cœlis est. Habes igitur Filium, habes patrẽ, ne extimueris dualitatẽ: natura ẽm distincti nõ sunt: neq; item, qui de duobus loquitur, abalienat genitũ à genitore. Neq; ob alterã illã insaniã, qua dicũt, unã nõ posse esse duorũ Deitatẽ, ideo nefas dictu existimaueris, unũ esse Deum, quia & Pater qui unus est, sit Deus, & Filius qui alter est, sit Deus: quũ ille utpote Filius identitatẽ habeat cũ patre, ipse interim tñ pater nõ est, sed unitus natura cũ patre: ut duos quidẽ numero esse, unam tamen in ambobus perfectã essentiã constituas. Duos aũt non bifidos ex duabus partibus, sed duos prorsus integros, eò q integer sit & perfectus Filius ex integro & perfecto Patre, character paternæ substãtiæ, nõ inane Verbũ absq; subsistẽtia, sed uiua potestas, authorq; uitæ: nõ qualis hoĩs potestas, per quã homo potẽs dicitur. Nõ ẽm potestas hoĩs, fœtus illius aut filius haberi potest: Cum contra, Dei potestas Filius sit, ideoq; plene & ad perfectũ

enim ab aliquo principio ortum traxerunt,creaturæ sunt & mancipia,et cũ Trinitate nequaquam numerantur. Profecti eñ,inquit, docete omnes gentes,baptizantes eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus Sancti. Nullum isthic aut principium,aut uim,aut potestatem singulis seorsum adnumerauit. Cum rebus enim æternalibus,quæ æterna non sunt,in eandem classem redigi non possunt:neq; cũ Deitate,ea quæ participatum Deitatis non habent,eodẽ ordine graduq; cõstituere,nõ licet. Qui igitur in genitore genitus? aut rursus genitor in genito? quomodo ille in isto? aut iste in illo? quoniã iste talis est,qualis ille: & ille talis,qualis iste, atq; ita fit ut duo unũ sint, eò q non diuarient neq; disiungantur, Neq; sub alia specie aut sub diuerso charactere Filius intelligatur, sed quod Deus sit,quemadmodum & Pater. Ille eñ,cũ ad ipsius uerba,Ego & Pater unũ sumus,Iudæi indignatione mouerentur,quòd,quum homo esset, Deum se faceret, sententiã suam confirmatiorem reddidit, seq; non alium q̃ Deum esse demonstrauit, inquiens, Ego & Pater unũ sumus,eò quòd Filius Dei,Deus sit. Si illos deos appellauit scriptura,ad quos sermo dei habitus fuit, neq; potest scriptura irrita reddi:quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, cur uos eum dicitis blasphemare,quia se dixit Filium Dei esse? Si non facio opera Patris mei,ne credideritis mihi:sin autem ea facio,etiam si mihi nolueritis credere, operibus credite,ut sciatis & cognoscatis, quòd ego in Patre sim, & Pater in me. Igitur,in Patre Filium esse,& Patrem in Filio,hoc nihil est aliud,quàm illũ qui ex Deo genitus est,naturaliter talem esse,qualis est genitor Pater,eumq; ostendere Paternam formam in se, & se uicissim ostendi in Paterna substantia. Vnus igitur & unus,& dualitas,non diuisa est natura, quũ sit indeficiẽs ad suam integritatẽ. Vniuersa enim plenitudo & integritas Deitatis est, Pater ut Pater: uniuersa item plenitudo Deitatis est, Filius ut Filius,quandoquidẽ amborũ una forma intelligitur,quæ integre se in utroq; & solidè exhibet. Nullus abneget uitã,quæ in mundo apparuit,quæ erat, ut inquit, apud Patrẽ,& apparuit nobis: etiã ante apparitionẽ hoc uisus est esse,q̃d apparuit. Genitus quippe est æternaliter,& subsistit cum Patre. Nullus igitur repudians hanc Trinitatẽ,unitatẽ existimet se inuenire posse,sed in Trinitate,unũ existimet,habẽs summã Fidei in Baptismate, & tribus signaculis sanctis,per quæ in salutẽ regeneratus est, memor Apostoli dicẽtis, Vnus Deus Pater ille,ex quo omnia: & unus Dñs Iesus Christus, per quem omnia. Memor sit quoq; Patris dicentis,Ex utero ante luciferũ genui te: Item Filij, qui erat ante mundũ apud Patrem atq; etiam tum gloriam Dei possidebat, de se testimonium tale perhibentis. Glorifica me Pater gloria illa,quam habui,antequam mundus existeret,apud te. Quibus uerbis,gloriam quidem secundum hominem postulabat,cum tamen testaretur, se gloriam secundũ Deum ante mundum habuisse. Habuit autem gloriam cum esset & existeret: non enim qui non erant,glorificari potuit. Atqui,inquit,si genitus est, extra genitorẽ existit,& ab eo direptus est. Minime gentiũ. Quinimo indireptũ oportet esse Verbũ q̃d existit in Deo,& extra Deũ nõ apparet. Quo eñ in loco foris apparuerit,quũ omnia deus,ut in scripturis est,adimpleat? Cœlum & terram ego repleo,dicit Dominus. Istiusmodi præstigijs Filij ge

nerationem eiusq; à Patre æternum progressum: & cum Patre coexistenti am subuertere conantur, quum integer per se & solidus sit Pater, integer quoq; et solidus sit Filius. Discant igitur se non intelligere neq; quæ dicũt, neq; quæ affirmant, quũ Deũ in loco circũscribunt, Filiumq; denuo alio in loco cõsistere imaginãtur, eosq; sedibus distinctos esse: illũ quidẽ hic, alterũ uero alibi: siquidẽ genitus sit, & seorsum à Patre altrinsecus apparuerit. Quis locus quietis meæ dicit Dñs? Cœlũ ne? atqui cœli cœlorũ non sufficient tibi, inquit Salomon, ad Deũ uerba faciẽs, magno argumento mortales docens, nihil locorũ Deitatis esse capax. Manus, inquit, mea fecit hæc omnia. Nõ igitur opera intra se cõtinent opificẽ suum, qui & ante opera existebat, illisq; ut existerent, causã præbuit uiribusq; suis stabiliuit. Atq; ideo ait Paulus, Ex quo oĩa, & per quẽ oĩa, & in quo oĩa. Ac rursus idẽ, In eo eñ uiuimus, mouemur & existimus. Aufer iã mihi illud, loco subnixũ esse, cũ de Deo, & Verbo, & Spiritu Sancto cogitandũ putes, aufer mihi locales capacitates, neq; alibi existere Patrẽ, alio uero emitti Filiũ, ex ratione gignẽdi suspiceris. Istiusmodi falsæ uel potius impiæ ratiocinationes te in substãtia Filij scãdalizant, atq; ideo, unà cũ Filio Spiritus q̃q; Sancti tibi abnegationẽ inducũt, quũ oĩa à Patre pœoccupata existimas. Ne requiras magnitudinẽ loci tã spaciosam, quæ capere posset Dei magnitudinẽ: nõ eñ id q̃d imẽnsurabile est, in mẽsurato cõtineri poterit. Q̃m palmo suo metitur cœlũ, ut Propheta per cõparationẽ insinuat: Mensus est q̃q; aquã manu, & uniuersã terrã pugillo. Si igitur minimũ quiddã est hæc uniuersitas rerũ, ut prophetica parabola utcũq; subindicat, q̃modo igitur pro spaciolo minimæ rei, deũ se se porrigere & circũscribere, suspicari poteris? qui nõ eodẽ modulo cũ uniuersitate rerũ decurrẽs, adimplet uniuersa: Corporale eñ id est: ut si exẽpli causa dicas, aerẽ impleuisse quicquid inter cœlũ & terrã est. Cæterũ, hic nõ ita agitur, deus eñ ut uis ac potẽtia cõtinet oĩa, eò q; potẽtia incorporalis et inuisibilis sit, nõ ambiẽs nec ambita. Idẽ de Filio ac Spiritu Sancto existimãdũ. Quippe per Filiũ & in Spiritu oĩa Deus & cõstituit, & amplectẽdo cõseruat. Impiũ igitur aut quærere aut cogitare, ubi sit Deus: aut quẽ locũ obtineat Verbũ: aut Spiritus Sanctus, in q̃ domicilio claudatur. Si uero quis ideo Filiũ aut nõ esse, aut nõ genitũ esse, asseueret, q; locus situsq; illius substãtiæ inexcogitabilis irreperibilisq; sentiatur, ille idem neq; Patrẽ subsistere dixerit, atq; adeo ne semel quidem fuisse Deum, eò q; nusquam illius locus sit aut receptaculum. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Insipiens haud dubie quicunq; sese istiusmodi uanis phantasmatibus frustratur. Stultorũ et uecordiũ ista sunt uerba, oculis & loco uolentiũ apprehendere id quod incorporale est. Demus igitur ĳs pusillas aliquot imagines, in rebus incorporalibus sæpius obuias, ut quæ apud nos sint, & in rerum natura appareant, si quo modo possimus per ea ad altiora euecti, aliqua ratione intelligere incorporalitatẽ illã Patris & Filĳ & Spiritus Sancti, ne ulterius falso imaginemur eorum loca, aut locales distinctiones trium istorum excogitemus. Incorporalis enim & spiritualis cum sit lex, in legis periti præcordĳs hæret, & ibidẽ Prophetæ quoq;, nec non Euangelia et Apostoli, dictũq; est de legisperitis & eruditis in Prophetis, Habẽt Mosen & Prophetas. Et

tas. Et Saluator, eum qui uetera & noua uerba habet in pectore, similem esse ait homini patrifamilias, qui profert ex thesauro suo noua & uetera. Recepit aũt animus Mosis in se omnẽ Ægyptiacã sapientiã, & eam sapientiam quæ illi à Deo impartita fuit. Et Daniel susceptis omnibus Chaldæorũ disciplinis capax adhuc erat ad uarios Diuinæ Sapientiæ intellectus: q̃d per Ezechielem indicat Deus, cum ait: Nunquid sapientior es Daniele? Omne quod occultũ est, ostensum est tibi. Innumerabilis Salomonis prudentia, & aceruus copiaq; mentis eius ut arena maris. Qui igitur tantã uim multitudinemq; sapientiarum in unis præcordijs uident, cogitent, ratiocinenturq; eas in loco non existere. Quis enim hominum tantæ uastitatis, ut suffecerit ad tantam rerum multitudinem capiendam, si locis distinctis singula theoremata obseruationesq; cõsisterent? Si igitur spiritualia quæ hic sunt, quũ plura sint numero, non opus habent pluribus locis, sed circa unã eandemq; mentem uersantur, intelligamus, quæso, ea quæ supra nos sunt, & per se incorporalia existunt, Patrem scilicet, Filiũ & Spiritum Sanctũ locis non indigere, neq; receptaculis distincta esse, ac ne ob id inexistentẽ nullius q; essentiæ aut Patrẽ aut Filiũ aut Spiritũ Sanctũ audeas statuere, eò q̃ neq; locũ definire, neq; singulis locũ asscribere possis. Nam & Pater suum esse ad plenum possidet, & citra ullũ defectũ radix & fons Filij & Spiritus Sãcti. Itidem quoq; Filius est, uiuitq; in plena integraq; Deitate, ut Verbũ & germen Patris sui citra ullũ defectũ. Plenus quoq; Filio Spiritus Sãctus, non pars alicuius sed integer per se: atq; ita uerè Trinitas coadunata est sine ullis interuallis. Nihil enim est quod illos distineat, coexistunt æternaliter, quũ nullũ æuum intercedat. Formam porro unã & eandẽ ex se reddunt, Patre quidẽ in Filio spectabili, Filio uero & in Spiritu intelligibili, & ab homine in participatũ recepto. Nos eñ, inquit, oẽs, reuelata facie, gloriã Domini speculantes, in eandẽ imaginem transfigurabimur de gloria in gloriã, tanq̃ à Domini Spiritu. Ne igitur, quasi in corpore, tria mẽbra indiuisa imaginemur, impia eñ istiusmodi ratiocinatio alienaq; ab incorporeis à sua integritate perfecta sunt. Accipiamus igitur indiuisam coexistentiã, inuicem sibi coexistentib. sine ullo interuallo: & tres quũ reuera sint, unã formã intelligamus, quæ quidẽ incipit à Patre, sed resplendet in Filio, apparet aũt & demonstratur in Spiritu Sancto. Quapropter illi qui Spiritũ ferũt, Christum quoq; ferunt. Qui enim, inquit, Spiritũ Christi non habet, ille non est eius. Si uero Christus in nobis, corpus quidem mortuũ est propter peccatũ, & cætera quæ deinde sequũtur, Et Ioannes, Ex hoc cognoscimus q̃ ille in nobis est, quoniã ex Spiritu suo dedit nobis. Et templa Spiritus Sancti corpora nostra Paulus appellat, Christũ aũt in nobis esse dicit. Christo aũt habitãte in interiore nostro homine, ut scriptũ est, Deus in nobis habitat. An nescitis, inquit, q̃ templũ Dei estis, & Spiritus dei habitat in uobis? Cũ igitur Deitas ita indiuisibilis sit, cõdisce religiosè ex sacris scripturis, unã in tribus formã intelligere, nõ unam rem ex tribus cõponere. Inseparabilia esse quæ in actionibus spectantur, ex Apostolo mysteriorũ interprete audire licet, ubi dicit, Diuisiones gratiarum sunt, idem aũt Spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, sed unus Dñs: & diuisiones operationũ, uerũ idẽ Deus, qui

operatur omnia in omnibus: Et in unã summã oẽs has gratias colligẽs, hoc corollarium addit. Hæc omnia operatur unus & idem Spiritus, diuidens singulatim unicuiq;, prout uult. Cum autem omnia agãtur à Deo per Christum in Spiritu Sancto, indiuisam conspicio operationem Patris & Filij & Spiritus Sancti. Cæterum, non ob hoc complicans in unum ista omnia, ex quo, per quem, in quo, adnitor ex Trinitate, unitatem facere. Neq;, ut hominem ex tribus istis compositum intelligo, spiritu, anima, corpore: ita quoq; & Deum compositum imaginari licet, quemadmodum isti audent facere. Neq; sub istiusmodi impia opinione, indiuisibilitatem prodo: neq; si quis dicit, ut Verbum animo conceptum, aut uoce enunciatum à cogitante & loquente, indiuisibile est: ita quoq; in Ratione Patris & Filij & Spiritus Sancti fieri. Partes enim cõsertiles & eius qui mouetur motiones, ad incompositam & inalterabilem naturam, nullam omnino habent comunionem. Alioqui, quomodo emittit partem sui aut suam motionem Pater in mundum, dum emittit Filium: aut Filius, Spiritum Sanctum in mundum? an, quia Filius à Patre emissus non est? Atqui id contrà, ubiq; testimonijs comprobatur, ipseq; adeo Paracletum se missurum pollicetur, & in mittẽdo promissioni satisfacit. Cæterum, illi qui ex Trinitate unitatem faciunt, adulterare & emissionem & generationem enituntur. Intus enim, aiunt, existentẽ in Patre Filium, sanctificationem hominis peragere: hoc est unum & solum Deum, atq; ita hominem emissum esse, non Deum ex Deo. Quomodo enim, inquiunt, mitti potuit Verbum, quod nõ dirimitur, neq; segregatur ab eo, cuius est Verbum? Sed quis Euangelistæ de incarnatione Verbi prædicanti contradixerit, ubi ait, Verbum caro factum est? aut eidem dicẽti Verbum è cœlo descendisse, fidem neget? cum idipsum subinde Saluator clamet: ipsumq; non hominem esse Apostolus ad Galatas confirmet. Nam tametsi homo sit eiusdem nobiscum uocabuli, secundus tamen homo est, nõ qualis prior ille è terra genitus, quum ille fuerit anima uiuens: iste uero Spiritus uiuificans. Hæc enim sunt Diuina & Apostolica uerba & dogmata. Quin & ipsa opera Deitati testimonium perhibent, ut quæ perpetrata sint Diuinis prorsus & cœlestibus uiribus, quale est quum imperat elementis, increpat spiritualibus potestatibus, membrorumq; mutilationes restituit, & uoluntate morbos sanat, suamq; potestatem profitetur, & non occultat, mortem delet, uitam & incorruptibilitatem illustrat, corruptam hominum naturam denuo ædificat, ac mundum renouat sua ipsius præsentia, nouaq; creatura apparet & prodit per resurrectionem Christi, dum transformatur corpus humilitatis nostræ, in conformationẽ corporis gloriæ eius, uniuersaq; creatura liberatur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorũ Dei. Cæterum, Patrem non esse duntaxat Deum, aut Dominum nostrum Iesum Christum, omnes sacræ scripturæ testantur, quæ Filium Dei aduenisse prædicant, & de Patre suo assidue loquentem ostendunt, dum à Patre se uenisse differit, & ad Patrem abire denunciat. Neq; opus est ut prolixius adhibeamus testimonia, quum omnia, ut sic dicam, sacra uerba & Apostolorum scripturæ ad hoc tendant. Alias item nobis controuersias excitant, & Iudæorum blasphemias inferunt, irridentes mysterium emissionis & incarna-

carna-

carnationis Verbi. Nam si emittitur, inquiunt, & descendit, non est cum eo qui ipsum emittit: neque ei, qui sursum manet, cohæret. Discãt igitur, sursum illud & in alto esse, non corporaliter duntaxat audiendum, sed noua ratione intelligendum esse. Quoniam illud dictum, quo fertur sublimis super omnes gentes: Et illud item, Exaltabo te Domine: Rursus & illud, Laudabilis & superexaltatus in secula, non in loco quopiam & sublimi Dominum constituunt, neque Dominũ ab hominibus euehi describunt, aut ab alijs qui eum laudibus extollunt, sursum extolli, sed maiestatem inuisibilis Deitatis, sublimitatem uocant. Et is qui dicit, Cœlum cœli Domino, terram autẽ dedit filijs hominum, non pro loco domicilij cœlum adsortitur Domino, & hominibus terram: sed excellentiam Dei magnificentiamque oculis subijcit. Cum igitur maiestas & magnificentia in Deo, supercœleste quiddã nominatur: id quod huic contrarium est, humile, terreniter dicatur & in terris uersari, facillime comperis descensum Verbi, inclinationem esse ex incorporali maiestate, ad utilitatem corporis: cum seipsum dediderit in corporalem speciem, humani generis amore. Ne igitur corporales istæ uoces, hoc est, descensio & emissio, ad inficiandam eius incarnationem producantur, quoniam localiter neque descẽdit Deus, neque emittitur: sed audiant Apostolum id negocij & eiusmodi cõparationes metaphorasque explicantem, Non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo, sed seipsum exhausit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus. Hoc enĩ est descendere, hoc est, emitti, induique in amiculum uilius quàm pro ipsius dignitate. Descensus item, humanæ speciei superinductio atque inuestitio est, secundũ Patris uoluntatem instituta. Quòd si loco & corpore Verbum non circũscribitur, non auelletur ab incorporali Patre ob corporis sui attemperamentũ: nam excepit eum uolentẽ corpus, quatenus idonea est humana natura, Deum suscipere: manet nihilo minus in sua ipsius natura, quæ ante incarnationem fuit. Quamobrẽ descensus è cœlo non fuit digressio è cœlo: neque item emissio è cœlo, segregatio à Patre.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE Oratio, Vnum esse Christum.

DECET eos qui semel resilierunt à gentili errore, unum esse Christum omnium Deum agnoscere, nõ autem adhærescere creaturis: uel res conditas, aut pro dijs habere aut deos facere, sed potius creatorem colere, qui est benedictus in secula. Itidem quoque faciendum ab illis, qui recessunt à Iudaica incredulitate, Iudæosque de uecordia & ingratitudine uituperant, & in Dominũ Iesum Fidem habent, eumque sentiunt omnibus undecunque testimonijs probari Deum esse, ijs quoque par est ut id agnoscant, tum ex eius potestate, tum ex

signis Diuinorum operum,& potissimum ex imperandi authoritate: neq; ut amplius ob speciem externā, ad cōmunem & nudū hominem opinione delabantur, ne'ue secundum uisibilem formā, inuisibilem eius naturam desiniant, ne ob corpus corporeasq; affectiones, merum eum hominem existiment, & unū nostri generis, & pro nostra conditione patibilē. Hæc em̄ fuere Iudæorū mala, hæc illorū fidē deprædata sunt, & hostes Deo infestosq; reddiderūt. Eadē affectant, qui nūc gētili & Iudaico morbo laborāt, & neutiquā recipiūt aut credūt incorporatū fuisse Deū, sed potius, dū rationibus humanis contentionibusq; & philosophia ethnica, magna & incōprehensibilia apprehendere conantur, q̄modo scilicet gignatur id q̄d incorporeū est, q̄modo procedat, & ubi nam sit qui ubiq; est, & qui oīa continet, & omnia replet, & q̄modo extra, et quanā ratione, istiusmodi disputationibus ad infidelitatē abrepti sunt: & pro natiuitate, fracturā, & pro progressu, creatione & transitū induxerūt: Rursusq; ijdem de incarnatione, q̄modo incarnetur, q̄modo incorporetur, q̄modo cōponatur ad corpus paruū is, qui cōtineri nequit: q̄modo uniatur inconditū condito: & circūscriptili, id q̄d circūscribi nō potest: q̄modo in parte, magnus ille & im̄ensurabilis & impartibilis. Aut em̄ magnū in paruo locello cōtractū est: aut q̄d magnū fuit, paruū est factū: aut partē Deitatis, & nō totū, recepit: quæ dissertationes plane sunt impiæ. Ac progressi sunt isti ex isto q̄modo, & qua ratione, & quali cōsequētia, ad incredulitatē: & inhabitationē, pro incarnatione fabricati sunt: & pro unitione & cōpositione Dei cū homine, indolē industriam'q; humanā: & pro una subsistētia Dn̄i nostri Iesu Christi, duas subsistentias & duas personas: & pro Sancta Trinitate, quaternitatē inepte simul & impie sentiētes: Ineptè, q; Deo, hominē coæquāt: & quæ serua sunt, cū dn̄o in eodē gradu & numero collocāt: et conditā personā, cū inconditis personis cōstruūt: Impiè uero, q; unā subsistentiā peregrinā omnino & alienigenā, & ex omnibus rationalib. creaturis ultimā & extremā & minimā, Trinitati admiscēt. Quòd si denuo exactè animaduertas, & rebus ipsis oculos intēdere uelis, deprehēdes eos extra Trinitatē submouere Dn̄m nostrū Iesum Christū, ut mancipiū, ut hominē inadorabilē, ac potius adorantē, & unà cū cæteris omnibus inseruientē & subiectū Sanctæ Trinitati, ut Marcellus & Paulus Samosatensis, Apostolica scripta, ad suā detorquētes sententiā, interpretātur, quà parte dicit Apostolus, Cū subiecta ei fuerint omnia, subijcietur quoq; & Filius: aut assumptus homo subijcietur ei, qui ipsi subiecit omnia, ut sit Deus, inquit, ita ut ante incarnationē fuit, omnino incorporalis ac prorsus sine corpore. Homoq; quondā ab eo assumptus, et tū Diuinitate exutus, cū omnib. ad genua adorabūdus procidet, Deoq; subijcietur. En, in quantam stultitiā dilabūtur isti scioli, in quantā uesaniā & infidelitatē proruūt, ut animo cōcipiāt fingantq; quæ nō sunt, & fabulas garriāt? Nō solū aūt Fidei se se adiūgere noluerūt, sed & dolos cōmenti sunt, fraudesq; instituerūt, fictis ad id stultis & inscitis quæstionibus ad uulgi errorē & defectionē. Si em̄ futura in expectatione habuissent, aut Dei aduentū iudiciumq; credidissent, aut pœnā ueriti essent, Fidei se adiūxissent, Euangelio obtēperassent, Apostolos sequuti fuissent potius, q̄ humanas rationes. Christū enim, Apostoli profi-

proficiſcentes ſtatim prædicauerũt,idq́ uno ore ſine ullo diſſidio: natũ illũ ſcilicet in Bethleẽ eſſe ex ſemine Dauidis, ſimilemq́ ſpecie hominib. & crucifixũ pro hominib. ſub Pontio Pilato,eũdemq́ & Filiũ Dei, & hominẽ dixerũt,eundẽ ex cœlo,eũdem de terra,eundem impatibilem,eundẽ paſſum, & nõ aliũ,non duas perſonas, non duas hypoſtaſes, nõ duas adorationes. Quorſum diſceptationes & uerborũ pugnæ? Vtilitas ipſa cõſiſtit in credẽdo,colendo & tacitis adorationib, Agnoſco eũ uerũ è cœlo Deũ impatibilem,agnoſce eundẽ ex ſemine Dauidis, quantũ ad carnẽ attinet, hominẽ è terra patibilẽ.Non diſquiro,cur idẽ patibilis & impatibilis,aut cur Deus et homo,ne curioſus in inquirendo cur & quomodo,excidam à bonis,nobis propoſitis. Primũ em̃ credere oportet & glorificare,& ſecũdo in ſublmi rationẽ iſtarũ rerũ petere,non humi ex ſanguine & carne cõquirere, ſed ex reuelatione Diuina & cœleſti.Beatus em̃ es Simon Bar Iona,qm̃ caro & ſanguis nõ reuelauit tibi,ſed pater meus cœleſtis. Et tu es Petrus, & ſuper hãc petrã ædificabo Eccleſiã meã: & portæ inferi nõ præualebunt aduerſus eã. Fidelis ſermo,& nõ uacillãs promiſſio,& Eccleſia inuicta res eſt,etiã ſi infe‐rus ipſe cõmoueatur,& ſi qui in inferno ſunt,mũdi principes tenebrarũ tumultũ faciant. Habe fiduciã in eo qui dixit,Fidite,ego uici mundũ,& paſſionibus itidẽ uici:quandoquidẽ huius mũdi dominu patiendo potiſſimum uicit,& in cruce pendẽdo mortales ſeruauit,& moriendo uiuificauit. Oculis igitur & auribus cognoſcis eundẽ ſimul Deũ & hominẽ. Si enim Deus duntaxat fuiſſet,quomodo paſſus fuiſſet? q̃modo deniq́ aut crucifixus aut mortuus,cũ alieniſſima ſint iſta à Deo? Rurſus ſi homo dũtaxat,quomodo paſſionib. uiciſſet,ſeruaſſet,uiuificaſſet? Hæc ſupra hominẽ erant. Atqui idem & patitur & ſeruat, & per ipſam paſſionẽ uictoriã parat, idem Deus, idem homo,idem utrumq́ ſimul,ut unũ quiddã,& ſingulũ ut ſolũ. Sed dixerit quiſpiã ex ſapientiorib. & ferocioribus ut eximius diſputator in medium prodiens.Pars igitur Verbi,corpus eſt, ut quod abſoluat ſubſtantiã Filij,ut ſit unus Filius Dei ex ambobus cõpoſitus,imperfectus in ſe, & corporis additamento ad perfectitudinẽ ſui indigẽs,alioqui quomodo unus, aut quomodo una hypoſtaſis aut una perſona? Quin imò in diuerſũ,ſi una hypoſtaſis Verbi & carnis,quomodo ea haberi poſſit Filius Dei? Caro enim eiuſdem ſubſtantiæ erit cum Deo,quod nefarium dictu eſt. Quod ſi concedas,ſequetur ex iſta conceſſione, ne Verbũ quidem futurũ eſſe eiuſdẽ ſubſtantiæ cum Deo,quod plane abſurdũ eſt. Verbum enim per ſe integrum eſt, & conſubſtantiale,propriamq́ ſibi hypoſtaſin habet,nulliusq́ ſupplementi indiget.Cæterum,qui iſta loquuntur, ſuam ipſorum mentem ſententiamq́ aperiũt,q́ duas hypoſtaſes ſiue perſonas in Chriſto conſtituant, & aduerſum eos calumnijs utantur, & undecunq́ ſatagant noſtros ſermones ad aliquid abſurdi detorquere,quaſi corpus diceremus aliquid conferre ad abſoluendam Verbi eſſentiam, aut illud eſſe eiuſdem cum Deo ſubſtãtiæ, aut non alienum externumq́ omnibus modis à perſona Filij, quæ tamen ipſorum uerba ſunt: aliam hypoſtaſim carnis ſiue aſſumpti hominis (ut ipſi aiunt)introducentes:aliam rurſum Dei aſſumentis,aliamq́ item perſonam Filij Dei,& aliam perſonam Filij hominis ex ſemine Dauidis ſecundũ car‐

nem oriũdi, adeo, ut neq; Filius Dei sit Filius hominis, quum sit diuersus à Dauidis natura: neq; is qui secundũ carnẽ genitus est, sit Filius Dei, quũ sit diuersus à natura Dei. Nos aũt fratres unũ & eundẽ illũ Deũ esse dicimus, in hoc sequẽtes, Apostolos & Prophetas: ac potius Euangelistæ credimus, q̃ ut turbidi incertiq; salutis sapientiæ gentiliũ, humanisq; rationibus adhærescamus, unũ illũ eundemq; Deũ cõfitentes, unam hypostasim, & unã personã, non ut cõplementũ aliquod ad integritatẽ hypostaseos conferat corpus: id eñ prorsus impiũ, quũ Diuinitas, per se integra & perfecta, incapax omnis defectionis, simplex, uniformis & incõposita, in partes nõ distinguatur: hoc est, quatenus Verbũ Deus est, & uniforme, in diuersitatem membrorũ, aut rerũ, siue eæ corporeæ sint, siue incorporeæ, nõ cadit. Verbũ eñ res absoluta est, & penitus incorporalis: nõ eñ Deus ita incarnatus est, ut caro fieret: neq; Filius Dei ita humanũ corpus sumpsit, ut in hominẽ mutaretur: neq; Dñs gloriæ, serui formã gestauit, ut seruus redderetur, sed homo & Filius hominis est ille, qui est Filius Dei, ideõq; seruus specie tenus, qui est Dñs natura. Nõ corpus igitur uim habuit absoluẽdæ Diuinæ hypostaseos, sed ille qui uerè integer perfectusq; est, id, q̃d imperfectũ erat, absoluit: & qui nullius indigus erat, cõiunctus est & coadunitus cũ carne: & qui nullius rei necessitatẽ sentit, dedidit se corpori necessarijs indigenti. Nullus eñ eorũ qui recte sapiũt, aut quisquis sobrius est, aut mente nõ destituitur, de ea re dubius esse potest, q; quemadmodũ Verbũ perfectũ est, & sua hypostasi absolutũ, neutiquam opus habuit carne, ut Deus perfectus esset: ita neq; corpus Verbo indiguit, ut integrũ pro sua hypostasi fieret, sed cœlesti Saluatore indigebamus, cœlesti uindice peccatorũ, & instauratore nostræ miseriæ, cæterarũq;, quæ inde proueniũt, calamitatũ. Statim igitur ab ipso natali, renouatio sese ostendebat, & diuina natura geniti ipsa ratione nascẽdi apparebat: quippe, qui nõ secundũ antiqui hominis natiuitatẽ ex uiro & muliere procreatus sit, quũ alioqui impossibile sit fœminam sine opera uiri li grauidã reddi. Atq; ideo Deus nascentiũ conditionẽ in patribus sitã fundatamq; esse uoluit, quemadmodum à Scriptura narratur Leui in patris sui Abrahæ lumbis fuisse. Cæterum, uindex iste uim existendi non ab Adam capiens, sed formam ex Adam assumens, carnẽ dico, quæ cum anima humana coniuncta fuit, homoq; factus secundũ uisibilitatem, introduxit in mundum nouitatem secũdum inuisibilitatem, contra quã neq; uim suam mors, neq; tyrannidem suam diabolus retinere potuit, eoq; cõmercio Verbi cum mortalibus tyrannide oppressis, ingens discrimen illatũ est humanis rebus, eò q; inde asserti sint in libertatem, uindicatiq; à tyrannide: quin ipsa Virgo nũcio tã læto accepto, admirata est istã procreãdi Saluatoris rationẽ, Quomodo fiet, inquit, quoniam uirum non cognosco? quo tempore illi indicatum fuit, Diuinum hunc esse nascendi modum sub specie carnea. Erat quidem cœleste donum, sed germen terrestre, unde pacificatio terræ emersit, & cum cœlis similitudo quædam prodijt, prout gaudium Angelorum clamantiũ præ se ferebat, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax. Læti igitur de natiuitate Christi, non humana aliqua hilaritate, qualis est eorum hilaritas, quibus soboles est genita, & natalitium epulum celebratur, sed de præsentia Christi

tia Christi, de Diuini iubaris illustratione gaudeamus, utpote, quibus nihil iam cõmercij futurũ est cum captiuitate, sed participes futuri sumus redem ptionis secundum Apostolum. Quis igitur in istis rebus usus? aut quid si bi Christus uoluit ex ista Diuiniore ꝙ pro hominũ natura, nascendi ratio ne? aut ex isto genere educationis, quæ nostram conditionem transcendit? Forma ea quæ carne constabat, in aqua, baptizatur una cum Iudæis: Ioannesq́ꝫ baptizator est: fluuius, qui diuinũ corpus abluit, Iordanis est: & qui è cœlo descendit, spiritus est, & super quem descendit purum & incontaminatum Christi corpus est, unde in nos quoqꝫ dimanat purificatio, ut & nos eum sequamur, implentes omnem iustitiam, purgati in ipso Domino nostro, cui sit gloria. Amen.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE AD Adelphium fratrem & confessorem contra Arianos. Oratio quinta.

PERLECTIS tuæ pietatis literis, non potuimus nõ approbare tuã erga Christũ religionẽ, Deumq́ꝫ in primis glorificauimus, qui tibi istiusmodi gratiam largitus est, ut & recti pariter & simplicis sis animi, nõ tñ simplicitatẽ tuã lateant, quatenus hoc fieri potest diabolicæ insidiæ. Cæterũ, id nos admiratione attonitos perculsosq́ꝫ defixit, quòd uideremus hæreticorũ insaniã in id barathri recidisse, ut sensus non amplius integros aut incolumes retinerẽt: sed prorsus mentẽ undecũqꝫ uitiatã reportarẽt. Talia nimirũ sunt, quæ diabolus suggerit: talia sunt, quibus diabolus tentat: in talibus & Iudæorũ zelus & inuidia sese exeret. Queadmodũ em̃ illi nusqꝫ nõ argumẽtis uicti, calũnias secũ meditantur, nõ in aliũ usum, ꝙ ut dominũ inficientur, & in sui perniciẽ Prophetas cõuellant, ita ꝗꝫ isti uidẽtes se undecũqꝫ notatos infamiaq́ꝫ cõscribillatos, ipsorumq́ꝫ hæresim apud oẽs abominabilẽ haberi, scelerũ inuẽtores sese præbẽt, ut nusqꝫ remissa cum ueritate pugna, Christi per duelles hostesq́ꝫ permaneãt. Vnde em̃ in illos hoc malũ subijt? aut quomodo omnino ausi sunt hãc nouã ignominiã contra Saluatorẽ imaginari? Cæterũ, ut apparet, mala omnino res, impius: & is qui circa Fidẽ reprobus inuenitur. Antea em̃, dũ abnegarẽt Deitatẽ unigeniti Filij Dei, simulabant sese quidẽ uel saltẽ eius in carne aduentũ agnoscere: nunc aũt pauxillatim subsi dẽtes, subtrahẽtesq́ꝫ sese, ut hoĩes prorsus impij, ab ista opinione deficiunt, adeo, ut iã ulterius neqꝫ Deũ agnoscãt, neqꝫ hominẽ eũ factũ credant. Si em̃ credidissent, nunqꝫ talia locuti fuissent, qualia tua religiositas aduersus eos scripto prodidit. Tu igitur charissime uir, in refutãdis, admonẽdis, increpandisq́ꝫ hoc genus hominibus, officium congruũ Ecclesiasticæ traditioni, &

dignam tua erga dominũ pietate præstitisti. Illi eñ, quia exacerbati à patre suo diabolo, nõ cognoscunt neq; intelligunt, ut scriptura ait, sed in tenebris ambulãt, discãt saltẽ à tua pietate suã, qua utũtur, insaniã Valentini, Marcionis & Manichæi esse. Ex quorũ grege, isti pro ueritate & rerũ fide, inane simulachrũ introduxerũt: illi diuidẽtes, q̊d indiuisibile est, inficiati sunt Verbũ carnẽ esse factũ, & habitasse in nobis. Cur igitur, quũ ita sentiant, nõ sese etiã corundẽ nominũ successores hæredesq; profitẽtur? Par eñ est, ut quorũ prauã opinionẽ receperũt, eorũ q̊q; uocabula & titulos accipiãt, ut iam deinceps Valentiniani & Marcionistæ & Manichæi appellẽtur. Forsitan ex putore graueolẽtiaq; istorũ nominũ fieri potest, ut pudore cõmoniti tãdẽ intelligãt, in quãtã uoraginẽ impietatis delapsi sint. Erat certe satis ex decoro, si nihil illis respõsi daretur, idq; iuxta Apostolicũ p̃ceptũ, Hæreticum post unã atq; alterã admonitionẽ deuita, utpote, de q̃ iã certũ habeatur, ipsũ in reprobũ sensum esse datũ, atq; ita peccare, ut qui ex seipso cõdẽnatus sit, p̃sertim quũ Propheta de huiusmodi hominib. dicat, Stultus stulta loquetur, & illius cor uana cogitat. Cæterũ, qm̃ isti ueluti pro moribus sui imperatoris diaboli circũambulãt, quærẽtes quẽ ex simpliciorib. deuorẽt, necessariũ nobis uisum est, tibi rescribere, ut denuo ex hac admonitione instructi fratres, rectius in posterũ eorũ præsentiãt uanitatẽ. Nõ eñ creaturã adoramus, absit. In Ethnicos & Arianos istiusmodi deliriũ cõpetit: sed Dñm rerũ creatarũ, incarnatũ Verbũ Dei adoramus. Nam tametsi caro ipsa per se pars sit rerũ creatarũ, attñ Dei corpus effecta est, neq; istiusmodi corpus seorsum discriminatũ à Verbo adoratione prosequimur, neq; Verbũ adoraturi Verbũ à carne longe seponimus, sed cũ sciamus, ut dictũ est, Verbũ carnẽ esse factũ, illud iã in carne sitũ Deũ agnoscimus. Quis igitur tam uecors est, ut Dño ita loquatur, absiste à corpore, ut te adorem? aut quis ita impius est, ut cum Iudæis propter corpus dicat ei, Cur tu cũ homo sis, Deũ te facis? Atqui non istiusmodi morib. leprosus erat: adorabat eñ Dñm in corpore, eumq; Deũ esse persentiebat his uerbis utẽs, Dñe si uis, potes me mundare. Neq; ob carnẽ arbitratus est esse creaturã dei Verbũ, neq; quia Verbũ erat opifex rerũ, carnẽ pro nihilo habuit, quã indutus erat: sed ut in re creata, creatorẽ subsistentẽ adorabat, ideoq; mundatus est. Mulier itẽ quæ sanguinis fluxu laborabat, solius fimbriæ attactu sanata fuit. Et mare fluctib. spumosum, ubi audierat Verbi incarnati uocem, à tẽpestatib. cõquieuit. Itidẽ & is qui à natiuitate cæcus erat, saliua carnis curatus est à Verbo, Et q̊d maius est & admirabilius (nam fortasse hoc ipsum impijssimos scandalo offenderit) etiã in ipsa cruce pendente Dño, cum eius ibi corpus esset, & in corpore Verbũ, sol obtenebratus est, terra intremuit, petræ scissæ sunt, uelũ templi disruptũ est, & multa corpora Sanctorũ quæ dormierãt, resurrexerũt. Hæc facta sunt, & nihil omnium ex rebus creatis pro ea audacia quæ nunc est in Arianis, cogitauit, num incarnato Verbo credendum esset: sed quamuis eum hominem esse intuerentur, rerum tamen conditorem eundem agnoscebant: & quamuis humanam uocem audirent, non tamen ideo eum creaturam autumabant, imò maiorem in modum inhorrescebant, nihiloq; minus eum sic agnoscebant, quasi è templo suo sancto uocem edidisset. Cur

igitur

igitur impij isti non reuerentur & timent, ne quemadmodum non probauerunt eum habere in cognitione, ita tradantur in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non decent? Non enim rem creatam, rerum natura adorabat, neque ob carnem eius recusauit Dominum adorationibus prosequi, sed ideo adorauit, quia uidit suum opificem architectumque in carne consistere. Et in nomine Iesu omne genu flectebatur, & in posterum flectetur, coelestium simul & terrestrium & infernorum, & omnis lingua confitebitur (licet id ipsum Arianis non uideatur) Dominum Iesum Christum esse in gloria Patris. Non enim caro ignominiam attulit Verbo Dei, Absit. Sed potius caro per Verbum Dei glorificata est. Neque ideo, quia seruilem formã assumpsit Filius, qui in forma Dei est, quicquam diminutus est in sua Deitate, sed potius uniuersæ carnis rerumque creatarum inde liberator & uindex effectus est. Neque si Deus emisit Filium suum genitum ex foemina, ex ea re nobis aliquid probri, sed potius honesta gloria & magna gratia obuenit. Factus est enim homo, ut nos in seipso Deificaret, genitusque à foemina est, & procreatus à Virgine, ut nostri errabundam procreationem in se transferret, ac in posterum efficeremur genus sanctum, ac participes Diuinæ naturæ redderemur, ut ait Sanctus Petrus Apostolus. Et imbecillitatem legis, qua languescebat propter carnem, misso Deus Filio suo sub similitudine carnis peccati, de peccato condemnaret peccatum in carne. Carnem igitur à Verbo assumptam esse uides, ad omnium hominum libertatem, & ad cunctorum hominum excitationem è mortuis, & redemptionem à peccatis. Qui igitur fieri potest, ut qui carnem eius rem nihili contemptibilemque esse uolunt, atque ea de causa obtrectant Filio Dei, ut rei factitiæ aut conditæ, non ingratissimi appareant, & omni prorsus odio digni? quippe, qui propemodum ad Deum loquantur, Ne mittas Filiũ tuum unigenitum in carne, ne feceris eum ex Virgine assumere carnem, ne nos à peccato & morte eripiat, nolumus eum in carne nasci, ne pro nobis mortem excipiat: non cupimus Verbum carnem fieri, ne hic noster mediator & interpres fiat in adeundo & orando Deo, quò coelestia domicilia inhabitemus. Claudantur portæ coelorum, ne Verbum Dei per uelamen carnis suæ nobis renouet iter ad coelos. Hæ sunt eorum uoces, quas diabolica audacia proferunt, & cuius instinctu hæc insana committuntur. Nam qui Verbum carnem factum adorare nolunt, ingratos se exhibent eius humanitati: qui uero distrahunt Verbum à sua carne, nullam omnino redemptionem peccati, aut mortis euastationem existimant. Vbi (quæso) tandem nefarij seorsum per se inueniunt illam carnem, quã Saluator noster Iesus Christus assumpsit, ut audeant dicere, non adoramus Dominum cum carne, sed disiungimus corpus, illique soli cultu inseruimus? Beatus certe Stephanus in coelis uidit Dominum à dextris stantem: Angeli item dixerunt discipulis, ita ueniet quemadmodum uidistis eum in coelum proficiscentem. Quin & ipse Dominus dixit alloquens Patrem, Volo, ubi ego sum, ut ipsi ubique nobiscum sint. Iam si omnino indiuisibilis est caro à Verbo, par est istos uel errore deposito adorare Patrem in nomine Domini Saluatoris nostri Iesu Christi, uel si non adorent,

aut cultu prosequantur Verbũ in carne genitũ,undecunq; ab omnib.extur
bari,neq; ulterius pro Christianis, sed pro Ethnicis haberi, & Iudæis adnu
merari.Illorum enim(ut prædixi)istiusmodi insania est ac improbitas: no-
stra contra Fides recta est,& ex doctrina Apostolica & traditione Patrum,
cõfirmata & nouo & ueteri testamẽto, cũ & Prophetæ clamẽt,Mitte Ver-
bũ tuũ & ueritatẽ tuã,&,Ecce, Virgo in utero cõcipiet & pariet Filiũ, & uo
cabitur nomẽ eius Emanuel, q̃d est nobiscũ Deus:quid id aliud indicat, q;
Deũ in carne existere? Et Apostolica traditio cõmonstret, Petro referente
Christũ in carne passum esse, Paulo itẽ loquente: Expectantes beatã spẽ &
aduentũ gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri,dñi nostri Iesu Christi, qui
dedidit seipsum pro nobis, ut nos liberaret ab omni peccato, purificaretq;
sibi populũ peculiarẽ,æmulatorẽ bonorũ operũ.Qui igitur,quæso, se ipsũ
tradere pro nobis potuisset,nisi carnẽ gestasset?Hanc em cũ gestaret, seipsũ
pro nobis tradidit, ut mortẽ recipiẽdo uinceret, demolireturq; eũ,qui uim
imperiũq; mortis habebat diabolũ: ideo ubiq; gratias agimus in noĩe Iesu
Christi,neq; ipsius in nos gratiã reprobamus.Aduẽtus em saluatoris in car
nẽ,mortis liberatio est,& uniuersæ creaturæ salus.Quapropter dilecte,qui
diligũt Dñm,istiusmodi admonitiõe instruãtur:qui uero Iudæ mores imi-
tãtur,Dñmq; relinquũt,ut Caiaphæ adhæreãt,id age, ut per ista dedocean
tur,si modo dedoceri uelint,aut queãt erubescere:ac tandẽ cognoscãt, nos,
qui Dñm in carne adoramus,nõ creaturã adorare, sed creatorẽ corpore cre
ato indutũ, queãdmodũ p̃diximus. Vellẽ porro tuã pietatẽ exquirere ab il
lis:cũ Israelitis edicebatur,ut adscẽderent Hierosolymã, Dñm in tẽplo ado
raturi,ubi erat arca,& super arcã Cherubini, gloriæ propiciatoriũ inũbran
tes,rectene fecerint,an cõtra.Si male fecerũt,eõ q; legi obtẽperauerint, cur,
qui legẽ cõtemnunt,pœnis subijciũtur? Scriptũ est em,q;,qui cõtẽpserit,&
nõ adscẽderit,exterminãdus sit à populo.Sin uero recte fecerunt, atq; ea re
Dño placuerũt,qui,quæso,nõ digni sint qui sæpius pereant,isti,inq;, nefa-
rij deterrimæ hæreseos Ariani, qui prisci illius populi reuerẽtiã erga tẽplũ
laudãt,Dñm in carne,ut in tẽplo suo,adorare recusant? Atqui, priscũ illud
templũ lapidib.& auro cõstructũ fuit,utpote figura, q̃d superueniẽte ueri-
tate exolescit, cuius secundũ Saluatoris uocẽ,ne lapis quidẽ super lapidem
mansit,qui nõ sit disturbatus.Nõ tñ illi,qui tẽplũ uidebãt lapideũ esse, arbi
trati sunt,Dñm in eo oracula edentẽ,lapideũ aut creaturã esse, neq; templũ
uilipẽdebãt procul inde adoratũ abeũtes, sed illud ingressi, ritè ac legitimè
Deũ,è tẽplo oracula sua edentẽ,coluerũt. Quod quũ ita se habeat, qui fieri
posset,ut corpus Dñi undiquaq; sanctissimũ, ab Archangelo euangeliza-
tũ,à Spiritu Sancto formatũ,amiculũq; Verbi Dei,nõ sit adorabile, cũ uer
bũ manũ suã corporalẽ exporrigẽs,sanauerit febricitantẽ: & uocẽ humanã
edens,excitauerit Lazarũ: manibusq; in cruce protẽsis,principẽ potestatis
aeris,qui agit in filijs incredulitatis, prostrauerit:& uiã ad cœlũ purã nobis
cõstituerit.Nõne igitur qui templũ uilipendit,uilipendit & Dñm qui in tẽ
plo est? & qui disgregat Verbũ à corpore suo, reprobat gratiã in eo nobis
datã? Quapropter impientissimi Ariani,ne ideo, quia corpus res creatitia
est, Verbũ q̃q; rẽ creatitiã esse,censeatis:néue ideo,quia Verbũ res creatitia
non

nõ est,corpori eius obtrectetis.Neq; fieri potest, quin admireris eorũ animi prauitatẽ,qui oĩa & miscent & turbãt, cauillationesq; excogitãt nõ in aliud,q̃ ut conditorẽ unà cũ re condita,unius ordinis esse,gregalesq; persuadeãt.Sed audiãt obsecro.Si res creatitia fuit Verbũ, fateor id nõ assumpsisse corpus creatitiũ,ut illud uiuificaret,Quid em̃ istiusmodi subsidij rei creatæ à rebus creatis,quũ ipsæ salutis inopes alienã opem requirãt? sin contra, Verbũ Dei conditor erat,opifexq; rerũ creatarũ,ut fuit,ideo scilicet factum oportuit,ut in cõsumatione seculorũ,id q̃d creabile erat,ipse indueret, quo illud iterũ,ut conditor,instaurare & recuperare posset. Siquidẽ, quod creatũ est,à creato seruari nequisset,non magis q̃ creaturæ à creaturis creari. Nihil igitur earũ rerũ fieri potuisset,nisi Verbũ Dei nõ creatura,sed creator fuisset. Quapropter mendacia nõ instituant cõtra Scripturas,neq; simpliciores fratres scandalis offendãt,sed potius si uelint,ipsi sententiã mutẽt,neq; rei creatæ, citra Deũ qui creauit oĩa,cultu inseruiãt. Sin uero in suis impietatibus perseuerare uolunt,soli illis impleantur, & dentibus suis frendeant,uti ipsorũ pater diabolus. Qm̃ Fides Catholicæ Ecclesiæ, Verbũ Dei conditorem & opificẽ rerũ omniũ agnoscit: & pro certo & indubitato ponitur, in principio Verbum fuisse,& Verbũ fuisse apud Deũ,illudq; ipsum Verbũ, hominẽ factũ nostræ salutis gratia,adoramus.Non,ut parem in pari corpore:sed ut Dominũ,in seruili schemate:& opificẽ,conditoremq; in re condita constitutũ,ut in eo omnia in libertatẽ uindicans, mundũ Patri reconciliaret,omniaq; pacificaret,quæ in cœlis,& quæ in terris sunt.Ita einm & Deitatem eius ex Patre oriundam cognoscimus, & aduentum, & præsentiam eius in carne adoramus. Rumpantur igitur & pereant stultissimi. Salutate omnes qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum. Valete et memores nostri apud Dominum sitis. Optamus dilecte & uerè desideratissime, ut si necessum sit,ista recitentur Hieracæ presbytero.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE
contra Arianos, Oratio prima.

MNIA quidem quæ Dominus noster Iesus Christus,ut Lucas ait,docuit & fecit,ad nostrã omnino salutẽ pertinẽt. Venit em̃,ut inquit Ioannes,nõ ut iudicaret mundũ, sed ut mũdus per eũ seruaretur. Sed tamen inter reliqua omnia, ea quoq; in parte eius bonitas admirationi est,quòd de hostibus nostris,quibus nobiscum prælia futura erant, silentium non tenuit, sed de ea re iam antea in longum prædixit, ut cum illa inciderent,statim agnosceremus,animoq; firmaremur ex illius præmonitionibus, ita inquientis, Orientur falsi Prophetæ & falsi Christi, edentq; signa & prodigia magna, adeo ut seducãt(si fieri posset)etiam ipsos electos,ecce prædixi uobis.

Disciplinæ

Disciplinæ quidē & gratiæ eius in nos collocatæ,magnæ haud dubiè sunt, & supra hominē: ut est cœlestis uitæ specimen, potestas contra dæmones, adoptio iusq; filiorū,& q̄d transcendit sua excellētia omnia charismata, Patris,illa ipsiusq; Verbi cognitio,& donatio Sancti Spiritus. Sed tamen hominis animus studiosè ad malū procliuis est, aduersarius itē noster diabolus,tanta nobis bona inuidēs, obambulat quærens ut rapiat sementē uerbi è nobis.Ea de causa Dominus disciplinas suas ueluti thesauros quosdam in nobis recōdēs,denūciatione istorū uerborū uti uoluit. Videte ne quis uos seducat:multi uenient in nomine meo,iactitantes sese eos esse,qui ego sum, & tempus in proximo est, multosq; in errorē abducent:ne sequamini eos. Magnū quiddā contulit nobis iste sermo,cuius opera fit, ut non à specie rerum,quæ apparet,decipiamur: sed potius,quæ uera sunt,quantūcunq; illa se oculis ingerat,discriminare tamē & internoscere queamus, idq; Spiritus Sancti gratia.Nam quia omnino abominabilis est scelerū inuentor diabolus,& uel semel uisus reijcitur ab omnibus,ut serpens,ut draco,ut leo quærens quem rapiat,& deuoret,,ideo hoc ipsum quidē quod est,dissimulat,et occultat,nomen uero q̄d ab omnibus desideratur & expectatum est, callide ut personam induit, ut specie deceptos iam deinde suis uinculis perstringat,non aliter q̄ plagiarius, qui quū auertere cupit alienos liberos longe à parentibus suis peregrè agentes, assimulat speciē uultumq; parentū: quos ubi desiderio sui captos deceptosq; longius abduxerit, iugulat & occidit. Eadē quoq; ratione sinuosus ille diabolus,nihil sibi fidens, utpote qui sciat humani generis ad ueritatē amores,ueritatis speciē uultumq; prætendit, suum tamen interim uirus comitibus suis & asseclis inspargit.Ita quoq; Euam decepit,non sua loquens,sed Dei uerba assimulans, & uerborum sententiā refingens. Itidem quoq; uxorem Iob persuasam instigauit,ut præ se ferret coniugalē charitatē,sed doceret tamen blasphemias in Deum.Ita dolosus ille uanis & falsis imaginibus rerum, hominibus illudit, obrepens & prouocans unūquemq; nostrū ad uitij sui præcipitia. Iam olim,ex quo deceperat primū hominem Adam,persuasus omnes sese homines in sua ditione habiturū, ferociter insultabat dicens, Ego uniuersum orbē terrarū mea manu ueluti nidū cōprehendam, & ut oua relicta tollam,nec est qui aufugiat,aut obloquatur mihi. Cæterū qui antea orbem terrarū se comprehensurum iactauerat,post aduentū Domini,iam experimento doctus,quid Dominus in rebus humanis ageret, & quàm non posset eam quam Dominus gestabat carnem fallere, domitus fractusq; iam inde, etiam à pueris ueluti passerculus pro ludibrio habetur.Puer enim infantulus inserēs manum suam in cauernam aspidum,deridet eum, qui Euam deceperat. Et omnes qui legitime in Christum fiduciam habent, pedibus conculcant eum, qui hæc uerba locutus est, Ponam solum meum supra nubes, adscendam,& similis ero altissimo. Et has quidem contumelias ille patitur: est tamen, ubi rursus resumpta audacia mutata specie, uersipellem se facit, sed tamen agnoscitur etiam tum denuo ab illis miser, qui signum in suis frontibus gestant, & maiori ignominia contemptuq; reijcitur. Nam quemadmodum ut serpens reptilis se transformauerit in Angelum lucis, simulatio

tamen

tamen eius sine profectu in uanum abit. Instituti enim sumus, quòd si uel Angelus è cœlo aliter euangelizauerit nobis, quàm accepimus illud ipsum, anathema esse & execrabile. Quòd si rursum, occultatis mendacijs fingat se suis labijs ueritatem loqui, nos tamen non ignari, quò sensu id faciat, possumus dicere, Peccatori autem locutus est Deus, cur tu denarras iustificationes meas? Et, Non est speciosa laus in ore peccatorum. Non enim quum ueritatem loquitur, fide dignus est ueterator ille, quum id quoque Scriptura declaret, enarrans eius in paradiso aduersus Euam calliditatem. Coarguit autem eum Dominus, primum in monte, explicans pectoris eius sinuosa uolumina, ostendensque quis esset, palam declarauit eum nequaquam aliquem è numero esse Sanctorum, sed Satanam tentatorem, idque his dictis, Facesse post me Satana, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Itidem quoque dæmonibus, quum è monumentis uociferarentur, ora obturabat, tametsi uerum esset, quod ab illis diceretur, neque falsi quicquam in his uerbis proferrent, Tu es Filius Dei. Noluit tamen per os impurum ueritatem enunciari, ne per hanc occasionem admiscentes zizania suæ malæ uoluntatis, eo tempore superseminarent quo homines in somnis essent. Ea de causa nec ipse eos sustinuit talia loquentes, nec eosdem à nobis sustineri uoluit, suosque admonuit his uerbis, Obseruate falsos prophetas, qui ueniunt ad uos in cultu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Idemque facit per Apostolos, ubi inquiunt, Ne credideritis omni spiritui. Istiusmodi mores sunt aduersariæ potestatis, istiusmodi quoque hæreseon conspirationes sunt. Cum enim unaquæque hæresis sui commenti parentem habeat eum (qui ab initio peruersus, & homicida, & mendax fuit) diabolum, ac pudore tam exosi nominis teneatur, pulcherrimum, & quod super omnia est, nomen Saluatoris profitetur, scripturarumque dictionibus amicitur, & uerba quidem profert, uerum inde tamen sententiam suffuratur, ac deinde intellectu, quem ipse confinxit, dolis inumbrato, erroneorum homicida efficitur. Alioqui quid Marcioni & Manichæo hæreticis cum Euangelio, qui legem abnegant? Ex Veteribus enim noua, & uetera nouis contestata redduntur. Qui igitur ista inficiantur, quomodo illa agnoscent? Paulus certe eius Euangelij Apostolus fuit, quod prænunciauit per Prophetas suos in scripturis sanctis. Quin & ipse Dominus locutus est, Scrutamini scripturas, quoniam illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Quomodo igitur agnoscent Dominum, qui non ante de eo scripturas consuluerunt, & scrutati sunt? Nam quem Moses descripsit & Prophetæ, eum se inuenisse discipuli affirmant. Aut quorsum Saducæis lex, non recipientibus prophetas? quum qui legem edidit Deus, idem sit qui in lege Prophetas sese excitaturum promisit, adeo, ut idem Dominus sit legis & Prophetarum, & qui alterum neget, neget utrumque. Aut quorsum Iudæis uetera, quum non agnoscant eum, qui inde expectabatur, Dominum? Si enim scriptis à Mose fidem habuissent, fidem quoque habuissent Domini uerbis, De me (inquit) ille scripsit. Aut quid Samosatensi cum Scripturis abneganti Verbum Dei, eaque inficianti, quæ pariter & ex Veteri & ex Nouo testamento significantur, ac Dei aduentum in carne commonstrant? Quid item Arianis cum scripturis? aut cur eas proferunt,

qui

qui creaturã asserunt esse Dei Verbum? & (ut Ethnici solent) cultum exhibent creaturæ, omisso creatore? Et quotquot sunt hæreses, nihil habent in suis figmentis constituendis, quod commune sit cum sacra scriptura: Neq; id eos latet, qui huiusmodi errores tuentur, quàm longe, imo quàm omnino illa hæresis dissentiat à Sacra Scriptura: sed tamen ad dolum simpliciorum, de quibus Prouerbia mentionem faciunt, Simplex credit omni sermoni, ueluti diabolus ipsorum pater, transformationem uultus ad speciem Angeli cõformant, eamq; uerborum indolem præ se ferunt, ut rectum sensum habere uideantur, eumq; ubi persuaserint, eò miseros deducunt, ut diuersa alienaq; à Scripturis sentiãt. In singulis hæresibus ita transfiguratus diabolus, dictiones subijcit plenas dolo. De illis enĩ in uniuersum intellexit Dominus, quum eos sic loquẽtes induceret, Ego sum Christus, & apud me est ueritas: omnibusq; tum publice tum priuatim persuasit sycophanta ille, ut mẽdacijs niterẽtur. Illud quoq; prorsus admirabile, omnes, quotquot sunt hæreses, in fingendo diuersa pugnantiaq; inter se adferre, nec alibi nisi in falsitate sibi inuicem consentire & copulari. Neq; id mirum, quum unum habeant authorem, qui ipsis ubilibet mendacia asseminat. Fidelis tamẽ Euangelij discipulus, cui gratia data est, ut discernat spiritualia, & qui super petrã ædificauit Fidei suæ domicilium, citra uacillationem firmus consistit, & tutus permanet ab eorum imposturis. Simplex uero (ut dixi) & non firmiter institutus, dum solũmodo uerba considerat, nec eorum mentem obseruat, statim illorum astutijs seducitur. Ideo bonum est, uel potius necessariũ, optare gratiam discernendorum spirituum, ut unusquisq; cognoscat secundum Ioannis præceptum, quos abijcere, quos, ut amicos & socios unius Fidei, recipere oporteat. Plurima sane hac in parte scribenda, si quis ad plenũ de illis disceptare instituat, quum tam multiplex & uaria sit hæreseon impietas & uesania, & tam inaudita mirabilisq; impostorum uafricies. Cæterũ, quia diuina scriptura cæteris omnibus instructior est, ideo, si qui uelint plura cognoscere, ijs consilium dederim, ut sacra eloquia euoluant. Ego autem quod mihi urgentioris curæ uidebatur, id primo loco indicatum uolui: siquidem ea causa me potissimum impulit, ut hæc ista ad istum modum conscriberem. Audiui enim, dum in istis regionibus cõmoror, idq; ex indicio uerorum Fratrum & orthodoxæ Fidei, aliquot iam coijsse, qui Ariana sapiunt, eosq; scripsisse de Fide, quæ illis placuere, uel potius quæ illis inspirauit diabolus, iubentes, ut cæteri illis subscribant, aut si contradicere ausint, exilium ferant. Atq; hinc est quod iam nunc episcopos istarum regionũ uexare incipiant: unde satis abundeq; animos suos moresq; produt. Nam qui ista scribunt, ut finis scriptionis ad exilium, uel alias pœnas tendat, quales illos quæso, nisi & alienos à Christianismo, & diaboli eiusq; dæmonum amicos sentias: Siquidem illi prætermentem Constantij imperatoris humani & pij, pro libidine, quæ uolunt, promulgant, & faciũt ea quæ libet, & in faciendo utuntur magna uafricie, duabus potissimum de causis, ut mihi quidem uidetur, quarum una est, ut uobis subscribentibus, infamiam Arianici nominis interquiescere faciant, nec ipsi interim sentiantur Arianice sapere: Altera uero causa est, ut ista scribendo obliterent Nicænum concilium, fidemq;

demq́ inibi contra Arianos æditam. Sed hoc ipsum in primis eorum malitiam,& dissidentes ab Ecclesia orthodoxa opiniones redarguit: Si enim recte crederent,contenti essent Fide Nicæna, ab uniuersi orbis consilio promulgata. Nam si arbitrantur se calumniam passos,& immerito Arianos appellatos,non debebant ipsi operam dare, ut scripta in Arium, mutarentur quasi aduersus ipsos decreta sint, quæ contra Arium decreta fuere. Verum illi nequaquam ita faciunt,sed ita hic pro se,quasi ipsi Arij essent,anxij & soliciti sunt: iam mihi uide quod nulla illis ueritatis cura,& quod omnia ob Arianā hæresim & dicant & faciant: qui enim audent calumniari recte definita, moliunturq́ alia diuersaq́ ab illis scribere,quid aliud faciunt, quod quod Patres accusant ac propugnatores se præstent eius hæreseos, cuius illi aduersarij fuere,& decreta ediderūt. Nam quæ nunc scribunt, non cura ueritatis scribūt, quemadmodū iam dixi,sed ludi causa technarumq́ gratia id faciunt, ad imposturam hominum,ut mittendis epistolis,animos populorū circa ista occupatos teneant,feriasq́ interim habeant & intermissionem non dicendæ causæ,latenteq́ ipsorum impietate, tempus locumq́ nanciscuntur prorogandæ suæ hæreseos canceris in modum omnia depascētis. Cuncta igitur mouent & turbant,neq́ uel ita suis ipsi decretis acquiescunt. Quotannis enim in unum coeunt,ueluti qui tabulas pactaq́ scribant, simulantq́ se pro Fide scripta conficere,mire interim & fœdi & ridiculi,quum scripta eorum non modo ab alijs,sed etiam ab ipsismet explodantur. Nam si fidere ausi fuissent prioribus suis scriptis,non secundo scripsissent,neq́ illis denuo repudiatis ad tertiam Scripturam prosilijssent,prorsus studio habētes,ut rursus ea mutent, si uel pusillum temporis intercesserit, uel occasionem nacti fuerint pro ipsorum consuetudine insidiandi. Tunc enim cum insidijs studēt, maximopere se simulant de Fide scribere, ut quemadmodū Pilatus manus lauit:ita & ipsi pios religiososq́ in Christum scribēdo interficiant, ac dum de Fide definienda negociosos se fingunt, ut iam sæpius dixi, crimen infamiamq́ diuersæ alienæq́ à recta Fide opinionis elabantur. Cæterum,ne sic quidem latere,aut effugere poterūt. Quamdiu enim non aduersarijs, sed sibi ipsis causas reddunt,tamdiu sese sui accusatores præbent,idq́ optimo iure. Siquidem illis,à quibus accusantur,non respondent sed sibijpsis quiduis,ut libitum fuerit,persuadent. Quando igitur reo partes iudicādi sibi arrogante,criminis absolutio contigerit? Ergo dum perpetuo scribunt, suamet ipsi immutantes, incertam suam fidem,uel potius certam infidelitatem dementiamq́ ostendunt. Idq́ merito illis accidere uidetur: quum enim semel ueritatem ut transfugæ,deseruerint,Nicænamq́ Fidem recte scriptam euertere studeant,satis illis est,iuxta id quod scriptū est,uel pedes suos mouere. Quocirca & ipsi,ut olim Hierusalem,laborāt, & defatigantur suis permutationibus,dum alia atq́ alia scribunt,solum in id intenti, ut tempora lucrentur, Christiq́ perduelliones remanentes, alios in errorem abducant. Quis igitur,cui maxime cura est ueritatis,istos ulterius ferat? Quis eos scribentes non iure auersetur? quis non damnauerit eorum audaciam? Pauci enim numero quum sint,uolunt tamen sua præ omnibus ualere,& quæ ab ipsis in angulis conflata sunt ac proinde suspecta, rata esse summam uim ad

hibentes ut dissoluant & irritum faciant totius orbis sedulū & syncerū cōcilium. Qui ideo ab Eusebianis ad honores euecti sunt, quoniā hæresi in Christū hostili, patronos sese & aduocatos præstitere, audētq; de Fide definire: & quū ipsi sint rei ac iudicio obnoxij, ueluti Caiphas iudicādi munus inuadūt. Et Thaliæ suæ, quā faciūt, fidē haberi uolunt, qui ne ipsi quidem sciunt quid credant. Cū em̄ ignotū, Secundū Pentapoliten non semel exauctoratū depositumq; gratia cōmendationeq; Arianæ hæreseos ab ipsis designatū esse, Georgiū itē qui nunc Laodicææ agit, & cū Georgio Leontiū illum Spadonē electos esse, & ante illū Stephanū & Theodorū, qui iā Heracleæ est, Qui quū antea ab ordine presbyterorū reuulsi essent, postmodū impietatis cōmendatione Episcopi appellati sunt. His accedit Vrsatius & Valēs, à principio, ut nouitij, catechismo ab Ario instituti sunt, His cōnumerantur Acacius q̄q; & Patrophilus & Narcissus ad omnē impietatē audacissimi. Qui in magno cōcilio Sardiniensi ab Ecclesia reiecti fuere, unaq; cū ijs Eustatius qui nūc Augustæ est, & Eudoxius & Basilius patrocinio impietatis ad istas fortunas subuecti. Nam iam de Cecropio, Auxentio & Epicte lo hypocrita superfluū est dicere, quū omnibus liqueat, quomodo, ob quas causas, & per quos inimicos Ecclesiæ, etiā isti promoti sint, nimirū qui se calumniarū in Episcopos orthodoxos, quibus insidiæ parabātur, actores histrionesq; præbuerunt. Hi quū essent nō nisi in presbyterij ordine cōstituti, nec uulgo cogniti haberētur, tn̄ per impietatē episcopatus titulū sibi procurarūt. Eaq; de causa Georgiū Cappadocē quendā redemerūt, eo animo, ut eum ad uos mitterēt: sed nec ille aliquo in numero aut p̄cio habēdus est. Dico em̄ eū istis in locis nō ut Christianū se, sed ut Idololatrā gessisse, eundemq; moribus & instituto carnificē esse. Et quia istiusmodi ingenio erat, accitū ab illis, aggregatumq; esse, utpote hominē iniurijs, rapinis, & cædib. faciūdis percp̄ idoneū. Ea em̄ sæpius exercuit, neq; ulla ratione cognita habet, quæ sunt peculiaria Christianæ Fidei. Illi quidē his machinis utuntur contra ueritatē, nō tamē illorū animus latet, etiamsi millies ueluti anguillæ in sinus meandrosq; lubricent, & sese occultare studeāt, quasi non sint Christi perduelles. Igitur denūcio uobis, ut quisq; caueat, ne ab illis decipiatur, aut furtū sui patiatur, sed potius ac si Iudaica impietas Christianam Fidem inuaderet, Zelū Domino zelate, & retenta Patrū Fide, quā Patres, qui Nicææ cōuenerant, scripto professi sunt. Ne sustinueritis eos, qui contra eam nouis rebus student, etiamsi dictiones ex sacris literis scribant, ne sustinueritis hoc genus Scriptorū, etiamsi uoces orthodoxæ Fidei loquantur, ne ita quidem loquentibus attendite. Non enim recto animo loquūtur, sed ueluti indumentū ouiū hæc uerba præferunt, intus uero, quæ Arij sunt, sapiūt, quēadmodū hæreseon princeps diabolus. Nam & ille quoq; loquebatur è sacris literis, sed tamē æquè illi os obturatū est à Saluatore. Si enim ea quæ dicebat, animo sensisset, nunq; excidisset è cœlo: nunc autem ueterator ille animo sensuq; deciduus, honesti speciē uerbis simulat. Subinde quoq;, ethnica dicendi magnificentia ethnicisq; sophismatibus, malignus ille seducere annititur. Si igitur scripta ista ab orthodoxis proficiscerētur, qualia sunt magni illius & confessoris Hosij, Maximini Galliæ, aut eius successoris, aut Philo-

Philogonij,& Eusthatij orientis Episcoporum,aut Iulij & Liberij Romanorum Pontificum,aut Cyriaci Mysiæ,aut Pisti & Aristei Græciæ Episcoporum,aut Sylvestri & Protogenis Daciæ,aut Leontij, & Eupsichij Cappadociæ Episcoporum,uel Ceciliani Aphricæ,uel Eustorgij Italiæ, aut Capitonis Siciliæ,aut Macarij Hierusalem, aut Alexandri Constantinopoleos,aut Pædarotæ Heracleæ, uel magni illius Meletij Basilij & Longiani, cum cæteris Ponti Armeniæcꝫ Pontificibus,uel Lupi & Appiani Ciliciæ, uel Iacobi & reliquorum Mesopotamiæ Præsulũ,aut nostri Beati Alexandri,cæterorumcꝫ qui cum eo sunt eiusdem sententiæ,nihil esset quod in his scriptis suspicarere :syncera enim & simplicia Apostolicorum uirorum ingenia sunt. Nunc autem,quia ab illis scripta sunt, qui pro patrocinio hæreseos gratiam mercedis receperunt,secundum prouerbia,Sermones impiorum dolosi,& os impiorum mala respondet,& impij dolos gubernant, uigilandum est fratres & sobriè agendum, ut dixit Dominus, ne qua ex magnificentia uerborum & ueteratoria calliditate impostura fiat. Ne quis ueniat cum his uerbis,Ego quocꝫ Christũ annuncio,ac paulo post Antichristus esse deprehendatur. Antichristi autem isti sunt, qui propter Arij uesaniam,ad uos accedũt. Quid enim deest uobis, ut aliunde quis ad uos proficiscatur? aut cuius indigent per Ægyptum, Aphricam, & Alexandriam Ecclesiæ: ut qui permutatione lignorum fasciumcꝫ cauponati sunt episcopatus,transeant ad Ecclesias,quæ ad eorũ ius curamcꝫ nõ pertinent? Quis ignorat, quis non clare conspicatur eos ista agere pro statuenda stabiliendacꝫ hæresi? Quapropter etsi sublimes magnificosꝗ se faciunt, etsi maiores pharisæis fimbrias sibi alligãt dilatantcꝫ se uerborum sonitu, & uim uocis tenoremcꝫ probe meditatum habent, nullam ob id fidem meruerint. Non enim dictio,sed mẽs quæ religiosè agit,fidelem aliquem reddit: Eacꝫ de causa Saducæi & Herodiani,quamuis legem in labris retinerent, pudefacti sunt à Saluatore,audientes,Erratis,nõ scientes scripturas & uires Dei. Et apud omnes innotuit,eos,qui uidebantur legem sonare, animo hæreticos & Dei perduelles esse. Alios illi quidem huiusmodi uerborum lenocinijs seduxerunt, Dominum autem iam hominem factum seducere nequaquam potuerunt: Verbum quippe caro factum est,quod cognoscit sapientum cogitationes,uanas esse. Ita quocꝫ clanculum obrepentes Iudæos refutauit dicens,Si Deus Pater uester esset,diligeretis me: ego enim è Patre prodij,& uenio ad uos: Eadem ratione nunc quocꝫ facere uidentur. Occulunt siquidem animum, ac deinde in scribendo Scripturarum uerbis, pro esca utuntur,ut latenter in suam maliciam pertrahant ignaros. Dispicite,quæso, num ita est ut loquor. Si enim nulla suppetente causa de Fide scribunt, superuacuum est quod tentant,fortasse etiam & noxium: eò quòd nulla quæstione exorta,ipsi causam uerbalis digladiationis suppeditant, subuertentes simpliciorum fratrum corda, assemінantes illa quæ alioqui nunquam in illorum mentem subijssent. Sin autem,ut ab Ariana hæresi sese excusent, scripto utuntur, par est, ut malarum Plantarum semina prius extirpent, eosꝗ qui sementem hanc præbent,notis & infamia sugillent,atcꝫ ita in locum illorũ meliora scribendo substituãt. Quod si id nolint,propolam pro-

fiteantur, uendicentq́ sibi Arianam sectam non occultim, ut eos perduelles Christi esse innotescat, omnesq́ ab ipsis, tanquam à conspectu serpentis, fugiant. Nunc illa & in occultis habent, & alia præ se ferentes, scribunt, non aliter quàm si medicus ad saucium ægrotumq́ accersitus, omissis quæ rei præsentis sunt, de membris sanis disputationem instituat, quem ea de causa merito stuporis & insaniæ damnes quòd de ijs, quorum gratia uenit, nihil dicat: de alijs contra, quorum usus ab eo non requiritur, uerba faciat: ita quoq́ isti quæ sunt hæreseos prorsus omittentes, alia scriptis persequuntur. Atqui oportuit, si Fides illis curæ esset, Christúq́ diligerent, prius blasphemas aduersus Christum sententias exterminare, ac ita in locum eorum sana salubriáq́ & dicere & scribere. Sed neq́ ipsi hoc præstant, neque eos qui id præstare uelint, permittunt, impediuntq́ uel inscitia uel dolo. Quòd si inscitia id faciunt, crimini temeritatis obnoxij fuerint, quòd, quæ ignota habent, asseuerationibus prosequuntur: contrà, si scientiam sibi in istis rebus arrogant, maior illis mulcta infligi debet, quoniam, ubi de ipsorum rebus agitur, nihil ociosum aut præter rem inculcant: contrà, ubi de nostra Fide tractandum fuerat, scriptionibus ludant, & quiduis potius, quàm uerum, tueantur, dissimulatis illis & in occulto habitis, ob quæ ipsorum hæresis male audit, cum interim uerba Sacrarum scripturarū in ore habeant. Est id quidem euidens suppilatio ueritatis, eademq́ distenta ac suffarcinata omni scelere. Nec dubito, quin uestra pietas facile uel istinc totum negociū perspexerit. Siquidem nullus, ubi de adulterio postulatus est, de furto se excusat: neq́ si quis cædem imputet, reum patitur respondere, se non solum peierasse, sed etiam in deposito fidelem extitisse: Id enim ludibrium potius quàm purgatio criminis, aut certum rei documētum fuerit. Quid enim cædes ad depositum? aut quid adulterium ad furtum? Nam tametsi scelera à se inuicem dependeant, ex corde prodeuntia, attamen ad diluendum facinus, nullam inter se communionem habent. Achar igitur ut in Iesu Naue scriptum est, furti accersitus, non suam in bellis fortitudinem pro excusatione obtēdit, sed cōuictus de crimine, ab omnibus lapidatus est. Sauli quoq́ de negligentia mandatiq́ præuaricatiōe increpito, nihil profuit q alia causificaretur. Nō eñ alterius criminis purgatio, in alio scelere documentū innocētiæ suppeditat: sed contra, si ex iure & legibus agetur, par est, ut de eo reatu quo quis impetitur, respondeat, aut ostendere se non fecisse, aut confiteri delictū: ac polliceri, si conuictus sit, nihil tale amplius uel facturum uel moliturū. Sin aūt & fecit & molitus est, nec tamen culpam agnoscat, sed alia pro alijs adferat, hic se ipsum manifestū facit, non q recte fecerit, sed q sceleris sui cōscientia prematur. Quid igitur opus est multis uerbis? quū isti ipsi præiudiciū damnationeq́ inferre uideantur Arianorū hæresi, quippe, qui eam ore profiteri nō audeāt, & quia abdūt & occultāt blasphemias illius sectæ, satis ea re ostēdūt sese agnoscere, hæresim istā peregrinā alienáq́ esse à ueritate Fidei. Cæterū, qm̄ in abstruso habēt, nec audēt suorū gregaliū uerba proferre, necessariū est ut nos istis huius impietatis tectoria detrahamus, hæresimq́ ipsam, in publicū traducamus. Conscij eñ sumus, quid tū ab Arianis dictū sit, & quomodò ab Ecclesia & clericorū sorte reiecti sint. Veniam igi-

am igitur uerbis istis sordidis & lutulentis, quibus utendum necessario est, præfari oportet. Vtemur autem ijs, non quòd ita sentiamus, sed quòd ea ad usum refellendi necessaria arbitremur. Beatissimus igitur Episcopus Alexander Arium hæc sentientem & pariter uerbis profitentem, ab Ecclesia reiecit, Non semper Deus erat Pater, non semper Filius. Nam quum omnia sint ex nihilo, etiam Dei Filius ex nihilo emersit: & cum omnia sint condita, ipse quoque conditum quiddam & opus haberi debet: & quum omnia prius non essent, sed postea extiterint, fuit profecto cum Verbum non erat. Et quia non erat, antequam fieret, principium existendi habuit: tum enim extitit, cum Deus eum conditum uoluit. Nam inter omnia opera eius, ipse quoque connumerandus est, qui & natura mutabilis fuit, sed libero arbitrio bonus remansit: & quia pro uoluntate sua uerti mutarique potuit ut reliqua omnia: ideo Deus, quum præcognosceret illum bonum fore, maturauit ut illi hanc gloriam daret, quam postea ex uirtute meriturus fuisset, ut qui de opere suo, quale futurum esset, præscientiam haberet. Id quoque dicunt, Nō Deum uerum Christum esse, sed participatu Deitatis Deum factum: eadem ratione qua cæteri quoque numina appellantur. Etiam id quoque addunt, eum non natura in Patre existere, nec proprium esse eius substantiæ Verbum, nec propriam Sapientiam in qua mundum istum creauit: sed aliud esse in Patre proprium & peculiare Verbum, aliamque item propriam Sapientiam, in qua sapientia istud Verbum fecit. Atque adeo ipsum Dominū Christum respectu rationalium quæ uerbis utuntur, Verbum esse nuncupatum: & respectu comparationeque sapientum, Sapientiam dictum. Quin imo ut omnia aliena diuersaque sunt à Patris substantia, ita ipsum quoque per omnia diuersum aliumque esse à Patris substantia, sed ex genitis conditisque ipsum proprium & unicum Patri Filium & Sapientiam esse: cumque & creaturam esse, & opus Dei. Rursus idem ait, Deum, non nos propter illum, sed illum propter nos condidisse. Erat enim (inquit) solus Deus, nec erat Verbum cum eo, deinde quum uellet nos procreare, tunc quoque istū procreauit: quem postquam genitus est, appellauit & Verbum, & Filium & Sapientiam, ut nos per eum conderet: Et ut omnia uoluntate Filij substiterunt, quum antea non essent: ita quoque ipse uoluntate Dei, quum antea nō esset, extitit. Non enim est Patris proprius & naturalis fœtus Verbum, sed & ipsum gratia extitit. Addit insuper Deum qui erat, Filium qui non erat, uoluntate fecisse, condidisse ac creasse, & existere uoluisse. Quin & hoc quoque iactant, non esse Christum naturalem & ueram potentiam Dei: sed sicuti erucæ & bruchi potentiæ omnipotentis Dei appellantur, ita ipsum quoque appellari potentiam Patris. His adiecerunt, Filio Patrem ineffabilem arcanumque esse, neque conspicere neque cognoscere integrè & exactè Patrem posse. Cum enim exordium essendi habeat, non potest eum, qui exordio essendi caret, cognoscere, sed quòd cognoscit & uidet, id iuxta proportionem suæ mensuræ suæque capacitatis cognoscit & uidet: quemadmodum nos, qui singuli pro uiribus nostris & cognoscimus & uidemus. Etiam illud inter cætera adiunxit, Filium non solum non exactè cognosce-

re Patrem, sed ne suam quidem ipsius substantiam plene cognitam habere. Hæc & huiusmodi quũ diceret Arius, hæreticus declaratus est. Ego certe uel solũ inter scribendũ, cũ & eius impietatũ recordarer, uerumq́ꝫ de religione sensum retinerẽ, nõ potui hominẽ non execrari. Nam & in Nicæno cõuentu omnes, quotquot ibi aderãt Episcopi, aures suas ad ista uerba obturauerũt, omnesq́ꝫ cõmuni suffragio istã hæresim damnauerũt, & anathemate detestati sunt, ut alienã diuersamq́ꝫ ab Ecclesiastica Fide. Neq́ꝫ necessitas ulla cẽsores ad id coegit, sed omnes sponte ueritatẽ prosequuti sunt. Factũque est illud ab ĳs recte & bono quidẽ iure. Impietas em̃ istiusmodi opinionibus introducitur, uel potius præter scripturas, Iudaismus, trahẽs secũ proxime inter cæteros comites gentilitatẽ, adeo, ut qui ita sentiat, Christianus nõ debeat appellari, cũ omnia ista scripturis sint aduersa, quippe, cũ Ioãnes dicat, In principio erat Verbũ: Isti contra loquãtur, fuit, qñ nõ erat. Idẽ q̃ꝫ denuo scripsit, Et sumus in uero eius Filio Iesu Christo: hic est uerus Deus & uita æterna: Isti uicissim tanquã eius sentẽtiæ perduelles, nõ esse Christũ uerũ Deũ, sed participẽ ac partiariũ ex aliqua portione Deitatis, quemadmodũ reliqua alia quæ numina dicũtur. Et Apostolus quidẽ increpat Ethnicos, ꝙ res conditas uenerentur, & ꝙ præterito creatore Deo, creaturis inseruiant: Isti aũt quũ Christũ esse creaturã pronunciẽt: illi tamẽ quanquam creaturæ, religionis cultu ceremonĳsq́ꝫ inseruiunt. Quid igitur, quæso, ab Ethnicis differunt? Qui fieri potest, si ita sentiunt, ut nõ uerba iam è Paulo recitata, eiusq́ꝫ incusatio ad ipsos pertineat? Cum tamẽ Dominus de seipso loquatur, Ego & Pater unũ sumus. Et qui uidet me, uidet & Patrẽ meũ, Et Apostolus ab eo in hanc legationẽ Euangelicã missus ita deprædicet, eum esse iubar gloriæ eius & characterẽ substantiæ eius: Isti contra, audent separare eum, & alienũ à substantia Patris æternitateq́ꝫ asseuerare, illumq́ꝫ mutabilem fingere: non animaduertentes quum ista loquantur, ꝙ eum iam non unũ cũ Patre, sed unũ cum rebus creatis faciant. Quis enim non uidet, iubar siue proradiationẽ apud lucem esse, & proprium illius substantiæ, & coexistere, & non posterius superuenire? Cæterũ, quũ Pater dicat, Hic est Filius meus dilectus: scripturæq́ꝫ asserant hunc esse Patris Verbũ, & in eo cœlos firmatos esse, omniaq́ꝫ per ipsum facta esse: isti tamen nouorũ dogmatum figmentorumq́ꝫ authores, aliud uerbũ inducũt, & aliam Sapientiam Patris esse: hunc autem respectu cõparationeq́ꝫ rationaliũ, quæ uerbis utũtur, uerbum & Sapientiã dictũ esse: nec uident quanta inde absurditas nascatur. Si enim propter nos, nobisq́ꝫ cõparatus, per excellentiam Verbũ & Sapientia dicitur, quidnam ipse sit, nunq́ꝫ explicauerint. Si enim Dominũ, illa ipsa esse scripturæ pronunciat, illi contra, Dominum illa esse inficiantur, certum est illos, eum ne existere quidẽ uelle, et scripturis aduersos infestosq́ꝫ sese gerere. Fideles aũt, ex ipsa Paterna uoce, ex Angelis qui illũ adorãt, & ex Sanctis qui de eo scribũt, eius naturam cognoscere possunt. Isti contra quibus mens impura est, quũ nihil tale ex Diuinis Theologisq́ꝫ uiris audire queãt, relegandi mihi uidentur ad Cacodæmones, cum quibus similitudine congruut, ut saltem ex eorũ clamoribus audiant, non plures esse Filios Dei, sed
hũc

hūc solū & unicū esse Filium Dei, Tu, inquiebant, es ille Sanctus Dei & Filius Dei. Quin & ille qui hæresim istis suggerit, tentator, inquā, ille in monte, non si & tu quoq; es Filius Dei, quasi plures essent, sed si tu es Filius Dei, loquitur, ut intelligas unū dūtaxat fuisse. Sed mirifici isti uiri, sicuti gentiles, qui ubi delapsi erant ab opinione unius Dei, ad pluralitatē deorū præcipitati sunt: ita & ipsi quoq; nō credentes unū esse Patris Verbū, ad multos intelligendos in præceps ferūtur: eumq;, qui uere est Deus & uerū Verbū, inficiantur: creaturā aūt eū esse in animū inducunt, non animaduertentes quā plena impietatis sit ista opinio. Nam si creatura est, q̄modo ipse aut creaturarum conditor, aut Filius, & Sapientia, & Verbū fuerit? Verbū enim non creatur, sed gignitur: & creatura nō filius, sed opus certū est. Quod si creaturæ per eum conditæ sunt, ipseq; creatura est, cuius quæso creatura habēda est? Necessum est em̄ opera per aliquem fieri, uti per Verbum facta sunt omnia, eo q; Verbū opus non erat, sed Patris sui Ratio. Ac rursum, Si alia est in Patre sapientia, præter eam sapientiam quæ est ipse Dominus: & si Sapientia in sapientia facta est, & Sapientia est Dei Verbum, sequitur omnino Verbum in Verbo essendi naturam accipere. Iam si Verbum Dei est filius, colligeretur consequio ratiocinandi, Filium in Filio conditum esse. Qua igitur ratione locutus est Dominus: Ego in Patre & Pater in me, Aut quomodo Ioannes eo omisso, de isto refert? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod si omnia quæ uoluntate creata sunt, per eū creata sunt, quomodo is unus creaturarum fuerit? aut quomodo Apostolo dicente, per quem omnia, & propter quem omnia, isti dicere non uerentur, non nos propter illum, sed illum propter nos factum esse? Oportuit enim, si ita se res habebat, eum ad istum modum loqui propter quos factum est Verbum. Nunc autem non ita, sed propter quem omnia, & per quem omnia, elocutus est: clare ostendens istos hæreticos & sycophantas esse. Alioqui, si audeant dicere, alterū esse in Deo Verbum, postquam claras demonstrationes scripturarū non habent, saltem uel unū illius opus demonstrent, aut quippiā q̄d Pater egerit seorsum ab hoc nostro Verbo, ut aliquē uideantur habere prætextū coloremq; sui cōmenti. Veri em̄ Verbi opera manifesta sunt omnibus, adeo ut proportionabiliter eius uirtutē ex operib. spectes. Vt em̄ ex cōtemplatione rerū conditarū, Deū conditorē intelligimus, ita uidētes nihil indispositū in rebus creatis, sed omnia ordine & prouidentia moueri & gubernari, & in suo modulo permanere, animo colligimus, Verbū siue Rationē Dei in omnibus insistere & gubernatorē esse. Iam scripturæ quoq; testantur, ipsum esse Dei Verbū, & per eum omnia facta esse, & sine ipso factū esse nihil. Illius aūt uerbi de quo ipsi mentionem faciunt, neq; dictūm neq; factum ullum ab ipsis ostenditur. Nam quum ipse Pater dicit, Hic est Filius meus dilectus, nullum alium sibi Filium esse significat: Ergo secundū istam rationem etiam Manichæis aggregantur præclari isti uiri. Nam & illi quoq; nomine tenus bonum Deū induxerunt, cuius nullū omnino opus, uel uisibile uel inuisibile ostendere queunt: uerū interim re uera Deum creatorem cœli & terræ, omniumq; inuisibilium inficiantes, ad

fabulas se conferunt. Idem quoque istis sanis hominibus accidere uidetur, quippe, qui ueri Verbi, quod solum in Patre existit, opera uideant, & abnegent: aliudque sibi uerbum confingant, quod neque ex factis, neque ex fama demonstrare possunt: Nisi scilicet compositum aliquem Deum, hominum more nunc uerba loquentem, nunc quæ locutus est, immutantem, ac rursus ita sentientem cogitantemque fabulose intelligant: nihil interim uidentes, in quam stolidam sententiam præcipites eant. Si enim uerba accidentaria habet, omnibus modis eum hominē constituunt: sin autem uerba ab eo proferri, & mox perire existimant, grauiore adhuc impietate laborant, quum ea quæ prodeant ab existente, in non existens resoluant. Quod si uero Deum gignere opinantur, asserentes eum unius Verbi genitorem esse, qui sit plenitudo Diuinitatis eius, & in quo reconditi sint thesauri omnis cognitionis, eumque & esse, unaque cum Patre coexistere, per quem omnia sunt facta, melius id quidem, & dictu ad pietatem conuenientius, quam si illum multorum uerborum, quæ nusquam apparent, genitorem esse confirment: aut eum esse compositum, hominumque more patibilem existere, ac de simplici illum multiplicem faciant. Iam quum dicat Apostolus, Christus Potentia & Sapientia Dei, isti multis alijs potentijs, eum, ut unum ex illis, adnumerant, & quod teterrimum, erucis alijsque brutis ad cladem aliorum ab eo immissis, ipsum sceleratissimi comparant. Et quum Dominus loquatur, Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, ac rursum, Non, quòd Patrem uiderit quisquam, nisi ille, qui ex Patre est: qui fieri possit, ut isti non ueri perduelliones numinis habeantur, iactitantes, Patrē à Filio neque uideri neque cognosci ad plenum? Si enim Dominus dicit, Quemadmodū cognoscit me Pater, & ego cognosco Patrem, neque ex parte cognoscit Pater Filium, qui igitur fieri potest, ut non insaniant isti nugatores, dum asserunt, ex parte & non solidè Filium cognoscere suum parentem? Denique si principium habet filius existendi, & principium habent omnia quæ creata sunt, quid primum inter ista, & à quo initio defluxerunt cætera, mihi indicent, sed nequaquā id poterint dicere, neque unquam tale principium Verbi ostenderint ueteratores isti: quippe qui Patris sit uera & genuina Soboles. In principio enim erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Porrò, de eo quod garriunt, Filium non cognoscere suam substantiam, ociosum ac superfluum est uerba facere, nisi eatenus ut illorū uesaniam exagites. Nam si ipse sui ipsius cognitione destituitur, qui omnibus intellectum & de Patre & de seipso largitur, quid illos incusat, qui ipsum non cognoscunt? Atqui scriptum est, inquiunt, Dominus creauit me ab initio uiarum suarum, ad opera ipsius: insciti & mente attoniti. Quid? quòd etiam seruus in Scripturis nominatur, & ancillæ filius, & agnus & ouis, & fatigatus esse, & sitibundus fuisse, uapulasse, & passus esse. Sed habent ista occasionem causámque legitimam. Siquidem continuo in sacris literis proditur, cur homo, & Filius hominis sub seruili schemate factus sit, quod quidem nihil aliud est, quàm humana caro: Verbum enim caro factum est. Quòd si homo factus est, non par est, quenquam in istis uerbis scandalizari: hominis proprium est creari,

est creari, gigni, fingi, fatigari, pati, mori, ex mortuis excitari. Et sicuti, quatenus est Verbum, & Sapientia Patris, omnia habet quæ sunt Patris, æternitatem, immutabilitatem, & per omnia & in omnibus eandem similitudinē, ut nec prius nec posterius sit, sed cum Patre coexistat, & ipsissima sit forma Paternæ Deitatis, eademq; ratione conditor sit rerū & non conditus. Cum enim secundum substantiam Patris, Patri sit similis, nullo pacto conditus esse potuerit, sed cōditor permanet, ut ipse quoq; prolocutus est, Pater meus etiamnum operatur, & ego operor, ita quoq; homo factus & carnem gestans, necessario creari fieriq; incepit, & omnia, quæ sunt carnis, subijt: quā tumcunq; Iudaici isti caupones uinum aqua misceant, humiliantes Verbū Verbiq; Deitatem, dum eam subijciunt ijs opinionibus, quæ de rebus creatis cōcipiuntur. Istis de causis merito ac summo iure Patres indignati sunt, & anathemate notauerunt impientissimam hæresim: cui hæresi isti male metuentes, ut nimis facile refutabili & prorsus friuolæ, in tenebris eam habent & abstrudunt: Nos quidem paucula ista ad uituperationem illorum scripsimus. Quòd si quis latiore refutatione uti uelit, repperiet istam hæresim non longe ab Ethnicis disiunctam, reliquarum tamen hæreseon postremam & fecem. Siquidem cæteræ hæreses aut circa corpus Domini eiusq; humanitatem, hæ quidem ad istum modum, aliæ rursus ad illum modum mendaces, aberrant: aut eum in corpus descendisse Iudaica existimatione penitus pernegant. Hæc autem sola omnium, in ipsam Deitatem impingit, cum Verbum ne semel quidem esse permittant, aut Deum Patrem exstitisse. Cæterum, recte contra eos scriptum esse dixeris, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis. Verum, inquiunt, ualemus & possumus uafricie propugnare nostrā hæresim. Atqui rectius sese haberet eorum apologia, si neq; technis, neq; sophismatis gentilibus, sed simplici Fide huic opinioni patrocinarentur. Quapropter si fidunt, beneq; sibi conscij sunt, hanc esse Ecclesiastici dogmatis sententiam, mentem suam liquidò prodant. Nemo enim incensam candelam sub modio, sed super candelabrum ponit ut luceat omnibus introeuntibus. Quòd si igitur eam sese autumēt posse defendere, scripto promulgent ea quæ uerbis asserunt, omnibusq; suam hæresim ueluti lucernam ostendant, aperteq; accusent Alexandrum beatissimæ memoriæ Episcopum, quasi qui Arium ista dicentem cum iniuria eiecerit: incusentq; Nicænum concilium, quòd, ista impietate reiecta, ueram Fidem scripto prodiderint. Sed id eos facturos non esse, compertum habeo: non enim usque adeo rerum suarum figmentorumq; ac sementis malæ, quam aspergere conantur, ignari sunt: Quippe, qui probe cognitum habeant, quod quamuis initio simpliciores recenti impostura seducere potuerint, postmodum tamen mentem suam ueluti impiam quandam lucem, eamq; mox extinguendam, seq; ubiq; infames futuros optime præsentiant, utpote ueritatis inimicos atq; aduersarios. Ideo quum omnia stulte faciant, stulteq; loquantur, in ea re tamen, ut filij istius seculi atq; mundi, prudenter faciunt quod occultant sub modio suam lucernam, ne uideatur lucere, aut ne uisa lucere, condemnatione extinguatur. Siquidem & Arius hæreseos

princeps,

princeps,ab Eusebio gregaliūq; Eusebij euocatus ad felicis memoriæ Constantinum Imperatorem,ibiq; iussus ut scripto ederet suā fidem, callide per dolum suppressis suis impietatibus, prælatisq; uti diabolus solet sacrarum literarum simplicibus,uti scripta erant,uerbis, formulam suæ fidei conscripsit,deinde ab Augusto interrogatus,nihil ne aliud in animo haberet,& an uere sentiret quod profiteretur:Dominū enim periurij uindicē futurū: miser iurciurando respondit se nihil habere præter ea quæ scripto edidisset, neq; dixisse aliter neq; cogitasse, & egressus statim utpote pœnam daturus corruit,atq; ita superius medius discrepuit. Omnibus quidem hominibus communis uitæ exitus,mors est, neq; ulli defuncto, tametsi inimico insultandum,cum incertum sit,num ante uesperam ipse quoq; à morte sis apprehendendus.Sed tamen exitus Arij, quia non uulgaris est, operæpreciū est ut narretur.Cum enim Eusebius cum suis iam minitaretur,se eum in Ecclesiam introducturum: & Alexander Episcopus Constantinopolitanus contra diceret, Ariusq; magnam spem in Eusebij uiolentia minisq; collocaret: quippe,cum iam Sabbatum esset, & postridie se speraret in cōmunionem recipiundum,ac magno certamine laboraretur, illis quidem interminantibus,Alexandro uero precibus incumbente,Dominus se iudicem,præmiatoremq; contra impios præbuit: nondum enim sol exortus erat,quum necessitas Arium in eum locum detraxit, ubi collapsus est, utraq; re simul & cōmunione & uita spoliatus,ibi fœlicis memoriæ Cōstantinus re statim audita,admiratione cōmouetur,quum uidisset ita hominem in periurio & deprehensum & oppressum,Omnibusq; innotuit fractas esse Eusebij minas, Arijq; spem frustra fuisse:simulq; iterum ostensum est à Domino, Arianorum dementiam incōmunicabilē esse,tum hic,tum in Ecclesia cœlesti.Quis igitur admiratione non capiatur, quum uideat istos ita iniustè contendere pro ijs,quos Dominus reprobauit:ac eam hæresim defendere,quā Dominus Deus incōmunicabilem ostendit, non permittens principem huius factionis in Ecclesiam intrare. Illi tamen, nec quod scriptum est,exhorrescūt: & quod impossibile est,aggrediuntur:Quod enim à Deo constitutum est, quis dissipabit? & quem Deus condemnauit,quis illum iustificarit? Illi igitur in suis phantasmatibus afferendis,scribant,quod libet: uos autem contra fratres,ut qui gestatis uasa Domini,& ut assertores dogmatum ueritatis adhortor & cōmoneo, ut sitis exploratores æstimatoresq; istius negocij: Eosq; si alias iam diuersasq; ab Ario uoces usurpent,uel ob id potissimum, ut simulatores hypocritasq;,rejcite, quod uenenum mentis in abdito teneant,uerborumq; lenocinijs ad serpentis similitudinē blandi sint. Nā in istis scribēdis secū habent eos,qui tum cum Ario reiecti fuere, nimirū Secundū Pentapolitem,clericosq; Alexādriæ repudiatos.Istis Alexādriæ scribūt,& quod admirere,operā dederūt,ut nos cæteriq;,qui nobiscū sunt, persecutionib. diuexaremur:quis tum religiosissimus Imperator Cōstantinus curā egerit,ut pacificè in patriā,& ad bonā Ecclesiā deduceremur,et in primis rationē cōcordiæ populorū habuerit,illi tñ hoc effecerūt, ut istis Ecclesiæ traderētur,omnibusq; certū documētū edidere, insidias oēs in horū gratiā,& contra me,& contra cæteros institutas esse. Quomodo igitur, quū talia faciant,

ciãt,in scriptis istis suis ullã fidẽ meruerint? Nam si synceriter scriberent,de
leuissent utiq; Thaleiam quam Arius cõposuit,abiecissentq; hæreseos sto-
lones & asseclas. Isti enim sunt discipuli & socij Arij, tum in impietate, tum
in pœna:atq; ideo,quia eos nõ ejciũt,satis sese omnibus produt, q sint pra
ui sensus,etiamsi sexcenties scribant. Atq; ea de causa aduigilandũ est, ne a-
mictu literarũ,offuciæ,atq; imposturæ fiant, & auehant nõnullos à pia Fi-
de. Sin contra audacia ex rebus prosperiorib. sumpta, ea quæ sunt Arij nõ
timeant scribere,nihil superest, nisi ut memores Apostolicarũ denunciatio
nũ,magna libertate ijs uerbis utamur,quæ ob istas hæreses iam antea Apo
stolus dixit:Scimus q in ultimis temporib. deficiẽt nõnulli à sana Fide, in-
tenti auscultantesq; spiritibus erroris, & disciplinis dæmoniorũ auersantiũ
ueritatẽ:& quicũq; uolũt uiuere piè in Christo Iesu, persecutionẽ patiẽtur:
mali aũt homines & præstigiatores in peius proficiẽt,seducti & seducẽtes.
Sed nihil horũ nos persuaserit, neq; separauerit à charitate Christi,etiamsi
hæretici mortẽ interminẽtur:Christiani eñ sumus,& nõ Ariani. Vtinã illi
qui ista scripserũt,non saperent quæ sunt Arij. Sed nũc opus est istiusmodi
uerborũ libertate:Nõ eñ accepimus spiritũ seruitutis,sed ad libertatẽ uoca
uit nos Dominus. Estq; re uera ingens probrũ,si Fidem quam de Saluato-
re per Apostolos accepimus,eam ob Ariũ, aut eos qui cum Ario sentiunt,
eiusq; causam agũt,amittamus. Multi igitur istarũ regionum cognita scri-
bentiũ uafricie, usq; ad sanguinẽ parati sunt resistere aduersus illorũ uafrici
es,idq; præcipue quũ audiunt uestram fortitudinẽ. Cæterum quia edita est
nostra contra hæresim cõfutatio, hæresisq; illa,ueluti serpens, ẽ cauernis in
lucẽ protracta,& quia apud nos seruatur Puerulus ille,quẽ Herodes inter-
ficere satagebat,uiuitq; itẽ in uobis ipsis ueritas, Fidesq; apud uos sana est
ac minime ægrotat,ideo author adhortatorq; sum,ut gestantes in manibus
uestris Fidẽ Nicææ à patribus traditã, eiusq; cũ magna alacritate fiduciaq;
in Dñm,uindices specimẽ exemplarq; uos omnibus,qui ubiq; sunt,præbe
atis,declaretisq; nũc pro Fide certamẽ esse propositũ aduersus hæresim, ac
nõ unius generis esse inimici oppugnationes. Siquidẽ nõ solũ,in idolorum
aris nõ adolere thus,martyrẽ ostẽdit,sed & nõ abnegare Fidẽ,luculentũ cõ
scientiæ martyriũ absoluit:neq; solũ qui sese idolis inclinauerũt, condẽnãtur
ut alieni,sed etiã illi qui prodiderũt ueritatẽ: Iudas eñ,nõ ob sacrificiũ sum-
motus est ab Apostolica dignitate,sed ob proditionẽ:neq; itẽ Hymenæus,
& Alexãder,quia auerterãt se ad idola,à Christo defecerũt,sed quia circa Fi
dẽ naufragiũ fecere. Abrahã Patriarcha non morte ad coronã uenit, sed fi-
de in Deũ,alijq; itẽ Sancti,quorũ mentio est apud Paulũ. Gedeon,Baruch,
Samson,Iephtha,Dauid,Samuel,socijq; illorũ,non effuso sanguine cõsum
mati sunt,sed per Fidẽ iustificati sunt, atq; etiamnũ admirationi sunt, eò q
etiã ad mortẽ sustinendã pro religione in Dominũ parati fuerant. Quod si
res q̃q; nostri tẽporis cõtemplãdæ sunt,Nostis,quomodo beatus Alexan-
der,usq; ad mortem contra hanc hæresim depugnarit, & quot tribulatio-
nes quantosq; labores, quanquam iam senex, in decrepita ætate sustinue-
rit, qui & ipse ad patres suos appositus est. Quot item alij & quantis fati-
gationibus se delassarunt, dum doctrinas edunt contra hanc impietatem,
& glo-

& gloriam suæ in Christo confessionis tuentur. Igitur & nos, uti in certamẽ de summa rerum prouocati, ubi Fides uel abneganda uel retinẽda sit, eo stu dio propositoq́ꝫ simus, ut & quæ accepimus, retinere uelimus, quum in ma nibus nostris sit monumentum Nicænæ Fidei, & istas nouationes repudia re, & docere populos, ne attendant spiritibus erroris, & ut penitus refugiãt ab impietate Areomanitarum, & ab ea, quam cum Meletianis inierunt, con iuratione. Qui, quum antea inter se contentiosi essent, nunc ut Herodes & Pontius in blasphemias aduersus Christum consentiunt. Quapropter me rito quis eos exosos habeat, quòd quum de priuatis rebus inter se simulta tes gerant, odio tamen inimicitiaq́ꝫ cõmuni aduersus ueritatem conspirent, & in impietate aduersus Dominum fœdera conglutinent, seseq́ꝫ mutuo am plexentur, securi quiduis & facere & pati, modo id, quod semel animo con ceperint, tueantur. Melitiani quidem ambitione, ut rebus præsint, tum insa no auaritiæ studio: Ariomanitæ uero ultro sua ipsorum impietate incitan tur, ut huiusmodi conspirationibus mutuo inuicem animi sui prauitatẽ pro moueant. Et isti quidem horum impietatis personam induunt: hi uero illo rum malitiæ accedunt, & adstipulantur, ac in cõmune scelera sua, ueluti Ba bylonis poculum cõmiscentes, insidias illis nectunt, qui rectè pieq́ꝫ de Do mino nostro sentiunt. Erat iam pridem malitia & calumnia Meletianorum omnibus nota: nec impietas Arianorum, Deoq́ꝫ infesta hæresis usq́ꝫ obscu ra fuit: neq́ꝫ enim parũ temporis intercessit. Nam illi, abhinc ante quinqua gesimum quintum añum schismatici facti sunt: isti uero ante trigesimum se xtum hæretici declarati, & ab Ecclesia summoti, idq́ꝫ iudicio synodi uniuer salis. Cæterum, ex ĳs quæ nunc fecerunt, clara iam in reliquum tempus do cumenta data sunt, eos non alia de causa, tum contra nos, tũ contra reliquos Episcopos orthodoxos, iam ab initio insidias tetendisse, nisi ut impietatis suæ hæresim propagarent. Ecce enim quod olim struebat Eusebius, nunc tandem cõmittitur: Dederunt enim operam, ut Ecclesiæ à nobis abriperen tur: Et Episcopos unà cum presbyteris, cõmunionem cum ipsis non usur pantes, prout collibitum fuit, in exilium profligarunt, populosq́ꝫ qui ipsos auersabantur ab Ecclesĳs excluserunt, easq́ꝫ Arianis ante tot annos cõdem natis, regendas tradidere, ut consociata secum Meletianorum hypocrisi, tu to possint tetra suæ impietatis uerba euomere, atq́ꝫ ita præinstruant, & cõ muniant (ut arbitrantur) Antichristo, qui ipsis asseminat hæresim, perditio nis uiam. Illi igitur, quasi somnium, istiusmodi frustra imaginentur. Nos e nim scimus, humanissimum Imperatorem, ubi rem cognouerit, cohibiturũ esse eorum malitias, ipsosq́ꝫ diuturnos in uita non fore, sed, secundũ quod scriptum est: Corda impiorum breui deficiẽt. Nos uero apostatis, ĳsq́ꝫ qui conantur furias in domo Domini defigere, amictumq́ꝫ sacrarum literarum præ se ferunt, resistamus, mortem corporalem nõ expauescentes: & prauas istorum uias non æmulemur, ueritatisq́ꝫ rationem in primis habeamus. Nã cum & à nobis, ut omnes nouistis, per Eusebium cum suis, postulatũ esset, uel ut ageremus sustineremusq́ꝫ eandem personam impietatis, uel expecta remus eorum insidias, noluimus illis, ut suffragatores, assidere, sed potius il lorum insectationem praoptauimus, q́ꝫ Iudæ mores imitari. Ergo fecere, quod

quod ipsis collibitum fuit: & quod minis denunciauerant, opere cõpleuerunt: Ac similes Iezabeli, dolosos sibi Meletianos conciliarunt. Memores igitur ipsi, quomodo sese primum aduersus Beatum martyrem Petrum, ac deinde contra magnum Achillam, postremo contra Beatum Alexandrum gesserint, ut ita aduersus nos quasi præmeditationibus & exercitijs instructi, isti quidem dexterius, quicquid ipsis suggestum fuerit, quasi histriones agerent: illi uero persequendi mei occidendiq́ occasiones solertius aucuparentur: id enim sitiunt, neq́ hactenus conquiescere possunt, tanta est auiditas nostri sanguinis effundendi: uerum eius rei mihi nulla cura. Scio enim & certum habeo, & præmium ijs qui sustinent, retribuendum esse à Saluatore: Et q̀ uos, ubi sustinueritis, ut Patres uestri, forma iam populis effecti, & subuertentes peregrinam & alienam hanc impiorum adinuentionẽ, habebitis quidem gloriam, qua uobis istud ipsum gloriari licebit: Fidem seruauimus: recipietis autem coronam uitæ, quam repromisit Deus diligentibus se, atq́ utinam mihi contingat unà uobiscum has repromissiones possidere, quæ non solum Paulo sunt addictæ, sed omnibus seruantur qui diligunt aduentum Domini, & Saluatoris, & Dei, & Imperatoris Iesu Christi, per quem Patri gloria.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE
contra Arianos, Oratio Secunda.

CAETERAS quidem hæreses transfugas ueritatis, & insana dogmata sibi cõminiscentes, facile agnouerint omnes, ut quarũ impietas iam pridem à nemine non comperta habeatur. Nõ enim in obscuro esse potest, istos istius hæreseos machinatores (ut Beatus Ioannes locutus est) à nobis recessisse, ut qui nec iam sint, nec olim unius nobiscũ aut animi aut sententiæ fuerint, ac proinde dictum esse à Saluatore, Qui nobiscum nõ colligunt dissipant, ac unà cum diabolo dormientes obseruant, ut asperso suæ pestilentiæ ueneno, habeant qui secum unà moriantur. Sed tamẽ ista omnium hæreseon ultima, & nũc recens egressa, anteambulo, & præcursatrix Antichristi, cui nomen est ab Ario, dolosa & uafra, quum uideret sorores suas, cæteras (inq́) hæreses ætate grandiores, publicè palamq́ probrosas haberi, speciem suã dissimulat, & literarum sacrarum uocibus, quasi honesto cultu, induitur, ut pater eius diabolus: ac satagit denuo intrare in paradisum Ecclesiæ, quo sub specie Christianismi nõnullos seducat, ut credibilitate falsarum rationũ persuasi, contra Christum sentiant. Veris enim rationibus nihil est apud illos firmum & stabilitum: Imò quod peius est, iam nõnullos insipientes circumuenerunt, tantoq́ errore cõpleuere, ut non solum auribus delirent: sed ad Euæ imitationem oblata degustẽt, & à degustatione cæci, captiq́ sensi-

bus, amara, dulcia esse arbitrentur, & abominabilem hæresim, pulchram existiment. Ideo necessarium duxi, maxime, quum eò me uestra adhortatio impelleret, & huius sinuosū pectus hæreseos explicare, & eius uesaniæ graueolentiam ostēdere, ut, qui procul adhuc agunt, eam defugiant: & qui per eam decepti sunt, resipiscant, ac adapertis cordiū oculis dignoscāt: ut nec tenebræ, lumen: nec mendacium ueritas est: ita quoq; Arianam hæresim bonam non esse: & qui Arianos Christianorū titulo insigniūt, plus nimio errare, ut qui declarent se neq; Scripturas legisse, neq; cognitū ullo modo habere, quid sit Christianismus, aut quæ eius fides. Quid enim in ista hæresi uiderunt, quod simile sit cum pia & religiosa Fide, ut audeant blaterare, quasi nihil ab illis mali dicatur? Eadē enim ratione consentaneū, ut Caipham nominent Christianum: & proditorem Iudam adhuc cōnumerent cum Apostolis: & eos, qui Barrabam pro Saluatore postularūt, dicant nihil mali cōmisisse: & Alexandrū, et Hymenæum cōmendent, ut recte sentientes: & Apostolum de ijs mendaciū dixisse affirment. Cæterū, quis Christianus talia audire sustinuerit? aut talia dicentem, sanum esse animo existimarit? Pro Christo enim apud illos, Arius est, ut apud Manichæos, Manichæus: pro Mose item & alijs Sāctis, nescio quis Sotades reperitur, homo etiam apud Ethnicos ridiculus, & filia Herodiadis: huius enim fractos & effœminatos mores, Arius in scribendo repræsentat, & ipse eius liber, Thaleia, hoc est, cōuiualium nomine inscriptus, istius puellæ saltationem æmulatur, choreas ductitans, & blasphemijs in Christū lusitans, adeo, ut qui incidant in hæresim, mentis uertigine laborent, sapiantq; ea, quæ non oportet sapere, immutentq; nomen Domini gloriæ, in similitudinem imaginis hominis corruptibilis: & pro Christianis, deinceps Ariani nuncupentur, eamq; notam characteremq; referant suæ impietatis: Ne ergo causificationes quærant, neq; probroso nomine pulsati, dissimulent sese eos esse, qui sunt: doceantq; Christianos à uocabulis magistrorum suorum nomina sortitos esse, quò se ipsos quoq; declarent eadem ratione, quum Christiani sint; nomen tamen ab Ario obtinuisse. Cuius si pudore non tenentur, ne quærant eludere: sin pudori est, aut præ confusione abdant sese, aut resiliant à suis impietatibus. Nunquam enim populus ab Episcopis suis, sed à Domino, in quem creditum fuit, nomē accepit. Certe à beatis Apostolis præceptoribus nostris, ministrisq; Euangelij Saluatoris nostri, appellationes adepti non sumus, sed à Christo, Christiani & sumus & nuncupamur: Illi uero, qui aliunde originem suæ fidei deducunt, merito authorum suorū cognomenta, ut ad quos pertineant, præ se ferunt. Quapropter, quum omnes à Christo, Christiani & essemus & diceremur, explosus est Marcion inuentor hæreseos: reliqui aūt qui cum explosore Marcionis remansere, Christiani titulū retinuerunt: qui uero sequuti sunt Marcionem, non iam inde Christiani, sed Marcionistæ appellati sunt. Ita quoq; Valentinus, Basilides, Manichæus, & Simon Magus sectatoribus sua uocabula impartierūt, indeq; factū ut alij Valentiniani, alij Basiliani, alij Manichæi, alij Simoniani, alij Cataphryges à Phrygia, alij à Nouato Nouatiani uocitati sunt. Ita Melitius eiectus à Petro & Episcopo, & martyre, suos, qui ipsum sequebantur, nō Christianos postea,

sed

ſed Melitianos denominauit. Eadẽ iterũ ratione beato Alexandro Ariũ e-
ĳciente,ĳ qui Alexandro adhæſerunt,remanſerunt Chriſtiani:illi uero,qui
unà cum Ario receſſerũt,nomen Saluatoris noſtri,Alexandro cum ſuis re-
linquentes,Ariani deinceps appellati ſunt.Quinimo, ecce etiam nunc poſt
mortẽ Alexandri, qui eiuſdẽ cõmunionis ſunt cum Athanaſio Alexandri
ſucceſſore,& quibus ipſe Athanaſius cõmunione cõiunctus eſt,omnes eũ-
dem pariter characterẽ habẽt,neq; ille ſuis nomẽ indit,aut à ſuis recipit, ſed
omnes,ut antea,conſueto more Chriſtiani nominãtur.Nam q̃uis magiſtri
inuicẽ ſibi ſuccedant, noſq; illorum diſcipuli,ab illis acceperimus quæ ſunt
Chriſtianæ fidei,nihil tamẽ inde obſtaculi naſcitur,quo minus ob id & titu
lo,& re,Chriſtiani appellemur.Contra,qui hæreticos ſequũtur,tametſi mil
lies mille ſucceſſores habeãt,omnes tamẽ nomen eius, qui primus hæreſim
adinuenit, referũt. Certe è uita exempto Ario, quũ multi ex grege illo,eius
uices ſucceſſionemq; ſuſciperẽt,tamẽ omnes qui eiuſdẽ cum eo ſentẽtiæ fu-
rũt,ex Ario notas ſuas inſigniaq; habentes,Ariani nũcupantur,quod re ue
ra eximiũ & admirabile argumentũ eſt. Nam qui etiã nũc ex gentilibus,o-
miſſa idolorũ ſuperſtitione,ad Eccleſiã ueniũt,nõ catechizantiũ, Fideiq; ru
dimẽta tradentiũ nomina,ſed Saluatoris in ſe transferũt, & pro gentilibus
Chriſtiani incipiũt appellari. Qui uero ex eodẽ genere ad iſtos abeunt,aut
ab Eccleſia ad hæreſim tranſitũ faciũt,nomẽ Chriſti derelinquũt,et Ariano
rũ uocabulo induũtur,quaſi qui nõ amplius,Fidẽ Chriſti retineant, ſed A-
rianæ inſaniæ gregales habentur. Quomodo igitur Chriſtiani fuerint,qui
non Chriſtiani,ſed Ariomanitæ appellãtur: aut quomodo de numero Ec-
cleſiæ catholicæ habeantur,qui Apoſtolicã Fidẽ excuſſerunt,& nouarũ pe
ſtiũ inuẽtores ſe præbent? qui relictis Chriſti eloquĳs,θαλείας Arĳ,hoc eſt,
crapulas titulo nouæ ſapiẽtiæ cohoneſtãt,ac bono iure eum titulũ uſurpãt:
nouã enim hæreſim annunciãt.Quapropter nõ ſine admiratione eſt, nuſq;
in multis multorũ operibus & ſermonib.tum in Vetus,tum in Nouũ teſta
mentũ cõſcriptis,inter titulos librorũ θαλείας, hoc eſt crapularũ nomẽ repe
riri:imo ne apud Ethnicos quidẽ frugi & temperantes, ſed apud iſtos dun-
taxat,qui iſtiuſmodi res inter pocula ad riſum captandum per plauſum,io-
cum, laſciuiamq; decantant.At eximius ille Arius quũ nihil aut ſanctũ,aut
graue imitandũ deſumeret, ſecurus negligensq; iſtiuſmodi probitatis, de-
peculatis aliorũ hæreſib. æmulũ ſe in ridiculis uni Sotadæ præbuit. Quid
enim aliud congruũ illi, qui Chriſto Saluatori choreis ſuis inſultare uolu-
it,q̃ ut miſeras dictiuculas impietatis ſuæ metris diſſolutiorib. & elumbati
orib.inſonaret, ut, quemadmodũ Sapientia loquitur, Ex eloquio uerborũ
cognoſcitur uir,ita quoq; ex illis Sotadicis numeris, animi eius effœmina-
tio & mentis putrilago deprehenditur.Nam tametſi ſubinde,ſerpentis mo
re,ſurſum deorſumq; ſeſe uoluat,non tamẽ effugere potuit,ut nõ caderet in
errorẽ phariſæorũ. Quemadmodũ em̃ illi quũ legem præuaricare uellent,
legis tamẽ uerba prætendebant: & quũ eius animi eſſet,ut expectatũ hacte
nus,& iam præſentẽ Dominũ abnegarent, Deũ quidẽ in ore habebant, i-
pſum tamẽ blaſphemare deprehenderẽtur,quũ his uocibus utebantur,Cur
tu,homo quũ ſis, Deũ te facis? & dicis, Ego & Pater unũ ſumus,Ita quoq;

fucatus & Sotadicus Arius simulat se quidē de Deo loqui, quū interponat uerba Sacrarū literarū, deprehenditur tamen undecunq; atheos, dum Filiū negat, & illū rebus conditis adnumerat. Tale igitur exordiū crapularū Arij & uaniloquentiæ, moribus numerisq; effœminatū inuenias. Ex secundum fidem electis Dei, peritis Dei, pueris Sanctis, rectigradis, qui Sanctū Dei Spiritum acceperunt, ista didici ego, ex sapientiæ cōsortibus, ab hominib. Dei discipulis, per omnia sapiētibus, horū per uestigia cum eadem dogmatum opinione incessi, ego ille perinclytus multa passus propter meā de deo existimationem: à Deo aūt sapiētiam condidici & cognitionem cognoui. Scommata uero Arij fugienda & plena impietate, quæ in eo libro cōtinentur, sunt ista: Non semper Deus erat Pater, sed fuit, quando Deus solū erat, & Pater nondū erat. Posterius aūt factus est Pater: non semper fuit Filius: ipsumq; Dei Verbū ex nihilo factū est. Quū enim omnia ex nō entibus extiterint, & in uniuersum nihil sint, nisi creaturæ & opera, restat igitur ipsum quoq; Dei Verbū ex non entibus factū esse: & fuit, quando non erat: neq; erat anteq; fieret, sed exordium, ut crearetur, etiam ipsum habuit. Erat enim (inquit) solum Deus, nec dum erat Verbum & Sapientia: deinde cum uellet Deus nos condere, tunc eum solū fecit, quem Verbum, Sapientiā, & Filium nominauit, ut per eius operā nos architectaretur. Minimū certe duas sapientias statuit, unam quidem propriā & coexistentem, cum Deo, & Filium uerum ex ista sapientia ortum traxisse, ac tum demū, cum eius sapientiæ particeps factus esset, nomine tenus appellari sapientiā, & uerbū. Sapientia enim illa huic sapientiæ initiū præbuit Dei uoluntate, & ita alterū uerbum esse dicit in Deo præter Filiū, & hunc illius participem factū, appellari deinde per gratiā Verbū & Filium. Hæc aūt peculiaris istius hæreseos sentētia, quæ etiā alibi in eius scriptis deprehenditur, multas esse potentias, unamq; esse Dei propriā naturā, eamq; æternā. Christū contra, non ueram potentiam Dei, sed unam ex uulgo earū quæ potentiæ appellantur, quales sunt locusta & eruca, eumq; non simpliciter potentiā, sed potentiā magnam appellari: alias uero multas esse, & similes Filio, & Dauidem de ijs mentionē facere, dum inquit: Dominus potentiarū, & ut omnes ex natura sua, ita quoq; ipsum Verbū mutabilitati obnoxiū esse, ac in libero eius arbitrio fuisse, quā diu uelit bonū permanere, eiusq; uoluntatē nostro more mutari potuisse, quū fuerit mutabilis natura, eaq; de causa, quū Deus præcognosceret eum bonū futurū, anticipando, illi hanc gloriā dedisse, quā homo postmodū ex uirtute mereretur, & quasi iam tum opera eius extarēt, quæ prouidebantur à Deo, talē eum iam statim in præsentia uoluit fieri. Idem rursus ausus est dicere, Verbū, Deum uerū non esse: Nam quāuis Deus nominetur, nō tamē uerū Deū existere, sed participatu gratiæ talē fieri, ut reliquos omnes, sic & ipsum titulotenus deū uocari. Et ut oīa quæ longe diuersa sunt, ac nequaq; Deo similia, quantū ad naturā attinet, ita quoq; & Verbū aliud diuersumq; esse ac dissimile per omnia substātiæ Patris, eiusq; æternitati: Sed tamen inter creata eorumq; cōparatione propriū id Verbū & unicū existere. Præter ista autē ueluti successor temeritatis diaboli, posuit in suis Bacchanalib. Patrē Filio abditū esse, neq; eum ab eo aut uideri aut cognosci posse ad ple-

num &

num & exactè,sed quod cognoscit & uidet,id intelligit pro mensura ratio- neq; suarū uiriū,ut nos quoq; intelligimus pro modulo nostrarū facultatū. Nam & Filius(inquit)nō solū Patrē nō exactè cognoscit, utpote impotens ad cōprehendendū,sed ne ipse quidē Filius suā ipsius substantiā cognitā habet.Rursum diuisas & abunitas, disiunctasq; esse,alienas itē & uicissim incōmunicabiles substātias Patris & Filij & Spiritus Sācti,& prorsus(ut ipse ait)omnibus modis inter se dissimiles ratione substantiæ & gloriæ usq; ad infinitū.Certe, Verbū dicit,quantum attinet ad similitudinē gloriæ & substantiæ,aliud diuersumq; esse omnino ab utroq; & Patre & Sancto Spiritu.Has uoces impius ille emittit,Filiūq; ex sua natura diuisum esse,& minime participē Patris asseuerat. Hæc sunt capita fabellarū, quæ in ridiculo opere Arij inuenias.Quis igitur talibus cantiunculis Thaleiæ, ac istiusmodi rebus auditis,nō summo iure oderit Ariū, quasi in scena ad istū modū de tantis rebus ludentē? Aut quis nō deprehendet eū,dum uidetur Deū nominare,ac de Deo uerba facere, quasi serpentē mulieri cōsilia dare? Aut quis sequētia perlegēs,nō animaduertet illius impietatē à tergo subsequentē ipsū, ueluti serpentis dolū,quo muliercula seducta fuit? Quis igitur ad istas blasphemias præ stupore nō sensibus alienetur? Cœlū, ut Propheta loquitur, obstupuit,terra aūt inhorruit super præuaricatione legis:sol aūt magis indignabūdus,& nō ferēs illas contra cōmunem omniū Dn̄m corporales iniurias, quas sponte pro nobis patiebatur,auersus est, & radios suos cōtraxit, diemq; illū illucem exhibuit. At super Arij blasphemijs,qui fieri potest,ut nō omne hominū genus lingua præ stupore hæreat? aut nō aures obstruat,& oculos claudat,ne talia loquētes audire,aut scribētes intueri cogatur? ac cur nō potius Dominus ipse, summo iure contra homines impios, uel, q̄d uerius est,ingratos uociferetur ea,quæ per Prophetā Osæā prælocutus est: Væ illis,quia resilierunt à me: miseri sunt,quia impie aduersus me egerunt. Ego aūt redemi eos: ipsi uero contra me oblocuti sunt mendacia,Ac paulo post,In me mala cogitauerūt,auersi sunt ad id quod nihil est, auertentes se à præsenti Dei Verbo:fingētes sibi eū, qui nō est, ad id quod nihil est,recide rūt.Ideo quoq; uniuersale totius orbis conciliū, Ariū ista loquentem eiecit ab Ecclesia,& anathemate execratus est,nō ferēs blasphemias, ex quo in reliquū tēpus Arij error pro hæresi existimatus, quæ plus mali in se haberet, q̄ cæteræ hæreses, eò q; & perduellis Christi,& præambulatrix Antichristi cognominata sit:lam,tametsi imprimis(ut modo dixi) tanta cōtra impiā hæresim censura suffecerit ad omnib.persuadendū ut eius contactū refugiant,attamē,quia nōnulli,qui Christiani dicūtur,per ignorantiā aut per dissimulationē(ut superius dixi)hæresim istā,quantū ad ueritatē attinet,indifferentē arbitrātur:eosq;,qui eius sensum retinēt,Christianos uocāt:Agite,sciscitemur ab illis,ad retegendā sectæ uafriciē:nam ita fortasse repressi & in silentiū se dederint, & fugerint ab hæresi ista tanq; à facie serpentis: Si igitur ea de causa,q; uoculas aliquot sacræ scripturæ in Thaleia ab illis scriptas uideāt,arbitrentur blasphemias benedictiones esse,prorsus futurū est,ut quū Iudæos nostri tēporis uideāt legē & Prophetas euoluere, unà cum Iudæis Christū abnegēt:forsitan quoq; audiētes Manichæos loqui particulas ali-

quot Euangeliorũ inficiabuntur cum illis & legem & Prophetas: Sin autẽ ex ignorantia ita æstuant & garriũt, discant è scripturis excogitatorẽ inuentoremq́ hæreseon diabolũ, metu suæ graueolentiæ, scripturarũ uoces usurpare, ut illis obtectus, asperso ueneno suo simplices decipiat: ita enim Euã decepit, ita etiã alios hæreticos in errorẽ abduxit, ita nunc quoq; Ario persuasit, ut quasi sub specie aduersarij contra hæreses loqueretur, quò melius falleret, suã ipsius hæresim subijciens. Verũ ne sic quidẽ ueterator ille latuit, statim enim, ex quo se impiũ erga Dei Verbũ gessit, omnibus excidit, notumq́ omnibus factũ est, eum quoq; in cæteris labi, neq; quicq̃ sanæ mentis præ se ferre. Nam quanam ratione uera de Patre diceret, qui Filiũ negat Patrẽ reuelare? aut quomodo de Spiritu Sancto recte opinaretur, qui blasphemus est in Verbũ, quod Spiritum suppeditat? aut quis porro crederet de resurrectione illi, qui Dominũ negat propter nos primogenitũ ex mortuis factum esse? Iam qui fieri potest, ut is qui ignoret genuinã Filij ex Patre & uerã natiuitatem, non plane aberret circa præsentiam eius in carne? ita enim & eius temporis Iudæi, Verbum Dei inficiantes, his uerbis, Non habemus regem nisi Cæsarem, omnibus bonis simul spoliati sunt, ac inopes facti sunt lucis, lucernæ, odoris, unguenti, prophetiæ cognitionis, ipsiusq́ adeo ueritatis, imo etiã nũc quoq; nihil intelligentes, quasi in tenebris oberrant. Quis igitur unq̃ talia audiuit? aut unde, aut à quonã isti adulatores, redẽptitijq́ ac numarij hæreseos fautores, quicq̃ huiusmodi didicerũt, ut eius nomine, tanquã ab eo acceptũ sit, sese uenditare possint? Quis author fuit, ut iam dudũ obliterato creaturarum cultu rursus operibus et creaturis inseruiretis? Quod si fateantur nunc se primũ audiuisse, ne inficias eant, alienã & non ex Patribus oriundam esse hanc hæresim. Quod aũt non à Patribus profectum est, sed nuper inuentum, quid de eo aliud existimari debeat, q̃ illud ipsum cuius Paulus mentionẽ fecit. In nouissimis temporibus deficient quidã à recta Fide, adhærẽtes spiritib. erroris, & doctrinis dæmoniorũ per hypocrisim falsa loquentiũ, eorumq́ quibus conscientia cauteriata est, & auersantur ueritatẽ. Ecce iam nos ex Sacris scripturis fidenter loquimur de religiosa & pia Fide, & quasi candelam super candelabrũ collocantes, hæc uerba pronũciamus: Filiũ istũ uerum natura & genuinũ Patris sui propriũ substãtiæ eius fœtũ, sapientiã item, & unigenitũ Verbũ uerũ ac unicũ Dei, non creaturã, non facturã, sed Sobolem propriam substantiæ Patris esse, ac proinde uerũ Deum Patriq́ suo uero cõsubstantialem: sed alios, quibus dictũ est, Ego dixi dij estis, solũmodo participatu Verbi per Spiritũ sanctum hanc gratiã à Patre obtinuisse. Ipsum aũt characterẽ naturæ Patris, lucẽ ex luce, Potentiã & Imaginẽ uerã substantiæ Patris esse. Quod & Dominus his uerbis expressit, Qui me uidit, uidit & Patrem. Semper igitur erat, et nũquã nõ erat, quum enim sit æterni Patris filius, sequitur, ut ipse quoq; æternus fuerit, eiusq́ & Verbũ & Sapiẽtia. Quid igitur nobis ex ista undecũq; inclyta Thaleia adferũt? Primũ (quæso) recitent illã imitantis scriptoris istius mores, quò saltẽ ab alijs irrisi, discant, quanto lapsu ceciderint, ac iam in posterũ definiant, quid sibi illis uerbis Thaleiæ uelint, quũ aiunt, Non semper Deũ Patrem fuisse, sed postea factũ esse; neq; semper Filiũ fuisse, nõ ẽm

erat

erat priusq̃ fieret, eumq́ non ex Patre, sed ex non entibus emersisse: nõ esse propriũ substãtiæ Patris, creaturã em̃ esse, & facturã: illumq́ non esse uerũ deũ, sed participatu & ipsum quoq; Deificatũ esse, non nouisse exactè Filiũ Patrẽ, neq; Verbũ Patrẽ perfecte cõtemplari, neq; intelligere, neq; cognoscere perfecte Patrem suũ, nõ esse eum uerũ & unicũ ex Patre Verbum, sed duntaxat titulotenus uerbũ & sapientiã appellari: ex gratia esse quod nominetur Filius & Potentia: nõ esse incõuertibilem ut Pater, sed uertibilẽ creaturarũ modo, ac deficere in cõprehendendo ad plenũ, & exacte cognoscendo Patre. Præclara nimirũ hæresis, quæ ne credibilibus quidẽ rationibus suffulcitur, & imaginatur eũ nõ esse, qui est, et pro bonis plausibilibusq́ uocibus, blasphemias in toto cõtextu præ se fert. Si quis igitur utriusq; rebus excussis, quærat, utrius potius Fidẽ eligẽdã putet, aut utrius uerba cõueniẽtiora esse Deo existimet, Quin ipsi loquãtur impietatis parasiti, an nõ in deum probe cõpetat, si ad quæstionẽ de Verbo respondeatur, Deus erat Verbũ? inde em̃, si utrũq; proponatur, intelligi poterit, quid congruũ sit dictu, utrũ ne hæc sentẽtia? Semper erat: an illa, Non fuit, anteq̃ fieret: illum æternũ, an hunc ex aliquo tẽpore inceptũ, uerum Deũ esse, an ex participatu & adoptione, & præstãtia præ cæteris creatis: solũmodo esse Verbũ, an ideo quia Patri par sit & coaptandus: dissimilẽ illũ esse quantũ ad substantiã Patris, an similẽ, propriumq́ Patris existere: creaturã esse, an creatorem: omnia per eum naturã obtinuisse: ipsumq́ esse Patris Verbũ, an aliud ab eo, & istã ab illo alio procreatũ esse, & per aliã sapientiam istum nomine tenus sapientiam, & uerbum, nuncupationẽ suam mutuari, & succedaneũ, & illius primæ sapientiæ participatu tinctũ esse. Quænam uerba melius ad rationẽ diuinitatis sonent, & Deũ ac Filium Patris Dominũ Iesum Christũ ostendere putentur? eáne quæ uos euomuistis? an ea quæ nos ex Sacris literis deprompsimus & allegamus? Nam si Saluator noster uobis neq; Deus, neq; Verbum, neq; Filius, est, esto sit uobis liberũ dicere, sicuti & ethnicis, & nostri seculi Iudæis, quicquid libuerit: sin autem Verbum Patris, & Filius uerus existit, & Deus ex Deo, & præ omnibus benedictus in secula, qui (quæso) non æquum sit exterminare & obliterare tum alia uerba, tum Arianorũ Thaleiã, ut exemplar & imaginem malorũ, & omnigena impietate scatentem, in quam qui inciderit, ignorat gigantes apud eam perire, & in laqueos orci impingere? Et hoc ipsũ illos nequaq̃ latitat, ac proinde uafriter occultant, & suppressis istiusmodi sententijs alia ac diuersissima uocibus sonant. Nam si mentẽ eam uerbis proderẽt, damnarẽtur: si eam sententiã fouerent, suspicione laborarent, lapidandi ab hominib. sacrarũ literarũ argumentis. Ideoq;, ut filij seculi huius, callide suam (ut sic dicam) lucernã accendẽtes ex oleastro, ueritiq; ne celeriter extinguatur (lux enim impiorũ ut in quit scriptura, extinguitur) absconsam tenent sub modio hypocrisis, longe alia sonantes, præsidia amicorũ, et terrorem Constantij deprædicant, adeo, ut qui ad eos ingrediũtur, præ simulatione & iactãtia illa præsidiorũ, nõ uideant Arij sordulentiã. Qui igitur ista hæresis non digna fuerit odio? quũ illa per diffidentiã, id, q̃d suũ est, occultim habeat, & clanculũ foueat. Vnde em̃ illis hæ uoces cõportatæ sunt? aut à quonã eas acceptas habent, qui nõ uererentur

talia loqui? Nunc certe eas dixerint ab homine profectas, ad se uenisse. Quis eñ est aut græcorũ aut barbarorũ, qui Deũ quẽ cõfitetur, unũ ex rebus creatis audeat dicere? nec fuisse, antequam conficeretur? Aut quis est, qui quũ Deo suo fidem habeat, loquẽti ad istũ modũ non credat? Hic est Filius meus dilectus, dicatq eum nõ esse Filiũ, sed opus duntaxat. Magnopere enim indignarẽtur omnes aduersus eos, qui ad istũ modũ insanirẽt, Imo nec è scripturis has uoces deprompsere: Id enim ostensum est sæpius, ac iam in præsentia ostendetur, istiusmodi uoces alienas abhorrẽtesq esse à Sacris eloquijs. Ergo quũ desit, ut in hos authores referant: superest, ut eas à Diabolo acceperint, eiusq furijs afflati sint: Solus enim ille taliũ uerborũ seminator. Agite ergo illi resistamus, quoniã nobis cũ illo, idq per istos, est colluctatio, ut auxiliante Domino eo solito suo more cadẽte diabolo, argumẽtis conuicti erubescãt, dum uident, hærere istius zizaniæ afseminatorẽ, qui in ipsis hanc hæresim superseminauit, ut saltẽ uel sero addiscant, eo quod Ariani sint, ipsos Christianos nõ esse. Dicitis enim, ac pro dictis uestris sentitis, eo suggerente, Erat, quãdo nõ erat Filius. Ergo primũ, isto amictu cõmenti uestri spoliandi estis. Quid igitur? erat aliquando, quando Filius non erat? eane sunt uestra uerba ô maledici & male pij? Nam si de Patre hoc dicitis, adhuc improbior est uestra maledicẽtia: non enim fas est dicere, eũ aliquando fuisse, aut hoc uerbũ aliquando, in eum cõpetere, quũ ille & semper sit, et nunquam nõ fuerit, filijq, cuius natura essentia est, pater habeatur & existat, ipse interim quoq illa ipsa essentia. Sin aũt dicitis, erat quando nõ erat Filius, fatua & stulta est huiusmodi responsio: Quomodo eñ ipse erat, & ipse nõ erat? Quocirca hæsitantibus illis, destitutisq omni ratione respondendi, necessum, ut nos pro ijs id ipsum eloquamur. Erat aliquando tẽpus, quãdo Verbũ non erat: id enim indoles loquẽdi præ se fert: & illud ipsum, aduerbiũ aliquando, nobis significat: & quod scriptis protulistis, Nõ erat Filius, antequam fieret, plane idẽ est, cum hoc dicto uestro: fuit, quando nõ erat Filius: nam & id quoq tempus fuisse ante Filiũ significat. Vnde igitur uobis ista cõparastis? cur & uos, ueluti gentes, infremuistis, & meditati estis inania uerbula contra Dominũ & contra Christũ eius? Nusquam enim Sacra scriptura tale quid de Domino locuta est, sed potius sempiterne cum, æternaliterq cum Patre coexistere pronunciat, dum dicit. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deũ, & Deus erat Verbum. Et in Apocalypsi hæc dicit: Qui est, & qui erat, & qui uenturus est: huic autem sententiæ, Qui est, & qui erat, quisnam adimeret æternitatem? Istiusmodi quoq uerbis & Paulus ad Romanos scribens, Iudæos redarguit: Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus Deus in secula. Ethnicos uero pudefaciens dixit: Inuisibilia eius per creationem mundi operibus intellecta perspiciuntur, simulq cum ijs æterna eius potentia ac Diuinitas in cognitionẽ uenit. Eum aũt esse Dei potentiã, Paulus ostendit cũ dicit. Christus Dei potẽtia, & Dei Sapiẽtia. Nõ enim fieri potest, ut Patrẽ his uerbis uideatur innuere, ut aliqñ inter uos cõsusurratũ audio, Patrem scilicet esse sui ipsius æternã potentiã, uerũ id ita nõ est: Nõ enim dictũ est ab Apostolo, Ipse Deus est illa potentia, sed eius est potẽtia. Clarũ est omnib. id quod

alicuius

alicuius est,nō esse hoc ipsum ꝗ is est,cuius est: sed tamen ab eo nequaquā externū,sed potius propriū eius & suum:Perlegite ipsam consequentiā uerborū,& uidebitis ad Filiū pertinere,q̄d ibi innuitur.De creatione em̄ mentionē faciēs,cōsequenter scribit de creatoris in creādo potētia, quæ est Verbū Dei,per q̄d omnia facta sunt. Si igitur natura rerū sufficit ex se sola citra Filiū,Deū notū reddere: uidete ne ruatis,dum arbitramini etiā citra Filiū rerum naturā conditā esse.Sin uero per Filiū omnia sunt facta,& in eo omnia cōsistūt,necessario fit,ut qui rerū naturā recte speculētur, speculētur quoq; Rationē siue Verbū Dei,authorē conditoremq; naturæ, atq; iam inde incipiūt Patrē cognoscere.Sin uero secundū Saluatorem nostrū,nullus cognoscit Patrē,nisi Filius,& cui Filius reuelauerit,Philippoq; dicēti,Ostende nobis Patrē,responsum sit,nō intueamini rerū naturā,sed qui me uidit,uidit et Patrē meū.Iure igitur Paulus incusat Græcos,ꝗ congruentiā inter se partium ordinemq; rerū naturæ cōtemplantes,nihil cogitauerint de naturæ Ratione siue Verbo.Res em̄ conditæ,conditorē ostendūt, ut per eum uerum Deū intelligant, & cultū omittāt,admirationeq; creaturarū: additumq; est ab eodem Paulo,Æterna quoq; eius potētia & Diuinitas, ut Filiū significaret:Cæterū,quū ita loquūtur Sancti, ille qui est ante secula, & per quē fecit secula,nihilominus sempiternitatē Filij,eiusq; æternitatē deprædicāt, quibus uerbis etiā ipsum esse Deū ostendunt. Esaias certe dicit, Deus æternus qui cōstruxit extrema terrarum.Susanna q̄q; locuta,Deus æterne. Baruch itē:Iam iam clamabo ad æternū Deū, in diebus meis, ac paulo post subdit: Ego spē habui in æterno Saluatore nostro,& uenit mihi gaudiū à Sancto. Apostolus itidē ad Hebræos: Qui est splēdor gloriæ,& character substantiæ eius.Et Dauid in Psalmo.89. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos,& in lumine tuo uidebimus lumē,Quis ita est stolidus, ut in ambiguo illi sit,Filiū æternaliter esse:ubi quis lucē sine radijs splendoris uidit?ut tum quoq; de Filio dicat:Fuit aliquādo,quando nō erat:uel anteꝗ fieret non erat.Iam illud q̄d dicitur 140.Psalmo,Regnū tuū,regnū omniū seculorū, nō permittit ullā uel qualemcūq; intercapedinē tēporis intelligi,in qua re non extiterit Verbū.Si em̄ omne spaciū mensura seculorū colligitur, omniū autem seculorū rex est & conditor Verbū,necessum est,nullū fuisse quantulūcunq; ante eum spaciū,ut furiosum sit dictū:Erat aliquādo,quando nō erat æternus ille:aut ex nō entibus esse Filiū,Quū ipse Dominus loquatur,Ego sum ueritas,& nō dicat,ego factus sum ueritas: sed ego sum,nō factus sum, ut etiam alibi:Ego sum pastor,ego sum lumen,ac rursum: Vos dicitis Domine & præceptor,& recte dicitis,sum etenim. Quis(quæso)tale dictum à Deo audiēs,& Sapientiam Verbumq; Patris hæc de se ipso loqui auscultans,ulterius dubitarit de ueritate? ac non statim crediderit in hoc uerbo, sum,æternitatē filij,eiusq; ante omnes ætates naturā,nullo principio inchoatā significari.Quod igitur æternitatē, existentiāq; ante secula,nullo principio initiatā Sacræ scripturæ de Filio edoceāt, ex superiorib. dictis manifesto colligitur:ꝗ aūt ea quæ Ariani sonant,dum aiūt,Nō erat,anteꝗ erat,& aliquādo erat,Scripturas illa ipsa de creaturis loqui: hæc quæ mox subijciā, satis superq; indicabunt,Moses in Genesi ait,Et omnem uirorē agri,anteꝗ nascere-

nasceretur in terra, & omne fœnũ agri priusq̃ oriretur: nõ enim pluerat Deus super terrã. Et in Deuteronomio, quum diuideret Altissimus nationes. Dominus aũt per se ipsum loquitur: Si diligeretis me, gauderetis utiq̃, quia uado ad Patrẽ, quoniã Pater maior me est, & nũc dixi uobis priusq̃ fiat, ut quũ factũ fuerit, credatis. De rebus itẽ creatis per Solomonẽ mentionẽ facit, anteq̃ terrã faceret, & anteq̃ abyssos conderet, anteq̃ fontes aquarum prodirent, priusq̃ montes collocarentur, anteq̃ ulli colles fierent, & anteq̃ Abraham fieret, ego sum. De Hieremia quoq̃ ad istũ modũ loquitur: Anteq̃ formarẽ te in utero, noui te. Dauid itidẽ: Domine refugiũ factus es nobis in generationẽ, & generationẽ, anteq̃ montes fierent, & formaretur tellus, & orbis habitabilis, & à seculo in seculũ tu es. Et in Daniele Susanna magna uoce exclamauit, dicens: Deus æterne arcanorũ cognitor, qui nosti omnia, anteq̃ fiant. Igitur illud, nõ erat: & illud priusq̃ fieret: & illud, quando, & quotquot istiusmodi dictiũculæ de rebus creatis & conditis, quæ ex nihilo prouenerãt, congruè usurpantur, alienè contrà incõgrueq̃ de Verbo prædicantur. Quòd si ista de rebus creatis, illa aũt semper scripturæ de Verbo personant, nõ igitur (ô perduelles Dei) ex non entibus factus est Filius, aut ulla ratione unus ex rebus creatis, sed Patris Imago est, & æternum Verbũ nõ aliquando nõ existens, sed semper existens, ut æternæ lucis æterna proradiatio siue splendor. Cur igitur tẽpora ante Filiũ imaginamini? aut cur post tẽpora Verbũ blasphematis incepisse, per quẽ ipsa secula ortũ suũ accepere: aut quonam modo tempus & seculũ extitere, nondũ prodito, exortoq̃ secundũ uestrã sententiam uerbo, per quem omnia facta sunt, & sine quo factũ est nihil? aut cur, si tẽpora innuitis, nõ aperte dicitis, erat tempus, quando non erat Verbũ, sed uocabulũ quidẽ temporis supprimitis, ad deceptionẽ simpliciorũ: sensum uero & mentẽ uestrã nõ occultatis, nec occultãdo latere potestis: interualla etenim tẽporis innuitis his uerbis. Fuit, quando nõ erat: & nõ erat, anteq̃ fieret. Hac ratiocinatione collecta, ad maiorem impudentiã pergunt. Si, inquiũt, nõ fuit, quando nõ erat, sed ab æterno fuit, unaq̃ cum Patre existebat, nõ eum iam Filiũ Patris sui, sed fratrẽ debere dici. O stolidos & cõtentiosos, siquidem illũ duntaxat coexistere æternaliter diceremus, nec additũ esset eum & Filiũ esse, credibilis uideretur eorum simulatitia obseruatio. Quod si eum æternum profitemur, & Filium ex Patre, quomodo is qui genitus est, genitotis frater esse poterit? & si in Patrem & Filium nostra Fides est, quæ istic fraternitas existit? aut quomodo Ratio siue Verbum, eius frater haberi poterit, cuius est Verbum? Non hanc contradictionem per inscitiam faciunt. Vident enim & ipsi ueritatem, sed Iudaica eorum hominum calumnia, qui uolunt (ut inquit Solomon) à ueritate deficere, uti statuerunt. Non enim ex aliquo principio præexistente Pater & Filius procreati sunt, ut fratres existimari queant, sed Pater principiũ Filij & genitor est: & quia genuit, Pater est: & Filius, quia alicunde genitus est, Filius est, & non frater. Quòd si id quod genitum est ex Patre, æternum dicitis, rectè dicitis: non enim Patris substantia unq̃ imperfecta fuit, ita ut eius æternitas ipsi superueniat, neq̃ ut homo ex homine genitus est Filius, ut Patri ratione existendi sit posterior, sed Dei proles est, & ut Dei semper ex-

per existentis proprius Filius, idem'q; sempiternus. Hominibus enim proprium est in tempore gignere, ob imperfectitudinem ipsorum naturæ, Dei contra Soboles æterna est ob æternitatem naturæ. Si igitur Filius non est, sed opus aliquod quod prodijt ex rebus nō existentibus, id ante omnia ab illis ostendi oportet: ac tum demum ubi ostenderint, quantum libeat, pro suo ipsorum phantasmate garriant. Fuit, quando non erat. Nam quæ facta sunt, quum non essent, fieri inceperunt. Quòd si autem Filius est: id enim Pater dicit, & Scripturæ clamant, etsi Filius nihil aliud est, nisi hoc ipsum, quod è Patre genitum est: & quod genitum est ex Deo, Verbū eius, & Sapientia, & iubar est, quid opus est uerbis, aut cur dicitis Fuit, quando nō erat Filius, quasi plagiarij, Deum Verbo suo spoliatis, & manifesto aduersus eum loquimini, quasi fuerit aliquando Deus, sine sua Ratione, sine sua Sapientia: & lucem splendore caruisse, & fontem ueluti sterilem exaruisse. Nam tametsi nomē temporis metu opprobrij uideantur subterfugere, eum'q; dicant ante tempora fuisse, tamen quia spacia aliqua dant, in quibus eum non fuisse cōminiscuntur, nihilo tamen minus tempora innuunt, & ita de Deo absurda statuentes, mirum in modum sese impios præbent. Nunc aūt quan quam nomen Filij agnoscunt, ne palam ab omnibus uituperentur, tamē Sobolem substantiæ Patris negant, quasi id fieri nequeat nisi intelligantur partes, & diuisiones intercedere, cum tamen denuo aiunt, nō esse uerum Filiū, nec nisi nomine tenus eum filium esse posse. Quomodo uero fieri potest, ut ij non mirifice labantur, qui de incorporeo, corporea cogitant: & ob imbecillitatem suæ naturæ, adimunt Filio proprietatem Paternæ substantiæ. Superest igitur quum non intelligant, qua ratione sit Deus, aut qualis sit Pater, ipsum etiam Patrem inficientur, quandoquidem generationem Patris stulti ex se metiuntur. Cæterum, istos ad istum modū affectos, persuasos'q; non posse esse Filium Dei, æquum est quidem, ut misericordia prosequamur, consentaneum tamen, ut sciscitemur, & rationibus conuincamus, forsitan uel eo modo ad sensum aliquem perduci poterint, Si pro uestra sententia ex non entibus factus est Filius, neq; erat anteq; fieret, omnino sequitur, ut ex participatu essentiæ, nomen Filij, Dei, & Sapientiæ assecutus sit: ita enim in reliquis fit, quæ sanctificata glorificantur: cuius ergo rei partieeps sit, à uobis explicandum est, Reliqua enim alia Spiritus cōmunionem recipiunt: Filius autem pro uestra opinione, cuius, quæso, rei participatum sentit? Spiritus ne? sed Spiritus ab eo potius accipit, ut ipse de se testatur: & absurdum est dictu, istum ab illo sanctificari. Patris igitur participatu id fit, id enim reliquū est, & necessarium est dictu. Sed quidnam illud est, aut unde proficiscitur? si enim extraneum quiddam, & seorsum à Patre intelligitis, participationem Patris habere non poterit, sed rei extraneæ, atq; ita ne secundus quidem à Patre erit, quum ante Patrem illud extraneum ordine præcedat, neq; iam inde fuerit eius Filius, sed extranei illius, cuius participatu Filius est dictus. Quòd si hoc absurdum & impium est, præsertim quum Pater dicat: Hic est Filius meus dilectus, Filius quoq; irìdem loquatur, Patrem suum omnipotentem Deum esse: liquidum & manifestum est, non ex rebus extraneis, sed ex substātia Patris esse, quod in participatū ueniat. Id si

rursum aliud fuerit præter substantiam Filij, eandem absurditatem pariet, quum medium aliquod inueniatur inter essentiã Patris & Filij, qualecunq; illud sit. Istiusmodi igitur absurdis præter ueritatem emergentibus, necessum est, ut id quod integre & solide ex substantia Patris editum est, id eius esse proprium Filium. Nam integrè & solidè impartiri Patrem, id idem est ac si dicas, ex Patre gigni: Iam genitum esse, quid aliud significat, quàm Filij naturam? Filij autem participatum sentiunt omnia, ex eius per Spiritum gratia. Atq; inde clarũ ac euidens fuerit, Filium nullius rei extraneæ, diuersæq; à Patre participatu imbui ac tingi, sed id ipsum, quod ex Patris participatu existit, Filium esse, ac proinde ij, qui Filij participes fiunt, etiam Dei participes fieri dicũtur, & hoc est quod Petrus dixit: ut Diuinæ naturæ efficiamini cõmunicatores, ita quoq; à Paulo dictum est. Non scitis, quòd Dei templum estis, &, Non enim templum sumus Dei uiuentis, & ipsum Filium intuentes, intuemur & Patrem. Nam intellectus de Filio & cõprehensio, cognitio est Patris, eò quòd ille propriũ sit eius substantiæ germen, Sicuti nemo uestrum dixerit, participationem esse passionem aut diuisionem substantiæ Deitatis, quum demonstratum sit & pro confesso habeatur, Deum suæ deitatis participem reddere, & gignere idem esse: ita quoq; id quod genitum est, non est accidens aut quiddam diuisum ex Diuina substantia. Quapropter non incredibile est, Deum habere Filium suæ naturæ, non ergo ullum accidens aut diuisionem substantiæ Diuinæ indicamus, cum dicimus eum Filium & germen, sed potius genuinum & uerum unigenitum Dei intelligimus, & credimus: Re igitur ad istam rationem demonstrata, genimẽ Patris Filium esse, nihil amplius dubij relinquitur, sed omnia sunt clara, eundem esse Sapientiam & Verbum Patris, in quo, & per quem condit & facit omnia: & hoc ipsum esse eius splendorem siue iubar, in quo omnia illuminat, & reuelatur quibus uult: eundem rursus esse characterem eius, & imaginem in quo spectatur & cognoscitur. Quapropter & ipse & Pater unum sunt. Nam qui hunc uidet, uidet & Patrem: is ipse est Christus, in quo omnia in libertatem asserta sunt, & qui nouam creaturã operatus est. Iam quũ Filius istiusmodi sit, non congruum est, imò ualde periculosum dictu, eum ex non entibus opus quoddam esse: aut eum non fuisse priusq; fieret. Qui enim de proprietate substantiæ Patris ita loquitur, iam in ipsum Patrẽ sua blasphemia euehitur, quum talia de eo sentiat, qualia de eius Prole, concepta inani phantasmate, ementitur. Est igitur uel hoc unum sufficiens, ad subuertendam Arianam hæresim, uerũtamen etiã uel hinc deprehenderis istius hæreseos absurditatem. Si Deus factor & conditor rerum est, Per Filiũ autem opera sua condit, nec posses uidere ea aliter fieri, quàm per Verbum, siue Rationem, qui (quæso) non blasphemum, Deum creatorem agnoscere, & eius Rationem opificem rerum, eiusq; Sapientiã aliquando non fuisse asserere? quod tantundem est, ac si dixeris, Deum non esse conditorem, quum nõ habeat ex se opifex Verbum siue architectatricem Rationem, sed aliunde eam mutuo sumat, eamq; proinde externam, & dissimilem suæ substantiæ, in qua omnia creauerit & architectatus sit. Quin iam dicant nobis, uel potius ipsi ex istis rebus animaduertant impietatem suam dum aiunt: fuit,

quando

quando non erat: & non erat anteꝗ̃ fieret. Si enim Patri non æterna eſt ſua Sapientia ſiue Verbum, ſequitur ut Trinitas æterna non fuerit. Sed principio non niſi unitas fuit, ſecundum eos, poſtea uero ex additamento ſuperuentuꝗ̃ nouarum perſonarum, Trinitas effecta eſt, ac temporis circa illas progreſſu increuit & coaluit Diuinæ Rationis cognitio. Rurſum, ſi non eſt Filius proprium ſubſtantiæ Patris germen, ſed ex non entibus emerſit, ex non entibus quoꝗ̃ conflata eſt Trinitas, fuitꝗ̃ aliquando, quando nõ Trinitas, ſed unitas duntaxat erat, ipſaꝗ̃ Trinitas aliquando non integra, aliquando autem plena fuit: non integra quidem, quum nondum eſſet Filius: plena autem, quum Filius eſſe incepiſſet, quo conceſſo, ſequitur ut fas uideatur eſſe, id quod creatũ eſt, cum creatore cõnumerari: & quod aliquando non erat, cum eo qui ſemper fuit, in Diuinitatis rationem admitti & conglorificari. Et q̃d grauius eſt, inæqualis ſibi ipſi Trinitas inuenietur, quippe, quæ externis & alienis naturis coalita ſit. Id non aliud dictũ eſt, ꝙ creatam eſſe Trinitatis conſtitutionem. Quale igitur illud numen eſt, quod ſimile ſibi non eſt, ſed temporum additamentis ad integritatem peruenit, & aliquando non ita eſt, aliquando hoc genere exiſtendi incipit eſſe? Veriſimile eſt enim, illud iterum atꝗ̃ iterum recepturum eſſe in ſeſe additamentũ, idꝗ̃ in infinitum, utpote, quod ſemel circa initium ex additamentis ſui conſtitutionem acceperit. Neꝗ̃ id quoꝗ̃ in dubio relinqui poteſt, quin poſſibile ſit illud quoꝗ̃ aliquando diminui poſſe: quæ enim additamentis creſcunt, ea quoꝗ̃ detrectationibus diminui poſſe, certum eſt. Cæterum, id nequaquam ita ſe habet, abſit, non enim creatitia res eſt Trinitas, ſed æterna, atꝗ̃ una Deitas in Trinitate, unaꝗ̃ Maieſtas ſanctæ Trinitatis, tametſi eam in diuerſas alienasꝗ̃ naturas reſcindere audeatis, quippe, qui, quũ Pater æternus ſit, de eius tamen Verbo ipſi coaſſidente, pronunciatis fuiſſe quando non erat, quumꝗ̃ Filius conſors ſit eiuſdem ſolij cum Patre, illum tamẽ ſummo ſtudio ꝙ longiſſime à Patre ſegregatis. Et cum Trinitas conditrix ſit & rerum opifex, eam tamen non timetis è ſublimi detrahere ad ea, quæ ex nihilo emerſerũt: neꝗ̃ pudori uobis eſt, mancipia exæquare nobilitati Trinitatis, & regem Dominum Sabaoth, cum ſubiectis in ordinem redigere. Definite permiſcere impermixtibilia, uel potius ea quæ nõ ſunt, cum eo qui eſt: fieri enim nequit, ut qui iſta loquantur, gloriam ferant & honorem Domino, ſed ignominiam & contumeliam: quum is qui ignominioſè tractet Filium, ignominioſè tractet & Patrem. Si enim nunc in Trinitate numen perfectum eſt, idemꝗ̃ & ſolum & uerum numen, idꝗ̃ rectum à Fide ſubnixum eſt, oportuit eam ita ſemper fuiſſe: aut ſi id perpetuo non fuit, ne nunc quidem ita eſſe, ſed eo modo ſeſe habere, quo ab initio à uobis fingitur ſeſe habuiſſe, ut ne nunc quidem Trinitas ſit. Sed nemo Chriſtianorum iſtiuſmodi hæreticos unꝗ̃ ſuſtinuerit. Ea enim peculiaria ſunt ethnicorum, ut creatam introducant Trinitatem, eamꝗ̃ rebus creatis adæquent: rerum enim creatarum eſt, defectus & augmenta accipere, Chriſtianorum contra Fides, immutabilem, perfectam, & ſemper unius conditionis, beatam illam Trinitatem agnoſcit, neꝗ̃ unquam plus Trinitati apponit, neꝗ̃ illam ulla ex parte diminutam fuiſſe arbitratur, utrumꝗ̃ horum impium cenſendum

est. Ideo'que eam rebus creatis misceri non posse, certum habetur, eiusque Diuinitatis unitatē integram sine diuisione adorat, fugitque Arianorū blasphemias, confitetur aūt & certo illi persuasum est, Filiū semper extitisse. Est enī æternus, ut & ipse Pater, cuius etiam Verbum æternū est. Nam & id quoque rursum uideamus, an Deus fons sapientiæ & uitæ appelletur, quemadmodū per Hieremiā loquitur, Me dereliquerunt, fontem aquæ uiuæ. Atque iterum: Thronus gloriæ excelsus, sanctificatio nostra, expectatio Israelis Domine, omnes derelinquentes te cōfundentur: & qui defecerint, in terra scribantur, eò quod dereliquerint Dominū fontem uitæ. In Baruch item: Relinquebatis fontem sapientiæ. Consentaneū igitur fuerit, uitam & sapientiam non habere alienam à fonte suo conditionem, sed eas æternas esse, neque unquā inexistētes fuisse, sed à sempiterno subsistere. Quæ quidem res est ipse Filius, qui dicit, Ego sum uita, & ego Sapientia, habitans in consilio. Qui igitur non nefaria loquatur, quum ait, fuit, quando non erat filius? Siquidem hoc idem est dictu, fuit, quando ipse fons aridus erat, sine sapientia ac uita: quod autem tale est, fons esse non poterit. Quod etenim ex se scatebras non gignit, fons appellari minime debet. Proh, quanta absurditas in isto sermone, quandoquidē quum Deus ipse promittat, eos qui ipsius uoluntatem faciūt, quasi fontes futuros esse, cui nunquam aqua defecerit, dum dicit per Esaiam: Et adimpleberis quemadmodū desiderat anima tua, & ossa tua inpinguabūtur, futuraque sunt ueluti hortus ebrius, & sicut fons, qui nō destituitur aqua: Isti contrà, Deum fontem & re & nomine, sterilem ut destitutū fuisse aliquando sua sapiētia, calumnijs non uerentur diffamare, sed uanum hoc falsumque quod dicunt, quum ipsa ueritas attestetur, Deū æternū perennemque fontem esse suæ sapientiæ. Æternus aūt quū fons sit, necessum est, & Sapientiam æternam esse: in ea enim omnia sunt facta, ut à Dauide cantatū est: Omnia in Sapientia fecisti, nec aliter Solomon: Deus sapientia fundauit terram, expediuit cœlos in prudentia. Sapientia ista Verbū est, & per illud (ut Ioannes inquit) facta sunt omnia, & sine eo factum est nihil, & idem Verbū illud est ipse Christus. Vnus enim Deus pater, ex quo omnia, & nos in eo, & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per eum, deinde omnia per eum. Ipse ergo in grege ordineque aliorū cōnumerari non debet. Qui enim audet dicere Deum, per quem omnia, unū ex numero omnium esse, ille omnibus modis hoc ipsum de Deo, ex quo omnia, audebit cogitare. Si aūt hoc, ut absurdum fugiendum, Deusque à uulgo segregandus sit, ut alius ac diuersus à cæteris omnibus, par ergo fuerit, ut etiam unigenitum Filium, in quo substantia Patris, alium ac diuersum à cæteris omnibus dicas. Iam si ille unus non est è reliquorum cœtu, nefarie de eo dicitur, fuit quando non erat: & non erat, antequam fieret. Siquidem istiusmodi uoces in rebus conditis congruentiam suam habent, quum contra Filius talis sit, qualis est Pater, cuius substantiæ est proprium germen, nimirum Verbum & Sapientia, id enim proprium Filio erga Patrem, & hoc ipsum ostendit Patrem proprium esse Patrem Filij, adeo, ut non liceat Patrem unquam fuisse sine Ratione siue Verbo, neque Verbum unquam sine ea substantia, qua existit, alioqui, cur Filius, nisi ex Patre sit, aut cur Verbum & Sa-

& Sapientia, nisi semper sit, ac proprium quiddam ipsius. Quando igitur Deus sine eo quod illi proprium est, fuit? aut qua ratione quispiam de proprio, quasi de externo & alieno mentionem faciet? Reliqua enim omnia, ut quæ facta sint, nihil simile habent ratione substantiæ cum suo creatore, sed extra eum sunt, gratia & uoluntate per Verbum eius condita, adeo, ut rursus possint desinere, ubi ille qui fecit, uoluerit. Huiusmodi enim naturæ sunt ea quæ condita sunt: è diuerso, quod proprium est substantiæ Patris, id iam in confesso est, esse ipsum Filium. Qui igitur (quæso) non audax & impium dictum, eum emersisse ex non entibus, ac non extitisse, priusq̃ fieret, sed postea in rerum naturam superuenisse, rursumq́; non existere posse? Quod si quis secũ cogitet, & rationes quærat quomodo fieri possit, ut perfectitudo & plenitudo substantiæ Patris diminutionem capiat, statim sentiet absurditatem hæreseos, & potissimum, si ei in mentem ueniat, Filiũ esse Imaginem, & Splendorem, & Formam, & Veritatem Patris sui. Nam si eo ipso, quo lux est, fieri nõ potest, quin statim sit splendor, qui eius imago est: & eo ipso quo hypostasis est, fieri non potest, quin sit eius integra forma, & eo ipso quo Pater est, fieri non potest, quin ibi quoq; una sit & eius ueritas: Videant isti qui imaginem & speciem Deitatis tempore metiũtur, in quantum impietatis barathrum prolabuntur. Si enim non fuit Filius priusq̃ fieret, non fuit semper in Deo ueritas, sed id nefas est dictu: siquidem patre existente existebat semper in eo ueritas: & substantia Patris existente, omnino statim oportuit & characterem & imaginem sui ipsius existere: Non enim extrinsecus depicta est imago Dei, sed Deus ipse eius imaginis genitor est, in qua seipsum cõtuendo exhilaratur. Vt ipse Filius dicit, Ego eram in quo gaudebat. Quando igitur seipsum nõ contuetur Pater in sua ipsius imagine? aut quando inde non exhilaratur, ut quis audeat asserere, ex nihilo eius imaginem ortum traxisse, & non exhilaratum fuisse Patrem, anteq̃ imago eius fieret? Quomodo uero factor & conditor seipsum uidere potuit in facta & condita substantia? Oportet enim talem esse imaginem, qualis est Pater, imaginis author: Age igitur, uideamus ea quæ sunt Patris, ut & imaginem dijudicemus, an uere sit Patris. Æternus est Pater immortalis, potens, lux, rex, imperator, Deus, Dominus, conditor, & factor, Ea omnia inesse oportet in ipsius Imagine, ut re uera qui Filium uidet, Patrem uideat. Quòd si non ita est, sed, ut Ariani sentiunt, factitius est & non æternus Filius, fieri non potest, ut sit uera imago Patris, nisi iam quod reliquum est, abstersa uerecundia argutentur, nihil ĳs uerbis, quibus imago Patris nominatur, indicari, quo intelligas eum consimilis substãtiæ cum patre esse, sed nomen tantũmodo obtinere. Sed heus Christi oppugnatores, hoc nunq̃ fuerit imago aut character & expressio Patris. Quæ enim congruentia eorum, quæ ex nõ entibus creata sunt, cum illo qui creauit nõ entia, ut entia essent? aut quomodo ei, qui est, id quod non est, & deficit, ut aliquando non sit, & quod inter res creatas suum censum & ordinem habet, simile esse poterit? Vnum ex horum numero quum Filium cupiant esse Ariani, istiusmodi cauillationes instituerunt. Si enim (inquiunt) genitum quiddam ex Patre est Filius, & imago eius, similisq́; ei per omnia, debet omnino quemadmodũ

m 2 ipse

ipse est genitus, ita quoque de se gignere, ipsumque fieri alicuius Filij Patrem, uicissimque, qui ex eo genitus est, etiam ipsum quoque liberos procreare, idque per ordinem in infinitum usque. Ea enim res genitum similem ostendit genitori. O inuentores blasphemiæ, ac uerè Christi perduelles, qui, ne Filium imaginem patris esse confiteantur, corporalia ac terrestria de ipso Patre sentiunt, desecationes, effluxus item & influxus aduersus Deum causificantur. Siquidem igitur Filius homo est, fiat etiam genitor ut homo, fiat quoque Filius alterius filij pater, atque ita uicissim ex se mutuo procreentur, ut in multitudinem deorum ea inuicem prolis successio, secundū eorum opinionem, sese propaget. Quod si Deus talis non est, qualis homo; ut certe non est, nō debent ea quæ hominū sunt, illi imputari. Nam cætera animalia, unaque cum ijs homo, ex opifice principio per successionem mutuo à se inuicem progignuntur, & genitus, ex patre olim genito naturam accipiens, merito & ipse quoque alterius pater efficitur, possidens ex Patre in se, ex quo & ipse est genitus, ideoque in istis nihil est proprie aut pater aut filius, neque in illis stabilem locum habent persona Patris & filij. Nam qui filius est, pater efficitur, filius quidē eius qui ipsum genuit, pater uero illius qui ex ipso genitus est. Verum id in Diuinitate se ita non habet: non enim Deus ut homo, neque Pater ex Patre originem traxit, unde fit ut gignat non progeniturum, atque ita Filius neque est ex effluxu parentis, neque ex patre genito genitus est, ideoque non genitus est ad gignendum. Quapropter in sola Deitate Pater proprie Pater est, & in illis solis consistit, ut Pater semper sit Pater, & Filius semper sit Filius. Quocirca, qui percunctatur, cur non prolificus sit filij filius, hoc ipsum percunctatur, cur non Pater patrem habuerit. Cæterum, ambo illa sunt absurda, & plena omni impietate: ut enim Pater semper est Pater: neque unquam fuerit filius: ita quoque Filius semper Filius, neque unquam fuerit Pater. In eo enim sigillum & imago Patris euidētissime ostenditur, quia id manet quod est, & non immutatur, retinetque ex Patre identitatem. Si igitur pater mutatur, mutetur & imago: pro ratione enim genitoris, imago & splendor genitoris se habet. Quod si inuariabilis est Pater, & hoc ipsum quod est, permanet, necessario & imago, id ipsum quod est, permanet, & non uariabitur. Est autem Filius ex Patre, non igitur aliud fiet, quam id quod est Proprium sui Patris. Frustra igitur & ea excogitarunt, quibus imaginē Patris eraderent, ut Filium rebus creatis adæquarent. In horum enim numero Ariani Filium ex doctrina Eusebij statuentes, talemque eum esse arbitrati, quales sunt res ab ipso creatæ, à recto & ueritate resilierunt, atque ubi sibi accumularant sententiolas uersipelles, principio circum circa obambulabāt, quum istam hæresim cōminiscerentur, atque etiam nunc in occursum pupis & puellis sese per forum ingerunt, sciscitantes ab ijs, non ex sacris literis, sed ex redundantijs animi sui, quas ex corde eructant, ad istum modum, An is qui est, non existentem ex non ente fecit? an cum iam esset, fecit? certum enim aut existentem condidisse aut non existentem. Ac rursum, increatum unumne, an duo: & liberi ne arbitrij est, ut tamen sua uoluntate non mutetur, quum sit alioqui mutabilis naturæ: non enim lapis est, & sua inertia immobilis: Deinde quoque & ad mulierculas sese insinuantes istiusmodi uerba effœ-

ba effœminata sonant. Quid, an habebas filium, antequam pareres? sed sicuti tum temporis non habebas, itidem quoque & Dei Filius non erat, antequam gigneretur. Hoc genere uerborum famosi nebulones propemodum tripudiandi lasciuiunt, Deum hominibus adæquantes, ac interim sese iactitantes semper Christianos fuisse, qui gloriam Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis immutant. Oportuit quidem ad ista tam stulta et phanatica nihil responderi, ne quid firmi eorum hæresis habere uideretur: sed tamen absurdum non est, eos obiter in istis nugis refutari, præcipue ob mulierculas, quæ facile ab ijs in fraudem abducuntur. Cæterum, non inscitum fuerit istiusmodi uerbis architectum percunctari: Dic obsecro, an possis sine materia ædificare? certum est te non posse, sed ut non potes, ita nec Deus potuit sine materia hanc uniuersitatem rerum exædificare. Imo à singulis hac quæstione pulsandi essent: Potesne tu alicubi sine loco subsistere? sed quemadmodum tu non potes, ita quoque Deus in loco est, ut ita saltem pudore ab auditoribus in ruborem adigantur. Cur enim, dum audiunt Deum habere Filium, in sese respicientes id negandum putant: quum autem audiunt eum condere & creare, & non itidem opponūt ea quæ sunt humanæ facultatis: atqui par erat, eos etiam tale quid in condendo cogitare, ac Deo materiam suppeditare, ut existentiæ rerumque conditorem eum negent, quo in simili luto cum Manichæis uolutentur. Sin autem ea consecratio altior est quàm oportet, agite ergo uel solo auditu, dum nomen Patris aut filij dicitur, ad fidem inducamur, ut credamus eum non talem esse, quales nos sumus, quippe qui sit qualis Deus est, nec humana imitetur, cū homines contra ad diuina per imitationem sese effingant, & à similitudine unici Patris, ac uere Patris relatu liberorum suorum, & ipsi quoque parentes appellētur. Siquidem ex eo omnis paternitas in cœlo & in terra, nomen suum accipit. Sed tamen, si ista, quæ isti loquuntur, indiscussa manerent, laudem quasi scitum aliquid & prudens in medium proposuissent, referre uiderentur, quorum si dicta probe examines, mire eos, & ridiculos, et ludibriosos deprehendas. Prima siquidem illorum sciscitatio fatua simul, & perque obscura est, Non enim planum faciunt, quænam intelligant in sciscitando, ut habeat interrogatus quod respondeat, sed simpliciter sine expressione personæ dicunt, qui est, eum qui non erat. Quis igitur ille est, ô Ariani, qui est? & rursus, quæ sunt illa, quæ non sunt? quis est, qui est? & quis est, qui non est? & quæ non entia appellatis? Possibile enim est, eum qui est, facere tam non entia, quàm iam pridem entia, faber enim lignarius, figulus item & fundendi auri peritus, materiam quæ iam est & ante ipsos fuit, pro suo artificio exercet, ac uasa quæ illi collibitum est, efficit. Ipse contra rerum omnium Deus, tam quod est, quàm quod nondū est, sed proditurū aliquando est, operibus suis occupat, quippe qui è terra argillā sumens, hominē finxerit: terramque, quæ prius non erat, fecerit per Verbū suū, ut esset. Si igitur ad istum modū percūctantur, ut ex aliquo aliquid fiat, certū est, rerū naturam non fuisse priusque conderetur, nec tamen minus certū homines in condita materia operā suā explicare. Instabilis igitur eorū ratio apparet, quū quædam sint, quædā fiant, quemadmodū diximus. Sin aūt ista de Deo & Verbo intelli-

gunt,addant reliqua suæ quæstioni,atq; ita cōcludant,Ille qui est Deus,fuit aliquando irrationalis,hoc est sine ratione siue Verbo: & quum lux esset splendore caruit:Id si uerentur dicere,fateantur ergo Deū Verbi Patrē semper fuisse,uel si libet,rursus ad istū modū.Ille qui est Pater,Verbū quod nō erat,fecit.Quod si reformidant & hanc uocē, dicant in contrariā partē, Deum Verbū quod est propriū suæ substantiæ germen, in æternū secū habere,ut sentiantur plane de Deo & eo qui ex substantia Dei existit,curiose cauillationes affectare,neq; pudescere sophisticādo.Quis enim eos sustinuerit dicentes, irrationalē aliquando Deū fuisse? Eodē enim hæc dicta, quo prius tendebant,reuoluuntur:quantumcūq; illud subterfugere & dissimulare suis cauillationib.studeant,sed frustra laborant. Nemo em̄ eos disceptantes audire uelit,Deū nō semper Patrē fuisse, sed postea factū esse:ut emētiantur aliquo tēpore eius Verbū nō extitisse.Cæterū,multæ quū sint ex superiorib.dictis refutationes,tum ex uerbis Ioānis,qui dicit: Erat Verbum, tum ex Pauli scriptis,cuius hæc sentētia est.Qui est super omnes Deus Benedictus in secula:melius quidē esset, si sese ocio et quieti traderēt:cæterum quādo ociū nolūt,superest ut contra impudentē eorū sciscitationē, uicissim alias sciscitationes pari audacia opponamus. Forsitan ex similibus absurditatibus se cōclusos irretitosq; animaduertētes, recesserint à studio oppugnādæ ueritatis.Multis igitur precibus numine inuocato, ita quispiā ijs occurrerit.Is qui est Deus,quū non esset,extitit,aut anteq; fieret,extitit:igitur uel seipsum fecit,uel ex nihilo extitit, & quū nullus antea esset, derepēte apparuit. Absurda est illiusmodi interrogatio, absurda haud dubie & referta blasphemijs,sed tamē similis istorū percūctatiunculis: utrūcunq; em̄ dixerint,semper id æque omni impietate redūdarit.Quòd si talia de Deo sciscitari blasphemū est,& plenū impietate,blasphemū quoq; fuerit,talia de Verbo sciscitari, necessariū tamē est responderi ad stultā eorū interrogationem opprimendā,uerum ad istum modū:Qui æternaliter est, Deus est,æternaliter igitur existēte Patre,æternaliter quoq; existit eius splendor, q̄d ipsum est Verbū eius.Ac rursum,Deus existens,ex se existens Verbū habet,neq; Verbū superuenit quū prius nō esset,neq; Pater unq; irrationalis, hoc est, sine Ratione & Verbo fuit:nam iniuria in Filiū,in Patris blasphemiā contumeliamq; redūdat: siquidē ille foris ac aliunde sibi accersiuit Sapientiā siue Verbū,siue Filiū:quicquid em̄ horū dixeris,nihil eo ipso designaris q̄ germen Patris,ut superius dictū est, quapropter istiusmodi interrogatio constare non potest,idq; merito:Qui enim inficiantur Verbum,hoc est, Rationem,eo ipso irrationalē faciunt interrogationē.Nam quemadmodū si quis sole uiso,de splendore eius dubitet,& dicat,qui est, eum qui non erat, fecit, aut cū erat,fecit,is nō animo sapere dicat,sed attonitus esse dijudicabitur,eò q; id quod omnino ex luce est,id aliūde superuenire imaginetur,ac de eo inquirit,quando & ubi,et ex quo tempore,an sit factus.Ita quoq; qui talia de Patre & Filio cogitat,atq; ita percunctatur, multo maiore insania laborauerit,quum Verbum ex Patre oriundum aliunde illi superinducat, & de naturali eius germine, ut de opere facto,umbratili sermone fabuletur, non erat(inquiens)priusquam fieret. Audiant tamen quod ad ipsorum interrogationem

gationem pertinet. Pater qui est, Filium qui erat, fecit. Verbum enim caro factum est, eumq́ iam existentem Filium Dei, in consumatione seculorum, filium hominis fecit, Nisi secundum Samosatensem, illũ non ante fuisse dicant, q̃ cum homo esset factus. Et ad primã eorum interrogationẽ ista suffecerint. Vos aũt Ariani uestrorũ uerborum memores, dicite mihi (quæso) Is qui erat, eó ne qui nõ erat, indigebat ad rerũ naturã condendã? an eo, qui erat? dictũ enim à uobis, Patrem Filiũ sibi in instrumentũ fecisse, ut per eum omnia cõderet, Quid igitur melius est, id quod altero indiget, an quod alterius indigentiam adimplet? an ambo, quod deest, mutua opera sibi inuicẽ suppeditant? Ad istum enim modũ sermocinantes, maiorem imbecillitatẽ in eo ostenditis, qui instrumentũ fecit: Si non solus sufficiebat ad omnia creanda, sed instrumentũ sibi aliunde cõparare uoluit, perinde ut faber, aut nauiũ ædificator, quibus nulla facultas absq; serra & bipenni. Quid igitur istis magis impiũ, aut quid opus est ijs immorari tanq̃ quæ alicuius ponderis aut momẽti sint? quũ superius dicta sufficere queant ad edocendũ, nihil in istorũ uerbis nisi mera phantasmata & deliria contineri. Ad alterã porro quæstionẽ simplicẽ admodũ & fatuã, qua ad mulierculas utũtur, ne ad illã quidẽ par erat quicq; responderi, nisi id solũ, quod & superius dictũ est, nõ esse generationem ex Deo dimetiendam pro hominũ natura, sed tamẽ quó uel hinc sibi ipsis displicere incipiant, rectũ est, ut ijsdẽ rebus illis denuo occurramus. Si omnino ex parentib. quæratur, unde ipsis sit proles, responderi possit, & si nõ habebat filiũ parens, anteq̃ genuisset, tñ habuit eum, nõ extrinsecus neq; alienũ, sed suũ, & ex sua substantia, habuitq; eum minime dissimilẽ sui imaginem: adeo, ut istũ ex illius, illũ ex istius specie cõtempleris, Si igitur ex rebus humanis exemplisq;, tempora gignentiũ mutuantur, cur igitur non indidem quoq; cõuenientiam naturæ & proprietatẽ substantiæ patrũ in filijs, & cogitant & ratiocinãtur. Sed serpentũ more, solũmodo id quod ad ueneficiũ est utile, è terris deligunt. Oportuit aũt eos, dum ex parentibus sciscitantur, & aiũt, non habebas filiũ priusq; gigneres, et id quoq; adiungere, cæterum, ubi iam habes filium, eum extrinsecus ne & aliũde ueluti ædificium aut alterius generis possessionem nundinatus es? an non? ut tibi respondeant, non extrinsecus sed ex me meus est, meæq; substantiæ proprius ac similis, neq; alterius opera ad me peruenit, sed ex me prosatus est, ac propterea totus in eo sum, Et minuens hoc ipsum quod sum. Ita enim res habet, tametsi is parens ratione temporis à Deo diuersum quiddam habeat, neq; id mirum, quum & ipse in tempore sit editus homo. Haberetque etiam homo coexistentem sibi perpetuo filium, nisi natura eius uires impediret. Nam & Leui etiam tum in lumbis proaui erat, quum nondum ipse genitus esset, aut auus prolem edidisset. Quum igitur ad eam ætatem peruenerit homo, in qua istius rei facultatem natura suppeditat, statim per naturam liber, & nequaquam impeditus, sui ex se filij pater efficitur. Quocirca si parentes de liberis interrogati fuerint, agnoscunt sibi suos liberos naturales, non aliunde sed ex ipsis existere, agnoscant igitur & isti, Dei Verbum totum ex Patre existere: ac dum de tempore percunctantur, respondeant uobis, quidnam illud esse possit, quod Deum impedi

diat. Par em̃ est, unde ipsi calũniosas interrogationes desumũt, inde quoq; eos in ea impietate refutari. Dicant igitur quid illud est, quod Deũ remoratur, quo minus perpetuo sit sui Filij Pater. Nam genitum ex genitore esse in cõfesso est. Verũ, ut plane illi, qui istiusmodi de Deo ratiocinantur, seipsos condemnent, petendũ ab illis, quemadmodũ interrogauerunt mulieres de ratione tẽporis, ita solẽ quoq; interrogent de ipsius iubare, & fontẽ de ipsius aqua, ut addiscant, q̃ tametsi ista genita proles q; sint, unà tamẽ cum illis coexistere, unde originem naturamq; traxere. Si igitur ex natura & semper istiusmodi genitores ita se habent erga genita sua, cur igitur Deũ minorem creaturis suspicantes, nõ apertius suã impietatẽ efferũt? Quòd si illud nõ audent ex professo dicere, & extra controuersiam est, Filiũ non aliunde, sed ex Patre esse naturale genimen, neq; quicq; est quod impediat Deũ: Non em̃ Deus ut homo est, sed maior sole est, Imo potius Deus solis, nimirum ex eo & semper cum eo coexistit Verbũ, per quod Pater omnia quũ non essent, ut essent, fecit: Quòd igitur nõ ex entibus, sed æternus sit, & ex Patre, et ipsa res ostendit, & hæreticorũ interrogatio coarguit, qua ad parẽtes malitiosè utuntur. Norunt enim, quid naturæ consentaneũ sit, ac deinde sit, ut super ratione temporis pudefiant. Cæterũ, Dei generationẽ cõparandã non esse cum hominũ natiuitate, aut Filiũ non deberi partem aliquã sui Patris existimari, aut in procreando ullam passionem significari, & antea à nobis dictũ est, et nunc denuo hoc ipsum dicimus: Non est, ut homo, Deus, homines enim patiendo gignũt, utpore fluxili natura præditi, tẽporisq; maturitatem ratione suæ imbecillitatis expectare coguntur. Verũ id de Deo sentiẽdum non est, quippe qui nullis partibus constet, sed impatibilis ac simplex, impatibiliter simpliciterq; Filij sui Pater existat. Eiusq; rei denuo magnũ argumentum, documentumq; ex sacris literis, eo ipso quo Verbũ Patris sui est Filius, & Filius Verbum est Patris, eiusq; Sapientia. Sapientia porro & Ratio, siue quod idem est Verbum, nec creatura, nec pars eius fuerit, cuius est Sapientia & Verbũ: neq; fœtus illius interuentu passionis alicuius. Vtrũq; scriptura in unum coaptans, Filium quidem eum ea de causa appellauit, ut naturalem & uerum Patris substantiæ fœtum declararet, sed tamen ne quis humanitus aliquid editum genitumq; intelligeret, denuo etiam substantiã definiens, Verbũ illud & Sapientiam, & Splendorem nominauit. Ex illis enim uocabulis, impatibilitatem in gignendo, æternitatem item, & decorũ illud quod in Deum conueniat, cogitatione apprehendimus. Qualis igitur passio? aut quæ pars parentis Verbũ aut Sapientia, aut Splendor fuerit? Et sane id à uecordibus istis intelligi potest. Vt enim ex fœminis percunctati sunt de partu ipsarum, ita quoq; uiros percunctentur super ratione uerboq; mentis eorum, ut cognoscant neq; passionẽ neq; partem aliquã mentis esse id uerbum quod enunciant. Quod si in hominibus quanq; & patibilibus & diuisioni idoneis, tale ipsorum uerbum existit: cur in Deo minime corporali, impartibiliq; passiones & partitiones imaginantur? ut sub specie istius obseruationis & cautionis, inficientur ueram & naturalem Filij procreationem. Iam, quòd gignere Deum, non sit cum passione coniunctum, satis per superiora declaratum est, monstratum quoq; est, nascentiam

Verbi

Verbi ex Deo, liberam esse ab omni passione. Audiant autẽ eadem quoq; de Sapientia. Non est Deus ut homo, ne humanitus hac in parte de eo imaginentur. Homines sapientiæ capaces sunt. Deus contra, qui nihil aliunde in se recipit, suæ Sapientiæ Parens existit, cuius Sapientiæ participatu, cæteri sapientes nuncupantur. Estq; illa ipsa Sapientia non passio, non portio, sed propriũ sui Patris germen. Ideoq; ille semper est Pater: neq; res superuẽtitia est in Deo Paternitatis ratio, ne simul quoq; mutabilis intelligatur. Nam si bonum est eum Patrem esse, nec semper tamen Pater fuit, sequitur ergo bonum non semper illi adfuisse. Sed ecce (inquiunt) eadẽ ratione semper est conditor, neq; illi postea accessit condendi facultas, quapropter quũ creator sit, æternæ quoq; creaturæ existent. Neq; fas est uel hic dicere, non erat, priusq; fieret. Vecordes Ariani, quid simile inter Filium, & rem conditam, ut quæ sunt in Patre, ea ad conditorem transferatis? aut qui fit, quum tantum sit discriminis pro superiori nostra demonstratione inter fœtum & opus, ut in uestra inscitia pertinaciter hæreatis? rursum igitur eadem dicenda sunt, ut opus extrarium quiddam est ab opifice, quemadmodũ dictum est, ita contra Filius paternæ substantiæ partus est. Quocirca nõ est necessarium opus eius perpetuo cõsistere: quũ enim uult opifex, operatur: fœtus aũt non est res obnoxia uoluntati, sed est quiddã propriũ ac suum paternæ substantiæ. Opifex quidem & dici & esse poterit, etiamsi nondũ opera existant: pater uero nec esse nec dici poterit, si non sit ei Filius. Quod si aũt curiosè inquirant, cur Deus, in cuius potestate est operari, non semper operatus sit? furiosorũ est ista audacia. Quis enim cognouit mentẽ Domini, aut quis consiliarius eius fuit? aut quomodo dixerit figmentum ad suum figulum, cur me ita fecisti? Sed tamen ne uel tenui ratione suppetente consilescamus, audiant obsecro, quòd tametsi Deo possibile fuerit, ab æterno opera facere, non tamen poterint, ea, quæ facta sunt, ab æterno fuisse: Siquidem ex non entibus emerserunt, nec erant priusquam fierent. Quæ autem non erant, antequam fierent, quomodo illa coexistere poterant cum Deo semper existente? Quapropter ad eorum emolumenta commodaq; respiciens Deus, quum intelligeret creaturas subsistere posse, tunc omnes creaturas produxit. Ac sicuti, quum posset ab initio sub Adamo aut Noe, aut Mose Verbum suum emittere, non tamen emisit nisi in cõsummatione seculorũ: tum enim id utile esse nouerat uniuersæ creaturæ: ita quoq; creata, cũ ipsis utile fuit, procreauit. Cæterum, Filius, quum non sit opus, aut factitiũ quiddam, sed quiddam æternum substantiæ Patris, æternaliter existit: Semper enim subsistente Patre, semper quoq; subsistere oportet eum, qui est proprium quiddam illius substantiæ, quod est ipsius Ratio siue Verbũ, & Sapientia. Porro res conditæ, si nondum sint in rerum natura, non diminuũt conditorem. Habet eñ facultatẽ condendi, quando uolet: Proles aũt, si nõ æternaliter coexistat cũ Patre, detrimentũ adfert perfectitudini illius substãtiæ. Quapropter opera, qñ uoluit, operatus est per Verbũ suũ, Filius cõtra æternus factus est substãtiæ Patris. Hæc fideles lætificãt, hæreticis aũt molestiæ sunt, quũ uideãt suas hæreses ita subuerti. Quin ista quoq; illorũ percũctatio, dum aiunt, unúmne unigenitum an duo? non rectã neq; simplicẽ

eorum

eorum mentem, sed plenam esse fraudis coarguit: Non enim ad honorem Patris, sed ad calumniam Filij, tales interrogationes proponunt. Quod si quis inscius, eorum uafriciei responderit, unum esse ingenitum, statim suum uenenum euomitant, dicentes: Igitur Filius unus est ex rebus creatis, et recte à nobis dictum est, non erat, priusquã fieret. Omnia enim miscent turbantq;, uel ob id solum, ut Filium à Patre disiungant, & conditorem omnium, rebus conditis adnumerent. Digni igitur sunt qui condemnentur, primum, quia incusantes Episcopos, qui ad Nicænum concilium coierunt, de uocibus in scriptura non usurpatis, quanquam neutiquam blasphemis, sed ad tollendam hæresim institutis, ipsi ad eandem culpam ultro confugerũt, uocibus scripturæ incognitis sermonem contexentes, & cõmentantes con uicia contra ipsum Dominum, neq; quæ loquantur, neq; de quibus affirment, satis intelligentes. Quærant igitur ex Ethnicis unde ista hauserunt: non enim Scripturæ sunt, sed eorum inuenta, ut audientes, quot significata hæc uox ἀγένητον possideat, intelligere queãt, ne hoc ipsum quidem sese recte intelligere, quod interrogant. Ego enim ab Ethnicis didici τὸ ἀγένητον id dici, quod nondum factum est, ut lignum quod nondum abijt in formã scaphæ, sed tamen ut scapha aliquando fieri possit. Rursum id esse ἀγένητον quod nulla ratione fieri potest, quale est triangulum & numerus par, quũ triangulum nunquam quadrangulum, aut fit, aut fuerit, neq; numerus par, impar unquã uel extitit, uel extiterit. Rursus, ingenitũ appellari, quod quidem iam est, sed natum ab aliquo non est, neq; ulla ratione suæ originis pa trem habet. Addidit callidus sophista Asterius, et hæreseos patrocinator in suo libro, Ingenitũ esse quod factũ non sit, sed quod æternũ sit, In quem igi tur sensum intelligãt hoc uocabulũ ingenitũ, oportebat ab illis interrogando explicari, ut is qui interrogatus fuerit, recte respõdeat, Si aũt recte se credũt interrogare dum dicũt, unũne ingenitũ an duo? audiant primũ quidem ut homines insciti, plurima esse ingenita, & ingenitũ esse nullũ: plurima qui dem quæ esse poterint, & nullũ quod tale est, ut nõ poterit, ut dictũ est prius: Sin aũt ut Asterio placuit, ea ratione interrogent, quo ingenitũ id habeatur, quod factũ non est, & semper est, audiant nõ semel, sed sæpius etiã Fili um pro ista acceptione ingenitũ dici: nõ enim ex genere factitiorũ est neq; opus aliquod, sed æternaliter cum Patre coexistit, ut iam demonstratũ fuit, etiã si subinde sese imutent, ut solũ habeant, quod contra Dominũ loquantur, eum nimirũ ex non entibus esse incepisse, nec fuisse priusq; fieret. Ex omnibus igitur & excussi & deturbati, si de integro interrogationes faciant, ut unigenitũ id dicãt, quod iam est, sed tamẽ, ut genitũ aliunde non sit, neq; sui patrẽ habeat, audiẽt à nobis eum qui tali significato innuitur, unũ & solũ Patrem esse, qui ea ratione ingenitus dicatur. Neq; ex eo responso quic quam commodi ad res suas comparauerint. Non enim, si eo modo Deus ingenitus appelletur, hoc est increatus, sequitur necessario, Filium esse genitum, hoc est, creatum, quum ex superioribus argumentis notum sit, tale esse Verbum, qualis est ille, qui illud genuit. Quapropter si unigenitus De us, nõ propterea genita, hoc est facta est eius imago, sed proles est ac fœtus, qui ipse est Verbũ siue Ratio ac Sapiẽtia eius. Quid enim simile est creato

ad in-

ad increatum? Nam eadem repetere, grauari non debemus contra eos, qui creatum increato simile esse uolunt, ut qui istud uideat, illud quoq; obtueatur. Non longe absunt ab istis uerbis, ut dicant id quod increatum est, rerũ conditarum esse imaginem, ac iam inde omnia illis sunt promiscua & confusa, creatæ res adæquatæ increatis, increatumq; ipsum extinctum, quum illud metiantur ex operibus, idq; solum ea de causa, ut Filium ad conditionẽ rerum factarum detrahant. Sed ne ipsos quidem arbitror ea deinceps uelle loqui, si Asterio sophistæ obtemperent. Ille enim, quamuis aduocationem præstet Arianæ sectæ, dicatq; unum esse ingenitum, tamen istis contraria allegat, Sapientiamq; Dei increatam, nulloq; principio inchoatam esse dicit. Suntq; ista, quæ iam dico, pars nonnulla eorũ quæ scripsit. Non ait Beatus Paulus, Christum se prædicare illam Dei potentiam, aut illam Dei Sapientiam, sed sine additamento articuli Potentiam Dei & Sapientiam, aliã quidem esse propriam Dei potentiã insitam, & unà cum eo existentẽ, citra creationem prædicans, Et paulo post iterum: Atqui æterna eius potentia & sapientia, quam nullo principio inchoatam increatamq; rationes ueritatis ostendunt, una haud dubie, eademq; fuerit. Hic, tametsi praue intelligens Apostoli uerba, duas arbitratus sit esse sapientias, attamen sapientiã inexpertem principij, unàq; existentem esse dixit. Ideoq; non iam unum ingenitũ siue increatũ, sed & alterum adhuc ei accumulauit, quod unà cum eo existeret. Quod enim coexistit, nõ secum coexistit, sed cum altero. Aut igitur Asterio obsecundantes, non amplius interrogent, sitne unum ingenitum, an duo, ne ueluti dissidẽtes cum eo pugnent: aut si aduersantur illi, ne eius opusculis innitantur, ut se inuicem remordentes, à se inuicem conficiantur. Cæterum, ista aduersus eorũ inscitiam breuiter sint dicta, porro aduersus uafriciem instituti illorũ, quis unq; satis dixerit? Quis eos ita insanientes nõ merito odio prosequatur? Postq; enim non amplius illis fiducia superest, ut dicant, ex non entibus eum extitisse, neq; prius extitisse q; fieret, uocabulũ ingeniti sibi confinxerunt, ut Filiũ genitum, hoc est, creatum apud simpliciores dictitantes, eadem illa uerba, ex non entibus: & non erat priusq; fieret, denuo subindicent: in istis enim creata & condita intelligi uolũt. Atqui par erat, si causæ suæ confiderent, in illis ipsis uerbis insistere, ac nõ se in loquendo uersipelles facere: uerũ hoc detrectant, arbitrantes se facile omnibus imposituros, si nomine ingeniti in prætextũ dato, hæresim suam dissimulent, quũ tamen uox illa suo significatu non ad Filiũ (ut ipsi murmurant) sed ad genita, hoc est creata propendeat. Simile quiddã uideris in his uerbis: Omnipotens & Dominus uirtutũ: si enim Pater omnia per Verbum in sua potestate tenet, ac dominatur & regnat, & in regno Patris regnat Filius, & in omnia imperium habet, ut Verbum, ut Imago Patris, euidens est, ne eo quidem modo cæteris rebus Filium adnumerari debere, neq; Filij respectu Patrẽ: sed eorũ relatione, quæ per Filium creata sunt, quibus imperat, & dominatur per Verbũ, omnipotentẽ & Dominũ uirtutũ appellari: et ingenitum nõ ad discrimẽ Filij, sed ad eorũ quæ per Filiũ condita sunt, suã uim & significationẽ habere, idq; recte. Non enim Deus talis est, ut ea quæ sunt genita, hoc est creata, sed ut eorum conditor, & architectus per Filiũ. Quemadmodum

dum aūt ingenitus ad relationem genitorū,hoc est factorū significationem habet:ita Pater ad Filium refertur. Et qui Deum authorem & opificem, & ingenitum nominat,ad condita creataq; respicit, eaq; intellectu cōprehendit,at qui Deum Patrem uocat,statim quoq; Filium intelligit,& ad eum oculos intentos habet. Quocirca admirationi habeas eorum in impietate defendenda peruicaciam,q,quum nomen ingenitum,probam, ut à me dictū est,significationē præ se ferat, sensumq; suum cum pietate tueri posset, ipsi pro sua hæresi ad ignominiam Filij illud ipsum usurpent, nō inscij interim, eum qui honorat Filium,honorare & Patrem:& qui dehonestat Filium,dehonestare & Patrem. Si enim ullam benedicendi,aut reuerentiæ Patris curam haberent,oportuit eos(quum multo potius sit & maius) Deum Patrē esse, Paternitatem in eo agnoscere & prædicare, q̄ ad istum modum de eo loqui. Quum enim eum appellant Deum increatum, ex operibus creatis, quemadmodū dictum est,conditorē eum duntaxat & opificem designant, arbitrantes sese eo modo pro sua libidine, Verbum quoq; esse opus, ostendere posse,quum è diuerso,qui Deum Patrem appellat, ex Filio ipsum qualis sit declaret:non ignari interim,q Filio subsistente,necessarium sit omnia quæ creata sunt,per Filium creata esse. Qui autē Deum increatum scribunt, solūmodo ex operibus illum designantes,ne ipsi quidem Filiū, ut nec Ethnici,cognitum habent. Contra,qui Deum Patrem nuncupant,eum ex Verbo suo,qualis sit,declarant: porro qui Verbum siue Rationem cognitā habet,cognitum quoq; habet eam opificem rerum esse: & animo cōprehendit,omnia per illam condita esse. Quocirca religiosius & uerius esset, Deū potius Filio denotare,eumq; Patrem dicere, q̄ ex solis operibus eum innuere,ac eum ingenitum,hoc est increatum dicere: Id enim uel singula duntaxat,uel publice omnia quæ ex uoluntate Dei per Verbum sunt condita, significatiōne ostendit. Cæterum, Pater in solo Filio intelligitur & consistit. Quantum porro Verbum Dei à creatis differt, tantum quoq; differentiæ est in hac appellatione,si eum Patrem nomines,ab illa,si eum ingenitum uoces. Præterea uox illa in scripturis usurpata non est,ac proinde suspecta,utpote,quæ in se multiplicem contineat significationem: adeo, ut qui ad eius uocabuli interrogationē respondere uelit, in multa animū cogitationemq; circumferat. Patris contra nomen,simplex est,et familiare scripturis sanctis & uerius,Filiumq; significat. Ingeniti uox ab Ethnicis, qui Filium ignorāt, instituta est. Patris uocabulum à Domino agnitum est,nobisq; donatū iure adoptionis. Ille enim quum sciret,cuius Filius esset,hæc uerba proloquutus est, Ego in Patre,& Pater in me est,&: Qui uidit me,uidit & Patrē meum,&: Ego & Pater unum sumus, Neq; uspiam constat eum Patrem suum ingenitum appellasse,quin quū nos orari & precari doceret: Non(inquit) quum precibus utendum,uos dicere uelim,deus ingenite, sed Pater noster cœlestis,eoq; summam Fidei nostræ tendere uoluit,quum iuberet nos baptizari,non in nomine geniti & ingeniti,neq; in nomine conditi & conditoris,sed in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Itaq; quoq; nos, quanquam ex creatitia natura oriundi, ad perfectitudinē progredientes ad ius filiorum,adoptionemq; proficimus,& Patris nomē dictitantes, eo ipso Verbum

bum

bum quod est in Patre, cognoscimus. Vana igitur institutio istius dictionis ingeniti ostenditur, quum nihil aliud in se contineat, nisi meram præstigiationem. Iam, q̀ dicunt mutabile esse Verbum Dei, superuacuum est de ea re quæstionem instituere: satis est enim ad impiam ipsorum audaciã ostendendam, si quæ ab illis iactantur, scripto indicauero. Sunt autem ista, quæ illi per speciem interrogationis deblaterant: Sui ne arbitrij est, an non? si est, igitur iudicio delectuq; arbitrij bonus est, & potest, si uelit, mutari, quũ sit mutabilis naturæ: an, ut lapis & lignum, non habet uoluntatem liberam sui mouendi, & utrolibet uergendi? Cæterum, huiusmodi eos uel dicere uel sentire non est alienum ab ipsorum hæresi. Quum enim semel ex non entibus Deum, & conditum Filium sibi cõmenti essent, consequenter ueluti apta rei conditæ, istiusmodi sibi uerba corraserunt. Cæterum, ubi iam didicere ex concertatione cum Ecclesiasticis uiris de uero & unico Verbo Patris, nec tamen ob id timidius de eo talia loquantur, quid hoc dogmate sceleratus unq̃ uideris? Ecquis eos uel audiendo solum, etiamsi contradicere nequeat, non exhorrescat, aures obturet perculsus attonitusq; eorum sermonibus, quum audiat ex ipsis inania uerba, & ipso prolatu blasphema? Si enim mutabile & alterabile est Verbum, ubi quæso consistet? aut quis erit finis illius incrementi? aut qua ratione similis esse poterit, mutabilis immutabili? quomodo porro, qui mutabilem uiderit, uidisse immutabilem arbitrabitur? in quo quæso statu futurum est, ut quis in eo Patrem conspiciat? Certum enim est, non semper in eo uideri Patrem, eo q̀ Filius semper mutetur, & alterabilis sit naturæ. Pater enim immutabilis et inalterabilis, semper eodem tenore modoq; se habet, idemq; existit: Filius contra pro illorũ sententia, mutabilis est, & non semper idem, sed perpetuo alterabilis naturæ: quomodo ille Patris Imago esse poterit, quum non habeat similem immutabilitatem? quomodo omnino in Patre est, is, qui ambigui est delectus? Forsitan autem quum mutabilis sit, ac nostro more profectus capiat, ne nũc quidem adhuc perfectus est. Sed ualeat istiusmodi Arianorum insania, è diuersoq; ueritas eluceat, eorumq; deliria patefaciat. Qui enim ille non perfectus, qui æqualis est Deo? aut quomodo immutabilis non fuerit, qui unus est cum Deo, & substantiæ Patris proprius Filius? Iam quum substãtia Patris & immutabilis sit, imũtabilis quoq; fuerit ipsius Partus: Sin uero, quũ se res ad istum modum habeat, Verbo tamen mutabilitatẽ admentiantur, discãt (quæso) quid istiusmodi sermo præ se ferat. Ex fructu enim cognoscitur arbor, ac proinde, qui uidit Filium, uidit & Patrem, Filijq; cognitio, Patris cognitio est. Non igitur alterabilis fuerit Imago inalterabilis Dei: Iesus enim Christus heri & hodie idem est in secula. Dauid certe de eo dicit: Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicuti uestimentum ueterascent, & sicut amictus plicabis eos, & mutabuntur, tu aũt idem es, & anni tui non deficient. Et per alium Prophetam rursum ait: Ecce me, ecce me, quoniam ego sum, & immutatus non sum. Quòd si quis obijciat, ea uerba ad Patrem referri, non tamen incõgruum est idem quoq; & de Filio prædicari, maxime ob id, q̀ homo iam factus, exhibeat illis suam identitatem & immutabilita-

tem, qui propter carnem illum existimabant immutatũ, & aliud quippiam factum esse. Nimio plus autem credendum est Sanctis, & potissimum Domino, quàm istorum impiorum mentis prauitati: quippe, quũ scriptura secundum Psalmodicos hymnos, omnium rerum genitarum, & totius creaturæ indolem cõditionemq́ sub uocabulo cœli & terræ uariabilẽ mutabilemq́ declarans, super omnia ista Filiũ efferat, eoq́ ipso minime illũ genitum, hoc est creatum ostendat, filiumq́ ex eo numero excipiens, palã faciat eum omnino creatũ non esse, sed potius alia immutare, ipsumq́ non mutari, quatenus dicit: Tu uero idem es, & anni tui nõ deficient, idq́ non immerito. Creata enim, quũ ex non entibus sint, neq́ prorsus entia erant, priusq́ fierent, eò quòd non entia in essendi naturam prodierint, alterabilem habent conditionem. Filius contra, quum è Patre sit, ac eius substantiæ proprius, inalterabilis est ac immutabilis, quemadmodũ ipsius Pater. Quoniam nefariũ dictu est, ex substantia immutabili mutabile Verbum progigni, aut Sapientiam alterabilitatis capacem. Qui enim Verbum fuerit, si est cõuertibile? aut quo modo Sapientia id dici poterit, quod incõstantia naturæ suæ uarietates capit? nisi scilicet, ut in substantia, accidens superuentitiũ quiddam est: ita uolunt quasi in suo subiecto, gratiam certã affectionemq́ uirtutis insedisse, eamq́ appellari Verbũ, & Sapientiã, & Filium ea ratione, ut & adimi queat, adijciq́ ei, cui inhæret. Hæc quia sentiũt, crebro ea loquũtur. Atqui nequaquã talis est Christianorũ Fides, Neq́ istius dicti sentẽtia, uerè id in quo tale quid est, aut Verbũ, aut Filiũ, aut Sapientiã ostenderet. Quod enim mutatur alteraturq́, neq́ in uno eodemq́ habitu consistit, quomodo id uerũ solidũq́ extiterit? Dominus aũt dicit: ego sum ueritas. Si igitur Dominus de seipso hoc dicit, sui immutabilitatẽ ostendit, Sanctiq́ uiri immutabilitatis eius conscij, rem ita esse testimonio cõfirmant, & cogitatio de Deo pium hoc esse ultro sentit, unde quæso impij isti ista cõminisci potuerũt? certe ex corde suo ueluti ex tabe purulentiaq́ ista euomuerũt. Cæterum, quia ex sacris eloquijs cauillationes suas conficiunt, & sacra eloquia ui ad suam sententiam falsis interpretationibus detorquent, necessarium est eatenus ijs respondere, quatenus ea sacræ scripturæ uindicemus, eaq́ ostendamus rectũ quidẽ habere intellectũ, sed ab istis malitiosè usurpari. Dicũt igitur scriptũ esse apud Apostolum: Ideo & Deus eum superexaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiũ, terrestriũ & inferorũ: ac per Dauidem quoq́ idẽ adferri: Propter hoc unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis, ac deinde inferunt, quasi scitũ aliquid dicerent, si ideo exaltatus est, ergo & gratiam accepit: & si ideo inunctus est, mercedem nimirũ suæ uoluntatis, suiq́ institutiadeptus est. Quòd si uero uoluntate fecit, quod fecit, utiq́ cõuertibilis est naturæ. Talia nec dicere nec scriptis prodere puduit Eusebium & Arium: eorumq́ asseclæ, nihil ueriti sunt ea loqui, uel in medio foro, securi negligentesq́ interim tantæ suæ in suismet dictionibus insaniæ. Si in mercedem uoluntatis recta deligentis ea accepit, quæ accepit, non accepturus alioqui, nisi operæprecium dignumq́ aliquid eo munere designasset, nimirum ob uirtutem meliorationemq́ sui, eadem illa consecutus est, meritoq́ illi dictũ fuit,

fuit, propterea filius & deus factus es, neq; uerè Deus fuerit. Quod enim se cundum naturam ex aliquo gignitur, id uera eius progenies censendū est, qualis fuit Isaacus Abrahamo: & Ioseph Iacobo, & splēdor soli. Contra, qui ex uirtute & gratia nomen solūmodo filiorum obtinent, & non natura, sed gratia ad ius liberorum nituntur, diuersi sunt ab eo quod ipsis datū est, qua les sunt homines quibus Spiritus Sanctus cōmunicatus est, de quibus scriptum est: Filios genui & exaltaui eos, ipsi autem spreuerunt me, ac propterea, quia non ex natura filij erant, & ad peiora se contulissent, ablato spiritu reiecti abdicatiq; fuerunt: quos tamen ubi pœnitentiam egerint, recepturus est, datoq; lumine, filios nominaturus est Deus, qui ab initio eis hanc gratiam dederat. Si igitur istiusmodi Seruatorem esse uolunt, clare apparebit, cum neq; uerum Deum, neq; Filium, neq; similem Patri extitisse, neq; ulla ratione suæ essentiæ Deum Patrem habuisse, sed tantūmodo ex gratia quæ illi data fuit, Filium appellari, Deumq; illius substantiæ non Patrē, sed conditorem esse, iuxta cōmunem omnium rationem. Iam si talis sit, qualem eum esse uolunt, euidenter constabit, cum neq; ab initio nomen Filij obtinuisse. Si enim illud illi pro præmio concessum est, & pro remuneratione profectus, non alio tempore profecit, q̄ quū homo factus erat, & serui speciem acceperat. Tunc enim id contigit, quum obediens factus usq; ad mortem, exaltatus fuisse, & in munus illud nomen accepisse dicitur, ut in nomine Iesu flectatur omne genu. Qualis igitur antea fuit, si nunc demum exaltatur, & nunc primum incipit adorari, & nunc tandem Filius nominatur, quū homo factus est? uidetur enim non carnem meliorem reddidisse, sed ipsum per carnem meliorem esse redditum: siquidem pro illorum uecordia, tunc primum exaltatus, & Filius dictus est, quum homo iam erat. Quid igitur ante ista tempora fuit? necessum est enim ut eos denuo interrogem, quo summa finisq; eorum impietatis in conspicuo sit. Nam si Dominus nūc est & Deus & Filius & Verbum: nihil autem horum erat, antequam homo fieret, aliud erat præter illa, et postea merito uirtutis istorum particeps factus est, quemadmodum diximus. Si aliud (quod in capita illorum resiliat) necessum est eos dicere, eum antea non extitisse, ac in summa, hominem eum ex natura fuisse, ac præterea nihil. Atqui, istiusmodi sentire, nō est Ecclesiæ, sed Samosatensis & Iudæorum. Cur igitur, si eadem quæ illi sentiunt, non etiam ut Iudæi circūciduntur, sed Christianismum simulant, & contra Christum in pugnam descendunt? Si enim non erat, aut si erat quidem, sed melioratus est postea, quomodo per eum facta sunt omnia? aut quomodo, si perfectus non erat Pater, in eo sibi gratulabatur? aut si nunc tandem melioratus est, quomodo antea potuit oblectari coram Patre? aut quomodo, si post mortem adeptus est ut adoretur, uisus est Abrahamus eum in tabernaculo, & Moses in rubro adorare? aut quomodo uidit Daniel decies mille myriades, & mille chiliades ei inseruijsse? Aut quomodo, si nunc pro eorum opinione meliorationem sui adeptus est, antemundanæ & supramundanæ gloriæ suæ mentionem faciens, locutus est ad istum modum ipse Filius. Glorifica me Pater gloria illa quam habui ante te, antequam mundus fieret. Quòd si uero secundum eos nunc demum exaltatus est, quomodo

fieri potuit,ut iam antè cœlum inclinarit,& descenderit, Ac rursum:Dedit Altissimus uocem suam ? Quapropter, si antequam mundus fieret, gloriam habuit Filius, & Dominus gloriæ erat, Altissimusq; iam tum fuit, & è cœlo descendit,ac semper adorandus fuit, fieri ergo non potest, ut ubi descenderat,melioratus sit: sed ipse potius ea quæ melioratione indigebant, meliora reddidit: sin autem ut meliora faceret, cœlitus descendit, nequaq; illi pro mercede datum est,ut Filius & Deus nuncuparetur, quum ipse potius nos & filios Patri reddiderit,& homo factus Deificauerit. Non igitur, quum homo esset,postea Deus factus, sed quum Deus esset, postea homo factus est, ut nos potius Deificaret: Nam si,quum homo factus esset, tum demum filius & Deus appellatus est,& antequam homo fieret,ueterem illum populum Deus filios suos nominauit,Mosenq; constituit,Deum Pharaonis. Id ipsum quoq; plurimis in locis Scriptura ostendit, quum inquit: Stetit Deus in cōcilio deorum.Certum igitur est, hunc post illos Filium & Deum appellatum esse,Qui igitur potest,ut omnia per illum,& ille ante omnia sit ? aut quomodo primogenitus omnis creaturæ, quum eum tempore antecedant, qui Filij & dei appellati sunt ? aut quomodo, qui in participando sunt primi, non participant ex Verbo ? Non est uera istiusmodi opinio, sed commentum eorum qui nunc iudaizant. Qui enim fieri potuit, ut Deum Patrem esse cognouerint?Nam si id admittas,ipsa adoptio qua filij efficimur,sine uero Filio efficeretur. Dicente eo, Nemo cognoscit Patrē nisi Filius aut cui Filius reuelauerit. Quomodo autē adoptio fieri potest sine Verbo & sine Patre eius ? Cum ipse ad fratres istos Iudæorum dicat. Si illos Deos appellauit ad quos Verbum Dei factum est,&c. Porrò si omnes,quotquot & filij & dij nūcupati sunt,siue in terris,siue in cœlis,per Verbum Dei,Filij Dei sunt redditi & Deificati,ipsumq; Verbum Filius est,manifesta res est,omnes per eum, ipsumq; ante omnes,uel potius illum solum uerum Filium,& solum ex uero Deo uerum Deum subsistere, neq; mercedis gratia ista obtinuisse, neq; alium præter ista esse, sed ex natura secundū substantiam illa ipsa esse,quum sit Paternæ substantiæ Progenies. Quamobrem minime ambiguum, quin ad similitudinem immutabilis Patris, & ipse quoq; sit immutabilis.Hactenus igitur his rationibus in Filio asserendo utentes,ut Dominus dedit, hæreticorum brutis figmentis occurrimus. Iam deinceps non improbum fuerit sacra quoq; eloquia adiungere,ut tanto magis & Filij immutabilitas,eiusq; inalterabilis ex Patre natura,illorūq; deliria euidentia & conspicua reddantur. Apostolus igitur ad Philippenses scribens ita loquitur: Ea modestia animi sit in uobis,quæ in Christo Iesu,qui quum in forma Dei existeret, non rapiendum arbitratus est, ut esset æqualis Deo,sed seipsum exinaniuit,formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus,specieq; inuentus ut homo: humiliauit seipsum obediens factus usq; ad mortem,& quod magis est,ad mortem crucis, ideo quoque Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est supra omne nomen:ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium,terrestrium,& subterrestrium,& omnis lingua confiteatur,Dominum Iesum esse in gloria Patris.Quid hoc clarius aut probatius esse poterit? non enim ex deteriore melior

lior factus est, sed potius quum Deus esset, serui speciem assumpsit: neq; in assumēdo melioratus est, sed humiliauit seipsum, ubi ergo in istis rebus uirtutis præmium? aut quis profectus? aut melioratio in humiliatione? Si enim ideo, quia ex Deo homo efficitur, & ex alto descendit, exaltari dicitur, quò exaltari potuit, qui Deus erat? quum in conspicuo sit, ex eo quòd Deus altissimus est, necessario colligi, eius quoq; Verbum altissimū esse. Quò igitur magis exaltari potuit, qui in Patre erat, ac per omnia similis Patri, ac proinde nullius additamenti indigus? Neq; est ut suspicantur Ariani. Si enim exaltaretur, demisit se Verbum, atq; id ita scriptum est, quænam ulla deniq; necessitas fuit, sui ipsius humiliandi, ut quæreret nancisci quod haberet? aut quam gratiam accepit, qui gratiarum donator est? aut quomodo accepit nomen ut adoraretur, qui semper in suo nomine adorabatur? Certe priusquam fieret homo, clamabant Sancti, Deus in nomine tuo saluum me fac, &, Isti in curribus, & illi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur: à Patriarchis igitur adorabatur: de Angelis autem ita scriptum est: Et adorent eum omnes Angeli Dei. Si igitur Dauid in septuagesimo primo Psalmo ita canit: Ante solem permanet nomen tuum, & ante lunam in secula seculorum. Quomodo illud accepit, quod semper habuit, antequam acciperet? aut quomodo exaltabatur, qui priusquam exaltaretur, altissimus erat? aut quomodo accepit, ut adoraretur, qui antequam hoc acciperet, semper adorabatur? Non est ænigma, sed mysterium diuinum. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Postmodum autem in gratiam nostri Deus caro factus est, & illud quod nunc dicimus: Exaltauit eum, non substantiam Verbi exaltatam significat, fuit enim & semper est æqualis Deo, sed ad humanitatē eius spectat. Neq; ista prius dicta fuere, quàm tum, quū iam Verbum caro esset factum, ut palam fieret, illud humiliauit, & illud exaltauit, de homine dictum esse: cuius enim est humilem esse, eius quoq; fuerit exaltari, & si ob assumptionem carnis, hoc uerbum (humiliauit) est scriptum, clarum manifestumque est, propter eādem carnem illud (exaltauit) usurpatum esse. Eius enim exaltationis indigus erat homo ob humilitatē carnis suæ, & mortis. Quoniam autem Verbum, quod erat imago Patris & immortale, serui formam accepit, & propter nos, ut homo, sua carne mortem sustinuit, ut ita seipsum pro nobis per mortem Patri offerret: ideo, ut homo propter nos, & pro nobis dicitur superexaltari: ut quemadmodum morte eius nos mortui sumus in Christo, ita in eodem Christo uicissim exaltaremur, & ex mortuis resurgentes, & in cœlum ascendentes: in quod præcursor pro nobis Iesus intrauit, non in exemplaria aut simulachra uerorum cœlorum, sed in ipsum cœlum, ut se præsentē exhiberet pro nobis conspectui Dei. Quòd si nunc pro nobis cœlum ingressus est Christus, quum & antea erat Dominus & opifex cœlorum, nihil dubium, quin nostra causa illud ipsum (exaltauit) in scripturis cōstitutum sit, eadem ratione qua omnes sanctificans, ipse Patri suo se pro nobis sanctificare ait, non quo Verbum Sanctum efficiatur, sed quo ipse in se ipso omnes nos sanctificet, ita quoq; illud (superexaltauit) eum, non ideo est, ut ipse exaltaretur, quum sit altissimus, sed ut ipse quidem pro

nobis iustitia fiat, nos uero in eo exaltemur, portasq; cœlorũ ingrediamur, quas ipse pro nobis iterũ adaperuit, quo tempore ita dictũ est ab anteambulonibus: Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Illi enim portæ clausæ non erant, utpote Domino & conditori omnium, sed propter nos hoc ipsum scriptum est, quibus porta paradisi occlusa fuit, ideoq; humano quidem more, ob carnem quam gestabat, dictum est de eo: attollite & introibit, ueluti homine introeunte: Diuino aũt more, eundem, quia Verbum Deus est, dictum est ipsum esse et Dominum et regem gloriæ. Deq; nostri istiusmodi exaltatione Dauid q̃q; uaticiniũ psalmo 88. edidit: In iustitia tua exaltabuntur, quoniam gloriatio uirium ipsorum tu es. Porro, si Filius iustitia est: non utiq; Verbum, quasi iustitia indigeat, exaltatur: sed nos sumus, qui in iustitia, quæ ille ipse est, exaltamur. Iam quoq; & illud (donauit illi) non propter ipsum Verbum scriptum est: erat enim etiam anteq̃ homo fieret (ut diximus) adorandum & ab Angelis, & ab uniuersa creatura, secundũ suam è paterna substantia proprietatem: sed propter nos, & pro nobis, id de eo scriptum est. Sicuti enim homo mortuus est, & superexaltatus: ita quoq; id, ut homo, accipere dicitur, quod ut Deus semper habuit, quo gratia ista semel accepta ad nos perueniret: Non enim diminutum est Verbum carnem assumendo, ut gratiam quoq; desideret accipere, sed potius Deificauit q̃d induerat, & idipsum humano generi superaddidit: ut quemadmodum semper adorabatur quatenus Verbum erat, & in forma Dei existebat: ita quoq; ille idem iam homo factus & Iesus appellatus, nihilominus, haberet omnem creaturã pedibus suis subiectã, sibiq; in suo nomine genua flectentem, pariterq; confitentem Verbũ carnem factũ, mortemq; in carne sustinuisse, non ad ignominiam Deitatis, sed ad gloriam Dei Patris. Gloria autem Patris est, hominem iam conditum & amissum recuperari, emortuumq; uiuificari, templumq; Dei effici. Gloria enim nostra est, nostraq; sublimatio, q̃ quum Potestates, Angeli, Archangeli, eum semper adorauerint, nunc adorent sub nomine Iesu Christi, eò q̃ Filius Dei homo sit factus. Neq; percellũtur stupore, dum uident nos Christi concorporeos in ipsorum sedes patriasq; induci. Quod nulla unq̃ ratione contigisset, nisi ille, qui in forma Dei est, formam serui accepisset, ac sese humiliasset, sinens corpus suum usq; ad mortẽ deuenire. Ecce, quod stultum erat Dei apud homines propter crucem, id omniũ longe honestissimũ est factũ, eò q̃ resurrectio nostra in cruce sit sita: nec iam duntaxat Israelitæ, sed & omnes gentes (ut uaticinatus est Propheta) idola sua relinquant, & Deum uerum Christi Patrem agnoscant, dæmonumq; iam præstigia abolita sint: unus autẽ uerus Deus in nomine Christi adoretur. Quod autem Dominus in corpore natus est, inditoq; nomine Iesu adoratur, habeturq; Filius Dei, ac per eum agnoscitur Pater: id euidenti ratione cõmonstrat, nõ Verbum quatenus Verbum est, eiusmodi gratiam, sed nos illam ipsam accepisse, eò q̃ per corporis illius cognationem, et templũ Dei, & filij Dei simus effecti: adeo, ut & in nobis iam Dominus adoretur: renũcientq; illi qui hoc uiderint, ut Apostolus dixit, Re uera Deus in illis est, Sicuti quoq; & ab Ioanne in Euangelio scriptum est: Quotquot eum acceperunt

perunt, dedit eis potestatem ut filij Dei fierent: Ac rursus in epistola eiusdem: Inde cognoscimus quod in nobis manet, eò quod de Spiritu suo nobis dederit. Indicium id quoque eius erga nos bonitatis, in eo apparet, quod nos ob Altissimum in nobis habitantem exaltamur, & gratia nostri conceditur, eo quòd dominus suppeditator istius gratiæ, homo sit factus ad similitudinē nostri. Ipse autem Saluator humiliauit seipsum, quoniam humile nostrum corpus assumpsit, seruique speciem induit, amictus carne peccatis mancipata. Et ut ipse nihil ad sui meliorationem à nobis adeptus est: Verbum enim utpote perfectum & absolutum, nullius rei indigum est: ita nos contra, ab eo meliores sumus redditi. Ipse enim est lux, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Frustra igitur innituntur Ariani coniunctioni isti, Ideo, dum à Paulo dicitur: Ideo & Deus exaltauit illum. Non enim præmium uirtutis, neque præstantiam eius in proficiendo ijs uerbis significauit, sed causam sublimationis in nos redundantis. Nam quid hic aliud in istis uerbis significatur, quam generosi Patris Filium, qui in forma Dei erat, seipsum humiliasse? & seruum pro nobis, & nostri gratia factum esse? Si enim Dominus homo factus non fuisset, nunquā nos à peccatis uindicati ex mortuis resurrexissemus, sed sub terris mortui relinqueremur: neque ad cœlos subuecti essemus, sed adhuc in orco remaneremus. Propter nos igitur & de nobis dictum est (exaltauit & donauit) Hāc ego arbitror istius dicti sententiam, eamque inprimis Ecclesiasticam. Quin hoc dictum ita rursus tractari liceat, ut alijs, sed paribus uerbis, idem exponas, nō eo cōceptu uocū indicari, Verbū ipsum quatenus Verbum est, exaltari, Est enim (ut dictū est) altissimū, simileque suo Patri: sed resurrectionē ex mortuis in corpore eius significari. Quapropter quū dixisset, humiliauit seipsum usque ad mortē, statim subintulit, ideoque (superexaltauit) cupiens ostendere, quod & si sicut homo mortuus fuerit, attamen, ut uita, exaltatus sit resurrectione. Is enim qui descendit, idem ille est qui adscendit. Descendit quidē corporaliter, resurrexit autem ut Deus in corpore. Atque illud ipsum est, cuius gratia subintulit in hac sententia cōiunctionem (ideo) non mercedē uirtutis aut profectus, sed causam significātem, ob quam resurrectio facta esset: Et cur alij quidem homines ab Adamo usque in præsens tempus morerentur, & mortui permanerēt: Iste uero solus integer ex mortuis resurrexerit, causa ea est quam ipse priori loco statuit, quòd quum Deus esset, homo factus sit. Cæteros quidem homines ex solo Adamo oriundos, uitam cum morte cōmutasse, mortisque tyrannidem in se passos esse: Secundum autem Adamum è cœlo esse, quippe, qui caro factus sit: Atque iste homo è cœlo & cœlestis appellatur, eò quod Verbum è cœlo descenderit, ideoque sub imperio mortis detineri non potuit: Nam etsi humiliauit seipsum, sinens suum corpus usque ad mortem procedere, quoniam moriendi capax esset, nihilo minus tamē illud è terris exaltauit, propterea quod in eo erat Filius Dei. Par igitur est quod hic dicitur, Ideo & Deus exaltauit illum, cum eo quod in Actis à Petro dicitur, Quem Deus exaltauit solutis doloribus inferni, quatenus impossibile erat eum sub eius imperio detineri. Vt enim apud ipsum Paulū scriptū est: Quoniā quū in forma Dei esset, homo est factus, & humiliauit seipsum usque ad mortē, ideo

etiam Deus exaltauit illũ: ita quoq; à Petro dictũ est: Ideo quũ Deus esset, homo factus est. Signa aũt & prodigia, Petro alijsq; qui ea uiderant, ipsum esse Deũ ostenderũt, ideoq; fieri non poterat, ut sub morte detineretur: homini contra impossibile erat, sese itidẽ instaurare: propriũ enim quiddã est homini sua mors, atq; ea de causa quũ Verbum esset Deus, caro factũ est, ut corpore mortificatus, uiuificaret omnes sua præsentia. Cæterum, quia dum mentio fieret de eius exaltatione, Deumq; illi donasse, creditũ est ab Arianis, in eo detrimentũ aut passionẽ substantiæ Verbi sitã esse, necessarium dictu est, quo sensu ista & mente referantur. Exaltari eñ dicitur ab inferiorib. locis terræ, quia mors quoq; ipsius exaltatio appellatur, & utrũq; de eo dicitur, quoniã eius erat, ac nõ alterius corpus, quod exaltatũ fuit ex mortuis, & in cœlos subuectũ. Iam uero quũ eius sit corpus, neq; Verbũ sit extra suum corpus, merito exaltato corpore, ipse, ut homo, ratione corporis exaltatus esse memoratur. Si eñ homo factus nõ est, ne dicãtur ista de eo: sin autẽ Verbũ caro factũ est, necessum est de eo, ut de homine, pariter referri & resurrectionẽ & exaltationẽ, ut mors, quæ illius dicitur, redemptio sit peccati hominũ, & abolitio mortis: & ut resurrectio & exaltatio, per illũ in nobis firmitudinẽ & stabilitatẽ habeat. De utroq; aũt simul mentio habita est, & Deũ illũ exaltasse, & Deũ illi hoc donasse, ut denuo palã faceret, neutiq; eũ Patrẽ esse qui homo factus erat, sed Verbũ Patris, q̃d pro humanitatis ratione à Patre accipit, & ab eo exaltatur ut dictũ est. Cæterũ, manifesta res est, nec est q; dubites, ea quæ à Patre dantur, per Filiũ dari. Estq; admirabile, & q̃d hominẽ plane attonitũ reddat, q; gratiã quã Filius à Patre largitur, eandẽ ipse in se recipiat: & exaltationẽ quã filius à Patre facit, ea ipsa est, qua filius exaltatur. Idem eñ ipse est & Dei filius, & Filius hominis: Nam, ut Verbũ, quæ sunt patris, donat. Omnia eñ quæ donat et facit Pater, per Filiũ donat et facit: ita è diuerso, ipse quũ sit Filius hominis, humanitus dicitur à se ipso accipere, quia aliunde non accipit, eò q; corpus illa recipiat, q; accipiendæ gratiæ naturã idoneã capacemq; sortitũ est (ut dictũ est) Accepit enim, quatenus homo exaltabatur: illiusq; exaltatio erat, eum hominẽ Deificari: sed tamẽ Verbũ hoc ipsum semper possidebat secundũ suã ex Patre Deitatem & perfectitudinẽ. Certe, q̃d ab Apostolo dictũ est, talẽ habet interpretationẽ, impiosq; redarguit. Etiã illud Psalmographi eundẽ intellectũ prodit, eumq; rectũ, quẽ prauè isti interpretãtur, Psalmus tamẽ illũ piũ esse demonstrat, quũ inquit: Thronus tuus Deus in secula seculorũ, uirga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiã & odisti iniquitatẽ, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participatorib. tui. Videte Ariani, & saltẽ uel hinc cognoscite, participatores Domini cæteros omnes Psalmistam appellasse. Hic, si unus ex non entibus esset, fuisset & ipse unus ex istis participatoribus. Atqui, quũ eum, ut Deũ æternũ, suo hymno celebrarit, dum inquit, Thronus tuus Deus in secula seculorũ, & reliqua omnia ex eo partem capere declararit, quid aliud intelligendum, q̃ alium illum esse à rebus creatis? Patrisq; solum ac uerũ Verbũ, Splendorem & Sapientiã? ex qua omnia creata participant, & sanctificantur ab eo per spiritum, & hic quidem ungitur, non ut Deus fiat, nam antea id erat: neq; ut rex efficiatur,

quum

quum iam ab æterno regnaret, quippe, qui erat Imago Patris, quemadmodum ex hoc elogio ostẽditur, sed pro nobis quoq; hoc inter cætera scriptũ est. Nam reges Israelitæ inungendo reges fiebant, quũ antea priuati homines essent, ut Dauid, Solomon, cæteriq; alij. Saluator aũt q̃uis Deus esset, & in regno patris perpetuo regnaret, ipseq; munerator Sancti Spiritus esset, tamen nunc in præsentia inungi dicitur, ut iterũ, cum sicuti homo Spiritu inungitur, nobis hominibus, quemadmodũ in exaltando & resuscitãdo fecit, ita quoq; isthic Spiritus incolatũ cõtuberniumq; conciliet. Atq; id indicans suis uerbis Dominus in Euangelio dixit: Ego emisi eos in mũdum, & pro illis sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in ueritate. Hæc uerba usurpans satis indicauit, se non esse eum qui sanctificatur, sed qui sanctificat. Non enim ab alio sanctificatur, sed ipse seipsum sanctificat, ut nos in ueritate sanctificemur. Qui aũt seipsum sanctificat, Dominus est sanctificationis. Qua ratione igitur id fit, aut quo pacto id dicit, nisi ad istũ modũ? Ego qui Verbũ Patris sum, mihi iam homini tribuo Spiritum, ac me iam hominem factum sanctifico, ut deinceps in me, qui Veritas sum: sermo enim tuus (ut ille ait) ueritas est, ut in quam in me omnes sanctificentur. Si aũt in nostram uicem seipsum sanctificat, atq; id agit quũ homo factus erat, satis constat & euidens est, descensionem Spiritus in eum in Iordane ad nos pertinere, eò q̃ ipse ferebat nostrum corpus: neq; id ad meliorationem Verbi, sed ad nostri sanctificationem factũ esse, ut ipsius unctionis participes essemus, ac de nobis diceretur, An ignotum est uobis, q̃ templum Dei sitis, & Spiritus Dei habitet in uobis? Cum enim Dominus ut homo in Iordane lauaretur, nos illi ipsi eramus, qui in Domino & à Domino lauabamur. Et quũ ille reciperet Spiritum, nos eramus illi ipsi, qui per Dominum ipsius spiritus capaces reddebamur. Quapropter, non quemadmodũ Aaron aut Dauid, aut reliqui omnes, ita quoq; & ipse oleo inũctus est, sed aliter supra omnes consortes sui oleo lætitiæ. Quod oleum, Spiritum sanctũ esse per Prophetam exposuit. Spiritus Domini super me, eò q̃ unxerit me, quemadmodũ & ab Apostolo dictum est, q̃ Deus illum unxerit Spiritu Sancto. Quãdo igitur ista de eo pronunciata sunt, nisi tum cum in carne constitutus baptizabatur in Iordane, ac Spiritus in eum descendebat? Quin & ipse Dominus loquitur discipulis, Spiritus de meo capiet, &: Ego illùm mitto, &, Accipite Spiritum Sanctũ. Attamen is qui alijs donat, utpote Verbũ & Splendor Patris, nunc dicitur sanctificari, postquam homo factus est: & ipsius est corpus, quod sanctificatur. Ex illo igitur & nos incepimus unctionẽ & signaculũ adipisci, dicente quidem Ioanne, Nos unctionem habemus à Sancto: Apostolo uero, uos signati estis Spiritu illo sanctæ repromissionis. Igitur propter nos, & de nobis est, quod isthic narratũ est. Quisnam igitur ex istis rebus meliorationis profectus? aut quodnam uirtutis aut facti alicuius præmiũ ostẽditur? Si eñ, quũ nõ esset Deus, Deus factus esset: aut quũ rex non esset, ad regnum euectus esset, haberet uester sermo aliquam umbram uerisimilitudinis. Contra, si & Deus est, & thronus regni eius æternus est, quid habet Deus in quo proficiat, suiq; meliorascẽdi progressiones faciat? aut quid defuit illi in solio Patris sedenti? Iam, si (ut ipse quoq; Dominus locutus

locutus est) suus est Spiritus, Spiritusq́ue de eo capit, & ab ipso emittitur, non utique Verbum, quatenus Verbum & Sapientia est, à Spiritu inungitur, quum is ab eo donetur: sed caro assumpta ab ipso, illa est, quæ in eo, & ab eo inũgitur, ut sanctificatio quæ in Dominum, ut in hominem, infertur, in homines deinde ab eo dimanaret. Non enim à se (ut ille ait) Spiritus loquitur, sed Verbum est, à quo Spiritus in dignos confertur. Simile est & id quoque superiori dicto. Vt enim Apostolus dicit: Qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, ita quoque & Dauid, æternũ eum Deum & Regem missum ad nos: & assumpto nostro corpore, quod mortale est, mortalem appellauit: id enim ab eo istis uerbis indicatur: Myrrha & stacte & casia à uestimentis tuis: simulq́ue hoc ipsum à Nicodemo & ijs, quæ circa Mariam erant, ostenditur, quo tempore ille ueniebat deferens miscellam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Istæ autem apportabãt aromata, quæ adornauerant ad sepulturam corporis Domini. Quid igitur in hoc aut cõmodi aut profectus ei, qui immortalis erat, dum mortem assumit? aut quæ melioratio ei, qui æternus erat, dum id quod temporarium erat, amicitur? aut quod præmium inde fuerit æterno Deo & Regi, recubãtiq́ue in sinu Patris? Iam ne ergo uidetis ea ipsa pro nobis, & propter nos acta & scripta esse, ut Dominus homo factus, nos, qui mortales & temporarij eramus, immortales faceret, & ad æternũ regnum cœlorum introduceret? Iam ne igitur erubescitis ita mentientes contra sacram scripturam? Aduentu enim præsentiaq́ue Domini Iesu Christi, nos quidẽ meliores redditi sumus, utpote liberati à peccato, ipse tamen idem est: neque ubi homo factus est (quia hoc iterum dicendum) mutatus fuit, sed ut scripto proditum est, Verbum Domini manet in æternum: nimirum, quemadmodũ ante incarnationem quum Verbum erat, donauit Sanctis spiritum ut suũ & peculiarem: ita quoque iam homo factus, omnes sanctificans, ita suos discipulos alloquitur, Accipite Spiritum Sanctum: ita quoque Mosi dedit, & cæteris illis septuaginta. Ac propterea Dauid apprecatus Patri in hæc uerba erumpit: Et Spiritum tuũ, Spiritũ illũ Sanctũ ne auferas à me. Et quum homo iam factus erat, locutus est. Mittam uobis cõsolatorem Spiritũ illum ueritatis: idq́ue quod dixit, præstitit. Missus em̃ est Spiritus à Verbo Domini, qui mentiri non potest. Igitur Iesus Christus heri & hodie idẽ est in secula incõmutabilis permanens, & ipse idẽ ille est, qui dat & accipit: dans quidẽ ut Verbũ Dei, accipiens uero ut homo. Non ergo Verbũ quatenus Verbũ, meliorationem accipit: habuit enim omnia & habet, sed homines sunt, qui initium accipiendi in illo & ab illo obtinuere. Quapropter, quum ipse humano more inungi memoratur, uos estis, & nos sumus, qui in eo inungimur: ideo, quum ille baptizaretur, nos eramus in quos ille baptismus perueniebat. Omnia ista clara, manifestaq́ue Saluator noster reddit, dum Patri dicit: Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi & illis, ut unum sint, quemadmodum nos unum sumus: propter nos igitur gloriam postulabat, & illud (accepit) & illud (donauit) & illud (exaltauit) ideo dictum est, ut nos acciperemus, ut nobis donaretur, & nos exaltaremur in eo: quemadmodum seipsum sanctificat, ut

nos sanctificemur in eo. Quod si idcirco,quia additū est in Psalmo : Ideoq́; unxit te Deus, Deus tuus, ex uocula (ideo) causificandi sibi prætextum ad quæuis instruunt, sciant isti Sacrarum literarum imperiti, impietatisq́; inuentores : quanquam hoc uocabulum ideo, hic occurrit, non mercedem tamen uirtutis,aut operis Verbi Dei significari, sed causam eius aduentus ad nos,eiusq́; unctionis,quæ in illo pro nobis fiebat.Non enim dixit,ideo unxit te,ut Deus,aut Rex,aut Filius, aut Verbum fieres : nam & antea hoc ipsum erat, semperq́; est,ut argumentis demonstratum est : sed potius propterea,quia & Deus,& Rex es,ideo inunctus es.Non enim alterius erat cō iungere hominē cum Spiritu Sancto,quàm tui ipsius,qui es Imago Patris, ad quam ab initio creati eramus,quoniam tuus est Spiritus. Neq; enim rerum conditarum natura digna erat aut idonea ad id negocium,quum & angeli præuaricati essent,& homines inobedientes fuissent, ideo opus erat ipso Deo(Verbum aūt est Deus)ut eos qui sub maledictione essent, assereret.Si igitur ex non entibus extitisset,Christus esse non potuisset,utpote unus è uulgo rerū ac participator cum cæteris futurus.Cæterum, quia Deus est,quia Rex æternus & Splendor,& Character Patris, ideo ipse est qui expectabatur Christus,quum Pater hominibus annūciat, dum eum Prophetis reuelat,ut quemadmodū per eum facti sumus:ita quoq; in eo omnium à peccatis redemptio cōficeretur,& omnia ab illius imperio regerētur. Atq; hæc est causa unctionis,qua ille imbutus est, aduentusq́; Verbi in carnem: cuius intuitu Psalmographus & Deitatem eius,& regnum Paternum hymno celebrat. Thronus tuus(inquiens)Deus in secula seculorum, uirga recti tudinis,uirga regni tui,& eius ad nos descēsum his uerbis exponit. Ideo unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Quid igitur miri, aut quid incredibile,si Dominus,qui Spiritum dat,ipse nunc dicitur Spiritu inungi:qui,ubi necessitas requirebat, non recusauit ratione humanitatis seipsum etiam inferiorem Spiritu pronunciare, quippe, Iudæis loquētibus in Beelzebud eum ejcere dæmonia,respondit & dixit illis, postq́; eos con uicisset falsa & impia dicere. Si ego in Spiritu Dei ejcio dæmonia. Ecce tibi Spiritus datorem, in Spiritu se asserentē ejcere dæmonia, quæ uerba nihil aliud sibi uolūt,nisi ratione carnis id dictū fuisse, eò q̄ nō idonea satis neq; efficax erat humana natura,ut per se dæmonia,sine præsidio Spiritus ejceret : ideo ueluti homo hoc uerbum prolocutus est,Sin autem ego in Spiritu ejcio dæmonia. Quin & blasphemiam in Spiritum Sanctum, maiorem quàm in suam humanitatem hoc dicto indicauit. Quicūq; dixerit aliquod uerbum in Filium hominis, habebit remissionem. Cuius generis sunt quū de illo fabularentur:nonne hic est fabri filius? Contra,qui in Spiritum Sanctum blasphemantes opera Verbi Dei,diabolo ascribunt,illis pœna indeprecabilis infligetur. Hæc quidem Iudæis ut hominibus locutus est Dominus:discipulis contra,Diuinitatē & Maiestatem suam exhibens, nō iam minorē se Spiritu,sed parem ostendit.Dabat enim Spiritū ac dicebat: Ego illum mitto,& ille glorificabit me,& quæcunq; audiat,loquetur. Quemadmodū igitur hic ipse Dominus munerator Spiritus non grauatur dicere, se in Spiritu Sancto ejcere dæmonia,ut homo ; ita q̄q; ad eundē modū, non graua-

grauatur idē ille Sācti spiritus largitor de se prædicare: Spiritus sanctus super me, quoniā unxit me, idq; respectu carnis quā induerat (ut ait Ioannes) ut utrunq; in nobis ostenderet, & nos esse qui in sanctificando gratia Spiritus Sancti indigeremus, & qui impotentes essemus ad eijcienda dæmonia absq; uiribus Spiritus Sancti. Per quem autem, & à quo tandem conueniens erat Spiritum Sanctū donari, nisi per Filium, cuius Spiritus est? Quando autem nos accipere potuissemus, nisi quum Verbum (ut Apostolus ait) homo erat factum? neq; fieri potuisset, ut liberaremur aut exaltaremur, nisi is qui in forma Dei erat, formam serui accepisset. Idem à Dauide declaratur, nos extra spem participandi Spiritus & sanctificationis futuros fuisse, nisi donator ille Spiritus Verbum, dixisset se Spiritu pro nobis sanctificari. Ideoq; nos firmiter accepisse cognouimus, quia ipse professus est se in carne inungi. Dum enim caro in illo primum sanctificatur, & ipse dicit sese, ut hominem propter carnem eam gratiam Spiritus suscepisse, factum est, ut nos illam ex plenitudine dimanantem acceperimus: ideoq; dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, additum est in Psalmo, non, ut uos intelligitis, mutabilem Verbi naturam declarans, sed potius eius imutabilitatem ostendēs. Quum enim rerum conditarum natura conuertibilis esset, alijq; præuaricatione, alij inobediētia peccassent, ut dictum, neq; in studijs ulla firmitas subsisteret, subinde, bono in alio mutato: adeo, ut qui in præsentia esset iustus, paulo post talis non appareret: ideo inconuertibilis natura requirebatur, quo homines immutabilem Verbi iustitiam pro formula & exemplari ad uirtutem capessendam haberent. Istiusmodi intellectus probæ rationis esse à prudentibus censebitur. Primo enim homine mutato, & morte per peccatum in mundum introgressa, necesse omnino fuit secundum Adam immutabilem esse, quo, si denuo serpens eum inuaderet, impostura illius uim nullam aut efficaciam haberet. Ideo enim serpēs in conatibus suis elanguescit, & uiribus destituitur, quia Dominus est inconuertibilis & inalterabilis. Sicuti enim præuaricante Adamo, in omnes homines peccatum dimanauit: ita quoq; Domino homine iam facto, & serpentem euertente, in omnes homines istiusmodi uigor transmeauit: adeo, ut singulis nostris liceat dicere: Non ignoramus illius cogitationes. Quocirca merito Dominus, qui semper & ex natura immutabilis est, diligitq; iustitiam, & odio habet iniquitatem, inungitur & emittitur, ut idem subsistens idemq; permanens, mutabili carne assumpta peccatum in carne cōdemnaret, et liberā ipsam assertamq; redderet: quo deinceps iustitia legis in ea adimpleatur, & fas sit, bonoq; iure liceat dicere: Nos autem non sumus in carne, sed in Spiritu, quum Spiritus Dei habitet in nobis. Frustra igitur uobis Ariani opinio concepta est, frustraq; ex scripturis Sacris cauillationes quæritis. Verbum enim Domini incōmutabile est, & semper se eodē modo habet, neq; id simpliciter, sed eadem ratione, qua Pater suus. Alioqui, quomodo similis fuerit, si non ita se habeat? aut quomodo omnia quæ Patris sunt, Filij fuerint, nisi & immutabilem & inalterabilem naturam parentis possideat? Non, ut obnoxius legibus: non, ut in alterutram partem deflexibilis, ut hoc amet, illud auersetur: metuq; excidēdi, alterum potius desumat, & ita mutabilis iudicetur, sed potius

potius ut Deus, & Verbũ Patris, & iudex ac uirtutis ſtudioſus, uel potius chorагus ſuppeditatorq́ uirtutis oſtendatur. Iuſtus ergo natura & Sanctus quum ſit, iuſtitiam diligere pronunciatur, & odiſſe iniquitatem, quod idem eſt ac ſi dicas, illum probos diligere & ſibi adiungere: Iniuſtos aũt auerſari, & odio perſequi. Quum ſcripturæ ſacræ hoc ipſum quoq; & de Patre loquantur. Iuſtus eſt Dominus, & iuſtitiam dilexit, & odio habuit operantes iniquitatem. Et portas Sion diligit, tabernacula Iacob magnifacit: & Iacob quidem amauit, Eſau uero odio habuit: ac ſecundũ Eſaiam uox Dei eſt rurſum dicentis. Ego ſum Dominus odio habens iuſtitiam, odio perſequens rapinas iniuſtitiæ: ne igitur hic uerba eadem prauitate qua illa, excipiant: quum illa ſint de imagine Dei conſcripta, hæc de Deo Patre. An hic quoq; eadem prauitate in intelligẽdo utentes, Patrem etiam cõmutabilem eſſe interpretabuntur? quod certe uel ex alijs audire, non eſt uacuum à periculo. Si ergo iſtud recte de Patre intelligimus, diligere illum iuſtitiam, & & odiſſe rapinas iniuſtas: non tamen ita ut in alterutram partem uergat, aut contrariorũ ſit capax, & in delectu hoc ſumat, illud auerſetur (id enim proprium rerum creatarum) ſed q, ut cenſor & Iudex, iuſtos diligat & ſibi conſociet: à malis autem procul ſe auferat. Conſequens igitur fuerit, etiam de Imagine hæc uerba de odio eius & dilectione in eandem mentem interpretari: talem enim naturam eſſe Imaginis oportet, qualem eſſe Patris intelligimus, etiamſi Ariani ut cæci, neq; hoc neq; aliud quippiam in Sacris literis uident: excidentes enim à mente cogitationum ſuarum, uel potius ſtultitiarum ſuarum, rurſus ad uerba Sacrarum literarum cõfugiunt, in quæ ipſa ſolito ſuo more prauo ſenſu incurrentes, mentem quæ inibi latet, non conſpiciunt, & ad impietatem ipſorum quaſi ad regulam omnia dicta Sacrarũ literarum cõtorquent, quibus etiam ſi tantũmodo ore ſonarent, dicendũ eſſet, Erratis, non intelligentes ſcripturas, neq; potentiam Dei, In quibus ſi pertinacius hæreant, digni ſunt, qui pudore ſugillentur, & audiant, Reddite, quæ ſunt hominis, homini, & quæ Dei, Deo. Sed ſcriptum eſt, inquiunt, in Prouerbijs: Dominus creauit me in initio uiarum ſuarum, ad opera manuũ ſuarum, Et in epiſtola ad Hebræos ita Apoſtolus loquitur, Tanto præſtantior Angelis factus, quãto præſtantius nomen præ illis ſortitus eſt: & paulo poſt, unde fratres Sancti, Vocationis ſupercœleſtis participes animaduertite Apoſtolum & Pontificem confeſſionis noſtræ Ieſum, fidelem exiſtere ei, qui ipſum creauit, Et in Actibus: Notum ſit igitur omnibus uobis & populo domus Iſrael, q Deus hunc Ieſum dominum & Chriſtum fecit, quem uos crucifixiſtis. Ex his uerbis ſurſum deorſumq́ iactatis, errabundi in intelligendo hanc ſententiam colligunt, Verbum Dei creaturam eſſe, & opus, et unum ex rebus conditis: atq; ita decipiunt ſtultos, dum quidem in ſpeciem ueri uoces ſcripturæ prætexunt: pro uera tamen ſententia, uenenũ ſuæ hæreſeos aſpergant. Nam ſi cognouiſſent, non impiè egiſſent aduerſus Dominum gloriæ, neq; quæ recte ſcripta ſunt, praue interpretarentur. Si igitur palam iam deinceps, moribus Caiaphæ ſuſceptis, iudaizare decreuerunt, ut ignorent quod ſcriptum eſt, Deum re uera in terris habitaturum fuiſſe, ne argumenta colligant ex uerbis Apoſtolorum: id enim nequaq; lu-

dæorum est. Quòd si impijs Manichæis sese admiscentes, non agnoscunt Verbum carnem esse factum, aut eius in carne præsentiam, ne mihi allegēt Prouerbia Solomonis: id enim alienum est à Manichæis: sin aūt simulandi Christianismi gratia, & eius qui inde prouenit quæstus, & famæ causa, non audent inficiari, Verbum (quia id scriptum est) carnem esse factum: aut uoces de corporali Saluatoris præsentia recte intelligant, aut si mentem eorū inficiantur, inficientur quoq; Dominum hominem esse factum. Indecorū est enim, confiteri quidem Verbum carnem esse factum, pudere tamen interim eorum uerborum, quibus id pronunciatur: &, quia pudet, Scripturæ mentem corrumpere. Scriptū est enim, Tanto melior Angelis factus, quod primum examinandū est. Opus aūt hic est, ut obserues, quod ubiq; in scripturis faciundū, ad quænam tempora Apostolus sua uerba direxerit, quæ sit persona, quod item exemplum, &, qua de causa sit scriptum, fideliter excerpere: ne seiuncta sint ista à suis rationibus: ac diuersum aliquid ab ipsis imperitior aliquis legens, à recto intellectu deuius abeat. Id enim eunuchus ille discendi studiosus cognitum habens, adhortabatur Philippum, Obsecro te, inquit, de quonam istud Propheta loquitur, de seipso ne, an de alio quopiam? metuebat siquidem, ne prætermissa persona uerba excipiens, à recto intellectu aberraret. Discipuli item cupientes intelligere rerum futurarum tempora, rogabant Dominum his uerbis, Dic nobis quando ista futura sunt? & quodnam signum aduentus tui? & ipsi quoq; audientes de fine mundi, tempus eius cognitum habere uoluerunt, quo certiores facti, nō errarent, sed alios instruere possent. Instructi igitur eius rei scientia Thessalonicenses alioqui erraturos in uiam reduxerunt. Cum igitur quis ista probe intellecta & obseruata habet, rectum quoq; & sanum Fidei intellectum habuerit. Contra, si diuersa ab istis seiunctaq; à ueris personis, temporibus, causis, ex scripturis colligit, statim in hæresim delabitur. In tempore errauerunt Hymenæus & Alexander cum suis gregalibus, quum dicerent, resurrectionem iam contigisse: post tempora autem Galatæ, amplectentes etiam nunc circūcisionem. In delectu personæ laborant & cæcutiunt usq; in hodiernum diem Iudæi, existimantes de uno ex suorum numero dictum esse: Ecce, Virgo concipiet, & in utero habebit, & pariet Filium, & uocabunt nomen eius Emanuel, quod est ex interpretatione, nobiscum Deus. Atq; itidem illud, Prophetā uobis excitabit Dominus, arbitrantur de aliquo Prophetarum dici: Illud uero, Veluti ouis ad mactationem ductus est, non didicerunt à Philippo, sed opinantur de Esaia memorari, aut de aliquo superiorum Prophetarum. Idem passi Christi perduelles, in sceleratam hæresim exciderunt. Si enim personam, rem, tempus Apostolici dicti cognoscerent, nunq; humana in Deitatē transferentes, tam impie & stulte aduersus Christum sese habuissent. Id intueri licebit, si initium lectionis denuo repetitum probe excipias. Dicit enim Apostolus, Multipariā multisq; modis olim Deus locutus est Patribus nostris per Prophetas: ultimis aūt diebus locutus est nobis in Filio, atq; ita paulo post dicit, Perfecta ab eo nostrorū peccatorum purificatione, ipsum sedere ad dextram Maiestatis in excelsis, tanto superiorem Angelis factum, quanto præstantius nomē præ illis sortitus est. De

est. De eo igitur tempore quo nobis per Filium locutus est, quum peccatorum purgatio fieret, Apostolicum dictum mentionem facit. Quando autē nobis locutus est in Filio? aut quando purgatio peccatorū facta? aut quando natus est homo? nisi post Prophetas, idq; in ultimis diebus. Deinde, quum narratio haberetur de nostri cura ac dispensatione, deq; ultimis temporibus, ad contextum argumenti pertinebat, ut diceret, Deum neq; superioribus ætatibus tacitū fuisse, sed locutum esse per Prophetas, & ubi Prophetæ suo officio perfuncti essent, & lex per Angelos sua edicta pronunciasset, & Dominus ad nos immigrasset, & ad ministrandum accessisset, tunc demum necessario subintulit, Tanto melior Angelis factus, ostendere uolens, Quanto Dominus præ seruo excellat, tanto functione officioq; seruorum, Filij administrationē meliorem fuisse. Functiones igitur discriminans Apostolus, ueterem & nouam libere & cum fiducia ad Iudæos in hæc uerba scribit: Tanto melior Angelis factus. Quapropter illa sentētia, tanto maior Angelis factus, non in totum per cōparationem dicta est, q; maior aut preciosior esset, ne quis quasi de cognatis eiusdemq; generis rebus hæc uerba intelligat: sed ideo præstantiorem illum dixit, ut discrimen naturæ Filij ad res creatas indicaret: cuius rei certum documentū ex literis Sacris habemus, ubi Dauid loquitur in hanc sententiam, Melior una dies in atrijs tuis. Solomon item dicit: Sumite disciplinam & non argentum, & cognitionē præ auro probate: Melior enim sapientia lapidibus sumptuosis: omneq; quod preciosum est, non est ea dignum. Quid? an non sunt diuersi generis, sapientia, & lapilli ex terra? Quæ autem cognatio cœlestibus atrijs, & domicilijs terrestribus? at quid simile æternitatibus & spiritualibus, ad temporalia & mortalia? Id enim est, quod Esaias ait. Hæc Dominus noster eunuchis dicit, quotquot seruauerint sabbata mea, et elegerint quæ ego uolo, & adhærent testamento meo, dabo illis in ædibus meis, & in mœnibus meis, locum memorabilem, & præstantiorem filijs & filiabus, nomen æternū dabo eis, & non deficiet. Est ergo eadē ratione nihil cognationis Filio cum Angelis: & quia nihil cognationis est, non per cōparationem dictum est illud (melior) sed per distinctionem, & ad differentiæ notam, & ut diuersitas naturæ Filij cum Angelis ostēderetur. Quin ipse Apostolus illud (melior) exponens, non in alia re, q; in distinctione Filij, rerumq; conditarum usurpat: dum hunc quidem Filium, illos uero mancipia appellat: & hunc ut Filium Patri à dextris assidere, illos uero ut seruos apparitorū & nunciorū munere, alijsq; ministerijs fungi. Quum res igitur ad istum modum descripta sit, non creatus inde, ô Ariani, Filius ostēditur, sed alius à rebus creatis: quippe, qui sit proprius sui Patris, & in Patris sinu recumbat. Nam quod hic scriptum est (factus) non creatum Filium significat, quemadmodū à uobis existimatur. Si enim simpliciter dixisset, factus, ac reticuisset illud, erat, occasio aliqua Arianis data fuisset: uerum, ille cum Filium iam ante dixit, ac toto tenore tractatus illum declarauit diuersum esse à rebus creatis, neq; illud (factus siue natus) seorsum disiūctimq; posuit, sed copulauit unà cum hoc uerbo (melior) promiscuam enim indifferētemq; eam uocem arbitratus est, intelligens eam de Filio ex confesso, & citra cōtrouersiam legitimo dici, quū

factus,hoc loco id ipsum fit,quod fuit,siue extitit.His accedit, q̃ uox meli- or statim adiūcta est.Quod enim creatum est,nihil refert, siue illud factum esse,siue conditum appelles,eò quòd quæ creata sunt,genita esse nequeant, quum sint opera,nisi postmodum participantia de Filio, ipsa quoq; genita & nata,uocitentur: neq; tamen id ex propria sua ui aut natura,sed ex cōmu nione essentiæ Filij in Spiritu Sancto.Et id quoq; cognitum habent Sacræ scripturæ:de rebus enim creatis dicunt,Omnia per ipsum facta sunt, & om nia in sapientia fecisti:Cæterum de liberis genitis,facti(inquit)sunt Iacob fi lij septem,& filiæ tres, Et, Abraham erat centum annorum, quando factus est ei Isaac filius suus.Moises item dixit,Si alicui liberi facti fuerint.Si igitur Filius alius est à rebus factitijs,& Patris sui proprium germē,euanuit Aria- nis sua occasio in hoc uerbo(factus)Quòd si iterum attrita fronte uiolenter obijciant,uerba ista per cōparationem esse dicta, ac propterea cōparata ei- usdem generis esse debere,atq; inde colligi, Filium habere genus ad naturā Angelorum,saltem eos pudebit: quòd si Valentis, & Carpocratis imitato res se præbeant,atq; eadem sonent: quorum Valentianus,Angelos conge neres Christo pronunciauit: Carpocras autem, eos mundi conditores ap- pellauit:A magistris nimirum eiusdem farinæ & isti instituti sunt,qui Ver- bum Dei cum Angelis in cōparationem mittunt: sed confundentur in istis euanidis suis imaginationibus à Psalmista,qui ita loquitur, Quis compara bitur Domino in filijs Dei?aut quis inter deos assimilabitur tibi Domine? Sed tamen audiant,modo uel sic intelligant, in congeneribus ex cōfesso so lere cōparationes fieri,non autem in ijs quæ genere disconueniunt. Nemo enim Deum cum homine contulerit: aut hominem cum Deo: aut homi- nem cum brutis: aut lignum cum lapidibus ob dissimilitudinem naturæ, quum Deus sit res incōparabilis:id quod contra se habet in homine ad ho minem,in ligno ad lignum,in lapide ad lapidem : nec est qui dicat,quid in- ter ista sit melius, sed quid magis ac plus est.Ita Ioseph speciosus erat magis q̃ fratres sui : & Rachel quàm Lya : stella uero non stella melior, sed magis differt in gloria : contra aūt se res habet in genere diuersis: Quum enim ea inter se cōmiseris,tum quid superius,quid inferius sit indicas, quemadmo- dum in cōparatione sapientiæ cum lapidibus.Si igitur loquutus fuisset A- postolus,Tanto magis Filius Angelos antecedit, aut tanto maior est, esset uobis data aliqua occasio,ex cōparatione Filij ad Angelos:nunc aūt,quum dicit eum meliorem esse,ac tantum distare,quantū distat Filius à seruis,de- clarat cum alium diuersumq; esse ab Angelorum natura. Cæterum, quum rursus dicit, eum fundasse uniuersa, ostēdit illum alium esse à rebus creatis. Quare,quum alius sit & diuersæ essentiæ præter rerum creatarum naturā, quæ quæso comparatio aut similitudo eius fuerit ad res creatas? Quòd si hic rursus aliquid cōminiscantur,non deerit Paulus qui eos refutet, hæc ea dem loquens.Cui enim Angelorum dixit unq̃, Filius meus es tu, ego ho- die genui te : & de Angelis longe aliter,Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flammantem.Ecce,res creatas Deum facere pronun- ciat,easq; nominibus operum appellat : in Filio,contra,non opus aut crea- tionem constituit,sed æternum illum,& regem , & rerum opificem prædi-

cat di-

cat dicens: Thronus tuus in ſecula ſeculorum,Et,Tu in initio Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli: Ipſi peribunt,tu autem permanes.Ex quibus uerbis modo uoluiſſent, intelligere potuiſſent alium eſſe architectum rerum,alias eſſe res architectatas: illumq́ eſſe Deum,iſtas uero creaturas,et ex non entibus conditas.Nam quod dicitur,Ipſi peribũt, non ita dictum eſt, quaſi in perniciem ſit abitura rerum conditio, ſed ut ex mentione finis,initium rerum conditarum demonſtraret. Nam quæ interire queunt,etiam ſi per gratiam conditoris non intereant, ea ipſa ſeſe ex non entibus procreata eſſe,& aliquando nõ fuiſſe,ſuo teſtimonio produ͂t. Quapropter iſtud de iſtis,ut eiuſmodi natura præditis, dictũ fuit: de Filio contra: Tu au͂t permanes,ut æternitas illius demonſtraretur.Quum igitur nequeat perire ſicuti res creatæ,eò ꝙ præditus ſit ui in æternum permanendi, aliena nimirum habenda ſunt ea uerba ab ipſius natura (non fuit, antequã fieret)proprium enim illi eſt,ſemper eſſe,& permanere cum Patre.Si igitur iſta Apoſtolus nõ ſcripſiſſet in epiſtola ad Hebræos,tamen uel ex alijs epiſtolis eius,atq; adeo ex uniuerſa Scriptura impedimenta illis obijciebãtur, ne talia de Filio cõminiſcerentur.Cæterum,quandoquidem ipſe ſcripſit,& in uerbis ſuperioribus demonſtratum eſt, Filium eſſe ſubſtantiæ Patris, illumq́ condere omnia,& omnia condita ab ipſo gubernari, eundemq́ eſſe & Splendorem,& Imaginem,& Sapientiam Patris: creaturas contra, inferiores Trinitati aſſiſtere,ac inſeruire: fieri non poteſt, quin diuerſi ſit generis Filius,alteriusq́ ſubſtantiæ,ꝙ res creatæ,ac potius ſubſtãtiæ Patris proprius,ac eiuſdem naturæ.Atq; eam ob cauſam non eſt dictum à Filio,Patrẽ ſuum ſe meliorem eſſe, ne ſeipſum externum alienumq́ ab illius natura exiſtimarent: ſed Pater(inquit)maior eſt, non quidem magnitudine aut ætate,ſed quia ex illo ortum habebat.Quinimo in his ipſis uerbis,Pater maior me,eſt,ſuæ ſubſtantiæ proprietatem demonſtrauit,atq; adeo Apoſtolus ipſe non ſubſtantiam Verbi principaliter in cõparationem cum rebus creatis deducere uolens, hæc uerba locutus eſt, Tanto præſtantior factus: Incomparabile enim eſt,ac potius aliud atq; aliud exiſtit: ſed ad Verbi in carnem aduetum,eiusq́ functionem,quam tum adminiſtrabat,reſpiciens,illũ non ſimilem eſſe prioribus nuncijs ac legatis oſtendere uoluit:ut quantum natura diſcreparet ab illis,qui antea miſſi erant,tanto magis gratia per eum, & ab eo data, intelligeretur eximia & excellentior eſſe Præangelorum miniſterijs.Seruorum enim erat,repoſcere fructus: Filij ac Domini,gratiã debiti facere, & uineam ad alios transferre. Certe, quæ ſubijciuntur ab Apoſtolo,diſcrimen inter Filiũ & creaturas oſtendunt,quum ita loquatur:Quapropter oportet nos tanto abundantius intendere in ea quæ nobis euangelizata ſunt,ne nobis præterfluant. Si enim ſermo per Angelos pronunciatus firmus ac ratus fuit, & omnis præuaricatio & obauditio accepit iuſtam mercedis retributionem:quomodo nos effugerimus,negligenter contemptimq́ habita tanta ſalute Verbi,quod quũ initium ſuæ promulgationis à Domino accepiſſet,ab ijs quæ ab ipſo audierant,in nobis cõfirmatum fuit. Si igitur creatura Filius eſſet,ac non melior creaturis,nequaq́ maior pœna aduerſus ipſius refractarios ac cõtumaces repoſita fuiſſet.Non enim ex mi-

nisterio singulorum Angelorum oriebatur illud minus et maius in delicto uel supplicio, aduersus eos qui præuaricati erant, sed una erat lex, unaq; legis in contumaces uindicatio: uerum, quia non est ex numero creaturarum Verbum, sed Filius Patris, ideo, quanto ipse est melior, melioraq; ea sunt quæ instituit, tanto quoq; punitio tetrior atq; grauior fuerit. Spectent salutem gratiam per Filium datam, & cognoscant ipsum ipsis rebus probari, cõtestatumq; reddi, alium diuersumq; esse à rebus creatis, solumq; uerum Filium in Patre, & Patrem in ipso existere. Lex quidẽ per Angelos locuta est, sed nihil absoluit, quum opus haberet præsentia Domini, ut Apostolus dixit. Verbi, contra, præsentia absoluit opus Patris, ac tũc quidem ab Adam usq; ad Moisen mors dominata est: sed Verbi superuẽtus mortem destruxit: neq; iam amplius in Adã morimur, sed in Christo omnes uiuificamur. Ac tunc quidem à Dan usq; ad Bersabæam lex promulgabatur, & in sola Iudæa Deus erat cognitus: nunc, contra, in omnem terram exijt lex, & omnis terra adimpleta est cognitiõe Dei, discipuliq; ea disciplina instructi, docuerunt omnes gentes. Et impletum est nunc, quod scriptum est alibi, Erũt omnes dociles dei. Et tum quidem nihil nisi formulæ deliniationesq; erãt, quæ ostendebantur: nunc aũt ueritas exhibita est, quod ab Apostolo iterum planissime exponitur: Tanto melioris testamenti author promissorq; fuit Iesus. Ac rursum, nunc aũt tanto adeptus est excellentiorem functionẽ, quanto melioris testamẽti mediator est, ac interpres, utpote quod sub melioribus repromissionibus sancitum sit: Lex etenim nihil absoluit, sed melioris spei præinstructio fuit. Et rursus: Necessarium igitur fuit, ut exemplaria eorum quæ in cœlis erant, illis cœlestibus purificarentur: ipsa aũt cœlestia, unde exemplum mutuatum est, melioribus, quàm quæ nostræ sunt, uictimis colerentur. Istud igitur (melius, & nunc) & per totum uerborum cõtextum accõmodat Domino, qui & rebus creatis & melior est, & alterius naturæ: melior enim eius sacrificatio, meliorq; in eo spes, meliores item per eum repromissiones: non quasi magna cum paruis, sed quasi diuersa cum rebus diuersæ naturæ in cõparationem mittantur, eò q; is, qui ista gessit, melior sit rebus creatis. Iam & id quod dicitur, Sponsor factus est, sponsionẽ ab illo pro nobis factam significat. Vt enim, quum Verbum esset, caro factus est, & quòd factus esse incœpit, carni imputamus: ea enim creabilis est, & ut fiat condaturq;, naturam habet: ita hic quoq; sponsorem esse factum intelligimus, ut illum sponsorẽ in secundo Adamo, qui his uocibus innuitur, accipiamus, eò quod homo sit factus. Et ut sentiant isti contentiosi, se quoq; ab isto malitioso cõmento deturbari, neq; ibi pedem sistere posse, audiãt Paulum, non substantiam eius nasci creariq;, significare, quippe, qui eum sciret Sapientiam, & Splendorem, & Imaginem Patris, sed secundum dispositionis decretiq; functionem illum nasci, fieriq; indicare, secũdum quam mors, quum regnaret, abolita est: ideo enim administratio illius melior extitit, eò quòd impossibilitas legis, quatenus infirmabatur per carnem, Deus misso Filio suo sub specie carnis peccati, de peccato cõdemnauit peccatum in carne, depulso ab ea delicto, quo omnino captiuabatur: nõ, quasi diuina mens delictum in se receperit, sed quia carnem Verbi capacem reddiderit, qua effectum

fectum est ut non amplius secundum carnem, sed secundū spiritum ambulemus. Ac subinde loquitur, nos non sumus in carne, sed in Spiritu: & quoniam Filius Dei uenit in mundum, non, ut iudicet mundum, sed ut omnes liberet, et seruetur mundus per eum. Tū enim ueluti obnoxius iudicabatur mundus à lege: nunc aūt Verbū iudicio in se translato, & corpore pro nobis excruciato, salutem omnibus comparauit. Id respiciens, exclamauit Ioannes, lex per Mosen data est, gratia & ueritas per Iesum Christū obuenit. Melior porro gratia, q̃ lex: & ueritas præstantior, q̃ umbra. Illa aūt melioritas, non poterat per alium, nisi per Filium, qui sedet ad dextram Patris, effici. Quid aūt id significat, nisi ingenuitatem Filij: ac Deitatem Patris, eandē quoq; esse Deitatem filij. Filius enim in regno Patris regnans, in eodem solio cum Patre considet: & quia Deitate Patris æstimatur & expenditur, ideo Verbum Deus habetur: & qui uidit Filium, uidit Patrem, ut qui unus idemq́; sit Deus. Et ad dextram sedens, non ad sinistram sedentem patrem habet, sed ideo hoc dictum, quia quod dextrum ac magnificum est, ac Patri adscribitur, hoc ipsum quoq; Filius habeat. Atq; inde est quod dicit: Omnia quæ habet Pater, mea sunt, Ideoq́; & ad dextram residens, & homo factus de se loquitur: Prouidebam Dominum coram me semper, quoniam à dextra mihi est, ne concutiar. Iam rursus eo dicto palam fit, Patrem esse in Filio, & Filium in Patre, dextro siquidem Patre, in dextra est Filius: ac sedente ad dextram Filio, Pater quoq; dexter est, hoc est in Filio. Et Angeli quidem sursum deorsumq́; cōmeantes, ministros se præbent: de Filio, cōtra, ad istū modum loquitur, Et adorent eum omnes Angeli Dei, & Angeli quidem quum in ministerium abeūt, ita de se mentionem faciunt. Missus sum ad te, & Dominus præcepit, Filius uero, quamuis ratione humanæ naturæ dicat, missus sum, & ueni ad opus cōsummandum, & ut administrem: Verbū tamen quum sit, & Imago Patris, de se ita loquitur. Ego in Patre, & Pater in me est: &, Qui uidet me, uidet & Patrem meum: et Pater in me manens, ipse facit opera illa. Ista quidem sufficiunt ad cōfundendum eos, qui ueritatē oppugnant. Quòd si aūt, quia scriptum est (melior factus) illud uerbū (factus) ita de Filio dictum noluerint audire, ut inde intelligant, eius ministeriū melius fuisse (quemadmodū à nobis dictum est) sed ex hac uocula arbitrantur significationem dari, Verbum creatum esse, superest, ut audiant ista cōpendiosis uerbis, quum superius dicta obliuioni tradiderint. Si Filius unus est ex numero Angelorum, habeat suam uim & significationem, ut in cæteris, ita & in eo, hoc uocabulum (factus) nihilq́; per naturam ab ijs differat, sed sint, uel illi quoq; filij, uel iste angelus, & in cōmune omnes sedeāt à dextris Patris, aut pariter cum cæteris Filius quoq; adsistat, ut spiritus ministratorius, qui pari ratione cum illis ad negocia amandetur. Contra, si Paulus Filiū à rebus creatis distinguat, quum inquit, Cui enim dixit Angelorum, Filius meus es tu? Et, Iste quidem cœlum & terram creat: illi uero ab illo creantur: & si iste cum Patre sedet, illi uero ut ministri, & apparitores assistunt, cui (quæso) non liquet illam dictiūculam (factus) non de substantia Verbi pronunciatam esse, sed de functione ministerioq́;, quod ipse in corpore humano adimpleuit. Vt enim Verbum quū esset, homo factus est: ita quoq;

homo iam factus,tanto melior extitit sua functione Angelorum functioni bus,quanto Filius seruis præstantior est, & opifex operibus. Quapropter desinant de substantia Filij,illud uerbum(factus est)intelligere, quũ factus non sit: agnoscantq; eam uocem ad œconomiam functionemq; à Filio adimpletam pertinere. Quomodo aũt factus sit melior functione,quum meli or esset natura super res creatas,indicant ea quæ superius dicta sunt: Arbitror uel saltem hoc modo eos ad pudorem detrudi posse. Quòd si post ista quoq; contumaces fuerint,reliquum erit contra illorum irrationabilem im probitatem,in aduersum cum istis sententijs tendere,aliaq; consimilia quæ de Christo dicta sunt, eorum proteruitati opponere,ut uel ita pudefacti cõ pescant labia sua à malo,intelligantq; in quod barathrum ignorantiæ præcipites abierint. Scriptum est, Fias mihi in Deum protectorem,& in munitionem refugij, ut serues me: &,Factus est Dominus refugium pauperi,& quæcunq; istius generis in Sacris scripturis reperiuntur. Quòd si ista de Filio dicta esse asseuerent, quod fortasse uerius fuerit,agnoscãt, Sanctos non à creato postulare ut auxiliator sit: ac deinceps uerba ista(factus,fecit,& cõ didit)transferant ad eius aduentum in carne,quum peccata nostra suo corpore in lignum sustulit,& dixit: Venite ad me omnes laborantes ac onerati,& ego refocillabo uos. Quòd si ea uerba ad Patrem pertinere dicant, eò q; isthic scriptum sit, fias,& factus es: eóne usq; prosilient,ut blaterent,Deum creatum esse? audebuntq; quod consequens est, ut de Filio, ita quoq; de Patre cogitare? absit precor, nec unq; tale quid in alicuius fideliũ mentem cadat. Neq; enim Filius creatus est,neq; id quod scriptum est, fias & factus es,initium aliquod existendi denunciat, sed tantũmodo opitulationẽ factam illis,qui eam sibi postulabant. Deus enim semper est,& idem est:homines uerò,ubi Pater uoluerat,per Verbum eius sunt facti: Deus aũt inuisibilis,inaccessus rebus creatis, ac inprimis terrestribus hominibus. Cæterum,quum homines aut in morbis aut in persecutionibus auxilium implorant, aut in iniurijs supplicant, tunc Deus, quia humanus est & misericors, suis beneficijs se repræsentat,quæ per suum Verbum in illos cõfert, & pro cuiusq; necessitate diuina præsentia semet ostẽdit: & efficitur imbecillibus, fortitudo: & agitatis, refugium ac domus salutis: & iniuriam passos ita affatur: Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. Quod igitur in defensionem sui unicuiq; per Filium suppeditatur, hoc Deum sibi factum esse gloriari solet,eò quòd auxiliatio Dei per Filium efficiatur,idq; ita esse nouit etiam hominum in loquendo usus & consuetudo,& nemo non idem genus sermonis approbauerit. Sæpe etiam ab homine homini facta est opitulatio,et hic quidem iniuriam passo opem operamq; suam impartitus est, ut Abraham, Loth: alius porro uexatus persecutionibus domum aperuit, ut Abdias filijs Prophetarũ: alius peregrinum refocillauit, ut Angelos Loth: alius indigis suppeditauit,ut Iob omnibus,qui ab ipso postulabãt. Vt igitur is qui supplicibus opitulatur, si se dicat ipsis opitulatorem factum: aut si hi qui auxilium sensere,eum dicant unde hoc beneficium descendit,auxiliatorem sibi esse factum,non initium natiuitatis,quo homo esse cœpit,neq; substantiam eius significãt, sed beneficium,quod ab illo factum est: ita quoq;,quũ de Deo

de Deo loquuntur Sancti,fuit,& factus est,nō initium ipsius creationis insinuant: increatus enim Deus,& nullo initio inchoatus, sed salutem ab illo hominibus irrogatam denotant. Quum igitur hæc forma loquēdi eum intellectum habeat,consequens fuerit,etiam de Filio,quomodocunq; & quotiescunq; istiusmodi proferuntur(factus est,& fias) eandem sententiam obtinere,ut quum audiant hoc uocabulum (melior Angelis factus aut redditus fuit)non initium existendi in Verbo imaginari, aut ulla ratione eum idem creatum esse confingere,oportet: sed de ministerio,œconomiaq;,quū homo factus esset, ea Pauli uerba interpretanda sunt. Quum enim caro factus erat,& habitabat in nobis: uenerat enim ut administraret,& omnibus salutem præberet, tum nobis salus factus est,& uita factus est, & factus est propitiatio,tū eius functio pro nobis, & administratio melior facta est Angelis,& factus est uia, & factus est resurrectio: Et, ut fias mihi in protectorem,non essentiam Dei,initiumq; eius existendi præ se fert, sed misericordiam,quemadmodū dictum est: ita nūc quoq; illud (melior Angelis factus, Et,Factus erat,& tanto melior Angelis factus est assertor Iesus) nō substantiam Verbi creatam ostendit,absit, sed dotes quæ nobis ex illius incarnatione prouenerunt: etsi hac in parte ingrati sunt hæretici,& aduersus ueritatem contentiosi.

ATHANASII ARCHI-
EPISCOPI ALEXANDRIAE
contra Arianos, Sermo tertius.

EGO existimabam Arianicæ uecordiæ hystriones superioribus illis aduersus ipsos refutationibus, documentisq; ueritatis contentos fore, ac quietos in posterum pœnitentiam acturos, super ijs, quæ de Saluatore nostro praue uel cogitarunt, uel elocuti sunt: uerum,illi nescio quo pacto,ne ita quidem cohibentur, sed ueluti sues & canes in uomitus sui uolutabra sese uersantes,alia atq; alia adinueniunt cōmenta impietatis.Imo,ne illud quidem recte intelligunt, quod in Prouerbijs scriptum est. Dominus creauit me principium uiarum suarum ad opera sua: aut illud saltem quod ab Apostolo dictū est, fidelem ei,qui ipsum creauit.Sed temere peruicaciterq; intelligunt,quasi opus aliquod aut res condita sit Dei Filius. Et poterant ipsi ex superioribus uerbis satis perspicere, nisi plane sensus amisissent,attestante hoc ipsum ueritate,non esse ex non entibus Dei Filium,aut aliquem ex numero rerū conditarum. Deus enim quum sit, nulla ratione opus haberi poterit: neq; fas esse, ut illum creaturam appelles: creaturarum enim & operum proprium est & peculiare,ut dicantur ex non entibus extitisse, neq; fuisse, anteq; fierent. Cæterum,postq; tergiuersantur à suis fabulamentis & assanijs absistere,& suo more calūniantur superiora uerba Sacrarū literarum,quæ ab ipsis mali-

malitiosè uiolantur, age, denuo in manus resumentes, sententiam eorũdem uerborum fidelibus hominibus exponamus, illosq; ostendamus, nequaq; Christianismum scire. Si enim sciuissent, non seipsos inclusissent intra Iudæorum infidelitatem, sed percunctando didicissent, quòd Verbũ erat in principio, quodq; Verbum erat apud Deum, ac Deum fuisse Verbum: & quũ ex placito Patris, Verbum homo factum erat, tum non iniuria de eo dictũ fuisse, à Ioanne quidem: Verbum caro factum est: à Petro uero: Dominum & Christum eum fecit: Et per Salomonem sub persona Domini: Dominus creauit me initium uiarum suarum, ad opera sua: à Paulo item: Tanto melior Angelis factus: ac rursum: Exinaniuit seipsum formam serui accipiens: atq; iterum: Vnde fratres Sancti cœlestis uocationis participes, considerate Apostolum & Pontificem cõfessionis uestræ Christum fidelem esse ei, qui ipsum fecit. Omnia enim ista uerba eandem uim habẽt, eandemq; intellectionem ad pietatem, ostenduntq; simul & Diuinitatem Verbi, et quæ humanitus de eo prædicantur, eò quod natus sit, et Filius hominis effectus. Quæ tametsi suffecerint ad eos argumentis euincendos, attamen quia Apostoli dictum non intelligentes (ut primũ eius mentionem faciam) arbitrantur Verbum Dei unum ex factitijs esse, eò quod scriptum sit, eum fidũ esse creatori suo qui ipsum fecit, necessarium duxi eos denuo, quia denuo idem dicunt, pudefacere, sicuti in superioribus orationibus feci. Sumamus igitur eorum lemma. Si non est Filius, nihil sit causæ, quin dicatur & opus: & quæcunq; de operibus prædicantur, prædicentur & de illo ipso: solum id excipiatur, ne tũ Filius nuncupetur aut Verbum, aut Sapientia. Atq; adeo ipse Deus ne appelletur Pater, sed solũmodo architectus, et creator eorum quæ ab ipso cõdita sunt, & sit ipsa creatura imago & character architectoriæ uoluntatis eius, ipseq; secundũ eos non sit genitabilis naturæ, adeo, ut nec Verbum nec Sapientiam, imo ne Imaginem quidem habeat suæ substantiæ. Si enim non est Filius, neq; Imago fuerit: si uero non sit Filius, quomodo Deus creator esse dici poterit: siquidem per Verbum in Sapientia omnia fiũt, sine quo nihil fieri poterit. Nam ut uestra sententia est, non est ille in quo, et per quem omnia faciat. Quòd si non fœcũda, sed sterilis est Diuina substantia, ut lux non lucens: aut fons, qui amissis fluẽtis exaruit: Qui fit ut uim condendi illum habere dicentes, nullo pudore suffundãtur? & adimentes quæ sunt naturæ, non uereantur id ei attribuere, quod ex uoluntate dependet? Iam, si ea quæ extranea sunt, neq; antea existũt, ubi tñ uoluit ea esse, creat & eorũ conditor efficitur: quanto prius citiusq; Pater fuerit Prolis suæ ex sua ipsius substantia prodeuntis? Nam si uelle attribuunt Deo circa non entia, cur non id, quod supra uoluntatem in Deo est, atq; anterius non agnoscũt? nimirum, ex natura Patrem esse sui Verbi, prius quiddam esse, & sublimius uoluntate. Si igitur quod prius est, secundum naturam non extiterit pro illorum stoliditate, quomodo id quod posterius est, & ex uoluntate originẽ trahit, existere posset? Prius siquidem est Verbum, deinde creatura. Est autem Verbum, etiamsi omnia impij moliantur: per illud enim creatura facta est: clarum igitur manifestumq; fuerit, Deum, quum sit conditor, architectusq; rerum, habere quoq; architectoriam Rationem siue Verbum, non forin-

forinsecus aut aliunde, sed intrinsecus ex seipso. Rursus enim idem dicendum, si uelle in se habet Pater, eiusque uoluntas efficax est, & architectatrix, eaque per se sufficit ad res procreandas, & Verbum eius uim faciendi creandique in se possidet: dubiũ non fuerit, quin Verbum sit Patris uiuida uoluntas, Paternæque substantiæ insita efficacia & Ratio, in quo omnia bene & cõstituit et gubernat. Nemo uero addubitauerit, quin coaptator coaptationi, rebusque coaptatis anterior sit, posterioremque in Deo creationem, quàm generationẽ esse: quippe, quũ Filius propriũ quiddã sit ex beata illa & æterna substantia. Ista uero, contra, ex uolũtate eius, non ex ipso, sed forinsecus creentur ac fiant per ipsius proprium germen ac sobolem. Igitur cum in eorũ uerbis quibus aiunt, eum non filium, sed opus esse ratio magnam absurditatem ostendat, reliquum est ut confiteantur Dominum nostrum esse Filium Dei, et quia Filius sit, ut omnino est non foris aut aliũde, sed ex genitore existere. Ne igitur ex uerbis controuersias captent, si Sancti alicubi pro uocabulo gignere, creare subijciunt, quum in istiusmodi locis significatio nõ uariet, sed id quod secundum naturam est, insinuet. Non enim dictiones naturam perimunt, sed potius natura dictiones ad se trahit & cõmutat, Siquidẽ uerba substantijs non priora sunt, sed primum existunt substantiæ, deinde dictiones superueniũt. Quapropter, quum opus aliquod aut creatura prodierit, tunc propriæ idoneæque uoces sunt (operatus est, condidit) quum autem genimen est, aut Filius de quo mentio habetur, tum (fecit, & creauit) improprie de ea re pronunciantur: neque iam hoc positu opus significãt, sed indifferenter altera uox pro altera sumitur. Certe, non infrequenter patres liberos ex se genitos, seruos appellant: neque tamen eo uerbo negatum uolũt, eos ex se natos esse: subinde etiam seruos, per comitatem loquendi, pueros suos denominant, non tamen eo dicto dissimulant illos iam olim à se possideri. Illud enim prius, pro authoritate sua, ut patres dicunt: secũdum istud, blandiendo pronunciant. Atque adeo Sara Abrahamum Dominum uocat, non ancilla eius, sed uxor. Et Apostolus, dum cõmendat Philemoni domino seruum suum Onesimum, eum fratrem appellat. Quin & Bersabæa, tametsi mater filium suum seruum nominat, dum patri dicit Salomonem seruũ tuum: Deinde & Nathan loquitur, & inter loquendum Salomonem serui nomine appellat: nihilque pensi habuere, quod filium suum nuncuparent. Ille enim talia audiendo æque filium agnoscebat: isti uero ita loquendo, non ignorabant eum genuinũ filium esse, quinimo, ut hæres patri institueretur, solicitabant, quum tamen illum ut seruum nominarent. Erat enim natura filius Dauidis. Quemadmodũ igitur dum ista legimus, recte intelligimus & audientes Solomonem seruum dici, seruum non putamus: ita quoque si de Saluatore uere & ex confesso Filio, & naturaliter Verbo dixerint Sancti, fidelem eum ei, qui ipsum creauerat: aut si ipse de seipso loquatur, Dominus creauit me: aut rursus, Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ, & quotquot istiusmodi sunt locutionis, ne ob hoc detrahant illi suam ex Patre proprietatem, sed ut de Salomone ac Dauide ita rectas intellectiones de Patre, ac Filio concipiant: quippe, qui quum audiant Salomonem seruum dici, filiũ tamen eum esse agnoscant. Qui igitur non maiori quàm simplici exitio digni fuerint,

fuerint, quod eam rationem intelligendi non eodem modo in Filio obseruant? sed quum audiunt eum sobolem, Verbum, Sapientiam, ui in prauum detorquent eorum uerborum interpretationẽ, abnegantq́ꝫ naturam, genuinamq́ꝫ Filij ex Patre natiuitatem? Contra, quum auscultant creationis uoces & dictiones, statim cò ferũtur, ut Filium ex natura genuinũ, opus quoddam factitiumq́ꝫ existiment, et Verbum esse inficientur, quum liceat illis, eò qꝫ homo sit factus, omnes istiusmodi uoces ad eius humanitatem reijcere: Qui (quæso) non abominabiles isti fuerint apud Dominum, quum duplicia pondera penes se retineant: taliaq́ꝫ ratiocinentur, & contra Dominum blasphemias dicant? Sed fortasse uocabulum (serui) pro animi affectione dictum, de manibus remittunt: illud aũt (qui fecit illũ) mordicus retinent, ut rem magni momenti ad ipsorum hæresim: Sed tamen illud fulcimentum nihil illis est, nisi arundo confracta: statim enim seipsos cõdemnabũt, si senserint Scripturæ proprietatem ac peculiarem phrasim. Nam quemadmodũ seruus appellatur Salomon, licet filius existeret: ita quoqꝫ, ut superiora repetamus, & si factos, conditos creatosq́ꝫ ex se suos liberos appellẽt parentes, non tamen eò magis naturam abdicant. Ezechias certe, ut in Esaia scriptum est, in precibus suis dixit, Iam ex hodierno die liberos faciam qui prædicabunt iustitiam tuam Domine salutis meæ. Esaias quoqꝫ itidem dixit, faciam: Propheta aũt in eodem libro, & in quarto Regum ait, Et filij tui qui egredientur ex te, ubi pro gignere (faciam) subiecit, & ex eo nascituros, faciendos nominauit, nec est qui cõtrouersiam faciat, quin de naturali prole habeatur mentio. Atqꝫ adeo Eua partu soluta, edito iam Caim, ita locuta est, Comparaui hominem per Deum (comparare) scilicet pro parere usurpãs, & posteaq́ꝫ partum uidisset, hoc uerbum (comparaui) subintulit: hinc peregrinus facile eam opinionem conceperit, Cain ab Eua emptum esse, neqꝫ eum ex Eua editum esse. Quin & Patriarcha Iacob dixit ad Iosephum. Nũc filij duo qui tibi facti sunt in Ægypto, anteqꝫ ad te uenirẽ in Ægyptũ, mei sunt Ephraim & Manasses: Scriptura quoqꝫ de Iob dicit, Facti sunt illi filij septem, & filiæ tres, quemadmodũ à Mose dictum est in lege. Si uero facti fuerint alicui filij, & si fecerit filium: ecce, iterum, genitos quasi conditos factitiosq́ꝫ appellauerunt. Certe, quàm diu extra controuersiam est, eos filios esse, tametsi quis dixerit de ijs, facti sunt, siue possedi, siue feci, nihil ex ea re discriminis affertur. Natura enim & ueritas ad se trahunt rationem loquendi. Ideoq́ꝫ ex disceptatoribus, an conditum quiddam factitiumq́ꝫ sit Dominus, primitus sciscitandum est, an Filius sit, an Verbum, an Sapientia. Nam ubi ea demonstrata sunt, statim excluditur & conquiescit opinio, an conditum ille quippiam ac factitiũ sit. Neqꝫ enim quod factum est, Filius aut Verbum fuerit. Contra, si ista subsistant, statim ad liquidum omnibus patet, dictum illud (Qui fecit eum) nihil proficere ad eorum hæresim, sed ad cõdemnationem hæreseos. Ostensum enim est hoc uocabulum (fecit) etiam de genuinis & naturalibus liberis in Scripturis dici. Vnde, quum probatum sit, Dominum naturalem & genuinum Filium esse, Verbum item & Sapientiam, etiamsi de eo mentio fiat, quòd Deus fecerit eum, aut quòd ipse factus sit, non tamen ita de eo intelligẽdum est, quasi opus aliquod conditum sit,

sed

ſed Sancti uiri eam uocem promiſcuè ac indifferenter uſurparunt, quemadmodum factum eſt in Salomone & Ezechiæ liberis. Nam quum illi per generationem patres eſſent, dictum tamē eſt de ijs (fecit, poſſedi, & factus eſt) Quapropter iſtiuſmodi dictiūculis ſubinde cauillabundi Ariani, Dei perduelles, debent uel ſero tandem ob rationes iam ſuperius dictas, impiam ſuam ſententiam deponere, ac ſentire de Domino, ipſum uere eſſe Filiū, Verbum & Sapientiam Patris, non opus aliquod, non ullam rem conditam. Si enim opus eſt Filius, in quo Verbo, aut qua tandē Sapientia iſte Filius conditus eſt. Omnia enim per Verbum & Sapientiam condita ſunt, & ſine eo factum eſt nihil. Quòd ſi Filius eſt ipſum Verbū, ipſa Sapientia, in qua omnia facta ſunt, non haberi poterit aliquis è numero ac grege factitiorum ſiue creatitiorum, ſed Patris ſui Soboles exiſtimanda eſt. Vide igitur, quale præcipitium habeat, Verbum Dei opus aliquod nominare. Salomon præterea alicubi dicit in Eccleſiaſtico: Omnia quæ facta ſunt, adducet Deus in iudicium, in omnibus diſpiciens quid boni aut mali ſit. Quapropter ſi factitium quiddam eſt Verbum, ducetur & ipſum noſtro more in iudicium: & ubi tandem iudicium, ſi ipſe iudex in reatu futurus ſit? aut quis iuſtis benedictiones, aut quis ijs qui digni ſunt, meritas pœnas retribuet? quum Dominus, ut unus noſtrum, una cum reliquis ad iudicium ſiſtetur: aut cui legi legiſlator ſubijcietur? Rerum enim creatarum eſt ut iudicentur, benedicantur à filio, & præmijs condignis afficiantur. Timete igitur iudicē, & credite Salomoni. Si enim omne quod factum eſt, adducet Deus in iudicium, & Filius non eſt ex numero eorum qui iudicandi ſunt, ſed potius omnium rerum creatarum iudex, qui, quæſo, non clarius ſole patuerit, Filium rem factitiam non eſſe, ſed Patris Verbum, in quo omnia fiunt & iudicantur? Quòd ſi, quia ſcriptum eſt, eum fidelem fuiſſe illi, qui ipſum fecerat, perturbentur, exiſtimantes id de eo, ut de omnibus, accipiendum eſſe, quòd credendo ſcilicet, acceperit Fidei meritum, opportunū iam fuerit, ut eos reprehendamus, quum à Moſe quidem dicatur, Deus fidelis & uerus: à Paulo uero itidem ſcribatur, fidelis Deus, qui non ſinet uos tentari ulterius quàm poteſtis. At quum iſta loquebantur Sancti, non humana de Deo ſentiebant, ſed certum habebant, duplicem eſſe ſignificationem in Scripturis, in hoc uerbo (fidelem eſſe) Cum fidelis nunc ut credens, nunc, ut qui dignus ſit, cui fides habeatur, capi ſoleat: & alterum in homines, alterum in Deum congruere. Fidelis igitur Abraham, quoniam loquenti credidit Deo: fidelis item Deus, quoniam ut canit Pſalmiſta, fidelis eſt in omnibus uerbis ſuis Dominus: & quum loquitur, dignus eſt cui habeatur fides, & impoſſibile eſt illi ut mentiatur: & ſi qua eſt fidelis uidua, ob bonam fidem, fidelis appellatur. Fidelis eſt ſermo eò quòd qui eum dixerit, idoneus ſit cui fides habeatur: uerus enim eſt, nec aliter eſſe poterit. Quod igitur ſcriptum eſt, fidelem eum eſſe ei, qui ipſum fecerat, non cum alijs ſimilitudine congruit, neque hūc ſenſum habet, quaſi credendo gratioſus ſit factus, ſed quia ipſe eſt ueri Dei Filius, et dignus cui habeatur fides, in ijs quæ dicit, aut facit, quum immutabilis perſiſtat, & ſine ulla uariatione in negocio humanitatis ſuæ, & immigratione in carnem noſtram. Ita aliquis contra eorum impudentiam occurrens, poſſet

ex sola dictione(fecit) eorum errores conuincere, dum existimant, Verbū Dei quiddam factitium esse. Cæterum, quia sententia Scripturarum recta est, ostendens quo sensu dictio(fecit) accipienda sit, eamq; aliquando ad relationem dici necessum est, ut inde quoq; hæreticorum ostendamus absurditatem, maxime si id quod principio admonuimus, dictorum Sacræ scripturæ tempus & occasionem respiciamus. Non enim ante creationem rerū Apostolus ista uerba induxit, sed tum demum, quum Verbum caro factū esset: Ita enim scriptum est, unde fratres Sancti cœlestis uocationis participes, animaduertite Apostolū siue Legatum & Pontificem confessionis uestræ Iesum fidelem ei, qui fecit ipsum. Quando igitur legatus fuit? aut quando nostram carnem induit? quando Pontifex nostræ confessionis factus est? nisi quum se obtulit pro nobis, excitato è mortuis corpore? atq; etiamnum accedentes ad eum per Fidem, ipse Patri offert, redimēs omnes, & pro omnibus expians ea quæ ad Patrem spectabant. Non substantiam Verbi, neq; à Patre naturalem generationem indicare uolens, Apostolus dixit eū fidelem fuisse conditori suo, absit. Condit enim Verbum, non conditur, sed descensum eius ad homines, & Pontificatum respexit, quem pulchre ex lege & Aaronis historia expressum uideas. Aaron enim non genitus est Pontifex, sed homo: & tandem progressu temporis, quū uoluerat Deus, factus est Pōtifex, neq; id simpliciter aut quouis modo, neq; uulgaris cultus eam notam insigniaq; addidere ut Pontifex agnosceretur, sed quum superinduisset Ephot, & Epomidem, & rationale, quæ fœminæ elaborauerant iussu Dei. Cum istis enim ingrediens in Sancta Sanctorum, hostiam pro populo offerebat, per ista se mediatorem inter uisiones Dei & populi uictimas præbebat. Itidem igitur & Dominus noster in principio quidem erat Verbum: quando aūt uoluit pater eum pro omnibus in redemptionem offerri, ac omnibus donari, tum scilicet Verbum, ut Aaron uestem talarem, ita carnem è terra assumpsit, Mariamq; uice rudis illaboratæq; terræ matrem sui corporis habuit, ut iam habens quod offerret, ipse Pontifex seipsum Patri in uictimam daret, & omnes suo sanguine à peccatis ablueret, & è mortuis excitaret. Id enim sibi uoluit uetus illa umbra: & quod à Domino factum est in suo aduentu, id secundum legem Aaron, qui eius rei umbra fuit, prædelineabat. Vt igitur Aaron non immutabatur, quum indueret Pontificalem habitum, sed idem permanebat, ac tantūmodo tegebatur: quo tempore si quis illum tum primum uictimis operantem cernens locutus fuisset, Ecce tibi hodie Aaronem Pontificem factum, non id significaret, eum eo tempore hominem esse factum: nam anteq; Pontifex fieret, homo erat, sed functione, officioq; Pontificem iam esse redditum, eò quod uestimenta facta destinataq; ad sacrificia gestaret. Ad eundem modum quoq; de Deo scite intelligendum est, nō quòd alius factus sit ex assumptione carnis, sed quòd idem manens, carnem pro uelamine habuerit: istæq; dictiones (factus est, & conditus est) non hunc intellectum habent, quasi Verbum, quatenus est Verbum factum esse pronuncietur, sed quod Verbum opifex conditorq; rerum, postmodum factus sit Pontifex, quum induisset corpus creatum & factū, quod pro nobis offerre potuit: Atq; inde est, quòd factus creatúsue dicitur.

dicitur. Si enim Dominus homo factus non esset, nil causæ relinqueretur, quo minus infesti sint Ariani: sin aũt Verbum caro factum est, quid oporte bat de homine facto pronunciare, nisi illum fidelem esse factũ creatori suo? Vt enim proprie dicitur de Verbo, In principio erat Verbum, ita propriũ est de hominibus, si dicas eos fieri & creari. Quis igitur intuẽs Dominum, ut hominem quidem ambulantem, sed tamen se Deum factis declarantem, non interrogaret ad istum modum? quisnam hunc tantum hominem fecit? aut quis uicissim ita interrogatus non responderet, Patrem eum hominem fecisse, et emisisse cum nobis Pontificem? Eandem illam sententiam idẽ tem pus, eandem personam Apostolum indicare, dum scribit, eum fidelem esse factum, liquidius apparebit, si superiora repetantur: ita enim cum superiori bus eodem ductu tenoreq; cohærebũt. Scribit igitur in epistola ad Hebræ os: Vbi ergo pueri sanguinis & carnis participes erant, & ipse quoq; se ea- rundem rerum participem uoluit, ut per suam mortem eum destrueret, qui habebat uim mortis, hoc est, diabolum: & liberaret eos, quotquot formidi ne mortis per omnem uitam obnoxij erant seruituti: siquidem non Ange- lorum, sed semen Abrahæ assumit, unde debuit per omnia fratribus assimi lari, ut misericors fieret, & fidelis in rebus Diuinis, ad expianda peccata po- puli. In quibus enim ipse tentationes passus est, in ijs potest alijs, qui tentã- tur, opitulari: unde fratres Sancti uocationis cœlestis participes, animad- uertite Apostolum & summum Pontificem confessionis nostræ Iesum fi- delem ei, qui ipsum fecit. Quis igitur ductum tenoremq; perlegens, non re ijciat Arianos, ac non simul admiretur Apostolum tam probe congruen- terq; locutum? Quando enim factus est? & quando eum Apostolum esse contigit? an non quando itidem, ut nos, sanguinis & carnis particeps erat? aut quando misericors effectus est, & fidelis Pontifex? nisi quũ per omnia fratribus assimulatus fuit. Similis porro tum factus est, quũ carnem nostrã indutus, homo inceperat esse. No'nne igitur de eius functione humana A- postolus scribens, ista locutus est? fidelem eum fuisse creatori suo, ac nequa quam de substantia Verbi. Definite igitur per furorem dicere, opus quod- dam esse Dei Verbum, quum Filius natura sit unigenitus. Tunc aũt habuit fratres, quũ similem nostri carnem induerat, quã offerens ipse per se ipsum, Pontificis nomen obtinuit, & factus est misericors, & fidelis: misericors qui dem quia seipsum pro nobis offerens, nostri misertus est: fidelis autẽ, non quòd fidem habuerit, aut cuipiam crediderit, ut nos facimus, sed quòd di- gnus fide esset, in ijs quæ ageret aut diceret, et quia fidelem obtulit uictimã, perdurantem scilicet & non intercidentem. Quæ enim secundum legem of ferebantur, nihil fidum in se possidebant: quippe, caducæ prætereuntesq; quotidie, & quibus noua purgatione opus erat. Contra, Saluatoris hostia semel oblata absoluit omnia, fidaq; in omne tempus perdurat. Et Aaroni quidem successores dati sunt: & omnino legale sacerdotium, mortis & tem poris progressu alios atq; alios Pontifices accepit. Dominus aũt sine transi tione, & sine successore sacerdotium obtinens, fidus firmusq; Pontifex fa- ctus est in perpetuum perseuerando, & in suis promissis fidelis extitit, ut ex audiret & non frustraretur supplices. Illud ita esse denuo ex epistola Petri

ita dicentis cognoueris. Vt & illi qui patiuntur secundum uolūtatem Dei, fideli creatori suas animas cōmendent: fidelis enim est, utpote qui non mutetur, sed semper permaneat, & reddet ea quæ pollicitus est. Ethnicorum, e diuerso, falsa numina, neq; soliditate naturæ, neq; promissis fidelia sunt. Non enim ijdem ubiq; sunt, quin & illa ipsa, quæ in singulis locis sunt, tempore consumuntur, & per se diffluunt, ideoq; contra ea Verbum clamat, nihil in illis fidei subsistere, ipsaq; falsam aquam esse, neq; quicq; fidi in illis reperiri. Contra, solus ex omnibus, Deus uerus & fidelis est, quia semper idē est: ac proinde dicit, Videte uidete, quia ego idē sum, & nō mutor, Eadēq; de causa Filius quoq; Dei fidelis est, quia semper est & non accipit uariationem: neq; uanus est, uel existendo, uel pollicitando, Quemadmodū iterum Apostolus Thessalonicensibus scribens dicit: Fidelis enim est, qui nos uocat, & faciet etiam: & quia præstat quod promittit, fidelis est in Verbis suis. Hebræis porro uocabulum hoc (fidele) significatum habere immutabilitatis, tali scripto ostenditur. Quòd si nos diffidentiores sumus, ille tamē fidelis manet, abnegare seipsum non potest. Quocirca merito Apostolus, dum recenset corporalem Verbi aduentum, hæc uerba attexuit, Apostolū & fidelem ei, qui fecit ipsum, indicans hominem factum Iesum Christum, ipsum eundem heri & hodie esse, immutabilemq; in secula. Et sicuti de humanitate eius per sacerdotiū mentionem facit in scriptis suis Paulus, ita nō in longum silentium tenuit, sed statim de Deitate mentionem subiunxit, ubiq; securitati & cautioni addictus: hic aūt maxime, ubi humilitatem nominat, ut continuo altitudinem illius & Paternam magnitudinem cognosceremus. Moses igitur famulus erat, sed Christus Filius: Moses fidelis in domo, Christus super domo, ut qui eam ipse constituerit, dominusq; eius & architectus sit, & ut Deus eam sanctificet: Moses enim, quum homo esset, fidelis extitit, credens Deo, qui ei per Verbum loquebatur. Verbum porro non ueluti aliquid creatum in corpore, neq; ut conditum in re condita, sed ut Deus in carne, & ut opifex & constructor in re ab ipso cōstructa. Homines enim ut sint & consistant, carne amiciuntur: Dei aūt Verbum ut carnem sanctificaret, homo factus est: & quum Dominus esset, in serui specie apparuit: famula siquidem Verbi est omnis creatura, quæ per Verbū creata est & condita. Hinc tibi constare potest, uocem illam Apostoli (fecit) nō ostendere Verbum, sed corpus Verbi factum esse, quod simile nobis assumpsit: ideoq; quum homo factus esset, frater noster appellatus est. Iam, si constat uel de ipso Verbo hanc uocem (fecit) intelligi posse eo significatu, ut idem sit cum hac dictione (genuit) mirabor, si etiam hic aliquid malitiose cōminisci queant, ubi sermo liquido ostendit, non esse Deum quiddam factitium, sed ratione substantiæ Fœtum progerminationemq; Patris: & dispositione ad arbitrium Patris, hominem esse factum. Atq; ideo nimirum ab Apostolo dictū est, eum fidelem extitisse ei qui eum fecerat. In Prouerbijs item, conditus esse nominatur. Quatenus enim in confesso est, eum hominem esse factum, nihil discriminis attulerit (ut superius dictum est) siue genitus, siue factus, siue conditus, siue fictus appelletur, siue item seruus, siue filius ancillæ, siue filius hominis, siue constitutus, siue peregrinus, siue sponsus, siue

ſus,ſiue patruelis, ſiue frater nuncupetur. Omnes enim iſtiuſmodi uoculæ in rationem humanitatis bene & proprie competunt, illaq́ꝫ omnia non ſub ſtantiam Verbi,ſed hominem eum fuiſſe demonſtrant. Eundem quoq́ꝫ ha bet intellectum id quoq́ꝫ,quod de eo in Actibus à Petro recenſetur, Domi num illum & Chriſtum fecit, quem uos crucifixiſtis. Non enim hic ſcriptũ eſt,fecit eum ſibi Filium:aut fecit eum ſibi Verbum,ut iſtiuſmodi delirijs lo cus eſſet. Si igitur obliti non ſunt,ſe de Filio Dei loqui,perſcrutentur, num alicubi ſcriptum ſit,fecit ſibi Filium Deus, aut condidit ſibi Verbum,& an uſq́ꝫ clare dictum ſit, Verbum opus aliquod eſſe aut creaturam, ac tum de- niq́ꝫ cauillationes inſtituant,ut etiam ſic quoq́ꝫ ſtolidi eſſe redarguãtur. Sin aũt nihil tale inueniant,& ſicubi tantũmodo ſcriptum eſt (fecit) aut (factus eſt)obſeruant,& captant: uereor ne paulatim audientes, In principio fecit Deus cœlum & terram,& fecit ſolem & lunam,& mare: cœlum quoq́ꝫ hũc ipſum eſſe dicant,aut lucem quæ primo die condita fuit, aut terram deniq́ꝫ & quicquid unq́ꝫ factum eſt,ut deinceps in poſterum Stoicis ſimiles habe- antur, quum hi Deum quidem extendant ad omnia: iſti uero Dei Verbũ ad quodlibet creatum conditumq́ꝫ referant. Sin uero præoccupato ſermo- ne,ipſum dicant non niſi unum ex rebus creatis exiſtere, audiant rurſus ea- dem,& diſcant primum ipſum Filium eſſe:& Verbum,opus non eſſe, neq́ꝫ iſtiuſmodi uoces in Deitatem recipiendas eſſe, ſed inueſtigandum eſſe,cur & qua de cauſa illæ ſint ſcriptæ. Nam fieri non poteſt,quin,illis ita indagan tibus,humanitatis œconomia functioq́ꝫ occurrat, quam noſtri gratia ſuſce pit. Quum enim Petrus dixiſſet, Dominum & Chriſtum eum fecit, ſtatim ſubintulit,hunc Ieſum quem uos crucifixiſtis,& omnibus innotuit: innote ſceret & iſtis, ſi ſeriem uerborum, cõſequentiamq́ꝫ obſeruarent,non de ſub ſtantia Verbi,ſed de homine facto mentionem fieri: quid enim eſt aliud,id quod crucifixum eſt,q̃ corpus? Corporalitatẽ deinde Verbi qui potuit a- liter denotare,quàm per hoc uocabulum(fecit)(quũ alioqui id uocis, fecit, rectam in hoc loco obtineat ſententiam. Non enim locutus eſt(ut ſuperius dixi)fecit eum Verbum,ſed fecit eum Dominum, idq́ꝫ non ſimpliciter, ſed apud nos,& in medio noſtrum eum fecit,quod idem eſt,ac ſi dixiſſet, decla rauit eum Dominum, Et hoc ipſum Petrus in principio ſuæ initialis doctri næ eum magna libertate expreſſit, quum ad ipſos diceret: Viri Hieroſoly- mitæ,audite hæc uerba, Ieſum Nazarenum uirum à Deo uobis potentijs, miraculis,& ſignis declaratum & exhibitũ, quæ per eum Deus fecit in me- dio noſtri, quemadmodũ uobis compertum eſt. Nam illud uocabulum(fe cit)quod in fine dicebatur, id ſub alia uoce, nempe declarauit, in principio poſuit. Ex ſignis enim ijsq́ꝫ quæ fecit Dominus, declaratum eſt,non ſimpli cem eum hominem fuiſſe, ſed Deum & Dominum in corpore, eundemq́ꝫ Chriſtum fuiſſe. Ac ſimile eſt illud quod à Ioanne in Euangelio dictum eſt. Ideo magis perſequebantur eum Iudæi, quia non modo Sabbatum abro- garet, ſed & Deum Patrem ſuum eſſe diceret, ſeipſum Deo parem faciens. Non enim Dominus ſeipſum tum temporis Deum finxit, neq́ꝫ Deitatem captauit,ſed factis declarauit ſe ipſum Deum eſſe: quum dicit: Quòd ſi mi- hi nõ credideritis, operibus credite,ut cognoſcatis, quòd ego in Patre ſim,

& Pater in me. Ad eum modum igitur illum Dominum & Regem fecit Pater in medio nostrum, & apud nos antea incredulos. Certumq; est, eum qui nunc Rex & Dominus declaratur, non id initium habere iam primum regni accepti, sed nũc demum declarati, eamq; declarationem pertigisse ad eos, qui hactenus increduli erant. Si igitur existimant eum anteq; homo fieret, & crucem sustineret, Deũ & Regem & Saluatorem non fuisse, sed tum demum Dominum esse incepisse, agnoscant sese, idq; manifesto uerba Samosatensis loqui. Sin aũt (ut iam recitauimus, & superius dictum est) Dominus æternus est Rex, quum & Abraham eum ut Dominum adorarit, & Mose dicente, Dominus in Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino è cœlo pluerit, Dauidis quoq; Psalterium canat: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, & Thronus tuus in seculum seculi, uirga rectitudinis, uirga regni tui, & regnum tuum, regnum omnium seculorum, in conspicuo est, eum priusq; homo fieret, Regem & Dominũ æternum fuisse, Imaginemq; & Verbum Patris extitisse. Iam, quum æternus sit & Rex & Dominus, manifesto sequitur, Petrum non substantiam Filij, sed Dominationem in nos factam inchoatamq; pronunciasse eo tempore, quo homo natus, hominibusq; per crucem liberatis, omnium Rex et Dominus effectus est: Sin uero ideo, quia scriptum est (fecit) cõtumaciter instant, negentq; similia esse (fecit & declarauit) uel quia non intelligunt, uel quia suã ita amplectuntur hæresim Christo inimicam, audiant etiam ita rectum sensum in uerbis Petri contineri. Qui enim aliorum Dominus efficitur, is eos qui iam in rerum natura existũt, suo iuri & Dominio acquirit. Si igitur Dominus conditor omnium, & æternus Rex, ex quo factus est homo, tum demum nos possidere incepit, clarum omnino fuerit, uel ea quoq; ratione id quod à Petro dicitur, nullum adferre significatum, unde Verbi naturã tum demum factam esse colligas, sed potius omnium rerum sub illius potestate subiectionem. Atq; illud ipsum cum superioribus dictis similitudine congruit. Vt enim illic statuimus uerba ista, Sis mihi in Deum protectorem, & factus est Dominus refugium pauperi, non ostendere ex se Deum factum esse, sed quale sit illud beneficium, quod in unumquemq; ab eo collatũ sit: ita hic quoq; Petri uox eandem habet sententiam: Verbum enim, quatenus est ipse Dei Filius, Dominus est totius uniuersitatis. Nos aũt prius ab ipso initio usq; obnoxij eramus seruituti corruptionis, & execrationi legis, dein de paulatim progressu temporis fingentes ea, quæ nõ erant, inseruiebamus (ut dixit Apostolus) dijs, qui in rerum natura nõ subsistebant, & ignari ueri numinis, uana, quæ non erant, præferebamus ueritati. Postmodum autẽ sicuti uetus ille populus in Ægypto oppressus ingemiscebat, ita nobis quoque, quibus erat insitia & naturalis lex, per tacitas Spiritus ingemiscentias has preces fundebamus: Vindica nos domine Deus noster, &, factus est in munitionem refugij, & in Deum protectorem: Ita quoq; Dominus noster ista ipsa factus est. Neq; tum sui existendi, sed dominandi in nobis initium habuit. Postea Deus ut bonus, & Pater Domini nostri nostram uicẽ dolens, cupiensq; sui apud omnes notitiã inualescere, author fuit Filio suo, ut induto corpore humano, homo fieret, Filiusq; appellaretur, atq; in eo

corpore

corpore seipsum offerens pro omnibus, omnes liberaret ab ignorãtia Deitatis & corruptione. Atq; ita factus est omnium Dominus & Rex. Quocirca eo modo eum factum esse Dominum & Regem, id est, quod Petrus suis uerbis significauit, quum ait, fecit eum Dominum & Christum, quod perinde est, ac si diceres, à Patre eum hominem esse factum. Fieri enim homini proprium est, uerum non simpliciter eum hominem fecit, sed ut omniũ dominaretur, omnesq; chrismate sanctificaret, hominem fecit. Nam quamuis speciem serui acceperit Verbum quod in forma Dei subsistebat: non tamen assumptio illa carnis, Verbum, seruum aut mancipium reddidit, quod natura rerum dominus erat, sed potius inde omnium hominum libertas confecta est. Verbum aũt naturaliter Dominus, postq; homo natũ esset, per formam serui Dominus & Christus omnium factũ est, hoc est, ut omnes sanctificaret Spiritu, factum est. Non aliter quàm supra diximus, Deum esse factum, in Deum & protectorem. Eadem ratione quum dicit: Ero illis Deus, non eo tempore Deus efficitur, sed, idipsum quod semper est, illud efficitur indigentibus, quum illi placuerit. Ita quoq; & Christus natura Dominus, & Rex æternus, non quando mittitur, magis fit Dominus, neq; tunc initium sumit, ut sit Dominus & Rex: sed quod semper est, hoc ipsum, quũ secundum carnem gignitur, omnibus liberatis efficitur, atq; ita fit uiuorum & mortuorum Dominus, eò quòd illi deinceps omnia seruiant. Et hoc est quod carmine suo modulatur Dauid: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Non enim conueniebat per alium quempiã istam redemptionem fieri, sed per eum qui natura Dominus erat, ne, tametsi per Filium creati essemus, alium tamen nobis Dominum agnosceremus, lapsiq; in Arianorum gentiliumq; deliria, creaturæ potius, q̃ deo omnium creatori cultum seruitiumq; præstaremus. Hanc pro mea imbecillitate eius dicti sententiã puto, Petriq; uocem uera ac bona ratione aduersus Iudæos instructã esse: Iudæi contra, deerrantes à ueritate, expectationem quidem uenturi Christi habent, sed illum passurum non arbitrantur, dicuntq; prout sentiunt. Nos scimus, Christum ubi uenerit, in æternum permansurum esse, cur igitur tu dicis, quòd eum oporteat exaltari? deinde, non Verbum in carne genitum, sed quales omnes reges merum eum hominem futurum esse, suspicantur. Dominus igitur, ut Cleopham pudefaciens, docebat Christum primum debuisse pati: ita eadem ratione cæteros quoq; Iudæos pudefecit, quum Deum adesse indicaret. Si illos appellauit, inquiens, deos, ad quos sermo Dei factus est, neq; potest dissolui Scriptura, quem Pater sanctificauit, & misit in mundũ, eum dicitis blasphemare, eò quòd dixerit de seipso, Filius Dei sum. Hæc igitur, quum Petrus didicisset ex Saluatore, in utramq; partem Iudæos castigaturus ait, O Iudæi, Christi aduentum denũciant Sacræ scripturæ, & uos eum merum hominem, ut quemlibet, ex genere Dauidis, arbitramini: sed tamen scripta de eo, non illum talem nobis depingunt, sed potius Dominum & Deum, & immortalem, & choragum suppeditatoremq; uitæ. Moses enim dixit, uidebitis uitam uestram suspensam coram oculis uestris. Dauid item ad istum modũ locutus est, Dixit Dominus domino meo, sede à dex-

plerique ista audientes, uicti conuersique sunt, ac deinceps agnouerunt Christum (ut in Actibus scriptum est) Cæterum, quia Ariano furore exagitati, Iudæi statuunt permanere, & pugnare cum Petro. Age, similes istis dictiones apponamus, forsitan uel ita intellecta Scripturarum consuetudine, conuerti poterint. Quòd aũt æternus sit Rex Christus, ex superioribus patet, neque est, qui super ea re controuersiam moueat: quum enim sit Filius Dei, sequitur, ut sit similis Deo, quum uero sit similis Deo, omnino necesse est, ut sit Dominus & Rex. Ipse enim inquit, Qui uidit me, uidit et Patrem. Quòd aũt illud dictum Petri (Dominũ eum fecit et Christum) non opus aliquod, aut quod factum sit, Filium esse demonstret, licitum est cognoscere ex benedictione Isaac, tametsi tenuis quædam & minus expressa figura sit ad rem præsentem. Dicitur igitur Isaac ad Iacob, Efficiare Dominus fratrum tuorum: ad Esau uero, Ecce, illum Dominum tuum feci. Si igitur hæc dictio fecit, substantiam & initium natiuitatis in Iacobo significasset, ne ita quidem eos oportebat de Verbo dei talia cogitare. Non enim est Filius Dei, opus factitiumque aliquid, ut Iacob, sed tamen poterint aliquo modo, si rationes istas audiant, à delirio suo abduci. Quòd si hæc uerba de substantia Iacobi, aut initio natiuitatis eius, quamque & creaturæ & operis, non intelligũt, qui (quæso) non peius diabolo insanierint, si ea, quæ ne rebus quidem creatis ex istiusmodi genere uerborum ausint attribuere, attribuant Filio Dei, eum asserentes rem conditam esse, quũ Isaac dicens (Efficiare) & (feci) neque substantiam, neque initium nascendi Iacob significarit. Post annos enim triginta aut eo amplius, ex quo natus esset, ista ad eum dicta fuere, sed Dominiũ eius in fratrem, quod posterius obuenit, innuerit. Multo igitur magis Petrus ista locutus est sine ulla significatione naturæ substantiæque Verbi, quasi creatitiæ aut opera confectæ: quippe, qui nouerat eum Filium Dei, ut ex ipsius confessione apparet: Tu es Christus Filius dei uiuentis, sed gratiam eam quæ facta erat & obuenerat, indicare uoluit, eiusque in nos regnum ac potestatem. Nam quum hæc diceret, non reticuit de æterna Paternaque deitate Filij & Dei. Nam iam ante præmiserat, illum, Spiritum Sanctum in nos effudisse. Certe pro arbitratu suo Spiritum dare, non rei creatitiæ est, non operis ab aliquo facti, sed Dei munus. Creaturæ siquidem sanctificantur à Spiritu Sancto: Filius aũt, quia nõ sanctificatur à Spiritu, sed eum omnibus largitur, manifeste ostendit se non creaturam, sed uerum Patris Filium existere. Verũtamen & eum qui donat Spiritum, factum esse Scriptura pronunciat, sed factum inter nos, idque assumptæ humanæ naturæ ratione: datorem tamen interim Spiritus, quia Verbum Dei est. Semper enim & est, & erat, & quemadmodũ Filius est, ita quoque & dominus, & uniuersalis Rex omnium, Patrique per omnia similis: et qui omnia, ut ipse professus est, quæ Patris sunt, possideat. Age iam de illo quod in Prouerbijs dicitur (dominus creauit me initium uiarum suarum ad opera sua) introspiciamus, tametsi iam clare demonstratum sit, Verbum nequaque opus esse, aut conditum aliquid existere. Idem enim est id quod conditum est, & quod factum, & quod alio uocabulo, opus dicimus: adeo ut probatio istius sententiæ, eum opus nõ esse, probatio quoque sit eius, illum nihil ex conditis rebus existere. Quapropter

non possum non admirari,eos cõminisci huiusmodi cauillationes impietatis,& non pudefieri ad singulas redargutiones. Primum igitur ad fraudem ex simplicioribus sciscitantur.Is qui est,nõ entem,ex non ente fecit? an quũ iam existeret? Ac deinde:habebas ne filium anteq̃ genueras? quod ubi demonstratum fuit futile esse & nugatorium,aliud deinde excogitauerũt. Vnum ne scilicet ingenitum,an duo? ubi & hic quoq; confutati sunt,connectunt statim:Sui arbitrij ne est & conuertibilis naturæ? Quum id quoq; repudiatum esset,denuo cõmenti sunt ut hanc sententiam arroderent: Tanto præstantior Angelis factus. Vbi, cum etiam illud ueritas refutasset, iam inde omnia illa in unum contrahentes, per uocabulum operis & rei conditæ, existimant se suam hæresim stabilire posse. Eadem enim illa denuo insinuant,nec absistunt à suis uafricijs,quum idem subinde,sed multipliciter interpolatum in mediũ proferant,ut uarietas ea quocunq; modo saltem aliquos circũueniat. Cæterum,quanq̃ superius dicta clare ostendunt, eorum commenta futilia esse,tamen quia hoc prouerbiorum schemate, sese ubiq; uenditant,& apud plerosq;,quibus Christiana Fides incognita est, aliquid uidentur dicere,necessarium est,ut illud superius, nempe (fidelem eum fuisse ei,qui ipsum fecit) ita quoq; hanc uocem (creauit) siue (condidit) excuti & examinari, uti, quemadmodum in omnibus, ita hic quoq; falsi redarguantur,et nihil habere nisi inania phantasmata. Sed ante omnia illa inspiciamus quæ per id temporis,quum ista hæresis ab ijs fingeretur apud Beatum Alexandrum suis scriptis ediderunt. Scripserunt enim in hæc uerba. Creatura est,sed non,ut ulla ex rebus creatis. Opus est, sed nõ ut ullum ex operibus. Res condita est,sed non,ut ulla ex rebus conditis. Iam scilicet uidetis uafriciem & dolos istius hæresis,quæ non ignara, q̃ amarulenta sit ista sua malitia,fucos quærit, & lenocinium sibi mutuat ex uerborum disertitudine, ut quum dicat:quod sentit Filium creaturam esse, lateat tamen ob hunc prætextum uerborum:quòd tametsi creatus sit,nõ tamen esse eum, qualis ulla ex creaturis est. Atqui cum ad istum modum scribunt,multo magis ea ratione suam impietatem produnt. Si enim omnino nostro more opus existit, cur à uobis ad dissimulationem additur,sed non,ut ullum ex operibus? Nam si omnino opus est,qui,quæso,non fuerit unum ex operibus? in qua parte uenenum istius hæreseos intueri licet? Nam,quum dicunt eum creaturã esse, sed non ita,ut unum ex creaturis,siue rebus genitis,multos cum & filios eiusdem ordinis constituunt: & Dominum unum & ista classe filiorum censent,ut iam unigenitus æstimandus non sit,quum multos habeat fratres: interim pro blandimento eum Filiũ & germen nominãtes,sed frustra. Quorsum igitur ista hypocrisis,ut eum creaturã appelletis? Nam si pro appẽdice à uobis addatur,sed tñ,non ut ulla creatura,ex eo ipso statim apparebit delirium uestri sophismatis,quum eum etiam ita creaturam pronũcietis: neq; alia,q̃ quæ de alijs creaturis quispiam dixerit,de Filio Dei sentiatis,ut prorsus simul & deliri,& cæci, Quæ enim creaturarũ talis est,qualis alia, ut hoc tanq̃ eximium de Filio prædicetis? Siquidem tota rerum natura intra sex dies condita est,& primo quidem lux:quod spaciũ diem appellauit: secundo aũt,firmamentum:tertio uero,in unum congregans aquas, aridam exhibuit:

buit: quarto solem & lunam fecit, cæterarumq; stellarum chorum. Quinto, animalium in aquis, & uolucrium in cœlo nationem procreauit: sexto, quadrupedia in terris, deinde hominem fecit. Et inuisibilia eius à creatione mũdi ipsis operibus intellecta perspiciuntur, neq; lux sicuti nox, neq; sol ut luna, neq; irrationalia ut rationalis homo, neq; Angeli ut throni, neq; throni ut potestates. Quæ tamen omnia sunt res creatæ, sed ita, ut unumquodq; secundum suum genus propria sua substantia potiatur, & prout genitum est, ita existat & permaneat. Aut igitur Verbum eximatur è numero rerũ conditarum, & ut conditor, Patri suo proprius attribuatur, agnoscaturq; natura Filius esse: aut si omnino res condita est, eundem illi ordinem cum cæteris creaturis ascribite, dicaturq; unaquæq; illarũ creatura, sed tamen, ut nulla alia tale sit γέννημα aut opus. Idem enim dicitis γέννημα & ποίημα, scribentes illum creatum aut factum. Nam tametsi excellit cõparatione inter cæteros Filius, nihilo tamen minus illum q̃ reliquos omnes opus esse censendum. Quoniam in alijs quoq; per naturam creatis, licitum est reperire aliud alio præstantius. Siquidem stella à stella gloria differt. Cæteraq; omnia inter se comparata, discrimen habent: non ideo tamen hæc, quia meliora, Dominatum habent: aut ista, quia deteriora, melioribus seruiunt: aut illa uim efficiendi possident, ista, contra, ab illis efficiũtur, sed omnia æquè nascendi fiendiq; naturam obtinent, suum opificem authoremq;, sui procreatu cõtestantia, ut à Dauide cantatum est: Cœli enarrant gloriam Dei, & opus manuũ eius annunciat firmamentum: quemadmodũ & Zorobabel ille sapiens dicit: Omnis terra ueritatem clamat, & cœlum ei benedicit, & omnia opera quassantur & tremunt. Quòd si omnis terra opificem & ueritatem deprædicat, & encomijs effert, & contremiscit, & opifex eius Verbum est, qui & ita de se loquitur, Ego sum ueritas: non igitur conditum aliquid fuerit Verbum, sed solus proprius sui Patris, in quo omnia inter se certo modulo sunt coaptata, idemq; ab omnibus ut opifex celebratur. Eram enĩ, inquit, apud eum omnia concinnans, & Pater meus usq; nunc operatur, & ego operor. Illud aũt (usq; nunc) significat eum æternaliter in Patre existere. Rationis enim siue Verbi proprium est, operari opera Patris, & non esse extra eum. Si aũt quæ Pater operatur, eadem & Filius operatur: &, quæ Filius creat, ea sunt Patris creaturæ, & tamen Patris Filiũ, opus creaturamq; censeri uis, sequitur ut aut ipse seipsum operetur & creet: quandoquidem quæ operatur Pater, ea sunt & Filij opera, quod absurdum fuerit & impossibile: aut ut dum creat & operatur opera Patris, ipse non fuerit opus aut creatura, ne ipse author rerum causaq; effectrix in rebus creandis reperiatur id efficere, quod effectus est, aut potius non posse efficere. Quomodo enim, si secundum uos ex non entibus extitit, potis est nõ entia, ut entia sint, condere atq; architectari? Quòd si, quamuis creatura sit, creaturas tamen eum condere uelis, idem in omnibus rebus creatis intelligendum erit, ut & ipsæ se creare possint. Quòd si id à uobis admittatur, qui usus erit Verbi, quũ possint inferiora à superioribus procreari? aut quomodo singula, quum fierent in initio rerum, audire potuissent uocem Dei, Esto & efficiare, si eo modo conderentur? Sed neq; scriptũ est, neq; possibile est. Eorum enim quæ creantur, nullum

lem,quales cæteræ creaturæ: opusq; illum esse,sed non quale ullũ inter opera,ac genimen esse,sed ut nullum aliud genimen tale sit. Qui enim non tale fuerit quale ullum ex istis? siquidem iuxta eos,non erat,priusq; fieret,Proprium enim id in rebus conditis,& operibus, ut non sit,priusq; fiant: & ex non entibus,ad naturam entium perueniant, etiamsi gloria cæteros omnes antecellant.Id eñ ubiq; in omnibus rebus creatis ex mutua inter ipsas differentia deprehenditur,ut ante oculos apparet. Atqui,si iuxta hæreticos,res condita quidem aut opus esset,sed non tamẽ eiusmodi,cuiusmodi sunt condita,ob suam præ cæteris excellentiam,oportuit id ipsum,quibusnam melior esset,à Sacris literis indicari: quale est,si Archangelis maior dicatur, aut preciosior thronis, aut splendidior sole & luna,aut spaciosior cœlis. Nunc aũt ille ad istum modum non describitur,sed Filium eum sibi esse & solum, & propriũ ostendit Pater,idq; his uerbis:Filius meus es tu. Et rursum: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi congratulor. Ideoq; inseruiebant illi Angeli,ut diuerso alienoq; ab illorũ natura:& adoratur ab illis, non ut gloria maior,sed ut alius,discretus, seiunctusq; à conditione tum creaturarum reliquarum,tum etiam ipsorum Angelorum, Patri tantũmodo æqualis secundum rationem substantiæ.Si enim ideo,quia gloria sublimior est,adoratur,par erat, ut omnia inferiora superioribus se in adorando inclinarent: Sed id ita non est:creatura siquidem creaturam non adorat, sed quæ seruilis sunt conditionis, Dominos: & quæ creaturæ sunt,Deum adorationib. colunt.Petrus uero adorare uolentem Cornelium inhibuit,dicens:quoniã & ego homo sum. Angelus quoq; Ioannem in Apocalypsi se adorare uolentem,non admisit,dicens,uide ne feceris: conseruus enim sum fratrum tuorum Prophetarum,& seruantiũ uerba codicis huius,Deum adora. Quocirca solius numinis est adorari, neq; id ab Angelis ignoratur,qui quãquã cæteros gloria transcendunt,creaturas tamen se esse, neq; in classibus adorandorum,sed adorantiũ agnoscunt se cõputari debere.Patrem certe Samsonis Manue uolentem sacrificiũ offerre Angelo, Angelus prohibuit his uerbis:Non mihi sed Deo offerto. Dominus contra etiam ab Angelis adoratur.Scriptum est enim:Et adorent eum omnes Angeli Dei, idemq; illi fit ab omnibus gentibus,ut ab Esaia dictũ est: Defecit Ægyptus & mercatus Æthiopum,& Sabæi uiri excelsi ad te transmeabunt, tibiq; erunt serui: deinde continuo,Et adorabunt,& tibi supplicabunt, &, Non est Deus præter te,& discipulos se adorare permittit, & plene illos instruit, dum indicat quisnam sit.Nonne uos me dicitis Dominum & Magistrum? & recte dicitis,sum etenim.Thomam item, ita ipsum alloquentem,Dominus meus & Deus meus,uerbis illis uti cõcedit, quin potius gratum acceptumq; habet, nihilq; impedimenti opponit,quo minus hæc uerba pronunciaret. Est eñ ipse,ut & alij Prophetæ dicunt: & Dauid psallit,Dominus uirtutum & Sabaoth,quod ex interpretatione est, Dominus exercituum, & Deus uerus & omnipotens: Etiamsi Ariani rumpantur, non ipse adoratus fuisset,non ista de eo dicta fuissent,si ullo modo creatura fuisset.Nunc aũt,quia creatura non est,sed proprium ex substantia Dei adorãdi germen, & naturalis Filius,ideo adoratur & Deus creditur,& dominus exercituum est, & author

& omnipotens eadem ratione qua Pater ipsius: Eius enim uerba sunt: Omnia quæcunq; Pater meus habet, mea sunt: Filij enim proprium ea quæ Patris sunt, possidere: ac talem esse, ut in eo Pater spectetur, & per eum omnia fiant, & in eo omnium salus perficiatur & constituatur. Quin & ista ab ijs sciscitari non incongruũ fuerit, ut refutatio hæreseos clarius appareat. Quũ omnia sint condita, omniaq; ex nihilo constituta sint, atq; adeo ipse Filius pro uestra sententia sit res condita, et unus ex non entibus, quid ita per eum solum fecit omnia, & sine eo factum nihil? aut cur, quũ omnia ibi facta nominentur, nemo in eo numero Filium intelligit, sed creaturas dũtaxat? quũ autem de Verbo loquuntur Scripturæ, ne hic quidem illum unum ex omnium numero esse sentiunt? sed eum cum Patre in eodem ordine constituunt, in quo omnium curam & salutem operatur Pater, præsertim quum in potestate eius erat, eodem præcepto, quo Filius creatus est, creare uniuersa. Non enim fatigatur Deus præcipiendo, neq; uiribus destituitur ad uniuersitatis procreationem, ut nusq; nisi ad solum Filium procreandũ par sit: ad reliquorũ aũt architectationem, ministerio et auxilio Filij indigeat. Neq; in moram conijcitur, quodcunq; ille uult fieri. Statim enim, ut uoluit, extitere omnia, & uoluntati eius nemo restitit. Qua de causa igitur non omnia facta sunt à Deo, eódem præcepto quo factus est Filius? aut cur per Filium, qui & ipse factus erat, facta sunt omnia? respondeant mihi (quæso) ad has percunctationes. Destituuntur quidem omni ratione, sed tamen ista in mediũ adferunt in disputando de Filio: Deum uolentem creatitiam naturam producere, quum uidisset eam puritatis suæ, et architectationis participem esse non posse, condidit & fecit unus unũ, eumq; appellauit suum Filiũ & Verbum, ut illo condito, reliqua deinde per eum condi possent. Hæc non solũ dixere, sed & scribere ausi sunt Eusebius & Arius, & qui idolis sacrificauit Asterius. Quis igitur ob ista eos non plane impietatis cõdemnauerit? quã, ubi cum multa stultitia citra omnem pudorem miscuerunt, nihil uerecundantur ita contra ueritatem debacchari. Si enim dixerint ob fatigationem non suffecisse Deum ad reliquorum procreationem, ac ideo Filium condidisse, occlamabit aduersus eos tota rerum uniuersitas, quòd nefaria & indigna de Numine loquantur, quòd scriptis suis attestatur Esaias, Deus æternus, qui construxit fines terræ, non esuriet, neq; delassabitur, neq; est inuestigatio cogitationis eius. Quòd si Deum quasi fastidiosum dedignabundumq; creandi, unum duntaxat Filium condidisse uelint, eiq; condito reliqua deinde condenda mandasse quasi uicario & succenturiato, id & indignum Numine in quo nihil est fastus, & ab ipso Domino refellitur, cuius ea uerba sunt. Nónne duo passeres asse ueneunt? non tamen ne unus quidem ex ijs in terrã cadet sine Patre uestro, qui est in cœlis. Ac rursum ne anxij sitis pro anima uestra quid comedatis, aut pro corpore uestro quid induamini, nónne anima pluris est q̃ alimentũ? & corpus q̃ indumentum? Respicite ad uolucria cœli, quòd nec seminent, nec metant, neq; congregẽt in horrea sua, & Pater uester cœlestis pascit illa: nónne uos illis multo præstantiores estis? Quis potest ex uobis solicite cogitando adijcere ad staturam suam cubitum unum? & cætera quæ sequuntur. Quòd si Deo non indignum

dignum uidetur,usque ad illa minuta curam suam extendere,capillos scilicet capitis,passeres,fœnum, non indignum quoque illi uisum fuerit ea procreare. Quorum enim curam tutelamque suscipit, horum etiam conditor est per suum Verbum: alioqui ista dicentibus grauior adhuc absurditas occurrat. Diuidunt enim mundi architecturam,& creaturas mundi, partimque eas Patris,partim Filij operibus attribuunt,cum oporteret aut omnia cum Filio à Patre fieri: aut si per Filium omnia fiunt,nequaquam dicere Filium unum ex ijs esse,quæ facta sunt: Iam & ista ratione eorum uesaniam redargueris. Si uerbum quoque factitiæ naturæ est,& factitia natura impotens est recipere in se ipsam Dei operam,qui,quæso, Verbum solũmodo, ex omnibus potuerit ab ingenita purissimaque substantia dei(ut uos dicitis)procreari? Necessum enim est,si in eo id potuit fieri, idem in omnibus quoque potuisse fieri: aut si id in nullo possit fieri,eandem impossibilitatem in Verbo existere: nam & ipsum illud secũdum uestram opinionem ex rebus creatis est. Rursus, si ob id,quia nequibat creatitia natura particeps esse Diuinæ in se impensæ operæ,opus fuit interuẽtu administratoris & uicarij,prorsus necessum est, quũ Verbum factitia & creatitia res sit,ipsum quoque,ut fieret,mediatore indigu isse:quippe,quum & ipsum sit creatitiæ naturæ,quæ Dei operæ in se recipi undæ idonea non est,sed mediatorem requirit. Iam si huius mediator repertus sit, statim & huic ipsi mediatori alius mediator reperiundus est, atque ita semper altiora petendo,inuenies ingentem affluxum mediatorum, ac proinde impossibile fuerit subsistere rerum naturam, semper mediatore indigentem,quum mediator esse nõ possit sine mediatore, eò quòd omnia sint creatitiæ naturæ,quæ particeps esse nequit, prout uos dicitis, diuinæ operationis. Quanta igitur demẽtia scatent,quæ eos ita infatuat,ut quæ iam facta sunt,nequiuisse fieri arbitrentur,aut fortasse ne nunc quidem ea condita esse imaginabuntur,utpote etiamnum meditatorem illũ requirentes. Nam secundum istam impiam tantopere & deliram sententiam, ne extiterit quidem rerum natura,eò quòd nusquam inuenias istiusmodi mediatorem. Cæterum,illud dicent,ecce per Mosen eduxit populum ex Ægypto,& per eundem,qui homo fuit,legem dedit, ut possibile sit per similem similia fieri. Id illos obtecta fronte dicere conueniebat,ne magnũ pudorem cõfusionemque referrent. Moses enim non ad condendum missus est, neque ut quæ non essent,ad essentiam euocaret, aut conderet homines secum eiusdem generis, sed ut tantũmodo minister esset sermonis ad regem Pharaonem & ad populum Israeliticum. Cæterum,istic immane discrimen est, quũ administrare creaturarum ut seruorum sit:condere uero & creare solius sit Dei, eiusque Verbi & Sapientiæ. Ideoque in condendi ratione non alium inueneris, nisi solum Dei Verbum: Siquidem in Sapientia,facta sunt omnia, & sine Verbo factum est nihil. Ad ministeriũ aũt non unus, sed ex omnibus plures ad manum præsto sunt,quos Dominus,si uelit,amandet. Multi enim Archangeli,multi Throni,multæ Potestates,& Dominationes,millies millia,et decies millies centena millia ministrorum adsistunt & apparent,qui se promptos offerant ut emittantur. Et Prophetæ item multi, Apostoli duodecim, & Paulus atque adeo Moses ipse,et Aaron cum eo,& post eos alij septuagin

ta qui impleti fuere Spiritu Sancto, quemadmodū Mosi Iesus Naue, Iesu uero Nauæ iudices, iudicibus porro non unus aut alter, sed multi reges suc cessere. Si igitur creatura erat, & unus ex conditis rebus Filius, sequeretur plures esse huiusmodi filios, ut plures habeat ministros Deus, quemadmodum ad alia negocia ingens turba suppetit. Quòd si id nusq̃ sub oculos cadit, & multæ sunt creaturæ, sed Verbum dumtaxat unum, quis non uel inde contuetur Filium eminere præ cæteris, & non æqualitatē cum rebus creatis, sed cum Patre proprietatem suam habere? unde non plura, sed unum solūmodo Verbum unius Patris, unaq́ unius Dei Imago credenda est. Sed ecce, inquiunt, unus sol est, & una terra. Dicant stolidi, et unam esse aquam, unum ignem, ut uicissim audiant, eorum quæ creātur, unumquodq; singulum esse, atq; unum ratione suæ substantiæ: sed tamen secundum ministerium officiumq́ illis demandatum, unumquodq; per se solum nō idoneum satis ac sufficiens habetur. Dixit enim Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli ad illustrationem terræ, ut discrimen adferāt inter diem & noctem, & ad signa consistant, & ad tempora, & ad dies, & annos. Deinde ait, & fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius ad exordia diei: luminare minus ad exordia noctis, & stellas: & posuit ea in firmamento cœli, ut illuminarent terram, & initia diei ac noctis facerent. Ecce tibi plura luminaria, non solem dumtaxat aut lunam solūmodo, quæ quidem singula unica sunt ratione suæ substantiæ, sed tamen omnium unum & cōmune ministerij officium, & quod in uno deficit, in altero adimpletur, ususq́ illuminandi ab omnibus conficitur. Sol eñ diurno spacio ius facultatemq́ habet illustrandi: luna aūt per noctem: stellæ deinde unà cum istis tempora & annos perficiunt, & unūquodq; illorum pro signo constituitur ad rerum usum ac necessitatem. Ita quoq; terra non ad omnia destinatur, sed solūmodo ad fructus procreandos, & ad ingressum animantium sustinendum. Firmamentum item ut diuidat inter aquas & aquas, situsq́ luminarium in eo deputatus est: Eodem modo quoq; ignis & aqua cum cæteris omnibus, naturam accepere, ut corpora inde cōponerentur: In summa, nihil omnino sibi solū, sed singula ueluti membra, istum mūdum quasi unum corpus absoluūt. Si igitur ita quoq; de Filio sentiunt, lapidentur ab omnibus, eò q; Verbū partem aliquam uniuersitatis existiment, eamq́ non idoneam aut sufficientem ad demandata officia, sine aliorum uiribus. Si aūt illud euidenter impiū est, agnoscant Verbum non aliquod ex numero creatitiarum rerum, sed Patris proprium, & unicum Verbum, & rerum creatarum opificem esse. Negant id isti, aiuntq́ eum creaturam esse, & unum ex rebus conditis, à magistro & opifice didicisse condendi, creandiq́ rationem, atq; ita quoq; ministerium præbuisse magistro suo Deo. Hac enim persuasione imbutus Asterius sophista, ausus est in scriptis inficiari Dominum, non animaduersa eius rei absurditate: Si enim creandi ratio doceri potest, uideant ne ipsum Deum referant, non natura, sed scientia conditorem rerum esse factum: adeo, ut ab ea facultate excidere queat. Postremo, si sapientia Dei discendo, sibi usum rationemq́ creandi cōparauit, qui Sapientia esse possit, quum adhuc indigeat institutione? & quidnam erat anteq̃ in disciplina proficeret? Sapientia eñ nondum

nondum erat,utpote,destituta legitima institutione. Vanum igitur quiddam erat,ac neutiq̃ substantialis sapientia,quippe, quæ ex profectu nomẽ sapientiæ obtinuit,neq̃ diutius sapientia futura est, quàm id quod didicit, memoria retinuerit.Quod enim non ex natura alicui,sed ex doctrina obuenit,id aliquando dedisci potest.Talia aũt dicere de Verbo Deo, Christianorum non est,sed ethnicorum.Si enim per doctrinam,creandi facultas cõparatur,imbecillitatem & inuidentiam in Deo uecordes isti cõstituunt:Inuidentiam quidem, quòd non multos conditores erudijt, ut quemadmodum multi sunt Archangeli & Angeli, ita quoq̃ multi conditores circa ipsum uersentur.Imbecillitatem uero,quòd nõ solus potuit opus efficere, sed cooperatore & administro indiguit,cum tamẽ extra controuersiam sit,creatitiam naturam à solo Deo creari posse: siquidem pro illorum sententia, Filius creatitius à solo Deo potuit creari. Cæterum,nullius indigus est Deus,absit:ipse enim dixit,plenus sum:neq̃ ex doctrina Verbum conditor factum est,sed quum sit Imago et Sapientia Patris,quæ Patris sunt,facit:neq̃ ad ministerium creandarum rerum à Patre est conditus.Ecce enim,iam subsistente Filio,ipse Pater operari conspicitur,ut à Domino nostro dictum fuit:Pater meus usq̃ nunc operatur,& ego operor. Si igitur secundum uos ideo conditus est Filius,ut cætera,ubi ipse iam creatus erat, crearet, & Pater tamen post editum Filium operetur, ociosa superuacuaq̃ fuerit Filij istius in rerum naturam introductio.Nam cur alioqui,quum condere nos uellet, mediatorem conquisiuisset,quasi eius uoluntas nõ satis potens sit ad ea cõstituenda,quæ ipsi placuerint? quum tamen inquiunt Scripturæ: Omnia quæ uoluit,fecit:uoluntati enim eius quis est qui restitit? ecce tibi uoluntatem parem sufficientemq̃ ad uniuersitatis architecturam. Superuacuus ergo hic iterum mediatoris usus.Nam illud exemplum uestrum de Mose, & sole,& luna,iam ostensum est friuolum esse. Illud quoq̃ uos denuo redarguet:si Deus uolens creatitiam naturã producere,ac super ea re deliberans, Filium in eos usus procreauit,pro uestra opinione,ut per eum nos ædificaret,animaduertite q̃ audax sit impietas in uestris uerbis: primum, quia apparebit Filium propter nos,non nos propter Filium conditos esse. Non enim nos eius causa creati fuerimus, sed ille nostri: adeo,ut ipse nobis, non nos illi gratiam debeamus, quemadmodũ mulier uiro. Non enim, inquit Scriptura,uir creatus est propter mulierem, sed contra, mulier propter uirum.Igitur sicuti uir imago est & gloria Dei, & mulier gloria uiri est, ita & nos quidem Dei imago,& ad gloriã eius creati fuerimus: Filius contra nostri imago fuerit, & ad nostram gloriam existere inceperit. Et nos quidem ut essemus, creati sumus: Filius uero propter nos,non ipsius causa ut esset, sed ad nostri usum, ueluti instrumentum quoddam conditus fuerit: adeo, ut nos non ad eius usum, sed ille ad nostri utilitatem necessitatemq̃ in rerũ naturam prodierit. Qui (quæso) non omnium stoliditatem transcendunt, qui istiusmodi uel dumtaxat in cogitationem admittunt? Nam si propter nos Verbum factum est, prius illud q̃ nos apud Patrem non fuerit. Non enim quum illud in se haberet,de nobis, sed quum nos haberet,de illo cogitauit,quemadmodum isti dicunt.Iam,si illud conceditur, plane sequitur,ut

Pater Filium sibi noluerit: non enim uolens eum creauit, sed quum nos uellet, nostri gratia eum instituit: post nos enim de eo cogitauit, adeo, ut secundum impios superuacue sit Filius editus, qui in hoc editus est, ut esset instrumentum eorum, quorum gratia creatus est. Sin aũt Filius, ut solus potens à solo Deo conditus est, nos aũt ut impotentes ab eo facti sumus, cur non potius ante omnia de Filio ut potente, quàm de nobis cogitat ac deliberat? aut cur potentem imbecillibus non anteponit? aut cur eum primum faciens, non primum de eo deliberabat? aut cur de nobis primum deliberans, non primo quoque tempore nos produxit, quum ad omnium rerum constitutionẽ eius uoluntas sufficiebat? Sed illum quidem primum condit, de nobis autẽ primum cogitat: & quum nos uelit ante mediatorem, nos tamen creare uolens, ac de nobis deliberãs, creaturas appellat: illum aũt, quem propter nos architectatur, Filiũ & suum hæredem appellat. Atqui oportebat nos, quorum gratia illum producit, filios potius appellari: aut illum qui re uera Filius est de eo prius cogitare, eumque uelle, per quem omnes nos facit. Istiusmodi quidem sunt uomitus & nauseæ hæreticorum, non tamen ueritatis sententia obticeri debet, sed magna inprimis uoce enuncianda est: Dei scilicet Verbũ nõ propter nos, sed nos propter ipsum extitisse, et in eo condita esse omnia. Neque enim ob nostram imbecillitatẽ, is qui potens erat, à solo Deo creatus est, ut Deus nos per eum, ueluti per instrumentum ædificaret, absit, non ita est. Nam si Deo placuisset nullas creaturas producere, nihilo minus tamen Verbum apud Patrem, & Pater in eo fuisset. Creaturas certe impossibile erat sine eo fieri, atque ideo per eum factæ sunt, idque nõ immerito. Quũ enim Verbum propius sit substantiæ Dei Filius, & ex eo extiterit, & in eo consistat, ut ipse dixit: fieri non potuit, quin omnia per eum opera efficerentur. Vt enim lux suis radijs omnia illuminat, & sine eius radijs nihil illustrari quiuerit: ita quoque & Pater ueluti per manũ in Verbo suo operatus est omnia, & sine eo nihil facit. Dixit igitur Deus (ut inquit Moses) fiat lux, congregetur aqua, & producat terra, & faciamus hominem. Dauid quoque modulatur, Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Dixit, non ut in rebus humanis administer aliquis audiret, auditamque loquẽtis uoluntatem opere præstaret: id enim proprium est rebus creatis: de Verbo autẽ id cogitare aut dicere absurdum fuerit. Est etenim Verbum Domini architectus, & rerum author, & est Patris uoluntas: atque inde est quod non relatum est à Scriptura, eũ uel audijsse aliquo modo uel respondisse, aut qualia tandem fieri ea uellet, percunctatum fuisse: sed potius dixit Deus, fiat, & subintulit, & ita factum est: nam quod placuit & uoluit, id statim Verbo perfectum atque absolutum fuit. Quum enim Deus uel Angelis uel alijs præcipit, uel cum Mose loquitur, aut Abrahæ promissiones facit, tum is qui audit, ita respondere inducitur, ut alius dicat, quomodo id scire potuero? alius uero, quæso, alium deligas, Et rursum, Si ex me sciscitati fuerint, quod nomen tibi sit, quid respondebo illis? Et Angelus Zachariæ dixit, hæc dicit Dominus: Zacharias Dominum uicissim percũctatur, Domine, qui in omnia imperium & potestatem habes, quousque tandem non misereberis Hierusalem: & datur illi audire uerba bona & cõsolatoria, Habet enim unusquisque

istorum

istorum mediatorem, Verbum scilicet, & Sapientiam Dei indicātem, quæ sit uoluntas Patris, Quum aūt ipsum Verbum operatur & creat, non est illic aut percunctatio aut responsio: in Verbo enim est Pater, & Verbum in Patre: sed sufficit uelle, & opus perficitur: ut illud dicere patrem, indicium nobis sit uoluntatis diuinæ: illud aūt, et factum est ita, opus significet, quod perfectum fuit per Verbum & Sapientiam, in qua est uoluntas Patris: & illud ipsum quod Deus dixerit, in Verbo cognoscitur: omnia enim in Sapientia fecit, quippe, quū & Verbo Domini cœli firmati sint, & unus sit Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per illum: Ex istis scilicet spectare licet, Arianos non contra nos pugnam habere super hæresi sua, sed id quidem eos simulare, quasi nobiscum ipsis bellum sit, quum tamen reuera contra Deitatem hostilia faciant. Si enim nostra illa uox esset, Hic est Filius meus dilectus, non magni momenti esset nostra de illis incusatio: nunc quū Patris sit sermo, et discipuli audiant, atq; adeo ipse Filius de se loquatur, Ante omnes colles genuit me: qui, quæso, non uti fabulosi gigantes, & ipsi q̄q; cum numinibus bellum cōserere uideantur? Linguā habent (ut ait Psalmographus) quasi gladium acutum ad impietatem, neq; ad Patris uocem tremiscunt, neq; Patris Verbum reuerentia prosequuntur, neq; Sanctis fidem accōmodant, quum alius scribat, eum esse splendorem gloriæ & characterem substantiæ Patris, Christumq; esse Dei Potentiam, ac dei Sapientiam: Psalmographus aūt moduletur: Apud te fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen: Et, Omnia in Sapientia fecisti: Prophetæ item loquantur, Et factum est Verbum domini ad me: Ioannes quoq; in hanc sententiam prorumpat, In principio erat Verbum. Lucas itidem asseuerans, Quemadmodum tradiderunt nobis ab initio ipsi, qui suis oculis uiderunt, Verbiq; administri extiterunt, nec à Dauide silentium habeatur, sed rursus dicat: Emisit Verbum suum, & sanauit eos. Hæc omnia ut Arianā hæresim ubiq; mulctant & infamant, ita Verbi sempiternitatem indicant, illudq; non externū diuersumq; à Patris substantia, sed plane eiusdem naturæ esse. Quando eñ quis uidit lucem sine eradiatione? aut quis audebit characterem alienū dicere ab ipsa hypostase? aut qui (quæso) non maxime insanit, qui uel in cogitationem suam admittit, Deum aliquando irrationalem, hoc est, sine Ratione & Verbo, & insipientem fuisse? Istiusmodi enim exempla, & istiusmodi similitudines edidit Scriptura, ut quamuis impotens sit humana natura intelligere Deum, saltem tamen ex istis minutim & obscuriter, quatenus datur, de eo intelligentiam colligeremus, & quemadmodū Deum existere, & prouidentia mundum administrari, satis documento est rerum natura, quū ex magnitudine & pulchritudine creaturarum, proportionabiliter conditor spectetur, adeo ut uocem naturæ id suis uerbis, approbantis non requiramus, sed nunc audiendo scripturas, ad fidem inducimur nunc ordinē uniuersitatis, & coaptitudinem inter se partium contemplando, agnoscimus horum omnium Dominū & conditorem Deum esse, eiusq; in omnia prouidentiam & admirabile imperium intellectu assequimur: ita quoq; cum in adstruenda Filij Deitate sufficiant superius dicta, superfluum mihi esse uidetur & insaniæ plenum, eam rem in dubiū uocare, & hæretico more sciscitari,

tari,quomodo ſcilicet poſſit æternus eſſe filius? aut quomodo poſſit ex ſubſtantia Patris eſſe,ut non ſit pars eius: quod enim ex aliquo eſt,id eius pars eſt: quod aũt in partes diuiditur,integrũ eſſe nequit. Iſtiuſmodi ſunt diſſentientium ab orthodoxis callida uaframenta, quos tametſi antea in iſtis ſuis uaniloquijs redarguerimus,iſtiuſmodi tamen dictorum accurata ſedulitas, & exemplorum intellectus probe reuincit uanam ſpeciem, ac præſtigia ſceleratí dogmatis. Videmus enim Verbũ ſemper eſſe,& ex Deo eſſe,& quiddam proprium eius ſubſtantiæ eſſe,unde ortum duxit, cuiuſq; Verbũ extitit: neq; in eo eſſe prius aut poſterius: Videmus enim iubar è ſole identitatem ſolis habere,& tamen non diuidi ſubſtantiam ſolis, ſed eam ſolidam & integram perſiſtere: & iubar quod inde profluit, ipſum quoq; perfectũ & integrum eſſe,nec lucis eſſentiam diminuere,ſed ut uerè inde genitum, ſeſe habere. Conſpicimus Filium non aliunde, ſed ex Patre genitum, & Patrem tamen integrum perſeuerare, & characterem perſonæ Patris ſemper exiſtere: & Filium Similitudinem & Imaginem Patris incõmutabilem in ſe conſeruare,ut qui hunc uideat, uideat in eo ipſam perſonam Patris,cuius character eſt: & ex efficacia characteris intelligimus perſonæ ipſius ueram Deitatem: id enim ipſe Saluator docendo expreſſit,quum inquit,Pater meus qui in me manet, ipſe ea opera fecit quæ ego facio: &, Ego & Pater unũ ſumus: &,Ego in Patre & Pater in me. Quapropter primum ab hoſtili iſta in Chriſtum hæreſi petendũ eſt,ut in exemplis quæ de rebus creatis adduximus,iſtiuſmodi diuiſionem oſtendant, ut dicant, erat aliquando ſol ſine ſplendore: aut ſplendorem, proprium quiddam ex ſubſtantia lucis nõ eſſe: aut eſſe quidem proprium quiddam, ſed uti partem lucis diſiunctumq; ab eius natura: ac tum demum diuidant Verbum,& dicant illud alienũ quiddam eſſe à mente,aut quod aliquando non erat,nec proprium quiddam, ac idem ex ſubſtantia eius eſſe,aut partem eius eſſe per diuiſionem. De charactere quoq; & luce,& potentia,ita diſtinctiones diuiſioneſq; faciant,ut inter lucem,& ſplendorem fecerunt,ac tum demum de quibuſcunq; rebus uelint,inania phantaſmata concipiãt. Quòd ſi impoſſibile eſt ut tale quid audeant,qui,quæſo,non magnifice inſaniunt, qui ſe in ijs quæ ſupra res creatas,atq; adeo ſupra ipſorum naturam ſunt,fruſtra extendunt,atq; ea,quæ fieri nequeunt,aggrediuntur? Si enim in rebus creatis & corporalibus inueniuntur genita,quæ partes eorum non ſunt,ex quibus ſunt genita,neq; per paſſionem inde abſceſſere,neq; ſubſtantias parentũ diminuerunt: qui,quæſo,non iterum inſaniant,qui de incorporali & uero Deo ſciſcitantur, ſuſpitioſéq; cogitant partes ibi & paſſiones locum habere, atq; iterũ diuiſiones attribuunt impaſſibili & inuariabili Deo,ut hoc genere uerborum, ſimpliciorum aures perturbent,et à ueritate abducant. Quis enim audiens Filium non ſtatim de eo cogitat, eum eſſe Patris ſui proprium quiddam & natura generéq; eundem? Quis item,qui audiuit in prima Chriſtianiſmi ſui inſtitutione,Deum habere Filium,& omnia ſuo Verbo feciſſe, non in eam ſententiam,hoc ipſum excepit, ut nos iam nunc in præſentia ſentimus? Quis, cum primum exorta fuit ſcelerata Arianorum hæreſis, non ſtatim ad eorũ uerba obſtupuit, uelut aliena loquentium, & præter ſementem uerborum

in ca-

quæ in catechiſmo acceperat,alia ſuperſeminantium? Nam principio inſeminatum fuit cuiuſq; animo, Deum habere Filium, Verbum & Sapientiã, & Potentiam ſuam,iſtaq; ipſa eſſe Imaginem & Splendorem eius,unde ſtatim oboriebatur mentibus noſtris ea cogitatio,Filium ſemper eſſe,& ex Patre eſſe,ac ſimilitudine eius exiſtere,& æternum quiddam ex ſubſtantia Patris eſſe,adeo ut inter hæc nihil de creatitia conditione Filij in mentem ueniat. Cæterum, inimicus homo dormientibus cæteris, eam imaginationem, qua eum creaturã opinatur: & fuiſſe quando non erat: aut quomodo eſſe poterit, animis mortalium clanculum ſuperſeminat: quod ubi factum eſt, malefica, & in Chriſtum perduellis hæreſis quaſi lolium ſuppullulat: mox deinde qui eo furore afflati ſunt, ac mente orthodoxa ſpoliati inſtar prædonum curioſiſſime per inſidias captant,audentq; tandem dicere:Quomodo poteſt Filius coæternus exiſtere ſuo Patri? quum inter homines filius poſt patrem ſuum naſcatur: & ſubinde,quum pater ſit triginta annorũ,tum demũ filius initia uitæ auſpicetur:& in ſumma nullus unq; filius erat, anteq; fieret: rurſusq; obmurmurant,quomodo poteſt Filius Verbũ eſſe? aut Verbum,Imago Dei? quum hominum uerbũ ſyllabis conſtans, nihil ſit,niſi indicium mentis, nihilq; agat niſi quod prodat uoluntatem loquentis,quod ubi factum eſt,ſtatim euaneſcit. Ita quaſi obliti ſuperiorum aduerſus ipſos refutationum,iſtiuſmodi uinculis impietatis ſeſe rurſus innodant. Cæterũ, id fruſtra faciunt: uincit enim eos ſoliditas ueritatis,idq; iſtiuſmodi rationibus.Si de homine quopiam loqui ſe credunt, loquantur de Verbo & Filio Patris,quantũlibet humano more: Sin contra de Deo illis ſermo eſt hominum conditore,iam mihi nihil humani,ſed ea quæ ſupra humanam naturã ſunt,eos cogitare uelim.Qualis eñ eſt genitor, tale eſſe quoq; id quod genitum eſt,neceſſarium eſt: & qualis eſt Verbi Pater,tale etiam fuerit Verbum eius.Homo igitur in tempore genitus,& in tẽpore quoq; & ipſe prolem gignit:& quia ex non ente factus eſt,ideoq; & Verbum eius deſinit,& non perſeuerat.Deus aũt,nõ ut homo,ſic enim loquitur Scriptura, ſed ens eſt,& ſemper eſt,ideoq; & Verbum eius ens eſt,& ſemper eſt cum Patre,ut ſplendor ſiue iubar lucis. Contra, hominum uerbum ut ſyllabis conſtat,ita neq; uiuit, neq; agendi uires poſſidet, ſed ſolũmodo eſt in loquente index mentis,et ſtatim ubi enunciatum eſt,præterit,neq; ulterius apparet,quia nihil erat,priuſq; enũciaretur,ideoq; neq; uiuit neq; agendi uires habet,neq; hominis naturam poſſidet, idq; ita accidit, quoniam homo eſt qui illud gignit,ex non ente ſortitus eſt naturam. Dei aũt Verbum,non (ut ſic dicam) enunciatorium eſt,aut ſonus uocum,aut complexio dictionum, qua Deus ſingulis rebus præcepit ut exiſterent, ſed quale eſt ex luce ſplendor, tale & ipſum eſt genitum quiddam & perfectũ ex perfecto, ac proinde Deus eſt, & Imago Dei.Deus enim(inquit)erat Verbum. Verba contra hominũ nihil efficaciæ habent ad agendum, ideoq; nõ Verbis,ſed manibus homines operantur,quoniam manus exiſtunt,uerba aũt non exiſtũt. E diuerſo Dei Verbum(ut inquit Apoſtolus)uiuum eſt & efficax,& penetrabilius omni gladio ancipiti,& pertingens uſq; ad diuiſiones animæ ac ſpiritus, ac compaginum,& medullarũ,& cenſor cõſiliorum cogitationumq; cordis, neq;

eſt ul-

est ulla creatura inconspicua coram eo, omnia aũt nuda & aperta oculis eius, ad quod nobis est sermo. Opifex igitur est & conditor, & sine eo nec factum est quicq̃, nec fieri potest. Neq; quærendum est, cur non tale sit Dei Verbum, quale nostrum est, quũ Deus nequaq̃ talis sit, quales nos sumus, quemadmodũ dictum est, imo indecorum est quærere, quomodo ex Deo Verbũ sit, aut q̃modo sit Dei splendor, aut quomodo gignat Deus, & quis sit modus generationis Dei. Insanierit enim qui talia auderet, quoniam rem ineffabilem, & propriam Diuinæ naturæ, & dũtaxat ipsi ac Filio suo cognitam, uerbis interpretari conatur. Simile est, ac si ijdem quærerent, ubi Deus aut quomodo Deus sit, & quantus sit Pater. Sed ut talia sciscitari impiũ est, & eorum qui Deum ignorant: ita quoq; fas non est, ut de Filij Dei natiuitate ad istum modum percunctationes facias, aut ad tuam naturam & imbecillitatem modificare studeas Deum, ac Dei Sapientiam. Non tamen ob id præter ueritatem aliquid cogitandum est: neq; si te in quæstione non explices, diffidendum est Sacris scripturis, quoniam melius est, hæsitabundos ignorata causa tacere & credere, q̃ ideo non credere, quia hæsitent: ea potissimum de causa, quòd qui hæsitat, potest aliquo modo ueniã mereri, quod quamuis quæsierit, intra quietem tamen maneat. Qui aũt eò quòd in explicanda causa hæsitet, fingit animo quæ nequaq̃ decent, atq; ita de Deo indigna eloquitur, indeprecabilem reportat suæ audaciæ punitionem. Potest enim in istiusmodi perplexitatibus aliquid lenimenti, quodq; animo sufficiat, sibi ex Sacris literis colligere, ut sumat in manus rectè scripta, atq; inde in nostro Verbo exemplum mutuetur: quod, quemadmodũ illud proprium est nobis, & ex nobis existit, non aũt genus aliquod operis extra nos à nobis factum: ita quoq; Dei Verbum proprium esse Deo, & ex Deo existere, sed non tamen ut tale sit quale hominum uerbum est: alioqui necessum esset, ut ratiocineris etiam Deum hominẽ esse: Ecce rursum, hominibus multa & frequentia quotidie uerba enascuntur, & prætereunt, eò quòd priora non maneant, sed euanescant: quod ideo contingit, quia mortales istorum uerborum patres, lubricas & prætermeabiles habeãt ætates. Cogitationes uero quæ in mentem subeunt, ex quibus ratiocinantur, & aliud ex alio colligunt, tales sunt, qualia illa, quæ loquuntur: unde fit, ut multa uerba habeant, & post multa uerba nihil eorum incolume possideant. Simul enim, ut desijt quis loqui, absumptũ, cõsumptumq; est Verbum. Contra uero, Dei Verbum unum est ac idem, & ut scriptũ est, in æternum permanet, sine omni immutatione, non primum aut secundum, sed idem semper existens. Cõueniebat siquidem unius Dei, unam esse Imaginem, atq; unicum Verbum, unicam item Sapientiam. Quapropter admiror, cur isti, quum unus sit Deus, plures secundum sua excogitata imagines, sapientias, & uerba introducant, alterumq; adhuc proprium & naturale Verbum Patris existiment, in quo hunc Filium procreauit, quem uerum Filium per metaphoram ac secũdarium intellectum appellari censent: non aliter q̃ & uitis, & uia, & ianua, & lignum uitæ, sapientiaq; nomine tenus nũcupatur: esse tamen nihilo ob id minus & alteram sapientiam, propriam & ueram Patris ingenitam illam & coexistentem cum ipso, in qua, quum hunc alterum creasset, nominauit

cum ex participatu naturæ illius ſapientiæ,ſapientiam. Necꝙ iſta duntaxat in uerba eruperunt,ſed & Arius ea in ſua Thaleia ſcriptis cōmendauit: Sophiſta quoꝙ Aſterius eadem illa uoluminibus complexus eſt, ut ſuperius recenſui,idꝙ ad iſtum modum.Non dictum eſt à beato Apoſtolo, ſe Chriſtum prædicare illam Dei uirtutem, ſed ſine pronomine aut emphaſi, Dei uirtutem. Sed aliam eſſe Dei uirtutem eamꝙ propriam inſitamꝙ Deo, & cum eo exiſtētem, ingenitam quidem,ſed tamen genitabilem,utpote, quæ Chriſtum genuerit & architectatricem totius mundi, cuius idem in epiſtola ad Romanos inter docendum cōmeminit,dum inquit,Inuiſibilia eius ex creatione mundi operibus animaduerſa perſpiciūtur,perſpicitur quoꝙ eadem ratione æterna eius Potētia & Diuinitas. Quemadmodū enim in hoc loco Diuinitatem(de qua hic mentio eſt)nemo dixerit Filium eſſe, ſed Patrem: ita quoꝙ arbitror æternam eius Poteſtatem & Diuinitatem, non unigenitum Filium eſſe: ſed ipſum genitorem Patrem eſſe. Atꝙ ideo Apoſtolum,aliam Virtutem Dei & Sapientiám narrare, quæ ſub nomine Chriſti intelligitur. Ac paulo poſt ipſe Aſterius dicit. Atqui æterna eius Poteſtas & Sapientia,quam ſine initio eſſe,& increatā ueritatis rationes demonſtrant, una haud dubie eademꝙ habenda eſt. ſed tamen multæ ſingulatim ab ea ſapientiæ ſunt conditæ, quarū primogenitus & unigenitus eſt Chriſtus.Cæterum illæ quotquot ſunt,à principe Dominaꝙ pendēt,& omnes uirtutes conditoris,in cuius miniſterio ſunt, appellantur, quemadmodum Propheta,locuſtam in pœnam ſcelerum à Deo ut diras illatam,non ſimpliciter poteſtatem,ſed magnam poteſtatem ab ipſo etiam Deo appellatā ſcribit.Dauid quoꝙ in multis Pſalmis,non Angelis ſolūmodo, ſed & Virtutibus præcipit, ut Deum collaudent.Talia, ſi uel tantūmodo ore ſonuerint, an non digni ſunt habendi quouis odio? Si enim,ut ipſi arbitrantur, nō ex eo,ꝙ è Patre ſit genitus: necꝙ ex eo,quòd proprium quiddam ex eius ſubſtantia ſit,Filius nuncupetur: ſed ob rationalia,ratio: & ob ea quæ erudiuntur,ſapientia: & ob ea quæ fortificantur, fortitudo cenſetur, omnino ſequitur,ut ſolum propter eos,qui in filios adoptantur,Filius ſit appellandus. Et fortaſſe ob ea quæ ſunt,id habet,ut ſit,ſecūdum mentis conceptionē.Quid igitur illi ſit reliqui? nihil enim horum ſolide eſſe poterit, quum ea in eo nomine tenus dumtaxat inhæreant,& eſſendi inane ſimulachrum addāt,dum iſtis uocabulis à nobis cohoneſtatur. Atqui, iſta diabolica uecordia eſt, & fortaſſe deterior quàm diabolorum,quoniam eos reuera ſubſiſtere uolunt: Dei aūt Verbo non niſi nomine tenus eſſentiam tribuāt.An non hæc monſtra prodigiaꝙ uerborum,Sapientiam cenſere coexiſtere cum Patre,nec tamen eam fateri Chriſtum eſſe,ſed multas eſſe creatitias uirtutes,& ſapientias:& ex eorum numero Chriſtum unum eſſe,& erucæ, & locuſtæ cōparabilem? An non hæc ſumma uafricies, quòd quū ex nobis audiſſent, Verbum cum Patre ſimul coexiſtere,ſtatim obmurmurēt, ergo duos pariter ingenitos pronunciatis? Nec uident quum ipſi dicant ingenitam eſſe Sapientiam,id genus querelæ in ipſos cōpetere. Nam & illa quoꝙ eorum ſententia eſt prorſus ſtolida,qua dicunt,unigenitam Sapientiam & coexiſtentem cum Deo,Deum eſſe. Quod enim coexiſtit,non ſecum,ſed cum altero coexiſtit:

existit:quemadmodũ & domini nostri Euangelistæ loquuntur,quòd coexistebat siue aderat discipulis suis, ac proinde non sibi sed discipulis adsuit; nisi cõpositũ aliquem Deum introducere uelint:in cuius naturam coinserta sapientia fuit,& ad cõplementum integritatem'q ipsius substantiæ data, eaq; ipsa ingenita. Quam scilicet & opificem mundi uolunt, ut mundi opificio Filium dispolient. Omnibus enim uim adhibent & torquent,ne uerum sensum de Filio concipiant. Nam ubi in Sacris literis repererunt,aut ex quo tandem audiuerunt, alterum adhuc esse Verbum, aut alteram sapientiam, præter Filium, ut ista sibi aliquo iure cõminiscerentur? Scriptum est siquidem,nónne uerba mea ueluti ignis,et securis incidẽs petram? Et in Prouerbijs:Docebo uos uerba mea: sed ista quoq; mandata & præcepta æstimanda sunt,quæ per proprium suum,& unicum, & uerũ Verbum elocutus est Deus,de quibus mentionem fecit Psalmista: Ab omni uia mala coercui pedes meos,ut seruarem uerba tua. Istiusmodi igitur uerba diuersa esse à se etiam ipse Saluator per se indicat, quum inquit. Verba quæ ego locutus sum uobis. Non enim istiusmodi uerba soboles aut filij sunt, aut tot rerum opifices,neq; tot imagines unius Dei,neq; tanto numero sunt ij,qui pro nobis homines facti sunt,neq; ex multis unus conflatur, qui secundum Ioannem caro factus est. Sed is,qui unicum est Dei Verbum, ab Ioanne euangelizatur caro esse factus,& omnia per illum condita esse. Ideoq; de solo Domino nostro Iesu Christo,& de eius cum Patre unitate scripta exhibitaq; sunt testimonia,dum & Pater declarat sibi unicum esse Filium,& Sancti discipuli qui id didicerant,oratione profitentur,unum esse Verbum,& hoc ipsum unigenitum, & opera ab eo edita pro testimonio sint,omnia uisibilia & inuisibilia per illum condita esse,& sine ipso conditum esse nihil. De secundo aũt uerbo aut ullo alio, nulla prorsus apud illos cogitatio, neq; sibi uerba aut sapientias confingunt,quorum neq; nomina neq; acta à Scripturis produntur, sed tantũmodo ab istis hæreticis nominantur: Ipsi enim authores sunt huius cõmenti,hostilisq; in Christum adinuentionis, qui nominibus Verbi & Sapientiæ abutuntur,aliaq; sibi confingentes, inficiantur uerum Dei Verbum esse,& ueram & unicam Sapientiam Patris. Et sese Manichæis æmulos præbent. Nam & illi,inspectis Dei operibus, abnegant unicum & uerum Deũ existere,aliumq; sibi cõminiscuntur,cuius tamen neq; opus ullum neq; testimonium ex Sacris literis producere queunt. Quare,si neq; intra uerba reperitur alia sapientia præter ipsum Filiũ, neq; à Patribus quicquam tale accepimus,à quibus & confessione agnoscitur, & Scriptis proditur,Sapientiam ingenitam esse,unaq; cum Patre coexistere, ac propriam illius esse, mundiq; architectatricem habendam, nimirũ ea ipsa fuerit Filius, qui uel secundum istos æternaliter cum Patre coexistit:ipse enim est opifex rerum,ut scriptum est,Omnia in Sapientia fecisti. Quin & ipse Asterius ueluti eorum oblitus quæ prius scripserat,in sequentibus itidem ut Caiaphas, inuitus dum gentilibus obluctatur,non multas sapientias numerat,aut erucæ mentionem facit, sed unam sapientiam agnoscit ad hunc modũ scribẽs: Vnus quidem Deus Verbũ siue Ratio: multa tamen rationalia, & una quidem Sapientiæ & bonitatis substantia & natura: multa tamen sapientia & bona,

bona. Ac paulo post iterum: At quinam sunt quos filios Dei appellare non dedignantur? nũ & hos quoq; esse uerba asseuerabunt, aut Sapientias plures introducent? Siquidem, impossibile est, ut quum unum sit Verbum, unaq; Sapientia multitudini filiorum, Verbi substantia impartiatur, aut nomen sapientiæ indulgeatur. Miri igitur nihil, si contra ueritatem Ariani pugnent, quum in sua quoq; offensantes, alij in alios impingant, interdũ multas sapientias, interdum unam esse asseuerantes, ac nunc erucæ Sapientiam comparent, nunc Patri coessentialem esse, & propriam illius ipsius uirtutẽ, eamq; ingenitam dicant. Et quum nobiscum depugnant eò quòd asseueremus semper Dei Verbum fuisse, ipsi quoq; suorum obliti, Sapientiam cum Deo increatim coexistere dicunt. Ita per omnia in tenebris uolutãtur, dum & ueram Sapientiam abnegatam uolunt, & eam quæ non est, indagant, alij um, sicuti Manichæi, deum sibi comminiscentes, & uerum Deum inficiantes. Sed audiant et cæteræ hæreses unà cum Manichæis, Christi Patrem unum esse naturæ conditorẽ & opificẽ, per suũ Verbũ. Audiant priuatim & Ariomanitæ, unũ esse dei uerbũ, & solũ, & propriũ & genuinũ, eũdem'q; ex ipsius Dei substãtia filiũ, habereq; cũ Patre suo inseparabilẽ deitatis unionem, ut sæpius iam diximus, utpote ita edocti ab ipso Saluatore. Alioqui, si ita se nõ habeat, cur per eũ pater creat, et in eo reuelatur, cui uult, eosq; illuminat? aut cur, dũ initiamur Baptismate, unà cum Patre Filij q̃q; nomẽ recensetur? Nam ut Pater sit insufficiens, nefaria uox est: ac si sufficiẽs est, quæ piorũ hominũ sententia est, quis usus Filij uel ad creationẽ, uel ad Sanctũ lauacrum? Quæ em̃ cõgruentia coaptitudoq; cum creatore? aut cur id q̃d factum est, cõnumeratur cum factore, ad initiãdi perfectionẽ? aut cur secundũ uos, Fides in unum creatorẽ, & in unã creaturã traditur? Si em̃, ut coaptemur deitati: quid opus est creatura? sin aũt, ut couniamur Filio, quem creaturã uultis, superflua secundum uos in Baptismatis ratione, Filij nuncupatio. Nam Deus, qui illum Filium reddidit, satis potens est, ut nos quoq; sibi filios reddat. Alioqui, si creatura est Filius, cum una sit natura rationalium creaturarum, nulla omnino creaturæ à creatura opitulatio inferri poterit, eò quòd omnes indigeant gratia Dei. Paucis quidem superius diximus, congruenter per eum facta esse uniuersa: sed tamen quia series dicendi nos ad mentionem Sacri Baptismatis adduxit, necessum est ut de ea re, quemadmodum et sentio & credo, uerba faciamus. Non enim, quasi non sufficiat Pater, ideo unà cõnominatur & Filius, neq; id temere fit aut fortuito: sed quoniam Filius est Verbum Dei, & propria Sapientia, Splendorq; illius, & cum eo, utpote cum Patre suo semper existit, ideo impossibile est, ut præbente Patre, non præbeat in Filio id ipsum quod præbet: In Patre em̃ est Filius, ut splendor in luce: Siquidem Deus, non ut impotens, sed ut Pater in sua Sapientia fundauit terram, & suo Verbo condidit omnia, & Sacrum Baptisma in Filio confirmat. Vbi enim Pater, ibi & Filius: ut ubi lux, ibi splendor: & ut Pater operatur, ita & Filius, quemadmodũ Saluator suismet ipsius uerbis indicat: Quæ uideo Patrem facientem, ea quoq; & ipse facio. Eadem ratione, ubi Baptismus datur: quem baptizat Pater, baptizat & Filius: & quem Filius baptizat, is in Spiritu Sancto initiatur. Rursum, sicut sole lucente, dixeris splen-

tis splendorem illuminare:una enim eademq́ hic lux est, quæ neutiq̃ à sole diuidi aut abscindi potest: ita rursus, ubi Pater est uel nominatur, ibi omnino et Filius existit. Nominatur aũt Pater in Baptismate, necessarium ergo est, & Filium unà nominari. Eaq́ de causa, ubi Christus ad Sanctos promissiones edit, ita locutus est. Veniemus ego & Pater, & mansionẽ apud eum faciemus. Et rursum, ut quemadmodũ ego & tu unum sumus, &c. Vna q̃q́ eademq́ gratia est, quæ in munus uenit, & per Filium à Patre in nos confertur, ut Paulus scribit: Gratia uobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Necessum est enim, lucem cum splendore esse, & radios uideri unà cum luce. Quapropter Iudæi unà cum Arianis Filium abnegantes, ne Patrem quidem habent. Obturantes enim fontem Sapientiæ (ut illis exprobrat Baruch) abiecerunt etiam à se Sapientiam inde promanantem, Dominum nostrum Iesum Christum. Siquidem Christus (ut ait Apostolus) Dei Virtus & Dei Sapientia. Iudæi igitur, dum affirmant se non habere regem nisi Cæsarem, pro ista inficiatione egregiũ superpõdium auctariumq́ suæ pœnæ adiecerunt. Perdiderũt enim unà cum ciuitate ratiocinationem. Ariani aũt in periculum ueniunt, ne amittant integritatem mysterij: loquor aũt de Baptismate. Si enim in nomine Patris et Filij datur perfectitudo plenaq́ initiatio, Patrem aũt uerum illi non pronunciant, eò quòd negẽt aliquid ex ipso existere & simile esse illius substantiæ, negant quoq́ uerum Filium, aliumq́ ex non entibus conditum sibi cõminiscentes in Baptismate proferũt. Qui (quæso) igitur non plane uanum ac inutile fuerit baptisma, quod ab illis datur, quum id non nisi species sit & inane simulachrum, ipsiq́ ea re nihil solidæ opis adferant ad pietatem? Non enim in Patre & Filio tribuunt baptisma Ariani, sed in creatore & creatura, in factore & factura. Sicuti igitur creatura diuersum quiddam est à Filio: ita diuersum quiddam à uero Baptismate est, q̃d ab illis existimatur dari: tametsi nomen Patris & Filij, quia illa in Scripturis uident, simulent sese nominare. Non enim, qui simpliciter ait Domine, is est qui donat legitimum Baptisma, sed qui nomen exprimit, & Fidem rectam habet. Ideoq́ Saluator non quouis modo baptizandum præcepit, sed primum dixit, docete, ac deinde baptizate in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti, ut ex doctrina recta Fides oriretur, & cũ Fide Baptismatis integra initiatio perficeretur. Certe, aliæ etiã hæreses eæq́ numero non exiguæ, nomine tenus ritũ istum pronũciant, sed non recte sentientes, ut dictum est, neq́ sanam fidem retinentes, inutilem possident aquam, quam impartiunt, nimirum numine et religione destitutam: adeo, ut qui ab illis adspergantur, sordescant potius praua religione quàm redimantur. Ita quoq́ & Ethnici, quanq̃ Deum in ore habent, impietatis crimini subijciũtur, eò q́ uerum Deum non agnoscant Patrem domini nostri Iesu Christi. Itidem quoq́ Manichæi & Phryges, ac discipuli Samosatẽsis, nomina ipsa pronunciantes, nihil ob id sunt minus hæretici: ita quoq́ deinceps & reliqui, & qui cum Ario sentiunt, etiamsi recitent scripta, proloquanturq́ ipsa nomina, frustrantur illuduntq́ ijs, qui ab ipsis baptisma accipiunt, homines nimirum improbiores q̃ ulli hæretici, quos indies magis ac magis superant, hæresesq́ omnes propemodũ iustas oris sui effrenitate reddunt. Ille

enim

enim supra ueritatem aliquid admentiũtur,& uel circa corpus errant,inquientes Dominum ex Maria carnem nõ habuisse, aut mortuum non esse, aut hominẽ re uera nõ fuisse, sed speciẽ dũtaxat hoĩs ostendisse, uisumq́ habuisse corpus aliquod cũ nullũ haberet,& inane simulachrũ humanæ formæ præ se tulisse, qualia sunt uisa quæ in somnis apparent.Isti uero non ita, sed manifesto in Patrẽ scelerati sunt,cuius Diuinitatẽ in Filij imagine cõtestatã blasphemãt:quippe,qui eam dicant creaturã esse: & illud, fuit, quãdo non fuit,ueluti cœnũ in marsupio circũferant,& pro ueneno,ueluti serpẽtes, ob ijciãt.Deinde,quia abominabile est apud oẽs eorũ dogma,statim ueluti fulcrũ quoddã ruinosæ hæresi, excellentiã humanitatis Christi subijciunt, ut eam suspiciens admiransq́ simplicior nõ deprehẽdat noxã uesaniæ illorũ. Quid? an non misericordia digni sunt,qui tam misere ab istis decipiuntur? an non digni lachrymis,qui præsentis præstigij uoluptate deliniti,suasmet ipsi utilitates produnt,& à futura spe excidunt? Quum enim in nomine eius,qui non est,baptisma suscipiant,nihil suscipiũt,creaturæq́ coaptati nullam ex re creata opem sentiunt: & dum in id quod dissimile est, & alienum à substantia Patris,fidem habent:fit,ut Patri non coaptentur, ut qui non habeant Patris naturalem & genuinum Filium,qui est in Patre, in quo & Pater est(ut ipse dixit)sed illorum fraudibus circuuenti,nudi inopesq́ Deitatis relinquantur.Nõ enim illos,ubi uita defuncti fuerint, terrenum istud & euanidum præstigij figmentum sequetur.Neq;,quum uiderint eum,quem inficiati sunt,Dominum sedere in solio Patris sui,& iudicare uiuos & mortuos:in auxilium aduocare poterint quemq́ eorum,à quibus decepti sunt: quippe,quos ipsi reos uisuri sint,& sese præ dolore affligentes ob ea, quæ iniuste uel impie fecerunt.Hactenus ista pro defensione dicti illius Prouerbiorum tractauimus: insistentes contra istorum bruta & fabulosa cordium figmenta,ut,ubi cognitum habuerint, nomẽ creaturæ non congruere in Filium Dei & recte legant,& inter legendũ rectam esse in Prouerbio isto sententiam deprehendant.Scriptum est enim:Dominus creauit me initium uiarum suarum ad opera sua,Sed quia Prouerbia sunt, & prouerbiali schemate dicuntur,non conuenit,ut quæq; obuia est dictio, ita eam statim excipere,quum personam prius expendere oporteat, & ita ad pietatem sententia accõmodanda sit.Quæ enim in Prouerbijs dicuntur, non de plano dicuntur,sed aliquid abstrusi subindicant, quemadmodũ & ipse Dominus suis uerbis testatus est. Hæc in Prouerbijs locutus sum uobis, sed uenit hora, quum non amplius uobis in Prouerbijs loquar,sed palam. Retegenda est igitur mens uerborum, ut abstrusior,inuestiganda:nec quasi perspicue simpliciterq́ dicta sint uerba,arripienda sunt:ne male interpretantes à ueritate aberremus.Si igitur de Angelo,aut alio quopiã creato, quales nos sumus, hic sermo instituitur,concedamus hoc uerbum(creauit)simpliciter dictum esse, Sin autẽ de uera Sapientia Dei fit mentio, in qua quicquid rerum est, conditum est,eaq́ illa ipsa est,quæ ista de seipso loquitur: quid intelligendum aliud,dum illa de se hoc modo loquitur, q̃ si seipsam genitam esse dixisset? quippe, quæ non immemor inter dicendum se creatricem & opificẽ rerum esse:aut ignara quid differentiæ sit inter creantem,et creaturam,inter

creaturas tamen sese adnumeret: sed sensum certum, ut in Prouerbijs solet, non apertum quidem illum, sed abstrusum insinuet, quem filijs suis ad prophetandum inspirabat. Eadem illa paulo post, ex mutua similiū inter se cōparatione, illud uerbum (creauit) alijs dictionibus interpretata est, dum inquit. Sapientia ædificauit sibi domum, certum enim est, domum Sapientiæ esse nostrum corpus, quo assumpto, sapientia ista homo facta est, atq; ideo merito ab Ioanne dictum est, Verbum caro factum esse. Et per Salomonē ipsa de se Sapientia cautim cum certa uerborum formula mentionem facit, dum se nequaq; creaturam nominat, sed duntaxat, ait, Dominus creauit me initio uiarum suarum ad opera sua, neq; addit in suis uerbis, ideo ut essem, creauit me: neq; in id, ut creationis initium & ortū haberem. Isthic em̄ uerbum per Salomonem loquens, nō substantiam suæ Deitatis, aut æternam ex Patre genuinam'q; sui ipsius natiuitatem expressit, sed contra, humanitatem & dispensationem suam, qua in rebus nostris functus est, significauit. Ideoq;, quemadmodū prædixi, non ita de se pronunciat, creatura sum, aut creatura me fecit, sed duntaxat creauit. Creaturæ certe, quæ factiuā substantiam habent, ex numero rerum conditarum habendæ sunt, eas'q; condi merito dixeris, & quicquid creatura est, creari nominaueris: non tamen per se hæc unica dictio (condidit) aut (creauit) omnino substantiam aut ortum significat, sed aliud quippiam circa eum, de quo hoc profertur, geri agi'q; denotat. Neq; plane, quicquid condi pronunciatur, statim naturaliter et essentialiter opus aut creatura fuerit. Neq; hoc genus discriminis incognitū Scripturæ est: De creaturis enim loquēs, Impleta est (inquit) terra creatura tua, Et ipsa creatura cōgemiscit nobiscum, & condolet. In Apocalypsi porro perijt tertia pars creaturarum marinarum, quæ animas habebant: quo genere locutionis etiam Paulus usus est. Omnis creatura Dei bona est, nihil'q; est abominabile, modo id cum gratiarum actione sumatur, Et in Sapientia scriptum est, In sapientia tua instruxisti hominem, ut dominaretur creaturarū quas tu fecisti, Et quia istæ creaturæ erant, fieri condi'q; appellantur. Ita q̄q; uicissim audire licet & Dominum loquentem. Ab initio qui condidit marem & fœminam fecit eos: & Mosen itidem in suo carmine modulantem: Interrogate dies, qui ante te fuerunt, ab illo die in quo condidit Deus hominem in terra, & ad summū cœli. Nec non Paulum ad Colossenses: Qui est Imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in eo condita sunt uniuersa, & quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, tum uisibilia, tum inuisibilia, siue sint Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per illum & in illo sunt condita, & ipse est ante omnia. Quòd igitur, quæ ex natura creatitiam essentiam habeant, creaturæ & creari appellētur, ista pro admonitione sufficiunt, quum alioqui plena sit Scriptura istarū rerum. Quòd aūt ista uox (condidit) siue (creauit) neq; ubiq; substantiam aut ortum significet, uel ex Dauide psallente cognoueris. Scribatur ista in aliā ætatem, & populus qui creabitur laudabit Dominū. Ac rursum. Cor mundum crea in me Deus. Et ad Ephesios Paulus, Legem præceptorum in dogmatibus ociosam reddidit, ut duos conderet in se in nouū hominem conditum secundum Deum in iustitia & sanctitate ueritatis. Neq; enim Dauid de po-

de populo essentialiter condendo locutus est: neq; aliud cor, quam quod habebat, optauit accipere: sed eam quæ secundum Deum est, innouationẽ instaurationemq; uotis quæsiuit. Neq; item Paulus essentialiter duos condendos in Domino, significauit, neq; re uera alium hominem nos induere iussit, sed per hominem secundum Deum, innuit nobis uitam secundũ uirtutem, ac per duos in Christo condendos, duos populos in eo renouandos indicabat. Quin & illud Hieremiæ tale est: Creauit Dominus nouam salutem ad plantandum, in qua salute ibunt homines: quibus uerbis, non essentiam alicuius creaturæ denotat, sed in hominibus instaurandam salutem uaticinatur, quæ in Christo Iesu nobis obuenit. Quum igitur tale sit discrimẽ in uocibus istis (creatura) & (creari) si inuenistis aliquo modo Dominũ in Scripturis creaturam appellari, ostendite, & quantũlibet pugnate: quòd si tale nihil de eo scriptũ est, sed ipse de seipso in Prouerbijs loquitur: Dominus creauit me, suffundamini pudore, quòd istiusmodi differentiam & ista prouerbiali schemate dicta non intellexeritis, & in posterum illud (creauit) non ita intelligite, ut inde creaturam faciatis, sed, id dictum esse de eius humanitate, sentite. Humanitatis enim proprium est, creari. Quid? an non iniurij estis, q; ubi ex Dauide & Paulo auditis illud uerbũ (creauit) non essentiam inde aut ortum intelligitis, sed renouationem: Contra, ubi ex Deo auditis idem illud uerbum (creauit) essentiam eius cum creaturis in eodẽ grege statuitis. Rursum quum auditis, Sapientia ædificauit sibi domum, et pro fulcris substituit septem columnas, domum illam allegorice interpretamini: illud aũt uerbum (creauit) ad creaturæ significationem transfertis. Neq; quòd opifex rerum sit, uos pudefacit: neq; q; unicum & proprium Germẽ sit sui Patris, in timorem uos cõijcit, sed ueluti ad id nomina uestra professi essetis, aduersus eum in bella descenditis, minoraq; de illo q̃ de hominibus sentitis. Ipse tamen uerborum conceptus satis declarat falsum esse, quòd dicitis Dominum creaturam esse. Suam enim naturam Dominus cognitam habens, eamq; esse unigenitam Sapientiam, & Sobolem Patris ac diuersæ substantiæ à genitis & creatis, humano more loqui uoluit: Dominus creauit me initio uiarum suarum, quod idem dictu est, ac si ita loqueretur: Pater mihi corpus perfecit, & inter homines me creando constituit pro hominũ salute. Nam quemadmodũ ex Ioanne audiẽtes, Verbum caro factum esse, non totum Verbum carnem esse factum intelligimus, sed carnem induisse, & hominem esse factum: atq; audientes, Christum pro nobis piaculum siue maledictum esse factum, eumq; qui peccatum non nouit, peccatum pro nobis factum esse, non in totum illum piaculum aut peccatum factum esse credimus, sed illud piaculũ quod in nobis fuit, suscepisse, ut Apostolus ait: Redemit nos à piaculo siue maledictione, & peccata nostra (ut Esaias loquitur) baiulauit, & (ut Petrus inquit) extulit cum corpore suo in crucem: Ita quoq; si audiamus in Prouerbijs hanc uocem (creauit) non debemus in totum Verbum naturaliter creaturam esse existimare, sed creatitium corpus induisse, Deumq; illum pro nobis creauisse, nostri causa id corpus creatitiũ perficiens, ut scriptum est, ut in eo instaurari & Deificari possemus. Quid igitur, ô stulti, uos seduxit, ut quod creatum est, creaturã diceretis? aut unde

cõparastis uobis hunc nouum sensum, & in eo quasi triumphum ducitis? Nam Prouerbia quidem loquuntur (quòd creauit) sed tamen non dicũt Filium creaturam esse, sed genitum quiddam: Et pro hoc discrimine in his uocibus (creauit) & (creatura) Sacræ literæ simul quod est proprium in natura Filij agnoscunt, unigenitum scilicet illum Sapientiam, & opificem rerum esse, simul & illud uerbum (creauit) usurpant: non quum de eius essentia loqui uolunt, sed quum eum ex multis uijs initium uiarum ostendere cupiũt: ut contrarium sit illud uerbum (creauit) huic uoci (germini) siue (soboli) & illud alterum (initium uiarum) huic dicto (cum unigenitum esse Verbum) Nam si germen est et quiddam natum, qua ratione illum creaturam dicitis? Nemo enim, ea quæ creat, gignere dicitur: neq; ex se nata, creaturas uocat. Rursus, si unigenitus est, quomodo initiũ uiarum eius efficitur? Necessum est enim, si ita sit, eum ante omnia creatum, non amplius unicum permanere, quum post eum alij subnascantur. Nam & Ruben initium filiorum effectus non erat unigenitus, sed dumtaxat tempore primus, natura tamen & cõgermanitate unus eorum qui postea sunt geniti. Igitur, si Verbum initiũ uiarum est, sequitur, ut Verbum sit tale quales sunt uiæ: uiæq; tales, quale est Verbum, etiamsi tempore anteriori omnium primum condatur. Nam & initium ciuitatis eiusmodi est, cuiusmodi sunt & reliquæ partes ciuitatis, eæq; inter se cum ipso initio, coaptatæ, unam integram ciuitatem absoluũt, non aliter q̃ multa membra unum corpus: neq; una pars illarum est ex numero condentium, altera uero ex numero conditorum, aut aliæ alijs inseruiunt, sed omnes pari cura à conditore reguntur & conficiuntur. Si igitur, ita Dominus initium omnium uiarũ conditur, necessum est, eum unà cum omnibus intra unam summam mundi creationisq; contineri ac nõ differre ab alijs, etiam si omnium primus fiat: neq; propterea eum esse aliarum partiũ quàm mundi, quod tempore sit antiquissimus: quandoquidem cum cæteris creatis æque operam opificis sui dominiq; agnoscat. Quomodo aũt, si creatura est, potest & solus & primus condi, ut sit initium omnium, quum ex uerbis superioribus liqueat, nihil esse in rebus creatis ex se diuturnũ, aut quod per se sit conditum? Omnia enim pariter cum omnibus ortum suum originemq; adepta sunt, quanq̃ inter se alia ab alijs gloria differunt. Non enim ullum ex astris aut ex magnis luminaribus ita apparuit, ut hoc prius, illud posterius in rerum naturam emergeret, sed omnia eodem die, eodemque iussu ad essentiam uocata sunt. Eadem quoq; ratione quadrupedum, uolucrium, natatilium, pecorum, & stirpium natura formata est, neq; aliter ea similitudo quæ est ad Imaginem Dei in hominib. cõdita est. Nam quanquam Adam solus è terra est formatus, fuere tamen in eo etiam tum rationes successionis posteritatisq; humani generis. Et ex creatione mundi uisibilis, inuisibilia eius hoc genere operum intellecta cõtuemur colligimusq;, ne illic quidem quicq; seorsum in suo genere, aut prius, aut posterius creatum esse, sed omnia simul, quæ eiusdem conditionis sunt, extitisse. Non enĩ singulas res enumerauit Apostolus, ut ad istum modum diceret, siue Angelus quispiam siue Thronus aliquis, siue Dominatio illa, uel illa, aut hic uel ille ex Potestatibus, sed uniuersos simul, qui eiusdem ordinis erant comprehendit,

hendit,siue(inquiens)Angeli,siue Archangeli,siue Principatus, neq; id im merito,quum in rebus creatis istiusmodi origo sit.Si igitur Verbũ (quemadmodum prædixi)creatura esset,necesse esset id nõ primum, sed una cum alijs uirtutibus simul editũ fuisse, quamuis gloria præ cæteris antecelleret: ita enim se rem habere etiam in alijs inueneris,nimirum ea simul esse condita,neq; primum ibi quicq; aut secundum tempore, gloria tamen inter sese differre,quum isti à dextris,illi in orbem,hi à sinistris,cuncti simul Deũ col laudent, & præsentes se exhibeant ad Domini ministeria. Quapropter, si Verbum creatura censendum est, nec primum fuerit, nec initium aliorum: Contra, si ante omnes est,ut re uera est,sequitur, ut solus ipse & primus & Filius sit, non igitur neq; principium omnium ratione suæ substantiæ fuerit.Nam in omnibus etiam principium omnium cõnumeratur. Iam,si neq; initium est,neq; creatura est, certum est eum substantia & natura differre à rebus conditis,ac diuersum esse, ac solum eum solius ueri Dei Simulachrũ & Imaginem habendum esse, ac proinde, Scripturæ eum rebus creatis nõ adnumerant.Imo,à Dauide increpantur, qui de eo talia non uerentur cogi tare.Quis(inquiens) tibi similis inter deos Domine? aut quis coæquabitur Domino inter filios Dei.Baruch item:Iste est Deus noster, non reputa bitur alius præter eum.Ille enĩ creat,ista creantur:ille substantiæ Patris pro prium Verbum eiusq; Sapientia est.Ista contra,quum prius nõ essent, per Verbum sunt condita.Iam dictum illud uestrum toties iactitatum, creaturam esse Filium, falsum esse conuincitur, ac non nisi figmentum esse uestri animi. Quin & Salomon uos mendacij accusat: non enim ille cum creaturam,sed Sobolem dixit,Deus(inquiens)Sapientia fundauit terram,&,Sapientia ædificauit sibi domum,atq; illud ipsum dictum si expẽdatur,redarguit impietatem eorum.Scriptum est enim, Dominus creauit me initiũ uia rum suarum ad opera sua.Igitur, si ante omnes est,quum tamen dixerit(cre auit me) non ut facerem opera eius, sed ad opera aut posterioris tempoiis est illud ipsum dictum(creauit me)aut ipse posterior est operibus, quippe, qui ea cum ipse conderetur,iam condita repererit,ad quæ condẽda creabatur.Quòd si illud ita est,qui fieri potest,ut ante omnia extiterit? Ecce enim quantum ad uos attinet,ante eum ipsa opera iam constabant, ad quæ creabatur & mittebatur:uerum ita non est,absit, falsa est hæreticorum sententia: non enim creatura est,sed creator Dei Verbum. De eo enim tempore prouerbialiter dictum est(creauit me)quum creatitiam induebat carnem, idq; rursum licet ex ipsis uobis deprehendi: ut qui quum Filius sit, & Deum ha beat Patrem cuius ipse est propria Soboles, tamen per id tempus deum nõ Patrem suum,sed Dominum appellat:non quia seruus, sed quia serui speci men assumpserat.Alioqui par erat,qui erat Verbum ex Patre,ut Deum Pa trem suum appellitaret:id enim proprium est Filio erga Patrem: Cæterum, ita quum uenisset ad opus Patris absoluendum,& speciem serui accepisset, conueniens fuerat ut Patrem suum Dominum uocaret:eamq; differentiam ipse docuit,cum pulcherrima interpunctione dicens, Confiteor tibi Pater, deinde,Domine cœli & terræ,ubi illum & Patrem suum dixit, & rerũ creatarum Dominum, ut liquido constaret eum à tempore indutæ carnis,Pa

r 4 trem

trem suum Dominum appellitare. Quin & in oratione Dauidis, eandē differentiam Spiritus Sanctus demonstrat, dum inquit, Da fortitudinem puero tuo, & serua Filium ancillæ tuæ. Alius siquidem est naturalis & uerus puer Dei, alij aūt Filij ancillæ, in quibus cōsistit creatitiæ naturæ ratio: ideoq; ille quidem habet, ut Filius, Paternam fortitudinem: isti contra, salutis indigi sunt. Quòd si ob id, quia hic puer uocatur, cauillationes deblaterare constituunt, agnoscant Isaacem quum puer esset, puerum Abrahæ esse uocatū: & Sunamitidis filium, puellulum esse dictum. Merito igitur, quia nos serui quū talis effectus erat quales nos eramus, seruus appellatus, atq; id studio humani generis ita fecit, quò nobis ex natura, seruis, ubi suscepissemus Spiritum Filij, fiducia esset, eum qui naturalis Dominus noster erat, Patrem ex gratia nominare. Cæterum, quemadmodū nos, quum Dominum nostrum Patrem uocamus, non inficiamur nostram naturalem seruitutem: quippe, qui eius opera simus: ipse enim fecit nos, & non ipsi nos: ita, quum Filius, serui specie suscepta, has uoces edit (dominus creauit me) inficiari non debent Diuinitatis in illo æternitatem, aut eum in principio Verbum fuisse, omniaq; per eum orta esse, & in ipso uniuersa creata esse. Illud aūt Prouerbiorum dictum, ut iam prius admonui, non substantiam Verbi, sed eius humanitatem declarat. Nam, quum ait, eum ad opera creatum esse, in eo uidetur non substantiam eius uoluisse significare, sed illius circa opera negociationem & curam, quod, quantum ad rationem existendi pertinet, sequentis temporis est. Quæ enim fiunt & condūtur, primum essendi existendiq; causa in rerum naturam proueniunt: secundario deinde, ut aliquid faciant, quod Verbum præceperit, ac tale aliquid in omnibus alijs uidere licet: Adam enim creatus est, non primum ut operaretur, sed ut homo existeret: postea aūt, mandatum operandi accepit. Noe item creatus est, non ob arcam primum, sed ut homo fieret, deinde illi iniunctum ut operi incumberet, & arcam construeret. Et in singulis ubiq; hoc ipsum inueneris. Nam & Moses ille magnus, primitus homo natus est, deinde illi imperium suæ gentis concreditum est. Quapropter eadem ratione hoc quoq; intelligendū est: nec mirum: quum uideas eum creari, non ut in rerum natura esset (In principio enim erat Verbum) sed ad opera mitti, & ad eorū curam destinari. Nam priusq; opera existerent, erat quidem ille iam tum ab æterno Filius, sed necdum erat ulla necessitas, ut idem crearetur. Cæterum, quum iam opera extarent, & necessum erat ea alicuius administratione castigari, tum demū Verbum sese dedidit, ut cōdescenderet, & operibus simile efficeretur, quod nobis per hanc uocem (creauit) indicatum uoluit. Et per Esaiam Prophetam simile quiddam ostendere cupiens, denuo in hæc uerba erupit. Et nunc ita dicit Dominus, qui formauit me ex utero seruum sibi, ut congregem Iacob et Israel ad eum. Congregabor & glorificabor coram eo. Ecce etiam hic non ut sit, formatur, sed ut congreget tribus, quæ, anteq; ipse formaretur, existebant. Nam ut illic (creauit) ita hic (formauit) & ut illic (opera) ita & hic (ut congregem) collocatum uides, quo ex omni parte constaret: ubi iam Verbum Dei esset, tum demum illud (creauit) & (finxit) locum sui & mentionē inuenisse. Sicuti enim ante formationem extabant tribus, quarū gratia formatus

matus est: ita quoque opera extitisse uides, ob quæ Filius postmodum creatus fuit. Neque à principio, cum Verbum extabat, operaque nondum condita erant, quemadmodũ prædixi, sed quum iam subsisterent, & necessitas postularet, dum demum ea uox (creauit) in medium adducta est. Ac, ueluti si Filius seruis per suimet negligentiam amissis, & apud hostem detentis, necessario illuc à Patre mittitur, ut eos sua manu assertos recolligat, isque in eo itinere seruili schemate se induat, cultuque se dissimulet, ne, ipso agnito, plagiarij sese in fugam dent, atque inde prohibeatur, quò minus ad eos descendat, qui in locis subterraneis suppressi conduntur: atque si tum ab eo quæras, cur ea specie & habitu uti uoluisset? isque responderet, Patrem suum se ita deformasse, & adornasse ad opera sua: non ille quidem ex suis uerbis intelligi uellet, se seruum aut opus esse, aut tum primũ natalem initiumque sui habuisse, sed hæc omnia suscepisse, quò Patris mandata cõmodius impleret. Eodem modo Dominus noster indutus humana carne, & habitu inuentus ut homo, si interrogaretur ab ijs, qui cum admiratione eius habitum cultumque uiderent, probe responderit: Dominus creauit me initium uiarum suarũ ad opera sua, & formauit me ut congregem Israel, quod prorsus idem est cum eo quod Spiritus Sanctus in Psalmis enunciat: Constituisti eum super opera manuum tuarum. Quin & Dominus quoque hoc ipsum ostendit quũ inquit: Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Itidem porro, quum corporaliter lumẽ suum affudit monti Sion, non tum demum regni uel nascendi initium sortitus est, quum Verbũ Dei æternus sit Rex: sed tum tandem sub humana specie regnũ suum & ditionem in Sion inuisere ac illustrare dignatus est, ut illos nobiscum uindicatos à tyrannide peccati, Patris sui ditioni restitueret: Ita quoque constitutus est ad opera, non quæ nondum erant, sed quæ iam erant, & emendatione indigebant. Nam illud uerbum (creauit) nec non & illud (formauit) & (constituit) quũ sint eiusdem intellectus, non initiũ ortus ipsius aut creabilem eius substantiam denotãt, sed nostram ex eius beneficio renouationem. Quinimo, quũ ista ipsa loqueretur, iam tum docuit se ante opera fuisse, inquiens: Priusquã Abraham fieret, ego sum: & quum cœlum instruebat, aderam unà cum eo, & in harmoniam coaptabam. Cæterum, quemadmodũ ex eo, quòd ipse erat anteque Abraham fieret, quem deinde Iacob nascendo insecutus est, manifesto colligitur, eum, qui tum iam erat, postea formatum fuisse, eamque formationem non ipsius existendi initium, sed ab ipso assumptæ humanitatis exordium significare, in qua Israelem in unum congregat: ità quoque ex eo, quòd semper suo Patri adest, & rerũ naturæ Dominus intelligitur: & quia extra controuersiam situm est, opera post illum condita esse, etiam illud uerbum (creauit) certo deprehenditur, non ipsius essendi principium, sed curã præfecturamque eius in operibus, quã corpore obiuit, significare. Par siquidem fuit, ut ipse, qui alius diuersusque erat ab operibus & operum conditor, eorum instaurationem in se suamque curam reciperet, quò ille in nobis creatus, omnia in se recrearet & assereret. Certe, quum hoc uerbum (crearet) loqueretur, statim subintulit causam, mentionem de operibus faciens: ut illũ creari ad opera, hominem fieri, ad hominũ instauratione intelligeres, eaque

consue-

consuetudo est Sacræ scripturæ. Vbi enim innuit Verbi ortũ in carne, substituere solet causam, cur homo sit factus: è diuerso, quum ipsum de sua Deitate loquentem introducit: aut quum eius famuli de ea renunciant, omnia simplici dictione absolutaq; sententia, nulla inserta causa, promulgãtur. Patris enim est Splendor: Iam aũt, ut pater non ob aliquam causam Pater est: ita neq; splendoris, cur splendor sit, causa requirenda est: In principio igitur (inquit) erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbũ, neq; adiungitur isthic, cur Verbum factum sit. Cæterum, ubi Verbum caro factum erat, tunc causa apponitur, ob quam homo sit factus, quum dicit, Et habitauit in nobis. Rursum, ubi Apostolus dicit, Qui quũ in forma Dei existeret, sine additamento causarum id dixit, nisi tum deniq; quum subiungeret, speciẽ serui assumpsit: tum enim subintulit, Humiliauit seipsum usq; ad mortem, & eam crucis: carũ enim rerũ gratia caro factus est, & serui formam assumpsit. Ipse quoq; Dominus plura in Prouerbijs locutus, quũ de seipso loquitur, absolutè loquitur, Ego in Patre, & Pater in me. Et, Ego & Pater unum sumus. Et, Qui uidit me, uidit & Patrem meum, Et, Ego sum Lux mundi, ego sum Veritas: nusq; isthic causam, aut, cur ita esset, rationẽ subnexuit, ne secundus posteriorq; ab illis esse uideatur, quorum gratia talis esse incepisset. Necessum est enim, causam illo priorẽ esse, sine qua ipsum illud nunq; extitisset. Paulus igitur segregatus ad Euangelium, quod promiserat Dominus per Prophetas, Euangelij, quod ante ipsum fuit, minister factus est. Ioannes quoq; delectus, ut esset præcursor Domini, ante se habuit Dominum. Cæterum, Dominus non habuit causam ut esset Verbũ, nisi quòd Patris esset germen & Sapientia unigenita: quum tamen homo efficitur, tum causa substituitur, cur eum oporteat carnem gestare. Necessitas quippe indigentiaq; hominum, anterior est q̃ illius natiuitas, qua sublata, carnem nõ induisset. Quæ autem fuerit ea necessitas, quæ causam attulit ut homo efficeretur, ipse dominus istis uerbis palã fecit. Descendi è cœlo, non ut faciam uoluntatem meam, sed eius qui misit me. Volũtas porro eius qui misit me, ista est, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo quicq;, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc est uoluntas Patris mei, ut omnis qui uidet Filium, & credit in eum, habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die, Et rursum, Ego Lux in mundũ ueni, ut omnis qui crediderit in me, non maneat in tenebris, & rursum, Ego ad hoc genitus sum, & ad hoc in mundum ueni, ut testis sim ueritati. Iam si Ioannes dicat, Ad id apparuit Filius Dei ut demoliretur opera diaboli, pro martyrio igitur, & ut pro nobis mortem susciperet, & ut homines excitaret, Saluator uenit, atq; illa est causa aduentus ipsius: resurrectio alioqui non obtigisset, nisi mors fuisset: mors porro, quomodo in eo locũ habuisset, nisi mortale corpus gestasset? id ubi ab eo Paulus didicerat, in hæc uerba prorupit. Quoniam pueri consortes erant carnis & sanguinis, ipse quoq; itidem earundem rerum particeps esse uoluit, ut per mortem aboleret eum, qui uim mortis habebat, diabolum, & liberaret eos qui metu per omnem uitam obnoxij erant serui tuti, & quia per hominem mors, ideo & per hominem resurrectio mortuorum. Ac rursum, Nam impotentia legis quatenus languebat propter carnẽ,

Deus

Deus misso Filio suo sub similitudine carnis peccati, de peccato peccatũ in carne cõdemnauit, ut iustificatio redintegraretur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum Spiritum ambulamus. Ioannes item, Non enĩ misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicaret mundum, sed ut mundus seruaretur per eum. Saluator quoq; idem de seipso loquitur, Ad iudiciũ ego in mundum ueni, ut qui non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Non igitur propter seipsum, sed propter nostram salutem, & ob demolitionem mortis, & cõdemnationem peccati, & ut cæci uisum reciperẽt, & ut omnes è mortuis excitarentur, aduenit. Si igitur non sui gratia, sed nostri uenit, neq; in suipsius usum conditur, sed ad nostrum, fieri nõ potest ut sit creatura: uerum ubi nostram carnem induerat, ita loquutus est. Iam, quod isti usmodi intellectum habeant Scripturæ, ex Paulo disces: ait enim, ubi soluisset intermedium parietem septi, nimirum inimicitiam in carne sua, legem præceptorum in edictis aboleuit, ut duos crearet in seipso in unum hominem nouum, pacem faciens. Quod si duo in eo creantur, iiq; sunt in corpore illius, merito igitur duos in se gestans creatos, ipse creatus esse dicitur. Atque ita duobus in eo creatis, cõgruenter dici potest: Dominus creauit me. Nam quemadmodũ ipse, nostris susceptis infirmitatibus, dicitur infirmari, quamuis ipse infirmus non sit, utpote qui sit Potentia Dei: & peccatũ pro nobis factus esse & maledictio, quanq; ab eo peccatum non sit, sed quia gestauerat peccata nostra & maledictionem: sic & nos in seipso creans, de se ipso dicit, creauit me ad opera, quum ipse creatura non sit. Quoniam, si secundum illos, de creabili essentia Verbi hoc putaretur dictũ (dominus creauit me) & Verbum pro creatura agnosceretur, propter nos utiq; creatum non esset, quod quidem si concedas, sequetur, nos in illo creatos non esse; cum non in nobis, sed extra nos forisq; haberemus, ueluti doctrinam quandam, quæ ex magistro à discipulis accipitur. Quod si res ita se habet, nihilo minus peccatum carnis in nobis remanens, regnum suum uetus & tyrannidem obtinet, utpote, nunq; inde eiectũ. Cæterũ, istis uerba Apostoli paulo ante citata aduersantur. Eius enim (inquit) opus sumus, creati in Christo Iesu. Quod si in Christo creati sumus, ergo ille creatus nõ fuit, sed nos in eo creati sumus. Et propter nos illata est mẽtio istius uocis (creauit) Nam propter nostram necessitatem, Verbum quamuis conditor esset, sustinuit uocem conditi in se referri, neq; tamen uox illa quatenus Verbũ & Deus est, in eum quadrat, sed in nos, qui in eo creati sumus: & sicuti Patre existente semper, semper quoq; existit Filius, & quia semper extiterit, inquit: Ego eram in quo exhilarabatur, quotidie oblectabar in conspectu eius. Et ego in Patre, & Pater in me: ita quoq;, quum pro nostra necessitate factus esset homo, congruenter, ut nos, quæ nostra sunt, loquitur. Dominus creauit me, ut eo in carne habitante, peccatum omnino eijceretur, & nos liberos haberemus spiritus. Quid aũt? cum iam hominem factum oportebat loqui? In principio eram homo, at illud minime in illum congruebat, neq; uerũ erat: Quemadmodũ aũt non congruebat, ut hoc diceret: ita proprium & peculiare fuit de homine dici, eum creatum esse & factum esse: certe, ob id causa creationis adiuncta est, quæ lectionis difficultatẽ explicat ac dissoluit. Nam

& isthic hoc uerbum (creauit) causam cur creatus sit, subsequentem habet, quia additum est (ad opera) Contra, natiuitatem suam ex Patre absolute exprimens, statim subintulit. Ante omnes colles genuit me: non, cur genitus esset, quemadmodũ in hoc dicto (creauit) subiunxit ad opera sua, sed simpliciter & absolute genuit me, quemadmodũ & hoc, In principio erat Verbũ. Nam etiamsi opera condita non fuissent, æque tamen erat Verbum Dei, & Deus erat Verbum. Cæterum, ut fieret homo, nunquam destinatum fuisset, nisi hominum necessitas, eius rei causam præbuisset. Non igitur creatura Filius haberi poterit. Si enim creatura esset, nunquam dixisset, genuit me: nam creaturæ, nihil ex essentia creatoris habent: quippe, quæ duntaxat sint opera. Verum, genitum esse non extrarium quiddam, quale opus est, denotat: sed quiddam proprium, quod ex substantia Patris emersit, ideoque hæc inter res conditas numeres: Verbum contra, Dei unigenitum Filium esse censeas. Imo, in mundi creatione non dixit Moses, In principio genuit Deus, neque in principio erat, sed, In principio fecit Deus cœlũ & terram. Neque ad eum modum Dauid, Manus tuæ genuerunt me, sed fecerunt me, & formauerũt me, locutus est: ubique hoc uerbum (fecit) in rebus creatis usurpans. Omnia contra in diuersum obseruantur, ubi de Filio fit mentio. Non enim ibi dicitur, fecit, sed genuit: &, Eructauit cor meum uerbum bonum. Et in rerũ creatione, In principio (inquit) fecit: de Filio aũt, In principio erat Verbum. Est aũt ea in istis differentia, quòd creaturæ mox post initium condantur, & quod illud, In principio fecit, exordiũ essendi intercapedinatũ afferat. In filio contra, In principio erat Verbum: Est enim tale ac si diceres, ab initio fecit: eadem ratione, qua Dominus conscius suorũ operum, pharisæos sub his uerbis docuit. Ab initio qui creauit eos, marem & fœminam ipsos fecit. Ab initio siue post initium, quum nondum essent, factæ et conditæ sunt creaturæ. Id ipsum Spiritus Sanctus per Dauidem eloquitur, Et tu ab initio Domine fundasti terram: &, Recordare congregationis tuæ, siue synagogæ, quã ab initio condidisti. Manifesto aũt liquet, id quod per initium fit, exordiũ habuisse ut fieret, & ab aliquo initio Deum cõgregationem cõdidisse. Iam, quòd dicitur, In principio Deũ fecisse, idem esse cum eo, quod est, incepisse facere, ipse Moses clarum facit, quum post omnia opera perfecta subiungit, & benedixit Dominus septimæ diei, eò quòd in illa ab omnibus operibus requieuisset Deus, quæ facere inceperat. Quapropter, quæ sunt condita, ea aliquando esse inceperunt: è diuerso, Dei Sermo, quum non sortitus sit initium essendi, merito quoque non incepit esse, neque incepit fieri, sed semper erat. Et opera quidem in fiendo initium sui adipiscuntur, & principium semper res faciendas antecedit: Verbũ aũt non est ex numero eorum quæ fiũt, sed potius eorum quæ principium habent & opifex & conditor, & rerũ factarũ essentia. Nam quæ ex eo ipso quod fiunt, mensuram modumque accipiũt, & ab aliquo initio initiantur, has per Verbum suum facit Deus, ut ea non existere, priusquam fiant, intelligere posses. Verbũ aũt ut sit, id non in ullo principio, sed in Patre constitutum habet, qui etiã secundum illos principio caret, ut & ipse sine principio in Patre existat, ut Soboles, non ut creatura. Ita scilicet Sacra scriptura differentiam geniti & creati accipit, & id quod est genitum

nitum Filium, nullo unq; initio inchoatum, ſed ſempiternum eſſe declarat. Id aũt quod factum eſt opus factoris, non ex factore naturam trahere oſtendit. Ita quoq; Ioannes de Filio theologicans, agnoſcensq; uocum diſcrimina, non dixit, In principio factus eſt, aut conditus eſt, ſed, In principio erat Verbum, ut per geniti naturam hæc uox (erat) ſubaudiretur: id cauens, ne quis interuallum temporis interceſſiſſe cogitaret, ſed ſemper & æternaliter Filium exiſtere crederet. Iſtis ad iſtum modum probatis, qui fit ò Ariani, ut non intellectis Deuteronomij uerbis, etiam illic denuo uos impios in Dominum exhibeatis, dicentes illum uel opus uel creaturam, uel deniq; quiddam genitum exiſtere? Idem enim, genitum & factum affirmatis ſignificare, etiam iſthic non minus q̃ alibi indocti & impij deprehendendi. Iſtud enim eſt, quod primum ibi dicitur, No'nne ipſe eſt Pater tuus, qui creauit te, et fecit te? Et paulo poſt, Deum qui te genuit, dereliquiſti: et Dei, qui te educauit, oblitus eos. In quibus uerbis, mens ſcripturæ plane admirabilis: quippe, quæ non in priori dicto poſuit illud uerbum (genuit) ne uox ea id diſcriminis, quod cum uoce (fecit) habet, deperderet, & cauillationem aliquã ita dicendi iſti nanciſcerentur. Moſes certe, ubi ſtatim ab initio Deum ita loquentem introduxiſſet, faciamus hominem, poſtea ad iſtum modum uerba fecit. Deum qui te genuit, dereliquiſti, uocabulis iſtis ut promiſcuis & nullo diſcrimine uariantibus uſus: idem enim id quod genitum eſt, & quod factum. Atqui, poſt hoc uerbum (condidit) & (fecit) tum demum (genuit) adiecit, ut ipſe locus ſui aliquam interpretationem habere uideretur. Nam in hoc uocabulo (fecit) uerè declarat id quod eſt humanæ naturæ, nimirũ, q̃ opera ſunt & res creatæ: in uoce aũt (genuit) oſtendit Dei erga homines, ex quo creati erant, humanitatem: & poſtq; ingratos ſe ſuper ijs rebus exhibuiſſent, iam inde Moſes per improperium dicit. Hanc uicem Domino redditis, deinde ſubinfert. No'nne ipſe eſt Pater tuus, qui creauit te, & fecit te, & poſſedit te. Ac rurſum, Sacrificauerunt dæmonijs & nõ Deo, dijs quos nõ nouerant. Noui & recentes uenerunt, quos incognitos habebant Patres eorum, Deum qui te genuit, dereliquiſti. Deus enim, non ſolũ eos homines fecit, ſed & filios appellauit, quaſi qui illos genuiſſet: nam ea uox (Filius) hic eam ſignificationem habet, quam hoc uocabulum (genuit) in ſe poſſidet: quemadmodũ per Prophetam loquitur, Filios genui & extuli. In ſumma, ubicunq; Scriptura Filium ſignificare proponit, non per (creauit) ſed omnino per uocabulum (genuit) denotare ſolet. Et hoc ipſum Ioãnes uidetur oſtendere, dum inquit, Dedit ijs poteſtatem Filios Dei fieri qui credũt in nomen ipſius, qui non ex ſanguine, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex Deo nati ſunt: etiam hic pulchre ſe tuente uocabulorũ obſeruatiõe. Nam illud, gigni, ſignificat hic non naturales, ſed adoptatitios nominibus filiorum appellari: Illud porro uerbum (geniti ſunt) ideo uſurpatum eſt, quòd plane illis nomen, filij, eſſet inditũ. Sed populus, ut Propheta ait, uilipenderunt benefactorem. Cæterum, Dei beneuolentia eſt, q̃ quorũ ſit conditor, horum poſtmodum per gratiam Patrem ſe faciat: Facit aũt ſe Patrem, quum, qui iam conditi ſunt (ut inquit Apoſtolus) ſuſceperint in cordibus ſuis Spiritum Filij, clamantem, Abba Pater. Iſti ſunt qui ſuſcepto Ver-

s bo,

bo, acceperunt poteſtatem filios Dei fieri. Aliter enim nunquam efficerentur filij, quum natura res creatitiæ ſint, niſi eius qui natura eſt Filius, Spiritum ſuſceperint. Quapropter ut hoc fieret, Verbum caro factum eſt, ut hominem capacem Deitatis faceret. Eundẽ hunc intellectũ & Malachias adfert: Nonne Deus creauit nos? &, nonne unus Pater omnium noſtrum? Etiam hic primo ordine conſiſtit (creauit) & ſecundo ordine (Pater) ut & ipſe oſtenderet nos quidem ab initio creaturas eſſe, Deumq; per Verbum ſuum eſſe noſtrum conditorem: poſtmodũ uero liberos effici, & ex eo tempore Deus, qui conditor noſter eſt, Pater noſter appellatur. Pater igitur proprie ad Filium refertur, non ad creaturam: adeo, ut inde certum ſit, non nos natura eſſe filios, ſed eum, qui in nobis eſt, Filium eſſe: ac uiciſſim Deum non eſſe ex natura noſtrum Patrem, ſed eius qui in nobis eſt Verbi: in quo, & per quem clamamus Abba Pater. Quemadmodũ aũt illud uerum eſt: ita & Pater, in quibus uiderit Filium ſuum, illos & ipſe filios uocat, & dicit (genui) quandoquidem gignere, filij: facere aũt, operum ſignificationem inſinuat, eáq; de cauſa nos non primum gignimur, ſed creamur. Siquidem ſcriptum eſt, Faciamus hominem, poſtmodũ recepta Spiritus gratia, dicimur quoq; tandẽ & generari. Quinimo & magnus ille Moſes in cantico ſuo cum probo intellectu primum (creauit) deinde (genuit) ſubiunxit, ne, ſi audirent ſe genitos eſſe, obliuiſcerentur ſuæ primordialis naturæ: ſed ut cognoſcerent ſe ab initio quidem creatos eſſe: & quanquam per gratiam generari dicuntur, quaſi filij, æque tamen ipſos homines ex natura eſſe, creaturasq; permanere. Porro, quòd non idem ſit, id quod creatum & genitum eſt, ſed à ſe inuicem diſſideant, & natura uocum, & diſcrimine ſignificationum, in Prouerbijs oſtendit: quum enim dixiſſet, Dominus creauit me initium uiarum ſuarum, ſubintulit, Ante omnes colles genuit me. Si igitur natura & eſſentia alicuius generis creaturarum Verbum fuiſſet, ac non potius diſtantia inter genitum & creatum reperiretur, non ſubintuliſſet, genuit me: ſed ſatis fuiſſet, creauit me, utpote, ea dictione tantundem ſignificante, quantum in uerbo (genuit) intelligere potuiſſes. Nunc aũt quum dixiſſet, creauit me initiũ uiarum ſuarum ad opera ſua, ſuperinduxit non ſimpliciter, genuit me, ſed cum appendice cõiunctionis: tanquam qui cauere & conſulere uellet huic uerbo (creauit) addidit hunc comitatum, ante oẽs colles genuit me. Nam (genuit) coniunctim illatum cum (creauit) unam eandemq; ſententiam conficit, declaratq; hoc uerbum (creauit) ad certum quid referri, & cauſam ipſam cur creauerit. Illud aũt uerbum (genuit) prius eſt ſignificatione, quàm hoc uerbum (creauit). Quemadmodum uiciſſim ſi dixiſſet, dominus genuit me, ac deinde ſubiungeret, ante omnes colles creauit me: omnino illud dictũ, creauit me, præcederet tempore, & ſi hoc dictum, genuit me, poſitu non præcederet: ita, quum dixit primo loco, creauit, deinde ſubſtituit, ante omnia genuit me, neceſſario demonſtrat, ipſum hunc prius genuiſſe, quàm creauiſſe. Nã quum dicit, ante omnia genuit me, alium ſe eſſe & diuerſum à reliquis omnibus oſtendit, quum ſuperius probatum ſit, nihil ex rebus creatis ante alia ſui generis conditum fuiſſe, ſed omnia ſimul uno eodemq; mandato facta eſſe. Atq; ideo, ea quæ adhærent poſt hanc uocem, creauit, addita non ſunt

huic

huic sententiæ, ubi dicit, genuit me: sed ubi, creauit, dixerat, ibi subiunxit initium uiarum. Contra, ubi ait, genuit me, non apposuit initium uiarum, sed illam appendicem ante omnia. Iam, si is qui ante omnia existit, nō est primus omnium, sed alius diuersusq; ab omnibus, in quorum numero etiā primus ille censetur, satis liquet eum alium esse à rebus conditis, & plane constat, Verbum, quum aliud esset ab omnibus, & ante omnia, postea incepisse creari initium uiarum ad opera, per assumptionem humanæ naturæ, ut (quemadmodū dixit Apostolus) qui est initium & primogenitus ex mortuis, in omnibus primatum habeat. Tali igitur subsistente differentia, inter creauit me, & genuit me, & inter initium uiarum, &, ante omnia, ille qui est omniū hominum creator, is (ut dixi) postmodum etiam Pater hominum efficitur, ob constitutum in hominibus domicilium sui Verbi. Cæterum, in Filio id in contrariam uicem retorquetur. Deus enim quum natura Pater sit sui Filij, postea eius factor & creator efficitur, quum factitiam Filius et creatitiam carnem homo factus induebat. Quemadmodū enim homines accipientes Spiritum Filij, filij per eum efficiuntur: ita quoq; Verbum Dei, quum indueret hominum carnem, creari & fieri dicebatur. Si igitur nos naturales filij sumus, certum est & illum naturaliter esse creaturam, et factitium quiddam: sin aūt nos per gratiam & adoptionem efficimur filij, clarum manifestumq; est, etiam Verbum in nostri gratiam hominem factū de se merito hæc uerba dixisse, Dominus creauit me. Deinde, re creatitia indutus, quum secundum corpus similis nostri factus esset, merito iam inde frater noster & primogenitus ob similitudinē corporis appellatus est. Et si enim post nos, nostri gratia homo factus est, & frater noster ob corporis similitudinē, sed tamen inde primus & est, & dicitur, eò quòd omnibus hominibus perditis ex præuaricatione Adæ, eius caro ante alios seruata sit & liberata: nec mirum, quum ea esset corpus ipsius Verbi: deinde nos, utpote illi cōcorporales, per illud corpus in salutem uindicamur. Corpore enim illo Dux & Dominus noster in regnum cœlorū ad suum Patrem accedit, dum inquit: Ego uia & ianua, & per me omnes necesse habent introire. Vnde etiam primogenitus ex mortuis dicitur, non quòd primus nostrum sit mortuus: nos enim præmortui eramus, sed q; pro nobis suscepta morte eaq; abolita, primus inter homines resurrexerit, & pro nobis suum corpus excitauerit, quo excitato, nos quoq; deinde ab illo & per illū excitamur ex mortuis. Quod aūt primogenitus naturæ rerum appellatur, id non ideo sit, quasi ipse cæteris creaturis coexæquetur, aut quòd primus illarū ratione sit temporis: qui enim id fieri queat, quum unigenitus sit Dei? sed ob Verbi ad nostram humilitatem demissionem, id nomen illi inditur, qua ratione etiam plurimorū efficitur frater. Siquidem unigenitus, eò quòd nulli alij sunt fratres, unigenitus nominatur: primogenitus aūt contra, quia plures supersunt fratres. Ideoq; nusq; in Scripturis appellatur primogenitus Dei, neq; creatura dei, sed ista omnia, unigenitus, & Filius, & Verbum, & Sapientia ad Patrem referuntur, ibiq; suam proprietatem habent. Vidimus enim gloriam eius ut gloriam unigeniti Patris sui. Et misit Deus Filium suum unigenitum: &, In æternum Domine Verbum tuum permanet: &, Verbum erat apud Deū:

& Christus Dei Virtus, Dei Sapientia: &, Hic est Filius meus dilectus: &, Tu es Christus Filius Dei uiuentis. Porro, quòd primogenitus dictus est, id ad eius demissionem, qua se ad genus creaturarum humiliauit, respectũ habet: creaturarũ enim primogenitus nominatur. Istud aũt uerbum (creauit me ad opera) causam, cuius gratia creatus sit, cõplectitur: operum enim gratia creatur. Si igitur unigenitus est, ut est, ne pro primogenito interpretentur. Sin uero primogenitus est, ne habeatur unigenitus. Nõ enim idem potest unigenitus et primogenitus esse, nisi alio atq; alio referatur, ut unigenitus quidem habeatur, ob generationem ex Patre, ut dictum est: primogenitus uero, ob condescensum ad creaturas, & multorum fratrum, quæ inde efficitur, cõgermanitatem. Quũ igitur duo ista inter se ita contraria sint, merito quis dicat obtinere potissimum in Verbo proprietatem unigeniti: sed quod non sit aliud Verbum, aut alia Sapientia, quàm ipse, qui solus unicus ac uerus est Patris sui Filius: & non cum causa adiuncta, ut in superiori distinctione tractauimus, sed simpliciter unigenitus Filius, qui est in sinu Patris appellatus: primogenitus aũt dictus cum additamento causæ: creaturarum enim gratia primogenitus est factus: quam causam Paulus etiam suis uerbis implicuit, dum ait, In eo creata sunt omnia. Quòd si omnia ab eo creata sunt, aliud ipse à creaturis, et nequaq; creatura fuerit, quum sit creator omnium: necq; ideo, quia ex Patre est, primogenitus appellatur, sed quia in eo rerum natura est condita. Et, quemadmodũ ante rerum naturam ipse erat Filius, per quem rerũ natura condita est: ita quoq; anteq̃ uocaretur primogenitus omnis creationis, nihilo minus ipse erat Verbum apud Patrẽ, & Deus erat Verbum. Verum, istud minime intelligentes impij, circumuagantur, & his Verbis sese ingerũt, si primogenitus est omnis creationis, certum est eum unum esse ex rebus creatis. Stulti, si omnino omnis creationis primogenitus est, diuersum ergo quiddam à rebus creatis fuerit: non enim dixit, primogenitus est omnium aliarum creaturarũ, ne ueluti unus ex creaturis, ob cognationẽ haberetur, sed uniuersæ creationis, ut diuersum quiddam esse à creaturis intelligeretur. Ruben certe non primogenitus omniũ liberorum Iacobi, sed tum ipsius Iacobi, tum fratrum est dictus, ne alius à liberis Iacobi existimaretur. Apostolus aũt non ita de Domino loquitur, ut sit primogenitus omnium, ne aliud q̃ nostrum corpus circũferre crederetur: sed ut sit primogenitus ob multos fratres, frater nimirum inter multos fratres futurus ob similitudinem carnis. Si igitur Verbum, unum ex rebus conditis esset, diceret Scriptura eum primogenitum esse aliarum creaturarum: nunc, quum Sancti eum appellent primogenitũ totius creationis, manifesto ostenditur, Filium Dei diuersum esse ab omni creatura, & nequaq; rem conditam. Nam si res condita sit, ipse quoq; sui ipsius primogenitus fuerit. Quomodo igitur, ô stulti, idem primus & secundus esse poterit? Deinde, si creatura est, & omnis creatura per illum facta est & in eo consistit, quomodo potest creare creaturã, atq; unus esse eorum, quæ in ipso consistunt? Veritas ipsa tam absurdam opinionem refutat, docetq; eum primogenitũ inter multos fratres appellatum fuisse ob carnis nostræ cognationem: primogenitũ quoq; ex mortuis, eò quòd per eum, & cum eo resurrectio mortuorum

tuorum inceperit. Primogenitũ porro omnis creaturæ, eò quod Pater suo in homines amore, per Verbum suum non solum omnia condere, uerũ etiam, quia creaturam, de qua loquitur Apostolus, accepta reuelatione filiorũ Dei, liberare uoluerit ab omni seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Atq; ita creatura in libertatem uindicata, futurum est, ut & sit Dominus noster & istius & omnium adoptiuorum filiorũ primogenitus: & ut in ipso qui primus dicitur, hi qui post ipsum subsequuntur, quasi suo principio conserti coaptatiq; perdurare queant. Arbitror iam ipsis impijs hanc suam sententiam pudori esse: aut si ea nondum pudori est, & pro creatura eum omnino inter creaturas primogenitũ appellari uelint, animaduertant se illum brutis & inanimatis germanum & æqualem facere: nam & illa rerum naturæ partes sunt, & necessum est, eum qui primogenitus nuncupatur, tempore duntaxat primum esse, genere aũt & similitudine congruere cum omnibus. Quum igitur talia dicant, nónne omnium impietatẽ longe transmittunt? aut quis eos ferat, talia loquentes? aut quis eos, uel ea tantumodo cogitantes non odio habuerit? Omnibus enim liquet illum non propter se, quasi & ipse creatum quiddam esset: neq;, quia cognatam essentiam affinemq; habebat cum rebus creatitijs, nomine primogeniti uocatũ esse, sed quia, quum primum conderet creaturas, attemperauit & demisit se ad earum rationem, ut illæ ad essentiam peruenire possent, quæ alioqui nõ tulissent eius naturam, indilutum illum scilicet & patrium splendorem, nisi pro Patris sui in homines amore, accõmodans sese eas arripuisset, & ad existendi facultatem protraxisset, altera deinde causa est huius nominis, quod, ubi sese denuo creatis cõdescendendo attemperarat, ipsa creatura in ius filiorũ adoptatá sit, ut ita per omnia eius primogenitus efficeretur, tum in creando, tum in inserendo seipsum pro omnibus in mundum. Ita enim scriptũ est, Quum induxerit primogenitũ in mundum, additum deinde: Et adorent eum omnes Angeli Dei. Audiant Christi perduelliones, & seipsos dirumpant, eo q; eius ingressus in mundum causam dederit, ut primogenitus omnium appelletur, ita ut Patris quidem unigenitus, quoniam ex eo solus & unicus est: creaturæ aũt primogenitus, quoniam omnes per eum ius filiorum adoptionemq; adipiscuntur. Quemadmodũ porro inter fratres primogenitus, & ex mortuis primitiæ dormientium factus est: ita quoq;, quia oportebat eum in omnibus primatum habere, etiam principium uiarum efficitur, ut qui in ea insistimus perq; eum (qui ita de se loquitur, Ego sum uia & ianua) ingredientes participesq; redditi cognitionis de Patre, audiamus & nos quoq;, Beati immaculati in uia, &, Beati mundo corde. Iam, quũ ipsa ueritas declaret, Verbum non esse ex natura rem conditam, cõsequens est, ut deinde dicamus, cur principium uiarũ appelletur. Quoniam prima per Adam & uia, & ianua perierat, & ex paradiso ad mortem deuergebamus, dictumq; nobis fuit, terra es & in terram abibis: ideò Verbum Dei hominum amore, & Patris uoluntate induit creatitiam carnem, ut eam quã mortalem reddiderat primus homo præuaricatione, ipse proprio sanguine sui corporis uiuificaret, & renouaret nobis uiam recentem & uiuam, per uelũ (ut Apostolus dixit) hoc est, per carnem suam. Quod etiam alijs uerbis significat:

gnificat, ubi ait, Si qua in Christo noua creatura: & Vetera transierũt, ecce noua facta sunt omnia. Quòd si creatio inouata fuit, oportuit in hoc genere aliquem esse primũ: merus igitur homo & puluereus, quales nos facti eramus ex præuaricatione, is esse nõ poterat, eò quod in prima creatione fides ab hominib. seruata non fuit, eorũq; culpa prima creatio perierat. Opus ergo fuit instauratore prioris creaturæ, & qui nouam creaturã conseruaret. Non igitur ex genere hominum alius quispiam, sed ipse Dominus ut principiũ esset, condi uoluit, quo efficeretur uia nouæ creaturæ, ac de se merito diceret: Dominus creauit me principium uiarum suarum ad opera sua, ne ulterius secundum primam illam uiam homo uiueret, sed quasi subsistente nouæ creaturæ exordio, Christum in se possidens huius nouæ creaturæ principem, in reliquũ tempus se ei comitẽ præberet, qui ita de se loquitur, Ego sum uia: idq; in erudiẽdis Colossensibus Apostolus dixit, Ipse est caput Ecclesiæ, qui est exordium primogenium ex mortuis, ut in omnibus primatũ haberet. Si enim (quemadmodũ dictum est) ob resurrectionem è mortuis ipse nuncupatur principium: tunc aũt resurrectio facta est, quum nostram carnem gestans dedidit se ipsum pro nobis in mortem: manifesto patuerit, id quod ipse de se ipso dicit, Dominus creauit me principiũ uiarum suarũ, non substantiam, sed eius aduentum in carnem significare. Corpori enim mors peculiaris est, & quemadmodũ ipsa mors peculiare quiddam & proprium est corporis: ita quoq; aduentui carnis proprium & peculiare fuerit illud dictum: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Ita eñ Domino iam secundum humanitatis rationem creato, primoq; eorum authore effecto, qui denuo recuperabantur, primitiasq; nostras ea quã assumpsit carne obtinente, bono consequio & ordine fit, ut post eum populus ille futurus procreetur, loquente Dauid: Scribatur ea in generationem alteram, & populus qui creabitur laudabit Dominũ. Et rursus, Et renouabitur Domino generatio quæ uentura est, et annunciabunt iustitiam eius ei populo, qui nascetur, quem fecit Dominus. Siquidem nõ amplius audituri sumus: In quacunq; die comederitis ex ea, morte moriemini. Sed ubi ego sum, ibi etiam & uos futuri estis: adeo ut nos ipsi de nobis hæc uerba proferamus, Eius opus sumus conditi ab eo ad bona opera. Cæterum, quia homo opus Dei, perfectus quidem ex creatione, sed defectuosus tamen ex præuaricatione, per peccatum mortuus erat, indecensq; fuit Dei opus in ea imperfectitudine manere: ideo super ea re obseruationes factæ sunt ab omnibus Sanctis: quod apud Dauidem inuenias, Psalmo 137. Dominus retribuet pro me. Domine, opus manuum tuarum ne despicias. Atq; hinc est, quòd perfectum Dei Verbum, imperfectum corpus sibi circũponit ac creari ad opera pronunciatur, ut pro omnibus, nostro debito soluto, ea quæ deerant homini, perficeret. Deerat aũt homini immortalitas, & uia ad paradisum: Et hoc est quod à Saluatore dicitur: Ego te glorificaui in terra, opus absolui, quod dederas mihi, ut facerem. Et, Opera quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, Rursum, Ipsa opera quæ facio testantur de me. Quæ aũt hic dicit opera sibi tradita esse à Patre ad perfectionẽ, ea sunt ad quæ ipse creatur, dum in Prouerbijs dicit, Dominus creauit me initiũ uiarum suarum ad opera sua. Idem enim

enim utrobiq; in uerbis est: Dedit mihi Pater opera, & Creauit me Domi nus ad opera. Quo tempore igitur suscepit opera perficienda ô Christi per duelles? inde enim illud (creauit) intelligetur, num in ipso initio, quũ ex nõ entibus ad essentiam ea produxit? Id si dixeritis, falsum dixeritis: nondum enim tum ulla opera erant, & sermo indicat, eum, quæ iam erant, tractanda suscepisse. Sed neq; pium est in id tempus referre, quod prius fuit, quã Ver bum caro fieret, non superfluus reddatur eius aduentus, quum horum cau sa ille suum aduentum instituerit. Restat igitur, ut dicamus eum, tum quum homo factus erat, opera curanda suscepisse. Tũ enim ea perfecit, curatis uul neribus nostris, donataq; ex mortuis resurrectione. Si aũt tum, quum Ver bum caro factum esset, data sunt ei opera, manifesta res est, eum, quum ho mo fieret, tum ad opera creatum fuisse. Non igitur illud uerbum (creauit) si gnificatorium fuerit eius substantiæ, ut iam sæpius dictum est, sed corpora lis natiuitatis. Tũ enim, quia ex præuaricatione opera mutila erant, & clau da reddita, dictum fuit, eum corporaliter creari, ut ijs absolutis & integrita ti restitutis, repræsentaret Patri Ecclesiam (ut inquit Apostolus) nõ haben tem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed sanctam & incõtami natam. Perfectum igitur in eo est, & restitutum, quemadmodũ ab initio fu erat, humanum genus, imo potius maiori gratia imbutum est. Excitati eñi ex mortuis, non ulterius mortem formidamus, sed in Christo regnabimus perpetuo in cœlis. Id aũt tum factum est, quum Dei Verbum Deo propri um, & ex Patre natum, quod ex Patre existit, induerat carnem, & homo ef fectus erat. Si enim ille, quũ iam creatura esset, homo fuisset redditus, man sisset homo ita ut erat, nihil coaptatus & coalescens cum Deo. Qui enim, si ille creatura fuisset, per creaturam creatori coaptari & cõferi potuisset? Aut quod subsidium à similibus ad similia peruenisset, quum & illa æque subsi dij egestate laborassent? Quomodo porro, si creatura fuisset Verbum, sen tentiam Dei abrogare potuisset, aut dimittere peccatum? quum sit scriptũ apud Prophetas, id Dei esse opus. Quis enim Deus sicuti tu, auferens pec cata, & superans iniquitates? Lata enim sententia à Deo fuerat: Terra es, & in terram abibis. Si igitur mortales facti erant, qui fieri potuit, ut à rebus cre atis peccatum solueretur? liberauit ergo eos Dominus, ut ipse suis uerbis professus est. Nisi uos Filius liberauit, eoq; quia liberauit, certum indubita tumq; reddidit, se non esse creaturam, aut quippiã aliud ex rebus conditis, sed proprium Verbum & Imaginem substantiæ Patris. Qui ab initio hanc sententiam tulerat, quiq; solus peccata remittit. Quoniam igitur loquutus erat in Verbo, Terra es, & in terram abibis, probe & cõgruenter per idem illud Verbum & libertas, & rescissio cõdemnationis perfecta est. Sed pote rat (aiunt) Deus, etiamsi Saluator creatura existeret, uel loqui tantũmodo, & ita soluere maledictionem. Illud ipsum etiam ijs ab alio quopiam obtru di poterit. Poterat sine etiam ullo aduentu Christi, solũmodo loqui Deus, & soluere maledictionem. Cæterum, spectandum est isthic quid hominib. sit utile, non, quid situm sit in uiribus Dei. Siquidem poterat etiam ante ex ædificatam arcam Noe, eos qui præuaricati fuerant, interimere: sed tamen non, nisi ædificata arca, illud facere sustinuit. Poterat etiam sine Mose dun

taxat loqui,& sic educere populum ex Ægypto,sed utile erat id per Mosen fieri.Poterat sine iudicibus conseruare populum, sed erat ex re populi, suis temporibus iudicem exurgere. Poterat etiam ne semel quidem uenire Deus:aut si uenisset,non tradi Pilato, sed tamen sub cōsummationem seculorum uenit,& quum ad mortem quæreretur,seipsum indicauit. Ego sum (inquiens) Quod enim facit,id ipsum & utile est hominibus,& aliter fieri non decuit. Porro,quod utile & decorum est, id cura sua & prouidentia instruit. Venit igitur,non ut sibi ministraretur,sed ut ipse ministraret, nostramq; salutem operaretur. Quinimo,qui poterat ex ipso cœlo legem dictitare, non rat utile esse hominib. si è Synai eam promulgaret,idq; ideo fecit, ut & Moses adscendere posset,& illi de proximo sermonem audientes,melius crederent. Atq; adeo ipsa rei ratio,negocijq; conditio, hac in parte spectari debuit. Si eñ ob uires suas,per quas id potuit,uerbo edixisset, & ita maledictio aboleretur, imperantis quidem potentia in conspicuo pateret, homo tamē eiusmodi effectus fuisset,qualis Adam ante præuaricationem fuerat,extrinsecus accipiens gratiam, non aũt eam suo corpori coagglutinatā tenens. Talis siquidem antea fuit,quàm in paradiso collocaretur: forsitan etiam deterior euasisset,utpote qui iam præuaricari didicerat. Quod si euenisset,ut à serpente deciperetur,iterum opus fuisset Dei loquentis imperio,ut ita maledictio solueretur,atq; eo modo necessitas eius rei in immensum recurrisset,& nihilo ob id minus remansissent homines obnoxij,seruiētes peccato:ac proinde semper peccantes,semper opus haberent ueniæ condonatore,neq; unquam illis à uindice satisfieri posset,semper legi ob carnis infirmitatem succumbentibus. Rursus, si Filius creatura esset,nihilo minus homo mortalis remaneret,utpote non coaptatus Deo: Non enim creatura per creaturam Deo coaptata fuisset,quum ipsa coaptatorem requisisset. Neq; pars rerum creatarum, salus esse poterit rerum creatarum, quum illa ipsa quoq; salutis sit indiga. Ne igitur illud fieret,mittit Deus Pater Filium suum, & ille efficitur Filius hominis,creatitiam carnem assumēs,ut quoniam omnes obnoxij erant morti,ipse aũt alius atq; diuersus ab omnibus, pro omnibus suũ corpus morti offerret. Ac deinceps ueluti omnibus per eum mortuis,sermo eius sententiæ impleretur: Omnes enim mortui sunt in Christo:omnes item per eum renascuntur,ut liberi iam inde à peccato,& ea,quæ per peccatũ fit, maledictione, uerè permaneant in æternum à mortuis excitati,& immortalitate & incorruptibilitate induãtur. Verbo siquidem amicto indutoq; carne,quemadmodũ sæpius ostensum est, omnis morsus serpentis penitus in carne extinctus est,& si quid ex carnalib. motibus suppullulabat,rescissum est,pariterq; sublata est peccati assecla mors,ut ipse inquit: Venit princeps mundi huius,& in me nō inuenit quicq;. In hoc enim manifestatus est (scripsit Ioannes) ut solueret opera diaboli,quibus solutis,omnes ob cognationem carnis Christi, à carne in libertatem uindicati sumus, ac iam deinde & nos quoq; coaptati sumus Verbo. Coaptati aũt Deo, non amplius in terra permanemus,sed ut ipse locutus est,ubi ipse est, ibidē & nos futuri sumus, neq; iam in reliquum tempus serpentem formidabimus. Confectus enim in carne persequēte eum Saluatore,audit deinceps, uade post me Sathana:

atque ita ex paradiso eiectus est in ignem æternum: Neque nobis cauendū erit à malesuada fœmina. In resurrectione siquidem neque in matrimonium ducunt, neque ducūtur: sed tales sunt, quales ipsi Angeli: & in Christo Iesu noua creatura erit, neque uel masculus, uel fœmina, sed omnia in omnibus erit Christus. Vbi porro Christus, quod genus ibi metus aut periculi fuerit? At qui illud fieri non potuisset, si Verbum creatura fuisset. Aduersus enim creaturam creaturæ coniunctam, diabolus perpetuo uires pugnādi habuisset, & homo intermedius formidine mortis semper laborasset, non habens in quo, & per quem Deo coaptaretur, & liber ab omni metu euaderet. Quapropter ipsa ueritas declarat non esse Verbum rem creatitiam, sed potius rerum opificem. In hoc siquidem assumptum est ab illo creatitium & humanum corpus, quò illud ut opifex & conditor renouaret in se, ac Deificaret, atque ea ratione nos omnes in regnum cœlorum itidem ac seipsum introduceret. Rursus, Deificationem in se non sensisset homo creaturæ coaptatus, nisi Filius, uerus Deus extitisset, neque adstitisset Patri homo, nisi naturaliter uerum Patris Verbum fuisset, quod carnem induerat. Et quemadmodum neque à peccato, neque à maledictione uindicati fuissemus, nisi uerè ea naturaliterque humana caro fuisset, quam Verbum sibi induerat: nihil enim nobis cōmune cum re aliena: ita quoque non Deificatus fuisset homo, nisi naturaliter ex Patre uerum ac proprium illius Verbum fuisset, quod caro factum est. Ideo enim ea coaptatio instituta est, ut Deitas uera, & ut sic dicam naturalis, uerum & naturalem hominem sibi cōsereret, & stabilis efficeretur hominis salus ac Deificatio. Quapropter, qui negant eum ex Patre esse, naturalemque eius & substantiæ ipsius proprium Filium, negent quoque eundem ueram, & humanam carnem assumpsisse ex Maria semper Virgine. Nihil enim nobis hominibus inde emolumenti, aut cōmodi, nisi Verbum naturalis sit ac uerus Dei Filius, nisique uera sit caro, quam assumpsit. Sed assumpsit ueram carnem, etiam si insaniat Valentinus. Est quoque naturaliter Verbum uerus Deus, etiamsi rabiant Ariani, & in illa carne factum est initium nouæ creaturæ, eò quòd ipse creatus sit homo pro nobis: & uiam illam nobis renouauit, ut dictum est. Verbum igitur ex natura neque creatum aliquid, neque opus fuerit. Idem enim sunt, & creatura, & factum, et opus: & si creatura uel factum quiddam esset, utique etiam opus esset. Eaque de causa non dixit, creauit me opus, neque cum operibus fecit, ne aut natura, aut substantia, creatura uideretur esse: neque ut faceret opera, ideo eum crearit, ne denuo iuxta uesaniam impiorum, quasi organum quoddā uideretur propter nos creandos institutum: neque item dixit, ante opera creauit me, ne, ut est genitum quiddam ante omnia, ita quoque creatus ante omnia opera, nihil discriminis statuere crederetur inter gigni & creari: sed cum summa cautione locutus est, ad opera creauit me, quod idem est ac si diceres, Pater me ad carnē fecit, autorque fuit, ut homo fierem. Vt rursum isthinc demonstrari possit, illum nō esse opus, sed genitū quiddam: Vt enim is qui ingreditur ædes, nō est pars aliqua ædium, sed diuersum quiddam ab ædibus: ita quoque qui ad opera creatur, alius natura fuerit quàm opera: Si ergo pro uestra sententia Verbum Dei opus censendum est, agite quæso, dicite mihi, qua manu, aut quanam sapien-

sapientia opus istud confectum est: Omnia enim opera, quæ facta sunt, manuu & Sapientia Dei facta sunt, loquente ipso Deo, Manus mea fecit hæc omnia. Dauide quoq; attestante, Tu Domine ab initio fundasti terram, et opera manuum tuarum sunt cœli, ac rursum, Memor fui dierum priscorum, meditatus sum in operibus tuis, in factis manuũ tuarum meditabar. Ergo, si in manu Dei, omnia quæ facta sunt, absolutionem perfectitudinemq; suam acceperunt, & scriptum est, omnia per Verbum facta esse, & citra eum factũ esse nihil, Et rursus, Vnus Dominus Iesus, per quem omnia, in quo omnia, euidens cõspicuumq; est, illum opus esse non posse: quippe, qui ipse sit manus & Sapientia Dei. Id cognoscentes etiam Martyres illi Babylonij, Ananias, Azarias, Mizael, refutant Arianorum impietatem: dicentes enim, benedicant omnia opera Dominum, tum ea quæ in cœlo sunt, tum ea quæ in terris degunt: in ea summa, omnes creaturas ut opera adnumerarunt, sed in numero eorum Filium ipsum non constituerunt, Non enim dixerunt, & tu Verbum benedic, et hymnum cane tu Sapientia, ut ostenderent alia omnia esse ex eorum catalogo, quæ & opera sunt, & hymnum cantant: Verbum contra, non esse opus aut ex cœtu canentium, sed potius cum Patre decantatur, & Diuinis laudibus celebratur, quum sit & Verbum illius & Sapientia, & operum architectus. Id quoq; Spiritus in Psalmis cum pulchra obseruatione elocutus est: Rectum est Verbum Domini, & omnia opera eius in fide. Quemadmodũ & in alio Psalmo recẽsuit, Quàm magnifica sunt opera tua, omnia in Sapientia fecisti. Iam si Verbum opus esset, plane Verbum in Sapientia factum fuisset, neq; illud ab operibus discriminasset Scriptura, neq; ista quidem opera dixisset, illud uero sapientiã dei nominasset: nunc illud ab operibus segregans Scriptura, probe ostendit, Sapientiã opificem esse, non opus. Eadem quoq; distinctione & Paulus usus est scribens ad Hebræos, Viuidum est enim Verbũ Dei, & efficax & penetrantius omni gladio ancipiti, & pertingens usq; ad internodia animæ & spiritus, compaginesq; simul & medullas, facultatemq; habet iudicandi de cogitationibus, ac nulla creatura est inuisibilis coram illo: omnia aũt nuda sunt & conspicua oculis eius, apud quem nobis sermo. Ecce, tibi res conditas creaturã appellat: Filium aũt pro Verbo Dei agnoscit, ac talem, qui sit aliud à rebus creatis: ac rursum quum ait, Omnia esse nuda & aperta oculis eius, ad quẽ nobis est sermo, alium illum à rebus omnibus ostendit, ac proinde ille iudicandi potestatem habet: creata aũt obnoxia sunt singula pro se, ut illi rationem reddant. Atq; ita uniuersa creatura nobiscum cõgemiscente, pro liberatione ex seruitute corruptionis, satis ostenditur alium esse Filium à creaturis. Si enim creatura esset, & ipse quoq; unus ex numero gementium esset, opusq; haberet eo, qui ipsum & Filium redderet, & à seruitute cum cæteris uindicaret. Quòd si omnis creatura una gemiscit & suspirat libertatem à seruitute corruptionis, nec Filius unus ex catalogo suspirantium est, aut eorũ qui libertate indigent, sed potius est qui filios nos reddit, & liberat omnia, cum dicat Iudæis eius temporis: Seruus non manet in æternum in familia, sed Filius in æternum manet. Si igitur Filius uos liberaret, uerè liberi eritis: luce clarius ex istis deprehenditur non esse creaturam Verbum Dei, sed Filium

lium uerum & genuinum Patris sui. De hoc igitur dicto: Dominus creauit me initium uiarum suarum, tametsi pauca ista sint, tamen sufficere arbitror, quæ doctoribus occasionem præbeant maioris copiæ ad tollendam hæresim Arianam. Cæterum, quoniam proximum deinde uersiculum lectitantes hæretici, prauiter de eo quoque sentiunt, in quo scriptum est: Ante æuum fundauit me, arbitranturque illud ad Deitatem Verbi, non ad aduentum eius in carne referendum esse, necessum, ut hoc quoque uersiculo explicato, eorum errorem aperiamus. Scriptum ita habet: Deus Sapientia fundauit terram. Si igitur Sapientia terram fundauit, qui fit, ut ille fundator fundamentum fiat? sed prouerbialem speciem & illud quoque dictum habet, eiusque sensus inuestigandus est, ut cognoscamus, Patrem quidem Sapientia archítectari & fundare terram, ut sit firma & permaneat: Sapientiam uero fundari propter nos ut initium fiat, & fundamentū nouæ nostræ creaturæ, & instaurationis nostræ. Certe non dixit, ne in istis quidem uerbis, ante æuum Verbum aut Filium me fecit, ne quasi initium fiendi uideretur adipisci: id enim ante omnia exquirendum est, an Filius sit, & principaliter super ea re Scripturæ excutiendæ sunt. Hoc siquidem ita esse, post interrogationē Apostolorum Petrus sua responsione declarauit, quum ait, Tu es Christus Filius Dei uiui: illud quoque pater Arianæ sectæ inprimis percunctatus est, Si tu es Filius Dei, &c. Nam hoc nouerat uerum esse, & columē nostræ Fidei: & si Filius esset, iam finem instare suæ diabolicæ tyrannidi: contra, si creatura esset, fieri non posse quin unus ex posteris Adæ esset à se decepti: ac proinde si res ita se haberet, nihili eum esse faciendum. Et hoc ipsum fuit, cur eius temporis Iudæi stomacharentur, quum Dominus se Filium Dei, & Deum sibi Patrem esse pronunciaret. Nam si se unum ex creaturis nominasset, aut aliquid ex operibus Dei, nō obstupuissent hæc audiētes, neque pro blasphemia talia uerba imputassent, quum scirent & Angelos ad Patres profectos esse: sed quia se Filium dicebat, satis animaduertebant, non esse in ijs uerbis notam aliquam aut characterem creaturæ, sed esse indicium Deitatis, et naturæ Paternæ. Oportuit igitur Arianos quanque imitatores patris sui diaboli curiose obseruare, ut si dixisset, Verbum aut Filium me fundauit, sentirent ea quæ sentiunt: quòd si ita locutus non esset, absisterēt ea admentiri & cōminisci, quæ non sunt. Non enim dixit, ante æuum Verbum aut Filium me fundauit, sed simpliciter, fundauit me, ut denuo ostenderet (quemadmodū dixi) se non sui causa, sed propter eos qui ipsi inædificandi erant, ita de se ipso prouerbialiter locutum esse, idque quum cognitum haberet Apostolus, dixit: Aliud fundamētum nemo potest collocare, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus: quisque aūt uideto, quomodo superinædificet. Necessum aūt est fundamentū tale esse, qualia ea quæ superinædificantur, ut congruant inter se. Verbum igitur quatenus Verbum est, non habet aliquos qui secum congruant, unigenitum enim est: cæterū, quatenus homo factus est, similes sibi & congruentes habet, utpote, cum quibus etiam similem carnem induerit. Quocirca quantum ad humanitatem, fundatur, ut & nos super eum ueluti preciosi lapides inædificemur, efficiamurque templum habitantis in nobis Spiritus Sancti. Vt aūt ipse fundamentum

tum

tum est, nos aũt lapides super eam inædificati, ita ipse rursum uitis est, nos autẽ palmites cohærentes, & conserti, non substantia Deitatis, id enim impossibile, sed ratione humanæ conditionis: palmites siquidem consimiles esse oportet uiti. Iam, quia nos similes secundum carnem illi sumus, & quia alioquin hæreticos humana sentiẽtes, exemplis humanis refutare oportet, iisdem uerbis, quibus supra, utendũ existimo. Non dixit igitur, fundamentum me fecit, ne ueluti operis, & rei principio aliquo inchoatæ, in hoc dicto improbam occasionem ad impietatem expiscarentur: sed, fundauit me, inquit: Iam, quod fundamentum fit, fundatur quidem per lapides illi superiniectos, sed non simpliciter: tum enim proprie fit, quũ pro saxo è monte tollitur, & in imis terræ collocatur: Hactenus enim, dum in monte saxum est, nondum adhuc uel fundamentum uel fundatum esse dici potest: sed quum usus postularit, & in effossa terra collocatũ fuerit, tum deniq;, si ei loqui cõcederetur, diceret de se ipso, fundauit me, quum ita ex monte in istum locũ transuectum esset. Ita quoq;, & Dominus, quum fundatus esset, non initiũ existendi accepit, utpote iam antea Verbum, sed quum nostram carnem induisset, quam ex Maria decisam accepit, tum inquit, fundauit me, quod idẽ ualet, ac si diceret, Verbum cum essem, terreno corpori me iniecit: ita eñ nostri gratia fundamentum efficitur, cum, quæ nostra sunt, accipit, ut nos uelu ti incorporales, coaptatiq; & colligati in eo per similitudinem carnis, in uirum perfectũ euadentes, immortales incorruptiq; permaneamus. Illud porro quod scriptum est, ante æuum, et anteq; terra conderetur, & anteq; montes firmarentur, neminem perturbet: pulchre enim & illud cum istis uerbis coniunctum est, fundauit me, & creauit me: id enim rursus dispensationem incarnationis eius attingit. Gratia siquidem Patris erga nos nuper apparuit (ut Apostolus inquit) quum ad nos Christus deuenisset: sed tamen illa ante p̃parata destinataq; fuit, q̃ nos efficeremur, quin potius ante constitutionem mundi. Causaq; eius rei quodammodo & bona & admirabilis. Non congruum enim erat Deo, postea tandẽ de nobis deliberare, ne aliquid nostri uideretur ignorasse. Creans igitur nos per suum Verbum omnium rerum Deus, cognita habens nostra melius q̃ nosmet ipsi, prospiciensq; nos bonos quidem creatos, sed postea tamen præuaricatores futuros præcepti sui, eiiciendosq; ex paradiso ob contumaciam, ipse ut humanus & bonus, iam antea instituit in Verbo suo nostræ salutis procurationem, ut, quamuis decepti à serpente excideremus, non tamẽ penitus extincti maneremus, sed habentes in nobis per Verbum iam ante præparatam redemptionem & salutem, iterum resurgentes immortales perseueraremus, cum Filius pro nobis initium uiarum creatus fuisset: & qui primogenitus est creaturæ, primogenitum se fratrum reddidisset: & qui primitiæ est mortuorum, resurrexisset. Id Paulus scribẽdo ita esse docet, dum illa Prouerbij dicta (ante æuum) & (priusq; terra fieret) exponit in sua ad Timotheũ epistola, Collabora Euangelio secundũ uirtutẽ Dei, qui nos liberauit & uocauit uocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundũ propositũ suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu, ante tempora æterna. Manifestata est autem nunc per illuminationem Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem

mortem,illuminauit aũt uitam. Ad Ephesios item: Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi,qui benedixit nos in omni benedictione spirituali,in cœlestibus in Christo.Quemadmodum elegit nos in se ante iacta fundamenta mundi,ut sancti essemus & incõtaminati coram ipso, quũ iam animi beneuolentia prædestinasset,ut nos sibi in filios adoptaret per Iesum Christum.Quomodo igitur elegisset nos anteꝗ fieremus,nisi ut ipse dixit, in eius animo iam antea præfigurati delineatiꝗ fuissemus? aut quomodo omnino,priusꝗ homines crearemur,nos designasset in adoptiuos filios,nisi ipse Filius ante æuum fundatus fuisset, suscepta nostri procuratione? aut quomodo,ut Apostolus ait,hæredes participesu'e prædestinati fuissemus, nisi ipse Dominus ante æuum fundatus fuisset, ut ipse iam tum propositũ haberet,ut omnem pro nobis, quæ contra nos erat, iudicij hæreditatem,in se per carnem reciperet,ut ita iam nos in illo filij redderemur? Aut quomodo ante æterna tempora acciperemus,nondum conditi, nisi in Christo Iesu dona gratiæꝗ repositæ fuissent,quæ ad nos peruenirẽt? Ideoꝗ in iudicio, quum unusquisꝗ pro ordine suo meritisꝗ quod æquũ est,recepturus est, dicit,Agite benedicti Patris mei, pro hæreditate uestra possidete regnũ uobis præparatum à primis mũdi fundamentis.Quomodo igitur,aut in quo, anteꝗ nasceremur,id præparatum esset,nisi in Domino ante æuum in hoc ipsum fundato? quo nos,quasi super eum inædificati,ut lapides bene coaptati,participes redderemur eius,quæ ab illo deriuatur,uitæ et gratiæ. Eaque res ita acta est (quatenus pio homini utcũꝗ in mentem uenire potest) ut quemadmodũ iam antea loquutus sum,resurgẽtes à morte non diurna, æterna uita frui possemus: quod nulla ratione fieri licuisset, quatenus è terra oriundi sumus,nisi ante æuum præparata fuisset nobis in Christo salutis spes. Verbum igitur in nostram carnem ingrediens,creatumꝗ ut esset principium uiarum,ita fundatur,quemadmodũ Pater uoluit(sicuti dictum est) ante secula,& anteꝗ terra fieret,& montes collocarentur, aut fontes emicarent,ne,quum terra & montes speciesꝗ rerum,quæ ante oculos est,præterierint in cõsummatione instantis seculi, simili ratione & nos quoꝗ inueterasceremus, sed postea uiueremus habentes in nobis in ipso Verbo quod nos elegit,præparatam ante secula uitam & benedictionem spiritualem:ita enim poterimus non uitam quidem hanc nostram temporariã habere, sed in posterum uiui in Christo perseuerare. Cæterum,quia ante ista omnia, uita nostra fundata fuit & præparata in Christo(non enim in alio quopiã uitam nostram fundari decuit,nisi in domino ante secula existente, per quem & secula condita sunt)ideo fit,ut uita nostra in eo nitente & cõstabilita,possimus & nos quoꝗ uitam æternã obtinere. Deus enim utpote bonus,semper hoc uoluit, cognoscẽs nostram infirmam naturam egere suo auxilio & conseruatione. Ac quemadmodũ sapiens architectus secum destinans domicilium ædificare,simulꝗ cupiens id denuo instaurare,si post ædificationem uitium fecerit,præparat inter hos cogitatus materiã, eamꝗ opifici suppeditat ad instaurationem: atꝗ,ut ibi,apparatus renouationis tempore ædificationem antecedit,eodem pacto nostræ ante nos salutis renouatio fundatur in Christo,ut in Christo,nostri recuperatio instauratioꝗ fieri posset.

t Volun-

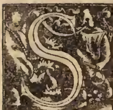
Voluntas certe destinatioq́ꝫ eius rei ante secula instituta fuit: res tamen ipsa tum demum peracta est, cum necessitas hoc ipsum requirebat, & ipse Saluator aduenisset. Ideo enim Dominum pro nobis oportebat in cœlo esse, ut nos eò reciperet in uitam æternam. Sufficiunt igitur ista ad documentū, nō esse creaturam Verbum Dei, & rectam istius proloquij sententiam. Verum tamē, quia hoc ipsum scrutinio expensum ponderatumq́ꝫ, rectam in omnē partem significationem habet, consequens fuerit, ut mentem uerborum explicemus. Quid scis, an tam multis refutationibus in pudorem erubescentiamq́ꝫ redigi queant? Opus igitur denuo superioribus uerbis: de eodem enim intellectu Prouerbiorꝫ & Sapientia tractandum. Quippe, qui non dixerit seipsum naturaliter creaturam, sed sub prouerbiali schemate, se creatā à Domino, certumq́ꝫ est ibi mentem aliquam latere: non ea quidem quæ in præsentia sese offert, sed abstrusam penitus, quam tamen reperire liceat, si uelamen phraseos & prouerbij detraxeris. Quis enim creatricem Sapientiam de se ipsa audiens loquentem, Dominus creauit me ad opera sua, nō statim quærat, quid sibi hoc uelit? aut qui fieri posset, ut creatrix creetur? Quis item audiens, unigenitum Filium Dei, initium uiarum creari, non expiscatur eius rei intellectum? secū admirans, qui fieri posset, ut unigenitus, multorum aliorum primus & principium fiat? ænigma nimirum est. Sed tamē ingeniosus parabolas, & tenebricosum sermonem, dictaq́ꝫ & ænigmata sapientum facile intellexerit. Vnigenita igitur, ipsaq́ꝫ ex se Sapientia Dei, opifex est & creatrix rerum omnium: Omnia enim (ut inquit) in Sapientia fecit, & impleta est terra creaturis tuis. Cæterum, ut res non solū conditæ essent, sed & bene conditæ essent, placuit Deo, ut sua ipsius Sapientia se creaturis accōmodaret, quo formula aliqua, speciesq́ꝫ saltem imaginis suæ omnibus rebus tum publice, tum priuatim inseri possit, ut illæ eo modo scitæ sapientesq́ꝫ effectæ dignæ uideri possent, quæ opera Dei censerentur: ut enim Verbi siue Rationis Dei, nostra ratio simulachrum existimandum est: ita quoq́ꝫ eius Sapientiæ hæc nostra sapientia imago quædā existimari debet, in qua uim sciendi sentiendiq́ꝫ adepti, capaces efficimur creatricis Sapientiæ, & per eam cognoscimus Sapientiæ Patrem. Nam qui habet, inquit, Filiū, habet & Patrem: & qui accipit me, accipit & illum, qui me misit. Quia igitur istiusmodi sapientia & in nobis, & in omnibus operibus inserta est, non iniuria ea quæ uera est Sapientia & architectrix rerum, quæ ad idæam suam congruunt, sibi ipsi inter loquendum imputans, hunc uerborum modum concepit, Dominus creauit me in operibus. Quæ enim nostra sapientia loqueretur, ea Dominus tanq́ꝫ propria sibi suis uerbis usurpat. Non enī creatur creatrix, sed propter imaginē sui rebus creatis ingenitam, ipsa se creari dicit. Et quemadmodū ipse Dominus locutus est, qui uos excipit, me excipit, eò q́ꝫ formula eius in nobis sit: ita quoq́ꝫ, tametsi res creatæ id ipsum non sint quod ille est, tamen ob simulachrum Dei, & formulam, quæ in creatis est, ueluti ipse crearetur, ad hunc modum loquutionem moderatur, Dominus creauit me initium uiarum ad opera sua. Eadem ratione etiam in operibus indita est Sapiētiæ effigies, ut (quemadmodū dixi) mundus per eam agnosceret suum opificem, Rationem uidelicet siue Verbum, & per Verbū Patrem

Patrē. Et illud ipsum est, quod Paulus ait. Id quod intelligibile est Dei, manifestum est illis: Deus enim illis manifestauit, siquidem inuisibilia eius, ex creatione mundi operibus animaduersa perspiciuntur. Quapropter ratione suæ essentiæ, Verbum creatura haberi non potest, sed de nostra, quæ in nobis est, sapiētia, in Prouerbijs sermo habetur. Quòd si illud non credūt, agite mihi iam respondeāt, sit ne aliqua sapientia in creaturis, an non? quod si non sit, quid est quod Apostolus ita reprehendit et incusat mundū? Quoniam in Sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum. Aut, si sapientia non est, quomodo multitudo sapiētum in Scripturis reperitur? Sapiens enim perterritus declinauit à malo, & cum sapientia ædificatur domus, Et Ecclesiastes, Sapientia hominis faciem illustrabit, & temerarijs increpat dicens, ne dixeris, qui fit, ut dies priores fuerint meliores, q̄ isti sunt? quoniam non in sapientia super ea re percunctatus es: Sin aūt est Sapientia, eāq;, ut Sirach dicit, effudit super oīa opera sua, & pariter in omnē carnē pro ratione suæ donationis, & subministrauit eam ijs, qui ipsam diligebāt, istiusmodi effusio, non substantiam unigeniti effusam indicat, aut eius quæ ex se est, & ipsissima sapientia, sed illius quæ ad huius imaginem in mundo est delineata, an incredibile uidebitur, si ipsa opifex rerum, & uera Sapientia, cuius simulachrum præ se fert, ista in mundum effusa sapientia, ita de se loquatur quasi condita sit, Dominus creauit me ad opera sua. Non enim sapientia quæ in mundo est, creatrix est, sed ipsa creata est in operibus, secundum quam cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuū eius annunciat firmamentum. Eam, si homines in seipsis habeant, cognoscent ueram Dei Sapientiam, & ipsi agnoscentur, quoniam Dei Imaginem in se possident. Et quemadmodū, si quis regis filius, patre eius uolente ædificare ciuitatem, in singulis operibus præscribat nomen suum tutelæ causa, quo simul & inuiolata permaneant titulo reuerentiaq; nominis, simul ut ex ea inscriptione in memoriam ueniant ipsius & patris sui, & ab eo rebus iam ex sententia cō fectis, percunctetur quis de ciuitate quomodo eam condiderit: Isq; tum respondeat, se bene eam exædificasse: nam secundū patris uoluntatem, suam imaginem singulis operibus impressam esse, eò q̄ nomē suum ubiq; sit inditum, & quasi inædificatum. Id si dicat, non substantiam suam singulis iniunctam significat, sed simulachrum sui, sub nominis sui titulo: Ita quoq; ad similitudinem istius exempli, ad eos, qui in rebus creatis sapientiam admirantur, uera Sapientia in hæc uerba responderit: Dominus creauit me in operibus suis: mea siquidem formula est in eis, & ego me ita attemperaui opificio: Neq; in admiratione ponendum est, si imaginem illam quæ in nobis est, pro sua sibi arroget in loquendo Filius, quum etiam alibi hoc ipsum non uereatur dicere, quippe, qui Paulo tum temporis Ecclesiam persequente, in qua formula eius & imago residebat, quasi ipse persequutionem pateretur, in hæc uerba locutus sit, Saule, quid me persequeris? ac proinde, ut si dixisset, ea quæ imago archetypæ Sapiētiæ est, quæq; in creatis sita est, Dominus creauit me in operibus suis, nemo in admirationem raperetur, Ita si uera & opifex rerum Dei Sapientia, unigenitumq; Dei Verbum de ijs loquatur, quæ sunt simulachri sui quasi de se ipsa: Creauit me ad opera, nullus

omissa ea sapientia, quæ est in mundo, & rebus ingenita, existimarit hoc ipsum de archetypæ, exemplarisq́ Sapientiæ natura esse intelligendum, ne uinum aqua miscendo ueritatem circũueniat. Ea enim Sapientia creatrix & opifex rerum est, cuius simulachrum rebus conditis impressum est, ut effigiata illa, & imitatitia cum effigie & exemplo archetypo similitudinem haberent. Principium aũt uiarum appellat, quia ista imitatitia sapientia est, ueluti rudimentum elementumq́ ad cognoscendum Deum. Huic enim primitus aliquis quasi uiæ insistens, eamq́ obseruans metu Dei, qui, ut ait Salomon, principium sapientiæ est: deinde magis ac magis animo ac mente adscendens, animaduertensq́ in rebus tantum artificij, tandem eò peruenerit, ut in initio Patrem deprehendat, sicuti Dominus testatur, Qui uidit me, uidit & Patrem meum, Et ut Ioannes ait: Qui confitetur Filium, etiam Patrẽ habet. Porro ante æuum fundauit me, inquit, quoniam in hac forma imitatrice Diuinæ Sapientiæ, opera firmitudinem accipiunt: deinde, ne quis audiens de huiusmodi sapientia rebus ingenita & inserta persuaderet sibi ueram eam Dei Sapientiam esse, ipsumq́ Filium Dei creaturã esse, necessario subintulit, Ante montes, & ante terram, & ante aquas, & ante colles genuit me, ut sub his uocibus (ante omnem creaturam) quibus omnes res cõditas cõplectitur, declararet se non ipsa sui essentia rebus creatis inditam esse. Si enim ad opera creata est, & ante opera existebat, euidens nimirum, eam, antequã crearetur, fuisse. Sequitur igitur illam natura essentiaq́ rem creatitiã non esse, sed ut ipsa subintulit, genitũ quiddam existit. Quid aũt inter se discriminis habeant, genitum & creatũ esse, in superioribus ostensum est. Iam quod subiungitur, cum præpararet cœlum, aderam illi: sciendum est, non ideo hæc Sapientiam dixisse, quasi non per eam Pater cœlum fecerit, quum ambiguum nõ sit, omnia per Sapientiam facta esse, & sine ea factum esse nihil, sed hanc esse mentem uerborum, omnia quidem in me & per me facta sunt: sed tamen quum necessitas postularet, sapientiam ingigni inserìq́ operibus, ipsa quidem substantia eram cum Patre: cæterũ, cõdescensu attemperationeq́ mei ad res creatas, cõcinnabam mei imaginem in meis operib. ut quasi iam unius corporis membra, nulla pars mũdi seditione laboraret, sed omnibus inter se mutuus parilisq́ consensus esset. Quotquot igitur recto intellectu, pro data ipsis sapientia, se spectatores præbent rerum conditarum, poterint dicere etiam ipsi, dispositione tua permanent omnia. Contra, qui hac in parte oscitabundi negligentesq́ sunt, audient hoc in se cõgruere, prædicantes sese sapientes esse, infatuati sunt: quoniam, quod intelligibile est Dei, manifestum est illis: Deus enim ipsis manifestauit, quippe, quũ inuisibilia eius ex creatione mundi, animaduersis operibus perspiciantur, perspicitur quoq́ æterna eius Potentia ac Deitas: Ita fit, ut careant omni excusatione, quòd, quum Deum cognitum haberent, non ut Deum uenerati sunt, sed seruierunt creaturis potius, quàm creaturarũ conditori, qui est benedictus in secula: Quin & pudore, quũ ista audient, perfundantur. Quandoquidem in Sapientia Dei (prout superius dictum est) nõ cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo, per stultitiam prædicationis seruare credẽtes. Non enim amplius, ut superioribus ætatibus, per imaginem & umbram

umbram eius sapientiæ, quæ in rebus deprehenditur, uoluit Deus innotescere, sed ipsam ueram Sapientiam carnem iussit assumere, & hominem fieri, mortemq́ crucis sustinere, ut per Fidem quæ in eum est, omnes iam deinceps credentes seruari possint. Eadem illa ipsa Sapientia est Dei, quæ prius per imaginem sui rebus creatis inditã, qua de causa etiam creari dicitur, manifestauit se ipsam, & quæ per se suamq́ indolem Patrem nobis manifestũ reddidit, postmodum ipsa & Verbum & Ratio Dei caro facta est, ut ait Ioannes, & post abolitam mortem, & seruatum genus nostrum, magis ac magis semetipsam, & per se, suum Patrẽ declarauit, ut his uerbis innuitur: Des eis ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem emisisti Iesum Christũ. Impleta est igitur uniuersa terra cognitione eius. Vna enim eademq́ cognitio est, & Patris per Filium, & Filij per Patrem. Et hoc est quod gaudet Pater, eoq́ gaudio exhilaratur in Patre ipse quoq́ Filius, quum dicat: Ego erã cui aggratulabatur: quotidie aũt exhilarabar in cõspectu eius. Hæc rursum ostendunt, Filium non esse alienigenã, sed propriam ex Paterna substantia & genuinam Sobolem. Ecce nõ nostra causa (ut asserunt impij) genitus est, neq́ ex non entibus ad essentiam emersit. Non enim extrarium quippiã alí unde sibi acquisiuit Deus, quod gaudium illi conciliaret: sed in eo dicto nota est indiciumq́ proprij & sibi consimilis Filij. Quando enim fuit, quũ pater non lætabatur? si aũt semper lætabatur: semper erat in quo lætabatur. In quo porro lætatur Pater, nisi quum intuetur seipsum in sui ipsius Imagine, quod est Verbum eius? Quod si etiam in filijs hominum exhilarabatur absoluto terrarum orbe, ut in Prouerbijs scriptum est, nimirum eadem q̃q́ & illud superius intelligentiam habuerit. Exhilarabatur enim eo modo, nõ ex superuẽtitio gaudio, sed quod tum quoq́ uideret ad sui Imaginem opera esse condita: adeo, ut illa exhilaratio Dei, ex Imagine ipsius causam trahat. Aut, quomodo porro Filius exhilarari posset, nisi eo modo quo se intuetur in Patre? Idem enim inter se ualent hæ duæ sententiæ: Qui uidit me, uidit & Patrem meum, Et, Pater in me, & ego in Patre. Inanem igitur esse uestram gloriationem undecũq́ ostensum est, ô Christi perduelles, & frustra triumphum simulastis, & iactitatum ubiq́ à uobis, Dominus creauit me initium uiarum, deprauantes intellectum uerborum, ac potius uestra commenta, q̃ mentem Salomonis depromentes. Ecce enim uestra sententia, nõ nisi merum & inane phantasma apparet. Illud contra, quod in Prouerbijs habetur, & reliqua prius dicta, Filium cõmonstrant non esse ex sua substantia & natura rem creatitiam, sed stirpem Patris, Sapientiam & Verbum uerum, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE contra Arianos, Sermo quartus.

EMEL Ariani statuentes (ut ex re apparet) defectores sese praeuaricatoresque ueritatis exhibere, in se traducere omnino uelle uidentur, quod scriptum est: Impius quum in profundum malorum deuenerit, contemnit. Neque enim confutati quiescunt, neque perplexi inopesque quod respondeant pudefiunt, sed plane meretricis uultu depuduerũt aduersus omnes in impietatibus suis. Nam quae cauillabãtur uerba: Dominus creauit me, Et, Tanto praestantior Angelis factus, & primogenitus, &, Fidelem illi, qui ipsum fecerat, quum rectae essent sententiae, & piae in Christum, nescio quo pacto iterum atque iterum quasi serpentis ueneno perfusi, neque intuentes quod oportuit, neque quae legunt intelligentes, coeperũt uerbis tanque ex barathro impij sui pectoris eructatis, suggillare & irridere id, quod à Domino dictũ est: Ego in Patre, & Pater in me: dicentes: Quomodo potest iste in illo, ille in isto recipi? Et quid miri, si Filius in Patre sit, quum etiam de nobis scriptum sit, in eo uiuimus, mouemur, & sumus? Caeterum, id merito illis pro ipsorum uesania pectoris accidit, cum Deum arbitrentur corpus esse, neque intelligũt quid nam sit uerus Pater, uerus Filius, neque quid sit inuisibile lumen & aeternum, & iubar eius inuisibile, neque quid sit inuisibilis substãtia, character, & imago incorporalis. Nam si cognouissent, non Dominum gloriae sannis et ludibrijs nefarie tractauissent, neque incorporalia corporaliter excipientes, quae probe dicta erant, interpretationibus deprauassent: par erat certe, uel solum id audientes ex Christo, eius uerbis fidem adhibere. Quandoquidẽ simplex Fides praestantior est quàm curiosa probabilitas. Verum, quia & istud ad suam haeresim prophanare aggressi sunt, necessitas nos cogit, ut horũ malitiosam uecordiam refutemus, & ueritatis sensum aperiamus ad confirmationem hominũ fidelium. Neque enim ut illi arbitrantur, uicissim in se transuasantur: dum ait: Ego in Patre, & Pater in me, quasi in uasa inania alter in alterum refusus, ut Filius impleat Patris capacitatem, & Pater uicissim Filij, & neuter sit ex se uel plenus uel integer. Id enim propriũ est corporũ: quapropter id uel solo dictu prorsus nefarium haberi debet. Plenus siquidem & integer est Pater: & plenitudo Deitatis est Filius: neque tamen rursus uti in sanctis hominibus, intra quos receptus Deus, ipsos fortificat: ita quoque ac simili ratione in Filio agitur, Ipse enim Filius, Patris est Fortitudo ac Sapientia: & res quidẽ conditae eius participatu in Spiritu sanctificantur, quũ tamen ipse, qui Filius est non istiusmodi cõmunicatu Filius efficiatur, sed genitura. Neque rursum ita Filius est in Patre, ut nos in eo uiuimus, mouemur, & sumus, quia ipse est Vita, & è Patre quasi ex fonte dimanat, in qua omnia uiuificantur & constant: siquidem uita nõ per uitam uiuit, alioqui omnino

uita non esset, sed ipsa potius omnia uiuificat. Age, inspiciamus nunc Asterij sophistæ, istius hæreseos patroni, ratiocinationes. Istius em̃ generis sunt, in quibus se aliquo modo æmulum Iudæis præbuit. Liquidum inquit manifestumq́ʒ est, ideo illum dixisse, se in Patre esse, ac Patrem uicissim in ipso, quoniam ne sermonẽ quidem quem exordiebatur, sui ipsius aiebat esse, sed Patris: neqʒ sua item opera esse, sed Patris, qui eam ei potestatẽ faciendi dederat. Id si puer aliquis simpliciter dixisset, ueniã ex ætate mereretur, sed in eo cui nomen sophistæ est ex sapientia, cuiusq́ʒ professio omnium rerũ scientiam promittit, quantopere (quæso) uituperandum, & qui fieri potest, ut non se istis rationibus alienum ostendat ab Apostolo, elatus disertis sapientiæ uerbis, sibiq́ʒ persuadens, ijs sese decipere posse, quum interim ipse non intelligat quæ dicat, neqʒ de quibus asseuerationes faciat. Quæ enim Filius propria cõgruentiaq́ʒ sibi ut Filio, ut Verbo Sapiẽtiæq́ʒ & Imagini substantiæ Patris prolocutus est, ea iste ad res conditas transmittit, eaq́ʒ promiscue & Filio & creaturæ associat, Verbumq́ʒ quod est Patris sui Potentia, potentiam accipere sceleratus inducit, ut cõsequentiam habeant impia ipsius uerba, quum ait, Filium in filio ius filij adoptionemq́ʒ obtinuisse, & Verbum à uerbo potestatem mutuatum esse: neqʒ uult illum ut Filium ista de se pronunciasse, cumq́ʒ ut discentem & eruditione proficientem, cum alijs creaturis in ordinem cogit. Si em̃ ea de causa, quòd hæc uerba sua non essent, quæ referebat, sed quia Patris etiam erant opera quæ patrabat, in hunc sermonẽ prorupit, Ego in Patre, & Pater in me, quur est, quòd Dauid quũ uerba facit, ita sermonem moderatur. Audiam, quid in me loquatur Dominus Deus: & Salomon quoqʒ itidẽ, Mei sermones dicti sunt à Deo, Et Moses uerba sua, ut à Deo accepta, subministrabat, singuliq́ʒ Prophetarũ non sua, sed quæ Dei erant, eloquebantur. Sanctiq́ʒ itidem, opera quæ faciebant, non sibi quasi propria ipsorum, sed Deo qui eam potestatem concesserat, uendicabant. Atqʒ hinc est, qꝫ Helias & Helizæus Deum inuocabant, ut mortuos suscitarent: & ex eadem ratione idem ad Naaman Syrum loquitur, quẽ purgarat à lepra, ut cognoscant Deum esse in Israel: ita & Samuel quoqʒ in diebus messis precatus est Deum, ut pluuiã largiretur: ita & Apostoli professi sunt, nõ suis se uiribus miracula, sed Domini gratia designare: colligiq́ʒ ex tot exemplis, cõmunem esse hanc uocem omnibus, ut quilibet possit dicere: Ego in Patre, & Pater in me: & non unum esse Filium Dei Verbũ & Sapientiam, sed istum ex multis unum esse. Atqui, si res ita habuisset, nequaquam ita Dominus locutus fuisset, neqʒ oportuisset illum ad hunc modum uerba concipere: Ego in Patre, & Pater in me, sed potius, & ego quoqʒ in Patre, & Pater quoqʒ in me, ut nihil sibi proprium eximiumq́ʒ apud Patrẽ habere declararet, sed cõmunem cum omnibus gratiam possidere. Sed non ita est, ut illi arbitrantur, qui, quum non censent eum esse genuinum Filium, in Filium genuinum mendacia fingunt, cui soli competit illud dictum: Ego in Patre, & Pater in me. Est enim Filius in Patre quatenus intelligere conceditur, eò quòd quicquid est Filius, id uniuersum sit propriũ substantiæ Patris: ueluti ex lumine, proradiationem: & fluuium, ex fonte, ut qui Filiũ uideat, id uideat quod est Patri suum ac propriũ, ac intelligat, qꝫ Filius sit, eam

essentiam ex Patre esse, atq; ita eum in Patre existere. Estq; uice uersa Pater in Filio, eò quòd id, quod est Patri proprium ac suum, idipsum sit Filius, ut in radijs sol, mens in ratione, fons in flumine, atq; ita quis uidens Filium, uidet id quod propriū est substantiæ Patris, & intelligit Patrem in Filio esse. Nam quum species Deitasq; Patris, essentia sit Filij, bene consequitur, ut Filius in Patre existere dicatur, & Pater in Filio. Ideoq; merito, quum antea dixisset: Ego & Pater unum sumus, subintulit ista: Ego in Patre, & Pater in me, ut identitatem Diuinitatis, unitate essentiæ demonstraret. Vnum enim sunt non ueluti unum in duas partes diuisum, ut nihilo plus sint q̃ unū, aut unum duobus nominibus geminatum, ut idem nunc Pater, nunc sui ipsius sit Filius. Id enim, quum Sabellius sentiret, hæreseos damnatus est: sed duo sint, eò quòd Pater, Pater sit, non Filius: & Filius uicissim Filius, & non Pater, sed tamen eadem natura: nihil enim dissimile inter genitum, & genitorem, quippe, qui sit eius Imago, & eo q̃ omnia Patris sint et Filij, ac proinde Filius non alius Deus est: non enim aliunde existere intelligitur, alioqui cō plures essent dij, si præter Deitatem Patris, aliam deitatem excogitaremus. Nam, quamq; alius est Filius, quatenus est genitus: attamen idem existit, quatenus est Deus. Siquidem unum sunt Pater & Filius, suitate & proprietate naturæ & identitate unius Deitatis, ut modo dictum est. Quippe, quū & ipsum iubar lumen sit, neq; diuersum à sole neq; alia lux, neq; secundum participatum, sed propriè quiddam ex eo genitum. Iam quod ita genitum est, necessum est, ut sit cum gignente eadem lux. Neq; est ut quispiam ea dixerit duo lumina, duo tamen sunt sol & iubar, una tamen solis lux in ipso iubare ubiq; illuminans. Eadem ratione Filij Diuinitas, Patris est, unde & indiuisibilis est, atq; ita unus Deus, & non alius præter ipsum. Cum igitur ad eum modum unum sit, unaq; sit illis Deitas, eadem dicuntur de Filio, quæcunq; de Patre dicuntur, excepto, quod Pater non appellatur: qualia sunt, Deus, ut Deus erat Verbum, ut omnipotens, ut hæc dicit, qui erat, qui est, & qui uenturus est, & Dominus, & unus dominus Iesus Christus, & quòd lux sit, ut ego sum lux, & q̃ deleat peccata, ut uideatis, inquit, q̃ Filius hominis habeat potestatem in terra dimittendi peccata, & quæcunq; alia inueneris. Omnia enim (inquit ipse Filius) quæcunq; habet Pater, mea sunt, ac uice uersa, omnia mea tua sunt, et qui audit ea quæ sunt Patris de Filio dicta, is uidebit Patrem in Filio, & Filium in Patre, cum ea quæ dicuntur de Filio, eadem quoq; dicantur de Patre. Qui aūt, ea quæ sunt Patris, de Filio pronunciari possent, nisi quia Filius ipsius natus est? aut qui uicissim ea quæ sunt Filij, propria Patris fuerint, nisi quia Filius propria fœtura est & partus substantiæ Patris: Iam, quum substantiæ Patris propriū germen sit Filius, merito Filius, quæ sui Patris sunt, sibi addicit: unde rite & congrue post hoc uerbum, Ego & Pater unum sumus, subintulit, ut cognoscatis & me in Patre esse, & Patrem in me: huic dicto illud rursum adiunxit, Qui uidit me, uidit & Patrem meū, atq; ita est ubiq; unus & idem intellectus in tribus istis sententijs. Qui enim eo modo cognitū habet, Patrem & Filium unum esse, ille quoq; cognitū habet Patrem in Filio, & Filium in Patre esse: nam Filij Diuinitas Patris est, illaq; ipsa in Filio consistit, et qui illud cōprehendit, is

quoq;

quoq; sibi persuasum habet, quòd qui uidit Filium, uiderit & Patrem, quippe, cum in Filio sit Patris Diuinitas, id ab exemplo regiæ imaginis cōmodius intelligas: quandoquidē in imagine, species regis & forma apparet, & in rege imaginis species: sine enim omni discrepantia, uultus regis in imagine expressus est, ut qui uidet imaginem, uideat in ea regem: & uicissim, qui regem intueatur, agnoscat illum ipsum eundem esse, qui in imagine repræsentatur. Cæterum, quia in ambobus nulla est dissimilitudo, si quis post cōspectam imaginem, uelit regem uidere, huic ad eum modum ita imago iure loquerctur: Ego & rex unum sumus: ego enim in illo sum, & ille in me: & q̃d in me animaduertis, id quoq; in eo animaduertas: & quod uideris in illo, uideris & in me. Qui igitur adorat imaginē, in illa adorat ipsum regē, quippe, cum ipsa imago nihil aliud sit, q̃ regis forma ac species. Quoniam aūt Filius est Imago Patris, necessum est ut cogites Deitatem & proprietatem Patris, ipsam essentiam Filij constituere. Et hoc est, quod ait, Qui quum in forma Dei esset. Nec non & illud, Pater in me. Non aūt ex parte aliqua forma Deitatis conficitur, sed ex integra Deitate Patris, essentia Filij consurgit, & solidus Deus: ideoq;, quum par esset Deo, non rapinam arbitratus, esse se æqualem Deo. Ac ediuerso, quoniam Filij Deitas & species, nullius alterius est q̃ Patris, inde est illud, quod dixit, Ego in Patre. Ita Deus fuit in Christo, mundum sibi reconcilians: nam propria substantia Patris, Filius est, in quo creatura Deo reconciliabatur: ita fit, ut quæ operatur Filius, opera sint Patris: quippe, quum species Deitatis Paternæ, quæ author fuit talium operum, Filius existat: ita quoq; qui uidit Filium, uidit Patrem: In Paterna siquidem Deitate subsistit & cōspicitur Filius: & eius Paterna species ostendit in ipso ipsius Patrem. Atq; ad istum modum existit Pater in Filio, & Patris in Filio proprietas & Diuinitas ostendit Filium existere in Patre, et sem per indiuisibilem ab eo esse. Cæterum, qui audit & uidet ea quæ dicūtur de Patre, illa ipsa quoq; de Filio dici: non ideo scilicet, quòd per donationem, aut participatum Paternæ substantiæ ista Filio superueniant, sed quia ipsa essentia Filij proprium sit germen Paternæ substantiæ, is recte intelliget, q̃d superius dictum est: Ego in Patre, & Pater in me. Et, Ego & Pater unum sumus. Est enim Filius, qualis Pater, eò quòd omnia Patris habeat, ideoq; unà cum Patre cōsignificatur: nemo enim quemq; Patrē appellarit, cui non sit Filius. Qui igitur Deum, conditorem nominat, non omnino secundū superius dicta rem declarat: est enim etiam ante res conditas, conditor. Qui aūt Patrem dicit, statim unà cum Patris uocabulo, Filij naturam significat. Ideoq;, qui in Filium credit, in patrem credit: In eum enim qui proprius est patris substantiæ, credit, atq; ita est una Fides in unum Deum: & qui adorat, & ueneratur Filium, in Filio adorat & ueneratur patrem: quandoquidē una est Deitas, ac proinde una ueneratio, una adoratio in Filio, eaq; per Filium confertur in patrem: & qui ita adorat, unum Deum adorat: Vnus em̄ Deus est, & non est alius præter eum. Cum igitur solus pater dicitur Deus, uel quum unus Deus esse Deus pronunciatur, aut quum illud, Ego sum, & præter me non est Deus: aut quum istud, Ego sum primus, & post hæc futurus, recte illa omnia dicuntur. Vnus enim solus Deus et primus est. Neq;

ca ad demolitionem Filij referuntur, absit: est enim ille ipse in uno primo et solo, ut unius solius & primi unicum Verbum, Sapientia & Splendor. Est aūt ipse & primus & plenitudo primæ & unicæ Deitatis, in totum interim ipse plenus ac integer Deus. Non igitur ea uerba ad illius abnegationē spectant, sed ad tollendum, ne quispiam existimetur talis, qualis est Pater, aut quale Patris Verbum, ipsaq; Prophetæ sententia omnibus patet. Cæterū, quia impij & ista quoq; uerba abripiūt ad blasphemiam Domini, nobisq; conuitiose obijciunt, En, inquientes, Quum unus, & solus, & primus appelletur Deus, qui fit, ut uos Christum Deum nominetis? Si enim esset alius Deus, non se solum, aut unicum Deum appellasset. Necessum est igitur, ut et horum uerborum intelligentiam recludamus, quatenus fas est, ut omnes inde cognoscant, Arianos nil nisi Dei perduelliones esse. Si igitur Filio certamen cum Patre & hostilitas: aut si eo modo, quo Dauidi de Adonia & Absolone renunciatum fuit, pater filium uicissim obtuetur: legantur et proferantur istiusmodi Arianorum uoces, ne si quando dicat Filius seipsum Patrem, per defectionem nonnullos ad se à suo Patre abducat. Sin aūt qui cognoscit Filium, melius inde cognouerit Patrem, eum ipse Filius Patrem manifestet, & prædicet, & in Filio Patrem liquidius uisurus sit, quemadmodū dictum est. Cumq; ueniēs Filius, nō seipsum sed patrem glorificarit, ita uerba faciens ad eum qui ipsum conueniebat: Quid me bonum dicis? nemo bonus nisi unus Deus, respondensq; item interroganti, Quod præceptum in lege maximum esset? ad istum modum loquutus sit: Audi Israel, Dominus qui est Deus tuus, solus est dominus, rursusq; turbis uerba faciens: Descendi de cœlo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uolūtatem patris, qui misit me, Ac discipulos instruens, pater (inquit) meus maior me est: & qui me honorat, honorat eum qui misit me. Quòd si Filius talem se erga patrē exhibet, quid nam inter illos inimicum aut contrarium, ut talem intellectū ex istis uerbis colligas? Quinimo, si Verbum est Filius patris, quis ita demens, exceptis Christi perduellibus, ut existimet deum ita hæc uerba de solo & unico Deo fecisse, ut Verbum criminaretur, ac tolleret? Non ea est sententia Christianorum, absit: quoniam nō ob Filium ista sunt scripta, sed ad demolitionem falsorum, & ab hominibus fictorum numinum: Dictiq; istius sententia recta et iusta ratione nititur. Quandoquidem, illi qui supplices sunt falsis numinibus, deficiūt à uero Deo, ideo Deus qui bonus est, & hominum curam gerit, reuocans istos palabundos errones, ait: Ego solus sum Deus, & præter me non est Deus, & quæcunq; sunt istius generis dicta, nihil aliud sibi uolunt, q̄ ea quæ non sunt, uituperent, & ad deum conuertāt: non aliter q̄ si quis per diurnum tempus sole iam lucente, lignū temere depingat, in quo ne imaginaria quidem species lucis appareat, asseratq; hoc lignum authorem esse diurni luminis: sol contra, id uidens occlamet: ego solus sum diurna lux, neq; est alia lux præter me, nō respectu sui iubaris illud dixerit, sed ob ligneæ imaginis imposturam, & dissimilitudinē uanissimæ apparentiæ. Eadem ratione dictū est: Ego sum Deus, & non est alius præter me, ut à falsis numinibus homines abduceret, quo deinceps condiscant ipsum esse uerum Deum. Certe Deus hæc loquens, per Verbum suum loquutus

quutus est,nisi & hoc quoq; adijciant nostri temporis Iudæi, eum non per Verbum suum loquutum fuisse.Imo sic dictum est, quantūcunq; etiam insaniant diabolici isti: factum est enim uerbum ad Prophetam,istaq; ipsa audita ab illis percipiebantur. Iam si per eum sermo ille fiebat, & per eum illa ipsa dicebantur, nec est inter ea quæ dicuntur aut fiunt à deo, quod non in Verbo & dicatur & fiat: sequitur igitur, ut Prophetæ illi, eorum uerborū authores non fuerint,ô Christi perduelles,sed per alium, eumq; prorsus ab ipsis diuersum,eos sermones habitos fuisse.Nam pro similitudine superiore,si sol ea loqueretur quæ superius finximus,ideo haud dubie loqueretur, non ut à se suum iubar segregaret,sed ut in iubare lucem suam declarans, refelleret errores.Non igitur ad demolitionem Filij,neq; propter eum istiusmodi uerba pronunciata sunt, sed ad ignominiam refutationemq; mendacij. Ab initio siquidem non talia uerba ad Adamum protulit, quanq; tum Verbum apud ipsum erat per quod omnia fiebant, nec mirū, quum per id temporis nulla idola colerentur: uerum, cum iam homines contra ueritatē insurrexerant,sibiq; pro libidine deos instituebant, tum demum istiusmodi uerbis opus fuit,quo falsa numina tollerētur. Quin & ego hoc libens addidero,istiusmodi uerba ob Christomastygas iam tum antea prædicta fuisse,ut cognoscerent eum Deum esse, quem alienum extraneumq; à Patris substantia,nec uerum Deum, nec unius & primi Imaginem aut Filium esse uolunt.Quapropter,quū Pater solus Deus & uerus appellatur,non ad exauctorationem eius appellatur qui dicit,Ego sum ueritas, sed ad demolitionem eorum qui ex natura tales non sunt, qualis est Pater & Patris Verbū, neq; ueri dij sunt.Ita enim illi in more est,in mentione alterutrius se cum patre coniungere: quale est quum dicit: Et quem misisti Iesum Christum,qui si creatura esset,nō ita coaptasset se aut cōnumerasset cū suo creatore. Quæ enim cōmunio aut societas uero & non uero: Nunc aūt,qui se coaptat patri,ostendit se naturæ patris esse, deditq; nobis, ut illū cognosceremus esse ueri Dei uerum germen.Id ipsum quoq; in epistola sua diserte expressit: Et sumus in uero Filio eius Iesu Christo,hic est ille uerus Deus,& uita æterna. Iam quum Propheta dicat de creatione mundi, Qui solus extendit cœlos, & quum ipse Deus ita de se uerba faciat,Ego solus extendi cœlum, cuiuis liquet ac in manifesto est,sub hoc uocabulo unius, unum quoq; eius Verbū intelligi,in quo omnia sunt facta,& sine quo factum est nihil. Quocirca,si illa omnia per Verbum facta sunt, nimirum in hoc dicto: ego solus extendi cœlos,Filiusq; intelligitur per quem etiam cœlum sit conditum: Ita quoq; cum dicitur: Vnus Deus,Et,Ego solus,&,Ego primus,in uno, solo, & primo consignificatur,& cointelligitur Verbum ipsius: ita ut sub nomine lucis,radij quoq; lucis subaudiuntur. Cæterum,ista subintellectio nusq; locū habet,nisi in solo Verbo, eò quòd reliqua ex nihilo emerserint conditore Filio: qua in re immensum discrimen, quum Filius sit ex substantia patris, eiusq; uerissima proles. Quocirca sententia ea quam pro hæresi sua adferūt stulti,dum allegant,Ego primus &c. illa potissimū eorum uesaniam redarguit.Ego(inquit Deus)sum primus & postea. Si igitur Filius quasi cōnumerādus cū posterioribus se,primus dicitur, ut illa ab eo proxima sequentisq;

tisq; ordinis habeantur, erit ipse nimirum pro uestra sententia creatura, & tantūmodo tempore prior, atqui illud omnem impietatē transcendit: contra, si uerba ea, Ego sum primus, reliquaq; istiusmodi eò diriguntur, ut declaretur, eum nō ex aliquo esse, neq; aliquem ante illum extitisse, sed ipsum esse primordium, & causam omnium, & ut subuerterentur ethnicorum fabulæ, certum est, quum Filius appellatur primogenitus, non ideo appellari primogenitum, quòd unus sit è numero creaturarum, sed ad declarationē ipsum esse architectum rerum omnium, quiq; ius filiorum, adoptionemq; cæteris conciliauit. Nam quemadmodū Pater primus est, sic & ipse quoq; primus est, utpote Imago primi, & in quo qui primus est, consistit, & germen ex Patre, & in quo omnis creatura creatur, & ius filiorū, adoptionēq; nanciscitur. Verum, contra ista rursus obnituntur suis cōmentitijs fabulis, dum aiunt, non ea ratione Patrem, & Filium unum esse, aut ea similitudine coniunctos, quam Ecclesia agnoscit, sed eo duntaxat modo, quem ipsi adferunt. Aiunt enim, quandoquidem ea quæ uult Pater, uult & Filius, neq; cogitationibus eius, neq; iudicijs refragatur, sed ubiq; cū eo consentit: & quia ijsdem dogmatibus imbuitur, rationesq; illius cohærent cum Patris doctrina, ideo ipse & pater unum sunt. Certe, ista nōnulli ex eorum grege non solum dicere, sed scriptis quoq; cōmittere ausi sunt, quo quid improbius aut importunius? Si enim ea ratione idem habendi sunt pater & filius, atq; eo pacto Verbum patri simile existimatur, nimirum, necesse est & Angelos, aliaq; nobis excellentiora, principatus, potestates, thronos, dominationes, cæteraq; quæ in cœlo apparent, solem, lunam, stellas, ita filios habēda esse, ut Christus est Filius, ac de illis quoq; hoc dictum pronunciari, et ipsa & patrem, unum esse, & unūquodq; eorum & Imaginem Dei & Verbum esse, cum ea quæ uelit Deus, & ipsa quoq; uelint: cū neq; in iudicijs, neq; in placitis quicq; differant aut dissentiant, sed in omnibus se obsequentia præstēt creatori suo. Non enim in sua gloria permanerent, nisi quæ pater uult, & ipsa uellent. Siquidem ille, qui non mansit, sed diuersi animi & factionis fuit, audiuit, Quomodo cecidisti è cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Qui ergo fit, ut cum ista istiusmodi sint, solus tamen Filius unigenitus & Verbum & sapiētia appelletur: aut cur, cum tot sint similia patri, solus hic sit Imago? cum etiā hac ratione cōplures inter homines patri similes reperiūtur. Multi enim Martyres extitere, & ante Martyres Apostoli, & Prophetæ, & ante Apostolos & Prophetas, Patriarchæ, plurimiq; etiamnum sunt, qui seruāt præcepta patris, misericordes uidelicet, qualis est pater cœlestis, & qui hoc ipsum moribus præstant, estote imitatores Dei, ut Filij dilecti, & ambulate in dilectione sicuti Christus dilexit uos: nec pauci sunt qui se præbent imitatores Pauli eodem modo, quo ille fuit Christi: quorum nemo tamē neq; Verbum neq; Sapientia, neq; unigenitus Filius, neq; Imago fuerit. Neq; quisq; eorum ausus est dicere, Ego & pater unum sumus: aut, Ego in patre & pater in me, sed ab omnibus dicitur, Quis similis tibi inter deos Domine? aut quis æquabitur Domino inter filios Dei? Nam quominus ille solus sit Imago uera & genuinus patris sui, nihil inde obstaculi nascitur, quod & nos ad imaginē Dei creati recitemur, & quòd gloria & imago Dei, nuncupati

cupati

cupati sumus, cum id non ex nostra indole fiat, sed ob Imaginem Dei, & ueram eius gloriam in nobis habitantem, quæ quidem ipsa est Ratio siue Verbum Dei, quod nostri gratia postmodum caro factum est: inde enim datum est, ut hoc nomine dignati simus. Cum igitur tam indecora et absurda sit eorum sententia, necessum est similitudinem hanc & unitatem solummodo ad naturam Filij referri: Nam si ita hæc uerba non tractes, nihil quicquam supra conditionem creaturarũ habebit Filius, neq; Patri suo, sed dogmatibus patris similis erit: patrisq; dissimilis, eo quod pater, pater sit, dogmata uero præcepta patris sint. Si igitur, quantum ad dogmata & doctrinã similis est patri filius, pater ergo pro eorũ opinione noĩe duntaxat pater erit, neq; Filius fuerit undiquaq; indifferens Imago patris, imo prorsus nihil proprium cum patre, nullã omnino similitudinẽ habebit. Quid enim similitudinis aut proprietatis mutabili cũ patre? Atqui Paulus similia cũ Christo docens, non est, quantũ ad substãtiam attinet, Christo similis. Isti igitur qui talia sentiunt, mentiuntur: Filius aũt & pater ea ratione unum sunt, qua antea declarauimus, atq; ita similis est patri, & ex patre, et ut ad patrem comparatus Filius, mutuo relatu inde spectetur & agnoscatur, nõ aliter q̃ splendor ad rationem solis æstimatus: ac proinde cum res ita se habeat, operante Filio, pater operari intelligitur, & ueniente Filio ad Sanctos, pater is est, qui in Filio uenit, quemadmodũ ipse in suis promissis ostendit: Veniemus ego & pater meus, & mansionem apud eum faciemus, quoniã in Imagine conspicitur pater, & in Splendore Lux consistit, atq; ideo dante patre gratiam & pacem, eandem ipsam Filius est qui donat, ut Paulus subindicat in epistolis. Gratia (inquiens) uobis et pax à Deo patre nostro, & Iesu Christo. Vna enim atq; eadem gratia est patris in Filio, sicuti una lux est solis in iubare, cum illuminandi uis à sole per radios proficiscatur. Idem rursus bene precatus Thessalonicensibus, Ipse aũt, inquit Deus & pater noster, & Dominus Iesus Christus dirigat uiã nostrã ad uos, ubi unitatẽ patris & Filij cõseruauit. Non eñ dixit dirigãt, quasi à duobus id donaretur, duplexq; gratia esset, sed dirigat (inquit) ut ostẽderet patrem per Filium eam gratiam dilargiri: Fieret omnino, ut hinc impij erubescerẽt, nisi obstaret frontis uoluntatisq; contumacia. Nam si unitas non esset, nec proprius substantiæ paternæ partus esset, ut iubar solis, sed discreparet natura à patre, sufficeret patrẽ ista solum dare, nulla ex creaturis in ratione dandi in societatẽ admissa, nũc ipse donandi modus clare demonstrat unitatem patris & Filij: Nunquam enim quispiam precaretur accipere à Deo, & ab Angelis, aut ab ullis rebus creatis. Neq; quisq; hanc uerborũ formam concepit, Det tibi Deus & Angelus, sed contra, à patre & Filio propter unitatem, uniformemq; rationem dandi. Si quid enim per Filium dantur ea quæ in dationem ueniunt, à patrẽ dantur. Nihilq; est omniũ, quod non per Filium efficiat pater: ita enim qui accipit, tutam & certã gratiam adipiscitur. Iam si Iacob in benedicendis nepotibus Effraim & Manasse ad istum modũ locutus est: Deus qui aluit me à pueritia mea usq; in hũc diem, Angelus qui liberauit me ex omnibus malis, benedicat pueros istos: non tunc aliquem Angelorum creatorũ, & qui natura Angeli erant, in unum copulauit cum creatore Deo, neq; omisso nu

tritio suo Deo, ab Angelo benedictionẽ suis nepotib. postulauit: sed quia disertè locutus est de Angelo qui illum ab omnibus malis liberauerat, satis præ se tulit, non ex creatitijs Angelis aliquem, sed Filium fuisse Patris, quẽ Patri in suis precibus consociauit, per quem Deus liberat quos uult. Hunc enim magni consilij Patris Angelum nouerat, nec aliũ, nisi illum ipsum qui benedicit & liberat ex malis, suis uerbis expressit. Non enim ille sibi à deo, nepotibus aũt ab Angelo benedictionem dari uoluisset, sed eundem illum quem interpellabat, Non dimittam te (inquiens) nisi benedixeris mihi. Is enim erat Deus, ut uerba Iacobi clare testantur: Vidi Deum facie ad faciem, illum ipsum (inquit) precatus est, ut nepotibus benediceret. Angeli enim proprium est, Dei mandatis inseruire, ac proinde aliquando progreditur, ut eijciat Amorrhæos: aliquando amandatur ut tueatur populũ in itinere. Cæterum, illud ipsum quod fit, non est opus eius, sed Dei, qui imperat & emittit eum: eiusdem quoque est, ut liberet quos uoluit liberari. Nõ igitur alius, quàm ipse Dominus Deus fuerit, qui ei apparens ita locutus est: Ecce ego tecũ sum, conseruans te in uia, quacunque ieris, & non alius. Idem denuo apparẽs repressit insidias Laban, interdicens Labani, ne cum Iacobo uerbis asperioribus ageret, Neque Iacob quenquam præter Deũ inuocabat: Eripe me (inquiens) Domine è manibus fratris mei Esau: Idem cum uxoribus uerba conferens, locutus est: Non datum est Labani à Deo, ut malefaceret. Dauid quoque nullum alium, quàm deum pro sui liberatione inuocabat. Ad te Domine in tribulatione mea clamaui, & exaudisti me: Domine libera animã meam à labijs iniquis & à lingua dolosa. Huic quoque hoc beneficium acceptũ ferens, loquutus est uerba odæ suæ in decimoseptimo Psalmo, In die qua liberauit eum Dominus ex manibus omnium inimicorum suorum, & è manibus Saul. Et dixit, Diligam te domine fortitudo mea & corroboratio mea, & refugium meum, & liberator meus. Postremo Paulus, Dominus me ex omnibus liberauit, & liberaturus est, in quem sperauimus. Porro, non alius fuit quàm Deus, qui benedixit Abraham, & Isaac, & Iacob. Isaac quoque Iacobo in hæc uerba bene precatus est: Deus meus benedicat te, & augeat te, & multiplicet te, & eris in cætus populorum, & dabit tibi benedictionem Abrahæ patris mei. Vides non alterius quàm Dei esse benedicere aut liberare: Neque alius fuit, qui liberauit Iacob, quàm Dominus: liberatorem aũt Patriarcha inuocabat super nepotibus suis. Clarum igitur est Patriarcham non alium in suis precibus copulasse cum Deo, quàm hoc Verbum, quod Angelum ideo nominauit, quia solus is est, qui Patrem reuelat, quod etiam ab Apostolo factitatum est, cum inquit, Gratia uobis & pax à Deo Patre nostro & Iesu Christo: ita enim certa & firma efficitur benedictio, ob indiuisibilitatẽ Filij cum Patre: & quia una eademque gratia est, quæ donatur, & siue Pater det, per Filiũ datur hoc ipsum quod datur: siue rursum Filius muneretur, pater tñ est, qui per Filiũ, & in Filio hoc ipsum munus pstat. Gratias ago inquit Apostolus (ad Corinthios scribẽs) Deo meo undiquaque uestro noĩe super gratia Dei, quæ data est uobis in Christo Iesu. Illud ipsum quoque in luce et proradiatione lucis cõspexeris. Siquidẽ, quod illustrat lux, hoc ipsum quoque irradiat iubar, illustratio aũt qua irradiat iubar, ex luce proficiscitur: Ita quoque conspecto

Filio

Filio conspicitur Pater: Filius enim Patris iubar est, atque ea ratione Pater & Filius unum sunt. Cæterũ, tale quid de rebus creatis haudquaque dixeris: nõ enim operãte Patre operatur aliquis Angelorum, aut quisque alius ex rebus creatis: Nec mirum, quũ nihil istorum agendi uim causamque possideat: sed ipsi potius sint, qui conduntur, maxime quia segregati sunt, dissidentque ab eo qui solus natura est & existit: tum quia ipsi ex genere operũ sunt, ac proinde operari nequeant quæ Deus operatur. Nam quanque omnia operari uidentur, non tamen donante Deo, simul cum eo condonare: aut conspecto Angelo, quispiam dixerit se Deum conspexisse. Angeli enim (quemadmodum scriptum est) administratorij sunt spiritus, qui ad negocia obeunda emittuntur, & Patris donationes per Filium elargitas, renunciant illis qui accipiunt. Quin & ipse Angelus uisus conspectusque, se mitti à domino confitetur, quemadmodũ & apud Zachariam, & apud Deiparam confessus est Gabriel. Et qui Angelum uiderat, nouerat quid uiderat, eumque Angelũ esse intellexit, & non Deum. Nam & Zacharias Angelum uidit: Esaias autẽ Dominum, Manue rursus Angelum, & Moses dominum: Gedeoni rursus Angelus, & Abrahæ Deus apparuit, neque tamen is qui deum uidit, Angelum uiderat: neque qui Angelũ uidit, deum se conspexisse arbitratus est. Plurimũ siquidem, imo potius in uniuersum naturis dissidẽt res creatitiæ cum creatore suo deo. Quòd si aũt misso aut cõspecto Angelo, is qui hoc uidit, Dei uocem audierit: quemadmodũ in rubo euenit: siquidem ibi Angelus dei è rubo cõspectus est, et uocauit dominus Mosen è rubo his uerbis: Ego sum deus patris tui Abrahæ, Isaac, & Iacob, non tamen ob id Angelus ille erat deus eorum, sed in Angelo loquebatur Deus: & is quidem qui sentiebatur oculis, Angelus erat: deus aũt in ipso loquebatur. Nam quemadmodum in columna nubis uerba ad Mosen in tabernaculo faciebat, ita quoque in Angelis apparens, per Angelum loquebatur. Cæterum, ea quæ loquitur deus, manifestum est eum loqui per Verbum suum, & non per alium. Verbum aũt, utpote non segregatum à Patre, neque dissimile, neque alienum, quæ cunque ab eo opera fiunt, ea quoque opera Patris æstimanda sunt, idemque amborum opificium: & quæ dat Filius, Patris donatio est: & qui Filium uidit, nequaque Angelum, aut aliquid quod maius est Angelis, aut ullã denique creaturam, sed ipsum Patrem uidit: & qui Verbum audit, cognitum habet se Patrem audisse: quemadmodũ qui à iubare irradiatur, certum habet, se à sole illuminari. Hocque ita à nobis intelligi uolens, Sacra scriptura istiusmodi exempla in medium produxit, quibus & proditores Iudæos pudefacere, et Græcorum calumnias refellere possumus, qui dicunt, & simul arbitrantur, nos, quia Trinitatem agnoscimus, plures deos agnoscere. Non enim, quemadmodum exemplo supradicto similitudineque ostẽditur, tria principia aut tres patres introducimus, sicuti Marcionistæ, cum non tres soles ad comparationem adducamus, sed unicũ solem eiusque splendorem; unicamque ex ambobus lucem: ita unum principium agnoscimus, conditoremque dicimus nõ alium modum quàm unius numinis rationem habere, eò quòd ex ipso soboles nata sit. Iustius ergo Ariani de multis, siue de nullis numinibus crimen sustinuerint, quippe, qui Filium aliunde quàm ex Patre prosatum, & creaturam ue-

lint: & Spiritum Sanctũ, quum non esset, ad essentiã peruenisse deblateret. Si enim Verbum aut Deum esse negent, aut ob Scripturas lingua dũtaxat profiteantur, sed tamen non propriũ quiddam esse ex substantia Patris concedent, fieri non potest, quin plura numina introducant, ob diuersitatẽ naturarum, quas in personis Trinitatis constituunt: Nisi scilicet, quemadmodum ex participatu cætera quoq; omnia numina appellantur: ita quoq; Verbum non uereantur numen facere. Quod si statuant, maiori adhuc impietate laborauerint, quum unum ex uulgo & promiscuo grege Verbũ esse opinẽtur. Sed absit, ut unq; huiusmodi cogitatio alicui ex nostris in mentem ueniat. Vna enim forma Deitatis, quæ est etiam in Verbo: & unus Deus Pater in seipso, ut tamẽ in omnibus sit: & in Filio appareat, & ex Filio agnoscibilis deprehensilisq; sit: nihilo tamen minus per oĩa penetret, idemq; ita in Spiritu Sancto consistat, ut tamen in omnibus per Verbum in Spiritu operetur & agat. Atq; ita unum per Trinitatem confitemur Deum, multoq; pientius loquimur, q̃ si hæreticorum multiformem, multiphariamq; Deitatem reciperemus, eo quòd unam simplicemq; in Trinitate Diuinitatem sentiamus. Nam, si tale Verbum non est, sed ex non ente, ens euasit, creaturaq; facta est, & opus quoddam existat: relinquitur, ut uel non sit uerus deus, quum sit ex numero creaturarũ: aut si pudore cõfusioneq; fracti à Sacris scripturis, deum illum uerum esse confiteantur, necessario fit, ut duo simul numina agnoscant, alterum creatorem, alterum creatum: duobusq; dominis inseruiant, alteri ingenito, alteri genito & creato, & ut duas fides habeant, unam in uerum deum, alteram in condititium & fictum ab ipsis, quẽ ipsi deum uocant. Necessum est quoq; eos ita obcæcatos, cum adorant increatum depugnare cum creato: & cum addunt se creaturæ, auersari creatorem. Non enim fieri potest, ob eam quæ in ipsis est naturarum diuersitatẽ, & dissimiles in agendo uires, ut hunc in illo, aut illum in hoc agnoscas & uideas. Quapropter, cum Ariani eiusmodi sententiæ sint, uitari omnino non potest, quin plura numina consocient: Id enim facinus eorum, qui ab uno deo desciscunt. Cur igitur Ariani cum hoc sensu sint, sese non adnumerant gentilibus? siquidem ambo, omisso creatore deo, creaturæ inseruiant. Sed illi, ad circũueniendos simpliciores, uocabulum ethnicorum subterfugiũt: similem tamen cum illis sententiam fouent. Etenim sophisma illud quod soliti sunt dicere (Non proferimus duo ἀγέννητα) id deprehendũtur ad simpliciorum imposturam dicere. Nam quum inquiunt se non duo ἀγέννητα statuere, duo numina constituunt, eaq; diuersæ naturæ: alterum increatum, alterum creatum. Iam si Ethnici uni increato inseruiunt & multis creatis: isti aũt uni increato & alteri creato, ne ita quidem quicq; discriminis inter ipsos & Ethnicos fuerit, quum is qui ab ipsis creatus censetur, unus sit, ex multitudine gentilium deorum: & uicissim gentiles dij eandem cum isto unico naturam possideant, itidemq; sint creaturæ miseri, & q̃ maximo damno mulctati, dum de Christo male sentiunt: Exciderunt enim à ueritate, & Iudæorum proditionem trãscendunt, abnegantes Christum, et cum ethnicis uolutantur: creaturis diuersisq; numinibus inseruiẽtes. Vnus enim est deus, & non plures: & unum istius Verbum, & non plura. Nam deus est Verbum, solumq;

lumq; illud habet Patriam formam, quod ipsum cum esset Saluator noster, confudit Iudæos, dicens, Pater qui misit me, ille testimonium dedit de me, neq; uocem eius unq; audiuistis neq; formam conspexistis, neq; Verbum eius habetis in uobis permanens, quoniam ei, quem misit ille, fidē non habetis. Pulchre hic Verbum cōiunxit formæ, ut palam faceret, se esse Verbum Dei, & Imaginem, & Characterē & Speciem sui Patris, Iudæosq; qui loquentem non receperant, non recepisse Verbum, quod est Forma Dei. Hoc cum Patriarcha Iacob uidisset, benedictionem meruit, & pro Iacobo Israel appellatus est ab eo, quemadmodū Sacra scriptura testatur. Sol autē illi exoriebatur, cum transiret Species Dei. Hoc aūt erat quod dicebat, qui uidit me, uidit & Patrem meum, &: Ego in Patre, & Pater in me est: &, Ego & Pater unum sumus: ita enim unus est Deus, & una in Patrem & Filiū Fides, & quia Verbum est Deus, fit ut & Dominus & Deus noster sit, quandoquidem unius proprius est & indiuisibilis Filius, idq; secundum proprietatem & peculiaritatem substantiæ. Sed ne ita quidem ad pudorē coguntur Ariani, quibus hæc uerba in ore sunt: Non ut uos dicitis, sed ut nos uo lumus: inuenimus enim in terra aliquid noui, quod dicamus, ex quo priores nostras sententias subuertistis. Ita enim Patrem & Filium unum esse dicimus, & ita Patrem in Filio esse, & Filiū in Patre, sicut & nos in illo esse possumus. Hoc enim in Euangelio Ioannis Christus de nobis dignatus est loqui: Pater Sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum quemadmodū & nos. Et paulo post, Non pro illis rogo tantum, sed etiam pro his, qui credunt per Verbum eorum in me, ut omnes unum sint, quemadmodū tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum fiant, ut mundus credat te me misisse: & ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, ut unū sint, quemadmodū & nos unum sumus, ego in illis, & tu in me, ut sint perfecti in unum, ut cognoscat mundus, quòd me miseris. Imo, ut inuenirent cauillationem dolosi, ista adiecerunt: si, quemadmodū nos in Patre unum sumus: ita ipse & Pater unum sunt, & ita in Patre ille ipse existit. Qui fit ut ex istis uerbis, Ego & Pater unū sumus: &, Ego in Patre, & Pater in me: proprium & similē substantiæ Paternæ eum esse colligatis? Necesse siquidem est, & nos quiddam proprium substantiæ Patris esse, aut illum ita esse alienum ab ea re, quemadmodū & nos alieni sumus. Istiusmodi illi per deliriū garriunt. Ego aūt in illorum peruersitate animi nihil uideo, nisi irrationabilem improbitatem & diabolicam uecordiam, ac par est, ut & ipsi pro diaboli more loquātur. Adscendamus in cœlū, & similes erimus Altissimo, quippe, qui ea quæ pro munere & gratia donantur hominibus, paria uelint esse cum donatrice Diuinitate. Audientes siquidē homines appellari filios dei, arbitrati sunt se pares esse, æqualesq; uero & naturali Filio Dei. Iidem rursum audiētes ex Saluatore, ut sint unum, quemadmodū & nos, sumpta per errorem nimia ferocitate, existimant sese ita futuros, ut Filius est in Patre, & Pater in Filio, nihil interim uidentes, ex istiusmodi opinatione ruinam patris sui diaboli esse cōciliatam. Si enim (ut sæpius iam dixi) idem Verbū est in nobis, quod est in Deo, neq; id ullam præter q̄ ex modulo tēporis differentiam habet, esto, sit simile Verbum Dei nobis, & eūdem locum nobiscū

misericordes efficeremur, non adæquati Deo: neq; naturales aut ueri bene factores redditi: non enim ex nostris rebus est, quòd benefacimus, sed ex Dei, ut quæ per gratiam Dei ad nos perueniãt, ea & nos alijs impartiamur sine curiositate delectus, sed simpliciter studio benefaciendi in omnes porrecto: Hac enim ratione saltem aliquo modo eius imitatores effici poterimus, & non aliter, quatenus ea quæ à Deo sunt, inuicem in nos mutuo subministremus. Vt igitur bene & rectè eo sensu hæc uerba intelliguntur, ita quoq; in uerbis Ioannis similis intellectus constituendus est, & non prout Filius est in Patre, ita & nos simus. Qui enim, aut unde id fieri poterit, cum ipse sit Verbum & Sapientia Dei: nos autẽ terreni: ipse natura & essentia Verbũ, & uerus deus: ita enim loquitur Ioannes: Scimus uenisse Dei Filium, & dedisse nobis intellectum, ut cognosceremus uerũ Deum, & sumus in uero, nimirum in Filio eius Iesu Christo. Hic est uerus Deus & uita æterna: nos contra, non natura sed adoptione & gratia filij reddamur per eum, idq; participatu ipsius Spiritus: quotquot enim (inquit) receperunt eum, dedit illis, qui crediderunt in nomine ipsius, potestatem ut efficerentur filij Dei. Quapropter ille quidẽ est ueritas, quæ ita loquitur, Ego sum Veritas, ideoq; quum Patrem suũ alloqueretur, dixit, Sanctifica eos in ueritate tua: tuus sermo ueritas est. Nos aũt contra, per imitationem uirtute imbuimur, & reddimur filij. Non igitur ut nos essemus, qualis ipse, dictum est ab eo, ut unum sint, quemadmodũ & nos sumus: sed ut quemadmodum ille, utpote Verbũ in Patre suo est, ita quoq; & nos aliqua similitudine & rudi formula, dum in eum respicimus, efficeremur unum, una inter nos & mutua concordia animi & spiritus unitate: nec dissentiamus ut Corinthij, sed ita cõcordes simus, ut quinq; illa milia in Actibus Apostolorum, qui quasi unus homo censeri poterant. Vt enim filij, non aũt ut ille Filius, & ut dij, non aũt ut ille ipse Deus, & misericordes, ueluti Pater, non ut Pater, sed ita unum sitis quemadmodũ Pater & Filius, non, quòd futuri simus ita ut Pater naturaliter est in Filio, aut Filius in Patre: sed pro nostra natura & quatenus fieri potest, ut inde formulam similitudinemq; mutuemur, discamusq; nos oportere unum esse, ea ratione quam in miserendo paulo ante didicimus. Similia enim cum similibus naturalem quandam coniunctionem & coadunitionẽ habere solent: siquidem omnis caro secundum suum genus in unum conciliatur. Nobis quidem igitur dissimile est Verbum, quod tamen simile est suo Patri. Quapropter, illud quidem natura & ex uero unum est cum suo Patre: nos aũt inuicem inter nos cognati, & ex uno omnes progeniti, & una omnium hominum natura, unum inter nos affectu & animo efficimur, habentes pro archetypo exemplari Filij cum Patre naturalem unitatem. Vt enim mansuetudinem de se docuit his uerbis: Discite à me quòd mitis sum & humilis corde: non quidem ut coæquemur illi, quum hoc sit impossibile: sed ut in eum respicientes, mansueti perseueremus in omni tempore, ita etiam istic uolens nos uero & firmo, & indissolubili inuicem affectu conciliatos esse, ex sese mutuatus est exemplum, & dicit: Vt sint unum quemadmodum & nos, utq; in nobis est indiuisibilis unitas, ita quoq; & ipsi addiscentes ex nobis indiuisibilem nostram naturam, inter se perpetuo concor-

unum Dominum habentes. Hunc intellectum, quum hæc uerba possideant, magis ac magis redarguitur peregrina ista opinatio perduellium Christi. Rursus easdem uoces repeto: Si simpliciter & absolute pronunciasset, ut unum sint in te, uel ut ipsi & ego in te unum sumus: habuissent isti Dei oppugnatores aliquam improbam occasionem: nunc aũt non simpliciter dictum est, sed quemadmodũ tu in me, & ego in te, ut omnes unũ sint. Hic, quum rursum inferat hanc uocem, quemadmodũ longissime eos abesse declarat, q̃ ut fiant, qualis ipse est in Patre, eamq́ꝫ longinquitatem metiendã esse non loco sed natura. Nihil enim ratione loci procul est à Deo, sed duntaxat qualitate naturæ omnia longe ab eo consistunt, et ut superius dixi, nõ identitatem, non paritatem ostendit, quum usurpat hoc aduerbium (quemadmodũ) sed exemplum eius rei de qua loquitur, aliqua in parte spectandũ præbet, uti ex ipsis Seruatoris uerbis cognoscere licet. Quemadmodũ eñ Ionas erat in uentre balenæ tribus diebus & tribus noctibus, ita erit & Filius hominis in corde terræ. Non igitur Ionas ut Dominus fuit, necꝫ Ionas ad inferos descendit, necꝫ balena infernus fuit, sed necꝫ deglutitus Ionas reduxit deglutitos iam antea à balena: sed solus ex ceto, cui hoc iniunctũ fuit, egressus est, necꝫ ulla istic identitas, aut paritas denicꝫ in hac uoce (quemadmodũ) significatur: sed aliud atcꝫ aliud: similitudinem tamen quandam ostendit in Iona, ob triduanum illud tempus: ita nimirum & nos quocꝫ (dicente Domino quemadmodũ) nõ, ut Filius in Patre, necꝫ ut Pater est in Filio, ita nos sumus: sed quemadmodũ Pater & Filius inter se uniũtur, ita nos inter nos per spiritus concordiam unimur. Seruator porro, quemadmodũ & Ionas in terra fuit, non ut inde Ionam Seruatorem fuisse, aut Seruatorem ut Ionam deglutitum ad inferos descendisse intelligas, quum longe alia res fuerit: ita quocꝫ, si nos unum efficiamur, quemadmodũ Filius in Patre, tamen non ita erimus ut ipse Filius, necꝫ pares illi quippe, qui longe aliud sumus: ideocꝫ illa uox (quemadmodũ) addita est, quoniam quæ talia ex natura non sunt, qualia illa, cuius imitationem affectant, non eadem sed similia redduntur: atcꝫ inde est, quod Filius simpliciter sine additamento in Patre existat: quippe, cui illud natura competat. Nos contra, qui id non habemus ex natura, indigemus imagine & exẽplo, ut de nobis loquatur, ut sint quemadmodũ tu in me, & ego in te: cum autem (inquit) isti ita perfecti fuerint, tunc cognoscet mundus, quòd me miseris: si enim non uenissem, & gestassem horum corpus, nullus illorum ad perfectitudinẽ adduci potuisset, sed omnes corruptibiles permansissent. Operare igitur (quæso) in illis Pater, & quemadmodũ dedisti mihi, ut hoc corpus ferrem, ita dones tuũ Spiritum, ut & ipsi in eo unum fiant, & perficiantur in me. Siquidem illorũ perfectio documento & indicio est, Verbum aduenisse. Mundus porro uidẽs istos cõsummatos, Deocꝫ plenos, plane crediturus est, q̃ tu me miseris, & quòd ego illinc profectus sim. Vnde enim illis perfectitudo obtingeret, nisi ego qui Verbum tuum sum, istud corpus assumpsissem, homocꝫ factus essem? & absolui opus, quod iniunxeras mihi Pater, eò quòd homines redempti à peccato, iam non ulterius in morte permansuri sint: sed Deificati, quatenus ad nos respiciunt, uinculum charitatis inter se habituri sint. Ego

igitur,

igitur,quatenus datum est simplicius intueri, prolixiori cōmentatione ista interpretatus sum.Ioannes aūt Apostolus in epistola sua breuius & absolutius,scripti mentem manifestaturus est,refutabitq; impiorum sentētias, docebitq; qua ratione nos in Deo sumus,& Deus in nobis:& quomodo rursum nos in eo unum efficimur & quantopere disiungatur Deus sua natura à nobis,reprimetq; Arianos,ne in posterum existiment sese futuros, ut Filiūm,ne & ipsi quoq; audiant: tu aūt homo es,& non Deus:&,Ne extendas te cum pauper sis ad paritatem cum opulēto. Scribit igitur Ioannes ad istū modum: Per hoc cognoscimus nos in eo manere, & illum in nobis, eò q ex Spiritu suo largitus est nobis,Ex gratia Spiritus nobis data,nos in eo sumus,& ille in nobis: & quia ille Spiritus Dei est, & in nobis est, merito & nos cum habeamus Spiritum,existimamur in Deo esse: atq; is modus eaq; ratio est,qua Deus in nobis existit. Non igitur, ut est Filius in Patre, ita & nos sumus in Patre.Non enim Filius particeps est Spiritus, ut ita per Spiritum in Patre subsistat,neq; accipit Spiritum,sed potius Spiritum omnibus largitur,neq; Spiritus Filium Patri coaptat,sed Spiritus potius id à Verbo accipit,Et Filius quidē in Patre est,ut Ratio eius propria & Iubar.Nos contra,sine Spiritu externi sumus,& longe semoti à Deo, sed tamen Spiritus participatu coaptamur Diuinitati,ut nos esse in Patre, non hoc nostrū esse sit,sed spiritus eius qui in nobis est,& in nobis manet, q̄diu illum in nobis confessione Fidei retinemus.Rursum,ita loquente Ioanne: Quicunq; confessus fuerit Iesum esse Filium dei,Deus in eo manet,& ipse in Deo: Quæ igitur similitudo aut paritas est nobis cum Filio? Aut qui (quæso) non undiquaq; refellantur Ariani & inprimis à Ioanne,quum aliter Filius sit in Patre,aliter nos,neq; unq̄ nos,ut ille,futuri simus? neq; Verbū ita est,quemadmodum nos,nisi hic quoq; per summam improbitatē,ut ubiq;,audebūt dicere,Filium etiam participatu Spiritus & præstantia operum obtinuisse, ut ipse quoq; sit in Patre. Cæterum, illud nimis est impium uel in cogitationem admittere.Ipse enim Spiritum largitur, & quæcūq; habet Spiritus,ea à Verbo accipit. Igitur quū Saluator dicat de nobis hæc uerba: Quemadmodum tu in me & ego in te,ut & ipsi in nobis unum sint: non eadem nos in eo manentes habere significat,ostensum est enim etiā illud satis claro exemplo Ionæ:sed quòd intercessu gratiæ & dignitatis acceptæ Patri conciliemur(ut Ioannes inquit)ut Spiritum per eum credentibus largiatur, per quem uidemur in Deo existere,eaq; ratione in illo coaptari. Nam, quoniā Verbum est in Patre,& Spiritus è Verbo donatur, ideo u oluntas eius est, ut nos accipiamus Spiritum,quo accepto,cum habeamus Spiritum Verbi qui est in Patre,uideamur & nos per Spiritum unum esse in Verbo, & per eum in Patre.Iam,quum dicit(ut nos)nihil aliud significare uoluit,nisi ut istiusmodi Spiritus gratia in discipulis inconcussa & irreuocabilis permaneat:quod enim per naturam(ut dixi)Filio cōcessum est in Patre esse,hoc nobis irreuocabiliter per Spiritum condonari exoptat:Quod quum Apostolus cognitum haberet,Quis(inquit)nos separabit à charitate Christi?Irreuocabiles enim sunt donationes Dei,& gratia uocationis. Spiritus ergo is est,qui est in Deo, & non nos per nos. Quemadmodū enim filij & dij,ob

Verbum

Verbū quod in nobis est, existimamur, ita in Filio & in Patre futuri sumus: existimabimurq; in Filio & in Patre unum esse facti ob Spiritum habitantem in nobis, & reuera in Patre existentem. Cum igitur quis ob scelera sua ab isto dono exciderit (quod firmum est, & sine reuocatione in ijs qui illud retinere uolunt) & in peius mutata sententia illud amiserit, deficit ab eo homine Spiritus paracletus, ac iam inde in eo spiritu est, cui se inter peccandū subiecit: quemadmodū in Saul contigit. Recessit enim ab eo Spiritus Dei, & affligebat illum spiritus malus. Hæc quum audiant Dei rebelles, par erat illos in reliquum tempus pudore cōsopiri, neq; in posterum sese fingere pares Deo. At illi mentem non animaduertunt: Impius enim (inquit) intelligentiam non nouit, neq; sermones pios sustinet: graues enim illi sunt, uel solo auditu. Vide, q̄ illi non deficiant in suis impietatibus: sed potius Pharaonis more indurentur. Nam dum Saluatoris acta humana audiunt, eaq; in Euangelijs conspiciunt, obliuiscuntur plane iuxta Samosatensem Paternæ in Filio Deitatis, et audaci lingua ferocientes, dicunt: Quomodo potest Filius ex Patre natura similis illi esse ratione essentiæ? quū ipse de se dicat, Data est mihi potestas, & Pater iudicat neminem, sed omne iudicium dedit Filio: & Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius: qui credit in Filium, habet uitam æternam: & omnia tradita sunt mihi à Patre: & nullus agnoscit patrem, nisi Filius, & cuicunq; uoluerit Filius reuelare: & omne q̄d dedit mihi Pater, ad me ueniet. Hic ita inferunt: si erat ipse (ut dicitis) Filius, nulla fuit illi necessitas accipiendi, sed iam habebat ex natura, nec laborabat eius rei indigentia, utpote Filius: aut quomodo ille fuerit uera ac naturalis Potestas Patris, qui sub tempus passionis hæc uerba usurpauit? Nunc anima mea turbata est, & quidnā dicam? Pater serua me ex hac hora: sed ideo ad istam horam deuenit: Pater glorifica Filium tuum: uenit igitur uox è cœlo, & te glorificaui, & glorificabo: & rursum tale quippiam dixit, Pater, si possibile est, transeat calix iste: &, ista dicens, conturbatus est spiritu, &, protestatus est, & dixit, Amen dico uobis, unus ex uobis traditurus est me. De istis omnibus ita loquuntur maliciosi hæretici, si Dei potentia fuisset, nihil illi timoris inhæsisset, sed potius alijs uim potestatemq; tribuisset. Aiūt igitur, si uera Sapientia, et propria Sapientia erat Patris, cur quæso scriptū est: Iesus profecit sapientia, & proceritate, & gratia apud Deum & homines? & progressus in fines Cæsareæ Philippi, percōctatus est ex discipulis, quēnam ipsum homines dicerent: progressus item in Bethaniā, interrogauit, ubi Lazarus situs esset: quæsiuit itidem ex discipulis, quot nam panes haberent. Quomodo igitur (aiunt) hic Sapiētia fuerit, qui in sapiētia crescit progressusq; facit? eaq; ignota habebat, quæ ab alijs uoluit condiscere? Quin etiam & illud ab ipsis dicitur, Quomodo potest proprium illud Verbum Patris esse, sine quo nunquam Pater fuit, et per quod omnia (ut uos dicitis) fabricatus est, quum in cruce dicat, Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti? & ante hoc orauerit, Glorifica nomen tuum, & glorifica me Pater ea gloria, quam habui apud te priusq; mundus fieret: Precatus est quoq; in solitudine, & præcepit discipulis, ut orarent, ne intrarent in tentationem: et spiritum promptum esse dixit, sed carnem infirmam: & de die illa aut hora

nemo

nemo nouit,nec Angeli,nec Filius. Ex istis uerbis hanc sententiam inferũt: Si pro uestra sententia,ut æternus Filius apud Patrem existebat, neutiq͂ illi ignoratio fuisset de illa die,sed eam cognitam habuisset,utpote Verbũ & Ratio Patris:Neq͂ quicq͂ illum celasset Pater,utpote, qui cum Patre coexisteret: neq͂ glorificationem postulasset,quũ in Patre haberet,neq͂ ulla habendi uota fecisset:nullius enim quũ Verbum sit,indigere poterit:sed quia creatura erat,istiusmodi uerba locutus est,& indiguit illis, quæ non habebat: creaturarum enim proprium est, indigere, & opus habere quibus carent.Istiusmodi sunt sermones quos impij inter loquendum eructant. Atqui,par erat in talibus cogitationibus adhuc improbius loqui, nempe illa, cur ulla ratione Verbũ caro sit factum? ac deinde hæc uerba adijcere,Quomodo potuit is,qui Deus erat,homo fieri? aut quomodo potuit qui incorporeus erat,corpus gestare? & adhuc maiori Iudaismo cum Caipha dicere,cur,cum plane esset homo Christus, Deum seipsum faceret? Hæc enim istisq͂ similia tum temporis Iudæi inspicientes,murmure strepitabant: nũc aũt eadem ista legentes Ariani,Fidem abnegant,& in blasphemias præcipitantur.Quòd si quis è diuerso, horũ illorumq͂ uerba excuteret, deprehenderet eos omnes simul in eandem infidelitatẽ concurrere,similemq͂ impietatem,bellumq͂ aduersum nos fouere. Siquidem Iudæi dicebant, Quomodo homo cum sit,Deus esse possit? Ariani uero:Si deus uerus ex Deo,quo modo potuit homo fieri? & Iudæi quidem scandalizabantur,& per cauillum dicebant,Si Filius Dei iste fuisset,nõ perpessus esset crucem:Ariani uero ex aduerso è regioneq͂ consistentes loquuntur nobis,Quomodo audetis dicere propriũ illum esse Verbum substãtiæ Patris, quum corpus habeat ad talia sustinenda? Deinde, Iudæis quærentibus interficere Dominũ, eò quòd Patrem suum Deum esse pronunciasset,seq͂ illi parem faciebat,operando quæ Pater operatur: didicerunt Ariani & ipsi quoq͂ dicere,eum non esse parem Deo,neq͂ Patrem proprium aut naturalem Verbi esse Deum: & qui cum ijs non ita sentiunt,eos requirunt ad necem. Rursus Iudæis ita loquentibus: nónne iste filius Ioseph,cuius nos patrem & matrẽ nouimus? Quomodo igitur dicit,priusq͂ Abraham esset ego sum? & de cœlo descendi? Ariani quoq͂ istorum asseclæ,paria reddunt,Quomodo potest aut Verbum aut Deus esse,qui dormit ut homo? qui in lachrymas prorumpit & percontatur? Ambo enim isti, cõtemplatione affectionũ humanarũ quas sustinuit Saluator ob carnem quam habebat, inficiantur proprietatẽ & Deitatem Verbi. Quum igitur sit ista Iudaica uesania,eaq͂ proditoris Iudæ,aut ex aperto profiteantur sese Caiaphæ,& Herodis discipulos esse,nihil occultantes Iudaismum sub Christianitatis titulo, & penitus abnegent, ut antea dixi, carnalem Saluatoris aduentum: id enim illorum hæresis peculiariter sentit: aut si uerentur propalam Iudaisare & circumcidi, ut Constantio placentur,ijsq͂ quos fraudibus deceperunt,ne loquantur quæ sunt Iudæorum: æquum enim est,quorum nomina deprecantur,eorum quoq͂ sententias refugere. Christiani enim sumus,ô Ariani, Christiani inquam sumus, & proprie ad nos pertinet, bene ex Euangelio de Saluatore sentire: neq͂ cum Iudæis eum lapidare, si eũ de Diuinitate & æternitate sua audiamus

mus loquentem: necq unà cum illis scandalizari, ubi, ut homo, nostri causa humilibus uerbis utitur. Si igitur & uos uultis Christiani esse, deponite ue saniam Arij, uestrasq; aures sordentes blasphemiarum uerbis, eluite pietatis sermonibus, pro certo habentes omisso Arianismo, reiectaq; Iudæorũ peruersitate, statim uobis è tenebris ueritatis lucem orituram esse, necq iam inde nobis opprobraturos esse, quasi qui duo æterna statuamus: cognoscetisq; etiam ipsi uos, Dominum nostrũ uerum & naturalem Filium dei esse, & non simpliciter æternum, sed ex Patris sui proprietate spectandum esse. Sunt enim & alia æterna, sed quorũ ipse conditor sit: nam & Dauidis uerba sunt, Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales. Iam, quum certum sit etiam illas per eum conditas esse, ipsumq; æternorũ esse conditorem, quis nostrum unq; dubitaturus est, quin istis æternis ipse sit anterior, illumq; non tam æternitate, q; ex eo, q; Filius sit dei, spectari cõsiderariq; debere? Filius enim quum sit, separari à Patre non potest, necq fuit unquam, quando non erat, sed erat semper: quippe, qui & Imago erat, & Iubar sui Patris. Male igitur eos ea dicta, quæ cauillabantur intelligere, ex paucis uerbis quæ superius tractata sunt, deprehendere licet. Quin & iam quocq in uerbis Euangelicis ad calumniam detortis, eos rectum sensum nõ tenere, facillime perspicias, si uel nunc scopũ Christianæ Fidei ante oculos ponas, eoq; pro regula usus, lectioni Scripturæ diuinitus (ut inquit Apostolus) inspiratæ animum intendas. Quem scopum quum Christi perduelliones incognitum haberent, à uia ueritatis deerrauerunt, lapidiq; offensionis impacti sunt, sentientes diuersa ab ijs quæ sentienda erant. Scopus igitur iste & formula Sacræ scripturæ, quemadmodũ dixi, ut sentias ibi duplicem esse de Saluatore historiam, eumq; semper & Deum, & Filiũ esse, quia Verbum sit, & Iubar & Sapientiã sui Patris: postea aũt propter nos assumpta carne ex Maria Virgine eundem hominem esse genitum. Atq; id ubiq; per omnem Scripturã significari deprehendas, ut dominus ipse dixit, Scrutamini Scripturas, quoniam illæ sunt quæ testimonium perhibent de me: sed ne omnia uerba in unum coaccumulans prolixior in scribendo efficiar, contenti erimus pro omnibus unius duntaxat Ioannis uerbis: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est in ipso, & Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius, gloriam ut unigeniti ex patre. Paulus item, Qui quum in Forma Dei esset, non rapinã arbitratus est, ut esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, serui formam accipiens, in similitudinẽ hominum factus, & specie inuentus est ut homo, humiliauit seipsum, obediẽs factus usq; ad mortem, atq; adeo mortem crucis. Nam ex istis, si quis eodẽ animo perambulet uniuersam Scripturam, uidebit primum hunc fuisse, cui dixerat Pater, fiat lux, & fiat firmamentũ, & faciamus hominem: eundemq; deinde sub cõsummationem seculorum missum à Patre fuisse in mundũ, ut seruaretur mundus per ipsum. Scriptum est enim: Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, uocabuntq; nomẽ eius Emanuel: quod ex interpretatione significat, nobiscũ Deus. Qui igitur Sacras literas in manus sumit,

x is ex

is ex ueteri quidem Testamento has sententias colligat: ex Euangelijs aūt, Dominum spectet hominem esse factum. Verbum enim (inquit) caro factum est,& habitauit in nobis. Cæterum, homo factus est:& non in hominem, qui iam erat, superuenit. Nam & hoc quoq; cognitu necessarium est, ne quando, qui hic ruinam passi sunt impij, etiam alios secum eodem præcipitent: quippe, qui existimant eum, quemadmodū priscis temporibus in unumquemq; ex Sanctis descendit: ita tum quoq; in Mariæ Filium descendisse ut eum sanctificaret,& in eo sese ostenderet, ut in cæteris sanctioribus hominibus fecit. Nam si ita esset, & dumtaxat in hominem uenisset, quid nam ea res miri habebat? certe, non obstupuissent illi, qui eum uidebant, neq; in hæc uerba prorupissent, unde & quantus est iste? rursumq;, cur tu quum homo sis, Deum temetipsum facis? Siquidem iam assueti erant audire uerbum Domini esse factum, nunc ad hunc, nunc ad illum Prophetā. Iam aūt, quia Verbum Dei, per quem omnia facta sunt, sustinuit etiam Filius hominis fieri, humiliauitq; semetipsum serui formam accipiens, inde nimirum euenit, ut crux Iudæis in scandalum cesserit: nobis aūt Christus Virtus sit Dei, et Sapientia. Verbum siquidem (ut inquit Ioannes) caro factum est, Scriptura pro consueto more hominem carnem appellante, ut apud Iohelem Prophetam deprehendas: Effundam super omnem carnem de Spiritu meo. Daniel quoq; Astyagi ita locutus est. Non colo idola manufacta, sed Deum uiuum conditorem cœli & terræ, qui dominatum habet in omnem carnem: carnem quippe & ille & Iohel humanum genus appellarunt. Olim igitur ad unumquemq; Sanctorum uerbum factum est, eosq; sanctificauit, qui illud legitime recipiebant, nec tamen quum illi nascerētur, dictum est Verbum esse carnem factum, neq; dum illi patiebantur, scriptum est Verbum passum esse. Contra, ubi semel Verbum natum ex Maria prodijsset sub cōsummationem seculorum ad peccata abroganda (ita enim Patri uisum fuit Filium suū mittere, factum ex Muliere, factum sub lege) tum deniq; scriptum est, Verbum assumpta carne hominem esse factum: et in ea carne passum esse pro nobis, ut Petrus testatur, Christo eñ, inquit, pro nobis passo in carne: ut palam fieret, omnesq; crederemus, eum, quum semper Deus esset,& sanctificaret ad quos accedebat, disponeretq; omnia pro arbitrio Patris, postmodū in gratiam nostri hominem esse factum, & corporaliter, ut inquit Apostolus, habitauit Diuinitas in carne. Quæ uerba idem ualent, ac si dicas, quum Deus esset, proprium quoddam corpus cepit, eoq; utens ut organo, homo factus est propter nos. Ideoq; quæ propria sunt carnis, etiam de illo referuntur: nimirum, quia in carne consistebat: qualia sunt esurire, sitire, pati, fatigari, aliaq; id genus, quæ caro in se recipit. Quin & ea opera, quæ sunt propria Verbi, qualia sunt, mortuos excitare, cæcis uisum reponere, hæmorroissam sanare, ea q̄q; omnino corporis ministerio peragebantur: Et quemadmodū Verbum carnis infirmitates baiulabat ut suas, neq; id mirum, erat enim caro ipsius: ita rursus, quum caro suo ministerio Diuinitatis operibus inseruiebat, illa opera in carne fiebant, quia caro illa erat corpus Dei. Probe aūt Propheta locutus est, Gestauit infirmitates nostras, non autē curauit, ne quasi extra corpus humanum consistens, corpusq;

pusq; sanans uti semper fecit, obnoxios iterũ morti homines relinqueret. Cæterum, infirmitates nostras ipse baiulat, & peccata nostra ipse gestat, ut in conspicuo sit, eum hominẽ propter nos esse factum, & corpus, quod peccata ferebat, illi esse proprium. Et ipse quidem nihil lædebatur, efferens peccata nostra in crucem unà cum corpore suo, ut Petrus dixit, ut nos mortales ita à nostris passionibus liberaret. Quocirca, quũ eius caro patiebatur, ipse non erat extra corpus, ideoq; ea ipsa passio illius nuncupatur. Et quum diuinitus designaret opera Patris, non erat seorsum à sua carne, sed in ipso suo corpore hæc opera patrabat. Ideoq;, quum homo esset factus, hæc uerba usurpauit, Si non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi: sin aũt facio, etiamsi mihi non credatis, saltẽ ex operibus credite, ut cognoscatis Patrem in me esse, & me in Patre. Certe, quum necessitas requirebat, ut socrũ Petri febrientem excitarit, humano quidem more manum extendit, diuinitus aũt morbum conpescuit: & in cæco à natiuitate, humanum è carne emisit sputum, diuinitus aũt oculos aperuit per lutum: in Lazaro aũt uocẽ quidem ut homo edidit, diuinitus tamen ut deus eundem è mortuis excitauit. Ista aũt eo modo facta sunt, eaq; ratione adhibita, ne imaginarium ac nõ uerum corpus habere crederetur. Congruum enim erat, ut Dominus, quum indueret humanam carnem, eam solide cum omnibus suis passionibus indueret: ut enim hoc proprium eius corpus, ita & corporis passiones, ipsius passiones appellantur, & si eæ non pertingerent ad diuinitatem: nam si id corpus alterius fuisset, passiones quoq; illæ alterius dici debuissent. Sin aũt contra, Verbi erat ea caro (Verbum enim caro factum est) necessum est, passiones carnis, eius quoq; dici, cuius est illa caro. Cuius porro dicuntur passiones esse, quales imprimis sunt condemnari, flagellari, sitire, crux deniq;, & mors ipsa, aliæq; corporis afflictiões, eius quoq; uirtus & gratia, in ijs quæ per corpus gesta sunt, haberi debet. Ea de causa igitur recte & congruenter non alterius, sed ipsius Domini passiones appellãtur, ut et gratia ab illo descendisse intelligatur, & non alterum coleremus, sed ueram & synceram pietatem tueremur. Quod aũt neminem ex rebus creatis neq; uulgarem hominem, sed naturalem & uerum Dei Filium, eumq; hominem factum ac nihilo minus Dominum & Deum & Saluatorẽ inuocamus, hoc ipsum quis non admiraretur? aut quis non statueret, rem plane Diuinam esse? Nisi enim opera Deitatis Verbi per corpus patrata fuissent, nunq; homo Deificatus esset: rursum, nisi quæ propria sunt carnis, Verbi dicerentur, nunq; ad plenum homo ab illis liberatus fuisset. Nam tametsi paulisper quasi datis ferijs interquieuissent, peccatum tamen & corruptio æque ita in homine remansisset, quemadmodũ in primis hominibus uim suam & tenorem retinuit: eaq; res ita demonstrari potest. Permulti fuere uiri Sancti, puri omnis criminis. Siquidem Hieremias ex utero sanctificatus fuit, & Ioannes dum adhuc à grauida matre gestaretur, exultauit in gaudio ad uocem Deiparæ Virginis, mors tamen æque regnauit ab Adam usq; ad Mosen, & in eos qui non peccauerant, ad similitudinem præuaricationis Adæ. Atq; ita manserunt homines nihilo minus mortales & corruptibiles, capaces interim affectionum naturæ. Nunc aũt, postq; Verbum homo factũ est, sibiq;

ut propria uendicauit ea quæ sunt carnis, non ulterius illa corpus humanũ, eò quod ibi Verbum Dei consistat, attingunt, sed ab eo absumuntur, nec iam inde homines secundum suas passiones peccatores & mortui permanent, sed secundum Verbi potentiam resurgentes, immortales & incorruptibiles perseuerant. Vnde, nascente carne ex Deipara Virgine, ipse dicitur natus esse, qui alijs ortum initiumq́ existendi præbet, ut nostram originationem in se transferat, nec deinceps, quasi in terra manentes, in terram abeamus, sed ut Verbo cœlesti coaptati coalitiq́, in cœlos subuehamur. Eadem igitur ratione etiam cæteras affectiones corporis non incongruenter in seipsum transposuit, ut iã deinceps non ut homines, sed ut ij, quos ut proprios & pro suis agnoscit Verbum, æternæ uitæ cõsortes efficeremur. Nõ enim ulterius secundum priorem originem Adæ intermorimur, sed deinceps nostra origine cum omni carnali infirmitate in Verbũ translata, è terra excitamur, dissoluto peccati piaculo per eum, qui in nobis & pro nobis piaculum factus est. Ac non immerito, quemadmodum enim in Adam ex terra deriuati morimur, ita denuo ex aqua & Spiritu Sancto regenerati in Christo omnes uiuificamur, quasi caro nostra non amplius terrestris, sed rationalis facta sit, & ut sic dicam, uerbificata ob Rationem siue Verbum, q̃d in nostri gratiam caro factũ est. Vt aũt impassibilitatẽ naturæ Verbi, eiusq́ ob carnem infirmitates, cognoscamus, operæpretium est, ut maiori diligentia audiamus beatum Petrum. Is enim dignus testis cui de Saluatore habeatur fides, qui ita scribit: Christo igitur pro nobis carne passo. Quocirca, quum dicitur aut esurire, aut sitire, aut fatigari, aut nescire, aut dormire, aut plorare, aut postulare, aut fugere, nasci itẽ & deprecari calicẽ, & simpliciter quæcũq́ sunt corporis, tolerare, recte ea oïa de Christo esuriẽte, sitiẽte pro nobis, colaphis cæso, laborante, exaltato, nascente, crescente, metuente, latente, atq́ ad istum modum loquente: Si possibile est, transeat à me calix iste, calicemq́ pro nobis, quantum ad carnem attinet, accipiente, ea inq̃, omnia recte de eo dici ac prædicari possunt. Nam & ipse Apostolus propterea ad istum modum locutus est: Christo passo non Deitate, sed carne, id'q́ pro nobis, ut non ipsius Verbi proprias istiusmodi passiones & naturales, sed carnis esse cognosceremus. Ne quis igitur hominum scandalizetur, sed potius cognoscat Verbum ipsum ex natura sua impatibile esse, sed tamen ob carnem quã induit, ista de eo prædicari, quia & illa propria sunt carnis, & caro illa proprium est corpus Saluatoris. Et ipse quidem impatibilis ex natura perseuerat, nullam noxam ex istis rebus sentiens, sed illas in se profligat: homines aũt, in eum, qui impatibilis est, trãslatis passionibus suis ibiq́ pereuntibus, impatibiles, & ipsi deinde & liberi ab istis calamitatibus in æternum redduntur, uti ipse suis uerbis docuit Ioannes, cum inquit, Et scitis illum manifestatum esse, ut tolleret peccata nostra, & peccatũ in eo non est. Iam, cum res ita se habeat, non exprobrabit hæreticus aliquis, qui resurgere possit caro mortalis naturæ? aut si resurgat, cur non denuo sitim & esuriem percipit, & mortalis remanet? ex terra enim orta est, & quod illi naturale est ex carne, quomodo in ipsa sopiri poterit? Huic tam contentioso hæretico uel ipsa caro responderit: Eram quidem ego ex terra secundum naturam mortalis,

mortalis,sed postmodum facta sum Verbi caro,& ipse ille qui Verbum est & omnino impatibilis est,tulit passiones meas. Ego aũt libera facta sum ab illis, utpote, cui non permissum sit, ut istis obnoxia sim, idq; per Dominum qui me ab istis rebus uindicauit. Si igitur obijcis, quòd liberata sim à naturali corruptione,uide ne obijcias, quòd Dei Verbum meæ seruitutis speciem assumpserit. Vt enim Dominus,induto corpore, factus est homo: ita & nos homines ex Verbo Dei Deificamur: eò quòd illud receptum sit in carne,& iam inde uitam æternam adipiscimur. Hæc necessario prius excutienda fuerunt, ut si uiderimus diuinitus eum per organum sui corporis agere quippiam uel dicere,ut tum in mentem ueniat, Deum esse qui ista operatur: & uicissim,si uiderimus eum humanitus loqui aut pati, non ignari simus,eum,quia carnem gestet,hominem esse factum, atq; inde fieri ut ista uel dicat uel faciat:rectam enim Fidem bene tuebimur, si, quod utriusq; naturæ proprium est, consideremus, & ab uno utrumq; præstari animaduertamus: id si à nobis fiat,nunq; in errorem prolabemur. Contra, si quis ea quæ à Verbo diuinitus patrantur, respectu obtuituq; corporis quod solum in oculis habet,neganda putauerit: aut è diuerso,respectu eorum quæ propria sunt corporis,Verbi in carne præsentiã inficietur, uel ex rebus humanis similia mutuetur,quæ de Verbo sentiat: idem ille profecto ueluti Iudaicus caupo admiscẽdo uinum aquæ, aut scandalum existimabit crucem, aut ut gentilis stultitiam arbitrabitur Euangelij prædicationem,quod istis Dei perduellionibus,rabiosis inquam Arianis, uides contigisse. Nam humana Saluatoris nostri præ oculis habentes, in eam opinionem uenerunt, ut illum existimarint creaturam. Ergo uicissim oportebat, dum diuina illius opera contuentur respectantes,ut abnegarent corporis illius natiuitatẽ, ac sese iam inde Manichæis adnumerent. Cæterum,ipsi uel sero tandem cõdiscant Verbum carnem esse factum: nos aũt scopum Fidei retinentes, cognoscamus quæ isti male interpretãtur,recto sensu prædita esse. Nam hoc dictum,Pater diligit filium,& omnia dedit in manus eius: &, Omnia mihi tradita sunt à Patre: &,Ego non possum quicq; facere ex meipso,sed quemadmodum audio ita iudico, & quæcunq; sunt istiusmodi generis sentẽtiæ, non id indicant,quasi aliquãdo ea nõ habuerit Filius. Quomodo ẽm quæ habet Pater,non habuerit æternum & unicum Patris ex substantia Verbũ & Sapientia, cuius ista sunt uerba? Omnia quæ habet Pater mea sunt: & mea,sunt Patris. Si enim quæ Patris sunt,ad Filium pertinent, & semper illa Pater habet: certum est Filium semper habere ea,quæ sunt Patris: quippe,qui semper in eo sit. Quocirca,non ideo q; aliquando non habuerit, istiusmodi locutus est: sed quæ possidet ut Deus, ea postulat ut Filius. Nam quæ habet, à Patre habet: Sed ne quis uidens Filium habere omnia quæcunq; Pater habet,ex indiscreta similitudine eorum quæ habentur, Sabelliano more deceptus impie sentiat,existimetq; Filium etiam Patrem esse: ea de causa hoc uerbum prolatum est,Datum est mihi,& accepi:& traditũ est mihi:nulla alia de causa,q̃ ut ostẽderet se Patrẽ non esse, sed Patris Verbũ, & æternum Filium: qui quidem ob similitudinẽ Patris, quæcunq; habet, perpetuo ab eo habet. Verũ,quia Filius est, ideo perpetuo ex Patre habet,

quæcunq; habet. Quod aũt hæ uoces (datum est) & item (traditum est) aliaq; similia, non diminuant Deitatem Filij, sed potius ostendant eum plane Filium, possis uel ex ipsis uerbis intelligere: Si enim omnia illi tradita sunt, primum quidem alius est, diuersusq; ab illis quæ accepit. Quum enim omnium sit hæres, intelligendum est solum illum esse Filium, Patriq; suum ac proprium ratione substantiæ. Si enim unus esset ex numero uniuersitatis, nequaq; uniuersitatis fuisset hæres: sed & quisq; accepisset pro libito, & Pater dedisset. Nũc, cum ipse omnia accipiat, alius est diuersusq; ab omnibus, & solus proprius sui Patris. Quòd aũt illæ uoces (datum est) & (traditum est) nusq; ostendant illum aliquando non possedisse, licitum est ex simili dicto in uniuersum hoc ipsum prospicere. Ait enim Saluator, Quemadmodũ Pater habet uitam in semetipso: ita quoq; Filio dedit uitam habere in semetipso. Nam ex hac uoce (dedit) indicat sese Patrem non esse: ex isto autẽ dicto (ita) Filij similitudinem proprietatemq; cum Patre significat. Si igitur aliquando fuisset, quum Pater non haberet: certum est etiam fuisse, quũ Filius non haberet: ut enim Pater, ita quoq; & Filius habet. Quòd si illud impium dictu est, pium aũt illud, Patrem semper habuisse, qui, quæso, non absurdum, dicente Filio, ut Pater habet, ita & Filium habere, istos dicere, non ita ipsum habere, sed aliter? Syncerior igitur, ac maioris fidei sermo Verbi est, quo dicit se ea accepisse, quæ semper habet, quia à Patre habeat. Et Pater quidẽ à nemine, Filius aũt à Patre habet. Vt enim, si ipsum iubar loquatur, omnia mihi donauit lux ut illustrarẽ, & ex meipso lucem non præbeo, sed ut lux uoluit: ea (si diceret) non iudicaret se aliquando non habere, sed lucis se quiddam esse proprium, lucisq; omnia sua esse: ita id quoq; multo magis in Filio intelligendum est: nam omnia Pater dedit Filio: & rursum, Omnia Pater in Filio possidet: Filioq; possidente, Pater uicissim ea retinet. Vt enim Filij Diuinitas, Patris Diuinitas est: ita Pater in Filio uniuersitati rerum prouidentia consulit: Horum igitur uerborũ istiusmodi intellectus est. Cæterum, ea quæ humanitus de Saluatore referuntur, & illa quoq; piam sententiam in se cõplectuntur. Ea enĩ de causa iam prius illa excussimus, ut si audierimus eum percunctãtem de Lazaro, ubi nam situs esset: & interrogantem, Quemnam me dicũt homines esse? &, Quot panes habetis? &, Quid uultis ut faciã uobis? cognoscamus ex superiorib. dictis uerã inibi esse sententiã, & non scandalizemur, queãdmodũ Christi oppugnatores Ariani. Primum igitur, ijs ita impie sentientibus hoc proponendum est, unde nam colligãt, eum ea quæ percũctatur, ignorare? Non enim quisquis interrogat, statim ignarus est eorum, quæ interrogat: sed fit, ut de illis percunctetur, de quibus plenam scientiam habet: certe Ioannes, qui inducit interrogantem Dominum, quot panes haberẽt, nouerat illum earum rerũ ignarum non esse, sed conscium: ait enim, Hoc aũt locutus est, ut tentaret Philippum: ipse enim norat quid facturus esset. Si igitur norat id quod faciundũ sibi erat, utiq; ignoratione laborare non potuit, sed cum scientia interrogationem fecit. Ex ista re, cætera quæ similia sunt, intelligas, nimirum, q; cum percontatur ubi Lazarus iaceat: aut dum interrogat, quẽnam ipsum homines dicant, non quasi ignarũ, sed ut certũ percontationes suas facere: quippe, qui

pe,qui sciret quid destinauerat facere: & celerrime eorum sophisma ita excluseris. Quòd si cōtentiosius premant istas interrogationes, audiāt, in Diuinitate ignorationem non esse, sed id proprium esse carnis, ut iam superius dictum est. Quòd aūt id uerum sit, uide (quæso) Dominum interrogantem ubi Lazarus iaceat, & quum inde adhuc procul ageret, dixisse Lazarū esse mortuum. Atq; idem ille qui secundum istos existimatur ignoratione laborare, is est, qui cogitationes discipulorum præcognoscebat, certiorq; erat quæ in cordibus singulorum laterēt, & quid in homine esset. Et quod magis est, ipse solus cognoscit Patrē, & dicit: Ego in Patre, & Pater in me: Cuius igitur manifestum est, ignorationem ad carnem pertinere: ipsum autem Verbum, quatenus Verbum est, & oīa anteq̃ fiant, scientia præcognoscere. Non enim ideo quia homo factus est, desijt esse Deus: neq; quia Deus subsistit, abducit se ab eo quod humanum est, absit: sed potius, quū Deus erat, assumpsit carnem: & in carne existens, deificat carnem: & quemadmodū in ea interrogationes faciebat, ita quoq; et in ea mortuum excitabat: omnibusq; ostendit, se, qui mortuos uiuificaret, & animam reuocaret, multo facilius omnium occulta sibi cognita habere, eiq; certum esse, ubi Lazarus iaceat, sed tamen interrogationibus insistere: faciebat enim & illud optimum undecunq; Verbum Dei, quod omnia propter nos sustinuit, ut nostram ignorationem baiulans, donaret nobis cognitionē ueri sui ipsius Patris, sciremusq; ipsum propter nos ad salutem omniū esse missum, quo dono nunq̃ quicq; fuerit maius. Cum igitur ista uerba calūniantur: Data est mihi potestas, &c. Glorifica filiū, dictumq; item Petri, Data est illi potestas: hoc intellectu ista omnia interpretemur, humanitus illum ob corpus suum ista omnia loqui, non quòd necessitate adigeretur: Sed tamē ipse sibi quasi data confitetur, quæ humanitus acceperat, ut eo, qui Dominus erat, accipiente, & in ipso donatione istarū rerum residente, gratia ipsa firma permaneret. Nam quod merus homo accipit, id ei eripi potest, cuius rei specimen in Adam uidimus: quippe, qui illud, quod acceperat, perdidit. Vt autē gratia inademptilis esset, firmaq; hominibus custodiretur, ea de causa hanc donationem, ut propriam sibi arrogat, dicitq; se potestatem accepisse, ut hominem, quam semper habet ut deus: dicitq;, glorifica me, qui alios glorificat, ut ostenderet carnem se habere istarum rerum indigam. Ac proinde carne suæ humanitatis hanc glorificationē accipiente, ita loquitur, quasi ipse eam accepisset. Si igitur, ut sæpius dictum est, Verbum homo non est factum, agnoscamus has uoces contra nos esse, quòd acceperit, quòd gloria indiguerit, quod ignorauerit. Sed cur de datore ita sentimus quasi non daret, sed acciperet, eumq; qui alijs suppeditat, indigere arbitramur? & Verbum segregamus à Patre, quasi quod imperfectum sit, & quadam necessitate laboret? humanitatem aūt donatitia illa gratia spoliamus? Si enim Verbum ipsum, quatenus Verbum est, accipit, & glorificatum est, & secundum Deitatem suam sanctificatum est, & resurrexit, quæ spes (obsecro) hominibus relinquitur? permanent enim quales erant, nudi, miseri, & mortui, nullum consortium habentes in eis, quæ data sunt Filio. Aut quid aduenit? aut cur Verbum caro factum? Si ideo factum est, ut ea sibi acciperet, quæ se acce-

piſſe dicit: carebat igitur iſtis prius, & gratiam potiſſimum debet corpori ſuo, eò quòd, quũ in corpus ueniſſet, tum demũ illa acceperit à Patre, quæ nòn habebat, anteq̃ in carnem deſcenderet. Quippe, qui iam inde melioris felicioriſq́ conditionis ſit factus per corpus, quàm corpus per ipſum: At illa Iudaica ſententia eſt. Sin aũt Verbum, ut liberaret hominum genus, deſcendit: homineſq́ ſanctificaret, Deificaretq́, caro factum eſt: quum ea de cauſa caro factum ſit, cui iam quæſo obſcurum fuerit, eum quæ dicit ſe accepiſſe, tum demum accepiſſe, quum caro factum eſſet? neq̃ ſibi accepiſſe, ſed carni? In qua enim erat, quum hoc diceret, huius illa dona æſtimanda ſunt, quæ per ipſum à Patre cõferebantur. Quæ aũt poſtulauerit, uideamus: aut qualia tandem ſint, quæ ſeſe accepiſſe dicebat, ut ſaltẽ uel inde illi ad pudorem deducantur. Gloriam igitur poſtulabat, & dixit: Omnia mihi tradita ſunt: & poſt reſurrectionem, omnem poteſtatem ſeſe accepiſſe dicit: ſed tamen anteq̃ diceret, omnia mihi tradita ſunt, omnium erat Dominus: ſiquidem omnia ipſius erant, ſoluſq́ Dominus erat, per quem omnia. Et quum gloriam peteret, etiam tum erat gloriæ Dominus, ut Paulus dicit: Si enim cognouiſſent, nunq̃ Dominum gloriæ crucifixiſſent. Habebat enim quæ poſtulabat, id quod ex his uerbis apparet, Glorifica me (inquiens) gloria quam habebam apud te anteq̃ mundus fieret: poteſtatem aũt quam dicebat ſe poſt reſurrectionem accepiſſe, eam habebat priuſq̃ acciperet, etiam ante reſurrectionẽ. Ipſe enim per ſe increpabat ſatanæ, dicens: faceſſe à me Satana: ſuiſq́ diſcipulis contra Satanam poteſtatem dedit, quum ipſis reuertentibus aiebat, Videbã Satanam tanq̃ fulgur è cœlo cadentẽ. Quinimo, quòd dixit ſe accepiſſe, hoc, priuſq̃ acciperet, ipſum poſſediſſe in demonſtrato eſt: quippe, qui dæmones expellebat, & quæ ligauerat Satanas, diſſoluebat, ut in Abrahamica filia patet, & peccata remittebat paralytico, & mulieri, quæ pedes unxerat, dixit, Dimittuntur uobis peccata ueſtra: & mortuos excitauit: & cæco oculos reſtituit, donans ei uidendi facultatem: iſtaq́ faciebat, non ſuperſedens donec acciperet poteſtatem: ſed ſtatim faciebat, ut qui iam tum potiretur ea poteſtate: adeo, ut inde clare innoteſceret, eum quæ habebat, ut uerbum, ea tum demum quum homo factus eſſet, & poſtq̃ reſurrexerat, humanitus accepiſſe: ut per eũ homines in terra quidem quaſi conſortes diuinæ naturæ poteſtatem haberent contra dæmones, in cœlis uero ut liberati à corruptione in æternũ regnarent. In ſumma, id ubiq̃ animaduertendũ eſt, nihil eorũ quæ dicit ſe accepiſſe, ita ſe accepiſſe, quaſi non habuiſſet: habebat enim illa, utpote ſemper & Deus, & Verbum: Nunc aũt dicit humanitus ſe accepiſſe, ut carne eius in ipſo accipiente, in poſterum ea ex carne illius in nos firmiter poſſidenda traderẽtur. Nam quod à Petro dictum eſt, accepiſſe illum à Deo gloriam & honorem, eo quod Angeli ipſi ſubiecti ſint, talem in ſe mentem cõplectitur: Vt enim interrogabat humanitus, excitabat aũt diuinitus Lazarum: ita quoq̃ hoc uocabulum (accepit) humanitus intelligendum eſt: ipſa aũt Angelorũ ſubiectio, Deitatem Verbi demonſtrat. Deſinite igitur, ô Deo odibiles, & ne humilietis Verbum, néue adimatis eius Diuinitatem quæ Pàtris eſt, tanq̃ illius, qui aliqua neceſſitate, uel ignorantia laboret, ne, quæ ueſtra ſunt, in Chriſtum

Christum conuiciatis,ut tum Iudæi faciebant:qui illum lapidabant.Non enim Verbi quatenus Verbum est,ista sunt propria sed hominum:& quemadmodum spuente illo,manumq; extendente,& Lazarũ euocante, non dicimus illa hominis esse miracula,etiamsi per corpus cõficiebantur, sed Dei: ita quoq; cum humana de Saluatore in Euangelio referuntur, perpensa cõsiderataq; indole eius dicti,si aliena abhorrentiaq; uidebũtur,non Diuinitati eius,sed humanitati attribuẽda sunt. Si enim Verbum caro factum est, ergo carni & sua qualitas,diuersæq; à Verbo affectiones sunt: rursum si caro in Verbo Deum gestat,gratiam inde cõmodaq; percipit.Certe,quanq; opera Patris per carnem faciebat, nihilo tamen minus affectiones carnis in eo apparebant.Quale est,quòd interrogabat,& excitabat Lazarum: increpuit Matri, Nondum (inquiens)uenit hora mea: & statim aquam in uinũ mutauit,quia uerus Deus erat in carne,& uera caro in Verbo: ideoq; ex operibus quidem prodebat suam diuinitatem, ex carnis uero affectionibus declarabat se uerum corpus gestare,quod illi suum ac proprium erat. Cum igitur res sese ita habeat,agite,dictum illud de die, & horam quã nemo nouerat,ne Angeli quidem aut Filius,excutiamus.Hic imprimis & magnopere ignari & cæcutientes, magnam existimant se in eo dicto habere suæ hæreseos causam.Ego aũt eos hoc ipsum causificantes, & sese instruentes ueluti gigantes,iterum Deum oppugnare conspicio. Dominũ enim cœli & terræ,per quem omnia facta sunt, reum ignorantiæ faciunt de die illa & hora: & Verbum,quod omnia nouit, condemnatur ab eis, quasi qui diem illum ignotum habeat: & Filius,qui cognoscit Patrem, incessitur de inscitia, diei & horæ: huic insaniæ,quam (quæso) parem inuenias? Per Verbũ omnia facta sunt,& tempora & rerum agendarum articuli,nox item & dies,& uniuersa rerum natura:& opifex ab istis fertur suum opus non intelligere? Atqui ipsa series lectionis ostendit,Filium Dei illam diem & horam probe scire,etiamsi Ariani sua inscitia in præceps ruant. Vbi enim dicit,ne Filius quidem,ibi discipulis recenset ea,quæ diem illam antecedunt, dum inquit, ista & ista futura sunt,ac tum deniq; finis.Iam, qui ea, quæ diem illã antecedũt, eloquitur,omnino in cognitione sua diem habet,quæ post res prænunciatas subsequutura est. Si enim diem nesciret, nunq; ea , quæ diem anteueniunt, designasset: quippe, ignarus quando ea hora futura esset. Ac ueluti,si quis domum aut ciuitatem ignaro,certis signis describere cupiens, ea quæ ante domum uel ciuitatem consistunt, percenseat: & post omnia designata loquatur,iam deinde in proximo tibi est ciuitas aut domus,certe fieri nõ potest,ut is,qui ita rem demonstratam tradit, incognitum habeat, ubi nam locorũ domus aut ciuitas illa consistat: nam si id eum lateret,profecto nunquam indicauerit ea quæ prioribus locis consistunt:quin potius per ignorantiam auditores suos procul à recto diuerterit,aut inter loquendum non animaduerterit se in re significanda limites transmittere: Ita quoq; Dominus enarrans ea, quæ præuia sunt ante illam diẽ & horam, exacte nouerat, nequaq; ignarus quando nam illa hora & dies immineret. Cæterũ, qua de causa,quum rem cognitam haberet, non diserte eam, dilucideq; discipulis expresserit,nefas quidem arbitror in id arcanum curiosius inquirere, quod

ipse

ipse tacitum celatumq; esse uoluit. Quis enim norit mentem Domini? aut quis eius consiliarius fuerit? Sed tamen, quur ita sermonem temperarit, ne Filium quidem hoc cognitum habere, quum hoc omnium optime cognosceret, ne id quidem infidelibus obscurum arbitror, cum hic per carnem hominis more, & ex persona hominis locutum esse. Neq; est ut aliquid detrimenti Verbo Dei accidisse putes, quum ignoratio ista ad humanam naturam, cui id peculiare est, solūmodo pertineat. Et hoc ipsum eleganter deprehendas, si quo tempore id Dominus locutus est, cum bona conscientia expendas. Non enim in creando cœlo, neq; quum apud Patrem omnia dispo nebat, neq; anteq; homo fieret: sed cum Verbum caro factum esset, hoc sermone usus est; atq; ideo quicquid post hominem sumptum humanitus loquitur, ea omnia par est humanitati asscribi. Verbi enim proprium est, cognoscere quæ fecerit, horumq; principium et finem non ignorare, quū eius sint opera: noritq; quot & q̄ diuturna ea in condendo esse uoluerit: quapropter si nec rerum singularum principia, nec terminos ignoret, omnino etiam nouerit uniuersalem & cōmunem omnium finem. Certe in Euangelio, ubi de se humano more loquitur, Pater (inquiens) uenit hora, glorifica Filium tuum: clare præ se tulit de ultima hora uniuersitatis eiusq; fine, ut Verbum quidem, se cognitionem habere, ut hominem uero, in ignoratione uersari. Siquidem hominis proprium est, ignorare, ac præcipue ea, quæ sunt istius generis, & in eo ipso proprium quiddam est beneuolentiæ Saluatoris nostri aduersus nos homines. Siquidem homo factus, non erubuit propter carnem ex natura istarum rerū insciam, se ignarum fateri, ut ostenderet se eius rei conscium, ut deum, sed tamen carnaliter ignorare. Quapropter non dictum est ab eo, ne Filius quidem Dei, ne Diuinitas ignorare uideretur, sed simpliciter ne Filius: ut Filij hominis ista ignoratio remaneret. Atq; ea de causa, quum de Angelis loquitur, non addidit altiorem gradū, ut diceret (neq; Spiritus Sanctus) sed illud obticuit, duplici ratione rei fidē adstruens: nam si admittas Spiritū scire, multo magis Verbū quatenus est Verbum, à quo etiam Spiritus accipit, id nō incognitum habere admittas. Hic aūt, quum de Spiritu taceat, manifesto prodit se de humano suo ministerio locutum fuisse has uoces (ne Filius quidem) eaq; res, argumento est, cum humanitus isthic loqui, cum ait: ne Filius quidem nouit: æque tamen clare ostendit sese diuinitus omnia scire: quū enim dicit: Filium diem illam ignorare, hunc eodem tempore Patrem cognoscere affirmat. Nemo enim (inquit) cognoscit Patrem nisi Filius: Nemo aūt non, præter Arianos, con fiteretur, eum qui Patrem cognoscit, multo magis cognoscere uniuersitatē rerum: in qua omnium finis & exitus continetur: quòd si iam definita est dies & hora à Patre, certum est, eam destinationem definitionemq; per Filium decretam esse, nouitq; ille ipse suum ipsius statutum, quum nihil sit omnium, quod non per Filium & factum & definitum sit. Quapropter ipse ut conditor uniuersitatis, cognitum habet, qualem, & quantam, & quàm diuturnam, & quousq; eam Pater durare uelit: & quousq; status iste rerum in sua magnitudine & latitudine sese immobiliter sit habiturus. Rursum, si omnia quæ Patris sunt, Filij sunt: Patris aūt est cognoscere diem illam, ut in

uerbis

uerbis Christi testatum uideas: in manifesto est igitur & Filium cognosce-re, quum id ut suum & proprium habeat ex Patre. Rursus, si Filius in Pa-tre, & Pater in Filio, nouitq; Pater diem & horam: clarum est, & Filiū in Pa tre existentem, cognoscentemq; ea quæ in Patre sunt, diem & horam non ignorare. Iam, si Filius uera Imago est Patris, nouitq; Pater diem & horam, cui dubium, quin istius scientiæ Paternæ Imaginem Filius quoq; posside-at? Miriq; nihil est, si, quum omnia per Filium creata sint, et in eo omnia cō sistant, norit ea quæ condita sunt, quando aut in singulis priuatim, aut pu-blice in omnibus finis immineat. Cæterum, temeritas Arianorū cum sum-ma absurditate coniuncta, nos ad hanc apologiam descendere coegit: qui dum adnumerant Filium Dei Verbum æternum rebus creatis, eò assuetu-dine blasphemandi ducuntur, ut etiam Patrem ipsum, minorem rerum uni uersitate uideantur pronūciare. Si enim uerum est, eum qui Patrem nouit, non nosse diem & horam, maior ergo (quod abominor) sublimiorq; ea co gnitio fuerit (quod rabiosi illi non abhorruerint dicere) qua non solum to-ta rerum natura, sed uel minima eius particula cognoscitur, q; qua Pater in-telligitur. Verum, illi ita in Spiritum Sanctum blasphemantes, certi sint, se nunq; huius impietatis remissione cōdonandos esse, prout Dominus locu tus est: nos aūt Christi amatores qui Christum gerimus, certum habemus, Verbum, quatenus est Verbum, non quòd ignoraret, ista dixisse, conscius enim erat omnium: sed ut hominis conditionem præ se ferret, in quam isti us modi generatio competit. Et quia carnem induerat ignorationi obnoxi am, carnaliter locutus est, se nescium esse. Certe, is qui hic dicit, ne Filiū qui-dem id scire, & ignorationem hominum temporibus Noe habitam pro ex emplo adducit, statim subintulit: Vigilate igitur, quia nescitis qua hora do minus uester uenturus sit: Et rursus, Ea hora qua non putatis, Dominus ue ster ueniet, propter uos enim ego factus sum, quales uos estis. Atq; inde est quòd dixi, neq; Filium scire. Oportuit enim eum, si diuinitus ignorabat, in hanc formam locutum esse, Vigilate igitur, quoniam non noui, & qua ho-ra non expecto. Nunc aūt, nequaq; in eum modum locutus est, sed dū ait, uos nescitis, & qua hora non expectatis, satis declarauit, hominū esse igno-rare, in quorum gratiam ipse similem hominibus carnem gestans, homoq; iam factus, hæc uerba protulit, ne Filium quidem id scire: si quidem carne non nouerat, quamuis ut Deus, illam ipsam horā bene cognitam haberet: quin & exemplum de Noe allegatum, Christi perduellium impudentiam ostendit: nam & illic non ita locutus est, non noui, sed non nouerāt, donec ueniret diluuium. Homines quidem non norant, at ille qui illis superindu-cebat eluuium, Pater nouerat & diem & horam, in qua cataractas cœli ad-aperuit, & abyssos egurgitauit. Noeq; dixit: Ingredere tu & filij tui in ar-cam. Iam si ignorasset, non denunciasset Noe, adhuc septem dies & ego im-mittam inundationem super terram. Quòd si ex similitudine de Noe mu-tuata, designat diem illam, ac norat tempus diluuij, nouerat ergo diem sui i-psius aduentus. Et in cōparatione de septem uirginibus clarius indicauit, qui nam sint, qui ignorarent diem & horam, inquiens: Vigilate igitur, quia non scitis neq; diem neq; horam. Qui paulo ante dixerat, Nemo nouit ne

Filius quidem nunc, non inquit, ego non noui: sed uos non nouistis. Eadē igitur ratione percontantibus discipulis de fine mundi, recte tum temporis hæc uerba prolocutus est, neque Filium scire, idque carnaliter respectu sui corporis, ut palam fieret, se ut hominem ignorare, quia hominum est, ignoratione laborare. Nam si Verbum est, & ille ipse est qui uenturus est, idemque et iudex & sponsus, latere eum non potest, quando, & qua hora uenturus sit, & quo tempore dicturus est: Excitare qui dormis, & resurge ex mortuis, & illustrabit te Christus. Nam sicuti ut homo cum hominibus esurit, & sitit & patitur, ita cum hominibus, ut homo, non nouit. Cæterum, quatenus in Patre diuinitus existit, ut Verbum & Sapientia, eatenus certe eum non subterfugit, nec est quippiam omnium, quod illi in occulto sit: ita uicissim humanitus de Lazaro quærit, quo cum accessisset, eum excitat, non ignotum habens, unde & ex quibus locis eius animam reuocari oporteret. Maius certe grauiusque scire, ubi anima erat, quam ubi corpus situm esset, sed humanitus percontatur, ut diuinitus excitaret: ita quoque à discipulis, ubi in partes Cæsareæ progressus esset, percūtatur, quāuis id sciret, priusque à Petro responderetur. Si enim pater reuelauit Petro de quibus Dominus percontabatur, res manifestaria est, per ipsum Dominum hanc reuelationem Petro contigisse: siquidem ipse dicit, Nemo nouit Filium, nisi Pater: uel Patrem, nisi Filius: & cuicunque Filius reuelauerit. Iam, si per Filium, Patris Filijque cognitio reuelatur, in ambiguo non est, quin ipse Dominus, qui percontatur, cum prius reuelasset Petro, ea quæ ex Patre cognouerat, postea humanitus ista interroget, ut & illud ostenderet, quod quæ carnaliter sciscitabatur, ea quum Petrus dicturus esset, diuinitus cognosceret. Nouerat igitur istud Filius, qui nouit omnia, & Patrem suum cognitū habet: qua cognitione nec maius, nec perfectius quicquam fuerit. Hæc quidem sufficiunt ad eorum refutationem: mihi tamen libido est, uicissim interrogare, quo ueritatis hostes, Christique perduelles magis appareant. Apostolus in secunda ad Corinthios epistola in hunc modum scribit, Noui hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, nescio, siue extra corpus, nescio: Deus autē scit. Quid igitur dicitis? nescit ne Apostolus, quid sibi acciderat in uisione? quantūcunque dicat se nesciuisse: quod si illum affirmetis nesciuisse, uidete ne qui non assueti estis cadere in Phrygum iniquitatem decidatis, qui asseuerant nescijsse Prophetas, Verbique ministros, quid facerēt, aut de quibus renunciarent. Contra, si pronuncietis Apostolū dicentem se nesciuisse, nulla istic ignorantia laborasse, quum haberet in se Christum sibi omnia reuelantem, qui (quæso) non fueritis peruersissimo & reprobissimo animo quū asseueretis Apostolum dicentem se ignorare, scire? & Dominum itidē dicētem se ignorare, nescire? Nam si ideo quia Filius Dei in Paulo erat, nouerat Paulus, quæ dicit se ignorare: quur non multo magis ipse Christus norit, quantūcunque dicat sese ignorare? Apostolus igitur reuelante Domino norat, quid sibi acciderat: nam ideo locutus est, Noui hominem in Christo, & quum nouisset hominem, nouerat quomodo ille raptus esset. Certe Helizæus nouerat quomodo Helias assumptus esset, uerum quamuis rem certam haberet, tamen discipulis Prophetarum existimantibus Heliam in aliquem

liquem montium abiectum esse,principio quidem conscius eorum,quæ ui derat,operam dabat, ut persuaderet id quod res esset: sed ubi illi acrius instarent,silentium tenuit,siuitque eos ad inuestigationem digredi. Quid igitur? an quia tacuit,rem incognitam habebat? minime gentium, sed tamen quasi ignarus id illis concessit, ut ita negocij fide percepta & rebus exploratis,nihil ulterius ambigerent de Heliæ assumptione. Igitur multo magis Paulus, qui ipse raptus fuit, nouerat quomodo raptus fuerit: siquidem & Helias idem cognitum habebat: à quo,si interrogatum fuisset,dixisset forsitan qua ratione assumptus esset: sed tamen se non nouisse Paulus dicit, duabus,ut ego existimo,de causis: quarum alteram ipse eloquutus est, ne propter excessus reuelationum alium quis eum arbitraretur præ eo quem uidebat: altera deinde causa,ne,quum Saluator se nescire dicat, si ipse se scire fateretur,seruus supra Dominum suum, & discipulus supra Magistrum esse uideretur. Igitur qui Paulo dederat,ut sciret,multo magis ipse sciētia instructus fuit. Nam cum diceret ea quæ diem illam præcedebant, nouerat utique quando dies illa & hora uentura esset: eius tamen rei quum conscius esset, inquit: ne Filius quidem nouit. Qua gratia igitur dixit per id tempus se nescire,quod ipse,ut Dominus, in sua potestate & cognitione habebat? ego rem peruestigans,quatenus per coniecturam licet,existimo nostræ utilitatis causa id ab illo factum esse, sed utinam præbeat ille nostræ intentioni intellectum ueritatis: pro mea ergo opinione,utrobique Seruator id quod nobis utile erat,procurauit: quippe,qui omnia quæ finem antecederent, præiudicarit,ne,ut ipse quoque uerbis suis præmonuit, ad prodigia illa obstupesceremus,aut turbati perellremur,sed ex illis finem qui subsequeretur, expectaremus. De die uero et hora,quum diuinitus omnia sciret,carnaliter tamen ob carnem ignorationi obnoxiam,dixit,se eius rei ignarū esse, ne percontantes discipulos,si nulla responsione dignati essent, molestia afficeret, aut reddito responso,contra illorum nostrumque omnium utilitatem id faceret. Illud plane pro nobis est,quod propter nos caro factus dixerit,ne Filiū quidē id scire. Nec enim in eius uerbis falsi quicque fuerat,pro hominis enim ratione loquebatur, Non noui: neque reliquit discipulis occasionem, qua se ad dicendum premerent. Eo enim quod dicebat se ignorare,refrenauit illorum curiositates. Certe in Actis Apostolorum scriptum habetur, quando uehebatur ab Angelis,hominum more adscendens efferensque in cœlum quam gestabat carnem,quo tempore discipuli hoc intuentes,rursum percunctabantur,quando finis futura esset, & quando eius aduentus expectandus, discerte illis & expresse locutus est: non est uestrum cognoscere tempora & rerū agēdarum articulos,quos Pater collocatos habet in sua potestate, neque per id tempus dixit,ne Filium quidem scire,quemadmodū antea humanitus dixerat,sed non est uestrum scire: iam enim quum caro illius resurrexerat, deposuerat que mortalitatē,ac Deificata esset,non decuit eum carnaliter respondere,utpote iam in cœlum adscendētem, sed ut diuinitus nos doceret,non nostrum esse scire tempora & articulos rerum, quos posuit Pater in sua potestate,sed accipietis uirtutem. Quæ aūt potestas est Patris,nisi Filius? Christus enim Dei Potentia & Dei Sapientia. Nouerat igitur ista omnia Filius,

utpote Verbum & Ratio Patris, & hoc ipsum suis uerbis satis præ se ferebat, minime se eius rei ignarum esse, non aliter ꝙ si ad istum modum dixisset. Noui quidem illud, sed non est uestrum scire. Propter uos enim in monte sedens carnaliter locutus sum, ne Filium quidē scire, idq; propter uestrū & omnium cōmodum. Vtile est enim uobis tum de Angelis tum de Filio istiusmodi negationem scientiæ audire, idq; propter errores, qui alioqui postmodum suboriri possent, ne dæmonibus Angelorū figuram assumentibus, & de cōsummatione seculi inceptantibus loqui, ullam fidem haberetis, utpote earum rerum ignaris. Et si Antichristus transformata specie asserit se Christum esse, ac de futura cōsummatione instituit loqui, quo audientes in errorem abducat: uos contra, nostra præmonitione instructi, quod ne Filius quidem id sciat, omnem illi fidem abrogetis. Est & alia ratio, cur inutile sit finem, aut finis diem præsciri, ne si is mature prænoscatur, tempora intermedia neglectim habeantur, & cōperendinationib. utantur usq; ad dies fini conterminos, ac tum demum causam se habere existiment cur uigilantes sint. Ideoq; & finem cuiusq; quæ per mortem obuenit, silentio texit: ne occasione istius scientiæ inflati, pro maiori parte temporis, sese negligentes habeant. Ergo utrumq;, & uniuersitatis rerum mundiq; finem, & unius cuiusq; exitum celatum uoluit. Nam in uniuersitatis fine, finis quoq; singulorum: & in singulorum fine, uniuersitatis finis cōsummatur: ut rerū incerti, & semper expectatione suspensi, quotidie quasi citati proficiamus, enitamurq; ad ea quæ à fronte sunt, obliti interim eorum quæ à tergo relinquuntur. Quis enim certus diei, in quem finis destinatur, non medijs temporibus supersedere solet? contra, qui eius rei ambiguus est, singulis diebus se promptum exhibet, eaq; de causa dictis istis subiunxit Seruator: Vigilate igitur (inquiens) quoniā neq; à uobis scitur, qua hora Dominus uester uenturus sit. Et, Qua hora non putatis, Filius hominis ueniet. Ergo, ob utilitatem quæ in ignoratione sita erat, dictum est hoc à Saluatore. His eīm uerbis hoc egit, ut semper accincti & expediti essemus: quasi diceret: Vos quidem nescitis, ego tamen qui Dominus sum, cognitū habeo, quando sta tuerim aduenire, etiamsi Ariani me, qui Patris sum Verbum, non expectēt. Dominus igitur cui melius ꝙ nobis exploratum fuit, id ad nostrum commodum cedere, ea ratione discipulos suos cautiores reddidit, atq; inde postea factum est, ut illi ea admonitione instructi, reliquorum errores emendauerint, & inprimis in eo ipso Thessalonicensium. Cæterum, quia Christi perduelles ne ita quidem in se subsidentes cōtrahuntur: libet, quamuis certum mihi sit ipsos habere cor Pharaōe obduratius, rursum super his rebus interrogare. In paradiso percunctatur Deus ex Adam, ubi nam esset: à Cain itidem exquirit, ubi Abel frater ipsius esset: Quid igitur isthic dicitis? Si enim eum ignorare arbitramini, atq; ea de causa interrogatiōes facere, iam hoc ipso uos Manichæis adiungitis: horum enim est istiusmodi temeritas: Sin aūt publice metuitis Manichæi appellari, necessitas ipsa è uobis extorquebit, ut fateamini, illum minime ignarum interrogasse. Quid absurdi igitur hic, aut quid miri uestris oculis apparet, cur ita uos in ruinam detis, si Filius Deus carnem indutus, ut homo, ex discipulis sciscitetur? nisi scilicet uobis iam

bis iam ut Manichæis obtrectare libeat, etiam illi interrogationi quæ cum Adamo est habita? Credo id quoq; (quæ est uestra peruicacia in uestris erroribus) quippe, qui ubiq; uicti, tandem etiam uerbis quæ Lucas habet, in ceperitis obmurmurare, recte dictis malam & peruersam sententiam affingentes. Sed proferamus ea in medium, ut uel ita eorũ peruersus animus innotescat. Ait enim Lucas: Iesus profecit sapientia & proceritate & gratia coram Deo & hominibus. Verba quidem ita se habent, sed tamen necessum, ut eos, qui hic offenduntur, uicissim quasi Pharisæos, aut Saducæos interrogẽ, de quo nam hic Lucas uerba faciat? facit aũt de Iesu Christo, sed quid? est ne ille homo, ut uulgus hominum? an deus humanitate & carne indutus? Quod si uulgaris est homo, esto, ut pro conditione aliorum hominũ profectus capiat: At istiusmodi est Samosatensis sententia, quam uos toto animo & ope fouetis, titulo duntaxat Samosatensium, ob metum hominũ, repudiato. Quod si non simpliciter homo est, sed Deus carne indutus, q̃d omnino uerum est: Verbum enim caro factum est, & Deus cum esset in carnem descendit, quẽnam potuit habere profectum, quũ par æqualisq; Patri existeret? aut ubi nam (quæso) habuit incrementum Filius, qui semper est in Patre? Si enim cum semper sit in Patre, proficiat, quidnam (quæso) ulterius Patre est, ut inde suum profectum capiat? Pulchrum est hic eadem repetere, quæ de capiendo & glorificando superius tractauimus. Quod si, quum homo esset, tum tandem incepit proficere: certum est, eum, antequã homo fieret, imperfectum fuisse, & carnem ipsum potius meliorem reddidisse, quàm ipse carnem. Rursum, si Verbum quum esset, proficiebat, qui maior effici potuit, quàm Verbum, & Sapientia, & Filius, & Virtus Dei est: hæc enim omnia Verbum existit. Cuius, si quis, quasi radij alicuius, particeps quoquo modo esse potuit, is statim inter homines omnino perfectus est, & par Angelis efficitur. Nam & Angeli, & Archangeli, Dominationes, Throni, & reliquæ potestates. Verbi participes effecti, uident perpetuo faciem Patris eius. Quomodo igitur, qui alijs perfectitudinem præbet, ipse inferior posteriorq; illis profectus capit? Angeli enim humanæ illius natiuitati inseruierunt, & quod à Luca refertur, post Angelorum ministeria gestum refertur. Quomodo igitur ulla ratione in hominis cogitatum descendere potuit? aut quomodo Sapientia in Sapientia progressus fecit? aut quomodo is qui alijs gratiam donat, ut Apostolus Paulus testatur per uniuersam epistolam, gratiam ab illo donari pronuncians: Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis: ipse in gratia profecit? aut enim mentiri Apostolum dicant, aut Filium Sapientiam esse negent: aut si Sapientia est, ut Salomon loquitur, & Paulus scribit: Christus inquiens Dei Virtus, & Dei Sapientia, quem (quæso) Sapientia profectum cepit? homines certe, neq; id mirum, quũ ex numero creaturarum sint, extendi aliquo modo ampliariq; & progressus facere in uirtute possunt, ac proinde Enoch translatus est, & Moses crescens proficiebat. Isaac quoq; ætate proficiens, reddebatur magnus: & Apostolus dixit, ut quotidie protenderemur ad ea quæ ante nos sunt. Quisq; enim habuit in quo proficeret, respiciens ad ulteriorẽ gradum: contra uero Filius eius,

solus est Deus, qui (quæso) habere potuit, quo ulterius porrigeretur? siqui dem omnia in ipsum respicientia progressus faciant, ipse uero cum unus sit, in uno Patre existit, extra quem extendi non potest: sed quia in eo manet, in æternum existit. Hominum igitur est proficere, Filius aūt Dei quandoquidem non habebat quo proficeret, utpote perfectus existens in suo Patre, humiliauit seipsum pro nobis, ut in illius humilitate nos magis ac magis increscceremus. Incrementum aūt nostrum non aliud est, q̃ ut à sensibilibus absistamus, & in ipso Verbo gignamur. Siquidem illius humilitas nihil est aliud q̃ caro nostra ab illo suscepta. Non igitur Verbum quatenus Verbum proficiebat: quippe perfectum ex perfecto Patre, nulliusq̀ rei egens, sed quòd alios ad proficiendum euehat. Cæterum, etiam hic humano more de profectu locutus est, eò quòd hominū sit proficere. Nam & Euangelista accuratè cauteq̀ uerbis istis usus, profectui magnitudinem ætate cōparatam associauit. Verbum aūt Deus quantitate non mensuratur, sed quantitates corporibus attributæ sunt: corporis igitur erat proficere, quo proficiente, profecit in eo exhibitio Deitatis, corā illis qui ipsum uidebāt. Quanto aūt magis diuinitas reuelabatur, tanto plenius gratia crescebat, ut hominis apud homines. Infantulus enim gestabatur, puer aūt factus remansit in templo, sacerdotesq̀ interrogauit de lege: paulatim aūt corpore adolescente, Verboq̀ seipsum in corpore manifestante, factum est deinde ut agnosceretur pro Filio Dei, primum quidem à Petro, postea deinde ab omnibus. Iudæi aūt tum prisci, tum neoterici isti, ultro oculos suos cōniuenter claudunt, ne uideant illud proficere in sapientia, id non esse ipsam Sapientiam proficere, sed humanitatem potius in sapientia progressus facere. Iesus aūt profecit sapientia & gratia. Quòd si diserte, sed tamen cum fide loquendū est, ipse in se ipso profecit, Siquidem sapientia in se ipsa domum ædificauit, & in se ut domus proficeret, author fuit: quid nam aūt iste profectus est, nisi ut superius dixi, Diuinitas & gratia, quæ à Sapiētia hominibus datur, expuncto in hominibus peccato, deletaq̀ corruptione ad similitudinem cognationemq̀ corporis Verbi. Ita enim augescente magnitudine corporis, unà crescebat in eo Diuinitatis manifestatio, innotescebatq̀ apud omnes ipsum esse templum Dei, Deumq̀ in eius corpore existere. Quòd si uero cauillentur Verbum carnem effectum, Iesum nuncupatū fuisse, & in eum referant istud uocabulum, profecit, audiāt ergo, ne ita quidem id diminuere Paternam lucem, hoc est Filium: quū potius ostendat Verbum hominem esse factum, & Verbum carnem gestasse: idq̀ quemadmodū carne passus est, & carne esuriit, & carne fatigatus fuit: ita quoq̀ pro ratione conditioneq̀ suæ carnis, in sapientia profecisse. Non enim segregato Verbo abiunctoq̀ à corpore, profectus iste, qualis is est de quo loquimur, obuenit: sed quia in carne erat quæ proficiebat, ideo eius, quod in carne ipsius cōtingebat, fuisse dicitur. Quod tamen ideo factum est, ut hominum profectus inoffensus & sine lapsu ob societatem Verbi permaneret. Nō igitur ille Verbi profectus fuit, neq̀ item caro Sapientia, sed Sapiētiæ corpus facta est caro. Ideoq̀, ut prolocutus sum, non Sapientia quatenus ipse Sapientia est, progressus fecit: sed humanitas in sapientia profecit, transcendens paulatim

tim humanam naturam,deificata nimirum & organum Sapientiæ facta, ut per eum suam energiam exerceret,sapientiaq; inde eluceret,omnibusq; innotesceret:ac proinde nequaq; locutus est, Verbum, quod Filius Dei est, profecit,sed Iesus,quo nomine Dominus iam homo factus nuncupatus fuit,ut sit humanæ naturæ istiusmodi profectus, quemadmodū superius admonuimus.Igitur, quemadmodū proficiente carne, ipse dicitur proficere, idq; ob proprietatem eius cum corpore: ita quoq; ea,quæ circa mortē obtigerunt,ut conturbari,lachrymari,eodem sensu accipiēda sunt. Sed illi sursum deorsumq; circūcursitantes, & quasi inde hæresim suā constituere possint,Ecce,inquiunt, lachrymatus est, dixitq; spiritum suum turbatum esse, deprecatusq; est ut calix transiret: quomodo igitur is, qui ista locutus est, Deus fuerit? aut Verbum patris? Scripta sunt ista quidem quòd fleuerit, ô dei perduelles,& quòd turbatus fuerit, dixeritq;: Deus meus Deus meus ut quid me dereliquisti?&,Transeat à me calix ista: scripta inq; sunt ista, quis negat? Sed ego uellem uicissim & uos respondere:nam singula uestra elidenda sunt,si homo merus est,qui ista loquitur: lachrymetur & horreat mortem,ut homo: sin aūt Verbum est in carne (nam eadem dicere non debemus grauari) qui potuit Deus timere? aut unde mortem timeret, quum ipse Vita esset,aliosq; è morte liberaret? aut qua ratione dicere potuit,ne timeatis eos qui corpus occidunt, si ipse timebat? aut quomodo cum Abraham colloquium conferens ita locutus est?Noli timere,quia ego tecū sum. Mosemq; audacia corroborans contra Pharaonem, aut uerba faciens cum Iesu Naue,ausus est dicere,fortificare & uir esto? cum ipse expauerit Herodem & Pilatum, & quum alijs se opitulatorem præbuisset,ne metum conciperent? Dominus enim, inquit,adiutor meus,non timebo quid mihi faciat homo:si ipse qui Dominus est mortalium,mortales præsides expauerit? & uadens contra mortem,mortem exhorruerit? Qui (quæso) nō absurdū impiumq; hunc dicere mortem aut infernum exhorruisse, ad cuius conspectum ianitores inferorum metu se contraxerunt? Quòd si pro uestra opinione,expauerit Verbum: cur,quum multo ante denunciaret sibi à Iudæis insidias fieri,non mature sese in fugam abripuit? sed contra, quum ad mortem quæreretur,sua semet ipsum uoce indicauit,Ego sum,inquiens? poterat enim non mori,ut ipse professus est,quum diceret,Habeo potestatē deponendi animam meam,& habeo potestatem desumendi eam,& nullus eam aufert à me. Verum ista quæ exprobratis,non propria sunt naturæ Verbi,in quantum Verbum est, sed catenus eius sunt,quatenus Verbū in carne erat,quæ istiusmodi affectus patiebatur ô Christi perduelles, ingratiq; Iudæi.Quippe cum ista referātur acta non ante carnem sumptam, sed tum deniq; cum Verbum iam caro factum esset,& homo iam existeret. Tum demum,inq; scriptum est, eum ista humanitus dixisse, quamuis interim & Lazarum à mortuis excitarit,& ex aqua uinum fecerit,& cæco à natura uisum restituerit.Atq; adeo qui hæc humanitus dixit,idē quoq; est, qui hæc uerba protulit,Ego & Pater unum sumus.. Si igitur ex humanis rebus causam ducunt, cur humilia sentiant de Filio Dei, uel potius illum ex toto hominem putent,& è terra & cœlo constare arbitrentur, cur non ex diuinis ope

ribus eum Verbum illud esse percipiunt quod in Patre est: ut tandem abnegent suam impietatem. Datur enim illis uidere eum qui ista faciebat, eundē esse qui corpus patibile exhibebat, quatenus permittebat sibi, ut lachrymaretur, ut esuriret, & ea quæ sunt propria corporis in se apparerent. Inde enim innotescebat, eum, quum Deus esset impatibilis, carnem patibilē assumpsisse. Ex operibus aūt palam faciebat, se Verbum Dei esse, ac postmodum hominem esse factum, quasi qui de se dicere uellet, Si, quia uidetis humanum corpus mihi circūpositum, non potestis credere, saltem operibus credite, ut cognoscatis ꝙ ego in Patre sim, & Pater in me. Plane mihi uidētur impudentiam simul & blasphemiam induisse isti Christi perduelles: audientes enim, Ego & Pater unum sumus, uim faciunt sentētiæ, quo eam male interpretando corrumpant, dirimantq́ꝫ unitatem Patris cum Filio: Contra, cum audiūt eum fleuisse, passum esse, sudauisse, nihil omnino hic ad corpus respiciant, sed prorsus ob ea eum creaturis adnumerandū putent, per quem rerum natura condita est. Quid igitur isti à Iudæis differūt? ut enim Iudæi, Dei opera blasphemantes Belzebub asscribebant, ita quoqꝫ & isti Dominum istiusmodi operum Authorem creaturis adnumerantes, eandem cum illis inexpiabilem sustinebunt condemnationem: Atqui decebat eos dum audiunt, Ego & Pater unum sumus, animaduertere ac intueri, unam esse in illo Diuinitatē proprietatemq́ꝫ substantiæ Paternæ, & uicissim dum aiunt de fletu illius, alijsq́ꝫ id genus, ea agnoscere ad corpus pertinere, corporisq́ꝫ propria esse: maxime cum suppetat in utroqꝫ genere proba distinctio qua offensam declines: quatenus illa, ut de Deo scripta sint, ista uero ut de homine. Non enim in incorporeo ea quæ corporis sunt locū habere potuissent, nisi corpus putrefactile & mortale assumpsisset. Maria enim mortalis fuit, unde corporis naturā suam accepit, ac proinde fieri non poterat, quin quum esset in corpore patiente, lachrymante, fatiscente, sibi quoqꝫ unà cum corpore ea dicerentur accidere quæ propria sunt solius carnis. Siue igitur prolatum fuit, siue conturbatio facta est, nihil id ad Verbū, quatenus Verbum, quod neqꝫ plorauit, neqꝫ conturbatū fuit, sed propriè ad carnem pertinebat. Siue preces fudit, ut calix transiret, alienum id quoqꝫ à Diuinitate, quæ nullo metu tenebatur, sed proprium id humanitati. Idem censendū ubi dicit, cur me dereliquisti? nam id quoqꝫ quasi eius est, ad eam rationem, quam superius tradidimus: Quanq́ꝫ re uera ipsum Verbum nihil patitur, cum nullis passionibus obnoxium sit, sunt tamen omnia ista de eo ab Euāgelistis dicta, quia homo erat factus, ac proinde ad eum ut ad hominem referūtur, ut hæc mala carnis alleuans & attollens, cæteros tutos & liberos ab eorum contagione redderet: Neqꝫ enim à Patre relinqui potuit, qui semper in Patre est, & anteq́ꝫ hanc uocem ederet, & postq́ꝫ edidisset: neqꝫ par est illum timuisse, quem ianitores inferorū præ metu ex orco, abire permiserunt, adapertis monumentis, multisq́ꝫ corporibus Sanctorū resurgentibus, quæ suis apparuerunt. Igitur obturentur ora omnium hæreticorum, uereanturq́ꝫ statuere in Domino pauorem, quem mors quasi draco refugit, quem tremunt dæmones, & mare extimescit, per quē cœli scinduntur, & omnes potestates cōcutiuntur. Ecce enim dicente eo, cur me dereliquisti?

quisti? ostendit Pater se, ut semper antea, ita tum quoq; in Filio fuisse. Siquidem terra Dominum suum loquentem sentiens, statim intremuit, uelũ rescissum est, sol sese in tenebras abdidit, saxa dissilierũt, & qui in saxis mortui siti erant, excitati fuere: & quod in primis admirabile est, illi qui tum aderant, quamuis antea increduli, postea tamẽ uerbis professi sunt, uerũ eum esse Filium Dei. De eo porro quod dixit, si possibile est, transeat à me calix iste. Disce eum qui ista loquitur, antea Petro increpuisse, cum diceret, eum ea non sapere quæ Dei, sed quæ hominum essent. In uotis erat hoc ipsum quod deprecabatur, ut qui eius rei gratia uenerat. Cæterum, ut eius erat id uelle, qui ea de causa uenerat, ita carnis erat expauescere, ac proinde ut homo hanc uocem edidit, utrunq; tamen ab eo dicebatur, ut ostenderet se Deum esse, quatenus mortem uolebat: hominem aũt, quatenus carnem gestaret metu concitatam, propter quam attemperauit suam uoluntatem humanæ infirmitati, ut metu mortis abolito, audacem redderet hominem aduersus mortem. Ecce tibi rem plane admirabilem: quem enim ueluti per pauorem loqui existimant Christi perduelles, iste alios homines inconsueto alioqui pauore interritos reddit. Certe, Beati Apostoli postea istinc animati, ita mortem cõtempserunt, ut non curarint iudices à quibus damnabantur, sed dicerent, obediendum esse potius Deo, q̃ hominibus. Alijq; item martyres ea fiducia audaciaq; fuere, ut crederent sese potius ad uitam transire, q̃ mortem sustinere. Qui (quæso) non absurdum fuerit, famulos Verbi de fortitudine admirationi esse: Verbo aũt ipsi timiditatẽ asscribere, cuius ui & ope ita illi mortem uilipenderunt. Cæterũ, ex Sanctorum Martyrum tolerantissimo proposito, & fortitudine ostenditur, Deitatem non fuisse in timore: sed nostrum illum fuisse timorẽ, quem sustulit Saluator. Vt em̃ morte mortem abrogauit, & humanitus omnia humana: ita solito pauore nostrum pauorem ademit, illudq; effecit, ne homines mortem timerent. Ista igitur simul & dixit & egit, quia humana erãt, ut hanc uocem æderet: Transeat à me calix iste, &, Cur me dereliquisti? sed tamen diuinitus idem ille solis deliquium induxit, & mortuos excitauit. Rursum humanitus inquiens, nunc anima mea turbata est: illud aũt diuinitus dixit, Potestatem habeo ut ponam animam meam, & potestatem habeo ut sumam illam: Nam turbari carnis est proprium: potestatem aũt habere ponendæ aut sumendæ animæ pro arbitrio & ubicunq; placuerit, non proprium est hominũ, sed Potentiæ Verbi; homo quippe non ex sua potestate, sed ex necessitate naturæ idq; inuitus ac nolens mortem obit: Dominus contra, ipse quidem immortalis, sed tamen carnem mortalem gestans, potestatem habuit ut deus, segregandi se à corpore, illudq; rursus assumendi quando uellet, de quo & Dauid cecinit: Non derelinques animã meam in inferno, nec dabis ut Sanctus tuus uideat corruptionem. Decuit enim corruptibilem carnem, nõ ut eius natura erat, mortalem permanere, sed ob Verbum quod ipsam induerat, incorruptibilem perseuerare. Vt enim ipse constitutus in corpore nostro, nostra imitabatur: ita & nos, illo suscepto, eius immortalitatis participes reddimur. Nulla igitur de causa scandalum Ariani cauillantur, minusimq; sentiunt de Verbo Deo, sicubi scriptum inueniant, uel quòd contur

batus fuerit,uel lachrymas effuderit, qui mihi hac in parte uidentur humano sensu carere,cum ignota sit illis humanæ naturæ conditio,et quid hominibus proprium ac domesticum sit. Ideoq; magis admirationi esse debuit, quur,quum in carne talibus passionibus obnoxia cōsisteret Verbum, non prohibuerit insidiatores,neq; uindictam sumpserit de interfectoribus,quū ea res in ipsius potestate esset: utpote,qui ab alijs mortem depelleret, & extinctos è mortuis excitaret:sed permiserit corpus suum affligi. Sed ille ea de causa uenerat(quemadmodū prædixi)ut corpore pateretur:quo deinde caro impatibilis immortalisq; redderetur,& ut ubi in eum contumeliæ, cæteræq; huiusmodi indignitates illatæ essent,nunq; huiusmodi mala humanū genus attingerent,sed plane per eum abolerentur, ac iam deinde in æternū incorruptibiles,ut templa Verbi permanerent. Quòd si Christi perduelles ista cogitassent,scopumq; Ecclesiasticum,ut ancorā Fidei,agnouissent, neutiquam naufragiū circa Fidem fecissent, neq; tanta impudentia usi fuissent, ut resisterent etiam illis,qui ipsos à lapsu excitare conantur, nec eos potissimum pro hostibus haberent,qui ipsos pietatis admonitos uolunt. Sed hæreticus,ut res ipsa docet,prauum omnino & undiquaq; corruptum animū ad impietatem habet. Ecce enim ubiq; refutati,declaratiq; nullius scientiæ esse,erubescere tamen nequaq; possunt: sed quemadmodū in fabulis Ethnicorum celebrata hydra,sublatis prioribus serpentibus,alijsq; pullulantibus,peruicaciter contendebat nouo semper obiectu anguium contra eum, qui ipsi suos serpentes tollebat: ita quoq; isti execrabiles homines animo ethnico,deiecti ab illis, quæ obijciebant,alias reperiunt Iudaicas & stultas controuersias,& quasi ueritatem hostem haberent,cōminiscuntur noua,ut ita se magis Christi perduelles & oppugnatores declarēt: quippe,qui post tot refutationes, quibus uel diabolus ipse horum pater reiectus cōfususq; retro abijsset,rursum ex peruerso corde noua alia cōminiscuntur,& his quidem admurmurāt: istis uero insusurrāt,alios rursum ueluti culices bombo circumstrepūt his uocibus utentes. Sint ista ad istū modum interpretāda, & uincite rationibus,& demonstrationibus,sed tamen necessum est, ut dicamus ex uoluntate & arbitrio genitum esse Filium à Patre,eaq; cauillatione uoluntatis & arbitrij multis dolo circūueniunt. Hoc aūt si quis ex orthodoxis simpliciter diceret,nihil esset q̄d male suspicareris de hoc dicto: quippe,ubi bona mens superaret simpliciorem loquendi modum. Nunc,quia hæreticorum ea uox, omniaq; hæreticorum uerba suspecta sint, & ut scriptum est,impij insidias tendunt, dictaq; impiorum dolosa: etiamsi uel solum innuant,non tamen id faciunt sine peruersitate animi. Age & illud excutiamus,quo in omnibus ubiq; coniuncti, nihil habeāt nouæ alicuius sententiolæ,quod in posterum ueluti hydræ excogitēt,ut honesta ista loquendi ratione,& calliditate in speciem credibili, suam impietatē de integro asseminent. Idem enim significat, qui dicit uoluntate filium factum esse, & qui dicit,fuit,quando non erat: &,è nihilo extitit, creaturaq; habenda est: sed quia istud palam dicere subuerentur, homines dolosi,alia ratione rursus idem significare conantur,idq; sub prætextu coloreq; uoluntatis,ut quemadmodum sæpiæ atramentum, ita simplicioribus tenebras offundant, ipsi interim

interim suæ hæreseos nequaquam obliti. Vnde enim illis hoc uocabulum uoluntatis, aut arbitrij, aut ex qua denique scriptura ea depromunt, dicant mihi isti, qui uerborum suspicione laborant, & cōmentatores impietatis se præbent. Pater enim cœlitus suum Verbum reuelans, his uocibus eum notum esse uoluit, Hic est Filius meus dilectus: per Dauidem quoque locutus est, Eructauit cor meum Verbum bonum, per Ioannem item: In principio erat Verbum, rursusque per Dauidem, Quoniam apud te fons est uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. Paulus quoque ad istum modum dixit, Qui est Imago inuisibilis Dei, Omnes denique omnibus in locis Verbum esse, existereque deprædicant, neque ex uoluntate aut alia ulla ratione factum esse referunt. Isti uero, ubi nam uoluntatem, priorem Verbo Dei anterioremque inuenerunt? nisi fortasse omissis Scripturis dissimulanter adhibent Valentini errorem? Ptolomæus enim ille discipulus Valentini author est, increatum habere bijugum quiddam, cogitationem uidelicet & uoluntatem, ut qui primum cogitarit, deinde uoluerit, & quæ cogitabat nō potuit producere, nisi cum uoluntatis efficacia superuenisset, inde mutuati hanc doctrinam Ariani, uoluntatem arbitratumque Verbo priorem esse uolunt. Illi igitur Valentiniana sectantur: nos aūt legētes Diuina eloquia de Verbo quidem, q̄d erat, inuenimus, eumque solū audiuimus in Patre esse, Imaginemque Patris existere. Verum de rebus creatis, quæ quia natura aliquando non fuere, sed postmodum superuenerūt, præcessisse uoluntatem, decretumque animi diuini cognouimus, Dauide in centesimo decimo tertio Psalmo ita loquente, Deus noster in cœlo & in terra, omnia quæ uoluit, fecit: & in centesimo primo, Magna opera Domini, requisitæ ad omnia uoluntates eius: & in centesimo trigesimo tertio: Omnia quæ uoluit Dominus, fecit, in cœlo & in terra: & in mari, & in omnib. abyssis. Si igitur opus, aut aliquid quod factum est, aut unus ex rerum uniuersitate est, age dicatur & ipse uoluntate creatus esse: ita enim Scriptura ea quæ creata sunt, fieri docuit. Asterius autem aduocatus hæreseos his adstipulatus, ita scripsit: Si indignum indecorumque est rerum opifici, ut uolens faciat, undecunque ex omnibus tollatur eius uoluntas, ut ita integrius illi sua dignitas cōseruetur: Sin autem congruum est Deo uelle, etiam in primo genito recipiatur id, quod melius est. Nō enim possibile est uni eidemque Deo in rebus faciendis congruere, ut uelit, & nolit. Immane est, quantum impietatis suis uerbis implicuit hic sophista, cui γένημα & ποίημα idem, cuique unus ex cæteris genimatis est Filius, ita rem concludens: par esse scilicet, ut opera siue ποιήματα uoluntate placitoque animi dicantur facta. Sed contra, si aliud est diuersumque à cæteris operibus Filius ut in superioribus demonstratum est, & potius opera per ipsum facta sunt, ne dicatur uoluntate extitisse, ut non & ipse ita factus habeatur, quemadmodum cætera quæ per ipsum facta sunt. Nam & Paulus, quum antea non esset, postmodum tamen uolūtate Dei Apostolus factus est, eodemque modo nostri uocatio, ut quæ aliquando non erat, postmodum aūt superuenerit, antecedentem uoluntatem habet: ut ipse Paulus ostendit, qui pro placito uoluntatis eius factus est Apostolus. Iam, quod per Mosen dicitur, fiat lux, & producat terra, & faciamus hominem, superius demonstratū est, eas

uoces uoluntatem facientis præ se ferre. Nam quæ aliquando nõ fuere, sed postmodum aliunde fiunt, in illis ut fiant, opifex rerum uoluntatem facien di habet: suum aũt Verbum ex natura gignens, & non prædeliberat, quũ Pater in Verbo reliqua omnia, quæ uoluntate decernit, & faciat & condat. Quemadmodũ Iacobus Apostolus docuit, uolens progenuit nos (inquiens) Verbo ueritatis. Ergo de omnibus regeneratis, atq; adeo, semel cõden do generatis Dei uoluntas in Verbo consistit, in quo, quæ illi placuere, facit & regenerat, quod ipsum à Paulo Thessalonicensib. scribitur: Hæc est enim uoluntas Dei in Christo Iesu erga nos. Quòd si in eo, per quem facit, uoluntas ipsius est constituta, & in Christo est uoluntas Patris, quomodo potest ipse per uoluntatem aut animi destinationem fieri? Si enim ille ipse nostro more uoluntate factus est, necessum est, uoluntatem de eo conceptã in alio Verbo sedem habuisse, per quod & ipse factus sit: quum demonstra tum sit, uoluntatem Dei non in creatis consistere, sed in eo, per quem, & in quo fiunt creata. Iam quia idem est uoluntate extitisse, & fuit quando non erat, contenti sint suis istis solennibus uerbis, fuit quando non erat, ut pudore confusi, quoniam ijs uerbis tempora significantur, cognoscant se, quũ de uoluntate mentionem faciunt, tempora, quæ Filium antecesserint, constituere. Nam in illis, quæ ipsa aliquando non fuere, uoluntas præcedit, ut in omnibus rebus conditis uideas. Iam si Verbum rerũ conditor simul est cum Patre, eiq; semper coexistit, Quæ potest sempiternè existentem, uelu ti non existentem, antecedere uoluntas? nam si prior est uoluntas, quomo do per eum omnia? ita enim Filius unus eorum fuerit, quæ uoluntate facta sunt, quemadmodũ & nos Verbo ueritatis facti sumus filij, nihilq; iam inde superest, nisi ut quæramus aliud uerbum, per quod & iste cum reliquis omnibus quæ uoluit Deus, sit conditus. Si igitur est aliud uerbum Dei, sit hoc Verbum eo uerbo creatum: sin aũt aliud non est, ut omnino non est: nam omnia per eum facta sunt, quæ Pater uoluit: qui (quæso) non clare uideas istorum multicipitem calliditatem? qui quum uereantur illum opus esse dicere, aut factum quippiam, aut hanc sententiã proferre, non erat Verbum priusq; nasceretur, alias formulas loquendi concipiunt, eum uidelicet uoluntate extitisse, ac proinde nisi uoluntate extiterit, colligi necessario, q̃d Pater nolens, Filium adeptus sit. At à quonam Deo necessitas asscribitur ô sceleratissimi, qui omnia ad hæresim uestram trahitis? Id enim quod oppositum est uoluntati, animaduerterunt: id aũt quod maius est altiusq;, non conspexerunt. Vt enim opponitur uoluntati id, quod est præter animi sen tentiam: ita altius est priusq; uoluntate, id quod secundũ naturam est. Domum enim uolens quis ædificat. Filium uero gignit secundum naturam: & quod uoluntate conficitur, fieri incepit, & aliunde est q̃ ex illo, qui facit: Filius aũt propriũ Germen substantiæ Patris, non aliunde est, sed à Patre, ideoq; de illo non deliberatur, ne & de se ipso deliberare uideatur: quanto igitur re condita Filius est altior, tanto etiam uoluntate id quod ex natura gignitur, præstantius est. Atqui par erat eos in ijs quæ genitura & natura existunt, nihil de uoluntate cogitare. Illi uero obliti de Filio Dei sese audire, nõ uerentur humanas cõtrarietates Deo superinducere, necessitatem scilicet,

& præter

& præter animi sententiam, ut inficientur eum esse uerũ Filiũ Dei. Alioquin dicant nobis ipsi, quod bonum est, et misericors Deus, ex uoluntate ne hoc illi adest, an non? Si ex uoluntate, ergo ante oculos patet eum incepisse bonum esse, ac fieri posse ut nõ sit bonus. Nam deliberare deligereq; in utrãq; partem momẽta sua habet, & ea affectio in naturã rationalem cadit. Quod si propter ista absurda, concedi non debet, ut ex uoluntate bonus aut misericors habeatur, audiant ipsi ergo, quorsum illorũ ratiocinationes tendant: sequitur enim, ut ex necessitate inuitusq; bonus sit. At quis est qui illi hanc necessitatem imposuerit? Quòd si absurdum est dicere in Deo esse necessitatem, ac propterea illum natura bonum esse, multo magis ueriusq; Filij sui Pater natura extiterit, & non uoluntate. Iam rursum nobis dicant (nam aduersus eorum improbam argutationem, ipse aliam superinducere uolo) audaciorem quidem, sed tamen quæ ad pietatem spectet. Tu mihi aũt Domine propicius sis. Paterne ipse post deliberationem, ac ubi iam hoc destinato uoluisset, talis factus est, qualis nunc est? an etiam anteq; deliberaret? necessum est enim, quum talia ausint de Verbo constituere, ut has uoces audiant, quo cognoscant suam temeritatem etiam ad ipsum Patrem pertingere. Si igitur dixerint, semel recepta ista uoluntate, & quam sibi excuti non patiantur, etiam ipsum uoluntate extitisse: qui igitur esse potuit, anteq; uoluit? aut quid plus sui habuit ex quo uoluit? Quòd si istiusmodi argutatio minime consistit, & plane absurda est nec fas est ulla ratione talia proferri (satis enim est, si uel semel audiamus cognoscamusq; Deũ esse, qui est) qui, quæso, non irrationabile fuerit de Verbo Dei istiusmodi cogitare, uoluntatẽq; & cupidinem in eius natura constituenda causificari? Sufficit enim uel solum audientes, de Verbo cognoscere intelligereq;, Deum, qui non uoluntate sua factus est, Verbum habere sibi non ex uoluntate factum, sed ex natura genitum. An non exuperet omnem insaniam uel solum id in cogitatũ admittere quod Deus uelit, consideret, eligat, & se, ut uelit, esse instiget & cohortetur, ne irrationalis sit & insipiens: sed ut Rationem siue Verbum et Sapientiam habeat, eumq; de sua essentia cogitationem cõcipere, uelletne esse an non? Iam, quum plurimum abominabilis sit istiusmodi opinio, rite ac pie dici potest, creaturas placito & uoluntate creatas esse: Filium aũt non uoluntate conditum esse quemadmodũ cæteras creaturas, sed naturaliter Paternæ substantiæ propriam ac legitimam Sobolem esse. Nam cum ipse sit propria Patris Ratio, fieri non potuit, ut ante ipsum ulla uoluntas ratiocinata sit: quippe, qui ipse sit uiua uolũtas Patris, ac Potestas, architectusq; eorum quæ Patri uidentur, & placent, quod ipse in Prouerbijs testatum facit, Mea est (inquiens) uoluntas & cautio, mea prudentia est, meumq; item robur. Verum, ut ipse est prudentia in qua cœlos præparauit expediuitq;: ipse item robur & potestas: Christus enim Dei Potentia, nunc nõnihil inflexa mutataq; ratione dicendi, mea inquit prudentia, & Dei Sapientia, & meum robur: ita cum ait, mea uoluntas, ipse quoq; uiua uoluntas fuerit. Quemadmodũ à Propheta didicimus illum esse magni consilij Angelum & uoluntatem Patris appellatum. Ita enim necesse est, ut redarguamus eos, qui humana de Deo cogitant. Ergo si opera, uolũtate, placitoq; emerserũt, uni-

uniuersaꝗ́ rerum natura cupidine, qua cupijt hoc Deus, condita est, cumꝗ́ Paulus per uolūtatem Dei Apostolus sit uocatus, ipsaꝗ́ uocatio nostri placito uoluntateꝗ́ conciliata sit, omniaꝗ́ per Verbum facta sint: sequitur ergo ut ipse exemptus sit è numero eorum, quæ per uolūtatem condita sunt, illumꝗ́ potius esse uiuam sui Patris uoluntatem, in qua omnia sunt facta, ut Dauid in gratijs agendis dicit: Tenuisti dextram meam, et in uoluntate tua deduxisti me. Qui igitur potest Verbum, quum sit uoluntas expetitioꝗ́ Patris, uoluntate & expetitione, ut cætera fieri, nisi denuo, ut prædixi, insanientes dicant, ipsum uel per se factum esse, uel per alium quempiam? At quis est igitur iste per quem Verbum factum est? fingant aliud uerbum, & Valentiniana æmulantes, alium Christū nominent: Nihil enim de ea re in Scripturis: ueruntamen si fingant, semper etiam ille Christus per aliquem aliū creatus fuerit, atꝗ́ deinde nobis ita in ratiocinando pergentibus excutiendaꝗ́ rerum ueritate, deprehendas istam hæresim impiorum multicipitem, & ad multos deos, & in immanem insaniam uergere, in qua cum creaturā, & ex nihilo conditum Filium esse uolunt, aliter hoc ipsum significant sub prætextu uoluntatis & placiti, quæ probe in rebus creatis & conditis suū locum habent. Qui igitur non impij? quum ea quæ sunt rerum conditarū, ad opificem rerum conuertant? aut qui quæso non blasphemant, qui dicūt uoluntatem ante Verbum in Patre fuisse? Si enim eum uoluntas in Patre præcedit, mentitur Filius, quum dicit: Ego in Patre. Quod si ipse quoꝗ́ in Patre sit, posterior certe & secundus in Patre esse deputabitur. Nec conueniebat illi ut diceret: Ego in Patre, quum ante eum uoluntas in Patre fuisset per quem omnia sunt facta, ipseꝗ́ propter nos sit conditus. Nam tametsi gloria excellat, nihilo tamen minus unus quoꝗ́ eorum est, qui ex uoluntate creati sunt. Vt aūt superius admonuimus, si res ita se habet, Cur ille Dominus est, & cætera serua mancipiaꝗ́ existunt? ipse enim omnium Dominus, eò quòd Patris Dominatui coniunctus adunitusꝗ́ sit. Siquidem omnis creatura ideo famula & ancilla habeatur, quòd extra Patris unitatē consistat, & cum aliquando non esset, esse inceperit. Oportebat certe eos, dum aiunt Filium uoluntate extitisse, id quoꝗ́ adijcere, eum cogitatu factū esse. Idem enim cogitatum, animiꝗ́ sensum, & uoluntatē arbitror. Quod enim quis uult, hoc omnino sentit & cogitat: & quod sentit, hoc ipsum & uult. Ipse igitur Saluator hæc, ut germana inter se mutuaꝗ́ ratione coniuncta, recensendo copulauit sub his uerbis: Mea uoluntas & cautio, meus sensus siue prudentia, mea fortitudo. Vt enim fortitudo & tutatio idem cum potentia est, eandemꝗ́ rem significat: ita quoꝗ́ idem est prudentia & uoluntas, quod ipsum est Dominus. Sed impij non admittunt Verbum & uiuam uoluntatem Filium esse, & de Dei sensu & uolūtate humano more, quasi quæ nunc adsit, nunc absit, fabulantur: Omniaꝗ́ cōmouent, & Valentini excogitationem uoluntatemꝗ́ prætendunt, duntaxat in hoc ut Filium disiungant à Patre, illumꝗ́ negent Patris sui Verbum esse, sed potius creaturam. Illi igitur audiant, ut Simon Magus audijt, Impietas Valentini sit uobiscū in perditionem. Et quisꝗ́ potius Salomoni credat, dicenti, ipsum Verbum esse Sapientiam & prūdētiam. Ait enim, Deus Sapientia fundauit terram,

& præpa-

uauit cœlos in prudentia. Vt aũt hic in prudentia,ita & in Pſalmis: Verbo Domini cœli firmati ſunt:omnia quæ uoluit Dominus,fecit.Et ut Apoſtolus ſcribit Theſſalonicenſibus,uoluntas Dei in Chriſto Ieſu eſt:Eſt ergo Filius Dei ipſum Verbum, & Sapientia, & Prudentia, & uiua Voluntas, & in eo Deſideriũ Patris,idemq; Veritas & Lux,& Potẽtia Patris eſt. Quòd ſi Sapiẽtia & Prudẽtia eſt uolũtas Dei, & Filius eſt illa ipſa Sapientia,ſequitur ergo,ut qui dicat,Filium uoluntate Patris ad eſſentiam ueniſſe, tantundem dicere,ac ſi affirmaret Sapientiam in ſapientia factam eſſe, Filiumq; in Filio conditum eſſe, & Verbum per uerbum procreatum eſſe. Cæterum,illud cum Deo pugnat,illiusq; Scripturis aduerſatur. Siquidem Apoſtolus non uoluntatis,ſed ipſius Paternæ ſubſtantiæ proprium ſplendorem & ſigillum Filiũ deprædicat his uerbis:Qui cum eſſet Splendor gloriæ, & Forma ſubſtantiæ eius. Quòd ſi igitur, ut prædiximus,ex uoluntate, Paterna ſubſtantia & eſſentia non exiſtit,clarum quoq; eſt, neq; proprium illud & quod Paternæ eſſentiæ ſuum eſt,ex uoluntate ortum habere. Qualiscunq; enim fuerit Beata illa eſſentia, talem quoq; eſſe oportet propriam illius Sobolem. Certe,ipſe Pater non dixit, iſte eſt Filius uolũtate genitus, neq; quẽ ex placito, quod ita mihi uideretur, obtinui: ſed ſimpliciter, Hic eſt Filius meus:& quod magis,In quo mihi complacui:clare demonſtrans,hoc genere uerborum,iſtum natura ſibi Filium eſſe,et in eo uoluntatem eorum,quæ ſibi placerent,repoſitam eſſe. Ergo, cum ex natura & non uoluntate Filius ei ſit,ſequitur iam ut præter uoluntatem, patriq; inuito ac nolenti Filius ſit. Nequaq; id uerum eſt. Siquidem ille à Patre mittitur: & ut ipſe loquitur, Pater diligit Filium,& omnia Filiò ſuo oſtendit. Vt enim bonus eſſe, non ex uoluntate incepit, cum tamen non inuitus nolensq; bonus ſit: nam hoc ipſum quod eſt,cum uolũtate ſua eſt: ita quoq; quòd Filius ille ſit,& ſi non ex uoluntate principium ductũ eſt, non tamen inuito illi & præter ſententiam Filius extitit. Sicut enim uolens cupitorq; eſt ſuæ eſſentiæ: ita quoq; Filius qui illi ex ſubſtantia proprius eſt,non eſt illi inuito ſuperductus. Diligatur igitur Filius à Patre,ſitq; is,quẽ Pater uelit: atq; ita uelle & non uelle in Deo cum pietate conſtituendũ eſt. Nam & Filius, uoluntate qua uult illum Pater,ea & ipſe diligit & uult & honorat patrem: eſtq; una eademq; uoluntas illa quæ Patris eſt in Filio,ut etiam inde ſpectetur Filius in Patre, & Pater in Filio. Ne quis igitur ſecundum Valentinum antecedentem uoluntatem introducat,néue quis medium ſeipſum intrudat inter unicum Patrem, patriſq; unicum Verbum ſub titulo uolendi aut conſultandi. Inſanierit enim,ſi quis inter Patrem & Filium,uoluntatem aut cõſiderationem cõſtituat.Aliud enim eſt,ſi dicas eum uoluntate eſſe factum:aliud aũt ſi dicas, quòd eum qui iam ex natura eſt Filius,diligat ac uelit. Nam ſi dicas eum ex uoluntate eſſe factum,primum, eum aliquando non fuiſſe ſignificas: deinde rem utroq; paribus momentis librari & urgere, adeo ut liceat cogitare de Patre,ꝗ poſſet non uelle ſibi Filium eſſe,& de Filio uiciſſim, ꝗ & is potuiſſet non eſſe.Impia iſta audacia eſt,quæ pertingit uſq; ad Patris ſubſtantiam.Simile enim eſt ac ſi dicas,poterat eñ Pater non eſſe bonus, ſed quemadmodũ bonus ſemper natura: ita ſemper genitabilis natura Pater. Cæte-

rum,illud dictum,Pater uult Filium, & Filius Patrem uult, non uolūtatem antecedere,& priorem tempore esse significat, sed naturæ qualitatē denunciat: nihil enim nisi ingenuitatē proprietatemq́ʒ substantiæ hæc uerba præ se ferunt. Vt enim de splendore ac luce dixeris, splendorem in sui ortu non habere priorem se,& tempore præuiam uoluntatem,sed esse ipsum fœtum germenq́ʒ uoluntarium lucis,non uoluntatis respectu, aut ui, sed natura & ueritate: ita quoqʒ de Patre & Filio recte dixeris,Patrem diligere Filium et uelle,non tamen,ut Filius opus effectumq́ʒ uoluntatis pronuncietur,ne Valentiniana hæresis se immittat in Ecclesiam,sed ut in confesso sit, uiuam illū uoluntatem & uerè naturalem Filium esse,quasi lucis splendorem.Ita enim ille dixit: Eructauit cor meum Verbum bonum: Filius quoqʒ congruenter locutus est: Ego in Patre,& Pater in me: si aūt Verbum est in corde,ubi deliberatio? & si Filius est in Patre, ubi uoluntas? & si ipse uoluntas est, quomodo uoluntas in uoluntate fuerit? absurdum id quippe,ne scilicet etiam Verbum in uerbo,& Filius in filio,& Sapientia in sapientia dicatur facta esse: quemadmodū sæpius iam diximus: Omnia enim est Filius Patris, & nihil in Patre ante Verbum,sed in Verbo siue Ratione uoluntas, & per Rationem ea quæ sunt uoluntatis opere cōsummantur, quemadmodū docuerunt Sacræ Scripturæ. Vellem ego quidem impios in hanc absurditatē delapsos,& de uoluntate disceptantes: non quidem ex suis uxoribus grauidis quærere,quas ita interrogare solebant, an haberes filium, antecʒ gigneres,sed à Patribus quærere. Volendóne patres facti sint, an secundum naturam suæ uoluntatis? & an liberi ipsorum ipsis natura & substantia similes sint,ut saltem à parentibus in confusionem dentur, à quibus responsum de uoluntate in gignendo postularunt,ea spe,ut inde aliquid probationis rebus suis adiungerent. Respondebitur enim illis à parentibus. Quos genuimus,non uoluntatis sunt,sed nostri liberi speciē nobis similitudineq́ʒ cōgruentes,necʒ prædeliberando parentes efficimur,sed naturæ ui,ad quā proprie spectat opificium gignēdi: ex qua fit,ut liberi parentum imagines similitudine referant. Aut igitur damnent sese sui erroris,et desinant uxoribus quæstiones proponere de Filio Dei: aut discant ab ipsis non uoluntate generari Filium,sed natura & ueritate: congrua enim ista cōpetensq́ʒ aduersum hos homines ex hominibus mutuata refutatio est: qui non uerentur,ut sunt uesani, humana de diuinitate ratiocinari. Quid igitur est,cur ulterius insaniant Christi perduelles? quum uideant istam suam quæstionē, ut cætera omnia quæ obijciunt,manifestò apparere nihil aliud esse nisi merum fucum & imposturam, ideoq́ʒ deberent uel sero tandem cōspicientes in quantum uesaniæ præcipitium delapsi sint, referre sese & refugere à diaboli laqueo,nostris super ea re uerbis admoniti. Mitis enim & clemens ueritas est,quæ ubiqʒ ita clamat, Si mihi nō creditis ob amictū corporis mei, saltem operibus credite, ut cognoscatis quòd ego in Patre, & Pater in me: quodqʒ ego & Pater unum sumus,& qʒ,qui uiderit me,uiderit Patrem. Dominus quidem solito suo more clementer agit, cupitq́ʒ omnes à lapsibus suis erigi,ut Dauidis modulis decantatur,impij tamen refugi ab audiēda Dominica uoce, quibus ægre est,& uisu triste, Dominum ab omnibus haberi Deum

Deum & Dei Filium,circumeunt,ut scarabæi, cum patre suo diabolo causas iniquitatis undecunq; aucupantes,sed frustra: quas enim ulterius aut unde poterint calūnias istiusmodi conquirere,nisi à Iudæis,et à Caiapha blasphemias mutuētur,& ab ethnicis desumant Deitatis abnegationem? Nam Sacræ Scripturæ istis plane clausæ sunt,eosq; undiquaq; ostendunt,& stolidos & Christi perduelles esse.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE contra Arianos in hoc dictum, Ex Deo Deus est Verbum,&c. Oratio.

EX DEO Deus est Verbum,& Deus erat Verbum, itidemq; rursus quorū Patres, ex quibus Christus qui est Deus super omnia,benedictus in secula,Amen. Cæterum,quia Christus ex Deo Deus,& Ratio Dei & Sapientia,& Potentia, & Filius, ideo unus Deus in Sacris scripturis renunciatur. Quum enim ratio sit unius Dei, ideo Filius in eū refertur, cuius est Filius: ita ut duo quidem sint,Pater & Filius,sed tamen unitas Deitatis remaneat, eaq; & indiuisibilis & minime discissa. Poterit aūt & ad istum modum dici, unum esse principium Deitatis,non duo: unde proprie monarchia unius Dominatus haberi debet. Ex ipso deinde principio,per naturā existit Filius, qui est Verbum,non quasi alterum principiū seorsum subsistens, neq; aliunde genitus, ne ratione secundi duo principia pluriumq; principatus oriantur: sed unius Principij suus propriusq; Filius, propria Sapientia, propriū Verbum,ex ipso Principio ortum habens. Nam secundū Ioannem in hoc principio erat Verbum,& Verbum erat apud Deum. Deus enim principium est,& quia ex principio Verbum est,ideo quoq; Verbū erat Deus. Quemadmodum aūt unum principium,& pro eo principio unus Deus,ita plane ac reuera una est essentia & hypostasis,quæ dicit: Ego sum qui sum,& non duplex,ne duo sint principia. Ex una porro natura uerus est Filius & Verbum,quod ipsum est Sapientia & Virtus ipsius essentiæ propria,atq; inde inseparabilis,eaq; ut alia non est,ne duo sunt initia:ita quoq; Verbū quod ex uno est, non fluxibiliter & caducè aut simpliciter uox significatiua est, sed substantiale quiddam est,& substantialis Sapientia, quæ quidem reuera est Filius Dei. Nam si substantialis non sit,sequetur Deum in aerem Verbum suum profundere, Verbumq; corpus habere, nihilq; eximiū ultra humanam sortem possidere. Cæterum,quia Deus homo non est,fieri non potest, ut Verbum eius quicq; cōmune habeat cum hominum imbecillitate. Sicuti enim unum principium,& una est substantia, ita quoq; huius unum est substantiale subsistensq; Verbum & Sapientia. Quemadmodū eñ ex Deo Deus est,& ex sapiente Sapientia,& ex rationali Ratio siue Verbum,

& ex Patre Filius: sic ex subsistentia subsistens, & ex essentia essentialis, & existente, existens. Nam si simpliciter & uulgaris sapientia aut ratio Filius esset, ac non potius substantialis Sapientia, Verbum essentiale & Filius existens in Patre, Pater ipse compositus fuerit ex Sapiētia & Ratione, siue q̄d idem est, Verbo. Iam si ad istam rem absurda ea sequantur, de quibus dictū est: erit ipse sui ipsius Pater, ipseq̧ se ipsum gignens, genitusq̧ à seipso: aut id sequetur ut mera sint nomina, Verbum, sapientia & filius, nec quicq̧ sit in ijs solidum de quibus ista prædicantur, imo quæcunq̧ ipse est, inanitatem habebunt. Qui, si non subsistat, ociosa fuerint ista & uana uocabula, nisi quis dicat, Patrem esse, eam quæ ex se est, Sapientiam, & ipsam ex se Rationem. Quod, si iam admittamus, consequens erit ut ipse fuerit, sui ipsius, & pater & filius, pater quidem cum sapiens, filius uero cum sapientia nominabitur: sed non sunt ista ut qualitas aliqua in Deo, apage, indecorū em̄ hoc ipsum: sic enim reperietur Deus compositus ex substantia & qualitate. Siquidem omnis qualitas in substantia est, ac proinde isto modo Diuina unitas cum sit indiuisibilis, composita apparebit, eò quòd sectilis sit in substantiam, & accidens. Quærendum igitur ex temerarijs istis hominib. quū contestatum sit, Filium esse Sapientiam & Verbum Dei, qua nam ratione illum esse uelint, an ne ut qualitatem: atqui demonstratum est, quanta inde absurditas sequatur: an ne ut Sapiētiam ex Patre, quæ ipsa pater sit: cæterum quid ex ea re absurditatis emergat, in ijs, quæ aduersus Sabellium edidimus, scriptis cōprehensum est. Superest igitur eum esse proprie ut Germen ex ipso Patre ad similitudinem & speciem lucis. Vt enim ex igne lux, ita ex Deo Verbum, & ex Sapiente Sapientia, & ex Patre Filius. Hoc modo enim unitas integra & impartibilis manet, huiusq̧ Filius Verbum scilicet non inane quiddam sine substantia cōstituitur, sed quod solidum sit ac uerum & substantiale. Nisi enim res ita se habeat, omnia fuerint, quæ de eo feruntur, per subintellectionem cogitata, & meræ uoces, non re subsistentia: quod si euitanda est subintellectionis absurditas, ergo uerus et substantialis Filius extiterit, nō animi imaginatione intellectuq̧ formatus. Vt em̄ uerus est Pater: ita quoq̧ uerè est Sapientia, atq̧ ita fit ut duo sint, non aūt secundum Sabellium idem Pater & Filius: sed Pater, pater est: & Filius, Filius est: inde aūt unū sunt, quia Filius naturaliter substantiæ Patris est, eiusq̧ proprium Verbum, quemadmodū Dominus loquutus: Ego & Pater unū sumus. Neq̧ enim Ratio segregata à Deo Patre est, neq̧ Pater unq̧ irrationalis aut est, aut fuit: Est igitur Ratio Dei, neq̧ Pater unq̧ sine Ratione, ac proinde ab illo dictū est: Ego in Patre, & Pater in me. Et rursum alibi Christus Ratio Dei est. Vtrum igitur per se extiterit, & ubi extiterat, coagglutinatus sit Patri: an Deus illum fecerit, suumq̧ Verbum & Rationem appellarit? Quòd si ex duobus istis, quod prius est, concesseris, ut uidelicet ipse sibi subsistat, & Deus sit, duo ergo fuerint principia, neq̧ iure cēsebitur Patris sui proprius, eò quòd non sit Patris, sed sui ipsius: Sin aliunde est conditus, creatura fuerit. Reliquum igitur est, Verbum ex Deo existere: quod si concedas, aliud haud dubie fuerit, quod ex aliquo naturam accepit: & aliud quod sui alteram naturam dedit, ac proinde duo sunt. Nam si duos esse

non

non admittas,sed utrumque de eodem prædicari,erit eadem res,causa & causatum,gignens & genitum,quæ absurditas in Sabellianis residere demonstrata est. Quòd si ex Patre quidem sit,non tamen alius à Patre,futurum est ut gignat,& non gignat. Genuerit aūt,quia ex se profert:non genuerit aūt, quia id quod profertur,non aliud fuerit à proferente. Quod si ita est,intellectu animique fictione idem dicetur & Pater & Filius. Quòd si illud perabsurdum,duo igitur fuerint Pater & Filius,unum tamen, quia Filius non aliunde,sed ex Patre Deo sit genitus. Quòd si quis hic fugiat uocabulum genituræ,solumque cupiat dici, Verbum cum Deo existere: uideat ille,ne dum fugit id quod à Scriptura dicitur,illabatur in eam absurditatem, ut bigenerum duplicisque naturæ Deum introducat. Quum enim nō concedat ex unitate Verbum esse,sed simpliciter & uulgari ratione coagglutinatum esse Patri,duas substantias introducit,quarum neutra alterius est parens: Idem quoque in Potētia fiet. Cæterum,hoc clarius uideas,si de Patre tractes: unus enim Pater,& non duo,sed ex uno est Filius. Quemadmodū igitur nō duo patres sed unus: ita quoque non duo principia,sed unum, & ex uno Principio substantialis Filius. Sed rursum hic Ariani percontandi sunt. Sabelliani enim de fictióne animi qua Filium subsistere dicunt: Ariani contra de eo quod Patrem Ratione spoliant,refelli debent. Dicendum igitur: Deusne sapiens & nequaquam irrationalis est? an contra,insipiens,& irrationalis censendus est? quòd si istud quod secundum est probas, indidem statim absurditas emergit: quod si illud alterum quod prius est,arridet,quo sapiens esse censetur,& non expers rationis,utrum aliunde sibi rationem et sapientiam conquisiuit,an ex se adeptus est? si aliunde,erit aliquis qui eam ipsi prius in munus concessit,ante cuius munificentiam insipiens et irrationalis fuit. Sin aūt ex se habet,certum est,quod eam non ex nihilo adeptus sit, neque fuit quando non erat:utpote qui semper fuerit,eò quòd ille,cuius est imago, semper sit. Hic,si mihi dixerint sapientem quidem Patrem,& non expertem Rationis esse,sed tamen propriam in se sapientiam, & propriam rationem possidere,uerum illam non Christum esse,sed eam in qua Christum condiderit, si ergo Christus in illo uerbo conditus est, dubitare non debet omnia per illud condita esse, idque ipsum esse de quo Ioannes locutus est, omnia per eum facta esse,& de quo Propheta Dauid: Omnia in Sapientia fecisti, Christusque mendax fuerit,quum ait: Ego in Patre,cum alius sit in Patre, & Verbum carnem factum esse,falsa res est pro eorum opinione:neque Christus fuerit in Patre Verbum illud per quod omnia facta sunt, ergo Christus scilicet non factos est caro, & fortasse nominetenus dictus est uerbum. Quod si admittas,alius fuerit,diuersusque à suo nomine, deinde omnia per eum facta non fuerint,sed per eum,in quo ipse Christus est conditus. Quod si dixerint sapientiam qualitatem in Deo, aut ipsum suam ex se sapientiam esse, sequentur absurda,quæ prius dicta fuerunt. Erit enim ex partibus conflatus,& ipse sibi pater & filius. Sed tamen refellendi & confundendi sunt ex eo,quòd Ratio in Deo creatura esse nequeat, aut ex non ente prodierit, cū ab æterno sit in Deo,eademque Christus fuerit,qui ait de se:Ego in Patre,& Pater in me. Qui ideo unigenitus est,eo quod nullus alius ex Patre sit genitus.

tus. Vnus iste Filius est Verbū, Sapiētia, Potentia, quū Deus Pater ex istis rebus non componatur, sed genitabilis sit. Vt enim creaturas & condit & gubernat, ita naturaliter suæ substantiæ Prolem Verbum progenuit, per quod creat, condit & gubernat uniuersa. Verbo eñ & Sapientia facta sunt omnia, & ordinatione eius permanent uniuersa. Idem illud & de Filio censendum, si sterilis & inefficax Deus fuerit: Partus enim illius est, per quem Deus operatur. Quòd si illud non admittes, eædem cōtrouersiæ similesq; importunitates impudentibus istis occurrent. Nos aūt, qui Deo appositi addictiq; sumus, quæramus eum in hoc ipso die. Iam isthinc intelligas hāc differentiam, & cognoueris Filium Dei rem conditam non esse, quum Filius dicat, Ego & Pater unum sumus, &, Ego in Patre, & Pater in me: Creaturæ aūt eum proficiunt, apponuntur Domino, nec mirum, quum Verbū quod proprium est, sit in Patre: creaturæ uero quia foris sunt, apponuntur ut per naturam extranea, sed per uoluntatem adiuncta. Filius qui genuinus est, unus est cum genitore: qui aūt aliunde adoptatur, generi apponitur. Ideoq; statim subinfert, qui fecit gentem magnam, cui appropinquat Deus. Creatis enim, ut diuersis à se, approximatur: Filio aūt, utpote suo, nō appropinquatur, sed in eo consistit: neq; Filius ei apponitur, sed unà cum Patre coexistit: Et ait in Deuteronomio, Vocem eius audietis, eiq; apponemini. Quod aūt apponitur, aliunde apponitur. Aduersus aūt infirmam humanamq; opinionem Arianorum, qua suspicantur Dominum indigum fuisse cum ait, Datum est mihi, & accepi, & cum Paulus loquitur, superexaltauit eum Deus, & sedit ad dextram, aliaq; similia, dicendum est Christum nostrum, Verbum Filiumq; Dei corpus gestasse, Filiumq; hominis factū esse, ut mediator sequesterq; Dei & hominum factus, ea quæ Dei sunt, nobis, et quæ nostra sunt, Deo subministraret. Cum igitur refertur esurire, lachrymari, fatigari, uociferari Heloi Heloi: quæ humanæ sunt, & nostræ passiones ea ipse à nobis accipit, & Patri refert intercedens pro nobis, ut in se deleantur. Cum aūt loquitur, Data est mihi potestas: & accepi, &, Ideo superexaltauit eum Deus, ea sunt munera Dei, in nos, quæ per ipsum Filium nobis elargiuntur. Non enim aut indignum erat Verbum, aut unq; fuit alicuius rei egenum. Neq; è diuerso, homines ad id sufficiebant, ut sibi ista suppeditarent: uerum, quia id per Verbum nobis elargitum est, ideo tanq; quæ sibi data essent, nobis impartit. Idcirco enim homo factus est, ut quæ illi data essent, in nos transirent. Homo enim merus, non dignus fuisset istiusmodi muneribus: Verbum è diuerso, solum & merum istis non indiguisset. Coaptatum igitur nobis est Verbum, potestatemq; suam nobis impartijt, & superexaltauit. In homine enim existente Verbo, accepit homo. Quoniā igitur Verbo existente in carne, exaltatus est homo, & accepit potestatē, ideo ista ad Verbum referuntur, quia propter Verbū data sunt: ideo enim, quia Verbum in homine erat, istæ gratiæ donatæ sunt. Et ut Verbum caro factum est: ita quoq; homo per Verbum ea accepit. Quæcunq; enim homo accepit, omnia dicitur Verbum accepisse, ut ostenderetur non fuisse hominem dignum ut acciperet, quæcunq; in illius naturam delata perueniebāt: ueruntamen, per Verbum carnem factum, istiusmodi accepit: quapropter

si audias

si audias certum aliquid donatũ esse Domino, aut aliud quod est istiusmodi, intelligere debemus datum illi, non ueluti indigo, sed homini per eũ datum esse. Nimirum, omnis qui pro alio intercedit, gratiam quoq; & ipse accipit, at non quasi indigus, sed illius nomine pro quo intercedit. Sicuti eñ infirmitates nostras recepit ipse non infirmus, esurijt ipse non esuriens, sed nostra ista alio trãsfert ut deleantur: ita quoq; imbecilliũ nomine Dei munera ipse uicissim accipit, ut coaptatus homo particeps esse queat. Ideoq; locutus est Dominus, Omnia quæ dedisti mihi, dedi eis, & rursum pro eis rogo. Rogabat enim pro nobis, quæ nostra sunt suscipiens, & donabat quæ perceperat. Quoniam igitur coaptato Verbo homini, ad Verbum respiciens Pater, largitiones has in hominẽ contulit, ut exaltaretur, ut haberet omnem potestatem, & quæcunq; sunt istius generis. Ideo omnia isto Verbo imputantur, & perinde sunt quasi ipsi sint data, quæ nos per illum acquisiuimus. Nam, quemadmodũ propter nos homo factus est, ita nos per eum exaltamur. Nihil igitur absurdi, si, quemadmodũ semetipsum propter nos humiliauit, ita propter nos quoq; dicatur exaltari. Dedit igitur illi, pro eo quod est, dedit nobis per eum: & superexaltauit eum, pro eo quod est, exaltauit nos in ipso. Siquidem ipsum Verbũ nobis sublimatis accipientibusq; et adiutis quasi ipse sublimaretur, acciperet, adiuuaretur, Patri gratias agẽs, ea quæ nostra sunt sibi imputat, ac dicit, Omnia quæ dedit mihi Pater, dedi eis. Ariani aũt qui Eusebium sequuntur: dum Filio inchoationem attribuunt, ita agunt, quasi qui pati nequeant eum habere principium regni, q̃d perq; ridiculum est: Qui enim attribuit Filio principium existendi, certum est, illum Filio quoq; principium regni attribuere. Quapropter dum quæ confitentur, negent, plane cæcutiunt. Rursumq;, illi qui dicunt, merum esse nomen Filij appellationem, utpote sine essentia, sine subsistentiaq; esse Filium Dei, hoc est Verbum Patris. Simulant se quidẽ, quasi indignentur contra eos, qui hanc sententiam usurpant, fuit aliquando cum non erat. Cæterum id ipsum quoq; risu dignum est, Qui enim ei penitus detrahunt ne sit, indignanturq; contra eos, qui saltem aliquo in tẽpore eum fuisse cõcedunt, ij, hoc ipsum quod negat, dum alios obiurgant, confitentur. Rursus Eusebius cum suis, qui confitentur illum Filium esse, non admittunt ipsum natura le esse Verbum, sed ratione tantũmodo uiribusq; intelligẽdi Filium appellari cẽnsent. Alij rursum, qui eum Verbũ agnoscunt, inficiãtur illum ipsum esse Filium, & secundum ἐπίνοιαν, Filium nuncupari eum, qui Verbum est, existimant, ex æquo exhaurientes & ad inanitatẽ redigentes, quod his uerbis innuitur: Ego & Pater unum sumus. Duo unum esse dicitis, aut unum quod binomine sit, aut unum quod in duo dispartiatur. Si igitur unum in duo diuisum est, necessum est corpus esse, quod hanc diuisionem excepit, & neutrum ex diuisis perfectum esse, utrumq; enim partis naturam, non integritatis obtinet. Sin uero unum est binomine, id ex factione Sabellij est, eundem & Filium & Patrẽ dicentis, & utrumq; tollentis, ut nunc Filius Patrem absumat, nũc Pater Filium. Quòd si aũt duo unum sunt, necessum est, duos quidem esse ratione personarum, unum tamen secundum Deitatem: tum quia Filius cõsubstantialis est Patri: tum quia ex ipso Patre Verbum

existit: adeo ut duo quidē sint, quia & Pater & Filius est, qui idem est Verbum: unum tamen sunt, quia unus sit Deus. Nam si ita non sit, ad istum modum dicendum fuerat: ego sum ille qui Pater est: aut ego, & qui pater, sum. Nunc cōtra per hoc uocabulum (ego) Filium denotat: & in hoc uocabulo, (Pater) is qui genuit significatur: sub uoce aūt unum, unam Deitatem & cōsubstantialitatem eius intelligimus. Non enim pro gentilium opinione idē sapiens & Sapientia est, aut idem Pater & Verbum: absurdum quippe eundem suipsius Patrem esse. Aduersatur enim huic opinioni Sacrarum literarum constitutio quæ Patrem & Filium, sapientem & Sapientiam, Deum et Verbum, ubiq; tamen quenq; in sua natura indiuisilē indiremptumq;, & impartibilem per omnia agnoscit & seruat. Quòd si quis audiens Patrem & Filium, duos ex duobus nominibus per calumniam deos facere uelit: tale enim quidam sibi ipsi fingunt, statimq; deridiculè obijciunt, duos deos à nobis prædicari, aduersus istos hoc sermone utendum est. Si is qui Patrem & Filium agnoscit, duo numina inducere uidetur, tempus etiam est, ut qui unum dicat, tollat Filium & Sabellium imitetur. Si enim is qui duos dicit, ethnizat: ergo qui dicit unum, Sabellizat. Cæterum, id ita nō est, absit: sed quemadmodū qui Patrem & Filium unum Deum esse dicit: ita qui nominat unum Deum, duos intelligit, nempe Patrem & Filium, qui unum sunt ratione Deitatis, & quod ex eo existit indiuisum tamen & indisiunctū, nec partitione auulsum, hoc ipsum esse Verbum ex Patre. Sit aūt ex rebus humanis tale exemplum: ignis & qui ex eo relucet splendor, duo quidē sunt, & duo esse conspiciuntur, quum tamen splendor ab igne sit indiuisilis. Isti quidem in eandem dementiam cum Arianis præcipites eunt, quum & illi dicant, propter nos eum esse conditum, ut nos conderet, quasi Deus expectet nostram creationem, ut uel proferat secundum illos, uel condat secundum istos. Ariani igitur plus nobis q̄ Filio largiūtur. Non enim (inquiūt) nos propter illum, sed illum propter nos factum esse: siquidem ea de causa conditus est, ut nos per eum Deus crearit. Isti uero ex æquo, uel etiam amplius sese impiātes, minus Deo q̄ nobis tribuunt. Nos enim subinde silentiosi, tamen cogitando aliquid agimus: adeo, ut ex nostra cogitatione imagines intellectuales fiant. Deum contra, isti tacentem nihil agere posse: loquentem aūt ualere existimant: siquidem tacens non potuit facere, loquens aūt creare exorsus sit. Par enim est, ut eos interrogemus, an Verbū in Deo existens, perfectum erat, ut uim faciendi haberet: quòd si imperfectū erat, cum in Deo existeret, genitum aūt perfectitudinem adeptum est, in nobis causa est ipsius perfectitudinis: siquidem propter nos genitum est, & propter nos facultatem faciendi acquisiuit. Sin aūt perfectum erat in Deo, ut etiam creare posset, superflua & ociosa fuerit eius natiuitas. Poterat enim, cū adhuc in Patre esset, architectari. Natiuitas enim eius non nostram creationem demonstrat, sed illud tantūmodo, q̄ ex Deo fuerit: quippe, quū esset ante nostram creationem. Eadem temeritate aduersus Patrem utuntur: si enim tacens non potuit creare, necessum est, eum hanc potestatē gignendo, hoc est, loquendo, adeptum esse: at unde adeptus est, aut per quem? Sin aūt poterat creare eò quòd haberet in seipso Verbum, superuacue gignit, cum posset

posset etiā tacendo creare. Postremo, si antequam gigneretur, in Deo erat Verbum, ergo genitum extra forisque à Deo est. Si aūt id recipitur, qui fit, ut dicat: Ego in Patre, & Pater in me? Sin aūt nunc in Patre est, erat igitur etiam tum in Patre, quemadmodū nunc est, et superuacaneum est caussificari illud propter nos genitū esse, & postquam nos conditi essemus, recurrisse in Patrē, ut fieret tale quale antea fuit. Non enim id erat, quod iam non est: neque iam id est, quod tum nō erat: sed ita est, ut semper fuit, eodemque se modo habet: alioqui imperfectus & mutabilis uideretur. Si enim quod erat, postmodū futurus est, quum id iam non sit: uideri potest, neque id omnino esse, quod uel fuit, uel futurus est. Verbum aūt, si prius in deo erat, & postea denuo futurum est, certum est, id in præsentiarum in Deo non esse. Sed refutat eos Dominus his uerbis: Ego in Patre, & Pater in me: ita enim nunc est in Patre, ut antea semper fuit. Porro, si ita nūc est in Patre, quemadmodū fuit semper, euidens res est non contigisse, ut aliquando gigneretur, aliquando nō: & aliquando in Deo silentium fuisse, aliquando loquelam, sed semper esse Patrem, & Verbum huius Filium, non quidem nominetenus Verbū, neque ex intellectu cogitationumque imaginibus Filium, sed extitisse eum consubstantialem Patri, neque propter nos genitum esse. Nos enim propter illū creati sumus, quoniā si propter nos genitus esset, eoque ipso quod genitus esset, nos conditi sumus, & ex eius natiuitate rerum natura constat, illeque eodem unde prodijt, recurrit ut sit, quod prius erat. Primum quidem, futurum est, ut sit denuo non genitus, qui genitus est. Si enim progressus eius ex Patre natiuitas est, restat ut regressus eius in patrem sit, pausa cessatioque natiuitatis: siquidem eo in Deum regresso, taciturus est iterum Deus: qui si tacuerit, fiet quemadmodū ante fuit, cum ille adhuc in silentio uersaretur: nimirū ut cesset rerum natura, eritque otium à rebus procreandis. Sicuti enim progrediente Verbo facta est rerum uniuersitas, naturamque suam accepit: ita recurrentem in patrem uerbo, non substiterit eadem illa uniuersitas. Quis igitur usus est in eo, ut nascatur, si natus desiturus est? aut qua gratia loquitur Deus, si postea sese in silentium dabit? aut cur illum emittit, quem reuocat? aut cur gignit, cuius natiuitatem abolitam uult? Quin, quid de illo futurū sit, in incerto habetur: aut enim perpetuo taciturus est, aut denuo loquendo genitus: & alteram rerum naturam instituet: non enim candem reficiet: quippe, quæ in suo statu permansura erat, si hoc uoluisset: quare omnino aliam condet, & ex eodem rationis consequio etiam istam nuperam abolebit, & iterum atque iterum nouam condet, et id ad infinitas uicissitudines progressurum est. Hoc genus opinionis fortasse à Stoicis accepit, affirmantibus Deum contrahi, & rursum expandi cum rerum uniuersitate, & infinities desinere. Quod enim dilatatur, ex arctitudine dilatationem accipit: & quod extenditur, ex antea contracto in latitudinem explicatur, id sibijpsi idem est, nihiloque seipso maius, nisi quatenus extensionem sustinuit. Si igitur unitas dilatādo facta est Trinitas, Trinitas Vnitasque utique pater est: Trinitas aūt pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Siquidem principio dilatata Vnitas, ubi passionem huiusmodi sustinuisset, facta est hoc ipsum quod nō erat. Dilatata enim est, cum lata non erat: deinde quæ Vnitas fuit, extensa

 est in

est in Trinitate, Trinitasq́ʒ est Pater & Filius & Spiritus Sanctus. Idem ergo ipse Pater secundum Sabellium factus est Filius & Spiritus Sanctus, nisi unitas apud deum aliud sit præter patrem, neq́ʒ uocabulo dilatationis sit ulterius utendum, scilicet quia sola Vnitas trium personarum sit effectrix, ut primo loco recipienda sit Vnitas, deinde pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Si enim illa dilatata esset, extendissetq́ʒ seipsam, ipsa nimirū hoc ipsum fuerit, quod extēsum est: & ita, ubi istiusmodi expansu dilatationeq́ʒ in Trinitatem se extendisset, non ulterius remansit Vnitas, Vnitasq́ʒ uicissim ante sui explicationem nondum erat Trinitas: & Pater cum esset, nondū erat aut Filius aut Spiritus Sanctus, in quos eum ille mutatus abierat, Patris naturam iam deinde non retinuit. Hæc solūmodo ab illo per mendacium dici poterint, quicunq́ʒ est tantæ audaciæ, ut Deo non uereatur corpus asscribere, eumq́ʒ passibilem esse pronunciare. Quid enim aliud est dilatare, quā passio eius rei quæ dilatationem accipit? aut quidnam aliud est, id quod dilatatum est, nisi quod antea non ita spaciosum, sed angustius fuit? Idem em̄. est, ac tantūmodo tempore à seipso differt. Hoc em̄ Apostolus Corinthijs scribens indicauit, Ne, inquit, coarctemini in uobis Corinthij, sed dilatemini potius: adhortatur ut ijdem sese ab angustia in latitudinem mutent. Sicut aūt si dilatati fuissent ex sua angustia Corinthij, non alij fuissent, sed ijdē qui antea Corinthij: ita quoq́ʒ si pater dilatatus fuisset in Trinitatem, ac iam Trinitas effectus fuisset, æque idem remansisset. Iterum ille hæc uerba usurpat, Cor uestrum dilatatum est. Noe quoq́ʒ itidem locutus est: dilatet Deus Iaphet: idem enim cor, idemq́ʒ Iaphet est in latitudine, qui antea in arctitudine fuerat. Ergo si unitas se dilatarit, eadem fuerit iam dilatata quæ ante dilatationem fuerat. Quid igitur aut Filium aut Spiritum Sanctum esse uelint, non inscite ab ijs interrogari potest, quum talia non uereātur in sermonem proferre: aut quis effectus sit istiusmodi dilatationis, aut ut eos ad id quod uerum est, urgeamus, cúrue ullo modo dilatatio recipitur? Quod em̄ non in eodē statu perseuerat, sed sequenti tempore exporrigitur, necessum est causam habere propter quam exporrigatur: si igitur ut Verbum & Spiritus coexistat, superfluum est mentionem facere de Vnitate postmodū dilatata. Siquidem non postea tandem Verbum, siue quod idem est Ratio et Spiritus Sanctus extitere, utpote, qui semper ab æterno fuerint, ne concedendum sit Deum aliquando Rationis expertem fuisse, ut Arianorum opinio est. Quapropter si ab æterno fuit Verbum, & ab æterno Spiritus Sanctus, ab æterno quoq́ʒ dilatatio fuerit, non aūt ut primum Vnitas existeret, deinde ex dilatatione Trinitas resurgeret. Nam si posterius dilatatio introducta fuit, posterius Verbum emerserit: sin aūt ob assumptum hominem dilatata est Vnitas, eoq́ʒ expansu Trias effecta est, ergo ante assumptionem humanæ naturæ fuit Trinitas, quin & Pater ipse uidebitur caro esse factus: siquidem ipse quum Vnitas esset, in homine assumendo dilatationem accepit, & fortasse in posterum in Vnitatem coibunt, & contrahentur ipse & caro, & quod tertium est Spiritus. Ipse enim est qui ita expāditur, sequeturq́ʒ ut duntaxat nominetenus censeatur Trinitas. Si aūt ut conderet dilatationem in se recepit, absurdum id quoq́ʒ. Poterat em̄ cum adhuc Vnitas esset,

omnia condere,cum Vnitas ipsa istiusmodi uiriũ non inops esset,neq; imbecillitate laboraret,priusq; ita distenderetur. Absurdum enim & impiũ,tale quid de Deo uel sentire uel loqui. Huic absurditati alia absurditas in comitatu adhærebit. Si enim ob rerum creationem dilatatio facta est, & quãdiu Vnitas subsisteret,rerum creatio non procedebat, rursum futurum est, ut post cõsummationem seculi ex dilatatione ad Vnitatem redeatur, quũ ipsa rerum procreatio abolenda sit. Sicut enim ob creationem dilatatio recepta est,ita quoq; cessante rerum natura,cessabit & dilatatio. Istiusmodi igitur absurda ex dilatatione Vnitatis in Trinitatẽ sese in occursum dabũt. Cæterum,quia,qui ista dicunt,non uerentur distinguere Verbum à Filio, dicereq; aliud quidem esse Verbum,aliud aũt Filium,primumq; fuisse Verbum,deinde Filium: age de istis dispiciamus. Est aũt istorum hominum diuersa temeritas. Isti enim,hominem quem assumpsit Saluator,Filiũ esse uolunt: hi contra,utrumq; simul hominem & Verbum Filium tunc genitum fuisse,cum ista in unum coaluissent. Alij rursus sunt,qui affirmant Verbum tunc Filium effectum esse,cum hominem induisset: ex Verbo enim(aiunt) factus est Filius,cum antea Filius non esset,sed Verbum duntaxat. Stoicorum igitur ambo ista sunt dogmata,si Deum dicas dilatari,& Filium inficiaeris: deinde superfluum id simul & stultum, q cum Verbum nominent, illum tamen Filium esse non admittant. Si enim ex Deo non est Verbum,iure abnegauerint illum esse Filium: Sin uero ex Deo est, cur non contuẽtur eum qui ex aliquo est,eius Filium esse,unde est? Deinde si Verbi Pater est Deus,cur Verbum non fuerit Filius sui Patris? Pater enim is dicitur,cui Filius est: Filius is est,& illius filius dicitur quem patrẽ habet. Si igitur Christi pater non est Deus,neq; Verbum Filius fuerit. Sin uero Pater Deus est, iure quoq; Filius eius Verbum fuerit. Quod si postmodum tandem Pater factus est,prius aũt Deus erat, prout Ariani sentiunt, absurdissimum est in Deo hanc mutationem constituere: est enim mutatio corporale quiddam: An uero, uti in rerum creatione, posterius creator est q̃ Deus? Sciendum omnino,ea quæ postmodum creantur,hanc mutationem sentire, non autẽ Deũ. Quòd si Filius creatura est,recte posterius Deus illius Pater effectus est: Sin aũt Filius creatura non est,sequitur ergo ut Pater semper Pater fuerit,& Filius semper Filius. Nam si semper Filius fuit,quid causæ est, cur minus Verbum habendum sit? Sin aũt Filius Verbum non est,& hoc quisq; ausit dicere,is qua est temeritate aut Patrem Verbum dicet? aut Filium præstantiorem Verbo? Filio enim existente in sinu Patris, non potuit Verbũ ante Filium fuisse, quum nihil ante eum sit, qui est in Patre: aut si Verbum aliud est à Filio,ipsum Verbum fuerit Pater,in quo est Filius: Sin aũt Verbum non pater,sed Verbum est, sequitur, ut Verbum extra patrem consistat,quum Filius occupauerit patris sinum. Non enim ambo simul Verbũ & Filius in patris sinu consistunt,sed necessum,unum tantũmodo ibi consistere,illum nimirum,qui & Filius est & unigenitus. Rursus,si aliud est Verbum,aliud Filius, præstantior deprehendetur Filius Verbo. Nullus enim cognoscit patrem nisi Filius,non aũt Verbum. Si igitur non nouit Verbũ, aut si nouit,falsum est neminẽ alium nisi filium nosse. Idem etiam super hoc

dicto

dicto censendum, Qui uidit me, uidit Patrem meum: &, Ego & Pater unũ sumus: uoces enim istæ Filij sunt, non Verbi, quod ex Euangelijs constat ista loquente Domino: Ego & Pater unum sumus. Portantibus siquidẽ Iudæis lapides, ut eum lapidarent, respondet Iesus: Multa bona opera ostendi ex patre uobis, ob quod ergo opus me lapidatis? responderunt Iudæi, de bono opere non lapidamus te, sed ob blasphemiam, quòd tu, quum homo sis, teipsum deum facias. Iesus respondit, in lege uestra scriptum, Ego dixi dij estis. Si illos deos appellauit ad quos sermo Dei factus est, nec potest scriptura solui: quem pater sanctificauit, & misit in mundum, uos dicitis me blasphemare, eò quòd dixerim, Filius sum Dei: si nõ facio opera patris mei, ne credatis mihi: sin aũt facio, saltem si mihi non creditis, operibus credite: ut sciatis & cognoscatis, quod in me pater sit, & ego in patre. Atqꝫ, quantũ attinet ad euidentiã expressionemqꝫ sermonis, neqꝫ quòd Deus esset, neqꝫ ꝙ Filius Dei esset, locutus est: sed tantũmodo, Ego & pater unum sumus. Iudæi igitur dum audiunt, unum sumus, arbitrati sunt pro Sabellij opinione ipsum sese appellasse patrem: Noster aũt Saluator illorum peccatum ratiocinando collegit, nimirum, etiamsi me Deum appellassem, tamen æquũ erat, id à uobis cognitione perceptum esse, quod in Scripturis reperitur, Ego dixi dij estis & filij, &c. Deinde dum illud dictum, Ego & pater unũ sumus, exponit, filij cum patre unitatem declarauit, idqꝫ sub his uerbis, Quia dixi filius sum Dei: nam etsi uoce id non elocutus est, attamen sententiã & mentem huius dicti, unum sumus, deo siue filio assignauit. Nihil enim unũ cum patre est, nisi quod ex patre est. Quod aũt ex illo extiterit, quid fuerit (quæso) si non filius? infert ergo, ut cognoscatis, quòd ego in patre, & pater in me. Quid sit unum esse, interpretans, non in eo cõsistere uoluit, quasi in eodem sit illud quod cum altero est unum, sed ꝙ ipse in patre, & pater in ipso esset, coaptationem, inseparabilitatemqꝫ demonstrans. Etenim Sabellium eo uerbo subuertit, quo dicit, se non patrem, sed filium Dei. Arianum quoqꝫ hoc uerbum subruit (unum sumus) Si igitur filius aliud, & Verbum aliud: fieri non potest, ut Verbum unum sit cum patre, sed filius, neqꝫ ut qui uiderit Verbum, uiderit patrem: sed qui filium uiderit. Istis declaratis, aut maior est filius Verbo: aut Verbum nihilo plus habet, ꝙ̃ filius. Quid enim maius aut perfectius quàm hoc, unum sumus? aut ꝙ̃ illud, Ego in patre, & pater in me? aut quã istud, Qui uidit me, uidit patrem meum: istæ eñ uoces sunt filij. Et rursus, Qui uidit me, uidit patrẽ, qui misit me: & qui me excipit, excipit illum qui misit me: &, Ego Lux in mundum ueni, ut omnis credens in me, nõ in tenebris maneat. Et si quis audierit sermones meos, & nõ seruáuerit, ego non iudico eum: non enim ueni ut iudicem mũdum, sed ut seruem mundum. Ita sermonem quem audit ille, iudicabit eum in extremo die: quoniam ego ad patrem abeo. Prædicationem suam (ait) eum, qui non seruat mandata, iudicaturam esse. Si enim non uenissem (inquit) & illis locutus non fuissem, peccatum non haberent: nunc aũt prætextum purgandi sui non habẽt, cum audierint uerba mea, salutaria illis qui ea seruant. Forsitan hic igitur impudẽtissime dixerint, nõ filij, sed Verbi hanc uocem esse. Atqui ex superioribus dictis clarum est, filium fuisse, qui ista loqueretur.

Quum

Quum enim hic dicat, Non ueni iudicare mundum, sed seruare, in confesso est, non alium esse, quàm unigenitum Filium Dei. Dicit enim superius Ioannes: Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum traderet, ut quisquis in eum credat, non pereat, sed habeat uitam æternam: non enim misit Deus filium suum ut iudicet mundum, sed ut seruetur mundus per ipsum: qui credit in eum nō iudicatur: qui aūt non credit, iam iudicatus est: eò quòd non crediderit in nomen unigeniti filij Dei. Hoc aūt iudicium est, quoniam Lux uenit in mundum, & homines dilexerunt magis tenebras q̄ lucem: erant enim opera eorū mala. Si is, qui dicit, non ueni, ut iudicē mundum, sed ut seruem, ille ipse est, qui dicit, Qui uidit me, uidit & eum qui misit me: nam qui dicit, qui credit in me: &, si quis audiuerit uerba mea, ego non iudico eum: de eo qui filius est, ista loquitur, Qui credit in eum, nō iudicatur: qui aūt non credit, iam iudicatus est, eò quòd non crediderit in nomen unigeniti filij Dei. Ac rursum hoc iudicium eius, qui non credit in filium, eò quòd Lux in mundum uenerit, & non crediderunt ei, filio scilicet: ipse enim Lux est, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hūc mundum. Et q̄diu in terra uersatus est, per humanitatem assumptam, Lux erat in mundo, ut ipse testatur. Quamdiu lucem habetis, credite in eum, ut filij lucis efficiamini. Ego enim Lux ueni in mundum. Hoc ita ad istum modū demonstrato, clarum fuerit, filium esse Verbum: & quia filius Lux est, quæ in mundum uenit, sine omni cōtradictione relinquitur, mundum per filiū conditum esse, ut Ioannis Euangelistæ uerba apertè demonstrāt, ubi de Ioanne Baptista loquitur: Non erat ille lux, sed ut testimoniū perhiberet de luce. Erat enim, ut iam antea diximus, ipse Christus uera lux, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum: in mundo erat, & mūdus per eum factus est. Necessum igitur, ipsum esse Verbum Dei, de quo testatus Ioannes est, omnia per ipsum facta esse. Aut enim cogentur duos mundos statuere, ut alter per filium, alter per Verbum habeatur conditus: aut si unus est mundus, & una rerum natura, ex cōsequio patet, unum eundemq; & filium & Verbum ante conditam naturam extitisse: siquidem per eum conditus sit. Ergo, si ut per Verbum, ita quoq; per filium omnia sunt condita, nihil contrarij apparebit, si idem dicas, ut in principio erat Verbum, ita in principio erat filius: sin aūt quia non dictum est à Ioanne, In principio erat filius, nihil ea quæ uerbi sunt, filio competere asseuerabunt, restat scilicet ut asseuerent, quæ filij sunt, non competere Verbo. Ad filium aūt pertinere demonstratū est: Ego & Pater unū sumus: ut etiā illud, qui est in sinu Patris: & illud quoq;, Qui uidit me, uidit eum qui misit me. Cōmune autē est & Verbo & filio: mundū per eum creatum esse, ut inde demonstretur, ante mundum filium extitisse. Necessum enim est, opificem ante opera sua subsistere. Iam quod Philippo responsum est, non Verbi fuerit, pro ipsorū opinione, sed filij, ubi ait, Tantum temporis uobiscum sum, & non cognouisti me: Philippe qui uidit me, uidit Patrem meum. Si igitur hominem, quem gessit Verbum, ipsum inquiunt filium Dei unigenitum esse, non aūt Verbum filium esse, sequitur ut homo sit ille ipse qui in Patre est, & Pater in eo homine, & homo sit ille qui ipse & Pater unum est: & qui est in sinu patris,

& qui est Lux uera. Et necessario cogetur ut dicant, per eum hominē mundum esse factum, eumq́ hominem esse, qui uenerit, non iudicare mundum, sed eum seruare: eum deniq́ esse, qui prius extiterit quàm Abraham gigneretur. Amen amen dico uobis, loquutus est Iesus ad Iudæos, anteq̃ Abraham fieret, ego sum. Et qui (quæso) non absurdum est eum, qui genitus est ex semine Abrahæ post quadraginta duas ætates, hæc uerba sibi usurpare: sese anteq̃ Abraham fieret, extitisse? Qui aūt non absurdum, si caro quū gestauit Verbum, ipsa habeatur Filius, eamq́ ex Maria genitam illam ipsam esse pronunciemus, per quam sit mundus conditus, aut quomodo tuebuntur dictum illud, In mundo erat. Euangelista enim id quod ante natiuitatē carnis Filij præcesserat, significās, subintulit hæc uerba, In mūdo erat. Quomodo aūt, si Filius non est Verbum, sed homo, mundum seruare potuit, cū & ipse unus sit ex mundo? Quòd si ad ista impudenter agere uelint, quærendū est ex illis, ubi erit Verbum, cum homo sit in Patre, eumq́ occupet, aut quo tum numero erit Verbū apud Patrem, si homo & Pater unū sunt? Quòd si homo unigenitus est, cuius tunc ordinis erit Verbum? Aut enim secūdæ dignitatis illud dixerint, aut si superior unigenito sit, habeatur pro Patre. Sicuti em̄ unus est Pater: ita unus ex illo unigenitus. Quid aūt plus habet Verbum q̃ homo: si Verbum non est Filius. Siquidem per Filiū & Verbum, mundus esse conditus describitur, & cōmune est Verbo & Filio mundum ædificare. Cæterum, uidere Patrem non itidem de Verbo scriptū est, sed de Filio, & seruari mundum nō per Verbū dictum est, sed per unigenitum Filium. Dixit enim Iesus, tantum temporis uobiscum sum, & non cognouisti me? Philippe, qui uidit me, uidit Patrem meum: Patrem aūt non describitur Verbum agnoscere, sed dictum est non Verbum, sed unigenitum Filium, qui est in sinu Patris, uidere Patrem. Quid aūt Verbum plus q̃ filius ad nostram salutem cōfert? ut pro ipsorum opinione aliud habeatur filius, aliud Verbum, quippe, cum credere iubeamur non in Verbum, sed in filium? Ait enim Ioannes, Qui credit in filium, habet uitā æternam, qui aūt discredit filio, non uidebit uitam, quin & Sacrum Baptisma in quo uniuersæ fidei nostræ ratio consistit, non in Verbo, sed in Patre & filio, & Spiritu Sancto traditur. Si igitur pro ipsorum sententia aliud est Verbum, & aliud est filius, nec est Verbū filius, nihil ad uerbū Baptisma spectat. Quomodo igitur secundum illos uerbum cum Patre coexistere potest, cum illi non adsit in datione Baptismi? Sed dixerit aliquis, sub nomine Patris continetur & uerbum: cur etiam non Spiritus Sanctus? an extra Patrem Spiritus Sanctus consistit? Et homo quidem, si non admittas uerbum filiū fuisse, post Patrem nominatur, & post hominem Spiritus Sanctus. Iam non uere in Trinitatem Vnitas pro ipsorum opinione dilatatur, patrem uidelicet & filium, & Spiritum Sanctum, sed in quaternionem. Hic aūt confusi ad aliud confugiunt, dicuntq́ non hominem per se, quem gestauit Dominus, sed utrumq́ simul uerbum scilicet & hominem, filium esse. Coniuncti enim ambo simul, filius (ut ipsi uolunt) nominatur. Quid igitur, & qua de causa, & uter utrum filium constituit? aut, ut clarius loquar, an propter carnem, uerbum est filius: an propter uerbum, caro filius appellatur, an neutrū

istorum

istorum in causa est, sed potius amborum congressus coalitusque? Si igitur Verbum propter carnem, necessum est, carnem Filium esse, & sequentur tot absurda, quot prius enarrauimus ex eo si dicas hominem Filium: Sin autē propter Verbum caro Filius efficitur, & ante carnem Verbum omnino existebat, nec Filius erat: quomodo possibile est illum ius filiorum aliis impetrare, qui ipse Filius nō est, maxime cum subsistat Pater? Si igitur sibi filios efficit, Pater ipse fuerit: sin aūt contra, necessum est, ipsum esse Filium, per quem & alij filij efficiuntur. Alioqui, si eo non existēte filio, nos filij sumus, non iam Deus eius Pater, sed noster tantūmodo fuerit. Quomodo igitur hoc ipsum ut proprium sibi potissimum uendicat, dum dicit: Pater in me, & ego in Patre? Si enim cōmunis omnium Pater est, non illius dumtaxat Pater est, nec ille solus egressus est ex Patre: sed æquū est, ut & nos aliquando eum Patrem uocitemus, eò quòd cōmunicauerit se nostræ carni. Ideo enim Verbum caro factum est, ut per uerbū, qui filius est, & habitat in nobis, filij efficeremur: Ideo & noster Pater dicitur, Emittit enim (inquit) Spiritum filij sui in corda nostra clamantem, Abba Pater. Igitur in nobis filius suum Patrem inuocās, efficit, ut noster ille Pater appellitetur. Certe, in quorum cordibus non est filius, horum Pater Deus nominari non potest. Si igitur propter uerbū homo appellatur filius, necessum omnino, & ante susceptam humanitatem, quū ex priscis aliqui filij appellentur: & ante aduentum uerbi in terras, filium extitisse, cum inquiat, Filios ego genui: et in Noe uidentes filij Dei: & in Cantico, Nonne ipse est Pater tuus? erat igitur reuera filius, per quem & illi filij appellantur: Sin aūt secundum istos neutrum horum est filius, sed per amborum coalescentiam cōgressumque filius constituitur, necessus est, ne alterutrum quidem filium esse, non uerbum inquam, non hominem, sed eam ipsam causam propter quā coaptati sunt: & ita causa, coaptatione prior erit, quæ filium efficit, ergo secundum hoc, ante carnē filius extabat. Istis ad istum modum disputatis, ad aliud defugient dictitantes; non hominem esse filium, neque utrumque simul coniunctum, sed in principio uerbum simpliciter appellari: ex quo aūt homo factus esset, iam inde eum filium esse nominatum: non enim antequam homo apparuisset, filium fuisse, sed uerbum dumtaxat. Et ut uerbum caro factum est, cum ante caro nō esset, ita uerbum filius effectum est, cum antea filius non esset. Talia sunt illorum nugamenta, sed refutatio clara in promptu est: si enim omnino inde quòd hominem induisset filius effectus est, aut illa ipsa susceptio humanitatis pro causa, cur filius sit, habenda fuerit. Et si homo in causa, ut uerbum sit filius, aut utrumque coniunctim id efficiunt, eadem absurda rursum occursarent. Deinde si primum uerbū, & postea filius, apparebit posterius cognouisse Patrem, & non prius: siquidem non uerbum cognoscit, sed filius. Nemo enim cognoscit Patrem, nisi filius. Porro & illud offensabit, eum postea in sinu patris fuisse, & postmodum ipsum & patrem unum esse factos, & posterioris temporis esse, Qui uidit me, uidit patrem meum. Hæc enim omnia de filio dicta sunt. Atque ita cogentur dicere, uerbū nihil fuisse, sed duntaxat merum nomen. Non enim in nobis neque cum patre, neque qui uerbum uidit, patrem uidit, neque omnino cognitus factus est pater: siquidem per fi-

lium cognoscitur Pater: ita enim scriptum est, Et cui Filius reuelauit. Quũ igitur Verbum nondum erat Filius, nondum quisꝗ Patrem cognoscebat. Quomodo igitur Mosi, quomodo Patribus uisus est, quum ipse tamen in libris Regnorum dicat, reuelando reuelatus sum ad omnes patres uestros? Si uero reuelatus est Deus, nimirum erat Filius, qui illum reuelaret, ut ipse inquit, & cuicunꝗ Filius reuelauerit. Impium igitur & stultum est dicere, aliud esse Verbum, & aliud Filium. Vnde aũt hanc opinionem sibi parauerint, pulchrũ est quærere. Aiũt aũt, quia nulla fit mẽtio in ueteri Testamento de Filio, sed de Verbo, ideo filiũ uerbo ætate minorẽ asseuerauere, q̃d illius sit mentio in ueteri testamẽto: Istiusmodi sunt q̃ impij illi crepant. Primũ igitur diuidere Testamenta, & alterum sine altero accipere, Manichæorũ & Iudaicæ factionis est, cum illi ueteri Testamẽto, isti nouo obtrectent: deinde secundum eos, si ea quæ in Veteri Testamẽto sunt posita, tẽpore præcedunt, & ea quæ in Nouo Testamento memorantur, recentiora æstimanda sunt, & ex scriptis tempora iudicanda: necessum est uicissim, recentiora ista esse: Ego & Pater unum sumus, & unigenitus qui est in sinu Patris: & qui uidit me, uidit Patrem meum: non enim ex ueteri Testamento, sed ex nouo ista contestata fiunt. Atqui re uera multa de Filio in ueteri Testamento referuntur, ut in Psalmo: Filius meus es tu, ego hodie genui te: & in titulo noui Psalmi in finem, super occultis filij, Psalmus Dauidi, et in quadragesimi quarti inscriptione, in finem, super rebus mutandis filij Choræ ad prudentiam: Canticum super dilecto, & in Esaia, Cantabo Dilecto, cantionem dilecti ad suam uineam, uinea fuit dilecto. Iam Dilectus ille quis fuerit, nisi filius unigenitus, ut in Psalmo centesimo nono patet: ex utero (inquiens) ante luciferũ genui te, de quo in sequẽtibus dicetur: Et in Prouerbijs itidẽ Et ante omnes colles genuit me: & in Daniele, species quarti quæ apparebat similis filio Dei, aliaꝗ compluria. Si igitur ex ueteri Testamento uetustas rerum colligitur, uetustus etiam fuerit filius, cuius mentio est declarata oꝗ frequens in ueteri Testamento. Sed mihi hic dixerint: est quidem in ueteri Testamẽto de eo habita mentio, sed prophetico more in futurum rem gerendam significans. Igitur & de Verbo quoꝗ Propheticè istiusmodi dicta fuerint: non enim hoc Propheticè, illud alterum non Propheticè. Si enim illud: Filius meus es tu, ad futuras actiones pertinet, certum est, etiam istud: Verbo Domini cœli firmati sunt, ad futuram rerum cõfigurationem pertinere: quippe, qui non dixit, facti sunt, aut fecit. Quòd aũt firmauit, de futuro locutus sit, indicat illud alterum, Dominus regnauit, quod primo loco positum est, cui deinde subiungitur, Firmauit orbem terræ qui non cõmouebitur. Sic aũt in quadragesimo quarto de Dilecto in futurũ locutus est. Certum est, & eo ipso quod subsequitur, ea in futurum locutum fuisse, dum ait: Eructauit cor meum Verbum bonum. Iam si ex utero de homine dicitur, nimirũ & ex corde de homine dicetur. Nam si uterus hominis est, etiam cor hominis fuerit, et ad corpus referendum est. Quòd si ex corde æternum quiddam, etiam ex utero æternum quiddam in fructu suo significare debet. Et si unigenitus in sinu æternũ quiddam denotat, etiam Dilectus in sinu sua significatione idem sibi obtinuerit. Eadem enim res est unigenitus &

tus & Dilectus, sicuti & ibi: Hic est Filius meus dilectus. Non enim, quo su am in eum dilectionem ostenderet, Dilectum illud appellauit, ne ea ratione cæteros se odisse indicaret: sed ea uoce unigeniti naturam ostendere uoluit, quo palam faceret illum solū ex se esse genitum. Certe, Abrahæ demonstrare uolens unigenitum se petere, ita locutus est: Offer filium tuum dilectum illum. Iam cuiuis constat Isaacum unigenitum esse ex Sara. Est igitur Verbum Filius non nuper factus, aut nominatus Filius: sed semper Filius. Nam nisi sit Filius, Verbum non fuerit. Et si non sit Verbum, non etiam Filius fuerit. Nam ex Patre esse, Filium est esse. Quis enim ex Patre est, nisi uerbum ex corde progressum? & ex utero genitum? Non enim Pater Verbū est, neq; Verbum Pater est, sed ille Pater est, iste aūt Filius: & ille genuit, iste aūt gignitur. Insanit igitur Arius, qui dicit filium è nihilo extitisse, & fuisse aliquando cum ipse non esset. Insanit quoq; Sabellius, cum dicit patrē esse filium, & uice uersa Filium esse patrem. Essentia personaq; esse unū eos, sed nomine duos. Insanit aūt dum pro eius rei similitudine gratijs utitur Spiritus Sancti. Ait enim, Quemadmodū discrimina sunt gratiarum, idem autē Spiritus: ita quoq; pater, quum idem sit, dilatatur in filium & Spiritū. Cæterum illud plenum est absurditatis. Si enim ut in Spiritu se habet diuersitas gratiarum, ita quoq; se habet triplicitas personarum in Deo, sequitur, ut pater & Verbum sit, & Spiritus Sanctus, ut qui hoc modo pater, illo modo Verbum, isto modo Spiritus Sanctus haberi possit, dum se accōmodat ad uniuscuiusq; necessitatem, atq; ita fieri, ut nomine duntaxat filius, & Spiritus, reuera tamen non nisi pater existat, utpote, qui ex se habeat principium sui ut nascatur: desinens aūt nasci, pater appelletur: & hominem quidē nominetenus factum esse, reuera tamen non aduenisse, & in eo eum falsum dixisse, Ego & pater unum sumus: cum ipse solus pater sit: & quæcunq; alia absurda apud Sabellium inueniūtur. Atqui ita necessum est, desinere nomen filij & Spiritus Sancti impleto eo usu, cui destinabantur, actaq; omnia ridicula erunt, eò quòd nō reuera, sed nominetenus perpetrata sint. Iam uero, desinente nomine filij pro ipsorum opinione, desinet quoq; esse Baptismatis gratia, quippe, quod in filio dabatur. Et quid aliud sequetur, q̃ abolitio rerū naturæ? Si enim, ut nos conderemur, prodijt Verbum, eoq; progresso, subsistimus, certum est, eo regresso in patrem, ut ipsi aiunt, nos ulterius superstites futuros non esse. Ita enim erit, quemadmodū fuit: & ita non futuri sumus, ut antea non eramus. Nam eo ulterius non prodeunte, nō erit ulterius rerum natura: absurda igitur sunt ista. Quòd aūt filius principium existendi non habuit, sed semper et ante susceptum hominem, in patre erat, declarat Ioannes in prima epistola, dicens: Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod cōtemplati sumus, & manus nostræ cōtrectauerunt de Verbo uitæ, & uita manifestata est, & uidimus, & testamur, & annunciamus uobis uitam æternā, quæ erat apud patrem, & manifestata est in nobis. Quo in loco dixit, nō q; uita facta erat, sed quòd erat apud patrem: in fine epistolæ ipsum filium hanc uitam esse ait, dum scribit, Et nos sumus in uero, nempe in filio eius Iesu Christo: ipse enim est uerus Deus, & uita æterna. Quòd si filius est Vita, & Vita erat apud Patrē, ergo

& Filius quoque erat apud Patrem. Vt enim Filius Verbum est, ita deus quoque fuerit Pater, Filius aũt secundum Ioannem non quouis modo aut simpliciter, sed uerus Deus appellatur, cum ait & Deus erat Verbum: Ipseque adeo Filius dixit: Ego sum uita. Eaque de causa filius est Verbum, & Vita quae est apud Patrem. Idem Ioannes rursus ita his uerbis: Vnigenitus filius qui est in sinu Patris, declarat eum filium esse. Quem enim Ioãnes filium appellat, hunc Dauid manum appellauit: Vt quid auertis manum tuam & dexterã tuam è medio sinus tui? Ergo si manus est in sinu, & filius est in sinu, ipse filius fuerit manus, et ipsa manus fuerit filius, per quam pater omnia fecit. Tua enim manus, inquit, fecit hæc omnia: & manu tua eduxisti populum. Ergo hoc ipsum per filium fecit. Iam, si ipsa mutatio dextræ excelsi: & etiam illud, in finem pro mutandis, canticum super Dilecto: Dilectus scilicet manus ilIa est, quæ mutationem accepit, de qua etiam loquitur uox illa Diuina: Hic est filius meus dilectus, idem ergo manus mea, ac si diceret, filius meus. Cæterum, quia nonnulli insciti homines tollentes filium: sordidum esse uolũt hoc dictum, Ex utero ante luciferum genui te: quasi illud in Mariã competat, affirmantes scilicet eum ante exortum stellæ matutinæ ex Maria natum esse: non enim congruere in Deum uteri uocabulum, Necessum est, ut hic pauca disputemus. Si igitur, quia uterus humanum quiddam sapit, alienũ id à Deo esse uolunt, certumque est, etiam uocabulum cordis aliquid humani significare: sequitur enim ut qui cor habeat, uentrem etiam habeat, cum ambo æque ad homines pertineant: aut necessum erit, utrumque simul tolli: aut requiri oportet, quid sibi ambæ dictiones uelint. Vt enĩ ex corde Verbum: ita & ex utero fœtus, & sicuti dum mentio fit de corde Dei, nõ humanum cor intelligimus: ita quoque dum Scriptura loquitur de utero Dei, nõ ita excipiendum est, quasi corporeus sit ille uterus. Cõsuetudo enim est Sacræ scripturæ humanitus ea, quæ supra hominem sunt, eloqui & significare. Certe, de creatione uerba faciens, Manus tuæ (inquit) fecerũt me, & plasmauerunt me, &: Manus tua fecit hæc oĩa: & ipse mandauit & creata sunt; congruenter admodum singula denotauit, dum & filij genuitatẽ, proprietatem, & creaturæ primordia describit. Quædã enim pater facit & condit: quædam gignit ex se, Verbum nimirũ & Sapientiam. Vterus enim & cor, id quod proprium est & genuinum demonstrat: nam & nos, id quod nobis genuinum est in prole, ex utero habemus: opera aũt manu perficimus. Quid igitur garriunt de genitura ante luciferum? Ego aũt libens dixero. Si illud de genito ante luciferum, partum Mariæ mirabilem demonstrat, multos etiam alios ante exortũ eius stellæ in lucem esse editos. Quid igitur mirĩ in his uerbis, ubi tamen quasi de eximio aliquo mentionem facit, quũ ista ratio nascendi uulgaris sit? Est quoque discrimẽ inter gignere & edere. Nam gignere principium iacti sementis indicat: edere aũt nihil est aliud, quàm quod iam est, in lucem producere. Si igitur de corpore uox ista congrua & apta est, sciendum est non tum principium generationis eum assecutũ esse, quum pastoribus id noctu euangelizatũ fuit, sed tum cum Angelus loquebatur ad Virginem, quo tempore uox non fuit, quæ tum erat, cum ex utero prodijt. Hanc differentiam ponit Scriptura, & genitum esse ante luciferum

rum dixit: ex utero aūt prodire, egressum nominat, ut in Psalmo uigesimo primo: Tu es qui extraxisti me de utero, alioqui non dixit ante exortum luciferi, sed simpliciter ante luciferum. Si igitur istud de corpore accipiēdum est, necessum est, ut istud corpus ante Adam sit genitum: quippe, cum ante Adamum stellæ fuerint. Aut quæ sit sententia istius scripti, requirenda est, quam ex Ioanne desumere licitum est. Is enim ait in Apocalypsi: Ego sum alpha & ω μεγα, primus & nouissimus, principium & finis: Beati qui lauāt stolas suas, ut sit illis facultas ad lignum uitæ: & per portas in ciuitatem introeant: foris canes & uenefici, & scorta, & homicidæ, & idolorum cultores, & omnis qui facit & amat mendacium. Ego Iesus misi Angelum meū, ut hæc testaretur uobis in Ecclesia. Ego sum radix & genus Dauidis, & stella illa lucida & matutina, & spiritus & sponsa, cuius ea sunt uerba, Veni, & qui audit, dicat ueni: & qui sitit, ueniat: & qui uelit, accipiat aquā uitæ gratis. Si igitur genus Dauidis est, si stella illa lucida & matutina est, certum est Seruatorem ratione carnis suæ luciferum dici, quem antecessit Dei natiuitas, ut idem sit cum uerbis Psalmi: Ex meipso genui te, anteq̄ in carne appareres. Illud enim, ante luciferum, idem est ac si dicas, ante incarnationē Verbi. Est igitur in ueteri Testamento, ubi clara mentio Filij habeatur, tametsi superuacaneum sit de illis disputare. Si enim ea quæ posita non sunt in ueteri Testamento, recentiora habenda sunt, dicant isti contentiosi ubi in ueteri Testamēto de Paracleto Patris mentio habita est. De Spiritu quidē Sancto dictū inuenias, de Paracleto aūt nihil. An igitur aliud est Spiritus Sanctus, & aliud Paracletus ac nouitium magis, quia non in ueteri Testamento sermo de eo est habitus, iamne ideo alterum ab altero distinguere oportebit, aliudq́ dicere Spiritum Sanctum esse, & aliud Paracletum, quum tamen unus idemq́ Spiritus sit, & qui tum, & qui nunc sanctificat, & consolatur eos qui ipsum recipiunt? quemadmodū unum & idem Verbum & Filius, qui etiam tum ad ius filiorum adoptionemq́ promouebat dignos? Erant enim & in ueteri Testamento filij, non per alium, q̄ per Filium adoptati. Nam si ante Mariam Filius Dei non fuisset, quomodo ille ante omnes fuerit, quū eum iam alij filij tempore antecesserint? Quomodo aūt primogenitus, quum deprehendatur in gradu nascendi post multos sequi? Sed neq́ Paracletus inter secundos numerari debet, quum ante omnes fuerit, neq́ Filius nuperus, aut nouitius, quippe cum in principio Verbum extiterit. Sed ut idem est Spiritus, & Paracletus: ita quoq́ idem Filius & Verbū, ut ait Saluator: Paracletus ille Spiritus Veritatis, quem mittet Pater in nomine meo, eundem esse pronuncians citra ullam distinctionem: Itidem q̄q́ Ioannes de Verbo referens, & Verbum, inquit, caro factum est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius ut unigeniti ex Patre. Neq́ enim iste hic eos distinxit, sed identitatem in utroq́ posuit, & ut non aliud Paracletus, & aliud spiritus sanctus, sed unum & idem: ita quoq́ non aliud Verbum est, & aliud Filius: sed Verbum unigenitus Filius habendum est. Nō enim de gloria ipsius carnis locutus est, sed de gloria Verbi. Qui igitur audet distinguere Verbum & Filium, distinguat quoq́ & diuidat spiritum à Paracleto. Quòd si Spiritus à Paracleto diuidi non potest, indiuisibile q̄q́

sit Verbum, quod ipsum est Filius, & Sapientia, & Virtus. Quin & ethnici literarum periti, sciũt hanc uocem Dilectum idem ualere cum hoc uocabulo unigenito, quum Homerus Telemachum unigenitum Vlyssis dilectum appellet, idq́ in secunda Odyssæa. Quidnam hæc chare tuo uoluis sub pectore fili? Aut curnam statuis peregrinas uisere terras? Solus dilectus, siquidem præclarus Vlysses, Ignotos inter perijt, procul urbe domoq́. Nimirum quia unicus erat Patri suo, Dilectus appellatur. Quidam ex discipulis Samosatensis diuidentes Verbum à Filio, dicunt Filiũ quidem esse Christum, Verbum tamen alium: eiusq́ occasionem arripiunt ex actis Petri, dicentis: Verbum emisit filijs Israel, pacem euangelizans per Iesum Christũ, Hic est omnium Dominus. Aiunt enim Verbũ ita locutum per Iesum Christum, quemadmodũ etiam in Prophetis loqui solet, ac proinde aliud Prophetam esse, aliud Dominum. Sed possumus contra hanc obiectionem aliquid simile reperire, idq́ ex Epistola ad Corinthios: Expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit uos inculpabiles usq́ in diem Domini nostri Iesu Christi. Vt enim non alter Christus, diem alterius Christi expectantes confirmat, ita quoq́ Verbum misit Pater carnem factum, ut quum iam homo esset, ipse per se ipsum euãgelizaret. Atq́ ideo statim subnexuit, Hic est omnium Dominus. Dominus aũt omnium Verbum est. Eadem ratione dixit Moses ad Aaron: Accede ad altare & sacrifica pro peccatis, & incensum offer, & propitiationẽ facias pro teipso, & pro domo tua, & offer munera populi, & fac expiationem pro eis, quemadmodum præcepit Dominus Mosi: Ecce tibi etiam hic quanq́ de uno Mose, tamen ueluti de altero Mose mentionem fecit. Eodem igitur modo de Diuino Verbo, si dicat Petrus illud missum esse filijs Israel per Iesum Christũ, non intelligendum est, aliud esse Verbum, aliud esse Christum, sed unum eundemq́ ob susceptam humanæ naturæ conditionem, & pro nostro modulo sui attemperationem. Iam, tametsi duplex relatio in intelligendo fiat, non tamen ita ut Verbum segregetur, quemadmodũ ex Diuiniloquo Ioanne patet, cuius hoc dictum, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quod igitur probe & recte dictum est à Beato Petro, hoc isti Samosatenses, quia in ueritate non manent, praue, peruerseq́ intelligunt. Christus enim id esse intelligitur quod ex utroq́ constat, quare Verbum etiam intelligi debet, quum dicitur, Christus Dei uirtus, & Dei Sapientia. Si igitur dicat Petrus, uerbum per Iesum Christum missum esse filijs Israel, id ita accipiendum est, uerbum incarnatum filijs Israel apparuisse, ut consonet cum hoc dicto. Verbum caro factũ est. Sin aũt aliter illud intelligant, & uerbũ quidem, quemadmodũ etiam est, Numen confiteãtur: hominem tamen ab eo assumptum, cum quo unitus est, disseparant: dicentes per Iesum Christum uerbum missum esse, ipsi sibiipsis cõtraria, in hac sententia pronũciant. Qui enim isthic eum segregantes à Diuina incarnatione Diuinum esse uolunt, ijdem illi uilipendunt eum carnem factum esse, & quæ gentilium sunt, sapiunt. Quemadmodũ & hic sentiunt, dum ante uerbum, incarnationem Diuinam fuisse suspicãtur, sed ita non est, apagesis. Nam quemadmodũ ineffabilem natiuitatem Ioannes isthic deprædicat deglutito absumptoq́ eo quod

quod mortale est à uita,& ab ipso,qui est ipsa Vita.Quēadmodū ad Martham Dominus locutus est:Ego sum Vita: ita quoq; dum dicit Petrus per Iesum Christum Verbum missum esse,Diuinam illam counitionem eius significat. Vt enim dum quis audit Verbum carnem factum esse,nequaq; existimat,non iam inde superesse Verbum,quo quid absurdius? ita Verbum audiens coniunctum carni,unum Diuinum & simpliciter intelligat mysterium.Manifestius aūt & submota omni controuersia dicta Archangeli ad Deiparam Virginem,unitatē Diuini Verbi & hominis indicauerint. Ait enim Spiritus Sanctus superueniet in te, & Virtus Altissimi obumbrabit tibi,ideo quod natum ex te fuerit Sanctum,uocabitur Filius Dei. Stolide igitur discipuli Samosatenses id seiungunt, quod manifeste demonstratur unitum fuisse cum homine ex Maria genito. Nō igitur missio est per eum, sed misit potius in seipso,dicens:Euntes docete omnes gentes. Consuetudo aūt est Scripturæ,incuriè & simpliciter uerba pronunciare.Ita enim in libro Numerorū inuenias: Dixit Moses Ragueli Madianitæ socero Mosis: Non enim alius Moses qui ista locutus est,et alius Moses,cui Raguel socer erat: sed unus erat.Si enim Verbum Dei Sapientia & uirtus,& Dextra, & Brachium,& quæcunq; sunt istiusmodi appellatur,& hominum studio & amore nobis unitus est,primitias nostras circūamictus eisq; attemperatus: sequitur ergo,ut ipsum Verbū omnia istius generis nomina,ut par est,sortiatur.Nam quod dictum est In principio Verbum esse & hoc apud Deū, & ipsum Deum esse,& omnia per eum,& sine eo factum esse nihil:plane ostendunt hominem Dei Verbi plasma & figmentum esse.Si igitur hūc hominem Verbum iam caro factum in se recepit,eumq; instaurauit,denuo firma innouatione ad æternam perdurationem: suscepta ea de causa hac unitione, ut ad diuiniorem sortem eum subueheret, qui fieri potest, ut dicant per hominem ex Maria genitum Verbum missum fuisse? aut cur eum reliquis Apostolis,hoc est,Prophetis, nimirum qui ab ipso missi legatiq; fuere,adnumerandū putent:quum ipse Apostolorum, hoc est, eorū qui missi fuere sit Dominus? quomodo ergo,inq;,merus homo uocari possit Christus,qui unitus uerbo recte appellatur Christus, & Filius Dei? cum clare Propheta exclamet,prædicetq; Paternam in eo substantiam: emittam (inquit)Christum in Iordanem.Hic est Filius dilectus. Quum enim expleuisset promissa,recte fecit,quòd eum clare demonstrabat, quē se missurū pollicitus fuerat. Vtrumq; igitur intelligimus sub nomine Christi,uerbum nimirum coadunitum in Maria,homini, ex Maria oriundo: nam in huius utero uerbum sibi domum cōformauit,eo modo quo ab initio Adam ex terra genitus est,uel potius Diuiniori,de quo et Salomon ait,cui occultū non fuit,uerbum etiam Sapientiam appellari.Sapientia,inquiens, ædificauit sibi domum, quod Apostolus interpretans ita locutus est,cuius nos domicilīū sumus: & alibi nos templū nominat,quatenus Deo sit congruū in templo habitare: cuius imaginem ex lapidibus à priscis hominibus per Salomonem ædificari uoluit.Quapropter apparente ueritate desijt illa domus. Quum enim uellent efferati Iudæi imaginē rei rem ipsam esse, & ipsum uerbi corpus quod erat uerum templum,destruere,nihil ipse uicissim cōminatus est,

tus est,sed quia sciebat ultro eos hanc temeritatem suscepturos, locutus est eis: Soluite templum hoc,& intra triduū excitabo illud,quibus uerbis clare ostendit Saluator,quòd quæ ab hominibus procurantur, ultro & ex sese in perniciem abeunt.Nisi enim dominus ædificauerit munitionem,& custodierit ciuitatem,in uanum laborauerint,qui ædificāt,aut custodiūt eam. Quæ igitur Iudæorum erant,destructa sunt, utpote,quæ res umbratiles erant: ea aūt quæ Ecclesiæ erant,constabilita sunt,quippe,quæ fundata erāt supra firmam petram,nec portæ inferorum præualent aduersus eam.Illorū erat dicere,Quomodo tu cum sis homo,Deum te facis? Horum discipulus Samosatensis est, quare non immerito ea quæ illorum sunt, suis discipulis renunciat.Sed nos non eam æstimationem de Christo percepimus: siquidem illum audiuimus,eiusq; doctrina imbuti sumus,exuentes quidem ueterem hominem pereuntem secundum appetitiones imposturæ,resumentes aūt nouum hominem,qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate ueritatis. Christum igitur utrumq; esse pio homini intelligendū est. Quòd si Scriptura subinde corpus illius Christum uocat,ut cum dicit Petrus Cornelio,ut Iesum Nazarenum quem unxit Deus Spiritu Sancto: & rursum ad Iudæos,ut Iesum Nazarenum,uirum à Deo declaratū inter uos: & Paulus Atheniensibus, In uiro in quo statuit, fidem adferens omnibus, eo quod illum excitarit è mortuis: hanc aūt declarationē missionemq; subinde inuenimus idem esse cū unctione. Vnde cuilibet licet cognoscere, nullam esse discordiam in uerbis Sanctorum: & citra ullum discrimen: Verbi coadunitionem cum homine ex Maria nato,nunc denominare unctionē, nūc missionem,interdum quoq; declarationem. Quod igitur à Petro dicitur,rectam & synceram unigeniti Deitatem prædicat,nequaq; separans essentiam Verbi Dei,ab homine ex Maria genito: absit precor. Quomodo enim id faceret,quippe qui sæpissime audierit? Ego & Pater unum sumus: &,Qui uidit me,uidit patrem. Atq; ideo etiā post resurrectionē idem corpus clausis ostijs ingrediens ad uniuersum Apostolorum consessum,si qua in ea re difficultas credendi fuerat, dissoluit,dum ait: Palpate me, & uidete quia spiritus carnem & ossa non habet,sicuti me uidetis habere. At non ad istum modum locutus est: Videte istum,aut uidete hominem quem assumpsi,sed uidete me. Vnde fit,ut nullam ueniā sibi parare poterit Samosatensis,cum ex istis uerbis euincatur,super Dei uerbi cum homine coadunitione,refuteturq; ab ipso Dei uerbo, quod tum omnes cohortatione ad se palpandum inuitabat,suiq; specimen approbationemq; exhibebat, comedendo,& contrectationē ferendo. Res enim ea opere completa fuit. Nam qui ei cibum dederūt,siue unus is fuit,siue plures,manus illius attigerunt, quippe qui illi dederint partem assati piscis,& aliquid ex fauo,quos ubi acceperat,coram ijs comedit,Et ecce tibi,si non ut Thomæ, alia tamen ratione certitudinem sui,documentumq; præbuit, dum non tergiuersatur ab illis contingi. Quod si maiora ambias,& cicatrices uidere concupiscas,eius rei certitudo ex Thoma discenda est.Huic enim imperatum est,Admoue manū tuam,& insere in latus meum,& digitum tuum in manus meas,suum illud latus,suasq; manus Deus Verbū appellat, ut intelligeres eum simul & Deū

& ho-

& hominẽ esse. Etiam hic sensum aliquẽsui, unde cognosci posset Verbũ, discipulis suis per corpus suum præbuit, eò nimirum, quo ingrediebatur ianuis clausis, quippe quòd recta penetrabat, præsensq; sui certitudinem adferebat. Hæc fidelibus quidem in cõfirmationem, infidelibus ad emendationem scripta utcũq; suffecerint. Corrigatur igitur Samosatensis, huius Diuinæ uocis auscultator factus, quibus suum id corpus esse asseuerat, & qua si hæc uerba pronũciat, ne alterum Christum à me, sed Christum mecũ esse, & me cum Christo idem esse existimes, Ego em̃ sum chrisma siue Vnctio: Christusq; siue unctus homo est, qui à me assumptus est. Nõ igitur sine me Christus nominari debet, sed unà mecum, & ego cum illo. Quapropter ex Verbi missione per Iesum, cõiunctionem illam intelligi conuenit, qua uerbum cum Iesu Mariæ Filio in unam personam coaluit, cuius uocabuli etymon Saluatorem significat. Nihil aũt aliud hoc dicto indicatum uoluit q; se Dei Verbo coadunitum fuisse, dum ait. Qui misit me Pater, & à me non ueni, sed Pater me misit, Vnitionem enim cum homine, quo hominibus in uisibilis natura Dei per uisibilem innotescere posset, missionẽ nominauit. Non enim Deus locum mutat nostro more, qui locis continemur, neq; ad similitudinem nostræ paruitatis præsentia Dei tota comprehensa intra carnem humanam latuit: quomodo enim id fieri posset, quum cœlum & terram impleat? sed quia se in carne præsentem sistebat, ideo Sancti uiri uocabulo missionis uti uoluerunt, atq; ita idem qui & Deus Verbum est & Filius Mariæ est, unus Christus censeri debet, non diuersum quiddam: sed unus ille & idem, qui ante secula ex Patre, in extremis temporibus ex Virgine natus est, antea inuisibilis etiam potentatibus Sanctis qui in cœlo sunt, nunc aũt uisibilis redditus, per ipsius cum homine qui uisibilis est unionẽ. Visibilis (inq;) non inuisibili Deitate, sed Deitatis per humanum corpus operatione, quod denuo instaurauit sua assertione, quia id sibi uendicauit & proprium fecit. Huic igitur Maiestas & adoratio, qui erat anteq; erat, & nunc & semper, & in secula seculorum.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

In hoc dictum, Omnia mihi tradita sunt à Patre, &, Nullus cognoscit Filium nisi Pater: aut Patrem, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare.

ON intelligentes istud sectatores hæreseos Arianæ, Eusebius, cæteriq; eius gregarij impie in Dominũ agunt: Aiunt enim, si omnia illi tradita sunt, sub hac uoce (omnia) imperium naturæ intelligentes, fuit igitur quando non habebat hæc omnia: si aũt non habebat, non est ex Patre: si enim ex Patre fuisset, habuisset hæc omnia, utpote, qui ex ipso Patre esset minime indigus ut illa acciperet: at ex illo ipso dicto, multo magis illorũ insania refutabitur.

Non

Non enim Dominatus in res creatas, aut imperium naturæ istis uocibus in nuitur, sed significatio nõnulla dispensationis denotatur. Si enim cum hæc diceret, tum illi ista tradita fuissent, nulla tum temporis per Verbum creatio esse potuisset. Atqui, si illud concedas, ubi tum (quæso) illud de Verbo dictum, omnia in eo constituta sunt? Sin aũt eodem tempore quo creabantur, data sunt illi omnia, non opus fuit traditione: siquidem omnia per eum facta sunt, & superfluum erat tradi illa Domino, quorum ipse opifex erat: quippe, qui inter creãdum ea in sua potestate ac dominio retinebat. Quòd si post creationem tradita sunt illi, uide mihi (quæso) rei absurditatem. Si enim tradita sunt, Paterq; gubernaculis decessit, quo filius rerum imperium acciperet, in periculum uenimus, ne in quorundam fabulas præcipitemur: nimirum, eum qui tradidit, à traditione imperio defunctum esse. Aut si habente Filio, habet & Pater, nõ opportuna fuit hæc formula uerborum, Tradita mihi sunt omnia: sed dicendum erat, assumptus sum ut socius & particeps, sicuti à Paulo Syluanus in societatem receptus fuit: Cæterũ illud multo magis absurdum: non enim indigus est Deus, neq; per necessitatem assumpsit Filium in opitulatorem, sed quia Pater Verbi est, ideo omnia per eum facit, & non tradit illi res creatas, sed per eum, & in eo res creatas procurat: adeo ut ne passerculus quidem sine Patre in terram cadat, neq; herba suo cultu induatur citra Deum, & operãte Patre operetur & Filius usq; in præsens: Quapropter impiorum sententia uana & futilis est. Neq; enim ut sentiunt, res ita se habet, sed sub ijs uerbis dispensatio rerum per carnem gerendarum significatur. Postq; enim peccarat & lapsus esset homo, eiusq; lapsu, perturbatis omnibus, mors inualuisset ab Adam usq; ad Christũ, terraq; execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cœlum infensum, & tandem corrupto & interempto homine insiluisset diabolus contra nos, tum demum Deus hominum amator ac nolens perire hominem, ad suam Imaginem conditum, in hæc uerba locutus est, Quem emittam? & quis proficiscetur? omnibus obticentibus, locutus est Filius: Ecce ego, emitte me: quo tempore illi respondit Pater, uade ergo: tum inq; dedit illi hominem, ut ipsum Verbum caro fieret, carnemq; assumptam in omnibus instauraret. Tradita enim sunt illi ut medico, qui sanaret morsum serpentis: et ut uitæ, qua excitaret mortuum: & ut luci quo illuminaret tenebras: & ut rationi, quo redintegraret uim rationalem. Postq; igitur tradita illi sunt omnia, & factus est homo, correcta sunt omnia, & perfecta terra, pro maledictione benedictionem obtinuit: paradisus reserata est: infernus se metu cõtraxit: monumenta aperta sunt resurgentibus mortuis: portæ cœli eleuatæ sunt, ut intraret ille ex Edom. Certe, qua ratiõe sibi omnia tradita essent, indicare uolens Saluator, per Matthæum subintulit. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Datum enim est mihi, ut fatigatos reficiam, & mortuos uiuificem. Consentit cum istis etiam illud dictum: Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius. Dedit enim, ut quemadmodũ per eum facta sunt, ita in eo omnia refici possent. Non ẽm, ut ex paupere diues fieret: neq; ut qui non haberet potestatem, acciperet, assumpsit omnia, absit: sed, quo omnia utpote Saluator instauraret. Decebat enim

bat enim exordium creaturæ per eum fieri,ut esse posset:& instaurationem in eo fieri,ut corrigeretur.Vide uerborum differentiam. In principio enim creata sunt per eum,ut essent:postea uero lapsis omnibus, Verbum caro factum est,& carnem induit,ut in eo omnia instaurarentur.Ipse enim patiendo,nos refocillauit:& esuriendo,aluit:& ad inferos descendendo, extulit. Tunc igitur,rebus omnibus creatis,præceptum datum est,ut fierent: quale illud est,Producat, & fiat. Ad emendationem aũt tradi illi omnia decuit, ut homo fieret, & in ipso omnia renouarentur: eo enim ipso quo homo erat,humanitas nostra uiuificabatur.Nam ideo coniunctum est Verbũ homini,ne maledictio ulterius uim suam in hominibus haberet, Ideoq́ in septuagesimo primo Psalmo ad istum modum inducuntur loqui, qui super humano genere ad Deum preces fundunt. Deus, iudicium tuum regi da, ut & iudicium mortis contra nos,quod hactenus constiterat, traderetur Filio,ac iam deinde ipse in se ipso illud aboleret, mortem oppetẽs pro nobis: Istud enim etiam ipse significãs,dixit in Psalmo octagesimo septimo,In me confirmatus defixusq́ est furor tuus: siquidem iram aduersus nos conceptã ipse gestauit,ut in Psalmo centesimo trigesimo loquitur: Dominus retribuet pro me: atq; ita,tradita esse omnia Saluatori,intelligẽdũ est. Quòd si denuo resumẽdus est intellectus istorum uerborum, tradita sunt illi quæ non habebat: antea enim homo non fuit,sed ideo factus est homo ut hominem seruaret: & in principio Verbum caro non erat, sed postmodũ factũ est,in qua inimicitiam nostri reconciliauit secundum Apostolum,& legem præceptorum in decretis aboleuit,ut duo conderet in unum nouum hominem,pacem faciens, & reconciliaret utrosq; in uno corpore apud Patrem. Quæ enim Pater habet, mea sunt, inquit. Omnino probe uerba concepta sunt: cum enim quod prius non erat,factus esset,tradita illi sunt omnia. Cæterum,ubi suam cum Patre indicare uult unitatem, non obscuriter id agit, sed uerbis disertis explicat, Omnia, inquiens, quæcunq; habet Pater, mea sunt: Mirabilis istic uerborum cautio. Non enim dixit, Omnia quæcunq; habet Pater,mihi dedit,ne quasi aliquando non habuisse, argui posset: sed dixit,Omnia mea sunt:cum enim omnia constituta sint in Patris potestate, quæ eadem est Filij,in Filio quoq; constituta fuerint. Quid aũt Pater habeat,examinandum est denuo.Si enim illud de creatura intelligendum est, nihil ergo habuit ante conditam rerum naturam,& uidetur accepisse à creatura. Absit aũt ut hoc quisq; cogitet. Vt enim Pater est ante creaturam,ita etiam ante creaturam habuit,quæ habet, quæ etiam filij quoq; esse credimus. Si eñ in Patre est Filius,ergo sequitur,ut omnia quæ Pater habet, Filij sint. Illudq́ dictum subuertit malitiam prauè opinantium,qui dicunt:Si omnia tradita sunt Filio,desijt ergo Pater habere eorum potestatem, quæ in Filiũ alienauit: quandoquidem in uicem suam Filium constituit, quippe cum Pater nihil iudicet,omneq́ iudicium dederit Filio. Sed obturentur ora loquentium iniquitatem.Non enim,quia dedit omne iudicium filio,suo ipse Dominatu spoliatus est: neq; ideo quia dictum est, omnia tradita esse Filio,ipse non præest omnibus: ita enim segregant manifeste unigenitũ Dei

à Deo, à quo insegregabilis est natura: uerbisq; illum dirimunt homines insani, qui per impietatem neutiquam intelligũt fieri non posse, ut lux à sole disiungatur, in quo naturaliter cõsistit. A rebus enim quæ præ manibus sunt, tenuem imaginem mutuare licet, ad rei intellectum, cum alioqui audax facinus esset, penetrare in naturam plane in intelligibilẽ. Vt igitur nunquam lumen ex sole mundum illustrans, sine sole illustrare intelligi potest, saltem apud illos qui mente ualent, eò quòd naturaliter cum sole coniunctum sit lumen solis: & si dicat lumen, accepi à sole, ut omnia illustrarem, fœcundarem, uegetarem per meum, qui in me est, calorem, non inde quispiam furiose cogitauerit, solem ipsum à sua natura, quæ luce constat, segregatum esse: ita quoq; pie interpretandum est, Diuinam substantiam Verbi unitam esse naturaliter suo Patri. Et illud dictum, quod iam in manibus habemus, clarissimam claritatem istius rei, quam quærimus, in medium adducet, dicente siquidem Saluatore: Omnia quæ habet Pater, mea sunt, quod ipsum indicat eum semper cum Patre esse. Nam hæc uerba, quæcunq; habet Pater, Patris Dominatum ostendunt. Rursus ista uerba: mea sunt, inseparabilem unitatem demonstrant. Necessum igitur est, ut intelligamus in Patre esse æternitatem, sempiternitatem, immortalitatem, eaq; esse in illo non ut aliena, sed in eo, & in Filio, ueluti in fonte suo residentia. Quum igitur de filio cogitare instituis, didicerisq; quænam in Patre sint, tum te credere oportet, ea quoq; in Filio esse. Si igitur Pater creatura aut opus est, eadem illa de Filio sentias: Et si fas est dicere de Patre, fuit, quando non erat, aut eum ex nihilo prodijsse, dicatur eadem illa & de Filio. Quòd si ista impia sunt, quæ de Patre dicatur, impium quoq; habeatur, eadem illa de Filio sentire. Quæ enim Patris sunt, eadem sunt Filij. Nam qui Filium honorat, Patrem honorat, qui misit illum: Et qui excipit Filium, excipit etiam Patrem cum eo. Qui enim uidit Filium, uidit Patrem. Vt igitur non est creatura Pater, ita nec Filius: & ut non potest dici de eo, fuit quando non erat, aut ex nihilo prodijt: ita quoq; non competit, ut eadem de Filio dicas: sed potius ut in Patre æternitas, immortalitas, sempiternitas creditur, eumq; creaturam non esse: ita etiam de Filio sentire perquam consentaneum est: iuxta enim illud quod scriptum est, Quemadmodũ Pater habet uitam in semetipso, ita dedit & Filio habere uitam in semetipso. Expressit aũt hoc uerbum (dedit) ut muneratorem patrem intelligeres. Cæterũ, ut in patre est uita, ita & in Filio est uita, ut indiuisibilitatem, & æternitatem doceret. Ideo enim bona cum cautione dictum est, quæcunq; habet Pater, ut Patrem nominans, ipse pro Patre non haberetur: utpote, qui non dixit: Ego sum Pater, sed quæcunq; habet Pater. Patrem igitur habet ô Ariani, & ipse unigenitus Filius ab Patre appellatur: nõnunquam & ipse quoq; Patris nomine insignitur, non eo tamen sensu quem uos pro uestro errore suspicari soletis, sed ita ut & Patris sui Filius, qui ipsum genuit, maneat, & tamẽ Pater futuri seculi nominetur. Necessum em̃ est, ut uobis omnes suspiciones detrahamus. Dicit certe per Prophetam, Genitus nobis est Filius, & datus est nobis, cuius imperium super humeros ipsius, & uocatur nomen eius magni consilij Angelus, Deus fortis,

fortis,potens,Pater futuri seculi. Igitur & Patrem futuri seculi unigenitum esse,& Deum fortem & potentē esse,& omnia quæ habet Pater, ipsum habere,clare demonstratum est: nec non eundem,ut Pater dat uitam,ita & in ipsius esse potestate,quos uelit,uiuificare. Audient enim,inquit, uocem Filij Dei mortui,& uiuent. Vnamq́ uoluntatem Patris & Filij, idemq́ in rebus statuendis consilium esse,quoniam una natura, eaq́ indiuisibilis in ambobus. Frustra igitur Ariani seipsos stimulant,non intelligentes dictū Saluatoris nostri: Omnia quæ habet Pater,mea sunt: ex eo enim Sabellij subuertitur stoliditas, & Iudæorum redarguitur amentia. Inde enim fit, ut habeat uitam in sese Vnigenitus, sicuti ipse Pater,& solus nouerit Patrē: nec mirum,quum in Patre consistat,& in se habeat Patrem, utpote illius Imago,& consequenter in eo ueluti in Imagine, omnia quæ Patris sunt, consistunt: Sigillum enim est simile eiusdemq́ sculpturæ, in sese Patrem ostendens,Sermo uiuus,uerus,Potentia,Sapiētia,Sanctificatio, Redemptio nostra. In eo enim uiuimus,mouemur, & sumus, & nemo cognoscit Patrem, nisi Filius,aut Filium,nisi Pater. Mirum igitur est, impios ista nefaria audere garrire,cum & homines sint,& quæ in terra sunt,nequeāt explicare. Sed quid dico quæ in terra sunt? imo uel sua ipsorum nobis exponant, uideantq́ num satis explorate inuestigare queant,quæ ipsorū naturæ sunt: Homines profecto audaces & proterui,qui non tremunt eam gloriam, in quā cupiunt Angeli proni inclinatiq́ adspicere: quum præ illis longe sint natura & ordine sublimiores. Quid enim propinquius Cherubinis & Seraphinis? illi non obtuentur hanc Maiestatem, aut in pedibus erectos se tenent, imo ne faciem quidem nudam relinquunt: sed ea obuelata gloriam Maiestatemq́ Dei labijs nunquam cessantibus extollunt, nihil aliud quàm Diuinam & ineffabilem naturam triplici titulo Sanctitatis glorificātes. Neq́ est quisquam Sanctorum Prophetarum inter eos,qui maxime digni habiti sunt,ut istiusmodi spectaculis interessent,qui nobis id se audisse renunciauit, Angelos illos in primis uicibus exclamandi, Sanctus,maxima uoce usos esse: in secūdis aūt non æque magna,in tertijs adhuc submissiori: & primam Sanctificationem propriam legitimamq́ esse: secundam aūt inferioris notæ,tertiam adhuc gradatim deterioris conditionis esse. Apage sis,ualeat dementia execrabilium hominum. Trinitas enim undecunq́ laudabilis,& uenerabilis,& adoranda una est,& indiuisibilis, & quæ figura exprimi nequeat. Coniunguntur aūt unà hæ Sanctificationes pro insecabili illa Vnitate. In eo enim ipso,quo amplissima ista animantia tertio proferūt glorificationē,dum aiunt,Sanctus,Sanctus,Sanctus, triplici numero tres perfectas,absolutas,integras personas ostendunt,quemadmodū sub unica uoce,Dominus,unam substantiam declarant. Qui igitur diminuunt Vnigenitum Dei Filium,in Deum blasphemant, praue sentientes de eius perfectitudine,eumq́ inabsolutum criminantur, reosq́ se cōstituunt maximæ pœnæ. Qui enim in ullam personarum blasphemant, non habebunt remissionem neq́ in hoc seculo,neq́ in futuro: potest aūt Deus aperire oculos cordis illorum, ut sentiant & intelligant solem iustitiæ: ut agnoscentes, quem

olim aspernati sunt, continua pietatis cogitatione unà nobiscum glorificēt, quoniam ipsius est regnum, Patris nempe, Filij, & Spiritus Sancti, & nunc & in secula. Hæc est enim uera doctrina, hoc est uerum signum argumentumq́; quod ita ista inter se consentiunt neq; dissident, uel inter se, uel inter Patres. Qui enim ita affecti non sunt, scelerati potius & non ueri præceptores appellari debuerunt: ideo ethnici qui non confitentur ista, sed inter sese disceptant, nihil ueri habent in suis doctrinis, quippe, qui discordes uerbis, non Diuina se tradere, sed humana declarant. Sancti contrà inter se consonant, nec dissident unq̃. Neq; enim controuersias habent in ijs, quæ uel prophetant uel erudiunt. Nam etsi temporibus distent, in id tamen omnes contendunt, neq; immerito: unius em̃ Dei Prophetæ sunt, unumq́; & idē Verbum concorditer prædicant. Quæ enim Moses docuit, eadem illa Abraham obseruauit. Noe cognita habebat, distinguens munda ab immundis, neq; Abeelem latuerunt offerentem ex primogenitis, quippe, qui illud didicerat ab Adam, qui ea ex Deo audierat. Ideoq́; & ipse rerum omniū deus posteris illorum in Ægypto apparens: parentum nominibus eos in sui memoriam reuocabat, inquiens: Ego sum Deus parentū uestrorū, & Dominus ait: Non præceptum nouum, sed quod audijstis, do uobis. Ita etiam Lucas à Filio Dei exorsus, usq; ad Adam recurrit, ut ostenderet corpus, q̃d Iesus assumpsit, ab Adamo originem trahere, qui à Deo formatus fuit. Et seruabunt Filij Israel Sabbata, colentq; in generationes suas: Fœdus æternum inter me & filios Israel, signum est in me æternum, eò quòd in sex diebus fecerit Deus cœlum & terram, & septima die feriatus sit. Signum est ut sciatur dies creationis, & quando eius finis consequi debebat. Quamdiu enim prior ætas & creatio uim suam & efficaciam in Ierusalē obtinebat, tam diu Sabbata suam obseruationem habuere: uerum ubi successerat alia generatio, aliusq́; populus iam creatus erat, secundum id quod in Psalmis dictum uideas, scribatur illa in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit dominum, non necesse ulterius fuit hunc nouum populū prioris nationis obseruare finem, sed exordiū potius secundæ creationis & ætatis. Quando igitur est istud exordium, nisi quo tempore Dominus resurrexit? Iam inde enim initium habuit noua creatura, de qua locutus est Paulus: Quapropter si qua est in Christo noua creatura: priorem igitur creationem cum absoluisset Deus, quieti se dedit. Ac propterea Sabbatū in die septimo obseruabant homines illius generationis. Cæterum, secunda ætas siue creatio finem non habet. Ideoq́; neq; quietem assumpsit, sed usq; in præsens operatur. Atq; hic est quòd Sabbati diem, non, ut in prima ætate obseruamus, sed speramus futura Sabbata Sabbatorum, in quibus finem non habebit noua creatura: sed manifestabitur & perpetui temporis festum colet. Ideo enim Sabbatum iniunctum est priori populo, ut cognoscerent finem & principium creaturæ. Cæterum, nouæ creaturæ non præcepit obseruationem Sabbati, ut initium quidem in Dominica die agnosceret, sed tamen infinibilem esse, & nunq̃ desituram gratiam, certum haberet. Idcirco autem initium, hoc est, Dominicum diem certum declaratumq́; uoluit, ut finem

ut finem præteriti sentires. Apostolus certe de priori scribens ait: Cum uenisset plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum. Et rursus, In consummatione seculorum. Prima igitur adimpleta est & consummata non alio tempore quàm eo de quo Prophetæ dixerunt. In extremis diebus fundam de Spiritu meo: finitis aũt prioribus diebus, alij dies superueniũt, ut inquit Hieremias: Ecce dies ueniunt, inquit Dominus: non enim principaliter ocij causa dedit Deus hominibus Sabbatum, quippe qui ita loquatur: Viæ ociosorum constratæ spinis, Et in libris Numerorum, Ipso die Sabbatorũ iussit duos agnos anniculos ĩmaculatos, & duodecim panes ex similagine in oleo confectos, in sacrificium, & libationem, & holocaustum in Sabbatis apponi ad holocaustum æternum. Et rursus aliquanto superius, Ponetis in ara thus & salem, iacebuntq́ panes ita propositi in recordationẽ Domino. Die Sabbatorum proponetis eos semper coram Domino, in conspectu filiorum Israel ad æternum testamentum. Si enim illi cordi esset ociositas, non imperasset proponere, offerre, mactare Leuitis: Nam si otium sanctificet, ergo sequitur, ut negotium contaminet, atqui Leuitæ operãdo non contaminabantur, non igitur ocium sanctificauerit, alioqui cur fieret, ut soli Leuitæ sanctificatione non spolientur, dum offerunt, mactant, & proponunt in Sabbato? tantum aũt absunt ut inquinentur, ut etiã propiciationẽ impetrent illis qui offerunt. Non igitur Sabbatum otium designat aut innuit, sed cognitionem conditoris, eò quòd cessatum sit à forma creandi, ut in Ezechiele scriptúm est: Sabbata mea dedi illis, ut essent in monimẽtum & recordationem mei, & in monimentum & recordationem illorum, ut cognoscerent, me esse Dominum, qui ipsos sanctifico. Intelligentiæ igitur & & non otij datum est Sabbatum, quia cognitio magis necessaria est, q̃ ocium. Ideoq́ Dominus locutus est illis, qui incusabant discipulos, q spicas uellerent: Si cognosceretis quid illud sit, Misericordiam uolo & non sacrificium. Otiosos enim illos in Sabbato culpabat, eò quòd illud, quod proprium est Sabbati, non habebant, hoc est, ueritatis cognitionem. Ideoq́ circa Hiericho tuba canere imperantur, qui legem Sabbati suscipiebant in septẽ diebus, in quos Sabbatum incidebat. Si igitur otij gratia datum est Sabbatum, cur operatio tubicinandi imperatur? quinimo creditum fuit, eos ita canendo sabbatizari. Non enim ocio, sed cognitione Deum sibi opitulatorẽ comparabant, sicuti in eo quoq; qui octauo die circũciditur. Necessitas ẽm habet, ut Sabbato circumcisio fiat, atq; eo modo Sabbatum operando colunt: sed ita tamen ut Deum cognoscant. Certe, dies, qui Sabbata nõ sunt, tamen ob remissionem peccatorum, cognitionemq́ Dei, Sabbata appellare lex ipsa solet: ut ex Leuitico constat, decimo die mensis huius hebdomadæ, dies q̃ propitiationis est dicta, sancta nominabitur inter uos, et humiliabitis animas uestras, & adducetis holocausta Domino, & nullum opus facietis in die illa: fietq́, ut anima quæ in illa die opus fecerit, deleatur ex omni populo. Nullum opus facietis ex recepto et solenni more in æternum: ea uobis Sabbata Sabbatorum erunt, & humiliabitis animas uestras à decimo mensis die à uespera usq; ad uesperã, & sabbatizabitis Sabbata uestra.

Igitur non septima dies Sabbatum est, sed remissio peccatorum, cum quis requieuerit à peccatis: quũ otium non Sabbatum sit, sed confessio & humiliatio animi. Non enim requiescite in Sabbato, dixit, sed simpliciter in decima die, quam incurrere uidemus etiam non in Sabbatum: & tamen occurrentem diem illam propiciationi destinatam nõ simpliciter Sabbatum, sed Sabbata Sabbatorum appellat. Quòd si in hoc die etiam Sabbatum constituit, & in Sabbato operari iubet: non otij igitur principaliter est Sabbatũ, sed cognitionis & propiciationis, & feriationis ab omni malitia: neq; ocij causa Sabbatum dedit, sed ut cognoscerent cessationem creationis, quippe, cum præceperit Deus ad istum modum, dicens: ut cognoscatis, quòd in hac die requieuerit Dominus Deus uester ab operibus, quæ cœperat facere. Volebat aũt, cognito istius creationis fine, initium quærere nouæ creaturæ. Finis igitur prioris creationis Sabbatum: secundæ autem creaturæ initium, Dominica dies: in qua ueterem hominem renouauit & instaurauit. Sicuti igitur prioribus temporibus Sabbati diem seruari uoluit in monumentum finis priorum: ita Dominicum diem ueneramur, ut monumentum exordij secundæ reparationis. Non enim aliam creaturam colendo superaddidit, sed ueterem renouauit: & quam incepit facere, consummauit: eaq; de causa in sexto die, quæ creabantur, perfecta sunt: in septimo requieuit ab omnibus: Et in Euangelio dicit Christus, Veni ut perficerem. Qui enim ab omnibus requiescit, significat quædam fine & cõsummatione indigere, quæ ipse ueniens cõsummauit. Ait enim, opera quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea: item ipsa opera quæ ego facio, testantur de me: Iam imperfectum erat hoc opus: siquidem ex peccato Adæ moriebatur homo: cæterum, id Christi uiuificatu integritatem suam recuperauit. Ideoq;, quum creaturam intra sex dies conditam renouatione interpolasset, diem illam huic instaurationi consecratã uoluit, quam in Psalmo Spiritus prænũciat. Hæc est dies quam fecit Dominus. Solis enim instar deus exoritur, illustrans uniuscuiusq; animum. Quocirca & in salutifera passione non apparuit sol, indicans finem prioris creaturæ adesse, & principium alterius superuenire, quæ diluculum suum & exortum in Saluatore consecuta est. Hanc cum uidisset Propheta, ita locutus est: Ecce uir oriens illi cognomen. ac rursum: Vobis timentibus eum, exoritur sol iustitiæ. Non enim omnium hæc dies est, sed eorum qui mortui sunt peccato, & uiuunt Deo. Ideo enim in octauo die circumcidi à lege imperatum fuit, neq; id unq; uiolabatur, quo schemate innuebatur renascentia omnium post septimum diem. Nam circumcisio nihil denotabat nisi depositionẽ exuuiasq; detractæ natiuitatis. Eum enim qui sexto die mortuus est exuimus, et renouamur Dominica die, cum antiquus ille exutus, regeneratione resurrectione acceperit. Hoc enim Paulus ad Colossenses loquitur: In quo circumcisi estis circumcisione non manufacta, in expoliatione carnis, in circumcisione Christi, cui cõsepulti estis in Baptismate ad infernum, in quo & resurrexistis: Nam circumcisio figura erat exuuiarũ, quæ per Baptismũ deponuntur, illamq; in membris genitalibus iussit fieri, ut animaduerterent circumcisi, circũcisionem signum esse exuendæ

exuendæ uetustatis. Abraham enim, ubi Deo crediderat, circũcisionem recepit pro nota insignibusq́ eius regenerationis, quæ per Baptismum conficitur. Quapropter, ubi uenerat res quæ figura denotabatur, nota ipsa figuraq́ intercidit & conquieuit. Circumcisio enim nota erat, lauacrum aũt regenerationis idipsum est quod denotabatur. Veteri enim homine in totũ exuto, superflua erat nota illa, quæ ex parte rei adumbrationem præ se ferebat: & ut Dominica dies quæ initialis est nouæ creaturæ, Sabbatismum finit: ita eadem illa regenerato homine in otiũ, dedit circũcisionem. Vtrũq; enim in octauo perfectum fuit, & initium creationis, & hominis regeneratio. Ideoq; octauo Sabbatum dissoluit, & non Sabbatum octauum: siquidem in Sabbato circũcidebatur homo, & in Sabbato non habebat circumcisio ullas ferias: nam octaua, quæ initialis erat reparationis siue recreationis, finem cessationemq́ intulit priori: arbitror aũt circũcisionem ideo datam esse. Ex eo enim quod Adamo dictum fuit: Terra es, & in terram reuerteris, & quia propterea corpus moriebatur & interibat, inde est, quòd partem corporis, eamq; corporis procreatricem, iussi sunt mulctare. Atq; ita iam antea didicere totum corpus exuendum esse, ut exuto eo quod damnatum erat, seruari possent, Et sicuti sacrificia umbræ erant rerum futurarũ, ita circumcisio particularis, totius hominis circumcidendi adumbratio delineatioq́ fuit. Illud autem in Iosue Scriptura clare demonstrat: Iesu enim Naue ad imperium Dei populum circũcidente in Galgalis ultra Iordanem, locutus est ei Dominus: Hodierna die abstuli opprobrium Ægypti à uobis, & uocauit (inquit) nomẽ loci illius Galgala. Igitur circũcisio, ablatio est Ægyptiacæ generationis, quum præputium character sit Ægyptiaci habitus, eiusq́ nationis insigne. Hoc (inquit) abstulit deus, ne ulterius ueluti in Ægypto nati, seruitia haberentur: sed terræ repromissionis filij indigenæq́ existimarentur, in quam illos Dominus induxit. Rebus aũt ita constitutis, uidetur in totum circumcisio data esse, ut auferatur uituperiũ terreni stemmatis ab Abrahamitis, quo in posterum non obnoxij simus huic maledicto, Terra es, & in terram reuerteris. Ablatum est enim opprobrium delicti. Id aũt tum factum est ad figuram eius Baptismatis, quod in Christo perficitur: tunc enim ex parte fiebat, utpote ad umbram: nunc autẽ, sicuti Apostolus ait, terrenam originem exuentes, per lauacrum Baptismi regeneramur, ne ulterius pro ratione priorum natalium morte oppetamus, sed circumcisione ea qua corpus exuitur, quæ non nisi lauacro Baptismatis conficitur, uiueremus. Quemadmodũ autem dixit Dominus Iosue, Abstuli uituperium Ægypti hodierna die à uobis: ita multo magis dici poterit unicuiq; eorum, qui baptizantur: In hac die abstuli conuicium terrenæ regenerationis, & opprobrium corruptionis mortis à te in hoc ipso die.

Hæc per compendium è superioribus descripta sunt contra eos, qui dicunt Spiritum Sanctum creaturam esse.

Ego quidem arbitrabar etiam uel ita pauca scripsisse, meamq́ imbecilli-

tatem accusabam, qui non tantum potuerim scribere, quantum alijs permissum est dicere, idque contra eos, qui impie sentiunt de Spiritu Sancto. Caeterum, quia, ut scribis, nõnulli fratrum postulauerũt, ut ista conciderem in cõpendium, quo in promptu esset, quibus paucis responderent eis, qui interrogant de Fide nostra, & ut refutarent impie sentientes: feci illud audacter bona cõscientia, & ea spe nixus, ut si quid in istis omissum esset, tu adimpleres. Ariani siquidem in se conuersi, & in unum coacti, quod perinde est ac si foris uersarentur, more Saducaeorum humanis ratiocinationibus Diuinam Scripturam excipiunt & cauillantur. Audientes enim Sapientiam, & Splendorem, & Verbum Filium Patris existere, pro consuetudine sua dicunt, Quomodo hoc poterit esse? Quasi esse non poterit, quod ipsi neque unt intelligere. Restat igitur, ut simili modo de uniuersitate disceptent: Ecquonam modo potuit rerum natura, cum aliquãdo non existeret, extitisse? Aut quomodo potest puluis terrae deformari in rationalem hominem? aut quomodo potest, quod corruptibile est, incorruptibile fieri? Aut quomodo terra super mare fundata est? aut quomodo eam super flumina praeparauit Deus? Restatque ut addant tandem, sibique ita loquantur: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Vt scilicet, ipsis corruptis, unà corrumpatur insania haereseos Arianae. Est igitur letalis pestilensque istiusmodi sententia. Veritatis contrà sermo, de quo illos decuit cogitare, ad istum modum se habet. Si Fons, & Lux, & Pater est Deus, nefarium dictu est, Fontem exaruisse, lucem sine splendore, Deum sine Verbo, aut Ratione fuisse, ne Deus insipiens, aut irrationalis, aut lucis expers habeatur. Cum igitur aeternus sit Pater, necessum est, & Filium aeternũ esse. Quae enim in Patre intelligimus, ea in Filio esse dubitandum non est, loquente ipso Domino: Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt, et omnia mea sunt Patris. Æuiternus igitur Pater est, aeuiternus est Filius: per eum enim, aeuum & secula condita sunt, qui est Deus in omnibus benedictus in secula, Amen, ut inquit Paulus. Neutiquam fas est dicere de Patre, fuit quando non erat. Omnipotens Pater est, omnipotens Filius est, attestante Ioanne: Qui est, qui erat, qui uenturus est, qui omnipotens est. Lux est Pater, iubar radiusque Filius, & lux uera: uerus Deus Pater, uerus Deus Filius. Ita enim à Ioanne scriptum est: Sumus in uero filio Iesu Christo. Hic est uerus Deus & uita aeterna, & In summa, nihil est ex eis, quae habet Pater, quod non sit Filij. Ideoque Filius in Patre, & Pater in Filio: quia quae Patris sunt, eadem sunt in Filio: ac uice uersa, ea quae in Patre intelliguntur, Filij sunt. Ita interpretandum est dictum illud: Ego & Pater unum sumus: quandoquidem non alia in hoc, alia in illo, sed quae in Patre sunt, eadem sunt in Filio. Et quae uides in Patre, eadem uides in Filio. Probeque intelligitur & illud: Qui me uidit, uidit Patrem. Rebus igitur ita demonstratis, impius sermo est, creaturam esse Filium. Cogetur enim idem ille dicere, fontem ipsum scaturire sapientiam, quae creatura sit, & Verbum esse creatitium, in quo tamẽ omnia sunt Patris, alioqui etiam uel hinc deprehendas quam sit friuola et nugax haeresis Arianorum, quibus similes existimus, siquidẽ ijdem identitate naturae conuenimus, & homusij sumus.

Certe,

Certe, homines qui similes inter se sunt, quum sint eadem natura cōiuncti, homusij, hoc est, eiusdem substantiæ censeri debent. Eadem enim in hominibus mutabilitas, mortalitas, eadem origo, qua ex nihilo prodierunt. Angeli quoque inter se generis ratione, & cætera omnia cognata sunt, & eiusdē naturæ. Quapropter, si interrogent curiosi isti, an sit filio aliqua similitudo cum rebus creatis, aut ea quæ in Filio sunt, reperiri queant in rebus conditis, quo occasionem habeant calumniandi Filium Dei creaturam esse. Cæterum, nihil tale unquam inuenerint isti ad omnia temerarij, & in omni religione errabundi. Inter creata enim nihil est omnipotēs, & nihil sub alterius potentia detinetur: Quippe quum singula ipsius sint. Cœli enim enarrāt gloriam Dei, terra aūt Domini est, & plenitudo eius. Mare uidit & fugit, omniaque sunt mancipia conditoris sui, facientia uerbū eius, & obedientia mandato eius. Filius contra omnipotens est, ut Pater, & hoc ipsum scriptum est & demonstratum. Rursum, in creatis nihil est immutabile natura, quippe cum Angeli quidam non seruauerint suum ordinem, & stellæ non habeantur puræ coram eo, & diabolus ceciderit è cœlo: Adam autem præuaricatus sit, omniaque alterentur. Filius contra, inalterabilis est & immutabilis ut Pater: & hoc Paulus subindicauit uerba Dauidis in hoc ipsum mutuatus, Tu Domine in initio terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes quasi uestimentum ueterascent: & quasi amictum conuolues eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Iesus Christus heri & hodie, idem & in secula. E diuerso, omnia creata quum non essent, creata sunt: Terra quum nulla esset, condita est. Et ab eo ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt, uocantur. Et quia opera sunt creaturæ, ideo initium existendi oriuntur. Initio enim fecit Deus cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Et, Manus mea fecit hæc omnia. Filius aūt, quia ipsa essentia est, super omnia Deus est: non aliter quam Pater, & hoc ipsum ita esse demonstratum est: Eundemque non factum esse, sed facere: non creatum, sed creare, & Patris sui opera operari. Per eum enim secula condita sunt, & omnia per eum facta sunt, & sine eo factū est nihil. Vt aūt Apostolus demonstrat: Ipse in principio fundauit terram: & opera manuum eius sunt cœli. Ac rursum, nihil creaturarum ex natura Deus est: sed unumquodque ex rebus conditis, hoc ipsum quod factū est, nomine suo appellatur, hoc enim, cœlum dicitur, ista, terra: illa luminaria: hæ stellæ, maria, abyssus, quadrupedia, homo, & ante homines Angeli, Archangeli, Cherubin, Seraphin, Potestates, Principes, Virtutes, Dominationes, paradisus, et ita singula in suo ordine & uocabulo permanent. Quòd si ex istis nonnulli dij appellati sunt, id non factum ratione naturæ ipsorum, sed ex cōmunicatione Verbi. Ita enī ipse locutus est: Si illos deos appellauit ad quos sermo Dei factus est: Atque inde est, quòd, quum natura Dei non sint, ubi sese in peius mutarunt, hæc opprobria & conuitia audiant, Ego dixi dij estis, & filij Altissimi: uos omnes tamen ut homines peritis. Talis & ille fuit, qui audijt: Tu homo, & non deus. Filius contra, uerus est, ut Pater. In Patre enim est, & Pater in ipso: & Ioannes quidem, ut docuimus, scripsit. Dauid item:

Thronus tuus deus in secula seculorum, uirga rectitudinis, uirga regni tui. Et Esaias: Laborauit Ægyptus & mercatus Æthiopum, & oriundi ex Saba, uiri alti ad te transibunt, & sequentur te à tergo uincti manicis, & adorabunt te, quoniam in te Deus. Tu enim es deus Israel, & ignorauimus. Quis aut est hic Deus, in quo est Deus, nisi Filius ipse? qui de se inquit: Ego in Patre, & Pater in me. Quis igitur, rebus ita constitutis, et ad eum modū descriptis, non perspicit in rebus creatis nihil simile habere Filium? Omnia autem Patris, ad Filium spectant, quia ille cōsubstantialis est Patri. Vt enim, si cum rebus creatis haberet aliquam cognationē, cōsubstantialis illis fuerit: ita alienus à creatis per substantiam remanens, proprium fuerit Verbū Patris, & alius diuersusq́ ab illis: Cæterū, quia omnia Patris illi propria sunt, cōsubstantialis esse Patri merito reputabitur. Ita enim Patres rem intelligētes, confessi sunt in Nicæna Synodo coessentialem, & ex substantia Patris Filium esse. Satis enim perspiciebant, creatam substantiam nunq̃ sibi posse arrogare hoc dictum, Omnia quæ Pater habet, mea sunt. Quomodo enim, quæ initium existendi sortita sunt, haberent in se illud, qui est, & qui erat in æternum. Ideoq́ quum Filius habeat hæc omnia, & quæ Patris sunt, necessum est, Filij naturam non creatam, sed cōsubstantialem Patri existere: præsertim, quum natura illa creatitia neutiq̃ capax esse possit eorum, quæ propria sunt Dei. Propria autē Dei sunt, ex quibus cognoscitur Deus, qualia sunt omnipotentia, ipsa essentia & immutabilitas, aliaq́ superius dicta: ne cōsubstantialis cum creaturis suis ipse creator appareat secundum istos stultos, habeatq́ tantūmodo ea, quæ res creatæ in se habere possunt. Et ita refutaueris impietatem eorum, qui dicunt Filium Dei creaturam esse. Nostra Fides in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum est, dicente Filio ad Apostolos suos: Profecti erudite omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti. Dixit aūt ita, ut ex eis quæ cognita habemus, intelligeremus ea, quæ ab ipso dicebantur. Vt igitur nunq̃ dixerimus, patres conditores suorum liberorum, sed genitores: utq́ nos ex nostris parentibus editos, nunq̃ appellauerimus illorū creaturas, sed filios, & naturæ eiusdem cum parentibus consortes: ita si Pater Deus est, omnino Pater est eius Filij, qui secum est eiusdem generis. Abraham certe, non condidit Isaacum, sed genuit. Sebeleel aūt & Eliam non genuerunt, sed fecerunt omnia opera tabernaculi. Nauium item cōstructor, domusq́ ædificator non gignūt, sed faciunt, quisq́ suum opus, iste nauem, ille domiciliū. Isaac certe, non facit, sed gignit Iacobum naturaliter sibi cōsubstantialem, ut & ille Iudam suum. Quemadmodū igitur insanierit, quisquis dicat cōsubstantialē esse ædificatori domum, & nauem fabro nauali: ita congruenter dixeris, quemlibet filium coessentialem patri suo esse. Si igitur pater est, & filius, necessum est, Filium naturalem & uerum esse, hoc est, coessentialem Patri, ut iam multis argumentis declaratum est. Certe, de operibus ita sermo Diuinus: ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt: de Filio aūt, Eructauit cor meum Verbum bonum. Daniel porro nouerat Filium Dei, nouerat & opera Dei, & Filium quidem uidit irrorantem caminū, cum de operibus diceret,

Benedicite omnia opera Domini Domino. Vbi, cum singulas creaturas recenseret, nequaquam Filium istis adnumerauit: cum certum haberet, eum opus non esse, sed per eum opera facta esse: qui unà cum Patre laudatur & superexaltatur. Vt igitur per eum, prout qui ipsum cognoscunt, reuelatur Deus: ita quoque per eum benedictio, hymnus & gloria, & potentia Patris extollitur per eum, & in eo, ut accepta fiat huiusmodi laus & cõfessio, sicuti in Scripturis proditum est. Ex istis igitur alijsque multis declaratur demõstraturque impius esse, quisquis fabulatur Dei Verbum creaturam esse. Cæterũ, quandoquidem causificantur & in calumniã deuocant, quod in Prouerbijs scriptum est: Dominus creauit me initium uiarum suarũ ad opera sua, secumque disceptant, En qui creauit, ipse quoque creatura est, necessum est, ut etiam uel ex istis ostendamus, quantopere oberrent ignorantes scopum Sacræ Scripturæ. Si igitur Filius est, ne nominetur creatura: sin aũt creatura est, ne nominetur Filius. Demonstratum est enim superius, quanta sit differentia creaturæ & Filij. Et quia initiatio Baptismi, non in nomine creatoris & creaturæ, sed in nomine Patris & Filij obtinet, necessum est, ut Dominus non dicatur creatura: sed filius. At id non scriptum est (inquiunt) imo scriptũ est quam maxime, & necessum est ita esse, ut dictum est: sed quod dictũ bene est, male interpretantur hæretici. Si enim intelligerent & cognoscerent stylum Christianismi, nunquam dominum gloriæ creaturam appellarent, neque impingerent in id, quod recte scriptum est. Illi igitur non cognouerunt neque intellexerunt, ideoque ut scriptum est, in tenebris ambulant: nobis tamen necessarium est dicere, ut illi quidem uel ex hac re stulti declarentur: nos aũt non supersedeamus à refellenda ipsorum impietate, forsitan & ipsi resipuerint. Dogma igitur stylusque Fidei in Christo, talis est, Filium Dei Verbum, Deum esse. In principio enim erat Verbum, & Deus erat Verbum: Sapientiã quoque & Potentiam Patris esse. Christus enim Dei Virtus, & Dei Sapientia: eundemque sub cõsummationem seculorum, hominem factum esse propter nostram salutem. Ioannes enim inquit: In principio erat Verbum, &c. Verbum caro factum est, quod idem est, ac si diceret, homo factum est: Et Dominus de seipso dixit, Cur quæritis me interficere hominem, qui uobis ueritatem locutus sum? Et Paulus ait, Vnus Deus, & unus Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Homo aũt factus, humanitatis negotia administrauit, in fugamque egit & profligauit mortẽ nobis infestam: sedetque nunc in dextera Patris, cũ in Patre sit, & Pater in ipso, ut fuit semper in perpetuum: hoc igitur dogma, phrasisque est Apostolorum, eaque à Patribus recepta est. Oportet aũt, quisquis in posterum Scripturas leget, diligenter examinare & distinguere, quando de Diuinitate Verbi mentio fiat, & quando de illius humanis negotijs, ne alia pro alijs sentientes, offendamus itidẽ ut Ariani. Sicuti igitur illum Verbum esse agnoscimus, ita quoque agnouerimus per eum omnia facta esse, & sine eo factum esse nihil: & Verbo Domini cœlos firmatos esse: & quod emittet Verbum suum, & sanabit eos. Sapientiam aũt illum deprehendimus esse, eò quòd in Sapientia Deus fundauerit terram, & Pater in Sapientia omnia fecerit. Itidem qui illum Deum

scimus,

ſcimus,credimus ipſum eſſe Chriſtũ: Thronus enim tuus (inquit Dauid) in ſecula ſeculorum,& reliqua.Eſaias item: Spiritus Domini ſuper me, eò quòd unxerit me.Petrus quoq; itidem profeſſus eſt: Tu es Chriſtus Filius Dei uiuentis. Vt igitur iſta cognouimus:ita quoq; cognitum habemus, illum hominem eſſe factum, & humana quæ de eo recenſentur, inficias non imus,qualia ſunt eſurire,ſitire,lachrymari,dormire,ac tandem pro nobis et crucem & mortem ſuſcepiſſe.Hæc enim omnia de eo ſcripta ſunt:ita quoq; hoc uerbum(creauit me)quod in homines competit,noluit occultare Scriptura, ſed expreſſit.Creati enim & facti ſumus,qui humana natura prædi ti ſumus.Cæterum,ſicuti audientes eum eſurire & reliqua huiuſmodi, non inficiamur eius Diuinitatem:ita quoq; audientes illud dictum(creauit me) bono conſequio in memoriam redierimus,quòd, quum ipſe qui Deus eſt, refertur creatus,eum eatenus creatum eſſe dicamus, quatenus homo ſit factus.Hominum enim proprium eſt,creari.Sicuti aũt ſuperiora dicta de eſuriendo,rebusq; ſimilibus: ita quoq; iſtud probe dictum, male ab illis intelligitur: Loquor aũt de die illa & hora,quã nemo cognitam habet neq; Angeli,neq; Filius.Illi enim arbitrantur,eò quòd additum ſit,neq; Filius,ignorare Filium,ac proinde creaturam eſſe.Minime gentiũ id uerum, apage ſis. Nam quemadmodũ loquendo hæc uerba (creauit me) humanitus loquutus eſt, cauſaq;,cur ita uerba conceperit,proba & recta: poſtq; enim homo factus eſſet,ſicuti ſcriptum eſt,quæ propria ſunt hominis,ſibi deſumpſit,ut eſt ignorare,eſurire,aliaq; eius generis.Iam,qui cauſam non perſpiciunt,audiant tandem & diſcant,ideo Dominum ignorantiam hominũ in ſuo corpore geſtaſſe,ut humanitatem liberatã ab omnibus illis malis, defecatamq; ac proinde perfectam & ſanctam,Patri ſuo repræſentaret. Quid igitur deinceps cauſæ inuenerint Ariani? aut quibus cõmentis iam deinde obganniant,quum deprehenſi ſint non intelligere hanc ſententiam:Dominus creauit me? certum enim eſt,eos non percipere quid ſibi hoc uelit, De illa die & hora,quam ne Filius quidem nouit.Nam ſicuti loquẽdo(creauit me) humanitatem ſignificat,eò quòd homo factus ſit & creatus:ita loquẽdo(Ego & Pater unum ſumus:& Qui uidit me,uidit Patrem:&,Ego in Patre,& Pater in me)æternitatem & coeſſentiam ſuam cum Patre declarat: Ita quoq; cum ait: Nullus id norit ne Filius quidem, ut homo loquitur: Hominum eſt enim proprium,ignorare. Porro, quum dicit,Nullus nouit Patrem niſi Filius,neq; Filium niſi Pater,ſi ergo Patrem nouit,multo magis nouerit res creatas.Diſcipuli igitur dixerunt Domino, Nunc ſcimus quòd noueris omnia,ex quibus liquet,nihil eſſe quod ignoret.Quum Verbum ipſe ſit,per quem omnia facta ſunt: & in hoc cumulo uniuerſitatis, quum dies illa cõprehẽdatur,fieri non poteſt,ut qui ipſam horã cõſũmationis decernat,eam ipſam ignotã habeat,etiamſi Ariani ueritatis ignari, ſexcenties rumpantur.

Operum D. ATHANASII Archiepiſcopi Alexandriæ, Primi TOMI FINIS.

OPERVM SANCTI PATRIS ATHANASII ARCHIEPIscopi Alexandriæ, TOMVS SECVNDVS.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE Ad Imperatorem Constantium, APOLOGIA.

VVM MVLTIS iam annis sciam te Christianum & retro à maioribus usq; Dei studiosum, nõ possum non bono esse ad me tibi excusandum. Siquidem beati Pauli uerbis utens, illum apud te meum intercessorem facio, quum sciam & illum ueritatis præconem, & te eius uerborum diligentem auscultatorem religiosissime Auguste. De rebus igitur Ecclesiasticis, & de impotentia & factionibus aduersariorum contra me, tot Episcoporum scripta abunde pro testimonio apud tuam pietatem fuerint, satis etiam Vrsacij & Valentis pœnitentia ostendere poterit, nihil in omnibus, quibus me impetiuerunt, ueri fuisse. Quid enim tantum alij pro testimonio dicere poterãt, quantum isti suis scriptis cõfitentur? dum aiunt: Mentiti sumus, finximus, & omnia quæ Athanasio obiecta fuere, calumnia scatent, nec leue momentum documenti, si dignaberis audire, quòd præsentibus nobis nihil docere potuere accusatores Macarij Presbyteri, absentibus autem nobis id egerint, quod libuit. Cuiusmodi acta primum diuinæ, deinde uestræ leges nullum robur habere definiunt. Iam isthinc tua pietas ueritati dedita, ac religiosa satis perspicit nos liberos esse ab omni suspicione, & aduersarios nostros calumniatores esse. De mea aũt in te maledicentia, qua usum me fingunt apud pijssimum Augustum beatæ & æternæ memoriæ Constantem: id eñ ab inimicis & iactitatur & scribitur, primarum calumniarum falsitas, huius quoq; rei uanitatem facile coarguerit. Nam si alij criminatores essent, controuersiosa aliquo modo ea causa uideri posset, & opus esset plurimis documentis, & coram in faciem refutationibus: Iam quum ijdem illi qui priora finxerunt, hæc quoq; cõminiscantur, qui (quæso) fieri posset, ut non ab ijsdem eandem & isthic uanitatem expectes? Ideoq; in absentem deblaterãt, sperantes se ita tuæ pietati obrepere posse, sed frustra: Non enim ita ijs aurem præbuisti, ut sperabant, sed pro tua mansuetudine dedisti & nobis locum uicemq; respondendi. Te enim non statim cõmotum fuisse, nec e uestigio supplicium postulasse, signum fuit euidentissimũ, ut iustum Imperatorem decet, nihil æque te expectare, q̃ delati hominis defensionem. Ergo si eam nunc dignaberis audire, confido fore ut etiam hac in parte eorum temeritatem condemnes, & contemptum Dei præcipientis, ne falsum quid

ex ore tuo regi loquaris. Pudet reuera etiam uel diluendo de ista re mentionem facere, de qua ne accusator quidem sustinuit uerba facere, dum adhuc præsentes essemus, utpote qui sciat se falsum dicere. Non insanio ego, non mente captus sum, ut uel cogitasse unquã me tale quid suspiceris. Quapropter ne alijs quidem percunctantibus respondere uelim, ne iterum, dum excuso me, illi qui audiũt, animi pendeant. Tuæ aũt pietati magna & clara uoce respondeo, manuq́ꝫ extensa, quod didici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor, & ut scribitur in libris Regum, iusiurandum concipio. Testis sit dominus, & testis sit Christus eius, sinas (quæso) me loqui, nunquam in malum tui mentionem feci, apud fratrem tuum beatæ memoriæ Constantem pijssimum Augustum, neq́ꝫ illum aduersum te irritaui, ut calumniantur isti, imo contra, si quando eum conuenirem, mentionem ipse faciebat de tua humanitate, quod etiam tum contigit quum Thalassus ueniebat Pitybionem, & nos cõmoraremur Aquileiæ. Deus conscius est, q̃ ego ibi tuæ pietatis meminerim, & quæ ego per id tẽporis locutus fuerim, Deus tuæ aliquando menti reuelabit: ut cognoscas sycophantias meorũ, apud te calumniatorũ. Sine (quæso) me ista loqui humanissime Auguste, plurimamq́ꝫ mihi hac in parte ueniam concede. Nõn ita facilis erat, non ita obuias aures habuit cultor ille numinis Constans, neq́ꝫ ego apud eum tantus, ut de istiusmodi rebus uerba fuissem ausus facere, & fratri apud fratrem obtrectare, & de Imperatore apud Imperatorem criminose loqui. Non insanio Imperator, neq́ꝫ immemor sum diuinæ uocis ita loquentis: Et in cõscientia tua regem ne execreris, & in recessibus cubiculi tui ne obtrectaueris opulento, quoniam uolucres cœli auferent uocem tuam, & alatus renũciabit sermonem tuum. Quòd si ea quæ de uobis regibus secreto dicuntur, latebras ad celandum non habent, qui (quæso) credibile est præsente Imperatore, & tot in orbẽ circũstantibus, me male de te loquutũ fuisse? Nunquam sine comitibus aut arbitris fratrem tuum uidi, neq́ꝫ ille unq̃ mecũ solus cum solo uerba miscuit, sed semper cum Episcopo eius loci ubi agebat, alijsq́ꝫ qui ibi aderant, ad colloquiũ intraui, simul eum illis eum uidi, simul cum illis ab eius conspectu recessi. Huius rei testis est Fortunatianus Aquileiæ Episcopus, et plenam eius rei historiam pater Osius docere posset. Crispinus item Patauij Episcopus, Lucillus Veronæ, & Dionysius Leidæ, & Vincentius Campaniæ, & quia defuncti sunt Maximinus Treueris, & Protasius Mediolani præsules, Eugeniusq́ꝫ qui magister erat, testes citari possunt: Hic enim ante ostium stabat, audiebatq́ꝫ & nostras tum postulationes, & quid uicissim ab illo responderetur. Hæc quidem sufficiunt pro demonstratione, sed tamen (quæso) admittas, ut referã omnia colloquia meæ profectionis, ut inde cognoscas, quàm temere traducar. Profectus sum Alexandria, non ad castra fratris tui, aut alium quempiam, sed Romam duntaxat, me meaq́ꝫ Ecclesiæ cõmendaturus. Ea enim mihi unica cura fuit, quo tẽpore multus eram in synaxibus celebrandis, nec unq̃ fratri tuo scripsi: nisi ubi Eusebiani calumniosas de me literas ad eum misissent, necessumq́ꝫ erat, ut me etiam tum, quum adhuc Alexãdriæ agerem, excusarem, iterumq́ꝫ ad eum scripsi, quum mihi mandasset ut tabulas sacrarum literarum conficerẽ: quas

Ecclesiast. X.

quas cōfectas ad eum misi. Oportet enim eum qui se defendit, uera dicere, præsertim apud tuam Maiestatem. Post triennium, quarto denicp anno literis iussit ut ad se uenirem. Agebat aūt per id tempus Mediolani. Sciscitabar quid causæ esset, cur euocarer, quippe ignarus omnium, testis mihi Deus est. Comperiebam aūt quosdam Episcopos, qui eo profecti erant, precibus ab eo postulasse, ut tuæ pietati de synodo facienda scriberet, crede mihi Imperator, res ita acta est, ut dico, & nihil mentior. Quū igitur uenissem Mediolanum, expertus sum illius mirificam humanitatem, dum & me suis oculis dignatur, uerbiscp indicat se ad te de celebrando concilio literas misisse: idem me rursus agentem in suburbio, in Gallias euocauit, eo enim pater Osius cōcesserat, ut inde ad Sardicense cōcilium proficisceremur. Post concilium uero Naissi mihi commoranti denuo ab eodem scribitur. Confecto igitur itinere, per reliquum tempus Aquileiæ hæsi: ubi me literæ tuæ pietatis deprehenderunt, inde rursus à beatæ memoriæ uiro euocatus, in Gallias profectus sum, atcp ita perueni ad tuam Maiestatem. Quo igitur loco, aut quo denicp tempore accusator dicere poterit, me de te male loquutum fuisse? aut quo præsente istis uerbis, quæ mihi affingit, debacchatus sum, aut quem sibi habet in hac calumnia subscriptorem aut testem? quod oculis deprehenderat, id illi dicendum fuit, quemadmodū Sacra Scriptura præcipit. Nuncp ille testem inuenerit, rerum earum quæ factæ non sunt: Ego aūt falsum non dico, qui pariter cum ipsa ueritate tuam quocp pietatem testem habeo. Obsecro te (noui uim memoriæ tuæ) reminiscere eorum uerborum quæ tecum habui, quum dignatus esses me sub tuum conspectū uenire, primum Viminiaci, iterū Cæsareæ, quæ est in Cappadocia, tertio Antiochiæ, an uel tum de Eusebio, quamcp uexatore meo acerbissimo, quicꝗ sinistri dixerim, an cuicp eorum, qui mihi iniurias fecere, asperius locutus sim? Si igitur ijs, contra quos mihi pro defensione dicendum erat, non maledixerim, quæ illa fuisset mea insania, Imperatori apud Imperatorem obtrectare: & fratrē cum fratre collidere? Obsecro te, iube ut me uel in præsentia reum peragant, uel eos calumniarum cōdemna, imitarecp Dauidem ita loquentem, Detrahentem clanculum proximo suo, hunc persequebar. Nam quantum ad illos pertinet, cædem fecere: os enim quod mentitur, occidit animam, nisi tua mansuetudo obstitisset, quæ libertatem defensioni meæ tribuit ad cōuincendas uitilitigatorū sycophantias. Hactenus igitur de pijssimo & beatæ memoriæ fratre tuo dicta fuerint, unde tu pro sapientia diuinitus tibi donata, multa ex paucis colligere potes, & cognoscere cōmentum istius criminatoris. De secunda aūt calumnia, quòd scripserim tyranno (nam ne nomen quidem eius effari uelim) obtestor te, ut per quos tibi uidebitur, rem exquiras, causamcp cognoscas. Nam magnitudo calūniæ sensus meos obstupefacit, & perplexum attonitumcp reddit. Crede mihi religiosissime princeps, sæpe mecum perpēdi, an credibile esset quencp ita insanire, ut talia mentiri nihil uereretur. Cæterum quia apud Arianos & hoc quocp iactatum est, illicp gloriantur antigraphum Epistolæ meæ se habere, maiorem in modum obstupui, & noctes insomnes ducens, cum aduersarijs meis ueluti præsentibus depugnabam, ac de repente in ingentem clamorem

morem & has preces erupi, optabamq́ cum gemitu & lachrymis, ut quã primum propitias tuas aures adipiscerer, quas quum per Dei gratiam adeptus sim, ecce denuo hæsito, quod initium meæ responsionis faciam: Quotiescunq; em̃ loqui meditor, ipsius rei prodigio & horrore impedior. Nam de fratre tuo beatæ memoriæ aliqua fingendi uerisimiliter occasio calũniatoribus suppetebat, tum quod ille mei conspectum cupiebat, tum q̃ de me tibi dignatus sit scribere. His accedit, quòd nos præsentes honore prosequebatur, & absentes accersebat. Diabolum aũt Magnentium (testis est mihi deus & Christus eius) neq; noui, neq; quicq; de illo compertum habui. Quæ igitur causa me incognitum ad ignotum propulit, aut quæ deniq; occasio pertraxit, ut ad talem hominem literas mitterem? quod initium epistolæ, si ei scribere libuisset, sumendum fuerat? illud ne scilicet, bene eum & recte fecisse, q̃ uirum apud quem in honore & precio eram, cuiusq; beneficiorum nunquam obliuisci poteram, occidisset: meq; proinde eum, q̃ notos meos, Christianosq; homines & fidelissimos hac luce spoliasset? an q̃ hospites meos Romæ, qui me multa & uera beneuolentia tractauerant, occidit, an quòd beatam marterterã tuam iure meritoq; à bonis moribus Eutropium dictam, & Abucreon syncerissimum hominem, & Sperantium fidelissimum, aliosq; complures peremisset? Quid? an non furiosum id in suspicionem cogitationémue aduersario meo uenire? Quæ enim mihi fiducia in Magnentio fuisset, aut quam beneuolentiam certam firmamq; in Domini sui parricida, in amicos tam perfido, in uiolandis iuramentis tam irreligioso, & in magis, incantatoribusq; contra Dei iudicium fouendis conscelerato, mihi polliceri potuissem, quid illius mihi in mentem uenire potuit, quod hominis mores mihi cõmendasset? cuius furor & crudelitas non me solum, sed uniuersum isthic terrarum orbem, luctu, calamitatibusq; impleuit. Credo, magnam scilicet & multam illi gratiam debebam, q̃ piæ memoriæ tuum fratrem, cuius donarijs Ecclesiæ plenæ sunt, ipse eius Legatus occiderit, nihil eam necessitudinẽ, quum ante oculos uersaretur, reueritus, nihilq; gratiam beato tuo fratri in Baptismate donatam respiciens, ueluti Dæmon & furia infernalis in eum insiluit. Atq; ita sanctissimus ille uir martyrium assecutus est. Ille contra iam inde quasi in nexu esset ad similitudinẽ Cain, cum gemitu & trepidatione fugiebat, ut Iudam postea eodem mortis genere imitaretur, sibiq; ipse carnifex factus, duplex suppliciũ, et hic, & in iudicio futuro irrogauit. Taline monstro me amicum posse fieri calũniator putat? uel potius quum nihil tale putet, odio mei tam incredibilia fingit, qui minime ignorat se falsum dicere? Vellem aũt hunc hominẽ, quisquis is est, hic in præsentia adesse, ut delato iuramento, sub attestatione ueritatis ab eo sciscitarer. Quæ enim ita dici audiriq; uolumus, quasi Deo præsente, ea sub hac formula iurisiurandi nos Christiani homines concipere solemus, suberemq; illum pronunciare, uter nostrum magis lætabatur de incolumitate beatæ memoriæ Constantis. Cæterum, cuius in ea parte uota maiora fuere, prima calumnia satis ostendit, neminemq́ mortalium latere potest. Alterutrum certe necesse est, ut aut ipse sciat neminem, metũ eiusdem animi, quiuis itidẽ, ut ego, affectus sit, & beatũ Constantẽ diligat, Constantis hosti amicum

amicum potuisse fieri: aut si ipse aliter affectus est, aliterq́ sentit, uereor nè quæ odio infestus in Constantem meditatus est, ea mihi affinxerit. Ego igitur admiratione prodigioq́ calumniæ perculsus hæsito, quid oporteat respondere, meq́ in mille mortes condemno, si uel suspicio talis de me uspiā fuerit, tibiq́ ueritatis studiosissime Imperator bona cum fiducia meæ innocentiæ author, adhortatorq́ sum, quemadmodum iam dixi, ut rem exquiras, maxime cum eorum testimonio uti possis, qui à Maxentio aliquando pro legatis ad te missi fuere: Sunt aūt illi, Seruatius, & Maximus Episcopi, unà cum suis, & Clemens, & Valens. Sciscitare, quæso, num literas ad me deportauerint: hæ enim mihi occasionem dedissent ad eum rescribendi. Quòd si nec ille mihi scripsit, nec me cognitum habebat, quid causæ fuit ut ad eum scriberem, quem ignorabam? Quære item uisis comitibus Clementis, quam mentionem fecerim de beatæ memoriæ Constante, ut quantopere, ut scriptū est, lachrymis meis uestimenta mea lauerim, dum animo meo succurrebat humanitas eius uiri, & quantopere mentem suam Christi amori addixerat. Sciscitare item quantopere ego certior de illius belluæ immanitate factus, quum Valentem per Lybiam decursantem uiderem, exhorruerim, ne eadem scelera moliretur, & ut latro trucidaret, quotquot beatum Constantem amore, memoriaq́ cōplecterentur: qua in re me nemini secundum facio. In hoc metu quum essem, talesq́ animos in illis suspicarer, pro te scilicet preces non fudi, et illum sicarium in amoribus habui, aduersum te aūt & fratrem, & uindicem mactati Cōstantis male odioseq́ afficiebar, scelera'q́ nefarij hominis dulci recordatione repetebam, tuæ aūt beneficentiæ obliuionem induebam, quum eandem erga me etiam post mortem fratris tui futuram esse, qualis olim erat, eo adhuc uiuente tuis ipsemet literis declàrasti. Age, quæso, quibus oculis aut homicidam eum cruentū adspicere pòtuissem? aut non fratris tui imaginem, dum pro salute tua uota facio, contemplari: Mutua enim fratres fratribus ob naturæ affinitatem specula sunt, inuicemq́ similitudine referunt. Quapropter dum te cōtemplatus fuissem in illo, illumq́ in te in tui similitudine agnouissem, qui fieri potuisset, ut illi maledicere sustinerem, aut hosti illius literas mittere, ac non potius pro tuà salute uoces precesq́ fundere, quod & feci. Huius rei testis est: primū dominus, qui exaudiuit te, & largitus est tibi integrum à maioribus tuis relictum imperium, testesq́ sunt, qui tum adfuerunt, Fœlicissimus dux Ægypti, Ruffinus item & Stephanus, quorum ille Catholicus, iste aūt ibidē magister erat, & Asterius comes, & Palladius tū Palatij magister, Antiochus & Euagrius, Præfecti sericorum. Nihil aliud enim dixi, ꝙ precemur pro salute religiosissimi Imperatoris Constantij, et statim uniuersus populus una uoce acclamauit, Christe auxiliare Constantio, & magna cum perseuerantia has preces continuauit. Me igitur, neq́ illis literas dedisse, aut ab eo accepisse, Deum & huius Verbum unicum Filium Dominum nostrum Iesum Christum in testem uoco. Iam mihi, quæso, cōcede, ut ex obtrectatore meo paucis sciscitér, unde ad id deuenit, ut dicat se meæ epistolæ exemplar habēre. Ad hoc nimirum sparsis rumoribus Ariani laborauerunt. Iam, ut etiam, si literas exhibeat nostris consimiles, non propterea statim rem certam &

exploratam habet, quasi desint falsarij, qui etiam uestram Imperatorum manum sæpe imitati sunt, neq; similitudo picturæ scriptis authoritatem præbet, nisi ij qui hoc genere characterum uti solent, testimonio suo scriptis ad stipulati fuerint. Hoc rursum ex criminatorib. quærere optarim, quis ipsis istam epistolam dedit, aut ubi deprehensa est? Nam & ego scriptores habui, & Tyrannus eos curatores, qui & à tabellarijs literas acciperent, sibiq; porrigerent. Mei aũt amanuenses præsto sunt, iam, quæso, ne graue sit Tyranni præfectos à libellis accersere: nam uerisimile est eos superesse. Ex ijs cognosce quid de literis illis actum sit, atq; ita rem examina, quasi ueritas tibi in consilio adsit, quæ regum, & inprimis Christianorum tutela est, cum ea uos regna administrare tutissimum est, quum dicat Sacra Scriptura, Misericordia & ueritas regi custodia est, & circundabit in iustitia thronum eius. Hanc, quum Sorobabel ille sapiens cæteris anteferret, uictoriam retulit, acclamatumq; est ab uniuerso populo, magna res ueritas, & præualet omnibus. Si igitur apud alios accusatus essem, ad tuam Maiestatem prouocarem, quemadmodũ Apostolus dixit: Cæsarem appello, & cessatum est ab insidijs contra eum. Iam quum apud te calumniam mihi ausi sunt intentare, ad quem à te, quæso, appellare potero, nisi ad Patrẽ eius qui dicit: Ego sum ueritas, ut ille cor tuum ad placabilitatẽ inclinet? domine omnipotens Rex seculorum, Pater Domini nostri Iesu Christi, tu per Verbum tuum imperium hoc famulo tuo Constantio dedisti, tu illumina mentem illius, ut cognitis mei calumnijs, beneuolenter recipiat meam excusationẽ, omnibusq; clarum, manifestumq; reddat, quàm aures habeat cõfirmatas cõmunitasq; ueritate, solumq; sibi, uti scriptũ est, accepta esse labia iusta: ita eñ soliũ regni fortunatũ fieri per Salomonẽ pronunciasti. Quapropter omnino omnibus modis percunctare, intelligantq; quadruplatores, tibi non deesse curã indagandæ ueritatis. Et obserua num uultu quoq; sycophantiam prodant: is enim index est conscientiæ, siquidem scriptũ est: Animi securi lætiq; uultus floridus, idem contra in tristitia mœstus. Ita quoq; insidiantes Iosepho, ipsa conscientia redarguebat, & Labanis in Iacobum malignitas ex fronte apparebat, certe tu aduersariorũ in fugiendo latitandoq; conscientiam uides, nostram aũt qui respondemus ingenuitatem: non enim de possessionibus lis est, sed de opiniõe Ecclesiæ. Qui lapide feritur, quærit medicũ: ictus aũt calumniæ, grauius q̃ lapides feriunt. Est enim calumnia claua, & gladius, & iaculum incurabile, ut dixit Salomon: sed his ueritas mederi potest, quæ ubi negligitur, uulnera accepta acerbiora fiũt, neq; aliunde caussam traxit ista per omnes Ecclesias turbatio. Horsum tendebant eorum caussificationes, inde est quod tot & tam grandæui Episcopi, quia mecum cõmunicauerant, in exilium propulsi sint. Quòd si malum hoc hactenus gressum inhibeat, bona spes erit in tua humanitate. Quòd si ulterius pergat, uincat quæso apud te ueritas, & ne relinquas suspicionem contra uniuersam Ecclesiam, quasi talia aut cogitentur, aut scribantur à Christianis, & potissimũ Episcopis. Quòd si graueris istud dijudicare, æquius tamen est nobis haberi fidem, qui excusamus, q̃ illis qui criminantur: illi enim, ut inimici, ex malignitate rem agunt; nos aũt, ut anxij, documenta rerũ, demonstrationesq; addu-

adducimus. Mirorq́ cur nos ita circumſpecte cauteq́ uerba faciamus, illi contra ita effrontes ſint,ut etiam regi mentiātur, utut eſt tamen, inquire ad ueritatem indagandam,& ut ſcriptum eſt, perſcrutans perſcrutare præſentibus nobis,unde ipſi iſta habeant,quæ dicunt, aut ubi inuentæ ſint literæ. Qua in parte nullus certe noſtrorum in culpa,neq; quiſq́ ex tyranni miniſtris deprehēdetur: res enim tota cōmentitia eſt,& fortaſſe æquum eſſet ab ulteriore inquiſitione abſtinere,quum calumniatores mei, quæſtionem ulterius procedere nolint,qui ſolum norunt authorem iſtius fabulæ,& præter eos nemo. Cæterum,quia de magna Eccleſia crimen concinnant, quod ibi ſynaxis habita ſit,priuſq́ dedicaretur, age, etiam ea de re tuæ pietati reſponſum demus: eo enim nos trahunt illi,quæ in nos odia cōgerunt. Factū eſt(agnoſco)nam quum prima dixerim ſine mendacio,non hic quod uerū eſt,inficiabor,ſed longe aliter,q̄ ipſi criminantur,res geſta eſt. Age,quæſo, accipe quæ dicam. Non Encæniorum feſtum celebrauimus religioſiſſime Auguſte: id enim celebrare ante tuum decretum prorſus nefarium fuiſſet, neq; de induſtria eò deuenimus,neq; Epiſcopus quiſpiam, aut ullus clericus eo nomine euocatus eſt, neq; ulla denunciatione ad Synaxim coitum eſt,ut iſti inde aliquam detrectandi occaſionem rapiant. Sed quid actū eſt, norunt omnes: tu aūt,quæſo, pro tua manſuetudine & longanimitate auſculta,Feſtum erat Paſchæ,& tanta uis populorum aderat,quantum Chriſtianorum in urbe eſſe Chriſticolæ principes optarint. Quum igitur & Eccleſiæ paucæ paruæq́ eſſent, magnoq́ tumultu poſceretur, ut in Magna Eccleſia conuentus celebrarentur,atq; ibidem preces pro tua ſalute fierent, quod & factum eſt,egoq́ reniterer adhortationibus,ut rem aliquouſq; differrent,& potius quomodocūq; liceret, etiam cum cōpreſſione & afflictione in alijs Eccleſijs cœtus agerent,mihi neutiq́ obtemperatū eſt,Quin potius urbem egredi parati erant,ut in deſertis locis, & ſub dio conuentus facerent,melius eſſe laborem itineris ferre,quàm cum luctu feſtum celebrare. Crede mihi Imperator, & in eam rem teſtem ueritatem ipſam accipe, in ſynaxibus Pentecoſtes ob multitudinem populorū,& in locis anguſtis,plurimos pueros,nec paucas puellas,& aniculas complures, & adoleſcētes bene multos afflictos iacuiſſe,ac domum delatos eſſe,ſed tamen, ut nemo eorum beneuolentia numinis perierit. Multa igitur omnium admurmuratio in hunc uſum Magnam Eccleſiam depoſcentium:Neq; immerito:ſi eñ prius tanta compreſſio acciderat,quid timendum fuit in tali feſto? Omnibus certe modis acerbiora multo,luctuoſioraq́ accidiſſent, nec erat fas aut honeſtum,triſtitiam pro gaudio,luctum pro lætitia in feſto die populis inferri: præſertim quum nō ignorarem iſtiuſmodi exempla apud Patres ſupereſſe. Beatæ ſiquidem memoriæ Alexander, quum alia loca anguſta eſſent, in Eccleſia Maiore Iheone,quam ædificabat,ſynaxes celebrari uoluit: id enim iubebat hominū frequētia,nec in cogendo populo reſpexit, eam nondum exædificatā eſſe. Quinimo frater tuus beatæ memoriæ in huiuſmodi templo,quum Aquileiæ ſynaxis haberetur,ipſe quoq; eò ſe contulit. Ita nimirum & ego quoq; feci,nec tamē celebrata ſunt à nobis encænia, ſed tantūmodo precationum ſynaxis habita eſt. Tu igitur,ſat ſcio, pro tuo in Deū

studio approbasses populorum alacritatem, & deuotionem, mihiq; ueniã dedisses non impedienti tantorum populorum preces. Ego autẽ obtrectatorem meum libens iterum interrogarim, utrobinam rectum erat populũ suis orationibus uacare, in desertisne an in oratorio, nondum ad plenũ exædificato? ubi conueniens erat & sanctum, ut populus audiret hanc acclamationem, Amen: in solitudine an in templo, quod iam Dominicum appellabatur? Tu aũt religiosissime Imperator, ubinam malles populum manus extendere, & pro te orare, ibine, ubi Ethnici oberrabant, an in loco tuum nomẽ titulumq; præ se ferente, quem iam in præsentia, imo etiã tum temporis, quum prima fundamẽta iacerentur, Dominicum uniuersi appellitabant? Sentio tibi tuum locum magis probari, recidẽdo enim hoc ipsum significas. At hoc ipsum (inquit aduersarius) in Ecclesijs faciendum erat, uerum omnes, ut dixi, paruæ nimis & angustæ erant, pro tanta multitudine populorum, deinde preces faciendæ erant. Quid ergo rectius putas particulatim & dissociatim, unà cum periculo elisionis populum synaxes facere, an potius ut in locum omnium bene capacẽ conueniat, & unam eandemq; sine dissonantia uocem reddat? Certe id rectius est, quum id concordiam unanimis multitudinis ostendat, et Deum ad exaudiendum promptiorem habeat. Nam si pro ipsius Saluatoris pacto in consensu duorum, quodcũq; petierint, fiet, quid igitur futurum, ubi ex tot tantisq; populis in unum congregatis, una uox respondeatur acclamantium, Amen? Quis hoc ipsum nõ admiratione prosequatur, aut non inter fœlicia prædicet? quum uideat tantam multitudinem in unum locum conuenire? quid gaudij ibi ex mutuo in uicem cõspectu, antea solitis in diuersa loca dispertiri? Omnibus certe, præter unum calumniatorem hoc ipsum dolentem, incredibili lætitiæ fuit. Superest igitur, ut anticipem, in quod ille dentem figere posset: obijcit enim in suis calumnijs, opus nondum dedicatum fuisse, ac proinde illegitime ibi preces conceptas. Dominus tamen in contrarium præcipit, quum dicit: Tu aũt quum orabis, ingredieris in penetralia tua, & occludes fores tuas. Quid mihi ergo loquitur calumniator? uel quid potius prudenter & uerè Christiani dicant? attendendum est, hos tibi consulendos interrogandosq; puta, non aũt obtrectatores, quum de ijs scriptum sit: Stultus tibi stulta loquetur: de istis aũt præcipiatur: Ab omni sapiente accipe consilium. Nam quũ cæteræ Ecclesiæ angustæ essent, & tanta uis populi ingrueret, eoq; deuentum erat, ut in solitudinem uellent secedere, quid mihi, quæso, agendum fuit, solitudo cuiuis patebat, nec foribus quemq; submouere poterat. Dominicus aũt locus, quia parietibus cõmunitus, ualuis foribusq; instructus, diuortia intra sacra & prophana facere poterat, nõne quisq; cordatus optime Imperator, unà tecũ hunc locũ potius delegisset, ubi sciebat fas, piumq; esse preces facere, & illic periculũ cõfusionis esse. Quæ necessitas tum demũ recipi debebat, si populus precaturus nusq; sedes nisi in desertis haberet, q̃d Israelitis in solitudine necessum fuit, quibus tamen etiam postq; tabernaculum factum erat, certus locus habẽdis orationibus descriptus fuit, Ecce Domine Iesu Christe, rex regum, Fili Dei unigenite. Verbum & Sapientia Patris, reus agor, quia tuam misericordiam populus suis orationibus conuenit, &

uenit,& per te tuum Patrem Deum omnium implorauit,idq; pro salute famuli tui pientissimi Constantij. Sed tamen gratiæ sint tuæ bonitati, quod de precibus populi,& de tuis ritibus in crimen uocor, quum multo grauius accusandus fuissem,& in certa ueraq; culpa,si loco, quem ædificabat Imperator,præterito,solitudinẽ ad publicas preces delegissem, quæ tum uerba accusatoris fuissent? quam grauis & multæ fidei uideri potuisset,si oblatrasset,eum locum à me contemptum fuisse.Incredibile est, q hoc illi præter spem accidit,quæ mihi alioqui ludibria fecisset,& quãtopere inter prætereundum digito ostendisset,& deserti importunitatem,& Dominici loci habilitatem, crimini uertens,quod tam celebri loco publicas preces auertissem.Hæc animo parturiebat,huius rei occasionẽ quærebat,& non quæsitam dolet,ac proinde exclusus ueris criminibus,ad inania figmẽta uerborum delabitur.Nam si mihi istiusmodi exprobraret,pudore, silentioq; me perfudisset, id quia non licet, diaboli moribus utitur, obseruatq; precantium orationes,mireq; errat in legendis Danielis uerbis. Persuasit enim sibi homo uecors & inscitus,sub te uim barbariemq; Babylonicam uigere, nihil sentiens quàm esses amicus Danieli, cum quo idem numen colis, nec te interdicere orationes, sed quam maxime omnes orare uelle, quippe qui cõpertum habeas, omnium uota precesq; id expetere à Deo,ut saluus sis, & perpetuo in pace regnes. Ego igitur non immerito hoc genere expostulationis aduersus obtrectatorem meum utor. Tu tamen interim Deo, dilectissime Auguste,uiuas per multos añorum recursus, & solennia dedicationis perficias. Preces enim omnium pro tua salute factæ, nihil impediunt Encæniorum festum,ne mihi talia falso obblaterent,rudes inscitiq; homines, sed è Patribus cognoscant, legantq; Scripturas, uel potius à te ipso discant: es enim literarum cultor,Iesum Filium Iosedech sacerdotem,& fratres eius,& Zorobabelem Salathielis sapientem illum,& Esdram simul sacerdotem & scribam legis,quum templum post captiuitatem ædificaretur, & instaret festum Tabernaculorũ,quod & magnum imprimis est, & publicis conuentibus,& precibus celebratur in Israel,populũ unanimiter congregasse in uestibulo spacioso: quod est ad Orientem,altare Domini præparasse,oblationes fecisse,ibiq; hoc festum celebrasse, ac deinde secundum sabbatũ & nouilunium uictimas mactasse, populumq; suas preces obtulisse. Disertè loquitur Scriptura,simul eum & ista fecisse, & templum Domini ædificasse, quin ædificatio domus illis ad istum modum precantibus,mirifice proficiebat, neq; ob expectationem Encæniorum preces impedimentum sentiebant,quo minus populus sua uota conciperet,ac deinde post plenam templi exædificationem encænijs opera data est,& donaria sua ad sacra Encæniorum obtulerunt,atq; ita initia,& quasi natales absoluti, dedicatiq; templi celebrata sunt.Idem illud & à beatæ memoriæ Alexandro,alijsq; patribus actum est, qui populi conuentus habuere, & absoluto opere agendis Deo gratijs dedicationem celebrauerunt: Huius ergo dedicationis te literarum studiosissime Imperator,authorem esse oportet.Locus enim ille exædificatus,præsentiã tuæ pietatis requirit.Hoc enim solum ei deest, ad plenum ornatum.Hoc igitur ut adimpleas,ut uota tua Domino, cui hanc domum

mum construxisti, reddas, omnium uota & optant, & suspirant. Age iam cum tua bona uenia inspiciamus ad respondendum ad aliam calumniam. Ausi enim sunt inter crimina iactare, quod tuis mandatis, quibus iniunctũ uolunt, ut Alexandria excederem, non obtemperauerim. Miror eos calumnijs non delassari: sed quia defatigari non possunt, æquum ergo est, ut nec ego defatiger: quanto enim plures mei extiterint purgationes, tanto magis illi tetriores apparebũt. Nequaꝗ restiti mandatis tuæ pietatis, minime gentium, absit, nõ enim ego is sum, qui uel Quæstori ciuitatis restitero, nedum tanto Imperatori. Et bene, quòd aduersus hanc calumniam plurimis abundo defendendi rationibus. Vniuersam enim ciuitatem testem habeo, ueniã igitur dabis, ut totum negotium, ab initio ut gestum est, retexam. Sat scio, admiraberis sycophantarũ temeritatem. Venit Montanus Palatinus cum huiusmodi epistola, quasi ego scriptis meis à te ius in Italiam abeundi postulassem, ad ea instauranda, quæ ibi deficere uidebantur. Tuæ quidem pietati gratias ago, quòd ad scripta aliena, quia mea putabas, ãnueris, curamꝗ itineris mei, ut id quam cõmodissime fieret, susceperis. Miror tamẽ interim eos sine ulla abominatione & horrore mendacij, ita falsa ad tuas præsertim aures potuisse dicere, quũ mendacia patrẽ diabolũ habeãt: ijꝗ qui mentiantur, alieni sint ab eo qui dicit: Ego sum ueritas. Nihil ẽm huiusmodi scripsi, neꝗ unꝗ talẽ epistolã, quæ quidẽ mea sit, aduersarius inueniet, etiã si quotidie literas misero, ut bonũ illũ tuũ uultũ conspiciã, imo nec fas est Ecclesiã relinquere, aut tuæ pietati molestũ esse, maxime quũ etiã absentibus nobis in Ecclesiasticis postulationib. annuas. Quæ ẽm Montanus attulit, si iubebis epistolã recitari, talia esse deprehẽdes. Vnde aũt hanc epistolã nacti sint accusatores, quis ipsis dederit, libenter cognoscerẽ, iube, quæso, ut tibi respondeãt: nam plane cognosces eos eadem fide hæc finxisse, qua calumniã de abominando & diro Magnentio. Iam etiam hic deprehensi, ad quã nos denuo pertrahent necessitatem respondendi? id enim meditantur, & studio habent, ut omnia moueant, & perturbent, fortasse ea spe, ꝙ te, multum obganniẽdo, aduersum nos irritare posse credant. Atꝗ eo ipso digni sunt, quos auerseris, odioꝗ habeas, ꝙ quales ipsi sunt, tales etiam suos auditores æstiment, persuadeantꝗ sibi calumnias apud te plurimum ualituras, exemplo à Doec mutuato, cuius insidiæ contra sacerdotes plurimũ ualuere, sed auditor ibi Saul ille iniustus fuit. Iesabelis quoꝗ itidem calumniæ, noxam religiosissimo Nabuthæ intulerunt, uerum & ibi Achab ille malus & præuaricator aurem præbuit. Contra sanctissimus ille Dauid, cuius te imitatorem pro omnium uotis esse decet (id enim nemo non optat) istiusmodi homines ad se nequaꝗ admittit, sed ut rabiosas canes auersatur, ita dicens, Detrahentem clanculum proximo suo persequebar. Seruabat enim præceptũ hoc: Non recipies rumorem uanum. Sed bene, quod & istorum oblatratus uani & irriti apud te fuerint, Postulasti enim & tu à Domino, quemadmodum Salomon, & postulatum obtinuisti. Crede mihi, nam par est te id credere, ut falsus sermo à te procul haberetur. Quapropter & ego, quoniã per calumniam epistola subiecta erat, nec imperabat quicꝗ de itinere ineundo, satis intellexi non fuisse tuæ uoluntatis, ut ad te profectionem instituerem.

tuerem. Non enim ita scribebas, tanquam qui uenire iuberes, sed ideo mihi profectionem concedebas, quòd ego hoc literis meis postulassem. Hic etiam si omnes rem silentio premant, manifesta tamen res est, id ex animi tui sententia scriptum non esse, sed alienæ uoluntati hoc ipsum petenti indultum, quod & omnes arbitrati sunt, & ego scriptis præ me tuli. Scitque ipse Montanus me non profectionem detrectasse, sed inhonestum mihi uisum fuisse eo nomine iter arripere, quasi ego de aduentu impetrando literas misissem, simul ueritus ne hic quoque sycophantæ occasionem inuenirent, quòd molestior essem tuæ pietati. Certe me profectioni adornabam: nam & huius quoque rei conscius est Montanus, ut literis tuis acceptis, si dignatus fuisses scribere, statim decederem, & promptitudine obsequendi, mandatum tuum anteuenirem. Non enim ita insanio, ut istiusmodi præceptis cõtradicendũ putarim. Quum igitur nihil scriptum esset à tua Maiestate, mihique nihil iniunctum esset, ubi quæso mandatis restiti, aut qua fronte dicere possunt, me nõ obsequutum imperijs fuisse? Porro si nihil in mandatis erat, quid causæ est, ut huic calumnia abesse existimetur, præsertim quum id fingant factũ esse, quod factũ nõ est? Vereor ne hoc quoque quod dignatus sim respõdere, ad calumniam detorqueant, tantopere & ego expositus sum obtrectationibus, & tam prompti sunt illi ad criminationes texendas, & ad Sacram Scripturam, quæ ita loquitur, cõtemnendã: Non ames obloqui, ne extollaris. Quũ igitur alio Montanus profectus esset, superuenit Diogenes notarius, post sex demũ & 20. menses, qui ne ipse quidem epistolã exhibuit, aut sub mutuũ cõspectum uenit: neque tanquam mandatum haberet, quicquam mihi præcepit. Quin quum ipse Syrianus, exercitus ductor, Alexandriam ingrederetur, & quædam ab Arianis iactarẽtur, qui sese quod liberet, acturos denũciabant, quærebam num istiusmodi literæ, quales illi iactitarent, allatæ essent. Literas enim mandati tui (fateor) ab illis deposcebam: postque ipsi eas se habere pernegarent, postulabã ut saltem uel ipse Syrianus, uel præfectus Ægypti Maximus, mihi id ipsum suo scripto iniungeret, postulabamque id ea de causa, quod tua humanitas in suo diplomate uetuerat, ne quis me turbaret, utque ego negligerem aliorum terrores, & securiter in Ecclesijs permanerem. Qui aũt huiusmodi diplomata ad me detulerunt, Palladius est olim Palatij magister, & Asterius dux Armeniæ. Exemplar autẽ literarum quod tale est, uelim mihi liceat cum tua uenia recitare.

CONSTANTIVS VICTOR Augustus, Athanasio.

PTASSE me semper omnia fausta & læta fratri meo Constanti ne tuam quidem conscientiam latere arbitror, quem cum indignissima fraude sublatum cognossem, quo mœrore perfusus fuerim, facile tua prouidẽtia iudicauerit. Verum quoniam non desunt istis temporibus luctuosis, qui te fabulis rumusculisque perterrere studeant, uisum est nobis has literas ad tuam reuerentiam mittere, unà cum his admonitionibus, ut quemadmodũ Episcopũ decet, ad legitimam religionem,

nem, deuotionemq́ populum conuenire, ut sedeas, & in eo conuentu, ut in more est, nobisq́ placet, precibus indulgeas. Quãtum uero ad nostram animi sententiam spectat, uolumus te semper in tuis sedibus Episcopũ permancre, Et rursum alia manu, Diuinitas seruet te plurimis annis Pater dilectissime. De hac epistola & illi cum iudicibus disceptabant, & nos eam manibus praeferebamus. Quid igitur? an non merito ab illis diplomata postulabam? nec eorum simplicibus uerbis obsequebar? Illi igitur, quũ non ederent, neq; proferrent mandatũ tuae pietatis, nonne plane & directe contra iussa huius diplomatis agebant? Ego igitur, quum illi literas nullas exhiberẽt, probe mihi colligere, & ratiocinari uidebar, ipsos nihil, nisi sua uerba adferre, praesertim cũ tuo diplomate iubebar, ne quid istiusmodi curarem. Iure igitur hoc feci, religiosissime Auguste, ut quemadmodũ cum epistolis tuis ingressus essem in patriam, ita acceptis tuis mandatis è patria discederem, quo non ut fugiens Ecclesiam, reus culpabilisq́ haberer, sed ut ex mandato tuo haberem causam decessionis. Idemq́ omnes populi cũ presbyteris, & maior pars ciuitatis, ne plures nominem à Syriano, quem ea de causa adierant, postulabant, quo tempore ibi etiam aderat Maximus Aegypti praefectus. Postulatio aũt istiusmodi fuit, ut uel scripto, uel uerbis ederent, quid uellent, aut ne Ecclesias interea turbarent, dum ipsi populi ea de re legatos ad te mitterent. Ista, quum diu multumq́ à Syriano, non ignaro quam aequa peterentur, postularent, confirmauit id se facturum, idq́ iureiurando cum attestatione tuae salutis. Istis, dum fierent agerenturq́ de ea re ad tuam Maiestatem deferenda, interfuit Hilarius, consciaq́ eius rei est cohors praefecti Aegyptiaci, & uerba quibus res acta est, apud Pritanim ciuitatis conseruantur, unde facile intelliges, nec me, nec quempiam alium, tuis iussis contradixisse, sed omnes tuam uoluntatem in tuis scriptis uoluisse uidere, dicta scriptaq́ Imperatoris pari pondere aestimãda sunt, quum is qui ea reportat, libere se ea in mandatis habere profitetur. Verum quũ illi neq; iniunctum sibi manifesto assererent, neq; scriptis ederent quod imperabãt, sed omnia ita instituerent, ut appareret eos suo nomine & authoritate id agere, fateor citra omnẽ dissimulationẽ, coepi eos habere suspectos, & inprimis ea de causa, quòd à multis Arianis stiparentur, quodq́ cum ijs & epulas & consilia inirent, nihilq́ propalam & synceriter agerent, sed dolos tantum & insidias necterent, nec quicq́ tanq́ pro edicto Imperatoris agerẽt, sed prout ab inimicis rogarentur, necessario me eo contuli, ut diplomata ab ijs in rebus suspectis postularem. Id quoq; angebat animum meum, quod indecorum arbitrabar, quum tot diplomatibus Ecclesiam ingressus essem, sine diplomatibus inde discedere. Syriano igitur hanc rerum quietem, tranquillitatemq́ promittente, conuentus omnium cum gaudio et securitate in Ecclesijs fiebant, quo tempore, quum subito Syrianus cum militibus in Ecclesiam irrupit, assidui in precibus eramus, in tali enim habitu, me, dum irruptio fieret, conspicati sunt, & quia ad proximam synaxim ab omnibus in uigilijs pernoctabantur, ea quae Ariani uoluere, designata sunt: ij enim & cũ duce exercitus semel uenerunt, ijdem consuasores authoresq́ erant illius irruptionis. Neq; est, ut incredibile putes, religiosissime Imperator, quũ nec ipsi

ipsi latuerint,& res ubiq; uulgi sermonibus iactata sit. Ego igitur uisa istius modi impressione, primum admonui populum ut discederent, quibus digressis, tum demum auxiliatore & duce Domino Deo, quod ab omnibus qui aderant, cōspectum est, abitionem inde molitus sum. Aciam inde in solitudine uersor, sed non sine fiducia mei, primum apud deum, deinde apud te excusandi, si quis me accusare uelit, quod fuga populum deseruerim, quū testem pro me habeam, uel ipsum persecutionis ducem. Cuius facta, quotquot sunt, homines mirātur: oportuit enim aut abstinere eum à promissis, aut promissa non frustrari. Quid causæ fuit, cur hoc consilium susciperet, aut cur libuit per dolum insidias tentare, quod in eius potestate erat unico dicto in scriptis cōprehēso à me impetrare, quum principis iussum magna fiducia & potestate nitatur. Contrà, affectatio latitandi euidentiorē suspicionem facit, eos nullum à te mandatum habuisse. Quid iniqui ab illo petebatur, Imperator syncerissime? quis non dixerit istiusmodi postulationem in Episcopo æquam esse? Nosti ex lectione Scripturarum, quanti sceleris sit, Episcopum Ecclesiam suam deserere, & negligere gregem Dei. Pastorum enim absentia, lupis inuadendi gregis occasionem præstat. Cæterum, Ariani, & reliqui hæretici, per nostram absentiam, locum, opportunitatemq; ue nabantur, ut populum ad impietatem seducerent. Si igitur fugissem, quam excusationem apud ueros Episcopos, uel potius apud eum, qui mihi hunc gregem concredidit, habuissem? Est aūt ille iudex omnium terrarum, uerus & ubiq; Rex, Dominus noster Iesus Christus, Filius dei, quomodo nō merito ea negligentia populorum mihi imputata fuisset, quomodo non & tua pietas merito his uerbis obiurgasset: cur tu cū diplomatib. in Ecclesiā intromissus, sine diplomatibus egrederis, populosq; destituis? quomodo nō & ipse populus in die iudicij, incuriam sui in me coniecisset, dicentes: is qui Episcopi munere fungebatur, nobis neglectis, adeo ut non esset qui nos admoneret, fugam inijt. Si hæc dicerent, quid responderē? In hoc genere culpæ ueteres apud Ezechielem pastores fuere. Id quum sciret beatus Paulus, unicuiq; nostrum in discipulo suo præcepit, dicens: Ne negligens sis gratiæ tuæ, quæ data est tibi, cum impositione manuum presbyterij. Id & ego metuens, fugere nolebam, sed ex decreto tuæ Maiestatis, uoluntatem tuam cognoscere studebam, sed neq; tum accepi, quod iure postulabam, & iam in præsentiarū nulla alia de causa accusor: non enim restiti decreto tuæ pietatis, neq; Alexandriam ingredi conabor, quamdiu id per tuam humanitatem non licebit, ideoq; hoc ipsum mature denuncio, ne uel hinc quoq; crimen concinnent sycophantæ. Hæc, quū mihi in oculis essent, nihil mihi mali conscius, ad pietatem tuam cum hac defensione properabam, ut qui non ignorarem tuam Maiestatem in memoria habere suas certissimæ fidei promissiones, simulq; confidens, iuxta prouerbium, apud regem acceptabiles esse iustas uerborum rationes. Iamq; mihi iter ingredienti, relicto eremo fama derepente aduolat, quæ, quum principio falsa uideretur, postmodū tamen uera deprehensa est. Vbiq; enim iactabatur Liberium Romæ Episcopum, & Hispaniarum magnum illum Osium, Paulinumq; item Galliarū, Dionysium quoq; & Eusebium Italiæ, Luciferū Sardiniæ Episcopos, ali-

osq́ꝫ complures unà cum presbyteris & diaconis in exilium exterminatos esse, eò quòd contra nos subscribere recusassent. Et hos quidem in exilium eiectos esse: Vincentiū aūt Capuæ, & Fortunatianum Aquileiæ, & Iremisnum Thessalonicæ, cæterosq́ꝫ in Occidēte Episcopos, uim non uulgarem, grauesq́ꝫ contumelias passos esse, donec permitterent sese à nostra cōmunione abstinere. Hæc, quū ego admirarer, & in ijs cogitatione perplexus hærerem, ecce denuo alia atrox fama de Ægypto & Lybia nobis ad aures allabitur. Episcopis prope nonaginta pulsis, Ecclesiasq́ꝫ professoribus Arij traditis, sedecim in exilium actis, cæteris deinde aut fugatis, aut ad simulationem hæreseos coactis, summam illatam fuisse persecutionem. Siquidē quū Alexandriæ per diem Paschæ in Dominicis templis, locisq́ꝫ desertis, iuxta cœmiterium, in orationibus hærerent, Tribunus militum, tribus armatorū millibus succinctus, gladios, telaq́ꝫ ferentibus, impressionē in Christianos fecit, cæteraq́ꝫ deinde consecuta sunt, quæ in tali incursu fieri solent, eamq́ꝫ uim in fœminas quoqꝫ & pueros nihil aliud ꝙ in Deum orantes, illatam esse. Præstiterit fortasse omittere eius rei expositionem, ne uel sola eius calamitatis mentio omnibus lachrymas excutiat. Tanta siquidem immanitas fuit, ut & uirgines denudarint, corporaq́ꝫ plagis interfectorum, aliquandiu reddere ad sepulturam negauerint, sed foris obijcerent canibus, donec depensa ingenti mulcta clanculum à necessarijs subducerētur. Magnus ibi in distinguendis cadaueribus labor, eò quòd nemo suos agnosceret. Cætera quæ facta sunt, quanqꝫ fortasse incredibilia, & tam tetra, ut sensum audientis obstupefaciant, tamen uel eò narrāda existimo, ut tua Christianissima cura, & pietas in Deum, certo intelligat, criminationes mei, calumniasq́ꝫ, non alio fine institutas esse, ꝙ ut nobis ab Ecclesijs expulsis, suā hæresim in Ecclesias immitterent. Nam posteaqꝫ ex ueris senibusq́ꝫ Episcopis, alij in exilium deportati essent, alij metu fugati, Ethnici homines, catechumeni primarijq́ꝫ decurionum, & quisquis fama opulentiæ notus erat, ad spem Episcopatus, pro Christiana religione Arianismum profitebantur. Neqꝫ deinde, ut Apostolus præcepit, quæsitum, si quis esset irreprehensibilis, sed iuxta scelera impijssimi Hieroboam, si quis plus pecuniæ offerret, nomine Episcopi honorabatur, neqꝫ apud illos ullo in discrimine erat, siue ethnicus esset, siue non, modo aurum daret. Atqꝫ ita Episcopi & monachi, & deuotarij, ab Alexandria profligati sunt. Illi uero callidi in sycophantijs, corruperunt quantum in ipsis fuit, Apostolicam ordinationem, & Ecclesias contaminauerunt, illorumq́ꝫ calumniæ tantum profecerunt, ut licuerit ipsis leges uiolare: talia sub te tuisq́ꝫ tēporibus designauere, ut ad illos hoc ipsum pertinere uideatur, quod scriptum est, Væ per quos nomen meum blasphematur inter gentes. Hæc, quum fama uulgarentur, rebus sursum deorsumq́ꝫ iactatis, ne sic quidem destiti à mea alacritate, sed æquè ad tuam pietatem tendebam, idq́ꝫ eo studiosius, ꝙ ista considerem inscio te fieri, ac ubi scires, intercessurum, ne fiant. Non enim est pij regis, ut uelit Episcopos exterminari, uirgines nudari, totas Ecclesias perturbari. Verum nobis ita cogitātibus & inceptum iter urgentibus, ecce tertia denuo allabitur fama, scriptum Tyrannis in Auxomei, ut Frumentium Episcopūm Auxumis abducerent, ac me

me ubicunq; etiam apud Barbaros perquirerent, & ad custodias præfecto rum, quæ cōmentaria nominantur, deportarent, populosq; & clericos ad cōmunionem Arianæ hæresis cogerent, eosq; qui hic non obtemperarēt, interfici curarent. Quæ res non uerbis tantum iactata, sed opere quoq; cō pleta fuit. Cæterum, quia tua humanitas hoc mihi concedere uidetur, en tibi epistolam, quam illi assidue recitantes, nulli non mortem denunciabāt.

ANTIGRAPHVM EPISTOLAE.

VICTOR CONSTANTIVS MAXImus Augustus, Alexandrinis.

DIVITAS quidē uestra patrio more, nec immemor uirtutis conditorum suorum, docilem se, obsequentemq;, uti solet, etiā nunc in præsentia præbuit. Nos uero nisi Alexandrum beneuolētiæ in hanc urbem uestram luce perstringamus, obscuremusq;, non mediocriter nobis peccare uidemur: sicut enim temperantiæ propriū est, ut modestam se per omnia præbeat, ita regiæ uirtutis uestræ est (sine quæso me ita loqui) præ omnibus in gratia & amore esse, eò quòd & primi sapientiæ interpretes cōstitueritis, primiq; Deum, qui est, agnoueritis, simulq; interpretibus delectis, nostroq; suffragio ultro recepto, & impostore, circulatoreq; reiecto, uiris grauibus, omniq; admiratione maiorib. iure adhæsetitis. Nā cui extremi orbis incolæ ignotū est, quanta sit in istis rebus adhibita industria, ita ut nesciam quid ei cōparari possit? Siquidē pleriq; in hac urbe cæcutiebāt, rerumq; potiebatur homo ab infimis barathris emersus, qui quasi in tenebras cupidos ueritatis, ad mendacia abducēs, non frugi sermonibus, sed præstigijs animos corrumpebat. Assentatores igitur acclamare, applaudere, aliosq; admiratione percellere, quos adhuc intra dentes mussitare uerisimile est, simpliciores uero ad istorum hominum dictata uiuere, resq; publica quasi æstu rapi, omnibus, tanq; si diluuium inundasset, contēptis, isq; uir multitudini præerat, qui (ut quàm uerissime dicā) nihil à cerdonibus differebat, cui ea de causa unica contentio cum ciuitate fuit, q; eam in barathrum deijcere non posset. Atqui præclarus ille & egregius uir se sistere ad causam dicendam minime ausus, quasi iudicio condemnatus, ultro in exilium abijt, quem etiam ex re Barbarorum est è medio tolli, ne etiam illos, dum ut quisq; ei primum obuius est, quasi in scena lamentans impietatem condocefaciat. Ille igitur in longum ualere iubebitur. Vobis aūt conuenit cum paucis sociari, uel potius solos, omnes alios grauitate antecellere, quum uirtute & mente tantopere abundetis, quantum ipsa facta clamāt, quæ per uniuersum prope orbem deprædicantur, macti prudentia. Vtinā detur mihi ut & secundo tot nuncios de uestris laudibus, præconijsq; magnificis audiam. O qui & maiores industria obscuratis, et posteris uos præ clarum exemplum relinquitis: quiq; soli ducem uerbis factisq; præstantissimum delegistis, idq; sine ulla uel ad breue tempus addubitatione. Ergo animose ab humilibus istis & terrenis deficientes, ad cœlestia euchamini, duce

itinerisq́ cõmonstratore reuerendissimo Georgio, uiro in huiusmodi rebus omnium mortalium exercitatissimo, cuius opera & in futurum cum optima spe agetis, & in præsentia sine difficultate uiuetis. Vtinam publice omnes in hac urbe ab eius uoce ueluti à sacra anchora pendeant, ne sectionibus & adustionibus aduersus eos indigeamus, quorum mentes corruptæ sunt, quibus quàm maxime denunciamus, ut absistant ab Athanasij studio, néue recordentur superfluæ illius garrulitatis, alioqui sero sentient se summis periculis obnoxios teneri, ex quibus haud scio, an quisq́ eloquentium seditiosos illos eripere possit. Siquidem absurdum esset, perditissimum Athanasium & de turpissimis sceleribus conuictum, quibus nunq́ par supplicium fuerit, etiam si decies occidatur, solum ex solo uertentẽ, in alias perpetuo sedes depelli, & eius assentatores & ministros, homines præstigiatores, talesq́, quos nefas sit nominare, sinere hic turbas facere, de quibus iam pridem iudicibus præceptum est, ut eos occidant, qui fortasse ne sic quidẽ perituri sunt, si mature à prioribus delictis resiliant, & tandem ab ijs transfugiant, quibus sceleratissimus Athanasius se ducem præbuit, qui Reipub. nocuit, & sanctissimis hominibus impias & nefarias manus attulit.

HAEC ADVERSVS FRVMENTIVM Episcopum Auxumeos, tyrannis eius loci, scripta sunt.

MAGNO nobis studio & curæ est optimi cognitio: arbitrabar enim hoc genus solertiæ & diligentiæ omnibus mortalibus æquè impartiri debere, quo talia de numine sentientes, uitã cum spe transigant, sine controuersijs' dissensionibusq́ de uero & iusto: hac igitur cura, quum & uos prosequi dignamur, paria cum Romanis impartientes, unũ cum illis in Ecclesijs dogma retinere iubemus. Quapropter Frumentium Episcopum quàmprimum in Ægyptum demittite, & uenerabilissimum Georgium, & alios per Ægyptum Episcopos, qui in creandis dijudicandisq́ Episcopis, summam authoritatem habent. Scitis & meministis, nisi eorum quæ publice constant, ignorantiã simuletis, Frumentium ab Athanasio homine omnibus malis obnoxio, in hunc ordinem uitæ cooptatum esse, qui, quum ex omnibus criminibus iure ipsi obiectis, nihil prorsus diluere posset, excidit statim à sua Cathedra, & ut in uita, ita in locis omnibus errabundus solum semper ex solo uertit, quasi mutatis sedibus scelera sua effugere posset. Si igitur sponte obtemperat Frumentius, rationesq́ det de uniuersa seditione, certum est apud omnes eum nihil à legibus Ecclesiasticis, fideq́ quæ nunc obtinet, dissentire, cumq́ iudicio accepto, rationibusq́ uitæ redditis, ab illis, penes quos est harum rerum authoritas & censura, Episcopum constitui debere, si modo ipse reuera se & iure Episcopum uideri uelit. Quòd si procrastinationes aucupetur, iudiciumq́ fugiat, euidens omnino documentum est, eum sceleratissimi Athanasij uerbis inductum, impie aduersus Deum agere, quum eodem modo in sceleribus, quorum ille conuictus est, pergat, periculumq́ est ne peragrata Auxumi, uestrates nefarijs & impijs sermonibus corrumpat, nec solum Ecclesias confun-

confundat,ac turbet,& in summum numen blasphemias dicat,sed ne singulis quoq; gentibus uastationem,excidiumq; conciliet. Certus enim sum eum,ubi aliquid addidicerit, comparata ingenti in publicũ utilitate ex uenerandi Georgij familiaritate, & cæterorum qui doctrina pollent, ad suas sedes reuersurum esse,utpote iam exacte in disciplinis Ecclesiasticis eruditũ. Deus uos seruet fratres charissimi. His ego auditis, & per eorum lachrymas,qui ista recensebant,uisis,fateor quod res est, in eremum me retuli,idipsum cogitans, quod & tua Maiestas uidet: in eo ipso ad te perueniendi esse impedimẽtum,quòd ideo quærebar,ut ad præfectos abducerer: Nam si contra me subscribere recusantes,talia tantaq; passi sunt,laicisq;,qui noluerunt cum Arianis cõmunicare,mors imperata est,cui dubium, quin sycophantæ in me nouas & infinitas species occidendi moliti essent, post mortem meam in quos, & quod libitum fuisset, acturi, maioraq; aduersus nos mendacia conficturi,utpote securi liberiq; ab omni reprehensore.Non enĩ metu tuæ pietatis fugi, sed q; eorum furorem ex actis ipsorum cognitũ haberem,cogitaremq; eos,ne,de ijs quæ præter animi tui sententiã gesserant, conuinci possent,quiduis, ut me occiderent,ausuros. Ecce enim quum tua humanitas non ultra quam extra ciuitatem, prouinciamq; suam Episcopos euocari iusserat,isti præclari uiri supra mandatum tuum temerarij, longius quàm ultra tres prouincias,in loca deserta, insolita, horribilia, homines senes,& annosos Episcopos eiecerunt. Alij enim ex Lybia, in magnam Oasim,alij ex Thebaide in Ammoniacam Lybiæ deportati sunt. Neq; rursus, formidine mortis, me in fugam dedi, ne quis me timiditatis accuset, sed ut Saluatoris præcepto obtemperarem,cuius mandatum est, ut contra persecutores fuga,contra indagatores latebris utamur, ne si nos in apertum periculum offeramus,acrius prouocemus persequentium furorem. Siquidẽ in æquilibrio est,& se ipsum occidere,& se inimicis ad occidendum propinare: qui aũt fugit,ut Dominus præcepit,is temporum articulos nouit, & uerè suis persequutoribus cauet,ne usq; ad sanguinem fundendum euecti,rei fiant eius præcepti quod homicidium uetat: q; autem nos perditos criminatores uoluerint,satis constat ex ijs,quæ denuo cõmittunt,quibus studiũ suum,sanguinariamq; uoluntatem egregie produnt. Quæ,si audieris,religiosissime princeps,satis scio, magnopere admiraberis: audacia enim eorũ talis est,ut nemo non obstupescat.Quanta aũt illa sit, paucis quæso accipe. Dei Filius Dominus & Saluator noster Iesus Christus,homo propter nos factus,profligata morte, & asserto à seruitute & corruptione humano genere,inter cætera dona sua largitus est nobis in uirginitate exemplar angelicæ sanctitatis.Certe puellas ea uirtute præditas,sponsas Christi Catholica Ecclesia appellare solita est,quas Ethnici conspectas, ut templũ Verbi admiratione prosequũtur. Nusq; enim alibi sanctum illud et cœleste æternæ uirginitatis mandatum fœliciter adimpletur,nisi duntaxat apud nos Christianos,atq; in eo magnum documentum est,plane apud nos esse ueram religionem. Has præ reliquis omnibus beatæ memoriæ religiosissimus pater tuus Cõnstantinus Augustus in precio habuit, & tua religiositas sæpius eas in suis scriptis preciosas & sanctas nominauit,Has nuper præstantes

uiri Ariani, nostri scilicet calũniatores,insidiatoresq́;,usi ad hoc & Episcoporum opera & ministerio iudicum, detractis uestibus denudarunt, & ab heremitarijs suspenderunt, lateribus earum ita iam tertio laceratis,ut nunquam quicq; tale, ne facinorosissimi quidem homines sint passi. Pilatus enim,qui inseruiebat per id temporis Iudæis, lancea unum latus Saluatoris perfodit: isti aũt rabie sua Pilatum uicerunt,quum nõ unum latus Christi, sed utrumq; lacerarint:membra enim uirginum præcipua & propria Christi sunt. Omnes certe,quotquot scelera ista audiunt,uel ad solam famam exhorrescunt. Isti soli nihil ueriti sunt denudare & lancinare impolluta membra,quæ puellarum æterna uirginitas Christo dedicauerat, & quod teterrimum est,si quando male audirent,& conuicijs ob tantam crudelitatem pulsarentur,pro erubescentia, qua tingi debuerant, causificabantur sese id tuo iussu & imperio perpetrasse: tanta illis audacia est & improbitas ad omne facinus. Nihil certe in persecutionib. tale quid gestum esse audimus: quòd si tale quid gestum reperiatur,non decuit tamen sub te Christiano principe uirginitatem istiusmodi cõtumelijs exagitari,aut tantam crudelitatem tuæ Maiestati imponi & adscribi. Talia enim scelera impietatis in Filium Dei, & in consecratas eius uirgines,hæreticis conueniunt. Quo tempore igitur talia scelera ab Arianis designabantur,nihil à me erratum, q; obtemperauerim Sacræ Scripturæ,ita loquẽti,Sed abscondare aliquãtisper, donec trãseat furor domini. Abdidi igitur denuo me ipsum,religiosissime Imperator, neq; piguit me in solitudinem abire,neq; si necessum sit, in sporta è mœnibus demitti. Omnia enim sustinui, & cum feris habitaui, ut interim & uos transiretis, & istorum, quæ nunc scribo, idoneum tempus adueniret, nihil addubitans,quin futurum esset, ut aliquando & hi calumniatores agnoscerentur, & tua humanitas elucesceret. Quid & religiosissime princeps Auguste,maluisses à me fieri in tanta sæuitie calumniatorũ, nihil nisi necẽ meã omnibus rationibus molientium, an ne id quod scriptum est? Abscondare paulisper,ut interea temporis & sycophantas deprehensos hæreticos esse constaret,& tua humanitas,specimen sui exhibendi occasionem nancisceretur? an ut me iudicibus ingererem, ut illi ignari mentis tuæ nec intelligentes scripta tua,qui nihil præterq; terrere uolebas, ad instigationes Arianorum,ueluti ex edictis tuis,capitalem pœnam infererent, & cædem ita factã tibi,tuisq́; literis imputarent? Neutrum certe oportuit, aut me transfugam fieri, & sanguinibus dedi,aut te principem Christi amantem in mactandis Christianis,& præsertim Episcopis authorem ascribi. Rectius igitur fuit, ut & latebras uestigarẽ,& hanc temporis opportunitatẽ expectarẽ. Enimuero scio te,quũ & Sacras Scripturas lectitem, annuere nostris rationibus, & nos in hoc genere facti probare. Ecce enim cessantibus illis, qui te irritabant,apparuit tua religiosissima mansuetudo, omnibusq́; innotescit, te ne antea quidem prosecutum esse Christianos, sed illos esse persecutores, qui Ecclesias uastabant, ut suam ubiq; impietatem superseminarent, eosdemq́; fuisse authores mei exilij, quorũ insidijs iam pridem tentati sumus, ac proinde certum eos sine omni cura, de me apud Imperatorẽ mendacia dixisse, eosq́; qui tam facile tot scelera in Episcopos & uirgines moliti fuerant,meã

necem captasse. Sed gratiæ Deo tuo imperij datori: quod certi iam sint omnes, quanta sit & tua humanitas, & illorum malitia, neq; alia ex caussa profectum est, quòd me ab initio fugæ mandarim, quàm ut te aliquando istiusmodi uerbis, quibus nunc utor, conuenirem, ut tu uicissim haberes occasionem tuæ humanitatis exercendæ. Obsecro igitur te, ut quemadmodũ scriptum est: q; responsio humilis iram auertit, & acceptabiles sint Regi iusti sermones, recipias hanc excusationem, & restituas patrijs finibus & Ecclesijs omnes Episcopos, & reliquos clericos, quo & calumniatorũ malitia euidentius appareat, & tu & nunc, & in die iudicij, libere Domino nostro et Saluatori, Regi regum Christo dicas: Ex tuis nõ perdidi quenq;, uerũ qui omnibus insidias fecere, isti sunt: ego aũt is sum, qui indolui super lancinatis & extinctis uirginibus, cæterisq; malis contra Christianos inductis, & exterminatos reduxi, & reddidi Ecclesijs.

EIVSDEM APOLOGIA DE FVGA sua, quum à Syriano Duce persecutionem patiebatur.

AVDIO Leontium Antiochenum, & Narcisson Neronipolitanum, & Georgiũ Laodicensem, reliquosq; cum ipsis Arianos, multa de me obgannire, & crimẽ timiditatis opprobrare, quòd quum ab ijs ad necem quærerer, non me ipsis in deditionem obtulerim. Ad conuicia igitur eorum, & calumnias, quanq; multa, & quæ ab illis, utpote sibi male conscijs, negari non possunt, ad scribendum suppetãt, non tamen animum inducam, ut quippiam aliud aduersus eos dicam, nisi Apostoli Verbum, mendacium esse ex diabolo, & conuiciatores regnum Dei non possessuros esse. Sufficit enim mihi, q; hac re sese prodant, quòd nihil secundum Euangeliũ aut sapiant, aut faciant, sed pro libidine sua id opinentur quod uelint. Cæterum, quia mihi timiditatis crimen affingunt, paucis scribendum est, ad declarandam eorum malignitatẽ, & q̃ literas sacras, aut non legant, aut non credant eas diuinitus, & adspiratu numinis editas esse. Qui si ijs fidem adhiberent, non tanta temeritate ijs refragarentur, Iudæorum dominicidarum prauitatem æmulantes. Illi enim, quum iussum esset à Deo, Honorabis patrem & matrem, qui uero patri aut matri conuiciũ dixerit, morte moriatur, huic legi obrogare uoluerunt, honorem in contumeliam uertentes, et argentum quod ad parentes spectabat, specie quadam permutationis auertebant: quumq; in Biblijs legissent, quid à Dauide actũ esset, in contrarium tendebant, innocentibus criminatione infesti, dum eos qui spicas in die Sabbati uellebant, uituperationib. insectarẽtur, non q; illis cura aliqua Sabbati esset, qui ijs diebus maiorẽ in modũ præuaricabãtur, sed quòd per malignitatem animi, discipulorum saluti inuiderent, & quæ suæ sententiæ essent, pollere uellent: illi igitur stipendia suæ militiæ adepti sunt, prophani iam facti, appellatiq; principes Sodomorũ, & populus Gomorræ. Sed enim & isti quoq; non uidentur minorem q̃ illi pœnam accepisse, nimirũ brutæ suæ uecordiæ ignorantiã. Non enim intelligunt quod dicunt, quin potius quod ignorãt, id se scire arbitrantur, neq; est alia in illis

ſcientia,niſi malefaciendi,& indies peiora cōminiſcuntur, quippe qui fugā noſtram (non quòd uelint nos fortes eſſe) uituperent, unde enim inimicis tale uotum,ut bene optent ijs, qui non ſecum in prauitate conſentiunt, ſed ex malignitate animi tales bombos per ſimulationem caſtigandi circūſtrepunt.Ideoq; diſcurſibus oberrant,& ſpeciem amicitiæ præferunt,quum interim,ut hoſtes,ad perniciem nos quærant,auidi ſanguinis noſtri, & è medio tollendi cupidiſſimi, eò quòd ab eorum impietate diſſenſimus ſemper & perpetuo diſſenſuri ſumus, eorum hæreſim conuictam argumentis traducentes: Quem,quæſo,in perſequendo aſſecuti,non omnibus, quibus libuit, contumelijs uexarunt,cui non, cum quo illis ſimultas erat delapſo in ipſorum manus,non eam uim adhibuerunt,ut uel miſerè periret, uel undecunq; mutilaretur? Quæ à Iudicibus uidentur fieri,ipſi reuera faciunt,quin potius ſententiæ malitiæq; iudicum,ipſi ſe miniſtros præbent. Quis igitur locus reliquus,qui non ipſorum ſæuiriæ monumenta poſſidet? quæ Eccleſia non luget eorum inſidias, nónne Antiochia ob Euſtatium cōfeſſorem, & orthodoxum uirum ademptum, in mœrore eſt,& Balanea,ob Euphrationem,Bultus & Antardus,ob Cymatium & Carteriū, Adrianopolis ob Eutropium Chriſto addictiſſimum,deinde ob Liuium,qui ipſorum opera ſæpe & catenas geſtauit, & in catenis mortem obijt.Nónne Ancyra Marcellum luget? Berroea Acyrum? Gaza Diaſdepan? quos ſæpius antea cō tumelioſe habitos,tandem ſuis dolis in exilium eliminarint.Nónne itidem Theodulum & Olympium, Thraces? Quid autē de nobis ipſis, noſtriſq; presbyteris dicam,quorum latebras eo ſtudio rimati ſunt, ut inuentis nihil præter mortem expectandum fuiſſet, quod de nobis quoq; futurum erat, niſi fœliciter elapſi eſſemus. Tales enim literæ aduerſus Olympium,ad pro conſulem Donatum miſſæ ſunt,taleſq; item aduerſum nos ad Philagrium. Certe Paulum Conſtantinopolis Epiſcopum quæſitum, deprehenſumq; propalam authores fuere,ut Coccuſæ,quæ eſt in Cappadocia ſtrangularetur,carnificem ad eam rem nacti Philippum præſidem ipſorum, ſectæ ante ſignanum, & prauarum uoluntatum ſatellitem. Quid igitur? an poſt talia ſcelera defatigatos ſeſe oſtenderunt, aut iam deniq; quieti ſe tradunt? mini me gētium.Nihil in illis quietis, ſed ſecundum eam, quæ in prouerbijs eſt, hirudinem,ſemper in maius ſæuiunt,ſuis ſceleribus indiuulſim affixi.Nam eorum ſcelera quis unq; condigne extulerit? aut tanta memoria,ut quæ ab illis deſignata ſunt,plene recenſeat? Pacata enim hactenus Eccleſia, populoq; in ſacris ſynaxibus orante,Lyberius Romanus præſul,Paulinus, Galliarum Metropolitanus,Dionyſius Italiæ, Lucifer Sardiniæ, Euſebius itē Italiæ,omnes boni & præclari Epiſcopi,ueritatis præcones,agūtur,raptantur,& in exilium profligantur,nulla prorſus de cauſſa,niſi q; non adſtipulati ſunt Arianorum hæreſi,& illorum calumnijs aduerſum nos fictis ſubſcribere noluerunt.Nam de magno & grauiſſimæ ætatis uiro, eodemq; confeſſore Oſio,qui uerè oſius eſt,id eſt,ſanctus, ſuperfluum arbitror mentionem facere,quum nullus fortaſſe ſit,qui cognitū habeat cum ab iſtis quoq; in exilium miſſum eſſe. Non enim quicq; latere poteſt in uiro illo tantæ claritudinis.In qua enim ſynodo ille non dux & anteſignanus fuit? quem non

ille recta

ille recta tuendo in sententiam suam pertraxit. Quæ ecclesia illius præsiden tiæ non pulcherrima monumenta retinet? quis illum mœstus adijt, ut non lætus abierit? quis indigus ab eo postulauit, quin postulatum obtinuerit? Atq; contra hunc quoq; se audaces improbosq; ostēdere, eò quòd certus ille earum calumniarum, quas pro tuenda impietate contra me struerent, ipsorum insidijs subscribere noluit, quibus rebus declararunt minime se ueros Christianos esse. Ab illo facinore Alexandriam adoriūtur, denuo nos ad necem quærentes: & quæ tum acta sunt, longe tetriora q̃ priora fuerūt, Siquidem miles statim armis circumdedit Ecclesiam, belliq; deinde negotia pro orationibus successere. Deinde superueniens per tempus quadragesimæ, qui ab ipsis è Cappadocia missus fuerat, Georgius, scelera quæ ab ijs didicerat, cumulatiora reddidit. Videre enim erat post septimanā Paschæ, Virgines in carcerem detrudi, Episcopos uinctos à militibus duci, pupillorum uiduarumq; ædes populari (nam & in domos eruptiones factæ sunt) noctu Christianos raptari, ædesq; obsignari, & fratres clericorum pro fratribus in periculum deuocari. Grauia quidē ista, grauiora tamē quæ postmodum cōmissa sunt. In hebdomade siquidem post sacrā pentecosten, populus completis ieiunijs ad orandū ad cœmiterium abijt: eò quòd abhorrerent à cōmunione Georgij, quod quum homo omnibus modis sceleratissimus intellexisset, ducem copiarum Sebastianum secta Manichæum, ad uim & ad arma instigat. Igitur ille militari manu, infestis telis, quum alij gladios strictos, alij arcus gestarent, impetum in populum facit, rarosq; illic orantes deprehendens (nam pleriq;, ut erat diei tempus, discesserant) talia designauit, qualia par erat eum designare, qui istiusmodi hominib. aurē præbuisset: uirgines enim ignibus flammātis rogi admotas, adigebat ad cōfessionem Arianicæ religionis, ibi quum eas inuictas cerneret, corpora nudat, atq; ita in faciem cædit, ut uix longo post tēpore à suis potuerint agnosci: uiros aūt quadraginta cōprehensos noua ratione lacerauit: uirgis enim palmeis aculeos suos adhuc retinentibus ita terga eorum cecidit, ut alij sæpius à medicis ob tenacius inhærentes aculeos frustra curati, alij curationem nō ferentes, mortē oppetiuerint, cæteros deinde omnes, quotquot cōprehenderant, in eam partem Ægypti, quæ magna Oasis appellatur, relegarunt. Corpora aūt defunctorum initio ne suis quidem dari uoluerunt, eaq; pro libidine sui consilij insepulta clanculum habuerunt, quòd putarent suā crudelitatem latere posse. Qua in re uecordes illi magno errore mētis tenebantur: necessarij enim amiciq; interfectorum, de confessione quidem suorum læti, sed mœsti admodum de subductis corporibus, nec tacētes facti immanitatem, causam dedere, ut scelerū tragœdiæ semper in maius diuulgaretur. Illi aūt ex Ægypto & Aphrica hos Episcopos ad fugam exiliumq; cōpulerunt. Ammonium, Muum, Gaium, Philonem, Hermem, Plinium Psinosirin Pelamonem, Agathonem, Anagamphon, Marcum, Ammonium, & alterum eiusdem nominis, Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum: Presbyteros uero, Hieracem, & Dioscorium, quos tanta acerbitate raptauerunt, ut quidam in uia, quidam in exilio mortem oppetierint, actis in fugam plurimis quàm triginta Episcopis. Siquidem illis studiū fuit

secun-

secundum Achaab, quoquo modo, si fieri posset, ueritatem è medio tollere. En tibi impiorum audaciam, qui post tanta facinora, sine pudore prioris in me tyrannidis, hoc etiam pro crimine obijciunt, quòd me subduxerim eorum parricidalibus manibus, uel potius acerbe dolēt, cōqueruntur͡q; me è medio sublatum non esse, ac proinde ita agūt, quasi qui mihi crimen timiditatis obijcere uelint, nihil sentientes ita obganniendo, eam criminationē, in ipsorum caput recidere. Nam si malum est fugere, multo deterius est persequi: ille enim ne moriatur sese abdit, iste persequitur, ut occidat: deinde de fuga ꝙ licita sit, in Scripturis constat: qui aūt ideo quærit ut interficiat, legem prævaricatur, alijs͡q; fugiendi necessitatem adfert. Si igitur fugam pro re pudenda obijciunt, pudeat eos sui, ꝙ sint persecutores, si enim quiescerent insidiatores, quiescerent & fugientes. Cæterum illi à suis sceleribus non interquiescunt, quum istud pro meliori apprehendendi occasione moliantur, nesci͡j interim fugam eorum, qui persecutionem patiuntur, ingens esse documentum scelerū aduersus eos qui persequūtur. Nemo enim mansuetum & humanū, sed efferum, & facinorosum fugitat, ac propterea, quotquot erant, mœsti & obærati à Saule profugiebant, ad Dauidem se conferentes. Ita quoq; & isti abditos latentes͡q; ad necem quærunt, ne superſint scelerum ipsorum documenta. Verum ut ubiq; cæcutiunt, ita mihi hic q̄q; uidentur cæcutire. Quanto enim clarior fuga, tanto etiam in clariore fama est per insidias tentata cædes: siue enim occiderint, grauiori sono aduersus eos mors ipsa inclamare uidetur: siue in exilium miserint, unà cum relegatis monumenta suorum scelerum ad exteros emittūt. Si igitur integræ mentis essent, uiderēt sese istis rebus illaqueari, suas͡q; sibi rationes officere. Verum quia mentem perdiderunt, impetu ad persequendum rapiuntur, & in quærendo ad necem, suam impietatē non animaduertunt: forsitan et ipsam prudentiam ausint uituperare: quid enim illis inausum? aut quid est, ad q̄d se non promptos offerant? quum manifestum sit iuxta Saluatoris uocem, nec passerculū quidē sine Patre nostro, qui in cœlis est, in laqueū cadere. Illi tamen in apprehendendo obliuiscuntur aliorū, & imprimis suimetipsorū, sublatis͡q; per arrogantiam supercilijs, tempora rerū non distinguunt, neq; in lædendis hominibus, naturam reuerentur: sed, ueluti Tyrannus ille Babylonicus, truculentissimè persequētes, nullius misericordia tenētur, quippe qui & presbyteris iugum aggrauent, & ad dolorem uulnerum meorū, ut scriptum est, auctarium addant. Si talia non facerent, si eos, qui ipsorum calumnijs contradicunt, non in exilium mitterēt, uerisimile quiddam apud nonullos dicere uideri possint. Cæterum post insidias eorū in tot tantos͡q; Episcopos, quum nec Magno Osio confessori, neq; Episcopo Romano, neq; tot Hispanis, Gallis, Ægyptijs, Aphricanis, aliarum͡q; prouinciarū Episcopis pepercerint, & tanta scelerū exempla in eos, qui uel semel pro me contra illos ausi fuissent hiscere, ediderint, qui fieri posset, ut non me potius ꝙ alios, quos occiderunt, mactatum cupiant? Necandi enim studio excubias seruāt, se͡q; ultro occidi arbitrātur, si uiuant, quos illi uiuere nolint. Quis igitur horum scelera non uidet? cui hoc non liquet, eos non uirtutis studio timiditatem obiectare, sed ut sitibundi, auidi͡q; sanguinis humani, uersutijs

istis

istis ueluti sagenis cōprehendere possint, quos neci destinent? Quod autē ipsi tales sint, ipsorum opera declarant, ostenduntq́ eorum animos feris efferatiores, & Babylonijs crudeliores esse. Iam tametsi ex ipsis satis liqueat, quales sint, tamen quia ipsi secundum suum patrem diabolū, mollibus sermociunculis se fucant, & in aliam speciem uultus, quo timiditatem mihi obijciant, transformantur, ipsi interim leporibus timidiores: Age iam quid sacræ scripturæ de istiusmodi re loquantur, inspiciamus. Inde enim patebit eos potissimum cum Sacris literis pugnare, & Sanctorum uirtutes calumniari: nam si uituperant eos qui sese, dum ad necem quæruntur, occultant, & calumniantur eos, qui uitāt persecutores, quid (quæso) facient, quum uiderint Iacob à fratre suo Esau fugientem? Mosenq́ ad Madianitas, metu Pharaonis secedere? aut quid isti, qui huiusmodi garriunt, respondebunt Dauidi è suis ædibus Saulem ob percussores summissos fugienti, & occultanti se in spelunca, faciemq́ immutanti, quoad euaderet Abimelechum, & insidias declinaret? aut quid dicent isti qui ubiq́ temere deblaterāt, si uideant magnum Heliam, Deum nominatum, & mortuos excitantem, sese abdere propter Achaab, & profugere ob minas Iesabel, quo tempore filij etiā Prophetarum quæsiti ad necem, sese in spelūcis apud Abdiam recluserūt? Forsitan nec de istis ut nimis priscis quicq́ legerunt, neq́ quæ in Euangelijs sunt, meminerunt. Sed quid? num & hoc ignorant, & discipulos ob metum Iudæorum latebras & recessus quæsiuisse? & Paulū Damasci in sporta è mœnibus demissum esse, dum à gentis præfecto quæreretur? Quo animo (quæso) ista de Sanctis legunt? aut quem ibi prætextum suæ temeritatis reperire possunt? si enim illis timiditatem exprobrent, furiunt: sin contra Dei uoluntatē fecisse arguant, prorsus Scripturas sacras calumniantur. Nam et in lege ciuitates refugiorum erant, pro ijs qui ad cædem quærebantur, ut aliquo modo persecutorem euaderent. In cōsummatione porro seculorum, quum aduenisset illud ipsum Verbum Patris, quod Mosi antea locutum fuerat, rursus præceptum fugiendi condidit, Quum uos (inquiens) persecuti fuerint in ciuitate ista, fugite in aliam, pauloq́ pòst subijcit, Quū uideritis illam abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam, consistentem in loco sancto, qui legit, intelligat, tum qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto est, ne descendat, ut aliquid tollat ex ædibus suis: & qui in agro est, ne retrorsum se conuertat ad uestimenta. Hoc, quum scirent Sancti, ad eam normam uitam suam temperauerunt. Quæ aūt in præsentiarum præcipit Dominus, ea quoq́ ante suam in carne conuersationem locutus est in Sanctis, & hoc genus formæ institutiq́ hominibus perfectitudinem conciliat. Nam quod Deus iniunxerit, faciendū est. Ideoq́ & ipsum Verbum propter nos homo factum, uoluit, quemadmodum & nos, quum quæreretur & quum persecutionem pateretur, fugere & insidias declinare. Decebat enim, eum, ut esuriendo, sitiēdo, patiendo, ita quoq́ ipsa ratione fugiendi, ostendere se carnem gestare, & hominē factum esse. Simul enim ut natus erat, atq́ etiam dum puer esset, per Angelū Iosepho mandauit, ut excitatus puerum assumeret, & matrem eius, futurū enim esse ut quæreret Herodes animam pueri: Idem mortuo postmodum

Herode, metuens Archelaum in Nazaret secedit. Deinde etiam tum, quũ sanata arida manu, se Deum ostendebat, consiliumq; sui occidendi à Iudæis iniretur, non ignarus insidiarum, ex ijs locis recessit. Siquidem ex quo Lazarum è mortuis excitasset, ab illa deinceps hora (ut refert Euangelium) cõsilium inierant, ut eum occiderent, quapropter Iesus non palam obambulabat inter Iudæos, sed abijt ad locum uicinum deserto: Ac deinde quũ dixisset Saluator, Anteq; Abrahã fieret, ego sum. Iudæis tollentibus lapides, ut in eum mitterent, ipse abscondit se, & exiuit de templo, & transiens per medium eorum, euasit. Num quum ista uideant, uel potius audiant (nihil enim uident) qui (quæso) non quemadmodũ scriptum est, æstuet in cẽdijs, dum contraria ijs quæ Deus fecit & docuit, & uolunt & loquuntur. Iesus enim in martyrio Ioannis, corpore illius à discipulis humato, re audita, naui gio se inde in desertum abduxit. Dominus igitur quemadmodũ fecit, ita & docuit. Iam uereor, ne isti, non intra conuitia hominum, suam exprobrandi libidinem sistant, sed ulterius insania sua euecti, etiam Domino Deo timiditatem obijciant. Sed quis eos sic insanientes ferat? melius est, ut de ignoratione Euangelij male audiant. Sed enim causa istiusmodi recessionis & fugæ, quam Euangelistæ in Saluatore cõmemorant, proba & uera est: & consentaneum est, ut eam quoq; in fuga sanctorum uersatam fuisse arbitremur. Quæ em̃ humanitus de Saluatore scripta sunt, ea par est ad cõmune genus hominum referri. Nam & ille nostrum corpus gestauit, & humanam imbecillitatem ostendit. Causa aũt quam Ioannes scripsit, talis erat: Quærebant eum cõprehendere, nec tamen quisq; in eum manus intulit, eò quòd nondum eius hora uenisset, quippe qui & anteq; illa ueniret, matri suæ dixerit, nondum suam horam uenisse. Dixit idem & fratribus suis, mea hora nondum adest. Cæterum cum iam tempus uenisset, ita allocutus est suos discipulos, Dormite iam & requiescite, Ecce uenit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum. Ille enim, quatenus Deus & Verbum Patris, nulli tempori addictus erat, quum sit ipse temporum opifex, postmodum homo factus, hóc genere sermonũ usus est, ostenditq; unicuiq; mortaliũ tempus dimensum esse, nec tempus istud fortuito casu, ut nonnulli Ethnicorũ fabulantur, sed prout ipse conditor Pater uoluit, unicuiq; definitum esse. Id enim scriptum est, & apud omnes constat, tametsi ignotum habeatur, & lateat omnes mortales, quomodo, aut quantum unicuiq; temporis admensum est, sed tamen quisq; certũ habet, ut ueris, æstatis, autumni, & hyemis sunt certa tempora, ita quoq;, ut scriptum est, tempus uiuendi moriendiq; esse. Ideoq; ætas quæ sub Noe fuit, mutilata est, & quasi tempore omnium completo, contracti sunt anni, Ezechiæq; additi sunt quindecim anni: Deus quoq; legitimis suis cultorib. numerum ipsorum dierum se adimpleturum esse pollicetur, Abraham quidem plenus dierum moritur. Dauid uero deprecatur, Ne me reuoces in dimidio dierum meorum. Et unus ex amicis Iob, Elephas nomine, id probe cognitum habens, ita locutus est, Venies aũt in sepulchrum ut seges matura, suo tempore demessa, & ut manipulus areæ in tempore collectus. Et Salomon hunc sermonem obsignans, ita ait, Tollentur immaturæ animæ impiorum, quapropter in Ecclesiaste admonet,

monet,dicens: Ne impius sis ualde,& ne sis durus,& ne tu moriaris in tempore non tuo. Vt igitur ad istum modū conscripta ratio ex se declarat, Sanctos cognoscere unicuiq; mortalium esse tempus mensuratum, ita eos q̄q; ignorare ostendit terminos sui temporis,quum Dauid ita loquatur, Paucitatem dierum annuncia mihi: non enim id sciebat,quod discere uolebat. Ideoq; diues ille longiorem uitam sperans,audiuit, Stulte, in hac nocte à te tuam animam repetent,& quæ præparasti,cuius erunt? Ecclesiastes porro fiducia Spiritus Sancti, id ipsum diserte exprimit his uerbis, Et non nouit homo tempus suum.Ideoq; Patriarcha Isaac dicebat filio suo Esau,Ecce cō senui,& ignoro diem finis mei.Quin & Dominus & Verbum Patris sciēs quos cuiq; annos admensus esset, neq; ignorans quod tempus ad patiendum sui corpori præfiniuisset, ubi propter nos homo factus esset, cæteris diebus qui hoc tempus antecedebant,nostro more,quum quæreretur, sese occultabat,& quum eum persequerentur, effugiebat, insidiasq; deuitans, per medios illos transibat.Quum aūt tempus à se definitum ipse sibi adduxisset, in quo corporaliter pro hominibus pati uolebat, tū allocutus est his uerbis Patrem,Pater,uenit hora,glorifica tuum Filiū, nec iam inde se quærentibus subduxit,sed uolens cōprehendi, substitit ac remansit, atq; ita eis, qui aduersus se tendebant,locutus est,quem quæritis? illisq; respondentibus,Iesum Nazarenum,dixit eisdem,Ego sum,quem quæritis? neq; semel duntaxat,sed & secundo id fecit: atq; ita postmodum eum abduxerunt ad Pilatum.Neq; ante tempus permisit se capi,neq; quum tempus adesset,sese occultabat,sed seipsum obtulit insidiatoribus, ut omnibus manifestum faceret,à superno iudicio pendere uitam & mortem hominum, & absq; Patre nostro,qui est in cœlis,ne capillum quidem hominis posse aut albū, aut nigrum fieri: aut passerculum unq; in laqueum cadere. Dominus igitur ultro seipsum pro omnibus, sicuti scriptum est,obtulit. Sancti uero pro formula accepta,utpote à Domino eruditi, & priscis olim & sequentibus temporibus in certamine,quod illis erat cum persecutoribus,& fuga se instantibus eripiebant,& quærentibus sese, per latebras subducebant, quippe qui ut homines ignari erant,temporis sibi à Diuina prouidentia constituti, ac proinde minime sese insidiatoribus ingerebant, quum non ignorarent id quod scriptum est,In manibus Dei esse sortes hominum,& Dominum occidere & uiuificare, atq; ideo usq; ad decursum sui temporis expectare maluerunt,oberrantes interim (ut Apostolus dixit) in melotis & rhenonibus per solitudinem,defraudati afflictiq;, & in speluncis in foraminibusq; terræ latitantes,donec aut mortis definitum tempus superueniret,aut quoadusq; definitor temporis Deus, ipsis hoc ipsum indicaret, uel persecutores inhibens,uel persecutorib. eos tradens,prout illi opportunius uidebatur.Rem ita esse maxime in Dauide cognoscas, qui cum ab Ioab in Saulem irritaretur,ita respondit: Viuit Dominus,nisi Dominus eum castigauerit, aut uenerit dies mortis eius,aut descenderit in præliū,& deficiat sub hostibus,nō inferam manum in Christum Domini. Quod si aliquando inter fugiendū conuerso itinere se in aduersarios intulere, non temere hoc ab illis neq; inconsulte factum est. Admoniti enim à Spiritu sese persecutoribus obuios

ferebant,etiam tum quoq; suum obsequium promptitudinem'q; declararu ri. Qualis erat Helias à Spiritu hoc audiens,& apparens corã Achab, qualis item Michæas Propheta ad Achab accedẽs,qualis & ille Propheta, qui prouocatione usus est ad aram Samariæ, & pudefecit Roboam, qualis & Paulus quum prouocaret ad Cæsarem. Non enim præ timore operam fugæ præbuit,absit, quin potius fugam habebat pro palæstra & meditatiõe aduersus mortem. Duo hæc pariter obseruabant,& quidẽ cõsulto,ne sese periculis obijcerent,neq; cum crimine ignauiæ,quasi ignaui timidiq;,exilij ærumnas,morte grauiores exhorrerent. Qui enim moritur, quiescit à miserijs: qui aũt in fugam se dat, quum in horas inimicorum adortus expectet, mortem longe leuiorem quàm fugam existimat. Quapropter qui in fuga moritur,non inglorius moritur: nam & hi quoq; adoream martyrij consequuntur. Ac proinde Iob magnus est habitus, q uiuus tot & tantas ærumnas tolerauit,quarum nullũ omnino sensum percepisset,si mortem sibi consciuisset. Quocirca & ipsi beati Patres istiusmodi uiuẽdi disciplina usi sunt; & in persecutione non timuerunt,& robur animi sui ostenderũt, quum ita se in tam angustis & tenebricosis locis recluderẽt,duriter'q; & laboriose uiuerent,neq; è diuerso quum dies mortis aderat,fugæ sese mandauerunt. Si quidem illis curæ fuit,neq; præsentiam eius temporis reformidare,neq; decretum à prouidentia terminum antecapere, aut dispensationi diuinæ repugnare,ad quam se reseruari certi erãt,ne temere agendo, ipsi sibi periculi autores redderentur. Sic enim scriptum est,cum qui præceps est labris, sibi ipsum causam ruinæ esse. Tanto robore fortitudinis instructi erant, ut nemo ne uulgaris quidem homo de ea re dubitauerit. Siquidem Patriarcha Iacob,qui antea Esau fugiebat, idem ubi mortem præsentem uidebat, minime expauit, quin eo potissimum tempore singulis Patriarchis pro cuiusq; meritis,omina,benedictiones'q; irrogauit. Magnus itidem Moses ille, qui se antea Pheraoni occuluit, & ad Madianitas abijt,acceptis Dei mandatis sine metu in Ægyptũ redijt. Idem quũ rursus iussum sibi esset, adscende in montem Abar,& morere,non per metum inde remansit,sed libenter eò cõtendit. Dauid quoq; qui prius Saulem fugerat, non expauit antesignanus esse in belli periculis pro populo subeundis. Quin quum optionẽ de morte & fuga audiuisset, cum liceret illi & fugere & uiuere, mortem præoptauit. Sapiens itidem & magnus ille Helias, qui dum Iesabelem latuerat, non extimuit,quum illi à Domino iniunctũ esset,ut occurreret Achabi, & Osian redargueret. Petrus quoq;, qui ob metum Iudæorum in latebris se habuit,& Paulus Apostolus in sporta demissus,& ita fugiẽs,quum audissent oportere se Romæ martyrium subire, non abiecerunt eam profectionem, sed potius cum gaudio abierũt,& alter etiam antea quum Iudæos fugeret, gestiebat se mactari,alter uero præsens tempus non exhorruit, sed gloriabatur,dicens: Ego enim iam delibor,& tempus resolutionis meæ instat. Ista nimirum documenta exhibent,fugam nequaq; metu susceptam esse,aut quippiam uulgare in ea,sed magnam uim fortitudinis cõtineri. Non enim (non inq;)per ignauiam mollitiem'q; animi sese subduxerunt,sed potius ut se maiori ui,intentione'q; exercerent, neq; fugacitatis ob eam rem condemnabantur,

nabantur,necꝗ de timiditate male audiebant,quemadmodũ fit ab istis uiti- litigatoribus, sed beati à Domino ita dicente prædicabãtur, Beati qui per- secutionem patiuntur propter iustitiam. Necꝗ iste labor illis sine fructu e- rat. Siquidem Deus, ubi eos tanꝗ aurum in fornace conflatoria probasset (ut inquit Sapientia) se dignos inuenit. Quin ipsi ideo magis ut scintillæ re splendebant seruati à persecutoribus, ereptiꝗ ex illorum insidijs, ut salui incolumesꝗ populos erudirent, adeo, ut eorũ fuga à persequentibus, sub- ductioꝗ à furore quærentium, cum Diuina dispositione destinationeꝗ cõ grueret, atꝗ ex ea re & Deo chari sunt redditi, & pulcherrimũ fortitudinis testimonium obtinuerunt. Certe Patriarcha Iacob inter fugiendum pluri- bus uisionibus, ijsꝗ diuinis dignus est habitus, & quo magis desertus de- stitutusꝗ erat, eo magis Dominum pro se habuit, qui & Labanem ad pu- dorem compulit, & impetum Esau coercuit, idemꝗ ut pater Iudæ esset, ob tinuit, ex quo Iuda secundum carnem progerminatus est Dominus, & be- nedictiones Patriarcharum dispensauit. Moses item Deo charus quum in fuga esset, tum demum uidit illam magnam uisionem, ereptusꝗ à persecu- toribus pro Propheta in Ægyptum remissus est, administerꝗ deinde tan- torum signorum & legis factus, ducem se tanto populo in eremo præbuit. Et Dauid cum à persecutoribus agitaretur, ista edidit, Eructauit cor meum uerbum bonum, & Deus manifesto ueniet, Deus noster, & non reticebit, ac magis inualuit, dicẽs: Inter inimicos despexit oculus meus, ac rursum: In Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo. Fugiens aũt & decurrens à facie Saul in speluncam, hæc uerba protulit: Emisit è cœlo & saluauit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Emisit Deus misericordiam suã, & ueritatem suam, & eripuit animam meam è medio catulorum: atꝗ ita ser- uatus ex dispositione diuina, rex deinde effectus est, & promissionem Do- mini ex semine suo oriũdi adeptus est. Magnus item Helias post recessum in montem Carmelum, deum inuocauit: Prophetasꝗ Baal, plures simul ꝗ trecentos neci dedit, & igne cœlitus euocato, centuriones cum suis centu- rijs ad se missã combussit, quum diceret, Descendat ignis de cœlo, hac rati- one istisꝗ uerbis ad uindictã processit, atꝗ ita periculis ereptus est, ut He- lizæum pro se inungeret, & sese formam exemplumꝗ colendi numinis fi- lijs Prophetarum exhiberet. Quin & beatus Paulus de se scribens, ita locu- tus est: Quantas persecutiones sustinui, & ex omnibus liberauit me Domi nus, & liberabit: atꝗ inde magis inualescens, dicit, sed in his omnibus supe ramus. Nihil enim nos segregabit à charitate Dei. Tunc enim usꝗ ad terti- um cœlũ raptus est, & ad paradisum delatus est, ubi audiuit uerba ineffabi- lia, quæ nefas est hominem loqui, ideóꝗ reseruatus est, ut ab Hierosolymis usꝗ ad Illyricum, Euangelium impleret. Non igitur culpabilis aut ociosa Sanctorum fuga. Si enim non declinassent persecutores, quomodo ex se- mine Dauidis ortus esset Dominus? aut quomodo prædicare potuissent sermonem ueritatis, quum id agebatur à persecutoribus, eoꝗ Sanctos per sequerentur, ut tollerent doctorẽ ueritatis? Eo certe animo Iudæi Aposto- lis prædicandi facultatem interdicebant. Sancti contra, omnia sustinere ma lebant, ut Euangelium prædicaretur. Vide igitur, num ita decertantes ocio

 se ha-

se habuerunt tempus suæ fugæ, aut in persecutione utilitatis aliorum obliti fuerunt, imo ut boni uerbi dispensatores, non ueriti sunt illud omnibus cõmunicare, ut qui & inter fugiendum, Euangelium diuulgarent, dolosq; insidiantium, quibus appetebantur, prædicerent, cõfirmarentq; exhortationibus fidelium mentes. Beatus igitur Paulus, qui hoc experimento didicerat, ita inquit, Quotquot uolunt pie uiuere, persecutionẽ patiũtur, statimq; quasi ceromate fugientes inunxit, ita subdens, per tolerantiam decurrimus propositum nobis certamen. Nam tametsi tribulationes continuæ sint, illa tamen ipsa tribulatio tolerantiam efficit, tolerantia uero probationem, probatio spem, spes porro non pudefacit. Propheta aũt Esaias, quũ talia in expectatione sunt, hoc consilium dedit, Vade popule mi, ingredere in penetralia tua, claude ostium tuum, abscondere paulisper, donec trãseat ira. Porro Ecclesiastes non ignarus insidiarũ aduersus pios, ita loquitur, Si calumniam pauperis, & iudicij & iustitiæ deprædationẽ uideris in prouincia, ne tibi ea res sit admirationi, quoniã excelsus super excelsum seruatur, & sunt adhuc sublimiores supra eos. Neq; id mirum, habebat enim patrem Dauidem, qui in suis persecutionibus hoc experimentis cognouerat, ac propterea eos, qui affliguntur, his uerbis confirmat, Viriliter agite, & corroboretur cor uestrum, omnes qui speratis in Dominum: huiusmodi enim sustinentibus, non homo, sed Dominus (ut ipse ait) opitulabitur. Siquidem Ego, inquit, sustinens sustinui Dominum, & intendit mihi, & audiuit deprecationem meam, & eduxit me de lacu infimo, & ex luto fecis. Vtilis igitur & non infructuosa populis fuga sanctorum, etiam si id Arianis non uideatur. Quapropter Sancti (quemadmodũ dictum est) fugientes, sese occultabant, & per dispensationem ut medici in usus indigentium, reseruabantur. Reliquis aũt & in uniuersum omnibus ea lex proposita est, ut fugiant, dum in persecutionibus appetũtur, & occultent sese, dum quæruntur, neq; præcipites, temerarijq; sint in tentando Domino, sed expectent (quemadmodum dixi) donec definitum moriendi tempus aduenerit, aut iudex ille aliquid de ijs, quod sibi rectum uideatur, constituerit, sed tamen nos semper paratos esse uoluit, ut uel uocante tempore, uel apprehẽsi pro Ecclesia usq; ad mortem dimicemus. Hæc & beati martyres, temporibus persecutionũ obseruauerunt, ijdemq; quamdiu in latebris erant, sese obdurabãt. Vbi aũt inuenti essent, martyrium obibant. Quod si quidam ex ijs se persecutorib. dedidere, nõ temeritate eo rapiebantur, sed passim apud omnes profitebantur à Spiritu Sancto hanc promptitudinem, suiq; oblationem profectam esse. Quum igitur Deus nonnullis præcepta fugiendi dederit, & à Sanctis ita actum sit, dicant mihi (quæso) qui nihil quod dignum est, audiunt, unde ipsi didicerunt persecutiones instituendas esse? certe à Sanctis id non habent. Superest igitur ut ab illo acceperint, qui dicit, Persequar & cõprehendam, fugere siquidem Deus iniunxit, & Sancti factitarunt: persequi autẽ Diaboli inuentum est, qui omnibus infestus ubiq; persequendi uotum cõcipit. Quibus igitur adhærescẽdum, Domini ne uerbis an istorum fabulis? quorúmue acta imitanda sunt, Sanctorúmne an istorũ mendacia? qui fortasse ne inter ista quidem discrimen sentiunt, eo quod mente & conscientia

(ut inquit

(ut inquit Esaias) occæcati sint, & amarũ dulce, lucemq; tenebras arbitrentur. Vtinam adsit aliquis ex nostro genere Christianus qui istos pudefaciat, & magna uoce pronunciet: Melius est confidere in Dominum, q̃ intendere istorum stultiloquijs. Domini enim uerba uitam æternã habent: quæ aũt ab istis proferuntur, dolis & sanguine plena sunt. Et hæc quidem satis magna sunt, quæ eorum insaniam subruant, & declarent eos nihil aliud studere, q̃ id solum, ut conuitijs & blasphemijs debacchentur. Sed quia semel bellum ausi sunt in Christum profiteri, supererat, ut etiam curiosi fierẽt. Exquirant igitur modum nostræ recessionis, & resciscant à suis: Ariani enim se militibus in cursu illo & eruptione adiunxerunt, ut eos ad sæuitiẽ inflammarent, nosq; ijs latentes proderent. Qui si tum omni affectu cõmiserationis caruerunt, saltẽ nunc auditis suis sceleribus, pudefacti cõquiescant. Nox erat, multiq; ex populo ad proximam synaxim in orationibus peruigilabant, quum dux exercitus Syrianus ingessit se pluribus q̃ quinq; millibus, quorum alij arma, alij strictos enses gestabãt, alij arcus, iacula, fustes, quemadmodum prius dictum est, & Ecclesiam, militibus prope inter se consertis manibus, ne quispiam inde exiret, aut elaberetur, cinxit. Ego aũt, quum in tanta tribulatione populos deserere absurdum putarem, & rectius esse, ut pro alijs pericula susciperem, manebam sedens in cathedra mea, Diacono iusso, ut Psalmum recitaret: Quoniam in seculum misericordia eius: & post recitationem quisq; domum abiret. Vbi quum dux istarum cohortium, ui in templum irrupisset, militesq; sacrarium ad me intercipiendũ obsideret, quotquot ex clero populóue residui erant, clamitare, obsecrare, ut me subducerem: ego contra, nisi omnibus ad unum digressis, me recessurum pernegabam, quapropter relicta cathedra, iniunctisq; precibus obsecrabam, ut abitum maturarent: melius enim esse, si ipse in periculum uenirem, quàm si quispiam illorum acciperet. Digressis igitur plerisq;, cæterisq; eos subsequentibus, monachi mei & nonnulli ex clericis inter abeundum me secum abstraxerunt. Atq; ita testor ueritatem, per milites quorum alij Sacrarium cingebant, alij per templũ oberrabant, inoffensẽ transiuimus, Domino Duce & protectore, nihilq; ipsis sentientibus elapsi sumus: Deum interim magnifice glorificantes, quòd neq; populum prodidissemus, & quòd ijs prius sine noxa dimissis, quærentium manus effugissemus. Quum igitur diuina prouidentia nos ita mirabiliter ex hoc periculo eripuerit, quis mihi id iure uitio uertendum putet, quòd non ultra me in manus quærentiũ reiecerim, aut remenso itinere me eorũ oculis ingesserim? Id enim esset plane se ingratum Deo præstare, & præter eius mandatum agere, & cum actis Sanctorũ pugnare. Aut si quis est, qui in hoc culpam consistere putet, audeat ille eadem opera, etiam magnum Apostolum Petrũ incusare, q conclusus & custoditus militari manu, secutus sit Angelum, & post egressionem è carcere, & liberationem, non redierit ad uincula sua, ac sese tradiderit, sine omni cura cõsiderationeq; scelerum Herodis. Crimini det Manes ille Arianus, q Paulus de muro demissus, & ita elapsus, non mutarit consiliũ: & regressus, aduersarijs sui potestatem fecerit. Sed neq; Moses reuersus est à Madianitis in Ægyptũ, ut apprehenderetur ab ijs, qui ipsum quærebant. Neq; item

Dauid in spelunca se exhibuit Sauli, neq; filij Prophetarum ingesserunt se Achabi. Id enim erat facere contra Dei præceptum, quum in Scripturis habeatur: Non tentabis Dominum Deum. Id quũ & ego uererer, ut qui hæc è scripturis didiceram, ad istum modum me institui, neq; gratiam Domini erga me, eiusq; auxilium negligendum putaui, etiam si ob id aduersum nos dentibus frendant. Hic igitur modus meæ recessionis fuit, in quo existimo nullam omnino culpam esse, apud eos saltem quibus est sana mens: quũ sciant à Sanctis huiusmodi formam ad institutionem nostri traditam esse. Verum isti ut apparet, nullum audaciæ genus, quantũcunq; illicitum, intactũ inausumq; relinquunt, nihilq; eorum omittent, in quibus malitiã suã ostendere possunt, ut uita eorum cum sententijs uerbisq; probe congruat. Neq; si ipsis sua tanta taliaq; facinora obieceris, pudefiunt. Leontius enim accusatus de cõmercio cuiusdam iuuenculæ mulieris, iussusq; proinde ab Eustotio, ut ab eius cõtubernio abstineret, se ipsum castrandum dedit, quo ita libere eius cõmercio uti posset: neq; tamen uel ita suspicionem abluere potuit, quo minus cum presbyter esset, deponeretur. Narcissus uerò præter alia multa uitia, quib. inquinatissimus est, iam tertio ab ordine suo reiectus est. Et qui inter eos facile teterrimus est, Georgius, & ipse quoq; presbyter à suo ordine summotus fuit, nec profuit ei quòd se Episcopum nominarat, quo minus Sardicæ in magno concilio deponeretur. Habet ille & hoc in uitijs suis auctarium, q; quum nepotanter uiuat, nec dissimulare queat, etiã apud suos infamia laboret. Singuli igitur singulis uitijs excellunt, una tamẽ omnib. in genere & cõmunis macula est, q; pro hæresi sua, belloq; in Christum, non Christiani amplius, sed Ariani appellentur. Quũ igitur hoc sint animo & professione, & innumeris teterrimisq; uitijs scateãt, quid miri est, aut inexpectati, si eos, qui in eorum sententiam non concedunt, neq; Arianam hæresim plausibus prosequuntur, ad necem quærant? & ubi necauerint, de facto gaudeant: frustrati aũt uotis suis tumultuentur, æstuent, doleant, adeo ut ipsi putent se iniuriam accepisse, quòd in iniurijs inferendis nõ satis polleant: contrà qui eorum persecutionibus appetiti fuere, Deo gratias agant, & multa cũ fiducia loquantur, ea præsertim quæ sunt in sexto Psalmo, Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector uitæ meæ, à quo trepidabo? quum appropinquarent aduersum me nocentes, ut ederent carnes meas, tribulatores mei, & inimici mei infirmati sunt, & ceciderunt. Si constituantur aduersus me castra, non timebit cor meum, Si insurgat aduersus me prælium, in inexpugnabili dextra Dei sperabo, Atq; itidem in trigesimo Psalmo, Seruasti ex necessitatibus animam meam, posuisti in loco spacioso pedes meos, in Christo Iesu Domino nostro, per quem Patri in Spiritu Sancto, gloria & imperium in secula seculorum.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE ad ubiq; Orthodoxos, quum per Arianos persecutio fieret, EPISTOLA.

ALA quæ passi sumus, & intoleranda sunt, & con digne enarrari nequeunt, sed tamen, ut compendi osius uim, acerbitatemq; earum calamitatū signifi cem, historia mihi ex Sacris literis recitanda uidetur. Vir Leuita iniuriam in uxore passus, uimq; ei us indignitatis secum reputans (mulier enim Hebræa erat, & ex stirpe Iudæ) tantisq; contumelijs attonitus, quemadmodū diuina Iudicum Scriptura renunciat, uxoris corpus in partes diuisum, ad omnes tribus Israeliticas misit, ut iniuria non ad se solū, sed ad omnes æque pertinere crederetur, utq; uel uicem eius dolentes, uindices se præberent, uel negligentes eius sceleris, pudore cōfunderentur. Nuncij aūt rem, ut gesta erat, denarrarunt: illi aūt qui uisu audituq; id cognouissent, in hæc uerba proruperunt: Nunq; tale quid, ex quo filij Israel ex Ægypto adscenderunt, accidisse. Concitatæ igitur sunt uniuersæ tribus Israel, omnesq;, quasi singuli id peculiariter passi essent, in unum coiere. In summa debellati sunt, qui hoc scelus perpetrauerant: non enim ad generis cōiunctionem, qui in bellum coiere, sed ad facinus respexere. Scitis istam historiā fratres, & quæcunq; ibi perq; diligenter à Scriptura super hoc negocio recensentur. Vlterius aūt ea excutere non est animus, præsertim quum ad eos scripturus sim, qui rem cognitam habent, & ipse ardeam q̄primum ad ea indicanda, quæ magnitudine & numero superent Leuitica ista mala. Ideo enim huius historiæ mentionem fecimus, ut rebus eius temporis cum præsentibus in cōparationem missis, in quibus tanta & tam immanis crudelitas est, maiorē q̄ illi indignationem aduersus homines nefarios conciperetis. Siquidem acerbitates persecutionum nobis illatæ, ita præponderant, ut exigua uideatur Leuitæ calamitas, præ illis quæ nunc aduersus Ecclesiā designata sunt. Vel potius nunq; quicquam tale auditum est, in orbe terrarum, neq; quisq; unquam istiusmodi mala expertus est. Tunc enim una mulier iniuriam passa est, & non nisi unus Leuita erat, ad quem uis illa referebatur. Nunc aūt uniuersa Ecclesia iniuria est affecta, & sacrarium contumeliose habitum. Et q̄ magis est, pietas ab impietate persecutionem perpetitur. Tunc singulæ tribus singulis partibus mulieris uisis, attonitæ cōsternatæq; ferebātur. Nūc aūt totius Ecclesiæ membra diuulsa sunt. Rem ita esse, etiam ex illis cognoscetis, qui alij atq; alij in diuersas partes, ut iniurias suas exponāt, missi sunt. Obsecro igitur uos, ut ita uestros animos cōmoueat rerū indignitas, quasi nos non tantūmodo, sed ipsi quoq; iniuriam accipissetis, quo quisq; uti læsus, opem in cōmune cōferat, ne paulatim Ecclesiastici canones & Ecclesiæ fides corrumpatur, quæ ambo in periculum ueniūt, nisi Deus uestra opera

quàm celerrime delicta castiget, & Ecclesiam uindictæ compotem reddat, Non nupera aut nouitia res est canonũ Ecclesiasticorũ institutio, sed à primis usq; patribus per manus tradita est, & fundata in Ecclesijs, neq; nunc tandem fides suum initium sumpsit, sed ab ipso Domino opera discipulorum in nostram usq; ætatẽ propagata est. Ne igitur ea, quæ hactenus usq; ad nostra secula in Ecclesijs obseruata sunt, his temporibus pereant, & quæ nobis concredita sunt, à nobis requirantur, agite fratres, ita animo excitemini, eumq; zelum arripite, qui bonis dispensatoribus ministeriorum Dei congruit, & non aliter sitis affecti, q̃ si in oculis uestris istiusmodi populatio cõmissa esset. Copiosius omnia ex tabellarijs cognoscetis, ego tamen mihi imperare non potui, quin paucis ea quoq; delinearem, quo plane uobis constaret, nullo unq; tempore, talia in Ecclesiam perpetrata esse, ex quo Saluator noster in cœlum subuectus discipulis præcepit, Ite & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Quæ igitur aduersum nos, & Ecclesiam cõmissa sunt, ad istum modum se habẽt. Solenniter nobis in pace cõuenientibus, populisq; istiusmodi cõuentu lætis, & cõministris Sacrorum secundum Deum uita cõuersationeq; per Ægyptum, Thebaida, Aphricam in melius proficientibus, mutuaq; inter se, & erga nos pace & charitate affectis: ecce ibi statim præfectus Ægypti publice literas proponit in speciem edicti, quibus declarabat Georgium Cappadocem natione, pro successore mihi datum, satellitio stipatoribusq; Comitis in cathedram introducendũ. Fama istius negotij, tunc ut in re noua, et nunc quoq; post rem peractam, perturbauit oẽs. Maior igitur ea de caussa in templa, populi defluxus, & præcipue ob id, q; nullas querelas, nec à plebe, nec à presbyteris, nec ab Episcopis contra me habitas satis scirent, neminemq; nisi Arianos cum Georgio esse: ipsumq; adeo Arianũ & esse, & ab Ariano Eusebiũ missum esse cognoscerent. Scitis aũt fratres, Eusebiũ cum suis præsides semper & socios ipsius hæreseos Arianorum fuisse, & per eos nobis perpetuo insidias esse factas, operamq; dedisse ut in Gallias exulatũ abirem. Populus igitur indignari, quæritare sæpe multumq;, tum ad iudices, tum ad uniuersam ciuitatem protestari, nullam aduersum nos querelã ab Ecclesiasticis motam esse: Arianorum hæreticorum opera, hanc insolentiam, legumq; præuaricationẽ in Ecclesiã immitti. Sed ut demus querelam aliquam aduersum me susceptam esse, meumq; nomen inter reos receptum esse, non tamẽ oportuit in mei locum Arianum, aut qui Ariana saperet, surrogari, sed secundum Ecclesiasticos canones, prout Apostolus præcepit, congregatis populis unà cum Spiritu Sancto, qui Episcopum cõstituant, publice & in præsentia clericorum Episcopum postulantium, inquisitionẽ fieri, atq; ita omnia canonice peragi: nõ aũt ad præsentiã, postulationemq; Arianorum, qui ab Ecclesia alieni sunt, quiq; Episcopale nomen non uerentur emere, successorem mihi dari, nũdinatoremq; Episcopalis tituli, præter consensum eorum, qui Episcopũ postulare debebant, prætereq; uoluntatem cõscientiamq; omnium, qui actis adhibiti non fuere, per uim opesq; iudicum extraneorũ, in hanc dignitatem immittere. Id enim & Ecclesiasticos canones soluit, & ethnicos ad blasphemiam & suspicionẽ cogit, ut pu-

tent

tent non legibus,rituq́ diuino,ſed nũdinatione & potentia Epiſcopos cõſtitui.Præclara igitur iſta Arianica Georgij conſtitutio, tale ſui exordiũ habuit.Illius porro introitus in Alexandriam , quam multa nefaria perpetrauerit,quantorũq́ malorũ author extiterit,licebit uobis & ex literis noſtris & ab iſthuc proficiſcentibus reſciſcere. Populis ergo grauiter ferentibus iſtarum rerum inſolentiam,ideoq́ in Eccleſijs cœtus facientibus,ne Arianorum perfidia Eccleſiæ fidei admiſceretur:Philagrius iam olim in Eccleſiam, & uirgines iniurius,per id tempus præfectus Ægypti, olim transfuga noſtræ religionis , Georgij conterraneus , homo nequaq́ ſpectatis moribus, fretus magiſtratus ſui authoritate,præſidioq́ ad quiduis audendum promptus,& quia apoſtata,in Eccleſiam infeſtus,& præceps,Ethnicas tribus, Iudæosq́ itẽ atq́ alios proteruos homines adhortationibus , magnisq́ promiſſis,quæ ſecũdum pacta pro opera præſtita bene perſoluit,aduerſus Eccleſiam inſtigatos cuneatim cum gladijs & fuſtibus,contra populos in Eccleſias immittit.Iam quid inde euenerit, non ſimplicem poſthac ſermonem requirit,quum ea res nec ſatis digne explicari queat, aut ſine lachrymis , & planctu,uel ex minima parte recenſeri . Vbi enim apud priſcos talis tragœdia? aut quid ſimile in bello & perſecutione factum eſt unq́? Siquidem & Eccleſijs & baptiſterijs flammæ iniectæ : magnus igitur luctus , eiulatus & planctus per ciuitatem. Ciues ea quæ agebantur , indigne ferre, occlamare præſidi,uim proteſtari, eò q uirgines ſanctæ & incõtaminatæ nudatis corporibus nefaria paterentur , ijſdemq́ ſi contumacius obſiſterent , periculũ capitis ingereretur,monachi pedibus obtriti expirarẽt,alij fiſco addicerentur, alij gladijs fuſtibusq́ mactarentur , alij uulneribus plagisq́ male mulctati diſcederent.In ſacroſanctam aũt menſam(proh)quanta impietas,& facinora cõmiſſa? Vidiſſes enim eos aues et nuces pineas immolare,idola ſua laudibus efferre : In Dominum noſtrum Saluatorem Ieſum Chriſtum & filium uiuentis conuicia,uerborumq́ contumelias iacere,Sacros Scripturarum libros,quos in Eccleſijs inueniebãt cõburere : In ſacrum baptiſterium (proh ſuperi)Chriſticidas Iudæos, & Atheos Ethnicos nulla cum reuerentia ingreſſos , eam uerborum factorumq́ turpitudinem nudatis corporib. deſignare,ut pudendum,abominandumq́ ſit relatu.Nec defuere impij homines,æmuli acerbiſſimorum perſecutorum,qui uirgines, cõtinentesq́ iniectis manibus traherent,raptarent,& ad blaſphemiam,dominiq́ abnegationem compellerẽt,eosq́ qui id facere recuſarent,conciderent,pedibusq́ obtererent.In hoc genere introitus ſui ſplendidus ille et perq́ egregius Georgius,lætus de iſtis malis,ſimulq́ mercedem, præmiaq́ pro hac tam ſcelerata uictoria,Ethnicis,Iudæis,cæterisq́ quorum opera ad talia uſus erat,diſpenſans,in prædam rapinasq́ Eccleſiam dabat . Semel aut iſtiuſmodi genere ſcelerum & licentia data , multa tetriora q̃ in bello , crudeliora quàm in latrocinio cõmittebantur,quum et iſti obuia diriperent,illi in cellis repoſita diuiderent,magnamq́ copiam uini aut ebiberent , aut effunderent, aut aſportarent, oleumq́ reconditum prædarentur , fores cancellosq́ tanquã reiectamenta geſtarent,& candelabra inibi ad parietem deponerent : cereosq́ Eccleſiæ,idolis adolerent.In ſumma,magna ubiq́ in Eccleſia depopulatio,

latio,& plurima mortis imago, non tamen ad ista impij Ariani ullo pudore cõmouebantur,quin tetriora adhuc,atrocioraq́; accumulauere. Vidisses enim presbyteros & Laicos in ius trahi,uirgines à coetu suo diuulsas, ad tribunal præsidis raptari,& in carcerem conijci,alios fisco addici,alios flagellis cædi,panes sacrificiorum,ministris & uirginibus interdici. Hæc aũt sub Pascha, in sacra quadragesima acta sunt, per quod tempus ieiunijs dediti erant. Interim egregius ille Georgius arrogatis sibi moribus Caiphæ cum præside Pilato,contra pios Christi cultores debacchabatur. Certe ipso die Parasceues ingressus in quandam Ecclesiam cum duce & præside Ethnicorum populorum,intellecto hominum odio, quo illius uiolentum introitũ auersabantur,authorem cõsuasoremq́; se præbuit crudelissimo præsidi, ut eadem hora triginta quatuor uirgines,& matronæ item uiriq́; ingenui publicæ flagellis cæderẽtur, & in uincula cõijcerẽtur, inter quos uirginẽ quandam studiosam literarum,& adhuc Psalterium manibus retinentẽ, publice flagellari iussit,ereptus uirgini à carnificibus liber,ipsa aũt post flagra in carcerem reclusa est. His aũt ad istum modum patratis, ne in reliquum quidẽ tẽpus ociũ egere, quippe qui in illa alia Ecclesia, in qua ego potissimũ per eos dies cõmorabar,eadem prorsus molientes, furore ipsorũ etiam in templum immisso, nihil non egere, ut ibi me interceptum de medio tollerent, nec aliter euenisset,nisi gratiam Christi propitiã, auxiliaremq́; mihi expertus fuissem,unde ita elapsus, licuit mihi paucula ista ex innumeris mala recensere. Ego enim uidens eos ad extremam rabiem deuenisse,mecumq́; rationem iniens,quo ne uel Ecclesia noxã acciperet, aut uirgines indigna paterentur,cædesq́; denuo cõmitterentur, eademq́; iterum iniuria contumeliaq́; in populum incũberet,furtim me populis subduxi,memor uerbi Saluatoris nostri, Si uos persequuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam. Noueram enim ex ijs, quæ aduersus primam illam Ecclesiam perpetrauerant, nihil sceleris eos in istam Ecclesiam omissuros,ubi ne ipsam quidem dominicam diem sanctissimi festi,ulla in reuerentia habúere, quo minus eo ipso tẽpore,quo Dominus omnes ex mortis uinculis cõpedibusq́; asseruit, homines eius Ecclesiæ in uincula conijcerent. Georgius aũt cum suis gregalibus,ueluti bello in Christum suscepto,fretus, cõfisusq́; præsidis potentia, diem illam liberalem,uindicemq́; seruis Christi in luctũ & mœrorem uertit. Ethnici contra,oculis animisq́; malignis diem illum sanctissimum intuentes,lætitia gestiebãt. Georgius uero, credo ex mãdatis Eusebij, uinculis, cõpedibusq́; per id tempus Christianos,ad luctum,cõplorationemq́; compellebat. Hoc genere uiolentiæ Præses Ecclesias diripuit, direptasq́; Georgio & furiosis Arianis tradidit. Ergo reiectitij homines, & sumoti ab Ecclesia, in Ecclesiarum direptionibus sibi gratulantur: populis aũt Dei & clericis catholicæ Ecclesiæ ea necessitas inflicta est,ut cum impijs hæreticis Arianis cõmunicent,aut ab introitu Ecclesiæ abstineant. Quin & naucleris alijsq́; marinas nauigationes obeuntibus, non exigua uis adhibita est à Georgio,dum alios opera præsidis in tormentis habet, alios uero compedib. adstringit & in carcerem conijcit,ea de causa, ut & ipsius sceleribus metuerent contradicere,& literas ab eo deferendas acciperent. Verum ne ita quidem

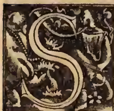
dem contentus,quo se nostro sanguine satiaret,induxit crudelissimũ præsi dem facinorum socium,ut decretum sub populi nomine aduersus me odio sissimis uerbis descriptum,ad pientissimum Imperatorem Constantiũ mitteret,unde non solum exilium,uerum etiam mille mortes expectandas putes.Is aũt qui decretum scripsit,transfuga est nostræ religionis, quippe qui relictis Christianis,idola gentiũ turpiter adoret, qui aũt literis istis subscriserunt,Ethnici sunt.Et ne multus sim in scribẽdo,persecutio adest, eaq; persecutio,qualis nunq; antea aduersus Ecclesiam oborta est. Nam in superioribus persecutionibus,quum quis ad fugam adigeretur, erat, ubi suas partes cum alijs coniungeret,& quum occultaretur,nõ deerat Baptismatis copia. Hæc autẽ multa & præsens crudelitas, Babyloniorum impietatem æmulatur. Vt enim illi Danielem,ita præclarus iste Georgius,eos, qui domi orationes faciunt,ad præsidem defert, & ministros Sacrorum infensissime obseruat,adeo ut ex ista uiolentia multi destituti inopia Baptismatis, periclitentur,multiq; sine uisitatoribus ægrotent, & lamententur: acerbiorem sibi calamitatem q̃ morbum arbitrantes,populiq; Sacrorum ministris abactis,non ignari impietatis Arianorum,præoptant potius ita ægrotare, & periclitari,q̃ ut Arianorum manus capitibus suis imponi sustineant. Vt igitur Arianus est Georgius,ita & ab Arianis missus est,cũq; nemo in Episcopum postulauit,nisi soli Ariani, ac proinde uti mercenarius & externus grauia & perq; acerba in populos catholicæ Ecclesiæ, quasi alienos & non sui gregis per fidem facit.Ego aũt,quia iam pridem,quum eum Ariani ut fidum sibi in Episcopum promouebant, scripto edideram, nemini uestrum, catholicis Episcopis ignotũ esse Georgium, eumq; merito à uobis pro impietate sua excõmunicatum esse,& anathema edicto Ecclesiæ proclamatũ, nec aliam esse causam cur eum Ariani pro Episcopo mittant, nisi ne denuo ex meis scriptis similia conuitia paterentur, barbara & exotica ui in me coorti,Ecclesias in suam potestatem redegere: ut ita Arianismi suspicionẽ uitarent. Verum & hic quoq; magnopere frustrati sunt.Nemo enim Ecclesiasticorum hominum Georgio se adiunxit, exceptis hæreticis, cæterisq; ob crimina sua ab Ecclesia reiectis, illisq; item qui metu præsidis cõmunionẽ simulant. Hanc tragœdiam ille iam olim quidẽ cum suis meditatus est: sed nunc eius dramatis agẽdi facultatem per calumnias nactus est, quibus nos apud Imperatorem accusauit. Sed enim ne ita quidem cõquiescere potuit, ut qui etiam nunc mei cædem quærat,& notis amicisq; nostris adeo se terribilem infestumq; præbet, ut nemo nõ metu mortis in exilium fugiat. Verum non ideo de sceleribus eorum formidinem,sed potius indignationem & uindictæ cupidinem concipere debetis, quum hoc nouo genere scelerũ aduersum nos sint usi. Si enim patiente uno mẽbro, cõpatiuntur & reliqua membra,& secundum beatum Paulum,flendũ est cum flentibus,certe tanta Ecclesia læsa, quisq; quasi ipse læsus esset, ad uindictam se accingere debet.Cõmunis enim omnium Saluator est,qui ab illis blasphematur, & omnes quotquot sunt canones,ab ijsdem uiolantur.Si uobis in Ecclesia siue ullius querela sedentibus,subito per edictum principis successor mittatur, & talia cõtra uos designarẽtur,an id quæso,sine indignatiõe toleraturi essetis,

an non

an non potius uindicandum cenferetis? Est igitur æquum uestram indignationem cõmoueri, ne si ita res silentio transmittatur, paulatim in singulas Ecclesias idem malũ propagetur: nostráq; disciplina in mercatus & nundinationes abeat. Quod igitur ad Arianos pertinet, rem uobis cõpertam dico. Sæpe enim eorum impietatem, publice priuatimq; damnastis, neq; ignari estis, qualis sit Eusebius cum suis, & quantopere cum Arianis eandẽ hæresim foueat. Quæ res in caussa fuit, cur nobis olim insidiatus sit. Porro quæ per eum eiusq; socios designata sunt, quãtoq; ea sint acerbiora uel bellicis calamitatib. ideo meis scriptis ostendi, ut statim à rebus narratis assumpto zelo, recta tenderetis ad tollendos talium scelerum in Ecclesiam authores. Certe fratres nostri Romæ anno superiori infensi prioribus eorum hominum factis, quum nondum scelera ista accesserant, pro ultione sumenda, concilium indici celebraríq; uoluerunt, & rem perfecissent, nisi Eusebiã Ecclesiam turbassent, nosq; intercipere conati essent, ut libere, sine reprehensore in sceleribus suis pergerent. Quòd si Episcopi illi Romæ tum temporis in hæreticos iras sumpsere, quanto iustior grauiorq; uestra & ira & indignatio fuerit, quum prioribus maleficijs tantum scelerum addiderint? Obsecro uos igitur, ne tanta facinora leuia, aut negligenda putetis, ne'ue inclytam Alexandrinorũ Ecclesiã hæreticorũ pedibus obteri conculcaríq; sinatis. Certe ista indignitas rerũ in causa est, quod populi, sacerdotesq; seorsum sine synaxibus uiuant, taciti quidem ob uim præsidis, animo tamen impietatem Arianorũ execrantes. Si igitur aut ipse Georgius aut alius quispiam ipsius nomine ad uos scribat, ne recipiatis fratres illorum literas, sed oblatas disrumpite, eorumq; tabellarios ut impios & scelerum administros eijcite. Quòd si formulam pacificatoriã scribat, ne illam quoq; recipiatis: metu enim præsidis uiolentiaq; Georgij, ad has literas perferendas cõpulsi sunt. Ego aũt, quia uerisimile est Georgij gregales de Georgio scripturos esse, meis literis uos præmonere studui, ut reiecto personarũ delectu, sicuti Dei æmulatoribus cõgruit, subornatos, summissosq; ab hoc genere hominũ, expellatis, qui hoc ipso tempore in Arianorum gratiam, Iudæos, Ethnicosq; homines, ad persecutiones, uirginum stupra, cædes, Ecclesiarum populationes, incendia, blasphemias instigarunt. Neq; enim impius & furiosus Georgius, quòd Arianus non sit, inficiari poterit, quum is qui literis eius subscribit, pro documento in contrariũ sit. Ammon enim iste eius subscriptor, iam olim à beato Alexandro ante me Episcopo, ob multa mala, impietatemq; ab Ecclesia eiectus est. Ob hæc omnia, quæso, rescribite, & impios condemnate, ut sacerdotes, qui hic sunt, populiq; orthodoxam uestram religionem, zelumq; uestrum aduersus malos cõspicientes, de uestra gaudeant concordi fide, istiq; scelerum in Ecclesiam Authores uestris literis uel sero errorem suũ dedoceantur, & pœnitudine capiantur. Salutate eam quæ apud uos est, fraternitatem: qui mecum sunt fratres uos salutant. Dominus aũt uos sanos, nostriq; memores conseruet, domini uerè desideratissimi.

ATHANASIJ

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE DE Sententia Dionysij Episcopi Alexandrini aduersus Arianos, & quòd falso eum Ariani sibi adstipulatorem hæreseos fingunt, EPISTOLA.

ERO mihi significasti de colloquio isthic cũ Christi perduellibus habito: nam antequã tua id mihi charitas scriberet, totum negociũ studiose cognoueram, interimq́; dum ista non illibẽter audirem, placuit mihi summopere tui animi pietas, recte de Patribus nostris sentientis, simulq́; Arianorũ uecordiam etiam in hoc negocio agnoui. Qui quũ nihil rationi cõsentaneum, aut certi ex Scripturis Sacris in hæresi sua habeãt, ac proinde improbas semper caussificationes, & callida Sophismata in medium proferant, nũc eò audaciæ processere, ut etiam patres nostros in calumniam uocent: minime id alienum ab ipsorum moribus, & propriũ omnino eorum prauitatis ingenij. Qui enim aduersus Dominũ & Christum sua studia intendũt, quid miri si beatæ memoriæ Dionysium Episcopum Alexandriæ adstipulatorẽ suffragatoremq́; suæ sententiæ fingant? eundemq́; & ad cõmendationem suæ hæreseos laudibus ornant, beatumq́; deprædicant, & magnis criminibus impetunt, non aliter q̃ prædones ac improbi homines, qui cum de studijs suis male audiũt, probos, modestosq́; sibi socios fingunt, falsa de alterius probitate mentientes. Si bene fidunt suæ sectæ, uerbisq́; quæ loquuntur, nudam nobis suam hæresim proferant, ostendantq́;, si quid pro ea defendenda, uel ex Sacris literis, uel ex aliqua humana saltẽ ratione, quæ quidem pia sit, deducere possint, aut si non possint, taceant. Nusq́; enim quicq́; inuenturi sunt, nisi quod faciat ad grauiorem ipsorum refutationem, saltem ex Scripturis Sacris: Ioanne quidem dicente, In principio erat Verbũ, ipsis aũt oblatrantibus eum non fuisse, anteq́; nasceretur: Dauide uero ex persona Patris ita recinente, Eructauit cor meum Verbum bonum, ipsis uicissim obgannientibus, Verbum illud duntaxat esse mentis cogitationem, & ex non entibus extitisse. E diuerso Ioanne euangelizante, omnia per ipsum facta esse, & sine ipso factum esse nihil. Paulo quoq́; ad istum modũ scribente, Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, eodemq́; ita alibi loquẽte, quoniam in eo condita sunt omnia. Quid igitur ijs superest fiduciæ, ac non potius quod conuitium non merentur, dum deblaterant creaturam esse opificem omnium, & opus esse eum in quo sunt omnia condita & consistunt? ne humana quidem ulla ratio, quæ pietatem sapiat, illis ad sui defensionem relinquitur. Quis enim hominum, siue Græcus, siue Barbarus, eum quem pro Deo agnoscit, creaturam esse, aut non fuisse anteq́; gigneretur, dixerit? Aut quis hominum auditis eius numinis uerbis, quod solum pro Deo ueneratur, Hic est Filius meus dilectus; rursumq́;, Eructauit cor

meum uerbum bonum, ausit dicere uerbum, quod ex corde Dei progressum est, ex non entibus existere, neq; id esse eius, qui loquitur, partum? Aut rursum audiens ex eius quem Saluatorem credit, sermone: Ego in Patre, & Pater in me, &, Ego & Pater sumus unum, ea dirimere conetur, quæ ille unita asseuerat, & sine diuisione conseruauit. Illi igitur certi, quàm nihil sit fiduciæ in sua secta, ad mendacia de pijs hominibus fingenda confugiūt. Atqui magis decuit eos omniū nudos inopesq;, & ubiq; ad interrogationes hæsitantes, quum nihil habeant quod hiscant, sententiā mutare & auerti à uia erroris, quàm homines ignotos suorū catalogo adscribere, ne ab illis ipsis de mendacijs cōuicti, plus dedecoris referant. Verum illi ab huiusmodi dolis nunq; abstinuerint, utpote æmuli Caiphæ, & sociorum eius, à quibus etiam Christi abnegationē didicerunt. Siquidem illi post tot opera Domini unde eum constabat Christum esse, Filium Dei uiuentis, post tot argumenta quibus cōuincebantur, nihil non præter Scripturæ intellectum, & animo sentientes, & uerbis loquentes, non tamen uel paulisper contra eius rationes oculos attollere ausi, ad Patriarcham Abraham se recipiebant, dicentes: Nos patrem Abraham habemus, quasi ita stultam uerborum temeritatem occultare possent. Cæterum nec illis quicq; istiusmodi uerba profuere, neq; istis, q Dionysium sibi associāt, quo in eadem culpa cum eo esse uideantur, profuturum est. Nam & illos de præuaricatione legis conuicit Dominus, dicens: Hæc Abraham non fecit: & istos impietatis & mendaciorum eadem ueritas conuincet, docebitq; Dionysium Episcopum non fuisse Arianicæ sententiæ, aut ueritatem ignorasse, sed & eius temporis, & nouos istius seculi Iudæos, à patre suo diabolo furorem istum Christo hostilem mutuatos esse. Magni certe argumenti est nihil eos ueri dicere, & calumnijs uirum premere, q ille nunq; ab alijs Episcopis de impietate conuictus est, neq; hæresim propugnando ab Ecclesia secessit, sed in ea cum pietate obdormiuit, quodq; eius memoria hactenus cum patribus huc usq; celebrata est, & in catalogum relata: qui si cum istis eiusdem opinionis fuisset, aut si scriptorum suorum rationem non reddidisset, minime dubium, quin eadem, quæ illi, passurus fuisset. Atq; ista suffecerint ad plenam cōfutationem nouorum Iudæorum, qui et Dominum nostrum inficiantur, & patres nostros calumniantur, omnesq; Christianos decipere satagunt. Cæterum quia occasionem calumniandi Episcopi ex quibusdam particulis ipsius epistolæ sese habere arbitrantur, age particulas illas inspiciamus, ut inde eorū uanitas appareat, & desinant uel sero tandem inter se blasphemare Dominum, & confiteantur Iesum uel cum militibus, cōspecto rei naturæ testimonio, uerè esse Filium Dei, & nequaq; creaturā. Dicunt igitur in epistola beati Dionysij scriptum haberi, Filiū Dei opus & quiddam factitium esse, neq; Patri naturaliter suum ac proprium, sed alienum ab illius substantia, qualis est uitis à natura agricolæ, aut nauis fabri: eundemq;, quia opus est quoddā conditum, non fuisse, anteq; fieret. Scripsisse Dionysium istius generis epistolā agnoscimus, uerum non hanc solam, sed plurimas ab eo postmodum scriptas esse dicimus, quas ab istis quoq; legi oportuit, ut ex omnib. simul, non ex unica duntaxat iudiciū de eius fide constitui posset. Non enim fabri

peritia

peritia solertiaq;, qui multas triremes ædificauit, ex unica naue, sed ex omnibus simul diiudicari debet. Si igitur simpliciter, tanq; qui fidem suam ederet, profiterentur hanc epistolam, scripsit, esto, accusent eum ut uelint, non enim crimine caruerit istiusmodi sententia. Quod si temporis & personæ ratio eum ad talia scribenda traxit, aliasq; postmodum epistolas subdidit, quibus se de suspicione purgat, non oportuit omissis causis, cur ita scribendum fuerat, homini temere odium conciliare, ne alioqui uideantur, nihil ni si dictiunculas aucupari, & ueritatem & fidem rerum, quæ ex aliis epistolis elucet, prætermittere. Agricola certe, qui alias atq; alias arbores aliter pro subiecti soli ratione curat, minime culpari debet, q; hanc amputet, illam inserat, istã plantet, aliam rursus euellat, sed potius ob multiplicẽ solertiã in admiratione esse. Quapropter si non obiter & perfunctorie eius uiri scripta legerint, indicent mihi quale argumẽtum scopumq; epistolæ secutus sit, id si fecerint, calumniam suam animiq; prauitatem in lucem proferent. Cæterũ quia isthic tergiuersaturi sunt, uel inscitia eius scopi, uel uerecundia, necessarium uidetur, ut ego illud dicam, In Pentapole superioris Lybiæ quidã Episcoporum sententias Sabellii amplectebantur, tantumq; eorum cõmentã inualuerant, ut uix ulterius Filius Dei in Ecclesiis prædicaretur. Re cognita, Dionysius, ad cuius curam eæ Ecclesiæ pertinebant, legatos misit, qui autores harum rerum ab illis prauis opinionibus retraherent. Illis autem de stultitia sua remittentibus, impudentiusq; in impietate pergẽtibus, coactus est ad illorum improbitatem retundendam istiusmodi epistolam scribere, & humanitatem Christi ex Euangeliis cõmonstrare, ut illis audacius Filiũ Dei abnegantibus, & humana eius Patri imputantibus, cõmonstrata rei ueritate, non Patrem, sed Filium pro nobis hominem esse genitum, rudibus illis & inscitis hominibus Patrem non esse Filium persuaderet, & paulatim ad ueram Filii Deitatem credendam, et Patris cognitionem euehere possit. Hic nimirum scopus est eius epistolæ, quæ ad retundendam eorum peruicaciam, qui ueritatem Fidei mutare uolebant, scripta est. Quid igitur simile habet Arii hæresis & Dionysii sentẽtia? aut quid est cur Dionysius, ut Arianus nominari debeat, in tanto inter utrumq; discrimine, quũ hic sit catholicæ Ecclesiæ magister, ille aũt nouæ hæreseos inuentor, ac deprauati animi index, hæresimq; Thaleia effœminatis ridiculisq; numeris, ad similitudinem Ægyptii Sosatæ conscripta in lucem promulgarit. Hic aũt aliis epistolis conscriptis purgata suspicione, recte se sentire edocuerit. Qui si secũ in scriptis suis dissidet, non debet in ea parte qua fidem non meretur, ad cõmilitium ab illis trahi. Rursus si idem se de epistola sua ad Ammonium, unde suspicio nata est, adhibito remedio excusarit, neq; post excusationem de sententia orthodoxa decessit, certum est eum, ea quæ suspecta fuere, ex usu rerum pro negotii conditione cõscripsisse, neq; istiusmodi scripta quæ negotiis attemperata sunt, oportuit maligne odioseq; interpretari, aut ad cuiuslibet libidinem studiumq; torqueri. Medicus subinde ea remedia, quæ aliis inter se congruere non uidentur, pro sua peritia uulneribus adhibet, non alio tamen quàm ad curationem mali respiciens. Probi itidem præceptoris est, omnia in erudiendo ad mores discipulorum dispensare, donec

eos ad profectum absolutæ eruditionis euehat. Quòd si beatum uirum ob hoc scripti genus in culpa ponunt, nulla alia re ipsis ad criminationē suppetente, quid facient de beatis & magnis Apostolis, quorum Petrus in Actis hæc uerba facit, Viri Israelitæ, audite sermones istos, Iesum Nazarenū hominem uobis à Deo uirtutibus & miraculis & signis declaratum, quæ fecit Deus per eum in medio uestri, quemadmodū scitis. Hūc definito consilio & præscientia Dei, deditum per manus iniquorum, cruci affigentes sustulistis. Et rursum in nomine Iesu Christi Nazareni à uobis crucifixi, quem Deus excitauit ex mortuis, hic coram uobis sanus consistit. Paulus uero Antiochiæ, quæ in Pisidia est, in enarranda historia de Saul amoto, & in locum eius Dauide rege suffecto, sub uerbis Patris ita loquitur, Inueni Dauidem Iessæ filium, uirum secundum cor meum, qui faciet uoluntates meas. Deus aūt ex huius semine excitauit Israeli secundum repromissiones Seruatorē. Idem rursus apud Athenienses dixit, Deus igitur temporibus amentiæ cōtemptus, in præsentia ubiq; omnibus pœnitentiam mandat, pro die illa in qua iudicaturus est orbem in iustitia, per uirum à se ad id muneris constitutum, atq; id ita esse, fidem omnibus faciens, eò quòd illum è mortuis suscitarit: aut quid deniq; facient, si Stephanum illum magnum martyrem ita audiant loquentem? Ecce uideo cœlos apertos, & Filium hominis à dextris Dei cōsistentem. Iam nimirum ferocient, affirmabuntq; (nihil enim illis inausum) etiam ipsos Apostolos cum Ario sensisse, quum Christum hominē è Nazaret oriundum & patibilem esse prædicent. An quia ita isti calumniantur, suspicandum est Apostolos his uerbis utentes, Christum tantūmodo hominē esse existimauisse, neq; quicq; sublimius de eo cogitasse? absit, ut hoc cuiq; in mentem ueniat, illi ut architectores periti, & dispensatores mysteriorum Dei, non sine iusta ratione, rem ita temperarunt: Iudæi enim eius temporis, partim ipsi errantes, partim ethnicos in errorem abducētes, Iesum nudum, & merum duntaxat hominem, ex semine Dauidis prodijsse credebant, eo modo quo cætera illius posteritas, neq; eum Deum, aut Verbum esse carnem factum opinabātur. Hac de causa beati Apostoli prudenter admodum humana Saluatoris primū Iudæis attulere, ut eos iam Christum uenisse ex signis miraculisq; persuasos, paulatim ad credēdam eius diuinitatem producerent, demonstrantes certissimis rationibus, istiusmodi opera non hominis sed Dei esse. Certe Petrus quū diceret hominem passibilem Christum, statim adiunxit, hic autor uitæ est. Idemq; et in Euangelio fatetur, dum inquit, Tu es Christus filius Dei uiuentis: & in epistola, eum Episcopum animarum & dominum suum & Angelorum & potestatū pronunciat. Ita quoq; & Paulus, qui dicit Christum uirum ex semine Dauidis oriundum esse, in epistola ad Hebræos uocat eum splendorem gloriæ & sigillum substantiæ eius. Philippensibus uero ita scribit, Qui in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est, esse se æqualē Deo. Iam hæc dicta, autorem uitæ & Filium Dei, & Splēdorem, & Sigillum, & parem esse Deo, & Dominum & Episcopum, quid aliud sibi uolunt, quàm uerbum Dei in corpore esse, per quod omnia facta sunt, eumq; indiuisibilem esse à Patre, quemadmodū splendor à luce. Idē igitur Dionysius ab Apostolis edoctus fecit,

fecit,coactus ob Sabellij hæresim, quæ iam irrepserat, istiusmodi epistolã scribere,uerbaq; illis,quæ humanitus & humiliter de Seruatore sonant,ob ijcere,ut rebus humanitatis eius interseperirentur,quo minus Filium Patrem esse dicerent,faciliorem illis uiam ad credẽdam Filij diuinitatem strueret in illis epistolis,ubi ex Sacris Scripturis Verbum eum esse sapientiam, uirtutem,uaporem, splendoremq; Patris esse demonstrat. Certe in scriptis suæ apologiæ propalam & ingenue piam fidem in Christum confitetur. Vt igitur Apostoli ob humana de Christo uerba homine facto culpãdi nõ sunt, sed potius ob doctrinam pro tempore dispensatã admirationi esse debent, ita Dionysius quoq; ob Epistolam,Euphranori & Ammonio contra Sabellium scriptã,culpandus non est. Quòd enim uerbis humilibus & exemplis usus est,id Euãgelijs unde illa mutuata sunt,debet,simulq; eius rei causam præbuit,Saluatoris in carnem aduentus. Nam ut Verbum est Dei, ita postmodum quoq; caro factus est,Et ut in principio Verbum erat, ita q̃q; eum uirgo in cõsummatione seculorum in utero gestauit, & homo factus est, atq; ita utraq; pars dictorum, ad unum eundemq; referuntur,eò quòd ille qui Verbum erat,caro sit factus,sed tamen quæ de illius diuinitate & incarnatione recensentur,suo peculiari & mutuo sensu constant, adeo ut qui res humanas de Verbo scribat,eius quoq; interim diuinitatem agnoscat,idemq; quum de diuinitate mentionem facit,animo cõplectatur, quæ ad illius in carnem aduentũ spectent. Interim tamen unũquodq;, ut peritus & probus trapezita distinguens, recta ad pietatem contendit. Quum igitur eum lachrymantem dicit,sentit Dominum hominem factum, lachrymis id uoluisse ostendere,quod hominis esset,eundemq; rursus Lazarum ut Deum resuscitare cõmemorat, nunc esurire & sitire corporaliter, nunc diuinitus quinq; panibus satiare quinq; milia, & quidem corpus humanũ in monumento iacuisse,sed tamen illud ipsum à uerbo uti Dei corpus excitatum fuisse.Eadem ratione docendi in epistola sua Dionysius ad Euphranorem & Ammonium usus est, quum ea quæ humanitus de Seruatore dicuntur, ob Sabellium scriberet,qualia sunt ista,quæ humano more de eo referũtur, Ego uitis & pater meus agricola. Quale & illud,fidelem ei,qui fecit ipsum, nec non & illud: Qui creauit me,& tanto præstantior Angelis factus: nec tamen interim illud de eo in cõtrarium dictum ignorat, Ego in Patre & Pater in me,& qui uidet me,uidet & Patrem meum. Hæc enim cum in alijs epistolis allegasse uidemus, nihilo tamen minus etiã inter eas citationes humanorũ Domini meminit. Vt enim ista de eo eulogia sublimia sunt & magnifica,& Diuinitatem eius sapiunt. Qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens: & diues quum esset,inops propter nos factus est,Ita rursus humiles,uilesq; sententiæ sunt, quæ de aduentu eius in carnem mẽtionem faciunt.Ea aũt de humanitate Seruatoris dicta, uel hinc sentiri animaduertiq; licet,quandoquidem agricola, quantum ad substantiam uitis pertinet, natura ab ea externus & alienigena censeri debet, palmites contrà, congeneres cum uite,indiuisimq; cohærentes, & ipsi interim eandem naturam et parem cum uite possident. Si igitur Filium eiusdem nobiscum substantiæ

esse uelitis,eandemq; naturã possidere,sit igitur eatenus alienus à substantia Patris,eo modo,quo uitis ab agricola. Sin aũt Filius aliud est, & diuersum à nobis,nimirum uerbum,ratioq; Patris,nos contra, nil nisi terrigenæ & posteri Adæ: certum est illud dictum de uite & agricola, non referri debere ad Deitatem uerbi,sed ad eius humanitatem, quum ad istum modum Dominus sua uerba temperarit,Ego sum uitis & uos palmites, Pater uero meus agricola est. Nos enim respectu corporis nostri domini cognati sumus,ac proinde ab illo dictum est,Annunciabo nomen tuum fratribus meis. Et ut palmites ex uite sunt, eiq; cõsubstantiales habentur, ita & nos cognata cum Domino corpora sortiti, incrementum ex eius plenitudine accipimus,eiusq; radice ad resurrectionem & salutem nitimur. Pater uero agricolæ nomen meretur,eò quòd ipse per Verbum,uitem,quæ est humanitas Saluatoris,condiderit,atq; ideo nemo ad Dominum uenire potest,nisi Pater eò illum traxerit. Cum igitur iste sit huius sententiæ intellectus, opportunissime ea de hac uite scribũtur, fidelem cum fuisse illi, qui ipsum fecerat, & tanto præstantiorem Angelis factum:necnon et illud,Dominus creauit me. Quo eñ tempore illud acceperat,quod pro nobis oblaturus erat, corpus scilicet suum sacrosanctum ex Maria uirgine natum, eo nimirum tempore de illo scriptum oportuit, ipsum conditum & creatum fuisse, siquidẽ huiusmodi dicta hominibus congruunt,& attemperata sunt,neq; post corpus assumptum Angelis præstantior factus est, ne antea minor illis aut par fuisse uideatur:ac proinde Paulus in epistola ad Hebræos,eius humanũ ministerium,cum Mosis ministerio in cõparationem mittens,ad istum modũ locutus est,tanto præstantior Angelis factus,quum certũ sit, per Angelos legem promulgatam, quam Moses induxit: gratiam aũt per Iesum Christum Patre suppeditante donatã esse. Atqui nc tunc quidem lex à Dan usq; ad Bersabeam prorogata fuit,quum iam in omnem terram exierit sonus eorum,& gentes Christum adorent,& per eum patrem cognoscant. Eo modo scilicet & non alio illa ipsa de Saluatore scripta sunt. Quid ergo, num quemadmodũ Christi perduelles iactitãt,Dionysius humana de Filio scribens,quodq; creatus esset recensens,eum hominem arbitratus est?aut quũ diceret Verbum non esse proprium substantiæ Patris, existimauit illud unius nobiscum substantiæ esse? Certe in alijs epistolis ita non scripsit, ubi & recte sentire intelligitur, ac iure his uerbis contra hæreticos occlamauerit: Non sum uobiscum eiusdem opinionis ô Christi rebelles, neq; nostra scripta Ario occasionẽ dedere suæ impietatis. In scriptis ad Euphranorem & Ammonium propter Sabellianos mentionem de agricola & uite feci,alijsq; istiusmodi generis exemplis, ut humanis Domini ob oculos positis, persuaderem ijs ut absisterent dicere,Patrem esse hominem factum. Vt eñ agricola in uite non est,ita non pater, sed Verbũ in carne fuit,& quia Verbum in uite erat,ob corporalem cum palmitibus, hoc est, nobiscum cognationem,uitis nominatus est. Hoc quidem animo ad Ammoniũ & Euphranorem scripsi,aduersus uestram aũt improbitatem alias meas epistolas oppono, ut agnoscant sapientes meam inibi defensionem, & rectam fidei in Christo sententiam. Oportuit igitur Arianos,si modo habeant sanam mentem,

tem, istiusmodi cogitare & sentire de Episcopo: omnia enim clara sunt intelligentibus,& recta scientiam inuenientibus. Postq̄ aūt non percepta fide catholicæ Ecclesiæ,delapsi sunt ad impietatem,animo menteq́ occæcati,arbitrantur ea quæ recta sunt,praua: & lucem tenebras: & tenebras lucē esse:necessum est,ut alia ex epistolis Dionysij adhibeamus, & causam earū rerum,ad maiorem hæreticorū cōfutationem subijciamus.Ea enim res nos induxit,ut ita de uiro illo & sentiamus & scribendum putemus.

CAVSA CVR ALIAS EPISTOLAS scripserit,hæc est.

VVM igitur Dionysius Episcopus certior factus de Pentapolitanis zelo religionis epistolam hanc,quemadmodū dixi,contra hæresim Sabellij ad Ammoniū & Euphranorem scripsisset, quidam ex Ecclesia recte quidem sentiētes,sed tamē ignari eius causæ,cur ita ab eo scriptum esset,Romam adscenderunt,ibiq́ eum apud Dionysium eiusdem nominis Romanum Præsulem accusauerunt: re comperta Alexandrinus,simul & contra Sabellij sectatores,& Arij dogmata, propter quæ ab Ecclesia eiectus fuit, uolumen composuit,ubi æquales, sed tamen contrarias hæreses esse docet in Sabellij dogmatis,& blasphemijs eorū,qui dicunt Dei Verbum opus aut creaturam esse, postulauitq́ à Romano præsule ut obiecta sibi indicarent, quibus acceptis opus edidit sub nomine elenchi & apologiæ,ubi sceleratam officinam Christi rebelliū redarguit,& quo pacto hanc infamiā contra ipsum excitarint,demonstrat. Porro ex Dionysij Romani Episcopi uoluminibus contra eos qui Filium Dei opus aut creaturam asseuerant scriptis,clare ostenditur hæresim Christo rebellium Arianorum non iam primum, sed olim ab omnibus damnatam fuisse.Quod aūt ad præsulem Alexandrinum Dionysium attinet, ex apologia eius satis apparet, eum non illius sententiæ, cuius isti dicunt, fuisse, aut quicq́ prauarum opinionum Arij recepisse: imo,potius scripta illius efficaciter demonstrant,calumnias esse,quibus uulgo impetitus sit.Non enim rixandi animo, sed sui purgandi apologiam scripsit. Certe qui suam innocentiam purgat,quid aliud facit quàm quod crimen diluit,& Arianos sycophantas ostendit.Cæterum ut ea ipsa innocentissimi uiri apologia grauius confundantur,appareatq́ et ipsos malitiosos,Dionysium uero liberum ab eorum erroribus,operam dabo, ut ipsius uerba in medium proponantur. Principio epistolæ suæ,nomen refutationis & excusationis inditum uoluit, ut intelligas eum & mentientes refellere, & sese de suis scriptis excusare, nec eadem mente,qua Arius eum suspicatur scripsisse, sed in recensendo dicta quæ humanitatem Saluatoris sapiunt,non ignorasse Christum Verbū & Sapientiam esse,minimeq́ à Patre diuisum.Et quod magis est, conqueritur de obtrectatoribus suis,quod non integre ipsius scripta, sed trūcatim adducāt,neq́ bona cōscientia,aut synceriter, sed pro libidine rem tractent, illosq́ similes pronunciat beati Apostoli obtrectatoribus. Ista nimirū expostulatio eum ab omni suspicione liberat. Si enim Pauli calūniatores suis

calumniatoribus pares arbitratur, nihil aliud præ se fert, quàm se pro Pauli opinione sua conscripsisse. Certe ad singula accusatorum uerba occurrens, omnibus quæ ab illis proferuntur, remedium apponit, & Sabellium subruit, unde satis liquere uidetur, quod fuerit religiosæ fidei. Vide mihi igitur, quid ad hanc calumniam responderit, qua dicunt eum sensisse Deum non usquequaque patrem, nec filium usquequaque dum nondum genitus esset, filium fuisse, sed intercessisse tempus, quum ille nondum esset: neque enim eum æternum fuisse, sed postmodum extitisse. Sed nos maxima parte uerborum ob prolixitatem omissa, dum uel in disputando rem examinat, aut ratiocinando colligit, aut per sciscitandi instantias redarguit, sola ea quæ faciunt ad illius excusationem in mediū proferamus. Sunt aūt ea quæ in primo uolumine Elenchi & Apologiæ post cætera scripta reperias. Nunquam fuit, quando Deus non erat Pater, & in sequentibus agnoscit semper Christum Verbū & Sapientiā & Virtutem fuisse: nihil enim horum, quum Deus existeret, factum esse, neque posterius Filiū genuisse, Filiumque nō ex se, sed ex Patre essentiam nactū esse, & paulo post ita de eodem dicit: Iam quia splēdor est æternæ lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est. Luce ēm semper existente certum est & splendorem semper existere, eo enim ipso lucem esse, quòd splendeat, intelligitur: non enim fieri potest, ut lux non luceat. Rursus ad cōparationes exemplorū redeamus. Si sol est, est & splendor & dies, quod si horum nihil est, magnopere abest, ut sol possit dici adesse. Quòd si sol æternus esset, indesinenter & dies esset, nunc aūt non est, incipiente igitur sole, incipit & dies, & desinente desinit. Deus aūt æterna lux est, nec incipiens unquam, nec desinēs. Igitur æternus cohæret illi & cōiunctus est splendor qui sine principio genitus semper, ab eodem promicat, hoc est, sapientia, cuius hæc sunt uerba. Ego eram cui gratulabatur, quotidie aūt per omne tempus gestiebam coram eo. Atque iterum Dionysius paulo post ista de eodem loquitur. Existente igitur æterno Patre, existit & æternus Filius, lumē de lumine: nam si Pater est, necessario & Filius est: si enim nullus Filius genitus est, quomodo ipse Pater, aut cuius tandem pater fuerit? Atqui ambo sunt, & ab æterno sunt: deinde hæc addit. Si deū lucē uoces, Filium splendorem esse dices: si Spiritum (siquidem Deus Spiritus quoque dicitur) Filium uaporem appellabis. Est enim (ut inquit ille) uapor potētiæ Dei. Et mox hæc à Dionysio inferuntur, Solus Filius cū Patre semper coexistit, plenusque existentis est, & ipse ex Patre existit. Hæc si ambigue dicta fuissent, haberent interpretatione opus, nunc quia euidenter dicta sunt, & subinde ab eo repetita, est, cur Arius dentibus strideat, quum suam hæresim à Dionysio subrui uideat, eumque sibi, quod minime cupit, inclamantem audiat, semper Deus Pater erat, & Filius non aliquo leui modo æternus censendus est, sed eo modo, quo Pater æternus est, & ipse quoque æternus est, & pariter cum eo coexistit, ut splendor cum lumine. Illi uero uel sola duntaxat suspicione ducti, quod putarent Dionisium Arianicè sentire, hanc famosam calumniam de eo sparserunt. Sed quid cōmunionis inter se habēt utriusque sententiæ, quū Arius dicat, Erat, quando non erat Filius, & priusquam gigneretur, erat, quando non erat, Dionysius contra Deum æternam lucem, nunquam inchoatam, & nunquam

& nunc͡q desinentem, ac proinde eum æternaliter cum Deo esse, eius͡q insdissociabilem splendorem, sine principio, semper genitum & è Patre promicantem referat. Porro de altera suspicione, qua eum in crimen uocabant, ꝙ Patrē nominasset, & nō ibidē nominasset Filiū, rursum͡q ꝙ in mentione Filij nomē Patris reticuisset, ac proinde eū disiūgere, elōgare, ac diuidere Filiū à Patre, redditis rationib. falsum ostendit, id͡q in secundo uolumine, ubi hæc uerba refert: Singula illa nomina, de quib. locutus sum, insegregabilia à se inuicem sunt, nec diuidi queunt. Patrem quū dico, etiā sine mentione Filij, Filium sub Patris uocabulo indicatum uolui, contra, si in mentione Filij Patrem omisissem, tamen ille sub nomine Filij præintelligi debuit. Sancti Spiritus mentionem feci, sed ita ut pariter adiūgerem, undénam ille, & per quem uenerit, sed isti ignorant Patrem à Filio alienari non posse, & sub Patris uocabulo primarium cōiunctionis authorem contineri, & Filium à Patre quasi domicilio disgregatum non esse, eò quòd Patris uocabulum hanc cōmunionem indicet, & in patris filij͡q manibus esse Spiritum Sanctū, sed ita, ut ne͡q à mittente, ne͡q à ferente segregentur. Qui fieri igitur posset, ut cum istis nominibus utar, suspectus habear, quasi ista separari, diuidi͡q existimauerim? Idem paulo post addit, Hoc scilicet pacto unitatem, quæ indiuisibilis est, in Trinitatem dilatamus: & Trinitatem, quæ diminui non potest, in unitatem cōsummamus, & tamen scilicet accusamur, quasi qui dicamus filium unum esse ex numero rerum factarum, & nequa͡q Patri suo cōsubstantialem. Idem rursus in primo libro, ubi talia dicentes coarguit: Verumtamen ego quum quædam creata, quædam facta intelligenda esse dixissem, & rerum earum ut magni operæ precij exempla obiter & in transcursu recensuissem, plantam scilicet & agricolam, nauem & nauis fabricatorem, in rebus serijs & negocio congruis moram traxi, plenius ea, quæ certioris fidei erant, exponens, pluribus ad id excogitatis exemplis rem instruxi, quæ tibi in alia epistola descripsi, qua ostendo falsum esse crimē, quo mihi obijciūt, ꝙ Christum Deo cōsubstantialem esse negassem. Nam tametsi dico me id uocabuli in Sacris literis, nec legisse, nec reperisse, uerumtamen argumenta mea, quæ postmodū subiunxi, & ab illis tacita sunt, nónne prorsus ab hac sententia discrepant? qui & humanam sobolem pro exemplo allegaui, de qua nihil dubium, quin sit cum genitore eiusdem generis, at͡q eo solo parentes à liberis alios esse, ꝙ ipsi liberi sui non sint. Ego aūt eam epistolam ob temporum calamitates proferre nequeo, ꝙ si tibi ipsa uerba libens misi, multo libentius authographum misissem, missurus tamen, quando cunc͡q mihi eius copia fuerit. Bene aūt memor sum me ꝙ plurimas ex cognatis rebus similitudines congessisse. Nam & plantam ibi dixi siue ex seminio, siue ex radice succrescentem, aliam quidem esse ab eo unde pullulauerit, sed tamen, ut cum eo eiusdem naturæ maneat: & fluuium à fonte profluentem, aliam formam & nomen accipere, ne͡q enim aut fontem fluuiū, aut fluuium fontem dici, & ambos ita existere ut fontem quasi Patrem esse, & flumen esse aquam ex fonte dicas. Cæterum hæc & istiusmodi à me scripta quasi cæcutientes dissimulant se uidere, sententiolis͡q inconditis, uelu ti saxis, eminus me lapidare conantur, ignari à rebus ignoratis, & quibus

opus

opus est tractatu, ut innotescant, non solum aliena subinde, sed & subcontraria argumenta in quæstionibus adduci. In tertio deinde libro dicit, Vita ex uita genita est, & ut flumē à fonte defluxit, & à luce inextinguibili, splendida lux accensa est. Quis igitur hæc audiens eos suspicantes Dionysium Arianicæ sententiæ esse, nō bono iure furoris insimulauerit? Ecce per hæc propalam omnem eorum hæresim rationibus ueritatis conculcat. Nam illud, non erat, priusq̃ gigneretur: & erat, quando non erat, tollitur ab ipso per splendoris cōparationem, quum dicit Patrem nullo unq̃ tempore fuisse orbum. Porro illud, q̃ aiunt Filium ex non entibus extitisse, subruitur ab eo per hanc cōparationem, qua dicit Verbum quasi fluuium ex fonte, et germen ex radice, & sobolem ex parente, & lumen de lumine, & uitam ex uita esse. Diuisionem quoq̃ Arianicam, qua Verbum à Deo seiungunt, istiusmodi sermone reprehendit, indiuisibilem & indiminutam Trinitatem, in Vnitatem cōsummari. Porro, q̃ dicunt alienū Filium esse à Patris substantia, prorsus subplodit, quum dicit, cōsubstantialem Patri esse Filium, merito igitur hæreticorum improbitatem stupeas, q̃ Dionysium dicentem Filiū esse Patri cōsubstantialem, secum affirment eiusdem esse sententiæ, & in orbem bombis circūstrepentes, ueluti culices mussitant, non recte à Synodo cōsubstantialitatē inductam esse. Si enim illis Dionysius est amicus, ne negent sententiam sui gregalis, & si recte esse dictum putant, cur se de Dionysio eandem uocem usurpante, quasi de suffragatore suæ sententiæ uendicant? quum ille ista non obiter tractet, sed scriptis in id iam antea epistolis, tum eos qui eum notauerant, quasi Patri Filium cōsubstantialem esse negasset, mendacij coarguit, tum illos qui eum suspicati fuerant, quasi Verbū esse conditum dixisset, à se excutit & profligat, docens se nequaq̃, ita ut illi arbitrantur, sensisse, sed uoces illas in eum usum adhibuisse, ut ostenderet non Patrem esse, sed Filium, qui creatum, conditum & factum corpus induerit, ac proinde eum creatum, conditum, & factum esse recenseri: certe quū hæc uerba in prioribus scriptis usurpasset, Arianis longum ualere iussis, ab auditoribus suis rectam cōscientiam, animiq̃ benignitatem exigit, difficultatem uel potius incōprehensibilitatē illarum quæstionum prætendens, oratq̃ ne uerba sua, sed mentem, quum pleraq̃ ipsius uerba eò tendant, explorandam dijudicandamq̃ putent. Exempla enim de planta, & agricola, ut res non magnopere utiles se obiter & in transcursu attigisse: contra, quæ grauiora erant, magisq̃ accōmoda, ibi se longiorem moram impendisse, & quæ ueriora erant, pleniore tractatu executum fuisse. Iam qui ita uerba sua moderatur, satis declarat se in ea sententia esse, uerius dici Filium ex Patre æternum, q̃ creatum, eò quòd hac uoce eius corporalitas, illa uero ipsius diuinitas significetur. Liquet certe ex istis dictis criminatores illius de negata Filij cum Patre cōsubstantialitate, non leuibus sed bonis rationibus documentisq̃ refutatos esse, quippe qui ita loquatur, tametsi meum dictum sit, quòd non inuenerim hanc uocem cōsubstantialitatis in literis Sacris, rem tamen ipsam inibi deprehendi cognouiq̃ Filium, qui Verbum est, non alienum à Patris substātia esse. Quòd aūt idem ille non arbitretur Filium opus aut creaturam esse, quod de eo sparserunt inimici, ostenditur ex eius secundo uo-

do uolumine,ubi sic ait. Si quis igitur sycophantarum, eò quòd Deum om nium creatorem & opificē dixerim,arbitretur à me eum quoq; Christi crea torem dici,audiat,quæso,cur de creatore loquēs, cum Patrem appellarim, sub quo nomine etiam Filius,quasi eodem scripto comprehensus intelligi tur. Postq; enim Patrem rerum creatorē appellaueram,subintuli, neq; Pa ter eorum quæ genuit, creator haberi potest, si modo eum qui genuit, Pa trem uoces: amplitudinē enim huius uocabuli,Patris, in sequentibus per tractabimus. Neq; rursum creator Pater,si modo de operis authore menti onem facias,certe apud Græcos id receptum est,ut docti suorum librorum factores & opifices nominentur. Quin & Apostolus dixit,factor legis, iti dem quoq; eorum quæ ex corde proficiscuntur, uirtutis aut uitij factores dicimur,prout locutus est Dominus,Expectaui ut faceret iudicium,sed fe cit iniquitatem. Hæc quum audias,facile tibi in mentem uenerit,diuinum il lud oraculū, Quocūq; se uertat impius,subruitur,quippe qui ne hic quidē ullam criminandi Dionysij causam habeant: clare enim docet Filium neq; creaturam,neq; rem conditam esse,atq; eo nomine cum criminatoribus ex postulat,calumnijs'q; illis,quibus ipsum insimulabant,quòd Deum creato rem appellasset,remedium adhibet,obijciēs calumniatoribus suis,ipsos ni hil considerare,quòd prius Deum patrem nominasset, sub quo nomine Fi lius unà intelligi debuit. Hoc quum dicat,ostendit Filium nō esse in nume ro rerum factarum,neq; Deum factorem Verbi sui,sed genitorem esse. Et quia maligne obiectum erat,q; Deum dixisset factorem Christi, multiplici tatione ad se defendendum usus est: dicit ne ita quidem suum sermonē de prehendi debere:respectu enim carnis creatitiæ,quam Verbum assumpsit, Deum Christi factorem appellasse. Quòd si de Verbo quispiam hoc dictū esse suspicetur,modo benigne audiat, intelliget me nequaq; sentire Verbū creaturam esse, quum Deū eius nō conditorem, sed Patrē appellem. Nam tametsi obiter à me Deus Filij sui creator nominetur,tamē uel ita quoq; res non caruerit sua defensione: Nam Græci sapientes sese suorum uerborum, quorum parentes genitoresq; sint,factores nuncupant. Quin etiam Sacra Scriptura motuum nostrorum ex nostro corde prodeūtium, factores nos appellat,factoresq; item legis,iudicij & iustitiæ,adeo ut undecūq; appare at,magnum illum Filium,nec creaturam,nec opus esse, ac proinde se alienū esse ab Arianica prauitate. Imo ne hic quidem quispiam Arianorū male de eo sentire debet,quum dicit ita unà cum Patre Filium esse,uti ipsa nomina, quæ quum inuicem cohæreant,re tamen inter se plurimum distant, & non semper Filium cum Patre fuisse: ex quo enim genitus est Filius, ex eo Deū Patrem uocari,atq; iam inde Filium illi coadesse, sicuti in hominibus eueni re solet. Cæterum reminiscaris mihi uelim superius dictorū,& uidebis Di onysij rectam fidem. Nam quum dicat,non erat, quando non erat Deus Pa ter, Ac rursum: Deus aūt æterna lux est,quæ nunq; incepit, nec unq; desi net,quapropter & æternus accubat illi & coadest splendor,nullo initio in choatus, semper genitus & ex ipso promicans. Atq; ideo par est,ut nemo omnium de ipso male suspicetur. Nam exempla de fonte, fluuio, de radice, de germine,et de Spiritu & uapore,pudefaciunt Christi hostes,contrarios

de illo rumusculos spargentes. Quandoquidem aũt ad cætera mala sua & hanc quoq; sententiolam Arius ueluti ex sterquilinio depromptã adiecit, Verbum non esse Patri suum ac propriũ, sed alterũ esse Verbum in Deo: hunc aũt Dominum nostrum alienum esse à Patris substantia imaginariumq; uerbum dici, neq; esse naturaliter uerum Filium Dei, sed adoptione hoc nomen obticuisse, utpote creaturam: Atq; interim quum hæc dicat, iactat uenditatq; se apud ignaros, quasi in hac sententia Dionysium suffragatorem habeat. Sed tu mihi uide q̃ hac in parte syncera sit Dionysij fides, & quomodo cum tam prauis Arij opinionibus dimicet, idq; in primo uolumine, ubi scribit, Dictum est superius fontem omnium bonorum deũ esse, fluuiumq;, quem inde exundantem reperimus in Scripturis, Filium esse. Si quidem Verbũ promanationẽ mentis nominari conuenit, idemq; ut quasi de hominib. loquamur, ex corde per os effunditur, diuersaq; iam inde mẽs ea est, quæ ita per linguam prosilit, ab ea ratione siue uerbo quod in corde est. Hoc enim post alterius emissionem remanet, & est, quale antea erat: illud aũt in omnem partem fertur, atq; ita, quanq̃ alterũ ab altero diuersum est, utrumq; tamen in altero subsistit, & quum duo sint, unũ tamen habenda sunt, Eodem modo Pater & Filius unum sunt, & in se inuicem dicuntur esse. In secundo aũt uolumine ita dicit, Nostra enim mens eructat ex se Verbum, quemadmodũ loquutus est Propheta, Eructauit cor meum Verbum bonum, & utrunq; alterum ab altero suum proprium et distinctum locum possidet, quum hoc in corde, illud in lingua & ore cõmoretur, & motum suum habeat, sed non tamen ut distent, ac seinuicem careant, neq; est mens irrationalis, hoc est, sine Verbo & sine Ratione, neq; Verbũ amens, hoc est, sine mente, sed mens uerbum facit, & in uerbo apparet, & uerbum mẽtem, quæ in ipso consistit, declarat, & mens est, quasi uerbum quietum: uerbum uero, quasi mens prosiliens, & transit mens in uerbum, uerbum aũt mentẽ in auditores insinuat, atq; ita mens in auditorũ animis collocatur, unà cum uerbo intrans, estq; mens, quia per se existit uerbi pater: uerbum aũt ueluti filius mentis, quod, ut ante mentem extiterit, impossibile est, ita nequaq̃ sine ea, sed unà cum ea extitit, & ab illa progerminatũ est. Eodem q̃q; modo Pater maximus, & in solidum mens, Filium suum Verbum, interpretem & nuncium sui habet. Hæc uel nunq̃ audiuit Arius, uel si audiuit, non intellexit homo inscitus. Nam si ea intellexisset, nõ tot falsa de homine Episcopo finxisset, neq; illũ, uti & nos solet, conuitijs ueritatis odio insectatus fuisset. Verum quia Christi perduellis est, nusq̃ segnis est, aduersus eos, qui quæ Christi sunt, sapiunt, persequendos. Id enim prædictum est à Saluatore, Si me persequuti sunt, & uos persequentur. Aut igitur agnoscant eum pro aduersario principes istius impietatis, aut si sibi suffragatorem Dionysium uelint, scribant eadem, quæ ille scripsit, confiteantur eadem quæ ille confessus est, faciantq; mentionem de uite & agricola, de naue & nauis fabricatore, profiteanturq; eadem, quæ ille professus est, in defendenda cõsubstantialitate, & in asserenda Filij natura, quem ex Patris substantia genitum, æternumq; esse docuit, quum mentis & uerbi, fontis & fluuij cõparationem induceret, quo saltem ex ipsa uerborum diuersitate intelligant, illa ab eo per

oecono-

œconomiam,& pro ratione temporis ſcripta eſſe,iſta aūt, prout uſus ſacræ ſanctæ fidei exigebat,pronunciaſſe,ijsq́ perlectis,tollant ea, quæ contra ipſum ſenſere. Quid enim habet Dionyſij fides, quod uel ex tantillo finitimum ſit Arij malis,quum Arius Dominum imaginarium,Dionyſius contra,uerum & naturale Dei Verbum eſſe pronunciet: ille Verbum alienet à Patre, iſte aūt indiuiſibilem & proprium eum ſubſtantiæ Patris eſſe doceat,idq́ eadem ratione,qua Verbum ex mentis ſubſtantia, fluuiusq́ è fonte promanat.Qui igitur Verbum à mente diuidere & alienare, fluuium à fonte dirimere,ac fluuium alterius ſubſtantiæ eſſe q̃ fontem, & alienas inter ſe utriusq́ aquas dicere auſit,& diſtrahere ſplendorem à luce,quaſi alienæ naturæ & nõ ex luce prodeuntem, iungat ille quiſquis eſt ſuas furias cum Ario,quum ne ſenſum quidem cõmunem habere uideatur. Quòd ſi hæc indiuiſibilia eſſe natura agnoſcit, quodq́ ab ipſis naſcitur ipſorũ eſſe proprium,ne quæ Arij ſunt ſentiat,aut Dionyſium calumnietur, ſed potius in eo admiretur & dictionis claritatem & fidei rectitudinem. Porro aduerſus illam Arij inſaniam,qua dicit aliud eſſe in Deo Verbum,& aliud de quo locutus eſt Ioannes Euangeliſta,dum diceret,In principio erat Verbum,& aliam ſapientiam eſſe, quæ eſt in Deo, & aliam de qua Apoſtolus mentionem facit ſub his uocibus, Chriſtus Dei Virtus, & Dei Sapientia: iterum prodeat in certamen Dionyſius, & redarguat iſtiuſmodi prauam opinionem, ac uide quid denuo de iſtis opinionibus in ſecundo ſuo uolumine ſcribat,In principio inquit erat Verbum,ſed non erat aliud uerbum, quod hoc uerbum proferret: erat enim Verbum apud Deum: ſapientia eſt Dominus,non tamen alia ſapientia erat, quæ hanc ſapiẽtiam produceret, Ego inquit eram in qua oblectabatur. Veritas eſt Chriſtus.Benedictus aūt ut in Scripturis habetur Deus ueritatis,quibus dictis Sabellium cum Ario ſubuertit,& utramq́ hæreſim æqualem inter ſe impietate oſtendit. Non enim Verbum eſt Verbi Pater: nec opus eſt Patris,quod ex Patre eſt, ſed ipſius fœtus.Rurſum non eſt Pater Verbũ quod procedit, neq́ aliquod ex multis eſt iſtud uerbum, ſed unicum & ſolum Patris ſui Filius uerus & natura genuinus,qui erat in illo & in æternum,& indiuiſibiliter ex eo eſt: Ita Sapientia & ueritas eſt,Dominus,neq́ eſt ſecundus ab altera Sapientia, ſed ſolus ipſe eſt,per quem omnia fecit Pater,& in eo multiplices rerum ſubſtantias condidit,& per eum innoteſcit, quibus uult,& in eo omnium rerũ curam prouidentiamq́ & agit & exercet. Hoc unicum Verbum Dei agnoſcebat Dionyſius,eaq́ Dionyſij fides fuit.Pauca nimirum ex epiſtolis illius in unum collata conſcripſi,tibi quidem,ut haberes occaſionẽ plura addendi,Arianis uero ad cõfuſionem eius calumniæ,quam aduerſus Epiſcopum inſtituerunt. Vbiq́ enim in genere & ſeorſum in ſingulis ſcriptis ſtoliditatem eorum redarguit, & hæreſim traducit. Quapropter epiſtolam ad Euphranorem & Ammonium ſatis apparet,alia mente,et pro ratione negocij ab eo ſcriptã eſſe.Nam id eius Apologia præ ſe fert,& eſt reuera bona perſuadendi forma ad ſubruendum Sabellij furorem,ut qui uelint quàm citiſſime conuincere iſtiuſmodi homines,non initiũ faciant,ab ijs quæ demonſtrant Verbi Diuinitatem,nimirum Verbum Sapientiam,& Potentiam,&

Filium esse: Patremque cum eo unum esse, ne illi recte dicta praue interpretantes, inde sibi occasionem suppeditent improbæ suæ contentionis, quum audiant, Ego & Pater unum sumus, & qui uidet me, uidet & Patrem meū. Sed præmittāt ea, quæ de Saluatore humanitus dicta sunt, quemadmodū Dionysius fecit, quale est, quod esurierit, quod delassatus fuerit, quod uitis sit, quod precatus sit, & passus: quanto enim ista humiliora sunt dictu, tanto magis ostenditur Patrem hominem non esse factum. Necessum enim, quum Dominus uitis appelletur, esse uinitorem: & quū precetur, esse qui donet. Hæc enim longe liquidius Sabellianorum furorem probant, quod alius sit, qui precetur: alius, qui audiat: alius, uitis, alius agricola. Quæcunque enim uerba filium alienū à patre ostendunt, ea de illo ob carnē, quam propter nos gestauit, dicta fuere. Creaturæ enim alienæ peregrinæque sunt à natura Dei. Ideo enim quia caro ex genere eorum est, quæ facta sint: Caro (ut inquit Ioannes) factus est. Et quanquam pro ratione naturæ suæ proprius erat filius sui patris, & ab eo indiuisus, tamē ob carnem Pater ab eo longinquus esse dicitur. Quæ enim carnis propria sunt, ipse sustinet de se dici, ut declaretur hoc corpus non alterius, sed suum ipsius esse. Iam quum hic istiusmodi sit intellectus, citius refutabitur Sabellius, non Patrem, sed Patris Verbum carnem esse factum, quod & carnem redemit, quam Patri obtulit. Deinde quum eum ita refutauerit, & persuaserit expeditius in posterū de deitate Verbi, demonstrationes faciet, cum Sapientiam, Filium & Potentiam, Splendorem & Sigillum esse. Nam necesse est ut hæc denuo cogites, quum Verbum sit, esse quoque eius uerbi Patrem: & quum Sapientia sit, esse istius sapientiæ parentem: & Splendor quum sit, esse & lucem, atque ita Patrem et Filium unum esse. Cum hac igitur cōsideratione Dionysius scripsit, & per illa Sabellij os obturauit, ijsdemque Arij hæresim euertit. Quēadmodum enim humana Saluatoris Sabellium euertunt, ita ad refutandos Ariomanitas documenta non ex humanis, sed ex illis, qui Verbi Deitatem declarant, mutuanda sunt: ne illi per ea quæ de Christo ob corpus referūtur, praue interpretantes, existiment tale esse Verbum Dei, quales nos homines sumus, ac iam inde in suo furore permaneant, qui si doceantur de Diuinitate Verbi, suummetipsi errorem improbabunt: faciliusque ubi didicerint Verbum carnem esse factum, discriminabunt, tum quæ humana sunt, tum quæ eius diuinitati congruunt. Quum igitur res ita se habeat, Dionysiusque ex suis scriptis pius & religiosus appareat, quid iam in posterum tentabunt facere Ariomanitæ, cuiue hic conuicti mendacia sua allinent? fieri enim nequit, quin lapsi è fundamento Apostolorū, ac proinde hallucinātes, caduca, nugantia que mente rixas quærant, ijsque non inuentis, mendacia de patribus spargant. Sed nemo illis credet, etiam si summa ui calūnientur: ab omnibus enī improba sceleratáque eorum hæresis habetur, nec est, quem suffragatorē allegent, nisi diabolū, qui solus illis residuus esse possit adstipulator, uel potius ipsius hæreseos suppeditator. Quis igitur istos, quorum dux est diabolus, Christianos, ac non potius diabolicos putet, ut iam deinceps non Christo perduelles, sed etiam diabolici appellentur, nisi se immutent, & impietatē quā cōmenti sunt, abnegent, & ueritatem agnoscant, quod & illis utile fuerit, & nobis decorum pro omnibus errantibus exoptare.

ATHANASII

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

quòd Nicena Synodus, animaduersa Eusebij calliditate, congruis & pijs uerbis decreta sua super Ariana hæresi exposuerit,

EPISTOLA.

ECTE à te factum est, quòd mihi tuam cum legatis disputationem declaraueris, inter quos erant tum nõnulli Eusebij sodales, tum quàm plurimi fratres Ecclesiasticæ fidei. Ego igitur ut tuam Christianã uigilãtiam, eximiam impiæ hæreseos refutatricem gratam acceptamq́ue habeo, ita illorum impudentiã admiror, quod rationib. Arianicis friuolis inanibusq́ue deprehensis, ipsiq́ue adeo de erroribus omnigenis, ab omnibus condemnati, etiam nunc quoque more Iudæorum obmurmurare ausint, expostulantes scilicet cur patres, qui Niceæ conuenerant, has uoces, essentiam & cõsubstantialitatem, nusquam in Sacris literis repertas, usurparint: tu contra ut uirum eruditum oportuit, illos ipsos ostendisti ad istum modum cauillantes multo magis nouas & inauditas uoces in usu habere. Veruntamen illi, in cõminiscendis uitilitigationibus nihil alienum à prauitate suæ indolis faciunt, neque id mirum, quum tam uario sint & uersipelli animo, quàm Chamæleontes sunt in mutandis coloribus, quippe, quibus tantisper pudor adsit, dum refutãtur: inopia hæsitationeq́ue respondendi, sed mox tamen resumpta audacia ad causificationes fingendas recurrant: quos si denuo conuincas, fatiscunt illi quidem, uerum non diutius, quàm ut denuo ea, quæ nusquam sunt, mendacijs fingant, & ut in Psalmis est, inania cogitent, non alia de causa, quã ut in sua hæresi perdurent. Atqui in istiusmodi conatibus, nihil æque produnt ac dementiam suam, & imitationẽ Iudaicæ prauitatis. Nam illi refutati à ueritate, neque audentes contra eam oculos attollere, ad istas causificationes perfugiebant, Quod signũ facis, ut uideamus, & credamus tibi? & quid operaris? quum interim tot signa ederẽtur, ut & illi ipsi dicerent: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit: nam & mortui resuscitabantur, claudi ambulabãt, cæci uisum recuperabant, leprosi mundabantur, aqua uinum fiebat, & quinque panibus saturabantur quinque milia hominum: quapropter cæteri admiratione percellebantur, ac Dominum adorabant, confitentes in eo compleri Prophetias, ipsumq́ue esse Deum Dei Filium, Pharisæi contra, & si sole clariora signa erant, nihilo minus tamen obmurmurabant, ut insciti & indociles: & cur (inquiunt) homo cum sis, temetipsum Deum facis? stulti & prorsus animo obcæcati, quippe quos oporteret inuertere sermones, in hũc modum, cur tu cum Deus esses, homo factus es? nam opera eum Deũ esse declarabant, ut & bonitatem Patris adorarent, eiusq́ue propter nos œconomiam admirarentur. Sed hoc neque dicebant, neque quæ fierent, inspicere uole-

bant,aut ſi cōſpicerent,quum ea ipſa eorum oculis ingererentur,ſub alio tamen prætextu obtrectationes faciebant,Cur tu (inquientes) in ſabbato paralyticum ſanas? & cæco à natiuitate, uiſum reſtituis? Hæc iam eorum ſecunda cauillatio,& nihil aliud niſi mera calumnia, quum alijs diebus Domino omnem morbum & omnem languorem ſanante, æque in ſuis querimonijs & criminationibus perſiſterent, malebantq́ ſe potius impios haberi,dum Beelzebulem operum Chriſti authorem uolūt, quàm repudiare ſuam ipſorum malitiam. Quapropter Saluatori noſtro multifariam, multipliciterq́ Deitatem ſuam demonſtranti, & Patrem omnibus euangelizanti, nihilominus ſtultiloquijs ſuis ueluti in ſtimulos calcitrantes, calumnias faciebant,non alia de cauſa,q̃ ut (iuxta prouerbium) tergiuerſationes cōmiſcentes,ſeſe ſepararent à ueritate. Iudæi igitur eius temporis hac prauitate animi Deū abnegātes,merito foras à lege & promiſſione patrum reiecti ſunt. Ariani uero noſtro tempore Iudaizantes,idem mihi uidētur cum Caipha & phariſæis pati, qui quoniam nihil in ſua hæreſi conſentaneum uidēt,tergiuerſationes cōminiſcuntur,cur hoc ſcilicet,& non illud potius ſcriptum ſit. Sed id tibi admirationi eſſe non debet, ſi nunc talia machinentur, qui primum ad contumelias faciendas excurrent, poſtea cohortes, & Tribunos inter minas iactaturi. In iſtiuſmodi rebus illorum conſpiratio,ad errores ſuos defendendos conſiſtere uidetur. Recte igitur, omni ratione deſtituuntur,qui Dei Verbum,Rationemq́ inficiantur. Hæc quum mihi explorata eſſent, nihil quidem illis quæſtionem mouentibus reſpondere uolebam: tibi uero ea quæ in concilio acta eſſent ſciſcitanti, nullam mihi moram interponendam putaui,quin ſtatim uti res geſta eſſet,perſcriberē, quo ſtatim intelligeres quam prorſus pio ſenſu hæreſis Ariana deſtitueretur, & quam nihil niſi cauillationes captarent. Tu aūt uir omnium chariſſime diſpicias uelim,num nam ita ſeſe res habeat. Nam ſi malis ſuis inuentionibus, quibus diabolus errorem aſſeminauit,bene confidunt, age purgent ſe prius de illis criminibus,ob quæ hæretici pronūciati ſunt, & tum deniq́ ſi poterint,accuſent decreta contra ipſos facta. Non enim homicidæ aut adultero poſt iudicium datum locus cōceditur, ut ſententiam Iudicis criminetur, quòd non hac, ſed illa formula cōcepta ſit: Ea enim tergiuerſatio damnatū non liberat, ſed potius damnati crimen ob eius proteruitatem audaciamq́ exaggerat. Quare & iſti quoq́ oſtendant ſententiā ſuam piam eſſe, de qua in iudicio conuicti ſunt,quo tempore nihil iſtiuſmodi cōquerebantur. Æquum enim eſt reos nihil aliud conari,q̃ ſui purgationem, aut ſi conſcientiam habeant ſordidatā,& ſe ſentiant impie egiſſe, ne uerba damnationis culpent,alioqui duplex uitium ſimul,crimen ſcilicet impietatis,& culpam imperitiæ relaturi,ſed potius in id ſtudio incumbant, ut cognitis ijs, quorum prius ignari fuere,impias aures ſuas lauaero ueritatis, & pietatis dogmatibus abluant: ita enim in Nicena ſynodo cum Euſebio eiuſq́ gregalibus actum eſt, quum principio in hæreſi ſua contumaces in Deum bella pugnasq́ meditarentur. Nam quæ ab illis proferebantur,hæreſis impietate ſcatebant. Epiſcopi contra, qui cōuenerant (erant aūt illi plus minus trecenti) placide & humaniter poſtulabant, ut ſuorum dictorum rationes redderēt,

ſeq́

seq; non impios esse demonstrarent: illi autẽ uix inceperant hiscere, quum iam & improbarentur, & ipsi quoq; inter sese depugnarẽt, agnitaq; suæ hæreseos perplexitate, muti prorsus reddebantur, ipsoq; silentio suæ opinionis uitia, flagitiaq; prodebant. Episcopi igitur sublatis Eusebianorum uocabulis istam formulam sanæ fidei conceperunt, omnibusq; subscribentibus subscripserunt & ipsi Eusebiani ijs uerbis, quæ nunc culpant, Loquor autẽ de uocabulis substantia, & cõsubstantialitate, approbantes Dei Filiũ nullo modo facturam aut creaturam esse, sed fœtum Verbumq; ex Patris substantia. Quodq; maioris admirationis est, Eusebius ex Cæsaria Palæstines, quum pridie abnegasset, in eandem sentẽtiam tamen postridie subscripsit, quam etiam Ecclesiæ legendam misit, dicens eam esse Ecclesiæ fidem, & Patrum traditionem, omnibusq; manifesto apparuit, eum prius & temere errasse, & frustra cõtra ueritatem pugnasse. Nam tametsi eum puduit scriptis errorẽ fateri, & ut potuit, se Ecclesiæ excusarit, in epistola tamen in qua Dei Filium cõsubstantialem & ex substantia Patris existere non inficiatur, clare se in errore fuisse, demõstrat, miserq; prorsus in eo fuit, q ut se purgaret, coactus sit Arianos accusare, quòd illi scriptum reliquissent, non fuisse Filiũ, anteq; gigneretur, indeq; ratiocinari uellẽt, eum ne ante carnis quidem natiuitatẽ extitisse. Et hoc ipsum scit Acatius, nisi & ille quoq; nunc metu temporum id dissimulandum putet, ueritatemq; inficiari uelit. Certe & is in fine subiunxit epistolam Eusebij, unde eos & Christi perduelles uideas, et in primis Acatij aduersus præceptores suos stoliditatem deprehendas. Qui igitur fieri potest, ut non scelerati habendi sint, si tanto, & tam œcumenicõ concilio uel cõtradicere cogitent? aut non pro legirupis existimandi, si malignis oculis non uereantur à decretis illis rite contra Arianicam hæresim factis obtrectare? quibus illorum antea in hac impietate magistri sua manu subscripserunt, licet postmodum Eusebiani mutato animo, tanq; canes ad uomitum regressi sint: uel potius quomodo nõ odio digni sunt, qui nũc tandem contradicunt, eosq; quos prodiderunt, duces suæ hæreseos habere uolunt: homines nimirum tales, quales Diuus Iacobus duplices corde, & instabiles in omnibus suis uijs appellat, nunquam unam, eandemq; sententiam, sed aliâs aliam fouentes, dictaq; sua nunc laude, nũc uituperio prosequuntur, ut quod iam probarint e uestigio damnent. Hi sunt ut Pastor dixit, Progenies diaboli, quiq; specimen potius cauponum, quam magistrorum præ se ferant. Est enim ibi, ut Patres tradiderũt, ueræ disciplinæ & magisterij argumentum, ubi eadem confitentur, nec à se inuicem, nec à maioribus dissentiunt. Qui igitur hoc animo non sunt, mali potius q̃ ueri præceptores appellari debent. Certe Ethnici, quum nec eadem profiteantur, sed inter se discrepent, ueram disciplinam non habent. Sancti contra, synceræ sunt ueritatis præcones, eò quòd inter se sententijs cõueniunt, & nullo dissidio laborant. Qui tametsi diuersis temporibus uixerint, æque tamẽ simul eodem tendunt, ut unius Dei Prophetæ, & eiusdem sermonis interpretes. Quæ enim Moses docuit, eadem ab Abrahamo obseruata sunt, quæ porro Abraham obseruauit, eadem Noe & Enoch agnouerunt, distinguentes munda & immunda, & gratiosi apud Deũ fuerũt. Abel quoq; huius rei te-

stis habendus est, qui ea quæ ab Adam perceperat, Deo obtulit. Adam aūt magisterio Dei instructus fuit. Idem igitur Deus, quum sub cōsummatione seculorum uenisset ad reprobationē peccati, dixit: Non præceptum nouum dedi uobis, sed præceptum uetus, quod audistis ab initio, ideoq; qui eo ipso magistro usus est, Apostolus Paulus in præscribenda Ecclesiasticæ uitæ forma, ne diaconos quidem uoluit bilingues, nedum Episcopos esse uoluit, & Galatas obiurgans, in uniuersum simul omnia complexus est, his uerbis, Si quis uobis euangelizauerit præter hoc quod accepistis, anathema sit, quemadmodū prædixi & rursum dico, imo si Angelus uobis è cœlo euangelizauerit præter id, quod accepistis, anathema sit. Quum igitur Apostolus ita dicat, aut isti Eusebiū cum suis sibi non constantem, alia diuersaq; ab ijs, quæ subscriptione approbauit, dicentem, pro anathemate habeant, aut si putent eum recte subscripsisse, ne obmurmurent tanto consilio. Quod si neq; hoc, neq; illud faciant, certum est eos omni uento, & fluctu circumferri, neq; suis sed alienis sententijs duci. Quapropter qui tales sint in suis istis causificationibus, indigni sunt quibus fides habeatur. Desinant igitur ea culpare, quæ non intelligunt, aut potius quæ distinguere nequeunt. Nam prorsus, quod malum est, bonum, quodq; bonum est, malū esse pronunciant, & q amarum est, dulce: & quod dulce est, amarum esse dictitant. Certe quæ reprobata sunt, & pro malis damnata, obtinere uolūt, quæ aūt recte definita sunt, calumniantur. Oportuit igitur nos, neq; ullam omnino defensionem istarum rerum instituere, aut ad uanas illorum cauillationes respondere, neq; illos contentiosius agere, sed approbare ea, quibus duces suæ hæreseos subscripserunt, quum non ignari sint reuocationē subscriptionis malitiosam, suspectamq; uideri. Nam quod subscripserunt, quū illis liceret saltem aliquid pro defensione dicere, id reuera, q̄ impia sit eorū hæresis, declarat, siquidem subscriptionē nō subijssent, nisi eam hæresim damnassent, nec antea damnauerunt, quàm omnis rationis inopes præ pudore defecissent, quapropter ex reuocatione subscriptionis, nihil nisi pertinaciam impietatis defendendæ colligas. Quamobrem uti dixi, oportebat illos quiescere, uerum quandoquidē tam uehemēter audaces sunt, & fortasse arbitrantur se magis q̄ illi hanc diabolicam impietatem propugnare posse: age tametsi superiori epistola ad te scripta, cumulatiore eos refutatione aggressus sim, nunc tamen denuo istos, quemadmodū antea & illos, in singulis ipsorum uerbis profligemus. Liquebit enim æque nunc ut antea, eorum hæresim non sanam, sed dæmoniacam esse. Aiunt igitur isti, ut etiā illis placebat, magna cum temeritate. Non semper Filius, quoniam non erat Filius, priusq; existeret, quin ex non entibus, & ipse quoq; extitit, quapropter Deus non semper fuit Filio suo Pater, sed tum demum Pater factus est, ubi Filius & esse incepisset, & creatus esset: ab illo enim tempore Deus Pater nominatus est. Creatura siquidem & factura est Verbum, externum, dissimileq; Patri, quantum ad ipsius substantiam pertinet. Neq; enim Verbum naturalis & uerus Filius Patris, neq; sola & uera Sapiētia Patris est, sed res cōdita, & unum ex numero creaturarum. quiq; abusiue nuncupatur Verbum & Sapientia: eadem enim ratione in Deo fuit, quum cætera omnia, ac proinde

inde uerus Filius haberi non debet. Mihi aũt ante omnia libet ex istis sciscitari, quidnam sit Filius, & cuius rei significationem id nomen afferat, ut saltem uel ita suamet dicta intelligant. Nam Sacræ Scripturæ duplicem eo nomine significationem innuunt: unam quidem cuius mentionem Moses in lege facit, Si audieritis uocem Domini Dei uestri, ut seruetis præcepta eius, quæcunq; ego hodie mando uobis, ut faciatis quod bonum est, & acceptũ coram eo, filij eritis Domini Dei. Quemadmodũ & in Euangelio Ioannes dixit, quotquot illum receperunt, dedit illis potestatem filios Dei fieri. Altera significatio est, qua Isaac Abrahæ filius & Iacob Isaaci, ac deinceps Patriarchæ filij Iacobi appellantur. Ipsi aũt ad quam (quæso) filij significationem alludentes talia de Filio Dei garriunt? Decurrent (satis scio) ad eandẽ cum Eusebio impietatem. Nam eum filium esse uolunt secundum priorem significationem uocabuli, quales illi qui ex melioratione profectuq; morũ adipiscuntur huius nominis gratiam, eaq; accepta, potestatem obtinent, ut filij Dei efficiantur. Id enim illi dixere. Quod si ita est, nihil diuersum à nobis habuerit Christus, etiam si unigenitus sit, quum ita quoq; nomen Filij prærogatiua uirtutis obtineat. Nam tametsi (ut aiunt) eò quod præcognitum prædestinatumq; fuerit, eum talem euasurũ, anticipauerit statim cũ exortu suo nomen Filij, eiusq; gloriam occupant, nihil tamen ab illis differet, qui post uirtutis profectum eandem appellationẽ consecuti sunt, quoadusq; censebitur eodem modo, quo illi hoc nomen accepisse. Siquidem et Adam anticipans gratiam, & statim ubi natus esset, in paradiso collocatus, nihil quicq; differentiæ habuit ab Enoch, qui post tempora natiuitatis suæ quum Deo placuisset, in paradisum translatus est, neq; item quicq; diuersum ab Apostolo, qui post facta sua raptus est in paradisum, imo ne à latrone quidem, cui ob cõfessionem promissum est, ipsum statim in paradiso futurum. Sed hic conuicti & refutati fortassis dicent, quod iam sæpe per summam impudentiam dixerunt, se ad istum modum putare, Filium prærogatiuã præ alijs habere, unigenitumq; appellari, eò quòd unus ille à solo Deo conditus sit: cætera uero omnia à Deo per ipsum creata sint. Quis (quæso) uestris animis nouam istam & stultam cogitationem subiecit, ut affirmetis Patrem suamet opera Filium solum duntaxat condidisse, cætera aũt non item? Impium est talia de Deo cogitare, maxime si audiant Esaiã ita loquentem: Deus æternus, Deus qui construxit summa terrarum, non esuriet, nec delassabitur, neq; est inuestigabilis prudentia eius, quin potius ipse esurientibus robur largitur, & per Verbum suũ fatigatos refocillat. Quòd si, postquam Filium condidit, cætera ut indigna quæ sua opera creentur, contemnit, etiam illa uestra opinio impietate non caret: Non enĩ est factus in Deo, qui cum Iacob in Æpyptum descendit, & propter Abrahamũ castigat Abimelech, idq; in gratiam Saræ: cum Mose uero, quamuis homine, ore ad os loquitur. Et in montem Sinai descendit, & populo latenter sua gratia contra Amalechum auxilium præstat. Ergo & illi mentiuntur, qui dicunt, ipse nos fecit, & non ipsi nos. Ipse est, qui per Verbum suum omnia & magna et parua facit, neq; hac parte res creatæ distinguẽdæ sunt, ut dicas has esse creaturas Patris, illas Filij: quum omnia sint unius Dei uerbo suo, quasi manu

propria utentis & in eo omnia facientis. Et hoc ita esse ipse deus declarauit, dicens: Manus mea fecit hæc omnia, & Paulus hoc ipsum quod didicerat, edocuit, quum inquit, Vnus Deus, ex quo omnia. Et unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia. Ipse certe ut semper, ita & nunc quoq; imperat soli, & exoritur: nubibus præcipit, & aliquam partem terrarũ irrigant, ubi non irrigant, ibi fit exiccatio: & terram iubet fructus proferre, & Hieremiã in utero format. Quòd si ista ipsemet facit, non est ambiguũ, cum ne à principio quidem dedignatum fuisse, omnia per Verbũ suum constituere, nam & istæ quoq; partes sunt uniuersitatis. Sin aũt ideo Filius Dei duntaxat creatus est, quia cætera indomitam uim manus Dei in fingẽdo perferre nequiuerant, ut ea à Filio, quasi succenturiato subministroq; crearentur: id enim Asterius sacrificator idolorum scripsit, & Arius transcriptum suis tradidit, quam sententiolam deinde cæteri quasi calamum confractum usurpant, nõ agnoscentes stulti, quàm ea sit friuola, & nullius momenti: Si enim impossibile erat, ut res creandæ manum Dei ingeniti perferrent, Filiusq; eius pro opinione eorum creatura est: quomodo ille tandem solus potuit uim diuinæ manus, dum ipse crearetur, perferre? Iam si ut creaturæ existerent, opus fuit mediatore, & creatura quoq; est Filius, secundũ eorum sententiã, oportuit etiam ante ipsum Filium, mediatorem aliquem intercessisse, ut Filius in rerum naturam uenire posset. Huic rursum mediatori utpote creaturæ, alius mediator adhibendus fuit, ut & ipse quoq; procrearetur, quod si huic etiam mediatorem adhibeas, necessum erit, ut etiam illi mediatorem excogites, adeo ut mediatorum series in infinitum abeat. Atq; ita dum semper requiritur mediator, non poterit rerum natura in essentiam produci, eò q; nulla creaturarum, ut uos dicitis, indomitam ingeniti Dei manum perferre queat. Sed hic intelligẽtes quàm hoc absurdum sit, illud nouum initium sermonis desumitis, Filium tametsi creaturam, idoneum tamẽ fuisse, qui ab ingenito crearetur. Verum hoc si concedas, necessario sequitur omnes creaturas ab ipsomet ingenito condi potuisse, quum & ipse Filius pro uestra opinione æque res creata sit, ac cæteræ creaturæ, ac proinde uana ac frustratoria est Verbi generatio, secundum impiam & stolidam uestram sententiam, quum Deus sufficiat per se ad omnia creanda, omnesq; creaturæ indomitam omnipotentis Dei manum perferre ualeant. Verum quia satis constat, quantopere animo, menteq; capti sint, age uideamus, num istud ipsorũ impium cõmentum longe q̃ reliqua, absurdius uideri debeat. Adam solus à solo Deo per Verbum eius factus est, non tamen ideo plus eum habere, quàm cæteros homines, aut distare à posteris eo nomine dixeris, quòd ille quidem à solo Deo conditus sit, & cõfiguratus, nos aũt ex ipso progeniti, & successione generis propagati simus, quamdiu uerum erit ipsum quoq; Adamum è terra formatum esse, & quum non esset, postmodum extitisse. Quòd si aliquam prærogatiuam protoplasto dare libeat, eò quòd dignus habitus sit qui manu Dei fingeretur, esto: sed ita, ut scias eam prærogatiuã excellentiorem honorem, non differentiam naturæ adferre. Ex terra enim factus est, quemadmodũ cæteri, manusq; illa, quæ tum Adamũ formauit, eadem nunc quoq; omnes eius posteros format, ac cõstituit. Et hoc ita esse

ex uerbis Dei ad Hieremiam liquet, Anteq̃ te formarem in utero, noueră te. De cæteris uero omnibus ita sermocinatus est, Mea manus fecit hæc omnia, Idemq̃ rursus per Esaiă ita dicit: Dominus est, qui liberauit te, & formauit te in utero, Ego Dominus cōsummans omnia, solus ego extendi cœlum, & stabiliui terram, idq̃ Dauid agnoscens, ita cecinit, Manus tuæ fecerunt me, & formauerunt me. Et in Esaia loquens, ita inquit. Dominus, qui formauit me ex utero seruum sibi: quibus uerbis idem significatum uides. Quapropter nihil à nobis differt, nec obstat, quòd tempore prior est, quandiu certum indubitatumq̃ habetur, nos omnes eadem manu dei conditos & creatos esse. Si igitur Ariani eodem modo de Filio sentitis, q̃ eadem ratione creatus sit & cœperit subsistere, nihil certe ei, quod quidē ad naturam attinet, eximium à cæteris rebus tribuetis, quum & ipse quoq̃ aliquando non fuerit, & iam sit, atq̃ ex uirtute Filij nomen, donumq̃ eius appellationis obtinuerit. Quando quidē unus eorum haberi debet, pro uestra sententia, de quibus in Psalmis Spiritus loquitur, Ipse dixit et facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quis igitur ille est, cui Deus mandauit, ut Filius crearet quum in eo opera omnia condantur. Atqui aliud Verbum nō poteritis ostendere, præter illud quod abnegatis, nisi nouum iterum sophisma excogitetis: quin iam (inquiunt) excogitatum habemus, id uidelicet quod olim aliquando Eusebiani dixerunt, ideo Christum prærogatiuas præ alijs habere, Deiq̃ Filium, & unigenitum appellari, eò quòd ipse solus sit particeps Patris: cætera uero de ipso participēt, Mire igitur sese fatigant, sua uersipellitate, dum uerba sua non aliter, q̃ colores mutant, sed proficiunt nihil: declarabitur enim eos etiam ita ueluti è terra inaniter blaterare, & in suis sententiolis quasi in cœno uolutari. Nam si nos eodem modo filij eius appellaremur, quo ipse est Filius Dei, cōsentaneum quiddam illorū figmenta possiderent. Quòd si contra, & nos quoq̃ eiusdē dei, cuius ille, filij appellamur, certum est nos quoq̃ eiusdem Patris consortes esse, quum ita loquatur, Filios genui, & exaltaui. Nam si eius participes non essemus, nunq̃ gignendi uocabulo usus fuisset: q̃ si ille nos genuit, nemo alius, sed ipse Pater noster habendus est, neq̃ differentiam addit, q̃ ille plus adeptus sit, & prius sit genitus: nos aūt minus, & serius simus in lucem editi, quamdiu eiusdem Dei participes censebimur, & eiusdem Patris filij nuncupabimur. Plus enim & minus naturæ diuersitatē non inferunt. Hoc etenim singulis sua uirtus cōciliat. Et hic quidem quinq̃ ciuitatibus, ille decem præficitur, alij sedēt super duodecim Thronos iudicantes duodecim tribus Israel, alij audiunt, Venite benedicti Patris mei: &, Euge serue bone, & fidelis. Quum igitur illi tam male sentiant, nō mirum est eos talem Filium imaginari, ut eius Patrem existiment semper fuisse, ipsum aūt non semper, sed ex non entibus in essentiam emersisse, & conditum esse, nec prius fuisse q̃ cōderetur. Verum qui talis est, alius & diuersus est à uero Filio Dei. Quum igitur talia loqui fas nō sit, ea enim potius Saducæorum & Samosatensis opinio est, restat igitur, ut uocabulum filij in alium intellectum interpretemur, & quemadmodum Isaac Abrahæ filius intelligitur, ita quoq̃ Christum Filium Dei intelligamus. Quod enim naturaliter ex aliquo nascitur, neq̃ aliunde adoptatur, id

pro

pro filio agnoscit natura, & eam uim significationis id uocabulum præ se fert. Quid igitur? humanóne more generatio Filij intelligenda est? certe id Eusebiani præ inscitia, secundum dogmata Arianorum libēter receperint, sed dicendum est, neutiq; Deum ut hominem esse, quum homo non sit ut Deus. Homo enim ex materia, eaq; patibili creatus est. Deus contra, immateriatus, incorporeus existit. Nam tametsi eædem dictiones de Deo & hominib. in Sacris Scripturis habeātur, hominū tn̄ perspicaciū est, ut Paulus ꝑcepit, lectioni attēdere, ut rem cū iudicio discernāt, et pro natura rerū, quæ ibi scribūtur, uocabula accipiāt, sine intellectus cōfusione, ne quæ Dei sunt, humano more fieri intelligas, neq; in rebus humanis tanq; de diuinis cogites. Id em̄ est uinū aqua miscere, & alienū ignē altari inferre: siquidē & deus & homines condere dicuntur, & Deus & homines esse perhibentur, eò q; hoc ipsum à Deo mutuo accipiant. Quid igitur? itane Deus condit ut homo? aut eodem modo esse dicitur? Absit: aliter enim de Deo uocabula accipimus, aliter de hominibus, eadem illa interpretamur. Deus enim creat, quum euocat ea quæ non sunt, in essentiam, sine ullius rei aut ope aut opera: homines aūt primum optant, ut sit quod tractare statuunt, deinde rem ubi adepti sunt, & sibi subiectam habent, tum demum exercent, operamq; suam & artem in ea explicant, scientiamq; agendi ab eo Architecto mutuantur, qui omnia per Verbum suum siue Rationem operatur. Rursus homines quum nequeant per se esse, certis locis continentur, & in Dei Verbo consistunt. Deus aūt per se existit, omniaq; in se continet, & à nullo continetur. Et in omnibus est secundum suam bonitatem & potestatem, idemq; extra omnia est, secundum suam propriam naturam. Quemadmodū igitur non eadem ratione homines, qua Deus, neq; Deus, qua homines liberos creat, ita quoq; aliter se habet hominum, aliter filij generatio ex Patre, hominum enim progenies partes sunt quodāmodo gignentium, quū ijs corporum natura non simplex, sed fluxa sit, & ex particulis coalescat. Effluunt enim homines quum gignunt, & uicissim cum aluntur, cibi potusq; in eos influunt, ac proinde decursu temporis multorum liberorum parentes efficiuntur. Deus contra impartilis & impartibiliter Filij sui Pater existit. Non enim effluxio est ab re incorporea, aut in eam ulla influxio, ut hominibus contingit, sed quia simplex est, unius duntaxat Filij Pater est. Ideo enim Filius & unigenitus est, & solus duntaxat in sinu Patris, eumq; solum ex se genitum esse Pater declarat, quum inquit, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complaceo. Idem ille Ratio & Verbum Patris sui est, in quo eandem illam impatibilitatē & impartilitatē, quæ in Patre est, intelligere debemus. Sua enim hominibus ratio nec per passionem, nec diuisionem nascitur, tantum abest ut Dei Rationem ita natam esse arbitreris. Ideoq; & ipse sedet ad dextram Patris ut Verbum illius & Ratio. Vbi enim est Pater, ibi & eius Ratio, nos aūt ab eo iudicamur, ut res creatæ & infinitis modis inferiores: ille adoratur, & adorandi Dei Filius: nos contrà, adoramus eum Deum & Dominum cōfitemur, ut creaturæ, & ab illo diuersissimi. Rebus igitur ad istum modum cōparatis, consideret mihi aliquis ex eo grege, eosq; confundat, quæratq; ex ijs, an quod ex Deo ut propria ipsius soboles nascitur, fas

sit no-

ſit nominare ex non entibus exiſtere, an rationi hoc cõſentaneũ ſit? an omnino in cogitationem alicuius uenire debeat, an ex Deo eſſe, pro re accidentaria deo imputari par ſit, ut tandem pro ſua audacia affirment non ſemper fuiſſe Dei Filium? Cæterum in hoc rurſus uim humani intellectus ſuperat & tranſcendit Dei generatio, quòd quum nos noſtrorum liberorum temporis decurſu parentes efficiamur, eò quòd antea nulli, poſtmodum in rerũ natura eſſe inceperimus: Deus uero contra, quum nunq̃ nõ fuerit, ab æterno ſui Filij Pater exiſtit. Natalium porro fides maxime in ea ſimilitudine, quæ parentibus cum liberis eſt, conſtituitur. Verum quia nemo Filium nouit niſi Pater: neq; Pater quiſq̃ niſi Filius, ideo ſancti uiri, quibus id reuelatum eſt à Filio, exemplum & ſimilitudinem ex rebus uiſibilibus nobis reliquerunt, eò quòd dixerint eum Splendorem gloriæ, & formam ſubſtãtiæ Patris eſſe, nec non quòd ita ſubſcripſerint. Quoniam apud te fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen, ſimileq́; quiddam deprehendas ubi Verbum expoſtulat cum Iſraelitis: Dereliquiſtis fontem Sapientiæ: fontem eũ nimirum, qui de ſe ipſo dicit, Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ. Eſt quidem iſta cõparatio tenuis, & admodum obſcura, ad id quod quæritur, ſed tamen iſtiuſmodi, ut ex ea amplius quiddam, & quod ſupra humanam naturam ſit intelligas, & unde colligas nequaq̃ parem eſſe cum noſtra natiuitate Filij Dei generationem. Quis enim uel cogitare poterit, non fuiſſe aliquando Splendorem ſoli, ut auſit dicere nõ ſemper fuiſſe Filium, nec antea fuiſſe, quàm naſceretur: aut quis ſplendorem à ſole ſegregabit? aut fontem affirmabit deſtitutũ eſſe uitæ perennitate, ut auſit loqui ut furioſum decet, Dominum, qui de ſe ſermonem facit, Ego ſum uita, ex nõ entibus extitiſſe? aut alienum à Patris ſubſtantia eſſe, nec retrahatur à ſua opinione, quum audit Filium loquentem, Qui uidit me, uidit & Patrem meum. Quum igitur Sancti nos ita ſentire uellent, hæc genera cõparationum ediderũt. Eſtq́; abſurdum, & magnopere impium, quũ iſtas ſimilitudines habeat Sacra Scriptura, nos ex alijs mutuari uelle cogitationes, intellectuſq́; de Domino noſtro, quæ neq; ſcriptæ ſunt, neq; citra offenſam pietatis in mentem hominis admitti poſſunt: quapropter deſinant mihi talia dicere. Verum unde iſta (quæſo) didicere? ut talia de Saluatore cogitare cœperint? fortaſſe reſpondebunt. Nos legimus in Prouerbijs, Dominus creauit me initium uiarum ſuarum, nam & Euſebiani, cum ſuis tale mihi quiddam fabulari uidẽtur, & tu in literis tuis ſignificaſti, illos, quum iam magnis, multiſq́; documentis proſtrati eſſent, dictum Salomonis ultro citroq́; pro ſe iactitaſſe, quaſi Filius à Salomone creatura nominetur, & in cenſum creaturarũ referatur, neq; id mirum, quum illud prouerbium non bene intelligãt, quod quidẽ pium & rectum ſenſum habet, quẽ ſi ipſi percepiſſent, nunq̃ Dominum gloriæ blaſphemaſſent. Cõmittant igitur ea quæ prius recitata fuere cum hoc prouerbio, & uidebunt quantum in illis ſit differentiæ. Quis enim nõ uidet ibi iſtam, quæ recta & proba eſt, ſententiam, omnia, quæ creantur, & cõficiuntur, aliunde quàm ex natura creatoris, autoriſq́; exiſtere? Filium contrà, ut ſuperius demonſtratum eſt, non aliunde, q̃ ex Patre generante originẽ trahere. Siquidem & homo domum ædificare, filiũ aũt gignere dicitur, nemo

igitur inuerso ordine sententiarum istarum dixerit, domũ & nauem ab architecto gigni, Filium uerò à genitore ædificari, & confici: aut uicissim domum esse imaginem ædificatoris, Filium contra, dissidere à Patris imagine, & specie, quin contra, Filium imaginem Patris, domum uero artis esse opificium confitebitur, nisi quis animo laboret, & cõmotæ mentis sit. Sacra aũt Scriptura peritissima cuiusq; naturæ, de rebus conditis, sub Mosis persona ita loquitur, In principio creauit Deus cœlum & terram, de Filio uero non alium quempiam sed Patrem ipsum loquentem inducit. Ex utero ante luciferum genui te. Et rursum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ipse autem Dominus de se in Prouerbijs loquitur, Ante omnes colles gignit me. De rebus aũt creatis factisq; ita Ioannes loquitur. Omnia per eum facta sunt, de Christo aũt euangelizans dicit, Vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ille nobis enarrauit: igitur si Christus est Filius, creatura certe nunq; fuerit, ne simul & ex Deo & ex alio illius substantia comparata esse intelligatur: quid ergo? in uanum ne & frustra hoc prouerbium scriptum est? tale quid enim illi ueluti muscæ, libenter obmurmurant. Non (inq;) hoc frustra, sed perq; necessario scriptum est: uox enim illa creari de Christo dicitur, sed de homine iam facto, quum id proprium sit hominis. Et rem ita se habere animaduertet, quisquis non perfunctorie Scripturã perlegerit, obseruatis temporibus, personis, usuq; Scripturarum, & quæ ita legerit, eum iudicio examinet. Tempora igitur huius dicti locum suum, opportunitatẽq; habuisse cognoscet, quum Dominus, qui semper est, in cõsummatione seculorũ, hominem seipsum fecisset, & quum esset Filius Dei, Filius hominis fieri nõ recusasset. Vsum aũt, utilitatemq; ex eo animaduertas, quòd tum, quum nostram mortem demoliri uellet, corpus sibi sumpserit ex Maria uirgine, ut illud pro omnibus in uictimam offerens, in uniuersum nos omnes reconciliaret, qui metu mortis, per omnem uitam seruituti obnoxij detinebamur. Persona quidem quæ loquitur, Saluatoris est, sed tum demum hæc eum loqui intelligendum est, quum corpus assumeret Dominus, creauit me in initio uiarum suarum ad opera sua. Vt enim Filio Dei probe conuenit perpetuo esse, & in sinu Patris esse, ita quoq; homini facto probe conueniebat ea uox, Dominus creauit me. Tunc enim de eo hoc congruenter dicitur, utpote, qui tunc quoq; & esuriebat, & sitiebat, & percunctabatur, ubi Lazarus situs esset, & passus est, & resurrexit. Quemadmodũ ergo dũ audimus eum Dominum & Deum & Lumen uerum esse, intelligimus eum ex Patre esse: Ita quoq; æquum est, dum audimus de eo hanc uocem, creauit me, & quòd seruus factus sit, & passus sit, ea ipsa non imputari Diuinitati, quum id minime cõueniat, sed carni admetiri, quam propter nos gestauit. Hæc enim propria sunt carnis, eaq; ipsa caro non alterius cuiuspiam est, sed Verbi Dei. Quòd si istius quoq; rei usum condiscere cupias, id quoq; reperire licebit. Verbum enim caro factum ideo est, ut carnem offerret pro omnibus. Atq; ita uti nos Spiritus ipsius participatu Diuinitatis cõsortes redderemur, qui alioqui hoc ipsum nunq; adepti fuissemus, nisi creatitium nostrũ istud corpus ille ipse sibi induisset. Inde enim factum est, ut nõ simpliciter homines, sed homines Dei, in Christo cœperimus appellari. Sed quemadmodũ nos

Spiritum Dei accipientes, non deperdimus propriam nostram substantiã: ita quoq; Dominus propter nos homo factus est, & corpus gestans, nihilo minus manebat Deus: non enim diminuebatur amictu corporis, sed potius illud deificabat, & immortale reddebat. Et hæc quidem abunde sufficiunt ad hæresim istam Arianorum traducendam. Ex rationibus enim quas mihi Dominus suppeditauit, impietas eorum satis liquet. Age ergo & nos proponamus quæstiones & responsum ab ijs postulemus: opportunũ siquidem est, quum ipsi perplexi hæreãt, ut nos ab illis sciscitemur, quid scis? an si ita confusi pudefactiq; uideant, quo malorum reciderint. Filium ergo Dei didicimus ex Sacris Scripturis, quemadmodũ prædictum est, esse Rationem siue Verbum, & Sapientiam Patris, quum Apostolus dicat, Christus Dei Virtus, & Dei Sapientia. Ioannes quoq; quum dixisset, Verbum caro factũ est, statim subintulit, Et uidimus gloriã eius, sicuti gloriã Vnigeniti ex Patre, plenũ gratia & ueritate: ut intelligas hoc Verbum esse Vnigénitum Filium Dei, & in Verbo & in hac Sapientia conditum esse cœlum et terram: & omnia quæ in eis sunt: & huius Sapientiæ fontem esse Deum; in Propheta Baruch didicimus, increpãte Israelem, quòd dereliquisset fontem Sapientiæ. Quòd si istum abnegant & repudiant, quid aliud faciunt, q̃ quòd hoc ipso se alienos à nomine Christianismi ostendunt, dignosq; qui iure peculiari uocabulo impij Christiq; perduelles, quod nomen sibi ipsis imposuerunt, uocitentur? Sin aũt cõfiteantur numinis afflatu uoces Sacræ Scripturæ pronunciatas, audeant propalam dicere, quòd iam diu clam & occultim mussitant irrationalem & insipientem aliquando fuisse Deum; pergantq; deinde, ut sunt insani, & dicant, Erat, quando non erat: Et anteq̃ nasceretur, Christus non fuit. Rursusq; pro dogmate definiant: Fontem nõ ex se genuisse Sapientiã, sed quasi quæ cisterna esset, aliunde eam accepisse, ut & eò quoq; impudentiæ erumpant, ut dicant, ex non entibus extitisse Filium. Id enim Deum nequaq; fontem esse declarauerit, sed cisternam aliunde aquas accipientem, & titulotenus tantũmodo fontẽ, non ex natura fontem appellari. Quanta igitur illud impietate scateat, neminem, cui uel pauxillum mentis sit, dubitare existimo. Sed tamen quia Rationem & Sapientiam, non nisi mera nomina Filij dei esse obgrunniũt, necessum est, ut ab ijs ad istum modum quæras: Si ista duntaxat nomina sunt Filij, igitur ille diuersus fuerit à significatu horum uocabulorum: Quapropter si maior est q̃ ista nomina, nefaria res est, eum, qui maior sit, minorib. uocabulis designari. Sin aũt inferior est istis nominib. prorsus non abest in uerbis culpa, quũ excellentiori nomenclatura, quàm par est, appelletur. Quòd si progressu profectuq; uirtutis impleuerit mensuram nominis sui, in eo ipso nõ minor, q̃ in superioribus impietas. Nam illum qui in Patre est, & in quo uicissim Pater est, & qui de se dicit, Ego & Pater unum sumus: & qui uidit me, uidit & Patrem meum, illum inquam dicere aliqua re extranea maiorẽ fieri, profectusq; capere, omnem insaniam furoremq; transcendit. Cæterũ hinc q̃q; deiecti, & quemadmodũ Eusebius, inopes consilij, perplexiq; id solũ prætendunt, quod & Arius in suis cantiunculis, & Conuiualium libro per speciem subdubitandi fabulatur. Multa (inquiens) uerba profert deus: quod-

H nam

nam igitur ex istis uerbis Filium & Verbum unigenitum Patris esse recipiemus? stulti & quiduis potius quàm Christiani: non longe em̃ absunt dum talia de Deo fabulantur, ut Deum hominem esse suspicentur, utpote quem ita inducunt loquentem, quasi qui priora uerba posteriorib. mutet, & quasi unum ex Deo Verbum non sufficiat, quod uniuersam mundi ex uoluntate Patris creationem, curamq; & prouidentiam sustineat. Si enim Deus multa uerba loquitur, hoc ipsum in iudicio est, in omnibus eius uerbis esse quandam imbecillitatem: ac proinde singula quæq; ab eo repudiari, & aliud semper nouum requiri. Contra aũt, si uno uerbo utatur ut reuera utitur, id & eius potentiam, & Verbi ex eo nati perfectitudinem declarat, & contrà sentientium impietatem coarguit. Vtinam isti uel de suis dictis ueritatẽ colligant & agnoscant. Nam si concesserint Deum non nisi semel Verbum proferre, fieri non potest, quin agnoscant, eum ita loquentem uerbi sui Patrem esse. Iam mihi uideant, quæso, quod dum nolunt concedere, unũ esse Dei Verbum, multorum uerborum Patrem Deum esse mentiantur. At illi porro, quin sit dei Verbũ, non inficiantur, sed id pro Filio dei nõ agnoscũt. Atqui ea ipsa est ueritatis ignoratio, & Sacrarum literarum imperitia. Si enim omnino deus Pater Verbi est, cur non quod gignitur Filius, haberi debeat? Porro Filius Dei quisnam fuerit, nisi Verbum eius? Non enim multa uerba sunt, ne unũquodq; eorum insufficiens habeatur, sed unum uerbum, ut illud solum perfectum esse intelligatur. Et quandoquidẽ unus est Deus, necessarium est quoq; unam esse Dei imaginem, quæ ipsius est Filius: Siquidẽ Filius Dei, ut ex ipsis Scripturis patet, ipse est Dei Verbũ, & Sapientia, & Imago, & Manus, & Virtus: unica enim est Dei progenies. Atq; istæ appellationes, indicia, argumentaq; sunt eius ex Patre generationis. Siue enim Filium dixeris, eo ipso naturaliter eum ex Patre declaraueris: siue cum Rationem siue Verbum Dei esse cogites, rursum eum ex illo esse sine ulla differentia cogitaueris: ita quoq; dum eum Sapientiam dicis, æque ac tantundem eum non aliunde esse, sed ex Patre & in Patre, animo intellexeris. Iam si eum Potentiam Dei, aut Manum appelles, iterum denuo proprietatem substantiæ eius significaueris: quòd si eum Imaginem nomines, Filium hoc ipso eum esse indicaueris. Quid enim simile deo, nisi sua ipsius Progenies? Certe quæ per Verbum facta sunt, ea quoq; per Sapientiam fundata sunt, Et quæ in Sapientia fundata sunt, ea omnia Manu Dei, & per Filium creata sunt. Atq; eius rei fidem non aliunde, quàm ex Sacris literis cõdiscimus. Deus enim ipse per Esaiam Prophetam ita loquitur, Manus mea fundauit terram, & dextra mea firmauit cœlũ, Rursumq;: Et sub umbra manus meæ tegam te, in qua ego constitui cœlum, & fundaui terram. Dauid quoq; eius rei non ignarus, quum sciret ipsam manum esse Sapientiam, ita cantauit, Omnia in Sapientia fecisti, impleta est terra creatione tua. Quemadmodũ quoq; & Salomon id à Deo acceptum, locutus est, Deus in Sapientia fundauit terram. Ioannes item, quum cognosceret, manum & Sapientiam esse Verbum, ad istum modum Euangelicè prædicauit: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc in principio apud Deum erat, omnia per ipsum facta, & sine eo factum est nihil. Apo-

hil. Apostolus itidem conspiciens manum, Sapientiam, & Verbum esse ipsum Filium Dei, Multifarie, inquit, & multis modis olim Deus, quum locutus esset Patribus nostris, in fine dierum istorum locutus est nobis in Filio, quem statuit hæredem omnium, per quem fecit & secula: & rursum, Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per eum. Idem certũ habens, Verbum, Sapientiam, & Filium esse Imaginem ipsam Patris: ita dicit in epistola ad Colossenses, Gratias agẽtes deo & patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis Sanctorum in luce, qui extraxit nos ex potestate tenebrarum, & transtulit nos in regnum Filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum, qui est Imago Dei inuisibilis, Primogenitus omnis creaturæ. Quoniam in eo condita sunt omnia, tam ea quæ in cœlis sunt, quã ea quæ in terris sunt, siue sint Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per eum & in eo sunt condita, & ipse est ante omnia, & omnia in eo consistunt. Vt enim per Verbum, ita in illo per Imaginem ipsius condita sunt omnia. Ad istum modum si quis de Domino cogitet, nõ impinget in lapidẽ offensionis, sed potius ad splendorem procedat, pergetq́ in luce ueritatis. Hic enim omnino est sensus ueritatis, etiam si rumpantur isti uitilitigatores, neq; Deum reuerentes, neq; conuicti argumẽtis pudescentes. Eusebiani igitur ita explorati pertentatiq́ à multis, & semetipsos cõdemnantes, quemadmodũ iam dixi, catholicorũ sententijs subscripserunt, & mutatis suis opinionibus amplexi quietem recesserunt. Cæterum, quia isti in suis impietatibus ferociunt, & circa ueritatem uertigine cæcutiunt, nihilq́ aliud studio habent, quã ut Synodũ lædant, dicant mihi, quæso, ex quibus nam Scripturis addidicere, aut ex quónam Sanctorum audierunt uoculas istas quas sibi congesserũt. Ex non entibus, &, Non erat, priusquã gigneretur, &, Erat aliquando, quando non erat, & (illud conuertibile) & (præexistere) & (uoluntate) quibus ludis aduersus dominum cauillantur, quum Beatus Paulus in epistola ad Hebræos dicat, per Fidem intelligimus Dei Verbo perfecta esse secula, ut ex non apparẽtibus uisibilia exorirentur, sed tamen nihil est Verbo cõmune cum seculis, ipsum enim est quod ante secula præexistit, per quod & ipsa secula condita sunt. In Pastore quoq; scriptum habetur: nam & inde etiam, quanquã is liber ex canone non sit, allegationes faciunt, Ante omnia crede, quòd unus sit Deus, qui omnia creauit & absoluit, & qui fecit ex nõ ente ut essent omnia, sed id rursus nihil ad Filium spectat: loquitur enim liber de omnibus per Filiũ creatis, à quibus ipse alius ac diuersus est: non enim licet creatorem cum rebus ab ipso creatis cõnumerare, nisi scilicet architectum eundem cum ædificijs ab ipso architectatis per deliriũ dicas. Cur igitur ipsi uocabula in Scripturis non usurpata, ad impietatem excogitantes, illos accusant, qui uerba non scripta ad pietatem producunt? Impie enim agere, quocunq; modo id agas, prohibitum est, etiam si uersicoloribus uerbis, & persuasibilibus sophismatibus cultum ornatumq́; addas: pie aũt agere, fas & sanctum apud omnes habetur: etiam si quis peregrinis ad id uocibus utatur, modo pium sensum contineant, & per eas id quod animo cõcepit, pie indicare studeat. Verba igitur Christo rebellium Arianorum, terrestria inquã ista & humum

sapientia,ut antea, ita etiam nunc omnem præ se impietatem ferunt. Quæ aūt à Synodo sunt scripta & statuta contra eos, si quis diligenter excutiat, inueniet in ijs absolutissimè sensum ueritatis contineri: & causam utendi istiusmodi uocabulis recta ratione niti, si diligenter audiantur. Causa autem huiusmodi fuit, Quum Synodus in hoc esset, ut Arianorum impia uocabula tolleret, & uoces adhibere uellet, quæ sine controuersia Sacrarum literarum essent, nimirum eum Filium esse, & nequaꝗ ex non entibus esse, sed ex Deo: eumꝗ & Verbum esse, & Sapientiam, & nequaꝗ creaturam aut factum, sed germen propriū sui Patris: Eusebiani pro inueterata sua & praua opinione uolebant illud ex Deo esse, cōmune esse, & ad homines quoꝗ pertinere, neꝗ quicꝗ Christum eo nomine à nobis differre, eò quòd scriptū esset: Vnus Deus ex quo omnia, & rursum, Vetera transierūt, ecce noua facta sunt omnia: omnia uerò ex Deo esse. Ibi Patres animaduersa illorū fraude, & impietatis uafricie, coacti sunt clarioribus uerbis exponere, quid sit ex Deo esse: & scribere Filium ex substantia Dei esse, ne ex Deo esse, & cōmune, & æque ad Filium & creaturas pertinere existimaretur: cætera igitur omnia creaturas dixere, excepto Verbo, quod solum ex Patre genitum esse crediderunt, & cætera quoꝗ ex Deo esse, uerū non eadem ratione qua Filius. Creaturæ enim ideo ex deo esse prædicantur, ne temere & sponte extitisse uideantur, aut fortuitam habuisse generationē, secūdum illos, qui ex atomorum & similarium partium connexu, rerum procreationem constituunt: aut ne creaturarum author alius quàm Deus, secundum quosdā hæreticos putaretur, aut Angeli secundum alios, creatores rerum existimarentur, sed ut deus omnia per Verbum, quum prius non essent, ad essentiā produxisse intelligeretur. Verbum aūt quum creatura nō sit, uerè ex deo & est & esse prædicandum est. Istius rei intellectus ijs uocibus cōcipitur, quibus dicitur eum ex substantia Patris esse: id enim nulli creaturarum datū. Certe quum Paulus omnia dixisset ex deo esse, statim subintulit, Et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia: ut omnibus ostenderet Filium esse alium à cæteris rebus à deo creatis. Quæ enim à deo facta sunt, per Filium facta sunt, nec alia de causa ita locutus est, ꝗ ut deum creationis authorem esse demonstraret, non quòd intelligi uellet, ita omnia ex deo esse, ut filius ex Patre: Neꝗ enim omnia talia, qualis Filius, neꝗ Verbum est ex uulgo omnium, quum sit omnium & dominus & conditor. Ideo enim Sacrosancta Synodus liquidius dixit eum ex substantia Patris esse, ut alius à natura rerū conditarum crederetur, quum solus sit reuera ex deo, & ut nulla deinceps occasio hominibus impijs ad fraudē relinqueretur. Hæc igitur ratio est cur Filium ex substantia Patris scriptum esse uoluerint: Episcopis rursum affirmantibus & hoc quoꝗ scribi debere, eum ueram esse Potentiam & Imaginem Patris, & similem Patri, & indemutabilē per omnia, & inconuertibilē, & æternum, & indiuisum in Patre subsistere. Nunꝗ enim non erat, sed semper erat, subsistebatꝗ perpetuo apud Patrem, ut splendor lucis. Ista quidē eatenus sustinebant Eusebiani, nihil ausi contra dicere, ob probrum quòd in dictis suis refutatis passi erant, sed ita tamen, ut deprehenderentur inter sese mussitare, nutus conferre, oculisꝗ sibi inuicem applaudere, quasi illud

simile

ſimile eſſe,& in eo eſſe,& eius Potentiam eſſe,cõmunia Filio nobis,cum eſ-
ſent,neq; obſtare quicq;, quo minus nobis ea ipſa quoq; adaptarentur, eò
quòd de ſimilitudine noſtra cum Deo ſcriptum habeatur,hominem eſſe et
imaginem & gloriam Dei:Quòd uero ſpectaret ad hanc particulam (ſem-
per)in Scripturis reperiri has uoces, de hominibus, nos ſemper, qui uiui-
mus,ſumus: Iam quod ad illud dictum pertineret, quo filius in eo, hoc eſt,
in Deo eſſe dicitur,ſcriptũ eſſe,quòd & nos in eo & uiuimus & mouemur.
Itidem quoq; quòd inconuertibilis dicatur,ne id quidem ab hominibus a-
lienum eſſe,quum ſcriptum reperiatur,Nihil nos ſeparabit à charitate Dei.
Porro q; Potentia Dei appelletur, & id quod cõmune eſſe, quum eruca &
bruchus etiam potentiæ Dei appellentur,& quod plus eſt,magnæ poten-
tiæ.Quin et de populo ſæpe ſcriptum eſt,egreſſam eſſe omnem potentiam
Domini ex Ægypto,atq; adeo etiam quaſdã cœleſtes potentias uirtutesq;
exiſtere.Dominus enim inquit uirtutum nobiſcum, ereptor noſter Deus
Iacob:Talia enim Aſterius ab ipſis ſophiſta nominatus ſcripſit,talia quoq;
ante eum Arius,ut iam diximus. Cæterum Epiſcopi conſiderata illorũ hy-
pocriſi et uafricie,prout Scriptura dicit,dolus in cordibus architectantium
mala,ipſi quoq; neceſſitate coacti ſunt ſententiam earum rerum ex Scriptu-
ris colligere,& quæ prius dixerant,apertioribus uerbis repetere, & ſcribe-
re Filium cõſubſtantialem eſſe Patri,ut non ſolum ſimilem ſimilitudine,ſed
eundem ea uoce qua ex Patre eſſe dicitur, ſignificarent: atq; aliam eſſe Filij
ſimilitudinem & incõuertibilitatẽ declararent,diuerſamq; ab ea,quæ in no-
bis eſt,imitationem,quam ex uirtute per obſeruationem mandatorum cõ-
ſequimur.Siquidem corpora interim ſimilia diſtare poſſunt, & longe à ſe
inuicem diſiungi,quales ſunt liberi qui ſimilitudine parentes referũt,quem-
admodum ſcriptũ eſt de Adamo,& ex eo genito Seth, quòd fuerit illi ſpe-
cie ſimilis.Cæterum quandoquidẽ illa ex Patre Filij generatio, alia eſt à na-
tura hominum,Filiusq; non ſolum ſimilis, ſed indiſſeparabilis eſt à Patris
ſubſtãtia,& quia ambo unum ſint,ut ab ipſo dictum eſt, ſemperq; in Patre
eſt,& Pater in eo,& quia ſplendor eſt reſpectu lucis: hoc enim uox illa ſig-
nificat,ideo Synodus re perpenſa, recte eum cõſubſtantialem eſſe tradidit,
ut & hæreticorum ſubuerteret malitiam,& oſtenderet eum alium eſſe à re-
bus creatis: quippe quæ ſtatim poſt decretum illud quoq; addidit:illos au-
tem,qui dicunt Filium Dei ex nõ entibus extitiſſe, aut creatum eſſe, aut uer-
tibilem eſſe,aut opus eſſe aliquod conditũ, aut ex alia ſubſtantia prodijſſe,
eos anathemate percutit Sancta & Catholica Eccleſia. In his uerbis, ex Pa-
tre eſſe,& cõſubſtantialem eſſe,uim peremptoriam Patres uoluere contine-
ri,ad elidendas has argutiolas,Filium creatum, aut factum, aut mutabilem
eſſe,aut non fuiſſe anteq; naſceretur.Qui enim ita ſentit, contradicit Syno-
do: contra,qui cum Ario non ſapit, debet neceſſario ea quæ ſunt Synodi,
ſapere,& cogitare,modo recte,quomodo ſe habeat lux ad ſplendorem,in-
tueatur,atq; ita inde ueritatis imaginem concipere. Quapropter ſi iſti hæc
uocabula exotica cauillantur,reſpiciant ſenſum iuxta quem Synodus ea in
decretis ſuis adhiberi uoluit,& pro anathemate habeãt, quæ Synodus pro
anathemate haberi uoluit,et tum demum ſi poſſint,uoces culpent:Sed ego

H 3 ſatis

satis compertum habeo, eos, si pro Synodi sententia hac in parte sentiant, uerba, quibus ea sententia concepta est, non improbaturos esse. Quòd si ipsam sententiam uituperare studeant, omnibus patebit eos frustra de uerbis expostulare, & tantūmodo occasionem aliquam suæ impietati captare. Causa igitur cur istiusmodi uerbis usi sint patres, talis est. Quòd si rursus, quia uoces istæ in Scripturis solennes non sint, obmurmurationes faciant, æquum profectò est, ut ea de causa ipsi potissimum rejciantur, utpote logodædali nouorum uocabulorum, & quod magis est, sanis sententijs non utentes, seq́ ipsi in hoc negocio incusent, quòd primi huius rei occasionem præbuerunt, dum ex non scriptis uocibus Deo bellum comparant. Sed tamen cognoscet, quisquis est studiosioris animi, has uoces tametsi in scripturis non reperiantur, habere tamen eas eam sententiam, quam Scripturæ uolunt, & hoc ipsum eas sonare apud illos, quibus aures ad pietatem sunt integræ, & minime uitiatæ: hoc ita esse facile animaduertas: istosq́ ut homines insitos indoctosq́ ueritati refragari iam antea à nobis demonstratum est. Et hoc uerè est credere Verbum Patris esse, Patriq́ proprium, unicū, & naturalem fœtum. Vnde enim alioqui Filium intelligas esse Sapientiā & Verbum in quo omnia sunt condita, nisi per has uoces quibus dicitur ex Deo esse? rem certe ita se habere, ex Scripturis liquet, quum Pater ita per Dauidem loquatur, Eructauit cor meum Verbum bonum: &, Ex utero ante luciferum genui te: & Filius hoc de se Iudæis ostendit, Si Deus Pater uester esset, diligeretis utiq́ me, Ego enim ex Patre egressus sum, Ac rursum, Non quòd Patrem quis uiderit, nisi is, qui est à Deo: hic enim Patrem uidit. Iam & illud, Ego & Pater unum sumus, &, Pater in me est, & ego in Patre, Idem est ac si dicas, Ego ex Patre sum, & indiuisibilis ab illo. Itidem & illud Ioannis, Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit, quum hæc quæ enarrabat, à Patre didicisset. Quid illud in sinu esse aliud significat, q̃ uerā & genuinam Filij ex Patre natiuitatem? Si quis igitur ita Deum coalescere cum Filio, uti substantiam cum accidente existimat, aut aliunde ueluti indumentum accipere & uestiri, aut aliquid circa eum uersari, quod eius substantiam adimpleat, ut sub nomine Dei aut Patris, non ipsam inuisibilem & incōprehensibilem substantiā, sed aliquid quod circa eum sit, intelligi uelint: age incuset ille consilium Patrum, quòd scriptis tradiderunt ex substantia Dei Filium esse, sed tamen animaduertant, se omnibus modis blasphemias dicere, tum quòd corporalem aliquem deum inducunt, tum quòd de Filio mentiantur, eum non Patris Filium, sed aliquid rerum earum, quæ sunt circa Patrem. Si ergo simplex est deus, ut reuera est, certum est, quum dicimus Deum, & nominamus Patrem, nihil nos eorū quæ circa eum sunt, sed ipsius substantiā significare. Nam tametsi cōprehendere, quæ nam sit illius substantia, nequeas, tamen de substantia illius, hoc est, de ipso Deo sentis & cogitas, quum pro Scripturæ nominibus Deus & Pater & dominus appellatur. Quum igitur dicit, Ego sum, qui sum, et ego sum Dominus Deus, & ubicunq́ dicit Scriptura, Deus, nos qui hoc uocabulū audimus, nihil aliud nisi ipsam incōprehensibilem substantiam indicari intelligimus, & q́ ille ipse est, qui uocabulo Dei significatur. Quapropter quum quis audit Filiū

Dei

Dei esse ex substantia Dei, ne admiratione ducatur, sed potius approbet, recipiatque patres, qui rei intellectum purius tradidere, & liquidius uerbis paribus & idem pollētibus, id dictum (ex Deo esse) per has uoces, ex substantia Dei esse, expresserunt. Idem enim arbitrati sunt ex Deo esse, & Dei substantia esse. Si igitur non ita ex Deo est Verbum, ut genuinus ex Patre Filius dici mereatur, sed pari ratione cū cæteris, quæ à Deo creatæ ex deo perhibeantur, neque alio modo Verbum ex Patre esse intelligi debeat, tum certe necessario sequetur, ut neque sit ex substantia Patris, neque secundū substantiam Patri sit Filius, sed tantūmodo per uirtutem adoptiuus Filius, quemadmodum & nos, quibus dono & gratia id concessum, ut Filij Dei appellemur. Sin aūt ille solus ex Deo, ut genuinus & naturalis fœtus (ut uerè est) merito censeri debet Filius Dei, & ex substantia Dei esse. Certe illa cōparatio lucis cum splendore, huiusmodi intellectum in se continet. Verum non pro natura ignis, primum ex calore solis inardescētis, deinde, uti fieri solet, euanescentis, Verbum sese ad Patrem suum habet: id enim longissime abest à sententia Patrum, quum ex huiusmodi cōparatione opus aliquod, creaturaque, quæ alienæ sit naturæ à conditore suo intelligeretur. Sed splendorem eum ideo omnes nominarunt, ut proprium illud innueretur, quod colligitur ex eo, quū dicimus ex substantia esse, & ut indiuisibilis eius cum Patre unitas significaretur: ita enim fit, ut eius inalterabilitatē, & immutabilitatem non lædas, alioqui si non Patris substantiæ proprius fœtus esset, alterabilis, mutabilisque utique haberetur: Congruum enim est, ut in hac quoque parte eius identitatem cum Patre suo tueamur. Quum igitur iste sermo religiosus & pius appareat, non debebant Christo rebelles insolentia uocabuli cōsubstantialis offendi: quum illud & sanum intellectum, & certam rationem, demonstrationemque habeat. Si enim ex substantia Dei, Verbū Dei esse sentimus, superest, ut uox illa, quæ hoc ipsum signat, ab illis agnoscatur. Quidnam aūt ex eo aliud intelligas, quam ueritatem & æternitatē substantiæ, ex qua genitus est Filius? Non enī diuersus specie est, ne externū quippiam, & dissimile Patris substantiæ admisceatur, neque rursus leuiter & quouis modo ex re aliena Patri est similis, ne secundum aliud quippiam ea similitudo proueniat, aut alterius substantiæ esse appareat, qualia sunt inter se, æs, aurum, argentū, stannum, quæ quidem splendore similia, natura & substantia distant. Neque enim æs ex auro est, neque turtur columbæ fœtus. Est quidem in rebus istis similitudo aliqua: natura uero substantiaque diuersissima. Si ergo eodem modo se Filius habet, esto, habeatur & ipse quoque creatura, quemadmodū nos sumus, & non cōsubstantialis Patri. Sin aūt uerè Filius est, & Verbum, & Sapientia, & Splendor, & Imago Patris, recte ergò dictum fuerit, eum cōsubstantialem esse, nisi contra scilicet rationibus demonstretur, eum non ex Deo, sed à Deo pro instrumento quod alterius sit naturæ quam suus author, conditum esse: probe igitur consilium scripsit, & recte rem ipsam intellexit. Cæterum isthinc rursus tolli uelim omnem corporalem cogitationem, ut altius & supra imaginationē sensuum euecti, puro intellectu & sola mente intelligamus Filij ad Patrem legitimam illam & naturalem genuitatem, & Verbi ad Deum proprietatē, & indemutabilem si-

militudinem ſplendoris ad lucem. Vt enim quum audimus eum Filium, & Germen eſſe, non humano more, ſed prout Deo conuenit, intelligimus. Ita quoq; quum audimus eum cõſubſtantialem eſſe, nequaq; delabẽtes ad humanos ſenſus, partitiões & diuiſiones Deitatis cogitemus, ſed tanq; de incorporalibus agitantem, unitatem naturæ, & identitatem lucis non diuidamus. Id enim proprium eſt Filij ad Patrem, & id declarat Patrem reuera Patrem eſſe Verbi. Hic denuo neceſſaria eſt cõparatio illa lucis & ſplendoris. Quis enim ibi auſus fuerit dicere ſplendorem externum quiddam eſſe à ſole, eiq; diſſimile? aut quis non potius ſimul intuens ſplendorem cum ſole, & eandem in utroq; lucem, non audacter loquatur, lucem & ſplendorem unum eſſe? & hunc in illa repræſentari, et ſplendorem ita in ſole eſſe, ut qui hunc uideat, etiam illum intueatur? Hanc igitur idẽtitatem & naturalẽ proprietatem, ita animaduerſam & creditam, quónam quæſo alio nomine quã cõſubſtantialem progeniem appellaueris? aut quidnam inde intellexeris proprie & congruenter, niſi Verbum, Sapientiã, & Poteſtatem, quam neq; externam eſſe à Patre fas eſt dicere, neq; imaginari licitum eſt eam non æternaliter apud Patrem eſſe? in hac enim Sobole ſua omnia fecit Pater, & per hanc in omnia inſerta ſua prouidentia pietatem ſuam, humanitatemq; exercet: Atq; eo modo Filius & Pater unũ ſunt, ſicuti iam dixi. Niſi rurſum ſcilicet reſumpta audacia uecordes iſti dicant, aliam rem eſſe Verbi ſubſtantiã, & aliam eſſe illam ex Patre lucem, quæ eſt in Verbo, lucemq; illam, quæ eſt in Filio, unum eſſe cum Patre: ipſum aũt Filium externum quiddam & forinſecum ab eo haberi debere, & quendam ex genere creaturarum: ſed ea prorſus Caiaphæ & Samoſatenſis opinio eſt, quam Eccleſia quidem repudiauit, iſti aũt tuentur, ac proinde etiam ipſi ut lapſi à ueritate, hæretici declarati ſunt. Si enim omnino uerum eſt, Filium eſſe participem lucis Patris ſui, cur non potius is ille habeatur, de quo lucis cõmunicatio ſumitur, quã alius quiſpiam, ne quid tertium inter Patrem & Filium cõſtituatur? alioqui non liquebit per Filium, ſed potius per eum cuius cõmunicatu hanc participationem lucis adeptus eſt, omnia condita eſſe. Sin aũt ille eſt Verbum et Sapientia Patris, per quam Pater reuelatur, & cognoſcitur, & creat, & ſine quo Pater nihil omnium facit, nimirum ſequitur ut ille ſit is ipſus, qui ex Patre eſt: de ipſo enim omnia creata participant, quum conſortes filij ſpiritus efficiuntur. Talis igitur cum ſit, nequaq; ex non entibus emerſerit, neq; ulla ratione creatura fuerit, ſed potius Patri ſuo proprius fœtus. Hoc igitur intellectu patres qui Niceæ cõuenerunt, iſtas uoces uſurpare uoluerũt, ipſos porro non ex ſe, quod aduerſarij obijciunt, hæc uocabula finxiſſe, ſed ab alijs olim accepiſſe, age in præſentia declaremus, ne ea eis cauillatio integra relinquatur. Diſcite igitur nunc Chriſto rebelles Ariani, Theognoſtum uirum diſertum, non abhorruiſſe à uocabulo ſubſtantiæ, ſcribens enim de Filio in ſecundo Hypotypoſeon, ita locutus eſt. Non forinſecus aut ex rebus extraneis Filij ſubſtantia conſtat, neq; ex nõ entibus producitur, ſed ex Patris ſubſtantia ita progenitus eſt, ut à luce, iubar: ut ex aqua uapor: neq; ẽm uapor id ipſum eſt, quod aqua: neq; iubar id ipſum, quod ſol, ſed non alienum tamen, uerum ut profluẽtem eum eſſe dicas Patris ſubſtantiæ, idq; ita

ut interim substantia illa Patris, diuisionem non patiatur. Quemadmodũ enim sol non diminuitur suis ex se profluētibus radijs, ita nec substantia Patris diminutionem sustinet, imaginem sui Filium progignēs. Theognostus igitur post disputationem superiorē, istam tandem sententiam sub his uerbis subiecit. Dionysius porro Episcopus Alexandriæ contra Sabelliū scribens & Saluatoris ministerium in carne pluribus uerbis exponens, ijsq; eō uincens Sabellianos, refellensq; Patrem non fuisse carnem factum, sed Verbum eius fuisse quod carnem induerat, quemadmodū à Ioanne dictum fuit, & in suspicionem raptus, quod Filium creaturam nominasset, eumq; factum esse, & cōsubstantialem Patri dixisset: ad Dionysium Episcopum Romanum eiusdem secum nominis pro defensione criminis ita scribit, se nō dixisse Filium esse factum, quem Patri cōsubstantialem confiteatur. Illius aūt forma loquendi talis est: Et in alia epistola scripsi, qua demonstraui falsum esse crimen quod mihi obijciunt, quasi dixissem, Christum non esse cōsubstantialem Deo. Et si hoc nomen cōsubstantialitatis dixerim non inueniri uspiam in Sacris literis, tamen argumenta mea, quæ ipsi tacita omiserunt, à re ipsa significationeq; uocabuli non abludunt. Nam & humanam procreationem in cōparationem adduxi, ut congenerem: eoq; solo esse parentes diuersos à liberis, quod ipsi sui liberi non essent, neq; uicissim liberi sui ipsorum parentes: ipsam uero epistolam hoc quidem tempore ob certos casus nequeo proferre. Verum quia tibi præsentis negotij uerba mitto, facile inde colligere poteris, multo me libentius ipsum autographum missurum fuisse, quod & faciam, ubi id primum adeptus fuero. Scio aūt & memini me plures ex cōgeneribus rebus addidisse similitudines. Nam & plantam dixi siue à semine, siue à radice procreata sit, diuersam quidem eam esse ab eo unde progerminata sit, sed tamen cum eo omnino natura conuenire: fluuiūq; dixi à fonte profluentem, aliud quidem nomen sortiri: neq; enim fontem, fluuium, neq; fluuium, fontem dici, sed tamen utrumq; simul existere, & fluuium esse aquam ex fonte. Cæterum neq; opus aliquod esse, neq; creaturā Verbum Dei, sed proprium Paternæ substantiæ germen: idq; indiuisibile, ut scripsit magna Synodus. En tibi rursum alterum Dionysium Romanū Episcopum, ita in scriptis suis contra Sabellianos, eosq; qui talia dicunt, expostulantem. Merito deinceps dixerim diuisores, sectoresq;, & peremptores reuerendissimi Ecclesiæ de Deo præconij, qui monarchiā in ternas potentias, ternasq; substantias, & ternas Deitates carpunt. Audio enim quosdam apud uos diuini uerbi magistros huius sentētiæ professores, qui ex diametro, ut sic dicam, pugnant cum placitis Sabellij. Ille enim cum blasphemia dicit Filium esse Patrem, Patremq; Filiū: isti aūt quodāmodo tres Deos constituunt, dum in tres substātias alienigenas, & inter se omnino segregatas sanctam unitatem dispartiuntur: Vniri enim necessum est omnium Deo Dei Verbum, & in eodem hærere, uersariq; Spiritum Sanctū: & Sanctam Trinitatem in unum omnium rerum Deum, omnipotentemq;, ueluti in uerticem principemq; cōsummari & coalescere. Marcionis enim uanilo qui doctrina, sectionem diuisionemq; monarchiæ in tres principatus instituit. Sed ea diabolica institutio est, non aūt uerorū Christi discipulorum, et acqui-

acquiescentium Saluatoris præceptis: Illi enim ut Trinitatem prædicari à Sacris literis plane sciunt, ita tres esse deos à ueteri aut à nouo Testamento uspiam induci nequaquam agnoscunt. Cæterum nō minus culpaueris eos, qui Filium Dei opus credunt, & factum esse Dominum opinantur, quum Sacra eloquia generationem ei cōgruentem et decentem, non aūt formationē & creationem testimonijs suis attribuant. Blasphemia igitur illa non uulgaris, sed maxima habenda est, si Dominum dicas manu factū. Si enim factus est Filius, erat igitur, quum ille non erat, atqui ille semper erat. Sin aūt in Patre est, ut ipse dicit, idemque Ratio, & Sapientia, & Virtus Dei est (hoc enim eum esse diuinæ Scripturæ prædicant) Ratioque rursum, Sapientia, & Virtus Dei facultates existimandæ sunt, sequitur omnino, ut nunquam factus sit: aut si factus perhibeatur, fuisse aliquando tempus, quū istæ facultates nondum essent, eratque nimirum tum temporis Deus infœlix & miser, quum uirtute, sapientia, ratione careret: Id aūt absurdissimum: sed quid ego ulterius de ea re uerba facio, apud uiros Spiritu Sancto afflatos & plane cognoscentes, quæ absurditates nascātur ex eo, si Filius opus aliquod & factitiū quiddam nominetur, quas minime uidentur animaduertere, qui hac opinione ducuntur? ac propterea certo quodam modo à ueritate aberrāt, qui aliter accipiunt has uoces, Dominus creauit me in initio uiarum suarum, quam Sacræ & Propheticæ Scripturæ intelligunt. Non enim simplex est & una significatio, ut scitis huius uerbi ἔκτισε. Hic enim ἔκτισε intelligendum nō pro fecit, sed præfecit operibus suis, sed tamen per Filium conficiendis. Neutique enim illud ἔκτισε ita accipias tanque si dixisset, fecit me. Differunt enim facere & κτίσαι. Hinc illud, nonne ipse pater tuus possedit te, & fecit te, & creauit te, in Deuteronomio magnifico carmine Moses dixit? Ad quod ita quis merito dixerit, ô præcipiti temeritate homines: opus ne est primogenitus omnis creaturæ, qui ex utero ante luciferum genitus est? qui dixit ut in Sapientiæ libro habetur, Ante omnes colles genuit me: Et frequenter in Sacris literis inueneris eum genitum narrari, non aūt factum, unde clare reuincuntur, qui falsa de Filij natiuitate suspicantes, eius diuinam & ineffabilem generationem, creationem, factionemue non uerentur appellare. Non igitur diuidēda est in tres deitates admirabilis & Diuina Vnitas, neque sub nomine creationis minuenda est dignitas & immensa Domini Maiestas, sed credendum est in Deum Patrem omnipotentem, & in Christum Iesum Filium ipsius, & in Spiritum Sanctum, unirique Deo totius uniuersitatis Verbum. Ego enim (inquit) & Pater unum sumus: Et, Ego in Patre, & Pater in me: ita enim & Diuina Trinitas, & sancta prædicatio, professioque monarchiæ conseruari possit. Verbum porro æternaliter esse cum Patre, neque alterius essentiæ aut substātiæ, Patrisque sui proprium Filium, ut sancitum est ab illis, qui Synodo interfuerūt, licebit denuo ex laborioso illo Origene audire. Quæ enim disputandi certandique gratia scripsit, ea non quasi ipsius sint uerba, aut quasi ipse ita sentiat, sed eorum qui cum eo cōtentiosius disputarūt, accipienda sunt. Hæc igitur laboriosi illius Origenis sententia est, post illa ergo quæ certandi gratia, quasi in palæstra aduersus hæreticos adduxerat, statim ista, quæ propria ipsius sunt, subintulit. Si est (inquit) ulla imago inuisi-

inuisibilis Dei,ipsa quoq; Imago inuisibilis fuerit,imo hoc quoq; ausim ad dere,quòd quum sit ille similitudo Patris,fieri non posse,ut fuerit, quando non fuerit. Quando enim Deus,qui secũdum Ioannem Euangelistam lux dicitur,splẽdore caruit suæ Maiestatis? ut quis audeat Filio principiũ asscri bere,quasi antea nondum existenti? Quando aũt non erat ineffabilis illa, innominabilis,inenarrabilisq; Patris substãtiæ Imago,Forma,Ratio, quæ Patrem cognoscit? Cogitet secũ quicunq; audebit dicere,erat,quando non erat Filius,se hoc ipsum dicere,erat quando Sapientia non erat,quando Ratio non erat,quando uita non erat. Idem Origenes alibi dicit. Sed fas non est,neq; periculo uacuum est ob infirmitatem nostram, quantum in nobis est,spoliare Patrem unigenito suo semper secũ existente uerbo,spoliare itẽ cum sua Sapientia,in quo lætabatur: inde enim colligeretur eum non semper lætatum fuisse. Ecce nos demonstramus istiusmodi sententiam à Patribus ad patres quasi per manus traditam esse. Vos aũt noui Iudæi et discipuli Caiaphæ,quos uerborum uestrorum patres ac maiores demonstrabitis, quum ne unum quidem ex prudentibus aut doctis in authorem citare possitis? Cuncti enim uos,præter diabolum istius uobis à Christo defectionis authorem,auersantur,ille & olim uobis hanc impietatem inseuit,& nũc uobis author est ut orbis terrarum concilium uituperetis,non alia de causa,quàm quòd in eo concilio non quæ uestræ factioni patrocinẽtur,sed illa sint scripta quæ ab initio ipsi,qui testes oculati & ministri Verbi fuere, tradiderũt. Fides enim quæ scriptis decretisq; Synodi sancita est,ea est totius Ecclesiæ, hanc quum asserere uellent beati Patres, istis uerbis concipiendam putauerunt,cõdemnarũtq; Arianam hæresim: Quæ res præcipue in causa est,cur calumnias Synodo intentent. Non enim uerba illa illos male habent,sed quòd ijs uerbis declarentur hæretici,& cæteris hæreticis improbiores, nimirum qui quum uoculas suas prauas semper & de hæresi culpabiles reprehendi per id tempus uiderent,ab Ethnicis nomen ingeniti mutuo sumendum arbitrati sunt,ut per occasionẽ huius uocabuli,inter facta & creata, Dei Verbum,omnium creatorem insererẽt, & eiusdem classis efficerent: ita sunt ad impietatẽ effrontes,et in blasphemando Domino peruicaces. Quod si præ inscitia uocabuli ad istam improbitatem dilaberentur,oportebat eos ab ijs unde id mutuo acceperunt,uim eius dictionis cognoscere. Illi ẽnim & mentem ex bono, & ex mente animam oriundam dicunt,& quamuis earum origines uideant,ingenitas tamen asseuerant, neq; se ea de causa maiestatem primi,unde mens & anima originem desumunt carpere aut diminuere arbitrantur. Quapropter oportuit istos aut ita loqui, aut nihil omnino loqui de rebus,quas ignorant. Quod si se uocẽ intelligere putent, excutiant eam, & examinent,num proba sit,præsertim quũ illa in Sacris literis nõ reperiatur. Verum illi denuo cõtentionem suam uerbis in Scriptura non receptis renouabunt. Ego uero contra, causam significatiq; intellectum interpretabor,secundum quem Synodus,patresq; qui ante Synodum fuere,his uocabulis substantia & cõsubstantiali cõgruẽtibus cum ijs quæ de Seruatore referuntur,uti in scriptis suis uoluerunt. Ipsi aũt uicissim si possint, respondeant,ubi repererint hanc in Scripturis minime solennẽ uocem,& qua mente

Deum

Deum ingenitum dicant. Audio enim hoc uocabulum diuersas habere significationes. Nam dicitur & illud ingenitum, quod nondum est, sed esse possit: & rursum, quod neq; iam est, neq; esse possit: tertio aũt, quod iam quidem est, tamen factum non sit, neq; initium existẽdi habuerit, sed quod æternum sit, et incorruptibile, fortasse duas priores significationes præterierint, ut absurdas prætermiserint: nam secundum primum significatum illa habebuntur ingenita quæ facta sunt, futuraq; expectantur. Secunda aũt significatio plus in se absurditatis continet: ad tertiam igitur progrediẽtur, & secundum eam ingenita appellabunt. Cæterum, quum hoc dicunt, nihilo minus impij habendi sunt. Si enim quod initium existendi non habet, & quod neq; factum aut creatum sed æternum sit, ingenitũ uelint, & contrario modo se habere Verbum Dei pronunciarint, quis non uidet uafriciem Christomachorum? quis non eos pro tali insania lapidauerit, qui deterriti primas suarum fabularum dictiũculas, ob quas damnati sunt, proferre, eadem denuo, sed alio modo per hoc uocabulum Ingeniti insinuare moliuntur? Nam si Filius ex numero genitorum, hoc est, factorum est, certe ex nõ entibus & ipse quoq; extitit, principiumq; existẽdi sortitus est: nec erat priusq̃ fieret: porro si æternus nõ est, erat haud dubie quando non erat. Oportebat igitur ipsos eadem illa in animo sentientes ijsdem suis uerbis uti, ac suam opinionis diuersitatem prodere, nec sub uocabulo ingeniti, animi prauitatem occultare: Verum malitiosissimi homines hoc non faciunt: siquidem omnia secundum patrem suum diabolum cum fraude instituunt: ut enim ille sub alienis uestibus fraudem molitur, ita & isti uocabulum Ingeniti excogitarunt, ut sub specie benedicendi Dei, dissimulanter aduersus Dominum blasphemias suas tegant, easq; sub hoc inuolucro alijs insinuẽt: Cæterum istis uersutijs retectis uelim mihi respondeant, quid ipsis sit reliqui quod obijciant? Atqui inquiunt scelerati, inuenimus quod loquamur, suisq; dictiunculis id addunt esse ingenitũ scilicet, quod suæ essentiæ authorem non habet, quodq; alijs quæ sunt, author fuerit, ut sint ingrati mortales, & prorsus sacrarum Scripturarum rudes, qui non ad honorem Dei, sed ad ignominiam Filij omnia dicunt & faciunt, ignari interim eum qui dehonestat Filium, Patrem quoq; dehonestare. Primum igitur non ideo quod Deum ingenitum uocent, Filius demonstratur creatus esse, quum Filius ut substantiæ Patris sui fœtus est, ita æternaliter apud Patrem subsistat. Non enim hoc uocabulum naturam Verbi demolitur, neq; uox Ingenitus significationem suam ad Filium, sed ad ea quæ per Filium creata sunt, protẽdit. Et quemadmodũ qui aliquem architectum ædificij aut ciuitatis nominat, non cum hoc nomine Filium ex ipso genitũ includit, aut intelligi studet, sed sub uocabulo architecti, indicat authorem operum nequaq; talem esse, qualia sunt opera ipsius artificio fabrefacta, ac proinde illum opificem nominat, et nõ ignarus qualis sit naturæ hic opifex, agnoscit longe esse aliud ab eo prognitum, longe aliud ab eo factum, eundemq; ob filium suum Patrem, ob opera uero architectum appellat. Eodem modo qui Deum ingenitum nominat, ex operibus suis ei nomen accõmodat, indicans eum solum omniũ non esse factum, sed eorum quæ facta sunt, authorem esse. Verbumq; eius

diuersum

diuersum esse à rebus quæ factæ sunt, & id solũmodo Patri suũ & propriũ fœtum esse cognoscit, per quem omnia facta sunt & cõstant. Prophetæ quoq; Deum omnipotentẽ nominantes non ideo illi hoc nominis indunt, quasi Verbum censeant ex numero reliqui uulgi esse, quippe qui non ignorabãt Filium alium esse à rebus creatis, atq; adeo, quemadmodũ Pater suus, omnipotentẽ, cumq; in omnia quæ pater per ipsum creauit, dominatum habere, illiq; à Patre potestatem datam esse, & post donationem semel concessam æque omnium dominari. Eadem iterum ratione quum Prophetæ Patrem Dominum uirtutum nominant, non ideo eo respectu faciunt, quasi Filium unum eorum uelint, quæ sub Patris potestate retineantur, sed ut Filio suo Pater est, ita potentiarum à Filio conditarum dominus habeatur. Verbum uicissim quia in Patre est, omniũ Dominus reputari debet, & in omnes imperium possidere, eò quòd omnia quæ Pater habet, à Filio itidem habeantur. Et quemadmodũ istæ appellationes hũc habent intellectum, ita quoq; qui uoluerit dicere Deum ingenitum: dicat quidem si ita ipsius animo collibuerit, modo non ideo hoc dicat ut Filium opinetur aliquid factitium esse, sed quia intelligat unum solũmodo Deum factum non esse, ac proinde rerum à Verbo suo factarum conditorẽ creatoremq; appellari debere. Nam quum Pater ita appellatur, nihil inde obstaculi nascitur quo minus & Verbum & Imago Patris & Patri cõsubstantialis intelligatur. Porro quia Imago eius est, sequitur necessario, ut alius diuersusq; sit à rebus creatis, & nequaq; aliquis ex uulgo numeroq; uniuersitatis, quoniam cuiuscunq; imago fuerit, eius quoq; proprietatem & similitudinẽ obtinet, adeo ut sub nomine ingeniti Patris, etiam ingeniti & omnipotẽtis Verbum & Sapientia, hoc est, Filius intelligatur. Verum præclari uiri & promptæ impietatis, nõ cura honorandi numinis, sed odij in Seruatorem hoc uocabulum ingeniti adinuenerunt. Nam si illis cura numinis aut bene dicendi fuisset, oportuerat eos (quod quidem & melius fuisset) primum agnoscere Deum Patrem esse, cumq; hoc nomine potius quàm illo prædicari, quoniam quum Deũ ingenitum, hoc est, non factum appellant, ex rebus factis, ut iam dixi, illum conditorem designant, quo Verbum pro sua libidine factitium esse quiddã declarent. Qui aũt Deum Patrem nominat, statim eo ipso & Filium innuit, nec ignorat quum Filius sit, quin omnia quoq; per Filiũ sint condita. Qua propter & potius & uerius est, Deum ex Filio designare, & Patrem nuncupare, quàm ex operibus duntaxat illi nomen indere, & appellare ingenitũ. Hoc enim uocabulum, opera, quæ ex Dei uoluntate producta sunt, innuit: contra, Patris nomen, propriũ eius ex sua substantia fœtum declarat. Quanto aũt Verbum præstantius est rebus creatis, tanto præstiterit Deum Patrem, quàm ingenitum dicere. Illud enim in Scripturis non reperitur, & suspectum est, quum multiplicem habeat significationẽ: hoc aũt simplex est, & Scripturis solenne, & uerius, unumq; Filium tantũmodo denotat. Rursum illud uocabulum, ingeniti, apud ethnicos reperitur, qui Deum non norunt. Hoc aũt nomine Pater per Filium suum nobis inotuit. Nam quũ ipse sciret cuius Filius esset, ita locutus est, Ego in Patre & Pater in me: & qui uidit me, uidit & Patrem. Et ego & Pater unum sumus. Neq; ullibi reperias,

ubi ille Patrem suum ingenitum uocet. Quin & cum nos precari doceret, non dixit, quum oraueritis, dicite Pater ingenite, sed potius quum precari statueritis, dicite, Pater noster qui es in cœlis, & caput nostræ Fidei eò tendere ac referri uoluit. Iussit enim nos baptizari non in nomine geniti & ingeniti, necp in nomine increati & creaturæ, sed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, quoniam ita initiati uerè in filios adoptemur. Et Patris nomen pronunciātes, agnoscimus quoqp sub hoc nomine etiam Verbum q̄d in Patre est, contineri: non tamen ob hoc quòd Patrem suum nostrum à nobis concesserit appellari, æquum est, ut nos ipsos Filio ratione naturæ adæquemus. Nam quòd nobis Filij appellatio indulgetur, id inde profectum est, cp Verbum siue Ratio Dei, nostrum corpus gestauit, & in nobis habitauit, ac proinde consequenter propter Rationem siue Verbum quod in nobis est, is qui deus est, Pater noster appellatur. Et quia Spiritus Verbi in nobis est, ideo ut nobis gratificaretur, suum Patrem, nostrum quoqp Patrē appellari uoluit. Ea enim est mens Apostoli ita dicentis, Misit Deus spiritum Filij sui in corda nostra clamantem, Abba Pater. Sed fortasse de uocabulo hoc ingenito conuicti, ut praui sunt moribus, audebunt dicere, par esse ut uerba quæ de domino nostro Iesu Christo sunt scripta, in disputationibus adhibeantur, repudiatis illis uocibus quæ in Scripturis non reperiuntur. Certe id æquum esse nec ego abnuerim, eò quòd signa indiciáqp ueritatis perfectiora ex Scripturis sanctis quàm aliunde depromantur. Sed malignitas et uersipellis Eusebianorum impietas, Episcopos coegit, quemadmodū dixi, ut clarioribus uerbis uterentur ad eorum impietatem subuertendam. Sed tamen satis demonstratum est, & liquide apparet, scripta Synodi rectā sententiam continere, & Arianorum uoculas friuolas esse, & scopum eorū malitiosum, quum illi hoc uocabulo, ingeniti, quod probæ significationis est, & cum pietate usurpari possit, pro animi sui cōceptu, procp libidine sua ad contumeliam Saluatoris abutantur, idqp solum ea de causa, ut quasi gygantes cum numinibus pugnent, non tamen ob prætextum istiusmodi dictiuncularum damnationem euaserunt, nec quia in uoce ingeniti bona significatio est, eorum mala mens sententiáqp latere potuit: nam & ipsi omnifariam sunt confusi, eorumqp hæresis ubiqp male audit. Hæc quidem tum in concilio acta, ut potui, recitaui. Scio tamē uitilitigatores istos & Christo rebelles, ne istis quidem auditis mentem in melius mutaturos esse, sed potius discursitaturos ad alias aliunde causificationes uenandas, & cum eas absumpserint, nouas rursus cōmentaturos esse. Qua in parte respondent Propheticis uerbis. Si potest Æthiops mutare pellem, aut Pardus maculas, etiā futurum est ut ipsi recta sentiant. Tu aūt charissime hæc nostra, ubi acceperis, tecum perlege, quæ si tibi recta uidebūtur, recitabis ea fratribus, quos præsentes habebis, ut & illi quoqp, ubi rem cognouerunt, Synodi zelum quo usa est in tuenda ueritate, Synodíqp in ijs explicandis quæ uellet, diligentiā adament: damnent aūt Arianorum pro hæresi defendenda cauillationes. Gloria aūt Deo Patri, honor item & adoratio cum Filio suo sui imperij collega, unà cum Sancto & uiuificatore Spiritu, & nunc & in infinita secula seculorum, Amen.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE contra Arianos, Apologia secunda.

GO arbitrabar post tanta pro nostra defensione documenta, uerecundia aduersarios meos, & prodeundi metu latitaturos, & sibi ipsis, quòd alijs calumniam fecerint, displicituros. Cæterum, quãdo quidem ne ita quidem conuicti damnatiq; erubescere queunt, sed stulte obtrectationibus adrepũt, sperantes semel iudicata iterum in iudicium reuocanda, non ut causam dicant, id enim maxime fugitant, sed ut nos animosq; eorum qui integri sunt, molestijs uexent: necessariũ uideo ut uobis me purgem, quo repudiatis susurris, scelera & falsas illorum criminationes cõdemnetis. Vobis siquidem synceris hominibus ratio meæ innocentiæ reddenda est: litigiosis uero sua ipsorum argumenta opponenda sunt, in quibus summa mihi uincendi fiducia est. Nam quod ad nos attinet, iudicio nullo opus est: Iudicatum est enim non semel secundũ nos, sed sæpius ac sæpius. Primum quidem in nostra prouincia quum ad id coijssent propemodum centum Episcopi. Secũdo Romæ nobis cæterisq; aduersarijs Eusebij, ad eius criminosas literas in iudicio cõparentibus. Fuere aũt in eo consessu plures quam quinquaginta Episcopi. Tertio iterum in magno Sardico concilio ad edictum religiosissimorum Principum Constantij & Constantis, in quo iudicio ita ceciderũt aduersarij, ut habiti pro calumniatoribus depositionem exautorationemq; ordinis sui retulerint: nostram uero innocentiam, plures quam trecenti Episcopi, suis calculis cõprobarint, qui ex multis prouincijs Ægypti, Lybiæ, Pentapoleos, Palestinæ, Arabiæ, Isauriæ, Cypri, Pamphyliæ, Lyciæ, Galatiæ, Daciæ, Mysiæ, Thraciæ, Dardaniæ, Macedoniæ, Epiri, Thessaliæ, Achaiæ, Cretæ, Dalmatiæ, Sisciæ, Pannoniarum, Norici, Italiæ, Picini, Thusciæ, Campaniæ, Calabriæ, Apuliæ, Brutiorum, Siciliæ, Aphricæ uniuersæ, Sardiniæ, Hispaniarum, Galliarum, Britanniarum, eò se ad conciliũ contulerant, adeo ut Vrsatius quoq; & Valens, quum antea se pro calumniatoribus gessissent, pœnitere se sui facti protestarentur. Non solũ enim sententiã pro nobis dictã approbarũt, sed & se cæterosq; meos aduersarios calũniatores esse confessi sunt, qua pœnitentia etiam scriptis prodita, Eusebium socium calumniæ & fingendi criminis coartificem liquidissime conuincũt. Nemo igitur rem à tot Episcopis excussam, exploratamq;, & clarissimis documentis conuictam, denuo putarit sub iudicium reuocari debere, ne si iterum atq; iterum res toties iudicata in cognitionem deducatur, fine prorsus careat recognoscendi curiositas. sufficerent quidem tot Episcoporum calculi ad confundendos eos, qui etiamnũ aliquid falsi criminis contra me fingunt, etiam si nihil aliud accederet. Iam quũ ipsimet hostes contra se & pro nobis testimonium ferant, criminaq; aduersum nos mendacijs & dolo cõ-

posita esse fateantur, quem quæso non puduerit de mea ulterius innocẽtia dubitare? præsertim quum lex iubeat, in ore duorum aut trium iudicia cõstitui: in mea ergo causa uide quanta sit multitudo testium, qui nostræ innocentiæ suffragantur, cui pro appendice aduersariorum nostrorum cõfessio accedit, adeo ut ne cæteri quidẽ ex aduersarijs sua iudicia aduersus me pro ipsorum libidine conflata tueri ausint, sed pro bonis rationibus uim in eos, à quibus refutantur, comparent. Id enim illos pessime habet, quòd quæ ipsi occultim & inter se cõposuerunt, ea Valentis & Vrsatij indicio retegantur, minime ignari, eorum pœnitentia, & se damnari, & damnatos ab ipsis innocentes declarari, ac proinde eos, ut prius à nobis dictum fuit in Sardico concilio, ab officijs suis depositos esse, atq; id non immerito: ut enim olim Pharisæi summoti reiectiq; à iudicanda causa Diui Pauli, & suam & cæterorum Iudæorum contra ipsum cõiurationem patefecerunt, utq; beatum Dauidem præter meritum persecutionibus agitari uoce ipsius persecutoris innotuit, ita peccatum suum confitentis, Peccaui, inquiens fili mi Dauid: ita quoq; nũc isti uicti à ueritate, ueniam scriptis literis à Iulio Romano Pontifice poposcerunt, & ad nos pro pace, de quibus tanta scelera diuulgarãt, epistolas misere, pudore ut arbitror adacti, quũ eos quos tollere uolebant, gratia Domini uiuos cõspiciant, adeo ut & ipsi quoq; Arium eiusq; hæresim, ut anathema cõdemnarint, idq; congruenter ab ijs & pro rei consequio actum est. Nam quum nõ alia de causa crimen ab Eusebio aduersum nos cõpositum esse scirent, quàm ut hæresim suam tueretur, quum eò uenissent ut semel sycophantiam confitendam esse arbitrarentur, statim quoq; ab inimica Christo hæresi, in cuius gratiam crimen finxerant, resiliendum putauerunt. Quæ igitur pro nostra innocentia scripta sunt ab Episcopis in diuersis Synodis, & primum in Ægyptiaca, sunt hæc.

SANCTA SYNODVS ALEXANDRIAE congregata ex Ægypto, Thebaide, Lybia, Pentapoli, omnibus ubiq; Ecclesiæ Catholicæ Episcopis, dilectis & desideratiss. fratribus in Christo, SALVTEM.

POTERAMVS quidem dilectissimi fratres, etiã statim ab initio conflatæ in Athanasiũ criminationis, deinde post eius Alexandriæ ingressum respondere super fictis criminibus Eusebianorum, eosq; de iniurijs in cõministrum nostrum illatis accusare, simulq; ostendere, quàm nihil nisi meras calumnias obiecissent. Sed quia tempora illa nihil tale permittebant, ut & ipsi nostis, & quia arbitraremur, post restitutionem Episcopi Athanasij, eos uultum submittere, & pudore in tam apertis iniurijs suffundi, putauimus rem silentio transmittendã esse, maxime post tantas eius uiri calamitates, profectionesq;, & uitã relicta domo peregre actam, post tanta pericula, quibus minimo minus perierat, rem urgẽtibus calumniosis hominibus, nisi humanitas Imperatoris obstitisset. Tot malis, quum nemo non hostium etiam crudelissimorum exatiari potuisset,

isset, ipsi tamen effrontes insatiabilesq́ permanent, sæuiuntq́ denuo & in Ecclesiam & in Athanasium, ægre ferentes illius liberationem, ac proinde atrociora molientes, cupide ad nouas criminationes prosiliunt, nec timent illud quod in sacris literis scriptũ est, Falsus testis impunitus nõ erit, & Os quod mentitur, occidit animam. Ideo fit, ut silentiũ diutius retinere nequeamus. Admiramurq́ eorum malitiam, & insatiabilẽ in insidijs struendis peruicaciam: Ecce enim nulla sumpta quiete rursus Imperatoris aures contra nos irritant, neq; usq; cessant literas parricidales scribere, quo Athanasium ipsorum hæresi aduersum è medio tollant. Siquidem iam denuo accusatrices literas contra Athanasiũ Imperatoribus porrexere, iteratis calũnijs homicidia ei obijciẽtes, quæ nunq; facta sunt, ac denuo illum cõiurationibus suis opprimere student: imputatis cædibus quæ nunq; factæ sunt, & forsasse tunc eum calumnijs suis interfecissent, nisi humanum principem nacti fuissemus, eundemq́ denuo, ut quod minimum malorum referamus, in exilium protrudere satagunt, & ob id calamitates exulum quasi ab eo factas se deplorare simulant, quum reuera plorent, nihil à nobis tale designatũ esse: neq; priores in illum iniuriæ ipsorum animis sufficiunt, sed noua & atrociora illis accumulata uolunt, homines scilicet admodum mansueti & moribus æquis, uel quod uerius est, improbi & perq; acerbi, qui terroribus & minis potius, q̃ pietate & æquitate, quod Episcopos decet, ad pœnas deproperant. Tot enim cædes, hominumq́ mactationes, quas ne prophanus quidem homo & curiosus & consectator criminum in calumnijs diceret, ea ipsi effundere minime ueriti sunt, non solum apud præsidem aut aliũ quemuis magnum uirum, sed & apud tres Augustos, neq; in eam rem longitudines itinerum illis graues fuere, dum modo omnia maiora tribunalia calumnijs implerent: calumnia enim est quam tentãt, eaq́ grauissima, & maxime omnium capitalis, idq́ in summis omnium rerum humanarum tribunalibus. Quis eñ alius istius quæstionis finis, nisi ut mors Ecclesiastico tumultu inferatur? Non igitur Athanasij, sed illorũ acta luctũ lamentationemq́ merentur, ipsosq́ rectius deploratos habueris: in ipsos enim ploratus cõgruit: Siquidem scriptum est, Ne defleas mortuum, neq; lugeas, sed cõplorate cõploratione egredientẽ, quia non amplius reuertetur. Tota enim eorum accusatrix epistola nihil aliud nisi necem spectat, aut necem moliũtur, si ipsis liceat, aut saltem exules facere, quod & impetrauerunt ab religiosissimo Cæsarum patre, qui iras suas offensasq́, quum suppliciũ capitale posceretur, exilio damnatorum expleuit. Ista opera ethnicorum sunt, & non uel tenuiter Christianorum, & minime omnium Episcoporum, quos alijs iustitiam cõmonstrare oportuit, idq́ uestram arbitramur in Christo conscientiam bene & luculenter perspicere. Qui enim alios ab accusando deterrent, illi ipsi accusatores cõspectui Imperatoris sese præbuerunt: aut cur qui alios calamitates miserorum lachrimis prosequi oportere docẽt, ne ab exilio quidem nostro se quieti tradunt. Publica enim omnium Episcoporum profligatio ex suis sedibus exterminatioq́ facta est, qui ut nos antea pro exulib. habuerunt, ita nunc cum Athanasio patriæ redditi pro superioribus doloribus lachrimisq́, quibus eius uicem miserabamur, maximam uicissim hi

laritatem & gaudium recepimus, quod utinam dominus, ne ab Eusebianis subuertatur, nobis incolume seruet. Iam si Fides in criminibus quæ obiecere, fuisset, hoc ipsum tamē criminosum est, quòd contra statuta Christianorum, post acerbitatem exiliorum, aliarumq; calamitatum denuo inuadunt, cædes hominum, stragesq; obijcientes, & huiusmodi criminationibus imperatorias aures obtundunt. Iam quū omnia mentiantur, nihilq; nisi calumnias adferant, nec in ore, nec in eorum literis quicq; sit ueri, q; multiplex putas in hoc conatu scelus, & q; scelerati illi haberi debeant? Rem igitur aggrediemur, eorumq; calūnijs occurremus. Nam hinc quoq; priora illa quæ uel de Synodo uel de iudicio habito iactitant, non recte facta esse, imò falsa esse cōprobabuntur, ipsis interim denuo ea de causa cōdemnandis. Pudet nos certe istius defensionis, uerū quia temerarij nostri criminatores ad omnia calumnianda se promptos offerunt, & quia post Athanasij ingressum, cædes & homicidia obijciūt, necessum est nostri excusationē, tametsi prolixiusculā, quia res ita cogit, cum uenia audiatis. Cædes omnino nulla neq; ab Athanasio, neq; per Athanasium cōmissa est, quapropter quum ad hāc inexpectatam defensionem aduersariorum iniquitate propellamur, nonnihil indulgendum est necessitati excusationis. Cædes igitur & uincula aliena sunt à nostra Ecclesia, carnifici neminem unq; Athanasius dedidit, neq; carcerem quantum in ipso fuit, uinctis tradendis fatigauit. Sacraq; nostra ut in præsentia, ita etiā semper pura innocentiaq; fuere, non nisi Christi sanguine, eiusq; cultu sanctificata, neq; presbyter neq; diaconus ab Athanasio interfectus est, neq; cædem ulli aut exilium irrogauit, utinam illi qui ueram persecutionem induxerunt, nihil tale contra eum perpetrassent. Nullus ēm opera eius patria excidit: ipse aūt ab istis in exilium actus est, quem nunc iterum quia ab ea relegatione liber demittitur, grauioribus criminibus repetentes, linguam suam ad omnia falsa & crudelia exacuunt. Quinimo Iudicum acta & damnatos à præfecto, ut ipsi in suis scriptis fatentur, ad Athanasij culpam transferunt, adeo nihil illos pudet: sæuitiæ Athanasij imputant, quum Athanasius per id tempus nondum Alexandriam ingressus fuisset, & per Syriam in itinere ab exilio reuerteretur. Quod si longinqua absentia excusationem adfert, ne quis reus habeatur, quin præses aut præfectus Ægypti aliquid facit, quid Athanasio remotius à crimine, qui si uel in ipsa Alexandria fuisset, quid tamen illi quæso cum negocijs præfecti? Atqui in illis locis non erat, neq; ad ea quæ acta sunt à præfecto res ecclesiasticæ occasionem dederunt, sed unde id natum sit, ex monumentis actorum intelligetis, quæ nos cognitis illorum scriptis, & re perq; diligenter explorata ad uos transmisimus. Igitur quum & nunc, ea quæ neq; ab eo, neq; per eum facta sint, quasi facta sint, occlament, & tot testibus se certiores factos uideri uelint, optarim mihi indicarent cuius Synodi actis, argumentisúe aut indicijs rem ita se habere didicerunt. Quòd si nihil tale pro se habent, temereq; omnia affirmant, uestris animis cogitandum relinquimus, quid & prius factū sit, & nunc factum esse ab istis fingitur. Nihil enim aliud uestris animis apparebit quàm calumnia, & defendendæ impietatis contra pietatem rabiosus furor, & ob id unum agi, ut tollātur è medio Orthodoxi, quo iam inde cum

cum securitate prædicet quicquid libuerit impietatis patronis. Et certe rem ita se habuisse côperietis. Quum enim Arius, unde Ariomanitarũ hæresis conflata est, ab Ecclesia per beatum Episcopum Alexandrum eiectus esset, Eusebiani discipuli pariter & socij impietatis, semetipsos eiectos esse arbitrantes, multis adhortationibus Alexandro scripserunt, ne Arium extra Ecclesiam relinqueret, Alexandro aũt ob pietatem in Christum, hominem impium non recipiente, in Athanasium eius diaconum iras auertunt, & quia eum assiduum esse apud Alexandrum, & in precio haberi curiose animaduerterent, & quia iam antea eius pro Christo pietatem in Synodo Nicensi, ubi cum magna libertate contra Arianã hæresim disseruerat, experti essent, in grauissimum odium exarserunt: ubi aũt Deus eum ad Episcopatũ prouexerat, ueterem iam olim malitiã refouentes, ueriti illius orthodoxã mentem, & in resistendo contra impietatem robur, conscientia uecordes omnibus rationibus côiurationes in eum coquebant, princepsq; hac in re Eusebius fuit, conscientiæ suæ furijs agitatus præceps. Cæsarẽ igitur contra Athanasium irritant, & Synodos minantur. Postremo Tyri in concilium coierunt, adeo ut ne nunc quidem contra eum scribendi otium admittãt prorsus implacabiles, & quorum querelis nunq; satisfacias, ut qui côstitutionẽ Episcopatus Athanasij tanq; nõ legitime celebratam cauillationibus arrodant, nusq; non homini infesti, ut saltem mendacijs eum infamem reddant, quæ tamen nunc ex priorum mendaciorum uanitate falsa esse deprehẽduntur. Aiunt igitur post obitum Episcopi Alexandri, quum paucissimi essent, qui Athanasij mentionem facerent, sex aut septem Episcopos clanculum & in loco obscuro eum in præsulem elegisse. Hæc eadẽ illi, quibus nullũ mendaciorum genus reformidandum uidetur, Imperatoribus scripsere. Nos autem contra, cum tota ciuitate & uniuersa prouincia testamur, omnem multitudinem populumq; catholicæ Ecclesiæ in unum coactum, quasi in speciem unius corporis & animæ, clamoribus, uociferationibusq; postulasse, Athanasium Ecclesiæ Episcopum dari, idq; publicis uotis à Christo expetisse: nosq; ut faceremus, per multos dies ac noctes iureiurando obtestatos fuisse, cũ interea nec ipsi ab Ecclesia discederẽt, neq; nobis discedẽdi facultatem permitterent, hoc nostrum totiusq; ciuitatis & uniuersæ prouinciæ testimonium nec mali quicq; de eo quod ab ipsis fit, pronũciamus. Sed optima quæq; prædicamus, bonũ illum esse, religiosum, Christianum, deuotarium, & uerè Episcopum. Porro quod nostrum pleriq; sub omnium oculis acclamationibusq; Athanasium Episcopum creauerint, nos ipsos in testes offerimus, quibus ut authoribus creationis, maior q; istis qui & tunc aberant & nunc mentiuntur, fides haberi debet, quanq; nihil ea re impeditus Eusebius creationem uituperat, homo qui ipse prorsus Episcopus creatus nõ est, aut si unq; ius Episcopi habuit, id ipsum rescidit, ut qui principio Beryti pro Episcopo egerit, relictoq; Beryto Nicodemiã se transtulerit, illam quidem cathedram præter leges destituens: istam uero nulla lege inuadẽs, proprij gregis sine ulla charitate desertor, & alieni nulla rationabili causa occupator, prioris Episcopatus charitatem alieni cupidine aspernatus est, nec tamẽ illũ ipsum Episcopaũ quẽ tanta auiditate occupauerat, reseruauit:

Ecce enim iam denuo inde desiliēs, alienum Episcopatum arripuit, semper aliorum ciuitates oculis per inuidiam adiectis oblimat atq; arrodit, persuasus in magnitudine urbium religionem esse sitam, & sortem Dei, secundam quam constitutus ordinatusq; est, pro nihilo ducit: ignarus scilicet, Dominum, ubi duo aut tres in eius nomine congregati fuerint, in medio esse, nec secum recogitans dictum illud Apostoli, quo profitetur se in alienis labori bus non gloriaturum, neq; præ oculis habens illius præceptum, Alligatus es uxori, ne quære solutionē: quòd si hoc de uxore dictum est, quanto magis de ecclesia, atq; adeo de Episcopatu, cui cum quis alligatus est, aliū quærere non debet, ne adulter in sacris literis deprehendatur. Horum sibimet ipse conscius, ausus est tamen creationem Athanasij omnium eulogijs contestatam calumniari, nec ueretur ei obijcere eius dignitatis exauctorationē, ipse interim maxime exauctoratus, ut qui suæ exauctorationis testimoniū & argumentum in ipsa sui constitutione ostendat. Qui igitur ipse & Theogonius potuerunt alios deponere? ipsi depositi & exauctorati, & uitio suæ creationis famosi? Bene siquidem cognitum habetis, Amphionem Nicomediæ, Chrestum uero Niceæ, in eorum locum, ob impietatem, & cōmunionem, quam cum Arianis à Niceno concilio reprobatis, habuerant, Episcopos constitutos esse. Hanc igitur Synodum perditam cupientes, suum iniustum conciliabulū, Synodum uideri student, & Niceni concilij decreta, irrita: sua aūt rata uolunt, Et Synodi uocabulo uti audent, qui tantæ Synodo non obtemperant. Nihil illis Synodi curæ sunt, sed inanem speciem Synodi prætexunt, ut sublatis Orthodoxis uiris, ea quæ ueræ & magnæ Synodo de Arianis statuta sunt, demoliātur, interim tamē illi Arianos & semper antea, & etiam nunc in præsentia patrocinio suo tegentes, contra Athanasium Episcopum mendacia fingere non reformidant: prorsus enim eiusdem uanitatis sunt cum superioribus, quæ nunc fingunt, fuisse scilicet in Athanasij introitu seditiones, luctus, populorumq; lamētationes, indigne ferentium illius creationem. Nihil ibi tale contigit, sed potius omnia contraria, gaudia scilicet, animorumq; alacritates, & populorum desiderio uidendi hominis accursus, ubiq; per Ecclesias lætitiæ & gratulationes ad Domi num. Ministri aūt & clerici ita eum intuebantur, ut & animis gaudium cōciperent, & illum diem omnium faustissimum arbitrarentur: nostram autē, qui Episcopi sumus, inenarrabilem lætitiam, quid opus est scribere, quum iam antea testati sumus, quicquid ei acciderit, nobis uideri accidere? Iam cū ipsi in re confessa certaq;, cōtraria dicant, quam fidem merebitur illorum siue concilium siue Synodus, quam pro se tantopere iactitant? Qui ita inuadunt insultantq; actis, quæ nec uiderūt, nec iudicarūt, nec interfuerunt, tanquam maxime earum rerum conscij, idq; scripto protestantur, quomodo ipsi in suis actis, ob quæ se conuentus habuisse dicunt, graues ueriq; haberi poterint, ut non credas etiam ista ab illis itidem ut illa per odium simultatemq; instituta fuisse. Quis enim ibi conuentus Episcoporum, aut cōsessus ueri studiosus? Quis non ex plerisq; noster inimicus? No'nne Eusebius, Eusebianiq; studio Arianismi ad id concilium perrexerunt, reliquis eiusdē secum sententiæ adductis? No'nne & nos contra eosdem homines eo nomine

mine quod Arianicæ opinionis essent, scripta euulgauimus? Nonne Eusebius Cæsariensis de immolatione idolorum à nostris confessoribus accusatus fuit? nunquid non de Georgio probatum fuit, eum ab ordine sui sacerdotij à beato Alexandro reiectū fuisse? Nonne cæteri de alijs atque alijs criminibus notam censuramque passi sunt? Quo iure igitur isti cōtra nos Synodum ullam constituere potuerunt? aut qua fronte talem conuentū, Synodum appellare audēt, cui Comes præsedit? & ubi Spiculator apparebat? & Commentariensis siue Carcerarius pro diaconis Ecclesiæ aduentantes introducebat? ubi Comes uerba faciebat, cæteri præsentes in silentio erāt, uel potius Comiti obsequium suum accōmodabant? ubi quod cōmuniter Episcopis placuit, ab illo impediebatur? Ille imperio utebatur, nos à militibus ducebamur, uel potius iussis Eusebianorum, sententijsque ipse Comes inseruiebat. In summa dilectissimi, quæ species ibi Synodi, ubi uel cædes uel exilium, si Cæsari placuisset, cōstituebatur? Iam si, quid in accusando sit actū, quæras, longe maiori admiratione capieris, Arsenium quendam occisum ab Athanasio criminabantur, & poculum mysticum fractum esse. At Arsenius iste in uita superest, & placet sibi de uestra cōmunione, neque aliun de testimonia expectat, ut uiuus esse doceatur, sed ipse sese confitetur uiuere, idque in literis suis ad Episcopum nostrum Athanasium perscripsit, quem isti Arsenij interfectorem asseuerabant. Nec puduit impios hominem tanta intercapedine locorum & itineribus terra marique disiunctum, ab eo occisum cōminisci, cuius per illa tempora locus, ubi agebat, nemini mortalium cognitus fuit, adeo ille nullo dum attactus malo ab accusatoribus celabatur, quem quoad licuit in alium orbem transtulerant occisuri eum libenter, ut homine uere extincto, Athanasium quasi de certa cæde conuictum occidere possent. Sed diuinæ hic prouidētiæ gratiæ agendæ sunt, quæ nihil iniusti inualescere sinit, Arseniumque sub omnium oculos uiuum produxit, dilucidè sua præsentia calumnias eorum & figmenta retegētem. Qui nos nequaque ut interfectores suos auersatur, aut ut iniuriosos odit: nihil enim mali à nobis passus est, sed nostræ cōmunionis auidus, in nostro grege conuersari cupit, quid ipsius scripta declarant: sed hoc nihil Athanasio profuit, qui oppressus calumnia quasi uerus homicida ab illis in exilium actus est. Non enim parens Imperatorum, sed horum calumniæ illum in exilium exterminauerunt. Animaduertite, quæso, num ita se habeat, ut dicimus. Quum nihil culpæ in cōministro nostro Athanasio reperirēt, Comesque summa ui imminens plura contra Athanasiū moliretur: Episcopus Comitis uiolētiam fugiens, ad religiosissimum Imperatorem adscendit, deprecans & iniquitatem hominis & aduersariorum calumnias, postulansque ut legitima Episcoporum Synodus indiceretur, aut ipse audiret suam defensionē. Imperator rei indignitate motus, scriptis suis accusatores citat, suamque ipsius audientiā promittēs, simulque Synodum indici iubet. Eusebiani aūt ubi cōparuissent, nihil inter accusandum de obiectis Tyri criminibus meminere. Sed frumentum ab Athanasio nauesque detentas calumniati sunt, eumque gloriatum esse dixere, quod frumenti deportationē ex Alexandria Constantinopolim impedire posset. Hæc nonnulli ex nostris, qui in Synodo erant, ex Imperatore admi-

re admirationis pleno audierunt. Hic cum Athanasius ad tantas calumnias ingemisceret, affirmaretq; eas falsas esse, nec fieri posse ut homo priuatus & pauper tantum uirium haberet, Eusebius ne publice quidem detrectans calumniatoris munus, deierauit Athanasium perq; opulentum esse, & satis uirium & autoritatis ad ista omnia patranda habere, ut ita uerisimilior calumnia uideretur. Ad istum modum res actæ sunt per sanctos illos & uenerandos sycophantas Episcopos. Sed Dei gratia plus in hoc negocio ualuit, q̃ illorum scelerata malitia, quæ principis animum religiosum ad clementiã retraxit, ut satis haberet pro morte exilium irrogare. Horum omnium malorum causæ non alibi, q̃ in illorum calumnijs cõsistunt, quorum dolos & scelasq; criminum Imperator antea scriptis suis cum execratione improbauit, calumniasq; detestatus Meletianos nefarios dirisq; deuouẽdos, alijsq; grauissimis nominibus in suo diplomate appellauit, ut qui grauissime ferret cædem hominis uiui obiectam esse, & de uiuente & incolumi homicidium fictum esse. Nos aũt epistolam, ubi Imperator hæc scribit, isthuc ad uos misimus. At præclari Eusebiani quo ueritatem scriptaq; sua obliterent, nomen Synodi suis actis prætexunt, quum res ipsa negotium Imperatorium, non Synodale haberi debeat, quippe ubi Comes præsideat, & milites Episcopos suo satellitio cingant, & Imperatoria edicta quos ipsi uolunt, coire cõpellant. Iam quæso uel hinc incredibiles eorum insidias animaduertite, & quàm in audendo uarij sint & uersipelles, modo quacunq; ratione hominem è medio tollant. Si enim ueluti Episcopi sese iudices uolebãt esse, quid opus erat uel Comite uel militibus, aut edictis ad coeũdum imperialibus? Quòd si Cæsare indigebant, & ab eo acta robur accipere uoluerũt, quo iure ipsi iudicium Cæsaris irritum fecere? aut qua de causa, quum Cæsar Meletianos & calumniatores & nefarios non sine detestatione, ob cædem de uiuo homine confictam: Athanasiũ uero innocentissimũ suis scriptis pronunciarit, ipsi Meletianos uerum dicere, & Athanasium reum esse definiũt, nulla cum uerecundia hominem uiuum pro occiso imputantes? qui & quo tempore hoc iudicium Cæsar proferret, & quum ipsi ad sententiam cõflandam in unum coirent, nobiscum uiuebat. Hactenus de Arsenio. Poculum aũt mysticũ, quod, aut quonam in loco à Macario fractum est? id enim sursum ac deorsum obuolitantes iactitant. Atqui Athanasium, ne accusatores quidẽ ausi fuissent eius criminis incessere, nisi ab ipsis summissi instructiq; fuissent. Sed tamen illi summam eius criminis in Athanasium referũt, quod ne in Macarium quidẽ, qui uictus non est, referri debet. Nec pudet eos coram catechumenis, & quod peius est, coram ethnicis ita de mysterijs tragicari. Quum oporteat, sicut scriptum est, mysterium regis celare, & ut Dominus præcipit, non esse sancta porrigenda canibus, neq; projiciẽdas margaritas ante porcos. Non enim fas est mysteria gentibus prodere, ne per imperitiam ea subsannent, aut catechumeni per curiositatẽ scandalizẽtur. Sed tamen quodnam poculum, quo in loco, uel apud quos cõminuit? Meletiani scilicet sunt, qui hic se accusatores præbẽt, homines prorsus fide indigni, ut & schismatici, & hostes Ecclesiæ, neq; ij noui aut recẽtes, sed uetusti iam olim à temporibus beati Petri, cui insidias posuerũt, & Achillæ eius successoris,

foris, quem calumniati sunt, & Alexandri quem usq; ad tribunalia Cæsaris calumnijs persecuti sunt, & postremo ita meditandis criminibus exercitati Athanasium inuaserunt, nihil alienum à sua malitia facientes. Vt enim Athanasij antecessores, ita quoq; & ipsum Athanasium calumniantur, quorũ calumniæ antea inefficaces, nunc tandem successum habuere: ex quo Eusebia nos in gratiam Arianæ impietatis socios & patronos adepti sunt pro qua tuenda ut in multos alios Episcopos, ita quoq; in Athanasium cõspirationes faciunt. Atqui locus ille, in quo confractum poculum iactitant, Ecclesia non erat, nec quisq; presbyterorum ei loco uicinus, nec dies quo id factũ à Macario uolunt, Dominica: quum igitur neq; Ecclesia ibi esset, neq; sacra fierent: neq; dies hoc ipsum requireret, quale aut quando, aut ubi mysticũ illud poculum fractum est? pocula multa passim in ædibus atq; adeo in medio foro haberi nemini dubium, quæ collisa collidentem non impiant. Mysticum aũt poculum quod impiũ eum reddit qui id ultro frangit, nusq; nisi apud legitimos Ecclesiæ præsides inuenias: hic enim unus usus est calicis, & præter eum alius nullus, eoq; solo uos legitimo ritu propinatis populo, cumq; uos pro canone Ecclesiastico accepistis, idemq; duntaxat penes eos habetur, qui Ecclesijs præsunt. Solum enim uestrum est propinare sanguinem Christi, & præterea nullius. Cæterum ut impius est qui hunc mysticũ calicem frangit, ita multo magis impius est qui sanguini Christi contumeliam facit: contumeliam aũt facit, qui præter Ecclesiasticam institutionem calice illo abutitur. Et hæc quidem eò à nobis dicuntur, nõ quòd uel schismaticum poculum Macarius fregerit, sed quòd ibi omnino nullum fuerit: qui enim fieri potuit, cum nec ipse locus dominicus esset, neq; quispiam ibi Ecclesiasticus, atq; adeo ne tempus quidem mysteriorũ ageretur? Presbyter aũt qui fingitur adfuisse, est ille toties rumoribus iactatus Ischyras, qui neq; ab Ecclesia electus est presbyter, neq; cum à Meletio constitutos presbyteros Alexander in Ecclesiam recipiebat, in eorum numero unq; habitus fuit, aut ab eo creatus: quo pacto igitur presbyter Ischyras? aut quo tandem authore constitutus? nunquid scilicet à Colytho? id enim restat: atqui Colythum in gradu presbyterij mortuum, omnemq; eius manuum impositionem rescissam, omnesq; ab eo constitutos, in laicorum ordinem redactos esse, & sub nomine laicorum ad Synaxim admissos, adeo apud omnes constat, ut nemo ea de re dubitãdum putet. Quomodo igitur homo priuatus, & priuatas ædes inhabitans, poculum mysticum sibi concreditum habuit? Sed illi hominem priuatum presbyterum appellant, & in nostram iniuriã hoc nomen illi indiderunt, eidemq; pro mercede calumniarum ædificandæ Ecclesiæ potestatem cõciliarunt. Qui ergo per id tempus nullam habuit Ecclesiam, nunc ad cõpensationem sceleris obsequijq; in accusando præstiti, Ecclesiam accepit, forsitan etiã Episcopatu donandus: id enim passim iactitat, & minis fremit, talia proh dolor præmia deinceps per episcopos accusatoribus & sycophantis deferuntur. Neq; id immerito, quem enim administrum suæ libidinis habuere, & eum ut rerum cõsiliorumq; socium, cõsimili Episcopatu dignum censuere. Obsecro igitur ut non hactenus tantũ, sed ad sequentia quoq; uos attentos præbeatis, ut cognoscere possitis quid

deinde

deinde ab illis factum sit. Impares ergo ueritati, quamq́ se omnibus modis cōmunierant, eò quòd Ischyras Tyri pro calumniatore habitus nihil probare posset, & ipsa calumnia sua uanitate corrueret, iudicium causæ suspensum uoluere, donec de probationib. constaret: promittunt igitur se aliquot ex suis Mareoten amandaturos, qui rem curiose scrutarentur, quos uos eue stigio multis de causis reijciendos docuimus, in primis quòd & Ariani essent, & propter Arianismum nobis propalam infensi. Verum illi potentia Magistratuum freti, clam emittunt Diognium, Marim, Theodorum, Macedonium annis ingenijsq́ putidos & uenales, his addunt Vrsacium & Valentem homines Pannonios, qui ab ultimis illis finibus Tyrum profecti sunt, ut sententiam in aduersarium dicerent, & post tantum itineris è Tyro Alexandriam contenderunt, nullo cum pudore, quòd se ex iudicibus testes facerent. Quin potius omnibus insidiādi rationibus propalā susceptis, quosuis labores itineraq́ subiere, ut calumniā semel initā absoluerēt. Hostes ergo Athanasij Athanasio peregre detento Alexandriā in populū Ecclesiāq́ debacchaturi contendunt. Imo quod absurdius est, Ischyra accusatore secū adducto Macarium reum custodijs Tyri inclusum non permiserunt in comitatu hærere, quem antea sub prætextu eius criminis sursum deorsumq́ raptauerant. Soli igitur Alexandriam cum accusatore Ischyra ipsorum contubernali sodale compotore ingressi, assumpto unà præfecto Ægypti Philagrio, in Mareotam abscedunt: atq́ illic soli pro libidine sua cum Philagrio quæstionibus incumbunt, nulla permissa presbyteris adeundi facultate, quanq́ id multis precibus requirerent: erant aūt illi qui hoc postulabāt, omnes tum Alexandrinæ ciuitatis tum uniuersæ prouinciæ presbyteri, petentes, ut sibi ostēdere liceret, quos nam testes Ischyras subornasset, & quale hoc hominum genus & ciuitates essent. Sacrorum igitur ministris exclusis, coram ethnicis hominibus quæstiones de Ecclesia, de calice, de mensa domini, de sanctis sanctorū habuere, & quod grauius est, Ethnicos in quæstione de mystico poculo in testes citauerunt, & quinam illud ab Athanasio rapuissent, Catholici interpellatione definierunt, nec puduit eos eorū testimonia coram se, & solo duntaxat præfecto recipere, qui unde gentiū essent, ignorabant, nec ueriti sunt eos dicere ab Athanasio occisos, quorū testimonijs aduersum Athanasium abusi sunt. Quin imo necem Athanasio molientes, nouis mendacijs fabulam de ementita cæde Arsenij imitantur, eosq́, qui uiui sunt, mortuos fingūt, & ut interfectos, qui adhuc supersunt, & hominum oculis in suis sedibus apparent, apud uos longe inde semotos miserrime deplorant, ut cum è longinquo petenda sint rerum documenta, nostrum in sacris ministerijs collegam Athanasiū calumniari possint, quasi ui & potentia grassantem, quum ipsi per uim & potentiā omnia agant. Eadem enim denuo apud Mareotam, quæ Tyri designata sunt. Vt enim illic comes erat cum militari satellitio, nihil quod ipsis displiceret aut dici aut fieri permittēs, ita quoq́ & hic præfectus manu militari succinctus, omnes ecclesiasticos terrefaciens, nulli permisit ex uero testimonium dicere, et quod absurdius est, in ipsis ædibus accusatoris & cōmorabātur & quæstionibus operam dandam, prout libuit, decernebant, eosq́ tam Iudices quàm testes,

cæteriq́

cæteriq́ eiusdem studij, uel quod uerius est, Eusebianæ factionis administri conueniebant. Quæ porro Alexandriæ ausi sunt, arbitramur uobis nō ignota esse, quum ea ubiq; gentium fama diuulgata sit, strictos scilicet gladios in sanctas uirgines & fratres intentatos, flagella preciosis apud Deum corporibus incussa, pedesq́ fustigationibus ad claudicationē illis mutilatos esse, quæ mentem in castitate & in omnibus solidis bonis exercebāt, calumnias quoq; ubiq; infestas fuisse: gentilium uulgus interim nudare corpora uirginum, uerberare, libidinari, et uirginibus aras idolorū, u ictimasq́ interminari, adeo ut homo quidā proteruus ueluti istiusmodi potestas iam deinceps concessa esset in gratiam Episcoporum, uirginem manu arreptā, ad altare quod forte obuium erat, protraxit, necessitatem sacrificādi & uim persecutionis repræsentans: inter hæc scelera, uirgines fugere, Ethnici Ecclesiæ insultare, Episcopis in illis ipsis ædibus, ubi ista perpetrabantur, uersantibus, in quorum gratiam uirgines miseræ strictos gladios, omnia genera periculorum, & quamlibet cōtumeliam & debacchationem experiri coactæ sunt. Et hæc quidem passi sunt ipso ieiunij die à coepulonibus Episcoporum, cum quibus conuiuiū agitabāt, Episcopis intus epulantibus. Hæc cum futura prouideremus, nec uulgarem, sed quasi ex hostili incursu uastitatem, detrectaui fateor hoc genus Iudicij: Ea res igitur quum Alexandri Thessalonicensis Episcopi animū permouisset, scripsit ad eos qui Tyri adhuc cōmorabantur, nihil nisi per cōiurationem & calumniam cum Athanasio agi. Quòd si eum in suo grege adnumerent, sociumq́ suæ factionis iactitent, eo ipso uim suam in hominem, qua illi subscriptionē expresserunt, declarabunt, nec mirum quū ipse quoq; omnibus modis sceleratissimus Ischyras nō sponte, sed malo coactus prouincias nos reos faciēdi susceperit, pro documento sunt eius ad coepiscopum nostrum Athanasium epistolæ, quibus testatur nihil tale ibi actum fuisse, sed se subornatum esse, ut hæc fingeret, scripsitq́ illa quum nec pro presbytero ab Athanasio agnosceretur, nec per gratiam eum titulum obtinuisset, nec ius ædificandæ Ecclesiæ pro remuneratione impetrasset, nec Episcopatum in mercedem expectaret, quæ omnia cōsecutus est ab Eusebianis ob operam suam calumniæ impensam. Atq; adeo eius cognati nobiscum semper cōmunioni coniuncti fuere, non facturi scilicet, si uel tantillum iniuriæ à nobis accepisset. Hæc non uerbis, sed re constare, testes sunt omnes Mareotæ presbyteri, qui comites Episcopo in obequitationibus & itineribus fuere, & qui tum contra Ischyram scripsere, quibusq́ nec tum quum Tyrum uenissent, permissum fuit ueritatem loqui, neq; cum Mareotæ remanerent, concessum fuit ut Ischyram calumniatorem refellere liceret. Exemplaria aūt literarū, tum Alexandri, tum presbyterorum, tum ipsius Ischyræ unà misimus, quibus adiuncta Epistola patris Imperatorum in qua non solum calumniam de Arsenij morte conuictā detestatur magna cum indignatione, quòd uiui hominis cædes imputata sit, uerumetiam in crimine mystici poculi ualde admiratur tam uersipellem et uagam calumniandi incōstantiam, q̃ nunc Macarium presbyterum, nūc Athanasium Episcopum de calice cōfracto incusarint, ac proinde re cognita Meletianos iterum calumniatores, Athanasiumq́ uero innocentissimū

K pro-

pronunciat. Qui quæso non pro calumniatoribus Meletiani haberi debeant, & inter Meletianos præcipue Ioannes: qui ubi ipse suam de calice confracto sycophantiam agnouisset, ac proinde in cōmunionem à nobis receptus esset, animaduertens Eusebianos studijs animisq; cum Meletianis coire, cōmunemq; factionem alere, ita tamen ut illos propalam adiuuare nollent, sed alias ad id personas rerumq; prætextus quærerent, obtulit illis suā ueluti in scena histrionicam operam, ad eam fabulam agendam, cuius argumentum erat Arianorum Agon, primæ aūt partes dramatis, Arianorū successus, assutela uero & appendix Ioannes cum suis gregalibus, ut Arianorū studiosi sub istiusmodi occasione & specie iudicij, aduersarios impietatis è medio tollerent, & impietatem in locum pietatis inducerent, Arianosq; in Ecclesijs locarent, quo illi qui pietatem exterminatam cuperent, per impietatem rerum potiri possent, & ij qui partes impietatis contra Christum susceperant, hostes impietatis summouerent. Et iam calicem nobis proferunt confractum, ut uideatur Athanasius in Christum impius esse. At quæ cura mystici poculi ab illis expectanda est? aut unde impietatis in Christum antesignanus? ulla de mystico poculo religio? aut unde illis qui Christum nō cognoscunt, poculum Christi cognitum habent? aut cur Domini calicem se in reuerentia habere simulant, qui Christum Dominum contumelia afficiunt? aut quonam pacto calicem deplorant, qui Episcopum mysteria sacraq; in eo facientem, occidere satagunt, & quantum in ipsis est, iam occiderunt? Aut quanam ratione delamentantur throni Episcopaliter stolati uicem, qui Episcopo in Throno sedenti, necem moliuntur, ut Thronus Episcopum desideret, & populi pia doctrina spolientur: uerum neq; poculū illos, aut cædes, aut ulla deniq; scelerum species quas prætexunt, sed sola Arianorum impietas huc adegit, in cuius solius gratiam, Athanasio & cæteris Episcopis, insidias faciunt. Atq; etiam nunc Ecclesiæ bellum inferūt. Age mihi ergo uideamus quinam habendi sint, quòd cædes & exilia faciunt, nónne isti ipsi? Age quinam secularium potestate ad insidias Episcoporū abutuntur? nónne Eusebius cum suis, & nequaq;, ut ipsi scribunt, Athanasius, quem cum alijs multis hoc genere calamitatis afflixerunt, & eodē tempore quatuor presbyteros Alexandriæ, quanq; Tyrum non uenerant, è finibus suis exterminauerunt? Age, quinam luctu & lachrymis digna perpetrarunt, nónne isti qui & prima ista designarunt, & secunda cum primis cōserere non recusant, omnia calumnijs miscentes, ut Episcopum impiæ suæ hæresi non cedentem, è medio tollant? Hinc nimirum Eusebius cum suis in fensas iras concepit, ob hoc Tyri species Synodi instituta est, eius rei gratia iudicia simulantur. Non alio scopo inaudita causa tanq; in re certa literæ ab illis passim circūmissæ sunt, non alio scopo apud patrem Cæsarum, et apud ipsos religiosissimos Imperatores calumnias suas intentarunt. Verū quid obtrectationum passus sit Athanasius, sacrorum nobiscum cōminister, necessarium relatu est, ut uel hinc deprehendatis, nihil illos aliud nisi cædem uiri quærere. Frumentum dabatur à patre Imperatorū in alimentum uiduarum partim Lybicarum, partim Ægyptiarum, quod etiamnum accipiunt, Athanasio nihil inde nisi operam et laborem referente. Interim dum & illæ

percipe-

perciperent,nec ulla querela esset,de non accepto alimento, idq; ipsæ confi terentur;accusatur per calumniam Athanasius, quod uniuersum frumentũ diuenditum in suos usus sepoſuiſſet,certe hoc, Imperator istorũ calumnijs inductus,in suis literis conqueritur. Qui igitur calumniatores? nonne illi qui & primas illas calumnias texuerunt, & à secundis istis non abhorrent? Qui deniq; istarum literarum Imperatori authores fuere? nonne Arianorum fautores? qui nihil quod huic uiro noxam adferre poſſet,nec in dicendo,nec in ſcribendo ſubterfugiunt.Quis enim omiſſis tantorum malorum authoribus,in alios iſtam ſuſpicionem deriuauerit? quum manifeſtiſſime eorum calumnia pateat ex ſtudio ipſorum,quo ab Eccleſia frumentum abalienare & transferre ad Arianos ſatagunt: quæ culpa eos potiſſimum authores principesq; habere uidetur,qui calumnijs apud Imperatorem depoſitis,nihil recuſarunt,quo uiro necem molirẽtur, & à clero Eccleſiæ alimenta auerterent,ut ea ſine omni dubio hæreticis in prædam cedant. Miſimus aũt ad uos teſtimonia cõminiſtrorum noſtrorum,qui in Lybia,Pentapoli, & Ægypto degunt,ut etiam inde cognoſcatis illorum in Athanaſium ſycophantias.Quod ideo faciũt,ut cæteris per metum, qui piæ opinionis ſunt, quieſcentibus,impia Arianorũ hæreſis introducatur. Nos aũt ueſtræ prudentiæ gratias agimus dilectiſſimi,quod ſæpius anathemate Arianos notaſtis,neq; illis locum in Eccleſia dediſtis.In proximo aũt iam eſt,ut ex rerum documentis appareat,quales Euſebiani ſunt. Ecce enim poſt prima eorum de Arianis ſcripta, quorũ antigrapha ad uos miſimus, aperte iam Arianos homines,atq; eo nomine,ab uniuerſa Eccleſia anathemate cõdemnatos,cõtra Eccleſias irritant, Epiſcopumq; illis conſtituunt, diuulſis à ſe inuicẽ per metum Eccleſijs,quo illis ubiq; ſuppetant cooperatores ſuæ impietatis: ac proinde diaconos ſuos ad Ariomanitas legant,propalam cum Ariomanitis cõmunione ſumpta, literisq; ultro citroq; miſſitatis, Eccleſiã in ſchiſmã conijciunt,eaq; paſſim ſcribunt,quæ & hæreſim cõmendant, & Eccleſiam conuicijs lacerant,ut ex literis eorum ad Romanorum Epiſcopum, & fortaſſe ad uos ipſos ſcriptis deprehẽdere poteſtis.Quàm igitur iſta inulta eſſe non debeant,etiam uos dilectiſsimi animaduertitis.Grauia enim ſunt & aliena à Chriſti doctrina. Hac certe de cauſa in publico conuentu de concilio omnium has literas ad uos dedimus, quibus oramus ueſtram in Chriſto prudentiam,ut recipiatis hanc de Athanaſio conteſtationem, & cõmercium,cõmunionemq; eius admittite,& zelũ indignationemq; contra Euſebianos,qui iſtiuſmodi tentant,induite,ne diutius iſtiuſmodi prauitas et malitia contra Eccleſiam inualeſcat,uos certe uindices huius iniuſtitiæ imploramus,citantes illud Apoſtolicum uerbum, Auferte mala ex uobis:mala enim reuera ſunt,& indigna cõmunione,quæ ab illis deſignantur.Ne igitur illis aurem præbueritis,ſi denuo ad uos contra Athanaſium Epiſcopũ ſcribant.Quicquid enim ab illis proficiſcitur,falſum eſt,etiamſi noſtra Ægyptiorum Epiſcoporum nomina epiſtolis ſuis aſſcribant: certum enim eſt nõ nos eos eſſe, quorum nomina in ſcriptis ſubijciunt, ſed Meletianos homines perpetuo ſchiſmaticos, qui etiam nunc Eccleſias turbant, & ſeditiones cõmouent,conſtitutionesq; abſurdas,et propemodũ ethnicas faciunt,eaq;

designant, quæ quia abominamur scribere, ex nostris legatis, qui uobis hãc epistolam adferunt, cognoscere poteritis. Hæc quidem Ægyptij ad omnes & ad Episcopum Romanum Iulium scripsere, Quin & Eusebiani ad Iuliũ literas misere, & ut nos terrerent, Synodum iusserunt conuocari, & ipsi Iulio, si uellet, arbitrium causæ detulerunt, quum igitur Romam peruenissemus, Iulius continuo ad Eusebianos literas scripsit, missis eò duobus ex suis presbyteris, Elpidio, & Philoxeno, illi uero ubi nostrã Romæ præsentiã audiuissent, plurimum conturbati sunt, quòd contra spem eorum me Romam contulissem, reiecto igitur itinere, futiles inanesq; tergiuersando causificationes cõmenti sunt, eò quòd ingenti metu retinebantur, ne de ijsdem criminibus quæ Valens & Vrsacius confessi erant, ipsi quoq; cõuincerentur. Presbyter deinde Viton, plures Episcopos q̃ quinquaginta in concilium adduxit, ubi & nostra defensio recepta fuit, nosq; digni habiti sumus cõmunione & agape, magnaq; indignatio exorta est cõtra Eusebianos, qui bus Iulium, quum ab eis literas acceperat, rescribere iusserunt. Scripsit igitur Iulius, & misit literas per Gabianum comitem.

EPISTOLA IVLII.

Iulius Diacono Flacillo, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, cæterisq; eorum qui nobis dilectissimis in Christo fratribus ex Antiochia scripserunt, SALVTEM.

LEGI Epistolam uestram quam mihi mei presbyteri, Elpidius, & Philoxenus, attulerunt: miratusq; sum, quum à nobis ex uera dilectione & bona conscientia scriptum esset, contentiose à uobis, & non, ut decuit, rescriptum esse. Fastus enim & arrogantia scribentium in epistola apparebat. Atqui aliena sunt ista à fide in Christum, decuit enim eum, qui cum dilectione ad uos scriberet, eandem uicissim dilectionem, non aũt contentionem referre. Quid? an non dilectionis indiciũ erat, nos presbyteros misisse, qui cõpaterentur patientibus, & incitarẽt eos, qui iudicium scriptis postulauerant? ut præsto esse uellent, quo primũ omnia cõponerentur, & emendationem acciperent, ne diutius aut fratres nostri iniurias, aut uos calumnias pateremini? Nec scio cur uobis ita rem agere placuit, ut nos in hãc opinionem redigatis, ut arbitremur nos sub specie reuerentiæ pro ludibrio esse habitos, dictaq; uestra irridentium fuisse, quũ et presbyteros nostros ad uos missos, quos cum gaudio remissos oportuit, cum luctu remiseritis ob ea, quæ istic geri cõspiciebant. Ego certe cum literas uestras euoluerẽ, post uarias ultro citroq; cogitationes, eas supprimendas putaui, ea spe, quòd crederem saltem aliquos ex uestris aduẽturos, nec opus fore istiusmodi epistolis, ne si illæ in publicum promerentur, multos hic dolore afficerent. Cæterum ubi nullus uestrum superuenerat, necessum fuit ut eas proferrẽ. Credite mihi, omnes admiratione pleni uix induci poterant, ut crederẽt istiusmodi literas à uobis profectas esse, in quibus rixandi po-

di potius quàm charitatis affectus eminebat. Quòd si ambitione eloquentiæ ostentandæ, ita exceptæ sunt à dictatore, id certe studium ad alios spectat. In rebus enim Ecclesiasticis, non specimen eloquẽtiæ, sed canones Apostolici requiruntur, operacꝫ dari solet, ne quis ex paruis in Ecclesia scandalizetur: Expedit enim secundum Ecclesiasticum uerbum, molam asinari am suspendi à collo atcꝫ ita demergi, quàm unũ ex pusillis scandalizare. Quòd si aliquibus in alios ob pusillanimitatẽ offensis (non enim omniũ talẽ mentem fuisse arbitror) istiusmodi epistolam scribi placuit, primum decuit neminem offendi, necꝫ solem occidere super huiusmodi offensis, certe eo res deduci non oportuit, ut offensiones suas scriptis proderent. Quid enim actum est dignũ offensa? aut qua in re uobis quibus scripsi, causam succensionis præbui? an quia adhortati uos sumus, ut ad Synodũ occurreretis? Atqui illud potius cũ gaudio excipi oportuit. Qui eñ bene sentiũt de ijs quæ egerũt, et in quibus ipsi (ut aiũt) iudices fuere, non indignãter ferre solent, si qđ ab ipsis iudicatũ est, ab alijs excutiatur, quippe qui securi sint, ea quæ ipsi iusta iudicauerũt, iniusta nuncꝫ fieri posse. Quocirca Episcopi in magna Synodo Niceæ cõgregati, nõ sine Dei consilio permiserũt prioris Synodi acta, in alia Synodo examinari, ut & illi qui iudices erant, præ oculis habentes secundũ de ea ipsa re iudiciũ futurũ, cũ omni diligẽtia causam expenderẽt, & illi qui sententiã acceperãt, certo agnoscerẽt, se nõ per simultatẽ priorũ iudicũ, sed iure & merito cõdemnatos esse. Quòd si istiusmodi cõsuetudo olim fuit eiuscꝫ memoria renouata est, & scripto prodita in magno Synodo, eamcꝫ apud uos ualere nõ sinitis, rem profecto indecorã facitis. Morem eñ, qui semel in Ecclesia obtinuit, & à Synodo cõfirmatus est, iniquũ est à paucis abrogari, quin ne hoc quidẽ cõcesso quicꝫ æqui habet uestra offensio. Siquidem uestri legati, Macarius presbyter, & Hesiochus diaconus, nullo modo quum huc uenissent, pares presbyteris ab Athanasio missis, ac semper ab illis conuicti, refutaticꝫ, concilium indici postularunt, literascꝫ & ad Eusebianos, & Athanasium Alexandriam, quibus cõuocarentur, mitti, ut coram omnibus iusto iudicio de causa cognosci posset: tum eñ se de Athanasio probaturos esse, quod iam nequirent. Publice enim coram nobis Martyrius & Hesychius refellebantur, Athanasij presbyteris bona cum fiducia alacriter resistentibus. Martyrius uero cum suis, si uera dicẽda sunt, ubicꝫ profligabatur, ac proinde concilium generale postulauit. Si igitur Martyrio & Hesychio nullam Synodum postulantibus adhortator fuissem, ut ad Synodum, qui ad me scripsissent, cõuocarentur, idcꝫ in gratiam fratrum, qui se iniuriam pati conquerebantur, etiam uel ita æqua & iusta fuisset nostra cohortatio, quum ea sit & Ecclesiastica & Deo grata: iam ubi ijdem illi qui à uobis pro grauibus uiris & fide digni habiti fuere, authores mihi fuerint ut uos conuocarem, certe id à uobis ægre ferri non debuit, sed potius alacriter ad citationem occurrere. Quapropter indignatio eorũ qui hac citatione offenduntur, temeraria: & tergiuersatio sistendi se in iudicio, inhonesta & suspiciosa uidetur. An quispiam stomachari debet, si quæ ipse fecit, ab alijs fieri uideat? Si enim, ut scribitis, inconcussam habet authoritatem quælibet Synodus, & contumeliose agitur cum Iudice, cuius iudi-

cium ab alijs examinatur, considerate quæso dilectissimi, quinam sunt, qui Synodum improbant, & qui aliorum iudicata rescindunt, ne singula excutiendo certos homines grauem. Certe id quod postremo gestum, quum sit horrendum auditu, sufficit ad cætera quæ à me omittuntur, comprobãda. Ariani à beatæ memoriæ Alexandro quondam Alexandriæ Episcopo, ob impietatem ad causam dicẽdam citati, non solum in eo iudicio à singulis ciuitatibus reijciebantur, sed ab omnibus simul qui ad Nicenum conciliũ coi erant, anathemate feriebantur. Nihil enim erat in illorum delicto uulgare, neq; in hominem peccauerant, sed in ipsum Iesum Christum Dominũ nostrum Filium Dei uiuentis, ijdem tamen ita ab uniuerso orbe reiecti, & per omnem Ecclesiam famosissime notati, nunc denuo in Ecclesias (quod quidem triste uestris animis arbitramur) recipi perhibentur. Quinã igitur sunt qui Synodum uituperant, & trecentorum Episcoporum calculos pro nihilo habent, & impietatem pietati anteponunt, nisi Ariomanitæ ab omnibus ubiq; Episcopis condemnati & abdicati? Athanasius contra & Marcellus Episcopi plurimos habent, qui uerbis scriptisq; suis eorũ innocentiam tuentur. Marcelli enim fides confessioq; Niceæ spectata est, quũ Arianis contradiceret. ibidẽ quoq; Athanasij synceritas in tuenda fide spectata fuit, qui nec Tyri condemnatus est, nec Marcotæ præsens fuit, ubi contra eum absentem in lite processum est. Scitis aũt dilectissimi, monumenta actorum ubi una dũtaxat pars adfuerit, nullarum uirium esse, & suspecta haberi. Nos tamen, quanq; ita actum esset, pro re certius cognoscenda, neq; uobis, qui contra eum, neq; illis qui pro eo literas misere, præiudicium facientes, cohortati sumus omnes quotquot scripserant, ut præsentes se iudicio sisterẽt, quo omnia ad amussim, quia quàm plurimi pro utroq; scribũt, in Synodo examinari possent, ne uel innocens condemnetur: aut qui rei sunt, puri habeantur. Non igitur à nobis uilipenditur Synodus, sed ab illis qui quouis modo & temere Arianos ab omnibus condemnatos, contra sententiam eorum qui causam iudicauerunt, recipiunt, quorũ plericq; soluti iam à corpore cum Christo uiuunt, alij adhuc in uita manentes indigne ferunt, sua iudicia ita à quibusdam rescindi. Hæc ita esse ex ijs quæ Alexandriæ acta sunt, deprehendimus. Nam Carpones quidam ab Alexandro ob Arianam hæresim cum quibusdam alijs eiusdẽ criminis reis olim citatus huc ad nos uenit, missus à Gregorio. Id ipsum quoq; ex Macario presbytero, & Martyrio, & Hesychio diaconis didicimus, qui antecq; iudicio se sisterent Athanasij presbyteri, authores nobis fuere, ut scriberemus Alexandriam euidã Pisto, quo tempore etiam dum Athanasius Episcopus Alexandriæ uersabatur. Hunc aũt Pistum Athanasij presbyteri superuenientes docuerunt Arianum esse, & eo nomine, & ab Alexandro, & Synodo Nicena reum factũ, gradusq; ordinis sui à quodam Secundo, quem magna Synodus, ut Arianum reiecerat, accepisse. Videtis igitur uel ex hac causa, qui potius in culpa habendi sunt, nos ne, qui persuaderi nõ potuimus, ut Ariano Pisto literas scriberemus, an illi qui mihi consilium dedere, ut contempto magno concilio, ad impios hæreticos ueluti ad pios homines literas darem. Certe Macarius presbyter, cum Legatus ab Eusebio uenerat, ubi audiuit Athanasij presby-

presbyteros Pisto obsistere,nosq́ eius præsentiam nō admittere, una cum Martyrio & Hesychio,q̃uis graui ualetudine de nocte profectus est,ut nō inconcinnè diuinaremus cum impatientia refutati Pisti fugam arripuisse. Impossibile enim est Secundi ordinationē utpote Ariani, uim ullam in catholica Ecclesia habere: id enim uere ad Synodi,& ad Episcoporum,qui in Synodo fuere,contumeliam uergeret,si quæ illi tanto studio & cura,ueluti Deo præsente egissent,à nobis ut uana futiliaq́ abrogarentur. Quod si igitur(quemadmodū scribitis)pro exemplis in Nouatum & Paulum Samosatensem editis decreta Synodorum obseruari oportet, certe minime oportuit calculos trecentorum Episcoporum irritos haberi,aut catholicam Synodum à paucis contemni. Æque enim,ut illi Ariani hæretici sunt, & calculi contra istos dati paris sunt momenti,cum calculis quibus illi damnati sunt. Tali igitur cōmissa audacia,quinam dicendi sunt flammā discordiæ accendisse,siquidem id nobis in uestris literis obijcitis. Nos scilicet discordiā induximus,qui cōpatimur cum patientibus fratribus,& omnia secundum canonem facimus? an qui contentiose uiolato canone trecentorum decreta præuaricantur,& per omnia Synodum contemptui habēt? Quum non solum Arianos recipiant,sed iam in usu habeant de loco in locum ad Episcopatus capiendos transilire. Si igitur uere parem eundemq́ honorem in omnibus Episcopatibus censetis esse, neq́ ex magnitudine ciuitatum (ut uos scribitis)honorem eius rei crescere arbitramini,oportuit eum, cui concredita est parua ciuitas,in ea quæ credita est,permanere, & nequaq́ reiecta concredita,ad eam quæ concredita non est, transuolare: ne eam quæ à Deo data est,aspernari, illam uero quæ hominum ambitu concessa est, magniface re uideatur. Oportuit igitur uos dilectissimi huc accedere,& nequaq́ tergiuersari,ut res ad finem deducatur: id enim ratio requirit. Sed fortasse dies constituti temporis breuior,q̃ par erat,impedimento fuit (nam huiusmodi in literis uestris querimoniam facitis)atqui illud dilectissimi,pro mera cauillatione putandum est: Si enim aliquos in itinere dies oppressisset,arctitudo breuitasq́ temporis accusari potuisset. Iam quum illi qui nec ipsi uenire uoluerunt,& presbyteros suos usq́ ad mensem Ianuarij,ne uenirent,detinuerunt,liquide apparet istam causificationem eorum hominum esse,qui sibi non satis confidunt: uenissent enim,ut dixi, si de sua causa bene sperassent,non respectantes ad interuallum itineris, aut temporis constituti spacium,sed ex iure suo & rationibus fiduciā collegissent: esto ut tempus in causa fuerit,cur non uenerint: id enim quoq́ in scriptis uestris significatis, quū dicitis æquum scilicet fuisse,ut respectu tantorum temporum, quæ uenientibus ex Oriente necessaria essent,ueniendi citationem omitteremus. Si igitur,quia dies breuior fuit,iter omissum est, nequaq́ oportuit ijs ipsis temporibus uos præbere authores schismatis,luctus & lachrymarum in Ecclesia. Iam qui talia agunt,ostendūt non tempora ipsorum profectioni,sed cōscientiam obstitisse. Admiror quoq́ eam partem epistolæ, & nescio quomodo hoc scribere potuistis,id uobis ægre esse,quod Eusebio cū suis duntaxat,& non itidem omnibus uobis literas scripserim,citius in hac expostulatione morositatem promptissimam, quàm ueri quid deprehendas. Ego

K 4 enim

enim cum non aliunde literas contra Athanasium accepissem, quàm à Martyrio & Hesychio, necessario illis respondi, qui scripserant contra Athanasium. Oportuit igitur non solũ Eusebianos absq; uobis scribere, aut uos quibus non scripsi, non moleste ferre, si rescripserim illis qui mihi scripserant: nam si par erat ad uos omnes literas dari, par quoq; erat & uos unà cum illis literas mittere. Nunc aũt quod cõsentaneum erat respicientes, illis scripsimus qui nos certiores reddiderant, & literas misere. Quòd si id uos cõmouet, quòd illis scripserim, cõsequens est ut indignemini quoq;, q illi soli mihi scripserint. Verum in hoc ipsa iusta & rationabilis causa est, dilectissimi, quam uobis intimandam puto. Nam tametsi solus sim, qui scripsi, non meã tamen solius sententiam, sed omnium Italorum, & omnium in his regionibus Episcoporum scripsi. Ego aũt omnes nolui scribere, ne à multis onerarentur, certe ad constitutum tempus conuenere Episcopi, & eius sententiæ fuere quam uobis iterum significo, quapropter dilectissimi, etiã si solus scribo, scribere me tamen cõmunem omnium sententiam uos scire uolo. Hæc quidem à nobis aduersus non æquas uestrorum hominum, sed iniustas & suspectas causificationes dicta sunto. Quòd aũt nõ temere aut iniuste susceperim in cõmunionem coepiscopos nostros, Athanasium, & Marcellũ, etiam si prius dicta sufficiant, breuibus tamẽ ratio uobis istarum rerum demonstranda est. Scripsere prius Eusebius cum suis contra Athanasiũ, scripsistis & uos in præsentiarum, scripsere etiam plurimi ex Ægypto, & ex alijs prouincijs Episcopi pro Athanasio: nam quod ante omnia obseruari oportet, literæ uestræ aduersus Athanasiũ inter se pugnant, & primæ cum secundis nullum concentũ habent, sed in plerisq; primæ à secundis destruuntur, & secundæ à primis redduntur suspectæ, ex discrepantibus aũt literis nulla certitudo constitui potest. Quòd si uestris literis fidem dari postulatis, æquum est & literis eorum qui pro eo scribunt, fidem non abnegare, & maxime, quòd uobis à patria eius longe distantibus, illi qui in ijsdem locis cum Athanasio degunt, ut de homine noto, rebusq; ibi gestis certiores, probum testimonium de uitæ eius innocentia perhibent, affirmantes eum non nisi confictis criminibus opprimi. Quin et Arsenius aliquando dictus ab Athanasio interfectus, quem iam cognouimus in uita esse, & cum Athanasio amicitiam fouere, is ipse affirmat, ea quæ acta sunt Mareotæ, in absentia alterius partis acta fuisse: neq; enim ibi adfuisse Macarium presbyterũ, qui reatum sustinebat, neq; Episcopum eius Athanasium, & hoc non solũ ex uerbis eius, sed ex monumentis actorum per Martyrium & Hesychium allatis cognouimus: ea enim perlegentes, inuenimus accusatorem Ischyrã ibi præsto fuisse: Macarium aũt & Athanasium nequaq; adfuisse; neq; Athanasij presbyteros, quamq; hoc ipsum magnopere solicitantes, admissos esse. Oportebat aũt dilectissimi, siquidem synceriter illud iudicium agebatur, non solum accusatorem, sed & reum præsentem sisti. Et ut Tyri Macarius aderat reus, & Ischyras accusator, ubi nihil criminum docere potuit: Ita quoq; in Mareoten non solum oportuit accusatorem, sed & reum quoq; unà proficisci, ut uel præsens conuinceretur, uel si uictus non esset, appareret eum calumnijs petitum fuisse: iam cum hoc factum non sit, sed solũ ibi

accu-

accusator steterit, cum ijs quos ut suspectos Athanasius rejciebat, actorum illorum monumenta suspicione carere non possunt. Addebat præterea in sua querela, eos qui Mareoten profecti sunt, se inuito eò profectos esse: misere enim eò (ut ipse dicebat) Theognium, Marium, Theodorum, Vrsaciũ, Valentem, & Macedonium, homines suspectos, neq; hoc ita esse solũmodo uerbis suis, sed literis quoq; Alexandri Thessalonicensium Episcopi demonstrabat: protulit enim epistolam illius scriptam ad Dionysium, qui in ea Synodo Comes erat, quibus Episcopus ille liquidò declarat, Athanasiũ calumnijs, & ipsius quoq; accusatoris Ischyræ cõiurationibus opprimi, ueram manum & authenticam protulit, in qua ille testatur Deũ omnipotentem inuocans, neq; calicis cõfractionem, neq; mensæ subuersionem ullam fuisse, sed se subornatum esse à certis hominibus, ut hoc crimen cõfingeret: deinde dum huc excurrissent Mareotæ presbyteri, affirmarunt, neq; Ischyram esse Catholicæ Ecclesiæ presbyterum, neq; tale quid cõmisisse Macarium, quale illi imputabat. Quin imo presbyteri & diaconi quum huc uenissent, non tenuiter sed prolixe testimonia dixere pro Athanasio, affirmãtes nihil eorum quæ illi obijcerẽtur, uerum esse, eumq; cõiurationibus premi, quin & Episcopi ex Ægypto & Africa in suis scriptis affirmarunt, constitutionem Athanasij in suscipiendo Episcopatu, legitimam & Ecclesiasticam fuisse, neq; cædem cõmissam, neq; quemq; per illum sublatũ esse, neq; poculum ullum confractum, sed omnia esse conficta. Et ex ipsis iudicijs in Mareota per absentiam alterius partis habitis, ostendebat Athanasius, unum catechumenum in examinatione sui dixisse, se intus cum Ischyra fuisse, quo tempore Macarius presbyter Athanasij eò, ut aiunt, se in eum locum immisisset, alios item examinatos pro testimonio dixisse, Ischyram in cellula parua latuisse, alios post ostium ægrotũ eodem tempore decubuisse, quo Macarius superueniebat. Ex istis rationibus Athanasij facile colligebamus, fieri non potuisse, ut qui morbo post ostium decumbebat, in sacris constiterit & oblationem confecerit, nec oblationem proponi potuisse, cum intus catechumeni uersarentur, quibus intus adhuc agentibus, tempus oblationis nondum esse potuit. Hæc ut iam exposui, pro se dicebat Athanasius, et rem ita esse ex actis declarabat, idem affirmantib. cæteris qui cum eo erant, prorsus nunquam Ischyrã Ecclesiæ presbyterum fuisse, aut ut presbyterum synaxim cum alijs fecisse. Neq; enim quo tẽpore Alexander ex humanitate magni concilij, eos, qui erant ex schismate Meletij, recipiebat, hunc à Meletio tanq; suum nominatum fuisse affirmabant, quod ipsum maximum signum est, non fuisse illum ex numero Meletianorum: nam si Meletianus fuisset, omnibus modis illum in eorum classe recensuissent. Quin & alibi falsa dixisse Ischyram ex ipsis actis cõprobatũ est ab Athanasio, quippe qui in crimine de combustis libris falsi conuictus sit ab ijs quos in testes adduxerat. Quum igitur istiusmodi allegarentur, & tot testes pro Athanasio starent, & ipse tam iusta pro se adferret, quid quæso nos oportuit facere? an non quod Ecclesiastici canonis est? hominemq; proinde non cõdemnaremus, sed potius reciperemus? eumq; pro Episcopo, quemadmodũ est, haberemus? Præter hæc omnia annum totũ & integros sex menses apud nos hæsit, ue-

sit,uestram præsentiam expectans,aut quotquot cōparere auderent, suaq́ præsentia pudefecit omnes: non enim iudicio stetisset nisi sui fiduciam habuisset,neq́ sponte,sed literis nostris ad iudiciū uocatus cōparuisset,quemadmodū uos per literas citauimus, & tamen post tanta argumenta nos uelut insolitum quiddam agentes reprehenditis. Qui igitur sunt, qui contra canones agunt? nósne qui cum tantis rerum documētis uirum recipimus? an qui solum ad triginta sex suffragia eorum,qui Antiochiæ fuere, externū hominem Episcopum salutarunt? eumq́ militari manu Alexandriam deduxerunt,quod ne tunc quidem factum est, quum Athanasius in Galliam relegabatur, quod tum haud dubie factum fuisset, si pro uere damnato habitus fuisset: certe quum inde ab exilio rediret,etiam tum suam Ecclesiam, à qua recipiebatur,uacātem inuenit. Prorsus ignoro quanam ratione facta sunt,quæ facta sunt. Primum enim (si uerum dicendum est) non decebat, quum nos ad celebrandam Synodum literas mitteremus, aliquos præoccupare iudicium Synodi,deinde non decuit nouos istos modos contra Ecclesiam induci: ubi enim est istiusmodi Ecclesiasticus canon, aut istiusmodi traditio Apostolica? ut in pace agente Ecclesia, & Episcopis concordibus cum Episcopo Alexandriæ Athanasio immittere Gregorium peregrinum & externum hominem, neq́ Alexandriæ baptizatum,neq́ plebi cognitum, neq́ postulatum à presbyteris, eumq́ Antiochiæ creare Episcopum,atq́ inde deducere Alexandriam, non cum presbyteris aut diaconis ciuitatis,non cum Episcopis Ægypti, sed cum militibus? Hæc enim dixere & conquesti sunt,qui huc uenerunt: Si enim post Synodum in culpa fuisset deprehensus Athanasius,non tamē oportuit creationem noui Episcopi ita illegaliter & præter canonem Ecclesiasticum fieri, sed in ipsa Ecclesia, & ex ipso sacerdotali ordine, & ex ipso clero eius prouinciæ Episcopos cōstitui,& nequaq́ ex illis qui nunc Apostolorum canones uiolant. Age si in quenq́ uestrum id cōmissum esset,nónne uociferaturi essetis? nónne uindictam,quasi uiolatis canonibus,postulaturi fuissetis? Dilecti credite,tanquam Deo præsente,cum ueritate loquimur,quod loquimur. Nō est istud pie factum,non ex iure,non Ecclesiasticè. Quinimo quæ ferūtur acta in introitu Gregorij,ostendunt qualis fuerit ordo in eius ordinatione: temporibus enim ita pacatis,prout renunciant qui inde ueniunt, & quemadmodū Episcopi scribunt,ipsa Ecclesia incēdium passa est, uirgines denudatæ, monachi conculcati, presbyteri, & multi ex populo indigne habiti, & uiolati, Episcopi in carcerem detrusi, multi item spoliati. Sacra mysteria de quibus incusabant Macarium presbyterum,ab ethnicis direpta, & in terram abiecta sunt,ut ui cogerent nonnullos,ad constitutionem Gregorij approbandā. Hæc et istiusmodi ostēdunt,quinā sint canonū præuaricatores. Nam & si legitima fuisset eius constitutio,non tamen cum præuaricatione legū coegisset eos sibi obtemperare,qui ei legitime obaudiebant. Et tamen cum talia scelera designata sint,scribitis magnificā pacem Alexandriæ & per Ægyptum fuisse, quasi res officiumq́ pacis in contrariam iam significationē abierit. Illud quoq́ necessarium existimaui quod uobis indicaretur, Athanasium affirmasse,Macarium sub custodia militum habitum esse, & solum

accusa-

accusatorem unà cum illis qui Mareoten proficiscebantur, abijsse, & presbyteris rogantibus, ut in quæstione adesse liceret, pernegatum, & quæstionem habitam fuisse de calice & mensa in præsentia præfecti & eius cohortis, assistentibus tum ethnicis, tum Iudæis. Id principio nobis incredibile uidebatur, nisi ex ipsis actorum monumentis demonstratum fuisset, certe nobis magnæ admirationi fuit, ut etiamnũ uobis esse puto. Atqui ne presbyteris quidem adesse permittitur in mysterijs, quum tamen ipsi quoq; sacrorum administri sint. Iam quis nõ execretur sub externo iudice præsentibus catechumenis, & quod peius est, Ethnicis & Iudæis Christianismum blasphemantibus, quæstionem de sanguine & corpore Christi haberi? Nam si omnino delictum aliquod perpetratum fuisset, oportebat de eo in Ecclesia inquiri sub legitimis clericis. De Marcello aũt postq; de illo quoq;, ut impio, in Christum perscripsistis, uobis studui significare, eum cum huc uenisset, affirmasse falsa esse quæ de se in literis uestris scripta essent, sed tamen cũ à uobis postularetur, ut de fide diceret, tanta cum fiducia per se respondit, ut nemo non perciperet, eum nihil à ueritate profiteri alienũ, sed eadẽ cum pietate qua Ecclesia de Domino ac Saluatore nostro sentire, neq; iam tantũmodo, sed etiam olim huius sententiæ se fuisse confirmabat, uti & nostri presbyteri, qui tunc in Niceno concilio aderant, de ipsius recta fide cõtestabantur: Nam & eum tunc quoq; in sententijs dicendis dimicasse cum Ariana hæresi, testes fuere, cuius quoq; uos admonitos uelim, ne quis talẽ hæresim approbet, sed abominetur ut alienam à sana doctrina. De uiro igitur quem reiectæ opinionis & syncereæ religionis esse, testimonijs approbatũ est, quid quæso nos facere oportuit? anne ut eũ pro Episcopo haberemus, quemadmodũ habemus? an potius à cõmunione repelleremus? Hæc quidem ego non tanq; eorum causam agens scribo, sed ut & uobis fidem facerem, uiros istos iuste & canonicè à nobis receptos esse, & uos minime habere causam litigandi: par aũt est ut studium adhibeatis, & omnibus modis elaboretis, ut quæ contra canonem acta sunt, emendationẽ accipiant, & Ecclesiæ pacem habeant, ut Christi pax nobis data permaneat, & non scindatur Ecclesia, ne uos eam culpam ueluti schismatis authores sustineatis. Dico enim, & plane protestor, ea quæ à uobis acta sunt, nõ esse pacis sed schismatis. Non enim solum Athanasius & Marcellus, Episcopi, cum querimonijs de illatis iniurijs, sed & plurimi alij Episcopi ex Thracia, Cœlosyria, Phœnicia, Palestina huc cõuenere, presbyteri item nõ pauci, partim ex Alexandria, partim aliunde huc ad concilium occurrerunt, & coram omnib. Episcopis ibi congregatis, inter reliqua dicta sua conquesti sunt, uim & iniuriam Ecclesijs illatas esse, suasq; Ecclesias eadem, quæ Alexãdrina, passas esse, & in alijs Ecclesijs similia designata. Ex Ægypto aũt & Alexãdria quũ denuo superuenissent presbyteri, literas secum attulere, quibus plurimorũ Episcoporum & presbyterorum querimonia continebatur, se, quum huc ad concilium pergerent, detentos fuisse, atq; etiamnum detineri. Et quemadmodum post Athanasij exilium contigit, Episcopos homines confessores flagris cõscindi, alios in carceribus haberi, præsulesq; longissimi in suo Episcopatu temporis publicis ministerijs mancipari, et fere omnes clericos & po-

& populos Ecclesiæ Catholicæ insidijs appeti, & persecutionē pati: quosdam item Episcopos & fratres finibus suis eiectos esse, nulla alia de causa, nisi ut inuiti cogerentur cōmunicare cum Georgio & Arianis: & Ancyræ quæ in Galatia est, non pauca aut parua designata esse, sed prorsus eadem cum factis Alexandrinis. Audiuimus etiā ista ab alijs, & Marcellus quoque Episcopus rem ita esse suo testimonio confirmabat. Hæc & huiusmodi crimina contra quosdam ex uestris (ut nomina eorum omittam) hi qui huc uenerunt, detulere, quæ ego asscribere subterfugi, & fortasse ea ex alijs, quænam sint, resciueritis. Et hæc potissima mihi scribendi causa fuit ut huc ueniretis, quo uobis præsentibus, omnia corrigi & sanari possent, ac propterea alacrius à uobis & sine recusatione occurrendum fuit, ne qui hactenus infamia istorum scelerum laborant, contumacia non cōparendi in iudicio, libellos contra se datos, uideantur refellere non potuisse. Quum igitur talia rumoribus famaque circūferantur, tantasque iniurias Ecclesiæ patiātur, & istiusmodi insidijs uexentur, uti affirmauere, qui hæc renūciabant, quinam quæso sunt, qui flammam discordiæ accendunt? nósne qui ista dolemus, & patientibus fratribus cōpatimur? an illi qui hæc scelera designant? Miror aūt quum tantæ ac tales turbationes sint in singulis Ecclesijs, ut non alia de causa iter susceperint, qui ad concilium uenere, uos interim scribere concordiā in Ecclesijs fuisse, quum istiusmodi facta, non ad ædificationē Ecclesiæ, sed ad subuersionem fieri solent, & qui istiusmodi rebus oblectantur, non sunt pacis filij, sed perturbationis. Deus aūt noster, nō est perturbationis, sed pacis Deus. Quapropter quemadmodū conscius est Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, hæc putaui necessaria esse, quæ uobis scriberentur, tum ut parcerem uestræ existimationi, tum quia optarem Ecclesias non in perturbatione esse, sed secundum canones Apostolorum regi, & ut nunc tandem deuelaceretis illos, qui ob mutuum inter ipsos odium ita Ecclesias uexant. Audio paucos esse istorum malorum authores, quapropter operam date, ut habentes uiscera misericordiæ, corrigatis ea, quæ (ut dixi) contra canonē facta sunt, ut si quid uitij anteuertit, id uestro studio emendetur, & ne mihi scribatis, quòd Marcelli & Athanasij cōmunionem potius, quàm uestram præoptauerim: nam hæc non pacis sed contentionis & odij fraterni argumenta sunt. Atque ideo superiora scripsi, quo certiores facti, eos non iniuste receptos esse, desisteretis ab huiusmodi iurgio, qui si à uobis hic cum cæteris congregatis in iudicio conuicti fuissent, neque probas rationes pro sui defensione habuissent, rectè nobiscū in scriptis uestris expostulassetis. Postquam aūt, ut dixi, canonice & nō iniuste cum ijs fouemus cōmunionem, obsecro uos per Iesum Christum, ne sinatis discindi membra Christi, neque præoccupationibus fidem habete, sed Domini pacē anteponatis: non enim ius aut fas est, ob paucorum degeneres animos, eos abijci, qui cōdemnati nō sunt, aut Spiritum Domini contristari. Quòd si creditis posse quædam illis obiecta, ostendi, & coram in facie redargui, ueniant qui uolunt: nam & se paratos esse & probaturos dicunt, quæ denunciauerūt. Certiores igitur nos dilectissimi de ea re facite, quo & illis scribamus, & cæteris itē Episcopis qui huc debent conuenire, ut coram omnibus qui culpæ obnoxij sunt, cōdemnentur,

nentur,& ne ulterius perturbatio in Eccleſia fiat: ſufficiunt enim quæ facta
ſunt,ſufficit quocꝫ in præſentia Epiſcoporum, Epiſcopos in exilium actos
eſſe:de qua re non eſt prolixior ſermo habendus: ne grauari uideãtur, qui
tum adfuere.Nam ſi uerum eſt dicendum, minime decuit eouſcꝫ procede-
re,aut eouſcꝫ euadere iſtas animorum degeneres puſillanimitates. Eſto ut
ſint Athanaſius & Marcellus(ut ſcribitis) translati è ſuis ſedibus, ſed quid
de alijs dicas,qui ex diuerſis locis tum Epiſcopi,tum presbyteri, quemad-
modum dixi,huc uenere?Nam & iſti ſe denuo abreptos & iſtiuſmodi paſ-
ſos eſſe dixerunt. O dilecti,non iam ulterius Eccleſiæ iudicia ſecundum Eu
angelium,ſed uel ad exilium uel ad mortem inſtituuntur.Nam ſi,ut dicitis,
omnino in culpa fuerunt, oportuit ſecundum canonem, & non iſto modo
iudiciũ fieri,oportuit ſcribere omnibus nobis, ut ita ab omnibus quod iu-
ſtum eſſet,decerneretur.Epiſcopi enim erãt,& non uulgares Eccleſiæ, qui
iſta patiebantur, ſed quam ipſi Apoſtoli ſuamet opera ad fidem inſtruxe-
rant.Cur igitur & in primis de Alexãdrina ciuitate nihil nobis ſcribere uo-
luiſtis? an ignari eſtis hanc cõſuetudinem eſſe, ut primum nobis ſcribatur,
ut hinc, quod iuſtum eſt,definiri poſſet? Quapropter ſi iſthic huiuſmodi
ſuſpicio in Epiſcopum concepta fuerat,id huc ad noſtram Eccleſiam refer-
ri oportuit.Nunc aũt nos,quos certiores minime fecerũt,poſtcꝫ iã egerint,
quod libuit,ſuffragatores ſuæ damnationis, cui non interfuimus, eſſe uo-
lunt.Non ita ſe habent Pauli ordinationes,non ita Patres docuerũt, ſed fa-
ſtus iſte & nouum ſtudium eſt. Obſecro uos cum alacritate audite,pro pu-
blico bono iſta ſcribo: Quæ enim accepimus à beato Petro Apoſtolo, ea
uobis ſignifico,non ſcripturus alioqui,quæ nota apud uos eſſe arbitror, ni
ſi facta ipſa nos cõturbaſſent,Epiſcopi abripiũtur,& ſuis è ſedibus propel-
luntur: alij uero aliunde in eorum loca reponuntur,alij uero in ſidijs appe-
tuntur,ut ſubditi & de abreptis doleant,& à ſumiſſis uim patiãtur,ut quos
optant,fruſtra requirant: quos nolunt,inuiti recipiant. Obſecro ne iſta ul-
terius fiant,uel potius contra illos ſcribite,qui talia moliuntur, ne deinceps
has iniurias Eccleſiæ patiantur, aut Epiſcopus aut presbyter iſtiuſmodi cõ
tumelias ſentiat, aut præter animi ſententiam ea quæ nolint, ut nobis indi-
carunt,cogantur facere,ne apud ethnicos ridiculi efficiamur,aut,quod præ
omnibus grauiſſimum eſt,Deum exacerbemus. Vnuſquiſcꝫ enim noſtrũ
eorum quæ hic turbauit,rationem reddet in die iudicij,optocꝫ ut omnes ſe
cundum Deũ ſentiant,quo Eccleſiæ ſuis Epiſcopis receptis perpetuo gau-
deant in Chriſto Ieſu Domino noſtro, per quem gloria Patri in ſecula ſecu
lorum,Amen. Valere uos in Chriſto opto deſideratiſſimi fratres. Hæc
cum Romæ Synodus per Iulium Romanum Epiſcopum ſcripſiſſet,impro
ba iterum audacia Euſebiani in Eccleſijs perturbãdis, inſidijſcꝫ tendendis
uſi ſunt. Quod cum reſcitum eſſet ab religioſiſſimis Imperatorib. Conſtan
tio & Conſtante,iuſſi ſunt Epiſcopi Orientis & Occidentis, Sardim cõue-
nire: uerum Euſebius interea diem ſuũ obijt. Nos igitur plurimis conueni
entibus,eos qui cum Euſebio cõmunicauerãt, in iudicium prouocauimus:
illi uero,quibus in oculis erant ſua delicta, cõſpectis ibi ſuis accuſatoribus,

magnopere iudicium exhorruere. Quum enim omnes se rite & legitime sisterent, Eusebiani secum Comites Musonianum, Hesichium, & Castritiũ adduxere, uti pro sua cõsuetudine, illorum potestate, quicquid animo libuisset, perficerent: ibi quum sine comitibus concilium ageretur, neq; ullus miles interueniret, icti à suis conscientijs ingentem animo cõsternationem acceperunt. Siquidem non eo modo quo uolebant, iudicia de ipsis fiebant, sed ut ratio ueritatis requirebat. Diu igitur nobis eos prouocantib. & Synodo Episcoporum eos his uerbis accersente, uenistis ad iudiciũ, cur igitur postq; uenistis, uos subducitis? atqui oportuit uos uel nõ uenire, uel postquam uenistis, latibula non quærere: id enim ipsum uobis adfert summam cõdemnationem. En adest Athanasius cum suis, quos absentes culpauistis. Quapropter si quid uos habere putatis, conuincite eos præsentes. Quòd si id à uobis fieri nequit, neq; ullam speciem criminis obtenditis, profecto sycophantæ pronunciandi estis, neq; aliam sententiam Synodus in uos pronunciabit: quibus auditis despondebant animos: timebant enim quæ & ipsi fecerant, & quæ finxerant de nobis: metu igitur prohibiti ne se in cõspectum darent, ea ipsa fugitatione cum dedecore suas sycophantias manifestarunt. Synodus aũt sancta, damnata illorum turpi et suspecta fuga, nostrã excusationem recepit, ibi referentibus nobis per testes & firmas rationes, quæ contra nos illi ipsi designarant, magna admiratio oborta, cognitumq; est uulgo non sine causa eos concilium, ne coram in facie cõuincerentur, exhorruisse, dictumq; à plerisq; ideo eos fortasse ex Oriente ad concilium uenisse, quod Athanasium minime uenturum arbitrarentur, nunc quia illum cum suis præsto uident, causæ suæ diffisi iudicio se cõmittere non audent. Nos igitur, ut iniuriam passos & temere calumnijs impetitos, receperũt, decreueruntq; firmis sanctionibus nobiscum cõmunionem & dilectionẽ esse fouendam. Socios aũt Eusebij, eosq; qui improbius se in maleficijs gesserant, deposuerunt, Theodorum Heracliensem, Narcissum ex Neroniade, Acacium Cæsariensem, Vrsaciũ & Valentem ex Pannonijs, & Manophantum Ephesum, Georgium ex Laodicea, & scripserunt ad omnes ubiq; terrarum Episcopos, & ad singulas paroecias eorum qui iniuriam passi erant, ad istum modum:

EPISTOLA CONCILII SARdicæ congregati.

SACRA Synodus per gratiam Dei Sardicæ congregata è Roma, Hispanijs, Gallijs, Campania, Calabria, Apulia, Aphrica, Sardinia, Pannonijs, Dacijs, Norico, Siscia, Dardania, & secunda Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiro, Thracia, Rhodope, Palæstina, Arabia, Creta, Ægypto, presbyteris & diaconis, & uniuersæ Ecclesiæ Dei per Alexandrinam paroeciam, dilectis in Christo fratribus, SALVTEM.

ETIAM

TIAM anteꝗ acciperemus literas ueſtræ religionis,non ignotū id nobis ſed prorſus compertum fuit,anteſignanos infeliciū Arianorum multa & grauia,ſed tamen magis in exitium ſuarum animarum quàm in Eccleſiam molitos eſſe. Ea enim eorū ars & uafricies fuit,ſemperq́ꝫ huius peſtiferi propoſiti fuere, ut omnes ubiqꝫ orthodoxæ fidei homines,& catholicæ Eccleſiæ doctrinam à patribus traditam ſeruantes exagitarent,& perſequerentur. Quorum nonnullos falſis criminibus circūuenerunt,alios extra fines ſuos relegarunt, alios in ipſis ſupplicijs abſumpſerunt, certe fratris noſtri & coepiſcopi Athanaſij innocentiā, ui & tyrānide circūuenire & opprimere conati ſunt,nulla in eius iudicio neque ſedulitate,neqꝫ fide, neqꝫ iuſtitia adhibita. Iam ergo diffiſi ſuis fabulis, & uanis rumoribus, ac coràm intuentes quàm non poſſent de ijs rebus iuſta documenta adferre,quum eſſent in urbe Sardica,non auſi ſunt in concilio ſanctorum Epiſcoporum apparere. Qua ex re æquitas iudicij fratris & coepiſcopi noſtri Iulij liquidiſſime apparuit,qui nō temerario conſilio, ſed cum matura deliberatione ſententiam tulit, adeo ut nihil relinquatur dubij de cōmunione fratris noſtri Athanaſij, adducētis octoginta Epiſcopos ueros teſtes pro ſe in iudicium,atqꝫ eo potiore iure nitētis, quòd per dilectos fratres noſtros presbyteros ſuos & per literas, Euſebianos non iure ſed ui graſſantes ſapienter eluſerit. Quapropter omnes undiqꝫ Epiſcopi uiri cōmunionem ob eius innocentiam confirmarunt.Illud quoqꝫ ueſtra charitas conſpiciat,poſt Athanaſij ad ſacram Synodū Sardicæ cōgregatam aduentum,Orientales literis,mandatisq́ꝫ citatos fuiſſe,ut ſe iudicio ſiſterent: uerū illos ſua conſcientia prædamnatos, inhoneſtis cauſificationib. tergiuerſari incepiſſe,poſcentes interim, ut innocentem quaſi nocentem à noſtra cōmunione ſummoueremus,nihil ſpectantes quàm indecentia,uel potius impoſſibilia poſtularent. Atqꝫ adeo cōmentaria actaq́ꝫ Mareotæ non niſi à ſceleratis & perditiſſimis quibuſdam nouitijs,quibus ne uulgarem quidem gradum clericatus cōmittas, per abſentiam alterius partis confecta eſſe. Neqꝫ enim frater noſter Athanaſius Epiſcopus,& Macarius presbyter quem accuſabāt,præſentes adeſſe uoluerunt, quamq́ꝫ alioqui illorum inquiſitio ſeu potius inſidiatio,nullo non probro ſcaturiebat,quum nūc ethnici, nunc catechumeni interrogarentur,non ut,quæ ſcirent,dicerent,ſed quæ ab illis dicerant,mentirentur.Nulla enim noſtri ratio habita eſt,qui presbyteri ſumus Athanaſij,& curā eius abſentiæ ſuſceperamus,cupiētes intereſſe quæſtioni,& ueritatem oſtendere, & falſa redarguere, tantum aūt abeſt ut nos præſentes eſſe uoluerint,ut etiā cōtumelioſe eiecerint. Ex iſtis rebus quam quam ſycophantiam eſſe clariſſime conſtaret, tamen dum euoluimus acta, deprehendimus ipſum ſceleratum Iſchyram titulo Epiſcopi in mercedem calumniæ remuneratum, ſuam ſycophantiam ſuis uerbis prodere. Ipſe cū Iſchyras in monumentis actorū diſerte teſtatus eſt, ſe ea ipſa hora qua Macarius in ſuam cellam uenerat,ægrotum iacuiſſe, Euſebianis contra ſcribentibus,eum tum ſtetiſſe & oblationes feciſſe, quum Macarius ſuperueniret. Quin & illa calumnia qua poſtmodum uſi ſunt, manifeſta apparuit. Quū uociferarentur & miſere deplangerent,cædem Athanaſium feciſſe,& Arſe

nium Meletianum Episcopum eius opera è medio sublatum, quam rem fictitio gemitu & falsis lachrymis ut uera uideretur, deplorabāt, iusseruntq; eius qui uiueret, quasi qui extinctus esset, cadauer exhiberi. Sed figmēta eorum nō latuerunt: Notum enim erat omnibus, hominem incolumem esse, & inter uiuos recenseri. Verum ne sic quidem, quum uidissent figmēta sua renudari, ipso Arsenio se uiuum & minime interfectum aut mortuum exhibente, quiescere potuerunt, sed nouas sycophantias ueteribus accumulantes, omnibus machinis id egere, ut hominem calumnijs inuoluerent. Quid igitur dilecti? ne hic quidem frater noster Athanasius animum despondit, sed magna cum fiducia eos etiā in hac causa ad iudiciū prouocauit. Quod & nobis in uoto fuit, ac proinde eos citauimus ut iudicio se sisterent, & si possent, reatum certis documentis peragerent. Sed ô magnam improbitatem, ô grauem superbiam, uel potius, si uerum dicendū est, ô malam & obnoxiam conscientiam, ac rem ita esse nulli non clarissime innotuit. Quocirca dilectissimi fratres cōmonitos uos cupimus, & diligenter adhortamur, ut præ omnibus fidem catholicæ Ecclesiæ retineatis. Multa certe & grauia & acerba perpessi estis, multas uicissim cōtumelias & iniurias sustinuit Catholica Ecclesia, sed qui in finē sustinuerit, saluus erit. Quapropter si denuo ausint aliquid facere contra nos, tribulatio illa nobis pro gaudio esto. Nam istiusmodi passiones, pars aliqua martyrij haberi debent, & istiusmodi uestræ cōfessiones & tormenta non carebūt sua mercede, quū præmia à Deo recepturi sitis. Quapropter in primis decertate pro sana fide, & pro innocētia Athanasij Episcopi, & in sacris cōministri nostri. Nam neq; silentio suppressimus aut neglexímus ea, quæ ad uestram securitatem pertinebant, sed eius rei curam præcipuā habuimus, eaq; egimus quæ dilectionis ratio postulabat. Cōpatimur enim fratribus nostris patientibus: & eorum passiones, nostras proprias arbitramur, & nostras lachrymas cū uestris cōmiscuimus. Neq; uos soli duntaxat passi estis, sed eadem alij complures cōministri nostri, quum huc uenissent, deplorarunt. Quamobrem preces nostras ad religiosissimos & amantissimos Dei Imperatores retulimus, ut illorū humanitas, eos qui adhuc grauantur aut affliguntur, solui iubeat, cōstituatq; ne quis iudicum, quorum munus est, publica curare, de clericis sententiā ferat, aut ulla ratione in posterum sub prætextu Ecclesiarum, quippiam contra fratres moliatur, sed ut quisq; citra persecutionem, aut uim, aut auaritiā, prout optat & cupit, uitam instituat, & cum quiete & pace, Catholicam & Apostolicam fidem sequatur. Georgium igitur illegitime ab hæreticis Episcopum constitutum, & in nostram ciuitatem ab illis deductum, ab uniuersa sacra Synodo, ab Episcopatu, tametsi re uera nunq; Episcopus fuerit, depositum esse, uestram unanimitatē scire uolumus. Valete igitur, & recipite uestrum Episcopum Athanasium, quem ob id ipsum cum pace dimisimus, unde admonemus omnes, qui uel per metum uel per dolum circumuenti, cū Georgio cōmunicarunt, ut nunc nostra admonitione resipiscentes, deinceps ab illius nefaria cōmunione abstineant, & sese Ecclesiæ Catholicæ adglutinent. Cæterum quia cognouimus & Aphthonium, & Athanasiū Capitonis Filium, & Plautum, & Plutionem, cōpresbyteros nostros eandem

fraudem

fraudem ab Eusebianis perpessos esse,& quosdam eorum in exiliũ eiectos, quosdã metu mortisq; interminationib. profugos esse, scire uos cupimus, etiam istos à nobis receptos esse,& ut innocentes crimine liberatos, quum non ignari sitis omnia ab Eusebianis contra orthodoxos per fraudem & libidinem acta esse:æquum ergo fuerat, ipsum Athanasiũ uos de istis rebus, ut suis ac proprijs certiores facere,sed tamen quia sacram Synodum ea potius uobis ad certius testimonium scribere uoluit, ideo nos quoq; nõ supersedendum putauimus, sed statim significare studuimus, ut quemadmodũ nos,ita uos quoq; hos uiros recipiatis, qui & ipsi quoq; laudem merentur, quod ob pietatem in Christum,digni habiti sint,qui ab hæreticis contumeliam paterentur. Quæ aũt decreta sunt à sancta Synodo in Theodorũ,Narcissum,Stephanum,Acacium,Demophantem,Vrsaciũ,Valentem, & Georgium antesignanos Arianæ hæreseos, qui & in uos & in Ecclesiam peccauerunt,ex ijs quæ subiuncta sunt,cognoscetis,quæ ideo ad uos misimus, ut uestra in Deum pia religio suffragetur sententijs à nobis latis, simul intelligat Ecclesiam Catholicam nequaq; dissimulãter cum ijs agere, qui ipsam offendunt.

HAEC EPISTOLA AD AEGYPTIOS & Aphricanos Episcopos per omnia sine ulla mutatione descripta est.

Sancta Synodus per Dei gratiam Sardicæ congregata,omnibus Catholicæ Ecclesiæ Episcopis & cõministris dilectissimis fratribus nostris in Domino, SALVTEM.

SAEPE multumq; in seruos Dei rectæ fidei cultores, audaciam suam exercuerunt Ariomanitæ, dum spuriam doctrinam subijciunt,& toti in hoc sunt ut orthodoxos eijciant: tanta autẽ ui iam contra fidem insurrexerunt,ut id ne pietatem quidem religiosorum Imperatorum latuerit. Quapropter cooperante Dei gratia,religiosissimi principes nos ex diuersis prouincijs & ciuitatibus in unum conuocauerunt,cupientes,ut sancta Synodus in Sardorum ciuitatem conueniret,quo omnis controuersia præcideretur,& eiecto quicquid prauæ fidei esset,sola in Christum pietas ab omnibus retineretur. Venerunt quoq; ex Oriente Episcopi ad id instigati à religiosissimis Imperatoribus, & potissimum ob ea quæ subinde iactauerant de dilectis fratribus nostris & cõministris, Athanasio Episcopo Alexãdriæ,& Marcello Angiro Galatiæ Episcopo,forsitan & ad uos quoq; eorum calumniæ penetrarunt,& uestras aures concutere admoliti sunt, ut ipsorum de innocentibus calumniam ueram putaretis,& sub hoc prætextu flagitiosam hæreseos opinionem dissimularẽt. Atqui non in longum id ijs facere licuit: Est enim qui Ecclesijs præsidet Deus,qui pro illis & pro nobis omnibus mortem subijt,& in adscendẽdo omnibus nobis adscensum in cœlos donauit. Quum igitur iam pridem literas suas accusatrices de Athanasio & Marcello Asclepa cõministris nostris Eu-

 sebiani

sebiani ad Iulium Romanæ Ecclesiæ Episcopum misissent, contigit ut etiã alij ex alijs locis Episcopi, ad eundem Iulium literas suas mitterent, quibus & Athanasij innocentiam & Eusebianorum sycophantiam cõtestabantur, atq; id ita esse ex eo præcipue apparuit, quòd accersiti à dilecto nostro cõministro Iulio, iudicio non steterunt: stetissent enim, si sui actorumq; suorum in cõministros nostros fiduciam habuissent. Fraudem tamen suam per ea quæ in sacratissima Synodo gessere, longe manifestius declararũt. Nam cum ad Sardorum ciuitatem accessissent, conspectis ibi Athanasio, Marcello, Asclepa, alijsq; nonnullis, ueriti sunt in iudicium prodire, & quum nõ semel aut bis, sed iterum atq; iterum citati essent, citationibus non obtemperauerunt, tametsi omnes Episcopi simul congregati essent, & in primis grauissima ætate Hosius, homo & ob æui longitudinem, & confessionem suã & ob tantos suos labores omni reuerentia dignus. Expectauimus igitur eos, & cohortati sumus ut in iudicium prodirent, & ea quæ rumoribus & literis de cõministris nostris absentibus iactitauerant, præsentes iustis rationibus cõprobarent. Verum illi quantũcunq; citati prodire noluerunt: qua tergiuersatione (ut diximus) suam sycophantiam manifestissimam reddiderunt, & propemodũ ea ipsa recusatione accipiendi iudicij, insidias suas conspirationesq; quasi clamoribus cõfessi sunt. Qui enim dictis suis confidũt, ij non uerentur ea in præsentia defendere: postq; autem iudicio non steterunt, arbitramur neminem ignorare, etiamsi denuo malitiose agere uelint, nihil eos habere aduersus cõministros nostros, quod probent, quũ eos absentes criminentur, & præsentes refugiant. Fugerunt aũt non eò solum q; sycophantiam suam agnoscerent, sed q; præsto uiderẽt, qui ipsos de uarijs criminibus incesserent, qui uincula & ferrum promebãt, quæ secum ab exilio extulerant. Cognati autẽ eorum, qui illic adhuc uincti asseruantur, ibi quoq; præsentes eorum oculis apparebant, unaq; cum ijs amici eorũ quos ipsi trucidauerant. Et quod maximum est, aderant Episcopi, quorum aliqui ferrum & catenas sibi ab ipsis inditas circũferebãt, aliqui mortes eorum calumnijs illatas detestabantur. Eò enim furoris processerant, ut etiã Episcopos interficere conarentur, & interfecissent, nisi eorum manibus erepti fuissent: certe cõminister noster beatus Theodulus per calumniam eorũ iussus interfici, fuga salutem sibi quæsiuit: alij ictus gladiorum ostentabant: alij famem toleratam cõquerebantur: neq; harum rerum uulgares homines, sed integræ Ecclesiæ testes erant, quarum nomine legati qui huc uenerant, de militum gladijs, turbarum fustigationibus, iudicum minis, adulterijs, & subornatis falsis literis certa documenta adferebant. Lectæ enim sunt literæ quas Theognius in fraudem Athanasij, Marcelli & Asclepæ adulterauerat, ut Imperatores in hos uiros cõcitaret, & hoc ita esse, ij qui Theognio per id temporis diaconi fuere, cõmonstrarunt, ut interim omittamus uirginum denudationes, Ecclesiarum incendia, carceres eorum qui in sacris ministri erant. Quæ scelera nulla alia de causa, quàm ob infaustam abominandamq; Arianorum hæresim cõmiserunt. Omnia enim ista mala coacti sunt experiri, qui eorum cõmunionem recusabãt: his igitur conspectis, in arctũ cogebantur eorum consilia, quũ & facta perpuderet confiteri, nec dissimu-

landi spes esset. Venerant illi quidem in Sardorū ciuitatem,ut aduentu suo existimationem,quasi non peccassent,excitarent. Cæterum quum eos accusatores suos futuros esse conspicerent, quos uel calumnijs, uel calamitatib. afflixerant,& in oculis hærerent,& sub conspectu essent rerum quæ obijcerentur documenta, noluerunt ad citationem in iudicio cōparere, quamuis magna fiducia & libertate à cōministris nostris Athanasio, Marcello,et Asclepa incesserentur,querelas suas proponētibus,ac nulla non ratione prouocantibus,quum denunciarent se paratos esse,non solum calumnias eorū refellere,sed ostendere quoq; quæ contra Ecclesiam publice deliquissent. Igitur tanto metu correpti sunt,ut se fugæ mandarint,& fugiendo calumnias suas patefecerint,& quæ peccauerant, cursu illo confessi sint, & quamq; eorū prauitas non modo ex superioribus, sed & istis quoq; innotesceret,tamen ne de fuga sua nouum aliquod scelus mutuarentur,decretum fuit,ut secundum ueritatis rationem illorum ficta fabulæ examinarentur. Quū ergo in hoc proposito essemus,deprehēdimus ex actis,eos meros sycophantas esse,& insidias nostris coepiscopis struxisse. Arsenius enim,quem necatum aiebant ab Athanasio,uiuit etiamnum,& inter uiuos spectatur. Cæteraq; quæ fama uulgauerat,uana esse apparent. De poculo autē à Macario presbytero Athanasij,uti ipsi aiebant,confracto,illi qui Alexandria & Mareota,locisq; contiguis huc uenere, testantur nihil omnium factum esse, & Episcoporum Ægyptiorum literis ad cōministrum nostrum Iulium abunde confirmatum est, ne suspicionem quidē ibi eius rei fuisse. Porro monumenta actorum,quæ aduersus eos se habere aiunt,satis constat, altera parte inaudita,confecta fuisse,& tamen in istis ipsis monumentis,ethnici & catechumeni pro testimonio interrogati fuere,ex quibus unus dicebat, cum ex eo quæreretur,Ischyram ab ipsis toties iactitatum,ægrotum per id temporis in cellula decubuisse,ut ex eo appareat,nihil omnino mysteriorum actū fuisse,eò quòd catechumeni intus essent,& Ischyras non adesset, sed ægrotus decumberet. Quin & ipse sceleratissimus Ischyras,qui mentitus erat Athanasium,nescio quem sacrorum librorum cōbussisse, & de eo crimine cōuictum esse,postmodum confessus est se per id tempus ægrotasse,& decubuisse quū Macarius superueniret, ut uel inde facile eū colligas sycophantam esse,certe huius sycophantiæ gratia,ei,qui ne presbyter quidem erat, titulum Episcopi indulsere. Duo enim quondam Meletij presbyteri postea à beato Alexandro Episcopo Alexandriæ recepti,ijdemq; nunc Athanasij presbyteri testimonia deposuere,nunq; Ischyram Meletij presbyterum fuisse,imo ne habuisse quidem Meletium Mareotæ ullam Ecclesiam, aut ministrum in Sacris. Nihilominus tamen eum qui presbyter non erat,ut Episcopum in testem produxerunt, ut magnificentia nominis per sycophantiam auditores percellerent. Recitata quoq; sunt scripta collegæ nostri in sacris Marcelli,& deprehensa est Eusebij dolosa uafricies. Quæ enim Marcellus per modum quæstionis tractauerat, ea tanq; ita esse profiteretur, calumniati sunt. Recitata quoq; sunt in his quæstionibus,quæ intercederent & subsequerentur, & inuenta est bona & recta fides istius uiri. Non enim ex Maria,ut ipsi asseuerabant,uerbo Dei initium attribuit, neq; finem eius

regno constituit, sed regnum eius initio & fine carere scriptis prodidit. Asclepas aũt cõminister noster in sacris, prolatis actorum monumentis Antiochiæ confectis docuit, quum ibi simul & accusatores & ipse Eusebius Cæsariensis adessent, iudicijs Episcoporum qui huic causæ præsidebant, se innocentem pronunciatum esse. Non igitur sine causa est, dilectissimi, quòd sæpius citati non obtemperauerint, sed fugere maluerint, & conscientia ad fugam propulsi, crimen suæ sycophãtiæ cõfirmauerint, et causam dederint, ut quæ eorum accusatores præsentes obijcerent & demonstrarent, pro ueris haberentur. Imo præter hæc omnia, depositos olim & eiectos ob Arianam hæresim non solum receperint, sed ad maiores gradus euexerint, ex diaconis presbyteros, ex presbyteris Episcopos facientes, non in alium usum quàm ut impietatem disseminarent, latiusq; diffunderent, & piam fidẽ corrumperent. Quo in negocio post Eusebium facile principes sunt, Theodorus ab Heraclia, Narcissus à Neroniade Ciliciæ, Stephanus ab Antiochia, Georgius à Laodicea, Acacius à Cæsarea Palestines, Menophantes ex Epheso, quæ est Asiæ, Vrsacius à Syngidono Misiæ, Valens à Mursis Pannonicis. Nam & isti eos qui secum ab Oriente descendebant, non permiserunt ad sacrosanctam Synodum introire, aut ullo modo ad Ecclesiam Dei appellere, & in itinere Sardicensi certis in locis conciliabula in morem Synodi per se habuerunt, & fœdera cum interminationib. conflauerunt. Quapropter quum Sardicam peruenissent, minime omnium iudicio steterunt, aut in eundem locum cum sacra Synodo conuenire uoluerunt, sed mox ubi eò peruenissent, & pro perfunctoria specie purgationis aduentum suum ostentassent, raptim inde aufugerũt. Rem ita actam esse per cõministros nostros Macarium Palestinum, & Asterium Arabem, qui unà cum ijs in itinere fuerunt, & ab eorum infidelitate recesserunt, rescitcere licuit, qui quũ ad sacram Synodum uenissent, simul & de ui quam passi essent, cõquesti sunt, & quanta prauitate in rebus agendis usi essent Eusebiani, indicarũt: id q̃q; ab illis additũ, esse illic multos rectæ fidei cultores, quos isti prohibuerunt, ne huc uenirẽt, pericula minasq;, si quis ab ipsis recederet, denũciantes: Ac propterea curasse, ut omnes in itinere, eodem domicilio uterẽtur, ne uel tantillum quispiam ab illis seorsum agere posset. Sed quia eorum sycophãtiæ, uincula, cædes, uerbera, falsæ epistolæ, contumeliæ, uirginum denudationes, exterminationes, euastationes, incendia Ecclesiarum, transultusq; à minoribus ciuitatibus, ad maiores parœcias, & quod grauissimũ est, denuo per eosdem excitata contra rectam fidem infœlicissima Arianorum hæresis reticenda non sit: ideo nos dilectos fratres & cõministros nostros Athanasium, Marcellum, Asclepam, & cum cæteris cõministris nostris innocentes & puros pronũciamus, literis ad singulas parœcias missis, ut populi cuiusq; Ecclesiæ cognoscant sui Episcopi synceritatem, eumq; pro Episcopo, & habeant, & expectent: istos aũt more luporum in horum Ecclesias inuadentes, Georgium inquam in Alexandriam, Basilium in Ancyram, Quintianum in Gazam, eos neq; Episcopos appellent, neq; ullam cum eis cõmunionem habeant, aut eorum literas recipiant, aut uicissim mittant. Theodorum aũt, Narcissum, Achacium, Stephanum, Vrsacium, Valentem, Menophan-

phantem,& Georgium,per metum huc ab Oriente non audentem uenire, sed tamen à beato Alexandro depositum, tum quia iste & cæteri illi sect atores sunt Arianicæ rabiei,tum ob reatū criminū, omnes sacrosancta Synodus cōmuni calculo exauctoratos omnino ab officio Episcopatus summouet.Decreuimusq; eos non modo Episcopos non esse, sed ne dignos quidem fidelium cōmunione. Imo quia separant filium à Patre,& Verbum à suo Patre abalienant,æquum esse eos ab Ecclesia Catholica separari, & alienos indignosq; haberi Christiano nomine. Sint uobis igitur anathemata, eò quòd uerbum ueritatis adulterauerunt: præceptum siquidem Apostolicum est,Si quis euangelizauerit uobis præter id quod accepistis, anathema esto,cum his ne quis cōmunionem habeat,præcipite. Nihil cōmune lu ci cum tenebris: hos procul à uobis arcete.Quum nulla sit concordia Christo cum Belial,cauete interim dilecti,ne uel scribatis ad eos, uel eorum scripta recipiatis. Quin & uos quoq; studete fratres & cōministri nostri in sacris obeundis,ut spiritu præsentes in nostra Synodo idem suffragium conferatis per uestras subscriptiones, quo ab omnibus ubiq; sacrorū ministris concordia seruetur.Diuina prouidentia sanctos & lætos uos conseruet, dilecti fratres.Osius Episcopus subscripsit,quod & cæteri fecere. Hæc ita scriptis mandata,sacrum Sardicense concilium ad eos qui interesse non poterant,misit,qui ipsi quoq; suis suffragijs decreta Synodi approbarunt. Eorum aūt,qui in Synodo subscripserunt, cæterorumq; aliorum ista sunt nomina,Osius ab Hispania,Iulius Romæ per Archidamum & Philoxenum presbyteros suos, Protogenes Sardicæ, Gaudentius, Macedonius, Seuerus,Prætextatus,Vrsacius,Lucillus, Eugenius, Vitalius Calepodius, Florētius,Bassus,Vincentius,Stercorius,Palladius,Domitianus,Chalba,Gerontius,Protasius,Eulogus,Porphyrius, Dioscorus, Zosimus, Ianuarius, Zosimus,Eutichius,Socrates,Diodorus,Martyrius,Eutherius,Eucarpus, Athenodorus,Irenæus,Iulianus,Alypius, Ionas Aetius, Restitutus, Marcellinus, Aprianus, Vitalius, Valens, Hermogenes, Castus, Domitianus, Fortunatius,Marcus Annianus,Heliodorus,Musæus,Asterius, Parogorius,Plutarchus,Hymenæus,Athanasius, Lucius,Amantius,Arius, Asclepius,Dionysius,Maximus,Tryphon,Alexander,Antigonus, Ælianus, Petrus,Symphorus,Musonius,Eupychus, Philologius, Spudæus,Patricius Sosimus,Adolius,Sapritius.

GALLIAE, Maximianus,Verissimus,Victor, Valentinus, Desiderius, Eulogius,Sarbatius,Dyscolius, Superior, Mercurius, Declopetius,Eusebius,Seuerinus,Satyrus,Martinus,Paulus,Oppatianus,Nicasius, Victor, Sempronius,Valerinus,Pacatus,Iesses,Ariston,Simplicius,Metianus,Amantus,Amillianus,Iustinianus,Victorinus,Saturnilus,Abūdantius,Donatianus,Maximus.

APHRICAE, Nessus,Gratus,Megasius,Coldæus,Rogatianus,Consortius,Raphinus, Manninus,Cesilianus,Hortensianus,Marianus,Valerius, Dinamius,Myzonius,Iustus,Celestinus,Cyprianus,Victor, Honoratus, Marinus,Panthagatus,Felix,Cādius,Liber, Capito, Minersales, Cosmas, Victor,Hesperio,Felix,Seuerianus,Oppantius,Hesperus,Fidentius,Salu stius,

ſtius,Paſchaſius. AEGYPTI: Liburinus,Amantius,Felix,Iſchyramon, Romylus,Tyberius,Conſortius,Heraclides,Fortunatus,Hermeas,Fortunianus,Dioſcurus,Baſtamon,Datyllus, Andreas, Serenus, Areus,Theodorus, Euagoras, Helias, Timotheus, Orion, Andronicus, Paphnutius, Hermias,Arabion,Pſeuoſiris,Apollonius,Maius,Sarapampon, Serenus, Philon,Philippus,Apollonius,Paphnutius,Paulus,Dioſcorus, Nilamon Serenus,Aquila,Aotas, Apocration, Iſac,Theodorus, Apollos, Amonanus,Nilus,Heracleius,Arcton,Atas,Arſenius, Agathammon,Theon, Apollonius,Helias,Pammithius,Andragathius,Nemeſion,Sarapion, Ammonius,Xenon, Gerontius, Quintus, Leonidas, Sempronianus, Philon Heraclides,Hieraces,Rufus, Paſophius, Macedonius, Apollodorus, Flamianus,Pſales,Syrus,Apphus,Serapion,Eſaias, Paphnutius,Timotheus, Elurion,Gaius,Muſæus,Piſtus, Heraclamon, Hero, Helias, Anagaphus, Apollonius,Gaius,Philotas,Paulus,Tithois,Endæmon, Iulius. Qui autē in Canalio Italiæ,Probatius,Viator facūdinus, Ioſeph,Numidius,Sperantius,Seuerus,Heraclianus,Fauſtinus,Antoninus,Heraclius,Vitalis,Felix, Criſpinus,Paulianus:

CYPRI, Auxibius,Photius,Geraſius,Aphrodiſius,Erinicus,Nunechius,Athanaſius,Macedonius,Tryphillus,Spyridō, Soſicrates, Norbanus.

PALESTINAE: Maximus,Aetius,Arius,Theodoſius,Germanus,Solmanus,Paulus,Claudius,Patricius,Elpidius,Germanus,Euſebius, Zenobius,Paulus,Petrus. Qui igitur decretis Synodi ſubſcripſerūt ſunt iſti,plurimiq́ item alij ſunt,qui ante hanc Synodum pro nobis ſcripſerunt,tum ex Aſia,tum ex Phrygia,tum ex Iſauria, quorum ſingulorum nomina cum ſuis epiſtolis circūferuntur,prope ſexaginta. In uniuerſum aūt treceti quadraginta quatuor. Hæc cum præcepiſſet religioſiſſimus Imperator Conſtantius,nos ad ſe accerſiri iuſſit, & ſeorſum ad fratrem ſuum beatum Conſtantē ſcripſit,ad nos quoq; ſemel iterum ac tertio literas miſit. Cōſtantius uictor Auguſtus Athanaſio. Diu te iactari,uexariq́ immanibus undarum procellis,noſtræ clementiæ humanitas non permiſit:nudatum ſiquidem paternis penatibus,bonisq́ ſuis ſpoliatum, & in auijs feralibusq́ locis errabundum noſtra indefatigabilis pietas non deſeruit. Nam tametſi iam pridē ſuperſedi mentis meæ propoſitum ad te ſcribere,eò quòd te ultro aduenturū expectarem, & poſtulaturum malorum tuorum remedium,tamen quia fortaſſe uoluntatem propoſiti tui metus impediuit, ideo literas munificentiæ noſtræ pleniſſimas ad tuam conſtantiam miſimus, ut ſecuriter conſpectui noſtro q̄primum tuam præſentiā offeras,ut uoti particeps, noſtramq́ humanitatem expertus, tuis reſtituaris: hac enim de cauſa dominum meū & fratrem Conſtantem Victorem Auguſtum, pro te adhortationib. cōueni, ut tibi ueniendi facultatem daret, quo utriuſq; nutu patriæ reſtituaris, & hoc pro pignore noſtræ gratiæ habeas.

EPISTOLA SECVNDA.

Etſi ſuperioribus literis ſignificauimus, ut ſecuriter ad noſtrum comitatum

tum accederes, eò quòd maxime cupiamus, te ad tuos remittere, tamen etiã nunc has literas ad tuam soliditatẽ misimus, quibus adhortamur, ut sine omni diffidentia aut metu, publica uehicula inscẽdas, & properes ad nos, ut quæ concupiscis, assequare.

EPISTOLA TERTIA.

Cum Edessæ commoraremur, præsentibus tuis presbyteris, placuit, ut misso ad te presbytero, festinares ad nostrum comitatum uenire, ut ubi nostrum uidisses conspectum, statim in Alexandriam transires: sed quia plurimum temporis intercessit, ex quo literis nostris acceptis non uenisti, ideo te nunc denuo admonitum uolumus, ut uel nũc saltem quàm celerrime ad nos te conferas, quo & tu ita patriæ tuæ restituaris, et nos tuis precibus frui possimus. Ad pleniorem aũt cognitionem, Achitan diaconum ad te misimus, ex quo discere licebit, & mentis nostræ uolũtatem, & te assequi posse ea quæ uotis optas. Imperator igitur istas literas misit, quib. acceptis Romam adscendi, Ecclesiam & Episcopum aditurus. Nam Aquileiæ tum temporis eram, quum has literas accepi. Ingens igitur gaudiũ in Ecclesia, Pontifexq; Iulius ut gratularetur nostræ restitutioni, literas ad Ecclesiam misit: nos aũt quacunq; transiuimus, cum pace ab omnibus Episcopis deducti sumus. Literæ autem istiusmodi fuere:

IVLIVS PRESBYTERIS, DIACOnis & populo in Parœcia Alexandriæ.

RATVLOR uobis dilectissimi fratres, quòd fructum fidei uestræ ante oculos uideatis: id enim ita esse liquidissime apparet in fratre & coepiscopo nostro Athanasio, quem Deus & ob uitæ sanctitatem & orationes uestras uobis restituit: ex qua re spectari licet, quàm puras semper preces et charitatis plenas ad Deum extuleritis. Memores quippe cœlestiũ repromissionũ, & cœlestis conuersationis, quã ex doctrina prædicti fratris nostri didicistis, certo, uereq; cognitum habuistis, & pro uestra recta fide apprehendistis, nunq; illum perpetuo à uobis diremptum iri, quem in pijs pectoribus uestris tanq; præsentem retinebatis. Non igitur mihi ad uos scribenti multis uerbis opus est. Quæcunq; eñ à me dici poterint, ea uestra fides iam anticipauit, & adimpleuit, secundum Dei gratiam quicquid à nobis optari possit. Gratulor igitur uobis: Rursus enim dicam, gratulor uobis, q animas uestras in tuenda fide inexpugnabiles conseruastis, sed interim fratri meo Athanasio non minus gratulor, q quanq; multa acerba pateretur, nulla tamen hora uestræ charitatis uestriq; desiderij obliuionem induerit. Nam tametsi corpore ad tempus uideretur a uobis separari, spiritu tamen perpetuo uobiscum agebat. Redit igitur ad uos splendidior nũc quàm cum à uobis discederet, quòd si res preciosas aurum & argentum ad puritatem ignis explorat, quid quæso dignũ eloquaris tanto uiro, qui ex tantis malorum periculis purus innocensq; uobis restituitur?

stituitur: talisq́ non nostro duntaxat iudicio, sed ab uniuersa Synodo iudicatus est: Excipite igitur dilecti fratres cum omni secundum Deum gloria & lætitia Episcopum uestrū Athanasium, & cum eo quotquot socij tantarum ærumnarum fuere, lætiq́ sitis de fructu orationū uestrarum, qui pastorem uestrum (ut sic dicam) desiderantem & sitientem uestram pietatem, salutaribus scriptis aluistis, potūq́ ei dedistis. Nam peregre illi cōmoranti, consolationi fuistis, eumq́ persecutiones tolerantem, fidelissimis animis & mentibus uestris refocillastis: mihi certe uoluptati est, imaginanti & iam animo prospicienti uniuscuiusq́ in eius reditu lætitiam, & multitudinis religiosissimæ occursus, & celebrem cōuenientium festiuitatē. Quis putas, aut qualis erit uobis ille dies, quum & frater noster reuertetur, & mala superiora finem accipient? quumq́ preciosus & optabilis illius reditus omnes alacritate plenissimi gaudij in unum coaptabit? Tale gaudium maxima ex parte etiā ad nos usq́ pertingit, quibus diuinitus tanti uiri notitia concessa est. In preces igitur epistolam desinere oportet. Deus omnipotens & eius filius Dominus & Saluator noster Iesus Christus perpetuam uobis gratiam præbeat, referens præmia uestræ admirabili fidei, quam claro martyrio in Episcopum uestrum exhibuistis, ut uobis uestrisq́ posteris, & hic & in futuro optima impartiat, quæ nec oculus uidit, neq́ auris audiuit, neq́ in cor hominis adscendit, quæ Deus præparauit diligentibus se, per Dominū nostrum Iesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria in secula seculorum, Amen. Valere uos omnes in Domino exopto fratres dilecti: Cæterum quum iam ad Imperatorem uenissem, ille nos sereno synceroq́ uultu intuitus, in patriam & Ecclesiam remisit cum istis literis ad Episcopos & presbyteros & populos datis.

VICTOR CONSTANTIVS MAXImus Augustus, Episcopis & presbyteris Catholicæ Ecclesiæ.

NON EST derelictus à Dei gratia reuerendissimus Athanasius, tametsi ad breue tempus humanæ probationi subiectus fuerit. Iustum enim debitumq́ iam ab omnia ferente & sustinente prouidentia calculum retulit, eò quòd & uoluntate Optimi, & iudicio nostro patriam & Ecclesiam, quam antea diuino nutu possedit, recipiat: ad quem congruentia etiam à nostra humanitate perferri oportet, adeo ut omnia, quæ antea contra eos qui cum eo cōmunionem celebrarunt, decreta fuere, obliuioni tradi uelim, omnisq́ deinceps suspicio contrà aboleatur: & immunitas, quam olim habuere ipsius clerici, firma illis & rata (prout decet) conseruetur. Quin & hoc quoq́ eius gratiæ adijci æquum arbitrati sumus, ut apud uniuersos sacri ordinis uiros promulgetur, cūctis qui Athanasio adhærere, datam esse securitatem, siue Episcopi siue clerici sint. Abunde enim argumenti est unūquemq́ eorum probi animi esse, uel eo solo, quòd Athanasio consociati fuere. Quicunq́ enim meliori & iudicio & factione huius cōmunionem elegerunt, hos omnes iussimus ad exemplar

sup-

ſuperioris prouidentiæ,& ſecundum noſtram uoluntatem, ut gratia ab optimo Deo tributa ſecuriter perfruantur. Deus uos ſeruet.

EPISTOLA SECVNDA.

Victor Conſtantius Maximus Auguſtus, populo Alexandriæ, Catholicæ Eccleſiæ.

VM ante oculos habeamus ueſtram in omnibus diſciplinam,& nequaꝗ inſciĳ ſumus uôs iam pridē Epiſcopali prouidentia deſtitutos, decreuimus Athanaſium Epiſcopum, uirum apud omnes rectitudine, morumꝗ probitate clarū, ad uos remittere: hūc igitur, ſi lubenter & decenter receperitis, eumꝗ ueſtris precibus opitulatorem adhibueritis, concordiam & uobis decoram & nobis gratiſſimam ſimul, & pacem perpetuam, Eccleſiæ legem, conſeruabitis. Abſurdum enim diſcordiam aut ſeditionem inter uos agitari, & alienum hoc ipſum eſt à noſtrorum temporū integritate. Volumus igitur & hoc uitium prorſus à uobis abeſſe, & uos in ueſtris precibus perpetim illo, ut dixi, præſide & opitulatore apud Deum uti, & in eo ſtudio ſolito more perſeuerare, ut tali propoſito, ueſtro omnium ore celebrato, gentiles, qui etiamnum idolorum erroribus inhærent, ad ſacræ religionis cognitionē promptiſſime decurrant: quapropter denuo uos admonemus, ut ſuperioribus dictis acquieſcentes Epiſcopum ſuffragio Optimi, & noſtra uoluntate huc remiſſum libenter ſuſcipiatis, eumꝗ ab animis ſententĳsꝗ ueſtris indiuulſibilem putetis: id enim uos decet, & noſtræ manſuetudini congruum eſt: ad omnem ſiquidē cōturbationis & ſeditionis materiem extirpandam, qua cupidi malorum libenter utuntur, noſtris apud uos iudicibus per literas iniunximus, ut quot quot ſeditioſos inuenerint, pœnis ſupplicĳsꝗ legum coerceāt. Omnia igitur iſta præ oculis habentes, & noſtram cum optimo Deo coniunctam ſententiam, curamꝗ ueſtram, ſimul & concordiæ, pœnamꝗ in immodeſtos conſtitutam, congrua decentiaꝗ ſacræ religionis legibus ſeruantes, prædictum Athanaſium cum omni reuerentia & honore colite, ueſtraſꝗ preces cum eo & pro ueſtra & pro cuiuſꝗ uitæ ſanctitate ad omniū parentem Deum offerte. His ſcriptis, iuſſit ea quæ prius aduerſus eum decreta erant per calumnias Euſebĳ, abrogari & tolli de tabulis ducis & præfecti Ægypti, miſſuſꝗ ea de cauſa Euſebius decurio, ſuſtulit ea de tabulis, ſcripta autē ſeſe ad iſtum modum habent.

VICTOR CONSTANTIVS AVGVſtus Neſterio, & eadem forma Auguſtamnicæ Thebaidis & Aphricæ Præfectis.

SI QVID unquam ad noxam contumeliāue eorum, qui Athanaſio cōmunicauerunt, decretū inuenitur, id omnino deleri uolumus. Nam & officium quod antea habuerunt eius clerici, iterum eoſdem habere uolumus.

Hoc enim decretum obseruari iubemus, ut restituto Athanasio suæ Ecclesiæ, cõmunicatores illius idem habeant officium, quod antea possederunt quo & ipsi se gaudeant prorsus restitutos esse. Deductus igitur cum suis ad istum modum Athanasius, in peragrãda Syria Syros & Palestinos Episcopos conuenit, qui Synodo Hierosolymis coacta, synceriter eum cum suis exceperunt, & cum pace deduxerunt. Simul has literas ad Ecclesiam & Episcopos scripserunt.

SANCTA SYNODVS HIEROSOLYmitana, omnibus sacrorum in Aphrica & Ægypto cõministris nostris, presbyteris item Alexandrinis, diaconis, populoq́, dilectissimis fratribus in Christo, SALVTEM.

PRO dignitate rerum omnium Domino gratias agere non sufficimus de miraculis quæ ubiq; & potissimum ergà uestram Ecclesiam operatur, quum uobis restituat pastorem uestrũ & dominum cõministrum nostrum Athanasium. Quis enim sperauit unq̃ ea se oculis uisurum, quæ nunc re ipsa experimini? Certe preces uestræ exauditæ sunt ab omnium rerum Domino, qui pro tanta Ecclesia curam gerit, uestrasq́ lachrymas lamẽtationesq́ intuetur, ac proinde uestras obsecrationes ratas uoluit. Eratis tanq̃ oues abiectæ dissipatæq́ sine pastore, propterea ad uos cœlitus respexit uerus Pastor, ouium suarum mire solicitus, eumq́ uobis restituit, quem desiderabatis. Ecce enim nos omnia pro Ecclesiastica pace agentes, & cum uestra dilectione conspirantes, priores illum amplexi sumus, & cõmunione cum eo inita, has salutationes uobis mittimus, & hæc nostra gratulantia uota, ut cognosceretis nos copula cõmunionis illi coniunctos esse. Vestrum aũt est pro pietate religiosissimorum Imperatorum orare, qui & ipsi in gratiam uestri desiderij illiusq́ innocentiæ, quã iam cognitam habent: eum cum omni honore restituere uoluerunt. Supinis igitur manibus eum excipientes, preces gratulatorias, ut par est, Deo qui hæc tribuit, offerre studete, ut semper in Deo gaudeatis, & glorificetis Deum in Christo Iesu Domino nostro, per quem Patri sit gloria in secula seculorum. Horum subscribentium nomina etsi antea significaui, tamen nũc iterum ea edenda arbitratus sum. Sunt aũt isti, Maximus, Aetius, Arius, Theodorus, Germanus, Syluanus, Paulus, Patricius, Elpidius, Germanus, Eusebius, Zenobius, Paulus, Macrinus, Petrus, Claudius. His conspectis de se iam desperantes Vrsacius & Valens Romam profecti, peccata sua cum pœnitentia confessi sunt, gratiamq́ facti postularunt, literasq́ et ad Iulium ueteris Romæ Pontificem, & ad nos quoq; in hanc formam misere, quorum exempla mihi transmissa sunt à Paulino Episcopo Tyburis.

EPISTOLA AD IVLIVM E ROMAno sermone translata de Vrsacij & Valentis confessione.

QVAN-

VANDOQVIDEM satis constat & nos superioribus temporibus multa grauia de Athanasio per Epistolas criminatos fuisse, & tuæ humanitatis literis admonitos, ut crimina probaremus, nunquam earum rerum documenta afferre potuisse, Ideo cõfitemur tuæ humanitati coram uniuersis nostris fratribus presbyteris, omnia quæ antehac ad uestras aures de Athanasio perlata fuere, falsa & ficta esse, & omnibus modis ab eo aliena: ac proinde recipimus eius cõmunionem, maxime quia tua in Deum pietas ueniam secundum genuinam suam probitatẽ nostro errore impartiri dignata est. Quin & hoc promittimus, nunquam, si aliquando Orietales atque adeo ipse Eusebius uelit malitiose eum in iudicium uocare, nos citra tuam sententiam eò abituros. Hæreticum porro Arium, eiusque propugnatores qui dicunt, Erat, quando non erat Filius: aut eum ex non ente ad essentiam emersisse: aut qui neget Christum Deum esse Dei Filium ante secula, quemadmodum in priori libello nostro Mediolani edidimus, & nunc & semper anathemate damnamus, nostraque manu denuo protestamur, nos Arianam hæresim eiusque authores in æternum damnare. Ego Vrsacius, quum præsens meæ confessioni interessem, subscripsi, quod itidem & Valens fecit.

DOMINO ET FRATRI ATHANAsio Episcopo, Vrsacius & Valens Episcopi.

ACTI occasionem per fratrem & cõpresbyterum nostrum Museum istuc ad tuam dilectionem euntem, chare frater, eius opera admodum te ex Aquileia salutatum uoluimus, optamusque te saluum nostras epistolas perlegere, cuius rei fiduciam nobis daturus es, si tu quoque in scribendo uices obseruaris: scire enim te uolumus, pacem tibi nobiscum esse, & cõmunionem Ecclesiasticã intercedere, cuius rei fidem esse uolumus nostram istis literis inscriptã salutationem: diuina prouidentia seruet te domine dilecte frater. Scripta igitur huiusmodi fuere, talesque Episcoporum iudicium, sententiaque pro nobis data est: Vt aũt sciri posset nihil per gratiam in mea causa actum esse, neque quenquam ad id per uim coactum, cum uestra bona uenia altius & ab ipso primordio repetam, quo uobis constet Episcopos recti bonique studio ad istum modũ scripsisse, & Valentem & Vrsacium, quamuis sero, ueritatem tamen confessos esse. Petrus apud nos ante persecutionem Episcopus, & in persecutione martyr declaratus, Meletium Episcopum Ægypti nominatum multis conuictum criminibus, & in primis quod idolis sacrificasset, in cõmuni Episcoporum Synodo deposuit, Meletius aũt non ad aliam Synodum confugit, neque eorũ successoribus se studuit purgare, sed schisma fecit, adeo ut illius sectatores etiã nunc pro Christianis Meletiani uocitentur, ac iam tum in Episcopos conuitia dicere incepit, & primum Petrum, deinde eius successorem Achillam calumniatus est, & post Achillam Alexandrum, idque magna cum calliditate, exemplum ab Absolone mutuatus, ut pudorem depositionis suæ calumnijs innocentiũ ulcisceretur. Interim dum hæc ageret Meletius, etiam Aria-

na hæresis emersit. Cæterum ea in Synodo anathemate damnata est, Ariani reiecti sunt. Meletiani aũt aliquo modo recepti sunt, neq; necessum est ut eius rei causam dicam. Nondum quinq; menses præterierant, quum beatus Alexander mortem obijt. Meletiani aũt quos & quietos & gratos esse oportuit, quòd aliquo saltem modo recepti essent, more canum non obliti uomitus sui, rursus Ecclesias perturbare inceperunt. Eusebius igitur propugnator Arianæ hæreseos, re cognita, ad illos literas dat, magnisq; promissis societatem & amicitiam clanculũ init, sibiq; inuicem rebus agendis tempus constituunt. Quapropter primum ad nos literas hortatorias scribit de Ario recipiendo, sed ita, ut sine scripto minaretur: scriptis aũt speciem rogantis præ se ferret. Verum ubi illi responsum esset, hæreseos inuẽtores ueritati infestos, & damnatos ab uniuersi orbis concilio, minime recipiendos esse, Cæsarem beatæ memoriæ Constantinum inducit, ut mihi cum minis scriberet, ea nos expectare debere, quæ & nũc & antea passi sumus, nisi Arium reciperem: pars aũt epistolæ sic se habet, quã detulerunt Palatini Syncletius, & Gaudentius.

PARS EPISTOLAE IMPERAtoris Constantini.

CUM igitur mentis meæ sententiam intelligas, omnibus qui Ecclesiam intrare postulant, aditũ inoffensum præbebis, quòd si prohibueris quempiam, qui se Ecclesiæ participes uolunt, aut si excluseris ab ingressu, mittam continuo cum meis mandatis qui te deponant, & in alium locũ deportent. Hic, quũ ego Cæsari persuasissem, nullam esse debere Ecclesiæ Catholicæ cum hæresi Christi oppugnatrice cõmunionem, tum demum tempus obuenisse arbitratus Eusebius, quod cum Meletianis constituerat, literas ad eos scribit, ut scelera ea de nobis fingerent & fama spargerent, quibus se aduersus Petrum, Achillã, & Alexandrum exacuerant: sed quum plurima captantibus nihil reperiretur, ex sententia Eusebianorũ tale crimen per Isionem Endæmonem & Callinicũ de ordinarijs linteis ementiuntur, quasi ego canonem istiusmodi tributi Ægyptijs inducerẽ, & primus omnium exigerem, sed id frustra fuit: presbyteri enim nostri Apis & Macarius, qui ibi forte præsentes aderant, eos audiente Imperatore de calumnia uicerũt. Imperator aũt damnato Isione, me istiusmodi literis ad se accersit, re cognita Eusebius ijs author est, ne loco se moueant. Ex eius consilio rem apud Cæsarem nouis criminibus tentant, accusantes Macarium de calice: mihi aũt non quoduis crimen, sed quod maximum omnium est, imposuere, quasi hostis Imperatoris crumenam auri cuidam Philumeno misissem: Imperator igitur, Psammathiæ causa audita, illos quidem merito ut calumniosos reiecit: nos aũt in patriam redeuntes cũ istiusmodi epistola ad populos remisit.

CONSTANTINVS MAXIMVS AVgustus populo Catholicæ per Alexandriam Ecclesiæ.

DILECTI

ILECTI fratres ſaluto uos,inuocans Deum ſummum meæ uo- luntatis teſtem,& noſtræ legis unigenitum creatorem, qui om- nium uitæ præſidet,& diſcordias odit. Verum quidnam potiſſi mum dicã,an ſcilicet nos bene ualere? uerũ id quidem,ſed mul- to felicius agere liceret,ſi uos mutuo excuſſis odijs amaretis:rixoſorũ enim hominum procellis debemus,quòd portus dilectionis à nobis relictus ſit. O rem abſurdam: uah quantæ quotidie calamitates per inuidiã omnia mi ſcentem exiſtunt,unde fit ut populus dei infamia laboret? Quo igitur iuſti tiæ fides receſſit,quum tantarum tenebrarum caligine inuoluamur,neq; id tam ex errore,qui multiplex eſt,quàm malignorum hominũ uitijs,dum & pro pugnatores uecordiæ ſuſtinemus, & eos qui æquitatem & ueritatem pro- fligant,etiam quũ id ſenſibus noſtris percipiamus, negligendos putemus. Quódnam id genus noſtræ peruerſitatis,inimicos nõ reprehendimus? ſed latrocinio nos comites damus, unde fit ut uiam quandã ſibi facillime ſtra- uerit nemine repugnante pernicioſiſſima fraus.Nullus ne tandem ſenſus eſt, ne pro dotibus quidem cõmunis omnium naturæ,ſi legis præcepta cõtem nenda duximus? Sed dixerit aliquis, ſaltem charitas prout ductus naturæ eſt,reperitur. Admodum ſcilicet, qui & dei lege & bono ingenio inſtructi, toleremus tamen inimicos turbationum & tumultuũ, facibus quaſi incen- dia miſcere, idq; neq; oculis præditi cernimus, neq; legis ſententia imbuti ſentimus. Quantus igitur ſtupor noſtram uitam inceſſit, quum noſtrimet tam incurij ſimus etiam Deo admonẽte? Quid igitur,num id mediocre aut tolerabile malum eſt? num pro hoſtibus habendi ſunt? nónne in domum & populum Dei ante oculos noſtros per ſæuitiẽ debacchantur,et probra- iaciunt ſcelerati illi? Iam quanta id cum ueſania faciant, ipſis uobis cogitan dum relinquo. Stulti enim illi in lingua ſua ſitam habent malitiam, plumbe aſq; iras ita ſecum circũferunt,ut ſeipſos mutuis uicibus feriant, & nos ſecũ ad auctarium ſui ſupplicij abſtrahant,interim qui recta docet,hoſtis iudica tur: qui aũt inuidiæ uitium præ ſe fert, populum mãſuetum quod minime oportuit,inuadit,euaſtat, abſumit, & ſemetipſum ultro corrumpit, gloria- tur,extollit,ueritatem ſubuertit,& fidem circumuenit, donec ſuæ conſcien tiæ cauernam, & latibulum quæritando inueniat. Ferocitas igitur agreſtis eos miſeros facit,qui ita temere ſeipſos,quũ indigni ſint,efferant: inclaman tes hem ſcelera,illéne presbyter eſt? aut illéne puer? mea exiſtimatio attin- gitur,mihi hoc ipſum debetur,ab illo ablatum eſt.Ego igitur omnibus ſpo liatis pro uiribus nocebo.Luculentũ inſaniæ tumultum dicas, ſi acies,con- ciliabula,aut comitia iſtorum importuniſſimorũ conuentuũ uideas. O no- ſtram in Eccleſia Dei peruerſitatem,ſpectaculumq; maligni & dementis a- nimi. Nunq; ne tandem pudefient? nunq; ne ſemet ipſi improbabunt? nun quam ne in animo morſus ſentient, ut uel nunc ſaltem contra impoſturam & rixas,dignum aliquid animo cõcipiant,& ſentire uideantur? Vis ſola in uidiæ eſt ſuis fucis & pigmentis innitens: Sed tamen nihil mali iſti aduer- ſus Epiſcopum ueſtrum potuere. Mihi credite fratres, nihil aliud ſtudio ha bent, quàm afflictis noſtris temporibus nullum ſibi locum pœnitentiæ in hac uita relinquere. Ipſi igitur uobiſmet ipſis auxilio eſtote(obteſtor ueſtrã

charitatem) ipsi uos inuicem diligite, & omni ope pro uestra cōcordia istos persequamini, qui uestram concordiæ gratiam demoliri student, Deumq; præ oculis habentes in mutua charitate consistite. Ego enim uestrum Episcopum Athanasium libenter recepi, cumq; ut uirū Dei allocutus sum. Vestri aūt est, nō mei iudicij, de ea re cognoscere. Quantum aūt attinet ad officium salutationis, colloquijq; cum reuerendissimo Athanasio, idoneum eum necessariūq; arbitratus sum, qui uobis in sacris minister esset, ea est hominis in æquitate tuenda sedulitas, nō indigna profecto nec inepta nostræ pacificæ religioni, ut quæ dotes salutaris sententiæ semper foueat, & rationis adhortamenta sequatur. Deus uos conseruet dilecti fratres. His ita actis, quum aliquantisper quieuissent Meletiani, denuo infestius insurgentes consilium tale inierunt, ut gratificarentur suarum operarum redemptoribus. Mareotis regio quædam Alexandrina est, ubi Meletius quondam schisma inducere non potuit. Quum igitur ibi ecclesiastici certas suas sedes obtinerent, & presbyteri synaxes in Ecclesia celebrarent, populusq; in quiete esset: Ischyras quidam, ut nequaq; clericus, ita moribus improbissimus conatus est sui pagi incolas decipere, iactans sese clericum esse: id ubi rescijsset eius loci presbyter, mihi tum Ecclesias perlustranti, renunciauit. Ego igitur illum ipsum cum Macario presbytero ablego ad Ischyram accersendum, quem quum morbo decumbentem in cubiculo inuenissent, patri iniunxere ut filio denūciet, ne tale quid, quod de eo ferebatur, tentaret. Ille aūt ubi à morbo surrexisset, & ab amicis, atq; adeo suomet ipsius patre coerceretur, ad Meletianos confugit, qui re cum Eusebianis cōmunicata, istiusmodi calumniam composuerunt: calicem à Macario fractum, Arsenium autē Episcopum à me interfectū esse, Arseniumq;, ut calumnia succederet, in abditis habent, quo si nusq; appareret, occisus esse crederetur: interim illi manum cuiusdam, tanq; ex eius corpore recisam ad ostentationem circumferre: Ischyram quem non nouerant, ut presbyterum celebrare, ut quum de calice loqueretur, autoritate tituli cōmodior ad fraudem esset. Ibi quum Ischyras à suis reprehenderetur, ad nos lamentabundus accessit, nihil quicq;, inquiens, tale factum esse à Macario, qualia iactitabant, sed se subornatū esse à Meletianis ad istud flagitium cōminiscendum, quapropter & ista quoq; scriptis protulit.

BEATO PAPAE ATHANASIO Ischyras in Domino, SALVTEM.

QVIA me domine præsul in te adeundo, ut in Ecclesiam reciperer obiurgasti, quòd istiusmodi locutus essem, quasi ego ultro hoc fecissem, ac non ui potius huc adactus essem, ideo hanc satisfactionem tibi scripto porrigendam putaui, ut cognosceres uim mihi factam esse tum ab Heraclide: ab Isaac porro Letois, & à socijs eius etiam uerberibus cæsum esse. Ego autē Deo in testem adhibito pro excusatione mea dico, me nihil eorum, quæ illi à te facta iactitant, conscium esse, neq; ullum calicem confractum scire, aut mensam subuersam esse, meq; ad omnia

ista

ista calumnianda eorum ui adactum esse. Hanc aūt pro me excusationē faci o, tibiq́ eam scripto trado, optans me unum eorum esse, qui ad tuos conuentus pertinent, & tuis iudicijs parent. Valere te in Christo exopto: tradidi aūt manum meam tibi Episcopo Athanasio in præsentia presbyterorum Ammonis, Dicellæ, Heraclidæ, Phasci, Bocconis, Chenebri, Achillæ, Myrsenes, Didymi, Taphrosieris, & Iusti ab Comatheo. Diaconorū autē eorum qui Alexandrini erant, Pauli, Petri, & Olympij. Mareoticorum uero Olympij, Ammonij, Pisti, Demetrij, & Caij. Hæc quum ita confessus esset Ischyras, æque tamen illi istiusmodi crimina passim iactitarunt, remq́ ad Imperatorem Constantinum detulerunt. Cæterum ille iam antea Psammathiæ de hoc calice audierat, quum nos ibi præsentes essemus. Quapropter repudiata aduersariorum sycophantia, Antiochiam literas ad Dalmatium Censorem misit, ut cognosceret de causa homicidij. Censor igitur mihi perscribit, ut me pararem ad criminis defensionem. Ego aūt literis acceptis principio eius rei nullam curam feci, eò quòd mihi cōscius essem, nihil ueri ab illis dici: sed tamen, quia Imperator cōmotus erat, certiores eius rei facio cōministros nostros in sacris per Ægyptū: & diaconum amando, qui de Arsenio cognosceret, quem intra quinq; uel sex annos prorsus non uideram: is ut compendio loquar, primum quidem in Ægypto dum ibi occultaretur, repertus est, postmodum eundem Tyri se abstrudentem nostri inuenerūt, & quod mireris, repertus deprehensusq́ noluit se agnoscere Arsenium esse, nisi in iudicio à Paulo eius loci Episcopo cōuictus: ab eo enim tempore pudore impeditus, seipsum negare non est ausus. Id aūt ideo faciebat, quòd pacta Eusebio seruata cuperet, ne se reperto argumentum fabulæ dissolueretur, nec fefellit eum opinio sua. Quum enim scripsissem Cæsari; Arsenium repertum esse, & in memoriam retocassem quæ de Macario Psammithæ audierat, inhibuit iudiciū Censoris, literasq́ misit, quibus nostri calumnias improbabat, Eusebianosq́ ad se in Oriente contra nos ueni entes, re infecta abire iussit. Quòd autem me de cæde Arsenij accusarint, ne multorum scriptis ad eam rem probandam utar, sufficit si unam duntaxat Alexandri Thessalonicensis Episcopi epistolam, unde & cæterorum æstimes, apposuero. Ille enim cū sciret quæ de cæde Arsenij aduersum nos uulgo sparsa essent, non ignarus Arsenium uiuere, istiusmodi epistolā scripsit.

DOMINO DILECTO FILIO VNAnimi & suo in sacris collegæ Athanasio, Alexander Episcopus in Domino salutem.

ONGRATVLOR optimo Serapioni ita se sacris moribus exornare satagenti, & patris memoriam laudabiliorem efficienti. Cōsumatus est enim ille (ut alicubi dicit Scriptura sacra) & nō mortuus est: reliquit enim uitæ suæ monumentum. Quo igitur nos affectu esse erga eum, qui ita uirum memoria dignum in se conseruat, existimas? quum tu Domine & sacram eius uiri memoriā, & recentioris humanitatem cognitam habeas, per quem unam solum à tua reuerentia epistolā

accepi: significaui igitur hoc ipsum tibi,ut scire possis, domine,dilectũ nostrum condiaconũ Macarium,literis è Constantinopoli huc ad me missis, ingenti me gaudio affecisse,dum mihi scriptis suis referret opprobrium,dedecusq; Achabis Sycophantæ de calumnia conuicti,quòd hominem uiuũ quasi interfectum sermonibus apud omnes diuulgasset. Condignam autẽ cum sua audacia mercedem à iusto iudice cum sua cohorte relaturum esse, sacræ literæ mentiendi nesciæ satis deprædicant,Omnium Dominus te uirum optimum q; diutissime conseruet. Iam ideo eum occultatum fuisse, ut cædem uerisimilem facerent,testantur eius familiares,quorũ Pinnes reperto tandem post longam uestigationem Arsenio ad Ioannem histrionem istius sycophantiæ in hunc modum scripsit.

DILECTO FRATRI IOANNI PINnes presbyter domicilij Ptemengyris, quæ est in Anteopolitæ nomo.

CIRE te uolumus, Athanasium misisse Thebaidem diaconum suum,ut omnia scrutaretur ad Arsenium quærendum, primum aũt obuij repertiq; Pecysius presbyter, Syluanus Heliæ frater, Tapenacerameus, & Paulus monachus Hypseles confessi sunt cum apud nos esse: id quum rescisceremus, curauimus illum in nauem conijci,ut ad partes inferiores cũ monacho Helia auheheretur. Non ita diu post Diaconus cum quibusdam superueniens, Arseniumq; quærens in nostras ædes irrupit: uerum illum ablegatum iam ad partes inferiores,quemadmodum dixi,non inuenerunt,me aũt cum monacho Helia,qui Arsenium auexerat,secum Alexandriam deportauerunt, Duciq; nos obtulerunt, ibi mihi minime licuit inficias ire,sed confessus sum eum uiuere & interfectũ non esse,eadem quoq; monachus,qui eum auexerat,fassus est. Hæc ideo tibi significaui pater,ut scires Athanasium tibi accusandum non esse: dixerunt enim eum uiuere,& apud nos in abditis haberi,resq; innotuit uniuersæ Ægypto,neq; celari potest.Paphnutius monachus eiusdem domicilij hanc epistolam scripsi,plurimum te saluto,& ualere opto. Scripta aũt Imperatoris certioris facti de incolumitate Arsenij sunt ista.

VICTOR CONSTANTINVS MAximus Augustus,Papæ Athanasio.

ITERIS tuæ prudentiæ perlectis in eam ueni sententiam,ut putarim te scriptis nostris adhortandum,ut populum Dei ad modestiam & misericordiam adduceres. Mea enim in animo hæc inter præcipua habeo, ut & ueritatem colam, & in mente iustitiam semper conseruem, ijsq; potissimum gaudeam, qui recta uia incedunt: De illis aũt omni execratione dignis Meletianis,immanibus inquam & nefarijs hominibus, qui quasi apoplexia icti stupent, & solũmodo inuidia & æmulatione & tumultibus ad scelera motum habent,nefariã suam mentem decla-

declarantes, ista mihi diceda puto. Vides enim homines illos, quos ipsi ferro interfectos aiebant, in medio uersari & uita frui. Quo ipso nullum unquam fuerit grauius praeiudicium, quodque tam clare eorum causam oneret, quàm eos, quos ipsi necatos asseuerabāt, uiuere, & luce frui, qui ipsi pro se causam dicere possunt. Deinde & id quoque additum fuit Meletianorum criminib. te nefario impetu irrumpentem, rapientemque poculum, quod in sacratissimo loco repositum erat, confregisse, quo scelere nullum unquam profecto grauius esse posset, siquidem id ita factum & cōtestatū esset. At quódnam hoc genus criminationis? quae'ue ista desultoria personarum transmutatio, & reorum diuersitas? ut nunc in hunc, nunc in alium crimen conferant? quae res ipsa luce lucidior est, ipsos tuae prudētiae insidias tetēdisse. Denique quis iam deinceps homines istos tam multa ad noxam fingentes, sequi uelit? maxime quum ipsi se ipsos in barathrum ducant? quumque in conspectu sit eos fictarum & falsarum rerum accusatores esse? Vt iterum dicam, quis eos sequi uelit, & iter exitij praeceps inire, in quo illi soli mortalium spem salutis auxilijque constituunt? Si eā uellent pura conscientia ingredi, & bonae mentis meminisse, et sanum animum induere, facile intelligerent nullam ipsis opem à Dei prouidentia expectandam esse, quum se talium rerum aemulatores ad suam perniciem praebeāt. Hanc igitur quam denuncio, non asperitatem, sed seueritatem iure appellauero. Postremo etiam illud adiungimus, ut operam des, quo ista quae scripsimus, subinde ad populum recitentur, ut res ad omnium noticiam ueniat, & praecipue ut illi qui ita agunt, & ad istū modum cōuersantur, resciscere possint, quòd ista quae nunc à nobis emendationis causa dicuntur, re ipsa & factis demonstrabūtur uera esse. Iam quū in hoc negotio tanta sit malitiae importunitas, certum habeant me ita decreuisse, atque huius esse sententiae, si quid tale iterū mouerint, nō pro more Ecclesiarum, sed pro legibus publicis memet meapte opera causae cognitionē suscepturum, ac deinde cognoscent se non solum humani generis, sed etiā diuinae disciplinae latrones esse. Deus te seruet frater dilecte.

ATHANASIO BEATISSIMO PAPAE

Arsenius Episcopus ciuitatis Hypselitarum, cui aliquando praefuit Meletius unà cum presbyteris & diaconis in Domino S. D. P.

ET NOS quoque diligentes pacem & unanimitatem cum Ecclesia Catholica, cui tu per Dei gratiam praefectus es, uolentesque Ecclesiastico canoni pro ueteri instituto subijci, scribimus tibi Papa dilecte, promittimusque in nomine Domini, nos deinceps nō cōmunicaturos cum schismaticis, aut cum ijs, quibus nondum pax est cum Ecclesia Catholica, siue Episcopi sint, siue presbyteri, siue diaconi, neque cum illis in concilio coituros, neque literas pacatas ad illos daturos, neque inuicem ab illis accepturos, neque citra tuam Metropolitani Episcopi sententiam, ullum de Episcopis aut alio dogmate cōmuni & Ecclesiastico decretum aedituros, sed cessuros canonibus ante susceptis ad exemplar & modū Episcoporum

porum Ammoniani & Tyranni Plusiani, et reliquorum Episcoporũ. Praeterea obsecramus tuam humanitatẽ, ut nobis q̃primum rescribas, & de nobis ad nostros in sacris collegas, indicesq́ nos iã stare pristinis decretis, pacemq́ agere cum Catholica Ecclesia, & regionũ istarum Episcopis counitos esse: credimusq́ tuis precibus ut gratis & efficacibus apud deum istam pacem firmam indissolubilemq́ perpetuo futuram, secundum Dei uoluntatem Domini omnium per Iesum Christum Dominum nostrum. Totum coetum sacrorum uirorum, qui sub tua iurisdictione est, nos & qui nobiscũ sunt, salutamus, & quum primum Deus permiserit, excurram ad tuam humanitatem. Valere te exopto multis temporibus Papa beatissime. Maius aũt & liquidius argumẽtum nos calumnijs impetitos fuisse, Ioannis poenitentia demõstrat, cuius testis fuit ipse Deo gratiosiss. beatae memoriae Imperator Constantinus, qui cum sciret qualia crimina Ioannes ad se detulisset, literasq́ eiusdem iam poenitentis accepisset, in hunc modum scripsit.

CONSTANTINVS MAXIMVS Augustus, Ioanni.

Ex animo mihi gratae fuere tuae prudentiae literae: inde enim didici, quae desiderabam scire, omnem te minutiem animi deposuisse, & cum Ecclesia, ut par erat, cõmunicasse, et cum Athanasio Episcopo reuerẽdissimo quàm maxime in concordiam uenisse. Certum igitur habeas te à nobis collaudari, quòd relicta omni cõferendae manus cupidine, id quod Deo gratum erat, feceris. Vt igitur quae concupisti, assecutus esse uidearis, tibi permittendum putaui, ut inscenso publico uehiculo ad nostras stationes uenias, restat igitur ut nihil cures, quum Epistola haec tibi facultatem publici uehiculi praebeat, ut quàm celerrime ad nos peruenias, & uotis tuis implearis, nobisq́ conspectis congrua fruaris laetitia. Deus te conseruet frater dilecte. Hunc finem habuit cõspiratio. Meletiani igitur cum pudore recesserunt, Eusebiani aũt ne ita quidem cõquiescere potuerunt, eò quòd ipsis non Meletiani, sed Ariani curae essent, Veritiq́ igitur ne Meletianis cõquiescentibus destituerentur huiusmodi calumniae histrionibus, denuo eos in nos exasperant, iterum Imperatori Synodũ Tyri indicendum persuadentes, ad quam & comes Dionysius missus est, Eusebianisq́ satellitium militare additũ, eodem Macarius sed uinctus per milites deductus est, mihi scribitur ut adsim, atq́ adeo necessitas ueniendi iniungitur, ut nisi uenirem, inuitus adducerer. Tota igitur cõspiratio in fingendo scelere ex literis Aegyptiorum Episcoporũ cognosci poterit. Quomodo aũt crimen subornarunt, referendum puto. Hinc enim malitiam uafriciemq́ eorũ contra nos, deprehendi licebit. Sunt aũt ex Aegypto & Lybia & Pentapoli Episcopi propemodũ centum, quorum nemo nos infimulauit, neq́ presbyter ullus conquestus est, neq́ quispiam nobis ex populo obtrectauit. Sed Meletiani qui à Petro unà cum Arianis eiecti fuere, ita insidias inter se partiti sunt: ut isti accusationem, illi officium iudicandi sibi uendicarent. Nos igitur Eusebianos ut inimicos nobis ob haeresim ab hac

lite

lite reiecimus, & accusatorē nostrū docuimus nullo unq̃ modo presbyterum haberi potuisse: idq́ istis rationibus: Beatum Alexandrum suspectantem Meletij Episcopi (quod utinam nunq̃ factum fuisset) designati calliditatem, postulasse ab eo breuiarium eorum Episcoporum, quos in Ægypto habere se dicebat unà cum presbyteris & diaconis siue Alexandrinis, siue ruralibus. Hoc aūt ideo Alexander fecit, ne Meletius per Ecclesiā securitati restitutos titulos plurimos uenderet, & mendacio quotidie nouos tanq̃ à se creatos subijceret. Breuiarium igitur Ægyptiorum, quod fecit Meletius, tale est.

BREVIARIVM MELETII EPIscopo Alexandro datum.

EGO Meletius in Lyco, Lucius in Antinoo, Phasileus Hermopole, Achilles Cusis, Am̃onius Diospole in Ptolemaide, Pachymes Tetyris, Maxianopole, Theodorus in Copto. In Thebaide, Cales in Hermethe, Caluthus in superiori Cyno, Pelagius in Oxyrincho, Petrus Hiracle, Theon in Nelupe, Isaac in Leto, Heraclides in Nicio, Isaac in Cleopatride, Melas in Arsenoite. In Ilio, Amos in Leontis, Ison in Atribia, Harpocration in Bucalto, Moses in Phascusis, Callinicus Pelusij, Eudæmon in Tanee, Ephraim in Thmui. In Sai, Hermæon in Cyno et Busiride, Sinterichus in Serbennito, Pinimutes Phthenegij, Cromus in Metole, Agathammon in Alexandrinorum agris. In Memphi Ioannes iussus ab Imperatore, ut esset unà cum Archiepiscopo: & hi quidem Ægyptij præsules. Clerici aūt Alexandrini isti fuere, Apollonius presbyter, Ireneus presbyter, Tyrañus presbyter. Diaconi uero, Timotheus Diaconus, Antinous diaconus, Ephestion diaconus, & Macarion presbyter paremboles. Hos etiam præsentes Episcopo Alexandro tradidit. Ischyræ aūt nusquam mentionem fecit, nec unquam fassus est se presbyterum Mareotæ habuisse, uerum ea res nihil remorata est inimicos, quum & presbyter fingeretur, qui presbyter non erat, & Comes uim adhiberet, & milites nos traherent, sed tamen gratia Dei uictoriam retulit: neq̃ enim de calice Macarium conuincere potuerunt, imo & Arsenius, quem, ubi diuulgauerant à nobis interfectum esse, uiuus adstabat, & eorum sycophantiā claram, euidētemq́ faciebat. Ægerrime igitur Eusebiani ferentes inuictum ita remanere Macarium, amissa præda quā uenabantur, persuadent comiti Dionysio, qui cum ipsis erat, ut nonnullos in Mareoten amandaret sciscitaturos, si quid de hoc presbytero deprehendere possent, uel potius ut nobis absentibus consuerent, quod uellent: id enim illis studio fuit. Certe nobis dicentibus superuacuam esse in Mareoten legationem, néue simularent se de ijs quæ iam pridem meditati essent, quasi nondum satis disseruissent, néue dilationes quærerent, quum quæ se deprehendere posse sperauerant, omnia iam in mediū protulissent, ac proinde ipsos rebus destitutos tergiuersationes aucupari. Quòd si omnino Mareotica legatio necessaria uideretur, ne saltem homines suspectos eò mitteret. Comes igitur quantum ad suspectos pertinet, obtemperabat, uerum illi id ipsum tanto acrius fecerunt: quos enim ob Ariannam

nam hæresim rejiciebamus, eos illi omni ope eò ablegarunt, Diognium scilicet, Marem, Theodorum, Macedoniũ, Vrsacium, Valentem. Rursumq; diplomata ad Ægypti præfectum, & satellitiũ militare datum. Et id quod mirum in primis, ac omni suspicione plenum, Macarium, qui reus erat, militari manu detentum reliquerunt, & accusatorem eius secum abduxerunt. Quis iam inde non speculatur illorum cõspirationem? quis non intuetur clarissime Eusebianorum malitiam? Si enim Mareotica cognitione ad iudicium opus erat, reum eò mitti oportuit: quòd si non iudicij causa illuc abierunt, quasi accusatorem secum abduxerunt? satis enim erat, quòd ille reatum docere non poterat: uerum hoc agebant ut Macarium, quem præsentem uincere non poterant, absentem opprimerent, et ea aucuparentur, quæ uellent. Nam presbyteros tum Alexandriæ, tum uniuersæ regionis, qui cũ querimonijs expostulabãt, eos solos quæstioni adhiberi, ac se in primis adhibendos esse, quòd & maxime istarum rerum conscij esse possent, & Ischyram probe cognitum haberent, non admiserunt. Ægypti aũt præfectum re ligionis nostræ transfugam, et milites ethnicos homines secum adduxerũt; ea perscrutantes, quæ ne catechumenis quidem fas est intueri: clericos autẽ non admiserunt, ne & ibi quoq; quemadmodũ Tyri contigit, suos haberẽt refutatores. Sed ne ita quidem latere potuerunt. Presbyteri enim Alexandriæ & Marcotes, animaduersa illorum malitia, ad hunc modum scripserunt, & protestati sunt.

THEOGNIO, MARI, MACEDONIO, Theodoro, Vrsacio & Valenti Episcopis è Tyro profectis, presbyteri & diaconi sub reuerendissimo Episcopo Athanasio, Catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ.

DECVIT in primis cum huc ueniebatis cum ipso accusatore, adducere quoq; uobiscum presbyterum Macarium: ita enim iudicia constitui debent, secundum sacram Scripturam, ut reus & accusator simul appareant. Postq; aũt nec Macarium adduxistis, neq; reuerendissimus Episcopus noster Athanasius ad iudicium receptus est, postulauimus, ut saltẽ nobis interesse liceret, ut nobis præsentibus certa inquisitio haberi posset, ut ad istum modũ rebus actis iure fidem uestris iudicijs haberemus. Verum & hoc nobis pernegatũ, & soli cum præfecto Ægypti unà cum accusatore, id agitis quod libet. Profitemur igitur nos uidere in uestris actis maliciæ suspicionem, animaduertimusq; uestrũ aduentum nihil aliud in se habere quàm conspirationẽ & insidias, eaq; de causa epistolam hanc uobis dedimus, monumentum testimoniumq; istius rei aliquando futurum in uera et legitima Synodo, ut omnibus innotescat, quòd inaudita altera parte, ea quæ libuit, inter uos egeritis, & nihil studuisse, nisi ut cõspiratione nos oppnimeretis. Exemplar istarum literarum etiam Palladio dedimus Imperatoris Curioso, ne celari posset à uobis. Scelera enĩ quæ fecistis, talia nos de uobis suspicari cogunt. Dionysius presbyter has literas dedi.

dedi. Alexander presbyter, Nilas presbyter, Longus presbyter, Aphthonius presbyter, Athanasius presbyter, Amentius presbyter, Pistus presbyter, Plution presbyter, Dioscorus presbyter, Apollonius presbyter, Serapion presbyter, Ammonius presbyter, Gaius presbyter, Rhenus presbyter, Æthales presbyter: Marcellinus diaconus, Appianus diaconus, Theon diaconus, Timotheus diaconus. Literæ igitur & nomina clericorũ ciuitatis hæc sunt. Clerici aũt Mareotes, qui mores accusatoris norant & mecum prouincias lustrabant, ad istum modum scripserunt,

SANCTAE SYNODO BEATORVM Episcoporum Catholicæ Ecclesiæ, Mareotici omnes & presbyteri, & diaconi in Domino, S. P. D.

NOS nequaq̃ ignari huius Scripturæ, quæ ita dicit, quod uiderũt oculi tui, loquere, & item illud, quod falsus testis impunitus non erit, ea quæ uidimus, testanda arbitramur, & potissimum quia testimonium hoc nostrum necessariũ reddidit conspiratio aduersus Athanasium Episcopum nostrum inita. Admiramur aũt quomodo uel ulla tandem ratione Ischyras pro Ecclesiastico habeatur, de qua re primum nobis referendum arbitramur. Ischyras enim nunq̃ ex sacris Ecclesiæ cõministris fuit: sed primum iactauit se Colluthi presbyterum, uerum ita ut neminem haberet, qui ipsi crederet, exceptis dũtaxat cognatis suis, ut qui nec unq̃ Ecclesiam obtinuerit, nec clericus ab ullis, nisi qui longius ab illius pago habitarẽt, unq̃ sit creditus, solis dũtaxat eius cognatis exceptis. Idemq̃ quum talem sibi titulũ uẽdicasset in Alexandrina Synodo in præsentia patris nostri Hosij depositus est, & cum laicis in ordinem redactus, atq; in eo statu reliquum iam inde tempus permansit: ad istum igitur modum inanis illi fama presbyterij excussa est. Nam de moribus eius loqui superuacuum, quum ij ab omnibus sciri possint. Cæterum quia calumniã impegit nostro Episcopo Athanasio de colliso calice, & mensa subuersa, de ijs necessum est ut uerba faciamus. Ante omnia dicimus illum nullam unquam Ecclesiam in Mareote habuisse, qua in re Deum testem facimus, neq; calicem ullũ cõfractum esse, neq; mensam à nostro Episcopo Athanasio, neq; à quoquam aliorum qui cum illo degunt euersam esse, nihilq; in istis uerbis esse nisi calumniam, & ista quidẽ ut conscij pro testimonio loquimur, utpote qui nec longis finibus ab Episcopo distamus, & comites ei in lustrãda Mareote adhæsimus. Nunquam enĩ ille solus uisitandi causa itinera obire solet, sed comites secũ trahere presbyteros et diaconos, & non paucos ex plebe: & quia illi per omnia itinera comites fuimus, quo tẽpore ad nos accessit, ideo hæc uobis pro testimonio dicimus, nec poculum confractum esse, nec mensam subuersam: sed omnia Ischyram mentiri, quod & ipse sua manu testatũ cõfitetur. Nam quum ille post defectionem ad Meletianos nobis reconciliari & coniungi uellet, quemadmodũ & Pistus, qui ipse quoq; talia de Athanasio in uulgus sparserat, neutrum tamen, quamq̃ propria manu testarentur, nihil tale factum esse, & se subornatos à certis hominibus, ut talia dicerent, recipere uoluerunt. Ac proinde Theognium, Theodorum, & Marem, Ma-

cedonium, Vrsaciũ & Valentem in Mareoten profectos, nulla documenta reatus deprehendere potuisse. Verum quum res eò tenderet, ut illorũ sycophantia in Athanasium in apertum proditura uideretur, Theognius inimicus Athanasio, cognatos suos & quosdam Ariomanitas ita instituit, ut quæ ipse uellet, pro testimonio loquerentur. Nemo enim ex populo quicquam contra Athanasiũ locutus fuisset, nisi terrore Philagrij Ægyptij præfecti, importunitateq́ue Arianorum uehementer instantiũ uicti coactiq́ue essent ad ea facienda, quæ ipsis liberet. Siquidem nos ad calumnias refutãdas eò uenientes non admiserunt: nobisq́ue reiectis, eos quos idoneos putauerunt, ad calumniam instruendam receperũt, qui metu Philagrij præfecti in partes eorum cõcesserunt, atq́ue ideo nimirum erat quòd nos summotos uolebant, ne scilicet subornatos ab ipsis criminatores, aut Ecclesiasticos nõ esse: aut si essent, Arianos esse, doceremus. Scitis aũt dilecti fratres in sacris literis præcipi, non ualere inimicorum testimonia. Cæterum à nobis uera dici, attestatur manus ipsa Ischyræ, attestãtur quoq́ue ipsorum facta, qui nobis nihil istiusmodi criminum conscijs præsidio Philagrij, & armorum terrore ea confecere quæ uoluerunt. Hæc, ut coram Deo, testamur, hæc, ut certi de futuro iudicio Dei, loquimur. Nostra quidem omnium uoluntas fuit huc excurrendi, sed tamen in eo acquieuimus, ut nonnulli ex nostris istuc uenirent cum literis nostrorum qui hic remanserunt, ut ita eorum uicem absenti amq́ue sustinerent, & cõpensarent. Ingenuus presbyter uos ualere in Domino opto dilecti fratres. Theon presbyter, Ammonius presbyter, Heraclius presbyter, Etocion presbyter, Tryphon presbyter, Petrus presbyter, Hierax presbyter, Sarapion presbyter, Marcus presbyter, Pollariõ presbyter, Caius presbyter, Dioscurus presbyter, Demetrius presbyter, Thyrsus presbyter. Diaconi, Pistus diaconus, Apollos diaconus, Serras diaconus, Pistus diaconus, Polynicus diaconus, Ammonius diaconus, Maurus diaconus, Ephæstus diaconus, Apollo diaconus, Metopas diaconus, Apollos diaconus, Sercipas diaconus, Meliphthongus diaconus, Lucius diaconus, Grigoras diaconus.

IDEM AD CVRIOSVM ET PHILAgrium præfectum Ægypti.

Flauio Philagrio, & Flauio Palladio ducenario Palatino, Curioso & Flauio Antonino cõmeatuum præfecto centenario, dominorum meorum illustriss. præfectorum sacri prætorij, presbyteri & diaconi Mareotici ex regione & Nomo, cuius Episcopatum gerit reuerendiss. Athanasius, hæc uobis cum subscriptione nostra pro testimonio porrigimus.

QVONIAM Theognius, Mares, Macedonius, Theodorus, Item Vrsacius, & Valens, missi ab Episcopis qui Tyri in cõsilium coierant, ad nostram paroeciam profecti, dixere sese in mandatis habere, ut inquirerent in quædã Ecclesiastica facinora, & inter cætera

tera de calice confracto, quum iam antea ad id Ischyram quendam subornassent, quem secum adduxerunt, hominem minime presbyterum, tametsi se eo nomine iactitet, quippe ordinatum à Collutho quodam, nō uero, sed imaginario Episcopo, cui in generali concilio ab Hosio & à cæteris Episcopis qui unà aderant, iussum fuit, ut se pro presbytero, qualis antea fuerat, haberet, atq; ideo omnes ab illo constitutos in ueterem suum ordinem recurrisse, inter quos etiam Ischyras numerandus est, qui dicit se eam Ecclesiā habere, quæ nunq; fuit, quippe quæ domuncula sit in prædijs cuiusdam pupilli nomine Isionis, ea res in causa est, ut hoc testimonio utendum putaremus, uos religiose adiurantes per omnipotentem Deum, & per dominos nostros Constantinum Augustum & liberos eius illustrissimos Cæsares, ut hæc in cognitionem eorum pietatis referatis. Non enim Ischyras presbyter est Catholicæ Ecclesiæ, neq; Ecclesiam habet, neq; unq; calix cōfractus est, sed hæc omnia falsa & ficta sunt, consulibus Iulio Constantio illustrissimo patricio fratre religiosissimi Cōstantini Augusti, et Ruffino Albino clarissimis & Deo gratissimis uiris. Et hæc quidem presbyteri: quæ aūt Episcopi scripserint, qui mecum ex Ægypto Tyrum cōuenerant, quæq; illi re animaduersa de illorum conspiratione & insidijs pro testimonio dixerunt, sunt ista.

EPISCOPIS TYRI CONGREGATIS dominis preciosissimis, ij qui cum Athanasio ex Ægypto ad concilium uenere, in Domino. S. P. D.

ON arbitramur ulterius Eusebij, Theognij, Maris, Narcisci, Theophili & Patrophili cōspirationem incertam dubiamq; haberi, principio quidem omnes reclamabamus per cōministrum nostrum in sacris Athanasium, ne illis, quum adessent, causæ cognitio permitteretur, ut non ignari, uel unius inimici præsentia, nedum pluriū, iudicia turbari, & lædi posse. Neq; uobis in occulto est odium eorum, non solū in nos, sed in omnes orthodoxos, & quàm Arianicæ rei furioso & immani studio & zeli impiæ eius doctrinæ omnibus immineant, & aduersus omnes conspirent. Hic tamen nos ueritate freti, ubi Meletianorum calumnias refellere cupere mus, nescio quibus artibus Eusebiani nostros conatus interturbare studuerunt, magnamq; operam impendere, ut nostra dicta rejcerentur, nunc synceriter iudicantibus interminantes, nunc etiam nōnullis contumeliam inferentes, non alio scopo, q; ut id quod contra nos molirentur, progressum haberet. Fortasse diuina uestra religio domini honoratissimi, per id temporis ignorabat eorum cōspirationem, quam nunc putamus uobis manifesto apparere, quum sese quales essent, tam clare ostenderint. Quotquot enim ex toto grege suspectissimi erant, Mareoten ablegarunt, ut per nostram absentiam, quibus hic hærendum est, populos perturbent, & studia sua perficiant. Ecce enim Arianos, Colluthanos, & Meletianos hostes Catholicæ Ecclesiæ ideo potissimum emittere studuerūt, ut per præsentiam hostium nostrorum, futelas quas uellent, aduersus nos facerēt. Certe Meletiani qui hic Tyri apud nos sunt, ante quatriduum, quasi certi

essent hoc in concilio decretum iri, quosdam ex suis uesperi per ueredarios ablegarũt,qui Meletianos etiam ex reliqua Ægypto Mareoten, quum ibi nulli essent,cõuocarent,eodemq; Colluthanos & Arianos ex alijs locis cõtraherent,ut eos instruerent,quid contra nos dictum uellent. Memores em̃ estis ipsum Ischyram confessum esse coram uobis,non plures se habere quã septem cõmunicantes. Cæterum quia post sutelas suas summissosq; suspectissimos homines, audiuimus eos singulos uestrum ambientes, postulare uestram subscriptionem, ut omnium uestrum consilio id actum uideri possit,ideo nos & ista scribimus,& pro testimonio dicimus, protestantes coniurationes insidiasq;,quas & ab illis & per illos patimur, oramusq; ut suscepto Dei timore,indignantesq;, sine uestra autoritate illos missos esse,quos ipsi uoluerunt,abstineatis à subscriptione, ne quas ipsi per se sutelas consuunt,eas tanquã uobis authoribus factas iactitent, quum deceat homines in Christo non humana respicere, sed ueritatẽ omnibus anteponere:neq; minas eorũ aut cõspirationem in omnes, sed potius deum metuere. Æquum certe erat,siquidem legati Mareoten mittendi fuerant, nos quoq; unà cum illis ibi præsto esse ad hostes Ecclesiæ indicandos, peregrinosq; eliminandos,ut purum istius rei scrutinium haberi possit.Scitis enim Eusebianos suis sutelis curauisse epistolam reddi,quasi à Colluthanis Meletianis & Arianis contra nos scriptam,neq; ignota res est, hostes Catholicæ Ecclesiæ nihil ueri de nobis, sed omnia infesta loquuturos . Lex aũt Dei inimicũ neq; testem neq; iudicem esse uult.Reliquum est igitur,ut, tanq; in die iudicij rationes reddituri, accepta hac nostra protestatione, certiq; fraudis aduersus nos institutæ, nostrisq; precibus mature admoniti, caueatis quicq; contra nos facere,aut Eusebianorum consilium adiuuare.Scitis enim, quemadmodum superius dixi,eos nostros inimicos esse,& cur ita pridẽ Eusebius Cæsariẽsis odiũ in nos susceperit. Valere uos optamus domini desideratissimi. Adamantius Episcopus has literas dedi,Ischyras,Ammon,Petrus, Ammonianus,Tyrannus,Taurinus,Serapammon,Ælurion,Harpocration, Moses,Optatus,Anubion, Saprion, Apollonius, Arbæthion, Potamon,Paphnutius.Theon,Nonus,Ariston,Theodorus, Agathamnon, Cinus, Pistus,Aethas,Nicon, Pelagius, Theon, Pammithius, Irenæus, Blastamon, Philippus,Apollo,Dioscurus,Timotheus, Diopolitanus, Macarius, Heraclammon, Cronius, Muis, Iacobus, Ariston, Arthomidorus, Phinees, Psais,Heraclides.

RVRSVM IIDEM AEGYPTII EPIscopi qui Tyri conuenerunt ex parte Catholicæ Ecclesiæ, Flauio Dionysio Comiti illustrissimo.

VVM multas uideremus calumniarũ cõsarcinationes,& ex consarcinationib. insidias Eusebij, Narcissi, Flacilli, Theognij, Maris, Theodori, & Patrophili aduersus nos, quos quia principio detrectantes reijcere non licuit, necessario ad hanc protestationem decurrimus,præsertim quum animaduertamus multa ad gratiam Meletiano-

letianorum, multa rursus ad insidias Catholicæ Ecclesiæ sub nostri crimini bus agitari, necessario ob id quoque libellū hūc tibi porrigimus cum multis obsecrationibus, ut Dei metu in animo seruato, qui imperium augustissimi & pientissimi Imperatoris Constantini tuetur, cognitionem causarum nostrarum ipsi augustissimo Imperatori reserues. Æquum enim est te ab Imperatore missum, negocium hoc integrum Imperatori retinere. Quandoquidem tolerare non possumus compositas istas calumnias, quibus insidiose ab Eusebianis premimur, ideoque postulamus causam istam pientissimo & religiosissimo Imperatori reseruari, apud quem licebit & iura Ecclesiæ, & nostra proponere: plane enim confidimus, eius pietatē, cognitis nostris rationibus, nequaquam nos cōdemnaturam esse. Quapropter denuo te obtestamur, adiuramusque per omnipotentem Deum, ita pientissimus Imperator per multos annorum recursus cum liberis suæ pietatis ualeat, ut nihil in hoc negocio deinceps facias, neque tibi indulgeas, ut quicque cōtra nos in Synodo cōmoueas, sed reserues rei cognitionem eius pietati. De ijsdem rebus etiam dominis nostris Episcopis orthodoxis significauimus, quibus certior factus Alexander Episcopus Thessalonicensis, scripsit ad Dionysiū Comitem in hæc uerba.

DOMINO SVO DIONYSIO ALEXANDER Episcopus.

CLARE uideo Athanasio calumniam strui: omnes enim quos recusauit, nescio quo modo, illi emittere uoluerunt, nullo nobis eius rei indicio facto. Erat enim decretum ut consultatio haberetur, quosnā eò amandare oporteret. Consule igitur illis, ne quid temere faciant. Venerunt enim ad me turbidi cum his uerbis, belluas inhor ruisse, et in proximo esse ut exiliant, eo quod sonitu strepituque consternatæ sint, audierintque Ioannem nōnullos emisisse: uide ergo, ne anteuertāt, & ita ut uelint, sutelas faciant. Nosti porro Colluthianos unà cū Arianis & Meletianis hostes Ecclesiæ esse. Isti nunc inter se animo calculisque consociati, ingentia mala patrare possunt. Vide igitur quid utile sit, ne quid triste emergat, ne subijciamur obtrectationi, quasi qui nequaquam iuste iudicauerimus. Ea aūt potissimum de illis suspicio est, ne peragratis Ecclesijs, quarum Episcopi hic sunt, per metum & uim totam Ægyptum perturbent, ut ita Meletianis Ecclesiæ tradantur, quod quidē agitari iam pridē animaduersum est.

AD HAEC COMES DIONYSIVS Eusebianis scripsit ad hunc modum.

HAEC ipsa erant quæ dicebam domino meo Flacillo, Athanasius insurget, dicetque, quos ipse reiecerat, eos ad istud negocium sub mitti, seque iniuria tractari, & circūueniri uociferabitur. Hæc quoque eadem illa sunt quæ dominus animæ meæ Alexander suis epistolis mihi significauit. Verum ut sciretis ratione constare, quæ mihi ab

illius humanitate perſcripta ſunt,ipſius epiſtolam,ut à uobis quoq; legeretur ſubieci. Memores aũt eſtis eorum,quæ prius ſcripſi, quũ admonerẽ ueſtram bonitatem,legatos cõmuni iudicio & ſuffragio deligendos eſſe. Videte igitur ne res iſta culpæ obnoxia ſit, néue iuſtam obtrectandi noſtri occaſionem criminatoribus præbeamus. Vt enim accuſantium partem grauari non oportet,ita neq; reorum. Arbitror porro non minimam noſtri obtrectandi materiam datum iri,ſi dominus meus Alexander actis noſtris nõ uideatur ſuffragari.

NARRATIO QVOMODO E TYRO abierit in Ægyptum Papa Athanaſius.

VVM res ita ageretur,ab ijs,tanq; è cõcilio iniurioſorum receſſimus: quod enim libuit,fecere. Sed tamen ea quæ inaudita altera parte fiunt,nihil habere roboris nemo omnium mortalium ignorauerit. Hoc enim & lex diuina præcipit, hoc quoq;, quum inſidias pateretur beatus Apoſtolus,& reus eſſet, poſtulabat. Oportebat, inquiens,Iudæos ex Aſia corã te adeſſe,& accuſare ſi quid habent:quo tempore & Feſtus, conantibus Iudæis eaſdem contra Paulum inſidias, quales ego nunc patior,ita loquutus eſt,Non eſt moris Romanæ gratiæ aduerſariorum donare hominem reum, qui nondum accuſatores ante oculos ſuos habuit,aut reſpondendi locum de crimine adeptus eſt. Euſebiani aũt & legem mutare auſi ſunt, & illis ipſis iniuſtiſſimis Iudæis iniuſtiores ſeſe exhibuerunt. Non enim ſtatim à principio iſta ſcorſum ſine reliquis agere tentauerunt,ſed tum demum, quum coram à me in præſentia refutati ſuccubuiſſent. Ex eo namq; tempore,quemadmodũ Iudæi,conſilium ſeorſum & ſoli inierunt,ut & nos perderent & hæreſim introducerent:& quemadmodũ illi Barrabam poſtulauerunt, ita quoq; & ipſi omnia ob hæreſim ſe facere profitentur. Et hæc quidem abunde ſufficiũt ad defenſionem meam,ſed tamen ut eorũ ſcelera & ueritatis libertas magis appareat,nihil uetat, quo minus denuo earum rerum mentio fiat, ut pateat ipſos ſibimet cõtraria egiſſe, & in tenebris conſilia ſua conflantes,in ſemetipſos impegiſſe,& ſtudio nos occidendi,ſeipſos,uti inſani ſolent,uulneraſſe. Nam de myſterijs inquirentes Iudæos interrogarũt & catechumenos examinauerunt, ubinã inquientes eratis,quum Macarius acceſſit,& menſam ſubuertit?illiq; reſponderũt, nos intus fuimus. Iam ſi id uerum eſt,ergo eo tempore oblatio celebrari nõ potuit,ſiquidem catechumeni intus erant, æque tamen paſſim ſcriptitarũt, ſtante presbytero & ſacrum faciente, Macarium ingreſſum ſubuertiſſe omnia. Et quum interrogarent quos uellent, ita percunctati ſunt, quo in loco erat Iſchyras, quum Macarius ſuperueniret, illiq; rurſum reſponderunt,in cubiculo ægrotus decumbebat,ergo in ſacro non ſtabat,qui per morbũ decumbebat,neq; oblationem facere poterat, qui in cellula ſua ægrotus iacebat,inſuper dicente Iſchyra, combuſtos eſſe libros à Macario,ſubornati ad eam rem teſtes,nihil tale factũ eſſe,& mentiri Iſchyram aſſeuerauerunt. Iam quod admireris,quum literis ſuis famam eam ſpargant, ubiq; terrarũ à nobis ſub-

bis sublatos esse, qui conscij testimonium ferre possent, eosdem tamen quū iam apparerent, percunctati sunt, nullo interim pudore tacti, quum scuiderent undecunq; quadruplatores declarari. Sed tamen quamq; seorsum sine aliorum authoritate ita pro libidine agerent, nutibusq; testes admonerent, præfectus minas iactaret, milites q; tela ac uulnera intentarent, nihilo minus tamen Dominus ueritatem patefecit, eosq; sycophantiæ coarguit. Illi ergo actorum monumenta, quæ habebant, suppresserunt, & Notarijs iniunxere, ut ea amolirentur, neq; ulla exemplaria uulgari finerēt. Sed frustra hæc omnia. Nam qui ea scripsit, Rufus est, qui nunc in Augustalliana spiculatorē agit, & testis eius rei citari potest. Atq; adeo ipsi Eusebiani ea per suos Romam miserūt, eademq; illa ab Iulio Episcopo ad me transmissa sunt, Insaniūt igitur sua arcana in manibus nostris haberi, & à nobis recitari. His & istiusmodi facinoribus patratis, causam cur ea facerent, manifestam reddidere. Nam et in digressu suo Arianos secum Hierosolymam adductos in cōmunionem receperunt, scriptis eiusmodi super ea re literis, quarum principium & pars hæc est.

SACRA SYNODVS HIEROSOLYMIS congregata, Ecclesiæ Dei apud Alexandrinos, omnibusq; per Ægyptum, Libyam, Pentapolim, & ubiq; per orbem Episcopis, presbyteris, diaconis in Domino, SALVTEM.

OMNIBVS nobis in eundem locum ex diuersis prouincijs ad magnum & festum diem congregatis, ut dedicationem templi Saluatoris, cura religiosissimi Imperatoris Constantini, omnium regi Christo ædificati celebraremus, accumulatiorem uim lætitiæ attulit & Dei gratia, & Imperator religiosissimus, quum nos ultro suis literis, ad ea quæ facienda essent, adhortaretur, ut profligata ab Ecclesia Dei omni inuidia, & omni malignitate procul abacta, per quas membra Dei antea dissidebant, simplici animo & pacato Arianos reciperemus, q̄s aliquandiu per iniqua inuidia extra Ecclesiam retinuit. Certe ipse Imperator religiosissimus suo testimonio istorum uirorum rectigradam in fide ambulationē cōmendat, eamq; ex eorum uiua uoce cognitam approbauit, & nobis eam significauit, certamq; & indubitatam reddidit, literis suis subiecta eorum ut eorum orthodoxa mente quam scripto ediderant. Quis igitur auditis istis, fabricas eorum & technas non perspiciat? Non enim dissimulauerunt, q̄d ipsis in animo fuit, & fortasse etiam inuiti ueritatem confessi sunt. Nam si ego is eram qui Arianos ab Ecclesia arcebam, Arianiq; me oppresso recepti sunt, quid aliud intelligas quàm omnia in gratiam Arianorum facta esse, omniaq; contra me instituta esse, tam calumniam poculi confracti, q̄ Arsenij cædem, ut & hæresim in Ecclesiam immitterent, et ipsi interim hæreseos damnati non haberentur. Id profecto erat quod antea Imperator mihi per minas scripserat. Nec uerētur in dictis suis eos affirmare recte sentire, quos uniuersum orbis conciliū anathemate damnauit. Neq; timuerūt tam præ-

claram Synodum, quantum in ipsis est, in angulis demoliri, homines quiduis temere & dicentes & facientes. Cæterum præmia redemptarum calumniarum, multo adhuc magis eorum malitiam & impium propositum declarant. Mareotes enim, ut dixi, ager est Alexandriæ, quo in loco nunquam Episcopus fuit, imo ne Chorepiscopus quidem, sed uniuersæ eius loci Ecclesiæ Episcopo Alexandrino subiacent, ita tamen ut singuli pagi suos presbyteros habeant. Sunt aũt pagi isti maximi decem numero, aut aliquanto plures. Pagus aũt ubi habitat Ischyras, minimus est, & paucissimorũ hominũ, adeo ut non ibi, sed in proximo pago Ecclesia constituta sit. Nihilo tamen minus hominem, qui ne presbyter quidem erat, huius pagi præter maiorũ traditionem Episcopum scilicet appellauerunt. Non quidem ignari ne ipsi quidem, quàm hoc absurdum esset, sed promissis redemptæ calumniæ adacti; etiam illud sustinendum putauerũt, ne maligne habitus sceleratissimus Ischyras, ueritatem enunciaret, Eusebianorumq; malitiam proderet. Verũ ille neq; Ecclesiam, neq; populum sibi obedientem habet, atq; ut canis ab omnibus agitatur: Eusebiani aũt Imperatori autores fuere literarum mittendarum ad Catholicum (adeo omnia illis licent) ut iuberet Ischyræ Ecclesiam ædificari, ut auctus ea dignitate, fide dignus habeatur in suis de calice & mensa calumnijs: statim igitur curauere ut Episcopus nominaretur, eò q; sibi nec Ecclesiam possideret, neq; presbyter esset, pro sycophanta necessario haberetur, & mentiri uideretur: ille tamen quum nec populum habeat, nec suos sibi obsequentes, quemadmodũ inane nomen Episcopi, ita quoq; epistolam illam Imperatoriã sine ullo fructu detinet, quippe quæ argumentum sit ipsius, Eusebianorumq; teterrimæ & intentionis & uoluntatis.

EPISTOLA CATHOLICI FLAVIUS Himerius exarcho Mareote, S. P. D.

AD preces Ischyræ presbyteri pietati dominorum meorum augustorum & Cæsarum supplicantis, ut sibi in loco pacis Secontaururi Ecclesia ædificaretur, decreuit diuinitas illorum, ut id quam primum fieret. Cura igitur, exemplaribus diuini istius diplomatis, quod primo loco positum est, nostræq; sanctitatis monumentis perlectis breuiterq; perlustratis, ut in negocio procedatur, & quæ diuinitus constituta sunt, ad effectũ perduci queant. Illi igitur eo modo captationes instituebant, dolosq; & fraudes moliebãtur. Nos aũt adito principe, qui Synodum indixerat, in qua ipsius Comes præsederat, Eusebianorũ scelera patefecimus, quibus ille auditis, grauiter cõmotus in hæc uerba scripsit.

VICTOR CONSTANTINUS Magnus Augustus.

EGO ignoro quid sibi uelint ista, quæ à uestra Synodo per tumultum & tempestatẽ iudicata sunt. Mihi sane uidetur, nescio quo pacto, ueritas per immodestiam opprimi, dum per uestram contentionẽ, quam inuictam cupitis, ea quæ Deo placent, non consideratis.

sideratis. Sed erit diuinæ prouidentiæ officium, & explorare scelera isti us contentiositatis, et explorata dissipare, uobisq; clare ostendere, quantam in uestro congressu ueritatis curam habueritis, & an uestra iudicia citra gratiam & odium calculum suum prompserint. Quocirca festinanter ad meam pietatem accurrite, ut rerum istarum excussam, exactamq; fidem coram me in præsentia ipsi præsentes doceatis. Quare autē ista scribere uoluerim, & quapropter uos literis meis accersendos putauerim, ex sequentibus cognoscetis. Ingredienti mihi cognominem & fœlicem patriam meam Constantinopolim (eram aūt in equo) subito Athanasius Episcopus in media uia, cum nonnullis alijs quos circū se habebat, ita inexpectatus occurrit, ut non leuem mihi causam admirationis præberet. Testis mihi Deus omnium speculator, me, quisquis esset, primo aspectu agnoscere nequiuisse, nisi nostrorum quidam, quisnam ille, & quamnam iniuriam passus esset, iam antea auditam, ut fieri solet, mihi indicassent. Ego igitur per illud temporis uerba cū illo non habui, neq; colloquium miscui. Quum aūt ille se audiri postularet, & hoc recusarem, & propemodum eum summoueri iuberem, magna libertate nihil aliud postulauit, quàm ut uos huc euocari iuberē, quo uobis præsentibus, quæ per uim passus esset, cōqueri posset, quod quum mihi æquū & temporibus meis congruum uideretur, scripto uobis denunciatum uolui, ut quotquot Synodum Tyri absoluistis, sine omni tergiuersatione ad prætorium nostræ clementiæ conueniatis, re ipsa, quantum synceritatis integritatisq; sit in uestris sentētijs coram me ipso syncero famulo Dei (quod ne ipsi quidem abnegaueritis) declaraturi. Certe per meum erga Deum cultum obseruantiamq; ubiq; iam terrarum pax est, & à barbaris ipsis nomen Dei synceriter benedicitur, qui hactenus ueritatem ignorabant. Nihil dubij aūt est, eum qui ueritatem ignorat, etiam Deum ignorare. Sed tamen, ut antea dixi, Barbari per me syncerum Dei famulum, Deum agnouerunt, & iam metuere didicerunt, ideo quòd illum mihi protectorem esse, meiq; curam gerere, re ipsa experti sint, atq; ita in nostris rebus Deum agnitum, nostri formidine Barbari reuerentur. Nos contra, qui mysteria clementiæ eius ostentare & præferre uidemur: non enim dixerim tueri, nos inquam, nihil facimus, nisi ea quæ ad discordiam & odium pertinēt, & ut semel dicā, quæ ad humani generis perniciem referuntur. Quapropter uos meo prætorio sistite, quemadmodū dixi, & festinate huc quàm celerrime, certiq; sitis me omni ope studioq; annisurum, ut ea quæ sunt legis Dei, q; maxime inoffensa illabefactaq; seruentur, quibus nullum nec probrum nec infamia allini possit, profligatis scilicet & contritis semel inimicis legis, qui sub specie sancti nominis, multiplices & diuersas blasphemias adferunt. Quibus cognitis, conscij suorum facinorum, cæteris Episcopis à profectione retentis, soli Eusebius, Theognius, Patrophilus, & alter Eusebius, Vrsacius & Valens principem adierunt absq; omni mentione calicis aut Arsenij. Deerat enim illis eius rei fiducia, sed aliud crimen cōmentitium detulerunt, Athanasium scilicet minatum esse, se impediturum quo minus frumētum ex Alexandria in patriam Cæsaris deueheretur, idq; Episcopos Adamantium, Ambium, Agathammonem, Arbethinonem, Petrum præsentes ex eo audiuisse. Emi

cuit

cuit ibi Cæsaris ira, adeo ut post tot atroces minas & tantopere damnatas Eusebianorum iniurias, inaudita causa, e uestigio efferbuerit, & omisso iudicio, quod in expectatione erat, nos in Gallias relegarit. Quæ relegatio eorũ scelera magnopere ostendit. Certe beatus Constantinus minor, memor scriptorũ patris sui, dum nos patriæ restitueret, in hæc uerba epistolã misit.

CONSTANTINVS CAESAR POpulo Catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ.

NEQVE uestram sacram mentem latere arbitror, ideo Athanasium adorandæ legis interpretem in Gallias missum esse, ne quo tempore sanguinolentorũ hostiũ feritas sacro eius capiti quàm maxime immineret, implicitusq; malorum collimitio aliquid intolerandum, & cui remedium nullum esset, pateretur. Ad hanc igitur feritatem eludendam, tot faucibus inhiãtium subtractus, ut sub me ageret, iussus est, atq; ita in hac urbe cõmoratus est, ut omnibus rebus necessarijs abundaret, tametsi eius reuerenda uirtus diuina ope fretus, onera asperioris fortunæ uilipẽderet. Iam quum in primis uestræ in Deum pietati, suisq; sedibus hunc Episcopum dominus noster & pater Constantinus restituere uellet, & humana sorte præuentus, anteq; hoc uotũ impleret, requieuerit, ego mihi conuenire puto, ut suscepta uoluntate sacræ memoriæ Imperatoris, idipsum adimpleam, quod ille nõ potuit. Quum igitur Athanasius ad uestrũ conspectum penetrauerit, tum demum intelligetis, quantæ apud nos reuerentiæ fuerit. Neq; id mirum uideri debet, si quid huiusmodi in eius gratiã fecerim. Ad hoc enim faciendum meam mentem & uestri desiderij imago, & species tanti uiri instigauit. Diuina prouidẽtia uos seruet dilecti fratres. Datum Tremris xv. Calendas Iulias. Quum igitur ex hac causa in Gallias amandati simus, quis non simul uidet & Imperatoris mentem, & Eusebianorum sanguinarios animos, & principem id propterea fecisse, ne grauiore calumnia ab illis opprimeremur? Simplici enim animo in audiendo fuit. Istiusmodi igitur Eusebianorum acta atq; hæc illorum uafricies in confusis dolis fuit. Quis igitur istis animaduersis, non fateatur in mea causa nihil per gratiam actum esse, sed omnia bono iure & merito constituta fuisse, quum tanta multitudo Episcoporum publice priuatimq; nostræ causæ fere ptis patrocinetur, & sycophantias inimicorũ uituperet? Quis istis conspectis, non pronunciaucrit Valentem & Vrsacium merito semetipsos improbasse? & ex pœnitentia culpam suam scriptis confessos esse? maluisseq; aliquantisper pudefieri, quàm in æternum sycophantiarum pœnas luere? recte igitur & Ecclesiasticè fecere beati in sacris cõministri nostri, quòd quũ nonnulli ambigua de nobis loqui: & quæ pro nobis iudicata essent, irrita facere conarentur, omnia pati, & exilium sustinere maluerint, q̃ ut abrogarent tot ac tantorum Episcoporum iudicia. Si igitur ueri & legitimi præsules uerbis duntaxat nostris aduersarijs repugnassent, aut si ipsi uulgares homines fuissent, ac non potius eximiarum urbium Episcopi, & capita tantarum Ecclesiarum, suspicio oboriri posset, per gratiam ista ab illis facta esse: iam

iam quum & uerbis mihi patrocinati sint, & exilia sustinuerint, in quorum numero est & Liberius Romanus præsul, qui quamq; non usq; ad finem exilij mala perpessus est, biennium tamen in ea transmigratione perdurauit, non ignarus sycophantiarum, quas patiebamur. Nec non & Hosius ille magnus. Itali itē, Galli, Hispani, & Aphricani Episcopi, & quotquot sunt Pentapoleos. Nam tametsi Osis minis Constantij conterritus non uidebatur Eusebianis cōtradicere, uis tamen illa & tyrannica Constantij potestas multaeq; contumeliæ & interminationes satis ostendūt minime eum in nostri condemnationē cōsensisse, sed senij imbecillitate imparē uerberibus ad tempus cessisse. Quapropter æquū, ut omnes in re minime dubia tanto impensius oderint & auersentur uim iniustitiamq; quas passi sumus, uel saltē ea de causa, quòd satis constet illas non ob aliud nobis q̃ ob Arianam impietatem illatas esse. Si quis igitur qualis sit nostra causa, & quales sint Eusebianorum sycophātiæ, scire uelit, legat scripta nostræ defensionis, sumatq; testes, non unum quidem aut alterum, aut tres, sed tantam Episcoporū multitudinem, & inter eos Liberium & Hosium cum suis: Hi enim quum uiderent ea quæ contra nos agerentur, omnia pati maluerunt, quàm aut ueritatem, aut causam nostram prodere. Idq; bono & sancto cōsilio fecerūt. Præterea uis illa quam tanti uiri passi sunt, indicio est, quid alij tolerauerint. Cætera omnia illa nihil aliud sunt quàm monumēta & trophæa de Ariana hæresi, & scelere sycophātarum erecta, & exemplar posteris inscriptum, ut ad mortem pro ueritate depugnent, & auersentur Arianam hæresim, Christo inimicam, Antichristiq; anteambulatricem: & ut nihil fidei habeant nostris criminatoribus. Testimonia enim tot ac talium Episcoporum digna sunt fide, & abunde sufficiunt ad nostram innocentiam ostendendam.

SANCTI PATRIS ATHANASII AD SERAPIONEM FRATREM, EPISTOLA.

LEGI literas tuæ reuerentiæ, quibus adhortaris, ut tibi scriberem ea quæ contra me hoc tempore acta sunt: & de impijssima hæresi Arianorum causa, au thoreq; earum rerum quas patimur, & quo fine Arius uitam clauserit. Ex tribus istis postulationibus, duo quidem libēter feci, misiq; tuæ pietati ea, quæ ad monachos scripsi. Inde em̄ tum nostra aduersa, tum res hæreseos cognoscere poteris. De tertio aūt capite, nimirum de morte Arij, multa mecū perpendi, metuens ne si id agerem, hominis morti insultare uiderer, uerun tamen quia disputatio apud uos de hæresi habita in hanc quæstionem desijt, An cōmunione celebrata cum Ecclesia, diem suū obierit Arius? ut quæstio de eius morte dissoluatur, dicam quod res est, in pari numero collocās, & rem gestam indicare, & contentiosos compescere. Persuadeo enim mihi,

cognito

cognito mortis eius miraculo, non ausuros esse, qui prius dubij erant, rem denuo in dubiũ uocare, sitne Ariana hæresis Deo odiosa, an non? Ego quidem non aderam, quum ille uita defunctus est. Aderat aũt Macarius presbyter, & ex eius relatu didici. Accersitus aũt erat ab Imperatore Constantino Arius opera & studio Eusebianorum, quem ingredientem Imperator interrogauit, an fidem Catholicæ Ecclesiæ seruaret. Ille aũt se recte credere iureiurando affirmauit, suppressis ijs, ob quæ de Ecclesia reiectus erat per Alexandrum Pontificem, adductis in speciem uerbis Scripturæ. Illum igitur ita iuratum, se nihil eorum ob quæ ab Alexandro reiectus erat, fecisse, absoluit Imperator cum his uerbis. Si recta est tua fides, bene iurasti: si autẽ impia est, & tamen iurasti, Deus te pro iuramento condemnet. Ita eum digressum à principe uoluerunt Eusebiani solita sua ui in Ecclesiam introducere: Sed cõtradicebat Cõstantinopolitanus Episcopus beatus Alexander non debere, inquiens, hæresis inuentorẽ in cõmunionem recipi. Ibi iam minabundi Eusebiani, quemadmodũ (inquiũt) eum uobis inuitis curauimus ab Imperatore euocari, ita crastino die, etiam si uobis minime ex sentẽtia sit, in cõmunionem Ecclesiæ adducemus: Sabbathum aũt erat, quum hæc loquerentur. Quibus auditis, Alexander magno cum mœrore Ecclesiam intrauit, & porrectis ad Deum manibus lamentatus est, pronus in uultum cadens, humiq; iacens ita orauit: aderat aũt cum eo Macarius socius orationis, qui eius uerba excepit. Postulabat aũt alterutrum, si Arius inquiens crastino die in Synaxim introducetur, nũc dimittas quæso seruum tuum Domine, & nõ pium unà cum impio perdas. Sin aũt Ecclesiæ tuæ parces, scio aũt ꝙ parces, respice in uerba Eusebij, neq; des in exitium & uituperiũ sortem tuam, & tolle Ariũ, ne eo recepto in Ecclesiam, uideatur simul cum eo & hæresis recipi, ne'ue deinde impietas pro pietate habeatur. Hæc precatus Episcopus, plurimum cogitabundus & anxius inde recessit, & res mira incredibilisq; euenit. Eusebianis minantibus Episcopus orabat. Arius autem Eusebianis fretus, multa blaterans in secessum abijt, quasi ad usum alui, & derepente (iuxta quod scriptum est) pronus factus, medius crepuit, humiq; expirauit, utroq; & uita & cõmunione fraudatus. Hic finis Arij. Eusebiani aũt magnopere confusi socium cõiurationis sepelierunt: Alexander uero, gaudẽte Ecclesia, cum pietate & sana fide cõmunionem celebrauit unà cum omnibus fratribus, Deum, gratias agendo, magnopere glorificans, non ꝙ de morte hominis lætaretur, absit: omnibus enim hominibus constitutum est semel mori, sed quòd ea res humana iudicia superauerit. Ipse siquidẽ Dominus iudicem se præbens minis Eusebij & Alexandri precibus, hæresim Arianam condemnauit, ostendens eam indignam esse cõmunione Ecclesiæ, omnibusq; manifestum reddidit, eam tametsi ab Imperatore & ab omnibus mortalibus adiuuetur, ab Ecclesia tamen damnatam esse: declaratumq; est, officinam Arianorum nõ Deo gratam, sed impiam & inimicam esse. Certe plurimi ex ijs qui ante decepti erant, cõuersi sunt, ideo nimirum, quòd non quiuis alius, sed ipse Dominus blasphemijs impetitus, cõdemnauerit hæresim aduersus se conflatã, & manifesto edocuit, etiam si nunc Constantius Episcopos ui compellat, illam tamen ex sese esse incõmunicabilem

Ecclesiæ,

Ecclesiæ,& cœlo alienam. Quamobrem apud uos hæc iam deinceps quæstio consopiatur (id enim in pactis fuit) nemoq́ adiungatur hæresi: sed qui decepti sunt, resipiscāt. Quam enim Dominus reprobat, quis approbabit? & quam ipse incōmunicabilem reddidit, quomodo qui eam recipit, non ingens piaculum cōmiserit? & palam se Christo hostem declarauerit? Hoc igitur sufficit ad cohibendos cōtentiosos: ista igitur illis, qui tum hanc quæstionem mouerant, recitentur, unà cum ijs quæ compendio de hæresi hac ad monachos scripta sunt, ut inde edocti magis ac magis impietatem & malitias Arianorum reprobent. Nemini aūt harum literarum exemplar edas, aut tibi ipsi transscribas: nam hoc ipsum monachis quoq́ iniunxi. Sed pro tuo candore, si quid scriptis deest, addas, atq́ ita ea ad nos q̃primum remittas. Ex epistola mea ad fratres cognoscere poteris quid in scriptis meis sim passus, quapropter tutum non est scripta edi idiotæ, præsertim de summis & præcipuis dogmatibus, ne, si quid per imbecillitatē & obscuritatem sermonis minus plene sit dictum, noxā id lectoribus adferat. Plerīq́ enim nō fidem aut intentionem scribentis respiciunt, sed aut per inuidiā, aut per contentionem suæ iam antea conceptæ in animo opinionis, prout uolunt, uerba accipiunt, & scripta pro sua libidine immutant. Det dominus omnibus & præcipue auditoribus, quibus ista recitas, ut teneant & ueritatem, & sanam integramq́ in Dominum nostrum Iesum Christum, fidem, Amen.

SANCTVS PATER ATHANASIVS, OMNIBVS VBIQVE

solitariam uitam colentibus, & fide fundatis, sanctificatisq́ in Christo Iesu, dicentibusq́, Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, dilectis & desideratiss. fratribus in Domino, S. P. D.

VESTRIS animis fretus, maxime q̃ id multis hortantibus à me postulatis, paucis recensui & nostras & Ecclesiæ calamitates, simulq́, quantum potui, confutaui sceleratam Arianorum hæresim, docuiq́ q̃ illa aliena esset à ueritate. Sed tamē quæ mihi, dum hæc scriberem, in mentem uenerint, ea uestræ pietati intimanda opinor, ut inde disceretis, quàm uere hoc dictum sit à beato Apostolo, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quæso aūt mihi homini natura imbecilli ueniam detis: quanto enim magis scribere uolebam, & instantius rem urgebam, ut diuinitatē uerbi intelligerem, tanto longius eius rei cognitio à me subterfugiebat: & sentiebam me tantum à tergo relictum esse, quantum me promouisse & assecutum esse arbitrabar. Nam hoc ipsum, quod animo cōprehendere uidebar, scribere nō potui: & quod scribebā, minus erat, quàm concepta in animo ueritatis umbra, licet ea ipsa

O perq́

percq́ pusilla esset. Dixi igitur, ut in Ecclesiastico scriptum erat, sapiam, & sapientia elongata est à me magis quàm erat, & ô profunditatem profunditatis, quis inueniet illam? & illud in Psalmis, admirabilis habita est sciẽtia tua à me, inualuit, & non potero ad eam: & ut Salomon dicit, Gloria Dei abscondit rationem. Sæpe igitur uolui subsistere, & desinere à scribendo, credite mihi, tamen ne aut uobis difficilior uiderer, aut illis qui id à uobis postularunt, & quibus periculum est, ne silentio meo pertinacius in impietate uersentur, uim mihi ipse feci, ut pauca ista, quæ iam uestræ pietati mitto, cõscriberem. Nam quamcq́ procul à nobis est, ut reuera est, ueritatis comprehensio, ob carnis imbecillitatem, sed tamen, ut dixit Ecclesiastes, cognoscere potuerimus impiorum amentiam, eamcq́, ubi deprehenderimus, dicere licebit mortem amariorem esse: huius rei fiducia, quum certum haberem eatenus à nobis scientiã comparari posse, ista meditatus sum, non ignarus impietatis refutationem, fidelibus sufficere ad eruditionẽ pietatis. Nam tametsi impossibile sit deprehendere quid sit deus, tamẽ dicere possumus, quid non sit Deus. Scimus autem eum non ut hominẽ esse, nec fas esse, ut quicquam, quod creatum est, illi affingas: ita quocq́ de Filio Dei, etsi longius natura ab illo absistimus, quàm ut eam assequamur, facile tamen est & in procliui reprobare, quæ ab hæreticis proferuntur, ac dicere non esse id Filium Dei, necq́ fas esse de diuinitate eius uel semel cogitare, quæ ipsi dicunt, nedum è labris proferre. Ego igitur, ut potui, scripsi, uos aũt charissimi excipite eã, non tancq́ illa, quæ plenam habeãt interpretationẽ de diuinitate Verbi, sed tancq́ ea quæ refutent impietatẽ hostium Christi, & præbeant uolentibus occasionem ad pietatem sanæ & rectæ in Christo fidei. Quòd si aliquid omissum est: puto aũt omnia omissa esse, ueniam dabitis pro æquitate uestra & pura conscientia, & sola audacia propositi mei pro defendenda pietate contenti eritis. Solam enim ad plenam damnationẽ reiectionemcq́ hæresis Arianorum, iudicium Domini de morte Arij sufficere credendum est, quam iam antea per alios didicistis. Quæ enim Deus uoluit, quis dissipabit? & quem ipse condemnauit, quis iustum pronunciabit? Quis porro ex tanto signo non cognoscit, Deo odiosam esse hanc hæresim, etiamsi homines propugnatores habeat? Quum igitur nostra illa legeritis, orate pro nobis, & inuicem ad id exhortamini, & statim ista ipsa ad nos remittite, nullumcq́ eius exemplar edite, aut uobis describite, sed contenti estote ut probi trapezitæ sola lectione, etiamsi sæpius legere cupiatis: non enim tutum est ad posteros peruenire nostra ista scripta, quæ ut balbutientes et indocti conscimus. Salutate uos inuicem in charitate, & quotquot uos adeunt in pietate & fide. Si quis enim, ut dixit Apostolus, non amat Dominum, anathema sit. Gratia domini nostri Iesu Christi sit uobiscum, Amen. Illi autẽ ea, in quorum finem his machinis usi fuerant, non ita diu postea adimpleuerunt. Mox enim ab istis insidijs Arianos in cõmunionem recepere sine omni cura respectuq́ tot iudiciorum, quibus illi damnati erant, iterumcq́ imperiale mãdatum causificati sunt, nec puduit eos in epistolis suis scribere, post Athanasium afflictũ, odia desijsse, & iam inde se Arianos recipere, & ad ter

rorem

rorem audientium ita sibi ab Imperatore mandatum esse, iactitant. Quin il lud ausi sunt sine omni fronte adijcere, Arianos recte sentire, nihil præ ocu lis habentes illud quod scriptum est, Væ qui dicitis amarū dulce, & qui sta tuitis tenebras esse lucem. Ad omnia enim pro hæresi parati sunt. Age num uel istinc manifeste ostenditur, nos nō quidem Ecclesiastico iudicio, sed mi nis Imperatoris, ob nostram in Christum pietatem, & tum hæc passos esse, & nūc in præsentiarum persecutionibus agitari? Quum & alijs Episcopis ad eundem modum fictis criminibus insidiati sint, quorum aliqui in exilio obdormierunt, adepti iam gloriam confessionis in Christum, aliqui etiam num extorres fortiter adhuc contra eorum hæresim obsistunt, dicūtq; cum Paulo, Quis nos separabit à charitate Christi? quin etiam hinc eorum hæ resim cognoscere, uel potius conuincere possis, quod quisquis ipsis charus est, & eiusdem impietatis socius, etiamsi alijs delictis, infinitisq; sceleribus obnoxius sit, etiamsi aduersus se habeat argumenta scelerum suorum, & de monstrationes euidentissimas, probus tamen apud eos, & in precio habe tur, quin imo statim Imperatoris amicus efficitur, cōmendabilis scilicet suā impietate: & qui nundinator, & pleraq; quæstui habet, libertatem quiduis agendi à iudicibus impetrat. Qui aūt eorum impietatem redarguit, & quæ Christi sunt, synceriter procurat, iste tametsi purus in omnibus, tametsi sibi nihil sit conscius, tametsi nullum habeat accusatorem, modo ipsi crimen fin gant, statim abripitur, & sententia Imperatoris euestigio in exilium mitti tur, ut obnoxius criminibus, quæ isti uoluerunt, quod in regem fuerint cō tumeliosi, quasi in nomen Dei: contra, qui hæresim illorum fouet, requiri tur, & statim summittitur in exulum illorum Ecclesias: ac continuo confi scationes, contumeliæ, & quicquid graue est, in eos intentatur, qui hunc su peruentitium Episcopum non recipiunt. Et quod iniquissimum est, quem populi cupiunt, & irreprehensibilē cognoscunt, hunc tollit & in exiliū mit tit princeps: eum uero quem non cupiunt, quem non norunt, hunc è lon ginquo cum militibus & diplomatibus suis ad populos mittit. Ac iam in de magna necessitas inducitur, odisse quem diligunt, suum inquam & in fi de magistrum, & in pietate parentem, eumq; quem nolunt, diligere, eiq; su os liberos concredere, cuius uitā cōuersationemq;, & quis deniq; sit, igno rant, aut supplicium pati, nisi Imperatori pareant. Hæc & nunc & olim fecē re contra orthodoxos impij isti homines, monumenta suæ malitiæ & impi etatis omnifariam apud omnes exhibentes. Esto, Athanasium culpauerint aliqui, quid alij Episcopi fecere? quam in illos causam habuere? aut quis ab illis Arsenius interfectus est? Quis apud illos Macarius presbyter? aut ca lix confractus? quis ibi Meletianus fabulam agit? Ergo ex facinoribus il lorum aduersus istos, obiecta Athanasio falsa esse demonstrātur: rursumq; quæ in Athanasiū moliti sunt, satis coarguūnt, quæ illis imputauere, calum nias esse. Immanis belua, nempe hæresis ista terras inuasit, ut quæ non uer bis, ueluti dentibus suis homines innocentes lædat, sed et externam uim ad insidias faciendas cōparauit, & quod prorsus iniquissimum est, nemo ex il lis accusatur: aut si accusetur, iudicio subijcitur: aut si species iudicij præte xitur, & causæ cognitio simulatur, sentētia quæ datur, eum innocentē pro

O 2 nunciat,

nunciat,& accusatores damnat, magisq́ accusator probās periculo, quàm reus conuictus pudore tentatur. Omnes certe apud illos sordibus scatent, & eorum catascopi,hoc est,exploratores,quum minime sint Episcopi,longe maculosissimi sunt: Quòd si quis apud eos Episcopus esse uelit,non illi occinitur,Oportet Episcopum esse irreprehensibilē: sed hoc illi dicitur,sentias contra Christum,nec de moribus tuis sis anxius: id enim tibi sufficit ad cōmendationem,& ad principis amicitiā,ita re uera agitur cum ijs qui Arianice sentiunt. Contra,ueritatis æmulatores,tametsi sancti,tametsi puri appareant(quemadmodū dixi)rei fiunt,quum illis libuerit,quum eam,quam uolunt,causam finxerint. Et hoc ex eorū calamitatibus perspicere licet. Fuit quidam Eustathius Episcopus Antiochiæ uir confessione clarus,religione pius,quem magno studio pro ueritate stantem, & Arianam hæresim odio prosequentem,auersantemq́ homines Arianicæ opinionis,ita apud Constantium ficta calumnia accusarunt,quasi in matrem principis contumeliosus fuisset: nec mora,in exilium eijcitur & cum eo ingens turba presbyterorum & diaconorum,ac iam deinde eos,quos ob impietatem ne in clerū quidem recipi oportuit,post exilium Episcopi, non solum in Ecclesiam introduxerunt,sed & plerosq́ ex ijs Episcopos creauerunt, ut eos in sua impietate socios cōiuratosq́ haberent,ex quorum numero est Leontius ille castratus,qui Antiochiæ nunc Episcopatū tenet,& ante eum eodem in loco Stephanus tenuit:Laodiceæ uero Georgius et Theodosius,qui Tripolim etiā habuit. Eudoxius porro Germaniciæ,& Eusthatius nunc in præsentia Sebastiæ pro Episcopo se gerit. Quid, an hic saltem gressum suū represserūt? minime gentium: Eutropius enim Adrianopoli Episcopus, uir bonus & in omnibus perfectus,quia subinde Eusebium coarguerat,& illa transeuntibus author erat,ne impijs Eusebij uerbis fidem adhiberent,easdē cum Eusthatio calamitates patitur,& à ciuitate sua & Ecclesia propellitur,eò quòd Augusta illi grauiter succenseat. Euphration aūt Calanis,Cymathius Palti, alter item Cymatius Taradi,Asclepas Gazæ,Cyrus Beroeæ, quæ est in Syria,Diodorus in Asia,Dommen in Siemio, Ellanicus in Tripole Episcopi uisi sunt tantūmodo hæresim odisse,& id tanti fuit, ut hos sub specie alicuius causæ,illos prorsus sine ulla causificatione,diplomate Imperatoris exturbatos è ciuitate aliò transtulerint,suffectis in eorum locū, quos impios nouerant. De Marcello aūt Episcopo Galatiæ,superuacuū fuerit fortasse mentionem facere, quum nulli non constet, Eusebianos ab eo de hæresi reprehēsos,hæreseos recriminationē pro talione illi uicissim impegisse, senemq́ hominem in exilium eiecisse. Ille aūt Romam profectus sese innocentē docuit,& ut iussus ab illis fuerat,scripto suam fidem, quam Sardica Synodus amplexa est,edidit. Eusebiani contra neq́ causam dixerunt,neq́,de impietate scriptorum suorum conuicti, pudore repressi sunt, sed potius grauius in omnes sæuierunt: & quia per fœminas ad Cæsarem cōmendationem habent,cunctis se terribiles præbuere. Episcopum aūt Constantinopolitanū nemini arbitror ignotum esse: quanto enim clarior ciuitas,tanto minus factum celari poterit. Etiam huic quoq́ crimen obiectum est, id'q́ falsum fuisse uel inde colligas, q́ qui illum reum fecit Macedonius,nobis in ea accusatione

satione præsentibus, cum reo suo, cuius presbyter erat, cōmunionem sumpsit: Huc tamen ubi oculos suos adiecisset Eusebius, ut raperet episcopatū eius ciuitatis (eodem enim modo à Berito Nicomediam transilijt) non defuit in hunc Paulum species calumniæ, neq; illi ignari oblitiq; suarum insidiarum fuere, sed perseuerarunt in criminando, & primū quidem per illos in Pontum relegatus est, postea à Constantio ferro uinctus in Singra Mesopotamiæ deportatus est, rursum inde in Emesam, atq; ex Emesa in Cucusam Cappadociæ circa deserta Tauri abreptus est, quo in loco ut ab illis renunciatum est, qui cum illo fuere, laqueo per Eusebianos strangulatus uitā finijt, Eusebiani uero hoc scelere cōmisso sine omni pudore, ut ubiq; mendaces, hominis extincti aliam causam finxere, tanq; ex morbo perijsset, quū longe aliud constet omnibus eius loci incolis. Siquidem Philagrius per id tempus eorum locorum uicarius, omniumq; quæ ipsi uellent histrio, sed tamen super hoc scelere stupens ac mœrens, credo q; alius, ac non ipse potius eius necis author esset, plurimis rem prodidit, & inter reliquos mihi notos Serapioni Episcopo, Paulum ab Eusebianis in arctissimo & obscurissimo loco reclusum fuisse, relictūq; ibi ut fame periret, deinde post sex dies, quū eò ingressi Eusebiani, hominem adhuc spirantem inuenissent, per uim Episcopum strangulasse, atq; eo genere finis uitam clausisse, et diaconū dixisse, inferendæ necis ministrum Philippum præfectum fuisse. Verū ad hoc sceleris uindicta diuina cōniuendum sibi non putauit: Philippus enim nondū uertēte anno, præfectura sua cum magna ignominia spoliatus est, ac iam in de priuatus ijs quibus minime uolebat, ludibrio fuit. Mœstus igitur mirū in modum, & quemadmodū Cain gemens & tremēs, & quotidie percussorem expectans, longe à suis ac patria sua, ueluti attonitus, quod minime uolebat, morte extinctus est. Quid? quòd ne mortuis quidem parcunt, quos uiuos olim calumnijs persequebantur, ac tantis terroribus agunt, ut uiuos in exilia propellant, & mortuorum nihil misereantur. Nam etiam tunc soli præter morem omnium mortalium extinctis infensi remanent, & in extinctorum amicos & consanguineos successionem suarum insidiarum transferunt, homines prorsus probitati infesti, et plusq; hostes animo efferati, idq; in gratiam hæreseos. Nec enim ueris sed fictis criminibus tum mihi tum cæteris omnibus insidiantur. Hoc quum uiderent tres fratres Constantinus, Constantius, & Constans, post obitum patris sui iusserūt quemq; in suam Ecclesiam & patriam reuerti, scribētes quidem de singulis ad singulas ipsorum Ecclesias: de Athanasio uero ad istum modum, quæ & uim rei actæ, & Eusebianorum parricidalem animum ostendunt.

EXEMPLAR CONSTANTINI CAEsaris populo Catholicæ Ecclesiæ Alexandrinorum.

GO aūt id uestras sanctas mentes latere non arbitror, ideo Athanasium &c. Epistola superius descripta est. Scripta igitur principis istiusmodi fuere: Ecquis igitur eorum fraudulentiæ & insidiarum grauior testis esse possit, q; ille qui certus de negocio

 in hunc

in hunc modum scripsit: Eusebiani igitur uidentes hæresim suam succumbere,& Romam,& ad Imperatores Constantinum & Constantem contra Athanasium scribunt: sed quia ab Athanasio missi legati,mendacia eorum refutabant,ab Imperatoribus cum pudore reiecti sunt. Episcopus aūt Romanus Iulius Synodum iussit fieri ubicūq; uellemus, ut tuto & crimina ob ijcerent,& inuicem sibi obiecta refutarent: id enim eorum legati, quum se uinci animaduerterant, postularunt. Rebus igitur inceptis, quum male sibi ubiq; conscij de causa sua in Ecclesiastico consessu desperarent, Constantium cum lamentis,ut hæreseos propugnatorem,adeunt. Vides,inquiunt, omnes à nostra hæresi deficere,pauci residui sumus,incipe persequi, quoniam etiam ab istis paucis destituimur, & deserti relinquimur: quos enim ui ad cōmunionem nostram per exilia Episcoporum adegimus,ij ab Episcopis in sedes suas reuertentibus,ut contra nos sentiant,persuadentur. Scribe igitur ad omnes,& mitte denuo Philagrium præfectum Ægypti: ille enim idoneus est his negocijs gerendis,ut re ipsa & experimentis patuit, nec mirum quum sit apostata. Mitte item Gregorium Episcopum Alexandriam, nam & iste poterit quoq; stabilire nostrā hæresim. Mittit igitur literas Cōstantius,& in omnes persecutionem mouit,emissarijs ad eam rem usus Philagrio,& quodam Arascio Eunucho. Missus quoq; est Gregorius militari manu. Eadem statim designata sunt quæ prius. Coacta enim multitudine ex bubulcis,opilionibus,et forensi uulgo,unà cū proteruis iuuenibus,cum gladijs & fustibus templum Quirini inuadūt,alios mactant, alios pedibus obterunt,plerosq; concisos, partim in carcerem, partim in exilium conijciunt,multasq; fœminas miseris modis captatas, publice ad tribunalia crinibus trahunt,tractasq; contumelijs indignissime afficiunt: aliorum bona fisco addicunt,aliorum alimenta interuertūt,nulla alia de causa, quàm ut eos ad partes Arianorum,& Gregorium recipiendum, quem Imperator miserat,compellerent. Athanasius aūt priusq; ista fierent, semel re cognita, Romā profectus est,non ignarus hæretici furoris. Iulius uero presbyteros suos Elpidium & Philoxenem cum literis ad Eusebianos misit, certum diem definiens,ut aut præsentes se sisterent,aut cognoscerent se omnibus modis suspectos haberi. Cæterum Eusebiani,ubi semel audissent Ecclesiasticū cōsessum fore,ubi nec Comes affuturus esset, neq; satellites pro foribus excubarent,nec ex Cæsaris præscriptis omnia fierent,quibus rationibus & non alijs Episcopos uicerant,imo qui sine hoc præsidio ne loqui quidem auderent: ita inhorruerunt & metu cōntracti sunt, ut presbyteros detinerent ultra diem condictam, causificationem interim turpem fingentes, se ob bella Persarum uenire non posse, sed in ea re nihil ueri: metus enim conscientiæ eos impediebat. Quid enim negocij Episcopis cum bello: aut quid obstaculi illis à Persis oriebatur,quo minus Romam quamuis longinquā & trāsmarinam urbem proficiscerentur: Orientis igitur loca suasq; prouincias obeuntes quærebant,si quis ipsis aduersaretur, ut eum per calumniā in exilium profligarent. Certe presbyteros suos dimiserūt cum absurdissima excusatione,hoc genere colloquij inter ipsos habito: quandoquidem Ecclesiastico iudicio uincere non possumus, solita nostra ui agamus. Dant igitur
literas

literas ad Philagrium, authoresq́ʒ sunt, ut ille q̃ primum cum Gregorio in Ægyptum abeat: ac statim iam inde Episcopi flagellabantur & acerbis uin culis cōstringebantur, Sarapammonem confessorem in exiliū mittunt, Potamonem quoq; & ipsum confessorem, qui oculum in persecutione perdiderat, ita conciderunt plagis in ceruicem, non antè desinentes, quàm ubi illum pro mortuo abijcerent, adeo ut uix post aliquas horas curationibus fomentisq́ʒ spiritum recollegerit, Deo quidem illi concedente uitam, sed admodum breuem: paulo enim post ex dolore & plagis ex hac uita decessit, adeptus in Christo gloriam iterati martyrij, Alios uitæ monasticæ æmulatores, sedenti pro tribunali Philagrio, unà cum Blacio duce, heu mihi, quot ibi Episcopi uirgis concisi sunt? Deinde miser Gregorius post tanta scelera inuitabat omnes, ut secum cōmunicarent. Atqui si cōmunionem ab illis postulabas, indigni erant, qui uerberarentur: quòd si ut malos eos uerberandos censuisti, cur illos ut sanctos inuitas? Verum nihil illi curæ erat, quàm ut eorū iussa, à quibus missus erat, adimpleret, & hæresim stabiliret, eas ob causas stultus ille homicida carnifex & contumeliosus, fraudulentus, & in summa, Christi hostis factus est: Episcopi aūt materterā ita persecutus est, ut ne extinctam quidem humari sineret, & quod uoluit consecutus esset, & insepulta abiecta fuisset, nisi qui eam sustulissent, suum se cadauer efferre di xissent, tam impijs isthic moribus fuit. Nam quum & alij mendici errones eleemosynam acciperent, iussit ea quæ eleemosynis destinata essent, diripi: & uasa quibus oleum & uinum deferebatur, confringi, ut non solum in accipiendo se impium præberet, sed re ipsa dominum cōtumeliose tractaret, auditurus iamiam ex Domino, quatenus uilipendisti istos, & me uilipendi sti. Multa etiam alia fecit, quæ dicendi facultatem transcendunt: & quibus auditor fidem negaret. Cæterum ista ideo patrauit, quia neq; secundū Ecclesiastica instituta creatus erat, neq; pro Apostolica traditione nomen Episcopi obtinebat. Sed ex Palatio cū militari manu & magnifica pompa missus fuit, non aliter quàm si secularis magistratus ei demandatus esset. Ideoq́ʒ maiori studio magistratuum amicitiam, q̃ Episcoporum aut monachorū sectabatur. Si quando igitur pater Antonius ad illum è montanis scribebat (quemadmodū pietas peccatori in abominationē est) eodem quoq; modo sancti uiri scripta abominabatur. Quòd si Imperator aut dux exercitus, aut alius quispiā Iudex ad eum literas dedisset, ita lætus alacerq́ʒ erat, quemadmodum ij de quibus in Prouerbijs non sine querimonijs dicitur, O qui relinquitis uias rectas, qui malis oblectamini, & gaudetis conuersatione malorum. Certe qui cū huiusmodi literas adferebat, pecunijs honorabat, Antonij aliquando epistolam duci Blacio conspuendam abijciendamq́ʒ tradidit. Sed hoc diuina uindicta inultū non prætermisit. Siquidem non diu postea Blacij femur proficiscētis ad primam mansionem equus cui insidebat, ceruicibus retortis ita momordit, atq; è dorso excussum humi afflixit, ut intra triduum proximum periret. Ad istum modū illi cum omnibus agebāt. Romæ uero cōgregati Episcopi prope quinquaginta, Eusebianos ut suspectos timentesq́ʒ se sistere, non receperunt, & quæ ab ipsis scripta essent, pro uanis habuerūt: nos aūt receperūt, nostramq́ʒ cōmunionem amplexi sunt.

Interim quum ista fierent, simul & de Synodo Romana Constans Imperator simul, & quid Alexandriæ & per uniuersum orbem contra Catholicos gereretur, resciuit: missæ igitur sunt literæ à Constante ad fratrem suũ Constantium, ibiq; de amborum sententia placuit ut Synodus celebraretur, & de rebus actis cognitio fieret, ne ulterius iniuriose habiti iniurijs afficerentur, uel iniuriosi ulterius pergerent iniuriam facere. Conueniunt igitur ab Oriente & ex Occidente in urbem Sardicam numero plus minus centum Episcopi, Occidentales unum duntaxat Hosium secum habuere, Orientales contra succincti pædagogis & aduocatis Musaniano comite & Hesychio Castrensi, aduenere, eorumq; fiducia nixi audacter sese præsentes obtulerunt, sperantes eorũ uiribus iterum omnia confici posse. Horum enim opera se quibus uolebant, terribiles ostendebant, & insidias, quibus libitũ erat, innectebant. Cæterum ubi iam re ipsa experiebantur Ecclesiasticũ morem tantũmodo obseruari, & ex singulis Ecclesijs ciuitatibusq; accusatores ibi præsto esse, & documẽta rerumq; probationes aduersus se in promptu esse, cõspicatiq; ibidem Arium & Asteriũ uenerabiles Episcopos unà quidem secum ex Oriente profectos, sed diuerso itinere ingressos, nobisq; in ueniendo comites factos, eosdemq; memorantes uafriciem ipsorũ, & quantopere res suas suspectas haberent, iudiciumq; metuerent, ne à nobis quidẽ sycophantiæ, ab accusatoribus uero ab ipsis subornatis omnia per dolum fecisse cõuincerentur: Hæc inq; illi cõspicati, & si alacriter aduenerant arbitrati nos metu conterritos minime occursuros, tamen quum animaduerterent nostram fiduciam, intra Palatium se recluserunt, quo in loco domiciliũ habebant. Atq; ibi ita inter se cõsusurrarunt. Ad alia uenimus, & alia cõspicimus, accessimus cum comitibus, & sine comitibus res agitur, prorsus futurum est ut condemnemur. Nostis qualia sint decreta ordinationesq;, Athanasio in manu sunt monumenta omniũ Mareotæ actorum, quibus ille quidem purgatur, nos aũt confundimur. Quid igitur hæsitamus? quid moramur? fingamus aliquam causificationẽ, & discedamus, ne si manserimus, cõdemnemur. Melius est de fuga erubescere, quàm conuictos de sycophantia condemnari. Si fugerimus, poterimus aliquo modo hæresim propugnare. Quòd si nos fugientes cõdemnauerint, habemus Cæsarem propugnatorem, qui non permissurus est ut à populis de Ecclesijs eijciamur. Ad istum modum ipsi inter se disceptabant: Hosius aũt cæteriq; Episcopi crebro illis Athanasij fiduciam renunciabant, et quàm promptus ad causam dicendam esset, & quantopere iactaret se eos sycophantiæ conuicturum, & inter cætera dicebat, Si timetis iudicium, cur huc uenistis, oportebat aut huc nõ uenire, aut huc profectos iudicium non subterfugere. Illi quum hæc audirent, & magis magisq; percellerentur, absurdiore q; Antiochiæ causificatione usi sunt, & sub eo prætextu quasi Imperator ipsis triumphalia de Persis per literas scripsisset, fugam adornarunt, & sine omni pudore hanc cauillationẽ pro excusatione per Eustathium presbyterum Sardicensis Ecclesiæ renunciarunt: Verum ne ita quidem ipsis fuga ex sententia successit, statim enim Synodus, cuius patronus erat Hosius, illis diserte scripsit, ut aut occurrerẽt responsuri, & de suis in alios, aliorumq; criminibus in ipsos, aut certo scirẽt se pro

se pro reis à Synodo cōdemnandos, & Athanasium cum suis, ut puros ab omni crimine liberandos. Illi aūt maiori metu conscientiæ angebantur, quā ut istiusmodi literis obtēperarent. Nam cum uiderent eos, quos iniuria affecerant, ne ad respondendum quidem ausi se reflectere, summa intentione fugam rapiebant. Talis igitur & tam fœda illorum fuga fuit. Synodus autē ex pluribus quàm triginta quinqꝫ prouincijs coacta, cognita Arianorū malitia, permisere Athanasio cum suis ut causam diceret tum de calamitatibus suis, tum de calumnijs quas passus esset, auditisqꝫ eius rationibus, hominē innocentem, quemadmodū superius dixi, pronunciarūt, eumqꝫ magna admiratione prosecuti sunt, adeo ut eius cōmunionem amplecterentur, & literas passim missitarent tum ad cuiusqꝫ diœcesim, tum potissimū in Ægyptū, Alexandriam, & Lybiam, quibus significabant Athanasium cum suis puros & extra omnem culpam esse, eorumqꝫ accusatores sycophantas & facinorosos, & quiduis potius quàm Christianos appellari debere. Eos igitur cum pace dimiserunt, Stephanum aūt & Miophantum, Acacium, & Georgium qui Laodiceæ pro Episcopo fuit, Vrsacium item & Valentē, & Theodorum & Narcissum deposuerunt: Georgij aūt nomen Alexandriā missi ita in damnando recitarūt, ut nec unqꝫ eum Episcopum, nec dignum, qui Christianus appellaretur, censerent: resciderunt enim omnes illius in ordinibus dandis constitutiones, interdicentes ne quisqꝫ ab eo ordinatus in Ecclesia uel nomen sui ordinis obtineret, idqꝫ in odium inauditorum scelerū Georgij. Et ita quidem Athanasius cum suis dimissus est in pace: literæ aūt quæ in hac pace scriptæ fuerūt, propter longitudinem omisimus, Synodus porro ad istum modum soluta est. Qui aūt exauctorati erant, quum æquū esset, ut uel sic quiescerent, unaqꝫ cum ijs qui tam fœda fuga recesserāt, ea in abeundo designarūt, ut priora eorum facinora pro minimis æstimes. Quū enim eorum cōmunionem ut fugientium à Synodo & noxiorum, Adrianopolitani auersarentur, rem detulerunt ad Imperatorem Constantium, et fecereqꝫ ut illi è loco fabricæ cognomine, more laicorum capitibus truncarētur administro in istis rebus Philagrio, præsente quoqꝫ & ibi comite. Huius rei monumenta ante urbem consistunt, quæ nos inter prætereundū uidimus, idqꝫ ideo fecere, quòd eo modo fugam suam se, ne sycophātæ haberentur, corrigere posse existimarent. Imperatore uero prompto ad omnia quæ ipsi uellent, effecere, ut ab Alexandria in Armeniam duo presbyteri et tres diaconi relegarentur. Arium porro & Asterium, alterum in Petra Palestines, alterum in petra Arabiæ Episcopum, qui ab ipsis desciuerant, non solum in superiorem Africam relegarunt, sed ut contumelias paterentur, operā dedere. Lucij porro Adrianopoleos Episcopi manus ceruicemqꝫ, plurima aduersus ipsos audacia utentis & impietatem redarguentis, iterum uti prius ferro uinxerūt, uinctumqꝫ in exilium deportarunt, ibiqꝫ, quod ipsos minime latet, extinctus est. Diodorum quoqꝫ Episcopum suis sedibus expulerunt, Olympium item ex Aenis, & Theodulū ex Traianopoli ambos Episcopos Thraciæ bonos & orthodoxos uiros, infensos hæresi, calūnijs impetiuerunt: semel quidem quum ad Eusebianorum calumnias Constantius Imperator edictum misit, iterum aūt quum istius rei memoria ab Eusebianis

bianis refricata est. Habebat aūt edictum, ut non solum ciuitatibus & Ecclēsijs eijcerentur, sed & capitali pœna, ubicunq; inuenti essent, plecterentur. Mirum quidem facinus, sed non alienum ab ipsorum moribus. Siquidem non aliter q̄ Eusebij discipulos, Eusebianiq; animi successores decuit, sese gessere, adeo ut æque terribiles sese in Thracia exhiberent, ac patres ipsorū Alexandriæ sese exhibuerāt. Curauere igitur edicta fieri, quibus portus & introitus ciuitatum obseruari iuberentur, ne quibus à Synodo concessum erat, reditus in Ecclesias suas pateret: simulq; diplomata ad iudices Alexandrinos nominatim de Athanasio & presbyteris certis impetrauerunt, ut siue Athanasius siue quispiam suorū urbes aut fines illos ingredi deprehenderetur, capite id lueret. Ad eum modū Iudaica ista hæresis, non solū Christum inficiari, sed etiam cædes facere condidicit. Verum ne hoc quidem satis fuit, ut quietem uellent: nam ut ipsorum hæreseos pater, ut leo, circuit quærens quem deuoret, ita isti publici cursus facultatem nacti, ac proinde circumcursitantes, in quoscunq; incidunt, qui uel fugam eorum carpāt uel hæresim auersentur, eos indignis modis nunc flagris concidunt, nunc uinculis constringunt, nunc è natali solo exterminant. Tantus certe terror eorum hominum fuit, ut multos coegerint ad hæresis simulationē, multosq; eo metu affecere, ut maluerint in heremum defugere, q̄ uel semel in illos incidere. Hæc sunt post fugam eorum audaciæ & insaniæ facinora. Quin & nouum quiddam mirumq; designant, quod, ut probe eorum hæresim decet, ita nunq; prius auditum est: & tale, quod fortasse ne apud gentiles quidem proteruiores, nedum apud Christianos futurum putes. Missis enim à sancto concilio in legationem Episcopis Vincentio Capuæ, quæ metropolis est Campaniæ: & Euphratæ Agrippinæ, quæ est metropolis superioris Galliæ, ut pro Synodi decretis Imperator Constantius Episcopos, quos ipse eiecerat, in suas sedes reuerti pateretur: & in eam sententiam à Cōnstante pientissimo ad fratrem suum literis datis, quibus Episcopos illi cōmendabat, uiri isti mirifici & ad quoduis facinus prompti, quum legatos istos Antiochiæ uidissent, in cōmune quidem conciliū ineunt, sed ita tamen ut Stephanus fabulam initi concilij peragendam susciperet, utpote ad istiusmodi res longe aptissimus. Suscepto negocio, conducit ille publicam meretricē, in ipsis ferijs sanctissimi Paschatis, eamq; nudam per tenebras immittunt in ædes Euphratæ Episcopi. Meretrix aūt quia principio credebat iuuenem esse à quo accerseretur, prompte sequebatur. Postq; aūt ita destituta ab illis, hominem dormientem, ignarum omnium intueretur, diligentiusq; considerans, senis uultum & Episcopi speciem animaduerteret, statim clamorē edit ac uim quiritatur: illi contra, eam orare ut taceret, & falsum crimen Episcopo concinnaret: die igitur illucescente, uulgatur facinus, & uniuersa ciuitas concurrit, & qui in Palatio erant, rei admiratione cōmouebātur: neq; eam silentio tradi uolebant, itur in iudicium, leno prodit eos qui meretricē accersierant, illiq; deinde authorem istius rei Stephanum esse ostendunt: erant enim eius clerici qui cum lenone conuenerant. Stephanus igitur Episcopali dignitate exuitur, & in eius locum sufficitur Leontius ille castratus, non in aliud q̄ ut nō deesset hæreseos propugnator. Imperator uero Constantius

stantius paulisper compunctus ad se rediit, coniecturaque ex iis, quae aduersus Euphratem designauerant, facta, consimiles esse eorum in alios calumnias arbitratus, relegatos ex Alexandria in Armeniam presbyteros et diaconos e uestigio redire iubet, & diserte Alexandriam scribit, ne ulterius Athanasii aut clericos aut laicos persequerentur. Deinde post menses decem defuncto Gregorio, accersit & Athanasium cum omni honore, non semel aut iterum sed tertio ad illum amicissimas literas scribens, quibus illum animabat & ad ueniendum hortabatur, misitque ad illum presbyterum & diaconum, ut maiori cum fiducia ad se rediret. Putabat enim me ob superiora pericula ad reditum negligentiorem esse. Scribitque item fratri suo Constanti, ut ipse quoque me ad reditum cohortaretur. Affirmabat enim totum se annū Athanasium expectasse, nec permisisse unquam quicquam noui fieri, aut quempiam in eius locum Episcopū creari, ut seruaret Athanasio suas Ecclesias, ita scribente eo, & plurium cohortatione ad eam rem utente (nam et comites suos Polemium, Datianum, Bardionem, Thalassum, Taurum, Florentium, quibus etiam magis fidendum erat) in eandem sentētiam scribere iussit. Venit igitur tandē Athanasius, uenientemque syncero serenoque uultu intuetur, eique liberum facit, ut in patriam & ad suas Ecclesias rediret, literis ad eius loci iudices datis (quia priori edicto aditus seruari iussum erat) ut nunc eum inoffense transire permitterent: Episcopo aūt suas calamitates calumniasque deplorante, & admonente ne denuo se absente calūniae reciperentur. Vt iam nunc accusatores euocaret: siquidem se non intercedere, quo minus illi sese apud Caesarem sistant, ut eos ita conuincere posset. Haec quidem Caesar facere noluit, sed tamen omnia quae contra ipsum per calumniam scripta essent, tolli, & aboleri iussit, iurans se in posterum nullas calumnias admissurum, suumque in hac re propositū firmum & inconcussum fore. Neque id simpliciter dixit, sed & iureiurando, Deo in testimonium uocato, obsignauit. Quum igitur Athanasium multis aliis cohortationibus incitasset, & bonae fiduciae esse iussisset, istiusmodi literas ad Episcopos & iudices dedit.

VICTOR CONSTANTIVS MAXImus Augustus, clericis Catholicae Ecclesiae.

Non est destitutus à Dei gratia Venerabilissimus, &c.
Epistola tota superius descripta est.

ALTERA EPISTOLA AD POpulum Alexandrinum.

Adspicientes uestram in omnibus aequitatem, &c.
Et haec quoque superius descripta est.

TERTIA EPISTOLA CONSTANTII.

VICTOR CONSTANTIVS AVGVstus Nestorio Praefecto.

CERTVM

ERTVM est ex meo decreto, diplomata contra existimationem Venerabilissimi Episcopi Athanasij superesse, eaq; reperiri posse in prouincijs tuæ sanctitatis: uolumus igitur ut tua spectata sobrietas, omnes eas epistolas sub hoc nomine per tuam prouinciam editas, pro nostra iussione in nostrum comitatum transmittas. Quæ aũt post obitum beati Constantis scripsit, sunt eiusmodi, de Latina in Græcam linguam translata.

VICTOR CONSTANTIVS Augustus, Athanasio.

OTVM meum fuisse, ut omnia ex sententia fratri meo Constanti procederent, neq; uel tuam conscientiam latet: In quanto aũt mœrore fuerim, quum didicissem eum à quibusdam impijs sublatum esse, facile iterum tua prudentia diuinauerit. Cæterũ quia nonnulli sunt in hoc luctuoso tempore, qui te terrere satagunt, ideo has literas tuæ firmitudini porrigendas censuimus, quibus tibi author sum, ut quẽadmodum Episcopum decet, ea quæ ad sacram religionem pertinẽt, populos doceas, tuisq; consuetis precibus uaces, neq; uanis rumigeratoribus credas, quicunq; etiam fuerint. Id nostro animo fixum est, ut secundum nostrã uoluntatem perpetuo in tua sede Episcopus maneas, Diuina prouidentia te plurimis annis conseruet parens charissime. Rebus igitur ad istum modum actis & constitutis, Athanasium cum suis iter carpentem amici quidẽ amicum intuentes gratulari, alij uero ad conspectũ eius pudescere, alij quibus nulla erat fiducia, sese abdere, alij pœnitentiam de ijs quæ contra Episcopum scripserant, agere. Certe omnes Palestines Episcopi, exceptis duobus aut ad summum tribus, ijsq; suspectis, ita Athanasium exceperunt, & cõmunionẽ eius amplexi sunt, ut & scriptis & uerbis pro satisfactione protestarentur, omnia quæ prius scripserant, ea se non uolũtate sed ui coactos fecisse. Nam de Ægyptijs & Lybicis Episcopis earumq; prouinciarum & Alexandriæ populis superuacuum est uerba facere, quum & omnes occurrerint, & ineffabili gaudio imbuti fuerint, nõ solũmodo quòd suos præter spem incolumes reciperent, sed quia ab hæreticis ueluti à tyrannis & rabiosis canibus in libertatem assererentur. Magna igitur lætitia populorum fuit, in sacris synaxibus mutuo se ad uirtutem cohortantium. Quot putas innuptæ quidem, sed tamen hactenus ad nuptias promptæ, uirgines in Christo remanserunt, quot item iuuenes aliorum exempla intuentes monasticã uitam amplexi sunt? Quot parentes liberos, liberi inuicem parẽtes suos obtestati, ne se à studio pietatis in Christũ reuocarẽt, quot mulieres uiris persuaserunt, quot item à uiris persuasæ sunt, ut orationibus uacarẽt, quemadmodum dixit Apostolus: quot uiduæ, quot orphani antea famelici & nudi ingenti populorum ad eleemosynam alacritate, postmodum neq; esurierunt, & uestiti prodierũt? In summa tanta æmulatio fuit ad uirtutem, ut singulas familias, singulas domos Ecclesiam esse, ob probitatem incolentium & preces ad Deum existimares. Eratq; in Ecclesia profunda & admirabilis

pax,inuicem undecunq; Athanasio Episcopo scribētibus, ijsdemq; ab Athanasio consuetas pacis & tranquillitatis literas accipientibus. Quin Vrsacius & Valens quasi à sua ipsorum conscientia flagellati,pœnitentiā professi sunt,literasq; & amicas & pacatas ad Episcopum quas nullas ab eo acceperant,misere.Romanīq; abeuntes pœnitentiam egere, confitentes omnia quæ uel dixissent,uel fecissent contra Athanasium, falsa esse,& nihil aliud quàm calumniam:neq; id simpliciter egere,sed ita ut anathemate execrarentur Arianam hæresim,& pœnitentiā suam scripto promulgarent. Quæ latine ad Iulium Romanum Episcopū scripta,in Græco sermone hanc sententiam complectitur.

DOMINO MEO BEATISSIMO
Papæ Iulio, Vrsacius,& Valens.

Quandoquidem constet nos superioribus temporibus multa & grauia,&c. scripta est superius.

IIDEM DOMINO SVO FRATRI
Episcopo Athanasio.

Occasio nobis data est per fratrem & cōpresbyterum,&c. sed & ea superius quoq; descripta est.

Has literas quum dedissent,ultro subscripserunt epistolis pacificis, quas Athanasij presbyteri, Petrus & Irenæus, & Ammonius laicus ad id circūeuntes colligebant,quum tamē Athanasius nihil tale ab Vrsacio & Valente postulasset.Quis igitur ista,& tantam Ecclesiæ pacem nō admiratus est? quis non gauisus de tanta & tot Episcoporum inter se concordia? quis Deum non glorificauit cōspecta in synaxibus tanta populi lætitia? Quot igitur inimici simultatem deposuerunt, quot prius calumniati calumnias suas damnauerunt,quot prius odio infesti, Athanasium postea dilexerūt, quot palinodiam suorum in eum scriptorum cecinerūt? Multi qui ui non uoluntate apud Arianos agebant,noctu ad Athanasium uenientes sese ei purgabant,hæresimq; simul anathemate execrabātur,& ueniam de insidijs & calumnijs suis postulabāt, corporibus quidem se apud illos apparere, animo tamen cum Athanasio synaxim facere, & semper cum eo esse, postulantes hac in re sibi fidem haberi. Hæc quum audirent, & conspicerent sententiæ Eusebianæ,hæreseosq; successores,inter quos Leontius ille castratus, quē ne sub laici quidem specie ad cōmunionem admitti oportuit, eò quòd seipsum abscidit,ut libere cum Eustolio dormiret,reuera quidem muliere,sed quam ille uirginem prædicaret, Georgius itē & Acacius,Theodorus, Narcissus,qui in Synodo depositi exauctoratiq; erant, magno pudore suffundebantur.Deinde cum uiderent tantum cum Athanasio animorum cōsensum,& pacem agitari: erant enim plures in hoc numero quàm quadringenti,tū è magna Roma atq; uniuersa Italia,Calabria,Apulia, Campania,Brutia,Sicilia,Sardinia,Corsica,tum ex uniuersa Aphrica,Gallijs,Britānia,Hi-

ſpanijs,unà cum magno illo confeſſore Hoſio è Pannonijs, item & Norico,Siſcia,Dalmatia,Sardinia, Dacia, Miſia, Macedonia,Theſſalia, & uniuerſa Achaia,Creta item & Lycia,plurimiq́ item ex Paleſtina,Iſauria,Ægypto,Thebaide,& uniuerſa Lybia & Pentapole. Hæc inquam quum uiderent,metu inuidiaq́ anxij fuere,& q̄ tot Epiſcopi cum Athanaſio cõmunionem fouerent: & quòd formidarent, ne quos ipſi deceperant, à ſe deficerent,& huic unanimitati cõmunioniq́ ſeſe adiungerent, néue quod futurū uidebatur, de eorum hæreſi iam ubiq́ famoſa triumphus ageretur & trophæa excitarentur.Primum igitur Vrſacio & Valenti perſuadent,ut mutato propoſito quaſi canes ad proprium uomitum reuertantur, & ut ſues in priſtino impietatis luto denuo ſe uoluant, cauſificãtes pœnitentiam quam ſimularant,ex metu Conſtantis religioſiſſimi Imperatoris extortã eſſe. Atqui non decebat eos,ſi de factis ſuis bene ſperabant,ſociorum ſuorum partus prodere.Iam quum metus nullus fuerit, & merum mendaciū ſit, quod dicunt,qui quæſo non omni probro digni habeantur? quippe quum nullus ibi neq́ ſatelles,neq́ Palatini,neq́ Notarij adfuerint,qui ab illis adhiberi ſolent? Imo ne ipſe quidem Imperator ibi præſens fuerit, & quod maius eſt,ipſi à nemine accerſiti cõfeſſionem ſuam ſcripto prodiderint,Romamq́ ultro profecti ſint,& in Eccleſia, ubi nullius niſi Dei metus, & ubi liberam quiſq́ ſententiam proferebat, ſponte pœnitentiã ſuam profeſſi ſint & ſcripto ediderint.Nihilominus tamen iterū Ariani facti nihil in tam futili cauſificatione fingenda cõminiſcendaq́ erubuerunt. Nec ita diu poſtea inito conſilio, Imperatorem Cõſtantinum iſtiuſmodi uerbis exacerbauerunt,etiam tum quum primum deprecaremur,fides nobis habita non fuit:denunciauimus enim iam,tunc cum reuocares Athanaſium, quod illa ipſa reuocatione noſtram hæreſim tolleres,cui ille ab initio ſe aduerſariū præbuit,neq́ unq́ eam deſinet anathemate perſequi, quin iam quicquid terrarū eſt, ſcriptis ſuis,quibus nos impetit, adimpleuit: & fere omnes cum eo cõmunione ſociãtur:ex ijs aūt qui noſtræ factionis eſſe uidebantur, alij ſeſe illi adiunxerunt,alij id ipſum iamiam facturi exiſtimantur:nos interim deſerti deſtitutiq́ relinquimur,neq́ leue periculum eſt,ne hæreſis noſtra palam innoteſcat,ac deinde tu nobiſcum hæreticus iudiceris,quod ſi fit,uide ne cum Manichæis in eandem claſſem cõputemur. Age igitur,incipe eos perſequi, & ſuſcipe patrocinium tuæ ſectæ: Siquidem illa te ſuum Imperatorem agnoſcit.Hæc erant illorum ſcelerum uerba.Ille igitur cum in expeditionem iret contra Maxẽtium,uideretq́ Epiſcoporum cum Athanaſio cõmunionem, quaſi ignis ſucceſus ſententiam ſuam mutat, nihil iam iuriſiurãdi memor, & ſuarum literarum oblitus, gratitudinis officium erga fratrem non retinuit.Nam cum illi ſcriberet,& Athanaſium uidiſſet,iuramentum conceperat, ſe nunq́ aliter facturum,q̄ ut populus uellet,& Epiſcopo gratū eſſet. Sed ſtudium impietatis omnium ſimul illi obliuionem induxit.Neq́ admirationi eſſe debet,ſi poſt tot epiſtolas, tot iuramenta Conſtantius immutatus ſit: ſiquidem & tyrannus Ægypti Pharao ſubinde promittens atq́ inde relaxationem mali adeptus,tam diu ſeſe mutauit,donec prorſus tandem cum ſuis gregalibus periret.Hos igitur ſingulis in urbibus ad ſententiæ mutationem

onem cogebat. Cæterum quũ esset Arelatæ & Mediolani, omnia pro hæreticorum adhortatu suggestioneq́ faciebat, uel potius illi ipsi agebant, insultabantq́ in omnes Cæsaris potestate succincti. Statim igitur mandata literæq́ ad præfectum, ut frumentum quod hactenus Athanasio cum suis cedebat, illi adimeretur, dareturq́ illis qui Arianica saperent, & ut liberũ esset contumeliam inferre in Athanasij cõmunicatores. Minæ item denunciatæ iudicibus, nisi cum hæreticis cõmunionem celebrarent. Erant aũt ista præludia eorum quæ postea per Syrianum ducem cõmissa sunt: rursus ad alias partes edicta missa, Notarijq́ præsto in singulis urbibus, & Palatini minas secum ad Episcopos & iudices deferentes, ut isti quidẽ de causa iudicarent: illi uero contra Athanasium scriberẽt, ut aut cõmunionem cum Arianis haberent, aut pœnam exilij sustinerent, populiq́ qui ad cõmunionem cum illis coirent, uincula, contumelias, bonorumq́ suorum direptionem expectarent, neq́ negocium negligenter curatum est, habebant secum in comitatu Vrsacij & Valentis clericos, qui eos incitarent, & negligẽtiores iudices ad Cæsarem deferrent, aliasq́ hæreses minores ut sorores suas permittebant blasphemias in Dominum proferre, & Christianis tantũmodo suis insidijs imminebant, non sustinentes ullos pios sermones de Christo. Quot igitur Episcopi, prout in sacris literis est, ad præsides & reges abducti sunt, & à iudicibus hanc sententiam audiuerunt, aut subscribite, aut ab Ecclesijs recedite: Detrahi enim uos ab Ecclesijs Imperator iussit: quot in singulis urbibus palabundi sese sparserunt, ne ut Episcoporum amici accusarentur. Nam & magistratibus scriptũ est, & mulcta pecuniarum denũciata, nisi quisq́ suæ ciuitatis Episcopum subscribere coegisset. In summa, omnia loca, omnes ciuitates implebantur terroribus & tumultibus, quum & Episcopi traherentur, & iudices uiderent luctus & suspiria populorum. Hæc quidem à Palatinis in legationem missis agebantur. Illi uero freti tanta potentia sua, nihil non moliebantur, & nunc hos Episcopos ad Imperatorẽ citabant, nunc illos literis circũueniebant, cõminiscentes aduersus eos has & illas causas, ut illi præsentem Imperatorem exhorrescerent: isti uero legatos & minas falsarum criminationum formidantes de recta & pia sententia decederent: eo enim modo Imperator tantum numerum Episcoporum coegit, quum partim minis terreret, partim promissis allicerent, ut se faterentur non amplius cõmunionem cum Athanasio habere. Quotquot enim ad Imperatorem profecti sunt, non prius ad eius conspectum admissi fuere, ne tantillo quidem laxamento indulto, ut uel ex domicilio ipsis procedere liceret, priusq́ subscriberent: aut si recusarent, in exilium mitterentur. Idq́ ideo faciebat, quòd animaduerterat ab omnibus hæresim odio haberi. Quæ res in causa fuit cur tam multos repelleret, ut se hæreticorum paucitati adiungerent, magnopere id studens ut multorum nomina corrogaret, tum ad inuidiam Episcoporum, tum ut speciem aliquam, dignitatisq́ imaginem Arianæ hæresi conciliaret, cuius ipse propugnator erat, existimans, q̃ quemadmodũ hominum sententias, ita quoq́ ueritatẽ immutare posset, inscius ignarusq́ Saducæos & Herodianos non ideo ualidiores factos esse ad ueritatem opprimendam, quia sibi Pharisæos associauerant. Ea enim eo modo magis ac

P 2 magis

magis enituit. Ita quocꝫ isti uociferantes, Nō habemus regem nisi Cæsarē, & extorquētes Pilato iudicij sententiam, nihilo tamen minus ob id desolati omnem confusionem probrumqꝫ sustinēt, nudandi aliquando & deplumandi ut ille perdix, quum uiderint suum propugnatorem morte sublatū. Quod si inhonestum est aliquot Episcopos metu coactos sententiā immutasse, quanto grauius fœdiusqꝫ illorum facinus, qui, quod hominum est minime suæ causæ confidentium, inuitos ad mutationem sententiæ coegerūt. Ita quocꝫ diabolus, quia nihil ueri habet, in securi & ascia inuadens concutit fores eorum à quibus recipitur. Saluator contra mā suetus est, Si quis (inquit) uelit me sequi, & esse discipulus meus, docetqꝫ se quum ad quempiam uenit, nō ui instare, sed potius pulsare ac dicere, Aperi mihi soror mea sponsa: quòd si aperiant, intrat: sin grauentur aut nolint aperire, abscedit. Non enim gladijs, aut iaculis, aut militari manu ueritas prædicatur, sed suadēdo & consulendo. Quæ aūt ibi suadendi libertas, aut consulendi ratio, ubi qui contradicit, pro mercede aut exilium aut mortem reportat? Dauid autem quancꝫ rex, quum hostem sub sua manu haberet, milites suos qui hosti necem inferre uolebant, non pro potestate sua prohibuit, sed, ut ait Scriptura, rationibus persuasit, necꝫ concessit eos insurgere ad cædem Saulis. Iste uero nulla ratione instructus, ui & potentia omnes cogit: adeo ut statim nulli non appareat ipsorum sententiam, non secundum Deum, sed humanam esse: & Arianos reuera nullum habere regem, nisi Cæsarem: per eum enim omnia quæ uolunt, perpetrant isti Christi perduelles. Sed quū se arbitrantur plurimis insidiari, non animaduertunt se plures facere confessores, ex quorum numero clarissimæ sunt confessionis uiri religiosi, & Episcopi boni Paulinus Episcopus Treuirorum, quæ Galliarum metropolis est, Lucifer metropolitanus Episcopus Sardiniæ, Eusebius Marcellis ciuitate Italiæ, Dionysius Mediolani, quod & ipsum est metropolis Italiæ. His enim ad se uocatis, iussit Imperator ut contra Athanasium subscriberent, & cum hæreticis cōmunionem inirent: quibus admirantibus nouum eius studiū, dicentibusqꝫ id non esse Ecclesiastici canonis, statim subiecit: at quod ego uolo, pro canone sit: ita enim me loquentem Syriæ Episcopi sustinent: aut igitur obtemperate, aut uos quocꝫ exules estote. Id quum audissent Episcopi, magnopere admirantes, & ad Deum manus tendentes, multa cum libertate illi suas rationes proposuerunt, docentes regnum non ipsius esse, sed Dei, à quo acceperat: eumqꝫ metuendum, ne illud quod dederat, derepente adimeret. Denunciabāt illi diem iudicij, suadebantqꝫ ne Ecclesiastica corrumperet, neúe Romanum Imperium Ecclesiasticis constitutionib. immisceret, neúe Arianam hæresim introduceret in Ecclesiam dei. Verum nec ille audijt, nec eos plura dicere permisit. Quin ob hoc ipsum acriter minabūdus & gladium intentans, quosdam ex ijs abduci iussit, sententiam suā quā antea professus erat, uti Pharao, reuocans. Excusso igitur sancti puluere, & oculis in Deum reiectis, nec Cæsaris minas uerebantur, necꝫ ob strictos enses ueritatem prodiderunt, & exilium ueluti ministerij sui officium acceptarunt, pergentes de loco in locum, & de ciuitate in ciuitatem, & nihilominus quamqꝫ in uinculis essent, euangelizabāt, piam quidem fidem deprædicantes:

dicantes: Arianam autẽ hæresim anathemate damnantes, & pœnitentiam Vrsacij, Valentisq́ multa infamia traduceẽtes. Resq́ illa insidiatoribus plane in cõtrarium abijt. Quanto enim longioris interualli exilium erat, tanto maius odium aduersus insidiatores accumulabatur, iterq́ sanctorum non nisi deprædicatio erat contra Arianam hæresim. Quis enim eos in itinere conspectos, non ut confessores admiratus est? & istos non ut impios cum abominatione, uel potius ut carnifices & homicidas auersatus est, & quiduis potius quàm Christianos nominauit? Meliusq́ à principio fuisset, prorsus non attigisse Constantiũ hanc hæresim: aut ubi attigerat, non tantopere indulgere impietati: aut si ijs indulgere uellet, hic saltem uestigium sistere, ut de hactenus cõmissis idem iudicium cum illis expectet. Sed ut apparet, quemadmodũ insani solent, catenis impietatis seipsos circũsibulantes, grauius iudicium aduersus se contrahunt. Primum, ne Liberio quidem Romano Episcopo pepercerunt, nulla reuerentia ducti, uel quòd sedes illa apostolica esset, uel q Roma Metropolis esset Romanæ ditionis, uel quòd eos apostolicos uiros in suis literis appellassent, sed omnia simul miscentes, æque omnium obliuiscebantur, neq́ quicq̃ illis curæ nisi sola impietas fuit. Nam quum Liberium uidisset orthodoxum, & osorem quidem Arianicæ sectæ: studiosum uero in hoc, ut cunctos ab ea hæresi retraheret, ista secum impij cogitarunt: Si Liberium in nostram sententiam traxerimus, omnes breui superabimus: rem igitur ad Imperatorem deferunt, ille aũt sperãs per Liberium omnes se posse attrahere, mittit eunuchum quendam Eusebium cum literis & donis ad eum, ut donis quidem blandiretur, literis uero minaretur. Profectus igitur Romam spado, primum incitabat Liberium ut contra Athanasium subscriberet, & cum Arianis cõmunicaret: id enim Imperatorem uelle & pro imperio iubere: deinde munera ostentans uerbis instabat, manuq́ Liberij apprehensa ita locutus est, Obtempera regi, & ista accipe: Episcopus contrà uerbis quærebat, quomodo hoc contra Athanasium posset fieri? quẽ enim (inquiens) non una sed iam altera Synodus probe ab omni crimine liberum pronunciauit, & Romana Ecclesia cum pace dimisit, quomodo poterimus cõdemnare? aut quis nos probaret, si quem præsentem dileximus & habuimus in nostra cõmunione, eundem absentẽ auersemur? Non ita se habet Ecclesiasticus canon, neq́ unq̃ accepimus tãlem à patribus traditionẽ, quam ipsi à beato & magno Apostolo Petro acceperunt. Quòd si omnino Imperator curã suam pro Ecclesiastica pace interponere quærit, aut si scripta à nobis pro Athanasio deleri iubet, deleantur quoq́ ea quæ contra illum scripta sunt, fiatq́ deinde Ecclesiastica Synodus longe à Palatio, ubi nec Imperator præsto est, nec comes se ingerit, nec iudex minatur, & ubi solus timor Dei ad omnia sufficit, & Apostolorũ institutio, ut eo in loco ante omnia Ecclesiastica fides asseratur, quemadmodum à patribus definitum est in Niceno concilio, ijq́ qui Arianicæ sententiæ sunt, eijciantur, & eorum hæresis anathemate damnetur, ac deinde iudicium de Athanasio fiat, aut si quis alius reus agitur: & quod ab ipsis iussum est, quotquot noxij reperti fuerint, eijciantur: quotquot aũt puri, reatu absoluantur. Non enim fieri potest, ut locum in Synodo habeãt, qui fide im-

um enim & nequam hoc genus hominum, quibusq; nihil tam curæ est, q illud impedire, quod ipsis natura negauit) illos nũc Ecclesijs dominari. His ergo deditus obnoxiusq; Constantius, omnibus insidias molitus est, & Liberium in exilium eiecit. Et quum multus esset in scribendo Romam, multusq; in minis denunciandis, legatis mittẽdis, insidijsq; parandis, etiam Alexandriæ persecutionem mouit. Trahitur ergo Liberius ad Imperatorem, quo cum peruenisset, magna quoq; & ibi libertate dicẽdi usus est: Desine, inquiens, persequi Christianos, ne tenta per me hæreticam impietatẽ in Ecclesiam introducere. Ad omnia potius sustinenda parati sumus, quàm nos Christiani eò deueniamus, ut Ariani appellemur, ne coge nos fieri Christi perduelles. Hoc tibi suademus, ne pugnes contra eum, qui tibi hoc imperium dedit: ne pro gratia impietatem illi referas, ne persequere illos, qui in eũ credunt, & ne tu quoq; audias, durum est tibi contra stimulum calcitrare: atq; utinam uel sic audias, ut & tu quoq; quemadmodũ Paulus, credas: Ecce præsto sumus, uenimus antequam causam aliquam contra nos fingerẽt. Ideo enim iter accelerauimus certi de exilio, in quod à te mittendi sumus, ut ante obiectum crimen supplicium patiamur, quo omnibus euidentius constet, reliquos omnes eodem modo quo nos, afflictos esse, causasq; ipsis crimini datas, fictas fuisse ab inimicis, & omnia in illos per sycophantiam esse tentata, nihilq; ibi nisi mendacia uersata fuisse. Ita tunc Liberius locutus omnibus admirationi erat. Cæsar contra, pro responsione danda nihil aliud quàm imperijs & exilijs utebatur, singulosq; à se inuicem distraxit, quod & in alijs prius fecerat. Quam formam in exilijs obseruauit, ut se in supplicijs immaniorem superioribus tyrannis, & persecutorib. ostenderet. Nam in superiori persecutione multos confessores in cõmune simul exilium ire Maximlanus iussit, & supplicium leuius fecit mutuæ præsentiæ cõsolatione. Hic aũt illo crudelior, eos qui simul libere locuti erant, & confessores se præstiterant, unaq; fide copulati erant, ne uel in morte mutuo aspectu fruerentur, à se inuicem diuulsit, arbitratus corporum separationem, omnino etiam animorum affectus distinere: aut ipsos loco disiunctos, cõcordiæ mutuæ unanimitatisq; oblituros, ignorans, quòd quamuis singuli ab alijs distarent, illos tamen secum habere, quem in cõmune, quum simul erant, confitebantur, Dominum Iesum Christum, qui singulis longe plures associauerit (ut in Propheta Helizæo fecit) q milites sunt circa Constantium: Sed re uera cæca res malitia: eo enim ipso quo putabant uexare confessores, quũ eos à se inuicem dirimerent magnopere ipsi sese læserunt. Nam plane, si cõsociati fuissent, ex uno tantũmodo loco impietatis odiũ promanasset: nunc quia eos separarunt, id egere ut per omnia loca ipsorũ impia hæresis & malitia in noticiam ueniret & diuulgaretur. Quis enim qui hæc facinora audierit, non putabit quiduis eos potius, quàm Christianos esse? Missis enim à Liberio ad Cæsarem Euprotio presbytero, & Hilario diacono, alterũ eorũ nempe presbyterum in exilium misere: alterius uero terga detractis uestibus flagellis conciderunt, flagellatumq; extorrem fecere, inter uerbera ita diacono uerbis insultantes: quare Liberio non restitisti? sed eius literas attulisti? Authores huius facinoris Vrsacius & Valens cum eunuchis, qui ibi

quoq; aderant, Diaconus uero inter crepitus ictusq; flagellorum domino benedicebat, non immemor istorum uerborum Domini (Dorsum meum dedi ad flagra) flagellatores autē risu dicterijsq; uirum subsannabant, neq; ullo pudore tangebantur, quòd Leuitā ea contumelia afficerent, prorsusq; decorum erat & subsannatores eos animos præ se ferre, & diaconum in suis benedictionibus perseuerare. Verberari enim, Christianorum propriū est: flagellare aūt Christianos, Pilati & Caiphæ officia sunt. Ad istum modum Romanam Ecclesiam adorti sunt peruertere, cupientes illi admiscere suam impietatem. Liberius deinde post exactum in exilio biennium inflexus est, minisq; mortis ad subscriptionē inductus est, Verū illud ipsum quoq; & eorum uiolentiam, & Liberij in hæresim odium & suum pro Athanasio suffragium, quum liberos affectus habebat, satis coarguit. Quæ enim per tormenta contra priorem eius sententiam extorta sunt, eæ iam non metuentium sed ita cogentium uoluntates habendæ sunt. Omnia quidem illi pro hæresi sua moliti sunt, singulæ tamen Ecclesiæ fidem quam didicerant, retinuere, sed ita ut & magistros desiderarent, & Christo inimicam hæresim coacti admitterent, quam tamen, ut serpentem, animis suis auersabantur. Tantis ac talibus sceleribus factis, nihil omnino se adhuc fecisse arbitrabantur, quàm diu magnus ille Hosius eorum malitiam expertus non esset. Nam in eum talem tantumq; uirum, suam rabiem protendere studuerunt: neq; q̄ pater esset Episcoporum, reueriti sunt: neq; quòd confessor erat, pudore moti sunt: neq; quòd sexagesimum annum & eo amplius à confessione agebat, respexerunt, sed omnia simul uilipendentes, ad solam suam hæresim oculos intentos habuere, homines reuera neq; Deum timentes, neq; hominem uerentes, Adorti igitur Constantium talibus uerbis alloquūtur, Omnia quidem à nobis facta sunt, profligauimus in exilium Romanorum Pontificem, & iam ante eum extorres fecimus q̄ plurimos Episcopos, omnia loca terroribus impleuimus, sed tamen pro nihilo sunt tanta tua opera, neq; quicq; profecimus, q̄diu reliquus est Hosius. Quamdiu em̄ ille in suis agit, omnes in suis Ecclesijs agere uidentur: potest ille & uerbis & authoritate fidei suæ omnes contra nos inducere. Hic princeps est Synodorum, & si quid scribit, ubiq; auditur, hic formulam fidei in Nicena Synodo concepit, & Arianos ubiq; pro hæreticis traduxit. Quòd si ille igitur in suo statu maneat, superuacuum est cæterorum exilium: hæresis enim nostra cedere cogitur. Incipe igitur & hunc persequi, neq; illi ob annos parcendū putes. Siquidem hæresis nostra non curat seniorum caniciem. Auditis ergo istorum uerbis, non cunctandū sibi ratus Constantius, ut qui uirum nosset, & quantæ authoritatis senex ille esset, scribit & edicit ut ad se ueniat, quem ádmodū & Liberium initio tentauit. Venientem igitur rogabat hominem, & solitis suis uerbis, quibus alios circūuenire pro more habebat, excipit, cohortaturq;, ut in nos subscriberet, & cum Arianis cōmunionē haberet: Senex uero eius rei uel auditum ægre ferens, mœstusq; quòd uel tinnitū eorum uerborum sentiret, Imperatorē magnis rationibus cōterritum de sententia deduxit, atq; ita in patriam suam ac Ecclesiam redijt. Verum quū Ariani denuo lamentarentur, Imperatoremq; irritarent, & eunuchi sermoni-

bus

bus subseruientes, eum maiorem adhuc in modum exacerbarent, scribit denuo cum minis ad Hosium: ille aũt contumelijs quidem afficiebatur, sed tamen ob terrores illos de sententia sua non decessit, & decretum animi constanter retinuit, quippe qui supra firmam petram fidei domiciliũ suum ædificauerat, & liberrime contra hæresim, imbres & uẽtos epistolarum minas arbitrans, locutus est. Subinde igitur Constantio scribente, & nunc quidẽ blandiente patremq; eum appellante, nunc interminante, & relegatos enumerante, & his uerbis eum conueniente, Solus ne etiamnum hostis hæreseos manebis? obsequere & scribe contra Athanasium: qui enim contra eum scribit, ille plane nobiscum Arianas sententias amplectitur: nihil ad ista expauit Hosius, quin inter cõtumelias quas patiebatur, istiusmodi epistolam scripsit, quam ipsi legimus, & sub finem adiecimus. Ego cõfessionis munus expleui, primum quum persecutio moueretur ab auo tuo Maximiano, q; si tu quoq; persecutionem moues, etiam nunc ad quiduis potius sustinendũ paratus sum, quàm ut effundam innocentem sanguinem, & ueritatem prodam, teq; nequaq; probo talia scribentem, & istiusmodi minas denunciantem. Desinas igitur istiusmodi scribere, neq; sentias cum Ario, neq; audias Orientales, neq; Vrsacio & Valenti fidẽ habeas: quæ enim illi dicunt, non ob Athanasium, sed ob suam hæresim dicunt, Mihi crede, qui tibi auus ætate esse possem: fui ipse in Sardicensi concilio, quum tu tuusq; frater beatus Cõstans nos omnes eò cõuocabat, ipseq; ultro Athanasij inimicos prouocaui, quum ad Ecclesiam, ubi ego cõmorabar, aduenissent, ut si quid contra eum haberent, ederent, promisiq; eis securitatem, néue quicq; aliud expectarent, quàm rectum in omnibus iudicium, idq; non semel sed bis feci, quòd si nollẽt rem ab uniuersa Synodo disceptari, saltem me iudice uterentur, promisiq; etiam nos, Athanasium, si in noxa reperiretur, omnibus modis eiecturos esse: Quod si innocens deprehendatur, & uos ostenderit calumniatores, & æque illum recusaueritis, ego illi persuadebo ut mecum in Hispanias ueniat. Athanasius aũt his conditionibus obtemperauit, nihil contra oblocutus: illi uero ad omnia æque diffidentes recesserunt. Athanasius deinde tuis literis accersitus uenit in castra tua, omnesq; inimicos suos, qui Antiochiæ præsto erant, singulatim cessari iussit, ut aut redarguerent, aut redarguerentur, & aut se præsentem cõmonstrent ea fecisse quæ obiecerant, aut ne absentem calũniarentur, sed ne te quidem hæc ipsis denunciantem sustinuerunt, minime istiusmodi conditiones admittentes. Cur igitur nunc audis obtrectatores eius? aut cur toleras Valentis & Vrsacij criminationes, pœnitentia & scripto professos se calumniam fecisse? Confessi enim sunt suam sycophantiam, non ui adacti ut ipsi causantur, cum nulli ibi milites incumberent, & tuus frater nesciret. Nihil enim tale sub ipso agebatur, qualia nunc fiunt, sed illi ultro Romam uenerunt, & coram Episcopo presbyterisq; ibi præsentibus confessionem suam scripto ediderunt, quum prius pacatas literas & amicas ad Athanasium dedissent. Quòd si ijs libet uim causificari, idq; pro malo habent, nec à te probatur, omitte igitur & tu uiolentiam tuam, nec literas scribe, nec comites mitte, sed relegatos exilijs libera, ne te de ui querente, maiorem uim illi sub tuo nomine exerceant. Quid

enim

enim tale à Constante actũ est? aut quis ibi Episcopus relegatus? aut quan do iudicijs Ecclesiasticis interfuit? aut quis ipsius Palatinus uim adhibuit, ut contra aliquem subscriptio fieret? ut idem Valens cum suis aliquid colligat, habeatq; quod obijciat? Desine quæso, & memineris te mortalem esse, reformida diem iudicij, serua te in illam diem purum, ne te misceas Ecclesiasticis, neq;, nobis in hoc genere præcipe, sed potius ea à nobis disce. Tibi Deus imperium cõmisit, nobis, quæ sunt Ecclesiæ, concredidit: & quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi diuinæ, ita & tu caue, ne, quæ sunt Ecclesiæ ad te trahens, magno crimini obnoxius fias: Date (scriptum est) quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ Dei, Deo. Neq; igitur fas est nobis in terris imperium tenere, neq; tu thymiamatum & sacrorum potestatem habes Imperator. Hæc quidem ob curam tuæ salutis scribo, & de ijs quæ in Epistolis scribis, hanc meam sententiam accipe. Ego neq; Arianis assideo neq; suffragor, sed eorum hæresim anathemate damno, neq; Athanasij accusationib. subscribo, quem nos et Romana Ecclesia & uniuersa Synodus innocentẽ pronunciauit. Nam & tu quoq; quũ rem cognitam perspectamq; haberes, Athanasium accersiuisti, fecisti ei copiam, ut cum honore in patriam & Ecclesiam reuerteretur. Quæ igitur causa est huius tantæ mutationis, quum ijdem inimici eius sint, qui antea fuerunt? Et quæ nunc susurrant, nihil eorum, quum ille præsens esset, hiscere audebant, sed ea, anteq; accerseres Athanasium, obmurmurabant, quo tempore à me cõuenti, quemadmodũ superius dixi, ut ederent criminum documenta, nihil in medium adducere potuerunt. Nam si quicq; potuissent, non ita turpiter aufugissent. Quis te igitur induxit, ut post tantum temporis tuarum literarum & sermonũ obliuiscereris? Inhibe te quæso, neq; aures præbeas malis hominibus, neq; ob mutuas inuicem cum illis gratificationes, temetipsum reũ facias. Quæ enim ijs indulseris, de illis in iudicio solus cogeris causam reddere. Isti suum inimicum per te satagunt iniuria afficere, teq; uolũt ministrum suæ malitiæ esse, ut per te detestabilem hæresim in Ecclesia seminẽt. Non est prudentis, in gratiam alienæ libidinis, seipsum in certum periculum conijcere. Desine quæso & ausculta mihi Constanti. Hoc eñ decet & me scribere, & te non uilipendere. Hæc Abrahamicus ille senex, uere Hosius, hoc est, sanctus, & sensit & scripsit. Ille aũt neq; insidias de manibus deposuit, neq; criminandi occasiones quærere desijt, sed grauius semper minabatur, ut eum ui oppressum in suas partes transferret, aut inobsequentem exterminaret. Sed ut occasionem duces & Satrapæ Babylonis sedulo quærentes contra Danielem, non inueniebant, nisi ex causa legis Dei, ita quoq; nunc Satrapæ impietatis, ne fingere quidem quicq; contra senem potuerunt. Omnibus enim ille notus erat, ac uerus pro suo nomine Hosius, hoc est, sanctus habebatur, uitaq; eius irreprehensibilis, nisi ex odio eius contra hæresim crimen mutuarentur. Calumniantur igitur eum, sed non ut illi Danielem apud Darium, illibenter alia audientem, sed ut Iesabel contra Nabuth, & ut Iudæi apud Herodem: his uerbis agentes: Non solum non subscribit contra Athanasium, sed & nos ob Athanasium condemnat, & hæresim tali odio persequitur, ut alijs scribat, melius esse mortẽ

perferre,

perferre, quàm proditores fieri ueritatis: ob hæresim deinde ait dilectũ fratrem Athanasium persecutionem sustinere, & Liberium Romanorum Episcopum, cæterosq; omnes insidijs tentari. Hæc quũ audisset impietatis propugnator Constantius Cæsar, & quòd alij essent per Hispanias eiusdẽ cum Hosio sententiæ, quos quum solicitasset ad subscriptionem, impellere nequiuisset, accersit Hosium, & pro exilio detinet illum integrum annum. Sic mij, nihil ueritus impius nec Deũ, neq; patris sui, quem erga Hosium habebat, affectum, neq; senectutẽ hominis iam centenarij inhumanus ille respexit. Omnia namq; ob amorẽ hæresis neglectui habebat nouus ille Achab, & nostris temporibus secundus Baltasar. Tantam enim uim intulit seni, & ita eum arcte tenuit, ut afflictus attritusq; malis, tandem ægrecq; cum Vrsacio & Valente cõmunicaret, sed tamen ut contra Athanasium non subscriberet: uerum ne ita quidem eam rem pro leui habuit: moriturus enim, quasi in testamento suo, eorum uim protestatus est, & Arianam hæresim cõdemnauit, uetuitq; eam à quoquam probari aut recipi. Quis ista uidens, imo uel solum audiens non obstupescat, & clamet ad Dominum? Ne in excidium dederis Israelem. Quis ista animaduertẽs non opportune ad Dominũ uociferetur? stupor & horror factus est super terram, obstupuit cœlum super hoc, & terra magis magisq; exhorruit. Patres populorum & fidei magistri tolluntur, & impij in Ecclesias introducuntur: Quis quum uideret Liberium Pontificem è Roma in exilium ejici, Magnumq; Hosium tot mala pati, tot Episcopos ex Hispania & alijs regionibus in exiliũ deportari, non abunde animaduertit, etiam si uel minimi sit cerebri, omnes criminationes contra Athanasium & reliquos alios, falsas esse, & omnia sycophantijs scatere? Atq; inde est quòd illi omnia pati uoluerunt, quum uiderent eorũ in sycophantijs fingendis insidias. Quod eñ quæso crimen Liberij? aut quid in sene Hosio culpari potuit? aut quid finxerint contra Paulinum, Luciferum, Dionysium, Eusebium? aut quod peccatum in alijs, qui in exilium deportati sunt Episcopis? An ulla in illis culpa? minime gentium, nec ob crimina initæ sunt istæ cõspirationes, nec quispiam istorũ accusatione uictus, in exilium damnatus est: sed bellum pro impietate aduersus pietatẽ, sed studium, zelusq; pro Ariana hæresi, præludiaq; Antichristi, cui uiam Cõstantius muniuit, istis calamitatibus causam dedere. Cæterum quum ille quicquid libuit, in Ecclesias tum Italicas, tum alibi sitas designasset, alijs in exilium eiectis, alijs ui in suam sententiam pertractis, ubiq; per omnia ipsius terrore diffuso, in Alexandriam furorem suum ueluti pestem conuertit, & in ea re non leui calliditate usi sunt Christi perduelles, nimirum ut speciẽ multorum Episcoporum subscriptionis præ se ferret, & ut Athanasius nullum haberet in persecutione sua Episcopum, apud quem conqueri posset: Ideo præoccupantes omnia terrore impleuerunt, terroremq; quasi subsessorem suis dolis associauerunt. Ignari uecordes, se in ijs subscriptionib. non uoluntates Episcoporum, sed uim quam passi essent, ostentare, ignariq; item, si fratres deserant, notiq; & amici procul absistant, nemoq; supersit, qui uelit simul contristari, aut cõsolationem adhibere, tamen plus quàm omnia sufficere, ad tutelam, Dei refugium? Solus erat Helias in persecutione, sed tamẽ

in om-

in omnibus loco omnium habebat Deum. Et hanc formulam tradidit nobis Saluator, qui ab omnibus derelictus, insidias inimicorum passus est, ut si nos quoq; in persecutione ab hominibus relinquamur, non despondere mus animum, sed in eo spem haberemus, nec ueritatem proderemus, quæ tametsi principio affligi uideatur, postea tamen ipsa à persecutoribus agno scitur. Irritant igitur Cæsarem, isq; ad ducē & milites literas cum minis mit tit, Notarijq; Diogenius & Hilarius amandantur, unà cum Palatinis, designaturq; ea immanitas & crudelitas in Ecclesiam, quam superius aliquanto paucis uerbis perstrinxi, eamq; quilibet facile didicerit lectis testimonijs populorū, quæ in fine subiecimus. Deinde post acta ista Syriani, post tanta facinora, post uirginum contumelias, approbans huiusmodi mala, iterū scribit Senatui populoq; Alexandrino, iuuentutem solicitans, ut omnes simul in unum coacti, Athanasium persequantur, aut scirent ipsos sibi infestos pestiferosq; esse: Athanasius aūt, anteq; ista mandata superuenirent, inuasa iam à Syriano Ecclesia, aliò abscesserat, nō immemor eius quod scriptum est: Sed abscondere paulisper, donec furor prætereat: harum aūt literarum administer Heraclius fuit titulo dignitatis Comes, præcursor cuiusdam Georgij à Cæsare missi, non Episcopi quidem, sed exploratoris: num enim Episcopus fuerit, qui ab illo mittitur? minime gentium, ut ea quæ facta sunt, & procemia ipsius introitus abunde testantur: Edicta igitur quæ Imperator scripsit, publice proposita sunt: postq; enim à magno Hosio eas literas acceperat, nec inueniret suæ mutationis uerisimilem causam, excogitauit illam quæ minime sibi suisq; consiliarijs congrueret. Dixit enim se fratris sui diuinæ & beatæ memoriæ amicitiam reueritum, temporariū Athanasio accessum ad se permisisse: Quæ res & ipsum in promissis fallacem, & erga fratrem mortuum ingratum ostendit. Deinde si superis placet, fratrem suum diuinæ ac beatæ memoriæ (ut reuera erat) appellat, cuius mandata & amicitias etiamsi in gratiam illius, ut ipse scribit, susceptas admissasq; fuisse contigisset, eas tamen saltem apud se, qui frater erat, uim reuerentiamq; testamēti habere oportebat, ut quemadmodū se successorem imperij, ita & q; affectuum eius hæredem præstaret. Atqui Britannionem, quum ius suum persequeretur, è medio sustulit: & inter tollendū his uerbis usus est, & merito: cui enim à morte fratrum fraterna bona obuenire debent? idem tamē ob sceleratam & Christo odiosam hæresim, nec quid iuris sit, nouit, & erga fratres se inofficiosum præbet, propter quam ne patris quidem sui uolunta tē integre obseruari permittit, sed quod uolupe est hæreticis, obseruat: q̄d aūt illis graue est, ibi nequit patris sui reuerentiam tueri. Siquidem pater ex calumnia Eusebianorū Athanasium in Gallias ad tempus amandauit, quo liber esset ab eorum crudelitate, qui illi per insidias imminebant. Hoc enim à beato Constante eius fratre post mortem patris scriptum fuit, ut ex literis illius patet: Sed tamen idem ille nō persuasus est ab Eusebianis, ut in Athanasij locum Episcopum, quem ipsi postulabant, summitteret: imo eos qui id moliebantur, compescuit, & iam rem ipsam conantes grauibus minis deterruit. Cur igitur si ea quæ patris sui sunt, obseruare studet? uti scribit, primum quidem Gregorium, nunc deinde Georgium depeculatorem in Episcopatum

piscopatum summisit: aut cur Arianos,quos illi Porphyrianos nominant, ipse in Ecclesiam introducere satagit? & dum illos protegit, alios in exiliũ relegat. Quòd si pater eius Arium sub oculos suos admisit, eum tamẽ quũ periurum ac proinde effusis uisceribus disruptum iacere cognouisset, nulla beneuolentia prosecutus est, sed eum re cognita damnatum & pro hæretico habuit. Aut cur, quum se Ecclesiasticum canonem curæ habere prætexit, omnia contra canonem facit? Vbi enim ille canon, ut è palatio mittatur is, qui Episcopus futurus est? aut quod genus canonis, quo licitum est militibus Ecclesias inuadere aut comites? & qui nulla ratione utuntur spadones, Ecclesijs dominari? aut edicto iudicium eorum, qui nominetenus Episcopi sunt, promulgare? Omnia in gratiã uecordis hæreseos mentitur, qui præter mentem patris & antea bis Philagrium præfectum misit, & nũc per eum scelera ista designauit. Iam quòd dicit se propter fratrem suum pacem cum Athanasio simulasse, in eo uerum non dicit. Nam post fratris mortem non semel, sed iterũ, imo tertio Athanasio scripsit, promisitq́ se nunquam mutatum iri, eumq́ bono animo esse debere, nec permissurum ut à quoq́ perturbaretur, sed eum in Ecclesia sua cum omni securitate mansurũ. Præterea Acterium comitem & Palladium, cum mandatis ad Felicissimũ tum temporis ducem & Nestorium præfectum cum his mandatis misit, ut curæ ipsis esset, ne Philippus aut quiuis alius Athanasio insidias moliatur. Atque ideo in aduentu Diogenis, quum Syrianus insidias strueret, ipse Episcopus nobiscum simul & cum populo literas Imperatoris exhiberi postulabat, quippe qui arbitraremur, quemadmodũ scriptura iubet, ut nihil falsi ab ore regis proficiscatur, ita Cæsarem in promittendo nihil falsi stipulaturum, aut de sententia sua decessurum: Quòd si igitur hoc fratri indultũ ait, cur post fratris mortem, eadem in literis suis repetiuit? quòd si tum temporis in gratiam memoriæ fraternæ ista scripsit, cur postea se totum illius memoriæ ingratum præstitit, dum & hominem persequitur, & talia in literis scribit? obtenditq́ in speciem Episcoporum iudicium? sed interim facit q̃d illi uolupe est. Verum ne ita quidem latere potest, quum in proximo sit, q̃d eius uafriciem patefaciat. Nam si istud est iudicium Episcoporum, quid cõmune cum eo habet Imperator? sin contra, ista minis Cæsaris conflantur, quid opus est hominibus titulo Episcopis? Quando à condito æuo auditum est? quando iudicium Ecclesiæ authoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando unquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurimæ antehac Synodi fuere, multa iudicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neq́ patres istiusmodi res principi persuadere conati sunt, nec princeps se in rebus ecclesiasticis curiosum præbuit: Paulus Apostolus habebat amicos in Cæsaris familia, & per eos in literis salutabat Philippenses, non tamen eos in iudicio socios assumpsit. Nunc aũt nouum quoddam spectaculum ab Ariana hæresi editur. Cõuenerunt enim in unum hæretici & Imperator Constantius, ut ille quidem sub prætextu Episcoporum sua potestate aduersus eos, quos uelit, utatur, & tamen in persecutione mouẽda persecutor non appelletur, illi uero succincti principis potestate, insidias faciunt quibus uolunt: uolunt aũt omnibus qui non eadem impietate, qua ipsi utũtur, uti uelint, idq́ quasi in

ſcena ſpectatum datur, quo in theatro eos actores hiſtrioneſq; uideas, qui titulotenus Epiſcopi dicuntur, & Conſtantium choragum eſſe, eumq; itidem ut Herodem Herodiadi pollicitantem, iſtoſq; uiciſſim calumnias pro exilio & cædibus piorum in Chriſtum hominum ſaltitare. Quem enim nõ calumnijs læſerunt? quibus inſidias non fecerunt Chriſti perduelles? quẽ non Conſtantius ab illis delatum in exilium expulit? quando non aures ſuas animumq; illis dedidit? & quod mirũ, quem unq; qui contra illos quippiam diceret, recepit? & quid non ab illis contra alios dictum in animum admiſit? Quæ nunc Eccleſia Chriſtũ libere adorat? Siquidem ea ſi pia eſt, periculo ſubiacet: ſi ſimulationib. utitur, in metu hæret: Omnia enim ſimulatione & impietate, quod ad illum pertinet, impleuit. Nam ſi alicubi pij & Chriſti ſtudioſi (ſunt aũt ubiq; tales permulti) illi itidẽ, ut magnus ille Propheta Helias, abſconduntur, ut & ipſi forte Abdiam aliquem fidelem inueniant, & in ſpeluncas & cauernas terræ ſeſe abſtrudũt, aut in ſolitudine oberrantes cõmorantur. Eas enim calumnias adferunt uecordes iſti, quales Ieſabel contra Nabuth confinxit, & Iudæi contra Chriſtũ, ac iam deinde Cõſtantius hæreſeos propugnator, ueritatem, ut Achab uineam in hortũ holerum, inuertere moliens, quæ hæretici cupiunt nunq; non facit, quoniam uiciſſim ex illis audit, quod cõcupiſcit. Atq; inde eſt (ut ante dixi) quòd ueros Epiſcopos impie pro ſua libidine arbitrio agere detrectantes relegarit. Ita nunc quoq; contra Athanaſium, comitem Heraclium miſit, et edicta ſua publice propoſuit, & minas de auferendis panibus, et idolis euertendis per literas denunciauit, & magiſtratuum & plebeiorũ captiuitatem, expectandam eſſe, niſi pareatur. Et in his periculis denunciandis non ueritus eſt Heraclius publice & magna uoce dicere, Cæſarem iubere ut Athanaſius repudietur, & Arianis Eccleſiæ dentur, omnibus ibi non ſine admiratione nutu inter ſe uerbiſq; interrogantibus, num Conſtantius hæreticus factus eſſet? Quanto ea res flagitioſior erat, tanto maiori ui eam urgebat, ſenatoribus magiſtratibuſq; & ethnicis idolorum æditu is compulſis, ut iſtiuſmodi poſtulatis ſubſcriberẽt, pollicerenturq; ſe pro Epiſcopo recepturos, quẽ Imperator mitteret. Probe admodum Conſtantius ad canones uindicãdos iſta deſignauit, qui in locum uicemq; Eccleſiæ & populorum Chriſtianorum à foro & idolorum æditu is iſtiuſmodi pacti ſyngraphas poſtulauit, ut pote conſcius ſe non Epiſcopũ Chriſtianis, ſed ſcriptoribus iſtius pacti curioſum immittere. Ethnici igitur ut idolorum ſuorum ſecuritatem redimerent, nonnulli ut quæſtum ſuum aſſererent, inuitis animis ſubſcripſerunt, atq; perinde ab illis habitum eſt ac ſi non Epiſcopus ſed præſes aut prætor aliquis in prouinciã à Cæſare mitteretur: tanta erat edictis adhibita uis minarum. Quid enim ethnici homines facerent, niſi hoc ipſum quod Imperatori placeret? Populis aũt in magnam Eccleſiam cõuenientibus: erat enim quarta Sabbati, poſtridie Heraclius Comes adiuncto ſibi Ægypti præfecto Cataphronio, & Fauſtino Catholico, homine & genere Bithino, & opinionibus hæretico, iuuenes forenſes, & idolorum adoratores cõcitat, ut ex præcepto Imperatoris inuaderent Eccleſias, & populos lapidarent. Pleriq; aũt populorum miſſione è ſacris facta abierant, aliquot mulierculis remanen-

manentibus. Res agitur ut imperatum fuit, oriturq́ue miserabile spectaculū: modo enim ab oratione mulierculæ se sessum receperant, quum leuis armaturæ forensis illa iuuentus cum lapidibus & fustibus irruens, cæteras lapidibus incessunt: sacra aūt uirginum corpora plagis concidunt, iniectaq́ue in uestes manu trahunt, capita denudant, eas uero quæ inter trahendum obnitebantur, calcibus pulsant. Grauia quidem ista, & nimium grauia, sed tamē quæ insecuta sunt, multo grauiora, & genere cōtumeliæ prorsus intoleranda. Quum enim sciret pudicitiam uirginum & aurium integritatē, & quod patientius ferrent lapides & fustes quàm obscœna uerba, fœdissimis dictis inter inuadendum utebantur, & hæc Ariani iuuentuti suggerebant, quippe qui ad ista dicta & facinora cachinnarentur: Sacræ aūt uirgines & aliæ castæ mulieres, ut morsus aspidum ab istiusmodi uocibus refugiebāt: Christi aūt perduelles suam quoq; operam, ut hæc fierent, addebant, nec dissimile est ueritati, ipsos easdem cum iuuentute illa uoces cōcinuisse: delectabantur certe petulantia, & obscœnitate uerborū, quæ à iuuentute iactabantur: Deinde cum mandatum Cæsaris omnibus suis partibus impleuissent: hoc eīm illis studio erat, hoc Comes & Catholicus præcipiebāt, subsellia, Thronum, mensam ligneam, tabulas Ecclesiæ, & cætera quæ poterant, foras elata cōbusserunt ante uestibulum in magna platea, & thura insparserunt. O quis hæc audiens non fleuerit? imo quis non, ne ista audiat, aures occluserit? Idola igitur sua laudibus ferebant, dicebantq́ue, Constantius ethnicus factus est, & Ariani nostra agnoscunt: nihil enim curant ethnicos mores præ se ferre, modo ipsorum hæresis stabiliatur, Nam & bucculā, Cæsareos hortos irrigantem, adorti sunt immolare, atq; immolassent, nisi fœmina fuisset: eas eīm immolari suis ritibus nefas esse aiebant. Hæc irreligiosi Ariani, quia existimabant in nostram ignominiam redundare, unà cum ethnicis faciebant. Cæterum diuinum suppliciū eorum scelera declarauit, manifesto demonstrans, eos, ut impie credendo, non in alium, quam in ipsum Dominū peccare: ita quoq; & ista faciendo, in ipsum Dominum suas iniurias cōmittere. Quæ res exitu istius miraculi euidentius patuit: quidam enim ex petulantioribus iuuenibus, interiora penetrās, audacter se in Throno sessum recepit, & inter sedendū fornicarios ronchos de naribus insonuit, mox deinde consurgens, magna uiThronum conuellens, ad se distrahit, minime animaduertens in sese ultionem diuinam attrahere. Vt enim olim Azoti incolæ ausi arcam attingere, quam illis uel oculis attingere nefas fuit, statimq́ue secundum hoc factum peribant, sed ita ut prius sedium tormentis, excruciarentur: ita quoq; miser iste ausus sellam conuellere, fragmento ligni inde in uentrem ipsius resiliēte, & quasi ab ipsa ultione impacto, intestina sua perforauit, & eadem ui qua solium disrumpere conabatur, rupta aluo sua intestina effudit, celeriusq́ue quàm ipse thronum auferret, Thronus ei uitā sustulit: effusis enim (ut scriptū est) uisceribus, collapsus est: ac inde asportatus, post unum diem expirauit. Alius item cum frondibus ingressus, &, ut ethnicus, eas manu per ludibrium agitans, statim obortis tenebris ita oculis caligauit, ut nihil uideret neq; intelligeret ubi terrarū esset, quem iamiam collapsurum, ij qui aderant manibus ducentes, uel potius gestantes è templo,

extulerunt, adeo ut uix post diem ad mentem redierit, nihil memor eorum quæ uel fecerat, uel passus erat. Quibus conspectis, ethnici quidem in metu erant, neque plura ausi sunt: Ariani autē ne ita quidem ullo pudore repressi, quemadmodum Pharao, magis ac magis indurabantur, quippe qui & ipsi quoque suas spes humi & inferne haberent, in Cæsare nimirum, & in eius eunuchis. Ethnicos igitur uel potius ex ethnicis teterrimos quosque talia designare permittebant: Habebant enim sibi ad istiusmodi histrionem & ethnicos concitantem Faustinum titulo Catholicum, moribus aūt circumforaneum & animo proteruum, Ipsique per se similia instituerūt facere, ut quemadmodum hæresim suam ex alijs hæresibus expresserant, ita quoque cum proteruis hominibus in cōmune peccantes, aliquid tamen proprij suique in sceleribus & quasi peculiare sibi quærebant. Alia igitur, quemadmodū iam dixi, per illos faciebant: quæ aūt per se designarunt, qui quæso non superent omnem malitiam, & carnificis immanitatem? Quas ædes non depopulati sunt? quam domum sub specie quærendi non diripuerunt? quem hortum non conculcauerunt? quod sepulchrū non aperuerunt? eo prætextu quasi Athanasiū quærerēt, quū nihil nisi rapere & spoliare studerent? quot hominum ædes obsignatæ sunt: quàm multa, quæ in hospitalibus erant, militibus administris suis donauerunt? Quis illorū scelerum expers fuit? quis illis obuius non sese in foro occultauit? quis non ob istos relictis ædibus in deserto abnoctauit? quis, quum sua seruare ab istis festinaret, nō plura insuper perdidit? Quis maris imperitus, non maluerit mare marisque pericula experiri, quàm istos minaces uidere? Multi aūt domicilia permutarunt de porticu in porticum, & ex urbe in suburbana transilientes. Quàm multi & quàm magnas mulctas sustinuerunt? & cum non esset unde luerent, mutuo pecuniam sub usuris acceperunt, non alia de causa quàm ut horum insidias effugerent: Omnibus enim se terribiles ostendebant, ad omnes se magnifice iactabant, Imperatorem in ore habentes, eiusque terrorem & minas denunciantes, quum ministros ad sua scelera haberent ducem Sebastianū, secta Manichæum, petulātem, ferocem, Præfectum item, & Comitem, & hypocritā Catholicum. Multas certe uirgines, quæ & eorum impietatem damnabāt, & ueritatem agnoscebant, ex ædibus suis deportarunt, aliasque ad negocia sua euntes contumelijs affecerunt, operamque dedere, ut à proteruioribus adolescentibus denudarentur, suisque mulieribus potestatem concessere, ut quam uellent, indigne tractarent: Graues igitur & fideles matronæ, illis de uia cedebant: Vxores aūt eorū ueluti bacchæ & furiæ circūcursitantes pro calamitate habebant, si neminem inuenirēt cui iniuriam facerent, eumque diem quo malefacere non dabatur, cum mœrore transigebāt. In summa, ita erant feri & acerbi in omnes, ut carnifices, homicidæ, nefarij, delatores, malefici, & quiduis potius quàm Christiani ab omnib. uocarentur, quippe qui Scythas imitantes, rapuerint Eutychium subdiaconum, uirum probe Ecclesiæ inseruientem, quem primum scuticis usque ad mortem curauerunt uerberari, deinde ita moribundum in metallum mitti, & non quoduis metallū, sed in id quod Phaeno appellatur, in quod homicida cōdemnatus, non nisi ad paucissimos dies superesse potest, et quod inmanius est, ne paucis quidem

horis

horis ad curationem uulnerum concessis, hominem statim in metallum deportarunt, prædicantes si hoc fieret, omnes in metu futuros, & secum consociatum iri. Cæterum ille non longe auectus, quum imbecillior esset, quã ut ad metallum perduci posset, ex dolore uulnerum in itinere decessit. Et ita ille quidem cum gaudio mortuus est, possidens gloriam martyrij. Impij aũt, ne ita quidem ullo pudore repressi sunt, habentes, sicut scriptum est, immitia uiscera, imo quiddam prorsus satanicum meditato studio designauerunt. Quum enim populi pro Eutychio precibus suis suppliciter intercederent, reiectis populorum precibus, quatuor pro eo bonos & ingenuos uiros, & inter eos Hermian lauantem pedes peregrinorum, arripi iusserunt, quos dux multis plagis concisos in carcerem cõiecit. Ibi Ariani Scythis crudeliores, postq; uidere eos uerberib. nondũ enectos, expostulare cum duce occipiunt, minatiq; sunt se eunuchis scripturos, quòd non ad ipsorum arbitrium flagellaret: quorum uerbis ille conterritus, iterum homines flagellare occipit: ipsi autẽ qui uerberabantur, non ignari cur uapularent, & per quos falso delati essent, nihil aliud dicebant, nisi se ob ueritatem flagellari, Non communicamus, inquientes, cum hæreticis, uerberate ut libet, Deus ob ista te iudicabit. Impij aũt eos in carceribus periclitari moriq; cupiebãt. Populus aũt Dei, cognita opportunitate tẽporis, pro ijs intercessit, atq; ita, ut inde post dies septem plus minus liberati fuerint. Eusebiani uero quasi eo ipso grauiter habiti fuissent, alia crudeliora, magisq; nefaria moliti sunt facere, quæ quidem immania aliorum ingenijs uidentur, ipsorum uero hæresi hostilia in Christum profitenti prorsus consentanea. Siquidẽ Christus nos admonet, ut pauperũ memores essemus, & uendenda esse bona & danda in eleemosynam: &, Esuriui, inquit, & dedistis mihi quod comederem: sitiui & dedistis potum. Quatenus enim uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis. Isti aũt ut reuera Christo infesti, eius uoluntati hac in parte obsistere conati sunt: Quum eum à fratribus in egenos & uiduas, quibus in Ecclesijs quæ iam per ducem in Arianorum potestatem concesserant, sedere non liceret, ac proinde in locis per clericos, in quorum tutela erant, assignatis uersarentur, eleemosynas benigne conferri cõspicerent, non ferentes hanc pietatem, miseros illos ferire ac uerberibus insectari cœperũt, criminib. quoq; in donatores eleemosynarum intentatis, eos eo nomine apud ducem accusarunt, utentes ad eam opera cuiusdam militis. Gratum id admodũ fuit Sebastiano. Nam apud Manichæos misericordia non est, & pro re hostili habetur pauperum cõmiseratio. Erat igitur noua expostulatio, & tribunal primum ab ipsis excogitatum, ubi de beneficio reatus fieret, & miserator accusatione impeteretur, & is qui beneficium acceperat, uapularet. Maluerũtq; pauperem esurire, quàm liberam alijs misericordiam permittere, et hoc q̃q; ab antiquis Iudæis, ipsi noui Iudæi didicerant. Nam & illi cum uidissent à natiuitate cæcum, uisum recepisse: & eum, qui multis temporibus paralyticus fuerat, sanatum esse, authorem quidem eius beneficij dominum nostrũ uituperabant, beneficio aũt illo affectos, ut transgressores condemnabant. Quis non igitur ad ista obstupuit? quis non hanc hæresim eiusq; assertores execratus est? Quis nõ cognouit Arianos beluis imaniores esse? Atqui

ſcelerati id,quod per iſta ſua facinora captabãt,minime aſſecuti ſunt,ſed magis odium ſui apud omnes intenderunt. Sperabant enim ui & inſidijs multos cogi poſſe,ut ſecum cõmunicarent,ſed res illis in contrarium ceſſit. Qui enim iſta patiebantur, eas calamitates tanq̃ martyrium ſuſtinebãt, minime prodentes,aut inficiantes piam in Chriſtũ fidem. Extranei aũt qui iſta ſpectabant,in quo numero etiam ethnici erant,Arianos ut Antichriſtos & carnifices execrabantur: eſt enim genus humanum amans pauperum,& pronum ad miſericordiam. Sed Euſebiani humanam mentem exuerant. Egeni porro qui ita uapulabant, optaſſent forſitan uel à quouis beneficium accipere: uerum id Euſebiani iudicum & Comitis imperio ſuccincti, quibus libera poteſtas erat quemlibet affligẽdi,nequaq̃ permittere uoluerũt. Quae enim in presbyteros & diaconos fecere, & quomodo ipſos ſub duce & iudicibus in exilium egere, eorumq́ue amicos militari manu extraxerunt,duce Gorgonio,plagis eos cõcidente,& quomodo omnium, quod ſummae crudelitatis eſt,etiam iam mortuorum membra artusq̃ per ſummam ſæuitiem diſcerpſerint,non eſt ut uerbis enuncies, uincit immanitas rerũ omnem rationem eloquendi. Quid enim tantum dixeris,ut rem ipſam elocutus uideare? aut cuius primum mentionem facias,ut non inuenias primis ſecunda, ſecundis tertia,ac deinceps poſteriora quæq̃ efferatiora? Omnes enim eorum conatus cæde & impietate redundãt,qui ea ſunt uafricie animi,& morum uerſipelli calliditate,ut honorũ magiſtratuumq́ue pollicitationib. & pecuniarum muneribus ad decipiendum abutantur,ut quum ex legitimis rationibus Epiſcopatus ſui conſtitutionem non habeant, ſaltem inde imaginem aliquam rectæ inſtitutionis ſimplicioribus faciant. Quis igitur eos uel ethnicos ſimpliciter nominet? tantũ abeſt ut eos Chriſtianos appellari uelit. Quis horum mores humanos,ac non potius ferinos putet? in quorũ factis eſt tanta crudelitas & immanitas,ut carnificibus tetriores,cæterisq̃ hæreticis improbiores ac ne pares quidem ethnicis habeãtur,à quibus à tergo ad longiſſimum interſtitium relinquuntur. Ego enim è patribus audiui, & uerum arbitror,quum perſecutio eſſet nata ſub Maximiano Conſtantij auo,ethnicos homines fratres noſtros Chriſtianos,quum quærerentur,latebris abdidiſſe, eosq̃ ſæpe pecunia mulctatos, & carceri mancipatos fuiſſe, non ob aliud, quàm quod profugientes ad ſe,prodere nollent: eosq̃ eadẽ fide qua ſeipſos tuendos putarent,nõ ueriti ob id ſeſe periculis obijcere. At nunc mirifici iſti nouæ hæreſeos inuentores, nulla æque re ut inſidijs clari, omnia in contrarium faciunt:ipſi enim ultro carnifices effecti,& occultatos rimantur,ut eos latebris eruant,& occultatoribus inſidias nectunt, æque ſibi inimicum & occultatum & occultatorem arbitrantes: ita natura cruenti ſunt & homicidæ,& ſcelerum æmuli. Neq̃ ſatis pro dignitate uerbis quæ ipſi faciunt,efferri licet, atq̃ inde,quod mihi ſcribenti de eorum ſceleribus iſtud in mentem uenit, num hæreſis iſta quarta ſit filia eius hirudinis, quæ in prouerbijs memoratur,ut quæ poſt tanta ſcelera, cædesq̃ illatas nondũ induci poteſt,ut dicat,ſufficit. Adhuc enim ſæuit, eosq̃ qui illam nondum cognitam habent,ad noxam circuit: quibus aũt nocuit,ijs nouam iniuriam meditatur. Ecce enim poſt nocturnã graſſationem malaq̃ inde propagata,

non

non intermittunt apud Cæsarem criminationes struere, neq; id mirũ, quũ certi sint sese audiendos, modo impia adferant. Agunt igitur ut damnatio grauior exilio infligatur, & ad necẽ rapiantur, quotquot impiæ hæresi non obtemperauerint, & certe nunc eo genere crudelitatis sæuiunt. Secundus igitur Pentapolitanus nominetenus Episcopus, homo omnium mortaliũ teterrimus, eiusq; in coniuratione socius Stephanus, non ignari se de quauis iniuria ob hæresis gratiam excusari posse, Barcæ quendam presbyterũ nacti, nomine quidem Secundo similem, fide dissimillimum, ipsis non obtemperantem, calcibus obtritum interfecerunt. Ille aũt quum occideretur, sanctum imitatus ita locutus est, Nemo me apud iudicẽ uindicet, habeo uindicem Dominum Iesum, pro cuius nomine ista patior: illi contrà hominis ita loquentis nihil quicq; miserti sunt, neq; diei ullam reuerentiam habuere, quum in ipsa Pentecoste hominem calcitrando eliderent. O nouam hæresim sceleribus & impietatibus diabolum totum, quantus quantus est, induentem. Nunc primum hoc genus mali extare cœpit: antea enim si qui de hæresi cogitarent, cogitatus suos sensusq; abdebant: nunc aũt Eusebius & Arius, ueluti serpentes è cauernis suis progressi, uirus impietatis suæ sectæ palam euomunt, quorum hic blasphemandi aperte audaciam suscepit: ille uero blasphemiam propalam defendit. Sed non prius eam defendere potuit, quàm ubi Cæsarem blasphemiæ propugnatorẽ reperisset. Patres contra, orbis concilio coacto, cõgregatisq; plus minus trecentis Episcopis Arianam hæresim cõdemnarunt, ostenderuntq; eam alienã peregrinamq; esse ab Ecclesiastica fide. Propugnatores uero huius sectæ, uidẽtes se in probro agere, & nihil pro se habere quod rationi cõsentaneum sit, aliam uiam excogitarunt, & per potentiam secularem eam defendere instituerunt, qua in re magnopere admireris insolentiam malitiamq; istius inuenti, & quantopere superet alias hæreses. Siquidem aliarum hæresum instituta in persuasibilitate uerborum insaniam suam constitutam habent, ad simpliciorum circũuentionem. Et ethnici, ut inquit Apostolus, sublimitate & suadela uerborũ & sophismatibus uerisimilibus disceptationes suas instruunt: Iudæi uero omissis Scripturis, ut Apostolus ait, fabulis & genealogijs decertant. Manichæi uero & Valentini cæteriq; alij, suis fictis rationibus sacras literas cauponantes, adulterãtesq;, nænias adferunt. Ariani aũt cæteris proteruiores, alias hæreseos sorores suas se multo minores declarãt, quũ lõge maiori impietate utãtur (ut dictũ est) omnesq; & in primis Iudæos scelere improbitateq; æmulentur. Vt enim illi Paulum, quem de obiectis criminibus uincere non poterant, statim eum ad Tribunum & Præsidem adduxerũt, ita q̃q; & isti indies plura excogitantes, non nisi iudicum potestate utuntur, & ubi quis uel semel illis cõtradixerit, ad præsidẽ & Ducem rapitur. Cæteræ porro hæreses demonstrationib. conuictæ ab ipsa ueritate, tacitè obmutescũt, nihilq; agunt nisi quòd de cõuictione sua erubescunt. Noua aũt ista & execrabilis hæresis, quum rationibus subruitur, quum ipsa ueritate pudefacta concidit, quos nõ potuit uerbis inducere, eos ui, plagis, carceribusq; ad se pertrahere annititur, atq; uel ita seipsam, q̃ non sit pia & Dei cultrix, manifestat. Piæ enim religionis (ut dixi) proprium est, non cogere sed suadere.

Siquidem dominus non cogens, sed libertatem suam uoluntati permittēs, dicebat quidem uulgo omnibus, Si quis uult uenire post me: Apostolis uero, Num & uos abire uultis? Quid aūt aliud hæresim istam, quæ prorsus aliena est à pia religione, quæq; ut Christi perduellis authorem suæ impietatis Cōstantium, quasi Antichristū inscribit, facere decuit, nisi contraria Saluatori usurpet? Constantius enim in gratiam hæreseos primum studio habuit, immanitate Saulem imitari. Ille enim sacerdotibus, qui Dauidi uiaticū dederant, necem imperauit, eiusq; iussu trecenti quinq; sacerdotes simul interfecti sunt. Iste uero, quoniā omnes hæresim fugiunt, & sana fides in Christum confessionib. celebratur, Synodum plusq; trecentorum Episcoporū abrogat, & Episcopos in exilium eijcit: populos uero, dum prohibet conuentus celebrari, à meditatione pietatis precibusq; ad Deum summouet ac depellit: rursus ut Saul Nobam ciuitatem sacerdotum euertit, ita & iste eius sceleris magnitudinem superās, Ecclesias Domini hæreticis tradit. Et ut ille Doeg ueris sacerdotib. antepofuit, Dauidemq; persecutus est, Ziphæis auscultans: ita quoq; & istæ hæreticos præfert uere pijs & religiosis hominibus, & insuper eos qui ipsum fugiūt, persequitur, eunuchis suis orthodoxos homines criminantibus auscultans: nec animaduertit, quòd quæcunq; pro Arianorum hæresi scribit & facit, ea omnia tendere aduersus nostrum Saluatorem: Nónne talia Achab in sacerdotes ausus est, qualia iste cōtra Episcopos molitus est? Ille saltem interfecto Nabuth cōpunctus est, & uiso Helia extimuit: Iste uero Hosium tantum & tam eximium uirū nihil reueritus est, neq; post tot exilia Episcoporū otio acquieuit, aut animo cōpūctus fuit, sed ut alter Pharao, quo magis atteritur, eo magis induresćit, & quotidie peiora meditatur. Est & quiddam incredibile in illius peruersitate. Ex Episcopis enim relegatis euenit interdum nonnullos ob crimen cædis, aut seditionis, aut furti pro sceleris qualitate cōdemnationem pati, hos quidem ipse post paucissimos menses ad preces aliorum, ut Pilatus in Barrabam fecit, à pœna absoluit. Christi aūt seruos, non solum non relaxet, sed exules etiamnū inclemētissime subinde nouis supplicijs grauet, quasi æternam furiam & alastora se illis præbere uelit. Neq; id mirum est, quum maleficis, ob mores amicus: orthodoxis uero, ob Christum inimicus fit. Num ergo ex ea re liquido ostenditur, Iudæos eius temporis, qui Barrabam postulauere, Dominū aūt crucifixerunt, tales fuisse, quales nunc sunt unà cum Constantio Christi perduelles Ariani? Quòd si Constantium etiam Pilato acerbiorem censeas: ille enim animaduersa Iudæorum iniquitate, saltem manus lauit: iste contra, in damnandis ad exilium sanctis atrocius frendet. Quid ergo mirum, si hæresi deuius ac errabundus ita crudeliter in Episcopos sæuit, quum ne cognatis quidem suis, ut homo, pepercerit? quippe qui patruos in carcere clauserit, patrueles sustulerit, & soceri sui filiam, cognatosq; ultima patientes nulla misericordia prosecutus sit: quin & iurisiurandi, quo illis de salute cauerat, uiolator fuit, pari quoq; impietate in fratrem usus. Et simulat ille quidem se fratri monumētum ædificare, quum interim sponsam eius Olympiada Barbaris dediderit, quam frater eius usq; ad mortem apud se retentam, ut propriam uxorem educabat; & iam eius decreta

conuellit,

cohuellit,cuius ipse se hæredem gloriatur,ea scriptis mandans,ob quæ homo uel tenuissimi sensus erubesceret. Ego aūt eius inter se epistolas cōmittens,inuenio illum nihil ex suo ingenio sensisse, sed motus affectuum, prout illi suggestum fuit,accepisse: propriam aūt mentem in genere non habuisse. Salomonis sententia est,rege audiente iniustum sermonem,omnes qui sub eo sunt, legis præuaricatores esse. Ipse aūt factis declarat se illū iniustū, & qui circa eum sunt,illos ipsos legis præuaricatores esse. Iam quum ipse talis sit,talibusq; delectetur,qui fieri possit, ut aliquid iusti, aut q̄d rationis sit sapiat,homo familiaribus suis deuinctus,alligatusq; ijs incantatoribus,qui cerebrum in calcaneis depressum habent. Inde ego nimirum fieri puto, ut nunc scribat, mox scriptorum pœniteat, deinde mutata sententia succenseat,idq; rursum deploret, prorsusq; incertus fluctuet, quid agat, ex quibus omnibus facile colligas pectus eius mente destitutum esse. Talis igitur quū sit, rectius eius uicē doleas, quod sub liberali cultu & nomine seruus sit eorum,qui ipsum pro sua impia libidine quoquouersum trahunt. Certe stultitia & fatuitas est,ut ait sacra Scriptura,alijs indulgendo seipsum futuro iudicio in alimentum ignis mancipare,quum omnia faciat quæ illi uolunt, illisq; ius Episcopis insidiandi propinet. Ecce enim nūc denuo Alexandriæ & in Ægypto & per uniuersam Lybiam Ecclesias turbauit, & propalam edixit,ut Catholicæ Ecclesiæ eiectis,piæ religionis Episcopis, in uniuersum hominibus Arianicæ opinionis tradantur. Hoc & dux exercitus facere incœpit; ac iā inde Episcopi, presbyteriq; & monachi ferro uincti,plagis usq; ad mortem cæsi, aliò atq; aliò transmittūtur: Omniaq; in singulis locis tumultibus agitantur, Ægyptus & uniuersa Lybia in periculum uenit, populis rerum iniquitatem indigne ferentibus,quū ante oculos suos uideāt Antichristo uiam præparari: sua sibi eripi, eaq; hæreticis dari. Quando igitur unq; audita est tanta iniquitas? quando tale malum uel in persecutione uisum fuit? Ethnici erant,qui prius persequebantur, sed tamen in Ecclesias idola non inferebant. Zenobia Iudæa erat, & protectrix Pauli Samosatensis,sed tamen Ecclesias Iudæis in synagogas non tradidit. Nouum istud odium est,neq; simplex persecutio,sed immanitas quædam omni persecutione plena,procemiumq; & præparatio Antichristi. Esto contra Athanasium,aliosq; Episcopos quos in exilium misere, cōminisci potuerunt criminum causas,sed nihil illa ad hoc nouum genus malorum. Quid criminis cōfingere possunt cōtra uniuersam Ægyptum,Lybiam,& Pentapolim? non enim in singulos insidias moliti sunt,ut mentiendi occasionē haberent, sed simul omnes adorti sunt, unde fit, ut si quid fingere ausint,falsi statim mendacesq; appareant. Excæcauit eorum animos malitia,eo ipso quòd simpliciter postularunt omnes Episcopos sine exceptione summoueri, ut clarum facerent,se contra Athanasium,cæterosq; Episcopos quos in exilium misere,non alia de causa, quàm ob impiam hæresim, falsum crimen confinxisse. Res enim non amplius latet, sed iam omnibus cōpertissima est, eo quod & Athanasium è ciuitate ejci, & Arianis Ecclesias tradi iusserit,adeo ut iam presbyteri & diaconi qui cum Athanasio à Petro usq; & Alexandro in clero & Ecclesia fuere,profligentur,& hominibus certò Arianis,neq; illis no-

uitijs

uitijs,ſed ueteranis ac iam olim unà cum Ario ab Alexandro Epiſcopo damnatis,Eccleſia donentur,ita in ſuperiori Lybia. Secundus, in Alexandria Euzoius ille Chananæus,Iulius,Ammon,Marcus,Ireneus,Zoſimus,Sarapion cognomento Sccuricula: In Lybia uero Siſinnius cum iuuenibus eiuſdem ſecum hæreſeos cultoribus,Eccleſias accipiūt: Sebaſtianus uero exercituum dux ſingulorum locorum præpoſitis, & militaribus præfectis in eam ſententiam literas miſit,ut ueros Epiſcopos perſequerentur, & pro illis ſuffragatores hæreſeos in Eccleſias introducerent.Nihil horū omiſſum: relegarunt enim Epiſcopos qui in clero cōſenuerunt, & per multos annos in Epiſcopatu uerſati fuere, ex quibus Ammonium in ſuperiorem Oaſim, Muim,Pſenoſirin,Ilammona,Plenem,Marcum,Athenodorum in Ammoniacam,in exiliū miſerunt,nihil aliud captantes, quàm ut in deſertis, ſolisq́ locis oberrando perirent:Nihil eorum qui aduerſa ualetudine laborabant, miſerti,adeo ut iter ægre ob imbecillitatem ferentes,lecticis aſportati ſint,à tergo ob morbum funeralibus inſtrumentis ſubſequi iuſſis. Certe unus ex eo numero extinctus eſt, cùius ne cadauer quidem ad ſuos referri permiſerunt.Atq́ hinc eſt,quòd Dracontium Epiſcopum in ſolitudinē eam, quæ circa Clyſma eſt,retruſerint.Philona uero Babylonem,Adelphium in Pſinabla Thebaidis.Hieracem aūt & Dioſcurū presbyteros in Soinem, Ammonium item,Agathum,Agathodæmonem,Apollonium,Eulogium,Apollo, Paphnutium, Gaium, Flauium ueteres Epiſcopos profugos fecere, & hos quidem in lapidicinis manciparunt,illos ad necē perſecuti ſunt, multosq́ laicos numero quadraginta ſpoliauerūt,uirgines aūt quas antea flammis admouerant, & ita palmarum flagellis uerberauerant, ut quinto die aliæ perirent, aliæ ſub chirurgorum manibus ob ſtimulos palmarū corporibus impactos,grauiores morte dolores paterētur, è ſuis finibus eiecerūt. Et quòd grauius apud omnes qui mente ualent, ſed tamē quod proprium eſt impiorum,quum uapulantes fœminæ inter uerbera Chriſtum inuocarent,illi pro maiori cōtumelia dentibus ſuis in eas ſtridebant. Quinimo nec corpora quidem ocioſorum ſuis ad ſepulturam conceſſere, ſed locis occultis abdiderunt,ut laterent ſcilicet ipſorum homicidia: uerum ea minime latuerunt. Vniuerſa enim ciuitas hanc crudelitatē uidit,omnesq́ eos ut carnifices,ut maleficos,ut latrones auerſati ſunt,quippe qui & monaſteria euerterint,& ignes iniecerint ad monachos cōburendos,domosq́ diripuerint, & depoſita ab Epiſcopo in ædibus ingenuorū hominum, irruentes deprædati ſint,& interuerterint,uiduasq́ calcibus obtriuerint,eleemoſynis obſtiterint.Iſtiuſmodi ſunt ſcelera Arianorum: quid aūt pro impia ſua hæreſi comentur,quis quæſo uel audiēdo non exhorreſcat? qui tot ac tam graues ætate Epiſcopos relegarunt,& in illorum locum iuuenes,libidinoſos, ethnicos,ne catechiſmo quidem imbutos (ea ſpe quaſi res ſtatim confici poſſet) nec non & digamos,& de maximis criminibus male audientes,opum gratia et potentiæ cōmendatione,modo aurum darent,ueluti emptores è foro ad Epiſcopatus ſummiſere. Ac iam inde grauior calamitas populū preſſit, qui quum auerſarentur mercenarios iſtos,ab Arianis quidem pro Epiſcopis ſummiſſos,ſed tamen publice pro alienis habitos,flagellis miſere à duce bonis

ce bonis fisco addictis cōcidebantur. Quod admodum libēter faciebat homo Manichæus eo animo, ne illi suos Episcopos reposcerent, & quos auersabantur, reciperent, homines nimirū ea agentes, quæ prius inter idola sua luserant. Quis hæc uel uidens uel audiens, quis item considerans ferocitatē impiorum & tantam iniustitiam, modo ipse iustus sit, non ingemiscat? In locis enim infidelium suspirant iusti. Quis igitur quum ista fiant, & quū impietas tantam impudentiam sibi uendicet, ausit iam inde Constantium hominem Christianum appellare? ac non potius Antichristi imaginem esse? Quid enim ex notis Antichristi huic deest? aut quid est cur non omnibus modis Constantius Antichristus, & uicissim Antichristus Constantius habeatur? No'nne in magna Ecclesia in Cæsareo uictimas contra Christū & blasphemias, ueluti ex præcepto eius, Ariani & ethnici fecere? No'nne uisio Danielis istiusmodi notis Antichristum significat? nimirum quòd bellum cum sanctis gesturus sit, & quod inualescet contra eos, & quòd in malitia superabit omnes, qui ante ipsum fuere, & quod humiliabit tres reges, loqueturq; sermones cōtra altissimum, & quòd meditabitur alienare & legem et temporum articulos? Quis igitur unquam alius, excepto uno Cōstantio, talia machinatus est? hic enim talis est, qualis ille futurus est, loquitur sermones contra altissimū, dum propugnat sacrilegam hæresim, & aduersus sanctos bellum gerit, Episcopos in exilia relegans, tametsi paulisper ad suam ipsius perniciem hanc potestatem habeat. Nam & ipse omnes, qui ante ipsum fuere, sceleribus uicit, nouo excogitato persecutionis modo, & statim à tribus regibus Britannione, Magnentio & Gallo interfectis, tutelam impiæ religionis suscepit, & ut Gygas contra altissimum arrogantia sese efferre ausus est, & rationes mutandæ legis excogitauit, dissoluens Christi & Apostolorum instituta, moresq; Ecclesiæ inuertens, & ex locis peregrinis cum satellitio militari, Episcopos ad populos inuitos summittit, qui pro mutua inuicem cum populo noticia minas secum deferūt, & diplomata ad iudices. Ita enim Gregorium Cappadocem Alexandriam, Ita Germiniū è Cyzico Sirmium, ita è Laodicæa Nicomediam Cecropium misit, ita Auxentiū delatorem potius quàm Christianum è Cappadocia Mediolanum amandauit, ut expulso inde ob suam in Christū pietatem Dionysio uiro religioso, eum ibi Episcopum constituat, hominem ne Romanæ quidem linguæ, sed tantumodo hæreseos peritum. Nunc aūt denuo Georgium quendam Cappadocem ærarij Constantinopoli quæstorem, & depeculatorem omniū, atq; eo crimine profugum Alexandriam specie militari & authoritate ducis in Episcopatum immittit, ac deinde repertum quendam Epictetum Neophytum hominem, iuuentute ferocem, audacem, in amoribus habet, eò quòd eum ad omnia scelera promptū alacremq; cōspiceret, eiusq; opera Episcopis quibus uelit, insidias struit: Nihil enim est quod ille grauetur facere, modo Imperatori placeat. Hoc ministro utens, incredibile facinus designauit, & quod uere referat imaginem Antichristi, ut qui in locum Ecclesiæ Palatium suum succedere uoluerit, & pro conuentu populi & iure comitiorū, tres eunuchos præsentes esse iusserit, tresq; itē κατασκόπους, hoc est, exploratores: non enim eos Episcopos dixeris, ut ipsi Felicem quendam Episcopum

pum in palatio crearent, dignum profecto talibus suffragatoribus. Cæterũ populi omnes cognita hæreticorum prauitate, non permisere eos Ecclesiã intrare, proculq; ab ijs recesserunt. Quid igitur hic, quod Antichristi nõ sit, omisit? aut quid ille, ubi uenerit, plus cõmittere poterit? aut quomodo ille in aduentu suo non repererit sibi expeditã uiam ad dolos ab isto præparatam? Siquidem iam denuo in locum Ecclesiasticæ cognitionis suum palatium tribunal earum causarum constituit, seq; earum litium summũ principem & authorẽ facit, Et quod mireris, si quando uiderit criminatores hærere & perplexos esse, ipse eorum uices subit, ut nihil ob eius uim cõtradicere liceat, falso accusatis. Quod aperte in causa Athanasij ostendit: ibi enim cognita Paulini, Luciferi, Eusebij, Dionysij, Episcoporum libertate, docentium ex pœnitentia Vrsacij & Valentis falsos esse Athanasij criminatores, neq; ulterius fidem habendam esse dictis Vrsacij & Valentis, quæ ipsi sua pœnitentia reuocauerant, e uestigio assurgẽs ita locutus est, Ego sum Athanasij accusator, meo nomine illis credite. Hic illis uicissim respondentibus, quónam modo accusator esse possis nõ præsente reo? esto ut accusator sis, absentia tamen rei facit, ut in causa iudicari non liceat. Non eñ de re Romana iudicium est, quo tibi ut Imperatori fides habeatur, sed de Episcopo agitur, & oportet in hoc iudicio pari iure cum reo & accusatore agi. Quomodo aũt accusabis eum, qui ob longinquitatem loci adesse nõ potuit? Quód si quæ obijcis, ex auditu habes, æquum est ut ijs, quæ pro se dicit Athanasius, fidem quoq; habeas: quód si illi non credis, credideris aũt istis, uidebuntur isti ea quæ dicunt, propter te & in gratiam tuam dicere, & Athanasiũ accusare. Hæc cum audisset, & recte dicta pro contumelia accepisset, illos quidem in exilium eiecit: concitatior aũt in Athanasium factus atrocius in eum edictum promulgat, nimirum, & eum debere suas pœnas luere, & Ecclesias Arianis tradi, ijsq; se liberum facere, ut agant quod uelint. Grauia sunt ista & plusq; grauia, sed tamen istiusmodi quæ congruant in eum, qui Antichristi imaginem induerit. Quis enim uidens eum in decernendo principẽ se facere Episcoporum, et præsidere iudicijs Ecclesiasticis, non merito dicat illum eam ipsam abominationẽ desolationis esse, quæ à Daniele prædicta est? Nam quum circũamictus sit Christianismo, & in loca sancta penetret, & inibi cõsistens deuastet Ecclesias, abrogans canones, ui cogens ut sua obtineant, quis unq; audebit dicere, hoc tempus Christianis pacatum esse? & non potius persecutionem esse? talemq; persecutionem, qualis nec antea fuerit, & qualem fortasse nemo unq; fecerit, nisi filius ille iniquitatis? hoc ita esse ostendunt Ariani perduelles, qui se nunc istiusmodi fucis pingunt. Quapropter præcipue nos uigilare & obseruare hanc hæresim oportebat. An ea quæ tantæ impudentiæ est, uirusq; suum quasi Cerastæ, ut in Prouerbijs scriptum est, effundit, & male sentiendi de Christo magistrum se præbet? An ne inquam illa ipsa sit præuaricatio, postquam filius ille iniquitatis reuelabitur, qui prorsus habet in Constantio præcursorem suum? Alioqui cur ita contra sanctos fureret? aut quare ita quasi pro sua hæresi omni conatu incumberet? & pro suo hoste haberet, qui insanijs Arij non obtẽperat? & cur quæ à Christi perduellibus dicuntur, ita libenter acciperet? & tot & tales

tales Synodos uilipenderet? aut cur Arianis Ecclesias tradi iuberet? nisi ut quum Antichristus uenerit, habeat paratas rationes quibus in Ecclesias introeat, istumque sibi ita diligenter locum præparantem amplexetur? Nam se nes qui ab Alexandro, & ante Alexãdrum ab Achilla & ante Achillam ab ipso usque Petro Episcopi fuere, eliminantur: illi contra, quos asseclæ militũ in Episcopos nominarunt, introducuntur, neminẽ interim alium nominantes, quàm qui polliceãtur se idem cum ipsis sentire. Quæ conditio facillima est Meletianis. Nam plerique eorũ uel potius omnes impie educati sunt, neque cognitam habent sanam in Christo fidem, aut quid omnino sit Christianismus, aut quas nos Christiani habemus scripturas. Aliqui enim eorum ab idolis, aliqui ex curia, aut è summis Magistratibus prodeuntes, ob miseram purpuram, præfecturamque persuasis, pecunia Meletianis maioribus suis, ad hoc dignitatis, etiam priusque catechismo imbuerentur, euecti sunt: aut si in speciẽ uideantur catechismo imbuti, quæ quæso ratio catechismi apud Meletianos? imo sine omni specie huc prouolarũt, & statim quasi pueri accepto nomine, Episcopi appellati sunt, & propterea quia tales erãt, rem pro nihilo habuerunt, neque inter pietatem impietatemque ullum discrimẽ esse arbitrati. Promptè certe & quàm citissime Ariani ex Meletianis facti sunt: quòd si postea aliud quippiã Imperator iusserit, in id quoque rursum se promptissimè immutabunt. Siquidem piæ religionis ignorantia facile eos ad consuetam, & quam ab initio didicerunt, uecordiam deducit, et pro nihilo illis est, omni uento & fluctu circũferri, modo id solum ipsis contingat, ut sint purpurati & humanas præfecturas habeãt. Quid si dicas eos nihil immutatos, sed tales etiamnum permanere quales in gentilitate fuerant? Illi igitur istis moribus tam lubricis, & incertis, quid miri si Ecclesiam pro functione Magistratuque curiali habeant? & quum idololatræ animo ac sentẽtia sint, non aliter quàm gentes in bonum Saluatoris nomen irrumpunt, Ægyptumque contaminãt: in eam rem opera curaque impensa, ut Arianæ hæresis nomen ibi quoque inualescat, quũ antea saltem per uniuersam Ægyptum libera securaque erat orthodoxæ fidei professio? ac propterea etiam his prouincijs suam lucem inuehere studuerunt, non tam ipsi Ariani, quàm qui illos concitat diabolus, ut cum uenerit eius præco Antichristus, inueniat in Ægypto & ipsas Ecclesias suas esse, & in Meletianis suo iam ante catechismo imbutis, sese deliniatum figuratumque agnoscat. Tale ergo iniquum illud edictum quod à Constantio prodijt. Populis certe magna erat ad martyrium promptitudo, ingensque odium aduersus impijssimã hæresim, & luctus permagnus, & gemitus in Ecclesijs, omnibus ad Dominum uociferantib. Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in uituperiũ inimicis tuis, sed festina, ut eripias nos de manu iniquorum. Ecce enim famulis tuis non parcunt, & uiam Antichristo præparant. Non est sperandum ut Antichristo Meletiani resistant, non illis cura est ueritatis, neque Christum abnegare inter mala numerant: non enim synceriter ad uerbum Dei accesserũt, sed ad omnia tanque Chameleontes transformantur, semper mercenarij eorum, qui ipsorum operam requirunt: non ueritatem pro scopo habent, sed ueritati uoluptatem anteponunt, solumque id dicunt, Comedamus & bibamus,

mus,cras enim moriemur. Histrionum igitur Epicritianorũ ex Meletianis transfiguratorum scopus talis est,talisq; perfidia in moribus. Qui aũt sunt ministri Saluatoris & uere Episcopi,synceriterq; credũt,& non sibi sed Domino uiuunt,quiq; fideliter pij sunt in Christum Dominum Iesum, intelligunt,quemadmodũ prædixi,falsas contra ueritatem criminationes esse, & manifestò eas fictas esse in gratiam Arianæ hæresis: plane enim ex Vrsacij Valentisq; pœnitentia percipiunt,sycophãtiam contra Athanasiũ, ut eum è medio tollerent, & hæresim in Ecclesias Christi immitterent, cõpositam cõflatamq; esse,ac propterea,ut ueri propugnatores & præcones Dei,maluerunt potius cõtumeliam & exilium pati (quod & re experti sunt) quàm contra Athanasium subscribere,& Arianis cõmunicare. Non enim immemores fuere eorum quæ didicerant ut quibus certissimò constabat, proditoribus esse ignominiam multam, confitentibus uero regnum cœlorũ esse destinatum,ijsq; qui cõfessionem pro leui habent,& metuunt Constantiũ, nihil boni expectandum: contra,sustinentibus tribulationes,uti nautis,ex tempestate tranquillum portum:utq; Athletis,post certamen coronam,ita ipsis magnam & æternam læticiam & hilaritatẽ in cœlis paratam esse, qualem obtinuit Ioseph post tribulationes suas, qualem magnus Daniel post tentationes & plurimas aulicorũ insidias,qualem nũc habet Paulus à Christo coronatus,qualem expectant qui ubiq; sunt populi Christi. Hæc inquã illi respicientes non succubuerunt animo,sed magis hac spe inualuerũt, maioremq; alacritatem induerunt: certi enim facti de sycophantijs & impietate hæreticorum,persecutorem damnant, & cum ijs qui persecutionem patiuntur,animo sententiaq; cõcurrunt, ut corona cõfessionis potiantur. Multa porro præterea sunt, quæ aduersus hanc impuram & Christo hostilem hæresim dicere liceat,multaq; item quibus pleraq; Constantij studia, præludia esse Antichristi ostendere possis, quum & Propheta loquutus sit, A pedibus usq; caput, nihil esse quod in hac hæresi plena omnibus sordibus & impietate,cum ratione congruat,ac tam tetra,ut si uel leuiter audias,eam tanq; uomitum canis, & serpentum uirus abomineris: Costillius aũt propalam imaginẽ Antichristi præ se fert. Ideoq; scripturæ acquiescere, eiusq; præceptis obtemperare, cum ob alias hæreses,tum maxime ob istam,præclarum dixeris. Scripturæ aũt præceptum hoc est, Absistite ab illa, illinc abite,& immundum ne tetigeritis,recedite ex medio illorum, segregamini ab illis qui fertis uasa Domini. Id enim omnibus pro doctrina sufficit, ut si ab illis deceptus sit,inde,ueluti è Sodomis egrediens,non amplius se ad eos reflectat,ne eadem patiatur quæ uxor Loth. Quòd si quis purus ab initio ab hac hæresi manserit,habeat ille gloriã suam in Christo: dicatq;,non extendimus manus nostras ad Deum alienum, nec adorauimus opera manuum nostrarum,nec seruiuimus creaturæ,præter te Deum qui omnia creasti per Verbum tuum unigenitum Filium Dominum nostrum Iesum Christum, per quem tibi Patri unà cum ipso Verbo in Spiritu Sancto gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

TESTI-

TESTIMONIA SECVNDA.

Hæc publice testata sunt, per eos qui subscripserunt.

POPVLVS ALEXANDRINVS, CAtholicæ Ecclesiæ, quæ est sub Athanasio reuerendissimo Episcopo.

IAM pridem protestati sumus de nocturna, quã passi sumus, tam nos quàm templum dominicum, inuasione: tametsi ibi testimonio opus non fuit, quæ uniuersa ciuitas cognita habet. Occisorũ enim corpora reperta, & in publico exposita fuere, arma item & arcus in templo dominico, scelera quæ facta sunt quasi uociferantur. Sed tamẽ quia post testimonia nostra, clarissimus dux Syrianus ui nos omnes cõpellit, ut nullum tumultum factũ fuisse, neq; quemq; occisum esse, testimonijs nostris sibi adstipulemur: quod ipsum non leue argumentũ est, ea non ex sententia humanissimi Imperatoris Constantij acta esse: non enim de factis suis metum cõcepisset, si ex mandato ea fecisset, qui quidem, nos homines Christianos precibus ipsum conuenientes, ne ui grassari, aut facta inficiari uellet, fustibus concidi iussit, qua re abunde declarauit, belli nocturni in Ecclesiam se authorem fuisse, propter ista omnia quæ iam recensuimus, nunc denuo eadem hæc pro testimonio dicimus. Deinde, quum quidã ad pientissimum Augustum iter haberent, adiurauimus eos per salutem pientissimi Cæsaris Constantij, quam Deus omnipotens illi largiatur, obsecrauimusq; item Ægypti præfectum Maximum, & Curiosos, & clarissimos præfectos, ut omnia principi enarrarẽt. Adiurauimus quoq; naucleros omnes, ut omnia ista ubiq; diuulgarent, & ad aures religiosissimi Augusti, cæterosq; præfectos, & quotquot singulis in locis iudices, deferrent, ut bellũ cõtra Ecclesiam gestum ubiq; innotesceret, & quòd temporibus Constantij, Syrianus uirgines, aliosq; complures martyres fecisset. Illucescẽte enim quinto Calendas Februarias die, hoc est, decimo quarto mẽsis eius qui Mecher dicitur, uigilantibus nobis in dominico, & precibus uacantibus, eò quòd synaxis parasceues die celebrãda esset, derepente per intempestam noctem clarissimus dux Syrianus cum multis legionibus militũ, sagittas strictósq; enses, aliáq; id generis tela gestantiũ, non sine galeis cæterisq; armis superuenit, ibi nobis plane precibus intẽtis, in ipsis recitationib. sacrarum lectionum, ianuas fregit, foribusq; ui multitudinis patefactis, statim ex illius edicto alij sagittas mittere, alij bellicum clamare occepere, magnus interea armorum fragor audiri, ensesq; ad lucem candelarum micare, uirgines mulctæ calcibus elidi, & in sese mutuo formidine irruentium militum impingere, uiri sagittis perfossi concidere, aliqui militum ad prædam uersi, uirgines denudare, quibus formido uel minimi tactus ipsa morte grauior erat. Episcopus per id tempus sedebat in Throno, omnes ad preces cohortãs, Dux aũt militum acies disponebat, Comitem secum trahens Hilarium scribam, qui illi hanc mẽtem afflabat, quod ipse exitus rerum declarauit. Episcopus

aũt cum hinc illinc raptaretur, minimo minus discerptus fuit: & quũ in graui deliquio animi pro mortuo iacuerit, & eorum opera iam nusquam compareat, nescimus quid de illo factum sit: certe illi necem omnibus modis moliti sunt: deinde quum uiderent tot occisorum hominum corpora, iusserũt milites ea in oculis abdere. Sanctissimas aũt uirgines interfectas, ibidemque relictas, in monumentis sepelierunt, quibus laus martyrij, temporibus religiosissimi Constantij obuenit. Diaconi porro in ipso dominico alij plagis cõcidebantur, alij uinculis constringebantur: nam post tanta facinora, quisque pro libidine sua fractis ostijs introrumpebat, scrutabaturque omnia, in ea loca penetrans, in quæ non omnibus Christianis fas est introire. Dux aũt ciuitatis Gorgonius ista, qui præsens erat, suis oculis conspexit, nec pro leui argumẽto istius hostilis incursionis, arma illa habere debet, quæ in Dominico ab illis qui irruperant, derelicta fuere, quæ etiamnum in Ecclesia pendent, adeo ut scelera sua inficiari nequeant. Sæpe aũt ille misit ordinum militarium carnificem, unà cum duce ut ea tolleret, uerum id illi hactenus à nobis, ut res omnibus innotesceret, negatum fuit. Quòd si edictum principis est, ut persecutio in nos fieret, parati sumus omnes ad martyriũ subeundũ: sin minus, oramus præfectum Ægypti Maximum, cæterosque Magistratus, ut à principe postulẽt, ne talia in posterum cõmittantur, obsecramusque ut nostræ istæ preces ad eum perueniant, ut obtineamus, ne illis liberum fiat alium Episcopum introducere, quod ne fieret, usque ad mortẽ restitimus, Athanasium reuerendissimũ desiderantes, quem Deus ab initio nobis dedit secundum successionẽ patrum nostrorum, quem ipse Constantius religiosissimus Augustus cum literis iuramentisque huc misit: Cõfidimus enim si eius pietas ita resciuerit, eum, rem istam indigne laturum, & nihil contra iusiurandum suum facturum esse, sed iussurũ, ut Episcopus Athanasius nobiscum maneat. Illustrissimis consulibus post consulatum Arbathionis & Colliani designatis septimo die mensis Mecher, quæ est pridie calendarũ Februarij. Epistola aũt prior ad ubique monachos scripta, usque ad ea quæ Alexandriæ in Creatione Georgij Cappadocis, eiusque receptatoribus Arianis acta sunt, porrigitur, ibique desinit: sequens aũt epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ, quæ est Isauriæ, celebratis, narrat Georgij depositionẽ siue exauctorationem.

SANCTI PATRIS ATHANASII DE SYNODIS ARIMINI QVOD est Italiæ: & Seleuciæ, quæ est Isauriæ, celebratis, EPISTOLA.

ORTASSE & ad uos quoque peruenit rumor eius Synodi, quæ nunc omnibus in ore est, eò quòd ab Imperatore præfectisque literæ frequentes in omnem partem sint missæ, eos qui illuc ituri essent conuocantes: iam quia discendi cupidi quæritis quid actum sit, rectum putaui, si quæ uidi quæque diligenter exploraui, uobis significauero, ne

si ali-

si aliunde ea acceperitis,animo dubio fluctuetis,maximè,quū nonnulli aliter quàm res acta est,referre soleant. Niceæ igitur quemadmodū statutum erat,nullum concilium coactum fuit, sed secūdum edictum promulgatum est,ut Episcopi Occidentales Arimini,quod est Italiæ,conuenirent: Orientales uero Seleuciæ Isauriæ,quæ Aspera cognomine appellatur. Causa aūt istius concilij ferebatur in hoc sita esse,ut de fide in Christum Dominū nostrum ageretur: authores aūt istius rei sunt Vrsacius ex Pannonia, Valens & Germinius quidam Syrus Acacias, Eudoxius item & Patrophilus Scythopolitanus,qui quum Arianicæ factionis essent, & ne semel quidem cogitarent, quid uel crederent uel affirmarent, singulos clanculum decipientes,& deceptis sementem hæreseos inseminantes, nonnullos qui aliquid esse uidebantur,surripuerunt, & inter eos ipsum Cæsarem iam hæreticum factum,specie quidem illa prælata quasi Synodum instituere uellent,quū interim sperant ea ratione se & Synodum Nicenam & omnes ita peruertere posse, ut impietas pro ueritate ubiq; inualescat. Primum quidem ego admiror, idemq; arbitror quemlibet prudentem facere,quòd cum uniuersale concilium indictum esset,idq; omnes expectarent, derepente diuisio facta sit,adeo illi illuc,isti istuc cōuenirent,sed hoc absq; dubio numinis prouidētia procuratum est,ut in singulis concilijs hic quidem syncerae puræq; fidei sententiæ apparerent, illic aūt suspecta incertaq; ingenia cum suis moribus sese ostenderent. Deinde illud mecū cum genuinis fratribus non sine mœrore in animo reuolui,quid sibi uellet ista discursatio. Quæ enim res tanto pere cogebat,ut orbis terrarum turbandus esset, aut cur illi,qui hoc tempore clerici dicuntur,sursum cursitarent, percunctaturi quomodo ipsos oporteret in Christum Iesum Dominum nostrum credere? Nam si credidissent, nunc quasi fidem non haberent,de fide quæsiuissent. Ea res & catechumenis non tenue scandalum,& ethnicis non uulgarem,sed effusissimū cachinnum præbuit. Si Christiani ueluti è somno expergiscētes, nunc demū quærant,quomodo in Christum oporteat credere,clerici certe illorum,quamq; authoritatem apud populum hactenus quasi magistri obtinuerint,nunc tamen sese infideles esse declarauerunt, quum id quærant quod non habent. Et ignorat Vrsacius cum suis,qui horum authores sunt, quantam sibi iram thesaurizet, quum dominus per sanctos loquatur, Væ illis per quos nomē meum in gentibus blasphematur,ac deinde per seipsum in Euangelijs: Qui scandalizauerit unum ex pusillis istis,melius est,ut mola asinaria ad collum illius appendatur,& demergatur in alto maris,quàm,ut Lucas ait, aliquem ex paruis istis scandalizet. Quid enim defuit Catholicæ Ecclesiæ ad pietatem, ut nunc de fide quærendum uideretur? Quin uerbis suis de fide consules asscribunt,sub quibus res acta est: Vrsacius enim & Valens, Germiniusq; cum cæteris suis gregalibus id fecere,quod antea nec factum, nec auditum est apud Christianos. Quum enim scripsissent eam fidem, quam uoluerunt,addidere & Consulem,& mensem diemq; eius temporis,ut omnibus prudentibus palam facerent, non olim,sed nunc demum eorum fidem sub Constantio initium accepisse. Omnia enim respectu suæ hæreseos scripserunt: deinde cum simularent se de Domino scribere,alium sibi Domi-

num, Constantium scilicet creauerunt: ille enim ipsis impie agendi facultatem præbuit: suumq; Cæsarem æternum appellauerũt, qui Filium Dei æternum esse negant, tantos se pro impietate Christo hostes præbẽt. Sed fortasse caussam additorum consulum se mutuatos esse ex chronographia sanctorum prophetarum iactitauerint: quod si ausi sint dicere, multo liquidius suam inscitiam manifestabunt. Nam sanctorum prophetiæ temporũ memoriam habent, Esaias quidem & Osee in diebus Osiæ, Ioathan, Achas, & Ezechiæ uixerunt, Hieremias uero in diebus Iosiæ. Ezechiel porro & Daniel sub Cyro & Dario, alijq; aliorum temporibus prophetauerũt, non religionis fundamenta iacientes: nam ea & ante ipsos & ante cõstitutionem mundi fuit & semper est, quam Deus nobis in Christo præparauit. Neq; si dei suæ tẽpora assignarũt: siquidẽ & ante ea tẽpora fideles hoĩes extiterant, sed tẽpora suæ annũciationis notauerũt. Erat aũt principalis eorũ annũciatio de aduẽtu Saluatoris, sed tamẽ quæ appendicẽ quoq; sibi annexã habe ret, euẽta Israelitis & gentibus futura. Notæ aũt temporũ annaliaq; ita assignata nõ initiũ fidei, quemadmodũ iam dixi, sed initiũ Prophetarũ, quo in ceperant diuinare, cõplectebantur: isti autẽ sophi non in enarratione historiarum, non in prædiuinatione rerum futurarum, sed in expositione fidei. Post hæc uerba (edita est catholica fides) statim consulẽ, mensem, diem adiecerunt, ut quemadmodũ sancti historiarum suiq; ministerij tempora assignabant, ita isti suæ fidei tempora assignarent, atq; utinam in sua fide hanc assignationem fecissent, & non in titulo Catholicæ fidei hoc ausi fuissent: Non enim tali formula, ut diceret, uerborum rem cõscripserunt, nos ita credidimus, sed hac specie edita est Catholica fides. Improbitas ergo hæreseos istius suorum inscitiam prodit, & nouum istud scribendi genus paria facit cum Ariana hæresi: illo enim scripto indicant, initium suæ fidei, & quando primum inceperint credere, atq; iam inde uolunt fidem suam prædicari, eadem ratione ut apud Euangelistam Lucam, edictum describendi orbis exijsse dicitur, quod quum antea non esset, ipso die quo per authorẽ suũ promulgatum fuit, incepit esse: ita isti quoq; ubi scripserant, edita est fides, eo ipso ostenderunt nouitiam esse sententiam suæ hæreseos, & eam prius non fuisse. In eo uero quòd addiderunt titulum Catholicæ fidei, non sentiunt se delapsos ex Phrygia in Arianã sectam, adeo ut ipsi pro eorũ more loquantur, nobis primum reuelatum est, à nobis incipit fides Christianorum. Et ut illi Maximillam & Montanum, ita isti pro Christo Constantium dominũ suum nuncupant. Quòd si secundum ipsos ab istis consulibus principium suum fides accepit, quid facient patres & beati martyres? aut quid faciẽt illi, qui ab eis in Christiana religione instituti sunt? & ante cõsules istos dormierunt, quomodo illos excitabunt, ut quod didicerint, obliteretur? & q̃d ipsi scribendo inuenerunt, in eos inferant? Adeone crassi sunt, ut nihil fingere queant nisi cauillationes, easq; & indecoras & incredibiles, & statim de proximo argumentis refutabiles? Siquidem Nicena Synodus non temere habita est, ut quæ habeat grauissimos usus, et legitimam rationem. Syri etenim Cilices Mesopotamiani, in causa festi claudicabant, atq; unà cum Iudæis Pascha celebrabant, & iam tum Ariana hæresis, quæ contra Eccle-

siam

ſiam inſurrexerat, ſuos propugnatores habebat qui ipſam defenderent, & qui pijs inſidias facerent, Euſebianos ſcilicet. Atq; ea cauſa fuit, cur uniuerſus orbis in conciliū coiret, ut & eodem die ubi feſtum celebraretur, & hæreſis quæ ſuppullulauerat, anathemate percuteretur: quod & factum eſt. Nam & Syri in aliorum ſententiam traducti ſunt, & Arianam hæreſim decreuerunt pro Antichriſti præcurſatrice habendam eſſe, & ſcriptis contra eam editis placita ſua promulgarunt. Sed tamen quum tot ac tanti uiri eſſent, nihil tale quale iſti, qui non niſi tres aut quatuor ſunt, auſi fuerūt facere. Siquidem nec conſulem, nec menſem, nec diem addiderunt, ſed in negocio Paſchatis non abhorruerunt ab iſtiuſmodi appendice. Ibi enim placuit ut adderetur, uiſum eſt, ut omnes obtēperarent. De fide uero non ſcripſerunt, uiſum eſt, ſed ad iſtum modum credit Catholica Eccleſia, & ſtatim confeſſio ipſa credendi adiuncta eſt, ut oſtenderēt eam non nouam eſſe ſententiam, ſed Apoſtolicam: & quæ ipſi ſcripſiſſent, non eſſe ſua inuenta, ſed Apoſtolorum documenta. Contrà, Synodi ipſorum quam quæſo habet legitimam cauſam cur inſtituantur? Si enim recens aliqua hæreſis poſt Arianam emerſit, age, proferāt nobis eius hæreſeos cōmenta, authoresq; ſectæ: interim tamen ſcriptis ſuis anathematizent omnes hæreſes ipſorum concilio priores, & inter cæteras etiam Arianam ſectam, quemadmodum patres Niceni fecerunt, ut uideantur ſaltem aliquam ueriſimilem occaſionem habere noua moliēdi. Quòd ſi tale nihil accidit, neq; quicq; iſtiuſmodi oſtendere poſſunt, ſed ipſi potius ex morbo Arianæ hæreſeos iſta loquuntur, uictiq; quotidie in omnem ſpeciem ſe mutant, quis uſus quæſo cōciliorum? quum Nicenum concilium aduerſus Arianam cæteraſq; hæreſes ſatis ualeat, quas per ſanam fidem cōdemnauit? Porro Aetius, cognomento impius, quem pro cauſa habendi concilij toties iactitant, non de propria inſania quaſi à ſe inuenta, ſuperbit, ſed in Arianam, quæ alterius dogmatibus conſtat, tranſiens, cum ſuis quos decepit, naufragium fecit. Fruſtra igitur circūcurſitantes prætexunt, ob fidem Synodos ſeſe poſtulare, quū ſit diuina ſcriptura omnibus potentior. Quòd ſi ad hanc rem uſus Synodi deſideratur, ſuperſunt acta patrum: nam neq; hac in parte negligentes fuere qui Niceæ conuenerunt, ſed ita accurate ſcripſerunt, ut qui ſynceriter eorum ſcripta legat, facile reminiſcatur eius in Chriſtum religionis, quæ à ſacris literis annūciatur. Ergo quum nullam rationem pro ſe habeant, omnibuſq; undecūq; deſtituantur, & hæreant, & fruſtra operoſi ſint in cauillationibus, illud nimirum illis reliquū eſt, ut dicant, Nos qui maioribus noſtris cōtradicimus, & præuaricamur patrum traditiones, poſtulauimus Synodum promulgari, metuentes aūt, ſi omnes in unum conueniant, ne fruſtra laborauerimus: ita uoluimus Synodum indici, ut ea in duas partes dirimatur, quo ita à ſe inuicem diſiunctis, ſcriptiſq; noſtris exhibitis aliquid ſuffurari poſſimus, minas Conſtantij impiæ ſectæ propugnatoris aſſidue iactitantes, ſimplicitatemq; nimiam Niceenſium patrum cauillantes, acta Niceenſia irrita ocioſaq; reddamus. Hæc tametſi uerbis non proferant, ad eum tamen finem omnia faciunt & moliuntur. Certe quum multa multoties in diuerſis Synodis & dixerint, & ſcripſerint, nunq; tamen Arianæ hæreſeos mētionem, ut

malæ,fecerunt: imo si quando cōtigit, ut ex præsentibus aliqui hæreses cri minarentur,ipsi Arianam à Niceno concilio damnatam excipiebant defen debantq́;,eosq́; qui Ariana dicerent,beneuolētissime cōplectebatur. Quæ res pro insigni argumento est non ob ueritatem, sed ad abolitionem eorū quæ Niceæ acta sunt,nouas ipsos Synodos cōminisci. Quæ aūt in Synodis ab ipsis ipsorūq; similibus acta sunt, rem ita esse adhuc magis probant. Reliquum igitur est,ut singula quemadmodū acta sunt, exponam. Omnibus igitur expectantibus ut in unum conuenirent,quos Imperatoris diplomata euocabant,& unum concilium haberetur,postq; diuisio facta esset,alij q Seleuciam cognomento Tracheiam abijssent: Alij Ariminum se contulissent,ubi Episcopi fuere 50. & eo plures, uenit etiam ad eundem locum Germinius,Auxentius,Valens,Vrsacius,Demophilus et Gaius:ibi quum cæteri Episcopi ex sacris literis uerba sua formarent, illi chartulam exhibuerunt,recitatisq́; consulibus sub quibus scripta erat,postulabant,ut ea omnibus Synodis anteponeretur, omissa omni de hæreticis quæstione, nullaq́; habita percunctatione,quo animo aut qua sententia essent,sed scriptis chartulæ solūmodo contentos esse debere: scripta aūt eorum huiusmodi fuere.

EDITA EST CATHOLICA FIDES IN præsentia domini nostri religiosissimi præclariq́; uictoris regis Constantij Augusti æterni, consulibus clarissimis uiris, Eusebio & Flauio Arimini,undecimo Calendas Iunias.

REDIMVS in unum & solum & uerū Deum, Patrem omnipotentem: conditorem opificemq́; omnium,& in unigenitum Filium dei,ante omnia secula & initia,& ante omne tempus, quod in intellectum cadere potest,existentem, & ante omnem cōprehensibilem substantiam,natum impatibiliter ex Deo, solum ex solo Patre, Deum de Deo,similem Patri suo,qui ipsum genuit, cuius,secundū scripturas,generationem nemo nouit,nisi solus qui eum genuit Pater, hūc scimus Dei unigenitum Filium,nutu paterno aduenisse è cœlis ad demoliēda peccata,genitum ex Maria Virgine,ucrsatumq́; eum discipulis fuisse,& ubi omne officium dispensationis adimpleuisset, secundum Patris uoluntatem crucifixum & mortuum esse,& ad inferos descendisse,atq; ibi,quod sui officij erat,peregisse,quem ianitores inferorum cōspicati,exhorruerunt, eūq; tertio die ab inferis resurrexisse,& uersatum cum discipulis fuisse,eumq;,ubi negocia sua absoluerat,impletis quinquaginta diebus,in cœlos assumptum esse,& sedere ad dexteram Patris, & ultimis diebus resurrectionis uenturum in gloria paterna,ut tribuat unicuiq; secundum opera sua, & in Sanctum Spiritum, quem unigenitus promisit se missurum humano generi paracletum,quemadmodū scriptum est, Vado ad Patrem meum,eumq; rogabo,& alium paracletum mittet uobis Spiritum ueritatis,ille de me accipiet, & docebit uos,omniumq́; admonebit. Vocabulum porro substātiæ, quia simplicius à patribus positum est,& à populis ignoratur, & scandalum adfert,

fert, eò quòd in Scripturis non cõtineatur, placuit ut de medio tolleretur, et nullam posthac de Deo substantiæ mentionem esse faciendam, eò quòd sacræ scripturæ nusquam meminere substantiæ Patris & Filij: Filium autẽ Patri per omnia similem dicimus, quemadmodũ sacræ literæ & dicunt & docẽt: quibus recitatis, non longe postea cognita est istorum qui hæc scripserant, uafricies. Episcopis enim proponẽtibus, ut cæteræ cum Ariana damnarentur hæreses, reliquisque omnibus in id consentientibus, Vrsacius & Valens cum socijs suis abnuerunt, ac deinde cognitum est eos nõ synceriter sed ad abolitionem eorum quæ Niceæ acta essent, ita scripsisse, ut infaustam hæresim introducerent. Mirantes igitur dolosa eorum hominum uerba, & uafrum institutum, dixerunt ad eos, Nos, non quia fide indigeremus, huc cõuenimus; habemus enim sanam fidem, sed ut eos qui ueritati contradicũt, & noua molirentur, cõfunderemus. Si igitur uos, quasi nunc incipiẽtes credere, ista scripsistis, nondum clerici haberi potestis, ut qui nunc rudimenta Fidei condiscere incipiatis: Quòd si eo animo quo nos, huc uenistis, sit omnium concordia, & hæreses anathemate execremur, & quæ patrum sunt, teneamus, ne posthac captatæ conciliorum occasiones obuersentur, quum semel illi qui Niceæ cõuenerunt, omnia præoccuparint, & nihil non egerint pro Catholica Fide. Omnibus ergo Episcopis ita suffragijs inter se cõsentientibus, illis è diuerso abnuentibus, ac proinde ut inscitis, dolosis, ac potius hæreticis cõdemnatis, totum concilium suis calculis Nicenam Synodũ approbauit, & eam ad omnia sufficere iudicauit: Vrsacium uero, Valentem, Germinium, Auxentium, Gaium, Demophilum hæreticum pronunciauit, & contra eos submotos ab Ecclesia, ut non uere Christianos, literas scripserunt Romana quidem lingua, sed in Græcam linguam, quod fieri potuit, ad istum modum interpretatas.

EXEMPLAR EPISTOLAE SYNOdalis ad Augustum Constantium.

DEI iussu, tuoque pio edicto olim dogmatib. tradita ita esse, ut tradita sunt, credimus. Nam Ariminum ex omnibus ad Occidentem ciuitatibus in unũ cõuenimus, ut Fides Catholicæ Ecclesiæ cognosceretur, & qui alterius opinionis essent, manifesti fierent, ibique post lõgam deliberationẽ optima uisa est ea fides, quæ hactenus usque à priscis temporibus perdurauit, quam & Prophetæ, & Euangelia & Apostoli per Dominum nostrum Iesum Christum prædicarunt, qui est tui imperij custos, & tuæ ualetudinis defensor. Statutum igitur ut eam retinentes coleremus, & colentes usque ad finem cõseruaremus. Indecens enim & nefarium aliquid ex rectè & iustè decretis, & ex rebus Niceæ publicè cum illustrissimo principe Constantino patre tuo per accuratam deliberationẽ cõstitutis, imutare uelle, in quibus tanta doctrina est & prudentia, ut ea ubique deprædicata ad omnium aures animosque peruenerit, quæ sola hostis & interfectrix Arianæ hæreseos: & per quam non illa sola, sed & reliquæ hæreses sublatæ sunt, in qua certe & addere aliquid temerarium est, & auferre periculo-

riculosum. Quorum si alterutrum fiat, erit hostibus quidlibet agendi libera facultas. Atque ea de causa Vrsacius & Valens iam pridem socij & adstipulatores Ariani dogmatis, à nostra cōmunione, sententia data, segregati fuere, quam ut denuo recuperarent, de peccatis suis, in quibus se conscios agnoscebant, pœnitentiam ueniamque postularunt, ut eorū syngraphæ testantur, & ob id illis uenia gratiaque delictorum facta est: hæc aūt per id temporis facta sunt, quum Mediolani Synodus in consessum ibat, præsentibus ibidem Romanæ Ecclesiæ presbyteris, fuitque proinde nobis persuasissimū, iniquum esse, quum Imperator Cōstans ab obitu suo dignus omni memoria, hanc fidem omni cura & diligentia cōscriptam promulgarit, tum demū ex quo ille baptizatus ex hominibus, in requiem sibi debitā translatus est, aliquid noui in ea fide moliri uelle, & tot sanctos confessores, martyres huius placiti scriptores authoresque cōtemnere, qui pro ueteri lege rituque Ecclesiæ in ea sententia permansere, quorum fidem Deus per Dominum Iesum Christum in tempora tui imperij contulit, per quem ita late regnas, ut etiā nostro orbi imperes. Verum denuo miseri isti deplorati animi, nefario ausu impiæ sententiæ sese præcones ostendunt, & omnia ueritatis decreta cōuellere nituntur. Eo enim tempore quo pro tuo edicto Synodus cogebatur, ipsi fraudis suæ consilia denudarunt. Conati enim sunt per uafriciem & tumultum cum socijs istius factionis Germinio, Auxentio, Gaio, cōtentiones discordiasque seminantibus, nouas res facere. Quarum doctrina una eademque, omne genus blasphemiarum superat: ubi aūt uiderent, non esse ibi homines eiusdem studij, neque qui illorum prauis sententijs adstipularētur in nostrum concilium se transtulerunt, ut uiderentur aliud quippiam scribere, sed ipsi non ita diu postea animū suum ostenderunt. Ne igitur res Ecclesiasticæ in easdem molestias cadant, ne'ue turbatio et tumultus denuo omnia inuoluat & confundat, constanter uisum est, olim decreta pro legitimis inconcussim seruanda esse, & istos à nostra cōmunione submouendos esse, atque ideo legatos nostros ad tuam æquitatem misimus, qui tibi sententiam Synodi ex epistola ostenderent, idque legatis nostris ante omnia mandatum est, ut ueritatem priscis & iustis rerum allegationibus probarent, & tuæ sanctitati ostenderent, quòd non quemadmodum Vrsacius & Valēs inquiunt, pax futura sit, si aliqua ex rebus iustis subuertantur: nam quomodo pacifice agere poterint, qui pacem tollūt? sed potius inde cōtentionem turbationemque tum reliquis ciuitatibus, tum Romanæ urbi oborituras esse. Quapropter supplicamus tuæ humanitati, ut benignis auribus et sereno uultu nostros legatos intuearis, neque ad contumeliam mortuorum aliquid noui induci permittas, sed nos sinas in institutis decretisque maiorū permanere, quos magno ingenio, prudentia, & Spiritu Sancto omnia fecisse asseuerauimus. Certe res nouæ, quas isti moliuntur, credentibus incredulitatē, incredulis crudelitatem inducunt. Iterum te nostris supplicationib. conuenimus, ut iubeas Episcopos peregre cōmorātes, quos & grauitas ætatis & paupertas affligit, quàm facillime in patriam deduci, ne ecclesiæ absentibus Episcopis desertæ relinquantur; id quoque nostris precibus addimus, quò nihil desit rerum priscarum, nihilque exuberet, sed omnia firma maneāt, usque à tem-

à temporibus beati patris tui in hodiernũ diem obseruata, ne nos posthac uexari,& à nostris diœcesibus segregari permittas, sed ut Episcopi cum suis populis pace ad preces cultusq; diuinos ocium habeant,orantes pro tuo imperio,salute,& pace,quam tibi in perpetuum diuinitas largiatur: Nostri porro Legati subscriptiones salutationesq; Episcoporum adferunt, qui tuam sanctitatem de hac causa ex ipsis sacris literis edocebunt.

SENTENTIA SYNODI.

VAMDIV par & possibile erat fratres charissimi,Catholica Synodus & sancta Ecclesia sua patientia & tolerantia pertulit ingenerose Vrsacium,Valentem,Gaium, Germinium, & Auxentium, qui aliàs alia sentientes omnes Ecclesias perturbarunt, & nunc in præsentia ausi sunt hæreticas sententias orthodoxæ fidei assuere, & Nicenam Synodum hostem Arianæ hæresis demoliri, suamq; sed peregrinam & alienissimam à sanctissima Ecclesia fidem cõscriptam promulgare, quã nos recipere nefarium putauimus. Qui quum iam pridem hæretici essent, etiam nunc deprehensi sunt contraria sentire,quos ad cõmunionem nostrã accedere prohibuimus,eosq; in præsentia nostris uerbis cõdemnãtes,à cœtu fidelium reijcimus: Vos item quod uidebitur de ijs,statuite,ut uniuscuiusq; cognitio ex sua subscriptione robur habeat, unanimiter nos Episcopi dicimus,prædicti isti inimici detrahantur ab Ecclesia,ut Catholica Ecclesia in pace permaneat.Et hæc quidem Arimini acta celeriter istiusmodi finem acceperunt.Nemo enim ibi dissensit, sed omnes concorditer sua iudicia cõscripserunt, & Arianos reiecerunt. Quæ autem Seleuciæ cui Tracheia nomen est,acta fuere,istiusmodi sunt. Mensis erat à Romanis September, ab Ægyptijs Thoth,à Macedonibus Gorpeus nominatus,eius aũt mensis decima sexta secundum Ægyptios dies,in quam qui euocati fuerant, conuenere.Erant aũt ibi propemodũ centum sexaginta, ibi quũ multi accusarentur,multi quoq; accusarent,& contra alios uociferarentur,Acacius, Patrophilus,Iunius è Tyro,& Eudoxius,qui in Antiochenam Ecclesiam insiluit,Leontius & Theodotus,Euagrius quoq; & Theodulus,& Georgius ex orbe terrarum abactus,rem callidam instituunt: formidantes enim probationes suorũ accusatorũ,alios homines hæreticæ factionis, sibi ueluti mercenarios ad impietatem addictos,& à Secundo per Synodum maximã exauctorato,ad ordines Ecclesiasticos promotos in societatem adiũxere, inter quos fuere Lybici homines Stephanus,Siras, & Pollux de diuersis criminibus accusati,istis addidere Pancratium,Ptolomæum, & Meletianum quendam, sub ea specie quasi uidelicet de fide inquirere uellent: uerum nõ ita fallere potuerunt,quin intellectum sit eos metuere accusatores,& hæresim defendere:postea secessione facta discissi sunt,alijq; Acacio,sed pauci et suspecti adhæsere: alij uero qui illum reliquerãt,magno numero fuere. Acacius aũt cum suis immani uecordia audaciaq; plane abnegarunt Niceni concilij scripta,ipsam Synodum diffamãtes: alij uero ijq; permulti, reliqua Synodi approbabãt, solũmodo de uoce cõsubstantialitatis quasi obscuræ

cauillan-

cauillantes: ibi quum diutius cōmorarentur, accusatoribus grauiter incumbentibus, reisq; se in fugā penetrantibus, & ob hoc in maiori impietate uersantibus, Dominumq; blasphemantibus, multitudo Episcoporum indignatione concitata, Acacium quidem Patrophilum, Vranium, Eudoxiū, & Georgium ex Hypodectis, ab Ecclesia summouerunt, nōnullos item ex Asia Leontium, Theodosium, Euagrium, Theodulum: cōmunione uero spoliauerunt Asterium, Eusebium, Angarum, Basilicum, Phœbum, Phidoliū, Eustathiū, Eutychium, & Magnum, eò quòd citati ad causam dicendā de criminibus, quibus accusati erant, non cōparuerint: censueruntq; eos incōmunicabiles habendos, donec se legitima defensione puros ostenderent: et literis missis ad cuiusq; istorum parœciam, sententiam contra eos datā promulgauerunt, atq; ita profecti sunt ad piissimum Imperatorem Constantium, ut illi acta renunciarent: ita enim illis mandatū fuerat: Tali exitu Synodus Seleuciana clausa est. Quis igitur non approbauerit piam prudentiā Episcoporum Arimini cōgregatorum, qui tantū itineris laborem, tantaq; pericula maris sustinuerunt, ut Arianicè sapientes ab Ecclesia detraherent, & patrum traditiones integras cōseruarent, sancta & canonica decreta facientes? Quisque enim eorum sibi persuadebat, si solueret aliquid ex decretis maiorum, occasionem se daturum posteris, ut quod ipsi egissent, rescinderetur. Quis aūt quæso non uituperaret temeritatem Eudoxij & Acacij, qui honorem patrum suorum Ariomanitarum studio & gratiæ propināt & produnt? Quæ enim fides in eorum actis, si decreta maiorum suorū soluant? aut quomodo eos, quibus successere, patres suos appellabunt, quorum sententias ipsi culpāt? & præsertim Acacius, quidnám Eusebio suo magistro responderit? qui non solum Synodo Niceæ subscripsit, sed per epistolam suis populis significauit, eam esse ueram fidem, in quam in Nicena Synodo cōsensum fuit? Et si enim, ut uoluit, se per epistolam excusaret, uoces tamen Synodi non repudiauit. Quin & Arianos criminatus est, quòd dicentes, Non erat Filius priusq; nasceretur, eum ne ante Mariam quidem uoluerint extitisse. Quid uidelicet docebūt populos ab ipsis institutos? an patres suos lapsos esse? aut quomodo ipsi ueri apud discipulos suos habebuntur, quibus persuadent præceptoribus credendum non esse? Quibus porro oculis intuebuntur monumenta patrum suorū, quos ipsi hæreticos nominant? aut quo ore Valentinum, Phrygias, & Manichæos culpabūt, quum eadem cum ipsis loquantur? aut quo iure ipsi Episcopi esse poterint, si ab hæreticis quos ipsi criminantur constituti sunt? Quòd si illi male senserunt, & scriptis suis orbem terrarum seduxerunt, cesset omnino eorū memoria, & scripta illorum abijciantur. Ite ergo uos ipsi, & eruite eorum reliquias ex monumētis, ut ab omnibus intelligatur, & illos fuisse seductores, & uos parricidas esse. Certe beatus Apostolus laudat Corinthios, quòd ubiq; sui memores essent, & quòd traditiones quas tradidisset illis, retinerēt. Isti igitur quum talia de suis antecessoribus cogitent, prorsus contraria ad populos non uerebuntur dicere. Non laudamus uos quòd memores estis patrum, sed eo nomine potius uos cōmendamus, quòd eorum traditiones non retinetis. Supcrest, ut ipsi generis sui ignobilitatem culpent, & dicāt se

non

non ex pijs,sed ex hæreticis originem trahere. Istiusmodi enim uerba ipsos loqui decet ad Arianos,quibus,ut antea admonui,patrum honorē et suam salutem propinant,nec metuunt illud quod in Prouerbijs scriptum est,Mala soboles patrem execratur. Vos aūt nihil tale cōmittite, necꝙ improbitatē illorum,ueritatem putate: Nam & ipsi in se mutuo insurgunt,& à patribus suis deficientes, nō tuentur eandem sententiam,sed uarijs & multiplicibus mutationibus iactantur: & aduersus Nicenam Synodum contendentes, multas Synodos instituerunt, in quarum singulis nouam semper fidem edentes, in nulla earum perdurare possunt, necꝙ uncꝙ aliter facient, quoniā male quærendo,non inueniunt sapientiam,quam odere. Subiūxi igitur necessario aliqua ex parte scripta Arij, cæteraꝙ, quæ isti in diuersis concilijs promulgarunt,ut perspicere possitis non sine admiratione,qua de causa aduersus orbis terrarum conciliū, & patres suos contentiosus Arius ipsiusꝙ sectatores remittere sese nolint,ac proinde eos,quum dicerent ex non entibus Deum suum Filium condidisse,Filiumꝙ eum appellasse: & Dei Verbum in numero creaturarum esse:& fuisse,quando non erat:& mutabile id esse,posseꝙ ubi uelit sese mutare,ab Ecclesia per beatum Alexandrum reiectos fuisse,Ariumꝙ ita ab Ecclesia summotū, dum apud Eusebium cōmoraretur,suam hæresim scripto complexum esse,qui in Thaleia, neminē prudentium imitatus nisi solum Ægyptium Sosaten ad eius indolem & mollitiem numerorum multa conscripsit,quorum hæc aliqua portiuncula est.

BLASPHEMIAE ARII.

IPSE Deus secundum essentiam suam omnibus ineffabilis est,& solus ille nihil simile sibi, aut quod paris sit gloriæ,habet.Ingenitum aūt eū dicimus, ad distinctionē eius qui natura est genitus, eumꝙ principio carentē celebramus, ob eum qui principiū habet,Æternū uero prædicamus,ob eū qui in tēpore extitit, Filiūꝙ initiū creaturarū fecit,ipse minime initiatus: eumꝙ tulit & in filiū sibi adoptauit pro ratione, sed tamen suæ substantiæ propriū Filiū non habet: nam adoptitius iste,nec illi par,nec cōsubstantialis est. Sapiens uero est Deus, quoniam ipse est sapientiæ magister.Euidens quoꝙ res,Deum omnibus,qui per Filium sunt,inuisibilem esse,atꝙ adeo ipsi Filio inuisibilem esse. Diserte autē loquar: quomodo à Filio uideri posset,qui est inuisibilis:sed tamē pro potestate ea qua Deus potest uideri,proꝙ suis modulis quatenus fas est, Filius suffert Patris conspectumꝙ: igitur Trinitas est,sed maiestate non pari, impermixtilesꝙ sibi inuicem eorum subsistentiæ: altera enim altera gloriosior gloria,idꝙ in immensum.Alienus externusꝙ est quantum ad substantiam attinet,Pater à Filio,quoniam principio caret. Intelligitur ergo, unitate cōsistente,binitatem non fuisse, priusꝙ ea existeret: Filio enim nondū existente,statim relinquitur,Patrem tantūmodo Deum fuisse,ac proinde Filium tum non extitisse,eumꝙ factum esse uoluntate Paterna unigenitū Deum.Ab utroꝙ istorum alienus est ille qui Sapientia dicitur, Sapientia Dei uolūtate extitit.Indicatur aūt infinitis rerum uocabulis dum Spiritus; Vir-

tus, Sapientia, Gloria Dei, Veritas, & Imago, & Verbum appellatur. Intellige item eum & Splendorem, & Lumen animis fingi & cogitari. Æquale est Filij gignere: potens est qui melior, Excellentiorem aũt quàm uel meliorem, uel maiorẽ. Nonne Dei uoluntate Filius quantus quantus est, aliquando & alicunde euasit? & tum hoc à Patre accepit, quum illi obuenit. Deus robustus quum sit, præstantiorẽ aliqua ex parte hymnis celebrat. Vt compendio dicam, Filio Deus ineffabilis est: est enim sibi quod est: hoc est, indicibilis. Quapropter nihil eorum, quæ secundum cõprehensionẽ dicuntur, nouit eloqui filius. Impossibile est enim ei Patrem inuestigare, qualis in se est, quoniã ipse Filius suam ipsius substantiam ignorat, & quia Filius est, uoluntate patris uere extitit. Quæ igitur ratio concedit, eũ qui ex Patre est, patrem intellectu assequi posse? Certum est, illud quod initium habet, id quod initio caret, prout est, animo complecti, aut quale sit, comprehendere non posse. Quæ uero per epistolã ad beatũ Alexandrũ scripsere, sunt ista.

BEATO PAPAE EPISCOPO NOstro Alexandro, presbyteri & Diaconi in Domino, SALVTEM.

FIDES nostra iam usq; à maioribus nostris, & quam à te didicimus beate Papa, hæc est. Agnoscimus unũ Deum, solum ingenitum, solum æternum, solum nullo principio inchoatum, solũ uerum, solum immortalitate præditum, solum sapiẽtem, solum bonum, solum potẽtem, omnium iudicem, gubernatorem, dispensatorem immutabilem, & inalterabilem, iustum & bonum, Legis & Prophetarum & Noui Testamenti Deum, qui genuit Filium unigenitum ante tempora æterna, per quem secula & reliqua condidit, cumq; genuit non opinione fictum aut cogitatum, sed re uera subsistentem, cumq; subsistere fecit sua uoluntate, immutabilem & inalterabilem: creaturã Dei perfectam, sed tamen non ut aliquid ex creaturis: genitum quiddam, sed non ut aliquid ex genitis: non ut Valentinus tradit, proiectum quiddam Patris: neq;, ut Manichæus docuit, gennima Patri cõsubstantiale: neq;, ut Sabellius ait, unitatẽ diuidens Filiopatrem: neq;, ut Hiericas, lucernam ex lucerna: neq; ut facẽ in duo, neq; ut is qui prius erat, posterius sit natus aut conditus in Filium. Quemadmodũ & tu beate Papa in media Ecclesia de solio tuo discipulis tuis subinde exposuisti: uerum ita ut dicamus cum uoluntate Dei, ante tempora & secula conditum, uitam, essentiam, & gloriam à Patre accepisse, consubsistente cum eo Patre: Non enim Pater tradita illi omnium rerum possessione, seipsum ijs quæ innascibiliter habet, spoliauit. Est enim fons omnium, adeo ut tres sint subsistentiæ. Ex ijs Deus, qui est author omnium solissimus, principio caret: Filius uero sine tempore à Patre genitus, & ante secula conditus & fundatus, non erat priusq; gigneretur, sed intemporaliter ante omnia genitus, solus unusq; per Patrẽ extitit: Non em̃ æternus est, aut coæternus, aut coingenitus cum Patre, neq; simul cum Patre essentiam nactus

ctus eſt,ut quidam dicunt,duo principia ingenita introducentes,ſed ut De us unitas principiumq; omniũ, ita ante omnia exiſtit, ac proinde Filio ſuo prior eſt,quemadmodũ & à te didicimus in media Eccleſia cõcionante. Vt igitur Filius à Deo eſſentiam,gloriam & uitam habet,ita quoq; omnia do no à Patre accepit,prout Deus principiũ eius eſt. Eſt enim Deus princeps illius utpote eſſentia prior. Quòd ſi hæc dicta, Ex eo,&, Ex uẽtre, &, Ex Pa tre prodij,& uenio,pro parte aliqua cõſubſtantiali capiantur, ut aliquid de ſectum ex Patre Filius, ut à nonnullis fit, intelligatur, profecto ſequitur ut ipſe Pater cõpoſitus,partibilis & mutabilis habeatur. Iſta ſunt ex aliqua parte,quæ Ariani ex hæretico ſuo corde,anteq; Niceæ haberetur conciliũ, euomuerunt,Euſebius item Narciſſus,Patrophilus,Maris,Paulinus,Theodotus,& Athanaſius Nazarbonenſis ſimilia ſcripſerunt. Euſebius porro Nicomedienſis magnificis uerbis Arium in epiſtola laudauit,quũ recte inquiens ſentias,opta cunctos ita ſentire: cuiuis enim liquet, id quod factum eſt, non prius fuiſſe, quàm conderetur: & quod natum eſt, naſcendi initium habuiſſe, Euſebius quoq; ex Cæſarea Paleſtines in literis ad Epiſcopũ Euphrationem non ueritus eſt palam dicere,Chriſtum non eſſe uerum Deum: & Athanaſius ex Nazarbis hæreſim adhuc nudius retexit, unũ ex centum illis ouibus Filium Dei appellantes: In ſcriptis enim ſuis ad Epiſcopũ Alexandrum,auſus eſt dicere,Quid obtrectas Arianis? ſi dicunt ex non entibus Filium ut creaturam cõditum eſſe? unumq; ex rerũ uniuerſitate eſſe? Nam ille unus eſt ex centum ouibus, quæ per parabolam repræſentant res omnes creatas. Si igitur centenæ illæ non ſunt creaturæ,aut res factæ, aut ſi alicui aliquid ex centenis iſtis plus eſt q̃ cæteris, eſto,habeatur Filius neq; creatura, neq; aliquid ex uniuerſitatis numero: Sin aũt omnes ex illa centuria,res coditæ ſunt, & factæ: & nihil eſt præter iſtam centuriam, niſi unus dũtaxat Deus,quid quæſo Ariani abſurdi loquũtur,ſi in centuria iſta Chriſtum cõnumerantes,& unum eum ex uniuerſitate rerum appellarunt? Georgius uero,qui nunc Laodiceæ eſt,& per id tempus presbyter Alexandrinus erat,& Antiochiæ cõmorabatur, ita ad Alexãdrum Epiſcopũ ſcripſit. Conquereris de Ario,quũ dicit,Erat,quando non erat Filius. Certe Eſaias filius fuit Amos,Amoſq; prius fuit, quàm gigneretur Eſaias. Neq; Eſaias prius erat,ſed poſtea ſubſtitit. Idem rurſus ad Arianos ſcripſit. Quid expoſtulatis cum Alexandro Papa ſermocinante, ex Patre eſſe Filium? imo ne uos quidem reformidare debetis,Filiũ dicere ex Deo eſſe. Nam ſi Apoſtolus ſcripſit cuncta ex deo eſſe, & certum eſt, cuncta ex non entibus ad eſſentiam producta & facta eſſe,Filiumq; creaturam eſſe, & unum ex rebus conditis,recte ad eum modum dici poteſt,Filium ex deo eſſe, quemadmodum omnia ex Deo eſſe dicuntur. Ex hoc homine didicere Ariani ſimulanter agnoſcere hoc dictum ex Deo eſſe, & uerba quidem pronunciare, ſed tamen ut animo male ſentiant. Ipſe porro Georgius ab Alexãdro ob alia quidem crimina, ſed potiſſimum tamen ob impietatem reiectus eſt, quum eſſet illius presbyter,quemadmodũ ſuperius dictum eſt. In ſumma ita omnes ſcripſere,ut ſinguli uiderentur certare & contendere, quis eorum impietatem hæreſeos magis amplificaret,& apertius renudare poſſet. Epiſtolas aũt eo-

rum apud me non habui, ut eas ad uos remittere liceret, alioquin ipsa exemplaria ad uos dedissem. Deo aũt uolente, ubi ea nactus fuero, ad uos transmittam. Quin & Asterius Cappadox sophista multiceps unus ex socijs Eusebianis quoniam idolis in priore persecutione, quæ fuit sub auo Constantij, immolauerat, & propterea nequiret in clerum cooptari, de sententia Eusebij opusculũ fecit, quale & ipse uolebat, & quod sceleri immolationis magnitudine responderet, in quo locustam & erucam cum Christo cõparat, imo Christo anteponit, aliamq́ꝫ, quàm Christum, in Deo sapientiam collocat, Christi & mundi conditricem. Obambulat ille per Syriam, & per alias Ecclesias ex cõmendatione Eusebij, ut semel Christũ abnegare doceat, atqꝫ ea sæuitie contra ueritatem utitur. Adscendit igitur homo audacissimus ad loca minime sibi licita, sedensq́ꝫ in gradibus clericorum, publice suũ opusculum, quamq́ꝫ id multi grauiter ferrent, recitauit. Liber aũt ille multis uerbis constat, uerum ex eo has particulas desumpsi. Non enim beatus Paulus dixit, se prædicare Christum propriam Dei uirtutem aut sapientiam, sed sine ullo additamento uirtutem Dei & sapientiam Dei: esse enim alterã propriam Dei uirtutẽ, insitam Deo & coexistente sine generatione, eandemq́ꝫ & Christi genitricem, & creatricem totius mundi esse, de qua in epistola ad Romanos ita loquutus est, Inuisibilia enim ipsius ex mundi creatione per opera ipsa animaduersa perspiciũtur, necnon & æterna eius potentia & diuinitas. Quemadmodũ enim diuinitatem istam, de qua hic mentio est, nemo dixerit Christum esse, sed eum ipsum Patrem esse, ita arbitror eius propriam uirtutem non cõgnitum Deum, sed genitorem esse, aliamq́ꝫ Paulũ in eo loco docere sapientiam Dei, nimirum eam, quæ per Christum declaratur, & per eius opera ministeriaq́ꝫ innotescit. Idem rursus, Atqui æterna eius potestas & sapientia, quam nullo principio inchoatam & ingenitã rationes ueritatis ostendunt, una eademq́ꝫ haud dubie fuerit. Sed tamen singulatim ab eo plurimæ conditæ sunt potestates & sapientiæ, quarum primogenitus & unigenitus est Christus, quæ quidem omnes similiter à conditore pendent, eiusq́ꝫ qui ipsas creauit, & usurpat, iure meritoq́ꝫ dicuntur esse. Quale est quod Propheta locustam pro pœna humanorum scelerum diuinitus illatam, non uirtutem tantũmodo, sed & magnam uirtutem Dei nuncupat. Quin & beatus Dauid in multis Psalmis non ab angelis dũtaxat, sed à uirtutibus Deum laudari iubet, & omnibus ad hymnos inuitatis, magnã ad id multitudinẽ conuocat, quos & ministros Dei appellat, & eius uoluntatem facere cõmonstrat. Hæc ausus contra Christum, nondum adhuc cõquiescere potuit, sed & ulterius suas blasphemias extẽdit, quũ dicit, Vnum ex rerum uniuersitate esse Christũ: primus enim est rerũ conditarum, & unus ex naturis intellectualibus. Et ut sol inter ea quæ oculis uisuntur, unus est ex luminibus, quum tamen uniuerso mundo secundum ordinem mandatumq́ꝫ conditoris luceat, ita quoqꝫ & Filius unus ex intellectualibus naturis, omnibus qui in mundo intellectuali sunt, lucet ac splendet. Idem rursus dicit, Erat, quando non erat, ubi ita scribit, priorem generatione Filij Pater habebat generandi scientiam, uti medicus ante medicinã datam, medendi tenebat rationem. Idem rursus ex benefaciẽdi studio conditus est Filius,

& ex

& ex superabundantia potestatis fecit illum Pater. Item, Si uolũtas Dei cõtinuo ductu penetrat per omnia opera, certe Filius opus habendus fuerit, quum uoluntate Patris genitus & factus sit: Hæc quidem solus Asterius scribit: Eusebiani uero in cõmune cũ ipso animis sentiunt. Istæ nimirũ sententiæ sunt, pro quibus cõtendunt, ob istas cum ueteri Synodo bellum gerunt, eò quòd non eadem à patribus, qui ibi in cõsessu fuere, scripta sint, sed potius hæresis ab illis damnata sit, quam isti stabilire satagunt. Inde nimirũ est, quò d Asterium immolatorem dæmoniorum, & sophistam impietatis antesignanũ faciũt, ut nihil parcat cõtra dominũ loqui, aut simpliciores eloquentia seducere. Verum ignorant stolidi id sese in suam noxam facere. Foetor enim uictimarũ idolis Cæsarũ in antesignano suo istam hæresim Christo hostilem & perduellem esse, euidentius demonstrat. Nec aliud in causa est, quur omnia motibus & tumultibus miscere studeant, persuasi si quàmplurimos occidant, & singulis mensib. Synodos faciant, fore ut sententia in Arianos lata obliteretur. Vidẽturq; mihi aut plane ignorare, aut ignorantiam callide simulare, quasi nescirẽt etiã ante conciliũ Nicenũ hæresim istã abominabilem fuisse, quo tempore Artemas eius fundamẽta iaciebat, & ante Artemam æque abominabilem sub Caipha & Pharisæorum concilio fuisse, & nullo nõ tempore officinam Christo hostilem omnibus execrabilem uideri, neq; unq; ab odio liberã futuram, eò quòd adamabile sit Christi nomen, uniuersaq; rerum natura genua illi flectat, & cõfessionibus agnoscat Dominum Iesum Christum esse in gloria Patris. Illi tamen faciẽdis uniuersalibus concilijs nondum fatiscunt. Eusebiani certe in Niceno cõuentu ab Ecclesia reiecti, postmodum inuadentes impudentes Ecclesias, cœpere Episcopis, si qui cõtradicerẽt, insidias struere, & pro ijs submotis, hæreticos in Ecclesias inducere, ut quando uellent, Synodos cogerent, habituri eos sibi adstipulatores, quos ob id de industria ad Episcopalem ordinem subuexerunt. Coeunt igitur Hierosolymis, & istiusmodi scribunt.

SANCTA SYNODVS HIEROSOLYmis coacta, Ecclesiæ Dei quæ est Alexãdriæ & per Ægyptum, Thebaida, Libyam, Pentapolim, reliquisq; per orbem Episcopis, presbyteris, & diaconis in Domino, SALVTEM.

OMNIBVS nobis ex diuersis prouincijs in unũ cõgregatis, ad Panegyrim celebrandã pro dedicatione martyrij Saluatoris, quod religiosissimus Imperator Deo omnium regi & Christo eius ædificauit, maiorem nobis animorum lætitiam, Dei gratia, literæ eiusdem religiosissimi Imperatoris præbuerũt, quibus nos ad ea quæ oportuit instigans, omnem inuidiam ab Ecclesia Dei expellit, & omne odiũ procul abigit, per quæ Christi membra iam pridem dissidebant, authorq; fuit ut simplici & placido animo reciperemus Arianos, quos aliquãdiu improba inuidentia extra Ecclesiam detinuit, & uiris istis de rectitudine fidei in literis suis testimonium præbet, quam quum antea fama audiuerat, ipse ean-

dem ex uiua eorum uoce cognouit, cognitamq́ approbauit, eamq́ rem nobis manifestam reddidit, eo quod literis suis orthodoxos eorum uirorũ opiniones scripto cõprehensas subiunxerit, quas omnes agnouimus sanas, & Ecclesiasticas esse, quapropter iure admonuit, ut uiri isti reciperentur, & coadunirentur cum Ecclesia Dei, ut uos ex epistolæ illius exemplaribus cognoscetis, quæ nos ad pietatem uestram misimus. Credimusq́ uobis ipsis ueluti propria membra uestri corporis recuperantib. magnum ex ea re gaudium lætitiamq́ oboriturã, dum ipsi uiscera uestra, fratres scilicet & patres agnoscitis, & recipitis, non solum presbyteris Arianis, sed uniuerso populo cum omni multitudine uobis restituto, quæ ob causam istorum uirorũ longo iam pridem tempore à uobis dissidebat, decetq́ uos cognitis quæ hic acta sunt, quodq́ isti uiri nobiscum cõmunicauerunt, et à tanta Synodo recepti sunt, q̃ promptissime eos, ut membra Ecclesiæ coeãt & in pace sint, cõsalutare, maxime, quod promulgata, & publice edita eorum fides indubitatam, & apud omnes approbatam Apostolicam traditionem, & doctrinã cõplectatur. Tale Synodorum exordiũ fuit, in quo q̃ celerrime sua studia quæ ulterius dissimulare nequibant, non prodidere. Siquidem eo ipso, q̃ dicerent, depulsam esse omnem inuidiam, & quia post Athanasij exiliũ scribebant Arium cum suis recipiendum esse, satis indicarunt, sese non alia de causa Athanasio, cæterisq́ Episcopis, quos sibi refragatores sentiebant, insidias struxisse, quàm ut Arium reducerent, & hæresim introducerent. Et q̃uis quam omnem Arij dementiam in hac Synodo laudassent, & in cõmunionem eos recipiendos esse statuissent, idq́ iam pridem re præstitissent, tamẽ adhuc aliquid suæ uoluntati deesse existimantes, Antiochiæ nouam Synodum per causam encæniorum coegerũt, & quia ab omnibus de hæresi male audiebant, uarijs modis, alia aliter scripserũt. Quæ aũt in una epistola scripserunt, sunt ista. Nos certe Arij acoluthi sectatoresq́ non sumus, neq́ quum sumus Episcopalis ordinis, presbyterum sequimur, neq́ aliam fidẽ præterq́ ab initio traditam, recipimus, quin imo nos ipsi eius fidei examinatores probatoresq́ facti, potius eum admittimus, quàm sequimur, quod ex uerbis nostris cognoscere licebit. Didicimus enim ab initio credere, esse unum Deum totius uniuersitatis Deum, omniumq́ intelligibilium sensibiliumq́ opificem, & procuratorem: & in unum Filium Dei Vnigenitũ, ante omnia secula existentem, & coexistentem cum Patre suo, per quẽ omnia facta sunt, tam uisibilia quàm inuisibilia, eundemq́ sub extrema tempora secundum Patris sui placitum descendisse, & carnem ex Virgine accepisse, & postq́ omnem Patris sui uoluntatem adimpleuisset, passum esse, & resurrexisse, & in cœlum redijsse, & ad dextram Patris sedere, ac denuo uenturum ad iudicandum uiuos & mortuos, credimus quoq́ in carnis resurrectionẽ, & uitam æternam. Quæ aũt in alia epistola iterum per idem festum Encæniorum edidere, quum priorum pœnituisset, nouaq́ excogitassent, sunt ista. Credimus cõgruenter pro Euangelica & Apostolica traditione in unum Deum, Patrem omnipotentẽ, uniuersitatis conditorem, & opificem & procuratorem, ex quo omnia, & in unum Dominũ Iesum Christum Filium eius unigenitum Deum, per quem omnia: eumq́ natum esse ante se-

cula

cula ex Patre, Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectū ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, Verbum uiuum, Sapientiam uiuam, Lumen uerum, uiam, ueritatem, resurrectionem, pastorem, ianuam, immutabilem & inalterabilem Deitatis substantiæ, Voluntatis, Potentiæ & gloriæ Patris sine omni dissimilitudine imaginem, primogenitū omnis creaturæ, eundemq; in principio apud Deum Verbum esse, quemadmodum in Euangelio dictum est, Et Deus erat Verbū, per quem omnia facta sunt, & in quo omnia subsistunt: qui sub extremos dies è supernis descendit, & ex Virgine natus est secūdum scripturas, eumq; hominem factū mediatorem Dei & hominum, & Apostolum Fidei nostræ, & principem uitæ esse credimus, quemadmodū dicit, Ego descendi è cœlo, non ut facerem uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me, eundemq; pro nobis passum esse, & resurrexisse tertia die, & adscendisse in cœlos, & sedere ad dextram, & iterum uenturum cum gloria & potestate ad iudicandum uiuos & mortuos, Et in Spiritum Sanctum, ad cōsolationem, et sanctificationem & cōsummationē credētibus datum: quemadmodū Dominus noster discipulis præcepit, dicens, Abite & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, Patris inquā uere Patris, Filij uere Filij, Spiritus Sancti, uere Spiritus Sancti, non ut hæc simpliciter uocabula habeantur absq; rebus, sed ut singulorū propria persona, ordo & gloria intelligantur, adeo ut terni sint ratione personarum, unus tamen per cōcordiam. Hanc igitur fidem retinētes, imo ab initio usq; ad finem eam possidentes coram Deo & Christo eius, omnes hæreticorū prauas opiniones anathemate detestamur, et si quis præter rectam sacrarum literarum fidem, docet tempus aut momentum aut seculum esse, aut fuisse, priusq; Filius gigneretur, anathema esto, aut si quis Filium creaturam pro ratione cæterarū creaturarum dicit, & non, ut sacræ scripturæ tradiderunt, alterum ex altero existere: Aut si quis quippiam præcipit, aut euangelizat, præter ea quæ accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus per sacras literas proditis, & à Prophetis & ab Apostolis traditis, uere & reuerenter credimus & sequimur. Theophronius porro Episcopus Tyanensis istiusmodi fidem à se cōpositam in præsentia omnium promulgauit, cui omnes, hominis religione approbata, subscripserunt. Nouit Dominus, quem testem aduersus animā meam inuoco, quod credo in unum Deum, Patrem omnipotentē, uniuersitatis conditorem & authorem, ex quo omnia, & in Filium eius unigenitū, Deum, Verbum, Potentiam & Sapientiam, Dominum nostrū Iesum Christum, per quem omnia, eumq; genitum esse, ex patre ante secula, Deū perfectum ex Deo perfecto, & apud Patrē existere in sua persona, & ultimis diebus descendisse, genitumq; ex Virgine esse secundum scripturas, & postquam homo factus esset, passum esse, & resurrexisse è mortuis, & in cœlos adscendisse, & sedere ad dextram Patris sui, eundemq; iterum uenturū esse cum gloria & potentia, ad iudicandum uiuos & mortuos, eundemq; permanere in secula. Et in Spiritum Sanctum cōsolatorem, Spiritum ueritatis, quem etiam per Prophetam promisit deus se effusurum super seruos suos, & quem Dominus discipulis suis pollicitus est, et secundum pollicitationē

misit,ut Acta Apostolorum testantur. Si quis igitur præter hanc fidem do cet,aut diuersa in animo retinet,anathema esto,aut quæ Marcelli Angere n sis,Sabellij,aut Pauli Samosatensis sunt,sapiat,& ille quoque anathema esto, & quicunque cum eo cõmunicant. Fuere aũt numero, qui tempore Encæni orum cõuenerant,nonaginta,consulibus Marcellino & Probino, indictio ne decima quarta,præsente ibidem impijssimo Constantio. Hæc cum An tiochiæ per tempora Encæniorum egissent, ne tum quidem arbitrati satis perfecte fidem suam cõscriptam esse, utpote homines turbido fluctuantique animo,aliud scripturæ genus de fide post aliquot menses conficiunt,aman dantque in Gallias Narcissum, Marim, Theodorũ, Marcũ,qui quasi à Syno do emissi,ista beatæ memoriæ Constanti Augusto, cæterisque qui ibi ade rant,tradiderunt:Credimus in unum Deum,Patrem omnipotentẽ,condi torem,& factorem rerum, ex quo omnis Paternitas & in cœlis & in terris, nomen mutuatur,et in unigenitum eius Filium,Dominum nostrum Iesum Christum,ante omnia secula ex Patre genitum, Deum ex Deo, Lumen de Lumine,per quem omnia facta sunt in cœlis et in terris,siue ea uisibilia sint, siue inuisibilia, eundemque Verbum esse, Sapientiam,Virtutem,Vitam, & ueram Lucem, qui propter nos postremis temporibus homo factus est, & genitus ex sancta Virgine, eundemque credimus crucifixum, mortuum, se pultumque,tertio die ex mortuis resurrexisse,assumptumque in cœlum, reside re ad dextram Patris,& uenturum esse in cõsummatione seculorum,ut iudi cet uiuos & mortuos, reddatque singulis secundum opera sua. Cuius regnũ indestructile permanet in infinitas ætates, Sedebit enim ad dextrã Patris, non solum in hoc seculo,sed etiam in futuro. Credimusque in Spiritum San ctum,hoc est,paracletum,quem pollicitus Apostolis, post reditum suũ in cœlos,misit,ut eos erudiret, omniaque illis in memoriam subijceret, per quẽ animæ sanctificantur,quæ in illum synceriter credunt.Eos porro qui dicũt Filiũ ex non ente,aut ex alia subsistentia,& non ex Deo esse,aut erat, quan do nõ erat Filius,alienos à se censet Catholica Ecclesia. Rursus quasi isto rum pœnitentiam laborarent, post triennium iterum in cõsessum ueniunt: amandantque Eudoxium Cilicem,& cum eo nõnullos ad Italiam secum de ferentes,fidem multis uerbis cõscriptam, & cum pluribus, præter superio res, appendicibus instructam : nam quasi rectiora ac magni momenti exco gitassent,operæprecium ipsis uisum est hoc iter suscipere,sunt aũt ista: Cre dimus in unum Deum Patrem omnipotentem,conditorem factoremque o mnium,ex quo omnis Paternitas in cœlis & in terris nominatur, & in uni genitum eius Filium,Dominum nostrum,ante omnia secula ex patre natũ: Deum ex Deo, Lumen ex Lumine, per quem omnia facta sunt in cœlo & in terra,tum uisibilia tum inuisibilia, eundemque Verbum esse, Sapienti am,Potentiam,& Vitam,& Lucem ueram,qui ultimis diebus propter nos homo factus,& genitus ex Maria Virgine, crucifixus & mortuus est, & re surrexit tertia die à morte,& in cœlum subuectus est,sedetque ad dextrã Pa tris, & uenturus est in cõsummatione seculi ad iudicandũ uiuos & mortu os, & reddendum unicuique secundum opera sua, cuius regnum indefinens permanet in infinitas ætates. Sedet enim ad dextram Patris nõ solũ in hoc seculo,

seculo, sed etiam in futuro. Credimus item in Spiritū Sanctum, hoc est, paracletum, quem quum pollicitus esset Apostolis post reditum suum in coelos, misit, ut doceret eos & cōmonefaceret omnium, per quem animae, quae in illum synceriter credunt, sanctificantur. Eos aūt qui dicunt, Deum ex nō ente extitisse, aut ex alia subsistētia, & non ex Deo, & quòd tempus ante seculum aliquod fuit, quoniam nondum esset Filius, alienos à se censet & agnoscit Sancta & Catholica Ecclesia.* Similiter & eos qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum, aut ante secula, cum nec Christum nec Dei Filium fuisse, aut eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctū: aut Filium ingenitum, aut quòd non de consilio suo & uoluntate Pater Filium genuerit, hos omnes anathemate ferit Sancta et Catholica Ecclesia. Nō enim tutum est dicere Filium ex non ente ad essentiam prodijsse, eò quòd illud in sacris literis nusq̄ de Filio feratur. Neq̄ illum ex ulla alia substantia praeexistente, & quae Pater non esset, genitum esse, sed solum ex Deo genuinè & naturaliter natum esse definimus. Vnum enim ingenitū et nullo principio inchoatum Christi Patrem sacra scriptura cōmonstrat. Sed neq̄ illi, qui subtiliter dicunt fuisse aliquando, quando non erat, ex literis quae sacrae scripturae non sunt, temporale aliquod interstitium, quod ante ipsum fuerit, cogitare debent, sed solum dum intemporaliter Deum genitum esse, eò quòd tempora & aetates per eum sint conditae, non tamen eum coinexordiatum & coingenitum cum Patre existimare fas est. Neuter enim proprie siue Pater siue Filius coinoriginatus, aut coingenitus, ut ea parte collegā habeat, dici potest. Sed patrem solum nullo principio inchoatū ineffabiliter, & omnibus incōprehensibiliter ante secula genuisse agnoscimus, ac proinde Filium non itidem, uti Patrem, ingenitū dici posse, sed principem exordiumq̄ sui patrē habere, qui ipsum genuit. Caput enim Christi Deus. Neq̄ tamen ob id, quia ternas res, & tres personas Patris, & Filij, & Spiritus Sancti secundum scripturas cōfitemur, tres Deos facimus. Quoniam perfectū ingenitum, & nullo principio inchoatum, inuisibilem unum Deum agnoscimus, Deum & patrem unigeniti, qui solus ex se habet id ipsum quod est, solusq̄ omnibus alijs benigne largitur ut sint: non tamen, quia unum solū Deum esse Patrem Domini nostri Iesu Christi, unumq̄ ingenitum profitemur, ideo Christum Deum ante secula esse abnegamus, qualia faciūt Pauli Samosatensis discipuli, qui cum post incarnationē suam, ex profectu uirtutis Deum factum esse asseuerant, eò quòd merus homo esset. Scimus enim eum tametsi subiectus sit Patri & Deo, ante secula tamen genitum ex Deo, Deum secundum naturam perfectum, & uerum esse, neq̄ ex homine Deum, sed ex Deo hominem, propter nos factum esse, & neutiq̄ ullo in tempore suam essentiam perdidisse. Abominamur praeterea & anathemate execramur, qui illum tantūmodo nudum uerbū Dei sine substantia, & rem fictitiam nominant, quiq̄ in alio habeat, quòd sit, quemq̄ nunc, uti uocem quae ore profertur: nunc uti dictionem quae in cogitatu uersatur, intelligūt. Christum aūt ipsum, & Filium Dei, & Mediatorem, & Imaginem, non ante secula fuisse contendunt, sed ex eo tempore eum Christum & Filium dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit, nō totis abhinc quadrin-

quadringentis annis. Ab eo enim tempore uolunt Christum initium regni adeptum esse, regniq; finem habiturum, post cōsummationem & iudiciū. Tales sunt discipuli Marcelli & Scotini angyrogalatæ, qui ante secularem essentiam Christi eiusq; deitatem, & regnum indefinēs, itidem ut Iudæi inficiantur, sub prætextu constituendæ monarchiæ. Scimus enim eū non simpliciter Verbum, quod ore Dei profertur, aut quod in eius animo cogitatur, sed uiuum Verbum, quod per se existit, & Filium Dei & Christū esse, neq; eum ratione prouidentiæ, eò quòd Pater talem eum futurum præcognouerat, cum Patre fuisse, & conuersatum esse ante secula, sed illi administrum fuisse ad omne opificium, uisibilium simul & inuisibilium. Hic enim est ad quem Pater dixit, Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram, & qui Patriarchis in suametipsius persona uisus est, legem dedit, & locutus est per Prophetas, & tandem homo factus est, & suū Patrem omnibus manifestauit, & regnat per infinita secula. Non enim recentem dignitatem assumpsit Christus, sed ab initio eum Patri per omnia similem credimus: illosq;, qui dicunt eundem illum Patrem & Filiū & Spiritum esse, & de una re personaq;, tria ista nomina impie accipiunt, merito ab Ecclesia abdicamus, eò quòd impatibilem & nullo loco circumscriptū Patrem, patibilem simul & loco circūscriptum per incarnationem fingunt. Tales enim sunt apud Romanos quidem Patropassiani, apud nos uero Sabelliani. Scimus item Patrem qui emisit, in suo inalterabilis deitatis ingenio & moribus permansisse, Christum uero qui missus est, humanitatis assumptæ officium adimpleuisse. Eos uero qui non consilio neq; uoluntate Patrē genuisse Filium irreuerenter dicunt, & necessitatem & inuitum quiddā & seruam impeditamq; eligendi potestatem Deo adiungunt, ita ut nolens genuerit Filium, impijssimos & alienissimos ab Ecclesijs censemus, eò quòd præter nouas de deitate sententias, & præter uoluntatem sacræ scripturæ, talia de eo sint ausi definire. Nos contrà, omnipotentem Deum, eumq; sui ipsius Dominum agnoscentes, sponte libenterq; Filium suum genuisse cum pietate arbitramur, & reuerenter ipsi de se loquenti credimus. Dominus creauit me initium uiarum suarum ad opera sua: non tamen eum ita creatū esse, ut similis sit rebus per ipsum conditis, existimamus. Est enim hoc ipsum impium, & alienum ab Ecclesiastica fide, conditorem eum rebus ab ipso conditis æquiparare, & eandem cum alijs generationis rationem obtinere credere, quum unum unice unigenitum Filium genuinè & uere natum esse, sacræ scripturæ cōmonstrent. Verum, quia Filium non per se esse, uiuere, & existere dicimus, itidem ut Pater, ideo eum separamus à Patre, non quasi loca, interuallaq; in eorum cōiunctione corporaliter fingamus. Credimus enim eos imēdiate & sine intercapedine sibi mutuo coaptatos cōsertosq; & inseparabiles à se inuicem esse, integro Patre Filium cōplectente, integro Filio ab eo pendente & cohærente, & perpetuo in Patris sinu requiescente. Credentes igitur in integram & sanctissimam Trinitatem, hoc est, in Patrē & Filium, & Spiritum Sanctum, & Deum Patrem dicentes, Deum item Filium, non duos deos, sed unam deitatis maiestatem profitemur, & unam regni perfectam concordiam, ut omnium ubiq; Pater sit dominus, atq; adeo

etiam

etiam ipsius sui Filij: Filiusq; uicissim ei subiectus sit, qui eo excepto omnium à se conditorū post illum rex & Imperator est. Et in Spiritus Sancti gratiam, qui omnibus Sanctis affatim Patris uolūtate donatur. Ita enī de Christi monarchia loqui sacræ literæ nos docuerunt. Hæc coacti sumus post fidem cōpendio editam latius explicare, non ambitionis causa, sed ut nos ab omni suspicione, quæ minime in nos competit, purgaremus, apud eos quibus res nostræ cognitæ sunt, et ut omnes Occidentales pariter intelligerēt, ut calumnias eorum qui diuersas opiniones fouent, & Orientaliū in Christo Ecclesiasticos animos, rem ita esse atteſtantibus libere sacris scripturis, apud eos saltem qui incorrupti sunt. Sed neq; in his permanserunt, rursus enim Sirmij aduersus Photinum congregati, aliam fidem cōposuerunt, non ita prolixam, neq; tot uerbis abundantem: nam plerisq; detractis alia addiderunt ueluti ea per suggestionem ab alijs audiuissent. Sunt aūt ista: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentē, creatorem & factorē omnium, ex quo omnis Paternitas in cœlo & in terra nominatur, & in unigenitum eius Filium, dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula ex Patre genitum, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, per quem omnia in cœlis & in terra facta sunt, tam inuisibilia, quàm uisibilia, eundemq; Verbum esse, & Sapientiam, Lucem ueram, & uitam, & ultimis diebus hominem factum, natumq; ex Sancta Virgine, crucifixum, & mortuum, et sepultū esse, & resurrexisse è mortuis tertio die, & assumptum in cœlos esse, sedereq; ad dextram Patris, uēturumq; in consūmatione seculi ut iudicet uiuos & mortuos, reddatq; unicuiq; secundum opera sua, cuius regnum indesinens permanebit in infinitas ætates. Sedet enim ad dextram Patris non solum in hoc seculo, sed & in futuro. Et in Spiritum Sanctum, hoc est, Paracletū, quē promissum Apostolis, post adscensum in cœlos misit, ut doceret eos & cōmonefaceret omnium, per quem omnes animæ, quæ in eum synceriter credunt, sanctificantur. Eos porro qui dicunt, ex non ente, aut ex alia subsistentia, & non ex Deo Filium extitisse, aut quod tempus aut ætas fuit, quando ille nō erat, alienos à se censet Sancta & Catholica Ecclesia. Iterum ergo dicimus, Si quis Patrem & Filiū duos deos opinetur, anathema esto. Item si quis dicens Deum Christum esse, sed eum ante secula Filium dei & administrum Patri ad uniuersitatis creationem non fuisse confiteatur, anathema esto. Si quis eum qui ingenitus est, aut patrem eius ex Maria natum ausit dicere, anathema esto. Si quis Filium ante Mariam, sed secundū præcognitionem fuisse dicat, ac non potius ante secula ex Deo genitum apud Deum fuisse, & per eum omnia facta esse, anathema esto. Si quis substantiam Dei dilatari aut contrahi loquatur, anathema esto. Si quis dilatatam essentiam, Filium efficere dicat, aut dilatationē substantiæ Dei, Filium nominet, anathema esto. Si quis merum hominē ex Maria natum esse dicat, anathema esto. Si quis hæc uerba, Ego sum Deus primus, Ego quoq; postea, & præter me non est deus, quæ ad subuersionem idolorum dicta sunt, ad subuersionem unigeniti ante secula Dei Iudaicè accipiat, anathema esto. Si quis hoc dictū Verbum caro factum est, audiens, Verbum in carnem mutatum esse opinetur, aut postq; cōuersionem passum esset, carnem assumpsisse dicat, anathema esto.

ma esto. Si quis unigenitũ Filium Dei crucifixum audiens, eius deitatem corruptionem,passionem,mutationem,diminutionem,aut extinctionẽ sustinuisse dicat,anathema esto. Si quis hoc dictũ, Faciamus hominem,nõ Patrem ad Filium,sed Deum secum loqui affirmet, anathema esto. Si quis Abraham non Filium,sed ingenitum Deum aut Patrem eius uidisse asseueret,anathema esto. Si quis cum Iacob non Filium colluctatum fuisse dicat, sed ingenitum Deum,aut partem eius,anathema esto. Si quis hoc dictum, Pluit Dominus ignem à Domino,non de Patre & Filio accipiat,sed ipsum à se ipso pluisse dicat,anathema esto.Pluit enim Filius Dominus, à Domino Patre. Si quis audiens Dominum Patrem, Dominum item Filium, eò quòd Dominus ex Domino sit,duo numina existimet,anathema esto.Nõ aũt eiusdem ordinis Patrem & Filium,sed Filium Patri subiectum arbitramur.Neq; enim ille Sodomam sine consilio Patris descendit, neq; à se pluit,quũ penes Patrem authoritas sit,neq; ex se habeat ꝙ sedet ad dextrã Patris,sed auscultet Patri ita loquenti,Sede à dextris meis, anathema esto. Si quis Patrem,& Filium,& Spiritum Sanctum unam personam esse dicat,anathema esto. Si quis Spiritum Sanctum paracletum nominans,ingenitũ dicat Deum,anathema esto. Si quis,ut docuit Dominus,alium adhuc nominet paracletum præter Filium(dixit enim, Et alium paracletũ mittet uobis,quem ego rogabo)anathema esto. Si quis Spiritum Sanctum,partem aliquam dicat Patris aut Filij,anathema esto. Si quis Patrem,& Filium,& Spiritum sanctum tres deos appellet,anathema esto. Si quis uolũtate Dei Filium Dei ita extitisse dicat,ut aliquid quod conditum est,anathema esto. Si quis nolente Patre Filium genitum esse dicat,anathema esto (Non enim Pater coactus naturali necessitate,Filium,quem noluit,genuit,sed statim ubi uoluit,sine tempore & passione eum ex se genitũ edidit) anathema esto. Si quis ingenitum,& sine origine Filium nominat eo animo,ut duo ingenita & inoriginata, & duos deos statuere uelit,anathema esto.Caput enim et principiũ omniũ Filius est,caput uero & principiũ Christi Deus, ita eũ ad unũ principiũ uniuersitatis nullo initio inchoatũ, per Filiũ pie omnia reducimus. Iterũq; exacte tradentes Christianismi sensum dicimus,si quis Christũ Deũ,Filiũ dei ante secula,administrumq; ad uniuersitatis opificiũ fuisse neget,sed ex quo tẽpore è Maria genitus est,Christũ & Filiũ appellatum fuisse,& principiũ suæ deitatis tum accepisse dicat,anathema esto.Istis omnibus neglectis,ac ueluti meliorib. repertis aliam fidẽ decernũt: Et Sirmij in scripta referũt Romano quidẽ sermõe,sed quæ Græce interpretata hũc sensum habeant. Quoniã de fide placuerat disceptationem fieri, omnia cum sedulitate inquisita & examinata fuere Sirmij in præsentia Valentis, Vrsatij,Germinij,cæterorumq; omnium. Constitit ergo unum esse Deum omnipotentem,sicuti in uniuerso orbe prædicatur, & unum eius unigenitum Filium,Dominum nostrum Iesum Christum,ex eo ante secula genitum,duos tamen Deos non oportere dici,quum ipse Dominus de se loquutus sit, Vado ad Patrem meum,& Patrem uestrum,Deum meũ,& Deum uestrũ, ideoq; omnium Deus habẽdus est,quemadmodũ Apostolus dixit, An Iudæorum tantũmodo sit Deus,& non etiam gentium? certe & gentiũ,quoniam

niam unus est Deus qui iustificabit circūcisionem ex fide, & præputiū per fidem, & reliqua omnia consentiunt, & nullam prorsus habent ambiguitatem. Cæterum quia multos cōmouet uox Latine quidem dicta, substantia, Græcè aūt οὐσία, hoc est, ut diligentius cognoscatur, illud quod ὁμοούσιον aut ὁμοιούσιον dicitur, nullam earum uocum mentionem debere fieri, neq; de ea id sermocinandum in Ecclesia censemus, quòd de ijs nihil scriptum sit in sacris literis, & quòd illa nominum intellectum & mentem transcendant, & quòd nemo possit generationem Filij enarrare, quemadmodū scriptū est, Generationem eius quis enarrabit? Solū enim Patrem scire, quomodo Filium suum genuerit, certū est. Nulli uero ambiguum, Patrem maiorē esse, neq; est q quisq; dubitet, Patrem honore, dignitate, deitate, atq; adeo ipso nomine paterno maiorem esse, attestāte præsertim ipso Filio, Qui misit me Pater, maior me est: & hoc ipsum Catholicum est: & nemo ignorat duas esse personas Patris & Filij, ac proinde Patrem maiorem: Filium uero Patri cum omnibus, quæ illi Pater subiecit, subiectum esse, Patremq; initium nō habere, & inuisibilem & immortalem, & liberum à passionibus esse: Filium uero ex Patre genitū esse, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, eiusq; generationem, quemadmodū superius dictum est, neminem scire nisi solum Patrem: ipsumq; Filium dominum nostrū & Deum, carnem siue corpus, hoc est hominem è Maria Virgine assumpsisse. Quemadmodū Angelus prænunciauerat: & omnes scripturæ docēt, & inprimis ipse gentium Apostolus, hominem assumpsit Christus ex Maria Virgine, per quem passus est. Summa aūt totius fidei & firmamentum est, ut Trinitas semper retineatur: quemadmodū legimus in Euangelio, Abite & baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Numerus aūt Trinitatis integer et perfectus est. Paraclctus porro, nimirum Spiritus Sanctus, per Filiū missus secundum Euangelium uenit, ut Apostolos & omnes credentes erudiret & sanctificaret. Hæc ubi misissent, denuo mutata sententia cōposuerunt eam fidem, quam quia cum cōsulibus edidissent, multo pudore & probro perfusi sunt, eiusq; exemplaria curauere, ut quum suo more sententiam mutassent, ab ijs qui ea tenebant, per notarium Martianū surriperentur, & persuaso Constantio, ut contra eam fidem edicta promulgaret, aliam rursum fidem constituunt: additisq;, ut solent, quibusdam dictis. Isauriæ igitur ista cōscripserunt. Non refugimus authenticam in encænijs Antiochiæ editam fidem, sed præferimus eam, uel ob id potissimum, q patres nostri per illud tempus ad propositam quæstionem accurrerunt. cæterum quoniam multos superioribus temporibus hæ uoces ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον turbarunt, atq; etiamnum turbant, ac præterea à nonnullis non ita pridem noua uox inducta est de inæqualitate Filij ad Patrem, quam ἀνόμοιον uocant, istis de causis ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον eliminamus è sacris literis, & uocem illam ἀνόμοιον, anathemate execramur, & quotquot uoces istiusmodi sunt, alienas cēsemus ab Ecclesia, similitudinem uero Filij cum Patre plane confitemur, secundū Apostolum ita dicentem: Qui est Imago inuisibilis Dei: Confitemur uero & credimus in unum Deum omnipotentē, factorem cœli & terræ, uisibilium omnium, & inuisibilium. Credimusq; item in eius Filium, Dominum

nostrum Iesum Christum, natũ ex eo citra passionem aliquam ante omnia secula, Deum Verbum, Deum ex Deo unigenitum, Lumen, Vitam, Veritatem, Sapientiam, Potentiam, per quem omnia facta sunt in coelis et in terra, siue uisibilia, siue inuisibilia, illumq; credimus in cõsummatione seculorum ad peccatorum demolitionẽ carnem ex Virgine assumpsisse, & hominem factum esse, passumq; pro peccatis nostris, resurrexisse, & assumptum in coelos, sedere ad dextram Patris, eumq; iterum uenturum in gloria, ut iudicet uiuos & mortuos. Credimus quoq; in Spiritum Sanctũ, quem & Paracletum nominauit Seruator, quem post abitum & pollicitus erat discipulis suis se missurũ esse, & misit: per quem sanctificat eos qui in Ecclesia credunt & baptizantur in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Eos porro qui præter hanc fidẽ aliud prædicant, alienos à se agnoscit Catholica Ecclesia. Quòd aũt cum hac fide paria faciat illa fides, quæ Sirmij prius edita fuit, sentient omnes quicunq; eam legerint. Hæc quum Isauriæ scripsissent, Constantinopolim profecti, ueluti eius sententiæ poenitudine laborassent, suo more immutauerunt, additis nonnullis dictis, ut nefas esset ὑπόστασιν dicere de Patre & Filio & Spiritu Sancto: eaq; transmiserunt ad eos qui Arimini conuenerant, coegeruntq; homines istarum prouinciarum subscribere, exactis per Constantium in exilium, quicunq; auderent contradicere. Sunt aũt ista. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, ex quo omnia, & in unigenitum Filium Dei, ante omnia secula, et ante omnia initia genitum ex deo, per quem omnia facta sunt, tam uisibilia quàm inuisibilia, eumq; solum unigenitum ex Patre natum esse, Deum ex Deo, similem ei, qui ipsum genuit Patri, secundum scripturas, cuius generationẽ nemo scit, nisi solus qui illum genuit Pater, hunc agnoscimus unigenitum Filiũ Dei, Patre mittente aduenisse è coelis, ut scriptum est, ad euastationem peccati et mortis, & natum ex Spiritu Sancto, è Maria Virgine secundum carnem ut scriptum est, & postq; uersatus esset cum discipulis, & omnem oeconomiã negociumq; datum impleuisset secundum Patris uoluntatem, crucifixum, & mortuum, & sepultum esse, & ad subterranea descendisse, quem ipse infernus exhorruit, eumq; resurrexisse tertio die è mortuis, & ubi cõmoratus esset cum discipulis, impletis iam quadraginta diebus assumptũ esse in coelos, & sedere ad dextram Patris, uenturumq; esse extremo die resurrectionis in Paterna gloria, ut reddat unicuiq; secundum opera sua: Et in Spiritũ Sanctum, quem ipse unigenitus Dei Filius Christus Dominus noster promisit se generi humano missurum in cõsolatorem: quemadmodũ scriptum est, Spiritum ueritatis, quem eis misit postq; coelos adscendit. Nomen porro substantiæ, simplicius à patribus editum, quia ignotum populis scandalum adfert, & in sacris literis non continetur, placuit de medio tolli, & omnino nullam eius mentionem debere fieri, quoniam sacræ literæ nusq; substantiæ Patris aut Filij meminere, imo ne ὑπόστασις quidẽ sine subsistẽtia de Patre, Filio, & Spiritu Sancto nominari debet. Similem aũt dicimus Patri Filium, ut loquuntur, & docent sacræ scripturæ. Omnes porro hæreses siue olim damnatæ, siue recenter ortæ, cõtrariæ huic promulgatæ scripturæ, anathema sunto. Sed ne in istis quidẽ permanserunt. Nam descendentes ex Con-

ex Constantinopoli Antiochiam reuocarunt, prorsus quod scripserant de similitudine Patris cum filio, ut scripturæ dicunt, & cōpositis quæ excogitarant ad primordia sua recurrere denuo inceperunt, & dicere omnib. modis, Filium esse dissimilem Patri, & nulla ex parte similem, & tantopere sententias suas mutarunt, ut eos, qui Ariana apertius dicerent, receperint, ijsq; Ecclesias cōmiserint, quo cum securitate blasphemias loquerentur, ac proinde ob imensam blasphemandi improbitatē ἀνόμοιοι, hoc est, dissimiles ab omnibus uocitati sunt, additumq; eisdem cognomē ἐξουκόντιοι, quasi si illos dicas non entiales, quorum impietatis antesignanus Cōstantius hæreticus fuit, qui ad finem usq; permanens in ea impietate, ac deinde moriens, uoluit non à pijs uiris, sed ab Enzoio, nō semel, sed sæpius ob Arianam hæresim, & cum diaconus esset, & quum Antiochiæ resideret, deposito reiectoq; baptizari: huc usq; igitur progressi sunt in constituendis & in abrogandis fidei articulis, sed ne hic quidem, sat scio, cōsistere poterint, quotquot nūc hypocrisim istam induerunt, sed semper contra ueritatem coniurationes inibunt, donec in se reuersi, & culpā agnoscentes dicant: Surgite abeamus ad patres nostros, & dicamus illis, anathemate detestamur Arianam hæresim, agnoscimus aūt Nicenum concilium, cum eo enim illis hactenus omnis cōtentio est. Quis igitur, modo uel parū sapiat, istos tolerauerit? Quis, quū uideat per singulas Synodos alia addi, alia detrahi, non animaduertat illorum in Christum & suspectū & insyncerū animum? Ecquis, quum in longum differant fidei suæ cōpositionem, & eorum de quibus accusantur purgationem, non sentiat eos de seipsis desperare, & de industria plurima scribere, ut possint per opportunam ambitionem, & tantam loquacitatē & alios qui simpliciores sunt, decipere, & ipsi interim latere, ut nō sentiatur, qualem hæresim foueant? Verum quemadmodū gentes, sicuti à Domino relatum est, multiloquio utentes in suis precibus, nihil proficiunt, ita isti quoq; tanto proluuio uerborum suam de hæresi Ariana damnationē extinguere nequeunt: imo multo ob id magis in scelere suo deprehenduntur, ac proinde ab Ecclesia abscissi sunt: idq; merito. Quam enim eorum scripturam auditor recipiat? aut qua tandem suarum scripturarū ipsi freti catechismo nouitios in fide instruant? Nam si omnes illorum scripturæ inter se consentiunt, quid opus tam multis scripturis? Sin aūt opus est tam multis, certe manifestum, quamlibet earum deficientem & non plenam esse, quod ipsi multo magis quàm nos, uerum esse ostendunt, dum omnes suas scripturas immutant & transformant. Multitudo porro conciliorū, & diuersitas scriptorum, indicium de se præbet, eos, qui in illis concilijs cōgregati fuere, aduersus Nicenam quidem Synodū bellum gerere, sed tamen imbecilliores esse, quàm ut pares sint ueritati. Cæterum quia ipsi hoc animo & in sese mutuo, & aduersus maiores suos affecti sunt, age, nos ipsi iam ab illis percunctando sciscitemur, ob quam absurditatem aut uitium dictionis, in ijs quæ Nicææ scripta sunt, & parentibus suis se cōtumaces præbent, & cum orbis terrarum concilio belligerantur. Hic mihi dicunt, uocabula substantiam, & cōsubstantialem sibi non placere, & illas uoces quosdā scandalizasse, & multos conturbasse, eam enim rationem ipsi in suis scriptis allegant, uerum illis

ad istum modum probe occurreres. Si ipsæ uoces per se illis causam scandali habere uidentur, non modo aliquos scandalizassent, neque multos cõturbassent, sed & nobis & reliquis omnibus æque ac illis scandalum peperissent: contrà, si omnes amant has uoces, quique eas in scriptis usurparunt, nõ homines uulgares sunt, sed Episcopi qui ad id ex toto orbe cõuenerũt, quibus etiam nunc Episcopi centumquinquaginta, & eo plures Arimini congregati adstipulantur: qui fieri possit, ut non statim refutentur, qui contra Synodum loquuntur, quasi uerba, ac non potius male interpretantiũ prauitates in culpa essent, qui non recte legentes sacras scripturas, & peruerse intelligentes, sanctos uiros calũniantur, quales tum Iudæi fuere, non recipientes Dominum, & hoc tẽpore Manichæi blasphemantes legem, quibus scripturæ non causæ istius mali fuere, sed ipsorum animi peruersitas. Si igitur ostẽdere poteritis uerba esse mala, ostendite quæso, & adhibeatur ratio certa demonstrandi, non aũt cauillemini aliquos scandalizari, ne uobis idem accidat, quod tum Pharisæis. Nam & illis quoque causificantibus se scandalizari Christi doctrinis, ita à Christo responsum est, Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur: quibus uerbis ostẽdit, nõ Patris uerba sua opera plantatà scandalũ illis ferre, sed ipsos bene dicta male excipiẽtes sibi scandalum parere, ita quoque & illi qui tum epistolas Apostoli culpabant, non Pauli, sed suam inscitiam & peruersum animum arguebant. Alioqui non ineleganter eos ad istum modũ interroges: Dicite quæso mihi, qui nam sunt quos causificamini scandalizari, & ob eam rem conturbari: certe neminem eorum qui pie de Christo sentiunt, allegare poteritis, ipsi enim ea uerba defendunt & asserunt. Quòd si Ariani sunt, quibus ista offensio nascitur, quid miri, si indignantur ijs, qui ipsorum hæresim tollunt? quibus uerba non scandalum, sed dolorem adferunt, quoniam in illis trophæũ de ipsorũ hæresi statuitur. Definite igitur istiusmodi causificationibus contra patres grunnire, alioqui restat, ut etiã cruci domini obmurmuretis, quoniam ea Iudæis scandalum est, gentibus uero stultitia, ut dixit Apostolus. Cæterum quemadmodũ crux mala nõ est, nobis enim credentibus Christus est Dei Virtus, & dei Sapientia, etiam si Iudæi insaniant, ita quoque patrum uerba mala non sunt, sed utilia ijs, qui ea legitime perlegunt, uimque in se continent omnis hæresis extinguẽdæ, etiam si Ariani subinde rumpantur, semetipsos cõdemnantes. Iam quum causificatio de scandalis friuola ostensa est, agite deinceps, respondete mihi, cur non cõtenti estis nomine substantiæ? id enim primum discutiendum est, Atqui uos ipsi scripsistis ex Patre genitum esse Filium: si igitur Patrem nominantes, aut hoc uocabulum, Deus, efferentes, non substãtiam significatis, neque eum uti est pro sua substantia intelligitis, sed aliud quippiam quod circa ipsum est, aut aliquid peius, quod à me dictum nolim, innuitis, scribendum à uobis fuerat, non ex Patre Filium prodijsse, sed ex rebus quæ uel in Patre sunt, uel circa Patrem, ut uitantes uere Patrem Deum appellare, pro simplici compositũ, & corporeum intelligẽtes, nouarum blasphemiarum uos autores repertoresque præbeatis. Nam ita intelligentes necessum est, ut Verbum, & Filius, non substãtiam, sed meras uoces censeatis, ac deinde usque ad nomina duntaxat

taxat uestra imaginatio procedat,& quæ uerbis effertis, animo non credatis,nec esse sentiatis. Atqui ista improba opinio Saducæorum potius est,quam eorum qui apud ethnicos athei appellantur,eò quòd istiusmodi hæresis ne rerum quidem naturam ipsius Dei,opus esse assentiatur,siquidē uobis Pater & Deus,non eius qui est, substātiam significat,sed aliud quippiā, quod uos fingitis, atqui id ipsum uel cogitare solum, impium prorsus & indecorum. Si aūt quū audimus,Ego sum qui sum,&,In principio fecit Deus cœlum & terram,&, Audi Israel Dominus Deus tuus,unus est Dominus,& hæc,Dicit Dominus omnipotens:non aliud quippiam,sed ipsam simplicē & beatam & incōprehēsibilem eius,qui est,essentiam intelligimus, tametsi cōprehēdere nequeamus quidnam ille sit,sed tamen quum audimus has dictiones, Pater & Deus, & omnipotens, non aliud omnino quàm eius qui est,substātiam cogitamus. Vos igitur quum dicebatis Filium ex Deo esse, ex Patris substantia eum esse dicebatis: uerum quoniam ante uos Dominū ipsæ scripturæ Filium Patris nominauerunt,& ante scripturam Pater dixit, Hic est Filius meus dilectus,&,Filius nihil est nisi fœtus Patris,qui fieri posset,ut non uideantur patres rectè pronunciasse,Filium ex Patris substantia esse,rectè cogitantes idem esse,si dicas ex Deo esse,& ex eius substātia esse? Cætera omnia condita tametsi ex Deo suum esse habeant, non tamen eodem modo,quo Filius,ex Deo sunt: non enim fœtus, sed opera secundum naturam existimanda sunt: In principio igitur Deus non genuit, sed fecit cœlum & terram,cum omnibus quæ in ijs sunt,dictumq; est, non quòd genuit,sed quòd fecerit nuncios suos spiritus,et ministros suos flammā ignis. Quòd si Apostolus dixit, Vnus deus,per quem omnia, non tamen Filium cum reliquis omnibus quasi in eodem censu cōnumerauit. Sed quia ethnicorum,alij existimant fortuito ex connexa serie ultroneorum casuum,& ex partibus similaribus,sponteq; rerum naturam coijsse, & nullum sui authorem habere,alij contra,aliquem illi authorē assignant, sed tamen ut opinentur eam non per Verbum factam esse: & quia unusquisq; hæreticorū,prout libet,fingit,& de rerum natura fabulatur, necessario beatus Paulus hæc uerba pronunciauit,Ex Deo,ut operatorem cognitū faceret, & ex eius uoluntate uniuersitatis architecturam declararet,statim certe intulit, Vnus dominus Iesus Christus,per quem omnia,ut è classe uniuersitatis Filium eximeret. Quæ enim Dei esse dicuntur,ea omnia per Filium facta sunt,nec fieri potest ut architectata,cum Architectore unam cōditionem habeant, ut hæ uoces,Ex Deo,aliter de operibus,aliter de Filio intelligas,quum hic sit proles,illa aūt non nisi opera habeātur,ideoq; Filius substantiæ eius fœtus est, illa uero uoluntatis creaturæ. Hæc quum Synodus intueretur, sciretq; eiusdem uocabuli diuersas significationes, ne quis suspicaretur has uoces, Ex Deo,ita de Filio accipi ut de creaturis accipiuntur,clarius rem expressit,scribens Filium ex substantia Dei esse: eo enim ingenuitas uere Filij erga Patrem indicatur,ex illo aūt dicto,quum simpliciter scribis,Ex Deo,uoluntas conditoris in creando ostenditur. Si igitur ipsi eodem intellectu scripserūt Verbum ex Patre esse,ne cōquerantur de Synodo. Sin aūt ut de creaturis intelliguntur hæ uoces, ex Deo, ita ipsi quoq; de filio easdem intelligunt,

T 3 non

non æquum est id quod creaturis competit, Filiū appellare, ne blasphemiā cum pietate uideantur miscere, oportuitq́ eos illum uel non connumerare cum rebus creatis, uel non indigna & incongrua de Filio scribere. Si enim Filius est, creatura non fuerit: aut si creatura est, Filius nunq́ haberi poterit. Istiusmodi uero cum secum cogitent, inficiabūtur quodāmodo sacrum Baptisma, quoniam illud in Patre & Filio, non in creatore & creatura datur, quemadmodū ipsi existimant. Atqui inquiunt ista in scripturis non reperiuntur, ac proinde uoces alienas à sacris literis rejicimus. Cæterū illa ipsa est impudentis hominis cauillatio: Si enim ejicienda putant uerba in sacris literis non obuia, cur Ario tantum aceruum dictionum, quas nusq́ in scripturis reperias, accumulante, quales sunt, ex non entibus, & non erat Filius priusq́ gigneretur, & erat quando non erat, & conuertibilis est, & ineffabilis est, & inuisibilis Pater suo Filio, & Filius non nouit ne suam quidē substantiam, & quæcunq́ istiusmodi in ridiculo suo & impio libello de sua sententia ab illo euomuntur, non contradicunt? sed potius pro ijs pugnant, & ob ea cum patribus suis belligerantur? Aut ubi deniq́ ipsi in Sacris libris reppererunt uocē ingenitum? aut οὐσίας nomen: & illud, tres esse hypostases, & non est uerus Deus Christus, & unus est ex centum ouibus, & sapientia illa Dei ingenita est, & inoriginata, & multæ sunt conditæ potestates, quarum una est Christus? Aut qua tandē ratione in Encænijs, uerbis à scriptura non receptis, Acacius & Eusebius usi dixerunt substantiæ, potentiæ, cōsilij, gloriæ, nulla dissimilitudine uariante imaginem primogenitum creaturæ esse, obmurmurant patribus, quòd uocabulorum, quæ in usu sacrarum literarum non sunt, mentionem faciant, & substantiæ meminerint: oportuit eos aut sibi ipsis obmurmurare, aut nihil patres incusare. Si igitur ulli alij cauillarentur de Synodi uerbis, suspicari liceret illos, uel ignorantia, uel nimia cautione ita labi. Georgij porro Cappadocis, Alexandrina ciuitate ejecti, nulla mentio ratioq́ habenda est, ut hominis neq́ ex superiore uita commendati, neq́ ullo modo Christiani, sed pro temporis conditione, nomen Christiani simulantis, & quæstum Religionem arbitrantis, ac proinde nemo de illo conqueri debet, si in Fide labatur homo, qui neq́ scit, de quibus loquitur, neq́ de quibus asseuerat, sed ut scriptum ueluti larus affectatur. Acacius aūt, Eudoxius, & Patrophilus, quū talia scribant, qui quæso, non omni supplicio digni fuerint? Qui quū ipsi uoces in scripturis non solennes usurpent, & sæpe nomen substantiæ ut bonū receperint, idq́ maxime ob epistolam Eusebij, nunc tandem culpant maiores suos, quòd his uocabulis usi sint? Et quum ipsi dicant, Filium Deūm ex Deo, & Verbum uiuum substantiæ Patris, & indemutabilem imaginem esse, reprehendunt Nicœnses, q́ dicant eum ex substantia esse, & genitum genitori suo cōsubstantialem esse: Quid miri aūt, si cum antecessoribus & patribus suis pugnent, quū ipsi sibimet aduersi in decreta sua scriptaq́ impingāt? Nam cum in Encænijs promulgassent Filium esse substantiæ Patris sine omni dissimilitudine imaginem, iureiurandoq́ affirmassent se ita sentire, & anathemate execrarentur qui aliter sentirent, ac præterea quū Isauriæ ita scripsissent, non refugimus fidem in encænijs Antiochiæ editam, ubi nomē substantiæ adscri-

adſcriptum inuenias, ueluti horum omnium obliti, paulo poſt in ipſa Iſauria ſcripſerunt ſe ὁμοίσιον & ὁμοούσιον, hoc eſt, cōſubſtantialem, & ſimilē ſubſtantia, reijcere, ut uocabula aliena à ſacris literis, & nomen ſubſtantiæ tollere, ut quod in ſcripturis nō reperiatur. Quis igitur poſthac eos Chriſtianos reputauerit? aut quænam denique fides apud eos, apud quos nulla nec uerba nec ſcripta robur habent, ſed omnia pro tempore mutantur & transformantur? Si tu Acaci, & Eudoxi non refugitis in Encænijs promulgatam fidem, & in ea ſcriptum eſt, Filium ſubſtantiæ Patris eſſe indifferentem imaginem, quur igitur Iſauriæ ſcribitis, reijcimus uocem cōſubſtantialem? Si enim Filius ſecundum ſubſtantiam non eſt ſimilis Patri, quomodo ſine omni diſſimilitudine imago Patris fuerit? Quod ſi doletis, à uobis ſcriptū eſſe, cum eſſe ſubſtantiæ imaginem, nulla re ab archetypo uariantem, quur anathemate eos notatis, qui Filium Patri diſſimilem eſſe dicunt? nam ſi non ſimilis ille eſt ſecundum ſubſtantiam, prorſus certe diſſimilis fuerit: quod aūt diſſimile eſt, nunquam imago haberi poterit. Iam ſi ille talis eſt pro ueſtra ſententia, nunquam ille qui intuitus fuerit Filium, Patrem uiderit, quum plurima inter eos ſit differentia, uel potius omnib. modis diſſideant. Porro quod diſſimile eſt, ſimile fieri nequit. Quo pacto igitur quod diſſimile eſt, ſimile eſſe dicitis? & quod ſimile eſt, diſſimile eſſe ſentitis, & ſimulatis uos dicere Filium eſſe imaginem Patris? Nam ſi Filius ſecundum ſubſtantiam non eſt ſimilis patri, deeſt aliquid imagini, neque eſt plena imago, neque eſt perfectus ſplendor. Cur igitur legitis, In eo habitat omnis plenitudo deitatis corporaliter? &, De plenitudine eius accepimus omnes? aut cur Aetium Arianū, ut hæreticum eijcitis? præſertim cum eadem cum eo loquamini, idemque & tibi Acaci amicus ſit, & tibi Eudoxi magiſter ad hāc impietatē fuerit? Atque ideo eum Leontius Epiſcopus diaconum conſtituerit, ut ſub ueſtimēto ouis, & tituli diaconi, miniſterio fungēs, cum tranquillitate euomere poſſet blaſphemiæ uerba. Quis igitur uobis hoc perſuaſit, ut in uos mutuo arietaretis, & tantum dedecoris reportaretis? Certe quia nihil rationi cōſentaneum dicere poteſtis, id ſolūmodo de uobis cogitandum relinquitur, omnia uos ſimulare, omnia, aſſumpta perſona, ob potentiam Conſtantij, & cōmoda, quæ ab eo ſperatis, fingere: facillime accuſatis patres, & obtrectatis, uocabulis quaſi alienis à ſacra ſcriptura, & ſecundum id quod ſcriptum eſt, diuaricamini crura ueſtra omni tranſeunti, ut toties uos mutetis, quoties redēptores ueſtri & choragi uelint. Atqui nihil id refert, ſi quis uoces in ſcriptura non repertas uſurpet, quandiu pias ſententias complectitur: contra, hæreticus, tametſi uoces ſuas è ſacris literis mutuetur, nihilominus ſuſpectus, animoque corruptus audiet à Spiritu Sancto, Quare tu enarras iuſtificationes meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Ita quoque diabolo è ſcripturis loquenti, Os à Domino obturatum eſt. Contra beatus Paulus, etſi ex alienis literis loquatur, Cretenſes ſemper mendaces: & illud, Ipſius & genus ſumus: & illud, Corrumpunt mores bonos colloquia praua, tamen ſanctus quum ſit, pium animum gerit, & Chriſti mentem tenens, magiſter gentiū eſt in fide & ueritate: & quæ loquitur, cum pietate loquitur. Quæ igitur in Arianis dictiūculis uel credibilitas apparet? in quibus Chri-

sto anteponitur nunc locusta, nunc eruca, nunc istiusmodi conuicia Christo dicuntur, tu aliquando non eras, & conditus es, & alienus externusq; à Deo quantum ad substantiam attinet, in summa nihil blasphemiarũ ibi deest. Quid contra, quod ad benedictionem spectat, omissum est à patribus? imo apud eos sublimes excelsasq; sententias & pietatem Christi amorẽ redolentem inuenias: æque tamen isti scripserunt, nos ita reijcimus: illorum aũt contra Dominum conuitia patienter tolerant, seq; palam omnibus produnt, quòd non alia de causa aduersus magnam illam Synodum pugnant, quàm quòd illa Arianam hæresim damnauerit: atq; ideo dictionẽ cõsubstantialitatis culpant, ipsi interim male de substantia Christi sentiẽtes: Si enim crederent, & Patrem uere esse Patrem cõfiterentur, & Filium genuinũ Filium esse, & natura uerum Verbum, & Sapientiam Patris esse crederent, & hoc dictum ex Deo esse, non ut de creaturis dicitur, ita de Filio intelligerent: sed illum substãtiæ Patris proprium esse fœtũ animo sentirent, quemadmodum est splendor è luce: non ita singuli eorum patres accusassent, sed audacter dicerent bene Synodum scripsisse, & eam esse rectam de Christo Iesu fidem. Sed inquiũt, obscura est istiusmodi uocũ significatio: nam id cauillantur, & quia non assequantur uocabuli interpretationẽ, ideo sese abdicare has dictiones: Id aũt si uere dicerent, nõ debebant dicere, has uoces reijcimus, sed cupimus earum interpretationẽ à peritis condiscere, alioqui deberent, quæcunq; in sacris literis non intelligerent, reijcere, & criminari eorum scriptores. Sed ea maxime hæreticorum, & minime Christianorum audacia est. Quæ enim non intelligimus in scripturis, non abdicamus, sed requirimus ab illis, quibus Dominus reuelauerit, & ab eis discere cupimus. Verum quia ita harum dictionum obscuritatem accusant, cõfiteantur ergo ea quæ statim subiunguntur, & anathemate execrentur eos qui sentiunt, ex nõ entibus prodijsse Filiũ, & nõ fuisse priusq; existeret, & creaturã opusq; esse Verbũ dei, & natura cõuertibilẽ esse, & ex alia subsistẽtia esse, & in summa, anathemate detestentur Arianam hæresim, istius impietatis inuentricem, & deinceps nõ dicant, eijcimus has uoces, sed nos sic eas intelligimus, ut ita uerisimilem causam habeant eas recusandi. Sat scio, & persuasum mihi habeo, eos ipsos hoc quoq; agnoscere se, si ista confiteantur & execrentur Arianam hæresim, non repudiaturos Synodi Nicenæ dictiones: Ideo enim patres qui dixerant, ex substantia patris genitũ esse Filium, statim subintulerunt, eum Patri cõsubstantialem esse credimus, eosq;, qui superiora illa dicunt, anathemate execramur, ut ostenderẽt dicta sua ista ex sese mutuo pendere, & hoc ipsum eas uoces præ se ferre: & qui eas uoces confessus fuerit, prorsus eandem sententiam cõcepturum esse: contra uero, qui ita non sentirent, sed illas calũniarentur, omnibus modis Christi hostes apparituros. Cæterum aduersus eos qui ex omni parte Synodum conuitijs carpũt, ista pauca ad refutationem suffecerint: aduersus aũt eos qui omnia Synodi scripta recipiũt: de solo aũt cõsubstantiali ambigunt, non ut aduersus inimicos affici nos decet. Neq; em̃ ueluti aduersus Ariomanitas, aut quasi bellum gesturi patribus cõtradicimus, sed ueluti fratres cũ fratribus disceptamus, ut cum quibus nobis eadem sit sententia, controuersia aũt de uerbis:

Nam

Nam cum profiteantur Filium ex Patris ſubſtantia,& non ex alia ſubſiſten tia eſſe,nec creaturam eum nec opus exiſtere, ſed genuinum & naturalẽ Pa tris fœtum, & æternaliter cum Patre eſſe,cum eius & ratio & ſapientia ſit, non longe abſunt à recipienda hac uoce cõſubſtantiali. Talis aũt eſt Baſilius ex Ancyra,in ſcriptis ſuis de fide: Nam dictum illud,ſimilẽ illum eſſe Patri ſecundum ſubſtantiam,non plane explet huius dicti ſentẽtiam, Ex Deo eſſe,per quod magis, ut ipſi dixere,ingenuitas & uera natura Filij erga Patrem ſuum ſignificatur.Nam & ſtannum ſolũmodo argento ſimile eſt,et lupus cani,& æs fulueſcens uero auro, ſed tamen ſtannum ex argento nõ eſt, neq; lupus,catulus canis haberi poteſt.Cæterum quoniã ex ſubſtantia Patris Filium eſſe dixere,& ſimilem Patri ſubſtantia, quid aliud iſtis innuunt, niſi eum cõſubſtantialem eſſe? Etenim quemadmodum ſi ſolum eum dicas ſimilem ſubſtantia,non plane indicas eum ex ſubſtantia eſſe,ita rurſum qui cõſubſtantialem eum dicit,utriuſq; ſententiam cõplectitur, quam habet dictum ex ſubſtantia,& quam illud dictum,ſimilem ſubſtantia eſſe: Nos uero iterum impetentes eos qui Verbum creaturam eſſe dicunt, nec eum uolunt legitimum et naturalem Filium eſſe,oſtendimus eos ex humanis exemplis,Patris & Filij,aduerſum ſe rationes & demonſtrationes accipere,excepto eo,quòd Filius nequaq; talis,qualis homo: neq; generatio Dei,qualis humanus partus, ſed talis qualis Deo conuenit, & à nobis cogitari decet. Nam & Patrem fontem dixere ſapientiæ & uitæ: Filium uero ſplendorem lucis æternæ,& ipſum eſſe partũ fontis, quũ ipſe de ſe dicat, Ego ſum uita, &,Ego ſum ſapientia,& habitaui in conſilio. Porro ex luce ſplendorẽ eſſe, & ex fonte partum,& ex Patre Filium,quomodo aptius expreſſeris, quàm ſi eos dicas cõſubſtantiales eſſe? Ergo quandoquidẽ fœtus ex hominibus cõſubſtantiales ſunt,caueri oportet, ne Filius cõſubſtãtialis dictus,talis exiſtimetur eſſe,qualis humanus partus: abſit,ſed hoc facile ſoluitur, eò quòd Ratio ſit & Sapientia,ex quibus Patris generationẽ neq; paſſionibus,neq; diuiſionibus obnoxiam ſentias, eò quòd neq; uerbũ hominis pars eius ſit, neq; patiendo ab eo progrediatur,tantum abeſt,ut id in uerbo Dei fiat.Nẽ aũt contra,ſi quis audiat eum ſolum uerbum eſſe, exiſtimet eum talem eſſe, qualia uerba hominum,quæ nulla ſoliditate ſubſiſtunt,additum eſt eum Filium eſſe, ut hoc audiens agnoſceret eum unum eſſe Verbum, & ſapientiã eſſentia præditam. Deinde ut quum eum fœtum dicimus,non id de eo humano more intelligimus: & certi Patrem eius Deum eſſe, non corporales de eo inimus cogitationes,ſed iſtiuſmodi exempla & dictiones aure quidẽ percipimus,interim tamen cõgruentes de deo intellectus cõcipimus. Non enim Deus,ut homo:ita quum eum cõſubſtantialem audimus, tranſcendere debemus omnem ſenſum, & ſecundum diuinam parabolam,intellectualiter intelligere ea quæ nobis apponũtur, ut cognoſcamus eum non uoluntate aut adoptione,ſed genuinum eſſe Filium,uere ex Deo enatum, uti uitã ex fonte,& ſplendorem ex luce.Alioqui quæ ratio eſſet, cur has uoces, fœtum & Filium, non corporaliter, cõſubſtantialem uero quaſi de corporib. intelligere uelimus? præſertim quum non de alio atq; alio iſta referantur, ſed de quo fœtus, de eodem quoq; uox conſubſtantialis prædicetur? Sed

enim

enim decet nos ex utriusq; dicti uerbis, eandem sentētiam in Saluatore nostro conseruare, neq; uocem fœtum, bene, cōsubstantialem uero male interpretari: eò quòd cōsentaneum non sit, uos quum tali affectu sitis, & Filium Patris Verbum & Sapientiam asseueretis, diuersos intellectus de illis uocabulis concipere, & aliter quidem Verbum interpretari, aliter uero Sapientiam. Sed ut illud absurdum est, eò quòd Filius Verbum & Sapientia Patris sit, unumq; ac idem gēnimen ex Patre, & proprium substantiæ eius, ita unus est Filius genuinus, & cōsubstantialis, adeo ut qui sentit Filiū esse gēnimen, siue partum sui Patris, idem sentiat eum uere etiam cōsubstantialem esse. Hæc quidem sufficiunt ad ostendendam dilectissimorū hominum sententiam non longe abesse à cōsubstantiali. Cæterū quia affirmant (nam epistola penes me non erat) Episcopos, qui Samosatensem condemnarūt, dixisse Filium non esse Patri cōsubstantialem, ac iam deinde ipsos ob reuerentiam honoremq; eorum, qui ita locuti sunt, ab hac uoce abhorrere, rectū fuerit reuerenter cum ijs, de ea re disceptationes facere: nam arietare cum illis prorsus indecorū esse, eò quòd omnes patres sint. Rursus dijudicare, istos bene, illos male dixisse, nequaq; sanctum est. Omnes enim in Christo dormierunt, quapropter neq; contentiosius agendum est, neq; numerus eorū qui cōgregati fuere, in cōparationem mittēdus, ne uideātur trecenti illi Nicœnses, eos qui pauciores sunt, præstringere: neq; tēpora metuenda sunt, ne priores uideantur posteriores exauctorare. Omnes enim isti (quemadmodum dixi) patres sunt, sed tamen neq; isti quasi nouum aliquid sapiētes, id in scripta retulerunt, neq; sui fiducia uoces in scriptura non solennes defendunt, sed à patribus incitati, eorum uocabulis uti uoluerunt. Duo enim Dionysij diu ante eos Septuaginta fuere, qui Samosatēsem sustulerūt, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ præsul erat, ibi quum quidem Alexandrinum Episcopum, apud Romanum accusarent, quasi qui Filium opus & non cōsubstantialem Patri diceret, & Synodus Romæ coacta indigne tulit, & Romanus ad cognominem sibi Episcopum, omnium sententiam perscripsit, ac iam inde ille se ad defensionem parans, libello suo titulum refutationis & Apologiæ indidit, & in hæc uerba ad Romanum scripsit. Ego & in alia epistola scripsi, ubi ostendo, crimen quod deferunt contra me, falsum esse, quasi qui dicerem Christum non cōsubstantialem esse Deo. Nam tametsi dico me id nomen nō reperisse, nec legisse alicubi in sacris literis, rationes tamen nostræ quas reticuerunt, non abludunt ab hac sentētia. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi, haud dubiè congenerem, idq; in uerbis meis addens, omnino parentes eo solum alios esse à liberis, q; illi ipsi liberi sui non sint, alioqui necessariū fore, ut nec parentes nec liberi sint. Et epistolā, ut dixi, ob casus temporum proferre nō possum. Si aūt tibi uerba mitto, multo libentius totū exēplar misissem, q̄d ubi nactus fuero, nō omittā. Scio & memor sum, me plurimas cōgenerū similitudines adhibuisse. Nā & plantā dixi, è semine aut radice pullulantē, aliud esse ab eo unde progerminatur, & tamen cum eo prorsus esse eiusdē naturæ: & fluuiū è fonte promanantem, aliam formam nomenq; accipere: neq; enim fontem fluuium, neq; fluuiū fontem appellari, & tamen ambos existere, & fontem in-

ſtar Patris eſſe, fluuiumq́ꝫ quaſi Filiū eſſe, qui ex fonte gignatur, Epiſcopus ille dixit. Si igitur aliquis carpit Niceenſes, ꝙ non dixerint omnia quæ ipſorum anteceſſoribus placuerūt, idem quoqꝫ merito carpſerit ſeptuaginta Epiſcopos, Pauli Samoſatenſis cōdemnatores, quòd ea quæ anteceſſorū erant, non obſeruauerint: Anteceſſores aūt eorum fuere duo iſti Dionyſij, cæteriq́ꝫ qui Romæ tum cōgregati fuere. Verum neqꝫ hos neqꝫ illos fas eſt culpare. Omnes enim Chriſti curam geſſere, ſtudiaq́ꝫ ſua contra hæreticos intenderunt: & hi quidem Samoſatenſem, illi uero Arianā hæreſim condemnauerunt, bene uero & hi & illi pro ſubiecta materia ſcribūt. Et quemadmodū beatus Apoſtolus in epiſtola ſua ad Romanos dixit, Lex ſpiritualis eſt, &, Lex ſancta eſt, &, Præceptum ſanctum, & iuſtum, & bonum: & paulo poſt, Et Legis impotentia, quatenus inualida eſt: ad Hebræos uero aliter ſcripſit, Lex neminē perfecit: itidem & ad Galathas, In Lege, inquiēs, nemo iuſtificatur: ad Timotheum contra, Legem bonā eſſe dixit, ſi quis ea legitime utatur, neqꝫ tamen quis ob id ſanctū uirum reprehenderit, quaſi qui contraria & pugnantia ſcribat, ſed potius eum admiratione proſequatur, quòd tam congruentia pro re nata ad ſingulos ſcripta mittat, ut & Romani & alij condiſcerent à litera ad Spiritum conuerti, Hebræi uero & Galathæ inſtituerētur, non in Legem, ſed in datorem Legis, ſpem ſuam haberet ita quoqꝫ, etſi amborum conciliorum patres, diuerſimode de cōſubſtantiali mentionem fecere, non tamen ea de cauſa ab illis diffidere debemus, ſed illorum mentes ſcrutari, quod ſi fecerimus, omnino inueniemus ambas Synodos inter ſe conſentire. Qui enim Samoſatenſem ſuſtulerūt, hanc uocem cōſubſtantiale corporaliter accepere, quū Paulus ſophiſticari uellet & diceret, Si Chriſtus non ex homine Deus factus eſt, igitur cōſubſtantialis eſt Patri, & neceſſario ſequitur tres eſſe ſubſtantias, unā quidem quæ prior ſit, ut princeps: reliquas uero duas ex ea oriundas: ideoqꝫ merito uitantes illud ſophiſma Pauli, dixere Chriſtum non eſſe cōſubſtantialem: non enim ita ſe habet Filius ad Patrem, ut ille cogitabat. Illi uero qui Arianam hæreſim anathemate notarunt, cognoſcentes non creaturam, ſed genitum quiddam ex ſubſtantia Patris Filium eſſe, & ſubſtantiam Patris originem, radicem, & fontem eſſe Filij, & uenam undecūqꝫ eſſe ſimilitudinem geniti cum genitore, & nequaqꝫ eum, uti nos, diuerſæ naturæ eſſe, ac proinde ſeparari à Patre, ſed ipſius eum eſſe Filium, nec ab eo diuidi poſſe, ut nec ſplendor à luce, & pro ſe habentes Dionyſij exempla, fontem ſcilicet, & cōſubſtantialis aſſertionem, & præterea unitricem Saluatoris uocem, Ego & Pater unū ſumus: &, Qui uidit me, uidit & Patrem meum: His de cauſis merito inducti ſunt, ut Filium cōſubſtantialem dicerent: & quemadmodū nunqꝫ quiſquam, ut ſuperius dixi, Apoſtolum culpauerit, ꝙ de lege ad iſtum modum Romanis, ad illum uero Hebræis ſcribat, ita neoterici priſcos homines nūquam culpauerint, ſi uideant eorū mentem & interpretationē: neqꝫ rurſus priſci neotericos reprehenderint ſi cōſpiciant, quo animo, et in quem uſum de Domino ſcribant, nam utraqꝫ Synodus iuſtam habet & rationabilē cauſam, cur illa ad illum, iſta uero ad iſtū modū uerba ſua temperauerit. Quandoquidem enim et Samoſatenſis ſentiebat, Filium ante Mariam non fuiſſe,

 ſed ab

ſed ab ea initium ſuæ eſſentiæ accepiſſet, ideo Epiſcopi tunc congregati, hominem hæreſcos condemnatū abdicarunt, & de Filij diuinitate ſimplicius ſcribentes, non exquiſitam diligentiam in tractatu huius uocis cōſubſtātialis adhibuerūt, ſed ut acceperant de cōſubſtātiali, ita locuti ſunt: in eo enim omnem curam habebant, ut quod Samoſatenſis excogitarat, tollerēt, & docerent ante omnia Filium fuiſſe, eumq́ue non ex homine deum eſſe factū, ſed quum Deus eſſet, induiſſe ſerui ſpeciem: & quum Verbū eſſet, carnem eſſe factum, quemadmodū locutus eſt Ioannes: atq; ita aduerſus Pauli blaſphemias actū fuit. Verū quia Euſebius & Arius, ante tempora quidem fuiſſe Filium dicerent, ſed tamen factum eſſe, & unum ex creaturis eſſe docere conarentur, & dictum illud, ex Deo, non ita interpretarentur, ut Filium genuinū ex patre uero natum crederēt, ſed eum ita ex Deo eſſe, ut cætera creata affirmarent, & ſimilitudinis unitatem Filij cum Patre negarent, eſſentia aut natura cōſtare, ut ſolidè Filius Patri ſuo ſimilis haberi poſſit, ſed cōſenſu dogmatum, rationeq́ue doctrinæ, eam ſimilitudinem conflatam eſſe: & quia interſepiebant, & omnibus modis alienabant eſſentiam Filij à Patre, aliud ei initium exiſtendi affingentes, ad creaturarum cenſum eum detrahebant, ideo Niceæ congregati Epiſcopi, conſpicati eorum hominum, qui ita ſentiebant uafriciem, collectis in unum quæ ex ſacris literis ad ſententiam ſuam tuendam facerent, liquidius rem exponentes, Filium cōſubſtantialem eſſe aſſeuerarunt, ut ingenuitas & uera natura Filij inde ſignificaretur, nihilq́ue cum eo res creatas cōmune habere edocerent. Vocis enim iſtius exquiſita ratio eorum ſimulationem, quum dicunt eum ex Deo eſſe, patefecit, & omnes eorum argutias, quibus ſimpliciores fallunt, excludit. Certe quum omnia queant fucis lenocinijsq́ue ſophiſmatum adulterare, & pro libidine mutare, hanc ſolam uocem adaperientem ipſorum hæreſim reformidant, quā patres pro munimento et arce contra illorum impias cōmentationes in ſcripta retulerunt. Deſinat igitur omnis contentio, neq; in nos mutuo arietemus, ſi diuerſimode concilia acceperunt Verbum cōſubſtantiale: habemus enim pro excuſatione legitimas eorum cauſas, quas dixi, & præterea hanc ipſam, quòd quamuis hanc uocem ingenitū à ſcripturis nō didicimus (nuſquam enim ſcripturæ ingenitum Deum uocant) ſed tamen quoniam multi qui aliquid uidentur eſſe, huius uocis ſtudio diſputandi mentionem fecere, non ignorandum tamen hoc ipſum uocabulum diuerſa ſignificare, quū alij id quod exiſtit, & factum non eſt: alij rurſus, quod plane ſui authorem non habet, ingenitum dicant. Inter has igitur ſignificationes, ſi quis reſpiciens ad priorem ſignificationem, quum id denotatur, quod authore ſui careat, atq; eo modo Filium non eſſe ingenitum dixerit, nequaq; ille culpauerit alium, qui quum reſpiciat, Filium neq; creaturam neq; opus eſſe, dicat eum ingenitum eſſe: Vterq; enim ſuum ſcopum ſpectans rectè locutus eſt: ita quoq; ſi aliqui ex patribus ad iſtum, alij ad alium modum de cōſubſtantiali diſſeruerunt, nobis tamen ob id contentioſe agendū non eſt, ſed cum pietate eorum dicta excipere debemus, eò quòd præcipue ſua ſtudia ad pietatem referebant. Ignatius igitur poſt Apoſtolos Antiochiæ, præſul & martyr Chriſti, in ſcriptis ſuis de Domino ita locutus eſt, Vnus eſt medicus, carnalis

nalis,& spiritualis,genitus,& ingenitus in homine deus,uita uera,et ex Maria & Deo. Quidam porro post Ignatium Magistri,ipsi quoq; scripserunt, unus ingenitus,Pater est,& ex ipso Filius genuinus,uerus partus,Verbum & Sapientia Patris. Si igitur aduersus istos hostiliter afficimur, & diffidemus,sit nobis quoq; aduersus Synodos pugna. Quòd si eorũ fidẽ in Christo cognoscentes,persuasum habemus beatum Ignatium recte scripsisse:genitum illum ob carnem appellantem,eò quòd Christus caro factus sit:ingenitum uero,hoc est,non factum,quoniam creatura non sit,sed Filius ex Patre: & non ignoramus eos qui dixere unum esse ingenitum, Patrem: non eo animo scripsisse,quasi Verbum Dei genitũ,hoc est,factum, & opus esse uellent,sed ideo,ut ostẽderent Patrem sui authorem non habere, sed illum Patrem Sapientiæ esse, & omnia genita,hoc est,quæ facta sunt, in Sapientia fecisse: cur non & Patres nostros, tum qui Samosatensem sustulerunt, tum qui de Ariana hæresi trophæum fixerunt, in unum pietatis tuendæq; religionis studium cõiungimus: sed illos quasi intersepimẽto dirimimus? & non potius recte de illis sentimus? q; & illi,quemadmodũ dixi,aduersus sophisma Samosatensis,mentem,interpretationemq; dirigentes, Filiũ scripsere non cõsubstantialem esse? & quòd isti quoq; recto intellectu illũ dixere cõsubstantialem esse? Certe ego ad istum modum de uiris in Christũ pientissimis sentiens,ista pauca conscripsi. Quòd si nancisci potuissem epistolam,quam dicunt illum scripsisse,putarem me plures potuisse deprehendere causas, propter quas beati illi uiri ita coacti sint scribere, id em̃ par est, & decet ut sentiamus,& istiusmodi bonam conscientiã erga patres nostros retineamus, modo non nothi simus, sed ab illis pietatis institutione imbuti. Talis igitur mens patrum fuisse & dicatur,& credatur. Age rursum cum illis negociũ, placide & bono animo excutiamus, dicta superiora repetentes,an non reuera certo demonstrari possit Niceæ congregatos Episcopos recte sensisse. Si enim uerbum opus est,& alienum à Patris substantia,adeò ut ipse segregetur à Patre, interuallo alterius naturæ, certe consubstantiale Patri non fuerit: sed potius genere,naturaq; cõiunctum cum operibus, etiam si gratia præcellat. Quod si illum agnoscimus non esse opus, sed genuinum foetum ex Patris substantia,consequens fuerit,eum,cum sit eiusdẽ naturæ,inseparabilem à Patre esse,eo quod ex patre sit genitus,ergo talis quũ sit,merito cõsubstantialis dici poterit: deinde si non ex impartitu & cõmunicatione Filius est,sed ipsa substantia Verbum & Sapientia Patris est,& ista substãtia Paternæ substantiæ germen est,& similitudo eius,ueluti splendor è luce,& Filius de se dicit, Ego & Pater unum sumus,&, Qui uidit me, uidit Patrem meum,quid de istis uocibus sentiendum est, aut in quem significatum eas accipientes tueri possumus,ut Pater & Filius unus habeatur. Si enim eos concentu dogmatum,& eo quod nusq; à Patre dissentiat, unũ fieri dicas,prauus hic intellectus fuerit: Nam & Sancti,& multo magis Angeli & Archangeli,hunc concentum cum deo possident, neq; ulla est inter eos discordia, siquidem is qui discors animi fuit, diabolus uisus est è cœlo cadere,sicuti Dominus locutus est. Quocirca,si propter concordiam alter Pater,alter Filius est,etiam inter res creatas inueneris,quæ ita cum Deo cõ-

sentiant,quorum unūquodq; dicat,Ego & Pater unū sumus. Quod si hoc absurdum fuerit,ut reuera absurdum est,necessum est, ut secundū substantiam Filij & Patris,unitatem intelligas.Nam creata, tametsi concordiā cum creatore habeant, eam tamen ex cōmunicatione in motu & mente habent, quemadmodū ille,qui quum eam non retinuisset,è cœlo deiectus est: Filius uero quum ex substantia sit genitus,substantia unum est ipse,et qui eum genuit Pater.Ideo enim uniformibus uocibus paritatem cum Patre habet, adeo,ut quæ de Patre dicuntur,eadem scripturæ dicant de Filio, eo duntaxat excepto,quod ipse Pater non dicitur.Vnde est quod Filius dicit: Omnia quæ Pater habet,mea sunt:deniq; Patri suo dixit, Omnia mea tua sunt, & tua mea,quale est,quod deus appellatur:Deus enim erat Verbum:& q̄d omnipotens,Hoc dicit qui est,& qui erat,& qui uenturus est omnipotens: & quale quod Lux sit,Ego,inquit,sum Lux: quodq; creationis author,Omnia enim per eum facta sunt: &,Quæ uideo Patrem meū facientem,ea & ego quoq; facio, quale item quod æternus sit, Eius enim æterna potestas, & diuinitas: &,In principio erat Verbum,& erat Lumen uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum: & quod Dominus sit: Pluit enim Dominus sulphur,& ignem à Domino. Et Pater quidem de se ita loquitur,Ego sum Dominus omnipotens: de Filio uero Paulus ita dicit,Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia. Et Patri quidem inseruiunt Angeli, uerum & ipse Filius ab ijsdem adoratur: &,Adorent eum omnes Angeli Dei,quippe qui & Dominus Angelorum appelletur,siquidem Angeli ministrabant ei,&,Emittet Filius hominis Angelos suos.Et quod, ut Pater,honoretur,Vt(inquit)honorent Filiū,quemadmodum Patrem honorant.Et quod æqualis sit Deo,Neq; enim rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.Et quod sit ex uero ueritas, & ex uiuente uita,Patre interim hic quasi uicem fontis obtinente. Et quod Filius uiuificet, & excitet mortuos,sicuti pater suus,ita enim in Euangelio scriptum est, Et de patre quidem ita scriptum est,Dominus Deus tuus unus Dominus est, &,Deus deorum Dominus locutus est,Et uocauit terram:à Filio uero,Deus Dominus apparuit nobis,& uidebitur Dominus deorū in Sion:& rursum ita de Deo loquitur Esaias,Quis Deus ut tu,tollens iniquitates,& trāsmittens iniustitias? Filius uero quos uoluit, ita allocutus est, Dimittuntur tibi peccata tua: quo tempore Iudæis murmurantib. re ostendit illam peccatorum cōdonationem,dicens paralytico,Surge,tolle lectū, & abi domū tuam.De Deo quidem ita scripsit Paulus,Regi seculorum:de Filio uero ita cecinit Dauid: Attollite portas principes uestras,& eleuamini portæ æternales,& introibit rex gloriæ. Daniel porro hæc audiuit, Regnum eius regnum æternum,& regnum eius non peribit. In summa,quæcunq; inueneris de Patre dicta,eadem inueneris de Filio dici, præterq; quod Pater non appelletur,ut iam superius à me dictum est. Si quis igitur aliud principiū, & alium Patrem cōminiscitur, eò quòd in dictis istis de utroq; omnia sint paria,furiosum cōmentum animo concipiet. Si aūt ideo, quia ille Filius est ex Patre genitus,omnia cogitet quæ Patris sunt, in Filio ueluti in imagine & signaculo esse,bene cogitarit, an aliena à Patre substantia, istiusmodi

rerum

rerum capax esse possit? & an qui talis est alterius substantiæ, & non consubstantialis Patri habendus sit? Cauendum enim, ne quæ Patris propria sunt, transferentes ad illud, quod ei substantia dissimile est, in dissimili genere, & alterius substantiæ deliniantes, effigiantesq; Patris deitatem, peregrinam aliquam inducamus substantiam, quam tamen uelimus capacem esse proprietatũ primæ substantiæ, et confundamur ab ipso numine ita loquente: Gloriam meam alteri non dabo: & deprehendamur adorare Deum alienum, & tales habeamur, quales tum Iudæi fuere, dicentes: Quare tu, quum homo sis, Deum te facis? quum ea Spiritus erant aliò transferẽtes blasphemabant his uerbis: In Belzebul eijcit dæmonia. Quòd si illud indecorum, certe non dissimilis substantia fuerit Filius, sed cõsubstantialis Patri. Nam si quæ Patris sunt, naturaliter sunt Filij, ipseq; Filius ex Patre est, & ob eam unitatem deitatis & naturæ, ipse & pater unum sunt, & qui uiderit Filiũ, uiderit Patrem, merito dictus à Patribus est cõsubstantialis esse Patri: non est enim ut is, qui alterius sit substantiæ, talia habeat. Rursum si, quemadmodum diximus, non ex mutuatione Filius est, sed cætera condita hanc gratiã ex mutuo à Deo acceperunt, ipseq; est Patris Sapientia, & Verbum, cuius cõmunicatione utuntur omnia, nimirum cum ipse sit deificator ex Patre, & illuminator, in quo omnia deificantur, & uiuificantur, certe non diuersæ à Patre substãtiæ fuerit, sed cõsubstantialis: eius enim participatu, Patris participes efficimur, eò quòd propria sit sui Patris ratio, unde si ex participatu, mutuationeq; essentiæ ipse quoq; existeret, & non ex se essentialis deitas, et imago Patris, non deificare posset, cum ipse esset deificatus: non enim fieri potest, ut qui ex participatu, mutuationeq; essentiæ hoc possidet, alijs suũ indultum impartiat, quoniã non ipsius est qui id habet, sed qui dedit: et qui accepit, uix sibi sufficientem gratiam accepit. Sed tamen causam, cur quidã, ut fertur, hoc uocabulum recusent, synceriter excutiamus, num ex illa ipsa multo magis declaretur Filius Patri suo cõsubstantialis esse. Aiunt igitur, sicuti uos scribitis, nõ oportere Filiũ dici Patri suo cõsubstantialẽ esse, eò q̃d qui dicit cõsubstantialẽ aliquẽ, tria dicat: Primo substantiã quandã præsubiectã, duosq; inde enatos, quos cõsubstantiales dicimus, atq; ita syllogismũ claudũt. Si Filius est Patri cõsubstantialis, necesse est ante eos p̃existere, & præsubiectã esse materiã, ex qua isti enascãtur, atq; inde futurũ, ut nõ hic pater, ille sit Filius, sed ambo inter se fratres sint. Hæc tametsi Ethnicorũ sunt sentẽtiæ, neq; eorũ rebus indigeamus, inspiciamus tñ istos cõsubstantiales, qui ex substãtia animo prius cõcepta fratres intelligũtur, utrũ sibi, an ei substantiæ, unde originem traxerunt: cõsubstãtiales sint. Quòd si inter se sunt cõsubstantiales, diuersæ ergo substantiæ et dissimiles ei substantiæ fuerint, unde nati sunt. Opposita enim inter se sunt cõsubstantiale, & quod est diuersæ substantiæ: quòd si quilibet substantiæ genitrici suæ cõsubstantialis est, quum id certe quod ex alio nascatur, ei qui ipsum gignit, similis sit, non opus erit ut requiramus tres substantias, sed id solum peruestigandum est, an hoc ex illo uere natum sit. Nam etsi contingat non esse duos fratres, sed tantũmodo unũ ex illa substantia gigni, non propterea quia alter natus nõ est, is qui genitus est, alterius substantiæ dici poterit, sed solus cum sit, æque

habẽdus est genitori sui cõsubstantialis: alioqui quid diceremus de filia Iephthæ quæ unigenita esset, nec esset Iephthæ alij liberi? aut de filio uiduæ, quẽ Dominus à morte excitauit? quũ ipse fratrẽ non haberet, sed unicus esset, an uterque propterea parenti suo cõsubstantialis non erat? imo omnibus modis erant, quia liberi erant, & hoc proprium liberorum erga parentes suos: ita quoque Filium Dei, quum pronunciassent patres, ex substantia Dei esse, merito eum cõsubstantialem appellarunt. Hanc enim uim habet splendor ad lucem. Verbis quoque istorũ istud quoque ex consequio adhæret, creaturam ex non ente factam esse. Homines enim qui patiendo gignunt, ipsi in subiecta materia operantur, nec quicquam aliter efficere possunt. Quòd si igitur creare in Deo non humano more intelligimus, multo magis gignere humano more in Deo intelligere non debemus, neque cõsubstantialem esse Filium Patri corporaliter accipere, sed recedere à rebus creatis, & depositis humi omnibus humanis imaginationibus, omnibusque simpliciter sensibus adscendere ad Patrem, ne inscienter auferamus Filium à Patre, eumque adiũgamus ipsius creaturis. Rursum alio modo. Si Patrem & Filium cõtentes duo principia, aut duos deos, quemadmodũ Marcion, & Valentinus, prædicamus, & Filium alium modum deitatis habere, & non ideo quia ex Patre genitus sit, imaginem & formam Patris esse: age sit dissimilis: nam alienæ inter se sunt prorsus istiusmodi substantiæ. Quòd si unam agnoscimus & solam Patris deitatem, huiusque rationem, & Sapientiam Filiũ esse, & hoc credentes non prædicamus duos deos: & unitatem Filij cum Patre, non similitudine præceptorum, sed substantia, & ueritate consistere sentimus, ut inde efficiatur, quo minus duos deos, sed unum prædicemus, unaque sit species Deitatis, qualis est in luce & splendore: ea enim species conspecta est à Patriarcha Iacob, & in scripturis habetur: Ortus est illi sol, quũ transijt species Dei, idque uidentes Sancti Prophetæ, & intelligentes cuius Filius, imago esset, dixerũt; Factum est Verbum Domini ad me, Cognoscentes in eo Patrem spectari, & reuelari, ac proinde ausi sunt dicere: uisus est mihi Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, Isaac, & Iacob. Quum igitur res ita se habeat, cur eum, qui unus est cum Patre, & talis apparet, qualis Pater secundum similitudinem & unam deitatem, ueremur dicere cõsubstantialẽ? Si enim, quemadmodũ iam sæpius dictum est, non habet proprietatem paternæ substãtiæ, neque similitudinem ut Filius, recte hanc uocem suspectam habemus. Sin aũt ille est Patris sui propria & peculiarissima uis, illuminatrix, & cõditrix, sine qua Pater nec creat, nec cognoscitur, Omnia enim per eum, & in eo consistunt: cur rem ita esse animo sentientes, uocabulũ quod id ipsum significat, recusamus pronunciare? Quid enim est ita eiusdem naturæ cum Patre, ac illud, quod ei cõsubstantiale est? Non enim Deus alienum, ueluti ministri indigus, Filium assumpsit, neque condita paris sunt dignitatis cum conditore, ut illa honorari debeant, quemadmodũ ipse, aut ut credendum sit, ea cum Patre unum esse. Alioqui par est, ut ausit aliquis dicere solem & eius splendorẽ duo luminaria esse, aut diuersam in illis esse substantiam aut splendorem esse accidens solis, non simplex eius, & purũ genimen, hoc est, quod ex eo sit genitum, ut duo quidem sint, sol & splendor,

ſed una tamen lux, eò quòd ſplendor quiddam genitum ſit ex ſole. Quum igitur talis natura Filij ad patrem, & adhuc magis inſeparabilis ſit, neq; deitas ei per accidens obuenerit, ſed paterna Deitas inſit, ut qui uiderit Filiũ, uideat in eo Patrem, cur qui iſtiuſmodi eſt, dici non poteſt conſubſtantialis eſſe? Hæc igitur ſufficiunt, quæ uobis perſuadeãt, non reprehendendos eſſe eos, qui dixerunt Filium Patri cõſubſtantialem eſſe: ſed tamen ipſam dictionem cõſubſtantialem per ſe excutiamus, ut ſciamus an hac uoce utendum ſit an nõ: & an propria illa ſit, & cõgrua quæ de Filio dicatur. Nam & uos ipſi ſcitis, nec eſt cur quiſq; dubitet, ſimile nõ de ſubſtantijs, ſed de figuris, & qualitatib. dici: ſiquidem in ſubſtantijs non ſimilitudo, ſed identitas eſſe pronunciatur. Certe homo homini ſimilis dicitur, non ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundum figuram & formam: quantum enim ad ſubſtantiã attinet, congeneres appellari debent. Rurſum homo cani ſimilis dici nõ poterit, ſed diſgener, hoc eſt, diuerſi generis. Quapropter, quod eſt genere cõiunctum, cõſubſtantiale eſt: quod aũt diuerſi generis, diuerſæ etiã ſubſtantiæ habendum eſt. Qui aũt dicit Filium ſimilem ſubſtantia, ex participatu, & mutuo eum ſimilem dicit: Siquidẽ ſimilitudo qualitas eſt, quæ ſubſtantiæ ſuperuenire poterit, hoc aũt proprium creaturarum fuerit: eæ enim ex participatu Deo ſimiles efficiuntur. Nam quum ille apparuerit, ei ſimiles erimus, nimirum non ſubſtantia, ſed adoptione, quam percipimus per eum. Si igitur eum Filiũ eſſe dicitis ex participatu, dicatur ille à uobis ſimilis ſubſtantiæ, ſed tamen quum talis appellatur, nec ueritas, nec ullo modo lux aut natura Deus haberi poterit. Nam quæ participantes ſunt, non reuera, ſed ſimilitudine ueritatis ſimiles dicũtur, ita ut decidere & auferri poſſint, è claſſe eorum qui participant. Id rurſum proprium eſt operum, & rerum conditarum. Quare ſi hoc abſurdum eſt, igitur ille non ex participatu, ſed natura & ueritate Filius, Lux, Sapientia, & deus fuerit. Natura igitur cum talis ſit, nõ participatu, nunq; proprie ſimilis ſubſtantia dici poterit: ſed cõſubſtantialis, quod de alijs dici non conuenit. Demonſtratum eſt enim ſimile de ſubſtantijs prædicari non poſſe. Qui quæſo igitur non ſtultũ fuerit, & fortaſſe etiam difficile id de Filio proferre? ac non potius cõſubſtantiale de eo pronũciare? Eam igitur ob cauſam, Nicena Synodus rectè ſcripſit, quod & decuit eam loqui, Filium genitum ex deo ei cõſubſtantialem eſſe, quibus nos cognitis ne uitilitigemus, præſertim cum nobis cognitũ ſit, eos qui iſta ſcripſerunt, non ſtudio deprauandi ueritatem, ſed eius ſimul cum pia religione in Chriſtum aſſerendæ, depurgandæq; Ariomanitarum contra eum blaſphemiæ, ad iſtum modum fidem ſuam confeſſos eſſe. Videndũ enim & animaduertendum acriter, quòd quum dicimus eum ſimilem ſubſtãtia, aut diuerſæ ſubſtãtiæ eſſe, nos non indicare eum uerum Filium eſſe, ſed unum ex creaturis, adſcititiũ ſcilicet, & adoptione Filium, quod hæreticis placet, quẽ ſi dicamus ſine contentione cõſubſtantialem, Filium ſignificabimus genuinum & ex Patre natum, tametſi ob hoc ſubinde rumpantur Chriſti perduelles. Hæc igitur quæ & ipſe ſciui, et ex prudentium diſputatione cognoui, paucis deſcripſi. Vos aũt permanentes ſuper fundamentũ Apoſtolorum, & traditiones Apoſtolorum retinentes, optate quæſo, ut cõquieſcat in po-

sterum omnis contentio & zelus, & hæreticorum stolidæ quæstiones con demnentur, & omnis uerborum rixa & infausta & homicida Arianorum hæresis deleatur, & reluceat in omniũ pectoribus ueritas, ut omnes ubiq; idem dicant & sentiant, nulla deinceps relicta Ariana blasphemia. Prædicetur aũt & cõfessionibus laudetur per omnes Ecclesias unus Dominus, una Fides, unum Baptisma, in Christo Iesu Domino nostro, per quem Patri sit gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

ATHANASII ARCHI-EPISCOPI ALEXANDRIAE

ad Iouinianum de Fide, EPISTOLA.

DECORA & eximia res est in Principe, mens discendi auida, et rerum cœlestium cupido: inde enim fit, ut uere cor tuum sit in manu Dei. Quum igitur pietas tua cupiat è nobis cognoscere Ecclesiæ Catholicæ Fidem, Deo super ea re gratijs habitis nihil nobis consultius uisum, quàm ut fidem à patribus Nicææ confessam, tuo religioso animo recitaremus. Huius enim Fidei aspernatores & mihi multifariã insidiati sunt, eò q; non obtemperaremus Arianorum sectæ, & hæreses & schismata in Catholicã Ecclesiã introduxere, quũ tamen uera & pia in Christum fides ex sacris literis & liqueat, & agnoscatur. Hac enim sancti uiri initiati martyrium subierũt, & nunc resoluti à corpore cum Domino agunt. Mansisset hæc fides illæsa perpetuo, nisi malitia quorundam hæreticorum eam deprauare ausa fuisset. Arius enim, & socij, illam uitiare conati sunt, & eius loco hæresim introducere, dicentes Filium Dei ex non entibus extitisse, & creaturam facturamq;, & mutabilem esse. Multosq; his uerbis deceperunt, adeo ut qui aliquid esse uiderentur, illorum blasphemia seducti sint: quapropter patres q̃primum Nicææ in concilium uenientes, eius uerba anathemate cõdemnarunt, & Catholicæ fidei confessionem scripto tradiderunt, ut eius ubiq; promulgatione incendium hæreseos per sectarios excitatum restingueretur. Ea igitur synceriter ubiq; per omnes Ecclesias & legebatur & prædicabatur, quum quidam Arianã hæresim renouare cupientes hanc à patribus Nicææ confessam fidem incepere contẽnere, præ se ferentes quasi ab ea non dissentiant, cum interim re uera eam inficientur male interpretantes cõsubstantialitatem: & blasphemias dicentes in Spiritum Sanctum, quem creaturam, & à Filio conditum asseuerant. Nos igitur conspectis istius blasphemiæ in populum Dei calamitatibus, necessario tibi fidem Nicææ patrum cõfessionibus confirmatã porrigere studuimus, ut tua pietas & ea, quæ ibi exactissime scripta, & quantũ errent illi, qui aliter sentiũt, intelligeret. Cognosce igitur religiosissime Auguste hãc esse, quæ à condito æuo p̃dicata fuit, & quã Nicææ patres cõgregati agnouerunt, eiusq; suffragatrices esse omnes omnib. in locis Ecclesias,

siue in

siue in Hispania sint, siue Britannia, Gallia, Italia uniuersa, Dalmatia, Dacia, Mysia, Macedonia, siue uniuersa Graecia, uniuersa Aphrica, Sardinia, Cypro, Creta, Pamphylia, Lycia, Isauria, Ægypto, Libya, Ponto, Cappadocia. Iridem quotquot nobis uicinae sunt, necnon & Orientis Ecclesias, paucis admodum exceptis, quae Arianicae opinionis sunt. Omnium enim istorū, & adhuc longinquiorum animos experimentis cognouimus, & scripta habemus. Nec te lateat pijssime Imperator, quod tametsi pauci sint qui huic fidei derogent, eos tamen, quum uniuersus orbis Catholicam fidem sequatur, & ipsi iampridem Ariana haeresi infecti fuerint, & nunc acerrime pietati obsistant, eos tamen praeiudicium facere non posse. Nobis aūt, ut tua pietas cognosceret, rem alioqui sibi cognitam, operaepreciūm uisum est, fidem Nicenam Episcoporum confessionib. approbatam subnectere. Est igitur fides à patribus confessa istiusmodi: Credimus in Deum Patrē omnipotentem, omnium uisibilium, & inuisibilium creatorem, & in Dominum Iesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre, & unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, Deum uerum ex Deo uero, genitum, non factum, et cōsubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, tam in coelis, quàm in terra: qui propter nos homines, & propter nostrā salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die, & adscendit in coelos, uenturus inde ad iudicandum uiuos & mortuos. Et in Spiritum Sanctum. Eos aūt qui dicunt, erat, quando non erat: & antequam fieret, non erat: aut ex non entibus extitit ex alia substantia, subsistentiaq́ue: aut creatum, aut cōuertibilem, aut alterabilem dicentes Filium dei, hos anathemate ferit Catholica, & Apostolica fides. In hac fide Augustae, omnes oportet manere, neque quidquam inde transmutare artificijs contentionibusq́ue uerborum, quod faciunt Ariomanitae, qui ex non entibus filium Dei extitisse, eumq́ue non fuisse, antequam fieret, eum denique creatū, factū, et mutabilem esse dicunt. Ideo enim, quemadmodū praediximus: Synodus Nicena anathematizauit istiusmodi haeresim, & ueritatis fidē confessionibus approbauit, neque leui aut simplici ratione Filium Patri similem esse asseuerauit, eumq́ue, ne ex leui re Deo similis, sed uerus ex Deo haberetur, cōsubstantialem esse scripto tradidit, quod proprium est genuini & ueri Filij: ueri & naturalis Patris, sed nec alienauit Spiritū Sanctum à Patre & Filio, sed eum unà glorificauit cum Patre & Filio, & in una sanctae Trinitatis fide, eò quòd una sit in Sancta Trinitate Deitas.

ATHANASIVS IOÁNNI ET ANTIocho dilectis, & cōpresbyteris suis in Domino S. P. D.

GAVDEO etiam nunc de accepta epistola uestra, maxime aūt quia Hierosolymis missa est, & gratiam habeo quòd significastis de fratribus illic ad Synaxim cōuenientibus, et de illis qui sub praetextu quaestionum, simpliciores turbare uolunt. Caeterum de illis praecipit Apostolus, non esse attendendū rixis uerborū, aut noua quaerentibus, neque studio noua dicendi, audiendiue nos oportere teneri. Vos

aũt quum habeatis firmum fundamentũ,quod est Christus Dominus noster,& patrum de ueritate cõfessionem, auersamini illos,qui plus, minusue quàm in confessione est,loqui uelint, & maiorem operam fratrum utilitati impendite in metuendo numine,& seruandis præceptis,ut doctrina patrũ, & obseruatione præceptorum,grati Domino in die iudicij apparere possitis. Valde aũt admiror audaciam eorum qui non reformidant obblaterare dilecto nostro,& uere Dei famulo,Episcopo Basilio: quum ex huiusmodi obblateratione deprehendi & conuinci possint, quòd ne Patrum quidem cõfessionem aut ament aut amplectantur. Salutate fratres,salutant uos qui mecum sunt.Opto uos ualere in Domino dilecti,& desideratissimi filij.

ATHANASIVS DILECTO FILIO suo Palladio presbytero,in Domino, SALVTEM.

VA accepta epistola gauisus sum plurimum, & potissimũ ob id, quod ea solito tuo more spirabat orthodoxas opiniones, & ꝙ causam explicabat, cur cũ dilecto nostro Innocentio uiuas, necꝙ nunc tandem,sed iampridem quum resciueram, tuam prudentiã approbaui. Quũ igitur hoc instituto utaris, scribe nobis & significa, & de fratrib. qui isthic sunt: & de inimicis ueritatis, quid de nobis cogitent.Sed quod de monachis Cæsariensibus significasti,hoc ipsum quoꝙ didici è dilecto nostro Dianio,quòd grauentur,& resistant dilecto nostro Episcopo Basilio,tibi certe,quòd mihi rem indicasti,gratias ago: illis uero,quæ decuit,scripsi,ut ueluti filij obsequantur patri: nec ijs,quæ ille probat,contradicant.Nam si suspectus esset in negocio ueritatis,recte pugnarent: sin aũt cõfidunt,ut omnes cõfidimus, eum esse gloriã Ecclesiæ, dum ita decertat pro ueritate,& docet eos,qui indigẽt doctrina,non fas est cum tali homine pugnas conserere: sed amandus potius est ob pium animum.Nam ex ijs,quæ cognoui ex dilecto nostro Dianio, nulla de causa eum grauatim ferũt: ipse ẽm,ut plane mihi persuadeo, infirmus efficitur apud infirmos, ut infirmos lucretur. Dilecti aũt fratres nostri respicientes ad scopum eius, quo ad ueritatem tendit,glorificent Dominum quòd talem Episcopum Cappadociæ dederit,qualem singulæ prouinciæ sibi optant. Tu aũt dilecte,uelis ijs indicare ut credant me hæc scripsisse.Id enim uos erga Patrem beneuolẽtes reddet,& pacem in Ecclesijs cõseruabit.Opto te in Domino ualere fili dilecte.

ATHANASII

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE AD
Dracontium Episcopatū fugientem, EPISTOLA.

AESITO quid scribam, an ut recusantem, an ut temporis respectu, & Iudæorū metu temet abstrudentem incusare debeam: uerūtamen siue id ea de causa, siue aliunde proficiscitur, non uacat culpa id q̃d agis, charissime Draconti: nō enim fas est eum, qui hanc gratiam accepit, in occultū abdi, neq; prudentis est suppeditare alijs occasiones fugiendi. Multi enim istis auditis scandalizabūtur, quasi istud non temere facias, sed tempora intuearis, ac impendentes Ecclesiæ tribulationes. At uereor, ne dum propter te fugis, propter alios sis in periculo apud Dominum. Si enim ei, qui unū ex pusillis istis scandalizat, præoptare sibi potius debet molam asinariam collo suo circūdari, & ita demergi: quid de te futurum existimas, tam multis authore scandalorum? Primū enim illa Alexandriæ mira inexpectataq; concordia in te deligendo, ob tuum discessum necessario dissipabitur, & Episcopatus huius loci à multis diripietur: deinde gentiles qui promiserant, se in tui Episcopatus ordinatione Christianos fore, in gentilitate permanebūt, tua pietate uilipendente, gratiam functionemq; sibi datam. Quamnā igitur excusationē super istis allegabis? quibus uerbis istiusmodi culpas abluere, uel abstergēre poteris? Quomodo medeberis per te cadentibus, & scandalizatis? quomodo pacem semel disruptam copulabis dilectissime Draconti? pro gaudio mœrorem, pro consolatione luctū attulisti. Sperabamus enim nos unā tecum consolationē capere. Nunc aūt te fugientem cōspicimus, & ex fuga futurum prospicimus, ut & in iudicio de eo crimine conuincaris, & conuictus misere doleas: Et quis tibi, ut Propheta dixit, parcēdum putabit? Aut quis cum pace ad te redibit? quū uideat fratres propter quos Christus mortuus est, tua fuga noxam accepisse? Id enim scire oportet, & nequaq; ambigere, te priusq; ordinabaris tibi uixisse: ordinatum aūt, illis uiuere, quibus ordinatus es. Et antequam acciperes Episcopi gratiam, nullus te cognoscebat: ex quo aūt Episcopus factus es, populi expectant, ut cibum illis feras ex doctrina scripturarum. Quum igitur expectantes isti in esurie sint: tu aūt te solum alas, & uenerit dominus Iesus, nosq; illi assistamus, quam habebis excusationem, quum uiderit ille suas proprias oues esurientes? Si non accepisses denarios, nequaq; ille te incusauerit. Cæterū quum acceperis, cosq; infoderis, & in occulto habueris, merito incuset, proferens illa uerba, quæ absit ut audiat tua religiositas: oportebat te porrigere denarios meos trapezitis, ut ego ueniens ab illis repeterem: obsecro igitur, ut tibi ipsi & nobis parcas: Tibi ipsi, ut periculum euites: nobis, ne super te lugeamus. Curā habe tuæ Ecclesiæ, ne per te multi ex pusillis detrimentum accipiant, alijq; ex tuo exemplo occasiones nanciscantur se subducendi. Si igitur tempora me

tuis, &

tuis,& formidine contractus id fecisti,nequaqꝫ illud uirilis est animi: oportebat enim te secundum zelum Christi, in istiusmodi temporibus specimē tui edere, & potissimum in grauioribus circumstantijs, fiducia libertateq́ꝫ uti,& dicere beati Apostoli uerba,In omnib. istis magnifice uincimus,maxime ea de causa,quia non tēporibus nos,sed Deo seruire cōdecet. Quòd si ordinatio Ecclesiarum tibi non placet, aut nullam omnino mercedem Episcopi functioni destinatam arbitraris, Seruatoremq́ꝫ qui eam ita instituit,cōtemnis, oro te,ne istiusmodi quid in mentem admittas, neqꝫ authores istiusmodi consiliorū sustineas.Non enim ista digna sunt Dracontio.Nam quæ Dominus per Apostolos instituit, ea & bona sunt,& firma persistūt, & fratrum ita meticulositas compescitur. Quòd si omnes eandem mentem habuissent qualem nunc habent,qui tibi in cōsilio sunt,quo pacto Christianus factus esses,nullis usquam repertis Episcopis? Quòd si uero post nostra tempora, istiusmodi animos induunt,quomodo poterunt stare Ecclesiæ? An opinantur illi qui tibi in consilio sunt,nihil te,quia ipsis hoc uile uidetur in Baptismate accepisse? Id restat scilicet, ut nihil existiment gratiam lauacri,si qui sint qui eam contēnant.Sed reuera accepisti,dilectissime Draconti,neqꝫ mihi sustineas istiusmodi consiliarios,neqꝫ te ipsum fallas.Repetetur enim hoc à Domino,qui tibi dedit.An non audisti Apostolū loquentem: Ne negligas eam quæ in te est, gratiam? An non legisti quomodo eum,qui duplicauerat,talentū, approbet & excipiat Dominus:& occultantem condemnet? utinā quamprimū redeas,& fias unus ex collaudatis:Aut dic cuius te uelint tui consiliarij esse imitatorē. Oportet nos secundū scopū sanctorū uitā moderari,eosq́ꝫ imitari.Id quoqꝫ sciendum,nos, si ab istis deficiamus,alienos reddi ab eorum cōmunicatione. Quem igitur isti te imitari uolunt? ambigentē ne illum & uolentem quidem sequi, sed supersedentem & deliberantem ob suos? An beatum Paulum, qui simul ac illi hoc ministerium iniunctum fuit,non adhæsit carni & sanguini?Nam tametsi dixerit,Non sum idoneus, qui uocer Apostolus,agnoscens tamen quod susceperat,neqꝫ ignorans datorem eius,ita scripsit: Væ enim mihi est, nisi Euangelizem.Cæterum ut uæ illi est,qui non euangelizat,ita ipse docēs & prædicans Euangelium,pro gaudio & corona discipulos suos habebat. Quapropter studium fuit sancto uiro usqꝫ ad Illyricum illud prædicare,neqꝫ segnescere, neqꝫ omittere, quin Romam iret, & in Hispanias adscenderet,ut pro grauiori labore, maiore frueretur mercede laboris. Gloriabatur se igitur bonum certamen certasse: & certus erat de magna corona, quam accepturus esset.Igitur dilecte Draconti, quemnam ista faciens imitaris? hunc ne,an neminem ex hoc genere? Ego certe & te & meipsum, omniū sanctorum imitatores esse uellem.An forsitan ideo tibi consilium suppeditant tui occultandi,quòd dixeris iurarisq́ꝫ non futurum ut stes, si constituaris Episcopus?Istiusmodi enim uocibus audio illos tuas aures circūstrepere, & in ea re se cautos uideri uelle. Essent illi uere quidem cauti, si ministerio tibi iniuncto cautum uoluissent. Quòd si legissent Sacras Scripturas,non citra illas consilium darent. Quin iam tempus est, ut Hieremiam culpent, & magnum illum Mosen accusent, quòd ipsorum consilium non audierint, sed

Deum

Deum ueriti officiũ ministerij perfecerint,& prophetando adimpleuerint. Siquidem & illi ipsi missi, accipientesq; Prophetiæ gratiam, initio recusabant quidem,sed tamen postea timuerunt,neq; emissorem suum uilipenderunt.Iam igitur, siue sis gracili uoce, siue impeditiori lingua,uerere semper eum,qui te ita finxit,deum, siue te nimis iuuenem dicas ad prædicationem, metue tamen eum,qui priusq; formareris, nouerat te. Quòd si uerbum loquutus es,& uerbum sanctis pro iuramento est, reminiscere quæso Hieremiæ, quomodo ipse qui dixerat, Non nominabo nomen Domini, postea metuens illum qui in se erat,ignẽ non pro ijs,quæ dixerat,fecit,neq; ut præ occupatus erat iuramento,se in tenebras abdidit,sed ueritus mandatorem, suam Prophetiam absoluit.An non audisti dilecte, quòd & Ionas quidem fugerit,erat'q; qualis erat, sed tamẽ postea denuo prophetauit? Ne igitur tibi diuersa ab istis consilia propone. Melius enim q̃ nos,nostra nouit Dominus,& nouit quibus suas committit Ecclesias: quòd si quis dignus non sit,ille mihi non ad uitam suam,sed functionem suam, ministeriumq; respiciat,ne simul cum uita illa sua,etiam negligentiæ maledictionẽ referat.Nun quid igitur dilecte Draconti, quum talia legis & prudens sis, animo compungeris? non curas,ne quis eorũ qui tibi cõmissi sunt,pereat? non ex conscientia quasi è flamma inardescis? nõ exhorres diem iudicij, in qua nullus eorum, qui tibi nunc consilia dant, illic tibi opitulator futurus est? Quisq; enim de sibi cõmissis rationem reddet.Quid enim profuerat illi,qui denarium occultauerat,sua caussificatio? Aut quid profuerunt Adamo sua uerba illa:Mulier me decepit? Dilectissime Draconti, si reuera sis imbecillis, sed tamen curam te,solicitudinemq; suscipere oportet,ne Ecclesiam desertã inimici lædant,occasionẽ ex tua fuga mutuãtes,oportet te accingi, animumq; recipere,ne nos solos destituas in hoc certamine.Oportet te collaborare,ut cum omnibus mercedẽ accipias. Propera igitur dilecte, neq; amplius in mora sis,neq; sustine illos qui te impediũt,sed reminiscere eius,qui tibi hãc functionem iniunxit.Huc age te ad nos,qui te diligimus, & ea quæ scripturarum sunt,consulimus,ut à nobis productus,& sacras functiones in Ecclesijs obiens,mentionẽ precesq; pro nobis facias.Neq; enim tu solus ex monachis es constitutus, neq; solus monasterio præfuisti, neq; solus à monachis dilectus es.Nosti enim Serapionem monachũ esse,& quot monachorum præfectum? Neq; à te ignoratur,quot monachorũ pater fuerit Apollonius.Nosti Agathonem, neq; ignotum habes Aristonẽ. Memor es Ammonij cum Serapione peregre profecti: fortassis etiam audisti de Cue in superiore Thebaide,poteris itẽ resciscere de Paulo,qui est apud Latos, & de alijs multis: & tamen isti Episcopi constituti non contradixerũt,sed habentes pro exemplari Helizæum,& conscij quid Helias egerit:& eruditi,quid discipuli Christi,Apostoliq; fecerint,susceperunt hanc curam,neq; ministeriũ hoc aspernati sunt, neq; propterea seipsis deteriores facti sunt, sed & laboris mercedem expectant, proficiẽtes ipsi, aliosq; proficere adhortantes. Quot ab idolis cõuerterunt? quot à furiosa & dæmoniaca cõsuetudine suis admonitionib.compescuerunt? quot adduxerunt Christo seruos? adeo ut qui ista signa cõspiciant,admirentur.An quæso non ingens signum,puellam

ellam inducere,ut uirgo maneat? & adulescentiorē adhuc, ut sit continēs? & idololatram,ut agnoscat Dominum? Ne igitur te impediant monachi, quasi solus ad hoc è monachis constituaris, neq; unà cum illis causificeris, quasi teipso deterior futurus sis: poteris enim etiam melior fieri,si Paulum imiteris,& Sanctorū acta æmuleris. Nosti enim eos, qui ita creati sunt dispensatores mysteriorum, rectius secundum scopū sese incitasse ad brabeiū supernæ uocationis. Quando aūt Paulus cōtestatus est, & coronam se accepturum expectauit,nisi quum missus esset ad docendum? Quando Petrus cōfessus est,nisi quū euangelizabat,& piscator hominū factus esset? Quando Helias assumptus est,nisi quū uniuersam Prophetiā suam adimplesset? Quando in Spiritu dupla obtinuit Helizæus, nisi quum omnibus relictis assectator factus est Heliæ? Cur aūt delegit discipulos Seruator, nisi in id, ut eos prædicatum emitteret? Quapropter,quum istiusmodi habeas exempla,dilectissime Draconti,nec dicas,nec dicentibus credas, Episcopatū esse causam peccati,aut quòd inde nascantur occasiones delinquendi. Licebit tibi in Episcopatu esurire,sitire,sicuti Paulo. Licebit,& uinum non bibere,sicuti Timotheus fecit: & ieiunare frequenter,ut Paulus solet,ut ita secundū illum ieiunans,alios sermonibus nutrias: & sitiens abstinendo à potu,alijs docendo potum præbeas: Ne igitur talia obijciant tui consiliarij. Nouimus enim & Episcopos ieiunātes,& monachos comedentes: Nouimus & Episcopos non bibentes uinum, & monachos bibentes: Nouimus quoq; Episcopos signa facientes,& monachos non facientes. Multi quoq; ex Episcopis matrimonia non inierunt: monachi contra parentes liberorum facti sunt: quemadmodū uicissim Episcopos filiorum patres, & monachos generis potestatem non quæsiuisse,animaduertas: & clericos bibisse, & monachos ieiunasse. Sic eñ licet,& ad eum modū nō prohibebitur, sed quisq; ubi uolet,decertet: non enim corona pro locis,sed pro factis redditur. Ne igitur sustineas diuersa cōsulentes,sed potius propera: & ne lentus sis,maxime quia sanctum festum appropinquat, ne sine te populi hunc festum diem celebrent,magnumq; periculū tibi contrahas. Quis enim ijs Pascha Euangelizabit,si tu absis? quis illis euangelizabit diem resurrectionis,si tu lateas? quis illis consilia monstrabit,ut rite epulentur,si tu fugias? ô quot apparebunt te adueniente,quot noxam sentient te fugiente? Et quis est qui te in talibus factis approbet? Sed quid est quod tibi authores sunt,ne Episcopatum capessas, quum illi ipsi cupiant habere presbyteros? Si enim malus es,ne sint socij & gregales tui: Sin aūt te idoneū norunt, ne inuideant alijs. Quoniam,si docere & præesse secundum illos causa peccati est, ne ipsi doceantur,aut presbyteros habeant. Verū tu istis humanis uocibus ne intendas,neq; sustineas eos,qui ista suadent, quemadmodū sæpius iam dixi: festina igitur,uel potius ad Dominum cōuertere,ut dum curam tuarum ouium geris,etiam nostri memineris: hac de causa,dilectos nostros Hieracem presbyterum nostrum,& Maximum lectorem adhortatus sum istuc ire, ut etiam uerbis te incitarent,& ex illis cognoscere posses,quo cum affectu ista scripserim,& periculum simul,quod tibi imminet,ex ista detrectatione Ecclesiastici ordinis.

SANCTI PATRIS ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXandriæ, ad uenerabiles in Aphrica Episcopos, EPISTOLA.

VFFICIVNT quidem scripta Damasi cõministri nostri dilecti, & magnæ Romæ Episcopi, cæterorumq; tot numero inibi cõgregatorum, nihiloq; minus sufficiunt scripta aliorum cõciliorum, quæ partim in Gallia, partim in Italia habita sunt, ad astruendam eam, quæ in nobis est, fidem, quã Christus largitus est, & Apostoli prædicarũt, & patres qui Niceæ undiquaq; ex nostro habitabili orbe conuenerant, tradidere, summa propter Arianos cura adhibita, ut qui in eam hæresim lapsi essent, resurgerent: & authores eius reprehenderentur. Huic certè cõcilio, uniuersus orbis assensum præbuit, & quamq; multæ habitæ sunt Synodi, huius tamen omnes sunt memores, tum per Dalmatiam, Dardaniam, aliasq; insulas, Siciliam, & Cyprum, tum per Isauriam, Pamphiliam, Lyciam, & uniuersam Ægyptum & Libyas: & pleriq; in Arabia hanc agnouerunt, & admirati sunt, & subscriptione approbarunt: adeo, ut si quis restet ex Ariana radice progerminante amaritiem (loquimur aũt de Vrsacio, Valente, cæterisq; qui idem sentiunt) per ista ipsa scripta abscissi reiectiq; cõperiantur. Sufficiũt igitur ea quæ Niceæ confessa fuere, satisq; per se uirium habent, quemadmodũ superius diximus, tum ad subuersionem impij dogmatis, tum ad tutelam utilitatemq; Ecclesiasticæ doctrinæ. Sed tamen quia audiuimus nonnullos huius oppugnandæ cupidos, allegare concilium Ariminense, quod ipsi iactitant authoritatem obtinuisse, necessario uisum est, ut uos scripto certiores redditos admoneremus, ne istiusmodi homines tolerare uelitis. Est enim istud aliud nihil, nisi propago Arianicæ hæreseos. Qui enim Synodum contra istam hæresim habitam repudiant, quid aliud sibi uolunt, quàm ut Ariana inualescant? quid igitur illis dignum, nisi ut & Ariani appellentur, & easdem censuras ferant? qui neq; Deum metuerũt, ita dicentem, Ne transmoueas terminos æternos, quos posuerũt patres tui, &, Qui accusat patrẽ aut matrem, morte moriatur, neq; patres nostros quicq; reueriti sunt, denunciantes anathema, si quis contraria suæ ipsorum confessioni sentiret. Siquidẽ œcumenica Niceæ Synodus celebrata fuit à trecentis & septemdecim Episcopis, ut de fide agerent, cõuenientibus, idq; ob Arianicam impietatẽ, quo caueretur, ne deinceps particulatim cauillationes fidei orirentur, aut si ortæ fuissent, ne authoritatem haberent. Quid enim in eo concilio defuit, ut nouam aliquam Synodum requirant? plenum enim est illud concilium pietatis, dilectissimi, & uniuersum iam orbem terrarum adimpleuit. Hoc & norunt Indi, & quotquot apud alios Barbaros sunt Christiani. Vanus igitur

X corum

corũ labor, qui contra illud alia ſubinde cõcilia moliũtur, quippe qui pluſ quam decẽ Synodos iam inſtituerint, in ſingulis ſemper aliquid innouantes, hoc à prioribus detrahẽtes, illa in ſequentib. demutantes, adijcientesq́ʒ: nihilq́ʒ ſua ui hactenus, dum & ſcribunt & delent, profecerunt, ignari interim, omnem plantationem quam non plantauerit pater cœleſtis, eradicandam eſſe: uerbum aũt illud Domini per œcumenicam Niceæ Synodũ, in æternum manet. Siue enim quis numerum cum numero comparet, tanto maior eſt Nicena Synodus particularibus concilijs, quantum totum ſui aliqua parte. Quòd ſi cauſam Niceni cõuentus à cauſis eorum, qui poſtea coierunt, diſcernere uelis, inuenies Nicenam Synodum rationabili cauſa coactam fuiſſe: reliquas aũt per ſimultatem, & cõtentionem, & uim conflatas eſſe. Illa enim ob Arianam ſectam & cõtrouerſiam paſchatis celebrata fuit, eò quòd Syri, Cilices, & qui in Meſopotamia degunt, nobiſcum diſſentiebant in temporibus Paſchæ celebrandi, quod eodem die cum Iudæis celebrabant. Sed gratia Domino noſtro, quia & de fide, & de ſacro illo feſto in concordiam itum eſt. Eaq́ʒ fuit cauſa Niceni concilij. Concilia aũt, quæ poſtea inſequuta ſunt pro Ario, contra œcumenicam Synodum inſtituta fuere. Id quum ita ſe habeat, quis ferat eos, qui Ariminenſem, aut ullam aliam Synodum, præter Nicenam, in ore habent & iactitant? aut quis non odio habeat illos, qui quæ patrũ ſunt, abrogant? recentiora aũt Arimini per uim & cõtentionẽ extorta anteponunt? Aut quis cum eis conuenire poſſit, qui ne ſecum quidem conueniunt, aut ſua ipſorum approbant? quippe qui in ſuis cõcilijs decem ſcilicet aut pluribus etiam, ut ſuperius dixi, aliâs alia ſcribentes, ſatis docent ſe uniuſcuiuſq́ʒ ſuæ Synodi criminatores eſſe. Idemq́ʒ illis fit, quod & Iudæis proditoribus fiebat: ut enim illi derelicto unico fonte uiuentis aquæ, effoderunt ſibi ciſternas contritas, quæ aquam continere non poterãt, quod apud Hieremiam Prophetã ſcriptũ inuenias, ita quoq́ʒ iſti oppugnantes œcumenicam Synodum, effoderunt ſibi Synodos complures, omnesq́ʒ illæ apud illos, ut manipulus ſine uiribus euanuerunt. Neferamus igitur illos, qui nobis Ariminenſe, aut ullum aliud conciliũ nominant. Videntur aũt illi, qui Ariminenſe concilium in ore habent, ne illa quidem ſcire, quæ ibi acta ſunt, quippe qui alioqui obticuiſſent: uos contra dilectiſſimi cõpertum habetis ex ijs, qui è ueſtro numero ad cõcilium Ariminenſe ſe cõtulerunt, quomodo Vrſacius & Valens illic præſto fuere, & unà cum illis Demophilus, eosq́ʒ ideo depoſitos, exautoratosq́ʒ eſſe, quòd alia quàm quæ in Niceno cõcilio decreta eſſent, cõſcribere uellẽt. Quo tempore quum ab illis poſtularetur, ut Arianam hæreſim anathemate damnarent, poſtulata præſtare recuſarunt, malebantq́ʒ ſe potius eius hæreſeos duces præfectosq́ʒ uideri. Epiſcopi contra uere legitimi Chriſti ſerui, & recta fide præditi numero ferme ducenti, dicebant ſufficere Niceni concilij dogmata, nec plus, nec minus, aut quærendũ aut credendum eſſe. Hæc & Conſtantio ſignificauerunt, cuius iuſſu concilium coierat. Verum qui Arimini exautorati erant, profugientes ad Conſtantium, operam dedere, ut ij quorum ſententijs ceciderant, quàm indigniſſime haberẽtur, minæq́ʒ adderentur,

tur, ne in suas parœcias discederent, quibus etiam uim in Thracia per hyemem intulerunt, quo eos cogerent ad res nouas, quas ipsi moliebantur, suscipiendas, concilium scilicet allegant? proferant mihi prius exautorationem illorum quos nominaui, deinde addant qui Episcopi scriptis suis statuerunt, ne quid amplius quàm quæ à patribus Niceæ confessa decretaq; essent, quæreretur: neu'e præter eam, ulla alia Synodus nomen obtineret. Sed hæc quidem in occulto habent. Illa uero quæ in Thracia per uim expressa sunt, iactitant, ex quibus liquet eos esse Arianicæ hæreseos gregales, & alienos à sana fide. Quòd si magnum illud concilium, istorumq; coitiones, mutua inter se cõparatione examinare uelis, inuenies in illo quidẽ sanctam religionẽ: in istis uero absurdas rationes tractatas fuisse. Qui Niceæ conuenere, eorum nemo depositus, exautoratusq; fuit, ijq; simul confessi sunt, ex Patris substantia esse Filium: isti contra semel atq; iterum, imo iam tertio depositi in ipso Ariminensi conuentu, ea audacia fuere, ut affirmauerint, illicitum dictum esse, essentiam aut hypostasin habere Deum. Ex quibus uidere licet, fratres dilectissimi, Nicenos patres scripturas spirare, ac redolere, loquente ipso Deo tum in libris Exodi, Ego sum qui sum: tum per Hieremiam, Quis est in substantia eius? & paulo post: Etsi stetissent in hypostasi mea, & audissent uerba mea: Hypostasis aũt essentia est, neq; alium significatum habet, nisi hoc ipsum, quod est, quod Hieremias ὕπαρξιν nominauit, dicens, Non audiuisti uocem ὑπάρξεως. Nam & ὑπόστασις & οὐσία id ipsum est quod ὕπαρξις, ac si dicas, subsistentiam et substantiam idem esse cum essentia. Est enim Deus, & subsistit. Hoc quum Paulus sentiret, ad Hebræos scripsit, qui est splẽdor gloriæ, & forma ὑποστάσεως eius. Isti qui se putant scire scripturas, seq; sapientes arbitrantur, nolentes in deo hypostasim nominare (Hoc enim scripserunt Arimini, & in alijs suis concilijs) qui quæso non cum summo iure depositi sint & habeantur? quum & ipsi loquantur unà cum insipientibus in cordibus suis, Non est Deus? Iam quum patres Niceæ docuissent, non esse nec creaturam nec facturam Verbum Dei, quippe qui ita de scripto recitarent, omnia per ipsum facta sunt, & in illo omnia creata sunt, & cõstant. Isti contra, potius Ariani q; Christiani, & in suis Synodis facturam illam ausi sunt dicere, & unum ex creaturis esse, quarũ ipsum Verbum opifex est conditor. Atqui si Verbum, per quod omnia facta sunt, & ipsum quoq; creatura fuerit, sequitur, ut illud seipsum creauerit: sed qui quæso, id quod creatur, creare: aut quod conditur, condere poterit? Verum ne uel sic quidem pudore deterrẽtur, quo minus ea dicant, ob quæ ubiq; apud omnes mortales in odio sunt. Ac citant pro se Ariminense concilium, quum liqueat eos etiam ibi exautoratos depositosq; fuisse. Quin & illud de Niceno concilio ὁμοούσιον allegant, quũ tamen eius rei gratia bellum cum Niceno concilio gerant. Et ubiq; quasi culices, hac uoce circũstrepitant, in eamq; uel per ignorantiam impingunt, ut in lapidem offendiculi in Sion positum, aut prorsus citra ignorantiam id faciunt, quũ uim eius uocabuli intelligãt: ac proinde cõtentiones bellaq; affectãt, & perpetuo murmure arrodunt hanc uocem, prorsus Arianæ hæresi infestam, eamq; colla-

rum,erat quando non erat. Sed ipsi interim mire incusant quod per uoces non in scriptura solennes,sed tamen pie inuentas, cōdemnati sunt, quū ipsi tanquam è stercoribus exorti uere de terra loquantur: Episcopi contra,nō has uoces ipsi excogitarint: sed eas à patribus cōtestatas acceperint,& scriptis suis inseruerint. Siquidem prisci Episcopi ab hinc annis prope centum & triginta,tum qui Romæ, tum qui in nostra ciuitate Pontificatum gessere,accusauerunt eos qui Filium creaturā dicerent,aut qui negarent eum cōsubstantialem Patri. Neq; eius rei ignarus erat Eusebius Episcopus Cæsariensis,qui quum prius suffragaretur Arianicæ sectæ,postea tamē Niceni cōcilij decretis subscripsit,& apud suos id ipsum proprijs literis affirmauit,cuius hæc uerba sunt:Nouimus quosdā ex priscis eruditos & præclaros Antistites,aliosq; scriptores:quum de Patris & Filij deitate loquerentur, uoce cōsubstantialitatis usos esse. Quid igitur Ariminēsem Synodum allegant, in qua damnati depositiq; sunt? aut quid accusant Nicenum concilium, in quo etiam ipsorum patres subscripserunt,& confessi sunt ex substantia consubstantialem esse Patri Filium? Aut quid circūcirca discurrunt, quū non solum contra eos qui Niceæ cōuenerunt, sed contra illos etiam qui diu ante ipsos fuere,magnos scilicet Episcopos, atq; adeo contra suos prælia inceptent? Quorum igitur se successores atq; hæredes uolunt? Quomodo poterunt eos appellare suos patres, quorum cōfessionem bene & Apostolicè scriptam non recipiunt? Alioqui si se contrà dicere posse arbitrantur, dicāt quæso,uel potius respondeant,ut in sese inuicem offensantes coarguantur. Quid? credant ne Filio ita dicenti? Ego & Pater unum sumus? &,Qui uidit me,uidit & Patrem meum,certe,inquient,quoniam ita scriptum est, credimus. Sed quomodo unum sint, & quomodo qui Filiū uiderit, uiderit & Patrem,si iubeas eos exponere, prorsus dicturi sunt, id fieri ex utriusq; inter se mutua similitudine,nisi plane collapsi sint in impiorum sententiā, qui quod ipsis animis cogitant,uerbis promunt. Hic,si denuo cū eis agas, probe tu quidem,sed id mihi dicas uelim, quibus nam rationibus ista similitudo cōciliatur aut constat? audacter professuri sunt perfectitudine uirtutis, animiq; concordia id fieri,& quòd idem uelit cum Patre, & quòd idem nolit cum Patre. Sed hoc uelim agnoscant, q̄ qui uirtute & similitudine uolūtatis par Deo efficitur,eum mutandi sui arbitriū habere. Atqui tale nequaquam est uerbum,nisi intelligatur id aliqua ex parte,& non in solidum nostro'q; more,non natura substantiæ similitudinē cum Deo habere. Hæc enim in nobis propria sunt,qui creatam conditamq; naturam adepti sumus. Nam & nos,tametsi ratione substātiæ similes Deo esse non ualemus, tamē uirtute meliorati Christum imitamur,atq; id donante nobis Domino,cuius hæc uerba sunt. Estote misericordes sicut Pater uester, Estote perfecti sicut Pater uester cœlestis perfectus est. Creata aūt mutabilia esse, nemo inficias iuerit,quum & Angeli præuaricati sint, & Adā obaudiuerit,& omnes egeant gratia uerbi. Mutabile uero immutabili par esse nequaq; poterit, ut nec quod creatum est,creatori. Quapropter nostram naturam respiciēs sanctus ille dixit,Deus quis similis erit tibi? aut quis cōparabitur in dijs domi

X 3 ne?

ne ubi deos quoq; appellauit res creatas, sed tamen participes Verbi. Quē admodū ipse dixit: Si illos dixit deos ad quos uerbum Dei factum est, sed hæc de ijs, qui in participatum recipiuntur, nec perpetuo immutabiliter sibi constant, neq; similia illius sunt, cuius consortio imbuuntur. De se autē hunc sermonem dixit: Ego & Pater unum sumus, ut intelligeres rem creatam non istiusmodi esse. Alioqui respondeant mihi qui Ariminense concilium præferunt, an ne possit condita natura ita loqui, quæ uideo Patrem facientem, hæc & ego quoq; facio, quum ea, quæ condūtur, fiant, nisi uelis ut illa seipsa faciant? Quòd si omnino, ut dicunt, creatura est Filius, & fecit eū Pater, plane sequetur, ut seipsum quoq; fecerit Filius, quum possit omnia facere quæ facit Pater, ut ipse de se testatur. Sed id prorsus absurdum, & nulla ratione consistere potest. Nemo enim sui condendi potestatem habet. Iam mihi denuo respondeant, an possint ulla creata dicere, quæcunq; habet Pater, mea sunt? Habet aūt ille uim creandi, condendi, æternitatem existendi, & potestatem in omnia, & immutabilitatē: contrà, quæ creata sunt, creare non possunt, quippe quæ ipsæ creaturæ sint, & æternitatem non habeant, sed aliquando inceperint esse: nec omni potestate aut immutabilitate præditæ sint, quippe quæ sub alterius imperio detineantur, et uariantis naturæ sint, quemadmodū scripturæ loquuntur. Quocirca si omnia ista Filij sunt, non igitur ex profectu uirtutis, ut diximus, similitudo Paterna in Filio conciliata est, sed ex ipsa Patris substantia prouenit, ut dixit Synodus. Non igitur ex alia substātia est, quàm ex Paterna, cuius ista sunt propria. Iam quod proprium est Paternæ substantiæ, quodq; inde genitū prodijt, quid quæso, existimandum est, aut quo nomine appellabis, nisi cōsubstantialem? Siquidem quæ quis in Patre uidet, eadem quoq; uidet in Filio, Filio inquam illo, non qui ex impartitu substantiæ, sed secundum substantiam Filius sit. Hoc enim est, Ego & Pater unum sumus: &, Qui uidit me, uidit & Patrem meum. Enimuero pulchrum fuerit etiam hinc illorum uecordiam ostendere. Nam si ex uirtute, in qua est uelle & nolle, morumq; in melius progressione diuinitas illi contigit, nimirum nostro more, Filius Patri similis fuerit, quum ista simul & qualitatis & substantiæ sint. At quis sustinuerit talia dicentes? Non enim Deus compositus est, qui omnia ut essent, composuit: neq; talis, qualia sunt, quæ per Verbum eius facta sunt. Absit quippe, qui sit simplex substantia, in qua non est ulla qualitas: neq; ulla, ut testatur Iacobus, immutatio, aut uicissitudinis adumbratio. Quum igitur ostensum sit, non ex uirtute hanc similitudinē profectā: non enim ulla qualitas in Deo, ut nec in Filio, si modo cum similem esse ei uelis, in quo qualitas non est: restat ergo, ut ex proprietate substātiæ ista similitudo proficiscatur. Id credo cōfitebimini, nisi mens ipsa plane in uobis perijt. Iam quod proprium est, & idem cum substantia Dei, & genitum inde naturaliter existit, quid quæso fuerit, nónne hoc cōsubstantiale putabis cum genitore? quum id insigne notaq; sit Filij cum Patre? certe qui hoc non dicit, ille non sentit natura, & uere Filium esse Verbum. Hoc intellectu uidelicet, scripserunt patres Niceni concilij, Filium Patri cōsubstantialem esse, eosq; anathemate damnarunt,

runt, qui dicerent ex alia substantia esse Filiũ. Neq; hac in parte sibi ista uocabula finxerunt, sed à patribus qui ante fuerũt, ea didicerunt, quemadmodum diximus. Rebus igitur ad istum modum cõprobatis, superflua est illorum Ariminensis Synodus, superflua & illa quæ ab ipsis appellatur Synodus de fide. Sufficit enim Nicena quæ cum ueteribus Episcopis consentit, in qua istorum patres subscripserũt, quos istos reuereri oportuit, ne omnia potius q̃ Christiani habeantur. Si igitur post tot documenta, postq; testimonia ueterum Episcoporum, & post subscriptionẽ suorum patrũ, quasi ignari simulent se exhorrere uocabulum ὁμουσίας, siue cõsubstantialitatis, sedulo, pariter & dicant, & sentiant Filium natura, & uere esse Filium, & anathemate execrentur, ut imperauit Synodus in eos fieri, qui dicũt eum facturam, aut creaturam, aut ex non existentibus extitisse, &, Erat quando nõ erat Filius Dei, quoniam immutabilis & inalterabilis existit, & nequaq; ex alia substantia. Et ita fugiãt ab Arianica secta. Nec dubitamus, quin, si istos errores candide & ex animo anathemate execrentur, confessuri sint, Filium ex substantia Patris esse, Patriq; cõsubstantialem esse. Ideo enim patres dixerunt, Filium Patri cõsubstantialem: atq; illud etiam suis scriptis addiderunt, eos qui Filium conditum aliquid, aut factum pronunciant, aut ex non entibus extitisse, & quòd erat, quando non erat Filius, Ecclesiam Catholicam anathemate percutere, ut omnibus notum facerent, hãc significationẽ habere uocem cõsubstantialitatis, uimq; huius uocabuli id sibi uelle, ut intelligas Filium non esse rem creatam, aut conditam, cumq; qui Filium Patri cõsubstantialem dicit, ita sentire, ut credat neutiq; Filiũ creaturã, aut opus esse: & contraria illa anathemate execrentur, Et cõsubstantialem esse Filiũ Patri arbitrentur, eumq; dicendo cõsubstantialem, genuinũ, et uerũ Filium esse Dei animo cõcipiant, affirmãdoq; eum genuinũ Filiũ, recte intelligant illud scripturæ: Ego & Pater unũ sumus: &, Qui uidit me, uidit & Patrem meũ. Congruũ quidem erat, ut ea pluribus exequeremur, uerũ quia iam scientibus scribimus, ideo paucis significandũ erat, optantes apud omnes uinculũ pacis cõseruari, & omnes qui sunt Catholicæ Ecclesiæ, idem dicere, & sentire. Verum ista à nobis non docendi animo, sed admonendi scribũtur: Interim non soli sumus qui ista scribimus, sed omnes in Ægypto & Aphrica, Episcopi nonaginta numero: omnium enim idem est sensus, & alij pro alijs, quem contigerit abesse, subscribunt. Certe quum hoc animo essemus, & contigisset nos in unum conuenire, scripsimus dilecto Damaso Episcopo magnæ Romæ, contra Auxẽtium inuasorem Mediolanensis Ecclesiæ, cumq; non solum in cõmunione esse Arianicæ sectæ, sed præter hoc multorum scelerum reum esse, quæ designauit cum Gregorio socio suæ impietatis. Miramurq; cur nondum depositus eiectusq; sit ex Ecclesia. Gratiã habemus & illius pietati, & cæteris qui Romæ cõuenerunt, quòd Vrsacio, & Valente cum socijs suis eiusdem sententiæ eiectis, concordiam Catholicæ Ecclesiæ cõseruarint, quam apud uos integram, sartamq; tectam optantes admonemus, ne eos feratis qui multitudinem, ut dixi, conciliorum prætexunt, quasi pro causa fidei, Synodum scilicet Ariminensem, Synodũ Arsenicam,

ſenicam, Iſauricam, & Threiciam in urbe Conſtantinopolitana celebratã, & aliquot Antiochenas, ſed turbidas & tumultuoſas. Quapropter ſolũ apud uos authoritatem obtineat Nicena patrum de fide confeſſio, in qua omnes etiam eorum patres, qui nunc eam oppugnant, adfuere, & quemadmodum iam diximus, ſubſcripſerunt, ut & de uobis quoq; Apoſtolus dicat, Laudo uos, quòd in omnibus mei memores eſtis: & quemadmodum tradidi uobis traditiones, ita eas ſeruatis. Ipſa enim Nicena Synodus reuera trophæum columnaq́; eſt, ubi omnes hæreſes inſcriptæ oſtentui ſunt, ac triumphantur: eadem illa Synodus, blaſphematores Spiritus Sancti, dicentesq́; eum creaturam eſſe, ſubuertit. Nam quum patres ſtatuiſſent de fide in Filium, id ſtatim adiectum uoluere, credimus & in Spiritum Sanctũ, ut perfectam & plenam de Sancta Trinitate Fidem cõfeſſionemq́; abſoluentes, formam eius, quæ in Chriſto eſt, fidei, & doctrinam Catholicæ Eccleſiæ exhiberent, quum & uobis & omnibus ſit notum, neminiq́; unquam Chriſtianorum dubium fuerit, nos in Deum, non in creaturam fidem habere, Deum, inquam Patrem omnipotentem, omnium uiſibilium & inuiſibiliũ conditorem: Et in unum Dominum Ieſum Chriſtum, Filium eius unigenitum. Et in Spiritum Sanctum: unum Deum, in Sancta & perfecta Trinitate agnoſcentes, in quam baptizamur, & in qua coaptamur deitati. Credimusq́; nos poſſeſſuros regnũ cœlorum, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, per quẽ & Patri, & Spiritui Sancto gloria, imperium, maieſtas in ſecula, Amen. Valere uos, noſtriq́; memores eſſe in domino optamus, dilecti & deſideratiſſ.

OPERVM ATHANASII Secundi Tomi FINIS.

OPERVM SANCTI PATRIS ATHANASII ARCHIEPIscopi Alexandriæ, TOMVS TERTIVS.

DE INCARNATIONE VERBI DEI.

LIM Sanctum concilium male habebat Pauli Samosatensis seditio, dum magnum illud de Christo mysteriū subuertere conatur. Imo etiam nunc male habet omnes uindices, assertoresq́ sanctæ fidei, earundem rerum pestilens in uulgus blasphemia: maxime tamē illos, qui imbecillo et diminuto sunt ingenio. Res enim magnas, & apprehensu difficiles, non nisi Fide consequi datur. Atq́ inde fieri solet, ut ij, quibus tenues in cognoscendo uires, in ruinam trahantur, nisi ipsis persuasum sit, ut in Fide permaneant, & curiosas quæstiones auersentur. Quapropter à Paulo dictum est, magnum esse citra controuersiam mysterium pietatis, Deum manifestatum esse in carne, iustificatum in Spiritu, uisum Angelis, prædicatum in gentibus, creditū in mundo, assumptum in gloria. Cæterum, quoniam ad nos delatum est, quosdam uestrum cōturbari, nostrasq́ literas requirere, idq́ super cōmuni, & ab Apostolis introducta Fide, ita respondendum putauimus, res istas ad exactū discutere, paucorum: Fidem aūt retinere, omnium esse, qui Christo auscultant, eosq́ summā laudem reportare studij sui. Qui enim ea, quæ ultra suas uires sunt, indagat, in præcipiti consistit: qui uero traditionibus inhæret, extra periculum uersatur. Suademus igitur uobis, quod & nobis ipsis suademus, ut traditam fidem retineatis, & auersemini prophana nouitatis uerba, & idem reliquis præcipiatis, ut exhorreāt tanti mysterij inquisitionem, ut & Deum in carne manifestatum esse, secundum Apostolicam traditionem ac iustitiam cōfiteantur, quam habuit Dominus in Spiritu, hoc est, nō humano more, sed diuina puritate. Alioqui impossibile est, puritatem & innocentiā in humana natura exhiberi, nisi Deus credatur in carne fuisse, qui iustitiam omni peccato liberam, in mundum introduxit: cuius, quia participes redditi sumus, uiuemus & saluabimur. Illud enim, Nō est iustus in terra, qui bonum faciat, & nō peccet, in cōmune ad omnes homines pertinet. Vnde ex cœlo descendit (ut ipse inquit) qui immaculatā iustitiam ex se daturus erat, idq́ expressis uerbis, Nemo adscendit in cœlum (inquit) nisi Filius hominis qui è cœlo descēdit. Idemq́ rursum alijs uerbis, Si uideritis Filium hominis eò ascendentem, ubi prius erat. Et: Ego sum panis qui è cœlo descendit, uiuus (inq́) ille, qui uitam dat mundo, clare per ista nos docens, suam ipsius deitatem, non tamē demoliens id, quod ratione carnis assumpserat, sed se cum carne couniens, quippe, qui secundum Paulum, in similitudine hominū fuit, & forma inuentus est, ut homo. Homo uero, una persona, & unum animal est ex Spiritu & carne, ad cuius similitudinē intel

ligendum est, Christum unam & non duas personas esse, quod nunc incre dulitas manifeste uiolat, destituta amplitudine diuinæ gratiæ, & in gentilium scandala prolapsa. Quandoquidē non credit, Deum posse hominem fieri, secundum uerba Ioannis ab initio dicta, ubi ait: Verbum caro factū est. Sed asseuerat, genitum ex Virgine non nisi hominem esse, neq; quicq; habere ex natura sua, quod diuinitatis sit, sed Deū in hunc ipsum descendisse. Cæterum, qui ista dicunt, sibi ipsis contraria dicunt, ac controuersiam faciunt Dei Verbo, quasi Filius hominis non descenderit è cœlo, sed è terra excitatus, Deū cœlitus descendētem in se receperit. Sic illi quidem, sed nobis decorum diuinis uerbis inhærere, neq; ea deserta relinquere syllogismorū cōmentationibus, quæ tam clare & euidenter nobis sunt tradita. Cum igitur Samosatenses dicunt, alterum solum hominem, alterum solum Deum esse, absit ut hanc doctrinam recipiamus. Nam si cauillantur Deū habitantis more in carne sua fuisse, repudientur: sin aūt Deum in nobis habitasse referant, recipiatur quod dicunt. Id enim Scriptura testatur, Habitabo in eis, & obambulabo, alioqui nihil discriminis inter nos & Christum esset. Quapropter, si adoras hominem Christum, eo quòd ibi inhabitet Dei Verbū, una opera adora quoq; Sanctos, ob deū qui in illis domicilium habet. Iam ut supra Spiritum Sanctum, hoc est, supra Deum, in honore & gloria habeatur homo, extremæ impietatis est. Nos igitur Dominum nostrum Spiritu quidem esse Deum, carne uero hominem esse confitemur, tametsi increduli procreationem ex fœmina irrisui habeant, eamq; carnis esse, non deitatis ganniant. Dicimus igitur Deum carni coadunitū esse, & eatenus ex muliere formam & ortum accepisse, atq; unum esse, ut Apostolus docuit, Misit Deus Filium suum, natum è muliere, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Sacrosanctam quoq; crucem cauillis proscindunt itidē ut Ethnici: nos aūt carnis gratia non segregatæ à Deo, neq; in aliam personam diuisæ, istud dicimus, eò quòd impossibile sit, Dominū gloriæ nudum hominē esse, Eundemq; qui Dominus uirtutum sit, ipsum esse regem gloriæ, Dominum uirtutum, metuentes eadem hactenus nobiscum natura non maiori præditū, sed tamen illum ipsum dominum gloriæ crucifixū, Deum esse confitemur, & cruce pro trophæo aduersus diabolum utimur, Christiq; uirtus, nostrū sigillum est ad salutem, unaq; cum Christo crucifigi, plusq; lex, plusq; iustitia legis mundum sanctificat. Atq; ideo in mortem eius baptizamur, quia mors illius non pœna peccati, neq; cōparabilis cum morte Adæ, sed peccati mortisq; per peccatum obnascentis expiatio fuit. Clare igitur prædicatio Apostolorum exponatur, quemadmodū & ea uultis exponi, quæ à Sāctis patribus tradita sunt. De diuinitate aūt istius Synodi Apostolicè à patrib. ad istum modum scribitur, Trinitatem esse unam naturam, eaq; de causa unam quoq; essentiam esse, Verbum aūt Dei, opificem omniū esse, & ab eo ad ipsius similitudinem ab initio hominem creatum esse, hominemq; rursus ad sui similitudinem restituisse, ipsumq; creatorem similem factum esse suæ creaturæ, atq; ideo carnem accepisse à Sancta & Deipara Virgine Maria, & Deum hominem factum, ut homines, etsi homines manerent, deos tamen redderet: Eumq; unam personā esse, sed & ante incarnationē, & post incarna-

Incarnationem incōprehensibilem carne Deum, indiuisibilemq́ in carnē, impatibilem in passionibus carnis; uictoremq́ mortis, & qui tertio die resurrexerit, ascenderitq́ in cœlum per gloriam naturalem, non per donum aut gratiam illi impartitam, eumq́ propalam in sua Deitate uenturum, ita ut reluceat gloria inenarrabilis ex corpore eius sancto, quod ex Maria accepit: quemadmodū ex parte aliqua sese in monte Thabor ostendit, docens nos, se & antea talem fuisse, non post deificationē (ut blasphemi uolunt) talem esse incepisse, neq́ desiisse esse Filium hominis, neq́ carnem suam exuisse. Etenim etiam tum cum incipiebat esse Filius hominis unigenitus, Angelosq́ suos mittebat, incōmutabilis erat semper, neq́ quicq́ uariatum est in ipsius Diuinitate, sed tamen secundum carnem conformatus nobis, etiam nos sibi conformauit.

ATHANASII ARCHI-
EPISCOPI ALEXANDRIAE
De humana natura suscepta ab unigenito Verbo, & contra Apollinarium.

QVI malitiose diuinas Scripturas intellectas uolūt, humana uerba humilitatis Filij Dei, ad cōstituendam suam ipsorum blasphemiam detorquent. Tota aūt et absoluta Christianismi perfectio, in dictis humilibus & actibus inuenitur. Si igitur Paulum audire potuissent, ita ad Corinthios scribentē: Cognosce uero gratiam Domini nostri Iesu Christi, quòd propter nos, cum diues esset, pauper sit factus, ut nos illius paupertate ditesceremus: nunq́ inæqualem Patri Filium ausi fuissent dicere, si illis cognitus fuisset modus illius paupertatis, & quæ uis esset crucis eius. Vnde & alicubi idem Apostolus dicit: Vt eualeatis apprehēdere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, profunditas, & altitudo, simul cognoscatis Christi dilectionem cognitione supereminentiorē esse, ut in omnem plenitudinē Dei impleamini, eaq́ de causa scripto testatur, se in inopia sua, & afflictionib. suis, fidēter, liberéq́ agere: Ne mihi (inquit) cōtingat gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu crucifixi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et rursum. Decerno aūt me nihil inter uos scire, nisi Iesum Christū, eumq́ crucifixum. Et, Si cognouissent, nunq́ Dominum gloriæ crucifixissent. & nūc isti si cognouissent sacras scripturas, nunq́ creatorem omniū, creaturā, aut rem artificio factam esse, criminati fuissent. Torquent enim, & in flexus sese agunt, hisce uerbis: Qui fieri possit, ut similis sit Patri, aut Filius ex substantia Patris, quum scriptum sit, Quemadmodū uitam habet Pater in semetipso, ita quoq́ dedit Filio uitam habere quum altior sit dignitas datoris, quā accipientis. Et, ne me bonum (inquit) dixeris: nullus est bonus nisi deus. Et rursum: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti, ac rursum: De die

extrema nemo ſcit(inquit)ne Filius quidem,niſi Pater. Et iterũ: Quem Pater ſanctificauit,& miſit in mundũ,ac rurſum: Quem Pater excitauit è mortuis. Quapropter,inquiunt,qui fieri poſſet,ut ſimilis ſit, aut cõſubſtantialis Patri ſuo: excitatori è mortuis,ipſe excitatus à mortuis. Hæc pauca è multis delibauimus,ut iſtis ſolutis,cætera quoq; intelligi queant. Opus eſt igitur,ut pro uirili uim eorum uerborum explicemus. Cæterum, ubi Apoſtolus dicit,Patrem Filiũ ſuum è mortuis excitaſſe, ibi Ioannes Ieſum loquentem facit: Soluite templũ hoc,& in tribus diebus ego illud excitabo: Hæc uerba(inquit)dixit,de templo corporis ſui. Clarum igitur ſi animum intendas,quando corpus excitatur, tum Filiũ dici excitari è mortuis: quæ enim corporis eius ſunt,de ipſius perſona referuntur. Ita quoq; quum dicit, Vitam dedit Filio Pater,carni uitam datã eſſe intelligere oportet. Si enim ipſe eſt uita noſtra, quomodo uita uitam acceperit, quum uitam ipſe aliĳs promittat,idq; his uerbis: Oues uocem meam audiunt,& cognoſco eas,& ſequuntur me,& ego uitam æternam dono eis,neq; pereunt in æternum. Et ſi ipſe eſt Sapientia Dei, ſi ipſe condidit omnes ætates, qua ratione dicitur: Ieſus aũt proficiebat ſapiẽtia & ætate? Iam ſi Pater per ſuam Rationem,hoc eſt,Filium,omnia fecit,certum eſt etiam,quòd per Filium,corporis Filĳ excitationem perfecerit. Per eum igitur illum excitat: & per eum illi uitam donat. Excitatur pro ratione carnis,ut homo,& accipit uitam ut homo, ut qui in forma hominis inuentus ſit. Ipſe aũt eſt Deus qui excitat ſuum templũ, & dat uitam ſuæ carni. Quũ igitur inquit: Quem Pater ſanctificauit,& miſit in mundum, & cum alibi loquitur: Pro ĳs aũt ego ſanctifico meipſum, ut & ipſi Sancti ſint in ueritate. Et quum ait,Deus meus,Deus meus,quare me deſeruiſti,ex noſtra perſona uerba illa proloquitur, quoniam ſerui formã aſſumpſerat,& in ſimilitudine hominũ, & in forma inuentus erat ut homo,humiliauit ſeipſum,obſequens factus uſq; ad mortem, mortem aũt crucis. Atq; itidem ea quæ ſequũtur,ubi Eſaias ait, Ipſe languores noſtros tollit,& pro nobis cruciatur. Quapropter non ſibi,ſed nobis cruciatur,neq; ipſe à Deo deſtitutus fuit,ſed nos, & propter deſtitutos derelictosq; uenit in mundum. Et quũ dicit: Ideo ſuperexaltauit eum Deus,& donauit illi nomen,quod eſt ſuper omne nomen,de templo loquitur, quod eſt corpus ſuum. Non enim qui altiſſimus eſt, ſed caro eius exaltatur, carniq; ſuæ altiſſimi nomen donauit,quod eſt ſuper omne nomen. Neq; Verbum Dei donatitia ratione hoc nomen accepit, ut Deus uocaretur, ſed caro eius cum ipſo ſimul Deus appellata eſt. Non enim dixit, Verbũ Deus factus eſt,ſed Deus erat Verbum: ſemper enim(inquit)Deus Verbum,& ille ipſe Deus factus eſt caro,ut ipſius caro efficeretur Deus Verbum,quemadmodũ Thomas palpator ipſius carnis proclamauit: O qui es & Dominus meus,& Deus meus,utrumq; ſimul Deum appellans. Itidem & Ioannes ſcripſit: quod erat ab initio,quod audiuimus,quod uidimus oculis noſtris,& manus noſtræ palpauerunt de Verbo uitæ. Satis igitur conſtat, in carne Filiũ & Patris Verbum palpatum eſſe,& illud utrumq;,quod ſimul palpatũ erat, Verbum uitæ ſacræ literæ appellauerunt. Et quum dicit: Nondum erat Spiritus,quia Ieſus nondum glorificatus erat,de carne eius loquitur nondũ glorificata.

rificata. Non enim Dominus Gloriæ glorificatur, sed caro Domini gloriæ, illa est quæ percipit gloriam, quæ simul cum eo in cœlum adscendit, unde Spiritus adoptionis nondum in hominibus erat, eò quòd initio à nobis ablata, non adscenderat in cœlum. Quæcunque igitur dicit scriptura accepisse Filium, siue quòd glorificatus sit Filius, ratione illius humanitatis, non deitatis loquitur, siue quum dicit Apostolus, quòd in Christo habitet omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter, plenitudinē illam habitare in carne, intelligendum est. Siue quum dicit: Qui proprio suo Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Atque alibi rursum: Quemadmodū Christus dilexit Ecclesiā, seque pro ea tradidit. Non enim ut se seruaret, Deus immortalis uenit, sed nos iam mortificatos: neque pro se mortuus est: sed pro nobis. Quapropter uilitatem inopiamque in se suscepit, ut nobis opulētiam suam largiretur. Illius enim passio, nostra est impatibilitas: illius mors, nostra immortalitas: & illius fletus, nostra lætitia: eiusque sepultura, nostra resurrectio est: illius Baptisma, nostra sanctificatio est. Pro ijs enim (inquit) me sanctifico, ut & ipsi sanctificati sint in ueritate: & illius uibices, nostra est sanitas: nam uibicibus illius sanati sumus, & pax nostra illius disciplina. Disciplina enim Pacis nostræ super eum, hoc est, ob pacem nostram ille castigatus est, & illius ignominia, nostra gloria est. Vnde gloriā petit in nostri gratiam, idque his uerbis: Glorifica me Pater gloria illa, quæ apud te est, quā habebam apud te antequā mūdus existeret. Nos enim sumus, qui in illo glorificamur: & illius descensus, noster est ascensus, prout uerba habent: Coexcitauit nos, & constituit in cœlestibus in Christo Iesu, & illud, Vt ostenderet in sequentibus seculis superabundantes diuitias bonitatis suæ in nos in Christo Iesu, & quum in cruce dicit: Pater in manus tuas depono spiritū meum, in eo omnes homines apud Patrē deponit ac cōmendat, per ipsum & in ipso uiuificandos. Membra enim illius sumus, et multa ista mēbra unū corpus sunt, quod ipsum est ipsa Ecclesia, quemadmodū Apostolus Galatis scribit: Vos omnes non nisi unum estis in Christo Iesu. Omnes igitur in se Deo cōmendat. Ita quoque quum dicit: Dominus condidit me in primordio uiarum suarum, de Ecclesia dicit, quæ in ipso conditur: non enim operator omniū, creatura aut opus esse poterit, sed opus in operatore renouatur, prout Paulus indicat, Illius opus sumus, conditi in Christo Iesu. Quemadmodum rursum dicit: Vt cognoscatur nunc in principatibus, & uirtutibus supercœlestibus per Ecclesiam multiplex illa Sapientia dei, secundum destinationem æternam, quam absoluit in Christo domino nostro, in quo habemus fiduciam, & aditū in securitate per fidem eius. Ac rursus ait, Quēadmodum elegit nos ante iacta fundamenta mundi, ut simus Sancti & inculpati coram eo in dilectione, cum destinasset nos in adoptionis filios, per Iesum Christū in seipsum: & rursum dicit de duobus populis, ut duos conderet in seipso in unum nouum hominem, pacem faciens, &, ut in uno corpore reconciliaret ambos Deo per crucem, interficiens inimicitiam in carne in seipso. Et quum ait, Quid me bonum dicitis? nemo bonus nisi Deus; cōnumerans seipsum cum cæteris hominibus, ratione carnis suæ illud dicit, & pro animo eius, qui ipsum interrogationibus cōueniebat, respondit:

Ille enim eum nudum hominem credebat,& non Deum, eumq́ intellectũ habet istiusmodi responsio. Si enim (inquit) hominem me arbitraris esse,& non Deum, ne dixeris bonum: nullus enim bonus: quandoquidẽ bonitas nõ humanæ naturæ competit, sed diuinæ, ac statim infert: Præcepta nosti, eoq́ dicente, quænam illa quæso? subiũgit, Non mœchaberis, eaq́ quæ ad ista per seriem subsequuntur: respondit ille, hæc quidem à iuuentute serua ui omnia, quid igitur mihi restat? tum Christus, Si uis perfectus esse, uende bona tua,& da egenis,& habebis thesaurum in cœlis,& sumens crucem tu am me sequaris. Isthinc igitur ostendit, hoc ipsum, bonum esse, etiam sibi cõ petere. Qui enim eum qui bonus non est, sectatur, quomodo uitam æternã adipisci poterit? Et quum dicit de extrema die, neminem eam cognitam ha bere, ne Filium quidem hominis, humano more loquitur. Nam si Patrẽ co gnitum habet, qui extremum diem ignorare posset? Nemo enim nouit (in quit) Patrẽ nisi Filius,& cui uoluerit Filius reuelare. Quòd si Spiritus San ctus nouit omnia quæ Dei sunt, qui Filius diem quam ipse condidit, igno rarit? Nam si secula & tempora per eum facta sunt, dubiũ non est, quin ex trema dies in seculis & temporibus inueniatur, neq́ fieri potest, ut ab eo ne sciatur. Quæcunq́ humilia uerba à Domino proferuntur, eius paupertati congruunt, ut nos in eo ditesceremus, non ut in illis materiem blasphemiæ haberemus contra Filium Dei. Siquidẽ ea ratione Filius Dei homo factus est, ut Filij hominis, hoc est, Adæ, filij Dei efficerentur. Ipse enim in sublimi procreatus ex Deo Sermo, ineffabiliter, inexplicabiliter, incõprehensibili ter, æternaliter, in tempore nascitur humi, ex perpetua deipara Virgine, ut illi, qui humi antea geniti erant, denuo in sublimi nascerentur, hoc est, ex Deo. Ipse igitur matrem dumtaxat habet in terris,& nos dũtaxat Patrẽ ha bemus in cœlo, eaq́ de causa Filium hominis seipsum appellat, ut homines Deum cœlestem Patrem suum appellarent. Quemadmodũ igitur nos ser ui Dei, Filij Dei effecti sumus, ita dominus cœlorum, filius sui serui effectus est, hoc est, Adæ: accipiens enim mortalem hominem patrem, dedit homi nibus suum patrem immortalem, quod ex eo dicto apparet: Dedit illis po testatem ut filij Dei essent. Vnde quãtum ad carnem attinet, mortem etiam gustat Filius Dei, idq́ ob suum carnalem patrem, ut filij hominis uitæ par ticipes efficerentur, idq́ per suũ ipsius Patrem spiritualem. Ipse igitur ex natura Filius est Dei, nos aũt ex gratia siue dono. Ac denuo ipse quidem se cundum procurationem gratiamq́ nostri, filius Adæ factus est, nos uero se cundum naturam filij Adæ existimus, atq́ ideo loquutus est: Discedo ad Patrem meum & Patrem uestrum, Deum meum,& Deum uestrum. Nam Deus illi (ut iam dixi) secundum naturam Pater est, nobis aũt secundũ gra tiam, idemq́ qui Pater erat, Deus illi factus est ratione humanitatis assum ptæ. Cæterum nobis idem ille ratione naturæ Dominus habendus est, idẽ que Ratio, quæ est Filius Dei unita carni, facta est perfectus homo, ut homi nes uniti Spiritui, unus spiritus efficerẽtur. Ipse igitur est Deus carnigerus, & nos homines spiritigeri. Primitias enim sumẽs ex substantia hominum, hoc est, ex semine Adæ, in quo quidẽ est serui forma,& in similitudine ho minis factus, dedit nobis ex substãtia Dei primitias Sancti Spiritus, ut om nes

nes redderemur filij Dei, in similitudine Filij Dei: ergo ipse uerus & naturalis Dei Filius, nos omnes gestat, ut nos omnes unum gestemus deum. Impium igitur est, creatum aut factum esse dei Spiritum affirmare, cum omnis scriptura, tum uetus, tum noua, eum unà cũ Patre & Filio cõnumeret & glorificet: quoniã eiusdem deitatis est, & eiusdẽ potentiæ & essentiæ. Quemadmodum ipse dicit, Qui credit in me, flumina de uentre illius fluent aquæ uiuæ, hoc aũt dixit de Spiritu, quem accepturi erant, qui in ipsum crederẽt, sicuti & in Iohele sub persona Patris loquitur, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt Filij uestri, & filiæ uestræ. Ideo Dominus inspirans in ora Apostolorum, dicit: Accipite Spiritum sanctum, ut intelligeremus, quòd ex plenitudine deitatis ipsius, ipse spiritus existat, qui discipulis tribuitur. In Christo enim (inquit) inhabitat, hoc est, in carne eius omnis plenitudo deitatis eius corporaliter, sicut & Ioannes Baptista dicit. Nos omnes ex plenitudine eius accepimus, siquidem corporali specie, hoc est, sub imagine columbæ uisus est Spiritus Sanctus descendere, & manere super eum. In nobis enim dũtaxat primitiæ & arra diuinitatis inhabitat: in Christo uero omnis plenitudo diuinitatis. Sed ne quis arbitretur, eum, eò quòd non haberet, ideo Spiritum accepisse. Ipse enim Spiritum ecelitus ut Deus demisit, ipse eundem humi ut homo accepit, ex seipso igitur in seipsum descendit, nimirum ex deitate sua, in suam humanitatem. Atq; adeo Esaias ex persona Patris clamat, Hic, inquit, Dominus ille deus, qui fecit te, & finxit te ab utero, ne timueris Fili mi Iacob, & dilecte mi Israel, quem ego elegi, quoniam ego dabo aquam in siti illis, qui perambulant inaquosa, & imponam Spiritu meũ super semen tuum, & benedictionẽ meã super liberos tuos. In Euangelijs item Filius ambulantib. in siti aquam se daturũ pollicetur, dum Samaritanæ de Spiritu Sancto ita loquitur, Si scires donũ dei, & quisnam ille sit, qui dicit tibi, Da mihi aquam ad bibendum, tu ab eo postulasses, & dedisset tibi aquam uiuentẽ, ac paulo post, eam ita affatur: Quisquis bibit ex aqua ista, iterum sitiet: qui aũt biberit ex aqua, quam ego dabo illi, nõ sitierit in æternum, sed aqua, quam ego dedero illi, efficietur in ipso fons aquæ scaturientis in uitam æternam, eaq; de causa Dauid dicit, Quoniam apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen: Nouerat enim, apud Patrem Filium esse fontem Sancti Spiritus. Ac per Hieremiam Filius dicit, Duo scelera designauit populus meus, me dereliquerũt fontem aquæ uiuentis, et foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam continere non poterunt. Et quum Seraphim & Cherubim laudibus & gloria uenerantur Verbum Dei, tertio dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, laudibus & gloria uenerantur. Ideoq; sicuti in nomine Patris & Filij, ita quoq; in nomine Spiritus Sancti baptizamur & efficimur filij Dei, non deorum. Pater quippe Filius, & Spiritus Sanctus Dominus Sabaoth est: una enim deitas, & unus Deus in tribus personis siue subsistentijs. Atq; ob id, quæ Pater loquitur in Esaia, ea Ioannes refert, Spiritum Sanctũ dixisse. Verba Esaiæ sunt: Vidi Dominum Sabaoth in excelso sublimiq; solio sedentem, & impleta est domus magnificentia eius, & Seraphim in orbem circũstabant, sex alæ uni, & sex

alæ alteri,& duabus quidem uelabant faciem suam,& duabus pedes, & duabus uolabant,& clamabant alter ad alterum, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth,Plenum est cœlum & uniuersa terra maiestate eius,ac paulo post subiungit.Audiui uocē Domini loquentis, Quem mittis? aut quis ibit ad populum istum? & dixi, Ecce ego sum præsto, ablega me,& dixit mihi,Proficiscere ad gentem istam, & dices ei, Auribus audietis,& non intellexeritis: uidentes uidebitis,& non cōspexeritis. Incrassatū enim est cor populi istius,& auribus difficulter audiunt,& oculis cæcutiūt, ne quando uideant oculis,& auribus auscultent,& conuertantur,& sanem eos.Ioannes uero Euangelista dicit,Idcirco non potuerūt Iudæi credere in Iesum,quoniam dixit Esaias,Obcæcauit eorū oculos, retusum hebesq; reddidit cor illorum,ne quando uideant oculis, & corde intelligant & conuertantur,& sanem eos.Hæc aūt dixit Esaias,Quum uidisset gloriam eius,hoc est,Filij,quapropter & Dominus Sabaoth est Filius: id enim dominus uirtutum interpretatur: porro Dominus uirtutum ipse est rex gloriæ, quemadmodū Dauid locutus est.Dominus uero gloriæ est crucifixus,ille Christus secundum Paulum,& ut Dauid quoq; indicat,Dominus pascet me,& nihil mihi deerit,& alibi dicit,Qui pascis Israel,intende,qui ducis uelut ouē Ioseph,qui sedes super Cherubinos,appare.In Euangelijs uero inquit Filius: Ego sum pastor ille bonus.Ipse igitur est, qui sedet super Cherubim, ipse itidem qui pascit Israel: Paulus aūt in Actis dicit, Spiritū Sanctum per Esaiam ista locutum esse,quæ Esaias dixit,sibi dominum Sabaoth effatum esse.Patrem igitur,& Filium,& Spiritū Sanctum,dominum Sabaoth esse, credendum est.Et q̄uis scriptura de Patre referat eum omnia condidisse,tū uisibilia,tum inuisibilia: alibi tamen nos docet,eadem per Filiū omnia esse condita.Non seorsum alia à Patre,alia à Filio sunt condita,sed quæ Pater facit, ea per suam potentiam ipsum quoq; Filium facere, intelligendum est. Omnia enim per ipsum facta sunt.Ita ergo ubi Filius inquit: Soluite templum hoc,& intra triduum excitabo illud, de corpore suo hæc uerba locutus est: at interim alibi scriptura dicit,Patrem fuisse, qui Filiū è mortuis excitarit,& recte loquitur:excitauit enim per Verbum suum carnem Filij sui, nec ibi corpus Filium Dei,sed corpus nominat Filij dei.Cum igitur corpus excitatur,Filius intelligitur excitari è mortuis. Ideoq; secundum carnem loquimur,eum & mortuum & sepultum,& excitatum esse ex mortuis. Verū quantum ad Spiritum attinet,in cœlo & in terra,& ubiq; præsens erat. Ille igitur prius ut Deus opulentus,postmodum inops factus est ut homo, nobis in omnibus similis redditus est, excepto peccato, ideo ut homo accipit uitam,quamq; habeat uitam,Ipse enim est uita,sed propter nos,eam ut homo accipit.Proficit sapientia & ætate,quum sit Dei æterna Sapientia & potestas: & ut homo sanctificatur,Sanctus ille,cui nulla expiatione aut sanctificatione opus fuit,quum ait, Pro illis sanctifico meipsum,ut & ipsi sint sanctificati in ueritate, & ut homo exaltatur, accipiens nomen,quod est super omne nomen,quum nomen illud sublime semper ex natura possederit. Deus enim(inquit)erat Verbum. Quæcunq; igitur dicit scriptura Filium accepisse,ratione corporis accepta intelligit,corpusq; illud esse primitias Eccle

siæ.Nam

siæ. Nam primitiæ, inquit Christus. Primitijs igitur assumentibus nomen, quod est supra omne nomen, coexcitata est simul & reliqua massa eiusdem generis, pariterq; in eundem consessum uenit, iuxta illud uerbi coexcitauit & consedit. Eaq; de causa ex gratia acceperunt homines, ut dij uocentur, & Filij Dei. Primum igitur Dominus suum corpus excitauit è mortuis, & in seipso exaltauit: posthac aũt excitabit & membra sui corporis, ut largiatur illis omnia ut Deus, quæcunq; ipse ut homo accepit. Ipse igitur sibijpsi largitur uitam, ipse seipsum sanctificat, ipse seipsum exaltat. Quum igitur dicit quòd Pater illum sanctificauerit, & excitarit, donaritq; nomen quod est super omne nomen, quodq; uitam dederit, satis euidens est, omnia Patrẽ per eũ facere, atq; ita fieri, ut ipse à Patre per se ipsum excitetur, ipse per seipsum sanctificetur, ipse per seipsum extollatur, ipse sibi uitam largiatur, atq; ideo dum cõmendat suam animam in manus Patris, ut homo sese Deo cõmendat, ut omnes homines deo cõmendatos redderet, quippe quum sit manus Patris. Eadem ratione quum dicit, Ante omnes colles genuit me, ex persona Ecclesiæ dicit, quæ prius condita, postmodum progignitur ex Deo, ideoq; in cõtextu uerborum priorem locum obtinet, Condidit me Dominus: secundũ aũt illud, Genuit me dominus. Rursum quum scriptura de Patre mentionem facit, Nonne deus unus condidit nos, æque de Filio dictũ intelliges? quoniam per eum condita sunt uniuersa, eademq; illa ad Spiritũ Sanctum referenda sunt: Auferes (inquit) Spiritum illorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes Spiritum tuum & creabuntur, et rẽnouabis faciem terræ. Et quæ dicit Filius ad Petrũ de Patre suo, Beatus es, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus cœlestis. Eadẽ illa de seipso loquitur, quum inquit: Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, et cui Filius uoluerit reuelare. Itidẽ quoq; Paulus de Spiritu sancto loquutus est: Nobis uero reuelauit Deus per Spiritũ suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Quis enim hominum, ea quæ sunt hominis norit, nisi spiritus hominis qui est in ipso? ita quoq; nullus cognita habet quæ sunt dei, nisi Spiritus Dei. Sicuti Spiritus hominis ab eius humanitate & substantia segregatus nõ est: ita quoq; Spiritus Dei, à deitate eius & substantia alienus non est. Et quæ dominus Esaiæ dicit, Filios genui & euexi, ipsi aũt spreuerunt me, eadem in Euangelio his uerbis pronunciat, Quod natum est ex carne, caro est, quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Ac rursum, Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, sed nescis quo uadat aut abeat: ita quoq; est omnis qui ex spiritu genitus est. In Euangelio aũt Ioannes dicit: Quotquot aũt eum receperunt, dedit illis qui credunt in nomen eius, potestatem ut Filij dei efficiantur, qui non ex sanguine, neq; ex uoluntate uiri, neq; ex uolũtate carnis, sed ex Deo nati sunt. Et quotquot in Christo baptizati sunt, in Patre & Spiritu Sancto baptizati sunt. Et quum dicit Petrus Ananiæ, Quare Satanas impleuit cor tuũ, ut mentireris spiritui Sancto, & seponeres tibi aliquid de precio agri. Non mentitus es hominibus, sed Deo. Quapropter, qui mẽtitur Spiritui Sancto, deo mentitur, habitanti in hominibus per spiritum suum. Vbi est enim Spiritus Dei, ibi est Deus. Nam in hoc, inquit, cognoscimus, Deũ in nobis manere. Et quum dicit scriptura,

ſcriptura, quòd ſpiritus ſanctus loquebatur in Prophetis: alibi inquit Paulus, ꝙ Pater loquebatur in Prophetis, Multifariam & multipliciter olim deus loquutus patribus in Prophetis, in ultimis iſtis diebus locutus eſt nobis in Filio. Alibi dicit, Filium locutum fuiſſe. Si experimentum (inquit) requiritis, eius qui in me loquitur, Chriſti. Filius uero dixit, Spiritum loqui in Apoſtolis. Quũ, inquit, tradiderint uos in cõcilia, ne anxij ſitis, quid, aut quo modo loquamini, dabitur enim uobis in illa hora id, quod loquamini. Nõ enim uos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris ueſtri qui loquitur in uobis. Et cum ait, corpus fidelium templum eſſe Spiritus Sancti, nunc membra eorum membra Chriſti, nunc eos templum eſſe Patris dicit. Vos enim (inquit) eſtis templum Dei uiuentis, ſicuti Dei uerba ſonant, quoniam inhabitabo in eis, & inobambulabo: & ero eorũ Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſi quis corrumpit templum Dei, corrũpet hunc Deus. Ac rurſum, An ignoratis quod templũ Dei eſtis, & Spiritus dei habitat in uobis? Nam id quod eſt templum Spiritus, hoc ipſum eſt templum Filij & Patris, Vbi enim Spiritus dei domicilium habet, ibi quoq; & deus domicilium habet. Et ſicut Pater ſuſcitat mortuos & uiuificat, ita quoq; & Filius quos uult, uiuificat. Idem de Patre quoq; refertur, ipſum Spiritum eſſe ſemper qui uiuificet, carnem aũt nihil prodeſſe. Ad Corinthios porro ſcribit Paulus, Spiritus aũt uiuificat. Vides ꝙ, quæ opera ſunt Patris, ea Scriptura quoq; aſſignat & Filio, & Spiritui Sancto. Vt & Apoſtolus docuit: Diſtinctiones inquit gratiarum ſunt, idem tamen Spiritus: & diſcrimina miniſteriorũ ſunt, idem tamen dominus: & diuerſitates operationũ & facultatum, idem tamẽ deus qui operatur omnia in omnibus. Hæc uero (inquit) operatur unus & idem Spiritus, diuidens ſua unicuiq; ut uult. Et ubi Apoſtolus docet Spiritum Sãctum eſſe arrabonẽ hæreditatis noſtræ, ibi Dauid ait Dominũ eſſe hæreditatem noſtrã, Dominus inquit, pars hæreditatis meæ & calicis mei, & alibi rurſum: Clamaui ad te domine, dixi, Tu es ſpes mea, pars mea in terra uiuentiũ, Hieremias item, Qui formauit omnia, ipſe eſt hæreditas Iacob, dominus nomen illi. Vbi Prophetæ affirmant dominum hæreditatẽ Sanctorum eſſe, ibi Paulus ait, Spiritum Sanctum hanc hæreditatẽ eſſe. In quo inquit, credentes ſignati ſumus Spiritu illo repromiſſionis, qui eſt arra noſtræ hæreditatis, ut & Moſes faciem ſignatam impreſſamq; habebat Spiritu Sancto, quum accepit legem à deo, & nemo in eius faciem poterat oculos ſuos intendere: expreſſum enim erat in eum, lumen uultus domini, ut & in Euangelio dicit, Tunc exſplendebit iuſtus ueluti ſol in regno Patris ipſorum. Deus enim Lux uera eſt, & Spiritus Lux eſt, quoniã eiuſdem ſubſtantiæ eſt cum uera luce, ut & Eſaias teſtatur, Et erit Lux Iſrael ut ignis, & ſanctificabit eum in nube ardente. Ioannes aũt Baptiſta dicit de Chriſto, Ipſe uos baptizabit in ſpiritu ſancto, & igne. Alibi aũt dominum appellat illum ſanctificatorem: Ego dominus, inquiens, qui ſanctifico eos: rurſus eadẽ ratione cum ſacra ſcriptura deũ ignem uocat: Deus ueſter eſt ignis abſumẽs, Itidem quoq; de ſpiritu ſancto loquitur, quòd uiſæ ſunt Apoſtolis diſpertitæ linguæ, quaſi ignis, ſedebantq; in ſingulis eorũ, & impleti ſunt oẽs ſpiritu ſancto, & inceperũt loqui alijs linguis, prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui

loqui illis: Quotquot enim Spiritum Dei ferunt, Deum ferunt: & quot quot lumen ferunt, Christum induerunt. Oportet enim, inquit, corruptibile hoc induere incorruptibilitatē, & mortale hoc immortalitatē. Qui ferunt Spiritum dei, incorruptibilitatē ferunt, Deus enim incorruptibilitas est. Et quum Dauid loquitur: Quis nobis ostendet bona? de Spiritu Sancto loquitur: Et rursus alibi: Deus non subtrahet illis bona, qui ambulant in innocentia. Itidemq́ Matthæus de Spiritu Sancto dicit, Si uos, quum mali sitis, nostis bona tribuere liberis uestris, quanto magis Pater uester cœlestis dabit bona postulantibus ab se? Ipse uero Lucas interpretans, quidnam sibi uelit hoc nomen boni, Si uos (inquit) quum mali sitis, nostis bona munera dare liberis uestris, quanto magis uester ille cœlestis dabit spiritum postulantibus à se. Nisi enim spiritus sanctus esset substantiæ illius, quod solū bonum est, nequaq̄ bonus nuncupatus fuisset, quum dominus ipse deprecetur bonus nuncupari, quatenus homo existebat, dicens, Quid me uocas bonum? nullus bonus nisi Deus, Sanctum tamen spiritum non reformidabant bonum appellare, quemadmodū & Dauid, Spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectam, Et quū rursus domino de se ipso uerba facit: Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendit. Alibi spiritum sanctū appellat, panem cœlestem, panem nostrum ἐπιούσιον da nobis hodie. Docuit enim nos ut posceremus in precibus nostris in hoc seculo panem ἐπιούσιον, hoc est, futurum, cuius primitias habemus, quia in cōmunionem corporis dominici admissi sumus, quemadmodū ipse dixit, Panis quem ego dabo, pro mundi uita est: Spiritus enim uiuificans est caro domini, quoniam ex spiritu uiuificante concepta est. Quod enim ex spiritu nascitur, spiritus est. Et quum dicit Hieremias de deo, q̄ ipse dux fuerit Israeli in deserto: &, Ne dixeritis, ubi est Dominus qui eduxit nos ex terra Ægypti in desertum. Nam duxit eos inquit, per abyssum, ueluti equos in solitudine, & fatigati nō sunt, & ueluti pecora per campos. Descendit spiritus à Domino, & deduxit eos. Ad Corinthios aūt Paulus dicit, Christum fuisse illum ducem. Bibebant enim ex spirituali, quæ eos sequebatur, petra: petra aūt erat Christus: item quum dicit Paulus, se à Deo uocatum esse, Deus (inquit) segregauit me ab utero matris meæ, & uocauit me per gratiam suam, ut Filium suum reuelaret per me, ut eum euangelizarem inter gentes, At ubi Romanis scribit, à Christo se uocatum ait, In quibus estis & uos, uocatiį Iesu Christi. Spiritus aūt sanctus Paulum & Barnabam se uocasse dixit, ut ethnicis Christum prædicarent, & quod est admirabile, Iesus dicit Paulo in tēplo, Proficiscere ad gentes: procul enim amandabo te, & Paulus Galatis scribit: Paulus Apostolus siue legatus non hominum, neq̄ per hominem, sed per Iesum Christū, & Deum Patrem, qui eum excitauit à mortuis, ac paulo post: Significo aūt uobis fratres Euangelium, quod nō est secundum hominem: non enim ab homine accepi illud, nec institutus sum, sed per reuelationem Iesu Christi: Spiritus quoq̄ sanctus ablegare Paulum & Barnabam uidetur, ut Christū gentibus prædicarent. Item aliquando ex persona Patris loquūtur Prophetæ, ut in Psalmis ait Deus, Deus iuraui in Sancto meo, si Dauidi mentiar, semen eius in æternum manebit, & solium eius quasi sol corā me. Ac rursum,

de fructu lumbi tui super Thronum tuum, Sicuti quoq; à Petro dictũ est. Propheta igitur quum esset Dauid, uidensq; quòd iureiurando iurasset si bi Deus, quòd ex fructu lumbi sui sessurus esset Christus secũdum carnem in solio suo, Aliquando uero ex persona Filij, ut cum dicit Esaias, Hæc dicit dominus, Propter uos meum nomen inter gentes maledicitur, ideoq; cog noscet populus meus in illa die nomen meum, q; ego sum: qui loquor, ad sum. Aliquãdo ex persona Sancti Spiritus, ut quum Propheta Agabus lo quitur, Hæc dicit Spiritus Sanctus, Virum, cuius hæc est zona, &c. Et Pau lus Timotheo, Spiritus aũt expressis uerbis dicit, quòd in postremis tem poribus deficient quidam à fide. Et rursum, dixit Spiritus Sanctus Philip po, Accede & adhæresce currui istius Æthiopis eunuchi. Et Iezechias uitu perans ueterem populum dixit: Et uexauerunt me in omnibus dicit domi nus. Paulus aũt scribens nouo populo, Ne uexetis Spiritũ sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis: Dauid quoq; de Iudæis dicit, Exa cerbauerunt Deũ in solitudine. Esaias item de ijsdem: Ipsi aũt increduli fue runt, & exacerbauerunt spiritum sanctum, & conuersus est ijs in inimicitiã: Et Stephanus in Actibus, Ceruicosi incircũcisiq; & corde, & auribus, uos semper spiritui sancto resistitis, ut & patres uestri. Et quũ Paulus loquitur de Patre, Deus est iustificator, quis ergo cõdemnator? Eadem itidẽ de Filio & spiritu sancto loquitur. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustifica ti estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei uestri: Domi nus uero Satanæ dicit, Non tentabis dominũ Deum tuum. Petrus quoq; ad Saphiram locutus est: Cur inter uos cõspiratum est, ut tentaretis Spiritũ sanctum domini? Deus quidem est, qui continet & implet omnia, ut & per Esaiam loquitur, Cœlum & terram ego impleo, dicit dominus. Idem de Fi lio affirmat Paulus: Ille qui descendit, ipse quoq; est qui adscẽdit super cœ los, ut impleat omnia. Plane eadem à Dauide de Spiritu tradita sunt, Quo ibo à Spiritu tuo (quibus uerbis nos edoctos uoluit, spiritum sanctum esse qui omnia repleat) & à facie tua quo defugiam? si adscendero in cœlum, tu illic præsto es: si descendero ad infernum, ades. Quis inferos adijt, excepto Filio qui ex mortuis surrexit? Et quũ dicit Stephanus in Actis, Deus glo riæ uisus est patri nostro Abrahæ, eadem illa Paulus de Filio prædicat his uerbis, Si cognouissent, nunq; dominum gloriæ cruci affixissent. Itidem quoq; & Dauid loquitur, Dominus inquit potentiarũ, ipse est rex gloriæ: Vna enim gloria Patris, Filij, & Spiritus sancti. Gloriã meam alteri non da bo, dicit scriptura: non enim est alter Deus Filius, sed Verbum siue Ratio unius & solius Dei, qui & ipse Deus appellatur in Patre, ut Pater in Filio, quemadmodũ & Esaias dicit, Filium cum Patre Deum nominans: Adora bunt te, & in te precabuntur, quoniam in te est Deus, & præter te non erit deus, Tu enim es deus, & nesciuimus, deus Israel Saluator. Pudefiant & cõ fundantur omnes qui aduersantur ei. Aduersantur aũt illi, qui non cõfiten tur eum & spiritum sanctũ eius, eiusdem esse cum Patre substantiæ, & præ ter eum non existere Deũ, & quod pudet passionis & paupertatis eius. Ne mo enim deum cognoscere potest, nisi is, qui crucifixum, & è mortuis exci tatum confiteatur cum Thoma, dominum & deum esse, illum ipsum (inq;)
qui

qui dicit discipulis suis, Si enim cognouissetis me, etiam Patrem meum cognouissetis, & iam cognoscitis eum, & uidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis: Ad hoc Iesus: Iam longo tempore uobiscum sum, & nondum cognouistis me, Philippe, Qui uidit me, uidit & Patrem meum, & quur tu dicis, ostende nobis Patrem? non credis quod ego in Patre sim, & Pater in me? Verba quæ ego loquor, ex me nō loquor, sed Pater qui in me manet, ipse facit hæc opera, credite mihi quòd Pater in me sit, & ego in Patre. Sin minus, saltem mihi propter opera credite. Opus aūt erat dei Patris, eijcere dæmonia: in Spiritu aūt Sancto aiebat se eijcere dæmones. Si aūt (inquit) in digito dei eijcio dæmonia. Nam aliquando scriptura Christum appellat brachium Patris: Spiritum uero sanctum, digitū Dei: aliquando Filium Dei Verbum spiritum sanctum inspiraculum Dei. Ac rursum Apostolus ad istum modum: Cum tradiderit regnū deo & Patri, cum abrogauerit omnem principatum, potestatem & uirtutem. Oportet enim ipsum regnare, donec omnes inimicos suos subijciat pedibus suis: ultima aūt omnium infesta destruetur mors: Omnia enim subiecit pedibus eius. Quum aūt dicit, omnia esse subiecta, certum est, eum excipi, qui illi omnia subiecit. Tunc etiam ipse Filius subijcietur ei, qui ipsi subiecit omnia ut sit Deus omnia in omnibus. Hoc de subiectione mundi, quæ in carne eius futura est, intelligitur. Nam de regno eius diuino Daniel effatus est his uerbis, Et regni eius non erit finis, quemadmodū & Angelus Virgini locutus est: Et regnabit in æternum, & regni eius non erit finis. Apostolus contra, finem dicit habiturum regnū eius. Oportet enim eum regnare (inquit) donec posuerit omnes inimicos sub pedibus suis. Ita quoque & à Dauide cantatum est: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quòd igitur dicit, Sede, imperij habet denotationem: illud uero alterum, Donec ponantur inimici tui, finem aliquem præ se fert: cum uero subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse Filius subijcietur ei, qui ipsi subiecit omnia in omnibus. Quæ uerba hunc habent intellectum: Quum omnes Filio subiecti, eiusque membra reperti fuerimus, ac per eum geniti in filios dei, Vos enim estis (inquit) in Christo Iesu, tunc & ipse pro nobis subijcietur Patri, ut capiti pro suis membris. Quamdiu enim non subiecti sunt omnes, ipse corū caput, nondum subiectus Patri suo uidetur, expectans sua propria membra: nam si unus eorum esset, qui subijciendi essent, statim ab initio Patri subiectus fuisset, ac non in fine tandem id ipsum cum alijs faceret. Nos enim sumus qui in eo subijciendi sumus Patri: & nos sumus, qui in eo regnamus, donec ponātur inimici nostri scabellum pedum nostrorum. Nam propter inimicos nostros dominus cœlorū, in similitudine nostri fuit, sumpsitque humanum illud solium Dauidis secundum carnem patris sui, ut reædificaret & instauraret illud, ut eo instaurato, nos omnes in ipso regnaremus, ac traderet humanum regnum instauratū Patri suo, ut sit Deus omnia in omnibus regnans per eum, ut per proprium Verbum suum, postque regnauerit ipse per eum, ut per hominem Saluatorem. Et quum inquit Petrus, Pro certo habeat uniuersa domus Israel, quòd Deus hunc Iesum, dominum & Christum fecerit, quem crucifixistis, Non

Z ibi de

ibi de diuinitate eius uerba facit, quum asserit eum dominum & Christum à Deo factum esse, sed de humanitate eius quæ est uniuersa Ecclesia: eá em̃ in eo & dominatur, et regnat. Et ex quo ille crucifixus est, etiam illa inuncta ad regnum cœlorum existimatur, ut regnaremus cum illo, qui ea de causa, seipsum euacuauit, & assumpsit seruilem speciem. Verbum enim qui & Filius Dei, semper erat dominus & deus, neq; post crucem factus est dominus & Christus, sed ut prædixi, humanitatem eius diuinitas fecit dominum & Christum. Quum igitur dicit, Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, ueruntamen non mea uoluntas fiat, sed tua: spiritus em̃ promptus, caro infirma est: duas uoluntates inibi ostendit: alteram humanã, quæ est carnis: alteram diuinam. Siquidē diuina natura prompta est, humana uero ob imbecillitatem deprecatur passionem, Eodem modo quo & Petrus expauescens dominicam passionem, in hæc uerba prorupit: Miserearis tui domine, sed increpans eum dominus, respondit: Apage retrorsum Satana, offendiculum es, eò quòd nō sapias ea quæ sunt Dei, sed hominum. Ita quoq; & hic intelligitur. Quum enim esset in similitudine hominum, deprecatur hāc afflictionem ut homo: quatenus aūt Deus & substantia diuina impatibilis, alacriter illam ipsam passionē & mortem excepit, utpote qui Deus erat sub hominis imagine, ultroq; mortuus, semetipsum suis uiribus, ut deus, excitauit. In eandem sententiam & Dauid cecinit, Exurgat deus, & dissipētur inimici eius, Et, Excitare domine deus meus in mandato, quod mandasti, Coetus populorum circūdabit te, & super hæc in altum conuertere, Et Apostolus: Passus est ex infirmitate, uiuit aūt ex potestate dei: potestas aūt, dei Filius est. Passus igitur est ex imbecillitate, quæ illi fuit ex cōiunctione carnis, passionemq; ut homo deprecatus est: reuixit autē per uires suas. Ita quoq; cum in Euangelijs dominus loquitur: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, Nouimus enim uenisse Filium dei, deditq; nobis intellectum, ut cognoscamus uerū deum, & simus in uero Filio eius Iesu Christo, qui uerus est deus, & uita æterna. Quapropter uerus deus fuit, priusq; homo nasceretur: & postq; natus est, mediator est dei & hominum, homo Iesus Christus. Hoc enim ipsum est quod dicit, Et quem misisti Iesum Christum, unitum quidem Patri ratione Spiritus, nobis tamen coniunctum ratione carnis, atq; ita medium & mediatorem inter Deum & homines, ac proinde non solum hominem, sed & deum esse. Quemadmodū Hieremias dicit, Hic est deus noster, & non existimabitur præ illo alius quisq;, inuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israeli dilecto suo: postea autem in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Cæterum, quando cum hominibus cōuersatus est? nisi quum genitus est ex fœmina? & infantulus unà cum alijs fuit? incrementaq; & alimenta cum cæteris sumpsit? Rursum alibi, Profundū cor eius super omnes, & homo est, & quis cognoscet eum? Itidem quoq; Esaias loquitur, Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis, cuius imperium super humeros ipsius, uocabiturq; nomen eius magni consilij Angelus, mirabilis, Deus, fortis, consiliarius, potentatus, princeps pacis, Pater futuri seculi. Et alibi: Ecce, Virgo in utero concipiet & pariet Filium, & uocabūt nomen eius Em̃anuel, quod ex inter-

interpretatione est, nobiscum deus. Deus enim est is, qui genitus est ex Virgine, & homo factus est ex Maria deipara. Et alibi, Vidimus eum, & non habebat speciem neque pulchritudinem. Viderat enim eum prius in diuina & superexcellenti forma sedentē in solio edito et sublimi, cum Seraphini eum glorificabant, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus. Postea uidit eum forma serui indutum, & in similitudinē hominis effigiatū, ideo dicit, Non habebat speciem, neque pulchritudinem, quippe cuius species contemptibilis esset, & subsidens infra omnes homines: homo in uerberibus constitutus, & peritus in ferendis languoribus, quoniam auersa est facies eius, & reputatus non fuit. Hic languores nostros gestat, & pro nobis excruciatur, & nos existimauimus, eum propter suum malū in uerberibus & miserijs esse, quum ipse uulneratus sit ob peccata nostra, debilitatus sit ob iniquitates nostras. Rursus alibi, Ecce Deus noster iudicium reddit, & redditurus est, ipse ueniet, & seruabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & expedita erit lingua mutorum. Rursum alibi, Non nuncius, non legatus, sed ipse Dominus seruauit nos. Et Dauid, Mater Sion inquiet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam, qui altissimus est. Et alio in loco, Vt cognoscant, quòd nomen tibi dominus, tu solus altissimus super omnem terram. Hæc ex parte descripsimus, ut quemadmodū dixit Apostolus, Nō ulterius infantuli simus fluctuantes, & circūraptati omni uento doctrinæ per uersutias hominum, & calliditatem quo impartiatur error, sed ut responderemus interrogatis, quæ de Ecclesia dicta fuere. Ea enim cum prius creata esset, postea tamē per gratiam ex deo gignitur, ideoque in Prouerbijs primo loco expressum est, Creauit me dominus: secundo loco illud alterū, Et genuit me. Et quum Christus ait, Pater qui me misit, maior me est: quatenus homo factus est, eatenus Patrem seipso maiorē dicit: quatenus aūt est Verbum Patris, æqualitatem in se conseruat. Ego enim (inquit) & Pater unum sumus: &, Qui uidit me, uidit & Patrē, neque ex raptu habet, quòd sit æqualis Patri, sed per naturam æqualis est & cōsubstantialis Patri, quia ex paterna substantia genitus est.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE DE Incarnatione CHRISTI.

Mos pij hominis, & infatigabilis dilectio requirit, ut silentio ueneremur omnia, & uocibus admodū gratulatorijs celebremus benefactorem deum, secundum uerba scripturæ ita loquentis, Sedebit solitarie & tacebit, & quietus futurus est, & suū negocium faciet. Hoc est, suam cōuersationem in iudicio, & præceptū Dei curæ habebit. Sed ex quo tibi non ignota fuit ingens defatigatio disputantium de istis rebus, percunctatus es me, & de fide, &

institutionem passionis & mortis, & resurrectionem, opinationem meram arbitremini: sola enim Sancta illa deitatis Trinitas increata, æterna & incõmutabilis est, et nullius uariationis capax. Quum aũt Christus secundũ carnem ex hominibus originem habeat, ut unus ex fratribus nostris sit, quemadmodũ scriptũ est: patibilisq; sit & primogenitus ex resurrectione mortuorum, ut à lege prædictum fuit, quomodo à uobis, quòd increatũ est, patibile dicitur? aut quomodo id quod patibile est, increatum existimatur? Nam qui & increatam substantiam Verbi patibilem dicunt, in diuinitatem blasphemant: & qui carnem quæ patibilis est, & ossibus & sanguini, & animæ & uniuerso corpori adaptata est, palpabilis & uisibilis creata, increatã dicunt, duabus ruinis præcipitantur, præstigiũ quoddam apparentiamq; meram specietenus exhibitam, supplicium passionis suspicantes, secundũ Manichæorũ impietatem, aut talem statuitis increatæ diuinitatis essentiã: Et quid adhuc queramini de ijs, quæ in humana forma secundum carnem Deum imaginantur, sed dicitis increatum eum fuisse, eò quòd unitio facta sit cum increato. Iam hinc uobis uestra erratio, suijpsius refutatrix ostendetur. Nam carnis unitio cum Verbi diuinitate, ex utero originem traxit: ibi enim eam Verbum, cum è cœlo aduenisset, constituit: quippe quæ non erat anteq; cœlitus Verbum adueniret, aut quàm deipara uirgo Maria sola ex Adam deriuaretur, aut cum sponso suo Ioseph ex Abraham & Dauide stemma suum deduceret, quum duo essent in carne una, quemadmodũ scriptum est: uerum non mutua inter seipsos coniunctione, sed quia ex uno ortum suũ naturamq; traherent. Nam eos intactos mansisse, testimonijs probatum est. Nascitur igitur Christus in Bethleem Iudææ, Iosephũ patrem suũ uocans, unum eũdemq; cum Maria respectu Adæ, unde ambo pariter originem ducebant, in cunis repositus, & à Simeone in templo gestatus, & circũcisioni carnis secundum legem adhibitus, gradumq; augmenti pro ætate faciens. Si igitur increatus ista unitione factus est, qui factum, ut non absolutus statim perfectusq; sit uisus, sed pro uoluntate Verbi incrementum sumpsit? quippe cum increato augmentũ adiungere impiũ sit: Nam quod increatum est, sua natura increatum censetur, nec incrementi nec decrementi capax. Quod aũt cõmunionem habet cum increato, aut counitũ est, pertinere ad increatum, propriumq; eius dicitur, non tamen hoc ipsum increatũ nominari poterit: ne benedictio unionis, in obliuionem abeat, ignaua fiat condonationis utilitas, pereat gratia, ac in desperationẽ concidat humanitas nostra, etiamnum in infirmitate constituta, si intelligat deum nobiscũ nullam necessitatem sanguinis aut cognationem habere. Quis enim increatum audiens domini corpus, seq; creatum conditumq; agnoscens, non intelligat falsas esse scripturas, seq; cum Christo non habere cõmunionem, si increatus increatum corpus assumpsit? Ociosa est igitur prima illa plasmatio, perijt originarius primiq; exemplaris Adam, cuius nos usq; in hodiernum diem posteri sumus, stirpis successionisq; ratione. Quomodo igitur Christus nos suimet ipsius participes fecit? quomodo Apostolus dicit? Qui sanctificat, & qui sanctificatur, ex uno omnes. Cæterum, ne quis ausit de diuinitate Filij sic cogitare, quòd quemadmodũ nos ex Deo sumus, eo-

dem modo & Filium ex Deo esse, in quam sententiam impientissimi omnium Ariani loquuntur, aut certe secundum carnis specimen, aut formã serui, hoc est, protoplasti Adæ quam accepit, quum esset in forma Dei Deus ipse subsistens. Prorsus inter res creatas increatum appellatur, quod nondũ existit, quia in rerum naturam nondum prodijt. Ne igitur, quum neutiq; factam esse in Verbo carnem suspicamini, sub specioso uocabulo inficiationem adornetis, ut nihil in increato fateamini. Increata enim sola deitatis subsistentia intelligitur, quapropter increatam naturam patibilem, aut patibilem increatam appellare, impium dictum est. Creatitiam enim hominis cõditionem, non unitione uerbo propriam fieri, sed coæternam Dei naturæ fuisse, exæquatam identitate naturæ, impiũ est cogitare. Carnis enim & sanguinis, & ossium specimen exhibuit dominus, animi quoq; dolentis, perturbati & anxij. Hæc nemo dixerit ex natura deitatis esse: propria aũt Dei secundum naturam facta sunt, quòd Verbo placuit erigere humanam progeniem, eiusq; naturam peccato, corruptione, & morte dissolutã, in seipso consolidare per imaginem nouitatis. Quapropter peccati quidem cõdemnationem in terra, piaculi siue execrationis abolitionem in ligno, corruptionis redemptionẽ in sepulchro, mortis cõdemnationem in inferno peregit, omnia loca permeans, ut totius undecunq; hominis salutẽ perficeret, in forma nostræ imaginis quam indutam habuit, sese ostendens. Et quia iam Deus erat, nihil illi opus fuit ut nasceretur ex fœmina, nihilq; creatori seculorũ necessarium, ut ab ea ætate incrementum sumeret: aut cruce, sepulchro, inferno ue uteretur, quibus rebus obnoxij eramus, nisi nos ille requirere uoluisset, nos per formam ad nostri speciem effigiatam uiuificans, & ad similitudinẽ imitationemq; perfectæ imaginis prouocans. Imitatio aũt quomodo ad perfectitudinem sese effingat, nisi sit absolutum exemplar, liberumq; ab omni uitio, iuxta uerba Apostoli, Exuti ueterem hominem, ac induti nouum, qui secundum Deum creatus est, in sanctitate, iustitia, & ueritate? Vnde igitur hanc disciplinam hausistis, ut eum non uereamini increatum dicere? Si igitur natura ex transformatione increata redditur, ac proinde & inuisibilis & im̃ortalis, nec iam ulterius mortalis, sed mortis incapax: quomodo igitur Dominus mori potuit, si is qui increatus erat, ut increatus sese in terra gessit: aut quomodo qui inuisibilis erat, palpabilis est redditus? quemadmodum scriptũ est: Quem uidimus, & manus nostræ palpauerunt: Qui fit igitur, ut ea dicatis, quæ neq; scripta sunt, neq; fas est cogitare? Suppeditabitis certe omnibus hæreticis, secundũ dogma Rhetorij, sententiam longe impientissimã, cuius impietatem uel uerbo enunciare horrendum. Aut igitur negate sacras scripturas, aut eas agnoscentes, abstinete à uerbis diuersis à scriptura, quæ prorsus habent insanabilem imposturam: sed responde tis, nos rem creatitiam non adoramus. O stulti, cur non cogitatis, creatũ domini corpus non auferre debere adorationẽ eius, qui increatus est? Et quia increati corpus factum est, ideo eius corpus dicitur, cuius factum est, ac proinde illi sacra offertis, adhibetisq; uestram adorationẽ, eaq; de causa rite legitimaq; ratione adoratur, & diuina adoratione colitur: Deus enim Verbũ est, cuius proprium est corpus, ideoq; cum accesserant mulieres ad Dominum,

nū,prohibitis ijs,dixit,Nolite me tangere:non ēm adſcēdi ad Patrem meū, indicans opus eſſe adſcenſione. Attamen accedentes tenuerunt pedes eius, atq; adorauerunt. Pedes tenuerunt, Deum adorauerunt, Etiam alibi Dominus dixit: Palpate & cognoſcite, quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, quemadmodū me uidetis habere, quamq; & ipſe Spiritus ſit: Deus ēm Spiritus: Quomodo ergo dixit ea ſeſe habere, ſimulq; oſtendit? Quo ſenſu igitur hæc uerba uſurpauit, Spiritus oſſa & carnem non habet, ſicuti me habere uidetis? An hoc docere uoluit, Spiritus naturā inuiſibilem eſſe, palpationem uero circa corpora noſtri generis contingere, quod ſibi ex Virgine cōparauerat, non operandi modo, ſed gignendi ratione, ut corpus eſſet, & naturale, & inſciunctile, uel rurſum ſecundum naturam Deitatis Verbi: ſic enim mors accidit, corpore quidem ex natura ſua eam ſuſcipiente: Verbo uero ex uoluntate eam admittēte, & pro poteſtate ſua proprium corpus in mortem proijciente, ut naturaliter pro nobis pateretur. Tota ēm natiuitatis mortisq; ratio ad noſtri requiſitionē recuperationemq; ſpectat. Id quū ita ſit, & confeſſum habeatur in Catholica Eccleſia: qui ſit, ut uos rurſum dicatis, in cœlo ſibi ideo Chriſtū feciſſe cœleſte corpus, ut è cœlo illud in terras deportaret: & inuiſibile, uiſibile redderet: & contumeliæ inobnoxiū, obnoxium: & impatibile & immortale, mortale & patibile? At quænam iſthinc beneficentia, ô ſtolidi, ſi ea in Chriſto conſtituatis, quæ in protoplaſto? Adæ lapſum incōparabili reſurrectione Chriſtus penſauit, in ſimilitudine carnis peccati uiſus, & cōdemnans peccatū in carne, ut & carne in terra uerſaretur, & incapacem peccati oſtenderet carnem, quam quum ex prima plaſmatione ipſe Adam habebat ſine peccato, præuaricando capacē delicti fecit, & in corruptionem mortemq; delapſus eſt: hanc ſuæ naturæ reſtituit Chriſtus, et proinde impeccabilē reddidit, ut declararet opificem extra culpam fuiſſe: & ſecundum primordialem creationem eam inſtaurauit, ut ipſe eſſet impeccabilitatis ſpecimen. Quur igitur imaginātur perditi, cœleſtis naturæ eſſe Domini corpus, quum Adam illud è cœlo in terram detulerit, Chriſtus è terra in cœlum extulerit, & quod Adam impeccabile & damnationi inobnoxium, in corruptionem & damnationem deduxerat, hoc Chriſtus incorruptibile, expiatoriumq; mortis oſtendit, ut in terra poteſtatem dimittendi peccati, & in ſepulchro incorruptibilitatē, & in deſcenſu inferorum, ſoluendæ mortis poteſtatem oſtenderet, & annūciandi omnibus reſurrectionem, eò quòd creauerit Deus hominem ad immortalitatē, & ad imaginem ſuæ æternitatis illū fecerit. Inuidia aūt diaboli, mors inuaſit mundum, quem tyrannide mortis oppreſſum in corruptionē non neglexit, ipſe factus homo, & neutiq; abhorrens hominis ſpeciem, aut cōtemnens humanam naturam, nō obſcuriter ſeſe repræſentauit: ſed quū Deus natura eſſet, homo efficitur, ut in utramq; partem omnino perfectus eſſet, idq; per uerū & naturalem naſcendi modum. Ideo dictū eſt, Et donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut regnaret in cœlis, & poteſtatē haberet iudicij faciendi, omnium opifex & architectus Verbum, hominis filius uiſus eſt, nō aliud quàm ſecundus Adam factus, ut res ipſa ex nomine patet, eoq; protoplaſtum priorem eſſe Apoſtolus oſtendit, primum inquiens, animalem, ſe-

cundum ſpiritualem. Cæterum, quum eos, alterum animalem, alterum ſpiritualem appellet, non aliud in hoc quàm in illo corpus innuit, ſed idem in utroq;. Primum quidem corpus, quia uiribus animæ ſubſiſtebat, animale: ſecundum, quia ui & natura ſpiritus, ideo appellauit ſpirituale. Spiritus em̃ Verbum Deus. Ita enim, quod de nobis quoq; dicitur, intelligendum eſt, dum ait: Spiritualis dijudicat omnia, animalis non percipit ea quæ ſunt ſpiritus: Quanq; idem ſit corpus amborum, & hunc cõmunicatione ſpiritus intelligentem, ſpiritualem oſtendit: alterum ſolũmodo animæ ui imbutũ, animalem. Quapropter ſi ita eſt in rebus noſtris, non homo tantũmodo dicendus Chriſtus, quaſi nouus aliquis è cœlo delapſus, ſed et Filius hominis factus. Si igitur in terra factus eſt Filius, quamq; ex ſemine uiri genitus non ſit, ſed ex Spiritu Sancto, tamen etiam protoplaſti Adæ filius intelligitur. Non enim alius quiſpiam ſcriptus eſt homo in cœlo fuiſſe, præter Adã qui ex terra eſt, ut & ex cœlo habeat corpus, & filius hominis ſit præter Adam. Ideo Matthæus Filium Abrahæ & Dauidis ſecundum carnem ſcripſit: Lucas uero eum Filium Adæ, & Dei, in deducenda ſtirpe oſtendit. Si igitur diſcipuli eſtis Euangeliorũ, ne loquamini contra Deũ iniquitatẽ, ſed per ſcripturas incedite: Quòd ſi diuerſa à ſcripturis fabulari uultis, quur nobiſcum concertatis, qui neq; loqui neq; audire ſuſtinemus, quod extraneum ſit ab iſtis? dicente domino, Quòd ſi uos manſeritis in meo ſermone, re uera liberi eritis. Quo pacto igitur aut fideles aut Chriſtiani habeamini, qui neq; ſecũdum ſcripturas inceditis, neq; fidem rebus geſtis habetis: ſed quæ ſupra naturam ſunt, ſtatuere audetis? Si parum eſt, uos moleſtos eſſe hominibus, cur Deo quoq; moleſti eſtis? Nam ſi illi, qui Prophetis non crediderunt, condemnati ſunt: quanto magis cõdemnandi ſunt, qui non auſcultant ipſi Domino? Vos enim pro ijs, quæ ille uoluit uſurpare, ad propulſationem mortis & peccati, pro ijs (inq;) alia atq; alia ſubijcitis, alia dicitis & excogitatis. Quem, ſi confitemur & agnoſcimus, & ipſe nos uiciſſim agnoſcet: ſin inficiamur, & ipſe nos inficiabitur: ſi fidem illi non habemus, ipſe tamen fidus manet: ſeipſum enim inficiari non poteſt. Quæ igitur eſt iſta ueſtræ immo deſtiæ uecordia, ut loquamini, quæ ſcripta non ſunt: & cogitatis quæ aliena ſunt à pietate? quippe, qui carnem deitati cõſubſtantialem audetis aſſeuerare, non uidentes duplicem ueſtri erroris impietatem. Hæc enim ideo à uobis inſtituta ſunt, quò uel caro eius negari poſſit, uel deitas blaſphemijs lædi, dum affirmatis eum qui ex Maria prodijt, Patri cõſubſtantialem eſſe. Cæterũ ueſtra iſta, quæ uulgo exiſtimatur, circũſpecte loquẽdi ratio, mox apparebit, uel curioſe affectata, uel ſtulta eſſe: Quis enim fidelium non confiteatur Dei Verbum quod aduenit, & ex Virgine homo prodijt, eſſe Patri cõſubſtantiale, idemq; ex ſemine Abrahæ oriundum, eius filium recenſeri? & q; uis cõſubſtantiale Deo ſit, tamen ſecundum carnem Filium Dauidis appellari? Apoſtoli quoq; & Euangeliſtæ ita genealogiam Chriſti faciunt ſecundum carnem. Quomodo igitur talia dicentes, proferre non erubeſcitis, carnem ex ſemine Dauidis oriundam, cõſubſtantialem cum Verbo eſſe? Stolida ſunt iſta quæ garritis, eò quòd uobis in mentem non uenit, eum qui alteri cõſubſtantialis eſt, eandem omnino naturam habere, ſed

tamen

tamen sua perfectitudine & ipsum subsistere. Quemadmodũ, Filium Patri cõsubstantialem esse ex sacris literis in confesso est, & perfectus cum perfecto agnoscitur: ita quoq; & Spiritus Sanctus, eò quòd ipsa Trinitas inter se cõsubstantialis sit. Dabitis igitur cõsubstantiali carni perfectitudinẽ cum Verbi perfectitudine? eritq; secundum uos quaternitas, nõ Trinitas? Sed quódnam est istud cõmentum impietatis? Dicitis carnem cõsubstantialẽ fuisse: qua igitur ratione cõsubstantialis fuerit? ideo (dicitis) quia caro facta est Verbum, & Spiritus facta est. Si ea, quæ ex natura diuinitas non fuit, diuinitas efficitur, cur igitur incusatis Arianos, qui istiusmodi opinionẽ de uerbo in medium adferunt? quum tamen scriptura in contrarium dicat: Verbum carnem factum esse, non carnem Verbũ: ideoq; dictum est, Verbum carnem esse factum, quoniam caro, Verbi caro facta est, & non hominis alicuius: hoc est, Deus homo factus est, & caro dicitur factus esse, ne omitteretis carnis uocabulum. Quòd si igitur contenti non estis ista Verbi cum carne unione: atq; eo ipso q Deus homo factus est, certe neq; audire, neq; credere cõstituistis, quum uobis satisfieri nequeat tam modesta, religiosáq; super omnem cõmentationem dicendi ratione, dum corpus Dei auditis esse, idq; secundum eum qui dicit: Qui transfigurabit corpus nostræ humilitatis, ut sit conforme corpori gloriæ ipsius. Qua in re argumentũ futuræ resurrectionis ostẽditur, quod etiam tum appellatur corpus, cum iam corpus est gloriæ eius. Quin ipse Dominus hoc ipsum loquitur, Cum uenerit Filius hominis inquiens: Vbi Filium hominis iudicẽ factum esse declarat uiuentium & mortuorum, regem & dominum. Sed exterminare cupitis uocabulum corporis, neq; tolerare potestis eum deinceps hominẽ appellari. Qui fieri potest, ut diuinas scripturas legisse uideamini? quũ Matthæus scribat: Liber generationis Iesu Christi, Filij Dauid, Filij Abrahæ, Et Ioannes: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Vbi scriptura ostendit eum & Deum, & Filium Dauidis existimandum: si discriminatim unũquodq; seorsum inspicere uelitis, duos dixeritis secundum humanam rationem: sin sacris literis eruditi credideritis, Verbum, quum Deus esset, Filium hominis esse factum, cognoscetis unum esse Christum, eundemq; & Deum & hominẽ, ut duplex prædicatio super eius aduentu facile persuadere posset, tum eius patibilitatẽ, tum impatibilitatem, ut quum dicit Apostolus: Homo Iesus Christus, qui dedit seipsum pro nobis, quiq; est Deus super omnes benedictus in secula, Amen: & quũ Timotheo scribit: Recordare Iesum Christum ex semine Dauid, excitatum à mortuis, Et, Mortem eius prædicamus, donec ueniat. Aut igitur cõcessione cõsubstantialitatis, tollitur uocabulum carnis: aut hominem dici Christum, negatis: aut non amplius mortem eius annunciatis, donec ueniat, tollentes sacras scripturas: aut si mortem annunciatis eius, qui uestra sententia cõsubstantialis Deo est, fieri non potest, ut eum carne passum cõfiteamini: aut ipsam Patris, & Spiritus Sancti deitatem, contenditis mortis capacẽ fuisse, ac proinde impij estis super omnes quotquot sunt hæretici. Mors enĩ in carnem Verbi quod Patri cõsubstantiale est, introducta fuit: siquidem neq; Pater, neq; Spiritus carnem gestauit, ut impie Valentiniani discipuli

calum-

lumniantur: Sed Verbum caro factum est. Ideo nos confitentes Deum & hominem Christum esse, non disseparationis causa istud dicimus, absit, sed secundum scripturas, ut morte eius passioneq; uere acta, eaq; deprædicata, donec ueniat, in carne quidem Verbi passionem & mortem confiteamur: ipsum tamē Verbum incōmutabile, & inalterabile esse, fide cognoscamus. Ideoq; idem est qui passus est, & non passus: diuina quidem natura incommutabilis & inalterabilis: carne tamen passus, ut dixit Petrus: & mortē gustare uolens, eò quòd factus sit mediator Dei & hominum: mediator uero unius non est, Deus aūt unus est. Quapropter errant qui dicunt, alium esse qui passus sit, & aliū esse qui non sit passus. Nō enim alius est præter ipsum Dei Verbum, quod passionem & mortem recepit: sed idem illud impatibile & incorporeum, carnis generationem tolerauit, & ijs omnibus perfunctus est, ut haberet quod offerret pro nobis, ac proinde dicitur præstantior Angelis factus. Cæterū, nequaq; Filius Dei creator Angelorum, præstantior Angelis factus est, quasi qui aliquando illis deterior fuisset, sed forma serui, quam ipsum Verbum sibi propriam fecit & uendicauit, naturali generatione præstantior, exoriens ex protoplasto Adā, & nos sibi arrogat, propriosq; facit, ut dictum est à Sanctis et domesticis Dei, Deiq; caro secundū naturam facta est, non, quòd cōsubstantialis Deitati Verbi, & quasi coæterna esset, sed q propria illius caro per naturam facta sit, & indiuisibilis ratione coadunitionis, ex semine Dauidis & Abrahæ, ex quo nos quoq; progeniti sumus. Quòd si Deo cōsubstantialis est caro et coæterna, superest ut inferatis, etiam omnia creata, coæterna esse cum Deo omniū creatore. At, qui (quæso) illi pro Christianis haberi possent, qui istiusmodi laqueis sese inuoluunt? Siquidem cōsubstantialitas ut impatibilis est, ita mortis quoq; insusceptibilis existimanda est. Cōsubstantialitas porro unitionem personarum non admittit: adeo, ut pro specioso uestro cōmento, aut carnē ex Virgine negetis, aut in deitatem blasphemi sitis. Sin aūt cōfitemini, eo modo Filium esse cōsubstantialem Patri, & Spiritum Sāctum, quomodo ipsa caro, quæ passionem sustinuit, uana est uestra fides: paria enim sentitis cum impijs Arianis, male excipientes has uoces, Verbum caro factum est, ut Verbum non amplius sit Verbum, sed ut caro sit Verbum. Atqui, Verbum ita caro factum est, ut Verbum semper Verbum remanserit: sed tamen carnē haberet, in qua passionem & mortem susciperet sub humana specie, usq; ad sepulchrum & infernum descendens, in qua specie etiā resurrectionē mortuorum perfecit, carnis, sanguinis, & animæ, argumenta indiciaq; de se præbens, per propriam & indisseparabilē (ut scriptum est) carnē ex semine Dauidis. Quid enim aliud apud uos dixit Marcion? nonne cœlesti specie corpus fuisse, idq; in similitudine humana, sed citra ueritatē? Quid aliud prolocutus est Manichæus, q diuinum corpus, eius corpus extitisse in similitudine sola, non in ueritate, alienumq; ab humana carne? quam ex se peccatū dicere citra actionem, hominum est impiè sentientium. Cæterum, talis est illorum impietas, quamobrem nefas est pium hominem istiusmodi uerborum cōmentis uti: sed contra, ita sentiēdum est: ante secula, Verbum quod est Filius Dei, Deo Patri cōsubstantiale esse, & extremis tēporibus ex Sancta

cta Deipara Virgine, Adæ plasmationē conditionemq́ instaurasse, eamq́ sibi nascendo propriam fecisse, atq; ita uisus est Christus homo, qui ante secula Deus erat: & nos membra Christi sumus, ut scriptum est, ex carne eius, & ex ossibus eius. Quorsum igitur tanta contentio nouarum inuentionum, ut humano ingenio, ea quæ sunt supra humanum intellectum, definiatis, dicentes, pro interiore in nobis homine, mentem supercœlestē in Christo fuisse? O nefariam sententiā, & uerba imbecillia & indecora, quibus hoc non ante omnia in mentem uenit, Christum nō simpliciter dici: sed in ipso nomine quod unum est, utramq; naturam significari, & Diuinitatis & humanitatis, ideoq́ Christum & hominem & Deum appellari, quanq; unus sit Christus. Vanum igitur uestrum scitamentum est, conantium diuersum quid, & alterum extra ipsum Christum, in Christo constituere. Cæterum, illi qui abusiue Christi nominantur, forsitan quantum ad nos attinet, ita spectari possent: qui aūt ex natura & solus est uerus Christus, non ab humana ratione describetur, ut uos pro uestra impudentia audetis, quū nullus neq; Propheta, neq; Apostolus, aut quispiā Euāgelistarum ita locutus sit, quæ uos loqui sustinetis, idq́ animo impudenti. Si enim alter est Christus præter cœlestem mentem in eo sitam: perfectaq; res, mens est: duo igitur secundum uestram opinionē Christi existunt, & in eo, quo uobis maledicere est placitum, refutamini. Nam supercœlestem mentem etiam Prophetæ habuerunt, qui cœlestia, futuraq;, quasi iam præsentia enunciabant: ideo ne ista uerba cōmenti estis, quo negari posset, interiorem hominem in Christo fuisse? Quid igitur de anima dicetis, quum & corpus & anima interior sit homo, quod quodāmodo sanguinem & carnem dixeris: sed sicuti corpus & sanguis subiacent palpationi, neq; uulnerationem effugiunt, quum res uisibiles sint: ita nobis ostendite animam istis ipsis non subiacere, & uisibilem esse: Aut si ostendere non potestis, euidens ratio est, animā sub oculos non uenire, neq; interimi ab homine, ut corpus interimitur, sicuti à domino prædictum fuit. Credite igitur animam, interiorem hominē esse. Quoniam id & à prima plasmatione ostenditur, & à secūda dissolutione cōmonstratur, quum non solū in nobis, sed & in Christi quoq; morte idipsum pateat, corpore non ultra sepulchrū delato, anima ad inferos penetrante, locis ingenti interuallo discriminatis, sepulchro quidem id quod corporeū erat, quia ibi corpus aderat, recipiente: inferno uero id, quod incorporeum fuit. Qua ratione igitur factum est, ut quum Dominus adesset incorporaliter, pro homine à morte sit agnitus? ut earum animarum quas inferus tenebat, uincula, sua anima inobnoxia quidem uinculis mortis, sed tamen quæ quasi obnoxia facta esset, disrumperet? explicans illis modū rationemq́ suæ resurrectionis, ut plastes ille & conditor hominis, hominem damnationi subiectum, ipse præsens ad plenum liberaret in sua forma? Non enim mors præualescens subiecit sibi humanam Verbi animam, ut uincula illi innecteret: nec corruptio per tyrannidē inuadens, in eius corpus uim suam exercebat ad putrefactionē, quasi rebus male curatis: minime gentium: id enim de eo cogitare prorsus impium est. Sed qui de Adæ inobedientia quæstionē habuit, iudicioq; peracto duplicem pœnam in sententia sua complexus erat,

dum

dum rei terrestri ita loquitur: Terra es, & in terram reuerteris, atq; ita pro decreto, Domini corpus in terram abscedit: animæ aũt dixit, morte morieris, atq; hinc est, quod homo in duas partes discerpitur: & ut ad duo loca discedat, cõdemnatur. Ac proinde opus fuit illo ipso iudice, qui hoc decretum tulerat, ut ipse per se sententiam solueret, sub specie condemnati, incõdemnatum se syncerumq; à peccatis ostendens, ut hominem Deo reconciliaret, hominemq; totum in libertatem uindicaret, in nouitate imaginis Filij eius Iesu Christi domini nostri. Iam si mihi alium locum cõdemnationis præter hos duos ostẽdere potestis, merito hominem dixeritis tripliciter diuidi, & ex duobus locis reuocationem factam esse, & in tertio manere colligatum in uinculis. Quòd si tertium aliquem locum ostendere non potestis præter sepulchrum & infernum, ex quibus plane ereptus est homo, Christo assertore, per suam speciem cum nostri similitudine cõgruentem, eamq; ueram, & neutiq; imaginariam. Cur igitur dicitis, Deum nondum propitiatum esse? aut qua de causa Saluator aduenit? an quia impotens fuit, ut totum hominem à compedibus uindicaret? an quia peccatorẽ abominetur? an quia metus illi est, ne cõtagionem peccati sentiat, si ipse, quum Deus sit, integer homo fiat? Atqui istiusmodi cogitatus nimia impietate scatẽt. Aut cur in definiendo peccato, ex natura esse peccatum asseritis? idq; ex opinione impijssimi Manichæi? Hæc dum sentitis, criminatores uos ostẽditis opificij naturæ. Num, quum Adamum ab initio fingebat Deus, cõgenitum illi peccatum inseuit? Quorsum igitur opus fuit præcepto, aut quid eum, ubi peccarat, cõdemnauit? cur ante inobedientiam non cognouit bonũ & malum, quem Deus finxerat ad immortalitatem, & ad imaginem suæ æternitatis, natura quidem sine uitio peccati, uoluntate tamen libera instructũ? Cæterum, mors, inuidia diaboli mundum inuasit, excogitato inobediẽtiæ inuento, atq; ita ex inobedientia præcepti diuini, factus est homo capax superseminationis diaboli, ac peccatum iam inde in natura receptum, ad omnem concupiscentiam stimulabat, non tamen ut diabolus eam naturam finxerit: absit: nunq; enim diabolus, naturæ opifex (ut Manichæorum impietas censet) sed naturæ peruersio, ex præuaricatione id efficit, & ita mors tyrannidem habuit in omnes homines, idcoq; dictum est: Venit Filius Dei, ut perderet opera diaboli. Quanam (quæso) ratione? ea nimirum, qua naturam à Deo quidem factam, nulloq; crimine imbutam, sed instigatam à diabolo ad præuaricationem mandati diuini, & ad inuentum peccati mortis, Verbum Deus in se reformauit, neq; ulterius eam fraudis diaboli, aut inuẽti mortis susceptibilem reliquit? Ideoq; dictum est à domino: Venit princeps mundi, & in me non inuenit quicq;. Quòd si princeps mundi nihil operum suorum inuenit in Christo, multo magis Christus nihil ex suis creaturis reliquit principi huius mũdi. An etiã ea de causa nihil inuenit in Christo, quia Christus perfectam in se nouitatem exhibuit, ut perfectam salutẽ animæ et corporis, in toto homine operaretur, ut perfecta quoq; esset resurrectio? Frustra igitur Ariani cauillantur, qui carnẽ tantũmodo statuentes, ea quæ de passione intelliguntur, ad impatibilem deitatem impie referunt: frustra uero & uos ex alio cõmento paria cum illis sentitis, quum assertores sitis,

sitis, mentem supercœlestē, loco interioris hominis, ambitu eius speciei qua continebatur, pro instrumento abusum fuisse. Nam si id uerum, quomodo potuit uel dolere, uel anxius esse, uel orare? Scriptum est enim, Et conturbatus est spiritu Iesus. Atqui ista nec brutæ, nullisq́ cogitationibus instructæ carni, nec deitati quæ incōmutabilis est, cōgruerint, sed animæ quæ intellectu est prædita, quæ agitur & perturbatur, et intelligibiliter passionem sentit. Quòd si hæc sententia non placet, saltem quum triplicia sint de ea re iudicia, quorum unū est in blasphemia situm, alterum nudam inanemq́ apparentiam constituit, tertium ueritate nixum: eligite, quod magis arridet. Nam suspicari non uere hæc de eo esse dicta, sed tantūmodo uideri dicta, id secū trahet, ut quæ facta de eo dicantur, opiniones sint & simulationes, non uerè res gestæ. Iam si uere dicta sunt de dolore, de anxietate, qui possunt ea quadrare in supercœlestem mentem, siue afflatum numinis, quæ humanæ sunt animæ, ut intelligas, mentem illam quæ immutabilis est, mutatam esse in dolorem, anxietatem, & perturbationem? impia est istiusmodi sentētia. Nam tametsi dixerit Euangelium, Iesum spiritu fuisse cōturbatum: ipse tamen dominus declarauit, de anima sua hoc intelligendum esse, quum dicit: Anima mea turbata est. Quòd si suæ animæ sensum dominus ostendit in cōpassionem nostræ animæ, ut ita & ipsius intelligeremus passionē, et cum tamen impatibilem cōfiteremur: Sicuti enim sanguine carnis suæ liberauit nos: ita sensu suæ ipsius animæ, uictoriam pro nobis comparatam significat: Ego (inquit) uici mundum, & alibi: Ei qui dat nobis uictoriam. Sed sicut hic sub nomine sanguinis, nō quiuis aut cōmunis sanguis, quemadmodum ab impijs existimatur, sed salutaris à pijs hominib. intelligitur, ita q̄q mens illa non humanam imbecillitatē, sed Dei naturā induisse demonstratur, atq́ ita appellabitur perfectus Deus, & perfectus homo Christus: non quòd diuina perfectitudo, in humanā perfectitudinē transeat, quod est impium: neq́ q̄ duæ perfectitudines seorsim sint cōstituendæ: neq́ uero secundum profectum augescentis uirtutis, aut acquisitionē iustitiæ, absit, sed secundum rationem existendi sine defectu plenam & integram, ut unus sit, utrinq́ per omnia idē & Deus & homo: Ea de causa dominus locutus est: Nunc anima mea perturbata est. Illud aūt nunc, tum fuit, quum ipse uoluit: ueruntamen, illud quidnā esset, significauit. Non enim quod non esset, tanquam quod præsens esset, nominauit: aut tanq̄ simulatè dicerentur, & nō ex fide, quæ contigerunt: Siquidem naturam fidemq́ habuere ea quæ acta sunt, non inanem imaginariamq́ apparentiam. Igitur, quia natura, non fictiōne, Dominus homo factus est: neq́ insitum ex natura, neq́ opere patratum statuere possumus in opifice peccatum, q̄uis in nostra natura etiamnū pugna eius rei, quam serpens induxit, reperiri posset, & superseminationis progressus aliquis propter nostram imbecillitatē: Verbi tamen incarnatio secundum naturam Dei facta, nostrorum uitiorum susceptibilis non fuit, quæ ex uetustate etiam hoc tempore in nobis hærere solent. Inde enim est, quòd docemur exuere ueterem hominem, & induere nouum, atq́ in eo miraculum est, q̄ dominus homo factus est, sine omni peccato, eò quòd noui fas in totum facta sit, ut ostenderet uires suas. Porro, quæcunq́ ipse sua uo-

luntate in natura formauerat, ea sua uoluntate in seipsum recepit, ut genituram ex fœmina, incrementum ætatis, numerum annorum, laborem, esuriē, sitim, somnum, dolorem, mortem & resurrectionē. Ideoq, ubi corruptum fuerat humanum corpus, eò suū corpus proiecit Iesus: & ubi tenebatur humana anima in morte, ibi exhibuit humanā suam animam, ut ipse inuictus à morte, tanq hominem se præsentem ostenderet, & solueret catenas mortis ut Deus, ut ubi seminata fuerat corruptio, inde exoriretur incorruptibilitas: & ubi regnauerat mors in forma animæ humanæ, ibi ipse ille immortalis præsens, immortalitatē exhiberet, atq ita nos participes redderet suæ incorruptibilitatis & im̄ortalitatis, per spem resurrectionis ex mortuis: Vt corruptibile hoc indueret incorruptibilitatē, & mortale immortalitatē, ut scriptum est, ut quemadmodū per unum hominem inuasit peccatū in mundum, & per peccatum mors: ita quoq per unum hominem Iesum Christū, gratia regnaret per iustitiam in uitam æternam, quemadmodū scriptū est. Quomodo igitur dicitis, q pro interiore homine qui in nobis est, supercœlestis in Christo fuerit? Nonne diuisus in duas partes ut homo, & in sepulchro, & apud inferos agebat? Neq potuit aliud pro alio in redemptionē pensari, sed corpus pro corpore, anima pro anima reddenda fuit, & integrū aliquid pro integro homine, hoc est, Christo pensandum permutandumq fuit, cui cōuicia fecere in cruce Iudæi uitæ inimici inter prætereūdū, & capita mouebant: Imo neq infernus sustinuisset nudæ deitatis accessum, quod & Apostoli testātur, & ex natione dispensationeq crucis uidere licet: quippe, qui emissu sanguinis, certitudinem carnis: effluxu aquæ, incōtaminatā puritatem, & Dei corpus esse edocuerit, clamando & inclinando caput, & tradendo spiritum qui erat in corpore, hoc est, animam, de qua dixerat, se animam suam pro ouibus suis ponere: adeo, ut expirationem, nemo dixerit deitatis traductionem trāsmigrationemue, sed animæ discessum esse. Nam si post emigrationē deitatis mors superuenit, eaq fuit corporis extinctio, propriam nimirum mortem obiuit, non nostra perfunctus est. Et qui (quæso) ad inferos descendit nuda et intecta deitate? aut ubi tandem anima, quā pollicitus erat dominus se positurū pro ouibus suis, de qua etiam Prophetæ iam antea indicium fecerant? Quòd si aūt animæ discessio fuit, ideoq dictum est, quòd nostram in se receperit mortem, hoc est, quòd nostro more & dissolutionē & nascēdi quoq rationē sustinuerit, sequitur, ut falsa sit uestra cauillatio. Nam qui (quæso) mors corpori superuenisset, nisi Verbum Dei & interiorem & exteriorem hominem sibi circūposuisset? aut quomodo pro omnibus succidaneam uictimam ad liberationem se dedisset? aut quomodo potentia mortis plene dissoluta fuisset, nisi Christus illud, quod ex cogitatione uoluntateq peccādi uitiatum erat, ipse in seipso restituisset? Si igitur regnat mors in homine interiore, in quo alio regnauit unq, nisi in anima, quæ mente peccauerat, quemadmodū scriptū est: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, pro qua suam animam reposuit Dominus, ad pensationem redemptionis. Quemnā aūt ab initio cōdemnauit dominus? num de plasmatione, plasten? an de actione, plasma? Quòd si de plasmatiōe plasten condemnauit, seipsum cōdemnauit Deus, & erit talis, quales cæteri homines;

mines: sin aũt illud impium est de Deo cogitare, sed damnauit de actione, plasma, nimirum tollit iam ipsam actionem, & innouat plasmationem: illius enim opus sumus, conditi ad bene agendum. Sed hic rursum dicitis, nos illum ex Maria deũ esse pdicamus. Qui fit igitur, ut quasi Marcion, Deũ ita aduenisse cõtendatis, quasi intactim prodierit cũ ea natura, quæ humanam carnẽ recipere nõ posset? aut cur ita eũ deũ appellatis, ut Paulus Samosatẽsis, qui hoc prætextu ad suã impietatẽ abutitur, ut illũ ex Maria deũ cõfiteatur, ante secula quidẽ prædefinitũ: sed tamẽ, qui ex Maria essentiæ suæ primordiũ acceperit? ueruntamẽ uerbũ ex cœlo efficax, & sapiẽtiam in eo agnoscit, plus quàm à nobis datur illi attribuẽs, secundũ ipsius impietatẽ, sicuti uos dicitis, mentẽ supercœlestẽ in nõ animato corpore. Atq; ita iam fit, ut neq; corpus quod non animatum est, homo; neq; mens supercœlestis Deus haberi possit. Quandoquidẽ ad cõstituendam hominis personam, uocabulum animæ usurpari debet. Siquidem corpus & anima hominis dicũtur esse, alterumq; ad alterũ refertur, hoc est, spiritus ad carnem. Quis enim (inquit) cognouit mentem Domini? mens Domini, nondum Dominus, sed Domini uel uoluntas aut consultandi uis, aut energia ad aliud relata. Cur igitur ista ad fabulandum excogitatis, uerbis fictitijs cauponantes, diluentesq; Verbum Dei? Atqui Dei Ecclesia ea nõ ita accepit, neq; tradidit, sed (quemadmodũ scriptum est) deum illum agnoscit esse apud Deum ante secula existentem, & qui sub cõsummationem seculorum aduenit, & ex Maria uirgine, & ex Spiritu Sancto genitus sit Filius hominis (ut scriptum est) donec pareret filium suum primogenitum, ut esset primogenitus in multis fratribus: interim tamen uerus Deus, ut etiam pro nobis pateretur, ut homo, & liberaret nos à morte & passione, ut Deus. Ne igitur falsis imaginib. conceptis arbitremini, q sentit agitq; corporea membra inibi nouitatẽ operari posse, nõ intelligentes imitationem rei iam prius actæ, imitationẽ esse, & in Christo solius carnis nouitatem profitentes. Si enim uis agentis carnẽ hominibus posset nouitatem instaurationemq; cõparare absq; Christo, sequiturq; agentem id quod agitur, quid opus erat Christi aduentu? Vani quoq; etiam illi, qui dicunt, Verbum ita in Christum, ut in aliquem ex Prophetis descendisse. Quis enim Prophetarum, quũ Deus esset, homo factus est? aut cur nomen nullum cõsummauit? aut cur mors regnauit in ijs, qui non peccauerant, ad similitudinem protoplastorum? Cur tandem à Domino dictum fuit? Si igitur uos Filius liberauerit, re uera liberi estis, nunquid id fit secundum nouitatem & perfectitudinem quæ in ipso est, per quã nos qui credimus, renouamur, ad instar eorũ, qui in cõmunionem perfectæ nouitatis Christi recipiuntur? Sed uobis omnia excogitantur, ut unam negandi sententiam emoliamini, & animam quidem per metaphrasim, nunc mentem nulla ui cogitãdi præditã, nũc peccatũ enhypostaticum, nũc operatricẽ peccati sine Deitate appellatis. Et carnẽ, nũc increatam, nunc supercœlestẽ, nunc cõsubstantialem, ut plenam uobis inficiationem stabiliatis, quemadmodum Arius à fide, quæ est de mystica ac uerissima Filij ex Patre natiuitate delapsus, in perniciem abijt, passionem, sectionem, profluxumq; cõminiscens, ut per impia uerba homines male firmos præcipitaret in iniquitatis

foueam: siquidem fouea profunda, os iniquũ, Ita quoq; Sabellius, qui finxit Filium personam non esse, & Spiritum Sanctum diuisionem esse deitatis, sed citra essentiam: ac principiorũ deorumq; euaporationem falso inducit, Iudaicis sententijs innititur: Ita quoq; Manichaeus ab incarnatione & humanitate Domini, impius per omnia redditur: decernens, duobus opificibus hominem subiacere, bono simul & malo: Ita quoq; & uos bifariã calumniam struitis, & hominem coli adoratione, & peccatũ subinfertis, idq; non ad pietatem facitis, sed ut errorem uestrum malis inuentis bene propagabilem efficiatis, et instabiles à fide impijs uestris uerbis subuertatis: sed tamen stabile est fundamentum Christi & Dei, & huiusmodi sigillo obsignatum. Haec scripsi dilecti, tametsi nihil omnino opus fuit, ut scriberem: sufficit enim per se Euangelica traditio, sed respondendum fuit: tum quia de fide mea interrogatus eram, tum propter eos qui contentiosius ingerunt sua inuenta, quibus in mentem non uenit, eum qui ex proprijs loquitur, mendacia loqui: neq; enim uel pulchritudinẽ uel gloriam corporis Dei fas est exprimi humano intellectu, sed ea quae acta sunt, secundum scripturam confitenda sunt: deusq; qui est, adorandus est, ad gloriam & cõfessionem suae humanitatis, & spem salutis nostrae in Christo Iesu, Amen.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE DE salutari aduentu Iesu Christi, aduersus Apollinarium, TRACTATVS.

QVI Dominum nostrum Iesum Christum, non ex Deo & homine unum esse confitentur, ut scriptũ est in Euangelio, ex homine (inq;) oriundo ex Adam, ac deinde ex Deo, dicant mihi quid de Deo in forma Dei, sed accipiente formam serui, opinantur? uel quomodo illud, Verbum caro factũ est, & habitauit in nobis, intelligunt? Qui enim dixit, caro factum est, idem dixit, Ipse animam suam posuit pro nobis. Num ita, quum Verbum esset, mutationem sustinuit, ut in carnem transformaretur, aut animae similitudinẽ? an ut imaginariã speciem humanae formae prae se ferret, quemadmodũ nonnulli errabundi haeretici dictitare solent? Atqui hoc non admittit Apostolus, cuius uerba diserta & expressa sunt, Qui quũ in forma Dei esset, &c. Sicuti enim forma Dei integritas deitatis Verbi intelligitur: ita q̃q; & forma serui, intellectualis naturae hominũ substãtia cũ instrumẽtali substãtia agnoscitur, ideoq; ut ex altero uerbũ significetur, ex altero itidẽ, quũ dicitur, Et caro factũ est, animã quoq; adiunctã fuisse intelligatur, quae nimirũ forma serui appellatur, quã animaduertimus esse intellectualẽ substãtiam, ideoq; fit ut homo mortuus, amissa cum anima forma, informis nominetur, & totus soluatur, anima, quae corporis naturã continebat, recedente. Vnde Paulus de

lus de intellectuali natura testimonium perhibet. Ioannes aūt de instrumētali corpore documentum adfert, ut ambo simul uniuersum negocij istius mysterium deprædicent: Certum enim est, Verbum ante aduentum suum in carne, hominem non fuisse, quippe qui Deus erat, apud Deum inuisibilis et impatibilis. Non igitur hoc nomē Christus absq; carne allegatur, quoniam ad hanc uocem & mors & passio consequuntur. Quum Moses scribat, si passibilis est Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, Paulus uero dicat, Pascha nostrum immolatus est Christus, & quod homo Christus, dans se in redemptionem pro nobis, non, quòd non Deus, sed quòd et homo Christus sit: Ideo mentionem faciens de Iesu excitato è mortuis, ex semine Dauidis illum oriundum esse dicit, eaq; de causa amborum nominū simul allegationem facit, ad ostendendam eius substantiam, Deus enim uideri nequit, homo contra uisibiliter contrectatur & uere existit, non diuisione personarum aut intellectuum, sed naturali genitura & insolubili unitione, ut eius passio in confesso sit, & extra controuersiam. Quomodo igitur Christus factus est Verbum, quum Deus esset anteq; homo? si enim diuinitatis proprium uocabulum est Christus citra carnem, nimirum applicandum est id quoq; & Patri, & Spiritui Sancto, eritq; ipsis passio cōmunis, ut nonnulli errones arbitrantur. Quid? an ipsum impatibilē incorporalemq; Deum Verbum, etiam ante incarnationem, susceptamq; humanam naturam, passionis & mortis capacem esse dicetis? Sed qui (quæso) Filius Patri cōsubstantialis, indiuisibilisq; secundum diuinam naturam, patibilis dici possit, quum sit inconuertilis & immutabilis, nisi sumpta ex utero Virginis integra humanæ naturæ specie, homo sit factus, ut & conuertilis reddatur in patiendo, & immortalis maneat quatenus Deus? Eaq; de causa etiam unitio inducta fuit, non tamen ideo, quasi Deus unitione indigeat, aut quasi hæc unitio absq; Deo fiat, sed quòd Deus hanc unitionem inducat. Constat igitur Verbum Dei se non diuisisse sine carne in specimen carnis, & similitudinem animæ, sed manendo quod erat, assumpsisse serui formam, eamq; non destitutam soliditate substantiæ, ut quæ euidenti demonstratione in illo spectabatur, tum per passionem, tum per resurrectionem, tum per cætera negocia, ut scriptū est, & manifestò liquet. Dicite igitur, cur Deū in Nazareth genitū suspicamini, quādoquidē omnes hæretici id dicere solēt, ut & Paulus Samosatensis, qui Deum ex Virgine in Nazareth conspectū, inde suæ naturæ substantiæq; initium habuisse, & initium regni accepisse, iactat: Verbum tamen cœleste, efficax, industriū & sapientiam in eo Nazareno confitetur, ante secula quidem prædestinatum, sed tamen in Nazareth ratione substantiæ proditum ac declaratū, ut Deus sit (inquit) ille qui in omnibus est Deus Pater: Talis est istius impietas. Marcion porro & Manichæus, Deum in Virginem profectum fuisse, & citra tactum inde prodijsse, & incapaciorē fuisse, quàm ut cōmunicaret cum humana natura, peccato & malis obnoxia. Si enim (inquit) istam sibi assumpsisset, etiam principi malitiæ subiectus fuisset, & sine peccato Christus haberi non posset, sed peculiarem carnē eum exhibuisse tradit, ea similitudine qua uoluit, eamq; è cœlo delapsam, & in cœlos regressam, Deitatemq; eius solidam & inte-

grám fuisse. Valentinus contra, passionem rem communem Trinitatis esse dicit, sed partem Trinitatis carneam esse cauillatur. Arius porro, carnem solam ad occultationem deitatis confitetur, & pro nostro interiori homine, hoc est, anima, Verbum dicit in carne fuisse, passionisq; sensum, & ab inferis resurrectionem diuinitati audet asscribere. Sabellius uero Samosatensis Pauli, cæterorumq; gregalium sententiam approbat. Veritus enim Arij diuisionem, errori illapsus est, quo personas tollit. Vos aũt quibus adhæretis? aut quas partes statuitis fouere, & approbatis? an, quod prouerbio iactatur, omniprobi estis? omnibus enim supradictis hæreticis copulamini, increduli unitati & plenitudini obtrectantes: an sublationem abrogationemq; recipitis sub specie? Verum ut diuisores per uecordiam ineptiunt, & derogatores hallucinantur: ita abrogatores in perniciem eunt, quũ uera sit œconomia, ac fides rerum manifesta gratiaq; contestata sit. Quam igitur causificationem excogitatis? aut qua simulatione prætextum quæritis? ac cur non potius expressim dicitis, eum, nõ accepta specie serui, hominẽ esse factum, sed quasi hominẽ apparuisse? Hunc enim intellectum habet uester sermo, quo ad prætextum dicitis hæc uerba, Qui idem est, idem est: ideoq; obtrectare ueræ dispensationi humanitatis assumptæ per sycophantiam satagitis, dicentes: Christum hominem deificatũ esse, Ac rursus illud: In principio erat Verbum, & quòd accepta forma serui, homo sit genitus: aut hominem eum dicitis qui cum Deo sit: aut hominem Deo implicatum: aut hominẽ pro mundo mortuũ, & qui pars aliqua mũdi erat: aut hominẽ peccati incapacẽ: aut hominẽ Angelis dominantẽ: aut hominẽ à rebus creatis adoratũ, aut hominẽ Dominum, cum Apostolus dicat: Paulus seruus Iesu Christi: aut hominẽ crucifixũ, Dominũ gloriæ: aut hominẽ audientẽ, Sede à dextris meis: aut hominẽ uenientẽ, ut iudicio iudicet. Hæc est lutulẽta uestra ex imo subruta aqua, quam ebibendam hominibus offertis, & in ebrietatem conijcitis. Sciscitamini igitur à Iudæis, ut ubi eorũ uerba contra Christum, eosq; qui in Christum credebant, iactata audieritis, pudeat uos uestri: discite quoq; ab alijs hæreticis, qui eadem uobiscum & garriunt, et sentiunt. Proponantur igitur hæreticorũ dogmata, & uestræ cogitationis sententia, & nostræ Fidei ratio, & Euangelij definitio, & Apostolorum prædicatio, & Prophetarũ testimonia, & adimpletæ œconomiæ intellectus. Dicite igitur, qua ratione initium Deitatis constituistis in ipsa natiuitate Dei, quam in Nazareth contigisse suspicamini iuxta Paulum Samosatensem? aut qui fit, ut genituram carnis inficias eatis, secundum Marcionem aliosq; hæreticos, non statutis Euangelicis incedentes, sed ex proprijs loqui satagentes? Ideo enim dicitis, Deum ex Virgine natum esse, ac non Deum hominem, ut Euangelium definit, ne genituram carnis confitendo, necessitas uos cogat, ut naturalem eum esse agnoscatis, fidem rerum uerborũ eloquio prosequentes. Nunc aũt Deum natum esse, peculiarem quandam carnẽ opinione ac specietenus præ se ferentẽ affirmatis. Non enim initium nascendi ex Nazareth Deus ostendit, sed existens ante secula Deus Verbum, ex Nazareth homo uisus est, genitus ex Maria Virgine, ex semine sancto in Bethleem Iudæ, ex semine Dauidis, Abrahæ & Adæ, ut scriptum est, Omnia

nia desumens ex Virgine, quæ ab initio, Deus ad hominem constituendũ, in fingendo faciendoq; adhibuerat, excepto peccato (ut Apostolus ait) ad similitudinem citra peccatum, non Deitatis transformationem, sed humanitatis innouationem instaurationemq; conficiens, pro ipsius arbitrio, ut essent gentes cõcorporeæ & conparticipes cum Christo, ut Apostolus scribit, ut & homo reuera etiam Deus esset: non, quod homo apud Deum erat, ut uos calumniamini obtrectantes Christianorum mysterio: sed quia Deus unigenitus decreuerat ex plenitudine deitatis suæ, primi illius exemplarisq; hominis informationem instaurare: & ex utero Virginis, nouam constituere in se ipso, naturali genitura & counitione, quæ dolorẽ non haberet: Vt salutis humanæ negocium absolueret, passione, morte & resurrectione, hominum redemptionem perfecit. Sed hic obijcitis, si omnia assumpsit, omnino quoq; mentem cogitandiq; uim humanam assumpsit: atqui impossibile est, in humanis cogitationibus peccatum non uersari: quomodo igitur Christus absq; peccato erit? Sed respondendum, Si uiciosarum cogitationum creatio opus est Dei, opus illi suum adiungendum esse: uenit enim, ut assumeret suum proprium opus. At si illud concedatur, iniquũ fuerit iudicium, quo peccator condemnatur: Si enim uitiosas peccatricesq; cogitationes creauit Deus, qua ratione peccantem condemnat? aut quomodo tale iudicium apud Deum reperiri possit? Quod si Adam obnoxius erat istiusmodi cogitationibus anteq; inobediens fuit Dei mandato, qui fieri potuit, ut malum & non bonum cognosceret? rationalis quidem erat, ac ui cogitandi instructus: sed ut liberæ cogitationis, ita uitij inexpertus, solum, quod bonum erat, cognitum habebat, ac simplex erat. Cæterum, inobediens Dei præcepto, collapsus est in uitiosas cogitationes, obnoxiusq; redditus, nõ, q Deus creauerit captiuatrices istas cogitationes, sed q̃d per diabolũ deceptus fuerit, qui eas superseminauit rationali naturæ iã in præuaricatione constitutæ, & à Deo diuulsæ, adeo, ut diabolica lex peccati, cõstituta sit in humana natura, & mors ibi suum dominatũ cœperit, idq; per opus peccati. Ea de causa uenit Filius Dei, ut dissolueret opera diaboli. Verum hic respondetis, eum in peccato soluisse peccatum, sed hoc ipsum non est soluere peccatum. Quippe, quum in eo per Verbum formato, diabolus operatus non sit, ut ueniente in mundum Verbo, nihilq; delinquente, solueretur peccatum, sed in rationali intellectualiq; natura hominis superseminando, diabolus peccatum operatus est. Eaq; de causa impossibile fuit, naturæ rationali & sponte delinquenti, & mortis dãnationi subiectæ, seip sam reuocare in libertatẽ, ut ait Apostolus: Nã impotẽtia legis, quatenus debilitabatur per carnẽ: ideoq; ipsemet dei filius superuenit, ut eã in suã naturã restitueret per nouã originẽ & geniturã admirabilẽ, non primã distrahẽs cõstitutionẽ, sed insparsam ignominiã detrahẽs, ut testatur Propheta: Priusq; cognoscat puerulus bonũ uel malũ, cũ malitia refractaria & cõtumax sit ad eligẽdũ bonũ. Quod si in peccatrice natura, impeccabilitas nõ apparuisset, quomodo peccatũ in carne damnari potuisset, neq; carne præuaricationẽ habente, neq; diuinitate peccatũ sciente? Aut cur ab Apostolo dictũ? Vbi abundauit peccatum, ibi superabundauit gratia, non locum describens, sed

naturam subijciens, ut quemadmodũ ab illo dictum est: Vt per unum hominem, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: ita per unũ hominem Iesum Christum, gratia regnabit per iustitiam in uitam æternã, ut per quam naturam peccatum progressus suos accepisset, per eam quoq; declaratio iustitiæ conficeretur, et ita soluerentur opera diaboli, liberata humana natura à peccato, & glorificaretur deus. At, hic rursum dicitis: si Christus homo est, Christus quoq; pars mũdi fuerit, sed pars mundi, totũ mundum quomodo saluare poterit? O cõmentum fraudis & malignitatem uesanam blasphemandi: dicãt mihi (quæso) ex qua scriptura ista definitio depromatur, quæ omnino est diaboli cauillatio? Quum Propheta loquatur: Frater non liberat, liberabit aũt homo? & alibi: Homo genitus est in ea, & ipse fundauit eam, qui altissimus est. Quomodo igitur Verbum homo factum non seruauit mundũ? quum manifestum sit, quòd, in qua natura peccatum cõmissum sit, in eadem quoq; extitisse exuberantiam gratiæ? Vnde aũt exuberantia gratiæ? nisi ex eo, quo Verbum homo est factum, manens interim Deus, ut & homo factus, Deus crederetur: quẽadmodũ Christus, quum homo sit, Deus quoq; existit, eò quòd Deus quũ esset, homo factus sit, ut saluet credentes in hominis forma. Si enim confessus fueris, dominum Iesum in ore tuo, & credideris in corde tuo, quòd Deus eum excitauit à mortuis, seruaberis. Mortificationem aũt deitatis non passus est, neq; ea parte resurrectione indiguit: sed illa ipsa est, quæ à mortuis excitat. Vnde necessum fuit, ut Deus aliquid haberet, quod pro nobis offerret, siue in morte, siue in uita, ac propterea quia Verbum caro est factum, efficacius salutem operatur. Sed rursum dicitis, Quomodo potest natura humana, in consuetudine peccandi uersata, propagationẽ peccati recipiens, à peccato libera esse? Est aũt illud impossibile: erit igitur Christus, ut alius quiuis, peccato obnoxius. Hæc nimirum & Marcion sensit: hanc sententiam etiam Manichæus introduxit, hominis carnalem geniturã, sub principe malitiæ constituens, eumq; dominatorẽ asscripsit, eò quòd, à quo quis uincitur, eius quoq; mancipiũ reddatur. Horum sententiam uos renouatis, sed diuersa ratione intellectualem hominis naturam (quæ anima existimatur) etiã illi subijcientes, eamq; peccatum uitare non posse, describitis, quantũcunq; hæc de carnali anima dicta uelitis. Vnde hæc acceperitis, conscius non sum, quum neq; in sacris literis id inueniatur, neq; in cõmuni hominum sensu, domino præcipiente: Ne timueritis illos, qui corpus occidunt, quum animam occidere nequeãt. Atqui, si carnalis est anima, cur non unà cum corpore et moritur & perit? et cur potius animas apud inferos detentas, spiritus nominauit, quum inquit: Profectus est, ut spiritibus in carcere detentis, læta de resurrectione annunciaret. Sed uos, præter naturam omnia dicitis & appellatis, ne pro natura rerum uerba facientes, negocij fidem approbetis, nimirum, quòd Verbũ homo uere sit factum. Dicitis enim uocem domini esse, quæ doceat mentẽ hominis plane in iuuentute inclinatam esse ad malum: non intelligentes, per iuuentutem indicare id lolij, quod homini ex superinseminatione inhæsit, ideoq; dominus uere Dauidi iurans promisit ei, ex fructu uentris ipsius nasciturum Christum secundum carnem, nõ, quòd uir aliquis ex transformatione

tione deitatis specietenus sese ostenderet. Alioqui, quid opus fuit, ut dominus Dauidi de sobole iuraret? sed hoc est quod promisit, Christum nempe formam accepturum esse, incōmodaq́ ex fœmina nascendi subiturum, crescendiq́ gradus pro ætate, idq́ nostro more, ut dicit Apostolus: Quandoquidem igitur pueri participes fuere sanguinis & carnis, ipse quoq́ itidem eorundem particeps esse uoluit, itidem (inq́) quia non ex seminibus, sed ex spiritu: eorundē uero, quia non diuersorum, sed ex semine Adæ, Abrahæ, ac Dauidis, ut scriptum est. Cur igitur prætermissa sacra scriptura ac manifesta ueritate, dicitis non nisi uirum ex Maria apparuisse, eumq́ assumpta humana substantia, hominem esse factum? in uirum igitur abijt Deus: dominusq́ gloriæ qui crucifixus est, homo habendus est? Quod si igitur audieritis Petrum loquentem: Christum & Dominum fecit, hunc ipsum Iesum, quem uos crucifixistis: De quo hoc uocabulum, fecit, intelligitis, si de Verbi Diuinitate? cur igitur Arianos reprehenditis, quum idem cum illis sentiatis? Sin uero de forma serui, quæ fuit in Verbo, cur nobiscum pugnare contenditis? uerum nequaq́ ita creditis. Rursus enim dicitis, quod si peccatrix natura, in Deo peccatum non fecit, necessitate igitur coercetur: quod aūt necessitate coercetur, uiolentū est. Sed dicite mihi, si non peccare ex necessitate fit, anne ergo peccare secundum naturam fiet? Quod si ita, statuetis naturæ conditorem (quod blasphemum est) peccati esse opificē. Sed accidentaria et superuentitia est ea peccandi necessitas: ergo certum est, in nō peccando naturā adesse. Ideoq́ in Verbi diuinitate apparēs serui forma, nō necessitati subiecta fuit, sed ui ac natura innocentem se præstitit, dissoluens necessitatis conditionem, & legem peccati, & captiuitatis tyrannum captiuauit, ut dicit Propheta: Adscendit in altum, captiuam duxit captiuitatem: Verbumq́ contra hostem, serui formam obijciens ac prætendens, uictoriā confecit, per eum qui antea uictus fuit. Ideoq́ omnem tentationem absoluit Iesus, quoniam omnia assumpsit, quæ tentationis periculum subire poterant, unde effectum est, ut pro nobis uictoriam operatus sit, dicens: Bono animo sitis, ego uici mundum. Non enim contra deitatem, cuius ignoratione tenebatur, bellum suscepit diabolus: nunq́ enim tantæ audaciæ fuisset. Ideoq́ ab illo dictum est: Si tu es Filius Dei: sed aduersum hominem hostilia tentauit, quem antea deceperat, eoq́ decepto in omnes homines malitiā suam propagauit. Nimirum etiam animam Adæ in cōdemnatione mortis detenta, clamabat ad suum dominum perpetuo, & cum ea cæteri qui Deo per legem naturæ placuerunt, unà cum Adam detinebātur, simulq́ in mœrore erant, ac uociferabantur: Misertus igitur hominis à se creati Deus, statuit per mysterium nouæ manifestationis humano generi cōciliare salutē, inimicumq́, qui per inuidiam deceperat, profligare, & incogitabilē hominis ad Deum exaltationem, & cum Deo coadunitionē efficere, cōmunionemq́ inter ipsos natura & ueritate cōstituere. Demisit ergo Verbū quod Deus erat, ut primi hominis opifex, homo efficeretur ad hominis uiuificationem, & demolitionem inimici. Natus igitur ex fœmina, formam hominis ex primaria & originali creatione in se restituit, exhibita carne quæ libidinibus carnalibus & cogitationib. careret in imagine nouitatis. Hunc eñ

hominem

hominem non uoluntas carnis, sed sola duntaxat uoluntas deitatis consti-tuit: Siquidem tota Verbi natura adfuit ad exhibendam humanam formã & carnem uisibilem, ex secundo Adam oriundam, non diuisione persona-rum, sed coessentia deitatis & humanitatis. Ea enim de causa accedebat dia-bolus ad Iesum, tanq̃ ad hominem: cæterum, non inueniens in eo ueteris suæ superseminationis uestigia, neq; in præsenti tentatione ullũ successum, superabatur cum pudore: atq; in hæc uerba prorupit: Quis iste qui uenit ex Edom? hoc est, ex terra hominum, incedens cum tanta potentia & ro-bore? Atq; ex eadem ratione est, quod loquitur Dominus: Venit princeps mundi huius, & in me non inuenit quicq̃. Certe & animam & corpus inte grum primi Adæ, didicimus habere secundum Adam. Nam si de substan-tia hominis nihil erat in Christo, quomodo corpus eius inueniri potuit qui dicit, in se inuentum esse nihil eorum, quæ in Adã operatus erat diabolus? atq; ita extinctum est peccatum in Christo, eaq; de causa scriptura testatur, quod peccatum non fecerit, neq; inuentus sit dolus in ore eius. Cur igitur dicitur, impossibile est incaptiuabilem fieri hominem, qui semel captiuatus fuit? ut impotentiam quidem deo, potentiam uero diabolo accõmodetis, inexterminabile asserentes in humana natura peccatum, eodem modo quo cæteri hæretici? Quid? an non ideo captiuatrix deitas sub specie et similitu dine carnis & animæ uenit, ut & ipsa incaptiuabilis maneret, & ita se per iu stitiam puram exhiberet? Quando igitur non pura fuit deitatis iustitia? & quodnam ex istis erga homines beneficium? nisi id ipsum sit constitutum in identitate substantiæ ac naturæ? Visus est Dominus, ut ait Apostolus, loquens de uia, quam nobis recentem & uiuam instaurauit. Ego (inquit) sum uia, uita, & ueritas. Verum isthic respõsatis, credentes seruari similitu dine & imitatione, & non innouatione, hoc est, primitijs. Qui igitur Chri-stus primogenitus inter multos fratres esse potuit: & primitiæ dormienti-um, caputq; corporis Ecclesiæ? Non enim fides de re euidenti concepta, fi des dici poterit, sed fides est, quæ in impossibili, possibilitatem, & robur in imbecillitate, & patibile in impatibilitate, & corruptionem in incorruptibi litate, & mortale in immortalitate, & in paruitate magnitudinem credit, ut ait Apostolus: Ego uero (inquit) & in Christum, & in Ecclesiã, &c. Enim-uero non uenit diuinitas, ut se ipsam iustificaret, quippe quæ non delique-rat: sed propter nos, paupercula facta est, ut nos illius paupertate ditescere-mus. At quomodo Verbum Dei paupertinum esse potuit? inde nimirum, quod paupertinam naturã assumpserat, eamq; pro sua iustitia, supplicia to-leraturam, licet illa ipsa esset supra homines, & ex hominibus manifesta-ta, ac Deus plane reddita, eã tamen pro hominibus offerre non detrectauit. Iam, si primogenitus factus nõ est inter multos fratres, quomodo uisus est primogenitus ex mortuis? Quur igitur dicitis, Deũ per carnem passum esse & resurrexisse? O absurditatem blasphemiæ, tales sunt Arianorum te-meritates. Illi enim istiusmodi blasphemiam audacter proferunt, & Filium, Deum fictitium & assimulatitiũ nominant, quum scriptura doceat, per De um in carne eius passionem contigisse, non Deum per carnem passum esse. Qui igitur cõsubstantialitatis cõfessionem prætenditis? cur in passionem, indiui-

indiuisibile nomen, impartibilem naturam, ineffabilem deitatem, incōmutabilem, inalterabilemq́ cōsubstantialitatem deprimitis? Si enim Verbum transformatum in carnem, ad passionem usq; perrexit, ut nihil interim in se assumeret, quod aut impatibile, aut capax resurrectionis esset, ipsum certe Verbum, quatenus Verbum est, ex mortuis resurrexit, eritq́ illa passio uniuersæ Trinitati cōmunis, secundum Valentinum, quum indiuisile sit à Patre Verbum pro ratione diuinæ naturæ. Quòd si hoc ita credere in animū inducitis, cuius generis (quæso) est illa Prophetarum annunciatio? aut Euangelistarum in describenda stirpe natalium ratio? aut Apostolorum testimonia? aut quid Mater isthic adhibita est? aut ætatis incrementum? aut comedendi specimen? aut nominis appellatio? Cur dictum est, Filiū Dei, Filium hominis factum esse? aut hominem esse Iesum Christum, qui dedit seipsum pro nobis? aut quorsum hæ uoces, oportet Filium hominis multa pati, & interfici, & tertia die resurgere ex mortuis? Quur non creditis patibilem esse Christum, quatenus homo est: impatibilem aūt, quatenus deus? sed in arctum cōpressi coangustatiq; cogitatis, si compellamur agnoscere illum Deum & hominem, eum non unum, et simplicis personæ, sed duos duplici persona pronunciabimus? Atqui necessum est uobis, aut negocium passionis, mortis, & resurrectionis, opinionem apparitionemq́; meram dicere, idq; secundum Marcionem & cæteros hæreticos: aut diuinitatē Verbi, patibilem nominare, prout Arius, eiusq́; gregales uoluerunt: siquidē euoluendis sacris scripturis animaduertere poteritis, dominum in lege, & in Prophetis, & in Euangelijs ac Apostolorum scriptis, primo ubiq; hominē appellari, ac deinde eum passum scribi, nec ubi contra diuinitatem blasphemiæ uerba erumpere possent, sed Patrem confitentur, ac Filium prædicant, & ex Maria Filium Dauidis nominant, & ex Iosephi stirpe eius originē deducunt secundū carnem, idq́; ratione seruilis formæ quam assumpsit, ut humanitas illius ex hominibus originata, fidem haberet: & ex Patre Deo, Deus Verbum agnosceretur, ferens pro hominibus passionem in forma patibili: in patiente corpore, impatibilitatem: in moriente, immortalitatem: & in sepulto, incorruptibilitatē: & in tentato, uictoriam: & in ueterascēte, iuuentutem declarans, eò quòd uetus ille homo noster cōcrucifixus sit: Atq; hæc est ea gratia. Nunq; aūt fieri potest, ut diuinitas passionē admittat absque corpore patiente. Neq; enim perturbationem & dolorem præ se tulerit citra animam dolentem & perturbatam: neq; anxiari aut orare posset citra mentem anxiam & orantem. Nam quis non uitio naturæ ista contigerint, inde tamen argumenta colligas, qualis ille substantiæ fuerit. Cur igitur scribitis, Deum illum qui in carne passus est & resurrexit, patibilem esse: unaq; opera asseritis, & Patrem & Paracletum patibilem, quum idem sit nomen Deitatis, eademq́; natura? Hinc inspectis uestris animis, cognosci datur, uos neq; Deum timere, neq; obtēperare diuinis scripturis, quū & Moses de eo scribat, illum esse ignem cōsumentem, idemq́;, de aduentu eius in carnem, mentionem faciat, Prophetam (inquiens) ex fratribus uestris excitabit, Dominum intelligens, & uitam in ligno suspensam memoret, nempe corpus domini, quod in uitam nostram genitum, in cruce pependit. Esaias, item

item de Deo clamet, Deus noster magnus & æternus, qui construxit fines terræ, non esuriet, neq; fatigabitur, & cætera deinde. De passione uero ita, Homo qui in plagis est, & nouit tolerare infirmitatem. Quid aūt sibi uult, tolerare nosse infirmitatem? nisi quòd ex eo quòd passus est, patibilitatem ostendat? nam idcirco dicit: Scribe in nouo isto codicillo stylo hominis, ac nō informis carnis. Et Apostolus: Homo Iesus Christus qui dedit seipsum pro nobis, ideoq; ei qui ex semine Dauidis est, accōmodat resurrectionem ad carnem eius alludens. Cæterū, de eius diuinitate ita loquitur: Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & secantior supra omnem gladium ancipitem. Quin ipse Dominus, passionem in Filio hominis, hoc est, in carne sua constituit. At de diuinitate sua loquens, Ego (inquit) & Pater unum sumus, & nemo nouit Filium eius, quis sit, nisi solus Pater. Nusq; aūt sanguinem Dei citra carnem tradunt scripturæ, uel Deum citra carnem patientem aut resurgentem. Arianorum sunt istæ improbitates, quandoquidem uerum Deū, Filium Dei non agnoscunt. Cæterum, sacræ scripturæ, ubi mentionem faciunt de carne, Dei simul & carnis mentionem faciunt, aut Dei, qui homo sit factus, sanguinem & passionem & resurrectionē una cōmemorant, corpore dei ex mortuis resuscitato. Vos ediuerso dicitis, quasi qui Apostolis sitis sapientiores, & in mysterijs Prophetis peritiores, grauiores Euāgelistis, & quasi maioris authoritatis, quàm uel ipse Dominus, ementitia illa uestra in dicendo cautione, abnegata ueritate contra diuinitatem gannitis, quum res ipsa liquido pateat, & in cruce declarata sit, & sanguinis è carne profluxione confirmata, non, ut tandem segregatio deitatis, sed ut corporis mortificatio ostenderetur, quo tempore diuinitas, neq; corpus in monumento, neq; animam in inferno destituit. Hoc enim est quod dictum est per Prophetas: Non relinques animam meam apud inferos, neq; dabis Sanctum tuum uidere corruptionem, ideo quoq; Dominus locutus est: Nemo tollit illam à me, sed ego à me ipso illā depono, hoc est, præsens declaro. Quocirca, in animam quidem Christi mors deuicta est, resurrectioq; ab inferis deprompta, & spiritibus annunciata est: in corpore uero Dei corruptio abolita est, & incorruptibilitas è sepulchro emicuit. Quapropter non homo à Deo segregabatur: neq; Deus hominem dereliquit: neq; mortificatio, spiritusq; abscessio, transitus erat Dei è corpore, sed animæ à corpore segregatio: Nostra enim mors ibi describebatur. Quòd si Deus segregatus fuit à corpore, & ita mors uim suam explicuit, quomodo corpus uiduatū immortali Deo, incorruptibilitatē ostendere potuit? aut quomodo Verbum descensum suum ad inferos peregit? aut ab inferis resurrectionē produxit? an scilicet ipsum Verbum in uicem locumq; nostræ animæ resurrexit, ut nostræ resurrectionis imaginem concinnaret? At, qui fieri potest, ut talia de Deo cogitemus? Inconcinna igitur sacris scripturis uestra disputatio, incongrua probatæ ad plenum œconomiæ incarnationis Dei uestra sententia, Et illud: Sede à dextris meis, & glorifica me æterna illa gloria: Non, quia seiunctus à gloria esset, hoc dicit, sed quia in corpore inglorioso uersabatur, ut doceret non sequestratam se à diuina gloria, serui speciem habere, sed eam quæ diuinitatem ostendere posset: ideoq; dictum est, Et glorificaui te, & glorificabo, unam

bo,unam cum corpore & in corpore gloriam ostendens,ut inquit Apostolus,Tanto præstantior Angelis factus est, quanto excellentius præ illis nomen obtinuit.Cui enim unq̃ Angelorum dixit, Sede à dextris meis? Neutiq̃ enim creator ille Angelorum,qui Verbum Dei est, præstantior factus est,quasi qui inferior fuisset, sed ut formam serui in se receptam, præstantiorem Angelis & omnibus rebus creatis ostenderet: quandoquidē ipse Imago Dei est inuisibilis,ac primogenitus omnis creaturæ (ut scriptū est in Euangelio)donec pareret Filium suum primogenitū, ideoq̃ in eo cōdita sunt omnia,& in eo passio locum non habuit,& assertor est passionis & mortis, & per eum omnia facta sunt,& caput corporis ecclesiæ est,primogenitusq̃ ex mortuis,ut sit (inquit) princeps in omnib. Quomodo igitur opificē naturalium rerum,ipsam rationem, quam Verbum dicitis, asseueratis se cum carne in unum confudisse, & hominem esse factum? aut quomodo ille incōuertibilis & incōmutabilis,neq̃ apparentia & specietenus serui formam constituens,homo factus est? nimirum eo modo,quo & Verbum incōmutabile remaneret,hoc ipsum perdurans quod erat: & rationalis homo,Deus in terra esse cōspiceretur: siquidem cœlestis homo erat Dominus, non, quòd è cœlo carnem secum attulerit,sed q̃ eum,qui ex terra erat, cœlestem reddiderit.Ideoq̃,qualis est cœlestis ille, tales etiam cœlestes illi, qui ex eo participatū sanctitatis habuere.Sed hic rursum mihi dicitis, Qui igitur dominum gloriæ crucifixerint? ut non una quoq̃ Verbum crucifixerint? Aufer mihi ista, Verbum quidem ignominia affecerunt,dum corpus Verbi palo affigunt: siquidem Deus erat, qui ignominia afficiebatur: ex asse tamen & ex solido,passio illa carnis & animæ fuerit, eadem nimirum ratione, qua & mors & resurrectio: ideoq̃ dictū est ad Iudæos à Domino: Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud, & ut ait Propheta: pro quibus deditus est in mortem,anima scilicet eius, & non ipsum Verbum: ita enim Ioannes dicit,Ipse animam posuit pro nobis.Quomodo igitur possunt Iudei soluere templum Dei, & indissolubile temperamentū carnis cum Verbo dissepararc,nisi instar nostri, proq̃ nostra ratione sese habuisset corporis mortificatio? non eñ mori potuit corpus sine alicuius recessu,qui si nullus factus est,ne mors quidem ulla fieri potuit. Quòd si mors nulla fuit,nec resurrectio fuit.Date igitur dissolutionem,separationemq̃ aliquam à corpore factam,ut scriptum est in Euangelijs,q̃ expirauerit, & inclinato capite tradiderit Spiritum, ut sciamus qualem spiritum suspicamini excessisse è corpore,atq̃ inde mortem obuenisse.Dixerunt enim Verbum se cum carne inattemperabili cōmiscuisse, & sese re uera rationalem & perfectum hominem exhibuisse. Si igitur Verbum excessit è corpore,atq̃ ita mortificatio obuenit,uim contra Deum habuerunt Iudæi, quum soluerent indissolubilem temperaturam, atq̃ ita ne nostra quidem mors ibi locum suum habere potuit,siquidem secessus Dei è corpore mortem induxit. Cæterū,qui (quæso)corpus segregatum ab incorruptibili Deo, incorruptibile perdurare potuit?Nam ita futurum est,ut uulneratio corporis,passio ipsius Verbi habeatur.Hinc enim proficiscitur, quòd Deum passum esse asseueratis. Cōgrua uox,& quæ optime uos deceat, & quæ cum Arianis pulcherrime

Bb conue-

conuenerit. Idem enim ipsi in suis dogmatibus statuūt, excitabiturq́ꝫ ipsum Verbum ex resurrectione, pro uestra opinione. Necesse quippe est, aliquē ab inferis initiū surgendi arripuisse, ut plena ac perfecta sit ipsa resurrectio, & mortis dissolutio, spirituumq́ꝫ qui ibi deteti erant, dimissio. Quod si hæc ipsa Verbum sustinuit, ubi (quæso) est incōmutabilis illa & cōstans sine alteratione natura Verbi? Quomodo item inopertum Verbum, uisum apud inferos, habitum fuit in morte pro homine? aut cur Iudæis dixit dominus: Ego excitabo eum, & non ego ab inferis excitabor? Si enim Verbum mortuum fuit, opus erat ut ab aliquo excitaretur, ac propterea non illi uictoria mortis, sed excitatori asscribenda fuerit: non igitur erit ipsius uictoria, sed eius qui ipsum excitauit. Aut cur per Prophetas, de anima sua quid futurū esset, prænunciauit: aut cur, quod pronunciatum fuit, ipse iam præsens nō opere compleuit? promissorumq́ꝫ fidem asseruit? Ego (inquiens) animam meam pono pro ouibus meis, quam quidem animam Spiritum eius esse sacræ literæ demonstrant. Idemq́ꝫ à domino ostensum, quum diceret, corpus ab hominibus occidi posse, animam non posse, utpote spiritum. Hic ille spiritus est, quo conturbatus est Iesus, hic spiritus è corpore in patibulo excessit, atq́ꝫ inde factum est, ut mortuum sit corpus, atq́ꝫ talis fuit illa dissolutio, quum interim Verbum Deus intransibiliter se haberet ad corpus & ad animam, & ad seipsum qui erat in sinu Patris, ad specimen documentumq́ꝫ incōmutabilitatis. Et in sua ad nostri similitudinē forma, nostram inibi depingens mortem, ut in ea resurrectionem pro nobis cōcinnaret: ex sepulchro quidem corpus, animam uero ex orco reducem faceret, ut in morte mortē dissolueret, per exhibitionem animæ: & per sepulchrum corporis, in sepulchro corruptionem aboleret. Ex orco uero & ex sepulchro, immortalitatē & incorruptibilitatē ostendit, in forma nobis consimili nostram uiā emensus, nostramq́ꝫ detentionem relaxans, Et hoc ipsum eximij miraculi fuit: in hoc enim est sita gratia. Vos aūt solam carnem agnoscentes, neq́ꝫ peccati cōdemnationem ostendere potestis, neq́ꝫ mortis dissolutionem, neq́ꝫ resurrectionis cōsummationem, neq́ꝫ Verbi incōmutabilitatem, eò quòd extra sacras literas euagamini, ea loquentes quæ Ariani cauillantur: quum tamen de anima clare doceatur in literis sacris, & res ipsa cōsummata exhibitaq́ꝫ sit ad plenum, cum omni genere documentorū. Alij porro hæretici, uisibilem agnoscentes, non credunt eius diuinitati: alij contra, agnoscentes deitatem, natiuitatem carnis inficiantur: alij rursus, qui etiam cum deitate carnem recipiunt, negant eum habuisse animæ naturam, similesq́ꝫ efficiuntur furiosis Arianis, qui connectunt flexuosas & obliquas propositiones, quo simpliciores captent istiusmodi tricis, ipsi interim hæsitabundi in fide. Itidem et ipsi consueuere loqui, Ecquis nam ille, qui genitus ex Maria est, Deusne, an homo? ut si dicas eum hominem, te à Fide deitatis auertāt, adstipulatorēq́ꝫ sibi reddant & suffragatorem, sociumq́ꝫ hæreticis addāt, qui istius rei incredulitate laborant. Quod si dicas eum Deum esse, genitæ carnis incredulitatem moliuntur, ut in eorum gregem abducaris, qui ista negant. Deinde & ita sciscitantur, Ecquis nam ille, qui passus est? quis item ille, qui crucifixus est? Deusne an homo? ut si pronuncies eum Deum esse, blasphemū quid

dicas

dicas secundum impios Arianos: Sin aũt eum respondeas hominẽ fuisse, existimeris Iudaicè loqui. Ea de causa sacræ scripturæ ineffabiliter Verbum ex Patre Deum esse,& extremis temporibus hominem genitum prædicãt, quo necp non crederetur deus,necp carnis genitura negaretur. Vbi aũt carnis uocabulum,ibi totius corporis compago absq; peccato intelligẽda est: ubi item nomen hominis,ibi passionẽ constituunt,necp præuaricantur,sed ut ubicp scriptũ est in sacris literis, uerã de diuinitate Verbi incõmutabilitatem & ineffabilitatem una uoce deprædicant.Ideocp de Verbo,ut de Deo, mentionẽ faciũt.Ast ubi de homine agitur,originẽ nataliũ,prosapiamcp describunt,ut utrincp idem naturalis & uerus intelligatur:Deus quidẽ æternitate diuinitatis, & rerum procuratione: homo aũt enixu fœminæ & incremento ætatis,ac Deus rursum,ac potens ex uiuificandi beneficijs,& ex miraculorũ designationibus: homo uicissim ex ijs, quæ in nostrũ genus cõpetunt passionib.& infirmitatibus,agnoscatur:rursus deus, ex operatione immortalitatis,& incorruptibilitatis,& incõmutabilitatis:homo cõtra,ex supplicio crucis,& sanguinis profluuio,& corporis sepultura, & descẽsu ad orcum,& resurrectione ab inferis sentiatur. Ita Christus,ut homo quidem,ex mortuis excitatur: sed tamẽ,ut Deus excitat mortuos. Stolidi igitur,qui diuinitati eius passionem asscribũt, aut eius humanitati fidem non habẽt, aut qui unum in duo separant,aut qui carnis eius dimensionem conantur facere,& quantum et quomodo præter sacras scripturas definiũt. Istiusmodi enim opinionib. lubricatæ & ad ruinam deuolutæ sunt hæreticorum mentes,Marcione ad immoderatos uerborũ plausus sese inclinãte, Manichæo uero,ob cogitationem peccati,quã in Verbo suspicabatur,corruente,Paulo Samosatensi,Photinocp cum suis pedissequis,dum deitatẽ negãt,in præceps abeuntibus,Ario furiosis blasphemijs sese cõtaminante. Et uos,quasi in ijsdem scholis edocti,ea quæ in scripturis reperiri nequeũt, cõminiscimini,& instabiles subuertitis. Satis aũt est,si credamus ijs quæ & scripta & dicta sunt(ut ait Paulus) per similitudinẽ per omnia sine peccato, Petrus uero: Christo igitur pro nobis passo in carne,et uos eadem cogitatione armemini,& ne amplius pergamus ueritatem ignominia afficere.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, contra omnes hæreses, SERMO.

D QVOD proponitur ex Euãgelio Ioannis, tale est: In principio (inquit) erat Verbũ, & Verbũ erat apud Deũ, & Deus erat Verbũ, Omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factũ est nihil quod factũ est. Vnusquisq; Sanctorũ Prophetarũ,& Euangelistarum,quum perspicaces essent, & Spiritu Sancto afflarentur,omnia salutaria enarrant,quæ pro hominũ salute instituta fuerũt. Sed dixerit quis, quomodo interpretaberis nobis? Audi dilecte,Prophetæ

(quemadmodũ dixi)perſpicaces tot retro ſeculis futura oſtendunt,itidẽ & Euangeliſtæ ea quæ de aduẽtu Verbi,à Prophetis prædicta fuere,ſuis uerbis confirmant, dum unuſquiſq; eam præindicationẽ allegat,ut quũ aiunt: Veluti ouis ad mactationem ductus eſt, & ut agnus corã tondente mutus: ita non aperit os ſuum:Iudicium eius ſublatum eſt,generationem eius quis enarrabit? uibice eius omnes ſanati ſumus. Cum aduenißet ad nos iſte ita pronunciatus,eumq; ad ſe accedere cõſpexißet Baptiſta Ioannes,adimplẽs quod prædictum fuit ab Eſaia Propheta,in hæc uerba erupit: Ecce Agnus Dei,qui tollit peccatum mundi. Vides confirmari Propheticam uocem à Baptiſta. Itidem quoq; & magnus ille Moſes de liuore uibicis illius, per quem uniuerſum hominum genus ſalutem erat cõſecuturum, mentionem facit,quum dicit: Quiſquis in ligno pependerit, ac rurſum: Videbitis uitam ueſtram ſuſpenſam: non poſuit primo loco uitam,deinde maledictionem: ſed maledictionem in initio,poſtmodum uitam. Decuit enim chirographum primitus affigi cruci, & latus Verbi lancea perforari, ut liuor in perfoßione,& ſanguis mundo,& aqua generi humano expiatio fieret. Miſeri aũt ingratiq; Iudæi, talibus ac tantis ſignis apud ipſos editis pro glorificando & extollendo Chriſto ob res quas geſſerat,in contrarium uerba fecerunt. Si Filius Dei es, deſcende de cruce, atqui ſol interim radios contrahit,non ſuſtinens uidere ſuſpẽſum in ſtipite dominum, duo quoq; cum eo latrones erant in ſuſpendio,altero execrante,altero dicẽte, quid execramur iuſtũ,nos ſecundũ ſcelera noſtra affligimur,Ieſum deinde allocutus eſt: Recordare mei dñe,quũ ueneris in regnũ tuũ, cui Ieſus uiciſſim, Hodie mecũ eris in paradiſo. O miraculũ ingẽs maledictionis crucifixæ,aperuit paradiſum in promißione latronis. O beatũ latronẽ,rapuiſti in mũdo latrocinando, rapuiſti itẽ regnũ cœlorũ iſtiuſmodi cõfeßione: De eo nimirũ locutus eſt Propheta: Et ſcarabæus è ligno uocẽ dabit, Noſtis fratres ſcarabæũ ipſum imũdum circa imũda negotioſum eſſe, ita q̃q; & hic latro negocioſus fuit in latrocinãdo,in cruce tamẽ cõfitetur, & in eo expletur q̃d Prophetatum fuit: loquẽs igitur dignus habitus eſt,qui regnũ cœlorũ raperet. Ac rurſum Eſaias dicit,Ecce, Virgo in utero geſtabit,& pariet Filium, & uocabũt nomen eius Emanuelem, quod ex interpretatione eſt, nobiſcũ Deus. Quũ igitur inſtaret tempus,ut Prophetica uox adimpleretur,emittitur Archãgelus Gabriel,indicat hoc ipſum gratioſæ Mariæ,his uerbis:Dominus tecũ,dominũ appellans cõmunem omniũ herũ, agnoſcens cõmerciũ ſeruitutis: Spiritus Sanctus ſuperueniet in te,& potentia altißimi obũbrabit tibi,ideo quod natũ fuerit ex te,Sanctum uocabitur,Filius Dei. Optimo iure,ſanctum nũcupatur templũ illius,qui ſanctificaturus erat uniuerſum orbem. Et rurſus Eſaias: Puerulus natus eſt nobis,Filius datus eſt nobis, cuius imperium in humeris ipſius,uocaturq; nomen eius magni Senatus Angelus. Iſtis igitur adimpletis,dicit Filius tonitrui: In principio erat Verbũ, & Verbum erat apud Deum, & cætera deinceps. Si ergo per eum omnia facta ſunt: nimirum ipſe extra ea eſt, quæ facta ſunt: resq; manifeſta eſt, eum in Patre ſemper fuiſſe. Miſeri profecto Arij, furioſi Iudæi,qui neq; recte legunt, neq; exactè rem perueſtigant, quippe qui obcæcatos habeant mentis oculos,arbitrantes creatorem & opificem omnium, creaturam eſſe.

Audite

Audite hæc Euangelistæ uerba: In principio erat. Quòd si dixisset: In principio factus est, haberes quod diceres ex Euangelista, cum factum esse. Excute diligenter uerba, & deprehendes ueritatem, atq; deinde percunctare Euangelistam, & dicet: Relege conditi mundi originem, & statim tibi loquetur: In principio fecit Deus cœlum & terrã: sint igitur ea quæ nõ sunt, ut fiant quæ futura sunt. Erat Deus Verbum apud Patrem, per quem omnia facta sunt. Rectè igitur Euangelista dixit: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ecce triplicatã hanc uocem, erat, & neutiq; illam alteram, non erat. Et Archangelus ad Deiparam: Spiritus Sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi, Idq; & Apostolus his uerbis indicauit: Christus Dei Virtus & Dei Sapientia. Sed responsitabit ad ista Arianus: Cur igitur Prouerbiorum author dicit: Dominus creauit me initio uiarum suarum ad opera sua? O impientissime, non audisti Angelum loquentem Virgini, Quod nascetur ex te, Sanctũ uocabitur? uides quòd de negocio incarnationis mentionem faciat? Quum igitur obsoleta inueterataq; esset natura nostra præuaricatione Adæ patris prosapiæ nostræ, & in mortem delapsi essemus, placuit Deo ad nos mittere suum proprium Verbũ, eundemq; & Filium & deũ, ut assumeret ex Virgine humanam naturam, ut & ab Apostolo dictum est: Decreuit mittere Filium suum in mundum, natum ex fœmina. Iam (credo) perspicis eum loqui de ratione incarnationis? Sin aũt audire concupiscas, de inuisibili Deitate, accipe sermonem Pauli. Qui est (inquit) iubar gloriæ, & forma substãtiæ eius. Idem rursus: Qui quum in Dei forma esset, non rapiendum arbitratus est, ut esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, speciem serui accipiens: uides nimirum istas uoces incarnationem resonare. Quin ipse Dominus de se loquitur, Ego in Patre sum, et pater in me est, Idemq; rursum: Ego & Pater unũ sumus: & per Prophetam: Videte quod idem sum, & non mutor. Rursus: Ego ex Patre profectus sum, & uenio. Et per Hieremiam: Me reliquerunt fontem uiuæ aquæ, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam sibi congregare non potuerunt. Non hesternum quiddam fons est, aut hodiernum quiddam aqua, Absit: perennis enim fons, perennis aqua. O miseros, qui Ariana uecordia corripiuntur, quibus melior inuenitur uel ipse Nabuchodonosor, quamq; is seipsum numẽ arbitratus, imaginem sui in Babylone constituerit, et in fornacem tres pueros coniecerit, quo tempore Verbum roriferum inter illos aderat, & ignem excutiebat, puerìq; hymnos modulabantur. Dixit enim ministris suis, nónne tres iniecimus in fornacem? & ecce iam quatuor apparent, quartiq; facies similis Deo. Deteriores ergo isti Nabuchodonozore, qui Filium Deo neq; similem, neq; cõsubstantialem esse uolunt. Dicendum est impijs, ut blasphemias suas contineant, & potius cum benedictione in spiritu Verbum re uera numen adorẽt, si forte remittatur impietas blasphemiæ eorũ. Istis igitur relegatis reiectisq; ex diuino choro, age disceptemus cum Spiritus Sancti oppugnatoribus, qui Spiritum asserunt creaturam esse. Quid? an non audistis Dauidem loquentem: Verbo domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris illius omnis potentia eorum: En tibi triadem inuisibilem. Et in mundi opificio apud Mo-

ſen:In principio creauit deus cœlũ & terrã: terra aũt erat inuiſibilis & inor-
nata,& tenebræ ſupra abyſſum, & Spiritus domini ferebatur ſuper aquas.
Quin & Paulus dicit: Emiſit Deus Spiritũ Filij ſui in corda noſtra, clamau
tem,abba,hoc eſt,Pater noſter.Ioel item ex perſona Dei: Effundo de Spiri
tu meo ſuper omnẽ carnẽ,& prophetabunt.Dominus quoq; de ſe: Ego in
Patre,& Pater in me: &,Ego ſum ueritas:Et,Si abiero ad Patrẽ meũ,nõ re-
linquam uos orphanos,ſed emittã Paracletũ Spiritũ illũ ueritatis: Ecce Spi
ritũ in ueritate,ueritatemq; in Patre,En tibi triadem indiuiſam,funiculũ ni-
mirum triplicem,in quo manipulos cõſtringentes offerimus Patri.Cæterũ
& iſti cum Arianis perierint.Verba igitur faciamus ad Paulum Samoſaten
ſem,qui ita loquitur,Ex quo prodijt ex intacta Virgine,iam inde illũ eſſe fi
lium factum.Demens qui non audiuit dominũ dicẽtem ad Iudæos. Et Ab
raham exultauit,ut conſpiceret diem meum,quo conſpecto gauiſus eſt: ibi
Iudæis dicentibus,nondũ quadraginta annorũ es,& Abraham uidiſti? re-
ſponſum eſt à Chriſto,anteq; Abraham eſſet, ego ſum. Si priuſq; Abrahã
naſceretur,ipſe exiſtit,qua ratione dicitis,eum à ſuo carnali aduentu, oracu
lorũ diuinitatiſq; participẽ eſſe factũ? Quũ rurſus Prouerbiorũ author di-
cat in ſua ſapientia: Ego ſum, cum qua gaudebat: quotidie exhilarabar in
præſentia eius: cum mundũ ædificaret,aderam illi.Ac rurſum: Deus Sapi
entia fundauit terram: uides q̃ imperpetuũ exiſtat in Patre.Item quoq; A-
poſtolus:Chriſtus Dei Potentia,Dei Sapientia. Cæterum, ad iſta reſpon-
dit ſtolidus Samoſatenſis, diluens iſtud diuinum merũ, ex quo diluto quũ
bibiſſet,aqua intercute cõcepta cũ Arianis interijt.Quinimo aduerſus Ma
nichæos impuriſſime ſceleratos arma moueamus.O impijſſimi,aſſeritis du
os deos eſſe,& ex his alterum bonum,alterum malum: additiſq; malũ cum
bono pugnam affectare,ut partem aliquam obtineat: & bonũ,quia bonu
eſt,& pugnam recuſet,partem aliquã malo conceſſiſſe,& ſemiſſem rerũ ue-
niſſe in ditionem mali,& ſemiſſem in boni poſſeſſione remanſiſſe: bonũ de
inde pœnitentia ductum,ſe ad bellum inſtruxiſſe, & ſeſe deformaſſe ad ſpe
ciem mali.Sed ô impientiſſimi,quur, quũ ſolidum integrumq; erat Verbũ
illud,quod bonum appellatis,à pugna abhorruit: quum aũt dimidiatũ fu-
it,ad dimicandũ proceſſit? ideoq;,ut ait Manichæus,ad quærendum uenit
quod perierat,O ingentem uecordiã.Quod igitur indicium,notaq; in bo-
no,unde agnoſci poſſit,quum ille ſub mali forma latebat? quæ tua eſt opi-
nio: ueluti ſi matronã turpi fœdaq; imagine deſcribat pictor, eamq; talem
maritus adſpiciat,qui fieri poteſt,ut non inde ira furoreq; correptus,picto-
rem, qui hoc auſus fuit,interficiat? Quanto igitur iſte magis plectẽdus eſt,
quũ audeat deblaterare,bonũ ex ſuſcepta forma mali qua abutebatur,præ-
ſtantiorem fortioremq; incepiſſe fieri. Hæc ſunt ſcelera hominũ inſanienti-
um & impiorũ.O impijſſime & impuratiſſime Manichæe. Nõ audis Mat
thæum dicẽtem de incarnatione in libro de natiuitate Ieſu Chriſti, Filij Da
uid,Filij Abraham? Sed dices te non recipere niſi uetus teſtamentũ: Quid
igitur? Non audis dominum loquentem, Si crederetis Moſi, & mihi cre-
deretis? Nam & Moſes de me hæc uerba fecit: Prophetam uobis talem ex
citabit dominus, ex fratribus ueſtris,qualis ego ſum. Hunc Prophetam ag

nouit Samaritana,quum diceret: Domine,uideo te Prophetã esse. Ecce uniuersi eum & dominum & hominẽ confitentur. Quomodo potest racemus esse absq; uite? quomodo potest totum illud negocium, mundiq; salus cõfirmari,nisi indices Prophetæ eius nomẽ prædicassent, præsertim ipso domino dicente,Legem & Prophetas esse usq; ad Ioannem? Et rursum:Non ueni ut soluerem legem & Prophetas,sed ut adimplerẽ. O feces & sedimenta omnium hæresium: idoneũ satisq; est ad fidem faciendam, uel solum ipsius nomen. De istis autẽ in Psalmorum cantilenis habetur,Dixit insipiens in corde suo,non est Deus,corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis: Nimirum isti quoq; aduentũ eius in carne pernegent,affirmentq; fuisse imaginariã rem,non ueram aut solidæ naturæ, quum tamẽ dominus loquatur, Quid me quæritis interficere hominẽ,qui uobis uera effatus est? Rursum,ad eũ à quo alapis cædebatur,Si male locutus sum, adfer testimonium de malis uerbis: sin aũt rectè, cur me laceras? Nunquid inanis species uerberari potest,aut affigi in cruce? Sequitur igitur ut corpus fuerit: cur igitur iactatis rem imaginariam fuisse? Et isti quoq; euanescãt, & deliquio mentis pereant,qui uinum illud meracum,dilutum arbitrantur. Conuertã igitur uerba nostra ad Marcionem,& Valentinum, & Basilidem, asserentes dominum,ueluti aquam, per canalem penetrasse per impollutam Deiparam Virginem. Quid?an non auditis, quid Archangelus Gabriel Virgini loquatur? Aue gratiosa,dominus tecum, Spiritus Sanctus descendet in te,& uirtus altissimi obumbrabit tibi,nam quod ex te nascetur,Sanctum uocabitur. Si igitur dixisset,per te, uerisimile aliquid haberet ista impudentia: cæterum,quum dicat,ex te,clare demonstrat,Deum Verbum assumpsisse ex ea humanum templum: sed & isti abijciantur cum reliquis. Iam eadem ratione uerba faciamus ad infelicem Miluium, arbitrantem se extollere Virginem,& coniugium infamare posse, quum Deus in paradisum Euã ad Adam deducat, ibiq; loquatur Adam: Ea de causa relinquet homo patrem & matrem, & cõglutinabitur ei,& erunt in carnem unam. Cæterum, iste uetus Testamentum non recipit, quid ergo? nunquid auscultas in Euangelio Dominum in Cana ad nuptias uocatum,easq; benedixisse,& ex aqua uinum fecisse? & rursus alibi Iudæis dicentibus, sibi Mosen concessisse libellum repudij,Christũ respondere, id Mosen ipsis concessisse ob peruicaciam, duritiemq; animi: &,Quos Deus coniugauit,homo ne separet? Quomodo potest ramus consistere, si non subsit radix? Quomodo uirgo esse potuerit, si non habeat patrem & matrem? Et isti quoq; cum suis gregalibus in perniciem abeant. Compellamus igitur Nouatum se purũ prædicantem,& pœnitentiam tollentem, hominem oppletum cœno & fœtore. Non audisti humanissimum Deum per Prophetam loquentem: Nolo mortem peccatoris,sed pœnitentiam: aut Iob loquentem, Nullus purus à sordibus, ne si uel unius diei eius uita fuerit? Et Petro quoq; interroganti, Num ad septenas uices peccatori ueniam daret, responsum esse,usq; septuagies septies, atq; ita reuolutis uicibus, redintegratisq;, semper perennare pœnitentiã? Non,ut hæc audiẽtes in peccatis permaneamus, Absit: Sed,ut declararetur illius bonitas. Et Esaias, Audi cœlum,et auribus percipe terra,

filios genui & exaltaui, ipsi aūt spreuerunt me, & cætera deinceps. Postmodum aūt addit, Lauamini, mūdi estote, & auferte peccata uestra. Atq; adeo Petrus, qui reuelationem acceperat, eum nō ex carne, neq; ex sanguine esse Filium dei, sed ex Patre cœlesti, is ipsus (inq;) qui claues cœlestes acceperat, qui Domino se addixerat, nunq; se eum negaturum, etiamsi cum eo moriendum esset, quum postmodum eum ter abnegasset, lachrymis eluit abnegationem: Quia & rursus Propheta: Astra non sunt pura coram eo. Si aūt ne astra quidem pura sunt: quomodo tu te purum: & misericordē & humanum dominum, durum & immitem facis? Cæterū, & iste cum reliquis hæresiarchis abijciatur. Dicamus porro Phrygi illi, qui ait, In aduentu Saluatoris, solum aduenisse hominem. Dicamus item priscillis aniculis deliris & despicabilibus. Qui fieri potuit, ut post aduentū Saluatoris, Propheta su perueniret? nūquid ad aures tuas hæc uerba peruenerūt? Lex & Prophetæ usq; ad Ioannē. Audi igitur popule dei, sicuti rex in urbe aduēturus emittit præindices qui significent, quo cultu sit appariturus: Cæterū, ubi is aduenerit, eiusq; aduentum exceperint, nullo iam inde denunciatore opus habēt, quum suis oculis ipsum conspexerint. Iam, si quis in ea urbe dicat, regem aduenturum esse, nónne eum conspueret oppidani? dicerentq; se eum iam in urbe habere, ac proinde mirari, q; de aduentu eius loquatur? Et isti quoq; cum cæteris perierint. Alloquamur ergo nouam hæresim, quæ ex Syria in Ægyptum promanauit, & Apollinarios, ipsumq; Apollinarem nouū dogma proferentem, Eum scilicet corpus solum ex illibata Virgine sumpsisse, Deumq; uicem animæ subijsse. O imperfectissime & exanimis Apollinari. Quid ais? Quum perfectus homo, ob præuaricationem mandati è paradiso deiectus, in mortem ceciderit, eius tantūmodo carnem redemptam recuparatamq; à Christo esse arbitraris? sed quid de anima censes? quomodo illa (quæso) hac ratione redimi potuit? Non intelligis quid Esaias dicat? Puerulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperiū in humeris ipsius, & uocabitur nomē eius magni cōsilij Angelus. Quid? an dixit ibi: Caro nata est nobis, ac non potius puerulus & Filius genitus est nobis? Quū igitur puerū dicit, integrū hominē significat. Exhibito igitur integro homine, filius ille tonitrui dicit simplici uoce: In principio erat Verbū, & Verbū erat apud Deū, & Deus erat Verbū, & hoc erat in principio apud Deū. Et rursum ipse Dominus: Anima mea conturbata est: ad quem pertinet uox ista, an ad Deum Verbum? Apage sis: Deus qui Verbum est, imperturbabilis est: & qui uenerat ad sedandas perturbationes, ipsé ne edidit hanc uocem? an uis eam uocem corporis esse? Erras: ex se enim corpus immobile est, nisi anima in eo fuerit. Quid? an non audis Mosen loquentem, Ostende mihi teipsum? ac statim audit: Nemo uisurus est faciem meam, & uiuet: Postq; aūt corpus positum erat in sepulchro, quomodo descēdit nuda deitas ad inferos, ut seruaret animas? potius eo modo ad perdēdum, quàm ad seruandum descendisset. Nemo enim potuisset uidere nudam deitatem, & incolumis esse. Opus igitur fuit anima, ut per animā animæ seruari possent. Quum iterum Dominus: Pastor ille bonus animā suam ponit pro ouibus suis. Et: Ego sum pastor ille bonus, ac rursum, Potestatem habeo deponendi ani-

di animam, et resumendi eam. Et Ioseph oraculo admonitus, ut ex Ægypto reuerteretur, eidemq; ab Angelo dictum fuit: Mortui sunt qui quærunt animam pueri. En tibi testimonium in sacris literis: ubi Verbum Dei integrum hominem, mente & anima præditum assumpsisse deprehendis, ut integer homo liberaretur. Sed fortasse replicabis, Deum per Prophetam dixisse ad Iudæos, Nouilunia & ferias uestras odit anima mea. Atqui, ô stolidissime per eundem Prophetam dicit: Ecce Virgo in utero gestabit, & pariet Filium: Et, Puer natus est nobis, &, Filius datus est nobis. Denique: Homo est, & quis cognoscet eum? quid ad hæc respondebis de anima, ô exanimis trunce? Quapropter & tu quoque cum cæteris pereas. Nam orthodoxa Ecclesia recte legens, & exacte sacras literas examinans, seipsam inædificauit super petram: Ecclesia (inquã) illa, quæ perfecta columba est, quæ gubernaculũ tenet rectæ & piæ Fidei in cymba Apostolica, dum interim decumani fluctus sese allidunt immobili petræ, ubi in sese reuoluti despumantesq; euanescunt. Decumanos aũt fluctus, puta omnes hæreses. Nos autem (ea mea est adhortatio) hoc triplici funiculo & indissolubili, manipulos cõstringamus, & secundum mandata Verbi agamus: quo peruenire liceat ad pascua salutaria in regno cœlorum, ut dicat Filius & Verbum Dei Sapientia illa Patris: Ecce me et pueros meos quos tradidisti mihi, & dignetur uos ita compellare: Probi serui, boni & fideles, in exiguis fuistis fideles, iam magnis uos præficiam, intrate in regnũ cœlorum, quod uobis præparatũ est.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE AD Maximum philosophum, Oratio decimasexta.

NCIDENS in ea quæ à te scripta sunt, tuam quidẽ pietatem amplexabar, eorum aũt temeritatem qui non intelligũt, neq; quid ipsi loquantur, neq; de qua re affeuerationes faciant, diu multumq; admiratus sum. Statueram uero penitus silentium tenere: de rebus enim ita apertis, ac sole lucidiorib. respondere, nihil aliud est, quàm hominibus tam praue agentibus, causam improbitatis impudẽtiæq; suggerere. Atq; idipsum à Saluatore nostro didicimus: Lauanti siquidem manus suas Pilato, ac Iudæorum calumnias recipienti, nullum ulterius uerbũ fecit. Sed potius uxori oraculum edidit, ut qui tum inter reos habebatur, non ex uerbis, sed ex uiribus suis, Dominus esse crederetur. Cæterum, ad cauillationes Caiaphæ respondens, professione ipsa, quis esset, indicauit, omnesq; ad sui cognitionem traduxit. Diu igitur, multumq; supersedens, intuensq; impudentiam istorum hominum, uitiligationesq; uerborum, uix tandem me pudore cõmouit tuus pro ueritate zelus, ut mea quoq; uerba subiungerem: sed tamen, ut nihil tuis scriptis adijcerem, quo aduersarius suis uerbis, quibus in cõtradicendo usus est, reuictus,

ctus,de sententia sua decedat,& recepta fide compescat linguam suam à malo,& labra sua ne loquantur dolum: idq; tandem ab illis obtineatur,ut desinant in posterum exprobrare cum prætereuntibus Iudæis suspenso in ligno,inquientes,Si Filius Dei est,seruet seipsum. Quòd si ne sic quidem cohiberi queant,tu tamen memor sis Apostolici præcepti, Hæreticum hominem post unam atq; alteram admonitionem deuita,cum certum habeas, illum peruersum esse,& peccare suo ipsius iudicio cõdemnatũ. Certe aut Ethnici sunt,aut ex numero Iudaizantium qui talia audent: ijdemq;,uel, ut Iudæi,scandalum: uel,ut Ethnici,stultitiam autumant crucẽ Domini. Quòd si se Christianos uideri uelint,discent tandem Christum patibulo affixum, Dominum esse gloriæ,& potentiam Dei, & Dei Sapientiam. Quòd si hic addubitent,num Deus sit: ad Thomam cum pudore oculos reijciant,palpantem crucifixum,illumq; & Dominum & Deum confitentem:& metuant Dominum,qui post lotos discipulorum pedes,ita loquitur, Vos appellatis me dominum & Magistrum uestrum,& recte dicitis,sum etenim. Cæterum,quo corpore eluit pedes,in eodem peccata nostra extulit in lignum: eundemq; ex testimonijs constat,rerum ac naturæ esse architectum, contra hente sole radios suos,terra cõtremiscente,dissilientib. saxis, carnificibusq; agnoscentibus illum,qui ita in cruce pendebat, esse uere Filium Dei. Non enim corpus quod oculis patebat,hominis tantũ erat,sed & dei: in quo etiam tum,cum crucifigeretur,mortuos excitauit. Quapropter neq; illorũ audacia bona est,qui dicunt ad eum qui iam homo erat, factum esse Verbum Dei: idem enim actitatum est, & in singulis Prophetis, & in reliquis Sanctis,ne totiens uerbum,quotiens ad illos factum dicitur,natum esse,& mortuum esse existimetur. Non est ita,absit, sed semel in cõsummatione seculorum,ad exautorãdum irritumq; reddendũ peccatum,caro factum est,& ex Maria Virgine prodijt homo ad similitudinẽ nostram,ut & ad Iudæos dixit,Quæritis occidere me hominẽ,qui ueritatem uobis locutus sum: quippe,qui non ex participatu corporis humani, sed Verbi cõmunione dij efficimur. Quinimo & hoc admiratus sum,quomodo uel cogitare ausi sint, eũ naturæ ordine hominem esse factũ. Si enim ita esset,superflua esset Mariæ cõmemoratio: siquidem non agnoscit natura uirginem citra uirum parturientem. Quapropter ille,in quo pater ipse sibi cõplacuit,Deus uerus,& ex natura Verbum & Sapientia Patris, homo ob nostram salutem corporaliter est factus,ut haberet quod offerret pro nobis, seruaretq; nos oẽs, quotquot formidine mortis per omnem uitam obnoxij eramus seruituti. Non enim homo quispiã semetipsum pro nobis dedit, quandoquidẽ omnes homines rei erant mortis: iuxta illud uerbũ, Terra es,& in terram abibis: neq; id fieri potuit per ullam rem creatam, quia omnis creatura de mutabilitate suspecta est: sed ipsum Verbum,suum corpus pro nobis obtulit, ne in hominem spe aut fiducia moueremur,sed in ipso Deo Verbo fiduciam nostrã constitutam haberemus. Cæterũ,eo homine facto uidemus gloriam eius, ut gloriam unigeniti ex Patre,pleni gratia & ueritate. Quæ em per corpus sustinuit,ea ut Deus magnificauit,& carne quidem esurijt, diuinitus tamen esurientes satiauit. Quòd si quis offenditur rebus eius corporalibus, fidem tamen

tamen constituat in illis, quæ, ut Deus, operatur. Percunctatur enim humanitus, ubi Lazarus sit situs, sed tamen excitat eum prorsus diuinitus. Quapropter ne quis irrideat uerba, dum audit puerum, ætatẽ, incrementũ, edere, bibere, pati: ne, si quæ peculiaria sunt corporis, abnegauerit, abneget etiam plane eius ad nos aduentũ. Et quemadmodũ non naturæ ordine homo factus est, ita tamen ex ordine erat, ubi corpus assumpserat, ut ea in se ostenderet, quæ propria erant corporis, ne phãtasia Manichæi inualesceret. Rursumq́ꝫ ex ordine erat, corporaliter sese gerentem, non occultare ea quæ sunt diuinitatis, ne Samosatensis causam sui erroris reperiret, hominem eum dicens, & diuersum à Verbo Deo. Hæc secum expendens infidelis homo, addiscat, eum quidem, ut puerum, in præsepio iacentem, magos tamen adducere, ut sese adorarent: ac, ut puerum quidem, in Ægyptum descendere, manuaria tamen opera idololatriæ demoliri: & carne crucifixum, mortuos tamen iam olim in uitam reuocare. Cõmonstratumq́ꝫ omnibus est, quòd nõ sui causa, sed nostri gratia sustinuerit hæc omnia: ut nos illius passione incorruptibilitatẽ & impatibilitatẽ amicti, perduraremus in uitam æternam. Hæc breuiter ex tuis, quemadmodum dixi, mutuatus sum, & nihil ad ea de meo adiectum uolens, solũmodo diuinæ crucis mentionem feci, ut quibus scandalizati sunt fastuosi, istis ipsis in diuersum instituti, crucifixum adorarent. Tu porro ingenue infideles ad Fidẽ admonendo reuoca: forsitan breui ex inscitia, ad scientiam profecerint: & à peruersa, ad rectam Fidem peruenerint. Quòd si, quæ tu scripsisti, non sufficiunt, saltem pro admonitione aduersus peruicaces rectum fuerit & ista apponi: ut non quasi de ausis suis reprehensi erubescant, sed quasi admonitione expergefacti, non obliuiscantur ueritatis. Vincant aũt & robur suum habeant, quæ Niceæ patrum confessionibus constituta sunt: recta enim Fides est, & quæ sufficiat, exterere omnes impias hæreses, & præcipue Arianam, quæ in Verbũ Dei blasphemias dicit. Saluta omnes recte sentientes. Salutant te omnes mei.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE,

in illud, Profecti in pagum qui ex aduerso est, inuenietis pullum alligatum, &c.

VI terrena sapuerunt, Deiq́ꝫ mandata aspernatui habuerunt, delassati in hac uita ante inuentionem boni, in inscitia ætatem suã cõtriuerunt, arbitrorq́ꝫ sapientissimũ Salomonẽ ea de causa dicere, Tempus quærendi esse, & tempus perdendi: peccasti, desine. Si enim aliquando in inscitia uersatus, perniciem animæ tuæ cõciliasti, at iam tempus superuenit, ut eam quæramus, ut & in Euangelio Saluator dicit, Quærite, & inuenietis. Quando aũt eam inuestigabimus potius quàm nunc, cum præsens est dominus qui nos dissoluit

ſoluit ex uinculis diaboli: ut & Apoſtolus dicit, En tempus acceptabile, en diem ſalutis. Tempus igitur uenit, ut peccatū, quod tenebras obducit, perdamus: tempus uocat, ut quæramus quod errabundum eſt, quo ſoluamur à uinculis. Venit enim qui eximit è uinculis ligatos, & fulcit confractos: uenit qui annunciat dimiſſionem captiuis, & cæcis recuperationē uiſus. Tunc ſaliet ut ceruus, claudus, et expedita erit lingua mutorum. Quin & aliter tractemus hoc Verbum: Nam Salomonis ſententiolæ deſyderium in nobis attentionemq́ acuunt. Tempus quærendi, tempus perdendi: quandoquidem longo iam tempore errabundum erat genus humanum, & peribat diaboli fraudibus, Tempus eius quærendi uenit, & eximēdi è captiuitate. Neceſſarium quippe eſt, ut quæramus et addiſcamus, quòd litera occidit, Spiritus aūt uiuificat. Id quum ita ſe habeat, tempus eſt ut pereat figura & umbra literæ, quæ uſq; ad tempus correctionis inſtituta fuit. Re enim perfectiore in lucem emergēte, id quod ex parte eſt, aboletur. Quoniam cum eram puer, loquebar ut puer, ubi aūt uir ſum factus, aboleui ea quæ erant pueri. Imo & ipſe Saluator dicit, Qui inuenit animam ſuam, perdiderit eam. Hoc eſt, qui quærit animam, eamq́; in peccatis reperit, accelerandū eſt illi ut eam perdat, non ſinens eam in peccatis inueteraſcere: ut, oblato tempore, quam ueſtigarat, in uirtute inueniat. Qui enim animam ſuam, quæ extra ſupplicium eſt, inuenire cupit, perdet in præſens, ut Chriſtū lucrifaciat. Porro, quid perdere ſit iſthic, à Saluatore exponitur, non, ut perniciē animæ noſtræ cōciliemus, ſed ut tempore martyrij, neq; poſſeſſionibus, neq; liberis, neq; parentibus, neq; corpori, ne ipſi quidem deniq; animæ parcitum uelimus, ſed nos offeramus uſq; ad mortem, ut (quemadmodū dixi) inueniamus animā noſtram in regno cœlorū. Id enim Saluator docet, Qui diligit patrem aut matrem ſuper me, non eſt me dignus. Qui igitur uult inuenire animā ſuam, perdat eam in hoc tempore. Neceſſum eſt igitur in nobis perdi malitiā, ut quærentes uirtutem, eam inueniamus. Si quis enim non cōquieuerit ab ira, quomodo ad manſuetudinē exercebitur? Si quis à ſe non exterminauerit fornicationem, quomodo is auſit temperantiam profiteri? Primum ſiquidem, par eſt abijci omnem auariciam, idololatriam, atq; ita quærere poſſeſſionum neglectum incuriamq́;, & ſtudiū religionis. Quæſiui enim, inquit, quem diligit anima mea, quæſiui & inueni eum, et introduxi illum in domicilium matris meæ, & in cellam genitricis meæ. Iſtis uerbis Chriſtus ſignificatur, qui ob noſtra peccata cœlitus deſcendens, & conceptus & natus eſt, & in præſepio reclinatus, ut ſeruaret genus humanum. Tantopere enim noſtri curam gerit, ut etiam nunc emandet diſcipulos ſuos in pagum ex aduerſo ſitum, dicens ad illos, Pergite, & inuenietis pullum alligatum, quem ſolutum adducite mihi: qui prout in mandatis habebant, pullum ſoluunt. Magnorum ſiquidem uirorum eſt pullum iſtum ſoluere dilectiſſimi, nō quòd magni ſint corporali ſtatura, ſed q; Fide, charitate, iuſtitia, prudentia, fortitudine ingentes ſint, qualem conteſtatum eſt Moſen fuiſſe, ut Apoſtolus ait, Fide Moſes ingens factus, detrectauit appellari proles filiæ Pharaonis. Quin & proficiens Iſaac, magnus euaſit. Eorum enim qui ad iſtam rationē magni ſunt, eſt ſoluere pullum iſtum. Vtinam & ego ita magnus eſſem, ut

poſſem

possem asini istius dissoluere retinacula. Vnusquisque enim nostrum obligatus est uinculis peccatorum, ut ait scriptura, Quoniam catenis suorum peccatorum quisque constringitur. Optamus igitur, ut & ad nos mittat discipulos suos Iesus, quo resoluāt uincula, quibus unusquisque nostrum innouatur. Hic enim obuincitur auaritia, ille implicatur fornicationibus, alius ebrietate alligatur, alius rursum detinetur inani ambitione. Est, qui iniurias facit, est qui rapiat quæ sunt sui proximi & pauperis, alius usurā usuræ accumulat, & in summa, omnes laboramus nostris uitijs, & indigemus Saluatoris curatione, eoque opus habemus, ut ad nos emandet discipulos suos, & liberent nos è diaboli compedibus: ita enim dicit ad discipulos suos, Cum abieritis in pagum ex aduerso, inuenietis ibi pullum alligatum, soluite & adducite mihi. Pagum ex aduerso cum audis, terrestrem locum intellige: nam ciuitas nostra cœlestis est, ut Apostolus scribit, Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futurā requirimus, cuius conditor & opifex Deus. Rursus ab eodem dicitur, Non accessistis ad montem palpabilē, ignibusque obtectum, sed accessistis ad montem Sion, ciuitatē Dei uiuentis, cœlestē Hierusalem, & ad conuentus millies mille Angelorū. Tales fuerūt omnes Sancti, & qui secundum Paulum incedentes eodem contendunt. Audi rursum eundem, Si eius memores fuissent, ex qua eiecti sunt, haberent fortasse occasionem reuertendi, nunc aūt meliorem affectant, hoc est, cœlestem. Tales nimirum fuerunt discipuli, qui cum Petro dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Emittuntur igitur ut soluant pullum. Saluatoris enim aduentus & humanitas reuocauit nos ex pago è regione posito in cœlestem suam ciuitatem: illam, inquam, quæ supra est Hierusalem. Eiecti sumus ex paradiso deliciarum, & in pagum ex aduerso quasi in coloniam deducti sumus. Eiecit enim, inquit, Deus Adamum, & constituit eum ex aduerso paradisi deliciarum. Atque ita igitur in pagum ex aduerso mittūtur discipuli à Christo, ut soluerent pullum. Vide mihi hic, quæso, num ob illū eiectitium è paradiso, & ex aduerso habitantem, discipuli mittantur. Idcirco enim uenit Saluator, relictis nonaginta nouem ouibus, quæ non errauerāt, ut inde profectus quæreret ouem errabundam, illamque inueniens, de ea lætaretur, unaque gratularentur & Angeli super uno peccatore pœnitentiam agente. Quærendum porro, an soli ad ministeria pulli, emissi sint discipuli ad pagum ex aduerso: scio enim ante Apostolos inuisibiles potētias Christo inseruijsse. Plane igitur & ipsas potentias operam Domino daturas, dominus unà cum Petro emittit in pagum a duersum, ut soluerent pullū. Audi de eo Euangelistàm loquentem, Et ecce, inquit, Angeli uenientes ministrabant ei. De humanitate porro à Dauide dictum est, Panem Angelorū manducauit homo, panem cœli dedit eis. Ne quis igitur in corpore uersans, & in hanc uitā proclinatus, existimet sese in hac uita ciuitatē habere. Nam nō potest qui ea quæ sunt carnis, sapit, in hac magnifica ciuitate reperiri, ut qui adhuc in pago moram faciat: Sensus enim carnis inimicitia est apud Deū. Scire igitur oportet, quod qui in pago inquilinus est, non moderatur animo, non in rebus agendis mentem pro duce usurpat, non seipsum in potestate habet. Ista enim propria magnæ sunt ciuitatis. Nam cum quis in uirtute mo-

ratur,& ex prudentiæ imperio agit, sapientiamq́ in consilium adhibet, & per continentiam principatum moderatur, tum efficitur Sanctorum imitator. Sancti enim nullam habent ciuitatem, sed, ut dixi, futuram inquirunt, cuius artifex opifexq́ Deus est. Audi de ea re Apostolum loquentē, In terra ambulantes, ius moresq́ ciuitatis in cœlis habemus: siquidem nostra ciuitas in cœlis est dilectissimi. Insinuat ēm Apostolus eo uerbo in terra obambulantes, profectum quem hic faciunt ij, qui postea in cœlo iure ciuium uicturi sunt. Profecti igitur discipuli, pullum soluerūt. Discipulorum opus est soluere hunc pullum, & discipulorum quoq́ est, posse ea præstare quæ à magistro iubentur. Multi enim qui uidentur discipuli Iesu, non modo faciunt, quæ ab eo præcipiūtur, sed & magistro insidias ponunt, ut proditor Iudas. Qualis est igitur hic pullus charissimi, qui non unum dominum habet, sed plures? Dixerunt enim domini istius pulli, discipulis, Quid soluitis pullum? Nonne si mente præditus esset, sufficeret, si ei unus dominus assideret? Nunc aūt complures sunt eius domini secundum Euangelium. Dixerunt enim (ut ait Scriptura) domini eius ad discipulos, Cur soluitis pullum? Quorum fortasse & hæc uerba fuerunt, Non uidetis quot domini simus, & quemadmodū ligatus sit, quomodo eum teneamus mancipatū nobis? cur aufertis nobis quæstum? quid expectationem nostram soluendo perimitis? Hic solus etiamnum reliquus superest, & hunc à nobis segregare satagitis? Si ille soluatur à uinculis, nos pro eo in uinculis erimus. Terrebantur igitur dæmones, cum uiderent pullum uinculis eximi, cōturbabantur in se aduersariæ potestates, quæ nos in captiuitatem abegerant: uerum cum superuenisset Dominus Iesus, eiusq́ præsentiam agnoscerent, in metū coniecti sunt, cum audirent eum ad discipulos loquentē, Ecce ego dedi uobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & contra omnes uires inimici. Expauefacti sunt audiēdo, Abite, & docete omnes nationes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Metuebant enim num hic esset, qui tenebras illustraret. Audierāt enim ex Propheta, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnam. Omnes igitur pullo inhiabant, omnes illum circūcirca obsidebant, nullus omnium ab eo absistebat. Tanti est hic pullus, ut omnes eum possessores custodiant. An non, quæso, sensibilis erat? Domini illi assidebant, & asellus sensibilis, multorum dominorū efficitur possessio, & omnes qui nacti sunt, obsidēt eum. Nullus eorum negocia obit, nemo eorum abscedit, imo nullum illis aliud opus in manibus, omnes pariter non in aliud occupati sunt, quàm ut asellū sensibilem in biuio alligent. Asinus interim diuersorium non habet, præsepe non habet. Non est qui in forum descendat, id tantūmodo agitur, ut pullus sensibilis in biuio uinciatur, & omnes domini eius seruādi causa in proximo assident. Hæc cum dico, historiam non aufero: non enim spiritu literam tollimus, sed spiritus uim efficaciamq́ litera cōseruamus. Verissimū siquidem est Dominum in sensibili asino sedisse, quum ex Bethania Hierosolymam proficisceretur: de ea enim ita Zacharias in oraculis suis edidit, Dicite filiæ Sion, Ecce, Rex uester uenit, māsuetus, sedens in asino & pullo subiugalis sobole. Salua igitur historiæ fide, perscrutor quæ in ea defossa sunt.

Per-

Perſcrutemur inibi theſaurũ repoſitum, quæramus ſpiritus efficaciam: non enim nudæ hiſtoriæ attendimus, quæ propria eſt Iudæorũ ueſania. Quinimo & Chriſtus refutans eorum ſtultitiam, ait, Scrutamini ſcripturas, quoniam in illis putatis uos habere uitam æternam. Cæterum, Iudæi nudæ literæ adhærentes, fame extabuerũt. Nos igitur fratres, certi literam occidere, ſpiritum uiuificare, non ſolum hiſtoriã ſcripturarum ſequamur, neq; ut Iudæi, nudæ literæ adhæreamus, ſed quemadmodũ ſcriptum eſt, perſcrutemur, ut ibi teſtimonia de Chriſto reperiamus. Ridebunt quidẽ Ethnici nobis obtrectantes, quòd Deus Chriſtianorum, cui nomen eſt Chriſtus, in aſello conſederit: ſed nobis in dubio nequaq; uerſatur, neq; inficiari uolumus eum in carne ueniſſe. Ideo enim corporaliter peregrinatus eſt, ut id q̃d perierat, quærendo inueſtigaret, & quod errauerat, reduceret. Ita enim uaticinio Prophetæ denunciatum eſt. Cõuertimini filij conuertendo, & ego ſanabo contritiones ueſtras. Non ab re igitur eſt, quòd iſta in ſcripturis ſignificantur dilectiſſimi. Magnus ſiquidem hic eſt aſinus, & qui alicubi filius iunior appellatur: pullusq; eſt, hoc eſt, aſinus teneræ ætatis. Sciamus igitur nos hunc pullum eſſe, hoc eſt, noſtram humanitatẽ: quẽ ijdem abigei, qui eum in captiuitatẽ auerterant, uinculis indiſſolubilib. obligauerunt. Vnuſquiſq; enim eorum uincula uinculis congeminauit, & omnibus modis, ut ipſis in tuto eſſet, omnem curam adhibuerũt, & ut ego exiſtimo, pedes q̃q; eius concatenarunt, non ſinentes eum ad meliora progredi. Verũ ob id peregrinatione ſuſcepta, amator hominum Filius Dei imperat diſcipulis ſuis, dicens, Abite in aduerſum pagum, & inuenietis pullum alligatum, quẽ ubi ſolueritis, adducite mihi. Multa igitur bona nobis largitus eſt Dominus dilectiſſimi. Non enim ſolum nobis uincula peccatorum diſſoluit, ſed & poteſtatem nobis dedit calcandi non ſolum ſuper ſerpentes & ſcorpiones, uerum etiam ſuper omnes inimici uires. Diabolus namq; fuit, & mundi principes tenebrarum iſtarum qui nos captiuos abegerant, & indiſſolubilibus uinculis obligatos progredi non ſinebant, neq; concedebant, ut in uia bona procederemus. Sed ne ita quidem mitiores, in uinculis nos detinentes, circum circa obſidebant, ut crudeles & efferati domini. Cæterũ, Dominus qui ideo iter ſuſceperat, ut prædicaret captiuis remiſſionẽ, & cæcis recuperationem uiſus, emandat diſcipulos ſuos, & diſſoluunt aſinum. Cui, quũ ita ſolutum haberet, præſepe ædificat, & pabulum apparat. Id enim Propheta quum indicare uellet, his uerbis uſus eſt, Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit, in loco herbido ibi me collocauit. Super aquam refocillationis eduxit me, animam meam conuertit. Ac rurſum, Qui progerminat pecudib. fœnum, & herbam in ſeruitutem hominum. Conuerſi igitur, ſenſibiliores reddamur, & agnoſcamus benefactorem, bonaq; eius nobis tributa alacriter ſuſcipiamus. Ita enim gratias agentes, poterimus cũ Dauide dicere, Præparaſti coram me menſam è regione inimicorum meorum. Tale nimirũ illud eſt, Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui. Et fortaſſe ob iſtum pullum Ieſus in præſepe reclinatus fuit: alioqui uериſimile non eſt, Ioſephum uirum nobilem, & è regia ſtirpe oriũdum, qui filius Dauidis appellatus eſt, locum in diuerſorio, aut alibi manſionem obtinere nõ

potuisse. An diuinæ dispensationis erat, quod tum agebatur? Nimirum etiam tum quoque aduersarius noster diabolus, uidens felicitatem hac in parte humani generis, pro more suo inuidia motus est. Arbitratus enim aliquem è uulgo Dominum esse, subornauit Herodem, qui quæreret uerum regem iam in lucem editum, ut perderet eum. Proprium quippe est istius efferatissimi, perdere & occidere: Iesu contra peculiare est, seruare & recipere. Parcit enim suis creaturis, quoniam omnia per eum genita sunt. Inuestigemus ergo uerum nostrum Regem Iesum Christum, nosque ipsos examinemus, num soluta sint nostra uincula, ut in melius proficiamus. Quod si nondum soluta sint uincula, tradas teipsum discipulis Iesu: adsunt enim, qui te soluant pro potestate ea quam à Saluatore acceperunt. Quæcunque enim ligaueritis, inquit, in terra, erunt ligata & in cœlis: & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta & in cœlis. Et si quib. remiseritis peccata, remittuntur eis. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Dixerunt igitur domini pulli ad discipulos, Cur soluitis pullum? Illi respondent, Quoniam Dominus eo opus habet. Audis discipulorum sapiens responsum? Audientes enim falsi domini, quod uerus & certus Dominus eius operam requirat, non replicant responsum, sed terga dantes contradicere non audent. Statim igitur ad principem suum diabolum festinant, eique, quod euenerat, renunciant. Et uide mihi illic consilium & deliberationem contra Dominum iniri. Coguntur ibi uniuersæ aduersariorum potestates, efficiturque Ecclesia malignantium, ut adimpleatur quod dictum est per Prophetam, Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum contra Dominum, & contra Christum. Dicuntque ad diabolum, dæmones, Quid agimus? pullus solutus est, & abijt ad Dominum, neque amplius est sub tua manu, non amplius illius dominaberis. Iam in reliquum cogitabat diabolus, quidnam contra Iesum potissimum moliretur. Atque inde est, quod conuenerunt Scribæ & Pharisæi in atrium Caiphæ, & consilium inierunt contra Iesum. Ignorabant enim illi perditissimi eius mortem, nobis immortalitatem præbituram: eiusque descensum, adscensum nobis in cœlos conciliaturum esse. Resurrexit enim dominus tertia die à mortuis, spoliato inferno, calcato inimico, abolita morte, fractis quibus tenebamur uinculis peccatorum, ligatosque exemit, dicens, Surgite, facessamus hinc liberati à seruitute diaboli. Agnoscamus igitur benefactorem, glorificemus Patrem cum Filio & Spiritu Sancto, unam Deitatem confiteamur: ita enim uitam instituentes, regnum cœlorum possidebimus in Christo Iesu Domino nostro.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE IN passionem Saluatoris.

Segmentum alicunde ex Athanasio diuulsum.

OMINVM certe peccata plurima erant,& uniuersum terrarũ orbẽ hoc malũ occupauerat,quod quidem & magnũ ab initio erat,& paulatim increscebat,neq; amplius in hominib. tolerari poterat.Nã & mors in omnes & contra omnes inualescẽdo regnũ dominatumq; exercebat. Dominus cõtra,immortalis & incorruptibilis subsistebat,et ut ille immortalis & incorruptibilis,ita q̃q; omnino & bonus & humanus est: quũ sit boni patris bonũ uerbũ. Quapropter non per incuriã cõmisit,id quod creatũ erat,interire,neq; sustinuit suorũ operũ aliũ haberi dominũ: Sed quũ uideret malitiã iam intolerabilẽ esse, neq; humanũ genus morti ulterius resistere, neq; suppliciũ suorũ delictorũ luere posse: Transcendebat em̃ oẽm pœnam excessus peccatorũ,respiciens aũt ad patris bonitatẽ,uidensq; in singulis personis sufficientiam & uim:Christus em̃ Dei potentia,& Dei Sapiẽtia,humanitate cõcitatur,& miseratus nostram imbecillitatẽ, eam ipsam induit. Ipse enim(ut Propheta ait)infirmitates nostras sustinuit,et languores nostros baiulauit, misertusq; nostræ mortis ea ipsa circũamictus est:quemadmodũ Apostolus dicit,Humiliauit seipsum usq; ad mortẽ,idq; mortem crucis.Conspicatusq; q̃ non soluendo essemus ad luendã pœnam, illam ipsam pœnã in se transtulit.Christus em̃ factus est pro nobis piaculum, & ita humanitate nostra indutus,& circũuestitus sese obtulit Patri,ut ipse pœnã sustinẽs,hominem à pœna liberũ faceret,& magna exiguis permutaret. Descendit em̃ ut nostrũ adscẽsum instrueret, & expertus est natiuitatẽ,ut nos per eũ ingenito cõciliaremur,diceremusq; cum Paulo,Ad omnia fortis sum in fortificante me Iesu Christo.Sumpsit corpus corruptibile,ut quod corruptibile erat, indueret incorruptibilitatẽ.Induit mortale, ut q̃d mortale est, indueret immortalitatẽ:& in sum̃a,factus est homo,& mortuus est,quo nos,utpote homines morientes, uiuificaremur, neq; ulterius pateremur regnum mortis. Mors em̃ illi nõ dominatur,ut sermo Apostolicus denunciat:Ideoq; etiam in cruce suffigitur,ut maledictionẽ redimeret, & nos benedictionẽ possideremus.Ipse em̃ patiẽdo nihil detrimẽti passus est,sed potius gratificatus est: & mortuus non mansit cadauer,sed potius cadauera uiuificabat: & mactatus non interijt,sed sanguine suæ mactationis oẽs simpliciter redemit: & ipse mansit impatibilis, Verũ qua ratione id factũ sit,quis enarrauerit? Audi duarũ rerũ in hoc ipso cõgressionem coitumq; esse factũ,rerũ(inquã)nõ similiũ,sed nulla cõparatione inter se conuenientiũ:Mortale em̃ immortali cõferebatur,& corruptibile corpus cũ uerbo incorruptibili coaluit:& mortale quod erat,nõ nocuit immortali: quippe q̃d patibile non erat. Sed man

 sit pror-

sit prorsus sine noxa, ac in mortē dominatū habuit: Siquidē uicta uictoris imperio subiacēt, quod nimirū factū est per uerbū immortale, quod in hoc coitu rerū adhærebat, morsq; in eo mirabili modo destruebatur: ut stipula ab igni aboletur. Quin uerbū incorruptibile, corruptibile potius, in quo erat, adiuuit. Tenebræ enim à lumine illustrantur: & q̃d minus est, à maiore benedictionē accipit. Ideoq; nunc per carnifices scorteas uestes, quas in Adam acceperamus, exuitur, ut pro ijs Christū induere possimus: eaq; de causa uestes suas diuidi passus est, ut nos à Patre indiuisum Verbū haberemus. Ego enim (inquit) & Pater unū sumus, ideoq; super tunica sortē mittunt, ut sors nostra Christus foret, quemadmodū Psalmographus scribit, Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Quapropter non alibi patitur, neq; in alia regione crucifigitur, nisi in Caluariæ loco, quē Hebræorum Magistri dicūt Adami sepulchrū fuisse: Ibi enim, post maledictionē humatū esse asseuerant. Quòd si res ita se habet, nō possum non admirari, passionis cōmoditatem & aptitudinē peculiarē: Oportebat enim dominū renouare cupientē, primū Adam renouare, ut soluto illius peccato, peccatū undiq; tolleret ab uniuerso hominū genere, & quandoquidē audiuit Adam, Terra es, & in terram reuerteris, ita iam uicissim audiret, Excitare qui dormis, surge è mortuis & illuminabit te Christus: Et iterū, Surge, & sequere me, ut non ulterius calces terrā, sed adscendas in cœlū. Necesse est enim excitato Saluatore, coexcitari quoq; cum eo etiā ipsum Adamū, omnesq; ex Adamo oriundos: Et quemadmodū moriente Adamo nos quoq; mortui eramus, ita quoq; excitato dominico corpore, necessum est ut omnes simul excitētur. Hæc em̄ est mens uerborū Pauli ad Corinthios scribētis: Quemadmodū in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes uiuificabuntur.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, AD Marcellinum de interpretatione Psalmorū, Epistola.

LAVDO tuā in Christo uoluntatē, charissime Marcelline. Nam et præsentem tentationē, quanq; plurima in ea sis passus, bene fers, & meditationis, deuotionisq; curam non negligis. Quærens em̄ ex tuo tabellario, quid post morbū ageres, resciui te, ut omnib. diuinis literis uacare, ita potissimū Psalmorū libellis inhærere, & magna cōtentione agere, ut sensum, qui in singulis Psalmis est, assequare. Quapropter magnopere amplector te, quū & ego magno desiderio in eundē librū, ut in omnes sacras literas, ferar. Ego igitur quū hoc affectu essem, incidi in senem bene industriū: Voloq; tibi, quæ ille mihi de sacro Psalterio, quod manu tenebat, sermocinabatur, perscribere. Proba enim mihi illius ratio & credibilis in primis uidebatur, fuere autē

hæc

hæc eius uerba. Omnis quidem ô fili, apud nos, siue noua, siue uetus scriptura, numinis afflatu prodijt, & idonea est ad erudiẽdũ, sub ea forma speciéq; uerborũ qua concepta est, sed tamen præcipua attentione obseruationéq; codex Psalmorũ dignus est. Singuli quidem libri suam & propriam suppeditant historiam. Nam quemadmodũ Pentateuchos mundi ortum, acta Patriarcharũ, & Israelis ex Ægypto emigrationẽ, ac deinde præcepta legũ, tabernaculi & Sacerdotij ordinẽ: Ita triteuchos tribuũ sortes, & Iudicũ res gestas, & stirpẽ Dauidis cõplectitur, libri quoq; Regũ, & παραλειπομένων Regum historias continẽt. Esdras aũt liberationẽ captiuitatis, remigrationemq; populi, & ædificationẽ templi recenset. Prophetæ uero de aduentu Saluatoris, de præceptis minisq; præuaricantiũ, & fatis gentium mentionẽ faciunt. Psalmorum aũt uolumen, ueluti paradisus, in quo sunt omnia genera lignorum plantata, modulando sua quædam propria inter cantandũ ostendit. Nam & quæ sunt Geneseos, decantat decimo octauo Psalmo, Cœli (inquiens) enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum. Et in 23. Domini est terra, & plenitudo eius, orbisq; terrarum, & omnes incolæ eius, Ipse super mare fundauit eam. Nec nõ & res Exodi, Numerorum & Deuteronomij pulchre concinit in 77. Psalmo, & in 84. Psal. & in 105. & in 113. In exitu (inquiẽs) Israelis de Ægypto, familiæ Iacob ẽ populo barbaro. In 104. eadem psallit. Emisit Mosen seruum suum, Aaronem, quem delegerat sibi: Et emisit tenebras, & obtenebrauit eos, & conuertit undas eorum in sanguinem. Et eructauit terra eorum ranas: atq; omnino omnem istum Psalmũ in hoc genere argumenti uersari deprehendes. Porro quæ sunt Sacerdotij & tabernaculi, in 28. refert: Offerte Domino soboles Dei, Offerte Domino soboles arietum. Itidemq; quoq; quæ sunt Iesu Naue & Iudicum, exhibet quodammodo in 106. Psalmo, ad istum modum loquens, Et condiderunt oppida Coloniarum suarum, & seminauerunt agros, & plantauerunt uineas. Quandoquidem sub Iesu Naue distributa est illis terra repromissionis, & in eodem Psalmo perpetuo tenore in eodẽ genere argumenti decurrit, Et uociferati sunt ad Dominum dum tribularentur, & ex necessitatibus ipsorum liberauit eos. Quod ipsum præ se ferunt acta Iudicum: Tunc enim ad clamores illorum, suis quosq; temporibus iudices excitauit, & seruauit populum ab illis qui eos affligebant. Ea quoq; quæ Regum sunt, quodammodo in decimo nono psallit. Isti in curribus, et isti in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur: ipsi aũt compediti sunt & ceciderunt, nos cõtra surreximus, & erecti sumus. Porro quæ sunt Esdræ 125. graduum decantillat: Dum conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati, & rursus in 121. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, In domum Domini ibimus, Stabant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem, quæ ædificatur ut ciuitas, cuius participatio ibidẽ est: illuc enim adscenderunt tribus, tribus Domini, testimoniũ Israeli. Iam quæ sunt Prophetarum, fere ubiq; significat, de aduentu Saluatoris. Siquidem, quod Deus aduenturus esset, in quadragesimo nono ita profert: Deus (inquit) manifeste ueniet, Deus inquam noster, & non in silentio erit. In Psalmo uero 117. Benedictus (inquit) qui uenit in nomine Domini. Benediximus

mus uobis ex domo Domini, Dominus Deus & apparuit nobis. Quod autem idem ille Dominus Deus sit Patris Verbum in Psalmo 106. suo carmine manifestum facit: Emisit Verbum suum & sanauit eos, & liberauit eos à lue ipsorum. Nam Deus qui uenit, ille ipse est Verbum quod emissum fuit. Hoc ipsum Verbum, quum agnosceret esse Filium Dei, uoce Patris nominauit, Eructauit (inquiens) cor meum Verbum bonum, Et rursus in 109. Ex utero ante Luciferum genui te. Quid enim aliud ex Deo genitum esse dicas, nisi Verbum & Sapientiam ipsius? Ideoq; quum sciret Psalmographus eum Verbum Patris esse, in hanc formam locutus est in tricesimo secundo, Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris illius uniuersa potestas eorum. Neq; Christum uenturum ignorauit, utpote qui magnifice de ea re mentionẽ faciat. In quadragesimo quarto Psalmo: Thronus tuus Deus in secula seculorum, sceptrum rectitudinis sceptrum Regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, Ideo unxit te Deus oleo exultationis præ consortibus tuis. Et ne quis opinaretur eum sub inani spectro aduẽturum, declarauit hunc ipsum hominem fore, illumq; ipsum esse, per quem omnia sunt condita, cũ ita loquatur in 86. Psal. Mater Sion dicet, Homo & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus: ea eñ paria sunt cum illo Euangelij, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt. Quocirca etiam de Virgine puerpera non ignarus, arcanum illud ipsum silentio non prætermisit, sed eius rei indicium fecit in 44. Psalmo, Audi filia, & uide, inclina aures tuas & obliuiscere populi tui, & domicilij Patris tui, quoniam desiderauit rex formã tuam, quandoquidẽ ipse est Dominus tuus. Id rursum simile est dicto Gabrielis, Salue gratiosa, Dominus tecum: Et quum mentionem de Christo fecisset, confestim etiam humanam generationẽ quæ ex Virgine ortum suum traxit, indicauit, quum inquit: Audi filia. Gabriel quidem suo nomine eam Mariam uocat, utpote genere alienus: Dauid autem illam ipsam, ut ex suo semine oriundam, filiam nominat. Et quum hominem eum futurũ codex Psalmorum pronunciasset, cõsequenter etiam eum in carne patibilem declarauit. Insidias autem Iudæorum prospiciens, ita modulatur in secundo: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: Constiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, contra Dominum & Christum eius. In Psalmo 21. conditionem mortis, ex persona Saluatoris eloquitur, In puluerem mortis redegisti me, quoniam circundederunt me canes multi, & conuentus malignantium in orbem circumcinxerunt me. Foderunt manus meas, & pedes meos. Enumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi uero considerauerunt & inspexerunt me. Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem. Iam qui manus, pedesq; suos perfossos loquitur, quid aliud quàm crucem loquitur? Omnibus istis traditis, etiam illud adiunxit, Dominum non propter se, sed propter nos passionem subire, dicitq; rursus ex persona eius tum in 87. In me constitutus est furor tuus: Tum in 68. Quæ non rapui tum luebã. Non enim quia culpæ obnoxius erat, mortuus est, sed pro nobis passus est, iraq; cõtra nos conceptã ob præuaricationẽ in se sustinuit, ut nobis liceret dicere in 137. Et saluos faciet

filios

filios pauperum, & humiliabit calumniatorē, Quoniā eripuit mendicū è manibus potētis,pauperemq́ cui nō erat adiutor. Ideoq́ eius in cœlos adscensum,iam ante denūciat,dicitq́ in 23.Attollite portas,Principes,uestras & eleuētur portæ æternales,& intrabit rex gloriæ.Porro in 46.Adscendit, inquit,Deus in triumphi acclamatione, & dominus in uoce tubæ. Assessionemq́ eius refert 109.Dixit,inquit,Dn̄s domino meo, sede ad dextrā meā, donec fecero inimicos tuos scabellū pedum tuorū.In 9.quoq́ Psalmo, perniciē etiā diaboli addit & clamat,Sedisti in solio,qui iudicas iustitiā, increpuisti gentibus,& perijt impius. Quin q́ iudiciū à Patre acceperit, ne hoc quidē occultū habuit, sed illū iudicē omniū uenturū prædicat, tum in 71. ubi inquit,Deus iudiciū tuū regi da,& filio regis, ut iudicet populū in iustitia,& pauperes tuos in iudicio:tum in 49.Aduocauit cœlū ex alto, & terrā ad iudicandū populū eius, Et annunciabūt cœli iustitiā eius, quoniā Deus iudex est, & in 81. Deus stetit in conuentu deorū, in medio deos dijudicat. Quin & uocationē gentiū ex eo didiceris, præsertim & ex 46. Omnes gentes plaudite manibus,Iubilate Deo in uoce exultationis,et ex 71.Coram eo procident Æthiopes,& inimici eius terrā lingent, Reges Tharsis & insulæ munera offerent,& adorabūt eum oēs reges terræ,omnes gentes seruiēt ei. Et hæc quidē(inquit)in Psalmis canūtur,quæ in singulis uoluminib. annūciantur.Cæterū nec sibi ignotū esse senex ille aiebat,eadē in omnib. scripturis disertè de Saluatore tradi,omnibusq́ eam esse cōmunem prædicationē, & eundē spiritus concentū.Quemadmodū eñ aliarū scripturarū argumenta in Psalmis licet reperire,ita quoq́ quæ sunt Psalmorum,in alijs reperias, quippe quū & Moses Oden scripserit,& Esaias canat,& Abacuch carmine preces suas faciat.Rursus in singulis libris uideas uaticinia,legū præscripta, historias: neq́ id mirū,quū idem spiritus in omnibus sit,& singuli,prout ipsis ille impertitus sit,gratiā sibi datā exerceant: siue ea sit Prophetia,siue legum tractatio, siue historiæ cōmemoratio,siue Psalmorū lepor: Iam quia unus & idem spiritus est,ad quē omnes,quotquot sunt,gratiarū diuisiones pertinent, ipseq́ ex natura indiuisus est,ideo in se totus & integer est. Sed tamen pro rei instituto, manifestationes & diuisiones singulis obueniunt, ac deinde pro præsenti usu, unusquisq́ suæ functioni respondens sermonē suū moderatur,atq́ hinc esse, q̄d Moses in condendis legibus uaticinetur, & cantet,Prophetæ in prophetando legū iussiones edant,dum aiunt, Lauamini,mundi estote,& ablue malitiā cordis tui Hierusalē.Et aliquando historias cōscribant,ut Daniel Susannæ,Esaias Rapsacis & Sennacherib:Eadem ratione etiam Psalmorū uolumen, quū propriū quiddā suū habeat in cantione,& quæ in alijs uoluminib.obiter dicūtur,ea latissime carmine suo efferat, quemadmodū iam dixi: Edit tamen & ipse legū morumq́ præcepta,dum inquit,Quiesce ab ira,& relinque furorem,fac bonum,quære pacem,& persequere eam: Et aliquando historicè refert, quæ spectant ad rationes Hierusalem: Et uaticinatur de Saluatore,quemadmodum prædixi. Cōmunis siquidē est istiusmodi gratia Spiritus,& apud omnes eadē, prout usus postulauerit, & spiritus uoluerit,impartitur. Plus eñ & minus impartiri eam gratiā,in natura spiritus nullam differentiā facit, ubi quisq́ sine

omissio-

omiſſione ſuũ munus miniſteriumq́ ad plenum abſoluit. Attamen Codex Pſalmorum etiam ſic quoq; peculiarẽ dotem, & eximiũ quiddam, obſeruatuq́ dignum in ſe continet. Nam prætereq; ꝙ cum reliquis uoluminibus habitu, rerumq́ ſimplicitate conueniat, habet etiam illud peculiare miraculum, quòd cuiuſq; animi motus, motuũq́ immutationes & caſtigationes depictas effigiataſq́ complectatur, ut ſingulis inde ueluti ab exemplari deſumere atq; intelligere licitum ſit, atq; ita ſe formare: ut inibi ſcriptũ eſt: In alijs enim libris ſolum audis legem præcipientem, quid faciendum, quid omittendum. Ex Prophetijs ſolũmodo aduentum Chriſti didiceris, ex hiſtorijs acta Regum, Sanctorumq́ cognoueris. Ex libro aũt Pſalmorũ, præterquam, ut auditor iſta diſcat, etiã motus ſui animi animaduertere poteſt, ac deinde ſecundum ea quæ patitur, et quibus coarctatur, formam uerborũ decerpere, neq; tantũmodo illi datur ut perlegat, uerũetiam quid dicendo agendoúe morbum illum medicetur, inuenit. Sunt quidem & in alijs ſcripturis ſententiæ prohibitoriæ, quæ mala uetant, ſed in hoc codice, quomodo abſtinendum ſit à malis, exprimitur, ut edictũ alibi eſt, pœnitentiã agendam eſſe, & pœnitentiam eſſe, à peccatis deſinere, ſed hic quomodo pœnitentia ſit agenda, & quid dicendum ſit, in pœnitentia exprimitur. Præclare certe dictum à Paulo, Tribulatio tolerantiam facit, Tolerantia uero probationem, probatio deinde ſpem, ſpes porro non pudefacit. Sed in Pſalmis, Quomodo ferendæ ſint tribulationes, & q̃modo quiſq; probetur, et quænam ſint uerba ſperantium in Dominum, depictum & expreſſum oſtenditur. Rurſus præceptum eſt ubiq; in omnibus ſcripturis, eſſe Deo gratias agendas, ſed quæ dicere oporteat gratias agentẽ, Pſalmi cõmonſtrant. Porro aliunde admonemur, eos qui pie uolunt uiuere in Chriſto, perſequutionem toleraturos eſſe: Ex Pſalmis aũt inſtruimur, quid in fugiendo ſentire debeamus, & quales perſequutores fugiendi ſint. Et poſt liberationẽ à perſequutione, Deo gratias agere iubemur, recte id quidem, ſed in Pſalmis formamur, quomodo Deo gratias agere oporteat, & quibus uerbis recte illi confeſſiones laudum fecerimus. Atq; ita ubiq; inueneris ſacras iſtas odas, ſecũdum nos noſtroſq; motus, motuumq́ ſedationes ſeſe habere. Nam id rurſum pro re mira in Pſalmis æſtimari debet, ꝙ in alijs uoluminib. quæcunq; loquuntur Sancti, aut quibuſcunq; de rebus loquuntur, ibi & is qui ea recitat, nunciĵ, enarratoriſq; naturam habere uidetur, & is qui audit recitatorem, de aliena non de ſua re mẽtionem ſibi fieri opinatur, recitationeq́ eatenus in admirationẽ, zeluq́ adducitur, ut eas imitari uelit. Sed qui Pſalmorum codicẽ in manus ſumit, ubi de uaticinijs Chriſti agitur, ea ſolito more, ut in alijs ſcripturis fieri ſolet, admirabundus, uenerabunduſq; perlegit: Reliquos uero Pſalmos, ubi id non agitur, ita accipit, quaſi ibi de rebus ipſius, non de alienis ſermo fieret: Et is qui audit, itidem ut ille qui legit, cõpungitur, & ita afficitur odarum illarũ uerbis, ac ſi ſua ipſius propria eſſent. Enimuero euidentiæ cauſa non grauari debemus idem denuo repetere, idq; exemplo diui Pauli Apoſtoli. Plurima uerba Patriarcharũ ſunt, & propria, & ab ipſis dicta, quũ & Moſes loquatur, & Deus reſpondeat, Helias item & Helizæus in monte Carmelo ſedentes, Dominum inuocẽt, & perpetuo

dicant,

dicant, Viuit Dominus, in cuius conspectu assisto hodie, aliorumq́ sancto rum uerba inprimis agant de Christo, & secundo loco, de gentibus & Israelitico populo: fieri tamen nequit, ut patriarcharū uerba, tua dicas: aut quæ Mosis sunt, pro tuis usurpes: aut quæ Abraham loquitur de Verna & Ismaele, & magno illo Isaac, tibi tuisq́ sermonibus uendices, etiam si eadē necessitate premaris. Nunq̄ enim, si summo desiderio tenearе, in ea uerba proruperis, quibus Moses utitur, Ostende mihi teipsum: aut rursus in ista, Si remissurus es illis noxam remitte. Sin minus, dele me de libro tuo quē scripsisti: uerba aūt ea Prophetarum, quibus ipsi loquuti sunt, in carpendo laudandoúe, quis sibi unq̄ arrogauerit? aut ista ipsa, Viuit Dominus in cuius conspectu consisto, in suo sermone imitari præsumeret? Quippe quū uolenti legentiq́ Bibliorum scripta, satis liqueat, appareatq́ ea quæ legit, sui negocij non esse, sed sanctorum uirorū, quæ ipsi in re sua protulerunt: contrà, in Psalmis illud miri est, quòd qui eos legit, exceptis de Christo gentibusq́ uaticinijs, sua se uerba in re sua legere opinatur, & quilibet ita psallit, quasi de se ea ipsa quæ psallit, cōscripta essent, non tanq̄ alius ea diceret, aut de alio dicerentur, ita accipit & perlegit, sed tanq̄ de seipso sermo fieret, ita mentem suam ad Deum dirigit: neq́ ista ut Patriarcharū aut Mosis, aliorumq́ Prophetarū usurpare reformidat. Iam quum in Psalmis et præuaricator & obseruator mandatorum, cum suis moribus, studijsq́ & factis, exprimatur, fieri nequit, quin, quotquot ubiq́ sunt mortales, in altero istorū genere contineantur. Atq́ ita fit, ut ea uel ut præuaricator mandati, uel ut obseruator legat, quæ ad ipsius indolem actaq́ pertinere uideātur. Atq́ adeo ut is qui psallit, ex Psalmis uice ē speculi, usumq́ habeat, quo & ibi animi sui motus consideret, & considerando uerbis confiteatur. Nam qui audit recitantem Psalmos, eosq́ putat de se loqui, ille aut reprensus à conscientia cōpungitur, aut de spe in Deum audiens, deq́ retributione credentium, non aliter quàm de sua retributione exultat, Deoq́ gratias agere incipit: Certe quum tertium Psalmū canit in suas tribulationes intuens, uerba ea ad se pertinere arbitratur. Decimum quoq́, & decimum sextum, non aliter, q̄ si de sua fiducia uotisq́ loqueretur, pronunciat: pari ratione in quinquagesimo lector uerba pœnitentiæ ita profert, quasi ille ipse sit de quo agatur. Rursus in Psalmo 53. & 55. & 56. & 141. ita afficitur inter legendum, tanq̄ ipse & nō alius quispiam eas persequutiones sustineret, uocesq́ eas deo quasi suas ac proprias accinit. In summa, quilibet Psalmorum ea forma uerborum conceptus est à Spiritu Sancto, & ita temperatus, ut in illis (quemadmodū antea dictum est, motus affectuum nostrorum animaduertamus, omniaq́ illa putemus de nobis referri, ac nostramet ipsorum esse uerba: unde fit, ut memores nostrorum affectuum, nostra in melius cōmutemus. Quæ enim in Psalmis canuntur, ea formulæ nostræ, & exēplaria esse possunt. Sed & hæc gratia est nostri Saluatoris. Homo enim ille propter nos factus, suum corpus pro nobis obtulit in mortem, ut omnes liberaret à morte. Cæterum ecclestem & probatissimam uiuēdi rationem nobis ostendere uolens, eam in seipso expressam exhibuit, ne quis facile posthac ab inimico circūueniretur, quū possideat ex eius de diabolo uictoria, certa pignora securitatis, ideoq́

non

non solum docuit, sed & fecit, ut & ipsum audiremus loquentem, eumq́ue luti imaginem formamq́ue intuentes, faciendi exemplar mutuaremur, dum audimus ex eo, Discite à me quia mitis sim & humilis corde, neq́ue est ut quispiam inueniat perfectiorem uirtutis disciplinam, quàm eam quam Dominus exhibuit in semetipso: siue enim malorum tolerantiam, siue humanitatem, siue bonitatem, siue fortitudinem, siue misericordiā, siue iustitiam spectes, omnia in eo deprehendas, ut nullum ei exemplar ad uirtutē desit, qui in humanam Domini uitam oculos intendat. Id quum nō lateret Paulum, dixit, Imitatores mei estote, quemadmodū ego Christi. Enimuero ethnici legū conditores, uirtutem suam usq́ue ad uerba duntaxat prorogarunt, & tantummodo eatenus placent: Dominus aūt, ut re uera omnium Dominus, curatorq́ue operum suorum, non solum leges uerbis suis instruxit, sed & seipsum in exemplar proposuit, ut sciret qui uellet sese habere eius, quod in legibus iuberetur, exequendi potestatem. Ideoq́ue & ante suum aduentum id in Psalterijs insonuit, ut quemadmodū in seipso perfectam, cœlestemq́ue hominis formam ostendit, ita etiam ex Psalmis motus affectusq́ue animorū quisquis uellet, ediscere posset, inuenturus illic, uniuscuiusq́ue motus remedium & castigationem. Nam si quod & credibile est, & uerisimile dicendum est: Omnis quidem diuina scriptura magistra est uirtutis, & ueræ Fidei: Sed tamē liber Psalmorum certam quandam formam, tractatumq́ue animorū continet. Vt enim, qui ad regem literas mittit, certa ratione uerba componit, ne extra eam formulā scribens, barbarus rudisq́ue habeatur, ita quoq́ue diuinus hic liber, percurrenti uolentiq́ue cognoscere, qualis nostri Saluatoris in corpore humano conuersatio fuerit, liquido eam cōmonstrat, & in memoriam reuocat. Instruuntur igitur istorum Psalmorū lectione affectus, & cōponuntur in melius, deinde animus eodem magisterio cōfirmatur. Sunt igitur, ut hoc primum in isto codice obseruetur, quidam Psalmi enarratorij, quidam admonitorij, quidam uaticinatores, quidam in precando supplices, quidam in confessione uersantur. Cæterum qui in narrando occupantur, sunt isti, decimus, 43. 48. 49. 77. 86. 88. 89. 129. 113. 126. 136. in uniuersum, duodeni numero. Qui autem in precibus uotisq́ue occupationē suam habēt, sunt isti, centesimus sexagesimus septimus, 89. 101. 131. 141. in uniuersum Psalmi quatuor. Qui colloquia cum Deo, preces, obsecrationesq́ue cōplectuntur, sunt hi, 5. 6. 7. 11. 12. 15. 24. 27. 33. 37. 42. 53. 54. 55. 56. 58. 63. 82. 85. 87. 135. 140. 142. in uniuersum 23. Psalmi. Qui aūt colloquij, precum, gratiarumq́ue actionis characterem habent, unicus est, nempe 138. Qui aūt solūmodo specie colloquij constant, sunt hi, 3. 25. 68. 69. 73. 78. 79. 122. 129. 130. in uniuersum Psalmi decem. Et qui in sola confessione uersantur, unicus est, nēpe quinquagesimus. Qui admixtam habent supplicationē, sunt hi 9. 74. 104. 105. 106. 107. 135. 136. in uniuersum octo Psalmi. Qui coniunctam habent confessionē & obsecrationem cum laude, unicus est, nimirum centesimus decimus. Qui aūt admonitionem habent, unicus est, nempe 39. Qui uaticinia continent, sunt hi, 20. 21. 44. 46. 71. in uniuersum quinq́ue Psalmi. Qui cum uaticinio historiæ quoq́ue speciem habent, centesimus nonus, sed unicus. Adhortatorij autē, & qui præcipiendi argumentum continent, isti censendi sunt, 28. 32. 80. 94. 95. 96. 97.

97.102.103.113.in summa decem. Adhortatorij cum cantico, unus est, nempe 149. Qui porro uirtutes in uita describunt, sunt hi, 104.111.118.124.132. in uniuersum quinque Psalmi. Qui aūt laudes celebrāt, sunt hi, 46.112.116.134.145. 146.147.148.150. in uniuersum nouem. Qui autem gratias agunt, sunt hi, 8.17.29.33.45.62.73.83.115.121.123.125.128.141. in uniuersum quatuordecim Psalmi. Qui aūt beatitudinem deprædicāt, sunt hi, 1.31.40.111.118.127. in uniuersum sex. Est & qui exhibeat alacritatē cum melodia, sed unicus, puta 117. Est qui ad fortitudinem instiget, nimirum 71. Sunt qui obiurgant impios, & eos qui sine lege uiuunt, nimirum secūdus, 13.35.51.52. in summa quinque. Est qui inuocat, quartum dico. Sunt qui calamitates inflictas denunciāt, ut 79.66. in summa duo. Sunt qui de Domino gloriantur, uigesimus secūdus is est, & 26.38.39.41.75.83.96.98.151. in uniuersum deni. Qui adhortatorij argumenti sunt, sunt isti, 57.81. in uniuersum bini. Iam qui cum hymnis uerba faciunt, sunt isti, 47.64. in uniuersum duo. Qui iubilationem & resurrectionem tractet, sexagesimus quintus est, unicus numero. Rursus qui solū uerba iubilationis affert, nonagesimus nonus. Cum igitur Psalmi tali ordine dispositi sint, licitum est lectori in singulis inuenire (quemadmodū dixi) motiones statumque sui animi, atque ita in singulis rebus formā disciplinamque adhibere, ut seligat, quibusnam uerbis Deo placeat, & quibus dictis se ad emendationem instruat, Deoque gratias agat, ne si aliter uerba concipiat, in impietatem delabatur. Non enim solū de operibus, sed de omni uerbo ocioso, ratio nobis coram iudice Deo reddēda est. Si igitur beatitudinē alicuius deprædicare uelis, habes quomodo id oporteat fieri, & de quo, & ad quem ea uerba dicenda sint, ex Psalmo primo, Beatus uir qui non abijt: & trigesimo primo, Beati quorum remissa sunt peccata & 140. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem: & 111. Beatus uir qui timet Dominum: & 127. Beati omnes qui timent Dominum. Quòd si reprehendere uelis Iudæorum aduersus Christū insidias, habes secundam Oden, Quare fremuerunt gentes. Quòd si insectatores Iudæorum pateris, multique sint, qui in te insurgant, tertium Psalmum pronunciabis, Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. Sin aūt etiam sic tribulatus inuocasti Dominum, & quoniam exaudiuit te, gratias illi agere destinas, canito illi Psalmum quartum, Quum inuocarem, & 114. Dilexi, quoniam exaudiet dominus. Quòd si ad malitiosorum insidias respicias, preces tuas ad aures Domini peruenire cupiēs, mane tibi concinendus est quintus Psalmus, Verba mea auribus percipe. Si Domini minas sentis, ac proinde te perturbatū uides, opportunū erit si dicas sextum, Domine ne in furore tuo arguas me, & decimum septimū, Domine ne in furore tuo arguas, quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Quòd si tibi aliqui insidias nectunt, queādmodū Achitophel Dauidi, cantabis septimum Psalmum, Domine, Deus meus in te speraui, & confide in Deo, qui liberabit te. Quòd si intuens gratiam Dei ubique diffusam, & restitutum saluti genus humanum, ac proinde Dominum salutare uelis, cantabis octauum, Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuū in uniuersa terra. Quòd si rursum agendo Domino gratias, uindemiale carmen, siue pro torcularibus modulari statueris, habes rursum eundem illum

octauum ad id idoneum, Domine dominus noster, & octogesimum, Exultate Deo Salutari nostro. Iam super hoste confecto, conseruataq; creatura, non in te ipso glorians, sed ad Filium Dei respiciens, cuius uirtute id efficitur, nouum Psalmum recitabis, Confiteor tibi domine in toto corde meo: Quod si quis te metu conturbare studeat, habe tu ipse fiduciam in Domino, & cane decimum Psalmum, In dominum confido, quomodo dicitis animæ meæ, &c. Cum uideas multorum superbiam, & malitiã ita exuberantem, ut nihil Sancti in terris fiat, refuge ad Dominum, & canta undecimum Psalmum, Saluum me fac Domine. Quod si diuturnæ sint inimicorum insidiæ, ne desperes, quasi obliuioni traditus à Domino, sed inuoca Dominũ, canens uigesimũ sextũ, Dominus illuminatio mea & salus mea, &c. Quod si audias male loquentes de prouidentia Dei, ne te consocies eorum impietati, sed ad Dominum te conferens, recita decimũ tertium Psalmum, & 52. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Quod si postmodũ discere concupiscis, qualis sit ciuis regni cœlorum, cantabis decimũ quartum Psalmũ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Precibus tibi opus est propter aduersarios, eosq; qui circumdant animam tuam, cane decimum sextũ, Exaudi Domine iustitiam meam, & 85. Inclina Domine aurem tuam, & 88. Misericordias Domini in æternum cantabo, & centesimum decimum, Domine clamaui ad te, exaudi me. Iam si scire concupiscas, quomodo Moses orauerit, habes 89. Domine refugium factus es nobis. Incolumis euasisti ab hostibus tuis, & liberatus es ab eis, qui te persequebãtur, cantabis 17. Psalmũ, Diligam te Domine fortitudo mea. Miraris naturæ ordinem, & prouidentiæ in eam dotes, legisq; sacrosancta præcepta, Canta tu mihi decimũ octauum, Cœli enarrant gloriam Dei, & 23. Videns afflictos, consolare eos, orans pro eis, recitaq; illis uerba decimi noni Psalmi, Exaudiat te Dominus in die tribulationis tuæ. Si uides te pasci à Domino & feliciter dirigi, gratu labũdus ob hoc, cane Psalmum 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit: Si inimici tibi imminent, tu tamen erige animum ad dominum, & dic uigesimum quartũ, Ad te leuaui animam meam, & uidebis inimicos frustra agere. Expectant inimici te manibus, nulla alia re q̃ sanguine plenis, studentq; te interficere, ne deferas homini iudicium, suspecta enim sunt omnia humana, sed Deum iudicem postula, ille enim solus iudex est, & dic 25. Iudica me Domine, quoniã &c. & 34. Iudica domine nocentes mihi, & 44. Iudica me Deus, & discerne causam meam. Quod si asperius incurrant inimici, & præ multitudine instar exercitus fuerint, ac propterea te contemnant, quasi unctus non sis, bellumq; cupiant, ne præ metu contractior fueris, sed cane uigesimũ sextum Psalmum, Omnes gentes plaudite manibus. Cæterũ, quoniam imbecilla est hominum natura, si denuo institerint insidiatores, ut ocioso animo, securusq; ab illis sis, uociferare ad Dominum, ea pronuncians, quæ in uigesimo septimo continentur, Magnus dominus & laudabilis nimis. Quod si discere uelis in gratijs agẽdis, quomodo Deus adeundus sit, spiritualiter intelligens, cane 28. Audite hæc omnes gentes: ac iam deinde renouans domum tuam, animam scilicet tuam, quæ dominũ recipit, nec nõ & sensibile domicilium, in quo corporaliter habitas, gratias age, & dic 29.

Deus

Deus deorum Dominus loquutus est: Et eum qui de gradibus inscriptus est, nimirum 126. Nisi Dominus ædificauerit domum. Porro qui te ob fidē in Christum ab omnibus amicis & cognatis, odio & persequutione infesta ri uides, ne te eius studij pœniteat: neq; etiam si notos te auersari conspicias, animo contractior sis, sed potius ab illis te segregans, uide quid in futurum immineat, & canta mihi trigesimū Psalmum, In te Domine speraui. Baptizatos autē conspiciens, & liberatos à corruptibili natiuitate, ac proinde admirans Dei in homines humanitatem, cane super illis 31. Psalmum, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Et ubi psallere cum multis cupis, cōgregatis ad id rectis & integræ uitæ hominibus, concine 32. Psalmum, Exultate iusti in domino. Si incidisti in inimicos, & plane euaseris, insidiasq; corū effugeris, si uis gratijs agendis operam dare, conuoca mansuetos homines, & cum illis psalle 33. Benedicam Dominum in omni tempore. Quòd si uideris malorum in sceleribus pertinaciam, ne credideris ex natura illis inesse peccatum, quemadmodum nōnulli hæretici, sed recita 35: Dixit, iniustus in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius, & animaduertas ipsos sibi peccandi authores esse. Si efficaces uotorumq; compotes esse iniquos conspexeris, ac proinde à paruis efferri, tuq; illos admonere uelis, ne illorū admiratione æmulationeq; capiantur, quū breui futurum sit, ut extinguantur, recita & tibi ipsi, cæterisq; alijs 36. Noli æmulari in malignantib. Quòd si constitueris diligentius te ipsum obseruare, ac tu uideas hostem imminere: nam cōtra huiusmodi homines acrius insurgit, ac cupias te ceromate inungere aduersus eum, cane 38. Psalmum, Dixi, custodiam uias meas: Quòd si conspectis multis pauperibus & mendicis, eorum uicem doleas, potes eos qui iam misericordiam exercuerunt, laudibus extollere, cæterosq; ad id ipsum cohortari, dum recitas 40. Psalmum, Beatus qui intelligit super egenū. Deinde si magno desiderio in Deum feraris, audierisq; opprobria inimicorum, ne perturberis, sed memor æterni fructus, qui ex huiusmodi desiderio nascitur, consolare animam spe in Deum, eaq; fac ut releues & mitiges uitæ molestias, legendo 41. Quemadmodū desiderat ceruus ad fontes, &c. Assidue aūt reuoluere uolens beneficia Dei in patres nostros, dum proficiscerentur ex Ægypto, & in solitudine erant, & q̄ bonus sit Deus, & q̄ ingrati mortales, habes 43. Deus auribus nostris audiuimus, & 77. Attendite, popule meus, & 88. Misericordias Domini in æternum cantabo, & 101. Confitemini Domino, Domine exaudi orationem meam: & 105. Cōfitemini domino, quoniam bonus. Dicant nunc, &c. quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia, &c. & 113. In exitu Israel de Ægypto. Cæterum si ad deum confugiens, ereptus sis à tribulationib. te circumstantibus, & gratias ei agere constituas, & enarrare eius in te benignitatem, habes 45. Deus noster refugium & uirtus. Sed peccasti, & conuersus delictum tuum agnoscis, & misericordiam quæris, habes confessionis & pœnitentiæ uerba, in 50. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Quod si calumniam pateris apud malum regem, & uides calumniatorem insultantem, secede, & dic ea quæ sunt 51. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Quum aūt persequuntur te, & calūniantur, tui prodendi cupidi, quem-

admodū Pharisæi & alienigenæ Dauidem, ne tædio marcescas, sed Domino fretus, illumq́ hymnis celebrans, recita ea quæ habentur in 53. Deus, in nomine tuo saluum me fac, & quinquagesimo quinto, Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo. Si concurrat tribulator ignarus, etiam in speluncam ubi tu lates, ne sic quidē formidaueris, Habes enim in huiusmodi necessitate utiles ad consolationem sermones, & monumentis inscriptos in quinquagesimo sexto, Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam conculcauit me homo, & centesimo quadragesimo primo, Voce mea ad dominum clamaui. Quòd si insidiator iusserit domum tuam custodiri & effugere, gratiam huius rei imputa Deo, & hoc ipsum in anima tua quasi in aliqua columna inscribe, ut monumētum sit tuæ incolumitatis, & dic ea quæ sunt in quinquagesimo octauo, Eripe me de inimicis meis Deus meus. Quòd si inimici qui te affligunt, conuicientur, & ex nugis calumnias struant, qui speciem amici præ se ferunt, & aliquantisper fatigeris disputando, poteris teipsum consolari, laudās Deum, & recitans ea quæ sunt quarti Psalmi, Cum inuocarē, exaudiuit me Deus: Et contra hypocritas & eos qui de specie per sonaq́ magnifici uidentur, dic ad eorum confusionem quinquagesimū septimum. Si uero utiq́ iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominū. Aduersus atrociter insilientes, conantesq́ affligere animā tuam, subijce te deo, & bono animo sis, Quanto enim illi magis insanierint, tanto te magis summitte Domino, & recita ea quæ sunt sexagesimi primi, Nónne Deo subiecta erit anima mea. Quòd si ob persequutionem in solitudinem recesseris, ne formidaueris tanquam solus ibi agas: sed quum Deus tibi adsit, mane illi surgens cantabis sexagesimum secundum, Deus Deus meus, ad te de luce uigilo. Quòd si terreant te, neq́ conquiescant ab insidijs, omniaq́ machinentur in tuam perniciem, etiamsi plurimi fuerint, ne remittas, iacula enim puerorum, erunt plagæ eorum, siquidem cecineris 63. Exaudi Deus orationem meam, quum deprecor, & 67. Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & 69. Deus in adiutorium meum intende, & septuagesimum, In te Domine speraui, non confundar in æternum. Vbi aūt Deum hymnis celebrare cupis, id petendum ex Psalmo 64, Te decet hymnus Deus in Sion. Si rudem aliquem de resurrectione doceas, habes 79. Qui regis Israel intende. Misericordiam à domino postulans, lauda eum, canens 66. Deus misereatur nostri. Cum uideris impios pace florere, ne offendiculum tibi inde nascatur & uacilles, recita Psalmum 72. Quàm bonus Deus Israel his, qui recto sunt corde. Domino irascente in populum suum, habes ad consolationem eius uerba cordata in 73. Vt quid Deus repulisti nos? Quum opus est tibi confessione, cane 79. In te domine speraui: & septuagesimum quartū, Bonum est confiteri domino, & centesimum quartum, Confitemini domino, & inuocate nomen eius: & centesimum quintum, Confitemini domino, quoniam bonus: & centesimum septimum, Paratum cor meum Deus, & 110. Confitebor tibi domine in toto corde meo: & centesimum decimū septimum, Confitemini domino, quoniam bonus: & centesimū trigesimū quintum, Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in æternū misericordia eius: & 136. Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam

exau-

exaudisti uerba oris mei: Si pudefacere studeas, opiniones ethnicorum & hæreticorum, eò quòd apud eos non sit Dei cognitio, poteris canere & recitare 75. Inclina domine aurem tuam, & exaudi me, quoniam inops, &c. Inimicis uero præoccupantibus refugia tua, ac te magnopere afflicto, etiã si perturberis, ne despondeas animũ, sed ora potius. Quòd si inuocando exauditus fueris, gratias agens Deo, recita 76. Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea. Quòd si institerint inimici, & intrauerint & prophanauerint domum Dei, & Sanctos dispersferint, & illorum cadauera uolucribus cœli obiecerint, ne consternatus reformides eorum crudelitatem, doleas quidẽ uicem miserorum, sed tamen precibus Deum cõueniens, recita septuagesimum octauum, Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam. Quòd si festo die cupias domino psallere, cõuocatis Dei famulis, psalle ea quæ sunt in octogesimo, Exultate Deo adiutori nostro, & nonagesimo quarto, Venite exultemus domino, iubilemus. Hostibus uero in unum undecunq; cõuenientibus & minas iacientibus, contra domum dei, fœderáq; ineuntibus contra religionem, ne animo deficias ob eorum multitudinem & uires. Habe quasi pro anchora spei, ea quæ sunt in 82. Deus quis similis erit tibi? ne taceas. Quòd si ante oculos habeas domum Dei, & æterna eius tabernacula, eáq; desideres, quemadmodũ Apostolus, recitabis octogesimum tertium Psalmum, Quàm dilecta tabernacula tua domine. Cessante tandem ira, & soluta captiuitate, si deo gratias agere uelis, habes octogesimum quartum, Benedic domine terram tuam, & centesimum uigesimum quintum, Credidi propter quod loquutus sum. Si dissidiũ, quod Catholicæ Ecclesiæ cum schismatibus est, cupias dinoscere, eosq; cõfundere, poteris ea quæ sunt octogesimo sexto recitare, Fundamenta eius in montibus Sanctis. Si te cæterosq; confirmare studeas ad pietatem, & quòd spes in deum pœnitẽda sit, sed intrepidum animum reddat, laudabis deum recitationem nonagesimi Psalmi, Qui habitat in adiutorio altissimi. Si psallere uis in Sabbato, habes nonagesimũ primũ, Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. Vis gratias agere dominico die? habes 23. Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Si canere uis secunda Sabbati, psalle nonagesimũ quartũ, Venite exultemus domino, iubilemus, &c. Modulari concupiscis die Parasceues, habes quod moduleris in nonagesimo secũdo, Dominus regnauit, decorem indutus est. Tunc eñ domus dei ædificata est, quancq; inimici conati sunt impedire. Quapropter pro triumphali carmine is Psalmus, quem dixi, canẽdus est. Quòd si per captiuitatẽ excisa sit domus dei, ac denuo ædificata, cane 95. Cantate domino canticum nouum, Cantate domino omnis terra. Terra à bellis residente, ac iam deinde ocium & quietem agente, dominoq; regnante, si ad ipsum modulari uelis, habes 96. Dominus regnauit, exultet terra. Quòd si quarta Sabbati psallere concupiscas, habes nonagesimum tertium, Deus ultionum dominus. Tunc enim traditus dominus ultionem de morte sumere exorsus est, deq; ea fortiter triumphauit. Quum igitur in legendo Euangelio quarta Sabbati uideris Iudæos consilium contra dominum ineuntes, cumq; per id temporis liberrime pro nobis uindicandis contra diabolũ agere, psalle ea quæ sunt in nonagesimo tertio, ut di-

ctum est superius. Quòd si animaduertas domini in omnia prouidentiam, eiusq; dominium, cupiens nonnullis tradere rudimenta Christianæ religionis, ut in illum credant, & obsequentes sint, ubi persuaseris ijs, ut ante omnia confiteantur, iube eos canere nonagesimum nonum, Iubilate Deo omnis terra. Cognitis eius uiribus in iudicando, & quòd misericordiæ immiscuerit Deus iudicium suum, si uelis consolari, habes 101. Misericordiam & iudicium cantabo tibi. Et quoniã ubiq; & in omnibus gratiæ à nobis Deo agendæ sunt, quum ei benedicere uelis, habes ad incitandum animum tuũ, centesimum secundum, Benedic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt, & centesimum tertium, Benedic anima mea dominum, deus meus magnificatus es uehementer. Laudare uis Deum, & cognoscere, quomodo & quibus in rebus laudandus sit, & quæ uerba ad illius laudẽ dicenda sint, habes centesimum & duodecimum, Laudate pueri dominum: & centesimum decimum sextum, Laudate dominum omnes gentes, & centesimum quadragesimum quintum, Lauda anima mea dominum, laudabo dominũ in uita mea. Et 132. Ecce quàm bonum & quàm iucundum: & centesimum quadragesimum sextum, Laudate dominum, quoniam bonus est Psalmus, & 147. Lauda Hierusalem dominum, & centesimum quadragesimũ octauum, Laudate dominum de cœlis: & centesimum quadragesimum nonũ, Cantate domino canticum nouum: Et centesimum quinquagesimũ, Laudate dominum in Sanctis eius. Habes fidem (ut inquit dominus) & confidis precibus quas loqueris, recita 115. Credidi propter quod locutus sum. Si altiorem prouectioremq; te in operibus agendis sentias, adeo ut tibi fas sit dicere, sequentium obliuiscor, ad præcedentia me extendo, habes in singulis profectibus, quod dicas in ea Ode, quæ est de quindecim gradibus, Captiuus factus es ab alienis cogitationibus, & sentis te abductum, & pœnituit, Desine in posterum, & manens ubi peccantem te deprehendisti, sede, & plora tu quoq;, ut populus Israeliticus fecit, dicens ex centesimo trigesimo sexto, Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus: Si tentationes putas tui probationem esse, & post tentationes gratias agere cõstituis, recita centesimum trigesimum, Domine probasti me, & cognouisti me. Cõstringeris rursus ab inimicis, optasq; te liberari, dic ea quæ sunt in centesimo trigesimo nono, Eripe me domine ab homine malo. Supplicare & orare constituis, Psalle quintum, Verba mea auribus percipe, & centesimum quadragesimum primum, Voce mea ad dominum clamaui: & centesimũ quadragesimum secundum, Domine exaudi orationẽ meam auribus, &c. & centesimum quadragesimum quintum, Lauda anima mea dominum. Si inimicus tyrannus insurrexerit in populũ, eum tu quoq; tanq; Dauid Goliam, ne formidaueris, quin fidem ut Dauid habeas, & psallas centesimum quadragesimum tertium, Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad præliũ. Iam admirans Dei beneficentias, eiusq; tum in te, tum in omnes bonitatis mentionem faciens, atq; ideo domino gratias agere cupiens, pronuncia Dauidis uerba, quæ & ipse quoq; dixit in 103. Benedixisti domine terram tuam. Cantare uis domino, habes ad eam rem 95. Cantate domino canticum nouum: & 97. Cantate domino canticum nouũ, quia

mira-

mirabilia fecit. Quòd si, quũ paruus esses, ante alios delectus sis ad usus fratrum, ne extollare contra eos, sed domino, qui te elegit, eam gloriam imputans, psalle & tu quinquagesimum primum, qui proprie Dauidis est, Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate? Sed psallere uis Oden, in qua subauditur alleluia, habes centesimum sextum, Confitemini domino, & inuocate nomen eius: & centesimum quintum, Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius: & centesimum sextum, Confitemini domino: quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius. Dicant nunc qui, &c, Et 110. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, Et centesimum undecimum, Beatus uir qui timet dominum, in mandatis eius, &c. & centesimum duodecimum, Laudate pueri dominum, Laudate nomen domini: & 113. In exitu Israel de Ægypto, & 114. Dilexi, quoniam exaudiet dominus: et 115. Credidi propter quod locutus sum: et 116. Laudate dominũ omnes gentes: et 117. Cõfitemini dño, qm̃ bonus, quoniã in secula misericordia eius: dicat nunc Israel: & 118. Beati immaculati: & 134. Laudate nomẽ dñi: & 145. Lauda anima mea dominũ: & 146. Laudate dominũ, quoniã bonus est Psalmus: & 147. Lauda Hierusalẽ dominũ: & 148. Laudate dominũ de cœlis: & 149. Cantate dño canticũ nouũ, laus eius in Ecclesia sanctorũ: & 150. Laudate dominũ in sanctis eius. Quũ uis seorsum à cæteris canere ea, quæ ad Christũ spectant, in unoquoq; Psalmo talia inuenies, sed præsertim in 44. Ad te dñe leuaui animam meã: & 109. Dixit dñs domino meo, quibus indicatur eius ex patre genuinus ortus, & in carne aduentus. 21. aũt, & 68. diuinã eius crucẽ prædicant, & quas insidias propter nos tolerauerit, Iudæorumq; dolos, & malitiã, & proditionẽ Iudæ Ischariotæ. Porro 20. & 49. & 71. regnum eius, & potestatẽ iudicandi demonstrant, eiusq; ad nos secundũ in carne aduentũ. Et 15. eius carnalẽ resurrectionẽ ostendit. Vigesimus aũt tertius, & 46. annunciat eius ad cœlos adscensum. Quũ aũt 92. 95. 97. 98. legeris, perspicies singula eius in nos, uirtute passionis suæ, collata beneficia. Talis est character libri Psalmorũ ad utilitatem hominũ, in quo alij sunt Psalmi ad castigandas motiones cuiuslibet animi: alij de aduentu Christi in carne frequentiora uaticinia habent, quemadmodũ iam dixi. Cur aũt modulis & numeris, huiusmodi uerba cõciñentur, operæpretiũ est referre. Quidam enim ex nostris simpliciores, tametsi crederẽt in uerba Spiritu dei afflata, tamen persuadent sibi ob amœnitatẽ soni, et uoluptatem auriũ Psalmos modulari, quod nequaq; ita est. Non enim dulcedinẽ aut eloquentiã affectauit sacra scriptura, sed utilitatem animæ hac uerborũ formula quæsiuit, idq; ut ubiq;, ita potissimũ ob has duas rationes, quarũ prior est: quia docuit, scripturam sanctam non obiter modo, sed & latiori uoce Deum celebrare. Vno tenore sermonis decurrunt legis Prophetarumq; uerba, & quicquid in Biblijs historicũ est unà cum nouo Testamento: fusius contra, efferũtur Psalmorũ, Odarũ & canticorũ scripta, atq; ita seruatur, ut homines pro uiribus, omniq; ope, dominũ adament. Posterior uero, quod ut harmonia tibias cõmittens, unũ cõcentũ efficit, ita quoq; in anima uarijs motionibus cogitandi, cupiendi, noscendi agitata, unde mẽbris initiũ operandi desumitur, ratio postulat hominẽ sibi consonũ esse, neq; ipsum à sese

diſſidere,non ut optima quidẽ cogitet, peſſima tamẽ faciat, quemadmodũ Pilatus,qui quũ diceret,nullã cauſam mortis in eo inuenio,Iudæorũ tamen ſententiæ ſuffragatus eſt: Aut ut concupiſcat mala, ſed perpetrandi faculta te deſtituatur,quales erant ſenes illi aduerſus Suſannã: Aut ut quidẽ ab adulterio abſtineat,à furto non abſtineat: aut ut à furto ſe purũ ſeruet, ab homicidio non ſeruet.Ne igitur talis turbatio in nobis ſit,cupit ratio animã,in qua eſt Chriſti ſenſus, ut Apoſtolus dixit,ſenſu illo pro duce uti, & per eũ affectus ſuos exuperare, & in membra corporis imperiũ habere, ut rationi obediant.Quo,ut in harmonia plectrum,ita ipſe Pſalterium factus,& Spiritui prorſus intentus & adhærens, omnibus membris & motionibus obedientiam præſtet,& inſeruiat uoluntati Dei.Huiuſmodi aũt in uerbis concinnitatis, & nuſꝙ fluctuantis cõſtitutionis imago & forma, eſt Pſalmorũ harmonia. Vt enim animi cogitatus uerbis prodimus & ſignificamus, ita ſpiritualis in anima concentus, ſignum eſſe uolens dominus melodiam uerborum,Pſalmos ut modulis canerẽtur inſtituit,& cum huiuſmodi harmonia recitari uoluit. Et inde concinnitas animi, ſi recte diſpoſitus & affectus ſit:agnoſcatur, ſicut ſcriptum eſt, Si quis in mœrore eſt,pſallat. Siquidẽ ita, id quod in anima turbidũ eſt, aſperũ & incõpoſitũ cõplanatur, & triſtitia mitigatur,nobis pſallentibus,Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Et lubricitatem ſuam agnoſcet,dicendo,Mei propemodũ concuſſi ſunt pedes: metusꝙ ſuos ſpe confortabit per hæc uerba, Dominus mihi adiutor,non timebo quid in me fecerit homo. Qui igitur non ad iſtum modum legunt ſacras odas,non prudenter pſallunt,ſed ſeipſos oblectant,habituri reprehenſionẽ,quoniam nõ eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Qui aũt ſecundũ prædictam rationem concinunt, ut melodia uerborum ex numeris uocum cum ſpiritus harmonia congruat, iſti pſallunt, & lingua & mente,nec ſeipſos ſolum,uerum etiam alios,qui audire uolunt, magnifice adiuuant.Certe beatus Dauid Sauli accinens,nõ ſolum ipſe placuit Deo, ſed & turbidum inſaniæ uitium à Saule propulſabat, & ſerenitatẽ eius animo induxit: Ita quoꝙ modulantes Sancti ad tranquillitatẽ animas populorũ,& ad concordiam cœleſtium tripudiorũ cohortabantur. Quippe modulatim recitare Pſalmos, nequaꝙ ſtudium eſt cõcinnioris uoculationis, ſed argumentũ cogitationũ animi apte in harmoniam conſonantiũ:Et numeris adſtricta lectio, ſignum eſt concinnæ quietæꝙ in animo affectionis. Nam & laudare Deum in cymbalis bene ſonantibus, & cithara, & Pſalterio decem chordarum,pro nota eſt ac ſignificatione, mẽbra corporis legitime eſſe cõpoſita,quaſi chordas.Cogitatiões uero animæ ut cymbala ſe habere,ac deinceps ſono ſpirituꝙ oris omnia iſta moueri & uiuere,ut(quemadmodum ſcriptũ eſt)Spiritu uiuat, & opera carnis mortificet: Ita eñ qui belle canit, animã ſuã coaptat,& quaſi ex inæqualitate ad æqualitatẽ redigit, nõ ut per cellatur ab aliquo, ſed potius rerũ bonarũ imaginatiões percipiat,maiuſꝙ deſideriũ futurorũ bonorũ in animũ inducat. Siquidem melodiæ uerborũ intẽta obliuiſcitur ſuarũ affectionum,& exhilarata reſpicit ad ſenſum Chriſti,optima quæꝙ cogitãs. Decet igitur ô fili, quemlibet legentẽ hũc librũ, probe legere hæc oĩa quæ afflatu ſpiritus edita ſunt,ac tum demũ, ueluti ex

paradiso, utilitates decerpat, ubicunque ea apparebūt, quæ eius usui uidebuntur accōmoda. Arbitror aūt in scriptis huius libri omnē uitā humanā, tum animæ affectiones, tum mentis cōceptiones, suo modo ac magnitudine definitas contineri, nihilque ultra hæc in rebus humanis reperiri posse. Si enim pœnitentiæ, aut cōfessionis usus requiratur: aut tentatio, aut tribulatio apprehenderit te, aut persequutione insidijsque infestatus, aut in mœsticiā perturbationemue cōiectus sis, aut aliquid huiusmodi patiare, quemadmodū superius dictum est: Aut si te in uirtutibus proficere, aduersariū uero debilitari sentias: aut si laudare, gratias agere, aut benedicere domino uolueris, omniū istarum rerū institutionē in Psalmis habes. Licebit enim eos, ut cuiusque argumentū loquitur, ad rem præsentem desumere, ac ita legere, tanquam de tuo negocio, affectionibusque conscripti essent, eosque tuo consensu, similique affectu prosequens, domino offerre. Verū cauendū, ne quis eos secularibus ad eloquentiam uerbis ornet, neue conetur dictiones immutare, aut omnino aliud pro alio substituere, sed simpliciter, ut scripta sunt, recitet, & psallat, quemadmodū dictum est, ut Sancti, qui ista uerba suppeditarunt, sua esse agnoscentes, cōprecentur nobiscum, uel potius, ut Spiritus Sāctus, qui ita loquutus est in Sanctis, conspiciens sua ibi uerba resonare, nostram operā coadiuuet. Quanto enim Sanctorū uita melior, tanto eorum uerba nostris meliora efficacioraque iure dixeris. Quandoquidē in ijs placuerunt Deo, omniaque illa dicentes (ut inquit Paulus) Debellauerūt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerūt ora leonū, extinxerunt uires ignis, euitarunt aciem gladij, confirmati sunt ab infirmitate, ualidique in bello effecti, alienigenarū exercitus fugarūt, receperuntque mulieres ex resurrectione mortuos suos. Quapropter etiam nunc quisque ea recitans, certus fidensque sit, Deum per ea supplicantiū preces auditurū esse. Siue em̄ in tribulatione hæc dicat, magnā uisurus est cōsolationem. Siue in tentatione persequutioneue hæc psallat, probatior uidebitur, & protegetur à domino, eorum qui talia recitant protectore, & diabolum subuertet, et dæmones eius fugabit: quin hæc dicens, si peccauit, seipsum conuertet, & à peccando cōquiescet. Sin aūt non peccauerit, uidebunt eum lætum, eò quòd se ad ea quæ ante & à fronte sunt, extendat, & decertando robustus fit, illud cantici usurpans, Non cōmouebor in æternū à ueritate: atque adeo impostores, & qui fallacias suas nectunt, refellet. Neque istius rei alius sponsor, quam sacra scriptura. Siquidē Deus iniunxit Mosi scribere canticum magnū, & id populum docere, unà cum duce constituto: iubet item scribere Deuteronomium, & in manibus gestare, & perpetuo eius uerba meditata habere, quū ea sufficiant ad uirtutis admonitionē, & opitulationem illis, qui se probe in ijs exercuerint. Certe quum in terram promissionis uenisset Iesus Naue, conspecta hostium acie, cunctisque regibus Amorrhæorum ad prælium coeūtibus, ipse pro armis ac gladijs Deuteronomiū recitans in aures omnium, uerbaque legis in memoriā reuocās, ijsque populū obarmās, hostes superauit. Rex porro Iosias inuēto eo libro, recitatoque ad omniū aures, nihil ulterius aduersarios timebat. Iā si bellū populo ingruerat, arca in qua erāt tabulæ legis, ante oēs præcedebat, & hoc sufficiebat illis pro quauis acie in subsidium, nisi

um,nisi in baiulis arcæ,aut in populo aliquot scelus aut hypocrisis hæreret: Fide siquidē & sana affectione opus est,ut lex nostris precibus cooperetur. Ego certe (inquiebat senex) à sapientib. audiui olim in Israel recitādis sacris scripturis dæmones expelli solere, insidiasq; eorum contra homines retegi. Vnde quauis pœna dignos censebat, qui his uocibus omissis aliūde uerba elegantia aucupantur, in ijsq; se exorcistas nominant, quin potius operam ludunt, et se ridiculos dæmonibus præbent, qualia in Actis Apostolorum, Iudæorum filios fecisse legimus: qui & ipsi quoq; eodem modo dæmones eiurare conati sunt. Ea igitur, quum dæmones animaduertunt, ludibrio habent, contra Sanctorum uoces exhorrent, & ferre nequeunt. Est ēm in uerbis sacrarum scripturarum dominus, quem quum ferre nequirent, uociferabantur. Quæso ne nos ante tempus torqueas, urebantur siquidem, si uel solum dominum præsentem uidissent. Ita & Paulus imperauit impuris dæmonibus. Itidem quoq; discipulis subijciebātur dæmonia. Et super Helizæum Prophetā facta est manus Domini, qui tribus regibus de aquis uaticinia edidit, quum psalleret, secundū eius mandatum Psaltes. Eodem modo ista super ijs qui patiuntur, recitanda sunt, & magis profueris, ac tuam ipsius fidem ueram, firmamq; esse approbaueris, adeo ut eam respiciens Deus solidum remedium indigentibus præstet. Id cognitum habens sanctus, 118. Psalmo loquutus est, Iustificatiōes tuas meditabor, nequaq; obliuiscar sermones tuos: & rursum, Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Nam per hæc salutem lucrabantur, dicentes, Alioqui nisi lex tua meditatio mea esset, perijssem tum in humilitate mea. Quin & Paulus istis ipsis confirmabat discipulum suum, quum diceret, Hæc meditare, in istis sis, ut tuus profectus euidēs fiat. Hæc meditās, atq; ita in Psalmis uersans, uniuscuiusq; sensum, ductu spiritus, apprehendere poteris. Talem uero & tu quoq; æmulaberis uitam, qualem gesserunt uiri illi Sancti, Deo pleni, qui ista loquuti sunt.

DE VIRGINITATE, SIVE de meditatione.

EXORDIVM sermonis salutis ad Virginem. Primum omnium, crede in unum Deum, Patrem omnipotentem, uisibilium & inuisibilium conditorem, Et in unigenitū eius Filium, Iesum Christum, ex substantia Patris natum, eiq; per omnia coæqualem potentia, qui ante secula fuit. Et in Spiritum Sanctū, qui est & in Patre & in Filio, quiq; à Patre mittitur, & per Filiū datur. Pater & Filius, & Spiritus Sanctus, tres personæ, Deitas una, una potestas, unum Baptisma. Ipse enim Deus noster Pater omnium, intra sex dies fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt. Idem ille cœlū sole & luna, & sideribus pulcherrimis exornauit, & terram decenter fundauit super aquas, & instruxit eum plantis, omniq; genere lignorum. Iussu eius erumpunt fluuij melliflui, & fontes perennes, & iniūxit terræ, & produxit plantas, & creauit omnes bestias terræ secundum genus suum, & uolucria cœli secundum genus suum, & præcepit

cepit aquis,& produxerũt pisces,& condidit immanes balenas. Postremo omnium fecit hominem,& omnia ad eius ministerium donauit. Dixit enĩ Deus Filio suo, Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram,& finxit Deus hominem,sumens lutum de terra, & posuit eum in paradiso deliciarum. Immisit aũt Deus in Adam stuporem,& consopiuit eum,& sumpsit unam ex costis eius,& carnem pro ea substituit,& ædificauit costam quam sumpserat in mulierem, eamq́ ad Adam produxit, & dixit Adam, Hæc caro nunc ex carne mea est:& os ex ossibus meis: Ipsa uocabitur uirago, quoniam ex uiro desumpta est, propter hoc relinquet homo patrem & matrem,eruntq́ duo in carne una. Audi, ancilla Christi, & quicunq́ salutem quæritis,& insinua in aures tuas uerba mea, & accipiant aures tuæ,numine afflatas sermocinationes. Hoc mysterium, inquit D. Paulus,magnum est,eò quòd omnis qui agglutinatur uxori,ambo in unũ corpus sint.Ita quoq́ omnis uir siue mulier agglutinatus Domino,unus spiritus est.Si enim qui se mundo copulant,relinquuntq́ patrem & matrẽ, mortalibus hominibus copulantur, quanto magis uirgo continens relinquere debet terrestria omnia,& Domino soli agglutinari? Huius mei dicti testis est Paulus,ita loquens, Mulier innupta solicita est eorum quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Nupta uero solicita est eorum quæ sunt mundi,quomodo placeat marito: ac ab illa differt. Hoc igitur dico, q̃ omnis uirgo,aut uidua continens,si curam suam collocet in mundanis, eius rei cura illi pro marito est, siue possessiones, siue alias substantias solicitudine sua amplectatur. Ipsa enim solicitudo contaminat eius animam. Vt enĩ per uirum corpus cõtaminatur,ita quoq́ habitus mundani, & animam & corpus continentis cõspurcant,neq́ iam est sancta corpore & spiritu. Quæ autem curat opus domini,huius sponsus est Christus. Ea enim quæ coaptatur uiro corruptibili,uoluntatem uiri sui facit. Nimirum quum ita scriptum sit, Mulierem sui corporis potestatem non habere,sed uirum. Ac rursum, quemadmodũ Ecclesia subijcitur domino,ita quoq́ mulieres uiris suis per omnia. Hoc enim exemplo,si ita uelimus,cœlestia intellexerimus. Quapropter quæ coniungitur supercœlesti sponso, uoluntatem sui sponsi facit: Ea aũt est uoluntas Christi, ut is qui sibi cõglutinatus est,nihil secum omnino huius seculi ferat,aut terrestria curet,sed solum ut crucem eius, qui pro ipso crucifixus est,baiulet,eiusq́ curam habeat,& de ea solicite cogitet,& die & noctu,& perpetuis hymnis, & glorificationib. eum celebret,& illuminatũ habeat mentis oculũ, & sciat illius uoluntatem & faciat, cor simplex possideat & mentem puram. Misericors sit,quemadmodũ ipse misericors est:ita & nos quoq́ eum sequamur: Mansuetus & quietus sit,& tolerans malorũ, nulli malum pro malo reddens,multas contumelias sustinens, quemadmodum ipse à Iudæis contumelijs affectus est, & sustinuit, uerbera & torturas ferat. Nam & ipse quoq́ hæc passus est: Colaphis enim à ministro Pontificis cæsus,nihil contra fecit,sed tantum dixit, Si male dixi, doce testimonijs,quid male dixerim,sin contra bene,quid me cædis? Nónne potuit,qui terræ imperauit,ut Dathan & Abiron uiuos deglutiret, rursum imperare, ut eum, qui uerberabat suum Conditorem, uiuum deglutiret? Sed sustinuit

nuit nobis relinquens exemplũ,ut nos per eius uestigia incedamus. Tu aũt homo non sustines ab homine tecum eiusdem naturæ contumeliis affici? Imitare Dominum tuum. Si enim ille,quum Deus esset, tolerauit propter te ab homine peccatore colaphis cædi, Tu scilicet, indignaris, quòd hostis tibi conuitium dicit, & paras ultionem? Proh immensam animi stoliditatem,& stultitiam magnam: Ideo nobis pœna destinata est, & ignis ardens, quòd quum rationales simus, irrationalibus bestijs nos similes reddamus. In multa humilitate in hunc mundum uenit: & opulentus quum esset, egenus factus est propter nos:ut nos illius egestate ditesceremus:Et Deus quũ esset,homo factus est propter nos,& natus est ex Deipara Virgine, ut nos asserat à potentia diaboli.Quapropter qui seruari cupis, fac te stultũ in hoc mundo,ut à domino audias sapiens.Ab hominibus contrà,ij qui in dando & accipiendo,in emendo,uendendo,negotijsq; gerendis,in fraudãdo,fœnerando uersuti sunt,& ex uno obolo duos facere norunt,prudẽtes appellari solent.Sed Deus hos ipsos stultos,inertes, &peccatores uocat. Audi igi ur,inquit,quid Deus per Prophetã Hieremiam dicat,Populus iste prudens est ad malefaciendũ,cæterum benefacere non nouerunt: quin & beatus Paulus ait,Sapientia mundi huius,stultitia est apud Deum, & qui uult sapiens esse,fiat stultus,ut sapiens efficiatur. Idem rursus ait,Fratres,ne pueriles sitis animo,sed ad malitiã infantuli sitis.Deus enim ad terrestria nos stultos esse uult,& ad cœlestia prudentes.Nam & aduersarius noster diabolus prudens est in malitia,& nos oportet aduersus eum prudenter incedere, ut uincamus illius uersutas insidias.Dicit enim Dominus in Euangelijs, Estote prudentes instar serpentũ,& simplices sicut columbæ.Qui aũt ab eo prudens uocatur,is sapiens est ad faciendum uoluntatem Dei, & ad seruanda præcepta eius.Ingens remedium est ad salutem animi humilitas,quum Satanas non ob scortationem aut adulterium, aut furtum deiectus sit è cœlo, sed superbia illum inde præcipitarit infra ipsam abyssum, cuius hæc uerba fuere:Adscendam,& ponam solium è regione dei,& ero æqualis altissimo: & ob hæc uerba deiectus est, ignisq; æternus illius hæreditas & portio factus est.Superbia in diabolo est,humilitas cõtra, in Christo est, quum ipse Dominus loquatur,Si quis inter uos cupiat fieri magnus,sit omnium minister.Amplectamur ualde ieiunium,magnum enim munimentum est ieiunium,oratio item,& eleemosyna, quum ex morte hominem liberent. Vt enĩ ob escam & inobedientiam proturbatus est Adam ex Paradiso, ita rursum per ieiunium & obedientiam in Paradisum,qui uolet, redibit.In hac uirtute cultũ corporis tui ornamentaq; quære,ô uirgo,& placebis cœlesti sponso.Nam quæ cum mundo coalescunt & cõferuntur, & unguentis,aromatibus,& fragrantijs,& amictu precioso,& auro uenustant sua corpora,ut placeant hominibus, Deo placere non possunt: Christus aũt nihil horum à te requirit,nisi solum cor mundum,& os incõtaminatum, ieiunioq; liuidum. Quòd si accedant aliqui & dicant tibi,ne frequenter ieiunes,ne imbecillior fias,nec illis credas,nec auscultes: Istos enim diabolus subornauit. Reminiscere eius quod scriptum est,quòd quum Daniel & tres pueri capti essent à rege Babylonis Nabuchodonosore, & alij pueruli unà cum illis, iussumq;

esset ab eo,ut de sua regia mensa comederet, & de suo uino biberet, Daniellem & tres pueros noluisse saturari ex mensa regia,et ad eunuchum dixisse, qui eos curabat: Da nobis de seminib. terræ,& uescemur. Quibus responsum est ab Eunucho,Timeo ego regem,qui hunc cibum uobis & potū imperauit dari,ne facies uestræ regi præ cæteris pueris, qui regia mensa aluntur,appareant squalidiores,et puniat me. Cui ita responderunt,Experire id in seruis tuis plus minus decem diebus. Et dedit eis legumina ad cibum,& aquam ad potum,& produxit eos ad regem, & uisæ sunt species illorū eximiæ super eos,qui ex regia mensa uescebantur. Vide igitur quid faciat ieiunium,morbos sanat,destillationes exiccat,dæmones fugat, malasq; cogitationes expellit,& mentem nitidiorem reddit,& cor purgatius,& corpus salubrius, & ad thronum Dei hominem sistit. Sed ne putes ista temere dici, habes eius rei testimonium in Euangelijs,ab ipso Christo prolatum: Sciscitati sunt ab eo discipuli,dicentes,Domine declara nobis,quonam pacto immundi spiritus propellūtur? Quibus responsum est à Domino,Hoc genus non eijcitur nisi ieiunijs & orationibus. Quisquis igitur ab immundo spiritu uexatur,certum habere debet,hoc pharmaco,ieiunio inquam, statim spiritus malos afflictos abscedere,uim ieiunij metuentes. Valde enim dæmones oblectantur crapula,& ocio corporis. Magna uis in ieiunio, & magna & præclara fiunt per illud. Alioqui unde fieri posset, ut homines tam mirifica præstent,ut Dominus per eos,uel signa faciat, uel sanitatem laborantibus donet,nisi plane ob deuotas meditationes,& humilitatē animi, & conuersationē bonam? Ieiunium enim Angelorum cibus est,& qui eo utitur, ordinis Angelici censendus est. Sed ne,mi dilecta,simplex quiddam & promiscuum ieiunium putes. Non enim qui à cibis ieiunat solūmodo probe se gesserit,sed qui abstinet ab omni opere malo. Hoc enim ieiunium censetur. Si enim ieiunes,neq; serues os tuum,ne loquatur malum,aut non uitaueris iracundiam,aut mendacium, aut periurium,aut si alteri obtrectes: si istiusmodi prodierint ex ore ieiunantis, nihil profecit, sed omnem laborem suū perdidit. Tu igitur,ancilla Christi, & omnes qui uultis saluari, si ieiunaueris, purifica temetipsam ab omni pecuniæ studio, quoniam qui pecuniam amat,non potest deum amare. Radix enim malorum est auaritia. Ambitionem & arrogātiam acriter fuge. Si eas tibi subiecerit animus,quasi quæ iam grandior sis & prouectior uirtute,ne credideris his cogitationibus: Inimicus enim est qui hoc impedimentum adfert,& ambitionem tibi in mentem subijcit. Non igitur sustinueris eam cogitationem,quæ te tui laudibus palpat. Quòd si cogitatio hæc in animum summittatur, quæ suadeat ne tanta mole difficultateq; eluctcris ad salutem, ne audieris eam, quū inimicus sit, qui tibi in animam hanc mollitiem & supinitatem suggerat, ut te deturbet è bona uita. Multa enim sunt machinamenta aduersus seruos Christi. Subijcit enim cogitationes hominibus,eosq; uerbis laudare incipit, ut extollat eorum corda. Sed tu,ne receperis hominum laudes. Quòd si tibi quispiam dixerit,Beata es,Responde illi,si decessero ex hoc corpore bene imposito fine,tum me beatam putabo: Iam enim me beatam esse non credo. Homines enim quum simus,quemadmodū uenti,solemus immutari. Si superbiā fug

gerat tibi, ut contemnas comedentes, caue fidem illi habueris, alienus em est. Quin potius te omnium minimam reputa, ut multos producas ad regnum cœlorum, & à Deo exaltaberis. Si subijcit tibi in animum inimicus ingentia deuotionis exercitia, ut corpus tuum imbecille & inutile efficias: tu contra fac, ut tuum ieiunium modum habeat. Ieiuna uniuersum annum sine necessitate, hora nona in hymnis & orationibus perdurans: Sume panē tuum unà cum oleribus oleo refectis: Omnia pura sunt quæcunq; inanimata. Tu aūt uirgo id age, ne quisq; sciat tuas in deuotione meditationes: Imo ne cognatus quisq;: sed si quid facis, in occulto facias, & pater tuus cœlestis qui in occultis uidet, repensabit tibi. Quòd si manifestaueris tuam uitā, nascetur tibi inanis gloria, & damnum senseris. Sin aūt ieiunes, habeasq; unanimem sodalem seruientem domino, eodem modo quo tu, huic soli arcana tuæ deuotionis reteges: Ibi non oborietur inanis gloria. Loqueris enim ut saluetur anima: Magnam mercedem capies, si anima per te seruetur. In quibus est desiderium audiendi, loquere idonea. Quòd si ille audierit, & audita non faciat, desinas loqui, nec dederis sancta canibus, neq; proieceris margaritas tuas ante porcos. Canes em & porcos appellat eos Deus, qui in turpi uita degunt. Margaritæ siquidem sunt & preciosi lapides, uerba Dei, dignis solūmodo tribuenda. O beatam animam quæ audit sermones inscriptos in hoc libro, & facit eos. Testificor omnibus qui audiunt hæc uerba, & faciunt, q nomen illorum scribetur in libro uitæ, et in tertio ordine angelorum inuenietur. Si igitur ores, aut psallas, seorsum sede, nemo audiat, nisi tu sola. Quòd si habeas concordem unam atq; alteram uirginem (uerba enim Christi sunt, Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum) Abijce muliebrem sensum, & cape fiduciam & uirile robur: Quoniam in regno cœlorū non est mas & fœmina: sed omnes fœminæ, quæcunq; placuerunt Domino, uirorum ordinem accipiunt, obliuiscere iuuenilium ornamentorū, ut accipias precium bonæ uiduæ. Ait enim beatus Paulus, Honora uiduas quæ uerè sunt uiduæ. Quæ aūt uere uidua est & deserta, ea sperat in deo, & permanet in obsecrationib. & precibus, & noctes & dies: Contra, quæ luxuriatur, uiua perijt. Deligatur uidua nō minor sexaginta annis, unius uiri uxor, si liberos educauit, si hospites suscepit, si pedes sanctorum lauit, si omne opus bonum persequuta est. Iuniores uiduas recusa, quum enim petulantiores euaserint aduersus Christum, nubere uolunt, habētes damnationem, quoniam primam fidem neglexerūt. Tu aūt si non facias tibi iuueniles habitus, non audies iunior, sed grandior, & presbytera uocaberis, honoremq; ut presbytera habebis. Materia tuarum uestium ne sit preciosa. Indumentum tuum fuscum sit, non tinctū, sed natiui coloris, aut saltem album amiculum fimbrijs careat, eiusdemq; coloris sint manicæ laneæ, brachia obtegentes usq; ad digitos manuum, capilli circum tonsi, Crinalis uitta ex lana sit, caput astringens. Cucullula & superhumera se lacinias non habeat: Si occurras homini, facie conuelata & cernua esto, neq; attollas ulli uultū, nisi duntaxat Deo tuo. Quū steteris in oratione, pedes calceamētis obductos habeto. Ipsa ratio cultus uestitusq; sanctitatē deceat, nunq; ad nudum te exueris, siue de die siue de nocte. Vestis tegat carnem

nem tuam, nunquam te ulla fœmina nudam uideat, nisi in summa necessitate: Imo neq; te ipsam consideres deposita ueste. A quo tempore enim statuisti Deo casta esse, corpus tuum sanctificatum, & templum Dei est. Non debet igitur templum dei ab ullo retegi. Non ibis ad balneum, siquidem sana sis, nisi de summa necessitate. Ne immerseris totũ corpus in aquas, quoniam Domino consecrata es. Non cõtaminaueris carnem tuam ulla re mundana, sed faciem tantũmodo laua, & manus & pedes. Quum laueris faciem tuam, nõ lauabis ambabus manibus, nõ expolieris genas uultus tui, neq; pharmacis, aut nitro utere, aut si quid huiusmodi est, quoniã mundanæ talia faciunt, sed pura aqua colluito, neq; unguentum corpori tuo allines, aut preciosis aromatibus uestes tuas imbuas. Quòd si corpus imbecillius fuerit, utere uino modico ob stomachũ. Iam si (quod absit) in malum aliquod incidas, cura ne des hominibus occasionem dicendi, id malum tibi ob exercitia deuotionis accidisse. Sed anteq; quidq; tibi ab alijs dicatur, tu mature fac ut tibi restituaris. Regulã tuam gestabis per omne tempus uitæ tuæ: In ieiunijs, orationibus & eleemosynis perdura. Beatus qui hæc audit & noctes & dies. Non abscedat ab ore tuo Verbum Dei. Sit aũt illud opus tuũ omni tempore. Meditare in sacris scripturis: habe Psalterium, & Psalmos disce. Oriens sol uideat librum in manibus tuis. Post tertiam synaxes conficies, quoniã ea hora defixum est lignum crucis. Sexta hora absolues deprecationes cum Psalmis, ploratu, & supplicationibus: quoniam hac hora pependit Filius Dei in cruce. Nona hora rursum in hymnis & glorificationibus eris, cum lachrymis & confessione peccatorum tuorum Deo supplicabis, quoniam hac hora dominus in cruce pendens reddidit spiritum suum. Et post synaxim nonæ horæ, comede panem tuum, Domino gratias agens in mensa tua ad hunc modũ: Benedictus Deus qui alis me à iuuentute mea, qui das cibum omni carni, Imple gaudio & lætitia cor nostrum, ut in omnibus omnem sufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum in Christo Iesu domino nostro, cum quo tibi gloria, honor, imperiũ, unà cum Sancto Spiritu in secula seculorum, Amen. Et ubi sederis ad mensam, & inceperis frangere panem, ter eum consignans, his uerbis gratias age: Gratias agimus tibi Pater noster de sancta tua resurrectione per Iesum Filium tuum, quem nobis notũ reddidisti, quòd quemadmodũ hic panis olim multis sermonibus dispersus, nũc autẽ coactus unum quiddam redditus est, ita tu quoq; congreges Ecclesiam tuam à finibus terræ in regnum tuum, quoniam tua est potentia & gloria in secula seculorũ, Amen. Quòd si affuerint tibi tres uirgines, dicant benedictionẽ super panem, unà tecũ orent. Quòd si adsit catechumena in mensa, ne oret cum fidelibus, neq; sedebis ut unà cũ illa panem comedas: Imo nec sedebis ut tuam offam comedas cum mulieribus negligentioribus, aut ridiculis absq; necessitate. Tu enim Sancta es domino, & cibus tuus & potus tuus sanctificatus est. Per preces enim & sacratiora uerba sanctificatur. Virgines circunspectæ & religiosæ unà tecum uescentur. Non cœnabis cum fœminis superbis, neq; habebis mulierem arrogantem tibi familiarem. Ait enim sacra scriptura, Qui attingit picem, inquinabitur, & qui cõmunicat superbo, similis illi efficietur. Sedẽte tecũ in men

sa opulēta fœmina, si uideris pauperculam, uoca eam ad cibos tuos, neq; te moueat reuerentia diuitis. Ne ames gloriam hominum super gloriam Dei, Deus em̄ egenorū & afflictorū Deus est. Beata anima quæ hæc seruat. Nō est bonū iuuenculā cum iuuencula uersari, alioqui nihil boni faciunt. Altera enim alteri obaudit, & altera alterā contemnit. Sed bonū est iuuenculæ subesse anui. Siquidē anus non se dimittit ad uoluntatē iunioris. Væ uirgini quæ nō subest regulæ. Est em̄ tanq; nauis gubernatore destituta. Rupto siquidē cacumine mali, iactatur à fluctibus horsum illorsum, quū ducē non habeat, donec offendat in scopulos, & statim pereat: Ita est oīs uirgo, quæ non habet quē uereatur: Contra beata est uirgo quæ sub regula est. Est em̄ tanq; uitis fœcunda in horto, ad quā ueniēs cultor eius, palmites ipsius putat, illamq; & irrigat, & putridas herbas circū circa euellit. Illa aūt nacta operatiū, fructū suū reddit preciosum in tēpore opportuno. Serua aūt ista, & fac glorificationes in mensa, eritq; tibi cibus & potus sanctificatus. Quū igitur surrexeris à mēsa, rursum gratias agēdo trinis uicibus dicas. Miserator & misericors dominus escā dedit timētibus se. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto, rursumq; post peractā glorificationē, preces tuas his uerbis absolues. Deus omnipotēs & dn̄s noster Iesus Christus, nomē quod est super omne nomen, gratias agimus tibi, & collaudamus te, q; dignatus es nos tuorū bonorū participes fieri, carnaliū scilicet bonorū. Rogamus te, & inuocamus te domine, ut cœlestes escas nobis dones, desq; nobis tremere & timere uenerabile & preciosum nomē tuū, ut nō obaudiamus præceptis tuis, Nomen tuū, & iustificationes tuas cōstitue in cordibus nostris, Sanctifica aūt spiritum & animā nostrā per dilectū filiū tuū, dominū nostrū Iesum Christū, cum quo tibi gloria, imperiū, in secula seculorū, Amē. Sunt aūt plurimi ex genere mundanorū, qui, ut amentes, & ut bruta animalia pabulū capiunt, qui mane surgentes, quærūt quē defraudent, quē opprimant, ut fœdū aqualiculū impleant. Isti glorificare in mensa non norūt: Super istis loquutus est mirificus Paulus, isti sunt inimici crucis Christi, quorum exitus perditio est, quorū Deus uenter: & gloria in turpitudine ipsorū, qui terrestria sapiūt: nostra contra cōuersatio in cœlis est. Isti deteriores sunt beluis & iumentis: iumenta em̄ & beluæ agnoscūt creatorē suū, eumq; benedicūt. Homines contra, Dei digitis formati, eiusq; imaginem referentes, nō nouerunt creatorē suū: uerū illum quidē ore cōfitentur, sed operibus negant. Tu credis deū esse, recte facis, etiā dæmonia credunt, & horrent: Fides absq; operibus mortua est. Quid enim prodest homini confiteri deū esse, si eū malis operibus inficietur? Quomodo se cōfitetur dominū habere, quū ei non seruiat? Vt em̄ seruiat, ideo audit uerbū domini sui. Iam qui serui sunt, norunt emptores suos, eosq; honorant, & nos quoq; deum debemus honorare, non uerbis solum, sed & factis. Ipse enim dominus noster Iesus Christus in Euangelio suis uerbis testatus est, Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorū, & rursum, Non sumes nomen Dei tui in uanū, iterumq; præcepit nobis, dicens: Absistat ab iniquitate, quisquis nominat nomen domini. Vis aūt intelligere bestias & iumēta, cognoscere deum, eiq; benedicere? audi spiritum sanctū præcipientem illis in hymnis, Be

nedicite

nedicite bestiæ & omnia iumenta dominũ. Certe si illi non benedicerent, non illis benedicẽdi munus iniunctũ fuisset. Cæterũ non illi solũmodo laudant deum, uerũetiam uniuersa creatura, tum illa quæ stellis illustratur, & quæ oculis conspicua non est: ambæ enim assidue eum confitentur. Tu igitur ancilla dei, siue surgis siue sedes, aut si opus aliquod facis, siue comedis, siue cubitũ uadis ad somnũ capiendũ, siue cubitu surgis, non absistat hymnus Dei à labijs tuis. Beatæ aures quæ hos sermones suscipiunt. Si ingrediaris in templũ duodecima hora, maiorẽ & longiorẽ facies synaxim cum uirginibus tecum concordibus: Quòd si nullam habeas cõcordem, sola synaxim absolues Deo præsente & audiente. Bonũ aũt est lachrymas effundere coram Domino, memoremq́ꝫ esse duodecimæ horæ, ꝙ in illa Dominus ad orcũ descenderit, qui eo cõspectu inhorruit, dicens, Quis est iste, qui cũ authoritate & ingenti potestate descendit? quis iste qui è cœlo descendẽs, & crucifixus à me, quũ ipsa mors sim, domitus nõ est? Quis est qui portas inferi æreas confregit, & uectes adamantinos contriuit? Quis iste qui soluit uincula eorũ, qui à me captiui detinebantur? Quis iste qui sua morte meipsam in mortem demolitus est? Ideoq́ꝫ per eam horã attentiores esse debemus, et lachrymis noctu dominũ aduocare. Magna siquidẽ uirtus in lachrymis, & præclara per eas fiunt: magna peccata, & iniquitates per lachrymas obliterantur. Pro teste mihi est Euangeliũ: Quũ enim Saluator noster traditus esset Iudæis, Petrusq́ꝫ iureiurando illũ abnegarit, anteq́ꝫ gallus cantaret, dominus aũt directo in eũ uultu adspexisset, memorq́ꝫ ibi redditus Petrus esset uerbi domini quod ei dixerat, anteq́ꝫ gallus sonet, ter me abnegabis, egressus foras, amare lachrymatus est. Vides quale remediũ in lachrymis, specta quæso ꝙ iniquitatẽ deleuerint. Quid ẽm tetrius hoc uitio? quippe qui ter iureiurando dominũ abnegauerit, tantũ tamen scelus per lachrymas deleuit. Vides igitur quantam uim habeant lachrymæ. Quandoquidẽ illa scripta sunt pro nostra doctrina, ut nos per illam incedentes, uitã æternam possideamus. Non omnes habent gratiam illam lachrymarum, sed illi duntaxat qui mentem sursum attollunt, qui terrestriũ obliuiscũtur, qui carnis curam non gerunt, qui ignorant prorsus an sit mundus, qui mortificauerunt membra ea quæ sunt in terra, istis, inq́ꝫ, solis data est mœsticies lachrymarum: Cor enim purũ habentes, & perspicaces mentis oculos, ij cum adhuc in terra sint, pœnas tamen inferorũ cernunt, & æterna tormenta & tenebras extremas, ploratũ & stridorem dentiũ: ijdem quoq́ꝫ cœlestia dona uident quæ donauit Deus sanctis suis, & glorias & coronas, & stolas candidas, & regalia indumenta, & cellas lucidas, & delicias inenarrabiles, & uitã æternam. Sed quid est quod amplius dicam? nisi illud quod est præ omnibus admirabile, eum scilicet qui puram habent mentem, Deum interiorib. oculis cõtemplari. Quomodo igitur non poterit non plorare et lugere, qui ista uidet? plorat enim & lamentatur, ut uindicetur à diris pœnis, atq́ꝫ iterũ plorat et deprecatur, ut dignus fiat illorum cœlestium bonorũ muneribus, Atq́ꝫ hinc est ꝙ Sancti odio habuerint hunc mundũ, quũ certum haberẽt, qualia bona essent possessuri. Quapropter qui habet requiem suam in hoc mundo, ne speret æternã requiem se posse consequi. Regnum enim cœlorũ

non eorum est qui hic otiantur, sed eorũ qui in multa tribulatione & angustia uitam transigunt. Non enim id gratis accipiunt, sed cum ingenti labore et magnificis sudoribus illud adepti sunt, q̃tquot eo digni sunt habiti. Non illis curæ est quantũcunq; hic delassentur, siquidẽ illuc ingressi obliuiscuntur dolorũ & laborum quos perpessi sunt in mundo isto, præ multa illa & inenarrabili requie, quæ data est ipsis. Quid mihi dicis homo? Ecce binæ uiæ propositæ sunt coram te, uita & mors, utrocũq; uelis perge. Ecce ignis, & aqua, quo libet, porrige manum tuam. Penes te est, si uelis, ut uitam tibi compares, penes te quoq; est, ut mortẽ conquiras. Mors omnino est mundus iste: Vita contra, ipsa iustitia. Longe igitur mundus distat à iustitia, tanto nimirum interuallo, quanto mors à uita abest. Si igitur ambulas in mundo, in morte ambulas, & extra deum es, secundũ sacram scripturam: quòd si in iustitia ambulas, in uita ambulas, & nequaq̃ te attinget mors. Non enĩ est iustis mors, sed translatio, quippe qui transferuntur ex hoc mundo in requiem æternam, nõ aliter q̃ si quis de excubijs abeat, ita quoq; sancti à mala uita ista discedunt ad bona quæ illis præparata sunt, quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, neq; in cor hominis subierunt, quæ Deus diligentib. se præparauit. Peccatores contra & hic misere laborant, & ibi denuo eos gehenna expectat, bis deplorandi sunt, q; & hic in angustia affligantur, nec ibi tamen spaciosiora adipiscantur. Ide oq; à sacra scriptura dictũ est: Quocunq; se uertat impius, exterminatur, angustiæ enim illi undiq;. Nam & ibi dolores, & hic tribulationes. Siquidem nemo est mortalium, qui non laboret miserijs in ista misera uita, siue sit inops, siue sit opulentus, siue seruus, siue liber, siue peccator, siue iustus, omnes æque laborant, & idem omnibus obuenit, tam sceleratis quàm iustis in hoc mundo. Verum illic ita non agitur, quum alius sit ibi ordo, neq; id mirũ: Alia enim ratione iustus, alia peccator laborat, siquidẽ iustus ideo in labore est, nõ ut impleat uentrem, quũ ille ne semel quidem carnem suam curæ habeat, neq; se carnem gestare cogitet: sed laboret noctes & dies, Deum quærens, nunc somnum defraudat, nunc uentrẽ aqua & pane, idq; non sufficienter, implet, nunc in desertis oberrat, affligens corpus suum ærumnis multis, donec percipiat immarcessibilem coronam, quæ illi reposita est. Peccator uero affligitur & laborat, non iustitiæ causa, sed ob carnem suam, ob istam inq; turpem mulierẽ, alios atq; alios labores suscipiens, nunq; rebus præsentibus contentus, in malicia, in inuidia ætatem terens. Sed horum nihil cognitũ habent uecordes. Excæcauit enĩ eos materies, & multæ curæ istius mundi, & uagantur, donec ad eos seuerus ille satelles ueniat, qui nõ reueretur uultus neq; donariã recipit. Ducentur enim animæ eorum per uim ab Angelis inclementibus, eosq; dominus se agnoscere negabit. Vani enim, quum sint, in uana quoq; labores suos in hoc mundo contulerunt, & in terrestribus operati sunt: quocirca & ipsi in perditionem abierunt, Non enim memores fuere Dei, quum in terra essent, nec curæ illis fuit, metus dei: quapropter & ipsi Deo curæ non sunt. Iustus enim Deus, & iustum iudiciũ eius. Quum aũt uenerit iudicare mundum, tunc reddet unicuiq; secundum opera sua. Beatum cor quod suscipit hæc. Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis dominũ Deum tuum.

Ea

Ea enim hora ſurrexit Dominus à mortuis, & Patrem ſuũ hymnis celebra-uit,atq; ideo nobis iniunxit,ut eadem hora Deo hymnos diceremus. Quũ primum ſurgis, hunc uerſum recita, Media nocte excitabar ad confitendũ tibi ſuper iudicijs iuſtitiæ tuæ, & precare & incipe recitare, totum 50 Pſalmum donec abſoluas. Et hæc tibi certa ſint penſa per ſingulos dies, & tot Pſalmos dices quot poteris, & ad quemlibet Pſalmũ, preces, & genuũ inflexio cum lachrymis addatur. Pronunciando Domino peccata tua, orandoq;,ut tibi remittãtur,et poſt tres Pſalmos abſolutos dices alleluia. Quòd ſi uirgines tecum fuerint, & illæ quoq; pſallant, & ſingulæ ſingulas preces effundant. Cæterum matutino tempore hunc Pſalmum dicito, Deus deus meus ad te de luce uigilo, ſitiuit in te anima mea: ubi diluculum fuerit, recitabis hũc Pſalmum, Benedicite omnia opera Domini Dominũ, hymnũq; dicito, Gloria in excelſis, etc. deinceps. Charitatem ſeruemus quæ omnium potiſſima eſt. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, et proximum tuũ ſicuti teipſum. In iſtis duobus præceptis uniuerſa lex & Prophetæ continentur. Deus charitas, & ipſe prior dilexit hominẽ, & ſeipſum tradidit pro nobis. Si igitur ipſe Dominus pro nobis mortuus eſt, nos quoq; & ipſi pro alijs debemus animas noſtras ponere. Deus charitas eſt, & qui habet charitatem, Deum habet. Ipſe enim dixit, Ea re cognoſcent omnes uos diſcipulos meos eſſe, ſi dilexeritis uos inuicẽ. Quicquid enim laborauerit homo qui charitatẽ non habet, fruſtra laborauerit. Ita oſtendas charitatem in proximos, ut id non uerbo facias, ſed opere. Nõ retinebis offenſam alicuius in corde tuo, alioqui precatio tua non pure adſcendit. Non enim occidet ſol in ira tua. Manſuetudinem retine, tolerantiã, longanimitatem, clementiam. Dicit enim Dominus, Niſi mutemini & efficiamini ſicut paruuli, nequaq; intrabitis in regnum cœlorũ. Non dolebis ſi quid difficilis incidat, non lugebis ob damnum neq; ob contumeliam. Triſtitia enim huius ſeculi mortem operatur. Sed duntaxat de peccatis tuis dolebis, de alia re minutula non dolebis. Ne exaltes uocem tuam obmurmurans alicui. Non enim decet ancillam Domini reſponſare. Non exibit maledictio ex ore tuo, non contumelia, non obtrectatio. Os enim tuũ conſecratum eſt hymnis & glorificationib. Dei. Non eſt bonum ſine magna neceſſitate in publicum prodire. Quietem ama, quantum potes, & ſeruorum Domini non obliuiſcere, neq; obliterẽtur in corde tuo. Quum uir Sanctus ad te uenerit, ſuſcipe illum ut Filium Dei. Ait enim Dominus Ieſus Chriſtus, Qui uos recipit, me recipit. Si uir iuſtus ædes tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres illi, & adorabis humi ad pedes illius. Siquidẽ illum nõ adorabis, ſed Deum, qui illum mittit. Capies aquam, & lauabis pedes eius, & cum omni reuerentia audies uerba eius. Non confidas in tua caſtitate, ne cadas: ſed metue. Quatenus enim metuis, eatenus non peccabis. Vtile eſt cõtinentem ſeorſum ab alijs panem ſuũ comedere. Si ſederis in menſa cum uirginibus, omne quod apponitur, comede cum illis, ſi enim non comederis, habeberis tanq; ipſas contemnens. Non prædicabis exercitia deuotionis tuæ. Quòd ſi uinum bibant, etiamſi tu non bibis, propter eas tu bibe pauxillulũ. Quòd ſi adſint magnæ anus, & cogant te abundantius bibere,

ne audieris illas,sed dic eis,uos detriuistis iuuentutem uestrã in multis exercitijs deuotionis,ego eò nondũ perueni,imo ne ad primũ quidem gradum uestrum. Porro de hospitalitate & eleemosynis non opus est ut admonearis.Id enĩ ultro per te facies.In Ecclesia tace,ne quicq̃ loquaris,sed lectionibus duntaxat intende. Quum subierit in cor tuum cogitatio illa,ut aliquid facias,ne temere et præceps eò tendas,ne inimicus tibi illudat,sed omnia cũ iudicio maiorum aggredere. Quũ psallis aut quum oras, ne sinas peregrinas cogitationes in cor tuũ subire.Admoneo te dilecta, attende atq; auscultasermones in isto libro scriptos. Nec solum oculis extrinsecis scripta ista perlege,sed etiam interioribus. Intende unicuiq; præcepto, & id quod iubetur præsta.Si enim ista serues,digna habeberis cœlesti thalamo.Ne dixeris in corde tuo,At quonam ista modo præstare potero?Ne pauorẽ concipiat mens tua,sed cum omni alacritate seruabis ea.Siquidẽ timentibus Dominum,præcepta Domini difficilia non sunt.Non sit hora ulla in qua deficiat oleum in lampade tua,ne si quando sponsus ueniat, inueniat eam extinctam.Non enim scis quando uenturus sit,siue ante somnum, siue diluculo. Sis igitur expedita,ut quũ uenerit, cum prudentiorib.occurras illi, habens oleum in lampade tua,hoc est,opera bona. Omnibus horis sis memor exitus tui,habe quotidie ante oculos mortem,recorderis apud quem tè sisti oportet. Graue quiddã est exercitium deuotionis, & intolerabile quiddam continentia,sed tamen nihil est dulcius cœlesti sponso.Hic aliquamdiu fatigamur,illic aũt uitam æternam recipiemus.Dicit enim S.Paulus,Non sunt æstimandæ passiones huius temporis, cum ea gloria quæ reuelabitur erga nos.Bonum est refugere turbam,& seorsum secedere.Magna uirtus continentia,ingens gloriatio puritas,magna encomia uirginis, ô uirginitas opulentia indeficiens,ô uirginitas corona immarcessibilis, ô uirginitas templũ Dei, & domicilium Sancti Spiritus, ô uirginitas margarita speciosa, uulgo inconspicua,& quæ non nisi à paucis inuenitur,ô cõtinentia amica Dei, & à Sanctis deprædicata,ô continentia apud multos odiosa,sed apud dignos spectata,ô continentia mortem & infernum profligans, & quæ ab immortalitate possidetur, ô cõtinentia gaudium Prophetarũ, & Apostolorũ gloriatio,ô continentia,Angelorum uita,& Sanctorum corona,Beatus est qui te tenet,beatus qui obdurat in tolerantia, quoniam pauxillulum fatigatus,multum in te gaudebit. Beatus qui ieiunauerit uniuersum hoc tempus, quoniam supernam Hierusalem inhabitans,cum Angelis choreas ducet,& cum sanctis Prophetis & Apostolis requiescet.Hæc ego tibi scripsi,dilecta soror,saltatrix Christi,ad stabilimentum & utilitatem animæ tuæ. Ne igitur declines à sermonibus istis uel ad dextram uel ad sinistram. Qui enim audierit sermones istos & despexerit,magnum illi crimen fuerit.Tibi autẽ, preciosissima soror,quæ hunc librum possides,det Deus ut ea obserues, & in his uerseris,detq; animũ illustratũ,& puram mentem,& illuminatos cordis oculos,ut nanciscaris immarcessibilem coronam,quam præparauit Deus diligentibus se,per dominum & Saluatorem nostrum Iesum Christum, cui gloria in secula seculorum,Amen.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, TEstimonia ex sacra scriptura, De naturali cõmunione similis essentiæ inter Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum.

DE LIBERTATE.

E PATRE minime dubium est. De Filio, uox ipsius Filij in medio est, Nisi uos Filius liberauerit, serui estis. De spiritu sancto, per D. Paulum ita loquitur, Quum cõuersus fuerit ad dominum, detrahetur operimentũ. Dominus autem Spiritus est: Vbi Spiritus domini, ibi libertas.

DE VIVIFICATIONE.

Dicit Saluator, Quemadmodũ Pater excitat mortuos & uiuificat, ita & Filius, quos uult, uiuificat. De Spiritu Sancto ait: Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicq̃: & Apostolus, Litera occidit, Spiritus uiuificat.

DE ELECTIONE.

De Patre, inquit Paulus, Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundò Prophetas, tertiò magistros, &c. De Filio idem Apostolus dicit, Qui descẽdit, is est, qui & adscendit supra cœlos, ut omnia impleat, idemq́ꝫ dedit hos quidem esse Apostolos, illos Prophetas, alios pastores & magistros. De Spiritu idem Apostolus adhortatur presbyteros in Ecclesijs, dicitq́ꝫ illis, Attenti sitis & uobis ipsis & uniuerso gregi, in quo uos ponit Spiritus sanctus Episcopos, ut pasceretis Ecclesiam Dei.

DE LEGISLATIONE.

De Patre ait Dauid, Ad faciendam uoluntatem tuam Deus, uolui, & lex tua in medio uentris mei. De Filio autem Paulus, Alij aliorum onera portate, & ita adimplebitis legem Christi. De Spiritu idem ille. Lex spiritus uitæ eius, quæ in Christo est, liberauit uos.

DE DOMINATV.

Dauid ait, Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam. &c. Quod si obloquantur hæretici, dicentes, illud ad Dauidem referri refutat

refutat eos Verbum Christi,quum inquit,Quid dicitis de Christo,cuius fi lius est? dicunt ei Dauidis.Respondet Saluator, Quomodo igitur Dauid in Spiritu Dominum cum uocat? Rursus de Patre, Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est.De Filio aut ait, Dominus ex Sion clamabit, & ex Hierusalem dabit uocem suam,& cōcutietur cœlum & terra. Dominus aūt parcet populo suo,& confortabit filios Israel, & cognoscetis quòd ego sum Dominus Deus uester,quia tabernaculum imposui in monte Sion, in monte Sancto. Tabernaculi aūt positor ille Filius,hæc dicit, Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, &c. De Spiritu Sācto loquens,quoniam dixit Dominus dño,& postea,Dominus à dextris tuis,

QVOD ET PATER VOCET FILIum,& Apostolus Spiritum,eumq; & eadem ratione Deum nominet qua Filium.

Ita enim dicit,& futurum est postea.Effundam de Spiritu meo super omnem carnem,& prophetabunt filij uestri, & filiæ uestræ, & senes uestri insomnia somniabunt,& adolescentuli uestri uisiōnes uidebunt, & in seruos meos,& in ancillas meas in diebus illis,Effundam de Spiritu meo super omnem carnem,& prophetabunt & edent prodigia in cœlo sursum,et signa in terra deorsum,sanguinem & ignem & uaporem fumi. Sol cōuertetur in tenebras,& luna in sanguinem,anteq; ueniat dies Domini,magna illa, & illustris,futurumq; est,ut omnis qui inuocauerit nomen Domini,saluus fiat. Quomodo aūt inuocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo audient sine prædicante? De Spiritu porro idem Apostolus dicit,Quum cō uersus fuerit ad Dominum,detrahetur uelum,Dominus aūt Spiritus est,idemq; rursus,quemadmodū à Spiritu domini,atq; iterum, Dominus autē dirigat corda uestra,in charitate Dei & in tolerantia Christi.Spiritus igitur Dominus est,ac denuo,Dominus aūt uos abundare faciet, & exuberare dilectione in uos inuicem,& in omnes, quemadmodū nos in uos,ut stabiliat corda uestra,irreprehensibiliter in sanctitate corā Deo Patre nostro,in præsentia domini nostri Iesu Christi.Tres igitur dominationes in unam dominationem contrahens,id confirmat, ad Ephesios scribens,Vnus dominus, una Fides,unum Baptisma.Ac rursum,Spiritum ipsum dominum appellari liquido in libro Iudicum scriptura ostendit,ubi ait de mirandis operibus Samsonis,in hæc uerba,Et Spiritus domini uenit in Samsonē, & discerpsit leonem quasi hœdum.Atq; iterum, Venit Spiritus domini in Samsonem, & sustulit portam Gazæ, & asportauit in montem. Et undiq; progreditur Spiritus domini.Quum aūt effatus esset mysteria Dei,aperiens ea Dalidæ, dicit scriptura. Recessit à Samsone dominus. Quapropter demonstratū iā est,Spiritum esse dominum.Cognoscite enim(inquit)quoniam Dominus Deus est: Et,Ædificauerunt filij Gad altare ad Iordanem, & miserunt filij Israel ad eos,dicentes,Quare estis præuaricatores Dei facti? Responderūt pro excusatione filij Ruben tribunis Israel,dicentes, Deus Deus est dominus,& Deus dominus ipse conscius, &c. Alibi rursum Paulus, Deus qui dixit

dixit ut ex tenebris lux illucesceret, qui illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Christi. Deus igitur qui dixit, ut lux ex tenebris illucesceret, spiritus est. Ac rursum idem ille, Deus aũt tolerantiæ ac cõsolationis, qui dat nobis eodem sensu esse erga Iesum Christũ, ut unanimiter glorificemus Deum & Patrem Domini nostri Iesu Christi. Quis igitur est Deus tolerantiæ & consolationis, qui dat nobis idem sentire erga Christum Iesum, ut unanimiter glorificemus Deum, ac Patrem Domini nostri Iesu Christi? prorsus ille est spiritus sanctus. Ac rursum, Si omnes prophetauerint, ingrediatur aũt infidelis illiteratus, redarguitur ab omnibus, et ita occulta cordis illius manifesta redduntur, atq; cadens in faciem adorabit Deum, renuncians q̃ re uera Deus in uobis sit. Deum ergo nominauit Spiritum Sanctũ, loquentem in illis, Ac rursum, An nescitis uos templum Dei esse, & Spiritum Dei habitare in uobis? Quibus uerbis declarauit esse templum Dei. Iam ubi templum, ibi & Deus, ut in suo templo. Ait enim, An nescitis quòd corpora uestra templum sint Spiritus Sancti habitantis in uobis? Quòd si non glorificas incolam tui Deum, factus es fanum idolorum, ait enim, An ignoratis quòd templum Dei sitis, & Spiritus Dei habitet in uobis? Quin & alibi dicit, Hodie si uocem eius audieritis, ne obduretis corda uestra, ut in exacerbatione per diem tentationis, ubi tentauerunt me patres uestri, probauerunt me, & uiderunt opera mea quadraginta annis. Iam Spiritus Sanctus recensetur ista dicere, pro ut Apostolus præ se fert in his uerbis. Ideoq; quemadmodũ dicit Spiritus Sanctus, Hodie si uocem eius audieritis, &c. Ergo Spiritum Sanctum tentauit Israel, & probauit in deserto, & uiderunt opera eius nempe miracula. In alio Psalmo dicit ille, Et tentauerunt eum in locis aridis. Est igitur Spiritus Sanctus Deus. Et alibi quoq; quum assumeretur Helias, postulabat ab eo Helizæus, ut in se ueniret geminus Spiritus, promisitq; Helias, si se uideret auferri. Quum igitur uidisset & accepisset melotam illius, accessit ad Iordanem, & cum melota percussisset fluuium, non obtemperauit aqua. Dicit igitur Helizæus, ubi Deus ἀφφὼ, quæ uox significat ambo, siue geminũ. Vbi igitur deus ἀφφὼ, pro eo quod est Spiritus geminus? Quin & ipse seruator ait, Qui crediderit in me, quemadmodũ scriptura dicit, flumina ex uentre eius fluent aquæ uiuæ. Exponens aũt quid hoc esset aqua uiua, inquit, Hoc aũt dixit de Spiritu Sancto, quem accepturi erant, credentes in eum. Quòd si uitalis illa aqua est Spiritus Sanctus, nimirum sequitur, ut Deus sit Spiritus Sanctus. Ait enim Propheta, Me reliquerunt fontem aquæ uiuæ, & effoderunt sibi cisternas friuolas, quæ aquam continere non poterant. Et Dauid quoq;, Quoniam apud te est fons uitæ, & in luce tua uidebimus lucem. Vidésne Patrem fontem uocari? nec non & Filium, itidem & Spiritum Sanctum?

QVOD NON TRES DII SINT.

Vnus enim Deus, una lex, & unus legislator, & unus dominus. Quandoquidem unus Deus in tribus personis prædicatur. At qui fieri potest (inquit aduersarius) ut & Pater dicatur Deus, & Filius Deus, & Spiritus Sanctus

ctus Deus, ut tamen tria numina non sint? ubi cōmunio est eiusdem naturæ, cōmunia quoq; sunt nomina dignitatis. Quemadmodū Deus, ea quæ ex una natura in multitudinem diuiduntur, uno nomine appellat. Et quum irascitur hominibus, omnem hominem subiectum iræ quasi unum hominem nuncupat: Et quum reconciliatur mundo, ueluti uni homini reconciliatur. Quale est quum diluuium ob peccata inducit, ait Deus, Absit ut maneat spiritus meus in hominibus istis, & delebo hominē quem feci. Atqui tum nō unus erat homo, sed myriades infinitæ, æque tamen nomine unius naturæ omnes homines unum hominem appellauit, idq; ob substantiæ societatem. Dauid porro iterum dicit, Quid est homo, quod memor es eius, aut Filius hominis quoniam uisitas eum? non quòd unum hominem inuiserit, sed uniuersum orbem excitauit. Hoc aūt compendio sermonis utitur & Moses, cum exibat Pharao ad mare, dabatq; legi diuinæ pœnas, cadens cum infinitis curribus in mare, quo tempore multi mortales unà cum eo demersi sunt, multiq; itidem equi. Moses tamen uidens in omnibus demersis eandem esse naturam, & de equis & de hominibus ita modulatus est, Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est, equum & adscensorem deiecit in mare: & tantas hominum copias appellauit hominem unum, & tantum numerum equorum appellauit unum equum, quum diceret, equum et adscensorem, ob cōmunionem naturæ. Si igitur in hominibus, ubi ea quæ naturæ sunt, cōfunduntur, ubi discrimen formæ, roboris et uoluntatis? Nō ēm pares animi neq; formæ, neq; uires, neq; linguæ in illis sunt, unde etiā μέροπες dicūtur, quin ob cōmunionem naturæ, omnes incolæ orbis terrarū unus homo nuncupātur. Vbi ergo indiuisa dignitas, unum regnū, una potentia, uoluntas, efficacia, in suam proprietatē uindicans Trinitatem, eamq; distinguens à creatura, cur non ibi unum Deum appellare debeo? Sin aūt, quòd ter Deum nomino, & Deum, & Deum, & Deum dico, tres ideo deos constituo: & quum loquor Dominum, & Dominum, & Dominū, tres dominos facio: quum aio, Pater Dominus, Filius Dominus, Spiritus Sanctus Dominus: Quomodo tu Apostole legislator ueritatis, patronus religionis, Ephesijs clamasti, dicens, Vnus Dominus, una Fides, unum Baptisma? Sed unus est Dominus, idq; secundum sanctificationem Cherubinorum. Nam & illi clamabant, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus. Quòd si contentiosius agant hæretici, & dicant alium esse dominatum Patris, alium Filij, miror cur sustineant binis dominis inseruire, uox siquidem Domini est: Nemo potest seruire duobus dominis. Si alius est dominatus Patris, alius Filij, & diuidis potestatem, quomodo regnū coles? Non possunt simul coli duæ potestates, nisi sint eiusdem ordinis. Nemo adorat regem & eius præfectum. Vbi enim par dignitas, par quoq; adoratio. In pari dignitate non est pugna: Imparilitas excitat controuersiām: id quod æquale est, pacem tuetur. Non permisit tibi Christus diuidere honorem, quum diceret, Hæc est uoluntas Patris mei, ut omnes honorent Filium, quemadmodū & Patrem. Honora Patrem, ut honores Filium, uel potius honora Filiū ut honores Patrem. Contumeliam in Filium Deus suam putat, Saluatoris enim uerba sunt, Qui odit me, odit & Patrem meum. Ne existiment hæretici se

gratis-

gratificari Deo, eum maiorem Filio pronunciantes. Non recipit Pater honorem erga se, quum Filius eius contumelia afficitur. Et uide euidens rerũ argumentum ex ueteri scriptura. Amici Iob qui uenerant ad consolationẽ, increpabant eum tanq̃ temeraria proloquentem, & iustificabant Deũ. Iob aũt dicebat Deo, Quis dabit iudicium inter me & te, ut uideam quot sint iniquitates meæ, cur ita me iudices? Amici aũt Iob iustificabant Deum, quũ causas rerum ignotas haberent, eumq́ qui iustus erat, ut peccantem cõdemnabant: Deumq́, ut iuste has calamitates inferentem collaudabant, atq; ita respondent ad uerba Iob, Magnifice loquutus es, audacia sermonis tui eximia, pro re uerba fecisti. At Deus non conturbat iustum. Rursum dicit amicus eius, Secundum peccata tua intulit tibi. Si non multa essent peccata tua, non te flagellasset: Et putabant se Deo patrocinari, dum iustum cõdemnarent. Sed quid Deus? Nunquid probauit eos, qui ita pro se præter æquũ uerba facerent, aut hoc genus patrocinij gratum habuit, iustoq́ iniuriam fieri passus est? nequaq̃. Non igitur recipit eum erga se honorem, qui cum indignitate Filij cõiũctus est. Videamus igitur quid dicat amicis Iob. Quare non recta loquuti estis de cultore meo Iob? Si igitur non recta de cultore suo loquentes repudiat, an scilicet qui contra unigenitum Filium suũ, linguas acuunt, recipiet? nequaq̃. Indeprecabilis igitur pœna blasphemantibus Spiritum Sãctum. Audi ergo quid dicat Seruator, Omnis blasphemia remittetur, blasphemia aũt in Spiritum Sanctum non remittetur.

QVOD TRINITAS APOSTOlos mittat.

De Patre dicit, In montem Sion ueniet annunciator Euangelij, & Euangelij annũciatores, quos aduocauit Dominus. De Filio, Ecce emitto uos quasi oues in medios lupos. De Spiritu in Actis dicit, Qui aũt missi erant à Spiritu Sancto, uenerunt Seleuciam. Si igitur Dei est aduocare, cur Spiritus per Prophetas loquitur? hæc dicit Dominus. Aut cur Spiritus Sanctus qui Antiochiæ erant, dixit? Segregate mihi Paulum & Barnabam in hoc opus, ad quod uocaui eos. Disce igitur uires Trinitatis. Pater legem cõdit, Filius iubet, Spiritus Sanctus authoritatem addit. Audi Deum loquentẽ, Qui Euangelium annunciant, uenient quos Dominus aduocauit.

DECLARATIO, SANCTAM TRInitatem sedere in Throno excelso.

Dicit Esaias, Vidi Dominum Sabaoth sedentem in Throno excelso & sublimi, & Seraphini ei in orbem circũstabant, &c. Necessum est hic Patrem intelligi, qui pro omnibus capitur: Et deinde paulo post, Et audiui uocem Domini loquentis, Quem mittam? & quis proficiscetur ad populum istum? & dixi ei, Auribus audietis & nequaq̃ intelligetis, & uidentes uidebitis & nequaq̃ cernetis. Incrassatum est enim cor populi huius, &c. Ioannes uero ad Filium eadem illa refert, cuius hæc uerba sunt. Quum tot & tan

ta signa fecisset coram eis, non crediderunt in illum, ut impleretur sermo Esaiæ, quem dixit, Domine quis credidit auditis nostris? & brachium Domini cui reuelatum est? Hæc dixit Esaias quum uidisset gloriam eius. De spiritu aũt Paulus cum Iudæis qui Romæ erãt, disceptans, ita loquutus est, Bene dixit Spiritus Sanctus per Prophetam, Auribus audietis & nequaꝗ intelligetis, & uidentes uidebitis, & nequaꝗ cernetis, &c.

QVOD SPIRITVS SEDEAT.

Ex libro Mosis non solum sedere, sed & assidere Patri & Filio, Spiritũ Sanctum demonstratur, sed id petamus ex idonea historia. Propero aũt ad Abrahamum. Et ecce tres uiri, quos hospitio excepit sub quercu, qui surrexerunt, ut respectarent uersus Sodomam. Iam illud uerbũ (surrexerunt) indicat sessionem præcessisse. Dic mihi igitur, in mensa tres isti sederunt, an non? atqui ait sedisse, Ergo illud sedere, considendi simul intellectũ affert, quum omnes sederint. In Daniele quum Susanna ad mortem abduceretur, ait scriptura. Excitauit Deus Spiritum Sanctum pueruli, cui nomen Daniel. Vox igitur illa (excitauit) de stante intelligi nõ potest, sed de sedente aut dormiente, quemadmodũ & in Psalmo, Excitatus est ut dormiens Dominus ex nubibus suis sanctis. Quin & aliam afferam tibi historiam de Patre ad Ioannem, dicente, Super quem uideris spiritum descendere et manere super eum, Dominus loquutus est. Sin aũt Pater qui in me manet, ipse facit hæc opera. Dic igitur pro ratione istorum testimoniorũ, Pater & Spiritus manent in Filio an non? Respondeas, manent. Si igitur in Filio manẽt Pater & Spiritus, necesse est ut Filio sedente, ipsi quoꝗ unà sedeant. Si igitur hæc historia est de Abraham & Loth, et in actibus Apostolorum scriptum est, quòd sederit super unumquemꝗ eorum Spiritus sanctus, ut in Psalmis dicitur, Qui sedens super Cherubin: Filio certe scimus eximiam sedendi rationem, propriamꝗ nimirum ad dextram Patris attributam esse. Tribus igitur apud Abraham sedentibus, ad sinistram uidelicet Spiritus Sanctus sedebat, Ille enim illi attributus est locus, quatenus ad Filium dixit, Sede à dextris meis, Ex eo aũt ꝙ Filius sedet ad dextram, intelligere licebit, ꝙ per cõsequentiam dixerit suo spiritui, sede à sinistris. Vocabulum aũt sessionis, dignitatis significationẽ præ se fert: quanꝗ alioqui qui sedet, finib. eius loci in quo sedet, circũscribatur, Deus aũt noster nullis finibus circũscribitur, uerum conscribi uidetur, quum, quæ illius sunt, ad corporalia transferuntur. Scriptura enim Deum nequaꝗ hominẽ facit, sed nostro more de eo loquitur, ut res, quæ supra nos sunt, sub istiusmodi natura manifestet. Quod aũt in Psalmo centesimo nono loquitur, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: & sedentibus illis, ait scriptura ad Christum: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec, & Dominus à dextris tuis, liquet igitur Spiritũ sanctum ad dextram esse.

Quod

QVOD TRINITAS, SECVNDVM carnem Christum è morte excitauerit.

De patre ita dicit, Deus aũt & Dominũ excitauit, & mox excitaturus est per potentiam suam. De Filio, Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud. Ipse aũt loquutus est de templo corporis sui. De Spiritu, Spiritus qui excitauit Iesum à mortuis, uiuificabit et mortalia corpora uestra per Spiritum eius habitantis in uobis.

TRINITATEM A SEIPSA glorificari.

Filius glorificat Patrem, Dicit enim, Glorificaui nomen tuum in terra, & Pater dicit Filio in Euangelio, Et glorificaui, & iterum glorificabo. Quòd aũt glorificatus sit Filius à Patre, & Pater à Filio, in Euangelio indicatur, Pater glorifica Filium tuum, ut & Filius glorificet te. Spiritus Sanctus Filium glorificat, Ait enim de Paracleto, Ille glorificabit me, eò quòd de meo accepturus sit, & renunciaturus sit uobis. Filius quoq; uicissim Spiritum glorificat, dicens, Omne peccatum remittetur, sed blasphemia in Spiritum Sanctum non remittetur, idq; fit ob eius cum Patre et Filio cõmunionem, et ob hoc quòd nemo dicere possit dominum Iesum, nisi in Spiritu Sancto.

DE GLORIFICATIONE Sancti Spiritus.

Sacrifica Deo sacrificium laudis, & reddas altissimo uota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me, spiritus nimirum est qui dicit, Eripiam te, quòd ubiq; adsit Trinitas.

DE PATRE.

Cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus.

DE FILIO.

Qui adscendit, is est qui & descendit ad inferiores partes terræ, ut impleat omnia.

DE SPIRITV.

Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si adscendero in cœlum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades. Aliud, Vos cognoscitis illum, & apud uos manet. Et Esaias, Qui firmauit cœlum & terram, & dat spiritum populo, qui in ea est, & calcant illam. Et illud, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & Spiritus est in medio uestrum. Vides ut Patri Spiritus adiungatur.

NEMINEM COGNOSCERE Trinitatem.

Dicit Seruator, Mundus te non nouit, ego aũt noui te: de Filio in Euangelio, In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus illum non cognouit. De spiritu, quem mundus capere non potest, quoniam eum non agnoscit.

QVOD IN VETERI TESTAMENto Trinitas peculiarem suam operationem exhibuerit.

Cape (inquit) sanguinẽ cõsummationis, & impone sacerdotibus in summitate auriculæ dextræ, & in summitate pedis dextri, & in summitate dextræ manus, & respice caput populi tertio obsignatum, ad formã seraphicorum dicentium, Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus sabaoth: & secundum speciem lintei, Petro Ioppæ apparentis è cœlo demissi, eò quòd ter demissum sit, & cum dominus imperauit Mosi ut diceret Aaroni & filijs eius: Ita benedicetis filijs Israel, dicẽtes illis, Et imponent nomen meum filijs Israel, & ego dominus benedicam illis. Benedicat tibi dominus & seruabit te, ostendet faciẽ suam super te, & miserebitur tui. Attollat dominus faciem suã super te, & det tibi pacem. Et in nouo Testamento itidem de patre loquitur Paulus, Deus est qui operatur omnia in omnibus. De Filio quoq; idẽ. Sed omnia in omnibus Christus. De spiritu sancto, Hæc omnia operatur unus & idem spiritus, dispartiens singulis priuatim prout uult.

TRINITATEM ESSE PARACLETIcam. Paracletum aũt dictum esse ab aduocando, consolando, eodemq; modo Deum & Seruatorem.

De Patre Paulus ait: pro Christo legatione fungimur, ut deo aduocatio nes faciẽte per nos. Et Esaias ad Hierusalem, Aduocat te, qui nominauit te, Aduocat & Filius quemadmodũ dixit, Spiritus domini super me, eò quòd unxerit me, ut euangelizarem pauperibus, misit me, ut cõsolarer omnes lugentes. Ioannes in epistola, Si quis peccauerit, habemus paracletũ apud patrem Iesum Christum iustum, et ille est propitiatio pro peccatis nostris. De spiritu seruator ipsemet ad discipulos suos inquit, Si diligitis me, præcepta mea seruate, &, Ego adscendo ad Patrem, & rogabo Patrem & alium paracletum mittet uobis spiritum ueritatis.

DE TRINITATE.

Magnus dominus noster, et magna uirtus eius, & sapientiæ eius non est numerus, uirtutem appellat Filium, uirtus enim potentia est, Christus autẽ potentia dei, sapiẽtia aũt dei ipse est spiritus, quum Seruator dicat, Ecce do uobis Spiritum sapientiæ, et intellectus, & alibi, Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum, atq; iterum: Benedicat uobis

bis Deus, Deus uester benedicat uobis.

QVOD SCRIPTVRA ALIQVANDO Patris ſpiritum, aliquando Filij, aliquando ſimpliciter ſpiritum uocet, idq; faciat non confundendo, ſed inuicem prædicando.

De Patre, Nos aũt non accepimus ſpiritũ mundi, ſed ſpiritum Dei. Rurſus, Vos aũt non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſiquidem ſpiritus Dei habitet in uobis. Emiſit Deus ſpiritum Filij ſui in corda noſtra, clamantem Abba Pater. Rurſus, Qui ſpiritum Chriſti non habet, non eſt eius. De ſpiritu Filius dixit, Ne ſoliciti ſitis quid aut quo pacto loquamini, non enim uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus Patris mei qui loquitur in uobis. De ſpiritu, Peragrauerunt Phrygiam & Galatarum regionẽ, prohibiti à ſpiritu ſancto uerbum domini loqui in Aſia. Quum aũt ueniſſent in Myſiam, tentauerũt proficiſci in Bithyniam, ſed hoc illis non permiſit ſpiritus. De ſpiritu. Ne contriſtaueritis ſpiritum ſanctum in quo conſignati eſtis. Dicunt hæretici ſecundum ordinem & ſupputationem conſiſtere deitatem. Inuenimus ſcriptum eſſe, Primus homo ex terra terrenus, ſecundus homo è cœlo cœleſtis, Rurſum, Primum dicit terrenum animalem, poſtea ſpiritualem. Si igitur primo in numerandi ratione ſubijcitur ſecundus, uilior erat ſecundum ueſtrã ſententiam animali ſpiritualis, & terreſtri homine homo cœleſtis. Aliud. Nullus ignorat ſcripturam nominare Deum Abrahæ, Deum Iſaac, & Deum Iacob. Aliud contra eos, qui tertio loco Spiritum Sanctum conſtituunt, occurſat aũt ijs quod in ueteri Teſtamento ſcriptum eſt, ubi dicitur, Quum in Babylonem exterminatus eſſet populus, & recordabor teſtamenti mei initi cum Iacob, & teſtamenti mei cum Iſaac, & teſtamenti mei cum Abraham. Aliud, Diuiſiones gratiarum ſunt, idem aũt ſpiritus: & diuiſiones myſteriorum: idem aũt Dominus: & diuiſiones operationum, idem aũt Deus qui operatur omnia in omnibus. Aliud. Quo abibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?

PRAEPONI FILIVM PATRI.

Ait ſeruator, Ego & Pater ueniemus, et manſionem apud eum faciemus. Aliud, Ego & Pater unum ſumus. Rurſum Apoſtolus, Gratia dñi noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei Patris, & cõmunio S. ſpiritus cũ omnibus uobis.

ADVERSVS EOS QVI DISCRIMEN ponunt inter (ex quo) & (per quem) & illud, ex quo, Patri, illud, per quem, Filio, ut minus attribuunt.

Inuenimus contra in ſcripturis, etiam de Patre dici, per quem: & de Filio, ex quo, & de ſpiritu ſimiliter. De Patre Apoſtolus ait, Fidelis Deus per quem uocati eſtis in cõmunionem Filij ſui. Aliud. Paulus Apoſtolus Ieſu

Christi per uoluntatem Dei. Rursus, Quapropter non ulterius es seruus, sed hæres per Deum,& illud, Quemadmodum excitatus est Christus per gloriam Patris. Rursum quum genuisset Eua Caim, dixit, Adepta sum hominem per Deum. Quid? nónne Iosepho in carcere per Deum data est manifestatio? De Filio ex Prophetia Paulus dixit, Quoniã ex eo, & per eum, & in eum omnia. Quòd si hic contradicat hæreticus, & de Patre hoc pronunciatum dicat, æque tamen hæc uox (per quem) pari dignitate attribuenda est Filio. Idem Apostolus ad Ephesios, Veraces in dilectione crescemus, amplificabimus in eum ad omnia, ex quo omne corpus sua ratione ac modulo coaptatur, etc. Ad Colossenses, ad eos qui non habent notitiam unigeniti, dictum est, Quòd qui caput tenet, id est, Christum, ex quo omne corpus per iuncturas & colligaturas, &c. Et de plenitudine eius omnes accepimus. Quin & ipse dominus ait, Quoniam de meo accipiet & renunciabit uobis, & rursus, Cognoui uirtutem ex me prodijsse. De spiritu, Qui seminat in spiritu, ex spiritu metet uitam æternam, & Ioannes inquit, Quòd Deus in nobis sit, ex spiritu eius, quẽ dedit nobis. Et Angeli uox est, Quod enim natum in ea est, ex spiritu sancto est. Ipse quoq; dominus loquitur, Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Quòd si illud (ex quo) imperantis est, hoc est, Patris, quò quæso illud referet, non factus est uir ex muliere, sed mulier ex uiro? An scilicet hic Deum uirum appellabimus?

PATRIS, FILII, ET SPIRITVS sancti esse quædam cõmunia nomina, qualia sunt Deus, Dominus, Sanctus, bonus, Spiritus, & alia nonnulla.

Quatenus intellectualis est, Spiritus dicitur, ut Deus est Spiritus. Et qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Rursum de Filio, Spiritus faciei nostræ Christus, dominus, sanctus Pater, & sanctus Filius, spiritus uero non sanctificatus est, sed sanctificans, bonus, ut bonus Pater, & ex bono genitus bonus Filius, rectus Spiritus, ut rectus dominus deus, eò q; sit ueritas, iustitia, ob immutabilitatem substantiæ, Paracletus ut unigenitus, iuxta illud, Ego rogabo Patrem meum, & alium Paracletum dabit uobis. Ita cõmune id nomen spiritui cum Patre & Filio, ex cõmunione naturæ & proprietate coaptatum est. Nam unde quæso aliunde, rursumq; spiritus principalis, ueritatis, & sapientiæ nominatus est?

OMNIA SPIRITVM FACERE quæ Christus facit.

Quales sunt operationes potentiarum, gratiæ sanitatum: siquidẽ per spiritum sanctum, dæmones expellebantur. In spiritu Dei diabolus subigebatur, caro affligebatur ad præsentiam spiritus, peccatorum redemptio in gratia spiritus, Loti enim estis, & sanctificati estis in nomine domini nostri

Iesu

Iesu Christi,& in spiritu sancto, Ex mortuis resurrectio, idq; per operationem spiritus. Emittes enim spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ, Rursus, Si spiritus qui excitauit Iesum à mortuis. Quòd si quis hanc creationem accipiat, tanquam de mortuorum uiuificatione sit intelligendum, qui quæso non ingens efficacia spiritus dispensantis nobis uitam illam resurrectionis, & ad spiritualem uitam animas nostras moderantis? Quòd si illa creatio intelligatur de hac uita, quæ est ex peccatis transformatio in melius: nam ita accipi potest secundum consuetudinem Scripturæ, quum Paulus dicat, Si qua in Christo noua creatura, Ita quoq; ista innouatio, quæ à terrestri & passionibus obnoxia uita, ad cœlestem uiuendi rationem nos transfert per spiritum, magna admiratione animos nostros afficit. An igitur isthic timebimus, ne nimijs honoribus gloriam Spiritus excedamus? An potius contra, ne nimis humiliter de eo sentiamus? Dicit enim Ananiæ Petrus Apostolus, Cur Satanas impleuit cor tuum, ut mentireris spiritui sancto, non mentitus es hominibus, sed Deo.

PATREM, ET FILIVM, ET spiritum sanctum ducem fuisse Israeli.

Propheta igitur Hieremias de Patre loquitur, Ipse dux fuit Israeli in deserto, & ne dixeritis (inquit) ubi est Deus qui eduxit nos ex Ægypto, qui nos direxit in deserto? Dauidis uerbum, Duxisti ut ouem populum tuum. Esaias autem Propheta dixit, Spiritum Sanctum Israelem duxisse in solitudine. Sed licebit ipsum audire, Duxit eos per abyssum, quasi equum in solitudine, & non sunt fatigati, & ut pecora per campum, descendit spiritus à Domino, & duxit eos. Ad Corinthios ad hunc modum Paulus, Bibebant igitur, inquit, ex spirituali consequente eos Petra, Petra autem erat Christus. Quòd si quis dixerit spiritum intercedere pro nobis, ac proinde quanto supplex inferior est datore, tanto quoq; inferiorem esse spiritum, huic ita respondebimus, unigenitum Filium, qui est ad dextram Patris omnipotentis, intercedere pro nobis. Quid ergo? inferioris ne ordinis est spiritus sanctus apud Paulum Apostolum ita loquentem, In quo consignati estis in diem liberationis? quin & Stephanus ita loquitur, Vos semper Spiritui Sancto obsistitis, quemadmodum & patres uestri. Esaias porro Propheta dicit, Exacerbauerunt spiritum Sanctum. Idem rursus alibi loquitur, Domus Iacob exacerbauit spiritum domini, at tu illum seruum dicis, quum seruus non nouerit quid faciat suus Dominus. Spiritus autem Sanctus, ita nouit ea quæ sunt Dei, ut Spiritus hominis, ea quæ sunt in homine.

FILIVM ESSE VERVM DEVM & Dominum.

Ioannes ita in Epistola scribit, Scimus quòd Filius Dei uenit, & dedit

nobis mentem, ut cognoscamus uerum Deum, & simus in uero Filio eius Iesu Christo, hic est uerus Deus & uita æterna.

FILIVM NOMINATVM ESSE magnum Deum.

Apostolus ad Titum, Expectantes beatã spem & aduentum gloriæ magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis. Idẽ ad Romanos, Ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia benedictus in secula, Amen.

ADVERSVS EOS QVI HOC DICTVM ad contumeliam Filij accipiunt, Non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatẽ Patris qui misit me.

Si probro est Filio adimplere uoluntatem Patris, probro quoqꝫ est deo & Patri adimplere uoluntatem iusti, cum Dauid de eo loquatur, Voluntatem timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet. Quòd si Deus adimplens uoluntatem mortalium, non confunditur pudore, Filius scilicet ob humanæ carnis negocia dispensationemqꝫ & habitum nobis conuenientem, & conditionem seruilem, quam nostri causa suscepit, in probro erit cum dicit, Non ueni facere uoluntatem meam, hoc est, carnis meæ, sed Patris, hoc est, diuinam uoluntatem? Ne igitur in uituperiũ accipiatur, quamuis illorum sententia maxime isthinc dissoluatur. Accessit ad eum leprosus, genua flectens, & dicit, Domine si uis, potes me mundare, hunc igitur non reiecit Saluator neqꝫ locutus est, quid blasphemas? cum dicis, si uis, ac potius non debes: Quid ergo? nónne approbauit perfectionem eius Fidei? nónne eiusdem mutata syllaba salutem illi contulit? dicens uolo, mundare. Volens purgat lepram, uolens uiuificat mortuum. Voluit, & excitauit Lazarum, eiusqꝫ uox est, Sicut Pater uitam habet in semetipso, ita & Filio dedit uitam habere in semetipso: & rursum, Vt Pater uiuificat mortuos, ita & Filius quos uult uiuificat, quod ipsum etiam à Dauide dicitur, Quoniam ira in furore eius, & uita in uoluntate eius.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT, VERBA SERVATORIS ad matrem Zebedæorum ignorantiam præ se ferre.

Inuenimus in ueteri Testamento, loquente Deo ad Salomonem, Postula à me, & faciam tibi. quid igitur? num antequam postularet Salomon, ignorabat Deus quid in animo habebat? sed uoluit unà cum cognitione Dei manifestare postulationem, ut inquit Paulus. Et postulationes uestræ innotescant apud Deum, pro eo quod est, indicate illi quid uelitis, non tanquam ignoranti, sed tanquam bonum propositum approbanti.

Aduersus

ADVERSVS EOS QVI DICVNT, Ministri ordinem habere Filium, eò quòd obtulerit Patri humanam naturam.

Scriptura indicat Patrem, alios adducere ad Filium, Audi igitur hoc ipsum è Filio: Nemo potest uenire ad me, nisi Pater meus cœlestis traxerit illum.

ADVERSVS EOS QVI SERVIVNT uocibus, & non sententijs sacrarum literarum, & faciunt Patrem Filij sui Deum.

Apostolus Dicit, Deus domini nostri Iesu Christi, qui est Pater gloriæ. Isthic rerum discrimina dispensauit, nam & gloriam Filium unigenitum appellauit, Iesum Christum uero nominauit, prædicationem humanitatis, humanitatis enim Deus est, gloriæ uero Pater, si non credis huic dicto, sed aliam existimas esse gloriam, cuius Pater Deus est, aliam igitur cōminiscere naturam sublimiorem Filio, ut eius Pater nominetur: huius uero Deus, qui est Pater gloriæ. Gloria enim unigenitus dicitur. Et uidimus, inquit gloriam eius, gloriam ut unigeniti à Patre. Quapropter dictum illud, Deus domini nostri Iesu Christi ita intelligendum est, ac si diceretur, Deus carnis Christi qui est Pater gloriæ, Paterq́ deitatis. Gloriam enim etiam Esaias Seruatorem nostrum nuncupat, secundum deitatis maiestatem: cum enim recenseret mira quæ in deserto erant, & solitudini Euangelium deprædicaret, ait, Exultent deserta Iordani, & floreat ut lilium, quoniam gloria Libani data est ei, & preciositas Carmeli, & populus meus uidebit gloriam domini & sublimitatem Dei, & conspiciet omnis caro salutare Dei. Gloria igitur est à gloria, unde & à Paulo dictum est: Qui est splendor gloriæ & figura substantiæ eius. Pater igitur est gloriæ unigeniti, Deus uero carnis Christi, non quòd alium Christum dicam, alium unigenitum: non enim diuido animo quæ ob unitatem diuidi non debent. Pater siquidem unigeniti est ante secula, Deus uero unigeniti secundum carnem in fine seculorum, semperq́ illius Pater est, non semper autem Deus, sed ex quo carnem assumpsit. Deus Pater ergo deitatis, quum & Pater sit æternus, & Filius ei coæternus, neq; accipit sectionem aut diuisionem gloria ueritatis. Quando igitur Pater Filij, deus illius ob carnē nominatus est? ab eo scilicet tempore quo prodijt ex utero matris. Ideo apud Prophetam uolens ostendere, & deitatem suam, & carnem ueram esse, locutus est in uigesimo primo Psalmo, De uentre matris meæ, Deus meus es tu: quòd si plura cognoscere uelis, id ibidem reperies.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT Patrem magnum Deum, cæterum Filium ei non parem.

Etsi maxime Trinitatem unam deitatem dicere liceat, inuenimus tamen in sacris literis ad obturanda aduersariorum ora, Filium magnum appellari seorsum à Patre: ait enim Dauid, Notus in Iudæa Deus, & in Israel magnũ nomẽ eius. Iudæa aũt certis regionibus definitur. De Filio aũt, Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in uniuersa terra? Quoniã omnem terram impleuit Christi uocabulum. Siquidem in omnem terram exiuit sonus sanctorum, & usq; ad fines orbis habitabilis uerba eorum. Merito ergo Psalmus dicit, admirabile esse nomen eius in uniuersa terra. Ad quid illud quod pro appendice annectit? Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos, quod tum impletum est quum adscenderunt discipuli in montem, Saluatore in cœlos assumendo: dixit enim ad eos, Manete in Hierusalem, donec induamini uirtute ex alto: ideo de eleuatione mentio habita est, Quoniã eleuata est magnificentia eius super cœlos, ideoq; eum Dauid alloquitur dicens, Quoniam uidebo cœlos opera digitorum tuorum.

VT PATER EST DOMINVS SABAOTH, ITA & Filius.

Esaias dicit, signa & prodigia in domo Israel à domino sabaoth, qui habitat in monte Sion: In Psalmo autem dicit, Ego constitutus sum rex super Sion montem sanctum eius.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT MINOREM ESSE SPIritum sanctum Christo, quoniam nomine arrabonis uocatus sit.

Scriptũ est ad Ephesios, In quo credimus, obsignati estis spiritu illo sancto repromissionis, qui est arra hæreditatis nostræ, ad redemptionẽ acquisitionis nostræ in laudem gloriæ ipsius. Quin & Patrem inuenimus in scripturis partẽ appellari, quum in Psalmo dicit, Pars mea es tu in terra uiuentium: atq; iterũ in decimo quinto Psalmo, Dominus pars hæreditatis meæ, & calcis mei.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT FILIVM NON ESSE SVBstantiæ Patris, quodq; una eademq; sit authoritas, potentia, regnum, & diuinitas Patris & Filij.

Dicit Propheta: Derepentè ueniet ad templum suũ dominus, quem uos quæritis, & Angelus Testamenti quem uos uultis. Dei igitur templũ est, quod & suum Filius esse dicit, ne existimaretur diuersa esse Patris dominatio, & diuersum Filij regnũ. Templum quod dedicauit Salomon Deo, hoc ipsum Filij templum nuncupauit Propheta, quum ait, Subito ad templum suum ueniet dominus: ideoq; Seruator loquitur, Eijce hæc isthinc, domus enim mea, domus orationis uocabitur: quo in loco, domus, inquit Patris mei, & domus mea.

FILIVM HABERE NOMEN PATRIS, VT DEVS ET DOMInus appelletur.

Testatur Pater in Exodo: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, ut custodiat te in uia, ut introducat te in terram, quam præparaui tibi, attende & ausculta ei, ne sis ei immorigerus. Nõ enim erga te dissimulabit, nomen enim meum est in illo, unde et filius in Euangelio dicit, Ego ueni in nomine Patris mei, & non recepistis me, si alius uenerit in suo nomine, illũ

recepe-

receperitis: & in 117. Psalmo ait: Benedictus qui uenit in nomine domini. Sancti igitur Prophetæ, non modo solem iustitiæ dixere Patrem, & matutinum, & uerum lumen, sed & lampadem & brachium, ut testatur deus per Esaiam Prophetam, dicens. Appropinquat celeriter iustitia mea, ut adsit: salutare aũt meum, ut lampas ardebit. Nulla humana ratio interpretetur quæ sunt Dei, non est ut ueritatem discas nisi ab ipsa ueritate. Vnigenitus dominus noster Iesus Christus editus est ab innupta puella, nouã admirabileq́ parturientiam, nouamq́ fœturam in uitam introducens. Illum adhuc infantulum gestat mater, & offert Simeoni sacerdoti, ille in ulnas capiens seruatorem, ad eum ita loquitur ac dicit, Nunc absoluis seruum tuum domine, secundum uerba tua in pace, eò quòd uiderint oculi mei salutare tuũ, hoc est, præsentiam Christi. Merito igitur Propheta dixit sub persona Dei, Salutare meum ut lampas ardebit, & in brachium meum gentes sperabunt. Brachium rursus Patris unigenitum nominat, brachium quidem non ut partẽ, membrũmue deitatis, sed ut substantiæ coaduuitum. Vt enim brachiũ eiusdem est substantiæ, cuius est ille cui brachium est, ita brachium patris nominatur, quandoquidẽ cooperator est in Patris opificio. Atq; istius argumenti testis est beatus Ioannes Euangelista, qui in pectore seruatoris recubuit, & ueluti ex perenni fonte theologiam hausit. Hic enim ille brachium in suis uerbis assumit ad indicandam dispensationem, ministeriumq́ saluatoris, eiusq́ diuinitatem. Multa, inquit, signa faciente Iesu coram eis, non crediderunt in eum Iudæi, ut adimpleretur dictũ Esaiæ, Domine quis credidit auditioni nostræ, & brachium domini cui reuelatum est?

IVDAEOS FILIOS TENEBRARVM APPELLARI.

Dicit Propheta Filijs Israel, Hæc dicit dominus, Nocti cõparaui matrẽ tuam: & exponens quid esset nox, intulit hæc uerba. Talis redditus est populus meus, qualis qui cognitionem non habet. Ergo ubi cognitio, & lux, ubi ignoratio, ibi & tenebræ, secundum Dauidẽ, cuius uerba hæc sunt. Nõ cognouerunt, neq; intellexerunt, in caligine pertransibant. Apostolus igitur, non ueluti contra inimicos insultans, sed quia ueritati suffragaretur, ita ita scripsit, Non nos sumus filij noctis, aut tenebrarum: sed filij lucis & diei. Lumen Iudæorum ab ipsis ablatum esse dictum est ab Hieremia Propheta, Verbum quod factum est ad Hieremiam Prophetam in omnem populum Iudæ: ubi postea hæc uerba subinfert, Et auferam ab illis odorem unguenti, & lumen candelæ.

HAERETICOS SOLERE DICERE VERBA PROPHETARVM, EX persona sancti spiritus pronũciata esse, unde arbitrantur se ostendere posse, spiritum sanctum minorem Deo, eò quòd in Psalmo ita habeatur, Venite adoremus eum, quasi spiritu sancto unà cum hominibus adorante, sed male.

Ad quæ ita conuenienter respondemus, cur igitur est quod dicit, Ploremus coram domino, ergo ne etiam spiritum plorare affirmabis? Quin & alibi, ut ostendatur dominatus spiritus, ita loquitur, Ego em̃ sum Dominus deus: itidem & in alio Psalmo, Cognoscite, quoniam ipse sit dominus deus, rursus alibi, Audiam quid loquatur in me dominus deus. Iam & regna

coar-

coarguens ita dicit,Spiritus loquutus est in me,non per me. Et ut ex Pauli testimonio cognoscas,quisnam sit qui ita loquitur per Prophetas, legenda sunt ea quæ scripsit de eo in epistola ad Hebræos. Multifariam multipliciterq́; Deus loquutus est patribus nostris per Prophetas, In extremis dieb. loquutus est nobis per Filium,liquet igitur Deum esse Spiritum Sanctum. Age rursum, uideamus quomodo se habeat oraculum istud, quod loquutus est ad Heliam. Quum enim Helias ultro citroq́; loqueretur cum Deo, Altaria tua subruerunt, & Prophetas tuas occiderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam tollere: Respondet ei oraculum: Delegi mihi septies mille uiros,qui non incuruauerũt genua sua Baali. Videamus igitur,num spiritus habeat edendi oraculi potestatem. Simeoni certe,& sacerdoti,& seni,oraculum redditum est à spiritu, nequaq́; morieris quin prius uideris Christum.Et quum induceretur puerulus in templum, & gestaret eum in ulnis Simeon,responsum est ab illo,Nunc dimitte seruum tuum domine,secundũ uerba tua in pace.Igitur spiritus,& dominus,& herus est.

QVOD DICVNT SPIRITVM SANCTIFICATORIVM ESSE.

Quòd si donatitium est, & ex gratia illi collatum, ut quempiam sanctificet,uidebitur ille officium partesq́; sacerdotis sustinere. Non enim potest & dominus simul,& eiusdem rei administer esse:si igitur subminister est,superuacuum est ergo nos baptizari in nomine subministri.Etenim sacerdos nõ aquam sanctificat,sed ministerium quod requiritur, adimplet, quum id officij acceperit à Deo per donationem. Si igitur idem facit Spiritus quod sacerdos,datitia est illi facultas sanctificandi,non propria, quum Pater pro tuis uerbis sit, qui sanctificet. Siquidem rex opus alicui iniungens id ei accõmodat,conceditq́; cui iniungit,interim mandatarius ille non sua authoritate ea quæ facit,facit.

QVOD SPIRITVS VERBVM DEI DOMINVM NVNCVPET.

Volens aũt Seruator ostendere, quòd non solum Spiritus Christum Dominum uocat,sed quòd ipse Christus dominus ac Deus sit, interrogatus in hæc uerba: Præceptor quod est primum mandatum, dicit ei: Diliges Dominum Deum tuum,& scriptum est, Dominus Deus unus est: secundum aũt mandatum, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Tum responsum dedit Iudæus,recte loquutus es magister, Deum unum esse. Hoc aũt dixit,ut deitatem Filij inficiaretur: Seruator aũt uolens dominatũ suum cum Patris dominatu coaptare, percunctatur ex eo de Christo quid sentirent,& cuius eum Filiũ dicerent. Aiunt Dauidis: respondet Seruator,quomodo igitur Dauid in spiritu illum dominum appellat? si igitur Filius Dauidis est,quomodo eum Dauid dominum suum uocat? Rursum dixerunt illi,quum eijceret dæmonia,Hic in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia,quibus ita respondet,Si ego in Beelzebub eijcio,filij uestri in quonam eijciunt? Cæterum eo ipso quòd mentionem facit filiorum, tacite dissimulanterq́; eos percellit, eò quòd Apostoli ex ipsis oriundi dæmonia expellerent, idq́; in nomine Iesu Nazareni,quasi diceret: si liberi uestri ad dæmones propulsandos in nomine meo contenti, satisq́; instructi sunt, ego scilicet in nomine Beelzebub eijcio dæmonia?

Aduersus

ADVERSVS EOS QVI DICVNT FILIVM POSTVLARE.

Affirmat hæreticus,& dicit,minorem esse petentem datore: si igitur Patrem petentem inuenias in ueteri Testamento,quid mihi hic quæso respondebis? Et nunc Israel,Quid dominus tuus à te petit,nisi ut ipsum metuas?

PARI MODO DATAM ESSE LEGEM A SPIRITV, in pentecoste,ac quum dabatur in monte Sina.

Testatur Moses,dicens,Erat gloria dei Israel in monte Sina,ueluti ignis ardens,ut adimpleretur illud,Ignem ueni mittere in terram,ignem non quidem consumptorium,sed purgatorium.Ideoq; ille datus est Esaiæ in labijs suis: Atq; hinc est quod dicit,Ecce ademi peccata tua: ita tunc quoq; apparuit spiritus sanctus in pentecoste,in specie ignis.Dispartitæ enim sunt linguæ,& quasi ignis super unumquemq; sedit.Et ut in ueteri Testamento,ad Dei præsentiam,apparitionemq; multa terricula pauefaciebant, caligo nimirum,procella,tuba & tonitrua ad montem reboantia, quæ populum ad Dei timorem præparabant,ita quoq; factum est in accessu Spiritus Sancti, ut cognoscerent discipuli maiestatem rei ex magnifica ratione adueniendi: ut igitur,inquam,in monte caligo & procella præcedebant,ita quoq; in aduentu spiritus. Dum cōplerētur dies pentecostes,factus est strepitus quasi uehementis & rapidi flatus:& tunc apparuit spiritus,& cōquassauit domū.

DE EO QVOD HAERETICI DICVNT SPIRITVM donum Dei esse.

Nos aūt eum dicimus donum uitæ: liberauit enim nos.Nam lex spiritus uitæ liberauit nos: & donum potentiæ.Accipietis enim potentiam adueniente in uos spiritu sancto,imo nos eum & Filium affirmamus adoptionem dedisse,attestante Paulo, apud quem paulo post, quomodo non eum eo nobis omnia largietur? Item alibi, Vt uideamus donata nobis à Deo. De mysterio susceptæ humanitatis loquens, in epistola ad Hebræos hæc uerba adiunxit, Quandoquidem igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis, ipse quoq; earundem rerum particeps esse uoluit, ut per mortem aboleret eum,qui uim imperiumq; mortis haberet, hoc est, diabolum: filios aūt suos in his uerbis Apostolos nominat,per quos signa & prodigia in domo Israel facere dominum sabaoth, habitantem in monte Sion demonstrat.Eorum ipsorum diserte ait,facies obsignandas esse sigillo Christi,eruendosq;,non iam deinceps legem Mosis, quippe quæ ulterius non consistat,unaq; cum ea domus Iacob derelicta sit à Deo.

PATRIS ET FILII CONCORDIAM ESSE A Deo uerbo commonstrari.

Et ne credideris uilitatis esse uerba, sed humanitatis: uilitatis quidem species,amoris tamen in homines præceptum est: Christus enim omnium dominus, idem ille ipse est,qui Iudæis hæc dicit, Quis ex uobis conuincet me de peccato? Filius eius nimirum qui per Prophetam Michæam loquitur,Popule mi, quam iniuriam feci tibi? aut qua in re molestus fui tibi? responde mihi? & qui per Euangelium dicit,Si male loquutus sum,doce per testes de hoc malo.Filius eius itidem qui per Hieremiam ait, Dixi colonis Israel,quid inuenerunt in me patres uestri,aut quod delictum aut iniuriam,

quòd ita longe à me recedunt? O qualem humanitatem, in qua bonitas naturam, imo potius non tam naturam, quàm nostras cogitationes alloquitur.

QVOMODO BONITAS DEI OSTENDATVR.

Dicit Mosi, Ego sum Deus qui talionem peccatorum parentum, in liberos reddo. Cæterum id aliquousque, nimirum in tertiam & quartam stirpē. Attende mihi quæso, quatenus ultionem protēdat, nimirū non ultra quartam generationem. Nunc uide quo fine humanitatem claudat, Misericordia mea in mille prosapias, siue generationes, diligentibus me.

QVOD OMNES PROPHETAE IN VNVM COLLATI, RErum, à Christo in carne gestarū, monumenta absoluerint.

Moses figuram crucis constituit, quod testatum quoque facit ipse seruator. Quemadmodū, inquiens, Moses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis. Itidem quoque & Ionas de morte eius specimen quoddam repræsentauit. Siquidem ille descendit in cetū, atque intra triduū inde prodijt, factusque est figura resurrectionis. Hoc ipsum denuo Seruator repetēs, figuram eam ueritati cōciliat. Et quemadmodū egit Ionas in uentre ceti tres dies, & tres noctes, ita quoque agere oportet filium hominis in corde terræ.

TRINITATEM ESSE CONSVBSTANTIALEM

Quid est Deus? omnium principium, secundum Apostolum dicentem, Vnus Deus ex quo omnia: uerbum aūt eius ex ipso, nascendi ratione, & spiritus progrediendi modo existit, deinde uniuersa rerū natura, per uerbum & spiritum artificiose constituta est.

OBTRECTARE FILIO, EST OBTRECTARE SPIRITVI SANCTO.

Plerisque eorū qui in terris agunt, terribilis est sermo Dei, ubi dicit, Omne peccatum & blasphemia remittitur hominibus, sed qui dixerit uerbū cōtra spiritū sanctū, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Quapropter admonet diuus Apostolus, iudicans literam occidere, spiritum uiuificare: pleraque siquidem sacrarum scripturarū, si iuxta literam sentiamus, in nefarias collabemur blasphemias, quale est istud elogium domini superius dictum, quod quidem, si abscisse secundum uerba capiamus, in nefarias præcipitabimur sententias, quin & ipsum dominum sibi ipsi contrariū deprehendemus. Si enim, quisquis uerbum dixerit contra Filium, id ei remittitur, cur igitur Filius dicit, Qui me abnegat coram hominibus, abnegabo & ego eum coram Angelis Dei? Item si omne peccatum & blasphemia relaxabitur hominibus, & de uerbo ocioso rationē dabimus: qui fit, ut is qui appellat fratrem suum morionem, reus sit gehennæ ignis? aut cur Paulus Apostolus dicit, Ne erretis: neque scorta, neque adulteri, neque molles, neque maledici, regnum Dei possidebunt? Quòd si hæc ita se habent, dic mihi, quomodo fieri posset, ut omne peccatum & omnis blasphemia remittatur hominibus? aut si remittuntur hominibus in futuro seculo, cur ob id miser uapulat Origines, finem aliquem pœnarum constituens, ac tandem remissionem peccatorum hominibus pariter & dæmonibus à Deo concedi prædicans? Item si blasphemia in spiritum sanctum remissionem nō habet, quid est cur accuset Ecclesia Nouatum rejicientem pœnitentiam? tenebricosum illud,

illud,& quod coniectu est difficillimum,quum ei,qui loquutus fuerit contra Filium, remissio peccatorum indulgeatur: illi uero qui dixerit uerbum contra spiritum sanctum,nequaquam remittatur,adeo ut Filius præ spiritu sancto & Patre minor inferiorque uideatur. Qui igitur fit,ut Filius dicat, Ego & Pater unum sumus,& qui non honorat Filiū,non honorat & Patrem? Item quicunque dixerit uerbum contra Filium,remittetur ei. Ergo nc scilicet condonabitur blasphemia in filium Simonianis,& Sabellianis,& Photinianis, & reliquis omnibus qui in carnē Filij blasphemias dicunt? Apage cum ista absurditate. Si enim quis dicat fratri suo,heus fatue,reus est gehennæ ignis. In quam quæso gehennam gehennarū conijcietur,qui asserit Deum creaturam esse,eumque non Filium Dei,sed seruum,sed administrum et minutum? Et si quisquis contra Filium uerbum dixerit,remissionem impetrabit,quomodo idem Filius dixit,Qui non comedit carnem, nec bibit sanguinē meum,non habet uitam æternam? aut qui quæso blasphemās Filium,blasphemias non dixerit in Trinitatem? Qui in eam blasphemiam dicit,is haud dubie abnegat sanctum Baptisma: qui aūt sanctū Baptisma inficiatur,is nimirum spiritum sanctum exuit. Et quemadmodū in sole isto sensibili, si in calorem radiósue eius contumeliosus fueris, in totam naturam solis recurrit huiusmodi contumelia: ita quoque se res habet in trigemino sole Trinitatis & mysterij: contumelia unius personæ,blasphemia est uniuersæ plenitudinis deitatis. Quid igitur sibi uult dictum illud domini ad Iudæos, omnem blasphemiam & peccatum remitti hominibus: qui aūt dixerit uerbum contra spiritum sanctum,non remitti ei,nec in hoc seculo, nec in postero? propterea necessum est, ut sapienter ista audiamus,& non errabimus, duplicē esse Christum post inenarrabilem unitionem, loquor aūt de ea quæ est ex deitate & humanitate, quam sacræ nobis cōtestantur scripturæ: uerbū enī caro factum est,deitatem ergo uerbi ipse Christus spiritum sanctum appellat,quemadmodū ad Samaritanam loquutus est: Spiritus(inquiens)Deus est,& uicissim humanitatem suam Filium hominis nominauit: sicut etiā alibi de sua carne loquitur,Nunc glorificatus est Filius hominis. Iudæi igitur qui semper in Deum offendunt,duplicem blasphemiam aduersus Christū exercent. Aliqui in carnem impingunt,hoc est,in Filium hominis,eum Prophetam,non Deum existimantes,quibus ueniam dedit: id enim initiū erat prædicationis,quum nondum capax erat mundus, ut Deum illum esse crederet,qui homo apparebat. Atque hinc est quod Christus ait,quòd qui dixerit uerbum contra Filium hominis, hoc est, in corpus eius, id ei cōdonabitur. Ausim enim dicere,ne ipsos quidem beatos discipulos perfectā sententiam de eius diuinitate habuisse, antequam spiritus sanctus in die Pentecostes eos uisitasset: quū etiam post ipsam resurrectionē ipsum uidentes, alij quidem adorauerint eum,alij uero hæsitauerint, nec tamen ob eam rem damnati sint. Sunt alij qui in spiritum sanctum impingunt,atque ita in Christi deitatem blasphemias dicunt,nimirum quòd in Beelzebub principe dæmoniorum eijceret dæmonia, de istis intelligendum est,quod ait, Non remittetur neque in præsenti seculo neque in futuro. Quin et hoc obseruandū est,non

dixisse Christum blasphemanti & pœnitentiam agenti remissionem dandam non esse, sed blasphemanti & in blasphemia manenti. Quandoquidẽ nullum est peccatum irremissibile apud Deũ, in illis, qui uerè & ex animo, & ut par est, pœnitentiam agunt.

QVID SIT EVANGELIVM.

Euangelium est Dei uerbi domini Iesu Christi præsentia, ad humani generis salutem incarnati ex spiritu sancto & Maria semper uirgine.

DE ANGELIS.

Quæ est definitio substantiæ Angelicæ? Angelus animal est rationale, expers materiæ, hymnis dicendis aptum, immortale.

QVOD OPVS SVPERCOELESTIVM POTESTATVM.

Hymnus irremissus, & amor incessabilis erga maiestatem Dei, fortasse etiam obsecratio continua de nostra salute. Cæterũ quia ipsi ordines & milites denominantur, restat, ut ordinem distinguamus, in ordinem docentium, permittentium, punientium, eorumq; qui animabus gratificantur, & qui apud homines permanent. Et quemadmodum discrimen ordinis in supernis potestatibus cognouimus, ita quoq; stationis, & scientiæ discrimina sunt, Throni scilicet, Cherubim & Seraphim, qui continuo & sine ullo mediatore aut interprete à Deo condiscunt, utpote cæteris sublimiores & Deo propinquiores, & ab ijs erudiuntur inferiores ordines, atq; ita deinceps cæteri pro suo gradu: postremi autẽ omnium sunt Angeli, qui & hominum pædagogi sunt censendi.

QVID SIT HOMO.

Homo est animal, intellectu præditum, & quod sentit diuinam mentem, uitæ æternæ capax, & huius spoliatione mortale: huiusmodi est igitur ratio hominis secundum terrestre plasma.

HOMINEM COMPOSITVM ESSE ET NON SIMPLICEM, neq; ex similaribus partibus, sed ex incorporali mente, & corpore concupiscibili, siue animali.

Vt docuit Paulus, Qui carni concupiscibilem uim animæ attribuit, quã & carnem appellauit, cui adiuncta quoq; est uoluntas, camq; militare ait contra spiritum: sed enim militare nequit, quod motu destituitur, & uoluntatem propriam non habet. Hanc igitur carnem aduersus Spiritum ait depugnare, non eam quidem immobilem, aut inanimalem. Naturalis enim affectionum motus ei insitus est, cum quo caro nominatur, ut in epistola ad Romanos manifestius interpretatus est, declarans motum, qui in carne est, confligere aduersus mentem, & inuicem oppugnari, ut rem nequaquam eandem cum mente, sed prorsus diuersam. Gaudeo, inquit, lege Dei, secundum interiorem hominem: uideo autem aliam legem in membris meis, bellantem contra legem mentis meæ, & in captiuitatem me redigentem. Hanc uoluntatem, & animam proprie appellauit Paulus, distinguens eam à Spiritu cum dicit: Deus sanctificabit uos perfectos, & integrum Spiritum uestrum. Et corpus & animam sine culpa conseruet in aduentum Domini nostri Iesu Christi. His uerbis Spiritum & animam pro integro homine expo

nens,

nens,optansq́ eum sanctificari: ergo eum designauit spiritum, qui sanctificandus esset,hoc est,mentem humanam. Animam deinde & corpus tabernaculum terrestre appellat, ut secundum hanc discriminationem triplex sit homo terrigena,mentalis siue intelligens, concupiscibilis,corporalis. Voluntas porro siue anima,in qua est uis concupiscibilis,unita est menti et corpori humano.Inualescente igitur mente,totus homo efficitur mẽtalis,quãquam implicatus sit carnalibus concupiscentijs,secundum prædictam hostilitatem & contentionem in homine inuicem inter se pugnantis rationalis & irrationalis,non quidem dominantis sed dominium patientis. Cæterum principalis dicitur mens,quatenus princeps est & dux corporis animalis.Homo igitur,secundum principatum mentis,particeps est deitatis,quũ sit animalis & mentalis,ideoq́ dicit, Qui unitur domino,unus spiritus est.

ATHANASIVS ARCHIEPISCOPVS ALEXANDRIAE, CVM

suis coepiscopis,ad omnes ubiq; per Ægyptum, Syriam, Phœniciam,& Arabiam fratres,fidem & Salutem amplexantes,Orthodoxos Episcopos, in Domino SALVTEM.

VOTQVOT impietatem conspicitis insurgentem aduersus pietatem,nouis prorsus uocabulis, insidiosa hypocrisi, tumultibus, seditionibus, atq; adeo uerberibus,uulneribus,et cædibus subducere uos tanq̃ è tempestate in portum & conseruare debetis,non admiscentes uos impietati eorum,qui indignis modis tractant unam ueramq; Trinitatis deitatem,Filiumq; à Patre abalienant, Patremq; à Filio disiungunt,neq; item admiscentes uos tumultibus eorum, & homicidijs: ita enim à nobis,qui nos ipsos, eosq; qui nobis obtemperant,saluos optamus,agitur. Et iam pridem manifestam Arij hæresim,eorumq; hypocrisim, qui fictis uerbis simpliciores seducunt, refutamus, & ab eorum insolentijs turbationibusq; segregamur: Lugentes interim eorum facta,quibus causam præstant,ut nomen bonum male audiat, atq; id studio habemus, ut & in nobis & nostris seruetur fidei modestæq; cõuersationis disciplina.Et ad ea studia adhortamur, & uos quotquot iam istis hominibus obsistitis, & quotquot nondum ad hũc zelum exciti estis, aut nondum intellexistis solui Christianismum,& callide sub alia specie diabolum oppugnare Ecclesiam,& tanq; nauem in undas deprimere. Quòd si nobis scribere,& super ea re cõmunicare uolueritis, libẽter recipiemus uestram concordiam,cõspirationem, & orationum consortia:neq; ei rei impedimento erit distantia locorum: indicamusq; uobis, & si iam longo tempore hæc pestis incubuit,nihilominus tamen in plerisq; populis & Episco

pis decus Apostolicæ fidei remanere, quanquam nonnulli ui, uerbísque fallacibus populum detineant, & multi Episcoporũ, tum formidine illustriũ uirorum in urbibus, tum gloriæ ambitu, ea quæ sentiũt, dissimulant, & quæ nõ sentiunt, præ se ferunt. Qui si istis affectibus non terrerentur, ex paucis uerbis ueritatem agnoscerent, fieri scilicet non posse, ut idem & Dei opus, & Filius Dei sit, neque Spiritum Sanctum creaturis adnumerari debere, Deique aduentum non ut creaturæ aduentum existimandũ, neque enim in serui aduentum credimus. Quin & Deificam esse Spiritus gratiam approbamus, per quem fit ut dij efficiamur, & Dei templa reddamur: hæc tametsi paucis dicta cuilibet Christiano satis manifesta sunt, quum ab initio prædicatam ueritatem retineamus, in qua permanentes æternam spem suscipimus: symbolum igitur, tesseráque Fidei nostræ est cõsubstantialis Trinitas, Deus uerus, ex Maria genitus homo: qui autem istis non adstipulatur, anathema esto. Hæc enim scripta magni concilij Nicœnsis uolunt cõsubstantialem scilicet Patri Filium esse, & spiritum unà cum Patre & Filio cõglorificari: deum uerum Filium Dei, incarnatum, passum esse, resurrexisse, in cœlũ adscendisse, uenturum esse iudicem uiuorum & mortuorum, cui gloria in secula seculorum, Amen.

ATHANASII ARCHI-EPISCOPI ALEXANDRIAE REfutatio contra hypocrisim Meletij & Pauli Samosatensis, de consubstantialitate.

Homo ad similitudinem Dei factus est, nec tamen est homo, Deus: non enim quod alteri simile est, id idẽ est cum ipso, cuius similitudinẽ gerit. Nam simile est regnum cœlorum sagenæ et sementi, nec tamen est quicquam horum regnum cœlorum. Simile item est regnum cœlorum patrifamilias, qui doctus est in regno cœlorum, sed tamen nequaquam est paterfamilias, & alia huiusmodi compluria, quæ similitudine coniunguntur, ut in corporibus lupus cani similis, sed non canis, & stannum argento, sed nequaquam argentũ: & æs auro, at neutique aurum: & coccus sanguini, sed nõ sanguis: & calx niui, sed non nix, ut quæ tantũmodo talia appareant. Deo igitur non est similis Filius, cum Deus sit, sed unum cum eo, sicut in scriptura proditur, Ego & Pater unum sumus, ubi Deitatem per illud quod unũ dixit, interpretatus est, deitatem, inquam, non qualis est in deificatis, ut istam cum illa compares. Non enim Deus qualis homo, qui secundum similitudinem Dei factus est, respectúque similitudinis, non natura Deus nominatur: neque Filius Dei in hanc similitudinem profectu uirtutis euehitur, secundum quod de nobis dictum est, Filij Dei sumus, & si manifestatus fuerit, similes illi erimus: ubi aũt substantia, ibi neque in maius aut minus profectus est. Nam id quidẽ in homine

locum

locum habet, in Deo non habet, quum semper sit idem, neque iam minor, postea uero maior, utpote Deus. Christus enim heri & hodie, idem est in aeternum. Qui igitur Filio adimit, ne sit cōsubstantialis Patri, sed similem illum statuit, Deum eum esse negat. Itidem quoque, qui eum ideo cōsubstantialem uult, quòd naturam similem substantiae diuinae habeat, is aliam substantiam inducit, utpote quae non eadem, sed similis sit diuinae substantiae: non igitur iste, quidnam sit natura Filius, decenter effert, quum non sentiat eum ita cōsubstantialem Deo esse, quemadmodum homo ex substantia humana homini similis esse perhibetur: si autem non ita ut homo ex homine, secundum substantiam, Deo Filius par est natura, sed ex similitudine aliqua quasi concolor habetur, ueluti simulachrum quod cum homine lineamentis conuenit, aut ut homo Deo aliqua in re similis esse censetur: certum est enim qui ita opinatur, etiam si maxime iactitet cōsubstantialitatem, nihil tamen tale in animo sentire: non enim, ut in usu est, cōsubstantialitatem intelligi cupit, quae intelligenda est de una atque eadem substantia. Sed omnino praeter usum uocabulum usurpat, & ut calumniari possit, uocem eam ethnicam dicit, quum tamen uox ea nunquam in alio significatu pro consuetudine ethnica ponatur, quàm ut eandem naturam designet, quod ipsum credendum est in Patre, Filio, & Spiritu sancto: simul igitur iste & uim uocabuli cōsubstantialitatis subuertit, & naturam substātiae adulterinae denominat, cum eam opus uelit, non sobolem: quocirca satis credibiliter & scitè adiungit hanc dictionem, impassibiliter, non ut calumniam passibilitatis detrahe ret. Quis enim Deum passibilē dicit? sed ut eum factum, creatúmue à Deo non genitum, ex Deo processisse persuadeat, quasi istiusmodi progressus & enixus passionibus obnoxius sit: quemadmodum soliti sunt dicere, qui progressum naturalem, ut passionem repudiant, & quam ipsi dicunt substantiae facturam, ut passionibus liberam, uacuam cōmendant, quanquam factura ipsa, si humanitus capiatur, & motum habeat, & ex motu laborē, quae aliena sunt ab opifice Deo, tamen generationem impatibilem, per istiusmodi expositionem Filij progressum intelligentes, Spiritum alienum à Patre & Filio cōmonstrare nituntur, eò quòd eius progressus, non natiuitati, sed proflatui sese alijs impertienti, pro anhelitus similitudine ex ore prodeuntis, & recipientem se sanctificantis, similis habeatur, nimirum pro uoce sua qua Spiritus dicitur. Atqui impossibile in Trinitatis gloria Spiritum conglorificari, nisi ex deo per Filium progrediendi modo, non autem fiendi ratione naturam habeat (ut ipsi aiunt) Non enim factura cum factore, neque seruus cum Domino cōglorificari debet: neque quod substantiam diuersam à natura Dei receperit, idem cum Dei natura fuerit (ut ait Ioannes) quoniam in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE IN Euangelium de sanctissima nostra Deipara SERMO.

ACROS sacrarum rerum præcones non ad imbecillitatē lectionis, sed ad eam quæ requiritur uim materiamq́, & causam spectare oportet, quas præ oculis habentes, ita demum de eo quod denunciatur, destinationem cōiecturamq́ facere debemus. Quocirca etiam nunc ad prædicationē diuini Euangelij de Deipara & matre Dei nos conferentes, concionaturi scilicet ad cœtum cōuentumq́ istius festæ diei, necessum est in argumento sanctissimæ & nulla carne uestitæ Trinitatis, ut etiam unius ex illorū numero incarnationem celebremus. Nisi eñ diserte prius & distincte de Trinitate disputatū fuerit, quomodo ea quæ unius personæ propria peculiariaq́ sunt, disputari poterint? Quapropter necessum est ut inde petitio initio, transeamus ad ea quæ ad incarnationē spectant, atq́ ita quæ Euangelij sunt, quasi per subauditionem consequentur. Ac primum hoc memoriæ subijciendum, festū hoc unum esse ex Dominicis festis, atq́ adeo primariū & prorsus ueneran dum, utpote quod pro ordine & digestione rerum earum quæ in Euangelijs de Christo prædicantur, sacrosanctum habeatur: quippe in quo de Filij Dei è cœlis descensu agatur. Nos eñ eum è cœlis descendisse credimus, quemadmodū & eundē adscendisse cōfitemur. Oportet igitur insistētes diuinæ prædicationi inde auspicari, unde rebus sua discrimina obuenire queunt. Credimus igitur in patrē, & filiū, & spiritū sanctū, Trinitatē scilicet personarū indissolubilem, inter se distinctionē & unitatē inconfusam possidentem. Non enim secundū interualla locorū distinctionē triū sanctarū personarū cōstituimus, aut cōfusaneā unitatē, sed inexemptibilē distinctionē, & inconfusam unitionē, cui nomen est Deus secundū unam singularitatē substantiæ. Siquidē unū Deum in ternione personarū cōfitemur: deū, inq́, nullo principio inchoatū, aut tēpore circūscriptū, singulis tamen personis proprietatem attribuentes, in Patre naturā ingeniti, in Filio geniti, in spiritu sancto procedentis: nullo principio inchoatū, aut tēpore circūscriptū Patrem glorificantes, nullo principio inchoatum aut tempore circumscriptum, Filium prædicantes, nullo principio inchoatum, aut tempore circumscriptum spiritum sanctum confitentes: non tamen ut prior sit Pater, posterior Filius & spiritus sanctus, sed quod simul & pariter sint Pater & Filius, & spiritus Sanctus, secundum unam & nunquam inchoatam, extemporalemq́, & supersubstantialem unitatem naturæ: uenerantes unum Deum, in tribus proprietatibus credentes, uereq́ glorificantes, non ut aliū deū priusq́ existentem Patrem, & alium deum Filium postea superinductum, & alium Deum spiritum sanctum postmodum excogitatum, secundum blasphemias hæreticorū, sed unum Deum in tribus subsistentijs prædicantes, in quibus

bus una ſit ſubſtantia,uis & efficacia, & quæcunq; huius generis circa ſubſtantiam conſiderari poſſunt,& diuinitus in ſacris literis & hymnis prædicantur. Et ut formulam demus ſermoni noſtro, cōſummationem, ac plenitudinem,ea quæ in ſacris literis celebrātur,tenere oportebit. Sed quænam ea ſint,& circa quænam uerſentur,deinceps audiemus: nimirū eum increatum,incorporeum, intēporeum, expertem initij, ſempiternum,indeſinentem, infinitum, æternum, incognitū, ineffabilem, nulla figura delineatum, imperſcrutabilem,Deum deorum, Dominum dominorū, Regem regum, ſummū Imperatorem,creatorem,opificem,lumen,uitam,ſanctitatem,bonitatem,immortalem,omnipotentē appellari,& quæcunq; alia excellentiam huiuſmodi,& naturæ rationem præ ſe ferūt. Non quòd ſingula iſtorū ſubſtantia eius ſint,ſed quòd circa ſubſtantiam eius uerſentur. Veluti quū duo pluraúe ad unum,cui attribuuntur,referri intelligimus,quod coaceruationem plenitudinemq; diuinitatis in ſcripturis nuncupamus: non quòd ad unam tantūmodo perſonam, ſed æque ad quemlibet ex Trinitate pertineant. Quapropter unigenitus Deus ait, Omnia quæ habet Pater, mea ſunt, & ad Patrē loquens, Omnia mea tua ſunt,quemadmodū & tua mea, & glorificatus ſum in ijs. In omnibus eīn quibus glorificatur Pater, illis ipſis q̄q; glorificatur Filius,& ſpiritus ſanctus. Atq; hinc perfectus Deus Pater dicitur,& perfectus Deus Filius,& perfectus Deus ſpiritus ſanctus,quoniā ſinguli non deſtituuntur plenitudine deitatis,ſed æqualitatem habent omniū earum proprietatū,quibus æqualiter plenitudo diuinitatis intelligitur. Ex deriuatione ἴσου,hoc eſt,æqualis ἰσία nominatur fœminea terminatiōe,quæ eſt æqualitatis multorū cōplexio & cauſa. Quibus enim æqualis ſubſtantia eſt, diuerſis interim proprietatib. ea æqualia ex æqualitate quæ ἰσία eſt Græcis nominantur,dicta uidelicet quaſi ὁσία,hoc eſt,ſanctitas, huic uocabulo ἰσία ſi conuerſione iota in omicron, deinde adijcias υ ψιλὸν, οὐσίαν facies quæ ex hac etymologia quaſi interpretari poteſt,quædam ſubſtantia effectrix plurium,quæ in eandem unitatem,unde ſunt, quaſi in ſuam ſummā conferuntur. Nam ita ad hominem ſecundum imaginem Dei factum reſpicientes,pro regula tradimus turbam earum proprietatū, quæ in eius natura ſunt,ſubſtantiamq; eius appellamus, quæ & ipſa eſt complexio & comprehenſio multorum,quæ totum illum aceruū ad unum refert,qualia ſunt, eum creatum eſſe,intelligentem eſſe,rationalem,animatū,corporalem,paſſibilem,fluxum,temporalem,mortalem,fœcundum,corruptibilem,uegetabilem,mutabilem,alternabilem,triſtitiæ obnoxiū,aliaq; huiuſmodi ſecundum analogiam rationemq; æqualiter ad huius naturam relata, æqualitas quædam,hoc eſt ἰσία,mutatione deinde adiectioneq; literarum οὐσία appellari poteſt,atq; ita deinde hoc ipſum pro plenitudine cōſummationeq; humanæ naturæ accipitur, eò quòd aggeſtu ſui impleat eius integritatem: in quibus illud animaduertendū,q nihil earum proprietatum,quæ in humana natura ad eius plenitudinem cōſtituendam cernuntur, ſubſtantiam ſiue perſonam poſſe dici,ſed promiſcue & libere,quū in genere coaptantur,ſubſtantiæ nomen accipit uniuerſitas illa,integerq; aceruus proprietatum humanarum: peculiariter uero & ad unum relata,perſona dicitur. Quū igitur com-

communiter in multis istiusmodi considerantur, substantia nuncupatur: quũ in unũ proprie cõferuntur; persona siue substantia nominatur. Et sicut rursus hominem ad imaginem & similitudinem Dei formatum, simul in eo & mentem, & rationem, & spiritum cõtemplamur, neq; in ijs aliud alio prius aut posterius iudicamus, sed pariter consistere, & quũ de uno loquimur, Trinitatem tamen in animo cogitamus, quasi si mentem ingenitam, uerbũ autem genitum statuas, idemq; illud literis cõprehensum & atramento scriptum, emissum dicas, ita quoq; in omnium Deo, Patrem, quasi mentẽ quandam, ingenitum, Filium ut uerbum genitũ, eumq; emissum censeas, in tempore, quod placuit paternæ uoluntati, non quidem ut uox, quæ effertur ad tempus, momentumq; aliquod, & pro usu rerum datur, sed ut uerbum substantiale solidum, & re ipsa ita consistens ut genitum est: postq; enim semel è Patre prodijt, ὑπόστασις est, substantia est, statum indissolubilẽ, ex quo genitum est, possidens. Nam hypostasis sua interpretatione designat id quod subsistit, hoc est, quasi secundo ordine consistit: Siquidem Pater quatenus est author geniti, Filium ut genitum sub se habet. Quapropter Euangelista loco huius præpositionis ὑπὸ, quod est sub, præpositionem, apud, in Euangelio reposuit. In principio, inquiens, erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. Æquiualentia igitur sunt & eodem significatu, ultro citroq; recurrunt hæ uoces ὑπὸ & πρὸς, additæ nomini ὑπόστασις ergo est Filius, ut sub aliquo statum suum, id est, sub Patre habens, & non à Patre segregatus, sed apud Patrẽ semper existens, neq; aliam uoluntatẽ seorsum à Patre suo possidens, neq; aliam potestatem, neq; aliam operationem, imo nec diuersam substantiam obtinet. Sed quæcunq; possidet Pater, Filius quoq; unà possidens, cõsubstantialis & Patri, & spiritui sancto recte perhibetur. Idem ille, quũ sit ex uoluntate illa Paterna antiqua & uera, magni paterni consilij Angelus, admirabilis, item consiliarius, & iampridem Verbum Patris, ubi multifariam, multipliciterq; patribus per Prophetas loquutus esset, his ultimis diebus loquutus est & nobis, incarnatus, & homo factus est, idemq; (ut ait scriptura) etiam secula condidit. Neq; prodigiosis numinibus suam cõmisit prouidẽtiam, ut ethnici blaterant, sed eam ipsam omnium rerum curam, approbante, cooperanteq; spiritu sancto, in se suscepit. Siquidem cõmunionem eiusdem, & unius prudentiæ operationisq; præ se ferens, ad hunc modum loquitur, Pater, inquit, usq; dum operatur, & ego operor. Non enim per aliam prouidentiã Pater, per aliam Filius, sed per unam eandemq; substantialem deitatis efficaciam operatur. Quemadmodũ à præcone illo prædicatur, qui quum sit splendor gloriæ, & sigilum substantiæ eius, hoc est, Patris, omnia ferens uerbo potentiæ suæ, expiatione peccatorum nostrorũ conciliata, considet ad dexteram Maiestatis in excelsis. Sermo aũt iste iteratus in eandem sententiam coit, si consideres splendorem istum esse ueluti radium uere solarem, ab orbe uere solari indiscretam habere emicationem, & characterem esse, & specimen substantiæ eius, per quam ipse Pater exprimitur et repræsentatur: ut enim annulo signatorio species aliqua effiguratur, quam & imaginem expressam, & sigillum appellamus, nihilq;, quatenus ad suos pertinet, deficit ab exemplari suo: ita quoq; Filius eandem cum Patre for-

tre formam gerit. Non enim euariat impressa imago ab imprimente signaculo, sed incōmutabilis perseuerat, iuxta sculpturā annuli, siue in cera, siue in auro signaculum illud effigiatū sit, pro ratione regij numismatis, ita q̄q; diuinus character Filij, substantiæ Patris incōmutabile sigillum est, ferens omnia uerbo potentiæ suæ, secundum suum ipsius exemplar, carniq; suæ, quasi ceræ, eum typum formamq; impressit. Non enim est impossibile uel incredibile, ut tempore Patris uoluntati grato, uti character (siquidē & character est) incarnationē in se configuraret, qua ueluti pro cera, aut quasi pro auro usus uideri potest, quemadmodū totum illud mysterium ineffabilis huius & inenarrabilis incarnationis nōnihil subostendit. Id enim adhuc ineffabile & inenarrabile permanet ob rationē crescendi. Siquidem pro modulis gradibusq; crescendi, de eius carne sentiendum, non q̄ simul eodem temporis momento absolutus sit, quod in cera effigianda ex impressu sigilli animaduertimus: simul enim super multis & in multis ceras annuli signatorij effigies induci potest: contra, in diuina incarnatione non statim simul sed per incrementū perfectitudo intelligitur. Quod ipsum quoq; facile intellexerit, quisquis habet mentis subtilitatē, ac urinandi peritus sit, & in profunditates animalis corporis, quod & ineffabiliter, & inenarrabiliter seminatur, intellectu descēdere posset, ac perspicere primum illic, subsidente genitali semine, paulatim id in minimam coalescere particulam, & per gradus incrementum capere. Neq; enim illud ipsum in rebus nostris satis perspicitur, nisi quatenus imaginando obscuris uestigijs indagamus. Secundum igitur crescendi rationem diuina uerbi incarnatio progressus fecit, non quidem seorsum diuina increscēte forma, aut simul unà cōcrescente, sed crescente animali carne ad solidam eam integritatem, qua homo perficitur, dum in utero gestatur, ideoq; nouem mensium lege hominum ritu eius partus absolutus fuit. Atq; hinc est q̄ Christi incarnatio ex Deo personam suam habeat, non humanitus ex homine. Siquidem iuxta diuinum characterem, humana eius forma statum suum accepit, unitione scilicet cum anima, atq; ita fit, ut Christus duo pariter sit, & unum singulare, unusq; item sit, et nō duo, & rursus duo, & nequaq; unum est secundum rationem duarum naturarū: & unus, non duo, secundum unitatem subsistendi. Ideoq; duas uoluntates prædicamus, sed nequaq; duos uolentes, aut duos operantes, sed unum uolentem secundum unitatem personæ: contra, duas uoluntates, & duas operationes secundum peculiarem utriusq; naturæ rationem. Hoc igitur modo diuinum incarnationis mysterium deprædicantes, hæreticorū blasphemias repudiamus, & in quibus ipsos inter se diuersos relinquentes, transimus ad ea, quæ ab Euangelista de Deipara & matre Dei enarrantur, audituri illic explicatius seriem rei gestæ. Significamus igitur tempore beneplaciti paternæ uoluntatis, sub plenitudinem septuaginta hebdomadarū Prophetæ Danielis ab ædificatione Hierusalem, post remigrationē captiuitatis Iudæ ex Babylone, per Salathiel, & filium Iosedech, summos id temporis sacerdotes, & adimpletionem trecentorum nonaginta annorū, secundū uices sui sacrificij, ingressum esse Zachariam in templum domini, ad incensum offerendum, apparuisseq; ei Angelum Domini ad dexteram altaris, an-

nunci-

nunciantem ei de Filio suo Ioanne, quem conceptura esset uxor sua Elizabet, edituraq́ esset Baptistam & præcursorem Christi, ac conceptione deinde peracta, & mense sexto, ex quo prægnans erat Elizabeth, emissum esse Archangelum Gabrielem à Deo in Nazareth ciuitatem Galileæ, ad uirginem Mariam, & ingressus ad eam Angelus, salutauit eam, dicens: Aue gratiosa, Dominus tecum. Etiam hic animaduertimus uocem illam salutationis Angeli esse uocem, quæ pro sono suo quo efferebatur, significationẽ habuit: uerum eam ipsam nequaq́ fuisse filij hypostasin, aut carnem esse factam, sed pro suo sono, loquendiq́ ratione diuersam fuisse à uerbo Dei, quod in uterum uirginis pariter descendit: prorsusq́ blasphemias dicunt, qui autumant uocem Angeli fuisse materiam substantiamq́ Verbi: nobis ergo ob istam execrabilem blasphemiã, uisum est locum præsentem annotare. Quũ igitur diuersa sit à uoce Archangeli, hypostasis uerbi et Filij Dei, simul ac aperirentur aures uirginis per Angelicũ sonum, introgressa est in eam diuina Filij essentia, adeo, ut nec ipsa uirgo hæc cognouerit: cognouerit autem Dei Filius, quo pacto introierit. Quapropter ut ignara de euentu mysterij conturbata est, super uerbis Angeli dicentis, Aue gratia plena, Dominus tecum, et cogitabat secum, qualis nam esset ea salutatio, unde subsecutus Archangelus ad eam dixit, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum, Ecce concipies in utero, & paries Filium, uocabisq́ nomen eius Iesum. Hic erit magnus & Filius altissimi uocabitur, & dabit ei Dominus Deus solium Dauidis Patris sui, & regnabit in domo Iacob in secula, & regni eius non erit finis. Quin & hic hæsitat uirgo, utpote ad naturam respiciens, et de Iosepho cogitans, cui nupta erat, ad Angelum tale responsum dedit, Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? & quandoquidẽ dixerat, ô Angele, uirum non cognosco. Tu aũt per hoc aduerbium, ecce, quod demonstrãdi uim habet, Ecce, inquis, concipies, quasi de tempore iam instanti mihi loqueris. Quomodo istud fiet, ignoro, sed dic mihi Angele atq́ interpretare, quomodo istud fieri possit? cui respondens Angelus dixit, Spiritus Sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obbũrabit tibi, atq́ hæc est, inquit concipiendi ratio, ita concipies in utero superuentu spiritus sancti, & obumbratione uirtutis altissimi, atq́ ideo, inquit, quod natũ erit, Sanctum, Filius altissimi uocabitur. Illa uero etiamnum hæsitans, sed tamen optans, Fiet mihi, inquit, secundum uerbum tuum, & abijt ab illa Angelus. Nam hoc significat Euangelista, Angelum ab ea digressum esse, ne occasionem relinqueret dicere uolentibus, eum ipsum Angelum incolam uirginis incarnatũ fuisse, aut uerbum, quod ille insonuit, aut proloquutus est, hominis naturam condidisse, sed quod abscedente Angelo superuenerit in uirginem Spiritus Sanctus, obumbraueritq́ illam uirtus altissimi, atq́ ita postmodum cõsummatus est salutaris ille cõceptus. Quibus iterum necessario est insistendum, cõsiderandumq́ qua ratione ad uirginem dictum sit, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi te obumbrabit: nunquid itidem, ut ad Apostolos dixit Christus, Vos aũt sedete Hierosolymis, donec induamini uirtute ex alto, adueniẽte in uos Spiritu Sancto? idem enim genus promittendi, & eadem ratione intelligi potest; quum & hic uirtutẽ ab altissimo

altissimo superuenturam in Apostolos, & Spiritus Sancti accessum denunciet. Quid igitur? nũ ut Apostolis spiritus, & uirtus altissimi promittitur, ita & uirgini quoq; promittitur? Quòd si eadem ratione huic, ut Apostolis, promissio facta est, itidemq́; uirtus altissimi, & Spiritus Sanctus in eam descenderit, sequitur, ut quum in Apostolis ea ipsa uirtus & Spiritus Sanctus, incarnationem non fecerit, neq; in uirgine uirtutẽ altissimi, aut obumbrationem Sancti spiritus incarnationẽ operatam fuisse, nec hominem esse factum, quamq́ etiam alius secundum eam consuetudinẽ, quæ in sacris scripturis est, uirtus altissimi appellatur. Enimuero, ut in Apostolos uirtus ista ideo descendit, ut contra omnem aduersariam uirtutẽ uigerent, ideoq́; spiritus superuenit essentialiter, cum omnibus suis dotibus, ut efficaciam acciperent omnibus signis, prodigijs et portẽtis, ad cõfirmandam, certamq́; & indubitatam reddendam promissionẽ Christi: ita quoq; Spiritus Sanctus in uirginem descendit cum omnibus suis essentialibus uirtutibus, quæ illi per rationem diuini Principatus adsunt, imbuẽs eam gratia, ut in omnibus gratiosa esset, atq; idcirco gratia plena cognominata est, eò quòd adimp etione Spiritus Sancti omnibus gratijs abũdaret, & uirtute altissimi obumbraretur, quam uirtutem per omnia tempora conceptus eam habuisse cõfido, & post conceptum etiam retinuisse: neq; enim id temporariũ in uirgine accidisse opinor, sed per omnia tempora hoc illi datum fuisse, quemadmodũ & nunc in præsentia & in æternum usq; habet hæc uirgo sibi obumbrantẽ uirtutem altissimi, & superuentum Spiritus Sancti, & uirtutem altissimi, ut sit gratia plena: ita enim isthic opinamur omnia illi per gratificationẽ Spiritus Sancti, & uirtutem altissimi donata fuisse, & nequaq; sicuti hæretici dicunt, uim scilicet quandam, energiamq́; spiritus inditam esse uirgini, ut incarnatio perficeretur. Nam tametsi sine seminio id factum credimus, tamen non ita loquimur, q; secundum eam diuisionem gratiarum, qua spiritus singulis diuidit prout uult, caro ista formata sit citra interuentũ propriæ essentiæ Filij Dei. Absit: ea enim est mens Pauli Samosatensis, & reliquorũ hæreticorum: uerum ita loquimur secundum orthodoxorũ dogmatum rectitudinem, uirtute & spiritu esse impletam uirginem, tum ut corpus eius sanctificaretur, tum ut salutarẽ illum fœtum cõcipere posset. Atq; ita deinceps diuina Verbi natura ibi suũ tabernaculũ eligens, in ea incarnationẽ assumpsit, & homo factus est, non ita quidem, ut potentiam aliquã operandi uim illi inderet, sed ut in ea naturaliter secundum uniuersam integritatẽ deitatis, persona Filij ab initio Deus, & ulterior initio, carnem & hominis conditionem indueret. Declaratũ enim superius est, uirtutem regnumq́;, atq; alia omnia istius generis, de quibus in sacris literis mẽtio fit, nõ ita de unoquoq; ex Trinitate esse intelligenda, quasi singula eorum personam propriam denotent, sed ita accipi debere, quasi ea non substantiam significent, sed substantiæ proprietates, atq; ita energiam & uirtutem circa personam essentialiter referri, & in cõmune quidem ea de unaquaq; personarũ diuinarũ prædicari, proprie tamen solum ad personam Filij incarnatam, & hominem factam pertinere. Superuenit igitur Spiritus Sanctus super eam, & sanctificauit ipsam, ut in Psalmis Spiritus dicit, Sanctificauit tabernaculũ suum altissimus, &

mus,& obumbrauit uirtus altissimi, corroborans eam, & diuinæ umbræ imaginē induxit,ut inde lineamentis collectis,uidere posset,quatenus possibile est,Deum formæ expertem in se concipi. Non enim suspicandum est, quod secundum simplicem naturæ suæ proprietatē, uirgo in se habitantem deum uidere potuerit,aut quod ipsa animata rationalisque & intellectualis incarnatio conspicere ualuerit, sed quatenus possibile fuit,utpote obumbrante illam uirtute altissimi,& umbras lineamentaque quasi faciente, ut uideret, quatenus fieri poterat,Deum in se habitantem. Et ut nos ipsi animam inhabitantem in carne nostra possidemus,nec tamen, quomodo qualisue ea sit, conspicere possumus, sed quasi umbram eius, & lineamenta ex uirtutibus eius & internis efficacijs colligimus: Tale quiddam tum uirgo, tum ipsa rationalis et intelligens anima contueri poterat,atque etiam nunc potest,ex potentijs operationibusque inde prodeuntibus. Atque secundum hanc proportionem potius loquendū est, quod Deus fecerit hominem secundum imaginē Dei: secundum imaginem enim & similitudinē istiusmodi incarnationis, & assumptæ humanitatis hominē Deus fecit,ut in se gestans illud quod secundum imaginem & similitudinē Dei effigiatum erat, nihil ambiguum relinqueret de incarnatione & humanitate assumpta: Incarnationis enim & assumptæ humanitatis speciem,sub una uoce simul prædicamus, neque solū incarnationē annunciamus,sed unà cum incarnatione & assumptam humanitatem,ne uideamur cum impijs hæreticis,inanimatā,menteque uacuam,& irrationalem incarnationem statuere,sed ex eo quod dicimus incarnationē & humanitatem simul assumptam & carnem credimus, & animam rationalem & mente præditam significamus. Ideoque & eos qui dicunt solam naturam Dei Verbi incarnatam,neque addunt eam animatam esse,& rationalem & mente præditam,non admodum recipimus,nisi resoluant,& exponant, quid ijs uerbis sentiant,id enim nuper simpliciter dicebatur,sed postmodū malitiosè tractatum est ab hæreticis,uerba simplicia deprauantibus. Sanctificata igitur superuentu spiritus sancti uirgo & corroborata, & uirtute altissimi grauida, eum gestabat,qui ex sua propria essentia Dei erat Filius, pro unica eius diuinitatis natura, & gignit eundem incarnatū, & hominem factum secundum duarum naturarū proprietatē:eundemque duplicem,et unū ex duobus constantem,inconfuse,immutabiliter,atque indiuisim credi oportere statuimus: non quidem deiferū hominem,sed carniferum Deum: cæterū neque hoc pro hæreticorū more intelligentes authores Niceni concilij, sed,ut diximus,ex operatione spiritus & uirtutis altissimi, & inprægnatione uirginis deiferū hominē eum,qui ex uirgine prodijt, credendum esse statuerunt, gestasse eam Dei uirtutem, & energiam spiritus, quæ operata est coram Pharaone & omnibus filijs Israel. Eadem ratione principis Apostolorum,uerba in actis Apostolorū de Christo prædicantis,rectè quidem ab eo esse dicta accipiunt, sed quæ ab istis tortuose & malitiose deprauentur, quum ita loquitur,Iesum Nazarenū,quem unxit Deus spiritu sancto, quæ uerba ita nostri interpretantur, Deū scilicet in utero uirginis creasse hominem sine ullo semine per operationem spiritus,eumque unxisse uirtute altissimi,quasi oleo exultationis præ cōsortibus suis (uti scriptū est) illum ipsum Filium

Filium altissimi nominauit scriptura, quemadmodū & in Psalmis refertur, loquente Christo ad multitudinem. Et ego dixi, Dij estis, & Filij altissimi omnes: nos igitur talia hæreticorum dogmata intellectusq; reprehendere & corrigere desiderantes, per præsentem Euangelij interpretationem asserimus, non deiferum hominem esse Christum, sed carniferum Deum, quatenus Deus hominem gestat integrum, absolutumq;. Deus interim perfectus, & homo perfectus, unus ratione unius personæ, duplex tamen natura. Hunc igitur hominem quem dicimus, q̄ uerbum gestauerit, hūc ipsum Deus Pater, quum illi placuerat, cooperatione sancti spiritus, unà simul collaborante Filio inunxit spiritu sancto, tribuens ei omnem efficaciam, eundemq; uirtute altissimi circumcinxit, ut posset sustinere omnem aduersariæ potestatis impetum, & operari deinde curationem in populo. Siquidem & tentari se à satana non recusauit, & omnem humilitatem & paupertatem in carne sua perpessus est, & quemadmodū de eo magnus ille præco uociferatur dicens, Illud impossibile infirmūq; legis, quatenus ea imbecillis erat ob carnem, Deus misso Filio suo in similitudine carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne. Quapropter Filius Dei carne indutus homo factus esse dicitur, quemadmodū & alibi Apostolus dicit, Quum uenisset plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, factum ex muliere, factū sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Atq; hinc annotandum, quòd primum Filius à Patre mittitur, & tum demū nascitur ex fœmina, nō q̄ primū nascatur è fœmina, & tum demum mittatur à Patre, sed primū eius missio à Patre est, ac tum deniq; succedit eiusdem natiuitas è fœmina, ut quum uerbis istis Apostolicis cōsentiant Prophetæ, qui Filium referunt missum esse. Et primum in Esaia, ipsius qui missus est, uerba ausculta, Ego sum primus, & ego sum unus in æternū, & manus mea fundauit terram, & dextera mea stabiliuit cœlū: & egrediens in tēpore operationis coniungit, dicens, Et nunc dominus misit me, & spiritus eius: manifesto seipsum per hæc declarans, quòd ipse Deus, qui fecit cœlum & terram, hæc dicat, Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius: etiam per Zachariam loquens, Oblectare, inquit, & lætare filia Sion, quoniā ecce uenio, & habitabo in medio tui. Et defugiēt gentes multæ ad dominum in die illa, & cognosces, q̄ Dominus omnipotēs emiserit me. Iam inde & ipse incarnatus de seipso suis uerbis cōfitetur: missus sum à Patre, inquit, Et misit me Pater, eadem multis sermonibus contestata reddidit. Ergo non ut homo missus est, sed ut Deus & homo Filius à Domino Patre. Quale etiam illud est, Pluit Dominus à Domino Patre, additum est à Domino: quale quoq; & illud est, Dixit Dominus Domino meo. Accipit aūt in his uerbis thronum Dauidis corporaliter ex ratione prosapiæ, qua Pater illi Dauid fuit. Et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Attende quæso sententiam & dogma, quod hac interpretatione constituitur. Rimantur enim omnia hæretici sese inuicem adhortantes, & fallaciose quærūt, an acceperit thronum Dauidis Patris sui, & regnauerit super domum Iacob in æternum? & num ista subsequuta sint post incarnationem eius? quibus ita respondemus, nō

obiter,sed cum quadam obseruatione uerba ista attendenda esse,quum Angelus dicit,Et dabit illi Dominus sedem Dauidis,neq; enim addidit,ut cõformaret aut corroboraret,sed simpliciter loquutus est, dabit. Et iam hinc ex ui eorum quæ ex hoc uerbo colliguntur, quærenda dubij istius solutio est,eò quòd,dabit,pronunciauerit,ut transferret hunc thronum. Quemadmodum & ipse Christus interpretatur,ad Iudæos loquens: Idcirco auferetur regnũ à uobis,& dabitur genti facienti fructus eius. Ergo capiens Christus thronum Dauidis transtulit illum,& dedit sanctis Christianorum regibus,ut conuerteret eos ad domum Iacob,qua tradita in opprobrium, & direptionem,regnabit in Christianis in æternum, & regni eius non erit finis. Non enim populo ulli alij residui sunt Prophetæ, secundum uisiones Danielis,sed hunc solum Messiam esse prædicant,& regem agnoscunt, perseuerantem usq; ad secundum suum ipsius aduentum: quo tempore quũ uenerit,manebit rex in secula,& regni eius nõ erit finis. Siquidem genitus ex uirgine, & cõsummatis omnibus quæ ad negocium mortis & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos aiebat, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Ecce iam inde regnare incepit, & prædicatur Christianorum rex,quemadmodum in exordio precum suarum se inuicem adhortantes,atq; in cœtum cõuocantes clamare solent, Venite adoremus & procidamus coram Christo rege nostro: & illud itidem, Is qui uenturus est in magno suo & illustri aduentu,permanebit regnans in æternum, & regni eius non erit finis. Et quandoquidem ipse rex est, qui natus est ex uirgine, Idemq; & Dominus & Deus,ea propter & mater quæ eum genuit, & regina,& domina,& deipara proprie & uere censetur,licebitq; nobis ita cõgruenter dicere,dum ad ipsam & ad eum,qui ex ea genitus est, carniferum filium respicimus: Nunc scilicet adest regina à dextris tuis,in uestitu deaurato circumamicta,uariegata, eò quòd secundum sexum fœmineum, regina & domina,& mater Dei appellari debeat. Eaq; nunc ut regina assistens à dexteris Filij,ubiq; regnantis,quasi in uestitu deaurato,incorruptionis et imortalitatis, circumamicta & uariegata, sacris & solennibus uerbis celebratur, non quidem secundum spiritualem simplicitatem,aut quasi sine corpore & carne assistat,sed q̃ induta sit(quantum spectat ad sanctissimam eius carnẽ) incorruptibilitate & immortalitate. Variegata rursus est, quantum attinet ad ossa sanctissima,quæ eius carnem suffulciũt.Nam ex carne eius,& ex ossibus eius, ueluti ex ueteri Adamo nouus iste Adam, ut uicem eius expleret,costam sibi finxit, nimirum istam incarnationem, eamq; semel indutam perpetuo gestat. Ac proinde ista noua Eua mater uitæ appellatur, uariegataq; permanet ad primitias uitæ immortalis omnium uiuentium. Dicimus eam igitur iterum atq; iterum,& semper & undequaq; beatissimam. Sicuti ergò quum ad ipsum respicimus,regem,dominum,& deum appellamus: ita quoq; quum ad eam oculos reijcimus, reginam, dominam, & deiparam esse animaduertimus,idq; cõtemplatione oculi mẽtalis. Adest regina à dextris tuis,uestitu deaurato circumamicta,uariegata. Et iam scilicet, audi filia Dauidis & Abrahæ, & inclina aurem tuam in preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui,neq; nostri, qui sumus de familia,& domo patris tui. Parentes

rentes enim tui sumus secundum generis prosapiæq; rationem, nostraq; filia es, quia ex nobis genita es: Decet enim te matrem, regeneratricem, dominam ac heram cognominari, eò quòd ex te prodijt rex Dominus ac Deus noster: assistentem illi, nobis quidē terribili, tibi autem dulci, omnemq; gratiam largienti: qua de causa factum est, ut gratia plena appellata sis, utpote quæ omni gratia abundares, idq; per superuentum in te Spiritus Sancti: ideoq; uultum tuum deprecantur omnes diuites plebis, ditati scilicet istiusmodi bonis, & spiritualibus contemplationib. Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima uirgo, quæ etiam à partu, uirgo permansisti, & retribue nobis pro exiguis istis eloquijs magna dona ex diuitijs tuarum gratiarum, tu quæ gratia plena es: nam ideo his uocibus, ut ex re ipsa desumptis, & natura laudatorijs, præcipue in tuum encomiū utimur, si quando hymnus, si quando laus tibi, siue à nobis, siue ab uniuersa creatura offertur: Tibi inquam, gratiosæ dominæ nostræ, reginæ, heræ, matri Dei, arcæ sanctuarij. Ecce iam nunc & in exordio diei, ut primitias laudis tibi hoc encomium Archangelus contexuit, dicens: Aue gratia plena Dominus tecum, beatam te prædicant omnes Angelorum & terrestrium hierarchiæ, & hierarchicas manus attollentes benedicunt tibi, quæ & in cœlis benediceris, & in terris beata prædicaris, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui: istiusmodi enim benedictionib. te celebrat prima acies, quæ ex thronis cherubinis, & seraphinis constat, qui aut flammei, aut magni regis Dei cognitores appellantur, beata tu in mulieribus, & beatus uterus tuus Dei gestator, & ubera, quæ ille adhuc infantulus suxit. Secūda uero hierarchia, quæ in se dominationes, uirtutes, potestatesq; complectitur, ad te respectans clamat, utpote quæ hæc didicerit à sublimiori hierarchia, priusq; initiata sit, benedicta tu in mulieribus, & benedictus uenter tuus, qui deum concepit, & mãmillæ quæ Deum educauerunt puerum factum. Iam tertia ex principibus Angelis & Archangelis acies, quibus mandatum & permissum fuit, à Deo emittente, ut per unum Gabrielem Archangelum ederet splendidissimum & capacissimum hymnum, in hæc uerba, Aue gratia plena, Dominus tecū: ab istis deinde nos hierarchiæ terrestres exaltationes Dei in gutture ferentes, siue quòd didicimus, siue quòd mutuo hæc uerba sumpserimus, exaltamus te magna & canora uoce, dicentes, Aue gratiosa, Dominus tecum, intercede hera, & domina, & regina, & mater Dei pro nobis. Quoniam ex nobis tu oriunda es, & is qui editus est ex te, carnigerus Deus, noster est, quem decet gloria, & magnificentia, omnisq; honor, & adoratio, & gratiarū actio, cum Patre initij experte, & cum sancto bono uiuifico spiritu, & nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE IN passionem & crucem Domini.

ET uenientes in Golgotha, hoc est, Caluariæ locum, dederunt ei uinum bibendum felle mixtū, quod ubi gustasset, noluit bibere. Postmodū quū eum crucifixissent, diuiserūt eius uestimenta, missa forte, ut impleretur dictum Prophetæ, Diuiserūt sibi uestimenta mea, & super amictu meo miserūt sortem, & sedentes illic seruabant eum, & reliqua quæ sunt eius passionis. Quod aūt nunc recitatū est uerbū, Euangelicū quidem est, sed tamen euidentiæ, claritudinisq; gratia desugiendū est ad sanctos, & ab ijs intellectus huius rei excipiendus. Veri enim similius eos, rerum Euangelicarū magis, q̃ nos conscios et peritos esse, sed ne circa omnes oberrantes morē iniꝗciamus nostro sermoni, sufficiet in præsentia uel unus magister Apostolus ad uos plene de omni negocio instruēdos. Scribit enim Hebræis beatus Paulus, ꝙ impossibile est Deū mentiri, eumq; in dicendo q̃ maxime ueracē esse, & falsum nō dicere. Siquidē rerum creatarū natura ad propriū sibi habet, ut mutationi subiecta sit, & diuersis uicibus agitetur: id inde illis nimirū euenit, ꝙ quum non essent, per imitationē accepērūt ex gratia humanitateq; sui conditoris, ut essent, quemadmodū Paulus testatur, qui, inquit, uocat ea, quæ nō sunt, tanq̃ quæ sint. Deus contra, per Verbū suū, conditor existendo existēs, immutabilē habet cum suo uerbo naturā, & id per Prophetā cōmonstrat, dicens, Et ecce, inq̃, quoniā ego sum, & nō immutor. Atq; ideo in Psalmis de hominib. canitur, Ego dixi in extasi mea, omnis homo mendax. De deo cōtra Moses in lege hoc testimoniū affert, Deus fidelis & uerax. Vir igitur ille, ut sic dicā, Christigerulus ab ambobus eruditus, etiā ipse discrimen Dei cū rebus creatis exponēs, ita scribit. Sit aūt deus uerus, omnis contra homo mendax. Verus porro est deus, nō modo scilicet ꝙ nō mentiatur: nihil eñi contrariū in illo: neq; ut homo homini, ita ille testimoniū uerū præbet, quū nemini sit obnoxius: sed ꝙ ipsam ex se ueritatē gignat, Paterq; sit domini ita loquētis, Ego sum ueritas, ueritati porro nunq̃ mēdaciū amicū fuerit. Inde est ꝙ secundū Psalmographū, ueritatē Dominus exquirat, & mendaciū à se reꝗciat, & alienū faciat, dicēs: Filiꝗ alieni mentiti sunt mihi: mentiti enim sunt Iudæi contra Seruatorē, et quū legē se dicerent seruare, ueri in dicendo non fuerunt, sed præuaricabātur aduersus eum, qui legē dederat, mortē domino pro uicissitudine gratiarū moliētes. Merito igitur reiecti sunt, & mortem, quā aduersus dominū mentiendo induxerūt, eam uero aduersus seipsos attraxerūt, ut Ananias & Saphira in Actis Apostolorū, qui quum Deo uota fecissent, ex uotis subtraxerunt, & cæteros quidē alios latuerunt. Minister tamen ueritatis Petrus, eos à se extrudit, dicens, non mentitus es hominibus, sed Deo. Qua in parte ingens miraculū editū est: quod enim solus nouerat Petrus, id morte Ananiæ & Saphiræ, omnibus innotuit, adeo utom-

ut omnes inde cautiores sint redditi, & exemplũ Saphiræ perhorruerint. Scire enim debemus, & nequaquam ignorare, quod quæcunque promittimus Deo, non ea deinde nostra esse, sed Dei: & si inde quid defraudamus, ea non nos sumere iam tanquam nostra, sed ut Dei, sacrilegio cõpilare. Neque ista promissio solũ ad pecunias pertinet, sed etiã ad uerba professionemque pertingit. Certe diuinũ reuera & magnũ mysteriũ nostrũ non in pecunijs habet promissionẽ suã, sed in professione perfecta, & in fide erga Deũ: omnes certe promittimus, & oẽs sumus promissiõis debitores, adeo ut necessum sit præstare, uirginem quidẽ uirginitatẽ qualẽ promisit, cõtinentem continentiã, maritatos pudicitiã, & mutuã inter se dilectionẽ & reuerentiã: & in summa quemlibet fidem in Deũ, & obseruantiã, & iustitiã, & fortitudinẽ, ne nos ut malignos frustratoresque exemplũ Ananiæ & Saphiræ apprehendat: huius enim rei gratia, etiam Apostolicus cõfirmatur sermo, nimirũ, dandũ esse omnib. id quod debetur, cui uectigal, uectigal: cui metũ, metũ: cui honorẽ, honorem. Nemini quicquam debueritis, nisi ut uos mutuo ametis. Hoc ipse præstitit qui id præstandũ denũciat. Atque ideo libere de se ipso pronũciat, Bonũ certamen certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui, in reliquũ reposita est mihi corona iustitiæ, quã dabit mihi iustus iudex. Non enim mendax in promissis, sed seruans ea quæ Deo pollicitus erat, obtinuit uicissim à Deo uero incaducã repromissionẽ. Atque hinc est quod nos admonet, ne uobis inuicẽ, inquit, mentiamini: ac rursus, Omne quod mendaciũ est, ex uestro ore non procedat. Vult enim ipsius nos imitatores esse, quũ inquit: Veritatẽ dico, nõ mẽtior, maxime quũ ea ipsa sit Euãgelica domini sententia, Sit uestrũ ita, ita: & non, non: hucusque nos, qui in Christo sumus, asseuerationib. nostra uerba cõfirmemus, neque ulteriori progressu, usque ad iuramẽta defugiamus, ut corruptibiliũ pecuniarũ gratia Deũ in testem allegemus, præsertim quũ Moses ita legẽ statuat. Non sumes nomẽ domini Dei tui in re uana: nam si quis plane dignus est ut nominet Deũ, dignus quoque est fide, ut ei citra iusiurandum credatur. Quisquis enim ad maiora idoneus est, multo magis ad minora idoneus fuerit. E diuerso, si non est fide dignus, ut ei credatur citra iuramentum, non est certe dignus qui Deum nominet, Si non est fidelis in sermone, quomodo ulla ratione ei iuramẽti deus testis esse uoluerit, destituto fide, ad quã dominus respicit? Sapientia istius rei testis est, sic inquiens: sanctus enim spiritus disciplinæ fugiet dolum, & resiliet à cogitationib. stultis, neque habitabit in corpore obnoxio peccatis. Atque ideo est quod Dñs ab inuocantib. se, fidẽ ante omnia reposcit, queadmodũ factũ est in cæco, credis, inquit, quod hoc possum tibi facere? ad lunaticũ ait: Quòd si credideris, fiet. Postulat aũt id Seruator, nõ quod alicuius opera, aut ministerio indigeat: ipse enim fidei author est & suppeditator: sed ne uideretur personis gratificari, & nõ ãnuere fidei, et ne si citra fidẽ reciperẽt ipsius beneficia, eadẽ perfidia et incredulitate amitterẽt. Vult enim gratiã quam largitur, permanere: & quũ medetur, irreciduã esse suã medelã, præmonuit certe paralyticũ, Ecce, inquiẽs, sanus factus es, ne amplius pecces. Ac ueluti medicus quispiã ingrediẽs ad ægrotos, primũ quærit an uelint curari, ne et ipso satagẽte, et nolẽte illo, inutilis efficiatur curatio, aduersante ægroto contra medici artẽ. Ita quoque domi

nus è sanandis percuſſus est, & credentibus gratificatus est, ut per fidem gratiam obtinere possent. Indicium enim uoluntatis animæ fides est. Quid igitur Deum uocat in testem, qui fidem non habet secundũ ueritatem? probat hoc spiritus sanctus in Psalmis, Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate, per quam solam Dominus inuocari potest. Quapropter, quid iurant Deum, quibus ne in paruis quidem rebus fides habetur? alioqui iuramentum ueritatis testimoniũ est, & non index negotiorũ. Siquidem iurant homines non ut negotia significent, sed ut ueritatem confirmẽt, eaq; quæ proferunt, mendacio carere ostẽdant. Si igitur iuranti fides est & ueritas, quis usus iurisiurandi? sin aũt fides ei non est, cur tantum impietatis suscipimus, ut propter homũciones eosq; mortales, deũ qui supra homines est, in testẽ uocemus? nam si regem terræ ad infima tribunalia in testem uocare nefariũ est, utpote maiorẽ & actoribus & iudicibus, cur increatũ ad creata accersimus? & deũ ab hominib. negligi efficimus? Apage, id omnẽ superat iniquitatẽ et audaciã. Quid igitur faciendũ? nihil amplius, nisi, ut sit nostrũ ita, ita: & nostrũ non, non: & in summa non mentiamur. Si enim uerũ dicere uidebimur, & in ea re imitari uerũ Deũ, forsitan aliquis ita contra dicat, Si iusiurandũ uetitum hominib. est, & non iurando quis imitatur deum: qui fit, ut ipse Deus in sacris scripturis iurare referatur? nam & Abrahæ iurauit, sicut Moses testatur, & in Psalmis scriptum est, Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternũ secundũ ordinem Melchisedec. Videntur enim ista aut cum superioribus pugnare, aut isthinc hominibus iurisiurandi facultatẽ concedi: uerũ hoc ita non est, nec quisq; hoc putet: Deus enim per neminẽ iurat: qui enim potest, quũ sit dominus & conditor omniũ? sed si, quod res est, dicẽdũ est, ipsius sermo iusiurandũ est, certa fide induens auditores, quoniã quæ promittit & loquitur, prorsus fient. Siquidẽ non ut homo iurat deus, sed nobis ipsius sermo pro iuramento est ad ueritatẽ. Hominib. aũt loquens iurare dicitur, & hoc ipsum humano more efferunt sancti, ut inde ipsi loquentes fidem sibi haberi uelint, inde etiam Deo loquenti fidem habeãt: ut enim hominũ sermo cõfirmat iusiurãdum, ita quoq; ea quæ loquitur Deus, ob firmitudinẽ & immutabilitatẽ uolũtatis eius, pro iuramẽtis reputãda sint. Adstipulatur meo sermoni, et id ipsum quod inibi scriptũ est, iusiurandũ enim iurauit Dominus, et non pœnitebit eum, ut re per pœnitudinẽ non retractanda, sed prorsus futura secundũ stipulationem iuramenti. Hoc ipsum etiã deus in Genesi ostendit, Per me, inquiens, iuraui, atqui illud iuramentũ non est: non enim per aliũ iurauit, q̃d propriũ est iurisiurandi, sed per se, quod æstimationẽ iuramenti non capit: uerum id fit, ut firmitudo promissionis appareat, & quantopere id, q̃d dicitur, credi debeat: pro teste mihi sit canorus ille hymnorũ scriptor, memorẽ deũ inter psallendũ reddens, quũ, inquit, Vbi sunt misericordiæ tuæ domine antiquæ, quæ iurasti Dauidi seruo tuo in uirtute tua? Non enim per ueritatem iurat Deus, sed quia quæ uerax in sermone suo dicit, id hominibus ad fidem pro iuramento est. Non igitur Deus hominum more iurat, neq; nos ex ista re ad iuramenta facienda induci oportet, sed talia dicamus, & faciamus, & tales nos exhibeamus loquendo agendoq;, ut apud audito-

rem iureiurando non indigeamus, & ex se habeant uerba nostra testimonium ueritatis. Ea enim ratione plane imitabimur deum. Hic mihi forsitan aliquis de Niniuiticis rebus ita percunctationem faciat: Si sermo Dei iusiurandum est, eo quòd quæ dicat, uera sint, & non mentiatur: qui quæso factum, ut quum dixisset adhuc tres dies, & Niniue subuertetur, non impleuerit sermonem? ista enim uidentur cum superioribus pugnare. Verumtamen non mentitur Deus, absit, necp sermo eius incõpletus mansit: humanitate enim iram suam retudit, magisq́ pœnitentiam Niniuitarum, q̃ præcedentia peccata respexit. Necp sermo Dei talis erat, quasi post triduum subuertenda esset Niniue, sed q ad triduum eos sustinere uellet, ut in dilatione triduana, aut pœnitendi haberent facultatem, aut postmodũ eius sæuitiem exciperent. Quid enim, inquit Propheta, adhuc tres dies, & Niniue subruetur: non, inquit, post triduum subuertetur: nam omnino ita factum fuisset, sed adhuc tres dies, & subuertetur, ut in eo uerbo, adhuc, tolerantiã Dei intelligeremus, & in subuersione, iram post ipsius tolerantiã futuram, nisi resipiscerẽt. Alioqui nisi hoc ita se habuisset, & ut homines pœnitentiã agerẽt, ad triduũ distulisset, quid quæso numini impedimento erat, quo minus illos citra illud spacium disperderet? An imbecillitas quæso? absit ut hoc unquã in mentes nostras ueniat: Dominus enim uirtutũ fortis est & potens Deus. An scilicet ignorantia earũ rerum? ne hoc quidem dicendũ est: nouit enim omnia antecp fiant. Quid igitur reliquũ est, quod cogitemus, nisi longanimitatẽ & humanitatẽ domini? cuius quũ Propheta conscius erat, primum in fugam se dedit, quũ in eam legationẽ mitteretur, semet ipse his uerbis excusans: O domine, nunquid hæc mea uerba fuerunt, quum adhuc essem in terra mea? atcp ideo est q præoccupauerim fugam in Tharsos, eò q nossem te misericordem, & miseratorẽ esse, mansuetum & multæ misericordiæ, & tuam ipsius sententiã mutantem in destinatis malis. Fugit igitur Ionas, nõn tancp contradicens numini, mœrebatq́, non q illi læta res fuisset perditio Niniuitarũ, sed hoc ipsum ideo faciebat, quia Niniuitæ illi curæ essent. Timebat enim ne uanus apud eos haberetur, ac fide in posterum careret Propheticus sermo, ideo uidelicet in mœrore fuit, ne refutaretur à Domino, eaq́ res omnibus Niniuitis comperta foret, non quidem quòd falsa essent in uerbis Prophetæ, sed quòd deus misericors esset, ideo iam ipsis ueniam concessam esse, nouerat in uerbo adhuc, Dei mansuetudinem latere: eamq́ consuetudinem esse scripturæ, Deum ubi longanimitatem suam ostendere concupiscit, eam per hoc uerbum, Adhuc, solere significare, ut quum dicit per Esaiam, Quid adhuc facere debui uineæ meæ, quod non fecerim? per Hieremiam uero, Ob hoc, inquit, contendam uobiscum in iudicio: uerbo autem, adhuc, designat suam bonitatem & tolerantiam: dicit enim, Peragrate insulas Chetim, & in Cedar mittite legatos, & uidete: nisi mansuete & longanimiter agere uellet, non admonuisset eos, non iussisset peragrare, & peragrando discere ex contrarijs boni comparationem discrimencp. Certe ubi iam non ulterius longanimitatem, sed iram præsentem hominum facta prouocant, ibi ad istum modũ sua uerba cõcipit. Non ampli-

amplius feram, inquiens, peccata uestra: atque ita per hoc uerbum, adhuc, quod hic positum est, clare significat suam erga Niniuitas mansuetudinem, & uerborum ueritatem. Quandoquidē impossibile fuisset, Deum uaniloquum esse, ubi quid dicit, atque adeo, ubi quid uult. Ideoque Abrahæ promittens falsus non fuit, sed Filium ei dedit. Et populum eduxit ab Ægypto per fatidicum Mosen, & Isaaco pollicita cōfirmauit, patremque eum reddidit duorum populorum. Iacobo itidem promissa faciens, Iosephum ei exhibuit. Et fidelissimo suo Mosi fidem uerborum præstitit, per ea quæ Pharaoni eueniebāt. Dauidi quoque quum polliceretur, in Salomone quod pollicitus erat, præstitit, loquor aūt de ædificatione templi. Et quid opus multis? nihil omnium est quod loquitur Deus, quin opere cōsummatū fiat. Nam etsi in initio sciscitabundus eius sermonem pro re leui habeas, illius tamen pollicitatio successu temporis reddit quod debet, & quod promissum est, omnino ad diem suā impletur. Ecce iam olim de Domino pronunciata, & multis retro temporibus dicta, nunc in Euangeliis uidemus adimpleta. Esaias enim prophetauit, ex innuba muliere nasciturū Emanuel, qui quidem nunc ex Maria uirgine natus, & Deum se probans, Prophetica uerba adimpleuit. Micheas quoque locum, ubi nasciturus esset, iam antea præfiniuit, & ipse Dominus Bethleem in præsepe repositus, Prophetæ uerbum uerum esse declarauit. Zacharias quoque Hierosolymis ingressum Domini annunciauit, & Dominus pro asino mittens, ingrediensque ciuitatem, Prophetiā sui consummauit. In summa, ne singula scriptorum recitem, ipsemet plenitudo legis & Prophetarum factus est. Quæ enim per eos prænunciabat, ea ipsa opere compleuit, ac proinde loquutus est, Ecce ego ipse qui loquor, adsum. Ecce iam olim decantata in Psalmis de Seruatore, ea nūc adimplentur per audaciam militum. Quæ enim eum Dauid prædixit passurum, ea nunc populi Iudæorum perficiunt, dispartientes uestimenta domini, et potantes eum aceto & felle. Hæc enim, inquit, facta sunt, ut adimplerētur scripturæ, quarum una quidem dicit, Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Altera uero, Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto: multi certe qui incidunt in Euangelia, audiuntque illam uocem, ut implerentur scripturæ, arbitrati sunt, nulla alia de causa illa facta esse, quàm ut scripturæ adimplerentur, atque isthinc opinionem collegerunt, eos qui ista egerunt, extra culpam esse, atque adeo laude dignos, quod non ut delinquentes, sed ut obsequentes scripturis ista facerēt: alioqui Prophetarum sermones non ueros fuisse futuros, nisi acta ista subsequuta fuissent: præcipue aūt ista excerpserunt ex uerbis Ioannis, in enarratione incredulitatis Iudæorum, ubi, inquit, secundum Prophetiam Esaiæ, quum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt, ut sermo Esaiæ, quem dixit, impleretur, Domine quis credidit auditioni nostræ, & brachium Domini cui reuelatum est? Si enim ideo ut sermo Esaiæ, quem dixit, adimpleretur, non crediderunt Iudæi, non ipsi sibi eius incredulitatis authores sunt, sed is qui ea dixit futura, unde euenit, ut & opere adimpleretur. Aufer enim, inquiūt, sermonem Prophetæ, & omnino futurum est, ut illi credant. Cæterum hæc atque

atq; huiusmodi opinatio multum à ueritate destituitur. Non enim Propheta istis author est, neq; Iudæi extra culpam istius incredulitatis consistunt, sed Propheta ea, quæ ipsi facturi essent, prospiciens, futura esse denũciauit, illiq; postea id ipsum opere exequuti, uerum esse sermonem Prophetæ declarauerunt. Neq; ut inseruientes Propheticis uerbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio, sponte, uolentesq; illa perpetrauerunt, ut non Propheta istarum rerum author sit aut causa, sed ipsorũ uoluntas, quin potius ipsi in causa fuerunt, ut talia de ipsis Prophetæ prædiuinarẽt. Siquidem Prophetæ proprium est futura prospicere, & in eo nõ hallucinari: hominum aũt proprium est agere quod uelint. Et sicuti oculis contuentes, in contuendo non fallimur, neq; aliter uidemus, & aliter res agitur, sed ut agitur, uidemus, & ut uidemus agitur: ita quoq; Prophetæ futura & præsentia cernebant, uerum quæ cernebant, oportebat fieri: & ea quæ fiebant, nõ poterãt nõ uidere. Rursum ut ea quæ nos nostris oculis cõspicimus, necesse est omnino esse, quũ ea quæ sint, sub conspectũ ueniant: neq; fieri potest ut aliter sint, q̃ à nobis uidetur: ita quoq; quæ à Prophetis prospiciebãtur, necessariũ erat ea esse: neq; fieri poterat, ut aliter essent, q̃ ipsi præuiderant. Nam si ea quæ fiant, nõ prospicerent, iam Prophetæ non essent. In sũma id pro certo haberi debet, Prophetas nõ solum legum esse magistros, ut quæ præcipiunt, fieri debeant: sed rerum quoq; futurarũ indices esse. Siquidem non eò quòd dicunt, ideo quid fit: sed quia id futurum est, ideo ab illis prædicitur: nec fieri potest ut Prophetæ mentiantur, quum uerè uideant. Si enim res sub conditione & in dubio hæsissent, non pronunciassent Prophetæ. Iudæi ergo sua uoluntate inducti sunt, ut ea facerent, neq; sancti per sua uerba necessitatẽ addunt negotijs, ut cogantur ita fieri: sed quum præuideant studia eorum, uolũtatesq;, qui talia acturi sunt, rem, ut est futura, denunciant. Neq;, ut isti aiunt, qui refragantur, tolle Prophetæ uerba, & futurum est ut omnes Iudæi ei credant: ita quoq; & ego dixero, sed in contrariũ aufer acta Iudæorum, & prorsus nihil de ijs prædicet Esaias. Ne igitur, quum Ioannes dicit, Non crediderũt in eum Iudæi, ut adimpleretur sermo Esaiæ, sermoni Prophetæ attribuas causam incredulitatis eorũ, sed actioni ipsorum: quæ enim ipsi postmodũ patrarunt, ea diu retro præuidit Propheta, cui nefas erat quicq; mentiri. Quin potius hoc tenẽdum, quòd ea quæ nũc in eius passione fiunt, uere ille prospexit: quo & eius sermo uerus apud posteros appareret, ac deprehẽderentur infideles, cõuincerenturq; infidelitatis, etiam si eam dissimulent, quũ sint animo ac uoluntate praui. Et quia occultabant suam infidelitatẽ, ideo sermo iste, qui eos argueret, habitus est: & iccirco certum est eos non credidisse, quum sermo iste ipsorum dissimulationem redarguat. Quòd si rursus dicant, impossibile erat Iudæos credere, quia hoc de illis scriptum erat, ne impossibilitatẽ istam uolũtati, delectuiq; agentium tribuas, qui se mutare poterant, sed illã statuas in uerbis Prophetæ, quatenus ille mentiri non poterat. Nimirum, quem, quum uere uideret, impossibile erat hallucinari, alioqui uidisset, aut non uere, aut non ita ut res se habebat, falsusq; deprehensus fuisset. Eadem ratione illud de uirgine miraculum adimpletum est, & illud quod Ioannes dixit, euẽtum suum hodie sorti-

ſortitum eſt,& omnia quæ prius ſcripta erant,adimpleta ſunt. Nō enim eò quòd ſcripta erant,ideo euenerunt,ſed quia erant futura omnino,ideo certo prædicta ſunt.Idem nunc contigit in diuiſione ueſtium: ſiquidē ut nunc factum eſt,ita quoq; antea præuiſum fuit: & ut præindicatum fuit,& prænunciatum,ita quoq; impletum,& perpetratū eſt:ſcriptum aūt eſt ita:Quū cum crucifixiſſent,diuiſerunt ueſtimenta eius,iacientes ſortem,ut impleretur quod dictum eſt à Propheta, Diuiſerunt ſibi ueſtimenta eius, & ſuper amictu miſerunt ſortem.Matthæus ergo cum reliquis Euangeliſtis, ſimpli cius narrat hanc diuiſionem.Ioannes aūt circūſtantias diuiſionis, cauſamq; ſortitionis exponit,ita dicens, Milites igitur quum cruci affixiſſent Ieſum, ſumpſerunt ueſtimenta eius,& fecerunt quatuor partes, ut unicuiq; militū una pars cederet.Tunicam uerò,quia erat omnino à ſummo ad imum incō ſutilis,ita inter ſe colloquuti ſunt,Ne ſcindamus eā,ſed ſortiamur de ea cuius ſit,ut ſcriptura impleretur,Diuiſerunt ſibi ueſtimenta mea,& ſuper ueſti tu meo miſerunt ſortem.Forſitan aliquis iſta audiēdo erubeſcit, forſitan cō ſpiciendo Dominū ludibrio haberi,duci,& cōuerberari, pudore afficitur, forſitan etiam aliquis intuens Dominum & Seruatorem, Regemq; omnium,iudicari à Pilato,& crucifigi à Iudæis,uultum præ pudore ſubmittit,& oculos deijcit, quum neq; ipſe ſol hoc ſpectaculum tulerit, ſed totus obtenebratus ſit,ut eadem opera aliorum quoq; oculos auerteret, negligēs iam præcepti de hominibus illuminandis, & nunc demum præuaricari audēs, quum uideret Dominum ſuum,qui hoc illi præceperat, ab hominibus excruciari.Sed ſi cauſam didicerimus, cur ita excruciatus ſit,deſinemus erube ſcere,admirantes potius bonitatem & humanitatē domini,gloriabimur & ipſi,quemadmodū Paulus in cruce Domini: eò quòd Dominus non ſuo, ſed noſtro nomine patiebatur.Siquidem peccatis hominū plurimis,& iam per uniuerſum orbem propagatis, & quum iam antea hoc malum ingens, paulatim maius ac maius fieret,nec ſuſtineri amplius ab hominibus poſſet, quippe quum peccatum contra omnes & in omnibus regnaret: Dominus immortalis & incorruptibilis, & pro im̄ortalitate ſua bonus & humanus, utpote boni patris bonum uerbum, creaturam ſuam negligendam non pu tauit,neq; permiſit alium quempiam ſuorum operum Dominum eſſe.Sed quum uideret malitiam intolerabilē, neq; mortale genus idoneum eſſe, q̄d morti reſiſteret,neq; pœnam ſuorum malorum perſoluere poſſe(Nam exceſſus malitiæ tranſcendebat omne ſupplicium) uidensq; ſimul patris bonitatem,& ſe q̄ idoneus eſſet & potens(Chriſtus enim Dei potentia ac ſapientia)cōmotus fuit ſua humanitate,& miſertus noſtræ imbecillitatis, illā ipſam imbecillitatē induit.Siquidem ipſe(ut Propheta dicit) noſtras infirmitates ſuſtulit,& languores geſtauit, & miſerans noſtram mortalitatē, ea ipſa mortalitate circumamictus eſt:Paulus enim dicit, Humiliauit ſe ipſum uſq; ad mortem,idq; ad mortem crucis, uidensq; ſimul, q̄ non ad ſolutionē pœnæ ſufficeremus,illam ipſam pœnam in ſe tranſtulit. Siquidem Chri ſtus factus eſt pro nobis maledictio,atq; ita humana carne amictus & circū indutus, per ſe quæ noſtra erant,patri obtulit, ut ipſe patiens, hominem pa tientem illæſum redderet, & parua magnis penſaret.Deſcendit enim ut no

bis

bis adſcenſum præpararet: & natiuitatẽ expertus eſt, ut nobis ingeniti ami citiam conciliaret. Infirmatus eſt propter nos, ut nos cum robore erigeremur, & diceremus cum Paulo, Omnia poſſum per fortificantem me, Ieſum Chriſtum: ſumpſitq́ corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incorruptibilitatẽ: induit mortale, ut id quod mortale erat, indueret immortalitatẽ: in ſumma factus eſt homo & mortuus eſt, ut nos, qui homines moriebamur, deificaremur, neq́ ulterius pateremur regnum mortis. Mors enim nobis non dominabitur. Quum et Apoſtolicus ſermo prædicat, ideo eum eſſe crucifixum, ut maledictionem redimeret, & nos benedictionẽ poſſideremus. Ipſe enim, quum pateretur, nihil detrimenti ſentiebat, ſed potius dona gratiasq́ dilargiebatur: nec moriens mortuus remanſit, ſed potius mortuos uiuificabat: nec immolatus perijt, ſed ut ſuæ immolationis ſanguine omnes ſimpliciter liberaret, ipſeq́ interim manſit impatibilis. Quomodo aũt id factũ ſit, ſi quis quærat, auſcultet: duarũ in eo rerum coitus congreſſusq́ fuit: rerum aũt dico, non æqualium, ſed quæ per omnia cõmitti com miſceriq́ nequirent. Mortale enim cum immortali copulatum fuit, & mortale corpus cum immortali uerbo cohæſit: neq́ tamen id quod mortale erat, læſit immortale, quippe quum hoc ipſum impatibile eſſet, ſed ipſum q̃d mortale erat, impatibile redditum eſt, ui potentiaq́ eius quod immortale erat. Siquidem uis ea quæ uincit, in uictas res dominium habet. Atq́ ideo ob coniunctum immortale uerbum, mors in Chriſto mirabili ratione, ſicuti ſtipula ab igni, cõſumebatur: uerbumq́ quum incorruptibile eſſet, id q̃d corruptibile erat, ſua præſentia adiuuabat. Tenebræ cũ à lumine illuſtrantur, & quod minus eſt, à maiore benedicitur. Atq́ ideo etiam nunc à tortoribus, eas quas nos in Adam indueramus, pelliceas ueſtes exuit, ut nos pro ijs Chriſtum uiciſſim indueremus. Atq́ eadem de cauſa ueſtimenta ſua diuidi ſinit, ut nos Patris haberemus indiuiſibile uerbum. Ego enim, inquit, & Pater unum ſumus. Ideo quoq́ ſortiuntur de tunica, & id cum patientia negligit, ſicut Pſalmographus ait, Dominus pars hæreditatis meæ, & calix meus: unde etiam eſt, quod non alibi patitur, neq́ in alio loco crucifigitur, quàm in Caluariæ loco, quem magiſter Hebræorum dicit ſedem eſſe ſepulchri Adæ. Ibi enim poſt maledictionẽ eum humatum eſſe aſſeuerat. Quod ſi ita ſe res habet, miror eius loci genium et proprietatem. Congruum enim erat, Dominum, quum uellet reuocare primum Adam, in eo loco pati, ut illius abolito peccato, ab uniuerſo eius genere illud profligaret. Iã uero quia audierat Adam, terra es, & in terram reuerteris, Ideo illic denuo poſitus eſt, ut Adamũ inibi inuẽtum, à maledictione liberaret, & pro iſtis uerbis, Terra es & in terram reuerteris, eidem diceret, Excitare qui dormis, & ſurge ex mortuis, & illuminabit te Chriſtus: & rurſus, Surge age & ſequere me: ut non ulterius in terra conſiſtas, ſed ad cœlos adſcendas. Neceſſum enim eſt, ſurgente ſeruatore cõſurgere quoq́ cum eo, & ipſum Adamum, & omnes ex Adamo oriundos. Et ſicuti moriente Adamo, manebamus nos per eum mortui, ita quoq́ ſurgente Dominico corpore, neceſſum erat omnes cum eo conſurgere. Hic enim Pauli intellectus eſt ad Corinthios ſcribentis: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes uiuificabũtur,

certa omnia cognosceret,& à conferendis manibus abstineret,si certo cognoscere posset,quis esset nimirum non inexpertus, quàm sibi res futura esset cum homine inaccesso, & diuinis uiribus prædito. Dominus igitur ridens illius uafriciem,sciensq; eum non sui reuerentia, sed ut homines in seruitute retineret,istas insidias captionesq; facere,quo in omnes tyrannidem exerceret,in occulto habuit suam deitatē,ne ille per formidinem uitato congressu illæsus abiret, sed contrà despicatim quasi cum homine manus conserturus,ad pugnam ueniret, & ab hominibus inciperet supplantari. Non aliter, quàm si quis animaduersa in compare atq; æmulo suo formidine secum decertandi,imbecillem se fingat,quo illum pelliciat ad pugnam: & ille dum pro uera habet illam simulatam imbecillitatē, audacter in certamen prodeat,mox domandus illius generosi Athletæ uiribus. Ita quoq; Dominus sub specie humanæ infirmitatis prouocans aduersarium, hominē quē induerat,suis uiribus aduersus inimicum corroborauit. Atq; ideo sub tempus mortis anxius esse,& mœrere cœpit, & obsecrabat calicem transire,clamabat spiritum quidem promptum esse,carnem aūt infirmam,ut aduersarius noster cum eo quasi cum homine cōgressurus,uireis eius diuinas experiretur.Atq; ita inductus ludificatusq; adortus est Dominum: & nunc quidem quum animaduerteret eius fortitudinem, animo fiduciaq; contractior fuit: nunc autē quum uideret imbecilliiatem corporis, audaciam resumpsit. Ac iam deinde cernere erat diabolū quidem cum omni exercitu, principatibus,ac potestatibus in fugam se dare: Dominum contra, humanis armis diabolicas legiones persequi. Nec longum deinde in medio interuallum,quum inimicum omnibus rebus suis spoliauit,quo tempore ille ita cōfusus pudefactusq;,nihil non contra Dominum molitus est,dum & Iudæos concitat ut conspirarent,Pilatum ut condemnaret,milites uero ut illuderent,ignarus ea omnia sibi noxia esse.Cæca enim malitia est, & incircūspecta animi prauitas,ut quæ non intelligat, ipsam suas contra manus acuere, ueluti si quis serpentem manu apprehendat, ut alteri iniiciat, quod fieri nō potest, quin ipse prius mordeatur: aut si quis ignem manu sumat,ut hostē lædat, interim non animaduertat seipsum comburi. Ita ipsa malitia contra sui usurpatores militat,eosq; qui ipsam tenēt,magis quàm illos in quos noxam parant,consauciat: ita quoq; Pharao uolens capere, captus est: & exorsus persequi,persequutionē passus est: & necem moliens,submersus est: ita & Goliath,quibus armis Dauidem inuadebat,detruncatus est,& spoliare destinans spoliatus est: idem euenit infelici diabolo: siquidem inuadere tentans,inuasus est: & concitans milites, ipse potius per illos carnifices concitabatur. Omnia siquidem contra seipsum agebat, qui etiam tum spoliabatur,quum ea uictoria nondum hominibus innotescebat,quam ille, licet inuitus,in lucem extulit,ac promulgauit. Quum enim exueretur Dominus,eoipso inuisibiliter erigebatur de diabolo trophæum: & quo illud manifestum fieret,narratur à Ioanne indutus fuisse purpura: à Matthæo uero & Marco chlamyde coccinea,coronamq; illi ex spinis super caput esse positam,& calamum in manus datum:& ita quum eum produxissent,genubus flexis adorasse. Miraculum nouum & incredibile, & magnæ sine dubio ui

ctoriæ insigne: quem enim ut hominem cōdemnauerant, eum mortuum deinde, ut Deum adorauerunt: & quem aspernabantur ut uilem & cōtem ptibilem, eum cōfitebantur regem: cui tunicam & uestem detraxerant, eum purpura circumdederunt: & quem ignorantes contumelijs afficiebant, eum Prophetam etiam nolentes appellauerunt, & quem per ludibrium, sub sannationemꝗ́ pulsabant, ei triumphalia addiderunt ornamenta, coccineam chlamydem, & coronam spineam, & calamū. Nam tametsi ea quasi per contumeliam agebant, efficiebatur tamen inde, ut ab eo latenter spoliarentur. Quum enim sanguine terra per diabolū funestata, & multis undis cruoris esset imbuta, & ore aperto primum receperat sanguinem iusti Abel, ac deinde hominibus sanguinem sanguini superfundentibus, infusaꝗ́ in eandem maledictione, mendacio, furto, adulterio, execrabilis reddita esset, dicente domino, Et nunc maledicta terra, quæ os diduxit, ut reciperet sanguinem Abelis fratris tui, cuiꝗ́ etiam prius ob præuaricationem Adæ maledixerat Dominus, dicens, Maledicta terra in operibus tuis, in ærumnis inde uictitabis per omnes dies uitæ tuæ, omniaꝗ́ sanguine redundarent, & ubiꝗ́ spinæ ob execrationem nascerentur: & hoc chirographum nactus inimicus noster omnes inuaderet, & tyrannidem in omnes, ut in subiectos, sibi exerceret: ea de causa, quum eum omnibus spoliasset Dominus, hoc genere uestimenti indutus ad mortem processit, ut ostenderet uictoriam de morte non temere, sed pro nostra salute, partam esse. Gestabatꝗ́ in coccinea chlamyde speciem sanguinis, spinasꝗ́ in corona, & chirographū in calamo, quo instrumento iam olim nos diabolus æri suo, rationibusꝗ́ inscriptos habebat, ut unà cum morte etiam ista simul demoliretur, & rerum naturam ab istis malis purificaret, & pro spinis lignum uitæ largiretur utendum, & pro sanguine peccatorum, suo sanguine, & terram, & omnes emundaret, & pro maledictione iam in reliquum incolas terræ benediceret, idꝗ́ his uerbis, Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt. Ideo enim nostrū sanguinem gestans, suum omnino sanguinem in terram exhausit: unde factum est, ut in ea, pro spinis bona, & uita repullulascerent, ad quam oculos suos dirigens sanctus ille loquutus est, Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Alia quoꝗ́ ratione spineam coronam gestare uideri potest, nimirum ut solicitudines nostræ uitæ extirparet. Iniecit enim sceleſtus ille, quamꝗ́ nolens, solicitudines nostras super Dominum, non animaduertens futurum esse, ut earum gestatione Dominus omnes in securitatem assereret, quo & sementem uerbi à spinis depurgatam haberent, & in precibus mentem inconuulsam possiderent. Ipse enim in doloribus & curis erat, ut nos doloribus careremus. Atꝗ́ hinc rursum est quòd arundinem accepit, quum illi à diabolo porrigeretur, ignaro, quòd contra seipsum gladium acueret. Dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atꝗ́ inde potissimum interfici. Quum igitur ipse Dominus Sabaoth (ut Esaias dicit) fugientem draconem & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, tum eius rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, ut suis proprijsꝗ́ rebus debilitatiore reddito diabolo, ijs quæ Christi erant, homines fortiores redderentur. Quale quid Dauid in Goliath designauit, qui sumpto

aduersarij gladio, eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque Seruator fecit, sumens arundinem ab illis, ut nos non solum liberaret à uersutia serpentis, sed & illum serpentem tolleret, & mortuum exhiberet. Ad eum igitur modum circunscriptus sceleratus ille, uidensque se ab illis spoliari & excidere, quibus aduersum nos efferebatur, & se è terra proturbari, & terrã à sanguine & spinis emundari, seque amisisse chirographum & calamum, quo nos in sua cautione descripserat, rursum nõ audẽda audet, sed eo ipse se magis uerberat. Quum enim audisset è Domino loquentem malitiosus ille, spiritum quidem promptum esse, sed carnem infirmam, credensque uerbum unà cum carne languere et infirmari, nec carnem uerbi uirtute corroborari, rursus nefaria moliri cœpit, carnificesque irritauit contra Seruatorem, circaque spinas quas retinebat, uoluebatur, prorsus contrario, quàm sperabat, euentu: eas enim tenendo amisit, quas putabat ubi uellet, se resumere posse. Cæterũ illas non prius resumere potuit, nisi ubi iam eas maledictione inibi sita liberasset Seruator noster, quas quum ille gestasset, tum demum recepit serpẽs suas spinas & chlamydem, sed iam innoxias nobis, & ipsius tantũmodo sceleris indices. Nunc enim diabolus in spinis ueluti in stimulis contra nos calcitrat, deque illo et coccinea chlamyde dicitur. Quemadmodum uestimentũ sanguine mixtum non est purum, ita neque tu purus eris, quoniam terrã meam perdidisti, & populum meum trucidasti. Ideo etiam nunc irritans carnifices contra Seruatorẽ, in spinas quasi in stimulos calcitrauit, magisque pungebatur quàm pungebat: resumpta enim à Domino arundine, quum milites arundine Christum se pulsare existimarent, hallucinabatur, quippe qui diabolum ipsos irritantem uerberabant. Et ut gentes illæ quæ adscenderãt contra Hierusalem, sese mutuo in ualle Iosaphat cõtrucidabãt, et persequentes Israelem, quum ad riparum margines processerant, in sese manus uertebant, seque inuicem capiebant: Ita nunc quoque illi qui persequebantur dominum, semetipsos non sentientes, uerberabant, non Domino interim, sed sibi noxij: ut enim, si quis lapidem manu secare uelit, lapidem quidem non scindit, sed manum uulnerat, eadem ratione contra Dominum agentes, utpote contra incorruptibilem, pernitiem suam moliebantur, & immortali mortem intentantes, ipsi in mortem rapiebantur: & quod pessimum erat, à suis ipsius mẽbris hoc mali illi infligebatur, quod uersutissimo illi ad summum uituperium cessit. Omnino enim, si à Domino uapulasset, gloriari poterat: nunc ab illis percuti, quos in seruitutem redegerat, id omne dedecus probrumque transcendit. Sed tamen non illorum uerbera serpentem conficiebant: nihil enim tale poterant, ijdem illi & homines & carnifices, sed ut dolori illi erat contumelia à Iudæis illata, ita uerberibus arundinis ui Christo impulsis consauciabatur, ea specie simulationeque usus serpentem in spinis comprehendit, quem, dum ut homo uapulat, à tortoribus uerberari cõcessit, ut quum uellet ille gloriari se Deum esse, aut iactare quòd dominum tentando adortus esset, diuerberatus à carnificibus, summum dedecus uituperiumque referret. Euenerunt aũt ea illi præter omnem expectationẽ. Nam quum uim suam exerceret, per eos qui contra Dominum occlamabant, nõ animaduertebat se loco illarum uociferationũ, taciturnitatẽ è regione sub-

inducere, exacerbansq́ Pilatum, non intelligebat se pro timiditate, locum, uicemq́ fortitudini præparare, & incitans ut Dominus uerberaretur, prorsus non sentiebat se frustrari, emergente, per eam occasionem, malorum tolerantia. In summa, debacchans, insaniensq́ contra Seruatorem, non uidebat se uirtutem contra malitiam obarmare. Omni enim malitia & nequitia gaudet inimicus, & quicquid prauum, id diabolo pro armis est: siquidem formido mortis, dum periculum arcere intendit, peccatum suadet. Ideoq́ Christus sustinuit omnia, ut formidini fortitudinem, contumeliæ patientiam, furori mansuetudinem, & in summa, omnem uirtutē omni malitiæ opponi posse demonstraret. Ac primum quidem docuit, uerberāti maxillam etiam alteram esse obuertendam, neq́ metuendos eos qui corpus occiderent: & tunicam auferenti, non esse eam reposcendam, & persequutorib. benedicendum. Ac ne impossibile istud præceptum apud nonnullos uideretur, omnia in se cōsummata declarauit, & ex eis quæ passus est, docuit omnes contumeliose habitos, non retorquere cōtumelias, & uerberatos nō reuerberare, & illusos non irasci, & ab eo qui auferret nostra, non reposcere, & in summa non expauescere mortem, sed eam contemnere spe futurorum. Sic enim facilius de diabolo, omniq́ malitia uictoria obtinetur, quàm si nos ipsi uindicemus. Vindicantes enim & iniuriam uicissim iniuria retaliantes, & contumelias contumelijs pensantes, augemus contra nos ipsos malitiam, nec tam inimicos quàm nos ipsos lædimus, quum pro cōdemnatione & iudicio olim ob eam iniuriam habendo, ipsi nostra hac pœna utamur. Cæterum ubi iniuriam, sicuti Dominus fecit, toleramus, & cōuiciatoribus patientiam opponimus, & minantibus impauidum pectus, & morti spem immortalitatis, prorsus istiusmodi rebus discruciamus inimicum, sub istiusmodi panoplia succumbentem, quo genere armorum Paulus nos cōmuniens, inquit, Induite armaturā Dei, ut possitis resistere diaboli insidijs. Atq́ ita ad tolerātiam Domini euenit illud, quod dicit, Videbam satanam cadentem de cœlo, ut fulgur. Statim igitur postq́ ita fortiter se gessisset Dominus, & cecidisset inimicus, imposuerunt ei crucem, insigne reuera uictoriæ, monumentumq́ inuiti contra seipsos inducentes. Quàmdiu enim stabat inimicus, tenebant ipsi carnifices lignum, qui ubi lapsus & direptus esset, tum trophæum suscepit Dominus, & sibi baiulauit. Siquidem decebat uictorem iam triumphantem de diabolo, non alteri concedere, sed sibi suū trophæum gestare. Resumpsit aūt simul cum trophæo uestimenta sua ab illis, abiturus ad mortem, ut ea simul cum morte exueret, fecitq́ eos accelerare, qui ipsum ducebant. Quū aūt duceretur, secundum Ioannem, sibi crucem baiulabat, secundum alios Euangelistas, Simon homo Cyrenæus crucem ferebat. Est aūt illud non contrarium Ioanni: non enim Ioannes cōtraria scribit reliquis Euangelistis, sed utrūq́ in eo factum est. Nam & sibi Dominus crucem portauit, eandemq́ & ipse homo Simon tulit: quum igitur cōtra diabolum trophæum baiularet, principio quidem suam sibi crucem ferebat. Vltro eī ad mortem tendebat, ac rursus eandē gestauit Simon homo, ut omnibus innotesceret Dominum non suam mortem, sed hominum obire. Rebus ad istum modum constitutis, cum festinatione ad locum uadit,

dit,ubi cum in crucem adscendere oportebat, ut chirographum nostrum quod inimicus abstulerat,affigeret cruci, & spolians uestibus principes & potestates, cum fiducia eas traduceret & ostentui haberet, in ligno triumphans de illis,exhiberetq; euulsum ex dracone hominē, & deinde proprio sanguine adspergeret,& emundificaret terrā.Id quum facturus esset, exuebat uestimenta sua. Decebat enim quum hominem introduceret in paradisum,exuere tunicas,quas Adam accepit,quum è paradiso eijceretur. Quū eñ ille peccasset ac deinde moriturus esset, accepit pelliceas tunicas ex morticinis animalium factas,insigne notamq; mortalitatis ob peccatum sibi inflictæ.Cæterum Dominus omnia nostra,propter nos recipiens, induit ea, ut rursus exueret, & pro istis nos uestiret uita & immortalitate. Induit etiā cum illis tunicam inconsutilem,desuper in totum contextam,ut uel inde Iudæi crederent,quisnam esset ille,qui eam induisset,eum non scilicet è terra, sed Verbum esse,quod aduenerat superne,ipsumq; non diuisibile,sed indiuisibile esse Patris Verbum,& hominem factum, corpus accepisse, non ex uiro & muliere,sed ex sola duntaxat uirgine, idq; contextum artificio Spiritus. Vnde carnifices alia uestimenta diuidunt, quum essent diuisibilia, & in quatuor partes distinguerētur, idq; ea de causa, quòd pro peccatis quadripertiti orbis in Orientem scilicet, Occidentem,Boream,et Meridiem ea gestabat,quæ spectans Ioannes,indutum eum narrat, Ecce, inquiens, Agnus Dei,qui tollit peccata mundi.Hanc tunicam solam scindere non potuerunt,metu eius signi,quod per eam denotabatur: neq; tamen hoc illorum, sed suspensi Seruatoris opus erat.Nam quum penderet ut homo, principatus persequebatur, Diabolum comprehendebat, carnifices deterrebat, ne tunicam scinderent,ut ea manente maneret,& Iudæorum probrum, quod non multo post accidit,nimirum quum uelo scisso,tunica Christi ne à carnificibus quidem diuisa est, sed integra mansit. Manet enim semper Euangelium integrum, quum umbræ diuidantur. Cæterum,quum exutus uestibus properaret ad mortem,diabolus rursus uidens alacritatem Seruatoris,& se è cœlis delapsum ad terram, & nunc è terra submoueri, non habebat quod ageret:omnia enim illi plena tumultu & consilij inopia erant,qui nec manere potuit, & rursum fugere exhorrescebat, memor tamen quod morientes in terra oporteat mori, secundum quod scriptum est, Terra es, & in terram reuerteris,non ausus est in terra manere, ne & ibi comprehenderetur: quod igitur reliquum erat, in aerem subuolauit,ut saltem ita Dominico corpore humi posito, liberum sibi aerem retineret: uerum Dominus etiam ibi humaniter agens,hominibusq; studens,humi non est mortuus,sed in aerem adscendit per crucem,ibi quoq; serpentem persequēs,ut etiam inde principē potestatis aeris deturbaret,& spiritualia nequitiæ deijceret,ac ne sic quidē terrā immedicatam relinquens.Nam quū ita penderet in cruce,& aerem purgauit manuū expansione, & terrā redemit sanguine, & lateris sui cruore abluit.Quid igitur supererat q; ita patiēdo ageret cōtra inimicū,quū ille & è cœlo iam delapsus esset,& à terra submotus, & ex aere depulsus,ac iā in magno probro uersaretur? q; quū magnifica de se iactasset, nihil omniū efficeret?undequaq; igitur uictus,ubiq; & auxilij & cōsilij inops,

ops,statuebat apud se saltē infernū descendere. Is eñ solus illi locus reliquus erat. Veritus igitur, ne & illuc quoq; penetraret, seq; inde expelleret, & oēs sibi hactenus subiectos in libertatem uindicaret, omnia miscebat, omnia agitabat, omnes in auxilium accersebat, rursumq; irritauit Iudæos, ut in Dominum conuicia iacerent, risuq; & contumelia infestarent. Et si quid omnino ex telis armisq; illi supererat, id in Dominū immittebat, si quo modo illum hac ratione peccato obnoxium deprehenderet: Iudæi igitur subsannabant Dominū, dicentes, Si Filius Dei es, descēde de cruce, sed Seruator noster reuera Dei Filius, non fugiendo mortē, sed eam expectando, cōculcandoq; innotescere uoluit, quòd ipse esset Filius Dei, & ipsa uita. Poterat eñ de cruce descēdere, qui alios excitauerat è morte, sed descēsus ille specimen prætulisset fugiētis mortē: contra, permanere in cruce, nihil aliud q̃ documentū erat, eum qui in cruce permanebat, uitā esse. Quapropter magnæ curæ fuit diabolo, ut dominus istiusmodi uituperijs pulsaretur, optabatq; eū de cruce descendere, ne inter mortuos uersaretur, ut ille sic illæsus abiret, & ipse mortuorū dominiū retineret. Metuebat siquidē, ne secundū illam scripturam adscendens in altum crucis, captiuam duceret captiuitatē, & acciperet dona in hominibus. Suspicatus est enim, nū ipse is esset de quo hoc scriptum erat. Vnde rursus concitat Pharisæos ueterator ille, eosq; frustra inducit, ut se credituros polliceantur, si de cruce descenderet. Omnia aūt mouebat, & quiduis præter animi sentētiā promittebat, modo efficere posset, ne moreretur, & ad infernū descenderet. Denuo igitur Iudæis author fuit, ut dicerent, alios saluos fecit, seipsum saluare non potest. Si rex Israel est, descēdat de cruce, & credemus ei. Minime aūt credere uolebat Iudæos ille incredulitatis magister draco, sed Dominū mortem euitare cupiebat, non q̃ discere satageret, an posset ille seipsum saluare, sed ne alijs salus efficeretur. Nam quū omnino cognouerat eum seruasse alios, ambiguū ei esse non poterat, quin ille qui alijs dedisset salutem, is ipse esset Seruator & uita. Ea igitur de causa cōuiciabantur, ne alijs salus conciliaretur. Nouerat eñ ille uersutus non moriturū quidem esse Dominū, sed illius mortē salutem & uitā futuram esse uniuersis: idcirco eum de cruce descēdere cupiebat, faciebatq; Pharisæos se promittere credituros esse, si saltem uel eo modo consequeretur, quæ uolebat. Dominus aūt reuera Seruator, qui non sua, sed nostra quæreret, non in se saluando, sed in creatura redimenda Saluatorē se esse innotescere uolebat. Non enim medicus, eò q̃ se ipsum seruat, declaratur medicus, nisi simul & ægrotis artem suam exhibeat. Neq; item sol suū iubar in se cōtrahens, pro lumine agnoscetur, nisi etiam orbi terrarū suos radios exporrigat, & tenebras illuminet. Ita quoq; & Dominus non seipsum saluauit, siquidem nulla salute indigebat, quum esset Saluator, sed ex suis in alios beneficijs uoluit Saluator declarari. Neq; descendendo de cruce uoluit Filius dei agnosci, sed ex eo quòd in cruce permaneret. Multo enim magis mors Saluatoris, & Fidem & salutem hominibus attulit, quàm descensus è cruce attulisset. Certe pendente in cruce Domino, monumenta aperiebantur, & qui ibi sepulti iacebāt, uiuificabantur, & suspensus latro credebat, ut ostēderetur et reuera Saluator esse, et dū moritur, fidē sui fœcūdare. Ad ista

iam

iam deinde uere obstupuit diabolus, & magna in anxietate hæsitationeq́ꝫ detinebatur. Videbat enim se latronem in cruce amisisse: eumq́ꝫ, cui olim persuaserat latrociniũ, nunc fidem recepisse: & quem concitauerat blasphemias dicere, illum ipsum uidebat iam Dominum adorare, alterumq́ꝫ latronem increpare. Illud de latrone illum pessime habebat: quòd quem ut latronem occiderat, eum transferri ad paradisum conspiceret: uidens aũt omnia sua arma deiecta, nec ullum sibi esse præsidium reliquum, quod non à Domino esset contusum, secundum illam Scripturam: Inimici defecerunt frameæ in totum, & ciuitates detraxisti: Hinc ergo turbatus & anxius animi, tentauit deinde Saluatori bibendum dare acetum cum felle, non sentiens hoc ipsum se contra seipsum instruere. Amaritiem enim iræ ex præuaricatione legis obortam, in qua omnes detinebat, domino porrexit: quam ille accipiens absumpsit, & euacuauit, ut pro aceto uinum quod miscuit sapientia, nobis potandũ daret, & pro felle dulciora melle & fauo eloquia nobis elargiretur: & pro eo ꝙ nostra gustasset, diceret uicissim, Gustate & uidete quoniam suauis est Dominus. Postquam aũt etiam isthic exciderat, & spoliatus esset, iam in reliquum deinde tempus eum suspicio tenebat, quũ tanta conspiceret se non contra hominem, sed contra Deũ arma moliri, nimirum quia uidebat rebus quibus omnes capiebat, nunc se misere frustrari & confundi, & potius se ipsum concidere, quã alios deijcere: Cedere igitur iam inde parabat, & tergum dare fugæ. Cernens enim eundem et in cruce pendentẽ & mortẽ persequentẽ, in metu fuit, ne is ipsus esset, de quo scriptum erat, Exaltabitur Dominus, ut misereatur nostri: ac proinde omnia statuerat relinquere, ac fugere, inuidens interim ijs q̃s ille misericordia prosequuturus esset. Cæterum Dominus reuera Saluator, noluit illum ita illæsum discedere, neq́ꝫ opus suũ imperfectũ deserere, neq́ꝫ deditos, addictosq́ꝫ inferno, relinquere inimico. Magno igitur stratagemate & mirabili opere usus est. Nam quum cerneret illum alioqui audacem metu iam cõtractum, trementem & expauescentem, rursum sese lapsabundũ simulat, ut hostem in congressum uenientem plane edomaret. Siquidẽ draco ille nolebat mori Dominum, neq́ꝫ in ligno pendere: Optabat enim eum de cruce descendere, & non mori: sin aũt non descenderet, saltem eum in ligno manere, & nõ mori. Metuebat enim ne fieret quod scriptum erat, Spiritus domini super me, eò ꝙ unxerit me, ut euangelizarẽ pauperibus, misit me, & prædicarem captiuis remissionem, & cæcis recuperationem uisus. Idcirco metuebat, ne is esset ille unctus, & in legationẽ mittendus ad omniũ liberationem. Omnibus igitur nudatus optabat saltem imperiũ inferni sibi retinere. Noua siquidem ei formido fuit, num is esset qui tenebras illustraret, de quo ita scriptura loquitur, Galilæa gentium, populus ille, qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnam. Nam & ipsum audierat Christũ ita loquentem, Ego sum Lux: quamobrem metuebat, ne & ille moreretur, & ipse ex omnibus eijceretur. Dominus porro qum eum ita fugam adornantem conspiceret, metuens ne fuga elaberetur, uoces humanas emisit, & uoces imbecillitatis simulauit, dicẽs, Heloi, Heloi, lama sabachthani, hoc est, Deus meus, deus meus, cur me dereliquisti? Et hoc fecit, ne diabolus ab eo quem ut hominẽ antea

con-

contempſerat,nunc aũt ut Deum exhorreſcebat,fuga ſe ſubduceret. Certe iſtis uerbis inductus ille undecunq; ſceleratiſſimus ſub manus uenit, Dominumq; adoriens confractus eſt. Perſuaſit enim Iudæis ut eum ad cædem mactationemq; depoſcerent,cæterum id euenit,quod minime expectauit: mactatus eñ eſt,non alibi,quàm in latere ad coſtas,ex quo effluxit ſanguis & aqua: ut quoniam prius per mulierem è coſta formatam profluxerat deceptio,ita nunc per coſtam ſecundi Adæ, redemptio & emundatio prioris Adæ dimanaret,& per ſanguinem redemptio,per aquam uero emundatio obtingeret. Ea res igitur diabolo non ex ſententia ſucceſſit,quum morte ea quam metuebat,mortuus ſit Dominus,ac ipſe ſpoliatus ſit,qui dum ſperat ſe poſſe Chriſtum morte ſuperare, ipſe potius mortuus eſſe deprehẽditur: & quum ſe iactaſſet,quòd homini inſidias poſuiſſet, fecit ut homo pro deo agnoſceretur. Simul enim,ut ille moriebatur,rerum natura ſuo ſole deſtituta fuit,uelumq; templi ſciſſum eſt,terra quaſſata,petræ diſruptæ, milites cũ ianitoribus inferni metu exhorruerunt. Ex quibus uidere erat eum non hominem, ſed Deum reuera in corpore humano eſſe,quemadmodũ ſpectatores dicebant: Vere hic eſt Filius Dei. Nam & multa monumenta adaperta ſunt,& eorum mortui reſurrexerunt. Plane cæca res eſt malitia, quæ quum crederet ſe unum occidere, omnibus ſimul ſpoliata eſt: & dum ſperaret ſe unum ad inferos deportare,ab inferis expulſa eſt: ac proinde omnibus rebus deprehenſum eſt, Dominum non imbecillitate naturæ mortuum eſſe, ſed q; mortem ad cædem necemq; perſequutus ſit, ut ea abolita, omnes liberaret, quotquot metu mortis per omnem uitam obnoxij erant ſeruituti. Non magnum in medio interuallum,& dolores inferni ſoluit,& alios excitauit,dicens, Surgite,abeamus hinc. Ipſe aũt reſurrexit, ac deſcendit, ac pro ludibrio habuit illius audaciam, ut in hymnis præcantatum fuit, loquente ſpiritu, Qui habitat in cœlis,irridebit eos,& Dominus ſubſannabit eos: ludibrio certe plane habetur,ita illuſus,rebusq; illi, præter animi ſententiam cadentibus,inſtar miſeri animalculi ueſpæ inuadentis petram,nec ſuo adortu quicq; lædentis, quum potius aculeum ſuum elidat: ita quoq; diabolus fruſtratus eſt,cõfligens cum uita,hoc eſt,cum Chriſto. Non enim eum morte ſuperare potuit,ſed potius aculeum ſuum amiſit,ut quos antea terrebat ille ſtimulus,nunc ab illis conuitio inceſſatur,quum dicit, Vbi mors tuus ſtimulus? ubi inferne tua uictoria? ac rurſum, In deglutione mors fuit, poſtquam inualuerat,& rurſum, Abſtulit Deus omnem lachrymã ab omni uultu. Poſtmodum eiectus ille miſer ex inferno,ſedensq; ad limina, conſpicatus eſt omnes ſuos uinctos uirtute Chriſti educi, & mortuos reuiuiſcere,et captiuos dimitti,& omnes ſanctos qui cum Adamo erant, obuiam tendere,omnesq; plauſibus ſtrepere, quemadmodũ ſcriptum eſt: Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus, in medio iuuencularũ tympaniſtriarum, eosq; qui liberabantur,gaudio exultare his uerbis loquentes, In conuertendo Domino captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati, tunc impletum eſt gaudio os noſtrum,& lingua noſtra exultatione. Nam & Angeli, & omnis exercitus Angelorum, hymnos canentium, ac dicentiũ, Gloria in excelſis Deo,& in terra pax,& in hominibus bona uoluntas, obuiã iuuenculis ani

lis animabus, quæ in libertatem asserebantur, procedere, animæq; cum Angelis concursare Patriarchis prodeũtibus, omnia undecunq; lætitia & Psalmis triũphalibus de uictoria mortis resonare, sicuti olim sub Dauide, quũ iam prostratus iaceret Goliath, chori puellarum cum tympanis accurrẽtes dicebant, Percussit Dauid per myriades. idem quoq; factitatum est in morte Saluatoris, cui à morte resurgenti omnes occurrebant cum choris, carminibus & tympanis sese mutuo incitãtes, Agite quæso, exultemus domino, iubilemus Deo Salutari nostro. Alij inter tripudia dicebant. Adscendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona in hominibus. Alij rursus omnes ad spectaculum deuocabãt dicentes, Iubilate Deo omnis terra, Psallite nomini eius: ac rursum, Venite & uidete opera Domini, terribilis in cõsilijs super filios hominum, auferens bella usq; ad extremum terræ. Non enim iam amplius inimicitia & bellum, sed omnia pacata sunt, hoste profligato & extincto, & tyranni pedibus manibusq; colligatis. Alij rursus memores uiolentiæ diaboli, ingentiumq; illius insidiarum, eumq; nunc iacere extinctum conspicantes, cum admiratione dicunt, quomodo cecidit è cœlo lucifer, qui mane oriebatur? & quomodo cõtritus, & confractus est malleus uniuersæ terræ? Siquidem cum admiratione omnes stupebant. Mirabantur enim magnum illum tyrãnum ita derepente mortuũ prostratumq; iacere, nec inueniebant causam prostrationis, maxime quia persuaserant sibi, morte mortem aboleri non posse: neq; in crucem tantum serpẽtem tolli posse, unde rursum præ admiratione dicebant, Quomodo capta est Babylon? uidebant enim infernum spoliatũ. Hæc quum infelix ille simul audire & cernere cogeretur, furebat præ insania, & luctu atterebatur, seq; ita spoliatum cernens, eosq; qui olim sub eo in luctu & ploratu agitauerant, nunc in Domino psallere, præ indignitate rerum disrumpebat seipsum, maxime quòd tantum sui contemptum insultationemq; animaduerteret, non potuit non seipsum lacerare, nesciusq; quid ageret, solum dentibus stridebat, ut Psalmographus qui illum uiderat, testatur, Obseruabit peccator iustum, & dentibus super eum frendet, dominus aũt irridebit eum, & rursus, Peccator uidebit & irascetur, dentibus suis frendet & contabescet. Stridebat aũt ideo dentibus, quia dolebat se unq; cum Christo congressum esse. Sciebat se quidem antea temerarie audacem fuisse cõtra iustos, sed ut nihil unq; tale experiretur. Nam quamq; et Abeli insidiatus esset, & Patriarchas afflixisset, & Esaiæ insidias posuisset, & Hieremiam cõtumeliose habuisset, & Iob tentasset, mors tamen æque iterum inualescebat, regnabatq; ab Adamo usq; ad Mosen: nunc aũt quum simili audacia aduersus Dominum usus esset, se plane Hirum factum esse, & undecunq; depulsum, ab hominib. supplantari animaduertebat, ac tale opus non nisi Saluatoris esse, ut qui nõ modo solus ipse morti illuderet, sed & nos quoq; morti superimponens, eam cõculcandam daret, ut non solum nos à seruitute uindicaret, sed authorem seruitutis conficeret, ne rursum inualescens nos supplantaret, uictoriamq; suam irritam faceret. Quapropter ipse quum illusisset morti, nobis eam cõculcandam tradidit, quod his uerbis indicat, Ecce dedi uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatẽ inimici

mici,& rurſum,Conculcabis leonem & draconem. Olim enim ſerpens deceperat Euam,& eius inuidia mors in orbem uenit: nunc aũt conculcatur, & uolens decipere,audit, Vade retro ſatana. Olim aduerſarius noſter diabolus,ut leo circuibat,ſitiens noſtram animam. Nunc aũt cum dracone cõculcatur,ac deinceps breui Dominus conteret ſatanã ſub pedibus noſtris, ac iam tantopere deſpicatui ac ludibrio eſt,ut qui in cauernam aſpidum manum inſerat,non reformidet. Hæc enim Eſaias prophetauit, & uerum eſt quod dixit. Pueri certe uoluptatẽ olim grandæuos decipientẽ iam inpræſentiarum derident: & qui nondum ſunt legitimæ ætatis, ea caſtitate, quæ ſupra legem eſt,lumbos ſuos accingunt: & uirgines permanentes, ratione calcant ſerpẽtinæ uoluptatis aſtutias,nihil ueriti illius letales morſus. Quin & aliqui ipſum ſtimulum diaboli pedibus prementes,mortem minime exhorruerunt,& uitam ſuam cum morte cõmutauerunt, martyres Verbi effecti: ea eñ de cauſa Dominus mortuus eſt. Multi quoq; rebus terrenis humi relictis,libero ſubuolatu in aerem penetrant,& in cœlo cõuerſantur,nihil iam metuentes principem aeris,ſed ſi prohibere uelit, potius increpantes ſub his uerbis, Apage te in tergum ſatana, quoniam Dominum Deum meum feſtino adorare. Ideo eñ in aerem cruce ſublatus eſt Saluator, ut uia paradiſi,quæ olim clauſa erat ob peccatum,nunc uolentibus pateret,quem admodũ Paulus teſtatur,qui eo loci raptus eſt,& in cœlos adſcendit. Ideo Dominus illuſit ſerpẽti,& infernus deuaſtatus eſt,profligatoq; mortis imperio omnes reſurgũt,neq; iam deinde diabolus aduerſus nos inſurgit. Cecidit enim, & plane iam ſuper pectore & uentre prouoluitur: reſurrexit enim Dominus,& homines didicerunt aſpernari diuitias corporales, quippe qui uerbo & ſcientia diteſcant. Ille aũt draco,qui ſe diuitem gloriabatur, denudatus eſt,& iam Hirus & pauper omnia ſua ſpolia amiſit. Qui quũ olim medius inter cherubinos uerſabatur, omniq; lapide precioſo redimitus,Sardio,Iaſpide, Achate fulgebat,nunc in papyro & arundine, & ruderibus dormit,ut in Iob de eo refertur. Ideo enim Deus pauper fuit, ut nos illius paupertate diteſceremus, & diabolus nudaretur. Et quod mirabile eſt & magnũ in rerũ natura, homines ad mortem properant,optantes aduentum Domini,quũ miſer interea diabolus,qui olim imperia mortis tenebat, Saluatoris aduentũ reformidet,& iudiciũ exhorreat. Nouit enim ſibi præparatum ignem & Angelis ſuis. Eaq; de cauſa iudiciũ ſubijt Dominus, ut nos à iudicio liberaret,illumq; cõdemnaret. Cæterũ de diuina cognitione in omnes & omnibus in locis quid opus eſt loqui, quum ex ijs quæ fiant, quiſq; ſibi fidem hauriat? Non enim ulla dies præterlabitur, in qua non aliqui idola relinquant,ſuasq; & patriæ leges inficientur, & ad Deum confugiant, & Chriſti leges recipere concupiſcant, incredibili admiratione in cum credentes. Qui enim hactenus idololatræ, & Chriſtum ut hominem uilipendebant, eundẽ poſtea Deum eſſe agnoſcentes,deſtituunt idola: & quos dæmones in idolis metuebant, eos ad Dei cognitionem peruenientes,derelictui habent,& ab alijs expellunt: & uoluptatem,cui in idololatria ſua metuebant,in Chriſto nunc aſpernantur. Et peccatum quod illos tum ſuperabat, iam ſigno crucis uincentes deſpicatui habent,& ludibrium putant,

tant. Et prorsus nullam fidem uirginitati habentes, & impossibile esse dictitantes eam uirtutem in hominibus reperiri, ijdem ubi iam credidere Saluatori ex uirgine nato, non solũ eam in alijs esse agnoscunt, sed ipsi eam pudicitia & sanctitate corporis præstant, & uicissim ab Ethnicis ipsos iam tales esse factos credi non potest. Hinc iam ociosa obliterataq; est omnis magia, & uniuersa Græcorũ infatuata est sapientia. Nam in rebus diuinis, non uerbis, sed factis opus est: nec pronunciatio linguæ, sed animi affectus prodest. Ethnici igitur uerbis non capiunt illa quæ fide Christiani repræsentant. Et quæ uerbis agũt magi, hæc martyres Christi, non uerbis, sed rebus exhibent, & de qua uirginitate ambigunt magi & Græcorum Philosophi, hanc in Christo mulieres demonstrant: & dæmones, quibus, ut dijs, ethnici supplicant, eos pueruli in Christo persequuntur. In summa ille Christigerulus uir, ut Deus in terris, mala ab hominibus depellit, & undiq; quasi cum sole circumambulans & collustrans, iubar suum diffundit, cœlestemque uitam præ se fert. En tibi unum ex fortibus crucis factis: en quæ mors tibi Saluatoris efficit: non enim opus est hominis, sed Dei. Atq; ideo uti homo passus est, ut hominibus ea quæ sunt, super hominem & diuina largiretur. Illius enim sunt istæ in hominibus efficaciæ, in agendo præstantiæ. Nam si Paulus loquatur, non est alius qui in eo loquitur nisi Christus: siue magnalia & mirifica faciat, non est alia quàm Christi gratia, qua ille operatur. Nam tametsi in omnes uenerit cognitio Dei, non tamen ea hominum doctrina est, sed Verbi, quod descẽdit, ut esset intercessor mediatorq; Dei & hominum: ita enim scriptum est, Iam quod Iudæi olim reticuerunt, id nunc cõpletum uident: ita enim in scripturis habetur, Erunt omnes dociles Dei, quemadmodũ & Hieremias scripsit, Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, ac deinde ista uerba subinfert, Et non docebit quisq; fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quin omnes me cognoscent, à minimo usq; ad maximum, quod misericors sim in causis eorum. Alioqui quis est, qui eos in idololatria, ita pœnitentia stimulat nisi Dominus? aut quis est, qui eos inde abducit, etiamnum seruientes idolis, nisi ipse Christus, qui dicit, Quum exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum? Nam id certe pro ingenti miraculo habendum, quod etiamnum idololatriæ seruiẽtibus mens aperiatur, ut intelligant eos, quos hactenus pro dijs habuere, ligna prorsus & lapides esse: & quem irridebant ut crucifixum, hunc non pro homine, sed pro Deo agnoscant. Non igitur istius doctrinæ homo magister censendus est, sed is, qui solus mentem intuetur Deus. Beata nimirum & uiuifica crux Saluatoris, quæ de morte triumphasti: & eum, qui mortem in sua potestate habebat, diabolum sustulisti. O diuine sermo & reuera sapientia Patris, tu uersuti illius faciẽ aperuisti, & sinus plicasq; pectoris illius denudasti, ut & nos dicamus: non enim illius cogitationes ignoramus, mortalium amator & bone Domine: Tu nos captiuos redemisti, & seruientes peccato tua propria morte liberasti. Scimus quòd à peccato liberati sumus, ô pacificator fili Dei. Tu nobis filiorum adoptionem reddidisti, & ubi nos tuo Patri reconciliaras, inimicitiam in carne aboleuisti. O opulente Saluator & reuera rex. Tu pauper fuisti, ut nos tua paupertate ditesceremus: Tu nobis

regnum cœlorum largitus es. O creator & conditor omnium, Verbum Patris: Tu nos denuo reformasti, tuæq; creaturæ sumus conditi ad bona opera, lumen reuera & iubar Patris. Tu enim nos in tenebris illuminasti, & nō uidētes in lucem produxisti, ô forma & imago reuera Patris. Tu enim nos perditos formasti, & imaginem Dei nobis retribuisti, Deus, Verbum, & prorsus uita. Tu nos mortuos uiuificasti, & corruptos renouasti, induens nos immortalitate. Virtus, reuera & brachium, & dextera Patris. Tu enim dolores mortis soluisti, ianuas æreas, & uectes ferreos confregisti, ut scriptura dicit. Tu & serpentem diabolum, hamo escaq; humanæ carnis circumegisti per crucis trophæum, tuo ductu diuinoq; auspicio omnes eum conculcant, omnes ei illudunt. Te enim primum in illum insultante, initiū creaturæ incepit esse, conditæ ad hoc, ut illi insultaret. Te illum prosternente, omnibus oborta admiratio est, ut in hæc uerba prorumperent. Quomodo cecidisti è cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Teq; capiēte ab illo chirographum, affigenteq; illud cruci, omnes in illū conuitia iactant, dicentes, Quo modo nunc requiescit? quomodo inquam requiescit exactor, & in otium datus est accelerator? contriuit Deus iugum peccatorum. Iam enim post hac ei substernitur putredo, & uermis efficitur eius operimentum, nec est ut quisq; ulterius draconem metuat, sed te. Et per te Patrem adoramus. Ad istum modum igitur Deus, ubi primū resurrexerat, insultauit morti, & nos ab ea liberauit. Iudæi, ne ista quidem uidentes, ad pudorem redigi potuerunt, ignari contra seipsos ea se moliri, quæ in Dominum audebant: & in tradendo Christo, Hierosolymorū se traditionem prouocare, dicente Propheta Hieremia, Tradita tradetur Hierusalē in manus Nabuchodonosor regis Babyloniæ. Neq; cōspiciebant, quòd quum non uellent seruire Domino, se in seruos diabolo subijcerent, eiq; ancillarētur ad insidias Christi. Ignorabant enim in expetēdo Barabbam, & in occidendo Dominū, quòd ipsi uitā Barabbæ acturi essent, futurumq; esse, ut cædes & seditiones apud ipsos magis ac magis increbrescerent. Abijcientes uero Christum, lucem à se & ueritatem, & quicquid est Christus, abiecerunt, ut Esaias dicit, Ecce enim dominator Dominus Sabaoth, auferet à Iudæa & Hierusalem, ualidum & ualidam, uires panis & uires aquæ, gigantem & robustum, Principem & bellatorem, & Iudicem & Prophetam, & cōiectorem, & presbyterum, & præfectum quinquaginta militum, & mirificum cōsiliarium, & sapientem architectum, & prudentem auscultatorē, & præstituam illis principes adolescentes: & illusores ijs dominabuntur. Illudebant enim infelices illi Domino, & non animaduertebant illud Propheticum contra ipsos adimpleri, quod ita dicit, Illusores dominabuntur eorum. Hoc enim est illud mirabile Saluatoris, quod dum crucifixus pateretur pro humanitate, interim illuserit mortē, & contra Iudæos implerētur ea quæ scripta erāt. Quòd aūt lux ab illis ablata sit, ita testatum inuenies in Hieremia. Verbū quod factum est super Hieremiam in omnem populum Iudæ, ubi deinde istam uocem subinfert: Auferam ab illis uocē lætitiæ, & uocem gaudij, uocem sponsi, uocem sponsæ, odorē unguenti, & lumē candelæ. Nihil tamen ob id segniores fuere ad tradēdum gentibus. Saluatorem neq; uiderunt, etiam tum cæcu-

excutientes, quod ipsi non ita diu postea dispergẽdi essent inter gentes, & quod in eorum hæreditatẽ contra ipsos ingressuri essent ethnici, quemadmodũ scriptum est, Deus uenerunt gentes in hæreditatẽ tuam, polluerunt templum sanctum tuum, redegerunt Hierusalem in speciem tugurioli, ubi excubant custodes pomorũ. Neq; senserunt, quum inficiarẽtur Dominum regem suum esse, se spoliari Dauidico honore: siquidem illi repositum erat Dauidis regnum, & usq; ad aduẽtum Saluatoris id propagatum fuit, teste Patriarcha Iacob, ita dicente, Nõ deficiet princeps ex Iuda, neq; dux de fœmoribus eius, donec uenerit ille cui repositũ est, & ipse est expectatio gentium. Et renudantes Dominum, ac uerberibus mulctantes, non animaduertebant se ab eo renudari, & q̃ planctum aduersus se proritabant: dicit eñ Dominus, Auferam uestimenta mea, & lintea mea, ut non tegam turpitudinem illius. Et rursus ideo in planctu erit & luctu, incedet discalciata, & nuda, facietq; planctum ueluti draconum, & luctum ueluti filiarũ Sirenũ. Et quum inijcerent chlamydem coccineam, nõ prospiciebant quod aduersus se implerent criminationẽ illam spiritus sancti. Quoniã manus uestræ plenæ sunt sanguinis. Læti porro quod Christum spinis circũdarent, ea cæcucientia fuere, ut non perceperint ipsos sibi has spinas circũponere. Scriptũ est enim, Obstupescite, legite qui in fiducia fuistis, exuamini, nudæ sitis, circumcingite lumbos, & super ubera uestra planctum facite, ab agro desiderij, & à uite germinationis. Terra populi mei spina, & fœnum adscendet, & ex omni domo tolletur lætitia. Irridebant Dominum quasi qui se faceret filium Dei, nec uidebant se eo modo abijcere adoptionem filiorum, ut ipse protestatur, dicens, Filios genui & exaltaui, ipsi aũt me cõtempserunt, Ecce relinquitur uobis domus uestra. Dederunt illi in potũ acetum & fel, & in hoc ipso quoq; mira eorum cæcitas. Deus enim uineam ex Ægypto transtulit, & plantauit eam, & expectauit ut ex ea perciperet fructũ, uuam, & uinum. Illi contra uecordes pro uino acetum, pro uua reddiderunt fel, insignia scelerum Sodomitarũ in hoc ipso ostendentes. Nam & illorum uua, uua fellis est, ut in Deuteronomio scriptum est. Ideo enim Dominus & Saluator noster, cum sciret istiusmodi fructum ab illis prouenturũ, prædixit illis parabolam de uite, & q̃ ab illis auferendum esset regnũ cœlorũ, & dandum esset genti facienti fructũ eius. Ad hæc diuisere carnificibus uestimenta Christi, prorsus immemores se inter gentes diuidendos esse, quum Propheta ita dicat, Ecce dies ueniunt, & diuidentur spolia tua in te, & simul inducam omnes gentes in Hierusalem, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & polluentur fœminæ. Et rursum, Et rubigo deuorabit eorũ prædia. Quemadmodũ & Michæas dicit, In illa die assumetur in uos parabola, & plorabitur ploratus modulatus. sub his uerbis, Ærumna ærũnosa facta est portio populi mei, metata est, in funiculo (siue decempeda) non erat qui impediret, ut auerteret, agri uestri centuriati sunt: &, ut compendio dicã, quũ ita audaces temerarijq; essent aduersus Dominum, diem illam aduersum se prouocauerunt, quam prædixit Propheta. Dies enim iudicij Domini, & talionis iudicij Sion, & uertentur ualles in picem, & terra eorum in sulfur, &

erit terra eorum ut pix quæ ardet nocte & die, & non extinguetur in æternum, & adscendet fumus eius sursum in generationem, desolabitur, & habitabunt in ea uolucres, & herinacei, & ibides, & corui, & inducetur in eam funiculus geometriæ eremi, & onocentauri habitabunt in ea, principes eorum non erunt, & magnates eorum erunt in perniciem, et pullulabunt in ciuitatibus eius ligna spinea, & in propugnaculis eius, & erunt stabulum Sirenum, & gurgustium strutionum, & inuicem occurrent dæmonia in onocentauros: & clamabit alter ad alterum, ibi requiescent onocentauri, & ibi herinacius suum nidum fecit, & seruauit terra campos suos cum securitate. In has calamitates inciderunt Iudæi, quum putarent se Christum occidere. Hæc contra seipsos prouocauerūt, dum inclamant contra Saluatorem: ob ista condemnati sunt, dum uolunt condemnare Christum. Quisquis uolet accedat, faciatq; se arbitrum inspectoremq;, & non ex rebus in obscuro latentibus, sed ex claris euentis ueritatem colligat, & uideat quisnam sit Dominicæ mortis fructus, & quodnam Iudaicarum insidiarum emolumentum. Siquidem Saluatoris mors, orbem terrarū in libertatem asseruit, causamq; dedit, ut gentes Deum glorificent. Iudæorum furor Iudæos cum ipsa ciuitate deleuit, & in Dei cognitione occæcauit, Mors Christi mortuos uiuificauit, Iudæosq; suæmet insidiæ uita spoliarunt. Crux Saluatoris Ecclesiam gentium quum deserta esset, colonis habitatoribusq; frequentauit. Iudæi contra malitia orbem terrarum sibi intercluserunt, inhabitabilemq; reddiderunt, ut qui ne iam quidem ciuitatē ullam habeant. Et rursus, Mors Saluatoris regnum cœlorum ostendit. Iudæi contra suo furore, suos reges perdiderunt, & magnates amiserunt. His accedit, quòd crux Domini Angelos hominibus consociauit, & interpres conciliatrixq; eorum amicitiæ fuit: Iudæi contra insidiando contubernium, societatemq; domicilij cum dæmonibus lucrati sunt. Morsq; item Christi diminuit hominibus peccandi brutalitatem: Iudæi uicissim furore suo obbrutuerunt, & nunc cum Sirenibus, & herinaceis, & strutionibus, ex similitudine morum consuetudinem habent, ita absurdi iam moribus ut ipsi onocentauri. Quum pro iure apud ipsos iniustitia recepta sit, pro māsuetudine rabies, eaq; instar serpentis. In summa, nihil est apud illos, quod ipsis mortem non conciliet. Nunquid igitur operæprecium mortem Christi suppliciter uenerari, & dimittere consilium Pharisæorum? Nunquid igitur dignius est crucē potius adorare, quàm Iudæorum & mundi gratiam lucrifacere? Id enim est quod beatus Paulus scribit, Omnia existimo detrimentum, ut Christum lucrifaciam, ideoq; & gloriam sibi crucem arbitratur, dicens, Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Atq; hinc est quod ipse Dominus dicit, Quicunq; non tulerit crucem suam, & sequatur me, nō est me dignus, non potest meus discipulus esse. Sed hic opus est multa cautione, ne secundum Iudæos tollamus crucem, & non secundum Paulum. Paulus enim, ut trophæum peccati, gestabat crucem: Iudæi uero crucem ferebant, ut Christū tollerent. Quapropter caute et sobrie agendum est, ne dum accusamus Iudæos, paria cum

illis

illis contra Dominum faciamus. Multi ſiquidem adorantes Dominum, neque ita ut dignum eſt eo, uiuentes, non ſentiũt ſe reos fieri Dominicæ mortis. Qui enim comederit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus eſt corporis & ſanguinis Domini. Nam hoc Paulus ita eſſe teſtatur. Ad eandem rationem, Qui odit fratrem ſuum, non diligit Dominum. Sed eodẽ modo quo Iudæi, et ipſe Deum odio perſequitur. Qui autem pauperem uilipendit, contumelia afficit conditorem pauperis. Qui negligit pauperem eſurientem, & ſitientem, & nudum, ſimilis eſt Iudæis, qui Chriſtum exuerunt, & eum aceto & felle potauerunt. Et qui munera acceperit ſuper innocente, non eſt diuerſus à uenditore Domini Iuda. Nam & ipſe iuſtitiã, quæ eſt Chriſtus, uenalem habet, ut ille Chriſtum. Et qui non iudicat pupillo, neque uiduæ ius reddit, hic unus eſt ex inſidiatorib. & calumniatorib. Chriſti. In ſumma, quæ quis in proximum operatur, ea omnia Chriſto imputantur, qui noſtri cauſa deſcendit, & mortuus eſt. Ita enim Dominus in Euangelijs loquitur, Quatenus feciſtis uni ex puſillis iſtis, mihi feciſtis. Iam & id rurſum quoque ſciendum & obſeruandum eſt, quòd ſcortator & propriam animam perdit, & ipſe quoque, ut Iudæi, contumelia templum & corpus dei afficit. Qui enim templum Dei corrumpit, corrumpetur à Deo, ut Paulus ſcribit: & qui ſub regno peccati agit, nihil differt à Iudæis inficiatoribus & dicentibus ſe non habere Dominum regem, ſed Cæſarem. Ne ignoret qui detinetur à uoluptatibus, maioremque in illis delectationem ſentit, quòd & ipſe, ſicuti Iudæi, Barrabam depoſcit, & Dominum interficit. Ita enim Iudæi reprobos mores Barrabæ ſcilicet diligentes, uirtutem perſequuti ſunt: ſciat quoque is qui in fide firmus non eſt, ſe talem eſſe, quales illi qui incredu li erant, ac dicebant, Si Filius Dei eſt, deſcendat de cruce, et credemus ei. Nã & illi iſta per incredulitatẽ loquuti ſunt. Quid igitur hic faciendum eſt? Nihil aliud quàm ut credamus Chriſto, & ſecundũ eum uiuamus, ſicuti Paulus dictitat, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Ieſu Chriſti: & Iudæorum amicitiam, incredulitatem, ſubſannationes & fabulas, & proſapiarũ deſcriptas in infinitum ſeries, auerſemur, quæ potius quæſtionem ſuppeditant, quàm ædificationem Dei in fide, ſed adhæreamus cruci, & digne illa uiuamus, & dicamus eaſdem cum Paulo uoces: Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Ita enim quum uixerimus, & crediderimus in Dominum, cognoſcemus eius in cœlum aſſumptionem, eiuſque ad dexteram maieſtatis ſeſſionem, & Angelorum illi ſubiectionem conſpiciemus, eiuſque cum gloria reditum, quem Angeli præindicant, ſancti decantant, omnes autem uidentes exultant, & gaudent in Chriſto Ieſu, per quem Patri gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE AD Serapionem Episcopum Tmueos, contra eos qui dicunt Spiritum Sanctum creaturam esse, EPISTOLA.

ITERAE tui sanctissimi affectus datæ sunt mihi in eremo, etsi tum acerba erat contra nos persecutio, & multiplex peruestigatio eorum, qui me ad necẽ quærebant, tamen pater misericordiarũ, & Deus omnis consolationis, nos in tuis literis consolatus est. Nam refricata mihi memoria tuæ pietatis, cæterorumq́ qui legitimi ingenuiq́ Christiani sunt, uidebar mihi eos præsentes habere: diu igitur eas literas cum gaudio in manu tenebam. Cæterũ ubi eas perlegissem, incepi denuo mœrore angi. Scripsisti em̃ charissime & re-uera desideratissime, & ipse quoq; mœstus, quosdam ex Arianis prodijsse, qui quũ male ferant blasphemiã in Filiũ, ipsi tamen male sentiunt de spiritu sancto, dicuntq́ eum non solũ creaturã esse, sed unũ quoq; ex spiritibus ministris, & gradu tantũmodo à cæteris Angelis differre. Quæ quidẽ res belli simulachrũ cũ Arianis habere uidetur, quũ interim ueræ & piæ fidei cõtrouersiã faciant. Vt enim illi abnegantes Filiũ, abnegant & Patrẽ, ita quoq; et isti male loquẽtes de spiritu sancto, male etiã loquũtur de filio, belluq́ cum ueritate ita inter se ambæ istæ sectæ diuiserũt, ut illi contra Filiũ, isti contra spiritũ male sentientes, eandem possideant aduersus Trinitatẽ blasphemiã. Hæc ego omnia simul intuẽs, cogitansq́, nõ potui non graue luctũ mœrorem q́ in animo cõcipere, q rursus diabolus inuenerit histriones, qui illius uesaniã agant, decreueramq́ hoc tẽpore me intra silentiũ cõtinere: uestræ tamẽ sinceritatis adhortatione, simul & illorũ prauis opinionib. & satanica temeritate ad hanc epistolã paucis cõscribendam impulsus sum, uix quoq; ad id ipsum suffeci, sed in te spem posui, q hac materia instructus, pro tua prudentia, ea quæ deessent, adiũgeres, quo ita plena aduersus impiã hæresim refutatio cõficiatur. Verũ ista sententia eorũ non est à cæteris aliena. Semel enim inficiati Dei Verbũ, cõgruenter iam easdẽ blasphemias de spiritu sancto loquũtur: quapropter non est pluribus agendũ aduersus eos: sufficiũt em̃ quæ prius in eos dicta fuere. Illis aũt qui in causa spiritus sancti falluntur, aliquo modo (prout ipsi uerba fecerint) re aliquantisper excussa respondendũ erit. Quorũ certe statim uecordiã admireris, q quum Filiũ dei creaturã esse nolint, ferre tamẽ queant, spiritũ Filij nominari creaturam. Ob uerbi enim cum Patre unitatẽ, nolunt Filium in numerũ creaturarũ recenseri, sentiuntq́ eum (quod & uerũ est) conditorẽ, opificemq́ esse creaturarũ. Cur igitur spiritũ sanctum qui habet eandem unitatem cum Filio, quam Filius habet cum Patre, creaturam dicunt? Neq; intelligunt q quemadmodũ qui Filiũ diuidũt à Patre, nequeant tueri, ut unus sit Deus: ita quoq; qui

diuidunt spiritũ sanctũ à uerbo, non possunt seruare unam in Trinitate dei tatem, quũ illam rescindant, eiq́ alienã & diuersæ speciei naturã admisceãt, & creaturis coæquent: Quæ res ostendit, non unius generis esse Trinitatẽ, sed eam constare ex duabus diuersisq́ naturis, ob diuersam (ut ipsi uolunt) spiritus substantiã. Quale igitur eorũ numen ex creatore creaturaq́ confla tũ? Siquidẽ non iam Trinitas, sed binitas, atq́ adeo creatura, in hoc numero reperiatur, si Trinitatẽ, quod fieri non potest, cõstituere coneris. Iam qui quæso possunt cum creaturis post Trinitatẽ conditis, Trinitatis spiritũ cõiungere? Quid hoc est, nisi denuo discerpere & dissoluere Trinitatẽ? ergo qui male sentiunt de spiritu sancto, non recte etiã de Filio sentiunt. Si enim recte de Verbo Dei sensissent, etiam de spiritu sancto recte sensissent, qui à Patre procedit, qui Filij proprius est, qui à Filio discipulis datur, & omnib. qui in ipsum credunt. Quapropter quum ita errant, fit, ut neq́ de Patre sanam fidem habeant. Qui enim spiritui aduersantur (ut magnus ille martyr Stephanus dixit) illi etiam Filium negantes, ne Patrem quidẽ habent. Vnde igitur ista (heus uos alloquor) unde inq́ ista temeritatis occasio, ut uerbũ dñi uobis timori nõ sit? Qui blasphemauerit in spiritũ sanctũ, nõ adipiscitur remissionẽ, neq́ in hoc seculo, neq́ in futuro. Cæterũ Ariani, etsi Dei aduentũ in carne, & quæ de eo dicta sunt, nõ intelligãt, indeq́ occasionem suæ hæreseos mutuẽtur, nihilo tamen minus ob hoc Dei hostiũ & oppugnatorũ uocabulo notati sunt, ut qui reuera de terra loquerẽtur. Sed uos, unde errorẽ traxistis, aut à quibus tandẽ ista audijstis, aut quæ ratio modusq́ uestræ aberrationis? Quoniã, inquiũt, legimus in Propheta Amos, deũ ad istum modum loquentem, Ecce ego ille qui stabilio tonitru, & creo spiritum, & annũcio in homines Christum eius, facioq́ auroram & caliginem, & adscendo super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi. Atq́ hinc, inquiunt, fit, ut Arianis Spiritum Sanctum creaturam esse asserẽtibus fidem habeamus. Ita ne, dum quod apud Amos est, legitis, id quod in Prouerbijs est, non legistis? Dominus creauit me initium uiarum suarũ ad opera sua, nunq́ puto uos legisse, alioqui si à uobis lectũ esset, Prouerbij illius ueritatẽ recte interpretati fuissetis. Sed quum simpliciter inuenitis in scripturis, spiritum dici creaturam, statim existimatis de Spiritu Sancto uerba fieri. Atqui in Prouerbijs sapientia manifeste de se dicit: Creauit me: ibi uos tamen, idq́ recte, eam interpretationem huic dicto adiungitis, ut sapientiam rerum creatricem, minime numeretis in classe creaturarum. Itidem etiam hic sermo Prophetæ nullas præ se fert notas, ut de Spiritu Sancto mentionem faciat, quum Spiritum nominat. Quomodo igitur, quum sit tanta diuersitas apud sacras literas, in hac uoce Spiritus, dictumq́ illud posset habere propriam suam & indepravatam sententiam, uos tamen, uel ut uitilitigatores, uel ut à serpente Arianico hæresi morsi, existimatis apud Amos in ijs uerbis mentionem de Sancto Spiritu fieri, ne uobis memoria sentiendi, Spiritum sanctum esse creaturam, ex animo cadat. Dicite saltem, ubi in scripturis sanctis reperitis spiritum sanctum simpliciter nominari spiritum, sine additamento Dei aut Patris, aut à me, hoc est, ex Deo, uel absq́

articulo,uel Christi,uel filij, aut ut non adiungatur sanctus aut paracletus, aut ueritatis,hoc est,filij,qui seipsum nominat ueritatem, ut simpliciter allegata hac uoce spiritus, de spiritu sancto hoc dictum suspicemini? Excipiatur ab hac ratione & quasi regula, quum quod prius distincte cõmemoratum est de spiritu,postea simpliciter repetitur: ibi enim ex superiorib. præcognoscitur,de quo spiritu mentio fiat,etiamsi in sequentibus nudum tantũmodo spiritus uocabulum sit positum. Aut quãdo ad illos fit sermo, qui iam sciunt de quo spiritu intelligendum sit, quod dicitur. Alioqui certe sine articulo τὸ, aut adiectionibus cæterarum notarum, nunquam spiritus nudi uocabulum trahi potest ad significationẽ sancti spiritus, ut apud Paulũ ad Galatas:Hoc solum cupio ex uobis rescíscere, ex operibus legis accepistis spiritum,an ex auditione fidei? utpote quibus cognitum erat,se eum spiritum accepisse,qui datur credentibus, & renatis per lauacrum regenerationis.Quale illud ad Thessalonicenses,Spiritum nolite extinguere: qua forma uerborum uti uoluit,quia & ipsi sciebãt,quem spiritum accepissent:scilicet,ne spiritum,qui gratiam in ipsis accendebat,extinguerent.In Euangelijs uero si Euangelistæ loquantur humano more de Saluatore ob carnem, quam assumpsit:Iesus aũt plenus spiritu,reuersus est à Iordane,aut illud,Iesus abductus est à spiritu in desertum: eandem rationem ista dicta in se continent.Siquidem prædictum fuit à Luca: Contigit aũt dum baptizaretur uniuersus populus,Iesusque baptizatus esset & oraret,aperiri cœlum,& descendere spiritum sanctũ corporali specie, instar columbæ super eum. Vnde liquet quum spiritum postea simpliciter dicit, Euangelistam hoc de spiritu sancto intelligere.Ita apud quos est spiritus sanctus,quum illis nude dicitur de spiritu sine additamento dei, aut alterius notæ ambiguum illis esse non potest,quin spiritus sanctus intelligendus sit,maxime si adsit articulus τὸ.Dicite aũt mihi,quemadmodũ ante à uobis postulatum fuit, an uspiam legeritis in sacris literis spiritum sanctum simpliciter nominari spiritum, sine additamẽto eorum titulorum,& absque ea obseruatione,cuius supra meminimus? uerum mihi hoc nunquam dixeritis: utpote quod nusquam scriptũ reperiri possit.Sed contra in Genesi scriptum est,Et spiritus Dei ferebatur super aquas,ac paulo post.Non manebit spiritus meus in hominibus istis,eò quòd ipsi carnes sint.In Numeris item Moses dicit ad Iesum filium Naue. Ne tu me æmuleris, & quidam ita, Quum dederit Dominus spiritum suũ super eos.Et in Iudicum libris de Othoniele, Et factus est Spiritus sanctus super eum,& iudicauit Israel.Atque itidem: Et factus est spiritus domini super Iepte.Similiter quoque de Samsone,In uirum puer adultus est, & benedixit eum Dominus,& incepit spiritus domini cum illo ambulare. Et insiluit in eũ spiritus domini.Dauid quoque ita canit,Et spiritũ tuũ sanctũ ne auferas à me.Rursumque in centesimo quadragesimo secũdo Psalmo, Spiritus tuus bonus deducet me in uia recta,propter nomen tuum domine.In Esaia quoque scriptum est, Spiritus Domini super me, propterea unxit me.Quin & superius ita habetur: Væ uobis filij desertores, hæc dicit Dominus, Fecistis consilium sed non per me, & fœdera, & non per Spiritum meum, ut

peccato

peccato peccatũ addatis. Ac rurſum, Audite hæc, num ab initio in occulto locutus ſum uobis? quũ fieret, illic eram, & nunc dominus emiſit me, & ſpi ritus eius. Paulo poſt ita dicit, Hoc meum cum illis pactũ, dixit Dominus, Spiritus meus eſt ſuper te, & rurſum in ſequentib. infert. Non legatus, neq; angelus, ſed ipſe Dominus ſeruauit eos, eo quòd illos diligeret, & parceret ipſis. Ipſe redemit eos, & exaltauit illos per omnes dies ſeculi: ſed ipſi immo rigeri fuere, & exacerbauerunt ſpiritum ſanctum, & uerſus eſt eis in inimi citiam. Ezechielis itidem hæc uerba ſunt, Suſtulit me ſpiritus, & duxit me in terram Chaldæorum, in captiuitatẽ, in uiſione in ſpiritu Dei. In Daniele aũt, Excitauit Deus ſpiritum ſancti pueri iunioris, cui nomen Daniel, & ex clamauit uóce magna, Purus ſum ego à ſanguine iſtius. Et Michæas ait, Do mus Iacob exacerbauit ſpiritum Domini. Et per Iohelem Deus loquitur, Et eueniet poſtea, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Per Za chariam aũt hæc inquit, Dei uox eſt loquentis: ueruntamen ſermones me os, & inſtituta mea non recipitis, quæcunq; egó præcipio ſeruis meis Pro phetis. Et quum obiurgat Propheta populum, poſt nõnulla interiecta hæc dicit, Cor ſuum reddiderũt contumax, ut non audirent legem meam. Et ſer mones ſuos emiſit Dominus omnipotẽs in ſpiritu ſuo in manibus Prophe tarum priorũ: Et hæc quidem pauca collecta è priſcis allegauimus: uos aũt inuicem conſulite Euangelia, & quæ ab Apoſtolis ſcripta ſunt, & audietis etiã ibi, quũ plurimũ uariet ſignificatio huius uocabuli, Spiritus, peculiari et eximio quodã modo ſpiritu ſanctũ nõ ſimpliciter ſpiritũ, ſed cum appen dice & epitheto, qualia ante diximus, nominari. Dominus igitur, quum hu manitus baptizaretur, ob carnẽ quam geſtabat, dicitur ſuper eum ſpiritus ſanctus deſcendiſſe, quẽ quũ daret diſcipulis, locutus eſt, Accipite ſpiritum ſanctũ, quẽ mittet Pater in nomine meo, ille docebit uos omnia. Ac paulo poſt de eodem loquẽs, Quũ uenerit paracletus quẽ ego mittam uobis à Pa tre ſpiritũ ueritatis, qui à Patre procedit, ille teſtificabitur de me. Et rurſum: Non enim uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus Patris ueſtri qui loquitur in uobis. Et paulo poſt, Si uero in ſpiritu Dei eijcio dæmonia, ergo peruenit ad uos regnũ Dei. Deniq; omnẽ colendi numinis rationẽ, & noſtri initiati onẽ, in qua nos ſibi copulauit, & per ſe Patri, in ſpiritu ſancto abſoluens & adimplens, præcepit diſcipulis, Profecti docete oẽs gentes, baptizãtes eas, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Et quum eundem promitteret, præcepit eis ne ab Hieroſolymis decederent, & poſt paucos dies dum com plerentur dies Pentecoſtes, erant omnes ſimul in eodem loco, & factus eſt ſubito è cœlo ſonus tanq; rapidioris et uiolentioris ſpiritus, & impleuit do mũ ubi ſedebãt, & apparuerũt illis diſpartitæ linguæ inſtar ignis, ſederũtq; ſuper unumquemq; eorũ, & repleti ſunt oẽs ſpiritu ſancto, & cœperũt loqui alijs atq; alijs linguis, queadmodũ, τὸ πνεῦμα, hoc eſt, ſpiritus ille dabat elo qui illis. Inde per impoſitionẽ manus Apoſtolorum, ſpiritus ſanctus daba tur renatis. Agabus quoq; in ſpiritu prophetauit, Hoc, inquiens, dicit ſpiri tus ſanctus. Item Paulus, In quo uos Spiritus Sanctus Epiſcopos conſti tuit, ut paſceretis Eccleſiam dei, quam acquiſiuit ſibi per propriũ ſanguinẽ. Et Eunucho baptizato rapuit Philippũ ſpiritus domini. Petrus q; ſcripſit

refe-

referentes stipendium fidei uestræ salutem animarum, de qua salute inquisierunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de gratia in uos collata Prophetauerunt, indagãtes, & quali quo tẽpore manifestabit illis spiritus Christi, testimonium perhibens de passionibus Christi, & paulo post de gloria eiusdem. Et Ioãnes in Epistola sua scripsit, In hoc cognoscimus quòd in eo manemus, & ipse in nobis, eò quòd ex Spiritu suo dedit nobis. Paulus itẽ ad Romanos in hæc uerba, Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu: qui aũt spiritum Christi non habet, ille eius non est. Si autẽ Christus in uobis, corpus quidem propter peccatum mortuum est, spiritus aũt uiuit per iustitiam. Si aũt spiritus eius qui excitauit Christum è mortuis habitat in uobis, is qui excitauit Iesum Christum è mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra per spiritum inhabitantem in uobis. Ad Corinthios item: Nam spiritus ille omnia scrutatur, etiam profunda dei. Quis enim nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? ita quoq; quæ Dei sunt, nullus cognoscit nisi spiritus Dei. Nos aũt non spiritũ mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus ea quæ à Deo nobis donata sunt. Idem rursus, Omnia ista operatur unus & idem ille spiritus, diuidens unicuiq; peculiaria prout uult. Et rursum, Dominus aũt spiritus est, ubi porro spiritus domini, ibi libertas. Iam mihi uidete quomodo & Galatis scribit: Vt, inquit, benedictio Abrahæ fiat in Christo Iesu, ut promissionem spiritus illius capiamus per fidem. Et iterum, Quoniam aũt estis filij, ideo emisit Deus spiritum filij sui in cordibus nostris, clamantem, Abba Pater: Quapropter non amplius seruus es, sed Filius & hæres Dei per Christum Iesum. Eiusdem ad Ephesios hæc uerba sunt: Et ne Dei spiritum sanctum contristetis, in quo cõsignati estis in diem redemptionis. Iterum idem ille, Studentes seruare unitatem illius spiritus, in uinculo pacis. Ad Philippenses uero libere dicit, Quid enim, si uel quouis modo aut per occasionẽ, aut per ueritatem Christus prædicetur, ob hoc ipsum gaudeo, atq; adeo gaudebo: Scio enim q hoc eueniet mihi ad salutem, per uestras preces, & suggestionem spiritus Iesu Christi pro cordis mei expectatione & spe mea, quòd in nullo pudefiã. Rursumq; alibi, Nos sumus ipsa circũcisio qui spiritu seruimus, & gloriamur in Christo Iesu. Et Thessalonicensib. cõtestatus est, Ergo qui uilipendit, non hominem uilipendit, sed deum qui dedit spiritum sanctum nobis. Et apud Hebræos, Significãte spiritu sãcto, ne unq; manifestaretur uia sanctorum, adhuc primo tabernaculo retinente suum statum. Et rursus: Quanto putatis teteriore dignus habebitur supplicio, qui Filium Dei conculcarit, & sanguinem testamẽti cõmunem putauerit, in quo sanctificatus est, & spiritum gratiæ contumeliose tractauerit? Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis uituli adspersus immundos sanctificat, quod attinet ad puritatem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritũ sanctum seipsum obtulit immaculatũ Deo, purificabit cõscientiam uestram ab operib. mortuis? Idem ad Thessalonicenses: Et tunc reuelabitur iniquus ille, quem Dominus Iesus tollet spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui. Ecce quomodo spiritus sanctus in uniuersa scriptura, certis notis describitur. Qui igitur fit, ut uos tale quid in Propheta conspiciatis? siquidem πνεῦμα illud,

hoc

hoc est, spiritus apud Prophetam, ne articulum quidem τὸ sibi adiunctum habet, ut uel inde occasiones captaretis. Vos tamen temere uobis figuras cōminiscimini, & asseritis spiritum qui dicitur creari, spiritum sanctū esse, quum tamen ex eruditis hominibus differētiam spirituum liceat cognoscere. Siquidem dicitur & hominis spiritus, quemadmodū à Dauide canitur: Nocte cum corde meo meditabar, & tumultuabatur spiritus meus. Baruch aūt in precibus suis ait: Anima in angustijs & spiritus mœroris clamauit ad te. Et in oda trium puerorum, Benedicite spiritus & animæ iustorum domino. Apostolus item scribit: Ipse spiritus attestatur spiritui nostro, quòd sumus filij Dei, & hæredes. Et rursum: Nullus nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui habitat in eo. Et in epistola ad Thessalonicenses bene precatur, dicens, Integer spiritus uester, & anima & corpus inculpabiliter in aduentum domini nostri Iesu Christi seruetur. Quin & uentus spiritus dicitur, ad istum modum in Genesi: Et excitauit Dominus spiritum in terra, & cessauit aqua. In Iona itidem: Excitauit Dominus spiritum in mari, & factū est mare procellosum, & in periculo erat nauis ne quassaretur: Et in 106. Psalmo scriptum est: Dixit, uenit spiritus turbinis, & exaltatæ sunt undæ eius. Et in 148. Psalmo, Laudate Dominum ex terra, dracones, & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ, qui facitis uerbum eius. Et in Ezechielis lamentatione 602. In corde maris, in aqua multa duxerunt te remiges tui, spiritus austri contriuit te. Vos quoq; si sacras literas euolueritis, inuenietis spiritus uocabulum in hoc usurpari, ut & mentem uerborum significet, Paulo ita scribente: Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus. Litera enim occidit, spiritus uiuificat. Siquidem dicta literis exarata sunt, & mens quæ in illis consistit, spiritus appellatur. Ita & lex spiritualis est, ut non (quemadmodū iam denuo loquitur) seruiamus uetustati literæ, sed in nouitate spiritus. Idem inter gratias agendas inquit, Igitur ego mente quidem seruio legi Dei, carne aūt legi peccati: nulla ergo condemnatio ijs, qui in Christo Iesu sunt: Lex enim spiritus uitæ, quæ in Christo est, liberauit me à lege peccati. Philippus uero uolēs Eunuchum à litera ad spiritum cōuertere, Intelligis, inquit, quæ legis? Tale quid & Chaleb habuisse in Numeris contestatum est, Deo ita loquente, Puer autem meus Chaleb, quoniā alterius spiritus fuit, & secutus est me illuc in terram in quam uocatus est, introducam, quoniam alia, quā illi, mente locutus erat, placuit Deo. Tale cor siue mentem uoluit Deus populum habere, per Esaiam dicens: Facite uobis cor nouum, & spiritum nouum. Quum igitur res ad istum modum se habeat, & tanta sit diuersitas significationis in hoc uocabulo spiritus, meliores essetis, si audientes de spiritu creato mentionē fieri, id existimetis ad aliquem ex spiritibus iam dictis pertinere. Quale est, quod in Esaia scriptum est: Consensit Aram cum Ephraim, & obstupuit anima eius, & anima populi illius, quemadmodū lignum quod in sylua à spiritu cōcutitur. Tale siquidem est & illud: Excitauit Dominus spiritū in mari propter Ionam: Sequitur enim post tonitru uentorum spiritus, sicuti de pluuia super Achab scriptum est, Et factum est, donec &c. Et cœlum obtenebratum nubibus & spiritu. Cæterum, quia de Christo mentionem facit

illud

illud elogium, Recte uos spiritum, de quo mentio ibi fit, non alium, quam spiritum sanctum esse obseruastis: sed eum natura distinguere & alienare à Filio, unde quæso didicistis? quum Christum quidem dicatis creaturã non esse, sed spiritum sanctum esse? Absurdum est, res diuersas natura, uno nomine appellare, unaque cõglorificare. Quæ enim cõmunio, aut quæ similitudo creatori cum creatura? Quid iam restat, nisi ut cum Filio in eodem censu & classe cõstituatis ea quæ à Filio sunt condita? Rectum igitur erat de spiritu uentorum intelligere illud scripti, de quo iam diximus. Verum quia in hoc dicto mentionem de Christo habitam ad calumniam uertitis, necessarium est ut acriter inspiciamus uerba, num de spiritu qui creari dicitur, cõuenientiorem aliquam inuenire poterimus sententiam. Quid igitur est aliud annunciare inter homines Christum eius, nisi eum fieri hominem? quod & simile dictum est cum istis uerbis, Ecce in utero uirgo habebit, & pariet Filium, & uocabunt nomen eius Emanuel, & quæcunque alia de eius aduentu scripta sunt. Verum quia de uerbi aduẽtu in carnem sermo habetur, quem hic spiritum creatum intelligere possumus? nisi eum, qui in hominibus reformatur ac renouatur? Siquidem per Ezechielem promisit Deus, Et dabo uobis, inquit, cor nouum, & spiritum nouum dabo uobis, & auferam lapideum cor ex carne uestra, & dabo uobis cor carneum, & spiritum meum dabo in uos. Quando hoc impletum est, nisi quum adueniens dominus omnia gratia sua renouauit? En tibi in hoc ipso dicto differentia spirituũ declaratur, et spiritus ille noster est qui renouatur. E diuerso spiritum sanctum non ita nude spiritum uocant, sed suũ eum spiritum esse dicit Deus, in quo, quæ nostra sunt, renouantur. Quemadmodũ Psaltes ille in 103. Psalmo dicit, Auferes spiritum eorum, & deficient: & in puluerem suum reuertentur: Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Si igitur eo spiritu renouamur, certe ille qui creari dicitur, nõ spiritus sanctus, sed noster intelligendus est. Quòd si ideo (quia per uerbum condita sunt omnia) recte sentitis Filium creaturam non esse, qui quæso blasphemum non erit, dicere spiritum sanctum creaturam esse, in quo omnia Pater per Verbũ suum perficit, ac renouat? Et quia scriptum est simpliciter, spiritum creari, ex eo sibi finxerunt spiritum sanctum esse qui creatur. Rectũ igitur est, ut credant non ipsum spiritum sanctum creari, sed nostrum, qui in spiritu sancto renouatur. De quo & Dauid in Psalmis inter uota sua canit: Cor mundum crea in me deus, & spiritum rectum innoua in uisceribus meis. Atque ad istũ modum describitur spiritus, ut Zacharias ait, Extendens cœlum, & fundamento stabiliens terram, & fingens spiritum hominis in ipso: Quod enim prius creauerat, illud collapsum iterum creat, ipse in creatura cõsistens. Verbum enim caro factum est, ut (quemadmodũ Apostolus dixit) duo conderet in unum hominem, qui secundum Deum uocatus est, in iustitia & sanctitate ueritatis, non quòd alius creatus sit, diuersus ab illo homine, qui primum secundum imaginem Dei factus erat, Paulus hæc loquitur, sed quòd iuberet, ut mentẽ quæ in Christo condita & renouata erat, recuperaremus, quod ipsum denuo per Ezechielem declarat, ita dicentem, Facite uobis ipsis cor nouum, & spiritum nouum. Et cur est quòd moritur domus Israel?
Nolo

Nolo mortem morientis, dicit Dominus Adonai. Quū igitur illud de creato spiritu talem habeat intellectum, congrue intelligeretur ita firmamentū, tonitru, & fidelem sermonem, & incōcussam legem spiritu creari. Huius tonitrui ministros, Iacobum & Ioannē esse cupiens Dominus, appellauit eos boanerges, hoc est, filij tonitrui. Ioannes certe è cœlo clamat, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: Antea enim lex umbram habebat futurorū bonorum, uerum quum Christus hominib. iam adesse prædicaretur, Ego, inquiens, adsum qui loquor, ut à Paulo refertur, tamen eius uox terram cōcussit, quod antea promiserat. Iterū semel concutiam, non solum terram, sed et cœlum. Illud porro uerbum semel significat in rebus concussis transmutationē futuram, ut reliqua manerent quæ non cōcuterentur, quapropter regnum incōcussum accipientes, obtinemus gratiam per quam acceptabiliter seruimus Deo. Regnum aūt quod ipse infinitum dicit, illud est, de quo Dauid psallit: Dominus regnauit, decorem indutus est, & circūcinxit se, nam & firmauit orbem terrarū, qui non cōmouebitur: illud igitur à Propheta dictum, aduentum Saluatoris innuit, in quo & nos renouati sumus, & lex spiritus incōcussa permanet. At illi qui reuera sunt Tropici, hoc est, transmutabiles, fœdere inito cum Arianis, blasphemiam in deitatem inter se partiti sunt, ut isti Filium, illi uero spiritū sanctum creaturam dicerent. Ausiq; sunt, ut ipsi loquuntur, tropos sibi excogitare, & interpretari illud Apostoli dictum, qui recte Timotheo scripsit, Testor, inquit, coram domino nostro Iesu Christo, & electis Angelis, ut hæc obserues sine præiudicio, nihil ex affectibus faciens. Illi aūt dicunt, ex eo quòd Paulus nominato Christo, angelos statim subiunxerit, necessum esse, spiritum Angelis annumerari, & eiusdem ordinis esse, eumq; Angelū esse, sed maiorem cæteris. Primū igitur inuentū istud impietatis Valentini est, neq; isti ignorant se, quod Valentini est, loqui. Is enim, inquit, misso paracleto, unà cum eo missos esse Angelos eius coætaneos. Atq; ita redigentes spiritum in ordinem angelorum, non sentiunt se Angelos Trinitati consociare. Si enim post Patrem & Filium (ut ipsi uolunt) sunt Angeli, certum est Angelos esse in Trinitate, neq; eos iā esse administratorios spiritus, qui ad ministeria emittuntur, neq; sanctificari, sed potius alijs dare sanctitatem. Quæ igitur est ista tam impotens uæcordia? ubi scripturarum inuenerint, Angelum esse spiritum sanctum? Eadem cum superiorib. mihi necessum est dicere, Paracletus, inquam, nominatus est spiritus adoptionis, Spiritus sanctificationis, spiritus Dei, & aliquando spiritus, nusq; aūt Angelus, aut Archangelus, aut spiritus ministerij, quod in Angelos competit: sed potius huic pariter & Filio minister apud Mariam est Gabriel, quum ita dicat, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Iam quum scripturæ nusq; spiritum sanctum nuncupēt Angelum, quid habēt, quo se in tam bruta temeritate excusēnt? Quorum animis Valentinus hoc delirium asseminauit, homo prorsus amens, qui hunc paracletum, illos aūt Angelos nominat, eosq; tēporis parilitate spiritui sancto coæquales esse, dicit. Sed ecce, inquiunt, in Zacharia scriptum est: Hæc dicit Angelus, qui loquitur in me, & certum est hic Angelū spiritum significare in illo loquentem,

tem. Hoc nunq̃ dicerent, si quod legunt, attenderent: Ipse enim Zacharias quum uisionem de candelabro uidisset, ita ait, Ecce respondit Angelus, qui loquebatur in me, & dixit, Non cognoscis ista quæ sint? & dixi, non Domine: & respondit mihi & dixit, Hic est sermo Domini ad Zorobabel, nõ in magna potentia, neq; in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus omnipotens. Ex quibus uerbis liquet, Angelũ illum loquentem Prophetæ, non esse spiritum sanctum, sed Angelum dũtaxat: spiritum aũt fuisse spiritũ omnipotentis Dei, cuius ministerium obibat, famulabaturq; hic Angelus, spiritumq; esse indiuisum à deitate & fortitudine Filij. Sed quia Apostolicum dictum causantur, quòd post Christũ Angelos electos posuerit, dicant mihi quis sit ex istis Angelis, qui cum Trinitate ut eiusdem ordinis constituitur, cum omnes illi unum numero non sint? aut quis illorum sit, qui in Iordanem in speciem colũbæ descendit? Mille enim chiliades, & infinitæ myriades sunt, qui ministeria obeunt: aut cur cœlo adaperto scriptum nõ est, descendet aliquis ex numero electorum Angelorum, sed spiritus sanctus? Aut cur Dominus loquens ad discipulos de cõsummatione seculi, & de emittendis ad eam rem satellitibus uerba faciens: Emittet, inquit, filius hominis angelos suos? & superius quoq; scriptum est: Angeli ministrabant ei, Quin & ipse iterum dicit, Exibunt angeli. Vbi aũt discipulis spiritus donatur, hæc eius uerba sunt: Accipite spiritum sanctum, et amandans eos ita locutus est, Abeuntes docete omnes gentes baptizantes eos, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti? Non enim Angelum associat Trinitati, neq; in creatura nos sibi ac Patri coaptauit, sed in spiritu sancto, quem ipse promiserat: neq; in promittendo, se angelum, sed spiritum ueritatis missurum dixit, qui à Patre procedit. Certe & Moses, cui cognitum erat, Angelos creaturas esse, & spiritum sanctum adunitum Patri & Filio, Deo ad ipsum ita loquente, Abi & adscende hinc tu & populi tui, quos ex Ægypto eduxisti in terram, quam daturum iuraui Abrahæ & Isaac & Iacob, dicens: Semini uestro dabo eam, & unà emittam ante faciem tuam Angelum meum, & eijciet Chananæum, recusauit ducatum angeli: Nisi, inquit, ipse nobiscũ proficisceris, ne me hinc abducas: nolebat enim creaturam populi ducem esse, ne omisso creatore creaturæ discerent inseruire. Certe angelum deprecans, rogabat Deum ut ipse dux esse uellet: Deo aũt promittente in hæc uerba, & hoc quod dixisti, faciam: inuenisti enim gratiã coram me, & noui te præ omnibus. In Esaia scriptum est, Qui adscendere fecit pastorem ouium, ubi est, posuit in ijs spiritum sanctũ qui dextera abduxit Mosen, ac paulo post, Descendit spiritus à Domino, & deduxit eos: Sic duxisti populum tuum, faciens tibi nomen gloriæ. Quis hinc non contuetur ueritatem, quum deo promittente, se ducem fore, non Angelum missurum pollicetur, sed spiritũ suum, qui est super Angelos, isq; eorum dux factus est? Vnde ostenditur spiritum nec creaturam nec Angelum esse, sed superiorem creaturis adunitum diuinitati Patris. Ipse enim Deus per Verbum in spiritu sancto deduxit populum. Vnde per uniuersam scripturam dicit, Ego eduxi populum ex Ægypto. Testes uos estis, an Deus alienus erat inter uos, præter me. Et sancti ita alloquuntur Deum, Deduxisti ut oues populum tuum. Et deduxisti

xisti eos in spe,& non extimuerunt. Huic et hymnum consecrant,dicentes, Qui deduxit populum per desertum,quoniam in æternum misericordia eius. Magnus item Moses assidue refert. Dominus Deus præcedens ante faciem nostram. Quapropter spiritus Dei,nunquam fuerit nec creatura nec Angelus,sed proprius spiritus Deitatis ipsius. Nam existente spiritu in populo,Deus per Filium in spiritu erat in populo. Esto (inquiunt & ipsi) ista ita se habeant. Sed quid causæ est,quod Apostolus post Christũ non subiunxit spiritum sanctum,sed electos angelos? Hic rursum merito quis ex ijs roget,cur non subiunxerit,Archangelos, Cherubin, Seraphin, Dominationes,Thronos,aut aliud quippiam, sed electos Angelos? Nunquid igitur, quoniam hoc non fecit,Angeli sunt Archangeli? aut solum duntaxat Angeli sunt? neque ulli sunt Cherubin? Seraphin? aut Throni? aut Dominationes? non principes aut aliquid huiusmodi? Sed hoc est necessitatẽ imponere Apostolo,quare non sic,& cur nõ potius ita,uel ita scripserit,& ignorare scripturas,atque inde porro errare circa ueritatem. En tibi apud Esaiã scriptum est,Accedite ad me & audite, nunquid ab initio clandestino locutus sum uobis,quando fiebat,ego aderam,& nũc dominus misit me,& spiritus eius. Atque itidem apud Aggæũ,Et nunc corroborare Zorobabel, dicit Dominus, & corroborare Iesus filius Iosedech, magnus sacerdos, dicit dominus,& corroboretur uniuersus populus terræ,dicit Dominus, agite, quoniam ego uobiscum sum,dicit dominus omnipotens, & spiritus meus in medio uestri consistit. Hic apud utrunque Prophetã, de solo Domino & spiritu mentio habita est. Quid mihi iam dicent? Si enim,quia Paulus mentionem de Filio faciens,de spiritu reticuit,& electorum Angelorum meminit,ideo spiritus sanctus illis in numero Angelorũ reponendus uidebitur? iam scilicet ubi in hæc Prophetica inciderint, audacius disputabunt de eo, qui hic per silentium omittitur. Nam siue dominum esse Filium dicãt, quid dicturi sunt de Patre? aut si contra,Patrem Dominum esse censeant, quidnam statuere possint de Filio? Absit,ut istiusmodi, quæ inde consequitur, blasphemia in alicuius mentem cadat: necessum enim illos dicere,ut uel nõ sit,uel ut creaturis añumeretur, qui prætermissus fuerit. Quid mihi locuturi sunt, si audiant dominũ ita dicentem? Iudex erat in quadam ciuitate, qui nec Deum metuebat,nec hominem reuerebatur: nunquid quia post deum hominem nominauit, ideo iste homo erit Filius Dei, quem iudex iniquus ueritus non est? An quia post Deum,nominauit hominem, tertius in ordine erit Filius,& posterior homine? quartusque futurus est spiritus sanctus? Quid si rursum audiant Apostolum in eadem epistola, Præcipio tibi corã Domino omnia uiuificante,& Iesu Christo per martyrium bonam cõfessionem sub Pontio Pilato testificante,ut serues præceptum immaculatum,irreprehensibile: An hic quia tacitum est de Angelis & spiritu, an sint in rerũ natura,ambigetur? quippe ni ambigent? Istiusmodi enim scelera loqui de spiritu sancto etiam meditando didicerunt. Quid si audiant scripturam in Exõdo loquentem,Timuit aũt populus dominum,& crediderunt Deo & Mosi ministro eius, an hic annumerabunt Deo Mosen? & post Deũ non intelligent Filium,sed Mosen? Quid si audiant Patriarcham Iacob benedi

centem Iosephi filijs. Deus qui aluit me à iuuentute mea, usq; in hūc diem, Angelus qui eripuit me ex omnibus malis, benedicat puerulis istis. Nunquid quia post Deū nominauit Angelū, prior Angelus est filio? an Angelis cōsociabitur Filius? maxime: nam ita censebunt, quū habeant corruptā mentē. Atqui Apostolica fides talis non est, neq; quispiam Christianorū tale quid tolerauerit. Sancta enim et beata Trinitas, indiuisa est, & unita in se, & ubicūq; Pater dicitur, unà est cum eo & ipsius uerbū, & in Filio spiritus. Si aūt Filius nominatur, in Filio est Pater, nec spiritus est extra uerbū. Vna siquidē è Patre gratia, per Filium in spiritu sancto cōsummatur. Et una est deitas & unus Deus, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus. Ita enim Paulus dicens, Testificor coram Deo, & Iesu Christo, quippe qui nō didicerat separare spiritū à Filio, qui ita in Christo erat, ut Filius in Patre. Electos aūt Angelos merito simul introduxit, ut (quandoquidē ista cōtestatio fiebat ad discipulū cognoscentē magistri uerba, à Deo & Christo, in spiritu sancto dicta esse, Angelosq; res nostras administrare uisitātes uniuscuiusq; opera) seruaret magistri sui admonita, ut qui haberet earum admonitionum conscios & testes Angelos, aut quia illi semper uident faciem Patris, qui est in cœlis, propter paruulos in Ecclesia, Angelos cōtestatur, ut cognoscens discipulus se populorum curam gerere, non per incuriam et negligenter mandata Apostoli acciperet. Sacrorum igitur eloquiorum talis mihi uidetur intellectus, redarguens irrationabilium hominum contra spiritū sanctum maledicta. Illi aūt peruicaciam suis pectoribus incubantem retinentes, ea quæ contra ueritatem iactitant, non ex scripturis, ut ais, hauriunt, sed ex abundantia cordium suorum eructant. Si, inquiunt, spiritus sanctus nec creatura est, nec Angelus est, sed ex Patre procedit, ergo & ipse quoq; Filius habendus est, eruntq; inter se germani, Verbum & spiritus, quapropter si germanus est, quomodo uerbū Filius unigenitus nominabitur? aut quid est cur non similes inter sese habeantur? Atqui Verbum è Patre genitum esse perhibetur, & spiritus post Filium secundo loco nominatur: deniq; si ex Patre est, cur non & ipse quoq; genitus esse dicitur, & Filius appellatur, sed spiritus sanctus dūtaxat nuncupatur? Porro, si spiritus, Filij est spiritus, ergo Deus spiritui sancto auus existimari debet. Istiusmodi ludos suis curiositatibus infames illi ludūt, uoluntq; perscrutari profunda Dei, quæ nullus scit nisi spiritus, cui ipsi maledicunt. Non erat igitur posthac illis respondendum, & secundum Apostolicum præceptum, post admonitionem istorum quæ dicta sunt, uitari ut hæretici debebant, aut uicissim illorum sciscitationibus ex ipsis sciscitari, & reposcere ab illis responsum, quale ipsi à nobis poscunt. Si Pater ex Patre est, & alius cum eo genitus est, suntq; fratres ex uno, quod nomen ipsis tribuendum? & quis istorum Pater & auus, ac retro illorum maiores? Sed hoc negabunt, quomodo igitur is Pater est, qui ipse ex Patre natus non est? aut quomodo potest Filium habere, qui ipse alteri Filius non fuit? Scio impiam esse hanc percunctationem, sed ita ludentibus æquum est obludere, ut sic saltem ex ista absurditate & impia sciscitatione, suam ipsi stultitiam sentire queant. Non enim hæc ita sunt (abominor enim) nec conuenit ita de deitate disputare. Non enim Deus, qualis ho

lis homo,ut humano more de eo disceptari liceat. Tacendum igitur fuit, & à colloquio abstinendum. Sed tamen ne taciturnitas nostra causam illis impudentiæ præbeat,audiant è nobis uicissim: ut Patris ipsius Patrem aliquē esse,dicere non possumus: ita de Filio fratrem illi esse,nefas est dicere.Nam ut ante Patrem(sicut scriptum habetur) Deus non fuit, ita alius Filius non est. Vnigenitus enim est,ideoq; & unicus,& unus Pater, qui unius & solius Filij Pater est,& in sola deitate istud Patrem esse & Filium esse consistit, & semper est. Nam inter homines,si quis Pater dicitur,ille alterius Filius fuit: & si quis huius filius,ille uicissim alterius pater appellatur, adeo ut in hominibus proprie nō seruetur patris & filij appellatio. Siquidem Abraham fuit Tharæ filius,idem pater Isaaco fuit,Isaac Iacobo, atq; ad istum modum natura hominum se habet, alijq; aliorum patres sunt, & quisq; habet in se sui patris partem, ut & ipse uicissim alteri fiat pater. Sed in Deitate res ita se non habet: non enim ut homo Deus,nec diuisam habet naturam,ideoq; ipse diuisus non gignit filium,ut ille uicissim efficiatur pater alterius. Quoniam aūt ipse pater ex patre non est,neq; filius pars est patris, ideo nec ipse gignit,ut genitus est,sed integer est integri splendor & imago. In deitate autem Pater proprie est Pater,& Filius proprie est Filius. Atq; ea de causa Pater semper Pater consistit, & Filius semper Filius: & quemadmodū Pater nunquam fuerit Filius,ita nunquam Filius fuerit Pater. Et quia Pater nunquam desinet solus esse Pater,ideo filius nunquam desinet solus esse Filius. Furor enim est,nec uel cogitandum uel dicendum de Filio, illum alicui fratrem esse: aut de Patre, illū alicui auū esse. Non enim spiritus in sacris literis nominatus est Filius, ne frater uerbi haberetur: neq; filius filij, ne auus illi esse existimaretur: sed Filius ibi Filius Patris est dictus,& spiritus Patris, spiritus Filij nominatus est,& sic Trinitatis una est Deitas,& una fides. Quāobrem insania est dicere,spiritum creaturam esse. Nam si creatura esset, non cōsociaretur Trinitati: Tota enim Trinitas unus Deus est,& satis est,si cognoscas spiritum non esse creaturam, neq; cum rebus creatis numerādum. Non enim alienus admiscetur Trinitati,cum sit indiuisa,sibiq; similis. Hæc sufficiunt fidelibus,& hactenus eius recognitio ad homines peruenit. Huc usq; quum deuētum est,Cherubin obuelat faciem eius. Qui aūt plura istis quærit,studetq; inuestigare, male obtemperat dicenti: Ne nimium sis sapiens,ne percellaris. Quæ enim fide tradita sunt, ea non humana sapiētia, sed auditione fidei decet cōprehendere. Quæ enim oratio condigne interpretari queat, quæ sunt super naturam creatam? aut quæ auris intelligere poterit, quæ nefas est homini uel audire uel dicere? De ijs quæ audiuit Paulus,ad istum modum locutus est: de Deo autem ista uerba fecit, Quàm inuestigabiles uiæ eius? aut quis cognouit mentem Domini,aut quis illi cōsiliarius fuit? Abraham igitur non curiosum se percunctatorem præbuit Deo secum loquenti, sed credidit,& reputatum est illi ad iustitiam. Ita Moses fidelis minister appellatus est. Illi autem, qui quæ sunt Arij, sentiunt, in quorum malitiosam animam non introiuit sapientia,neq; fidem habent de sancta & indiuidua Trinitate, uerum ne ideo ueritatem male interpretentur, neq; quæ ipsi intelligere nequeunt, ea affirment esse non posse. Rem

enim agunt longe absurdissimam, quòd quum nequeant comprehendere, quomodo indiuidua sit sancta Trinitas, faciunt quidem hi qui Ariani sunt, unum ex creaturis Filium. Isti autem qui Tropici uocantur, spiritum in numerum creaturarum redigunt. Decebat eos, quum prorsus non intelligant se silentio tradere, nec illos filium, nec istos Spiritum creaturis consociare, aut agnoscere id quod scriptum est, & Patri coniungere Filium, & Spiritū Sanctum non segregare à Filio, ut indiuisa, et suæ naturæ permaneat sancta Trinitas: Quibus cognitis, par erat eos non ita temerarios esse, aut dubitabundos interrogationes facere, quomodo scilicet ista esse possint, ne dum interrogatus hæreat in respondendo, ipsi sibi superexcogitent prauas intellectuum illationes. Est enim omnibus creatis, maxime autem nobis hominibus impossibile, condigne loqui de rebus ineffabilibus: Temerariū deinde, maxime quum loqui nequeas, cōminisci super arcanis illis nouas dictiones contra scripturas. Nam etiam absq; illo furiosus est iste conatus, siue ita interroges, siue ad interrogata uel semel cogites respondere: quum de rebus creatis ita percunctans sanæ mentis haberi non debeat. Age, mihi respondeant, qui in omnia uerba tam facile prorumpunt. Cœlum unde constet, & ex quanam materia, & quod eius temperamentum est. Quomodo sol aut reliquæ stellæ in naturam rerum prodierint. Et quid miri est, ex rebus sublimioribus eorum uesaniam redarguere, quum rerum tantopere humi nascentium, qualis est lignorum conditio, & aquarum confluxus, animaliumq; formationes, earumq; inter se partium cōgruentiæ, quomodo eueniant, non cognoscantur. Neq; unq; ipsi explicauerint, quum Salomon ipse, qui abundantius præ cæteris sapientiæ compos fuit, cōspiciens impossibilem esse hominibus earum rerum inuestigationē, hæc uerba protulerit: Et uniuersitatem omnis æui dedit in mētes eorum, ut non inueniret homo hoc opus quod fecit ab initio usq; ad finem. Quid igitur, quum nequeant ista explicare, etiam ea esse negabunt? certe negabunt, tam est illis corrupta mens: recte igitur hæc illis dicas. O stulti & ubiq; audaces, cur non potius definitis curiose rimari de sancta Trinitate, ac fidei acquiescitis, & hæc esse creditis, maxime quum ad eam rem magistrum Apostolum dicentem habeatis. Primum credere oportet de Deo, quòd est, eumq; requirentibus, se remuneratorem esse. Non enim quomodo est, dixit: sed tantūmodo, quòd est. Quòd si ne sic quidem suppudescunt, dicant mihi, quomodo Pater, est Pater, ut ita discant, quomodo sit ipsius Verbum, Verbum. Sed absurdum inquient esse de Patre sciscitari: audiant igitur uicissim absurdum esse de Filio eius ita sciscitari, quum superfluum sit & plenum insaniæ, istiusmodi syllogisationes conari. Ne igitur interroges, sed solum ex sacris literis condiscas. Sufficiūt enim quæ in illis reperias documenta. Fons igitur & Lux nominatur Pater, Me, inquit, reliquerunt fontem aquæ uiuentis, & rursum in Baruch, Quid est Israel, quòd in terra inimicorum tuorum hæres, reliquisti fontem sapientiæ. Et secundum Ioannem, Deus noster Lux est. Dicitur & Filius respectu quidem fontis istius fluuius. Siquidem fluuius Dei repletus est aquis: respectu uero lucis splendor, Paulo ita dicente, Qui est splendor gloriæ & forma substantiæ eius. Quum igitur Pater sit lux, Filius splendor

dor

dor eius, eadē de istis rebus loqui, grauari non debemus: licitū em̄ est uidere, et in filio spiritū esse, per quem illuminamur, ut inquit, Det uobis spiritū sapientiæ & reuelationis, in agnitionem eius illuminatis oculis cordis, illuminante porro nos spiritu, Christus est qui per eum illuminat. Erat, inquit, lux uera, quæ illuminat omnem hominē uenientē in hunc mundū. Rursum quū Pater fons sit, Filiusq́ proinde flumen appelletur, nos qui inde bibimus, spiritum sanctū bibere perhibemur. Scriptū est enim, quòd uno spiritu potati sumus: potantes aūt spiritū, Christū bibimus. Bibebant siquidem ex spirituali comitante eos petra, petra aūt erat Christus. Vicissimq́ quum Christus uerus sit Filius, nos spiritū sanctū accipientes filij efficimur: nō em̄ inquit, accepistis spiritū in seruitute ad timorē, sed accepistis spiritū adoptionis. Quū ergo per spiritū filij efficiamur, certū est, ꝙ in Christo nomen liberorū Dei obtinemus. Quicunq́ enim eum acceperunt, dedit eis potestatem ut filij fierent. Deinde quū Pater (ut inquit Paulus) solus dūtaxat sit deus sapiens, Filius est ipsius sapientia: Quoniā Christus Dei uirtus, & Dei sapientia est. Et quia Filius sapientia est, nos spiritū sapientiæ accipientes, filium habemus, & in ipso sapientes efficimur. Ita enim scriptū est in 45. Psalmo, Dominus soluit cōpeditos, dominus sanctificat cæcos. Et quū spiritus datur nobis (Accipite em̄ inquit Saluator spiritū sanctū) deus est in nobis, sic em̄ Ioannes scripsit, Si nos inuicē amauerimus, deus in nobis manet. Per hoc cognoscimus ꝙ in eo manemus, & ipse in nobis, quoniā ex spiritu suo dedit nobis: Deo aūt existente in nobis, etiā Filius in nobis est, dicēte ipso filio, Veniemus ego & Pater, & mansionē apud eum faciemus. Porro deinde quum Filius sit uita, in spiritu uiuificari dicimur, Qui, inquit, excitauit Iesum Christū ex mortuis, uiuificabit et mortalia uestra corpora per spiritum suū habitantē in uobis. Nobis porro uiuificatis in spiritu, Christus in nobis uiuere dicitur. Christo em̄, inquit, cōcrucifixus sum, uiuo aūt nō iā ego, sed uiuit in me Christus. Et rursum, Quemadmodū Filius opera quæ faciebat, patrē dicebat facere, Pater em̄, inquit, in me manēs, ipse facit opera illa: Credite & me in Patre, & Patrē in me esse, sin minus, uel propter opera credite mihi: Ita quæ in uirtute spiritus operatus est Paulus, dixit Christi opera esse: nō em̄ audebo quippiā loqui, quæ nō operatus est Christus per me ad obedientiā gētiū in uerbo, & opere, in uirtute signorū & miraculorū, in uirtute spiritus sancti. Quū igitur talis sit cōiugatio & unitas in Trinitate, quisnam segregauerit aut filiū à patre, aut spiritū à filio? Aut quis ita temerarius erit, ut dicat inæqualē in se & diuersæ naturæ Trinitatē esse? aut alterius essentiæ patrē ꝙ filiū? aut alienigenā esse spiritū sanctū à filio? Quòd si quis denuo interroget, quomodo, quū spiritus insit in nobis, dicatur filius in nobis esse? et quū filius insit in nobis, dicatur pater in nobis esse? aut quomodo quū Trinitas sit, in uno significetur Trinitas? aut quomodo, quū unus insit in nobis, Trinitas in nobis esse perhibeatur? Aut mihi primum diuidant à splendore lumen, aut sapientiā à sapiente, aut dicāt quomodo ista sint. Quòd si ne istud quidē possunt, multo magis furiosa temeritas est, istiusmodi de Deo disquirere. Deitas enim nō demonstratione rationum traditur (ut dictum est) sed fide, & pia cogitatione cum religione. Si enim ea,

quæ sunt de salutari cruce, non in sapientia uerborũ, sed in demonstratione exhibitioneq́ Spiritus & uirtutis prædicauit Paulus, & ineffabilia uerba audiuit in paradiso, quæ non sunt in potestate hominis ut loquatur, quomodo quis de ipsa sancta Trinitate diserte loqui poterit? Cæterũ istiusmodi perplexitatẽ sanare licuerit primum fide, deinde ijs quæ superius dicta sunt, nimirũ ubi loquebamur de imagine, de splendore, de fonte, de fluuio, de substantia & forma. Quemadmodũ in propria sua imagine est Filius in Patre, & ita Pater in Filio. Nam imbecillitatẽ interpretandi uerbis istiusmodi, & qualicunq; cõprehendendi cõsolatione mitigans scriptura hoc genus similitudinũ nobis tradidit. Atq; isto modo propter temerariorũ hominũ incredulitatẽ simpliciter dicendũ erit, atq; ita si loquaris aut cogites, cũ uenia id licebit, scilicet unam esse sanctificationẽ quæ fit per Patrẽ, & Filiũ, & in spiritu sancto. Nam queadmodũ Filius germen unigenitũ, ita & spiritus qui à Filio datur et mittitur, unus & ipse est, & non multi, neq; unus ex multis. Quũ enim unus sit Filius uiuens sermo, unã oportet esse perfectã & plenam sanctificatricẽ illam & illuminatricẽ uitam, uim scilicet et facultatẽ eius & donationẽ quæ à Patre dicitur procedere, quoniã à Verbo Patris desumit, & mittitur & donatur, maxime quia Filius à Patre mittitur, ita enim inquit, Sic Deus dilexit mundũ, ut Filiũ suũ unigenitũ daret. Filius porro spiritũ emittit, quũ sic loquatur, Ego aũt si abscessero, mittã paracletũ. Et filius Patrẽ glorificans, Pater, inquit, ego glorificaui te, spiritus uero glorificat Filium, ille enim, prout ait, me glorificabit: filijq; uerba sunt, Quæ audiui à patre, hæc loquor ad mundũ. Spiritus porro à Filio accipit: de meo enim, inquit, accipiet, & annunciabit uobis. Et Filius in nomine Patris uenit. Spiritum uero sanctũ, inquit, quẽ mittet Pater in nomine meo. Quũ igitur istiusmodi ordinẽ & naturã habeat spiritus ad Filiũ, qualẽ Filius habet ad Patrẽ, qui fieri potest, ut qui spiritũ creaturã dicit, non illud idem necessario & de Filio sentiat? Si enim Filij spiritus creatura est, cõsequens est ut dicat, etiam Verbũ Patris creaturã esse. Istiusmodi phantasmata cum Ariani excogitassent, in Caiphæ Iudaismũ proruerũt. Isti uero qui se simulant Arianica non sapere, ne sapiant contra spiritum sanctũ, sed & quemadmodũ abominantur Arij uerba, ita quoq; caueant, ne contra spiritũ sanctũ se impios præbeant. Vt enim Filius qui in Patre est, & Pater uicissim qui in eo est, creatura non est, sed ex propria substantia sui Patris (Nam & hoc uos simulatis dicere) ita quoq; spiritũ qui est in Filio, & uicissim Filius in eo, nefas est creaturis cõiũgere, aut separare à uerbo, & imperfectã Trinitatẽ cõstruere. Quantum igitur attinet ad dicta Prophetica & Apostolica, quorũ sententiã deformantes seipsos deceperũt, sufficiunt ista quæ iam diximus, ad inscitias et blasphemias tropicorũ redarguẽdas. Videamus iam singula seorsum, quæ in sacris literis de spiritu sancto referuntur, & ueluti probi trapezitæ examinemus, an proprium aliquid habeat spiritus sanctus cum rebus creatis, an cõtra proprius sit dei, ut est uel creaturã dicamus, aut aliud diuersum à creaturis, & tale, quod propriũ increabilis Trinitatis habeatur. Forsan uel sic pudefieri poterint, quũ didicerint, quãtum abludãt à sacris eloquijs, sua, quæ ipsi cõmenti sunt, blasphemiæ uerba. Res cõditæ igitur, ex nõ existentibus extite-

extiterunt,quum habeant principium suæ essentiæ. Siquidem in principio creauit Deus cœlũ & terrã,& omnia quæ in ijs sunt. Ex Deo aũt dicitur spiritus. Nemo eñ,inquit,nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in illo: ita quæ sunt Dei nemo nouit,nisi spiritus Dei. Nos aũt non spiritum mũdi accepimus,sed spiritũ qui ex Deo est. Quæ igitur secundum ista uerba cognatio est spiritui sancto cum creaturis? quũ creaturæ aliquando nõ erant,deus aũt semper sit,ex quo spiritus sanctus? Quod aũt ex deo est, non est ex nihilo,neqꝫ conditũ quippiã in se habere poterit. Quis igitur amẽtes istos sustineat,qui & ipsi in corde suo loquũtur,non est Deus? Nam quẽmadmodũ nemo cognoscit quæ sunt hominis,nisi spiritus qui est in illo: ita quoqꝫ quæ sunt Dei,nemo nouit nisi spiritus qui est in Deo,qui etiã profunda dei scrutatur. Siquidẽ iste qui hoc inficiabitur, eò euadet ut dicat spiritũ hominis extra hominẽ esse,& uerbũ quod in Patre est,& spiritũ sanctũ,creaturas esse. Rursum spiritus iste, spiritus sanctificationis & renouationis & est & dicitur,quũ Paulus dicat,Iesu Christo domino nostro Dei Filio per uirtutẽ declarato,secundum spiritũ sanctificationis,ex resurrectione mortuorũ. Iterumqꝫ idẽ ipse dicat,Sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi,& in spiritu Dei nostri. Et ad Titum scribens: Bonitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri,non ex operib. iustificationis,quæ fecimus nos, sed secundũ suã misericordiã saluauit nos, per lauacrũ regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundanter per Iesum Christũ Saluatorẽ nostrũ, ut iustificati gratia ipsius,hæredes redderemur secundum spem æternæ uitæ. Creaturæ aũt non dant,sed accipiunt sanctificationẽ & renouationẽ. Emittes,inquit,spiritum tuũ & creabũtur,& renouabis faciem terræ. Paulus quoqꝫ ad istũ modum, Nam impossibile est, inquit, semel illuminatos & gustu imbutos cœlestis doni,& participes redditos spiritus sancti. Quod igitur nõ sanctificatur ab alio,neqꝫ particeps redditur sanctificationis,sed sanctificationẽ impartit,in quo creaturæ omnes sanctificantur, quomodo illud fuerit unũ ex uulgo rerum conditarũ? aut propriũ illorũ, cui se in participatũ impendit? Necessum enim est,ijs qui hoc loquũtur,dicere etiã,Filiũ per quẽ omnia sunt condita,unum esse ex hoc uulgo uniuersitatis. Spiritus quoqꝫ uiuificator dicitur: Qui excitauit enim,inquit Iesum Christũ ex mortuis, uiuificabit mortalia corpora uestra per inhabitantẽ in uobis spiritũ. Et dominus est ipsissima uita, & dux & subministrator uitæ, ut inquit Petrus. Dixit porro illis dominus,Aqua quã ego dabo ei, fiet in illo fons aquæ salientis in uitã æternã. Hoc aũt dixit de spiritu, quẽ accepturi erant credẽtes in eum. Creaturæ uero,ut diximus,uiuificantur per eum: Iam quod non aliũde particeps redditur uitæ,sed alijs impartitur,& uiuificat res conditas,quã habet cognationẽ cũ creaturis? aut quomodo hoc ipsum fuerit unũ ex creaturis, quæ in illo per Verbũ uiuificantur? Iam & unguentũ dicitur spiritus, & sigillũ est, quũ Ioannes scribat, Et unctio quã accepistis ab eo, manet in uobis, nec opus habetis ut quispiam uos doceat, sed ut eius unctio nimirum spiritus eius doceat uos in omnibus. In Esaia item scriptum est, Spiritus Domini super me,eò quòd unxerit me. Paulus autem ait, In quo quum credideritis,

signati

signati estis in diem redemptionis. Quòd si res conditæ eo signantur & inunguntur, & de omnibus docentur: ipse aũt spiritus & sigillum & unguentum est, in quo omnia inungit & signat Verbum, quæ igitur similitudo aut proprietas unguẽti aut sigilli cũ inunctis & sigillatis? Quapropter secundũ istas rationes, non fuerit unus ex numero istius uniuersitatis. Nunc̃ enim fuerit sigillum, unum ex ĳs quæ sunt sigillata: nec̃ unguentum ex numero eorum quæ sunt inuncta. Sed proprium Verbi quod inungit & obsignat. Vnguentum enim fragranriam, & halitum inunctoris habet, quo quũ inuncti fuerint, & participes redditi, dicunt de se, Christi bonus odor sumus. Sigillum porro formam Christi sigillantis habet, eiusc̃ participes efficiuntur, qui signantur, secũdum eam speciem conformati, dicente Apostolo, Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis: ita porro cõsignati, merito cõsortes efficimur diuinæ naturæ, ut Petrus dixit. Atc̃ ita omnis creatura particeps fit Verbi in spiritu, & per spiritum dicimur omnes participes Dei. Non scitis enim, inquit, quòd templũ Dei sitis, & spiritus Dei habitat in uobis? Si quis templum Dei perdit, perdet & illũ Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis uos. Iam si spiritus creatura esset, non efficeretur per eum cõsociatio dei in nobis, sed creaturæ cõiungeremur, alienic̃ à diuina natura redderemur, ut nusc̃ eius participes facti. Nunc ubicunc̃ dicimur participes Christi, Dei etiam participes dicimur. Constat igitur unguentum, quo imbuti sumus, & sigillum quo signati sumus, non esse naturæ rerum conditarum, sed filĳ, ob spiritum qui in eo est, qui nos coaptat Patri. Id enim Ioannes (ut superius dictũ est) docuit. In hoc cognoscimus quòd in Deo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Si aũt ex præsentia spiritus qui nobiscum est, efficimur cõsortes diuinæ naturæ, insanierit profecto: si quis hoc dicat fieri per spiritũ creatum, & non per spiritum Dei. Ob eam enim causam in hominib. est, & ĳ in quibus est, deificantur. Quòd si ille deificet, ambiguum esse nõ potest, quin huius natura, Dei sit natura. Iam & illud clarius euertit istiusmodi hæresim, quod in 103. Psalmo canitur, Auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur, Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Paulus quoc̃ ita ad Titum, Per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundãter per Iesum Christum. Si aũt Pater per Verbum in spiritu sancto creat omnia ac renouat, quæ similitudo aut cognatio creatori ad creaturas? aut quomodo ulla ratione illud, in quo creat omnia, creatura fuerit? Comitatur enim istiusmodi maledicentiam etiam blasphemia in Christum: ut qui dicant spiritum creaturam esse, dicant quoc̃ Verbum, per quod omnia condita sunt, creaturam esse. Quinetiam Filĳ imago & est, & dicitur spiritus. Quos enim præcognouit, eos etiam prædestinauit conformes imaginis Filĳ sui. Igitur quum pro eorum confessione Filius res condita non sit: nec̃ etiã eius imago res condita fuerit. Qualis enim est imago, talem eum oportet esse cuius est imago: Quapropter merito & cõgruenter cõfitentur Filiũ non esse creaturam, quum sit imago Patris. Qui igitur adnumerat creaturis spiritum sanctum, omnino in eadem classe cõnumerat Filium, eac̃ re etiam conuitiosus

est &

est & in Patrem, ob eam, quam infert in ipsius imaginem, blasphemiam. Ergo non est ex numero creaturarum spiritus, quum demonstratum sit, illum potius esse proprium Filij, & non alienum à Deo. Quin & illa est scita corū percunctatio. Si ex Deo est, inquiunt, spiritus, quare non & ipse quoq; Filius appellatur? Demonstratū hoc est, antea præceps & temerariū esse: demonstrabitur etiam nūc. Nihilo enim minus, tametsi filius non appelletur in scripturis, sed spiritus Dei, æque tamen in Deo, & ex Deo esse commemoratur, ut Apostolus scripsit: Quòd si Filius, ideo quia ex Deo & Patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est & spiritum qui ex Deo esse dicitur, proprium esse secundum substantiam Filij. Certe quia Dominus est Filius, etiam spiritus ipse dicitur adoptionis, siue eius iuris, quo quis filius efficitur. Ac rursum, Quia Filius sapientia et ueritas est, scriptum est et Spiritū, spiritum sapientiæ & ueritatis esse. Porro Filius est potentia Dei, & Dominus gloriæ, itidem quoq; Spiritus, spiritus potentiæ, & spiritus gloriæ dicitur, atq; ita de unaquaq; persona scriptura loquitur: Paulo quidem ad Corinthios scribente: Si enim cognouissent, nunq; dominū gloriæ crucifixissent, eodem quoq; & alibi, Non enim accepistis iterum spiritum seruitutis ad timorem, sed spiritum adoptionis, ac rursum, Emisit Deus spiritum Filij sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater. Petro aūt scribente, Si uituperemur ob nomen Christi, beati, quoniam gloriæ & potentiæ & Dei spiritus requiescit in nobis. Quin & Dominus spiritum pronunciauit spiritum ueritatis & cōsolatorem. Ex quibus declaratur perfectam esse Trinitatem. Nam in eo Verbum creaturam diuinam reddens glorificat, dum nos filios efficit, & Patri conciliat. Quod aūt unà cum uerbo glorificat creaturam, illud creaturam esse impossibile est: & quod creaturam efficit, ut filiorum uicem obtineat, id à Filio esse alienum non potest, quia requirendus esset alius spiritus, ut per eum creatura coaptaretur Filio. Non igitur in numero rerum conditarum est spiritus, sed deitati Patris proprius ac suus: in quo aūt Deificatur creatura, id nunq; fuerit extra Patris Deitatem. Quòd aūt supra res conditas sit spiritus, & aliud diuersum à creaturis, ex istis denuo resciscere licet, immutabilis inalterabilisq; est spiritus sanctus. Spiritus ēm, inquit, sapientiæ fugiet dolosum, & absistet à cogitationib. stultis. Petri quoq; uerba sunt: In incorruptibilitate mansueti & quieti spiritus. Rursumq; in sapientia: Tuus enim incorruptibilis spiritus est in omnibus. Et nemo nouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei, qui est in ipso. Non est aūt apud Deum (ut inquit Iacobus) immutatio aut cōuersionis umbra ulla, aut delineamenta. In Deo igitur quum sit spiritus sanctus, merito & ille fuerit immutabilis & incōuertibilis. Natura contrà rerum nascentium & conditarum cōuertibilis est, ut quæ foris sit, & extra substantiam deitatis, & ex non entibus emerserit. Omnis enim homo (ut inquit ille) mendax, & omnes peccauerunt, & indigent gloria Dei. Angelosq; qui non seruauerant suam originē, sed deseruerant proprium domicilium, ad damnationē, in iudicium magnæ diei uinculis æternis sub tenebris detinuit. In Iob aūt: Si in sanctos Angelos fidem non habet, sed contra Angelos suos prauum quid suspicatus est. Stellæ porro non sunt puræ coram illo. Quin et Paulus scribit, An ignoratis q; Ange-

Angelos iudicabimus, nedum ista temporaria? Siquidem & diabolus qui in medio Cherubim, & signaculum similitudinis erat, cecidit è cœlis quasi fulgur. Quòd si creata habent cōuertibilem naturam, & de Angelis istiusmodi scripta sunt, & ipse spiritus sanctus est imutabilis, & eiusdem cum Filio incōuertibilitatis, semper cum eo immutabilis persistens, nec similitudo ulla immutabilis ad mutabilia: liquet profectò, eum creaturam nō esse, aut genere cum Angelis conuenire, eò quòd illi mutabiles sint, ipse uero imago sit Verbi, & proprius Patris. Rursus, Spiritus Domini repleuit orbē terrarum, ita enim & Dauid psallit, Quo proficiscar à spiritu tuo? nec non & in Sapientia, scriptum est: Nam incorruptibilis spiritus tuus est in omnib. Creata aūt distinctim cōsistunt in certis locis, non ubiq;. Siquidē sol & luna & stellæ in firmamento, nubes in aere sunt, & hominibus cōstituit terminos prouinciarum. Angeli uero amandantur ad ministeria: Et uenerūt Angeli ut assisterent coram domino, ut in libro Iob scriptum reperies. Et sopitus est Iacob Patriarcha, & scala fixa erat, cuius caput pertingebat ad cœlū, & Angeli Dei adscendebant & descendebant per eam. Quòd si spiritus omnia adimplet, & per Verbum in medio est omnium: Angeli aūt quia minores sunt, loco circūscribuntur, & quo mittuntur, eò se conferunt, qui dubium esse possit, spiritum neq; creaturam neq; angelum esse, ut uos dicitis, sed supra Angelorū naturam? Quin imo uel hinc quoq; rem ita se habere conspicias: Siquidem spiritus sanctus impartibilis est alijs, non ipsi aliunde impartitur. Non enim piguerit eadem dicere, ut ex eo dicto Pauli colligas. Nam impossibile est semel illuminatos, & qui gustauerunt cœleste donum, & qui participes redditi sunt spiritus sancti, & qui bonum Dei uerbū gustauerunt, &c. Quòd si Angeli aliæq; creaturæ participant de spiritu eius: & quia ex se non habent, sed aliunde capiunt, ideo ab eo, cuius compotes facti sunt, excidere possunt: Spiritus aūt idem semper est, non ex numero eorum quibus aliquid cōmunicatur, sed cuius omnes res participes fiūt: quare si illud idē semper est cum eo unde impartitur, & creaturæ illius participes fiunt, fieri nequit, ut spiritus sanctus sit aut Angelus, aut ulla deniq; res creata, sed proprius uerbi, à quo quum datur, impartitur creaturis. Alioqui cōsentaneum est, ut iam dicerent, etiam Filium, rem conditam esse, cuius omnes in spiritu participes facti sumus. Quin & rursum, unus est spiritus sanctus, creaturæ aūt multæ: Angeli siquidē mille millies, & decies millies mille: luminaria item multa, & Throni, & Dominationes, & cœli, & Cherubim & Seraphin, & Archangeli plurimi, in summa, res creatæ unum non sunt, sed multa & diuersa, & Angeli multi, qualis igitur similitudo spiritui ad res creatas? Neq; obscurum est spiritum non esse unum ex multis, neq; Angelum aliquem, sed unum esse, uel potius Verbi quod est unum, eum proprium esse: & Patris qui unus est, eum proprium & cōsubstantialem esse. Hæc quum sola singulatim de spiritu sancto dicantur, ostendunt eum nihil cōmune aut peculiare habere natura & substantia ad res creatas, sed diuersum ab illis esse, propriumq; & nihil alienum esse à substantia Filij & deitate, per quam quum sit unus ex Trinitate, pudefacit illorum stoliditatem. Videamus tamen adhuc illam ipsam ab initio traditionem & doctrinam

nam & fidem Catholicæ Ecclesiæ, quam Christus quidem dedit: Apostoli uero prædicauerunt & seruauerūt. In hac enim Ecclesia fundamur, & qui inde excidit, Christianus non poterit dici. Trinitas igitur sancta & perfecta in Patre & Filio & spiritu sancto, rationem deitatis accipit, nihil alienū aut foris superinductū possidet, neque ex creatore et creatura cōsistit, sed tota est ex creatore & conditore rerū, sibi similis & natura indiuisibilis, unaque eius operatio: Pater enim per Verbū in spiritu sancto omnia facit. Atque ita unitas Trinitatis seruatur, & ita unus deus in Ecclesia prædicatur, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus. Super omnia quidem ut Pater, ut principium & fons, per omnia uero per Verbum, in omnibus porro in spiritu sancto. Trinitas aūt est non nominetenus, aut inani dictionis specie, sed ueritate, & subsistendi ratione Trinitas. Vt enī Pater est, hoc ipsum quod est, ita quoque Verbum super omnia deus, hoc ipsum est, quod est, ita quoque spiritus sanctus non inessentiale quiddā est, sed existit & subsistit uere. Neque hic minus sentit Catholica Ecclesia, ne in istos nostri temporis, qualis Caiaphas fuit, Iudæos, & in Sabellium delabatur: neque plus cōminiscitur, ne in Ethnicorum deorū pluralitatē prouoluatur. Et quod ista sit fides Ecclesiæ, discant ex eo quod Dominus emittens Apostolos suos, præcepit eis hoc fundamentum in Ecclesia ponere, Proficiscētes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Apostoli autē profecti ita docuerunt, & hæc est prædicatio in omnem sub cœlo Ecclesiā. Hoc igitur fundamentū fidei, quum habeat Ecclesia: dicāt mihi iam denuo, simulque respondeant, sitne Trinitas an dualitas? quod si est dualitas, age adnumeretur à uobis creaturis spiritus. Non puto aūt uos ita de Deo uno sentire, qui est super omnia, per omnia, & in omnibus: nam hanc particulā (in omnibus) non habetis quum segregetis et abalienetis à deitate spiritum. Et initiatio Baptismatis uestra, quam putatis uos inducere, ita sentientes, integra, quātum ad deitatem spectat, non est. Nam illi admiscetis creaturam, & in deitatis rationem, ut Ariani & Ethnici, creaturam, cum eo, qui eam per filium creauit, adducitis. Quum aūt ita affecti sitis, quid spei uobis reliquū? aut quis uosipsos Deo consociabit, quum non habeatis spiritum Dei, sed spiritum creaturæ? Quæ aūt ista audacia & incōsiderantia, quod Patrē, eiusque Verbum detrahitis ad creaturas? & uicissim creaturam adæquatis Deo? Hoc enim facitis, quum de spiritu ut de re condita imaginationes cōcipitis, cumque tamen nihilominus Trinitati coaptatis. Aut quis iste furor, quo iniustitiam de Deo cogitatis? nimirum quia non omnes Angeli, aut uniuersæ creaturæ, ut par erat, sed unus tantūmodo ex illis adnumeratur Deo & uerbo eius. Nam secundum uos quidem quum spiritus sanctus sit Angelus & creatura, idemque à uobis in deitatē coaptetur, iniuriā cæteris facitis, quod unū ex angelis, ac non potius uniuersos q̃tquot creati sunt, deitati copulatis, ut inde non Trinitas, sed infinita multitudo deitatis cōficiatur: adeo ut initiatio ista quæ uobis uidetur hoc ipso perfecta esse, horsum illorsum in partes distracta, instabilis ipsa multiplicitate reddatur. Istiusmodi enim sunt uestri & Arianorum fines, qui contra Deum talia in animo sentitis, & creaturam omisso Deo colitis. Istæ enim absurditates obuiæ insurgunt illis, qui duali

Mm tatem

tatem inducunt. Si aũt Trinitas est, quemadmodũ est: demonstratũ est ẽm eam esse indiuiduam sibiq́ similem, & nequaq́ dissimilem, necesse est unã esse eius sanctitatem, unamq́ æternitatem, & unam immutabilitatis naturam. Vt enim fides quæ de ea traditur, una est, eaq́ coaptat nos Deo, & ut qui aliquid adimit de Trinitate, & in solo nomine Patris baptizatur, aut in solo nomine Filij, aut absq́ spiritu sancto, in Patre & Filio, nihil accipit, sed inanis manet, non cõsummatus aut initiatus, tum ipse, tum ille qui uidetur hoc Baptisma tribuere, quũ in Trinitate consistat perfecta initiatio: ita q̃q́ qui diuidit Filium à Patre, aut spiritum ad creaturas detrahit, neq́ Filiũ habet, neq́ Patrẽ, sed impius est sine Deo, & infideli deterior, & quiduis potius quàm Christianus, idq́ iure. Vt enim unum Baptisma est, quod in Patre & Filio & spiritu sancto traditur, & unica fides est in eam (ut dixit Apostolus) ita quoq́ sancta Trinitas, ipsa in se cõsistens, & in se unita, nihil in se habet rerum conditarũ. Et hæc est Trinitatis indiuiduæ unitas, & una in eam fides est. Quòd si pro uestro cõmento ô Tropici ita non est, quum somnietis spiritum creaturam esse, non iam una fides est nobis, neq́ unum Baptisma, sed duo: unum quidem in Patrem & Filium, alterum in Angelum creaturam. Nihil iam uobis firmum uel uerum: Quæ enim cõmunio conditæ rei cum conditore? aut quæ unitas in inferioribus creaturis cum Verbo earum architecto? Id quũ sciret beatus Paulus, non diuisit Trinitatem, quemadmodum uos, sed eam unitatẽ docens ad Corinthios de spiritualibus scribit, & omnia in unum Deum Patrem cõsummat, ita inquiens: Diuisiones gratiarũ, idem aũt spiritus: & diuisiones ministeriorũ, uerum idem Dominus: & diuisiones operationũ, idem aũt Deus, qui operatur omnia in omnibus. Quæ enim spiritus singulis diuidit, ea à Patre per Verbum suppeditantur. Omnia enim quæ Patris sunt, Filij sunt, ideoq́ quæ à Filio in spiritu dãtur, Patris donaria sunt, & donaria spiritus, qui est in nobis, unaq́ & uerbum quod hæc muneratur, in nobis est, & in eo ipso Pater est: atq́ ita se habet illud dictum, Veniemus Pater & ego, & mansionem apud eum faciemus, quemadmodũ diximus. Vbi enim lux, ibi radius: & ubi radius, ibi eius uis & operatio, & lucida gratia. Idq́ ipsum Apostolus scribens ad Corinthios in secunda epistola sua docuit, Gratia, inquiens, domini nostri Iesu Christi, & cõmunicatio sancti spiritus sit cum omnibus uobis. Gratia enim & donum quod datur, in Trinitate datur, à Patre per Filium in spiritu sancto. Vt enim à Patre gratia Filij, quæ donatur, proficiscitur: ita quoq́ non poterit fieri in nobis cõmunicatio doni, nisi in spiritu sancto. Huius enim participes facti, & Patris habemus dilectionem, & Filij gratiam, & ipsius spiritus cõmunionem: Vna ergo ex istis operatio Trinitatis declaratur. Non enim Apostolus quasi ab unoquoq́ diuersa distinctaq́ munera darentur, uerba fecit, sed quod daretur, id à Trinitate dari significauit, & omnia ex uno Deo proficisci. Id igitur quod creatura non est, sed cum Filio unitur, ut Filius unitus est Patri: quodq́ cum Patre & Filio cõglorificatur, et cum uerbo in rationem Deitatis consecratur, operaturq́, quæ operatur Pater per Filium, illud qui creaturam dicit, qui fieri potest, ut non is rectà in ipsum deũ impietatem cõmittat? Quandoquidẽ nihil est, quod non per uerbum in

bum in ſpiritu fiat,& perpetretur,quũ id ipſum in Pſalmis canatur, Verbo domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu oris eius,omnis uirtus eorũ.Item in 147 Pſalmo: Emittet Verbũ ſuũ & liquefaciet ea,ſpirabit ſpiritũ ſuum, & fluet aquæ. Et iuſtificati ſumus (ut inquit Apoſtolus) in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,& in ſpiritu dei noſtri.Nam indiuiſibilis eſt à Verbo ſpiritus, certe loquente Chriſto,Veniemus ego et Pater,unà intrat & ſpiritus,& nõ aliter ꝙ Filius in nobis habitaturus, ſcribẽte ad Epheſios Paulo, Vt det uobis ſecundũ diuitias gloriæ ſuæ,uirtute corroborari per ſpiritũ ſuũ,ut habitet in interiore homine Chriſtus.Iam quũ Filius eſt in nobis,ineſt & Pater, Filio ita loquẽte,Ego in Patre,& Pater in me.Ideoq; quũ eſſet Filius in Prophetis,Prophetæ in ipſo ſpiritu ſancto uaticinati ſunt.Certe ſcriptura dicẽte factum eſſe Verbũ domini ad certum aliquem Prophetam,euidens redditur,ꝙ ille in ſpiritu ſancto prophetauerit: ſiquidẽ in Zachsria ſcriptum eſt.Tamen uerba mea & leges meas ſuſcipite, quæcũq; ego mandauero in ſpiritu meo ſeruis meis Prophetis,ubi paulo poſt incuſans populum dixit, Et cor ſuum ſtatuerunt inobſequens,ut non audirent leges meas, & uerba quæ emiſit dominus omnipotens, in ſpiritu ſuo in manibus Propheiarum ſuorũ,qui prius fuerunt.Petrus aũt in Actibus locutus eſt: Viri fratres omnino oportebat impleri ſcripturam quam prædixit ſpiritus ſanctus.Et in cõmune Apoſtoli clamauerũt,Domine qui feciſti cœlũ,& terram,& mare, & oĩa quæ in eis ſunt,qui per os Dauid famuli tui dixiſti. Et Paulus quum Romæ eſſet,libere locutus uenientib.ad ſe Iudæis,Bene dixit,inquit, ſpiritus ſanctus per Eſaiam Prophetã ad patres ueſtros. Timotheo aũt ſcribẽs, Spiritus,inquit,diſerte ait, quod in poſteriorib.temporib. deficient quidã à ſana fide,attendentes ſpiritibus impoſtoribus. Quapropter quũ refertur ſpiritus in aliquibus fuiſſe,intelligitur Verbũ,quod dat ſpiritũ,in eo fuiſſe. Certe quũ Prophetia adimpleretur, Effundã,ait, de ſpiritu meo ſuper oẽm carnẽ.Paulus quoq; Corinthijs dixit, Secundũ ſuggeſtionem ſpiritus Ieſu Chriſti in me: quin & ijſdem quoq; Corinthijs ſcribens,An,inquit,probatione quæritis loquẽtis in me Chriſti? Si Chriſtus igitur in eo loquebatur, certũ eſt Chriſti fuiſſe ſpiritũ loquentẽ in ipſo.Nam & Chriſto in eo in Actis loquente,iterũ dixit,Et nunc ego uinctus ſpiritu proficiſcor Hieruſalẽ, ignarus eorũ quæ mihi ibidẽ occurſura ſint, niſi ꝙ ſpiritus ſanctus per ſingula oppida teſtificatur mihi, dicens, ꝙ uincula & tribulationes me expectent. Vnde quũ ſancti aiũt hanc uocẽ,Hæc dicit dominus, non alia de cauſa dicunt, quam ꝙ ſpiritus in ipſis loquatur.Et quũ in ſpiritu loquuntur,in Chriſto ſe ea dicere profitentur. Et ibi Agabus in Actis loquitur,Hæc dicit ſpiritus ſanctus,non alia de cauſa dicit,niſi ꝙ uerbo ad ipſum facto,ſpiritus ſanctus ſuppeditabat ea quæ loqueretur,& proteſtabatur ea, quæ cum Hieroſolymis manerẽt.Per ſpiritum uiciſſim, proteſtante Paulo, Chriſtus ipſe in eo loquebatur,ita ut ea quæ per ſpiritũ fiebat proteſtatio,Verbi habenda ſit.Ita quoq; in ſanctam uirginem Mariam, adueniente Verbo, unà ueniebat & ſpiritus ſanctus,& Verbum in ſpiritu fingebat & cõcinnabat ſibi corpus. Volens cõſociare & offerre per ſe creaturam Patri, & reconciliare omnia in ſe,pacificãs quæ in cœlis ſunt,& in terra. Concorditer ergo ex

sacris literis ostenditur, spiritum sanctũ creaturam non esse, sed propriũ illum & suum esse Verbi & deitatis Patris. Ita enim sanctorũ doctrina in sanctam & indiuisibilẽ Trinitatem in unum coit ac cõciliatur, atq; una ea fides est Catholicæ Ecclesiæ. Contra Tropicorũ aliena à fide, fabulosaq; cõmentatio discrepat à scripturis, & consonat cum Arianorum stoliditate, ac congruenter hanc hypocrisim induunt, ut simplices decipiant. Sed gratiæ deo, quòd, ut scribis, latere nequiuerunt sub eo prætextu, quo se simulant Arianis cõtradicere. Nam & apud illos in odio sunt, eò quòd spiritum dũtaxat, & non pariter cum eo etiam Verbũ creaturam esse pronunciant, & male apud omnes audiunt, ut perduelles oppugnatoresq; spiritus sancti, & minimo minus mortui, ut qui uacui sint & destituantur spiritu sancto, & secundum beatum Paulum animales sint homines, et incapaces spiritus dei, eò q; spiritualiter dijudicentur. Qui uero ea sapiunt quæ sunt spiritus, dijudicant quidem omnia, ipsi uero à nemine dijudicantur, quum in se habeant dominũ, qui ijs seipsum, & per hoc patrem suũ in spiritu sancto reuelat. Ego igitur etsi in eremo agam, tamen ob improbitatem eorum, qui alios auertunt à ueritate, nihili faciens eorum de nostræ dictionis tenuitate & humilitate subsannationes, paucis scripsi, & tuæ religiositati misi, plurimum te adhortans, ut in istis legendis quædam emendes, & ubi imbecillior est dictio, ueniam dones. Ego enim secundum Apostolicam à patribus acceptam fidem ista tradidi, nihil prorsus aliunde adijciens, sed sicuti didiceram, ea scripsi, quæ cum sacris scripturis cõgruerent. Id enim consonum est cum illis, quæ ex sacris literis demonstrata fuere ad cõfirmationem, neq; forinsecus quippiam accersitum est. Sed ut ipse Dominus Iesus Christus Samaritanam docuit, & per eam nos, sanctæ Trinitatis perfectitudinẽ, quæ & indiuisibilis est, & una deitas, prout ipsa ueritas testificatur, ubi ait Samaritanæ puellæ, Crede mihi mulier, quoniam uenit hora, quin & iam nunc adest, quum ueri adoratores adorabũt Patrem in spiritu & ueritate. Nam Pater tales quærit adoratores sui. In spiritu igitur & ueritate adorandum esse, etiam isthinc ostenditur, quia Filius ipsa ueritas est, quemadmodũ ipse de se dicit: Ego sum ueritas. Eamq; Dauid Propheta inuocabat, Emitte, inquiẽs, lucem tuam, & ueritatem tuam. Veri idcirco adoratores adorant quidem Patrẽ, sed in spiritu & ueritate, confitentes Filium, & in Filio spiritum, quum sit spiritus inseparabilis à Filio, ut inseparabilis est Filius à Patre. Quod & ipsa ueritas suo testimonio probat, quum dicit: Mittam uobis paracletum spiritũ ueritatis, qui à Patre procedit, quem mundus capere non potest, hoc est, illi qui eum negant ex Patre procedere, & in filio esse. Oportet igitur ad imitationem ueracium, confiteri, & assentiri ueritati. Quòd si post ista discere noluerint, & intelligere nequeant, saltem à blasphemijs cõquiescant et non diuidant Trinitatem, ne diuidantur à uita: neq; creaturis adnumerent spiritum sanctum, ut non sicuti aliquando Pharisæi Beelzebuli, pares cum illis audacia & temeritate ea quæ spiritus sancti sunt, attribuant, quod prorsus abscissum est ab omni spe ueniæ, & ad paria cum illis supplicia sustinenda deuincit & obligat.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE IN illud Euangelij, Quicunque dixerit uerbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui aût dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro seculo.

De Euangelico dicto, quod scribis mihi, ut exponā, quæso da ueniam nostræ conscientiæ. Prorsus eñ uereor illud aggredi, ne si cogitationes in illud demersero, scrutariq; incepero, imbecillior apparcã, quàm ut profundam illam sententiam efferam. Tacere igitur de eo omnino statueram, & contentus prioribus esse scriptis: præsagiens tamen ne mihi denuo de eadem re scribere cõtendas, uim mihi ipsi feci, ut scriberem mediocrem, prout didici, istius rei interpretationem, ea potissimum fiducia, quòd sperarem, te, si nos scopũ attigissemus, approbaturũ esse in gratiam docentis: sin à scopo aberrassemus, ueniam daturum esse, quum non ignores nostram imbecillitatẽ & infirmitudinẽ. Dictum aũt illud Euangelij tale est. Quum inter tot signa Euangelicæ prædicationis, Pharisæi dicerent, Hic non eijcit dæmonia nisi in Beelzebul principe dæmoniorum: Dominus uidens cogitationes eorum dixit, Omne regnum contra se diuisum desolatur, subiũgens deinde: Si aũt ego in spiritu Dei eijcio dæmonia, nimirum peruenit ad uos regnum Dei, ac deinde subinfert, Propterea dico uobis, omne peccatum & omnis blasphemia remitttetur uobis hominibus: Cæterũ spiritus blasphemia non remittetur. Et quicunque dixerit uerbũ contra Filiũ hominis, remittetur ei: qui aũt dixerit contra spiritũ sanctum, nõ remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Tu autẽ percunctabaris, cur blasphemia in Filium remitteretur, in spiritũ uero ueniam non obtineat, neque in hoc seculo neque in futuro? Prisci igitur homines, inter quos & Origenes, uir multarũ disciplinarũ, & multum industrius, & Theognostus ille admirandus & perque studiosus (horũ enim opera legebam, quũ tuam epistolam acciperem) tradunt nobis hanc esse blasphemiam in spiritũ sanctum, quum, qui dignati sunt per Baptisma donis spiritus sancti, recurrunt ad peccata, atque inde esse quòd remissionem non cõsequantur. Quemadmodũ & Paulus in Epistola ad Hebræos censet. Impossibile est enim semel illuminatos, et gustu imbutos cœlestis doni, participesque factos spiritus sancti, & qui gustauerunt bonum Dei uerbum, & uirtutes futuri seculi, quum collapsi fuerint, renouari per pœnitentiam. Hæc quidem illi in cõmune dicũt, sed singuli suã peculiariter rationem addunt. Et Origenes, causam cur istiusmodi homines cõdemnentur, ita explicat. Deus, inquit, Pater in omnia penetrat, & omnia cõtinet, animata, inanimata, rationalia, irrationalia: Filij aũt potestas in sola rationalia sese extẽdit quatenus sunt, inter quæ rationalia Ethnici sunt, qui blasphemãt nondum

recepta fide. Spiritus aũt sanctus in solos eos sese explicat, qui sui participes facti sunt, Baptismatis gratia. Quũ igitur blasphemia Ethnici peccant, in Filium peccant, quoniã ille in illis est, possunt tamen ueniam cõsequi. Quum uero baptizati, in quos collatũ est donum regenerationis, peccãt, istiusmodi iniquitatẽ in spiritũ sanctũ sese extendere ait, quoniã quũ spiritu sancto cõtinerentur, delictũ faciũt, ac proinde incõdonabilem esse illorũ culpam. Theognostus aũt hanc rationẽ addit. Qui primos & secundos fines transgressus est, minori pœna dignus uideri possit: qui aũt tertios fines cõtempserit, uenia excluditur. Primos aũt & secundos fines transmitti existimat, quũ quis contra parentẽ & filiũ obloquitur: fines aũt tertios cõstituit in initiatione per Baptisma, & in spiritus sancti participatu, & id confirmare uolens superinducit illud à Saluatore ad discipulos dictum, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed nondum recipere potestis: quum aũt uenerit spiritus sanctus, docebit uos omnia, post quæ uerba ita loquitur Theognostus. Quemadmodũ cum nondum ualentibus capere perfectitudinem initiationis colloquitur Dominus, se demittens ad illorum paruitatem, ita cum initiatione perfectis, uersatur spiritus sanctus: neq; tamen quisquam ob hæc dicere poterit, spiritus doctrinam superare doctrinam Christi, sed quòd filius cõtemperet se, & descendat pro modulo nondum initiatione perfectorum, spiritusq; peculiariter sit perfectorum, atq; ita non propter excellentiam spiritus præ filio, inexpiabilis & citra ueniã est blasphemia in Filiũ, sed quia in non initiatis uenia locum habet. In ijs uero qui gustauerunt cœleste donum & initiati sunt, nulla ad ueniam relinquitur excusatio, aut supplicij deprecatio. Atq; illi quidem ad istum modum. Ego aũt pro mea qualicunq; eruditione, arbitror utriusq; sententiam, nonnulla adhuc inquisitione & obseruatione indigere, num occultior sit aliquis in eorũ uerbis & profundior intellectus. Certum enim est, Filiũ, quum sit in Patre, in illis etiam esse, in quibus est Pater, & spiritũ non abesse. Indiuisa siquidẽ est sancta illa & perfecta & beata Trinitas. Quin denuo ad istum modum: Si omnia per Filiũ facta sunt, & in eo omnia consistunt, quomodo extra ea essent, quæ per ipsum facta sunt, & quæ non essent, nisi in illo essent? In omnibus ergo ille cõgruenter fuerit, ut necessario is qui peccat in Filium & blasphemat, peccet in Patrem & in spiritum sanctum. Præterea si sacrũ Baptisma in spiritu sancto duntaxat tribueretur, rectè diceretur, baptizatos peccare in spiritũ sanctũ, sed postq; in Patre & Filio & spiritu sancto tribuitur, & ita initiatio in baptizatis cõsummatur, necessum rursum est, eos, qui post Baptisma præuaricãtur, in sanctam & indiuisam Trinitatem blasphemiam facere. Et hoc æquum est ita cogitare & sentire. Si enim ad eos qui accepissent lauacrũ regenerationis (Pharisæos dico) & iam participes factos doni spiritus sancti, ita loquutus fuisset Dominus, uerisimilis esset istiusmodi interpretatio, utpote de ijs dicta, qui recurrerent ad peccatum, & delinquerent in spiritum sanctum: Iam quum lauacrum hoc non acceperint, sed & Ioannis Baptismati derogauerint, quo pacto eos accusare potuit, ut blasphemantes in spiritum sanctum, cuius nondum consortes erant redditi? Non enim docendi ratione in futurum simpliciter ista locutus est Dominus, neq; postmodum

modum peccaturis hanc pœnam interminatus est, sed in præsentia Pharisæos, ut iam reos tantæ blasphemiæ accusans, hoc dictũ protulit. Pharisæis igitur accusatis, etiam priusq̃ Baptisma recepissent, non poterit hoc dictũ pertinere ad eos, qui post lauacrum præuaricantur, & præsertim quia eos non in genere de peccatis, sed de blasphemia increpabat. In quibus hoc differentiæ est, quòd qui peccat, legem transgreditur, qui blasphemat contra ipsam Deitatem, impie agit. Super multis aũt criminibus accusans eos Saluator, tum quòd præceptum Dei de parentibus ob pecuniam præuaricarentur, tum quòd in Prophetas offenderent, & Dei domum, domum negociationis facerent, tamen etiam in tantis delictis eos pœnitentiæ admonebat. Verum ubi eum dixissent in Beelzebul eijcere dæmonia, non ulterius hoc peccatum in genere, sed blasphemiã dixit tantam esse, ut inde fuga nulla & receptus esset, & uenia carere, nec condonationem ullam ijs superesse, qui talia cõmitterent. Alioqui, si eorum causa qui post lauacrum peccant, id dictum fuisset, illorumq̃ culpa extra ueniam seponeretur: cur apud Corinthios pœnitenti communionem restituit Paulus? & Galatas retrorsum abeuntes parturit, donec iterum formaretur in illis Christus? quum in hoc uocabulo iterum deprehendere liceat, etiam primam eorum in spiritu sancto initiationem? Aut quid est quòd Nouato succenseamus tollenti pœnitentiam, dicentiq̃ nullam eos ueniam obtinere, qui post lauacrum peccant? Quòd si propter eos qui post lauacrum peccant, hoc uerbum dictum est, ergo illud quoq̃ ad Hebræos propter eosdem dictum est. Iam hoc dictum non excludit post lauacrum peccatum à pœnitentia, sed ostendit unũ esse Catholicæ Ecclesiæ Baptisma, & non duplex. Siquidẽ Hebræis scripsit, qui ne pro legis cõsuetudine, putarent sub prætextu pœnitentiæ, multa quotidie esse Baptismata facienda, ideo eos & ad pœnitentiam hortatur, & unam esse renouationẽ per Baptisma, & non secundam ostendit, ut & in alia epistola dicit. Vna Fides, unum Baptisma, neq̃ dixit rem impossibilem esse pœnitentiã, sed impossibile esse per causam pœnitentiæ, quempiã iterato Baptismate renouari. Estq̃ inter pœnitentiã & Baptisma non leue discrimen. Quem enim pœnitet, is dẽsinit quidẽ peccare, sed tamen retinet uulnerum cicatrices. Qui aũt baptizatur, tum ueterem hominẽ exuit, tum superne renouatur, quasi de integro regeneratus spiritus gratia. Istiusmodi mihi cogitanti, maior profunditas sentẽtiæ in hoc dicto occurrit. Et ob hoc iam antea plurimum precatus Dominum, qui super puteum sedit, & in mari deambulauit, ad dispensationem deinde in eo pro nobis habitam reuertor, quippe quum fieri possit, ut inde huius lectionis sententiam nanciscar, quũ omnis sacra scriptura eam annunciet & prædicet, maxime autem Ioannes ad istum modum inquiens, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & Paulus scribat, Qui quum in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & specie inuentus est ut homo, Humiliauit seipsum, obediens factus usq̃ ad mortem, mortem autem crucis. Ideo enim Deus quum esset, etiam homo factus est; & ut Deus excitauit mortuos, & Verbo uniuersos sanans, mutauit aquam in uinum. Non enim hæc erant opera hominis, quale est, quòd car-

nem gestans,siti lassitudineq; laborauit,& mortẽ passus est.Hæc enim deitatis nequaquam erant.Contra,ut Deus locutus est, Ego in Patre, & Pater in me,uicissim aũt ut corpore indutus reprehendit Iudæos,Quid me quæritis interficere hominem,qui uobis ueritatem locutus sum, quam audiui à Patre? Fiebant autem ista non diuisim,secundum factorum qualitatem, ut hæc quidem designarentur à corpore absq; Deitate: illa uero à Deitate seorsum à corpore,sed coniunctim ista omnia fiebant,unusq; erat Dominus qui illa faciebat per suam gratiam. Spuebat quidem ut homo, sputamentum tamen illud diuinum erat: siquidem per illam saliuam oculos à natiuitate cæci uisui restituit, & ostendere se uolens Deum,humana lingua idipsum significauit,Ego & Pater,inquiens,unum sumus. Et solũmodo uoluntate persanauit.Manum uero suam humanam protendens socrum Petri febricitantem erexit,& Archisynagogi filiam iam defunctam à morte excitauit. Hæretici igitur in suis professionibus insaniunt, quorum isti corporalia Saluatoris intuentes,repudiant hoc dictum, In principio erat Verbum: alij ea quæ sunt diuinitatis,inspectantes,ignorant illud alterum dictum, Et Verbum caro factum est.Qui autem uir fidelis est & Apostolicus, cognoscens Domini in genus humanum dilectionem, quum uidet ea quæ sunt deitatis signa,admiratione ueneratur Dominum in corpore latentem.Rursus quum uidet quæ sunt corporis propria,plusquam obstupescit, animaduertens in illis Deitatis energiam.Istiusmodi cum sit Ecclesiastica fides,quidam humana eius respicientes, uidentesq; eius sitim, aut fatigationem, aut passionem, obtrectant Saluatori, ut homini mero, & magnopere quidem peccant, possunt tamen celeriter pœnitentiam agendo, ueniam consequi: quum habeant pro excusatione,imbecillitatem carnis. Cæterum, ubi quis Deitatis opera intuens, incipiat dubitare de Incarnatione Domini, & ille quidem maxime peccat,eò quòd,quum uideat eum comedentem, patientem, spectrum inanemq; apparitionem corpus eius fuisse imaginatur: uerum & istiusmodi celeriter resipiscentibus ueniam Christus donauerit, eò quòd & ipsi causam erroris sui habeant ex magnitudine operum, humanã naturam excellẽtium. At illi qui amborum istorum inscitiam, cæcitatemq; transcendunt,putantes se legis scientiam tenere,quales erant eius temporis Pharisæi,in insaniam uersi,& Verbum quod in corpore est, prorsus abnegant,& diuinitatis opera diabolo, eiusq; dæmonijs imputãt, merito istius impietatis indeprecabilẽ pœnam luunt, quum & diabolũ pro Deo accipiant,& uerũ certumq; deũ nihil plus, q̃ dæmonẽ operari credant. In istiusmodi impietatẽ delapsi erant eius temporis Iudæi, & inter Iudæos Pharisæi: Christo enim exhibente opera Patris sui,quippe qui & mortuos exciutarit,& cæcis uisum largitus sit,claudosq; ambulare fecerit, surdis auditum aperuerit,mutos loquentes reddiderit, rerumq; naturam sibi subiectam ostenderit,imperans uentis,deambulans in mari, plebei quidem admiratione obstupuerunt, Deum glorificantes, contra mirifici isti Pharisæi dixere, Beelzebulis esse istiusmodi opera, & stulti illi nullo pudore ducebantur. Vnde consequenter illos Saluator noster inueniabiliter blasphemare ostendit. Quoadusq; enim ad humana respicientes, animo claudicabant,

dicentes,

dicentes,Num hic est fabri filius? aut quomodo iste literas nouit,quũ non didicerit? Et quod signum tui exhibes? & descendat nunc de cruce,& credemus ei,ferebat eos,ut in filium hominis delinquentes, dolensq́ de ipsorum cæcitate,ita eos alloquutus est,Si cognouissetis,& uos quæ sunt ad pacem.Quin & magno Petro ad ianitricis uerba, ut de homine loquentis respondenti, & postmodum ploranti ueniam Dominus dedit. Quum autẽ sibi ita collapsis nouam adhuc aliam ruinam accumulaucrant, adeo ut Dei opera Beelzebulis esse dicerent,iam illos ulterius non tulit. Nam spiritum eius blasphemabant,dicentes,Eum,qui talia faceret,Deum non esse,sed Beelzebulem,ac propterea ut intoleranda patrantes, æternaliter eos mulctauit.Idem enim erat & paris audaciæ,si uidentes mundi ordinem, & prouidentiam erga mundum, dixissent rerum naturam à Beelzebule conditam esse,ac proinde solem obedientem diabolo in ortus suos prodire, & per diabolum astra in cœlum circumagi.Nam quemadmodũ ista sunt Dei, ita & illa erant opera Patris.Quandoquidem si illa Beelzebulis fuissent,necessario & ista Beelzebulis fuerint.Et ubinam illis illud Geneseos, In principio creauit deus cœlum & terram? Cæterum nihil est quòd mireris istiusmodi illorum insaniam,quum & patres eorum eiusdem sententiæ fuerint.Siquidem in eremo nuper admodum egressi ex Ægypto, in uitulum quem finxere,Dei in se collata beneficia retulerunt,dicẽtes, Hi sunt dij tui Israel, qui te ex Ægypto eduxerunt.Propter istam igitur blasphemiam,& eorum qui talia tunc ausi fuere,multi sublati sunt. Quum ita denunciet Dominus,dicens,Quacunq; die uisitabo,inducã super eos peccata ipsorum. Nam quandiu & illi ob aquam & panem murmurabant, ferebat eos, non aliter quàm nutrix alumnum suum. Vbi aũt magis insanierunt, & (ut psallit contra eos spiritus) mutauerunt gloriam eius in simulachrũ uituli comedẽtis fœnum, iam deinde ut incondonabili crimine perpetrato, flagellati sunt ob uitulũ quem fecit illis Aaron,ut ait scriptura.Eadem hic perpetrantes Pharisæi, tale responsum à Domino acceperunt,quale Beelzebul ab ipsis excogitatus, & iam habet & olim habuit scilicet,ut cum eo simul in igne ipsi præparato, absumantur. Non enim ob hoc quòd comparationem faceret de blasphemia sui uel spiritus sancti, quasi maior sit ille, ac proinde grauioris sit sceleris blasphemia in illum,hoc locutus est,absit. Nam & antea docuerat, omnia quæ Pater habet,ea Filij esse,& quòd non Spiritus daret Filium, sed q; Filius Spiritum discipulis præberet,& per discipulos illis, qui in ipsum crederent.Non,inquam,ita ea de causa locutus est Dominus,sed quòd ambæ blasphemiæ in ipsum caderent,ijsq́ inter se collatis,altera minor, altera maior esset: Pharisæi enim sunt,qui in utroq; genere blasphemiæ peccant.Siquidem & illi humanitatem eius intuentes, in hæc conuicia proruperunt, Vnde huic sapiẽtia? & quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? & Patris opera speculantes, non solum eius Diuinitatem inficiati sunt, sed loco Deitatis dixerunt Beelzebulẽ in eo esse, Beelzebulisq́ esse opera quæ faceret.Atq; ideo ambobus istis cõtra ipsum dictis, altero tamẽ ob humanitatẽ corporis sui, minoris blasphemiæ: altero uero ob deitatem grauioris,de grauiori pœna indeprecabilẽ pronũciauit, certe discipulos cõ

firmans,

firmans, Si patremfamilias, inquit, Beelzebulē nominarūt, quibus uerbis se esse patrēfamilias significauit, ut intelligeretur idem ille esse qui ita tum à Iudæis blasphemabatur. Si aūt Iudæi in Beelzebule eum dæmonia eijcere dictitātes, nulli nisi Domino cōuiciabantur, certum est illud dictum de blasphemia spiritus ad ipsum Dominum pertingere, & uniuersa illa dicta Dominum de seipso retulisse: Ipse enim rerum uniuersitatis paterfamilias est. Verum idem denuo cōfirmationis causa repetere subterfugiendū non est. Sitire uidelicet, fatigari, dormire, uerberari, comedere, propria hominū esse: Opera aūt quæ fecit Dominus, ea non itidem ab hominibus, sed à Deo facta esse. Quū igitur aliqui (ut supra dixi) ad ea respicientes, Christo ut homini, conuiciantur, minori supplicio digni censendi sunt, quàm qui opera Dei ad diabolum transferunt. Hi enim non solum sacra obijciunt canibus, sed & diabolum Deo parem faciunt, & lucem tenebras esse dicunt. Hanc igitur Pharisæorum blasphemiā inueniabilem esse Marcus annotauit, Qui inquit, blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem, sed reus est æterni peccati, eò quòd dicebant eum spiritum immundum habere. At is qui à natiuitate cæcus fuerat, recepto uisu, à seculo, inquit, nō est auditum, quòd quis oculos cæci nati aperuerit: nisi hic à Deo esset, nihil tale potuisset facere. Similiter & turbæ super domini operibus obstupescentes hæc uerba dixerunt: Non est hoc dæmoniaci: Num dæmoniū potest cæcorum oculos adaperire? Pharisæi contra legis periti habiti, quiq; limbos uestium dilatabant, qui gloriabantur tanq; cæteris peritiores, ne ita quidē ad pudorem redacti sunt: sed miseri, ut scriptum est, sacrificabāt dæmonio, & non Deo, dum dicerent Christum dæmonium habere, & dæmoniū esse opera Dei. Faciebant aūt illud nulla alia de causa, quàm ut eum, qui talia faceret, inficiarentur, & Deum & Dei Filium. Si enim manducatio & species corporis, eum etiam hominem esse declarabāt, cur non ex operibus perspiciebant, cum in Patre esse, & Patrem in illo? sed noluerunt. Quin potius ipsi Beelzebulem in se habebant, ita loquentem: ut ex humanis, hominem eum solum pronunciarent, ex operibus aūt quæ propria erant Dei, non itidem eum Deum esse cōfiterentur: sed ut pro Christo Beelzebulem sibi de um cōstituerent, quo unà cum eo æternaliter in igne plecteretur. Atq; ista istius lectionis obseruatio hanc mihi sententiā complecti uidetur, & ostendere utramq; blasphemiam ad Christum pertinuisse, & de se locutum esse Filium hominis, ut ex hoc quidem corporalitatē suam ostenderet: ex spiritu uero spiritualem suam & intellectualem deitatem demonstraret. Siquidem ueniam assequi posse in blasphemia contra Filium hominis constituit, ut corporalitatem suam declararet: inueniabilem uero blasphemiam ad spiritum pertingere docuimus, ut hoc ad distinctionē suæ humanitatis loquens, suam deitatem declararet. Istiusmodi characterem etiam in Ioannis Euangelio uidi, ubi de esu corporis disputans, ac propterea multos scandalizatos conspiciens, ita locutus est. Hoccine uos scandalizat? quid si igitur Filium hominis spectaueritis adscendētem, ubi prius erat? Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicq;. Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus sunt & uita. Hic eīm de utroq;, carne & spiritu suo locutus est, & spiritum

tum à carne discriminauit, ut non solū in eo quod oculis apparebat, sed naturam quoq; inuisibilem credentes, disceremus ea quæ loqueretur, non carnalia esse, sed spiritualia: quot enim hominibus corpus eius suffecisset ad cibum, ut uniuersi mundi alimonia fieret? sed propterea adscensionis suæ in cœlum mentionem fecit, ut eos à corporali intellectu abstraheret, ac deinde carnem suam de qua locutus erat, cibum è supernis cœlestem & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligerēt. Quæ enim locutus sum uobis, inquit, spiritus est & uita. Quod perinde est ac si diceret, Corpus meum quod ostenditur & datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuiq; tribuatur, & fiat singulis tutamen præseruatioq; ad resurrectionē uitæ æternæ. Ita quoq; Samaritanam abstrahens Dominus à rebus sensibilibus, Deum esse spiritum pronūciauit, ut deinceps illa non corporalia, sed spiritualia de Deo cogitaret. Ita quoq; Propheta uidens, Verbum carnem esse factū, locutus est. Dominus Christus uultus nostri, spiritus est: ne quis ex eo quod in illo appareret, merum hominem Dominum esse intelligeret, sed dum eum spiritum esse audit, Deum eum agnosceret in corpore constitutum. Vtrumq; igitur iam liquet, eum, qui Dominum uidet de se loquentem, Si corporalia eius tantūmodo in oculis habeat, & non credens dicat, unde huic sapientia? peccare illum ipsum quidem, & ut in Filium hominis blasphemare: eundemq; uero, si uideat opera eius in spiritu sancto facta, & dicat talium operum authorem, nec Deum esse, nec Dei Filium, sed ea opera Beelzebuli ascribat, manifestò blasphemare, eò ꝙ inficietur illius Deitatem, Nam & in Euangelico sermone, ut sæpe cōmemini, quum diceret se Filium hominis esse, eo ipso suam humanitatem præ se fert, quemadmodum ubi de spiritu mentionem facit, suum illum spiritum sanctum esse declarat, in quo omnia faciebat. Quapropter in operibus suis faciendis dixit: Si mihi non creditis, operib. meis credite, ut cognoscatis quòd ego in Patre sum & Pater in me. Quum aūt se oblaturus esset corporaliter pro nobis, eaq; de causa in Hierusalem adscendebat, ita loquutus est discipulis suis, Dormite iam & requiescite, ecce uenit hora, & Filius hominis traditur in manus peccatorum: hic quidem opera, ut uerus Deus crederetur, efficiebant: mors aūt declarabat eum uerum corpus habere, ac propterea non immerito dicebat, eum qui tradebatur, Filium hominis esse. Verbum enim sua natura immortale & intactile, & ipsissima uita est. Sed Pharisæi fidem operibus non adhibebant, & quod populus faciebat, respicere nolebant: unde paulatim eos Dominus reprehendens, inquit, Si ego in Beelzebule eijcio dæmonia, filij uestri in quo eijciunt? ac propterea illi futuri sunt uestri iudices. Quòd si in spiritu Dei eijcio dæmonia, ergo regnum cœlorum ad uos peruenit. Atq; ita se in spiritu eijcere dæmonia locutus est, nō quasi spiritu sancto minor esset, aut quasi spiritus ea in eo operaretur: sed ut ostenderet, se, quum esset Verbum Dei, omnia per spiritum facere, & doceret auditores suos, ꝙ in quantum opera spiritus Beelzebuli imputarent, in tantum eos blasphemare in spiritum sanctum, istorum operum choragum. Nam per hæc uerba ostendit, ipsos non per ignorantiam, sed sponte se in hanc ineluctabilē blasphemiam infigere, nec pudore ullo duci, quum scirēt istiusmodi opera

Dei

Dei esse, eaq; ut amentes Beelzebuli asscriberent, affirmantes ea per spiritũ immundum fieri. Quomodo igitur qui tantæ improbitatis sunt, homines gentiles, de idolis pro numinibus habitis incusare poterint, quũ paris sint cum illis insaniæ, & fortasse grauius peccent, nimirum quòd lege accepta cum præuaricatione legis Deum cõtemnant? Quid istiusmodi blasphemi facient, quum Prophetam Esaiam legerint, & inibi audierint signa aduentus Christi esse, cæcis uisum restitui? claudis ambulationem? mutis loquelam? mortuis resurrectionem? leprosis sanitatem? & surdis aurium reserationem? Quęnam quæso istorum operum authorem dicent? Nam si Deum esse authorem probent, seipsos refutabunt, de sua in Dominum impietate. Quæ enim Propheta ante prospiciens futura dixit, ea præsens Dominus operatus est. Quòd si præcipites eadem proteruitate ausint dicere, & ea quoq; in Beelzebule fieri, uereor ne in impietate magis ac magis proficientes ac lectitantes, Quis dedit os homini? Quis fecit surdastrum & surdum? uidentem & cæcum? eaq; quæ his similia sunt, etiam eas uoces, ut furiosi, Beelzebulis esse dicant. Cui enim recepti uisus gratiam attribuunt, eidem etiam non uidendi causam coguntur attribuere: Vtrumq; enim ab eodem authore fieri sermo indicat. Prorsus si hoc dicant, futurum est, ut aliquando sentiant Beelzebulem esse conditorem humani generis. Facientis enim est, ut habeat sua sub potestate quæ facit, quum Moses ita loquatur, In principio creauit Deus cœlum & terram, & ad imaginem dei hominem fecit, & Daniel ita libere ad Darium ausus sit dicere, Non ueneror idola manu facta, sed Deum uiuẽtem, qui creauit cœlum & terram, & qui habet sub suo dominio omnem carnem. Nisi rursum mutata sententia, cæcitatẽ, claudicationem, aliaq; uitia ex pœna conditoris profecta esse, liberationẽ istorum malorum, beneficiaq; in ita affectos à Beelzebule proficisci dicant, sed contra eam sententiam uelle differere, admodum fatuum est. Est enim furiosi & prorsus mente capti istiusmodi cum impietate stultiloquiũ, quũ in delectu utriusq; rei meliora non Deo, sed Beelzebuli assignent: siquidẽ illi nihil curant corrumpere sacrarũ literarum placita, modo ita abnegent Christi aduentum. Cæterum par erat, ut Dominũ uel in corporalibus ueluti hominem non uilipenderent, uel ex operibus uerum Deum agnoscerent, sed omnia perperam faciebant: intuentes enim hominem, ut homini cõuiciabantur, spectantesq; uicissim opera diuina, non recipiebant eius diuinitatẽ, & diabolo adstipulabantur, arbitrati hoc facinore sese effugere posse, ne à uerbo dei ab ipsis cõtumeliose habito iudicarẽtur. Atqui incantatores, magi, & uenefici Pharaonis, quamq; plurima tentassent, uidentes tamen signa Mosis, se submiserunt, & terga dedere, hæc uerba loquentes, digitum Dei esse qui talia faceret. Pharisæi contra et scribæ integram manum domini operantem uidentes, & plura maioraq; quàm illi spectantes, quæ à Saluatore fiebant, à Beelzebule fieri pronunciabant, quum magi, quibus hoc proprium est, confiterentur, non eadem se, sed ne minora quidem, posse facere. Quid igitur adhuc huic insaniæ addi possit? aut quis (quemadmodũ Propheta dixit) quicquam simile huic impietati adduxerit? Ipse enim præ se Sodomitas iustos reddunt, & exuperant hominum gentilium ignorantiam,

rantiam,transcendunt aũt Magorum Pharaonis stoliditatem,& cum Arianis paria faciunt,in mutuam uicissim impietatẽ collabentes. Siquidẽ Iudæi per Filium uidentes opera Patris,ea Beelzebuli asscribũt. Ariani quoq; ipsi eadem opera intuentes,authorem eorũ operũ creaturis adnumerant,pronunciantes eum ex non entibus extitisse,& non fuisse anteq̃ fieret. Iudæi quidem Dominum in corpore spectantes,murmurabant,dicentes,Cur tu, quum homo sis, Deum te facis? Isti uero Christi perduelles uidentes eum patientem,dormientem,cauillantur eum qui talia sustinet,uerum Filium et cõsubstantialem cum Patre esse non posse. In summa,si quis expendere uelit mutuas istorum prauas intellectiones, deprehendet eos,quemadmodũ prædixi,in alueum marinæ furiositatis mutuo concidere. Quapropter & illis & istis pœnam super hoc scelere inueniabilem decreuit,dicens, Qui locutus fuerit contra spiritum sanctum,non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Neq; id immerito: Qui enim Filium abnegat,quem deprecari potest,ut propitiationẽ inueniat? aut quam uitam aut refocillationem expectabit,qui eum repudiat,qui ita loquitur? Ego sum uita, Venite ad me omnes lassitudine laborantes & onerati,& ego reficiam uos. Istis igitur, ut impijs in Christum,istiusmodi pœnam luentibus,satis liquet,quod,qui secundum carnem & secundum spiritũ eum adorauerint,non ignari illum Filium Dei esse,nec tamen abnegent,eũdem Filium hominis factum esse, sed credant in principio fuisse Verbum,& Verbum carnem factum esse,regnaturi sint æternaliter in cœlis,secundum sanctas pollicitationes Domini, & Saluatoris nostri,ita ut illi quidem abeant ad supplicium æternum, iusti uero in uitam æternam. Hæc tibi per cõpendium,quatenus didiceram, cõscripsi. Tu aũt istud à me,non ut absolutam aliquam doctrinam,sed tanq̃ occasionem ulteriora quærendi tibi suppeditatam accipe: ac deinde tibi perfectissimum istius rei intellectum,tum ex Euangelicis uerbis, tum ex Psalmis decerpens,ueritatis manipulos obliga & reuinci,ut tibi eos ferenti ita accinant: Venientes aũt uenient cum exultatione portantes manipulos suos,in Christo Iesu Domino nostro,cum quo Patri,& Filio,et Spiritui Sancto sit gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE DISputatio in Niceno concilio,contra Arium.

DEI prouidentia abibam comitatus charissimis meis fratribus,ad desideratos mihi dei amicos, pedetentim incedẽs ob corporis imbecillitatem, unà cum prædictis Dei seruis: ibi unus ex comitibus sciscitatus est,de uerbo dominico,quod est: Pater meus qui me misit, maior me est,egóq; respondi ad interrogationem,quam ille protulerat, ut in præsentia eam quæstionem inhiberet: uerum ubi permittẽte Deo domum regressi essemus,me eius capituli disquisitionẽ, quàm solertissimè fa-

ćturũ. Hæc ubi loquutus essem, obortus est subitus quidã in pectore meo pietatis afflatus, mecũq; aiebã. Nõ incõsiderate beatus Paulus scribens suo discipulo Timotheo, loquutus est: Exerce temetipsum ad pietatẽ. Reuera diuinus thesaurus plenus omnino ineffabiliũ bonorum, & sub cõiecturam non uenientium est religio & cultus numinis: Dicebamq; mecum in animo pietatem rem magnificam esse & gloriosam, & quæ posset ipsius magnificentiam adeuntes saluos facere. Simul mihi & in mentem subibat domini mei Iesu Christi parabola de beata religiositate, quæ & maxima est, & omnibus immortalibus diuitijs scaturit. Adeo ut raro in hominibus reperiatur: nisi qui supra uulgus eximij, mente ueritatis studiosa, incorruptibilem eius pulchritudinem peruestigant. Qui tamen ipsi non suis uiribus ad amabilem eius cõspectum perueniunt, sed eò deducuntur suo in Deum amore, & assiduitate orationis, atq; ita hoc donum Dei assequuntur: quo fit, ut æternum in animis gaudium concipiant, qui speciosam illius dignitatem cõtemplantur, ut ait Dominus, Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agris, quem ubi inuenit homo, lætatur: deinde abit, & uendit omnia quæcunq; habet, & emit agrum illum, deinde quasi intus in corde meo ageret, colloquitur mecum beneuolenter, & ait: Homo, etsi multa sint peccata tua, retine fortiter pietatem: ob eam enim remissio peccatorum donatur, & mors uincitur, & in regnũ cœlorũ aditus patet. Præter hæc, & illud quoq; in mente habui: Nouit dominus pios liberare, & iniquos seruare in diem iudicij, puniendos æterno igni. Nam quisquis est impius, is quoq; & iniquus est. Ex impietate peccatum nascitur, omniũ malorum mater impietas, nutrix omnium mendacium hominũ dementia. Beatus igitur filius pietatis, quoniam hic Filius Christi uocabitur. Simul tãdem stetimus in loco, quo iter habebamus, & nacti genuinos syncerosq; homines, libenter quidem nos & cum gaudio ibi cõmorabamur, quòd digni habiti essemus, qui sanctos uisitaremus: illi uero, quòd fratres suos cõspicerent. Nobis igitur hæc inuicem cõmunicantibus, quæ ad pietatem spectabant, multa cum modestia & frugalitate: derepẽte ex radice Christo inimici Arij bellua sub humana specie ad nos insiluit: & aliquantisper audiens sermones pietatis, ac tandem eorum impatiens, in hæc uerba prorupit, Aut docete uestram doctrinam, aut ego docebo uos meam sententiã. Hic ego illi respondi, ne prouoca omnes ad disputationem: Magni enim uiri sunt in domo Dei, sed si uis, in præsentia aduersum me, qui minimus sum, in aciem prodi. Nam ego me tibi libentissime offero ad hanc disputationẽ, modo studio ueritatis hãc disquisitionem subeamus, & non uerbis diuinis, quæ ultro citroq; adferentur, peruicaciam adhibeamus. Hic Arius ita loquutus est. Mihi uidetur necessariũ in hoc negocio, ut uterq; definiat, & exponat, quid de deo, & Christo, & spiritu sancto sentiendum putet, idq; per cõpendium, ut ad scopum uerba nostra cõijciantur, & ne inaniter uerbis digladiemur: ita enim quæ sententia uincat, & quæ uincatur, in aperto erit. Nam de fide uolo tecũ disceptare: maxime quia audiui uos non rectè disserere de fide & religione in Deum. Hic Athanasius: Ego quod sentio, compendio dicam. Credo in unum Deum, Patrem omnipotentẽ, Deum semper Patrẽ, & in Deum Verbum,

bũm, unigenitũ Filium Dei, eumq́ uná cum Patre suo coexistere, & ex substantia Patris esse, & æqualem suo Patri esse, & eiusdem dignitatis, & cũ Patre suo per deitatem ubiq; adesse, & omnia continere sua essentia, & à nemine contineri, quemadmodũ & Deus Pater ipsius. Credoq́ in spiritum sanctum, eum esse Patris substantiæ, & coæternum cum Patre & Filio, Verbũ quoq; dico in carne fuisse. Arius contra hæc. Credo & ego in unum Deũ æternum, & Filium eius, quem ante secula creauit, ut Deus, Filiumq́ sibi fecit: & quæcunq; habet Filius, ea quum non haberet, accepisse à Deo, atq; ideo illum Patri non æqualem esse, neq; eiusdem dignitatis, sed ut creaturã relinqui, & deficere à gloria Dei, eundemq́ minorem esse, quantum attinet ad potentiam Dei: Credoq́ in spiritũ sanctũ è Filio genitũ. En tibi sententiam meam. Hic Athanasius inquit: Iam mihi cũ omni arte exordire quæstionem: uideo enim te magnis malis teneri: quanq; tu ultro in primo accessu nos increpabas, quasi non recte de Patre, & Filio, & spiritu sancto sentientes. Hic Arius. Quomodo ais Deum semper Patrẽ, qui solus Deus est, & sua uoluntate condidit Filium, quemadmodũ scriptum est? ATHANAS. Vbi scriptũ est, quòd solus Deus Pater est? ARIVS. Apud Paulum Apostolum, qui ita dicit, Nobis unus Deus ex quo omnia. ATH. Sequentia Apostoli uerba adiunge: dicit enim, Et unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia. AR. Vides Filium ministrum operis, non authorem, quod ipse de se pronunciauit, in ijs quæ uiderit Patrem facientem: Quæ enim Pater facit, hæc & Filius facit, obserua hic Filium esse ministrũ creationis, non creatorem. ATH. Vide ne pugnes cum ueritate, Nam dictum Pauli quod putas ualere in causa Dei Patris, hoc ipsum quoq; de Filio dici apud Paulũ reperies. Ita enim inquit, Et ipse posuit in Ecclesia primum Apostolos, secũdo Prophetas: istos rursum Euãgelistas, illos uero pastores, & magistros, ad cõsummationem populorũ, in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi, donec omnes occurramus in unitatem fidei, et agnitionem filij dei, in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut non amplius simus infantes, fluctuemusq́, & horsum illorsum rapiamur, undiq; mobiles omni uento humanæ doctrinæ temerariæ & uafræ, ad iter sternendũ errori. Sed ueraces in dilectione, adolescamusq́ per omnia in eum, qui est caput, Christum, ex quo omne corpus ratione & proportione coaptatũ, cõglutinatumq́, per omnem iuncturã suppeditationis, &c. Viden' hanc uocem (ex quo) cõmuniter prædicari de Patre & Filio, quam tu duntaxat Patri uendicas? AR. Bene est, quòd recitas totum hoc membrum Apostoli. Sed ego maioris fidei esse censeo domini Verbum, quàm Apostoli: Ille enim inquit, quòd ex se non possit quicq; facere, nisi uiderit Patrem facientem. Hic ATH. Quid in principio Deus fecit? AR. Cœlum & mare, & omnia quæ in eis sunt, ut scriptum est. ATH. Ergo superest ut à te ostendatur, quod nam cœlum, & quodnã mare, cum cæteris quæ in ijs sunt, principio fecerit Deus, ac deinde quid Filius, quum ea condita uidisset, ut ipse quoq; similiter quemadmodũ Pater suus eadem fecerit. AR. Nefarium puto asseuerare, primum mundũ à Deo conditum esse: alterum aũt à Filio, quum de secundo mũdo nulla demonstratio suppetat, nimirum re ipsa apud omnes

manifesta, non alium esse mundum, quàm qui conspicitur. A T H. Igitur ex se Filius creauit omnia. A R. Obsecro, dic mihi qui fieri potest, ut ex se creatrit omnia? non est, ut quispiam hoc dicat. A T H. Sapiens consilium suum quod secum init, ubinam comperit? A R. In sua sapientia. A T H. Christus ne Dei potentia & sapientia est, secundum beatum Paulum? aisne, an negas? A R. Extra controuersiam est, Christum esse dei potentiam & Sapientiam. A T H. Sapiens sapientia sua, an aliunde sapiens redditur? A R. Absit ut aliunde. A T H. Igitur ex se omnia, ut qui sapientia sit, efficit. A R. Ita se habet. A T H. Ergo Pater nihil creauit: Audi igitur, & ne temere loquare, quæ dictu audituq; nefaria sunt, quasi ista tua à nemine subuerti queant. Sed tamẽ iam responde mihi in præsentia, de eo quod percunctaturus sum. Is qui potens est, unde creator rerum efficitur? A R. Sua potentia. A T H. Christus ne potentia Dei est? A R. In confesso est. A T H. Igitur quũ Christus sit potentia Dei, quæcunq; facit hæc Potentia, hoc est, Christus, eadem & fecit Pater. A R. Quomodo si facit Christus, hæc Deus fecerit? A T H. Potentia ne à potente diuisa est? A R. Minime, quis enim unq; uidit luctatorem in palæstra seorsum ipsum fortiter agere? & seorsum ab illo eius fortitudinẽ? nam si id esset, præmia & coronas ad utrumq; deferri oporteret. A T H. Recte dicis, si igitur in homine id ita se habere iudicas, ut neq; uis corporis per se, neque corpus sine hac ui separatim quid agat, Ergo Christus, qui est potentia Patris, omnia indiscretò quæ operatur Pater, & ipse quoq; operatur. A R. Esto, ut indiscreto Filius omnia operetur cum Patre, sed nunquid poterit esse æqualis deo, quum ipse ex eo loquente audias, Pater qui me misit, maior me est? A T H. Quæram uicissim ex te, sed age responde: Seruator mundi sibi contraria loquitur? A R. Absit: semper enim sibi in dicendo congruit Dei Filius. A T H. Cur igitur in alio loco dicit, Ego & Pater unum sumus? A R. Tu Sabellius es. A T H. Cur Sabellius? A R. Quia Patrem & Filium unum dicis. A T H. Ne mihi mendacia affinge: non enim ita dico, quòd Pater & Filius unum sit, sed quòd dominus dixerit, Ego & Pater unũ sumus. A R. Sed hæc hæresis Sabellij est. A T H. Ergo dominus qui dixit, Ego & Pater unum sumus, Sabellius est? No'nne omnes Christiani Iesum agnoscimus Dei Filium esse? & tu eum Sabellium dices & magistrum hæreseon? A R. Absit, ut sentiam, quippe quum Seruator hoc dixerit, Ego & Pater unum sumus, de sua cum Patre concordia. A T H. Qua de causa hoc Dominus dixit? aut quid uolebat docere? concordiam ne suam cum Patre (ut tu uis) an deitatem? quod recta ratio dictat. Nam si pro tua sententia concordiam demonstrare uolebat, nunquid ergo testes comparare sibi uoluit, me tuens scilicet ne à Patre ignominiose defraudaretur? Quod si ita est, Filius nimirum secundum te Patrem accusat. Iam cogita quo te abducat tuus sensus. A R. Quid tibi uis? num ut dicamus, Pater & Filius unum sunt? A T H. Dominus Iesus non dixit, Ego & Pater unum sum, sed unum sumus, & dualitatem in hoc uerbo (sumus) perfectam ostendit, & in hoc uocabulo unũ, ea quæ sunt substantiæ, significauit. Tu autem re non intellecta, ad absurda raperis. A R. Quid? no'nne Dominus dixit, Pater qui me misit, maior me est? A T H. Quid? no'nne quoq; dixit: Ego & Pater unum sumus? ac rursum,

sum, Qui uidet me uidet & Patrem meum? Quinimo & Apostolus quoque aequalitatem Filij quam habet cum Patre, liquido ostendit, his uerbis. Qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, sed seipsum exinaniuit. Vides aequalem esse Filium suo Patri, & non minorem? ARIVS. Magna discordia mihi uidetur scripturarum, in re praesente. ATHANASIVS. Absit, ut obloquatur homo diuinis, & à Deo inspiratis scripturis, quasi non omnia inter se consonent: ut enim libra iusta, ita inter se congruunt omnes scripturae. ARIVS. At qui congruerint ista, Pater qui me misit, maior me est: &, Ego & Pater unum sumus? Iterum alio modo: Qui uidet me, uidet & Patrem meum? Per quod designat immutabilem sui speciem, quam habet cum patre suo? ut & Paulus ait, aequalem suo Patri Filium existere? ATHANASIVS. Audi homo ac intellige, non dissidere capitulum illud quod dicit, Pater qui me misit, maior me est, à reliquis capitibus. ARIVS. Si hoc ostenderis, quod quidem possibile fuerit, forsan & me facies, ut tuam sententiã sequar. ATHANASIVS. Quid? Filius Dei, Deus ne est, an non? ARIVS. Deus creatus à Deo. ATHAN. Si uis, responde mihi, quod rogo, Dei Filius creauit ne omnia, an non? ARIVS. Concessum est prius, eum omnia fecisse, ut qui sit potentia & sapientia Dei. ATHANASIVS. Ergo omnia continet, quae à se sunt condita, siue uisibilia siue inuisibilia. ARIVS. Ita se habet. ATHANASIVS. Vbique igitur adest ui essentiae suae. Nam si dicas eum non ubique adesse: maiores dices res creatas creatore. ARIVS. Adest ubique. ATHANASIVS. Si igitur ubique adest dei Verbum, unde est quod dicit, Pater qui me misit, maior me est: redde mihi eius rei rationem? ARIVS. Ego hic haereo, sed quaeso dic tu mihi, qua ratione dixit Seruator, maiorem se suum Patrem esse? ATHANASIVS. Nisi prius dixeris, quod ego quaero, non dicam quod tu uis. ARIVS. Dic quod uis. ATHANASIVS. Angeli incorporei ne sunt, an homines potius? ARIVS. Homines in corpore sunt: Angeli uero quia spiritus, incorporei habendi sunt. ATHANASIVS. Qui igitur fatigantur, homines ne, an Angeli sunt? ARIVS. Angeli, qui in laborando corporibus carent, lassitudine non tentantur: hominibus autem propria est lassitudo, ob corporis molem & pondus. ATHANASIVS. Dominus igitur unde fatigationem sensit? Scriptum est enim, Iesus, quum lassus esset ex itinere, sedebat. ARIVS. Adducis me quo lubet exemplo Angelorum & hominum, non Verbum quod Deus est, laborasse lassitudine, sed ideo factum, ut ostenderet carnem, quam prius habebat, quum deus esset, eam se denuo resumpsisse: ideoque carni suae permisisse ut pateretur quae carnis sunt propria, quo constare possit, eam carnem esse. ATHANASIVS. Memor sis confessum fuisse, Verbum & Deum ubique adesse. Cur igitur ab eo dictum est, Pater qui misit me, maior me est? ARIVS. Oro te, ne graueris auferre uelamentum istud à litera, idque quàm primum: ualde enim me torquet. ATHANASIVS. Vter illorum est, qui ita fatigatus fuit, homo ne, an Deus Verbum? ARIVS. Homo. ATHANASIVS. Tuum igitur est reliqua cogitatione consequi. ARIVS. Deprehendo ex hoc dicto tuo quid uelis,

Deum ubiq; adesse, nimirum quòd respectu carnis suæ euntis, & lassitudine laborantis, & de loco in locum transeuntis, hæc uerba dixerit, Pater qui me misit maior me est, idq; merito. ATHANASIVS. Iam in mentem reuoca tuam sententiam quam dixisti, Verbum quod Deus est, conditum esse, unde mutuabimus rerum initium: ego enim non ausim ita temere loqui de æterna deitate Filij. ARIVS. Ego hoc de scripturis adfero: tu autem unde habes, quòd æternum Filium dicis? ATHANASIVS. Ego ex diuinitus inspiratis literi didici, æternum esse Filium dei. ARIVS. Vbi sunt scripturæ, quæ eum æternum dicunt? ATHANASIVS. Adsit nobis ille celeberrimus Paulus, & ueritati testimonium perhibebit: Inuisibilia enim eius, inquit, ex creatione mundi, operibusq; intellecta perspiciuntur, & æterna eius potestas & deitas, quo fit, ut illi sint inexcusabiles, quòd ubi cognouissent Deum, non ut Deum honorauerunt, & gratias egerunt. ARIVS. Id de patre ea scriptura loquitur. ATHANASIVS. Nónne beatus Paulus accusat eos qui in corpore apparente Deo, Dei Filio, non agnouerunt æternam eius deitatem, omnia gubernantē? Ex magnitudine enim & pulchritudine rerum conditarum, congruenter oportet artificem æstimari, & gratias illi haberi: certum autem est, omnia creata per Verbum suam naturam accepisse, & sine eo factum esse nihil. Quapropter etiam te oportebat, ex elementorum proba compactione, animo metiri proportionabiliter eorum architectum, & agnitorem fieri, mundum esse æterni dei opus: deumq; ipsum non esse creatitiæ naturæ, ut quæ minime suffectura fuisset ad tātas res creandas. ARIVS. Esto, sit æternus Filius, sed ita ut ab æterno conditus, æternitatē quoq; in se habeat. ATH. Si æternus est Filius, non est creatura: contra, si creatura est, æternus non fuerit. AR. Non ex mea authoritate ista loquor: ipse Filius dixit, se ante omnia à deo creatū esse. ATH. Tale ne quid de Filio deo tibi soli reuelatum est, an etiam alijs quoq;? AR. Non omniū est fides: uerumtamen, non mihi soli, sed etiam alijs multis innotuit fides eius. ATH. Vnde tibi reuelatum est, à Deo ne, an ab hominibus. ARIVS. A deo. ATH. Ergo ne tu ipse auditor dei fuisti, an alij de eo hoc tibi retulerunt? ARIVS. Non mihi retulerunt, sed multi Sancti in spiritu loquentes dixerunt, Filium creatum quiddam esse. ATH. Qui sunt illi? non licebit nobis eos cognoscere? ARIVS. Quin & tu ipse nosti Prophetas, & Apostolos locutos fuisse subinde, Filium creaturam esse. ATHANASIVS. Audiui teipsum modo ante horam istud ipsum de Filio dixisse: nunc autem transis ad Apostolos & Prophetas: sed tamen enarra, quisnam Prophetarum hoc dixit de eo. ARIVS. Etiam nunc dico Filium hoc dicere per Sanctos Prophetas & Apostolos, quemadmodū & per Salomonem dixit, Dominus creauit me in initio uiarum suarum, ad opera sua. Vides quòd ante omnia creauerit eum Deus ad opera quæ per eum futura essent. ATHANAS. Igitur respectus creaturarum causa fuit, ut crearetur Filius. ARIVS. Ita est. ATHANASIVS. Igitur deo preciosiores sunt creaturæ ab ipso cōditæ, qui hoc fieri potest? Nam si ille propter has extitit, non autem hæ propter illum, quemadmodū tu uis, plane credendum est, eas preciosiores esse. Sed

absit ut nos ita sentiamus: siquidem omnia per Filiū sunt, sicuti scriptū est. Decebat enim, inquit Apostolus, cum per quē omnia, multos filios in gloriam adducentē, principē suppeditatoremq́ salutis eorū, per passiones consummari. A R. Ignosce mihi hactenus, ꝙ dixerim propter opera conditum esse filiū, non item in hoc, q̄d dixi, eum ante omnia creatū esse. A T H. Quis creatus est ante oēs creaturas? A R. Filius, atq; ideo primogenitus in scripturis appellatur. A T H. Si quis Satanā adoret, recte ne an male facit? A R. Impius & sine deo est, neq; cōmunē sensum habet, nec meretur hominis appellationē. A T H. In Iob hæc uerba de Satana habentur. Principiū ille formationū domini est factus, ad id ut ab angelis illuderetur. Tu igitur primā creaturā adorans, satanā adoras, quemadmodū hic sermo ostēdit. Iam si cōtentiosius instes, satanā priorē filio creaturā esse, satanā facies antiquiorē spiritu sancto: Tu eñ ista statuebas, filiū creatū fuisse, eundemq́ spiritū procreasse affirmabas. A R. Veritas me circūscribit, nō tu: uerūtamen postq́ me huc induxisti, & ego quoq; circūcludam te multis testimonijs, dicentibus Filiū creatā esse. A T H. Profer ex thesauro quæ tibi recondita sunt à patre tuo. A R. Meus pater quem adoro, deus est: sed eñ tu mihi responde super hoc dicto, Dn̄s creauit me, domino ipso cōfitente, se creatū esse à patre suo. A T. Hoc dictū intus aliam uim habet, spiritualē, & diuinū thesaurū in se reconditum possidet. A R. Non in hoc dicto animaduerto sonum uocemq́ Salomonis, quippe qui fatuus non sim, sed & hic quoq; intelligo, uel in hac solū dictione, præfecit, spiritualem sensum spectandū esse: Quapropter & ego, ut non expers mysterij, assero illud dictū: Dum creauit me, non uerbalem dūtaxat sonū aut intellectū habere, quippe qui uim sentētiæ ibi in abdito latentē sentiā, quā tu, quia nō percipis alijs qui percipiūt, inuides, nec mirū: uiri eñ deterioris propria est in præstantiores inuidia. Quāobrem quod sentis, ingenue dicas, & quā hic sententiā, ut rectā, amplecteris: Dominus creauit me: Ego illud, creauit, accipio, ac si genuisset me, locutus fuisset. A T H. Si igitur genitus est, certū est eum non creatū fuisse: contra, si conditus est, genitus non fuerit. A R. Tu non intelligis uim istius dicti. A T H. Ne graueris me sustinere, donec intelligā quæso. Ne passio aliqua parturiendi intelligeretur, dictū est, Dominus creauit me: In Deo eñ creare, idē est quod gignere. A T H. Si ergo in deo creare et gignere idē est, igitur omnis creatura filius est dei. Quod si cōcedimus, dominus omnibus rebus frater erit quæ per ipsum (ut tu ais) creatæ sunt: ubi ergo nūc illud est, q̄d unigenitus dei appellatur? A R. Illud ꝙ unigenitus dicitur, referendū est eò, ꝙ præ cæteris eximius, supremus, et maximus sit. A T H. Nónne tibi maximū uidetur cœlū? A R. Admodū. A T H. Ergo & illud secundū te Filius erit? terraq́ & Oceani, marisq́ aqua, filiæ nominandæ sunt. A R. Absit, unum enim tantūmodo Filiū Deus fecit. A T H. Videtur ne tibi omnia eadē definitione creationis unigenita esse an non? A R. Videtur. A T H. Igitur si, ut cæteræ creaturæ, conditus est Filius, quomodo haberi poterit Filius Dei? A R. Quæso, quomodo intelligis illud: Dominus creauit me? A T H. Crede mihi, non erā tibi responsurus, sed in gratiam auditorū respondebo. Salomon iustus, & plenus sapientia,

entia, dignus habitus est, qui in parabolis significaret ædificationem templi corporis, scilicet, domini Iesu, ut ipse de se dominus ad Iudæos locutus est: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo: hoc autem dixit de corpore suo, ut Ioannes refert. Sed enim Salomon apertius de eadem re locutus est, sub istiusmodi uerborum tractatu. Sapientia ædificauit sibi domum, & stabiliuit colūnas septem, mactauit uictimas suas, & miscuit in cratere uinum suum, præparauitq; mensam: emisit seruos suos, clamans, & inuitans alta uoce ad craterem suum, dicens, Quisquis est insciens, inclinet se ad me: & egenis mentis ita locuta est, Venite comedite panem meum, & bibite uinum quod miscui uobis: derelinquite stultitiam ut uiuatis. Haud dubie sapientia ista Verbum Deus est, qui ob suam ineffabilem patrisq; in homines charitatem, pauper factus est, quum diues esset, ut nos illius paupertate ditesceremus, & quum in forma Dei esset, in forma hominis factus est: & quum æqualis esset suo Patri, ut seruus & conseruus nobiscum conuersatus est: perfectus quum esset in deitate, perfectus quoq; in humanitate factus est: hic igitur & Verbum & Deus, sapientia & uirtus Patris, quum in corporeus esset, ut Deus & Pater suus, ob nostram salutem ædificauit sibi domum, in utero deiparæ Mariæ, sine cōmercio uirili, & homo (ut dixi) factus est, & seipsum exhibuit exemplar omnis uirtutis, ut qui illū sequi uellent, quasi in diuino itinere haberent uestigia, ad quæ similes facti, diuinæ naturæ participes redderentur, quemadmodū dixit uas illud electionis, Estote imitatores mei, sicut & ego Iesu Christi. Post igitur illius passionem & resurrectionem, emisit Sapientia, Virtus, Verbum, Deus, Apostolos ad omnes stultos, brutos scilicet, gentiles, deiq; ignaros, proposita mensa, nimirum sacro altari, & in eo panem cœlestem & incorruptibilem, & omnibus uitam donantem, qui inde participarent, sanctum uidelicet, & sacrosanctum suum ipsius corpus exhibuit, uinumq; exhilarans mentem, quod sobrietatem facit in cuiusq; animo, qui inde degustant, quasi in cratere suum ipsius sanguinem miscet, aduocans sibi electos per Apostolos suos. Atq; ita omnis quidem stultitia omittitur: regni autem cœlorum ciues efficiuntur, qui illos audiunt. ARIVS. Quandoquidem tu recte ad corpus retulisti illud dictum, Dominus creauit me, ego me tibi adstipulatorem præbeo ob scriptum hoc testimonium. Restat igitur, ut recta incedas ad ueritatem, & non aliter facias. ATH. Quid uis ut faciam? si quod ueritati gratum & amicum est, requiris, non habebis me suffragatorem. ARIVS. Testimonium tibi adferam, quod non poteris in alium sensum interpretari. Clarum enim illud est de essentia Verbi à Patre condita, mentionem facere. ATHANASIVS. Si mihi dederis ex diuinitus inspiratis scripturis testimonium, non recusauero: id unum caue, ne ea mihi adducas, quæ nuper ad uestram libidinem scripsistis: ea enim non feram. ARIVS. Noli obtrectare nobis, tanq; Deū non timentibus, Apostoli uox est, quā me prolaturū dixi. ATH. Dic ergo. AR. Clariss. Apostolorū Petrus testificās de eo qui manifestatus est in Israel, ita inquit, Certo igitur cognoscat omnis domus Israel, q; illum & Dominum & Christum fecit deus. Quid? num nos hanc uocē in scripta misimus?

misimus? ATH. Non uos quidem hanc uocem scripsistis, sed supra scripsistis. AR. Vides te circūscriptum,& ad conuicia raperis? quin potius si quid potes, ad hæc responde, aut transfuge ad ueritatem. ATH. Recita mihi totū caput. AR. Certò sciat omnis domus Israel, quòd eum & Dominū & Christum fecit Deus. ATH. Ne mutila uoces scripturæ: nam corpus, si maneat in eo statu, quo ab initio conditum fuit, formosum est: ubi aūt modulū excessit, uel manu, uel pede, uel digito, turpe redditur: Dic igitur ea quæ in hac scriptura sequūtur. AR. Faciam, Iesum quē uos crucifixistis. ATH. Quisnam est ille qui crucifixus est, Verbū ne Deus, an corpus, quod, Deus qui Verbum est, ex Maria uirgine acceperat? AR. Quid, an non confiteris uerbum crucifixum esse? ATH. Ego Deum Verbum confiteor hominem factum, carne crucifixum esse. AR. Quid est hoc carne, nonne Verbum passum est? ATH. Tu aūt quid hic sentis, magnopere te uelim exprimere. AR. Si non dixeris, ego dicam, Verbū unà cum clauis confixum fuit, unaq; cum carne passum est. ATH. A re simili tibi demonstrandum est, Verbum Deū passum non esse. AR. Dic quod libet. ATH. Vidisti ne unq̃ quenq̃ cruci affixum? AR. Quid ni? ATH. Ergone q̃diu corpus clauis illis detinetur in cruce, etiam anima detinetur, ut quæ nequeat recedere à corpore? AR. Recedit, nec mirum quum anima sit spiritus. ATH. Si recedit, certum est, eum non teneri in cruce, hoc est, in ligno & clauis: & ita se habet. Corpore enim detento, anima libera & indetentibilis suum corpus relinquens, abit ad suas sedes. AR. Ita res habet. ATH. Si in homine condemnato concedis animam non pati in hoc corporali supplicio: cur tu dicis Verbum & Deū unà crucifixum esse cum corpore? AR. Demus non simul cum corpore passum esse Verbum. ATH. Igitur Apostolus Petrus caute suum sermonē cōcepit, nolens quenq̃ præ inscitia interire. Arbitrātibus enim filijs Israel hominem esse nostro more Christum, testimonio declarauit hunc esse electū Dei, quum ait, Etsi quasi hominem suspendistis hunc iustum, ne tamen ignari sitis, Deum hunc ipsum Christum, & Dominum fecisse. AR. Viden'? Christus & dominus factus est à Deo. ATH. Deus Verbum, qui Dei est Filius, ante passionem dominus ne erat, an non? AR. Erat. ATH. Petrus inquit, Quem Iudæi crucifixerant, eum factum esse dominum. AR. Sed quid hoc, quòd dicit crucifixū Christum dominum esse factum? hic uellem scire quid diceres? ATH. Deus Verbum semper omniū est Dominus. Postquam uero ex carne tyrannidi peccati subiecta carnem assumpserat, ut scriptum est, Verbum caro factum est (carnem aūt uoco hominem perfectum, quales & nos sumus) hunc ipsum Deus Christum & dominum fecit, hominem scilicet ex semine Dauid, subijciens illi principatus & potestates, & dominationes, & homines & angelos. Et in summa, omnium sibi subiectorū factus est Christus dominus: Christus quidem ob spiritus sancti instar olei in ipsum effusionem: Dominus uero, eò quòd dominatum in omnes susceperit. AR. Seorsum igitur Verbum Filius, & dominus Deus, & seorsum homo. ATH. Absit. AR. Dic igitur quomodo: Dicis eīm dominū deū Verbū, & tēplū eius, hoc est, hominē dominū quoq; esse. Ego igitur in eā opinionē uenio, duos esse dños. ATH. Nō sunt duo, absit: unus eīm est Dei filius, qui

qui propter nos homo factus est. Quin hoc mihi dicas, terrenus rex, quum homo sit, ipse ne seorsum regnat, & seorsum eius purpura? aisne, an negas? AR. Qui fieri possit, aut hominem seorsum regnare, aut purpurã per se: scio tamen quid hac similitudine statueris inducere. ATH. Si igitur impossibile est, duos esse reges in uno regnatore, loquor aũt de homine, & purpura, qui fieri potest, ut seorsum Verbi & Dei Dominatum consistere affirmemus, & abiunctam instar uestimenti eius sanctam & preciosam carnẽ principatum habere? Est enim illa amictus regis Verbi Dei. Quid? quod Apostolus Paulus unitatẽ dominatus, quem habet dominicus homo cum deo Verbo, absolutissime ostẽdit, eò quòd dicit, Quorum patres illi, ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia in secula, Amen. Videsne Apostolum eum agnoscere Deum esse super omnia, qui ex semine Dauidis genitus est? AR. Non uereris hominem Deum super omnia appellare? ATH. Paulus non est ueritus, nec ego uereor, eò quòd uidcam certam quandam Patris Dei dispẽsationem. AR. Quam dispensationẽ? ATH. De eius qui est Deus super omnia incarnatione. AR. Incarnationem Verbi, & ego quoqꝫ confiteor, sed tamen eum, qui crucifixus est, Deum super omnia appellare mihi religio est. ATH. Audi, & maiorem admirationẽ cõcipe, eò quòd eum Deum supra omnia confitear: neqꝫ alterum ab eo posse intelligi, qui homo factus est, & crucifixus propter nos, & semper Deus est. AR. Vbi res ista noua & miranda scripta est? ATH. Apud Hieremiam Prophetam: ita enim dicit, Hic deus noster, non reputabitur alter ab eo, inuenit omnẽ uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israeli dilecto à se, post hæc in terris uisus est, & inter homines cõuersatus est. Qui igitur uisus est, hic Deus ne erat, & est, ad quem nullus alius reputabitur deus, an non? AR. Quemadmodũ Propheta dicit, ipse Deus est. Nefas enim id est dici de Patre, qđ uisus sit: aut homo factus, cõuersatus sit cum hominibus, quũ res manifesta sit, Deum Verbum hominem esse factum. ATH. Ergo unus est Filius Dei, qui ante omnia secula unà cum Patre coexistit, idemqꝫ quum Deus inuisibilis esset, homo uisibilis factus est. AR. Vnum esse Filium Dei in cõfesso est, non tamen ille coexistit cum patre in infinitum. ATH. Sapientia et uirtus nõne coexistit cum Patre & sancto spiritu? AR. Coexistit. ATH. Vnus igitur inuisibilis Filius Dei, ille, inquã, qui & uisus est, incorporeus quidẽ sed corporatus: intactilis, & tactus. AR. Assentior tuis dictis. ATH. Hic igitur ob carnem cum Verbo cõiunctam, non aũt inde diuisam, Dominus & Deus appellatur: Et dominationes quidem dicuntur, Filius tamen Dei Iesus Christus, Verbum & Deus unus est. AR. Rectissime mihi uidetur se habere definitio incarnationis, non tamẽ ut uerus Deus sit Filius, quemadmodum Pater. ATH. Vnde hoc nobis sumptum adfers? AR. Nunquid legisti in Euangelio, quomodo loquatur dominus ad suũ Patrem? Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Videsne eum, solum Patrem uerum Deum appellare, quasi ipse non sit uerus Deus? ATH. Atqui ista cum primis uerbis per cõiunctionẽ τὸ &, cohærent, neqꝫ quæ sequũtur, inde dirimenda sunt: & constanter apud recte sentientes in confesso est, ambas istas partes dominicæ uocis, inter se

ter se copulari debere, sed heus cum æquanimitate, quod dico, ausculta. Si quis inter præcipiendū, ita quempiam de Constantino alloquatur. Certo cognoscas uelim, solum Cæsarem Constantinū Imperatorem terræ & maris esse, Constantium eius filium esse, is ne ea confessione patri filium cōiungit, an non? AR. Non leue periculum est dicere Cōstantium cum patre suo Cōstantino non regnare, quum illi in numero plurali coniungatur. ATH. In Constantino & Constantio periculum maximum uides: De Iesu uero Christo & Patre eius, ita loqui nihil periculi est? Oporteret te eandem saltem reuerentiam habere in Dominum, quam habes in Cōstantinum. Non adimis à filio Augustalem maiestatem, nec quicq̃ quod in patrem competit, quum tamen non aliunde, q̃ per Constantinum eorum maiestatē unitā sentias. AR. Omissis syllogismis, des mihi scriptam demonstrationē, uerum Deum Filium esse, quemadmodum ego tibi uocem Euangelicam exhibui. ATH. Audi igitur scriptam demonstrationem, ut non erres. Ioannes Apostolus ita locutu sest, Scimus q̃ Filius Dei uenit, & dedit nobis intellectū, ut cognoscamus uerū Deum: & sumus in uero eius Filio Iesu Christo, hic est uerus Deus, & uita æterna. Iam ne animaduertis easdem uoces de Patre & Filio proferri, æqualiter Filio ac Patri deitatem imputantes? ut enim de Patre dixit, Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, ita & hic de Filio dicit, Hic est uerus Deus & uita æterna. Illud igitur, & quem misisti Iesum, cōiunctum est cum præcedenti membro, quasi diceret, te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum, ut cognoscant Filium tuū uerum Deū, quemadmodū & te Patrem. Sicuti alio in loco locutus est dominus, Ego sum ueritas, ueritas aūt nunq̃ fuerit mendacium. AR. Et ego cōfiteor tibi uerum Deum esse Filium Dei, sed nunquid dicere poteris simul Deum, simul Filium esse? ATH. Quid tibi uis hoc genere loquendi, simul Deum, simul Filium. Num hoc intelligis, q̃ qui Filius est, simul quoq; est & Filius Deus? Quum deus Verbum deus sit. AR. Non ita loquor, sed q̃ dicere nequeas, simul Deus Pater, simul Filius cum Patre. ATH. Quare ita loqui non possum? AR. Quia deus Pater ingenitus est: Filius aūt genitus. ATH. Vox ista ingenitus, de solo ne Deo usurpatur, an etiam de alijs? AR. Eò dico, q̃ Filius ingenitus dici non potest: nam quod ingenitum est, principium sui non habuit. ATH. Hæc uox ingenitus, substantia ne est, an substantiæ significatū habet? AR. Substantia est. ATH. Mentiris, non est substantia, sed substantiæ significatiua. AR. Quid uis innuere? ATH. Neq; factum esse, neq; genitum esse Dei substantiam, unde cōmode dicitur, Dei substantiam ingenitā esse. Ac deinde responde mihi, Adam ne genitus est? Quid hic ais, uel negas? AR. Nō genitus est, sed formatus. ATH. De eo qui genitus uel ingenitus esset, quæsiui, non de eo qui creatus esset. AR. Ingenitum illum dico. ATH. Igitur erit nullo initio inchoatus secūdum te. Imo ne Eua quidem genita est, sed condita. Quid mihi hic dices de nondum genito, ingenitum illum esse, an genitum? AR. Recte se habet hæc uox, ingenitus, eritq; igitur Pater ingenitus, Filius aūt genitus. ATH. Quid igitur ex istis uis concludere? AR. Filius genitus est, an non? ATH. Genitus est. AR. Viden' cum anteq̃ gigneretur, non fuisse: sin aūt fuit, erit secundū tua uerba in-

ba ingenitus: quòd si id ita est, non fuerit genitus. A TH. Deus simul ne Pater est, an non? A R. Potentia quidem semper, sed effectu non semper. ATH. Mundus quatenus ad potentiam attinet, eratne sine ullo fine & circūscriptione temporis apud Deum, an non? A R. Erat inq̃. A TH. Igitur quemadmodum uoluntate mūdum fabricatus est Deus, ita & Filium fabricatus est pro tua sententia. A R. Non ita ut mundum, memor enim sum superiorum demonstrationū, sed ante secula dico eum uoluntate habuisse Filium, sed tamen exiguum interuallum statuo inter Patrem & Filij generationem, ut genitus habeatur. A TH. Deum Patrem esse inter bona numeras, an probro id illi esse opinaris? A R. Absit, ut deo adiungas probrum: nam prorsus bonū est, Deum esse Patrem. A TH. Ergo à deterioribus ad meliora profecit Deus, secundum te. Nam si quum Pater non esset, factus est deinde Pater, nimirum uersus immutatusq̃ est, à minore in maiorem. Si aūt dicis, priusq̃ Pater fieret, eum preciosiorem fuisse, ad deteriora progressus est: Si aūt id ita habet, quomodo poterimus dicere, Deum immutabilem esse, in se perfectū esse, neq̃ proficiētem in melius, neq̃ à melioribus degenerantem in peius? Corruptibiliū enim proprium est mutari, nunc quidem à melioribus in deteriora, nunc à minoribus in preciosiora. A R. Num ictum oculi uoles concedere quo Filius non extiterit, anteq̃ nasceretur? A TH. Id quod non fuerit, non concedo fuisse, quoniam scriptum est: Non erit in te Deus recens. Si enim pauxillum momēti cōcessero, fuisse aliquando tempus, quando ipse non erat, erit Deus ille quem confiteor recens deus, quod absit, ut à Christiano sentiatur: quippe qui hoc modo cōfessurus sit contraria sacris scripturis. A R. Quæ contrarietas, si dicas eum ad ictum oculi, priusq̃ generaretur non fuisse, ne ingenitum eum esse intelligamus? A TH. Multa & magna contrarietas hic se ostendit contra pietatem sacrarum literarum ubiq̃ protestantium Filium semper fuisse, neq̃ unq̃ fuisse tempus quo non extiterit. An tibi malum non uidetur, si contraria loquamur diuinis scripturis? A R. Affer mihi testimonia. A TH. Audi Ioannem dicentē, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum. Quis talia locutus est sanctorum Prophetarū, aut Apostolorum, qualia tu dicis? An in alicuius hominis cogitatum incidere possit, de ratione siue Verbo Deo: erat aliquando tempus, quando ille non erat? Quod si admittimus, iam sequitur, fuisse aliquando tempus, quando Deus Pater fuit irrationalis, siue absq̃ Verbo. A R. Ergo Verbum enunciatum intelligis. A TH. Nequaq̃: ego enim loquor de uerbo substātiali, non de uerbo quod euanescit, aut quod ex Deo processit, & rursum in Patrē resoluitur, secundum Sabellium, sed quod ineffabiliter genitum est: coexistere enim dico Filium cum Patre: Nam ut non possis animam sine ratione intelligere: ita Deum Patrem absq̃ Filio fuisse credere nefarium est. Vt enim Pater nullo principio inchoatus est, ita quoq̃ Verbum, quod Deus est, & Filius Dei, principio caret. A R. Qui possit esse Filius sine principio, quum ipse profiteatur se ignorare diem cōsummationis seculi? A TH. Dic mihi homo quod sciscitabor de architecto: putasne eum qui sepulto calamo mensuras ichnographiæ dirigit, superiora inferioraq̃ habitacula describit, secunda

cunda scilicet & tertia cœnacula: & primo absoluto, ad secundum procedit: & secundo exædificato ad tertium progreditur: putásne ipsum inquã intelligere quod absolutioni operis appropinquet, & immineat? aut eum ignarum fuisse, quid post primum cœnaculum illi in secundo laborandum esset? & in tertio totoq; ædificio finem ultimũ animo prospicere, an non? AR. Agnoscerem ita se habere. ATH. Filius igitur Dei qui omnia quũ non essent, ad essentiam produxit, & coaptauit inter se elementa ista, qui prouidentia mundum hactenus regit & gubernat, quemadmodũ ipse dominus locutus est, Pater meus hucusq; operatur: & ego operor, ignorat scilicet, quando cõsummaturus sit quod ipse ædificat? Iam, inquam, cape experimentum, abi & quære ex homine indocto de menstruo tempore, is si ignorat illud spatium triginta dierum esse, nihil ad tua interrogata respondebit. Quòd si attuleris hanc quæstionem ad hominem scientem: statim tibi respondebit: si decimus quintus dies est, dimidium mensis cõpletum esse: sin aũt fuerit uigesimus septimus dies, dicet tibi mensem ad finẽ decurrere. Eadẽ ratio, siue de luna, siue de anno agatur. Si eñ ab experto sciscitéris quando luna plena erit, pro sua scientia exponet, probabitq;, quia undecimus dies sit, plenilunium aduentare, sin aũt duodecimus dies fuerit, dicet in proximo esse, ut luna compleatur. AR. Ita est. ATH. Si igitur architectus nouit, quando absoluturus sit ædificium, & uir peritus ex numero sentit, quando mensis finiatur, & ex scientia sphærici cursus, quãdo futurum sit plenilunium, & quando decrescendo defectura sit luna, & quo spacio annus conficiatur: qui quæso non affirmaremus, dominum Iesum qui mundum condidit, eumq; cõsummaturus est, diem consummationis cognitam habere? Si enim id ignorabat, qui quæso, quum ab eo quæsitum esset de cõsummatione seculi huius, & de ipsius secundo aduentu, uera potuit respondere? Siquidem illorum est uera dicere, de rebus præsentibus & futuris, qui ea explorata certaq; habent. Vnde Seruator conscius eius rei, ueritatem eius, q̃d ab eo quærebatur, indicauit. Sciscitantibus enim discipulis, quod signũ esset aduentus sui, & cõsummationis seculi huius, ad istum modum respondit. Videte, ne quis uos seducat: multi enim sub meo nomine uenient, dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent: futurum aũt est, ut audiatis bella & rumores bellorum: uidete ne exterreamini: oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. Insurget enim gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & erunt fames, & pestilentiæ, & terræ motus in singulis locis: uerum hæc omnia initia dolorum sunt. Tum tradituri sunt uos in tribulationes, & eritis odio habiti ab omnibus, propter nomen meum, ac tunc scandalizabuntur multi, & se inuicẽ prodent, et se inuicem odio habebunt, multiq; falsi Prophetæ surgent, multosq; in errorem ducent: & quia tum abundabit iniquitas, refrigescet charitas in plerisq;. Qui aũt perseuerauerit in finem, saluus erit: & prædicabitur Euangeliũ regni in uniuerso mũdo, in testimoniũ omnibus gentibus, & tunc aderit finis. Et paulo post dicit, Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab exordio mundi usq; nunc, neq; futura est: & nisi concisi essent dies illi, non incolumis remaneret ulla caro. Tũc si quis uobis dixerit, ecce hic Christus, ecce illic, ne credideritis. Et post

alia nonnulla dicit. Quemadmodũ fulgur prodit ex Oriente, & apparet usq; in Occidentẽ, ita erit aduentus Filij hominis: ubicunq; fuerit cadauer, eò conuenient aquilæ. Statim aũt post tribulationẽ eorum dierum, sol obtenebrabitur, & luna non dabit lucem suam, & stellæ cœli cadent, & uires cœlorum quassabuntur, & tunc apparebit signũ Filij hominis in cœlo: Ac deinde paulo post. Amen dico uobis, quòd nequaq; præterierit ætas ista, antecq; omnia ista fiant: Cœlũ & terra transibunt, uerba aũt mea non transibunt. De die aũt & hora nemo cognitũ habet, ne Angeli quidem cœlestes, nisi Pater solus. Iam prorsus est hominum sapientium deprehendere ex tot indicijs de die & hora à Seruatore prænũciatis, ipsum certissime cognoscere quando uenturus sit, & restituturus oĩa, queadmodũ prædefinitũ est ab indisiunctibili sua cum Patris uoluntate. Sume enim in manus Euangeliũ, & lege partem eam Matthæi, quæ est de hac quæstione, & omnia tibi innotescent, quàm non ignarus fuerit huius diei Dominus, alioqui si ignarus fuisset, quomodo ea quæ nondum cõtingebant signa & tentamenta diem istum antecedentia prædicere potuit? Nam usq; ad cõsummationem & aduentum suum, signa notasq; rerum præindicauit, adeo ut qui diligentiores sint & laboriosiores, tempus illud agnoscant, ex admonitis domini. AR. Si reuera diem illum scit, cur ab eo dictum est, neq; Filiũ nouisse diem illum? ATH. Non ab eo dictum est in hanc formam, neq; ego noui diem illam: id enim consequens fuisset, ut diceret dominus, siquidem de se certum esse uoluisset, quòd istius rei ignoratiõe teneretur. Quin in Matthæo istud ipsum non refertur, neq; Filius nouit diem illam, & cæteri Euangelistæ omiserũt istius rei mentionem. A Marco aũt solum relatum est, neq; Filius nouit diem illam. Lege Marci narrationem tecum in animo, & senties domino diem illum & horam, nequaq; occultam fuisse. Ait enim Dominus Iesus, De die aũt illa & hora nullus cognitum habet, nec Angeli quidem cœlorũ, nec Filius nisi Pater. Sciens enim se nihil distare secundum substantiam à patre, sed unitũ se esse Patri Deo, suam præcognitionem subindicauit sub Patris præcognitione, quemadmodũ ipse inquit, Ego & Pater unũ sumus: ac rursum, Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Non propter res creatas locutus est, quum diceret, Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Sed quæ spectant ad deitatem Patris, ea sibi propria & peculiaria esse ostendit, nimirum: Immortalitatem, incorruptibilitatẽ, inuincibilitatẽ, incõprehensibilitatem, potentiam, & præcognoscendi uim, & quæcunq; Pater est, ea sibi ut propria uendicauit. Ignorare tamen dixit Angelos & Filium. AR. Num & aliter est Filius? ATH. Verus quidẽ Filius dei unicus est, qui est & Verbũ & deus. Est aũt idem ille quoq; ut alij filij adoptatus nimirũ propter templum corporis sui, ut inquit diuinus Apostolus. Non enim accepimus spiritum spiritũ seruitutis iterum ad timorem, sed spiritũ adoptionis in quo clamamus: Abba Pater: & clare ad Apostolos locutus est, Filioli mei adhuc paulisper uobiscum sum, et abeo ad eum, qui misit me. Et ad Iudæos in parabolis ad istũ modum, Homo quidam habuit duos filios, qui cõueniens maiorem, ita locutus est, Abi & operare in uinea mea, qui respondit, Faciã domine, & non abijt: Deinde adijt ad alterum Filium, & dixit, Vade operare in uinea mea,

qui

qui respondit,se non uelle,postmodũ aũt pœnitentia ductus,abijt. Hic per cunctatus est dominus, uter ex istis uoluntatẽ Patris fecit? Dicunt Iudæi, posterior filius. In confesso aũt est, deum Patrem esse omniũ, uineamq́ esse uiam iustitiæ, in qua iubebat maiorem filiũ operari, qui quũ ad exiguũ interuallũ principio gaudere uidebatur illa iussione, ipsum iubentem postea cõtempsit. Est aũt ille Iudæorũ populus, qui ob infidelitatẽ reiectus est ab adoptione,& minor filius. Gentiũ natio est, quæ principio uocationis suæ cõtumax per infidelitatẽ, in idololatria detinebatur. Postmodũ aũt pœnitentia ductus,& fidem habens,paternis mandatis obsecutus est, & per obsequiũ amicus hæresq́ Patris,ut filius designatus,omni honore et gratia apud patrẽ suũ dignus habitus est, excepto, q̃ conscius non sit illius diei & horæ: loquor aũt de cõsummatione seculi,nisi q̃ signa illi data sint,ne ignarus finis appropinquantis imparatusq́,ab illo die opprimeretur. A R. Agnosco illud rectũ esse quod de die dixisti. Sed quòd substantia unitus sit patri filius,id non rectè dictum est. A T H. Quandoquidẽ tibi uituperandi bona,non exiguũ studiũ est,& aduersus ea quæ piorum cõfessionib. cõfirmata sunt,respondebis mihi,quidnam sit substantia. A R. Vnde est q̃ res subsistat,hoc eius substantiã dico. A T H. Probe loqueris. Cæterum quia nos in præsentia de Deo sermocinamur, dic mihi quænam sit Dei substantia? ne apud illiteratos existimemur de diuitijs loqui,quæ & ipsæ substãtiæ appellantur. A R. Dei substantia est,quicquid est Deus. A T H. Rectè tu quidẽ,sed uicissim audi. A R. Dic quod uis. A T H. Scisne Deũ cõformatũ demissumq́ ad nostrã imbecillitatẽ, subinde in diuinis scripturis humano more nobiscũ colloqui,ut humana natura,ex uerbis cõsimiliter habitis, id capere possit,quibus nos & erigimur,& ad supercœlestiũ diuinorumq́ mysteriorum scientiã peruenimus? A R. Scio rem ita habere. A T H. Igitur deus loquẽs ad suũ Filium per Prophetã, Ex utero ante luciferũ genui te,indicat per hoc ex paterna substantia Filiũ prodijsse. A R. Quid ais? uentrém ne habet Deus? A T H. Atqui iam antea dixi,sacras scripturas ob nostrã imbecillitatẽ,subinde humanis similitudinib. de eo loqui,non q̃ Deus talis sit, sed ut nos corporalibus exemplis pie de diuinis cogitemus. Nulla igitur alia de causa uterũ nominat,nisi ut doceat,Filiũ ex Patris substantia genitũ esse,intelligi debere. A R. Scriptura loquitur ex persona Patris, Eructauit cor meũ uerbum bonũ,quid igitur? num uerbũ illud,quod est Filius,eructauit? A T H. Scriptura probe loquitur, sed tu hoc dictũ cũ alijs multis male detorques. A R. Explica igitur tu nobis ueritatẽ istius dicti: siquidẽ ego illud peruerto, ut tu dicis. A T H. Deus Spiritus ne est impatibilis,an non? A R. Spiritus,inq́, impatibilis est. A T H. Quũ igitur scriptura dicit, Ex utero genitũ esse Filiũ, tum ex diuina substãtia ingenuitatem Filij declarat: ne aũt imbecille genus humanũ,humano more Christi natiuitatẽ intelligeret, hanc formulã sermonis cõcepit, Eructauit cor meũ uerbũ bonũ. Verũ ne rursus quispiã ausit asseuerare,hoc dicto, Verbum quod ore effertur,indicari,mentionẽ ortus ex utero fecit,quo uel ita desisteret à prauo intellectu. Scriptura aũt omnes humanas cogitationes undecũq; circũsepsit,ut eriperet hæretico omnem uesaniã male cogitãdi de æterni & incõprehensibili Filij dei generatione. Nam

si ex corde eructatus est,quomodo ex utero prodijt? AR. Quid igitur debemus hic dicere & cogitare? ATH. Nihil aliud,quàm ut filiū ex substantia dei & patris genitū esse,per huiusmodi exempla cōdiscamus. AR. Si filius erat cōsubstantialis Patri,cur id præsens discipulis suis nō dixit? ATH. Vbi quæso confessus non est,se cōsubstantialem esse Patri? AR. Potesne tu ostēdere unū,quod ex numero eorum est,quæ nulla arte cōfici possunt? ATH. Non ex dubijs ista colligere, sed ex euidētibus rebus ueritatē istius rei tibi ostendere uolumus,modo mihi memor sis tui dicti: quicquid est deus,id esse illius substantiā,hoc est,Filiū,aisne,an negas? AR. Nequaquam. ATH. Cur igitur locutus est Dominus,Ego & Pater unū sumus? nisi idem sit cum Patre per paternam deitatē, qui potuit dicere,Ego & Pater unum sumus? Quid igitur? falsa ne an uera locutus est? Absit ut falsa. Veritas enim nunquam mendaciū fuerit. Quin & illud,Qui uidet me,uidet & Patrē meū, nihil aliud docet,quàm unam utriusque deitatem. Si enim Filius substātia Angelus est,ac proinde diuersus à Patre,qui potest in Filio spectari Pater? Nam si non potest lignea imago æstimari agnoscique ex lapideo, quū res sit diuersæ substātiæ, & æque impossibile sit,aut naturam lapideā in ligno, aut uicissim ligneā in lapideo deprehendi,quantū attinet ad substantiæ rationē. Omnino sequitur,Deum regem omniū in Filio suo eiusdem secū substantiæ cognosci. Siquidem similia,quatenus sunt eiusdem substantiæ,oculis animaduersa,eorū,quæ uisa non sunt,cognitionē afferunt. AR. Cur igitur Dominus locutus est,Ego sum uitis uera,& Pater meus agricola est? num uitis & agricola eiusdem substantiæ esse possunt? ATH. Noli mihi truncare dominicā uocē: sed,ut posita est,ita recita,Ego,inquit Dominus, sum uitis illa uera, uos aūt palmites,Pater meus agricola est. Dic mihi igitur,negas te admittere Filiū esse Patri cōsubstantialē, ob istā uitis & agricolæ cōparationem? Quid ergo,num hominib.eum cōsubstantialem dices? AR. Nequaquam. ATH. Placide ausculta,& ad ista mihi respondeas,Vitis est ne cum suis palmitibus eiusdem naturæ? aisne an negas? AR. Prorsus aio, & oro te ut huius loci explicationi quàm primū finem imponas,ut me talē facias,qualis tu es. ATH. Nisi prius ad interrogata mea respōderis, ne receperis meam postulationē. AR. Loquere quod tibi uidetur: nam & ego quatenus dabitur,pro uiribus respondebo. ATH. Dextera & brachiū Christus esse cōmemoratur,quānam putas causa? AR. Istiusmodi si dicantur,pro congruentia & cōsequentia intelligere debemus: quale est & illud, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.Nam hic cōsideramus opificiū Dei: quū aūt dicit: Brachiū domini cui reuelatū est,certū est illum de Filio loqui: his adijce & illud, Dextera domini fecit uirtutem: In confesso est,eum de Filio loqui,per quē omnia facta sunt. ATH. Brachiū ei cui est brachiū,nōne cōsubstantiale est? aisne,an negas? AR. Aio inquam, sed tu mihi uis æternum illum Deū ex partibus cōstitui.An nunquam audiuisti Clementem Petri sectatorē,qui istiusmodi opinionem subruit? ATH. Mi homo,memor sis dictorū. Ego enim ne erres, simplex,incōpositū,infinitū numen ueneror,quū id didicerim ex sacris & diuinis scripturis,& ab Episcopis, qui mihi hoc per manus tradiderūt. Nulla igitur de causa scriptura brachiū,& dexterā uocat Filiū, nisi ut pie intelligamus

mus Filiū Patri cōſubſtantialem eſſe, quia concedi nequit in homine, ut diſcrimines inde brachiū, aut dexterā, aut digitū, quaſi id diuerſæ ſit eſſentiæ. AR. Aſſentior tibi eſſe cōſubſtantialē patri Filium: ſed quod reſtat, expone mihi de uite. ATH. Duo genera uinearum ſolet cōmemorare ſcriptura, unā quidē bonā, fructuoſā, hilarem, lætificantemq́ cor hominis, nimirū dominum Ieſum Chriſtū: alterā uero diabolū, rabiē, uenenūq́ diſtillantē, ut ſcriptū eſt, Vitis eorū è Sodomis eſt, & palmes eorū ex Gomorrha, uua eorū, uua fellis, racemus acerbitudinis uinū eorū, furor aſpidū inſanabilis. Quin & populus nomine uitis appellatur, & iuſti ſubinde uineæ nuncupantur. Simpliciter aūt & abſolute, & diſtinctim, Ego ſum uitis illa uera, de ſe dixit ſeruator, ne ex cōmunione uocabuli, adnumeraretur prædictis uitibus, uel cū diabolo, uel cum uite tranſlata ex Ægypto, & plantata, ut faceret fructū uuæ, & ſpinas fecit, ac propterea de ſe cum appendice locutus eſt, Ego ſum uitis illa uera, cuius fructus uita eſt, gaudiū, pax, dilectio, iuſtitia, fides ſynceriſſima, cognitio, religio, ſanctitas, grauitas, humanitas, manſuetudo, continentia, aliaq́ ſimilia. Et quoniā palmites, qui eiuſdē generoſitatis ſunt, uere illius uitis palmites ſunt, oportet eos ſimilē fructū proferre cū ea uinea, cuius ſunt palmites. Apoſtolis igitur dixit, dū eos inſtruit, ut manerēt in fide, ne dū deſiliunt è ueritate, quemadmodū Iudas fecit, infructuoſi reddantur. Qui eīm elabuntur è domini charitate & fide, quaſi palmites amputati, abijciūtur extra diuina. Adhortatur igitur diſcipulos, ut ſobrij ſint & alacres, dum inquit, Pater meus agricola eſt, ac ſi diceret, Scire uos uolo, φ ſi pater quempiā colat, ille meū fructū refert, non ſinēs alienū fructū in ueris palmitibus uitis germinare: Nam deambulās in uinea, hoc eſt, in cellis animæ, omnia putrida & inſolentia tollit, ne lignorū luxuria inſoleſcēs, fructū eorū nō proferat quē agricola deſiderat. Cæterū quia ſenſibilis uineæ mentio cōferre aliquid nobis poteſt ad quæſtionē propoſitā, initiū hinc ſumamus ad eius rei interpretationē conficiendā. Siquidē uitis ſub hyemē florens fructificoſaq́ relinquitur contra incurſus hyemis crudeliſſimo aſſultu frigoris folia nōnulla tabefaciētis, quæ per imbecillitatē caduca, à ſumo cacumine humi delabuntur: ſed tamen per id tempus etiamnū uitis palmites ſuos retinēs, hyemis uiolētiæ non cedit: & quamq́ nōnulli ex palmitib. diuturnitate imēnſi frigoris lædātur, uitis tamē ſuo in ſtatu permanēs, cū ſanis adhuc palmitib. hyemē tranſmittit, hybernaſq́ ærumnas euadit. Cæterū quū uer attigerit, hoc eſt, nouū annū, iam illa ſe putat ad requiē perueniſſe: ſed agricola derepente ſuperueniēs, cultrū illi inducit: principio diligēter circūſpectās oēs palmites, incipit læſa ab hyeme amputare, deinde etiā ſana à tertio quoq́ aut quarto oculo reſcindere: uitis aūt ita nudata & icta ferro ſublimis conſiſtit, & in cœlū reſpiciēs ad triduū lachrymatur, nacta deinde cōſolationē ex diuina prouidētia, omiſſis lachrymis, derepente ingenti numero copijsq́ palmitū refrondeſcit, talisq́ apparet, qualis antea fuit, uel potius ſpecioſior. Atq́ è ſuperiorib. de uera uite dictis, manifeſtius intelliges quæ ſequūtur. Dominus igitur perſonā uitis palmitoſæ & opacæ ſuſtinēs, tum propter multitudinē diſcipulorū populorumq́, undiq́ ad eū pro auxilio uentitantiū, adeo ut numerus fidē ſuperet: partim deſiderio eius, quo illi, ut palmites inſeparabiliter adhæreſcerent: partim ſpiritualis cōmodi gratia,

neutiq; extra eum esse, sed cum illo esse cupientes: alij'q; ab eo sanitatē quærerent, alij rursus nomine Messiæ exciti, quum illum audirent aduenisse, ad eum se cōferrent, quo illud admirabile spectaculū deum in homine præsentem cōtuerentur, eumq; in corpore cum hominib. conuersari. Hic quū omnia gaudio redundarent, nemoq; ab eo discedere uellet, uelut densa aliqua uitis, inter tot myriades agminū secum ambulantiū incedebat: uerū omnibus Christo ob eius desideriū unitis, ut experimentū de tot sectatoribus caperetur: cœpere hyberni uēti summa cacumina perflare, multisq; proinde frondiū instar exarescētibus euenit, ut nō pauci è uitali ista uite exciderint, dum isti metu principū sacerdotū, ne exularent è synagoga, uitā suam abnegant, quarū rerū exempla etiā nunc uidemus, quū hypocritæ nostri temporis, cæterorū omniū securi, malunt gloriā persecutorū Ecclesiæ, quàm gloriam Dei. Non defuerūt etiā tum, qui nullā uoluptatē sentirent ex spiritualib. & diuinis uerbis Christi, retrorsum auerterētur, obtrectantesq; beneficiorū authori, has uoces edebant, Quis potest eum audire? Quod ipsum & nostris temporib. faciunt, qui ueritatis comites præbere se nolunt, cò quòd comites fidei sint tribulationes & pericula. Aiunt eñ, Quis potest seruare traditionem præceptorū domini? Quin etiam nunc fidei honorem, infidelitatemq; Iudæ uehementia frigoris ostendit, quū quidam etiam nunc amore mundi deuicti, olim discipuli & asseclæ Christi, quibus ipsis gazophylaciū concreditū fuit, contra Christū Synodos nefarias conciliant: Non quòd ille ignoraret illorum imbecillitatē, sed eos dominicis pecunijs fungentes promptiores redderet, ad fortiter agendū pro Domino. At illi contra regem suū bellum suscipiunt propter mundi amorē. Istiusmodi palmites, uicem ignobilium steriliumq; ramorū sustinēt, resecanturq; ab agricola, ut fiant alimoniæ ignis æterni. Hyems porro illa ueræ uiti, hoc est, domino acrius imminebat, quum nunc scribæ & Pharisæi eum lapidare uellent, metu ab inceptis resilientes, ne ab ijs qui Christū amabant, occiderētur: nunc eum cōprehendere anniterētur, sed frustra, quod illis à Iesu concessum non fuit, quoadusq; ueniret dies & hora ante secula à domino præcōstituta, in qua illum oportebat pati: nunc eum præcipitare satagerent, illo per mediū illorum inoffensè transeunte, aliaq; infinita pericula incumberent, quæ impetentia quidem grauiter, sed repulsa fortiter, in nihilū euanescebāt. Cæterū quum iam noui anni principium adesset, quo tempore oportebat Pascha imolari secundū oracula Dei, omnesq; colligationes iniquitatis ex mandato dei soluendæ essent, & ut eleemosynis Deum sibi propitiū redderent, nec proximū odio haberent, neq; quicq; molirentur aduersus quempiam mortalium, ob generis humani cōmunionem, sed ut in pace ipsi purgatissimi uictimas offerrent, per id tempus Dominus, quod pacis & festæ diei erat, Hierosolymam cum discipulis uenit, non ut ignarus eorum, quæ sibi euentura essent, sed ut maxime eorū conscius, quippe qui discipulis futura prædixerit: Ecce, inquiens, adscendimus Hierosolymā, & Filius hominis tradetur in manus presbyterorū & scribarū, & tradent eum gentibus, & cōdemnabunt eum morte. Vt igitur iniustitia iniquæ turbæ Iudæorū innotesceret, uenit ille in pace in Hierusalē: illi aūt qui paci infesti erant, uiso eo perturbabantur. Odiosa siquidē res est pax, hostibus & homicidis, ut qui potius malis gau-

lis gaudeant, quàm aut bonis aut fœcũditate pacis. Quapropter obseruantes locum ubi Christus erat cum discipulis, eò derepente armati superueni unt, & prius omnibus inspectis, nefarias manus in eum cõjciunt, adhuc di scipulis apud eum cõsistentibus. Ille aũt placide sceleratis ait, Si me quæris, sinite istos abire. Discipuli porro contuentes tam grauia pericula & tentationes, non præsente ipsis uirtute spiritus sancti, relinquẽtes magistrũ & dominũ, fugam arripiunt. Illi uero ut domestici familiaresq; satanæ cõprehendentes Iesum, ducũt eum ad Caluariæ locũ, ut crucifigerẽt eum ibi, omnia adimplẽtes, quæ prius de eo scripta fuere, & suspendẽtes eum fixerunt in cruce, non aliter q̃ uitem in pedamento. Ille aũt relictus solus in cru ce quasi binos & ternos dũtaxat palmites retinẽs, manus in transuersum ex pandit, capite, pectore & pedibus in rectũ protensis, percussus, præter cæteros ictus, etiã hasta, lachrymabatur suo sacratissimo sanguine, quasi scatebris fontiũ: post triduũ uero resurrexit, nihil diminutus, sed qualis antea fu it: imo magnificentior apparẽs, certissima fide adimplens corda discipulorum, q̃ ipse esset eorũ uita, progerminauitq; sibi post resurrectionẽ ingentem numerũ discipulorũ, multo maiorẽ q̃ antea. Nec in Iudæa solũ, sed & usq; ad mare palmites suos extendit, operuitq; montes umbra eius, & propagines eius cedros dei. Pie ad istũ modũ tractatio de uera fide, quatenus datur, concipi debet. AR. Valde bene se habet, reliqua mihi superest quæstio de spiritu sancto. Nam de Filio tecũ confiteor, eum per omnia æqualẽ esse Patri, id tantũmodo excipio, q̃ ille sit omnipotens. ATH. Nihil eorum cõfiteris quæ ad pietatẽ spectant. AR. Qua de causa? ATH. Firmiter creden dum est, æqualem esse Patri Filiũ, & omniũ eorũ dominũ esse, in quos dominium habet Pater. AR. Ego de omnipotẽtia loquor, non q̃ non omnib. dominetur, quibus pater suus. ATH. Omnipotens quid igitur est? AR. Ex eo dictus est, q̃ omnia sub sua potestate teneat. ATH. Quid ergo Filius se cundũ te, omnia sub sua potestate nõ habet? AR. Recte & hoc cum cæteris narras. Omnia enim sub sua potestate habet, & omniũ est dominus Filius, quemadmodum & Pater, quum sit una substantia Patris & Filij, ac proinde una deitas & omnipotentia. Reliquum est ut de spiritu sancto quæramus, quandoquidẽ in principio statuebas eum Patri & Filio cõsubstantialem esse. Ego aũt contradicebã, quũ documẽta habeã ex sacris scripturis, il lũ creatũ esse, ut paucis tibi dicã, istius rei cõprobationem ostendã, potissimũ ex eo quod Ioannes affirmat, omnia per Filiũ facta esse, nihil cooperante cũ filio spiritu sancto: Deinde q̃ emittatur à patre è cœlis ad præsidium Apostolorũ. Iam q̃ de loco in locũ transit, id transitoriæ substantiæ est, ex qua re liquet eũ conditæ naturæ esse, & nequaq; inconditæ, quã cõfitemur esse in beata illa essentia patris & filij omnia cõtinẽte, & ubiq; præsente per suã essentiã, quemadmodũ in superioribus uerbis à te cõcessum fuit, et à me cõsensum, non tibi, sed ueritati, quũ etiã deus id per Prophetã loquatur, Ego sum qui cõfirmo tonitru, & qui creo spiritũ, quibus ego arbitror te non posse cõtradicere. ATH. Scriptum est, Estote sancti, sicut ego sum sanctus, sanctificans uos. Et Seruator iterũ ad suum Patrem de sanctificatione disci pulorum ita locutus est, Pater sanctifica eos in ueritate tua, quum tamen idem de se ipso dicat, Ego sum ueritas, ac proinde secundũ ista ipsa patris Fi

lijq; diuinitas,& sancta est & sanctificans,ut quæ sanctificet omnia rationalia,quæ digna habētur ex libero studio & arbitrio recipere beatā essentiam in cōmunionem sanctificationis. Si igitur spiritus sanctus nō est substātiæ Patris,cur eum Filius Dei in cōsociatu sanctificationis adnumerat? Ita eñ dominus ad discipulos loquitur: Proficiscentes docete oēs gentes, baptizantes eos in nomine Patris,& Filij,& spiritus sancti. Si ergo omes gentes quæ fidē recipiūt & sanctitatē, sanctificātur trina illa beatissima nomenclatura,certū est etiā spiritū sanctū,eius etiā deitatis esse,cuius est Pater & Filius,quū & ipse sanctus sit ex substantia,& sanctos faciat oēs appropinquantes suæ cōmunioni,ut dicit Apostolus ad Ephesios,Sed abluti estis,sed sanctificati estis,in nomine Dñi nostri Iesu Christi, in spiritu eius qui est sanctus.Qui si non est dei patris & filij substantiæ,rursum dico,cur cōnumeratus est cū patre & filio? Et quasi patris filijq; diuinitas non sufficeret ad sanctificationē fideliū, assumpsit, & paracletū spiritū ueritatis ad cōplementū sanctificationis,si ille non sit eiusdē cum ipsis substantiæ? Quod si admittatur,quomodo dicere possumus numē nullius egenū, & ex se perfectū esse, nullaq; re opus habere ad uim facultatēq; benefaciēdi? AR. Si æternæ deitatis cōsubstantialis esset spiritus, omnino omnibus in locis per essentiam præsens esset,neq; quū emittitur, de loco in locū procederet. ATH. Sancti Angeli habent ne spiritū sanctū,an non? AR. Admodū. ATH. Semper ne illis adest,an ad tempus sanctis illis potestatibus præsto est? Age ergo dic mihi,quatenus Angelos sanctos esse existimas, & quatenus non, certū est eñ in spiritus sancti absentia eos sanctos non esse,secundū uerbū dei ita dicentis, Non utiq; permanebit spiritus meus cum hominib.istius ætatis, eò quòd carnes sint.Et Paulus Apostolus ait,Si quis aūt spiritū Christi nō habet,hic non est eius. Si igitur causa malorū operū in hoc est, quòd spiritus sanctus non sit cum peccatoribus,nec in ijs habitet,cōsequens est,Angelos esse administros peccati,nisi ubiq; habeant spiritū sanctū. AR. Vbiq; habēt potestates illæ spiritū sanctū. ATH. Et sancti patres, qui à condito æuo placuerūt deo,cōiunctum sibi habebant spiritū, & nūc quoq; habēt,an non? AR. Habent, & habuerūt omnes sancti inseparabiliter spiritū sanctū. ATH. Apostolis quū adhuc in carne agerent, aderat ne spiritus sanctus, an non? AR. Nefariū est dicere,non adfuisse Apostolis spiritū sanctū. ATH. Simul ne ibāt prædicātes regnū cœlorū,an dispersi sunt in duodecim partes mundi? AR. Separati sunt à seinuicē,quantū ad carnē attinet, ut docerēt omnes gentes fidē eam quæ est in Christo. ATH. Si igitur Angelis adest spiritus sanctus,et sanctis animabus patrū,quæ deo placuerūt,Apostolisq; præsto fuit, ipsis inter se longis intercapedinib. ob prædicationē regni cœlorū distantib. certe uniuersa implet spiritus sanctus, ubiq; essentialiter præsens, nō aliter q̄ deus pater unigenitus filius eius. AR. Donetur ut per essentiam suam ubiq; adsit spiritus sanctus. Sed qua de causa à Propheta dictum est sub persona Dei,Ego Deus uester, firmans tonitru,& creans spiritum,nisi ille esset uis quædam, & potentia per creationem condita? ATH. Semper ne spiritus sanctus creatur,an semel duntaxat creatus est,pro tua sententia? AR. Ne mihi interrogationes,nisi quæ sanæ mentis sint, facias, ante omnia secula dico creatū fuisse spiritum sanctum. ATH. Propheta dixit, Creans, quæ

quæ uox Prophetæ indicat,dũ perpetuo creare: Ergo non de spiritu sancto illud creans prædicatur,sed de flatu uentorũ ad instaurationẽ uniuersæ creaturæ, eritq; tibi liquidissimus istius loci intellectus, si in manus sumas Prophetã & sequẽtia legas. Nam si,quemadmodũ tu tradis,ante omnia secula creatus est spiritus,dixisset utiq;,Ego deus,firmans tonitru,& qui creaui spiritũ,nunc aũt ad istũ modũ locutus non est. AR. Bene illud à te obseruatũ est,sed in his uerbis:Omnia per ipsum facta sunt,cũcta simul includũtur,etiã spiritu sancto in ordinẽ sanctorũ redacto,etsi summũ præsidiũ potestasq; fuerit in eo ad rerũ creationẽ. ATH. Dominũ ne omniũ patrẽ domini Iesu Christi sub creatitia natura cõprehendis, an non? AR. Absit, ut hoc dicã: nam audiuimus id q̃d à Seruatore nostro dictũ est, Nemo cognoscit filiũ nisi pater,neq; patrẽ nisi Filius. AR. Estne quispiã mortaliũ,qui foris intus'ue à spiritu suo cognoscatur,an non? AR. Apostoli uox est,neminẽ scire ea quæ sunt alterius hominis,nisi q; quisq; noscatur duntaxat à suo spiritu: & qui fieri posset,ut dicas rem ita se non habere? ATH. Dei profunda quis cognoscit? res condita,an incondita? An rem increatã à creata cõprehendi dices? Sin minus, ab increato increatũ intelligi asseuerabis: quod si fit,superest ut spiritũ sanctũ patri & filio cõsubstantialem fatearis. Omnia eñ quæ sunt dei,etiã profunda cognoscit spiritus sanctus,secundũ beatum Paulũ ita loquentem,Nemo nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo: ita quæ sunt Dei,nullus scit,nisi spiritus dei: spiritus enim omnia scrutatur,etiã profunda dei. AR. Omnia quæ desunt,quatenus deus uoluit,cognoscit spiritus,nimirũ ea cõsilia,quæ ei manifesta facit. ATH. Ergo nihil eximiũ tribuit spiritui sancto supra hominũ genus: Siquidẽ nõ faciet quippiã deus,nisi reuelauerit seruis suis Prophetis. AR. Nonne tibi uidetur omnia dei, consilia dei esse? ATH. Omnia quæ sunt dei,ista uniuersa appellãtur,quæ ui operaq; eius sunt cõdita,siue uisibilia,siue inuisibilia. Ac multa sunt quæ hoc nomẽ,q; dei sint,promerentur, quapropter mihi dicas uelim in præsentia,num homo suo spiritu omnia adaperiat, an spiritus qui in illo est,omnia ista quæ ab homine agũtur, ex se cognita habeat, quũ homo ad ea ipsa agenda à suo spiritu cõcitetur? AR. Ex se cognita habet spiritus qui in homine est,ea quæ sunt hominis. ATH. Spiritui mortaliũ concedis ex se cognoscere,quæ sunt sui hominis: spiritui aũt dei nõ concedis eadẽ ratione scire? Ad hæc, quidnã profunda dei esse intelligis? AR. Primũ ueraciter cõfitendum est,omnia quæ sunt dei,spiritũ dei ex se scire: Deinde dicendũ est,quæ sint profunda dei,quæ ego appello dei infinitudinẽ, incõprehensibilitatẽ,& quod est,& quomodo est. ATH. Quid? infinitudinem istã & incõprehensibilitatẽ,& quod est,& quomodo est,cõprehendi dices ab aliqua condita natura? Id si fieri potest,certe pro tuis uerbis incõprehensibilis non erit.Nam si cõprehenditur ab aliqua creata natura, iam non poterit incõprehensibilis dici. AR. Des mihi testimonium ex sacris scripturis, quemadmodũ de filio fecisti,spiritũ esse cõsubstantialem Deo. ATH. Scriptum est in lege,Non sumes nomen Domini Dei tui in uanum: non enim purum reddet dominus eum,qui suum nomen in uanum acceperit. Itidem de spiritu inuenimus à Seruatore nostro scriptũ: ait enim ad Beelzebulis filios,

lios,qui ei contumeliā facere uolebant,Omne regnum in se diuisum, per se desolatur: & omnis ciuitas aut domus in se diuisa,per se cadit. Et si satanas satanam eijcit,& aduersum se insurrexit & diuisus est,quomodo igitur stabit regnū eius? Aut quomodo uasa instrumentaꝗ fortis alicuius diripere potest,nisi prius ubi inuasit in ædes,fortem illū ligauerit, & tūc domū eius diripiet? Et si ego in Beelzebul eijcio dæmonia,filij uestri,in quo eijciunt? & paulo post subijcit: Propterea dico uobis,ꝙ omne peccatum, & omnis blasphemia remittetur hominibus: blasphemia aūt in spiritū sanctū non remittetur, & si quis dixerit uerbū in filiū hominis,remittetur ei:qui aūt dixerit contra spiritū sanctū,nō remittetur ei,neꝗ in hoc seculo, neꝗ in futuro. Videsne hic æqualē esse spiritū dei,idꝗ etiā in futuro seculo? Vt eñ qui in deū patrē blasphemat, non purificabitur, quo minus obnoxius sit æternæ punitioni: ita ꝗꝗ qui in spiritum sanctū blasphemias dicit, reus erit æterni peccati,lapsu huiusmodi extra ueniā constituto.Si enim spiritus ille seruilis conditionis esset,nequaꝗ is,qui in eū offenderit, æterno supplicio plecteretur, sicuti is qui in increatā dei magnificentiā blasphemias dicit. Quē aūt hic Filius Dei spiritū appellat, eundē illū quidā ex discipulis Christi de eo tractās,digitū dei nominat: fac ut animo repetas inquisitionē de filio in Exodo habitā, & inuenies æternā spiritus sancti potestatē cōsubstantialē esse Patri,eò ꝙ digitus ipsius nūcupetur. Certe Magi in Ægypto inexpugnabilē potentiā spiritus cōtemplantes,exclamauerunt, dicentes, Hic est digitus dei. Quibus uerbis nihil aliud illi,ꝙ cōsubstantialē spiritus sancti uirtutem cōfitebātur,quā habet cū deo patre,per hanc uocē,digitus Dei, contra quē oculos in aduersum tollere impossibile est. Et ne quis cauillari posset, nō recte dictū à Magis esse: Euangelistæ, uel potius in illis uocē domini auscultā,qui id ut recte dictū approbauit. Si ergo, inquit, in digito dei eijcio dæmonia. AR. Vbi scriptū est spiritū sanctū deū esse? ATH. Vbiꝗ hoc prædicāt sacræ scripturæ,deū esse spiritū sanctū,eūꝗ non separatū esse à dei & patris filijꝗ unigeniti maiestate. Dicit eñ Petrus in actis ad Ananiā, Nūquid manens tibi manebat, & diuenditū in tua potestate erat? cur posuisti istud in corde tuo,ut mētireris spiritui sancto,non mentitus es hominib. sed deo. Vides,ꝙ quē in superiorib. nominauerat spiritū sanctum,in sequentib. appellauit deū? Insuper & beato Paulo in secūda ad Thessalonic. epistola loquente ad istū modū, Dominus aūt dirigat corda uestra in dilectione Dei, & tolerantia Christi: In hac epistola,quemnā dominū appellari putas, omniūne dominū deū patrē,an spiritū sanctū? Nam Christū expresse recensuit. Si eñ primo loco patrē cōstituas,deus est spiritus: sin spiritū primo loco ibi nominatū cōfiteris,necessum est ut eum dominū agnoscas: ꝙ si Dominus est,nimirū deus quoꝗ habēdus fuerit. Scriptū est eñ, Ego sum dñs deus tuus. Quære & inuenies ubiꝗ scriptū,eiusdē efficaciæ esse spiritum sanctū,& eū à gloria patris & filij abiunctū nō esse. AR. Quare igitur scriptura nusꝗ dicit,ut honoretur spiritus sanctus unà cum patre & filio? ATH. Scripturæ sacræ manifeste loquuntur, omnes potestates in cœlis inecessanter honorare Spiritum Sanctum cum Patre & Filio, ut Esaias dicit. ARIVS. Cum Patre & Filio uenerandum esse Spiritum sanctum, nusꝗ in scripturis dicitur.

dicitur. ATH. Erras. Quũ uidisset Esaias maiestatẽ domini, & exercitus sanctarũ potestatũ, quid ait eas clamare in sacris hymnis? nonne Sanctus, Sanctus, Sanctus? Cur neq; supra hunc numerum in hoc hymno modulando transcendunt? neq; inferius descendẽdo Oden illam cõminuũt? Certe ea de causa, quod præter Trinitatẽ nefas sit, quemq; istiusmodi honoribus affici, nefasq; item sit, ob beatã Trinitatis deitatẽ in unitate cõsistentem, quicquã de huiusmodi hymno decerpi. Quin & Moses, qua de causa docuit populũ ut ter flectendo ceruices & genua, adorarent? nonne ob Trinitatis in una deitate adorationẽ? Sed & Deo afflatus Helias terna inspiratione excitat filiũ uiduæ, nihil aliud ea re ostendens, quod non posse quempiã dignũ fieri æterna uita, nisi primũ æqualẽ & cõsubstantialem & uiuificã Trinitatem, per religiosam fidẽ in anima receperit, quæ instar ignis cõsumit omnia mortalia peccata, mortificãtia animã, & uiuificat animã, quæ iã inde possidet uitã æternã. Quin et ipsum Christiferũ Paulũ non potuisse aliter ad tertiũ cœlũ adscendere, certũ est, nisi in pectore suo possedisset indeficientẽ & cõsubstantialẽ Trinitatis fidem. Atq; eodẽ exemplo deus ostendit, neminẽ posse appellere in regnũ cœlorũ, qui nõ fuerit eius fidei, quæ in Paulo habitauit. Quid? nonne & remissionis peccatorũ uiuificũ & sanctificũ lauacrũ, sine quo nemo uisurus est regnũ cœlorũ, in trina nominatione fidelibus tribuitur? Insuper præter ista Ioãnes dicit, Et hi tres unũ sunt. AR. Vere beati omnes, qui istam fidem retinẽt, & usq; ad mortem eam cõfitentur, & pro dignitate istius fidei agunt. Nam & ego resurrexi excitatus à mortuis: mortua enim res, error, & mortificat suum possessorem, & dirigit animã quæ se ei comitem præbet, ut petulantijs fermentetur, efficitq; ne signa æternæ uitæ, quæ ante oculos sunt, agnoscat, quibus futurũ esset, ut relinqueret mortem & eius sobolẽ errorem, & se uindicaret uiuificæ fidei, quũ enim quisq; in se sit unus homo, unã æternæ et cõsubstantialis Trinitatis fidẽ habere debet. Ex hac infidelitate liberauit me Dominus, quæ nõ unã fidem, sed triplicem docet, unam de Patre æterno, alteram de filio creato, tertiam de spiritu factitio. Quũ certũ sit nõ posse unã esse ex tam multis diuersæ naturæ personis fidem. Ego igitur gratias ago sanctæ Trinitati, adoroq; Patrem & Filiũ, & spiritũ sanctũ. Iam ergo deinde dilecte simul deprecemur. Ego enim omnia indumenta erroris exuens, ea abijcio per misericordiã dei. ATH. Adhuc amictũ erroris gestas, sed in melius mutata sententia cum abijcies, & poterimus in unũ preces cõiungere. AR. Nisi mihi liquidissime exprimas, nõ possum sentire, me quicq; retinere illius furiosæ hæreseos. ATH. Dignitatẽ clericalis ordinis tributã tibi ab hæresi, nõ existimas unguentũ erroris esse, quod foris quidẽ præ se fert speciẽ pietatis, intus aũt plenũ est maledictione, adeo ut homo eo sacrilegio promptũ spiritus gigantæi instrumentũ fiat, ad Dei oppugnationẽ? AR. Cõfiteor tibi in præsentia, nõ acquiescit mihi animus, nisi eiecero tyrannidẽ istius ambitionis ex mente. ATH. Si coire nequeunt partes erroris cum uirtute, multo minus cõuenerint partes uirtutis & ueritatis cum partibus erroris. Contrarium enim mendacium ueritati, & mendacio ueritas: unũquodq; enim eorũ ex fructibus suis cognoscitur, quemadmodum dixit ueritas.

ATHANASII

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandriæ Homilia de semente.

N die sabbati cōgregati sumus, nō ꝙ laboremus Iudaismo: nunquā enim falsa sabbata uel attigerimus, sed in sabbato ideo cōuenimus, ut dominū sabbati Iesum adoremus. Olim certe priscis illis hominib. in summo precio sabbatum fuit, quā quidē solennitatē Dominus in diem dominicā transtulit. Neq; nos tamen nostra authoritate sabbatū uilipendimus, sed Propheta est qui illud reijcit ac dicit: Nouilunia uestra & sabbata uestra odit anima mea. Quoadusq; eñ ea agebantur, quæ digna erant legis institutione, uel potius ꝙ diu nondū uenerat magister, res Pædagogicæ uim suā authoritatemq; obtinebant: Cæterū quū iam adesset magister, irritus ociosusq; factus est pædagogus: ut ex orto sole, candela cessat. Opportune igitur & cōueniēter de sabbato nobis habita est ista lectio. Audiuimus eñ iam quomodo Iesus ibat per sata, & quomodo aridam manū sanauerit. Quapropter mihi rectū uidetur, si pauca in lectiōnē Euangelij differamus. Saluator ergo noster ibat per sata, & discipuli eū sequebātur, & uellentes spicas comedebāt, Iudæiq; illos increpabāt, dicentes: Non est licitū hoc facere in sabbato. Ex qua lege Iudæis id licitū nō est? ex qua promulgatione? ex cuius Prophetæ uerbis? ubi uetitū est uesci esurientē? ubi scriptū est, nefas esse inanē uentrē implere? Atqui illi qui esum in sabbato pro crimine obijciūt, ipsi cædē in dominū ipso sabbato moliuntur: Refert eñ scriptura in Euangelio de die, in qua dominus passus est: Erat aūt dies illa magna sabbati. Legis ergo latorē ijdē per sabbati diem è medio tollūt, & discipulos uesci in sabbato non permittūt. Idcoq; Saluator, ut ex iam recitatis patet, interrogabat eos quid facere liceret, bene ne facere, an male, uitā seruare an perdere? uesci culpatis, & cædes facitis. Semper eñ Iudæi culicē percolant, & camelū deglutiūt: semper exacte agunt in reddendis decimis rutarū et olerū, quū interim quæ grauiora sunt legis, non obseruent, & peragrantib. segetes discipulis, indignātur, ꝙ spicas manibus confricarent ad edendū, quū tamen eas ferro non resecarēt, quod si fecissent, opere eos sabbatū uiolasse cauillaturi fuissent: quapropter neq; ferreis instrumentis usi sunt, ne pro crimine obijceretur, non ꝙ uescerētur, sed ꝙ operarentur. Nunc aūt quid culpatis, q̄d à Deo in salutē datū est? Si eñ Deus uesci non prohibuit in sabbato, cur tu tantopere uituperas, quod à Deo interdictū non est? Transibat igitur Saluator per segetes, granū ipse nimirū frumenti per segetes, & spirituale illud granū, quod in certū locū aliquē cadēs cū multiplicibus spicis per orbē terrarū exurgit: Ipse enim de seipso dixit, Quòd nisi granū frumēti in terrā cadens mortuū fuerit, ipsum solū manet: ꝙ si moriatur, multū fructus adfert. Tractemus hoc ipsum & aliter. Transibat igitur Iesus per segetes: ipse enim aliquādo granū frumenti nominatur, ob uim nutritiuā, aliquādo etiā seminator est, prout in Euāgelio dicitur, Ecce egressus est seminator ad seminandū. Spargit quidē sementē largiter dominus, sed tamē fructificatio fit secundū solū subiectū. Vbi eñ terra lapidosa est, facile exarescit semen, nō quidē impotentia seminis, sed uitio telluris: quū semen per se sit efficax; terra aūt sterilis, quia profunditatē non habet:

ubi aūt non retinet terra fucculentiā fuam, ibi radij folares grauius inciden tes exiccant fementem: ac proinde culpa eft, non in imbecillitate feminis, fed in corruptela agri. Rurfum femen feminatur in fpinofam terram, & femen quidem efficax, fed tamen fuffocatur à fpinis, & efficacia interior non permittitur fructificare ob exterius impedimentū. Quòd fi femen nancifcatur bonam terram, reddit non parem fructū, fed pro uno triginta, fexaginta & centum: uniforme quidem femen, fed multiformis fructus, diuerfæq; mentes eorū qui erudiūtur. Egreffus eft igitur feminare feminator, & quædam per fe, quædam per difcipulos operatur. Et habes in Actis Apoftolorum poft lapidatum Stephanum, Apoftolos difperfos, & quafi diffeminatos fuiffe, nō quòd imbecillitate difiecti, fed fidei gratia ita diuifi effent. Sed enim ita difperfi, ui feminatoris frumenta effecti funt ad panem fupercœleftem, uniuerfumq; orbem peragrantes, uiuificæ doctrinæ uirtutes efficaciasq; diffeminauerunt. Spiritualium igitur feminator Iefus unigenitus Filius Dei, ibat per fata, qui non folum feminum, fed etiam fenfibilium eft feminator. Ad hunc enim in initio dixit pater: Producat terra germen herbæ, feminans femen fecundum genus & fimilitudinem fui: quod pater dixit, id Filius perfecit: ille quidē imperauit, ifte uero imperata abfoluit, atq; ita ex Patre per Filium opus conditi orbis ad plenum perfectum fuit. Qui igitur intellectu alia feminauit, & fenfibilia Patris nutu creauit, is eft, qui per fegetes tranfibat. Ingentia certe in feminibus miracula. Videamus ergo temporibus fementis, ea quæ ad feminiū pertinēt, & per hybernas horas, ea quæ funt terræ germinafcentis, difputemus, non ut phyficas rationes edifferamus, fed ut iftorum miraculorum defignatorē adoremus. Hominis igitur quod fuum eft, operantes, iungunt ad aratrum boues agricolas, perfulcant terram, cōmolliunt fuperficiē foli, ut pluuias recipiant, & fubfidentes profundius germina humectent: Semine porro in mollem terram deiecto, duplex omnino cōpendium fentitur: primum quòd altius fubfidant, alterum quòd lateant, nec ab auibus deuorentur. Hic quidem homo, quod in fe eft facit, fed tamen fructificatio è cœlo proficifcitur: Hominis fiquidem eft feminare, Dei aūt incrementū dare, imperioq; Dei nubes ex marinis abyffis aquas hauriunt, & falfugine in dulcedinem uerfa folo infundunt. Vniformis quidem ifta eft pluuia quæ deijcitur, fed tamen multiplicem operatur fementem: frumentum enim efficit, fabam, milium, zeam. Vnum igitur eft quod defcendit, fed multa funt quæ inde crefcunt, & uniformitas pluuiarū in multiplicem fructificationē abit, ut declaretur non dexteritate feminantis, fed Dei uiribus fructificationē fieri. Principio aūt fementis herba affurgit: uerum quia aliquando frumentum unà cum zizanijs, feminatur, fit, ut ex fimilitudine foliorum difcrimen non fentias, nec frumentum à lolio internofcas. Cæterum quum femētis inualuit, & in altum fe fpica attollit, difcrimen fentitur, & fructificatio oftendit, quid pro frumento, quid pro lolio habendum fit: Si intelligis quæ dico, progredere ad magis fpiritualia, Seminauit Iefus uerbum regni cœlorum per orbem uniuerfum opera fuorum difcipulorum: qui aūt auribus excipit id quod prædicatū eft, illudq; retinet, eatenus certe germinationē foliorum edit, quod in Ecclefia fe dili-

gentem præbet. Nos igitur in eundem locum cõuenimus, tum qui datores panis sumus, tum qui zizania, fidelis scilicet & hypocrita. Imo ut uerius eloquamur, quod prædicamus, agricolæ Ecclesiæ sumus, ligonemq́ uerborũ aruis inducimus, ut colamus agrum istum ad fructificationẽ, sed tamen ignoramus subiecti soli conditionem. Similitudo foliorum frequenter imponit magistris culturæ: uerum ubi doctrina in opus procedit, & fructus operum solidior euaserit, tũ agnoscitur, quis fidelis, quis item hypocrita. Quẽadmodũ (ut fit subinde) ubi in urbem uenit uir Græcè docendi peritus, ibi captator uoluptatis aurium, in Ecclesiam deproperat, non ut medicinam animæ, sed ut duntaxat pulchritudinẽ uerborum rapiat, recedit facundus ille habita oratione, recedit etiam ab Ecclesia zizaniũ: non enim habet quicquam frumẽtale, hoc est, fidem. Fidelis aũt si quis facunde dicat, ad templũ contendit, æque auditurus illum, siue Latino, siue Syriaco, siue alio quouis sermone utatur. Non enim uerba quærit, sed opera: Sermo enim noster, & prædicatio nostra, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis, sed in exhibitione spiritus & potestatis consistit. Quid refert si Græce loquamur, & animo barbari simus? Quid prodest si concinnus est sermo, & mores sint inconcinni? Multo præstantius est, ne scire quidem Græce hiscere, & legem dei in corde possidere. Si enim Ecclesia esset auditorium rhetorũ, opportuna res esset eloquentia: sed quia certamen de moribus, & de fructificatione propositum est, & cœlum est quod expectatur, non lingua requiritur, sed mores boni. Alij rursus laborãt studio placendi hominibus, & ad tempus simulationẽ induunt: quòd si clara persona uel ex plateis, uel ex aulis accedit, & Christianismum profitetur, decurrunt in Ecclesiam, ut homini illi suum uultum ostendant, mox quum ille uir clarus abierit, abit & unà simulator recepta sua mercede, ob hominem uenit, & homini placuit, à deo nihil quicq́ accepturus: non enim illi mentem suam ostendere in uotis habuit: Istiusmodi sunt zizania Ecclesiæ. Sed habet quiddam admirabile agricolæ Ecclesiastici sermo, utpote qui & zizanias frumenta efficiat in singulis, prout eorum uoluntas fuerit. Quum enim ultroneus sit hominũ motus, & sui arbitrij mens, in te situm est, uelisne temetipsum lolium fieri, et pabulum brutorum animalium, an potius in frumentum mutari. Quæris exemplar istius rei, sume ab arboribus quod quæris: siquidem oleaster insitus, efficitur legitima olea: & syluestris uitis, satiuæ uitis palmitem accipiens, obliuiscitur uetustæ suæ radicis, & assumit nouitatem recentis. Obliuiscere & tu priorum, & arripe quod dicitur, & omitte quod est zizanij, & assume quod est frumentale, ut & tu intra aream spiritualis Ecclesiæ recipiaris. Hæc omnia uobis dicta sunt, ex occasione recitati Euangelij, quod de satis loquitur ob illum, qui in animis seminat, liberatorem animarum Iesum transeuntem per sata. Ille autem de industria in sabbato per segetes uadens, discipulos suos per segetes traduxit, quo tempore discipuli in peragrando uellebant spicas, easq́ confricantes manibus suis edebant, mire nouam arcam ex manibus suis facientes: Iudæi uero obiurgabant discipulos uescentes, & aduersus præceptorem indignabantur. Vide, inquiunt, quid faciant discipuli tui: sic q́ abalienantes à iustitia, non dicunt, sodales socijq́ discipulorum

sorum nostrorum: sic enim se à magisterio exterminassent: sed uide, inquiunt, quid faciunt discipuli tui, eicꝙ ostendunt quæ iam illi patebant. Quid cordium cognitori ostenditis quæ ab ipso uidentur? Nonne subinde experimento percepistis, eum mentium cogitata intelligere? Non ille qui dixit, Quid cogitatis mala in cordibus uestris, intelligit cogitationes animorum? scilicet spicarum confricationes non uidebat, nouus ille & admirandus mortuus, liber inter mortuos? Siquidem alij mortui, quasi uinculis circundati per angustum tramitem abducebantur: Iesus autem propter nos mortuus est, & descendit ad inferna, in medium mortuorum: & inter mortuos incedens, non solum liber, sed & liberator mortuorum erat. Atcꝙ ut discas eum esse mortuorum liberatorem, audi Euangelij uerba. Et multa corpora sanctorũ, qui dormierãt, resurrexerũt. Ipse itẽ in monumẽto positus est, & multa monumenta adaperta fuere. Erat igitur is inter mortuos liber, quẽ reliquerãt etiã noti, quum Euangeliũ narret, discipulos eius derelicto eo aufugisse. Fugerũt quidẽ à uiuo, sed ita, ut pro eodẽ crucifixo mortẽ oppetãt, eò cꝙ nihil eius in cruce remanserit, & post crucẽ uitã resumpserit. Verum hic non mihi duntaxat, sed etiam Psalmo, quem ego recitabo, intendas, uidebisꝙ consequenter eius resurrectionem. Factus sum ut homo destitutus auxilio, inter mortuos liber, posuerunt me in lacu infimo: ego autem oratione mea ad te conuertar Domine, & mane oratio mea præueniat te. Quid? mortuus, qui nondum resurrexerat, orat? orat inquam. Siquidem post enarrationem sepulchri & funeris, mentio fit de ea oratione quã ad Patrem habuit. Quòd igitur in ueneratione habeamus dominicum diem, id fit in gratiam dominicæ resurrectionis. Iudæi uero etiam posteaquã dictum est ab Esaia: Et sabbata uestra odit anima mea, suo sabbato adhærent. Nihil mihi ergo commune cum eo sabbato, quod Deus exosum habet. Non loquor de circumactu dierum, sed de Iudaismo: Non enim dies ullos auersatur Deus, sed eos qui in diebus male agunt. Quin & iam adhæ rescunt sabbato, & Christum increpant, dicentes: Vide quid faciunt discipuli tui, non licitum est hoc in sabbato facere. Seruator autem è diuerso rursus ad illos, Necꝙ hoc legistis quod Dauid fecit? Ille qui ex Dauide est, Dauidis meminit: ex Dauide inquam secundum carnem: ante Dauidem secundum Spiritum: ita ut secundum carnem Dauidis Filius, secundum spiritum, Dauidis pater habendus sit, nimirum qui ex radice Iesse ortus, uirga illa admirabilis sit, quæ genus Iudæorum comminuit, genus autem ethnicorum, ut gregem, in unum cogit. Ipse siquidem est qui dixit, Et agam uos sub uirga ferrea. Multaꝙ mentio est de uirga Iesu: Dixit igitur ad Iudæos, Ne hoc quidem legistis quid fecerit Dauid, quũ ipse esuriret, & sui cum illo? & quomodo ingressus sit in domum Dei, & panes propositionis sumpserit, & comederit? quod nemini licitum erat facere nisi solis sacerdotibus? Prudens auditor Ecclesiasticis dogmatibus, & lectionibus familiaris, hanc historiam cognitam habet, nec opus est relatu, tamen quia iam magna uis populi huc confluxit, qui non nisi superficiariam sacrorum eloquiorum cognitionem habet, nondumꝙ profunda sentẽtiarum in pectus re-

cepit,uisum est mihi rectum esse,si historiam cursim ostendero, ut cognoscatur qua de causa huius rei mentionem fecerit Dominus. Fuit igitur olim apud priscos rex quidam Dauid, principio quidem pastor, postmodum rex, non quòd regnum per uim arripuerit, sed statim quidem post peccatum Saulis,eiusq́ reiectionem à Samuele ad regnum inunctus, uerum qui non statim ad regnum peruenerit,ut qui multis interim annis seruierit Sauli. Ac tum demum,quum Deo uisum esset, regnum attigit. Patiebatur igitur ille insidias Saulis multis à se beneficijs affecti, passusq́ est idem insidias Absolonis Filij sui. Et hæc quidem uere acciderunt Dauidi,ac proinde ille nonnullas aduentus Christi imagines,speciemq́ præ se fert. Congruum siquidem erat proauum sui nepotis aliquas similitudines in se præferre, atque hinc est illud:Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Sunt ergo rerum similitudines,sed non inter se personarum dignitate pares. Fit enim seruus similis Domino suo,sed neutiquam par. Dauid igitur pastor,pastor & Christus: de se enim inquit,Ego sum pastor bonus, sed ille pastor pecudū, iste animarum. Similitudo quidem in rebus est, sed tamen magna diuersitas in dignitate. Vnxit Dauidem in regem sacerdos Samuel,Baptizauit nostrum Saluatorem Ioannes ut sacerdos. Similitudo hic rursum in Actis,sed in subiectis personis ingens discrimen. Porro Dauid unctus in regem,non statim arripuit regnum,sed sustinuit in longum tempus seruire Sauli. Noster item Seruator rex genitus ante secula,nec temporarium regnum possidens,sed ante secula rex,ex rege Deo genitus,& ipse quoq́ seruire sustinuit. Non enim rapinam arbitratus est,se æqualem esse Deo,sed ipse exinaniuit seipsum, serui formam accipiens, ut absolueret quod de eo dispositum erat. Persequutus est Dauidem Saul, persequutus est Christum Herodes: sed neq́ Saul persequens Dauidi nocuit, nec Herodes persequens Christum læsit. Insurrexit aduersus Dauidem Absalon suus filius, insurrexit & aduersus Christum Iudas, & ipse quoq́ filius. Discipulos enim suos solebat Christus appellare filios,dicens,Ecce ego & filioli mei,quos dedisti mihi,& rursus idem alloquens discipulos,eos filios nominat. Locus autem ubi sublatus est Absalon,manus Absalon in hodiernum diem nuncupatur. En quàm exacte imagines istarum rerum inter se congruunt: siquidem locus ille non uocatus est pes Absalonis, sed manus Absalonis: neq́ item caput Absalonis. Prior enim fuit capite manus,quæ proditionem exercuit,secundum exemplar istius rei: ac proinde quasi negocio manu gesto, per uocabulum manus Absalonis,id quod futurū erat, oblique significauit. Multæq́ res Dauidis similitudine congruunt cum Saluatore. Hic igitur Dauid à Samuele oleo sensibili unctus est: aliter autem Seruator noster. Cæterum,id qua ratione,aut quomodo factum sit,audi ex quadragesimo Psalmo,Thronus tuus Deus in secula seculorum,uirga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: Ideo unxit te Deus, Deus tuus,oleo exultationis præ consortibus tuis. Ne ex simili uocabulo unctionis æqualitatem putares in istis sententijs. Siquidem unctus est Dauid, unctus & Christus,sed ille ab homine unctus est, iste uero à Patre omnipotente,

tente,eaq; unctio est ineffabilis, & res ipsa incomprehensibilis, propterea à Psalmographo nominatum est oleum exultationis præ consortibus. Nam tametsi similitudinis sunt participes, non tamen habent parem & eiusdem dignitatis unctionem. Vbiq; enim similitudinem retinet, & excellentiam rei conseruat. Dauid igitur unctus à Samuele aliquandiu manebat priuatus: Saul uero transgresso Dei præcepto, spiritui immundo mancipatus est: Dauid autem psallebat pastorali cithara, qui quum in solitudine ageret, nec esset cum quibus loqueretur, citharam compinxit, ex cuius concentu duo imprimis consequebatur, quod & inde solitudinem suam mitigaret, nec ad dissolutas cantiones delaberetur, sed Psalmos caneret, quo & modulationis fructum perciperet, & pietatem adiuuaret. Et psallebat in montibus, Altitudines montium Dei omnipotentis. Addebat & illud, Per medium montium transibunt aquæ & potabũt omnes bestiæ agri, super eos uolatilia cœli nidificabunt: Psallebat etiam de hominibus, in hæc uerba, Omnia subiecit infra pedes eius, oues & boues uniuersas. Psallebat quoq; multifaria miracula Dei. Cæterum quum torqueretur Saul ab immũdo spiritu, non defuit qui indicaret Sauli Dauidis in cantando solertiam, atque eam ob occasionem accersitus est Dauid. Quotiensçunq; igitur inuadebat eum spiritus immundus, sumebat Dauid citharam suam, eamq; pulsabat, hymnos Domino cantitans. Verum ne mihi hic tam respectum mentionemq; habeas citharæ, quàm id quod cithara canebatur, néue uerba rapiens ad theatrales uoluptates euageris, sed memor Psalmorum, Ecclesiæ adhæreas. Dauid igitur sumpta in manum cithara, psallens deo, suffocãtem dæmonem propulsabat, O magnam Psalmorum uirtutem. Spiritus ille immundus suffocans alium, ipse inuisibiliter suffocatur, & respirabat Saul. Nihilo tamen minus Dauidi infestus erat ob istiusmodi causam. Allophyli aliquando inuaserant gentem Hebræorum, & inter eos quidam Goliath immani corpore, animo ferox, uisu terribilis, ad quadraginta dies conuiciabatur Israeli, in singulare certamen quemlibet prouocans, indutus uasto clypeo, hastámque gestans, ocreas horrendas, quem qui uidebant, aufugiebant, ipseq; adeo Saul in pauore erat. Venit eo Dauid, inuisurus fratres, & manum conserit nudus cum armato, bellorum imperitus cum bellicosissimo, adolescens cum uiro. Et omnibus se metu contrahentibus, nemineq; audente prodire, à Dauide pugnæ conditio suscipitur. Sciens autem id, quod res erat, psallebat, penes Dominum esse bellum, & fallacem esse equum ad salutem, eumq; in multitudine uirium non saluandum: Certum habebat, id esse quod psallebat, gestabatq; maximum genus armorum, fidem & galeam salutis capiti impositam: & arrepta uirga & funda, lapidemq; circumuibrans, aduersarium subito ictu percussit. Percurrimus uerba: non enim longius immorari propositum fuit. Prostratus est ergo immanis ille Goliath à paruulo, peritus ab imperito & simplici: sumens deinde Dauid illius gladium, caput ipsi præcidit, caputq; deportatum est in Hierusalem: gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti,

liberatusq; est populus ab aduersario, egressæq; sunt fœminæ in occursum eius choros ductitantes, quum omnes in animo haberent quàm lætissimè agere, nimirum liberi deiecto hoste, adeo ut populus uultu quasi florente renidere uideretur, nihilq; nisi choreas, harmonias, lætitiasq; sibi proponeret. Ibi tripudiatrices illæ cecinere, non ad dignitatem respectantes, sed ad merita rerum: percussit Dauid per myriades, & Saul per chiliades, nec expresserunt, quot essent illæ chiliades, aut quot essent myriades, quum possint chiliades multiplicando redigi in myriades, & myriades resolui in chiliades: quæ res animum Saulis perculit. O magnam uecordiam, no'nne debuit tam recens beneficium reuerētia prosequi? Quid inuides uictori, ad unam horam faustis uocibus celebrato, ipse qui ad quadraginta dies latuisti? Cur ab hostibus liberatus, laudibus assertoris laude digna patrantis, infestus es? uerū ille secum dicebat: Dederunt mihi mille, & Dauidi decē milia. Atq; ideo infensis oculis Dauidem intuebatur. Vide mihi num posteri eius sunt, quibus hodie Seruator dextram illam aridam sanauit: & egressi sunt illi ad consilium capiendum, non ut dominum glorificarent, sed quonam modo bene merito insidias ponerent. Euangelium enim dicit, quòd pleni uecordiæ egressi sint, & disceptauerint quid Iesu facerent, posteri nimirum persecutoris, posteri, inquam, furiosi illius, posteri insidiatoris aduersus hominem bene meritum. Toruis igitur oculis intuebatur Dauidem, obliquis iam inde eum oculis notans. Tales enim sunt inuidi, tales sunt hypocritæ: Ideo'q; scriptura tibi dicit, Oculi tui recta uideant, nihil obliquum, nihil liuidum, aut quod amorem aut fauorem præ se ferat. Adspice amicum tuum recte, nihil dissimulanter, nihil uirulenter. Sed enim Saul infensis oculis adspiciebat Dauidem, considera mihi quidnam struatur. Videbat illum magni fieri, cupiebat igitur illi dare filiam suam in uxorem. Heu mihi qualis tentatio inuidiæ, insidiatur ei quem in generum accipit, neq; filiæ parcendum putat, ut per speciem magnificæ affinitatis, filiæ marito insidietur, & præmium quærit centum allophylorum præputia. Credebat enim, si eum in bellum cōijceret, centum cum uno congressos, facile eum confecturos esse, & ita se à sua anxietate liberatum iri: quo loco & inimicus, uere inimicus erat, & deus uere Deus. Abit Dauid, & unus centum occidit: Saul autē animaduertens Deum aduersario suo opitulatorem esse, ne ita quidē pudore deterritus est, mansitq; in parandis insidijs pertinax, atq; id non contra inimicū, sed bene meritum. Ionathamq; iratus, quòd amicitiam cum Dauide foueret, interficere conatus est. Dauid aūt quum uideret se insidijs appeti, per triduum se in latebras abdit, quidni? qui etiam uim tridui, eiusq; mysterium nouerat: fœderibus cum Ionatha initis, uictor ille Goliathis se in fugam dedit: non de uindicta inimici cogitans, sed nolens contra eum, quem beneficio affecerat, gladium mouere: semelq; permittens Deo uindictā, fuga cum suis famulis ad Abimelechum sacerdotem perlatus est. Hæc omnia recensemus ob historiam Euangelij, & ob uerbū illud Christi: An nō legistis quid fecerit Dauid cum esuriret, quomodo uenerit in domū Dei,
& panes

& panes propositionis comederit? Venerat aūt Dauid ad Abimelechū sacerdotem cum paucis comitibus: ibi consternatus Abimelech, Vnde hoc, inquit, ut dux copiarum solus iter faciat? & uir clarissimus tam exiguo comitatu utatur? Cæterum Dauid nulla mentione insidiarum habita, rem totam celauit: Pueris, inquit, iniunctum est, ut certum in locum conuenian t, cui nomen Deosides. Et hoc mihi annota, etiam apud Dauidem fidem esse, ob illum qui ex eo nasciturus erat, illum ipsum inq, qui dicit, Fiat tibi secundū fidē tuā. Imagines & similitudines rerū isthic insunt. Postulat igitur panes Dauid ab Abimelecho, ille aūt respondit, Nō sunt hic panes, nisi qui cōsecrantur in conspectu dñi. Alterius hic denuo legis Mosaicæ mētio faciēda est, quā scripsit de ritib. sacrificij per sabbatū: Duodecim panes calidos coctos, ponendos esse in mensa. Vbi aūt calefactio, ibi ignis. Dicāt igitur Iudæi, q̄modo hic tueātur sabbatū, ubi & ignes incēdere iubētur, & incēdunt sacerdotes? ubi panes calidos & coctos apponūt in mensa? Num ego solus transgredior sabbatū? Ecce sacerdotes panes calidos in sabbato coquūt, & circūcisionē in sabbato donāt. Vbi autē circūcisio, ibi & ferrū: ubi & ferrū, ibi & spongiæ, cæteraq; quæ eodē spectāt. Vbi panis confectio, ibi & fornaces, ibi & cōportatio sarmentorū, & prorsus opus ab illis peragitur, qui panes cōficiunt. Populo igitur Iudæorū uetitū erat, ne in sabbato opus facerēt: sacerdotibus aūt opus facere in sabbato prohibitū non fuit: Quapropter nobis & uniuersis simul permittitur in sabbato operari: quum nos oēs simus regale sacerdotiū. Olim igitur id sacerdotibus permittebatur, nobis quoq; quoniā sumus regale sacerdotiū, & gens sancta, hoc ipsum permissum est, lege ita scribente, ut in die sabbati duodecim panes in mēsa ponerētur. Panes igitur illos cōsecratos è mensa sibi in alimoniā postulabat Dauid: Abimelech aūt respondit, Si pueri se castos à mulierib. seruassent, id licere. Iā tu mihi qui fidelis es, in decursu istius sermonis probe cauteq; hæc uerba intellige & animaduerte q̄d dicitur, Et castimoniā corporis assume. Nam si Abimelech tūc istiusmodi conditionē denūciauit, quare non & id ipsum à nobis quoq; obseruandū fuerit? Dauid igitur ita accepit, Et panes comedit, & fortasse in sabbato id egit. Cæterū quia Iudæi Seruatori exprobrabāt, q discipuli ipsius in sabbato spicas uellerēt & comederēt: opportunissime Christus hanc historiam in sabbato gestam cōmemorauit, ut ostēderet, si Dauidi pro salute attingere permissum fuit, & panes è mēsa propositionis accipere, nec discipulis interdictum fuisse spicas capere, & confrictas comedere. Neq; hoc, inquit, legistis, quid fecerit Dauid, quum & ipse esuriret & socij eius? Quomodo intrauerit in domum Dei, & panes propositionis comederit? Habes deinde adiunctam hic historiam de arida manu, quo pacto uidelicet Seruator noster Synagogam intrauerit (Nobis hic celeriter percurrenda historia, ne per longitudinem fastidio simus auditori) ibiq; quum uidisset, quendam aridam manū habere, Iudæosq; paratos esse ad carpendum, dicit ad eum cui manus erat arida: Surge & sta in medio: non eum ad pompam curationis surgere & stare iussit, quum pro certa ratione ei-

dem præceperit: uide nemini dixeris. Quapropter ubi opportunum est, celat miraculum: contra, ubi in sabbato miraculum faciendum erat, tunc apertissime operatur. Quære in Euangeliis, & inuenies me uera dicere. Videbis enim in sabbato insigniora miracula facta, qui id quæso? aut quomodo? A seculo non est auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati. Hoc miraculum nullo alio die, quàm in sabbato designauit: Lutum enim faciens ex sputo humi deiecto, inunxit oculos eius, & misit in Siloam, rediit inde & uidet. Qui autem antea cæcum, sed iam uidentem intuebantur, ipsi non cernebant: contra, illius pupillæ sensibiles adapertæ fuerunt, Iudæorum uero oculi minime patuerunt, quos quum apertos haberent, nihil uidebant, quippe qui condemnauerint Dominum, his uerbis, Non est hic homo ex Deo, quoniam sabbatū non obseruat. O quantam uesaniam: nam quale hic opus factum quæso, ubi sputum ex labris, lutum inter digitos, atq; inde inunctio tenuis, neq; id factum instrumentis medicis, sed manu diuina? Quid carpis quod actum est? habes miraculum in sabbato. Abiit cæcus, sed abiit uidens, & in sabbato fecit, ut quia in sabbato doceret, fide dignus haberetur. Est & aliud sabbati miraculum: Hierosolymis erat probatica piscina, & nunc quoq; est, quæ habebat quinq; porticus: uerum nunc ædes circumiectæ in ruinis iacent. Paralyticus ibi decumbebat, per octo & triginta annos ægrotans. Diuturnus ideo hic morbus fuit, ut Iudæi inde conuincerentur: si enim breuis illa ægrotatio fuisset, latuisset uis miraculi, nunc multi anni hunc morbum contestatum reddunt, ut uel ita uidentes uisum reciperent. Hic Seruator noster quum eo uenisset, ac præteriret, dicit ægroto: Vis sanus fieri? & reliqua. Atq; ita ille surgens tollit grabatum suum & obambulat, erat autem sabbatum. At Iudæi non uiderunt miraculum factum in sabbato, sed eum qui grabatum suum baiulabat. Quum hæc secum cogitare debuissent, quales quæso medici aduenerunt? Nemo eum antea sanauit, iacebat misellus, inops, nec ullum quidem habens qui ipsum in piscinam deiiceret. Talis iste miraculorum patrator, rerumq; etiam magis admirandarum autor, utpote qui tantam uim paralytico dederit, ut non solum assurrexerit, sed & lectulum portarit suum. Verum cæca res malitia. Condemnant istum à morbo ereptum, & dicunt ei, Non est tibi fas in sabbato gestare grabatum. Respondit autem ille: Qui me sanum fecit, mihi hoc iniunxit, Dei opus est quod factum est: inconsueta res est, per triginta annos paralyticum sanitati restitui, ex eius ore audiui hoc præceptum, Tolle grabatum tuum: corpus illi obediuit, & sanum factum est: ego illi ingratus ero, si non gestauero lectulum. Rursus Iudæi sciscitationes faciūt, non ut modum sanandi cognoscerent, quo eum adorarent, sed ut insidias circumponerent. Iam illud tertium est, quod recitatum est. Ingressus est Seruator in Synagogam, malorum scilicet Synagogam. Quid enim deterius, quàm beneficia accipere, & insidiari? In hac Synagoga Iudæorum homo quidam erat, cui manus arida fuit. Vnus erat arida manu: cæteri autē qui aderant, arida mente, nec eum, qui tum præsens erat, contueban-

tuebantur, neq; ex miraculo actorem miraculi suspiciebant. Cæterum Seruator antequam hoc opus perficeret, uoluit prius per uerba eorum mentes excolere. Cognitam enim habens eorum prauitatem animi, & amarulentam illam uoraginem pectoris: primum eos demulcet uerbis, & syluestrem indolem pectoris mansuefacere studet, & dicit illis, Licitum ne est in sabbato benefacere, an male facere? animam seruare, an perdere? & nequaquam ita uerba formauit: licet ne operari? Alioqui statim respondissent, contra legem dicis. Nunc autem id loquutus est, quod lex ipsa uoluit. Qui enim legem tulit, hoc adiunxit, operandum non esse, nisi quum pro seruanda anima hoc faciat: mox enim ubi in sabbato ceciderit animal in foueam, licitum est Iudæis extrahere inde, non hominem solum, sed & bouem, & asinum, atq; ita salutaria lex concessit. Maxime quum etiam Iudæi in sabbato uescerentur. Quòd si quis nunc eos percunctetur, non quod negationibus iactatur, sed quod in confesso est, fas ne est benefacere? negauerint fas esse, ut qui non sint bonæ uoluntatis: bonus enim ex bono thesauro profert bona: Iudæi contra, quia mali erant, ad bona facienda cōsentire nequeunt, neq; admittunt bona esse facienda, sed tamen mala facienda esse, non confitentur: Improba enim istiusmodi oratio fuisset, sed in silentio persistunt. At quum nugandum est, magnas nugas dicunt: quum calumniandum altissime uociferātur, tolle, tolle, homo iste hæc & alia designauit: quū autem quæritur, bene ne an male facere liceat, silent. Dominus autem mœrens animo, ob cæcitatem cordium illorum, dixit homini, Qui uident, uideant: qui obaudiunt, agant quod uelint: & qui sunt duri corde, lapidescant. Verum interim mollescat dextera tua, surge, noli amplius mendicare Nam quòd iusserit illum surgere, indicium est, eum prius sedisse: qui enim aridam manum habebat, quorsum sedebat, nisi ut plane mendicaret? Non do tibi nummos, ne absumas, sed sanitatem tibi dono nunquam absumendam. Neq; per occasionem aridæ manus mendica, sed illam recuperans sanam & uiuam, iam deinceps operare, extendasq; & ipse manum tuam pauperi, Surge & consiste in medio, sis pro theatro spectantibus, in te certamē de sabbato agitur, consiste in medio ut & illi qui claudicant poplitibus, cōsistant, si modo uideant. Consiste in medio & loquere ad Iudæos hæc prædicta uerba: licitumne est id facere, an non? Tum dixit illi Iesus, Extende manum tuam: nam ego te non tango, ne habeant Iudæi quod calumnientur, ne attingere illis idem sit, quod operari, uerbo tantummodo ago. Non enim prohibitum est à Deo, ne quis in sabbato loquatur. Quòd si autem Verbum opus efficiat, admirationi sit ille, qui hoc uerbum dixit: Extende manum tuam. Vide iam mihi discrimen facti. Petrus in Speciosa porta paralyticum seruans, apprehensa eius dextra, illum erexit. Dominus contra, tantū iubet, Extēde manū tuā, tibi do uim & efficaciā sanitatis, & uerbis iubendo hanc potestatē tibi infero, Extende manū tuā, Sic ille dixit, sic iste fecit, & restituta est ipsa manus. Cæterū ariditas mentis, in Iudæis sanata nō fuit: Siquidē egressi (ut modo recitatū est) cōsilia cōferebant, quid Iesu facerent. Deliberas, quid facias? Adora ut deū, adora miraculorū authorē, adora ho-

ra hominem, ea quæ supra homines sunt, operantem. Non apposuit empla stra, non fomentis quibusdam brachium molliuit, non infinita genera remediorum contulit, quum interim ille in medio consisteret. Omnes uidebant quod agebatur: non enim in abdito erat quod faciebat. Ne quis diceret, herbam adhibuit. Surge, & consiste in medio, ut prorsus non habeant, quo ueritatem rei calumnientur. Ecce tibi, liberum à sycophantia Domini factum: illi tamen egressi deliberabant, quid de Iesu facerent, ut etiam hic, & in hac ipsa hora. Est enim qui manum aridam habet, ut qui eam pauperi non extendat ad eleemosynam: iste, tametsi sanum sit corpus, mentem aridam habet. Audi ergo & tu quisquis es hac ipsa hora, salutaria ista uerba, extende manum ab hodierna die, & incipe eleemosynam in pauperes facere. Sed & aliter istud tractari potest. Multi sunt incurij in suis precibus, & per uniuersum diem negociosi sunt circa operationes humanas, & contemnunt opera sacra orationum. Ad istum dicat Seruator, Extende manum tuam, quemadmodum Apostolus dicit, Volo precari uiros in omni loco, eleuantes sanctas manus. Cæterum quia & sermo noster satis processit, surgentes & nos ipsi extendamus manus, & non solum in die, sed & per noctem. In nocte extendite manus uestras in sancta, & benedicite Domino, & exporrigamus manus sanctas, ablutas illas ipsas inter innocentes, ut inuocato rerum omnium Deo, ipsius per Christum Dominum nostrũ auxilio perfruamur, per quem Deo gloria, simul cum sancto spiritu, nunc & semper & in secula seculorum, Amen.

DECLA-

DECLARATIO LEVITICI DE diuersa eiusdem rei nomenclatura.

T dixit Moses ad Aaronē, Accede ad altare, & fac holocaustū pro peccato tuo, & expiationē pro te & domo tua, & fac litationē pro ijs, ita uti dñs præcepit Mosi. En tibi in isto loco, licet unus sit Moses, tñ ueluti de altero quopiā Mose, nō quasi de seipso loquit̄ Moses, quū ait de se, Quēadmodū Mosi præcepit dñs. Eadē ratio in uerbo dei, quū ait beatus Petrus, missum esse filijs Israel per Iesum Christū: Siquidē non illic aliud uerbū, aliud Christū esse intelligi debet, sed unū & eundē, idq; per unitionē humanitatis & incarnatiōis cū deitate. Nam etsi utrūq; diuersæ sit naturæ, tñ non ita intelligendū, quasi uerbū à Christo sit diuisum, & separatū, quū D. Ioannes dicat, Verbū caro factū est & habitauit in nobis. Quod igitur recte & probe dictū est à Petro, quū male & peruerse intelligant Samosatenses, in ueritate nō steterūt: Christus em̄ id esse quod ex ambobus constat in sacra scriptura intelligitur, ut quū dicitur, Christus dei uirtus, & dei sapientia. Quapropter quū dicit Petrus, Verbū per Iesum Christū filijs Israelis esse missum, hoc indicare uoluit, Verbū incarnatū filijs Israel manifestatū esse, ut cōcentus esset cū hoc dicto, Verbū caro factū est. Quod si aliam inde mentē capiūt, & Verbū quemadmodū est, deū agnoscūt, sed tñ illud ab eo quē assumpsit, & cui coadunitus est homine, disiūgūt, ipsi sibi in sua ista sententia cōtraria dicūt. Quē em̄ hic separantes à diuina incarnatione deū esse sentiūt, eundē eleuāt, quū audiūt eum carnē esse factū, & quæ ethnicorū sunt, sapiūt, nimirū ut & illi, qui sapiūt incarnationē esse mutationē uerbi in carnē: Sed hoc ita nō est, absit. Quemadmodū em̄ hic ineffabilē unitionē Ioannes prædicat, morte deuorata ab illa uita, quæ ipsissima uita est, prout ad Marthā loquitur, Ego, inquiēs, sum uita, ita quoq; quū dicit beatus Petrus: per Iesum Christū missum esse Verbū, diuinā coadunitionē significat. Sicuti em̄ quū quis audit, uerbū carnē factū esse, non ex eo dicto colligit, uerbū ulterius nō subsistere, q̄d absurdū est, quēadmodū superius dictū fuit: ita q̄q; qui uerbū audit, coaptatū esse carni, diuinū unū & simplex mysteriū intelligat. Manifestius aūt & indubitatius colloquiū inter Mariā & archangelū, habitū unitionē dei et hominis declarauerit. Ait em̄, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obūbrabit tibi, ideoq; q̄d natū erit sanctū, uocabitur Filius dei. Stulte igitur Samosatenses uerbū separant, q̄d constat coniunctū esse cū homine ex Maria genito. Nō igitur uerbū ab eo homine missum est, sed alios ipse suo nomine emisit, quū inquit, Ite, & docete oēs gentes. Mos aūt est sacræ scripturæ, incuriose & simpliciter dictiones efferre: ita enim & in Numeris inuenias. Dixit em̄, inquit Moses Rague li Madianitæ socero Mosis. Non hic alius est Moses qui loquitur, & alius est Moses Raguelis gener, sed idē utrobiq; Moses. Si igitur & uerbū dei, & sapientia, & uirtus, itidē & dextera, & brachium, & cætera eius generis appellat̄, & q̄ nobis humaniter coadunitus nostrā initiatā naturā sibi circūamictā induerit, et huic attēperatus fuerit, quid? an nō merito eiusmodi nomina sortiat̄? Nam q̄d Ioannes dixit, In principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū, et omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso nihil, Plasma uerbi dei, etiā hominē esse manifesto declarat. Si igitur ille hūc corruptū & in se susceptū renouat ac instaurat solida sua incarnatione ad perdurationē indesinētiæ, atq; ea de causa unitus est, ut eū ad diuiniorē reduceret sortē, qui fieri potest ut ab homine illo ex Maria uerbum ipsum Apostoliq; cæteri missi sint: q̄d si fit, quid obstat, quo minus Prophetis à se missis, ipse Apostolorū dominus ab Apostolo coadnumeret̄? At qua ratione possit Christus uocari Christus, si nudus homo sit, contrà idē ille si uerbo coadunitus sit, merito nominatur Christus & dei Filius, iam olim Propheta paternā in eo substantiam his uerbis protestante, Et emittā Filiū meū Christū: & in Iordane: Hic est Filius meus dilectus. Expleto igitur promisso suo, merito hunc esse ostēdit, quē promiserat se esse missurū. Vtrūq; igitur intelligimus Christū, uerbū scilicet, q̄d deus est, unitū cū homine ex Maria, & in Maria: In huius em̄ utero, uerbū sibi domiciliū formauit, quemadmodū ab initio Adamū è terra, nisi q̄ diuiniori modo formauit, de quo etiā Salomon expressis uerbis loquitur, qui nouerat uerbū etiā sapientiā appellari. Sapientia ædificauit sibi domū, quod Apostolus interpretans dicit, cuius domus nos sumus, idemq; alibi templū uocat, quippe quū congruū sit deo, in tēplo habitare, cuius imaginē olim ex lapidibus per Salomonē constructā esse uoluit. Quapropter ueritate apparēte desijt illa imaginaria Salomo-

lomonis domus. Volẽs eñ ille ingratis Iudæis ostẽdere imaginẽ uerã, & id uerũ sui do-
miciliũ esse, in quo eũ habitare credimus, nõ pronũciauit se id destruere uelle, uerũ quũ
sciret, quid aduersum se ausuri essent Iudæi, hæc uerba loquit᷑, Soluite templũ hoc, & in
tribus diebus excitabo illud, liquidò præ se ferens ea quæ ab hominib. agũtur, ex se habe
re uitiũ suæ dissolutionis. Nisi eñ dominus ædificauerit domũ, & custodierit ciuitatẽ, in
uanũ laborãt qui eam ædificauerint, frustraq; uigilauerint qui custodierint eã. Iudæorũ
igit᷑ templũ dissolutũ est, quippe q̃d imago fuerat: domus aũt Ecclesiæ firmiter colloca
ta est: fundata eñ est supra petrã, & portæ inferorũ nõ ualebũt aduersus eam. Illorũ siqui
dem erat ut dicerẽt, tu homo quũ sis, temetipsum deũ facis. Horũ discipulus Samosatẽsis
est, unde merito, cũ illis eadẽ uerba prædicat. Sed nos nõ ita de Christo didicimus, si mo
do eum audiuimus, & ab eo instituti sumus, deponẽtes ueterẽ hominẽ, qui corrũpitur se
cundũ cõcupiscentiã seductionis, & eius loco resumẽtes nouũ hominẽ secundũ deũ cre
atũ in iustitia & sanctitate ueritatis. Christus igitur utrũq; simul pie intelligitur. Quòd si
subinde corpus Christũ scriptura uocat, ut quũ ait Petrus in docendo Cornelio, Iesum à
Nazareth, quẽ unxit deus spiritu sancto, idemq; rursus ad Iudæos, Iesum à Nazareth, ui
rum exhibitũ uobis declaratumq; à deo. Itidẽ et Paulus ad Atheniẽses. In uiro quẽ defini
uit, fidẽ omnibus faciẽs, quũ eum à morte excitasset. Missionẽ aũt & declarationẽ idẽ es-
se cum unctione frequenter inuenimus, ex qua re uolẽti licitũ est cognoscere, non esse
in sanctorũ scriptis discordiã, sed illos diuersimode unitionem uerbi dei cũ homine ex
Maria appellitare, nũc unctionẽ, nunc missionẽ, interdũ & declarationẽ. Quod igitur à
beato Petro dictũ est, rectã quidẽ & integrã deitatẽ unigeniti significat, non aũt cõsisten
tiã uerbi dei à Filio Mariæ disiungit, absit. Quomodo eñ Petrus hæc dicere potuisset,
qui sæpe ex eo audierat: Ego & pater unũ sumus: & qui uidet me, uidet & patrẽ meum,
& qui eum post resurrectionẽ occlusis foribus introeuntẽ ad cœtũ omniũ Apostolorũ
cõspexerat, & si quid erat difficile creditu, his uerbis dissoluentem cognouerat, Palpate
me & uidete, quoniã spiritus carnẽ & ossa non habet, sicuti me habere uidetis, & non di
xit, hunc aut illũ hominẽ quẽ assumpsi, sed me palpate? Quapropter nullã ueniã nãcisci
poterit Samosatensis, quũ de unitione dei tot argumẽtis cõfutetur, doceat᷑q; ab ipso deo
uerbo omnes interrogãte, num haberẽt quod comederẽt, & eius rei certitudinẽ demon
strante, eo ipso q; comederet, suiq; contrectationẽ permitteret, quod & ipsum factũ est,
Prorsus eñ qui cibũ dedit, aut qui dederũt, attigerũt illius manus. Dederũt eñ ei, inquit
Euangelista, piscis assati partẽ, & fauũ mellis, & comedẽs coram omnibus, sumensq; reli
quias reddidit illis. Vide mihi igitur, an non ut Thomæ, ita alia ratione rei certitudinẽ o-
mnibus palpãdo exhibeat? Quòd si per cicatrices certior esse cupis, à Thoma id disce,
Admoue, inquit, manũ tuã, & mitte in latus meũ, & admoue digitos tuos, & uidete ma-
nus meas. De suo latere, de suis manibus locutus est deus dei uerbũ, seq; pariter & inte-
grũ hominẽ, & integrũ Deum ostendit, quũ nũc palpatione sensum sui corporis sanctis,
quatenus intelligi datur, præberet, nunc alia ratione rei certitudinẽ doceret, eò q; per oc
clusas fores corpore penetraret. Hæc quidẽ fidelibus ad confirmationem, infidelibus ad
correctionem mediocriter sint dicta. Corrigatur igitur & Paulus Samosaten. auditor fa
ctus diuinæ uocis, dicẽtis, Meũ est corpus quod palpatui offerebã, & non aliũ Christum
præter me uerbũ, sed illud mecũ, & me cum illo coadunitũ. Nam unctio siue unguentũ
ego ipse sum: homo aũt is est qui à me unctus est. Non igitur absq; me homo ille Chri-
stus unq; nominari meruisset, sed quia mecũ est, & ego in illo, ideo nomẽ Christi, hoc est
uncti, meretur. Missionẽ igitur uerbi, significare eius cum Iesu ex Maria genito coaduni
tionẽ, ipsa interpretatio Saluatoris ostẽdit, idem q̃q; illud dictũ significat: Pater qui me
misit, &: à memetipso non ueni, sed pater meus misit me. Vnitionẽ eñ cum homine, per
quã possibile erat inuisibilẽ dei naturã ex uisibili hominib. innotescere, missionẽ nomi-
nauit. Non eñ locũ deus mutat nostro more, qui locis ob paruitatẽ nostræ conditionis
includimur: qui eñ, quũ cœlũ et terrã adimpleat? sed aduẽtus eius corporis in causa fuit,
ut hoc sancti missionẽ uocarẽt. Quare si ipse deus uerbũ Christus est ob cõiunctionẽ, er
go & homo ex Maria genitus, ipse quoq; deus est ob cõiunctionẽ, neq; est alter absq; al
tero Christus, sed unus & idem. Qui ante secula ex patre, idẽ extremis tẽporibus ex uir-
gine inuisibilis antea etiã sanctis & cœlestibus uirtutibus, nunc aũt uisibilis per hominẽ
uisibilem cui adunitus est: uisibilis, inq;, nõ inuisibili deitate, sed diuinitatis per humanũ
corpus operatione, qui totum hominem, eò q; proprium illum sibi fecerit, renouauit: illi
reuerentia & adoratio, ut ante ita & nunc in secula seculorum, Amen.

QVARTVS TOMVS IN QVEM RELIQVA SCRIPTA, SPARSIM HINC INDE DISIECTA, AB ALIIS VERSA, CONIECIMUS, quæcunque magni ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRINI nomine circumferuntur: quibus adiecimus Diuinæ Scripturæ, Veteris ac Noui testamenti Synopsin, à [redacted] ante aliquot annos Latinitate donatam, & nunc primum à nobis in lucem editam.

IN HOC TOMO CONTINENTVR A DIVERSIS INTERPRETIBVS TRALATA.

SANCTI PATRIS ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, AD ANTIOCHVM PRINCIPEM, DE PLVRIMIS & necessarijs quæstionibus, quæ in diuinis scripturis apud multos in dubio sunt, & tamen à quouis Christiano teneri debent.

VALENTINO AMPELANDRO INTERPRETE.

QVAESTIO I.

NDE declarari potest, quòd creati sint angeli? nam in libro Geneseos id non memoratur.

RESPONSIO.

Cùm nosset Deus esse Iudæos ad idola, & multorum deorũ cultum propensos, eius rei gratia abscondit in Genesi hanc rationẽ de angelis, ne & illos deos facerẽt, qui uitulũ & alia quædã deificauerant, quasi dij essent. Quòd uero creati sint angeli, audi Dauidem prophetam dicentem: Laudate eum omnes angeli eius: laudate eũ omnes uirtutes eius: Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.

Quæstio II.

Quantum igitur angelorum numerus, hominum multitudinem superat?

Responsio. Alij quidem adserunt, quòd nonaginta nouẽ partibus distributi sint, iuxta parabolam decem drachmarũ: Alij uero æqualem angelorum & hominũ esse numerũ affirmant, in testimonium adducentes illud: Constituit gentium terminos iuxta numerum angelorum Dei.

Quæstio III.

Quid inter se differunt angelorum essentia, & essentia dæmonum?

Responsio. Essentia no differt, sed uoluntas diuersa est, sicut boni & mali hominis animus inter se differt.

Quæstio IIII.

Quot sunt ordines, & quot sunt angelorum essentiæ? Responsio. Vna & eadem est essentia, sicut etiã una tantùm est essentia hominũ. Ordines uerò, sicut multum ualens in Theologia Dionysius inquit, sunt nouem: Angeli, Archangeli, Principatus, Potestates, Virtutes, Dominationes: Sex alis alata Seraphim, multis oculis ornata Cherubin, & Throni.

Quæstio V.

Quot sunt cœli? Responsio. In dubio est apud multos hæc quæstio. Nam liber Geneseos duos cœlos cõmemorat. Diuus autem Paulus etiã tertium cœlum sese uidisse dicit. Et Dauid propheta de quarto cœlo loquitur: Laudate eum cœli cœlorum. Sciendum uerò, quòd quẽadmodum natura hominum una, & unus homo dicitur, multi item sunt homines: Sic etiã cœlorum natura una, & unum cœlum dicitur in diuina scriptura, & cœli multi.

Quæstio VI.

Quando, & quam ob causam ex cœlo diabolus decidit? Fabulantur enim quidã, quòd deciderit eo quòd Adamum adorare uoluerit. Responsio. Hominũ stultorum cõmenta sunt hęc. Diabolus enim antequam creatus esset Adam, cecidit. Cõstat uerò cecidisse eum propter superbiã suam, ut inquit Esaias propheta: Cogitauit apud semetipsum, supra nubes locabo solium meum, & altissimo similis ero.

Quæstio VII.

Cuius rei gratia permisit deus, ut bellum esset inter genus humanũ, & inter diabolum?

bolum? Responsio. Vt ij qui Deum diligunt,manifesti fierent:& ut ij qui delicijs dediti sunt,redarguerentur. Vbi nanq; nullus est aduersarius,non manifestatur dextri Regis milites.Ergo diabolus uictoriæ causa est,& hoc quoq; pacto cognoscitur ab ijs qui diligunt Deum.

Quæstio VIII.

Cùm ex cœlo diabolus prolapsus sit, quomodo scriptū est in libro Iob, quòd ingressi sint angeli Dei,ut starent in conspectu Domini,& diabolus in medio eorum? Responsio. Non dicit scriptura,quòd in cœlis diabolus uenerit in mediū angelorum.Manifestū igitur est,quòd in terra.Etenim ubicunq; sunt angeli, astāt Deo. Verùm sciendū est, q per sanctum aliquē angelū diabolo Deus est loquutus,quēadmodum etiā reges per hominem aliquem intermediū, suū alloquuntur aduersarium.

Quæstio IX.

Vnde potest declarari,quòd tempore mortis nō unà cum corpore moriatur anima quoq;?Sic enim quidam opinantur. Responsio. Verbū Christi & Dei nostri,clarissimè nos docet,quòd corpus nostrū mortale, & quòd immortalis sit anima nostra.Inquit enim Christus:Ne metuatis ab istis qui occidunt corpus, animam uerò nō possunt occidere.Vnde constat q anima hominis immortalis sit,& à Deo existat.

Quæstio X.

Certus quidem est iste sermo,& quem omnibus modis recipiamus, sed quonam modo anima recedit à corpore? Responsio. Ex quatuor elementis credimus humanum corpus constitutū esse:ex sanguine uidelicet, phlegmate, humore & cholera. Vtpote ex calido,frigido,humido & sicco: id est, ex igne & aqua, aere & terra. Nam sanguis quidem,quia calet,ex aere est utiq;.Atra uerò bilis,quia sicca est, cōstat quod sit ex terra.In elementis istis quatuor,uelut intra parietes,in domicilio corporis instar columbæ cuiusdam conclusa est anima.In mortis igitur puncto recedentibus à se inuicē quatuor elementis,dissoluuntur (ut ita dicā) quatuor parietes domicilij, & discedit quæ intus conclusa fuit,colūba,uidelicet anima.Ac primùm quidē calidū & uitale recedit elementum,unde mortua relinquūtur corpora. Nam cholerā quidem, phlegma & humorem etiam post mortem retinent,sanguinem uerò non habent.

Quæstio XI.

Animæ quæ nos præuenientes,decedunt,inuisunt ne hanc uitam rursus, uel nō? Responsio. Nequaquam.Audi Dauid propheta de hominibus defunctis dicentem:Homo sicut gramē dies eius,ueluti flos agri,sic efflorebit. Quoniam spiritus pertransiuit per eum, & non erit amplius,& locum eius non amplius agnoscent.De animabus uerò sanctorum non est dubitandum: nam & post mortem, & in iudicij die cognoscent omnia.

Quæstio XII.

Quomodo uidentur aliquoties Prophetæ uidisse Deum? Responsio. Post omnes Prophetas,& post apparitionem & aduentū Christi, Ioannes Theologus inquit,Deum nemo uidit unquam. Et ut confirmaret, tanquam terribile ac peregrinū uerbum,subiunxit: Vnigenitus ille filius,qui est in sinu patris,hic enarrauit. Vnde & Apostolus Paulus de Deo loquitur,dicēs: Quem nemo hominum uidit, neq; uidere potest.Quamobrem nudā Dei essentiam nullibi uidit ullus, pro humana uerò infirmitate,Deus assumpta forma sua maiestate lōgè infirmiori Prophetis apparuit. Et in summa,ille qui erat incorporeus,sicut homo sæpius ipsis apparuit incarnatus. Vnde manifestò constat,quòd non essentiam,sed gloriā Dei uiderint, quemadmodū & de angelis et de nudis animabus sentiendum est.Sola uerò sancta Deipara uirgo nudam essentiam Gabrielis archangeli,ut est, contemplata est.

Quæstio XIII.

Nunquid ergo scire possumus,quare non permiserit Deus, animam alicuius eorum qui è uiuis decesserunt,ad nos redire,& enarrare qualisnam rerum apud inferos status,& qualis ibi sit necessitas? Responsio. Multi apud nos inde errores orirentur. Multi enim dæmones formas humanas induere, & in hominum demortuorum figuris transformari potuissent, ac dicere à mortuis sese resurrexisse, atq; in-

demultas

de multas res ementitas, & falsa dogmata de ijs quæ ibi fiunt, spargere, idq; ad seducendum nos & perdendum.

Quæstio XIIII.

Quæ causa quòd adoramus ad mundi plagam Orientalem, & quare hoc faciunt Iudæi uersus Austrum? Responsio. Non unũ & par de his potest dari responsum. Iudæis enim quibusdã respondendum, & quibusdam ex Græcis exponendũ negotium, denique Christianis etiam quæ causam hanc concernunt, declaranda ueniunt. Atqui Iudæis quidem respondemus, quòd eam ob causam qui fideles sumus adoramus ad Orientem, quòd spiritus sanctus per Dauidem prophetam præcepit qui dicit: Adoremus ad locum ubi stetere pedes Domini. Quòd si Iudæus obijciat: Vbinã stetere Domini pedes? Zacharias propheta docet. Cùm inquit, in Oriẽte pedes Domini stabunt, in monte Oliuarum è regione Hierusalem. Vnde & Iudæi qui sunt Hierosolymis adorantes, uersus Orientalem mundi plagam adorant, ad montem uidelicet Oliuarum. Et hoc quidem breuiter Iudæis responsum esto. Quod ad Græcos respondemus, quòd nõ ideo adoramus ad Orientem, quòd in ea parte mundi Deus aliquo modo circumscriptus habitet, sed quia Deus lux est uera diciturq;: eam ob causam ad creatum istud lumen conuersi, non illud quod creatum est lumen, sed eius luminis creatorem adoramus, & ex elemento omnium splendidissimo, omnium elementorum splendidissimum creatorem Deum ueneramur. Audiant uerò fideles & discant, quòd sancti Apostoli Christianorum Ecclesias ideo iusserunt Orientem uersus suas fundere preces, ut ad Paradisum, unde cecideramus, respicientes, suppliciter à Deo petamus & à nostro Domino, ut in antiquam nos patriam & locum unde cecidimus, restituere uelit.

Quæstio XV.

Num igitur quia Christus uectus est insidẽs asino: asinos honorificè uenerari debemus? Responsio. Non per asinum Christus diabolũ deuicit & dæmones, neq; in eo salutem operatus est, sed in cruce. Vnde asinũ quidem si uideãt dæmones, non horrent, neq; metuunt. Videntes uerò crucẽ, terrentur, fugiunt & euanescunt.

Quæstio XVI.

Quare credẽtes omnes ad Crucis imaginem cruces facimus, lanceę uerò sanctæ, aut arundinis, aut spongiæ figuras nullas conficimus, cùm tamen hæc tam sint sancta quàm ipsa crux? Responsio. Figuram quidem crucis ex duobus lignis compingentes conficimus, ut si quis infidelium id in nobis reprehendat, quòd ueneremur lignum, possimus duobus inter se disiunctis lignis, & crucis dirempta forma, ea tanquam inutilia ligna reputare, & infideli persuadere, quòd non colamus lignum, sed quòd Crucis typum ueneremur: in lancea uerò aut spongia, uel arundine, nec facere hoc nec ostendere possumus.

Quæstio XVII.

Quare uicesimoquinto die mensis Martij in utero uirginis clausus, habitare cœpit Christus & Deus noster, ueniens in terram? Responsio. Quia eodem die in mundi principio Deus creauit Adam. Hinc est quòd in hoc ipso mense omnes arbores & herbæ, animalia item ad proferendũ fructum, & ad liberos procreandos commouentur, tanquam à Deo hoc tempore creata sint.

Quæstio XVIII.

Nullo hominum adhuc dum mortuo, à quo nam Cain mortem didicit, ut suũ interimeret fratrem? Responsio. Diabolus ipsum edocuit hoc, & submonstrauit quonam modo fratrem suum occideret.

Quæstio XIX.

Quinam erant filij Dei, qui filias hominum uiderunt ac duxerunt eas sibi uxores? Responsio. Erant isti filij Seth. Nam incorporea natura Dei, corpora nec amat, neq; mulieribus commiscetur.

Quæstio XX.

Quare in rubo Deus conspectus est Mosi, & non in aliqua planta alia? Responsio. Respondent quidam, id ideo factum, ne Iudæi ex lignis eius ido-

lum sibi facere possent. Alij uerò rationem hanc afferunt, quòd futurũ esset, ut Christus germinaret ex nostra spinosa natura. Et eius rei gratia, in rubo apparuit Mosi.

Quæstio XXI.

Quare legem in caligine dedit Deus? Respon. Quia in ea obscurè insertum latebat mysterium dispensationis Christi Dei nostri.

Quæstio XXII.

Quare duæ tabulæ legis primum confractæ sunt? Responsio. Vt significaret Deus prioris legis transgressionem.

Quæstio XXIII.

Cùm Deus sit incorporeus & sine forma, qualia eius posteriora uidit Moses? Responsio. Ante secula existẽtem, & opificem omnium creaturarum credimus Deum huius uniuersi, & ipsum increatum. Vnde liquet, quòd posteriora Dei, sunt creaturæ, & res quas uidit & exposuit, dicens: In principio fecit Deus cœlum & terram, &c. Et hæc quidem multũ ualens in diuina scriptura magnus Athanasius. Nos uerò qui ab ipso sumus illuminati, asserimus quòd etiam aliter posteriores partes Dei dicat scriptura. Non quòd Deus habeat partes ante & à tergo, nam corporibus hæc sunt peculiaria, numen uerò incorporeum existit. Sed quia ubiq; posteriores partes anterioribus sunt humiliores: Diuinitatem intellige per anteriora. Et propterea dixit: Nequaquam uidere poterit homo meam faciem, & uiuet. Non enim est possibile corporalibus & materialibus oculis uidere incorpoream, & omni materia carentem essentiam Dei, & uiuere: Posteriores uerò partes Dei, carnem intellige, quam assumpsit ex Virgine, & per quam cõspectus est. Preciosum enim & excelsum in Deo, est diuinitas quæ uideri non potest, & quæ etiam dicitur facies. Posteriores uerò partes Dei, caro est, quæ quasi contempta, tergum uocatur, quòd etiam Deus Mosi ostendere uolens, dicit: Ostendam posteriora mea. Infirma nanq; indutus carne, per eam conspiciar.

Quæstio XXIIII.

Quis primum præfigurauit duos istos populos, populum uidelicet Gentilem & Iudaicum? Responsio. Constat quòd Rebecca uxor Isaac, quæ gemellos peperit, Iacob & Esau. Quin etiam duæ tabulæ legis, duorum istorum populorum fuere symbolum.

Quæstio XXV.

Quis nam in ueteri Testamento primus exhibuit typum crucis uiuificantis? Responsio. Iacob, cùm benedicens filijs Ioseph transponeret manus.

Quæstio XXVI.

Qui fit quòd quæ somniamus aliquoties euadunt uera? Responsio. Ex Deo sæpenumero fit hoc, & sæpius etiam ex contingenti. Item quòd intelligentiæ particeps est anima, cognoscit quædam. Aliqua uerò interdum dæmones quoq; monstrantes prædicunt per somnia.

Quæstio XXVII.

Quid igitur, nunquid præscius futurorum est diabolus, & dæmones futura prædicere queũt? Responsio. Præscius rerum, & cordiũ cognitor solus est Deus. Nec enim uel angeli cordis abscondita uel futura uidere possunt. Dæmones uerò ea quæ præmonstrare putantur, uersutè indagantes, prædicunt. Vtpote sæpenumero tanquam spiritus uidentes imbres, qui adhuc sunt apud Indos, præuertunt & anticipant in Ægypto. Et per incantationes somniaq; magnam aliquando Nili inundationem egregiè perficiunt, & alia quædam eiusmodi operantur. Mentiuntur etiam aliquoties, id si cui deprehendere est animus, quęstionẽ aliquam apud semetipsum præsupponat, ueluti: Quot nummi crastina mihi erunt exponendi. Aduocatum ad se incantatorem uel diuinatorem interroget de eo, quod apud se definiuit, ibi deprehendet eum prorsus non scire quicquam.

Quæstio XXVIII.

Quare maior pars hominum noctu nascitur, & noctu moritur? Respon. Id ideo fieri uidetur, ut ex hoc hypodigmate discamus, quòd obscura sit præsentis uitæ & natiuitas

& natiuitas & mors:ingressus nimirum in hanc uitam & exitus.

Quæstio XXIX.

Quale signum tenere debet homo, ne seducatur & recipiat Antichristum, putãs uidelicet ipsum esse Deum? Responsio. Hoc ipsum quod Dominus tradidit nobis, dicens: Quòd quemadmodum fulgur exit ab Orientali plaga mundi, & in Occidentem usq; lucet, sic etiam filij hominis secundus erit aduentus. Docemur inde, quòd omnis Christi sese nomine uenditans, si non ueniat ex improuiso, nec in toto mundo conspicuus, sed reperiatur in una tantùm regione uel ciuitate, quòd talis sine dubio sit Antichristus. In secundo nanq; aduentu Christi, omne genus humanũ congregabitur, & manebit inter ipsos Christus, & conspicietur ab omnibus.

Quæstio XXX.

Asserunt quidam, possibile non fore, ut Antichristus exuscitet à mortuis hominem, etiam si reliqua faciat omnia. Responsio. Quod Apostolus de Antichristo dicit, eum sese exhibiturum in omnibus signis & uirtutibus mẽdacij, liquet, quòd etiam mortuum à se excitatum ostentabit, id aũt non uerè, sed tantum in phantasia.

Quæstio XXXI.

Si sanctus aliquis uir immiserit disciplinam, aut cruciatum, aut dęmonẽ, uel mortem, aut aliquam aliam castigationem, in domum aut in alicuius liberos, potest ne ille homo exorare Deum, & effugere hanc supplicij sententiam quam tulit seruus Dei? Responsio. Si sanctus sit ille uir qui hominibus cruciatum immisit, constat consilium illud à Deo profectum esse. Quis nam autem est, qui consilium Dei uelit irritum facere? Ne ipsi quidem angeli inter sese unquam digladiantur, cognoscentes mutuæ dilectionis spiritualis uinculum. Nec exaudiretur quidem, etiamsi per deprecationem suam alterius sancti preces aliquis irritas reddere uellet. Non enim conueniens est, ut famulorum suorum Deus alium affligat, alium uerò foueat. Vnde Corinthium istum scortatorem, puniuit Apostolus. Et in Testamento ueteri, cœlum clausit Helias pro siccitate, & idem aperuit rursus. Atque hæc quidem ira permittente Deo, septem milia sanctorum sustinuere, qui genu non flexerãt idolo Baal. Præterea cùm Iob ab amicis esset affectus contumelia, fecit Deus, ut ipse culpam illis condonaret, dicens: Abite ad seruum meũ Iob, & orabit pro uobis. Ergo, Quemadmodum apud sanctos angelos, alius contra alium nihil cõmittit, sic etiam de sanctis hominibus est sentiendum.

Quæstio XXXII.

Quomodo incantatores quidam eijciunt ex hominibus dæmonia? Respon. Cùm in Euangelio Christus dicat: Si Satanam eijcit Satanas, regnum eius nõ stabit, manifestum fit, quòd incantator non eijcit dęmonem, sed Satan ex obsesso homine cedens, uoluntarie recedit, ad decipiendum homines, & ad Deum ne currant, persuadet ipsis, ut ad incantatores currant & ad magos.

Quæstio XXXIII.

Quonam modo temporibus mortiferis moriuntur quidam, sicut quasdam uideant uisiones, & post horas duas uel tres resurgant, quædam referentes? Responsio. In istis anima tum nondum penitus à corpore digressa est, sed in quodam sunt excessu, & à nobis expirasse putantur: quæ uerò uisuntur ab ipsis & narrantur, ad nostram utilitatem, ea Deus per illos administrat.

Quæstio XXXIIII.

Quomodo corpus suum agnoscit anima in resurrectione, ut non ingrediatur in corpus aliquod alienum? Responsio. Est hoc naturæ consentaneũ. Quemadmodum enim agni à matribus uespere separati, & mane rursus admissi, rectà singuli ad matrem suam sua natura trahuntur: Sic etiam cum animabus in resurrectione futurum esse sentiendum est.

Quæstio XXXV.

Christum confitentibus Christianis, Iudæis uerò etiam ipsum uenisse in dubiũ reuocantibus, dicentibusq;, ipsum adhuc uenturũ esse, Vnde persuadere possumus ipsis, quòd & Deus sit Christus, & quòd uenerit, deniq; quòd non sit seductor, sicut ipsi

existimant, sed uerax? Responsio. Quòd Christus Deus & dominus sit, audiamus prophetam Dauidem dicentem: dominus Deus, & apparuit nobis. Item, Inclinauit cœlum, & descēdit. Et rursus: Qui sedet supra Cherubim, apparuit. Habacuc aūt inquit, Deus à Thæmam ueniet. Et Hieremias: Hic Deus noster, non reputabit alius erga illum: Omnem sciētiarum uiā scrutatus est, & dedit eam Iacob seruo suo. Postea uisus est in terra, & cū hominibus conuersatus est. Vides igitur quàm manifestè Prophetæ Christum dicant esse Deum.

DICTA ET INTERPRETATIONES PARAbolarum Euangelij.

Quæstio XXXVI.

Abeuntes in ciuitatē quę sita uobis est è regione, hominem inuenietis, testaceum uas aquæ portantē. Quænam ciuitas est? ecclesia. Quod aquæ testaceum uas? Sanctū baptisma. Quis ille homo? Præcursor. Quod cœnaculum? Regnum cœlorum.

Quæstio XXXVII.

Matt.18 Simile factū est regnum cœlorum homini regi, qui cum seruis rationem subducere uoluit. Quis est ille rex? Deus. Quis debitor decē mille talentorum? Homo qui multis peccatis immersus, diuinæ tamen est longanimitatis particeps. Quis centum denariorum debitor? Subditus seruus eius qui talentorum decem debebat millia, qui & ipse quidem Dei longanimitatem cōsequutus, crudelis tamen ac durus erga conseruum suum uisus est.

Quæstio XXXVIII.

Matt.21 Homo quidā duos habebat filios, qui dixit ad alterum illorum: Vade in uineam. Qui respōdit, Non ibo: & abijt. Et accedens ad alterū dixit similiter: qui respōdit, Ego ibo, & non abijt. Quis ille homo? Deus. Quis ille qui dixit, Ibo & non abijt? Iudæi. Quis ille qui dixit: Non ibo, & tamen abijt? populus qui est ex gentibus.

Quæstio XXXIX.

Luc.12 Hominis cuiusdam diuitis ager uberes fructus tulit, &c. Quis ille homo? Iudas: & qui sicut ipse, auari sunt & amantes pecuniæ.

Quæstio XL.

Matt.21 Abite in castellum quod contra uos est, & inuenietis asinam alligatā & pullum. Quod est castellum? Hic Mundus. Asinus uerò, Iudæi. Pullus, Christiani. Qui ligauit, Mosaica lex. Qui soluit, Christus. Pullus enim est ethnicorū inscitia & ignorantia.

Quæstio XLI.

Matth.26 Abeuntes in uicum qui contra uos est ad quendam, dicetis ei: Magister dicit, Apud te facio Pascha cum discipulis meis. Quę ista ciuitas? Infernus. Quis ille quidam? Adam. A mortuis enim ipsum excitaturus erat.

Quæstio XLII.

Matt.3 Iam uerò & securis ad arborum radicem est posita. Radix est fides. Arbor uerò est homo, & securis est finis hominis.

Quæstio XLIII.

Matt.7 Homo quidam, domum suā ędificauit super petram. Quis ille homo? Sanctus Petrus. Petra, Christus. Domus, fides. Ventus, diabolus est. Qui uerò super arenam ędificauit, Iudas est. Arena siquidem est sterilis.

Quæstio XLIIII.

Matt.22 Simile factum est regnū cœlorū homini regi, qui nuptias apparauit filio suo. Quis ille rex? Deus. Quis filius? Christus. Quinam illi sunt qui erant uocati? Prophetæ & Apostoli. Qui illi qui denegabant? Iudæi. Qui uerò ueniebant? Hi qui erant ex gentibus. Quis erat qui non habebat nuptialem uestem? Iudas, & qui, quemadmodū ipse, in sancta ministeria sese indignè ingerunt.

Quæstio XLV.

Matt.17 Dixit dominus ad Petrum: Vade ad mare, & hamū proijce, primumq́; qui egressus fuerit, piscem, cape, & eius aperto ore, staterem inuenies, hunc pro me dato & pro te. Quod

te. Quod mare illud est? Mundus. Hamus, uerbum Dei. Piscis, Christus, Stater, crux Domini, in qua & ipse crucifigendus erat & Petrus.

Quæstio XLVI.

Homo quidã duos habebat filios, & dixit minor natu ad patrẽ suũ: Pater, da mihi partem substãtię meæ. Quis ille homo? Deus. Duo filij, iusti & peccatores. Filius minor natu, qui mente est instabili. Pars illũ cõcernens, sunt eloquia & mandata Dei. Lucæ 15

Quæstio XLVII.

Homo quidam clarus genere profectus est in terram longinquã ad accipiẽdum regnum. Homo ille, Deus est, Longinqua regio, est aduentus eius in terrã. Regnũ, secundus eius aduẽtus. Serui, sunt Prophetæ, Apostoli, & Martyres. Mina autem, est gratia quam acceperat Iudas: similiter etiam talentum. Luc. 19

Quæstio XLVIII.

Homo quidam plantauit uineam, & sepem ei circũdedit. Homo ille, est Deus. Vinea, mũdus. Torcular, est baptismus. Turris, fides. Agricolæ, sunt Iudæi. Serui, Prophetæ, Apostoli & Martyres. Hos misit ut prędicarent, & occiderunt eos, similiter etiam unigenitum filium, qui est uerbũ Dei: & ablatum ab ipsis est regnum, & datum est Romanis, qui facerent fructus eius. Ipsi uerò mali, malè perierunt, propter ipsorum incredulitatem & duritiem cordis. Matt. 21

Quæstio XLIX.

Exiuit qui seminabat ad seminandũ semen suum. Semen, est uerbũ Dei. Quod in spinas cecidit, Iudas, qui abiens semetipsum suffocauit, & uolucres cœli deuorarunt eum. Semen uerò quod cecidit in terram bonam, Prophetæ sunt & Apostoli. Matt. 13

Quæstio L.

Homo quidam à Hierusalem descẽdit Hiericho, & incidit in latrones. Homo ille; est Adã. Hierusalem, paradisus, Hiericho mundus. Latrones, sunt malæ cogitationes, & transgressio. Sacerdos, Prophetæ, Leuites, Mosaica lex. Samaritanus, est Christus. Oleum & uinũ, preciosum corpus & sanguis, et sanctũ baptisma. Diuersorium aũt est ecclesia. Et hospes, sanctus Paulus. Duo denarij sunt uetus & nouũ Testamentum. Luc. 10

Quæstio LI.

Homo quidam diluculò egressus est ad cõducendum operarios. Homo ille, est Deus. Vinea, mundus est. Operarij, sunt Apostoli. Circa uerò undecimã horã uenientes, Mathias est, qui cum reliquis undecim Apostolis cõnumeratus est. Matt. 20

Quæstio LII.

Mulier quædam drachmam habebat, quam perdidit. Mulier est ecclesia. Drachma uerò Adam. Luc. 15

Quæstio LIII.

Simile factum est regnum cœlorum thesauro qui absconditus in agro. Quis ille thesaurus? Christus. Qui sunt illi qui emerunt? Ioseph & Nicodemus, maximè uerò sancta mater Deipara uirgo. Matt. 13

Quæstio LIIII.

Simile factũ est regnũ cœlorũ fermẽto, quod acceptũ mulier abscõdit in farinę tria sata. Quod illud fermentũ? Fides. Farinæ tria sata, triduana Seruatoris resurrectio. Ibidem

Quæstio LV.

Quare Baptista uocat Iudæos progeniem uiperarum? Responsio. Quia illa bestia suæ matris uentrem exedit, & sic demum egreditur, qualia etiam isti parricidæ patrauerunt, suos interficientes doctores & Prophetas, inuidia cõmoti. Lapidarunt enim Mosen, Esaiam uerò prophetam cum lignea serra in duas partes diuiscerunt ipsum dissecantes.

Quæstio LVI.

Quam nam ob causam cùm traditus esset Ioannes, secessit Iesus in Galilæam? Responsio. Vt nos doceret fugiendas esse tentationes. Quòd si in eas incidetimus, ut strenuè nos & fortiter geramus.

Quæstio LVII.

Quid peccauit ficus quòd eam Christus arefecit? Quo nam id proposito fecit, & quomodo?

& quomodo? Responsio. Quoniam dominus passurus iam erat, ne existimarent eius discipuli ipsum non omnipotentem esse, sed infirmum, ideoq; pateretur: in hac inanimata re, suam declarauit potentiam ut ostenderet, quòd omnes aduersarios suos ariditate percutere posset. Sed, quemadmodũ dixit ipse, quia non uenit ad condemnandum mundum, quin potius ad seruandum, suam quidem potentiam inanimata ficu declarat, suum autem erga homines amorem, immensa patiẽtia erga homines exercet. Dicitur uerò peccatum quoq;, ficus, quam execratus est & ariditate percussit dominus noster Christus. Est etiam hæc huius rei ratio. Quia post transgressionem Adam accepit folia ficus, quibus obtexit suæ turpitudinis peccatũ, cùm destrueret transgressionis peccatum, & configeret deleretq; in cruce, arefecit operculũ peccati, id est, folia ficus, quibus Adam tegebatur post transgressionem.

Quæstio LVIII.

Quid est quod Christus dicit: Quinq; uiros habuisti, & nunc quem babes, nõ est tuus uir? Respon. Hæc mulier uiros iuxta Samaritarũ legem habuit, mortui qui iam erãt, postea uerò scortabatur: nemo siquidem cum ea, ut cum uxore legitima uolebat cohabitare. Illa uerò concupiscentiã suam, cùm refrenare non posset, clàm apud se habuit, cum quo consuetudinem habebat, & non erat hic manifestus aut legitimus maritus: sed eum uirum secum habebat occultè.

Quæstio LIX.

Quinam sunt illi ueri adoratores, qui nec in hoc monte, nec Hierosolymis, sed in spiritu adorant Deum & in ueritate? Responsio. Isti sunt qui in desertis mõtibus, & qui in speluncis & cauernis terræ habitant, qui citra congregationẽ ecclesiæ per opera bona Dei spiritu illuminati, in spiritu & ueritate adorãt Deum & patrẽ nostrum qui est in cœlis. Qui irreprehensibiliter uiuunt, & Deũ religiosè simul & reuerenter adorantes omni pietate & honestate uirtutũ relucent, nec opus habent ecclesia, aut loco huic rei destinato, sed ipsi semetipsos templa facientes, quouis loco bonis operibus & ubiq; Deum placant, deniq; indesinenter ei cum hilaritate omnibus diebus uitæ suæ seruiunt.

Quæstio LX.

Quid est quod inquit: Si duo uestrûm unanimes cõuenerint super terram de quacunq; re petierint, dabitur eis? Responsio. Hoc est, de quacunq; re cõuenerit anima cũ corpore, de pio nimirũ & serio negotio, ibi Deus erit in medio eorũ, sicut cum Helia in monte, & in fouea cum Daniele egit, ipsorũ adimplens petitiones.

Quæstio LXI.

Quid illud q̃d dicit, esto beneuolus cũ aduersario tuo, dũ adhuc es in uia cũ illo? Responsio. Aduersarius animæ corpus est, hæc enim sibi aduersanť inuicem, quemadmodũ inquit Paulus: Castigamus eũ, & in seruitutẽ redigimus corpus per ieiunia, uigilias, & per alias afflictiones: idq; spõtanei facimus & liberè, ne amplius contra animã pet cõcupiscentias ignominiosas insurgat. Viã dicit uanã hanc & fallacem uitam. Nam à corpore postq; anima separata, & ex hac uita uiaq; fuerit egressa, nõ amplius potest operari bonũ. Quadrans aũt dicitur etiã quod reliquũ est, & quasi neglectũ in animi cogitationib. Dicit uerò etiã conscientia, aduersarius: nã occultè nos in corde nostro redarguit, coercet à malo, & si simus inobediẽtes, tãdẽ nos ad Dei tribunal sistit, ubi & pœnas dabimus tum enormiũ peccatorũ, tum etiã leuiũ & minimorũ.

Quæstio LXII.

Quæ nam est ista parabola: Simile factum est regnum cœlorum grano sinapis? Responsio. Propter humanam suam naturã hoc dicit: Diues enim cùm esset, humiliauit semetipsum usq; ad mortẽ, mortem uerò crucis. Magnam autem & folijs luxuriantem arborem dicit propter diuinitatem. Volucres autem cœli in ramis eius insidentes, Prophetas, Apostolos & Euangelistas intelligit.

Quæstio LXIII.

Quid illud quod lex habet: Nõ facietis Sisoen ex coma capitis uestri? Responsio. Sisoen quidam aliter interpretati sunt, ego sic sentio: Prohiberi hac lege capillorum tonsuram. Consueuere nanq; Græci infantum quoq; uertices tõdere: & lanuginem

nuginem abradere, eamq; postmodum dæmonibus dedicare.

Quæstio LXIIII.

Quare flauit in discipulos suos Christus, dicens: Accipite Spiritum sanctum? Responsio. Quemadmodum super cæco fecit lutum, & eius oculis illiniuit, ut ostenderet, quòd ipse sit qui ab initio formauit hominem ex luto: Ad eundem modum flauit etiam in discipulos, declarans se esse qui spiritum det & uitam hominibus, per primitiuam illam inspirationem quę in Adam est, inspirauit. Quod autem inquit: Accipite Spiritum sanctum. Dedit ipsis per istam inspirationem, potestatem & donū peccata remittendi. His baptismi & signorum accessit efficacia, quam dedit in festo Pentecostes. Ideo inquit: Vos baptizabimini Spiritu sancto, & accipietis uirtutē superuenientis in uos Spiritus sancti. Nam ante passionem eius, Apostoli non sanabāt ægrotos per Spiritum sanctum, sed per potestatem & mandatum sibi à Christo traditum. Nondum enim erat Spiritus sanctus, nec enim adhuc cum Christus fuerat glorificatus. A mortuis uerò resurgens, glorificatus est. Spiritum autem sanctū uocat, non sancti Spiritus hypostasin, uel personam: hæc enim erat antè, & est eritq; semper, sed Spiritus sancti donum, quod ascēsionis decimo, resurrectionis uerò quinquagesimo die uenit super discipulos Christi.

Quæstio LXV.

Quis est ille iudex iniquitatis, qui neq; Deum timebat, nec hominem reuerebatur? Responsio. Deus. Nec enim uel Deum habet quem timeat, uel hominē quem reuereatur. Erat autem in ea ciuitate uidua quædam. Quæ illa uidua est? anima cuiusq; hominis, quæ diabolum aliquando maritum habuit, quo repudiato, Christum ex animo complectitur, uidua est, orans nocte dieq;, iudicem deprecatur, & lugens dicit: Vindica me de aduersario meo.

Quæstio LXVI.

Quis autem est aduersarius? Responsio. Diabolus, qui tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem deuoret. Quid autem dicit iudex? Etiamsi non timeam Deum, nec hominem reuerear, uindicabo tamen eam, ne ueniens me sugillet. Et infert Dominus, dicens: Audite quid dicat iudex iniquitatis Deus, iniquos enim iudicat & condemnat. Iusto nanq; lex non est posita.

Quæstio LXVII.

Quomodo illud intelligendum est: Qui pallium habet, uēdat, & emat gladium? Responsio. Hoc ideo dixit Dominus, ut Apostolis proditionem sibi intentam tam notam faceret, & aduentum Iudæorum. Ergo illud nec omnino subticuit, ne à Iudæis turmatim aduenientibus terrerentur, nec etiam penitus illis indicauit omnia, ne tenerentur aliquo metu.

Quæstio LXVIII.

Quomodo qui amat animam suam, perdet eam? Responsio. Hic quidem, qui suam animā amat, est, qui absurdas concupiscentias suas perpetrat. Qui uerò odit eam, est, qui non obedit, nec locum dat, si, quæ nocere possint, iubeat. Qui ergo animam suam uult perdere, est, qui imminentia pericula, afflictiones & tentationes effugere cupit. Sicut igitur in periculis pro se perire salutem uocauit, sic eam inueniet in æterna uita.

Quæstio LXIX.

Quid nam est illud: Si oculus tuus dexter, aut dextera tua manus offendit te, erue uel abscinde, & proijce abs te? Respon. Nō de membris corporis hoc dixit Dominus, absit: sed de amicis & cognatis, mēbra nanq; sumus inuicē. Si igitur, inquit, habes amicū aut cognatum, cuius tanta tibi sit necessitas, quanta uel dextri tui oculi uel manus, iuxta dictū Iob: Oculus eram cæcorū & pes claudorū: si uideris ab ipso damnum inferri animæ tuæ, abscinde eum, nulla nanq; luci societas cum tenebris. Idq; faciendum maximè, si quid simulent, uel fraudulenter agant.

Quæstio LXX.

Ficum arborem habebat quidā in uinea sua, qui uenit quærens in ea fructum, & non D. Chrysost. homil.

non inuenit. Ficum scriptura uocare solet peccatis immersam animam. Vineā uerò fidelium, ecclesiam. Vinitores aūt, angelos. Quando igitur in ecclesia multa fiūt opera, quæ ex fide non sunt, non uinea uocatur, sed ficus. Quapropter à tenera quidē ętate, ut par est, in ea per baptismum plantati, in senectute uerò ad hūc modū immutati, meritò Deus quantūuis longanimis, dicit ad uinitorem uel angelū ecclesiæ: Ecce tribus iam annis uenio fructum quærens in ista ficu, nec tamen inuenio. Excinde eam, nam quare uel terram inutiliter operiret? Ille uerò respondet: Domine, fine illam adhuc hoc tantùm anno, donec fouea circum eam facta, misero stercus. Tres igitur sunt anni hominum, in quibus uenit Deus quærens fructum quæ sunt hominis tres ætates, utpote quòd pueri primum, deinde iuuenes, postremò sumus senes. Multi enim in senectute demum resipuere, qui per afflictiones fossi, & per tentationes recepto stercore, fructiferi facti, protulere uirtutem.

Quæstio LXXI.

D. Cyrillus Quare ecclesia hoc nomine uocatur, & quare dicitur catholica? Ecclesia quidem dicitur, propterea quod euocātur omnes, Catholica uerò, propterea quòd per totum mundum diffusa sit.

Quæstio LXXII.

Vnde dicitur hæresis? Responsio. Ab eo, si quis eligat & exequatur sententiam suam priuatam & propriam.

Propositio LXXIII.

Orate ne fuga uestra fiat in hyeme, uel in sabbato. Explicatio. Notādum quòd hyemem Deus non fecit: Scriptum est enim: Æstatem & uer tu creasti. Fugere uerò dicit, animæ separationem à corpore. Hyemem autem peccata uocat, & Sabbatum securitatem. Dicitq́ue: Væ animæ in peccato, securitate uel socordia, & negligentia constitutæ.

Alia LXXIIII.

Lapidem quem reprobarunt ædificantes. Explicatio. Lapis ille Christus est, quem Scribæ, Pharisæi & seniores Iudaici populi reprobarunt, & factus est caput ecclesiæ gentium. Id quod propter unionem & consensum fidei, qui est inter gentes, dicitur. Quia nanq́ue posteri cùm gentilium, tum etiam Iudæorum crediderūt in Christum, anguli similitudinem refert Christus, qui illorum posteros copulauit in fide. Dicitur uerò etiam alio modo Christus lapis angularis. Siquidem quando construitur domus aliqua, ponunt ædificantes in angulo muri lapidem aliquem summū angularem, qui angulum in summitate contineat. Talis uerò lapis in summo loco muri constitutus, copulat & continet duos parietes. Hoc igitur modo Christus quoq́ue summus lapis angularis dicitur, quòd in unum copulat duos istos populos, Iudæos uidelicet & Gentes, atq́ue eam ob causam angularis lapis dictus est.

* Hic desunt quædam.

Quæstio LXXV.

Quid nam est illud: Et inclinato capite tradidit spiritum? Nam omnes moribundi, moriuntur primum, & tum demum inclinant capita. Responsio. Quoniam omnes scripturas Christus adimpleuit, Incarnationem, Natiuitatē, tinctionē in aqua, signorum declarationē, efficacem doctrinæ demonstrationem, familiarem cohabitationem discipulorū. Humana deniq́ue omnia. Passionem, crucē, illusiones, uulnera clauorum. Istis, inquam, omnibus impletis, quæ pati debuerat, sola mors restabat adhuc. Atq́ue hæc quidē sibi metuens, appropinquare nō audebat, ideo Christus inclinato capite uocauit ipsam. Nam antequā caput inclinasset, uerebatur propius accedere. Ideo inquit Euangelistes: Et inclinato capite, tradidit spiritum.

Quæstio LXXVI.

Quare magna uoce clamauit Christus in cruce? Respon. Vt suam declararet potētiam, deterreret Iudæos, & ad fidem adduceret. Hęc enim uox petras discidit, uelum templi disrupit, terram mouit, & apertis mortuorū sepulchris, mortuos excitauit. Ac ne sic quidem intellexerunt insensati Iudæi.

Quæstio

Quæstio LXXVII.

Quomodo uidit Maria Dominum? Flens enim in monumento stabat coram angelis, tristi uultu et aspectu demisso. Quomodo igitur uidit eum, qui à tergo ueniebat obambulans? Respon. Sic habet. Cùm angeli sederēt Mariæ ex aduerso, uidebrentque Christū ei à tergo imminentē, illa quidem nō respiciebat, angeli uerò sedētes è regione, uiderunt Christū à tergo uenientem, qui statim surrexerūt. Videns uerò mulier angelos surrexisse, animo perculsa respexit ad uidendū, quid angeli cernerent, & uidit uenientem Iesum. Hæc est causa quòd Maria, retrò conuersa, uidit Dominum.

Quæstio LXXVIII.

Quare cū discipulis suis post resurrectionem suam Christus edere uoluit, nec alia pars est inuenta, quàm assi piscis, & de apiario fauo? Responsio. Quidā illud, de fauo apiario, salem interpretati sunt, quæ uerba futilium nugonum sunt fabulæ. Nā fauus & assus piscis eiusmodi sunt, qualia dicit scriptura. Habet autem admirādam interpretationem, & profundam atque ualde remotam peruestigationem, sensus istius lectionis. Est autem hic: Piscis similitudinem habet asperæ conuersationis eorū qui bonis operibus sese exercent, qui ieiunijs, uigilijs, & alijs castigationibus carnē domāt, qui seipsos mūdo & uoluptatibus crucifixerūt, & qui humiditati uitæ uoluptatibusque renunciarunt, ariditate seipsos domantes, disciplinę uiam ingrediunt, quemadmodū præcepit Christus: Qui uult animam suā seruare, perdet eam: ieiunijs utique, uigilijs & alijs afflictionibus. Quomodo uerò piscis assimiletur disciplinæ studio, uel afflictionibus, nunc attende. Pisci similis est homo. Nā sicut piscis dum adhuc est in mari, sufficientem habet humiditatem, & in luto uiuit suum adhuc sanguinem habens: quando uerò captus ex aqua uenerit, moritur, ad ignē uerò positus, assatur & arefit, perditque suam omnem humiditatē, sanguinem & immunditiā: Atqui talis etiam est homo, dū adhuc in medio uitæ suæ curriculo affectibus indulgens, uiuit in uoluptatibus & immoderatis concupiscentijs. Quando uerò relicto mundo, asperioris uitæ in deserto exercitiū subierit, à sancti spiritus igne calefactus, à suis affectibus arescit, & ab omni repurgatur immunditia, atque per uirtutes accepta Deo fit hostia. Nam sicut piscis ad carbones assatus, fit cōmodus & utilis cibus: sic homo per calorem Spiritus sancti repurgatus, grata fit hostia Domino. Nunc quod ad fauum apiarium attinet, talem haber interpretationem. Quærendum itaque, quomodo non fuerit mel sine fauo. Est quidem fauus sine melle, & aliquādo mel est sine fauo, hic uerò repertū est utrunque. Quo uerò pacto, audi. Mel quidem, propter sancti spiritus dulcedinem, quam super Apostolos & omnes fideles effusurus erat: Fauum uerò habuit, propter signaculum, quo per baptismum omnes fideles obsignauit. Etenim thesaurus mellis, quanto magis est munitus à fauo, tanto est tutior. Cōsimili modo & gratiæ diuinæ tanto sunt tutiores diuitiæ in homine, qui baptismi signaculum & signum crucis, denique fidem quoque, quæ est in Christum, habet.

DE GLORIA CHRISTI.

Sciendum uerò quòd Dominus noster & Deus Iesus Christus, post suam, quā ex spiritu sancto & ex Maria perpetua uirgine sumpsit, incarnationem, post humanā formam, totamque post assumptam humanam, sine tamē peccato & infirmitate, naturam, postquam tanta edidisset miracula, essetque crucifixus, & tertia die resurrexisset secundum scripturas: postmodum assumptus est, & consedit ad dextram Dei: Dexterā uerò Dei cùm audis, ne locos uel figurarum positiones circūscribe. Dextrum etenim & sinistrum, sunt finitorū quæ describi possunt: Deus autem increatus est, & infinitus: cui nulla ascribi forma, & qui nec ipse circumscribi queat. Dexteram uerò Dei quando audieris, maiestatem Dei & gloriam intellige. Et Dei quidem filius & Deus: sicuti dictum est. Post adimpletā totam dispensationem, tandē assumptus est. Spiritus uerò sanctus in sancto festo Pentecostes super sanctos Apostolos ueniens, & super omnē carnem effusus, nō est rursus assumptus, sed in generationes & generationes trāsit in omnes, & sicuti quemlibet hominum inuenit, habitat super eū pro conuenientia cuiusque & puritate, multum in anima superans dulcedinem mellis.

† Hic quædam desiderantur.

Quæstio LXXIX.

QVid nam est quod dicitur: Terra autem erat inuisibilis, & incondita? Responsio. Quia nondum erat uigor quo exornaretur. Infusa nanq; super terram aqua, uideri non poterat, inuisibilis uidelicet & latens. Incondita uerò nec adhuc dum exornata, quia incomposita & nondum perfecta. Nullus enim illi adhuc uigor erat, nulli flores uel prata, neq; plantæ uel germen aliquod.

Quæstio LXXX.

Qualis erat ille spiritus, qui ferebatur super aquas? Responsio. Videtur quidem quibusdam, quòd spiritus ille, sanctus sit Spiritus, uiuificans aquarum naturam. Ego uerò haud absurdè per illud uerbum, Ferebatur, dico significari motiuam aeris essentiam: etiam iuxta Dauid de Deo huius uniuersi dicentem: Flabit spiritus eius & fluent aquæ.

Quæstio LXXXI.

Quare cùm unam congregationem aquarum dixisset, postmodum multas uocauit? Inquit enim: Congregata est aqua quæ sub cœlo erat in congregationes suas. Responsio. Vna est aquarũ natura & congregatio. Pluraliter uerò collectiones uocauit, eo quòd aliud quidem est Indicum pelagus, aliud uerò Ponticũ, & aliud Atlanticum, aliud Proponitis, & Ægeũ est aliud, & aliud Iouius sinus. Extra uerò, terram alluit maximum pelagus, quod Oceanũ uocant. Eam ob causam, aquã quidẽ ut est congregata, collectionem: ut aũt ab alia separata est alia, collectiones uocauit.

Quæstio LXXXII.

Quale lumen separabat diem & noctem, antequam sol creatus esset? Nam sol & reliqua luminaria postea demũ sunt facta. Quomodo ergo illud intelligendũ: Et fuit uespera & mane dies, cùm sol nondum esset? Responsio. Fiat lux, dixit Deus, & facta est. Illa igitur erat, quæ distinguebat diem ac noctem. Et dixit Deus. Fiat lux, & facta est, Lux illa nõ est sol. Qualis uerò lux sit, audi. Est hæc lux illa matutina quæ exoritur diluculò, & mundum illustrat antequam sol oriatur. Nec est ut aliquis putet, quòd Solis hic splendor sit, qui Solem præueniens statim lucet & mundum illustrat, sed hoc illud ipsum est quod dicit scriptura: Et dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux. Hæc lux magna & splendidissima cùm esset, diuisit eam Deus in luminaria illa, solem & lunam, & reliqua.

Quæstio LXXXIII.

Quid est quod inquit, Sint in signa & stata tẽpora, & dies, & annos? Respon. Signa uocat cognoscere sementis faciendæ, messis, & uindemiæ opportunitatẽ, quo tempore plantandum, & ligna quando cædenda. Nam quiuis temporis articulus peculiare habet opus. Quoduis temporis spatium suas habet opportunitates, quibus peculiare aliquod opus exerceri debet.

Quæstio LXXXIIII.

Quare plantas quidem ante luminaria creauit Deus, animalia uerò post? Responsio. Propterea quòd plantæ sunt inanimatæ, & non habent oculos, suntq; ante luminaria creatæ. Splendorem enim lucis portabant, post luminaria uerò tandem animalia creata sunt. Nam lucem illam magnam quam Deus fecerat, in luminaria diuisit: quæ lux hinc inde dispersa, aliquatenus est imminuta: quod nisi factum fuisset, nõ potuissent animalia sustinere magnum iubar & splẽdorem tanti ignis. Atq; huius quidem rei gratia post solem & lunam sunt animalia creata, ut illius ignis splendorem perferre possent.

Quæstio LXXXV.

Quare Deus cùm ex terra finxisset hominem, non etiam finxit Euã, sed eam formauit ex eius costa? Respon. Ne haberent occasionem dicendi, aliud esse lutum Adæ, & aliud Euæ: & lutũ Adæ præstantius esse, quodq; ex hoc boni & probi homines, ex

nes, ex Eua uerò sint mali, peruersi & praui: Ideo fecit eos Deus ex eodem luto terræ.

Quæstio LXXXVI.

Cùm præstantior & mirabilior factura Dei sit homo (regem eũ ipsum super terram fecit, & secundum imaginem similitudinemq; quam creauit ipsum) cur omniũ postremum creauit eum Deus? Respon. Quemadmodum rex quando in aliquam urbem aduenturus dicitur: Primùm omnem eius apparatum instruunt, parantes dona quæ conferant, & totum satellitium & hospitium, ac tum demum aduenit rex: Ad eundem modum cum homine quoq; factum est. Primò habitaculum ei procurauit Deus, fecitq; sedem habitationis, ac de omnibus necessarijs ei prospexit, postea ipsum creauit.

Quæstio LXXXVII.

Quid illud est: Faciamus hominem secundũ imaginem & similitudinem nostrã? Quid est, secũdum imaginem: Et quid illud, iuxta similitudinem? Respon. Non est Deus, sicuti sunt homines, humanam habens figurã, Absit. Sed quod dicit, secundum imaginem: hoc est, Sicut in toto mundo Deus rex est & Imperator, & potestatẽ exercet in omnia, & quæ in cœlo sunt & quæ in terra: Sic etiam homo princeps & rex cõstitutus est super omnes res terrestres, qui libera sua uoluntate facit quod uult, sicut ipse Deus. Et hoc est quod dicitur, secundum imaginem. Quod uerò iuxta similitudinem dicitur, est illa bonitas & iustitia. Sicut enim Deus bonus est, beneficus, misericors, iustus, longanimis, mansuetus, & qui nos amat, & condoler, pacificus, & placidus, qui nostri miseretur & alit omnes homines, atq; hanc bonitatem omnibus exhibet. Ad eundem modum fecit & formauit, & talem uult esse hominem, ut omnibus uirtutibus exornatus sit, & imitetur Deum, quãtum quidem humanarum est uirium, in omni bono opere & honestate.

Quæstio LXXXVIII.

Ad quã dixit Deus, faciamus hominem secundũ imaginem, & iuxta similitudinẽ nostram? Responsio. Infames quidã hæretici hoc ad angelos & ad malos dæmones dictũ esse contenderunt. Vbi delirant illi stupidi: nec intelligunt, quòd non dixit secundũ imagines nostras, sed secũdum imaginem nostram. Dei enim & angelorum ac dæmonum, neq; essentia nec imago est eadem. Ego aũt dico: Quòd præuidẽs unigeniti filij incarnationem & humanæ naturæ assumptionẽ, quam ex Virgine naturam assumpturus esset, cùm sic unam & eandẽ Dei & hominis personam, ac unã & eandem sibi adorationem ab omni creatura oblatum iri intelligeret: ad ipsum unigenitum filium hunc dixit sermonem.

Quæstio LXXXIX.

Vtra est principium & primas habet, nox uel dies? Respon. A primitiua quidem mundi creatione, ab eo tẽpore uidelicet quo factus est Adam usq; ad aduentum Christi, prior fuit dies, sicut etiam diuina scriptura loquitur, quod dixerit Deus: Fiat lux & facta est lux, & quod lucem Deus uocauerit diem, tenebras uerò uocauerit noctẽ. Primùm posita fuit lux: per hanc enim exiuit primus dies. Et à luce primùm inchoantes, in tenebras postea deuenimus A recta nanq; uia ad idola aberrantes, in tenebras errorum delati sumus. A Christi uerò aduentu incipit rursus & diem præcedit nox. Ideo à uespera incipientes, solenniter celebramus dies sequentes. Id quomodo factum sit: audies. Quandoquidem primò à luce defecimus ad tenebras, ab initio quidem fuit lux, tenebræ uerò sunt insequutæ. Ex eo uerò tẽpore quo sol iustitię Christus deus noster mundo exortus est, & ex tenebris errorũ ad lucem cognitionis Dei nos reduxit, à tenebris inchoamus, & in luce terminũ constituimus. Ibi non refert etiamsi pręcedat nox, cùm hęc nobis initium det lucis & ad lucẽ deducat. Etenim pręsens nostra uita, in scriptura tenebræ uocaĩ, quemadmodũ diuus Paulus, inquit: Depositis igiĩ operibus tenebrarũ, induamus arma lucis: hoc est, futuri seculi. Lux enim dicitur, quod futurũ est. Arma uerò illius lucis sunt uirtutes. Ideo Christus quoq; dixit: Dum lumen habetis: ambulate, ne tenebræ uos apprehendãt, ubi lucem uirtutes uocauit, quas uirtutes homo, dum uiuit, præstare potest. Post mortẽ enim non poterit eas inuenire. Tenebræ uerò sunt, præsens hoc seculũ, ꝓpter tenebricosas illius actiones.

nes. Sicut rurſus inquit Chriſtus: Qui me ſequitur non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen uitæ. Sequi nanq; Chriſtū, eſt quæ placita ſunt ei facere, & eius mandata ſeruare. Talis non ambulabit in tenebris, hoc eſt, in uanis uijs huius uitæ, ſed accipiet & inhabitabit æternam lucem æternæ uitæ quæ futura eſt, & immenſum, quod ibi futurum eſt gaudium & exultationem.

Quæſtio XC.

Quòd Adam & Eua poſtquā comediſſent, cognouere ſeſe nudos eſſe. Nunquid antequā comediſſent, etiam habebant hūc ſenſum? Reſpon. Quemadmodum infanculi nō erubeſcunt, etiamſi nullis ueſtibus tegantur, donec paulatim ſumptis incremētis creſcat corpus & pudor: Sic ſanè quoq; habet cū Adam & Eua. Nā cū primū creati eſſent, ſicut modò natus infans, peccati nondū participes, non pudebat eos nō eſſe tectos. Poſt admiſſum uerò peccatum conſutis folijs membra ſua contegebant.

Quæſtio XCI.

Quid eſt quod dicit: Ecce Adam factus eſt ſicut unus ex nobis? Reſpon. Per increpationem Deus uanam imaginationem Adam reprehēdens, dicit: Nō factus es quod te fore putabas. Nunquid enim Deus es factus, ſicut Satan dixit tibi & te decepit? Hoc eſt quod dicit: Ecce Adam factus eſt uelut unus ex nobis. Nam maior fieri cùm cuperet, factus eſt minor.

Quæſtio XCII.

Quid eſt quod inquit: Reſpectus eius erit ad te, & tu dominaberis ei? Reſpon. Oblato dono dixit Deus ad Cain: Munus illud tuū quod obtuliſti, ad te reſpiciat, & tu dominaberis ei, agito cū eo quod uoles: nā illud ego non approbaui uel recepi.

Quæſtio XCIII.

Quare cùm peccaſſet Adam, Abel qui iuſtus erat, mortuus eſt? Reſponſio. Quia non uoluit Deus mortis fundamentum eſſe firmum. Nam ſi Adam primus fuiſſet mortuus, firmā illa certè baſim habuiſſet, tanquā quæ primum mortuum eum qui peccaſſet, abripuiſſet. Quia uerò eum qui iniuſtè fuit interemptus, primum recepit, lubricum habet & debile fundamentum.

Quæſtio XCIIII.

Quid eſt quod dicit: Omnis qui occiderit Cain, ſeptem ultionibus punietur? Reſponſio. In ijs quæ perpetrauerat Cain, primum peccatū fuit inuidia, propter prærogatiuam Abelis. Secundū, dolus. Nam interim dum cum eo colloqueretur, inquit: Eamus in agrum. Tertium, cædes, prioris mali additamentū. Quartum, exaggeratio peccati, quòd occidit fratrem. Quintum, q; parētibus luctum peperit. Sextū, quòd terram ſanguine polluit. Septimum, quòd mētitus eſt Deo. Interrogatus enim de fratre ſuo Abel ubi eſſet, reſpondit: Neſcio. Septem igitur ultionibus puniendus erat, qui interficeret Cain. Vltiones illæ ſeptem, ſunt iſtæ. Prima, quòd ad irā prouocauit Deum. Secunda, quòd dolore patrem affecit. Tertia, quòd orbam fecit matrē. Quarta, quòd interemit fratrem. Quinta, quòd effudit ſanguinem. Sexta, quòd cædem patrauit, Septima, quòd infernum dedicauit.

Quæſtio XCV.

Quid eſt quod dixit: Maior eſt culpa mea quàm ut remittatur: uiuamq; & nō moriar? Reſponſio. Maior, inquit, eſt condemnatio mea. Etenim talis per execrationem Dei factus fuerat Cain, ut terror & membrorum quaſſatio non admitteret, ut uel cibum ſibi in os ingerere poſſet.

Quæſtio XCVI.

Quid eſt quod dicit Lamech: Occidi uirum in uulnus meū, & adoleſcentulum in liuorem meum? Reſponſio. Non dicit hi duo, ſicut exiſtimant quidā, neq; Cain intelligit, ut quidam fabulantur, ſed dicit quendā & hunc adoleſcentem. Occidi uirū in uulnus meum, & adoleſcentem in liuorem meū: hoc eſt, Virum iuuenem, habentem ætatem uirilem. Declinauit uerò pœnam propter confeſſionem peccati, & ipſe ſua lata ſententia, ſententiam Dei remoratus eſt.

Quæſtio XCVII.

Quoſnam filios Dei uocauit Moſes, dicēs: Videntes uerò filij Dei filias hominū, acceperunt

acceperunt eas sibi uxores? Responsio. Ex Adam quidem natus est Seth, tertius enim erat post Abel. Ex Seth autem natus est Enos, qui dominum Deum cœpit inuocare. Vnde qui ex hoc nati sunt liberi, filij Dei uocati sunt, quemadmodum etiã nos ex Christi domini nostri nomine, Christiani nominamur. Segregatũ est enim genus Seth, nec est cum ijs cõmixtum qui erant ex Cain, propterea quod ille à Deo omnium esset maledictus. Postea uerò uidentes filias ex cognatione Cain pulchras esse, atq; blanditijs decepti, duxerunt eas uxores, & suum ita genus corruperunt.

Quæstio XCVIII.

Quid est quod dicit: Cùm respexisset Abrahã, uidit: & ecce aries unus cornibus implicitus hærebat ad plantam Sabee. Responsio. Planta Sabec est ueneranda crux. Iuxta Hebræos uerò uidetur Sabec, remissio esse & condonatio. Aries uerò qui in Sabec hærebat ad plantam, quem etiam pro Isaac holocaustum obtulit, præfigurauit Christum, immolatũ pro nobis sacrificiũ immaculatũ, & qui pro nobis in cruce mortem subijt. Nam eius uibice nos omnes sanati sumus, inquit Esaias, & nostros ipse dolores portauit, & propter peccata nostra uulneratus est. Sicut igitur aries ille pro Isaac oblatus est, ita Christus immolatus est pro nobis.

Quæstio XCIX.

Quid est quod inquit Isaac: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, & det tibi Dominus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiã frumenti & olei, & seruiant tibi populi, & cætera? Responsio. Ager est mundus, ros uerò cœli diuinitas est, pinguedo aũt terræ est humanitas. Quemadmodũ igitur ros quidem inuisibiliter descendit, & in terra consistens, apparet: ad eundem modum Deus uerbum, qui inuisibilis est, per carnem in terra conspectus est, & cum hominibus conuersatus. Frumentum uerò & uinum sacramentorum diuinorum sunt ænigmata. Et omnes populi seruiunt Christo.

Quæstio C.

Quid per illud significatur, quòd Iacob tres uirgas accepit: Populeam uiridem, amygdalinam, & ex platanis, & decorticauit eas? Respon. Tres uirgæ symbolice, sunt tres facultates animæ, rationalis, appetitiua & animositas: uel tres contemplationes, corporum, rerum incorporearum, & sacræ Triadis. Vel generaliter per amygdalinam uirgam, actiuam: per populeam, contemplatiuã: & per eam quæ ex platanis erat, mundum hunc & eius contemplationem innuit.

Quæstio CI.

Quare Iacob respiciens uidit castra Dei, & dixit: Castra hæc sunt Dei?

Responsio. Ideo apparent Iacob angelorum castra, ut animetur & nõ timeat fratrem suum Esau. Erat enim consilium Esau, ipsum occidere. Ideo etiam cum angelo luctatus est, qui dixit ei: Me uicto, num hominem times? Cognoscebat uerò se Deum habere adiutorem.

Quæstio CII.

Quid nam est: Catulus leonis Iuda, de germine fili mi ascendisti, accũbens obdormiuisti ut leo, & cætera. Responsio. Hoc Christo congruit. Quemadmodum enim leo etiam cùm dormit, terribilis est: Sic etiã mors dominica terrori est tum mortis, tum diabolo quoq;. Leonem uerò ipsum & catulũ leonis uocauit, tanquã regem & tanquã regis filium. Hoc uerò: Quis excitabit eum, ineffabilem eius potentiam declarat. Nã ipse semetipsum excitauit, sicut ipse de se prædixit, cùm inquit: Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud.

Quæstio CIII.

Quid est quod inquit: Ligans ad uineam pullum suum, & ad uitem pullum asinę suæ? Respon. Vineam quidem Hierusalem, pullũ uerò uocat populum qui est ex gentibus, tanquam populum indomitum. Hoc nanq; Christus quoq; significauit, missis duobus discipulis ad soluendam asinam & pullum, super quem adhuc nullus hominum sedisset: Nullus uidelicet patriarcha, nec legislator uel propheta de salute gentium cogitauit, sed Apostoli ad id ordinati, soluerunt humanam naturam peccatis alligatam.

Quæstio CIIII.

Quid est quod dicit: Lauabit in uino stolam suam, & in sanguine uuæ pallium suum? &c. Responsio. Hoc de passione Christi dicit, & corpus quidem, stolam uocat: sanguinem uerò, uinum: quandoquidem etiam mysticum illud uinum, sanguinem uocauit Dominus. Illud uerò, pulchriores uino sunt eius oculi, lætitiã, quæ passionem eius sequuta est, significat.

Quæstio CV.

Quis primus nominauit Deum in terra? Respon. Diabolus, cùm ad Euã diceret: Quid est quod interdixit Deus, ne comederetis de hoc ligno?

Quæstio CVI.

Quid futurum est cum elementis, item cum sole, luna & stellis in secũdo aduentu? Responsio. Simul dabitur ipsis locus aliquis & domicilium, sed non in perpetuum abolebuntur.

Quæstio CVII.

Quare Cain quidem execratus est Deus, dicens: Maledictus tu super terram. Super Adam uerò, execrationem imposuit terræ, dicens: In operibus tuis maledicta sit terra? Responsio. Eo quòd Cain negauit & à Deo peccatum suum abscondit, quapropter maiorem quoque in se pœnam deriuauit. Adam uerò quia confessus est, magnum illud à se supplicium depulit. Nam qui sua peccata confitetur, remissionem consequitur.

Quæstio CVIII.

Quid nã est: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt uana? Respon. Gentes dicit Romanos: Francorum uidelicet genus, qui Christum crucifixerũt. Populum uerò dicit, caput Iudęorũ. Astiterunt reges terræ, Pilatus & Herodes. Principes uerò Annas & Caiphas.

Quæstio CIX.

PSALMVS PRO TORCVLARIBVS.

Qualia dicit torcularia? Responsio. Ecclesias in quibus uinum funditur. Velut sacrosanctus domini nostri Iesu Christi sanguis effunditur & sanctum corpus eius immolatur. Quod uerò dicit Esaias propheta: Torcular ego calcaui prorsus solus, hunc habet sensum: Sicuti torcular est receptaculum, & in eo calcantur botri, sic etiam Christus conculcauit inimicos suos tum intelligibiles tum sensibiles. Dicimus aũt & hoc, q botrus & uua Christus est, qui seipso cõminuto, uolũtariè pressus est, & ex morte sua distillauit diuinũ mustum, quoq; seipsum sanguine rubere fecit. Est uerò omnino solus. Nam solus ipse Christus pro nobis mortuus est, non angelus uel senex aliquis, sed ipse Christus seruauit nos. Petrus nanq; Christum negauit, & ipso passionis tempore cæteri quoq; Apostoli dedere fugam.

Quæstio CX.

Quid est quod dicit: Sitientes uenite ad aquas: Responsio. Aqua sacrũ baptisma significat, aut lachrymarum fontem, uidelicet pœnitẽtiam. Hoc uerò: Euntes emite, edite, & bibite absq; argento, sanctum baptismum domini nostri Iesu Christi significat. Eodem modo per hoc: Dominus diluuium inhabitare faciet, intelligitur sacrum baptisma: quia inundat super omnia peccata.

Quæstio CXI.

Vox domini per flãmam ignis perrumpentis. Respon. Significat hoc futurum supplicium ignis, qui tãdem iussu Christi dirimetur. Ignis nanq; duplicem uim habet, ad lucendum uidelicet, quod dabitur iustis, & ad cremandum, quod peccatoribus dabitur.

Quæstio CXII.

Flumen Dei impletum est aquis, quid hoc est? Responsio. Per aquam Apostoli notãtur, qui omnigenis donis & diuina gratia impleti sunt. Ae quiuis homo qui purus & iustus est, non aliunde quàm hinc talis efficitur. Nam aqua & ros, aliquando quidem in scriptura donum Dei, aliquando uerò animæ tentationes & perturbationem significat. Quando uerò inquit: Qui credit in me, flumina de uẽtre eius fluẽt. Et,

Vtroq

Vt ros Hermon descendens super montes Sion, dicit donā Spiritus sancti. Mõtes ue rò Sion, dicit spirituales qui uiuunt in Deo. Rursus quando dicit, Saluum me fac Deus, quoniam ingressæ sunt aquæ usq; ad animā meam. Et, Vtriq; pertransiuit a nima nostra aquam fundo carentem. Hanc aquam, animæ tentationes uocat.

Quæstio CXIII.

Quid est quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxisti captiuitatem? Resp. Dicit hoc, quòd Christus confusa cruce, deprædatus est infernum & captiuū duxit. Et hoc est & illud quod ait, dixit Dominus: Reuertar ex Basan, hoc est, de cruce ad infernum redibo. Basan enim si interpreteris, turpitudinem significat. Nam Iudæi crucem ut turpem reputant, & ideo execrationis organū uocauerunt eam. Sed Christus eam sanctificauit, eo quòd in ea salutem hominum perfecerit.

Quæstio CXIIII.

Quid est quod dicit: Diuites facti sunt inopes, & esurierunt? Respon. Diuites hoc loco uocat Iudæos, qui inopes facti sunt, eo quòd occiderunt panem uitæ, & uenit super eos fames.

Quæstio CXV.

Quid est quod inquit: Mane occidebam omnes peccatores terræ, ad deperdendum ex ciuitate Domini omnes qui operantur iniquitatem? Respon. Huius dicti hic est sensus. Sicut matutinum tempus diei est initium, sic omnis peccati initiū est inimici fraudulenta suggestio. Ideo inquit: Mane occidebam, hoc est, respiciebam ad principia cogitationum, & inuestigabam earum intentiones, atq; adeò peccatores omnes, utpote dæmones, qui faciunt in me peccatum ad perdendum omnes ex ciuitate Domini, hoc est, ex anima. Anima nanq; Domini ciuitas est. Persequebar enim, inquit, & abscindebam ipsorum capita, tanquā principia ad excindendum eos ex anima, ne operarentur omnem iniquitatem & peccatum.

Quæstio CXVI.

Quid est quod inquit: Catuli leonum rugientes ut rapiant, & ut quærant à Deo cibum sibi. Exortus est sol, & congregati sunt, & in speluncis suis cubabunt?

Responsio. Catulos leonum dicit Prophetas. Rugiebant uerò clamantes & dicentes, ac prophetantes incarnationem filij Dei. Exortus uerò est sol, hoc est uenit Christus & tacuerunt Prophetæ, qui prophetarunt usq; ad Ioannem. Hoc est quod etiam alibi dicit scriptura, obscuram aquam in aeris nubibus. A splendore eius nubes discussæ sunt. Obscuram aquam dicit diuinam scripturam, quoniam in caligine Moses legem accepit à Deo in monte Sina. Quin ipsi Prophetæ quoq; non manifestè, sed obscurè & tenuiter quodāmodo uiderunt aduentum Christi, & manifestarūt. Nubes enim uocat Prophetas, qui prædicarunt, & ut aquā effuderunt, spirarunt q; ueluti uenti diuinum sermonem & legem super terrā, quæ est illa tenebrosa aqua. A fulgore uerò eius in conspectu suo, ut ab assumpta carne eius coram se nubes discussæ sunt: prophetæ uidelicet recesserunt & quieuere.

Quæstio CXVII.

Quid est, Mons Sion iste, in quo habitasti in eo? Respon. Diuina scriptura multis modis uoculā montis interpretatur. Et hic quidē mons Sion est locus Hierusalem, quē inhabitauit Dominus noster Iesus Christus incarnatus super terrā. Montem rursus propriè uocat sanctissimā Deiparā Virginē, ueluti quū inquit: Mons qui Deo placuit ad habitandū in eo. Nam Dominus æternū inhabitabit. Et alibi habetur: Deus à Themā ueniet, & sanctus ex monte opaco & denso. Mons aūt ibi dicitur sancta uirgo mater. Quia quemadmodū ij qui cāpo oberrantes, & calore æstuant, si montem subeāt, uelut rore cōspersi in umbra subter arbores mōtis, uel aqua sedant æstū flāmę: Ad eundē modū hominibus quoq; facta est sancta Virgo, quæ rore quodā sui partus animas hominū æstu peccati cōfectas, in uitā reuocauit, & in umbra alarum sui filij fouit. Montes uerò dicunt etiā dæmones propter tumorē superbiæ. Qui tāgit montes, & fumigant, hoc est qui dæmonibus appropinquat, qui tanquā fumus dissipantur & euanescūt. Mons item uirtus quoq; dicitur, quemadmodum sanctus Gregorius inquit: Siquidem etiam in mōte Deus apparet hominibus, ipse quidem à sui domicilij

ſpecula deſcendens, nos uerò ex terrena humilitate noſtra in ſublime tollens.

Quæſtio CXVIII.

Quare uirtus dicitur mons? Reſponſio. Quia ſicut mons etſi excelſus eſt ſupra terrã, cœlo tamen eſt humilior: ita qui in uita ſua uirtutẽ exercet, terra quidẽ eſt excelſior, eo ꝙ huius uitæ curas & mundi negotia ſuperat, nihilominus tamẽ eſt inferior cœlo, propterea ꝙ adhuc in hac uita exiſtit, & nondũ eſt mortuus, ut penitus hoc mundo liberetur. Atq; ob id inter cœlũ terramq; tenet medium, ſicut mons, quẽadmodum dictũ eſt. Deinde cùm dicit, Montes excelſi ceruis: altos mõtes, excelſas uirtutes: ceruas uerò, ſanctorum animas uocat: quandoquidẽ in excelſis actionibus uirtutum, ſicut in montibus ceruæ, uerſantur animæ ſanctorũ. Petra uerò confugium leporibus, eſt Christus. Eſtq; confugium eorum qui ſedent in deſerto.

Quæſtio CXIX.

Quid uocat habitationem herodij? Reſponſio. Herodius, ut aliqui dicũt, eſt auis quæ nidum in deſerto loco, in arboris alicuius cacumine collocat. Veniũt uerò paſſerculi, & ſubter ipſam circũquaq; in arbore nidificãt. Dux aũt ipſorum eſt, eiſq; præeſt domus herodij, quæ eos à nociuis reptilibus, quę ipſos lędere uolũt, cuſtodiũt.

Quæſtio CXX.

Quid dicit Propheta cùm inquit: In finem ne perdas, Dauidi? Reſpon. Finem ſuæ uitæ dicit Propheta, & orat ne uitæ ſuæ finis ueniat, incidatq; in aliquod damnũ. Nam tota hominis uita ſi malè tranſacta, finis autem eius bonus fuerit, beneficiũ eſt & gratia. Si uerò finis diuerſus fuerit, hoc demum eſt miſerũ. Orat ergo Propheta, ut ſuæ uitæ finis bonus ſit: nam ideo conſcripſit hunc Pſalmum.

Quæſtio CXXI.

Quid eſt quod inquit: Gloriabuntur pij in gloria, & exultabũt in cubilibus ſuis? Reſponſio. Pios dicit ſpirituales & ſanctos homines, qui gloriabuntur poſt mortem in cubilibus ſuis. Cubilia uerò ſunt manſiones & domicilia ſanctorum, quæ poſt mortem inuenient, & exultabunt in regno cœlorum. Alia. Dei perfectionem docens & oſtendens diuina ſcriptura, uocauit ipſam ſomnum, cubile, lectum, & mortem. Somnum quidem uocat, ut quum Dauid inquit: In pace ſimul iacebo ſopitus & dormiam. Eodem uidelicet deueniam, & quieſcam dum uiuo in Deo, iuxta Apoſtolum, qui inquit: Viuo autem non amplius ego, ſed uiuit in me Chriſtus. Cubile uerò uocat, quum inquit: Gloriabuntur ſancti in gloria, & exultabunt in cubilibus ſuis. Sicut enim qui in cubili cubat, requieſcit & ſuauiter dormit: ſic qui perfectus in Deo eſt, & qui creuit in uirum perfectum ad menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, requieſcit in Deo, tanquam cubile reputans diuinam perfectionem. Cubilis autem fulcra dicuntur uirtutes. Lectum autem appellat, quum inquit Salomon: Sexaginta robuſti circumdant ipſum. Quando enim ad perfectionem uenerit iuſtus, circumdant, & circa ipſum incedunt fortes, angeli uidelicet. Iuxta dictum illud: Semper uidebam ante me Dominum, quoniam à dextris meis eſt, ne cõmouear. Eſt uerò familiare diuinæ ſcripturæ, etiam angelum uocare Dominum. Vt in Manoe: Deum uidimus, inquit, cùm eſſet in phantaſia Dei. Deniq; mortem quoq; uocauit Dauid diuinam perfectionem, cum inquit: Precioſa eſt mors ſanctorum in conſpectu Domini. Vides quomodo & ſomnum, & cubile, & lectum, & mortem illam eſſe oſtenderit diuina ſcriptura? Mortem autem illam nominauit, quòd ille qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Quemadmodum enim qui mortuus eſt, non poteſt rurſus reuerti in uitam & amplius peccare: Ita qui apud Deum hoc honore dignus eſt habitus, inde rurſus decidere non poteſt, ſed inquit cũ Dauid: Dominus illuminatio mea & Seruator meus, quem nam timebo? Et cum Paulo: Siue nanq; uiuimus ſiue morimur, Domini ſumus. Et rurſus, Viuo autẽ non amplius ego, ſed uiuit in me Chriſtus: quòd uerò nunc in carne uiuo, uiuo in fide. Quapropter ſancti perfecti, mundũ contemnunt, & huius mundi uoluptates. Et ſancti martyres, etiam cõtempſere tormẽta.

Quæſtio CXXII.

Altitudines Dei in gutture ipſorum, & gladij utrinq; acuti in manibus ipſorum, quid hoc eſt? Altitudines Dei ſunt doctrinæ legis & ſtatuta ſpiritualia, quibus

ſpirituales

spirituales doctores præstant, habent enim in gutture suo, à spiritu sancto dona gratiæ, ut ore suo & lingua doceant populum. Ancipites autem gladij sunt duo Testamenta, uetus & noua lex. Nam sicut miles gladium utraque parte acutum uibrans, inimicos interimit, & populū asserit: Sic etiam doctores spirituales ancipites habent gladios, doctrinas ueteris & noui Testamenti, per quas uindictam sumūt in gentibus, & ad puniendū illos, immittunt iram à Deo, per suas ad Deum supplicationes. Similiter quoque in cōmuni, populum fideliū redarguunt & instituunt ad bonum. Quando uerò non audiunt eas, sed ei quod bonum est aduersantur atque contemnunt illud, tunc etiā ipsis immittunt supplicium per suam deprecationem ad erudiendum illos, ut uidelicet castigati discant non inobedientes esse Deo, & Dei ministris. Nā qui spirituales homines audit, Deum audit, quemadmodū dixit ipse Christus. Neque enim ad interitum, sed ad utilitatem ipsorum spirituales illi castigationē inducunt, ad correctionē boni & ad gloriam Dei, tanquam amantes & ultores Dei & osores mali.

EX EPISTOLIS PAULI.

Quæstio CXXIII.

Quid est quod dicit: Gloria, honor, & pax omni qui operatur bonum: Iudæo primùm & Græco, Non enim est personarū respectus apud Deum. Nam quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legē iudicabuntur? Responsio. Laudat omnes qui operantur bonū. Græcum uerò nō dicit idololatram, sed pium, qui colat quidem Deū, uerùm neque credat in Christū, neque ueterem legem teneat, sed sine lege Deum inuocet & colat, seruetque nihilominus uirtutem aliquā. Nam talis etiamsi labatur, minus tamē punietur quàm Iudæus, eò quod Iudæus legem transgreditur, habetque uehementiorem accusationem. Quando enim audis illud: Quotquot sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: minus suppliciū reputa. Hoc uerò: Quotquot in lege peccauerūt: isti grauiorē pœnā & suppliciū subibūt. Rom.2

Quæstio CXXIIII.

Quid est illud: Nam qui insiti sumus per similitudinem mortis eius, etiam resurrectionis consortes erimus? Responsio. Insiti sumus, participes uidelicet. Nam quemadmodū corpus Domini sepultum in terra, mundo salutē peperit: Sic nostrum quoque corpus in baptismo sepultū, nobis ipsis iustitiam protulit. Similitudo aūt sic habet, sicut Christus mortuus est, & tertia die resurrexit: Sic & nos in baptismo morientes, resurgimus. Nam quod infantem ter in aquam immergimus, & ter educimus, mortem & triduanam Christi resurrectionem significat. Rom.6

Quæstio CXXV.

Quid est quod inquit: Etenim quod lex præstare nō poterat, ea parte qua erat imbecillis, hoc Deus per carnem & cætera. Responsio. Imbecillis, inquit, erat lex, uidelicet ad iustificandū hominem. Non enim poterat homo tyrannidem & uim carnis sustinere. Ideo misit Deus unigenitū filium suum, ut per carnem suam condemnaret peccatum. Hoc uerò quod dicit, In similitudine carnis peccato obnoxiæ, non dixit: In carne peccati, sed in similitudine. Nam humana caro Christi in omnibus est similis facta humanæ carni, quatenus uerus & absolutus est homo. Peccatis uerò caro eius non fuit obnoxia, sicuti nostra est. Peccatum enim non fecit, nec inuentus est in eius ore dolus. Rom.8

Quæstio CXXVI.

Quid est quod dicit: Date locum iræ? Respon. Ei qui te cōtristauit ac tribulauit uel affecit iniuria, condona, omnemque uindictā tribue Deo, qui quod æquum est dispensabit. Illud uerò: Beatus qui nō iudicat in eo quod probat, hoc significat: Quando per dispensationem feceris aliquid, quod ad salutem fratris tui spectat, etiā si id omnes incusant, tua uerò conscientia te non condemnat, beatus es. Rom.12 Rom.14

Quæstio CXXVII.

Quid est quod inquit: Quandoquidem & Iudæi signum postulant, & Græci sapientiam quærunt, Nos autem prædicamus Christum crucifixum? Respon. Si dixerimus, inquit, Iudæo: Crede, Respondet, Excitate mortuos, medemini insanis. 1 Cor.1

Si Græco

Si Græco idem dicamus, petit à nobis rhetoricum ornatū in uerbis. Nos autem prędicamus Christum crucifixum, qui est ipsa signorū potentia, & sapientiæ pelagus. Verùm ipsi quidem offenduntur, & stultam reputant prædicationem, quando Deū crucifixum esse audiunt. Quod tamen non mirū: nam qui infirmi sunt oculis, nō possunt purè uidere solem. Ad eundem modum etiam isti. Illud autem, quòd stultitiam Dei sapientiorem dicit esse quàm homines, de cruce loquitur. Nam sapientes & philosophi etiam præstantiores, inaniter multum laborarunt & occupati fuerunt, nec quicquam boni benè recteq́ egerunt. Crux uerò, quam illi stultitiā reputabant, mundū seruauit, & propterea omnes excellit sapientia, eo quòd tanta bona operata est.

Quæstio CXXVIII.

Quomodo uerò dicit imbecillitatem Dei robustiorem esse quàm homines?

Responsio. Imbecillitatem Dei uocat sensum Apostolorum, qui homines erant idiotæ & illiterati, & tamen breui tempore totum orbem occupantes, reges & satrapas, sapientes & potentes principes deuicere.

Quæstio CXXIX.

1 Cor. 2 Quid est illud: Sapientiam autem Dei loquimur in mysterio, quę est abscondita?

Responsio. Vides quomodo nominet ipse sapientiam quā prius stultitiā uocauerat. Etenim mysterium primū, dispensationem dicit, ideo quòd nullus neq́ angelus, nec alia aliqua creata potestas cognouit hoc mysterium & dispensationem istam, quòd in terra Deus carnem assumpturus esset. Illud uerò posteaquam factum est, omnibus innotuit: quemadmodū inquit Apostolus: Vt notum fiat nunc principatibus & potestatibus, in supercœlestibus. Vocat aūt alibi quoq́ mysterium, eximia illa opera Dei, utpote, natiuitatem, præsepe, baptisma, crucem, mortem, resurrectionem & ascensionem. Sicut etiam sanctus Gregorius theologus, mysteria uocat, festa, in sermone de Lucernis, qui incipit: Rursus Iesus ille meus, & iterum mysterium. Hoc aūt dicit, propter festum baptismi. Similiter etiam in reliquis.

Quæstio CXXX.

1 Cor. 3 Quid est quod inquit: Si cuius opus exustū fuerit, damnum patietur: ipse uerò saluus fiet, sed sic tanquam per ignem. Respon. Si cuius opus exustum fuerit, damnum patietur regni cœlorum, saluus uerò fiet ipse tāquam per ignem. Quomodo uerò seruabitur? hoc est, saluus & integer manebit in igne, nec uidebit mortē, sed opus ipsius solūmodo comburetur & confundetur. Ipse uerò æternum permanebit integer pœnas luens: nec tamen unquam penitus interibit.

Quæstio CXXXI.

1 Cor. 5 Quid est quod dicit: Paululum fermenti totam massam fermentat? Responsio. Hoc propter malos & peruersos homines dicit. Nam quemadmodum uetus fermentum exiguum quidem est, multum autem farinæ fermentari facit. Ad eundē modum malus homo, qui in se nutrit malitiam, impartit etiam alijs, & fit scandalum, multosq́ lædit, propterea rursus dicit: Expurgate itaq́ uetus fermētum, ut noui sitis. Hoc est: Expellite malū & prauum ex uobis, aut uos ab ipso recedite: quādoquidem omnis malitia inquinat hominem. Ideo Dauid malos fugiens, inquit: Non sedi in consilio uanitatis, & cum transgressoribus non incedam. Odi congregationem malignantium. Et quare faciebat ista? Dicit alibi rursus: Cum sancto sanctus eris, & cum electo eris electus, & peruerteris cum peruerso. Etenim qualis est ille cum quo conuersaris, talem te quoq́ reddet.

Quæstio CXXXII.

1 Cor. 6 Quid est quod dicit: Escæ uentri destinatæ sunt, & uenter escis: Deus aūt & hunc & illas abolebit. Responsio. Ventrem dicit crapulam non ipsum uentrē. Ad crapulam, inquit, habet uenter desiderium, & hæc ad illum. Sed qui crapulæ uentriq́ deditus est, non potest seruire Deo, sed sui ipsius uentris seruus est. Ideo aboleuit illū, dicens: Deus & hunc & illas abolebit, hoc est, & cibos & gulositatem. Non enim uentrem aboleuit, absit. Audi enim quid dicat ipse: Corpus uerò non stupro, sed Domino. Quapropter non aboleuit uentrem, sed crapulam, nec etiam mediocrem cibum, sed immoderatum: siquidem ex his scortatio gignitur. Inquit ergo: Corpus non est datum

datum sub potestatem ingluuiei, ut in scortationes incidat, sed ut Domino seruiat. Sicuti rursus retro dicit alicubi: Omnia mihi licent, sed ego nõ redigar in potestatem à quoquam. Hoc ipsum nihil est aliud quàm quod hic dicit: quòd omnes quidem tibi quos creauit Deus homini nutrimentum, boni sunt, & licet mihi omnibus frui, eisq́ nutriri, sed illorum seruus non ero, neq́ sub suam potestatem me rediget gula: nã non conducit, nec ędificat in me bonum. Quapropter, necessarijs contenti, respuamus reliqua non tantùm uelut inutilia, sed etiam tanquam quæ noceant, & quæ gignant absurdas concupiscentias ijs qui ea possident.

Quæstio CXXXIII.

Quid est quod dicit: Et omnes in Mosen baptizati sunt? Responsio. Baptismi signum erat, quòd per rubrum mare pertransiuit Israeliticus populus. Nam sicut illi transmissi, effugerunt inimicorum insidias, & in deserto nutriebantur manna: sic etiam baptizati liberãtur à spirituali Pharaone, & ab Ægyptijs dæmonibus, ustentanturq́ supercœlesti pane sancti Spiritus. Quia uerò de baptismate sermo est, dicemus de eo manifestius. 1 Cor. 10

DE SANCTO BAPTISMO.

Primum baptisma fuit, inundatio diluuij ad excindendum peccatum. Secundum fuit Mosis, quando transiuit rubrũ mare. Typicum enim erat. Nã sicut illic erat mare, sic in baptismo est aqua. Et sicut illic erat nubes, ita hic est spiritus sanctus. Quæ autẽ ista nubes fuerit, audi. Cùm egrederentur ex Ægypto Hebræi cum Mose, misit nubem ueluti columnam ignis, quæ illis luceret noctu, ut uidelicet noctu quoq́ possent ambulare, ne ad ipsos usq́ pertingerent Ægyptij. Sequebatur aũt illos nubes à tergo, & tegebat eos, ne ipsos Ægyptij uidere possent. Atq́ hoc est secundũ baptisma. Tertium erat legale apud Hebræos. Nam quicunq́ erat immundus, aqua lauabatur, & suas quoq́ uestes lauabat, & sic redibat in castra. Quartum baptisma fuit Ioannis. Introductorium quidẽ erat illud, nondum tamen omnino spirituale, sed ad pœnitentiam solùmodo. Quintum, est baptismus Iesu Christi, quo etiam ipse baptizatus est. Estq́ hoc totum spirituale, quo nos quoq́ baptizamur. Sextũ baptisma lachrymis constat, estq́ uerè laboriosum durumq́. Veluti qui per singulas noctes lauat lectum suum, qui pœnitentia ducitur & luget super peccatis quæ cõmisit. Septimũ baptisma per martyriũ & sanguinem est, quo Christus quoq́ baptizatus est. Estq́ tanto alijs honestius, quanto minus denuo pollutum est sordibus. Octauum & postremum, non salutare, sed audens est, quod æternum fine fine punit peccatores.

Quæstio CXXXIIII.

Quid est quod inquit: Caro & sanguis regni Dei hæreditatem consequi nõ possunt? Responsio. Quòd quicunq́ carnem suam fouet & nutrit ad satietatem, regnum Dei consequi non potest. 1 Cor. 1

Quæstio CXXXV.

Quid est quod inquit: Qui non diligit Dominum nostrũ Iesum Christum, sit anathema, maranatha? Responsio. Hoc est: Ab ecclesia & à fidelibus segregate eum, sitq́ separatus à populo ille qui non credit. Dominus enim uenit, quòd significat Maranatha, si interpreteris. 1 Co

Quæstio CXXXVI.

Quid illud est: Si quis noua in Christo creatura, renouatur? Respon. Hoc est: Si quis in Christum credidit, in aliam uitam transiuit. Nam è supernis est natus per spiritum, & uiuit non eam quæ in peccatis, sed uitam quæ est in spiritu. 2 Cor. 5

Quæstio CXXXVII.

Ter feci naufragium, quid est? Responsio. Latenter innuens dicit, quòd ter naufragium passa sit humanitas. Primùm per trãsgressionem. Secundò in diluuio temporibus Noe. Tertiò post acceptam legem, cùm in idololatriam incidisset populus, usq́ dum uenit Christus gubernator animarum, qui erexit uelum crucis, & tranquillam nobis nauigationem ad cœlos parauit.

Quæstio CXXXVIII.

Quid est: Noctem atq́ diem in profundo egi? Responsio. Noctem dicit conuersa- Ibidem

conuersationem in tenebrosis erroribus ante aduentum Christi. Diem uerò uocat uitam post aduentum Christi transactam in claritate baptismi. Dicunt autem quidam, quòd in medio pelagi nauigauerit: alij, quòd natauerit ubi neq; terrã neq; montes uidere potuerit.

Quæstio CXXXIX.

2 Cor. 12 Quid est illud: Datus est mihi stimulus per carnem, nuncius Satanæ, ut me colaphis cædat? Responsio. Satan aduersarius dicitur. Nuncium igitur Satanę dicit Alexandrum ærarium fabrũ, Hymenęum & Philetum qui diuexabant ipsum, & resistebant, dicentes resurrectionem iam fuisse: qui etiam apprehẽsum eum, in carceres proijciebant, & multis afficiebant malis.

Quæstio CXL.

Ibidem Quid illud est: Sufficit tibi mea gratia? Responsio. Hoc est: Sufficit tibi mea gratia, qua mortuos excitas, & cæcis uisum das, & alia signa facis. A persequutoribus uerò pulsi & exagitati persequentes uincite.

Quæstio CXLI.

Gal. ult. Quid est quod inquit: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Responsio. Mundum & curas eius relinquere, concupiscentijs & affectibus mori, ieiunare, uigilare, & in disciplina affligari. Sicut alibi dicit: Qui uerò Christi sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.

Quæstio CXLII.

Ephes. 2 Quid est quod dicit: Interstitium maceriæ diruit? Responsio. Hoc est, inimicitia quã omnes homines habebamus aduersus Deũ propter nostra peccata. Carne igitur assumpta dominus Deus, & mortuus, soluit peccatũ quod nos à Deo seiungebat. Atq; sic in pacem redegit omnia, & nos fecit filios Dei. Nam deleuit, quod aduersus nos erat, chirographum in cruce. Quid autem fuerit chirographum, audi: Cùm peccasset Adam & accepisset manu sua de ligno, comedissetq;, scriptũ est eius manu peccatum, quod apud se scriptum diabolus habuit. Cùm autẽ in ligno, hoc est, in cruce penderet Christus, & per suas manus clauis uulneraretur: tunc in cruce scriptum illud affixit & deleuit. Ipse nanq; diabolus qui chirographũ illud trãsgressionis Adam tenebat, tamdiu retinuit, donec à cruce in Christo ligaretur.

Quæstio CXLIII.

Eph. 5 Quid est quod inquit: Expergiscere qui dormis, surge à mortuis, & illucescet tibi Christus? Responsio. Dormientem uocat eum qui peccatis immersus est. Nã qui in peccatis uiuit, mortuus dicitur. Etenim ut mortuus immobilis est, ita qui in peccatis est mortuus, ad bonum non mouetur.

Quæstio CXLIIII.

Ephes. 6 Quid est illud: Induite totam armaturam Dei? Responsio. Totam armaturam Dei dicit spiritum sanctum. Nam qui spiritus sancti non est particeps, nihil potest aduersus oppositos nobis potentatus. Etenim non est nobis, inquit, lucta aduersus carnem & sanguinem. Non aduersus homines uidelicet bellum geritur, sed aduersus principatus. Principatus autem dæmones uocat, qui in hoc mundo principatum tenent: solùmodo tamen in operibus tenebrarum. Hoc uerò quod inquit, in cœlestibus: docet, quòd non propter rem nihili nos oppugnent dæmones, sed propter cœlestia bona. Quando enim ad regnum cœleste contendimus, uehementer nobis resistunt. Ideò nos semper uigilare conuenit, & uirtute per gratiam Christi uincere. Scutum autem fidei, fidem uocat, synceram & feruidam.

Quæstio CXLV.

Col. 3 Quid est quod dicit, Postquam exuistis ueterem hominem, & induistis nouũ qui renouatur? Responsio. Veterem hominem dicit eum qui primus post lapsum Adæ natus est. Vel improbitatem eius & malitiam. Nouum hominem intelligit conuersationem Christianam, piam uidelicet & bonam.

Quæstio CXLVI.

1 Thess. 4 Quid est quod inquit: Ne doleatis quemadmodum cæteri qui nõ habent spem? Responsio. Qui non habent spem resurrectionis, illis cõuenit dolere. Nota aũt

quomodo

quomodo de Christo dixerit, quòd mortuus sit & resurrexerit, de cõmuni uerò populo dixit qui obdormierũt, ut ostenderet etiam eos qui dormiũt esse resurrecturos.

Quæstio CXLVII.

Quid est quod dicit: Non rapinam arbitratus est æqualẽ se esse Deo? Respon. Quod Apostolus dicit, est eiusmodi: Filius Dei, qui etiã ipse Deus, uolens in terram descendere & incarnari, nõ ueritus est à sua dignitate discedere. Neq; enim ex rapina diuinitatem suam habebat. Veluti si quis per rapinam aliquid habet, timet ne illud perdat. Talis non erat Christus. Absit. Sed cùm uerus Deus esset, homo quoq; fieri uoluit. *Philip. 2*

Quæstio CXLVIII.

Quid est illud: Hoc enim uobis dicimus in uerbo Domini? Respon. Verbum Domini quod dixit, hoc est, quòd audituri sint uocem filij Dei, & quòd qui audierint, sint uicturi: Hoc, inquit, & nos dicimus, quòd nos qui uiuemus & reliqui erimus in aduentu Domini, nequaquã præueniemus eos qui obdormierunt. Viuentes sunt, qui tum inuenientur in resurrectione. Inuenientur enim homines in illo die, nec uidebunt mortem. Verũtamen non præuenient eos qui obdormierunt antẽ. Nã primùm resurgent mortui, deinde qui uiuunt immutabuntur, & simul cum illis rapientur in occursum Domini in aera. Qualis aũt iste raptus futurus sit, audi. Quando Dominus celeusmate, hoc est, hortatu, & angeli clamabunt: Surgite, uenit enim sponsus: Tunc de cœlo descendet. Et primùm resurgent mortui, deinde aũt ij qui tunc uiuent, immutabuntur & fient incorruptibiles. Et post hæc omnes sancti & digni rapiẽtur in nubibus, & Dominum nostrũ de cœlis uenientem excipient, quemadmodũ inquit: Et nos rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera. Nam hæc est gloria & corona iustorum. Peccatores uerò expectabunt ipsum donec descendat. Atq; hoc non fit aliter, quàm si urbs aliqua reducem regem excipiat. Ibi nanq; optimates & qui cæteris præstant, egrediuntur ei in occursum, pauperes autem & abiecti expectant, donec in ciuitatem ueniant. Ad eundem modum etiam de Christo cogita. Descendẽte illo de cœlo, omnes iusti & boni rapientur in cœlũ, ut obuiã procedant uenienti Domino nostro Iesu. Peccatores autem, in terra stabunt expectantes. *1. Thes. 4*

Quæstio CXLIX.

Quid est quod dicit: Nemo qui militat implicatur uitæ negocijs, ut ei qui se in militiam delegit, placeat? Responsio. Si ille qui terreno regi militat, non potest placere, nisi alias uitæ curas reliquerit: quanto magis id in militia quam sub cœlesti rege militamus, fieri conuenit? *2. Tim. 2*

Quæstio CL.

Quid est illud: quòd si certat etiam aliquis, non coronatur, nisi legitimẽ certauerit? Responsio. Nam etiamsi quis miles bellum ingressus fuerit, neq; sic quoq; coronatur, nisi cum aduersario manum conferens, percusserit & interfecerit eũ. Nam hoc est illud legitimẽ certare. *Ibidem*

Quæstio CLI.

Quid est illud: Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus percipere? Responsio. Hoc de spiritualibus doctoribus dixit, quòd sit conueniens, ut doctor qui pro se & pro suis auditoribus laborat & decertat, primùm à Deo mercedem recipiat, deinde discipuli sui. Nã agricola qui fructus suos collegit, ille primus de eis in domo sua sibi recondit. Atq; sic demum aut eleemosynã elargitur, uel satisfacit debitoribus. Aliud de eodem. Et aliter: Quicũq; uult opus Dei exercere, qui alios docere, uel aliquibus uult prodesse, decet illum qui alios docet, inprimis operari uirtutes, & ut accipiat à Deo dona gratiæ, proferatq; fructus sancti Spiritus, atq; thesauros cognitionis bonorũ Dei. Ita fiet ut alijs quoq; possit impertiri dona. Nam si quis aliquem oleo suis manibus uncturus, oleum non habeat, quomodo impertiuerit alijs id quod ipse non habet? Ad eundem modum de ijs qui docent alios, est sentiendum, sicuti dictum est. *Ibidem*

Quæstio CLII.

Quid est, Cogita quæ dico? Responsio. Quia per parabolas ei scripserat om-

nia,propterea dicit:Attende.Et non obedierunt mandato Mosis quod præceperat, quorum periere tria millia.Et hoc est quod dicit scriptura: Quorum membra conciderunt in deserto.

Quæstio CLIII.

Heb.2 Quid est illud:Omnis transgressio & inobedientia iustam præmij repēsationem accepit? Responsio. Quicunq; transgressi sunt & inobedientes fuerūt in lege ueteri,condigna pœna sunt affecti.Nam Adam qui transgressus fuerat, cōdemnatus est.Cain cùm peccasset, execrationis pœnam luit. Et illi qui temporibus Noe mala perpetrauerant,aqua submersi sunt.Sodomitæ qui turpibus sese facinoribus inquinauerant,horribiliter interiere. Et Iudæi sæpius aduersus Prophetas insurgentes, percussi sunt à Deo,supplicijsq; affecti pœnas dedere.Nunc igitur hoc dicit,Quòd si in ueteri Testamento quicunq; reprobarunt & inobedientes fuere mandatis Domini, & quidem ijs quæ per angelos & per Prophetas fuerūt administrata,nihilominus tamen iustam pœnam persoluerunt,& in se accumularunt iram Dei, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ neq; per angelos, neq; per Prophetas nobis est tradita, sed per ipsum Christum & Deum?Nam ueteris quidem legis minister fuit Moses. Multum igitur hæc legislatio præstat ueteri, quod illa per seruum sit administrata, hæc uerò per ipsum dominum. Debemus ergo, dubio procul, ea quæ nobis præcepta sunt præstare,ne nobis quàm ueteribus grauius iudicium sit subeundum.

Quæstio CLIIII.

Ibidem Quid est:Non enim angelis subiecit orbem terræ futurum,de quo loquimur? Responsio. Orbem terræ secundi aduentus sui iudicium uocat, quando reddet unicuiq; secundum opera sua.Hoc uerò quod inquit:De quo loquimur, illū significat,pro quo decertamus salutē consequi cupientes.In eo die,inquit Apostolus,non dedit Deus potestatem angelis mundum iudicandi, sed omne iudicium dedit filio suo.Et quia filius Dei,qui etiam ipse Deus est, habet omnem potestatem iudicandi mundum,quid passuri sunt ij qui mandatis eius non obtemperarunt? Nam si inobedientes in lege ueteri,quæ per angelos est lata,tanta passi sunt,idq; non angelis iudicantibus mundum,quid nam illi patientur qui non obediunt ipsi Domino?

Quæstio CLV.

Ibidem Quid illud est:Quid est homo quòd memor es eius? Responsio. Hominem & filium hominis Christum dicit,sicut est per omnia consubstantialis patri,tanquam uerus Deus & uerus homo.

Quæstio CLVI.

Ibidem Quid est:Minuisti eum paululum infra angelos. Respon. Paulisper inferiorem dicit,quòd Christus apud inferos tribus diebus & tribus noctibus fuit.

Quæstio CLVII.

Ibidem Quid est:Eum uerò qui paululum quiddam diminutus fuerat infra angelos, cernimus Iesum propter cruciatum mortis,gloria & honore coronatum in morte.

Responsio. Gloria & honor Christi, crux est: quia innumera bona per crucem contigere. Conculcata nanq; est mors, & in exilium relegata maledictio. Infernus cessit in prædam,peccatum est abolitum, transgressio sublata, natura hominum ab affectuum seruitute liberata,diabolus est ligatus,plantata est salus, resurrectio est patefacta, malitia est abacta,uita est orta,idololatria dissoluta:& quod admirandum est maxime, quòd antiqui ueteresq; Prophetæ in Christi sanguine & aqua ex eius latere profluente baptizati sunt.Id quomodo factum sit,audi.Quoniam ex quatuor elementis constat humanum corpus,in ea post mortem rursus resoluitur. Ita cū Christo quoq; factum est.Nam sanguis & aqua, quæ ex sancto latere Christi fluxere, resoluta sunt in id,in quod etiā Prophetarum sanguis resolutus est, uidelicet in elementa,quæ ibi inueniens,baptizauit.Quòd si quis nunc obijciat, quòd etiam infidelium corpora baptizauerit: respondemus,Non.Nam sicut aqua diffluens, quascunq; quidem reperit herbas uirentes,eas irrigat & potat:quas autem aridas inuenerit,ijs nihil prodest,sic etiam hic est cogitandum.

Quæstio

Quæstio CLVIII.

Quid est quod dicit: Nunc uerò nondum uidemus omnia esse illi subiecta: propterea quòd orbem nondum penetrauerat prædicatio? Responsio. Decebat eum, uidelicet Deum & patrem per quem omnia facta sunt & subsistunt, ducem uitæ, Christum scilicet, multos filios ad gloriam & regnum cœlorum adducentem (filios autem uocat spirituales & sanctos homines) per passiones perfectum exhibere & gloriosum. Heb. 2

Quæstio CXLIX.

Quid est quod inquit: Et ueri tabernaculi, quod fixit Deus, & non homo? Heb. 8
Responsio. Tabernaculum dicit cœlum, quod non curauit homo, uelut in terra facere solent ecclesiarum templa. Absq; manibus factum est, utpote quod fabricatum confirmatumq; est uerbo Dei.

Quæstio CLX.

Quid est: Sancti omnes per fidem expugnauerunt regna? Respon. Abraham, Moses, Iosue filius Naue, operati sunt iustitiam. Abrahã, Phinees & Dauid promissiones acceperunt, similiter Iosue filius Naue, & Chaleb. Occluserunt ora leonũ: Daniel in leonum fouea. Extinxerunt uim ignis, tres illi pueri in ignea fornace. Effugerũt acies gladij, Helias & Dauid. Validi facti sunt ex imbecillitate, uelut Ezechias. Effecti sunt robusti in bello, ueluti Samson, qui una asini maxilla mille prostrauit exteros. Mulieres acceperũt ex resurrectione mortuos suos, Sunamitis & Sapthia. Alij uerò distenti sunt, Iacobum fratrem Domini dicit, & alios quibus amputata sunt capita. Nam istud distendere nihil aliud est, quàm decollare. Alij rursus ludibrijs & flagris explorati sunt, Esaias, Hieremias, & Michęas. Lapidati sunt, Stephanus & Naboth. Dissecti sunt, Esaias quem serra lignea secarunt Iudęi. Tentati sunt, ueluti Hiob. Occisione gladij occubuerunt, Iacobus, Zacharias & alij. Atq; omnes isti testimoniũ promeriti per fidem, nondũ acceperant promissionem. Omnes uidelicet isti sancti, testimonium sunt promeriti quòd placuerint Deo, etsi nondum fruant̃ gaudio regni cœlorum & eorum bonorum quæ promissa sunt iustis, sed expectant secundum aduentum, uti tum coronentur omnes in uno horæ momẽto. Nam hoc est quod inquit Apostolus: Quòd Deus de nobis meliùs quiddam prouiderit, ne sine nobis cõsummarentur. Nam ante consummationem omniũ sanctorum, non accipiunt isti uel dimidiam partem promissorum bonorum. Arrabona quidem & spem habent, separatiq; sunt à peccatoribus. Ipsam uerò perfectionem nondum sunt assequuti, quæ est præstabilior. Nimirum ut omnes eodem tempore simul intrent in regnum, & æqualiter omnes sancti bonorum Dei participes fiant. Heb. 11

Quæstio CLXI.

Quid est: Quum tanta septi simus nube testium? Responsio. Nubem testiũ, ipsos testes uocauit. Nam irrorant nos qui in peccatis detinemur & ęstuamus, & umbra suæ intercessionis nos contegunt. Heb. 12

Quæstio CLXII.

Quid est: Omni onere deposito, & tenaciter inhærente peccato? Responsio. Ibidem
Onus uel aceruum, multitudinem uocat. Sic autem inquit: Quandoquidẽ habemus tantam multitudinem sanctorũ testium, instar nubium irrorantem nos, in intercessionem precum, quas pro nobis fudere, confisi, imitemur & nos illorũ uirtutes. Et omni peccatorum abiecta mole, atq; tenaciter inhærente peccato relicto, per tolerantiam & longanimitatem, curramus in uirtutis certamine. Tenaciter autem uel facile inhęrens peccatum dixit, eo quòd id solum non habet unum aliquem certum locum ubi consistat, sed statim uertitur atq; dissoluitur. Peccatum enim radicem non habet, nec etiam habet fructum. Euanescit uerò statim, & soluitur, si gladio pœnitentiæ excindatur. Nam securis, est pœnitentia excindẽs omne malum. Est autem pœnitentia non tantùm inclinatio genuum, sed abstinentia à malo. Item labores, lachrymę & preces ad Deum pro præteritorum peccatorum remissione. Nam ideo pœnitentia, resipiscentia dicitur, quòd mentem à malo ad bonum transferat.

TRACTATVS DE DEFINITIONIBVS.

ARIAE definitiones iuxta traditionẽ & fidem Ecclesiæ catholicæ, collectæ à Clemente & alijs sanctis uiris ac beatis patribus, quas ante omnes scientias alias indagare & in animum recondere necessum est ei, qui per auxilium Dei uerbo ueritatis præesse uoluerit, & cuiuis homini orthodoxe sentienti, atq; integram fidem erga Deum habenti.

Ad exquisitiorem igitur traditionem, sciendum quòd quæuis interrogatio uel quæstio, tres habet quæstiones & inquisitiones: utpote, Quid sit res de qua quæritur: Secundum quid dicatur, & quot modis intelligatur definitio. Atq; si quidem quæramus quid sit res, liquet quod rei definitionem quæramus. Quando uerò interrogamus secundum quid dicta sit, etymologiam nominis postulamus. Quum autem dicimus, quot modis hoc nomen dicatur, patefit quòd quærimus quot sint huius nominis significata. Qui ergo absq; definitionũ cognitione docere conatur, idem ei, quod cæco uiatori huc illuc oberranti, usu uenit. Iuxta prædictos igitur modos istos, triplex de re est inquisitio facienda. Definitio finitionum est, quæ omnia quidem definit, ipsa uerò à nulla definitur. Quapropter solus Deus, definitio definitionum est.

Definitio est, oratio breuis, rei subiectæ naturam explicans. Dicunturq; definitiones, tanquam sint inspectiones rerum, & oculi, quæ uim rationis & quæ mente concepimus breuiter explicent. Nam est quidem homo substantia carne, anima, ratione, sanguine, elementis & alijs pluribus constans. Nos autem determinamus ea, & succinctius per definitionem dicimus. Homo est animal rationale, mortale, mentis & scientiæ capax. Additur etiam ipsum uerum nomen hominis, erecto corpore incedens. Abbreuiarunt autem, qui rebus indidere nomina, multitudinem uocum, & ἄνθρωπος propter concinnitatem uocauerunt hominem. Dicitur uerò homo erecto incedens corpore. Nam animalia quidem bruta, declinato in terram capite deorsum spectant, homo autem incedens aspicit & contemplatur superna, unde anthropos per concisionem literarum nominatur. Rursus anthropos dicitur, propterea quod frons illius sursum uidet, & propter efficaciam oculorum qua sursum spectant. Nam oculus & mens hominis sursum respicit. Et ob id dicta est definitio, quòd definit & abbreuiat multitudinem uocũ & prolixitatem orationis decurtat. Multæ quidem & innumerabiles sunt quarumcunq; rerũ definitiones, nos uerò ex multis paucas tantum & magis proprias propter inertiam hominũ adnumerabimus. Vbi tamẽ illud sciẽdum credendumq; est, quòd qui sedulò definitiones rerũ annotauerit, is facile Rhetorum & uehementium oratorum in illorũ orationibus ora obturare poterit. Nam si interrogatus, quid sit definitio, secundum quid dicatur definitio, & quot modis intelligatur, Si ad istas interrogationes hæsitauerit aduersarius, pudefiet quasi qui nihil sciat amplius. Tria sunt quæ secũdum essentiam hominibus sunt incognita, & infinita: Deus, angelus, & anima, quæ soli Deo secundum essentiam cognita sunt. Quid est finitum, quid infinitum, quid difficile, & quid facile definitur. Finitum est, quod sic habet ut suos terminos non excedat, ueluti cœlum, terra, & mare, quæ suos terminos non transcendũt. Infinitum est solùm illud increatum, quod est Deus. Difficile definitu est, quod creatũ & infinitum est, ut angelus, anima, & dæmon. Vel, quod non totum, sed aliqua tantum parte cognoscitur, utpote lignum uitæ. Facile definitu est, quod contrectari & penitus perspici potest, ut si quis ante oculos panem uideat, & quæ sunt eiusmodi. Quid est Deus, & secundũ quid dicitur Deus, & quot modis intelligitur. Est quidẽ Deus essentia sine causa, & omniũ essentiarũ super-

θεός substantialis causa. Dicitur autem à currendo. Estq; illud currere non intelligendũ de
θέειν motu locali, transitus uidelicet de aliquo loco in locum alium, sed de Dei prouidẽtia,
αἴθειν & efficaci operatione, ad omnia perueniendi. Vel ab ardẽdo dicitur, aut ab eo quod
θεωρεῖν omnia contemplatur. Nam nihil eorum quæ sunt, uim illam, qua cuncta perspicit, effugere potest. Duobus autem modis uox illa Deus usurpatur in diuina scriptura, iuxta naturam, & gratiam. Deus quidem, natura & essentia Deus est. Per gratiam autem & constitutionem, iusti etiam dij dicũtur. Dicit enim scriptura: Dixi ego, dij estis & filij

& filij altissimi. Dictus autem est pater, ueluti qui omnia conseruet, & tanquam pater liberos suos custodiat & confirmet. Filius ideo dicitur, quasi dicas: Qualis secundum essentiam est pater, talis etiam est filius, siue increatus ex increato, siue ex mortali mortalis. Spiritus autẽ πνεῦμα dictus est, quasi omnis nutus. Velociter enim quaqua uersum uergit & mouet. πᾶν κινῦμα, Dicitur uerò spiritus in diuina scriptura quadrupliciter. Spiritus sanctus, angelus, anima & uentus. Mens etiam aliquoties spiritus uocatur. Æternum est, quod æternum permanet. ἀίδιον ἀά δξγόν. Porrò non omne quod æternum est, sine principio dicitur. Omne uerò principio carens, etiam æternum dicitur. Et principio carens dicitur, quod principium non habet. Atq; hoc est Deus, ideoq; principio carens & æternus dicitur, hoc est sine fine. Angeli autem & animæ non dicuntur esse sine principio, initiũ enim acceperunt & creati sunt à Deo. Dicuntur autem æterni, quandoquidem immortales sunt & æternum uiuent. Idioma dicitur, quod tanquam proprium in natura subsistit, & in alia nulla substantia reperitur. Velut in homine ridere posse, neq; enim in alia aliqua natura consimiliter est risus. Quid dicitur natura? φύσις φύω Inde natura dicta est, quod ita nata sit & existat, quemadmodum etiam essentia, tanquam existens & in ueritate cognita. οὐσία quasi οὖσα Rursus dicta est natura, à nascẽdo & germinando. Natura, essentia, genus & forma, unum sunt. Facies autem, character, hypostasis, proprium & indiuiduum, unum quoq; & idem sunt. Nam aliud est natura, aliud hypostasis. Si quis ergo de Diuinitate quærat, quot confitearis naturas, Responde unam, hypostases uerò tres. Quòd si quis de incarnationis dispensatione interroget, quot naturas confiteare: responde duas, unam uerò hypostasim. Christus enim duas essentias & naturas habet immutabiles & inconfusas. Diuinitatem & humanitatẽ in una hypostasi, Deus perfectus & perfectus homo cognitus. Atq; propterea duas naturas in una hypostasi confitemur incarnationem domini nostri Iesu Christi & Dei.

In confessione uerò diuinitatis sacræ Triadis unam confitemur naturã, hypostases uerò tres. Patris enim & Filij & Spiritus sancti, una tantum est natura & essentia, una potestas, regnum & potẽtia. Tres autem sunt hypostases, tres characteres & tres personæ. Hoc est: Pater & filius & spiritussanctus. Vna in tribus personis diuinitas agnoscitur. Dicendum est igitur generalius quid sit essentia, & quid sit hypostasis. Atq; essentia quidem, genus, natura & forma, sicuti dictum est, idem sunt. Persona item, character, hypostasis, indiuiduũ & proprium etiam ipsa unum sunt. Nam natura in se multas hypostases continere potest. Homines etenim uno corpore & uno spiritu constantes, omnes eiusdem sumus naturæ & essentiæ, sunt uerò multæ hypostases. Nam ideo dicitur hypostasis quòd essentia subsistat. Atq; natura quidẽ & essentia dicuntur uniuersales, hypostasis uerò partialis. Et uniuersale quidem nominatur, quòd uniuersaliter omnia comprehendit & continet. Partiale aũt quod aliquam habet essentiæ partem. Verbi gratia: Si hominem dicas, iam quemuis hominẽ dixisti. Nam uniuersale hoc est & essentiale, & omnes homines dicũtur: eadem enim omniũ est essentia. Si uerò Petrum, Paulũ aut Ioannem dicas, tunc unum hominem denotasti, eo q; hoc partiale sit. Est enim cõmune, si hominem nomines, quandoquidem omnes homines ita nominantur. Est uerò uniuscuiusq; nomen partiale. Porrò cõuenit, ut is qui rerũ naturas cognoscere uelit, etiam sciat quale sit id quod partiale, & quale sit quod uniuersale dicitur. Neq; enim solũmodo in hominibus, sed etiã in quacunq; re cœlestium & terrestrium hoc reperitur. Manifestius ergo de istis nonnihil dicendum. Nam hæc planè sunt necessaria, ijs qui diligentius de aliqua re sunt inuestigaturi. Ad hunc ergo modum dicimus. Si angelum nomines, iam totam expressisti essentiam angelorum. Nam cõmune hoc est angelorum nomen & essentiale, & sic omnes angeli dicuntur. Si uerò dicas Michaelem uel Gabrielem, unam dixisti hypostasin, hoc est, unum angelum tantùm. Natura enim dicitur angelica essentia, hypostasis uerò est uniuscuiusq; angeli appellatio. Etenim una quædam cõmunis est hominum natura, humanitas: hypostases uerò sunt Petrus, Paulus, Thomas, & aliæ personæ & characteres. Natura igitur est domina & genitrix hypostasium. Propterea rursum dicimus: Si dicas, Bona est natura angelus, totam essentiam eorum significasti. Si uerò dicas, Magnus est Gabriel, unam ex omnibus hypostasin nominasti. Et si uola-

tile nomines, ecce significasti totam uolatilium essentiam. Si columbam, aut turturem, aut lusciniam, aut pauonem uel cygnum, hypostases sunt ista tantū. Non solum autem spiritualibus, rationalibus & animatis quadrat ista regula, sed etiam omni inanimatæ, nō sentienti & immobili naturæ, adhiberi potest. Verbi gratia: Si dicas quòd Deus creauerit lucem. Ecce totam essentiam luminariorum significasti. Ipsa porrò essentia diuiditur in suas hypostases, utpote in solem, lunam, stellas, lucernas, cereos, & alias differentias. Similis est ratio de uentis. Quòd si uentum nomines, iam omnē naturam uentorum nominasti: si uerò Austrum, Boream, uel Euroaquilonem, tantum sunt hypostases. Rursus si arborem dicas, totam arborum essentiam significasti. Si uerò ficum, aut nucem, aut castaneam, aut amygdalum, unam tantum hypostasin arborum dixisti. Rursus si aquàm dicas, totam aquarum naturam dixisti. Si uerò mare, aut paludem, aut puteum, aut fontem, unam tantum aquarum dixisti hypostasin. Denique si fluuium nomines, omnes fluuios nominasti. Quando uerò Mæādium, Euphratem aut Nilum, tunc fluuiorum unam tantū dixisti hypostasin. Et in cæteris omnia similiter oportet inuestigare, ut quemadmodū scriptum est, intelligantur & cognoscātur, discernanturque inter se natura & hypostasis, Nam natura, radix est rerum, & fons. Hypostasis uerò naturæ pars est. Sunt hæc ijs, qui ea quæ in mundo sunt diligentius cognoscere & scrutari uolunt, cognitu necessaria.

DE VOLVNTATE, IDIOMATE, ACTV, VNIOne, & consubstantiali.

Quid est uoluntas? Voluntas est intelligentis & rationalis substantiæ appetitus, ad id quod animum suauiter afficit. Nam quicquid intelligit, cōstat quòd etiam uoluntate ducatur. Voluntas enim à ualde currendo dicitur, aut apprehendendo id quod approbat, eique placet. Tripliciter autem consideratur uoluntas: diuina, angelica, & animalis: quia tantum tres istæ naturæ uoluntate ducuntur. Tripliciter autē & in scriptura uoluntatem inuenimus usurpari: diuinam, deinde naturalem uel mediam, tertiò carnalem, quæ diabolicā significat. Voluntas diuina, sunt mandata Dei. Voluntas naturalis, est operatio diuinæ uoluntatis. Carnalis uerò uoluntas, est legis diuinæ transgressio. Triplex ista uoluntas est in homine. Est etiā alia naturalis uoluntas, quæ cōmunis est omnium hominū, quæ est cupiditas uitæ. Nam omnes homines uitam amant. Et in aspicienda contemplandaque luce, cōmunem uolūtatem quoque uidere licet. Sunt etiam alia uoluntatis genera, quæ dicuntur sententiarum. Nam alius uult uiuere priuatus, alius rusticus, & alius nauigare, alius uerò frui quiete, & alius peregrinari, alius uigilare, & alius dormire, & cæteri similiter alius uult aliud: nā multas uoluntatis sententias habemus. Vnam uerò uolūtatem naturalem omnes accepimus amare uitam, uidelicet immortalitatem quam accepimus primitus.

θέλημα, θέλησιν uel θέλ-λημμα

QVID DICITVR IDIOMA.

Idioma dicitur, ideo quòd simul sint propria. Inseparabiles enim sunt à suis naturis & hypostasibus proprietates ipsarum. Idioma est, quod in una aliqua natura propriè cognoscitur, & in alia nulla reperitur. Veluti quum dico, in Deo est, quod est ante ęternitatem temporū, quod est increatus & immensus, quæ in alia nulla usquā sunt substantia. Angelorum idioma est, quòd affectibus passionū carēt & sunt immortales, quòd sine intermissione laudibus Deum concelebrant. Idioma uerò hominis est, quòd ex ex mortali & immortali natura cōpositus est, quòd in alia nulla usquam substātia reperitur. Atque hæc quidē sunt idiomata naturalia. Alia sunt extraordinaria, ut albedo, nigredo, lōgitudo, breuitas, uiriditas, uelocitas, tarditas, & similia, quæ nō in omnib. hominibus reperiunt. Non enim omnes homines sunt ueloces, nec omnes sunt rufi. Naturalia aūt idiomata pariter in omni specie reperiunt. Nā omnes homines pariter cibis ad sustentationē fruunt, & sunt mortales, rationales, latos ungues habētes, et incedentes erecto corpore. Sunt aūt & alia quæ non propriè dicunt idiomata, sed accidentia uel cōtingentia, quæ adsunt substātiæ & recedūt, utpote infantia, sanitas, morbus, caliditas, frigiditas. Denique quicquid mutari potest, cōtingens uel accidēs dicit.

DE ACTV.

Actus, quemadmodum sanctus Gregorius Nysenus inquit, est naturalis cuiusque rei potentia & motus. Nam quoduis essentiale suam habet efficaciam. Vtpote, intelligentia

ligentia intelligendi, sententia sentiendi, motiua mouendi, uolatilia uolandi, natatilia natandi, germina germinandi, reptilia reptandi, lucentia lucendi, & generatiua generandi uim habent. In quibus ablata rursus ui illa agēdi, tollitur & interit ipsa rei natura. Sublato nanque calore, ignis extinguitur, sublato animalis motu, animal interit: sublata ui intelligendi, animæ interit intellectus & ratio. Hoc autem admirādum est, quòd differentes quædam naturæ suis naturalibus actionibus priuatæ, aliam efficiendi uim generant. Veluti lapis adustus, naturalem suam uim amittit, & fit inextinguibilis, atque uim adurendi retinet. Ad eundem modum cedrus, amissa ui germinādi, sanandi efficaciam accipit, & uermes baccarum suarum odore interficit. Oportet igitur ut prudentes, appellationes rerum cōsiderent, & dijudicēt, quò constet, quomodo plures omnis generis substantiæ suarum actionum nomina, sed non naturales appellationes habent, quas ex proprijs actionibus acquisiuerunt, habentque, & inde dicūtur. Etenim ut iam antea diximus, sicut dicitur Deus ἐκ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, id est ab eo quod cōtemplatur omnia, & angelus ab angelica operatione & ministratione: & homo, ἐκ τοῦ ἄνω θεωρεῖν τῇ ὄπι, id est ab eo quod uultu superna suspicit, ita & in reliquis. Virgo nanque, παρθένος, à mortificanda carnis inflāmatione dicitur, περιστερά, id est columba, ob id uocatur ὅτι πτερὸν στερρὸν id est, quod firmū habeat uolatum, & ἔλαφος, id est ceruus, ἐκ τοῦ ἐλαύνειν τοὺς ὄφεις, id est ab eo quod serpentes tollit, χελιδών, id est hirundo διὰ τὸ τὰ χείλη δινεῖν, id est propterea quod garriendo labia mouet, ὄφις serpens, τὸ εἰπεῖν ὁ φῆς, id est, qui loquitur, uidelicet quod olim Euæ loquutus est, δορκάς, id est, caprea ἐκ τοῦ ὀξέως δέρκειν, id est ab acumine uisus, τρυγών, id est, turtur, ἡ τηροῦσα τὴν γονήν, ἤδη τὸ οἰκεῖον γένος, id est, seruans stirpem, uidelicet proprium genus, ἀηδών, id est luscinia, διὰ τὸ ἀεὶ ᾄδειν, propterea quod irremisse canit, cū æstate tum hyeme, γύψ, id est, uultur διὰ τὸ γυρεύειν ὕψει, propter sublimem uolatum, ἀετός, id est aquila, διὰ τὸ πολλάκις ἀνανεοῦσθαι καὶ πολλὰ ζῆν, id est, propterea quod sæpenumero renouatur ac multos annos uiuit, ἀετός, ἀείετος. ποταμός, id est, fluuius, ὡς πότιμον ἔχων ἐνέργειαν, id est tanquam potabilem habens energiā. χείμαρρος, id est torrens, ὅτι ἐν χειμῶνι ῥεῖ propterea quod hyeme fluit. φύσις, id est natura, ἐκ τοῦ φύειν τὰς ὑποστάσεις ab eo quod substantias rerum germinando producit, βοτάνη, id est herba διὰ τὸ βαδίζειν ἄνω, ob id quod sursum nascendo tēdit, quemadmodum & ἄνθρωπος, id est, homo ἐκ τοῦ ἄνω ὁρᾶν ab eo quod quæ superna sunt uidet, ψυχή, id est anima ex ꝓpria energia hoc nominis habet. Nā ψύχειν idē est quod uiuificare: ob eā causam anima ψυχή dicitur: corpus enim uiuificat. Sunt & alia quædam quæ ad hunc modū propriarum energiarū appellationes habent, quæ non recensemus, ne omnia adnumerare uelle uideamur.

Quid sit unitas, & quot modis intelligatur

Vnio quidē est rerū inter se distātiū cōmunis cōueniētia quędā. Dicta aūt est unio, ꝓpterea quod unū fiāt, hoc est, quod res coeant & cōmisceant. Porrò quinque modis unio dicit: cōmixtiua, diuisiua, habitualis, positiua, & unio sancta Christi, quæ præterea secūdū hypostasin dicta est. Atque unio quidē cōmixtiua dicit, qualis est uini & aquę. Diuisiua, qualis est hominis ad hominē. Habitualis, qualis est auri ad aurū. Vnio autem Christi supra illas secūdū hypostasin dicit. Secūdū hypostasin uerò unio, est ꝑ se subsistens cōueniētia duarū naturarū in utero sanctæ Deiparæ uirginis. Nō ēm ante uerbū ꝗd Deus est, substātialiter ibi fuit corpus, uel anima, sed simul caro, & Deus querbū est, simul: caro animata & rationalis simul in eo fuere. Quēadmodū de nostra quoque cōceptiōe uidet, quod anima ꝑ se subsistēs simul cōcurrat cū corpore. Nā corpus ꝑ se cōsistere nō pōt, nec anima subsistit ante corpus. Quæ unio, uniōis dñi fuit imago quędā.

DE CONSVBSTANTIALI.

Quid est cōsubstātiale, & secūdū quid dictū est cōsubstātiale, & quotupliciter cōsubstantiale dicit? Cōsubstātiale dicit, ꝗd est eiusdē substātiæ & efficaciæ immutabiliter. Nā ideo consubstantiale dicit, quod eandem habeat substantiam & uim. Dicit autē quinque modis. Consubstantiale, simul genitū, congenitum, simul natum, & quod est eiusdē generis. Cōsubstantiale aūt est, quod eiusdē quidē est substātiæ, sed aliquā tamē differētiā habet: uerbi gratia, Lapis cariosus, & solidus, uel durus, cōsubstātiales, hoc est, unius & eiusdē sunt substātiæ. Ita lignū palmæ, & hebeni lignū. Et, caro cameli ac caro piscis, Hæc cōsubstantialia dicunt, eo quod eiusdē sunt substātiæ. Quemadmodum

omnes homines eiusdem substantiæ sunt, suas tamen differentias habent, propterea quòd alius quidem procerus, alius breuis, alius clarus, alius obscurus. Verùtamen pariter unius & eiusdẽ sunt substantiæ, quantũ ad animam & ad corpus. Alterius uel diuersæ substantiæ sunt, quorũ substantiæ differũt & omnino nõ cohærent, sed ex omni parte aliud ab alio dissimile & alienum, ut ignis & aqua. Nã ignis alia, & alia est aquæ substantia. Ideo diuersæ substantiæ dicuntur, eo quòd utrunq; aliunde natum & alterius generis est: uelut homo quoq;, & Deus, angelus & lutum, sol & fœnũ. Nam hæc omnibus modis inter sese dissimilia sunt & aliena, ideoq; diuersæ substantiæ dicũtur, utpote quòd hoc nihil cõmunicet cum alterius substãtia, sed alia quidem illius, & alterius etiam alia sit substantia, sicut dictum est.

DE ANIMA ET MENTE.

Dupliciter dicitur anima. Altera quidem est irrationalis, quæ bestiarum est: altera uerò rationalis, quæ est hominum. Atq; ea quidem quæ bestiarum est, opificiũ suum ex terra accipit iuxta mandatum Dei, quemadmodum diuina dicit scriptura: Et dixit Deus, Producat terra reptilia animarũ uiuentium. Ergo animalia bruta ex terra acceperunt animam suam. Ideoq; ad terrena solũmodo habẽt affectionem & omnem appetitum, nec est illis rerum cœlestium cura. Quomodo uerò anima bestiarum ex terra facta sit, dicemus. Dedit terra iuxta præceptum Dei bestijs carnem. Caro sanguinẽ est operata. Sanguis autem animalis, anima facta est animali irrationali. Quare mortuo rursus ánimali, sanguis concretus & congelatus, in carnem transmutatur: caro autem corrupta & resoluta, terra fit rursus. Atq; eam ob causam ignorant animalia bruta, neq; curant res cœlestes. Sed homo ex inspiratione diuina suam animam accepit, ideo res diuinas agnoscit, superna persequitur, & res cœlestes intelligit: estq; rationalis, & mente præditus. Cæterum nemo existimet, quòd ille spiritus quem in hominem inflauit Deus, factus sit anima. Absit. Sed spiritus ille perficit animam. Nam si in homine spiritus ille esset anima, esset nimirum ex Dei essentia. Si ergo ex Dei essentia esset anima, inalterabilis utiq; semper esset & immutabilis, qualis est Deus. Inquit enim ipse: Ego ipse sum, & non sum permutatus. Anima autem interdum quidẽ stulta est, interdum sapiens, interdum peccatrix, interdum iusta, & alio quidem tempore fidelis, alio uerò tempore incredula, aliquando rerum ignara, aliquando sciens, nonnunquam prompta, & aliquoties tarda. Cùm hæc in sese habeat anima, quonam pacto dici potest, quòd ex Dei sit essentia? Illud haudquaquã esse potest. Sed hæc inspiratio animam in homine fabricata est, rationalem & intelligentem. Quapropter anima quoq; ductu intellectus imaginatur superna, & quæ illic sunt quærit, appetit & desiderat, quoniam illinc habet creationem suã. Irrationalis autem anima non sic, sed quia terrestris est, solũmodo terrestria quærit, ideoq; unà cum corpore quoq; moritur. Anima uerò hominis ęternum uiuit, & non habet finem. Habet autem anima tres partes: rationem, animositatem, & appetitum. Atq; per partem quidem rationalem, Deum diligit. Per animositatem uerò dæmonibus irascitur, & sese strenuè aduersus eos gerit. Et per partem appetitiuam, appetit æterna bona. Habet autem homo sensus quinq; corporales, & quinq; animales. Atq; corporales quidem sunt isti, uisus, auditus, olfactus, gustus & tactus. Consideratur uerò in uisu quidem, album & nigrum. In auditu, acutum & graue. In olfactu, gratus odor & graue olens. In gustu, dulce & amarum. In tactu, durum & molle, calidum & frigidum. Sedes autem sensuum animę sunt istæ: Mens, intelligentia, opinio, phantasia, & sensus. Diciturq; uniuscuiusq; sensus organum, sensorium, eo quòd sensum conseruet, animal sensitiuum. Est autem operæ precium & hoc cognoscere, quòd quæuis caro corpus quoq; dicitur, non autem quoduis corpus dicitur etiam caro. Etenim stellę cœlestia corpora dicuntur, non tamen uocantũ cœlestes carnes. Atq; corpus quidem dicitur dupliciter. Corpus materiale, & corpus subtile. Ac corpus quidem materiale est, quod prehẽdi manu potest, & quod corruptioni mortiq; est obnoxium. Corpus uerò tenue est, quod non cõprehendi uel tangi potest, ut est sol, luna, & stellæ. Corpus autem crassum & materiale, quod caro dicitur, ex quatuor elementis constat, sanguine, phlegmate, humore & cholera. Videlicet, ex aere, terra, igne & aqua: hoc est, ex calido, frigido, humido & sicco.

& ficco. Sol calidum & uitale elementum, aer calidum & humidum, terra siccum, aquæ humidum elementum pariunt. Atq; hæc sunt ex quibus constat homo, maximè autem hominis caro, ideo post mortem in ea rursus resoluitur.

DE CORRVPTIBILI.

Quid sit corruptibile, unde dictum, & quot modis dicatur. Dupliciter corruptibile dicitur, corporaliter & spiritualiter. Ac spiritualiter quidem, ut quum peccauerit quis, dicitur esse corruptus, quemadmodum dicit scriptura: Corrupti sunt & abominabiles facti in iniquitatibus. Corporaliter uerò corruptibile tribus modis dicitur, Mors, Corruptio, & Interitus. Mors dicitur, animæ separatio à corpore. Corruptio uerò est, quando corpus à uermibus consumitur, & solummodo relinquuntur ossa. Interitus autem uocatur quando putrescunt ipsa quoq; ossa & absumuntur, abeuntq; ne amplius extent. Hoc enim de Domino nostro Iesu Christo quoq; dicimus, quòd mortem tantum subierit. Corruptionem uerò aut interitum sacrosanctum eius corpus neutiquam sustinuit, sed resurrexit die tertia primogenitus factus ex mortuis.

QVARE DICITVR PRIMOGENITVS?

Eo quòd primus ab inferis resurrexit, quemadmodum etiam nos resurgemus in secundo aduentu. Quia autem ante illum Lazarus resurrexerat & Iairi filia, multiq; alij, quare non illorum aliquis primogenitus uocatus est? Ideo quòd illi post resurrectionem suam à mortuis, rursus mortui sunt. Christus autem non amplius est mortuus, sed id quod in resurrectione nobis eueniet, id ipsi iam contigit. Nam primus ex mortuis in ea resurrectione resurrexit, quæ est in incorruptibilitate, cuius nos quoq; speramus in futuro participes fore, quā resurrectionē nulla mors amplius sequetur.

QVID EST VERBVM ET QVOT MODIS DICITVR?

Verbum dicitur tripliciter. Verbum substantiale, quod est Deus, qui uerbum dicitur. Verbum internum, quod est angelorum, & quod in mente nostra dicitur. Verbum enunciatiuum, quod enunciatur per linguam, & quod mentis nūcius quoq; dicitur. Dictum est autem uerbum à dicendo.

QVID EST CHRISTIANVS?

Christianus est uera domus Christi, & rationalis, per bona opera & recta dogmata constructa. Hæreticus autem, est calumniator & accusator ueritatis, uel, falsa opinio eius quod non est. Immutabile est, quod se semper similiter habet. Naturale est, quod naturaliter inhæret: uel, ueritas uerè cognita. Præter naturam est, quod Deus uel non sic creauit, uel quod omnino non creauit, qualia sunt peccatum & mors. Tria sunt quæ de hominibus prædicantur: Secundum naturam, præter naturam, & supra naturam. Secundum naturam, est matrimonium, præter naturam, scortatio: supra naturam uirginitas. Et, secundum naturam sunt opes iustè acquisitæ, præter naturam auaritia, supra naturam inopia. Item, secundum naturam est temperantia in cibo, præter naturam crapula, supra naturam ieiunium. Similiter, secundum naturam est pax, præter naturam tumultus, supra naturam erga inimicos dilectio. Et in cæteris similiter. Etymologia est, quæ uim nominis alicuius rectè designat, & ex ipso sensu explicat: ueluti, pax est inde dicta, quòd mentem tranquillam reddat. Tumultus, à facilitate confundendi. Error, ab eo quòd obliquè mentem trahat. Temperantia uel quòd salutaria prouideat, uel quòd corpus à sordibus conseruet. Scortatio uel ab eo quòd iuuentutem inflāmet, uel quòd tam diu impugnet, donec mentem oculis priuet, uel quòd à longinquo annuat. Similiter & in reliquis. Corpus quia ex quatuor elementis compositum est, rursus dissoluitur, & ad nihilum redigitur. Propterea corpora tam hominum quàm bestiarum facilè corrumpi possunt, statimq; moriuntur, ex quatuor cum constent elemētis, terra inquam, aqua, igne, & aere. Nam ea quæ ex istis constant, semper generantur, semperq; corrumpuntur, elementorum uidelicet dissoluta compositione, & quolibet in suum locum recepto. Ipsa uerò elementa, simplicia cùm sint & incomposita, suam quoque stabilitatem semper indissolutam retinent.

DE ANIMA.

De anima autem hoc dicimus: Quòd quinq; sunt affectus, in ea quæ animales

affectus

affectus uocantur. Sunt autem isti : Ira, dolor, metus, solicitudo, & inuidia. Qui ergo prudentia mentis praeditus est, poterit illis imperare. Est autem anima per se calida, tanquam ardens ignis. Sicut igitur ignis ea quae sunt in ollam posita, coquit: Sic anima quae igneam naturam habet, cibos in uentriculum receptos imminuit & cōsumit. Nam anima non propterea psyche uocatur, quòd essentia sua sit frigida, sicut rudiores quidam existimant, sed propterea quòd magno suo calore humores extergat, sicut ab effectu solis manifestè declarari potest. Nā calidus cùm sit & ignitus, siccat lutum & omnem humorem sursum trahit. Quòd aūt anima naturaliter sit calida, comprobatur à morientibus quoq;. Quàm enim primùm anima recedēs, corpus reliquerit, omnia statim membra sunt frigida, frigoreq; haud minus quàm glacies hyemalis congelata relinquuntur. Quam diu enim abundanti cibo anima reficitur, uiget corpus, & ualet uiribus. Quando uerò cibis destituitur, absumit & corrumpit ipsum corpus. Non enim potest corpus absq; cibo animae caliditati resistere: quemadmodū nec aeneum uas ad fornacem positum, ignis uehementiam absq; aqua ferre potest, nimio enim ardore siccatur, & tandem dissoluitur. Ad eundem modum olla corporis, si non babeat cibum, ab ignita anima accensa, penitus interit. Quòd si aliquando de anima dubitet aliquis, ab ipso quaere, num anima hominis in toto corpore sit, uel in uno aliquo loco. Et si in toto corpore respondeat animam esse, interroga, quomodo abscissa manu uel pede, non abscindatur anima, & adhuc uiuat homo, ac nondum moriatur? Quòd si dicat in parte aliqua animam esse, rursus quęre, quonam pacto hominis aliae partes esse queant absq; anima, & quomodo membrum inanimatum habere possit homo? Item quomodo possibile sit uiuere sine anima? Nam quicquid animam non habet, mortuum est. Quare nescis quid dicas. Ego uerò tibi dicam, qua in parte, quomodo & ubi requiescat anima. In tribus locis corporis suam habet sedem. Et sicut solis radius unum aliquem locum occupat, & in domum penetrat, illuminat uerò totam domum : Sic anima quoq; in tribus istis partibus corporis residens, totam domum corporis uiuificat. Habet autem anima sedem suam in corde, in posteriori parte capitis quae caua uocatur, & in basilicis uenis. In istis igitur tribus partibus habitat anima. Quare, si cor uulneretur, aut ex basilica uena multū sanguinis effluat, aut si caput caedatur, uel gladio secetur, statim à corpore recedit anima, & mortuum corpus relinquitur. In istis porrò tribus partibus anima sedem habens, in totum corpus uitalem suam potentiam distribuit.

DISPVTATIONIS ATQVE CONTROVERSIAE SVPER FIDE CATHOLICA, INTER DIVVM ATHANASIUM prius Diaconum, deinde quoq; Episcopum, & Arium, coram Probo iudice gentili à Constantino Imperatore delegato habitae, Praefatio, docens contemporaneos fuisse, inter quos lis acta dicitur.

VM in manus strenui lectoris, beatissime papa Materne, liber iste à catholico sacerdote, & probatissimae uitae beato Athanasio contra haereticos, id est, Sabelliū, Photinū & Arium disputatus peruenerit, illicò respondebit: Et quomodo fieri potest, ut cum sancto Athanasio successore beati Alexandri episcopi habuerit Arius conflictum, cum constet eum, sicut in Ecclesiastica historia legitur, turpissima morte, id est, exemplo Iudae traditoris domini nostri Iesu Christi fuisse fusum, ut quod foetida mente conceperat, foetido terminaret fine? Sed si illud recolat quod in Chronica sua beatae memoriae Sulpitius Seuerus posuit, dicens: Duo Arij tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant, duos Arios fuisse euidenter reperiet. Vnde intelligitur, aut cum Ario superstite, non cum illo qui fusus est, aut cum aliquo Arianita, sanctum Athanasium inisse conflictum. Quapropter oportet opus, ut credimus, à domino impletum, à catholicis saepe relegatur, ut cognoscant qualiter haereticorum possint uitare uenena, & fidem suam absq; ulla haesitatione, domino auxiliante, ualeant custodire.

EIVSDEM DISPVTATIONIS INTRODVCTIO, ORIGInem eius, & Arij perfidiam declarans.

DVM apud Nicenam urbẽ, à trecentis decẽ & octo Episcopis, ex Euangẽlicis Apostolicisq; doctrinis, spirituali uigore præditis, fides ecclesiæ cõfirmatur: Ibi Arij perfidia, Cõstantino Imperatore præsente detegit. Et cũ eius perfidiæ dogma eorũdem episcoporum sententia refutatur, Arius ab ecclesia separatur, ne tam impia doctrina diu in ecclesia larens, cũctorum inficeret mentes. Sed ubi Imperator cõperit integrã ab episcopis fidem ecclesię, ut est ab Apostolis tradita, sanctius cõfirmari, præcepit eundẽ Ariũ, ut rebellem sacrę fidei exilio relegari. Sed sicut Euã serpẽs in paradiso dolosis persuasionib. laqueauit, ita quoq; Cõstantiã germanã eiusdẽ principis, per quendã satellitẽ, Arij perfidia irretiuit. Et latuit in ea diaboli uirus, donec tẽpus erũpendi quo eã impleuerat inueniret. Igit̃ cũ in ultimo sui obitus die frater uisitatione eius perfruitur, statim ab ea innocẽti fratri ueneni pomũ uerbo porrigit̃. Et ilicò, exẽplo primi hominis, nesciens in pertrãsgressionis uiã dilabitur, qui uipereis expostulationibus sensum accõmodare uidet̃. Arius ergo, qui dudũ ab eo tãquã sacrilegus fuerat relegatus, ad necẽ fideliũ animarũ ex exilio reuocat̃, et fidẽ suã principi callidis seductionib. pãdẽs, frustra se affirmabat ab episcopis fuisse damnatũ. Ea scilicet causa, idem Imperator præcepit apud Alexandriam synodũ cõgregari, ut si uera eius assertio doceret̃, uenia post sententiã subsecuta, ecclesiæ redderet̃. Et ut omnes de eius correctione gaudẽtes existerent, & exinde ad dedicationẽ Hierosolymitanæ ecclesię pacatius pergeret̃. Deniq; cũ causę eius ab episcopis diutius cõtrectarẽtur, idẽ Cõstantinus Imperator in suburbano quodã, cui Nicomedia nomẽ est, finali ordine trigesimo primo imperij sui anno diẽ clausit extrẽmũ. Quã ordinationẽ prædicto satelliti tradidit Cõstantio reseruãdã. Qui dũ post sui genitoris obitũ adueniens suscepisset imperiũ, sicut à Constãtino delegatũ fuerat, ab eodem Cõstantino testamento cõtradicit. Quin ob huius rei gratiã, in tãta apud eum idẽ presbyter familiaritate est habitus, ut non iã presbyter, sed pater imperij uocaret̃. Et qui ob imperãdũ Imperator fuerat eleuatus, sub huius presbyteri imperio uidebat̃ additus. Ad cuius iussionẽ Arius est in ecclesiã reuocatus, cuius doctrinã rudis princeps impijs sensibus retinens, fidem catholicam respuit, & à paternis traditionibus sacrilego more desciuit. Qui tẽporibus suis nõ leuẽ ecclesiæ Dei, uel sacerdotibus insecutionem intulisse uidet̃. Quo etiã tẽpore plurimos martyres, multosq; cõfessores fecit. Alios quoq; effossis oculis, ac poplitibus amputatis, semiuiuos reliquit. Nonnullos uero rabido furore arreptus insaniæ, proprijs sedibus relegãdo dãnauit: In quibus domini dictũ uidet̃ esse cõpletũ: Si me, inquit, persecuti sunt, & uos persequent̃. Hic Ioan. 15 igit̃ priusquã Ariminũ uel Seleuciã ex uniuerso orbe dolo cõgregaret domini sacerdotes, totũ unũ facere cupiens quendã iudicẽ, nomine Probũ, sua autoritate suffultũ, arbitrũ inter eundẽ Arium atq; Athanasium adesse præcepit. Illũ utiq;, quem fidelem in regno suo, & omniũ mundanarũ literarum artiumq; præ cæteris hominibus proba uerat eruditũ. Qui omnibus curis publicis procul amotis, iniũcta sibi omni celeritate maluit adimplere, ut iussis imperialibus pareret, & fidem ueracissimã suo examine cõprobaret. Hic itaq; cum apud Laodiceam urbem Syrię secundo Constantij imperij anno uenisset, pro tribunali in auditorio sedens, turbis hinc atq; inde astantibus, Arium atq; Athanasium his alloquitur uerbis.

ANTEDICTAE DISPVTATIONIS LAODICEAE HABITæ initium, in qua interloquuntur Probus iudex, Athanasius, Arius, Et interdum qui hæc traduxit Author.

PROB.

GLoriosi ac pijssimi imperatoris Constãtij epistola sacra cõmonitus, præcepi inter uos negotium fidei uentilari. ATHA. Et quis tam uecors audeat principalia præcepta renuere? PRO. Ergo uenerandi Augusti sacra legatur epistola. AV. Et recitata est: Constantinus Constantius pius, perpetuus uictor ac triumphator semper Augustus, Probo iudici salutem. Diuino munere paternum adeptis imperiũ, illud est nobis primitus enitendum,

tendum,ut hæretica conuersatione deleta, sacræ nostræ fidei coniunctus orbis gaudeat uniuersus. Quoniam,quia peruerso itinere conuertit impium, saluat animam eius,& suorũ multitudinem peccatorum cooperit. Et quoniam nunc plerosq; reperimus huius sceleris socios,hanc perfidiam ritu sacrilego percolentes, asserentes se integram fidei regulã retinere,qui non solũ homines impia seductione fallẽtes,uerumetiam & ingenitæ maiestati iniuriã irrogantes, & filij creatam substantiam eius diuinitati iungentes. Monemus itaq;,ut nostrę maiestatis autoritate percepta,inter Arriũ uenerabilem presbyterũ,& Athanasium eiusdem autorem erroris diaconum, huius negotij examen facias uentilari. Præcipue suadens,ut animi peruersitate deposita, ueræ fidei ac probatæ colla submittãt. Hæc nostræ mansuetudinis ac pietatis præcepta, solita temeritatis audacia cõtemnentes,ad grauem nos concitent iracũdiam. Et licet huius fidei munus necdum perceperis, sapientia tamen qua præ cæteris polles, cuncta te credimus posse sine cuiusquã susceptione personæ,fideliter definire, Deo plusquam homini placitutum. (Et alia manu.) Optamus te bene ualere. Datum Cõstantinopoli sub die XII. kalendas Ianuarij. PROB. Venerandi principis sacra, quæ lecta est, gestis indatur. AV. Et adiecit. PROB. Prospiciens in idolorum cultura nullam ueri numinis maiestatem consistere, Christianus memetipsum dogmatibus subijcere uolo, quibus astruitur unus & uerus deus esse, qui uniuersa, quæ uidentur, & quæ nõ uidentur, uirtute uerbi sui creauit. Et quoniam cum plures Christiani nominis titulo censeantur, à ueritate eius fidei procul aberrare dicũtur, diuersa & uaria dogmatis instituta sectando, scire nunc magnopere desidero, quæ sit recti dogmatis fides, cui remotis dubietatibus, ambagibusq; omnibus tenaciter inhærere queam, ne erroris cæcitate exui cupiens, maioribus tenebrarum erroribus implerer, si passim, & sine ullo examinis discrimine alicuius sectę, quę primo occurrerit, imitator existam. Quæ utrũ praua sit necne, an ueritate suffulta, ignoro. Et ideo si placet, imò quia placere debet, unusquisq; uestrum in conspectu nostro fidei suæ sententiã pandat, ut examinatione habita, quæ firmior cũctis & uerior reperta fuerit, huic omnes iure credamus, & huic indubitanter spreto falsitatis errore, obsequamur. AR. & ATH. Quomodo tanti mysterij secreta cõmittere possumus, & rei inexpertæ arbitrium collocare, cum necdum gentilitatis maculam ueri dogmatis perceptione ablueris? PRO. Hoc est utiq; quod totis uiribus cognoscere cupio, quod sit rectum & ueridicum dogma, in quo me oportcat occulti mysterij sacramenta percipere. Neq; enim modo mihi profunda mysteriorum arcana patefieri desidero, sed illa nunc flagito demõstrari, quæ in uestra fide extrinsecus habentur & publicè prædicãtur, id est, quod unus idemq; uerus deus, uisibilium & inuisibiliũ conditor sit rerum. Et quia hoc uos uno ore profiteri non nescio, quæ causa extiterit, ut in tam uarias diuidamini sectas, & quæ sunt uera, & quæ sunt falsa, intelligi à nobis omnino nõ possint, priusquam uestro certamine digno patientiæ moderamine habito, quid sit congruũ diligentius cognoscamus. ATH. Cum sis omni literarum genere imbutus, & Philosophicis disciplinis admodum eruditus, mirari usquequaq; non debes, plurima penes nos & uaria nouitatum dogmata extitisse, cum apud uos tot sententiarum nouitates emerserint, quot pene nomina ipsorũ continentur autorum. Nam cum tres sint in mundo religiones, Iudęorũ, Paganorum, & Christianorum, multis & longe discretis sententiarũ diuersitatibus, unaquæq; religio à seipsa discedẽs, in uarias propriæ institutionis sectas diuisa est, dum unusquisq; suauitate recentioris sententiæ, non ueritatẽ, sed ueritatis similitudinem præferentis, illectus, antiquitus à patribus traditam lineã derelinquit, eo irremediabiliter per auia praue oberrans, quo nouitate pro uetustate utitur, tãquam antiqui limitis, & à patribus traditi uiam incedens. Aut enim multum sentit, & minus credit, & ideo mediũ & rectum iter incedere nescit. Hæc idcirco præfatus sum, ut tibi clarissima ueritatis explorandæ indicia demonstrarem, ut agnoscere facillime queas, illum prauitatis errore inuolui, qui prisca apostolicæ fidei fundamenta deserens, ipse sibi pro suæ uoluntatis arbitrio fidem, quam sequi debeat, somniat. AR. Optimè Athanasius errorme perfidiæ, in abiectis & nuper inuentis rerũ nouitatibus consistere profitetur, Apostolico
1 Tim. 6 in hoc ipsum cõgruente testimonio quo ait: Profanas autem uocum nouitates euita.

Vnde

de obſecro,ut ab hoc inquiſitionis tramite non recedas,diligentius atq; attentius inueſtigando,quis nouo,quis'ue antiquo utitur fidei ſacramento. PROB. Vt hæc quæ aſſeritis facile innoteſcant,& ad lucem ueritatis, remota omni ambiguitatis caligine ueniant,antiquæ fidei regulam pandite,& ita ut eſt ab Apoſtolis tradita,noſtris auribus intimare. AR.& ATH.ſimul:Credimus in deum patrem omnipotentem,& in Ieſum Chriſtum filium eius dominũ noſtrum,& in ſpiritum ſanctum. Hæc eſt fidei noſtræ regula,quã cœleſti magiſterio dominus tradidit Apoſtolis,dicens:Ite,baptizate omnes gentes,in nomine patris,& filij,& ſpiritus ſancti. PRO.Magno miraculi ſtupore attonitus hæreo,tres à uobis deos prædicari conſpiciens,à quibus ad unius Dei ſingularis potentiæ maieſtatem confugiendũ eſſe crediderã. Vnde,quæ ſit huius rationis fides,uel quid iſta trium rerum,triumq; uocabulorũ nomina indicent,nos breuiter informare dignemini. AR.Non quod tres deos numero in fidei profeſſione fateamur,ſed credere nos in patrem,& filiũ,& ſpiritum ſanctum fideliter confitemur. PROB.Satius fidem ueſtrã exponite,& quæ uel qualis ſit in eadem ueſtra credulitate declarate. AR.Ego enim confiteor,ingenitũ patrem ante omnia tempora filium ineffabiliter genuiſſe,per quem,& in quo,uiſibiles creaturas,atq; inuiſibiles fecit. Qui nouiſſimis temporibus propter humani generis ſalutem,à patre miſſus,uerũ hominem in mundo geſtauit,atq; inuiolabiliter de Maria uirgine ſine humani pudoris permixtione ſuſcepit. Qui cum ſit creaturæ ſuæ dominus,nõ tamen poteſt genitori ſuo,aut in omnibus conferri,aut in aliquo coæquari. Quem & deũ,& ſui originis profitemur autorem. Nec tamen ideo duo dij,quia & hic deus,nec ideo non deus,quia ſolus pater deus. Sicut non ideo non bonus,quia ſolus pater bonus,cum ſit & filius,nõ ſolum bonus,ſed & bonorũ creator. Sed ſicut ei non adimitur ne bonus ſit,cum ſolus pater ipſius filij profeſſione ſit bonus,ſic ei non aufertur ut Deus ſit,cum ſolus pater ſit Deus. Et ſicut bonitas filij non præiudicat ſingularitati paternæ bonitatis,ſic eius deitas non officit patri,ne unicus ac ſingularis ſit Deus. Et hoc modo unum Deum profitemur,non negando,ut dixi,filium Deum,ſed penè ſolum patrem unius diuinitatis autorem conſtituentes. ATH.Bene patrem filium ineffabiliter ante omnia tẽpora genuiſſe,Arius ſua profeſſione diffiniuit,ſed utrum filium ex ipſa patris eſſentia uel natura,uel aliunde genitum uelit aſſerere,hæc interim ſua proſecutione reticuit. Ego enim patrem,& filium,& ſpiritum ſanctũ unius eſſe ſubſtantiæ,uniusq; naturæ confiteor. Ita ut nõ ex nihilo,neq; ex aliquo,ſed de patre filium,& de patre ſpiritũſanctum credam procedere. Et licet tres in ſua proprietate ſubſiſtẽtes profitear eſſe perſonas,horum tamen natura una eſt,una q; diuinitas cõprobatur. PRO.Quãquam hæc uaria,& longe diſſimilis ſententiarũ ueſtrarum diuerſitas,magnam confuſionis caliginem mentibus noſtris incutiat,tamen ut cito his ambagibus exuamur,& quæ ſit ueræ fidei profeſſio cognoſcamus,dignamini euidentioribus ſcripturæ diuinę teſtimonijs aſſertionum ueſtrarũ ſententias cõmunire. Et ne longo orationis ambitu ipſius permixtæ diſputationis confuſione procul euagemini,ſingillatim fidem ueſtram,ut dixi,edicite. Sed nunc Arius proſequatur,& ſuam fidem ueridicis teſtimonijs aſtruere non grauetur. AR.Quoniã me primitus congredi pręcepiſti,reſpondeat Athanaſius,utrũ ſimplicis naturæ ſit Deus. ATH.Quis hoc impius negauerit? AR.Reſpõdeat utrũ etiam omnia quæ de Deo dicuntur,ſecũdum eſſentiam accipienda ſunt? ATH.Nõ temere pronunciauerim,uniuerſa quæ de Deo dicuntur ſecundum eſſentiam debere accipi,propter nonnullos relatiuos nominum caſus,ſecundũ uſitatum humani ſermonis eloquium probatos,qui non propriè de Deo,ſed perſonis & temporibus,uel quibuſcunq; rerum generibus coaptantur:id eſt,cum ſe neſcire,uel ſe iterum cognouiſſe fatetur. Aut cum rerũ à ſe factarum pœnitudinem gerit,& nunc ſe iratum nunc placatũ oſtendit. Quæ omnia,ſi ſecundũ eſſentiam uolumus accipere,paſſibilem ſine dubio & improuidam diuinam profitebimur eſſe naturam,in quã aut ignorãtia,aut ex tempore orta cogitatio cadat,quam & triſtitia pœnitendo cõficiat,& lętitia ſubleuet uegetando. Quod quid aliud erit,niſi mutari ac perpeti,& inſtabili mobilitate huc illucq; defluere? Vnde manifeſtiſſime cõprobatur,non omnia de Deo ſecundũ eſſentiam debere intelligi,ſed aliquanta diſpenſationi reſpondentia,non naturæ eius con-

Mat.ult.

uenientia certo certius profitemur. PROB. Licet sufficienter & doctius, laudabiliterq; responderis, non omnia de Deo secundum essentiam dici, latius tamen hæc abs te audire desidero, cum tui loci disputationis tempus affuerit. Nunc interim (ut antea fassus sum) Arius, ut cœperat, prosequatur. AR. Si ea quæ in principio prosecutus sum, diligenter aduertas, illic omnem fidei nostræ credulitatem inuenies. ATHA. Subsistere ante secula filium, ueraciter Arius profitetur. Quòd autem de patre natus sit, sono tantũmodo uocis, & simulata uerborum confessione, non ueritatis professione confidit, dum eum à paternæ naturæ substantia separat & conditione naturæ, non dispensationis ratione patri subiectum affirmat. PROB. Clarissimum fidei uestræ indicium date, & quemadmodum credatis, recenti prosecutione signate, quo possit ad normam propositæ confessionis disputationisq; materia coaptari. ATHA. Ne uos grauem oratione longissima sensus, fidem meam breui sermone concludo. Patrem, & filium, & spiritum sanctum deitate, potestate, magnitudine, natura unum esse protestor. Nec aliquid in hac Trinitate nouum extraneúmue, ac si antea non fuerit, postea uero adiectum sit, assero: sed, ut dixi, unius eam naturę, uniusq; substantiæ credo. AR. Sicut tres personas in sua proprietate manentes, ita tres substantias esse, patris, & filij, & spiritussancti, confiteor. Alia enim patris, alia filij, alia spiritussancti substantia. Nec potest ullo modo ingenitæ substantiæ, aut genita filij, aut creata spiritussancti conferri natura. Vnde nec in potestate æquales, nec magnitudine similes, nec natura consortes, à nobis fideli confessione creduntur. PROB. Si hoc totum est, in quo à uobis inuicem dissentire uidemini, id est, quod unus diuersas, alius Trinitatis unam dicit esse substantiam, id nunc disputationis ratio poscit, ut assertiones uestras non subtilitate argumentorum de industria dialecticæ artis uenientium, sed simplicibus & puris diuinæ scripturæ documentis robustius fulciatis.

ARI. Credo quod memoralibus prudentiæ uestræ sensibus Athanasij prosecutionem nequaquam subtraxit obliuio, qua id elegantius perorauit illum debere prauitatis errore notari, q̃ ui noua & inusitata uerborum cõmenta sectatur, adijciens Apostolicis dogmatibus, quod ab eisdem constat traditum non fuisse. PROB. Ita memini. ARI. Ergo Niceni concilij decreta lectione pandantur, & agnosces Athanasium, uel eius autores, Apostolicam fidem nouorum adiectione uerborum eatenus corrupisse, eosq; qui antiquis patrum inhærere doctrinis, ambitione regia usi, censuerint feralibus relegandos edictis. PROB. Si præsentis negotij ratio postulat, ut decretum Niceni recitetur concilij, hoc quoq; Athanasius sua prosecutione designet, ut ex utriusq; uoluntatis assensu, si quid illud offert extrinsecus, recitetur.

ATHA. Causæ congruit, ut rerum gestarum lectionis copia nõ negetur. PROB. Ergo ut desiderat, præfari decreti lectio uentiletur. AV. Et lectum est ita: Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, uisibilium & inuisibilium factorem. Et in unum dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, natum ex patre unigenitũ, hoc est, de substantia patris, Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiæ cum patre (quod Græci dicũt homousion) per quẽ facta sunt omnia, siue in cœlo siue in terra. Qui propter nostrã salutẽ descendit, & incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, in cœlos ascendit, inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt, erat quando non erat, & antequam nasceretur non erat, quod & de non extantibus, uel ex alia substantia aut essentia, dicentes mutabilem aut conuertibilem Deum, hos anathematizat catholica & apostolica Ecclesia. ARI. Peruides uirorum optime Probe, istius decreta concilij, in sugillationem apostolicæ fidei, ausu temerariæ assumptionis fuisse conscripta. Quid enim opus erat nouum hoc homousion uocabulum antiquis dogmatum regulis inseri? Nunquid enim Apostoli, uel eorum discipuli, atq; omnes per ordinem successores, qui usq; ad illud tempus uiuentes in Christi confessione homousion uocabulum ignorabãt, impietatis sacrilegium in fidei ueritate secutos esse dicemus, pro eo scilicet, quod huius nominis notione priuati, sine ipsius prædicationis assertione perrexerunt ad Christum. Si enim à nobis, ut isti penitus mentiuntur, noua introducebatur contra Apostolorum statuta

doctrina, quid utiq; conueniens erat, nouæ à nobis ingeſtæ doctrinæ antiquis Apoſtolorum obuiare doctrinis, & nouitatem uetuſtati præſcribere, non uetuſtatem nouitate peruertere? Vt quid mihi hoc nomen ſequendum imponit? Vt quid me ad huius rei nouitatem uiolentius trahit? Vt quid hoc Apoſtolicæ fidei ſuperadijcit uerbum, cuius nec Prophetæ quidem, nec Apoſtoli uſpiam faciunt mentionem? Quod illud quæſo nomen eſt, ſine quo fides integra eſſe non poſſit, ſine quo Chriſtiani Chriſtianæ religionis abdicantur honore? Vnum enim è duobus in hac cauſa ſequi neceſſe eſt: Si uera eſt homouſij aſſertio, falſa erit Apoſtolorum prædicatio, quæ ſine hoc nomine longa per tempora floruerat: Si uero Apoſtolica fides huius nominis expers uera eſt: ſicuti & eſt, hæc ſine dubio falſa erit, quæ antiquæ fidei nominis nouitatem adiecit. Reuolue cuncta noui & ueteris Teſtamenti uolumina, utrū alicubi homouſion inditum paginis poteris reperire. PROB. Quid his refertur? ATHA. Nominis tantum offenderis nouitate, an etiam ipſius rei uirtutem, quæ hoc eſt ſortita uocabulum, refugis? ARI. Quid dicas, non ſatis intelligo. ATHA. Quoniam res antiqua nouum nomen accepit, non uocabulo nouo nouæ rei uirtus acceſſit, hoc utiq; requiro, utrum res quæ antiqua eſt, ſimul à te cum nominis nouitate damnetur? ARI. Res loqueris tortuoſas, & omni ſtultitiæ miraculo dignas. Si enim homouſion nouum nomen eſt, non dubium quin & res noua ſit, quam ſignificare uidetur. ATHA. Ergo pariter rem, nomenq; condemnas? ARI. Ita planè. ATH. Igitur ſi demonſtrauero rei antiquæ, & ab Apoſtolis traditæ nouum nomen attributum fuiſſe, uictum tandem fateberis? An etiam ſic rem antiquam ſimul cum nominis nouitate condemnas? ARI. Hoc non oſtendes. PROB. Et quæ ratio cauſæ flagitabatur, ut res antiqua nomen acciperet nouum? Nunquid enim priuſquam huius nominis uocabulum ſortiretur, ſine nominis proprietate manebat? Hoc mihi nullam rationis conſequentiam habere uidetur. ARI. Optime. ATHAN. Eccleſiaſticæ ſemper moris eſt diſciplinæ, ſi quando hæreticorum noua doctrina exurgit, contra inſolentes quæſtionum nouitates rebus immutabiliter permanentibus, nominum uocabula immutare, & ſignificantius rerum naturas exprimere, quæ tamen exiſtentium cauſarum uirtutibus congruant, & quæ magis eaſdem antiquitus fuiſſe demonſtrent, non ortus nouitatem menſurent. Et, ut quod dico, planius fiat, utor exemplo in ipſo Chriſtianæ religionis prædicationis nuncio: Omnes qui credebāt domino noſtro Ieſu Chriſto, non Chriſtiani, ſed diſcipuli tantummodo nominabantur. Et quia multi nouorum dogmatum autores exiterant, doctrinæ obuiantes Apoſtolicæ, omnes ſectatores ſuos diſcipulos nominabant. Nec erat ulla nominis diſcretio inter ueros falſosq; diſcipulos, ſiue qui Chriſti, ſiue qui Doſitæ, ſiue Theodæ, ſiue Iudæ cuiuſdam, ſiue etiam Ioannis ſectatores, qui ſe quaſi Chriſto, Eccleſiæ fatebantur, quin potius uno diſcipulorum nomine cenſerentur. Tunc Apoſtoli conuenientes Antiochiam, ſicut eorum (Luca narrante) teſtantur acta, omnes diſcipulos nouo nomine, id eſt, Chriſtianos appellant, diſcernentes à communi falſorum diſcipulorum uocabulo, ut & diuini per Eſaiam oraculi ſermo impleretur, quo ait: Seruientibus uero mihi, uocabitur nomen nouum. Hanc ergo ab Apoſtolis tradi- Esa.62
tam, nouis utendi nominibus formam, Eccleſia tenens, contra diuerſos hæreticos, ut ſanè fidei ratio poſtulabat, diuerſas edidit nominum nouitates. Deniq; patri nouum innaſcibilitatis nomen Eccleſia impoſuit. Cum enim Sabelliana hæreſis genitum ex Virgine patrem uoluiſſet aſſerere, ingenitum contra hanc confitendo Eccleſia tradidit patrem. Vtiq; in diuinis ſcripturis ingenitum nuſquam legimus patrem. Poteſt ergo Sabellius audaciam ſuam in huius calumniæ obuertere quæſtionem, & ſimili, ut tu, propoſitionis genere uti, quo dicat: Cur diuinis ſcripturis ſine ullo proſpectu pudoris uiolentiam facitis, profitendo innaſcibilem patrem, quod ſcriptum oſtendere ualetis? Item, quia eum non ſolum genitum, ſed & paſſum impio dogmate idem Sabellius profitetur, uobis in unum conuenientibus, inter cæteras quas promulgatis fidei ſanctiones, dixiſtis patrem impaſſibilem eſſe, quod religioſè, ſanctèq; uos ſtatuiſſe probamus. Sed hoc itidem ille proclamat. Ergo uſq; quo ueſtræ li-

centiæ audaciam protendetis profitendo, quod scriptum non legitis, impassibilem patrem, quod nec Prophetæ tradiderunt, nec symboli autentici tradidit autoritas, sed hoc & uestra temeritate præsumptum. Rursus prosequuntur ijdem ipsi qui Sirmio conuenerant. Et hanc religiosæ confessionis fidem, de filio statuistis, Deum eum dicentes ex Deo, lumen de lumine. Iam hic Photino, qui ex humanæ generationis natura initium tribuit filio, quanta calumniandi occasio pateat, ipsum te quoq; metiri non pigeat. Cur enim non similes querimoniarum causas intentat, cur non simili uociferatione ipse quoq; insaniat, dicens: Quid dicitis, quid statuitis, quid sequēdum uestro iudicio posteris traditis, confitendo filium Deum ex Deo, lumen ex lumine? Ostendite mihi utrum in eadem filij Dei forma, id est, in autētico symbolo, quod Apostoli tradiderunt, hoc scriptum legeritis. Sed cōtentus sum, cum ibi scriptum non fuerit, saltem mihi de Prophetis legatur, de Apostolorum literis ostendatur. Quis has uocum tulerit nouitates? Quis hoc rudis admittere sensibus patiatur, quod neq; Prophetæ, neq; Apostoli tradiderunt? Item similem patri filiū multis & creberrimis conciliorum uestrorum decretis statuistis. Exurgat nunc Eunomius, qui dissimilem confitetur, & dicat: Vbi hoc legistis, ubi hoc reperistis, utrum ne pater aut filius hac de se usus est uoce? Ergo tu Ari, qui me hodie tali constringis articulo, ut homousion proprie positum in scripturis ostendam, aut facere contra insolentes & furtiuas hæreticæ intelligentiæ prauitates, quædam confessionis nomina non temere præsumpta, sed ex consequenti ratione collecta, fidei autoritatibus fuisse inserta, ita ut tot nouorum uerborum religioso intellectui extiterint absolutiones, quot fuerint quæsitæ uel subministratæ perfidiæ occasiones. Aut si id fateri nolueris, tuis tecum obiectionibus agam. Ostende mihi non ex coniecturis, non ex uerisimilibus rebus, non ex ratione uicini sermonis, non ad intelligendum prouocantibus rebus, non ad profitendum pietate fidei suadente, sed pura & nuda uerborum proprietate, ostende scriptum ingenitum, aut impassibilem patrem, uerum Deum ex Deo, lumen de lumine, aut patri filium similem esse. Nolo mihi dicas, hoc fidei ratio poscit, hoc pietas docet, ad hanc me nominis professionem scripturarum consequentia prouocat. Nolo inquam mihi talia obtendas, quia & in me similia de homousij probatione respuis proferentē. Sed fero in manibus diuinorum uoluminū codices, & eodem sono, ijsdemq; syllabis prædictorum uocabula nominum indita lege. Aut ostēde scriptum filium patri similem, aut fatere dissimilem. Quo hinc erumpas, quo rursus euadas? ne tuis te obiectionibus implicitum propositionis nexus enodādi tibi facultas nulla suppeditet, aut concede mihi ex consequentibus probare homousion, id est, unius substantiæ fidē, aut si concedere nolueris, neganda sunt tibi uniuersa, quæ ipse fateris, quia ea nude posita inuenire nusquam uti poteris. PROB. Si ecclesiasticæ consuetudinis mos est, ut aliqua uerborum uocabula pro coercendis hæreticorū motibus, in fidei autoritate nuda ponantur, quæ tamen ratione consequentium rerum existentium uestiantur, dum eorum ueritas, ex qua originem sumunt, diuinis contineri literis inuenitur, quid dicis Ari, concedis homousion: sicut Athanasius dicit de diuinis scripturis per conuenientes professionum qualitates probari an non? AR. Iste nescio qua syllogisticæ artis uersutia, obiectionem meam conatur eludere. Ego enim hoc mihi ostendi desidero, utrum homousion in dominicæ si lectionis autoritate conscriptum, & ideo aut proprie positum legat, aut ab eius confessione recedat. PROB. Vides quemadmodum in te, tuam referat quæstionem, & ijsdem te quibus uteris, cōstringat articulis, professionis tuę manifestiore, ut ipse exigis, documēto. Aut ei de canonicis literis nude positum ostendas innascibilem, aut impassibilem patrem, aut Deum ex Deo, aut lumen de lumine, aut patri filium similē esse. Quæ omnia, si proprie posita minime demonstrare ualueris, negandi tibi necessitas imminebit, cui discrimini illa, ut uidetur mihi, sola poterit ratio subuenire, ut concedatis uobis ea, quæ in concilijs uestris nude sunt posita, de scripturarū fontibus emanasse. Nam hoc contentionis uitio deputabitur, ut documentum nudi sermonis exigas, cui fidei sensum scripturis copiosius noueris redundare. Sensum igitur quære, unde uocabuli huius natura traxit orignem. Et cum

sensum

sensum inueneris, nomen te inuenisse pariter non dubites. ATH. Quantiscunque rationibus agat, nullatenus potest ab hac intentione remoueri. Nouit enim certissime, quia si ad hoc fuerit, remota huius nominis intentione, descensum, ut ex cõsequentia scripturarũ unam esse patris & filij substantiam, quod est homousion, doceatur, facillime se posse superari, & ideo diffidentiæ ac timoris periculo auectus, nudi sermonis flagitat documentũ. Sed suis est iterum professionibus constringendus. Exigis à me, ut unam patris & filij substantiam, id est homousion scriptum ostendã. Tu autem tres usias, id est, tres substantias confiteris. Ostende igitur mihi, ubi legistis tres usias. Si enim ego unum, hoc est, homousion, ideo negare debeo, quia hoc unde scriptum non inuenio, tu quemadmodum audes tres usias cõfiteri, cum hoc scriptum nusquam poteris demonstrare? PROB. Si extat aliquod ex autoritatibus diuinis documentum proprie & specialiter positum, quo approbetur patris & filij & spiritus sancti tres usias, tresque ut fateris esse naturas, proferatur, quo possit Athanasius à confessione unius substantiæ, quod est homousion declinare, Cum enim triousion proprie in scripturis ostenderis positum, apparebit Athanasium temeritate pertinacissimæ obstinationis in homousion confessione hactenus perdurare, quod proprie positum non potuit demonstrare. Si uero nec tu ipse tres usias demonstrare ualueris, pari mihi conditionis necessitate astrictus esse uideris. ATHA. Doceat tres usias proprie positas, & facio unius substantiæ, quæ est homousion, cessionem. AR. Si tres sunt pater & filius & spiritus sanctus, necessario tres sunt substantiæ, in quibus unaquæque persona separatim & distinctius proprie cognoscatur. ATHA. Hic nulla prosunt argumenta, hic ueritas ex consequenti ratione colligitur, testimoniorum proprietas flagitatur, lege specialiter triousion positum, & noli conijciendo dicere, si tres sunt, pater & filius & spiritus sanctus, necessario sunt tres substantiæ, quia & ego simili conjectura possum ueracius opinari, si unum sunt pater & filius, quia ipse ait: Ego & pater unum sumus, quomodo non est una substantia? Sed hanc disputationis uiam ingredi penitus noluisti, dum à me specialiter positum homousion demonstrandum exigeres testimoniam. Simili ratione, tres usias specialiter & proprie positum sitas doce. Si enim ideo homousij uocabulum negare debeo, quia hoc scriptum nude demonstrare non ualeo, necessario tunc triousion fateri debeo, si proprie positum, hoc te ostendente cognouero. AR. Subsistit proprie pater, an non? ATH. Nisi mihi tres usias proprie positas legeris, nullum tuis interrogationibus dabo responsum. Quis enim non uideat, quo tua intendat obiectio? Vis enim argumento callidæ interrogationis diuersas approbare patris & filij substantias, sed hic argumentis non opus est operiri, ubi manifestiore testimonio proprietatis trium substantiarum exigitur documentum, sed si à proprietate testimoniorum, aut rerum consequentia transire desideras, hoc ipsum publicæ conscientiæ innotescat, non te potuisse tres usias proprie positas demonstrare. Et cum utrinque hoc articulo solueris, obiectionibus uel interrogationibus tuis satisfaciam necesse est. PROBVS. Quantum uestræ disputationis intentio monstrat, nec tu homousion, nec iste triousion proprie & specialiter positum ualetis ostendere. Vnde ne puerili concertatione in rebus superfluis diutius immoremini, ab hac exactione documenti tandem utrique desinite, homousion, aut triousion de scripturarum autoritate colligite. Non enim fas erit, de nominis appellatione dubitare, quod testimoniorum copiosa congestio firmius poterit roborare. ARIVS. Quoniam hoc tua decreuit sententia, debere nos rationum persuasionibus ex rerum consequentium causis prædictorum nominum uirtutes colligere, nec id Athanasio uideatur difficultate nudi me demonstrandæ ueritatis uocabuli proprietatis documenta quæsisse, ita faciam, ut tui est decreti sententia promulgatum. Ego enim compendio magis uti uolebam, ne lõgius orationis intentio euagata, ambiguis sensibus ueritatem obumbret. ATH. Non potest fides uenire in dubium, quæ ueritatis fulta præsidio, crassiora mendaciorum nubila, fulgidæ claritatis lumine dissipat. Non enim potest proprijs carere uiribus, quæ non eget extrinsecus suffragiorum amminiculis adiuuari.

IN DIE SEQVENTI.

PROBVS iudex dicit: Quoniã uos initi fœderis pacta indeclinabili sententia seruare non dubito, quibus id uobis inuicem concessisse uidemini, ut unius substantiæ, uel trium substantiarum professionem, ex diuinarum consequentium literarũ luculento disputationis examine comprobetis, omissa scilicet quæstione puri uocabuli atq; propriè positi, exigatis iam nunc, & ipsius placiti ratio poscit, ut cuncta humanæ argumentationis cauillatione remota, de sacris diuinarum autoritatum uoluminibus, patris, & filij, & spiritussancti, aut unam, aut diuersas proferatis esse substãtias. Ad quam rei probationem, non tantũ (ut opinor) mea, sed cunctorum penè mortalium mens ita est pendula expectatione suspensa, ut si tanti negotij merita paterentur, sine ullius diei conferendi ratione, uel alicuius momenti intercapedine, ad summam ueritatis atq; ad calcẽ manifestissimæ notionis desideret peruenire. Vnde ne tam religiosa fidelium, & ueritatis cupida frustretur intẽtio, omni lenocinio luxuriosæ orationis exploso, de re, de causa, de competẽtibus, de necessarijs agite rebus, omnem, ut dixi, uerborum ambitum, & procul à causa euagantes locutionũ phaleras, leporemq; sermonum cautius euitantes, ut disputationis uestræ narratio, ueritatis magis, quàm cothurnato mentis ornetur eloquio. ATHA. Licet etiam dudum crebro ac sæpius de unitate substantiæ citra acta disputauerim, measq; disputationes scripto mãdauerim, quibus à me in hac disputatione aliquid amplius addi possit, tamen quia hæc extrinsecus nullo eminus aduersante dicta sunt, necesse habebo hæc eadem rursus repetere, & in hoc publicæ actionis examine comprobare, quo possit tui iudicij sententia comprobare. PROB. Si non fuerint Arij replicationibus tenuata, tunc uestra poterit firmari sententia. AR. Vt quid hæ fraudum tendiculæ proponuntur? Vt quid in primordio nefandæ assertionis iudicis sententia prouocatur? Agamus primum quod nobis agendũ necessitas demonstrandæ ueritatis imponit. Inculcetur humano auditui fidei nostræ professio, percipiant indicia, quibus modis, quibusq; rationibus, quibus denique documentis nostra fulciatur assertio, & tum demum promulgationem sententiæ, quæ in nostro utique nequaquã pendet arbitrio, de iudice postulabimus. PRO. Præfationis meæ nuper in hoc actionis principio habitæ, & spõsionis uestræ dudum præteritis gestis insertæ, meminisse oportet. Quibus id peroratum est, omissis superfluis, ad arcem negotij debere descendi, quod debetis tandem aliquando actitare.

ARI. Doceat patrem, & filium, & spiritum sanctũ unius esse substantiæ, unius deitatis, unius maiestatis, unius uirtutis, unius honoris, quod satis improuide, nimisq; incauta professione solet populus iactitare. ATH. Profiteris filium uere de patre natum, an non? ARI. Profiteris ipse patrem alicuius deriuationis uel diuisionis uitio subiacere non posse, an non? ATHA. Valde profiteor. AR. Ego quoq; profiteor filium ex patre natum esse. ATH. Id esse, arbitraris natum ex patre, quod etiam de patre? AR. Sufficit tibi quod ex patre dixerim natum, quod etiam facillime ostendo. Quid callidis uteris argumentis? Cæterum de patre natum nusquam mihi interim ad præsens occurrere potuit. Ex patre uero scriptum esse recolo, Ioanne Apostolo dicente: Qui diligit patrem, diligit eum qui natus est ex eo. ATH. Ergo nihil interesse putas, utrum ex ipso, an de ipso natus dicatur? AR. Si mihi demõstrare uolueris, propriè positum filium de patre natum, tũc quid inde sentire debeam, æstimabo. Verum, quia in plerisq; exemplaribus uariè positum esse non nescio, ut in ijsdem locis, quibus de ipso legitur, in alijs codicibus ex ipso legatur. Sed utrum hoc interpolantium fraude, an huius rei significatione, id est, ut hoc sit ex ipso, quod etiam de ipso factum sit, non satis uideo. Nec hoc nostræ fidei aliquod potest afferre præiudicium.

ATH. In hac tua prosecutione diligenti admodum cura exposita ratione aduerti. Sed quod tantum nostræ dixeris, & non utrorumq; designaueris fidei, nõ posse præiudicium in his uerbis afferri, satis miratus sum, & arbitror quod fidem tuã munire festinans ita posueris, sperans me exinde leuiter sine aliquo documento posse transire. In Euangelio quoq; de patre dominus dixit: Spiritus est. Et ut se de patre natũ ostenderet, ait: Quod natum est de carne, caro est: & quod natum est de spiritu, spiritus est,

quia

quia Deus spiritus est. Ego de Deo patre exiui. Ecce filium de patre natum, ipso filio docente, ostendi. AR. Satis callidis & suspiciosis uteris disputationibus, quo dicas quod ad fidei meæ munitionẽ hoc dixerim. Sed ut de sensibus tuis omnis suspicionis ambiguitas auferatur, ut superius fatus sum, utrorumq; fidei, siue ex ipso, siue de ipso natus dicatur, nullum potest penitus afferre in aliquo præiudicium. ATH. Generãs pater Deus ex se, id est, de seipso filiũ, hoc genuit quod est ipse, an aliud aliquid? AR. Hoc utiq; quod ipse est genuit, quia Deus Deum genuit, lux lucem genuit, perfectus perfectum genuit, omnipotens omnipotentem genuit. ATH. Ergo non extrinsecus, neq; ex nihilo, neq; ex aliqua præcedente aut subsequente materia, sed ex seipso genuit. Et non aliud, quàm id quod ipse est, genuit. AR. Alius alium genuit. ATH. Et nos cõfitemur, quia alius aliũ genuit, id est, pater filiũ: Sed sic de seipso, id est, de eo, id est, quod ipse est, genuit, quia alterius substantiæ, uel diuersi generis filius esse non potest, ac sic unius atq; eiusdem cum patre substantiæ erit. AR. Si nosses in quantos perfidiæ errores, unius substantiæ professio uergat, nunquam profecto inter patrẽ & filium huius nominis faceres mẽtionem. Nec disputationem tuam, quibusdam interrogationum gradibus incisam, tali conclusisses articulo, ut ad hunc impiæ professionis deduceres finem. ATH. Quod sit impium atq; sacrilegum, diuersas patris, & filij, & spiritussancti profiteri substantias, & q; piũ sit atq; religiosum unius eos, religiosæ ac piæ substantiæ confiteri, scias me ò Ari, penitus ignorare non posse. Et hoc non humana opinione collectum, nec coniecturis & argumentis inuentum, sed cœlestis doctrinæ magisterio traditũ demonstrabo. PROB. Prius mihi uim qualitatemq; terum assignate, tum demum poterit demonstrari, utrum patri, filioq; cõueniat. ATH. Substantia quidem duobus appellationum generibus distinguitur. Et est quidem unius generis qualitas hæc, quæ existẽtis naturæ essentiam indicet. Aliud uero est substantiæ genus, quo ille, qui habet ab his, qui non habent, deriuatur. Et ut planius fiat quod dico, manifesta expositione assigno. Verbi gratia: Homo generis sui ac naturæ substãtia est. Rursus si quid illi est, quod extrinsecus est, id est, in materia auri, uel argẽti, aliarumq; specierum possidendarum, substantia eius dicitur. Et cum eiusdem uocabuli una uideatur appellatio, duas tamen res significare uidetur. Sed nos de illo substantiæ genere disputamus, qua unaquæq; natura, ob id quod est uel subsistit, substantia nuncupatur. Et quicquid ex se de seipsa genuerit, non aliud esse potest, quàm id quod ipsa est. Deniq; homo pater generans filium sui generis, id est, suæ substantię hominem generat, quia homo hominem generat. Et rectè suæ substantię hominem generat, quia ueritas nouitatis substantiarum diuersitatem nõ recipit. Diuersitas autem substantiæ est, ut exẽpli gratia dixerim, si homo pecudẽ gignat, uel si cuiuslibet generis pecus, alterius generis pecus, alterius generis pecudẽ generet, id est, si bos generet asinum, uel si ouis generet caprã, quæ quoniam in diuersitatem generis pergit, monstruosa generatio erit, suæ naturæ proprietatẽ minime seruans. Rursum in elementorum qualitatibus, quę sit substantiarũ diuersitas uel proprietas, operæpretiũ est aduertere. Verbi gratia: Vniuscuiusq; ignis uel luminis natura, id ex se, quod ipsa est, ministrare uidet, ut lux fulgorẽ, ut ignis incendiũ, & in hoc officij sui genere subsistẽs, substãtię suæ intemeratã uidet seruare naturã. Si uero lux ex se tenebras gignat, mutationi obnoxia erit, alterius à se generis materiã tribuẽs, quia in hoc immutabilitatis suę illibatã poterit seruare substantiã. Si hoc quod ipsa est, ministret ex sese. Cæterũ si, ut dixi, id quod ex sese tribuit, aliud erit, q; ipsum quod tribuit, tũc alterius substantiæ dici poterit, quod omnino naturarũ omniũ qualitas, uel ordo, uel ratio non admittit. Age nũc, si uidet iam à terrenis ac uisibilibus, in superiora mẽtis oculũ erigamus, ut ex his, quæ facta sunt, infectæ uirtutis substantiã cognoscamus, apostolicę autoritatis edocti magisterio, qui ait: Inuisibilẽ diuinitatis uirtutẽ, per ea quæ sunt, intelligi debere. Dixit Arius: Ergo filiũ ex patre natũ esse, & deus deũ genuit, lux lucẽ, in qua ꝓfessione unũ erit è duobus ꝓculdubio retinendũ: Aut enim ex seipso generãs, id quod ipse est, genuit, & ob hoc filius unius cũ patre substantię erit, aut si alterius à se generis Deum genuit, uera natiuitas dici non poterit, quæ proprietatẽ substantię generantis seruare

non potuit. Et cõ disputationis ratio deducitur, ut aut omnino natus non sit, aut degener natus sit, quod utrunq; fateri perabsurdum & impium esse uidetur. PROB. Si quid sibi contra hæc Arius competere nouit, edicere non moretur. AR. Simplicis atq; immutabilis naturæ Deum esse non reor Athanasium ignorare, qui si, ut idẽ asseruit, de sua substantia generauit, mutabilis proculdubio erit. Necesse est enim ex sese generando, aut partem substantiæ per deriuationis generationem perdidisse, aut diuisionis uitium perpeti potuisse. Ego enim Dei patris substantiam, neq; ex se aliquid dedisse, neq; in partium qualitates deriuatam fuisse, neq; accessionis, uel detractionis, aut aliquid huiusmodi, quod sit passioni obnoxiũ sensisse, uel sentire potuisse confiteor. ATHA. Sed neq; nos passionum conditionibus diuinam credimus subiacere naturã, sed impassibilem patrem impassibiliter ex seipso, id est Deo, Deum, quod ipse est, filiũ generasse fideliter confitemur. Nec nos diuisionum, uel deriuationũ, ac partium cunctarumq; rerum, uel passionũ genera, quæ inani solicitudinis timore aucstus obijcere noluisti, à professionis ueritate deflectunt, ut negemus Deum ex seipso ob hoc generare non potuisse, ne uideatur his passionibus subiacere. Quid igitur religiosius, quidue sanctius, ac diuinis sit magis congruum legibus, æqua obsecro uos, ô auditores, iudicij lance pensate, erigite mentis oculos, & terrificum futuri examinis diem metuentes, quid magis catholicæ & apostolicæ ueritati cõgruat, religiosa mentis intentione respicite, utrũ fateri omnipotentem Deum impassibiliter ex seipso filiũ generasse, an illud potius opinari debeamus, ne passionis uitio subiaceret ex seipso, id est, ex sua substantia filium generare non potuisse. Ego enim id astruo, id clarissima uocis professione asseuero, quod sicut Deus impassibilis, ita & omnipotens est. Credo ergo eum de sua substantia potuisse filiũ generare, nec tamen alicuius passionis uitio subiectũ fuisse, quoniam diuisio ac deriuatio, cõtractio, accessio, fluxus, uel si qua similia huiusmodi esse possunt genera passionum, corporeis & contrectabilibus, atq; ex diuersitate cõpositis conueniunt rebus. Deus uero, qui nullis corporeis schematum circũscribitur signis, nec aliquibus distinguitur membrorum lineamentis, uitio subiacere potest passionis? Et rectè in eodem generationẽ profiteor, quia genuit, & rectè impassibiliter nihilo minus confiteor, quia passibilis nunquã fuit. AR. Num igitur, quia in Deo omnipotente negari non potest, idcirco ea eum perpeti nõ posse fatendũ est, quæ omnino incorrupta eius diuinitatis substantia nõ recipit? Vnde ualde inhonestũ, & satis impietate plenum esse uidetur, ut per unius professionem substantiæ, nec patrem propriè subsistere, nec filiũ in sua proprietate extare credamus. Illuc enim nephandæ perfidiæ huius uergit intentio, ut permixtis & in unius rei copulatione è diuerso collectis atq; cõfusis patris & filij personis, in sua (ut dixi) proprietatis singularitate minime subsistere ualeat. Illud etiam nimis horrendum & procul à fidelium mentibus emouendum, in hac tua professionis perfidia continetur, inuiolabilem patrem de sua substantia generando, corruptionis ac diuisionis uitium declinare minime potuisse. ATHA. Veritate diuinæ generationis, uelut modis insolubilibus arctius obligatus, per (nescio quæ) nephandæ intentionis molimina, qua diuinam certum est carere naturam, euadendi suffugium quæris. An corruptionem incorrupto, passionem impassibili, impotentiam obijcis omnipotenti? Sed hæc crebro ac sæpius repetens, nullatenus diuinæ maiestatis reuerentia à tam nephandis obiectionibus arceris: sed quantum uideo, sine ullo pudoris intuitu, iniuriam uenerandæ filij natiuitati obuius properare cõtendis. Sed te effrenatius euagantem, & uelut undoso æquoris gurgite naturali quadã licentia fluctuãtem, diuinæ autoritatis testimonia coercebunt, & inter certos diuinæ professionis limites coarctatũ, legaliũ constitutionũ metas egredi non sustinebũt. Inculcat igitẽ humanis sensibus sacro illo professionis suæ oraculo diuina maiestas, ac se filiũ de o ccultis substãtiæ suę arcanis ineffabiliter genuisse testatur, & dixit: Ex utero ante luciferũ genui te. Vnũ est ergo in hac
Psal. 119 diuinæ professionis contestatione tenendũ. Aut de sua ineffabiliter substãtia filiũ incorruptibiliter genuit, aut ne corrũperetur, omnino non genuit. Sed ego hãc integrę fidei partẽ eligo, quæ me religiosum cõtestãti de se Deo suadeat famulari, ne ulla humanæ

manæ passionis obstacula, ex infidelitatis sacrilegio desendat. Nullatenus enim potero reuocari,ut merito non credam Deum generare potuisse, nec humanæ consuetudinis more corruptioni potuerit subiacere, cum hoc mihi satis esse non dubitem profitendum,de Dei substantia natum esse,quem constat de patris utero processisse.

ARI. Quantum tuæ prosecutionis intentio monstrat, compositum nobis & corruptioni obnoxium,uis introducere Deum, qui etiam in eum corporalem uteri appellationem accipere non metuis. Necesse ergo erit, ut aut membris compositus sit, si uterum habet, aut corruptioni, ut dixi,obnoxius, si de sua substantia generauit.

ATHA. Recte hoc me sensisse argueres,si ego Deum habere uterum, propria temeritatis præsumptione, sine ullo legis diuinæ testimonio affirmassem. At cum ipse Deus ad refellendam credere nolentium insaniam, hoc de ipso pronunciare dignatus sit, quo euidentius per uteri nuncupationem, non extrinsecus, non aliunde, sed de seipso, id est, de sua substantia se filium generasse doceret, cur mihi uitiosæ credulitatis notam infigis,cum potius Deo dicere possis, si habes uterum, compositus eris,si de te ipso genuisti, corruptioni obnoxius eris. Nam ita Dei uterus sine aliqua membrorum compositione accipitur,sicut oculi,& manus,& pedes,sine ullis distinctionum lineamentis merè referunrur. Sicut ergo oculos, quia omnia uidet: aures, quia omnia audit:manus,quia omnia operatur:pedes,quia ubiq; est:ita uterum, quod de ipso ineffabiliter genuit, accipere debes. Nec te oportet infideliter opinari, quia & si de seipso genuit,corrumpi utiq; non potuit,quem ut omnipotentem & incorruptibilem generare potuerit, & ne hac ipsa generatione corrumpi potuerit, fideliter conuenit profiteri. Nam si mirabiliter ex Virgine contra rerum naturam & incorruptibiliter creditur natus, quanto magis ex patre credendus est incorruptibiliter genitus? Si enim substantialis natura Virginis, quæ ex seipsa utiq; corruptibilis naturæ conditione, passioni & corruptioni potuit subiacere, intemerata pudoris integritate, & infractis uirginalibus claustris, mirabili incorruptionis integritate filium genuit, cur non magis, ut dixi, incorruptibilem Deum, genito ex se incorruptibiliter filio, corrumpi non potuisse credamus? Et ut nouum atq; infandum monstruosę opinionis genus damnabile metuis fateri, Virginem partu non potuisse corrumpi, & formidare Deum, ne corruptionis uitio subiaceret, si de sua substantia generaret. Volente igitur Deo, corruptibilis naturæ Virgo sine ullo pudoris damno filium generauit, & ipse qui incomparabiliter cunctis naturis incorruptibilior permanet, hoc sibi præstare non potuit, ut de sua substantia filium incorruptibiliter generare potuerit? Ergo quia Deum de seipso filium generasse, & diuinarum scripturarum restantur eloquia, & in sua id Arius superiori prosecutione fassus est, iudica uirorum optime Probe, quis magis cum diuinis conueniat scripturis, utrum ne ego, qui ob hoc unius substantiæ cum patre filium esse confiteor, quod uidelicet ex ipso, & non aliunde dignoscitur natus, & ob hoc rursus incorruptibiliter genuisse profiteor, quia excellentissima diuinæ maiestatis substantia, per suam ineffabilem potentiam corruptioni subiacere nullatenus potuisset, an iste qui in tam ancipitis intelligentiæ discrimine positus, quo fidei suæ pedem referat, nescit. Nolens enim confiteri Deum de sua substantia incorruptibiliter genuisse, in ea confessionis necessitate attrahitur, ut neget omnimodo genuisse. Sed hoc ipsum negare obuiantibus undique, & clara uociferatione exclamantibus, siue Propheticis, siue Apostolicis uocibus, nunquam sine dubio poterit. PROBVS. Quicquid in hac prosecutionum uestrarum assertione agnoscere potui, ultima examinis nostri sententia retinebit. Nunc uero, si qua uos adhuc de diuinis scripturis fidei uestræ congruentia superesse putatis, proferre dignamini, quo facillime queamus processu disputationis, quid ueri ratio contineat indagare. ARIVS. Quod tam breuibus & exiguis quæstionibus in omni illa disputationis meæ narratione usus sum, Christiani pudoris, ac uerecundiæ fuit, ut disputationis nostræ trames leuibus inchoaretur initijs. Sed quia uideo Athanasium, perspicuæ ueritatis robustissimam firmitatem, quibusdam arietantium impulsionibus quatere, acrius contra eum & ualidius opinor dimicandum.

Die

Dic ergo patrem & filium unius esse substantiæ. Sed illa intemerata ineffabilisq; es-
sentia, quæ pater est, nec redundans unquam, in seipsa fuit, ut merito, quasi exube-
ratione quadam, sine damno sui in eadẽ substantia genuerit filium, cum eius essen-
tiæ, quæ alijs omnibus infinita atq; immẽsa sit & incorporea, nihil esse possit exube-
rans, si quidem determinatorum sit exuberare, quod est quasi extra se effluere. De-
us autem qui uniuersa complectitur, nihil extra se habet, aut quod effluere potest,
aut infinitus est, quo poterit redundare, tunc quid effluere eorum est qui accipiunt
incrementa. Qui si accipiunt, aliquando necesse est, ut semper accipiant, & nihilomi-
nus pari exuberatione semper & generent. Sin autem incrementa non accipit, quod
ipsi etiam fatemur, nec effluit, nec redundat, quod æquale cum patre esse dicatur,
cum filium genuit ex sese, substantiam utique diuisit in filium, & paternam tantum-
modo ante substantiam pro rata parte secretam à sese, ac resectam, filium nomina-
uit, tantumq; sibi detraxit pater, quantum in filium contulit, quo tamen ipso quic-
quid est filius, aut hodie caret pater, & perfectus non est, aut eo si non indiget, quasi
superfluo abundauit. Quod utrunque in Deum non cadit, cum & in hoc ipso qui-
dem patris & filij nomen esse non possit, ubi non habita generatio est, sed potius
facta discissio. Tunc quidem necesse est, omne quod diuidi potest posse corrum-
pi. Quæ si, ut manifestum est, in Deo esse non possunt, cur non potius uoluntatis &
charitatis esse filium confitemur? Quæ quidem uoluntas Dei in hominibus quidem
non libera est, nedum in Deo aliqua lege teneatur. Qui si non est filius uoluntatis, su-
perest ut coactus Deus quasi aliqua lege naturæ filium edidisse uideatur. In qua qui-
dem generatione id genitum quod erat pater, quædam patris pars filius nominatur,
incertumq; est, quid pater, quid filius debeat nominari, cum in duas partes Dei sit di-
uisa substantia. Illud uero, quod quasi ad proprietatem substantiæ naturalis demon-
strandam paterni oraculi testimonium protulit, ut merito patrem ex eo quod ipse
est, filium generasse credamus, quia dixit: ex utero ante luciferum genui te, quàm id
absurdum, quamq; ineptum sit, apertissime demonstrabo. Siquidem non solum ali-
quanta in ordine rationabilium creaturarum consistentia, sed insensibili elemento-
Esa.1 rum qualitate subsistentia, de Dei utero legimus processisse. Ait enim: Quis est plu-
uiæ pater, uel de cuius utero procedit nix? Num igitur, quia hæc rigentis & torpidi
elementi qualitas diuino legitur utero procedere, idcirco unius eiusdemq; cum eo
creditur esse substantiæ? Aut quia rursus homines Deum legimus genuisse, ut ipse
Exod.4 ait: Filios enutriui & exaltaui: Et iterum: Primogenitus meus Israel est. Ac rursus:
Omnis qui natus est ex Deo, non peccat: Idcirco rectius opinabimur homines cum
Deo unius esse substantiæ. Aut quia idem Apostolus totius creaturæ uniuersita-
1 Ioan.3 tem generali pronunciatione comprehendens, ex Deo asserit esse, dicens: Quoni-
am ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ob hoc prudentius conijciemus, uni-
uersitatem creaturæ hoc esse, quod Deus est, aut unius cum eo esse substantiæ, quod
uidelicet ex ipso legitur substitisse. Sic ergo & filium cum ex Dei patris utero pro-
cessisse fatemur, non ad indicium unius naturæ, sed ad inuestigabilium secretorum
arcana multum competenter debemus accipere. ATHANAS. In ludis theatrali-
bus hi qui figurarum uarietate mutantur, diuersi quidem alij apparent oculis intu-
entium. Nam idem ipse qui aptatæ imaginis specie rigidius quondam incesserat, ite-
rum uultu in hoc ipso aptato, alterius membrorum motibus ludens, in mollitiem re-
soluitur fœminarum: ita nunc uidetur mihi Arius, quæstionum imaginibus immu-
tatis, uelut diuersa inijciens similitudinis uarietate formari. Nam hoc quod dudum
comptis & breuissimis disputationum obiectionibus intentauerat, sub alterius præ-
textu imaginis, iterum ac sæpius repetens, à proprietate quæstionis illatæ omnimo-
do non recessit. Neq; enim, quia nunc latius & diffusius perplexa uerborum ambage
seriem propositionis extendit, idcirco aliud egisse uidendus est, quàm superius con-
uincitur actitasse. Dixit enim ob hoc patrem & filium unius non posse esse substan-
tiæ, quod eadem paterna substantia, nec exuberatione amplissimæ deriuationis in
augmenti copiam effluere possit, utpote, quæ nullis metarum terminis aucta, finali-
bus nequeat

bus nequeat modis arceri, quoniam eius est exuberationis copia redundare, quæ certo, ut diximus, concluditur fine: nec rursus, uelut integram & intemeratam portionis defectionem aliquam pertulisse. Sed hæc omnia passionis genera diuinæ naturę non cōuenientia, iam superius calumniosius magis quàm uerius dignoscitur intentasse. Quibus nos religioso fidei intellectu, competenter constat dedisse responsum. Neq; enim exuberatione substantiæ redundantem filium dicimus, neq; rursus defectæ naturæ portiunculam nominamus, sed perfectum patrem, perfectum filium, non ex his quæ in eo superfluis exuberationibus redundabant (quod dictu nephas est) sed ex seipso, id est, ex eo, quod ipse est, impassibiliter, indiuisibiliter, incorruptibiliter, sine diminutione, sine discissione, sine affluentis copiæ redundatione, sine ullo omnino passionis genere ineffabiliter credimus natum. Et idcirco fatemur unius esse substantiæ, quia non aliunde, non ex nihilo, non ex subiacentibus uel præcedentibus materiarum qualitatibus, sed propriè Deum de Deo, lumen de lumine, uirtutem de uirtute, sapientiam de sapientia, extitisse fideliter fatemur. Nam si alterius ac diuersæ substantiæ, ut Arius arbitratur, filius esset, non diceret, sicut pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso. Nam sicuti est pater, ita & filius. Et si idem habentes se, unius sunt proculdubio substantiæ. Neq; aliud est uiuere patris, & aliud uiuere filij, sed hoc est uiuere, quod & esse, id est, non aliud est ipse pater, aliud uita eius, sed uita essentia. Alioquin compositus uidebitur, ex diuersitate subsistens, si aliud ipse, aliud uita eius significare uideatur. Quia ergo apparet uitam patris, hoc esse quod ipse est, Sicut enim habet uitam in se, sic dedit filio habere uitam, id est, sic est esse filij, sicut est esse patris, non dubium est patrem et filium unius essentiæ atq; unius esse naturæ. Nam & quod ait: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem, unitatem proculdubio uoluit indicare substantiæ. Quia secundum superioris disputationis intelligentiam, non aliud est nosse patris, & aliud esse, hoc ipsum enim, quod est nouit, & quod nouit est, quia non aliter nouit, & aliter est, & quia filius sic nouit patrem, sicut pater eum nouit. Notionem uero, in Deo essentiam esse diximus, non dubium, quod sicuti est pater, ita & filius, ac si diuersitatem non admittat, resq; uno ac simili modo subsistat. Deniq; ut hanc patris & filij unitatis substantiam plenius nosceremus, quædam nobis diuinæ scripturæ rerum uisibilium exempla posuerunt, quibus nos ad inuisibilium intelligentiam religiosius prouocarent. Nam paterni luminis splendorem, & bonitatis eius imaginem filium posuere. Non quod ad res diuinas metiendas corporalium satisfaciant exempla specierum, sed quia ineffabilis illa natura exprimi non potuit, quædam ex his quæ uidentur, similitudinis proferuntur testimonia. Vt sicut splendor & ignis, diuersæ non sunt substantiæ, Vel sicut imago ab eo, cuius imago est, in aliquo differre non potest, ne fictum in se aliquid, aut diuersum retinens, perfecta & uera esse non possit, ita pater & filius, non diuersæ, sed unius credantur esse substantiæ. Et quia nonnulla, exempli gratia, protulit testimonia, quibus astrueret, ita esse omnia ex Deo, ut non tamen de eius credantur processisse substantia, Interrogo, utrum sic filium ex patre asseret extitisse, sicut uniuersa ex ipso extitisse narrantur? Quid ergo dicis? Sic ne debemus accipere filium de patris utero processisse, uel ex patre genitum esse, sicut homines ex Deo natos, uel sicut nix ex eius utero legitur procedere, an longe aliter? Sed quæso unum è duobus respondeas, aut similiter, aut non similiter dicas. ARIVS. Non similiter uniuersa ex Deo extiterunt, uel genita sunt, sicut filius. Aliter enim filius, aliter extitit creatura.

Ioan. 5

Ioan. 10

ATHA. Si filium longe aliter, quàm creaturam extitisse fateris, cur in eius natiuitatis generatione, rerum factarum exempla protulisti? Hi enim qui disparibus modis propriæ originis sumpsere principia, non æquo intelligentiæ sensu corporari mihi uidentur. Quod quia illuc prosecutionis tuæ intētio uergit, apparet te Photiniani dogmatis errorem sacrilegum defensare. Nanq; & ipse cum filium Dei de patre genitum abnegaret, atq; talibus testimoniorum documentis coarctaretur, quibus luce clarius demonstratur filium Dei, Deum uere, & propriè de patris substantia genitum, illuc impietatis suæ molimina uertit, ut ijsdem modis, eodemq; rationis ordine, filiū de patre assereret natum, sicut homines per adoptionis gratiam, in diuinæ generationis prolem

prolem legimus consecratos. Quo tu quoq;, licet alijs uiarũ indicijs gradiens, ad eundem tamen infidelitatis cõpitum peruenisti, asserens non ob hoc de illa ineffabili patris substãtia filium natum debere intelligi, quod ex Deo genitus, uel ex patris utero legitur processisse, cum ratione cõsimili non solũ homines ex Deo nasci, uerũetiam insensibilium elementorum qualitates paterni uteri generatione processisse legatur. Et licet etiam prosecutionis tuæ narrationes unius sermonis pronunciatione dissolueris, quod dixisti longe aliter filium, quàm creaturam diuinitus extitisse, tamen quia breuitate sermonis obscurius & perplexius probati, intentionem legentiũ tetris quibusdam nebulis obruisti: idcirco nunc ego lucidius & planius, quæ obscura sunt, & ueritatem obumbrant, in luce manifestissimę clarissimeq; proferam notionis. Ostendam igitur, quantũ ad proprietatem diuinæ generationis pertinet, hoc esse ex Deo nasci, quod est de ipso generari. Et ut manifestioribus diuinarum scripturarum testimonijs utar, euangelicum proferam documentũ. angelus ad Mariam loquitẽ, dicens:
Luc.1 Spiritussanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei. Et item Apostolus: Cũ autem uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege. Num igitur, quia angelus Mariam sic affatus est, ut non de ipsa, sed ex ipsa gignendum diceret filium, & quia Apostolus ex muliere, non de muliere natum asseruit filium, ob hoc in Christo ueri hominis natiuitatem nequaquam profitebimur, aut extrinsecus, & non proprie, uirginali credemus utero processisse? Cernis igitur superfluè te in diuinæ generationis natiuitatem uisibilium creaturarũ exempla protulisse, cum euidentioribus testimoniorum documentis appareat, id esse ex ipso, quod est etiam de ipso
Gal.4 generari. Vnde mirari me fateor, cum creaturæ nomen in filium refugias, & non factum, sed uere, sicuti est profitendum, ex patre genitum credas, Photini te quodãmodo, & si non integris, uerisimilibus tamen prosecutionum generibus impietatis fuisse dogmata imitatum. AR. Quis potius Photini sectetur perfidiam, utrum ego, qui ea quæ filius ad demonstrandam diuinitatis suæ longe inferiorem, & non in omnibus similem naturam locutus est, secundum suam deitatem dicta accipio, an ipse tu, qui ponis cuncta humilitatis exempla, non fucatis uerbis, nec simulata operis efficientiæ peractis, homini reputans assumpto? Nanq;, ut nõ solum alterum se, uerumetiam in-
Ioan.14 feriorem patre ostenderet, ait: Pater maior me est. Qua professione euidentius declarat, patris & filij diuersas esse substantias. ATH. Duas profiteris in Christo esse naturas, an non? AR. Quis hoc impius negauerit Christum Deum & hominem confitendum? ATH. Debemus igitur eorum quæ Christus locutus est, aliquanta diuinitati, aliquanta humanitati ascribere, an sine ullo partitionis discrimine, uniuersa aut Deo, aut homini assignare? AR. Hoc non solum irreligiosum, sed summę putabitur esse dementię, ut omnia eum, aut secundum diuinitatem, aut secundum humanitatem locutum fuisse putemus. ATH. Si ergo secundum professionis tuæ sententiam, aliquanta diuinitati, nonnulla uero humanitati ascribenda sunt, cur non hoc quod ait: Pater maior me est, humanitati, & quod ait: Ego & pater unum sumus, diuinitati reputamus? Nanq;, ut noueris, secundum id quod homo erat, eum dixisse, pater maior me est, ait: Si diligeretis me, gauderetis utiq;, quia uado ad patrem, quia pater maior me est. Rogo itaq;, cum filius secundum diuinitatis suæ potentiam uniuersa impleat, nec sit aliquis locus eadem diuinitate uacuus, utpote, qui cœlum & terram atq; inferna pari omnipotentia impleat, quomodo ait, uado ad patrem, cum quo & semper erat, & à quo nunquam recesserat? Eius enim est ire, & uenire, qui aliquibus locorum terminis circũscribitur, & eum in quo erat, deserens locum, ad eum ubi non erat, ueniat. Nisi, quia utiq; de illo quem assumpserat homine, loquebatur, quod erat iturus ad patrẽ, à quo & uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Cęterum uerbi diuinitas uniuersa implens, nullis locorũ terminis separatur, sicut nihil est unde discedat, ita nihil est quo ueniat. Et hoc modo apparet, secundũ id quod homo est, non solum patre, uerũetiam angelis minorem. Nam si secundũ id quod Deus est, eum minorem accipere uolueris, pari conditionis necessitate etiam angelis, secundũ diuinitatis naturam minor esse uidetur. Deniq; Apostolus ait, necnon & Psalmographus: Minorasti eum paulo minus

minus ab angelis. Si ergo nulla ratione admittitur, ut ſecundum id quod Deus eſt, ma
ior angelis habeatur, apparet hoc minorationis officiũ, non Deo uerbo, ſed homini
reputandum aſſumpto. PROB. Vt tua in omnibus fulciatur aſſertio ueritate, con-
uenit à tuis partibus, patrem, & filium, & ſpiritum ſanctũ, diuinorum teſtimoniorum
lectione unius approbare ſubſtantiæ. ATH. Quoniam excellentiã tuam perſpicio
huic rei inſtantiſſime ac fideliter innuere, ut patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum u-
nius eſſe ſubſtantiæ demonſtremus, atq; filium de patris ſubſtantia natum, ex diuinis
uoluminibus approbemus: Quanquam omniũ proſecutionum mearum ſentẽtia ita
ſe habere monſtretur, ut ſicuti hominum, uel quorumlibet animalium genus ſuę ſub-
ſtantiæ ſimiles gignat, nec homo bouem, nec bos hominem generet, ſed ad ſuam ſi-
militudinem, id eſt, ſuæ ſubſtantiæ, unaquæq; res procreetur, mirari utiq; non debeo,
Deum potuiſſe de ſua ſubſtantia filium generare, cui totum poſſe ſubiectum eſt: Sed,
ut ſcripturarũ teſtimonio mea oratio peruagetur, aggredior ipſius opitulatione mu-
nitus, filium de patris ſubſtantia ineffabiliter natum eſſe, diuinis oraculis approbare,
ut dum luculento diſputationis tramite, non ex argumẽto philoſophię artis uenien-
te, ſed, ut dixi, de diuinis ſcripturis demonſtrauero documentis, tum demũ Arius ob-
muteſcat, cum filium de paterna ſubſtantia genitum, legalibus eloquijs me docẽte co
gnouerit: Paulus Apoſtolus de filio ad Hebræos ſcribens, ait: Cum ſit, inquit, imago
inuiſibilis Dei, & figuram ſubſtantiæ eius gerens. Ieremias quoq; prudẽtiſſimus Pro-
phetarum, de Dei patris perſona concionatur, & dicit: Si ſtetiſſent in ſubſtantia mea, Hier. 23
& audiſſent uerbum meum, auerterem eos ab ſtudijs eorũ peſſimis. Et ut eum de filio
dixiſſe probaret, ſubiungit idem Propheta, & dicit: Quis ſtabit in ſubſtantia mea, &
uidebit uerbum meum? Verbum enim eſſe filium de patris ſubſtantia Dauid Prophe
ta teſtatur, dicens: Eructauit cor meum uerbum bonum. Ioannes quoq; Euangeliſta Pſal. 44
ſciens apud patrem uerbum, id eſt, filium in principio apud patrem eſſe, & à patre uer
bum nunquam ſeparatum fuiſſe, in principio Euangelij, id eſt, annunciationis ſuę po
ſuit, dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uer- Ioan. 1
bum. Item alio loco ſcriptura tradit: Initium operis uerbum. Non quod in creatione
uerbi, id eſt, à filij creatione cæteras cœperit facere creaturas, ſed quia per uerbũ Dei,
id eſt, per filium omnia creata noſcuntur. Vnde Dauid Propheta ponit, & dicit: Ver- Pſal. 32
bo domini cœli firmati ſunt. Et ut ſpiritum ſanctũ huius operis ſocium oſtẽderet, ait:
Et ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Multa ſunt enim quę de filio ſcripturę diuinę
perhibent teſtimonia, quod de ſubſtãtia patris, id eſt, de eo quod ipſe eſt, genitus de-
monſtretur, de qua ſubſtantia non tantum ſimilis, ſed coæqualis patri filius compro-
batur. Hæc fides eſt quã Chriſtus Apoſtolis tradidit, & ab Apoſtolis ad nos uſq; per-
uenit. Nec poſſumus eam in aliquo immutare, quam conſtat nos debere ab initio, ut
data eſt, fideliter conſeruare. ARI. E ſuperiori proſecutione mea ita exorſus ſum,
quod Athanaſium perfidia cæcitatis præcipitat in profundum. Dum enim uult facun
diam ſui ſermonis oſtendere, neſcius in crimen uerſatur ſcripturæ diuinæ, eo quod in
ſubſtantia Dei coæquet filium genitori, cum ipſe filius de ſe proteſtetur, & dicat: Pa-
ter maior me eſt, & qui me miſit, ipſe mihi mandatum dedit. Et non ego ueni, ſed ille
me miſit, & non ueni facere uolũtatem meam, ſed eius, qui me miſit: & ſicut dixit mi-
hi pater, ſic loquor, & quod dedit mihi ſeruaui: & omnia quæ dedit mihi, nemo aufert
à me: & rogabo eum, & exhibebit mihi pluſquam duodecim legiones angelorum: &
ſi hic calix non poteſt tranſire niſi bibam illum, fiat uoluntas tua: & trãſeat à me calix
iſte, non ſicut ego uolo, ſed quod tu: & quæ ſunt ei placita, facio ſemper: & ſedere ad
dexteram meam uel ad ſiniſtram, non eſt meum dare uobis: Et dedit illi nomẽ quod
eſt ſuper omne nomen: Et exaltauit puerum ſuum, & propterea unxit te Deus tuus:
& excitauit eum à mortuis: & ſedere fecit ad dexteram ſuam, & multa his ſimilia, quæ
ſtudio breuitatis omitto. Si ergo maiorem habet, ſi miſſus eſt, ſi ſpontanea uoluntate
non uenit, ſi uoluntatem ſuam non fecit, ſi quod ei dicitur, loquitur, ſi ſibi data cuſto-
dit, ſi rogat, ſi pro calice deprecatur, ſi nomen ab alio accepit, ſi ſedens diſcipulis pe-
tentibus, propria poteſtate non tribuit, ſi quę ſunt patri placita facit, & ab ipſo à mor-
tuis ſuſcitatur, æquum non uidetur, ut qui de ſua ſubiectione tanta ac talia dicit, patri

efficiatur æqualis. PROB. Si aduersum tam copiosa diuinæ autoritatis testimonia,
quæ ab Ario de subiectione prolata sunt, aliquid Athanasio competere uidetur, edi-
cere non moretur, superstitione sermonis exclusa, & ex diuinis potius uoluminibus,
aut similis, aut dissimilis patri filius, uel coæqualis demonstretur, ut agnita ueritate
quæ sanæ fidei ac rationi conueniunt, roborentur. ATH. Quantum uelit percurrat
in elatione sermonis Arij calliditas, & sibi de autoritate diuinæ legis plaudat testimo
nijs, quibus uidelicet nititur ab æqualitate patris filium sequestrare, & cuncta quæ ab
eo prolixius inserta noscuntur, ijsdem etiā testimonijs à nobis eius intentio absq; ulla
difficultate prosternetur. Christus igitur filius Dei in forma serui, quam assumpsit ex
Galat. 4 Virgine, patri dicitur esse subiectus, Apostolo Paulo nihilo minus affirmāte: Vbi ue-
nit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factū sub
lege. Iste itaq; dicitur esse subiectus, qui sub lege ex muliere noscitur generatus, & in
ea forma minorem iudicat patre, quam assumpsit ex Virgine. Nam in forma Dei pa-
tris angelicus ei chorus probatur præbuisse ministerium. Ita enim in Euangelio scri-
Matt. 4 ptū est: Et discessit ab eo diabolus, & uenerunt angeli, & ministrabāt ei: Obijcit quod
uoluntatem patris fecerit, & non suam. In hoc magis laudabilis huius uerbi dicto de-
bet agnosci. Quia qui patris uoluntatem facit, æqualitatem ostendit, Apostolo cōfir-
1 Thess. 5 mante. Hæc enim uolūtas Dei in Christo Iesu. Nam quia addidit, Sicut dixit mihi pa-
ter, sic loquor. Quis hominum genus, quod rectum est intelligens, audito hoc uerbo
turbetur? Si enim aliter Christus quam Deus pater loqueretur, tunc magis patri inæqua-
lis uel dissimilis diceretur. Si uero quæ loquitur pater, ea loquitur filius, nunquam in-
æqualis patri, aut dissimilis inuenitur. Quod dedit mihi, inquit, seruaui, & omnia quę
mihi dedit, nemo aufert à me. Dona enim diuina hoc modo intelligenda sunt filio at-
tributa. Dedit enim filio pater omnipotens omnipotentiā, maiestatem maiestati, uir-
tutem dedit uirtuti, prudentiam dedit prudenti, præscientiam pręscienti, ęternitatem
æternitati, diuinitatem diuinitati, coæqualitatem ęqualitati, immortalitatem immor-
talitati, uisibilitatem inuisibilitati, regi regnum, uitam uitæ, & non aliam ab ea, quam
habet dedit, & quantam habet tantam dedit, uel si qua alia quę pater filio indiuisibili-
ter & inseparabiliter contulisse monstratur. Sed hæc omnia nascenti potius quàm in-
digenti dedisse probatur, cui à filio dicit: Omnia mea tua sunt, & omnia tua mea sunt.
Si ista omnia quæ perhibetur pater filio contulisse, alia in eo, & alia uidētur esse in fi-
lio, mēdacem sine dubio facimus filium, qui dicit sua esse quæ patris sunt: Sed si in his
Ioan. 5 quæ dixit mendax filius inuenitur, & Euangelista, qui dicit æqualem se faciens Deo,
omni ueritate falletur. Ac si ita erit, ut nec pater filio integre, aut ueraciter aliquid cō-
tulisse monstretur, Sed si uera sunt, sicuti sunt, quæ pater inseparabiliter & indiscrete
contulit, conticescant dementium hominum linguæ, quæ nituntur filium à paterna
substātia separare. Rogat filius patrem, ut hominem uerum se gestare cōtendat. Nam
ut diuinitatis suæ intimaret potētiam, mari imperauit & uentis, & quinq; milia homi-
num de quinq; panibus saturauit. Calicem passionis, ut homo tristis accepit, ut Deus
autem fontem aquæ uiuæ salientis in uitam æternā credentibus propinauit. Accepit
nomen, ut in hoc nomine cœlestia & terrestria & inferna eum adorent. Exaltatus est
de imis ad superiora, id est, de carne humanæ fragilitatis, ad eum cōscendens, sedet ad
dexteram maiestatis, ut eum non dubitet humana infirmitas sequi, ubi caput suum ui
derit gloriari. Vnctus est, ut chrismatis ipsius unctione malo prioris hominis delicto
purgemur. Excitatus à mortuis est, ut nos exemplo suæ resurrectionis, à mortis acu-
leo liberaremur. Sed & discipulis petētibus, non se posse dare testatur, ne inter eos di-
uortium nasceretur. Nam qui ait: Non est meum dare uobis, ipse iamdudum discipu-
lis duodecim iudicandi tradidit potestatem. Quę sunt patri placita fecit, quia contra-
ria facere nescit. Nam qui ait: Veni, non ut faciam uolūtatem meam, sed uoluntatem
eius, qui me misit: dixit, Vt faciam uoluntatem tuam Deus meus uolui, & uolūtarie sa
crificabo tibi. Qui ait: Pater maior me est, dixit: Ego & pater unū sumus, & sint in no-
bis unum, sicut ego & tu sumus unū, & omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, & credi-
tis, quia ego in patre, & pater in me est: & quæ pater meus operatur iustissime, & ego
operor: & sicut pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat; &
qui

qui me uidet, uidet & patrem, quia ego & pater unum ſumus: & qui me odit, & patrẽ meum odit: &, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te: & ego te clarificaui ſuper terram, & manifeſtaui nomen tuum hominibus. Et ut omnis humanæ cauillationis quieſcat intentio, Ioannem Euãgeliſtam cuius ſuperius uſus ſum teſtimonio, proferam teſtem, qui ait: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Si hæc tantæ diuinitati conuenientia quibus patrem & filium unũ eſſe docuimus perfidis non ſufficiunt, alia ſi uidetur ſuperadijciam. PROB. Si huic tam ualidæ & certæ perſecutioni Arius niſus fuerit obuiare, certum eſt eum nõ rationem ſequi, ſed uerborũ irrationalium campo effrenatius euagari, qui uſq; nunc trium ſubſtantiarum rationem, ut ſuperius faſſus eſt, ſicut Athanaſius unius permultis docuit documentis, per (neſcio) quam nebuloſam caliginem circuiens aſſertionem ſuã nequiuerit demonſtrare. ARI. Nunquid quia ex diuinis oraculis Athanaſius, neſcio quibus iam articulis filium unius ſubſtantiæ & patri coæqualem eſſe, auſu temerario niſus eſt affirmare, & ſpiritum ſanctum qui patris uel filij miniſter eſt, iiſdem debet æquali confeſſione conferre, cum ipſe filius dicat: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & mittam uobis ſpiritum ueritatis, & ſpiritus à me procedet, & quẽ pater mittet in nomine meo, & pater ad mortuorum oſſa dicit: Dabo ſpiritum meum in uos, & uiuetis. Nunquid is, qui à patre mittitur uel procedit, iiſdem debet æquari, cum Propheta in Pſalmo de eo teſtatur, dicens: Ecce dominus formans tonitruũ, & creans ſpiritũ, prorſus nunquam mihi ulla ratio poterit perſuadere, quod creatura poterit coæquari creatori, aut una cum eodem poſſit poteſtate potiri. ATH. Si iudicis clementia permiſſum tribuit & largitur, ex diuinis autoritatibus etiam ſpiritum ſanctũ non creaturam eſſe, ſed Deũ & creatorem cum patre, & filio breuiter demonſtrabo. PROB. Vt tua profeſſio continet, approba breuiter, quod ratio exigit documentum. Non ex argumento ſermonis, ſed ex diuinarum ſcripturarum teſtimonijs, ſpiritum ſanctũ patri uel filio coæqualem eſſe, aut ſicut ipſe faſſus eſt Deum, uel creatorem cõmuni operis eſſe oſtende. Vt dum hæc ueridicis teſtimonijs approbaueris, Arius à ſua intentione ueræ fidei profeſſione conuictus, abſcedat. ATH. Priuſquam ſpiritumſanctũ Deũ eſſe perdoceam, eundem creatorem eſſe cunctorũ uerbis legalibus approbabo. Scriptum eſt enim: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ. Et in Salomone: Et ipſe, inquit, creauit ea per ſpiritum ſuum. Et in Pſalmo: Emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & innouabis faciem terræ. Et in libro Iob: Spiritus diuinus eſt, inquit, creauit me. Et in libro Iudith: Tibi inquit, ſeruiet omnis creatura tua, quoniam dixiſti, & facta ſunt, miſiſti ſpiritum tuũ, & ędificauit. Tantę enim poteſtatis, uel creationis ſpiritus ſanctus oſtenditur, ut ipſo cooperante corpus domini Ieſu Chriſti, qui nobis in ſacramento fidei datus eſt, in utero Virginis formaretur, Euangeliſta dicente: Ne timeas Ioſeph accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Et item: Priuſquam, inquit, conuenirent, inuenta eſt in utero habens de ſpiritu ſancto, non quod Saluatoris noſtri pater dicendus eſt ſpiritus ſanctus, ut duo credantur patres, ſed quod cum patre & filio idem ſpiritus ſanctus cooperarius & unius poteſtatis eſt, cum iiſdem ſocius inuenitur, domino affirmante: Ite (inquit diſcipulis) baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Ergo ſi miniſter eſt (ut tua ſacrilega continet profeſſio) quouſq; eo in ſacramento fidei nihil confertur credentibus. Nam ſicut dominus Apoſtolos ad prędicandum deſtinauit, pari etiam modo ſpiritus ſanctus facere declaratur: Ita enim in actibus Apoſtolorum reperimus ſcriptum. Porrò enim cogitãte de uiſione, dixit ei ſpiritus ſanctus: Ecce uiri quærunt te, exurgens uade cũ eis nihil dubitans, quia ego miſi eos ad te. Et iterum: Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus quo aſſumpſi eos. Et iterũ: Attendite uobis & uniuerſo gregi, in quo uos ſpiritus ſanctus conſtituit epiſcopos. Nam & ſi uniuerſa cum patre & filio, ut ſuperius oſtenſum eſt, procreauit, in quo minoris uel miniſtri perſonã, ut ipſe fateri non metuis, tanta maieſtatis habebit. Sed & Deũ eſſe, ſicut promiſiſſe me memini, his teſtimonijs approbabo, Dauid Propheta dicẽte: Audiãt quid loquatur in me dñs Deus. Nulli itaq; dubiũ eſt, quod omnes Prophetæ, nõ niſi per ſpiritum annuncient uel loquantur, ſicut in Euangelio ſcriptũ eſt: Cum uene-

rit, inquit, ſpiritus ille ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ipſe uos docebit, & uentura annunciabit uobis. Et item per Prophetam dominus dicit: Noluerunt audire ſermones meos, quos mandaui in ſpiritu meo per os Prophetarum priorum, dicit dominus. Sed nolo paſtifera prata diuinę legis teſtimonia percurrentes, longius à noſtra propoſitione euagemur, ad id quod promiſimus, reuertamur. Ad Hebræos quoq; Paulus gentium prædicator ſcribēs, ait: Teſtificatur aũt nobis ſpiritus ſanctus; & hoc eſt teſtamentum quod diſpono ad eos poſt dies illos, dicit dominus. in actibus Apoſtolorum, ad Ananiam dixiſſe Petrũ meminimus, ut in ſubſequentibus dicit: Nõ es mentitus hominibus, ſed Deo. Et Paulus ad Corinthios: Diuiſiones autem donantium ſunt, idem uero ſpiritus. Et diuiſiones miniſteriorũ ſunt, idem ipſe dominus. Et diuiſiones operationum ſunt, idem uero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ecce ſpiritus ſanctus prædicante Apoſtolo, idem Deus, idem dominus declarat̃. In Euangelio, ſicut iam dictum eſt, ipſe dominus dicit: Spiritus eſt Deus. Item ad Corint. Paulus ſcribens, ait: Dominus aũt ſpiritus eſt. Et ad Epheſios: Nolite, inquit, cõtriſtare ſpiritum Dei. Item ad Corinthios: Neſcitis, inquit, quia corpora ueſtra templũ in uobis eſt ſpiritus ſancti, quem habetis à Deo. Et oſtendens eum in humanis corporibus habitantem, adiungit & dicit: Glorificate ergo, & portate Deũ in corpore ueſtro. Nam ut Deus & dominus eſſe manifeſtiſſime ſpiritus ſanctus demonſtretur, ad Mariã angelus dixit: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obũbrabit tibi, propterea & quod naſcetur ex te ſanctũ, uocabitur filius Dei. Ecce quantis diuinorũ teſtimoniorum documẽtis, ſpiritum ſanctũ Deum, & unius poteſtatis uel ſocietatis cum patre & filio eſſe docuimus, quid adhuc in perfidis remaneat reſponſionibus ignoro. Paulus itaq; Apoſtolus, ſpiritum ſanctum cum patre & filio unam ſocietatem habere apertiſſime demonſtrauit, dicens: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas & ſocietas ſpiritus ſancti cũ omnibus uobis. PROB. Si poſt innumerabilia teſtimonia remanſiſſe aliquid Ario uidetur, proponere non grauetur. Quanquã (ut reor) nihil illã reſponſionis remãſerit, qua uidelicet poſſit Athanaſiũ de unius ſubſtantiæ, id eſt, homouſij ratione depellere. Sed ne poſtmodũ de aliqua oppreſſione cauſetur, à nobis nullus ei ad reſpondendũ adimitur locus. AR. Nulli dubium eſt, quin magicis artibus Athanaſius nõ deſinat iudicũ peruertere ſenſus, ut rectę fidei tramitem erga eos, qui eam religioſè ſectãtur & colunt, tenere non poſſint. Et idcirco quod in examine tui culminis explicare nõ ualeo, principis iudicio reſeruabo, ubi ueritatis indago prępollet, & magicas artes ob ueræ fidei obſeruantiam præualere non poſſe credendum eſt. ATH. Qui ſuis aſſertionibus adeſſe nõ poſſunt, quibuslibet fallacibus argumẽtis uel cauillationibus excuſationem ſibi inuenire non deſinunt, ſicut nũc facere Ariũ plenius ueſtra perſpicit magnitudo. Mihi uero ad omnia quę ab eo in culminis ueſtri præſentia poſita ſunt, uerã fidem uendicanti, reſpõdiſſe ſufficiat. PROB. Imperitioris & minus de ſcientia præſumentis eſt, prauitati potius ſtudiũ dare, quàm ueritati patientiam cõmodare, cum id aſſertoribus fidei cõueniat, ueritatem potius ſequi, quàm erroris uel falſitatis cõpede præpediri. Horum igitur mos eſt, qui cũ ſuæ perfidiæ cauſam ad finem uſq; uenire conſpexerint, metuentes ne cunctis hominibus eorũ perfidia innoteſcat, ad potioris ſe conferre præſentiam, ignorantes, quoniam & illic ueritati uictoria tribuitur, ubi potentiæ liberalis ſentẽtia promulgatur. Fruſtra igit̃ Arius uidetur de noſtro iudicio ad principis appellare præſentiã, cum in conflictu certaminis, nihil aduerſus ſe ſenſerit prauitatis, qui ſuam ignauiã, quibuslibet modis obtegere cupiens, niſus eſt ad principis conferre præſentiã, quem conſtitit Athanaſiũ, ab homouſij defenſione, quod eſt unius ſubſtantiæ, diuellere penitus non potuiſſe. Sed (ut eius ſuperflua decreuit intẽtio) eum ne faciat, nullo modo refrenabo. ne uicti perſonam ooo ſuſtinens, de adempto tẽporis ſpacio glorietur. Meæ uero ſolertiæ erit uniuerſa, quæ ab utriſq; in noſtra cognitione prolata ſunt, glorioſi ſenſibus principis intimare, ut falſidicis ambagibus procul amotis, ad uictoriæ palmã Athanaſius, purę fidei aſſertor, ualeat peruenire.

FINIS.

ATHA-

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE AD MONACHOS EXHORTATIO.

T SI quid gloriari, in Christo licet, huiusmodi principijs initiati, ut sit inchoatio uestra perfectio, & ad ueram uiuendi frugem gradus interpositos præuolantes, apice ipsius culminis occupato, disciplinæ summam teneatis, ut in uotis habere debeat, & imitari quisque uos quàm posse credat: Instituti mihi tamen huius licentiam prærogatiuè paternus ascripsit affectus, & amplectenda mihi uestræ expostulationis exactio. Qui dum me auditis, non solum libenter, sed etiam auide, impudentem me uestro amore fecistis. Præcedentes duco, & ultra mensuram meę possibilitatis extensus, quos sequi cupio, ducere compellor. Pergam igitur per tramitem uitæ uestrę, ut quasi qui primis literarum imbuatur elementis depictis, adumbratis prærogationibus, notas stylo imitatore calcabo, accedentibus ad sperata beati instituti præmia, quę sequenda sunt. Primum abstinentiæ cura, ieiunij, patientiæ, orandi assiduitas & legendi, uel si quis adhuc literarum expers sit, audiendi sit desiderium cum cupiditate discendi. Hæc enim sunt prima quasi lactentium cunabulorum in Dei agnitione crepundia, quibus homo admonitus, ortus sui diuini tramitis ingredi uiam uelle incipiat, dum posse consuescat. Et quidem ista tradens, non de uulgi promiscua fide loquor, quod omnipotentis Dei tantum insinuata cõfessio, & innocentiæ singularis instillata doctrina, uenia sola efficit esse contentum. Quanquam dominus noster, sicut legimus, omnes uelit saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire, tamē quia præeminentis gratię cuncti capaces esse non possunt: Non enim omnes, qui ex Israel sunt, Israelitæ sunt: Nam & Ismael à consortio fraternæ hæreditatis excluditur, & compugnantes Iacob & Esau, unius uteri claustra ruperunt, uel contenti puteo aquæ uiuæ, nos in holocaustum nostri, hostiam uoluntariæ oblationis aptemus, desiderantes escas & parantes, ac primatibus illis ad mensuram uiæ hanc sententiam largientes. Omnis creatura Dei bona, & nihil abijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, nos ad præmium gloriæ illo labore nitentes, bonum est non manducare carnem, neque bibere uinum. Et rursus: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Abstinentia enim continentiæ nutrix est, quæ innupta siue nupta, facilius possibilitatis frenos patitur, si nõ deliciarum calcaribus incitetur, quam sic eos qui ad summa nituntur, uel cupio uel mando colere, ne putent in alijs crimen esse nupsisse, scientes scriptum esse: Bonum est nubere, melius est non nubere. Qui hoc enim illicitum credunt, ipsi præmium sui laboris imminuunt. Illicitis enim cauere, iugum necessitatis est: permissa uincere, munus arbitrij. Malis abstinere, disciplinæ merces est: bona supergredi, libertas meriti est, non finis imperij: Illud legis indultum est terminis, hoc gratiæ reseruatum est incrementis. Ieiuniorum quoque non sit uolentibus certa mensura, sed inquantum possibilitas ualet, nisu laborantis extensa, quæ præter dominicam semper sint solennia, si uotiua sint. His sese Moyses beatissimus præparans, affatibus Dei dignus ingessit. His prædictas per Ionam Niniuitæ minas, in placidam rursus flexere sententiam: His Getuliæ populus Assyria obsidione cõclusus, & usque ad deditionem sui, experta plurima uirtute conterritus, ab Holophernis tumentibus minis cõstantis manu fœminæ meruit uindicari: His Mardochæus Amam crudelem superbia, præparato sibimet ligno, acceptæ pœnæ conuersione suspendit. His Iesus saluator noster in carne hominis quem assumpserat, eruditus, suadelas diaboli tentantis obtundit. Quas & si aliter potuisset expellere, docendos tamen populos uoluit hac imitatione formare. Orationibus uero ita frequenter instandum est, ut uix eas aliquod tempus interpolet. Scriptum est enim: Orationibus instate, uigilantes in illis. Et iterum: Quærite, & inuenietis, pulsate, & aperietur uobis. Per has amicus dormiens excitatur: & quamuis omnem familiam sopor altius obsederit, depromi tamen sibi ac porrigi panes impor-

 tunus

tunus expostulator extorquet. Has, si fieri potest, sola intercapedo disrumpat. Cuius rei cura in canonicis ponenda est salubriter monimentis: Non quod apocrypha debeamus, præsertim ignorata, damnare, sed quod ad scientiam Dei digestam, canonis seriem putemus posse sufficere. Illa enim si consentiunt, superuacua sunt. Si dissentiunt, uitanda sunt. Sine legendi studio neminem ad Deum intentum, sine autem legendi studio nemo ad dominum esse ualebit intentus. Primum, quod huiusmodi opera ab alijs actibus caducæ occupationis adducunt, & diuersorum exemplorum insinuata cognitio, uel bonorum appetentiam, uel malorum factam esse cautelam. Neque enim alias Petrus Apostolus admoneret nos, dicens: Parati semper estote ad rationem reddendam, ad omnes poscentes uos de uerbo spei uestræ, & fidei. Et Apostolus: Non cessamus pro uobis orantes, ut impleamini agnitione eius in omni sapientia & intellectu spirituali. Et rursus: Verbum Christi habitet in uobis abundanter in omni sapientia. Nam & in ueteri Testamento similem hominibus curam sacræ præceptionis inculcauit eloquium. Sic enim Dauid ait: Beatus uir, qui non abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit: Sed in lege Domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et ad Iesum Naue Deus loquitur: Non recedet liber iste de manibus tuis, & meditaberis in eo die ac nocte. His quoque negocijs malarum cogitationum lubrica frequenter interseruntur. Et quamuis ipsa sedulitas animum ad Deum præstet intentum, efficit tamen in sese mordax seculi cura solicitum. Quòd si hæc frequenter & importune patitur religioso labori deditus, nunquam profecto illis carebit ociosus. Nam quoniam studiorum membra digessimus, morum augmenta cumulemus. Illud aūt extra cōmonitionem puto, ut sit uictus facilis, uestitusque uilis, cū hæc tegendi corporis gratia reperta sint, nō ornandi: & illa sustinendæ animæ potius, q̃ obruendæ. His ergo, quę supra ostendimus, actibus mancipatus, omne odiū deponat inimici. Nec hoc tantū sine contentus, simultates amore cōmutet, irā patientiæ temperet freno, auaritiā abstinentię forti uincat imperio, & præcipuè linguā custodia taciturnitatis obsepiat, ne in litigium cōrrouersia ferueſcat, ne in maledictū procurrat, ne in obtrectationē maledica serpat, ne in iurationē facilis prolabatur, ne in mendaciū ficta simulet, ne in circūuentione astuta calleat, ne in elationē superba iactetur, sed obseruans tempus tacendi, & tēpus loquendi, omne uerbū otiosum, obnoxiū sciat esse rationi. Nam ideo & Dauid beatissimus, ori suo custodiā deposcit. Et condiendū sale, benedicti Pauli pagina sacra, sermonē constituit. Et nullū indomabile mēbrum esse q̃ linguā, testificata Iacobi præcepta signarūt. Sit igit̃ qui huiusmodi uiā scandit tacitus, mitis, benignus. Et quia charitatis insolubilis habetur affectus, in studio parili semper alium iudicās potiorē. Hoc enim freno astringit inuidiam, quā uicinæ sibi elationis sæpius incitatam iudicio, dum gratias referendi sibi honoris appetit, notā miseri liuoris incurrit. Nec primum adeo unusquisque percipit, si ab hominibus id requirit: Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Qui cum de huiusmodi studio discipulos erudiret, ipsum pronunciat maximum, qui minimus uelit esse cunctorum. Esto, ab aliquibus frater tuus propensius honoretur, nec illos quasi minus amicos habeas, nec hunc quasi æmulum prælatæ uenerationis attendas. Quinimo iudica circa te augmentum illius honoris accrescere, sciens scriptum: Si enim gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra. Nam quicunque aliquem uestrum diligit, omnem dignitatem Deo in quem uos coitis, ascribit. In hoc silentium placet, in hoc affabilitas blanda diligitur. Hunc rudis & innata simplicitas, hunc scientia erudita commendat. Huius in ieiunij iugitate patientia, huius in abstinentiæ uirtute contemptus, huius lectionis assiduitate sedulitas pro diuinorum munerum diuersitate laudatur. Hæc autem sicut scriptum est, operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult: Sicut enim corpus unum membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita & Christus. Omnes enim nos in uno spiritu, in unum corpus baptizati sumus. Singuli uobis potestis omnium bonorum summam præsumere, si nullus se incipiat in eo, quod altero præcellit, efferre. Sed enim uos inuicem nexu astrictæ charitatis arctabitis,

stabilis, tunc eos qui foris sunt, & in seculari actu adhuc mundialibus uinculis colligantur, nolite attentioris uitæ austeritatem damnare, scientes scriptum: Nolo iudicetis, ne iudicemini. Et iterum: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. Potens est enim statuere illum Deus. Magis benignitatis adhortationibus & illiciente blandimento uia ueritatis ostensa, nubem erroris aperte, ut non trahi incipiat unusquisque, sed sequi præcedentem. Semper duriora plectenda sunt, ne uiribus inclinata curuatio priusquam in circulum ueniat fatiscens, fragmen effundat. Huic enim sæpius scandala uulgi dicaciter gignuntur. Dum ad religionis iugum censorium arrogatur imperium, uita nostra iubeat, lingua persuadeat: quia plus autoritatis gestat exemplum, & ingerit appetentiam sui, morum lenis formatio. In omni igitur actu uestro, quasi speculo relucente, fulgete. Vbique circunspecti, ubique soliciti, ne quid liuor inueniat, ne quid rumor uel falsus infligat. Fœminas probas & religionis studio uero deditas, cum mensura uenerationis honorare, ut nec austeritas inhumana, nec sedulitas sit remissa. Accessus ad uos inuicem uester non ingestus sit, sed innatus, quem causa fecerit, non quem causa sibi relaxarit. Plures audite cum pluribus, aut si quando alterius sexus frequentia deerit, uel annorum cuiusquam est probata grauitas, uel celebritas loci, uel ratio temporis, id honeste, quia præcipue uobis ætas, hora, solicitudo, uitanda sunt. Non quo mihi fas sit, de his qui uere semel deuota Deo pectora dicauerunt, secus æstimare aliquid, sed ut ex abundanti sic omne quod fingi potest, tanquam possit & credi caueamus; ne in nullo famæ nostræ uulnere serpat nata ab occasione suspicio. Ipsa famæ semina priusquam linguis nutriantur, intereant. Non tamen nobis fides facti, sed possibilitas etiam religanda mendacij. Beata enim uita est præclara, de qua nihil licet falsitati. Neque enim ego hoc iudicium meum austerus censor arripui, sed cœleste imperium monitor blandus assumpsi. Nam & sic ait Apostolus: Zelans uos Dei zelo, despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, sciens scriptum esse: Ne ponatis offensionem, uel scandalum fratri. Et iterum: Sine offensione estote Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei. Et iterum: Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Et iterum: Vt quid enim libertas nostra iudicetur ab infideli conscientia? Et iterum: Omnia autem uestra, honesta fiant. Et iterum: Commendantes uosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Et iterum: Prouideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Et iterum: Vt is qui ex aduerso est, confundatur, nihil habens dicere mali. Neque me præterit secularis laboris inuidia in obtrectationem semper religionis ardere, & mordacem malignis rumoribus dentem impressum dicacitatis infigere. Vtatur sua mundus natura, dum nihil in nostra inueniat disciplina. Falsitas ex more iactetur, dum nec uerisimile quidem possit esse quod dicitur. Nemo ideo debet contemnere uulnus infamiæ, quia semper consueuerit rumor simulare. Sed eo attentius præcauere, quod soleat etiam ficta componere. Nemo ab obtrectationis metu redditur obtrectandi solennitate securus. Neque est negligentiæ causa solicitudinis continuata materia. Sit igitur pudoris ac reuerentiæ uestræ tuta ac circunspecta custodia. Necessarius è domo, & rarus egressus, quem aut religionis ratio extulerit, aut ad substantiam uictus causa exercendi operis ordinarit. Muneribus cunctis, nisi quæ ad quotidianum cibum annuumque uestitum suppetant, abstinentes. Scientes scriptum esse: Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Et iterum: Vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Nec quidem præbendæ eleemosynæ gratia ultra supradictos uictus ab ullo quippiam præsumatis, scientes scriptum: Si enim uoluntas prompta est, secundum id quod habet, acceptum est, non secundum id quod non habet. Sic illa Euangelici sermonis diuina sententia, anum pauperem, inter larga locupletum munera gemina tantum æra mittentem, magnifica accepta largitione ditauit. Quia non potest parum esse, quod totum est. Neque quisquam amplius dedit, quam qui sibi nihil reseruauit. Hæc si cui præter uos nimium uidebuntur astricta, qui Dei claustra pulsare tentauerit, prout ratio sua tulerit, relaxabit. Ne quis forte aut cõnexus sit cõiuge, aut liberis impeditus. Habet præter hæc charta substãtiæ plurima, quæ

sequatur. Neq; se repulsum credat, sed aditu alterius uocationis admissum, sicut scriptum est: Vnusquisq; in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Non tamen ut propensiorem curam patrimonio, quàm religioni in caducis magis occupatus impendat, agnoscens scriptum esse: Et possidentes tanquam non possidentes. Si quem tamen posteritatis compede fœlicior natura si intelligatur absoluerit, causam hærendi in mundo, nisi ignarus est Dei munerum, non habebit. Cur enim uiuendi uoluntate non soluat, quod moriendi lege rumpendum est, faciens de sorte mercedem, ut de necessitate uirtutem augeat? Quinimo, qui in sua re familiari de paruis magna, de uilibus preciosa, æterna facit de caducis, solus est postquam peruenerit, ni sempiternus patrimonij sui possit esse possessor. Si auarus non est, debet desiderare perpetua, sciens scriptum esse: Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi tinea & rubigo exterminant, & ubi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem uobis thesauros in cœlo, ubi neq; tinea, neq; ærugo exterminant, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Hoc enim ei qui non caret filijs, hortamentum est, qui caret, imperium. Ista uos cuncta congrua temporibus, apta personis, referta exemplis, condita blanditijs, affatu illice, hortamenti mitis integritate, facilius potest persuadere qui facit. Neq; enim aliquo horum omnium fructu inuidi estis, cuiusquam æstimatione fraudandi. Erat uobis certe corpus firmum, ætas integra, rudes animi, quamuis angusta pro humani generis uarietate patebant, uel negociandi usus, uel studium militandi. Diuersæ artes innumera in actibus mundi augendæ facultatis officia. Postremo nō deerat, uel pauper uxor, quæ uiuendi pararet uoluptatem, & in ista humanis sensibus pignorum blandimenta. Quæ uos omnia quidem corpore, & castis sensibus respuentes diuinæ sententiæ formam religiosis actibus custoditis, dicēte scriptura: Quicunq; plus me fecerit domum, aut uxorem, aut filios, non est me dignus. Vestra igitur intuentes exempla, nec illi de meritorum summa, angusta sui æstimatione desperent, qui substantia parili ad studium uitæ huius aduenerunt. In hoc ergo filij charissimi uiuendi tramite constituti, uacate, & uidete quoniam suauis est dominus. Dies noctesq; lectionibus atq; orationibus ducite. Et mei semper, quem in opere & scientia abortiuum omnium sacerdotum præceptorem uobis tanti habuistis eligere, memento te. Vigilate, state in fide, uiriliter agite, confortamini, omnia uestra in charitate fiant, & Deus pacis erit uobiscum.

RELATIO MIRACVLORVM DOMINI NOSTRI IESV Christi, quę per imaginem ipsius facta sunt, in Beritho ciuitate, quinto idus Nouembris.

Apud Cæsaream Cappadociæ urbem præmaximam, conuenientes de singulis urbibus Asiæ sanctissimi præsules, pro stabilimento sanctæ Ecclesiæ inierunt consilium. Siquidem apud eos de cruore lateris domini nostri Iesu Christi, non exiguus error exortus esse uidebatur. Qua ex re, ut præfati sumus, in iam dicta urbe maximus congregatus est sanctorum Episcoporum conuentus, ut ex hoc errore in unum tractare deberent. Sed dum cuncti ex more in sanctam Ecclesiam ad residendum se contulissent, Petrus beatissimus Nicomediæ urbis antistes, in medio eorum consurgēs, ita ad uniuersos exorsus est loqui: Si placet, inquit, uestræ sanctitati, ô sanctissimi patres, libellum unum Athanasij Alexandrinæ urbis magni Episcopi, me uobis referre delectat. Sancta synodus respondit: Placet plane, & ut legatur, optamus. Ad hæc ille libellum in medio protulit, & materiam ipsius tituli taliter aggressus est legendo.

LIBELLVS ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRINAE VRBIS, DE PASSIONE IMAGINIS DOMInì nostri Iesu Christi, qualiter crucifixa est in Syria, in urbe Beritho.

DILECTISSIMI itaque omnes filij sanctæ Ecclesiæ, mentis uestræ oculos simul & aures erigite, & considerantes admiremini rem gestam, quam ad uestram scientiã transmittere cupimus. Cernite cuncti infinita Dei omnipotentis mirabilia, & ei laudes incessãbiles reddite per secula. Contemplemini eius ineffabilẽ per cunctas generationes benignitatis magnitudinem, multis modis luce clariorem, super humanũ genus resplenduisse semper. Considerare sublime dispensationis eius mysterium, & ideo ex nimia eius pietate permoti, assumite plãctum, lachrymasque amaras proferre mementote, ac singultibus super tale miraculũ in nostra generatione patratum, quod penè omnibus seculis est mandatum. Deo quippe nihil impossibile, sed etiam nec aliquid est difficile. Nam super ea quę ipse modernis dignatus est patrare temporibus, omne cor obstupescit, audientium fugit uisus, hebetatur auditus. Sicut enim in passione unigeniti ipsius expauit coelum, Dei cæca imago est reddita, radij quoque solis luce obtenebrati sunt, quinetiam terræmotus suo horrendo sonitu abyssi fundamẽta ualide exterruit, & mortuos plurimos quos tenebat, eructauit uiuificatos: ita & nunc secundo eadem signa pariter sunt innouata. Igitur audientes intelligite, intelligentes obstupescite, & ea quæ uobis intimare curamus, plena fide & aure intenta cordis percipite. Est autem huiusmodi series narrationis.

Capitulum I.

EST quædã ciuitas in Syria, inter terminos Tyri & Sidonis posita, Berithus uocata, Antiochiæ uerò subdita. In hac urbe innumerabilis multitudo erat Hebræorum, quãuis eodem tempore ciuitas Metropolitana obtineret dignitatem. Accidit aũt, ut iuxta synagogam Hebræorum, quæ magna ualde habebatur, quidã Christicola à quodã suscepisset cellulam, censumque ei ex ea redderet. In qua dum ingressus esset ad habitandũ, iconã domini nostri Iesu Christi, quam apud se habebat, fixit in pariete contra lectuli sui faciem, quæ etiã continebat in se integrã domini staturam. Euoluto denique non paruo tẽporis spatio, iam prælibatus deicola perquirere studuit in alio loco eiusdem urbis spatiosam domũ ad habitandum. Quã cum reperisset, tollens cũcta quæ ad se pertinere uidebantur, egressus est de cellula. Domini aũt prouidentia id agente, Iesu Christi domini nostri iconam ibi neglectam reliquit. Hoc aũt domini occulto peractum est consilio, qui uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis uenire, ut ostenderet cunctis se colentibus, suorũ miraculorum uirtutem ad increpationem impiorum, firmamentũ quoque suorum fidelium. Factum est autem post hæc, ut Hebræus quidã eandem cellulã susciperet ad habitandum. Quam ingressus, cũ suis omnibus coepit habitare in ea, minime contẽplatus locũ illũ, qui dominicã iconam apud se retinebat absconditã. Die uero quadam idem Hebræus de suis cõtubernalibus inuitauit unũ ad prandiũ. Epulantibus illis, eleuauit Hebræus qui inuitatus fuerat, oculos, & uidit in interiori loco cellulæ eius iconã dominicã parieti cõnexam. Tunc uehementi furore exardescẽs, coepit fremere dentibus aduersus eum qui ipsum cõuocauerat, dicens: Tu Hebræus cum sis, quomodo apud te Iesu illius Nazareni iconam habes repositã? Conuitia quoque & opprobria tanta aduersus dominũ Saluatorẽ emisit, quanta nec aures fideliũ sufferre possunt, nec nos scriptis tradere præsumimus, ob iniuriã nostri redemptoris. Iudęus uero qui illum maleuolũ conuocauerat ad prandium, satisfacere illi cupiẽs, sacramentis terribilibus profitebatur se aliquando minime, quã præmonstrabat, uidisse iconam. Ad hæc qui inuitatus fuerat, siluit. Finito aũt cõuiuio abscessit, & abijt ad summos sacerdotes & principes, & dixit eis: Notũ uobis sit, quoniã Hebræus ille talis Iesu Nazareni iconã apud se retinet clanculò. At illi hęc audientes, dixerunt ad eum: Nunquid possunt uera esse quæ asseris? nõ credimus nisi demonstra-

demonstraueris. Ipse uero affirmabat, quia ego in domo eius eam demonstrare curabo. Hæc illi audientes, maximam in iram deciderũt. Sed die illo, quia iam hora incumbebat uespertina, siluerũt. Mane uero facto, summi sacerdotes, principes, & maiores natu plebis Iudæorum, assumẽtes secum illum qui eum accusauerat, ad domum ipsius uelocius festinauerunt. Videntes autem uera esse quæ dicta fuerant, facto impetu cum eo, qui hæc testificauerat, irruerunt in eum. Multisq; contumelijs, ac uarijs cruciatibus affectum, extra synagogam semiuiuum proiecerunt.

Capitulum II.

DEponentes autem domini nostri Iesu Christi iconam in terra, dixerunt ad inuicem: Quoniam aures nostras tetigit non exigua opinio, quod Iesum Nazarenum patres nostri diuersis modis illuserunt, ita & nos huic faciamus. Tunc cœperunt spuere in faciem imaginis domini Saluatoris nostri, & percutiebãt eum alapis, & inde dicentes: Quanta Iesu Galilæo nostri genitores fecerunt, eadem & nos huic eius imagini faciamus. Innumerabilibus itaq; illusionibus dominicam illuserunt iconam. Iterum dicũt, in eius passione scriptum esse agnoscimus, quod eius pedes & manus in cruce confixæ sunt, nos uero quamuis moderniores tempore nil prætermittentes, addamus & hæc: Tunc crucifigentes iconam dominicam, clauos acutissimos adhibuerunt in manibus, & pedibus illius imaginis. Post hæc permoti magis ac magis fellis amaritudine, dicunt inter se: Audiuimus quod patres nostri Iesu Galilæo acetum & fel in potum cum spongia præbuerunt, hoc & huic faciamus. Quod & sic fecerunt, apponentes ad os sanctæ iconæ nostri redemptoris acetum cum felle mixtum. Nec sic itaq; cordis sui malitiã refrenantes, iterum dicunt: Didicimus quod nostri maiores coronam contextam de spinis capiti illius crucifixi circumponebant, postmodum arundine percutiebant, insultantes ei, & nos igitur nequaquam postponẽtes idipsum faciamus. Cumq; coronam spineam capiti illius circũmposuissent, accipientes arundinem, percutiebant caput imaginis illius, qui caput est omnium sanctorum. Ad extremum uero, cum insaniam suæ mentis tolerare non possent, dixerunt, sicut ueraciter didicimus, patres nostri latus Iesu lancea aperuerunt. Nos uero ne aliquid minus fecisse uideamur, & hoc ipsum adijciamus. Nullam ad hæc moram mediam fecerunt, & afferri lanceam iusserunt, & præceperunt cuidam Hebræo tollere eam, & ualido ictu latus dextrum iconæ illius trãsfodere. Cumq; tam maximum facinus fuisset perpetratum, res mira & uehementer stupenda, nulloq; unquam seculo unquam audita, ibi repente est effecta. Nam ipsius uulneris locus, aqua & sanguine ilico cœpit decurrere. Et sicut in passione Dei filij saluatoris mundi olim contigit cœlum expauisse, ita nunc quoq; pariter Deo præstante, eadem innouantur siue reparantur. Vere enim in hoc facto non solum elementa mundi concuti potuere, sed etiam uirtutes supernæ tale facinus exhorruere. Tibi ergo Christe cum patre spirituq; sancto sit gloria indeficiens. Quis enim est sicut tu domine, & quis est Deus faciẽs mirabilia signa, & terribilia, & obstupescenda in cœlo & in terra? O admirabilis mediator Dei & hominum, homousion, mundi redemptor ac saluator, totius bonitatis & pietatis fons & origo. O quantus es domine Iesu in humilitate qui cum esses Deus morticinium nostræ carnis suscipiendo, homo fieri dignatus es pro salute generis humani, quem impij & crudeles paulo minus ab angelis minoratum cernentes, horribili morte plectere non erubuerunt. O quam magnus es noster Saluator in patientia, qui in tempore tuæ traditionis, tuo proditori ad te ueniendi osculum præbere non renuisti, & seruo Malcho Apostoli gladio abscissam auriculam reintegrasti, quãdo ad passionis uictimam uelut ouis mansueta ducebaris. O quantus es in misericordia Christe, spes unica mundi, qui cum in cruce teipsum hostiam Deo patri exhibuisses sanctã & immaculatam, pro tuis crucifixoribus ueniam postulasti, dicendo ad patrem: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Tunc quidem pro nostra salute incuruatus, in eadem carne quàm ex Virgine sancta & immaculata assumpseras, mortem pertulisti crudelem. Et qui eras in substantia cum patre sanctoq; spiritu unus & impassibilis existens, & inuisibilis, condoluisti humanam perire naturam. Et ideo in hanc lachry-

marum

marum uallem descendens, pro nostris erratibus & piaculis, formam seruilem suscepisti, in qua te permisisti ab iniquis teneri, flagellari, ad ultimum uero crucifigi. Nunc autem in sancta imagine tua crucifigeris domine iterum ad confusionem impiorum omnium fidelium, & ad corroborationem omnium in te credẽtium. Et ideo tibi omnipotenti Deo una cum patre spirituq; sancto gloria sit, per cuncta seculorum secula, decus & fortitudo, uirtus atq; uictoria, Amen.

Capitulum III.

AVdite omnes Ecclesiæ filij cætera quæ postmodum facta sunt, ipsius enim mysterij fuit dispensatio. Postquam enim, ut superius dictum est, latus sanctæ imaginis illius lancea apertum est, continuo exiuit sanguis & aqua. Dixerunt autem principes sacerdotum, afferatur uas ad locum uulneris, & uideamus exitum rei. Qui ilico detulerunt hydriam, & ad locum uulneris, unde sanguis & aqua decurrebant, statuerunt. Quę absq; ulla mora subito repleta est. Dixerunt autem ad inuicem: Quoniã susurrant Christum colentes, quod signa & mirabilia multa inaudita fecerit in mundo, quæ nemo alius potuit agere. Accipiamus hunc sanguinem, & aquam hãc, & deferamus ad nostram synagogam, & congregemus uniuersos qui se male habẽt, & ex hoc perungamus eos, & si uera sunt ea quæ de Christo dicuntur, continuò sanabuntur, sin aliàs, ostentui habeantur à nobis cuncta, quæ à suis sequacibus astruuntur de eo. Hæc dicentes, hydriam deferunt ad synagogam, æstimãtes se CHRISTO IESV domino nostro æterni regis filio, maximam inferre posse iniuriam. Congregauerunt igitur quoscunq; repererunt languidos, & in conspectu cũctorum Hebręorum introducti in synagogam, inter quos quidem prouectæ ætatis erat homo, quem à natiuitate sua grauissima possederat corporis molestia, quæ Græca locutione παράλυσις, Latina uero dissolutio membrorum dicitur. Hic dum primum ab eis fuisset perunctus, repente de suo grabato, quasi ceruus exiliens, ad laudem filij Dei incolumis redditus ad propria remeauit. Deinde adducentes cæcos nonnullos, loca eorum luminum perungere studuerũt. Qui ipsi statim in Iesu Christi nomine discussa cæcitate, post multos annos lumen amissum recipere meruerũt. Ægrotantes autem plurimi ad hoc spectaculum sunt adducti, manibus post terga reuinctis. Cunq; & illi fuissent peruncti, mirabili Dei uirtute undiq; perfusi, sensu reintegrato pristino, ad propria dum reuertũtur sanissimi, laudes Dei omnipotentis filio Iesu Christo domino saluatori nostro persoluuntur ab omni populo. Tumultus autem exortus est magnus per totam eandem urbem concurrentibus omnibus, propter innumerabilia quæ fiebant miracula. Et quicunq; uarijs languoribus infirmos possessos habebant apud se, illuc eos deducentes perungebant, & statim sanitatem quam desiderabant, consequebantur. Omnes autem ad quoscunq; peruenire potuit opinio, afferentes infirmos quos habere poterãt in domibus, paralyticos, cæcos, claudos, surdos, mutos, & leprosos siue aridos, deducebant eos ad synagogam Iudæorum, ubi hæc fiebant signa diuinitus. Sed quamuis maxima esset hæc eadem synagoga, nequaquam tamẽ recipere poterat superuenientium multitudinem. Infinitæ enim erant populorum cateruæ, quæ undiq; illuc cõfluebant propter innumerabilia miracula & prodigia, quæ pro sua nimia prolixitate ne fastidiũ generent, transgrediendo prętermittuntur. Omnes autem principes sacerdotum, & seniores, & omnis turba Iudæorum paruulorum ac maiorum, & mulierũ, uidentes quæ facta fuerant, crediderunt in dominum nostrum Iesum Christum, & dicebant: Gloria tibi sit æterne Deus, & omnipotens pater, qui nobis indignis, quamuis sero, reuelasti unicum filium tuum dominum nostrum Iesum Christũ, quem, ut Esaiæ uaticinium cecinit, uirgo concepit, & uirgo peperit, ac post partum uirgo permansit. Gloria sit tibi Christe, quem patres nostri uerum Deum & uerum hominem, in cruce morte horribili afficere non metuerunt. Qui nunc etiam à nobis iterum passus es te in imagine tua cruci affigere. Gloria sit tibi Christe fili Dei, qui tanta mirabilia nobis miseris demonstrasti. Te credimus, tu nobis esto propitius, & nos suscipere dignare, quia ex toto corde, & tota anima, atq; uirtute ad te cõfugimus. Hęc & his similia clamantes dicebant, lachrymas autem amaras emittebant & singultus.

Capitulum

Capitulum IIII.

POſtquam autem curati ſunt cuncti, qui ęgritudine detinebantur, occurrit omnis multitudo Iudæorum ad domum ſanctæ Eccleſiæ, quæ in eadem urbe erat, ubi Metropolitanus. Cuius prouoluti ueſtigijs, ſe peccaſſe, ſe grauiter deliquiſſe, magnis uocibus fatebantur. Qui cum ab eis perquireret omnem rei geſtæ ueritatem, ſanctam iconam domini Saluatoris eidem demonſtrantes, annunciauerunt cuncta quæ in ea exercuerãt. Et qualiter ab ictu lanceæ, ſanguis & aqua emanauit ex latere ipſius, necnon & de mirabilibus ab ea oſtenſis, illi retulerunt per ordinem. Ille uero interrogabat, qualiter icona ipſa ab eis fuiſſet reperta, & ſi ab aliquo eam excepiſſent. At illi retulerunt ei, quod quidã Chriſticola per obliuionem in cellula ſynagogæ proxima dimiſiſſet eandem iconam, dum ſe ad alium locum transferret hoſpitãdi gratia. Qui ſtatim iubetur inquiri, & repertus in præſentia domini Metropolitani ſtatuitur. Cumq; ab eo ſtudioſiſſime fuiſſet interrogatus, quomodo icona apud ſe deueniſſet, uel à quo tam mirabiliter poſita eſſet, reſpondit dicens: quod Nicodemus qui ad Ieſum nocte uenerat, proprijs manibus eam compoſuiſſet, & moriens Gamalieli tradidiſſet. Gamaliel autem doctoris gentium Pauli διδάσκαλος, cum diem ſibi cerneret adeſſe extremum, Iacobo eam reliquit, & Iacobus Simeoni, & Simeon Zachæo, & ſic per ſucceſſores temporum in Hieroſolyma perdurauit, uſq; quo ſubuerſio illius urbis patrata eſt quadrageſimo & tertio anno poſt aſcẽſionem domini Saluatoris ad cœlos. Sed biennium antequã Titus & Veſpaſianus eandem ſubuerterent urbem, admoniti ſunt à ſpiritu ſancto fideles atq; diſcipuli Chriſti, ut relicta urbe, ad regnum ſe transferrent Agrippæ regis, quia ipſe tũc Agrippa Romanis fœderatus erat. Qui egreſſi ab urbe, omnia quę ad cultum noſtræ religionis uel fidei pertinere uidebantur, ſecum auferentes, in has regiones tranſtulerunt ſe. Quo tempore etiam icona, cum cæteris rebus eccleſiaſticis deportata, uſq; hodie in Syria permãſit, quam ego ipſe à parẽtibus ex hac luce migrantibus mihi traditam, iure hæreditario uſq; nunc poſſedi. Hæc certa & manifeſta ratio eſt de icona ſancta domini Saluatoris, qualiter de Syria in Iudææ partes deuenit. Auditis his ſermonibus reuerendiſſimus Metropolitanus, ualde hilaris redditus, conuerſus ad populum Iſraeliticum dicebat: Conuertere Iſrael ad dominum patrem uniuerſorum uiuentium, & adora nobiſcum eius filium, per quem ſunt omnia creata, & ſpiritum ſanctum, qui eſt uiuificator cunctorum uiuentium, & illuminator noſtrarum animarum. Feſtina debitum abſoluere uotum. Omnis autem turba ſtirpis Iudaicæ, clara uoce cœpit cãtare, & dicere: Vnus deus pater, & ipſe ingenitus: Vnus filius, & ipſe unigenitus Chriſtus, quem patres noſtri crucifixerũt, & nos ipſum agnouimus uerum dominum. Vnus ſpiritus ſanctus, & ab utroq; procedens, per quem ueraciter nos credimus eſſe ſaluandos. Hæc dicentes, proſtrati genibus ipſius, ueniam poſtulabant de ſuis conſequi ſceleribus, per baptiſmi remedium. Quos ſuſcipiẽs beatus Antiſtes cum ſuis clericis, per dies plurimos de diſciplina erudiuit Chriſtiana. Ad ultimum uero catechumenos factos, & triduano peracto ieiunio, ex aqua & ſpiritu ſancto regenerauit eos.

Capitulum V.

POſtquam uerò baptiſmum conſecuti ſunt, rogabant enixius ſanctum uirum, ut ſynagogam ſuam Eccleſiã conſecraret in honore ſancti Saluatoris mundi. Quorum petitionem minime aſpernatus, ſynagogam illorum, quæ maior eſſe uidebatur, in nomine unigeniti Dei filij redẽptoris mundi cõſecrauit. Ex tunc itaq; per diuerſas orbis terræ nationes & prouincias mos inoleuit, ut baſilicas plurimas uel oratoria, põtifices Chriſtianæ legis, in honore ſancti Saluatoris mundi cõdere & dedicare nõ deſinant. Nam antea antiquiores noſtri, uel maiores, hoc peragere minimè præſumpſerunt. Sed ad narrationis ueſtræ ordinem reflectamus articulum. Rogauerunt aũt Metropolitani præfatũ uirum, ut cæteras ſynagogas eorum in honore quorundã beatorum martyrũ conſecrando recõciliaret. Itaq; & huic petitioni libenter animum accõmodauit, & quæ illi ſuggeſſerũt, Dei iuuamine fretus, cũcta expleuit deuotus. Factũ eſt gaudiũ magnũ in ciuitate illa, nõ ſolũ de ſanitate corporũ, quę emanauerat maxima, ſed & de tãtis animabus, quæ ab interitu ſatanæ ad uitã æternã fuerãt reuocatæ.

Capitulum

Capitulum VI.

VEnerabilis uero & summus antistes, die noctuq; uarijs fluctuabat cogitationibus de hydria, quæ dominicũ intra se retinebat cruorem, ualde hæsitans, quid de ea opportunum fuisset peragere. Tandem autem salubri reperto cõsilio, omnium Ecclesiarum, quæ per orbem terræ, longe lateq; consistebant, inæstimabile atq; profuturum prouidit consolationis remedium. Deniq; ampullas præcepit fieri uitreas, in quibus portiones misit singulas de sanguine & aqua, quæ de imagine domini Saluatoris nostri decurrerant, quas etiam per Asiam, Aphricam, Europam, per suos nũcios dirigens, cuncta quæ apud urbem iam dictã suo tempore contigerant, deuenisse suis scriptis uel eloquijs manifestissime uniuersis sanctæ Ecclesię filijs uiriliter declarauit. Hoc insuper ab eis efflagitans, ut per annos singulos in mense Nouembri, qui apud Hebræos est nonus, apud nos uero mensis undecimus, nono die ipsius mensis, id est, quinto idus Nouembris, non minori reuerentia quàm natalis domini uel paschalis, ista dies præcipua obseruatione colatur.

Capitulum VII.

HAec est uera & uehemẽter credula ratio de cruore lateris domini nostri Saluatoris, qui profluxit de sancta imagine ipsius, quæ crucifixa est in Syria in Beritho ciuitate. Hic est etiam sanguis ille dominicus, qui apud plerosq; repertus esse dicitur. Nec esse aliter æstimandum est à uere catholicis, præter id quod scribitur à nobis, quasi ex carne & sanguine Christi aliquid possit in mũdo inueniri, nisi illud quod in ara altaris per manus sacerdotum quotidie spiritualiter efficitur. Hæc ergo sciens amantissimi patres & fratres acceleraui declarare, uobis ad ędificationem animarum uestrarum, ad incrementum uestræ fidei, ut & in hoc scire ualeatis, quanta sit uirtus & pietas domini saluatoris nostri Iesu Christi. Idcirco in fide fortes estote, & congaudere super magnã & obstupescenda eius miracula, quæ in nostra generatione à Deo sunt patrata. Et date illi gloriam cum lætitia gaudentes, & cum nimia cordis cõpunctione eius maiestati immensas gratias agite, eo quod fidei suæ, & scientiæ dignos uos fecit esse. Ipsi Christo Iesu saluatori nostro, cum patre sanctoq; spiritu gloria sit honorq;, laus etiam perennis. Qui sempiternum atq; indiuisum absq; initio & fine obtinet imperium. Amen.

ATHANASII EPISTOLA ET AEGYPTIORVM EPISCOPORVM, AD MARCVM PAPAM PRO exemplaribus Niceni concilij, quia Ariani eorum exemplaria incenderant.

DOMINO sancto & Apostolici culminis uenerando Marco sanctæ Romanæ & Apostolicæ sedis, atq; uniuersalis Ecclesiæ Papæ, Athanasius & uniuersi Ægyptiorum Episcopi. Ad uos peruenisse non dubitamus, quanta & qualia ab hæreticis, & maxime ab Arianis quotidie patimur. Quoniã in tantum ab eis persequimur, ut etiam uiuere iam nos tædeat. Nam instãti tempore, subito & insperate in nos irruentes, nosq; iuxta præceptum domini, qui ait: Si uos persecuti fuerint in unam ciuitatem, fugite in aliam, fugiendo propter cladem populi eos declinantes, nos comprehendere nõ ualuerunt, sed omnia nostra depopulati sunt. Intantum etiam nostra uastauerunt, ut nec libros, nec uestimenta Ecclesiastica, aliaq; ornamenta, nec reliqua utensilia nobis dimiserint. Libros uero nostros usq; ad minimum incendentes, nec iota unũ relinquentes, propter ueritatis fidem Nicenam synodum, qua clerus & populus imbuebatur, & maxime iam imbuti erant, in contumeliam nostram, & omnium Christianorũ incenderunt. Quapropter precamur pater beatissime, quia non dubitamus apud uos plenaria esse Niceni concilij exemplaria, ut illa nobis quæ sanctæ recordationis prædecessoris uestri Syluestri fuerunt, sub tuta mittatis stipulatione. Nam quando prædi-

ctæ synodo cum pontifice nostro, id est, Alexãdrinæ magnæ ciuitatis episcopo in dis conatus interfuimus officio, sub nostræ præsentiæ testimonio, per beatos uiros Victorem & Vincentiũ presbyteros, Apostolicæ sedis apocrisiarios, missa sunt prædicto Papæ Syluestro cum astipulatione subnexa capitula septuaginta. Sanè præsentibus nobis octoginta capitula in memorata tractata sunt synodo semel, & quadraginta à Græcis Græca dicta lingua, et quadraginta à Latinis similiter dicta Latina lingua. Sed uisum est trecẽtis decem & octo patribus, sancto spiritu repletis, in prædicto concilio congregatis, & maxime iam dicto Alexandro, & Apostolicę sedis apocrisiarijs, ut decẽ capitula adunarentur alijs, atq; congruis in locis insererentur, & ad formam septuaginta discipulorum, uel totius orbis terræ linguarum septuaginta, tanti & tam excellentis concilij fierent capitula, quæ omnem Christianorum informarẽt orbem, & omnes sub sacerdotali nomine & Christiano degentes, una fides, & una sacerdotalis regeret norma, nec quisquã à suo dissideret capite. Nunc ergo, quia ut prædictum est, inimici sanctæ Dei Ecclesiæ, & maxime Ariani, à quibus quondie expugnamur & opprimimur, præfata septuaginta Niceni cõcilij capitula, quæ præfata synodo iam facta, iubente domino meo Alexandro omnium Episcoporum decreto attuli, quæ etiam coram omnibus recitaui atq; transcripsi, sunt igne cõbusta, optamus ut à uestræ sanctæ sedis Ecclesiæ autoritate, quę est mater & caput omnium Ecclesiarũ, ea ad correctionem & recreationem fidelium orthodoxorũ percipere per præsentes legatos mereamur, quatenus uestra fulti autoritate, uestrisq; precibus roborati, illæsi à memoratis æmulis sanctæ Dei ecclesiæ, & nostris euadere, nobisq; cõmissos eruere ualeamus. Vere nouimus Apostolatus uestri cor gratia sancti spiritus intantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis, quanto magis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen uestri sumus uobisq; obediẽtes cum omnibus nobis cõmissis, & sumus, & esse semper uolumus? Ideo decet & oportet uos nobis hæc quæ rogamus, & alia quæ necessaria (iuxta sapientiã quam uobis præstitit altissimus) esse cognoueritis, absq; tarditate præstare, ut tantæ miseriæ squalores à fidelium mentibus detergantur, & quasi uulnus corpori infixum, auditu tantæ miseriæ obserato, salutari curetur antidoto, ut diuino freti iuuamine, uestraq; autoritate atq; auxilio roborati, aduersantium tergiuersationes euadere ualeamus, atq; inconfuso uultu, non fraude cuiusquam perculsi, assister e æterno iudici mereamur, & uocem audire inquientem: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra in gaudium domini tui. Et subscriptio: Orantem pro nobis sanctum Apostolatum uestrum suis dominus conseruet temporibus.

RESCRIPTVM MARCI PAPAE, DE MISSIONE CAPITVlorum Niceni concilij Athanasio, & omnibus Ægyptiorum Episcopis.

Dominis uenerabilibus fratribus Athanasio, & uniuersis Ægyptiorũ Episcopis, MARCVS sanctæ Romanæ Apostolicæq; sedis, & uniuersalis Ecclesiæ Episcopus. Doleo fratres, & nimium contristor super afflictione uestra, sed oppidò consolor, quod uento agitata non estis arundo, sed recti in fide, inter omnes procellarum & turbinum afflictiones, inter omnes colluctationes, incessanter perduratis. Lectis ergo fraternitatis uestræ literis, uigorem constantiæ uestræ, quam olim noueramus, agnouimus. Congratulantes uobis, quod ad custodiendum gregem pastoralem curam uigilanter insequimini, ne lupi, qui sub specie ouiũ subintrarunt, bestiali sæuitia simplices quasq; dilacerent. Qui non ad hoc subintrarunt, ut aliqua correctione proficiant, sed ut ea quę sunt sana, corrũpant. Quapropter moneo & hortor dilectionem uestrã, ut bonum quod cœpistis, adminiculante diuina gratia, usq; in finem perducere satagatis, ueritatis uoce monente: Beatus qui perseuerauerit in finem. Vnde enim beata perseuerantia, nisi de uirtute patiẽtiæ? Nam iuxta Apostolũ: Omnes qui uoluerint pie uiuere in Christo, persecutionẽ patientur. Quæ non in eo tantum cõputanda est, quod contra Christianã pietatẽ aut ferro, aut ignibus agitur, aut quibuscunq; suppliciis

plicijs, cum persecutionũ sæuitiam suppleant, sed dissimilitudines morum & cõtumaciæ inobedientiũ, & malignarum tela linguarum, quibus conflictationibus, ut cõmunia semper membra pulsantur, ut nulla piorum portio conflictatione sit libera, ita ut nec periculis, nec otio careant, nec labore. Nam hæc & omnia incrementa probabilium studiorum, & in eis usq; in finem perseuerantiũ, atq; bonæ uoluntatis incrementa, ad Christi gratiam semper sunt referenda, ut in omnibus quæ agimus, Deus omni perfectè laudetur tempore. De capitulorum nanq; ueritate & numero Niceni cõcilij, quibus uos interfuisse literis uestræ faternitatis significastis, à nostris qui una uobiscũ interfuerunt, diligentioribus requisiuimus collocutionibus. Qui ita, ut uestræ testatæ sunt literæ, omnem nobis ordinem exposuerunt, & uestram epistolam per omnia ueram esse testati sunt, nõ ut aliquid sinistrum uestra ex parte arbitremur, sed nos & uos filiosq; absq; ulla in posterũ titubatione unum sentire optaremus, & sancta Romana Ecclesia, quæ semper immaculata mansit, & domino prouidente, & beato apostolo Petro opem ferente, in futuro manebit, sine ulla hæreticorũ insultatione, firma & immobilis omni tempore persistet. His itaq; peractis, diligenter requirẽtes, in sancto nostræ & Apostolicæ sedis scrinio, eadem quæ sanctæ recordationis prædecessori meo Syluestro sunt directa, septuaginta sicut significastis capitula inuenimus. Ipsa autem uobis, propter autoritatem & subscriptionem tantorũ patrum, & eius magni concilij minime misimus, sed per eadem, coramq; apocrisiarijs uestris, alia similia, eundem numerum, eademq; uerba, & ipsam subscriptionem continentia, uobis rescribere, & sub certa stipulatione & confirmatione mittere curauimus. Et quis est qui fratribus talia negare audeat? Nam nõ neganda nobis hæc sancti spiritus dona dominus docuit, sed fideliter exercenda, & fratribus cõtradenda & docenda distribuit. Hæc Apostolorũ uiua traditio, hæc est uera charitas, quæ prædicanda est, & præcipue diligenda ac fouenda, atq; fiducialiter ab omnibus tenẽda hæc sancta & Apostolica mater omnium Ecclesiarũ Christi ecclesia, quæ per omnipotentis Dei gratiam à tramite Apostolicæ traditionis nunquã errasse probatur, nec hæreticorũ nouitatibus deprauanda succubuit, sed ut in exordio normã fidei Christianæ percepit ab autoribus suis Apostolorũ Christi principibus, illibata finetenus manet secundũ ipsius domini Saluatoris diuinam pollicitationẽ, qui suorum discipulorũ principi in suis fatus est Euangelijs. Petre (inquiens) ecce satan expetiuit, ut cribaret uos sicut qui cribrat triticum, ego aũt pro te rogaui, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Consideret itaq; uestra excellens prudentia, quàm bonũ sit persistere in dispẽsatione uobis credita, & in fide recta, atq; hæreticis & æmulis Christi repugnare, & nunquã à ueritatis tramite declinare. Quoniã dominus & Saluator omniũ, cuius fides est, qui pro nobis mori non dubitauit, & proprio nos suo sanguine redemit, qui fidẽ beati Petri non defecturã promisit, & confirmare eum fratres suos admonuit, quod Apostolicos pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse, semper cunctis est cognitũ, quorum & pusillitas mea, licet impar sit & infima, pro suscepta tamẽ diuina dignatione, ministerio pedissequa cupit existere. Vę enim erit nobis, qui huius ministerij onus susceptum habemus, si ueritatẽ saluatoris nostri Iesu Christi, quam Apostoli prædicauerunt, prędicare neglexerimus. Væ etiã erit nobis, si silentio ueritatem oppresserimus, qui erogare nũmularijs iubemur, id est, Christianos populos imbuere & docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis eius ueritatẽ cõfundimur prædicarę? Quid erit de nobis, cũ de cõmissis nobis animabus & de officio suscepto, rationẽ iustus iudex Christus Deus districtã egerit? Ideo fratres hortor dilectionẽ uestram, obtestor & moneo, ut qua debetis solicitudine, uigiletis ad inuestigandos hæreticos & inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ, & à sanis mẽtibus ne pestis hęc latius diuulgetur, seueritate, qua potestis pro uiribus extirpetis. Quantũ enim habebit à Deo dignæ remunerationis præmium, qui diligentius quod ad salutem cõmissæ sibi plebis prosit, fuerit executus? Ita ante tribunal Domini de reatu negligentiæ se non poterit excusare, quicunq; plebem suam contra sacrilegæ persuasionis autores noluerit custodire. Data viij. Calendas Nouembris, Nepotiano & Secundo, uiris clarissimis consulibus.

SANCTI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, EPISTOLAE DVAE AD SERAPIONEM Epiſcopum, de Sancto ſpiritu: [redacted] interprete.

ADMIRABERE forſitan qui factũ ſit: ut qui iuſſus eram Epiſtola de ſpiritu ſancto conſcripta diſputationem in cõpendium cõferre, remq́ paucis explicare, nunc uideas me ſuperſedentem hac de re uerba facere, ſcribere aduerſus eos qui impietatem admittẽtes in filium Dei, dicebant illum eſſe creaturam. Verum haud reprehendes factum ſat ſcio, ſi cauſam intellexeris, quin potius approbabit tua pietas, ubi uiderit quàm probabilis ratio nobis hoc perſuaſerit. Quoniam enim, ut ip ſe dominus ait, non à ſeipſo loquetur paracletus, ſed quæcunq; audierit loquetur, quoniam ex me accipiet & annunciabit uobis, & quum inſufflaſſet in eos, dedit illum ex ſe diſcipulis, ita & pater effudit illum ſuper omnem carnem, ſicut ſcriptum eſt: ideo ſanè prius de filio Dei congruẽter mihi tum dictum eſt, tum ſcriptum, nimirum ut ex cognitione filij, ualeamus & ſpiritus ſancti rectam habere cognitionem. Qualem proprietatem cognouimus filiũ habere cum patre, eandem cõperiemus & ſpiritum ſanctum habere cum filio, & quemadmodum filius dicit: Omnia quæcunq; habet pater, mea ſunt, ſic hęc omnia comperiemus eſſe, per filium in ſpiritu ſancto. Et quemadmodũ pater oſtendit filium, dicẽs: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt, ſic filij eſt ſpiritus. Emiſit enim, inquit ad Romanos Apoſtolus, ſpiritum ſuũ, in cordibus noſtris clamantẽ, Abba pater. Et quod admirabilius eſt, quẽadmodũ filius dicit, quæ mea ſunt, patris ſunt, ſic patris eſt ſpiritus ſanctus, quemadmodũ dictus eſt filij. Siquidem ipſe filius dicit, ubi uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre, ſpiritum ueritatis qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Paulus autem ſcribit: Nemo nouit quæ ſunt hominum, niſi ſpiritus hominis qui eſt in ipſo. Sic & quæ ſunt Dei, nemo nouit niſi ſpiritus Dei, qui eſt in eo. Nos uero non accepimus ſpiritum huius mundi, ſed ſpiritum, qui eſt ex Deo, ut ſciamus quę à Deo donata ſunt nobis. Quin & in tota diuina ſcriptura comperies, quod ſpiritus ſanctus qui dicitur filij, idem dicitur eſſe Dei. Idq; in ſuperioribus libris conſcripſimus. Proinde quemadmodum filius eo quod habet proprietatem cum patre, quodq́; proprium germen eſt ex illius ſubſtãtia, nõ eſt creatura, ſed patri homouſios, hoc eſt, eiuſdem eſſentiæ, ſic haudquaquã ſpiritus ſanctus poſſit eſſe creatura, quin potius impius eſt qui hoc dicat, eo quod habet proprietatẽ cum filio, quodq́; ex illo datur omnibus: deniq; quod quæ habet, filij ſunt. Hæc ſufficiebant ad perſuadendum, uel cuiuis cõtentioſo, ne poſthac dicat eſſe creaturam ſpiritum Dei, qui eſt in Deo, quiq́; profunda ſcrutatur Dei, qui ex patre datur per filium, ne ex his cogatur & filium dicere creaturã, qui eſt uerbum, qui ſapientia, qui figura, qui ſplendor eſt patris, quem quiſquis uidet, uidet & patrem, ac deinceps audiat: Qui negat filium, nec patrem habet. Alioqui paulatim iſte progrediens uelut amẽs dicturus eſt, non eſſe Deum. Attamen bonum fuerit pluribus argumentis impios redarguere, & ex quibus demonſtratur filius nõ eſſe creatura, ex ijſdem demonſtrare, nec ſpiritum ſanctum eſſe creaturam. Ex non extantibus ſunt creaturæ, & eſſe cœperunt. Nam in principio creauit Deus cœlum & terrã, quæq́; in his ſunt. At ſpiritus ſanctus ex Deo eſt, diciturq́;, quemadmodũ ait Apoſtolus: Quod ſi filius quoniam nõ eſt ex non extantibus, ſed ex Deo, cõſequenter non poteſt eſſe creatura, neceſſe eſt, nec ſpiritum ſanctum eſſe creaturã, eo quod in confeſſo eſt eum eſſe ex Deo. Nam creaturæ ſunt ex non extantibus. Rurſum unctio & ſignaculum dicitur & eſt, ſpiritus ſanctus. Etenim Ioannes ſcribit: Et uos unctionem accepiſtis ab eo, ut maneat in uobis, nec opus habetis ut quiſquam uos doceat, ſed ſicut illius unctio, ſpiritus eius docet uos de omnibus. Rurſus in Eſaia propheta ſcriptũ eſt: Spiritus domini ſuper me, eo quod unxit me. Paulus ſic ſcribit: In quo & credentes ſignati eſtis. Et iterum: Ne contriſtetis ſpiritum ſanctum in quo ſignati eſtis in diem redemptionis. Vnctiones autem in

hoc unguntur ac signantur. Quòd si unctiones in hoc unguntur ac signantur, haudquaquam erit creatura spiritus. Neq; enim quod ungit, simile est ijs, quæ unguntur. Siquidem hæc unctio, halitus est filij, ut qui habet spiritum, dicat, Christi bonus odor sumus. Iam & signaculum filium exprimit, ut is qui signatur, habeat Christi formam, sicut dicit Apostolus: Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in uobis. Quod si spiritus bonus odor, ac forma filij est, manifestū est spiritū non esse creaturam, quandoquidē nec filius cum sit in forma patris, est creatura. Etenim ut qui uidet filium, uidet & patrem: sic qui spiritum sanctū habet, habet filium, & qui habet illum, templū est Dei, quemadmodum scribit Paulus: An nescitis quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Ioānes autem ait: In hoc cognoscimus, quod in Deo manemus, & ipse in nobis, quod de spiritu suo dedit nobis. Quod si filium, eo quod est in patre, & pater in ipso, cōfitemur non esse creaturam: omnino necesse est, ne spiritum quidem esse creaturā, quandoquidem in hoc est filius, & ipse uicissim in filio. Quapropter & qui spiritum accipit, templum Dei dicitur. Rursus aūt ex hoc bonum fuerit cognoscere, si filius est Dei sermo, unus est sicuti pater. Vnus enim Deus, ex quo omnia, & unus dominus Iesus Christus, unde & unigenitus filius & dictus est & scriptus. At creaturę multæ sunt uariæq;, angeli, archāgeli, cherubim, principatus, potestates, cæteraq; quemadmodum dictū est. Porrò si quia filius non est de multorū numero, sed unus est, sicut pater unus est, nequaquā est creatura, spiritus (oportet enim à filio accipere etiā ipsam de spiritu cognitionem) nullo pacto potest esse creatura. Neq; enim est de numero multorū, sed unus est & idem. Hoc nouerat Apostolus, dicens: Hæc aūt omnia operatur unus & idem spiritus, diuidens unicuiq; prout uult. Ac paulò post: In uno spiritu, nos omnes in unum corpus baptizati sumus, & omnes unum spiritū hausimus. Ac rursum, quoniā oportet ex filio capere spiritus cognitionem, nimirum decuerit & probationes ex eodē proferri. Itaq; filius utiq; est, quum sit in patre & pater in ipso. Nam omnia tenet & cōplectitur, sicuti scriptū est, in illo consistunt omnia, siue uisibilia siue inuisibilia, & ipse est ante omnia. Atqui creaturæ sunt in locis distinctis, ueluti sol & luna, reliquaq; luminaria in firmamento, in cœlo angeli, homines in terra. Quod si filius eo quod non est in distinctis locis, sed dum in patre est, ubiq; est, & est extra omnia, non est creatura, cōsequenter nec spiritus sanctus erit creatura, quum non sit in distinctis locis, sed impleat omnia, manēs extra omnia. Sic enim & scriptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarū. Dauid item canit: Quò ibo à spiritu tuo, significans eum non esse in loco, sed sic esse extra omnia, ut tamen sit in filio, sicut filius est in patre. Nam hanc ob causam, nec ipse est creatura, quemadmodum est demonstratum. Super hæc omnia, magis etiam ex hoc damnabitur hæresis Ariana, rursusq; perspicuum fiet à filio proficisci quæ est de spiritu sancto cognitionem. Creator igitur est filius, quemadmodum pater. Quæ enim, inquit, uideo patrem facientem, hæc & ego facio. Omnia igitur per eum facta sunt, & sine illo factum est nihil. Quod si, quia conditor est filius quemadmodum pater, ideo nō est creatura, & si, quia per eum condita sunt omnia, non est de numero rerum cōditarum, manifestum est, ne spiritum quidem esse creaturam, quandoquidem & de illo scriptū est, ciij. Psalmo: Auferes spiritum tuum & deficient, & in terram suam reuertentur. Emitte spiritū tuum & creabūtur, & renouabis faciem terræ. Hoc uero quum ita scriptum sit, palàm est spiritum non esse creaturam, sed adesse in creando. Siquidem pater per uerbum in spiritu creat omnia. Etenim ubi uerbum, illic & spiritus, & quæ creantur per uerbum, habent ex spiritu per uerbum uim, ut sint. Ita etiam scriptum est in xxxij. Psalmo: Spiritu domini cœli fundati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum: Videlicet adeò spiritus inseparabilis est à filio, ut hoc quod dicitur non sinat te dubitare. Etenim quū sermo domini fieret ad Prophetam, ea quæ à uerbo proficiscebantur, in spiritu loquebatur Propheta. Id quod etiā scriptum est in Actibus apostolorum, Petro dicente: Viri fratres, oportebat impleri scripturā quam prædixit spiritus sanctus: Velut in Zacharia, quū sermo Dei ad illum fieret, scriptum est, uerūtamen sermones meos ac legitima mea suscipite quæcunq; ego præcipio in spiritu meo Prophetis. Rursus cum paulò post incusans Propheta populū, dicit: Cor suum statuerunt impersuasibile, ut non exaudi-

exaudirent legem meā, ae ſermones quos emiſit dominus omnipotens, in ſpiritu ſuo per manus Prophetarū ſuperiorū. Item Chriſto loquēte in Paulo, ſicut ipſe dixit: An experimentū quæritis in me loquētis Chriſti? nihilo minus habebat ſpiritū, ſubminiſtrantem ipſi quod loqueretur. Hunc enim in modū idē ſcribit, Iuxta ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti in me. Rurſum Chriſto in ipſo loquente, ait: Niſi quod ſpiritus ſanctus per ſingulas ciuitates teſtificaĩ mihi dicēs, quod uincula & afflictiones me manent. Nō enim extra uerbū eſt ſpiritus, ſed cū ſit in ipſo uerbo, in Deo per illud eſt, ita ut dona quoq; in trinitate det. Nam in horū diſtributione ſicut Corinthijs ſcribit, idē ſpiritus eſt, & idē Deus eſt qui operatur omnia in omnibus. Siquidē ipſe pater per uerbū in ſpiritu operaĩ, datq; omnia uidelicet cum bene precaretur Corinthijs, in trinitate precatus eſt, dicēs: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei & cōmunicatio ſancti ſpiritus cū uobis omnibus. Propterea quod cum participes ſumus ſpiritus, habemus uerbi gratiā, & in eo patris charitatem. Cæterū quemadmodū una eſt gratia trinitatis, ita indiuiſa eſt trinitas. Cęterū hoc aliquis uidere poſſit etiā in ipſa ſancta Maria. Nā archangelus Gabriel emiſſus, ut illi nūciaret uerbi deſcenſum in illā futurum, ſpiritus, inquit, ſanctus ſuperueniet ſuper te: Sciēs in uerbo eſſe ſpiritū. Proinde protinus attexuit, & uirtus altiſſimi obūbrabit tibi: Chriſtus eñ Dei uirtus & Dei ſapientia. Quū aūt ſpiritus ſit in uerbo, palā eſt quod in Deo quoq; ſit ſpiritus per uerbum. Itaq; ſpiritu uenięte ad nos, uenięt filius & pater, & manſionē faciēt in nobis, eo quod indiuidua ſit trinitas, unaq; huius deitas, & unus Deus ſuper oĩa, & per oĩa, & in omnibus. Hæc eſt catholicæ eccleſiæ fides. Quippe in trinitate eā fundauit & radicauit dominus cū diceret diſcipulis: Ite, docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine patris, & filij, & ſancti ſpiritus. Quod ſi ſpiritus eſſet creatura, nequaquā eū copulaſſet patri, ne ſibijpſi inæqualis eſſet trinitas, ſi peregrinū quippiā & alienū ipſi iungeretur. Quid enim deerat Deo, ut aliquid alienæ ſubſtātiæ adiungereĩ, ſimulq; cum ipſo glorificareĩ? Abſit: Non eſt ita, Plenus inquit, ipſe ſum. Propterea ipſe dominus nomini patris ſpiritū adiūxit, ut oſtenderet, quod ſancta trinitas non cōſiſtat ex diuerſis, hoc eſt, ex creatore & creatura, ſed quod una huius ſit deitas. Hoc cū ſciret Paulus, docuit unā eſſe gratiā quæ in trinitate daretur, dicens: Vnus dominus, una fides, unū baptiſma: quemadmodū aūt unum baptiſma, ſic & una fides. Etenim qui credit in patrem, nouit in patre filiū & ſpiritum ſanctū, qui non eſt extra filiū, & ideo credit etiā in filium & in ſpiritum ſanctū, quandoquidem una eſt trinitatis deitas, quę ex uno patre cognoſcitur. Catholicæ quidem fidei forma hæc eſt, cæterū qui blaſphemiam iaciunt in ſpiritū, dicentes illū eſſe creaturam, ſi minus ex his quæ dicta ſunt reſipiſcūt, uel ex his quę dicentur pudefacti, deijciantur. Si trinitas eſt & in trinitate eſt fides, dicāt utrū trinitas ſemper ſit, an fuerit, cum non eſſet trinitas. Quod ſi ſempiterna eſt trinitas, nō eſt creatura ſpiritus, qui ſemper adeſt uerbo cū ſit in ipſo. Nam erat cum creaturæ nō eſſent: quod ſi creatura eſt, creaturæ uero ſunt ex non extantibus, manifeſtū eſt, quod aliquando non fuerit trinitas, ſed dualitas. Iſto uero quid magis impium, ſi quis dicat, ex mutatione profectuq; conſiſtere trinitatem, ac dualitatem quidem eſſe, cæterū recipere ex creatura generationē, quæ cum patre & filio cōmiſceatur, itaq; fiat trinitas. Abſit ut tale quippiā uel in mentem ueniat Chriſtianis. Quemadmodum enim filius, quia ſemper eſt, nō eſt creatura, ita quoniā ſemper eſt trinitas, nulla eſt in ea creatura, quapropter non eſt creatura ſpiritus. Quemadmodū enim ſemper fuit, ita nūc quoq; eſt, & quemadmodū nunc eſt, ita ſemper fuit, eſtq; trinitas, atq; in ea pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Et unus deus pater qui eſt ſuper omnia, & per omnia & in omnibus, qui & benedictus in ſecula, Amen. Ego quidē quemadmodū rem paucis declarās, hæc ſcripſi miſiq;, ſic tu ueluti intelligēs, ſi quid deeſt uelis ſupplere, ac domeſticis quidem fidei recitato: eos uero qui per contentionē dicunt blaſphemias, redarguito, forſitan uel ſero aliquādo reſipiſcētes abſtergent ab anima ſua prius inſitā ipſis ſententiæ peruerſitatem: Bonū eſt enim iſtos iuxta quod ſcriptū eſt reſilire, nec immorari, ne ſi immorentur, audiant quod dictū eſt à domino: Quicunq; dixerit uerbū aduerſus ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neq; in præſenti ſeculo, neq; in futuro.

SANCTI ATHANASII EPISTOLA AD SERAPIOnem, de Sancto ſpiritu.

VErſatus ſum in epiſtola nunc quoq; à tua pietate ſcripta, uehementerq; admiratus impudentiam hæreticorũ, animaduerti nihil æque quadrare in iſtos, quàm id quod præcipit Apoſtolus: Hæreticum hominem poſt unam & alteram correptionem deuita: ſciens quod ſubuerſus eſt huiuſmodi, & peccat, quum ſit ſuo ipſius iudicio cõdemnatus: Habet enim peruerſam mentem, non ut poſtquam audierit obtemperet, neq; ut quum didicerit reſipiſcat, interrogatur, ſed propter eos qui ab ipſo seducti ſunt, ne uidelicet ſi tacuerit, etiam ab illis condemnetur. Itaq; ſufficiebant ea quæ prius dicta ſunt, ſufficiebant ad hoc, ut iſtos tot probationibus acceptis compeſcerẽt à blaſphemia aduerſus ſpiritum ſanctum. Verum illis non eſt ſatisfactum. Sed rurſum impudenter agunt ut declarent, quod exercitati ad pugnandum cum uerbo, ac deinceps meditati pugnant aduerſus ſpiritum, paulò poſt futuri ſunt mortui uerbi inopia, uidelicet etiam ſi quis reſpondeat ad has illorum percontationes, nihilo ſecius inuentores malorum erunt, tantum ut quærentes non inueniant, aut audientes non intelligant. Quales autem ſunt iſtorum eruditæ percontationes? Si, inquiunt, nõ eſt creatura ſpiritus ſanctus, ergo filius eſt, ac duo fratres erunt, uerbum & ipſe: deinde addunt, quemadmodum ſcribis: Si ex filio accipiet ſpiritus, ſicq; ab eo datur, Sic enim ſcriptum eſt, protinus inferũt, ergo auus eſt pater, & ſpiritus eius nepos. Quis hos audiẽs Chriſtianus iam nõ magis paganos eos iudicabit? Nam talia pagani aduerſum nos dicunt inter ſeſe cõfabulantes. Quis uolet ad talem iſtorum inſaniã reſpõdere? Ego ſanè quũ multa cogitaſſem quærens congruentẽ illis reſponſionem, nullã inueni q; id quod ad Phariſæos dicitur: quemadmodũ enim illos peruerſe percunctantes, uiciſſim percunctatus eſt Seruator, ut ſentirent ſuam ipſorum prauam intelligẽtiam, Sic quoniam & iſti talia percunctantur, dicant nobis, uel potius reſpondeãt interrogati, quemadmodum interrogant. Quoniam enim quũ loquuntur ſuas ipſorum inuentiones non intelligunt, forſitan uel audientes agnoſcent ſuam ipſorum dementiã. Si non eſt creatura ſpiritus ſanctus, quemadmodũ in ſuperioribus demõſtratum eſt, ſed in Deo eſt, & ex Deo datur, ergo filius eſt & ipſe, & duo ſunt fratres, ipſe & filius: & ſi filij eſt ſpiritus atq; à filio omnia accipit ſpiritus: quemadmodũ ipſe dixit: Et poſtquam inflaſſet, dedit eum diſcipulis. Nam & iſta uos confitemini: ergo auus eſt pater, & nepos eſt illius ſpiritus. Nam quæ percunctantes poſtulatis à nobis, de ijſdem & uos ex ijſdẽ interrogari par eſt. Itaq; ſi abnegatis quæ ſcripta ſunt, ne Chriſtiani quidem iam dici poteritis, par autem eſt, ut nos Chriſtiani uos percunctemur. Quod ſi eãdem nobiſcum legitis, neceſſe eſt, ut uos quoq; de ijſdem eodem modo interrogemini à nobis. Proinde dicite nunc nihil cõtantes: An filius eſt ſpiritus, & auus pater? Quod ſi ratiocinantes quemadmodũ tunc faciebant Phariſæi, dixeritis & uos apud uoſipſos: Si dixerimus quod filius eſt, audiemus, ubi ſcriptum eſt? Quod ſi dixerimus non eſt filius, timemus ne dicant nobis, quomodo igitur ſcriptum eſt: Nos non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritũ qui ex deo eſt. Quod ſi iſtiuſmodi cogitationibus apud uoſipſos decertantes, dixeritis uos quoq;, neſcimus: Neceſſe eſt, & eum cui tales à uobis proponuntur quęſtiones, tacere, uidelicet obtemperantem ei qui dicit: Ne reſpõdeas Prou.26
ſtulto iuxta ſuam ſtultitiam, ne ſimilis illi fias, ſed reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi uideatur ſapiens. Cæterum reſponſio quæ maxime uobis congruit, ſilentium eſt, ut ueſtram ipſorum inſaniã agnoſcatis. Rurſum igitur æquum eſt, ut ex his quæ adſertis, uos hunc in modũ interrogemus: Quandoquidem Prophetæ in ſpiritu Dei loquuntur, & in Eſaia ſpiritus ſanctus uaticinatur, quemadmodum in ſuperioribus demonſtratũ eſt, ergo & ſpiritus uerbum eſt Dei, ſuntq; duo uerba ſpiritus & filius? Nam Prophetæ tunc uaticinabunt quando fiebat uerbum Dei ad illos. Ad hæc quoniã omnia per uerbũ facta ſunt, & ſine eo factum eſt nihil, ac Deus ſapiẽtia fundauit terram, omniaq; per ſapiẽtiam fecit: ſcriptum eſt autem, quemadmodum in ſuperioribus demonſtratum eſt: Emittes ſpiritum tuum & creabuntur, ergo aut ſpiritus uerbum eſt, aut in duobus fecit Deus omnia: in ſapientia & in ſpiritu. Et quomodo

Paulus dicit: Vnus Deus ex quo omnia, & unus dominus per quem omnia? ac rursum: Quum filius sit imago patris inuisibilis, est autem ipse spiritus imago filij. Scriptum est enim: Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes imaginis filij sui. Ergo hac ratione auus est pater, quoniam filius quidem in nomine patris uenit, spiritum autem sanctum, dicit filius, quē mittet pater in nomine meo. Itaq; & hac ratione auus est pater. Quid ad hæc? Quamuis omnia facile temereq; dicitis. Quid cogitatis apud uosipsos? an uidentes uos non habere quod respondeatis, incusatis huiusmodi percunctationes? Sed prius uosipsos condemnate (uos enim soletis talia percunctari) & obtemperate scripturis, quumq; nō habeatis quod dicatis, posthac discite. Filius quidem in scripturis non nominatus est spiritus, sed spiritus sanctus et spiritus. Quemadmodum autem filius non est nominatus spiritus, sic nec de filio scriptum est, quod ipse sit spiritus sanctus. An igitur quoniam spiritus sanctus non est dictus filius, neq; filius est spiritus, ideo dissentit à ueritate fides? Absit: Quin potius unumquodq; eorū quæ significantur habet propriam intelligētiam. Etenim filius proprium essentiæ naturæq; patris est germen, & hoc habet quod significatur: cæterum quod dicitur spiritus Dei, quodq; est in ipso, non est alienum à natura filij, neq; à patris deitate. Eoq; in trinitate, in patre & in filio, & in ipso spiritu una est deitas, & in eadem trinitate unum est baptisma & una fides. Nimirum patre mittente spiritum, filius insufflans dat illum discipulis: quandoquidem omnia quæcunq; habet pater filij sunt: quumq; sermo fieret in Prophetis, ipsi spiritu prophetiam edebant, quemadmodū scriptum ac demonstratum est. Et uerbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Itaq; non iam creatura est spiritus, sed proprietatem habens cum essentia uerbi ac Dei, & in ipso dicitur esse. Nam non debet nos pigere eadem repetere. Quanquā spiritus non est dictus filius, non tamen est extra filium. Nam spiritus adoptionis filiorū dicitur, & quoniam Christus Dei uirtus, & Dei sapientia est, congruenter dictum est de spiritu, spiritus sapientiæ, & spiritus uirtutis. Eo quod participes spiritus, habemus filium, & filium habentes, habemus spiritum clamantem in cordibus nostris, Abba pater: quemadmodum dixit Paulus. Quod si spiritus est Dei, & in ipso esse dicitur in scripturis. Nam ea quæ sunt Dei nullus nouit, nisi spiritus Dei qui est in ipso, & ipse insuper filius dixit: Ego in patre & pater in me: quare non est idem nomen & huic & illi, sed hic quidem filius, ille uero dicitur spiritus? Si quis ad hunc modum percunctetur, insanierit talis, scrutans non scrutanda, nec obtemperans Apostolo dicenti: Quis enim nouit mentem domini, aut quis cōsiliarius illius fuit? Alioqui quibus Deus nomen indidit, quis illis audebit mutare nomē? Alioqui & rebus conditis subministret uocabula. Dicant, quandoquidem creatura eodem nutu facta est, quare hic sol, & illud cœlum, illa terra, mare & aer? Quod si hoc quidem his qui sanæ mentis sunt impossibile est, manet enim unumquodq; sicuti creatum est, multo magis ea quę sunt supra creaturā, sempiternam habent perseuerātiam, nec aliter sunt, quàm ut sunt, pater, pater est, nō auus, & filius est filius Dei, nec est pater spiritus: spiritus sanctus, est spiritus sanctus, nec progenitus est à patre, neq; frater filio. Hęc quum ita demōstrata sint, insanierit si quis interroget, num igitur filius est spiritus? Ne uero, quoniā hoc ita scriptum non est, ideo eximat aliquis illum à Dei natura proprietateq;, sed quemadmodum scriptum est credat, nec dicat, quare sic & quare non sic, ne talia cogitās incipiat meditari ac dicere: Vbi igitur est Deus, quomodo est? ac mox audiat: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Nam quæ fide traduntur, cognitionem habent curiositate inscrutabilem. Quum itaq; discipuli audissent, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, non erant curiosi, quare secundus esset filius, tertius spiritus, aut quare omnino trinitas, uerum ut audierant, credebant. Neq; quemadmodum uos facitis percunctabātur, ergo filius est spiritus? neq; quum dominus post filium nominaret spiritū, interrogabant, ergo pater est auus? Non enim audierant in nomine aui, sed in nomine patris, & hanc fidē prędicauerūt ubiq, recte cogitātes, neq; enim licuit aliter loqui, q̄ sicut locutus fuerat seruator, seipsum filiū nominans & spiritūsanctum, nec fas erat immutare, secus quàm erāt ordine cōiuncti, quemadmodum & de patre. Quemadmodum enim nō licet aliter de Deo loqui, q̄ quod pater est, ita impium est interro-

interrogare, an filius sit spiritus, aut spiritus filius. Hac de causa Sabellius iudicatus est ab Ecclesia alienus, quod ausus sit patri tribuere nomen filij, ac uicissim filio tribuere nomen patris. An itaq; posthac audebit aliquis quum audit filium ac spiritum, dicere, ergone auus est pater? aut ergo filius est spiritus? Profecto audebunt Eunomij, & Eudoxij, & Eusebij. Posteaquam enim semel simulant Arianam hæresim, nūquam cohibebunt suam linguam ab impietate. Quis enim illis hæc tradidit? quis docuit? Nemo certe ex diuinis scripturis, uerum ex spiritu cordis ipsorum profecta est ista demētia. Etenim si quoniam creatura non est spiritus (nam id demōstratum est) interrogatis, ergo ne spiritus est filius? tempus est, ut uos edoctos filium non esse creaturam (per hunc enim sunt creaturæ omnes conditæ) interrogemus, ergo ne pater est filius, aut hoc etiam modo, ergo ne spiritus est filius, & filius ipse est spiritus sanctus? Qui talia cogitabunt, extra sanctam trinitatem erunt, absq; Deo esse iudicabuntur, transmutantes nomen patris, & filij, & spiritus sancti, atq; inuertentes illud pro suo arbitrio in similitudine generationis humanæ, nepotes & auos nominantes, ac more gentium generationem deorū fingentes. Nō est autem Ecclesiastica fides, sed est, ut dicebat Seruator: In patrem & filium & spiritum sanctū. Patrem quidem qui nō possit dici auus, & filium qui non possit dici pater, & spiritumsanctum, qui nō aliter quàm hoc pacto nominatur. De hac fide non licet uarie loqui, sed semper pater est pater, & filius semper filius, & spiritus sanctus semper spiritus sanctus tum est, tum dicit. In rebus enim humanis non est eodem modo, quānquā Ariani talia imaginantur. Nam quemadmodum scriptum est: Non sicut homo Deus, ita dixerit aliquis, non sicut Deus homines: Siquidem in hominibus qui pater est, non semper est pater, neq; qui filius, semper filius. Nam idem filij quidem pater fit, rursus idem alterius fuit filius, & filius qui patris est filius, alterius fit pater. Abraam igitur quum esset filius Nachor, pater factus est Isaac, & Isaac quum esset filius Abraæ, pater factus est Iacob. Vnusquisq; quū sit pars parentis, nascitur quidem filius, cæterum idem alterius fit pater. In deitate uero nō itidem, quoniam non ut homo Deus. Itaq; qui pater est, non est ex patre, eoq; nō gignit eū qui futurus sit alterius pater, neq; filius pars est patris, unde nec in hoc genitus est, ut generet filium. Vnde in deitate sola, pater proprie, solusq; pater quum sit, est & fuit & semper erit, & qui filius proprie solus filius est. Et in his consistit ut pater semper pater, & qui filius semper filius & sit & dicatur: Insuper & spiritus sanctus semper spiritus sanctus est, & hūc Dei esse, & à patre per filium dari credimus. Sic enim sancta trinitas inuariabilis permanet, cognosciturq; in eadem deitate. Itaq; qui percunctatur, ergo ne filius est spiritus, perinde quasi possint nomina permutari, ducitur imaginatione, & sibi ipsi insaniam lucrifacit. Cæterum qui interrogat, ergo ne auus est pater, excogitans nouum nomen patri, errat corde. Itaq; posthac ad hæreticorum impudentiam respondere non est tutum. Nam id est repugnare Apostolicæ admonitioni. Consulit enim, imò potius præcipit ipse, quod bonum est. Hæc satis erant ad redargutionem uestri stultiloquij, ne posthac luseritis contra deitatem. Nam ludentium proprium est percunctari quæ scripta non sunt, dicere. Ergone filius est spiritus sanctus, & auus pater? Ad hunc modum rident qui habitant in Cæsarea & in Scythopoli. Sufficit ut credatis quod non est creatura spiritus, sed quod est spiritus Dei, & in hoc trinitas, pater & filius & spiritus sanctus, quodq; neq; patris uocabulum tribuendum est filio, neq; fas est dicere, quod ipse spiritus idem sit cum filio, neq; quod filius idem sit cum spiritu sancto, sed sic est quemadmodum dictū est, & una in hac trinitate deitas est, & una fides, & unum baptisma, in ea datur, & perfectio una in Christo Iesu domino nostro, per quem & cum quo patri gloria & imperium cum sancto spiritu, in omnia secula seculorum, Amen.

DIVI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, DE VNITA DEITATE TRINITATIS AD THEOPHILVM,

LIBER PRIMVS.

TV VNVS Deus pater, & fili, & sancte spiritus, qui unitã deitatẽ nobis declarasti, & sacrosanctæ solius diuinitatis indiuisam gloriã reuelasti, & perfectã trinitatis tuę sempiternitatẽ demõstrasti. Ideo optimũ duxi, ut tua ueritas patefacta clarescerct, & hæreticorũ detecta cæcitas innotesceret. Propter quod subito in ęmulationẽ accensus est animus meus, & exarsit sicut ignis rutilans in densas arborũ syluas. Vnde quia multi tentauerunt ad stylũ uiam demonstrare iustitiæ, & nobis placuit per anfractus angustiæ eius iter dirigere, & latã & spatiosam uiã primũ fugere. Quis non cupiat, detersa antiquitus caligine, per aquam uitæ renouari? & post steriles & ieiunas siliquas panẽ uitæ edere? & omissa uoragine poculi uenenosi, calicẽ salutis accipere? & prostrata idolorũ propbana cultura, Deũ uerũ agnoscere creatorẽ? & nũc spreta inueterati sibilatione serpẽtis, hymnũ Deo suauiter canere? & tandẽ refutatis squamosi draconis uberibus, ex Euangelicis præceptis melle & lacte potari? Et rursus per immortalitatẽ resumptã angelos apostaticos iudicare? & post terrenũ hominẽ cœlestib. regnis & sublimibus in Hierusalem mãcipari? Rogo, quæ & quãta est hæc in deo humanitatis dilectio, qui tanta præmia credẽtibus pollicet? Quis nõ omni auiditate festinet de graui somno exurgere, & clarissimã lucẽ cũ infinita admiratione cõspicere? Quã cupio nõ ad pupillã oculorũ obtutibus ostẽdere, sed religiosis fratrib. in arcano cordis secretò recondere. In quo non ambitiosi uoluminis cõfeci cumulũ, ne plus uerba exaggerarẽ, quàm sensum inuestigantibus intimarẽ, sed breuiter infinita cõprehẽdi, & humili sermone sublimia indicaui. Vnde totũ ibi est plenũ, ubi nihil est minus, imò penitus totũ uidet ignorare, qui huic plenitudini diuinę trinitatis aliquid uoluerit derogare. Propter quod supplex impensissimè obsecro tuæ trãquillissimæ trinitatis gloriã, ut perducas me ad statũ perfectũ fidei cõfessionis meæ uerba promentẽ. Si cœli non sufficiũt in prodendã sublimitatẽ magnitudinis tuæ, si non satiat oculus ad uidendũ, aut auris ad audiendũ opera magnificẽtiæ tuæ, unde sufficit paruitas mea geminas in cõfessione referre tibi maximas gratias? A Deo ueniã postulo, ne forte cũ præsumptionis dicta adsumpsero, tuę maiestati uidear aliquid derogare: Sed prostratus iaceo ante tuæ sublimitatis gloriæ sedẽ, ut permittas me de plenitudine thesauri tui legis fontẽ bibere, & de quatuor exuberantib. fluminib. aquã uitę haurire. Ex quib. cõfidenter hęreticis per autoritatẽ regulę præscribamus, & catholicis de sempiterno, uelut de nectaris fonte, spiritus tui corda sitiẽtiũ irrigemus. Hęc est inquã, materia formulę in collisiõe hęreticorũ: & hęc est tituli uictoria in absolutione hęreticorũ. HAE. Quur significat principale mãdatũ Dei: Eũtes nũc baptizate omes gẽtes, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti? AT. Audi in hoc admirabile ac regale decretũ, in quo omne sacramẽtũ in deitate trinitatis uniter cõtinet. Quia dixit in nomine, euidẽter unã deitatẽ in trinitate consistere declarauit. Et quod prosecutus est, patris, & filij, et sancti spiritus, per singula nomina singulas personas inesse distinxit. HAE. Sanè, ut prius mihi summatim de unito deitatis nomine multifariè dictũ ad interrogata exponas, postulo, & sic de nominib. personarũ in prosequẽdo distinguas. Quur unita est deitas? AT. Quia nulla est in hac plenitudine trinitatis ambiguitas. HAE. Quur unus est deus pater, & filius, & sanctus spiritus? AT. Vnus ubi dixisti, ad unitũ nomẽ deitatis tu ipse retulisti nomina, ęque in personis distinxisti. HAE. Quur solus deus? AT. Vtiq; quia sola deitas in trinitate cõsistit, ideo solus deus. HAE. Quur omnipotẽs Deus? ATH. Quoniã omnipotens est ipsa deitas trinitatis.

HAER. Quur unus uerus Deus? ATH. Proculdubio dũ una uera ſit natura trinitatis, propterea unus eſt uerus Deus. HAER. Quur bonus eſt Deus? ATH. Quatenus nulla diuerſitas diſpar ſit in una ſubſtãtia diuinæ trinitatis, ac per hoc unus bonus eſt Deus. HAER. Quur ſummus Deus? ATH. Quoniã hęc quidẽ ipſa ſumma eſt ſubſtantia trinitatis: HAER. Quur unus eſt dominus? ATH. Memento unã dominationẽ eſſe in natura ſempiterna trinitatis, & ideo unus dominus. HAER. Quur una imago inuiſibilis eſt trinitatis? ATH. Quia una eademq́ deitas eſt in imagine ueritatis. HAER. Quur unus eſt ſpiritus? ATH. Nónne una eſt natura deitatis ſpiritusſancti, quæ in patre, filio, & in ſeſe cõſiſtens eſt? HAER. Quur ęqualis eſt una trinitas? ATH. Quia & ſempiterna eſt in ipſa trinitate deitas. Rogo, nõ animaduertis penè omnes hæreſes in hoc titulo unitã deitatẽ patris, & filij, & ſpiritusſancti blaſphemare? dũ hæc quæ ſuperius uniter in trinitate ſunt dicta, ad unã perſonã patris, illi tantũmodo cõſerant. Qua de re ſtrenuè nobis laborandũ eſt, imò & aduerſus tot ſectarũ cõgreſſiões atrociter cũ infinita ſolicitudine dimicãdũ, ut penitus diſcuſſa hęreticorũ caligine, lux Euãgelicę cognitionis pateſacta clareſcat, & blaſphemãtiũ derecta cæcitas innoteſcat. Vnde nobis paulisper ꝓ examinatiõe ſuperiora retexẽda ſunt, ut inueſtigantib. ueritatẽ omis ad liquidũ ſcrupulus infidelitatis de arcano pectoris auferat.

DE SACROSANCTO VNITO NOMINE TRINITATIS.

EGo unum Deum ubi memini, non ad unam tantũmodo perſonam patris hæc in dicendo taxaui, dum filiũ de una patris eſſe plenitudine, & ſanctum ſpiritũ non negaui. Et ſolum Deũ ubi memoraui, nõ ad ſolam perſonam patris hæc, ut dicam uerius indicaui: quia filium, & ſanctũ ſpiritum de hac ipſa ſola ſubſtantia patris eſſe non abnegaui. Similiter omnipotentẽ Deũ, ſiue uerũ Deum, uel bonũ Deum, aut ſummũ Deũ, ſed unũ ſpiritũ, de quo ſummatim paulò ante narraui, nónne hæc cũcta uocabula ad unitã diuinitatẽ patris, & filij, & ſancti ſpiritus declaraui? Vnde quãuis in hoc loco copioſæ ſint ſignificationes dictæ, tamen ad unitã diuinitatẽ trinitatis euidentius ſunt approbatæ. Nã unitas, non ut hæretici ſuis oppreſſi blaſphemijs dicere ſæpe conſueuerunt, in uolũtate eſt, non in deitate: quod abſit, dum unitas non tantũ in uoluntate ſit, ſed imo in deitate. Ac per hoc unitas hæc, ut certus ſis, non in concordia tantũ eſt, ſed realiter, imò ſubſtantialiter cõſtat in natura diuinitatis. Ergo poſtulo à te, qui legis hanc iſtius ſcripturæ meæ fidei profeſſionem, ne hic ſuperflua uel profuſa uerba perquiras, ſed ſtrictim, capaciter, imò ſpiritaliter cũ ſummo ſtudio dicta ad ſtylum ſacræ ſcripturæ cõferas, & ſecundũ regulæ æquitatẽ iuſtitia moderãte perpendas. Itaq; interrogantis atq; ſoluentis accipe perſonã, quæ exigit ſibi fieri ſatisfactionẽ. HAER. Quur pater ſpiritus dicitur, & filius ſpiritus nuncupatur, & ſpiritusſanctus ſpiritus appellat? ATH. Perfecte ad hęc reſpõdet pro loco interrogãti. An ignoras quia pater unus Deus eſt, & filius unus Deus eſt, & ſpiritusſanctus unus Deus eſt? Nónne unus Deus eſt, dũ unitũ nomẽ ſit in natura οὐσίας, ſic & unus ſpiritus eſt, quia unita eſt deitas eorũ? Nã ſi tu ꝑ ſingula nomina perſonarũ unitũ nomẽ ſpiritus ter deſignaſti, nunqd tres ſpiritus edicere oportebat? Abſit. Quod ſi hoc poterat dici, tale erat, ut & hoc in confeſſionẽ deberet introduci, tres deos in plurali numero nũcupari. Vt iã nõ eſſet in eis una natura diuinitatis, ſed unuſquiſq; in ꝓpria, uel diuerſa natura ſua cõſiſteret: quod abſit. Interea rurſus eadẽ repeto, & ad tua dicta uerba cõparo, & ſenſum intellectus mei tibi reuelo. Pater unus Deus eſt, & filius unigenitus Deus eſt, & ſpiritusſanctus unitus in patre & filio Deus eſt. Nónne qa unitatis nomẽ ter deſignaui, ideo tres deos potero cõfiteri? Abſit. Vnde quãuis triplex ſit dictũ, unũ tamen tenet in deitate trinitatis nominis indiciũ. Interim uel in hoc titulo animaduerte dicẽtẽ: Ego ſum Deus Abrahã, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Nunquid in hoc dicto tres deos deſignauit, eo quod unũ nomẽ ter indicauit? Abſit. Idcirco nos qui fidem Euangelicã atq; Apoſtolicam patrũ tenemus, nec tres deos, nec tres dominos, nec tres ſpiritus, uel certe ad huiuſcemodi pluralitatis dicta nec tenemus, nec in corde noſtro ſuſcipimus: præſertim cũ nos unitatẽ deitatis uniter, non pluraliter in trinitate conſiſtere ſciamus. Propter quod nõ debemus tres naturas in his perſonis cõtra ius Euangelicæ cẽſuræ profiteri, cũ ſit unus pater Deus, & unigenitus ſit filius Deus, & unitus ſit ſpiritusſanctus deus.

Ideo

Ideo unus eſt Deus,quia unita eſt deitas,ſicut per ſingulas perſonas ſcriptum eſt: Et
quia nullus Deus niſi unus,uel hoc audi: Iſrael, dominus Deus tuus Deus unus eſt.
Matt. 4 Necnon: Vade retro Satanas,ſcriptum eſt:Dominum deum tuum adorabis, & illi ſo
li ſeruies. HAER. Sed ut hæc dicta de autoritatis iure adhuc mihi cõfirmes,poſtulo.
Lucæ 8 ATH. Ignoras ſcriptum eſſe:Intelligentibus legem loquor?Itaq; qui aures habet ad
audiendum,audiat.Et quid ſpiritus per hiſtoriographum Moyſen in toto penè libro
Geneſeos eccleſijs teſtetur intelligant:Deum dixiſſe,& Deũ feciſſe,& Deum benedi
xiſſe ea:id eſt,& dixit Deus:Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtrã.
Et ſic proſecutus eſt:Fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illũ, maſculum &
fœminã fecit eos,& benedixit eos,dicens:Creſcite & multiplicamini, & implete ter-
ram. Quæ tandem eſt cauſa,unum dixiſſe,faciamus,& unũ feciſſe, & unum dicenti &
facienti interfuiſſe,& bona facta uidentem benedixiſſe?dum faciamus,unius tantum
ſolitarij perſona non ſit,ſed & facientis ad imaginem Dei ipſius tantum perſona non
ſit,ſed & uidentis,& benedicentis unà cum eo ſit. Non tibi uidetur, quoniam per ta-
cita nomina perſonarum,quãuis pauliſper deitatis unitum eſt nomen inſinuatũ? Vi-
des quia nemo ad ſemetipſum dicit,fiat,ſed ad facientem:& nemo qui facit, ad ſuam
perſonam loquitur,& fecit. Et quis de ſe indicat,& fecit & benedixit? Nam uerbote-
nus ſi una eſſet perſona dicentis,& facientis,& benedicẽtis,ſic intimaſſet feciſſe ſe o-
pus ſuum,& dixi,& feci,& benedixi. Diſcite itaq; unitum nomen eſſe in natura trini-
Psal. 32 tatis,Pſalmographo approbante: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius
omnis uirtus eorum. Vtiq; uerbum filiũ indicauit:dominum autem patrem deſigna-
uit, & ſpiritũ oris eius,ſpiritum ſanctum dixit. Vides in perſonis unitum eſſe nomẽ in
Psal. 44 natura trinitatis,Pſalmographo quoq; approbante:Propterea unxit te Deus, Deus
tuus. Ecce Deum & Deum:non tamen pluraliter inuenies dictũ fuiſſe in his perſonis
deos. Sed & adhuc ſcriptũ eſt de unito nomine diuinitatis: Et pluit dominus à domi-
Esa. 45 no. Sed & Eſaias:Hæc dicit dominus Chriſto meo cui tenui dexterã, ut obaudiant eũ
omnes gentes &c. Non tamen dominos:quia unita eſt dominatio eorũ in natura ſem
piterna: Sicut & de perſona ſancti ſpiritus, Vas electionis breuiter abſoluit, dicens:
1. Cor. 12 Idem ſpiritus,idem & dominus, idem & Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et
2 Cor. 3 alio in loco idem ipſe repetit:Quia dominus eſt ſpiritus: Vbi autem ſpiritus domini,
ibi libertas. Vel accipe in perſona patris in Euãgelio ad Samaritanam dictum fuiſſe:
quia Deus ſpiritus eſt. Nam & de perſona filij Hieremias receptiſſimus Prophetarũ
teſtatur:Spiritus faciei noſtræ Chriſtus dominus. Siue hoc: Quia miſit dominus ſpi-
ritum filij ſui in corda noſtra,clamantem Abba pater. De ſpiritu autem principali fi-
lius indicat:Spiritus ubi uult adſpirat,& uocem eius audis,& neſcis unde ueniat, uel
quò eat:Ergo ut cõpendio ſcripturæ ſenſum de natura diuinæ trinitatis uniter dicen-
Psal. 17 tis colligas: Viuit dominus. Et: Benedictus Deus meus. Et: Exaltetur Deus ſalutis
meæ. Vides per ſingulas ſignificationes unitum nomen deitatis ter indicatum, hoc
eſt,Deus,Deus,& Deus:non tamen deos. Vel per eundem accipe: Immola Deo ſa-
Psal. 49 crificium laudis,& redde altiſſimo uota tua. Et:Inuoca me in die tribulationis tuæ, &
eripiam te,& magnificabis me. Vtiq; ſi una eſſet tantũmodo in hoc exẽplo fixa per-
ſona,debuerat hæc ſine aliqua diſtinctione in proſequendo taxaſſe, hoc eſt: Viuit
Deus,qui eſt benedictus Deus meus,& exaltetur Deus ſalutis meę. Ita ne non uniter
in his perſonis eſt nomen diuinitatis patris,& filij,& ſpiritusſancti in omnibus decla-
ratum?id eſt,Deus,& Deus,& Deus: Sicut alio in loco cautum eſt de unito nomine
dominationis:Adferte domino patriæ gentium,adferte domino gloriam & honorẽ,
adferte gloriam nomini eius:Quia ſi una eſſet tantũmodo perſonæ gloria,ſic debue-
rat intimaſſe:Adferte domino patriæ gẽtium,adferte ei gloriam & honorem,adferte
gloriam nomini eius. Quid amplius? Nunquid adhuc nobis ad patefaciendam ueri-
tatem argumenta ſunt neceſſaria? Nunquid gentes, quarum introitus ianuæ creden-
tibus ad uitam æternam patens eſt, in unam tantũmodo perſonam patris baptizan-
tur?& nõ in tres,quorũ nomina hæc ſunt per ſingula diſtincta, patris, & filij & ſancti
ſpiritus,quibus eſt unita natura,ſicut ſcriptũ eſt:Eũtes baptizate omnes gentes in no-
mine patris,& filij,& ſpiritus ſancti. Vnde in his perſonis per omnia in deitate unitũ
nomen

nomen est,& per ipsa nomina trinitatis tantum personæ distinctæ sunt. Ergo quamuis in superioribus exemplis scripturarum tacita sint nomina personarum,tamen unitum nomen diuinitatis per omnia est in his demonstratū,sicut & in hoc exemplo ueritatis,in quo nomina personarum euidenter sunt ostensa,& unitum nomen naturale clausè est declaratum,dicente Ioanne Euāgelista in epistola sua: Tres sunt qui testimonium dicūt in cœlo,pater,& uerbum,& spiritus:Et in Christo Iesu unū sunt,non tamē unus est,quia non est eorum una persona.Nam unum quod dixit de utrisq;,quid aliud intelligitur,quàm quòd deus pater natura idem ipse dicaẽ,& dominus,idem ipse sit & spiritus,& filius deus? Idemq; sit in diuinitate & dominus,idem sit & spiritus,sed & spiritus paracletus deus: Idemq; sit & dominus in natura deitatis,idem sit & spiritus. Vides quia in deitate & substantia plenitudinis per omnia unum sunt,& in omnibus personarū tres sunt:Nam quo tres sunt,quid aliud sentitur fuisse,quàm pater uerus unus, qui genuit,idem non sit qui & genitus ab ipso est? Et filius unus qui non genuit, sicut ipse à patre genitus,pater nō sit,& hic spiritus sanctus,qui nec pater,nec filius est.Pręterea qui nec genuit,nec est genitus : cum alter sit hic persona qui genuit,& alter sit in persona qui unigenitus ab ipso est,& alius æque in persona,ut dixi, secūdum diuinam scripturam,qui nec pater,nec filius est , Hic est spiritus sanctus,sed planè de unita natura est.Ideo in deitate unita,cōmune nomen est ei.Sicut in claritate Euangelicæ scripturæ de spiritu paracleto filius testaẽ,dicens:De patre procedit.Et sic prosecutus est: Et de meo accipiet.Et ideo ubi personæ requiruntẽ,ꝓpria nomina per hæc distinguuntur: Vbi aūt deitas poscitẽ,unitū nomen in his indicaẽ,quoniā sumus,ad nomina personarū pluraliter dictū demōstraẽ.Ac per hoc in deitate unū sunt,& in nominibus personarum tres sunt. Sanè ut omnē scrupulū legentibus amputemus.adhuc breuiter dilucidabo,multifariè approbās hoc unitatis nomen esse uerissimū trinitatis, quæ tamen cum referẽ multifaria sapientia dei,quę uniter in patre & filio & spiritusancto cōsistit, de qua si significes sapientiæ deitatē,& deitatem sapientiæ,nónne hæc ipsa est unitas, quæ & diuinitas trinitatis? Ergo ut cōpēdio hæc adsignemus,siue sapiētiæ gloria, siue deitatis gloria,aut summitas,aut dominatio,aut dignitas,aut claritas, aut maiestas, aut imperium,aut potestas,aut sempiternitas nominatur,nōne hæc multifarie quāuis sint dicta,tamē ad unitam deitatē incōparabilem patris & filij & spiritus sancti uniter sunt declarata? Aut putas quod significationes dicuntur ad gloriam deitatis, totidēq; sint & species diuersitatis? Absit: dum hæc uniuersa ad unitam substantiā dicta referātur. Nam si hæc una atq; eadē ipsa est multiplex præsaga sapientia patris & filij & spiritus sancti,quæ est una uirtus,siue unita forma magnitudinis æqualitatis eius,siue una maiestas,siue una claritas,quæ in hanc unitā deitatē plenitudinis secundū scripturæ regulam in hoc loco collecta reperitẽ? Nunquid sic in eadē deitate trinitatis potest aduersus scripturas referri,tres sapientias,aut,tres uirtutes,aut tres imagines,aut tres substantias,aut tres claritates,aut tres plenitudines diuinitatis,uel cætera huiusmodi pluraliter Ariomanitarum more dicamus? Absit.Nam si hæc eorū blasphemia ita ut aiunt haberet:quare non tres deos plurali numero nuncupatent,ac publica uoce circa ꝓprias uel diuersas substātias suas esse pollicentẽ? Quod absit.Dum perfecte unitū nomē diuinitatis uniter,uel multifarie quāuis dictū,uniter in trinitate cōsistat. HAER. Sed ut breuiter hæc ipsa dicta de autoritate ꝑ singulas personas uniter mihi ostēdas postulo. ATH. Audi uniter in trinitate dictū:sapiēs est deus,& fortis,& magnus,qui iubet soli,& non orieẽ,qui sydera cōcludit,& tendit cœlū quemadmodū pellē,qui ambulat super mare tanq; super aridā,qui facit magnalia,& quę inuestigari non possunt.Et in Salomone ait: Deus sapiētia sua fundauit terrā,parauit aūt cœlos prudentia: Vel hoc Apostolo agnosce dicente:Christum dei uirtutē, & dei sapientiā.Sed & ipse rursus ait: Vt habitet in me uirtus Christi.Et in Psalmographo scriptum est: Ambulabūt de uirtute in uirtutē.Non tamen pluraliter sapientias,aut uirtutes in his personis esse significauit,sicut idē ipse repetit:Dominus deus uirtutū nobiscū.Sed & hoc:Laudate eum in firmamēto uirtutis eius.Et alio in loco: In lumine tuo uidebimus lumen. Vel hoc:Nō accepimus spiritum timoris,sed uirtutis.Siue uniter sanctimoniæ trinitatis dicta percipere,ut cautū inuenimus:Sanctitas & sanctimonia in sanctificatione eius. Vides itaq;

Gg esse in

Marginal references: 1.Ioan.5 (beside "nium dicūt in cœlo"); Ioan.16 (beside "pturæ de spiritu paracleto"); Iob. 9 (beside "ATH. Audi uniter"); Prou.3 (beside "lomone ait"); 1. Cor.1 (beside "postolo agnosce"); 2.Cor.12 (beside "Vt habitet"); Psal.83 (beside "Vt habitet … Ambulabūt").

esse in utrisque unam sapientiam, siue uirtutem, aut lucem, aut sanctitatem, uel operationem, nec non & alia huiuscemodi multipliciter dicta, quæ nō sunt ad hæc illata exempla, quæ satis longum est per ipsam trinitatem uniter dicta enarrare: Sufficiat, etsi pauca, ad probationē pro multis in cognitionē lucis fuisse exposita documenta. Ergo si pater, & filius, & spiritus sanctus in deitate unū sunt: Vtique sine dubio in trinitate diuinitatis per omnia unum sunt, & in omnibus personarū tres sunt. Itaque, ut scias de his quæ superius comprehendi, nullam diuisionem aut distantiam in unam deitatem substantiæ plenitudinis patris, & filij, & sancti spiritus fecisse me memini.

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPISCOPI DE PROPRIIS PERSONIS, ET VNITO NOMINE DEITATIS AD THEOPHILVM, LIB. II.

Nunc per singula nomina personarum, ut nomen deitatis mihi exponas postulo. ATH.

AVDI: Si filius in nomine patris uenit, nunquid ipse est pater qui ait: Ego ueni in nomine patris mei: Dum nomen patris deus sit, in cuius nomine filius uenit manifeste? Ac per hoc in unita natura diuinitatis unum nomen est eorundem comprobatum, sicut ipse pater ad legislatorem Mosen testatus est, dicens: Attende illi, & ne fueris inobediens ei, nomen enim meum est in illo. Et ad hæc Patriarcha Dauid sic ait: Benedictus qui uenit in nomine domini. Nam si spiritus paracletus in nomine filij uenit, ut ipse dicit: quem mittit pater in nomine meo, nunquid & ipse filius dictus est, cū sine dubio nomen filij deus sit in una pariter natura diuinitatis? In hoc ergo nomine euidenter paracletus uenit. Ideo per singulas personas secundum naturam trinitatis unitum nomen tibi est declaratum. Esaias hæc approbans dicit: Descendit spiritus à deo, & eduxit eos, sic eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriæ. Sed & ipse idem indicat: Et irritauerunt spiritum sanctum, & conuersus est illis ad inimicitiā, dominus ipse expugnauit eos, & remoratus est dierum æternorum, qui eduxit de terra pastorem ouium, & subiunxit: Vbi est qui posuit in illis spiritum suum. Vides ergo unitum nomen hoc patris & filij esse hunc dominum spiritum sanctum, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sicut Propheta dicit: Sic eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriæ, qui conuersus est filijs Israel ad inimicitiam. HAER. Rogo, ut si unitum nomen est in deitate trinitatis, cur unusquisque in suo nomine non uenerit? ATH. Porrò quasi hoc quod unitum nomen substantiuum ad deitatem uniter refertur, iam proprium esse non ostendatur. Vtique in hoc proprium est eorum, sed unitum: Nam ut certus sis, nomina in personis propria sunt, & non communia. Sed dicis mihi: Quur in suo nomine proprio, quod est natiuitatis, non tamē statim ad indiscretā deitatem, ubi refertur: In qua inuenietur unitatis dei nomen. Sed in eo sanè, in quo & superius comprehendi, persona ipsius tantummodo gignentis distinguitur, hic ipse filius non uenit? Audi, quia si in hoc nomine tantum uenisset, quod dicitur filius, & nō in substantia deitatis communi, dicturus eras mihi: Non est unitum nomen in natura diuinitatis filij cum patre, sed propriū, ut nō tantū nomina ꝓpria iam in personas distingueres, sed unitū nomē in deitate trinitatis tātidem per ipsas personas separares, hoc est, ut propria nomina eorum in singulis, uel diuersis substantijs esse designares. Sed planè si pater, & filius, & spiritus sanctus secundū singula nomina personarū perfecte distinguunt, nunquid sic & secundū deitatē unitū nomē in his personis ꝑ singulas naturæ substātias diuidit? Absit nā & si tu Ariane ubi nomina tantū in personis deberes distinguere, ibi simul cū ipsis nominibus & naturas per gradus singulos distinguas, ut tres naturas secūdū nomina ꝑsonarū esse dicas, ut per ipsa nomina discrepātes & substantias esse adsignes. Cur non erubescis? & nō tres dominos, cōtra unitā ueram naturam

ram publica uoce profiteris circa diuersas uel dispares substantias suas consistere? ut
soles profiteri unum, uerum, sempiternum, ininitiabilem, infectum, & alterum initia-
bilem de creaturis profectũ, & tertiũ de ministris, quasi subiectũ: Vt patri incõparabi-
lem, uel inenarrabilẽ adscribas: filij autẽ præ cęteris de factura ignobili procedentem
substantiã demonstres, spiritũ adæque sanctũ de ministris angelis habentẽ substantiã
indices. Vnde ad hoc reuertamur, de quo per singulas psonas superius tractabamus.
Sed & si spiritus paracletus in suo nomine tantũ uenisset, & non in substantia commu
ni, iam proprium nomen eius in persona esse uideretur, & non secundum communem
naturam, ut tantum unusquisque nomina singula in personis suis ostenderet, deitatis
aũt unitũ nomẽ non indicaret. Porrò in hoc nomine deitatis patris uenit uerus filius,
in quo est natura cum patre. Et in cuius naturæ nomine uenit spiritus paracletus, quæ
in hac ipsa sacrosancta trinitate uniter cõsistit, sicut superius prædixi, patre de filio suo
indicante: Nomen meum est in illo. Et filio hæc dicta confirmante. Ego ueni in nomi-
ne patris mei, & non recepistis me. Cum autem alius uenerit in nomine suo, eum reci-
pietis. Sed & de spiritu sancto ipso rursum repetente: quẽ mittit pater meus in nomi-
ne meo. Et deinceps eum de nomine suo audi discipulos hortantẽ: Omnia quæcunq; Marc. 11
petieritis à patre in nomine meo, dabit uobis. Sed Apostolũ Paulũ eadẽ testantẽ: Sed 1. Cor. 6
abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine dñi nostri Iesu Christi, &
spiritu dei nostri. Audi & Esaiam de unito nomine gloriæ sancti spiritus declarãtem:
Descendit spiritus à deo & eduxit eos: sic eduxisti populũ tuum facere tibi nomẽ glo-
riæ. Disce iam unitũ nomẽ esse in natura diuinę trinitatis. HAER. Declara ergo mi-
hi, si uerus est filius, aut non. ATH. Nõne pater, ut nos intelligeremus, hanc signifi-
cationẽ intulit, ut diuinitatẽ natiuitatis propriã filij sui de semetipso insinuaret, dicens:
Ex utero ante luciferum genui te. Nunquid hic factus est, qui sic unigenitus ab Euan-
gelista nobis annuntiatus est? Qui non credit, iam iudicatus est: quoniã nõ credidit in
nomine unigeniti filij dei. Sed & in epistola sua hæc eadẽ indicat: Et sumus, inquit, in
uero filio eius Iesu Christo, qui est, ait, uerus & uita æterna. Ecce habes ex utero, ecce
in unigenito dei, ecce in uero filio dei Iesu Christo, qui est, ait, uerus & uita æterna, Ro
go, quæ est tanta Hæreticorum dementia, uerũ creatorẽ facturæ suæ comparari? Aut
quæ cęcitas tanta est, tantã ueritatis probationẽ falsis argumentis blasphemare? Dum
Centurio adhuc gentilis homo ad tuã cõfusionẽ indicauerit: Vere filius dei erat iste?
HAER. Et quemadmodum unitum nomen est in natura diuinitatis, dum alter in alte-
rius nomine uenisse uidetur? ATH. Vere ueneno sunt infecta subtili cum dolo hæc
obtusa corda interrogãtis atq; impugnãtis. Proculdubio in hoc sanè alter est pater qui
uere genuit, & in hoc alter est filius q uere ab eo genitus est. Sed & in hoc alter est spi-
ritus hic principalis paracletus, q in pẽtecoste in Apostolos effusus est. Et ideo in hæc
sigillatim dicta memẽro nomina in psonis esse distincta. Vides qa alter ab altero, siue
alius ab alio in persona tantũ differt, & nõ in plenitudine diuinitatis οὐσίας, sicut ipse
dñs ait: Alius est qui testimoniũ perhibet mihi, q me misit pater. Sed & alio in loco
idem ipse in persona sancti spiritus indicat: Rogabo patrem meũ, & alium paracletũ
mittet uobis. Scito alium ab alio, siue alterum ab altero in persona tantum differre, &
nõ in unita plenitudine diuinitatis οὐσίας. Nam si secũdum nomina personarum alter
in altero sine dubio dici potest, nũquid sic & in unita deitate alter deus potest pronũtia
ri pater? quasi sit in natura diuersus à filio: & alter deus potest dici filius à patre? quasi
sit in deitate alter, & alius deus potest profiteri spiritus sanctus, tanquam sit in substan
tia discrepante à patre & à filio. Absit: Dum unitum nomen sit in eis in una uera natu
ra, ac per hoc unus uerus est deus. HAER. Et quomodo in nominibus personarum
unum de uno, aut alterũ de altero, hoc est filium de patre esse significas? ATH. Ig-
noras unum patrem de semetipso genuisse filium: quia nemo sibimetipsi pater pater
est, & quis sibimetipsi filius filius est? Dum pater non sit genitus, & filius non sit inge-
nitus, sed planè pater filij est quem genuit & filius est patris, qui uere de ipso genitus
est. Quapropter non ut quidam solent blasphemantes in cõfessione introducere duo
nominata principia, ut & in toto nec patrem uerum, nec uerum filium profiteantur,

ne filij uenit, ſicut filius de eo teſtaẽ: quẽ mittit pater innomine meo: Non tibi uide-
tur, quia duplex hic contineatur intellectus, id eſt, ut in nomine perſonarum tantum
ſit diſtinctio, in deitate autẽ nulla ſit diſcretio? HAERETICVS. Et quare in nomine
ſpiritusſancti nemo ueniſſe inuenit? ATHANASIVS. In cuius naturę nomine miſ-
ſi ſunt Apoſtoli: Ite, baptizate omnes gentes in nomine meo. Et ſic proſecutus eſt per
ſingulas perſonas, patris, filij, & ſpiritusſancti? Nónne unitũ diuinitatis nomen prius
tacite præmiſit, & ſic in nominibus perſonarũ apertiſſime declarauit, patris, & filij, &
ſpiritusſancti? Porrò nunquid poteſt arceri de hoc deitatis nomine ſanctus ſpiritus?
Aut nunquid poteſt contra regulam traditionis Euangelicæ cenſuræ de hoc unito tri
nitatis nomine ſancti ſpiritus ſublata uel tacita perſona baptiſmũ in ecceleſia perfectũ
celebrari? Abſit. Alioqui quomodo in hoc nomine deitatis, patris, & filij, & ſancti ſpi
tus in fide baptiſmi uniter credentibus in his non hoc nomen honorificatum inue-
nitur eſſe in gentibus? ſicut præſagus ſpiritusſanctus per Malachiam Prophetã teſta-
Malach. 1 tur: Quia magnificum eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus deus. Quod Ioan
nes Baptiſta abſoluit: Ego quidem uos batpizo in aqua pœnitẽtiæ, poſt me autem ue
nit, qui uos baptizabit ſpiritusſancto & igne. HAERETICVS. Declara mihi ſi nomẽ
patris eſt in filio, & in ſpiritusſancto. ATHANASIVS. Iã frequenter de autoritate ſcri-
pturarum oſtenſum eſt, deum patrem per legiſlatorem Moſen teſtatum: Ego domi-
nus deus, hoc eſt nomen meum memoriale ſempiternum in generationes & proge-
nies. De filij autem perſona ſic ait: Nomen meum eſt in illo. Et alio in loco idem ipſe
repetit: Ego dominus deus, qui uoco nomen tuum deus Iſrael: Quod ipſe filius con-
Eſa. 48 firmauit dicens: Ego ueni in nomine patris mei, & non recepiſtis me. Et Dauid ad hæc
ait: Benedictus qui uenit in nomine domini: Nam & de perſona ſpiritusſancti filius
teſtatus eſt, quem mittit pater in nomine meo. Vides filium ueniſſe in nomine patris,
& ſpiritumſanctum ueniſſe in nomine filij. Apoſtolos autem miſſos fuiſſe, ut baptiza
rent omnes gentes in unito nomine deitatis, quod eſt naturæ inuiſibilis, id eſt, ſancti
Ephes. 4 ſpiritus, ſicut ſcriptum eſt: Nolite cõtriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis
in die redemptionis ueſtræ. Sed & hoc accipe: Et omnes unum ſpiritum potauimus.
1. Cor. 12 Siue unitatis nomen baptiſmo operante ſuſcipe dicentis: Et uos eritis mihi in filios &
Act. 2 filias, dicit dominus deus omnipotens. Vel hoc: Sed ex deo nati ſunt. Necnon: Et bap
tizetur unuſquiſq; ueſtrum in nomine Ieſu Chriſti. Et alio in loco: Sed abluti eſtis, ſed
1. Cor. 6 ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu
Ioan. 1 dei noſtri. Sed ex deo natũ eſſe Ioannes teſtatur: In ſua uenit, & ſui eum nõ receperũt:
Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios dei fieri, credentibus in
nomine eius: qui non ex ſanguine, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed
ex deo natus eſt. Diſce ergo hoc unitũ nomẽ eſſe ſempiternũ in deitate patris, & filij,
& ſancti ſpiritus: Idcirco dum nomẽ patris deus ſit, in hoc nomen ſit & filij in natura,
ſic & ſancti ſpiritus. Nam uis ſcire cum in diuinitate patris nomen, id eſt dei, ſiue domi
ni, aut ſpiritus nomines, commune nomẽ eſt, id eſt, patris & filij, & ſancti ſpiritus. Ideo
ſecundum ipſam plenitudinem naturæ diuinitatis dum refers, unitum nomen per om
nia in his eſſe oſtendis. Sanè hic ſecundum perſonas pauliſper tacita deitate unitum
nomen eſt. Dum autem ſingulas perſonas nominando percurris, nomina propria
eorum ineſſe deſignas. Vnde oportet nos rurſus ad ſuperiora dicta recurrere, ſi po-
teſt unito nomini naturæ diuinæ trinitatis aliquid ſuperaddi, uel minui. Reſpõde mi-
hi in hoc loco omnis confuſa ſcientia hæreticorum. Præterea ubi nullus nec nume-
rus, ſed nec aliqua differentia in unita plenitudine deitatis, patris, & filij, & ſancti ſpiri
tus inuenitur, dum unus in alterius nomine diſtincte in diuinitate, tamen uniter atque
æqualiter nominetur. HAERETICVS. Pande itaq; mihi quomodo tres unũ ſunt.
ATHANASIVS. Memento quia pater & filius, & ſanctus ſpiritus tres ſunt, qui in u-
na natura trinitatis conſiſtunt. Ideo tres unũ ſunt, ſiue unũ ſunt tres. HAERETICVS.
Nimirum diuiſa eſt hæc trinitas an indiuiſa, edicito mihi. ATHANASIVS. Planè di
uiſa eſt in nominibus tantum perſonarum, in deitate autem indiuiſa eſt. HAER. Edi-
cito mihi, quomodo interpretaẽ unitas? ATH. Neſcis quia una eſt patris, & filij, & ſan-
cti ſpiri-

cti spiritus diuinitas? HAERETICVS. Quid intelligitur in hoc loco natura? ATHANASIVS. Hoc quod sentitur deitas, siue substantia, uel plenitudo diuinitatis. HAERETICVS. Quid est una trinitas? ATHANASIVS. Vtique quia una communis est in ipsa trinitate plenitudo diuinitatis, in trinitate consistere declaratur, & ipsa trinitas ad æque per singula nomina personarum perfecte demonstratur. Omnino iam breuiter est dictum, quod superius cum grandi cautela secundum scripturæ regulam catholicæ est collectum, ut sicut in diuinitate confiteris esse patrem, sic profitearis esse filium, & sanctum spiritum.

SANCTI PATRIS ATHANASII ALEXANDRINI EPISCOPI, DE ASSVMPTIONE HOMINIS CONTRA MARCELLINVM HAERETICVM, AD THEOPHILVM, LIB. II.

Quemadmodum in deitate unam æqualitatem confiteris filij esse cum patre, cum ipse de se testimonium perhibeat: Qui me misit, maior me est?

PRO dolor, si sic intelligis deum fuisse, ipse se iam apud te impugnare cognoscitur, cum alio in loco dicat: Ego & pater unum sumus. Qui ergo si minor erat, patri se in ipsa sempiterna natura non debuerat compatare. Aut quomodo, si dispar erat, & talis in ipsa deitate non erat, patri se coæquabat, dicens: Qui me uidet, uidet & patrem meum? Qui utique euidenter, si non esset in his una inuisibilis imago naturę ueritatis, nunquam prorsus præsumens indicasset: Qui me uidet, uidet & patrem meum. Sed & Apostolum audi clamantem de Christo: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & inuentus ut homo, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Qui autem forma dei est, minor esse non potest. Rogo, quemadmodum pater maior præponitur filio, & filius minor subditur patri, cum forma dei perfecta sit, & in patre æqualis, & in patre diuinitas eius inæqualis dici non possit? Qui aut æqualis apud nos, aut totus inæqualis apud uos ur sit, necesse est. Igitur elige tibi unum de duobus, aut una est eorum diuinitatis gloriæ æqualitas, aut una inæqualitas: dum forma sua nemo sit maior uel minor. Aliud est, si contra autoritatem beatissimi Apostoli, doctoris gentium, Christum formam Dei patris esse neges. Si ergo forma eius est, forma sua maior esse non potest, ne non Christo, sed semetipso pater maior sit, quia forma sua à uobis maior esse dicit. Quod fieri nullo modo potest, dum nemo semet ipso maior sit. Sed ne forte etiam hoc præsumas Ariane, dicendo: Pater in natura deitatis parem non habet, & nemo ei digne comparandus est. Et ut quid coruscum Pauli Apostoli eloquium renuis, dicentis: Christus, qui dum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo? Vel hoc intellige, quia nemo sibimetipsius formæ æqualis comparetur, cum forma æqualis in una persona dici non possit, dum æqualitas in utrisque consistat. Ideo Christus dei forma, uel imago uera dei patris inuisibilis est, quia una est in his formæ & gloriæ æqualitas. Nonne scriptum est: Omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat in ipso? Si aliquid minus est, ubi omnis plenitudo est? Aut si aliquid deest, ubi totum est plenum? Nunquid in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat, id est, ut sic dicatur, dealiter, quid potest inueniri in ipso minus? Nunquid, Hæretice, plurali numero plenitudines, aut diuinitates, aut formas, aut imagines, aut æqualitates in his personis à sacrosancta scriptura dici inuenies, cum unita sit deitas eorundem? Nunquid quot significationes dicuntur ad gloriam deitatis, totidemque sunt

& species diuersitatis? Absit: Dum hæc uniuersa ad unitam substantiam dicta declarentur. Illud accedit ad causam: Nunquid ubi una plenitudo diuinitatis est, pars diuersa uel excisa in parte inæqualis in eo est? Dum plenitudo nullam diminutionis partem admittat sibi proprie comparari, cum forma dei omnem plenitudinem in se contineat diuinitatis, & ipsa sacrosancta indiscretio æqualitatis nullā patiatur differentiam maiestatis, sicut ipse testatur: Ego in patre, & pater in me. Sed & Esaias hæc comprobans dicit: Quoniam in te est deus, & non est deus præter te: Tu enim es deus, & nesciebas, Deus Israel salutaris à Deo. Vel hoc Apostolum audi testantem: Quoniam deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Vides quoniam omnis plenitudo diuinitatis patris in filio est, & totus filius in patre est. Ideo unita est in his personis sempiterna æqualitas, quia est immensa deitas, sicut Euangelista dixit, propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere: quoniam non solum soluebat Sabbatum, sed & quod patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Vel tale dictum accipe: Tu cum sis homo, æqualem te facis deo. Sed & hoc: ut omnes honorificent filium, sicut honorificent patrem: quoniam qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit eum. Scito unum & æqualem in his esse honorem deitatis. Deniq; ipsum audi ad patrem clamantem: Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Sed & alio in loco idem ipse repetit: Omnia quæ patris sunt mea sunt. Si ad diuinitatem refers, unum sunt, si ad operationem facturæ eorum indicas, communis est. Vel hoc intellige Euangelistam Ioannem dicentem: Omnes de plenitudine eius accepimus, gratiam pro gratia. Quod ipse dominus absoluit: Sicut pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Siue hoc: Pater meus usq; modo operatur, & ego operor. Et alio in loco ipse dicit: Quæcunque enim pater facit, eadem & filius facit similiter. Disce hanc unitam esse operationem in natura diuinitatis, quæ credentibus uitam æternam tribuit. Et, nemo uenit ad me, nisi pater adducat eum. Et, nemo uadit ad patrem nisi per me. Disce quia per filium itur ad patrem, & de patre uniter uenitur ad filium. Nunquid, ut iam prædixi, plurali numero plenitudines in hoc loco designauit Hæretice? dum unita sit plenitudo diuinitatis eorundem, quæ uitam æternā operatur credentibus. Vtiq; omnes credentes de hac ipsa unita plenitudine patris & filij, imò & sancti spiritus accepimus, & semper est plenum: quia nihil de indiscreta trinitate deitatis eorum aliquo est minus. Ac per hoc una est eorum æqualitas, quæ est inenarrabilis claritas. Sanè ne in his diutius immoremur, & occasione exquisita tam diu prolixam orationem fecerimus, ut de quæstione Arij proponentes, nos tāquam cauillantes fugisse uideamur, deniq; Esaiā audiant, aduersus dogmata iniquitatis ipsorum hac sententia interrogantem: Stultus enim stulta loquitur, & cor eius uana intelligit, & cōsummat iniqua, & loquitur ad dominum errorem, ad disperdendas animas esurientes, & animas sitientes inanes faciet. Consilium enim malorum inique cogitauit disperdere humiles in sermonibus iniquis, & dissipare uerba humilium in iudicio. Nam pij sapientiam cogitauerunt, & hoc consilium manebit, unde oportet nos uniuersa secundum regulam Euangelicam limantes, uel distinguentes, ad causam cogitationis contradicentis accedere in superiore dicentis: Qui me misit maior me est. Animaduerte causa adsumpti hominis dictum fuisse, ut cautum inuenimus formam dei formam serui accepisse, sicut scriptum est: Misit de summo & accepit me, assumpsit me de multitudine aquarum. Et alio in loco: Beatus quem elegisti, & assumpsisti. Necnon: Dominus autem adsumpsit me. Nunquid nam homo deum adsumpsit, & non deus hominem? Deus utique hominem, non homo deum adsumpsit: Nam etsi adsumpsit de Maria uirgine, non quod semper ante adsumptionem hominis unà cum patre fuit, amisit: sed neque deitas eius in homine augmentum aut detrimentum ullum sustinuit. Cum talis in homine fuerit præsenti tempore, qualis & in sinu patris semper ante adsumptionem hominis una cum patre fuisse cognoscitur. Sed è diuerso dicis mihi: Quemadmodum hominem deus adsumpsit? Ignoras Esaiam prophetasse: Ecce uirgo in utero cōcipiet, & pariet filium, & uocabis nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum deus. Sed & Apostolus hæc confirmat, dicens: Formam dei, formam serui suscepisse. HAERETICVS: Quapro-

Quapropter nobiscum deus? ATHANAS. Quid aliud intelligitur, quàm quod deus uerus, & homo uerus, hominem uerum de Maria uirgine, pro salute adsum pserit nostra? Quæ tamen Maria ex tribu Iuda semen traxit Dauid. HAERETI. Vnde filius dei, & filius hominis uocitatus est. ATHAN. Sicut claritate eu- Luce 18
angelicæ censuræ cautum est: Fili Dauid miserere mei. Quod Vas electionis breui- Rom. 1
ter absoluit: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, & qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Ecce secundum hominem. Ecce secundum deum. Vnam tamen personam du- 1. Tim. 2
plici significatione esse ostendit, sicut idem ipse alio in loco repetit: Vnus enim deus. Et non in alia persona hæc dicendo distinxit: Vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Sicut scriptum est: Et homo est, & quis agnoscit eum? Vides quia mediator. Nec iam deus tantum pure sine homine quem adsumpsit dici potest, nec homo sine deo. Considera quia duplex est in una persona mediatoris significatio, deus & homo. Dum de deo deus fit, & secundum carnem idem ipse filius hominis fit. Ideo deus uerus, & homo uerus est hic mediator, sicut & forma dei, & forma hominis. Interrogabo te de mediatore meo, imò omnium nostrum. Responde mihi, cuius causa scriptum uel distinctum inuenitur: Vtrum dei, an hominis, qui esuriuit, aut sitiuit, aut lachrymatus est, & in agonia positus sanguinem sudauit & ad postremum passionẽ mortis uere sustinuit? Si deum proprie sumis dicẽdo hæc uniuersa perpessum fuisse, occurrit tibi Esaias contradicens: Deus æternus qui fecit extrema terræ, non esuriet, neque laborabit, nec est inuestigatio prudentiæ eius, dans esurientibus cibum, & laborantib. uirtutem, &c. Et adhuc sanctus Hieremias indicat: Nunquid eris ut homo dormiens, & sicut uir qui non porest saluos facere? Vides quia deus non esuriet unquam, qui uniuersa ex nihilo constituit. Sed nec deitas eius aliquãdo passionem sustinuit, cũ ab ipsius nutu uniuersa regantur & uiuificentur. Quapropter omnis potestas signorum uel prodigiorum deo facienti est adscribenda, & omnis tristitia passionis homini est imputanda. Sicut legimus Propheta dicente: Homo in plaga positus, sciens ferre infirmi- Hier. 11
tates. Nam quid amplius quàm ipse homo de se testatur: Quid me quæritis occidere hominem qui ueritatem locutus sum uobis? Nunquid ad deitatem pertinet hoc dictum: Tristis est anima mea usque ad mortem? Nunquid causa dei scriptum est: Quia oportet filium hominis multa pati à senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere? Nũquid causa dei hæc oratio offertur: Pater, si fieri potest transfer calicem istum à me, si hæc uniuersa diuinitati sunt imputãda? Absit: Cum hic homo uere pro nobis passus sit, qui naturam de uirgine ex radice nostra infirma in se habuit, Ideo nostras infirmitates in nostro mortali, uel passibili homine uere sustinuit, qui post passionẽ à deo rursus uere assumptus est. Quod ipse dominus absoluit: Ego pono ani- Ioan. 10
mam meam, ut iterum accipiam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me. Itaque intellige, quia prior hic homo in natiuitate de Maria uirgine assumptus est, & in passione permittẽte potestate eius traditus est, & post passionẽ denuo adsumptus ab ipso uel acceptus est, sicut scriptum est. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed ui- 2 Cor. 13
uit ex uirtute dei. Vides quia secundum infirmitatẽ nostram homo uere crucifixus est, & secundum uirtutem dei uiuit. Deniquè cõsidera deum pro dispensatione hominis sui, Ioan. 2
quem adsumpsit, locutũ fuisse: Soluite tẽplum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud. Nonne de templo corporis sui locutus est hæc, quod post triduum ipse suscitauit à mor- Ioan. 10
tuis? Nunquid homo qui orabat, ut calix ab illo transiret, contra se dicebat: Potestatem habeo ponendi animã meam, & potestatem habeo rursus assumendi eam? Vides quia ubi omnis potestas, nulla in deitate autoritas mortis est. Vbi autem infirmitas corporis est, ibi tristitia cordis est. Nũquid homo solitarius, Photine Hæretice, sine deo aquas in uinum transtulit? aut confidenria sua mare pedibus ambulauit? Nunquid homo qui mortem timuisse uidetur, sine deo mortuos suscitasse inuenitur? Nunquid per potentiam hominis solitarij terra contremuit? aut rupes & saxa sese illidentia dissiluerunt. Nunquid homo sine deo uentis imperabat, & placidas æquoris undas compescebat? Nunquid homo solitarius à mortuis resurgere potuit? aut in medio discipulorum ianuis clausis stetit inter illos, & docuit eos de regno dei? Nunquid homo solitarius aut

gG 4 super

super omnes cœlos ascendere à semetipso sine deo ualuit? Hæc cuncta facta cum de-
us causa adsumpti hominis sui sit operatus, ideo omnis potestas signorum & prodigi-
orum deo est adscribenda, & omnis infirmitas passionis homini est imputanda. Sanè
hic secundum naturam dei, & non hominis dicta accipe, dicentis: Qui me uidet, uidet
& patrem meum. Sed & alio loco idem ipse repetit: Nemo uidit patrem, nisi filius: Ne
Exod 33 mo scit filium, nisi pater. Siue hoc: Nemo uidit deum & uixit. Sed & Apostolus ad hęc
Col. 1 testatur: Qui est imago dei inuisibilis. Quod ipse pater inuisibilis absoluit: Faciamus
Gen. 1 hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vides unam esse inuisibilitatis diui
næ naturę imaginem patris, & filij, imò & sancti spiritus, pure quam nemo uidit unquã
Ioan. 1 hominum, nec uidere potest, sicut scriptũ est: Deum nemo uidit unquam. Nam si ho-
mo uere adsumptus, uisus, palpatus, flagellatus, pallio circundatus, spinis coronatus,
felle & aceto potatus, in ligno crucis clauis confixus, lancea latere perforatus, san-
guine & aqua madidatus, & usque adeo sepulturæ traditus uel humatus sit. Nónne
hæc cuncta uere secundum naturam hominis sustinuit Marcionita? Denique de ip-
sa natura hominis scriptum accipe & tu Paganis consimilis solicola Manichæe: nun-
quid de natura dei dictum est: Videte manus meas & pedes meos, quoniam ego ipse
sum, palpate & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis haben-
tem? Vtique causa hominis, & non deitatis post resurrectionem piscem & fauum e-
Luc. 24 dit. Nunquid ut deitas à Thoma uideretur, poscit ab eo: porrige digitum tuum huc,
Ioan 20 & uide manus meas, & immitte manum tuam in latere meo, & noli esse incredulus,
Ioan. 14 sed fidelis? Absit: Dum ipse de deitate sua prius dixerit: Nemo uidit filium nisi pater.
Et: Qui me uidit, uidit & patrem meum. Nónne hic nulla phantasia facta est, ubi uni-
uersa ueritas in hominis passione, uel resurrectione declarata est? Interrogabo & te
Photine, qui Christum deum uerum abnegas, & hominem purum tantummodo con-
fiteris. Nunquid causa hominis cautum inuenitur: In principio erat uerbum, & uerbũ
erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum. Omnia per
ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil? Nũquid homo in hoc principio fuit, Ho
muntionita, & non deus dei filius ante omne omnino principium semper unà cum pa
tre fuit? Sanè hunc hominem de Maria uirgine adsumpsit. Nunquid per hominem ui-
Col. 1 sibilia & inuisibilia facta sunt? sicut magister gẽtium testatur: Omnia per ipsum facta
sunt uisibilia & inuisibilia, tam ea quæ sunt in cœlo, quã ea quæ sunt in terra, siue thro-
ni, siue uirtutes, siue potestates, siue dominationes? Accipe in hoc dicto & tu consimi
lis synagoga Satanæ, nomen falsum apostatice Iudæe, qui asseris patrem ad angelos lo
cutum fuisse, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: Dum ima-
go angelicæ facturæ sit spiritus uel ignis: quæ tamen à deo filio facta est, sicut scriptum
est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vel hoc: Qui facit ange-
los suos spiritus, & ministros suos ignem flammãtem. Nunquid angelus ut ipse factus
est, alterum ministerio facere, aut imaginem suam ipse potuit? Absit. Planè deus dei fi-
lius ad imaginem unitæ immortalitatis suæ, similitudinem æquitatis suæ fecit homi-
nem, ut homo in qua iustitia factus fuerat, imaginis incorruptæ permaneret, & simi-
litudinem uoluntatis per operationem spiritalem factoris imitando possideret, dum
non sit factus talis homo proprie, qualis est pura creatoris imago diuinitatis: quia sanè
interest ad imaginem & similitudinem referri: & multum distat, ut qualis uel quantus
Sap. 1 est factor, tantus dicatur esse qui factus à deo est. Vnde post transgressionem Adam
2 Timot. 1 imaginem immortalitatis, in qua factus fuerat, amisit: quia diabolo consensit, ut cautũ
1. Cor. 15 est: quia deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione uiuorũ. Siue hoc: qui destru-
1 Timot. 2 xit quidem mortem, illuminauit autem uitam & immortalitatem. Vel hoc: Absorpta
est mors in uictoria, ubi est mors aculeus tuus? Aut hoc: Nouissimus inimicus destrui
tur mors. Sed & hoc: Quoniam deus omnes uult saluos fieri, & ad cognitionem uerita
tis peruenire. Necnon & hoc scriptum est: Et uidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona
Ioan. 1 ualde. Sed & in Euangelio positum est: In ipso quod factum est, uita est, & uita erat lux
hominum. Itaq; quod in Adam amisimus, per Christum dominum nostrum in baptis-
1 Cor. 15 mo suscepimus, ut scriptum est: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœ
lo cœlestis. Vides imaginẽ primi hominis de transgressione factam esse mortalem siue

terrenam

terrenam:& imaginē secundi honimis, de iustitia & ueritate factam esse immortalem
uel cœlestem: Dum in Adam oēs moriunt̃, & in Christo omnes uiuificātur. Disce iam
tu Ebion & Photine semper fuisse deum dei filium cum patre, qui hominē & uniuersa Ioan.8
instituit, qui se aote Abraham in claritate euangelicæ censuræ fuisse testatur, dicēs: An
te Abraham ego sum: Et non deitas filij dei, quæ una cũ patre semper fuit: Nam hic ho-
mo filius Dauid, & filius Abrabæ nuper sit genitus. Vtiq; hęcce cuncta superius dicta
ipsa diuinitas filij dei est operata, anteq̃ hominē assumpserit, qui pro nostra salute de-
nuo de spiritu sancto ex Maria uirgine natus est. Vnde deus uerus, & homo uerus est,
sicut & filius dei, & filius hominis est, dum de deo deus, & secundum carnem idem ip-
se filius hominis. Itaq; sciat se omnis confusa sylua Hæreticorũ, ubi tot genera draconũ
& ferarum requiescunt, in hoc blasphemare, cum alij deum sine homine tantum præ-
dicent, & alij hominem tantummodo purum sioe deo profiteātur. Dum causas dispen
sationis passim confundunt, infirmitatem humanam mortalis hominis diuinitati im-
mortali adscribant, aut impassibilem deitatem ad oaturam hominis passibilis proprie
comparēt, in hoc miseri laborant, ut alij deum uerum, & alij hominē uerum filium dei
abnegent. Respondete mihi Manichæi, filij tenebrarum, in quos tot genera serpentiũ
lubricos habent anfractus, filium dei, id est, deum uerum, & hominem uerum de Maria
uirgine pro nostra salute non confitemini, ut scriptum est: Ecce uirgo in utero conci- Esa.7
piet & pariet filiũ, & uocabis nomen eius Emmanuel: quod interpretatur, nobiscũ de- Luc.1
us. Si phantasma tibi uidetur angelum Gabrielem Marię testificari, dicentem: Ne time
as Maria, inuenisti enim gratiam an te deum: Ecce accipies in utero, & paries filium, & Luc.2
uocabis nomen eius Iesum, Vel Euangelista ad hæc testante: Et peperit filium primo-
genitum, & pannis eum inuoluit, & posuit in præsepio, Nunquid phantasia fuit, quod
adorauerunt Magi uenientes ab Oriente? Nunquid phantasia secundum legem octa-
ua die manibus palpatur uel circũciditur? Nunquid pro phantasia infantes occisi sunt?
Nunquid phantasma Ioannes manibus attrectans baptizauit? Nunquid phantasia
erat super quem uidit Ioanoes spititum sanctum in specie columbæ uenientem, & ma-
nentē super eo? Nunquid phantasia pedes discipulorum manibus lauit? Nũquid phan
tasma uere manducauit & bibit? Nunquid phantasia lutum de sputo fecit, & liniuit o-
culos cęci, & uidit? Nunquid phantasia Lazarum fœtentē quarto die suscitauit? Nun-
quid phantasia unicum matris uiuificauit? Nũquid phantasia in cruce pependit, cũ tre Matt.27
mefactis cardinibus mundi uidens Centurio confessionē dedit, dicens: Vere filius dei
est hic? Nunquid phantasiam in sindone inuoluit Ioseph, & posuit in monumento?
Nunquid phantasma à mortuis post tres dies resurrexit, & in cœlis ascendit, & sedit
ad dexterā patris? Absit Manichæe, in quo diabolus uniuersa phantasmata erroris est
operatus: pręsertim cum hæc cuncta superius memorata, deus uerus in homine uero sit
operatus. Ideoq; cognosce in hoc loco & tu Ariane, quem diabolus in agro dominico
inter bonum triticum ausus est ad eradicandum semen suum zizaniæ serere, Memen-
to quemadmodum acceperis, & quomodo audieris: Serua & age pœnitentiam. Sin ue
ro, ueniam ad te ut fur, & nescis qua hora ueniam ad te. Audis Hæretice, qui nomē tan-
tum Christiani habes, & ore diaboli loqueris, qui ignoras causa dispensatiōis hominis
dictum fuisse: Qui me misit, maior me est. HAERETICVS. Dic orthodoxe,
si pro dispensatione hominis, ut asseris, positum est: Qui me misit, maior me est. Ergo
quo tempore missus à patre est? Forte dicturus es: Absens ab illo. Tunc non fuisse re-
cognoscitur. ATH. O satis confusa conscientię cæcitas, quæ prorsus serpentis
ueneno est infecta. Vtique si absens à patre fuit, quomodo indiuisa natura est? & si di- Ioan.1
uisus est, quomodo unus in uno est? Et si absens fuit, cũ in homine fuit & est, cur à pisca
tore Ioanne nobis in sinu patris agens unus semper annunciatus est dicēs: Deũ nemo
uidit unq̃, nisi unigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit? Deniq; ad hæc ipsum au
di loquentem: Verba quæ locutus sum, non sunt mea, sed eius qui me misit. Sed & Ioan.14
hæc: Opera quæ ego facio non sunt mea, sed eius qui me misit patris, ipse operatur o- Ioan.10
pera sua, Et: Si mihi noo creditis, operibus credite, quia ego in patre, & pater in me. Ec
ce de loquēte pater loquitur, & de operāte pater uniter operatur, & de manente patre
in filio, manet filius in patre, Vides indiuisam esse naturā diuinitatis patris, & filij, dum
quod loquit̃ natura filij, uniter loquitur & patris, & quod operatur oatura filij, hęc ipsa
uniter

uniter natura diuinitatis operatur & patris. Et cum maneat naturaliter filius in patre,
idem inuicem manet pater in filio. Itaq; conſidera, quia quicquid ad deitatem refertur,
unitatem indiſcretam eſſe deſignat: quicquid cauſam hominis indicat, naturam infir-
Luc.24 mitatis oſtendit, ſicut ipſe ait: Spiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me uidetis ha-
bentem. Nónne in hoc dicto hominem oſtendit? Nam ſecundum deum ſic proſecu-
Ioan.6 tus eſt: Spiritus eſt qui uiuificat: Nam caro nihil prodeſt: Verba quæ ego locutus ſum
uobis, ſpiritus & uita ſunt. Vides quia ubi autoritatem refert, diuinitatē indiuiſam eſſe
oſtēdit, ubi ad hominem, naturā infirmitatis deſignat. Ac per hoc omnis poteſtas deo
eſt adſcribenda, & omnis infirmitas homini eſt imputanda. HAER. Rogo, qui
maior? qui adſumpſit, an qui adſumptus eſt? deus, an homo? hoc eſt, forma dei, an for
ma ſerui hominis? qui glorificat, aut q̃ glorificatus eſt? ſicut ipſe dicit: Nunc honorifica
tus eſt filius hominis, & deus honorificauit eum. Et ſic proſecutus eſt: Et deus proti-
nus honorificauit eũ in ſe. ATH. Conſidera iam in his dictis unam perſonam duplici
1 Tim.2 uocabulo declaratam eſſe, dei & hominis, Apoſtolo dicente: Vnus enim deus, unus
& mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Siue hoc: Mediator autem unius
non eſt, deus autem unus eſt. Vides autem mediatorem uel arbitrum unum eſſe deum,
dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum. Sed e diuerſo dicis mihi Hæretice: In una
perſona quid poteſt diſcerni? Ergo ſi non diſcernis, certus eſto, quia & deitatem paſ-
ſam ſimul eſſe oſtendis. Et cur tu in uno homine cauſam animæ diſcernis, Hæretice? ſe-
Matt.10 cundum dominicum dictum, eò quod non debeat timeri homo, qui habeat poteſtatē
occidere corpus, animam autem non poſſit occidere? Si tu in hac cauſa animam tan-
tum diſcernis in una perſona hominis, quæ ab homine non interimitur: quanto magis
nos in una perſona dei & hominis, cauſam immortalitatis, id eſt deitatem ab hominis
infirma natura diſcernimus? Deniq; deum ad hæc audi loquentem: Soluite templum
hoc, & in tribus diebus ſuſcitabo illud. Nunquid deitas diſſoluta eſt, Marcellio Hære-
tice, ut adſeueras, ſiue ſapientia, uel uirtus dei patris, & non homo? Vtique homo uere
Matt.26 paſſus eſt, qui templum dei factus eſt, qui ab ipſo reſuſcitatus eſt, ſicut ſcriptura diuina
teſtatur: Confige clauis à timore tuo carnes meas. Vel hæc dicta accipe: Spiritus au-
tem prompus. Nónne de una perſona hæc dixit, cuius tantum cauſa diſtinxit? Rogo, ſi
ipſe infirmitatem hominis, quam adſumpſit, deitati ſuæ immortali non imputauit, tu
tantam, & tam immenſam deitatem, per quam omnia ſunt facta, homini paſſibili ad-
ſcribis? Sicut ſoles proponere Apoſtolum dixiſſe: Omnia ſubiecta ſunt ei, præter eum
qui ſubiecit ei omnia. Nam cum ſubiecta illi fuerint omnia, & ipſe ſubiectus erit ei, qui
ſibi ſubiecit omnia. Hoc euidenter ad deitatem diuinitatis filij dei nõ pertinet dictum,
dum per ipſum cuncta ſint facta, & ſemper illi fuerint ſubdita, quia nemo ſit qui ſactu-
ræ ſuæ non dominetur ſemper. Vnde homini qui nuper natus eſt, ſine dubio ante paſſi
onem filij non ſuerant ſubiecta, cum adhuc ipſe homo mortis eſſet pro nobis debitor.
Vnde poſt paſſionem uniuerſa ſunt ei ſubdita, ſicut ipſe homo de ſe ſignificat, qui ad-
Matt.28 huc in cœlis non fuerat: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Denique uel
Ioan.5 hoc accipe: Et poteſtatem dedit ei ad iudicium faciendum, quoniã filius hominis eſt.
Luc.18 Ideo huiuſcemodi omnes cõparationes pro infirmitate hominis ſunt dictę: Qui me mi
Matt.20 ſit, maior me eſt. Siue in hoc dicto, in quo ſolent argumentari: Quid me dicis bonum?
nemo bonus, niſi ſolus deus: Cũ alio in loco ipſe dicat: An oculus tuus nequã eſt, quia
ego bonus ſum? Sicut et de perſona ſancti ſpiritus ſic cautum inuenimus: Spiritus tuus
bonus deducat me in uia recta. Diſce unam eſſe bonitatē in natura patris, & filij, & ſan
cti ſpiritus. Igitur uel nunc perpende, quia omnis infirmitas homini eſt imputanda, &
omnis poteſtas bonitatis ſignorũ uel prodigiorũ deitati indiſcretæ trinitatis eſt adſcri-
bēda. HAER. Ergo, ſi una natura patris, & filij indiſcreta eſt, quia dicis unus in uno eſt,
ſicut ſcriptum eſt: Ego in patre, & pater in me: & cauſa diſpenſationis hominis dictum
fuiſſe aſſeris, id eſt, Qui me miſit, maior me eſt: quid iam de perſona ſpiritus paracleti
hoc loco dicturus es? minor non eſt, qui à filio miſſus eſt? Sicut ipſe ait: Si non abiero,
paracletus nõ ueniet. Et: Si abiero, mittã eum ad uos, & docebit uos omnē ueritatem?
ATH. O inaudita adhuc penitus tam inquiſita præſcriptio. Itaq; ſuggerente ipſo de ſe
ſancto ſpiritu, oportet nos unũ pro multis pertinens dare autoritatis exemplum. Me-

mento

mento reciprocam esse hanc naturæ uirtutē mittentis & missi, dum hic qui nunc missus est, ipse iam pridem misisse mittentem inueniatur. Deniq; per sanctū Esaiam deum dei filium accipe testantē: Accedite ad me & audite hæc. Non ab initio in occulto locutus sum, cum fierent illic eram, & nunc dominus misit me, & spiritus eius. Disce tandem aliquando unitam esse hanc naturæ diuinitatem mittentis & missi, dum qui nunc in Euangelio quāuis missurum se spiritū paracletum testatus sit, tamen se ipse ab eo iam prius missum per inclytum Esaiam professus est: dum hic qui mittitur, à mittente nunquam diuidit, quia indiscreta natura est, dum inter mittentē & missum personæ ostenduntur, & nulla in diuinitate diuisio est. Præterea dum ubiq; præsens sit hęc unita plenitudo, & omnia impleat interius & exterius, à summitate cœlorum usq; ad profunditatē inferorū. HAER. Rogo si filius hominis est, ut de uetere scripturarū autoritate mihi indices. ATH. Quæso audi Psalmographum: Fiat manus tua super uirū dexteræ tuę, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. Ecce filium dexteræ, ecce filium hominis, sicut Apostolus dicit: Qui factus est ei ex semine Dauid secūdum carnem. Nam secundum deitatem, sic ait: Qui prædestinatus est filius dei in uirtute, secūdum spiritum sanctificationis. Sicut & ipse Pharisæos interrogat de diuinitate sua: Quid uobis uidet de Christo? cuius filius est? Responderunt ei Iudæi: Dauid. Et ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorū? Si ergo Dauid in spiritu uocat eum dominū, quomodo filius eius est? Et nemo poterat respondere illi uerbum. Disce ergo quia secundum carnem filius hominis est, hoc est, Dauid, & secūdum diuinitatem idem ipse filius dei est in uirtute, & dominus ipse Dauid est. Quamobrem Vnigenitum dum scriptura refert, secundum diuinitatem indicat, quia in deitate unigenitus à deo patre omnino fratres non habet: & dum Primogenitum nominat, naturam hominis ostendit, quod Apostolus declarat dicens: Vt sit ipse primogenitus inter multos fratres. Ac per hoc in deitate ubi dicit, impassibilem diuinitatem designat. Vbi autem causam hominis indicat, naturam passibilem esse demonstrat. Vides quia ubi secundum autoritatem refert, diuinitatem indiuisam esse ostendit. Vbi secundum hominem, naturam infirmitatis declarat. Ideo omnis potestas deo est adscribenda, & omnis infirmitas passionis homini est imputanda.

Psal. 79

Rom. I

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPISCOPI, DE SINGVLIS NOMINIBVS, ADVERSVS NOVELLAM Hæresim cuiusdam Potentini Vrbici, LIB. IIII

Hic iam de singulis nominibus atq; personis identidem referas mihi. ATH.

ON tibi sufficere debuerat unum pro multis expositum fidei dominicæ exemplum, dicentis: Euntes baptizate omnes gentes, in nomine patris, & filij, & sancti spiritus? De quo iam pridem in primo libello tam absolute digesseram, in quo totius sacramenti ueritatem in una deitate consistere declaraueram. Necnon & nomina propria in singulis personis inesse distinxeram. An ignoras, quia pater unus innatus est, & ipse sibi filius non est, & unus filius à deo uere natus est, qui pater non est, & unus hic spiritus sanctus, qui non ut hic pater genuit, & non sicut hic filius natus est, sed nec factura est? Sanè ut scriptura diuina testatur, de unita ueritate est, ac per hoc nomina uera propria in personis sunt, & non in uocabula uacua. HAERETICVS. Vt hæc de autoritate ostendas postulo. ATHANASIVS In claritate Euangelij scriptū est: Et baptizato Iesu, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt cœli, & uidit spiritum dei descendentem de cœlo sicut columbā uenientem in ipsum. Et ecce uox de cœlis dicens: Hic est

eſt filius meus dilectus, in quo complacui. Nónne alter eſt in perſona qui baptizatus
eſt,& alter qui ſicut columba de cœlis deſcẽdit, & alius adæquè cuius uox de cœlis au
dita eſt? Alio in loco ſcriptum eſt: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui natus eſt
ex ipſo. Nunquid ipſe eſt pater in perſona, qui & natus eſt? Abſit: Vel hoc accipe teſti-
monium: qui non confitetur filium, nec patrem habet: qui autẽ confitetur filium, & fili
um & patrem habet. Deniq; patris uocem de cœlis audi dicẽtem: Hic eſt filius meus di
lectiſſimus, in quo bene complacui, ipſum audite. Dum omnimodo alter ſit, qui teſtet̃
de cœlis, & alius adæquè in terris. Sicut filius ad patrem clamat: Pater, honorifica no-
men tuum. Et uenit uox de cœlis: Et honorificaui, & iterũ honorificabo. Nam & alio
in loco idem ipſe repetit: Ego à patre exiui, & ueni. Vtique ſi ipſe erat pater in perſo-
na, qui & filius, ſic debuerat intimaſſe: Ego à me exiui, & ueni. Dum proculdubio alter
ſit, qui exiuit, & alius ſit de quo exierit. Sed ad hęc ſubiunxit de perſona ſancti ſpiritus:
Cum uenerit aduocatus ille, quem ego mittam uobis à patre meo ſpiritũ ueritatis, qui
à patre meo procedit, ipſe teſtificabitur de me. Itáne nõ alter eſt qui mittit, & alius ad-
ęquè in perſona à quo procedit, & alter eſt hic ipſe qui uenit? Deniq; ſi una eſſet perſo-
na, à quo tandem mitteret̃? uel à quo procederet? Sicut Apoſtolus hæc in ſalutatione
2 Cor. 13 ad Corinthios confirmat, dicens: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei, hoc
eſt patris, & cõmunicatio ſancti ſpiritus cum omnibus uobis. Nónne aperte per ſingu
la nomina, ſicut & ſuperius cõtinetur, ſingulas perſonas ineſſe diſtinxit? Itaq; alter eſt
pater in perſona qui genuit, & alius filius eſt, qui unigenitus ab ipſo, & alius ſpiritus pa
racletus, qui de unita natura eſt. Sed dicis mihi Hæretice, quemadmodũ ſpiritus de uni
ta natura conſiſtit? Ecce filius de eo teſtatus eſt: A patre procedit: & ſic proſecutus eſt,
& de meo accepit. Quod teſtimonium pater cõprobauit, dicens: Spiritus à me proce-
dit. O homo ſi ſpiritus hic paracletus, ut dicis, pater nõ eſt, filius non eſt, factura nõ eſt,
quid tibi eſſe uidet̃? O uera cæcitas: Vtiq; ſi ſcriptura tibi nõ ſufficit, quæ ſic de eo ſigni
ficat, me non eſt iam ſuper eo quod interroges. Sanè non debeo diſſimulare, eò quod
nõ tibi debeam indicare quod ſentio. Sed ut prius ſcias quos laqueos euites, indicabo
tibi. Hæc hæreſis nouella extitit inaudita cuiuſdã VRBICI POTENTINI, qui hunc
ſpiritum ſanctum, patrem aut filium, aut certe facturam uſurpat debere confiteri: Vt ſi
quis certe ignarus, uel rudis in ſcripturis diuinis, de his quę per amaritudinem uerſutię
eius ſunt in medium prolata cõmenta audierit, & aliquid ex his blaſphemè dictis ele-
gerit, ſtatim in hæreſim incidat. Audi itaq; quemadmodũ abſolui debeant tortuoſa uin
cula iniquitatis eius. O Potentine, qui aduerſus ſcripturas diuinas, uel totum mundum
tu ſolus à Catholicis diſſentis, dum Philoſophorũ doctrinas ſectaris, qui ſic ſentis: utiq;
ſi ſpiritus ſanctus, & hic paracletus, ut dicis, pater eſſet, ſine dubio iam nõ eſſet unus pa
ter, ſed duo patres: aut ſi ſpiritus & hic paracletus, filius eſſet, ſine dubio iam non unus
filius eſſet, ſed duo filij: uel ſi factura eſſet ſpiritus paracletus, procul dubio nõ iam eſſet
uerus deus, qui factus eſt, quod abſit: Ac per hoc eadem ipſa repeto, & per apertiores
ſermones hæc dicta de autoritate iuris indico. Igitur ſi alter pater erat & hic paracletus
ut quid dictũ Apoſtoli inuenimus: Vnus enim deus pater? Siue hoc dictum: Nobis ta
men unus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſum? Diſce ergo, quia unus eſt innaſci
bilis deus pater. Sed & ſi alter filius eſſet hic ſpiritus conſolator, cur unigenitus filius
à Ioanne Euangeliſta prædicabatur, dicens: Deum nemo uidit unq̃, niſi unigenitus fi-
lius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit? Siue hoc: Et unus dominus Ieſus Chriſtus per
quem omnia, & nos per ipſum. Vides quia unus eſt filius, qui eſt unigenitus deus. Sed
& ſi creatura erat ſpiritus ſanctus, & deus uerus nõ erat: cur legimus ipſum dominum
Chriſtum Nicodemo indicantẽ: Quod naſcitur de ſpiritu, ſpiritus eſt? Et: Quia deus ip
ſe ſpiritus eſt. Vel ſaltẽ hoc exemplum accipe: Et nolite contriſtare ſpiritum ſanctũ dei
in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Sed ad hæc dicta ſuſcipe: Niſi quis renatus fue
rit ex aqua & ſpiritu ſancto, non intrabit in regnũ cœlorũ. Memento, quia deus eſt ſpi-
ritus ſanctus, qui cũcta operatur in ſignis & prodigijs, ſicut uas electionis breuiter ab-
ſoluit: Hæc omnia operatur unus atq; idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout uult. Qui
utiq; ſi creatura erat, quẽadmodum hæc uniuerſa mirabilia poterat operari? Vnde non
pater eſt hic paracletus, Potentine, ne duos patres aduerſus ſtylum regulæ autoritatis
in confeſſione

in confeſſione introducantur:& nõ filius eſt,ne duo filij contra ſacras ſcripturas eſſe ui deantur:& non factura eſt,ne non deus uerus ſit.Sed ad poſtremum quid dicas,audi ipſam ſcripturam diuinam:Verus eſt deus,quia de ipſa uera deitate unita, incõparabiliq; conſiſtit. HAER. Rogo,ſi unita deitas eſt incomparabilis,nunquid ſic & nomina perſonarũ incõparabilia ſunt? ATH. Proh dolor,ſi multi ſunt patres,qui aliquãdo pa tres non fuerunt,nunquid aliquis ex his deo patri in ſempiterna generatione pater digne comparabitur? Abſit: Aut quia multi ſunt filij,qui nuper nati ſunt,& antea filij nõ fuerunt, nunquid aliquis ei ad ſempiternam diuinitatem filius proprie adſimilabitur? Aut quia multi ſunt ſpiritus in cœlo,& in terra, qui facti ſunt, nũquid aliquis eorum in ſempiterna diuinitate ſancto ſpiritui adæquabitur? Abſit,ne factura factori ſuo compa retur,dum factura nuper cœperit,factor autem eius ſemper ante omne omnino principium fuerit.Memento unum eſſe patrem,ex quo omnia, & unum eſſe filium, per quẽ omnia,& unum eſſe ſanctum ſpiritũ, in quo omnia, ſicut ſcriptum eſt: Omnia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo. Conſidera ad hæc ſuperius argumenta dicta, tres ſignificationes per unitum nomen eſſe oſtenſas,id eſt,ex ipſo,& per ipſum,& in ipſo:dum alius ſit ex alio,aut per aliud,quia ad ſingulas perſonas hoc pertinet dictum. Nam de unito nomine ſic ait:Ex ipſo, & per ipſum,& in ipſo, quod idem ipſum eſt unum. Vnde quamuis hæc uocabula in proprias perſonas tacitè ſint dicta, tamẽ unum nomẽ in his clauſe eſt reuelatũ.Ergo quia ait:Ex ipſo,ex deo patre uocitat, ut fierent demõſtrauit, & per ipſum,per deum filium hæc ipſa facta indicauit,& in ipſo,in deo ſancto ſpiritu ſanctificata pronunciauit. Vides quia ex quo, ex patre eſt dictum:& per quem,per filium eſt factum: & in quo, in ſancto ſpiritu eſt uniter conſummatum. Itaq; quod ait,ex ipſo, & per ipſum,& in ipſo,quia identidem hæc ipſa eſt diuinitas patris, quæ & filij, ſic & ſancti ſpiritus, ideo cuncta ex ipſo,& per ipſum,& in ipſo ſunt facta. Ipſi trinitati unitæ & inenarrabili honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen. Ioan.1

Et quot nomina in perſonis tantum diſtinguãtur, accipe: Nunquid pater qui inenarrabiliter genuit filium,ipſe filius poteſt dici? Nunquid pater hominẽ de Maria uirgine aſſumpſit? Nunquid pater natus,aut incarnatus,aut paſſus eſt? Abſit à nobis, Sabelli hæretice,ne hanc blaſphemiam admittamus.Dum hic uerus filius dei, uere incõparabiliter natus fuerit de patre, & pro noſtra ſalute denuo dignatus fuerit adſumere hominem de Maria uirgine. Vnde iam deus uerus & homo uerus dicitur, imò & eſt, ideo in hæc diuiſa ſunt nomina perſonarum,ne quem patrem dicis, hunc eundem & filium confuſè deſignes,aut ne filium patrem eſſe pronunties,uel certe hunc ſpiritũ ſanctum inæſtimabilẽ,ne forte patrem aut filium temere teſteris, & nullam omnino firmitatem tenere inueniaris:dum per ipſa nomina perſonarum, ipſam unitatem paſſim cõfundas,ut ipſum ſibi dicas in perſona eſſe patrem, quem & filium, quaſi ipſe ſe genuerit,aut ipſe ſibi pater ſit,& ipſe ſibi filius ſit,quod abſit:dum nemo ſibimetipſi pater ſit, & nemo ſibimetipſi filius ſit,quem uere genuerit,dũ pater filij ſit,& filius patris ſit,quẽ uere genuit.Propter quod nomina in perſonis perfecte diſtinguuntur. HAER. Hæc dicta de autoritate mihi approbes quæſo. ATH. Accipe filiũ in claritate euangelicæ cenſuræ teſtãtem:Cum uenerit aduocatus ille ſpiritus ueritatis, qui à patre meo procedit, ipſe teſtificabitur de me.Nónne quàm breuiter nomina in ſingulis diſtinxit,dum hunc aduocatum ſpiritum paracletum à patre adnunciat diſcipulis ſuis eſſe uenturum, & de ſemetipſo teſtimonium in mũdo eſſe laturum? HAER. Quare nomina deſignantur? ATH. Proculdubio quia pater uere genuit,hoc proprium nomẽ eſt ei,& filius uere de eo natus eſt,hoc unicum nomẽ eſt ei,& ſpiritus principalis, qui de patre proceſſit deitatis nomen eſt ei.Cum uero nomina pluraliter in perſonis ſingulis percurrendo diſtinguuntur, propria nomina oſtenduntur.Cum ſecundum deitatem referuntur,unitũ nomen in his indicatur. HAER. Quid ergo deſignant perſonæ proprietatis indicium, quod eſt ſolus pater,& unigenitus filius,& unus hic ſpiritus ſanctus, quemadmodum hic oſtendis unitum nomen eſſe in proprijs perſonis? ATH. Audi quoniam quo modo ſubſtantiuus eſt in diuinitate deus pater, ſic ſubſtantiuus eſt in eadem natura & ſubſtantia & deus filius,ſic ſubſtãtiuus eſt in eadem natura οὐσίας deus ſpiritus ſanctus. Siue hoc tale dictum referas,quemadmodum deus eſt pater,ſic deus eſt filius, ſic deus Ioan.16

reuera si filium natiuitas impediuit ne sempiternus esset, quem tarde aut sero natum fuisse asseris, necesse est, ut & genitori natiuitas filij sui impedimētum attulerit, ne sempiternus sit, si nuper genuit. Nō tibi uidetur, quia utrunq; à sempiternitate inpugnas? Cur ergo iam non est hæc talis professio uestra, nouus pater, nouus & filius? incipit pater, incipit & filius? Et excluso patre & filio ab una sempiternitate, quæro à uobis: cui deo hanc sempiternitatē adscribatis? quia patrem dicitis tarde genuisse, & filiū nuper natum fuisse, Ergo ambo à sempiternitate exclusi esse uidentur. Considera ergo non posse dici sempiternum patrē sine filio, dum magis sempiternus sit pater eum suo filio: quia non potest tantum hic pater dici sine suo filio. HAER. Quod sensisti, de sensu tuo attulisti, & nihil de autoritate sacræ scripturæ mihi satis fecisti: Vnde uel unum tantummodo proferas pro multis pertinēs ad hoc exemplum postulo, ut superiora dicta tua possint iure legitimo confirmari. ATH. Audi Psalmographum sanctū Dauid dixisse, imò filium dei per Dauid ad patris personam retulisse: Et ego semper tecum, te nuisti manum meam dexteram &c. Vel ipsum patrem per legislatorē Moysen audi dicentem, de sempiterno unito nomine trinitatis: Ego dominus deus, hoc est nomen meum memoriale sempiternū in generationes & generationes. Quod alio in loco idem ipse in filio suo dictum ostendit, id est: Nomen meum est in illo. Sed & ipse attestatus est: Ego ueni in nomine patris mei, & me non recepistis. Nam & Dauid ad hęc clamat: Benedictus qui uenit in nomine domini. Deniq; de hoc ipso audi loquentem dominum supra corpus Lazari: Pater, sciebam quia semper me audis. Qui si semper in patre, aut cum patre non fuisset, quemadmodum eum semper audisset, si cum deo patre semper uniter nō fuisset? Vnde quia semper apud patrem fuit, & nunquam sine eo fuit, semper eum pater audiuit. Vides unitum nomen esse sempiternum, quod in uirtute sapientiæ uniter consistit, ut quod nomē patris est in natura, idem ipsum sit in natura nomen & filij. Vel Apostolum audi ad hæc dicentem: Et sempiterna eius uirtus & diuinitas. Quæ sempiternitas siue diuinitas filius eius est. Quod alio in loco ipse tam euidenter absoluit, Christum & dei uirtutem, & dei sapientiam. Nunquid nam pater fuit aliquando sine uirtute & sapientia sua, Hæretice, ut sine filio suo à uobis esse dicatur? Absit à nobis, dum ubiq; scriptura tibi apertissime declarat, semper fuisse patrem cum filio, filium cum patre. Cur non expertus es, sanctum Dauid eduxisse in pugna gladium Golię, cuius nos usi ueritatis exemplo, placuit ut de uestro in uos gladio triumphemus, sicut ipse testatus est: Gladius eorum intret in cor ipsorum. Ignoras, quia quod derogas filio, hoc ipsum adimis & patri? Itaq; dum in prima congressione ab una sempiternitate patris & filij exclusi fuissent, & compellerentur ab ipsa cēsura ueritatis, uisum est illis ut in medium proferrent, quæ prius occulte blasphemabant, dicentes: Erat pater aliquando sine filio. Si enim fuisset pater aliquando sine filio nunquam prorsus pręsumens indicasset per Prophetam: Et ego semper tecum. Sed ad hæc piscator Euangelista Ioannes dilectus à deo testatus est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Considera quia semper erat apud deum patrem deus filius, per quem omne omnino principium factum est. Vnde iam oportuit nos paulisper ad stulta dicta stulte respondere, ut uel sic de sua stultitia reuicti atque confusi, erubescerent. Vtique si erat pater antequam generaret filium, sine dubio non erat pater, si non habebat filium. Sed ne uel hoc præsumant blasphemantes: Erat filius antequam nasceretur, qui si natus non fuerat, euidenter non erat filius. Stulte, quid ergo oportet dicere? Elige tibi unum de duobus: Si erat pater antequam generaret filium, aut erat pater qui iam uere genuerat filium: Vel si hoc significas: Erat filius antequam nasceretur, aut erat natus filius, qui iam uere natus fuerat de patre, sicut scriptum est: Qui erat, & qui est, & qui uēturus est. Ideo non intelligis Ariane, quia tota falsa introducis: ut dicas patrem qui non genuerat, & nomines filium, qui nec dum fuerat natus. Rogo si pater erat, ut asseueras, qui nō genuerat, & filius erat, qui non erat natus à patre, quæro à te quid tunc fuerint? Ne forte dicas, ambo ingeniti, quod absit. Verum patrem sempiternum, uerus filius declarat sempiternus, qui de eo natus fuerat: & uerum filium sempiternum, uerus pater demonstrat sempiternus, qui eum genuerat, ac per hoc ut dixi, sicut uerus pater, qui

Psal. 72
Exod. 3
Psal. 117
Rom. 1
Psal. 36

de semetipso genuerat filium, una cum eo erat semper ante omnia anterior, sic & ue-
rus filius,q iam inenarrabiliter natus fuerat de patre, unà cum eo fuit semper ante om
nia anterior. Hæc est, inquam, in his interior sempiternitas, quæ ante omne omnino
principium fuit, & erat. Ideo nunquam pater sine filio, quia semper filius fuit cum pa-
tre, dum nullo modo potest pater hic dici sine filio. Super hanc tantam ueritatis pro
bationem adhuc adiecit iniquitas eorum dicendo: Antequam generaret non erat
pater, sed erat omnipotens deus. Prò nephas, hæc tam temere sic de deo patre senti
re: ergo sine dubio, ut dicitis, si omnipotenti deo de recenti honor patris accessit, pri-
us imperfectus fuisse detegitur: Et si omnipotenti, tanquam homini egenti per ordi-
nem dignitas creuit, prius iam omnipotens non fuisse cognoscitur: qoia cui honor ac
cedit, dum usq; ad summū gradum peruenerit, adhuc inferior ab eo esse uidebitur, &
si peruenerit, melior incipit esse in nouissimo, quàm fuerat in primo, dum de humili-
tate usque ad summum fastigij culmen accedat. Sed hæc, ut erubescas, secundum tua
dicta referimus, dum magis omnipotens pater esse inuenitur, cui illa tanta censura
omnipotentiæ sese prius submiserit, ut honorem nuper per hunc gradum paterni no-
minis adsumeret. Porrò longum est tam diu cæcas eorum in unum replicare caligi-
nes. Audiant itaq; nostram ueram & immobilem uocem confessionis: Quem ignotan
do omnipotentem deum testati estis, nos ipsum patrem esse prędicamus, quia omnipo
tentem deum, qualis ipse est in natura, talem genuit filium, sicut in scripturis cautum in
uenimus: Qui est, & qui fuit, & qui uenturus est omnipotens deus. Vides omnipoten-
tem esse dei filium in natura, sicut & patrem. Ideo nihil nuper accessit, in unita diuinita
re sempiternæ omnipotentiæ, patri & filio. Sanè nec omnipotēti deo sancto spiritui a-
liquid accessisse cognoscitur, quoniam de unita omnipotentiæ substanria est: quia hęc
unita natura nec augmentum aliquod, nec detrimentum patitur. Disce ita quemadmo
dum debeat tuus error absolui: Vtiquè sempiternitas patris filius eius est, quia de ipso
inenarrabiliter ante omne omnino principium natus est: et sempiternitas filij pater e-
ius est, quia ipse eum ante cuncta secula incomparabiliter genuit: siue sempiternitas spi
ritus paracleti unita deitas eius est cum patre & filio, quæ facta non est, sicut filius testa
tus est de eo: A patre procedit, & de meo accipiet. Sed & pater hæc dicta comprobat
per Prophetam, dicens: Spiritus à me procedit. Et alio in loco: Effundam de spiritu
meo super omnem carnē. Quod in Pentecoste in Apostolos factū fuisse, scripturæ di-
uinæ testanť. Nam sicut pater declarat filium suū in deitate sua, quoniā deus uerus est:
ita & filius demonstrat patrem in substantia sua, quoniam deus uerus est: sic & spiri-
tus sanctus reuelat patrem & filiū, in unita natura sua æterna, quoniam deus uerus est:
Hæc est, inquam, unita omnipotens sempiterna trinitas, cui de recenti in deitate nul-
la accessit dignitas. HAER. Intertogo te, responde mihi: Non ergo mutabilis, uel
Psal.101 conuertibilis hæc unita substantia trinitatis? ATH. Audi itaq;, scriptum est: Ego
sum deus, & non sum mutatus. Vel Prophetam ad hęc dicentem: Mutabis eos, & mu
tabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Intellige itaque nec incre-
mentum, nec detrimentum ullum posse sustinere hanc immutabilem unitam plenitu
dinem substantiæ trinitatis. HAER. Rogo, si unita est substantia diuinitatis pa-
tris, & filij, & sancti spiritus, de autoritate scripturarum mihi id indices. ATH.
Hier.9 Audi spiritum sanctum per Hieremiam Prophetam testantem, uel imò Hæreticos
per hæc autoritatis iura increpantem: Super montes accipite planctum, & super semi
tas deserti luctum, quia defecerunt, eò quod non sint homines, non audierunt uo-
cem substantiæ. A uolatilibus cœli usque ad pecora. Et sic prosecutus est: Quis ho-
mo sapiens & intelligit hæc? Hic, ut intelligi datur, montes & colles in superbia elatas
potestates huius mundi esse. Et semitæ deserti, Iudæi sunt, qui semper errantes Christū
deum uerum, de substantia patris ante cuncta secula natum, non cognouerunt: Vola-
tilia autem cœli: Hæretici sunt, qui omni uento doctrinæ huc atq; illuc, sicut aues cir-
cunferuntur, & unitam iussionis uocem, substantiæ patris, & filij, & sancti spiritus esse
non confitentur: Pecora adæquè gentiles sunt, qui deum factorē suum non cognoue
runt. Vere nemo ex his arbitrandus est sapiens, qui non intelligunt hanc unitam esse
substantiam trinitatis. Vel ad hæc intellige Prophetam clamantem: Quis stabit in sub
stantia

ſtantia domini,& uidebit uerbum eius? Planè quis hominũ potuit ſtare in ſubſtantia domini & uidere uerbum,id eſt,filium eius?ſicut ipſe dicit: Et nemo uidit patrem niſi filius,& nemo ſcit filium,niſi pater. Vel tale dictũ accipe:Qui me uidit, uidit & patrem meum.Nam de perſona paracleti,idem ipſe effatus eſt:Spiritus ubi uult adſpirat,& uocem eius audis,& neſcis unde ueniat,aut quò uadat,ſic eſt omnis qui natus eſt ex aqua & ſpiritu ſancto.Cõſidera unam eſſe inuiſibilem ſubſtantiam trinitatis.Sed ad hæc adiecit:Si ſtetiſſent in ſubſtãtia mea,& audiſſẽt uerba mea,auertiſſem eos à ſtudijs eorum peſſimis.Vel in hoc:ſubſtãtia mea,dulcedo mea eſt,Necnon:Qui eſt ſplendor gloriæ, & imago ſubſtantię eius,Sed & hoc,quod ſecundum autoritatẽ iure optimo cenſetur, accipe:Splendor eſt enim lucis æternæ,& ſpeculum ſine macula dei maieſtatis,& imago bonitatis ipſius deus filius. Vides unam eſſe inuiſibilis imaginẽ ſubſtantiæ gloriæ bonitatis.Deniq; Paulum Apoſtolum pro increpatione Hæreticorum audi hanc imaginem declarantem:Sed ſi opertum eſt Euãgelium noſtrum,in his qui pereũt eſt opertum,in quibus deus ſeculi huius excęcauit mentes infidelium,ut non peruideant lumẽ Euangelij inuiſibilis. HAER. Sanè ſi & ſpiritus ſancti imago inuiſibilis dei patris & filij eſt,de autoritate mihi indica: ATH. Scio quia difficilis exitus eſt hic ignorantibus in abſoluendo, ſed nos oportet ſemper ad coruſcantis Pauli eloquium intento corde aſpicere,dicẽtis:Nos omnes reuelata facie gloriam domini ſpeculantes in eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam, ſicut à domini ſpiritu. Conſidera in unam imaginem quemadmodum unam glorianter deſignauit, id eſt gloriam domini, à gloria in gloriam, ſicut à domini ſpiritu. Nónne ut eſt imago dei patris in gloriam, ſic eadem ipſa talis imago eſt gloriæ filij, ſicut ſancti ſpiritus imago gloriæ eadẽ ipſa & tanta uel talis eſt? HAER. Declara mihi,ſi diuiſa eſt hæc una, atq; eadẽ ipſa ſubſtantia patris, & filij,& ſpiritus ſancti,an indiuiſa,aut ſi extenſa eſt inuicem? ATH. O experientia hominis,qui ſeipſum non intelligit. Vtiq; unam ubi indicaſti unitatis plenitudinem, ſubſtantiæ nomen indiuiſum in eis eſſe monſtraſti:nomina adæquè tria. Et rurſus in repetendo quod diſtinxiſti, proprietatem earundem ſingulis perſonis ineſſe demonſtraſti, memento quia inenarrabilia ſunt quæ dicimus,quę omnino credenda ſunt.Non tamẽ facultas data eſt,ut ad liquidũ ſint hæc à nobis diſcutienda:quoniã ipſa ſacroſancta trinitas ſcire ſe tantũ uoluit,nõ tamen permiſit ut dei diuinitate ſua proprie debeat definiri: unde nõ eſt diuina ſubſtantia diuiſa,aut extenſa inuicem, uel protenſa in aliquo, uel exciſa in partibus, ſed nec mutationi alicuius rei cõparatur: quia liquor non eſt in hac natura planè, ſed nec defluxio quædam,quia nullus detrimentum,uel augmentum ſuſtinet, præſertim cum inenarrabilis ſit hæc plenitudo ſubſtantiæ indiuiſæ trinitatis, ſicut ipſe deus dei filius indicat:Ego in patre,& pater in me. Sed & ſpiritus ſanctus in patre,& in filio inuicem,& in ſe conſiſtens eſt. Sicut ſcriptum eſt:Quis enim ſcit hominũ quæ ſint hominis,quæ in ipſo ſunt,niſi ſpiritus qui in ipſo eſt?Ita & quæ in deo ſunt nemo cognouit,niſi ſpiritus dei:Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus,ſed ſpiritum qui ex deo eſt, ut ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis quæ & loquimur. Scito propriæ ueritatis argumẽtum indiſcretum eſſe poſitũ de homine & ſpiritu, qui in ipſo eſt,& de deo & ſpiritu,qui de ipſo eſt.Nam & hoc: Qui ſe iungit meretrici unũ corpus efficitur,& erunt,inquit,duo in carne una,qui autẽ ſe iungit dño,unus ſpiritus eſt. Vides indiſcretam eſſe hãc plenitudinem diuinæ trinitatis, ſed & ubiq; præſens eſt iſta natura trinitatis. Quæ omnia implet interius & exterius, à ſummitate cœlorũ uſq; ad profundum infernorũ,ſicut ipſe dñs per Prophetã teſtatur:Ego ſum dñs deus, qui impleo cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt. Vel hoc uniter in trinitate dictum accipe: Quò ibo à ſpiritu tuo, aut quo à facie tua fugiã? Si aſcendero in cœlũ, tu ibi es, & ſi deſcendero in infernum,tu ades illic:Si adſumpſero pennas meas ante lucẽ, & habitauero in extremis maris:etẽm inde manus tua deducet me,& tenebit me dextera tua.Itaq; quia dixit:quò abibo à ſpiritu tuo, Pſalmographus, ſpiritũ principalẽ, qui à patre proceſſit,declarauit:Faciẽ autẽ ipſius patris filiũ demõſtrauit manifeſte. Quis poteſt ante unitam deitatem trinitatis in cœlo aut in inferno ſe occultare uel fugere? cui omnis orbis terrarum,uelut ſtillicidiũ deputatum eſt,aut ſicut ſpuma gracilis,aut ros quod antelucanum de cœlo deſcendit, ſicut ſcriptũ eſt: Qui continet circuitũ terræ, & eos qui

2 Cor.4

2 Cor.3

1. Cor.6

hH 3 habitant

habitant in ea sicut locustæ. Nec non: Qui mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & uniuersam terram clausa manu. Et rursus: Cœlum mihi thronus est, terra aũt scabellum pedum meorum. Considera incomprehensibilem esse unitæ diuinitatis uirtutem, ut cœlum, quod palmo continetur, idem & thronus eius sit: & terra, quæ pugillo concluditur, rursus scabellum pedum eius sit. Ac per hoc uniuersa implet, & omnia continet interius & exterius, ut ubiq; præsens est hæc indiscreta sempiterna trinitas, cui est inuisibilis plenitudo diuinitatis.

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPISCOPI, DE BEATITVDINE FILII DEI, ET DE PRAEscriptione sectæ pessimæ, ad Theophilum, LIBER VI. HAER.

POSCO à te, de unito deitatis nomine multifarie dictum ut identidem repetas, & sic de nominibus personarum in prosequendo distinguas. ATH. Disce prius in ambiguo esse positã hanc tuam secundam interrogationem: Nónne unitas nullo modo patit̃ unionis personam in confessionẽ introducit̃ dum unitatis naturæ nomen in tribus his personis sit: & tres hæ personę in nomina tantũ distinctę sint: Vnde non potest unitas ostendi in personis. Nec ut dixi, hæ personę sine deitatis unitate: Nunquid potes deũ tantum confiteri, si & in hoc ignores, cui propriã personã debeas assignare? Nunquid oportet hunc deũ tantũ indicare? Nisi & in hoc agnoscas unitã personã eius distinguere in filium qui natus sit. Nũquid sic confuse deũ tantũ cõuenit profiteri? nisi prius credat, quis de unita natura sit, & in hoc persona eius distinguat̃, qua nec pater, nec filius est hic spiritus sanctus. Quapropter duplex est huius mysterij intellectus, deus pater, deus & filius, deus & sanctus spiritus. Vides unitatis indiciũ in tribus esse personis, & tres has personas nominib. tãtũ esse discretas: unde nec unitas potest ostendi sine personis, nec hæ personæ sine unito nomine deitatis. Ecce iã habes positos ante oculos tuos thesauros lucis, & thesauros tenebrarũ, ubi ubi placet, porrige manũ tuã. Vnde necesse est nos iã terminũ immobilẽ, secũdũ Euãgelicę regulę æquitatẽ, cõtra hostes figere, & per librãtem sapientiam limitem iustitiæ ubiq; aduersus omes hæreses peragrantes custodire, ut cœlitus hæc statuta ueritatis mox uiam lucis à tenebris diuidat. Hæc est, inquam uia lucis, cuius in confessione ap eritur ostium salutis: Itaq; qui in hanc professionem ingrediunt̃, beatitudinẽ eius adipiscunt̃. Beatitudo ei, qui confitentur unũ deum patrem, & filiũ, & sanctũ spiritũ. Beatitudo ei, qui confitet̃ solũ deũ patrẽ, & filium, & spiritum sanctũ. Beatitudo ei, qui confitet̃ unũ omnipotentẽ deũ patrẽ, & filium, & sanctum spiritum. Beatitudo ei, qui cõfitetur uerum deum patrem, & filium, & sanctum spiritũ. Beatitudo ei, qui cõfitet̃ unũ deũ summũ patrẽ, & filium, & sanctum spiritum.

Beatitudo ei, qui cõfitet̃ unum deũ bonũ patrẽ, & filiũ, et spiritũ sanctũ sempiternum esse. Beatitudo ei, qui confitet̃ indiuisam esse substantiam patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, qui nihil addiderit, uel diminuerit unitæ naturæ patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, qui confitetur omnia bona facta fuisse à patre, & filio, & sancto spiritu. Beatitudo ei, qui confitetur unam æqualitatem in sempiterna plenitudine deitatis esse patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, qui secundum singula nomina trinitatis, id est, patris, & filij, & sancti spiritus proprias his tantum personas distinctas esse confitetur. Itaque idem ipse refrieo quia uehementer timeo, ne aliquod offendiculum minus intelligentibus posuerim, adeo per apertiores sermones hæc ipsa dicta paucis exponere desidero uerbis. Ego ubi unum deum memini, ad unitam deitatem patris, & filij, & sancti spiritus declaraui. Item omnipotentem deum, ad omnipotentẽ substantiam trinitatis propalaui. Item solum deũ, ad solius naturæ suprascriptæ trinitatis indicaui. Identidem unũ uerum deum, ad unam ueram naturam diuinitatis patris, & filij, & sancti spiritus hæc dicta retuli. Aut in quo summum deum, aut summitatem dei patris, & filij, & sancti spiritus adsignaui

gnaui. Siue unũ bonum deũ, ad unã bonitatẽ naturę trinitatis demonstraui, & unũ deũ ad unitam dominationẽ deitatis reuelaui. Seu in quo indiuisam trinitatẽ memoratus sum, ad unam substantiã plenitudinis eorũ hæc pręfatus sum. Et hæc omnia quæ superius singula indicaui, ad indiuisam deitatis sempiternitatem patris, & filij, & sancti spiritus manifestaui. Ac per hoc de unito nomine deitatis, multifariè quamuis sit dictum per singulas personas, quod retuleris in patre, hoc ipsum & confitearis necesse est uniter esse ut in filio, sic & in sancto spiritu. IDCIRCO qui legis, contestor ego hodie tibi cœlum & terram, per hanc scripturæ meę fidei catholicæ confessionẽ: Quod si non ex toto corde eam fueris prosecutus, aut in fastidiũ animi contemnendã ac detrectandam habere putaueris, eris tu ipse reus in die iudicij, cum huius scripturæ chirographum ante tribunal Christi in testimonium tibi fuerit recitatum, aut sub maledictiõis uia Hæreticorum, q̃d non opto, inuentus fueris examini sociatus. Quæ ergo ut à te caueantur, ideo inferius tibi recitabunẽ. Hæc est, inquã, fugiẽda atq; præcauenda uia tenebrarũ, in qua tot genera serpentiũ lubricos habẽt anfractus, aduersus quos oportuit nos scutũ fidei per nomina uera personarũ cõfitentes erigere, ut secundũ ipsam autoritatem eos diuinitus iaculemur, unde tot & talia sunt ferramẽta spiritualia, quot & uulnera resecanda: ac per hoc non fuit dissimulanda causa mortifera, quoniã non poterãt ea prius per fomenta blandiente medicina curari, ne intrinsecus in peius serperet cancer. Nam si uelint seueritatis prius ferramenta recipere, facile poterant ad medelam salutis peruenire: Sed quoniam adhæsit in illis radix zizaniæ, germinans in felle amaritudinis, propterea diffidunt introire in uiam confessionis, quia hæc uia lucis scãdalum est illis. Vnde oportet nos ostẽdere eis, quos edant uiæ suæ fructus maledictionis omnium malè credentium, sicut scriptum est: Maledictus omnis, qui non obaudierit uerba libri huius, ut faciat ea in corde suo. Maledictus, qui patris, & filij, & sancti spiritus unitam sempiternam substantiam esse non confitetur. Maledictus, qui secundum tres personas, tres diuersas substãtias esse confitetur. Maledictus, qui tria principia in hac eorum unitate sempiterna deitatis esse confitetur. Maledictus, qui solum uerum deũ patrem, & unigenitum uerum filium, & unicum uerum deum spiritum sanctum non confitetur. Maledictus qui unitum nomen secundum deitatem trinitatis esse non confitetur. Maledictus qui conuertibilem diuinitatem filij dei, id est, uerbum dei, sic in carnem translatum uel mutatum profitetur, ut hoc modo desiuerit aut amiserit, quod iam pridem ante adsumptionem hominis fuerit, præsertim cum talis in homine præsenti tempore fuerit, & sit, qualem se semper ante adsumptionem hominis unà cũ patre fuisse conscius erit, fiat, fiat. Maledictus qui indiuisam deitatem patris, & filij, & sancti spiritus non confitetur. Maledictus, qui propter tria nomina personarum tres deos, aut tres substantias, aut tres omnipotentes confitetur. Maledictus, qui secũdum singulas personas tria nomina tãtum distincta patris, & filij, & sancti spiritus nõ confitetur. Maledictus, qui unam personam confitetur. Maledictus, qui quem filium dicit, hunc eundem & patrem confuse designat. Maledictus, qui patrem natum, aut incarnatum, aut passum esse cõfitetur. Maledictus, qui inenarrabiliter filium uere genitũ de substantia patris esse non confitetur. Maledictus qui hanc natiuitatem factam, aut creatam, uel conditam esse cõfitetur. Maledictus qui uerum filium dei ex uoluntate tantum dicit esse, & non potius de natiuitate. Maledictus, qui dicit, erat tempus quando non erat filius. Maledictus, qui hanc dei natiuitatem ex nullis extantibus phantasma esse confitetur, quod Græci ἐξ οὐκ ὄντων appellant. Maledictus, qui diuinitatem filij dei dicit initium habere de tempore, ortum ex nihilo, nomen quasi adoptionis accessisse nuper ex altero. Maledictus, qui unum de uno, filium de patre uere natũ non confiteẽ. Maledictus, qui impassibiliter filium natum de patre nõ confiteẽ. Maledictus, qui dicit, fuit aliquando pater sine filio. Maledictus, qui non confitetur, ante omne omnino principiũ, uel initiũ semper fuisse filiũ cum patre. Maledictus, qui immortalem diuinitatẽ filij dei esse non confiteẽ. Maledictus, qui de sempiterno filio dei dicit: non erat anteq̃ de Maria nasceretur. Maledictus, qui unitã deitatẽ patris, & filij, & sancti spiritus, ex charitate concordiæ tantũ esse profiteẽ, & nõ magis p hanc ipsam unitam diuinitatẽ. Maledictus, qui unitã deitatẽ in tres has personas esse nõ cõfitetur.

Maledictus, qui aduersus uigorem & censuram diuinæ scripturæ hunc uerum deũ spiritũ paracletũ patrẽ, aut filium, uel certe facturã usurpat debere confiteri. Maledictus, qui filium dei, deum uerum, & hominem uerum de Maria uirgine nuper adsumpsisse pro nostra salute non confitetur. Maledictus, qui filium dei hominem tantummodo solitarium, uel purum tantummodo confitetur. Maledictus, qui deum dei filium sempiternum de assumptione hominis nuper hoc principium habere adsignat. Maledictus, qui deitatem eius passam esse confitetur. Maledictus, qui incomparabilem deitatem trinitatis proprie ad hominis lineamenta esse confitetur, dum scriptum inueniamus, quia non sit illi similis quisquam deus in cœlo sursum, neq; in terra deorsum. Væ uobis, qui primam fidem baptismi cœlitus institutam irritam facitis, & instrumenta libertatis semel concessa per iterationem infirmatis. Væ uobis, qui lapsis pœnitentibus ueniam tribuendam esse non creditis. Væ uobis, qui patris & filij, & sancti spiritus unam personam defenditis, & non tres, secundum ipsa nomina ueritatis. Væ uobis, qui filium dei de Maria uirgine nihil adsumpsisse creditis. Væ uobis, qui filium dei mediatorem dei & hominum non confitemini: Fiat, fiat. Væ uobis, qui falsos Propheias, aut falsos Apostolos in autoritatẽ accipitis. Væ uobis, qui grauia peccata dimittitis & aduersus autoritatẽ Apostolorũ nuptias secũdas damnatis. Væ uobis, qui peccatum aut mortem dominum fecisse adscribitis. Væ uobis, qui hunc mundum à semetipso semper coæternum deo fuisse adscribitis, ut à deo factum esse negetis. Væ uobis, qui mundum ex aliqua subiacenti materia factum esse defenditis. Væ uobis, qui non per hunc factorem deum patrem, & filium, & sanctum spiritum cuncta quæ in cœlis sunt & in terra, id est, uisibilia & inuisibilia facta esse creditis. IDENTIDEM hic cõtra diuersa mortifera uenena draconum & aspidum est nostra cõgressio. Si quis confitetur angelum apostaticum in natura qua factus est, non à deo factum fuisse, sed à se esse, ut det illi sempiternum cum deo principium, anathema illi. Si quis cõfitetur angelum apostaticum in mala natura à deo factũ fuisse, & non dixerit eum à semetipso uoluntate sua malum concepisse, anathema illi. Si quis confitetur angelum Satanæ mundum fecisse, quod absit, & non iudicauerit omne peccatum per ipsum adinuentum fuisse, anathema illi. Si quis confitetur, quod deus animam hominis tantum fecerit, & satanas ei corpus plasmauerit, quod absit, anathema illi. Si quis confitetur animas hominum in reuolutionem rursus in mundo, aut in hominibus, aut in pecudibus, aut in serpentibus reuerti, anathema illi. Si quis confitetur hominem in anima tantum in diem iudicij resurgere, & non cum corpore, quemadmodum deus illum fecit, anathema illi. Si quis confitetur filium dei quasi phantasma, sic in homine uisum fuisse anathema illi. Si quis confitetur uerum hominem, quem adsumpsit, nõ uere manducasse, aut bibisse, aut lachrymatum fuisse, & sanguinem sudasse, & passum fuisse, & resurrexisse, & in cœlis ad dexterã patris cõsedisse, anathema illi. Si qs cõfitet̃ filiũ dei, sicut aquã per fistulã, sic per corpus Mariȩ transitũ fecisse, ut nihil de ea adsumpsisse affirmet, anathema illi. Si quis confitet̃ animas hominũ de ꝓpria substantia dei esse, qđ absit, ut nec factas eas à deo affirmet, & q̃d substantiã suã facere quis potest, anathema illi. Si quis confitet̃ animas hominũ semper cum deo fuisse, ut æternas eas adsignet, & nec factas, nec fieri ȩas posse dicat, dum scriptũ sit: Qui fecit quod est aforis, fecit & id quod est intus, anathema illi. Si quis nouũ & uetus testamentum blasphemat, anathema illi. Si qs sanctos Patriarchas, aut Prophetas, aut Apostolos, aut Martyres blasphemat, anathema illi. Si quis solem aut lunam, uel huiusmodi facturam adorat, anathema illi. Si quis præter unũ deũ uerum, id est, patrẽ, & filiũ, & sanctũ spiritum, alterũ deum, dum non sit omnino alter deus, adorandum crediderit, anathema illi. Si quis de inuisa immutabiliq; plenitudine sempiternæ diuinitatis dicit: mutabilis & cõuertibilis est natura filij, ut hoc modo desierit esse, quod iam pridem fuerat, anathema illi. Dum dicitur mihi, quod multifariè à patrib. in cõspicabili materia uisus fuerit, ignoras in prȩfigurationem operis adsumpti hominis, siue futuri iudicij hæc cuncta in eo præostẽsa fuisse, & non sanè inuisibilis pura deitas, sicut cautũ est: hæc omnia in figura facta sunt nostri, sin uero, respõde mihi, quia in angelo uisus est, nunquid diuinitas eius propriè angelica est: Aut quia in certamine colluctãtis sicut homo palpatus, uel uisus est, nunquid

quid natura dei quasi natura hominis palpabilis aut uisibilis est? Aut quia in rubo ut ignis uisus est, nũquid substantia eius talis est? Aut quia frequẽter in uarijs speciebus uisus est, nunquid sic & diuersas, permixtas, siue concretas naturas in semetipso conti net? dum unita deitas indiscreta sit, inuisibilisq́ eius maiestas, Itaq́ intellige cum in an gelo uisus est, nuntius patris praeostensus est. Siue in homine, quia de Maria uirgine nuper natus est, uel in igne utiq́, quia iudicium ex eo futurum est, dum scriptum sit, ga magni cõsilij angelus sit. Et in homine mediator Emanuel natus sit, & in igne, quasi cõ flator auri & argẽti, ut cordium iustorum probator sit. Quanquam & in his speciebus adsumptis quomodo uoluit, uisus sit, tamen in deitate idem ipse inuisibilis est, qualis semper apud patrem fuit & est. Proculdubio haec cuncta tunc deus in figurã hominis operabatur, quia opus futuri in eo iam praeostendebatur, quod ipse absoluit dicens: Si mihi non creditis, uel operibus credite, quia ego in patre & pater in me est. Nõnne mi rabilia deus praesens operabatur, & opera sua per hominem facta agnoscebantur?

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPISCOPI DE PROFESSIONE REGVLAE CATHOLICAE CVM INCREPATIONE HAERETICAE, AD THEOPHILVM, LIB. VII.

ROPTER quod impẽsissime obsecro tuam sublimitatis gloriã; ut elonges à sensibus nostris haec eradicanda atq́ cõburẽda semi na zizaniae, & quantum distat oriens ab occasu, tantum recedat à cordibus nostris haec in superiori libro praescripta à nobis adulte rina haereticorũ confessio. Vnde puto hic iam nullã ignorantiȩ su isse derelictam excusationẽ inter uiã lucis, & uiam tenebrarũ. Ergo ubiubi placet quisquis es proficiscere. Sanè nõ sumus aemuli in sacramento diuino caelando, sed magis hortamur, ut in uia benedictiõis uniter ingrediẽtes inueniamur. Vnde prius nobis maxima cura fuit docen di de tam admirabili regaliq́ decreto, in quo omnibus gẽtibus praemiũ uitae aeternȩ p mittitur, dicente domino: Euntes baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Vere ego in hoc satis admiror, & in stupore mẽtis diutius intentus col laudo tantam sacratissimȩ trinitatis gloriam in duodecim penitus uerbis distinctionũ breuiter fuisse expositam. Vere in hoc edicto unitum deitatis nomen patris & filij, & spiritus sancti ante praemissum est. Vere in hoc sacratissima trinitatis nomina in perso nis tantum distincta sunt. Vere nec lex, nec Prophetae tam absolutè hoc arcanum mysterium reuelauerunt. Vere super omnem custodiẽdam diuinitus dispositionem hoc maximè custodiendum est. Vere super hoc non est quod addi, & ab hoc non est quod minui. Vere in hoc donum baptismi praeceptum addere uel minuere blasphemũ est.

HAER. Si haec sic se habent, ut de regula scripturarum mihi declares impensissimè obsecro. ATH. Scito prius in hac scripturae sententia argumentũ fidei esse exposi tum, cum increpatione nocturni superseminantis zizaniã. O plena praestigijs obsessa mens Haereticorũ à diabolo: quur in nomine patris, & filij, & sancti spiritus baptizas, & unitã deitatẽ blasphemas? Cur nomina tantũ patris, & filij, & spiritus confiteris, & unitatis nomẽ abnegas? Quur indicat unitas, si in patre, & filio, & sancto spiritu nõ est una atq́ eadẽ ipsa aequalis plenitudo diuinitatis? Quur ad nostrũ intellectũ pater signi ficat de unigenito filio suo: ex utero ante luciferũ genui te, si uos eum facturam esse testamini? Quur unus in uno est, si diuisa natura est? Quur ego & pater unum sumus, si non est in his una uirtus sapiẽtiae & diuinitatis? Quur omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, si non est in his una deitas, siue una operatio facturae? Quur uerum patrem blasphematis, cum filium eius uerum creaturae suae comparatis? Quur ipse clamat: Ego in patre, & pater in me, si diuersa uel excisa in his natura est? Quur q̃ me uidit, uidit & patrem meum, indicat, si non est in his una inuisibilis imago naturae ueritatis? Quur le gitis: Seruare unitatem spiritus in uinculo pacis, si eum de ipsa unita deitate patris, & filij esse nõ accipitis? Quur legitis uas electiõis dixisse: Omnes unũ spiritũ potauimus,

si eum

ſi eū uos de unita uera natura diſcernitis? Cur hic aduocatus ſpiritus ueritatis à deo pa
tre proceſſit & uenit, ſi uos eū in alia ſubſtantia eſſe aſſeritis? Cur hoc unitum nomen
diuinitatis celebrari, & honorificari inuenitur in gentibus, ſi in ipſo nomine trinitatis
baptiſmum uniter non celebrať diuinitatis? Cur, Tres unū ſunt, Ioannē Euangeliſtam
dixiſſe legitis, ſi diuerſas naturas in perſonis eſſe accipitis? Cur unum donum baptiſ-
mi ſecundum ſtylum ſcripturæ eſſe dicitis, ſi diſcrepantes naturas in patre, & filio, &
ſancto ſpiritu eſſe præſcribitis? Cur ſecundum traditionem baptiſmū celebratis, & in
confeſſione unitū ſempiternū nomē trinitatis blaſphematis? Hypocritę, quomodo ac
cipitis: & ſpiritu qui naſcetur, ſpiritus eſt, ſi & ſpiritus paracletus deus eſſe negať? Hy-
pocritæ, quomodo in ſpiritu adorare oportet, ſi deus ſpiritus eſſe negať? Hypocritæ,
quo nam modo ſuſcipitis: Hæc omnia operať unus atq; idē ſpiritus, diuidens unicuiq;
ſicut uult, ſi eū de unita deitatis operatione ſecernitis? Hypocritæ, q̄modo accipitis di
ctum fuiſſe: Idem ſpiritus, idem dn̄s, idem & deus, ſi eū uos uerū deum de uera unita na
tura in omnibus mirabilia operantē nō ſuſcipitis? Hypocritæ, per quē ſubminiſtratur
ſermo ſapientię, ſiue uerbum ſciētiæ, ſiue fides, ſiue gratia ſanitatū, ſeu operatio uirtu-
tum, ſeu ꝓphetia, ſeu ſeparatio ſpirituū, niſi quoniā de unita plenitudine eſt? Hypocri
tæ, diſcite unam eſſe operationē patris, & filij, & ſancti ſpiritus, dum opera quę operať
pater, ipſa opera uniter demonſtrenť eſſe & filij, ſic & ſancti ſpiritus. Ita & filius quod
operať, hæc ipſa opera reparantur ad patrē, ad principalē ſpiritū, hæc ipſa opera uniter
declarenť eſſe & patris, & filij. Vides unitā eſſe eorundē operationē in una natura dei-
tatis? HAER. Rogo, ut hæc dicta de autoritate adhuc ſcripturarū mihi ediſſeras.
ATHA. Quæſo iā, quoties tibi indicatū eſt: Ite, baptizate omnes gētes in nomine pa-
tris & filij, & ſancti ſpiritus? Aut ſi hęc cōtradicēda exiſtimas, eò q̄d in unum donū ba-
ptiſmi operatiōes nomine deitatis uniter in trinitate nō contineanť, cur tu hoc nomi-
ne deitatis ſublato, patris, & filij, & ſancti ſpiritus, baptizas dicendo: Baptizo te in pa-
tre, & in filio, & ſancto ſpiritu, & non in uno nomine? Vt hoc modo artificioſè poſſis
unitū nomē eorū tacitè in deitate non nominare, uel abnegare, ſed & nomina in perſo
nis tantūmodo eorū uelis adſignare: Quia ſi ſic erat celebrandū baptiſma, obtinuerat
Arianorū adſertio, qui ſic ſentiūt, ut ubi nomina in ꝑſonis indicāt, ibi ſimul in ipſis no-
minibus, & ſingulas uel diuerſas ſubſtantias eſſe ꝓnuntiēt, ut unitatē in concordia tan
tum charitatis eſſe adſignēt, & nō potius in unita plenitudine diuinitatis. Et quid am-
plius ad hæc? ut unitatis dei patris nomen & filij, & ſancti ſpiritus, quaſi adoptiuū nu-
per acceſſiſſe profiteanť, ut hoc nomen uideať eſſe ex nihilo, aut ex altero, uel de tem-
pore: quod abſit. Nam uerū nomē deitatis ubi nomināt, ad unam tantūmodo perſonā
patris hæc dicēdo adſcribūt, ut uerā unitatē diuinitatis diuidāt, qui ubi nomina potius
in perſonis deberent diſcernere, ibi ſimul cum ipſis nominibus & tres naturas diuerſas
diſtinguunt: quod abſit à nobis, ne iſtam blaſphemiā admittamus, cū unū nomē deita-
tis in trinitate uniter dictū accipiamus, per q̄d & remiſſa peccatorū baptiſmo operan-
te in nos ſuſcipimus, nomina uero tantūmodo in perſonis perfecte diſtinguamus. Ro
go, ubi uinculū fidei inueniť apud eos, ſi ſubſtātiæ unitatis nomē in trinitate nō teneť?
Rogo, quēadmodū ſingulis ꝑſonis in ſingulas uel diuerſas plenitudines eſſe adſcribi-
tis, dū unita natura ſit in hac ipſa plenitudine diuinę trinitatis? Rogo, q̄modo tres unū
ſunt, ſi diuerſa in utriſq; eſt natura diuinitatis? Rogo quēadmodū ſeptiformē hūc ſpiri
tum ſapientię, & intellectus, ſpiritū cōſilij, & uirtutis, ſpiritū ſcientię, & pietatis, ſpiritū
timoris dn̄i cōſequi mereną, quē de unita plenitudine diuinitatis conſiſtere non cōfi-
tentur? Rogo, non legiſtis Apoſtolum Petrum claues regni cœlorum habentē, Ana-
niæ dixiſſe: Quare ſatanas impleuit cor tuū ad mētiendū ſpiritui ſancto. Et ſic proſecu
tus eſt: Non es hominibus mentitus, ſed deo, ſi uos eum deū uerū eſſe negatis? Rogo,
ſi deus non erat, ut dicitis, hic paracletus ſpiritus, cur ſibi tantam autoritatem præſu-
mebat ad diſcipulos, dicens: Segregate mihi Paulum & Barnabam, quos elegi in o-
pus miniſterij, in quo adſumpſi eos? Vides quia deus eſt qui ſegregauit, & qui elegit
in opus miniſterij, in quo & aſſumpſit eos. Rogo, quemadmodum hæc unita plenitu
do diuinæ trinitatis à uobis diuiditur, cum unus in uno, aut certe unus in utriſq; conſi
ſtere inter ſe declarētur? Rogo, ubi una fides eſſe oſtendiť, ſi ſempiterna trinitas apud
eos unite.

eos uniter esse non accipitur? Cur legitis, ex ipso, & per ipsum, & in ipso, si unitatis nomen in deitate trinitatis diuiditis, & unitā & operationem eorum in factura esse negatis? Rogo, non legistis Apostolum dixisse: Ex deo, coram deo, in Christo loquimur, id est, ex deo patre, & coram deo sancto spiritu, in Christo filio dei testimonium prædicamus? Cur legitis historiographum Mosen indicasse, & dixit deus, & fecit deus, & bene dixit deus, si hoc unito nomine diuinitatis uniter operatū fuisse nō accipitis? HAER. Itaq; quemadmodum multifarie unitum nomen trinitatis mihi palàm fecisti: si ergo & omnia uniter sic hi fecerunt, hæc dicta de autoritate iure confirmes postulo. ATH. Audi nunc unum de multis pertinens exemplum. Memento post hanc tantam satisfactionem hucusq; erit finis sermodicentis. Si tamen adhuc nihil te commouet de his quæ superius secundum scripturæ rectissimæ lineam ad ordinem tibi diligenter exposui, optime THEOPHILE, ut cognoscas horū uerborū, de quibus iam superius eruditus es, ueritatē: Ait Psalmographus, imò præsagus spūs per Psalmographū: Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Vtiq; uerbū filium declarauit, dñm aūt patrē eius indicauit, & spiritum oris eius, spiritū principalem esse demōstrauit. Vides quàm breuiter per singulas significatiōes in personis inesse distinxit, id est, uerbum & dominum, & spiritum, & unitam operationem in his esse ostendit. Nam si te adhuc ambiguitas tenet, eadem ipsa repeto. Vbi ait: uerbū domini, non sonū uocis inconsubstantiuū esse accipias, quē si ualidus quis emiserit, solet resonare echo: cuius tantum in phantasia auditus est resonantis, sed factum nullius. Sanè de hoc uerbo domini nostri patris, qui est salus nostra, sicut ubiq; diuinæ scripturæ testātur, filius dei deus est substantiuus, per quem omnia facta sunt. Ergo quia dixit: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum, cognosce hoc uerbum substantiuum non aliunde, quàm de patre proprie natum fuisse, sed & spiritu oris eius, eum spiritum dixit, qui de se ipsa unita substantia processit, sicut cautum inuenimus. Non ex alia natura, q̄ de ipsa, ac per hoc unita est patris, filij, ac sancti spiritus substania, quam Græci dicunt ὁμοούσιον. Sed & unita est eiusdem trinitatis operatio in factura.

SVCCINCTA DIVINAE SCRIPTVRAE, VETERIS AC NOVI INSTRVMENTI, SYNOPSIS, S. AC MAGNI ATHANASII. [redacted] INTERPRETE.

OMNES nostra, qui Christiani sumus, Scriptura, diuinitus inspirata est. Libros habet non infinitos sed finitos, ac certo canone comprehēsos. Et ueteris quidem instrumenti sunt isti.

Genesis, Cuius initium est: In principio fecit deus cœlum & terram.

Exodus, Cuius initium est, Hæc sunt nomina filiorum Israel eorū qui Aegyptum ingressi sunt.

Leuiticus, Cuius principiū est, Et uocauit dominus Mosen, & loquutus est illi in tabernaculo testimonij.

Numeri, Cuius initium est, Et locutus est dominus ad Mosen in solitudine Sina, in tabernaculo testimonij.

Deuteronomiū, Cuius initiū est: Isti sunt sermones, quos loquutus est Moses ad omnem Israelem trans Iordanem, in solitudine ad Occasum, prope mare rubrum.

Iesus filius Naue, Cuius initium est: Et factum est post mortem serui domini, dixit dominus ad Iesu filium Naue, famulum Mosi, dicens.

Iudices, Cuius initium est: Et factum est, post mortē Iesu, & interrogarunt filij Israel in domino dicentes: Quis ascendet dux aduersus Chananæos?

Ruth, Cuius initium est: Et factū est, cū iudicarēt iudices, facta est fames in terra.

Regum, primus & secundus, in unū computantur uolumen, & primi quidem initium est: Et homo erat ex Ramathaim Sipha, de monte Ephraim, & nomen illi Elcana, filius Ieremeel, filij Heli. Secundi uero initium est: Et factum est post mortem Saulis, & Dauid percusso Amalech, reuersus est.

Regum tertius & quartus,& ipsi pro uno cõnumerantur uolumine. Et tertij quidem initium est:Et rex Dauid factus senior,ætate iam grandis erat. Et operuerũt eum uestibus,nec tamen calefiebat.Quarti uero principium est, Et præuaricatus est Moab aduersus Israelẽ,post mortẽ Achab. Paralipomenõ,prior & posterior,pro uno libro computantur.Et prioris quidẽ initium est,Adam,Seth,Enos,Cainan,Malaleel,Iared, Enoch,Mathusala,Lamech,Noe.Posterioris uero,Et confirmatus est Salomon filius Dauidis,in regno suo.Et dñs deus ipsius cum ipso,& magnificauit eũ ad sublime usq;.

Atqui hoc est 35 caput posterioris Paralipomenon.

Esdras. Prior & posterior,uno comprehenduntur uolumine. Et prioris quidem initium est.Et obrulit Iosias pascha inHierusalem domino suo,quartadecima die mensis primi: posterioris uerò,Et in primo anno Cyri regis Persarum,ut adimpleretur sermo, qui ab ore Hieremiæ processerat,excitauit dñs spiritũ Cyri regis Persarum.

Psalterium Dauidicum,habens Psalmos 151,cuius initium est:Beatus uir qui non ambulauit in consilio impiorum.

Parabolæ Solomonis quarum principium est. Parabolæ Salomonis filij Dauidis, qui regnauit in Israel,ad cognoscendam sapientiam & disciplinam.

Ecclesiastes eiusdem. Cuius initium est. Verba Ecclesiastæ filij Dauidis,regis Israel in Hierusalem,Vanitas uanitatum & omnia uanitas.

Canticum Canticorum, eiusdem,cuius principium est,Canticum Canticorum Solomonis. Osculetur me osculo oris sui.Quia meliora sunt ubera tua uino.

Iob. Cuius principium est. Homo quidam erat in regione Ausitide nomine Iob. Et erat homo ille uerax, inculpatus & pius.

Duodecim Prophetæ, Vno uolumine comprehensi. Sunt autẽ isti.Osee primus. Cuius initium est.Sermo domini,qui factus est ad Osee filium Beeri, in diebus Oziæ & Ioatham & Acham,& Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel.Principium sermonum domini in Osee.

Deinde Amos. Cuius principium est.Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim,ex Thecua,quos uidit super Hierusalem,in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel,biennio ante terrẽmotum.

Michæas. Cuius principium est.Et factus est sermo domini ad Michæã Morathitem,in diebus Ioathan & Acham & Ezechiæ regum Iuda, quem uidit super Samariam & Hierusalem.

Ioel. Cuius initium est. Sermo domini, qui factus est ad Ioelem filiũ Bathuel.Audite hec omnia senes,& auribus percipite omnes habitatores terræ.

Abdias. Cuius principium est,Visio Abdiæ.Hæc dicit dominus deus ad Idumeã.

Ionas. Cuius initium est.Et factus est sermo domini ad Ionam filium Amathi, dicens:Surge & uade in Niniuem ciuitatem illam magnam.

Λῆμμα. Cum Hieronymo uisum est reddere assumptionem. Hebræis est, onus. Poterat reddi,captura

Naum. Cuius initium est,Assumptio Niniue,liber uisionis Naum Halcesæi.

Ambacum. Cuius initium est.Assumptio,quam uidit Ambacum Propheta.

Sophonias. Cuius initium est.Sermo domini qui factus est ad Sophoniam filium Chusi,filij Godoliæ,filij Amoriæ,filij Ezechiæ,in diebus Iosię filij Amos,regis Iuda.

Aggæus. Cuius initium est. In anno secundo Darij regis,mẽse sexto,die una mẽsis,factus est sermo domini,in manu Aggæi prophetæ,dicens.

Zacharias. Cuius initium est. In octauo mense,anno secundo Darij,factus est sermo domini ad Zachariam filium Barachię filij Addo prophetam,dicens.

Malachias. Cuius initium est. Assumptio sermonis domini ad Israelem in manu angeli eius.

Hi sunt duodecim Prophetæ uno uolumine comprehensi,sequuntur reliqui quatuor,quorum cuiq; proprium adnumeratur uolumen.Et sunt isti.

Esaias. Cuius initium est. Visio quam uidit Esaias filius Amos quam uidit aduersus Iudæam,& aduersus Hierusalem, in regno Oziæ & Ioatham, & Acham,& Ezechiæ,qui regnarunt in Iudæa. Audi cœlum,& auribus percipe terra,quoniam dominus loquutus est.

Hieremias. Cuius initium est. Verbum dei,quod factum est ad Hieremiam filiũ Chelkiæ.Qui erat ex Sacerdotibus.

Ezechiel

Ezechiel,cuius principiũ est:Et factũ est in anno tricesimo,mense quarto, & ego eram in medio captiuitatis ad flumẽ Chobar, & aperti sunt cœli:& uidi uisiones Dei.

Daniel,cuius exordiũ est:Et erat uir habitans in Babylone, & nomẽ illi Ioakim, & accepit uxorem nomine Susannam filiam Chelkię,pulchrã ualde,ac timentẽ dñm.

Sunt itaq; Canonici ueteris instrumenti libri uigintiduo, literis Ebraicis numero pares. Totidem enim apud Ebræos sunt literarum elementa. Præter istos autẽ sunt adhuc alij eiusdẽ ueteris instrumẽti libri,nõ canonici, qui catechumenis tãtũ legunt.

Sapientia Solomonis,cuius exordiũ est:Diligite iusticiam, qui iudicatis terram.

Sapientia Iesu filij Sirach, cuius initium est: Omnis sapientia à Domino est, & cum ipso est in seculum.

Esther,cuius initium est: Anno secundo, regnante Artaxerxe magno, una die mensis Nisan, somnium uidit Mardochęus filius Iairi filij Semei, filij Kisæi, ex tribu Beniamin. Iudith,cuius principiũ est:Anno duodecimo regni Nabuchodonosor, qui in Assyria regnauit,in Niniue ciuitate magna, in diebus Arphaxad, qui Medis imperauit in Ecbatanis.

Tobit,cuius exordium est:Liber sermonum Tobit,filij Tobiel,filij Annaniel,filij Aduel,filij Gabael, ex semine Asiel de tribu Nephthalim, qui in captiuitate fuit, in diebus Ennemessari regis Assyriorum.

Isti sunt libri Veteris instrumenti nõ canonici. Quidam uero ex ueteribus, apud Ebręos pro canonicis reputari dixerunt, librum Esther, & historiam Ruth, quã cum historijs Iudicum uno libro comprehendi, Esther uero ad aliud quoddam uolumen Canonicum pertinere: atq; ita numerum xxij. canonicorum librorum, apud illos compleri uolunt.

Et tot quidem sunt & eiusmodi cum in canone, tum extra canonem Veteris instrumenti libri.

Noui uero, determinati & canonici sunt isti.

Secũdum Matthæũ:cuius initiũ est, Liber generationis Iesu Christi,filij Abrahã.

Secundum Marcum:cuius initium est.Principium Euãgelij Iesu Christi,filij Dei: sicut scriptum est in Esaia Propheta.

Secundum Lucam:cuius initium est.Quoniam multi conati sunt contexere narrationem de ijs rebus, quæ certissimæ sunt inter nos fidei.

Secundum Ioannem:cuius principium est:In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum,& Deus erat uerbum.

Acta Apostolorum:quorum principium est:Primum quidem sermonem feci de omnibus ô Theophile,quæ cœpit Iesus cum facere tum docere.

Catholicæ Epistolæ uariorum Apostolorum,omnes numero septem, uno comprehensæ uolumine.

Iacobi una:cuius principiũ est.Iacobus Dei ac domini nostri Iesu Christi seruus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione,Salutem.

Petri duę:& prioris quidem initium est.Petrus Apostolus Iesu Christi sparsim incolẽtibus Pontum,Galatiam,Cappadociam &c. Posterioris uero,Symeon Petrus & Apostolus Iesu Christi,his qui æquè preciosam fidem nobiscum sortiti sunt &c.

Ioannis tres:& primæ quidem initium est.Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod oculis nostris uidimus &c. Secundæ uero:Senior electæ Dominæ, & filijs ipsius,quos ego diligo in ueritate. Tertię:Senior Gaio dilecto,quẽ ego diligo &c.

Iudæ una:cuius initium est:Iudas Iesu Christi seruus, frater uero Iacobi, dilectis in Deo patre,& Iesu Christo,seruatis,uocatis &c.

Pauli Apostoli Epistolæ quatuordecim,in unum redactæ uolumen.

Prima,ad Romanos:cuius principiũ est:Paulus seruus Iesu Christi, uocatus Apostolus,segregatus in Euangelium Dei.

Ad Corinthios duæ:prioris initiũ est.Paulus uocatus Apostolus Iesu Christi,per uolũtatem Dei. Posterioris principium est:Paulus Apostolus Iesu Christi, per uoluntatem Dei, & Timotheus frater,Ecclesiæ Dei quæ est in Corintho.

Quarta ad Galatas:cuius principium est:Paulus Apostolus non ab hominibus,

neq; per homines.

Quinta ad Ephesios:cuius initium est.Paulus Apostolus Iesu Christi per uoluntatem Dei,sanctis qui sunt Ephesi,& fidelibus in Christo Iesu.

Sexta ad Philippenses:cuius exordium est.Paulus & Timotheus serui Iesu Christi,omnibus sanctis qui sunt Philippis,cum episcopis & diaconis.

Septima ad Colossenses:cuius exordium est.Paulus Apostolus Iesu Christi, per uoluntatem Dei,& Timotheus frater,his qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo.

Octaua,prior ad Thessalon.cuius initium est.Paulus & Siluanus & Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium,in Deo patre,& domino Iesu Christo.

Nona,posterior ad Thessalon.cuius initiũ est:Paulus & Siluanus & Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium &c.

Decima ad Hebræos:cuius exordiũ est. Multifariã & multis modis, olim Deus loquutus patrib.per Prophetas,nouissime extremis diebus loquutus est nobis in filio.

Vndecima ad Timotheum prior:cuius initium est. Paulus Apostolus Iesu Christi,secundum præceptum Dei seruatoris nostri,& Iesu Christi,qui est spes nostra:Timotheo germano filio in fide.

Duodecima ad Timotheum posterior: cuius principium est. Paulus Apostolus Iesu Christi,per uoluntatem Dei,iuxta promissionem uitæ,eius quę est in Christo Iesu,Timotheo dilecto filio.

Tertiadecima ad Titum,cuius initium est.Paulus seruus Dei,Apostolus uero Iesu Christi,secundum fidem electorum Dei,& agnitionẽ ueritatis,eius quæ est secundum pietatem,in spe uitæ æternæ.

Quartadecima ad Philemonem:cuius exordium est. Paulus uinctus Iesu Christi, & Timotheus frater,Philemoni dilecto & cooperario nostro.

Est præterea & Apocalypsis Ioannis Theologi,à Priscis sanctis,& spiritu Dei imbutis patribus,uelut quæ illius sit,accepta & approbata:cuius principium est. Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi Deus,ut ostendat seruis suis quæ oporteat fieri cito, & significauit per angelum suum,quem misit seruo suo Ioanni.

Hi sunt & tot Noui instrumenti libri, Canonici, & fidei nostræ ueluti primitiæ quædam,uel certe ancoræ,& sustentacula,utpote, ab ipsis Apostolis Christi, qui & cum illo conuersari,& ab eo instructi sunt,conscripti & expositi. Quanquam postea ad istorum normam & consonantiam,& alij innumeri sunt à magnis, sapientissimis, & diuino spiritu repletis patribus,temporum successu, ad præmissorũ testimonium & illustrationem elaborati, de quibus nunc nobis non est sermo,cum sint admodum multi & infiniti,simulq; omnes eiusdem normæ à ueteribus dependentes, illosq; & exponentes & declarantes. In istis itaq;,sicut dictum est,comprehensi sunt omnes cum Veteris tum Noui instrumenti libri quos modicè, quod ad numerum attinet, iam perstrinximus:deinceps uero diuisim nobis resumendi sunt, & fusius, à quibus singuli conscripti sunt,& unde quisq; habeat,quod sortitus est nomẽ,quidq; in se contineat,summatim & compendiosè,iuxta promissum ordinẽ, singulis ex nomine descriptis,exponendum est.

Liber primus. Genesis.

Liber hic generationis,Mosis est,qui ea quæ in illo continentur ex iussu Domini loquutus est & scripsit:uocatur autem hoc nomine, propterea quod & uniuersorum,cœli pariter ac terræ hominumq;,& omnium eorum quæ uisuntur generationem,& ipsam paradisi consitionem complectitur. Exponit autem quomodo primo die facta sit lux,altero firmamentum,quod Deus cœlũ uocauit, tertio quomodo congregatæ sunt aquæ,uisaq; arida,& collectiones aquarũ uocatę maria, arida uero terra,terraq; germinauerat herbam fœni,& omne lignum, quarto, quomodo processerit sol & luna,& uniuersus astrorũ chorus:quinto,quomodo facta sit,uolucriũ,pisciũ, & cetorum,quæ in aquis agunt generatio:sexto,quomodo facta sint quadrupeda, & bestiæ,& serpentes,& iumenta,homoq; ad imaginem & similitudinem Dei formatus,septimo uero,quomodo Deus ab operibus suis requieuerit,dieiq; septimo benedixerit.

dixerit. Deinde & hoc libro commemoratur transgressio Adæ, illiusque è paradiso eiectio, Abelis per fratrem Cain facta cædes, translatio Enoch, fabricatio arcæ, diluuium temporibus Noe factum, structura turris, diuisio linguarum, dispersio nationum, & egressus Abrahæ ex Chaldæa: Continet autem hic liber, & Sodomorū subuersionem, & legem de circumcisione latam, & iusiurandum promissionis Dei Abrahæ factæ, & generationem Isaac, & Iacob, & qui ex illo sunt Patriarcharum, & quod Abraham uixerit annos centum octoginta. Ismahel uero ex Agar annos natus 137. mortuus sit: præterea quomodo Ioseph à fratribus sit uenditus in Ægyptum, calumniamque à domina sua passus, & in carcerem coniectus, ac tandem totius Ægypti princeps constitutus. Istis subiungitur descensus Iacob in Ægyptum cum filijs suis ac domesticis, numero 75. & quomodo illic constitutus, benedictionemque patriarchis filijs suis impartitus, mortuus sit annos natus 147. corpusque illius trāslatum ac sepultum in Chanaan. Et quomodo Ioseph post famem Ægypti annos uixerit 76. mortuusque sit anno ętatis suæ 110. posteaquam de ossibus suis mandauerat, ut & ipsa in monumentum patrum transferrentur. *Hi Ebræa & Græca habent 175*

Liber secundus. Exodus.

ET hunc Exodi librum, Moses, de quo iam meminimus conscripsit. Vocatur autem hoc nomine: propterea quod Exodum filiorum Israel ex Ægypto continet, è qua illi post promissionem Abrahæ factam anno quadringentesimo tricesimo, post incolatum uero illius ducentesimo quintodecimo, (tot enim annos in illa exularunt,) & post decem plagas Pharaoni illatas, egressi sunt. Nam decem hasce plagas contra illum Dominus induxit. Primam, qua fluminis undam murauit in sanguinem. Alteram, qua ranas in tota Ægypto produxit. Tertiam qua cyniscs. Quartam, qua muscam caninam. Quintam, qua mortem iumentorum. Sextam, qua ulcera turgentia & urentia hominibus & iumentis immisit. Septimam qua grandinem & ignem flammantem deiecit. Octauam qua locustam. Nonam, qua triduanas uniuersæ Ægypto tenebras, dempta tellure filiorum Israel, intulit. Decimam, qua omnes Ægypti primogenitos ab homine, usque ad iumenta occidit. Deinde commemoratur, quomodo egressum populum persequutus sit Pharao, & Israel quidem sicco pede mare rubrum hac atque illac diuisum transierit, Ægyptij uero populum insectati cum Pharaone suo in ipso mari submersi sint. Cōprehenditur & hoc libro, quomodo Iannes ac Iambres Ægyptiorum magi principio quidem Mosi restiterint, tādem uero pudefacti discesserint: præterea ponitur & paschatis sanctio, aquæ acerbitas in dulcedinem mutata, coturnicum data copia, è cœlo suppeditatum māna, è petra redditus undæ liquor, quam & tentationis & iurgij petram Moses appellauit. Tunc & Sabbathi obseruantia initium sumpsit, & legislatio diuinitus in monte Sina per Mosen in duabus tabulis lapideis facta est. Et de tabernaculo deque indumento, cum summi Pontificis, tum reliquorum sacerdotum parando in hoc libro imperatur, ubi artifices declarantur, per quos omnia fiant. Beseleel ex tribu Iuda, & Liab ex tribu Dan. Operū uero sumptus sunt, auri talenta uiginti nouem, & sicli septingenti, argenti uero talenta centum, æris autem septuaginta, & sicli quingenti. Continet hic liber & transgressionem populi, qua uitulum sub monte conflauit, & quomodo Amalec per extensionem manuum Mosis percussus sit, cum reliquis placitis & iustificationibus Dei, præsertim decem præceptis geminæ tabulæ inscriptis, quorum primum est: *Decem plagæ Ægypti.* *Decem præcepta.*

Ego sum dominus Deus tuus. Alterum, non facies tibi ipsi simulacrum, neque ullam similitudinem. Tertium, non usurpabis nomen Domini Dei tui in uanum. Quartum, recordate diei Sabbathorum. Quintum, honora patrem tuū, ac matrem tuam. Sextum, non occides. Septimum, non mœchaberis. Octauū, non furaberis. Nonum, non dices contra proximum tuum falsum testimonium. Decimum, non concupisces uxorem proximi tui, neque quicquam eorum quæ sunt proximi tui. Tabernaculū uero anno secundo post egressum Ægypti neomenia primi mensis perfectum est & collocatum. Et in istis terminatur Exodi liber.

Liber III. Leuiticus.

ET hic liber Leuiticus à Mose conscriptus est. Id autem nominis ob eam causam accepit, quod peculiariter uniuersam Leuitici muneris dispositionem continet, & quo pacto ex tribu Leui ad Sacerdotium electi sint & uncti Aaron & filij illius, & quicquid discriminis est inter sacrificia & oblationes, & qualis sit uniuersus tabernaculi cultus, qualis item sit Leuitici ac Sacerdotalis muneris functio. Deinde & cuiusque sacrificij legem exponit, cùm eius quod salutis gratia, tum quod pro delicto, siue spontaneo, seu inuoluntario sit offerendum, & quomodo singula diuidenda sint & offerenda. Comprehensa simul hoc uolumine est summi quoque Sacerdotis & aliorum unctio. Ad hæc, & dijudicatio & cognitio iudiciorum, quibus tam hominum quàm indumentorum, ædiumque & parietum lepra deprehendi possit, & qui sint repurgandorum ritus, præterea quæ sit lex ac distinctio connubiorum legitimorum, & quæ pro illegitimis sint habenda. Item quid discriminis sit, inter mundas & immundas bestias, uolucres, ac pisces quoque, uidelicet quod quibusdam ex istis uesci possint Ebræi, à quibusdam uero abstinere debeant. Declarat etiam hoc uolumen quis sit tubarum dies, in neomenia mensis septimi, & magni ieiunij præceptum ponit, quod eodem septimo mense, decima mensis custodiendum sit, quam Sabbatum Sabbatorum, & peccati remissionem uocat. Deinde & festum Tabernaculorum, decima quinta mensis eiusdem celebrandum ponit, & de festis, & quæ in illis offerenda sint præcipit, item de manumittendis Ebræis, qui in seruitutem uenundati erant, de debitorum remissione, de quiete septimo quoque anno telluri permittenda. Ad hæc & de legalibus præceptis ac testimonijs admonet, simulque seruantibus illa bona pollicetur, transgredientibus uero grauissima mala minatur. Inter cibos uero mundos & immundos ad hunc modum discernit. In iumentis istiusmodi munda esse dicit: uidelicet, quæ ungulam diuidant, & geminas ungulas habeant, ac ruminationem regerant. Qualia sunt uitulus, ouis, capra, ceruus, caprea, oryx, bubalus, pygargus, tragelaphus, camelopardalis, & quæ alia sunt huiusmodi. Si uero cuipiam horum aliquid defuerit, pro immundo habendum decernit, ut sunt, camelus, lepus, & choerogryllius. Nam ista animantia ruminant quidem, ungulam uero non findunt, & sus quoque. Etenim & ipse quidem ungulas habet ac diuidit, sed non ruminat. De uolatilibus uero quæ edi uetat, hæc sunt: aquila, gryphes, aliaætus, uultur, miluus, & quæ istis sunt similia, & coruus, & quæ illi similia, & passer, & noctua, & larus, & quæ alia sunt huiusmodi, & accipiter, & quæ illi consimilia sunt, & nycticorax & cataractes, & ibis, & porphyrio, & pelicanus, & cycnus, & erodius, & charadrius, cum similibus alijs, & upupa, & uespertilio. De uolatilibus repentibus, quæ quatuor pedibus ingrediuntur, omnia dicit esse immunda. Quæ uero crura pedibus sublimiora habent, ita ut illis de telluris superficie saliant, qualia sunt, bruchus, attago, locusta, lacerta, & quæ his sunt similia, edenda dicit. In aquis uero, siue in mari, siue in fluminibus, ac torrentibus nata, munda habenda, quæcunque pennulas & squamas habent, utpote trigla, scarus, glaucus, cestreus, & quæ his sunt similia. Quæ uero alterutris istarum carent, immunda nec edenda esse dicit, uidelicet, sepia, quæ pennulas quidem habet, squamas uero non habet.

Ex illis autem quæ supra tellurem repunt, immunda esse definit ista, mustelam, crocodilum terrestrem, murem, chamæleonta, felem, sauram, & talpam. De serpentibus & quæ illis similia sunt, superfluum erat admonere. Hoc nanque bestiarum genus manifesto dicit omnibus abominandum ac detestandum. Quanquam in Deuteronomio illorum meminit.

Liber IIII. Numeri.

EIusdem Mosi est, & hic Numerorum liber. Vocatur autem hoc nomine, propterea quod in se totius populi numerum complectitur, recensita iussu Domini, unaquaque Iudæorum tribu. Numeratus est uero populus à uicesimo anno, & supra,

ſupra, quiſq; uir bello aptus, abſq; tribu Leui. Illa nanque ſeparatim numerata eſt. Et inuentus eſt numerus eorum qui recenſiti ſunt, ſexcenta millia, tria millia quingenti, & quinquaginta. Qui uero populum numerauerunt, erant Moſes & Aaron, & cum illis cuiuſque tribus princeps. Et nomina principum erant iſta, & hic illorum numerus.

De tribu Ruben, Eliſur filius Sediur, quorum numerus erat quadraginta ſex millia & quingenti. *Ruben 46500*

De tribu Symeon Salamiel, filius Suriſadæ, quorum numerus erat quinquaginta nouem millia trecenti. *Symeō 59300* *Exemplar habet 74600*

De tribu Iſachar Nathanael filius Sogar, quorum numerus erat quinquaginta quatuor millia quadringenti. *Iſachar 54400*

De tribu Zabulon, Eliab filius Xelon, quorum numerus erat quinquaginta ſeptem millia quadringenti. *Zabulon 57400*

De filijs Ioſeph, de tribu Ephraim, Eliſanna filius Emiud, quorum numerus erat quadraginta millia quingenti. *Ephraim 40500*

De filijs Manaſſe, Gamaliel, filius Phadaſur, quorum numerus erat trigintaduo millia ducenti. *Manaſſe 32200*

De filijs Beniamin, Abida filius Gedeon, quorum numerus erat trigintaquinq; millia quadringenti. *Beniamin 35400*

De filijs Dan, Achiezer filius Amiſadæ, quorum numerus erat ſexaginta duo millia quingenti. *Dan 62700*

De tribu Aſer, Phageel filius Eehran, quorum numerus erat quadraginta millia, mille quingenti. *Aſer 41500*

De filijs Gad, Eliſaph filius Raguel, quorum numerus erat quadraginta quinq; millia ſexcenti quinquaginta. *Gad 45650*

De filijs Nephthalim, Achire filius Aenan, quorum numerus erat quinquaginta tria millia quadringenti. *Nephthalim 53400*

De tribu Iuda, Naaſon filius Aminadab, quorū numerus erat, ſeptuaginta quatuor millia ſexcenti. Iſte eſt populi bellici numerus, ſexcenta tria millia, quingenti quinquaginta. *Iudah 74600*

Tribum uero Leui Moſes & Aaron, ſecundum uocem Domini ſeparatim ſoli recenſuerunt, à menſe uno & ſupra, & erat numerus illorum uigintiduo millia. *Leui 22000*

Et maſculos primogenitos, in omnibus alijs tribubus, ſolus Moſes numerauit, & inuentus eſt illorum numerus, uigintiduo millia ducenti ſeptuaginta tres. Horum loco deputati ſunt Deo Leuitæ. Totidem enim & illi erant, & iuſſi ſunt & iſti ſanctificari per Moſen & per Aaronem, poſtea loco populi ad operandum opera Domini, & portandum uaſa tabernaculi, ſeruiendumq; ipſi Aaroni & filijs eius deputari. Comprehenditur autem hoc libro & diſpoſitio, iuxta quam populus proficiſci iubebatur, & tabernaculi ſtructura, & præceptum de tubis quibus conuocabatur populus. Deinde & dedicatio altaris, & quomodo tabernaculū unxerit, ipſumq; & quæcunq; in illo erant ſanctificauerit: deniq; quo ordine offerendum fuerit in dedicatione altaris, & quis terminus miniſtrandi Leuitis, quod ab anno uiceſimoquinto principium illis miniſtrandi, quinquageſimo uero finis fuerit, ſed ita ut poſtea tabernaculi rantum cuſtodiā gererent. Scriptum eſt, & de aqua deprehenſionis & maledictionis, de lege uotariorum, quomodo uino abſtinere, nec caput tondere debeant. Item, quomodo murmuranti propter carnis penuriam populo coturnices Deus, deinde & ſitienti iterumq; murmuranti, aquam ex petra dederit, quam Moſes aquam contradictionis uocauit. Miſit & exploratores, ex unaquaq; tribu unum, inter quos erant Ieſus Naue & Chaleb Iephone. Hic & Synagoga Core contra Moſen inſurrexit, uiuiq; tellure cum Dathan & Abiron abſorpti ſunt: & Maria ſoror Aaronis lepra percuſſa eſt: uirgaq; Aaronis germinauit. Poſtea mortuus eſt Aaron in monte Hor, cui ſucceſſit Eleazar filius eius. Hoc libro & hiſtoria Balaam & aſinæ ipſius humanā uoce loquutæ deſcribitur, & quomodo Rex quidem Moabita- *Primogeniti omnium tribuum 22273*

rum, Balac, confusus populus uero ex consilio Balaam impuratus sit: Phinees autem mulierem Madianitem cum Zambre Israelita, è tribu Symeon propter scortationes confoderit, atq; ea ratione iram Dei sedarit. Ad hæc posteaquam contra Deum & Mosen loquutus esset populus, serpentum morsibus perijt, contra quos tandem, ubi ad Deum clamassent, serpentem æneum fieri iussit Deus ac suspendi, quo uiso uiuerent, qui à serpentibus essent percussi. Præcipit etiam hoc libro Deus Mosi & Eleazaro Sacerdoti, denuo recensere populum, à uigesimo anno & suprà, cuius tum inuentus est numerus, sexcenta millia, mille, septingenti triginta. Et Leuitæ quoq; iterum separatim numerati sunt, & inuentus est illorum numerus uiginti tria millia. Recensiti sunt autem in Araboth Moab, ad Iordanem contra Iericho. In istis autem nemo eorum erat, qui antea numerati fuerant. Mortui quippe erant, demptis Chaleb & Iesu Naue. Complexus est hoc quoq; uolumine Moses, profectiones & mansiones Israelis, quibus ex Ægypto profecti subinde quieuerant. Et sunt istæ. E Ramessa Ægypti primo mense post celebratum Pascha, profecti uenerunt in Sochoth. De Sochoth in Buthan, de Buthan in Beelsephon, contra Magdolon. De Beelsephon per mare transierunt. De mari in Marath, de Marath ad Elim, ubi erant palmæ. De Elim in desertum † Sur: E deserto Sur in Raphaca. De Raphaca in Elim. De Elim in Raphidim. De Raphidim in solitudinem Sina. De Sina ad sepulchra concupiscentiæ. De sepulchris concupiscentiæ in Asiroth. De Asiroth, in Rathama. De Rathama in Remmon Phares. De Remmon Phares, in Lemona. De Lemona in Dessan. De Dessan in Macellath. De Macellath in Saphar. De Saphar in Charadath. De Charadath in Macloth. De Macloth in Cataath. De Cataath in Tarath. De Tarath in Matteca. De Matteca ad Selmona. De Selmone in Masutoth. De Masuroth in Banæa. De Banæa ad montem Gadgad. De monte Gadgad in Etabatha. De Etabatha in Sebrona. De Sebrona in Gesiongaber. De Gesiongaber in solitudinem Sin. E solitudine Sin in solitudinem Pharan, quæ est Cades. Ibi mortua est Miriam. E Cades ad montem Hor, prope Edom, quo conscenso Aaron iussu Domini mortuus est, anno egressionis filiorum Israel quadragesimo, mense quinto, prima mensis, cum uixisset annos centum uiginti tres. De monte Hor ad Selmona. De Selmone in Phino. De Phino in Soboth. De Soboth in Gæ, in Peran ad montana Moab. De Gæ in Dæbongad. A Dæbongad ad Gelmondeblathem. De Gelmondeblathem, ad montes Abarim è regione Abau. De montibus Abarim, ad Dysmas Moab, inde ad Iordanem iuxta Iericho ubi castrametati sunt. Mansiones istæ sunt quadraginta tres. Hic uero tandem trans Iordanem fusis ac deuictis Gentibus, Moses, ac Seon Rege Amorræorum, & Og Rege Basan, qui ex Gigantibus erat, eas regiones Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse dari præcepit, disposuitq;, ut Leuitis filij Israel, de possessionis suæ sortibus darent, ciuitates ad habitandum, & ciuitatum suburbia: deinde & ciuitates refugij tres, trans Iordanem, & tres in terra Canaan, quæ ad hoc positæ essent, ut ad eas fugeret, si quispiam hominem contra animi sui sententiam occidisset, ne præcipitanter ab occisi cognato deprehensus interimeretur, donec iudicio coram Ecclesia sisti posset. Iubentur hoc libro & fimbrias in pallijs facere, & fimbrijs adnectere uittas hyacinthinas, ut illis conspectis mandatorum Dei admoneantur. Accipiunt & filiæ Salpaad sortem patris ipsarum, & illarum occasione mandatum Domini datur, & lex ponitur, qua pro legitimis decernuntur cum consobrinis inita coniugia. Moses uero terram promissionis uidit de monte Abarim, hoc est, Abau, audiuitq; à Deo, quod illam ingressurus non esset, propter exacerbationem ad aquam contradictionis factam. Mortuus est autem Aaron annorum centum uigintri trium, anno post exitum Ægypti quadragesimo, mense quinto. Qui ad considerandam terram missi sunt quisque de sua tribu, iuxta mandatum Domini desumpti sunt. Horum nomina sunt ista. De tribu Ruben Sa lamiel, filius Zachur. De tribu Symeon Saphut, filius Suri. De tribu Iudah Cha leb filius Iephone. De tribu Isachar Ilaal, filius Ioseph. De tribu Ephraim, Nauses filius Naue. De tribu Beniamin, Phaltin filius Raphu. De tribu Zabulon,

Gudiel

Exemplar habet crip

Mors Aaronis

Consobrinorum coniugia

Exploratores

Gudiel filius Sudi. De tribu Dan, Amies filius Gamæ. De tribu Aser, Sathur filius Michael. De tribu Nephtalim, Nabi filius Nabi. De tribu Gad, Gadduliel filius Machi: locus uero unde missi sunt, est Pharan & Cades Barne. Tunc Naue filium Naue Moses Iesum nominauit. Tempus autem quo missi sunt, erat ueris medium, in quo iam præmaturi botri erant, & dies, quibus terram considerarunt, fuerunt quadraginta.

Liber V. Deuteronomium.

ET hunc librum Moses conscripsit, & quæ in illo sunt, loquutus est. Vocatur autem hoc nomine, quod post acceptam in tabulis scriptam legem, ueluti secundam legem hosce libri præsentis sermones ex præcepto Domini, Moses Israeli loquutus est. Nam posteaquam Moses quæ hoc libro continentur loquutus est, ad hunc modū in isto Deuteronomio conscripta sunt. Isti sunt sermones fœderis, quos Dominus Mosi præcepit proponere filijs Israel in terra Moab, præter fœdus quod pepigit cum eis in Horeb. Quapropter & tabulæ quidem in Horeb datæ, & in medio arcæ collocatæ sunt: hunc uero librum Sacerdotibus Moses, arcam portantibus, ad latera arcæ in testimonium ponere, & septimo quoq; anno in die remissionis, quando & festum Tabernaculorum celebrabatur, legere iussit. Ista quidem una est ratio, ob quam hic liber Deuteronomium uocatus est, altera uero est, quod in ipso quicquid prædictum erat, siue in Exodo, siue in Leuitico, siue in Numeris, omnia legitima, iustificationes & præcepta, repetit & declarat, & populum horum iterum admonet, ut ea custodiat. Resumit etiam exitum populi ex Ægypto, & cuncta illi præstita beneficia, signa quoq; & portenta, ne Dei qui illa patrauerat obliuiscerentur. Decernit etiam benedictionem ijs qui legem custodiunt, maledictionem uero ijs qui illam transgrediuntur, & benedictionem in monte Garizin promulgari mandat, per Symeon, Leui, Iudah, Isachar, Ioseph & Beniamin: maledictionem uero in monte Gæbal per Ruben, Gad, Aser, Zabulon, Dan, & Nephthalim. Ad recordationem uero, & iugem exercitationem, prolixam Odam ex iussu Domini conscripsit, ut illam perdiscentes ac meditantes, in memoria Dei persisterent. Postquam uero singulis tribubus benedixit, benedictionemq; illarum literis mandauit, ac manus suas super Iesum Naue, ut sibi secundum mandatum Dei succederet, posuit, montem Abarim, qui est Abau, conscendit, inq; illo iubente Domino moritur, annorum centum uiginti, cum necdum oculi ipsius caligassent, nec facies eius quicquam tabis sensisset. Nemo autem sepulcrū illius uidit, in hodiernum usq; diē.

Liber VI. Iesus Naue.

QVæ deinceps ad Esdram usque sequuntur uolumina, non prorsus ab illis sunt conscripta, quorum inscriptiones præferunt, & de quibus tractant. Feruntur autem à Prophetis, qui singulis temporibus uixerunt esse scripta. Distinguendum itaq; est inter illorum inscriptiones. Præsens liber inscriptionem habet, Iesus Naue: propterea quod ipse Iesus Naue Mosi successor populi, dux factus est, cuius isto uolumine historia & res gestæ continentur. Commemoratur hic, quomodo Iordanis fluuij pars superior ex ipso fonte defluens immota steterit, inferior uero decurrens exinanita sit, ut populus sicco pede transierit, & quomodo in Galgalis omnes in solitudine natos cultris saxeis circumciderit, nomen loci illius Galgal uocauerit, & quod mox atq; populus Iordane transmisso de terræ illius frugibus edisset, manna deinceps desierit, urbis Iericho mœnia ultro corruerint, Raab meretrix propter hospitio susceptos & occultatos exploratores seruata sit, sol in supremo cœli uertice iuxta Gabaon orante Iesu Naue integri diei spacio, donec ille hostes deuicisset, steterit. Postquā uero Amorræos, & omnes illorū Reges expugnauit, omnemq; eā terrā nouē tribubus cū dimidia Manasse distribuit, & populū annos 26. gubernauit, mortuus est annorum 110. Qui uero terram populo diuiserāt, erant Eleazarus Sacerdos, & ipse Iesus Naue, ac de unaquaq; tribu uir unus. de tribu Iudah Chaleb: de tribu Symeon Salamiel: de tribu Beniamin Eldad: de tribu Dan Bacheir: de tribu Manas-

se, Aniel: de tribu Ephraim, Camuel: de tribu Zabulon, Elisaphan: de tribu Issachar, Phitiel: de tribu Aser, Achior: de tribu Nephtalim, Phatael. Reges autem illius terræ, quos Moses & filij Israel trans Iordanem ab ortu solis, & ualle Arnon usque ad montem Hermon, omni terra Arrhaba ab Oriente subiugata percusserunt, hos fuisse dicit. Seon Regem Amorræorum, qui in Eseban habitauit ac regnauit. Et Og Regem Basan, qui ex Gigantibus adhuc supererat, & in Astaroth habitauit, regnauitque à monte Hermon, usque ad terminos Gergeseorum, & dimidium Galaad. Istis occisis dedit Moses ipsorum terram Rubenitis, Gaditis, ac dimidiæ tribui Manasse. Reges uero Amorræorum, quos Iesus Naue cum filijs Israel, postquam Iordanem transierant in planicie Libani, usque ad montem Chelca, donec ascendas Sceir, bello sustulit, quorum & terram reliquis tribubus, iuxta cuiusque sortem possidendam dedit, istos esse dicit: Chetæum, Amorræum, Chananæum, Pherezæum, Euæum, Iebusæum, Regem Iericho, Regem Hai, quæ contermina est Bethel, Regem Ierusalem, Regem Chebron, Regem Ierimoth, Regem Lachis, Regem Elam, Regem Gazer, Regem Dabir, Regem Gize, Regem Aermath, Regem Aerath, Regem Arath, Regem Lobna, Regem Odollam, Regem Elat, Regem Ataphuth, Regem Opher, Regem Ophectesaroth, Regem Asom, Regem Somoon, Regem Mamroth, Regem Ziph, Regem Cades, Regem Zaac, Regem Manedoth, Regem Iocom montis Carmeli, Regem Eddor in Phenedaor, Regem Gid Galilææ, Regem Thersa.

Liber VII. Iudices.

VOcatur hic liber Iudicum, propterea quod post mortem Iesu Naue populum suum Deus à relictis Chananæorum Gentibus pressum per Iudices seruauit, quorum hoc uolumine singulorum facta & uitæ tempus continentur. Sunt autem isti. Primus Gothoniel: hic occidit Chusarsathaim Regem Syriæ fluuiorum, qui populum Israel adflixerat annos quadraginta. Post hunc Auod ambidexter. Hic Æglon Regem Moabitarum gladio ancipiti palmæ longitudinem habente interemit, à quo fuerat pressus Israel, annos decem & octo: & ipse gubernauit Israelem annos octoginta. Tertius Samegar,† filius Dinach, qui sexcentos de Philistijm uomere percussit, annumque unum populum iudicauit. Quartus Barach, filius Abineem. Hic expugnauit Iabin & Sisaran, qui Israelem annos uiginti adflixerant. Sisaram autem Iael, uxor Chabet Cinæi clauo occidit. Iudicauit iste Israelem annos quadraginta. Quintus Gedeon, qui & Ierobaal dictus est. Percussit iste Madianitas, & Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana ipsorum principes, ac turrim Phanuel subuertit, principesque illorum cum spinis triturauit ac contriuit, à quibus tribulatus fuerat Israel annos septem: iudicauit autem ipse Israelem annos quadraginta. Sextus Abimelech, filius Gedeonis ex concubina, qui fratres suos ex liberis natos, septuaginta uiros, super lapidem unum occidit. Fuga autem unus ex illis, Ioatham elapsus est. Ipse uero Abimelech etiam illis, qui cum ipso conspirauerant, factus est instar ignis è rhamno. Postquam autem multos occidit, mortuus est & ipse, molæ fragmine de muro per mulierem demisso prostratus. Regnauerat autem annos tres. Septimus Thola, filius Phua, patrui Abimelech, qui regnauit annos uiginti tres. Octauus Iair Galaadites, qui iudicauit annos uiginti duo.

† alias in Græco est υἱὸς ἀνὰθ, filius Anath.

Nonus Iephthe Galaadites. Iste percussit Ammonitas & Philistæos, qui Israelẽ adflixerant annos decem & octo. Cum autem in bello esset, uotum fecerat, oblaturum se in sacrificium, quicquid post uictoriam domum reuertenti, primum occurreret, atque ita filiam in occursum progressam, impetrato primum ad lugẽdam uirginitatem bimestri spacio, immolandam occidit. Iudicauit autem populum annos sex.

Decimus Ibæsan Bethleemita, iudicauit annos septẽ. Vndecimus Ailon Zabulonites annos decẽ. Duodecimus Labdon Pharatonites, annos octo. Tredecimus Samson, de stirpe Dan. Hic in mandibula asini interdum & uirga, aliquando etiam immissis uulpibus, & nouissime per ruinam domus Philistæos percussit, à quibus

à quibus Israel afflictus fuerat annos quadraginta: iudicauit autem Israelem annos uiginti. Fuerunt itaq; iudices Israelis numero tredecim. Anni uero illorum fuerunt quadringenti & undecim.

Liber VIII. Ruth.

ITa uocatur hic liber, propterea quod historiam de Ruth solam complectitur. Est autem Ruth genere Moabitida, castitate uero honesta. Relicta cognatione paternaq; superstitione, ad pietatem ac uerum Dei cultum conuersa, Bethleem Iudæ cum socru sua inconstanter concessit, ubi & Booz ex tribu Iuda, matrimonio cōiuncta est, ex qua postea Dauid originē hoc ordine sumpsit. Booz ex Ruth sustulit filiū Obed, Obed uero genuit Iesse, Iesse Dauidem.

Liber IX. Regum I. & II.

REgum nominantur isti, ob id, quod regum cùm Iuda tum Israel facta & annos continent. Digesta sunt autem primo libro ista. Mors Eli Sacerdotis ac filiorum ipsius. Natiuitas Samuelis, & quomodo populus hactenus à Deo gubernatus, qui singulis temporibus liberatorem ipsis excitauerat, Regem sibi secundum morem Gentium à Samuele petierit, atque is Saulem illis de tribu Beniamin dederit, & ex illo deinceps & in Israel Reges esse cœperint. Continetur etiam hoc uolumine quomodo, ubi mandatum Dei transgressus esset Saul, ablatum sit à stirpe ipsius regnum, & Dauid in ipsius locum unctus, atq; in huius stirpem translatum regnum. Præterea commemoratur, quemadmodum sit per Dauidem Goliath minutissimo occisus lapillo, Saul uero, postquam tripudiantes mulieres Dauidi decem millia, & ipsi mille dederant, inuidia percitus Dauidem persequutus, Dauid tamen seruatus, & Saul tandem bello arctatus consultis Pythonissis, interemptus occubuerit. Et in huius occasu terminatur primus Regum liber.

In secundo uero libro, Sauli Dauid in regnum succedit, Memphibosche autem filius Saulis initio pro conseruando sibi regno contendit, tandem uero uniuersæ tribus Dauidi iunguntur. Cunctos hostes bello superat Dauid, Bersabee uxorem Vriæ sibi sumit. Absalom patrem suum Dauidem persequutus paulò post in bello occiditur. Dauid numerato populo iram in se diuinam prouocat, quæ postea placato Deo cessat. Et hic secundus Regum liber senio confecto Dauide finitur. Habuit autem sub se Dauid quosdam uiros fortes, magnos ac multos, quorum minores Centuriones, maiores uero Chiliarchas constituit. Habentur quorundam ipsorum nomina & res gestæ. Sebochæ Astotheus, qui Seph filium Rapha ex gigantibus nati percussit. Bleanan filius Ariorgi, Bethleemites. Hic percussit Goliath Chetæum, cuius hastæ lignum instar liciatorij texentium erat. Erat autem & ipse filius Rapha. Ionathan filius Semesi, fratris Dauid. Iste percussit uirum quendam de Rhamedon, qui Israeli conuiciatus fuerat, & senos digitos in manibus ac totidem habebat in pedibus, & ipse filius Rapha, ex Gigantibus nati. Adinon Asonæus. Hic frameam suam aduersus octoginta milites, simul congregatos eduxit. Iesse Bada, filius Acbamane. Et iste frameam suam contra triginta uno momento eduxit. Eleanan, filius Sose. Hic cum essent congregati Philistijm, solus in eos irruit, atq; ita quosuis obuios interemit, ut manus ipsius hastam tenens obrigesceret, & populus post ipsius tergum cæsos spoliaret. Mara filius Asa Saruebæus. Iste irruentibus Philistæis, ac partem agri lente refertam depopulari uolentibus, fugiente populo, solus obstitit, & Philistæos persequutus agri partem seruauit. Eleazar filius Dodetharconi. Et iste tempore messis hordeaceæ cum irrumperēt Philistæi, & populus fugeret, solus restitit, & Philistæos persequutus, hordeum defendit ac seruauit. Tres uero fortes ex triginta erant cū Dauide cum Philistæi Bethlehem obsidione cinxissent. Hi tres cū ex cisterna Bethlehem bibere cuperet Dauid, castra Philistinorum perruperunt, haustamq; ex cisterna aquam Dauidi attulerūt. Admiratus Dauid ipsorū uirtutem, aquam quidem accepit, bibere uero noluit, sed libauit eam Domino dicens. Propicius sit mihi Dominus ne hoc faciam.

ciam. An sanguinem istorum hominum, qui cum animarum suarum periculo profecti sunt, bibam? Baneas filius Iodae, qui multa fortia facta designauit, & filios Ariel Moabitæ percussit, & cum in diebus niuis ad cisternam descendisset, leonem percussit. Hic & fortem quendam uirum Ægyptium quinque cubitorum staturam habentem, & hastam instar scalæ nauticæ gestantem percussit. Hasta enim primum illum spoliauit, deinde & occidit. Abisa frater Ioab, filius Saruiæ sororis Dauidis. Princeps erat & iste inter tres, de quibus dictum est. Percussit autem tempore quodam triginta uiros lancea sua, & capreæ instar cucurrit in montibus, & præterea percussit & occidit Iesbi qui Dauidem occidere moliebatur. Erat autem Iesbi de genere Rapha & hasta ipsius trecenta æris sicla ponderabat, & gladio accinctus erat. Itaque isti erant magni & potentes. Bellatores autem in uniuersum habuit Dauid myriades triginta quatuor, & ducentos.

Liber x. Regum III. ac IIII.

IN tertio Regum continentur ista. Adonias, senio iam grauato Dauide patre, seipsum extollit, & sine patris conscientia regem se creat. Quo cognito, Dauid mittit Nathan Prophetam, & Sadoch Sacerdotem, ac Baneam filium Iodae: præcipitque, ut Salomonem ungant in Regem, quod & faciunt adhuc uiuente Dauide. Adonias itaque confestim pessundatur. Salomon uero in septennio domum Domini, deinde & muros Ierusalem ædificauit. Erant autem illi septuaginta millia proselytorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum. Qui uero operibus præerant numero erant ter mille & sexcenti. Alimoniam uero Salomoni singulis mensibus duodecim uiri administrabant. Impendebantur autem singulis diebus cori similaginis triginta, farinæ triticeæ cori sexaginta, uituli selecti decem, boues pascui uiginti, oues centum, exceptis ceruis & capreis, atque altilibus saginatis. Gregem uero habuit, equarum quas fœturæ gratia alebat, quadraginta millia, equorum uero curruliū duodecim millia. Diuitiæ illius erant multæ. Singulis enim annis adferebantur illi auri talenta sexcenta sexaginta sex absque tributis quæ pendebantur à subditis. Sed & regina Saba, cum ad ipsum uenisset, dedit ei auri talenta centum uiginti, lapides preciosos, & aromata infinita. Post mortem Salomonis in regnum succedit Roboam filius eius: sub quo scissum est regnum, ita ut decem tribus Samariam caput regni constituerint: duæ uero reliquæ in Ierusalem manserint, Iudah uidelicet & Beniamin. Complectitur itaque tertius hic liber res gestas & annos Regum istorum Salomonis, qui simul omnium tribuum Rex erat. Postquam autem diuisum est regnum, ut diximus, in Iudæa duarum tribuum principatum gesserunt Roboam, Abia, Asa, & Iosaphat, decem uero reliquarū in Samaria, Ieroboam, Nabath, Baasa, Elau, Zambre & Achab: Tractat & de Prophetis uidelicet istis: de Nathan, Gad, & Achia Selonita, qui contra altare Samariæ clamauit. De Elia & Elisæo, & eo qui regi Achaab prophetauit. De filio Ader, & illius percussore, qui & Achaab reprehendit. De filijs Prophetarum seorsum anachoreticam uitam ducentibus. Habetur etiam hoc libro, quomodo prophetauerit Elias, & non pluerit annos tres, & corui illi propter uerbum Domini mane panes, uesperi carnes detulerint. Effecit etiam in Sarephtha Sidoniæ per uerbum Domini, ut hydria farinæ uiduæ non defecerit & oleario uasculo nihil decesserit. Præterea & filium eius mortuum orando uitæ restituit, & Prophetas Baal occidi curauit, quorum numerus erat, quadringenti quinquaginta. Iordanem quoque pallio percussit, undaque illius utrinque diuisa, pedes fluuium transiuit. Terminatur autem tertius hic liber morte Achaab Regis Israel, & morte Iosaphat Regis Iudah, desinens in principium regni Ochoziæ filij Achaab, & Ioram filij Iosaphat, Regis Iudah.

τῇ μηλωτῇ

Quartus Regum.

IN isto libro commemoratur, quomodo duo duces quinquagenarij regis Ochoziæ igne cœlitus, per uerbum Eliæ Prophetæ consumpti, & Elias tandem sublatus sit, spiritusque illius in Elisæo requieuerit, ita ut in illo duplo fuerit. Deinde de

Elisæo

Elisæo quomodo Sunamitidis filium mortuum precando excitauerit, & Naaman Syrum à lepra mundauerit, uascula uxoris Prophetæ mortui in uerbo Domini oleo repleuerit, super corpus ipsius mortui cuiusdam cadauer coniectum, mox atque Prophetæ ossa tetigerat reuixerit, cum pallio Eliæ Iordanem percusserit, diremptaque hac atque illac unda pedibus & ipse fluuium transiuerit. Cōtinetur etiam isto uolumine, quomodo Senacherib & Rapsakes post multas blasphemias promulgari, deque exercitu ipsorum una nocte occisa sint cētena octoginta quinque uirorum millia, & quomodo Iosias rex uniuersa simulacra sustulerit, lucos succiderit, & Pascha, sicut scriptum est, legaliter seruauerit. Habet hic liber Regum quoque gesta & annos, eorū qui in Iudah regnarunt, Ioram, Ochoziæ, Ioas, Amassiæ, Oziæ, Ioatham, Achaz, Ezechiæ, Manasse, Amos, Iosiæ, Ioachaz, Eliakim, Ioakim, Mathanan & Sedekiæ: Eorū uero qui in Samaria, Ochoziæ, Ioram, Iehu, Ioachaz, Ioe, Ieroboam, Zachariæ, Sellum, Manaem, Phakessiæ, Phakes, & Osee: & Prophetarum, Eliæ, Elizei, Esaiæ & Ieremiæ. Præterea quomodo regnum Samariæ desierit, sub Osee filio Hela, qui Phakee filium Romeliæ occidit, regnum uero Ierosolymitanum sub Sedechia. Nam & ipse in Babylonem abductus, & ademptis oculis in pistrinum annos uigintisex abiectus est. Ad hæc quomodo rex Babylonis regem Ioakim exaltauerit, thronumque illius supra cunctos Babyloniæ reges extulerit, & cum eo ederit ac biberit omnibus diebus uitæ ipsius. Finitur itaque liber iste, in seruitutē abducto iam populo, & tota urbe capta.

Epitome gestorum regum Iudah & Israel.

Resumenda sunt quæ his libris tractantur, & per epitomen exponenda omnium Regum cùm Iudah, tum Samariæ nomina, & res gestæ, & cuiusque anni. Et primum de regibus Ierusalem. Post interitum Saulis, qui annos regnauerat quadraginta, regnauit Dauid super uniuersum Israelem, & ipse annos quadraginta, in Chebran septem: deinde super omnem Israelem, & Iudah triginta tres, & fecit quod rectum erat corde perfecto, sub hoc erant Prophetæ Samuel, Nathan, Gad. Salomon filius Dauid, & ipse super omnem populū regnauit annos quadraginta, & fecit quod malum erat, sub isto erant Prophetæ Nathan & Gad. Roboam filius Salomonis, regnauit annos decem & septem, & fecit quod malum erat, sub hoc scissum est regnum. Manserunt autem cum ipso in Ierusalem tribus duæ, Iuda & Beniamin: in Samaria uero reliquæ decem. Habuit sub se Prophetas Achian Seloniten, & Samæam, & Addo. Abias filius Roboam regnauit annos tres. Cor huius non erat perfectū, sicut Dauidis, sed ambulauit in peccatis patris ipsius, sub hoc uixit Addo propheta.

Assa filius Abiæ regnauit annos quadraginta unum, & fecit quod rectum erat: ueruntamen adhuc manebant excelsa: sub isto Prophetæ erant Azarias, Adad filius Oded, & Anami. Iosaphat filius Assæ regnauit annos uiginti unum, & fecit quod rectum erat, attamen adhuc erant excelsa. Tandem uero culpari meruit, quod amicitiam iunxerat cum Ochosia rege Israel, & in structura nauium socius illi fuerat: sub hoc erant Prophetæ Elias, Elisæus, Michæas, Hieu filius Ananiæ, Oziel filius Zachariæ, & Eliad Odiæ de Marisa. Ioram filius Iosaphat, regnauit annos octo, & fecit quod malum erat. Habuit enim uxorem filiam Achaab: sub hoc erāt Prophetæ Elias & Elissæus. Ochozias filius Ioram regnauit annum unum, & fecit quod malum erat. Post hunc regnauit mater ipsius Gotholia, annos septem. Ioas filius Ochoziæ regnauit annos quadraginta. Iste occidit Zachariam, & donec Iodae uir prudens uiueret à quo instruebatur, fecit quod rectum erat. Hūc interfecerunt ipsius serui in domo Maeloth: sub isto prophetauit Azarias filius Iodaæ. Amasias filius eius regnauit annos uiginti nouē, & fecit initio regni quod rectū erat, sed nō sicut Dauid. Nam adhuc populus immolabat in excelsis, & lucos nō excidit: sub hoc prophetarūt Prophetæ quidā, quorū tamen nomina scripta non sunt. Postquā uero eos qui in monte Seir habitabāt percussit, in superbiam elatus, simulacra eorū quos percusserat coluit, ob quā causam & in manus hostiū traditus, percussus est. Azarias, qui & Ozias, regnauit annos quinquaginta duos, & primū quod rectū erat fecit: sicut & pater ipsius, excelsa tamen non sustulit. Vbi uero rerū successu potiri cœpit, elatus est animo, uoluitque per seipsum immolare in tēplo, quod solis sacerdotibus licebat. Quapropter &

lepra

bre, alterius generis, regnauit annis duodecim, & quod malũ erat fecit. Achab filius Zambre regnauit annos uigintiduos, & præ cæteris quod malũ erat fecit. Sub hoc Prophetæ erãt, Elias, Elisſæus, Michæas, & qui regi Achaab de Syria & filio Ader prophetauit, & qui proprio iuſſu percuſſus ac uulneratus, Regemq́; Achaab redarguit. Et pręterea ſeorſum habitantes multi prophetarum filij. Ochozias filius Achab, regnauit annos duos, & fecit quod malum erat. Sub hoc quoq; erant Elias & Eliſſęus, quinquagenarios enim illius igne cœlitus in uerbo domini percuſſit Elias. Ioatam alter filius Achaab, regnauit annos duodecim, & fecit quod malum erat. Poſt hunc nemo amplius de hac ſtirpe regnauit. Sub iſto aſſumptus eſt in cœlum Elias. Eliſſæus uero perdurauit uſq; ad Ieroboã filium Ioas regem Iſrael. Erant autẽ ſub iſtis etiam filij prophetarum. Iehu de alia ſtirpe, filius Namaſſe, regnauit annos uiginti octo. Hic genus Achaab ſuſtulit ſtatuamq́; illius contriuit & prophetas Baal per inſidias occidit. Et hactenus quidem fecit quod rectum erat, promiſſionemq́; accepit, quod quatuor ipſius filij ſeſſuri eſſent ſuper thronum Iſrael, uerũtamen legem domini non ſeruauit toto corde. Neque enim à peccatis Ieroboam abſtinuit, propter uitulos aureos. Ioachaz filius Iehu regnauit annos tredecim, fecitq; quod malum erat. Ieruſalem expugnauit, & templi aurum & uaſa abſtulit. Ieroboam filius Ioachaz regnauit annos quadraginta unum, & fecit quod malum erat. Zacharias filius Ieroboam regnauit menſes ſex, & operatus eſt malum. Hactenus poſteritas Iehu, in quartam generationem durauit. Sellum ex alia progenie, filius Iabis, regnauit dies triginta, & quod malum erat operatus eſt. Manaem ex alio genere, filius Gadide, regnauit annos uiginti & operatus eſt quod malum erat. Phakeias filius Manaem, regnauit annos decem, & fecit quod erat malum. Sub hoc prophetarunt Eſaias & Oſee. Phakee, de alia ſtirpe, filius Romeliæ, regnauit annos uiginti. Hic occidit Phakeiam, & fecit quod malum erat. Sub hoc quoq; erant Eſaias & Oſee Prophetæ. Oſee aliunde natus, filius Ela, regnauit annos nouem. Iſte occidit regem Phakee, & operatus eſt malum, ueruntamen non ſicut qui ante ipſum regnarunt. Sub iſto Oſee finitũ eſt regnũ Samariæ. Tũc enim ceſſauit, ac perdita eſt Samaria, quã deinceps Aſſyrij inhabitarũt, ex quibus orti ſunt hæretici Samaritæ, qui & Sadducæi uocãtur. Summata itaq; eorũ tempora, qui Ieroſolymis à Dauide uſq; ad Sedechiã regnauerunt annos cõſtituunt quadringentos. Reges uniuerſi fuerunt uiginti unus, dempta Gotholia, & cuncti eiuſdem ſtirpis, Dauidis uidelicet, ita ut ab initio ad finẽ uſq; filius à patre regnũ hæreditariò acceperit. Ex his aũt nouẽ, q̃d rectũ, duodecim uero quod malũ erat excepta Gotholia, operati ſunt. Eorum uero tẽpora qui in Samaria à Ieroboam uſq; ad Oſee regnarũt, anni ſunt ducenti ſexaginta, Reges autẽ uniuerſi decem & octo, ex diuerſis ſtirpibus. Horum octo regnum inuaſerunt. Omnes uero ſecundũ peccatũ Ieroboam quod malũ erat fecerunt.

Liber undecimus. Paralipomenon Primus & Secundus.

Hoc nomine uocãtur iſti libri, propterea quod multa in libris Regũ prætertia, in ipſis cõtinenẽ. Habeẽ aũt in primo libro omniũ tribuũ genealogia ab Adã uſq; ad Reges, ſecundum tribus, & populos, & gentes, & familias. In ſecundo uero exponuntur geſta Regum.

Supra quidẽ dictum eſt, quod qui regum facta & tẽpora cõſcripſerunt, Prophetę fuerint, qui ſingulis tẽporibus uixerunt. Vt aũt ſingulariter quid quiſq; ſcripſerit cognoſcatur, ex Paralipomenis iſta annotauimus: Dauidis hiſtorias ſcripſerunt Samuel, Nathan & Gad Prophetæ. Salomonis Nathan & Achia prophetæ. Ieroboam, Sabæas & Adido Prophetæ Abię, Adido Propheta. Aſæ facta habentur in libro ſermonum, de Regibus Iudah. Ioſaphat, Iehu Propheta, filius Aname, qui librũ ſermonũ de Regibus Iudah ſcripſit. Quæ Ioas geſſit, relata ſunt in ſcripturam Regnorum. Quæ Amaſias, in libro ſunt Regũ Iuda & Iſrael. Quæ Ozias, ſcripſit Eſaias propheta. Quæ Ioathan, ſunt in libro Regum Iuda & Iſrael. Quæ Achaz, in libro habentur Regum Iudah & Iſrael. Quæ Ezechias, ſcripſit Eſaias Propheta filius Amos. Quæ Manaſſe, relata ſunt in ſermonem Videntium. Quæ Ioſias, in libro ſunt Regum Iudah. Quæ Ioakim, in libro habentur Regum Iudah & Iſrael.

LIBER DVODECIMVS. Esdræ primus & secundus.

HI duo libri ab eo ipso conscripti sunt, cuius & inscriptionẽ præferunt. Esdras enim iste, Sacerdos & lector cum esset, reditum filiorum Israel ex Persia ad Ierusalem, exposuit: in primo libro tradit, quomodo cura reditus fuerit in manu Iesu filij Iosedek & Esdræ, & Zorobabel, & Neemiæ, Eunuchi Indiæ. Ocasionem uero reditus hanc ponit. Tres milites Regem custodientes, quorum unus erat Zorobabel, circa quæstionem quandam contendebant, facta promissione, ut qui uinceret, à Rege quicquid uellet peteret. Cum primus dixisset, fortius esse uinum, Alter fortiorem esse Regem, Zorobabel contendit fortiores esse mulieres, ueritatem super omnia excellere. Hæc quia dixerat Zorobabel, uictor euasit. Cum autẽ iussus esset petere quod uellet, petijt, ut Israelis captiuitas solueretur, & Ierusalem reædificaretur. Atque ita ut petijt factum est. Dimissa est captiuitas. Etenim & tempus iræ dei, sexaginta uidelicet anni, tunc adimpletum erat. Qui uero Ierosolymam è captiuitate ascenderunt, de tribubus Iuda & Beniamin, cum Leuitis, in uniuersum numero fuerunt quadraginta duo millia, trecenti, & sexaginta. Serui uero illorum & ancillæ, septem millia, trecenti, triginta quatuor. Cantores ducenti quadraginta quinq;. Cameli quadringenti triginta quinq;. Asini du centa millia, septingenti uiginti. Ædificatores autem erant Zorobabel & Iesus filius Iosedek, & Neemias. Esdras uero cum esset dexter in cognitione legis, legem proferebat & legebat, disponebatq; cuncta ad templum pertinentia, & Leuitas quoq; ipsa ex lege designabat. Præterea & alienigenas uxores abijci curauit ab illis qui eas tempore captiuitatis duxerant. Abiecerunt enim illas omnes, & mundati sunt, & pascha sicut scriptum est, & ieiuniũ legitime seruarũt. Secunda uero narratione eadem quidem de reditu è Babylone, præter problemata, plura uero de Neemia eunucho exponit, quomodo & ipse templi reędificationem à Rege petiuerit. Et quomodo Esdras quidem lectoris functus sit officio, Iesus uero & Banæas & Sabias populũ erudierint, Esdras scientiam dñi legendo explicuerit, populus per lectionem illius quæ facienda erant intellexerit, & pascha celebrauerit. Seruarunt etiam ieiunium mense septimo, & festum tabernaculorum, sicuti in lege scriptum est. Non fecerant, inquit, ad hunc modũ à diebus Iesu filij Naue. Esdras uero cum uidisset mulieres petulãtes Ebręis coniugio iunctas, lugens ac plorans, persuasit omnibus denunciari, ut seruarent legem dei, & eiecit mulieres illas, tanquam illegitimo coniugio iunctas, & adiurauit uniuersos, ut seruarẽt legem. Atque ita sanctificati & mundati exhilarati sunt, et abijt quisque in domum suam. Narratur autem & hoc de Esdra quod cum libri 5. per incuriam populi ac diuturnam captiuitatem perijssent, ipse illos, cum uir esset honesti studiosus, industrius & lector, apud se omnes custodiuerit, & tandem protulerit, omnibusq; tradiderit, atque ita seruauerit.

Ista habentur Esdræ tertio Cap. 3 & 4

Liber XII. Psalterium Dauidis.

TAmetsi hic Psalmorum liber solius habeat Dauidis inscriptionem, multorum tamen aliorum quoque in illo sunt Psalmi, utpote Asaph, Idithum, filiorum Chore, Aggęi, Zachariæ, & Æman Israelitæ. Sunt etiam nonnulli, qui communiter ab omnibus simul sunt dicti, quotquot uidelicet halleluiah habent. Itaque Esdras omnes hosce Psalmos à quibuscunque dictos uno complexus est libro, qui quidem, quasi communes sint Psalmi omnium quos continet, Psalmorum liber uocatur, soli uero Dauidi inscribitur, propterea quod ille primus spiritum psallendi à deo accepit, primusq; Psalmos composuit & scripsit, & prædictos Psalmistas ipse ex sacerdotibus selegit ac instituit, stationem quoque locorum illis, & ordinem melodiæ, ac tempus psallendi matutinum & uespertinum determinauit, & ita ordinauit, ut alij aperto, alij clauso tabernaculo, alij à dextris, alij à sinistris starent, atque ita quidem deo psallerent, laudemq; ac hymnum uoce canerent, quidam uero confessionem ac laudem prælucerent, illi in musicis instrumentis, citharis, nablis ac cymbalis, isti in tubis sublime per sonarent. Sacerdotes igitur qui arcam dei sub Dauide portabant, erant numero mille & duo, nempe, ex filijs Caath, Vriel princeps & fratres eius centum & decem. Ex filijs Merari Ase princeps & fratres eius 250. Ex filijs Gedeon Ioel princeps & fratres eius 150. Ex filijs Elisaphat, Samæas princeps & fratres eius 200. Ex filijs Hebron, Enir princeps

princeps & fratres eius 80. Ex filijs Eziel, Aminadam princeps & fratres eius 112. Psalmistæ uero selecti ex ipsis, erant, de quibus supra dictum est. Hi ad hunc modũ instituti erant. Asaph & Ætham filij Core cymbalis æneis personabãt, ut ab omnib. audirẽtur. Zacharias uero & Oziel, Samiramothith, Eloni, Eliab, Masæas, Banæas, filij Idithũ, in nablis & psalterio. Mathæas & Enphanças, & Macania, & Abededõ, & Eil & Ozias filius Æmau, in Cinnyris & citharis. Masse uero & Aggęus & Zacharias et Bane, et Eliezer, sacerdotes, tubis clangebãt. Et reliq̃s psalmos q̃s isti quoq; spiritu sancto moti cõscripserant, Esdras Dauidis psalmis cõiunxit, & ex omĩbus ita coadunatis hũc psalmorũ librũ, ut dictum est, constituit. Est aũt inter psalmos dilucida ad hũc modum ponẽda distinctio. Sunt enim propriè Dauidis, quotquot istã babent inscriptionẽ, Psalmus Dauidis. Videlicet isti. 25.26.27.36.115. Qui uero ab alijs cõpositi, Dauidi inscribũtur, sunt quotq̃t inscriptionẽ hanc, Dauidi, similiter habẽt, qui quidẽ sunt isti, 3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.30.31.32.33.34.35.37.39.40.41.49.50.51.52.54.55.56.57.58.59.60.62.63.64.67.68.69.70.81.90.92.93.94.95.96.97.98.100.102.103.107.108.109.137.138.139.140.142.143.144. Eorũ uero qui hãc inscriptionẽ, Dauidi, habẽt, alij inscribunt̃, In finẽ Psalmus Dauidi, alij tantũ Psalmus Dauidi. Quorũ inscriptio est, in finẽ psalmus Dauidi sunt isti, 4.5.6.8.9.10.11.12.13.18.19.20.21.29.40.50.64.67.108.132.139. Qui inscribunt̃, Dauidi, absq; illa particula, in finẽ, hi sunt, 3.7.14.22.23.24.28.37.42.62.93.38.107.140.142. Rursus eorum qui inscribuntur, in finem psalmus Dauidi, hæc est subdiuisio. Alij inscriptionem habent, psalmus Cantici, utpote, 4.64. Alij tantum, psalmus, uidelicet. 5.8.9.10.11.12.13.18.19.20.21.30.39.40.50.63.108.138.139. Qui uero inscriptus est, in bymnis psalmus, est, 6.

Sunt & alij, qui inscriptionem quidem habent. In finem Dauidi, psalmi tamẽ titulum non habent, sed differentem. & sunt isti. 13.35.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.68.69. Horum qui differentem habent inscriptionẽ, alius inscribitur, uerba Cantici, ut 13. alij Dauidi tantum. ut 35.68.69. alij intellectus, ut 51.52. alij in hymnis intellectus, ut 53.54. Nonnulli, tituli inscriptionem babent, ut 55.56.57.58.59. Est qui, in hymnis inscribitur, ut 60. Eorum uero qui, psalmus Dauidi absq; particula, in finẽ inscribũtur, est Canticum psalmi, 107. tantũ. At qui nec in finem, nec psalmus, sed simpliciter Dauidi inscribuntur, sunt 15.16.31.32.70.81.90.92.94.95.96.100.102.103.136.141.143.144. & ex bis iterum alius canticum babet, ut 95. alius, tituli inscriptionem, ut 15. alij orationem, ut 16.82. alij intellectum, ut 31.100.141. hic filiorũ Aminadam, ut 70. illi laudem cantici, ut 90.92.94. iste laudationem, ut 144. Rursus, qui neq; Dauidis, neque Dauidi inscribuntur, sed alijs assignantur sunt isti. 38.41.43.44.45.46.47.48.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.86.87.91.99.104.105.106.111.112.113.114.115.116.117.118.134.135.145.146.147.148.149.150. Et horum quidam inscribuntur Asaph, quidam filijs Core Asaph & Ætham, quidam filijs Idithum, alij Aggæi & Zachariæ, alij, halleluiah. Asaph sunt isti 72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82. Ex quibus alij inscriptionem habentes, In finem psalmus Asaph, sunt hi. 74.75.76.79.80. alij tantũ psalmus Asaph, ut 72.78.81. alius in bymnis, ut 75. alij canticum psalmi Asaph ut 79.82. quidam intellectus inscriptionem habent, ut 73.77. quidam torcularium, ut 80. ille cõmutandorum, ut 79. hic psalmus cantici, ut 74. Qui per balleluiah inscribuntur, sunt isti, 104.105.106.110.111.112.113.114.115.116.117.118.131.135.145.146.147.148.149.150. Ex his Aggæi sunt & Zachariæ 145.147.148. Qui filijs Core inscribuntur, sunt 41.43.44.45.46.47.48.83.84.86.87. Et ex his alij inscriptionem habent, In finem filijs Core, ut sunt 41.43.44.48.83.84. alij, in finem pro filijs Core, ut 45.46. quidã, psalmus cantici filijs Core, ut 47.86.87. & 88. Intellectus Ætham Israelitæ. Sunt qui inscribuntur, In finẽ Idithum Canticũ ut. 38.61. Qui uero graduum sunt, oẽs sunt cantica, ut 119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133. Ex his Salomoni inscriptus est, 126. Dauidi uero, 130.131.132. Itaq; ista est diuisio inscriptionũ quæ psalmis quibusdam præmittuntur. Omnium uero communes in hoc libro psalmi tantũ sunt, 4.5.6.8.9.10.11.12.13.14.18.19.20.21.29.30.39.40.50.60.61.63.64.65.66.67.72.78.81.108.138.139. psalmus canticum, 4.64. psal. cantici 29.47.67.86.87. Canticũ tm̃ 38.76.95.119.120.121.122.123.124.125.126.127.128.129.130.131.132.133. Canticũ psalmi 65.82.107. Verba cantici 17. Laus cãtici 90.92.94. Laus 144. In hymnis 60.75. In hymnis intellectus 53.54. In hymnis psal

mus.6.66. Intellectus.31.51.52.73.77.88.100.141. Ad inſcriptionẽ tituli. 15.55.56.57.58.
59. Oratio.16.85.89.101. Oratio Moſi homini Dei.89. Ad Salomonẽ.71. Sine nomine
9.65.91.99.101. Halleluiah.104.105.106.110.111.112.113.114.115.116.117.118.134.135.145
146.147.148.149.150. Dauidi ſimpliciter.32.34.35.96.102.103.136.137. A Dauide uero
& reliquis omnibus dicti, & inſcripti, in finẽ, ſunt iſti.4.5.6.8.9.10.11.12.13.18.19.20.21.
22.30.35.38.39.40.41.43.44.45.46.48.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.63.64.65.
66.67.68.69.74.75.76.79.80.83.84.108.138.139. Qui Dauidis tãtũ ſunt proprij, hi ſunt.
25.26.27.36. & 151. Poſt uniuerſam hanc diuiſionẽ: deinceps neceſſariũ eſt ſeparatim
etiã quorundã Pſalmorũ inſcriptiones cognoſcere. Primus quidẽ & ſecundus inſcri-
ptione carent. Tertius uero inſcriptus eſt, quãdo à facie Abſalom filij ſui aufugit, 142.
quãdo filius ipſum perſequutus eſt. Quintus ſuper hæreditate. Sextus & undecimus
ſuper octaua. Septimus ſuper ſermonibus Chuſi filij Iemini. Octauus.80.&, 83. ſuper
torcularibus. Nonus ſuper abſconditis filij 45. ſuper abſcõditis 15. Ad tituli inſcriptio
nem 16. & 85. Oratio 17. quando eripuit eũ Dominus è manu omniũ inimicorũ ipſius
21. pro ſuſceptione matutina. 23. In prima Sabbathorũ 26. antequã ungat̃ 28. In cõſum
matione tabernaculi 29. In dedicatione domus 30. Pro ecſtaſi 31. Intellectus 33. Quan
do mutauit faciẽ ſuã ante Abimelech 35. Seruo domini Dauidi 37. Ad rememoratio-
nem diei Sabbathi 44. Pro cõmutandis, ad intellectum filijs Core. Canticũ ſuper dile
cto 68. pro cõmutandis 79. pro cõmutandis teſtimoniũ ſuper Aſſyrio 50. Cũ ueniſſet
ad eũ Nathan Propheta, poſtq̃ eſſet ad Berſabee ingreſſus. 51. Cũ ueniſſet Doeg Idu-
mæus ad Saulẽ, nunciaſſetq̃ illi ac dixiſſet: Venit Dauid ad domũ Abimelech 52. Su-
per Maeleth 53. Cũ ueniſſent ad Saulẽ Ziphæi, illiq̃ dixiſſent, an nõ eſt abſcõditus a-
pud nos Dauid? 55. Cũ tenuiſſent eũ Philiſtæi in Geth 56. Cũ ante faciẽ Saulis in ſpe-
luncam fugiſſet 58. Cũ miſiſſet Saul qui domũ eius obſeruarẽt, ut occideret eũ 59. Cũ
incẽdiſſet Meſopotamiã Syriæ, & Syriã Sobal, & reuerſus Ioab percuſſiſſet in ualle
Salinarũ duodecim millia 62. Cũ eſſet in ſolitudine Idumeæ 65. Reſurrectionis 69. Ad
rememorationẽ, quod me ſeruauit dominus 70. filiorũ † Adæ, priorũ captiuorũ 61. In
Alias, filiorũ Ionadab — Salomonẽ 65. Ad Aſſyriũ 87. Super Maeleth ad reſpõdendũ 91. Pro die Sabbati 23.
In prima Sabbathi 92. In diẽ ante Sabbathũ 93. In quarta Sabbathi 95. Cũ domus ędifi
caretur poſt captiuitatẽ 96. Quãdo reſtituta eſt ei terra 99. Ad confeſſionẽ 101. Preca-
tio pauperi cũ in anguſtijs eſſet, & orationẽ ſuã ante dñm effũderet 141. Precatio, cũ
eſſet in ſpelũca 143. Cõtra Goliath 151. Pſalmus hic peculiariter Dauidi, & extra nu-
merũ reliquorũ inſcriptus eſt, cũ ſingulari certamine Goliath ſtrauiſſet. De diapſal-
mate quoq; tractãdũ eſt, in quib. Pſalmis illud & quoties in uno quoq; inueniat̃. In 2.
Pſalmo ſemel, in 3. bis, in 4. bis, in 7. ſemel, in 9. canticũ diaſplamatis, in 23. ſemel, in 31.
bis, in 33. ſemel, in 38. bis, in 43. ſemel, in 45. bis, in 46. ſemel, in 47. ſemel, in 48. bis, in 50
bis, in 53. ſemel, in 54. bis, in 56. bis, in 58. bis, in 59. ſemel, in 60. ſemel, in 61. bis, in 65. ter
in 66. bis, in 67. quater, in 74. ſemel, in 75. bis, in 76. ter, in 80. ſemel, in 81. ſemel, in 82. ſe-
mel, in 83. ſemel, in 84. ſemel, in 86. bis, in 88. quinquies, in 93. ſemel, in 139. ter, in 142. ſe-
mel. Sũmatim uero q̃tq̃t p halleluiah inſcribunt̃, et q̃ graduũ ſunt diapſalma nõ habẽt.

Liber XIIII. Prouerbia Salomonis.

SAlomon filius Dauidis, cum regnum patris ſui accepiſſet, à Deo petijt, ut ſapien-
tiam acciperet magis q̃ diuitias, & hoſtiũ ultionem. Hanc cum eſſet adeptus, præ
omnibus mortalibus, qui ante & poſt ipſum fuerũt, ſapiẽs, ac propter ea quæ faciebat
ac dicebat, admirabilis factus, tria millia parabolarũ, & quinq; millia carmmum pro-
loquutus eſt, diſputauitq̃ de omnibus, tam de ijs quæ ex terra proueniunt, q̃ de om-
nis generis animantibus. Scripſit libros, Canonicos tres, Prouerbia uidelicet, Eccle-
ſiaſten, & Canticũ canticorũ, & alterũ pręter iſtos, non Canonicũ, ſicut ante dictũ eſt,
qui Sapientia Salomonis dicit̃. Præſentem autẽ librũ Prouerbia inſcripſit, propterea
quod uerba Sapiẽtũ prouerbia ſunt, uelut ænigmata, quę quidẽ aliud ex ſuperficie, a-
liud uero per allegoriã indicãt. Horũ aũt ſpecies ſunt prouerbia. Ad hũc etenim mo-
dũ diſcipuli Dñi in Euãgelio ſecũdũ Ioãnẽ loquunt̃, qñ dño, cũ antea multa obſcuro
ſenſu loquutus eſſet, tãdẽ dicũt, ecce nũc libere loqueris, & ꝓuerbiũ prorſus nullũ di-
cis, ut intelligas prouerbia nõ aperto, ſed obſcuro ſenſu dici. Quoniam igit̃ tales ple-
runq; ſunt quæ in hoc libro ſunt ſententiæ, ideo titulũ illi, prouerbia fecit. Eſt autem

Inde dicta paroemia, quod præter uias, tales sententiæ conscribi solitæ sint, ad correctionem & doctrinam eorum qui itinera conficiebant: præter uias autem scribebantur: propterea quod non omnes ueritatis sermones capiebant, ut uel ij qui in itinere erant, & affixas uidebant, quæ scripta essent exquirerent, atq; ita erudirentur homines. Paroemiam itaq; ad hunc modum nonnulli definiunt, ut sit dictum parodium, ab uno aliquo ad multa transsumptum. In hoc igitur libro scientia est sapientię & disciplinæ, intellectus sermonum prudentiæ, strophæ uerborum iusticiæ. Verus intellectus ad dirigendum iudicia, & pollicitatio cognoscendarum ex istis parabolarum, dictorum Sapientium ænigmatum, & obscurorum sermonum. Et sunt scientiæ sapientiam ac disciplinã tradentes. Nam & Græci sapientiã pollicẽtur, & hæretici habere se disciplinã arbitrantur. Quapropter iste uerã sapientiã ac disciplinã docet, ne specie ac similitudine sapientiæ quisquã in sophismata Græcorũ & hæreticorũ incidat. Græci nanq; & putantes & dicentes se sapientes esse, stulti facti sunt, hæretici uero eruditos esse se rati, auersi sunt, & peccant proprio iudicio cõdẽnati. Sapiẽs uero si diuina eloquia audierit, sapiẽtior erit. Etenim qui legitima Dei audierit & custodierit, & in disciplina Domini negligẽs nõ fuerit, nec ab ea defecerit, filius sapiẽs euadet, & eruditus factus cognitionẽ Dei cõfestim accipiet. Hac enim Sapiẽtes instituunt: sermonũ uero prudentũ intellectus, doctrina est de solo & uero Deo. Gręcorũ nanq; alij corpus esse dixerũt Deum, alij simulacris etiã ipsum assimilarunt. Hęretici uero & ipsi in ueri Dei cognitione desipuerunt. Propterea Salomon de uera cognitione Dei disserit: Quod quidem exponi in illo nequit: id gloria Dei abscõdit. de prouidẽtia uero illius loquitur, cũ dicit: In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. Et iterum: Diues & pauper alter alteri occurrerunt, utrosq; uero fecit Dominus. &: Conueniunt fœnerator ac debitor, utrosq; speculatur Dominus. &: Sunt enim in conspectu oculorũ Dei uiæ uiri, & omnes circuitus eius speculatur. Iudicium quoq; eius cõmemorat, dicens: Sacrificia impiorũ, abominationes sunt Domini: precationes uero rectorum acceptæ sunt apud eum: & iterum, Domos conuiciatorũ dissipat Dominus, firmat autem terminum uiduæ. Opificium uero illius non simpliciter, sed ob id quod per uerbum, ac sapientiam suã cuncta facit: uerum Deum explanat ac designat, quod pater sit filij. Dicit igitur: Sapientia sua Deus fundauit terram. Et iterum: Dominus fecit regiones etiam inhabitabiles, & uertices habitabiles sub cœlo: quãdo præparabat cœlum, unà cum ipso eram: quando segregabat thronum suum supra uentos, quãdo firmabat ea quæ supra nubes sunt, eram cũ eo cuncta cõponens. Ego eram in qua lætabatur, singulis diebus in conspectu illius deliciabar. Strophæ quoq; uerborũ insunt isti libro. Nam si quis ea mente uerset, reserabit ac inueniet latentem in ipsis sensum. Qualia sunt cum dicit: Ab ęstu seruatus est filius intelligens, at uẽtus dissipãs in messe est filius immorigerus. Et iterum: Solicite cura quę in agro sunt uiridia, & herbam demete, ac fœnum montanũ collige, ut oues habeas ad uestitũ. Et rursus: Si cõuiua sederis in mensa magnatũ, solerter considera quæ tibi proponunt. Et alia cõsimilia. Veræ iusticiæ dictus est intellectus. Quoniã differenter quidam iusticiæ uocabulum accipiunt, alijs dicẽtibus iusticiã esse, si reddat quis quod custodiendũ accepit, alijs uero, si malũ reddatur pro malo, & bonũ pro bono, usu autem uenit, ut huiusmodi definitiones exactæ ac iustæ non sint, (non enim dicendũ est, quo ille me usus est modo, eodẽ utar ego & ipso, pœnas de illo sumã, pro iniuria qua me affecit) ob eam rationem Salomon quę uera sit iusticia docet: eam uidelicet ueram esse iusticiam: si unicuiq; quod suũ est reddatur. Cum primis honora, inquit, Dominũ de iustis tuis laboribus, & primitias illi da, de tuis iusticiæ fructibus. Deinde honora Regem, & parentibus competens repende officiũ, omnibus uero quod æquũ est. Et hic unus est iusticiæ typus. Alter uero est, ut animum suũ quisq; iustificet, ęquabilitatẽ custodiendo, ita ut nusquã in contrariã inæquabilitatẽ declines, sed rationi obtẽperes, ne malo cõsilio quo iuuẽtutis doctrina repudiat, capiaris, sed cũ consilio omnia facias, & cogitationes tuę sint iudicia, ita ut seipsum quisq; iudicet, & cõcupiscẽtiã in omnibus habeat bonã. Vniuersa quippe iustorũ cõcupiscentia bona est, & cõcupiscentia iusti accepta est. Cõtra animositatem uero, Ne sis amicus, inquit, uiro animoso & amico iracũdo ne cohabites.

ταμιεύει ἐπιμέρος

Omnẽ enim irã suã emittit insipiens: sapiẽs uero illã † ꝑ parte cõdit ac supprimit. Qui seipsum ad hunc modũ cõponit, & singulas cuiusq; animæ partis actiones sanas & innocuas custodit, is demũ uerã agniturus est iusticiam. Iudicia uero dirigere principaliter quidẽ est, iuste secundũ legẽ Dei iudicare, ut cũ dicit: Aperi os tuũ uerbo Dei, & sane de omnibus iudica. Pauperẽ uero & imbecillẽ iudicio defende. Qui nanq; iustũ dicit eũ qui impius est, execrabilis est populus, & odibilis inter gentes. Personã em̃ cuiusquã in iudicio reuereri, bonũ nõ est. Hoc quidẽ ex professo dicendũ est: deinde ꝙd in seipsum quoq; iudiciũ hoc dirigit, quo alios quis iudicat, & seipsum probat, dũ se, si irę motũ in se senserit abũdare, reprehẽdit, & si abũdare intellexerit, cõcupiscentiã cohibet, si uero rationis uis obdormierit, excitat, dicẽs: quousq; piger dormis? Hoc nãq; pacto iudicium dirigere discet, si seipsum iuste moderatus, & suijpsius reprehẽsor factus fuerit, nec audiet ab alijs, Qui alium doces, teipsum nõ doces, qui doces, nõ mœchaberis, mœcharis. Quemadmodũ enim qui iter facit, & uiã suam qua ambulat rite dirigit, ad destinatũ finẽ peruenit, ita & qui iudicia dirigit, iustus censebit̃ & sapiens. Dicuntur aũt parabolæ sermones, qui uelut imagines sunt eorũ quæ dicũtur. Ex ipsis nãq; propter similitudinẽ, quod dicit̃, intelligitur. Sic enim Dominus dixit, ut in Marco est: Cui assimilabo regnũ Dei, aut cui parabolę cõparabo illud? Itaq; parabolę sunt quæ secũdum similitudinẽ dicunt̃. Cũ em̃ dixisset: Simile est regnũ Dei, tandẽ intulit: ꝓpterea per parabolas illis loquor. Sunt igit̃ huiusmodi dicta parabolæ, utpote: Sicut defluxus niuis in calore æstiuo tẽpore messis iucũdus est, ita nũcius fidelis ijs qui miserũt eũ. Et iterũ: Sicut uenti, nebulæ, & pluuiæ, ita qui gloriant̃ in dono mẽdaci. Et si qua istis sunt similia. Dicta uero Sapientũ sunt sermones, nullã sophismatũ fallaciã habẽtes, neq; per probabilitatis speciẽ seducẽtes, sed exactè ueri, nec secũdũ dialecticam protasin dicti, sed tanq̃ qui ab ipsis sint cogniti, & uelut ipsorũ sententiæ prolati. Quales sunt, exhilarato corde, floret facies, in mœroribus uero existente, deiecta est ac tristis. Et: Cor rectũ quærit sensum, os uero indisciplinatorum mala cognoscet. Et: Odiũ excitat uictoria, omnes uero eos qui cõtẽtiosi nõ sunt, cõtegit amicitia, Et: Qui causam agendã contẽnit, contẽner̃ ab ipsa: qui uero mãdatũ ueret̃, ille sanus est. Aliorum hominũ sermones, plerunq; amphiboli sunt: Sapiẽtũ uero quales quales sint, ueri sunt, & omni ex parte absoluti, ita ut cõtradici illis nequeat, & alij homines rerũ cognitionẽ ex fine sumũt: utpote, quod peruersus sit qui cuiq; facit iniuriã, & malus qui mœchat̃. Hoc uero cuiuis manifestũ est. At Sapiẽtes ipsa rerũ principia pręduũt, et ueluti symbola motuũ qui in anima sunt prænũciãt, ut quisquis malorũ principia cognouerit, sibi caueat. Qualia sunt de quibus supra dictũ est: Odiũ excitat uictoria, omnes uero nõ cõtentiosos obtegit charitas. Cõtentiosus enim ex odio maliciæ huius principiũ habet. Et nemo cõtentiosum amore prosequẽdũ duxerit. Rursus è cõtrario qui cõtentiosus nõ est dilectionis indiciũ habet. Nec cõtẽtiosum dixerit quisq; eũ qui diligit. Sicut illud, In cõcupiscẽtijs est qui ociat̃, & iracũdus quod agit, absq; cõsilio agit. Significauit em̃ ociosi animã omnis generis cõcupiscentijs esse immersam, & iracundum nullũ rectũ habere cõsiliũ ostendit. Et omnino isti amplius manifestũ faciũt, ꝙd actionis principiũ sint hominis mores & ingeniũ. Vnde & cõmendat eos qui dicũt, quod cõtentionẽ præcedat odiũ, fugã uero cõtentionis dilectio. Et quod ociũ mala uoluptas, iracũdũ uero præcedat temeritas, quodq; cõtẽpti principiũ sit & causa, ꝙd legẽ ipse contẽnit, & quod sanitatẽ præcedat timor Dei. Itẽ quod animæ perditionis principiũ sit os incautũ & temerariũ, timoremq; præcedat linguæ temeritas. Vbi ad hũc modũ singulas dictiones referaris, inuenies ob id esse dictas & scriptas, ut auditis & cognitis malorũ bonorumq; principijs quæ praua sunt fugiamus, quæ bona faciamus. Ænigmata uero & obscuri sermones, ita quidẽ caute sunt positi, ut mœrore afficiant, si quis in illos incidat: ꝓpterea quod nihil manifesti habẽt, & ne suspicionẽ quidem aliquã sensus præbẽt, ubi uerò diligẽter inquisiti fuerint, sensum quẽ habẽt indicant. Quales sunt. Sanguisugæ tres sunt filiæ dilectione dilectæ. Et hæ tres, & quarta, nõ dicũt, satis est. Infernus, & amor mulieris, & terra quæ non saturat̃ aqua, & aqua, & ignis, nunquã dicunt, satis est. Et iterũ: Tria sunt, quæ cognitu mihi sunt impossibilia, & quartũ non cognosco, uia aquilæ uolantis, & uia serpentis supra petram, & uia nauis in

uis in mari euntis, & uiæ uiri in adoleſcentia: & quæcunq; eiuſmodi ſunt ænigmata. Nam licet aliorum cogitationem moueãt, alia tamen ſignificant, & obſcura quidem ſunt, abſconditum uero ſenſum habent.

Liber XV. Eccleſiaſtes.

ET hunc librum ſcripſit Solomon: ſicut ſupra dictũ eſt. Dicitur autem Eccleſiaſtes, quoniam ita hunc nominauit author ipſe qui ſcripſit: in principio ipſius dicẽs: Verba Eccleſiaſtę filij Dauidis Regis Iſrael in Ieruſalẽ, Vanitas uanitatũ dixit Eccleſiaſtes. Varijs uero nominibus uocatus eſt Solomon: Sapiẽs, propterea quod Sapientiæ particeps factus eſt. Prudẽs, eo quod ueritatis in ipſo fuit prudentia. Doctus, quoniã uerã à Domino doctrinã habuit. Eccleſiaſtes uero uocatus eſt, quia ad populum ipſe cõcionatus eſt, & quæ ſpiritus ſunt, loquutus. Videt̃ aũt in hoc libro de naturali theoria philoſophari. Quoniã enim Ægyptij de illa ſuas iam habebãt imaginationes, & Gręci hiſce de rebus fabulaturi erant, ob eã ipſe cauſam impulſu ſpiritus ſancti eos qui de iſtis inquirere conabant̃ cõpeſcit, dicẽs: Non poterit homo inuenire opus quod ſub ſole factũ eſt: quantũuis quærendo fatiget̃, nõ inueniet. Deijcit etiam Ægyptiorum religionẽ circa diuinationẽ ex hominis natiuitate, dicẽs: Qui obſeruat uẽtũ nõ ſeret, & qui adſpicit ad nubes nõ metet, in quibus agnoſci nõ poteſt, quę ſit uia ſpiritus. Sicut oſſa in uentre uterũ geſtãtis, ita nõ cognoſcet opera Dei, qui facit uniuerſa. Deinde & de ſingulorũ theoria tractans, cõſentit, quod de talibus uanè quærat̃, & quod eiuſmodi nihil pariant aliud ꝙ laborẽ. Nõ enim ob illorũ cognitionẽ, ſed ꝑpter uitã, quæ opere ipſo talia exercet pro ſapiẽte quis cõmendatur, & iuſto. Dicit nanq;: Etenim quæcunq; ſcire ſe dixerit ſapiẽs, ea nõ poterit inuenire. Quoniã totũ hoc tradidi cordi meo, & totũ hoc uidit anima mea, quod iuſti & ſapiẽtes, & opera eorũ ſunt in manu Dei. Recte igitur taliũ rerum inquiſitionẽ prætergreſſus, & in cõtemplanda mortalium politia cõſtitutus, cum multos & uarios uideret hominũ caſus, conſtituit, quod prouidentia adminiſtrentur omnia, dicẽs: Curſus non eſt uelocium, nec bellum prudentum, nec ſapientũ panis, nec prudentum opulentia, nec cognoſcentium gratia: quoniam tempus & occaſio ſimul omnibus iſtis occurrunt. Nam ubiq; regnũ habent, etiam in agro iam culto. Neq; enim quiſquã in iſtis cõſilij ſui dominus eſt. Quis enim homo ille eſt, qui poſſit opera ſua retro habito adaptare conſilio? Et quod nihil poteſtatis amplius in hac uita habeat homo, quàm faciendi bonũ & malum, & præparandi opera ſua ad exitum. Nam & qui edit ac bibit, hoc habet ex dono Dei. Vnde ſiue quæratur, quomodo facta ſint quæ uidentur, ſiue pecunia poſſideatur, ſiue in luxu & abundantia quis delicietur: omnia iſta uanitas ſunt uanitatum, & nihil amplius quàm uanitas conſilij & inanis uoluntatis conatus. Per id uero quod iſta uanitatem eſſe dicit, futurorum bonorum æternitatem ſignificat. Quapropter & uniuerſa tranſcendens hortatur, ut æternorum memoriam ſeruemus, & ſciamus futurum aliquando, ut mundus hic præſens finiatur, cum dicit: In die qua commouebuntur cuſtodes domus, & nutabunt uiri potentes, & molentes ociabuntur, & cum quæ finem mundi ſubſequuntur exponit, dicens: Quoniam cuncta quæ fiunt ducet Deus in iudicium, † in omni errato, ſiue bonum, ſiue malum. Per iſta oſtẽdit, quod illud, Vanitas uanitatum, non ad hoc dixerit, ut creaturam criminaretur, ſed ut æterna contemplatus, temporariorum deſiderium admoneret eſſe uanitatem. Et ubi iudicium futurum eſſe docet, innuit fore reſurrectionem mortuorum, & actorum retributionem. Deinde cum dicit, quando ociabuntur molentes, iterum non oſtendit uanam eſſe ipſam creaturam, ſed illam magis inſtruere quoſuis ad pietatem. Siquidem ipſius ordo ac diſpoſitio, de factore ipſo ac creatore prædicatio eſt, in qua ſunt & Prophetæ, & Euangeliſtæ, & Doctores tanquam molentes unicuiq; alimoniam, per doctrinam, uidelicet pietatis ſcientiam, qui molentes tandem in conſummatione ſeculi ociabuntur. Tum enim non docebunt amplius, inſtar molentium, ſed quiſque ſecundum acta iudicabitur.

† ἐν παντὶ παρεωραμένῳ.

Liber XVI. Canticum Canticorum.

ET hunc librum Salomon conſcripſit, ſicut antea declaratum eſt. Totus aũt illi ad finem uſq; myſticè cũ allegoria ænigmatica cõſcriptus eſt. Senſus enim dogma-

Homo enim fuit genitrix dei Maria. Verbi uero, ex Virgine iam carnẽ assumentis, ad precantes se sunt ista. Ingressus sum in hortũ meũ soror mea spõsa, uindemiaui myrrhã meam cum aromatibus meis, comedi panẽ meũ cum melle meo, bibi uinũ meũ cum lacte meo. In propriũ enim hortum, creaturã uidelicet, ingressus carnẽ sibi ex uirgine assumpsit, & homo factus est. Mortale quidẽ corpus erat, uerũ cũ fragrãtia sacrosanctissimi uerbi coniunctũ. Et licet lactis cibum corpori suo admiserit, tamen & uinũ illi perfectionis suæ impertijt. Etẽm quẽadmodũ lac comedit, ita & diuinitatis opera in ipso perfecit. Deinde Verbũ carnem indutũ ueterẽ populũ, ut cui primũ oracula Dei concredita fuerant, ad se uocat cum dicit: Surge, ueni, amica mea, formosa mea, columba mea, quoniam ecce hyems transiit, imber abijt ac profectus est sibi, flores comparuerunt in terra, tempus sectionis aduenit, uox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, uineæ nostræ florentes dant odorem suum. Vbi enim primũ populũ nactus est, umbram illum quæ in lege est ad tempus docuit, & tanq̃ scientem de uoce turturis admonuit. Postq̃ autem Hierusalem ad se uocauit, aduocat deinceps & eos qui sunt ex Gentibus, (unus est enim & Iudæorum & gentium Dominus) cum dicit: Venit de Libano sponsa. De Libano uenit ac profecta est, ab initio fidei. De uertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Hanc enim ab idololatria moribusq; ferinis ad fidem uocat, Illa igitur ex Gentibus uocata & iam compuncta, Verbo ad hunc modum loquitur. Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi quiescas in meridie, ne fiam tanquã oberrans inter greges sodalium tuorum. Etenim per experientiam edocta quàm facilis sit in multis mutatio & inconstantia, pro confirmatione & corroboratione deinceps precatur, ne iterum accidat quod antea perpessa fuerat. Consolatur itaque illam uerbum ac docet, cum dicit: Si ignoras teipsam ò pulchra inter mulieres, egredere ac subsequere uestigia gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorũ. Nemo siquidem deum cognoscere potest, nisi primum cognoscat seipsum. Nam pietas erga deum, sensus est principium. Sensus uero est, non externus ille, sed intellectus animæ, cum fide coniunctus. Hierusalẽ, ubi Gentium uocationẽ cum exacta fide cõiunctã uidit, stupefacta dixit. Quid uidetis in Sunamitide, quæ ingredit̃ sicut chori castrorũ? Non enim ex una gente, sed ex omnibus uenerunt, ꝓpria castra relinquentes, & gladios suos confringẽtes, ac deinceps quæ pacis sunt sapientes. Ecclesia uero ex Gentibus, intelligens querimonias Hierusalem seipsam defendit, quod haud frustra uocata sit, cum dicit. Nigra sum & formosa filię Hierusalẽ sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomõis. Nolite me cõsyderare, q̃d denigrata sum, q̃niã † obtuitus est me sol, filij matris meę pugnauerũt cõtra me, posuerũt me custodem in uineis, uineã meã non custodiui. Nigra sum inquit, at sub ipso sole sum, licet enim præputiata sim, idolis tamen renunciaui, & è domo matris meæ egressa sum, sicut & Abrahã. Eadẽ nanq; prædita sum fide. Et ob eam causam uos oro, ducite me in cellã uinariã, ordinate in me charitatẽ, seruate me in unguẽtis, stipate me pomis, quoniam dilectione uulnerata sum. Nolite pręputiũ attẽdere, sed in charitate me, ò lex & ꝓphetę, suscipite. Et si feritate putida sum, tu me tamẽ instrue, & fragrãtia tua cõfirma. Etenim dilectione uulnerata sum. Propterea adiuro uos filiæ Ierusalem, in uirtutibus ac potentijs agri, si excitaueritis & euigilare feceritis dilectam donec ipsa uelit. Adiuro uos ò patres, nõ aduersus potentias, non enim id licet, sed in potentijs paradisi, ut in illam inspicientes, sicut Adam, ita & me suscipiatis. Nam & ibi nõ erat circuncisio. Nunc Adæ conditio ac fides renouantur. Verbum uero Gentium fide conspecta & probata dicit. Pulchra es amica mea, quàm suauis, & quàm formosa sicut Hierusalem, stupenda, sicut castrorum acies ordinatur. Oportet enim eos qui ex Gentibus sunt nõ esse dispares Hierosolymæ ut fiat unus populus. Hoc aũt fit, quando simul & legẽ honoramus, & in Christũ credimus. Est ẽm unus deus, & legis, & Euangeliorum. Et qui Hierusalẽ assimilatus non fuerit, non efficit̃ uerbi amicus. Hierusalẽ fidẽ filiorum uidens, & uerbi philanthropiam, dicit. Descendi in hortum nucum, ut uiderẽ germina torrentis, num floruerint mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Non cognouit anima mea, imposuit me curribus Aminadã. In hortũ enim nucũ, hoc est, in scripturas ueni, quæ instar nucum sunt, foris duræ, intus spiritales. Vidi quod iungenda sum, uelut in

curru

curru, Gentium uocationi. Coniugatis igitur utrisque populis in orbem terrarũ emissa est prædicatio. Et huius ministri fiunt angeli dicentes, egredimini & uidete Salomonem in corona, qua coronauit ipsum mater eius, in die desponsationis eius, & in die lætitiæ cordis eius. Qui nanque è malicia sua egreditur, immutabilem uerbi & carnis unitatem uidebit. Quando enim uerbi nobiscum per carnis adunationem facta est desponsatio, tunc & de morte uictoriam tulit, quapropter & omnia lætitia adimpleuit. Huiusmodi sunt quæ dialogi in hoc Cantico Canticorum habent, ex quibus poterit quis occasione sumpta, in ipsa libelli lectione quæ secundum sensum coniungenda sunt, similia similibus adaptare.

Liber XVII. Iob.

IOb inscriptus est hic liber, quoniam historiam illius complectitur, quid perpessus sit, tentatus à diabolo & quomodo uicerit, ac pie illatas plagas tolerauerit, rursus omnia duplicata receperit, illustriorque quàm fuerat antea factus, iterum decem liberos adeptus sit. Passus est autẽ cum annorum septuaginta natus esset, ita ut oẽs ipsius anni fuerint 240. Post acceptas enim plagas annos adhuc uixit 170. Vixit autem Iob ante tempora Mosis. Erat enim quintus ab Abraham ex posteris Esau. Venerũt ad eum consolandi gratia, propter plagam quam ferebat, tres amici eius, Eliphas Thæmanorum rex, Baldad Sanchæorum Tyrãnus, & Sophar rex Minæorum, loquutique sunt illi contentiosius & sine commiseratione insultantes adflicto, id quod & in peccatum illis est imputatum, Iob uero deum pro illis precatus est, & condonatum est eis peccatũ. Sunt autem dialogi Iob quos cum amicis habuit, nouem. Eliphas uero ad Iob tres, Sophar duo, & Baldad tres. Et Elius quoque filius Barachiel filij Buziti, semel illi loquutus est. Tandẽ uero dominus illum per turbinem uenti ac nubes appellauit. Et Iob dño secundò cum illo loquutus respondit.

Liber XVIII. Duodecim prophetæ. Osee primus.

ETiam ante hunc fuerunt prophetæ. Nam sub Dauide fuerũt Samuel, Nathan, & Gad. Sub Roboam, Abia, Asa, Achias Silonites, Samęas, Addo, Azarias, & Anani. Sub Iosaphat & Achab, Elias & Elizæus, & qui prophetauit Regi Achab de Syria, & qui seipsum uulnerari fecit & Regẽ Acbab corripuit & Ihu filius Ame & Oziel & Eliada. Verum nulla habẽtur istorum scripta, nisi tantum quæ in Regnorũ historijs & libris Paralipomenon dixisse leguntur. Inter eos uero, qui prophetas cõscripserunt, quorum scripta circumferuntur, primi fuerunt Osee & Iesaias. Sub ijsdem enim Regibus, cùm Iudæ, Oziæ, Ioatham, Achas, & Ezechiæ Regis Iudę, tum Ieroboam filij Ioas regis Israelis prophetarunt. factum est aũt uerbum domini ad Osee, & prophetauit contra Ieroboam & Israelem, contra domum regis, & de interitu Samariæ, corripuitque eos & conclusit sub incredulitate, significans Ecclesiam ex Gentibus, ex qua mulierẽ meretricem accepit, acceptam resipiscere fecit, & ad se subduxit. Prophetauit etiam de Seruatoris aduentu.

Amos Secundus.

ET hic eodem tempore, quod ad prophetandi principium attinet, cũ Osee & Esaia uixit, fuit enim sub Ozia rege Iudaeh & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel, biennio ante terræmotũ. Vidit autẽ quædam & prophetauit cõtra Ierusalem & Samariam & contra Gentes, Damascum, Gazam, Ascalon, Azotum, Accaron, Tyrum, Idumęam, Thœman, filios Ammon & Moab. Arguit oẽs & sub incredulitate cõclusit. Prophetauit etiam contra Amasiam sacerdotem Bethel, è quo regi Ieroboam deferebatur, quasi contra ipsum & contra Samariam, & contra populum prophetaret. Propterea nanque non cessabat prophetando sed confidenter oracula dei denunciabat. Prophetauit etiam de Seruatoris aduentu.

Michæas. Tertius.

Alias, secundus post prædictos

ISte tertius quidem ex prædictis fuit, Nam post Oseam prophetauit. Verũ eodem cũ illis tẽpore uixit. Nam & ipse sub Ioatham & Achas & Ezechia prophetare cœpit, factum est autẽ ad eum uerbum dñi, & prophetauit cõtra Ierusalem & Samariã, & contra prophetas populi seductores, & contra Achab. Prænũciauit etiam aduẽtũ Seruatoris dicens. In posterioribus diebus illustris erit mons domini.

Ioel

Ioel filius Bathuel. Quartus.

AD hunc quoq; factum est uerbum Domini,& prophetauit senioribus & omnibus habitatoribus terræ,de captiuitate terræ & eorum qui in illa erant.Prophetauit etiam de gratia spiritus sancti,& ea quæ per Seruatorem in omnes est effusa.Prædicauit & de ieiunio & pœnitentia,deq; Seruatoris aduentu,& signis,quæ sub eo futura erant.

Abdias. Quintus.

VIsionē iste annunciat contra Idumęā & finē eius, & contra Gentes,quæ Israeli insultabant.Prædicit enim futurum,ut domus Esau à posteris Iacob expugnetur.

Ionas. Sextus.

AD hunc factum est uerbum domini,ut abiret in Niniuē, ibiq; prædicaret, quod post triduū subuertenda esset Niniue. Ille uero prędicationē hanc fugiēs, nauē conscendit,ex qua postea cum urgeret tempestas eiectus,& à cete marino deuoratus est.Post tres autē dies eiecit cete Ionam uiuentem, atq; ita secundo factum est ad eum uerbum domini.Quo facto abijt & prædicauit in Niniue. Illi audita hac prędicatiōe, pœnitentiā egerunt,& amouit ab illis dominus iram suā.Aduentus dn̄i signum ipse in eo quod pertulit factus est, deuoratus à cete,& post triduum saluus redditus.

Naum,filius Elcesæi. Septimus.

ONus de perditione Niniue,librū uisionis prophetat iste, & prædicat quidem de festo, uerum simul de seruatore prænunciat. Reliqua omnia contra Niniuen sunt, & finem ipsius & inimicorum Israelis minantur.

Ambacum. Octauus.

ONus & hic uidit & ꝓphetauit,de captiuitate quidē Hierosolymę precatus est,ac interim de aduentu Seruatoris prędnunciauit.Inuehitur aūt & prophetat contra contemptores.Deinde immixta est precatio prophetæ,Odā adiūctam habens,in qua tria sunt diapsalmata,canente propheta de aduentu Seruatoris & uictoria mortis.

Sophonias filius Chusi. Nonus.

HIc propheta & Ieremias contēporanei fuerunt. Nam uterq; sub Iosia rege Iudah prophetarunt. Factū est aūt ad eum uerbū domini,& prophetauit in Hierusalē & uniuersa Iudæa,prædixitq; diē,in quo demoliēda essent omnia idola,& nemora,futurusq; esset fletus multus ac planctus,prophetat aūt & de seruatore, & de resurrectione eius,quam nostri gratia fecit.Deinde & contra Gazā & Ascalon,& Azoton,& Accaron, & contra Moab & Ammon,& Damascum & Niniuen,& Aethiopas.

Aggæus. Decimus.

POst captiuitatē solutā prophetauit hic propheta in regressu Hierosolymis. Sub Dario rege Persarū,anno regni illius secundo,mense sexto,factū est in manu eius uerbum domini,& prophetauit Zorobabeli,Iesu,& Iosedek ac populo de ædificanda Hierosolyma. Prophetauit etiam de transgressu domesticorū,& uocatiōe Gentiū.

Zacharias filius Addo. Vndecimus.

ET iste in secundo anno Darij prophetauit.At in mēse octauo factum est ad eum uerbum domini,& loquutus est illi angelus dn̄i, & prophetauit contra patres & Hierusalem.Multas autem ac uarias uisiones uidit,& de Seruatore multis locis ꝓphetauit,significauitq;,quod super asino & pullo subiugali uenturus esset.

Malachias. Duodecimus.

HIc quoq; post captiuitatem sub Dario fuit.Onus aūt uerbi domini in manu angeli eius, & prophetauit contra Israelem. Opprobrat autem Israeli transgressiones eius,& accusat illum neglectarum decimarum,& omissæ communicationis cum pauperibus.Prophetauit etiam de die iudicij,& illustratione seruatoris,Heliamq; ante aduentum Seruatoris mittendum prænunciat.

Liber XIX. Esaias filius Amos.

HIc & Osee,sicut supra diximus eodē tēpore uixerūt.Nam & iste sub Osia,& Ioathan,& Achas,& Ezechia regibus Iuda fuit.Accepta autē uisione ꝓphetauit cōtra Iudæam & Hierusalē.Et factū est ad eum uerbum dn̄i. Et plurima pars prophetię eius Euangeliū est de aduētu uerbi dei in carnem, & de passionibus quas nostri gratia suscepit

Totidem nanq; apud eos sunt literarum elementa, sicut diximus. Nunc & de alijs ueteris testamenti libris dicendum est qui etsi in Canone non sunt, leguntur tamen sicut supra declaratum est.

Liber Hester.

SIc uocatur hic liber, propterea quod historiã de Hester complectit, quomodo per illam deus uniuersam Iudæorũ gentẽ iamiam perituram seruauerit, & Aman, qui exitium illius insidiose machinabatur, percusserit. Gesta sunt aũt ista in Susis. Artaxerxes rex abiecta uxore sua aliã in regno suo, quæ omniũ esset honestissima & formosissima, quã in uxorẽ acciperet, quæsiuit. Et inuēta est Hester natione Iudæa. Illi cognatus erat nomine Mardochæus, & ipse in captiuitate, quæ sub Sedechia erat, in eodẽ cũ illa loco constitutus. Rex autem quendam ex aula sua, nomine Aman, in sublime euexerat, iusserat q; illum ab omnibus adorari. Hic cum à Mardochæo, propter deum quem ille colebat, non adoraretur, indigne tulit, & cum cognouisset quod Iudæus esset, regi Artaxerxi persuasit, ut edicto iuberet uniuersos in regno suo Iudæos uno die mensis duodecimi penitus ac funditus perdi. Hoc comperto Mardochæus luctum induit & ieiunauit, atq; ante Hester prouolutus ut ipsa opem ferret precatus est. Hester itaq; præmissis ieiunio & precationibus ad Deum, regali se mundo ornauit, & inuocata etiam (erat autem illicitum inuocatis accedere regem) extra temporis opportuni tatem ad regem ingressa est, sperans precationem opportunitatis loco futuram. Cum insolētiam facti admiratus esset rex, illa in terram præ metu prostrata est. At regis commotionem Deus in suauem affectum & mansuetudinem immutauit, ita ut è solio surgens coniugem prostratam erigeret & metum ponere hortaretur, imo optionẽ daret petendi quicquid uellet. Illa, ut rex cum Aman ad conuiuium suum uenire dignaretur, non semel, sed secundo quoque petijt. Aman præ gaudio effusus ac gestiens, quod dignus haberetur à regina uocari ad conuiuium, adhuc amplius aduersus Mardochæum erigebatur, curabatq; lignum sublime collocari, uolens in eo sequente die suspendere Mardochæum. Rex uero bona quadam prudentia motus noctem illam duxit insomnem, & cum dormire nequiret, iussit sibi commentarios actorum suorũ legi, cumq; legerentur, uentum est ad eum locũ in quo cõscriptum erat beneficiũ regi à Mardochæo factũ. Duos enim Eunuchos regi insidiantes prodiderat & conuicerat coram rege. Hic rex approbans Mardochæi erga se animum quærebat quo nam digno illum honore pro hoc beneficio afficeret. Cum autem mane ad eum ingrederetur Aman, quærit ab illo rex, quo nam & quali honore dignus sit is, qui regem beneficio afficeret. Ad hoc Aman, cum se arbitraretur eum esse, de quo rex quærebat, dignum esse dixit: qui alter rex uocetur. Rex igitur Mardochæum isto honore celebrari, & Aman ante illius faciem præcedere iussit. Hester uero opportunitatem nacta, pro Iudæis orauit. Aman cum rege mœrore affectum & ira commotum propter indignum contra Iudæos facinus uidisset, illo absente reginæ supplicauit, ad genua illius procumbens & adblandiens. Rex cum regressus uideret Aman genua reginæ contingere, suspicatus, quod id turpitudinis gratia faceret, iussit eum in ligno qđ Mardochæo parauerat, suspendi, & edicto statuit, ut Iudæi omnes securitate fruerentur, hostes uero eorum ab ipsis interimerentur. Numerus autẽ eorum qui occisi sunt, fuit 65000. factiq; sunt illis festi dies quartusdecimus, & quintusdecimus mẽsis duodecimi, qui uocatur Ader. Dicitur autem illa dies ipsorum lingua Phrure. Quapropter & Iudæi in illa Aman incendunt, & festum diem agunt salutis ipsorũ memorialẽ.

Liber Iudith.

HOc nomine uocat iste liber, ob eam causam quod historiam de Iudith continet, quomodo per illam deus filios & populum Israel ab Holopherne impugnatos & obsessos saluauerit, Holophernem uero percusserit. Est autem historia talis. Nabuchodonosor Assyriorum rex, cum bellum gereret aduersus Arpbaxad regem Medorum passim ab omnibus gentibus, ad Aegyptum usque auxilia petierat. Cum uero nemo auxilium misisset, sed omnes contradixissent, posteaquam uictoriam esset assequutus, & Arphaxad bello superasset, bellum intulit illis, qui nihil auxilij miserant, misitq; Holophernem aduersum eos cum magno exercitu. Hic alias quidem gentes

omnes bello cepit, & idola ipsarum confregit, Israelitæ uero sese communiebant, nec obediebant Holopherni, neque minis illius perterrebantur. Scripsit autē sacerdos Ioakim ciuibus Bethuliæ, ut uiam Holopherni obstruerent. Per ipsorū enim territorium ducturus erat exercitum. Illi quod iussi erant, uiam Holopherni obstruxerunt. Holophernes igitur aciem belli aduersus eos direxit. Achior uero princeps Ammonitarum consilium dederat Holopherni, ne Genti Hebræorum bellum inferret, propterea quod à Deo protegerentur. Ille indignatus misit eum ad Bethulianos, interitum illi comminatus, si quando Hebræos uinceret. Achior itaque in Bethulia resocillabatur, Holophernes uero ciuitatem obsidebat, & iam aquas illius occupauerat. Hic Iudith, cum siti iam periclitaretur populus, & principes ciuitati tradituri essent, depositis uiduitatis uestibus, (maritum enim mortuum lugebat, & cōtinuo ieiunabat) seipsam instar sponsæ ornauit & multis adhortata primores ciuitatis ne, ciuitatem sicuti iam statuerant post quinque dies hosti traderent, ad Holopbernem egressa est, & tertia post exitum die sua illum sapientia decepit & clam ignorantibus hoc illius militibus capite truncauit. Quo facto fugerunt Assyrij, Israelitæ uerò undequaq; concurrentes in fugam datos trucidarunt, atque ita liberati hostiumq; spolijs direptis, Iudith uictrici, quæcunque Holophernis fuerant, tradiderunt. Ipsa uero Iudith Hierosolymam profecta omnia obtulit Domino, indeq; domum reuersa, pietatis exercitium retinuit, & ad mortem usq; in uiduitate perdurauit. Nemo enim illi nuptias persuadere potuit. Mortua est autem, postquam in uiduitate honeste uixisset, ætatis anno centesimo quinto.

Liber Tobiæ.

TObiæ uocatur hic liber propterea quod historiam illius habet. Erat autem hic de tribu Nephthalim, in captiuitate constitutus, in ciuitate Niniue, misericors & timens Dei. Etenim cum in captiuitate esset, communem panem cum Gentibus non comedit, sed seipsum custodiuit. Erat autem annonæ præfectus apud regem Enemesarum, & deposuit apud Gamaelum in Media decem talēta argenti. Isti Tobiæ studiū erat sepeliendi mortuos ex Iudæis. Huius gratia delatus ad regem Achitelem fuga sibi consuluit. Regressus è fuga, cum mortuos aliquot sepelisset, extra septa obdormiuit, & cum pro more suo apertos haberet inter dormiendum oculos, albuginem illis contraxit, & ab eo tempore uisum amisit. Erat autem in Ecbatanis filia Raguelis cognati ipsius, nomine Sara. Hanc dæmon Asmodæus non permittebat, ut nuptijs potiretur. Occiderat enī iam septem adolescētes, qui illam sponsam acceperant. Propter hanc causam cum uehementer contristata precibus se dedisset, misit illi Deus auxiliatorem Raphaelem archangelum. Tobias igitur cum filio suo Tobia mandasset, ne sibi aliūde uxorem quàm è tribu & cognatione sua sumeret, decem illi talentorum chirograpbum dedit, præcepitq; ut abiret, & peteret ea. Filius autem cum nec uiam nosset, nec hominem ad quem erat proficiscendum, egressus est, ut uiæ sibi ducem quæreret, & Dei prouidentia incidit in Raphaelem qui hominis instar foris stabat, precioq; illum conduxit, eo quod se uiæ huius gnatum esse diceret. Comitatus itaque illum est Angelus in specie hominis, qui Azarias diceretur. Cum autem ad Tigridis usque fluenta peruenissent, uolebat Tobias in illa lauandi gratia descendere, & mox piscis quidam grandis insultum in illum faciebat. Angelus uero iussit illi, ut piscem hunc apprehenderet & in frusta secaret, ex illo epar, cor & bilem desumeret & seruaret. Rogante postea puero, in quem illa usum profutura indicaret, respondit, epar & cor incensa, dæmonia fugant, bilis uero oculorum albuginem repurgat. Huius itaque consilio & cooperatione Tobias isto suffitu dæmonium fugauit, & in superiore Aegypti parte per Angelum ligauit, atque ita Sarrham filiam Raguelis in uxorem accepit. Cum autem apud uxorem hæreret, Azariam tanquam hominem, in Mediam misit, & cum per illum decē talenta recepisset, ad patrem unà cum illo & uxore sua reuersus est. Reuersus uero, oculos patris felle piscis oblinijt, quo facto, deciderunt ab illis squamæ & mox uisum recepit senex. Is cum cæcus fieret, annorum erat 58. cum uero uisum reciperet 66. Tum demū angelus seipsum manifestauit,

manifestauit, quod non homo esset, sed angelus, à deo missus, ut ipsis & Sarrhæ opem adferret. Vbi uero senex factus esset Tobias, filio suo mandauit, ut in Mediam abiret, propterea quod futurum esset, ut Niniue secundum uerbum Ionæ prophetæ subuerteretur. Et uiribus destitutus mortuus est annorum 158. filius uero eius in Mediam migrauit, ubi tandem sepultis socero ac socru, & de Niniuæ subuersione percepta fama, mortuus est annorum 107.

Liber Sapientiæ Salomonis.

SApientia Salomonis uocatur hic liber. Nam & hunc à Salomone scriptum esse dicunt. Cõtinet autem & doctrinam iustitiæ, & instructionem cùm deprauatorum cum integrorum uirorum, ad hæc & prophetiam de Christo. Docet etiam quomodo multo opus sit labore & desyderio ad comparandam sapientiam. Habetur quoque hic de nonnullis naturæ partibus disputatio. Item contra imagines, & illarum sculptores, contra eos qui spem in illis ponũt, & eas adorant ac colunt. Præterea & hymnus adiuncta confessione ac prædicatione mirabilium operationum, quæ Israelitis, corani ipsorum inimicis à Deo impensæ sunt. Igitur ipsa quidem libri huius cõplexio hunc in modum habet, recapitulatio uero in istis est. In procemijs adhortatio iusti est ad pietatem & cultum Dei, & reprehensio impij blasphemi. Ne æmuletis, inquit, antichristos, qui sunt ipsa mors. Vnde factum sit quod impij Dominum gloriæ crucifixerunt, nempe ex eo quod præsens seculum elegerunt, unde & Apostolos persequuti sunt & occiderunt. Quod futuri sint quidam qui legem domini contemnant, quidam uero alij, qui illi sint obtemperaturi. Et quod Deus ne multitudini quidem eorum qui impie agunt, sit parsurus. Etenim unius iusti, Christo credentis, cura est deo, etiam si in adolescentia moriatur. Illa quippe senectus preciosa est, non ea quæ multi temporis est. Et si impius mortem eius qui Christo credit, contemnit, à Christo tamen tales eliguntur, impij uerò ignominiosæ ruinæ tradentur. & grandi condemnatione prosternentur, qui seruos Christi persequuntur, uidentes in iudicio gloriam Christi & suorum, se uerò ad supplicium rapi. Quod diuitiæ nobis cum arrogãtia con tingant. Quæ sit ira Dei super eos qui impie in Christũ delinquunt. Adhortatio etiam ponitur ad principes Israelis, ut Christo credant, imò denunciatio principibus Catholicæ ecclesiæ, quomodo regere debeāt post illius abscessum. Quæ sit sapienda. Nempe filius Dei. Et quomodo uerbum sit caro factum, inque nobis habitauerit. Quoniam & ego, inquit, eadem uobiscum passus sum, homo existens, & iussu Dei disciplinę subditus. De Christo, sapientia dei. Quod omniũ, inquit, ex illa cognitionem habeam. In manu enim illius & nos sumus & sermones nostri. Quæ sit sapientia, & quomodo illa ad homines uenerit. Cum enim unica sit, omnia potest, & cum in seipsa maneat, omnia tamen innouat. Quoniam, inquit, ab adolescentia sapientiam adamaui, omnia bona ex illa accepi, carnalia & spiritualia. Cognita enim magnitudine sapientiæ, postulaui à domino, ut daretur mihi spiritus sanctus, qui me per illã illuminaret, & missus est ut mihi collaboret. Cogitationes nanque mortalium ignauæ sunt. De operibus sapientiæ, quomodo primũ hominẽ custodiuerit, e quantis malis Deus credentes sibi seruet, & quanta illis bona pręstet, ut uidere est in Noe, Abraham, Loth, Iacob, Ioseph, Israelitis, quos è manu Aegyptiorum per Mosen liberauit, & aqua è dura petra excussa potauit. Quomodo in septem gentes uespas dimiserit, & lenitate usus etiam illis postea pœnitentiæ locum dederit, per ista populum instruens, ut benignus esset & humanus, contra elementorum, ranarum, uermiculorum, murium, locustarum, uesparum, serpentum, imaginum ex auro, argento, lapidibus, aut ligno fabricatarum, adoratores. Quod per lignum salus sit credentibus. De sculptoribus uel pictoribus imaginum. Deque omnibus idololatrię malis. De impia religione, & quæcunque illi insunt mala: De figulo, & fictilibus imaginibus. De omnis generis imaginibus, quæ à Gentibus colun tur, inimicissimarum bestiarum, serpentum, catorum & similiũ. Quod pro ranis deus coturnices Israeli miserit. Quod contra morsum serpentum, per æneum serpentẽ cura tus sit populus, inimici uero ipsorum, per locustas & mures occisi. Quod populum an gelico cibo aluerit solidum alimentum pro quacunque uoluptate habente, & ad quemcunque gustum apposito. Quod grandinem cum igne ad corrumpenda germina in

Aegyptios miserit. Quod palpabiles tenebras in Aegyptios demiserit, & quæ illis inerant mala, sanctis uero suis, lucem in Aegypto, & columnam ignis in solitudine. Et quod propter occisos Israelitarum infantes Aegyptiorum primogenitos mors & submersio sustulerit, procq morte primogenitorum, salus Israeli per sanguinem agni concessa sit. Et pro morte iustorum in solitudine, Aaron dominum precibus & incenso placauit, pro morte uero Aegyptiorum in mari rubro fuerit ira Dei absque misericordia, & iter populi insolens. Quod propter inhumanitatē erga aduenas mala ista passi sint Aegyptij, quemadmodū & Sodomitæ. Quod elementa diuino Dei iudicio subsint ad illius imperiū pro arbitrio parata, sicut chorda citharæ in citharis ludenti. In his cōprehenditur omnis facultas sapientiæ Salomonis quā panareton uocant.

Liber Sapientiæ Iesu Syrach.

Hic Iesus filius quidem fuit Syrach, habuit autem nepotem eiusdē nominis Iesum, qui posterioribus temporibus uixit, post captiuitatem, & reuocationem, & post prophetas omnes. Auus huius Iesus, quemadmodū & ipse testatur, uir fuit industrius & prudentissimus. & non solum superiorum ante se sapientum apophthegmata collegit, sed & propria quædā de suo adiecit, multa sapientia & prudentia referta. Cum igitur hunc librum superior Iesus è uiuis discedēs post se reliquisset, Syrach filius eius acceptum, Iesu filio suo reliquit. Is postea scripta ista in unum eumcq per omnia continuum ordinem digesta, sub suo patris & aui nomine Sapientiam uocauit, ut ipso Sapientiæ nomine auditorem alliceret, & ad curam libri huius amanter suscipiendā, hoc amplius permoueret. Continet aūt hic liber sermones prudentiæ, ænigmata & parabolas, ad hæc & pias quasdam ueterum historias, de uiris Deo acceptis & simul illorū preces & hymnum. Præterea de beneficijs quibus populum suum deus dignatus est, & de malis quibus hostes ipsorum abunde puniuit. Hic itacq Iesus cum esset Salomonis sectator, haud minus illo in illustrāda sapientia & pietatis disciplina strenuum se gessit, uere multiscius & existens & dictus. Hanc quidem complexionem, ut ita dicā, habet iste liber, recapitulatio uero ad hunc modum cognoscenda est. In procemio de omnis generis sapientia domini differit, deinde de timore domini, de ira, de metu, decq animo imperterrito, de scientia sapientiæ, de cultu ac reuerentia Dei, de eo quod oporret absque hypocrisi accedere ad Deum. De tentationibus, & patientia, de timiditate & animo deiecto, de lectione domini, de honorandis parentibus. De mansuetudine & æquabilitate animi submissi. De proterua & temeraria libidine de his rebus quærendi, quæ præceptæ non sunt. De præfracto ac duro, decq superbo. De intelligente & indocto. De misericordibus & pupillorum tutoribus, ad amicum obtemperantem & æquabilem. De exaltatione filiorum sapientiæ. De contumacia reproborum. De pudore tam noxio quam utili. De eo quod uerba non debeant operibus præponi, nec quisquam debeat sua sponte docendi officium usurpare. Quod nemo debeat desyderio pecuniarum uinciri, nec putare, quod impune delinquat, etiam si non statim pœnas damus. Est enim Deus lenis ac tolerans: & curandum nobis, ut placetur, non ut in concupiscentia cordis progrediamur. Quod non debeamus quouis uento circunferri. De nugacitate & arrogantia. De uoluptuariorum opinionibus, qui nec credunt nec fidem perfidi merentur. De disciplina Domini, quod in illa ab adolescentia ad senectutē usq persistendum sit. De auditu inutili. Quod amicus prodi non debeat, necq declinari à muliere sapiente. De domesticis, de possessionibus, de libris, de uxoribus. Quod nemini malum facere debeamus, nec dominatum ambire, neque contemnere si peccemus. Quod non debemus mentiri fratri, neque nugari coram senioribus, nec iterare sermonem. De gloria parentum. De reuerentia ac metu dei. De honorandis sacerdotibus, & de curandis male adfectis. Quod cuiusque rei finem prius oporteat prospicere, quàm actionem ordiri, quòd cuiusque sermonis aut negocij postremi euētus prospiciendi sint. Quod uerustorum sapienrum dissertationes contemnendæ non sint. Vnde oriatur scortatio, Veterem amicum non esse deserendum, eo quod similis sit uino nouo nouus amicus. De artifice sapiēte, doctore secreto, & rege indocto. Quod morbum diuturnum expetat

petat medicus, De posteris honorandis, quibusdam uero perfidis. De famulo sapiente, & principe opulento. Quod modica cum sit inter uolucres apicula, fructus tamen illius primas obtineat inter dulcia. Quod absque iudicio & re nondum explorata non sit querulandnm. Quod non oporteat esse curiosum, sed iustum, eo quod Deus est, qui dicat. Quod nihil ex humanis bonis ita constans putari debeat, quod non possit ab uno accersi ad aliū. Quod non sit germane cum quouis homine agendum, sed cum pijs tātum & iustis. Quod mali cauendi sint. Quod nihil sit habendum commercij cum superbis, propter inquinationem quæ ex illorum conuersatione est. Quod præ multis colendus sit proximus, & quod unumquodq; animal diligat sibi simile. Quemadmodum enim nulla communio est lupo cum agno, neq; hyænæ serpenti pax est cum cane, ita neque peccatori cum pio. De parcis, qui nihil largiuntur alijs. Et quod nihil hsbeat contrarij tam in diuitijs quàm paupertate iustum & pium esse. Beatum reputari eum qui ad mortem usque sapienter ac prudenter uiuat, non qui diues sit in hoc mundo. De libera potestate. Quod de apostasia non sit ratio exigenda à domino, eo quod omnia tibi sint apposita. Quod melius sit carere liberis quàm liberos habere malos. Quod nihil deum lateat. De impetu & iudicio dei. Et quod non putandum sit iniquos posse à deo abscondi, aut quod iudiciū eius effugiāt. De creatis, & fictione hominis qua honoratus est à deo. De latione legis. De eleemosyna & pœnitentia. De æquabilitate in responsis seruanda. Non esse uituperandum bonum opus, neque domum aliquam in casu tristi. Quod qui principatum cōcupiscit petulans sit, & in omnibus rebus animo paratiore audacior. Non esse diffluendum luxu, & à quibus abstinendum sit. De custodia mysteriorum. De stulto, de sapientia quæ per parabolas traditur. De uita, de principio, de sapientibus & stultis. De filia audaciæ. De negligentia stulti, de mente dura, & in quibus dissoluatur amicitia. Non esse peccatoribus inconsyderatè loquendum. Non esse postulandum iuramentum. De custodia animæ & corporis. De homine scortatore. De muliere mala & adultera. Prophetia de Christo qui est sapientia dei & filius, fluuijs comparatus. De additione disciplinæ. De fœlicitate numero duario comprehensa. De inferenda plaga & ultione. De mercatorum delicto. De ijs qui rem secretam reuelant. De homine animoso. De uiro loquaci: de fœnore à proximo sumpto, & quod usura non accipienda, sed mutuo dandum sit egeno. De fideiussione proximi. De uita. Quod liberi ad fallaciam non sint instruendi. De sanitate corporis, de cibo, & anima. De doctrina bonorum, quæ filio, uxori, fratri & amico præstātia & principalia haberi debeant. De seruo facinoroso. De insomnijs stultorum. De seductione & multa experientia. De timentibus dominum. De sacrificijs & oblationibus cūm extra iustitiam tum in iustitia factis. De sacrificijs ex auaritia. Contemnendas esse delicias & diuitias. De heluonibus, & inuidis, & insatiabilibus & inordinate uiuentibus. Non esse inebriandum uino, sed quod satis sit bibendū. De exaltato homine moderato. De eloquentia seniorū, & loquentia adolescentuli. De suscipienda disciplina legis, & de iudicijs & iustificationibus. Credendum esse legi. De testamento dei secundum generationem. Et quod hominibus naturæ constitutio eadem sit, uoluntatis uero diuersa, unde benedictionis quidam participes, maledictioni uero nonnulli subiecti sint. De populo electò. Et quod bono contrarium sit malum, & pio peccator. Quibus sit communicandum. Qualis sit ducenda uxor. Quales habendi amici. Quibus utendum consiliarijs. Quos doctores assignet. Cuiq; sciendum esse quid conducat. De honorandis medicis. Quomodo lugendum sit super mortuo. De scriba & agricola sapiente. De uigilijs architecti siue ærarij siue figuli. De custodienda hominis anima. Et de sapientia permanente, & quantum illa assequatur. De præscientia Dei, & conditione mundi. Quod creatura pijs in benedictionē, iniquis uero in maledictionē uertatur. Quod occupatio magna cuiuis homini sit creata, & iugum graue impositum filijs Adæ. Quod quicquid ex terra est, ad terram reuertatur, & quicquid ex aqua, ad mare defluat. De collatione bonorum, & quæ carnalia bona minoris sint momenti. Quæ bona maiora sint & spiritalia. De repetitione uitæ. De morte homini diuiti acerba. De morte pauperis honesti. De non timenda

morte. Quod non fit cum probro uiuendum, sed ratio habenda nominis boni. De disciplina pacis. Quorum gratia sit erubescendum, & de quibus non sit. Quod nunquam sit ponenda cura filiæ uirginis. Quod sedendum non sit in medio mulierum, propter scortationẽ. De opificio domini. De sole, quod admirabilis sit & opus Domini. De luna & astris. De arcu, niuibus, fulguribus, nebula, grandine, terræmotibus, tonitru, pluuia, pruina, caligine, de rore æstiuali, de abysso terræ. De magnifica creatione domini. De beneficijs eius. Epilogus de Enoch & Noe. Epilogus de Abraham & Isaac, & illorum renratiōibus. Epilogus de Iacob & Mose, & quæ ille mirabilia perpetrauit. Epilogus de Aarone & ipsius ministerio & sacerdotio. Epilogus de Dathan, Abiron & Chore. De primitijs primogenitorum, quæ ad Aaronem pertinebant. Epilogus de Phinees filio Eleazari, quod tertio loco celebris post Aaronem fuerit. Quod Dauidi dominus testamentum regni disposuerit. Quod Iesus Naue successor Mosis inter prophetas fuerit. Quomodo in diebus Mosis Iesus Naue & Chaleb filius Iephone fecerint misericordiam & ex duodecim seruati sint. De Samuele, qui post Iesum inter prophetas iudicauit populum. De Nathan Propheta. Encomion in Dauidem regem. Quomodo Salomon sapiens quidem fuerit, tandem uero mulierum adamator euaserit, ast finita ira dei per pœnitẽtiam misericordiam adeptus sit. De Ieroboam & Roboam schismaris in populo authoribus. De propheta Elia, cuius ignis mala consumpsit. De Elizæo propheta & discipulo Eliæ, cuius enā spiritu repletus est. De captiuitate regum Iudah. Quàm animo submisso fuerit Ezechias, & amicus Isaiæ, & occisor Rampsakes. Quomodo liberauerit dominus Israelem per manum Isaiæ, percussis castris Assyriorum. Quomodo Iosias rex fuerit amicus Ieremiæ. De propheta Ezechiele quod in captiuitate Babylonica fuerit. De ossibus duodecim prophetarum. Quomodo Zorobabel & Iesus filius Iosedeck domū domini ædificauerint. Quomodo Neemias muros Hierosolymæ collapsos erexerit. De Enoch, qui inter inclytos cō numeratur. Quod Ioseph cum inclytis fuerit, & populum confortauerit. Quod Sem & Seth celebres inter mortales fuerint. Quod Simō filius Oniæ celeberrimus in summo sacerdotio fuerit. Quod in omnibus istis laudandus sit Deus magnificus. Contra Samaritanos qui Iudaismum, & contra Iudæos qui Christum reprobaturi erant. De Epilogo totius libri. De oratione Iesu filij Syrach nepotis Iesu.

LIBRI NOVI TESTAMENTI.

Primus: Euangelium secundum Matthæum.

HOc nomine uocatur hic liber, propterea quod ipse Matthæus discipulus Domini Euangelium hoc conscripsit. Narrat autem ab initio generationẽ Seruatoris secundum carnem, ex semine Dauidis. Quapropter & ab illo genealogiam ad Christum usq; quadraginta duabus generationibus deducit. Cōtinet etiam baptisma Ioannis, & tentationes quibus in mōte Christus à diabolo tentatus est, & signa & prodigia magna à Seruatore facta, discipulorum electionem, mysterij traditionẽ, quomodo tādem traditus sit Pilato, crucifixus corpore, corpus ipsius positū in monumento, milites uestes eius diuiserint, ipse uero tertia die resurrexerit, discipulisq; præceperit, ut docerent omnes Gentes, & baptizarēt eos, pollicitus illis, quod esse uelit apud eos cunctis diebus, usq; ad consummationẽ seculi. Signa uero, quæ à Christo facta Matthæus narrat, sunt ista. Leprosus mundatus est. Puer Centurionis etiam absens, iubẽte tantū Christo, curatus est. Socrus Petri febricitās sanata est. Vespere facta allati sunt ad eum dęmoniaci, & male habentes, & spiritus eiecit uerbo, alios quoq; ad eum modū curauit. Cęterum Christi generatio describitur. Bonum nūcium ab angelo accepit Ioseph, magi adorāt, descendit Christus in Aegyptū. Infantes occidit Herodes & morit. Christus ex Aegypto reuersus habitat Nazareth. Venit Ioannes baptizās. Auersatur Sadduceos & Pharisæos, Baptizat Christus, & tentatur à Satana, postea cum traditus esset Ioānes uenit Capernaū. Vocat eos qui cum Petro & Iacobo erant. Curat multos, sedet in monte, & loquitur de felicitate ac subdit dicens: Vos estis sal terræ, &, uos estis lux mundi, hortat eos de uitæ conuersatione. Exaggerat præcepta legis, ubi & de dextero

tero oculo dicit, & de studio inanis gloriæ, & de amore pecuniæ, quodq; ponenda sit alimoniæ solicitudo. Non esse nobis iudicandum proximum. Margaritas nō esse proijciendas ante porcos. Exhortatio ad orandum. Eadem de re parabola. De uia angusta, de pseudoprophetis, de custodientibus præcepta. Vbi & parabola domus supra petram ædificatę adiecta est. Descendit de monte & curat leprosum, & puerum Centurionis, ac socrū Petri, cum multis alijs. Scriba prohibetur ne sequatur, & discipulus ad sequendum adigitur. Tempestatem maris sedat. Dæmones inuadunt porcos. Venit Iesus in suam ciuitatem. Curat paralyticum. Vocat Matthæum. Accusant eum Pharisæi, quod cum publicanis manducat, & discipuli Ioannis, quod discipuli eius non ieiunant. Accedit ad eum princeps Synagogæ propter filiolam, & ipse puellam mortuam excitat. Interea sanatur hæmorrhousa. Curantur duo cæci, & mutus dæmoniacus. Vicos circuit Iesus. Mittit discipulos prædicatum, & de multis ad eos differit. Mittit ad eum Ioannes duos ex discipulos suis, quem & laudat. Expostulat cum turbis de Ioanne. Exprobrat ciuitatibus. Confitetur patri. Vocat ad se oneratos. Iter facit per sata. Curat eum qui manum aridam habet. Iudæi de occidendo eo consultant. Secedentem sequitur turba, & curatur. Similiter & dæmoniacus cæcus & mutus, ubi Iudæi dicunt: In Beelzebub eijcit dæmonia. Deinde signum petunt, ipse uero signum longę dedit. Prædicit illis quod à Niniuitis sint condemnandi. Tunc dicit: Quando spiritus immundus egressus est, requiem quærit. Deinde mater quærit illi loqui. Nauim ingressus parabolā dicit de seminante, & causam, propter quam in parabolis loquatur. Parabolam seminantis exponit, & addit alias, de thesauro, de margarita, de agro, de sinapi, de fermēto. Parabolā de agro exponit in domo, & addit aliam de sagena. Beatos pronunciat discipulos, conferens eos uiro patrifamiliâs. Venit in patriam, quādo & offendūtur Iudæi quibus dicit, prophetā non esse sine honore, nisi in patria sua. Auditis quæ cum Ioanne ab Herode gesta fuerant, secedit in desertum locum ubi & 5000. hominum pascit. Discipulos pręmittit nauigio. Reuertitur in montem orandi gratia. Aduenit ad discipulos noctu nauigantes. Petrum ad se sumit, super aquas ingredientem. Venit Gennesaret. Curantur multi. Accusant eum Pharisæi propter neglectum purgationum. Compescit eos, & docet turbas de ratiōe ciborum. Enucleationem dictorum petit Petrus, & Christus ea manifestius exponit. Venit Tyrum unde & mulier Chananæa ad eum accedit. Inde ad montem, iuxta mare. Curat hic multos, cibat 4000. uirorum. Venit Magdala. Quærunt signum Iudæi. Ipse uero relictis illis transfretauit. Panes discipuli per obliuionem non sumpserant. Loquitur illis de fermēto Pharisæorum. Egreditur Cæsariam. Interrogat discipulos de seipso. Cōfitetur eum Petrus. De passione sua prædicit, & Petrum increpat, iubetq; crucem tollere, si quisquam uelit se sequi. Loquitur & de secundo suo aduentu. Ascendit in montem, ubi & transfiguratur. Vbi descenderat, discipuli interrogant & discunt de Heliah. Adducitur illi lunaticus & curatur. Exprobrat discipulis. In Galilæa illis de passione sua loquitur. Accedunt ad eum in Capernaū, qui didrachma accipiebant. Percontantur discipuli, quis ipsorum sit maior futurus. Tunc aduocato ad se paruulo dicit: Quicunque offenderit unum ex paruulis istis, &c. Et si oculus tuus, & manus tua offensaculo tibi fuerint. Et, ne contemnatis unum ex paruulis istis. Subiungitur parabola centum ouium, & illud. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum. Item: Si duo ex uobis consenserint: quodcunq; petierint accipiēt. Petrus post ista dicit. Quoties peccabit in me frater meus. Succedit parabola eius qui decē millia talentorū debebat. Venit in Iudęā. Curat multos. Exponit causam diuortij. Loquit̃ de generibus Eunuchorū. Benedicit paruulis. Accedit ad eū diues qdā. Interrogāt discipuli, qs saluari possit. Tūc dicit illis, Sedebitis sup sedes duodecim. Et q reliquerit domū, & q̄ sequunt̃. Subdit̃ parabola operariorū. Ascēdit Hierosolymā, & loquit̃ discipulis de morte sua. Vxor Zebedęi petit primatū filijs suis. Zelo mouent̃ Apostoli, & erudiunt̃, Curant̃ duo cęci è Iericho, subiūgit̃ historia de asina. Ingredit̃ tēplū, eijcit uēdētes, curat accedētes ęgrotos. Pueri hymnū cōcinūt. Egredit̃ Bethaniā, & cū regrederet̃ Hierosolymā arefacit ficū, dicitq; discipulis: Et si monti isti dixeritis, proijcere in mare, fiet, & quicquid credētes petieritis accipietis. Interrogāt eū sacerdotes dicētes: In qua potestate ista facis, & ipse uicissim

Ingreditur templum & uesperi exit in Bethaniam. Accedit ad ficum. Eijcit è templo uendentes. Vesperi egreditur ciuitatem. Admiratus Petrus arefactam esse ficum. Adhortatur discipulos Iesus, ut credant. Iubet, ut peccata proximo remittanť. Regrediturˀ in ciuitatem. Interrogant eum Iudæi, in qua potestate hæc faciat. Ipse uicissim eos interrogat de baptismo Ioãnis. Parabolã dicit de uinea & de malis agricolis. Postea de cẽsu, de septẽ fratrib. Quęstionẽ mouet scriba de primo legis mãdato, & responsionẽ Christi cognitã probat. Christus cõtra interrogat de seipso. Post ista disputat cõtra pharisæos & de duob. obulis uiduæ. Egressus è tẽplo subuersionẽ illius prædicit. Discipuli de tẽpore subuersionis interrogãt. Prędicit illis multa. Venit Bethaniã ad Simonẽ leprosũ. Hic effundiť unguentũ. Paciscitur Iudas cũ Iudęis. Mittunť discipuli ad instruendũ pascha. Arguit Iudã. Tradit mysteria. Egrediť ad montẽ oliuarũ. Discipulis prædicit, q̃d offensaculũ passuri essent, & Petro, quod negaturus se esset. Precatur ad patrem, deinde capitur. Petrus abscindit auriculam serui. Adolescens nudus aufugit. Ducitur Iesus ad Caipham. Statuunt aduersus eũ testes. Cõfitetur se esse filium dei. Negat Petrus. Ducitur ad Pilatum Iesus. Crucifigitur. Erat ibi Maria Iacobi minoris, & Magdalena & Salome. Ioseph accipit corpus Iesu. Venerunt mulieres ad sepulchrum post sabbatum, aromata auferẽtes. Vidẽt angelũ in monumẽto, & perterrefiũt. Post resurrectionẽ Christus apparuit Marię: è qua septẽ dęmonia eiecerat. Hęc dixit ad discipulos quę uiderat. Illi uero non credũt. Postea apparuit duobus in uia, deinde & undecim discipulis, quibus etiam incredulitatem exprobrauit. Et misit eos prædicatum & baptizatum, & potestatem dedit faciendorum signorum. Post ista assumptus est.

LIBER TERTIVS. Euangelium secundum Lucam.

HIstoriã generatiõis Ioãnis scribit, deinde & Christi. Quędã etiã de Symeone. Anna cõfiteť dño. Iesus in tẽplo manęt, inscijs parẽtibus. Ioannes baptizat. Baptizatur et Christus, cũ annorũ esset 30. Recẽsenť ipsius maiores. Duciť in solitudinẽ. Venit Nazareth, legit in synagoga. Dicit ad Iudęos de uidua ad quã diuertit Elias, & de Neeman leproso, & uolũt eũ præcipitẽ dare. Venit Capernaũ. Curat dęmonio laborãtẽ, & socrũ Petri, aliosq; multos. Egreditur in solitudinẽ, uenit in terrã Genesareth, ascẽdit nauim Petri, ubi & rete scissum est. Perterrefactus est Simon. Curat leprosum, deinde & paralyticũ. Vocat Leui apud quẽ & mãducat. Accusať à pharisæis ob eã causã, & q̃d discipuli ipsius nõ ieiunabãt. Ambulat in sabbato secundo primo per sata. Altero sabbato curat eũ qui manũ habebat aridã. Elegit duodecim. De fœlicitate pronũciat. Deplorat diuites & ridẽtes. Adhortať ad dilectionẽ. De nõ ulciscẽdo proximũ. De benignitate. Nõ esse nobis iudicãdũ. De impertiẽdo. Parabolã dicit de arbore, & de sermones suos custodiente, q̃d is similis sit domui fundatæ supra petrã. Venit Capernaũ. Accedit ad eũ centurio orans pro seruo suo. Excitatur filius uiduę. Mittit ad eum Ioannes discipulos suos. Accusat turbam Iesus de Ioanne. Comparat eam generationem pueris inter se acclamantibus. Ingreditur domum pharisæi. Ecce mulier peccatrix accedit ad eum habens alabastrum. Reprehendit hoc factum pharisæus. Parabolam ad eum dicit Iesus de duobus debitoribus. Deinde circuit per ciuitates & uicos. Sequũtur eum mulieres quas curauerat. Parabolam dicit de seminãte. Venit ad eum mater eius. Nauigãt cum eo discipuli. Oritur tempestas. Veniũt in terram Gadiranorum. Legio malorum spirituum irruit in porcos. Iairus orat pro filia. Sanatur hæmorrhousa. Excitat mortuã puellam. Emittit duodecim discipulos. Audit de eo Herodes. Secedit in solitudinẽ Iesus. Pascit turbas. Interrogat discipulos dicens. Quẽ me esse dicunt homines. Petrus confitetur. Mandat illis silentium. Passionem ac resurrectionẽ suam prædicit. Monet, ut seipsum abneget, si quis post se uenire uenire uelit. Transfigurať. Descendit de monte. Curat lunaticum. Dicit se passurum. Quærunt discipuli, quis inter eos maior sit. Iesus uero docet eos, deinde dicit. Qui non est contra uos pro uobis est quod de eo dicit, qui in nomine suo dęmonia eijciebat, & se nõ sequebať. Samaritani nõ receperunt eũ, uolenẽ in ciuitatẽ ipsorum ingredi. Discipuli uolunt ignem cœlitus deposcere super eos. Iesus uero corripuit eos. Quidã illum sequi uolẽs, prohibeť. Alius uero admonitus ut sequať, tergiuersatur. Tunc dicit. Nemo mittit manũ suã ad aratrũ, & post tergũ respectat. Designat 70. discipulos, & emittit eos binos ac binos, hortatus ne quicq;

sepulchrum, sed neminem inueniunt. Intelligunt à duobus angelis, quod resurrexerit. Nunciant hoc discipulis. Illi non credunt. Petrus ad monumentum currit, & ut mulieres dixerunt, inuenit. Apparet Christus duobus existentibus in itinere. Illi reuersi ad discipulos audiunt dominum apparuisse Simoni. Mox stat in medio eorum. Stupefiunt discipuli, ostendit eis cicatrices, & comedit coram eis. Eductis autem illis in Bethaniam, in cœlos assumptus est.

LIBER QVARTVS. Euangelium secundum Ioannem.

Diuinitatem Christo adscribit. Narrat de Baptista & de Christo, illiusq; incarnatione. Ad se missis respondet Baptista. Postero die iterũ testatur de Christo. Adhærent huic qui cum Andrea erãt. Petrum ducit Andreas ad Christum. Postero die egressus in Galilæam uocat Philippum. Testimoniũ huic dat Iesus. Nuptiæ fiunt in Chana. Post has uenit Capernaum. Ascendit Ierosolyma in festo paschatis, eijcit è templo uendentes columbas. Multi credunt in eum. Loquitur Nicodemo. Venit in Iudæam. Baptizant ipsius discipuli. Nũciatum est hoc Ioanni. Audito Iesus, notum factum esse pharisæis, descẽdit in Galilæam per Samariam. Succedunt ea quæ cum muliere Samaritana facta sunt. Credunt in eum Samaritani. Venit Iesus in Chana. Accedit ad eũ Regius quidam, filij gratia. Redit Ierosolyma. Sanat eum sabbato qui annos 38. paralyticus fuerat. Quærunt eum Iudęi ad occidendum. Dicit eis, quod à deo missus sit. Transfretat mare Tiberiadis. Erat autem Pascha. Pascit turbas. Volunt eum creare Regem. Secedit in mõtem. Discipuli nauigant Capernaum. Huc & Iesus uenit, & turbæ. Disserit illis de mysterijs. Illi uero non ferentes quæ dicebantur, retro cedunt. Dicit duodecim Apostolis, An & uos uultis abire? Petrus respondet uerba uitæ æternæ habes, ad quem abibimus? Cum esset festum tabernaculorum hortantur eum fratres, ut ascẽdat in templum. Ipse uero tandem ascendit, & quærunt eum Iudæi, atq; indignantur quod in sabbato cæcum curauerat. Disserit de paracleto, & alij credunt, alij nõ credunt. Reprehenduntur ministri à principibus Sacerdotũ quod non cepissent eum. Disputat cũ eis Nicodemus, illi uero compescunt eum: Iesus rursus disputat cum eis ipsi contrà uerba eius subuertere conantur. Subijcitur de muliere super adulterio accusata. Iterum ad eos loquit̃ dicens: Ego uado, quo uos uenire nequitis. Ipsi uero putãt, q̃d seipsum uelit interficere. De modo mortis suæ prædicit, & multi in eũ credunt. Ad hos dicit, Si manseritis in sermone meo, ueritas liberabit uos, & alia multa. Dicunt ad eum Iudæi. Samaritanus es, & dæmoniũ habes. Vicissim ille multa ad eos disserit, inter quæ & hoc dicit. Anteq̃ Abraham fieret, ego sum. Tunc eum lapidibus obruere uolebant, ipse uero digressus ab illis, curat cæcum luto. Post ista disputat de ouibus & pastore per ianuam in ouile ingrediente. Schisma oritur inter Iudæos. In festo dedicationis ambulat Iesus in porticu Salomonis, interrogant eum Iudęi, an ipse sit Christus. Vbi uero hunc se esse dicit, tollũt lapides, ut iaciãt in eũ. Rogat huius facinoris causam. Veniunt ad capiendũ eum, Sed nõ possunt. Abit in eum locũ ubi baptizauerat Ioannes. Mittunt ad eũ, quæ cũ Martha erãt, propter Lazarũ. Volentẽ ire in Iudæã, prohibẽt discipuli. Venit Bethaniam, Excitat Lazarũ. Iterũ de occidẽdo illo cõsultant Iudæi. Caiphas prophetat. Secedit Iesus in solitudinẽ Ephraim, Iudæi inrer se disceptãt, num uenturus sit ad diẽ festũ. Ante sex dies paschę uenit in Bethaniã. Hic cœnantẽ unxit Maria, quã rẽ indigne fert Iudas. Hũc cõpescit Iesus. Veniũt ad eũ in Bethaniã Iudęi. Occurrũt illi turbæ cũ ramis palmarũ, cũ peteret Ierosolyma, & sederet super asello. Gręci petũt uidere eũ. Parabolã dicit de grano frumẽti, & de illis qui mortẽ metuunt. Subdit, Pater glorifica filiũ tuũ. Et uox facta est de cœlo. Turba putat tonitruũ insonuisse. De modo mortis suæ pręddicit. Adhortat̃ ad fidẽ. Illi uero nõ credũt, ut sermo, inq̃t, Esaię impleret̃. Lauat discipulos, arguit Iudã. Ille accepta buccella, noctu egredit̃, Ad discipulos post abitũ illiꝰ disserit, Pręcipit illis dilectionẽ. Petro futurã negationẽ pręddicit. Philippus petit uidere patrẽ. Pręddicit eis de paracleto. Et de multis alijs loq̃t̃. Accusat Iudęos. Discipulis pręddicit futurã tribulationẽ, deinde iterũ iucũda et rursus tristitia. Orat ad patrẽ. Venit in hortũ & capit̃. Petrus ãputat auriculã serui. Ducũt Iesũ ad Annã. Discipulꝰ aliq̃s Petrũ introducit in aulã. Minister Iesũ pcutit. Dicit ad hũc, si male loquutꝰ sũ &c. Mittũt eũ ad Caiphã. Petrus negat. Ducit̃ Iesus ad Pilatũ. Crucifigit̃. Titulũ ei imponũt. Stãt iuxta crucẽ mater, et soror matris eius Maria Cleopha, & Maria Magdalene. Matrẽ cõmẽdat Ioanni

Ioāni. Corpus eius sepelit Ioseph. Nicodemus adfert aloes & myrrhæ libras centū. Venit Maria Magdalenę uidet sepulchrum uacuum. Vocat Petrum & Ioannem. Hi abeunt uisum, & iterum secedunt. Maria uidit angelos, & postea Iesum ipsum, qui ei & loquit. Postea aduenit ad discipulos cum fores essent clausę, & dat illis spiritum sanctum. Deinde loquitur Thomæ qui non crediderat. Rursus apparet discipulis ad mare Tiberiadis, ubi & multitudinem piscium ceperunt, & comedit cum eis. Petro mandat, ut oues suas pascat, prædicitq; illi mortem qua moriturus erat, ac iubet ut se sequatur.

LIBER QVINTVS. Acta Apostolorum.

HOc nomine uocatur hic liber, propterea quod simul cum alijs etiam Apostolorum acta continet. Qui uero illa exponit, Lucas est Euangelista qui & librum hūc cōscripsit. Est enim una cū Apostolis peregrinatus, & maxime cum Paulo, & quæ exacte cognouit, literis mandauit. Narrat autem hoc libro, quomodo angelorum mysterio dominus assumptus sit: Effusionem spiritus sancti in die Pentecostes super Apostolos, & omnes eos qui tum præsentes erant, factam: constitutionem Matthiæ in locū Iudæ proditoris, & designationem septem Diaconorum, ac Pauli electionem, & quæcunq; ille passus est, & quomodo tandem Romam cum illo profectus sit. Duodecim autem Apostolorum nomina, sunt ista. Primus Simon, qui uocatur Petrus. Deinde Iacobus filius Zebedæi, & Ioannes frater eius, Andreas frater Petri, Philippus, Thomas, Bartholomæus, Matthæus, Iacobus filius Alphæi, Simon zelotes, Iudas Iacobi, qui & Thaddæus dicitur, & Iudas Iscariotes, qui prodidit dominum. Sed in huius locum, postquam dominum prodiderat ac perierat, constitutus est ab Apostolis Matthias & connumeratus cum undecim reliquis, duodecimus deinde uocatus est & Paulus, instrumentum electum, missusq; & ipse cum Barnaba, ad prædicandū Euangeliū domini gētib. circūquaq;. Postea constituti sunt & septem diaconi ab Apostolis, quorum hæc sunt nomina. Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas & Nicolaus. Horum itaque Apostolorum & diaconorum acta exponit Lucas, & quæ ab illis edita sunt signa, quæ ista sunt. Petrus & Ioannes claudum ex natiuitate, in porta speciosa sedentem, in nomine domini curarunt. Petrus Ananiam & Saphiram uxorem eius coarguit, quod suffurati fuerant de precio agri, & promissionem erga deum factam defraudarant, ob quam causam & e uestigio mortui sunt. Petrus Dorcada, uita defunctam in Ioppe precibus suis è mortuis excitauit. Petrus uas plenum omnis generis animātibus, cœlitus demissum uidit: Vmbra Petri, ægrotos quos contingebat, sanauit. Petrus cum in carcere ligatus seruaretur, per angelum, inscijs militibus, liberatus est. Et Herodes uermiū esca factus expirauit. Stephanus prodigia fecit & signa. Philippus eunuchum, Esaiæ prophetiam legentem, accessit, & baptizauit. Idem Philippus multos malos spiritus in Samaria eiecit, & claudi ab illo ac paralytici curati sunt. Paulus cum appropiaret Damasco, uisionem uidit, & mox Euangelij præco factus est. Paulus cum esset Lystris Ænæam ex utero claudum, in nomine domini curauit. Paulus per uisionem in Macedoniam uocatus est. Paulus mulierem habentem spiritū Pythonicum purgauit. Paulus & Silas Philippis in custodiam coniecti, & pedes eorum ligno constricti sunt. In medio autem noctis terræ motus factus est, & soluta sunt eorum uincula à corpore. Pauli sumpta sunt sudaria, quæ ægrotis ac dæmoniacis imposita curationem attulerunt. Paulus in Troade cōstitutus Eutychum è fenestra prolapsum ac mortuum, excitauit dicens: anima eius in ipso est. Paulus in Cypro Magum Elyman compescuit qui & cæcus effectus est. Paulus cum Romam nauigaret, tempestate iactatus est ipse & quotquot cum illo in naui erant, noctes ac dies quatuordecim. Et cum uniuersi mortem expectarent, adstitit Paulo dominus dicens: propter te largitus sum istis quos tecum habes, ut uiuant, atq; ita seruati sunt. Paulū cum è naui egressus esset, uipera momordit, putatūq; est ab omnibus, quod moriturus esset, cum uero illæsus permaneret, arbitrati sunt eum esse deum quendam. Patrem Publij in Insula dysenteria laborantem impositis manibus sanitati restituit Paulus, & simul alios multos in eadem insula ægrotos curauit.

Liber

Liber sextus continens Epistolas Catholicas septem. Quarum prima est Iacobi.

AB authoribus suis, & ipsæ nomina sortitæ sunt. Hanc enim Iacobus ad dispersas duodecim tribus in Christum credentes scripsit. Scripsit autem eam more & genere docendi, docens eas de tentationum discrimine, quæ nam à Deo, quæ uero ex proprio cuiusque mortalium corde sint. Et quod non uerbis tantum, sed & ipso opere ostendenda sit fides, quodque non auditores legis, sed factores iustificentur. Præcipit etiam de diuitibus, ne illi pauperibus in ecclesiis præferantur, sed magis increpentur tanquam superbi. Tandem, ubi adflictos consolatus, & ad tolerantiam usque ad iudicis aduentum seruandam adhortatus est, deque patientia ex ijs quæ Iob acciderũt admonuit, præcipit ut seniores uocentur ad ægrotos, studeaturque, quomodo errantes ad ueritatem conuertantur, eò quod merces huius apud dominum sit remissio peccatorũ, atque ita terminat Epistolam.

Secunda Petri Apostoli.

ET ista ab eo denominata est, à quo est scripta, Petrus eñ docendi gratia Epistolã hãc Iudęis ad Christianismũ cõuersis, in dispersione constitutis scripsit. Postquam eñ ex Iudæis multi crediderunt, confirmat eos. Et primũ quidẽ exponit ac declarat, quod fides in Christum à prophetis prænunciata, & per eosdem significata sit redemptio quæ est per sanguinem eius, & quod ipsis ac Gentibus omnia sint per Euãgelium annunciata, in quæ angeli quoque prospicere desyderant. Deinde postquam consuluit, ut digne conuersentur eo, qui ipsos uocauit, admonet ut regẽ honorẽt, & mulieribus simul ac uiris denunciat, ut unanimes sint. Et ubi ad mores honestos adhortatus est, significat illis, quod & inferis innotuerit à domino prædicatio salutis, & resurrectionis, ut & ij, qui antea mortui sunt, resurgant & iudicentur quidem in corpore, gratia uero resurrectionis persistant. Et quod finis omnium appropiauerit, omnesque parati esse debeant ad dandam Iudici rationem. His dictis finit Epistolam.

Tertia & ipsa Petri.

PAri modo & ista, ab eodem conscripta, eiusdem nomẽ præfert. Nam idem Petrus & hanc ad eos scripsit, qui iam crediderant. Est autẽ hæc Epistola, refricatio priorum. Cum enim cognouisset cito futuram corporis sui resolutionem, diligenter hoc egit, ut omnes admonerentur eorum de quibus antea per Euangelij doctrinam erant instructi. Et primum quidem de fide disserit, & ostendit, quod à Prophetis illa sit annunciata, & quod ꝓphetiæ de Saluatore, non sint humanę, sed à Deo prenũciatæ. Deinde denunciat illis, ne seductores attendant, illorum perditionem futuram prædicẽs, quemadmodum & de angelis transgressoribus pœna sumpta est. Significat autem hac Epistola futuros dies, quibus illusores passim circuituri sint, conaturique ut aliquos seducant, dicentes, quod inaniter à nobis prædicatur aduentus Seruatoris futurus, eo quod is cum semper prædicatur, nondum tum uenerit. Ab his igitur abstinere præcipit docens, ne moræ gratia animum despondeamus, propterea quod nihil tarditatis uniuersum tempus gignat apud dominũ, uno die instar mille annorũ existẽte, & mille annis instar unius diei. Affirmat simul & declarat, cito futurũ domini diem præcipitque omnibus, ut ad illius aduentum parati sint in bonis operibus, & amplectantur quę ab Apostolo Paulo scripta sunt, nec aures accommodent his qui ea calumniantur, quandoquidem idem & uniuersas diuinas scripturas calumnientur. Postquam igitur quosuis admonuit ac docuit, ut ista futura sciant hortatur, ne quisque à fidei scopo aberret, atque ita finit Epistolam.

Quarta Ioannis.

HOc nomine uocatur & ista, propterea, quod à Ioanne Euangelista scripta est, ut commonefaceret eos, qui iam in dominum crediderant. Et primũ quidem perinde atque in Euangelio, ita & in hac Epistola de uerbi diuinitate disserit, ostendens illud in deo semper esse, ac docens, patrem esse lucem, ut uerbum ita cognoscamus ex patre esse, tanquam fulgorem è luce. Disserens autẽ de diuinitate uerbi, exponit fidei nostræ mysterium non esse rem nouitiam, sed esse sempiternum ab initio, nunc uerò manifestatum in domino, qui uita est sempiterna & uerus deus. Causam etiam, ob quam

uerbum ad nos uenerit &apparuerit, ponit, Hanc uidelicet, ut opera diaboli dissolueret ac nos à morte liberaret, efficeretq; ut patrem agnosceremus, & filium Dominum nostrũ Iesum Christum. Scribit igitur ad quãuis ætatem, ad pueros, ad adolescentes, ad senes, quod deus innotuerit, diabolica uero operatio deinceps deleta morte deuicta sit. Quod reliquũ est per totam epistolam, dilectionẽ docet, uolens, ut nos inuicẽ alius alium diligamus, propterea quod & Christus dilexit nos. Differit itaq; de differẽtia timoris & dilectionis, filiorũ dei & filiorũ diaboli, de peccato mortali, & non mortali, de differentia spirituũ, discernitq;, quis nam spiritus ex deo, quis uero seductionis sit, & quando cognoscamur filij dei, quando uero diaboli, Item cuius peccati gratia orandum sit pro his qui deliquerũt, & pro quo non sit. Et quod uocatione indignus sit, nec Christi esse dici possit qui proximũ non diligit. Vnitatẽ etiam filij cum patre ostendit, & quod qui filium negat, nec patrẽ habeat: decernit quoq; in hac epistola, quod sit proprium Antichristi, nempe hoc, si dicat Iesum non esse Christum, ita ut quasi ille nõ sit, seipsum mentiendo dicat esse Christũ. Hortat aũt per totam epistolam dño credentes, ne animo sint abiecto, si odio habeant in hoc mundo, sed magis gaudeãt, ob id qđ odium mundi huius declaret credentes migrasse ex hoc mundo, & posthac conuersari in cœlis. Et in calce epistolæ iterum admonet, filium dei esse uitam ęternã ac uerum deum, & ut illi seruiamus, nosq; ipsos à simulacris custodiamus.

QVINTA. Et ipsa Ioannis.

HAnc senior factus Dominæ scribit et liberis eius. Est aũt argumẽtũ epistolæ tale. Cũ uideret liberos huius recte in fide conuersari, multos aũt seductores circuire qui dicerent, aduentũ Christi in carne non esse factum, epistolam hanc scribit, & principio quidem laudat, quod liberi eius bene cõuersarent, deinde docet, fidei nostræ mysterium non esse recens. Hortatur iterum ad dilectionẽ, & ut maneant in doctrina, quę ipsis erat tradita. Deinceps docet eos, Antichristũ esse, qui Christũ in carne non uenisse dicat. Denunciat aũt illis, ne eos qui huiusmodi sunt in domum suam quisq; recipiat neq; salutem illis dicat, atq; ita terminat epistolam.

SEXTA. Et hæc Ioannis est.

ISta quoq; Ioannis est, ut & inscriptio habet. Missa est aũt ad Gaium. Et primũ quidẽ laudat eum propter testimonium hospitalitatis, quod habebat ab omnibus, hortaturq; eum ut in proposito persistat ac fratres recipiat ac deducat. Accusat autẽ Diotrephen, quod is nõ solum nihil præbebat pauperibus sed etiã alios prohibebat, ac multa nugabatur. Tales alienos esse dicit à ueritate, neq; cognoscere deum. Demetrium uero laudat, optimum illi testimonium impendens.

SEPTIMA. Iudæ

HAnc Iudas epistolam quemadmodũ & inscripta est, illis scripsit qui iam crediderant. Est aũt argumentũ eius tale. Cum quidam subingressi docerẽt, adiaphoron esse peccatũ, etiã eorum, qui dñm negant, necesse habuit, ut scriberet & cautos redderet fratres. Et initio quidẽ hortatur eos ut certent atq; in tradita sibi fide maneant. Deinde abijcit tales, tanq; seductores, & denunciat ne prorsus ullam cum ipsis cõmunionẽ haberent, scientes, nõ esse satis, uocatos esse, nisi etiam digne ambulẽt ista uocatiõe eò quod & priorẽ populũ dñs ex Ægypto eductũ, cum in fide uideret nõ persistere, perdiderit, & angelis ordinẽ suũ non custodientibus nõ pepercerit. Hac ratione secedendum esse è talibus. Et Michaelẽ nanq; Archãgelũ nõ sustinuisse blasphemiam diaboli. Docet itaq; perditionẽ istorũ sicut Sodomitarũ futurã. Post hæc adhortatus ad bonos mores, & fidei stabilitatẽ à dño apprecatus, claudit epistolam.

Liber septimus, quatuordecim habens epistolas Pauli quarum prima est, Ad Romanos.

PAuli uocantur epistolæ, propterea quod eas ille scripsit. Et per has cũ eos quos uiderat aẽ docuerat admonet & corrigit, tum quos non uiderat instruere conatur ac docere, quemadmodum scire possunt, qui in eas incidunt. Hanc aũt Romanis è Corintho scripsit, cum eos nondum quidẽ uidisset, audisset uero de illorũ fide, cuperetq; uidere eos. Et initio quidẽ laudat eorum fidem, quam uidebat passim annunciari. Deinde significat sæpenumero propositũ sibi fuisse ueniendi ad eos, propter desyderiũ quo

erga

erga eos affectus erat, hactenus uero non licuisse. Cæterum docendi modo Epistolam contexit, de uocatione Gentium, & quod circuncisio temporaria fuerit, iam uerò cessauerit, quod per Christum solutum sit delictum Adæ, quod umbra legis transierit. Vocationem itaque Gentium consequenter recto ordine factam esse ad hunc modū probat. Ostendit uniuersis hominibus insitam esse legem, & quosuis citra doctrinam (legis) naturali iudicio ex ipsa rerum cōditione deum cognoscere posse. Quapropter & merito Gentes priore loco accusat, quod cùm ipsis cognitionem sui deus ex operibus mundi patefecerit, & simul sempiternam potentiam suam, quæ uerbum ipsius est, in quo & per quod omnia fecit, ostenderit, ipsi non cognouerunt ex creaturis deum esse talium opificem, sed magis operibus illius diuinitatem adscribentes creaturas potius adorarūt quàm creatorem. Accusat autem & Iudæos, ut qui legem non seruarint, imo per transgressionem legis deum magis dehonestarint. Atque ita utramque partē tam Iudæos quàm Gentes arguit, & sub iniquitate transgressionis concludit, ut ostendat omnes pares esse factos inter se, ex æquo reos, & redemptionis egentes. Deinde, merito & Gentium factam esse uocationem ex eo declarat, quod gratia & redemptio æqualiter contigere & Iudæis & Gentibus, uocatione uero Gentium facta, necessario cessasse circuncisionem & legis umbram. Nam Abraham, inquit, non in circumcisione, sed ante circumcisionem iustificatus, nominatus est Abraham, quoniam futurum erat, ut fieret pater multarum Gentium, secundum fidem quæ erat in præputio. Circuncisionem autem postquam iustificatus erat, accepit in carne, ut signum esset posteris ex ipso secundum carnem nascituris, quod desitura esset circuncisio, quando Gentes fierent filij Abrahæ, inciperentque uiuere secundum fidem Abrahæ, in qua ille cum adhuc esset in præputio, iustificatus est. Etenim horum gratia, cum antea dictus esset Abram, uocatus est Abraham. Erat autem necessarium ut uenietibus rebus præsignatis, desineret signum. Quapropter si qui cogunt Gentes circuncidi, ijdem tollāt & nomen Abraham, & uocent eum Abram. Si uero Abraham uocatus est à deo, non oportet Gentes circuncidi, imo ne Iudæi quidem secundum carnem amplius circuncidendi sunt, ut firmum sit nomen Abrahæ, uoceturque pater multarum Gentium, ferendum enim post hac non est, ut quisquam circuncidatur, cum sufficiat fides Abrahæ, nec opus sit ulla legis umbra. Non enim iustificatur quisque ex talibus, sed ex fide, quemadmodum & Abraham. Postque ista ad hunc modum probauit, iterum ostēdit, quod nec Israeli nec Gentibus alia possit ratione redemptio & gratia obtingere, nisi primum illud & uetustum peccatum, quod per Adam in omnes mortales peruenit, soluatur: deleri autem per alium non posse, nisi per filium dei, per quem & ab initio maledictio facta sit. Neque enim possibile erat, ut alius delictum hoc solueret. Deinde scribit, quod nullo alio pacto factum sit, quā ut corpore assumpto filius dei fieret homo, ut corpus hoc inquam, quod ijsdem nobiscum passionibus obnoxium esset, pro omnibus offerret, & omnes à morte liberaret. Et quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum ingressum est, ita & per unum hominem ad omnes mortales gratia peruenieret. Deinceps uero tanque bonus oeconomus Iudæos consolatur, quod legis transgressores futuri non sint si in Christum credant, his uero qui ex Gentibus crediderāt edicit, ne contra Israelem inflentur, sed cognoscant se, ueluti ramos radici, ita Iudæis esse insertos. His absolutis sermones hortatorios ad docendum bonos mores subtexit, atque ita Epistolam finit.

Altera: Prior ad Corinthios.

HAnc ad Corinthios scripsit Apostolus, ex Ephesò Asiæ, postque eos iam uiderat & docuerat, ut per illam eos admoneret. Occasio autem Epistolæ hęc est. Corinthij per contentionem scissi sententijs inter se dissidebant, & præterea erant inter eos sectæ, quarum uitio fiebat, ut inemendatum negligerent eum qui nouercam suam in uxorem sibi sumpserat. Alij uolebant uxores suas continentiæ prætextu relinquere. Quidam apud simulacra edebant, quasi adiaphora essent idolothyta. Erant qui reliquos uilifacerent, eos uero qui linguis loquebantur suspicerent: postremo & in mysterio resurrectionis quidam seducti erāt, ita ut dicerent, futurum non esse, ut hæc nostra

caro reſurgat. Cùm hæc omnia in Corintho mouerētur, ſcribunt de plebe quidā Apo-
ſtolo, qui & ad omnia reſcribit. Et primum quidem teſtimonium illis dat prudētiæ &
ſcientiæ, non autem laudat eos ſectas facientes, ſed conſulit, ut uirtutem putent non in
ſermone eſſe, ſed in opere & potentia. Deinde poſtquam increpuit eum qui nouercam
uxoris loco ſumpſerat, adhortatusq; eſt, ne iudiciaria lite inter ſe cõtenderēt, deinceps
ad ea reſpondet de quibus illi ſcripſerant. De nuptijs docet, infractum eſſe debere con
iugium, & precum gratia ad tempus ab illo uacari poſſe. Quoniam uero arridebat il-
lis continētia, de uirginitate ſcribit, quod neceſſaria non ſit, ſed cuiuſq; perſuaſioni per
mittenda. Subdit de eſcis ſimulacrorū, ne abutantur ſciētia, ſed cõuerſentur in dilectio
ne: prohibet igitur ſympoſia quæ in templis ſimulacrorum fiebāt, ne puſilli offendan-
tur. Poſt iſta de donis ſpiritalibus ſcribit, ne chariſmatum gratia diſcrimen inter ſe ſta-
tuant, neu e præferant eum qui chariſma aliquod habet, ei qui alio donatus eſt. Nam
omnia eiuſdem eſſe ſpiritus dicit. Cæterum & de reſurrectione docet, quod caro re-
ſurrectura ſit, mortua quidem in corruptione, excitanda uero incorrupta, ſecundum
gratiam Chriſti. Reſurrectionem uero ex eo aſtruit quod Chriſtus excitatus eſt. In cal
ce quæ ad morum exhortationem faciunt ſcribit, & de collatione ad ſubſidiū ſancto-
rum facienda præcipit, atq; ita abſoluit Epiſtolam.

Tertia. poſterior ad Corinthios.

AD eoſdem & hanc ſcripſit è Macedonia. Eſt autem illius argumentū tale. Prio-
re accepta Epiſtola Corinthij compuncti ſuper peccato eius qui nouercam ſu-
am duxerat, contriſtatiq; fuerāt eius gratia, quod tale peccatū ſuſq; deq; æſtimauerāt.
Deinde ſeducti fuerant ab illis qui ſectis occaſionē dederant, ita ut literæ legis ſeruan
dæ ſtuderent & gratiā Chriſti non ita magnifaciendam iudicarent, atq; eos qui in fa-
ciem ſeſe iactabant, plus æquo attenderent. De collecta uero in uſus ſanctorum faci-
enda erant qui recte ſentirent. Ad iſta igitur reſcribit Apoſtolus, & primum quidē lau
dat eos, q̄d eieciſſent eum qui deliquerat, deinde petentibus ipſis annuit, & reſipiſcen-
tem recipi iubet. Docet etiam hac Epiſtola de lege, diſcriminans illius literam, & o-
ſtendens non eſſe literā legis ſolā accipiendā, ſed in litera ſenſum eruendū, eo quod nō
uerba tātū ſit lex, ſed in uerbis latitet ſenſus ſpiritus. Deinde, quod ueniēte Chriſto no
ua creatura facta ſit, nec oporteat in uetuſtate uiuere, ſed in omnibus, uelut in noua
creatura, renouari, & deſinere poſthac circunciſionem. Laudat eos etiam miniſterij
gratia, & adhortatur, ut ea in re creſcant. Poſt iſta, reprehēdit eos qui in faciem gloria-
bantur, ac recenſet quæcunq; paſſus erat propter dominum, & uiſiones quas uiderat
exponit, & quomodo in Paradiſum ac tertiū cœlū raptus ſit. Tandē poſtq̄ illis denun
ciauit ne peccēt, ſed ſi qui peccarint reſipiſcāt, cū gratiarū actione terminat Epiſtolam.

Quarta. ad Galatas.

HAnc miſit è Roma, cum iam uidiſſet Galatas ac docuiſſet. Eſt aūt iſtud Epiſtolæ
argumentū. Galatæ poſtq̄ recte eſſent inſtituti ab Apoſtolo, & ſyncere in Chri-
ſtum credidiſſent, in Apoſtoli abſentia ſeducti fuerant à quibuſdam, ita ut circuncide-
rentur. Hoc cū didiciſſet Apoſtolus, ſcribit ad eos, & initio quidē teſtimoniū illis dat
fidei quam habuerant, & ſynceri erga Chriſtū animi, mox uero ob id reprehēdit, quod
ſtulte egiſſent ac mutati eſſent. Cõſequenter diſputat de lege, & de fide Abrahæ, ac o-
ſtendit cùm ex lege tum ex uxoribus Abrahæ, allegoricè uſurpans, ad tempus uſq; da-
tam eſſe legis umbram & circunciſionē, aduentu uero Chriſti hæc eſſe abrogata. Hæc
ubi oſtendit, denunciat illis ne poſthac amplius ſeductoribus aurē præberent, ſed ma
gis fidei quæ in Chriſto eſt adhærerent, cognoſcerentq; per gratiā quæ in Chriſto eſt,
abolitam eſſe carnis circunciſionem. Poſtremo adhortatus per doctrinam ad bonos
mores, finit Epiſtolam.

Quinta. ad Epheſios.

MIſit & iſtā è Roma, cum nondum eos uidiſſet, audiſſet aūt de illis. Occaſio aūt
Epiſtolę hæc eſt: Epheſij cū credidiſſent in dn̄m noſtrū Ieſum Chriſtū genuinā
habebāt in ipſum fidē, & in oēs ſanctos dilectionē, cupiebāt q; à Paulo cõfirmari. Hoc
ubi cognouiſſet, ſcribit ad eos hāc Epiſtolā uelut inſtruendi gratia. Et principio oſten
dit fidei noſtrę myſteriū non eſſe recēs, ſed ab initio & ante iacta mūdi fundamēta eſſe

istam beneuolentiam Dei, qua Christum pro nobis pati, nosq; saluari uoluit. Deinde differit de uocatione Gentium, ut ostenderet eos rectè credidisse, declaratq; nos non per hominem aliquem, sed per Christum esse uocatos, qui filius dei est, ut etiam ex eo discerent, hominis se cultores non esse factos, ubi in Christum crediderunt, sed ueros cultores dei. Significat se quoq; huius gratia amandatum esse, ut prædicaret Euangelium, & quod curam ipsorũ habeat. Post ista, adhortatorios sermones uiris ac mulieribus, patribus & liberis, dominis ac seruis in hac Epistola ponit, & circa finem uniuersos contra diabolum & dæmones eius instructos reddit, dicens, aduersum illos nobis esse luctam. Et ubi tanq; bonus athletarum præceptor, omnes contra diabolicas operationes doctrinæ uerbis inunxit, Epistolam claudit.

Sexta ad Philippenses.

HAnc quoq; è Roma misit, cùm illos semel uidisset ac docuisset. Argumentum Epistolę, hoc est. cum Philippenses subsidij ministerium Paulo misissent, & non nulli circuirent, qui simplicium aures prætextu umbrę legis & circuncisionis corrumpebat ac dicebant, sine illa fieri non posse, ut quisq; iustificaretur, Apostolus, re cognita, Philippensibus scribit. Et primum quidem laudat eorum fidem, & significat, quod memoriam ipsorum habeat. Deinde exponit, quomodo Romę doctrinæ suæ rationẽ reddiderit. Et quomodo nõnulli molestiam intulerint uinculis ipsius, & inuidiam ipsi excitantes. Postea adhortatur eos, ut inuicem se alius alium diligant, exposita seruatoris benignitate, quod cum deus esset, homo nostri gratia factus est. Cæterum de circuncisione ac ueteri lege disputans, abolitam esse deinceps circuncisionem ostendit, de se ipso sumpto paradigmate, cum dicit: Hæc omnia propter Christum damnum esse iudico. Quapropter eos quoq;, qui circuncisionem adhuc docebant, ac Philippenses seducere uolebant, reprehendit, inimicosq; Christi esse dicit. Laudat autem Philippenses propter communicationis, quam sibi impenderant, beneficentiã, & ubi ad bonos mores adhortatus est, terminat Epistolam.

Septima ad Colossen.

ISTam quoq; misit è Roma, cum Colossenses nondum uidisset quidem, audisset autem de illis. Argumentum autem Epistolæ hoc est. Colossenses quidã Gentilibus sophismatis eum fide Christi pugnantibus, & traditione ciborum, iuxta legem, & circuncisione, seducere tentabant. Hoc ubi didicit Apostolus, hanc illis Epistolã instruendi modo scripsit. Et principio gratias agens Deo, significat eos è tenebris ad ueritatis lucem ingressos, Et quod Christus, in quem crediderãt, imago Dei sit, & uerbum, per quod omnia facta sunt, & quod decuerit eum qui rerum est opifex, primogenitũ fieri creaturæ, & primogenitum ex mortuis, ut utraq; coniungeret, & omnia uiuificaret. Adhortatur etiam eos, ut in fide persistant, significãs eis se Paulum esse ministrum Euangelij, in quo instructi iam erant. Deinde de lege, & de cibis, in lege uetitis disputat, de diebus etiam & annis exponit, & deinceps uetera omnia circuncisionem quoque, abolita esse declarat. Consulit etiam, ne imponi sibi sinant à sophistis, qui in hoc erant, ut eos subducerent. Tandem adiectis adhortationibus pro parentibus, liberis, uiris, mulieribus, seruis & dominis, & quæ bonos mores concernunt, Epistolam finit. Denunciat etiam illis, ut posteaq; apud ipsos lecta est Epistola, efficiant ut & in ecclesia Laodicena legatur, & ut ipsi uicissim eam legant, quæ Laodicenis scripta est.

Octaua ad Thessalonicenses prima.

HAnc misit ex Athenis, cum eos iam antea uidisset & cum ipsis conuersatus esset. Argumentum uero Epistolæ, hoc est. Cum multas adflictiones in Berrhœa per pessus esset Apostolus, in Philippis quoq; Macedoniæ & in Corintho, sciretq; quę passus fuerat in Thessalonica, ueritus ne Thessalonicenses, auditis quę passus erat in prædictis ciuitatibus, tentarentur à Tẽtatore & offenderentur, præsertim eum intellexisset eos mortuorum gratia dolere, misit ad eos Timotheum cum hac Epistola. Et primũ cõfirmat eos in fide, ne propter adflictiones concutiant. Cõmonefacit ẽm eos, quomodo & in prima institutione didicerit, ferendas esse tribulationes, & quod insolens nõ sit, quod ipsis accidat, à more Iudæorum, qui etiam Christum occiderunt. Esse

enim proprium Christianorũ adfligi in hac uita. Hortatus aũt eos multis, ut ita conuer sarent sicuti ab ipso acceperant, de mortuis etiam scribit, cõsolans eos ac docẽs ne moleste ferant. Mortẽ enim non esse perditionẽ, sed uitã resurrectionis. Deinde & de temporibus eos instruit, ut diẽ domini occultũ esse sciẽtes, semper parati sint, nec quemq́ attendant de illo nunciãtem, futurũ enim aduentum illius ita inopinũ, ut qui residui inuenientur in eo die, non sint præuenturi eos, qui è mortuis excitabũtur, eo quod simul ac subito omnium sit futura mutatio. Deniq; ubi admonuit eos, ut meliores in uitę moribus euadant, hortatur etiam, ut semper in spe gaudeant, & precationi insistãt, ac gratias agant Domino. Tandem adiurat eos, ut Epistolam hanc fratribus omnibus legãt, atq; ita illam finit.

Nona. Posterior ad Thessalonicenses.

HAnc è Roma misit. Argumentum eius tale est. In Thessalonica quidam ociosi & inordinate uiuentes circuibant, ac fratres seducebant, quasi iam tum dies domini præ foribus esset. Seducebant autem audientes, eo prætextu quasi hoc ab Apostolo id manifestante & ab ipso spiritu sancto audissent. Hoc ubi cognouit Apostolus, hanc ad eos Epistolam scripsit. Et primum quidem crescentem eorum fidem laudat, & gloriatur in ipsis, quod adflictiones fortiter tolerabant propter Christũ, consolatur eos etiam, quod futura sit à deo ultio eorum à quibus immerito adfligebantur, deinde uero & de aduentu Seruatoris eos instruit, ne cuiq; credant, neúe turbentur, siue per spiritum, siue tanq; ipse quicq; ea de re scripserit, nec ullo modo putẽt eum iam præ foribus esse, aut futurum, priusq; defectio ueniat, & post hanc Antichristus, filius ille perditionis, cuius aduentum in signis ac prodigijs mendacibus secundum operationem Satanæ futurum esse significat. Post ista adhortatus eos, ut fortiter persistant, & traditiones quas à se didicerant seruent, denunciat illis ne quam cum ijs qui inordinate uiuebant communionem habeant, sed magis repudient eos. Ostendit enim huiusmodi curiosos esse & errones. Prorsus autem præcipit eis, ut si quis sermonibus immorigerus sit, hunc è synagoga eijciant. Cæterum pacem illis imprecatus finit Epistolã, salutatione propria manu subscripta, id quod cuiusq; Epistolæ suæ signum esse indicat.

Decima. Ad Ebræos.

HAnc misit ex Italia. Argumentum eius tale est. Quoniam Iudæi legi & umbris illius incumbebant, ob eam causam Paulus Apostolus, doctor Gentium factus & ad Gentes amandatus, ut Euangelium illis prædicaret, cum omnibus Gentibus scripsisset, iam deinceps omnibus etiam Hebręis, qui ex circuncisione crediderãt, Epistolam hanc declarationibus & probationibus instructã, de Christi aduentu & de legis umbra, quod illa desierit, scribit, & principio declarat prophetas ob id esse missos ut de seruatore prænunciarent, & ut post illos ipse Seruator ueniret. Seruos esse prophetas, & nuncios aduẽtus ipsius. Ipsum uero Christum filium esse dei, per quem omnia facta sint. Et quod hunc filium incarnari hominemq́ fieri oportuerit, ut per corporis ipsius oblationem mortem aboleret. Neq; enim per sanguinem uituli aut hirci, sed per sanguinem Christi constare mortalibus salutem. Ostendit etiam quod lex neminem perfectum reddiderit, sed umbram habuerit futurorum bonorum, & quod populus requiem per illam non inuenerit, sed cõmunis nobis omnibus relicta sit quietis dies. Item, quod sacerdotale illud summi sacerdotis munus ab Aarone ad Christum translatum sit, cuius typus fuerit Melchizedek, non è Leui ortus. Et quod patres fide sint, non ex operibus legis iustificati. Tandem ubi & istos ad morum institutionem adhortatus est ac tolerantiam eorum propter Christum laudauit suasitq;, ut seniores honore afficiant, absoluit Epistolam.

Vndecima. Ad Timotheum prior.

IStam misit è Macedonia, cuius hoc est argumentum. Ephesi quidam Iudaismo infecti alienam conabãtur inuehere doctrinã, & simpliciores prætextu legis seducere. Hoc cum intellexisset Apostolus, admonuit Timotheũ, ut illic hæreret, quo eos corrigeret. Scribit autem illi Epistolam hanc. Et primũ cõmonefacit eũ fidei, quã sciebat, in Christũ, & docet de lege, ut cohibeat eos, qui præter rectã doctrinã loquebanẽ, illosq́ increpet. Nam & ipse Apostolus Hymenæũ & Alexandrũ, naufragiũ circa fidẽ passos,

Satanæ

Satanæ iam tradiderat, ut discerent non blasphemare. Vbi de istis admonuit, canones illi Ecclesiasticos deinceps præscribit, de oratione, quō & ubi & pro quibus sit orandum. Quod mulieres in ecclesiis tacere debeant & magis discere quàm docere. De cōstituendis Episcopis, senioribus & diaconis. Quomodo se gerere & quales esse debeant qui constituunt. De uiduis in ecclesia, qua illæ ætate eligi, & quales esse debeant, ac quomodo illarum cura habenda sit. Iuniores ad modestiam instituendas esse, ut nubant potius, nec turpiter uiuant. Diuitibus denunciandū esse, ne superbiāt, neue spem collocent in diuitias suas. Postq̃ de istis præcepit, hortatur eum, ut hæc doceat. Et ut aquam amplius non bibat, sed sibi ipsi & doctrinæ attendat, quod sciat fore tempora, quibus nonnulli à fide defecturi sint. Vbi etiam escas mundas esse docuit, ac præcepit ut contentiosas & prophanas quæstiones auersetur, in quibus quidam sibi ipsis placentes fidem transgressi iam erant, finit epistolam.

Duodecima. Ad Timotheum posterior.

HAnc ad Timotheum misit è Roma. Argumentum eius tale est. Cum uellet Apostolus, postq̃ desertus erat ab his qui professionis socij fuerant, ad se uenire Timotheum, hanc illi epistolam misit. Et initio significat se memorem esse, cùm pietatis ipsius, tum fidei maiorum ac parentis ipsius. Deinde, quod, qui ex Asia sequuti fuerāt, è quorum numero erant Phygellos & Hermogenes, auersati se sint, in catenis constitutum uidēies. Onosiphoron uero laudat, quod is, cum Romam uenisset, apud se manserit. Præcipit aūt, ut stultas quæstiones auersetur, ob id, quod pugnas gignant. Nam hoc pacto Hymenæum & Phyletum deflexos, transgressos esse ueritatem, dicentes, resurrectionem iam esse factam, & nonnullos subuertisse. Hoc itaq; amplius illum hortatur, ut sibijpsi attendat & doctrinæ, sciatq; futuros posterioribus temporibus homines, uoluptatum magis q̃ dei amantes, & ut ista præuidens, populum credentem communiat ne quis ex illo seducatur. Postq̃ autem ad morum institutionem & doctrinæ se ueritatem multis illum adhortatus est, tempusq; resolutionis suæ iam imminere, ut pro Christo immoletur, significauit, præcipit ei ut ad se cito ueniat, adferēs secum penulam suam & libros. Hortatur etiam, ut Alexandrum ærarium caueat, ut qui se multis malis affecerit atq; ita claudit epistolam.

Tertiadecima. Ad Titum.

HAnc misit è Nicopoli, nam ibi hybernauit: est autem epistolæ argumētum tale. In Creta reliquerat Titum, ut clericos oppidatim constitueret. Cum autem illic multi legis prætextu populum credentem seducere conarentur, id ubi cognouit Apostolus, epistolā hanc Tito scripsit. Et principio gratijs actis deo propter ipsius pietatē, indicat fidē in Christū non esse recentis inuenti. Sed à seculo præparatam & à deo promissam. Deinde de constituendis clericis docet, quomodo illi cōuersari & quales esse debeāt. Pręcipit etiā illi ut increpet eos q̃ sanę fidei cōtradicebāt, maxime eos qui erant ex circumcisione, sciatq; Cretenses esse ociosos, & opus habere increpatione. Et postq̃ docuit omnis generis escas esse mūdas mūdis, & quales esse debeāt anus, quarū esse officiū castigare adolescentulas, admonet, quomodo serui dn̄is suis subijci debeāt. Deniq; ubi admonuit, q̃d gratia Seruatoris nō ex operibus uos iustificauerit, sed ex diuina benignitate, denūciauitq;, ut legales pugnas, tanq̃ temerarias & impudētes, auersetur, significat illi ut quāprimū ad ipsum miserit Arteman, ad se ueniat. Pręcipit etiā, ut auditores suos bonis operibus præesse doceat, atq; ita terminat Epistolam.

Decimaquarta. Ad Philemonem.

HAnc misit è Roma. Argumentum eius hoc est: Onesimus seruus Philemonis aufugerat & ad Paulum uenerat, atq; ab illo in fide instructus iam, & usui illius ministrando commodus erat. De hoc itaq; scribit Philemoni, illiq; commendat Onesimum, ut syncere erga eum afficiatur, nec amplius eum habeat ut seruū, sed ut fratrem. Hortatur illum etiam, ut hospitium sibi paret, ut ubi uenerit, manēdi locum inueniat: & sic finit Epistolam.

Liber Octauus. Apocalypsis Ioannis.

HOc nomine uocatur hic liber, propterea quod hanc reuelationem ipse Ioannes Euangelista & Theologus in Pathmo insula dicta, dominico die uidit, iussusq;

conscripsit, ut ad septem Ecclesias mitteret, uidelicet istas, Ephesum, Smyrnam, Pergamon, Thyatiram, Sardensem, Philadelphiam, & Laodiceam. Quæ uero in hac uisione uidit, multa sunt ac differentia. Circa finem, perditionem etiam Antichristi cum diabolo uidit. Iubetur autem primum scribere singulis prædictarum Ecclesiarum angelis secundum cuiusque actiones. Multas itaque & admirabiles uisiones uidit, ut pote, septem candelabra aurea, & in medio illorum similem filio hominis, & interpretationem accepit, candelabra illa esse septem Ecclesias, & eum qui in medio erat esse dominum. Deinde ianuam uidit apertam in cœlo, & dominum in throno sedentem, & uiginti quatuor seniores, sedentes super thronos & adorantes dominum. Vidit etiam septem sigilla aperiri, & unoquoque aperto uisio quædam apparebat. Vidit item septem angelos habentes septē tubas, & unoquoque illorum clangente fiebat signum, septimo uero clangente audiuit dicentes, Regnum mundi, domini factum est. Et arcam testamenti uidit in cœlo. Deinde mulierem parturientem uidit, & draconem ignitum, qui illam persequebatur. Mulier quidem seruata est in solitudine, draco uero abiectus in ignem. Post ista bestiam uidit habētem cornua decem, & capita septem & diademata eius blasphemia plenum erat. Nomen uero eius non patefecit, sed numerum nominis eius, nempe sexcenti sexaginta sex. Et uirgines audiuit canentes, & agnum sequentes.

Vidit etiam angelū per medium cœli uolantem, & post hunc alterum, post alterum tertium quoque, deinde & nubem candidam uidit, & insidentem illi similem filio hominis, in capite coronam auream habentem, & in manu sua falcem acutam.

Denique septem angelos uidit, habentes plagas septem nouissimas, & phialas aureas plenas de ira dei. Post hæc ablatus est spiritu in solitudinem, & uidit mulierem sedentem super bestiam coccinam, habentem capita septem & indicatum est ei ex hac futurum esse Antichristum. Vidit etiam cœlum apertum, & equū album, ac insidentem illi, & nomen eius, Verbum dei. Deinde uidit bestiam ac reges terræ bellum facere uolentes cum eo qui sedebat super equum album. Et apprehensa est bestia & cum ipso pseudopropheta qui est Antichristus, & uidit eos abijci in stagnum ignis.

Post ista uidit angelum descendentem de cœlo, & abijcientem satanam cum his qui characterem ipsius habebant, in abyssum, & claudentem superne, ne post hac amplius seducat Gentes, donec consumpti sint mille anni. Martyres deinde uidit, cum gloria in Christo regnantes, & quod satanas post mille annos soluendus sit & abijciendus in stagnum ignis, cum Antichristo, in secula seculorum. Post hæc uidit cœlum nouū, terram nouam ac Ierusalem nouam, & fluuium aquæ uiuæ, ac seruos dei contemplantes faciem eius, & habentes nomen eius in frontibus suis. Cum hęc uidisset Ioannes, procidit uolens adorare angelum, qui sibi hæc omnia ostenderat, at angelus prohibuit illius conatum dicens. Non me, sed deum adora, ego enim conseruus tuus sum. Postquam autem ista uidit, audiuit ab ipso domino nostro Iesu, quod existens sit, & idem ipse sit uerbum dei, quod posterioribus temporibus propter nos caro factū est. Homo inquam perfectus factus est, & filius hominis uocatus est.

Sunt & alij quidam libri, uarij, præter prædictos utriusque cūm ueteris tum noui instrumenti, quorum alijs contradicitur, alij Apocryphi uocantur.

DE ijs qui ex ueteri instrumento sunt quibus contradicitur iam antea diximus, ut sunt, Sapientia Salomonis, Sapientia Iesu Syrach, Esther, Iudith, & Tobias. Istis etiam connumerantur Machabęorum libri quatuor, Ptolemaici, Psalmi & Cantica Salomonis, Susannæ historia. Hi ex ueteri testamento sunt quibus contradicitur.

Apocryphi ex ueteri instrumento sunt isti, Enoch, Patriarchæ, Oratio Ioseph, Testamentum Moysis, Assumptio Moysis, Abraham, Eldad & Modad, Eliæ prophetæ, Sophoniæ prophetæ, Zachariæ patris Ioannis, Baruch, Ambacum, Ezechiel & Daniel falso inscripti.

Noui instrumenti, quibus contradicitur, sunt hi. Circuitus Petri. Circuitus Ioannis. Circuitus Thomæ. Euangeliū Thomæ. Doctrina Apostolorū. Clementina. Ex his ueriora quędā & spiritus dei instinctū resipientia transsumpta & ut legantur selecta sunt. Hi omnes cognitionis gratia expositi sunt, peruerse uero scripti, nothi ac reprobi. Et

nullus

nullus istorũ, maxime Apocryphorũ, approbatus aut utilis est, præsertim noui instrumenti, sed oẽs ab illis qui supra digesti & à uetustis Sapientibus ac patribus approbati sunt, diuersi quiddã habẽt, digni qui abscondant magis quàm qui legantur: etiã alij, & qui inter illos Euangelia quoque uocant, extra quatuor illa quæ tradita nobis sunt. Nã quatuor nobis euãgeliorũ libros sacri sanctæ & Catholicę ecclesiæ canones sanxerũt. Primum, secundum Matthæum, Alterũ secundũ Marcũ, Tertiũ secundum Lucam, Quartum secundũ Ioannẽ, iuxta prophetiã uisionis quã Ezechiel propheta de quatuor cherubim uidit. Quatuor enim cherubim propheta ille uidit, unum similem homini, id est, Euangelium secundũ Matthæũ. Alterũ similẽ uitulo, quo significabat Euangeliũ secũdum Marcum. Tertium similẽ leoni, id est, Euangelium secundum Lucam. Quartum similem aquilæ, imaginem habentis Euangelij secundum Ioannem. Præter ista, nõ est ullum aliud Euangelium.

Euangelium secundum Matthæum, ab ipso Matthæo Ebraica dialecto conscriptũ est, & editum Ierosolymis, & interpretante Iacobo fratre dñi, secundum carnẽ, expositum, qui & primus à sanctis Apostolis Ierosolymorũ episcopus constitutus est. Euangeliũ secundum Marcũ, Romæ quidẽ ab Apostolo Petro prædicatũ est, editum uero à Marco beato Apostolo, & ab ipso Alexandriæ postea & in Ægypto, & in Pentapoli, & in Libya prędicatũ. Euangeliũ secundũ Lucam, prædicatum quidem est ab Apostolo Paulo, conscriptũ uero & editum à Luca beato Apostolo ac medico. Quemadmodum & Apostolorũ Acta prędicauit Apostolus Petrus, idem uero Lucas literis mãdauit. Euangeliũ uero secundũ Ioãnẽ, & prædicatũ est ab Ioanne Apostolo & dilecto cũ exul esset in Pathmo insula, & postea ab eodẽ Ephesi editum, per Gaium dilectũ Apostolorum hospitem, de quo & Paulus Romanis scribens dicit, Salutat uos Gaius hospes meus & tota Ecclesia

De uersionibus Bibliorum S. scripturæ, quæ illæ & quot sint, ex Ebræo in Græcum factę, & qui fuerint interpretes, ac quãdo S. scripturã interpretati sint.

Prima uersio est, 72. interpretum. Hi cum Ebræi essent, elegerunt ex unaquaque tribu 76. uiros & diuinã scripturam sub Ptolemęo Philadelpho Rege, ducentis triginta annis ante incarnationẽ dñi nostri Iesu Christi, interpretati sunt.

Altera est Aquilæ qui cum Sinopæ Ponti ortus, & Græcus esset, Ierosolymis baptizatus est. Postea uero reprobato Christianismo, Iudæis sese coniunxit, & diuinam scripturã peruersa ratione, sub Adriano Rege, trecentis triginta post 70. uersionẽ annis.

Tertia est Symmachi. Hic cum Samaritanus esset, nec populo suo acceptus propter ambitionis morbum haberetur, ad Iudęos sese recepit, ac secundo circuncisus est. Et ut Samaritanos subuerteret, uertit & ipse diuinas literas, sub Seuero Rege annis post uersionem Aquilæ quinquaginta sex.

Quarta Theodotionis Ephesii est. Hic cum primum hæresi Marcionis Pontici fauisset, postea assectatoribus hæresis illius succensens, & ipse sacram scripturã, sub Commodo Rege, eo ipso tempore quo Symmachus, ad subuersionem prædictæ hæresis, interpretatus est.

Quinta interpretatio cum abscondita fuisset, Pithis inuenta est, & sub Antonio Rege Caracalla dicto, in Iericho, à quodam ex illis qui Ierosolymis pietati uacauerant conflata.

Sexta & ipsa Pithis inuenta est, antea sub Alexandro Mãmeæ filio Nicopoli Septentrionali à quodam Origenis familiari composita.

Septima & postrema sancti Luciani magni religiosi & martyris est, qui & ipse, cum in prædictas uersiones, & Ebraicos libros incidisset, & diligenter quæ uel ueritati deerant uel superflua aderant inspexisset, ac suis quæque locis correxisset, uersionem hanc Christianis fratribus edidit, quæ sanè post ipsius certamẽ & martyrium, quod sub Diocletiano & Maximiano Tyrannis sustinuit, libro uidelicet propria ipsius manu scripto comprehensa, Nicomediæ sub Constantino Rege magno, apud Iudæos in pariete ar marij calce circumlito, quo custodiæ gratia posita fuerat, inuenta est.

De his

De his scriptis quæ in sacrorum Bibliorum scriptura cõmemorantur quidem, sed nusquam inueniuntur.

QVi Nathan, Addo, Achiæ Silonitæ, Semei, & Iehu in libro Regum, libri esse scribuntur, non habentur. Prophetæ uero, qui quæ prophetarunt, scriptis quidem mandarunt, sed nõ inueniuntur, hi sunt: Psalmorum Dauidis trium millium numerus fuisse, in Paralipomenis scribitur, è quibus tamen centũ quinquaginta tãtum ab amicis Ezechiæ Regis selecti, reliqui uero absconditi sunt. Quinq; millia parœmiarum à Salomone edita esse scriptura in Paralipomenis tradit, nunc uero non sunt nisi Ecclesiasticæ illæ, & Canticum Canticorum. Ex pluribus quæ mysticæ sunt, selectas esse scriptum est. Quin & quinq; millia Canticorum Salomonis fuerunt. Et loquutus est de arboribus à cedro quæ in Libano est, ad hysopum usq; quæ è muro nascitur. Loquutus est etiam de iumentis, de uolucribus, de reptilibus & de piscibus. Et hæc tamen nusquam in Ebraicis literis reperiuntur. Iosephus prophetam Ezechielem duos prophetiæ libros scripsisse narrat. Nos uero iàm unum duntaxat inueniri scimus. Itaq; hæc omnia per impiorum Iudæorum amentiam & incuriam interijsse manifestum est.

OPERVM DIVI ATHANASII QVARTI & ultimi tomi finis.

INDEX RERVM AC VERBORVM IN OMNES SANCTI ATHANASII LIBROS, IVXTA ORDINEM ALPHABETI DIGESTVS.

D

F

Iuramentum

T

de Verbo

Z

FINIS.

ELENCHVS LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, IN SANCTI ATHANASII PRIORE PARTE EXPLICATORVM.

FINIS.

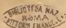
INDEX RERVM AC VERBORVM
IN POSTERIORES DIVI ATHANASII LIBROS.

Etymologia

FINIS.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRÆ, IN POSTERIORE ATHANASII PARTE, EXPLICATORVM.

FINIS.

ERRATA.

Fol. 4. lines 37. lege, delirium. 8. lin. 15. Horo. 11. 34. deliris. 19. 4. gloriabunturq́;. 19. 44. non. 25. 36. Lunam. 28. 10. primum. 43. 37. solicitat. 62. 16. dele Est. 62. 29. non. 65. 31. pro mihi, lege inibi. 67. 10. proximis. 68. 1. iaceant. 69. 19. signaculum. 69. 44. Hyrcaniam. 74. 32. quam. 78. 41. diminutionem. 86. 11. sufficere. 93. 41. erat. 99. 11. sublimi 102. 19. esse. 105. 21. enim. 106. 37. suam. 106. 40. solum. 114. 38. pronunciant. 123. 14. fuerunt. 130. 34. genitoris. 134. 13. falsiamq́;. 145. 15. sceleratius. 154. 24. aut. 163. 3. Dei. 178. 29. cum. 207. 14. et. 259. 14. iste. 262. 20. pullulantibus. 265. 1. sententiam. 273. 31. negant. 275. 28. recurrente. 276. 13. dilatari. 281. 25. necessum. 307. 13. &. 308. 10. Christi. 317. 40. macte. 328. 27. Pharaoni. 330. 33. obturabant. 337. 7. subscripserunt. 337. 43. fine. 338. 13. Eusebiani. 340. 32. confutationem. 350. 6. obtinuisse. 356. 4. preceptum. 357. 39. Aegyptum. 367. 10. quoq;. 408. 16. percepisset. 423. 30 Ecclesiam. 424. 2. deprehendere. 425. 32. zelo. 433. 6. Osius. 433. 32. quam. 455. 33. commonstrarent. 463. 28. enim. 588. 4. nonum.

BASILEÆ EX OFFICINA FRO-
BENIANA, PER HIERONYMVM FRO-
BENIVM ET NICOLAVM EPISCOPIVM,
ANNO M. D. LVI. MEN-
SE SEPTEMBRI.

FRO
BEN.

